69
1 D
10

edizi. del testo greco. Molto rara.

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
5. C

IV
2
B
4. – 9. G. 6

Digitized by Google

Digitized by Google

NOVVM IN

ſtrumentū omne, diligenter ab ERASMO ROTERODAMO recognitum & emendatum, nō ſolum ad græcam ueritatem, ue rumetiam ad multorum utriuſq; linguæ codicum, eorumq; ueterum ſimul & emendatorum fidem, poſtremo ad probatiſſimorum autorum citationem, emendationem & interpretationem, præcipue, Origenis, Chryſoſtomi, Cyrilli, Vulgarij, Hieronymi, Cypriani, Ambroſij, Hilarij, Auguſtini, una cū Annotationibus, quæ lectorem doceant, quid qua ratione mutatum ſit.

Quiſquis igitur amas ueram Theologiam, lege, cognoſce, ac deinde iudica. Neq; ſtatim offendere, ſi quid mutatum offenderis, ſed expende, num in melius mutatum ſit.

APVD INCLYTAM GERMANIAE BASILAEAM.

CVM PRIVILEGIO MAXIMILIANI CAESARIS AVGVSTI, NE QVIS ALIVS IN SACRA ROMANI IMPERII DITIONE, INTRA QVATVOR ANNOS EXCVDAT, AVT ALIBI EXCVSVM IMPORTET.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
Ex Legato Card. Toleti
Coll. Rom. Soc. Jesu Catalog. inscrip.

IO. FROBENIVS PIO LECTORI S. D.

SEmper quidẽ mihi fuit hoc ſtudiũ, lector optime, ut e noſtra officina prodirent autores boni, præſertim ij, quorũ lectio cõducat ad bonos mores, ac pietatẽ. Atq; eũ fructũ teſte Chriſto, non minus ſpecto q̃ lucrũ pecuniariũ. Sed cũ in omnibus pro mea uirili, conor, ut emendatos emittam in manus hominum, tum id nuſq̃ acriori diligentia ſum adniſus, q̃ in hoc uolumine. quod quantum emolumentũ ſit allaturum neſcio, certe plurimũ hinc utilitatis ad Chriſtianos omnes peruenturum, auxiliante Ieſu Opt. Max. confido. Proinde nec meis laboribus peperci, nec pecunijs. Quin & precibus & præmijs egi, ut caſtigatores adeſſent complures, haud uulgari doctrina præditi, & in primis Ioannes Oecolampadius Vinimontanus, præter integritatis ac pietatis commẽdationem, inſignis etiam theologus, triũq; linguarũ egregie peritus, ipſo quoq; Eraſmo in hanc partem aduigilãte. Quos tamen oẽs operis pietas ad hoc laboris pertraxit magis q̃ quæſtus. Et exorientur fortaſſe, qui noſtram imitentur æditionem, ut hodie uel maxime uerum eſt illud Heſiodium καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ τέκτονι τέκτων. quod ego ſane nõ admodum iniquo feram animo, ſi modo meam fidem uel ſuperẽt, uel certe æquent. Verum plures ſunt, quibus nihil refert q̃ emẽdatos aut deprauatos emittãt codices, modo id ſuo faciant compendio. Quamobrem fac memineris lectoris plurimũ intereſſe. Qui librum mendis undiq; ſcatentem habet, certe nõ habet librum ſed moleſtiam. Quin iſtos etiam imitatores admoneo, ne ſi temere negocium aggrediãtur, autore ſuperſtite, mihiq; pro ſua humanitate amiciſſimo, idem illis eueniat, quod nonnullis euenit. in priore Chiliadum æditione. Bene Vale lector, ac fruere, tuoq; fauore uiciſſim adnitere, ut noſtri conatus, qui ut pij ſunt, ut omnibus utiles, ita mihi non ſint infelices.

Baſileæ. ſexto Calendas Martias. Anno

M. D. XVI.

LEONI DECIMO, PONTIFICI MODIS OMNIBVS SVMMO, ERASMVS ROTERODAMVS THEOLOGORVM INFIMVS. S. D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INter tot egregia decora, Leo decime, pontifex maxime, quibus undiq; clarus & ſuſpiciẽdus, ad põtificiæ dignitatis culmẽ adiſti, hinc infinitis Mediceæ domus ornamẽtis, nõ minus eruditorum hominum monumentis, ꝙ maiorum tuorum imaginibus & honoribus inclytæ, hinc innumeris corporis animiq; dotibus, quas partim diuini numinis indulſit benignitas, partim eadem aſpirante, tua parauit induſtria, non alia res te uerius, aut magnificentius illuſtrauit, ꝙ quod ad iſtum honorem, quo maior inter homines, homini non poteſt contingere, parem morum attuleris innocentiam, neq; uero uitam modo ab omni dedecore longe lateq; ſemotam, uerum etiam famã, nulla unꝙ ſiniſtri rumoris labe aſperſam. Id quod cũ ubiq; difficillimũ eſt, tum præcipue, Rhomæ, cuius urbis tanta eſt libertas, ne dicã petulantia, ut illic a conuicijs parum tuta ſit & integritas, ac ne ij quidem abſint a crimine, qui plurimũ abſunt a uicijs. Quibus rebus factum eſt, ut Leoni non paulo plus ueræ laudis pepererit, quod ſummum pontificium promeruiſſet, ꝙ quod accepiſſet. Iam in ipſa pulcherrimi ſimul & ſanctiſſimi muneris functione, cum tot præclaris factis, tot eximijs uirtutibus ſuſceptum honorem uiciſſim cohoneſtes, nihil tamẽ eſt, quod te ſuperis pariter & mortalibus commendet efficacius, ꝙ quod ſummo ſtudio pariq; ſapiẽtia, illud potiſſimum agis ac moliris, ut in dies in melius prouehatur Chriſtiana pietas, hactenus temporum maximeq; bellorũ uicio, nõnihil labefacta collapſaq;, ut eſt cæterarum item omnium rerũ humanarum natura, ni manibus pedibuſq; obnitamur, paulatim in deterius relabi, uelutiq; degenerare. At res egregias aliquoties, ut difficilius ita & pulchrius eſt reſtituiſſe, ꝙ condidiſſe. Proinde quãdo tu nobis uelut alterum exhibes Eſdram, & ſedatis, quod in te fuit, bellorum procellis, ſarciendæ religiõis prouinciam ſtrenue capeſſis, par eſt nimirum, ut omnes ubiq; gentium ac terrarum Chriſtiani, rem omnium pulcherrimã ac ſaluber.

ac ſaluberrimam conantem, pro ſua quiſq; facultate adiuuēt. Iam uideo paſſim, excellentes ingenio uiros, ceu magnos & opulentos reges, Solomoni noſtro in templi ſtructuram mittere, marmora, ebur, aurum, gemmas. Nos tenues reguli ſeu potius homunculi, qualeſcunq; materias, aut certe caprarum pelles, ne nihil conferremus, mittere ſtudemus, uile quidem munuſculum, quod ad noſtram attinet operam, ſed unde (niſi me fallit animus) Chriſti templo, ſi non multum ſplendoris, certe non parum utilitatis ſit acceſſurum, præſertim ſi eius calculo comprobetur, de cuius unius nutu ac renutu ſumma rerum humanarum pendet uniuerſa. Etenim cum illud haberem perſpectiſſimum, præcipuam ſpem, planeq; ſacram, ut aiunt, ancoram, reſtituendæ ſarciendæq; Chriſtianæ religionis in hoc eſſe ſitam, ſi quotquot ubiq; terrarum Chriſtianam philoſophiam profitentur, in primis autoris ſui decreta, ex Euangelicis Apoſtoliciſq; literis imbibant, in quibus uerbum illud cœleſte, quondam e corde patris ad nos profectū, adhuc nobis uiuit, adhuc ſpirat, adhuc agit & loquitur, ſic ut mea quidem ſententia nuſq̄ alias efficacius aut præſentius, adhæc, cū uiderem, ſalutarem illam doctrinam lōge purius ac uiuidius ex ipſis peti uenis, ex ipſis hauriri fontibus, q̄ ex lacunis, aut riuulis, nouum ut uocant teſtamentum, uniuerſum, ad græcæ originis fidem recognouimus, idq; nō temere, neq; leui opera, ſed adhibitis in cōſilium, compluribus utriuſq; linguæ codicibus, nec ijs ſane quibuſlibet, ſed uetuſtiſſimis ſimul & emendatiſſimis. Et quoniam nouimus in rebus ſacris, religioſe quoq; uerſandum eſſe, nec hac contenti diligentia, per omnia ueterum theologorum ſcripta circūuolantes, ex horum citationibus aut expoſitionibus ſubodorati ſumus, quid quiſq; legiſſet, aut mutaſſet. Adiecimus annotationes noſtras, quæ primū lectorem doceāt, quid qua ratione fuerit immutatū, deinde ſi quid alioqui perplexum, ambiguum, aut obſcurum, id explicent, atq; enodent. Poſtremo quæ obſiſtant, quo minus prodiue ſit in poſterum deprauare, qđ nos uix credēdis uigilijs reſtituiſſem9. Q uāq̄ ut ingenue dicā, quicquid hoc eſt operis uideri poterat humilius, q̄ ut ei dicādū eſſet, quo nihil maius habet hic orbis, niſi conueniret, ut quicquid ad religionem inſtaurandā pertinet, haud alij conſecretur, q̄ ſummo religionis principi, & eidē aſſertori. Neq; metus eſt, ne munus hoc noſtrum qualecunq;, ſis aſpernaturus, qui nō loco tantum referas illū, qui donaria nō precijs ſed animis ſolitus ſit æſtimare, qui duo minutula pauperculæ uiduæ, ſplendidis, & opimis diuitum donarijs prætulerit. Iam an nō cotidie uidemus inter auro gemmiſq; radiantia regum donaria pratenſibus floſculis, aut hortenſibus herbulis concinnatas corollas ſuſpendi diuis, quas, re tenuis, pietate diues offert plæbecula? Alioqui quicquid illud eſt ſeu magnum, ſeu puſillum, ſeu ludicrum, ſeu ſærium, quod huius ingenioli fundus produxerit, id omne, ut nullus dedicē, ſuopte iure ſibi poteſt uindicare, ſummus ille apud ſuos, uirtutum ac literarum omnium Mecœnas & antiſtes, Gulielmus Ar.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

cimus Archiepiſcopus Cantuarienſis, totius Angliæ, non tituli tantum honore primas, ac tuæ ſanctitatis legatus, ut uocant, natus, cui meipſum quoq; quantus quantus ſum debeo, non modo uniuerſum ſtudij mei prouentum. Siquidē is (ut ne dicā interim, cuiuſmodi tum publice, tum priuatim in me fuerit) id præſtat ſuæ Britanniæ, quod Leo præſtat orbi terrarū, quodq; Medicea domus iam olim eſt Italiæ, uel hoc nomine terrarum omniū feliciſſimæ, hoc is ſuis eſt Anglis, ceu ſalutare quoddam ſidus, ab ipſis fatis in hoc datus, ut eo præſide, quicquid eſt bonarum rerum repullulet ac ſuboleſcat. Nam perinde, quaſi uno in homine plures ſint heroes, & unicum pectus, non ſimplex inhabitet numen, ita miris modis Archiepiſcopum gerit eccleſiæ, legatū ſedi Rhomanæ, conſiliarium regiæ, cancellarium iuſticiæ, Mecœnatem ſtudijs. cuius opera potiſſimū factū eſt, ut inſula iā olim uiris, armis, opibuſq; pollens, nūc optimis itē legibus, religione, moribus, ad extremum ingenijs omni literarum genere perpolitis, adeo floreat, ut cum quauis cæterarum regionum poſſit ex æquo contendere. Verum quo latius huius laboris noſtri manaret utilitas, uiſum eſt, tui nominis apud oēs ſacroſancti, ceu lenocinio quodā ad publicā orbis abuti cōmoditatē, præſertim cū huc uocet ipſa quoq; rei ratio, quod pulchre congruebat, ut illius auſpicijs hæc Chriſtiana philoſophia diriuaretur ad omneis mortales, qui Chriſtianæ religionis teneret arcem, ac per eum proficiſceretur doctrina cœleſtis ad uniuerſos homines, per quem Chriſtus nos uoluit accipere, quicquid homines e terris euehit in cœlū. Quanquā adeo, quid tandē uetat, quo minus hic liber gemina commendatione fultus, hoc etiam felicius & auſpicatius exeat in manus hominum, ſi duobus totius orbis ſummatibus uiris communiter fuerit conſecratus? Quandoquidem aris templiſq; uidemus hoc plus accedere maieſtatis ac uenerationis, quod pluribus ſimul diuis ſint dedicata. Iam hoc quantūlibet nouum uideatur, modo publicæ conducat utilitati. Et ea eſt Leonis modeſtia facilitaſq;, ut hac parte nō minus ſit maximus, quā ea qua maximos omnes longo ſuperat interuallo. Et ea eſt Archiepiſcopi in omni decorum genere præſtantia, ut Leonem omnibus numeris ſummum, nō alius magis deceat collega. Poſtremo ſi fas eſt apud tātū principē nōnihil Thraſonis e comœdia referre, quā tuis in ſpeciem humilis uideatur hic meus labor, tamē confido futurum, ut attentus lector aliquanto plus deprehendat in receſſu, quā prima ſtatim fronte præ ſe ferat opus. Sed ne ſi celſitudinem tuam iugi ſollicitudine, terrarum orbi conſulentem, longiore ſermone remorans, in publica peccem cōmoda, quod reliquum eſt, cum plebeio lectore tranſigam, ſed prius illud apprecatus, ut cuius prouidentia Leo decimus contigit ſubleuandis rebus mortalium, idem eum nobis & quā maxime longæuum eſſe uelit, & feliciſſimum.

BASILEAE ANNO RESTITVTAE SALVTIS M.D.XVI.
CALENDIS FEBRVARIIS.

ERASMI ROTERODAMI PARACLESIS AD LECTOREM PIVM.

LActantius ille Firmianus, optime lector, cuius linguam unice miratur Hieronymus, Chriſtianæ religioni patrocinaturus, aduerſus ethnicos, cum primis optat ſibi dari eloquentiam, Tullianæ proximam, improbum ratus opinor optaſſe parē. At ego ſane ſi quid huiuſmodi uotis proficitur, tantiſper dum mortales omneis, ad ſanctiſſimum ac ſaluberrimum Chriſtianæ philoſophiæ ſtudiū adhortor, ac ueluti claſſicum canens euoco, uehementer optarim eloquentiam mihi dari, longe aliam ꝙ fuerit Ciceroni. Si minus picturatā ꝙ fuit illius, certe multo magis efficacem. Imo ſi cui unꝙ talis contigit dicendi uis, qualem nō omnino ſine cauſa, ueterum poetarum fabulæ, ſubnotarunt in Mercurio, qui ceu magica uirga, diuinaq; cithara, ſomnum immittit cum libet, & idem adimit, quos uult ad inferos impellens ac rurſus ab inferis euocans, aut qualem ſignarūt in Amphione Orpheoq;, quorum alter rigida mouiſſe ſaxa, alter quercus & ornos traxiſſe cithara fingitur. Aut qualem Ogmio ſuo tribuebant Galli, mortaleis omneis catenulis a lingua in aures infixis quo uellet circumducenti, Aut qualem Marſyæ fabuloſa tribuit antiquitas, Aut certe, ne nimium diu fabulis immoremur, qualem Socrati tribuit Alcibiades, Pericli uetus comœdia, quæ nō aures tantum mox peritura uoluptate deliniat, ſed quæ tenaces aculeos relinquat in animis auditorum, quæ rapiat, quæ transformet, quæ multo aliū dimittat auditorē ꝙ acceperit Timotheus muſicus ille nobilis Dorios occinēs modos, Alexandrū magnū ad belli ſtudiū inflammare ſolitus legitur. Neq; defuerunt olim, qui precaminibus, quas græci uocant ἐπῳδὰς nihil ducerent efficacius. Quod ſi quod uſꝙ eſſet huiuſmodi genus incātamenti, ſi qua uis harmoniæ, quæ uerum habeat ἐνθουσιασμὸν, ſi qua Pitho uere flexanima, eā mihi cupiā in præſentia ſuppetere, quo rē omniū ſaluberrimam omnibus perſuadeam. Qꝫ ꝙ illud potius optandum ut Chriſtus ipſe cuius negocium agitur, ita citharæ noſtræ chordas temperet, ut hæc cantilena penitus afficiat ac moueat animos omnium. Ad quod quidem efficiēdum, nihil opus rhetorum epicherematis, aut epiphonematis. Hoc quod optamus, nō alia res certius præſtet, ꝙ ipſa ueritas, cuius quo ſimplicior, hoc efficatior eſt oratio. Ac primum quidem non libet in præſentia refricare, querelam illam, non omnino nouam, ſed heu nimium iuſtam, & haud ſcio an unꝙ iuſtiorem ꝙ

hiſce

hiſce temporibus, cum tam ardentibus animis in ſua quiſq; ſtudia, mortales in
cumbant, hanc unam Chriſti philoſophiam, a nonnullis etiam Chriſtianis ri-
deri, a plæriſq; negligi, a paucis tractari, ſed frigide. Non enim dicam inſyncere.
At in cæteris diſciplinis omnibus, quas humana prodidit induſtria, nihil eſt tã
abditum ac retruſum, quod non peruestigarit ingenij ſagacitas, nihil tam diffi-
cile, quod non expugnarit labor improbus. Qui fit aũt, ut hanc unam philoſo-
phiam, non his quibus par eſt animis amplectamur, quotquot ipſo etiam cog-
nomine Chriſti factionem profitemur? Platonici, Pythagorici, Academici, Sto
ici, Cynici, Peripatetici, Epicurei, ſuæ quiſq; ſectæ dogmata, tum penitus habẽt
cognita, tum memoriter tenent pro his digladiantur illi, uel emorituri citius, q̃
autoris ſui patrocinium deſerant? At cur non multo magis tales animos præ-
ſtamus autori noſtro principiq; Chriſto. Quis non uehementer fœdũ cenſeat
Ariſtotelicam profitenti philoſophiam, neſcire quid uir ille ſenſerit, de cauſis ful
minum, de prima materia, de infinito, quæ nec cognita felicem, nec ignorata
reddunt infelicem. Et nos tot modis initiati, tot ſacramentis adacti Chriſto, nõ
fœdum ac turpe putamus illius neſcire dogmata, quæ certiſſimã omnibus præ-
ſtent felicitatem? Nam quorſum attinet hic contentione rẽ exaggerare, cũ hoc
ipſum impiæ cuiuſdam dementiæ ſit, Chriſtum cũ Zenone aut Ariſtotele, & hu
ius doctrinam, cum illorum, ut modeſtiſſime dicam, præceptiunculis conferre
uelle? Affingant illi ſuæ ſectæ principibus, quantũ poſſunt, aut quantum libet,
Cærte ſolus hic e cœlo profectus eſt doctor, ſolus certa docere potuit, cum ſit
æterna ſapientia, ſolus ſalutaria docuit unicus humanæ ſalutis autor, ſolus ab-
ſolute præſtitit, quicquid unq̃ docuit, ſolus exhibere poteſt, quicquid promiſit.
Si quid a Chaldeis aut ægyptijs adfertur, id ob hoc ipſum acrius auemus cogno
ſcere, quod e peregrino ſit orbe deportatũ, & precij pars eſt e lõginquo ueniſſe, &
ſæpenumero in ſomnijs homũculi, ne dicam impoſtoris, tam anxie diſtorque-
mur, nõ ſolum nullo fructu, ſed magno temporis diſpendio, ut ne quid addam
grauius. tametſi iam hoc ipſum ut nihil accedat, grauiſſimum eſt. At qui fit, ut
huiuſmodi cupiditas nõ itẽ chriſtianos titillet humanos animos, quibus perſua
ſũ eſt, id quod res eſt, hãc doctrinã nõ ex Aegypto Syriaue, ſed ex ipſo ueniſſe ce
lo? Cur non ita nobiſcũ cogitamus omnes, nouũ & admirabile philoſophiæ ge
nus ſit oportet, quod ut traderet mortalibꝰ, is qui deus erat, factus eſt homo, qui
immortalis, factꝰ eſt mortalis, qui in corde patris erat, ſeſe demiſit in terras. Mag
num quiddam & haudquaq̃ triuiale ſit oportet, quicquid illud eſt, quod ille tã
admirandus autor, poſt tot excellentiũ philoſophorum familias, poſt tot inſig-
nes prophetas, docturus aduenerit. Cur non hic pia curioſitate ſingula cognoſci
mus, diſquirimus, excutimus? Præſertim cum hoc ſapientiæ genus, tam eximiũ,
ut ſemel ſtultam reddiderit uniuerſam huius mundi ſapientiam, ex paucis hiſce
libris, uelut e limpidiſſimis fontibus haurire liceat, longe minore negocio, q̃ ex

 tot uolumi

tot uoluminibus ſpinoſis, ex tam immenſis, ijſq; inter ſe pugnantibus interpretum commentarijs Ariſtotelicam doctrinam, ut ne addam, quanto maiore cũ fructu. Nihil enim hic neceſſe eſt, ut tot anxijs diſciplinis inſtructus accedas, Simplex & cuiuis paratũ eſt uiaticum. Tantum fac adferas pium ac promptum animum, & in primis ſimplici puraq; præditum fide. Tãtum eſto docilis, & multum in hac philoſophia promouiſti. Ipſa ſuppeditat doctorem ſpiritũ, qui nulli ſeſe lubẽtius impartit, q̃ ſimplicibus animis. Illorũ diſciplinæ, præterq̃ quod falſam promittunt felicitatem, multorum ingenia ſubmouẽt, ipſa uidelicet præceptorum difficultate. Hæc omnibus ex æquo ſeſe accõmodat, ſubmittit ſe paruulis, ad illorum modulũ ſeſe attemperat, lacte illos alens, ferens, confouens, ſuſtinens, omnia faciens, donec grandeſcamus in Chriſto. At rurſum ita non deeſt infimis, ut ſummis, etiam ſit admirabilis. Imo quo lõgius in huius opes progreſſus fueris, hoc longius illius maieſtate ſubmoueris. Paruis puſilla eſt, magnis pluſ q̃ maxima. Nullam hæc ætatem, nullum ſexum, nullam fortunam, nullam reijcit conditionem. Sol hic non perinde communis & expoſitus eſt omnibus, atq; Chriſti doctrina. Nõ arcet omnino quenq̃, niſi quis arceat, ipſe ſibi inuidens. Vehementer enim ab iſtis diſſentio, qui nolint ab idiotis, legi diuinas literas, in uulgi linguam tranſfuſas; ſiue quaſi Chriſtus tam inuoluta docuerit, ut uix a pauculis theologis poſſint intelligi, ſiue quaſi religionis Chriſtianæ præſidium in hoc ſitum ſit, ſi neſciatur. Regum myſteria cœlare fortaſſe ſatius eſt, at Chriſti myſterium q̃ maxime cupit euulgari. Optarim ut omnes mulierculæ legant euangelium, legant Paulinas epiſtolas. Atq; utinã hæc in omnes omniũ linguas eſſent tranſfuſa, ut non ſolũ a Scothis & Hybernis, ſed a Turcis quoq; & Saracenis legi cognoſciq; poſſint. Primus certe gradus eſt, utcũq; cognoſcere. Eſto riderent multi, at caperentur aliquot. Vtinam hinc ad ſtiuam aliquid decantet agricola, hinc nonnihil ad radios ſuos moduletur textor, huiuſmodi fabulis itineris tædiũ leuet uiator. Ex his ſint oĩa Chriſtianorũ omniũ colloquia. Tales enim ferme ſumus, quales ſunt cotidianæ noſtræ confabulationes. Aſſequatur quiſq; quod poteſt, exprimat quiſq; quod poteſt. Qui poſterior eſt, nõ inuideat præcedenti, qui prior eſt, inuitet ſequentem, nõ deſperet. Cur profeſſionem omnium cõmunem ad paucos contrahimus? Neq; enim conſentaneum eſt, cum baptiſmus ex æquo cõmunis ſit Chriſtianorum omnium, in quo prima Chriſtianæ philoſophiæ profeſſio eſt, cum ſacramenta cætera, deniq; cum præmium illud immortalitatis ad omnes ex æquo pertineat, ſola dogmata, in pauculos iſtos eſſe relegandos, quos hodie uulgus theologos aut monachos uocat, quos ipſos tamen, tametſi minima quæpiam portio ſunt ad populum Chriſtiani nominis, tamen hos inq̃ ipſos optarim maiorem in modum eſſe quod audiunt. Vereor enim ne inter theologos reperire liceat, qui multum abſint a ſuo titulo, hoc eſt qui terrena loquãtur nõ diuina, & inter monachos, qui Chriſti paupertatem

pertatem & mundi contemptum profitentur, pluſq̃ mundum reperias. Is mi-
hi uere Theologus eſt, qui non ſyllogiſmis, arte contortis, ſed affectu, ſed ipſo
uultu atq; oculis ſed ipſa uita doceat aſpernãdas opes, chriſtiano non eſſe fiden
dum huius mundi præſidijs, ſed totum oportere pendere de cœlo, non eſſe reta-
liandam iniuriam, bene precandum male precantibus, bene merendum de ma
le merentibus, bonos omnes uelut eiuſdem corporis membra diligendos ac fo-
uendos ex æquo, malos tolerãdos, ſi corrigi nequeant, Qui ſuis exuuntur bonis,
qui depellũtur poſſeſſionibus, qui lugent hos beatos eſſe, nõ deplorandos, mor
tem optandam etiam pijs, ut quæ nihil ſit aliud q̃ traiectus ad immortalitatẽ,
hæc inq̃ & huiuſmodi, ſi quis afflatus ſpiritu Chriſti prædicet, inculcet, ad hæc
hortetur, inuitet, animet, is demum uere theologus eſt, etiamſi foſſor fuerit aut te
xtor. Hæc ſi quis & ipſis p̃ſtet moribus, is deniq; magnus eſt doctor. Qua ratiõe
intelligant angeli, fortaſſe ſubtilius diſſerat alius, uel nõ Chriſtianus, at illud per
ſuadere, ut hic puri ab omnibus inquinamentis uitam exigamus angelicam, id
demũ Chriſtiani theologi munus eſt. Quod ſi quis obſtrepet, hæc eſſe craſſu-
la, & idiotica, nihil aliud huic reſpõderim, niſi quod hæc craſſa Chriſtus præci
pue docuit, hæc inculcãt apoſtoli, hæc quantũuis idiotica, tot germane Chriſtia
nos, tot inſignium martyrum examina nobis prodiderunt. Hæc inq̃ illiterata,
ut ipſis uidetur, phiſoſophia, ſummos orbis principes, tot regna, tot gentes, in
ſuas pertraxit leges, id quod nulla Tyrannorum uis, nulla philoſophorum po-
terat eruditio. Neq; uero repugno, quo minus ſapientiam iſtam ſi uidetur lo
quantur inter perfectos. At hoc certe nomine conſoletur ſeſe humile chriſtiano-
rũ uulgus, quod iſtas ſubtilitates, an ſciuerint apoſtoli, uiderint alij, certe nõ do
cuerunt. Hæc inq̃ plebeia, ſi præſtarent pro ſua ſorte principes, ſi in contioni-
bus inculcarent ſacerdotes, ſi pueris inſtillarent ludimagiſtri potius q̃ erudita
illa, ex Ariſtotelis & Auerrois deprompta fontibus, nõ ſic perpetuis pene bellis
tumultuaretur undiq; res Chriſtiana, nõ tã inſano ſtudio, per fas nephaſq; con-
gerẽdi diuitias ferueret om̃ia, nõ tot litibus ubiq; perſtreperẽt ſacra prophanaq;
omnia. Deniq; non titulo tantum & cerimonijs differremus ab ijs qui Chriſti
philoſophiã non profitentur. Siquidem in his tribus hominum ordinibus, præ
cipue ſitum eſt, Chriſtianæ religionis, uel inſtaurandæ, uel, augendæ negocium,
in principibus, & qui horũ gerunt uices magiſtratibus, in epiſcopis, & horũ uica
rijs, ſacerdotibus, & in ijs qui primam illam ætatem ad omnia ſequacem inſti-
tuunt. Quos ſi omiſſo ſuo negocio contingat ex animo conſpirare in Chri-
ſtum, nimirũ uideremus haud ita multis annis, uerum quoddam, ut & Pau-
lus inquit γνήσιον Chriſtianorum genus paſſim emergere, quod Chriſti philo-
ſophiam, non cerimonijs tantum, & propoſitionibus, ſed ipſo pectore, totaq;
uita referret. His armis longe citius pellicerentur ad Chriſti fidem, Chriſtiani
nõis hoſtes, q̃ minis, aut armis, Vt omnia iũgamus præſidia, nihil ipſa ueritate
potentius

potentius. Platonicis non eſt qui Platonis libros non legerit, & theologus eſt, non modo Chriſtianus qui Chriſti literas non legerit? Qui diligit inquit, me, ſermones meos ſeruat. hanc ipſe notam præſcripſit. Proinde ſi uere ex animo ſumus chriſtiani, ſi uere credimus illum e cœlo miſſum, ut ea nos doceret, quæ philoſophorum ſapientia non poterat, ſi uere expectamus ab eo, quod nulli principes, quantumuis opulenti donare queunt, cur eſt nobis quicquam huius literis antiquius? Cur omnino quicquam uidetur eruditum, quod ab huius decretis diſſidet? Cur in his adorandis literis, idem, ac pene dixerim plus, nobis permittimus, quam in Cæſareis legibus, aut medicorum libris ſibi permittunt interpretes prophani? ut proinde quaſi in re ludicra uerſemur, ita quicquid in buccā uenerit, cōmentemur, detorqueamus, inuoluamus. & cœleſtia dogmata, ceu Lydiam regulam, ad noſtram pertrahimus uitam, & dum omnibus modis fugimus, ne parum multa sciſſe uideamur, quicquid uſquam eſt prophanarum literarum huc cōuehentes, id quod eſt in Chriſtiana philoſophia præcipuum, non dicam corrumpimus, ſed quod negari non poteſt, ad paucos homines contrahimus, rem qua Chriſtus nihil uoluit eſſe communius. Hoc philoſophiæ genus in affectibus ſitum uerius, quam in ſyllogiſmis, uita magis eſt quam diſputatio, afflatus potius quam eruditio, transformatio magis quam ratio. Doctos eſſe, uix paucis contingit, at nulli non licet eſſe Chriſtianum, nulli non licet eſſe pium, addam audacter illud nulli non licet eſſe theologum. Iam facile deſcendit in animos omniū, quod maxime ſecundum naturam eſt. Quid autem aliud eſt Chriſti philoſophia, quam ipſe renaſcentiam uocat, quam inſtauratio bene conditæ naturæ? Proinde quanquam nemo tradidit hæc abſolutius, nemo efficacius quam Chriſtus, tamen permulta reperire licet in ethnicorum libris, quæ cum huius doctrina cōſentiant. Nulla fuit unquam tam craſſa factio philoſophiæ, quæ docuerit pecuniam, hominem reddere felicem. Nulla tam impudens, quæ in uulgaribus iſtis honoribus aut uoluptatibus, finem boni conſtituerit. Viderunt Stoici neminem eſſe ſapientem, niſi bonum uirum, uiderunt nihil eſſe uere bonum aut honeſtum, præter ueram uirtutem, nihil horrendum aut malum, præter unam turpitudinem. Iniuriam nō eſſe penſandam iniuria, multis modis apud Platonem docet Socrates, item cū immortalis ſit anima, non eſſe deplorandos qui cū fiducia bene actæ uitæ hinc demigrant, in uitam feliciorem. Præterea animam omnibus modis abducendā ab affectibus corporis, & ad ea traducendam, quæ uere ſunt, cū non uideātur. Nullā rem nobis ſuauē eſſe poſſe, quæ non aliquo modo cōtemnatur, in politicis ſcripſit Ariſtoteles, una uirtute excepta, Nihil ī uita homini ſuaue eſſe poſſe, niſi adſit animus nullius mali ſibi conſcius, unde ceu fonte ſcatet uera uoluptas, fatetur & Epicurus. Quid quod magnam huius doctrinæ partem preſtitere non pauci, præcipue Socrates, Diogenes, & Epictetus? At eadem cū tanto plenius & docuerit & præſtiterit Chriſtus, an non prodigij ſimile, hæc a Chriſtianis uel ignorari,

ignorari uel negligi, uel etiam rideri? Si ſunt quæ propius pertinent ad chri/ ſtianiſmum, his antiquatis, illa ſequamur. ſin hæc ſola ſunt, quæ uere chriſtiã num poſſint efficere, cur hæc propemodum magis pro obſoletis & abrogatis habemus q̃ libros Moſaicos? Primũ aũt eſt ſcire quid docuerit, proximũ eſt p̃/ ſtare. Neq; enim ob id opinor, quiſq̃ ſibi Chriſtianus eſſe uideatur, ſi ſpinoſa, moleſtaq; uerborum perplexitate, de inſtantibus, de relationibus, de quidditã tibus ac formalitatibus diſputet, ſed ſi quod Chriſtus docuit & exhibuit, id te- neat exprimatq;. Non quod horũ ſtudium damnem, qui in argutijs huiuſmo- di non ſine laude, exercuerunt ingenij ſui uires, nolim enim offendi quenq̃, ſed quod exiſtimem, & uere, ni fallor, exiſtimo, puram ac germanam illam Chri- ſti philoſophiam, non aliunde felicius hauriri, q̃ ex euangelicis libris, q̃ ex apo ſtolicis literis, in quibus ſi quis pie philoſophetur, orans magis q̃ argumen- tans, & trãſformari ſtudẽs potius q̃ armari, is nimirũ cõperiet nihil eſſe qđ ad hominis felicitatem, nihil quod ad ullam huius uitæ functionem pertineat, quod in his nõ ſit traditum, diſcuſſum, & abſolutum. Siue quid diſcere cupimus cur alius autor magis placet q̃ ipſe Chriſtus? Siue uiuẽdi formam requirimus cur aliud nobis prius eſt exemplum, q̃ Archetypus ipſe Chriſtus? Siue phar- macum aliquod aduerſus moleſtas animi cupiditates deſyderamus, cur alibi putamus remedium eſſe præſentius? Siue cupimus reſidem ac langueſcen- tem animum expergefacere lectione, quæſo ubi reperias igniculos æque uiuos & efficaces? Siue uiſum eſt animũ ab huius uitæ moleſtijs auocare, cur aliæ ma gis placent delitiæ? Cur ſtatim malumus ex hominum literis, Chriſti ſapientiã diſcere q̃ ex ipſo Chriſto? qui quod pollicitus eſt ſe ſemper nobiſcũ fore uſq; ad conſummationẽ ſæculi, in his literis præcipue præſtat, in quibus nobis etiã- num uiuit, ſpirat, loquitur, pene dixerim efficacius, q̃ cum inter homines uerſa retur. Minus uidebant, minus audiebant Iudæi, q̃ tu uides & audis in euange- licis literis, tantum ut oculos & aures adferas, quibus illæ cerni & audiri poſſint. Quid tandẽ hoc rei eſt? Literas ab amiculo ſcriptas, ſeruamus, exoſculamur, cir- cumferimus, iterum atq; iterum relegimus, & tot ſunt milia Chriſtianorũ, qui cũ alioqui docti ſint, euãgelicos & apoſtolicos libros, ne legerint quidem unq̃ in omni uita. Mahumetæi ſua tenent dogmata. Iudæi & hodie ab ipſis cunabu lis ſuũ ediſcunt Moſen. Cur nos non idem præſtamus Chriſto? Qui Benedicti profitentur inſtitutum, regulam ab homine, eoq; pene idiota ſcriptam, tenent, ediſcunt, ibibunt. Qui Auguſtinianæ ſunt factionis, autoris ſui regulã callent. Franciſcani, Franciſci ſui traditiunculas adorant, amplectunt̃, & quoquo terra/ rum ſe cõtulerint, ſecũ circũferunt, tutos ſe non credũt, niſi libellus adſit in ſinu, Cur illi plus tribuunt regulæ ab homine ſcriptæ, q̃ uniuerſi chriſtiani ſuæ regu læ, quã omnibus tradidit Chriſtus, quã oẽs ex æquo ꝓfeſſi ſunt in baptiſmo? Denicq; qua (ut ſexcẽtas etiã addas) nulla poſſit eſſe ſanctior? Atq; utinã fiat, ut quem/

ut quemadmodum Paulus ſcripſit, Moſi legem nō fuiſſe glorioſam præ gloria
ſuccedentis euangelij, ita Chriſtianis omnibus euangelia & apoſtolorum literæ
ita ſanctæ habeantur, ut hæc præ illis non uideantur eſſe ſancta. Quid Alber-
to magno, quid Alexandro, quid Thomæ, quid Aegidio, quid Ricardo, quid
Occam alij uelint tribuere, per me ſane cuiq; liberum erit, nolim enim cuiuſq̄
imminuere gloriam, aut cū inueteratis iam hominum ſtudijs demicare. Sint il-
la quantumuis erudita, quantumuis ſubtilia, quantumuis ſi uelint ſeraphica
hæc tamen certiſſima fateant̄ oportet. Paulus dijudicari uult ſpiritus propheta
rum, num ex deo ſint. Auguſtinus omnes omnium libros cum iudicio legens,
nihilo plus iuris poſtulat & ſuis. In his ſolis literis, & quod non aſſequor, tamen
adoro. Hunc autorem nobis non ſchola theologorum, ſed ipſe pater cœleſtis,
diuinæ uocis teſtimonio cōprobauit, idq; bis, primum ad Iordanem in baptiſ-
mo, deinde in monte Thabor in tranſfiguratione. Hic inquit eſt filius meus di-
lectus in quo mihi complacitum eſt, ipſum audite. O ſolidā autoritatem, uereq;
ut iſti uocant irrefragabilem. Quid eſt ipſum audite? Nimirum hic unicus eſt
doctor, huius unius diſcipuli ſitis? Attollat ſtudijs ſuum quiſq; quantum uolet
autorem, hoc, de uno c ira exceptionem dictum eſt Chriſto. In hunc primum
deſcendit columba, paterni teſtimonij comprobatrix. Huius ſpiritum proxime
refert Petrus, cui ſummus ille paſtor oues ſuas ſemel iterum ac tertio paſcendas
commiſit, paſcendas autem haud dubium quin Chriſtianæ doctrinæ pabulo.
Hic in Paulo ueluti renatus eſt, quem ipſe uocauit organum electum, & inſig-
nem ſui nominis præconem. Ioānes quod e ſacroſancto illo pectoris fonte hau
ſerat, id ſuis expræſſit literis. Quid quæſo ſimile in Scoto (nolim id contumeliæ
cauſa dictum uideri) quid ſimile in Thoma? Quāq̄ illius ingenium admiror,
huius etiam ueneror ſanctimoniam. Cur non in his tantis autoribus philoſo-
phamur omnes? Quin hos ſinu circumferimus, hos ſemper habemus in ma-
nibus, quin in his uenamur, ſcrutamur, diſquirimꝰ aſſidue? Cur maior uitæ por
tio datur Auerroi, q̄ euangelijs? Cur tota pene ætas in hominum decretis, & in
ter ſe pugnantibus opinionibus conteritur? Iam uero ſint illa ſane, ſi libet, ſubli
mium Theologorum. At in his certe ſit futuri quondam magni theologi tyro
cinium. Quotquot in baptiſmo iurauimus in uerba Chriſti, ſi tamen ex ani-
mo iurauimus, mox inter ipſos parentū cōplexus, & nutricū blandicias Chriſti
dogmatis imbuamur. Nā & altiſſime inſidet, & tenaciſſime hæret, quod primū
rudis illa animi teſtula cōbiberit. Chriſtū prima ſonet balbuties, ex huiꝰ euange
lijs prima formetur infātia, quē ita cū primis tradi cupiā, ut & a pueris amet̄. In
his deinde uerſent̄ ſtudijs, donec tacitis auctibus adoleſcāt in uirum robuſtū
in Chriſto. Aliorū literæ ſūt eiuſmodi, ut nō parū multos pœnituerit inſūptæ in
illis operæ. ac ſæpenumero fit, ut qui per omnē uitā, ꝓ tuēdis illarū decretis ad
mortē uſq; depugnarūt, i ipā morte, ab autoris ſui factione deſciſcāt. At felix ille

quem in

QVATVOR EVANGELIA, AD VETVSTISSIMORVM EXEMPLARIVM LATINORVM FIDEM, ET AD GRAECAM VERITATEM AB ERASMO ROTERODAMO SACRAE THEOLOGIAE PROFESSORE DILIGENTER RECOGNITA.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ.

ΒΙΒΛΟΣ γενέσεως ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, υἱοῦ Δαβίδ, υἱοῦ ἀβραάμ. Ἀβραὰμ ἐγέννησεν τὸν ἰσαάκ. ἰσαὰκ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἰακώβ. ἰακὼβ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἰούδαν, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. ἰούδας δὲ, ἐγέννησεν τὸν φαρὲς, καὶ τὸν ζαρὰ, ἐκ τῆς θάμαρ. φαρὲς δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἐσρώμ. ἐσρὼμ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἀράμ, ἀρὰμ δὲ ἐγέννησεν τὸν ἀμιναδάβ. ἀμιναδὰβ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ναασσόν. ναασσὸν δὲ, ἐγέννησεν τὸν σαλμών. σαλμὼν δὲ, ἐγέννησεν τὸν βοὸζ ἐκ τῆς ῥαχάβ. βοὸζ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ὠβὴδ, ἐκ τῆς ῥούθ. ὠβὴδ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἰεσσαί. ἰεσσαὶ δὲ, ἐγέννησεν τὸν δαβὶδ τὸν βασιλέα. Δαβὶδ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐγέννησεν τὸν σολομῶνα ἐκ τῆς τοῦ οὐρίου. σολομὼν δὲ, ἐγέννησεν τὸν ῥοβοάμ. ῥοβοὰμ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἀβιᾶ. ἀβιᾶ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἀσά. ἀσὰ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἰωσαφάτ. ἰωσαφὰτ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἰωράμ. ἰωρὰμ δὲ, ἐγέννησεν τὸν

σεν τὸν

EVANGELIVM SECVNDVM MATTHAEVM.

Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, Filij Abrahā, Abraham genuit Iſaac. Iſaac aūt, genuit Iacob. Iacob aūt, genuit Iudā, & fratres eius. Iudas aūt, genuit Phares, & Zarā, e Thamar. Phares autē, genuit Eſrom. Eſrom aūt, genuit Aram. Arā autem, genuit Aminadab. Aminadab aūt, genuit Naaſſon. Naaſſon aūt, genuit Salmon. Salmon autē, genuit Boos, e Rhachab. Boos aūt, genuit Obed, e Ruth. Obed autē, genuit Ieſſe, Ieſſe aūt, genuit Dauid regem. Dauid autē rex, genuit Solomonem, ex ea q̄ fuerat uxor Vrie. Solomon autem, genuit Roboam. Roboam aūt, genuit Abiam. Abia autem, genuit Aſa. Aſa autem, genuit Ioſaphat. Ioſaphat autem, genuit Ioram. Ioram autem, genu-

A it Oziā.

IOANNES FROBENIVS SVIS TYPIS EXCVDEBAT

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

σεν τὸν ὀζίαν. ὀζίας δὲ ἐγέννησεν τὸν ἰωά/
θαμ. ἰωάθαμ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἄχαζ. ἄχαζ
δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἐζεκίαν. ἐζεκίας δὲ, ἐγέννησεν
τὸν μανασσῆ. μανασσῆς δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἀμών.
ἀμὼν δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἰωσίαν. ἰωσίας δὲ,
ἐγέννησεν τὸν ἰεχονίαν, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς
αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος, μετὰ
δὲ τὴν μετοικεσίαν βαβυλῶνος, ἰεχονίας ἐ-
γέννησεν τὸν σαλαθιήλ. σαλαθιὴλ δὲ, ἐγένν
σεν τὸν ζοροβάβελ. ζοροβάβελ δὲ. ἐγέννησεν
τὸν ἀβιούδ. ἀβιοὺδ δὲ ἐγέννησεν τὸν ἐλια-
κίμ. ἐλιακὶμ δὲ, ἐγεννήσεν τὸν ἀζώρ. ἀζὼρ
δὲ, ἐγέννησεν τὸν σαδώκ. σαδὼκ δὲ, ἐγένν/
σεν τὸν ἀχίν. ἀχὶν δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἐλιούδ.
ἐλιοὺδ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἐλεάζαρ. ἐλεάζαρ
δὲ, ἐγέννησεν τὸν ματθάν. ματθὰν δὲ, ἐγέν
νησεν τὸν ἰακώβ. ἰακὼβ δὲ, ἐγέννησεν τὸν ἰω
σήφ, τὸν ἄνδρα μαρίας, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ΙΗ/
ΣΟΥΣ, ὁ λεγόμενος ΧΡΙΣΤΟΣ. πᾶσαι οὖν αἱ
γενεαὶ, ἀπὸ ἀβραὰμ ἕως δαβὶδ γενεαὶ δεκα/
τέσσαρες. καὶ ἀπὸ Δαβὶδ ἕως τῆς μετοικεσί/
ας βαβυλῶνος, γενεαὶ δεκατέσσαρες, καὶ ἀπὸ
τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος ἕως τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ
γενεαὶ δεκατέσσαρες.

ΤΟΥ δὲ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἡ γέννησις οὕ/
τως ἦν, μνηστευθείσης γὰρ τῆς μητέρος αὐτοῦ
μαρίας τῷ ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς,
εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγίου.
ἰωσὴφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν, καὶ μὴ θέ/
λων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λά-
θρα ἀπολῦσαι αὐτήν. ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυ/
μηθέντος, ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου κατ᾽ ὄναρ ἐ/
φάνη αὐτῷ λέγων. ἰωσὴφ υἱὸς δαβὶδ μὴ
φοβηθῇς παραλαβεῖν μαριὰμ τὴν γυναῖ/
κά σου. τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ πνεύμα/
τός ἐστιν ἁγίου. τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις
τὸ ὄνομα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ, αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λα/
ὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. τοῦτο δὲ ὅλον
γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου διὰ
τοῦ προφήτου

it Oziā. Ozias autem, genuit Ioatham.
Ioatham aūt, genuit Achas. Achas aūt,
genuit Ezeciam. Ezecias aūt, genuit Ma
naſſe. Manaſſe autem, genuit Amon.
Amon aūt, genuit Ioſiam. Ioſias aūt, ge
nuit Iechoniam, & fratres eius in demi/
gratione in Babylonē. Porro poſt demi
grationē in Babylonē, Iechonias genuit
Salathiel, Salathiel aūt, genuit Zoroba
bel. Zorobabel aūt, genuit Abiud. Abi/
ud autē, genuit Eliacim. Eliacim autē, ge
nuit Azor. Azor aūt, genuit Sadoc. Sa-
doc autē, genuit Achim. Achim aūt, ge/
nuit Eliud. Eliud aūt, genuit Eleazar. Ele
azar aūt, genuit Matthan. Matthā aūt,
genuit Iacob. Iacob aūt, genuit Ioſeph,
maritū Mariæ, ex qua genitꝰ fuit Ieſus,
ille qui dicitur Chriſtus. Vniuerſæ itaq;
generationis, ab Abraham uſq; ad Da/
uid, generationes quatuordecim, & a
Dauid uſq; demigrationem in Babylo
nem generationes quatuordecim, & a
demigratiōe in Babylonē uſq; ad Chri/
ſtum generationes quatuordecim. Chri
ſti uero natiuitas ſic fuit. Cū mater eius
Maria deſponſa eſſet Ioſeph, priuſq; cō
greſſi fuiſſent, depræhenſa eſt grauida
e ſpiritu ſancto. Porro Ioſeph maritus
eius, quoniā erat uir iuſtus, & nolebat il/
lam diffamare, uoluit clanculū ab ea di/
uertere. Hæc autem cum is in animo uer
ſaret, ecce angelus dñi in ſōnis uiſus eſt
illi dicēs. Ioſeph fili dauid, ne metuas ad
iungere tibi Mariā uxorē tuā. Nā qđ in
illa cōceptū eſt, a ſpū ſctō ꝑfectū eſt.
Pariet aūt filiū, & uocabis nomē eius Ie
ſum, is eñ ſaluū faciet pplm ſuū, a pctis
ſuis. Porro totū hoc factū eſt, ut īplere/
tur id quod dictum fuerat, a dño per
prophetam

τοῦ προφήτου, λέγοντος, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γα/
στρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα
αὐτοῦ ἐμμανουήλ, ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον
μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. διεγερθεὶς δὲ ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ
ὕπνου ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγε/
λος κυρίου, καὶ παρέλαβεν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,
καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκεν τὸν
υἱὸν αὐτῆς, τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐκάλεσεν τὸ
ὄνομα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ. Τοῦ δὲ ΙΗΣΟΥ γεν/
νηθέντος ἐν βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας ἐν ἡμέραις
ἡρώδου τοῦ βασιλέως. ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατο/
λῶν παρεγένοντο εἰς ἱεροσόλυμα λέγοντες. ποῦ
ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; εἴδο/
μεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλ/
θομεν προσκυνῆσαι αὐτόν. ἀκούσας δὲ ἡρώ/
δης ὁ βασιλεὺς ἐταράχθη, καὶ πᾶσα ἱεροσόλυ
μα μετ' αὐτοῦ, καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχι
ερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο
παρ' αὐτῶν, ποῦ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ γεννᾶται. οἱ δὲ
εἶπον αὐτῷ ἐν βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας. οὕ/
τως γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου. καὶ σὺ
βηθλεὲμ γῆ ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν
τοῖς ἡγεμόσιν ἰούδα, ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται
ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν
ἰσραήλ. Τότε ἡρώδης λάθρα καλέσας τοὺς
μάγους, ἠκρίβωσεν παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ
φαινομένου ἀστέρος, καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς
βηθλεὲμ εἶπεν, πορευθέντες, ἀκριβῶς ἐξετά/
σατε περὶ τοῦ παιδίου, ἐπὰν δὲ εὕρητε, ἀπαγ/
γείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνή/
σω αὐτόν. οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως, ἐπο/
ρεύθησαν, καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατο
λῇ προῆγεν αὐτοὺς, ἕως ἐλθὼν, ἔστη ἐπάνω οὗ
ἦν τὸ παιδίον. ἰδόντες δὲ τὸν ἀστέρα, ἐχάρη
σαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα. καὶ ἐλθόντες
εἰς τὴν οἰκίαν εὗρον τὸ παιδίον μετὰ μαρίας
τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ πεσόντες προσεκύνησαν
αὐτὸν, καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν,
προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα. χρυσὸν καὶ λίβα
νον καὶ

prophetã, loquente. Ecce uirgo erit pre/
gnans, & pariet filiũ, & uocabunt nomẽ
eius Emanuel, qđ ſi quis interpretet̃, ſo/
nat, nobiſcũ deus. Excitatus aũt Ioſeph
a ſomno, fecit ut iniunxerat ſibi angelus
domini, & adiunxit ſibi uxorẽ ſuam, &
nõ cognouit eam, donec peperiſſet filiũ
ſuũ primogenitum, & appellauit nomẽ
eius Ieſum. Cum autem natus eſſet Ie/ II
ſus in Bethleẽ Iudææ, ĩ diebus Herodis
regis, ecce Magi ab oriente acceſſerunt
Hieroſolymã, dicentes. Vbi eſt ille, qui
natus fuit rex Iudæorũ: uidimus eñ illi⁹
ſtellam in oriente, & acceſſimus, ut ado/
remus eũ. Auditis aũt his Herodes rex,
turbatus eſt, & tota Hieroſolyma cũ il/
lo, & conuocatis oĩbus pontificibus, &
ſcribis ppli, percontat⁹ eſt eos, ubi Chri/
ſtus naſceret̃. At illi dixerunt ei, In Beth
leem Iudææ. Sic enim ſcriptum eſt per
prophetam. Et tu Bethleem terra Iuda,
nequaq̃ minima es inter principes Iu/
da. Ex te mihi egreſſurus eſt dux, qui
reget populum meum Iſrael. Tum He/
rodes clam accerſitis Magis, accurate ꝑ
quiſiuit ab illis, quo tẽpore ſtella appa/
ruiſſet. Et iuſſis ire in Bethleẽ, dixit, ꝓfe/
cti illuc, accurate inq̃rite de puero. Vbi
uero reperitis, renũtiate mihi, ut & ego
ueniam & adorem illum. At illi audito
rege, profecti ſunt, & ecce ſtella quam ui
derãt in oriẽte, ꝓcedebat illos, donec ue/
niſſet, ac ſtaret ſupra locum in quo erat
puer. Cum autem uidiſſent ſtellam, ga
uiſi ſunt gaudio magno ualde. Et in/
greſſi domũ, repererunt puerum, cum
Maria matre eius, & proſtrati adora/
uerunt illum, & apertis theſauris ſuis,
obtulerunt illi munera, aurum, & thus,

τον καὶ σμύρναν, καὶ χρηματισθέντες κατ᾽ ὄ-
ναρ, μὴ ἀνακάμψαι πρὸς ἡρώδην, δι᾽ ἄλλης
ὁδοῦ ἀνεχώρησαν, εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.
Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ ἄγγελος
κυρίου φαίνεται κατ᾽ ὄναρ τῷ ἰωσὴφ, λέγων.
ἐγερθεὶς, παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέ-
ρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς αἴγυπτον, καὶ ἴσθι ἐκεῖ,
ἕως ἂν εἴπω σοι, μέλλει γὰρ ἡρώδης ζητεῖν τὸ
παιδίον, τοῦ ἀπολέσαι αὐτό. ὁ δὲ ἐγερθεὶς
παρέλαβεν τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ
νυκτὸς, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς αἴγυπτον, καὶ ἦν ἐ-
κεῖ, ἕως τῆς τελευτῆς ἡρώδου, ἵνα πληρωθῇ τὸ
ῥηθὲν, ὑπὸ τοῦ κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγον-
τος. ἐξ αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. τότε
ἡρώδης ἰδὼν, ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων,
ἐθυμώθη λίαν, καὶ ἀποστείλας, ἀνεῖλεν πάν-
τας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν βηθλεὲμ, καὶ ἐν πᾶσι
τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοὺς, καὶ κατωτέ-
ρω, κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἠκρίβωσεν παρὰ τῶν
μάγων. τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν, ὑπὸ ἱερεμίου
τοῦ προφήτου, λέγοντος. φωνὴ ἐν ῥαμᾷ ἠκού-
σθη. θρῆνος, καὶ κλαυθμὸς, καὶ ὀδυρμὸς πο-
λύς. ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ οὐκ
ἤθελεν παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσίν. τελευτή-
σαντος δὲ τοῦ ἡρώδου, ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου κατ᾽
ὄναρ φαίνεται τῷ ἰωσὴφ ἐν αἰγύπτῳ λέ-
γων. ἐγερθεὶς, παράλαβε τὸ παιδίον, καὶ τὴν
μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν ἰσραήλ. τε-
θνήκασιν γὰρ οἱ ζητοῦντες, τὴν ψυχὴν τοῦ παι-
δίου, ὁ δὲ ἐγερθεὶς, παρέλαβεν τὸ παιδίον καὶ
τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ἦλθεν εἰς γῆν ἰσραήλ. ἀκού-
σας δὲ, ὅτι ἀρχέλαος βασιλεύει ἐπὶ τῆς ἰου-
δαίας ἀντὶ ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐφοβή-
θη ἐκεῖ ἀπελθεῖν. χρηματισθεὶς δὲ κατ᾽ ὄναρ,
ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς γαλιλαίας, καὶ
ἐλθὼν, κατῴκησεν εἰς πόλιν λεγομένην να-
ζαρέθ. ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τῶν προ-
φητῶν, ὅτι ναζωραῖος κληθήσεται.
Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, παραγίνεται ἰω-

ἄννης

& myrrhã, & oraculo admoniti in ſom-
nis, ne reflecterẽt ad Herodẽ, per aliam
uiam reuerſi ſunt in regionem ſuam. Di
greſſis aũt illis, ecce angelus domini ap
paret in ſomnis Ioſeph dicens. Surge &
aſſume puerum & matrem illius, & fuge
in Aegyptum, & eſto illic, donec dixero
tibi. Futurum eſt enim, ut Herodes quę
rat puerum ad perdendũ eum. Ille uero
excitatꝰ, aſſũpſit pueꝝ & matrẽ eiꝰ noctu
& ſeceſſit in Aegyptũ, & fuit illic uſq; ad
obitũ Herodis, ut impleret̃ qđ dictum
fuerat ꝑ ꝓphetã a dño, dicentẽ. Ex Aegy
pto uocaui filiũ meũ. Tũ Herodes ubi
uidit ſibi illuſũ fuiſſe a Magis, idignatꝰ
eſt uehemẽter, ac miſſis ſatellitibꝰ, ſuſtu
lit oẽs pueros qui erant in Bethleẽ, & in
omnibus confinijs Bethleemiticis, a bi-
matu, & infra, iuxta tempus, quod exa-
cte cognouerat ex magis. Tunc imple-
tum eſt, quod dictum fuerat ab Hiere-
mia propheta, dicente. Vox in rama au
dita eſt, lamentatio, ploratus, & fletus
multus. Rachel plorãs filios ſuos, & no-
luit conſolationem admittere, quod nõ
ſint. Cæterũ defuncto Herode, ecce an-
gelus dñi in ſõnis apparet ioſeph in Ae
gypto, dicens. Surge & aſſume puerũ &
matrẽ eius, & uade in terrã Iſrael. Defũ-
cti ſunt eñ, q q̃rebãt aĩam pueri. At ille
ſurgẽs aſſũpſit puerũ & matrẽ illiꝰ, & ue
nit i terrã Iſrael. Veꝝ cũ audiſſet Arche-
laum regnare i Iudæa, loco Herodis pa
tris ſui, timuit illuc abire, ſed oraculo ad
monitus in ſõnis, ſeceſſit in partes Ga-
lileæ, ac profectus habitauit in ciuitate,
quæ uocatur Nazareth, ut impleretur,
qđ dictum fuerat per prophetas. Naza
reus uocabit̃. In diebus illis, accedit Io III
annes

άννης ὁ βαπτιστὴς κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς
ἰουδαίας, καὶ λέγων. μετανοεῖτε. ἤγγικεν γὰρ
ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ῥη-
θεὶς ὑπὸ ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος. φω-
νὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁ-
δὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.
αὐτὸς δὲ ὁ ἰωάννης, εἶχεν τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ, ἀπὸ
τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην, περὶ
τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ, ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες,
καὶ μέλι ἄγριον, τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐ-
τὸν ἱεροσόλυμα καὶ πᾶσα ἡ ἰουδαία, καὶ πᾶ-
σα ἡ περίχωρος τοῦ ἰορδάνου, καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν
τῷ ἰορδάνῃ ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς
ἁμαρτίας αὐτῶν. ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν φαρι-
σαίων καὶ σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ
βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς. γεννήματα
ἐχιδνῶν τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν, ἀπὸ τῆς
μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξί-
ους τῆς μετανοίας. καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν
ἑαυτοῖς, πατέρα ἔχομεν τὸν ἀβραάμ. λέγω
γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τού-
των ἐγεῖραι τέκνα τῷ ἀβραάμ. ἤδη δὲ καὶ
ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται.
πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν,
ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. ἐγὼ μὲν
βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν, ὁ δὲ ὀ-
πίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστίν.
οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι,
αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυ-
ρί, οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαρι-
εῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐ-
τοῦ, εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον, κατακαύ-
σει πυρὶ ἀσβέστῳ. τότε παραγίνεται ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας ἐπὶ τὸν ἰορδάνην
πρὸς τὸν ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ᾽ αὐτοῦ,
ὁ δὲ ἰωάννης, διεκώλυεν αὐτὸν, λέγων. ἐγὼ
χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ
πρός με; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν πρὸς
αὐτὸν, ἄφες ἄρτι. οὕτως γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν,
πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. τότε ἀφί-
ησιν αὐτὸν

annes baptiſta, ꝑdicās in deſerto Iudææ
& dicens. Pœniteat uos. Appropinqua-
uit em̄ regnum cœloꝝ. Hic enim eſt ille
de quo dixit ꝓpheta, q ait. Vox clamātis
in deſerto, parate uiam dn̄i, rectas facite
ſemitas eius. Ipſe uero Ioānes habebat
indumentum ſuum ex pilis camelorum
& zonam pelliceam circum lumbos ſu-
os. Porro cibus illius erant locuſtæ &
mel ſylueſtre. Tunc egreſſa eſt ad illum
hieroſolyma, & tota Iudæa, totaq; regio
undiq; finitima Iordani, & baptizabāť
in Iordane ab illo, confitentes peccata
ſua. Cum uidiſſet autem multos ex pha
riſæis & ſadducæis, uenientes ad baptiſ-
mum ſuum, dixit illis. Progenies uipera
rum, quis uobis ſubmonſtrauit, ut fuge-
retis a uentura ira? Facite igitur fructus
qui deceant pœnitentiā. Et ne uideami-
ni dicere intra uoſipſos, patrē habemus
Abraham. Dico enim uobis, quod poſ-
ſit deus facere ut ex lapidib9 his, filij ſuſ
gāt ipſi Abrahæ. Iam uero & ſecuris ad
radicem arborū poſita eſt. Omnis igiť
arbor q̄ non facit fructum bonū, excidi
tur, & in ignem mittitur. Ego quidē ba-
ptizo uos in aqua, ad pœnitentiā. At ille
qui poſt me uenturus eſt, fortior me eſt,
cuius nō ſū idoneus, ut calciamenta por-
tem. Ipſe uos baptizabit ī ſpū ſancto &
igni, cuius uentilabrū in manu ipſius, &
repurgabit areā ſuā, & congregabat tri-
ticum ſuū in horreū, paleam aūt exuret
igni inextinguibili. Tunc accedit Ieſus
a Galilæa ad Iordanē ad Ioannē, ut ba-
ptizareť ab illo. At Ioannes, ꝓhibebat il
lū dicēs. Mihi op9 eſt, ut abs te baptizer,
& tu uenis ad me. Reſpōdēs aūt Ieſus di
xit ad illū, omitte nūc. Sic em̄ decet nos,
ut impleamus oēm iuſticiā. Tunc omit-
tit illum

σιν αὐτόν. καὶ βαπτισθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἀνέβη
εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος. καὶ ἰδοὺ ἀνεῴχθησαν
αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ καὶ εἶδεν τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ
καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ ἐρχόμενον
ἐπ᾽ αὐτόν. καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέ
γουσα. οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς,
ἐν ᾧ εὐδόκησα. Τότε ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἀνήχθη
εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, πειρασθῆ-
ναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσα
ράκοντα, καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, ὕστερον ἐπεί
νασεν. καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων, εἶπεν.
εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, εἰπὲ, ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι
γένωνται. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν. γέγραπται.
οὐκ ἐπ᾽ ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ἐπὶ
παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ, διὰ στόματος
θεοῦ. τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος
εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἵστησιν αὐτὸν ἐπὶ τὸ
πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, καὶ λέγει αὐτῷ. εἰ υἱὸς εἶ τοῦ
θεοῦ, βάλλε σεαυτὸν κάτω. γέγραπται γὰρ, ὅτι
τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ
χειρῶν ἀροῦσίν σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς
λίθον τὸν πόδα σου. ἔφη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, πά
λιν γέγραπται. οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν
θεόν σου. πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διά-
βολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν, καὶ δείκνυσιν
αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου, καὶ τὴν
δόξαν αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτῷ. ταῦτά σοι πάν/
τα δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι. τότε
λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὕπαγε ὀπίσω μου σα
τανᾶ. γέγραπται γὰρ. κύριον τὸν θεόν σου προ/
σκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. τότε ἀ-
φίησιν αὐτὸν ὁ διάβολος. καὶ ἰδοὺ ἄγγελοι προ
σῆλθον, καὶ διηκόνουν αὐτῷ. Ακούσας δὲ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν
εἰς τὴν γαλιλαίαν, καὶ καταλιπὼν τὴν να
ζαρέθ, ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς καπερναοὺμ τὴν
παραθαλάσσιαν, ἐν ὁρίοις ζαβουλὼν, καὶ νεφ-
θαλίμ, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ ἠσαΐου τοῦ
προφήτου λέγοντος. γῆ ζαβουλὼν καὶ νεφθα
λὶμ ὁδὸν θαλάσσης, πέραν τοῦ ἰορδάνου, γα
λιλαία

tit illum. Et baptizatus Ieſus, aſcendit
protinus ab aqua. Et ecce aperti ſunt illi
cœli, & uidit ſpiritum dei deſcendentem
tanq̃ columbam, & uenietem ſuper ſe.
Et ecce uox de cœlis dicens. Hic eſt filius
meus dilectus, in quo mihi bene cõpla-
citum eſt. Tunc Ieſus ſubductus fuit in IIII
deſertum a ſpiritu, ut tentaretur a dia-
bolo. Et cum ieiunaſſet dies quadragin-
ta, ac noctes quadraginta, poſtea eſu-
riit. Et cum acceſſiſſet ad eũ ille qui ten/
tat, dixit. Si filius es dei, iube ut lapides
hi panes fiant. At ille reſpondẽs, dixit.
Scriptum eſt. Non in pane ſolo uictu-
rus eſt homo, ſed in omni uerbo quod
egreditur per os dei. Tunc aſſumit illũ
diabolus in ſanctam ciuitatem, & ſtatu/
it eum ſuper pinnaculum templi, & di/
cit illi. Si filius es dei, mitte te deorſum.
Nam ſcriptum eſt. Angelis ſuis manda
turus eſt de te, & in manibus tollent te,
ne quando impingas in lapidem pe-
dem tuum. Dixit illi Ieſus, rurſum
ſcriptum eſt. Non tentabis dominum
deum tuum. Rurſus aſſumit illum dia/
bolus in montem excelſum ualde, & cõ/
monſtrat ei oĩa regna mundi, & gloriã
illoꝝ, & dicit illi. Hæc oĩa tibi dabo, ſi ꝓ/
ſtratus adoraueris me. Tunc dicit illi Ie/
ſus. Abi poſt me ſatana. Scriptũ eſt eñ.
Dñm deũ tuũ adorabis, & illũ ſolũ co/
les. Tũc omittit illũ diabolus. Et ecce an
geli accedebãt, & miniſtrabãt ei. Cũ au/
diſſet aũt Ieſus, qđ Ioãnes traditus eſſet
ſeceſſit in Galileã, & relicta Nazareth, ꝑ
fectus habitauit in Caparnaũ, q̃ eſt ciui
tas maritima, in finib9 Zabulon & Ne/
ptalim, ut ĩpleret̃ qđ dictũ fuerat ꝑ Eſai
am ꝓphetã dicẽtẽ. Terra Zabulõ & Ne
ptalim iuxta uiã maris, ultra Iordanẽ, ga
lilæa

λιλαῖα τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδεν φῶς μέγα, καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς. καὶ ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ ΙΗΣΟΥΣ κηρύσσειν καὶ λέγειν. μετανοεῖτε, ἤγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. περιπατῶν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας, εἶδεν δύο ἀδελφούς, σίμωνα τὸν λεγόμενον πέτρον, καὶ ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν. ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς, καὶ λέγει αὐτοῖς. δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων. οἱ δὲ ἀφέντες εὐθέως τὰ δίκτυα, ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ προβὰς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄλλους δύο ἀδελφούς, ἰάκωβον τὸν τοῦ ζεβεδαίου, καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ ζεβεδαίου τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καταρτίζοντας τὰ δίκτυα αὐτῶν, καὶ ἐκάλεσεν αὐτούς. οἱ δὲ εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ περιῆγεν ὅλην τὴν γαλιλαίαν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. καὶ ἀπῆλθεν ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν συρίαν. καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους, καὶ δαιμονιζομένους, καὶ σεληνιαζομένους, καὶ παραλυτικούς, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς. καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας καὶ δεκαπόλεως, καὶ ἱεροσολύμων, καὶ ἰουδαίας, καὶ πέραν τοῦ ἰορδάνου. ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, καὶ καθίσαντος αὐτοῦ, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτούς, λέγων. μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

lilææ gentium,populus qui ſedebat in tenebris & umbra mortis,uidit lucem magnam,& ſedētibus in regione & umbra mortis,lux orta eſt eis. Et ex eo tempore cœpit Ieſus prædicare,& dicere, pœniteat uos. Appropinquauit enim regnū cœlorum. Ambulans autem Ieſus iuxta mare Galilææ, uidit duos fratres, Simonem qui uocatur Petrus, & Andream fratrem eius, iacientes rete in mare. Nam erant piſcatores, & dicit illis. Venite poſt me, & faciam uos piſcatores hominum. At illi relictis illico retibus ſecuti ſunt illum. Et progreſſus illinc,uidit alios duos fratres, Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem fratrem eius, in naui,cum Zebedæo patre ſuo, ſarcientes retia ſua, & uocauit eos. At illi protinus relicta naui & patre ſuo,ſecuti ſūt eum. Et circumibat totam Galilæam Ieſus docens in ſynagogis illorum,& prædicans euangelium regni, & curans omnem morbum, & omnem languorem in populo. Et dimanauit fama illius in totam Syriam. Et adduxerunt ad illum oēs male affectos,uarijs morbis & tormentis contractos, & dæmoniacos, & ſyderatos, & paralyticos,& ſanauit illos Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ,a Galilæa ac Decapoli, & Hieroſolyma, & Iudæa, & trans Iordanem.

V Cum uidiſſet autem turbas, aſcendit in montem, & cum ſediſſet acceſſerunt ad illum diſcipuli eius, & poſtquam aperuiſſet os ſuum, docebat illos, dicens. Beati pauperes ſpiritu, quoniam illorum eſt regnum cœlorum. Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolationem accipient.

μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται. μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται. μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. μακάριοι ἐστέ, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσιν, καὶ εἴπωσιν πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὕτως γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας, τοὺς πρὸ ὑμῶν. ὑμεῖς ἐστὲ τὸ ἅλας τῆς γῆς. ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. ὑμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη, οὐδὲ καίουσι λύχνον, καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσιν τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἕν, ἢ μία κεραία, οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. ὃς ἐὰν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. ὃς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη, πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις. ὃς δ' ἂν φονεύσει

Beati mites, quoniam ipſi hæreditatem accipient terræ. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſticiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Beati mundi corde, quoniam ipſi deū uidebunt. Beati pacifici, quoniam ij filij dei uocabuntur. Beati qui perſecutionem patiūtur propter iuſticiam, quoniam illorum eſt regnum celorum. Beati eſtis, cū probra iecerint in uos homines, & inſectati fuerint, & dixerint omne malum uerbū aduerſus uos mentientes, propter me. Gaudete & exultate, quoniā merces ueſtra multa eſt in cœlis. Sic enim perſecuti fuerunt prophetas, qui fuerunt ante uos. Vos eſtis ſal terræ. Qꝫ ſi ſal infatuatus fuerit, in quo ſalietur? Ad nihil ualet ultra, niſi ut proijciatur foras, & conculcetur ab hominibus. Vos eſtis lux mundi. nō poteſt oppidū abſcōdi ſupra mōtem ſitum, neqꝫ accendunt lucernā & ponunt illam ſubter modiū, ſed ſuper candelabrum, & lucet omnibus, qui ſunt in domo. Sic luceat lux ueſtra coram hoībus, ut uideant ueſtra bona opa, & glorificēt patrē ueſtrū, qui eſt in cœlis. Ne exiſtimetis, qđ uenerim ad deſtruēdā legē, ſed ad cōplendā. Amen dico uobis, donec ꝑtereat cœlū & terra, iota unū, aut apex, nō perit ex lege, quo ad oīa facta fuerint. Quiſqs ſoluerit unū ex mādatis hiſce minimis, & docuerit ſic homines, minimus uocabitur in regno celorum. Quiſquis autem fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno celorum. Niſi abundabit ueſtra iuſticia, plus q̄ ſcribarum & phariſæorum, non poſſitis ingredi in regnū celorū. Audiſtis quod dictum ſit ueteribus, ne occides. Quiſqs autem

δ' ἂμ φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσαι τῇ κρίσει. ἐγὼ δὲ
λέγω ὑμῖμ, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀ/
δελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔσαι τῇ κρίσει, ὃς
δ' ἂμ εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ῥακὰ, ἔνο/
χος ἔσαι τῷ συνεδρίῳ, ὃς δ' ἂμ εἴπῃ μωρὲ,
ἔνοχος ἔσαι εἰς τὴν γέεναμ τοῦ πυρός. ἐὰμ
οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόμ σου ἐπὶ τὸ θυσια/
στήριομ, καὶ ἐκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου
ἔχει τὶ κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόμ σου
ἔμπροσθεμ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε πρῶ-
τομ, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου. καὶ τότε
ἐλθὼμ πρόσφερε τὸ δῶρόμ σου. ἴσθι εὐνοῶμ
τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχὺ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁ
δῷ μετ' αὐτοῦ, μήποτέ σε παραδῷ ὁ ἀντίδι
κος τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτής σε παραδῷ τῷ
ὑπηρέτῃ, καὶ εἰς φυλακὴμ βληθήσῃ. ἀμὴν λέ
γω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεμ. ἕως ἂμ ἀπο-
δῷς, τὸμ ἔσχατομ κοδράντην. ἠκούσατε, ὅτι
ἐῤῥέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μοιχεύσεις. ἐγὼ δὲ λέ
γω ὑμῖμ, ὅτι πᾶς ὁ βλέπωμ γυναῖκα πρὸς
τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεμ αὐτὴν
ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δε
ξιὸς σκανδαλίζῃ σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλλε ἀπὸ
σοῦ. συμφέρει γάρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἓμ τῶμ
μελῶμ σου, καὶ μὴ ὅλομ τὸ σῶμά σου βληθῇ
εἰς γέεναμ, καὶ εἰ ἡ δεξιά σου χεὶρ σκανδαλί/
ζει σε, ἔκκοψομ αὐτὴν καὶ βάλλε ἀπὸ σοῦ. συμ
φέρει γάρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἓμ τῶν μελῶμ σου,
καὶ μὴ ὅλομ τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέεναμ. ἐῤ
ῥέθη δὲ, ὃς ἂμ ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ
δότω αὐτῇ ἀποστάσιομ. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖμ,
ὅτι ὃς ἂμ ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρε
κτὸς λόγου πορνείας ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι.
καὶ ὃς ἐὰμ ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται.
πάλιμ ἠκούσατε, ὅτι ἐῤῥέθη τοῖς ἀρχαίοις,
οὐκ ἐπιορκήσεις. ἀποδώσεις δὲ τῷ κυρίῳ
τοὺς ὅρκους σου. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖμ μὴ ὀ/
μόσαι ὅλως, μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ. ὅτι θρό/
νος ἐστὶμ τοῦ θεοῦ, μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑπο-
πόδιομ

aũt occiderit, obnoxius erit iudicio. At
ego dico uobis, qđ oĩs q iraſcitur fratrĩ
ſuo temere, obnoxius erit iudicio. Qui-
cũq; uero dixerit fratri ſuo raca, obnoxi
us erit cõcilio. Quiſq; aũt dixerit fatue,
tenebit' ad gehẽnã ignis. Itaq; ſi obtule
ris munus tuũ ad arã, & illic recordatus
fueris, qđ frater tuus habet aliq̃d aduer/
ſum te, relinque illic mun⁹ tuũ corã alta/
ri, & abi, prius recõcilieris fratri tuo, & tũ
ueniens offer munus tuũ. Habeto bene
uolentiã cũ aduerſario tuo cito, dũ es in
uia cũ illo, ne q̃n te tradat aduerſarius iu
dici, & iudex te tradat miniſtro, & in car/
cerem cõijciaris. Amen dico tibi, nõ exi/
bis illinc, donec pſolueris extremũ qua-
drantem. Audiſtis quod dictũ fuerit an
tiquis nõ adulteraberis. At ego dico uo
bis, quod oĩs q aſpexerit uxorẽ alterius,
ad cõcupiſcendũ eam, iam adulteriũ cũ
ea cõmiſit in corde ſuo. Quod ſi oculus
tuus dexter obſtaculo tibi fuerit, erue il-
lum, & abijce abs te. Expedit enim tibi,
ut pereat unũ membrorũ tuorũ, & nõ to/
tum corpus tuũ cõijciatur in gehẽnã. Et
ſi dextera tua manus obſtiterit tibi, am-
puta eam, & proijce abs te. Expedit eñi ti
bi, ut pereat unũ mẽbrorũ tuorũ, & nõ to
tum corpus tuũ mittat' in geẽnã. Dictũ
eſt aũt, Quicũq; repudiauerit uxorẽ ſuã
det illi libellum diuortij. At ego dico uo
bis, qđ qſq; repudiauerit uxorẽ ſuã, niſi
ob fornicationẽ, efficit ut illa ſit adultera,
& quicumq; repudiatã duxerit, adulte-
rium cõmittit. Rurſũ audiſtis, quod di-
ctum fuerit antiquis, non peierabis, ſed
pſolues dño ea q̃ iuraueris. At ego dico
uobis, ne iuretis omnino, neq; per cœlũ,
quia thronus dei eſt, neq; per terrã, quia
ſcabellum

πόδιόν ἐστιν τῶν ποδῶν αὐτοῦ, μήτε εἰς ἱερο-
σόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶν τοῦ μεγάλου βασι-
λέως, μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς, ὅτι οὐ
δύνασαι ποιῆσαι, μίαν τρίχα λευκὴν ἢ
μέλαιναν. ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, ναί, ναί. οὒ
οὔ. τὸ δὲ περισσὸν τούτων, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν.
ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλ-
μοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. ἐγὼ δὲ λέγω
ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, ἀλλ᾽ ὅστις
σε ῥαπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου σιαγόνα, στρέ-
ψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, καὶ τῷ θέλοντί
σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄ-
φες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ ὅστις σε ἀγγα-
ρεύσει μίλιον ἕν, ὕπαγε μετ᾽ αὐτοῦ δύο. τῷ αἰ-
τοῦντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δα-
νείσασθαι μὴ ἀποστραφῇς. Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέ-
θη, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισήσεις
τὸν ἐχθρόν σου. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν. ἀγαπᾶ-
τε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς κατα-
ρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦν-
τας ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεα-
ζόντων ὑμᾶς, καὶ διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γέ-
νησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὅτι
τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ
ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.
Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς,
τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐ-
τὸ ποιοῦσιν; καὶ ἐὰν ἀσπάσησθε τοὺς ἀδελφοὺς
ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; οὐχὶ καὶ οἱ
τελῶναι οὕτως ποιοῦσιν; ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέ-
λειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,
τέλειός ἐστιν. Προσέχετε δὲ τὴν ἐλεημοσύνην
ὑμῶν, μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,
πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς, εἰ δὲ μήγε μισθὸν οὐκ
ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν οὐρα-
νοῖς. ὅταν οὖν ποιῇς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλ-
πίσῃς ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦ-
σιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ ἐν ταῖς ῥύμαις,
ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. ἀμὴν
λέγω

ſcabellum eſt pedũ illius, neq; per Hie-
roſolymam, quoniã ciuitas eſt magni re-
gis, neq; per caput tuũ iurabis, propte-
rea quod nõ potes unum pilum album,
aut nigrum facere. Sed erit ſermo ueſter
eſt eſt, non non. Porro quod ultra hæc
adiungit̃, ex malo proficiſcitur. Audiſtis
quod dictũ fuerit, oculum pro oculo, &
dentem pro dente. At ego dico uobis,
ne reſiſtatis malo, ſed quiſquis impege-
rit alapam in dexterã tuã maxillã, obuer-
te illi & alterã, & ei qui te uelit in ius tra-
here, ac tunicam tuam tollere, dimitte il-
li & pallium, & qui te adegerit ad milia-
rium unum, abito cum illo duo. Peten-
ti abs te dato. & cupientem mutuum ac-
cipere, ne auerſeris. Audiſtis quod dictũ
ſit. Diliges proximum tuũ, & odio habe-
bis inimicũ tuum. At ego dico uobis. Be-
ne precemini deuouentibus uos, bene
facite ijs, qui uos odio proſequunt̃, ora-
te pro ijs qui lædunt & inſectantur uos,
ut ſitis filij patris ueſtri, qui eſt in cœlis,
qui ſolem ſuum exoriri ſinit, ſuper ma-
los ac bonos, & pluuiam mittit ſuper iu-
ſtos & iniuſtos. Nã ſi dilexeritis eos, q
diligunt uos qđ premiũ habetis? Nõne
& publicani idem faciunt? Et ſi comple-
xi fueritis fratres ueſtros tãtũ, quid exi-
mium facitis? Nõne & publicani ſic fa-
ciunt? Eritis igitur uos perfecti, quẽad-
modũ pater ueſter q ẽ in cœlis, perfect⁹
eſt. Attẽdite ne eleemoſynã ueſtrã fa- VI
ciatis corã hoibus, ut ſpectemini ab illis.
Alioqui præmiũ non habetis apud pa-
trem ueſtrũ, qui eſt in cœlis. Itaq; cũ fa-
cis eleemoſynã, ne tubis canat̃ añ te, quẽ-
admodũ hypocritæ faciũt, i cõciliabulis,
& in uicis, ut glorificẽt̃ ab hoibus. Amẽ
dico

λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. σοῦ δὲ
ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά
σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου, ὅπως ᾖ σου ἡ ἐλεημοσύ-
νη ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν
τῷ κρυπτῷ, αὐτὸς ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανε-
ρῷ. καὶ ὅταν προσεύχῃ, οὐκ ἔσῃ ὥσπερ οἱ ὑπο-
κριταί, ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ
ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἑστῶτες προσεύχεσθαι
ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις. ἀμὴν λέγω
ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. σὺ δὲ ὅταν
προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλεί-
σας τὴν θύραν σου, πρόσευξαι τῷ πατρί σου τῷ
ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν
τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. προσευ-
χόμενοι δὲ, μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνι-
κοί. δοκοῦσιν γὰρ, ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσα-
κουσθήσονται. μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς, οἶδεν γὰρ
ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὧν χρείαν ἔχετε πρὸ τοῦ ὑμᾶς
αἰτῆσαι αὐτόν. οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς. πά-
τερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ
ὄνομά σου. ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω
τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν
ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμε-
ρον, καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς
καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. καὶ
μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦ-
σαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βα-
σιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶ-
νας ἀμήν. ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ
παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ
ἡμῶν ὁ οὐράνιος. ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις
τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν
ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν. ὅταν δὲ νη-
στεύητε, μὴ γίνεσθε ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ σκυθρω-
ποί, ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὅ-
πως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες.
ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσιν τὸν μισ-
θὸν αὐτῶν. σὺ δὲ νηστεύων ἄλειψαί σου τὴν
κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι,

ὅπως,

dico uobis habent mercedem ſuam. Cæ-
terũ cũ tu facies eleemoſynã, neſciat ſi-
niſtra tua, quod facit dextera tua, ut ſit
tua eleemoſyna ĩ occulto, & pater tu⁹ q
uidet in occulto, ipſe reddet tibi in pro-
patulo. Et cum oraueris, non eris quem-
admodum hypocritæ. Nam illi ſolẽt in
conciliabulis & in angulis plateaꝝ, ſtan-
tes orare, ut conſpicui ſint hominibus.
Amen dico uobis, quod habent merce-
dem ſuam. Tu uero cum oras, introito
in conclaue tuũ, & occluſo oſtio tuo, ora
patrẽ tuũ q eſt ĩ occulto, & pater tu⁹ q ui-
det in occulto, perſoluet tibi in propa-
tulo. Veꝝ orantes, ne ſitis multiloq, ſicut
ethnici. Putant em̃ fore, ut in multiloquo
ſuo exaudiant. Ne igit efficiamini ſi-
miles illis. Nouit enim pater ueſter, qui-
bus rebus opus ſit uobis, priuſq̃ peta-
tis ab illo. Ad hunc ergo modum orate
uos. Pater noſter, qui es in cœlis, ſanctifi-
cetur nomen tuũ. Veniat regnũ tuũ, fiat
uoluntas tua, quemadmodũ in cœlo, ſic
etiam in terra. Panẽ noſtrum quotidia-
num da nobis hodie, & remittito nobis
debita noſtra, ſicut & nos remittimus de-
bitoribus noſtris. Et ne inducas nos in
tentationẽ. Sed libera nos a malo. quia
tuum eſt regnum, & potentia & gloria,
in ſæcula ſæculorum. Amen. Proinde,
ſi remiſeritis hoibus errata ſua, remittet
& uobis pater ueſter cœleſtis. Q; ſi nõ
remiſeritis hominibus errata ſua, nec pa-
ter ueſter remittet errata ueſtra. Porro
cũ ieiunaueritis, ne ſitis ueluti hypocritæ
tetrici. Obſcurãt em̃ facies ſuas, quo per-
ſpicuũ ſit hoibus ipſos ieiunare. Amẽ di-
co uobis habẽt mercedẽ ſuã. Tu uero cũ
ieiunas, unge caput tuũ, & faciẽ tuã laua,

ne conſpicuũ

ὅπως μὴ φανῇς τοῖς ἀθρώποις νηστεύων, ἀλ
λὰ τῷ πατρί σου, τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ
πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀπο/
δώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. μὴ θησαυρίζετε ὑ/
μῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σὴς καὶ
βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται διορύσσου/
σιν, καὶ κλέπτουσιν. θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θη
σαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου, οὔτε σὴς, οὔτε βρῶ
σις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσου/
σιν, οὐ δὲ κλέπτουσιν. ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυ
ρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν.
Ο λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός,
ἐὰν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ, ὅλον τὸ
σῶμα σου φωτεινὸν ἔσται. ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμός
σου πονηρὸς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμα σου σκοτεινὸν
ἔσται. εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστίν, τὸ
σκότος πόσον; οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις
δουλεύειν. ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτε
ρον ἀγαπήσει, ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέ
ρου καταφρονήσει. οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν
καὶ μαμωνᾷ. διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ με/
ριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, καὶ τί πίη
τε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε.
οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστιν τῆς τροφῆς; καὶ τὸ
σῶμα τοῦ ἐνδύματος; ἐμβλέψατε εἰς τὰ πε
τεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερί/
ζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ
ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, τρέφει αὐτά. οὐχ
ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; τίς δὲ ἐξ
ὑμῶν μεριμνῶν, δύναται προσθεῖναι ἐπὶ
τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα; καὶ περὶ ἐν/
δύματος τί μεριμνᾶτε, καταμάθετε τὰ κρί
να τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνει. οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νή
θει. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν πά
σῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἓν τού/
των, εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄν/
τα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ
θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον
ὑμᾶς ὀλιγόπιστοι; μὴ οὖν μεριμνήσητε λέ
γοντες

ne conſpicuum ſit hoibus te ieiunare,
ſed patri tuo, qui eſt in occulto, & pater
tuus q uidet in abdito, reddet tibi in ꝑ/
patulo. Ne reponatis uobis theſauros ĩ
terra, ubi erugo & tinea corrũpit, & ubi
fures ꝑfodiũt, ac furantur. Sed recõdite
uobis theſauros ĩ cœlo, ubi neq; erugo
neq; tinea corrumpit, & ubi fures nõ ꝑ/
fodiunt, neq; furãtur. Nã ubi fuerit the
ſaurus ueſter, illic erit & cor ueſtrũ. Lucer
na corporis eſt oculus. Si igiť oculus tuꝰ
ſimplex fuerit, totũ corpus tuũ lucidũ
erit. Q̃ ſi oculus tuꝰ malus fuerit, totũ
corpus tuũ tenebroſũ erit. Ergo ſi lumẽ
qđ eſt ĩ uobis, tenebræ ſũt, ipſe tenebræ
quãtæ erũt? Nemo poteſt duobꝰ domi
nis ſeruire. Aut eñ hunc habebit odio,
& alterũ illum diliget, aut huic adhære/
bit, & alterũ illum negliget. Nõ poteſtis
deo ſeruire & mãmonæ. Propterea dico
uobis, ne ſitis ſolliciti uitæ ueſtræ, quid
eſuri ſitis, aut bibituri, neq; corpori ue/
ſtro, quibus indumentis uſuri. Nonne
aĩa pluris eſt, quã cibꝰ, & corpus quã in/
dumentũ. Vertite oculos ad uolatilia
cœli, quia non ſerunt neq; metunt, neq;
conuehũt in horrea, & pater ueſter cœ/
leſtis alit illa. Nonne uos longe præcel/
litis illa? Quis autem ex uobis ſollicite
cogitando, poteſt addere ad ſtaturam
ſuam cubitum unum? ac de indumen/
to quid ſolliciti eſtis? Cognoſcite lilia
agri, quomodo creſcant. Nõ laborant,
neq; nent. Attñ dico uobis, ne Solomo/
nẽ quidẽ in uniuerſa gloria ſua, ſic ami/
ctũ fuiſſe, ut unũ ex his. ꝙ ſi gramẽ agri,
qđ hodie cũ ſit, cras in clibanũ mittitur,
deꝰ ſic ueſtit, an nõ mlto magis uobis id
faciet, o puſillæ fidei? ne ſitis igiť ſolliciti
dicentes

quē in hiſce literis meditātē mors occupat. Has igitᵉ toto pectore ſitiamᵒ omēs, has amplectamur, in his iugiter uerſemur, has exoſculemur, his demū imoriamur, in has transformemur, quādoquidē abeunt ſtudia in mores. Qui conſeq non poteſt (quis autem id non poteſt, ſi modo uelit) is ſaltem adoret, haſce literas; ceu thecam illiᵒ diuini pectoris. Si quis oſtendat Chriſti pedibus impreſſū ueſtigium, ꝗ procumbimus chriſtiani, ꝗ adoramus? At cur non potius uiuā illius & ſpirantem imaginem in hiſce ueneramur libris? Si quis Chriſti tunicā exhibeat, quo non terrarum prouolaturi ſimus, ut eam oſculari liceat? Atqui ut totam illius ſupellectilem proferas, nihil erit, quod Chriſtū expreſſius ac uerius repreſentet, ꝗ euangelicæ literæ? Ligneā aut ſaxeam ſtatuam, amore Chriſti, gemmis auroq; decoramus. Quin hæc potius auro gemmiſq;, & ſi quid his precioſius, inſigniuntur, quæ tanto præſentius Chriſtum nobis referunt, ꝗ illa imaguncula? Siquidem illa, quid aliud ꝗ corporis figuram exprimit? ſi tamen illius quicꝗ exprimit, at hæc tibi ſacroſanctæ mentis illius uiuam referunt imaginem, ipſumq; Chriſtum loquentem, ſanantem, morientem, reſurgentem, denicꝗ totū ita præſentē reddunt, ut minus uiſurus ſis, ſi coram oculis conſpicias.

PARACLESEOS FINIS.

ERASMI ROTERODAMI METHODVS.

AT dicet mihi fortaſſe lector aliquis. Quid tu ita iamdudum currentem (ut dici ſolet) incitas? Quin uiam magis & rationem indica, qua cuiuis liceat, ceu compendio ad iſtam tantopere laudatam philoſophiam peruenire. Quandoquidē nō minima negocij pars eſt, adeundi negocij uiam noſſe. Quancꝗ id ſane, primū non unius uoluminis opus eſſe ſciam, deinde ne meū quidē, tamen quādo qui ipſi nauigarūt infeliciter, nihilo ſeciᵒ alijs ſoluētibus ſolēt recte conſulere cōmonſtratis piculis, hos nimirū imitabor, aut certe Mercuriales illas ſtatuas, quæ in compitis poſitæ, ſuo nonnuncꝗ indicio uiatorem eo prouehunt, quo nunquam ipſæ ſint peruenturæ, & ut nonnihil ex poetis attingam, fungar uice cotis, acutū, Reddere quæ ferrum ualet, exors ipſa ſecandi. Tametſi diuus Aurelius Auguſtinus accurate ſimul & copioſe quatuor libris, quibus titulum fecit de doctrina chriſtiana, ſuper hac re diſſeruit. quo magis idem agemus, non ſolum ꝗ fieri poteſt breuiſſime, uerum etiam craſſius & pinguiore, quod aiunt, Minerua. quippe qui non excellentibus uiris iſta paramus, ſed plebeis & inferioris uenæ ingenijs, noſtra qualicunq; induſtria, nitimur ſubuenire. Itaq; quod primo ſtatim loco præcipiendū

erat,id ſane pfacile,& ut iſti loquuntur,numero dici poteſt. Cæterũ quod ad uim attinet, omnium eſt longe primum ac maximum. Et ut in præcipiendo minimum eſt negocij,ita in præſtando plurimum. Nempe ut ad hanc philoſophiam nõ ſtoicam aut ariſtotelicam,ſed plane cœleſtem,animũ adferamus ea dignum,hoc eſt non tantum purum ab omnibus uiciorum inquinamentis, uerũ etiam ab omni cupiditatum tumultu tranquillum ac requietum,quo expreſſius in nobis,uelut in amne placido,aut ſpeculo nitidiſſimo reluceat æternæ illius ueritatis imago. Nam ſi Hippocrates a ſuis exigit mores ſanctos & integros,ſi Iulius Firmicus in arte ſupſtitioſa,non admittit ingeniũ,lucri gloriæue ſtudio corruptum,quanto magis æquum eſt nos ad huius diuinæ ſapientiæ ſcholam ſeu templum uerius purgatiſſimis animis accedere? Adſit ſummus ardor diſcendi. Non dignatᷣ hoc incomparabile margaritum,uel uulgariter amari, uel cum alijs diligi, Sitientem requirit animum,& nihil aliud ſitientem. Iam hoc ſacrũ limen adituris,procul abſit omne ſupercilium, abſit illa ueri nocẽtiſſima peſtis. gloriæ fames,abſit rixarum parens pertinacia,multo magis cæca temeritas. Cũ loca ſubis,religione ueneranda,exoſcularis oĩa,adoras oĩa,& quaſi nuſq̃ nõ adſit numen aliquod,ita nihil non reuereris. Id tibi multo religioſius faciendũ memineris,cũ hæc diuini ſpũs adyta ſubiturus es. Quod datur uidere, pronus exoſculare,quod non datur,tamen opertum,quicquid eſt,adora procul ac uenerare. Abſit impia curioſitas, Quædam myſteria uel ob hoc ipſum uidere merebeɾis,quod temetipſum ab illorum conſpectu reuerenter ſubmoueris. Hic primus & unicus tibi ſit ſcopus,hoc uotum,hoc unum age,ut muteris, ut rapiaris, ut affleris,ut tranſformeris in ea quæ diſcis. Cibus eſt animi,ita demum utilis,non ſi in memoria ceu ſtomacho ſubſidat,ſed ſi in ipſos affectus,& in ipſa mẽtis uiſcera traijciatur. Ita demum tibi uideare profeciſſe,nõ ſi diſputes acrius,ſed ſi te ſenſeris alterum fieri,minus elatum,minus iracundum,minus uitæ cupidum,ſi cotidie uicijs decedat aliquid, aliquid accreſcat pietati. Iam quod ad eas attinet literas,quarũ adminiculo cõmodius ad hæc pertingimus, Prima cura debetur, perdiſcendis tribus linguis,latinæ,græcæ,hebraicæ,quod conſtet omnem ſcripturã myſticam hiſce proditã eſſe. Neq; uero mihi protinus hic reſilias amice lector, negocij difficultate,ceu claua repulſus. Si non deſit præceptor,ſi non deſit animus,minore pene negocio tres hæ linguæ diſcentur, q̃ hodie diſcitur unius ſemilinguæ miſeranda balbuties,nimirum ob præceptorum inſcitiam. Nec flagitamus,ut in his uſq; ad eloquentiæ miraculum prouecharis,ſatis eſt,ſi ad munditiam & elegãtiam,hoc eſt mediocritatem aliquã progrediare,quod ſufficiat ad iudicandũ. Nam ut omnes cæteras humanas diſciplinas negligamus,nulla ratione fieri poteſt,ut intelligas quod ſcriptũ eſt, ſi ſermonis quo ſcriptũ eſt fueris ignarus. Neq; eñ audiendos arbitror,iſtos quoſdã,qui cũ in ſophiſticis tricis,uſq; ad decrepitam ætatem computreſcant,dicere ſolent, Mihi ſatis eſt interpretatio

p̃tetatio Hieronymi.Sic em̄ potiſſimum reſpondent ij,qui ne latine quidem ſcire curant,ut his etiam fruſtra uerterit Hieronymus. Cæterū ut ne dicā interim, plurimis modis referre,e ſuis haurias fōtib⁹ aliqd, an e qualibuſcūq; lacunis,qd quod quædam ob ſermonum idiomata,ne poſſunt quidem ita trāſfundi in linguam alienam, ut eandem lucem, natiuam gratiam,parem obtineant emphaſin.Quid quod quædam minutiora ſunt,q̄ ut omnino reddi poſſint, id quod paſſim queritur clamitatq; diuus Hieronymus.Quid quod permulta ab Hieronymo reſtituta,temporū iniuria interciderunt,uelut euangelia ad græcam ueritatem emendata.Quid quod ſcriptorū uel errore,uel temeritate,tum olim uiciati ſunt libri,tum hodie paſſim uicientur. Poſtremo qd quod nec ea,quibus Hieronymus hæc reſtituit,ſatis intelligūtur,ſi linguas quarum teſtimonijs nitit̄ prorſus ignores?Quod ſi ſemel ſufficiebat Hieronymiana tranſlatio,quorſum tandem attinebat caueri Pontificum decretis,ut ueteris inſtrumenti ueritas ab hebræorum uoluminibus,noui fides a græcorum fontibus peteretur. Certe iā tum uerterat Hieronymus.Deniq; ſi hæc ſatis erat,qui poſtea factū eſt, ut tot manifeſtarijs ac pudendis erratis lapſi ſint primi nominis theologi,id qđ apertius eſt,q̄ ut uel negari poſſit,uel diſſimulari.In quibus eſt,& ipſe neotericorū omnium diligentiſſimus Thomas Aquinas,quem mihi parum propiciū eſſe uelim,ſi aut mētior,aut contumeliæ cauſa hæc dico.Ne quid interim dicam, de cæteris,cum hoc haud quaq̄ conferendis,mea quidem ſententia.Quod ſi cuius ætas iam ad hoc præterijt, is,quod eſt uiri prudentis, ſuam ſortem boni conſulat, & quoad poteſt,aliena fulciatur induſtria, modo ne iuuenibus,quibus hæc proprie ſcribuntur obſtrepat, Quanq̄ ego profecto ne ſenibus quidem fuerim autor deſperandi, quandoquidem quatuor nominatim recenſere poſſim, mihi familiariter notos,uiros iam libris etiam æditis celebres,quorū unus duodequinquaginta natus annos,nemo non maior quadraginta,prima græci ſermonis elementa ſit aggreſſus. Porro quo ꝓfecerint,ipſi ſuis teſtati ſunt monumentis.Quod ſi Catonis exemplum leuiter nos mouet,ipſe diuus Auguſtinus iam epiſcopus,iam ſenex,ad græcas literas,puero deguſtatas quidem,ſed faſtiditas reuerſus eſt.Rodolphus agricola,unicū Germaniæ noſtræ lumen & ornāmētum,annum egreſſus quadrageſimū,hebræas literas diſcere,nec erubuit, uir in re literaria tantus,nec deſperauit,tam grandis natu,Nā græcas adoleſcens imbiberat. Ipſe iam undequinquageſimum agens annum, ad hebraicas literas, olim utcūq; deguſtatas,cū licet,recurro. Nihil eſt rerum, quod non efficiat humanus animus, modo ſibi imperarit, modo impenſe uelit.Et ad hoc,ut dixi,negocium qualiſcūq; mediocritas ſatis eſt,dū ea ſane abſit à temeritate, quæ fere ſolet hoc audacius pronunciare,quo minus exacte diiudicat. Felicior quidem hac in parte iuuētus, at non deſperādi ſenes.Illa plus ſpei de ſe præbet. At huic nōnunq̄ ardor animi præſtat,quod alijs non præſtat ætatis uigor. Porro ſen-

tentiã Hilarij & Auguſtini,qui putãt in ueteris inſtrumẽti libris nihil reqrendũ ultra ſeptuaginta,ſatis in epiſtolis ſuis ipſe refellit Hieronymus & ſi nõ refelliſ‑ ſet ille,ſatis refellit inſignis ille lapſus Hilarij in oſanna. Ambroſio quoq; ad eũ‑ dẽ impingẽte lapidẽ. Porro ſi rara q̃dã ingenij felicitas,& alba,qđ dici ſolet in‑ doles,inſignẽ theologũ polliceri uidebit̃,haud mihi diſplicet,qđ placuit & Au‑ guſtino, ut moderate deguſtatis elegãtiorib9 diſciplinis,inſtruat̃ ac p̃paret̃,nẽ‑ pe dialectica,rhetorica,arithmetica,muſica,aſtrologia,cum primis autem rerũ naturalium cognitione, uelut animantium,arborum,gemmarum,ad hæc,loco‑ rum,præſertim illorum,quos diuinæ literæ cõmemorant. Fit enim ut agnitis re‑ gionibus,cogitatione ſequamur narrationem, & animo uelut una circumfera‑ mur,ut rem ſpectare uideamur non legere. ſimulq; non paulo tenacius hærent quæ ſic legeris. Iam ſi gentium apud quas res geſta narratur, ſiue ad quas ſcri‑ bunt apoſtoli,nõ ſitum modo, uerumetiam originem,mores,inſtituta,cultum, ingenium, ex hiſtoricorum literis didicerimus, dictu mirum, quantum lucis,& ut ita dicam,uitæ, ſit acceſſurum lectioni,quæ prorſus oſcitabũda mortuaq; ſit oportet, quoties non hæc tantum,ſed & omnium pene rerum ignorantur uoca‑ bula,adeo ut nonnunq̃ uel impudenter diuinantes,uel ſordidiſſimos cõſulen‑ tes dictionarios,ex arbore faciant quadrupedem,e gemma piſcem. Abunde do‑ ctum uidetur,ſi tantum adiecerint. Eſt nomen gemmæ,aut ſpecies eſt arboris, aut genus animantis. Atqui non raro ex ipſa rei proprietate pendet intellectus myſterij. Nec illud opinor inutile fuerit,ſi theologiæ deſtinatus adoleſcens,dili‑ genter excerceatur in ſchematis ac tropis grammaticorum rhetorumq;, prælu‑ dat in fabulis ad allegoriam explicãdis,in apologis,in ſimilibus,& in his præci‑ pue partibus rhetorices,quæ de ſtatibus, de propoſitionibus,de probatiõibus de amplificationibus, deq; affectibus tractant, quod hæc maiorem in modũ faciant ad iudicium,quæ res in omni ſtudiorum genere ualet plurimum. Et quo‑ niã pfeſſio theologica magis cõſtat affectib9,q̃ argutijs,quas in ethnicis quoq; philoſophis,ipſi rident ethnici,Paulus in Chriſtiano deteſtatur, idq; non uno in loco, conueniet in hoc genere per ætatem exerceri, quo poſtea dexterius in theologicis allegorijs tractandis,lociſq; communibus uerſari poſſit. Id ni fallor, uiderat Auguſtinus, cum Licentium ſuum, ad ſuas muſas, a quibus iam parabat deſciſcere, reuerti iubet,quod eiuſmodi ſtudia, ad cæteras item literas ingenium uegetius reddant, & ſucculentius. Alioqui ſi quis tantum infantibus illis & anxijs ieiuniſq; præceptiunculis imbuatur, dialectices, aut ut nunc traditur,ſophiſtices,quã ipſam cotidie nouis difficultatibus aliam atq; aliam reddunt,fit ut ad contentionem quidem inuictus euadat,cæterum in tra‑ ctandis diuinis literis,deum immortalem,q̃ uidemus iſtos iacere, frigere, imo q̃ non uiuere? Cuius rei,ſi quis promptum aliquod argumentum requiret, ue‑ teres illos theologos Origenẽ, Baſilium,Hieronymum,cum his recentioribus

cõponat

cōponat,cōferat. Videbit illic aureū quoddā ire flumen,hic tenues quoſdā riui
los,eoſq; nec puros admodum,nec ſuo fonti reſpondētes.illic in feliciſſimis hor/
tis affatim expleberis,hic inter ſpineta dilaceraris ac torqueris. Illic maieſtatis
plena omnia,hic adeo nihil ſplendidū,ut multa ſordida parumq; digna digni/
tate theologica. Quod ſi diutius immorandū ſit ꝓphanis literis, equidē id fie/
ri malim,in his quæ ꝓpius affines ſint arcanis libris.Neq; uero me clam eſt,quā
to ſupercilio quidam cōtemnant poeticen,ceu rem pluſq̄ puerilem quanto rhe
toricen,quanto bonas,ut uocant & ſunt, literas omnes. Attamen hæ nobis inſi
gnes illos dedere theologos, quos nūc procliuius eſt negligere q̄ intelligere.Pa
rabolis omnia pene conueſtiuit Chriſtus.id quod poetis eſt peculiare. Rhetoꝝ
ſchemata in ꝓphetis & Paulinis literis oſtendit Auguſtinus.Ipſe Paulus poeta
rum eſt uſus teſtimonijs. Vbi tādē in his uſq̄,quod Ariſtotelē,aut Auerroē re
ferat? Vbi primaꝝ & ſecūdaꝝ intentionū,ubi ampliationū ac reſtrictionū , ubi
formalitatū aut qdditatū,aut etiā hecceitatū ulla mētio, quibꝰ nūc differta ſūt
oia? In cæteris ꝓfeſſionibus pulcherrimū eſt, ſi ſuos quiſq; principes & autores
referat. Vergiliꝰ expreſſit Homerū,Auicenna Galenū,Ariſtoteles ꝑ argumen
tis diuerſos. Cur ſoli nos auſi ſumus a noſtræ Philoſophiæ principibus tota ra
tione deſciſcere? Auguſtinus ſibi gratulat̃,quod in Platonē potiſſimū inciderit,
non ob aliud, niſi quod huius dogmata propius accedant ad Chriſti doctri/
nam,Et a finitimis procliuis eſt tranſitus.Nō quod damnem ea ſtudia,quæ nūc
uidemus in publicis ſcholis ſolēnia,modo uere tractentur, neq; ſola tamen. Cō/
plectātur & illa pauci,quos æquus amauit Iuppiter,ut uerbis utar Vergilianis,
nos plebeium inſtituimus theologum. Tametſi ut ingenue,quod ſentio, dicam
mihi parum tutum uidetur,ad theologiam deſtinato,in prophanis ſtudijs,præ
ſertim alienioribus conſeneſcere.Fit em̄,ut qui palatum ac linguam multo ab-
ſinthio habent infectam,ijs quicquid deinde biberint aut ederint, abſinthium
ſapiat,& qui diutius in ſole uerſati ſunt,ijs deinde quicquid uiderint,eo ſeſe of/
fert colore,quem ipſi ſecum in oculis glaucomate uiciatis adferunt.Ita qui bonā
uitæ partem,in Bartholo, in Auerroe,in Ariſtotele,in Sophiſticis cauillationi/
bus poſuerūt, ijs diuinæ literæ non ſapiunt id quod ſunt,ſed quod illi ſecum ad
ferunt.Etenim ut elegans eſt fortaſſis,in tractatione diuinarū literarum, nonni/
hil uelut exoticis illis opibus obiter aſpergere,ita uehementer abſurdum uide/
tur,cū rem tractes ab omni ſapientia mundana longe diuerſiſſimā, nihil crepa
re,niſi Pythagoram,Platonem,Ariſtotelē Auerroē,& his ꝓphaniores autores,
ad horum opiniones uelut oracula obſtupeſcere.An non iſtud eſt Chriſti phi
loſophiam non cōdire, ſed prorſus aliā reddere? Quod ſi quis clamabit abſq;
his non eſſe theologum,equidem conſolabor meipſum tot inſignium uirorum
exemplis,Chryſoſtomi, Hieronymi , Ambroſij, Auguſtini, deniq; Clementis,
imo Petri & Pauli, qui iſta nō ſolū nō calluerūt, uerū etiam damnāt aliquoties.

image
not
available

adhuc uerſaris in tropologia. Quin tota parabola pōt, ad Iudæorū populū & gētes applicari. Sūt quæ ad diſcipulos & illa tēpora proprie ptineant, ſunt quæ ad uniuerſos, quædā dantur illorū temporum affectibus, nonnulla ceu per ironiā ridentur. Verū ſi quis hæc conetur adhibitis exemplis explanare, res non unius erit uoluminis. Admonendus, ut apposite condiſcat citare diuinæ ſcripturæ teſtimonia, nō e ſūmulis, aut cōciunculis aut collectaneis neſcio qbus iā ſexcēties aliūde alio cōmixtis ac refuſis, ſed ex ipſis fontibus, nec imitet quoſdā, qs nō pudet oracula diuinæ ſapientiæ detorquere ad alienos ſenſus, aliquoties & ad contrarios, Sunt qui ſecū adferūt decreta, & his ſeruire cogūt ſacrā ſcripturā, cū ex hac petenda ſint animi decreta. Sūt qui eam ad publicos affectus ac mores pertrahunt, & cū hinc ſumendū ſit, quid fieri oporteat, huius patrocinio tuentur id quod uulgo fit. Iam eſt occultius quidē, ſed hoc ipſo nocentius deprauandi genus, cum abutentes diuinæ ſcripturæ uocabulis, eccleſiā interpretamur ſacerdotes, mundū laicos chriſtianos, interim quod de chriſtianis dictū eſt, monachis accōmodātes, gladios utrāq; ditionē, cū quod de cultu diuino dictū eſt, ad ſolas cerimonias deflectimus, quod de ſacerdotis officio, ad ſolas preculas utcūq; dictas trahimus. Idq; quo certius fiat, nō ſat habeat quatuor aut quinq; decerpſiſſe uerbula, circūſpiciat unde natū ſit quod dicit, a quo dicat, cui dicat, quo tempore, qua occaſione, quibus uerbis, quid præceſſerit, quid conſequatur. Quādoquidē ex hiſce rebus expenſis collectiſq; dephendit, qd ſibi uelit quod dictū eſt. Si primū curaris, ut id facias q̃p optime, poſtea fiet, ut & facile facias. Annotanda eſt & theologici ſermonis proprietas. Nam habet ſpiritus ille diuinus ſuam quandā linguam, & ſcriptores illi ſacri, & cum græce ſcribunt, multum referunt ex proprietate ſermonis hebraici. Atq; hinc multis errādi anſa, Quod nunc dicturus, haud ſcio an præcipuam allaturū ſit utilitatē, ſi quis dextre præſtiterit. Id eſt huiuſmodi ut locos aliquot theologicos, aut tibi pares ipſe, aut ab alio quopiā traditos accipias, ad quos omnia quæ legeris, uelut ī nidulos quoſdam digeras, quo promptius ſit ubi uidebitur quod uoles depromere, ut exēpli cauſa, rem notem, de fide, de ieiunio, de ferendis malis, de ſubleuandis infirmis, de cerimonijs, de pietate, atq; alijs id genus. Nam ducenti aut trecenti fingi poſſunt. His in ordinem compoſitis, iuxta rerum pugnantiam, aut affinitatem, ut in Copia quoq; noſtra quōdam indicauimus quicqd uſq̃p inſigne eſt, in omnibus ueteris inſtrumenti libris, in euangelijs in literis apoſtolorū, quod uel conueniat, uel diſſonet, ad hos erit redigēdum. Quod ſi cui uiſum erit, poterit ex antiquis interpretibus, poſtremo ex ethnicorum item libris huc conferre quod uſui futurum exiſtimarit. Hac uſum fuiſſe ratione diuum Hieronymum ex illius ſcriptis mihi propemodum uideor animaduertere. Siue quid erit diſſerendum, aderit ad manum parata ſupellex, ſiue quid explicandū, facilis erit locorū collatio. Quandoquidē hæc nō Origeni tantū, ſed & Auguſtino optima ratio eſt interptandi diuinas literas, ſi locū obſcurū ex aliorꝝ locoꝝ collatiōe red

damus illuſtrẽ,& myſticã ſcripturã myſtica item ſcriptura exponat. Atq; hiſce iam rebus inſtructus iugi meditatione uerſetur in diuinis literis,has nocturna curet uerſare manu,uerſare diurna, has ſemper in manib⁹, ſemper habeat in ſinu,ex his ſemper aliquid aut auribus inſtrepat,aut oculis occurrat, aut animo obuerſetur,Nec fuerit inconſultum diuinos libros ad uerbum ediſcere, præſertim noui teſtamenti,qui tanto p̃ſentius faciũt ad noſtrã ꝓfeſſionẽ,ut hodie uel ſoli ſufficere queant, deinde eos qui ex ueteri inſtrumento maxime cũ nouo cõſentiũt,uelut Eſaiã.Quanq̃ ſi diſpoſitis,ut dixi,locis frequẽter Paulũ cũ euãgelijs,& cum utriſq; cõferas Eſaiã,reliquaq; ueteris inſtrumẽti loca,fiet,ut hæc ſua ſponte inhæreſcãt & inſideant memoriæ.Quod ſi quos deterret hic labor,illud quæſo ſecũ cogitet,q̃ cõueniat,ut Theologus futurus,ſophiſticas præceptiunculas ediſcat,ediſcat qualiacũq; in Ariſtotelẽ cõmentaria,ediſcat Scoti cõcluſiões, & argumẽta,& idẽ opæ grauetur dare libris diuinis,ex quoꝝ fontibus uniuerſa ſcatet theologia,quæ modo uere ſit theologia? At quanto ſatius ſemel hoc laboris,nec em̃ dixerim tædij,deuorare,q̃ ſemꝑ recurrẽtib⁹laboribus,quoties tractandũ aut citandũ erit aliqd ad dictionarios,ſũmulas,& indices cõfugere, uelut ij faciũt,qui cũ domi nihil habeant ſupellectilis,quoties opus, patellã aut cãtarũ a uicino petũt utẽdũ. Quin tu tuũ ipſius pect⁹ bibliothecã facito Chriſti, ex eo uelut e penuario deꝓme,ſeu noua ſeu uetera,utcũq; poſtulabit res. Lõge uiuidius penetrant in animos auditorũ,quæ de tuo pectore ceu uiua ꝓdeũt,q̃ quæ ex aliorũ farragine ſublegũtur.Roget aliqs,quid,nũ adeo facilẽ iudicas diuinã ſcripturã,ut ſine cõmentarijs poſſit intelligi? Quid ni poſſit, cognitis dogmatis,& hac qua dixi collatiõe locorũ adhibita? Alioqui qd aliud ſecuti ſunt, q̃ primi in hanc cõmentarios ædiderũt,inter quos p̃cipuus eſt Origenes.Quid uetet alios eodẽ ꝑuenire,quo ꝑuenerũt illi,ſi eadẽ ingrediat̃ uia? Nõ quod uelim id fieri.Imo partẽ laboris adimat nobis ueterũ labor.Adiuuemur illorũ cõmẽtarijs,dũ mõ primũ ex his deligam⁹ optimos,uelut Origenẽ,q̃ ſic eſt primus,ut nemo cũ illo cõferri poſſit,Baſiliũ,Nazianzenũ,Athanaſiũ,Cyrillũ, Chryſoſtomũ,Hieronymũ,Ambroſiũ,Hilariũ,Auguſtinũ.Deinde ut hos ipſos cũ delectu iudicioq; legat. Hoĩes erant,quædã ignorabãt,in nõnullis hallucinati ſunt; Dormitarunt alicubi, nõnulla dederunt utcũq; uincendis hæreticis, quorũ contentionibus tũc feruebant oĩa.Præterea uix quiſq̃ eſt horũ,cui⁹ falſo titulo nõ circũferant̃ permulta,atq; adeo qđ eſt ĩpudentius,cui⁹libris nõ multa admixta ſint aliena,id qđ in Hieronymo certe palã arguim⁹,nec ĩ cæteris itẽ obſcurũ eſt. Quod ni in huiuſmodi fuerit oculatus lector,periculũ eſt,ne impoſtoris,aut nebulonis ſomniũ pro Hieronymi,aut Ambroſij oraculo amplectatur.Ad hæc, quandoquidẽ infinitũ eſt,oẽs euoluere,ex ꝓbatis legat optimos.Quorſum em̃ attinet in hiſce neotericis coaceruatorib⁹ uerius q̃ interp̃tib⁹bonas horas haud bene collocare? In quibus primũ q̃ multa ſunt,quæ tibi poſtea ſint maiore negocio dediſcenda? Deinde ſi quid ineſt recti,id ex ueteribus hauſtũ comperies,

ſed

ſed mutilũ ac decurtatũ, quod ob linguarꝫ & rerꝫ inſcitiã multa, & haud ſcio an
optima, qm̃ nõ aſſequebant᷑, coacti ſint ꝑtermittere. Quid quod bona pars iſto
rũ, ne decerpit quidẽ ab illis, ſed a ſæpius collectis ac tranſfuſis collectaneis, ue/
lut e decima lacuna ſuffurat᷑, ut pene nihil reſipiant ſui fontis? Poſtremo, ut ea-
dem doceant, q̃ frigent apud hos, ſordentq; omnia ob ſcriptorũ infantiſſimã
balbutiem. At Hieronymus ita delicijs oĩa condit, ac locupletat, ut cũ aberrat a
uero, cum a re digredit᷑, tamẽ plus bonæ rei doceat, q̃ iſti cũ uere rem tradũt, ut
ne dicã interim, q d' omnino tales ipſi reddimur, cuiuſmodi ſunt autores in qui/
bus aſſidue uerſamur. Neq; em̃ perinde ciborũ qualitas tranſit in corporis habi
tũ, ut lectio in animũ ac mores. Si in ieiunis, in frigidis, in fucatis, in ſpinoſis ac ri
xoſis ſcriptoribus aſſidui ſimus, tales euadamus oportet. Sin in ijs, qui uere ſpi
rant Chriſtũ, qui ardẽt, qui uiuũt, qui uerã pietatẽ & docent, & ꝓſtant, hos ſaltẽ
aliqua ex parte referem⁹. At dices, ſi nihil acceſſerit, parũ inſtructus fuero ad pa
leſtrã ſcholaſticam. Neq; uero nos pugilẽ inſtituimus, ſed theologũ, & eũ theo/
logũ, qui quod profitet᷑, malit exprimere uita, q̃ ſyllogiſmis. Nec eſt, quod tibi
tantope diſpliceas, ſi inter iſtos parũ theologus uidearis, cũ inter eoſdẽ, ne Hie/
ronymus quidẽ ipſe ſit habiturus quod reſpõdeat, ac fortaſſe, nec ipſe Paulus.
In culpa eſt, nõ ipſa theologia, quæ nõ ſic nata eſt, ſed quorũdã tractatio, qui to
tam illã ad dialecticorũ argutias, & Ariſtotelicã philoſophiam detraxerunt, ut
illic nõ paulo plus ſit philoſophiæ q̃ theologiæ. Atqui fieri poteſt, ut rhetor ali/
quis, aut arithmeticus, aut muſicus, ſic eandẽ tractet, ut nemo iam ſit intellectu-
rus, niſi qui prius artiũ illarum uim omnẽ penitus cognitam habeat. Quid aũt
neceſſe eſt ad omneis omnium quæſtiunculas certa reſpõdere theologũ? Qua-
rum neq; numerus eſt ullus, neq; modus, neq; finis, dum hydræ in morem pro
una reciſa, ſexcentæ repullulant. Sunt quæ parũ pium ſit inueſtigare. Sunt quæ
citra ſalutis diſpendium poſſunt neſciri. Sunt de quibus eruditius ſit ambigere,
& cũ academicis ἐπέχειν, q̃ ꝓnũciare. Quod ſi cui tanta ſit ingenij uis, ut utrũq;
ſtudiorũ genus complecti poſſit, eat eat quo illũ ſua uirtus uocat, eat pede fau/
ſto. Sed ab his tamẽ incipiendum, his maiorẽ uitæ partẽ impartiendã cenſeo.
Quod ſi alterũ ſit deſerendũ, non poſſum nõ fateri qd' ueriſſimũ eſt, malim in
hoc latus deflectere. Præſtat paulo minus eſſe ſophiſtã, q̃ minus ſapere in euã
gelijs ac Paulinis literis. Satius eſt ignorare quædam Ariſtotelis dogmata, q̃
neſcire Chriſti decreta. Deniq; malim cum Hieronymo pius eſſe theologus,
q̃ cũ Scoto inuictus. Illud certe negari non poteſt, per ueteres illos illuſtratam
ac defenſam Chriſti doctrinã, quos ita demũ patiar antiquari, ſi conſtet horũ
argutiſſimis argutijs & ſubtiliſſimis ſubtilitatibus, uel unũ ethnicũ conuerſũ ad
Chriſti fidẽ, uel unũ reuictũ ac mutatũ hæreticũ. Nã quod hodie pauciores ſũt
hæreſes, id, ſi uerũ fateri uolumus, magis debem⁹ faſciculis q̃ ſyllogiſmis. Quis
em̃ omnino nodus dialectica ſubtilitate necti poteſt, qui nõ eadem ſubtilitate
diſſoluatur, ſi liberũ ſit utriſq;, quod uolẽt, aſſumere? At ſimplices illæ literæ, to

tius orbis populos pauculis annis inouare potuerũt. Sed miſſam faciamus ſtu
diorũ collationẽ. Sit ſuũ cuiq; pulchrũ, & ut Paulinis utar uerbis, in ſuo quiſq;
ſenſu abundet. Cui placẽt ſcholaſticæ cõflictationes ſequatur, quod in ſcholis
receptũ eſt. At ſi quis magis cupit inſtructus eſſe ad pietatẽ q̃ ad diſputationẽ
in primis & potiſſimũ uerſetur in fontibus, uerſet̃ in his ſcriptoribus, qui pro
xime biberũt de fõtibus. Quod diminutũ erit in ſyllogiſmis, id pẽſabit oratio.
Et ſatis inuictus fueris theologus, ſi eo ꝓfeceris, ut nulli ſuccũbas uicio, nullis ce
das cupiditatibus, etiã ſi a diſputatione quodlibetica diſceſſeris inferior. Abun
de magnus doctor eſt, qui pure docet Chriſtum.

METHODI FINIS.

D. ERASMI ROTERODAMI APOLOGIA.

IAm ut occurrã Apologia, redamaturis, Paulus apl̃s referente Luca
fortunatũ ſeſe p̃dicat, quod apud Agrippã ꝓ ſe cãm dicturus eſſet;
cui ꝓpter diutinã cũ Iudæis conſuetudinẽ, res oẽs in quibus uerte
batur q̃ſtio, maxime cognitæ cõpertæq; eſſent. Atq; utinã eodem
noie mihi quoq; gratulari poſſim, cui plane diuerſũ quiddã uſu uenit atq; Pau
lo. Nã ne opus quidẽ eſt nobis Apologia, niſi apud iſtos, qui totũ hoc negociũ
de quo cõtrouerſia eſt, nõ intelligunt, nec ꝓrſum aliã ob cãm calũniant̃, niſi qd̃
non intelligant. Siquidem apud eos qui latinas, græcas, & hebraicas literas uel
ad mediocritatẽ deguſtarũt, qui ſerio in ueſtigandis diuinæ ſcripturæ myſterijs
q feliciter ac diligẽter in uetuſtis illis, ac nõ minus ueris q̃ uetuſtis theologis uer
ſati ſunt, nihil addubito, qn magnã initurus ſim gratiã, etiã ſi quod conatus ſũ,
paꝝ aſſecut⁹ fuero. Proinde mire fiet, ut qbus hac opa noſtra nõ magnope ſit
opus, q q; ſoli dãnare quædã poſſint, quod ob bonaꝝ peritiã literarũ poſſint iu
dicare, ij nõ ſolũ cõprobẽt ſuo ſuffragio noſtrã induſtriã, uerũ etiã gratiã haud
uulgarẽ habeanr. Cõtra q hiſce de rebus nullo modo poſſint ferre ſententiã, &
hoc magis egẽt huius laboris ſubſidio, quo lõgius abſunt a bonis literis, ij non
ſolũ nõ amplectent̃ op⁹ ipſorũ paratũ uſui, uerũ etiã obſtrepẽt, calũniabunt̃,
damnabunt, quorũ alterũ extremæ cuiuſdã ingratitudinis eſſe uidet̃, alterũ inſi
gnis impudentiæ. Quid em̃ fingi põt ipudentius, quã dãnare librũ quẽ ne lege
ris qdẽ, tũ eiuſmodi, ut ſi maxime legas, tñ abſq; linguarũ ꝑitia ꝓnũciare de eo
nõ poſſis? Quid aũt ingratius, q̃ ꝓ tã imenſis ſudoribus uigilijſq;, quas tantũ
iuuãdi animo ſuſceperis, & quibus nulla par gratia referri queat, rependi calũ
niam, idq; potiſſimum ab ijs, ad quos potiſſimum operis utilitas ſit reditura?

Cum

Cum ubiq; fœda eſt ingratitudo, tum in nullos æque par eſt gratos eſſe, atq; in eos qui diſpendio rei pecuniariæ, iactura uoluptatũ, nonnullo etiam ualetudinis ac uitæ ſuæ detrimēto, in hoc totis uiribus incũbunt, ut ingenij ſui monumētis orbi conſulant. Verum haud ſcio an uſq; ingratius reperias mortalium ingenium, nec alias eſſe uerius arbitror, quod nō minus elegāter q̃ grauiter dictum eſt a Seneca. Tutius eſſe, quoſdam offendiſſe q̃ demeruiſſe. Nihil æque perit, atq; id quod confertur in ingratos. At magis perit officium, mea quidem ſentētia, quod in eos collocatur, qui nō intelligunt officium, & minus redit ab ijs qui non cognoſcunt meritum, q̃ qui non agnoſcunt. Nam ij tametſi diſſimulant, tamen apud ſe ſunt obnoxij, nōnunq̃ pudore cogũtur agnoſcere. Deniq; ſpes eſt ut aliquādo reſipiſcant. Illi quod eſt beneficiũ, iniuriam interpretantur & officio adiuti in ius uocant benemerentē. Theologorũ in primis eſt, nō ſolum gratitudinē p̄ſtare, uerũ etiam candorē & manſuetudinē. Et theologis potiſſimum hic meus deſudauit labor, atq; his theologis, quibus aut nō uacauit, aut nō cōtigit, eas diſcere literas, ſine quibus diuina ſcriptura penitus intelligi nō poſſit. Horũ adiuuandis ſtudijs, noſtrũ impendimus ſtudiũ, ut quod illis ſua fortuna negauit, id noſtra ſuppeditaret induſtria. Et tamē ſi qui reclamaturi ſunt, ex hoc grege prodituros auguror. Amplectunt᷑ medici, nō aſpernant᷑ iurecōſulti, recipiũt philoſophi, ſi quid ad illorũ profeſſionē inſtaurandā conducit. Soli theologi ꝑtinaciter reclamamus, & ipſi noſtris inuidemus bonis. Sane permoleſtũ eſt, pro benigne collato beneficio nullam recipere gratiā. Moleſtius ab ijs de quibus benemereri ſtudeas calumniā præmij loco reportare, & a quibus tuo iure poteras exigere debitā gratiam, his actoribus iniuriæ cauſam dicere Seneca ſummũ liberalitatis genus eſſe putat, ac diuinæ beneficentiæ proximum, ſi quis non tantũ gratuito proſit, uerũ etiā ſciens perdat beneficiũ. At mihi uideor hoc quoq; ſuperaturus, ſi de his quoq; pergā benemereri, qui beneficiũ iniuria retaliant. Et quēadmodũ fidi medici, reclamantibus etiam & cōuiciantibus ægrotis tamē pergunt ſubuenire, ita nos hoc quoq; uelut auctario beneficiũ noſtrũ cumulabimus, ut beneficium quod accipiunt intelligant. Primum igitur etiam atq; etiā adhortor omēs theologos, ut quibus per ætatē aut occupationes uacat, græcas deguſtent literas, & item Hebreas, ſi liceat. In ipſis arcanæ ſcripturæ fontibus diligenter philoſophentur, ueteres theologos, quos & eruditio cōmendat & uitæ ſanctimonia iugiter euoluant. Deinde noſtra ſi uolent conferant & expendāt. atq; ita ꝓbent ſi quid recte monuimus, emēdent amice, ſi qd ut homines aberrauimus a uero, & minus aſſecuti ſumus, quod ſedulo ſumus ſecuti. Quod ſi impetro cauſam, uici, pro accuſatoribus habiturus patronos. Cæterum a quibus hoc non impetro, ſaltem illud mihi uel precario donent, ut credant, me ſimplici pioq; iuuandi ſtudio quicquid hoc laboris eſt ſuſcepiſſe. Quod ſi parũ alicubi ſucceſſit, error eſt, non ſcelus, & corrigi mereor, inceſſi non mereor.

Nihil

Nihil enim magis agnoſco, ꝙ me nihil ſcire. Profiteantur alij quantũlibet in-
gentia. Ego mea tenuitate nihil ꝓfitens, præſto tamẽ quod licet, paratiſſim⁹ ad
palinodiã, ſicubi more hoĩm lapſus ſim, ipſe quoq; mihi cẽſor futur⁹, ſimulatq;
deprehendero. Cæterum diuus Hieronymus nõ fert reprehenſorẽ, qui damna
re poſſit, docere non poſſit. Quorum illud tyrãnicum eſt, hoc amicũ & eruditũ.
Iã illud queadmodũ extra cõtrouerſiã eſt apud eruditos, ita indoctis etiã, mul
torum libris perſuaſum eſſe reor, hanc noui teſtamenti æditionem Hieronymi
non eſſe. Tametſi nos, nec hanc qualiſcũq; eſt, aut cuiuſcũq; eſt, neq; cõuellimus
ullo modo, neq; calumniamur. Tantũ reſtituimus, quæ temporũ ac librarioꝝ ui
tio fuerant deprauata, obiter indicatis & his, quæ uel ambigue, uel parum atten
te reddidit interpres. (Nã nõ recte, mihi religio eſt dicere, etiamſi id nõ ueritus
eſt aliquot locis Hieronymus) idq; fecim⁹, neq; leui quod dici ſolet brachio, ne
q; temere, ſed primũ ex canonũ conſilio, ad græcæ originis fidẽ, examinatis exẽ
plaribus latinis, neq; tamẽ fidentes paucis aut quibuſlibet. Laurentius Valla ſe
ptem bonæ fidei codices ſe ſecutũ fuiſſe teſtat̃. Nos in prima recognitione qua-
tuor Græcis adiuti ſumus, in poſteriore quinq;. Deinde cõſultis tum ꝑuetuſtis
tum emendatis aliquot latinæ linguæ uoluminibus. Nec hoc cõtenti diſcuſſis &
exploratis ꝓbatiſſimis autoribus, nõ oſcitanter obſeruauimus qd citarint, qd le
gerint, quid emendarint, quid interpretent̃. Atq; hiſce rebus oĩbus qua licuit ui
gilantia, certe, ſumma fide, collatis ac penſitatis, quod optimũ iudicauimus, ſecu
ti ſumus, & hac lege in mediũ cõtulimus, ut nihilo ſecius ſuo quiſq; iudicio frue
retur. Iam uero ſi qui uerent̃, ne ſacrarũ literarũ autoritas uocet̃ in dubiũ, ſi qd
uſq; uariauerit, hi ſciant oportet, iã annos plus mille, neq; Latinoꝝ neq; Græ-
corũ exemplaria ꝑ oĩa cõſenſiſſe. Id quod ne fieri quidẽ poſſit, nimirũ in tanta
librarioꝝ nõ ſolũ turba, ſed inſcitia, oſcitãtia, temeritate. Vt ne cõmemorem ꝙ
multa mutata ſint ab eruditulis, aut certe a parũ attentis. Cõperio quædam era
ſa aut inducta a factionibus, quoꝝ tumultu quondã ſurſum ac deorſum miſce-
bantur oĩa, præſertim oriens, dũ quiſq; ꝓ ſuaꝝ partiũ patrocinio ſcripturã ua-
riat. Id certe factũ nõ obſcure cõpluribus in locis declarat Hieronymus. Quid
autẽ accidit religioni Chriſtianæ, ꝙ tot iã ſeculis, aliud legit Hieronymus? aliud
Cyprianus, aliud Hilarius, aliud Ambroſius, aliud Auguſtin⁹? Apud hos alicu
bi nõ modo diuerſa cõperies, ſed & pugnãtia, cũ in ſũma chriſtianæ fidei cõſen
tiãt. Quid facias, poſteaꝗ nec ipſa hoꝝ tẽpoꝝ æditio ꝑ oĩa ſibi conſentit? Qua
de re ſi quis dubitet, huic fidẽ fecerint codices typis etiã excuſi, cũ annotamentis
marginalib⁹, & ſi id parũ eſt, ex cõmẽtarijs diui Thomæ, ex cõmẽtarijs Lyrani,
ex commentarijs Hugonis Charrenſis intelliget. Quæſo quid periculi conſecu-
tum eſt, quod ſctũs Hieronymus uetus & nouũ inſtrumentũ mũdo iã ſeneſcẽ-
ti, ad hebræã & græcã ueritatẽ inſtaurauit? Reclamatũ eſt tũ a nonnullis, quibus
ipſe ſuis libris abũde ſatiſfacit, nec ob aliud opinor reclamatũ, niſi qd neſcirẽt eas

literas

literas. At num hinc uel tantulum incõmodi natũ eſt Chriſtianæ religioni? Augustinus fatet ipſa codicũ diſcordia, ſe non mediocriter adiutũ fuiſſe, dũ quod hic parum apte dixerat, alter clarius ac rectius efferret, id quod uel fortuito fieri neceſſe eſt. Quid deceſſit euangeliorũ maieſtati, quod ea Iuuencus heroicis uerſibus induſerit? Quid ſcriptura diuina, quod eã fere totam Aegidius Delphus noſter, inſignis Theologus elegiaco carmine nuper cõplexus eſt? Nos locos aliquot innouauimus, nõ tam ut elegãtius redderemus, q̃ ut dilucidius ac fideli⁹. Quid aũt erat pĩculi, ſi paraphraſi totã orationẽ nouaſſemus? Quibus hæc placet æditio, quã ego nec damno, nec muto, huic ſua manet æditio. Siquidẽ ea noſtra caſtigatione non læditur, ſed redditur illuſtrior, purior, emendatior. Illa legatur in ſcholis, canatur in tẽplis, citetur in concionibus. Illud auſim polliceri, qſquis hanc noſtrã domi legerit, ſuã rectius intellecturus eſt. Proinde ſi nihil offẽdit niſi nouitas, & illa iã uetus olim noua fuit, & hæc noua ſi patiamur, olim uetus fuerit. Nimis imperiti eſt hoĩs, libros ãnoꝝ æſtimare nũero, ac nõ potius ipſarum rerũ iudicio. Optarim & ipſe in ſacris literis, nihil eſſe deprauatũ, nihil diſſidere. Atq; id ut optare eſt in prõdiui, ita nec fuit unq̃, nec futurũ eſt unq̃. Iam quid attinet iſtos refellere, qui nõ minus indocte q̃ impudenter ſolent uociferari, facinus eſſe non ferendũ, ut quiſq̃ corrigat euangelia? O uocẽ uix aurigã dignã, nedum Theologo? Fas eſt nebuloni cuiuis, euangelij codices deprauare, & nefas erit quod deprauatum eſt reſtituere? Præſertim homini, ne quid dicam inſolentius, in hoc genere literarum, nec indiligẽti, nec inexercitato, idq; tot græcis ac latinis uoluminibus, tot clariſſimis autoribus in conſilium aſcitis? Mihi plurimis argumentis uehementer probabile eſt, uniuerſum inſtrumentum nouũ græce ſcriptũ fuiſſe nõ latine. Certe ſi quis excipiat euãgelium iuxta Mathæum, & unam ad hebræos epiſtolam, de reliquo nulla controuerſia eſt. Proinde qui mutare paret, quod ſcriptum fuit ab apoſtolis, & euangeliſtis, in hunc iure clamitent, quod corrigat euangelia, non in eum qui iuxta Pontificum decreta ex græcorum fontibus, ex ſacrorum interpretum ſentẽtia ſyncera fide reponat, quod uel a ſcribis erat uitiatũ, uel ab interprete parũ apte redditũ in latinis codicibus, cũ græce ſcripſerint apoſtoli. Sed cur hæc pluribus ago? cum diuus Hieronymus cõpluribus epiſtolis huius cauſæ patronũ agat, q nec ipſe, cũ in re nõ ita diſſimili laboraſſet, calumnia caruit. Cuius emẽdatio ſi extaret, aut non fuiſſet nobis hoc laboris capiundũ, aut fuiſſet quod ſequeremur. Itaq; te quæſo lector optime, cũ occurret nouatũ aliquid a nobis, ne protinus ad ſolitæ lectionis guſtum ac ſaliuam reijcias, ac damnes, quaſi neceſſe ſit malum eſſe, quicquid diuerſum eſt, ſimul & me fraudans mea laude, & te operis utilitate. Sed primum noſtra cõferto cum Græcis, quod quo promptius eſſet, illa e regione adiecimus. Expẽde num fidelius, num apertius, num ſignificãtius expſſerim, q̃ uetus interpres. Nec hic rurſũ ꝓtin⁹ in ius trahãt, ſi minus uerbũ uerbo reſpõdeat, id qđ ut

maxime co

maxime coneris, ne fieri quidem poteſt. Si nefas eſſe ducunt, uſq; a literis ac ſyl labis diſcedere, cur hic interpres paſſim id auſus eſt, aliquoties nulla nec adact9 neceſſitate, nec inuitatus utilitate, ſed uelut in re ludicra laſciuiẽs & oſcitãs? Q đ ſi licet, ut certe licet, ſi me comperies ſententias, maiori fide reddidiſſe q̃ ille red/ diderit, ne damna quod nouũ eſt, ſed amplectere q đ eſt rectius. Iam ſi collatio tibi non ſatiſfacit, ne continuo pronuncies. Cõſule noſtras annotationes, quæ fortaſſe tibi uel autoritate teſtium, uel rationibus adductis ſatiſfacient. Fit inte rim, ut diuerſa ſit lectio, fit ut ijſdem ex uerbis, complures ſenſus accipi poſſint. Nos primũ unicam dũtaxat lectionem proponimus. Nec enim aliter potera- mus. Cæterum in annotamentis uaria referimus, aut indicãtes quid nobis opti mum uideatur, aut tuo relinquentes arbitrio, quid ſequi malis. Sunt in quibus noſtra uulgata magis probatur æditio, aut Ambroſiana lectio, q̃ græci codi- ces. Et tamen conſentientibus omnibus græcis exemplaribus, quoniam alia mu tare non licuit, latina accõmodauimus, ne nõ reſponderent, cũ in hoc ip̃m adde rentur. Cæterum id in ſcholijs diſcutimus. Comperio quædam apud illos addi ta ex more ſolẽni, ueluti coronidẽ illam ſic additã orationi dominicæ, quemad- modum apud nos in calce pſalmorũ adijcitur gloria patri. Ea non reſecuimus a contextu, ſed tamen in cõmentariolis admonemus addita. Nã is error minus habet periculi, cum quod frequenter comperio factum, ex alijs locis aſſcribit le ctor, quod in ſimili ſententia deerat alibi. Attamen id quoq; curauimus admo nere. Proinde non ita tradimus hanc lectionẽ, quaſi certa indubitataq; ſint om nia, ſed quod ex noſtra emendatione, accedentibus annotamentis non medio criter adiuuandus ſit lector uigilans & attentus. Inerunt p̱multa quæ ceu minu tula friuolaq; cõtemnenda uidebuntur alicui. Verũ qui conferet, qui expendet, q tractabit & interp̃tabitur ſacras literas, is ipſe comperiet, in his minutulis nõ minimũ eſſe utilitatis. Ad hæc facile mihi ueniã dabit, huiuſmodi minuta p̱ſe- quuto, q cogitarit ad huiuſmodi ſcrupos primi nominis autores impegiſſe, nõ- numq̃; & pudendo errore lapſos eſſe, nimi⁊ ipſum Hilarium, Auguſtinum, & inter recentiores doctiſſimũ Thomã Aquinatẽ, ne iam cæteros cõmemorẽ. A quibus in hoc uerſanti negocio, nõnũq̃; diſſentire fuit neceſſe, quod quidem ut ſemp̱ ingenue feci, ita nuſq̃; cõtumelioſe, ne in iſtos quidẽ procacior, quorũ im/ pudens temeritas, & inſolens inſcitia parũ merebat̃ hanc ciuilitatẽ, in quos etiã ſi liberi9 inuect9 fuiſſem, tamẽ apud eruditos omneis excuſaret me Plautinũ il lud, Quod dignis maledicit̃, bene dictũ eſt, nõ maledictum. Verum malui rati onem habere quid me dignum eſſet, q̃ quid iſti mererent̃. Erat animus, iſtorũ ineptias omnino diſſimulare, niſi libri paſſim manibus omniũ tererẽtur, & ora culorum inſtar legerentur ac citarentur. Nec rurſus id a me factum eſt affectate ſed obiter locis aliquot, quo poſthac minus illis fidant, qui quicquid apud hu/ iuſmodi ſcriptores utcũq; poſitum aut additum repererint, id alba quod aiunt

amuſſi i ſuos cõuerteret cõmẽtarios, aut certe quib⁹ autores iſti magni ſũt, intel/ligerẽt, ob harũ rerũ quas indicauim⁹ ignorãtiã, magnos etiã autores turpiter ac pluſq̃ pueriliter hallucinatos eſſe. Alioqui ſi quicquid in horum uoluminibus uel rideri, uel improbari poterat, perſequi uoluiſſem, tum uere mihi inter man⁹ nata fuiſſet, ἰλιὰς κακῶν, ut eſt in Græcorum prouerbio, nec ad ea refellenda una ſuffecerat ilias. Cæteros autem, quos præter eruditionis cõmendationẽ ornat & uitæ ſanctimonia, tantũ abeſt, ut inceſſam petulantius, ut ſepenumero captatis etiã prætextibus, aut eleuem errorem, aut excuſem, aut tegã. Nec mihi ſuccẽſere debent, ſi quid lapſus eſt, Auguſtinus aut Thomas, cũ res ipſa clarior eſt, q̃ ut diſſimulari poſſit. Imputent inſcitiæ linguarum, aut ſi malint, imputent illorum ſeculis. E re ſtudioſorum erat, illa non omnino diſſimulare. Non q͛ me putem oculatiorem ſummis illis uiris, ſed q͛ alicubi fortaſſe fuerim attẽtior, & fortaſſe linguarum opibus inſtructior, certe q̃ Aquinas, qui latine tantum nouit. Quos omnes, ut ſemper ueri fuere ſtudioſiſſimi, magis propicios eſſe mihi con fido, uel hoc noĩe, quod illorũ libros aliquanto reddiderim purgatiores. Quid minutius hypoſtigma? At tantula res hæreticũ gignit ſenſum, quemadmodũ docet Aurelius Auguſtinus libro de doctrina Chriſtiana tertio, exẽpli cauſa citans illud Ioannis, In principio erat uerbum apud deum, & deus erat. Et interpoſita diaſtola, ſequitur, Verbum hoc erat in principio apud deum. Hãc lectionem hæreticã appellat, uidelicet eorũ, qui negabant uerbũ dei, deum eſſe. Item illud quod eſt apud Paulũ in epiſtola ad Rhomanos. Quis accuſabit aduerſus electos dei? Ab hoc loco quæ ſequũtur, niſi per interrogationẽ legant, ſenſũ nõ hæreticũ modo, ſed ꝓrſus blaſphemũ efficiũt. Quaſi reſpõdeas ad ſuperiora, Deus qui iuſtificat. Deinde, quis eſt qui cõdemnet? Ad id rurſum reſpondeas, Chriſtus Ieſus, qui mortuus eſt. Idem offenſus amphibologia Paulini ſermonis, cum ait, Quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt hominibus, mauult ita reddi, quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt q̃ hominis, quod alioqui uideri potuerit incertum, dandi ne caſu dictum eſſet, hominibus, an auferẽdi. Atq; hæc & alia his ferme cõſimilia multis uerbis illic ãnotauit uir tant⁹, quæ nihil negocij ſit animaduertere, etiam ſi nullus moneat. Quid ſi is legiſſet tot portenta mendarum a nobis ꝑdita, ſublataq;? tot craſſiſſimas diſcuſſas tenebras? tot ſenſus præpoſtere nõ ſolũ ambigue redditos, ſuæ reſtitutos integritati, an non hunc laborẽ noſtrũ utriſq; manibus cõplexus fuiſſet? Quædã aũt tanta breuitate ſunt annotata, ut ni noſtrã annotatiũculã ad locũ ipſum cõferas, non ſis animaduerſurus quid uoluerim. Nam quod cõpluſculis locis occurrent eadem, id data opera factum eſt, quo conſuleremus lectori uel parum memori, uel inquirẽdi laborẽ fugitanti. Et ſane nõnihil uereor, ne quemadmodũ multos ſit offenſura nouitas, ita e diuerſo exiſtat, quibus hoc ipſum diſpliceat quicq̃ eſſe quod conueniat cũ ueteri interprete. Alijs nihil probatur, quod ſit diuerſum, alijs ineruditũ uidet͛,

quod non

quod non tota ratione pugnet ac diſſideat. Rurſus alios offendit ſermo paulo purior ac latinior, nempe hos qui nihil acutũ iudicãt, niſi quod ꝓdigioſis ſcateãt ſolœciſmis. Alij contra faſtidiunt, quicquid nõ referat Ciceronianũ illum nitorem. Nos in hoc opere ut nõ affectauimus eloquentiã, ita mundiciem, ſi qua in promptu fuit, nõ reſpuimus. Non offendit deus ſolœciſmis, at idem nõ delectatur. Odit ſuperbã eloquentiã, fateor, at multo magis ſupercilioſam & arrogãtem infantiã. Nos toleramus iſtorũ balbutiẽ, ferant ipſi uiciſſim noſtrã qualemcũq; dicendi mediocritatẽ. Verum ut aliquando finiã, quemadmodũ ingenue fateor eſſe permulta, quæ doctius tractari potuiſſent, ut nõ inficias eo, locis aliquot dormitaſſe laſſum, ita res ipſa, ni fallor, indicabit, me poſt Laurentiũ Vallam, cui non hac tantũ in parte debent bonæ literæ, poſt Iacobum Fabrum, uirtutis omnis & literarũ antiſtitem, nec ſine cauſa uerſatum in hoc negocio, nec ſine fructu. Bene Valeto lector amice, & ſi quid adhuc deſyderas, a præfatione quã Annotationibus præfixi, petito.

APOLOGIAE FINIS.

ΒΙΟΙ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥ ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΑΙ ΤΥΡΙΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΥΝΟΨΕΩΣ.

Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστὴς, τὸ εὐαγγέλιον τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ συνέγραψε, καὶ ἐκδέδωκεν αὐτὸ εἰς ἱερουσαλὴμ, ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ κυρίου τῷ κατὰ σάρκα, ἐπισκόπῳ ὄντι τῆς ἱερουσαλὴμ, ἐκοιμήθη δὲ ἐν ἱεραπόλει τῆς παρθίας, καὶ ἐκεῖ θάπτεται ἐνδόξως.

ΜΑΡΚΟΣ ὁ εὐαγγελιστὴς, καὶ πρῶτος ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ἀλεξανδρεῦσι καὶ πάσῃ τῇ περιχώρῳ αὐτῆς ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ κυρίου, ἀπὸ αἰγύπτου καὶ μέχρι πενταπόλεως, ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τραϊανοῦ, ἐν ἀλεξανδρείᾳ κάλων λαβὼν, κατὰ τοῦ τραχήλου καὶ συρεὶς ἀπὸ τῶν καλουμένων βουκόλου τόπων, ἕως τῶν καλουμένων ἀγγέλων, ἐκεῖ ἐκάη πυρὶ, ὑπὸ τῶν εἰδωλομανῶν, μηνὸς φαρμουθὶ λέως, καὶ ἐκεῖ ἐτάφη ἐν τοῖς βουκόλου.

ΛΟΥΚΑΣ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀντιοχεὺς μὲν τὸ γένος ἦν, ἰατρὸς δὲ τὴν τέχνην. συνεγράψατο δὲ τὸ μὲν εὐαγγέλιον, κατ' ἐπιτροπὴν πέτρου τοῦ ἀποστόλου, τὰς δὲ πράξεις τῶν ἀποστόλων κατ' ἐπιτροπὴν παύλου τοῦ ἀποστόλου. συναπεδήμησε γὰρ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ μάλιστα τῷ παύλῳ, οὗ καὶ μνημονεύσας ὁ παῦλος, ἔγραφεν ἐν ἐπιστολῇ, ἀσπάζεται ὑμᾶς λουκᾶς ὁ ἰατρὸς ὁ ἀγαπητὸς ἐν κυρίῳ. ἀπέθανε δὲ ἐν ἐφέσῳ καὶ ἐτάφη ἐκεῖ, μετετέθη δὲ ὕστερον ἐν κωνσταντίνου πόλεως μετὰ καὶ ἀνδρέα καὶ τιμοθέου τῶν ἀποστόλων, κατὰ τοὺς καιροὺς κωνσταντίου βασιλέως, υἱοῦ κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ εὐαγγελιστὴς τοῦ κυρίου γενόμενος, ὃν καὶ ἠγάπα ὁ κύριος, ἐν μὲν τῇ ἀσίᾳ, ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὑπὸ δὲ τραϊανοῦ βασιλέως ἐξωρίσθη ἐν τῇ νήσῳ πάτμῳ, διὰ τὸν λόγον τοῦ κυρίου, ἐκεῖ δὲ ὢν καὶ τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ἔγραψε, καὶ ἐξέδωκεν ἐν ἐφέσῳ, διὰ γαΐου τοῦ ξενοδόχου καὶ διακόνου, ᾧ καὶ παῦλος ὁ ἀπόστολος μαρτυρεῖ λέγων ῥωμαίοις, ἀσπάζεται ὑμᾶς γάϊος ὁ ξένος μου καὶ ὅλης τῆς ἐκκλησίας, μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τραϊανοῦ ἐπάνοδον ἀπὸ τῆς νήσου ὁ μακάριος ἰωάννης καὶ παραμένει ἐν ἐφέσῳ, καὶ ἔζησεν ἔτη .ρ κ. καὶ μετὰ ταῦτα ζῶν ἑαυτὸν ἐκεῖ ἔθαψε θεοῦ βουλήσει. εἰσὶ δὲ οἱ λέγουσι, μὴ ἐπὶ τραϊανοῦ αὐτὸν ἐξωρίσθαι εἰς πάτμον, ἀλλὰ ἐπὶ δομετιανοῦ, υἱοῦ οὐεσπασιανοῦ.

ΤΕΛΟΣ.

γοντες. τί φάγωμεν ἢ τί πίωμεν, ἢ τί πε/
ριβαλώμεθα. πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη ἐ/
πιζητεῖ. οἶδεν γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνι
ος, ὅτι χρήζετε τούτων ἁπάντων. ζητεῖτε
δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν
δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστε/
θήσεται ὑμῖν. μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν
αὔριον, ἡ γὰρ αὔριον, μεριμνήσει ἑαυτῆς, ἀρ/
κετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς. μὴ κρίνε/
τε, ἵνα μὴ κριθῆτε, ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνε/
τε, κριθήσεσθε. καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, με/
τρηθήσεται ὑμῖν. τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ
ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ
ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς;
ἢ πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, ἄφες ἐκβα/
λῶ τὸ κάρφος ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ
ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου; ὑποκρι
τά, ἔκβαλλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφ/
θαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν
τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ
σου. μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν. μὴ δὲ
βάλλετε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν
τῶν χοίρων, μήποτε καταπατήσωσιν αὐ
τοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ στραφέντες
ῥήξωσιν ὑμᾶς. αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν.
ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται
ὑμῖν. πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν, λαμβάνει, καὶ ὁ ζη/
τῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται.
ἢ τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ
ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει
αὐτῷ; καὶ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπι
δώσει αὐτῷ; εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, οἴδα/
τε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν
πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; πάντα οὖν ὅσα
ἂν θέλητε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕ
τως καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ
νόμος καὶ οἱ προφῆται. εἰσέλθετε διὰ τῆς στε/
νῆς πύλης. ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχω/
ρος ἡ

cẽtes. Quid edemus aut quid bibemus,
aut qbus operiemur? Nam omnia iſta,
gentes exqrunt. Nouit em̃ pater ueſter
cœleſtis, quod opus habeatis his oĩbus.
Sed quærite primum regnũ dei, & iuſti/
ciam eius, & hæc omnia adijcientur uo/
bis. Ne ſitis igitur ſolliciti in craſtinum.
nam craſtinus dies curam habebit ſui/
ipſius, ſufficit ſua diei afflictio. Nolite VII
iudicare, ne iudicemini, in quo enim iu/
dicio iudicatis, in eo iudicabimini, & in
qua menſura metimini, in ea metiẽtur
uobis alij. Cur autem uides feſtucam,
quæ eſt in oculo fratris tui, trabem autẽ
quæ eſt in oculo tuo, nõ animaduertis?
Aut quomõ dicis fratri tuo, ſine eximã
feſtucam ex oculo tuo, & ecce trabes eſt
in oculo tuo? Hypocrita, exime prius
trabem ex oculo tuo, & tũ perſpicies, ut
eximas feſtucam ex oculo fratris tui.
Ne detis quod ſanctum eſt canibus, ne
pieceritis margaritas ueſtras, ante por/
cos, ne quando hi conculcent eas pedi/
bus ſuis, & illi uerſi lacerent uos. Petite
& dabitur uobis, quærite, & inuenietis,
pulſate, & aperietur uobis. Omnis enim
qui petit accipit, & omnis qui quærit in/
uenit, & pulſanti aperietur. An quiſq̃
eſt ueſtrum homo, qui ſi filius eius pe/
tierit panem, lapidem daturus ſit illi?
Aut ſi piſcem petierit, num ſerpentem
addet illi? Si uos igitur cum ſitis mali,
noſtis dona bona dare filijs ueſtris, quã
to magis pater ueſter, qui eſt in cœlis da
bit bona, ſi poſtuletis ab illo? Omnia
igitur quæcunq̃ uolueritis, ut faciant
uobis homines, ſic & uos facite illis. Hæc
em̃ eſt lex, & prophetæ. Introite per ar/
ctam portã, qm̃ lata eſt porta, & ſpacio/
B ſa uia

ρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι᾽ αὐτῆς. ὅτι στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν. προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵ τινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασιν προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσιν, λύκοι ἅρπαγες. ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. μή τι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλήν; ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα; οὕτως πᾶν δένδρον ἀγαθὸν, καρποὺς καλοὺς ποιεῖ. τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον, καρποὺς πονηροὺς ποιεῖ. οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν. οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν. πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. ἄραγε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι κύριε, κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ᾽ ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. πολλοὶ ἐροῦσίν μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, κύριε κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν; καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. ἀποχωρεῖτε ἀπ᾽ ἐμοῦ, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. πᾶς οὖν ὅς τις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιεῖ αὐτοὺς, ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ. ὅς τις ᾠκοδόμησεν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέπεσαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσεν. τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν. καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτοὺς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ. ὅς τις ᾠκοδόμησεν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ καὶ ἔπνευσαν

ſa uia quæ abducit in exitium, & multi ſunt qui ingrediuntur per illam. Quoniam anguſta eſt porta, & ſtricta uia, quæ abducit ad uitam, & pauci ſunt, qui inueniunt illam. Attendite a pſeudo prophetis, qui ueniunt ad uos, in ueſtimentis ouium, ſed intrinſecus ſunt lupi rapaces. A fructibus ipſorum cognoſcetis eos. Num colligunt de ſpinis uuam? aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit. Putris autem arbor, fructus malos facit. Non poteſt arbor bona, fructus malos facere. neq; arbor putris, fructus bonos facere. Omnis arbor, quæ non facit fructū bonum, exciditur, & in ignem conijcitur. Igitur ex fructibus ipſoꝝ cognoſcetis eos. Non oĩs is qui dicit mihi domine, domine, introibit in regnum cœlorum, ſed qui fecerit uoluntatem patris mei, qui in cœlis eſt. Multi dicent mihi in illo die. Domine, domine. Nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus? & in nomine tuo multas uirtutes fecimus? Ac tum confitebor illis, nunquam noui uos. Diſcedite a me, qui operamini iniquitatem. Omnis enim qui audit ex me ſermones hos, & facit eos, adſimilabo illum uiro prudenti, qui ædificauit domum ſuam ſuper petram, & deſcendit hymber, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & non eſt proſtrata. Fundata em̄ fuerat ſuper petram; & omnis qui audit a me ſermones hos, & non facit eos, aſſimilabitur uiro fatuo, qui ædificauit domum ſuam ſuper harenam, & deſcendit hymber, & uenerunt flumina, & flauerunt

καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέκοψαν τῇ
οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔπεσεν, καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐ/
τῆς μεγάλη. Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ τοὺς λόγους τούτους. ἐξεπλήσσοντο
οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. ἦν γὰρ διδάσ
κων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων. καὶ οὐχ
ὡς οἱ γραμματεῖς. Καταβάντι δὲ αὐτῷ
ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι
πολλοί, καὶ ἰδοὺ λεπρὸς ἐλθὼν, προσεκύ
νει αὐτῷ λέγων. κύριε ἐὰν θέλῃς δύνα/
σαί με καθαρίσαι. καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα,
ἥψατο αὐτοῦ ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων. θέλω, κα/
θαρίσθητι. καὶ εὐθέως ἐκαθερίσθη αὐτοῦ ἡ λέ/
πρα. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ὅρα μηδε/
νὶ εἴπῃς, ἀλλὰ ὕπαγε σεαυτὸν δεῖξον τῷ
ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον, ὃ προσέταξεν
μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Εἰσελθόντι
δὲ τῷ ΙΗΣΟΥ εἰς καπερναούμ. προσῆλθεν
αὐτῷ ἑκατόνταρχος παρακαλῶν αὐτὸν
καὶ λέγων. κύριε ὁ παῖς μου βέβληται
ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικὸς, δεινῶς βασα/
νιζόμενος. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐγὼ ἐλ/
θὼν θεραπεύσω αὐτὸν, καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἑκα/
τόνταρχος, ἔφη. κύριε οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς, ἵνα μου
ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς, ἀλλὰ μόνον εἰπὲ
λόγον, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου. καὶ γὰρ ἐγὼ ἄν/
θρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν
στρατιώτας, καὶ λέγω τούτῳ, πορεύθητι, καὶ πο/
ρεύεται. καὶ ἄλλῳ ἔρχου, καὶ ἔρχεται, καὶ τῷ δού/
λῳ μου, ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ. ἀκούσας δὲ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἐθαύμασεν, καὶ εἶπεν τοῖς ἀκολουθοῦ
σιν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ ἰσραὴλ τοσ
αύτην πίστιν εὗρον. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ
ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσιν καὶ ἀνακλι/
θήσονται μετὰ ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακώβ.
ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλεί
ας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. ἐκεῖ
ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. καὶ
εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τῷ ἑκατοντάρχῃ. ὕπαγε, καὶ ὡς
ἐπίστευσας.

flauerunt uenti, & impegerunt in domū
illam, & deiecta eſt, & fuit ruina illius
magna. Et factum eſt, ut cum finiſſet
Ieſus ſermões hos, obſtupuerint turbæ
ſuper doctrina illius. Docebat enim
eos uelut habens autoritatem, & non ſi
cuti ſcribæ. Cum deſcendiſſet autem VIII
de mõte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ,
& ecce leproſus accedens, adorauit eum
dicens. Domine, ſi uelis, potes me mun
dare. & ꝓtenſa manu, tetigit illum, di/
cens. Volo, mundus eſto, & protinus
mūdata fuit illiꝰ lepra. Et dicit illi Ieſus.
Vide, ne cui dixeris, ſed abi, oſtende te
ipſum ſacerdoti, & offer munus, quod
iuſſit offerri Moſes in teſtimonium
ipſis. Porro cum ingreſſus fuiſſet Ieſus
Capernaum, adijt eum Centurio, obſe-
crans eum & dicēs. Domine, filius meus
decumbit domi paralyticus, & grauiter
diſcruciatur, Et dicit illi Ieſus. Ego cum
uenero medebor illi. Et reſpõdens Cen
turio dixit. Domine, non ſum idoneus,
ut tectum meum ſubeas, Imo tantum
dic uerbum, & ſanabitur filius meus.
Nam & ego ſum homo, alterius pote-
ſtati ſubditus, & habeo ſub me milites,
& dico huic, uade, & uadit, & alteri, ue-
ni, & uenit, & ſeruo meo, fac hoc, & fa/
cit, Hæc autem cum audiſſet Ieſus, ad/
miratus eſt, & ait. Amen dico uobis.
Ne in Iſrahel quidem, tantum fidei re-
peri. Dico autem uobis, quod multi
ab oriente & occidente uenturi ſunt, &
accumbent, cum Abrahā. & Iſaac, & Ia/
cob, in regno cœlorum, filij uero regni
eijcientur in tenebras extremas, Illic erit
ploratus & ſtridor dentium. Et dixit
Ieſus Centurioni. Abi, & queadmodū

ἐπίστευσας γενηθήτω σοι, καὶ ἰάθη ὁ παῖς αὐτοῦ
ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ. καὶ ἐλθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὴν
οἰκίαν πέτρου, εἶδεν τὴν πενθερὰν αὐτοῦ βεβλη
μένην καὶ πυρέσσουσαν. καὶ ἥψατο τῆς χειρὸς αὐ
τῆς καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός, καὶ ἠγέρθη καὶ διη
κόνει αὐτοῖς. ὀψίας δὲ γενομένης προσή-
νεγκεν αὐτῷ δαιμονιζομένους πολλούς. καὶ
ἐξέβαλεν τὰ πνεύματα λόγῳ. καὶ πάν/
τας τοὺς κακῶς ἔχοντας, ἐθεράπευσεν. ὅ-
πως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ ἠσαΐου τοῦ προ
φήτου τοῦ λέγοντος. αὐτὸς τὰς ἀσθενείας
ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν.
ἰδὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ πολλοὺς ὄχλους περὶ αὐτὸν
ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν. καὶ προ/
σελθὼν εἷς γραμματεὺς εἶπεν αὐτῷ. δι/
δάσκαλε, ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἐὰν ἀπέρ/
χῃ. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. αἱ ἀλώπεκες
φωλεοὺς ἔχουσιν, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρα-
νοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ
ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ. ἕτερος δὲ τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ, κύριε ἐπίτρε-
ψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν καὶ θάψαι τὸν πα
τέρα μου; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ, ἀκολού-
θει μοι, καὶ ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυ
τῶν νεκρούς. καὶ ἐμβάντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖ
ον, ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.
καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θα/
λάσσῃ ὥστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ
τῶν κυμάτων. αὐτὸς δὲ ἐκάθευδεν. καὶ
προσελθόντες οἱ μαθηταί, ἤγειραν αὐτὸν
λέγοντες. κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολύμεθα
καὶ λέγει αὐτοῖς. τί δειλοί ἐστε ὀλιγόπιστοι;
τότε ἐγερθεὶς, ἐπετίμησεν τοῖς ἀνέμοις καὶ
τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη. οἱ δὲ
ἄνθρωποι ἐθαύμασαν λέγοντες, ποταπός
ἐστιν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι, καὶ ἡ θάλασσα
ὑπακούουσιν αὐτῷ; καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ
πέραν. εἰς χώραν τῶν γεργεσηνῶν, ὑπήν
τησαν αὐτῷ δύο δαιμονιζόμενοι ἐκ τῶν μνη-
μείων

credis, ita fiet tibi, & ſanatus eſt filius eius,
in hora illa. Et cum ueniſſet Ieſus in do-
mum Petri, uidit ſocrum illius in lecto
decumbentē, & febrientem, & tetigit ma
num illius, & reliquit illam febris, & ſur/
rexit, & miniſtrauit illis. Cum autem ap
petiſſet ueſpera, adduxerunt illi dæmo
niacos multos, & eiecit ſpiritus uerbo,
& omnes male habentes ſanauit, ut im/
pleretur quod dictum erat per Eſaiam
prophetam, cum ait. Hic infirmitates
noſtras ſuſcepit, & morbos portauit.
Cum uidiſſet autem Ieſus turbas mul/
tas, circum ſeſe, iuſſit diſcipulis, ut abi/
rent in ulteriorem ripam, & cum adiſſet
unus ſcriba, dixit ei. Præceptor. Sequar
te quocunque abieris. Et dicit illi Ieſus.
Vulpes foueas habent, & uolucres cœli
nidos, at filius hominis non habet, ubi
caput reclinet. Alius de numero diſci/
pulorum ſuorum, dixit ei. Domine per
mitte mihi prius, ut abeam, & ſepeliam
patrem meū. At Ieſus dixit illi. Seque/
re me, & ſine, ut mortui ſepeliant mor/
tuos ſuos. Et cum eſſet ingreſſus nauim,
ſecuti ſunt eum diſcipuli ſui, & ecce mo/
tus magnus factus eſt in mari, adeo ut
nauis operiretur a fluctibus, ipſe uero
dormiebat, & accedentes diſcipuli, exci/
tauerunt illum dicentes. Domine, ſer/
ua nos, perimus. Et dicit illis. Quid ti-
midi eſtis uos exiguæ fidei? Tunc ſur/
gens, increpauit uētos & mare, & facta
eſt tranquillitas magna. Homines ue/
ro admirabantur dicentes. Quantus eſt
hic, quia uenti quoque & mare obediunt
illi? Et cum ueniſſet ad ulteriorem ri-
pam, in regionem Gergeſenorum occur
rerunt ei duo dæmoniaci, e monumen-
tis egreſſi

μείων ἐξερχόμενοι χαλεποὶ λίαν,
ὥστε μὴ ἰσχύειν τινὰ παρελθεῖν διὰ τῆς ὁ-
δοῦ ἐκείνης. καὶ ἰδοὺ ἔκραξαν λέγοντες.
τί ἡμῖν καὶ σοὶ ΙΗΣΟΥ υἱὲ τοῦ θεοῦ; ἦλθες ὧ-
δε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; ἦν δὲ μακρὰν
ἀπ᾽ αὐτῶν ἀγέλη χοίρων πολλῶν βοσκο-
μένη. οἱ δὲ δαίμονες παρεκάλουν αὐτὸν λέ-
γοντες. εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἐπίτρεψον ἡμῖν
ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. καὶ εἶ-
πεν αὐτοῖς, ὑπάγετε. οἱ δὲ ἐξελθόντες,
ἀπῆλθον εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων, καὶ
ἰδοὺ ὥρμησεν πᾶσα ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων κα-
τὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπέθανον
ἐν τοῖς ὕδασιν, οἱ δὲ βόσκοντες ἔφυγον. καὶ
ἀπελθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν πάν-
τα καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων. καὶ ἰδοὺ πᾶσα
ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῷ ΙΗΣΟΥ
καὶ ἰδόντες αὐτὸν, παρεκάλεσαν. ὅπως με-
ταβῇ ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν. καὶ ἐμβὰς
ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸ πλοῖον διεπέρασεν καὶ ἦλ-
θεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. καὶ ἰδοὺ προσέ-
φερον αὐτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης βε-
βλημένον. καὶ ἰδὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὴν πίστιν
αὐτῶν, εἶπεν τῷ παραλυτικῷ. θάρσει τέκ-
νον ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. καὶ ἰδοὺ
τινὲς τῶν γραμματέων εἶπον ἐν ἑαυτοῖς
οὗτος βλασφημεῖ. καὶ ἰδὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὰς
ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν, ἵνα τί ὑμεῖς ἐνθυμεῖ-
σθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; τί γάρ
ἐστιν εὐκολώτερον, εἰπεῖν ἀφέωνταί σοι αἱ ἁ-
μαρτίαι, ἢ εἰπεῖν, ἔγειρε καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ
εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, τότε λέγει τῷ
παραλυτικῷ. ἐγερθεὶς, ἆρον σου τὴν κλίνην καὶ ὕ-
παγε εἰς τὸν οἶκον σου. καὶ ἐγερθεὶς, ἀπῆλθεν εἰς
τὸν οἶκον αὐτοῦ. ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐθαύμασαν
καὶ ἐδόξασαν τὸν θεὸν, τὸν δόντα ἐξουσίαν τοι-
αύτην τοῖς ἀνθρώποις. καὶ παράγων ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ, ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄνθρωπον καθήμε-
νον ἐπὶ

tis egreſſi, erãt autem ſæui ſupra modũ
adeo ut nemo poſſet tranſire per uiam
illam. Et ecce uociferabantur dicentes.
Quid rei nobis tecũ eſt Ieſu fili dei? ue-
niſti huc ad cruciandum nos ante tem-
pus? Erat autẽ procul ab illis grex por-
corum multorum paſcens, dæmones ue
ro rogabant eum dicentes. Si eijcis nos,
permitte nobis, ut demigremus in gre-
gem porcorum. Et dixit illis. Abite. Illi
uero egreſſi abierunt in gregem porco-
rum. Et ecce ferebatur totus grex porco-
rum, per præceps ĩ mare, & perierunt in
aquis. Porro qui paſcebant, aufugerunt
& digreſſi in ciuitatem, renunciauerunt
omnia, & quid accidiſſet dæmoniacis. Et
ecce tota ciuitas exiuit, in occurſum Ieſu.
Et cum uidiſſent illum rogabant, ut de-
cederet a finibus ſuis. Et ingreſſus na IX
uem Ieſus, traiecit, & uenit in ſuam ciui-
tatem. Et ecce adduxerũt illi paralyticũ
in lecto decumbentem. Et cũ uidiſſet Ie
ſus, fidẽ illoꝝ, dixit paralytico. Bono ani
mo eſto fili. Remittuntur tibi peccata
tua. Et ecce quidam e ſcribis, dicebãt in-
ter ſeſe. Hic blaſphemat. Et cum uidiſſet
Ieſus cogitationes illorum, dixit, ut quid
uos cogitatis mala in cordibus ueſtris?
Vtrũ enim eſt facilius dicere, remittunẽ
tibi peccata, an dicere, ſurge & ambula?
Vt autẽ ſciatis, quod poteſtatẽ habeat
filius hominis in terra remittendi pecca
ta, tunc dicit paralytico. Surge, tolle tu-
um ſtratum, & abi in domum tuam, &
ſurgens abijt in domum ſuam. Turbæ
uero, quæ uiderant, admiratæ ſunt, &
glorificauerunt deum, qui dediſſet pote
ſtatem talem hominibus. Et præteri-
ens Ieſus illinc, uidit hominem deſiden

νον ἐπὶ τὸ τελώνιον ματθαῖον λεγόμενον καὶ λέγει αὐτῷ. ἀκολούθει μοι, καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ ἐγένετο αὐτοῦ ἀνακειμένου ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἰδοὺ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐλθόντες, συνανέκειντο τῷ ΙΗΣΟΥ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ἰδόντες οἱ φαρισαῖοι, εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. διατί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀκούσας, εἶπεν αὐτοῖς. οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ᾽ οἱ κακῶς ἔχοντες. πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστιν, ἔλεος θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ᾽ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. τότε προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ ἰωάννου λέγοντες. διατί ἡμεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι νηστεύομεν πολλά, οἱ δὲ μαθηταί σου οὐ νηστεύουσιν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν ἐφ᾽ ὅσον μετ᾽ αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος; ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ᾽ αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν. οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ. αἴρει γὰρ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἱματίου, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται. οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον, εἰς ἀσκοὺς παλαιούς. εἰ δὲ μήγε ῥήγνυνται οἱ ἀσκοὶ καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται, ἀλλὰ βάλλουσιν οἶνον νέον, εἰς ἀσκοὺς καινούς, καὶ ἀμφότερα συντηροῦνται. ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, ἰδοὺ ἄρχων ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ λέγων, ὅτι ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτελεύτησεν. ἀλλὰ ἐλθὼν ἐπίθες τὴν χεῖρά σου ἐπ᾽ αὐτὴν καὶ ζήσεται. καὶ ἐγερθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἠκολούθησεν αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ γυνὴ αἱμορροοῦσα δώδεκα ἔτη. προσελθοῦσα ὄπισθεν ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, ἔλεγεν γὰρ ἐν ἑαυτῇ. ἐὰν μόνον ἅψωμαι τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι, ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ

ἐπιστραφεὶς

tem in telonio Matthæũ nomine,& dicit ei. Sequere me. Et ſurgens ſecutus eſt eum. Et factũ eſt, ut accũberet in domo. Et ecce multi publicani & peccatores, q uenerant, ſimul accubuerunt cũ Ieſu, & diſcipulis illius. Et cum id uidiſſent pharisæi, dixerunt diſcipulis eius, ut quid cũ publicanis & peccatoribus ſumit cibum præceptor ueſter? At Ieſus ubi audiuit, dixit illis. Nõ opus habent ij qui ualidi ſunt medico, ſed qui male habẽt. Sed ite & diſcite, quid ſit illud, miſericordiã uolo, & nõ ſacrificiũ. Nõ enim ueni ad uocandũ iuſtos, ſed peccatores ad pœnitẽtiam. Tunc adeunt eum diſcipuli Iohannis dicentes. Quã ob cauſam, nos & phariſæi ieiunamus plærumq;, diſcipuli uero tui nõ ieiunant. Et dixit illis Ieſus. Nũ poſſunt filij ſponſi lugere, q̃diu cũ illis eſt ſponſus? Veniẽt aũt dies, cũ tolletur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt. Nullus ĩmittit immiſſurã panni rudis, in ueſte ueteri. Aufert em̃ ſupplementũ illius a ueſtimento, & peior ſciſſura fit. Neq; mittunt uinum nouum, in utres ueteres. Alioqui rumpuntur utres, & uinũ effunditur, & utres pereunt. Sed mittunt uinum nouum in utres nouos, & utraq; ſimul ſeruantur. Hæc cum illis loqueretur, ecce primas quidam uenit, & adorauit eum, dicens. Filia mea modo defuncta eſt, ſed ueni, & impone manum tuam ſuper illam, & uiuet. Et ſurgens Ieſus ſecutus eſt eum, ac diſcipuli illius. Et ecce mulier quæ ſanguinis profluuio laborauerat duodecim annos, accedens a tergo, tetigit fimbriam ueſtimenti illius: Dixerat em̃ intra ſeſe. Si tantũ tetigero ueſtimentum illius, ero ſalua. At Ieſus

conuerſus

ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν αὐτὴν, εἶπεν. θάρσει
θύγατερ ἡ πίστις σου σέσωκέν σε. καὶ ἐσώ/
θη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. καὶ ἐλθὼν
ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἄρχοντος, καὶ
ἰδὼν τοὺς αὐλητὰς καὶ τὸν ὄχλον θορυ-
βούμενον, λέγει αὐτοῖς. ἀναχωρεῖτε, οὐ γὰρ
ἀπέθανεν τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει. καὶ
κατεγέλων αὐτοῦ. ὅτε δὲ ἐξεβλήθη ὁ ὄχλος
εἰσελθὼν, ἐκράτησεν τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ
ἠγέρθη τὸ κοράσιον. καὶ ἐξῆλθεν ἡ φήμη αὕ
τη, εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐκείνην. καὶ παράγον
τι ἐκεῖθεν τῷ ΙΗΣΟΥ, ἠκολούθησαν αὐτῷ
δύο τυφλοὶ κράζοντες καὶ λέγοντες. ἐλέη/
σον ἡμᾶς υἱὲ Δαβίδ, ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν οἰ-
κίαν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ τυφλοί. καὶ λέ/
γει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, πιστεύετε ὅτι δύνα-
μαι τοῦτο ποιῆσαι, λέγουσιν αὐτῷ, ναὶ κύ-
ριε. τότε ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν λέγων,
κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν. καὶ
ἀνεῴχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί. καὶ ἐνεβρι-
μήσατο αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων, ὁρᾶτε μη
δεὶς γινωσκέτω, οἱ δὲ ἐξελθόντες, διεφή-
μησαν αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ γῇ ἐκείνῃ. αὐτῶν δὲ
ἐξερχομένων, ἰδοὺ προσήνεγκαν αὐτῷ
ἄνθρωπον κωφὸν δαιμονιζόμενον. καὶ ἐκ-
βληθέντος τοῦ δαιμονίου ἐλάλησεν ὁ κω
φός. καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι λέγοντες
οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ ἰσραήλ. οἱ
δὲ φαρισαῖοι ἔλεγον, ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν
δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. καὶ
περιῆγεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὰς πόλεις πάσας καὶ
τὰς κώμας διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς
αὐτῶν. καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βα
σιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον
καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. ἰδὼν δὲ
τοὺς ὄχλους, ἐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν, ὅτι
ἦσαν ἐκλελυμένοι καὶ ἐρριμμένοι ὡσεὶ πρό
βατα μὴ ἔχοντα ποιμένα, τότε λέγει τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ, ὁ μὲν θερισμὸς, πολὺς, οἱ δὲ
ἐργάται

conuerſus,ut uidit illam,dixit. Confide
filia,fides tua ſaluam te fecit. Et ſaluata
fuit mulier ab tempore illo. Et cũ ueniſ-
ſet Ieſus in ædes primatis, & uidiſſet ti/
bicines,& turbam tumultuantem, dicit
illis.Secedite, non enim mortua eſt ado
leſcentula, ſed dormit. Et deridebant
illum. Cum autem fuiſſet eiecta turba,
introgreſſus tenuit manum illius, & ſur/
rexit adoleſcentula.Et emanauit rumor
hic in totam terram illam. Et cum di-
ſcederet illinc Ieſus, ſecuti ſunt illum
duo cæci, clamantes & dicentes. Miſe-
rere noſtri fili Dauid. At cum ueniſ/
ſet in ædes adierunt illum cæci, & dicit
illis Ieſus. Creditis me hoc poſſe facere?
Dicunt illi. Credimus domine. Tunc te/
tigit oculos illorum dicens. Iuxta fidem
ueſtram fiat uobis. Et aperti ſunt illo/
rum oculi. Et interminatus eſt illis Ie/
ſus, dicens. Videte, ne quis ſciat. At illi
cum abiiſſent, diuulgarunt famam il-
lius in tota terra illa. Illis autem egre-
dientibus, ecce adduxerunt illi homi-
nem mutum dæmoniacum, & eiecto
dæmonio, locutus eſt mutus. Et ad-
miratæ ſunt turbæ, dicentes. Nunquam
apparuit ſic in Iſrahel. At phariſæi di/
cebant. In principe dæmoniorum eij-
cit dæmonia. Et circumibat Ieſus ciui/
tates omnes ac uicos docens in ſyna-
gogis illorum, & prædicans euangeli-
um regni, & ſanans omnem morbum
& omnem languorem in populo. Cum
uidiſſet autem turbas, affectu miſeri/
cordiæ tactus eſt erga illas, quod eſſent
deſtituti,ac diſperſi uelut oues, nõ habẽ/
tes paſtorem. Tunc dicit diſcipulis ſuis.
Ipſa quidem meſſis copioſa, cæterum

ἐργάται ὀλίγοι, δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ
θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θε-
ρισμὸν αὐτοῦ, καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς
δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς
ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων
ὥστε ἐκβάλλειν αὐτά, καὶ θεραπεύειν πᾶ-
σαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν. τῶν δὲ
δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστιν ταῦ-
τα. πρῶτος, σίμων ὁ λεγόμενος πέτρος,
καὶ ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἰάκωβος ὁ
τοῦ ζεβεδαίου, καὶ ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ,
φίλιππος καὶ βαρθολομαῖος, θωμᾶς καὶ
ματθαῖος, ὁ τελώνης, ἰάκωβος ὁ τοῦ ἀλ-
φαίου, καὶ λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς θαδδαῖος,
σίμων ὁ κανανίτης, καὶ ἰούδας ἰσκαριώτης,
ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν. τούτους τοὺς δώ-
δεκα ἀπέστειλεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, παραγγείλας
αὐτοῖς, λέγων, εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθη-
τε, καὶ εἰς πόλιν σαμαριτῶν, μὴ εἰσέλθητε.
πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ
ἀπολωλότα οἴκου ἰσραήλ. πορευόμενοι δὲ κη-
ρύσσετε λέγοντες, ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν, ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, νεκροὺς ἐγείρε-
τε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε,
δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. μὴ κτήσησθε
χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς
ζώνας ὑμῶν, μὴ πήραν εἰς ὁδόν. μηδὲ δύο
χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον,
ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν.
εἰς ἣν δ᾽ ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλθητε, ἐξε-
τάσατε, τίς ἐν αὐτῇ ἄξιός ἐστιν. κἀκεῖ μεί-
νατε ἕως ἂν ἐξέλθητε. εἰσερχόμενοι δὲ εἰς
τὴν οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτήν. καὶ ἐὰν μὲν
ᾖ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ᾽ αὐ-
τήν, ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν, πρὸς
ὑμᾶς ἐπιστραφήτω. καὶ ὃς ἐὰν μὴ δέξηται ὑ-
μᾶς μὴ δὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχό-
μενοι τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτι-
νάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν. ἀμὴν
λέγω ὑμῖν

operarij pauci. Rogate igitur dominũ
meſſis, ut extrudat operarios in meſſem
ſuam. Et accerſitis duodecim diſcipu- X
lis ſuis, dedit eis poteſtatẽ aduerſus ſpi-
ritus immundos, ut eijcerent eos, & ſana
rent quemuis morbum, & quemuis lan-
guorem. Porro duodecim apoſtolorũ
nomina ſunt hæc. Primus Simõ qui uo
catur Petrus. Et Andreas frater eius. Ia
cobus filius Zebedæi. Et Ioannes fra-
ter eius. Philippus, & Bartholomeus,
Thomas & Matthæus, qui fuerat pub
licanus. Iacobus filiꝰ Alphæi. Et Lebbæ
us, cognomẽto Thaddæus, Simõ Cana
neus, & Iudas Iſcariotes, qui & tradidit
illum. Hos numero duodecim, emiſit Ie
ſus, quibus mandauerat dicens. In uiam
gentium ne abieritis, & in ciuitatem Sa-
maritanorum ne ingrediamini, ſed ite
potius ad oues perditas domus Iſrahel.
Profecti aũt p̃dicate dicẽtes. Appropin
quauit regnũ celoꝝ, infirmos ſanate, lep
ſos mũdate, mortuos ſuſcitate, demonia
eijcite. gratuito accepiſtis, gratuito date.
Ne poſſideatis aurũ, neq; argentũ, neq;
æs in crumenis ueſtris, neq; perã ad iter
neq; duas tunicas, neq; calciamẽta, neq;
uirgã. Nam dignus eſt operarius cibo
ſuo. Sed in quamcumq; ciuitatem, aut
uicum fueritis ingreſſi, exquirite quis in
ea ſit dignus, atq; illic manete, donec ex
eatis. Cum autem intrabitis domum,
ſalutate illam, & ſiquidem fuerit domus
digna, ueniat pax ueſtra ſuper illã. Sin
minus fuerit digna, pax ueſtra ad uos
reuertatur. Et quicunq; non exceperit
uos, neq; audierit ſermones ueſtros,
exeuntes ex ædibus, aut ciuitate illa, ex-
cutite puluerem pedum ueſtroꝝ. Amen
dico

λέγω ὑμῖν. ἀνεκτότερον ἔσται γῇ σοδόμων καὶ γομόῤῥων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. παραδώσουσιν γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἔθνεσιν. ὅταν δὲ παραδιδῶσιν ὑμᾶς μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσητε. δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσητε. οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον, καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς, καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου. ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν. οὐ μὴ τελέσητε τὰς πόλεις τοῦ ἰσραήλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ. ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ. καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ. εἰ τὸν οἰκοδεσπότην βεελζεβοὺλ ἐκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ; μὴ οὖν φοβηθῆτε αὐτούς. οὐδὲν γάρ ἐστιν κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται. καὶ κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσεται. ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί. καὶ ὃ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων. καὶ μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι. φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα, ἀπολέσαι

dico uobis. Tolerabiliꝰ erit terræ Sodomoꝝ, & Gomorreoꝝ, in die iudicij, q̃ ciuitati illi. Ecce ego emitto uos, uelut oues ĩ medio lupoꝝ. Eſtote igit̃ prudẽtes, ueluti ſerpẽtes, & ſimplices ſicut colũbæ, cauete aũt ab hominibus. Tradent enim uos in concilia, & in ſynagogis ſuis flagris cædent uos, quin & ad principes ac reges ducemini, propter me, in teſtimonium ipſis ac gentibus. At cum tradent uos, ne ſitis ſolliciti, quomodo aut quid loquamini, dabit̃ eñ uobis in illa hora qd loquamini. Nõ eñ uos eſtis illi q loquunt̃, ſed ſpũs patris ueſtri, q loquit̃ in uobis. Tradet aũt frater fratrẽ in mortẽ & pater filiũ, & inſurgẽt filij aduerſus parẽtes, & morte afficiẽt eos, & eritis odio habiti ab oibus, propter nomen meũ. Verũ qui ſuſtinuerit uſq; ad finem, hic ſaluus fiet. Cum autem perſecuti uos fuerint in ciuitate hac, fugite in aliam. Amen dico uobis. Non perambulaueritis omnes ciuitates Iſrahel, quin iam uenerit filius hominis. Non eſt diſcipulus ſupra præceptorem, neq; ſeruus ſupra dominum ſuum. Sufficit diſcipulo, ut ſit, ſicut præceptor ipſius, & ut ſeruus ſit ſicut dominus ipſius. Si ipſum patremfamilias uocauerunt Beelzebul, quanto magis domeſticos illius? Ne igitur metuatis eos, Nihil enim eſt opertum, quod non ſit reuelandum, & nihil occultum, quin futurum ſit, ut ſciatur. Quod dico uobis in tenebris, dicite in luce. Et quod in aurem auditis, prædicate in tectis. & ne metuatis uobis ab his qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. Sed metuite magis illum, qui poteſt & animam, & corpus perdere

ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ. οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσα
ρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται
ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν. ὑμῶν δὲ
καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι, ἠριθμη-
μέναι εἰσίν. μὴ οὖν φοβηθῆτε, πολλῶν στρου/
θίων, διαφέρετε ὑμεῖς. πᾶς οὖν ὅστις ὁμο/
λογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,
ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ, ἔμπροσθεν τοῦ
πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ὅστις δ' ἂν ἀρνή/
σηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνή/
σομαι αὐτὸν, κἀγὼ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός
μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον βα
λεῖν εἰρήνην, ἐπὶ τὴν γῆν, οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρή
νην, ἀλλὰ μάχαιραν. ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄν/
θρωπον, κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα
κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ
τῆς πενθερᾶς αὐτῆς, καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου,
οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ. Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μη/
τέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, καὶ ὁ φι/
λῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου
ἄξιος, καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ
καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστιν μου
ἄξιος. ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει
αὐτὴν, καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕ/
νεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν. ὁ δεχόμενος ὑ-
μᾶς, ἐμὲ δέχεται, καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος,
δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. ὁ δεχόμενος
προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν
προφήτου λήψεται. καὶ ὁ δεχόμενος
δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, μισθὸν δικαί/
ου λήψεται. καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν
μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ μόνον
εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ
μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Καὶ ἐγένε/
το ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ διατάσσων τοῖς
δώδεκα μαθηταῖς αὐτοῦ, μετέβη ἐκεῖθεν
τοῦ διδάσκειν καὶ κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλε/
σιν αὐτῶν. Ὁ δὲ ἰωάννης ἀκούσας ἐν τῷ δεσ
μωτηρίῳ τὰ ἔργα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, πέμψας δύο
τῶν μαθητ

pdere in gecnna, Nōne duo paſſerculi
minuto aſſe ueneunt? & unus ex illis nō
cadet in terram, ſine patre ueſtro. Ve/
ſtri uero etiam pili capitis omnes nume
rati ſunt. Ne igitur metuatis, uos pluris
eſtis, q̄ multi paſſerculi. Oīs igit̄ q con
fitebitur in me, corā hoībus, confitebor
& ego in illo, corā patre meo, q eſt in cœ
lis. Porro qſquis negauerit me corā hoī/
bus, negabo eū, & ego corā patre meo,
qui eſt ī cœlis. Ne arbitremini, qd' uene
rim ad mittendū pacē in terrā. Nō ueni
ut mitterem pacē, ſed gladiū. Nam ueni
ut diſſidere faciam hominē aduerſus pa
trem ſuū, & filiam aduerſus matrē ſuā,
& ſponſam aduerſus ſocrum ſuam, &
inimici homis erunt ij qui ſunt dome/
ſtici ipſius. Qui amauerit patrem, aut
matrem ultra me, non eſt me dignus, &
qui amauerit filiam ſupra me, non eſt
me dignus. Et qui non accipit crucem
ſuam & ſequitur me, nō eſt me dignus.
Qui inuenerit animam ſuam, perditu-
rus eſt eam, & qui perdiderit animā ſuā
mea cauſa inueniet eam. Qui recipit uos
me recipit, & qui me recipit, recipit eum
qui miſit me. Qui recipit prophetam in
nomine prophetæ, mercedem prophe/
tæ accipiet. Et qui recipit iuſtum in no/
mine iuſti, mercedem iuſti accipiet. Et
quicunq; ad bibendum dederit, uni ex
puſillis his poculum aquæ frigidæ tan/
tum in nomine diſcipuli, Amen dico
uobis, non perditurus eſt mercedē ſuā.
Et factū eſt cū finē feciſſet Ieſus man XI
dandi duodecim diſcipulis ſuis, progreſ/
ſus eſt illinc, ut doceret & pdicaret in ci/
uitatibus illorū. Ioannes aūt cū audiſſet
in carcere facta Chriſti, miſſis duobus
diſcipulis

τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ
ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;
καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. πο
ρευθέντες ἀπαγγείλατε ἰωάννῃ, ἃ ἀκούετε
καὶ βλέπετε. τυφλοὶ ἀναβλέπουσιν, καὶ
χωλοὶ περιπατοῦσιν, λεπροὶ καθαρίζον/
ται, καὶ κωφοὶ ἀκούουσιν, νεκροὶ ἐγείρον/
ται, καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται. καὶ
μακάριός ἐστιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ
ἐν ἐμοί. τούτων δὲ πορευομένων, ἤρξα/
το ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγειν τοῖς ὄχλοις περὶ ἰω/
άννου. τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσα/
σθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμε/
νον; ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρω/
πον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμέ/
νον; ἰδοὺ οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν
τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν. ἀλλὰ τί
ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφήτην; ναὶ λέγω ὑ/
μῖν, καὶ περισσότερον προφήτου. οὗτος γάρ
ἐστιν περὶ οὗ γέγραπται. ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν
ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατα/
σκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. ἀμὴν
λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυ
ναικῶν, μείζων ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ. ὁ δὲ
μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν
μείζων αὐτοῦ ἐστιν. ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν ἰωάν/
νου τοῦ βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι, ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν
αὐτήν. πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος,
ἕως ἰωάννου προεφήτευσαν. καὶ εἰ θέλετε δέ/
ξασθαι, αὐτός ἐστιν ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι,
ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

τίνι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεὰν ταύτην; ὅ
μοία ἐστὶν παιδαρίοις ἐν ἀγοραῖς καθημέ/
νοις, καὶ προσφωνοῦσιν τοῖς ἑταίροις αὐτῶν,
καὶ λέγουσιν, ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχή
σασθε. ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε.
ἦλθεν γὰρ ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε πί/
νων, καὶ λέγουσιν, ὅτι δαιμόνιον ἔχει. ἦλθεν
ὁ υἱὸς

diſcipulis ſuis dixit illi. Tu es ille, qui uē
turus eſt, an alterum expectamus? Et
reſpondens Ieſus, dixit illis. Ite & renun
ciate Ioanni, ea quæ auditis & uide/
tis. Cæci uiſum recipiunt, & claudi am/
bulant, leproſi mundantur, & ſurdi au/
diunt, mortui excitantur, & pauperes læ
tum accipiunt nuntium. Et beatus eſt
quiſquis non fuerit offenſus in me. Eun
tibus autem illis, cœpit Ieſus dicere tur/
bis de Ioanne. Quid exiſtis in deſertū
ut uideretis? Nū harundinē q̄ agitat̄ a
uēto? age, quid exiſtis ut uideretis? Nū
hoīem mollibus ueſtibus amictū? Ecce
q mollia geſtant, in domibus regū ſunt.
At quid exiſtis uidere? Num prophe/
tam? Certe dico uobis, & excellentio/
rem propheta. Hic eſt enim de quo ſcri
ptum eſt. Ecce ego mitto nuntium meū
ante faciem tuam, qui præparaturus
eſt uiam tuam ante te. Amen dico uo/
bis, non exortus fuit inter eos, qui na/
ſcuntur e mulieribus maior Iohānes ba/
ptiſta. Attamen is qui minor eſt in re/
gno cœlorū, maior illo eſt. Porro a die/
bus Iohannis baptiſtæ, uſq; ad hunc
diem, regnum cœlorum uim patitur,
& uiolenti rapiunt illud. Nam omnes
prophetæ, & ipſa lex, uſq; ad Iohan/
nem prophetauerunt. Et ſi uultis reci/
pere, ipſe eſt Helias ille, qui uenturus
eſt. Qui habet aures ad audiendum au/
diat. Sed cui aſſimilabo generationem
hanc? Similis eſt pueris, qui ſedent in
foris, & acclamant ſodalibus ſuis, ac
dicunt. Tibia cecinimus uobis, & non
ſaltaſtis. Lamētati ſumus uobis, & non
plāxiſtis. Venit enī Ioānes, nec edēs nec
bibens, & aiūt, Dæmoniū habet. Venit
filius

ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν. ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος, καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος, καὶ ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία, ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.

τότε ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλεῖσται δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν. οὐαί σοι χοραζείν, οὐαί σοι βηθσαϊδάν, ὅτι εἰ ἐν τύρῳ καὶ σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετενόησαν. πλὴν λέγω ὑμῖν, τύρῳ καὶ σιδῶνι, ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ὑμῖν. καὶ σὺ καπερναούμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδου καταβιβασθήσῃ, ὅτι εἰ ἐν σοδόμοις ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν σοί, ἔμειναν ἂν μέχρι τῆς σήμερον. πλὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι γῆ σοδόμων ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ σοί. ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν. ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν, καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. ναὶ ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου. πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τίς ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱός, ἀποκαλύψαι. δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ᾽ ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ᾽ ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ἐπορεύθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοῖς σάββασιν διὰ τῶν σπορίμων. οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐπείνασαν, καὶ ἤρξαντο τίλλειν στάχυας, καὶ ἐσθίειν. οἱ δὲ φαρισαῖοι ἰδόντες εἶπον αὐτῷ. ἰδοὺ οἱ μαθηταί σου ποιοῦσιν ὃ οὐκ ἔξεστιν ποιεῖν ἐν σαββάτῳ.

ὁ δὲ

filius hoīs edens ac bibens, & dicunt. En
hominē comedonem, & uini potorem,
publicanis amicū, & pctōribus, & iuſtifi/
cata eſt ſapiētia a filijs ſuis. Tūc cœpit ex
pbrare ciuitatibus, in qbus factæ fuerāt
plurimæ uirtutes ipſi⁹, qđ nō pœnituiſ/
ſent. Væ tibi Chorazin. Væ tibi Beth/
ſaidā, qm̄ ſi in urbe Tyri, aut Sidonis fa
ctæ fuiſſent uirtutes, quæ factæ ſunt in
uobis, olim in ſacco & cinere, pœniten/
tiam egiſſent. Attamē dico uobis Tyro
& Sidoni, tolerabilius erit in die iudicij
q̄p uobis. & tu Capernaum, quæ es uſq;
ad cœlū exaltata, uſq; ad iferos detrahe
ris, quoniā ſi in Sodomis factæ fuiſſent
uirtutes, quæ factæ ſunt in te, māſiſſent
uſq; ad hodiernum diē. Verū tamen di
co uobis, qđ Sodomis tolerabilius erit
in die iudicij q̄p tibi. In illo tempore re/
ſpondens, Ieſus dixit. Gratias ago tibi
pater domine cœli & terræ, quod abſcō/
deris hæc a ſapientibus & prudentibus,
& reuelaris ea ſtultis. Certe pater, ſic fuit
bona uolūtas in oculis tuis. Omnia mi/
hi tradita ſunt a patre meo, & nemo no
uit filium, niſi pater, neq; patrem quiſq̄p
nouit, niſi filius, & cuicūq; uoluerit filius
reuelare. Venite ad me omnes, qui labo
ratis & onerati eſtis, & ego refocillabo
uos. Tollite iugum meum ſuper uos, &
diſcite a me, quod mitis ſim, & humilis
corde, & inuenietis requiem animabus
ueſtris. Iugum em̄ meū cōmodum eſt,
& onus meum leue eſt. In illo tempore XII
ibat Ieſus ſabbatis per ſegetes. Diſcipu/
li uero illius eſuriebant, & cœperunt uel
lere ſpicas, & comedere. At phariſæi cū
uidiſſent, dixerunt illi. Ecce diſcipuli tui
faciunt, quod nō licet facere in ſabbato.
ille uero

ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. οὐκ ἀνέγνωτε, τί ἐποίησεν
Δαβίδ, ὅτε ἐπείνασεν καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ; πῶς
εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρ/
τους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἐξὸν ἦν αὐ
τῷ φαγεῖν, οὐδὲ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἱ
ερεῦσιν μόνοις. ἢ οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ
ὅτι τοῖς σάββασιν ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάβ
βατον βεβηλοῦσιν. καὶ ἀναίτιοί εἰσιν; λέ
γω δὲ ὑμῖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε,
εἰ δὲ ἐγνώκειτε, τί ἐστιν ἔλεος θέλω, καὶ οὐ
θυσίαν, οὐκ ἂν κατεδικάσατε τοὺς ἀναιτί
ους. κύριος γάρ ἐστιν τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου. καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ἦλθεν
εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν. καὶ ἰδοὺ ἄνθρω
πος ἦν, τὴν χεῖρα ἔχων ξηράν. καὶ ἐπηρώ/
τησαν αὐτὸν λέγοντες, εἰ ἔξεστιν τοῖς σά-
ββασιν θεραπεύειν; ἵνα κατηγορήσωσιν αὐ
τοῦ. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν
ἄνθρωπος, ὃς ἕξει πρόβατον ἕν, καὶ ἐὰν ἐμ
πέσῃ τοῦτο τοῖς σάββασιν εἰς βόθυνον
οὐχὶ κρατήσει αὐτὸ καὶ ἐγερεῖ; πόσῳ οὖν
διαφέρει ἄνθρωπος προβάτου. ὥστε ἔξεστιν
τοῖς σάββασιν καλῶς ποιεῖν. τότε λέγει
τῷ ἀνθρώπῳ. ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου, καὶ
ἐξέτεινεν καὶ ἀποκατεστάθη ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη.
οἱ δὲ φαρισαῖοι ἐξελθόντες συμβούλιον ἔλα
βον κατ᾽ αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν.
ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν, καὶ
ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ ἐθερά-
πευσεν αὐτοὺς πάντας, καὶ ἐπετίμησεν αὐ-
τοῖς, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν. ὅ/
πως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ ἠσαΐου
τοῦ προφήτου λέγοντος. ἰδοὺ ὁ παῖς
μου ὃν ᾑρέτισα, ὁ ἀγαπητός μου εἰς
ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου. θήσω τὸ
πνεῦμά μου ἐπ᾽ αὐτόν, καὶ κρίσιν τοῖς
ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ. οὐκ ἐρίσει, οὐ-
δὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν
ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

κάλαμον

Ille uero dixit eis. Non legiſtis quid fece
rit Dauid, cum eſuriret ipſe, & ĩj qui
erant cum illo? Quomodo ingreſſus ſit
in domum dei, & panes propoſitionis
ederit, quos illi non licebat edere, neq;
ĩjs qui cum illo erant, niſi ſacerdotibus
ſolis. Aut non legiſtis in lege, quod ſab
batis ſacerdotes in templo, ſabbatum
prophanant, & crimine uacant? Dico
autem uobis, quod tẽplo maior eſt hoc
loco. Q̃ ſi ſciretis, quid ſit, miſericor-
diam uolo, & non ſacrificiũ, nequaꝗ̃
condemnaſſetis inſontes. Nã dominus
eſt ſabbati, filius hominis. At ꝓgreſſus
illinc, uenit in ſynagogam illorum, & ec/
ce homo erat, manum habens aridam,
& interrogabant illum, dicentes. Licet
ne ſabbatis curare? ut accuſarent eum.
At ille dixit eis. Quis erit ex uobis ho/
mo, qui habebit ouem unam, & ſi ea
inciderit ſabbatis in foueam, nonne te-
nebit illã & eriget? Quanto igitur præ/
ſtantior eſt homo oue? Licet igitur ſab
batis beneficio afficere. Tunt dicit homi
ni. Extende manum tuam, & extendit,
& reſtituta eſt ſana, ſicut altera. Porro
phariſæi egreſſi, cœperunt conſilium ad
uerſus eum, quomodo illum perderent.
At Ieſus ubi nouiſſet, ſeceſſit illinc, & ſe/
cutæ ſunt eum turbæ multæ, & ſanauit
eos omnes, & interminatus eſt illis, ne ſe
facerent manifeſtum, ut compleretur
quod dictum erat per Eſaiam prophe/
tam, qui ait. Ecce filius meus, quem ele-
gi, dilectus meus, in quo ſibi bene com/
placuit anima mea. Ponam ſpiritum
meum ſuper illum, & iudicium gẽtibus
annuntiabit. Nõ cõtendet, neq; clama/
bit, neq; audiet qſq; in plateis uocẽ eius.

c arundinẽ

quod non tota ratione pugnet ac diſſideat. Rurſus alios offendit ſermo paulo purior ac latinior, nempe hos qui nihil acutũ iudicãt, niſi quod ꝓdigioſis ſcateãt ſolœciſmis. Alij contra faſtidiunt, quicquid nõ referat Ciceronianũ illum nitorem. Nos in hoc opere ut nõ affectauimus eloquentiã, ita mundiciem, ſi qua in promptu fuit, nõ reſpuimus. Non offendit deus ſolœciſmis, at idem nõ delectatur. Odit ſuperbã eloquentiã, fateor, at multo magis ſupercilioſam & arrogãtem infantiã. Nos toleramus iſtorũ balbutiẽ, ferant ipſi uiciſſim noſtrã qualemcũq; dicendi mediocritatẽ. Verum ut aliquando finiã, quemadmodũ ingenue fateor eſſe permulta, quæ doctius tractari potuiſſent, ut nõ inficias eo, locis aliquot dormitaſſe laſſum, ita res ipſa, ni fallor, indicabit, me poſt Laurentiũ Vallam, cui non hac tantũ in parte debent bonæ literæ, poſt Iacobum Fabrum, uirtutis omnis & literarũ antiſtitem, nec ſine cauſa uerſatum in hoc negocio, nec ſine fructu. Bene Valeto lector amice, & ſi quid adhuc deſyderas, a præfatione quã Annotationibus præfixi, petito.

APOLOGIAE FINIS.

ΒΙΟΙ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΤΟΥ ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΑΙ ΤΥΡΙΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΥΝΟΨΕΩΣ.

Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστὴς, τὸ εὐαγγέλιον τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ συνέγραψε, καὶ ἐκδέδωκεν αὐτὸ εἰς ἱερουσαλὴμ, ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ κυρίου τῷ κατὰ σάρκα, ἐπισκόπῳ ὄντι τῶν ἱερουσαλὴμ, ἐκοιμήθη δὲ ἐν ἱεραπόλει τῆς παρθίας, καὶ ἐκεῖ θάπτεται ἐνδόξως.

ΜΑΡΚΟΣ ὁ εὐαγγελιστὴς, καὶ πρῶτος ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ἀλεξανδρεῦσι καὶ πάσῃ τῇ περιχώρῳ αὐτῶν ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ κυρίου, ἀπὸ αἰγύπτου καὶ μέχρι πενταπόλεως, ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τραϊανοῦ, ἐν ἀλεξανδρείᾳ κάλων λαβὼν, κατὰ τοῦ τραχήλου καὶ συρεὶς ἀπὸ τῶν καλουμένων βουκόλου τόπων, ἕως τῶν καλουμένων ἀγγέλων, ἐκεῖ ἐκάη πυρὶ, ὑπὸ τῶν εἰδωλομανῶν, μηνὸς φαρμουθίλεως, καὶ ἐκεῖ ἐτάφη ἐν τοῖς βουκόλου.

ΛΟΥΚΑΣ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀντιοχεὺς μὲν τὸ γένος ἦν, ἰατρὸς δὲ τὴν τέχνην. συνεγράψατο δὲ τὸ μὲν εὐαγγέλιον, κατ᾽ ἐπιτροπὴν πέτρου τοῦ ἀποστόλου, τὰς δὲ πράξεις τῶν ἀποστόλων κατ᾽ ἐπιτροπὴν παύλου τοῦ ἀποστόλου. συναπεδήμησε γὰρ τοῖς ἀποστόλοις, καὶ μάλιστα τῷ παύλῳ, οὗ καὶ μνημονεύσας ὁ παῦλος, ἔγραφεν ἐν ἐπιστολῇ, ἀσπάζεται ὑμᾶς λουκᾶς ὁ ἰατρὸς ὁ ἀγαπητὸς ἐν κυρίῳ. ἀπέθανε δὲ ἐν ἐφέσῳ καὶ ἐτάφη ἐκεῖ, μετετέθη δὲ ὕστερον ἐν κωνσταντίνου πόλεως μετὰ καὶ ἀνδρέᾳ καὶ τιμοθέου τῶν ἀποστόλων, κατὰ τοὺς καιροὺς κωνσταντίου βασιλέως, υἱοῦ κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ εὐαγγελιστὴς τοῦ κυρίου γενόμενος, ὃν καὶ ἠγάπα ὁ κύριος, ἐν μὲν τῇ ἀσίᾳ, ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὑπὸ δὲ τραϊανοῦ βασιλέως ἐξωρίσθη ἐν τῇ νήσῳ πάτμῳ, διὰ τὸν λόγον τοῦ κυρίου, ἐκεῖ δὲ ὢν καὶ τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ἔγραψε, καὶ ἐξέδωκεν ἐν ἐφέσῳ, διὰ γαΐου τοῦ ξενοδόχου καὶ διακόνου, ᾧ καὶ παῦλος ὁ ἀπόστολος μαρτυρεῖ λέγων ῥωμαίοις, ἀσπάζεται ὑμᾶς γάϊος ὁ ξένος μου καὶ ὅλης τῆς ἐκκλησίας, μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τραϊανοῦ ἐπάνεισιν ἀπὸ τῆς νήσου ὁ μακάριος ἰωάννης καὶ παραμένει ἐν ἐφέσῳ, καὶ ἔζησεν ἔτη .ρ κ. καὶ μετὰ ταῦτα ζῶν ἑαυτὸν ἐκεῖ ἔθαψε θεοῦ βουλήσει. εἰσὶ δὲ οἳ λέγουσι, μὴ ἐπὶ τραϊανοῦ αὐτὸν ἐξωρίσθαι εἰς πάτμον, ἀλλὰ ἐπὶ δομετιανοῦ, υἱοῦ οὐεσπασιανοῦ.

ΤΕΛΟΣ.

γοῦντες. τί φάγωμεν ἢ τί πίωμεν, ἢ τί πε-
ριβαλώμεθα. πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη ἐ-
πιζητεῖ. οἶδεν γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνι-
ος, ὅτι χρήζετε τούτων ἁπάντων. ζητεῖτε
δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν
δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προσε-
θήσεται ὑμῖν. μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν
αὔριον, ἡ γὰρ αὔριον, μεριμνήσει ἑαυτῆς, ἀρ-
κετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς. μὴ κρίνε-
τε, ἵνα μὴ κριθῆτε, ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνε-
τε, κριθήσεσθε. καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, με-
τρηθήσεται ὑμῖν. τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ
ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ
ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς;
ἢ πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, ἄφες ἐκβα-
λῶ τὸ κάρφος ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ
ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου; ὑποκρι-
τὰ, ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφ-
θαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν
τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ
σου. μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν. μὴ δὲ
βάλλετε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν
τῶν χοίρων, μήποτε καταπατήσωσιν αὐ-
τοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ στραφέντες
ῥήξωσιν ὑμᾶς. αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν.
ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται
ὑμῖν. πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν, λαμβάνει, καὶ ὁ ζη-
τῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται.
ἢ τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ
ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει
αὐτῷ; καὶ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπι-
δώσει αὐτῷ; εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, οἴδα-
τε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν
πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; πάντα οὖν ὅσα
ἂν θέλητε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕ-
τως καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ
νόμος καὶ οἱ προφῆται. εἰσέλθετε διὰ τῆς στε-
νῆς πύλης. ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχω-

cẽtes. Quid edemus aut quid bibemus,
aut qbus operiemur? Nam omnia iſta,
gentes exqrunt. Nouit em̃ pater ueſter
cœleſtis, quod opus habeatis, his oĩbus.
Sed quærite primum regnũ dei, & iuſti-
ciam eius, & hæc omnia adijcientur uo-
bis. Ne ſitis igitur ſolliciti in craſtinum.
nam craſtinus dies curam habebit ſui
ipſius, ſufficit ſua diei afflictio. Nolite VII
iudicare, ne iudicemini, in quo enim iu-
dicio iudicatis, in eo iudicabimini. & in
qua menſura metimini, in ea metiẽtur
uobis alij. Cur autem uides feſtucam,
quæ eſt in oculo fratris tui, trabem autẽ
quæ eſt in oculo tuo, nõ animaduertis?
Aut quomõ dicis fratri tuo, ſine eximã
feſtucam ex oculo tuo, & ecce trabes eſt
in oculo tuo? Hypocrita, exime prius
trabem ex oculo tuo, & tũ perſpicies, ut
eximas feſtucam ex oculo fratris tui.
Ne detis quod ſanctum eſt canibus, ne
proieceritis margaritas ueſtras, ante por-
cos, ne quando hi conculcent eas pedi-
bus ſuis, & illi uerſi lacerent uos. Petite
& dabitur uobis, quærite, & inuenietis,
pulſate, & aperietur uobis. Omnis enim
qui petit accipit, & omnis qui quærit in-
uenit, & pulſanti aperietur. An quiſq̃
eſt ueſtrum homo, qui ſi filius eius pe-
tierit panem, lapidem daturus ſit illi?
Aut ſi piſcem petierit, num ſerpentem
addet illi? Si uos igitur cum ſitis mali,
noſtis dona bona dare filijs ueſtris, quã
to magis pater ueſter, qui eſt in cœlis da
bit bona, ſi poſtuletis ab illo? Omnia
igitur quæcunq̃ uolueritis, ut faciant
uobis homines, ſic & uos facite illis. Hæc
em̃ eſt lex, & prophetæ. Introite per ar-
ctam portã, quĩ lata eſt porta, & ſpacio-

ρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν,
καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι᾽ αὐτῆς.
ὅτι στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς, ἡ
ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν
οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν. προσέχετε δὲ ἀπὸ
τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς
ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασιν προβάτων, ἔσωθεν
δέ εἰσιν, λύκοι ἅρπαγες. ἀπὸ τῶν καρ-
πῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. μή τι
συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν; ἢ
ἀπὸ τριβόλων σῦκα; οὕτως πᾶν δέν-
δρον ἀγαθὸν, καρποὺς καλοὺς ποιεῖ. τὸ
δὲ σαπρὸν δένδρον, καρποὺς πονηροὺς
ποιεῖ. οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς
πονηροὺς ποιεῖν. οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρ
ποὺς καλοὺς ποιεῖν. πᾶν δένδρον μὴ ποι
οῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ
βάλλεται. ἄραγε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν
ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι
κύριε, κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐ
ρανῶν, ἀλλ᾽ ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου
τοῦ ἐν οὐρανοῖς. πολλοὶ ἐροῦσίν μοι ἐν ἐκεί-
νῃ τῇ ἡμέρᾳ, κύριε κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προ
εφητεύσαμεν; καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια
ἐξεβάλομεν; καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις
πολλὰς ἐποιήσαμεν; καὶ τότε ὁμολογή-
σω αὐτοῖς, ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. ἀ-
ποχωρεῖτε ἀπ᾽ ἐμοῦ, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀ-
νομίαν. πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει μου τοὺς λό-
γους τούτους, καὶ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιώσω αὐ-
τὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ. ὅστις ᾠκοδόμησεν τὴν
οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ κατέβη ἡ βρο
χὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄ-
νεμοι καὶ προσέπεσαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ
ἔπεσεν. τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν. καὶ
πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους,
καὶ μὴ ποιῶν αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μω-
ρῷ. ὅστις ᾠκοδόμησεν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν
ἄμμον, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ. καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ
καὶ ἔπνευσαν

ſa uia quæ abducit in exitium, & multi
ſunt qui ingrediuntur per illam. Quo/
niam anguſta eſt porta, & ſtricta uia,
quæ abducit ad uitam, & pauci ſunt,
qui inueniunt illam. Attendite a pſeu/
do prophetis, qui ueniunt ad uos, in
ueſtimentis ouium, ſed intrinſecus ſunt
lupi rapaces. A fructibus ipſorum co/
gnoſcetis eos. Num colligunt de ſpinis
uuam? aut de tribulis ficus? Sic omnis
arbor bona, fructus bonos facit. Pu/
tris autem arbor, fructus malos facit.
Non poteſt arbor bona, fructus malos
facere. neq; arbor putris, fructus bo/
nos facere. Omnis arbor, quæ non fa/
cit fructũ bonum, exciditur, & in ignem
conijcitur. Igitur ex fructibus ipſoꝝ co
gnoſcetis eos. Non oĩs is qui dicit mihi
domine, domine, introibit in regnum
cœlorum, ſed qui fecerit uoluntatem pa
tris mei, qui in cœlis eſt. Multi dicent
mihi in illo die. Domine, domine. Non/
ne in nomine tuo prophetauimus, & in
nomine tuo dæmonia eiecimus? & in
nomine tuo multas uirtutes fecimus?
Ac tum confitebor illis, nunquam no-
ui uos. Diſcedite a me, qui operamini
iniquitatem. Omnis enim qui audit
ex me ſermones hos, & facit eos, adſimi/
labo illum uiro prudenti, qui ædificauit
domum ſuam ſuper petram, & deſcen-
dit hymber, & uenerunt flumina, & fla
uerunt uenti, & irruerunt in domum
illam, & non eſt proſtrata. Fundata eñ
fuerat ſuper petram, & omnis qui audit
a me ſermones hos, & non facit eos,
aſſimilabitur uiro fatuo, qui ædificauit
domum ſuam ſuper harenam, & deſcen
dit hymber, & uenerunt flumina, &
flauerunt

καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέκοψαν τῇ
οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔπεσεν, καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐ/
τῆς μεγάλη. Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ τοὺς λόγους τούτους. ἐξεπλήσσοντο
οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. ἦν γὰρ διδάσ
κων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ
ὡς οἱ γραμματεῖς. Καταβάντι δὲ αὐτῷ
ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι
πολλοί, καὶ ἰδοὺ λεπρὸς ἐλθὼν, προσεκύ
νει αὐτῷ λέγων. κύριε ἐὰν θέλῃς δύνα/
σαί με καθαρίσαι. καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα,
ἥψατο αὐτοῦ ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων. θέλω, κα/
θαρίσθητι. καὶ εὐθέως ἐκαθερίσθη αὐτοῦ ἡ λέ/
πρα. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ὅρα μηδε/
νὶ εἴπῃς, ἀλλὰ ὕπαγε σεαυτὸν δεῖξον τῷ
ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον, ὃ προσέταξεν
μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Εἰσελθόντι
δὲ τῷ ΙΗΣΟΥ εἰς καπερναούμ. προσῆλθεν
αὐτῷ ἑκατόνταρχος παρακαλῶν αὐτὸν
καὶ λέγων. κύριε ὁ παῖς μου βέβληται
ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικὸς, δεινῶς βασα/
νιζόμενος. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐγὼ ἐλ/
θὼν θεραπεύσω αὐτόν, καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἑκα/
τόνταρχος, ἔφη. κύριε οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς, ἵνα μου
ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς, ἀλλὰ μόνον εἰπὲ
λόγον, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου. καὶ γὰρ ἐγὼ ἄν/
θρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων ὑπ᾽ ἐμαυτὸν
στρατιώτας, καὶ λέγω τούτῳ, πορεύθητι, καὶ πο/
ρεύεται. καὶ ἄλλῳ ἔρχου, καὶ ἔρχεται, καὶ τῷ δού/
λῳ μου, ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ. ἀκούσας δὲ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἐθαύμασεν, καὶ εἶπεν τοῖς ἀκολουθοῦ
σιν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ ἰσραὴλ το
σαύτην πίστιν εὗρον. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ
ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσιν καὶ ἀνακλι/
θήσονται μετὰ ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακώβ.
ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλεί
ας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. ἐκεῖ
ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. καὶ
εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τῷ ἑκατοντάρχῃ. ὕπαγε, καὶ ὡς
ἐπίστευσας.

flauerunt uenti, & impegerunt in domũ
illam, & deiecta eſt, & fuit ruina illius
magna. Et factum eſt, ut cum finiſſet
Ieſus ſermões hos, obſtupuerint turbæ
ſuper doctrina illius. Docebat enim
eos uelut habens autoritatem, & non ſi
cuti ſcribæ. Cum deſcendiſſet autem VIII
de mõte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ,
& ecce leproſus accedens, adorauit eum
dicens. Domine, ſi uelis, potes me mun
dare. & ꝓtenſa manu, tetigit illum, di/
cens. Volo, mundus eſto, & protinus
mũdata fuit illi⁹ lepra. Et dicit illi Ieſus.
Vide, ne cui dixeris, ſed abi, oſtende te
ipſum ſacerdoti, & offer munus, quod
iuſſit offerri Moſes in teſtimonium
ipſis. Porro cum ingreſſus fuiſſet Ieſus
Capernaum, adijt eum Centurio, obſe-
crans eum & dicẽs. Domine, filius meus
decumbit domi paralyticus, & grauiter
diſcruciatur, Et dicit illi Ieſus. Ego cum
uenero medebor illi. Et reſpõdens Cen
turio dixit. Domine, non ſum idoneus,
ut tectum meum ſubeas, Imo tantum
dic uerbum, & ſanabitur filius meus.
Nam & ego ſum homo, alterius pote-
ſtati ſubditus, & habeo ſub me milites,
& dico huic, uade, & uadit, & alteri, ue-
ni, & uenit, & ſeruo meo, fac hoc, & fa/
cit, Hæc autem cum audiſſet Ieſus, ad/
miratus eſt, & ait. Amen dico uobis.
Ne in Iſrahel quidem, tantum fidei re-
peri. Dico autem uobis, quod multi
ab oriente & occidente uenturi ſunt, &
accumbent, cum Abrahã. & Iſaac, & Ia/
cob, in regno cœlorum, filij uero regni
eijcientur in tenebras extremas, Illic erit
ploratus & ſtridor dentium. Et dixit
Ieſus Centurioni. Abi, & queadmodũ

ἐπίστευσας γενηθήτω σοι, καὶ ἰάθη ὁ παῖς αὐτοῦ
ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ. καὶ ἐλθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὴν
οἰκίαν πέτρου, εἶδεν τὴν πενθερὰν αὐτοῦ βεβλη
μένην καὶ πυρέσσουσαν. καὶ ἥψατο τῆς χειρὸς αὐ
τῆς καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός, καὶ ἠγέρθη καὶ διη
κόνει αὐτοῖς. ὀψίας δὲ γενομένης, προσή-
νεγκεν αὐτῷ δαιμονιζομένους πολλούς, καὶ
ἐξέβαλεν τὰ πνεύματα λόγῳ. καὶ πάν-
τας τοὺς κακῶς ἔχοντας, ἐθεράπευσεν. ὅ-
πως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ ἠσαΐου τοῦ προ
φήτου τοῦ λέγοντος. αὐτὸς τὰς ἀσθενείας
ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν.
ἰδὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ πολλοὺς ὄχλους περὶ αὐτὸν
ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν. καὶ προ-
σελθὼν εἷς γραμματεὺς εἶπεν αὐτῷ. δι-
δάσκαλε, ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἐὰν ἀπέρ-
χῃ. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. αἱ ἀλώπεκες
φωλεοὺς ἔχουσιν, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρα-
νοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ
ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ. ἕτερος δὲ τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ, κύριε ἐπίτρε-
ψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν καὶ θάψαι τὸν πα
τέρα μου. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ, ἀκολού-
θει μοι, καὶ ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυ
τῶν νεκρούς. καὶ ἐμβάντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖ
ον, ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.
καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θα-
λάσσῃ ὥστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ
τῶν κυμάτων. αὐτὸς δὲ ἐκάθευδεν. καὶ
προσελθόντες οἱ μαθηταί, ἤγειραν αὐτὸν
λέγοντες. κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολύμεθα
καὶ λέγει αὐτοῖς. τί δειλοί ἐστε ὀλιγόπιστοι;
τότε ἐγερθεὶς, ἐπετίμησεν τοῖς ἀνέμοις καὶ
τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη. οἱ δὲ
ἄνθρωποι ἐθαύμασαν λέγοντες, ποταπός
ἐστιν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι, καὶ ἡ θάλασσα
ὑπακούουσιν αὐτῷ; καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ
πέραν. εἰς χώραν τῶν γεργεσηνῶν, ὑπήν-
τησαν αὐτῷ δύο δαιμονιζόμενοι ἐκ τῶν μνη-
μείων

credis, ita fiet tibi, & ſanatus eſt filius eius,
in hora illa. Et cum ueniſſet Ieſus in do-
mum Petri, uidit ſocrum illius in lecto
decumbentē, & febrientem, & tetigit ma
num illius, & reliquit illam febris, & ſur-
rexit, & miniſtrauit illis. Cum autem ap
petiſſet ueſpera, adduxerunt illi dæmo
niacos multos, & eiecit ſpiritus uerbo,
& omnes male habentes ſanauit, ut im-
pleretur quod dictum erat per Eſaiam
prophetam, cum ait. Hic infirmitates
noſtras ſuſcepit, & morbos portauit.
Cum uidiſſet autem Ieſus turbas mul-
tas, circum ſeſe, iuſſit diſcipulis, ut abi-
rent in ulteriorem ripam, & cum adiſſet
unus ſcriba, dixit ei. Præceptor. Sequar
te quocunq; abieris. Et dicit illi Ieſus.
Vulpes foueas habent, & uolucres cœli
nidos, at filius hominis non habet, ubi
caput reclinet. Alius de numero diſci-
pulorum ſuorum, dixit ei. Domine per
mitte mihi prius, ut abeam, & ſepeliam
patrem meū. At Ieſus dixit illi. Seque-
re me, & ſine, ut mortui ſepeliant mor-
tuos ſuos. Et cum eſſet ingreſſus nauim,
ſecuti ſunt eum diſcipuli ſui, & ecce mo-
tus magnus factus eſt in mari, adeo ut
nauis operiretur a fluctibus, ipſe uero
dormiebat, & accedentes diſcipuli, exci-
tauerunt illum dicentes. Domine, ſer-
ua nos, perimus. Et dicit illis. Quid ti-
midi eſtis uos exiguæ fidei? Tunc ſur-
gens, increpauit uētos & mare, & facta
eſt tranquillitas magna. Homines ue-
ro admirabantur dicentes. Quantus eſt
hic, quia uenti quoq; & mare obediunt
illi? Et cum ueniſſet ad ulteriorem ri-
pam, in regionem Gergeſenorum occur
rerunt ei duo dæmoniaci, e monumen-
tis egreſ-

μείων ἐξερχόμενοι χαλεποὶ λίαν,
ὥστε μὴ ἰσχύειν τινὰ παρελθεῖν διὰ τῆς ὁ-
δοῦ ἐκείνης. καὶ ἰδοὺ ἔκραξαν λέγοντες.
τί ἡμῖν καὶ σοὶ ΙΗΣΟΥ υἱὲ τοῦ θεοῦ; ἦλθες ὧ-
δε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; ἦν δὲ μακρὰν
ἀπ᾽ αὐτῶν ἀγέλη χοίρων πολλῶν βοσκο-
μένη. οἱ δὲ δαίμονες παρεκάλουν αὐτὸν λέ-
γοντες. εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἐπίτρεψον ἡμῖν
ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων. καὶ εἶ-
πεν αὐτοῖς, ὑπάγετε. οἱ δὲ ἐξελθόντες,
ἀπῆλθον εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων, καὶ
ἰδοὺ ὥρμησεν πᾶσα ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων κα-
τὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπέθανον
ἐν τοῖς ὕδασιν, οἱ δὲ βόσκοντες ἔφυγον. καὶ
ἀπελθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν πάν-
τα καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων. καὶ ἰδοὺ πᾶσα
ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῷ ΙΗΣΟΥ
καὶ ἰδόντες αὐτόν, παρεκάλεσαν. ὅπως με-
ταβῇ ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν. καὶ ἐμβὰς
ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸ πλοῖον διεπέρασεν καὶ ἦλ-
θεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. καὶ ἰδοὺ προσέ-
φερον αὐτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης βε-
βλημένον. καὶ ἰδὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὴν πίστιν
αὐτῶν, εἶπεν τῷ παραλυτικῷ. θάρσει τέκ-
νον ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. καὶ ἰδοὺ
τινὲς τῶν γραμματέων εἶπον ἐν ἑαυτοῖς
οὗτος βλασφημεῖ. καὶ ἰδὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὰς
ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν, ἵνα τί ὑμεῖς ἐνθυμεῖ-
σθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; τί γάρ
ἐστιν εὐκολώτερον, εἰπεῖν ἀφέωνταί σοι αἱ ἁ-
μαρτίαι, ἢ εἰπεῖν, ἔγειρε καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ
εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, τότε λέγει τῷ
παραλυτικῷ. ἐγερθείς, ἆρόν σου τὴν κλίνην καὶ ὕ-
παγε εἰς τὸν οἶκόν σου. καὶ ἐγερθείς, ἀπῆλθεν εἰς
τὸν οἶκον αὐτοῦ. ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐθαύμασαν
καὶ ἐδόξασαν τὸν θεόν, τὸν δόντα ἐξουσίαν τοι-
αύτην τοῖς ἀνθρώποις. καὶ παράγων ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ, ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄνθρωπον καθήμε-
νον ἐπὶ

tis egreſſi, erāt autem ſæui ſupra modū
adeo ut nemo poſſet tranſire per uiam
illam. Et ecce uociferabantur dicentes.
Quid rei nobis tecū eſt Ieſu fili dei? ue-
niſti huc ad cruciandum nos ante tem-
pus? Erat autē procul ab illis grex por-
corum multorum paſcens, dæmones ue
ro rogabant eum dicentes. Si eijcis nos,
permitte nobis, ut demigremus in gre-
gem porcorum. Et dixit illis. Abite. Illi
uero egreſſi abierunt in gregem porco-
rum. Et ecce ferebatur totus grex porco-
rum, per præceps ī mare, & perierunt in
aquis. Porro qui paſcebant, aufugerunt
& digreſſi in ciuitatem, renunciauerunt
omnia, & quid accidiſſet dæmoniacis. Et
ecce tota ciuitas exiuit, in occurſum Ieſu.
Et cum uidiſſent illum rogabant, ut de-
cederet a finibus ſuis. Et ingreſſus na IX
uem Ieſus, traiecit, & uenit in ſuam ciui-
tatem. Et ecce adduxerūt illi paralyticū
in lecto decumbentem. Et cū uidiſſet Ie
ſus, fidē illoꝝ, dixit paralytico. Bono ani
mo eſto fili. Remittuntur tibi peccata
tua. Et ecce quidam e ſcribis, dicebāt in-
ter ſeſe. Hic blaſphemat. Et cum uidiſſet
Ieſus cogitationes illorum, dixit, ut quid
uos cogitatis mala in cordibus ueſtris?
Vtrū enim eſt facilius dicere, remittunt
tibi peccata, an dicere, ſurge & ambula?
Vt autē ſciatis, quod poteſtatē habeat
filius hominis in terra remittendi pecca
ta, tunc dicit paralytico. Surge, tolle tu-
um ſtratum, & abi in domum tuam, &
ſurgens abijt in domum ſuam. Turbæ
uero, quæ uiderant, admiratæ ſunt, &
glorificauerunt deum, qui dediſſet pote
ſtatem talem hominibus. Et præteri-
ens Ieſus illinc, uidit hominem deſiden

 tem in

μενον ἐπὶ τὸ τελώνιον ματθαῖον λεγόμενον, καὶ λέγει αὐτῷ. ἀκολούθει μοι, καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ ἐγένετο αὐτοῦ ἀνακειμένου ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἰδοὺ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐλθόντες, συνανέκειντο τῷ ΙΗΣΟΥ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ἰδόντες οἱ φαρισαῖοι, εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. διατί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀκούσας, εἶπεν αὐτοῖς. οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστιν, ἔλεος θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. τότε προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ ἰωάννου λέγοντες. διατί ἡμεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι νηστεύομεν πολλά, οἱ δὲ μαθηταί σου οὐ νηστεύουσιν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος; ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν. οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου. ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ. αἴρει γὰρ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἱματίου, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται. οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον, εἰς ἀσκοὺς παλαιούς. εἰ δὲ μήγε ῥήγνυνται οἱ ἀσκοὶ καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται, ἀλλὰ βάλλουσιν οἶνον νέον, εἰς ἀσκοὺς καινούς, καὶ ἀμφότερα συντηροῦνται. ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, ἰδοὺ ἄρχων ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ λέγων, ὅτι ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτελεύτησεν. ἀλλὰ ἐλθὼν ἐπίθες τὴν χεῖρά σου ἐπ' αὐτήν καὶ ζήσεται καὶ ἐγερθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἠκολούθησεν αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ γυνὴ αἱμορροοῦσα δώδεκα ἔτη, προσελθοῦσα ὄπισθεν ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, ἔλεγεν γὰρ ἐν ἑαυτῇ. ἐὰν μόνον ἅψωμαι τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι, ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἐπιστραφεὶς

tem in telonio Matthæũ nomine, & dicit ei. Sequere me. Et ſurgens ſecutus eſt eum. Et factũ eſt, ut accũberet in domo. Et ecce multi publicani & peccatores, q̃ uenerant, ſimul accubuerunt cũ Ieſu, & diſcipulis illius. Et cum id uidiſſent phariſæi, dixerunt diſcipulis eius, ut quid cũ publicanis & peccatoribus ſumit cibum præceptor ueſter? At Ieſus ubi audiuit, dixit illis. Nõ opus habent ij qui ualidi ſunt medico, ſed qui male habẽt. Sed ite & diſcite, quid ſit illud, miſericordiã uolo, & nõ ſacrificiũ. Nõ enim ueni ad uocandũ iuſtos, ſed peccatores ad pœnitẽtiam. Tunc adeunt eum diſcipuli Iohannis dicentes. Quã ob cauſam, nos & phariſæi ieiunamus plærumq;, diſcipuli uero tui nõ ieiunant. Et dixit illis Ieſus. Nũ poſſunt filij ſponſi lugere, q̃diu cũ illis eſt ſponſus? Veniẽt aũt dies, cũ tolletur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt. Nullus imittit immiſſurã panni rudis, in ueſte ueteri. Aufert eñ ſupplementũ illius a ueſtimento, & peior ſciſſura fit. Neq; mittunt uinum nouum, in utres ueteres. Alioqui rumpuntur utres, & uinũ effunditur, & utres pereunt. Sed mittunt uinum nouum in utres nouos, & utraq; ſimul ſeruantur. Hæc cum illis loqueretur, ecce primas quidam uenit, & adorauit eum, dicens. Filia mea modo defuncta eſt, ſed ueni, & impone manum tuam ſuper illam, & uiuet. Et ſurgens Ieſus ſecutus eſt eum, ac diſcipuli illius. Et ecce mulier quæ ſanguinis profluuio laborauerat duodecim annos, accedens a tergo, tetigit fimbriam ueſtimenti illius. Dixerat eñ intra ſeſe. Si tantũ tetigero ueſtimentum illius, ero ſalua. At Ieſus

conuerſus

ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν αὐτὴν, εἶπεν. θάρσει θύγατερ ἡ πίστις σου σέσωκέν σε. καὶ ἐσώθη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. καὶ ἐλθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἄρχοντος, καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητὰς καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον, λέγει αὐτοῖς. ἀναχωρεῖτε, οὐ γὰρ ἀπέθανεν τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει. καὶ κατεγέλων αὐτοῦ. ὅτε δὲ ἐξεβλήθη ὁ ὄχλος εἰσελθὼν, ἐκράτησεν τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ ἠγέρθη τὸ κοράσιον. καὶ ἐξῆλθεν ἡ φήμη αὕτη, εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐκείνην. καὶ παράγοντι ἐκεῖθεν τοῦ ΙΗΣΟΥ, ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοὶ κράζοντες καὶ λέγοντες. ἐλέησον ἡμᾶς υἱὲ Δαβίδ, ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ τυφλοί. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι, λέγουσιν αὐτῷ, ναὶ κύριε. τότε ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν λέγων, κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν. καὶ ἀνεῴχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί. καὶ ἐνεβριμήσατο αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων, ὁρᾶτε μηδεὶς γινωσκέτω, οἱ δὲ ἐξελθόντες, διεφήμησαν αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ γῇ ἐκείνῃ. αὐτῶν δὲ ἐξερχομένων, ἰδοὺ προσήνεγκεν αὐτῷ ἄνθρωπον κωφὸν δαιμονιζόμενον. καὶ ἐκβληθέντος τοῦ δαιμονίου ἐλάλησεν ὁ κωφός. καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι λέγοντες οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ ἰσραήλ. οἱ δὲ φαρισαῖοι ἔλεγον, ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. καὶ περιῆγεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν. καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἐσπλαγχνήσθη περὶ αὐτῶν, ὅτι ἦσαν ἐκλελυμένοι καὶ ἐρριμμένοι ὡσεὶ πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα, τότε λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὁ μὲν θερισμὸς, πολὺς, οἱ δὲ

ἐργάται

conuerſus, ut uidit illam, dixit. Confide filia, fides tua ſaluam te fecit. Et ſaluata fuit mulier ab tempore illo. Et cũ ueniſſet Ieſus in ædes primatis, & uidiſſet tibicines, & turbam tumultuantem, dicit illis. Secedite, non enim mortua eſt adoleſcentula; ſed dormit. Et deridebant illum. Cum autem fuiſſet eiecta turba, introgreſſus tenuit manum illius, & ſurrexit adoleſcentula. Et emanauit rumor hic in totam terram illam. Et cum diſcederet illinc Ieſus, ſecuti ſunt illum duo cæci, clamantes & dicentes. Miſerere noſtri fili Dauid. At cum ueniſſet in ædes adierunt illum cæci, & dicit illis Ieſus. Creditis me hoc poſſe facere? Dicunt illi. Credimus domine. Tunc tetigit oculos illorum dicens. Iuxta fidem ueſtram fiat uobis. Et aperti ſunt illorum oculi. Et interminatus eſt illis Ieſus, dicens. Videte, ne quis ſciat. At illi cum abijſſent, diuulgarunt famam illius in tota terra illa. Illis autem egredientibus, ecce adduxerunt illi hominem mutum dæmoniacum, & eiecto dæmonio, locutus eſt mutus. Et admiratæ ſunt turbæ, dicentes. Nunquam apparuit ſic in Iſrahel. At phariſæi dicebant. In principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Et circumibat Ieſus ciuitates omnes ac uicos docens in ſynagogis illorum, & prædicans euangelium regni, & ſanans omnem morbum & omnem languorem in populo. Cum uidiſſet autem turbas, affectu miſericordiæ tactus eſt erga illas, quod eſſent deſtituti, ac diſperſi uelut oues, nõ habẽtes paſtorem. Tunc dicit diſcipulis ſuis. Ipſa quidem meſſis copioſa, cæterum

 operarij

ἐργάται ὀλίγοι, δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ, καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων ὥστε ἐκβάλλειν αὐτά, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν. τῶν δὲ δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστιν ταῦτα. πρῶτος, σίμων ὁ λεγόμενος πέτρος, καὶ ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἰάκωβος ὁ τοῦ ζεβεδαίου, καὶ ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, φίλιππος καὶ βαρθολομαῖος, θωμᾶς καὶ ματθαῖος, ὁ τελώνης, ἰάκωβος ὁ τοῦ ἀλφαίου, καὶ λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς θαδδαῖος, σίμων ὁ κανανίτης, καὶ ἰούδας ἰσκαριώτης, ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν. τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, παραγγείλας αὐτοῖς, λέγων, εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν σαμαριτῶν, μὴ εἰσέλθητε. πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου ἰσραήλ. πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε λέγοντες, ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, νεκροὺς ἐγείρετε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. μὴ κτήσησθε χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, μὴ πήραν εἰς ὁδόν. μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον, ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν. εἰς ἣν δ᾽ ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλθητε, ἐξετάσατε, τίς ἐν αὐτῇ ἄξιός ἐστιν. καὶ ἐκεῖ μείνατε ἕως ἂν ἐξέλθητε. εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτήν. καὶ ἐὰν μὲν ᾖ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ᾽ αὐτήν, ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν, πρὸς ὑμᾶς ἐπιστραφήτω. καὶ ὃς ἐὰν μὴ δέξηται ὑμᾶς μὴ δὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν. ἀμὴν λέγω ὑμῖν

operarij pauci. Rogate igitur dominū
meſſis, ut extrudat operarios in meſſem
ſuam. Et accerſitis duodecim diſcipu- X
lis ſuis, dedit eis poteſtatē aduerſus ſpi-
ritus immundos, ut eijcerent eos, & ſana
rent quemuis morbum, & quemuis lan/
guorem. Porro duodecim apoſtolorū
nomina ſunt hæc. Primus Simō qui uo
catur Petrus. Et Andreas frater eius. Ia
cobus filius Zebedæi. Et Ioannes fra/
ter eius. Philippus, & Bartholomeus,
Thomas & Matthæus, qui fuerat pub
licanus. Iacobus filiꝰ Alphæi. Et Lebbæ
us, cognomēto Thaddæus, Simō Cana
neus, & Iudas Iſcariotes, qui & tradidit
illum. Hos numero duodecim, emiſit Ie
ſus, quibus mandauerat dicens. In uiam
gentium ne abieritis, & in ciuitatem Sa-
maritanorum ne ingrediamini, ſed ite
potius ad oues perditas domus Iſrahel.
Profecti aūt p̄dicate dicētes. Appropin
quauit regnū celoꝝ, infirmos ſanate, lep
ſos mūdate, mortuos ſuſcitate, demonia
eijcite. gratuito accepiſtis, gratuito date.
Ne poſſideatis aurū, neq; argentū, neq;
æs in crumenis ueſtris, neq; perā ad iter
neq; duas tunicas, neq; calciamēta, neq;
uirgā. Nam dignus eſt operarius cibo
ſuo. Sed in quamcumq; ciuitatem, aut
uicum fueritis ingreſſi, exquirite quis in
ea ſit dignus, atq; illic manete, donec ex
eatis. Cum autem intrabitis domum,
ſalutate illam, & ſiquidem fuerit domus
digna, ueniat pax ueſtra ſuper illā. Sin
minus fuerit digna, pax ueſtra ad uos
reuertatur. Et quicunq; non exceperit
uos, neq; audierit ſermones ueſtros,
exeuntes ex ædibus, aut ciuitate illa, ex-
cutite puluerem pedum ueſtroꝝ. Amen
dico

λέγω ὑμῖν. ἀνεκτότερον ἔσται γῇ σοδό-
μων καὶ γομόῤῥων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ
πόλει ἐκείνῃ. ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς
πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. γίνεσθε οὖν φρό/
νιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστε
ραί. προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. παρα
δώσουσιν γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς
συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς,
καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσε-
σθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, καὶ
τοῖς ἔθνεσιν. ὅταν δὲ παραδίδωσιν ὑμᾶς
μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσητε. δοθή-
σεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσητε.
οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα
τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. παρα-
δώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ
πατὴρ τέκνον, καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα
ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς, καὶ
ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄ-
νομά μου. ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὖ/
τος σωθήσεται. ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς
ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην.
ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν. οὐ μὴ τελέσητε τὰς
πόλεις τοῦ ἰσραήλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀν
θρώπου. οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσ/
καλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ.
ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ δι
δάσκαλος αὐτοῦ. καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύ/
ριος αὐτοῦ. εἰ τὸν οἰκοδεσπότην βεελζε-
βοὺλ ἐκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκι/
ακοὺς αὐτοῦ; μὴ οὖν φοβηθῆτε αὐτούς. οὐ/
δὲν γάρ ἐστιν κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀπο/
καλυφθήσεται. καὶ κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσεται.
ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φω
τί. καὶ ὃ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν
δωμάτων. καὶ μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀπο/
κτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυνα
μένων ἀποκτεῖναι. φοβήθητε δὲ μᾶλλον
τὸν δυνάμενον καὶ τὴν ψυχήν, καὶ τὸ σῶμα,
ἀπολέσαι

dico uobis. Tolerabiliꝰ erit terræ Sodo-
moꝝ,& Gomorreoꝝ,in die iudicij,ꝙ̄ ci/
uitati illi. Ecce ego emitto uos,uelut oues
ĩ medio lupoꝝ. Eſtote igit̃ prudẽtes,ue/
luti ſerpẽtes,& ſimplices ſicut colũbæ,ca
uete aũt ab hominibus. Tradent enim
uos in concilia, & in ſynagogis ſuis fla/
gris cædent uos, quin & ad principes ac
reges ducemini,propter me, in teſtimo-
nium ipſis ac gentibus. At cum tradent
uos,ne ſitis ſolliciti, quomodo aut quid
loquamini, dabit̃ em̃ uobis in illa hora
qd loquamini. Nõ em̃ uos eſtis illi q lo/
quunt̃,ſed ſpũs patris ueſtri,q loquit̃ in
uobis. Tradet aũt frater fratrẽ in mortẽ
& pater filiũ, & inſurgẽt filij aduerſus pa
rẽtes,& morte afficiẽt eos, & eritis odio
habiti ab oibus, propter nomen meũ.
Verũ qui ſuſtinuerit uſq; ad finem, hic
ſaluus fiet. Cum autem perſecuti uos
fuerint in ciuitate hac, fugite in aliam.
Amen dico uobis. Non perambulaueri
tis omnes ciuitates Iſrahel,quin iam ue/
nerit filius hominis. Non eſt diſcipulus
ſupra præceptorem, neq; ſeruus ſupra
dominum ſuum. Sufficit diſcipulo, ut
ſit, ſicut præceptor ipſius, & ut ſeruus ſit
ſicut dominus ipſius. Si ipſum patrem
familias uocauerunt Beelzebul, quan/
to magis domeſticos illius? Ne igitur
metuatis eos, Nihil enim eſt opertum,
quod non ſit reuelandum,& nihil occul/
tum,quin futurum ſit, ut ſciatur. Quod
dico uobis in tenebris, dicite in luce. Et
quod in aurem auditis, prædicate in te/
ctis. & ne metuatis uobis ab his qui oc
cidunt corpus,animam autem non poſ/
ſunt occidere. Sed metuite magis il-
lum, qui poteſt & animam, & corpus
perdere

ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ. οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσα/
ρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται
ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν. ὑμῶν δὲ
καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι, ἠριθμη/
μέναι εἰσίν. μὴ οὖν φοβηθῆτε, πολλῶν στρου/
θίων, διαφέρετε ὑμεῖς. πᾶς οὖν ὅστις ὁμο/
λογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,
ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ, ἔμπροσθεν τοῦ
πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ὅστις δ' ἂν ἀρνή/
σηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνή/
σομαι αὐτὸν, κἀγὼ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός
μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον βα/
λεῖν εἰρήνην, ἐπὶ τὴν γῆν, οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρή/
νην, ἀλλὰ μάχαιραν. ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄν/
θρωπον, κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα
κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ
τῆς πενθερᾶς αὐτῆς, καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου,
οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ. ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μη/
τέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, καὶ ὁ φι/
λῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου
ἄξιος, καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ
καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστιν μου
ἄξιος. ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει
αὐτὴν, καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕ/
νεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν. ὁ δεχόμενος ὑ-
μᾶς, ἐμὲ δέχεται, καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος,
δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. ὁ δεχόμενος
προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν
προφήτου λήψεται. καὶ ὁ δεχόμενος
δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, μισθὸν δικαί/
ου λήψεται. καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν
μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ μόνον
εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ
μὴ ἀπολέσει τὸν μισθὸν αὐτοῦ. καὶ ἐγένε/
το ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ διατάσσων τοῖς
δώδεκα μαθηταῖς αὐτοῦ, μετέβη ἐκεῖθεν
τοῦ διδάσκειν καὶ κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλε/
σιν αὐτῶν. ὁ δὲ ἰωάννης ἀκούσας ἐν τῷ δεσ/
μωτηρίῳ τὰ ἔργα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, πέμψας δύο
τῶν μαθητῶν

p̄dere in geenna, Nōne duo paſſerculi
minuto aſſe ueneunt? & unus ex illis nō
cadet in terram, ſine patre ueſtro. Ve/
ſtri uero etiam pili capitis omnes nume
rati ſunt. Ne igitur metuatis, uos pluris
eſtis, q̄ multi paſſerculi. Oīs igit̄ q con
fitebitur in me, corā hoibus, confitebor
& ego in illo, corā patre meo, q eſt in cœ
lis. Porro qſquis negauerit me corā hoī/
bus, negabo eū, & ego corā patre meo,
qui eſt ī cœlis. Ne arbitremini, qd' uene
rim ad mittendū pacē in terrā. Nō ueni
ut mitterem pacē, ſed gladiū. Nam ueni
ut diſſidere faciam hominē aduerſus pa
trem ſuū, & filiam aduerſus matrē ſuā,
& ſponſam aduerſus ſocrum ſuam, &
inimici homīs erunt ij qui ſunt dome/
ſtici ipſius. Qui amauerit patrem, aut
matrem ultra me, non eſt me dignus, &
qui amauerit filiam ſupra me, non eſt
me dignus. Et qui non accipit crucem
ſuam & ſequitur me, nō eſt me dignus.
Qui inuenerit animam ſuam, perditu/
rus eſt eam, & qui perdiderit animā ſuā
mea cauſa inueniet eam. Qui recipit uos
me recipit, & qui me recipit, recipit eum
qui miſit me. Qui recipit prophetam in
nomine prophetæ, mercedem prophe/
tæ accipiet. Et qui recipit iuſtum in no/
mine iuſti, mercedem iuſti accipiet. Et
quicunq; ad bibendum dederit, uni ex
puſillis his poculum aquæ frigidæ tan/
tum in nomine diſcipuli, Amen dico
uobis, non perditurus eſt mercedē ſuā.
Et factū eſt cū finē feciſſet Ieſus man XI
dandi duodecim diſcipulis ſuis, progreſ/
ſus eſt illinc, ut doceret & p̄dicaret in ci/
uitatibus illorū. Ioannes aūt cū audiſſet
in carcere facta Chriſti, miſſis duobus
diſcipulis

τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ
ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;
καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. πο-
ρευθέντες ἀπαγγείλατε ἰωάννῃ, ἃ ἀκούετε
καὶ βλέπετε. τυφλοὶ ἀναβλέπουσιν, καὶ
χωλοὶ περιπατοῦσιν, λεπροὶ καθαρίζον-
ται, καὶ κωφοὶ ἀκούουσιν, νεκροὶ ἐγείρον-
ται, καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται. καὶ
μακάριός ἐστιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ
ἐν ἐμοί. τούτων δὲ πορευομένων, ἤρξα-
το ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγειν τοῖς ὄχλοις περὶ ἰω-
άννου. τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσα-
σθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμε-
νον; ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρω-
πον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμέ-
νον; ἰδοὺ οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν
τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν. ἀλλὰ τί
ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφήτην; ναὶ λέγω ὑ-
μῖν, καὶ περισσότερον προφήτου. οὗτος γάρ
ἐστι περὶ οὗ γέγραπται. ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν
ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατα-
σκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. ἀμὴν
λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυ-
ναικῶν, μείζων ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ. ὁ δὲ
μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν
μείζων αὐτοῦ ἐστιν. ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν ἰωάν-
νου τοῦ βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι, ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν
αὐτήν. πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος,
ἕως ἰωάννου προεφήτευσαν. καὶ εἰ θέλετε δέ-
ξασθαι, αὐτός ἐστιν ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι,
ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

τίνι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεὰν ταύτην; ὁ-
μοία ἐστὶν παιδαρίοις ἐν ἀγοραῖς καθημέ-
νοις, καὶ προσφωνοῦσιν τοῖς ἑταίροις αὐτῶν,
καὶ λέγουσιν, ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχή-
σασθε. ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε.
ἦλθεν γὰρ ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε πί-
νων, καὶ λέγουσιν, ὅτι δαιμόνιον ἔχει. ἦλθεν
ὁ υἱὸς

diſcipulis ſuis dixit illi. Tu es ille, qui uẽ
turus eſt, an alterum expectamus? Et
reſpondens Ieſus, dixit illis. Ite & renun
ciate Ioanni, ea quæ auditis & uide-
tis. Cæci uiſum recipiunt, & claudi am-
bulant, leproſi mundantur, & ſurdi au-
diunt, mortui excitantur, & pauperes læ
tum accipiunt nuntium. Et beatus eſt
quiſquis non fuerit offenſus in me. Eun
tibus autem illis, cœpit Ieſus dicere tur-
bis de Ioanne. Quid exiſtis in deſertũ
ut uideretis? Nũ harundinẽ q̃ agitat̃ a
uẽto? age, quid exiſtis ut uideretis? Nũ
hoĩem mollibus ueſtibus amictũ? Ecce
q̃ mollia geſtant, in domibus regũ ſunt.
At quid exiſtis uidere? Num prophe-
tam? Certe dico uobis, & excellentio-
rem propheta. Hic eſt enim de quo ſcri
ptum eſt. Ecce ego mitto nuntium meũ
ante faciem tuam, qui præparaturus
eſt uiam tuam ante te. Amen dico uo-
bis, non exortus fuit inter eos, qui na-
ſcuntur e mulieribus maior Iohãne ba-
ptiſta. Attamen is qui minor eſt in re-
gno cœlorũ, maior illo eſt. Porro a die-
bus Iohannis baptiſtæ, uſq; ad hunc
diem, regnum cœlorum uim patitur,
& uiolenti rapiunt illud. Nam omnes
prophetæ, & ipſa lex, uſq; ad Iohan-
nem prophetauerunt. Et ſi uultis reci-
pere, ipſe eſt Helias ille, qui uenturus
eſt. Qui habet aures ad audiendum au-
diat. Sed cui aſſimilabo generationem
hanc? Similis eſt pueris, qui ſedent in
foris, & acclamant ſodalibus ſuis, ac
dicunt. Tibia cecinimus uobis, & non
ſaltaſtis. Lamẽtati ſumus uobis, & non
plãxiſtis. Venit eñ Ioãnes, nec edẽs nec
bibens, & aiũt, Dæmoniũ habet. Venit
filius

ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ
λέγουσιν. ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος, καὶ οἰνοπό-
της, τελωνῶν φίλος, καὶ ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐδι-
καιώθη ἡ σοφία, ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.
τότε ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις ἐν αἷς ἐ/
γένοντο αἱ πλεῖσαι δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ
μετενόησαν. οὐαί σοι χοραζείν, οὐαί σοι βηθ
σαϊδάν, ὅτι εἰ ἐν τύρῳ καὶ σιδῶνι ἐγένοντο αἱ
δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν
ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετενόησαν. πλὴν λέ-
γω ὑμῖν, τύρῳ καὶ σιδῶνι, ἀνεκτότερον ἔσαι
ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ὑμῖν. καὶ σὺ καπερναούμ,
ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδου κατα
βιβασθήσῃ, ὅτι εἰ ἐν σοδόμοις ἐγένοντο αἱ/
δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν σοὶ, ἔμειναν ἂν μέ
χρι τῆς σήμερον. πλὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι γῇ σο/
δόμων ἀνεκτότερον ἔσαι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως,
ἢ σοί. ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗ/
ΣΟΥΣ, εἶπεν. ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ κύ
ριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα
ἀπὸ σοφῶν, καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας
αὐτὰ νηπίοις. ναὶ ὁ πατὴρ, ὅτι οὕτως ἐγέ
νετο εὐδοκία, ἔμπροσθέν σου. πάντα μοι
παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ οὐδεὶς
ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὐδὲ τὸν
πατέρα τίς ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ
ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς, ἀποκαλύψαι. δεῦτε
πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορ/
τισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν
ζυγόν μου ἐφ᾽ ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ᾽ ἐμοῦ
ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ,
καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.
ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἐ-
λαφρόν ἐστιν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ἐπορεύ
θη ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοῖς σάββασιν διὰ τῶν σπορίμων.
οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐπείνασαν, καὶ ἤρξαντο τίλ
λειν στάχυας, καὶ ἐσθίειν. οἱ δὲ φαρισαῖοι ἰδόντες
εἶπον αὐτῷ. ἰδοὺ οἱ μαθηταί σου ποι-
οῦσιν ὃ οὐκ ἔξεστιν ποιεῖν ἐν σαββάτῳ.
ὁ δὲ

filius hoīs edens ac bibens, & dicunt. En
hominē comedonem, & uini potorem,
publicanis amicū, & pctōribus, & iuſtifi/
cata eſt ſapiētia a filijs ſuis. Tūc cœpit ex
ꝓbrare ciuitatibus, in qbus factæ fuerāt
plurimæ uirtutes ipſi⁹, qđ nō pœnituiſ/
ſent. Væ tibi Chorazin. Væ tibi Beth/
ſaidā, qm̄ ſi in urbe Tyri, aut Sidonis fa
ctæ fuiſſent uirtutes, quæ factæ ſunt in
uobis, olim in ſacco & cinere, pœniten/
tiam egiſſent. Attamē dico uobis Tyro
& Sidoni, tolerabilius erit in die iudicij
ꝙ uobis. & tu Capernaum, quæ es uſqꝫ
ad cœlū exaltata, uſqꝫ ad īferos detrahe
ris, quoniā ſi in Sodomis factæ fuiſſent
uirtutes, quæ factæ ſunt in te, māſiſſent
uſqꝫ ad hodiernum diē. Verū tamen di
co uobis, qđ Sodomis tolerabilius erit
in die iudicij ꝙ tibi. In illo tempore re/
ſpondens, Ieſus dixit. Gratias ago tibi
pater domine cœli & terræ, quod abſcō/
deris hæc a ſapientibus & prudentibus,
& reuelaris ea ſtultis. Certe pater, ſic fuit
bona uolūtas in oculis tuis. Omnia mi/
hi tradita ſunt a patre meo, & nemo no
uit filium, niſi pater, neqꝫ patrem quiſqꝫ
nouit, niſi filius, & cuicūqꝫ uoluerit filius
reuelare. Venite ad me omnes, qui labo
ratis & onerati eſtis, & ego refocillabo
uos. Tollite iugum meum ſuper uos, &
diſcite a me, quod mitis ſim, & humilis
corde, & inuenietis requiem animabus
ueſtris. Iugum em̄ meū cōmodum eſt,
& onus meum leue eſt. In illo tempore XII
ibat Ieſus ſabbatis per ſegetes. Diſcipu/
li uero illius eſuriebant, & cœperunt uel
lere ſpicas, & comedere. At phariſæi cū
uidiſſent, dixerunt illi. Ecce diſcipuli tui
faciunt, quod nō licet facere in ſabbato.
ille uero

ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. οὐκ ἀνέγνωτε, τί ἐποίησεν δαβίδ, ὅτε ἐπείνασεν καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἐξὸν ἦν αὐτῷ φαγεῖν, οὐδὲ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσιν μόνοις. ἢ οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ ὅτι τοῖς σάββασιν ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον βεβηλοῦσιν. καὶ ἀναίτιοί εἰσιν; λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε, εἰ δὲ ἐγνώκετε, τί ἐστιν ἔλεος θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, οὐκ ἂν κατεδικάσατε τοὺς ἀναιτίους. κύριος γάρ ἐστιν τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν. καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος ἦν, τὴν χεῖρα ἔχων ξηράν. καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες, εἰ ἔξεστιν τοῖς σάββασιν θεραπεύειν; ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἕξει πρόβατον ἕν, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς σάββασιν εἰς βόθυνον, οὐχὶ κρατήσει αὐτὸ καὶ ἐγερεῖ; πόσῳ οὖν διαφέρει ἄνθρωπος προβάτου. ὥστε ἔξεστιν τοῖς σάββασιν καλῶς ποιεῖν. τότε λέγει τῷ ἀνθρώπῳ. ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐξέτεινεν καὶ ἀποκατεστάθη ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη. οἱ δὲ φαρισαῖοι ἐξελθόντες συμβούλιον ἔλαβον κατ᾽ αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς πάντας, καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν. ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος. ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὃν ᾑρέτισα, ὁ ἀγαπητός μου εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου. θήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ᾽ αὐτόν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ. οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

κάλαμον

Ille uero dixit eis. Non legiſtis quid fecerit Dauid, cum eſuriret ipſe, & ij qui erant cum illo? Quomodo ingreſſus ſit in domum dei, & panes propoſitionis ederit, quos illi non licebat edere, neq; ijs qui cum illo erant, niſi ſacerdotibus ſolis. Aut non legiſtis in lege, quod ſabbatis ſacerdotes in templo, ſabbatum prophanant, & crimine uacant? Dico autem uobis, quod tẽplo maior eſt hoc loco. Q̄ ſi ſciretis, quid ſit, miſericordiam uolo, & non ſacrificiũ, nequaq̄ condemnaſſetis inſontes. Nã dominus eſt ſabbati, filius hominis. At ꝑgreſſus illinc, uenit in ſynagogam illorum, & ecce homo erat, manum habens aridam, & interrogabant illum, dicentes. Licet ne ſabbatis curare? ut accuſarent eum. At ille dixit eis. Quis erit ex uobis homo, qui habebit ouem unam, & ſi ea inciderit ſabbatis in foueam, nonne tenebit illã & eriget? Quanto igitur præſtantior eſt homo oue? Licet igitur ſabbatis beneficio afficere. Tunc dicit homini. Extende manum tuam, & extendit, & reſtituta eſt ſana, ſicut altera. Porro phariſæi egreſſi, cœperunt conſilium aduerſus eum, quomodo illum perderent. At Ieſus ubi nouiſſet, ſeceſſit illinc, & ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, & ſanauit eos omnes, & interminatus eſt illis, ne ſe facerent manifeſtum, ut compleretur quod dictum erat per Eſaiam prophetam, qui ait. Ecce filius meus, quem elegi, dilectus meus, in quo ſibi bene complacuit anima mea. Ponam ſpiritum meum ſuper illum, & iudicium gẽtibus annuntiabit. Nõ cõtendet, neq; clamabit, neq; audiet qſq̄ in plateis uocẽ eius.

 arundinẽ

κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον, οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσιν. τότε προσηνέχθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος, τυφλὸς καὶ κωφός, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτόν, ὥστε τὸν τυφλὸν καὶ κωφόν, λαλεῖν καὶ βλέπειν. καὶ ἐξίσταντο πάντες οἱ ὄχλοι, καὶ ἔλεγον. μή τι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Δαβίδ; οἱ δὲ φαρισαῖοι ἀκούσαντες εἶπον. οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ βεελζεβοὺλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων. εἰδὼς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς. πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ᾽ ἑαυτῆς, ἐρημοῦται. καὶ πᾶσα πόλις, ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ᾽ ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται. καὶ εἰ ὁ σατανᾶς τὸν σατανᾶν ἐκβάλλει, ἐφ᾽ ἑαυτὸν ἐμερίσθη. πῶς οὖν σταθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ; καὶ εἰ ἐγὼ ἐν βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν ἔσονται κριταί. εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ᾽ ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ἢ πῶς δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρόν, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει. Ο μὴ ὢν μετ᾽ ἐμοῦ, κατ᾽ ἐμοῦ ἐστιν. καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ᾽ ἐμοῦ, σκορπίζει.

διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν. πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία, οὐκ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις. καὶ ὃς ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ. ὃς δ᾽ ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον καλόν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν, ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρόν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρόν

arundinem cōminutam, nō confringet, & linum fumigans non extinguet, donec eijciat ad uictoriam iudicium, & in nomine illius gētes ſperabunt. Tunc adductus eſt ad eum, qui dæmonio agitabatur cæcus & mutus, & ſanauit illum, ita ut cæcus ac mutus, & loqueret̃ & cerneret. Et obſtupuerunt omnes turbæ, dicebantq;. Num hic eſt filius Dauid? At phariſæi cū audiſſent, dicebant. Hic non eijcit dæmonia, niſi in Beelzebul, principe dæmoniorū. Ieſus autem cum ſciret cogitationes illorum, dixit illis. Omne regnum diuiſum aduerſus ſeſe, deſolatur, & omnis ciuitas aut domus diuiſa aduerſus ſeipſam, non ſtabit. Et ſi ſatanas ſatanam eijcit, aduerſus ſeipſum diuiſus eſt. Quomodo igitur ſtabit regnum illius? Et ſi ego in Beelzebul eijcio dæmonia filij ueſtri in quo eijciunt? Propterea ipſi iudicabunt de uobis. Qđ ſi ſpiritu dei ego eijcio dæmonia, ergo peruenit ad uos regnum dei. Alioqui quomodo poteſt aliquis intrare domū potentis, & uaſa illius diripere, niſi prius uinxerit potentem, & tunc domum illius diripiet. Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt, & qui non congregat mecum, ſpargit. Propterea dico uobis. Omne peccatum & conuicium remittetur hominibus, at conuicium in ſpiritum, non remittetur hominibus, & quicumq; dixerit uerbum aduerſus filium hominis, remittetur illi. Qui autem dixerit aduerſus ſpiritum ſanctum, non remittetur ei, neq; in præſenti ſæculo, neq; in futuro. Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem uicioſam, & fructum illius uicioſum

αὐτοῦ σαπρόν. ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δέν/
δρον γινώσκεται. γεννήματα ἐχιδνῶν.
πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄν-
τες; ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρ
δίας, τὸ στόμα λαλεῖ. ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος
ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὰ
ἀγαθά, καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ
θησαυροῦ, ἐκβάλλει πονηρά. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι
πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄν/
θρωποι, ἀποδώσουσιν περὶ αὐτοῦ λόγον,
ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δι-
καιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικα/
σθήσῃ. τότε ἀπεκρίθησάν τινες τῶν γραμ/
ματέων καὶ φαρισαίων λέγοντες. διδάσ
καλε, θέλομεν ἀπό σου σημεῖον ἰδεῖν. ὁ δὲ
ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς. γενεὰ πονηρὰ καὶ
μοιχαλὶς, σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ
δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ τοῦ
προφήτου. ὥσπερ γὰρ ἦν ἰωνᾶς ἐν τῇ κοι-
λίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας, καὶ τρεῖς νύκτας
οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρ-
δίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας.
ἄνδρες νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει
μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν
αὐτήν, ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα ἰω-
νᾶ. καὶ ἰδοὺ πλεῖον ἰωνᾶ ὧδε. βασίλισσα νό/
του ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενε/
ᾶς ταύτης καὶ κατακρινεῖ αὐτήν, ὅτι ἦλθεν
ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφί/
αν σολομῶνος, καὶ ἰδοὺ πλεῖον σολομῶ-
νος ὧδε. ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξ
έλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι᾽ ἀνύ/
δρων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὑ-
ρίσκει. τότε λέγει, ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν
μου ὅθεν ἐξῆλθον. καὶ ἐλθὼν εὑρίσκει σχο/
λάζοντα, σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον.
τότε πορεύεται καὶ παραλαμβάνει μεθ᾽ ἑαυ
τοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα
ἑαυτοῦ.

uicioſum. Nam e fructu arbor cogno-
ſcitur. Progenies uiperarum, quomo-
do poteſtis bona loqui, cum ſitis mali?
Siquidem ex abundantia cordis, os lo-
quitur. Bonus homo e bono theſauro
cordis, expromit bona. & malus homo
ex malo theſauro depromit mala. Sed
dico uobis, quod de quocunq; uerbo
ocioſo, quod locuti fuerint homines, red
dituri ſunt rationem in die iudicij. Nam
ex dictis tuis iuſtificaberis, & ex dictis
tuis condemnaberis. Tunc interrogaue
runt eum quidam e ſcribis ac phariſæis,
dicentes. Præceptor, uolumus ex te ſi/
gnum uidere. At ille reſpondens, dixit
illis. Generatio praua & adultera, ſignũ
quærit, & ſignum non dabitur illi, niſi
ſignum Ionæ prophetæ. Quemadmo-
dum enĩ fuit Ionas in uentre Ceti tribus
diebus, & tribus noctibus. Sic erit filius
hoĩs in corde terræ, tribus diebus & tri-
bus noctibus. Viri Niniuitæ ſurgent in
iudicio, cum generatione hac, & condem
nabunt eam, quod ipſi pœnitẽtiam ege/
rint ad prædicationẽ Ionæ. Et ecce pluſ-
quam Ionas eſt hoc loco. Regina auſtri
ſurget in iudicio cum generatione hac,
& condemnabit eam, quod uenerit a fi-
nibus terræ, ad audiendam ſapientiam
Solomonis. Et ecce pluſquã Solomon
eſt in hoc loco. Cum autem immundus
ſpiritus exierit ab homine, perambulat
per arentia loca, querens requiem, & nõ
inuenit. Tunc dicit, reuertar in domum
meam unde exiui, & cum uenerit, repe/
rit eam uacantem, & ſcopis purgatam,
atq; ornatam. Tunc abit, & adiungit
ſibi ſeptem alios ſpiritus ſceleratiores

δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται. ὅς τις γὰρ ἔχει δοθήσεται αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται, ὅς τις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσιν, καὶ ἀκούοντες, οὐκ ἀκούουσιν οὐδὲ συνίουσιν. καὶ ἀναπληροῦται ἐπ' αὐτοῖς ἡ προφητεία ἡσαΐου ἡ λέγουσα. ἀκοῇ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου καὶ τοῖς ὠσὶν βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν. μήποτε ἴδωσιν τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσιν, καὶ τῇ καρδίᾳ συνιῶσιν, καὶ ἐπιστρέψωσιν καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπουσιν, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούει. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν. ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν

ὑμεῖς οὖν ἀκούσατε τὴν παραβολὴν τοῦ σπείροντος. παντὸς ἀκούοντος τὸν λόγον τῆς βασιλείας, καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ πονηρὸς καὶ ἁρπάζει τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρείς. ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπαρείς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ εὐθὺς μετὰ χαρᾶς λαμβάνων αὐτόν, οὐκ ἔχει δὲ ῥίζαν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστιν. γενομένης δὲ θλίψεως ἢ διωγμοῦ, διὰ τὸν λόγον, εὐθὺς σκανδαλίζεται. ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας σπαρείς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου συμπνίγει τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται.

ὁ δὲ ἐπὶ

datum eſt noſſe myſteria regni cœlorum, illis autem non eſt datum. Quiſquis enim habet dabitur illi, & reddetur abundantior. Quiſquis autem non habet, etiam illud quod habet, tolletur ab eo. Propterea in parabolis loquor illis, quia uidentes non uident, & audientes non audiunt, nec intelligunt, & completur in illis prophetia Eſaiæ, quæ dicit. Auribus audietis, et non intelligetis, & uidentes uidebitis, & non cernetis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos ſuos occluſerunt, ne quando uiderent oculis, & auribus audirent, & corde intelligerent, & conuertantur, & ſanem illos. Veſtri uero beati ſunt oculi, quia uident, & aures ueſtræ, quia audiunt. Amen dico uobis, quod multi prophetæ & iuſti, deſyderauerunt uidere, quæ uidetis, & nõ uiderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Vos igitur audite parabolam ſeminantis. Cum quiuis audit uerbum regni, & non intelligit, uenit malus, & rapit id quod ſeminatũ eſt in corde illius. Hic eſt qui iuxta uiam ſeminatus fuit. At qui in petricoſa ſemen iactum exceperat, hic eſt qui uerbum audit, & mox cũ gaudio accipit illud. Verum non habet radicẽ in ſemetipſo, ſed tẽporarius eſt. Porro cum inciderit afflictio, aut perſecutio propter uerbum, continuo offenditur. At qui in ſpinas ſemen exceperat, hic eſt, qui uerbum audit, & cura ſæculi huius, & deceptio diuitiarum, ſuffocat uerbũ, & infrugiferũ redditur.

ὁ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρείς, οὗτός
ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων καὶ συνιών, ὃς
δὴ καρποφορεῖ καὶ ποιεῖ, ὁ μὲν ἑκατόν,
ὁ δὲ ἑξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα. ἄλλην
παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων.
ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώ-
πῳ σπείροντι καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἀγρῷ
αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώ-
πους, ἦλθεν αὐτοῦ ὁ ἐχθρός, καὶ ἔσπειρεν ζι-
ζάνια ἀναμέσον τοῦ σίτου, καὶ ἀπῆλ-
θεν. ὅτε δὲ ἐβλάστησεν ὁ χόρτος, καὶ καρπὸν
ἐποίησεν, τότε ἐφάνη καὶ τὰ ζιζάνια. προσ-
ελθόντες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ οἰκοδεσπότου
εἶπον αὐτῷ. κύριε οὐ καλὸν σπέρμα ἔσπει-
ρας ἐν τῷ σῷ ἀγρῷ; πόθεν οὖν ἔχει τὰ
ζιζάνια; ὁ δὲ ἔφη αὐτοῖς, ἐχθρὸς ἄνθρω-
πος τοῦτο ἐποίησεν. οἱ δὲ δοῦλοι εἶπον
αὐτῷ. θέλεις οὖν ἀπελθόντες συλλέξω-
μεν αὐτά; ὁ δὲ ἔφη. οὔ, μήποτε συλλέγον-
τες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς
τὸν σῖτον, ἄφετε αὐξάνεσθαι ἀμφότερα
μέχρι τοῦ θερισμοῦ, καὶ ἐν καιρῷ τοῦ θε-
ρισμοῦ, ἐρῶ τοῖς θερισταῖς. συλλέξατε πρῶ-
τον τὰ ζιζάνια, καὶ δήσατε αὐτὰ εἰς δεσ-
μὰς πρὸς τὸ κατακαῦσαι αὐτά. τὸν δὲ σῖτον
συνάγετε εἰς τὴν ἀποθήκην μου. ἄλ-
λην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων.
ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκ-
κῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔσπει-
ρεν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ, ὃ μικρώτερον μέν
ἐστι πάντων τῶν σπερμάτων. ὅταν δὲ
αὐξηθῇ μεῖζον τῶν λαχάνων ἐστί, καὶ
γίνεται δένδρον, ὥστε ἐλθεῖν τὰ πετεινὰ
τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατασκηνοῦν ἐν τοῖς κλά-
δοις αὐτοῦ. ἄλλην παραβολὴν ἐλά-
λησεν αὐτοῖς. ὁμοία ἐστὶν ἡ βασι-
λεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ
ἔκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία ἕως οὗ
ἐζυμώθη

Cæterum qui in terram bonam exce-
pit ſemen, hic eſt qui uerbum audit &
intelligit, quod deniq; fructum quoq;
reddit, aliud quidem centum, aliud ue
ro ſexaginta, aliud uero triginta.
Aliam parabolã propoſuit eis dicens.
Aſſimilatum eſt regnum cœlorum, ho
mini ſeminanti bonum ſemen in agro
ſuo, ſed dormientibus hominibus, ue-
nit illius inimicus, & ſeminauit zizania
inter triticum, & abijt. Cũ autem ger-
minaſſet herba, & fructum feciſſet, tũc
apparuerunt & zizania. Accedentes
autem ſerui patriſfamilias, dixerunt il
li. Domine, nonne bonũ ſemen ſemi
nabas in tuo agro? unde igitur habet
zizania? Ille uero dixit illis, inimicus
homo hoc fecit. Serui autem dixerunt
illi. Vis igitur, abeamus & colliga-
mus ea? At ille dixit. Non, ne quando
dum colligitis zizania, eradicetis ſimul
cũ illis & triticũ, ſinite creſcere utraq;
uſq; ad meſſem, & in tempore meſſis,
dicam meſſoribus. Colligite primum
zizania, & colligate in faſciculos ad cõ-
burendum ea. Triticum uero congre-
gate in horreum meum. Aliam pa-
rabolam propoſuit eis, dicens. Simile
eſt regnum cœlorum grano ſinapis,
quod acceptum homo ſeminauit in
agro ſuo quod minimum eſt omniũ
ſeminum. Cæterum ubi excreuerit ma
ximũ eſt inter holera, & fit arbor adeo
ut ueniant uolucres cœli, & nidulentur
in ramis illius. Aliam parabolam di
xit illis. Simile eſt regnum cœlorum
fermento quod acceptam mulier ab-
ſcondidit in farinæ ſatis tribus, donec
fermentaret

ἐζυμώθη ὅλον. ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις. καὶ χωρὶς
παραβολῆς, οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς, ὅπως
πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου, λέ/
γοντος. ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στό-
μά μου, ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ κα/
ταβολῆς κόσμου. τότε ἀφεὶς τοὺς ὄχλους
ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. καὶ προσῆλ
θον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ λέγοντες. φρά/
σον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων
τοῦ ἀγροῦ. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς
ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα, ἐστὶν ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου. ὁ δὲ ἀγρός ἐστιν ὁ κόσμος
τὸ δὲ καλὸν σπέρμα οὗτοί εἰσιν, οἱ υἱοὶ τῆς
βασιλείας, τὰ δὲ ζιζάνια εἰσὶν οἱ υἱοὶ τοῦ
πονηροῦ. ὁ δὲ ἐχθρὸς ὁ σπείρων αὐτά ἐ-
στιν ὁ διάβολος. ὁ δὲ θερισμὸς, συντέλεια
τοῦ αἰῶνός ἐστιν, οἱ δὲ θερισταὶ, ἄγγελοί
εἰσιν. ὥσπερ οὖν συλλέγεται τὰ ζιζάνια, καὶ
πυρὶ κατακαίεται. οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ
τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλ/
λέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα
τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν
ἀνομίαν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν
κάμινον τοῦ πυρὸς, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς
καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. τότε οἱ δί/
καιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βα/
σιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. ὁ ἔχων ὦτα ἀκού
ειν, ἀκουέτω. Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βα
σιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ
ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος, ἔκρυ-
ψεν, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει,
καὶ πάντα ὅσα ἔχει πωλεῖ, καὶ ἀγοράζει τὸν
ἀγρὸν ἐκεῖνον. Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασι-
λεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦν
τι καλοὺς μαργαρίτας, ὃς εὑρὼν ἕνα πο/
λύτιμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν πέπρακε πάν

ſermentaretur totum. Hæc omnia lo
cutus eſt Ieſus in parabolis ad tur/
bas, & ſine parabola nihil locutus eſt
illis, ut impleretur quod dictum fue
rat per prophetam, qui ait. Aperiam
in parabolis os meum, eructabo ab
ſcondita, a conſtitutione mundi.
Tunc dimiſſis turbis, uenit in do-
mum Ieſus, & acceſſerũt ad illum di-
ſcipuli ei⁹ dicẽtes. Diſſere nobis para
bolam zizanioꝝ agri. At ille reſpon
dens dixit illis. Qui ſeminat bonum
ſemen, eſt filius hominis. Ager autẽ
eſt mundus. Porro bonum ſemen,
ĳ ſunt filĳ regni, zizania uero ſunt
filĳ illius mali, inimicus autem qui ſe
minat ea, eſt diabolus. Meſſis uero
cõſummatio ſæculi eſt, meſſores au/
tem angeli ſunt. Sicut igitur colligun
tur zizania, & igni cõburũtur, ſic erit
in conſummatione ſæculi huius. Mit
tet fili⁹ hominis angelos ſuos, & col/
ligent e regno illius omnia ſcandala,
& eos qui faciunt iniquitatem, & mit
tent illos in caminum ignis, ibi erit
ploratus & ſtridor dentium. Tunc
iuſti fulgebunt ut ſol, in regno pa/
tris ſui. Qui habet aures ad audi-
endum, audiat. Rurſum ſimile eſt
regnum cœlorum, theſauro abſcon/
ſo in agro, quem repertum homo,
abſcondidit, & præ gaudio illius,
abit, & omnia quæcumq; habet uen
dit, & mercat᷑ agrũ illum. Rurſum ſi
mile eſt regnum cœlorum, homini
negociatori, quærenti bonos unio-
nes, qui cum inuenerit unum bo-
num unionem, abiens uendidit om-

τα ὅσα εἶχεν, καὶ ἠγόρασεν αὐτόν. πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ, ἣν ὅτε ἐπληρώθη ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ καθίσαντες συνέλεξαν τὰ καλὰ εἰς ἄγγη, τὰ δὲ σαπρὰ ἔξω ἔβαλον. οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος. ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι καὶ ἀφοριοῦσιν τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Λέγει αὐτοῖς ΙΗΣΟΥΣ. Συνήκατε ταῦτα πάντα; λέγουσιν αὐτῷ. Ναὶ κύριε. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅς τις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά. Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν. καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν. ὥστε ἐκπλήτεσθαι αὐτοὺς καὶ λέγειν. πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη καὶ αἱ δυνάμεις; οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται μαριὰμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἰάκωβος, καὶ ἰωσῆς, καὶ σίμων, καὶ ἰούδας, καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ, οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσιν; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάντα; καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. οὐκ ἔστιν προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ἤκουσεν ἡρώδης ὁ τετράρχης τὴν ἀκοὴν ΙΗΣΟΥ, καὶ εἶπεν τοῖς παισὶν αὐτοῦ, οὗτός ἐστιν ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ. ὁ γὰρ ἡρώδης

κρατήσας

nia quæ poſſidebat, & mercatus eſt illum. Rurſum. Simile eſt regnum cœlorum, uerriculo iacto in mare, & ex omni genere piſcium contrahenti. Quod cum impletum fuiſſet, ſubduxerunt in littus, & ſedentes collegerunt quæ bona ſunt in uaſa, quæ uero mala, foras abiecerunt. Sic futurum eſt in conſummatione ſæculi. Venient angeli, & ſegregabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminũ ignis, illic erit ploratꝰ, & ſtridor dentium. Dicit illis Ieſus. Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt illi. Etiam domine. At ille dixit illis. Propterea oĩs ſcriba doctus ad regnum celoꝝ, ſimilis eſt homini patrifamilias, qui depmit e theſauro ſuo noua & uetera. Et factum eſt, ut cum finiſſet Ieſus ſermones hos, digrederetur illinc. Et cum ueniſſet in patriam ſuam, docuit in ſynagoga illoꝝ, ita ut ſtuperent ac dicerent, Vnde huic ſapiẽtia hæc, & uirtutes? Nonne hiceſt ille fabrifilius? Nonne mater eius uocatur Mariam, & fratres eius Iacobus & Ioſes, & Simõ, & Iudas, & ſorores illius, nõne omnes apud nos ſunt? Vnde igitur huic hæc omnia? Et offendebantur in eo. Ieſus autem dixit illis. Non eſt propheta expers honoris, niſi ĩ patria ſua, & domo ſua. Et non fecit illic uirtutes multas, propter incredulitatem illorum.

XIIII In illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam Ieſu, & dixit famulis ſuis. Hic eſt Ioannes baptiſta, Is ſurrexit a mortuis, & ideo uirtutes agunt in illo. Nam Herodes

ceperat

κρατήσας τὸν Ἰωάννην ἔδησεν αὐτὸν, καὶ ἔθετο εἰς φυλακὴν, διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. ἔλεγεν γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης. οὐκ ἔξεστίν σοι ἔχειν αὐτήν. καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. γενεσίοις δὲ ἀγομένοις τοῦ Ἡρώδου, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἤρεσεν τῷ Ἡρώδῃ. ὅθεν μεθ᾽ ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσηται. ἡ δὲ προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, δός μοι φησὶν ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ. καὶ ἐλυπήθη ὁ βασιλεύς. διὰ δὲ τοὺς ὅρκους, καὶ τοὺς συνανακειμένους, ἐκέλευσεν δοθῆναι αὐτῇ καὶ πέμψας ἀπεκεφάλησεν τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ. καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ, καὶ ἤνεγκεν τῇ μητρὶ αὐτῆς. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦραν τὸ σῶμα, καὶ ἔθαψαν αὐτό. καὶ ἀκούσας ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ᾽ ἰδίαν. καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἠκολούθησαν αὐτῷ πεζῇ ἀπὸ τῶν πόλεων. καὶ ἐξελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶδεν πολὺν ὄχλον καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ᾽ αὐτοῖς, καὶ ἐθεράπευσεν τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν. ὀψίας δὲ γενομένης, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες, ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθεν. ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας, ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. οὐ χρείαν ἔχουσιν ἀπελθεῖν. δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ. οὐκ ἔχομεν ὧδε εἰ μὴ πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας. ὁ δὲ εἶπεν. φέρετέ μοι αὐτοὺς ὧδε, καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους,

καὶ λαβὼν

cœperat Ioannem, & uinxerat ac poſuerat in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris ſui. Dicebat enim illi Ioannes. Non licet tibi habere eam. Et cum uellet eũ occidere, metuebat multitudinem, propterea quod illum ceu prophetam habebant. Cum autem celebraretur natalis Herodis, ſaltabat filia Herodiadis inter illos, & placuit Herodi. Vnde cum iureiurando pollicitus eſt, ſe daturum illi quicquid peteret. At illa prius inſtructa a matre ſua, Da mihi inquit, hic in quadra, caput Ioannis baptiſtæ, & indoluit rex. Attamen propter iuſiurandum, & eos qui ſimul accumbebant iuſſit dari, & miſſis carnificibus, amputauit caput Ioannis in carcere, & allatum eſt caput eius in quadra, & datũ eſt puellæ, & obtulit matri ſuæ. Et acceſſerunt diſcipuli eius, & ſuſtulerunt corpus, & ſepelierunt illud, & cum audiſſet Ieſus, ſeceſſit illinc in naui, ad deſertum locum ſeorſim. Et cum audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt illum itinere pedeſtri, relictis urbibus. Et egreſſus Ieſus uidit multam turbam, & tactus eſt affectu miſericordiæ erga illos, & ſanauit ex illis qui male ualebant. Porro cum appetiſſet ueſpera, adierunt eum diſcipuli ſui, dicentes. Deſertus eſt locus, & hora iam prætergiit. Dimitte turbas, ut abeant in uicos, & emant ſibi cibaria. At Ieſus dixit illis. Non eſt illis neceſſe, ut abeant, date illis uos ad edendum. At illi dicunt ei. Non habemus hic niſi quinq; panes, & duos piſces. Ille uero dixit. Afferte mihi illos huc. Et iuſſis turbis diſcumbere ſuper gramina,

& ſumptis

καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο
ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλό-
γησεν, καὶ κλάσας, ἔδωκεν τοῖς μαθηταῖς
τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ, τοῖς ὄχλοις. καὶ
ἔφαγον πάντες καὶ ἐχορτάσθησαν. καὶ ἦραν
τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, δώδεκα
κοφίνους πλήρεις. οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν ἄν-
δρες ὡς πεντακισχίλιοι χωρὶς γυναικῶν
καὶ παιδίων, καὶ εὐθέως ἠνάγκασεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ
τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖ-
ον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν ἕως
οὗ ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους. καὶ ἀπολύσας
τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδί-
αν προσεύξασθαι. ὀψίας δὲ γενομένης, μό-
νος ἦν ἐκεῖ. τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς
θαλάσσης ἦν, βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυ-
μάτων. ἦν γὰρ ἐναντίος ὁ ἄνεμος. τε-
τάρτῃ δὲ φυλακῇ τῆς νυκτὸς, ἀπῆλ-
θεν πρὸς αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ περιπατῶν
ἐπὶ τὴν θάλασσαν. καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ
μαθηταὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατοῦν-
τα ἐταράχθησαν λέγοντες, ὅτι φάν-
τασμά ἐστιν. καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου, ἔκραξαν
εὐθέως δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων
θαρσεῖτε ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. ἀποκριθεὶς δὲ αὐ-
τῷ ὁ πέτρος εἶπεν. κύριε εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με
πρός σε ἐλθεῖν, ἐπὶ τὰ ὕδατα. ὁ δὲ εἶπεν. ἐλ-
θὲ, καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ πέτρος πε-
ριεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς
τὸν ΙΗΣΟΥΝ. βλέπων δὲ τὸν ἄνεμον ἰσχυ-
ρὸν, ἐφοβήθη. καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι
ἔκραξε λέγων. κύριε σῶσόν με. εὐθέως δὲ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπελάβετο
αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστα-
σας. καὶ ἐμβάντων αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, ἐ-
κόπασεν ὁ ἄνεμος, οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐλθόν-
τες, προσεκύνησαν αὐτῷ λέγοντες, ἀληθῶς
θεοῦ υἱὸς εἶ, καὶ διαπεράσαντες, ἦλθον εἰς τὴν
γῆν

& ſumptis quinq; panibus ac duobus
piſcibus, ſublatis in cœlum oculis, bene-
dixit, & cum fregiſſet, dedit diſcipulis
panes, diſcipuli uero turbis. Et come-
derunt omnes, & ſaturati ſunt. & ſuſtu-
lerunt, quod ſuperfuerat de fragmentis
duodecim cophinos plenos. Porro qui
comederant fuere uiri ferme quinquies
mille, præter mulieres ac pueros. Et ſta-
tim compulit Ieſus diſcipulos ſuos, ut
conſcenderent nauim, & præcederent ſe
in ripam ulteriorē, donec dimiſiſſet tur-
bas, ac dimiſſis turbis, aſcendit in mon-
tem ſolus ad orandum. Cum autem ad
ueniſſet ueſpera, ſolus erat illic. Cæte-
rum nauis iam in medio maris erat, &
afflictabatur ab undis, nam uētus erat
aduerſus. Quarta autem noctis uigilia
abiīt ad illos Ieſus, ambulans ſup mare.
& ubi uidiſſent cū diſcipuli, ſuper mare
ambulantē, turbati ſunt, dicentes. Phan
taſma eſt, & p̄ metu exclamauerunt, ſed
ſtatim locutus eſt illis Ieſus dicēs. Bono
animo eſte, Ego ſum, ne terreamini. Re
ſpondens autem illi Petrus dixit. Do-
mine, ſi tu es, iubeto me ad te uenire ſu-
per aquas. At ille dixit, ueni. Et cum de-
ſcendiſſet e naui Petrus, ambulabat ſu-
per aquas, ut iret ad Ieſum. Cæterum
cum uideret uentum ualidum, terri-
tus eſt, & cum cœpiſſet ſidere, clamauit
dicens. Domine ſerua me. Continuo au
tem extenta manu apppħendit eum, &
dixit illi. Exiguæ fidei, cur dubitabas? Et
cum eſſent ingreſſi nauim, conquieuit
uentus. Porro qui erant in naui, acceſſe-
runt & adorauerunt eum, dicētes. Vere
dei filius es. Et cū traieciſſent, uenerūt in
terram

γῆν γεννησαρέθ. καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ
ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέστειλαν εἰς
ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνε-
γκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας,
καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μόνον ἅψωνται
τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ὅ-
σοι ἥψαντο, διεσώθησαν. τότε προσέρχον-
ται τῷ ΙΗΣΟΥ οἱ ἀπὸ ἱεροσολύμων γραμ-
ματεῖς καὶ φαρισαῖοι, λέγοντες. διὰ τί οἱ μα-
θηταί σου παραβαίνουσιν τὴν παράδοσιν
τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖ-
ρας αὐτῶν, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσιν. ὁ δὲ ἀπο-
κριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. διὰ τί καὶ ὑμεῖς
παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν
παράδοσιν ὑμῶν; ὁ γὰρ θεὸς ἐνετείλατο λέ-
γων. τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ
ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τε-
λευτάτω. ὑμεῖς δὲ λέγετε. ὃς ἂν εἴπῃ τῷ
πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ
ὠφεληθῇς, καὶ οὐ μὴ τιμήσῃ τὸν πατέρα αὐ-
τοῦ ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ. καὶ ἠκυρώσατε τὴν
ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν.
ὑποκριταὶ καλῶς προεφήτευσεν περὶ ὑμῶν
ἡσαΐας λέγων. ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος, τῷ
στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσίν με τιμᾷ, ἡ δὲ
καρδία αὐτῶν, πόῤῥω ἀπέχει ἀπ᾽ ἐμοῦ, μά-
την δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκα-
λίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. καὶ προσκα-
λεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς. ἀκού-
ετε καὶ συνίετε, οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ
στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπο-
ρευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν
ἄνθρωπον. τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ, εἶπον αὐτῷ. οἶδας ὅτι οἱ φαρισαῖοι,
ἀκούσαντες τὸν λόγον ἐσκανδαλίσθη-
σαν; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν. πᾶσα φυ-
τεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν πατήρ μου ὁ οὐρά-
νιος, ἐκριζωθήσεται. ἄφετε αὐτούς,
ὁδηγοί εἰσιν, τυφλοὶ τυφλῶν. τυφλὸς
δὲ τυφλὸν

terram Genneſareth. Et cũ agnouiſſent
illum uiri loci illius, nuncios emiſerũt in
totam finitimam regionem illam, & ob-
tulerunt illi omnes male habẽtes, & ob-
ſecrabant eum, ut tantum tãgerent fim
briam ueſtimenti illius, & quotquot te-
tigiſſent, ſalui facti ſunt. Tunc acce- XV
dunt ad Ieſum, qui ab Hieroſolymis
uenerant ſcribæ & phariſæi, dicentes.
Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur tra
ditionem ſeniorum? Non enim abluũt
manus ſuas, cũ edunt panem. At ille re-
ſpondens, dixit eis. Quare & uos tranſ-
gredimini mandatũ dei, ꝓpter & tradi-
tionẽ hoĩm? Nã deus mãdauit, dicens.
Honora patrem & matrem, & qui ma-
ledixerit patri aut matri, morte moria-
tur. Vos autem dicitis. Quicquid do-
ni a me profecturum erat, id in tuum
uertitur commodum, & nõ honorabit
patrem ſuum, aut matrem ſuam. Et ir-
ritum feciſtis mandatum dei, propter
traditionem ueſtram. Hypocritæ, recte
de uobis prædixit Eſaias, dicens. Ap-
propinquat mihi populus hic ore ſuo,
& labijs me honorat, cæterum cor eo-
rum procul abeſt a me, ſed fruſtra me
colunt, docentes doctrinas, mandata
hominum. Et aduocatis ad ſe turbis,
dixit eis. Audite & intelligite. Nõ quod
ingreditur in os, impurat hominem, ſed
quod egreditur ex ore, hoc impurũ red-
dit hominem. Tunc accedentes diſcipu
li, dixerunt illi. Noſti phariſæos, au-
dito ſermone iſto offenſos fuiſſe? At
ille reſpondens ait. Omnis plantatio,
quam non plantauit pater meus cœ-
leſtis, eradicabitur. Omittite illos, du-
ces ſunt, cæci cæcorum. Porro, ſi cæcus
cæco

δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυ/
νον πεσοῦνται. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος εἶ/
πεν αὐτῷ, φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν
ταύτην. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν, ἀκμὴν καὶ ὑ/
μεῖς ἀσύνετοί ἐστε, οὔπω νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ εἰσπο
ρευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χω/
ρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται; τὰ δὲ ἐκ
πορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς καρδί/
ας ἐξέρχεται, κἀκεῖνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.
ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισ/
μοὶ πονηροί, φθόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλο
παί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι, ταῦτά
ἐστιν τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. τὸ δὲ ἀνί/
πτοις χερσὶν φαγεῖν, οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.
καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἀνεχώρησεν,
εἰς τὰ μέρη τύρου καὶ σιδῶνος, καὶ ἰδοὺ γυ
νὴ χαναναία ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελ/
θοῦσα, ἔκραξεν αὐτῷ λέγουσα, ἐλέησόν με
κύριε υἱὸς Δαβίδ, ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαι
μονίζεται, ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. καὶ
προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἠρώτων αὐ
τὸν λέγοντες. ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει ὄ/
πισθεν ἡμῶν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, οὐκ ἀ/
πεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολω/
λότα οἴκου ἰσραήλ. ἡ δὲ ἐλθοῦσα προσεκύ/
νησεν αὐτῷ λέγουσα. κύριε βοήθει μοι. ὁ δὲ
ἀποκριθεὶς, εἶπεν, οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν
τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυ/
ναρίοις, ἡ δὲ εἶπεν, ναὶ κύριε. καὶ γὰρ τὰ κυ/
νάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων
ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. τότε ἀ/
ποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῇ. ὦ γύναι
μεγάλη σου ἡ πίστις, γενηθήτω σοι ὡς θέ-
λεις. καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας
ἐκείνης. καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἦλ/
θεν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας καὶ
ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος, ἐκάθητο ἐκεῖ, καὶ προσῆλ/
θον πρὸς αὐτὸν ὄχλοι πολλοί, ἔχοντες μεθ᾽ ἑ/
αυτῶν, χωλούς, τυφλούς, κωφούς, κυλλούς,

καὶ ἑτέρους

cæco dux fuerit, ambo in foueā cadent.
Reſpondēs autem Petrus, dixit ei. Diſ/
ſere nobis parabolam iſtam. Ieſus autē
dixit. Adhuc & uos intelligētia caretis?
Nondum intelligitis, quod quicquid in/
greditur in os, in aluum abit, & in ſeceſ/
ſum eijcitur? At ea quæ proficiſcuntur
ex ore, ex ipſo corde egrediuntur, & illa
impurum reddunt hominem. Nam ex
corde exeunt cogitationes malæ, cædes,
adulteria, ſtupra, furta, falſa teſtimonia,
conuicia. Hæc ſunt quæ impurant ho-
minem. Cæterum illotis manibus cape/
re cibum, non inquinat hominem. Et di
greſſus illinc Ieſus, ſeceſſit in partes Tyri
& Sidonis. Et ecce mulier cananea, quæ
a finibus illis uenerat, clamabat ad illū,
dicens. Miſerere mei domine fili Da/
uid. Filia mea miſere a dæmonio agi/
tatur. Ille uero non reſpondit ei uer/
bum. Et accedentes diſcipuli eius, ro-
gabant illum, dicentes. Amitte illam,
nam clamat poſt nos. At ille reſpon-
dens, dixit. Non ſum miſſus, niſi ad
oues perditas domus Iſrahel. Illa uero
uenit & adorauit eum dicens. Domine
ſuccurre mihi. At ille reſpondens dixit.
Non eſt honeſtum, ſumere panem filio
rum, & obijcere catellis. Hæc aūt reſpon
dit. Certe domine. Etenim catelli edunt
de micis, quæ cadunt de menſa domino
rum ſuorum. Tunc reſpondens Ieſus di
xit illi. O mulier magna eſt fides tua, fi/
at tibi, ſicut uis. Et ſanata fuit filia eius
ex eo tempore. Et progreſſus illinc Ie/
ſus, uenit iuxta mare Galileæ, & con-
ſcenſo monte, ſedebat illic. Et acceſſe-
runt ad eum turbæ multæ, ducentes ſe/
cum claudos, cæcos, ſurdos, mutilos

& alios,

καὶ ἑτέρους πολλοὺς, καὶ ἔῤῥιψαν αὐτοὺς
παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐθεράπευ
σεν αὐτούς, ὥστε τοὺς ὄχλους θαυμάσαι βλέ
ποντας κωφοὺς λαλοῦντας, κυλλοὺς ὑ-
γιεῖς. χωλοὺς περιπατοῦντας, τυφλοὺς
βλέποντας, καὶ ἐδόξασαν τὸν θεὸν ἰσραήλ.
Ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ προσκαλεσάμενος τοὺς μα
θητὰς αὐτοῦ, εἶπεν. σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν
ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσίν
μοι, καὶ οὐκ ἔχουσιν τί φάγωσιν, καὶ ἀπολῦ
σαι αὐτοὺς νήστεις, οὐ θέλω, μή ποτε ἐκλυθῶ/
σιν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθη
ταὶ αὐτοῦ, πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι το-
σοῦτοι, ὥστε χορτάσαι ὄχλον τοσοῦτον; καὶ
λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, πόσους ἄρτους ἔχε
τε; οἱ δὲ εἶπον, ἑπτὰ καὶ ὀλίγα ἰχθύδια. καὶ
ἐκέλευσεν τοῖς ὄχλοις ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὴν
γῆν. καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ τοὺς ἰχ
θύας καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ ἔδωκεν τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ. οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ ὄχλῳ,
καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦ/
ραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων ἑπτὰ σπυ
ρίδας πλήρεις, οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν τετρακις
χίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδί/
ων, καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ
πλοῖον. καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια μαγδαλά.
Καὶ προσελθόντες οἱ φαρισαῖοι καὶ σαδδου/
καῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτησαν αὐτόν, σημεῖ
ον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δεῖξαι αὐτοῖς, ὁ δὲ ἀπο-
κριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, ὀψίας γενομένης λέ/
γετε, εὐδία, πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανός, καὶ πρωΐ,
σήμερον χειμών. πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανὸς
στυγνάζων. ὑποκριταί, τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρα
νοῦ, γινώσκετε διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν
καιρῶν οὐ δύνασθε. γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχα
λὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται
αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ τοῦ προφήτου,
καὶ καταλιπὼν αὐτούς, ἀπῆλθεν, καὶ ἐλθόν/
τες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελά

c i θοντο

& alios multos, & abiecerunt eos ad pe/
des Ieſu, & ſanauit eos, adeo ut turbæ
miratæ ſint, cum uiderent mutos loqui,
mutilos eſſe ſanos, claudos ambulare,
cæcos uidere, & glorificabant deum Iſra
el. Ieſus autem uocatis ad ſe diſcipulis
ſuis dixit. Miſeret me turbæ, propterea
quod iam triduum perſeuerant apud
me, & non habent, quod edant, & dimit
tere eos ieiunos nolo, nequando defi/
ciant in uia. Et dicunt ei diſcipuli eius.
Vnde nobis in ſolitudine panes tam
multi, ut ſaturetur turba tanta? Et dicit
illis Ieſus. Quot panes habetis? At il/
li dicunt. Septem, & paucos piſciculos.
Et iuſſit turbas diſcumbere in terra. Et
ſumpſit ſeptem panes, ac piſces, & poſt/
quam gratias egiſſet, fregit & dedit di/
ſcipulis ſuis, diſcipuli uero turbæ, co-
mederuntq; omnes, & ſaturati ſunt,
& ſuſtulerunt, quod ſupererat frag-
mentorum, ſeptem ſportulas plenas.
At ij qui comederant, erant quater mil
le uiri, præter mulieres & pueros. Et
dimiſſis turbis, conſcendit in nauim,
& uenit in fines Magdala.
Et aggreſſi phariſæi & ſadducæi ten/ XVI
tantes interrogabant eum, ut ſignum e
cœlo oſtenderet ſibi. At ille reſpondens
dixit eis. Cum cœperit eſſe ueſpera, di/
citis, ſerenitas, nam rubet cœlum, & ma-
ne, hodie hyems, rubet enim cœlum tri
ſte. Hypocritæ, faciem cœli ſcitis diiudi/
care, ſigna uero temporum nō poteſtis
Natio praua, & adultera, ſignum re-
quirit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſi/
gnum Ionæ prophetæ. Et relictis illis
abijt. Et cum ueniſſent diſcipuli eius,
in ulteriorem ripam, per obliuionem

D nō ſum/

θουν ἄρτους λαβεῖν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐ/
τοῖς, ὁρᾶτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν
φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων. οἱ δὲ διελο/
γίζοντο ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ
ἐλάβομεν. γνοὺς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐ-
τοῖς. τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς ὀλιγόπι/
στοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβετε; οὔπω νοεῖτε οὐ
δὲ μνημονεύετε, τοὺς πέντε ἄρτους τῶν πεν/
τακισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβε-
τε. οὐ δὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τῶν τετρακισχι/
λίων, καὶ πόσας σπυρίδας ἐλάβετε; πῶς οὐ
νοεῖτε, ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν προσέ/
χετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων καὶ σαδ
δουκαίων. τότε συνῆκαν, ὅτι οὐκ εἶπεν
προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ ἀ/
πὸ τῆς διδαχῆς τῶν φαρισαίων καὶ σαδ/
δουκαίων; ἐλθὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὰ μέρη
καισαρείας τῆς φιλίππου, ἠρώτα τοὺς μα/
θητὰς αὐτοῦ λέγων. τίνα με λέγουσιν οἱ
ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; οἱ δὲ
εἶπον. οἱ μὲν, ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν, ἄλλοι
δὲ ἠλίαν, ἕτεροι δὲ ἱερεμίαν, ἢ ἕνα τῶν προ/
φητῶν. λέγει αὐτοῖς. ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγε/
τε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ σίμων πέτρος εἶ/
πεν. σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶν
τος. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ.
μακάριος εἶ σίμων βὰρ ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ
αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέν σοι, ἀλλ᾽ ὁ πατήρ
μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. κἀγὼ δέ σοι λέγω,
ὅτι σὺ εἶ πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ
οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. καὶ πύλαι
ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. καὶ δώσω
σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. καὶ
ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν
τοῖς οὐρανοῖς. καὶ ὅσα ἂν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς,
ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τότε διε
στείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπω
σιν ὅτι αὐτός ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. ἀπὸ
τότε ἤρξατο ὁ ΙΗΣΟΥΣ δεικνύειν τοῖς μαθη/
ταῖς αὐτοῦ

non ſumpſerant panes. Ieſus autem di/
xit illis. Videte & cauete a ferměto pha-
riſæoꝝ & ſadducæoꝝ. At illi reputabắt
intra ſeſe, dicětes. Panes nő ſumpſimus.
Qđ ubi cognouit Ieſus, dixit illis. Quid
cogitatis ĩtra uoſipſos? puſillæ fidei, qđ
panes nő ſumpſeritis? Nondű intelligi
tis, neq; memoria tenetis, quinq; illos
panes, cű hoĩes eſſent quinquies mille, &
quot cophinos ſuſtuleritis? Neq; ſeptẽ
illos panes, cum hoĩes eſſent quater mil
le, & quot ſportas acceperitis? Qui fit,
ut non intelligatis, me non de pane di-
xiſſe uobis illud, ut caueretis a fermento
phariſæorű & ſadducæorum? Tunc in/
tellexerunt, quod non iuſſiſſet cauere a
ferměto panis, ſed a doctrina phariſæo
rum, & ſadducæorum. Cum ueniſſet au
tem Ieſus in partes Ceſareæ eius, quæ co
gnominatur Philippi, interrogauit di-
ſcipulos ſuos dicẽs. Quẽ me dicũt hoĩes
eſſe filiũ illũ hoĩs? illi uero dicebắt. Alij
quidẽ Ioannem baptiſtã, alij uero Eliã,
alij uero Hieremiã, aut unũ de numero
prophetaꝝ. Dicit illis. At uos, quẽ me di
citis eſſe? Reſpődẽs aũt Simon Petrus,
dixit. Tu es Chriſtꝰ ille filius dei uiuẽtis.
Et reſpődẽs Ieſus dixit illi. Beatus es Si/
mon Bar Iona, qa caro & ſanguis nő re/
uelauit tibi, ſed pater meus q eſt in celis.
At ego quoq; tibi dico, qđ tu es Petrus,
& ſup hắc petrã ædificabo meã eccleſiã,
& portæ inferoꝝ nő ualebunt aduerſus
illã. Et dabo tibi claues regni cœloꝝ, &
quicqd ſolueris in terra, erit ſolutũ in cœ
lis, & qđcunq; alligaueris ĩ terra, erit alli/
gatũ in cœlis. Tũc mắdauit diſcipulis ſu
is, ne cui dicerẽt ꝙ ipſe eẽt Ieſus Chriſtꝰ.
Ex eo tẽpore, cœpit Ieſus ĩdicare diſcipu
lis

τοῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς ἱερο/
σόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυ
τέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων,
καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερ
θῆναι. καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ πέ-
τρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ λέγων. ἵλεώς
σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. ὁ δὲ στραφεὶς,
εἶπεν τῷ πέτρῳ. ὕπαγε ὀπίσω μου σα-
τανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ
τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. τότε ὁ ΙΗ/
ΣΟΥΣ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. εἴ τις θέ-
λει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυ/
τὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκο-
λουθείτω μοι. ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν
αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν. ὃς δ' ἂν ἀπο-
λέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει
αὐτήν. τί γὰρ ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν
κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ
ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα
τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀν/
θρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐ/
τοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. καὶ τότε ἀπο/
δώσει ἑκάστῳ, κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ. ἀμὴν λέ
γω ὑμῖν, εἰσίν τινες ὧδε ἑστώτων, οἵ τινες οὐ
μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσιν τὸν υἱὸν
τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ
αὐτοῦ. Καὶ μεθ' ἡμέρας ἕξ, παραλαμ-
βάνει ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὸν πέτρον καὶ ἰάκωβον καὶ
ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀναφέρει αὐ
τοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν, καὶ μετε-
μορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψεν
τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμά/
τια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς. καὶ
ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς μωσῆς καὶ ἠλίας, μετ'
αὐτοῦ συλλαλοῦντες. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος,
εἶπεν τῷ ΙΗΣΟΥ. κύριε καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧ-
δε εἶναι. εἰ θέλεις ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνὰς
σοὶ μίαν, καὶ μωσῇ μίαν, καὶ ἠλίᾳ μίαν. ἔτι
αὐτοῦ λαλοῦντος

lis ſuis, quod oporteret ipſum abire Hie
roſolymam, & multa pati a ſenioribus
& principibus ſacerdotum, & ſcribis, &
occidi, & tertio die reſuſcitari. Et aſſu-
mens eum Petrus cœpit increpare eum,
dicens. Propitius tibi ſis domine, nequa-
quam erit tibi hoc. At ille conuerſus di-
xit Petro. Abi poſt me Satana. Obſta/
culum meum es, quia non ſapis ea quæ
ſunt dei, ſed ea quæ ſunt hominũ. Tũc
Ieſus dixit diſcipulis ſuis. Si quis uult
poſt me uenire abneget ſemetipſum, &
tollet crucem ſuam & ſequatur me. Qui
eñ uoluerit animã ſuã ſeruare, perdet
eam. Qui autem perdiderit animam ſu
am mea cauſa, inueniet eam. Quid eñ
proderit homini, ſi totum mundum lu-
cratus fuerit, animæ uero ſuæ iacturam
fecerit? Aut quid dabit homo quo redi
mat animam ſuam? Futurum eſt enim
ut filius hominis ueniat in gloria patris
ſui, cum angelis ſuis, & tunc reddet uni-
cuiq; iuxta facta ipſius. Amen dico uo/
bis, ſunt quidam hic ſtantes, qui non gu
ſtabũt mortem, donec uiderint filiũ ho
minis uenientẽ in regno ſuo. Et poſt XVII
dies ſex, aſſumit Ieſus Petrum & Iaco-
bum & Ioannem fratrem eius, & ſubdu
cit illos in montem excelſum ſeorſim, &
traſſformatus eſt coram illis, & ſplen-
duit facies eius ſicut ſol. Veſtimenta
autem illius facta ſunt alba, ſicut lu-
men. Et ecce conſpecti ſunt illis Mo-
ſes & Elias cum illo colloquentes. Re/
ſpondens autem Petrus, dixit Ieſu.
Domine, bonum eſt nos hic eſſe. Si uis
faciamus hic tria tabernacula, tibi unũ,
& Moyſi unum, & Eliæ unum. Adhuc

αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς. καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα. οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ, ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα. καὶ προσελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἥψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν. ἐγέρθητε καὶ μὴ φοβεῖσθε. ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν ΙΗΣΟΥΝ μόνον. καὶ καταβαινόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ ὄρους, ἐνετείλατο αὐτοῖς λέγων. μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες. τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι ἡλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον; Ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς. ἡλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ἡλίας ἤδη ἦλθεν, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, ἀλλ᾽ ἐποίησαν ἐν αὐτῷ, ὅσα ἠθέλησαν. οὕτως καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ᾽ αὐτῶν. τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι περὶ ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς. καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον, προσῆλθεν τῷ ΙΗΣΟΥ ἄνθρωπός τις γονυπετῶν αὐτῷ, καὶ λέγων. κύριε ἐλέησόν μου τὸν υἱὸν, ὅτι σεληνιάζεται καὶ κακῶς πάσχει, πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸν θεραπεῦσαι. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι μεθ᾽ ὑμῶν; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ᾽ αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐθεραπεύθη ὁ παῖς, ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ ΙΗΣΟΥ κατ᾽ ἰδίαν, εἶπον. διὰ τί ἡμεῖς, οὐκ ἠδυνήθη-

eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit illos. Et ecce uox e nube quæ diceret, Hic eſt filius meꝰ dilectus, in quo mihi bene complacitum eſt, ipſum audite. Et cum hæc audiſſent diſcipuli, prociderunt in faciem ſuam, & timuerunt uehementer. Et accedens Ieſus tetigit illos, & dixit. Surgite & ne timeatis. Vbi uero ſuſtuliſſent oculos ſuos, neminem uidebant, niſi Ieſum ſolum. Et cum deſcenderent de monte, mandabat illis dicens. Ne cui dixeritis uiſionem, donec filius hominis a mortuis reſurgat. Et interrogauerunt eũ diſcipuli ſui, dicẽtes. Cur igitur ſcribæ dicunt, quod Heliam oporteat uenire prius? Ieſus autem reſpondens dixit illis. Helias quidem ueniet prius, & reſtituet omnia. Verum dico uobis, Heliam iam ueniſſe, & non agnouerunt eum, ſed fecerũt in eo quæ cumq; uoluerunt. Sic & filius hominis paſſurus eſt ab illis. Tunc intellexerunt diſcipuli, quod de Ioanne baptiſta, dixiſſet ipſis. Et cum ueniſſent ad turbã, acceſſit ad Ieſum homo quidam flectens genua illi, dicens. Domine, miſerere filij mei, quoniam lunaticus eſt, & miſere affligitur, Nam ſæpe cadit in ignem, & ſæpe in aquam, & obtuli eum diſcipulis tuis, & non potuerunt eum ſanare. Reſpondens autem Ieſus dixit. O natio incredula & diſtorta, quouſq; tandem ero uobiſcum? uſq; quo patiar uos, adducite illũ huc. Et increpauit eum Ieſus, & exijt ab eo dæmoniũ, & ſanatus eſt puer a tempore illo. Tunc accedentes diſcipuli ad Ieſum ſeorſim, dixerunt. Quare nos non potuimus

οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς, διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν. ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ. καὶ μεταβήσεται. καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν. τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. ἀναστρεφομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ, εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα. ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς καπερναοὺμ, προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ πέτρῳ, καὶ εἶπον. ὁ διδάσκαλος ὑμῶν, οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; λέγει. ναὶ. καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, προέφθασεν αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων. τί σοι δοκεῖ σίμων, οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τὰ τέλη ἢ κῆνσον, ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; λέγει αὐτῷ ὁ πέτρος, ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων ἔφη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἄραγε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί. ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὑρήσεις στατῆρα, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ ΙΗΣΟΥ λέγοντες. τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; καὶ προσκαλεσάμενος ὁ ΙΗΣΟΥΣ παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ εἶπεν. ἀμὴν λέω ὑμῖν. ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὅστις οὖν ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτος ἐστὶν ὁ μείζων, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦτον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται. ὃς δ᾽ ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα

non potuimus eijcere illud. Ieſus autẽ dixit illis, propter incredulitatem ueſtrã. Amen dico uobis, ſi habeatis fidẽ ſicut granũ ſinapis, dicetis monti huic, demigra hinc illuc, & demigrabit, & nihil ĩpoſſibile erit uobis. Sed hoc genus nõ egreditur, niſi in oratiõe & ieiunio. Cũ aũt uerſarentur in Galilæa, dixit illis Ieſus. Futurum eſt ut filius hominis tradatur in manus hominum, & occident eum, & tertio die reſurget. Et contriſtati ſunt uehementer. Cum autem ueniſſent in oppidum Capernaum, ac ceſſerunt qui didrachma ſolent accipere ad Petrum, & dixerũt, præceptor ueſter num ſoluit didrachma? Dicit, etiã. & cũ ingreſſus fuiſſet in domũ præuenit illum Ieſus, dicens. Quid tibi uidetꝰ Simon? Reges terræ a quibus accipiũt tributa aut cẽſũ? a filijs ſuis an ab alienis? Dicit illi Petrus. Ab alienis. Ait illi Ieſus. Ergo liberi ſunt filij. Verum ne ſimus illis offendiculo, profectus ad mare mitte hamũ, & eum piſcem qui ꝓdierit primus, tolle. Et aperto ore illiꝰ inuenies ſtaterem. Da illis ꝓ me & te.

XVIII In illo tempore acceſſerunt diſcipuli Ieſu dicẽtes. Quis maximus eſt in regno cœlorum? Et accerſitum ad ſe puerum, Ieſus ſtatuit in medio illorum, & dixit. Amen dico uobis, niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut pueri, non ingrediemini in regnum cœloꝝ. Quiſquis igitur humiliauerit ſemetipſum, ſicut eſt puellus iſte, hic eſt ille maior in regno cœlorum. Et qui receperit unum puellum talem in nomine meo, me receperit. Qui autem offenderit

σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόν-
των εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύ-
λος ὀνικὸς ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ
καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσ-
σης. οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδά-
λων. ἀνάγκη γὰρ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα.
πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ δι᾽ οὗ τὸ σκάνδα-
λον ἔρχεται. εἰ δὲ ἡ χείρ σου ἢ ὁ πούς
σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὸν καὶ βάλε
ἀπό σου. καλόν σοι ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν
ζωὴν χωλὸν ἢ κυλλόν, ἢ δύο χεῖρας ἢ δύο
πόδας ἔχοντα, βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώ-
νιον. καὶ εἰ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζει σε,
ἔξελε αὐτὸν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. καλόν σοι
ἐστὶν μονόφθαλμον εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν.
ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν
γέενναν τοῦ πυρός. ὁρᾶτε μὴ καταφρο-
νήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων. λέγω γὰρ
ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ
παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πα-
τρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ἦλθεν γὰρ ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός. τί ὑμῖν
δοκεῖ; ἐὰν γένηταί τινι ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρό-
βατα, καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφεὶς
τὰ ἐννενήκοντα ἐννέα ἐπὶ τὰ ὄρη πορευ-
θεὶς ζητεῖ τὸ πλανώμενον; καὶ ἐὰν γένηται
εὑρεῖν αὐτό, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι χαίρει ἐπ᾽
αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐννενήκοντα ἐννέα
τοῖς μὴ πεπλανημένοις. οὕτως οὐκ ἔστιν θέ-
λημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν
οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μικρῶν τού-
των. ἐὰν δὲ ἁμαρτήσει εἰς σέ ὁ ἀδελφός σου,
ὕπαγε καὶ ἔλεγξον αὐτὸν μεταξύ σου καὶ
αὐτοῦ μόνου. ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας
τὸν ἀδελφόν σου. ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, πα-
ράλαβε μετά σε ἔτι ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στό-
ματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν
ῥῆμα. ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ
τῇ ἐκκλησίᾳ

unum de puſillis iſtis, qui in me cre-
dunt, expedit ei, ut ſuſpendatur mo-
la aſinaria in collo eius, & demerga-
tur in profundum maris. Væ mun-
do ab offendiculis. Neceſſe eſt enim
ut ueniant offendicula. Verũtamen
uæ homini, per quem ſcandalum ue-
nit. Quod ſi manus tua, uel pes tuus
obſtaculo eſt tibi, abſcide eũ, & proijce
abs te. Bonũ eſt tibi ad uitam ingre-
di debilem uel claudum, potius ꝙ du-
as manus uel duos pedes habentem,
mitti in ignem æternum. Et ſi oculus
tuus offendit te, erue eum, & proijce
abs te. Bonum eſt tibi, ut unoculus
intres in uitã, potius ꝙ ut duos oculos
habens, mittaris in gehennã ignis. Vi-
dete ne contemnatis unum ex his pu-
ſillis. Dico enim uobis, quod ange-
li eorum in cœlis ſemper uident faci-
em patris mei, qui in cœlis eſt. Venit
enim filius hominis ſaluare quod pe-
rierat. Quid uobis uidetur? ſi fue-
rint alicui homini centum oues, & er-
rauerit una ex eis, nonne relictis no-
nagintanouẽ in mõtibꝰ, uadit & quæ-
rit eã q̃ errauerat? Et ſi contigerit ut in-
ueniat eam, amen dico uobis, gaudet
ſuper ea, magis ꝙ ſuper nonaginta-
nouẽ quæ nõ errauerunt. Sic nõ eſt uo-
lũtas ante patrẽ ueſtrũ qui in cœlis eſt,
ut pereat unus de puſillis iſtis. Porro ſi
peccauerit in te frater tuus, uade & ar-
gue eũ inter te & ipſũ ſolũ. Si te audie-
rit, lucratus es fratrẽ tuũ, ſin uero te nõ
audierit, adhibe tecũ adhuc unum aut
duos, ut ĩ ore duoꝝ aut triũ teſtiũ ſtet
omne uerbũ. Qꝧ ſi nõ audierit eos, dic
eccleſiæ

τῆς ἐκκλησίας. ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. πάλιν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. οὗ γάρ εἰσιν δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ πέτρος εἶπεν. κύριε ποσάκις ἁμαρτήσει εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. διὰ τοῦτο ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἠθέλησεν συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἷς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων. μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πραθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα, καὶ πάντα ὅσα εἶχεν, καὶ ἀποδοθῆναι. πεσὼν οὖν ὁ δοῦλος, προσεκύνει αὐτῷ λέγων. κύριε μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ καὶ πάντα σοι ἀποδώσω. σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, ἀπέλυσεν αὐτόν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ. ἐξελθὼν δὲ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, εὗρεν ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς ὤφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια. καὶ κρατήσας αὐτὸν ἔπνιγεν λέγων. ἀπόδος μοι, ὅτι ὀφείλεις. πεσὼν οὖν ὁ σύνδουλος αὐτοῦ παρεκάλει αὐτὸν λέγων. μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα ἀποδώσω σοι. ὁ δὲ οὐκ

ἤθελεν,

eccleſiæ. Qꝫ ſi eccleſiā nō audierit, ſit tibi uelut ethnicus & publicanus. Amen dico uobis, quæcūqꝫ alligaueritis ſuper terrā, erunt ligata in cœlo. & q̄cūq̄ꝫ ſolueritis ſup terrā, erūt ſo-ta in cœlo. Rurſū dico uobis, quod ſi duo ex uobis cōſenſerint ſuper terrā, de omni re quācūqꝫ petierint, fiet illis a patre meo qui in cœlis eſt. Vbi em̄ ſunt duo uel tres congregati in noīe meo ibi ſum in medio corū. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit. Domine, quotiens peccabit in me frater meus, & remittam ei? Num uſqꝫ ſepties? Dicit illi Ieſus. Non dico tibi uſqꝫ ſepties, ſed uſqꝫ ſeptuagieſſepties. Ideo aſſimilatum eſt regnum cœlorum homini regi, qui uoluit cōferre rationem cum ſeruis ſuis. Et cum cœpiſſet cōferre, oblatus eſt ei unus qui debebat ei decem millia talentorum. Cæterum cum is non eſſet ſoluendo, iuſſit eum dominus uenundari & uxorē eius, & liberos, & omnia quæ habebat, & ſolutionem fieri. Procidens autē ſeruus ille adorabat eum, dicens. Eſto longanimis erga me, & omnia tibi reddam. Miſertus autem dominus ſerui illius, abſoluit eum, & æs alienum remiſit ei. Egreſſus autem ſeruus ille, inuenit unum de conſeruis ſuis, qui debebat ſibi centum denarios, & iniecta in eum manu, obtorto collo trahebat, dicens. Solue quod debes. Et procidens conſeruus eius, rogabat eum, dicens. Eſto longanimis erga me, & omnia reddā tibi. At ille no

ἤθελεν, ἀλλὰ ἀπελθὼν, ἔβαλεν αὐτὸν
εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ ἀποδῷ τὸ ὀφειλόμε-
νον, ἰδόντες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ τὰ γε-
νόμενα, ἐλυπήθησαν σφόδρα, καὶ ἐλθόντες
διεσάφησαν τῷ κυρίῳ αὐτῶν πάντα τὰ
γενόμενα. τότε προσκαλεσάμενος αὐτὸν
ὁ κύριος αὐτοῦ λέγει αὐτῷ. Δοῦλε πονηρὲ,
πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι, ἐ-
πεὶ παρεκάλεσάς με. οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι
τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγὼ σὲ ἠλέησα;
καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ, παρέδωκεν
αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδῷ
πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ, οὕτως καὶ ὁ πα-
τήρ μου ὁ ἐπουράνιος ποιήσει ὑμῖν ἐὰν μὴ
ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ
τῶν καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐ-
τῶν. Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ
τοὺς λόγους τούτους, μετῆρεν ἀπὸ τῆς γα-
λιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τῆς ἰουδαίας
πέραν τοῦ ἰορδάνου, καὶ ἠκολούθησαν αὐ-
τῷ ὄχλοι πολλοὶ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς
ἐκεῖ. Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ φαρισαῖ-
οι πειράζοντες αὐτὸν, καὶ λέγοντες αὐτῷ.
εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖ-
κα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν; ὁ δὲ ἀπο-
κριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ ποι-
ήσας ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν
αὐτούς; καὶ εἶπεν. ἕνεκεν τούτου καταλεί-
ψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέ-
ρα, καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ
καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, ὥστε οὐκ
ἔτι εἰσὶν δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. ὃ οὖν ὁ θε-
ὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. λέ-
γουσιν αὐτῷ. τί οὖν μωσῆς ἐνετείλατο δοῦ-
ναι βιβλίον ἀποστασίου καὶ ἀπολῦσαι αὐτήν;
λέγει αὐτοῖς, ὅτι μωσῆς πρὸς τὴν σκληρο-
καρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦ-
σαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν. ἀπ᾽ ἀρχῆς δὲ,
οὐ γέγονεν

lebat, ſed abijt & coniecit eum in car-
cerem, donec redderet debitum. Por-
ro cum uidiſſent conſerui eius, quæ
fiebant, indoluerunt ualde, & uene-
runt & aperuerunt domino ſuo om-
nia quæ facta fuerant. Tunc accerſi-
uit illum dn̄s ſuus, & ait illi. Serue ſce
leſte, totum debitum illud remiſi ti-
bi, cum obſecraſſes me. Nonne opor
tuit & te miſereri conſerui tui, ſicut &
ego tui miſertus eram? Et iratus do-
minus eius, tradidit eum tortoribus,
quoaduſq; redderet totum quod de
bebatur ſibi. Sic & pater meus cœle-
ſtis faciet uobis, ſi non remiſeritis ſuo
quiſq; fratri de cordibus ueſtris deli-
cta illorum. Et factum eſt cum con XIX
ſummaſſet Ieſus ſermones hos de-
migrauit a Galilæa, & uenit in fines
iudææ trans iordanem, & ſecutæ ſunt
eum turbæ multæ, & ſanauit eos ibi.
Et acceſſerunt ad eum phariſæi ten-
tantes eum, & dicentes ei. Licet ne ho
mini diuortiū facere cum uxore ſua
qualibet ex cauſa? Qui reſpondens,
ait eis. An non legiſtis, quod is qui
fecit ab initio maſculum & feminam
fecit eos? Et dixit. Propterea, de-
ſeret homo patrem & matrem, &
adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo
in carnem unam. Itaq; iam non ſunt
duo, ſed una caro. Quod ergo deus
copulauit, homo non ſeparet. Di-
cunt illi. Cur ergo Moyſes iuſſit da-
re libellum repudij, & amittere eam?
Ait illis. Moſes ad duritiam cor-
dis ueſtri permiſit uobis repudiare
uoxres ueſtras, cæterum ab initio
non fuit

οὐ γέγονεν οὕτως. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν
ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐπὶ πορ/
νείᾳ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται. καὶ ὁ ἀ/
πολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται. λέγου
σιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ
αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸς, οὐ
συμφέρει γαμῆσαι. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, οὐ πάν
τες χωροῦσιν τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ᾽ οἷς δέ
δοται. εἰσὶν γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοι/
λίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως. καὶ εἰσὶν εὐ-
νοῦχοι, οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀν/
θρώπων. καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχι/
σαν ἑαυτοὺς, διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
νῶν. ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω. τότε
προσηνέχθη αὐτῷ παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας
ἐπιθῇ αὐτοῖς, καὶ προσεύξηται. οἱ δὲ μαθη-
ταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶ-
πεν. ἄφετε τὰ παιδία, μὴ κωλύετε αὐτὰ
ἐλθεῖν πρός με, τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βα
σιλεία τῶν οὐρανῶν. καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῖς τὰς
χεῖρας ἐπορεύθη ἐκεῖθεν. καὶ ἰδοὺ εἷς προσελ
θὼν, εἶπεν αὐτῷ. διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ἀγα
θὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον; ὁ δὲ εἶ-
πεν αὐτῷ. τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀ-
γαθὸς, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν
εἰς τὴν ζωὴν, τήρησον τὰς ἐντολάς. λέγει
αὐτῷ. ποίας; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. τὸ οὐ φο-
νεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδο
μαρτυρήσεις. τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μη/
τέρα, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς
σεαυτόν. λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος. πάν-
τα ταῦτα ἐφύλαξα ἐκ νεότητός μου. τί
ἔτι ὑστερῶ; ἔφη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἰ θέλεις τέ
λειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρ
χοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν
ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. ἀκούσας
δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον, ἀπῆλθεν λυπού/
μενος. ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά. ὁ δὲ
ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

ἀμὴν λέγω

non fuit ſic. Dico autem uobis, quod
quicunq; diuerterit ab uxore ſua, niſi ob
fornicationem, & aliam duxerit, is com
mittit adulterium. Et qui repudiatã du/
xerit, adulterium committit. Dicunt ei
diſcipuli eius. Si ad iſtum modum ha/
bet cauſa hominis cum uxore, non expe
dit contrahere matrimonium. Qui dixit
illis. Non omnes capaces ſunt huius di
cti, ſed ĳ quibus datum eſt. Sunt enim
eunuchi qui de matris utero ſic nati ſũt.
Et ſunt eunuchi qui facti ſũt eunuchi ab
hominibus, & ſunt eunuchi qui ſeipſos
caſtrauerunt propter regnum cœlorũ.
Qui poteſt capere capiat. Tunc oblati
ſunt ei puelli, ut manus eis imponeret &
oraret. Diſcipuli autem increpabãt eos.
Ieſus uero ait eis. Sinite puellos, ne pro-
hibeatis eos ad me uenire, taliũ eſt enim
regnum cœlorũ. Et cum impoſuiſſet eis
manus, abĳt illinc. Et ecce unus accedens
ait illi. Magiſter bone, quid boni faciã,
ut habeã uitã æternã? Qui dixit ei. Cur
me uocas bonũ? Nullus eſt bonus, niſi
unus, nempe deus. Qꝫ ſi uis ad uitã in/
gredi, ſerua mandata. Dicit illi. Quæ? Ie
ſus aũt dixit. Nõ homicidiũ facies. Non
cõmittes adulteriũ. Nõ facies furtũ. Nõ
falſum teſtimoniũ dices. Honora patrẽ
tuũ & matrẽ, & diliges proximũ tuũ, ut
teipſum. Dicit illi adoleſcẽs. Omnia hæc
ſeruaui a iuuentute mea, quid adhuc mi
hi deeſt? Ait illi Ieſus. Si uis perfectus
eſſe, uade uende quæ habes, & da pau/
peribus, & habebis theſaurum in cœlo,
& ueni ſequere me. Cum audiſſet au-
tem adoleſcens ſermonem, abĳt triſtis.
Erat enim habens poſſeſſiones mul-
tas. Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis.

Amen

τὰ ὅσα εἶχεν, καὶ ἠγόρασεν αὐτόν.
πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρα/
νῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν,
καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ, ἣν
ὅτε ἐπληρώθη ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰ
γιαλόν, καὶ καθίσαντες συνέλεξαν τὰ κα/
λὰ εἰς ἄγγη, τὰ δὲ σαπρὰ ἔξω ἔβαλον
οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶ-
νος. ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι καὶ ἀφοριοῦ/
σιν τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων, καὶ
βαλοῦσιν αὐτούς, εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυ-
ρός, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμός, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν
ὀδόντων. Λέγει αὐτοῖς ΙΗΣΟΥΣ. συνήκατε
ταῦτα πάντα; λέγουσιν αὐτῷ. ναὶ κύριε. Ὁ
δὲ εἶπεν αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς
μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν,
ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅς τις
ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ
παλαιά. Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν
ἐκεῖθεν. καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ,
ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν.
ὥστε ἐκπλήττεσθαι αὐτοὺς καὶ λέγειν. πό/
θεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη καὶ αἱ δυνάμεις; οὐχ
οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἡ μήτηρ
αὐτοῦ λέγεται μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐ/
τοῦ ἰάκωβος, καὶ ἰωσῆς, καὶ σίμων, καὶ ἰού-
δας, καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ, οὐχὶ πᾶσαι πρὸς
ἡμᾶς εἰσιν; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάν-
τα; καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ
εἶπεν αὐτοῖς. οὐκ ἔστιν προφήτης ἄτιμος εἰ
μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐ/
τοῦ. καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς διὰ
τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ἤκου/
σεν ἡρώδης ὁ τετράρχης τὴν ἀκοὴν ΙΗΣΟΥ, καὶ
εἶπεν τοῖς παισὶν αὐτοῦ, οὗτός ἐστιν ἰωάννης ὁ
βαπτιστής, αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. καὶ διὰ τοῦτο
αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ. ὁ γὰρ ἡρώδης
κρατήσας

nia quæ poſſidebat, & mercatus eſt
illum. Rurſum. Simile eſt regnum
cœlorum, uerriculo iacto in mare,
& ex omni genere piſcium contra-
henti. Quod cum impletum fuiſ-
ſet, ſubduxerunt in littus, & ſeden-
tes collegerunt quæ bona ſunt in ua/
ſa, quæ uero mala, foras abiecerunt.
Sic futurum eſt in conſummatione ſæ
culi. Venient angeli, & ſegregabunt
malos de medio iuſtorum, & mittent
eos in caminũ ignis, illic erit plorat9, &
ſtridor dentium. Dicit illis Ieſus. In/
tellexiſtis hæc omnia? Dicunt illi. Eti-
am domine. At ille dixit illis. Propter/
ea oĩs ſcriba doctus ad regnum celoꝝ,
ſimilis eſt homini patrifamilias, qui
depmit e theſauro ſuo noua & uete-
ra. Et factum eſt, ut cum finiſſet Ie-
ſus ſermones hos, digrederetur illinc.
Et cum ueniſſet in patriam ſuam, do/
cuit in ſynagoga illoꝝ, ita ut ſtuperent
ac dicerent. Vnde huic ſapiẽtia hæc, &
uirtutes? Nonne hic eſt ille fabri filius?
Nonne mater eius uocatur Mariam,
& fratres eius Iacobus & Ioſes, & Si
mõ, & Iudas, & ſorores illius, nõne om
nes apud nos ſunt? Vnde igitur huic
hæc omnia? Et offendebantur in eo.
Ieſus autem dixit illis. Non eſt pro-
pheta expers honoris, niſi ĩ patria ſua,
& domo ſua. Et non fecit illic uirtu-
tes multas, propter incredulitatem il/
lorum. In illo tempore audiuit He/ XIIII
rodes tetrarcha famam Ieſu, & dixit
famulis ſuis. Hic eſt Ioannes bapti/
ſta, Is ſurrexit a mortuis, & ideo uir-
tutes agunt in illo. Nam Herodes
ceperat

κρατήσας τὸν ἰωάννην ἔδησεν αὐτὸν, καὶ ἔθετο εἰς φυλακὴν, διὰ ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. ἔλεγεν γὰρ αὐτῷ ὁ ἰωάννης. οὐκ ἔξεστίν σοι ἔχειν αὐτήν. καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. γενεσίοις δὲ ἀγομένοις τοῦ ἡρώδου, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς ἡρωδιάδος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἤρεσεν τῷ ἡρώδῃ. ὅθεν μεθ᾽ ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσηται. ἡ δὲ προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, δός μοι φησὶν ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ. καὶ ἐλυπήθη ὁ βασιλεύς. διὰ δὲ τοὺς ὅρκους, καὶ τοὺς συνανακειμένους, ἐκέλευσεν δοθῆναι αὐτῇ καὶ πέμψας ἀπεκεφάλησεν τὸν ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ. καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ, καὶ ἤνεγκεν τῇ μητρὶ αὐτῆς. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦραν τὸ σῶμα, καὶ ἔθαψαν αὐτό. καὶ ἀκούσας ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ᾽ ἰδίαν. καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἠκολούθησαν αὐτῷ πεζῇ ἀπὸ τῶν πόλεων. καὶ ἐξελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶδεν πολὺν ὄχλον καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ᾽ αὐτοῖς, καὶ ἐθεράπευσεν τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν. ὀψίας δὲ γενομένης, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες, ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθεν. ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας, ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. οὐ χρείαν ἔχουσιν ἀπελθεῖν. δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν, οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ. οὐκ ἔχομεν ὧδε εἰ μὴ πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας. ὁ δὲ εἶπεν. φέρετέ μοι αὐτοὺς ὧδε, καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους,

καὶ λαβὼν

cœperat Ioannem, & uinxerat ac poſuerat in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris ſui. Dicebat enim illi Ioannes. Non licet tibi habere eam. Et cum uellet eũ occidere, metuebat multitudinem, propterea quod illum ceu prophetam habebant. Cum autem celebraretur natalis Herodis, ſaltabat filia Herodiadis inter illos, & placuit Herodi. Vnde cum iureiurando pollicitus eſt, ſe daturum illi quicquid peteret. At illa prius inſtructa a matre ſua, Da mihi inquit, hic in quadra, caput Ioannis baptiſtæ, & indoluit rex. Attamen propter iuſiurandum, & eos qui ſimul accumbebant iuſſit dari, & miſſis carnificibus, amputauit caput Ioannis in carcere, & allatum eſt caput eius in quadra, & datũ eſt puellæ, & obtulit matri ſuæ. Et acceſſerunt diſcipuli eius, & ſuſtulerunt corpus, & ſepelierunt illud, & cum audiſſet Ieſus, ſeceſſit illinc in naui, ad deſertum locum ſeorſim. Et cum audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt illum itinere pedeſtri, relictis urbibus. Et egreſſus Ieſus uidit multam turbam, & tactus eſt affectu miſericordiæ erga illos, & ſanauit ex illis qui male ualebant. Porro cum appetiſſet ueſpera, adierunt eum diſcipuli ſui, dicentes. Deſertus eſt locus, & hora iam prætcrijt. Dimitte turbas, ut abeant in uicos, & emant ſibi cibaria. At Ieſus dixit illis. Non eſt illis neceſſe, ut abeant, date illis uos ad edendum. At illi dicunt ei. Non habemus hic niſi quinq; panes, & duos piſces. Ille uero dixit. Afferte mihi illos huc. Et iuſſis turbis diſcumbere ſuper gramina,

& ſumptis

καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο
ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλό-
γησεν, καὶ κλάσας, ἔδωκεν τοῖς μαθηταῖς
τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ, τοῖς ὄχλοις. καὶ
ἔφαγον πάντες καὶ ἐχορτάσθησαν. καὶ ἦραν
τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, δώδεκα
κοφίνους πλήρεις. οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν ἄν-
δρες ὡς πεντακισχίλιοι χωρὶς γυναικῶν
καὶ παιδίων, καὶ εὐθέως ἠνάγκασεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ
τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖ-
ον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν ἕως
οὗ ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους. καὶ ἀπολύσας
τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ᾽ ἰδί-
αν προσεύξασθαι. ὀψίας δὲ γενομένης, μό-
νος ἦν ἐκεῖ. τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς
θαλάσσης ἦν, βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυ-
μάτων. ἦν γὰρ ἐναντίος ὁ ἄνεμος. τε-
τάρτῃ δὲ φυλακῇ τῆς νυκτὸς, ἀπῆλ-
θεν πρὸς αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ περιπατῶν
ἐπὶ τὴν θάλασσαν. καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ
μαθηταὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατοῦν-
τα ἐταράχθησαν λέγοντες, ὅτι φάν-
τασμά ἐστιν. καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου, ἔκραξαν.
εὐθέως δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων
θαρσεῖτε ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. ἀποκριθεὶς δὲ αὐ-
τῷ ὁ πέτρος εἶπεν. κύριε εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με
πρός σε ἐλθεῖν, ἐπὶ τὰ ὕδατα. ὁ δὲ εἶπεν. ἐλ-
θὲ, καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ πέτρος πε-
ριεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς
τὸν ΙΗΣΟΥΝ. βλέπων δὲ τὸν ἄνεμον ἰσχυ-
ρὸν, ἐφοβήθη. καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι
ἔκραξε λέγων. κύριε σῶσόν με. εὐθέως δὲ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπελάβετο
αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστα-
σας. καὶ ἐμβάντων αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, ἐ-
κόπασεν ὁ ἄνεμος, οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐλθόν-
τες, προσεκύνησαν αὐτῷ λέγοντες, ἀληθῶς
θεοῦ υἱὸς εἶ, καὶ διαπεράσαντες, ἦλθον εἰς τὴν
γῆν

& ſumptis quinq; panibus ac duobus
piſcibus, ſublatis in cœlum oculis, bene-
dixit, & cum fregiſſet, dedit diſcipulis
panes, diſcipuli uero turbis. Et come-
derunt omnes, & ſaturati ſunt. & ſuſtu-
lerunt, quod ſuperfuerat de fragmentis
duodecim cophinos plenos. Porro qui
comederant fuere uiri ferme quinquies
mille, præter mulieres ac pueros. Et ſta-
tim compulit Ieſus diſcipulos ſuos, ut
conſcenderent nauim, & præcederent ſe
in ripam ulteriorē, donec dimiſiſſet tur-
bas, ac dimiſſis turbis, aſcendit in mon-
tem ſolus ad orandum. Cum autem ad
ueniſſet ueſpera, ſolus erat illic. Cæte-
rum nauis iam in medio maris erat, &
afflictabatur ab undis, nam uētus erat
aduerſus. Quarta autem noctis uigilia
abijt ad illos Ieſus, ambulans ſuꝑ mare,
& ubi uidiſſent cū diſcipuli, ſuper mare
ambulantē, turbati ſunt, dicentes. Phan
taſma eſt, & p̄ metu exclamauerunt, ſed
ſtatim locutus eſt illis Ieſus dicēs. Bono
animo eſte, Ego ſum, ne terreamini. Re
ſpondens autem illi Petrus dixit. Do-
mine, ſi tu es, iubeto me ad te uenire ſu-
per aquas. At ille dixit, ueni. Et cum de-
ſcendiſſet e naui Petrus, ambulabat ſu-
per aquas, ut iret ad Ieſum. Cæterum
cum uideret uentum ualidum, terri-
tus eſt, & cum cœpiſſet ſidere, clamauit
dicens. Domine ſerua me. Continuo au
tem extenta manu appp̄hendit eum, &
dixit illi. Exiguæ fidei, cur dubitabas? Et
cum eſſent ingreſſi nauim, conquieuit
uentus. Porro qui erant in naui, acceſſe-
runt & adorauerunt eum, dicētes. Vere
dei filius es. Et cū traieciſſent, uenerūt in
terram

γῆν γεννησαρέθ. καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ
ἄνδρες τοῦ τόπου ἐκείνου, ἀπέστειλαν εἰς
ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνε-
γκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας.
καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μόνον ἅψωνται
τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ὅ-
σοι ἥψαντο, διεσώθησαν. τότε προσέρχον-
ται τῷ ΙΗΣΟΥ οἱ ἀπὸ ἱεροσολύμων γραμ-
ματεῖς καὶ φαρισαῖοι, λέγοντες. διὰ τί οἱ μα
θηταί σου παραβαίνουσιν τὴν παράδοσιν
τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖ
ρας αὐτῶν, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσιν. ὁ δὲ ἀπο-
κριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. διὰ τί καὶ ὑμεῖς
παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν
παράδοσιν ὑμῶν; ὁ γὰρ θεὸς ἐνετείλατο λέ
γων. τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ
ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τε
λευτάτω. ὑμεῖς δὲ λέγετε. ὃς ἂν εἴπῃ τῷ
πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ
ὠφεληθῇς; καὶ οὐ μὴ τιμήσει τὸν πατέρα αὐ-
τοῦ ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ. καὶ ἠκυρώσατε τὴν
ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν.
ὑποκριταὶ καλῶς προεφήτευσεν περὶ ὑμῶν
ἠσαΐας λέγων. ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος, τῷ
στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσίν με τιμᾷ, ἡ δὲ
καρδία αὐτῶν, πόῤῥω ἀπέχει ἀπ᾽ ἐμοῦ, μά-
την δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκα
λίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. καὶ προσκα-
λεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς. ἀκού-
ετε καὶ συνίετε, οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ
στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπο-
ρευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν
ἄνθρωπον. τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ, εἶπον αὐτῷ. οἶδας ὅτι οἱ φαρισαῖοι,
ἀκούσαντες τὸν λόγον ἐσκανδαλίσθη-
σαν; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν. πᾶσα φυ-
τεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν πατήρ μου ὁ οὐρά-
νιος, ἐκριζωθήσεται. ἄφετε αὐτούς,
ὁδηγοί εἰσιν, τυφλοὶ τυφλῶν. τυφλὸς
δὲ τυφλὸν

terram Genneſareth. Et cũ agnouiſſent
illum uiri loci illius, nuncios emiſerũt in
totam finitimam regionem illam, & ob-
tulerunt illi omnes male habẽtes, & ob-
ſecrabant eum, ut tantum tãgerent fim
briam ueſtimenti illius, & quotquot te-
tigiſſent, ſalui facti ſunt. Tunc acce- XV
dunt ad Ieſum, qui ab Hieroſolymis
uenerant ſcribæ & phariſæi, dicentes.
Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur tra
ditionem ſeniorum? Non enim abluũt
manus ſuas, cũ edunt panem. At ille re-
ſpondens, dixit eis. Quare & uos tranſ-
gredimini mandatũ dei, ꝑpter & tradi-
tionẽ hoĩm? Nã deus mãdauit, dicens.
Honora patrem & matrem, & qui ma-
ledixerit patri aut matri, morte moria-
tur. Vos autem dicitis. Quicquid do-
ni a me profecturum erat, id in tuum
uertitur commodum, & nõ honorabit
patrem ſuum, aut matrem ſuam. Et ir-
ritum feciſtis mandatum dei, propter
traditionem ueſtram. Hypocritæ, recte
de uobis prædixit Eſaias, dicens. Ap-
propinquat mihi populus hic ore ſuo,
& labijs me honorat, cæterum cor eo-
rum procul abeſt a me, ſed fruſtra me
colunt, docentes doctrinas, mandata
hominum. Et aduocatis ad ſe turbis,
dixit eis. Audite & intelligite. Nõ quod
ingreditur in os, impurat hominem, ſed
quod egreditur ex ore, hoc impurũ red-
dit hominem. Tunc accedentes diſcipu
li, dixerunt illi. Noſti phariſæos, au-
dito ſermone iſto offenſos fuiſſe? At
ille reſpondens ait. Omnis plantatio,
quam non plantauit pater meus cæ-
leſtis, eradicabitur. Omittite illos, du-
ces ſunt, cæci cæcorum. Porrro, ſi cæcus
cæco

δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος εἶπεν αὐτῷ, φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν, ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε, οὔπω νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται; τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, κἀκεῖνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φθόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι, ταῦτά ἐστιν τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. τὸ δὲ ἀνίπτοις χερσὶν φαγεῖν, οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἀνεχώρησεν, εἰς τὰ μέρη τύρου καὶ σιδῶνος, καὶ ἰδοὺ γυνὴ καναναία ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελθοῦσα, ἔκραξεν αὐτῷ λέγουσα, ἐλέησόν με κύριε υἱὸς Δαβίδ, ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται, ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες. ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου ἰσραήλ. ἡ δὲ ἐλθοῦσα προσεκύνησεν αὐτῷ λέγουσα. κύριε βοήθει μοι. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν. οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις, ἡ δὲ εἶπεν, ναὶ κύριε. καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. τότε ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῇ. ὦ γύναι μεγάλη σου ἡ πίστις, γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἦλθεν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας καὶ ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος, ἐκάθητο ἐκεῖ, καὶ προσῆλθον πρὸς αὐτὸν ὄχλοι πολλοί, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν. χωλούς, τυφλούς, κωφούς, κυλλούς,

καὶ ἑτέρους

cæco dux fuerit, ambo in foueā cadent. Reſpondēs autem Petrus, dixit ei. Diſſere nobis parabolam iſtam. Ieſus autē dixit. Adhuc & uos intelligētia caretis? Nondum intelligitis, quod quicquid ingreditur in os, in aluum abit, & in ſeceſſum eijcitur? At ea quæ proficiſcuntur ex ore, ex ipſo corde egrediuntur, & illa impurum reddunt hominem. Nam ex corde exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, ſtupra, furta, falſa teſtimonia, conuicia. Hæc ſunt quæ impurant hominem. Cæterum illotis manibus capere cibum, non inquinat hominem. Et digreſſus illinc Ieſus, ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier cananea, quæ a finibus illis uenerat, clamabat ad illū, dicens. Miſerere mei domine fili Dauid. Filia mea miſere a dæmonio agitatur. Ille uero non reſpondit ei uerbum. Et accedentes diſcipuli eius, rogabant illum, dicentes. Amitte illam, nam clamat poſt nos. At ille reſpondens, dixit. Non ſum miſſus, niſi ad oues perditas domus Iſrahel. Illa uero uenit & adorauit eum dicens. Domine ſuccurre mihi. At ille reſpondens dixit. Non eſt honeſtum, ſumere panem filiorum, & obijcere catellis. Hæc aūt reſpondit. Certe domine. Etenim catelli edunt de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Tunc reſpondens Ieſus dixit illi. O mulier magna eſt fides tua, fiat tibi, ſicut uis. Et ſanata fuit filia eius ex eo tempore. Et progreſſus illinc Ieſus, uenit iuxta mare Galileæ, & conſcenſo monte, ſedebat illic. Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ, ducentes ſecum claudos, cæcos, ſurdos, mutilos

& alios,

καὶ ἑτέρους πολλοὺς, καὶ ἔῤῥιψαν αὐτοὺς
παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐθεράπευ
σεν αὐτοὺς, ὥστε τοὺς ὄχλους θαυμάσαι βλέ
ποντας κωφοὺς λαλοῦντας, κυλλοὺς ὑ-
γιεῖς. χωλοὺς περιπατοῦντας, τυφλοὺς
βλέποντας, καὶ ἐδόξασαν τὸν θεὸν ἰσραήλ.
Ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ προσκαλεσάμενος τοὺς μα
θητὰς αὐτοῦ, εἶπεν. σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν
ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσίν
μοι, καὶ οὐκ ἔχουσιν τί φάγωσιν, καὶ ἀπολῦ
σαι αὐτοὺς νήστεις, οὐ θέλω, μή ποτε ἐκλυθῶ/
σιν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθη
ταὶ αὐτοῦ, πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι το-
σοῦτοι, ὥστε χορτάσαι ὄχλον τοσοῦτον; καὶ
λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, πόσους ἄρτους ἔχε
τε; οἱ δὲ εἶπον, ἑπτὰ καὶ ὀλίγα ἰχθύδια. καὶ
ἐκέλευσεν τοῖς ὄχλοις ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὴν
γῆν. καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ τοὺς ἰχ
θύας καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ ἔδωκεν τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ. οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ ὄχλῳ,
καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦ/
ραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων ἑπτὰ σπυ
ρίδας πλήρεις, οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν τετρακισ
χίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδί-
ων, καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ
πλοῖον. καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια μαγδαλά.
Καὶ προσελθόντες οἱ φαρισαῖοι καὶ σαδδου/
καῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτησαν αὐτὸν, σημεῖ
ον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δεῖξαι αὐτοῖς, ὁ δὲ ἀπο-
κριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, ὀψίας γενομένης λέ/
γετε, εὐδία, πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανός, καὶ πρωί,
σήμερον χειμών. πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανὸς
στυγνάζων. ὑποκριταὶ, τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρα
νοῦ, γινώσκετε διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν
καιρῶν οὐ δύνασθε. γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχα
λὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται
αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ τοῦ προφήτου,
καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἀπῆλθεν, καὶ ἐλθόν/
τες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελά
θοντο

& alios multos,& abiecerunt eos ad pe/
des Ieſu, & ſanauit eos, adeo ut turbæ
miratæ ſint,cum uiderent mutos loqui,
mutilos eſſe ſanos, claudos ambulare,
cæcos uidere,& glorificabant deum Iſra
el. Ieſus autem uocatis ad ſe diſcipulis
ſuis dixit. Miſeret me turbæ, propterea
quod iam triduum perſeuerant apud
me,& non habent,quod edant, & dimit
tere eos ieiunos nolo, nequando defi/
ciant in uia. Et dicunt ei diſcipuli eius.
Vnde nobis in ſolitudine panes tam
multi,ut ſaturetur turba tanta? Et dicit
illis Ieſus. Quot panes habetis? At il/
li dicunt. Septem,& paucos piſciculos.
Et iuſſit turbas diſcumbere in terra. Et
ſumpſit ſeptem panes,ac piſces,& poſt/
quam gratias egiſſet, fregit & dedit di/
ſcipulis ſuis, diſcipuli uero turbæ, co-
mederuntq; omnes, & ſaturati ſunt,
& ſuſtulerunt, quod ſupererat frag-
mentorum, ſeptem ſportulas plenas.
At ij qui comederant,erant quater mil
le uiri, præter mulieres & pueros. Et
dimiſſis turbis, conſcendit in nauim,
& uenit in fines Magdala.
Et aggreſſi phariſæi & ſadducæi ten/ XVI
tantes interrogabant eum, ut ſignum e
cœlo oſtenderet ſibi. At ille reſpondens
dixit eis. Cum cœperit eſſe ueſpera, di/
citis,ſerenitas, nam rubet cœlum,& ma-
ne, hodie hyems, rubet enim cœlum tri
ſte.Hypocritæ,faciem cœli ſcitis diiudi/
care, ſigna uero temporum nō poteſtis
Natio praua, & adultera, ſignum re-
quirit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſi/
gnum Ionæ prophetæ. Et relictis illis
abijt. Et cum ueniſſent diſcipuli eius,
in ulteriorem ripam, per obliuionem

θοντο ἄρτους λαβεῖν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐ/
τοῖς, ὁρᾶτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν
φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων. οἱ δὲ διελο/
γίζοντο ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ
ἐλάβομεν. γνοὺς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐ-
τοῖς. τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς ὀλιγόπι/
στοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβετε; οὔπω νοεῖτε οὐ
δὲ μνημονεύετε, τοὺς πέντε ἄρτους τῶν πεν/
τακισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβε-
τε. οὐδὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τῶν τετρακισχι/
λίων, καὶ πόσας σπυρίδας ἐλάβετε; πῶς οὐ
νοεῖτε, ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν προσέ/
χετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων καὶ σαδ/
δουκαίων. τότε συνῆκαν, ὅτι οὐκ εἶπεν
προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ ἀ/
πὸ τῆς διδαχῆς τῶν φαρισαίων καὶ σαδ/
δουκαίων; ἐλθὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὰ μέρη
καισαρείας, τῆς φιλίππου, ἠρώτα τοὺς μα/
θητὰς αὐτοῦ λέγων. τίνα με λέγουσιν οἱ
ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; οἱ δὲ
εἶπον. οἱ μὲν, ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν, ἄλλοι
δὲ ἠλίαν, ἕτεροι δὲ ἰερεμίαν, ἢ ἕνα τῶν προ/
φητῶν. λέγει αὐτοῖς. ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγε/
τε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ σίμων πέτρος εἶ/
πεν. σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶν/
τος. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ.
μακάριος εἶ σίμων βαρ ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ
αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέν σοι, ἀλλ᾽ ὁ πατήρ
μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. κἀγὼ δέ σοι λέγω,
ὅτι σὺ εἶ πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ
οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. καὶ πύλαι
ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. καὶ δώσω
σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. καὶ
ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν
τοῖς οὐρανοῖς. καὶ ὅσα ἂν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς,
ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τότε διε/
στείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπω/
σιν ὅτι αὐτός ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. ἀπὸ
τότε ἤρξατο ὁ ΙΗΣΟΥΣ δεικνύειν τοῖς μαθη/
ταῖς αὐτοῦ

non ſumpſerant panes. Ieſus autem di/
xit illis. Videte & cauete a ferměto pha-
riſæoꝝ & ſadducæoꝝ. At illi reputabăt
intra ſeſe, dicĕtes. Panes nŏ ſumpſimus.
Qđ ubi cognouit Ieſus, dixit illis. Quid
cogitatis ĭtra uoſipſos? puſillæ fidei, qđ
panes nŏ ſumpſeritis? Nondŭ intelligi
tis, neq; memoria tenetis, quinq; illos
panes, cŭ hoĭes eſſent quinquies mille, &
quot cophinos ſuſtuleritis? Neq; ſeptĕ
illos panes, cum hoĭes eſſent quater mil
le, & quot ſportas acceperitis? Qui fit,
ut non intelligatis, me non de pane di/
xiſſe uobis illud, ut caueretis a fermento
phariſæorŭ & ſadducæorum? Tunc in/
tellexerunt, quod non iuſſiſſet cauere a
ferměto panis, ſed a doctrina phariſæo
rum, & ſadducæorum. Cum ueniſſet au
tem Ieſus in partes Ceſareæ eius, quæ co
gnominatur Philippi, interrogauit di/
ſcipulos ſuos dicĕs. Quĕ me dicŭt hoĭes
eſſe filiŭ illŭ hoĭs? illi uero dicebăt. Alij
quidĕ Ioannem baptiſtă, alij uero Eliă,
alij uero Hieremiă, aut unŭ de numero
prophetaꝝ. Dicit illis. At uos, quĕ me di
citis eſſe? Reſpŏdĕs aŭt Simon Petrus,
dixit. Tu es Chriſt9 ille filius dei uiuĕtis.
Et reſpŏdĕs Ieſus dixit illi. Beatus es Si/
mon Bar Iona, qa caro & ſanguis nŏ re/
uelauit tibi, ſed pater meus q eſt in celis.
At ego quoq; tibi dico, qđ tu es Petrus,
& ſup hăc petră ædificabo meă eccleſiă,
& portæ inferoꝝ nŏ ualebunt aduerſus
illă. Et dabo tibi claues regni cœloꝝ, &
quicqd ſolueris in terra, erit ſolutŭ in cœ
lis, & qđcunq; alligaueris ĭ terra, erit alli/
gatŭ in cœlis. Tŭc mădauit diſcipulis ſu
is, ne cui dicerĕt ꝙ ipſe eĕt Ieſus Chriſt9.
Ex eo tĕpore, cœpit Ieſus ĭdicare diſcipu
lis

τῆς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ λέγων. ἵλεώς σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. ὁ δὲ στραφεὶς, εἶπεν τῷ πέτρῳ. ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. τότε ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. εἴτις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι. ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν. ὃς δ᾽ ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν. τί γὰρ ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσίν τινες ὧδε ἑστῶτων, οἵ τινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσιν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Καὶ μεθ᾽ ἡμέρας ἕξ, παραλαμβάνει ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὸν πέτρον καὶ ἰάκωβον καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ᾽ ἰδίαν, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς. καὶ ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς μωσῆς καὶ ἠλίας, μετ᾽ αὐτοῦ συλλαλοῦντες. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος, εἶπεν τῷ ΙΗΣΟΥ. κύριε καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι. εἰ θέλεις ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν, καὶ μωσῇ μίαν, καὶ ἠλίᾳ μίαν. ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος

lis ſuis, quod oporteret ipſum abire Hie
roſolymam, & multa pati a ſenioribus
& principibus ſacerdotum, & ſcribis, &
occidi, & tertio die reſuſcitari. Et aſſu-
mens eum Petrus cœpit increpare eum,
dicens, Propitius tibi ſis domine, nequa
quam erit tibi hoc. At ille conuerſus di-
xit Petro, Abi poſt me Satana. Obſta/
culum meum es, quia non ſapis ea quæ
ſunt dei, ſed ea quæ ſunt hominũ. Tũc
Ieſus dixit diſcipulis ſuis. Si quis uult
poſt me uenire abneget ſemetipſum, &
tollet crucem ſuam & ſequatur me. Qui
eñ uoluerit animã ſuã ſeruare, perdet
eam. Qui autem perdiderit animam ſu
am mea cauſa, inueniet eam. Quid eñ
proderit homini, ſi totum mundum lu-
cratus fuerit, animæ uero ſuæ iacturam
fecerit? Aut quid dabit homo quo redi
mat animam ſuam? Futurum eſt enim
ut filius hominis ueniat in gloria patris
ſui, cum angelis ſuis, & tunc reddet uni-
cuiq; iuxta facta ipſius. Amen dico uo/
bis, ſunt quidam hic ſtantes, qui non gu
ſtabũt mortem, donec uiderint filiũ ho
minis uenientẽ in regno ſuo. Et poſt XVII
dies ſex, aſſumit Ieſus Petrum & Iaco-
bum & Ioannem fratrem eius, & ſubdu
cit illos in montem excelſum ſeorſim, &
traſformatus eſt coram illis, & ſplen-
duit facies eius ſicut ſol. Veſtimenta
autem illius facta ſunt alba, ſicut lu-
men. Et ecce conſpecti ſunt illis Mo-
ſes & Elias cum illo colloquentes. Re/
ſpondens autem Petrus, dixit Ieſu.
Domine, bonum eſt nos hic eſſe. Si uis
faciamus hic tria tabernacula, tibi unũ,
& Moyſi unum, & Eliæ unum. Adhuc

αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς. καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα. οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ, ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα. καὶ προσελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἥψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν. ἐγέρθητε καὶ μὴ φοβεῖσθε. ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν ΙΗΣΟΥΝ μόνον. καὶ καταβαινόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ ὄρους, ἐνετείλατο αὐτοῖς λέγων. μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες. τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς. ἠλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ἠλίας ἤδη ἦλθεν, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, ἀλλ᾽ ἐποίησαν ἐν αὐτῷ, ὅσα ἠθέλησαν. οὕτως καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ᾽ αὐτῶν. τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι περὶ ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς. καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον, προσῆλθεν τῷ ΙΗΣΟΥ ἄνθρωπός τις γονυπετῶν αὐτῷ, καὶ λέγων. κύριε ἐλέησόν μου τὸν υἱὸν, ὅτι σεληνιάζεται καὶ κακῶς πάσχει, πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸν θεραπεῦσαι. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι μεθ᾽ ὑμῶν; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ᾽ αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐθεραπεύθη ὁ παῖς, ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης. τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ ΙΗΣΟΥ κατ᾽ ἰδίαν, εἶπον. διὰ τί ἡμεῖς, οὐκ ἠδυνήθη-

eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit illos. Et ecce uox e nube quæ diceret, Hic eſt filius me⁹ dilectus, in quo mihi bene complacitum eſt, ipſum audite. Et cum hæc audiſſent diſcipuli, prociderunt in faciem ſuam, & timuerunt uehementer. Et accedens Ieſus tetigit illos, & dixit. Surgite & ne timeatis. Vbi uero ſuſtuliſſent oculos ſuos, neminem uidebant, niſi Ieſum ſolum. Et cum deſcenderent de monte, mandabat illis dicens. Ne cui dixeritis uiſionem, donec filius hominis a mortuis reſurgat. Et interrogauerunt cū diſcipuli ſui, dicētes. Cur igitur ſcribæ dicunt, quod Heliam oporteat uenire prius? Ieſus autem reſpondens dixit illis. Helias quidem ueniet prius, & reſtituet omnia. Verum dico uobis, Heliam iam ueniſſe, & non agnouerunt eum, ſed fecerūt in eo quæcumq; uoluerunt. Sic & filius hominis paſſurus eſt ab illis. Tunc intellexerunt diſcipuli, quod de Ioanne baptiſta, dixiſſet ipſis. Et cum ueniſſent ad turbā, acceſſit ad Ieſum homo quidam flectens genua illi, dicens. Domine, miſerere filij mei, quoniam lunaticus eſt, & miſere affligitur, Nam ſæpe cadit in ignem, & ſæpe in aquam, & obtuli eum diſcipulis tuis, & non potuerunt eum ſanare. Reſpondens autem Ieſus dixit. O natio incredula & diſtorta, quouſq; tandem ero uobiſcum? uſq; quo patiar uos, adducite illū huc. Et increpauit eum Ieſus, & exijt ab eo dæmoniū, & ſanatus eſt puer a tempore illo. Tunc accedentes diſcipuli ad Ieſum ſeorſim, dixerunt. Quare nos non potuimus

οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; ὁ δὲ ἸΗ-
ΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς, διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν.
ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκ-
κον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ μετά-
βηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ. καὶ μεταβήσεται. καὶ οὐ-
δὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν. τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ
ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. ἀ-
ναστρεφομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ,
εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἸΗΣΟΥΣ, μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀν-
θρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώ-
πων. καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ
ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. καὶ ἐλυπήθησαν σφό-
δρα. ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς καπερναοὺμ,
προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες
τῷ πέτρῳ, καὶ εἶπον. ὁ διδάσκαλος ὑμῶν,
οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα; λέγει. ναὶ. καὶ ὅτε εἰ-
σῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, προέφθασεν αὐτὸν
ὁ ἸΗΣΟΥΣ λέγων. τί σοι δοκεῖ σίμων, οἱ βα-
σιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσιν τὰ τέ-
λη ἢ κῆνσον, ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν
ἀλλοτρίων; λέγει αὐτῷ ὁ πέτρος, ἀπὸ τῶν
ἀλλοτρίων ἔφη αὐτῷ ὁ ἸΗΣΟΥΣ, ἄραγε ἐλεύ-
θεροί εἰσιν οἱ υἱοί. ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν
αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν βάλλε
ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν
ἆρον, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὑρήσεις
στατῆρα, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. ἐν ἐκεί-
νῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ ἸΗΣΟΥ
λέγοντες. τίς ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασι-
λείᾳ τῶν οὐρανῶν; καὶ προσκαλεσάμενος
ὁ ἸΗΣΟΥΣ παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ
αὐτῶν, καὶ εἶπεν. ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ἐὰν μὴ στρα-
φῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλ-
θητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὅστις οὖν
ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός
ἐστιν ὁ μείζων, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν,
καὶ ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦτο ἐπὶ τῷ
ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται. ὃς δ' ἂν σκανδα-

λίσῃ ἕνα

non potuimus eijcere illud. Ieſus autē
dixit illis, propter incredulitatem ue-
ſtrā. Amen dico uobis, ſi habeatis fidē
ſicut granū ſinapis, dicetis monti huic,
demigra hinc illuc, & demigrabit, & ni-
hil īpoſſibile erit uobis. Sed hoc genus
nō egreditur, niſi in oratiōe & ieiunio.
Cū aūt uerſarentur in Galilæa, dixit il-
lis Ieſus. Futurum eſt ut filius hominis
tradatur in manus hominum, & occi-
dent eum, & tertio die reſurget. Et con-
triſtati ſunt uehementer. Cum autem
ueniſſent in oppidum Capernaum, ac-
ceſſerunt qui didrachma ſolent accipe-
re ad Petrum, & dixerūt, præceptor ue-
ſter num ſoluit didrachma? Dicit, etiā.
& cū ingreſſus fuiſſet in domū præue-
nit illum Ieſus, dicens. Quid tibi uidet
Simon? Reges terræ a quibus accipiūt
tributa aut cēſū? a filijs ſuis an ab alie-
nis? Dicit illi Petrus. Ab alienis. Ait il-
li Ieſus. Ergo liberi ſunt filij. Verum
ne ſimus illis offendiculo, profectus ad
mare mitte hamū, & eum piſcem qui
ꝓdierit primus, tolle. Et aperto ore illi⁹
inuenies ſtaterem. Da illis ꝑ me & te.

In illo tempore acceſſerunt diſcipu- XVIII
li Ieſu dicētes. Quis maximus eſt in re
gno cœlorum? Et accerſitum ad ſe pu
erum, Ieſus ſtatuit in medio illorum,
& dixit. Amen dico uobis, niſi conuer
ſi fueritis, & efficiamini ſicut pueri, non
ingrediemini in regnum cœlorum. Quiſ-
quis igitur humiliauerit ſemetipſum,
ſicut eſt puellus iſte, hic eſt ille maior
in regno cœlorum. Et qui receperit
unum puellum talem in nomine meo,
me receperit. Qui autem offenderit

σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων. ἀνάγκη γάρ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα. πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται. εἰ δὲ ἡ χείρ σου ἢ ὁ πούς σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. καλόν σοι ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν ἢ κυλλόν, ἢ δύο χεῖρας ἢ δύο πόδας ἔχοντα, βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. καὶ εἰ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. καλόν σοι ἐστὶν μονόφθαλμον εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ἦλθεν γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός. τί ὑμῖν δοκεῖ; ἐὰν γένηταί τινι ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα, καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφεὶς τὰ ἐννενήκοντα ἐννέα ἐπὶ τὰ ὄρη πορευθεὶς ζητεῖ τὸ πλανώμενον; καὶ ἐὰν γένηται εὑρεῖν αὐτό, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐννενήκοντα ἐννέα τοῖς μὴ πεπλανημένοις. οὕτως οὐκ ἔστιν θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μικρῶν τούτων. ἐὰν δὲ ἁμαρτήσει εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε καὶ ἔλεγξον αὐτὸν μεταξύ σου καὶ αὐτοῦ μόνου. ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου. ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετά σε ἔτι ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα. ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ

unum de puſillis iſtis, qui in me cre-
dunt, expedit ei, ut ſuſpendatur mo-
la aſinaria in collo eius, & demerga-
tur in profundum maris. Væ mun-
do ab offendiculis. Neceſſe eſt enim
ut ueniant offendicula. Verũtamen
uæ homini, per quem ſcandalum ue-
nit. Quod ſi manus tua, uel pes tuus
obſtaculo eſt tibi, abſcide eũ, & proijce
abs te. Bonũ eſt tibi ad uitam ingre-
di debilem uel claudum, potius ꝙ du
as manus uel duos pedes habentem,
mitti in ignem æternum. Et ſi oculus
tuus offendit te, crue eum, & proijce
abs te. Bonum eſt tibi, ut unoculus
intres in uitã, potius ꝙ ut duos oculos
habens, mittaris in gehennã ignis. Vi
dete ne contemnatis unum ex his pu-
ſillis. Dico enim uobis, quod ange-
li eorum in cœlis ſemper uident faci-
em patris mei, qui in cœlis eſt. Venit
enim filius hominis ſaluare quod pe-
rierat. Quid uobis uidetur? ſi fue-
rint alicui homini centum oues, & er-
rauerit una ex eis, nonne relictis no-
nagintanouẽ in mõtibꝰ, uadit & quæ
rit eã q̃ errauerat? Et ſi contigerit ut in
ueniat eam, amen dico uobis, gaudet
ſuper ea, magis ꝙ ſuper nonaginta-
nouẽ quæ nõ errauerunt. Sic nõ eſt uo
lũtas ante patrẽ ueſtrũ qui in cœlis eſt,
ut pereat unus de puſillis iſtis. Porro ſi
peccauerit in te frater tuus, uade & ar-
gue eũ inter te & ipſũ ſolũ. Si te audie
rit, lucratus es fratrẽ tuũ, ſin uero te nõ
audierit, adhibe tecũ adhuc unum aut
duos, ut i ore duoꝝ aut triũ teſtiũ ſtet
omne uerbũ. Qꝫ ſi nõ audierit eos, dic
eccleſiæ

τῇ ἐκκλησίᾳ. ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. πάλιν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. οὗ γάρ εἰσιν δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ πέτρος εἶπεν. κύριε ποσάκις ἁμαρτήσει εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ᾽ ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. διὰ τοῦτο ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἠθέλησεν συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἷς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων. μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πραθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα, καὶ πάντα ὅσα εἶχεν, καὶ ἀποδοθῆναι. πεσὼν οὖν ὁ δοῦλος, προσεκύνει αὐτῷ λέγων. κύριε μακροθύμησον ἐπ᾽ ἐμοὶ καὶ πάντα σοι ἀποδώσω. σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, ἀπέλυσεν αὐτόν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ. ἐξελθὼν δὲ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, εὗρεν ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς ὤφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια. καὶ κρατήσας αὐτὸν ἔπνιγεν λέγων. ἀπόδος μοι, ὅτι ὀφείλεις. πεσὼν οὖν ὁ σύνδουλος αὐτοῦ παρεκάλει αὐτὸν λέγων. μακροθύμησον ἐπ᾽ ἐμοί, καὶ πάντα ἀποδώσω σοι. ὁ δὲ οὐκ ἤθελεν,

ecclesiæ. Q̃ ſi ecclesiā nō audierit, ſit tibi uelut ethnicus & publicanus. Amen dico uobis, quæcūq; alligaueritis ſuper terrā, erunt ligata in cœlo. & q̃cūq; solueritis ſup terrā, erūt ſo-ta in cœlo. Rurſū dico uobis, quod ſi duo ex uobis cōſenſerint ſuper terrā, de omni re quācūq; petierint, fiet illis a patre meo qui in cœlis eſt. Vbi eñ ſunt duo uel tres congregati in noīe meo ibi ſum in medio eorū. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit. Domine, quotiens peccabit in me frater meus, & remittam ei? Num uſq; ſepties? Dicit illi Ieſus. Non dico tibi uſq; ſepties, ſed uſq; ſeptuagieſſepties. Ideo aſſimilatum eſt regnum cœlorum homini regi, qui uoluit cōferre rationem cum ſeruis ſuis. Et cum cœpiſſet cōferre, oblatus eſt ei unus qui debebat ei decem millia talentorum. Cæterum cum is non eſſet ſoluendo, iuſſit eum dominus uenundari & uxorē eius, & liberos, & omnia quæ habebat, & ſolutionem fieri. Procidens autē ſeruus ille adorabat eum, dicens. Eſto longanimis erga me, & omnia tibi reddam. Miſertus autem dominus ſerui illius, abſoluit eum, & æs alienum remiſit ei. Egreſſus autem ſeruus ille, inuenit unum de conſeruis ſuis, qui debebat ſibi centum denarios, & iniecta in eum manu, obtorto collo trahebat, dicens. Solue quod debes. Et procidens conſeruus eius, rogabat eum, dicens. Eſto longanimis erga me, & omnia reddā tibi. At ille nolebat

οὐ γέγονεν οὕτως. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν
ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐπὶ πορ-
νείᾳ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται. καὶ ὁ ἀ-
πολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται. λέγου
σιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ
αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸς, οὐ
συμφέρει γαμῆσαι. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, οὐ πάν
τες χωροῦσιν τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ᾽ οἷς δέ
δοται. εἰσὶν γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοι-
λίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως. καὶ εἰσὶν εὐ-
νοῦχοι, οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀν-
θρώπων. καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχι-
σαν ἑαυτοὺς, διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
νῶν. ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω. τότε
προσηνέχθη αὐτῷ παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας
ἐπιθῇ αὐτοῖς, καὶ προσεύξηται. οἱ δὲ μαθη-
ταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶ-
πεν. ἄφετε τὰ παιδία, μὴ κωλύετε αὐτὰ
ἐλθεῖν πρός με, τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βα
σιλεία τῶν οὐρανῶν. καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῖς τὰς
χεῖρας ἐπορεύθη ἐκεῖθεν. καὶ ἰδοὺ εἷς προσελ
θὼν, εἶπεν αὐτῷ. Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ἀγα
θὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον; ὁ δὲ εἶ-
πεν αὐτῷ. τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀ-
γαθὸς, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν
εἰς τὴν ζωὴν, τήρησον τὰς ἐντολάς. λέγει
αὐτῷ. ποίας; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. τὸ οὐ φο-
νεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδο
μαρτυρήσεις. τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μη-
τέρα, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς
σεαυτόν. λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος. πάν-
τα ταῦτα ἐφύλαξα ἐκ νεότητός μου. τί
ἔτι ὑστερῶ; ἔφη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἰ θέλεις τέ
λειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρ
χοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν
ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. ἀκούσας
δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον, ἀπῆλθεν λυπού-
μενος. ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά. ὁ δὲ
ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

Ἀμὴν λέγω

non fuit ſic. Dico autem uobis, quod
quicunq; diuerterit ab uxore ſua, niſi ob
fornicationem, & aliam duxerit, is com
mittit adulterium. Et qui repudiatã du-
xerit, adulterium committit. Dicunt ei
diſcipuli eius. Si ad iſtum modum ha-
bet cauſa hominis cum uxore, non expe
dit contrahere matrimonium. Qui dixit
illis. Non omnes capaces ſunt huius di
cti, ſed ij quibus datum eſt. Sunt enim
eunuchi qui de matris utero ſic nati ſũt.
Et ſunt eunuchi qui facti ſũt eunuchi ab
hominibus, & ſunt eunuchi qui ſeipſos
caſtrauerunt propter regnum cœlorũ.
Qui poteſt capere capiat. Tunc oblati
ſunt ei puelli, ut manus eis imponeret &
oraret. Diſcipuli autem increpabãt eos.
Ieſus uero ait eis. Sinite puellos, ne pro-
hibeatis eos ad me uenire, taliũ eſt enim
regnum cœlorũ. Et cum impoſuiſſet eis
manus, abijt illinc. Et ecce unus accedens
ait illi. Magiſter bone, quid boni faciã,
ut habeã uitã æternã? Qui dixit ei. Cur
me uocas bonũ? Nullus eſt bonus, niſi
unus, nempe deus. Q; ſi uis ad uitã in-
gredi, ſerua mandata. Dicit illi. Quæ? Ie
ſus aũt dixit. Nõ homicidiũ facies. Non
cõmittes adulteriũ. Nõ facies furtũ. Nõ
falſum teſtimoniũ dices. Honora patrẽ
tuũ & matrẽ, & diliges proximũ tuũ, ut
teipſum. Dicit illi adoleſcẽs. Omnia hæc
ſeruaui a iuuentute mea, quid adhuc mi
hi deeſt? Ait illi Ieſus. Si uis perfectus
eſſe, uade uende quæ habes, & da pau-
peribus, & habebis theſaurum in cœlo,
& ueni ſequere me. Cum audiſſet au-
tem adoleſcens ſermonem, abijt triſtis.
Erat enim habens poſſeſſiones mul-
tas. Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis.

Amen

ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πλούσιος δυσκόλως
εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα/
νῶν. καὶ πάλιν λέγω ὑμῖν. εὐκοπώτερόν
ἐστιν κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος εἰ/
σελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ
θεοῦ εἰσελθεῖν. ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐ
τοῦ, ἐξεπλήσσοντο σφόδρα, λέγοντες. τίς ἄρα
δύναται σωθῆναι; ἐμβλέψας δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ,
εἶπεν αὐτοῖς. παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύ/
νατόν ἐστιν, παρὰ δὲ θεῷ πάντα δυνατά
ἐστιν. τότε ἀποκριθεὶς ὁ πέτρος, εἶπεν αὐ
τῷ. ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκο/
λουθήσαμέν σοι. τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; ὁ δὲ ΙΗ/
ΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι
ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι ἐν τῇ παλιγ
γενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθέσεσθε καὶ ὑ/
μεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώ/
δεκα φυλὰς τοῦ ἰσραήλ. καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκεν
οἰκίας, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ
μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγρούς, ἕνε/
κεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα
λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.
πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ ἔσχα
τοι πρῶτοι. ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία
τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ ὅστις
ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ μισθώσασθαι ἐργάτας
εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, συμφωνήσας δὲ
μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέ/
ραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀμπελῶνα
αὐτοῦ, καὶ ἐξελθὼν περὶ τὴν τρίτην ὥραν,
εἶδεν ἄλλους ἑστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργούς
καὶ ἐκείνοις εἶπεν. ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς
εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον
δώσω ὑμῖν. οἱ δὲ ἀπῆλθον, πάλιν δὲ ἐξελ/
θὼν περὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην ὥραν ἐποί/
ησεν ὡσαύτως, περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν
ἐξελθὼν, εὗρεν ἄλλους ἑστῶτας ἀργούς, καὶ
λέγει αὐτοῖς, τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν
ἡμέραν ἀργοί

Amen dico uobis, diues difficile intra/
bit in regnum cœlorum. Et iterum dico
uobis. Facilius eſt camelũ per foramen
acu factũ ingredi, quam diuitem in regnũ
dei ingredi. Auditis autem his diſcipu/
li expauerunt ualde, dicentes. Quis er/
go poteſt ſaluus fieri? Intuitus autem il/
los Ieſus, dixit illis. Apud homines hoc
impoſſibile eſt, apud deum autem om/
nia poſſibilia ſunt. Tũc reſpondens Pe/
trus, dixit ei. Ecce nos reliquimus om/
nia, & ſecuti ſumus te. Quid ergo erit
nobis? Ieſus autem dixit illis. Amen
dico uobis, quod uos qui ſecuti eſtis me in
regeneratione, cum ſederit filius homi/
nis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis &
uos ſup ſedes duodecim iudicantes duo
decim tribus Iſrael. Et oĩs qui reliquerit
domos aut fratres, aut ſorores, aut pa/
trem, aut matrem, aut uxorem, aut fili
os, aut agros, propter nomen meũ, cen/
tupla accipiet, & uitæ æternæ ſortietur
hæreditatem. Multi autẽ erunt primi
nouiſſimi, & nouiſſimi primi. XX
Nã ſimile eſt regnũ cœlorum homini
patrifamilias, qui exijt primo ſtatim di/
luculo ad conducendos operarios in ui/
neam ſuam. Conuentione autem fa/
cta cum operarijs ex denario in ſingu/
los dies, miſit eos in uineam ſuam.
Et egreſſus circiter horam tertiam, ui/
dit alios ſtantes in foro ocioſos, & illis
dixit. Ite & uos in uineam meam, &
quodcunq; iuſtum fuerit, dabo uobis.
Illi autem abierunt. Rurſum autem ex/
ijt circiter ſextam & nonam horam, & fe
cit ſimiliter. Circa undecimam uero ex/
ijt, & inuenit alios ſtantes, & dicit il/
lis. Cur hic ſtatis tota die ocioſi? Di/
cunt ei.

γουσιν αὐτῷ, ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. λέγει αὐτοῖς. ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὃ ἂν ᾖ δίκαιον, λήψεσθε. ὀψίας δὲ γενομένης, λέγει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ. κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων. καὶ ἐλθόντες, οἱ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, ἔλαβον ἀνὰ δηνάριον. ἐλθόντες δὲ οἱ πρῶτοι, ἐνόμισαν ὅτι πλεῖον λήψονται, καὶ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ δηνάριον. λαβόντες δὲ ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου λέγοντες, ὅτι οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας τοῖς βαστάσασιν τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν καύσωνα. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν ἑνὶ αὐτῶν. ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε, οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησάς μοι; ἆρον τὸ σὸν καὶ ὕπαγε, θέλω δὲ τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί. ἢ οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι ὃ θέλω ἐν τοῖς ἐμοῖς; εἰ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι. οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι. πολλοὶ γάρ εἰσιν κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

Καὶ ἀναβαίνων ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς ἱεροσόλυμα, παρέλαβεν τοὺς δώδεκα μαθητὰς κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσιν, καὶ γραμματεῦσιν, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι, καὶ σταυρῶσαι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. τότε προσῆλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν ζεβεδαίου μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς, προσκυνοῦσα καὶ αἰτοῦσά τι παρ' αὐτοῦ. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ. τί θέλεις; λέγει αὐτῷ. εἰπὲ ἵνα καθίσωσιν οὗτοι οἱ δύο υἱοί μου, εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων ἐν τῇ βα-

σιλείᾳ

cunt ei, quia nemo nos conduxit. Dicit illis. Abite & uos in uineam, & quicquid fuerit iuſtum accipietis. Cum autem ueſpera facta eſſet, dicit dominus uineæ, procuratori ſuo. Voca operarios & redde illis mercedem, incipiens a nouiſſimis uſq; ad primos. Et cũ ueniſſent qui circa undecimam horam uenerant, acceperunt ſinguli denarium. Venientes autem & primi, arbitrati ſunt, q; plus eſſent accepturi, & acceperunt ipſi quoq; ſinguli denarium. Et cum accepiſſent, murmurabãt aduerſus patremfamilias, dicentes. Hi nouiſſimi una hora fecerunt, & illos pares nobis feciſti, qui portauimus pondus diei & æſtum? At ille reſpondens uni eorum, dixit. Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne denario conueniſti mecum? Tolle quod tuum eſt, & abi. Volo autem huic nouiſſimo dare ſicut & tibi. An non licet mihi quod uolo facere in rebus meis, ſi oculus tuus malus eſt, quod ego bonus ſim? Sic erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. Multi enim ſunt uocati, pauci uero electi. Et aſcendens Ieſus Hieroſolymam, aſſumpſit duodecim diſcipulos ſuos ſolos in uia, & ait illis. Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur principibus ſacerdotum & ſcribis, & condemnabũt eũ morte, & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die reſurget. Tunc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedei, cum filijs ſuis, adorans & petens aliquid ab eo. At ille dicit ei. Quid uis? Ait illi. Dic ut ſedeant hi duo filij mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad ſiniſtram in re-

gno

σιλείᾳ σου, ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν, οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε. Δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν; καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι; λέγουσιν αὐτῷ. δυνάμεθα. καὶ λέγει αὐτοῖς, τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθήσεσθε. τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρός μου. καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, εἶπεν. Οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν, κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω ὑμῶν διάκονος, καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω ὑμῶν δοῦλος. ὥσπερ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. οὐκ ἦλθεν διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ ἱεριχῷ, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς. καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν ἀκούσαντες, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ παράγει, ἔκραξαν λέγοντες. ἐλέησον ἡμᾶς κύριε υἱὸς δαβίδ. ὁ δὲ ὄχλος ἐπετίμησεν αὐτοὺς, ἵνα σιωπήσωσιν, οἱ δὲ μεῖζον ἔκραζον λέγοντες. ἐλέησον ἡμᾶς κύριε υἱὸς δαβίδ. καὶ στὰς ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐφώνησεν αὐτοὺς, καὶ εἶπεν. τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν; λέγουσιν αὐτῷ. κύριε ἵνα ἀνοιχθῶσιν ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί. σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ εὐθέως ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ. Καὶ ὅτε ἤγγισεν εἰς ἱεροσόλυμα. καὶ ἦλθεν εἰς βηθφαγὴ πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τότε ΙΗΣΟΥΣ ἀπέστειλεν δύο μαθητὰς λέγων αὐτοῖς. πορεύθητε εἰς τὴν κώμην τὴν ἀπέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθέως εὑρήσετε ὄνον δεδεμένην, καὶ πῶ-

λον μετ'

gno tuo. Reſpondens autem Ieſus, dixit. Neſcitis quid petitis. Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum, & baptiſmate quo ego baptizor, baptizari? Dicunt ei. Poſſumus. Ait illis. Calicē quidem meū bibetis, & baptiſmate quo ego baptizor, baptizabimini, ſedere aūt ad dexteram meam & ſiniſtram, nō eſt meum dare, ſed quibus paratū eſt a patre meo. Et cū audiſſent decē indignati ſunt de duobus fratribus. Ieſus autem uocauit eos ad ſe, & ait. Scitis, quod principes gentium dominentur illis, & qui magni ſunt, poteſtatem exerceāt in eos. Non ita erit inter uos. Sed quicunq; uoluerit inter uos magnus fieri, ſit ueſter miniſter, & qui uoluerit inter uos primus eſſe, ſit ueſter ſeruus. Sicut filius hominis nō uenit, ut ſibi miniſtraretur, ſed ut ipſe miniſtraret, & ut daret animam ſuam redemptionē pro multis. Et egredientibus illis ab hiericho, ſecuta eſt eū turba multa. Et ecce duo cæci ſedentes ſecus uiam, cū audiſſent, quod Ieſus tranſiret, clamauerunt dicentes. Domine miſerere noſtri fili Dauid. Turba autem increpabat eos, ut tacerēt. At illi magis clamabant, dicentes. Miſerere noſtri dn̄e fili Dauid. Et ſtetit Ieſus & uocauit eos, & ait. Quid uultis ut faciam uobis? Dicunt illi. Domine, ut aperiātur oculi noſtri. Miſertus autem eorum Ieſus, tetigit oculos eorum. Et confeſtim uiſum receperunt oculi illoꝝ, & ſecuti ſunt eum.

Et cū apppinquaſſet Hieroſolymis, & ueniſſet Betphage ad montē oliuaꝝ XXI
tūc Ieſus miſit duos diſcipulos, dicēs eis. Ite in caſtellū quod contra uos eſt, & ſtatim inuenietis aſinam alligatam, & pullum cum

λον μετ᾽ αὐτῆς. λύσαντες ἀγάγετέ μοι. καὶ
ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε, ὅτι ὁ κύριος, αὐ
τῶν χρείαν ἔχει. εὐθέως δὲ, ἀποστελεῖ αὐτούς.
τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥη
θὲν διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος. εἴπατε τῇ θυ
γατρὶ σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι
πρᾶος, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶ-
λον υἱὸν ὑποζυγίου. πορευθέντες δὲ οἱ μα-
θηταὶ καὶ ποιήσαντες καθὼς προσέταξεν αὐ-
τοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἤγαγον τὴν ὄνον, καὶ τὸν
πῶλον, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ ἱμά
τια αὐτῶν, καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν. ὁ δὲ πλεῖ
στος ὄχλος ἔστρωσαν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ
ὁδῷ. ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν
δένδρων, καὶ ἐστρώννυον ἐν τῇ ὁδῷ. οἱ δὲ ὄχλοι
οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες, ἔκρα/
ζον λέγοντες. ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ. εὐ/
λογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου
ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. καὶ εἰσελθόντος αὐ
τοῦ εἰς ἱεροσόλυμα ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις
λέγουσα. τίς ἐστιν οὗτος; οἱ δὲ ὄχλοι ἔλε/
γον, οὗτός ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ ὁ προφήτης ὁ ἀπὸ
ναζαρὲθ τῆς γαλιλαίας. καὶ εἰσῆλθεν ὁ ΙΗ/
ΣΟΥΣ εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ. καὶ ἐξέβαλεν
πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν
τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολυβιστῶν κατέ
στρεψεν, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περι/
στεράς, καὶ λέγει αὐτοῖς. γέγραπται. ὁ οἶκός μου οἶ
κος προσευχῆς κληθήσεται, ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσα
τε σπήλαιον λῃστῶν. καὶ προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ
χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς. ἰδόντες
οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὰ θαυμάσια ἃ
ἐποίησεν, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱε
ρῷ, καὶ λέγοντας. ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαβίδ, ἠγανάκ
τησαν καὶ εἶπον αὐτῷ. ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν; ὁ
δὲ ΙΗΣΟΥΣ λέγει αὐτοῖς. ναί, οὐδέποτε ἀνέγνωτε
ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων
κατηρτίσω αἶνον; καὶ καταλιπὼν αὐ/
τοὺς ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως εἰς βηθα-
νίαν

lum cum ea, ſoluite & adducite mihi.
Et ſi quis uobis aliquid dixerit, dicite.
Dominus his opus habet, & confeſtim
emittet eos. Hoc aũt totum factũ eſt,
ut adimpleretur quod dictum eſt per
prophetam, dicẽtem. Dicite filiæ ſion,
ecce rex tuus uenit tibi manſuetus, ſe-
dens ſuper aſinam & pullũ filiũ ſubiu-
galis. Euntes aũt diſcipuli, fecerunt ſi/
cut præcepit illis Ieſus. Et adduxerunt
aſinã & pullum, & impoſuerunt ſuper
eos ueſtimenta ſua, & eum deſuper ſe/
dere fecerunt. Plurima aũt turba ſtra-
uerunt ueſtimenta ſua in uia. Alij autẽ
cedebãt ramos de arboribus & ſterne-
bant in uia. Turbæ aũt quæ p̃cedebãt
& quæ ſequebantur clamabant, dicen-
tes. Hos anna filio Dauid, bñdictus q
uenit in nomine dñi, hos anna in ex/
celſis. Et cum intraſſet Hieroſolymam,
cõmota eſt uniuerſa ciuitas, dicẽs. Quis
eſt hic? Populi aũt dicebant. Hic eſt Ie
ſus propheta a Nazareth Galilææ. Et
intrauit Ieſus in templũ dei, & eijciebat
omnes uendentes & ementes in tẽplo,
& menſas nummularioꝝ, & cathedras
uendentiũ colũbas euertit. Et dixit eis.
Scriptũ eſt, domus mea, domus oratio
nis uocabit᷑, uos aũt feciſtis illã ſpelun/
cam latronũ. Et acceſſerũt ad eum cæci
& claudi in tẽplo, & ſanauit eos. Cum
aũt uidiſſent principes ſacerdotum, &
ſcribæ, mirabilia quæ fecerat, & pueros
clamãtes in tẽplo, & dicẽtes. Hos anna
filio Dauid, indignati ſunt, & dixerunt
ei. Audis quid iſti dicunt? Ieſus aũt di/
cit eis. Quid ni? Nunq̃ legiſtis, ex ore
infantiũ & lactentiũ perfeciſti laudem?
Et relictis illis, exijt e ciuitate in Betha/

μίαν καὶ ηὐλίσθη ἐκεῖ. πρωΐας δὲ ἐπανά-
γων εἰς τὴν πόλιν, ἐπείνασεν. καὶ ἰδὼν
συκῆν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἦλθεν ἐπ᾽ αὐτήν.
καὶ οὐδὲν εὗρεν ἐν αὐτῇ, εἰ μὴ φύλλα μόνον
καὶ λέγει αὐτῇ. μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γέ-
νηται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἐξηράνθη παρα-
χρῆμα ἡ συκῆ, καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταὶ ἐθαύμα-
σαν λέγοντες. πῶς παραχρῆμα ἐξηράν-
θη ἡ συκῆ. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν
αὐτοῖς. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ἐὰν ἔχητε πίστιν
καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσε-
τε, ἀλλὰ κἂν τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε, ἄρθη-
τι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται.
καὶ πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευ-
χῇ πιστεύοντες, λήψεσθε. καὶ ἐλθόντι αὐ-
τῷ εἰς τὸ ἱερόν, προσῆλθον αὐτῷ διδάσ-
κοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ
λαοῦ λέγοντες. ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα
ποιεῖς; καὶ τίς σοι ἔδωκεν τὴν ἐξουσίαν
ταύτην; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν
αὐτοῖς. ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ λόγον ἕνα.
ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, κἀγὼ ὑμῖν ἐρῶ ἐν ποίᾳ
ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. τὸ βάπτισμα ἰωάννου
πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων; οἱ δὲ δι-
ελογίζοντο παρ᾽ ἑαυτοῖς λέγοντες. ἐὰν εἴπω-
μεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ ἡμῖν. διατί οὖν οὐκ ἐπι-
στεύσατε αὐτῷ; ἐὰν δὲ εἴπωμεν ἐξ ἀνθρώπων, φο-
βούμεθα τὸν ὄχλον. πάντες γὰρ εἶχον τὸν
ἰωάννην ὡς προφήτην. καὶ ἀποκριθέντες
τῷ ΙΗΣΟΥ εἶπον. οὐκ οἴδαμεν. ἔφη αὐτοῖς
καὶ αὐτός. οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξου-
σίᾳ ταῦτα ποιῶ. τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ; ἄνθρωπος
εἶχε τέκνα δύο, καὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ εἶπεν
τέκνον ὕπαγε σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπε-
λῶνί μου. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν οὐ θέλω. ὕσ-
τερον δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπῆλθεν. καὶ προσελ-
θὼν τῷ δευτέρῳ εἶπεν ὡσαύτως. ὁ δὲ ἀποκρι-
θεὶς, εἶπεν. ἐγὼ κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθεν.
τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησεν τὸ θέλημα τοῦ πα-
τρός;

niam, & diuerſatus eſt illic. Mane aũt
reuertens in ciuitatẽ,eſuriјt.Et cũ uidiſ-
ſet fici arborẽ unã ſecus uiam,uenit ad
eam,& nihil inuenit in ea,niſi folia tm̃.
Et ait illi.Ne poſt hac ex te fructus na-
ſcatur in æternũ,& arefacta eſt cõtinuo
ficus. Et eo uiſo diſcipuli mirati ſunt,
dicentes.Quomodo cõtinuo aruit? Re
ſpondens aũt Ieſus,ait eis. Amen dico
uobis,ſi habueritis fidem, & nõ hæſita
ueritis, non ſolum hoc de ficu facietis,
uerum etiã ſi monti huic dixeritis,tol-
lere & proijce te in mare, fiet. Et omnia
quæcũq; petieritis in oratione creden-
tes,accipietis. Et cum ueniſſet in tem-
plum,acceſſerunt ad eum docentẽ prin
cipes ſacerdotum & ſeniores populi,di
centes. In qua poteſtate hæc facis? Et
quis tibi dedit hanc poteſtatẽ? Reſpõ
dens autẽ Ieſus, dixit eis. Interrogabo
uos & ego unũ ſermonẽ, quẽ ſi dixeri-
tis mihi,& ego uobis dicã in qua pote-
ſtate hæc facio. Baptiſmus Ioannis un
de erat? e celo an ex hominibus? At illi
cogitabãt apud ſe,dicẽtes. Si dixerim⁹
e cœlo,dicet nobis.Quare ergo nõ cre-
didiſtis illi? Sin aũt dixerim⁹ ex hoib⁹,
timemus turbã. Oẽs enim habebãt Io
annem ut ꝓphetam.Et reſpõdentes Ie
ſu,dixerunt.Neſcimus. Ait illis & ipſe.
Nec ego dico uobis in qua poteſtate
hæc faciã.Quid aũt uobis uidet? Ho-
mo habebat duos filios,& accedens ad
primũ, dixit. Fili, uade hodie operare
in uinea mea. Ille autẽ reſpondens,ait.
Nolo.Poſtea uero pœnitentia motus,
abijt.Accedẽs aũt ad alterũ,dixit ſimi-
liter.At ille reſpõdẽs ait.Ego dñe.Et nõ
abijt.Vter e duobus fecit uoluntatẽ pa
tris?

πρῶτος; λέγουσιν αὐτῷ, ὁ πρῶτος. λέγει αὐτοῖς ὁ
ΙΗΣΟΥΣ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ
πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ
θεοῦ. ἦλθεν γὰρ πρὸς ὑμᾶς ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαι
οσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ, οἱ δὲ τελῶναι καὶ
αἱ πόρναι ἐπίστευσαν αὐτῷ. ὑμεῖς δὲ ἰδόντες, οὐ
μετεμελήθητε ὕστερον τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ. Ἄλλην
παραβολὴν ἀκούσατε. Ἄνθρωπός τις ἦν
οἰκοδεσπότης ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ
φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκεν, καὶ ὤρυξεν ἐν
αὐτῷ ληνὸν καὶ ᾠκοδόμησεν πύργον, καὶ ἐξέ
δοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν. ὅτε δὲ
ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλεν τοὺς
δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργούς, λαβεῖν
τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. καὶ λαβόντες οἱ γεωρ-
γοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ. ὃν μὲν ἔδειραν. ὃν δὲ
ἀπέκτειναν, ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν. πάλιν ἀ/
πέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώ-
των, καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως. ὕστερον
δὲ ἀπέστειλεν πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ λέ
γων. ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου. οἱ δὲ γε
ωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς.
οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνω/
μεν αὐτὸν, καὶ κατάσχωμεν τὴν κληρονομίαν
αὐτοῦ. καὶ λαβόντες αὐτὸν, ἐξέβαλον ἔξω τοῦ
ἀμπελῶνος καὶ ἀπέκτειναν. ὅταν οὖν ἔλθῃ
ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωρ
γοῖς ἐκείνοις; λέγουσιν αὐτῷ, κακοὺς κακῶς ἀπο
λέσει αὐτούς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδόσεται ἄλλοις
γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς
ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗ/
ΣΟΥΣ. οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς; λί
θον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος
ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας; παρὰ κυρίου ἐγένετο
αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. διὰ τοῦ
το λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ
θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρ/
ποὺς αὐτῆς. καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον/
τοῦτον συνθλασθήσεται. ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ λικμή
σει αὐτόν.

tris? Et dicunt ei. Prior. Dicit illis Ieſus.
Amē dico uobis, quod publicani & me
retrices præcedunt uos in regnum dei.
Venit enim ad uos Ioannes in uia iu/
ſticiæ, & non credidiſtis ei, publicani
autem & meretrices crediderũt ei, uos
autem cum uidiſſetis nō habuiſtis pœ/
nitentiam poſtea, ut crederetis ei.
Aliam parabolam audite. Homo qui-
dam erat paterfamilias, qui plantauit
uineã, & ſepem circumdedit ei, & fodit
in ea torcular, & ædificauit turrim, & lo
cauit eam agricolis, & peregre profe/
ctus eſt. Cum autem tempus fructuũ
appropinquaſſet, miſit ſeruos ſuos ad
agricolas, ut acciperent fructus eius. Et
agricolæ appræhenſis ſeruis eius, aliũ
ceciderunt, aliũ occiderunt, aliũ uero la
pidauerũt. Iterũ miſit alios ſeruos plu
res prioribus, & fecerunt illis ſimiliter.
Nouiſſime aũt miſit ad eos filiũ ſuũ, di
cēs, reuerebũt filiũ meũ. Agricolæ aũt
uidētes filiũ, dixerunt intra ſe. Hic eſt
hæres, uenite occidamus eũ, & occupe-
mus hæreditatē eius. Et ap̄phenſum
eum, eiecerunt ex uinea, & occiderunt.
Cũ ergo uenerit dñs uineæ, quid faciet
agricolis illis? Aiũt illi. Mali cũ ſint ma
le perdet illos, & uineã ſuã locabit alijs
agricolis, qui reddent ei fructũ tp̄ibus
ſuis. Dicit illis Ieſus. Nunꝗ legiſtis in
ſcripturis? Lapidem quem reprobaue-
runt ædificantes, hic factus eſt in caput
anguli. A dño factum eſt iſtud, & eſt
mirabile in oculis noſtris. Ideo dico uo
bis, auferetur a uobis regnum dei, &
dabitur genti facienti fructus eius. Et
qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, con-
fringetur, ſuper quē uero ceciderit, cōte
E 2 ret eum.

σιν αὐτόν. καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἔγνωσαν, ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει. καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπειδὴ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. πάλιν εἶπεν αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς, λέγων. Ὁμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅς τις ἐποίησεν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ ἀπέστειλεν τοὺς δούλους αὐτοῦ, καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους. καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν. πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους λέγων. εἴπατε τοῖς κεκλημένοις. ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου, καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα. δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. οἱ δὲ ἀμελήσαντες, ἀπῆλθον, ὃς μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρόν, ὃς δὲ εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. ἀκούσας δὲ βασιλεὺς, ὠργίσθη. καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσεν τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησεν. τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ. ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι. πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἐὰν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. καὶ ἐξελθόντες οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς, συνήγαγον, πάντας ὅσους εὗρον πονηρούς τε καὶ ἀγαθοὺς καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων. Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου, καὶ λέγει αὐτῷ. ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; ὁ δὲ ἐφιμώθη. τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνοις. δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. πολλοὶ γάρ εἰσιν κλητοί, ὀλίγοι

teret eum. Et cũ audiſſent principes ſacerdotum & phariſæi parabolas eius, cognouerunt, ꝙ de ſe diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam ſicut prophetam eum habebant. Et reſpondens Ieſus, iterum dixit eis in parabolis, & ait.

XXII

*S*imile factum eſt regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo, & miſit ſeruos ſuos, ut uocaret inuitatos ad nuptias, & nolebant uenire. Iterum miſit alios ſeruos, dicens. Dicite inuitatis. Ecce prandium meũ paraui, tauri mei & altilia occiſa ſunt, & omnia parata, uenite ad nuptias. Illi autẽ neglexerunt & abierunt, alius in uillam ſuam, alius uero ad negociationẽ ſuã. Reliqui uero tenuerunt ſeruos eius, & contumelijs affectos occiderunt. Rex autem cum audiſſet iratus eſt, & miſſis exercitibus ſuis, perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum ſuccendit. Tunc ait ſeruis ſuis. Nuptiæ quidem paratæ ſunt, ſed qui inuitati erant, nõ fuerunt digni. Ite ergo ad exitus uiarum, & quotcumq; inueneritis, uocate ad nuptias. Et egreſſi ſerui eius in uias, congregauerunt omnes quotquot inuenerunt, malos pariter ac bonos, & impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentibus. Ingreſſus autem rex ut uideret diſcumbentes, ubi uidit illic hominem non ueſtitum ueſte nuptiali, ait illi. Amice quomodo huc intraſti, non habens ueſtem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex miniſtris. Ligatis pedibus & manibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium. Multi autem ſunt uocati, pauci

τοί. ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. Τότε πορευ-
θέντες οἱ φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον, ὅ-
πως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ. καὶ
ἀποστέλλουσιν αὐτῷ τοὺς μαθητὰς αὐτῶν
μετὰ τῶν ἡρωδιανῶν λέγοντες. Διδάσκα-
λε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ. καὶ τὴν ὁδὸν
τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις. καὶ οὐ
μέλει σοι περὶ οὐδενός. οὐ γὰρ βλέπεις
πρόσωπον ἀνθρώπων. εἰπὲ οὖν ἡμῖν,
τί σοι δοκεῖ. ἔξεστιν δοῦναι κῆνσον καί-
σαρι. ἢ οὔ; γνοὺς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὴν πονηρί-
αν αὐτῶν, εἶπεν. τί με πειράζετε ὑποκριταί;
ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου.
οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον, καὶ λέ-
γει αὐτοῖς. τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη, καὶ ἡ ἐπιγρα-
φή; λέγουσιν αὐτῷ. καίσαρος. τότε λέ-
γει αὐτοῖς. ἀπόδοτε οὖν τὰ καίσαρος καί-
σαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ, τῷ θεῷ. καὶ ἀκού-
σαντες ἐθαύμασαν, καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀ-
πῆλθον. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐ-
τῷ σαδδουκαῖοι, οἱ λέγοντες, μὴ εἶναι ἀνάστασιν
καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες. διδάσκαλε
μωσῆς εἶπεν. ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων
τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ
τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσει σπέρμα
τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. ἦσαν δὲ παρ᾽ ἡμῖν ἑ-
πτὰ ἀδελφοί. καὶ ὁ πρῶτος γαμήσας,
ἐτελεύτησεν. καὶ μὴ ἔχων σπέρμα, ἀφῆ-
κεν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.
ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, ἕως
τῶν ἑπτά. ὕστερον δὲ πάντων, ἀπέθανεν
ἡ γυνή. ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει, τίνος τῶν ἑπ-
τὰ ἔσται ἡ γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν.
ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. πλα-
νᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφάς, μηδὲ τὴν
δύναμιν τοῦ θεοῦ. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, οὔ-
τε γαμοῦσιν οὔτε γαμίζονται. ἀλλ᾽ ὡς ἄγ-
γελοι τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσίν. περὶ δὲ τῆς ἀνα-
στάσεως τῶν νεκρῶν, οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν
ὑμῖν

ti, pauci uero electi. Tunc abeuntes
phariſæi conſilium cœperunt, ut illa-
quearent eum in ſermone. Et ad illum
mittunt diſcipulos ſuos cum Herodia-
nis, dicentes. Magiſter, ſcimus quod
uerax ſis, & uiam dei in ueritate do-
ceas, & non cures quemquam. Non
enim reſpicis perſonā hominum. Dic
ergo nobis quid tibi uidetur. Licet cen
ſum dari Cæſari, an non? Cognita au-
tem Ieſus malicia eorum, ait. Quid me
tentatis hypocritæ? Oſtendite mihi
numiſma cenſus. At illi obtulerunt ei
denarium. Et ait illis. Cuius eſt imago
hæc, & inſcriptio? Dicunt ei. Cæſaris.
Tunc ait illis. Reddite ergo quæ ſunt
Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt dei, deo.
Et his auditis, mirati ſunt, & omiſſo eo
abierunt. In illo die acceſſerunt ad eum
ſadducæi, qui dicunt non eſſe reſurre-
ctionem, & interrogauerunt eum, dicē-
tes. Magiſter, Moſes dixit, ſi quis mor
tuus fuerit, non habens filium, ut ducat
frater eius uxorem illius, & ſuſcitet ſe-
men fratri ſuo. Erant autem apud nos
ſeptem fratres, & primus uxore ducta
defunctus eſt, & non habens ſemen, re
liquit uxorem ſuam fratri ſuo. Simili-
ter ſecundus & tertius, uſq; ad ſepti-
mum. Nouiſſime autem omnium de-
functa eſt & mulier. In reſurrectione
ergo cuius e ſeptem erit uxor? Omnes
enim habuerunt eam. Reſpondens au
tem Ieſus, ait illis. Erratis, neſcientes
ſcripturas neq; uirtutem dei. In reſurre
ctione enim, neq; matrimonium con-
trahunt, neq; elocantur, ſed ſunt ſicut
angeli dei in cœlo. De reſurrectione ue
ro mortuorum nō legiſtis quod uobis

ὑμῖν ἀπὸ τοῦ θεοῦ λέγοντος. ἐγώ εἰμι ὁ
θεὸς ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς ἰσαάκ, καὶ ὁ θεὸς ἰα-
κώβ. οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς, θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων
καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο
ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, οἱ δὲ φαρισαῖοι ἀ-
κούσαντες ὅτι ἐφίμωσεν τοὺς σαδδουκαί-
ους, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ ἐπηρώ-
τησεν εἷς ἐξ αὐτῶν νομικός τις πειράζων
αὐτὸν καὶ λέγων. διδάσκαλε ποία ἐντολὴ
μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν
αὐτῷ. ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅ-
λῃ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ
διανοίᾳ σου. αὕτη ἐστὶν πρώτη καὶ μεγάλη ἐν-
τολή. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ, ἀγαπήσεις τὸν
πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς
δυσὶν ἐντολαῖς, ὅλος ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆ-
ται κρέμανται. συνηγμένων δὲ τῶν φαρισαί-
ων, ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων.
τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ; τίνος υἱός
ἐστιν; λέγουσιν αὐτῷ, τοῦ Δαβίδ. λέγει αὐτοῖς.
πῶς οὖν Δαβίδ ἐν πνεύματι κύριον αὐτὸν
καλεῖ λέγων; εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου,
κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχ-
θρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.
εἰ οὖν Δαβίδ κύριον αὐτὸν καλεῖ, πῶς υἱὸς αὐ-
τοῦ ἐστι; καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆ-
ναι λόγον. οὐδὲ ἐτόλμησέν τις ἀπ᾽ ἐκείνης
τῆς ἡμέρας ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκ ἔτι.
τότε ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐλάλησεν τοῖς ὄχλοις καὶ
τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων. ἐπὶ τῆς μωσέως
καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φα-
ρισαῖοι. πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν
τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε. κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν
μὴ ποιεῖτε. λέγουσιν γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσιν. δεσ-
μεύουσιν γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα
καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀν-
θρώπων. τῷ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσιν
κινῆσαι αὐτά. πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποι-
οῦσιν πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις.
πλατύνουσιν

dictum eſt a deo,qui ait. Ego ſum de-
us Abraham, & deus Iſaac, & deus Ia
cob. Deus non eſt deus mortuorum,
ſed uiuentium.Et cum audiſſent turbæ
ſtupuerunt de doctrina eius. Phariſæi
aũt cum audiſſent, ꝙ ſilentium impo-
ſuiſſet ſadducæis,conuenerunt in unũ,
& interrogauit eũ unus ex eis legis do-
ctor quiſpiã tentans eũ & dicẽs. Magi
ſter quod eſt mãdatũ magnũ in lege?
Ait illi Ieſus. Diliges dominum deum
tuum ex toto corde tuo, & in tota ani-
ma tua,& in tota mẽte tua. Hoc eſt pri
mum & magnum mandatum. Secun-
dum aũt ſimile eſt huic.Diliges proxi-
mum tuum ſicut teipſum. In his duo-
bus mandatis, uniuerſa lex & prophe
tæ pendẽt. Congregatis autem phari-
ſæis,interrogauit eos Ieſus dicẽs.Quid
uobis uidet̃ de Chriſto,cuius filius eſt?
Dicunt ei.Dauid. Ait illis. Quomodo
ergo Dauid in ſpũ uocat eum dñm, di
cẽs? Dixit dñs dño meo,ſede a dextris
meis,donec ponã inimicos tuos ſcabel-
lum pedum tuoꝝ.Si ergo dauid uocat
eum dñm,quomodo filius eius eſt? Et
nemo poterat ei reſpõdere uerbũ,neqꝫ
auſus fuit qſqꝫ ex eo die eũ amplius in-
terrogare. Tunc Ieſus locutus eſt ad XXIII
turbas,& ad diſcipulos ſuos,dicens.Su
per cathedrã Moiſi ſederunt ſcribæ &
phariſæi. Omnia ergo quæcũqꝫ iuſſe-
rint uos ſeruare,ſeruate, & facite,ſecun
dum opera uero eoꝝ nolite facere. Di-
cunt enim,& nõ faciunt. Colligant enĩ
onera grauia & difficilia portatu, & im
ponunt in humeros hoĩm,cæterũ digi
to ſuo nolunt ea mouere.Omnia uero
opera ſua faciũt,ut uideant̃ ab hoĩbus.
Dilatam

πλατύνουσιν δὲ τὰ φυλακτήρια ἑαυτῶν, καὶ με
γαλύνουσιν τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν.
φιλοῦσιν τὲ τὰς πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δεί
πνοις, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συ
ναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγο/
ραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ῥαβ/
βεί, ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββεί. εἷς γάρ ἐστιν ὑ-
μῶν ὁ καθηγητὴς, ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. πάντες δὲ ὑμεῖς
ἀδελφοί ἐστε. καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῖν ἐ-
πὶ τῆς γῆς. εἷς γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς
οὐρανοῖς. μὴ δὲ κληθῆτε καθηγηταὶ, εἷς γὰρ ὑμῶν ἐ/
στὶν ὁ καθηγητὴς, ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. ὁ δὲ μείζων ὑμῶν
ἔσται ὑμῶν διάκονος, ὅστις δὲ ὑψώσῃ ἑαυτὸν τα
πεινωθήσεται, καὶ ὅστις ταπεινώσῃ ἑαυτὸν, ὑψωθήσε
ται. Οὐαὶ δὲ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑπο
κριταὶ, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν
ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων; ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε
οὐ δὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. οὐ/
αὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκρι/
ταὶ, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ
προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι, διὰ τοῦτο λή/
ψεσθε περισσότερον κρίμα. οὐαὶ ὑμῖν γραμμα
τεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι περιάγετε
τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ποιῆσαι ἕνα
προσήλυτον, καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖ/
τε αὐτὸν υἱὸν γεέννης, διπλότερον ὑ-
μῶν. Οὐαὶ ὑμῖν ὁδηγοὶ τυφλοὶ οἱ λέ-
γοντες, ὃς ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ ναῷ, οὐδέν ἐστιν
ὃς δὲ ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ ὀφεί
λει. μωροὶ καὶ τυφλοὶ. τίς γὰρ μείζων ἐστὶν,
ὁ χρυσὸς, ἢ ὁ ναὸς, ὁ ἁγιάζων τὸν χρυσὸν, καὶ
ὃς ἐὰν ὀμόσῃ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐδέν ἐστιν
ὃς δ᾽ ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ δώρῳ τῷ ἐπάνω αὐ/
τοῦ, ὀφείλει. μωροὶ καὶ τυφλοί. τί γὰρ μεῖ
ζον, τὸ δῶρον, ἢ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἁγιάζον
τὸ δῶρον; ὁ οὖν ὀμόσας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ
ὀμνύει ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐπάνω
αὐτοῦ. καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ ναῷ, ὀμνύει
ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν.

Dilatãt aũt phylacteria ſua,& magnifi
cant fimbrias palliorꝝ ſuorꝝ. Amantq;
primos accubitus ĩ cœnis, & primas ca/
thedras ĩ ſynagogis,& ſalutatiões in fo
ro,& uocari ab hoib⁹ rabbi,uos autẽ no
lite uocari rabbi. Vn⁹ ẽ eñ magiſter ue
ſter,nẽpe Chriſtus. oẽs aũt uos fratres
eſtis. Et patrẽ nolite uocare uobis ſup
terrã. Vn⁹ eſt eñ pater ueſter qui in cœ
lis eſt. Nec uocemini magiſtri, un⁹ eñ
ueſter eſt magiſter,nẽpe Chriſtus. Qui
maior eſt ueſtrũ, erit miniſter ueſter.
Qui aũt ſe exaltauerit,humiliabit̃,& q
ſe humiliauerit, exaltabitur. Væ autẽ
uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qa
clauditis regnũ cœlorꝝ ante hoíes. Vos
enim non intratis,nec aduenientes ſini
tis intrare. Væ uobis ſcribæ & phariſæi
hypocritæ, quia comeditis domos ui-
duarum,dum ſub ꝑtextu orationes lõ/
gas oratis,propter hoc amplius accipi/
etis iudicium. Væ uobis ſcribæ & pha/
riſæi hypocritæ, quia circuitis mare &
aridam ut faciatis unum proſelytum,
& cum fuerit factus, facitis eum filium
gehennæ duplo magis q̃ uos. Væ uo/
bis duces cæci,quia dicitis,quicunq; iu
rauerit per templum,nihil eſt, qui autẽ
iurauerit in auro templi debitor eſt.
Stulti & cæci quid enim maius eſt au/
rum an templum quod ſanctificat, au
rum? Et quicumq; iurauerit in altari,
nihil eſt, quicumq; autem iurauerit in
dono quod eſt ſuper illud, debet. Cæ/
ci qd eñ maius eſt, donũ an altare qđ
ſanctificat donũ? Qui ergo iurauerit
in altari, iurat in eo,& in oibus quæ ſu
per illud ſunt.Et qui iurauerit in tẽplo,
iurat in illo,& in eo qui habitat in ipſo.

καὶ ὁ ὀμώσας ἐν τῷ οὐρανῷ, ὀμνύει ἐν τῷ
θρόνῳ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω
αὐτοῦ. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖ-
οι ὑποκριταὶ, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύο-
σμον, καὶ τὸ ἄνηθον, καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφή-
κατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ
τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν. ταῦτα ἔδει ποιῆ-
σαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι. ὁδηγοὶ τυφλοί, οἱ
διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον
καταπίνοντες. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ
φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι καθαρίζετε τὸ
ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψί-
δος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἁρπαγῆς καὶ
ἀκρασίας. φαρισαῖε τυφλέ, καθάρισον
πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου, καὶ τῆς
παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐ-
τῶν καθαρόν. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ
φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι ὁμοιάζετε
τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν
μὲν, φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ, γέμου-
σιν ὀστέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρ-
σίας. οὕτως, καὶ ὑμεῖς, ἔξωθεν μὲν φαί-
νεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ,
μεστοί ἐστε ὑποκρίσεως, καὶ ἀνομίας.
οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑ-
ποκριταὶ, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους
τῶν προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα
τῶν δικαίων, καὶ λέγετε. εἰ ἤμεθα ἐν ταῖς ἡ-
μέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἤμεθα κοι-
νωνοὶ αὐτῶν, ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν. ὥστε
μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς, ὅτι υἱοί ἐστε τῶν φονευσάντων
τοὺς προφήτας, καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον
τῶν πατέρων ἡμῶν. ὄφεις γεννήματα ἐχιδνῶν
πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης; διὰ
τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς ἡμᾶς προφή-
τας καὶ σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, καὶ ἐξ αὐ-
τῶν ἀποκτενεῖτε καὶ σταυρώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαστι-
γώσετε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν καὶ διώξετε ἀ-
πὸ πόλεως εἰς πόλιν, ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς.
πᾶν

Et qui iurauerit i̅ cœlo, iurat in throno
dei, & in eo, qui ſedet ſuper eum. Væ
uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, q̄a
decimatis mentham & anethum & cy-
minum, & reliquiſtis quæ grauiora ſu̅t
legis, iudicium & miſericordiam & fi-
dem. Hæc oportuit facere, & illa non
omittere. Duces cæci, excolantes culi-
cem, camelum autem glutientes. Væ
uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, q̄a
mu̅datis quod deforis eſt calicis & pa-
ropſidis, intus autem plena ſunt rapi-
na & immundicia. Phariſæe cæce mun
da prius quod intus eſt calicis & paro-
pſidis, ut fiat & id quod deforis eſt mu̅
dum. Væ uobis ſcribæ & phariſæi hy-
pocritæ, quia ſimiles eſtis ſepulchris de
albatis, q̄ foris quide̅ pare̅t hominibus
ſpecioſa, intus uero plena ſunt oſſibus
mortuorum & omni ſpurcitia. Sic &
uos a foris quidem paretis hominibus
iuſti, intus autem pleni eſtis hypocriſi
& iniquitate. Væ uobis ſcribæ & pha-
riſæi hypocritæ, quia ædificatis ſepul-
chra prophetarum, & ornatis monu-
menta iuſtorum, & dicitis. Si fuiſſe-
mus in diebus patrum noſtrorum, no̅
fuiſſemus ſocij eorum in ſanguine pro-
phetarum. Itaq; teſtimonio eſtis uo-
biſmetipſis, quod filij ſitis eorum qui
prophetas occiderunt, uos quoq; im-
plete menſuram patrum ueſtrorum.
Serpentes, progenies uiperarum quo-
modo effugietis iudicium gehennæ?
Ideo, ecce ego mitto ad uos prophe-
tas, & ſapientes & ſcribas, & ex illis occi
detis & crucifigetis, & ex eis flagellabi-
tis in ſynagogis ueſtris, & pſeq̄mini de
ciuitate i̅ ciuitate̅, ut ueniat ſup uos om
nis

πᾶν αἷμα δίκαιον ἐκχυννόμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ αἵματος ἄβελ τοῦ δικαίου ἕως τοῦ αἵματος ζαχαρίου υἱοῦ βαραχίου ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἥξει ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην. ἱερουσαλὴμ ἱερουσαλὴμ ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. λέγω γὰρ ὑμῖν, οὐ μή με ἴδητε ἀπ᾽ ἄρτι ἕως ἂν εἴπητε εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος, ἐν ὀνόματι κυρίου. καὶ ἐξελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. οὐ βλέπετε πάντα ταῦτα; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται.

Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ κατ᾽ ἰδίαν λέγοντες. εἰπὲ ἡμῖν πότε ταῦτα ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας, καὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτοῖς. βλέπετε, μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες, ἐγώ εἰμι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν. μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων, ὁρᾶτε μὴ θροεῖσθε. δεῖ γὰρ τὰ πάντα γενέσθαι ἀλλ᾽ οὔπω ἐστὶν τὸ τέλος. ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσονται, λῖμοι, καὶ λοιμοὶ, καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους. πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων. τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψιν, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων

nis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram, a ſanguine Abel iuſti, uſq; ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. Amen dico uobis, uenient hæc omnia ſuper generationem iſtam. Hieruſalem hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, quotiens uolui congregare filios tuos, quemadmodum gallina cõgregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? Ecce relinquitur uobis domus ueſtra deſerta. Dico enim uobis, non me uidebitis poſt hac, donec dicatis. Benedictus qui uenit in nomine domini. XXIIII

Et egreſſus Ieſus diſcedebat a templo. Et acceſſerunt diſcipuli eius, ut oſtenderent ei ædificationes templi. Ipſe autem reſpondens, dixit illis. Nõne uidetis hæc oĩa? Amen dico uobis, non relinquetur hic lapis ſuper lapidẽ, qui non deſtruatur. Sedente autem eo ſuper montẽ olıueti, acceſſerunt ad eum diſcipuli ſecreto, dicentes. Dic nobis, quando hæc erunt, & quod ſignũ aduentus tui, & conſummationis ſæculi? Et reſpondens Ieſus, dixit eis. Videte, ne quis uos ſeducat. Multi enim uenient in nomine meo, dicentes. Ego ſum Chriſtus, & multos ſeducent. Audituri autẽ eſtis bella & rumores bellorũ, uidete ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, ſed nondum eſt finis. Conſurget enim gens contra gentem, & regnum contra regnum, & erunt peſtilentiæ, & fames, & terremotus per loca. Hæc autem omnia initia ſunt dolorum. Tunc tradent uos in tribulationem, & occident uos, & eritis odio omnibus

ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομά μου
καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοί, καὶ
ἀλλήλους παραδώσουσιν, καὶ μισήσουσιν
ἀλλήλους. καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερ
θήσονται, καὶ πλανήσουσι πολλούς, καὶ
διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσε/
ται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς
τέλος, οὗτος σωθήσεται. καὶ κηρυχθήσεται τὸ
τοῦτο εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκου
μένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν, καὶ
τότε ἥξει τὸ τέλος. ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέ
λυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ δανιὴλ τοῦ
προφήτου ἑστὸς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀναγινώσκων
νοείτω. τότε οἱ ἐν τῇ ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν
ἐπὶ τὰ ὄρη, ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβαινέτω
ἆραι τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ μὴ
ἐπιστρεψάτω ὀπίσω ἆραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ. οὐαὶ
δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις, καὶ ταῖς θηλαζού/
σαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. προσεύχε/
σθε δέ, ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶ/
νος, μηδὲ ἐν σαββάτῳ. ἔσται γὰρ τότε θλί/
ψις μεγάλη, οἵα οὐ γέγονεν ἀπ᾽ ἀρχῆς κόσ/
μου ἕως τοῦ νῦν, οὐδ᾽ οὐ μὴ γένηται. καὶ εἰ
μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν
ἐσώθη πᾶσα σάρξ, διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτούς,
κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. τότε ἐάν
τις ὑμῖν εἴπῃ, ἰδοὺ ὧδε ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἢ ὧδε,
μὴ πιστεύσητε. ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχρι/
στοι, καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσιν ση/
μεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι
εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς, ἰδοὺ προεί/
ρηκα ὑμῖν. ἐὰν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν, ἰδοὺ ἐν τῇ
ἐρήμῳ ἐστίν, μὴ ἐξέλθητε, ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμεί
οις, μὴ πιστεύσητε. ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξ/
έρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως
δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ
ἀνθρώπου. ὅπου γὰρ ἐὰν ᾖ τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συ/
ναχθήσονται οἱ ἀετοί. εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλί/
ψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται
καὶ ἡ σελήνη

omnibus gentibus,ꝓpter nomen meū.
Et tunc ſcādalizabuntur multi, & alius
alium inuicē tradent, & odio habebūt
inuicē. Et multi pſeudo ꝓphetæ ſurgēt
& ſeducent multos, & quoniā abunda/
bit iniquitas, refrigeſcet charitas multo
rum. Qui aūt perſeuerauerit uſq; in fi/
nem, hic ſaluus erit. Et p̄dicabitur hoc
euangelium regni in uniuerſo orbe in
teſtimonium omnibus gētibus, & tunc
ueniet conſummatio. Cum ergo uide/
ritis abominationem deſolatiōis, quæ
dicta eſt a Daniele propheta ſtantem
in loco ſancto, qui legit, intelligat. Tūc
qui in iudæa ſunt, fugiant ad montes,
& qui in tecto, non deſcendat tollere
aliquid de domo ſua, & qui in agro, nō
reuertatur tollere tunicam ſuā. Væ aūt
pregnantibus & nutriētibus in illis die
bus. Orate autem, ut non fiat fuga ue/
ſtra hyeme uel ſabbato. Erit em̄ tunc tri
bulatio magna, qualis nō fuit ab initio
mundi uſq; modo, neq; fiet. Et niſi bre
uiati fuiſſent dies illi, nō fieret ſalua om
nis caro, ſed ꝓpter electos breuiabun/
tur dies illi. Tunc ſi quis uobis dixerit,
ecce hic Chriſtus aut illic, nolite crede/
re. Surgēt enim pſeudochriſti & pſeu
do prophetæ, & dabunt ſigna magna
& prodigia, ita ut in errorē inducantur
ſi fieri poteſt, etiā electi. Ecce p̄dixi uo/
bis. Si ergo dixerint uobis, ecce in deſer
to eſt, nolite exire, ecce in penetralibus
nolite credere. Sicut enim fulgur exit
ab oriente, & apparet uſq; in occiden
tem, ita erit aduentus filij hominis.
Vbicumq; enim fuerit cadauer, illic cō/
gregabūtur & aquilæ. Statim aūt poſt
tribulationē dierū illoꝝ ſol obſcurabit
& luna

καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀσέ
ρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ δυνάμεις τῶν
οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ τότε φανήσε-
ται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐ
ρανῷ, καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς
γῆς, καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐ
πὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως
καὶ δόξης πολλῆς. καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους
αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης, καὶ
ἐπισυνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν
τεσσάρων ἀνέμων ἀπ᾽ ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄ-
κρων αὐτῶν. ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν πα
ραβολήν. ὅταν ἤδη ὁ κλάδος αὐτῆς γένηται
ἁπαλὸς, καὶ τὰ φύλλα ἐκφυῇ, γινώσκετε ὅ/
τι ἐγγὺς τὸ θέρος. οὕτως καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδη-
τε πάντα ταῦτα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν
ἐπὶ θύραις, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ
γενεὰ αὕτη ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται. ὁ
οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι
μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐ/
κείνης καὶ τῆς ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι
τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου μόνος. ὥσπερ
δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἡ πα
ρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ὥσπερ γὰρ
ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πρὸ τοῦ κατα-
κλυσμοῦ τρώγοντες, καὶ πίνοντες, γα/
μοῦντες, καὶ ἐκγαμίζοντες, ἄχρι ἧς ἡ-
μέρας εἰσῆλθεν νῶε εἰς τὴν κιβωτόν.
καὶ οὐκ ἔγνωσαν, ἕως ἦλθεν ὁ κατακλυσ-
μὸς, καὶ ἦρεν ἅπαντας, οὕτως ἔσται καὶ
ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. τότε δύο
ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ, εἷς παραλαμβά-
νεται, καὶ εἷς ἀφίεται. δύο ἀλήθουσαι ἐν
τῷ μύλωνι, μία παραλαμβάνεται, καὶ μία
ἀφίεται. γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποίᾳ ὥ
ρᾳ ὁ κύριος ὑμῶν ἔρχεται. ἐκεῖνο δὲ γινώσκετε, ὅτι
εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης ποίᾳ φυλακῇ ὁ κλέπ
της ἔρχεται ἐγρηγόρησεν ἄν, καὶ οὐκ ἂν εἴασεν δι
ορυχθῆναι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς
γίνεσθε

& luna non dabit lumen ſuum, & ſtel/
læ cadent de cœlo, & uirtutes cœlorum cō
mouebuntur, & tunc apparebit ſignū
filij hominis in cœlo, & tunc plangent
omnes tribus terræ, & uidebunt filium
hominis uenientem in nubibus cœli cū
uirtute & gloria multa. Et mittet ange
los ſuos cum tubæ uoce magna, & con
gregabunt electos eius a quattuor uē/
tis a ſummis cœlorum, uſque ad termi-
nos eorum. Ab arbore autem fici diſci
te parabolam, cum iam ramus eius te-
ner fuerit, & folia fuerint enata, ſcitis
quod prope ſit æſtas. Ita & uos cū ui/
deritis hæc omnia, ſcitote quod prope
ſit in foribus. Amen dico uobis, non
præteribit ætas hæc, donec omnia iſta
fiant. Cœlum & terra tranſibunt, uer-
ba autem mea non præteribunt. Cæ/
terum de die illo & hora nemo ſcit, ne
angeli, quidem cœlorum, niſi pater
meus ſolus. Sed ſicut erant dies Noe,
ita erit & aduentus filij hominis. Si-
cut enim erant in diebus ante diluuiū
edentes & bibentes, contrahentes ma
trimonium, & nuptum dantes uſque ad
eum diem, quo intrauit Noe in arcam
& non cognouerunt, donec ueniſſet
diluuium, & ſuſtuliſſet omneis, ita
erit & aduentus filij hominis. Tunc
duo erunt in agro, unus aſſumitur,
& unus relinquitur. Duæ molentes
in mola, una aſſumitur, & una re-
linquitur. Vigilate ergo, quia neſci-
tis qua hora dominus ueſter uenturus
ſit. Illud autem ſcitote, quoniam ſi
ſciſſet paterfamilias qua hora fur uen/
turus fuiſſet, uigilaſſet utique, & non ſi/
uiſſet perfodi domū ſuam. Ideo & uos
eſtote

γίνεσθε ἕτοιμοι, ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι αὐτοῖς τὴν τροφὴν ἐν καιρῷ; μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὑρήσει ποιοῦντα οὕτως. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ, καταστήσει αὐτόν. ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, χρονίζει ὁ κύριός μου ἐλθεῖν, καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς συνδούλους, ἐσθίειν δὲ καὶ πίνειν μετὰ τῶν μεθυόντων, ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ, μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν τοῦ νυμφίου, πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν μωραὶ, καὶ αἱ πέντε φρόνιμοι. αἵτινες μωραὶ λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας ἑαυτῶν, οὐκ ἔλαβον μεθ᾽ ἑαυτῶν ἔλαιον, αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν, μετὰ τῶν λαμπάδων. χρονίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν πᾶσαι καὶ ἐκάθευδον. μέσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν, ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ. τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκεῖναι, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν. αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον. δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν, ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται, ἀπεκρίθησαν δὲ αἱ φρόνιμοι λέγουσαι, μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν. πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς. ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος, καὶ αἱ ἕτοιμοι, εἰσῆλθον μετ᾽ αὐτοῦ εἰς τοὺς γάμους, καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα. ὕστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι λέγουσαι. κύριε κύριε ἄνοιξον ἡμῖν, ὁ δὲ

eſtote parati, quia qua hora non puta-
tis, ea filius hominis uẽturus eſt. Quiſ-
nam eſt fidelis ſeruus & prudens, quẽ
præfecit dominus famulitio ſuo, ut
det illis cibum in tempore? Beatus
ſeruus ille, quem cũ uenerit dominus
eius inuenerit ſic facientem. Amen di-
co uobis, quoniam ſuper omnia bona
ſua conſtituet eum. Qꝫ ſi dixerit, ſer-
uus ille malus in corde ſuo, cunctatur
dominus meus uenire, & cœperit per-
cutere cõſeruos, imo mãducare & bibe-
re cũ ebrijs, ueniet dñs ſerui illius in die
quo nõ expectat, & hora qua ignorat,
& diſſecabit eũ, partẽq; eiꝰ ponet cũ hy
pocritis, illic erit ploratꝰ & ſtridor dẽtiũ
Tunc ſimile fiet regnũ cœloꝝ decẽ XXV
uirginibus, q̃ ſumptis lãpadibus ſuis,
exierunt in occurſum ſponſo. Quinq;
autem ex eis erant fatuæ, & quinq; pru
dentes, quæ erãt fatuæ acceptis lampa-
dibus nõ ſumpſerunt oleũ ſecum. Pru-
dentes uero acceperunt oleum in uaſis
ſuis cum lampadibus. Moram autem
faciente ſponſo, dormitauerũt omnes,
& dormierũt. Media autem nocte cla-
mor factus eſt, ecce ſponſus uenit, exi-
ite obuiam ei. Tũc ſurrexerunt omnes
uirgines illæ, & apparauerunt lãpades
ſuas. Fatuæ autẽ ſapientibus dixerunt.
Date nobis de oleo ueſtro, quia lãpa-
des noſtræ extinguunt'. Reſpõderunt
aũt prudẽtes, dicẽtes. Ne qñ nõ ſuffici-
at nobis & uobis, ſed ite potius ad eos
q uẽdũt, & emite uobis. Porro dũ irent
emptum, uenit ſponſus, & quæ paratæ
erant intrauerunt cum eo ad nuptias,
& clauſa eſt ianua. Poſtea uero ueniũt
& reliq̃ uirgines, dicẽtes. Dñe dñe aperi
nobis

ἡμῖν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν. Ἀμὴν λέγω ὑ-
μῖν. οὐκ οἶδα ὑμᾶς, γρηγορεῖτε οὖν,
οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν,
ἐν ᾗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Ὥσπερ γὰρ
ἄνθρωπός τις ἀποδημῶν, ἐκάλεσεν τοὺς ἰδί
ους δούλους, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς, τὰ ὑπάρ
χοντα αὐτοῦ, καὶ ᾧ μὲν ἔδωκεν πέντε τάλαν
τα, ᾧ δὲ, δύο, ᾧ δὲ, ἓν, ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν
δύναμιν, καὶ ἀπεδήμησεν εὐθέως. πορευθεὶς
δὲ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, εἰργάσατο ἐν
αὐτοῖς καὶ ἐποίησεν, ἄλλα πέντε τάλαντα.
ὡσαύτως καὶ ὁ τὰ δύο, ἐκέρδησεν καὶ αὐτὸς, ἄλ
λα δύο. ὁ δὲ τὸ ἓν λαβὼν, ἀπελθὼν ὤρυξεν ἐν
τῇ γῇ, καὶ ἀπέκρυψεν τὸ ἀργύριον τοῦ κυρίου
αὐτοῦ. μετὰ δὲ χρόνον πολὺν ἔρχεται ὁ κύρι
ος τῶν δούλων ἐκείνων, καὶ συναίρει μετ᾽ αὐ
τῶν λόγον. καὶ προσελθὼν ὁ τὰ πέντε τάλαν
τα λαβὼν, προσήνεγκεν ἄλλα πέντε τάλαν/
τα λέγων. κύριε πέντε τάλαντά μοι παρέ-
δωκας, ἴδε ἄλλα πέντε τάλαντα ἐκέρδησα ἐν
αὐτοῖς. ἔφη δὲ αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ. εὖ δοῦλε
ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός. ἐπὶ
πολλῶν σε καταστήσω, εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν
τοῦ κυρίου σου. προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὰ δύο τά/
λαντα λαβὼν, εἶπεν, κύριε, δύο τάλαντά μοι
παρέδωκας, ἴδε ἄλλα δύο τάλαντα, ἐκέρ-
δησα ἐπ᾽ αὐτοῖς. ἔφη αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ. εὖ
δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς,
ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἴσελθε εἰς τὴν χα-
ρὰν τοῦ κυρίου σου. προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὸ ἓν τά-
λαντον λαβὼν, εἶπεν. κύριε, ἔγνων σε, ὅτι
αὐστηρὸς εἶ ἄνθρωπος, θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπει/
ρας καὶ συνάγων ὅθεν οὐ διεσκόρπισας. καὶ φο/
βηθεὶς, ἀπελθὼν ἔκρυψα τὸ τάλαντόν σου ἐν τῇ
γῇ, ἴδε ἔχεις τὸ σόν. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ κύριος αὐ
τοῦ εἶπεν αὐτῷ. πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ᾔδεις
ὅτι θερίζω ὅπου οὐκ ἔσπειρα, καὶ συνάγω ὅθεν
οὐ διεσκόρπισα, ἔδει οὖν σε βαλεῖν τὸ ἀργύ/
ριόν μου τοῖς τραπεζίταις, καὶ ἐλθὼν ἐγὼ ἐ/
κομισάμην

nobis. At ille reſpondens ait, Amen di
co uobis, neſcio uos, uigilate itaq;, quia
neſcitis diem neq; horam, in qua filius
hominis ueniet, Sicut enim homo qui/
dam peregre proficiſcens, uocauit ſer-
uos ſuos, & tradidit illis bona ſua. Et
huic quidem dedit quinq; talenta, alij
aũt duo, alij uero unũ, unicuiq; ſecũdũ
propriã facultatẽ, & profectus eſt ſta-
tim. Abijt autem qui quinq; talenta ac
ceperat, & operatus eſt in eis, & cõfecit
alia quinq;. Similiter & qui duo accepe
rat/lucratus eſt & ipſe alia duo. Qui au
tem unũ acceperat, abiens fodit in ter/
ram, & abſcondit pecuniã dñi ſui. Poſt
multũ uero tpis uenit dñs ſeruorum illorum
& ponit rationẽ cũ eis. Et accedens qui
quinq; talenta acceperat, obtulit alia
quinq; talenta dicẽs. Dñe, quinq; talen
ta tradidiſti mihi, ecce alia quinq; lucra
tus ſum in eis. Ait illi dñs eius. Euge ſer
ue bone & fidelis, ſup pauca fuiſti fide
lis, ſup multa te conſtituã, intra in gau-
diũ dñi tui. Accedens aũt & q duo talẽ
ta acceperat, ait. Dñe, duo talẽta tradi
diſti mihi, ecce alia duo lucrat9 ſũ in eis.
Ait illi dñs ei9. Euge ſerue bone & fide
lis, ſup pauca fuiſti fidelis, ſup multa te
conſtituã, intra in gaudiũ dñi tui. Acce
dens aũt & q unũ talẽtũ acceperat, ait.
Dñe, nouerã te quod homo durus ſis,
metẽs ubi nõ ſeminaſti, & cõgregãs in/
de ubi nõ ſparſiſti, & territus abij & ab
ſcondi talentũ tuũ in terra. Ecce habes
qđ tuũ eſt. Reſpõdẽs aũt dñs ei9, dixit
ei. Serue male & piger, ſciebas qđ metã
ubi nõ ſeminaui, & congregẽ illinc ubi
non ſparſi. Oportuit ergo te cõmittere
pecuniã meã mẽſariis, & ueniẽs ego re-
F cepiſſem

κομισάμην ἂν τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ. ἄρατε οὖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ δότε τῷ ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα. τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται, τοῦ δὲ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀφορίσει αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων. ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων, καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων. τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. ἐπείνασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με. ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με. γυμνὸς, καὶ περιεβάλετέ με, ἠσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με. ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρός με. τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ οἱ δίκαιοι, λέγοντες. κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα καὶ ἐθρέψαμεν, ἢ διψῶντα καὶ ἐποτίσαμεν; πότε δέ σε εἴδομεν ξένον, καὶ συνηγάγομεν; ἢ γυμνὸν καὶ περιεβάλομεν; πότε δέ σε εἴδομεν ἀσθενῆ ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθομεν πρός σε; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐρεῖ αὐτοῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. τότε ἐρεῖ καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων. πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, ὃ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. ἐπείνασα γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με. ξένος ἤμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με. γυμνὸς, καὶ οὐ περιεβάλετέ με. ἀσθενὴς καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με. τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ καὶ αὐτοὶ λέγον-

cepiſſẽ utiq; qđ meũ eſt cũ uſura. Tolli te itaq; ab eo talẽtũ, & date ei q habet decẽ talẽta. Omni eñ habenti dabit᷑, & abundabit. Qui uero nõ habet, etiã id qđ habet auferet᷑ ab eo. Et inutilem ſeruũ eijcite in tenebras exteriores, illic erit fletus & ſtridor dentium. Cum autem uenerit filius hoīs in gloria ſua & omnes ſancti angeli cũ eo, tunc ſedebit ſuper ſedem gloriæ ſuæ, & cõgregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicẽ, ſicut paſtor ſegregat oues ab hædis, & ſtatuet oues quidẽ a dextris ſuis, hædos aũt a ſiniſtris. Tũc dicet rex his q a dextris eius erũt. Venite benedicti patris mei, poſſidete paratũ uobis regnũ a cõſtitutione mũdi. Eſuriui eñ, & dediſtis mihi manducare. Sitiui, & dediſtis mihi bibere. Hoſpes erã, & collegiſtis me. Nudꝰ, & operuiſtis me. Infirmus, & uiſitaſtis me. In carcere erã, & ueniſtis ad me. Tũc rñdebũt ei iuſti dicẽtes. Dñe, qñ te uidimus eſurientẽ, & pauimꝰ, aut ſitiẽtẽ, & dedimus tibi potũ? Qñ aũt te uidimus hoſpitẽ, & collegimus te, aut nudũ, & cooperuimus te, aut qñ te uidimꝰ infirmũ, aut in carcere, & uenimus ad te? Et reſpondẽs rex, dicet illis. Amen dico uobis, quatinus feciſtis uni de his fratribꝰ meis minimis, mihi feciſtis. Tunc dicet & his qui a ſiniſtris erunt. Diſcedite a me maledicti in ignẽ æternũ, q paratꝰ eſt diabolo & angelis eius. Eſuriui eñ & nõ dediſtis mihi mãducare. Sitiui, & non dediſtis mihi potũ. Hoſpes erã, & nõ collegiſtis me. Nudꝰ, & nõ opuiſtis me. Infirmꝰ & in carcere erã, & nõ uiſitaſtis me. Tũc reſpõdebũt ei & ipſi dicẽ-

τες. κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα ἢ δι/
ψῶντα, ἢ ξένον, ἢ γυμνὸν, ἢ ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυ/
λακῇ, καὶ οὐ διηκονήσαμέν σοι; τότε ἀποκρι/
θήσεται αὐτοῖς λέγων. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ'
ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχί
στων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε. καὶ ἀπελεύσονται
οὗτοι, εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς
ζωὴν αἰώνιον. Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ πάντας τοὺς λόγους τούτους, εἶπεν
τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡ/
μέρας τὸ πάσχα γίνεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ
που παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι. τότε συν
ήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ
οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρ
χιερέως, τοῦ λεγομένου καιάφα. καὶ συνεβου
λεύσαντο, ἵνα τὸν ΙΗΣΟΥΝ κρατήσωσιν δό/
λῳ, καὶ ἀποκτείνωσιν. Ἔλεγον δέ. μὴ ἐν τῇ ἑορ
τῇ, ἵνα μὴ θόρυβος γένηται ἐν τῷ λαῷ. τοῦ
δὲ ΙΗΣΟΥ γενομένου ἐν βηθανίᾳ ἐν οἰκίᾳ σί
μωνος τοῦ λεπροῦ, προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ ἀ/
λάβαστρον μύρου ἔχουσα βαρυτίμου, καὶ κα/
τέχεεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀνακειμένου.
ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἠγανάκτησαν λέ
γοντες, εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη; ἠδύνατο γὰρ
τοῦτο τὸ μύρον πραθῆναι πολλοῦ, καὶ δοθῆναι
πτωχοῖς. γνοὺς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτοῖς.
τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί; ἔργον γὰρ καλὸν
εἰργάσατο εἰς ἐμέ. πάντοτε γὰρ, τοὺς πτωχοὺς
ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε.
βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώμα
τός μου, πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι ἐποίησεν.
Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγ
γέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, λαληθήσε/
ται, καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη εἰς μνημόσυνον αὐ/
τῆς. τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα ὁ λεγό/
μενος ἰούδας ὁ ἰσκαριώτης πρὸς τοὺς ἀρχι/
ερεῖς, εἶπεν. τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑ/
μῖν παραδώσω αὐτόν; οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριά/
κοντα ἀργύρια, καὶ ἀπὸ τότε, ἐζήτει εὐκαιρίαν
ἵνα αὐτὸν

tes. Dñe, quando te uidimus eſurientẽ,
aut ſitiẽtẽ, aut hoſpitẽ, aut nudũ, aut in/
firmum, aut in carcere, & nõ miniſtraui
mus tibi? Tunc reſpondebit illis, dicẽs.
Amen dico uobis, quatinus nõ feciſtis
uni de minoribus his, nec mihi feciſtis.
Et ibunt hi in ſuppliciũ æternum, iuſti
autẽ in uitã æternã. Et factũ eſt cũ cõ XXVI
ſummaſſet Ieſus ſermones hos oẽs, di/
xit diſcipulis ſuis. Scitis qđ poſt biduũ
paſcha fit, & filius hoĩs traditur ut cru/
cifigatur. Tũc cõgregati ſunt principes
ſacerdotũ & ſcribæ & ſeniores populi ĩ
atriũ principis ſacerdotũ, qui dicebatur
Caipha, & conſiliũ fecerunt, ut Ieſum
dolo tenerent, & occiderent. Dicebant
aũt. Nõ in die feſto, ne tumultus fiat
in populo. Cum aũt Ieſus eſſet in Be/
thania in domo Simonis leproſi, acceſ/
ſit ad eum mulier habens alabaſtrnm
unguẽti precioſi, & effudit ſuper caput
ipſius recumbentis. Videntes aũt diſci
puli, indignati ſunt, dicẽtes. Ad quid ꝑ/
ditio hæc? Potuit ẽm iſtud unguẽtum
uenundari magno, & dari pauperibus.
Eo aũt cognito Ieſus ait illis. Quid mo
leſti eſtis mulieri? Opus ẽm bonũ ope
rata eſt erga me. Nã ſemꝑ pauperes ha
betis uobiſcum, me aũt nõ ſemper ha/
betis. Mittens ẽm hæc unguẽtum hoc
in corpus meũ, ad ſepeliendũ me fecit.
Amen dico uobis, ubicũq; ꝑdicatũ fue
rit hoc euangeliũ in toto mundo, dicẽt
& qđ hoc hæc fecit ĩ memoriã ipſiꝰ. Tũc
abijt unꝰ de duodecim, q dicebat Iudas
iſcariotes ad prĩcipes ſacerdotũ, & ait il
lis. Quid uultis mihi dare, & ego uobis
eũ tradã? At illi cõſtituerũt ei triginta
argẽteos. Et exinde q̃rebat optunitatẽ

ἵνα αὐτὸμ παραδῷ. τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμωμ
προσῆλθομ οἱ μαθηταὶ τῷ ΙΗΣΟΥ λέγοντες
αὐτῷ. ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖμ τὸ
πάσχα; ὁ δὲ εἶπεμ. ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιμ
πρὸς τὸμ δεῖνα, καὶ εἴπατε αὐτῷ. ὁ διδάσκα/
λος λέγει. ὁ καιρός μου ἐγγύς ἐστιμ, πρός σε
ποιῶ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου, καὶ ἐποί/
ησαμ οἱ μαθηταὶ ὡς συνέταξεμ αὐτοῖς ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ καὶ ἡτοίμασαμ τὸ πάσχα. ὀψίας δὲ γε
νομένης, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα. καὶ ἐσθι/
όντωμ αὐτῶν, εἶπεμ. ἀμὴν λέγω ὑμῖμ, ὅτι
εἷς ἐξ ὑμῶμ παραδώσει με, καὶ λυπούμενοι
σφόδρα, ἤρξαντο λέγειμ αὐτῷ ἕκαστος αὐ/
τῶν. μή τι ἐγώ εἰμι κύριε; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς,
εἶπεμ. ὁ ἐμβάψας μετ᾽ ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ
τὴν χεῖρα, οὗτός με παραδώσει. ὁ μὲν υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου ὑπάγει, καθὼς γέγραπται περὶ αὐ
τοῦ. οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι᾽ οὗ ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου παραδίδοται, καλὸμ ἦμ αὐτῷ εἰ οὐκ
ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. ἀποκριθεὶς δὲ
ἰούδας ὁ παραδιδοὺς αὐτὸμ εἶπεμ. μή τι ἐγώ
εἰμι ῥαββί; λέγει αὐτῷ, σὺ εἶπας, ἐσθιόντωμ
δὲ αὐτῶν, λαβὼμ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὸμ ἄρτομ καὶ εὐ/
χαριστήσας, ἔκλασεμ καὶ ἐδίδου τοῖς μαθη
ταῖς, καὶ εἶπεμ. λάβετε φάγετε, τοῦτό ἐστιμ τὸ
σῶμά μου. καὶ λαβὼμ τὸ ποτήριομ καὶ εὐχα/
ριστήσας, ἔδωκεμ αὐτοῖς λέγωμ. πίετε ἐξ αὐτοῦ
πάντες. τοῦτο γάρ ἐστιμ τὸ αἷμά μου τὸ τῆς και
νῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶμ ἐκχυνόμενομ
εἰς ἄφεσιμ ἁμαρτιῶμ. λέγω δὲ ὑμῖμ, οὐ μὴ
πίω ἀπάρτι ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς
ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταμ αὐ/
τὸ πίνω μεθ᾽ ὑμῶμ καινὸμ ἐν τῇ βασιλείᾳ
τοῦ πατρός μου. καὶ ὑμνήσαντες, ἐξῆλθομ εἰς
τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶμ. τότε λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗ/
ΣΟΥΣ. πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν
ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. γέγραπται γάρ. πατά
ξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρό
βατα τῆς ποίμνης. μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναί με,
προάξω

ut cũ traderet. Prima aũt die azymorum
acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicẽtes
ei. Vbi uis paremus tibi comedere pa/
ſcha? At ille dixit. Ite in ciuitatem ad
quendã, & dicite ei. Magiſter dicit. Tẽ
pus meũ ppe eſt, apud te facio paſcha
cum diſcipulis meis. Et fecerũt diſcipu-
li ſicut cõſtituit illis Ieſus, & parauerũt
paſcha. Veſpere autem facto diſcum/
bebat cum duodecim, & edentibus il-
lis, dixit. Amen dico uobis, quod unus
ueſtrum me traditurus eſt. Et cõtriſta/
ti ualde, cœperũt ſinguli illorum dicere ei.
Nunquid ego ſum domine? At ipſe re
ſpondens, ait. Qui intinxit mecum ma
num in catino, hic me tradet. Filius qui
dem hominis uadit ſicut ſcriptũ eſt de
illo. Væ autem homini illi per quem fi
lius hominis traditur. Bonũ erat ei, ſi
natus non fuiſſet homo ille. Reſpon-
dens autem Iudas qui tradidit eum, di
xit. Nunquid ego ſum rabbi? Ait illi.
Tu dixiſti. Veſcentibus aũt eis, accepit
Ieſus panẽ & cũ egiſſet gratias, fregit
deditq; diſcipulis ſuis, & ait. Accipite
comedite, hoc eſt corpus meum. Et ac-
cepto calice, gratijs actis, dedit illis, di-
cens. Bibite ex hoc omnes. Hic eſt em̃
ſanguis meus qui eſt noui teſtamenti,
qui pro multis effũditur in remiſſionẽ
peccatorum. Dico aũt uobis, non bibam
poſthac ex hoc genimine uitis uſq; in
diem illum cum illud bibã uobiſcũ no
uum in regno patris mei. Et hymno di
cto, exierunt in montem olíueti. Tunc
dicit illis Ieſus. Omnes uos ſcandalum
patiemini in me in iſta nocte. Scriptũ
eſt enim. Percutiã paſtorẽ & diſpergen
tur oues gregis. Poſtq̃ aũt reſurrexero
præcedam

image
not
available

μεῖον λέγων, ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστιν, κρατή
σατε αὐτόν. καὶ εὐθέως προσελθὼν τῷ ΙΗΣΟΥ
εἶπεν. χαῖρε ῥαββεί. καὶ κατεφίλησεν αὐτόν.
ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ. ἑταῖρε ἐφ᾽ ὃ πάρει; τό
τε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν
ΙΗΣΟΥΝ καὶ ἐκράτησαν αὐτόν. καὶ ἰδοὺ εἷς τῶν
μετὰ ΙΗΣΟΥ, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἀπέσπασεν
τὴν μάχαιραν αὐτοῦ, καὶ πατάξας τὸν δοῦλον τοῦ
ἀρχιερέως, ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον. τότε λέγει
αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀπόστρεψόν σου τὴν μάχαιραν
εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. πάντες γὰρ οἱ λαμβάνοντες μάχαι
ραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται. ἢ δοκεῖς ὅτι οὐ
δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ
παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγ
γέλων; πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ γραφαί, ὅτι οὕ
τως δεῖ γενέσθαι. ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εἶπεν ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ τοῖς ὄχλοις, ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε με-
τὰ μαχαιρῶν, καὶ ξύλων συλλαβεῖν με, καθ᾽ ἡ-
μέραν πρὸς ὑμᾶς ἐκαθεζόμην, διδάσκων ἐν
τῷ ἱερῷ, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με. τοῦτο δὲ ὅλον γέ
γονεν, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ τῶν προφη-
τῶν. τότε οἱ μαθηταὶ πάντες, ἀφέντες αὐτὸν ἔ-
φυγον. οἱ δὲ κρατήσαντες τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἀπήγα
γον πρὸς καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα, ὅπου οἱ γραμ-
ματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνήχθησαν. ὁ δὲ πέ-
τρος ἠκολούθει αὐτῷ ἀπὸ μακρόθεν, ἕως τῆς αὐλῆς τοῦ
ἀρχιερέως, καὶ εἰσελθὼν ἔσω, ἐκάθητο μετὰ τῶν
ὑπηρετῶν ἰδεῖν τὸ τέλος. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρε
σβύτεροι, καὶ τὸ συνέδριον ὅλον ἐζήτουν ψευδο-
μαρτυρίαν κατὰ τοῦ ΙΗΣΟΥ ὅπως αὐτὸν θανατώσου
σιν, καὶ οὐχ εὗρον, καὶ πολλῶν ψευδομαρτύ-
ρων προσελθόντων, οὐχ εὗρον. ὕστερον δὲ προ-
σελθόντες δύο ψευδομάρτυρες, εἶπον. οὗτος ἔ-
φη. δύναμαι καταλῦσαι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ
τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι αὐτόν. καὶ ἀναστὰς ὁ
ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ. οὐδὲν ἀποκρίνῃ; τί οὗτοί
σου καταμαρτυροῦσιν; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἐσιώπα. καὶ
ἀποκριθεὶς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ. ἐξορκίζω
σε κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς εἰ σὺ εἶ ὁ

ΧΡΙΣΤΟΣ

gnū dicēs. Quēcūq; oſculat⁹ fuero, ipſe
eſt, tenete eū. Et cōfeſtim accedēs ad Ie
ſum dixit. Aue rabbi, & oſculat⁹ eſt eū.
Dixitq; illi Ieſus. Amice, ad quid ades?
Tūc acceſſerūt & man⁹ iniecerūt i Ieſū,
& tenuerūt eū. Et ecce un⁹ ex his q erāt
cū Ieſu, extēdēs manū exemit gladiū ſu
um, & ꝑcutiēs ſeruū pricipis ſacerdotū,
āputauit auriculā ei⁹. Tūc ait illi Ieſus.
Cōuerte gladiū tuū i locū ſuū. Oēs em̄
q acceperint gladiū, gladio peribūt. An
putas qđ nō poſſum nūc rogare patrē
meū, & exhibebit mihi plus q̄ꝫ duode
cim legiōes angeloꝝ? Quō ergo imple
bunt̄ ſcripturæ qa ſic oportet fieri. In il
la hora dixit Ieſus turbis. Tanq̄ꝫ ad la
tronē exiſtis cū gladijs & fuſtib⁹ comp̄
hēdere me, quotidie apud uos ſedebā
docēs in tēplo & nō me tenuiſtis. Hoc
aūt totū factū eſt ut cōplerent̄ ſcriptu
ræ ꝓphetaꝝ. Tunc diſcipuli oēs relicto
eo fugerūt. At illi tenētes Ieſū duxerūt
ad Caiphā principē ſacerdotū, ubi ſcri-
bæ & ſeniores cōuenerāt. Petrus aūt ſe
quebat̄ eū a longe uſq; in atriū princi-
pis ſacerdotū. Et igreſſus intro, ſedebat
cū miniſtris, ut uideret finē. Principes
autem ſacerdotū & ſeniores, & totū cō
ſilium quærebant falſū teſtimoniū cō-
tra Ieſū ut morti eū traderēt, & nō inue
niebāt, etiā cū multi falſi teſtes acceſſiſ-
ſent, nō inueniebāt. Nouiſſime aūt ue-
nerūt duo falſi teſtes, & dixerūt. Hic di
xit. Poſſū deſtruere tēplum dei, & in tri
duo ædificare illud. Et ſurgēs princeps
ſacerdotū, ait illi. Nihil reſpondes? Cur
iſti aduerſū te teſtificant̄? Ieſus aūt tace
bat. Et princeps ſacerdotū ait illi. Adiu
ro te ꝑ deū uiuū, ut dicas nobis ſi tu es

Chriſtus

ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
σὺ εἶπας. πλὴν λέγω ὑμῖν. ἀπ᾽ ἄρτι ὄψεσθε τὸν
υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνά
μεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. τό
τε ὁ ἀρχιερεὺς διέῤῥηξεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λέγων.
ὅτι ἐβλασφήμησεν. τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρ
τύρων. ἴδου νῦν ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ.
τί ὑμῖν δοκεῖ; οἱ δὲ ἀποκριθέντες, εἶπον. ἔνοχος
θανάτου ἐστίν. τότε ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον
αὐτοῦ, καὶ ἐκολάφισαν αὐτόν. οἱ δέ, ἐῤῥάπισαν λέ
γοντες, προφήτευσον ἡμῖν ΧΡΙΣΤΕ, τίς ἐστιν ὁ
παίσας σε; ὁ δὲ πέτρος ἔξω ἐκάθητο ἐν τῇ αὐλῇ.
καὶ προσῆλθεν αὐτῷ μία παιδίσκη λέγουσα.
καὶ σὺ ἦσθα μετὰ ΙΗΣΟΥ τοῦ γαλιλαίου. ὁ δέ, ἠρνή
σατο ἔμπροσθεν αὐτῶν πάντων λέγων. οὐκ οἶδα
ὃ λέγεις. ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν εἰς τὸν πυλῶνα, εἶ
δεν αὐτὸν ἄλλη, καὶ λέγει τοῖς ἐκεῖ, καὶ οὗτος
ἦν μετὰ ΙΗΣΟΥ τοῦ ναζωραίου. καὶ πάλιν ἠρνήσα
το μετὰ ὅρκου, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον, με
τὰ μικρὸν δὲ προσελθόντες οἱ ἑστῶτες, εἶπον
τῷ πέτρῳ. ἀληθῶς καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ, καὶ γὰρ ἡ λα
λιά σου, δῆλόν σε ποιεῖ. τότε ἤρξατο καταναθεμα
τίζειν καὶ ὀμνύειν, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. καὶ
εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησεν, καὶ ἐμνήσθη ὁ πέ
τρος τοῦ ῥήματος ΙΗΣΟΥ, εἰρηκότος αὐτῷ, ὅτι πρὶν
ἀλέκτορα φωνῆσαι τρὶς ἀπαρνήσῃ με. καὶ ἐξελ
θὼν ἔξω, ἔκλαυσεν πικρῶς. πρωΐας δὲ γενομέ
νης, συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ
οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ ΙΗΣΟΥ, ὥστε θανα
τῶσαι αὐτόν. καὶ δήσαντες αὐτόν, ἀπήγαγον καὶ παρέ
δωκαν αὐτὸν ποντίῳ πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι. τότε
ἰδὼν ἰούδας ὁ παραδιδοὺς αὐτόν, ὅτι κατεκρίθη,
μεταμεληθεὶς ἀπέστρεψεν τὰ τριάκοντα ἀρ
γύρια τοῖς ἀρχιερεῦσιν, καὶ τοῖς πρεσβυτέροις
λέγων. ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῶον. οἱ δὲ
εἶπον. τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψει. καὶ ῥίψας τὰ ἀρ
γύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησεν, καὶ ἀπελθὼν ἀ
πήγξατο. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια, εἶ
πον. οὐκ ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν ἐπεὶ
τιμὴ

Chriſtus filiꝰ dei. Dicit illi Ieſus. Tu di
xiſti. Veꝝtñ dico uobis, amodo uidebi
tis filiũ hoīs ſedētē a dextris ꝟtutis, &
uenietē in nubibꝰ cœli. Tũc princeps ſa
cerdotũ diſſcidit ueſtimēta ſua, dicens.
Blaſphemauit. Quid inſuꝑ egemꝰ teſti
bus? Ecce nũc audiſtis blaſphemiã eiꝰ.
Quid uobis uidet? At illi rñdētes dixe
rũt. Reus ē mortis. Tunc expuerũt i fa
ciē eiꝰ, & colaphis eũ cæciderũt. Alij aũt
palmas ĩ faciē eiꝰ dederũt, dicētes. Pro/
phetiza nobis chriſte, qs ē q te pcuſſit?
Petrꝰ ꝟo ſedebat foris ĩ atrio, & acceſſit
ad eũ una ancillula dicēs. Et tu cũ Ieſu
galilæo eras. At ille negauit corã oibꝰ,
dicēs. Neſcio qd dicas. Cũ aũt exiſſet ĩ
ueſtibulũ, uidit eũ alia ãcilla, & ait his q
erãt ibi. Et hic erat cũ Ieſu nazareno. Et
iteꝝ negauit cũ iuramto, ñ noui hoiem.
Et poſt puſillũ acceſſerũt q ſtabãt. & di
xerunt Petro. Vere & tu ex illis es, nã &
loqla tua te manifeſtũ facit. Tũc cœpit
deteſtari & iurare, nõ noui hoiem. Et cõ
tinuo gallꝰ cãtauit, & recordatꝰ ē Petrꝰ
ꝟbi Ieſu, q dixerat ei, priꝰ q̃ gallꝰ cãtet,
ter me negabis, & egreſſus foras, fleuit
amare. Mane aũt facto cõciliũ inierũt XXVII.
oēs pricipes ſacerdotũ & ſeniores ppli
aduerſus Ieſũ, ut eũ morti traderēt. Et
uinctũ eũ adduxerũt põtio Pilato pſidi
Tũc uidēs Iudas q eũ tradidit q dãna
tus eēt, pnia ductꝰ, retulit triginta argē
teos principibꝰ ſacerdotũ & ſenioribus
dicēs. Peccaui, tradēs ſanguinē innoxiũ
At illi dixerũt. Quid ad nos? tu uidebis
Et proiectis argenteis in tēplo receſſit,
& abiens laqueo ſe ſuſpēdit. Principes
aũt ſacerdotũ acceptis argēteis, dixerũt
Non licet eos mittere in corbonã, quia
precium

τιμὴ αἵματός ἐστιν. συμβούλιον δὲ λαβόντες ἠ-
γόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως εἰς τα-
φὴν τοῖς ξένοις, διὸ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος ἀγρὸς
αἵματος ἕως τῆς σήμερον. τότε ἐπληρώθη τὸ ῥη-
θὲν, διὰ ἱερεμίου τοῦ προφήτου λέγοντος.
καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια τὴν τι-
μὴν τοῦ τετιμημένου ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱ-
ῶν ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν
τοῦ κεραμέως, καθὼς συνέταξέν μοι κύριος. ὁ
δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ
ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ ἡγεμὼν λέγων, σὺ εἶ ὁ
βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἔφη αὐ-
τῷ. σὺ λέγεις. καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐ-
τὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων,
οὐδὲν ἀπεκρίνατο. τότε λέγει αὐτῷ ὁ πιλᾶ-
τος. οὐκ ἀκούεις πόσα σου κατὰ μαρτυροῦ-
σιν; καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲ ἓν ῥῆμα.
ὥστε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν. κατὰ δὲ
ἑορτὴν εἰώθει ὁ ἡγεμὼν ἀπολύειν ἕνα τῷ
ὄχλῳ δέσμιον, ὃν ἤθελον. εἶχον δὲ τότε δέσ-
μιον ἐπίσημον λεγόμενον βαραββᾶν. συνη-
γμένων οὖν αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ πιλᾶτος.
τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν, βαραββᾶν, ἢ ΙΗ-
ΣΟΥΝ τὸν λεγόμενον ΧΡΙΣΤΟΝ; ᾔδει γὰρ ὅτι
διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν. καθημένου δὲ
αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος ἀπέστειλεν πρὸς αὐτὸν
ἡ γυνὴ αὐτοῦ λέγουσα. μηδέν σοι καὶ τῷ δι-
καίῳ ἐκείνῳ, πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον, κατ'
ὄναρ δι' αὐτόν. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύ-
τεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους, ἵνα αἰτήσωνται τὸν
βαραββᾶν, τὸν δὲ ΙΗΣΟΥΝ ἀπολέσωσιν. ἀπο-
κριθεὶς δὲ ὁ ἡγεμὼν, εἶπεν αὐτοῖς. τίνα θέλε-
τε ἀπὸ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν. οἱ δὲ εἶπον.
βαραββᾶν. λέγει αὐτοῖς ὁ πιλᾶτος. τί οὖν ποι-
ήσω ΙΗΣΟΥΝ τὸν λεγόμενον ΧΡΙΣΤΟΝ, λέ-
γουσιν αὐτῷ πάντες. Σταυρωθήτω. ὁ δὲ ἡγε-
μὼν, ἔφη. τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; οἱ δὲ
περισσῶς ἔκραζον, λέγοντες. Σταυρω-
θήτω. ἰδὼν δὲ ὁ πιλᾶτος, ὅτι οὐδὲν
ὠφελεῖ

preciū ſanguinis eſt. Cōcilio aūt inito
emerunt ex illis agrū figuli in ſepultu-
ram peregrinoꝝ, qua propter uocatus
eſt ager ille ager ſanguinis uſqꝫ in ho-
diernum diem. Tūc impletū eſt quod
dictū eſt per Hieremiā ꝓphetā, dicen-
tem. Et acceperūt triginta argenteos p̄-
cium app̄ciati quē app̄ciauerunt a filiis
iſrael, & dederunt eos in agrū figuli, ſi-
cut conſtituit mihi dn̄s. Ieſus aūt ſtetit
ante p̄ſidē, & interrogauit eum p̄ſes, di
cens. Tu es rex iudeoꝝ? Dicit illi Ieſus.
Tu dicis Et cū accuſaret a principibus
ſacerdotū & ſenioribus, nihil reſpōdit.
Tunc dicit illi Pilatus. Nō audis q̄ꝫ mul
ta aduerſum te dicunt teſtimonia? Et
nō reſpondit ei ad ullū uerbū, ita ut mi
raretur p̄ſes uehementer. Per diem aūt
ſolennē cōſueuerat p̄ſes turbæ dimitte
re unū uinctū quē uoluiſſent. Habebat
aūt tūc unū uinctū inſignē qui diceba
tur Barabbas. Cōgregatis ergo illis, di
xit pilatus. Quē uultis dimittā uobis,
Barabbā an Ieſum q dicit Chriſtus?
Sciebat em̄, ꝙ ꝓpter īuidiā tradidiſſēt
eum. Sedēte aūt illo ꝓ tribunali, miſit
ad eū uxor eius, dicens. Nihil tibi cū iu
ſto illo, multa em̄ paſſa ſū hodie ī ſom
nis ꝓpter eū. Principes aūt ſacerdotū
& ſeniores perſuaſerunt turbis ut pete-
rent Barabbā, Ieſum uero perderēt. Re
ſpondens aūt p̄ſes ait illis. Quē uultis
uobis e duobꝰ dimittā? At illi dixerūt,
Barabbā. Dixit illis Pilatus. Quid igit̄
faciam de Ieſu, qui dicitur Chriſtus?
Dicunt omnes. Crucifigatur. Ait illis
præſes.. Quid enim mali fecit? At illi
magis clamabant, dicentes. Crucifiga-
tur. Videns autem Pilatus quod nihil
proficeret

ὠφελεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται, λαβὼν ὕδωρ ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου λέγων. ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου, ὑμεῖς ὄψεσθε, καὶ ἀποκριθεὶς, πᾶς ὁ λαὸς εἶπεν. τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ᾽ ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν βαραββᾶν, τὸν δὲ ΙΗΣΟΥΝ φραγελλώσας, παρέδωκεν αὐτοῖς ἵνα σταυρωθῇ. τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλαβόντες, τὸν ΙΗΣΟΥΝ εἰς τὸ πραιτώριον, συνήγαγον ἐπ᾽ αὐτὸν ὅλην τὴν σπεῖραν, καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην, καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐνέπαιζον αὐτῷ λέγοντες. χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων. καὶ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτὸν, ἔλαβον τὸν κάλαμον καὶ ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι. ἐξερχόμενοι δὲ εὗρον ἄνθρωπον κυρηναῖον, ὀνόματι σίμωνα. τοῦτον ἠγγάρευσαν, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον γολγοθᾶ, ὅ ἐστιν λεγόμενος κρανίου τόπος, ἔδωκαν αὐτῷ πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον, καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελεν πιεῖν. σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλλοντες κλῆρον, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου. διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τὴν αἰτίαν αὐτοῦ γεγραμμένην, οὗτός ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων. τότε σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο λησταί, εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων. οἱ δὲ παραπορευόμενοι, ἐβλασφήμουν αὐτόν. κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν

καὶ λέγοντες

ꝓficeret, ſed magis tumultus fieret, accepta aqua, lauit manus corã populo, dicens. Innocens ego ſum a ſanguine huins iuſti, uos uidebitis. Et reſpondẽs uniuerſus populus, dixit. Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Tunc dimiſit illis Barabbã, Ieſum aũt flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur, tũc milites præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorio, congregauerunt ad eum uniuerſam cohortem, & cũ exuiſſent eum, circũdederunt ei chlamydem coccineã. Et plectentes coronam de ſpinis, impoſuerunt ſuper caput eius, & harundinẽ in dexterã eius, & genuflexo ante eum illudebant ei, dicẽtes. Aue rex iudeoꝝ. Et cum expuiſſent in eum, acceperunt harundinẽ, & percutiebant caput eius. Et poſtq̃ illuſerunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum ueſtimentis ſuis, & abduxerunt eum ut crucifigerent. Exeuntes aũt inuenerunt hominẽ cyreneũ nomine Simonẽ. hunc angariauerunt ut tolleret crucẽ eius. Et uenerunt in locũ qui dicit᷑ golgotha, quod eſt caluarie locus. Et dederunt ei acetũ bibere cũ felle mixtum. Et cũ guſtaſſet noluit bibere. Poſtq̃ aũt crucifixerunt eũ, diuiſerunt ueſtimenta eius, ſortem mittentes, ut impleret᷑ quod dictũ eſt per prophetam. Diuiſerunt ſibi ueſtimenta mea, & ſuper ueſtem meam miſerunt ſortem. Et ſedentes ſeruabant eũ ibi, & impoſuerũt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptam. Hic eſt Ieſus rex iudeorum. Tunc crucifixi ſunt cũ eo duo latrones unus a dextris, & un⁹ a ſiniſtris. Prætereuntes autem blaſphemabãt eum, mouentes capita ſua,

& dicentes

καὶ λέγοντες. ὁ καταλύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν
ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτόν. εἰ υἱὸς
εἶ τοῦ θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁμοίως
καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν γραμ
ματέων, καὶ πρεσβυτέρων ἔλεγον, ἄλ-
λους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι.
εἰ βασιλεὺς ἰσραήλ ἐστι, καταβάτω νῦν ἀπὸ
τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. πέποι-
θεν ἐπὶ τὸν θεόν. ῥυσάσθω νῦν αὐτὸν εἰ θέλει αὐ
τόν. εἶπε γὰρ, ὅτι θεοῦ εἰμὶ υἱός. τὸ δ᾽ αὐτὸ καὶ
οἱ λησταὶ οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ ὠνείδιζον
αὐτόν. ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ
πᾶσαν τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐνάτης. περὶ δὲ τὴν
ἐνάτην ὥραν, ἀνεβόησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ φωνῇ μεγά
λῃ λέγων. ηλεὶ ἠλεὶ λαμᾶ σαβαχθανί. τοῦτ᾽
ἔστιν θεέ μου θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;
τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἑστώτων ἀκούσαντες ἔλεγον,
ὅτι ἠλίαν φωνεῖ οὗτος. καὶ εὐθέως δραμὼν
εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ λαβὼν σπόγγον, πλήσας τε
ὄξους καὶ περιθεὶς καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτόν.
οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον, ἄφες, ἴδωμεν εἰ ἔρχεται ἠ
λίας σώσων αὐτόν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ πάλιν κρά
ξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκεν τὸ πνεῦμα. καὶ
ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς
δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ
αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθη
σαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγί
ων ἠγέρθησαν, καὶ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μνημείων
μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁ
γίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς. ὁ
δὲ ἑκατόνταρχος καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ τηροῦντες
τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἰδόντες τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γενό
μενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες, ἀλη
θῶς θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος. ἦσαν δὲ ἐκεῖ γυναῖκες
πολλαὶ ἀπὸ μακρόθεν, θεωροῦσαι, αἵτινες
ἠκολούθησαν τῷ ΙΗΣΟΥ ἀπὸ τῆς γαλιλαί
ας διακονοῦσαι αὐτῷ, ἐν αἷς ἦν μαρίαμ ἡ μα
γδαληνή, καὶ μαρία ἡ τοῦ ἰακώβου, καὶ ἰω
σῆ μήτηρ, καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν ζεβεδαίου.
ὀψίας

& dicentes. Qui deſtruis templū dei,
& in triduo ædificas. ſalua temetipſum
ſi filius dei es, deſcende de cruce. Simili
ter & principes ſacerdotum illudentes
cum ſcribis & ſenioribus, dicebāt. Alios
ſaluos fecit, ſeipſū nō poteſt ſaluū face
re. Si rex Iſrael ē, deſcēdat nūc de cruce
& credemꝰ ei. Cōfidit in deo, liberet eū
nūc ſi uult eū. Dixit em̄, filiꝰ dei ſū. Idip
ſum aūt & latrōes q crucifixi erāt cū eo
īproperabāt ei. A ſexta aūt hora tene/
bræ factæ ſunt ſuꝑ uniuerſā terrā uſq;
ad horā nonā, & circa horā nonam cla
mauit Ieſus uoce magna, dicēs. Eli eli
lāma azabthani. Hoc ē, Deꝰ meꝰ deus
meꝰ, ut qd dereliqſti me? Quidā aūt il
lic ſtantiū cū audiſſent, dicebant. Heliā
uocat iſte. Et cōtinuo currēs unus ex eis
acceptā ſpongiā impleuit aceto, & ipo/
ſuit harūdini, & dabat ei bibere. Cæte/
ri uero dicebāt. Sine, uideamꝰ an ueni
at helias liberaturꝰ eū. Ieſus aūt iteꝝ cū
clamaſſet uoce magna, emiſit ſpm̄. Et
ecce uelū tēpli ſciſſū eſt in duas partes
a ſummo uſq; deorſum. Et terra mota
eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta
aperta ſunt, & multa corpora ſanctoꝝ,
qui dormierant, ſurrexerunt. & exeun
tes de monumentis poſt reſurrectionē
eius, uenerunt in ſanctā ciuitatē, & ap/
paruerūt multis. Centurio aūt & q cū
eo erant cuſtodiētes Ieſū uiſo terræmo
tu & his q̄ facta fuerāt, timuerūt ualde
dicentes. Vere filius dei erat iſte. Erant
autem ibi mulieres multæ, a longe ſpe
ctantes, q̄ ſecutæ fuerant Ieſum a Gali
lææ miniſtrantes ei, inter quas erat Ma
ria magdalene, & Maria Iacobi, & Io/
ſe mater, & mater filiorum Zebedæi.
Cum autem

ὀψίας δὲ γενομένης, ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσι-
ος ἀπὸ ἀριμαθαίας, τὸ ὄνομα ἰωσὴφ, ὃς καὶ αὐ-
τὸς ἐμαθήτευσεν τῷ ΙΗΣΟΥ. οὗτος προσελ-
θὼν τῷ πιλάτῳ, ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ.
τότε ὁ πιλᾶτος, ἐκέλευσεν ἀποδοθῆναι τὸ
σῶμα. καὶ λαβὼν τὸ σῶμα ὁ ἰωσὴφ, ἐνετύλι-
ξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν
τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν ἐν
τῇ πέτρᾳ, καὶ προσκυλίσας λίθον μέγαν
τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου, ἀπῆλθεν. ἦν δὲ ἐκεῖ μα-
ριὰμ ἡ μαγδαληνὴ καὶ ἡ ἄλλη μαρία, καθήμε-
ναι ἀπέναντι τοῦ τάφου. τῇ δὲ ἐπαύριον
ἥτις ἐστὶν μετὰ τὴν παρασκευὴν, συνήχθη-
σαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι πρὸς
πιλᾶτον, λέγοντες. κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι
ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν, μετὰ τρεῖς ἡ-
μέρας ἐγείρομαι. κέλευσον οὖν, ἀσφαλισθῆ-
ναι τὸν τάφον, ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας, μήπο-
τε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέψωσιν αὐ-
τὸν, καὶ εἴπωσιν τῷ λαῷ, ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νε-
κρῶν, καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώ-
της. ἔφη δὲ αὐτοῖς ὁ πιλᾶτος. ἔχετε κουστω-
δίαν, ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε. οἱ δὲ
πορευθέντες, ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγί-
σαντες τὸν λίθον, μετὰ τῆς κουστωδίας.

Ὀψὲ δὲ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μί-
αν σαββάτων, ἦλθεν μαρία ἡ μαγδαληνὴ,
καὶ ἡ ἄλλη μαρία θεωρῆσαι τὸν τάφον. καὶ
ἰδοὺ σεισμὸς ἐγένετο μέγας. ἄγγελος γὰρ κυ-
ρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ προσελθὼν, ἀπεκύ-
λισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, καὶ ἐκάθητο ἐ-
πάνω αὐτοῦ. ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ,
καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσ χιών. ἀπὸ
δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες,
καὶ ἐγένοντο ὡσ νεκροί. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγ-
γελος εἶπεν ταῖς γυναιξίν. μὴ φοβεῖσθε ὑ-
μεῖς. οἶδα γὰρ ὅτι ΙΗΣΟΥΝ τὸν ἐσταυρωμένον
ζητεῖτε. οὐκ ἔστιν ὧδε. ἠγέρθη γὰρ καθὼς εἶ-
πεν. δεῦτε ἴδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο ὁ κύ-
ριος. καὶ

Cum aūt ueſpera facta eſſet, uenit ho-
mo diues ab Arimathæa, nomine Io-
ſeph, qui & ipſe diſcipulus fuerat Ieſu.
Hic acceſſit ad Pilatū, & petijt corpus
Ieſu. Tunc Pilatus iuſſit reddi corpus.
Et accepto corpore, Ioſeph inuoluit il-
lud in ſindone munda, & poſuit illud
in monumēto ſuo nouo, qđ exciderat
in petra, & aduoluit ſaxū magnum ad
oſtiū monumēti, & abijt. Erat autē ibi
Maria magdalene & altera Maria, ſe-
dentes cōtra ſepulchrū. Poſtero aūt die
q̄ eſt poſt paraſceuen, cōuenerunt prin
cipes ſacerdotū & phariſæi ad Pilatū,
dicentes. Dn̄e recordati ſumus, qđ ſedu
ctor ille dixit adhuc uiuēs, poſt tres di-
es reſurgā. Iube ergo muniri ſepulchrū
uſq; in diem tertiū, ne quādo ueniāt di
ſcipuli eius, & furent' eū, & dicant ple-
bi, ſurrexit a mortuis, & erit nouiſſimus
error peior priore. Ait illis Pilatus. Ha
betis cuſtodiā, Ite cuſtodite ſicut ſcitis.
Illi aūt abeuntes, munierunt ſepulchrū
obſignato lapide cum cuſtodia.

Veſpere autē ſabbatorū qđ luceſcit XX-
in unā ſabbatoꝝ, uenit Maria magda- VIII
lene, & altera Maria, ut uiderent ſepul-
chrum. Et ecce terremotꝰ factus eſt ma
gnus. Angelus em̄ dn̄i deſcendit de cœ
lo, & accedens, reuoluit lapidē ab oſtio
& ſedebat ſup eum. Erat aūt aſpectus
eius ſicut fulgur, & ueſtimēta eius ſicut
nix. Præ timore aūt eius concuſſi ſunt
cuſtodes, & facti ſunt uelut mortui. Re
ſpondens aūt angelus, dixit mulieribꝰ.
Nolite timere uos. Scio enim, quod Ie-
ſum qui crucifixus eſt, quæritis. Non
eſt hic, ſurrexit enim ſicut dixit. Veni-
te & uidete locum ubi poſitus erat do-
minus

ριος. καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἰδοὺ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε, ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν. καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης, ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ ΙΗΣΟΥΣ ἐπήντησεν αὐταῖς λέγων. χαίρετε, αἱ δὲ προσελθοῦσαι, ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ. τότε λέγει αὐταῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ,. μὴ φοβεῖσθε, ὑπάγετε ἀπαγγείλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν γαλιλαίαν. κἀκεῖ με ὄψονται. πορευομένων δὲ αὐτῶν, ἰδού τινες τῆς κουστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα. καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων συμβούλιόν τε λαβόντες. ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις λέγοντες. εἴπατε ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτὸν νυκτὸς ἐλθόντες, ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων. καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν αὐτόν. καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν. οἱ δὲ λαβόντες τὰ ἀργύρια, ἐποίησαν ὡς ἐδιδάχθησαν. καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ ἰουδαίοις, μέχρι τῆς σήμερον.

Οἱ δὲ ἕνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν γαλιλαίαν, εἰς τὸ ὄρος οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. καὶ ἰδόντες αὐτὸν προσεκύνησαν αὐτῷ, οἱ δὲ ἐδίστασαν. καὶ προσελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐλάλησεν αὐτοῖς λέγων. ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

τέλος τοῦ κατὰ ματθαῖον εὐαγγελίου.

minus. Et cito eũtes dicite diſcipulis eiꝰ quod ſurrexit a mortuis, & ecce p̃cedit uos in galilææ̃, ibi eũ uidebitis, ecce p̃dixi uobis. Et exierunt cito de monumento cũ timore & gaudio magno currẽtes ut renuntiarẽt diſcipulis eius. Cũ autẽ iſſent ad renũtiandũ diſcipulis eius, Et ecce Ieſus occurrit illis, dicẽs. Auete. Illæ autẽ acceſſerunt & tenuerũt pedes eius, & adorauerunt eũ. Tunc ait illis Ieſus. Nolite timere. Ite renunciate fratribus meis ut eãt in Galilææ̃, ibi me uidebũt. Quæ cũ abiiſſent, ecce quidã de cuſtodibus uenerũt in ciuitatem, & renũciauerũt principibus ſacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum ſenioribus, conſilio habito pecuniam copioſam dederunt militibus, dicentes. Dicite, quod diſcipuli eius nocte uenerunt & furati ſunt eum nobis dormientibus. Et ſi hoc auditum fuerit a præſide, nos ſuadebimus ei, & ſecuros uos faciemus. At illi accepta pecunia fecerunt ſicut erant edocti. Et diuulgatum eſt uerbum iſtud apud iudæos uſq; in hodiernum diem. Vndecim autem diſcipuli abierunt in Galilæam in montem, ubi conſtituerat illis Ieſus. Et uidentes eum adorauerũt, quidã aũt dubitauerunt. Et accedẽs Ieſus, locutus eſt eis dicens. Data eſt mihi oĩs poteſtas in cœlo & in terra. Euntes ergo docete oẽs gentes, baptizãtes eos in nomine patris, & filij, & ſpũs ſancti, docẽtes eos ſeruare oĩa q̃cũq; mãdaui uobis. Et ecce ego uobiſcũ ſum oĩbus diebus, uſq; ad conſũmationẽ ſæculi.

Euangelij ſecundũ Matthæũ finis.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ

ΑΡΧΗ τοῦ εὐαγγελίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

Ἐγένετο ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. καὶ ἐξεπορεύοντο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ ἰουδαία χώρα καὶ οἱ ἱεροσολυμῖται. καὶ ἐβαπτίζοντο πάντες ἐν τῷ ἰορδάνῃ ποταμῷ ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. ἦν δὲ ὁ ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ, καὶ ἐσθίων ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον, καὶ ἐκήρυσσεν λέγων. ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. ἐγὼ μὲν ἐβάπτισα ὑμᾶς ἐν ὕδατι, αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ. καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἦλθεν ΙΗΣΟΥΣ ἀπὸ ναζαρὲθ τῆς γαλιλαίας. καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ ἰωάννου ἐν τῷ ἰορδάνῃ. καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος, εἶδεν σχιζομένους τοὺς οὐρανούς, καὶ τὸ πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν. καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν. σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. καὶ εὐθέως τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον. καὶ ἦν ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμέρας

EVANGELIVM SECVNVVM MARCVM

INitiũ euãgelij Ieſu Chriſti filij dei, ſicut ſcriptum eſt in prophetis. Ecce ego mitto nunciũ meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuã ante te, uox clamantis in deſerto, parate uiam domini, rectas facite ſemitas eius. Erat baptizãs in deſerto Ioannes, & prædicans baptiſmũ pœnitentiæ in remiſſionem peccatoꝝ. Et egrediebantur ad eum tota Iudææ regio, & hieroſolymitæ, & baptizabantur omnes ab illo in Iordane flumine, confitentes peccata ſua. Erat aũt Ioannes ueſtitus pilis cameli & zona pellicea circa lũbos ſuos, & ueſcebatur locuſtis, ac melle ſylueſtri, & p̃dicabat, dicens. Veniet qui fortior eſt me poſt me, cuius non ſum idoneus, ut procumbens ſoluam corrigiam calciamentoꝝ. Ego quidem baptizaui uos in aqua, ille uero baptizabit uos in ſpiritu ſancto. Et factnm eſt in diebus illis, uenit Ieſus a Nazareth Galilææ, & baptizatus eſt a Ioanne in Iordane. Et ſtatim cum aſcenderet ex aqua uidit diſcindi cœlos, & ſpm̃ quaſi columbã deſcendentẽ ſuper illũ. Et uox facta eſt de cœlis. Tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum eſt. Et continuo ſpiritus illum emittit in deſertum, & erat illic in deſerto dies

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

μῷ ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ. καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων, καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ. Μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι ἰωάννην, ἦλθεν ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὴν γαλιλαίαν κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ καὶ λέγων. ὅτι πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. περιπατῶν δὲ περὶ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας, εἶδεν σίμωνα καὶ ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρα ἐν τῇ θαλάσσῃ. ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἁλιεῖς ἀνθρώπων. καὶ εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ προβὰς ἐκεῖθεν ὀλίγον, εἶδεν ἰάκωβον τὸν τοῦ ζεβεδαίου καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ αὐτοὺς ἐν τῷ πλοίῳ καταρτίζοντας τὰ δίκτυα. καὶ εὐθέως ἐκάλεσεν αὐτούς. καὶ ἀφέντες τὸν πατέρα αὐτῶν ζεβεδαῖον ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τῶν μισθωτῶν, ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ. καὶ εἰσπορεύονται εἰς καπερναούμ. καὶ εὐθέως τοῖς σάββασιν εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, ἐδίδασκεν. καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς. καὶ ἦν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ. καὶ ἀνέκραξεν λέγων ἔα. τί ἡμῖν καὶ σοὶ ΙΗΣΟΥ ναζαρηνέ; ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἶδά σε τίς εἶ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγων. φιμώθητι καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ. καὶ σπαράξαν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, καὶ κράξαν φωνῇ μεγάλῃ, ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ. καὶ ἐθαμβήθησαν πάντες, ὥστε συζητεῖν πρὸς αὐτοὺς, λέγοντας. τί ἐστιν τοῦτο; τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη ὅτι κατ᾽ ἐξουσίαν; καὶ τοῖς πνεύμασιν τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ. ἐξῆλθεν δὲ ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εὐθὺς εἰς ὅλην τὴν περίχωρον τῆς γαλιλαίας. καὶ εὐθέως ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξελθόντες

to dies q̃draginta,& tentabatur a ſatana,eratq; cũ beſtijs, & angeli miniſtrabant illi. Poſtq̃ autẽ traditus eſſet Ioannes,uenit Ieſus in Galilæam prædicans euangelium regni dei,& dicẽs. im pletum eſt tempus, & appropinquauit regnũ dei,reſipiſcite & credite in euangelio. Cũ ambularet aũt ſecus mare galilææ,uidit Simonẽ & Andreã fratrem eius,iacientes retia in mare,erant eñ piſcatores. Et dixit eis Ieſus. Venite poſt me,& faciam uos fieri piſcatores hoim. Et protinus relictis retibus, ſecuti ſunt eum. Et progreſſus illinc puſillum,uidit Iacobũ filium Zebedæi,& Ioannẽ fratrem eius,qui & ipſi in naui ſarciebant retia,& ſtatim uocauit illos. Et relicto patre ſuo Zebedæo in naui cũ mercennarijs,ſecuti ſunt eum. Et ingrediuntur Capernaũ, & ſtatim ſabbatis ingreſſus in ſynagogã docebat. Et ſtupebant ſup doctrina eius. Erat eñ docens eos tanq̃ poteſtatẽ habens,& nõ ſicut ſcribæ. Et erat in ſynagoga eoꝝ homo in ſpũ imundo,& exclamauit dicens. Ah, Quid rei nobis tecũ eſt Ieſu nazarene, ueniſti ad perdendum nos? Noui te qui ſis,ſanctus dei. Et increpauit illum Ieſus dicens. Obmuteſce & exi de homine. Et cum diſcerpſiſſet eum ſpiritus ĩmundus, & exclamaſſet uoce magna, exijt ab eo. Et obſtupuerunt omnes, ita ut conquirerent inter ſe, dicentes. Quid eſt hoc? Quæ doctrina noua hæc? Quia in poteſtate etiam ſpiritibus immundis imperat, & obediunt ei. Emanauit autem fama eius ſtatim in totam undiq; regionem Galilææ finitimam. Et protinus e ſynagoga egreſſi

ἐξελθόντες, ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν σίμωνος,
καὶ ἀνδρέου μετὰ ἰακώβου καὶ ἰωάννου. ἡ δὲ
πενθερὰ σίμωνος κατέκειτο πυρέσσουσα. καὶ
εὐθέως λέγουσιν αὐτῷ περὶ αὐτῆς. καὶ προσ/
ελθὼν ἤγειρεν αὐτὴν κρατήσας τῆς χειρὸς αὐ
τῆς, καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετὸς εὐθέως, καὶ
διηκόνει αὐτοῖς. ὀψίας δὲ γενομένης, ὅτε ἔδυ
ὁ ἥλιος ἔφερον πρὸς αὐτὸν πάντες τοὺς κα
κῶς ἔχοντας καὶ τοὺς δαιμονιζομένους καὶ
ἡ πόλις ὅλη ἐπισυνηγμένη ἦν πρὸς τὴν θύραν
καὶ ἐθεράπευσεν πολλοὺς κακῶς ἔχοντας ποι
κίλαις νόσοις, καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβα-
λεν. καὶ οὐκ ἤφιε λαλεῖν τὰ δαιμόνια, ὅτι ἤ/
δεισαν αὐτόν. καὶ πρωῒ ἔννυχον λίαν, ἀνα
στὰς ἐξῆλθεν καὶ ἀπῆλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς ἔρημον
τόπον, κἀκεῖ προσηύχετο, καὶ κατεδίωξαν αὐ
τὸν σίμων καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ. καὶ εὑρόντες
αὐτὸν λέγουσιν αὐτῷ. ὅτι πάντες ζη-
τοῦσίν σε, καὶ λέγει αὐτοῖς. ἄγωμεν εἰς τὰς
ἐχομένας κωμοπόλεις, ἵνα καὶ ἐκεῖ κηρύξω
εἰς τοῦτο γὰρ ἐξελήλυθα. καὶ ἦν κηρύσσων ἐν
ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν εἰς ὅλην τὴν γα
λιλαίαν, καὶ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων.
καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρὸς παρακαλῶν
αὐτὸν καὶ γονυπετῶν αὐτόν, καὶ λέγων αὐτῷ
ὅτι ἐὰν θέλῃς δύνασαί με καθαρίσαι. ὁ δὲ ΙΗ
ΣΟΥΣ σπλαγχνισθεὶς ἐκτείνας χεῖρα, ἥψατο αὐ
τοῦ. καὶ λέγει αὐτῷ. θέλω, καθαρίσθητι. καὶ εἰ/
πόντος αὐτοῦ, εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ᾽ αὐτοῦ ἡ λέ
πρα. καὶ ἐκαθαρίσθη. καὶ ἐμβριμησάμενος αὐ-
τῷ εὐθέως ἐξέβαλεν αὐτόν. καὶ λέγει αὐτῷ. ὅρα
μηδενὶ μηδὲν εἴπῃς. ἀλλὰ ὕπαγε σεαυτὸν
δεῖξον τῷ ἱερεῖ. καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισ
μοῦ σου ἃ προσέταξεν μωσῆς, εἰς μαρτύρι-
ριον αὐτοῖς. ὁ δὲ ἐξελθὼν, ἤρξατο κηρύσσειν
πολλὰ καὶ διαφημίζειν τὸν λόγον. ὥστε μηκέτι
αὐτὸν δύνασθαι φανερῶς εἰς πόλιν εἰσελ
θεῖν, ἀλλ᾽ ἔξω ἐν ἐρήμοις τόποις ἦν. καὶ ἤρχοντο
πρὸς αὐτὸν πανταχόθεν.

καὶ πάλιν

egreſſi uenerunt in domũ Simonis &
Andreæ, cũ Iacobo & Ioanne. Socrus
aũt Simonis decumbebat febricitans,
& ſtatim dicunt ei de illa. Et accedens
erexit eam apprehẽſa manu eius, & re/
liquit eam febris continuo, & miniſtra
bat eis. Veſpere aũt facto cũ occidiſſet
ſol, afferebant ad eum ad oẽs male ha
bentes, & qui a dæmonio agitabant.
Et ciuitas tota congregata erat ad ho-
ſtiũ, & ſanauit multos qui ægrotabant
uarijs morbis, & dæmonia multa eijcie
bat, & non ſinebat loqui dæmonia,
quoniam nouerãt illum & mane mul-
ta adhuc nocte cũ ſurrexiſſet egreſſus
eſt, & abijt Ieſus in deſertũ locũ, ibiq;
cũ orabat & ꝓſecutus eſt eũ Simõ, & q
cũ illo erant. Et cũ inueniſſent eum, di
cunt ei, Omnes te quærunt. Et ait illis.
Eamus in proximos uicos, ut & ibi p̃di
cem. In hoc ẽm egreſſus ſum. Et erat
prædicãs in ſynagogis eorum. & in to/
ta Galilæa, & dæmonia eijciens. Et ue-
nit ad eum leproſus deprecans eum, &
genu illi flectẽs, ac dicens illi. Si uis po/
tes me mundare. Ieſus autem miſertus
protenſa manu, tetigit illum, & dicit
ei. Volo, mundare. Et cum dixiſſet, ſta-
tim diſceſſit ab eo lepra, & mundatus
eſt. Et cõminatus ei, ſtatim eiecit illũ. &
dicit ei. Vide ne cui qcq̃ dicas, ſed abi
teipſum oſtende principi ſacerdotum,
& offer pro emundatione tua quæ præ
cepit Moſes in teſtimonium illis. At il
le egreſſus cœpit prædicare multa & di
uulgare ſermonẽ, ita ut iam non poſſet
manifeſte introire in ciuitatem, ſed fo/
ris in deſertis locis erat, & conuenie/
bant ad eum undiq;.

καὶ πάλιν εἰσῆλθεν εἰς καπέρνα-
ουμ δι᾽ ἡμερῶν, καὶ ἠκούσθη ὅτι εἰς οἶκον
ἐστίν. καὶ εὐθέως, συνήχθησαν πολλοί. ὥστε
μηκέτι χωρεῖν, μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν. καὶ
ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον. καὶ ἔρχονται πρὸς
αὐτὸν παραλυτικὸν φέροντες αἰρόμενον ὑ-
πὸ τεσσάρων. καὶ μὴ δυνάμενοι προσεγγί-
σαι αὐτῷ, διὰ τὸν ὄχλον, ἀπεστέγασαν τὴν στε-
γὴν ὅπου ἦν. καὶ ἐξορύξαντες χαλῶσι τὸν
κράβαττον ἐφ᾽ ᾧ ὁ παραλυτικὸς κατέκειτο. ἰδὼν
δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτι
κῷ. τέκνον ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.
ἦσαν δέ τινες τῶν γραμματέων ἐκεῖ καθήμε
νοι καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐ
τῶν, τί οὗτος οὕτω λαλεῖ βλασφημίας; τίς
δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός;
καὶ εὐθέως ἐπιγνοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ τῷ πνεύματι
αὐτοῦ, ὅτι οὕτως διαλογίζονται ἐν ἑαυ-
τοῖς εἶπεν αὐτοῖς. τί ταῦτα διαλογίζεσθε
ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; τί ἐστιν εὐκοπώτε-
ρον εἰπεῖν τῷ παραλυτικῷ, ἀφέωνταί σοι
αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν ἔγειρε καὶ ἆρον σου τὸν
κράβαττον, καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξου
σίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς
ἁμαρτίας, λέγει τῷ παραλυτικῷ. σοὶ λέγω
ἔγειρε καὶ ἆρον τὸν κράβαττόν σου καὶ ὕπαγε
εἰς τὸν οἶκόν σου. καὶ ἠγέρθη εὐθέως, καὶ
ἄρας τὸν κράβαττον ἐξῆλθεν ἐναντίον πάν-
των. ὥστε ἐξίστασθαι πάντας καὶ δοξά-
ζειν τὸν θεὸν λέγοντας. ὅτι οὐδέποτε
οὕτως εἴδομεν. καὶ ἐξῆλθεν πάλιν
παρὰ τὴν θάλασσαν. καὶ πᾶς ὁ ὄχλος
ἤρχετο πρὸς αὐτόν. καὶ ἐδίδασκεν αὐτούς.
καὶ παράγων ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶδε λευὶ τὸν τοῦ
ἀλφαίου καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον καὶ
λέγει αὐτῷ. ἀκολούθει μοι, καὶ ἀναστὰς ἠκολού-
θησεν αὐτῷ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακεῖσθαι αὐτὸν ἐν
τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. καὶ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτω
λοὶ συνανέκειντο τῷ ΙΗΣΟΥ καὶ τοῖς μα-
θηταῖς

Et iterum intrauit Capernaum II
poſt dies ,& auditum eſt quod in do-
mo eſſet,& protinꝰ cõgregati ſunt mul
ti, adeo ut non caperent eos,nec illa lo-
ca quæ ſunt circa ianuã & loquebatur
eis uerbum.Et ueniunt ad eum ferẽtes
paralyticum,qui a quattuor portabaẗ,
& cum non poſſent appropinquare illi
præ turba,nudauerũt tectum ubi erat,
& perfoſſo tecto funibus dimittũt gra
batum in quo paralyticus decũbebat.
Cum autem uidiſſet Ieſus fidem illoꝝ
ait paralytico.Fili,dimittuntur tibi pec
cata tua.Erant autem illic quidã de ſcri
bis ſedentes & cogitantes in cordibus
ſuis. Quid hic ſic loquiẗ blaſphemias?
Quis poteſt dimittere pctã , niſi ſolus
deus ſpũ ſuo ? Et ptinꝰ cũ cognouiſſet
Ieſus,quod ſic cogitarẽt intra ſeſe,dicit
illis.Quid iſta cogitatis in cordibus ue/
ſtris.Vtrum eſt facilius dicere paralyti
co, dimittuntur tibi peccata, an dicere,
ſurge & tolle grabatum tuum & ambu
la ? Vt autem ſciatis ꝗ filius hominis
habet poteſtatem in terra remittendi
peccata,ait paralytico.Tibi dico, ſurge
& tolle grabatum tuũ, & abi in domũ
tuam.Et ſtatim ſurrexit,& ſublato gra-
bato egreſſus eſt in conſpectu omniũ,
adeo ut ſtupeſcerent omnes & glorifi/
carent deum,dicentes. Nunq̃ ſic uidi-
mus . Et egreſſus eſt rurſus ad mare,
omniſq; turba ueniebat ad eum,& do
cebat eos.Et cũ præteriret Ieſus . uidit
Leui Alphei filium ſedentem ad telo-
neum,& ait illi. Sequere me.Et ſurgẽs,
ſecutus eſt eum.Et factũ eſt cũ accũbe-
ret in domo illiꝰ,multi etiã publicani &
pctõres ſimul diſcũbebant cũ Ieſu & di
ſcipulis

θηταῖς αὐτοῦ· ἦσαν γὰρ πολλοὶ καὶ ἠκολούθησαν
αὐτῷ. καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ φαρισαῖοι
ἰδόντες αὐτὸν ἐσθίοντα μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ
ἁμαρτωλῶν, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. τί ὅτι
μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει καὶ
πίνει; καὶ ἀκούσας ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγει αὐτοῖς, οὐ
χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κα
κῶς ἔχοντες. οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους,
ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. καὶ ἦ-
σαν οἱ μαθηταὶ ἰωάννου καὶ οἱ τῶν φαρισαί-
ων νηστεύοντες, καὶ ἔρχονται καὶ λέγουσιν αὐ-
τῷ. διὰ τί οἱ μαθηταὶ ἰωάννου, καὶ οἱ τῶν φαρι-
σαίων νηστεύουσιν, οἱ δὲ σοὶ μαθηταὶ οὐ νηστεύου-
σιν; καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. μὴ δύνανται
οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν
ἐστὶν νηστεύειν; ὅσον χρόνον μεθ' ἑαυτῶν ἔχουσι τὸν
νυμφίον, οὐ δύνανται νηστεύειν. ἐλεύσονται δὲ ἡ-
μέραι, ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τό-
τε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. καὶ οὐ-
δεὶς ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπιρράπτει
ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ, εἰ δὲ μή, αἴρει τὸ πλήρω-
μα αὐτοῦ, τὸ καινὸν τοῦ παλαιοῦ, καὶ χεῖρον σχίσ-
μα γίνεται. καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀ-
σκοὺς παλαιούς. εἰ δὲ μή, ῥήσσει ὁ οἶνος ὁ νέος
τοὺς ἀσκούς, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ
ἀπολοῦνται, ἀλλὰ οἶνον νέον, εἰς ἀσκοὺς καινοὺς
βλητέον. καὶ ἐγένετο, παραπορεύεσθαι αὐτὸν
τοῖς σάββασι διὰ τῶν σπορίμων. καὶ ἤρξαντο
οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁδὸν ποιεῖν, τίλλοντες τοὺς στά-
χυας, καὶ οἱ φαρισαῖοι ἔλεγον αὐτῷ, ἴδε τί ποι-
οῦσιν ἐν τοῖς σάββασιν, ὃ οὐκ ἔξεστιν; καὶ αὐτὸς
ἔλεγεν αὐτοῖς. οὐδέποτε ἀνέγνωτε τί ἐποίη-
σεν δαβίδ; ὅτε χρείαν ἔσχεν καὶ ἐπείνασεν αὐ-
τὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ
θεοῦ ἐπὶ ἀβιάθαρ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τοὺς ἄρτους
τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἔξεστιν φαγεῖν εἰ
μὴ τοῖς ἱερεῦσιν, καὶ ἔδωκεν, καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ
οὖσιν. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. τὸ σάββατον διὰ τὸν
ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάβ-
βατον.

ſcipulis eius.Erant enim multi qui ſecu
ti fuerant eum.Et ſcribæ & phariſæi cũ
uidiſſent,eum capientẽ cibũ cũ publica
nis & peccatoribus,dicebant diſcipulis
ei⁹.Quid eſt quod cũ publicanis & pec
catoribus edit ac bibit? Hoc audito,Ie
ſus ait illis.Non opus habẽt qui ualent
medico,ſed qui male habent. Nõ ueni
ad uocandum iuſtos,ſed peccatores ad
pœnitentiã. Et erant diſcipuli Ioannis
& phariſæorũ ieiunãtes,& ueniũt,& di-
cunt illi.Quare diſcipuli Ioãnis & pha-
riſæorũ ieiunãt,tui aũt diſcipuli nõ ieiu-
nant? Et ait illis Ieſus,Num poſſũt filij
thalami nuptialis in quo cũ illis ſpon-
ſus eſt ieiunare? Q̃diu habent ſecum
ſponſum,nõ poſſunt ieiunare. Veniẽt
aũt dies cũ auferetur ab eis ſponſus, &
tunc ieiunabũt in illis diebus.Et nemo
aſſumentũ panni rudis aſſuit ueſtimẽ-
to ueteri,alioqn aufert ſupplemẽtũ ei⁹
nouum a ueteri,& peior ſciſſura fit, Et
nemo mittit uinũ muſtũ in utres uete-
res,alioqn diſrũpet uinũ muſtũ utres,
& uinũ effundetur & utres peribũt.ſed
uinũ muſtũ i utres nouos mitti debet.
Et accidit ut tranſiret ſabbatis per ſege
tes,& cœperũt diſcipuli eius iter facere,
uellẽtes ſpicas, & phariſæi dicebant ei,
ecce cur faciũt ſabbatis,qđ nõ licet? Et
ipſe ait illis.Nũquã legiſtis quid fecerit
Dauid,quãdo neceſſe habebat, & eſu-
riebat,ipſe & q cũ eo erãt? Quomodo
ingreſſus ſit in domũ dei ſub Abiathar
principe ſacerdotũ, & panes ꝓpoſitio-
nis comederit, quos non licet edere ni
ſi ſacerdotibus, & dedit etiã ijs qui cum
illo erãt? & dicebat illis.Sabbatũ ꝓpter
hoĩem factũ eſt, & nõ homo ꝓpter ſab-

βατον, ὥστε κύριός ἐστιν, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
καὶ τοῦ σαββάτου. Καὶ εἰσῆλθεν πάλιν εἰς τὴν
συναγωγήν· καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος ἐξηραμ-
μένην ἔχων τὴν χεῖρα. καὶ παρετήρουν αὐτόν,
εἰ τοῖς σάββασιν θεραπεύσει αὐτόν, ἵνα κατη-
γορήσωσιν αὐτοῦ. καὶ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ τῷ
ἐξηραμμένην ἔχοντι τὴν χεῖρα. ἔγειρε εἰς τὸ
μέσον. καὶ λέγει αὐτοῖς. ἔξεστιν τοῖς σάββασιν
ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶ-
σαι, ἢ ἀποκτεῖναι; οἱ δὲ ἐσιώπων. καὶ περιβλε-
ψάμενος αὐτοὺς μετ' ὀργῆς συλλυπούμενος ἐ-
πὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, λέγει τῷ ἀν-
θρώπῳ. ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. καὶ ἐξέτεινεν. καὶ ἀ-
ποκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς, ὡς ἡ ἄλλη.
Καὶ ἐξελθόντες οἱ φαρισαῖοι εὐθέως μετὰ τῶν
ἡρωδιανῶν συμβούλιον ἐποίουν κατ' αὐτοῦ
ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἀνα-
χώρησεν μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν
θάλασσαν. καὶ πολὺ πλῆθος ἀπὸ τῆς γαλιλαί-
ας ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ ἀπὸ τῆς ἰουδαίας, καὶ ἀπὸ
ἱεροσολύμων, καὶ ἀπὸ τῆς ἰδουμαίας, καὶ πέραν τοῦ ἰ-
ορδάνου, καὶ οἱ περὶ τύρον, καὶ σιδῶνα, πλῆθος
πολὺ ἀκούσαντες ὅσα ἐποίει, ἦλθον πρὸς αὐτόν
καὶ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα πλοιάριον
προσκαρτερῇ αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ἵνα μὴ θλί-
βωσιν αὐτόν. πολλοὺς γὰρ ἐθεράπευσεν, ὥστε ἐπι-
πίπτειν αὐτῷ, ἵνα αὐτοῦ ἅψωνται, ὅσοι εἶχον μά-
στιγας. καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα ὅταν αὐ-
τὸν ἐθεώρει, προσέπιπτεν αὐτῷ, καὶ ἔκραζεν λέ-
γοντα, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ πολλὰ ἐπετίμα
αὐτοῖς, ἵνα μὴ αὐτὸν φανερὸν ποιήσωσιν. καὶ ἀνα-
βαίνει εἰς τὸ ὄρος. καὶ προσκαλεῖται οὓς ἤθελεν αὐ-
τός. καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν. καὶ ἐποίησεν δώδε-
κα, ἵνα ὦσιν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἵνα ἀποστέλλῃ αὐτοὺς
κηρύσσειν καὶ ἔχειν ἐξουσίαν θεραπεύειν τὰς νό-
σους, καὶ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. καὶ ἐπέθηκεν
τῷ σίμωνι ὄνομα πέτρον. καὶ ἰάκωβον τὸν τοῦ ζεβε-
δαίου, καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἰακώβου. καὶ
ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὀνόματα βοανεργές, ὅ ἐστιν
υἱοὶ

batū.Itaq; dn̄s ē filiꝰ hoīs etiā ſabbatī.
Et introiuit iterū in ſynagogā,& erat III
ibi homo arefactam habens manū, &
obſeruabant eū,an ſabbatis ſanaturus
eſſet eū, ut accuſarēt illū. Et ait hoī ha/
benti manū arefactā. Surge in mediū.
Et dicit illis. Licet ne ſabbatis beneface
re,an male facere, aīam ſaluā facere, an
occidere? At illi tacebant.Et cū circūſpe
xiſſet eos cum iracundia condoleſcens
ſuper cæcitate cordis eoꝝ,dicit homini.
Extende manū tuā,Et extendit. & reſti
tuta eſt manꝰ illiꝰ ſana ut altera.Egreſ/
ſi uero phariſæi, ſtatim una cū Herodi
anis conſiliū faciebāt aduerſus eū ut il/
lum perderent. Ieſus aūt cū diſcipulis
ſuis ſeceſſit ad mare & ingens multitu/
do a Galilæa ſecuta eſt eū, & ab Iudæa
& ab Hieroſolymis, & ab Idumæa,&
trans Iordanē, & q̄ circa Tyrū habita/
bant ac ſidonem multitudo magna q̄
cū audiſſent q̄ faciebat,uenerūt ad eū.
Et iuſſit Ieſus diſcipulis ſuis, ut nauicu
la ſibi deſeruiret propter turbam. ne ſe
comprimerent.Multos em̄ ſanauerat,
ita ut irruerēt in eū,quo illū tangerent,
q̄tquot habebāt plagas.Et ſpūs īmūdi
cū illū uidiſſent ꝓcidebant ei, & clama
bant dicētes.Tu es filius dei,& uehemē
ter cōminabatᷣ eis,ne ſe manifeſtarent.
Et aſcendit in montē ac uocauit ad ſe
quos uoluit ipſe, & uenerunt ad eū. &
fecit duodecim ut eſſent ſecū,& ut emit
teret eos ad p̄dicandū,utq; haberēt po
teſtatem ſanandi morbos, & eijciendi
dæmonia. Et impoſuit Simoni no/
men Petrus, & Iacobum filium Ze-
bedæi,& Ioannem fratrē Iacobi, & im-
poſuit eis nomina Boanerges, qđ eſt
filij

υἱοὶ βροντῆς, καὶ ἀνδρέαν, καὶ φίλιππον. καὶ βαρθο-
λομαῖον, καὶ ματθαῖον, καὶ θωμᾶν, καὶ ἰάκωβον
τὸν τοῦ ἀλφαίου, καὶ θαδδαῖον, καὶ σίμωνα τὸν κανα
νίτην. καὶ ἰούδαν ἰσκαριώτην ὃς καὶ παρέδωκεν α
ὐτόν. καὶ ἔρχονται εἰς οἶκον. καὶ συνέρχεται πάλιν
ὄχλος ὥς μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μήτε ἄρτον φαγεῖν.
καὶ ἀκούσαντες οἱ παρ' αὐτοῦ, ἐξῆλθον κρατῆσαι
αὐτόν. ἔλεγον γὰρ, ὅτι ἐξέστη. καὶ οἱ γραμματεῖς οἱ
ἀπὸ ἱεροσολύμων καταβάντες, ἔλεγον, ὅτι
βεελζεβοὺλ ἔχει. καὶ ὅτι ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν
δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. καὶ προσ
καλεσάμενος αὐτοὺς, ἐν παραβολαῖς ἔλεγεν αὐ/
τοῖς. πῶς δύναται σατανᾶς σατανᾶν ἐκβάλλειν;
καὶ ἐὰν βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ δύνα
ται σταθῆναι ἡ βασιλεία ἐκείνη. καὶ ἐὰν οἰκία
ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ δύναται σταθῆναι ἡ οἰκία
ἐκείνη. καὶ εἰ ὁ σατανᾶς ἀνέστη ἐφ' ἑαυτὸν, καὶ
μεμέρισται, οὐ δύναται σταθῆναι, ἀλλὰ τέλος ἔ-
χει. οὐ δύναται οὐδεὶς τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ, εἰσελ
θὼν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶ
τον τὸν ἰσχυρὸν δήσῃ, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐ
τοῦ διαρπάσει. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πάντα ἀ/
φεθήσεται τὰ ἁμαρτήματα, τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώ-
πων, καὶ βλασφημίαι ὅσας ἂν βλασφημήσω
σιν. ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα. ἀλλ' ἔνο/
χός ἐστιν αἰωνίου κρίσεως. ὅτι ἔλεγον ὅτι πνεῦμα
ἀκάθαρτον ἔχει. καὶ ἔρχονται ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ
ἀδελφοὶ, καὶ ἔξω ἑστῶτες, ἀπέστειλαν πρὸς αὐ
τὸν φωνοῦντες αὐτόν. καὶ ἐκάθητο ὄχλος περὶ αὐ
τόν. εἶπον δὲ αὐτῷ. ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελ
φοί σου ἔξω ζητοῦσίν σε. καὶ ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέ
γων. τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου. καὶ
περιβλεψάμενος κύκλῳ τοὺς περὶ αὐτὸν καθημένους
λέγει. ἴδου ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου. ὃς γὰρ ἂν
ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ. οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελ
φή μου, καὶ μήτηρ ἐστί. καὶ πάλιν ἤρξατο διδάσκειν
παρὰ τὴν θάλασσαν. καὶ συνήχθη πρὸς αὐτὸν ὄχλος πο
λὺς, ὥστε αὐτὸν ἐμβάντα εἰς πλοῖον καθῆσθαι ἐν τῇ

θαλάσσῃ

filij tonitrui, & Andream & Philippū
& Bartholomæum, & Matthæum, &
Thomā,& Iacobū Alphæi filiū,& Tha
dæū,& Simonē cananæū, & Iudā Iſca
riotē q & tradidit illū, Et ueniūt ad do
mū,& cōuenit iteꝝ turba, ſic ut nō poſſet
uel panē edere,& cū audiſſent q ad illū
attinebāt exierūt, ut manus inijcerent
in eū. Dicebāt eñ, in furorē uerſus eſt.
Et ſcribæ q ab hieroſolymis deſcēderāt
dicebāt, Beelzebul habet,& in principe
dæmonioꝝ eijcit dæmonia. Et ad ſe uo
catis eis. in parabolis dicebat illis. Quō
poteſt ſatanas ſatanam eijcere? Et ſi re
gnum in ſeſe diuiſū fuerit, non poteſt
ſtare regnū illud. Et ſi domus cōtra ſe-
metipſam diuiſa fuerit, nō poteſt ſtare
domus illa,& ſi ſatanas inſurrexit in ſe
metipſum ac diuiſus eſt, non pōt ſtare
ſed finē habet. Nō pōt quiſq; uaſa for
tis igreſſus i domū illi⁹ diripe, niſi pri⁹
fortē alligarit,& tūc domū ei⁹ diripiet.
Amen dico uobis. Oīa dimittent̄ filijs
hoīm pctā,& maledicta q̄cū q; dixerit.
At q cōuiciū dixerit in ſpm̄ ſanctū, nō
hēt remiſſionē in æternū,ſed re⁹ ē æter/
ni iudicij. dicebāt eñ ſpm̄ imundū ha-
bet. Et ueniūt mater ei⁹ & fratres,& fo/
ris ſtātes miſerūt ad eū uocātes eū, &
ſedebat turba circa eū, & dicūt ei. Ecce
mater tua & frēs tui foris q̄rūt te. Et rn̄/
dit eis dicēs. q̄ ē mater mea & frēs mei?
Et cū circūſpexiſſet undiq; eos q iuxta
ſe ſedebant ait. Ecce mater mea & frēs
mei. Qui eñ fecerit uolūtatem dei, hic
frater meus& ſoror mea & mater eſt.

Et iterum cœpit docere iuxta ma- IIII
re, & congregata eſt ad eum turba
multa, ita ut nauim ingreſſus ſederet in

G 4 mari

θαλάσσῃ. καὶ πᾶς ὁ ὄχλος πρὸς τὴν θάλασ-
σαν ἐπὶ τῆς γῆς ἦν. καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν
παραβολαῖς πολλά. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν
τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. ἀκούετε. ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπεί-
ρων τοῦ σπεῖραι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ σπείρειν, ὃ
μὲν ἔπεσεν παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἦλθεν τὰ πε-
τεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέφαγεν αὐτό, ἄλ-
λο δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰ πετρώδη, ὅπου οὐκ
εἶχεν γῆν πολλὴν, καὶ εὐθέως, ἐξανέτειλεν
διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς, ἡλίου δὲ ἀνατεί-
λαντος, ἐκαυματίσθη. καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥί-
ζαν, ἐξηράνθη. καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὰς ἀκάν-
θας. καὶ ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι, καὶ συνέπνιξαν
αὐτό. καὶ καρπὸν οὐκ ἔδωκεν. καὶ ἄλλο ἔ-
πεσεν εἰς τὴν γῆν τὴν καλὴν, καὶ ἐδίδου
καρπὸν, ἀναβαίνοντα, καὶ αὐξάνοντα, καὶ ἔ-
φερεν, ἓν τριάκοντα, καὶ ἓν ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκα-
τόν. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκου-
έτω. ὅτε δὲ ἐγένετο καταμόνας, ἠρώτησαν
αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα τὴν πα-
ραβολήν. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. ὑμῖν δέδοται
γνῶναι τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ἐκείνοις
δὲ τοῖς ἔξω, ἐν παραβολαῖς τὰ πάντα γίνεται, ἵνα
βλέποντες βλέπωσιν, καὶ μὴ ἴδωσιν, καὶ ἀκού-
οντες ἀκούωσιν. καὶ μὴ συνιῶσιν, μήποτε ἐπι-
στρέψωσιν, καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς τὰ ἁμαρτή-
ματα. καὶ λέγει αὐτοῖς. οὐκ οἴδατε τὴν πα-
ραβολὴν ταύτην; καὶ πῶς πάσας τὰς παραβολὰς
γνώσεσθε; ὁ σπείρων, τὸν λόγον σπείρει. οὗτοι δέ
εἰσιν οἱ παρὰ τὴν ὁδὸν, ὅπου σπείρεται ὁ λόγος
καὶ ὅταν ἀκούσωσιν, εὐθέως ἔρχεται ὁ σατανᾶς
καὶ αἴρει τὸν λόγον τὸν ἐσπαρμένον ἐν ταῖς καρ-
δίαις αὐτῶν. καὶ οὗτοί εἰσιν ὁμοίως. οἱ ἐπὶ τὰ πε-
τρώδη σπειρόμενοι, οἳ ὅταν ἀκούσωσιν τὸν
λόγον, εὐθέως μετὰ χαρᾶς λαμβάνουσιν
αὐτόν. καὶ οὐκ ἔχουσιν ῥίζαν ἐν ἑαυτοῖς.
ἀλλὰ πρόσκαιροί εἰσιν, εἶτα γενομένης
θλίψεως, ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθέως
σκανδαλίζονται. καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ εἰς τὰς
ἀκάνθας

mari,& tota turba iuxta mare in terra
erat,& docebat eos ī parabolis multa,
& dicebat illis in doctrina ſua. Audite,
Ecce exibat q ſeminabat ad ſeminādū.
Et accidit inter ſeminādū, aliud quidē
cecidit ſecus uiam,& uenerunt uolucres
cœli & comederunt illud. Aliud uero ce
cidit ſuper petroſa, ubi nō habuit terrā
multam,& ſtatim exortū eſt, quod nō
haberet altitudinem terræ, ſole aūt ex-
orto æſtu perijt, & eo q nō haberet ra-
dicem exaruit. Et aliud cecidit in ſpinas
& aſcenderunt ſpinæ, & ſuffocauerunt
illud,& fructū non dedit. Et aliud ceci-
dit in terrā bonā,& dabat fructū aſcen
dentē & creſcentē, & afferebat unū tri-
ginta,& unū ſexaginta,& unū centū.&
dicebat illis. Qui habet aures audiēdi,
audiat. Cū aūt cœpiſſet eſſe ſolus, inter
rogauerunt eum hi qui circū illū erant
cum duodecim de parabola,& dicebat
eis. Vobis datum eſt noſſe myſterium
regni dei, illis autem qui foris ſunt in
parabolis oīa fiunt, ut uidentes uideāt
& non cernāt, & audientes audiant, &
nō intelligant, nequādo conuertant̄ &
dimittant̄ eis peccata. Et ait illis. Neſci
tis parabolā hanc, & quomodo oēs pa
rabolas cognoſcetis? Qui ſeminat, uer-
bum ſeminat. Hi aūt ſunt qui circa uiā
ubi ſeminat̄ uerbū,& cū audierint, cō-
feſtim uenit ſatanas, & aufert uerbum
quod ſeminatū eſt in cordibus eoꝝ. Et
hi ſūt ſimiliter, q ſup petroſa ſeminant̄,
q cū audierit uerbū, ſtatim cū gaudio
accipiūt illud,& nō habent radicē in ſe
ſed tpari ſunt, deinde orta tribulatiōe
aut perſecutione propter uerbum, con
feſtim ſcādalizātur. Hi aūt ſunt qui in
ſpinas

ἀκάνθας σπειρόμενοι, οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον ἀκούοντες, καὶ αἱ μέριμναι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου, καὶ αἱ περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι εἰσπορευόμεναι συμπνίγουσιν τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται. καὶ οὗτοί εἰσιν, οἱ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρέντες οἵ τινες ἀκούουσιν τὸν λόγον καὶ παραδέχονται, καὶ καρποφοροῦσιν, ἓν τριάκοντα, καὶ ἓν ἑξήκοντα. καὶ ἓν ἑκατόν. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. μήτι ὁ λύχνος ἔρχεται, ἵνα ὑπὸ τὸν μόδιον τεθῇ. ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην; οὐχ ἵνα ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἐπιτεθῇ; οὐ γάρ ἐστί τι κρυπτὸν ὃ ἐὰν μὴ φανερωθῇ. οὐδὲ ἐγένετο ἀπόκρυφον, ἀλλ' ἵνα εἰς φανερὸν ἔλθῃ. εἴ τις ἔχει ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. βλέπετε τί ἀκούετε. ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν, καὶ προστεθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀκούουσιν. ὃς γὰρ ἂν ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ. καὶ ὃς οὐκ ἔχει καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ ἔλεγεν. οὕτως ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ὡς ἐὰν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ καθεύδῃ καὶ ἐγείρηται νύκτα καὶ ἡμέραν. καὶ ὁ σπόρος βλαστάνῃ καὶ μηκύνηται ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός. αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, πρῶτον χόρτον, εἶτα στάχυν, εἶτα πλήρη σῖτον ἐν τῷ στάχυϊ. ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς εὐθέως ἀποστέλλει τὸ δρέπανον, ὅτι παρέστηκεν ὁ θερισμός. καὶ ἔλεγεν τίνι ὁμοιώσωμεν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ἢ ἐν ποίᾳ παραβολῇ παραβάλωμεν αὐτήν; ὡς κόκκον σινάπεως, ὃς ὅταν ἂν σπαρῇ ἐπὶ τῆς γῆς μικρότερος πάντων τῶν σπερμάτων ἐστὶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ὅταν ἂν σπαρῇ, ἀναβαίνει καὶ γίνεται πάντων τῶν λαχάνων μείζων. καὶ ποιεῖ κλάδους μεγάλους. ὥστε δύνασθαι ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνοῦν. Καὶ τοιαύταις παραβολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον καθὼς ἐδύναντο ἀκούειν. χωρὶς δὲ παραβολῆς, οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς. κατιδίαν δὲ

τοῖς μαθηταῖς

ſpinas ſemẽ excipiunt. Hi ſunt qui uerbũ audiũt, & ſollicitudines ſæculi hui9 & deceptio diuitiarum. & q̃ circa reliq̃ ſũt concupiſcentiæ introeuntes ſuffocant uerbum, & ſine fructu efficit. Et hi ſũt qui in terram bonã ſemen exceperũt, qui audiunt uerbũ & ſuſcipiunt, & fructificant unum triginta, unum ſexaginta, & unum centũ. Et dicebat illis. Nunquid uenit lucerna ut ſub modio ponatur, aut ſub lecto? Nonne ut ſuper candelabrum ponatur? Non eſt enim aliquid abſconditũ, quod nõ manifeſtet, neq; fuit occultum, ſed ut in ꝓpatulũ ueniat. Si qs habet aures audiendi, audiat. Et dicebat illis. Videte quid audiatis. In qua menſura metimini, alij metientur uobis, & adijcietur uobis, q auditis. Qui enim habet, dabitur illi, & q non habet, etiam quod habet auferet ab eo. Et dicebat. Sic eſt regnũ dei quẽadmodum ſi homo iaciat ſementẽ in terrã, & dormiat & exurgat nocte ac die & ſeges germinet, & ſurgat in altũ dum neſcit ille. Vltro enim terra fructificat primum herbã, deinde ſpicã, deinde plenũ frumentũ in ſpica. Cum aũt ꝓductus fuerit fructus, ſtatim mittet falcẽ, qm̃ adeſt meſſis. Et dicebat. Cui aſſimilabim9 regnũ dei, aut in q̃ parabola cõferem9 illud? Sicut granũ ſinapis qđ cũ ſeminatũ fuerit ĩ terra, min9 eſt oibus ſeminib9 q̃ ſunt in terra, & cũ ſeminatũ fuerit, aſcẽdit, & fit mai9 oib9 oleribus, & facit ramos magnos, ita ut poſſint ſub umbra eius aues cœli nidificare. Et talib9 multis parabolis loq̃bat eis uerbũ prout poterãt audire, ſine parabola aũt nõ loq̃bat eis. Seorſim aũt

diſcipulis

τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἐπέλυεν πάντα. καὶ λέγει αὐτοῖς, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὀψίας γενομένης, διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν, καὶ ἀφέντες τὸν ὄχλον, παραλαμβάνουσιν αὐτὸν ὡς ἦν ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ἄλλα δὲ πλοιάρια ἦν μετ' αὐτοῦ, καὶ γίνεται λαίλαψ ἀνέμου μεγάλη, τὰ δὲ κύματα ἐπέβαλεν εἰς τὸ πλοῖον, ὥστε αὐτὸ ἤδη γεμίζεσθαι, καὶ ἦν αὐτὸς ἐπὶ τῇ πρύμνῃ, ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθεύδων. καὶ διεγείρουσιν αὐτὸν, καὶ λέγουσιν αὐτῷ. Διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι, ὅτι ἀπολύμεθα; καὶ διεγερθεὶς ἐπετίμησεν τῷ ἀνέμῳ, καὶ εἶπεν τῇ θαλάσσῃ, σιώπα, πεφίμωσο, καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. τί δειλοί ἐστε οὕτως; πῶς, οὐκ ἔχετε πίστιν; καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν, καὶ ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους. τίς ἄρα οὗτός ἐστιν. ὅτι καὶ ὁ ἄνεμος καὶ ἡ θάλασσα, ὑπακούουσιν αὐτῷ; καὶ ἦλθον εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης εἰς τὴν χώραν τῶν γαδαρηνῶν. Καὶ ἐξελθόντι αὐτῷ ἐκ τοῦ πλοίου, εὐθέως ἀπήντησεν αὐτῷ ἐκ τῶν μνημείων ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ. ὃς τὴν κατοίκησιν εἶχεν ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ οὔτε ἁλύσεσιν οὐδεὶς ἠδύνατο αὐτὸν δῆσαι, διὰ τὸ αὐτὸν πολλάκις πέδαις καὶ ἁλύσεσιν δεδέσθαι, καὶ διεσπάσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἁλύσεις, καὶ τὰς πέδας συντετρίφθαι, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἴσχυσεν δαμάσαι, καὶ διὰ παντὸς, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐν τοῖς ὄρεσιν, καὶ ἐν τοῖς μνήμασιν ἦν κράζων, καὶ κατακόπτων ἑαυτὸν λίθοις. ἰδὼν δὲ τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἀπὸ μακρόθεν, ἔδραμεν καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ κράξας φωνῇ μεγάλῃ εἶπεν. τί ἐμοὶ καί σοι ΙΗΣΟΥ υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου; ὁρκίζω σε τὸν θεὸν, μή με βασανίσῃς. ἔλεγεν γὰρ αὐτῷ, ἔξελθε τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐπηρώτα αὐτὸν. τί σοι ὄνομα; καὶ ἀπεκρίθη λέγων. λεγεὼν ὄνομά μοι, ὅτι πολλοί ἐσμεν, καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ, ἵνα μὴ αὐτοὺς ἀποστείλῃ ἔξω τῆς χώρας.

ἦν δὲ ἐκ

diſcipulis ſuis exponebat omnia. Et ait illis in die illo cum facta eſſet ueſpera, tranſeamus in ulteriorem ripam. Et dimiſſa turba, aſſumunt eum, ,ita ut erat in naui, ſed & aliæ nauiculæ erant cum illo, & fit procella uenti magna, & fluctus irruebant in nauim, ita ut illa iam impleretur. Et erat ipſe in puppi ſuper ceruical dormiẽs, & excitant eum, & dicunt illi. Præceptor nõ eſt tibi curæ, qđ perimus. Et exurgens increpauit uentum, & dixit mari. Tace, obmuteſce, & conquieuit uentus, & facta eſt trãquillitas magna, & ait illis. Quid timidi eſtis adeo, Qui fit ut non habeatis fidem? Et timuerunt timore magno, & dicebant inter ſe. Quiſnam hic eſt, quia & uentus & mare obediunt ei?

Et uenerunt trans mare in regionẽ
Gadarenorũ. Et egreſſo ei de naui, ſta- V.
tim occurrit e monumẽtis homo in ſpiritu immundo, qui domiciliũ habebat in monumentis. Et neq; cathenis quiſq̃ poterat eum ligare, propterea quod ſæpe cõpedibus & catenis uinctus fuiſſet, & diſcerptæ fuiſſent ab illo catenæ, & compedes eſſent cõminutæ, & nemo poterat eum domare. Et ſemper die ac nocte in montibus & in monumentis erat clamans & concidens ſeipſum lapidibus. Cũ uidiſſet aũt Ieſũ a lõge, cucurrit, & adorauit eũ, & clamans uoce magna dixit. Quid mihi tecũ eſt Ieſu fili dei altiſſimi? adiuro te p deũ, ne me torq̃as. Dicebat em̃ illi. Exi ſpũs imũde ab hoĩe, & interrogabat eũ. Qđ tibi nomẽ eſt? Et r̃ndit dicẽs ei. Legio mihi nomẽ eſt, qa multi ſum9. Et dep̃cabat̃ eũ multũ ne ſe emitteret extra regionẽ.

Erat em̃

image
not
available

image
not
available

διεστείλατο αὐτοῖς πολλά, ἵνα μηδεὶς γνῷ τοῦ-
το, καὶ εἶπεν δοθῆναι αὐτῇ φαγεῖν. καὶ ἐξ-
ῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐ
τοῦ, καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐ-
τοῦ, καὶ γενομένου σαββάτου, ἤρξατο ἐν τῇ
συναγωγῇ διδάσκειν. καὶ πολλοὶ ἀκούον-
τες, ἐξεπλήσσοντο λέγοντες. πόθεν τούτῳ ταῦ
τα, καὶ τίς ἡ σοφία ἡ δοθεῖσα αὐτῷ, καὶ δυ-
νάμεις τοιαῦται διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ γίνον
ται, οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων ὁ υἱὸς μαρίας,
ἀδελφὸς δὲ ἰακώβου καὶ ἰωσῆ καὶ ἰούδα, καὶ
σίμωνος; καὶ οὐκ εἰσὶν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ὧδε
πρὸς ἡμᾶς; καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. ἔλε-
γεν δὲ αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι οὐκ ἔστιν προφή
της ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν
τοῖς συγγενέσιν, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐκ
ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδὲ μίαν δύναμιν ποιῆσαι, εἰ
μὴ ὀλίγοις ἀρρώστοις, ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας ἐθε
ράπευσεν, καὶ ἐθαύμαζεν διὰ τὴν ἀπιστίαν
αὐτῶν. καὶ περιῆγεν τὰς κώμας κύκλῳ δι-
δάσκων. καὶ προσκαλεῖται τοὺς δώδεκα, καὶ
ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν δύο δύο. καὶ ἐδί-
δου αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν πνευμάτων τῶν ἀ-
καθάρτων. καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς, ἵνα μη-
δὲν αἴρωσιν εἰς ὁδόν, εἰ μὴ ῥάβδον μόνον, μὴ
πήραν, μὴ ἄρτον, μὴ εἰς τὴν ζώνην χαλκόν,
ἀλλ᾽ ὑποδεδεμένους σανδάλια, καὶ μὴ ἐν
δύσασθαι δύο χιτῶνας. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς
ὅπου ἐὰν εἰσέλθητε εἰς οἰκίαν, ἐκεῖ μένετε, ἕ-
ως ἂν ἐξέλθητε ἐκεῖθεν, καὶ ὅσοι ἐὰν μὴ δέ-
ξωνται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσωσιν ὑμῶν, ἐκπο-
ρευόμενοι ἐκεῖθεν, ἐκτινάξατε τὸν χοῦν τὸν
ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, εἰς μαρτύριον αὐ
τοῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται σο-
δόμοις ἢ γομόρροις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πό
λει ἐκείνῃ. καὶ ἐξελθόντες ἐκήρυσσον, ἵνα με-
τανοήσωσιν. καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον,
καὶ ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθε
ράπευον. καὶ ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς ἡρώδης
φανερὸν

præcepit illis uehemẽter, ut nemo id ſci
ret, & iuſſit ut daretur illi qoud ederet.
Et egreſſus eſt illinc, & uenit in patriã VI
ſuam, & ſequuntur eum diſcipuli ſui.
Et facto ſabbato, cœpit in ſynagoga
docere, & multi audientes obſtupue-
runt, dicentes. Vnde huic hæc? & quæ
eſt ſapientia, quæ data eſt illi, & uir-
tutes tales quæ per manus eius effici-
untur? Nonne hic eſt faber ille, filius
Mariæ, frater Iacobi & Ioſe, & Iudæ, &
Simonis? Nonne & ſorores eius hic
nobiſcum ſunt? Et ſcandalizabantur
in illo. Dicebat autem illis Ieſus. Non
eſt propheta contemptus niſi in patria
ſua. & inter cognatos, & in familia ſua.
& non poterat ibi uirtutem ullã facere,
niſi quod paucos infirmos, impoſitis
manibus ſanauit. Et mirabatur ꝓpter
incredulitatem eorum, & circũibat ca-
ſtella in circũitu docens. Et accerſit duo
decim, & cœpit eos emittere binos, &
dabat illis poteſtatem ſpirituum imun
dorum. Et p̃cepit illis ne quid tollerent
in uiã, niſi uirgam tantum, nõ peram,
non panem, non in zona æs, ſed calcia-
tos ſandalijs, & ne induerent duabus
tunicis. Et dicebat eis. Quocũq; intro-
ieritis in domũ, illic manete donec exe-
atis inde. Et quicumq; non receperint
uos, neq; audierint uos, exeuntes inde,
excutite puluerem qui eſt ſub pedibus
ueſtris in teſtimonium illis. Amen di-
co uobis, Tolerabilius erit Sodomis
aut Gomorris in die iudicij, q̃ ciuitati
illi. Et egreſſi prædicabant, ut pœniten-
tiam agerent, & dæmonia multa eijcie-
bant, & ungebant oleo multos ægros
& ſanabant. Et audiuit rex Herodes

H manifeſtũ

φανερὸν γὰρ ἐγένετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἔλεγεν, ὅτι ἰωάννης ὁ βαπτίζων, ἐκ νεκρῶν ἠγέρθη, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεργοῦσιν αἱ δυνάμεις ἐν αὐτῷ. ἄλλοι ἔλεγον, ὅτι ἠλίας ἐστίν. ἄλλοι δὲ ἔλεγον, ὅτι προφήτης ἐστίν, ἢ ὡς εἷς τῶν προφητῶν. Ἀκούσας δὲ ὁ ἡρώδης, εἶπεν, ὃν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα ἰωάννην, οὗτός ἐστιν, αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν. Αὐτὸς γὰρ ὁ ἡρώδης ἀποστείλας, ἐκράτησεν τὸν ἰωάννην, καὶ ἔδησεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ, διὰ ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὴν ἐγάμησεν. ἔλεγεν γὰρ ὁ ἰωάννης τῷ ἡρώδῃ, ὅτι οὐκ ἔξεστίν σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου. ἡ δὲ ἡρωδιὰς ἐνεῖχεν αὐτῷ καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, καὶ οὐκ ἠδύνατο. ὁ γὰρ ἡρώδης, ἐφοβεῖτο τὸν ἰωάννην, εἰδὼς αὐτὸν ἄνδρα δίκαιον, καὶ ἅγιον καὶ συνετήρει αὐτόν. καὶ ἀκούσας αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουεν. καὶ γενομένης ἡμέρας εὐκαίρου, ὅτε ἡρώδης τοῖς γενεσίοις αὐτοῦ δεῖπνον ἐποίει τοῖς μεγιστᾶσιν, καὶ τοῖς χιλιάρχοις, καὶ τοῖς πρώτοις τῆς γαλιλαίας. καὶ εἰσελθούσης τῆς θυγατρὸς αὐτῆς τῆς ἡρωδιάδος, καὶ ὀρχησαμένης, καὶ ἀρεσάσης τῷ ἡρώδῃ, καὶ τοῖς συνανακειμένοις, εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ κορασίῳ. αἴτησόν με ὃ ἐὰν θέλῃς καὶ δώσω σοί. καὶ ὤμοσεν αὐτῇ, ὅτι ὃ ἐάν με αἰτήσῃς, δώσω σοι, ἕως ἡμίσους τῆς βασιλείας μου. ἡ δὲ ἐξελθοῦσα, εἶπεν τῇ μητρὶ αὐτῆς. τί αἰτήσομαι; ἡ δὲ εἶπεν. τὴν κεφαλὴν ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ. καὶ εἰσελθοῦσα εὐθέως μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸν βασιλέα, ἠτήσατο λέγουσα, θέλω ἵνα μοι δῷς ἐξαυτῆς ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ, καὶ περίλυπος γενόμενος ὁ βασιλεὺς διὰ τοὺς ὅρκους, καὶ τοὺς συνανακειμένους, οὐκ ἠθέλησεν αὐτὴν ἀθετῆσαι. καὶ εὐθέως ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτωρα, ἐκέλευσεν ἐνεχθῶναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. ὁ δὲ ἀπελθὼν,, ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ καὶ ἤνεγκεν

(manifeſtum enim factum eſt nomen eius) & dicebat Ioannes. Qui baptizabat reſurrexit a mortuis, & ꝓpterea uirtutes agunt in illo. Alij dicebãt, Helias eſt, alij uero dicebant, propheta eſt uel ut unus ex prophetis. Cum audiſſet aũt, herodes ait. Cui ego præcidi caput Ioannes hic eſt, ipſe ſurrexit a mortuis. Nam ipſe Herodes, miſſis ſatellitibus manus iniecerat in Ioannẽ & uinxerat eum in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris ſui, quia duxerat eam. Dicebat enim Ioannes Herodi. Nõ licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autem inſidiabatur illi, & uolebat occidere eũ, nec poterat. Herodes enim metuebat Ioannem, ſciens eum uirum iuſtum & ſanctum, & obſeruabat eum, & audito eo multa faciebat, & libẽter eum audiebat. Et cum dies oportunus accidiſſet, cũ Herodes in natalicijs cœnã faceret primatibus & tribunis, & primoribus Galilææ, cũq; introiſſet filia ipſius Herodiadis & ſaltaſſet, & placuiſſet Herodi, ſimulq; recũbentibus, rex ait puellæ. Pete a me qđ uis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quicquid a me petieris, dabo tibi uſq; ad dimidium regni mei. At illa egreſſa dixit matri ſuæ. Quid petam? Illa uero dixit. Caput Ioãnis baptiſtæ. Et ingreſſa ſtatim cum feſtinatione ad regem petiuit dicens. Volo, ut protinns des mihi in diſco caput Ioannis baptiſtæ. Et uehementer dolore affectus rex, propter iuſiurandum & eos qui ſimul accumbebãt noluit eã reijcere. Et confeſtim rex miſſo ſpiculatore iuſſit iferri caput eiꝰ. At ille abijt ac decollauit eũ in carcere

& attulit

καὶ ἤνεγκεν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι,
καὶ ἔδωκεν αὐτὴν τῷ κορασίῳ, καὶ τὸ κορά-
σιον ἔδωκεν αὐτὴν τῇ μητρὶ αὐτῆς. καὶ ἀκού-
σαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦλθον καὶ ἦραν τὸ πτῶ-
μα αὐτοῦ, καὶ ἔθηκαν αὐτὸ ἐν μνημείῳ. καὶ συ-
νάγονται οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ
ἀπήγγειλαν αὐτῷ πάντα, καὶ ὅσα ἐποίησαν,
καὶ ὅσα ἐδίδαξαν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς. Δεῦτε ὑ-
μεῖς αὐτοὶ κατ᾽ ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ
ἀναπαύσασθε ὀλίγον. ἦσαν γὰρ οἱ ἐρχόμε-
νοι καὶ οἱ ὑπάγοντες πολλοί, καὶ οὐδὲ φαγεῖν
ηὐκαίρουν. καὶ ἀπῆλθεν εἰς ἔρημον τόπον
τῷ πλοίῳ κατ᾽ ἰδίαν. καὶ εἶδον αὐτοὺς ὑπά-
γοντας, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν πολλοί, καὶ πε-
ζῇ ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων συνέδραμον ἐκεῖ,
καὶ προῆλθον αὐτούς, καὶ συνῆλθον πρὸς αὐτόν,
καὶ ἐξελθὼν εἶδεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ πολὺν ὄχλον,
καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ᾽ αὐτοῖς, ὅτι ἦσαν ὡς πρό-
βατα μὴ ἔχοντα ποιμένα, καὶ ἤρξατο δι-
δάσκειν αὐτοὺς πολλά, καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς
γενομένης, προσελθόντες αὐτῷ οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ, λέγουσιν, ὅτι ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος,
καὶ ἤδη ὥρα πολλή, ἀπόλυσον αὐτούς, ἵνα ἀ-
πελθόντες εἰς τοὺς κύκλῳ ἀγρούς, καὶ κώμας,
ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς ἄρτους, τί γὰρ φάγω-
σιν, οὐκ ἔχουσιν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐ-
τοῖς, δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. καὶ λέγουσιν
αὐτῷ. ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν διακοσίων
δηναρίων ἄρτους, καὶ δῶμεν αὐτοῖς φαγεῖν;
ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς. πόσους ἄρτους ἔχετε; ὑπά-
γετε καὶ ἴδετε. καὶ γνόντες λέγουσιν. πέντε καὶ δύο
ἰχθύας. καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνακλιθῆναι πάν-
τας, συμπόσια συμπόσια ἐπὶ τῷ χλωρῷ
χόρτῳ, καὶ ἀνέπεσαν πρασιαὶ πρασιαί, ἀνὰ ἑ-
κατόν, καὶ ἀνὰ πεντήκοντα. καὶ λαβὼν τοὺς πέντε
ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐ-
ρανόν, εὐλόγησε, καὶ κατέκλασε τοὺς ἄρτους, καὶ ἐδί-
δου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα παραθῶσιν αὐτοῖς,
καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἐμέρισεν πᾶσιν. καὶ ἔφα-
γον πάντες

& attulit caput eius in diſco,& dedit il-
lud puellæ, & puella dedit illud matri
ſuæ. Quo audito, diſcipuli eiꝰ uenerũt
& ſuſtulerũt cadauer eius, & poſuerũt
illud in monumento. Et congregantur
apoſtoli ad Ieſum, & renunciauerũt ei
omnia,& quæ ægiſſent & q̃ docuiſſent,
& ait illis. Venite uos ſoli ſeorſim in de
ſertũ locũ,& requieſcite puſillũ. Erãt em̃
q uenirent & abirẽt multi. Et ne edẽdi
quidẽ oportunitatẽ habebant. Et abijt
in deſertũ locũ nauigio ſeorſim. Et ui-
derunt eos abeuntes,& agnouerunt eũ
multi,& itinere pedeſtri ex oibus ciui-
tatibus cõcurrerunt illuc, & p̃uenerunt
eos,& conuenerunt ad illũ. Et egreſſus
uidit turbã multã Ieſus,& affectu miſe
ricordiæ tactus eſt erga eos,quia erant
uelut oues nõ habentes paſtorẽ. Et cœ-
pit illos docere multa, & cũ iam multũ
tp̃is p̃teriſſet,acceſſerunt ad illũ diſcipu
li eius,dicentes. Deſertus eſt locus,& iã
multũ tẽporis eſt dimitte illos,ut abe-
ant ĩ circũiacẽtes uillas & uicos,& emãt
ſibi panes, nam quod edant non ha-
bent. At ille reſpondens ait illis. Date
illis uos manducare. Et dixerunt ei. Eũ-
tes emamus ducentis denarijs panes,
& demus illis manducare? At ille dicit
eis. Quot panes habetis? Ite & uidete.
Et cũ cognouiſſent, dicũt quinq;, & du
os piſces. Et p̃cepit illis ut accũbere face
rent oẽs,diſtributis conuiuijs in uiridi
herba. Et diſcubuerunt diuiſi in uirida
ria centeni & quinquageni. Et acceptis
qnq; panibꝰ ac duobꝰ piſcibꝰ ſublatis ĩ
cœlũ oculis bñdixit & fregit panes, de-
ditq; diſcipl'is ſuis ut apponerẽt illis. Et
duos piſces diuiſit oibus, & mãducaue

 runt

γον πάντες καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦραν κλα
σμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις, καὶ ἀ/
πὸ τῶν ἰχθύων. καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες ὡσεὶ
πεντακισχίλιοι ἄνδρες. καὶ εὐθέως ἠνάγκα/
σε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖ/
ον, καὶ προάγειν πρὸς τὸ πέραν πρὸς βηθσαϊ
δά, ἕως αὐτὸς ἀπολύσῃ τὸν ὄχλον, καὶ ἀπο/
ταξάμενος αὐτοῖς, ἀπῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προ
σεύξασθαι, καὶ ὀψίας γενομένης, ἦν τὸ πλοῖον
ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, καὶ αὐτὸς μόνος ἐπὶ
τῆς γῆς, καὶ εἶδεν αὐτοὺς βασανιζομένους ἐν
τῷ ἐλαύνειν. ἦν γὰρ ὁ ἄνεμος ἐναντίος αὐ/
τοῖς, καὶ περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς
ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θα
λάσσης, καὶ ἤθελεν παρελθεῖν αὐτούς. οἱ δὲ ἰδόν
τες αὐτὸν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης,
ἔδοξαν φάντασμα εἶναι, καὶ ἀνέκραξαν. πάν/
τες γὰρ αὐτὸν εἶδον καὶ ἐταράχθησαν, καὶ εὐθέως
ἐλάλησεν μετ' αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς. θαρσεῖ
τε ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε, καὶ ἀνέβη πρὸς αὐτοὺς
ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, καὶ λίαν
ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο, καὶ ἐθαύμα/
ζον. οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις. ἦν γὰρ αὐτῶν
ἡ καρδία πεπωρωμένη, καὶ διαπεράσαντες, ἦλ
θον ἐπὶ τὴν γῆν γεννησαρέθ, καὶ προσωρμί/
σθησαν. καὶ ἐξελθόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ πλοίου.
εὐθέως ἐπιγνόντες αὐτὸν, περιδραμόντες ὅλην
τὴν περίχωρον ἐκείνην, ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς κρα/
βάττοις τοὺς κακῶς ἔχοντας περιφέρειν, ὅπου ἤ/
κουον. ὅτι ἐκεῖ ἐστί, καὶ ὅπου ἂν εἰσεπορεύετο, εἰς
κώμας, ἢ πόλεις, ἢ ἀγροὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς
ἐτίθουν τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν,
ἵνα κἂν τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἅψωνται,
καὶ ὅσοι ἂν ἥπτοντο αὐτοῦ, ἐσώζοντο. Καὶ συνά/
γονται πρὸς αὐτὸν οἱ φαρισαῖοι, καί τινες τῶν γραμ
ματέων ἐλθόντες ἀπὸ ἱεροσολύμων, καὶ ἰδόντες
τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, κοιναῖς χερσὶν τοῦτ'
ἔστιν, ἀνίπτοις ἐσθίοντας ἄρτους, ἐμέμψαντο.
οἱ γὰρ φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ ἰουδαῖοι,
ἐὰν μὴ

runt oēs,& ſaturati ſunt.Et ſuſtulerunt
fragmentoꝝ duodecim cophinos ple-
nos,& de piſcibus.Erant aūt qui mādu
cauerant,quinq; milia uiroꝝ.Et ſtatim
coegit diſcipulos ſuos conſcendere na-
uim, ut præcederent tranſmiſſo mari
Bethſaidā, dū ipſe dimitteret turbam.
Et cū dimiſiſſet eos,abijt in mōtem ad
orandū. Et cū ueſpera eſſet facta, erat
nauis in medio mari,& ipſe ſolus in ter
ra, & uidit eos laborantes in remigan-
do,erat em̄ uentus contrarius eis.Et cir
ca quartam uigiliā noctis uenit ad eos
ambulans ſup̄ mare,& uolebat p̄terire
eos. At illi ut uiderūt eū ambulātē ſup̄
mare,putauerūt phātaſma eſſe,&excla
mauerūt.Oēs em̄ uidebāt eū,& cōtur/
bati ſūt.& ſtatim locut⁹ ē cū eis,& dixit
eis.Confidite, ego ſū,ne terreamini,Et
aſcēdit ad illos ī nauim,& cōqeuit uēt⁹,
& uehemēter ſupra modū ītra ſe ſtupe
bāt,& admirabāť. Nō em̄ intellexerāt
de panib⁹,erat em̄ cor eoꝝ obcecatū.Et
cū traieciſſēt,ueuerūt in terrā Geneza-
reth,& applicuerūt. Cūq; egreſſi eſſent
de naui,cōtinuo q; agnouiſſent eū,per/
currētes uniuerſam undiq; regionē illā,
cœperūt in grabatis eos q male habe-
bāt circūferre, cū audiſſēt eū illic eſſe,&
q̄cūq; introiſſet in uicos aut ī uillas,aut
in ciuitates in plateis ponebāt īfirmos,
& dep̄cabāť eū, ut uel fimbriā ueſtimē
ti eius tāgerēt.Et q̄tquot tāgebāt eū ſal
ui fiebāt. Et cōgregāť ad eū phariſæi, VII
& qdā de ſcribis q uenerāt ab Hieroſo
lymis. Et cū uidiſſent quoſdā ex diſci/
pulis eius cōmunibus manibus, id eſt
non lotis, manducare panes, uitupera
uerunt, nam phariſæi,& omnes Iudæi
niſi

ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ
ἐσθίουσι, κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρε
σβυτέρων, καὶ ἀπὸ ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ βαπτίσωνται,
οὐκ ἐσθίουσιν. καὶ ἄλλα πολλά ἐστιν ἃ παρέ/
λαβον κρατεῖν. βαπτισμοὺς ποτηρίων καὶ ξε-
στῶν, καὶ χαλκίων, καὶ κλινῶν. ἔπειτα ἐπε/
ρωτῶσιν αὐτὸν οἱ φαρισαῖοι, καὶ οἱ γραμμα
τεῖς. διὰ τί οἱ μαθηταί σου οὐ περιπατοῦσιν
κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ
ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίουσιν τὸν ἄρτον; ὁ δὲ ἀπο
κριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι καλῶς προφήτευσεν
ἠσαΐας περὶ ὑμῶν τῶν ὑποκριτῶν, ὡς γέγρα
πται. οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χείλεσίν με τιμᾷ.
ἡ δὲ καρδία αὐτῶν, πόῤῥω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ.
μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδα/
σκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων. ἀφέντες
γὰρ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ κρατεῖτε τὴν πα
ράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, βαπτισμοὺς ξεστῶν
καὶ ποτηρίων, καὶ ἄλλα παρόμοια τοιαῦτα
πολλὰ ποιεῖτε, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. καλῶς ἀ/
θετεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, ἵνα τὴν παρά
δοσιν ὑμῶν τηρήσητε. μωσῆς γὰρ εἶπεν. τί
μα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου. καὶ
ὁ κακολογῶν πατέρα, ἢ μητέρα, θανάτῳ τε/
λευτάτω. ὑμεῖς δὲ λέγετε, ἐὰν εἴπῃ ἄνθρωπος
τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ κορβᾶν, ὅ ἐστι δῶρον, ὃ ἐ-
ὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς. καὶ οὐκ ἔτι ἀφίετε αὐ/
τὸν οὐδὲν ποιῆσαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ἢ τῇ μητρὶ
αὐτοῦ, ἀκυροῦντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ τῇ παρα/
δόσει ὑμῶν ᾗ παρεδώκατε, καὶ παρόμοια τοι
αῦτα πολλὰ ποιεῖτε. καὶ προσκαλεσάμενος
πάντα τὸν ὄχλον ἔλεγεν αὐτοῖς. ἀκούετέ
μου πάντες καὶ συνίετε. οὐδέν ἐστιν ἔξωθεν
τοῦ ἀνθρώπου εἰσπορευόμενον, εἰς αὐτὸν ὃ
δύναται αὐτὸν κοινῶσαι, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευό
μενα ἀπ' αὐτοῦ, ἐκεῖνά ἐστιν τὰ κοινοῦντα τὸν
ἄνθρωπον. εἴ τις ἔχει ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.
καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τοῦ ὄχλου ἐπηρώ
των αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ τῆς παραβολῆς.

καὶ λέγει

niſi crebro lauerint manus, nõ mandu/
cant, tenentes traditionẽ ſenioꝝ. Et a fo
ro uenientes, niſi loti fuerint nõ come-
dunt. Et alia multa ſunt, q̃ ſuſceperunt
ſeruanda nempe lotiones calicũ & ur-
ceorum & æramentoꝝ & lectoꝝ. De-
inde interrogabant eũ phariſæi & ſcri/
bæ. Quare diſcipuli tui nõ ambulãt iu/
xta traditionem ſeniorum, ſed illotis
manibus manducant panẽ? At ille re/
ſpõdẽs, dixit eis. Bene ꝓphetauit Eſai-
as de uobis hypocritis, ſicut ſcriptũ eſt.
Populus hic labijs me honorat, cor aũt
eoꝝ longe eſt a me, in uanũ aũt me co-
lunt, docentes doctrinas præcepta ho-
minũ. Nam relicto mandato dei, tene/
tis traditiones hoim, ablutiones urceo/
rum & calicum, & alia ſimilia his facitis
multa. Et dicebat illis. Bene reijcitis p̃-
ceptum dei, ut traditionẽ ueſtrã ſerue-
tis. Moſes enim dixit. Honora patrem
tuum & matrem tuam, & qui maledi/
xerit patri uel matri, morte moriatur.
Vos autem dicitis. Si dixerit homo pa
tri uel matri corban, quod eſt, donum
quodcũq; ex me in tuum cedat cõmo-
dum, & præterea non ſinitis eum quic/
quam facere patri ſuo aut matri, & irri
tum facitis uerbum dei per traditionẽ
ueſtram quã tradidiſtis. Et ſimilia hu-
iuſmodi multa facitis. Et cum aduocaſ/
ſet ad ſe totam turbã, dicebat illis. Au/
dite me omnes & intelligite, nihil eſt ex
tra hominem introiens in eum, quod
poſſit eum coinquinare, ſed quæ de ho
mine ꝓcedunt, illa ſunt q̃ coinquinant
hoiem. Si qs habet aures audiẽdi audi
at. Et cũ itroiſſet i domũ a turba interro
gabãt eũ diſcipuli eius de ſimilitudine.

H 3 Et ait

Καὶ λέγει αὐτοῖς. οὕτως καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε; οὔπω νοεῖτε; ὅτι πᾶν τὸ ἔξωθεν εἰσπορευόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον οὐ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι, ὅτι οὐκ εἰσπορεύεται αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν, ἀλλ᾽ εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ εἰς τὸν ἀφεδρῶνα ἐκπορεύεται καθαρίζων πάντα τὰ βρώματα; ἔλεγεν δὲ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορευόμενον, ἐκεῖνο κοινοῖ, τὸν ἄνθρωπον. ἔσωθεν γὰρ ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων οἱ διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκπορεύονται. μοιχεῖαι, πορνεῖαι, φόνοι, κλοπαί, πλεονεξίαι, πονηρίαι, δόλος, ἀσέλγεια, ὀφθαλμὸς πονηρός, βλασφημία, ὑπερηφανία, ἀφροσύνη. πάντα ταῦτα τὰ πονηρὰ ἔσωθεν ἐκπορεύεται καὶ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἐκεῖθεν ἀναστὰς, ἀπῆλθεν εἰς τὰ μεθόρια τύρου καὶ σιδῶνος. καὶ εἰσελθὼν εἰς οἰκίαν, οὐδένα ἤθελεν γνῶναι, καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν. Ἀκούσασα γὰρ γυνὴ περὶ αὐτοῦ ἧς εἶχεν τὸ θυγάτριον αὐτῆς πνεῦμα ἀκάθαρτον ἐλθοῦσα προσέπεσεν πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἦν δὲ ἡ γυνὴ ἑλληνίς, συροφοινίκισσα τῷ γένει. καὶ ἠρώτα αὐτὸν ἵνα τὸ δαιμόνιον ἐκβάλλῃ ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῇ. ἄφες πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα. οὐ γάρ καλόν ἐστιν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. ἡ δὲ ἀπεκρίθη καὶ λέγει αὐτῷ. ναὶ κύριε. καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ὑποκάτω τῆς τραπέζης ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν παιδίων. Καὶ εἶπεν αὐτῇ. διὰ τοῦτον τὸν λόγον, ὕπαγε ἐξελήλυθεν τὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς θυγατρός σου. καὶ ἀπελθοῦσα εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, εὗρεν τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθὸς. καὶ τὴν θυγατέρα βεβλημένην ἐπὶ τῆς κλίνης. καὶ πάλιν ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὁρίων τύρου καὶ σιδῶνος, ἦλθεν πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας, ἀνὰ μέσον τῶν ὁρίων δεκαπόλεως, καὶ φέρουσιν αὐτῷ κωφὸν μογιλάλον. καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν, ἵνα ἐπιθῇ αὐτῷ τὴν χεῖρα. καὶ ἀπολαβόμενος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὄχλου κατιδίαν, ἔβαλεν τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ

τοῦ εἰς τὰ

Et ait illis, Adeo & uos intelligentia cā retis? Nōdū intelligitis qđ omne extrinſecus introiens in hominē, non poteſt eum coinquinare, quia non intrat in eius cor, ſed in uentrem, & in ſeceſſum exit, purgans omnes eſcas? Dicebat autem quod ab homine exit, illud coinquinat hominem. Ab intus enim de corde hominum malæ cogitationes ꝓcedunt, adulteria. fornicationes, homicidia, furta, auariciæ, fraudes, dolus, impudicitia, oculus malus, conuicia, ſuperbia, ſtulticia. Omnia hæc mala ab intus procedunt, & inquinant hominem. Et inde ſurgens, abijt in confinia Tyri & Sidonis, & ingreſſus domum neminem uoluit ſcire, & non potuit latere. Mulier enim ſtatim ut audiuit de eo, cuius filiola habebat ſpiritum imundum, uenit & procidit ad pedes eius. Erat enim mulier græca ſyrophœniſſa genere, & rogabat eū ut dæmonium eijceret de filia ſua. Ieſus aūt dixit illi. Sine prius ſaturari filios. Non eſt enim bonū ſumere panem filiorū, & proijcere catellis. At illa reſpondit & dicit illi. Vtiq; domine, Nam & catelli comedunt ſub menſa de micis filiorū. Et ait illi. Propter iſtū ſermonem uade, exijt dæmonium a filia tua. Et cum abijſſet in domum ſuam, reperit puellā iacentem ſupra lectum, & dæmonium exijſſe. Et rurſum egreſſus de finibus Tyri & Sidonis uenit ad mare Galilææ per medios fines decapolis, & adducunt ei ſurdum, & impeditæ linguæ, & deprecantur eum, ut imponat illi manum, & apprehendens eum de turba ſeorſim, miſit digitos ſuos in

os in

τοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ, καὶ πτύσας, ἥψατο τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐστέναξεν, καὶ λέγει αὐτῷ ἐφφαθά. ὅ ἐστιν διανοίχθητι, καὶ εὐθέως διηνοίχθησαν αὐτοῦ αἱ ἀκοαὶ, καὶ ἐλύθη ὁ δεσμὸς τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει ὀρθῶς. καὶ διεστείλατο αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν. ὅσον δὲ αὐτὸς αὐτοῖς διεστέλλετο, μᾶλλον περισσότερον ἐκήρυσσον. καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεπλήσσοντο λέγοντες, καλῶς πάντα πεποίηκεν, καὶ τοὺς κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν, καὶ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν. Ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις παμπόλλου ὄχλου ὄντος, καὶ μὴ ἐχόντων τί φάγωσιν προσκαλεσάμενος ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγει αὐτοῖς. σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσίν μοι, καὶ οὐκ ἔχωσιν τί φάγωσιν. καὶ ἐὰν ἀπολύσω αὐτοὺς νήστεις εἰς οἶκον αὐτῶν, ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ. τινὲς γὰρ αὐτῶν μακρόθεν ἥκουσιν. καὶ ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. πόθεν τούτους δυνήσεταί τις ὧδε χορτάσαι ἄρτων ἐπ᾽ ἐρημίας; καὶ ἐπηρώτα αὐτούς. πόσους ἔχετε ἄρτους; οἱ δὲ εἶπον. ἑπτά. καὶ παρήγγειλεν τῷ ὄχλῳ ἀναπεσεῖν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους εὐχαριστήσας, ἔκλασεν καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα παραθῶσιν, καὶ παρέθηκαν τῷ ὄχλῳ, καὶ εἶχον ἰχθύδια ὀλίγα, καὶ εὐλογήσας εἶπεν. παραθεῖναι καὶ αὐτά. ἔφαγον δὲ καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦραν περισσεύματα κλασμάτων ἑπτὰ σπυρίδας. ἦσαν δὲ οἱ φαγόντες, ὡς τετρακισχίλιοι, καὶ ἀπέλυσεν αὐτούς. καὶ εὐθέως ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη δαλμανουθά. καὶ ἐξῆλθον οἱ φαρισαῖοι, καὶ ἤρξαντο συζητεῖν αὐτῷ ζητοῦντες παρ᾽ αὐτοῦ σημεῖον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πειράζοντες αὐτόν. καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ λέγει. τί ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζητεῖ; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰ δοθήσεται τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον, καὶ ἀφεὶς αὐτοὺς ἐμβὰς πάλιν εἰς πλοῖον ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν

os in auriculas eius, & expuens tetigit linguā eius, & ſuſpiciens in cœlū, ingemuit,& ait illi. Effeta quod eſt adaperire. Et ſtatim apertæ ſunt eius aures,& ſolutum eſt uinculū linguæ eius, & loquebatur recte, & præcepit illis, ne cui dicerent. Sed quo magis ille eis p̄ceperat, hoc potius amplius prædicabāt, & ſupra modū ſtupebāt dicētes. Bn̄ oīa fecit,& ſurdos facit audire, & mutos loq.

In diebus illis cū turba admodū multa eſſet, nec haberēt quod manducarēt, accerſitis ad ſe Ieſus diſcipulis, ait illis. Miſericordia tāgor erga turbā, qa iam triduo manent apud me, nec habent quod manducent,& ſi dimiſero eos ieiunos in domū ſuam, deficient in uia. Quidam em̄ ex eis de longinquo uenerunt, Et reſpōderūt ei diſcipuli ſui. Vnde iſtos quis poterit hic ſatiare panib⁹ in ſolitudine? Et iterrogauit eos. Quot panes habetis? Illi uero dixerūt. Septē. Et p̄cepit turbæ diſcumbere ſuper terrā. Et acceptis ſeptē panibus cū gratias egiſſet fregit & dedit diſcipulis ſuis, ut apponerēt. Et appoſuerūt turbæ, & habebāt piſciculos paucos,& cū bn̄dixiſſet iuſſit apponi & hos. Comederūt āt & ſaturati ſunt,& ſuſtulerūt q̄ ſupfuerāt fragmēta ſeptē ſportas. Erāt aūt q comederāt ferme q̄ter mille, & dimiſit illos. Et mox igreſſ⁹ i nauim cū diſcipulis ſuis, & uenit i ptes Dalmanutha. Et egreſſi ſūt phariſæi,& cœperūt diſputare cū illo q̄rētes ab eo ſignū e cœlo tētātes eū, & cū ingemuiſſet ſpū ſuo dicit. cur gñatio hæc ſignū q̄rit? amē dico uobis, ſi dabit' gñatioi huic ſignū,& dimiſſis illis igreſſus rurſ⁹ naui, abijt traiecto VIII

πέραν, καὶ ἐπελάθοντο λαβεῖν ἄρτους. καὶ εἰ μὴ
ἕνα ἄρτον οὐκ ἔσχον μεθ᾽ ἑαυτῶν ἐν τῷ πλοίῳ.
καὶ διεστέλλετο αὐτοῖς λέγων. ὁρᾶτε, βλέπε-
τε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων, καὶ τῆς ζύ-
μης ἡρώδου, καὶ διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους
λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχομεν. καὶ γνοὺς
ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέγει αὐτοῖς. τί διαλογίζεσθε, ὅτι
ἄρτους οὐκ ἔχετε; οὔπω νοεῖτε, οὐδὲ συνί-
ετε; ἔτι πεπωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν
ὑμῶν; ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε, καὶ ὦ-
τα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε; καὶ οὐ μνημονεύετε,
ὅτε τοὺς πέντε ἄρτους ἔκλασα εἰς τοὺς πεν-
τακισχιλίους, πόσους κοφίνους πλήρεις κλασ-
μάτων ἤρατε; λέγουσιν αὐτῷ. δώδεκα, ὅτε δὲ
τοὺς ἑπτὰ εἰς τοὺς τετρακισχιλίους, πόσων σπυ-
ρίδων πληρώματα κλασμάτων ἤρατε; οἱ δὲ
εἶπον. ἑπτά. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. πῶς οὐ νοεῖτε;
καὶ ἔρχεται εἰς βηθσαϊδάν. καὶ φέρουσιν αὐτῷ τυ-
φλὸν, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν, ἵνα αὐτοῦ ἅψηται,
καὶ ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ τυφλοῦ, ἐξήγα-
γεν αὐτὸν ἔξω τῆς κώμης. καὶ πτύσας εἰς τὰ ὄμ-
ματα αὐτοῦ καὶ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτῷ, ἐπηρώ-
τα αὐτὸν, εἴ τι βλέπει, καὶ ἀναβλέψας ἔλεγεν.
βλέπω τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ὡς δένδρα ὁρῶ
περιπατοῦντας. εἶτα πάλιν ἐπέθηκεν τὰς
χεῖρας ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐποίη-
σεν αὐτὸν ἀναβλέψαι, καὶ ἀποκατεστάθη, καὶ
ἀνέβλεψεν τηλαυγῶς ἅπαντας. καὶ ἀπέστει-
λεν αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ λέγων. μηδὲ
εἰς τὴν κώμην εἰσέλθῃς, μηδὲ εἴπῃς τινὶ ἐν
τῇ κώμῃ. καὶ ἐξῆλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ οἱ μα-
θηταὶ αὐτοῦ εἰς τὰς κώμας καισαρείας τῆς
φιλίππου. καὶ ἐν τῇ ὁδῷ, ἐπηρώτα τοὺς μα-
θητὰς αὐτοῦ λέγων αὐτοῖς. τίνα με λέγου-
σιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν ἰω-
άννην τὸν βαπτιστὴν, καὶ ἄλλοι ἠλίαν, ἄλλοι
δὲ ἕνα τῶν προφητῶν. καὶ αὐτὸς λέγει αὐ-
τοῖς. ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποκρι-
θεὶς δὲ ὁ πέτρος, λέγει αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ.
καὶ ἐπε

mari,& obliti fuerant ſumere panes,&
præter unũ panẽ nõ habebant ſecũ in
naui. Et mandauit illis dicẽs. Videte,ca
uete a fermento phariſæorũ,& a fermẽ
to Herodis,& diſputabant inter ſeſe di
centes. Panes non habemus, & eo cog-
nito Ieſus dicit illis. Quid diſputatis,
quod panes non habetis, nõdum ani-
maduertitis nec intelligitis? adhuc ob
cæcatum habetis cor ueſtrũ? oculos ha
bentes, non cernitis, & aures habentes,
nõ auditis? & nõ meminiſtis, cũ quinqꝫ
panes fregiſſem in hominũ quinqꝫ mi
lia, quot cophinos fragmentis imple-
tos ſuſtuliſtis? Dicũt ei, duodecim. Cũ
aũt ſeptẽ in quatuor milia. Quot ſpor
tas ex reliqis fragmẽtorũ tuliſtis? illi aũt
dixerũt ſeptẽ, & dixit illis, Qui fit ut nõ
itelligatis? Et uenit Bethſaidã, & addu-
cũt illi cæcũ & obſecrãt eũ, ut illũ tange
ret, & apphenſa manu cæci eduxit illũ
extra uicũ, & cũ expuiſſet in oculos illiꝰ
ipoſuiſſetqꝫ illi manꝰ, iterrogauit eũ ſi
qd uideret, & recepto uiſu dicebat. Vi-
deo hoïes, qm̃ uelut arbores cerno am
bulantes. Deinde rurſũ ipoſuit manus
ſuꝑ oculos illiꝰ, & fecit ut uiſũ reciperet
& reſtitutꝰ eſt, & denuo uidebat diluci-
de oẽs, & dimiſit illũ i domũ ſuã, dicẽs.
Neqꝫ i uicũ igrediaris, neqꝫ dixeris cui
q̃ꝫ i uico. Et egreſſus ẽ Ieſus & diſcipuli
illius in uicos ceſariæ, quæ cognominat̃
Philippi, & in uia interrogauit diſcipu-
los ſuos dicẽs. Quem me dicunt hoïes
eſſe? Illi uero rñderunt, Ioannẽ bapti-
ſtam, & alij aliũ, alij rurſus unũ de nu-
mero ꝓphetarũ. Et ipſe dicit illis. at uos
quẽ me dicitis eſſe? Reſpõdens autem
Petrus, dicit illi. Tu es ille Chriſtus.
Et inter-

καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ λέγωσιν
περὶ αὐτοῦ, καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτούς, ὅτι δεῖ
τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀπο-
δοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρ-
χιερέων, καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκταν-
θῆναι, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι, καὶ παρ-
ρησίᾳ τὸν λόγον ἐλάλει. καὶ προσλαβόμε-
νος αὐτὸν πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ. ὁ δὲ
ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἐπε-
τίμησεν τῷ πέτρῳ λέγων, ὕπαγε ὀπίσω
μου σατανᾶ, οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ
τῶν ἀνθρώπων, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν
ὄχλον σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς.
Ὅς τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησά-
σθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολου-
θείτω μοι. ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι,
ἀπολέσει αὐτήν. ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
ἕνεκεν ἐμοῦ, καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐ-
τήν. τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπος ἐὰν κερδήσῃ
τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν
αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα
τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με,
καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ
τῇ μοιχαλίδι καὶ ἁμαρτωλῷ, καὶ ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτόν, ὅταν
ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέ-
λων τῶν ἁγίων. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς. ἀμὴν
λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰσίν τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων,
οἵ τινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου ἕως ἂν ἴδω-
σι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἐληλυθυῖαν ἐν δυνά-
μει. καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ ΙΗΣΟΥΣ
τὸν πέτρον καὶ τὸν ἰάκωβον καὶ τὸν ἰωάννην. καὶ ἀ-
ναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μό-
νους. καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ τὰ
ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο στίλβοντα, λευκὰ λίαν ὡς
χιών, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται λευ-
κᾶναι, καὶ ὤφθη αὐτοῖς ἠλίας σὺν μωσῇ, καὶ
ἦσαν συλλαλοῦντες τῷ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἀποκριθεὶς
ὁ πέτρος λέγει τῷ ΙΗΣΟΥ. ῥαββεί. καλόν
ἐστιν ὑμας

Et interminatus eſt eis, ne cui dicerent
de ſe. Et cœpit docere eos, quod opor/
teret filium hominis multa pati, & rep/
bari a ſenioribus & ſũmis ſacerdotibus
ac ſcribis & occidi, & poſt tres dies reſur
gere. & libere ſermonē loquebat̃. Et ap
p̄hendit illū Petrus, cœpitq́ increpare
eum. At ille conuerſus, & intuitus diſci/
pulos ſuos increpauit Petrum, dicens.
Abi poſt me ſatana. Non ſapis q̃ dei
ſunt, ſed quæ ſunt hominū. Et cum ad
ſe uocaſſet turbam una cum diſcipulis
ſuis, dixit illis. Quicūq; uult ſequi me,
abneget ſemetipſum & tollat crucē ſuā
& ſequatur me. Nam quiſquis uoluerit
animā ſuam ſeruare, perdet eam. Quiſ/
quis aūt perdiderit animā ſuam cauſa
mei & euāgelij, hic ſeruabit eam. Quid
enim profuerit homini, ſi lucratus fue/
rit mundū totū, & animæ ſuæ damnū
fecerit? Aut qd daturus eſt homo, quo
repenſet animam ſuam? Quemcunq;
em̄ puduerit mei ac meoꝝ ſermonū in
generatione hac adultera & peccatrice,
& filiū hoīs pudebit illius, ubi uenerit ī
gloria patris ſui cum angelis ſanctis.
Et dicebat illis. Amē dico uobis. Sūt IX
quidā inter eos q hic ſtant, q nō guſta/
būt mortē, donec uiderit regnū dei ue/
niſſe ī uirtute. Ac poſt dies ſex aſſumit
Ieſus Petrū & Iacobū ac Ioannē, & ſub
ducit eos in mōtē excelſum ſeorſim ſo-
los, & tranſformatus fuit coram illis, &
ueſtimenta illius facta ſunt ſplendida,
& candida ualde, ueluti nix, q̄ candi-
da facere non poteſt fullo ſuper terrā,
& uiſus eſt illis Helias cum Moſe, &
erant colloquentes cū Ieſu. Et reſpon-
dens Petrus, dicit Ieſu. Rabbi. Bonum
eſt nos

ἐστὶν ὑμᾶς ὧδε εἶναι, καὶ ποιήσωμεν σκηνὰς τρεῖς, σοὶ μίαν, καὶ μωσῇ μίαν, καὶ ἠλίᾳ μίαν. οὐ γὰρ ᾔδει τί λαλήσῃ. ἦσαν γὰρ ἔκφοβοι. καὶ ἐγένετο νεφέλη ἐπισκιάζουσα αὐτοῖς. καὶ ἦλθεν φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, αὐτοῦ ἀκούετε, καὶ ἐξάπινα περιβλεψάμενοι, οὐκ ἔτι οὐδένα εἶδον, ἀλλὰ τὸν ΙΗΣΟΥΝ μόνον μεθ᾽ ἑαυτῶν. καταβαινόντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους διεστείλατο αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ διηγήσωνται ἃ εἶδον, εἰ μὴ ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ. καὶ τὸν λόγον ἐκράτησαν πρὸς ἑαυτοὺς συζητοῦντες τί ἐστιν τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι; καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες, ὅτι λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, ὅτι ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. ἠλίας μὲν ἐλθὼν πρῶτον ἀποκαθιστᾷ πάντα. καὶ πῶς γέγραπται ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πολλὰ πάθῃ καὶ ἐξουδενωθῇ. ἀλλὰ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἠλίας ἐλήλυθεν, καὶ ἐποίησαν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν, καθὼς γέγραπται ἐπ᾽ αὐτόν. καὶ ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς, εἶδεν ὄχλον πολὺν περὶ αὐτοὺς, καὶ γραμματεῖς συζητοῦντας αὐτοῖς, καὶ εὐθέως πᾶς ὁ ὄχλος ἰδὼν αὐτὸν ἐξεθαμβήθη, καὶ προστρέχοντες, ἠσπάζοντο αὐτόν. καὶ ἐπηρώτησεν τοὺς γραμματεῖς. τί συζητεῖτε πρὸς αὐτούς; καὶ ἀποκριθεὶς εἷς ἐκ τοῦ ὄχλου εἶπεν. Διδάσκαλε ἤνεγκα τὸν υἱόν μου πρός σε ἔχοντα πνεῦμα ἄλαλον. καὶ ὅπου ἂν αὐτὸν καταλάβῃ ῥήσσει αὐτὸν καὶ ἀφρίζει, καὶ τρίζει τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ καὶ ξηραίνεται. καὶ εἶπον τοῖς μαθηταῖς σου, ἵνα αὐτὸ ἐκβάλωσιν καὶ οὐκ ἴσχυσαν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ λέγει, ὦ γενεὰ ἄπιστος, ἕως πότε πρὸς ὑμᾶς ἔσομαι; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετε αὐτὸν πρός με, καὶ ἤνεγκαν αὐτὸν πρὸς αὐτόν. καὶ ἰδὼν αὐτὸν εὐθέως τὸ πνεῦμα, ἐσπάραξεν αὐτὸν καὶ πεσὼν

eſt nos hic eſſe, & faciam⁹ tria tabernacula, tibi unum, & Moſi unũ, & Heliæ unum. Non enim ſciebat quid loqueretur. Erant enim expauefacti. Et facta eſt nubes, quæ obumbrauit illis. Et uenit uox e nube dicens. Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite, & repente, cũ circũſpexiſſent nõ amplius uiderũt quẽq̃, ſed ſolũ Ieſum eſſe ſecũ. Porro cũ deſcẽderent de mõte mãdauit illis, ne cui dicerẽt, ea q̃ uiderant, niſi cũ fili⁹ hoĩs a mortuis reſurrexiſſet. Ac uerbũ hoc tenuerunt apud ſeſe, inter ſe diſputantes, quid eſſet hoc qđ dixerat a mortuis reſurgere, & interrogabant illũ dicentes. Quid eſt quod ſcribæ dicũt, Heliam oportere uenire prius? Ille uero reſpondens dixit illis, Helias quidem ubi uenerit prius reſtituit oĩa, & quẽadmodũ ſcriptũ eſt de filio hoĩs, ut multa patiat̃, & contẽnatur. Veꝛ dico uobis, Heliã ueniſſe, & fecerũt illi quæcũq; uoluerunt, ſicut ſcriptũ erat de illo. Et cum ueniſſet ad diſcipulos ſuos, uidit turbã multã circũ illos, & phariſæos diſputãtes cũ illis. Et ꝓtinus uniuerſa turba cũ uidiſſet eũ obſtupuit, & accurẽtes ſalutauerũt eũ, & interrogauit phariſæos, Quid diſputatis cũ illis? Et rñdens un⁹ e turba dixit. Præceptor, adduxi filium meũ ad te habentẽ ſpũm mutũ, & qñcũq; eũ corripuerit, lacerat eũ, atq; ille ſpumat, ac ſtridit dẽtibus ſuis, & areſcit & dixi diſcipulis tuis ut eijcerẽt, & non potuerunt. At ille rñdens ei dicit, O natio icredula. quouſq; apud uos ero? quouſq; patiar uos? Adduc illum ad me. Et adduxerunt illũ ad eũ. At uiſo illo, cõtinuo ſpiritus diſcerpebat eum.

Et ꝓlapſus

καὶ πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκυλίετο ἀφρίζων. καὶ
ἐπηρώτησεν τὸν πατέρα αὐτοῦ. πόσος χρό-
νος ἐστὶν, ὡς τοῦτο γέγονεν αὐτῷ; ὁ δὲ εἶπεν.
παιδιόθεν, καὶ πολλάκις αὐτὸν, καὶ εἰς πῦρ
ἔβαλεν, καὶ εἰς ὕδατα, ἵνα ἀπολέσῃ αὐτόν,
ἀλλ᾽ εἴ τι δύνασαι, βοήθησον ἡμῖν σπλαγ-
χνισθεὶς ἐφ᾽ ἡμᾶς. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ.
τὸ, εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα δυνατὰ τῷ
πιστεύοντι. καὶ εὐθέως κράξας ὁ πατὴρ τοῦ
παιδίου μετὰ δακρύων ἔλεγεν. πιστεύω κύ-
ριε, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ. ἰδὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ
ὅτι ἐπισυντρέχει ὄχλος, ἐπετίμησεν τῷ
πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ λέγων αὐτῷ. τὸ
πνεῦμα τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν, ἐγώ σοι ἐπι-
τάσσω, ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς
εἰς αὐτόν, καὶ κράξαν, καὶ πολλὰ σπαράξαν
αὐτὸν ἐξῆλθεν, καὶ ἐγένετο ὡσεὶ νεκρὸς, ὥσ-
τε πολλοὺς λέγειν, ὅτι ἀπέθανεν. ὁ δὲ ΙΗ-
ΣΟΥΣ κρατήσας αὐτὸν τῆς χειρὸς, ἤγειρεν αὐτὸν
καὶ ἀνέστη. καὶ εἰσελθόντα αὐτὸν εἰς οἶκον, οἱ μα-
θηταὶ αὐτοῦ ἐπηρώτων αὐτὸν κατ᾽ ἰδίαν, ὅτι ἡ-
μεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; καὶ εἶ-
πεν αὐτοῖς. τοῦτο τὸ γένος ἐν οὐδενὶ δύνα-
ται ἐξελθεῖν, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.
καὶ ἐκεῖθεν ἐξελθόντες, παρεπορεύοντο διὰ τῆς
γαλιλαίας, καὶ οὐκ ἤθελεν ἵνα τις γνῷ, ἐδίδα-
σκεν γὰρ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἔλεγεν αὐ-
τοῖς, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς
χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ
ἀποκτανθεὶς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. καὶ
ἦλθεν εἰς καπερναοὺμ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμε-
νος, ἐπηρώτα αὐτοὺς τί ἐν τῇ ὁδῷ πρὸς ἑαυτοὺς
διελογίζεσθε; οἱ δὲ ἐσιώπων. πρὸς ἀλλήλους γὰρ
διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ τίς μείζων. καὶ καθί-
σας, ἐφώνησεν τοὺς δώδεκα, καὶ λέγει αὐτοῖς.
εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔσται πάντων
ἔσχατος, καὶ πάντων διάκονος, καὶ λα-
βὼν παιδίον, ἔστησεν ἐν μέσῳ αὐτῶν,
καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ, εἶπεν αὐτοῖς.

Ὃς ἐὰν

Et prolapſus in terra uolucbatur ſpu-
mās. Et interrogauit patrē illius. Quan
tum tēporis eſt, q̄ hoc accidit ei? At ille
dixit a puero. Et freq̄nter illū & in ignē
abiecit, & in aquas q̊ perderet eū. Age
ſi qd potes ſubueni nobis miſertus no
ſtri. Ieſus aūt hoc dixit illi. Si potes cre
dere, oīa poſſibilia credēti. Et cōfeſtim
exclamās pater pueri cū lachrymis di-
xit, Credo domine, ſuccurre incredulita
ti meæ. Cū uidiſſet aūt Ieſus, qd' turba
ſimul accurreret, īcrepauit ſpm̄ īmūdū
dicens illi. Spiritus mute, & ſurde, ego
tibi impero, exi ab eo, & ne poſt hac in
grediaris in illum. Et cum clamaſſet ſpi
ritus, & multum diſcerpiſſet eum, exiuit
& factus eſt tāq̄ mortuus, adeo ut mul
ti dicerent, mortuus eſt. At Ieſus corre-
pta manu illius, erexit eum, & ille ſurre-
xit. Et cum eſſet ingreſſus domū, diſci-
puli illius interrogabant eum ſeorſim.
Cur nos nō quiuimus eijcere illum? Et
dixit illis. Hoc genus nulla in re poteſt
exire, niſi per orationē & ieiunium. Et
illinc digreſſi, clam iter fecerunt per Ga
lilæam, & nolebat, ut quiſquam ſciret.
Docebat enim diſcipulos ſuos, & dice-
bat illis. Filius hoīs tradit' in manus ho
minū, & occidēt eū, & occiſus, tertio die
reſurget. Et uenit Capernaū. Et cū ue-
niſſet in domū, interrogauit illos, quid
in itinere inter uos diſputabatis? At il-
li ſiluerūt. Nā inter ſe diſputauerāt in-
ter uiam, quis eſſet maior. Et cum con
ſediſſet, accerſiuit duodecim, & dicit il-
lis. Si quis uult primus eſſe, is erit om-
nium poſtremus, & omnium miniſter,
& arreptū puer̄ ſtatuit in medio illor̄,
& cū cepiſſet illū ī ulnas ſuas, dixit illis.

Quiſq̄s

Ἰουδαίας διὰ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ συμπορεύ
ονται πάλιν ὄχλος πολὺς πρὸς αὐτὸν καὶ ὡς εἰώ
θει πάλιν ἐδίδασκεν αὐτούς. καὶ προσελθόντες
φαρισαῖοι, ἐπηρώτησαν αὐτὸν. εἰ ἔξεστιν ἀνδρὶ γυ
ναῖκα ἀπολῦσαι, πειράζοντες αὐτὸν. ὁ δὲ ἀποκρι
θεὶς, εἶπεν αὐτοῖς. τί ὑμῖν ἐνετείλατο μωσῆς;
οἱ δὲ εἶπον. μωσῆς ἐπέτρεψεν βιβλίον ἀποστα
σίου γράψαι καὶ ἀπολῦσαι. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτοῖς. πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν
ὑμῶν ἔγραψεν ὑμῖν τὴν ἐντολὴν ταύτην. ἀπὸ
δὲ ἀρχῆς κτίσεως, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐ
τοὺς ὁ θεός, ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος
τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολ
ληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσον/
ται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, ὥστε οὐκ ἔτι εἰσὶ
δύο, ἀλλὰ μία σάρξ. ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν,
ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ πά
λιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπηρώτη
σαν αὐτόν, καὶ λέγει αὐτοῖς. ὃς, ἐὰν ἀπολύ-
σῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην
μοιχᾶται ἐπ᾽ αὐτήν. καὶ ἐὰν γυνὴ ἀπολύ-
σῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ μοι-
χᾶται. καὶ προσέφερον αὐτῷ παιδία, ἵνα
ἅψηται αὐτῶν. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμων τοῖς
προσφέρουσιν. ἰδὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἠγανά/
κτησεν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ἄφετε τὰ παι-
δία ἔρχεσθαι πρός με, μὴ κωλύετε αὐτά,
τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.
ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ὃς ἐὰν μὴ δέξηται τὴν
βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλ/
θῃ εἰς αὐτήν. καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτά,
τιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ᾽ αὐτά, εὐλόγησεν αὐτά.
καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ εἰς ὁδὸν προσδρα
μὼν εἷς, καὶ γονυπετήσας αὐτόν, ἐπηρώτα
αὐτόν. διδάσκαλε ἀγαθέ. τί ποιήσω ἵνα ζω
ὴν αἰώνιον κληρονομήσω; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν
αὐτῷ. τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς
εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. τὰς ἐντολὰς οἶδας, μὴ μοι/
χεύσῃς, μὴ φονεύσῃς, μὴ κλέψῃς, μὴ ψευδο-
μαρτυρήσῃς

Iudææ per regionē quæ eſt ultra Iorda
nem, & conueniunt rurſum turbæ ad
illum, & ſicut conſueuerat rurſum doce
bat eos, & adeuntes phariſæi interroga
bant illum. Licet ne uiro uxorem repu-
diare? tentātes illū. At ille rn̄dens, dixit
illis. Quid uobis mandauit Moſes?
At illi dixerunt. Moſes permiſit libel/
lum repudij ſcribere, ac dimittere. Et re-
ſpondens Ieſus dixit illis. Ad duriciam
cordis ueſtri, ſcripſit uobis mandatū
iſtud. Cæteꝝ ab initio creatiōis maſcu/
lum & fœminā fecit illos deus. propter
hoc relinquet homo patrē ſuū & matrē
& adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in
carnē unam, itaqꝫ nō iam ſunt duo, ſed
una caro. Quod igit̄ deꝰ copulauit, ho
mo ne ſeparet. & in domo rurſum diſci
puli illiꝰ eadē de re interrogauerūt illū.
& dicit illis. Quicūq; repudiauerit uxo
rem ſuā, & duxerit aliā, adulteriū cōmit
tit aduerſus illā. Et ſi mulier repudiaue
rit uirū ſuū, & nupſerit alteri, adulteriū
cōmittit. Et adduxerūt illi puellos ut tā
geret illos, Diſcipuli uero increpabant
eos q adducebāt. Cū uidiſſet aūt Ieſus
indignatus eſt, & dixit illis. Sinite puel/
los uenire ad me, ne ꝓhibete illos, taliū
eñ eſt regnum dei. Amen dico uobis.
Quicūqꝫ nō acceperit regnū dei tanqꝫ
puellus, haudq̄qꝫ īgredieť ī illud. Et cū
cœpiſſet illos in ulnas, īpoſitis manibꝰ
ſup illos bn̄dixit eis. Et cū exiret in uiā
accurrit qdā ac genua flexit illi, & iter-
rogabat eū. ꝑceptor bone, qd faciā, ut
uitā æternā poſſideā? Ieſus aūt dixit il/
li. Cur me dicis bonū. Nemo bonꝰ, niſi
unꝰ deus. Præcepta noſti. Ne cōmittas
adulteriū, ne occidas, ne fureris, ne falſū

 teſtimonium

μαρτυρήσῃς, μὴ ἀποστερήσῃς. τίμα τὸν πα-
τέρα σου καὶ τὴν μητέρα. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶ-
πεν αὐτῷ. Διδάσκαλε, ταῦτα πάντα ἐφυλα-
ξάμην ἐκ νεότητός μου. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἐμβλέ-
ψας αὐτῷ, ἠγάπησεν αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτῷ.
Ἕν σοι ὑστερεῖ. ὕπαγε ὅσα ἔχεις πώλησον, καὶ
δὸς τοῖς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρα-
νῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι, ἄρας τὸν σταυρόν.
Ὁ δὲ στυγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἀπῆλθεν λυ-
πούμενος. ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά. καὶ
περιβλεψάμενος ὁ ΙΗΣΟΥΣ, λέγει τοῖς μαθη-
ταῖς αὐτοῦ. πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔ-
χοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελεύ-
σονται. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐθαμβοῦντο ἐπὶ τοῖς
λόγοις αὐτοῦ. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ πάλιν ἀποκρι-
θεὶς λέγει αὐτοῖς. τέκνα, πῶς δύσκολόν ἐστιν
τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τοῖς χρήμασιν, εἰς τὴν βα-
σιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. εὐκοπώτερόν ἐστιν
κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς τῆς ῥαφίδος εἰ-
σελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ
εἰσελθεῖν. οἱ δὲ, περισσῶς ἐξεπλήσσοντο, λέγον-
τες πρὸς ἑαυτούς. καὶ τίς δύναται σωθῆναι;
Ἐμβλέψας δὲ αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, λέγει. παρὰ
ἀνθρώποις ἀδύνατόν ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐ παρὰ θεῷ.
καὶ ἤρξατο ὁ πέτρος λέγειν αὐτῷ. ἰδοὺ ἡ-
μεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν
σοι. Ἀποκριθεὶς ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν. Ἀμὴν λέγω
ὑμῖν. Οὐδείς ἐστιν, ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελ-
φούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖ-
κα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγρούς, ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγε-
λίου, ἐὰν μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα νῦν,
ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ οἰκίας, καὶ ἀδελφούς,
καὶ ἀδελφὰς, καὶ μητέρας, καὶ τέκνα, καὶ ἀ-
γροὺς μετὰ διωγμῶν, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ
ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον. πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶ-
τοι ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι. ἦσαν δὲ
ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς ἱεροσόλυμα,
καὶ ἦν προάγων αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἐθαμ-
βοῦντο, καὶ ἀκολουθοῦντες ἐφοβοῦντο.

καὶ παρα-

teſtimonium dicas. ne fraudes, honora
patrē tuū & matrē. At ille reſpondens
dixit illi. Præceptor, hec omnia ſeruaui,
ab adoleſcentia mea. Ieſus aūt intuitus
illū, dilexit eū, & dixit illi. Vnū tibi de-
eſt. Abi, quæcunq; habes uende, & da
pauperibus, & habebis theſaurū in cœ-
lo, & ueni ſequere me, ſublata cruce. At
ille triſtis redditus, ꝓpter ſermonē, di-
ſcedebat dolens. Erat eīm habens poſ-
ſeſſiones multas. Et cum circumſpexiſ-
ſet Ieſus, dicit diſcipulis ſuis, Q̃ꝫ diffi-
culter ij qui pecunias habent in regnū
dei intrabūt. Diſcipuli uero obſtupue-
runt ſuper uerbis illi9. At Ieſus rurſum
reſpōdens dicit illis. Filij, q̃ꝫ difficile eſt
eos qui fiduciam habent in pecunijs
regnum dei ingredi. Facilius eſt came-
lum per foramen acus ingredi, q̃ꝫ di-
uitem in regnum dei ingredi. Illi uero
ſupra modum admirati ſunt, dicentes
inter ſeſe. Et quis poteſt fieri ſaluus? In-
tuitus aūt Ieſus illos dicit. Apud hoīes
impoſſibile, non apud deū, nā oīa poſ-
ſibilia ſunt apud deū. Et cœpit Petrus
dicere illi. Ecce reliquimus omnia, & ſe-
cuti ſumus te. Reſpondens autem Ie-
ſus dixit. Amē dico uobis. Nullus eſt q
reliquit domū, aut fratres, aut ſorores,
aut patrē, aut matrē, aut uxorē, aut libe-
ros, aut agros mea cauſa & euangelij,
niſi recipiat centupla nunc in tempore
hoc, domus, & fratres, & ſorores, & ma-
tres, & liberos, & agros cū perſecutioni-
bus, ac in ſæculo uenturo uitā æternā.
Multi aūt primi erunt poſtremi, & po-
ſtremi primi. Erāt aūt in uia aſcenden-
tes Hieroſolymam. & p̃cedebat illos Ie-
ſus, & ſtupebant, & ſequentes timebāt.

Et aſſumptis

καὶ παραλαβὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ πάλιν τοὺς δώδεκα, ἤρξατο αὐτοῖς λέγειν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν. ὅτι ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσιν, καὶ τοῖς γραμματεῦσιν, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν, καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ, καὶ μαστιγώσουσιν αὐτὸν, καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτῷ, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. καὶ προσπορεύονται αὐτῷ ἰάκωβος καὶ ἰωάννης οἱ υἱοὶ ζεβεδαίου λέγοντες. Διδάσκαλε, θέλομεν ἵνα ὃ ἐὰν αἰτήσωμεν, ποιήσῃς ἡμῖν. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. τί θέλετε ποιῆσαί με ὑμῖν; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. δὸς ἡμῖν ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν σου καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων σου καθίσωμεν ἐν τῇ δόξῃ σου. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθαι. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. δυνάμεθα. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. τὸ μὲν ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθήσεσθε. τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου, καὶ ἐξ εὐωνύμων μου οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται. καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα ἤρξαντο ἀγανακτεῖν περὶ ἰακώβου καὶ ἰωάννου. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς λέγει αὐτοῖς. οἴδατε ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν, οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν ἀλλ' ὃς ἐὰν ὑμῶν θέλῃ γενέσθαι μέγας ἐν ὑμῖν, ἔσται διάκονος ὑμῶν, καὶ ὃς ἂν θέλῃ ὑμῶν γενέσθαι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦλος. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἦλθεν διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. καὶ ἔρχεται εἰς ἱεριχὼ, καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἀπὸ ἱεριχὼ, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ὄχλου ἱκανοῦ,

Et aſſumptis Ieſus rurſũ duodecim, cœpit illis dicere, q̃ ſibi euentura eſſent. Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradet̃ principibus ſacerdotũ & ſcribis, & condẽnabunt illũ morti, & tradẽt illũ gentibus, & illudent illi, & flagellabunt eum, & inſpuent in illũ, & occident eum & tertia die reſurget. Et accedunt ad eum Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, dicentes. Præceptor, uolumus ut quicquid petierimus, facias nobis. Ille uero dixit eis. Quid me uultis facere uobis? Illi uero dixerunt ei. Da nobis, ut unus a dextris tuis, & unus a ſiniſtris tuis ſedeamus in gloria tua. Ieſus aũt dixit illis. Neſcitis quid petatis Poteſtis bibere calicem quẽ ego bibo, & baptiſmate quo ego baptizor baptizari? At illi dixerũt ei. Poſſumus. Ieſus aũt dixit illis. Calicem quidẽ quẽ ego bibo bibetis, & baptiſmate quo ego baptizor baptizabimini. Cæterũ ſedere a dextris ac ſiniſtris meis, nõ eſt meũ dare, ſed qbus paratũ eſt. Et cũ audiſſent decem cœperunt indignari de Iacobo & Ioanne. Ieſus aũt cũ uocaſſet eos ad ſe dicit illis. Scitis, quod qui uident̃ imperare gentibus, dominiũ exercent aduerſus illas. Et qui magnates ſunt inter eos poteſtatẽ exercent in illos. Verum non ſic erit inter uos, ſed quicũq; uoluerit ex uobis fieri magnus inter uos, erit miniſter ueſter. Et quicũq; uoluerit ex uobis eſſe primus, erit omniũ ſeruus. Nam & filius hominis nõ uenit ut ſibi miniſtraretur, ſed ut miniſtraret, & daret animã ſuã redẽptionẽ ꝓ multis. Et uenit Hiericho, & cum egrederetur ab Hiericho, ac diſcipuli illius & turba co-

λεία ἐν ὀνόματι κυρίου τοῦ πατρὸς ἡμῶν δα-
βίδ· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. καὶ εἰσῆλθεν εἰς
ἱεροσόλυμα ὁ κύριος καὶ εἰς τὸ ἱερόν. καὶ πε-
ριβλεψάμενος πάντα, ὀψίας ἤδη οὔσης τῆς ὥ-
ρας, ἐξῆλθεν εἰς βηθανίαν μετὰ τῶν δώδεκα.
καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξελθόντων αὐτῶν ἀπὸ βη-
θανίας ἐπείνασεν. καὶ ἰδὼν συκῆν μακρόθεν
ἔχουσαν φύλλα ἦλθεν εἰ ἄρα εὑρήσει τι ἐν
αὐτῇ. καὶ ἐλθὼν ἐπ' αὐτὴν, οὐδὲν εὗρεν εἰ μὴ
φύλλα. οὐ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων. καὶ ἀποκρι-
θεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτῇ. μηκέτι ἐκ σοῦ
εἰς τὸν αἰῶνα μηδεὶς καρπὸν φάγοι, καὶ ἤκου-
ον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. καὶ ἔρχονται εἰς ἱεροσό-
λυμα, καὶ εἰσελθὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸ ἱερὸν, ἤρ-
ξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγορά-
ζοντας ἐν τῷ ἱερῷ. καὶ τὰς τραπέζας τῶν
κολλυβιστῶν, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούν-
των τὰς περιστερὰς κατέστρεψεν. καὶ οὐκ ἤ-
φιεν, ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱε-
ροῦ. καὶ ἐδίδασκεν λέγων αὐτοῖς. οὐ γέ-
γραπται; ὅτι ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς
κληθήσεται πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν; ὑμεῖς δὲ ἐποι-
ήσατε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν. καὶ ἤκουσαν
οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐζήτουν
πῶς αὐτὸν ἀπολέσουσιν, ἐφοβοῦντο γὰρ αὐ-
τὸν, ὅτι πᾶς ὁ ὄχλος ἐξεπλήσσετο ἐπὶ τῇ
διδαχῇ αὐτοῦ. καὶ ὅτε ὀψὲ ἐγένετο, ἐξεπο-
ρεύετο ἔξω τῆς πόλεως. καὶ πρωῒ παραπο-
ρευόμενοι εἶδον τὴν συκῆν ἐξηραμμένην
ἐκ ῥιζῶν, καὶ ἀναμνησθεὶς ὁ πέτρος, λέγει αὐ-
τῷ. ῥαββί. ἴδε ἡ συκῆ ἣν κατηράσω ἐξήρα-
ται. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, λέγει αὐ-
τοῖς. ἔχετε πίστιν θεοῦ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι
ὃς ἂν εἴπῃ τῷ ὄρει τούτῳ ἄρθητι, καὶ βλήθη-
τι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ
καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πιστεύσῃ ὅτι ἃ λέγει γί-
νεται, ἔσται αὐτῷ ὃ ἐὰν εἴπῃ, διὰ τοῦτο λέγω
ὑμῖν. πάντα ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτεῖσθε,

gnum in nomine dñi patris noſtri Da
uid, hos anna in altiſſimis, & ingreſſus
eſt Hieroſolymã dñs & in templũ, &
cũ circũſpexiſſet omnia, iamq; tempus
eſſet ueſpertinũ egreſſus eſt in Bethani
am cum duodecim, & poſtero die cum
exiiſſet a Bethania eſuriit, & cum uidiſ-
ſet arborẽ fici procul, habentem folia,
uenit ſi forte inueniret aliquid in illa, &
cum ueniſſet ad illam, nihil inuenit ni-
ſi folia. Non enim erat tempus ficorũ.
Et reſpõdens Ieſus dixit ficui. Ne poſt
hac ex te in æternũ quiſq; fructũ edat.
Et audiebant diſcipuli illius, & ueniunt
Hieroſolymã. Et ingreſſus Ieſus in tẽ-
plũ cœpit eiicere eos, qui uendebant &
emebãt in tẽplo, & mẽſas argẽtarioꝝ,
& ſedes uendentiũ columbas ſubuer-
tit, & non permiſit ut quiſq; deporta-
ret uas per templũ, & docebat dicens il
lis. Nonne ſcriptũ eſt, domus mea do-
mus orationis uocabitur omnibus gen
tibus? Vos aũt feciſtis eam ſpeluncam
latronũ. Et audierunt ſcribæ & princi-
pes ſacerdotũ, & quærebãt quomodo
illũ p̄derent. Timebant eñi eũ qđ tota
turba ſtuperet doctrinã illius. Et cũ ue-
ſpera eſſet facta, egreſſus eſt Ieſus e ciui
tate & mane p̄tereũtes uiderũt ficũ exa
ruiſſe radicitꝰ, & recordatꝰ Petrus dicit.
Rabbi, ecce ficus illa quã execratꝰ es ex-
aruit. Et reſpõdens Ieſus dicit illis. Ha-
bete fidem dei. Amen dico uobis ꝙ qui
cũq; dixerit monti huic tollere, & mitte
re i mare, & nõ hæſitauerit i corde ſuo,
ſed crediderit, futurum quicquid dixe-
rit, erit illi quicquid dixerit. Propterea
dico uobis, quæcumq; orantes petitis

πιστεύετε, ὅτι λαμβάνετε καὶ ἔσται ὑμῖν.
καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι ἀφίετε εἴ-
τι ἔχετε κατά τινος, ἵνα καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν
ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀφῇ ὑμῖν τὰ παραπτώ-
ματα ὑμῶν. καὶ ἔρχονται πάλιν εἰς ἱερο-
σόλυμα, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ περιπατοῦντος
αὐτοῦ, ἔρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς,
καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ
λέγουσιν αὐτῷ, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποι-
εῖς; καὶ τίς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἔδω-
κεν, ἵνα ταῦτα ποιῇς; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀποκρι-
θεὶς εἶπεν αὐτοῖς. ἐπερωτήσω ὑμᾶς, καὶ ἐ-
γὼ ἕνα λόγον. καὶ ἀποκρίθητέ μοι, καὶ ἐρῶ
ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ, τὸ βά-
πτισμα ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ ἦν ἢ ἐξ ἀνθρώπων
ἀποκρίθητέ μοι. καὶ ἐλογίζοντο πρὸς ἑαυ-
τοὺς λέγοντες. ἐὰν εἴπωμεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ,
διὰ τί οὖν, οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ, ἀλλ᾽ ἐὰν εἴ-
πωμεν ἐξ ἀνθρώπων, ἐφοβοῦντο τὸν λαόν,
ἅπαντες γὰρ εἶχον τὸν ἰωάννην, ὅτι ὄντως
προφήτης ἦν. καὶ ἀποκριθέντες λέγουσιν
τῷ ΙΗΣΟΥ. οὐκ οἴδαμεν. καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἀπο-
κριθεὶς λέγει αὐτοῖς. οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν
ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. Καὶ ἤρξατο αὐ-
τοῖς ἐν παραβολαῖς λαλεῖν. ἀμπελῶνα ἐφύ-
τευσεν ἄνθρωπος, καὶ περιέθηκεν φραγμόν.
καὶ ὤρυξεν ὑπολήνιον, καὶ ᾠκοδόμησεν πύρ-
γον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπε-
δήμησεν, καὶ ἀπέστειλεν πρὸς τοὺς γεωρ-
γοὺς τῷ καιρῷ δοῦλον, ἵνα παρὰ τῶν γε-
ωργῶν λάβῃ ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπε-
λῶνος. οἱ δὲ λαβόντες αὐτὸν ἔδειραν, καὶ ἀ-
πέστειλαν κενόν, καὶ πάλιν ἀπέστειλεν πρὸς
αὐτοὺς ἄλλον δοῦλον, κἀκεῖνον λιθοβολή-
σαντες, ἐκεφαλαίωσαν. καὶ ἀπέστειλαν ἠτι-
μωμένον, καὶ πάλιν ἄλλον ἀπέστειλεν, κἀ-
κεῖνον ἀπέκτειναν, καὶ πολλοὺς ἄλλους,
τοὺς μὲν δέροντες, τοὺς δὲ ἀποκτείνοντες;
ἔτι οὖν

credite, quod accipitis & erunt uobis,
& cũ ſteteritis orantes, remittite ſi quid
habetis aduerſus aliquẽ, ut & pater ue-
ſter qui in cœlis eſt remittat uobis deli-
cta ueſtra. Et ueniunt rurſum Hieroſo
lymam, & cũ ambularet in templo, ue-
niunt ad illum principes ſacerdotũ &
ſcribæ & ſeniores, & dicũt illi. In qua po
teſtate hæc facis, & qs tibi poteſtatem
hanc dedit, ut iſta facias? Ieſus aũt re-
ſpondẽs dixit illis. Quæram a uobis &
ipſe unum ſermonem, & reſpõdete mi-
hi, & dicam uobis in qua poteſtate hæc
faciam. Baptiſmus Ioannis e cœlo erat
an ex hominibus, reſpondete mihi. Et
cogitabant apud ſe dicentes. Si dixeri-
mus e cœlo, dicet. Cur igit᷑ non credidi-
ſtis illi. At ſi dixerimus ex hominibꝰ, ti
mebant populum. Omnes enim habe
bant Ioannem quod uere propheta fu
iſſet. Et reſpondentes dicũt Ieſu. Neſci
mus. Et Ieſus reſpõdens dicit illis. Nec
ego dicam uobis, in qua poteſtate hæc
faciam. Et cœpit illis in parabolis lo- XII
qui. Vineam plantauit homo, & circũ-
dederat ſepem, & foderat torcular, &
ædificauerat turrim, & elocauerat eam
agricolis, & peregre profectꝰ eſt, & mi-
ſit ad agricolas, cum oportunum eſſet
ſeruum ut ab agricolis acciperet de fru
ctu uineæ. At illi arreptum illum ceci-
derunt & remiſerunt uacuũ. Et rurſum
miſit ad illum alium ſeruum, & illi con-
iectis in eum ſaxis comminuerunt ca-
put, & remiſerunt contumelijs affe-
ctum. Et rurſum alium miſit, & il-
lum occiderunt, & multos alios, hos
quidem cedentes, illos uero occidentes,
itaqꝫ

ἔτι οὖν ἕνα υἱὸν ἔχων ἀγαπητὸν αὐτοῦ ἀπέ-
στειλεν καὶ αὐτὸν πρὸς αὐτοὺς ἔσχατον, λέ-
γων, ὅτι ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου. ἐκεῖ-
νοι δὲ οἱ γεωργοὶ εἶπον πρὸς ἑαυτούς, ὅτι
οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνω-
μεν αὐτόν, καὶ ὑμῶν ἔσται ἡ κληρονομία,
καὶ λαβόντες αὐτόν, ἀπέκτειναν, καὶ ἐξέβα-
λον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος. τί οὖν ποιήσει ὁ κύ-
ριος τοῦ ἀμπελῶνος; ἐλεύσεται καὶ ἀπολέ-
σει τοὺς γεωργούς, καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα
ἄλλοις. οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε.
λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες,
οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. παρὰ κυ-
ρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλ-
μοῖς ἡμῶν. καὶ ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ
ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον. ἔγνωσαν γὰρ ὅτι
πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπεν. καὶ ἀ-
φέντες αὐτὸν ἀπῆλθον. καὶ ἀποστέλλουσιν
πρὸς αὐτόν τινας τῶν φαρισαίων, καὶ τῶν ἡ-
ρωδιανῶν, ἵνα αὐτὸν ἀγρεύσωσιν λόγῳ. οἱ δὲ
ἐλθόντες λέγουσιν αὐτῷ. Διδάσκαλε οἴδα-
μεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδε-
νός. οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων,
ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ διδά-
σκεις, ἔξεστιν κῆνσον καίσαρι δοῦναι ἢ οὔ; δῶ-
μεν, ἢ μὴ δῶμεν; ὁ δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὴν ὑπόκρι-
σιν, εἶπεν αὐτοῖς. τί με πειράζετε; φέρετέ μοι
δηνάριον, ἵνα ἴδω. οἱ δὲ ἤνεγκαν. καὶ λέγει αὐ-
τοῖς. τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή; οἱ δὲ
εἶπον αὐτῷ, καίσαρος, καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ
εἶπεν αὐτοῖς. ἀπόδοτε τὰ καίσαρος καίσαρι,
καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. καὶ ἐθαύμασαν ἐπ᾽ αὐ-
τῷ. καὶ ἔρχονται σαδδουκαῖοι πρὸς αὐτόν, οἵ τι-
νες λέγουσιν ἀνάστασιν μὴ εἶναι, καὶ ἐπηρώτη-
σαν αὐτὸν λέγοντες. Διδάσκαλε, μωσῆς ἔγρα-
ψεν ἡμῖν, ὅτι ἐάν τινος ἀδελφὸς ἀποθάνῃ, καὶ
καταλείπῃ γυναῖκα, καὶ τέκνα μὴ ἀφῇ, ἵνα
λάβῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,
καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

itaq; cũ unũ adhuc haberet filiũ dile-
ctũ, miſit etiã illum ad illos poſtremũ,
dicens, reuerebuntur filiũ meum. illi ue
ro agricolæ dicebant inter ſeſe. Hic eſt
hæres, uenite occidamus eum, & noſtra
erit hæreditas, & arreptũ illum occide-
runt & eiecerũt e uinea. Quid igitur fa-
cturus eſt dñs uineæ? ueniet & perdet
agricolas, & dabit uineã alijs. An ne
hãc qdẽ ſcripturã legiſtis? Lapidẽ quẽ
reprobauerunt qui ædificabant hic fa-
ctus eſt in caput anguli, a domino fa-
ctũ eſt hoc, & eſt admirabile in oculis
noſtris, & querebant eum cõprehende
re, & metuebant turbam. Sciebant eñ
quod contra ſe parabolam dixiſſet. Et
relicto illo abierunt. & mittunt ad illũ
quoſdam e phariſæis & Herodianis,
ut illum captarent ſermone, illi uero
cum ueniſſent dicunt ei. Præceptor, ſci-
mus quod uerax es, & non curas quẽ-
quam, non enim reſpicis perſonam ho
minum, ſed in ueritate uiam dei doces,
Licet cenſum Cæſari dare an non? de-
mus an non demus? Ille uero ſciens il-
lorum ſimulationẽ dixit illis. Quid me
tentatis? Afferte denarium, ut uideã.
Illi uero attulerunt. Et dicit eis. Cuius
eſt imago hæc & inſcriptio? Illi uero di-
xerunt ei. Cæſaris. Et reſpondẽs Ieſus
dixit illis. Reddite quæ ſunt Cæſaris
Cæſari, & quæ dei ſunt deo. Et admira-
ti ſunt de eo, & ueniũt ſadducæi ad illũ
qui dicunt non eſſe reſurrectionem, &
interrogauerunt eum, dicentes. Præce-
ptor, Moſes ſcripſit nobis, ſi cuius fra-
ter moriatur, & relinquat uxorẽ, & libe
ros nõ relinquat, ut accipiat frater eius
uxorẽ illius & ſuſcitet ſemen fratris ſui.

ἑπτὰ ἀδελφοὶ ἦσαν, καὶ ὁ πρῶτος ἔλαβεν γυ
ναῖκα, καὶ ἀποθνήσκων, οὐκ ἀφῆκεν σπέρμα.
καὶ ὁ δεύτερος ἔλαβεν αὐτὴν, καὶ ἀπέθα
νεν, καὶ οὐ δὲ αὐτὸς ἀφῆκεν σπέρμα. καὶ ὁ
τρίτος ὡσαύτως. καὶ ἔλαβον αὐτὴν οἱ ἑπτὰ
καὶ οὐκ ἀφῆκαν σπέρμα. ἐσχάτη δὲ πάντων ἀ
πέθανεν καὶ ἡ γυνή. ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει ὅταν
ἀναστῶσιν, τίνος αὐτῶν ἔσται γυνή; οἱ γὰρ
ἑπτὰ ἔσχον αὐτὴν γυναῖκα. καὶ ἀποκριθεὶς
ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτοῖς. οὐ διὰ τοῦτο πλα
νᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύνα
μιν τοῦ θεοῦ; ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν,
οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν
ὡς ἄγγελοι οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, περὶ δὲ τῶν νε
κρῶν, ὅτι ἐγείρονται, οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῇ βί
βλῳ μωσέως ἐπὶ τοῦ βάτου, ὡς εἶπεν αὐτῷ
ὁ θεὸς λέγων; ἐγὼ ὁ θεὸς ἀβραὰμ, καὶ ὁ θεὸς
ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς ἰακὼβ, οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς νεκρῶν,
ἀλλὰ θεὸς ζώντων. ὑμεῖς οὖν πολὺ πλανᾶ
σθε. καὶ προσελθὼν εἷς τῶν γραμματέων ἀ
κούσας αὐτῶν συζητούντων, εἰδὼς ὅτι κα
λῶς αὐτοῖς ἀπεκρίθη, ἐπηρώτησεν αὐτόν. ποία
ἐστὶν πρώτη πάντων ἐντολή; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ
ἀπεκρίθη αὐτῷ, ὅτι πρώτη πασῶν τῶν ἐν
τολῶν. ἄκουε ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν
κύριος εἷς ἐστι. καὶ ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν
σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς
ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ
ὅλης τῆς ἰσχύος σου. αὕτη πρώτη ἐντολή. καὶ
δευτέρα ὁμοία αὕτη. ἀγαπήσεις τὸν πλησί
ον σου ὡς σεαυτόν, μείζων τούτων ἄλλη ἐν
τολὴ οὐκ ἔστιν. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ γραμματεὺς.
καλῶς διδάσκαλε ἐπ' ἀληθείας εἶπας, ὅτι εἷς
ἐστι θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ.
καὶ τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδί
ας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς συνέσεως, καὶ ἐξ ὅλης τῆς
ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, καὶ τὸ ἀγα
πᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν πλεῖόν ἐστι πάν
των τῶν ὁλοκαυτωμάτων, καὶ τῶν θυσιῶν.
καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ

Septē frēs fuerūt,ac primꝰ accepit uxo
rem,& moriēs nō reliquit ſemē. Et ſecū
dus accepit illā,ac mortuꝰ ē, & nec ipſe
reliquit ſemē.,& tertius ſimiliter. Et ac
ceperūt eā ſeptē,nec reliq̄rūt ſemē.Po/
ſtrema uero oīum mortua ē & uxor. In
reſurrectione igit̄,cū reſurrexerint,cuiꝰ
illoꝝ erit uxor? Nam ſeptē habuerunt
eam uxorem.Et reſpondens Ieſus, di
xit eis.An nō propterea erratis, quod
neſciatis ſcripturas, neq; uirtutē dei?
Cū em̄ a mortuis reſurrexerint,neq; cō
trahunt matrimoniū, neq; nuptū dan
tur, ſed ſunt uelut angeli qui in cœlis
ſunt. Cæteꝝ de mortuis qđ reſuſcitan
tur,non legiſtis in libro Moſi de rubo,
quomodo locutus ſit illi deus, dicens.
Ego ille deus Abrahā,& deus Iſaac, &
deus Iacob.Non eſt deꝰ mortuoꝝ, ſed
deus uiuentiū. Vos aūt multū erratis.
Et cū acceſſiſſet quidā e ſcribis,& audiſ/
ſet eos ſimul diſputantes,uideretq; qđ
bene reſpondiſſet eis,interrogauit illū,
Quod eſt primū omniū mandatoꝝ?
Ieſus aūt reſpondit illi. Primū omniū
mandatum eſt. Audi Iſrael. Dominus
deus noſter,dn̄s unus eſt. Et diliges do
minum deum tuum ex toto corde tuo,
& ex tota anima tua, & ex tota mente
tua,& ex tota uirtute tua.Hoc ē primū
mādatū,Et ſecūdū ſimile hoc ē,diliges
ꝓximū tuū,ut teipſū. Maiꝰ his aliud
mandatū nō eſt.Et dixit illi ſcriba. Be
ne p̄ceptor,in ueritate dixiſti, qđ unus
ſit deꝰ,& nō ſit aliꝰ p̄ter illū qđq; dilige
re eū ex toto corde,&ex tota itelligētia
& ex tota anima, & ex tota uirtute. &
diligere proximū ut ſeipſū, plus ſit, q̄
uniuerſa holocautomata & uictimæ.
At Ieſus

καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἰδὼν, ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ. οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, καὶ οὐδεὶς οὐκ ἔτι ἐτόλμα αὐτὸν ἐπερωτῆσαι. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἔλεγεν διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ. πῶς λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, ὅτι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ υἱός ἐστιν δαβίδ; αὐτὸς γὰρ δαβὶδ εἶπεν ἐν πνεύματι ἁγίῳ. εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. αὐτὸς οὖν δαβὶδ λέγει αὐτὸν κύριον. καὶ πόθεν υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν; καὶ ὁ πολὺς ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέως. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων τῶν θελόντων ἐν στολαῖς περιπατεῖν, καὶ ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ πρωτοκαθεδρίας, ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις. οἱ κατεσθίοντες τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι. οὗτοι λήψονται περισσότερον κρίμα. καὶ καθίσας ὁ ΙΗΣΟΥΣ κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου ἐθεώρει πῶς ὁ ὄχλος βάλλει χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον. καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἔβαλλον πολλά, καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ, ἔβαλεν λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης. καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγει αὐτοῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χήρα αὕτη ἡ πτωχὴ πλεῖον πάντων βέβληκεν τῶν βαλλόντων εἰς τὸ γαζοφυλάκιον. πάντες γὰρ ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον, αὕτη δὲ ἐκ τῆς ὑστερήσεως αὐτῆς πάντα ὅσα εἶχεν ἔβαλεν ὅλον τὸν βίον αὐτῆς.

καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἱεροῦ λέγει αὐτῷ εἷς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. διδάσκαλε, ἴδε ποταποὶ λίθοι, καὶ ποταπαὶ οἰκοδομαί, καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ. βλέπεις ταύτας τὰς μεγάλας οἰκοδομάς, οὐ μὴ ἀφεθῇ λίθος ἐπὶ λίθου, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ, καὶ καθημένου αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν κατέναντι τοῦ

ἱεροῦ

At Ieſus cum uideret quod cordate reſpondiſſet, dixit illi. Haud longe abes a regno dei. Et nemo poſt illa audebat illum interrogare, Et reſpondens Ieſus dicebat docens in templo. Quomodo dicūt ſcribæ, Chriſtū eſſe filiū Dauid? Nam ipſe Dauid dixit in ſpiritu ſancto. Dixit dominus domino meo, ſede a dextris mihi. Donec poſuero inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorū. Ipſe ergo Dauid uocat eum dominū. Et unde fili⁹ eius eſt? Et plæraq; turba audiebat illum libenter. Et dicebat illis in doctrina ſua. Cauete a ſcribis, qui amant in inſulis ambulare, & ſalutationes in foris, & primas ſellas in congregationibus, & primos accubitus in cœnis, qui deuorant domos uiduarum. & ſub prætextu longas faciūt orationes. iſti accipient maius iudiciū. Et cū ſederet Ieſus ex aduerſo gazophylacij, ſpectabat quomodo turba mitteret æs in gazophylacio. Et multi diuites mittebant multa. Et uenit quædam uidua pauper, miſitq; minuta duo, quod eſt quadrans, & uocatis ad ſe diſcipulis ſuis, dicit illis. Amen dico uobis, quod uidua hæc pauper plus miſit, ꝙ omnes qui miſerunt in gazophylacium. Nam omnes, eo qd' ipſis ſuperat miſerūt. At hæc e penuria ſua omnia quæcūq; habebat miſit totam ſubſtantiam ſuam.

Et cum exiret e templo, dicit illi quidam e diſcipulis illius. Præceptor, uide XIII
quales lapides, & quales ſubſtructiōes. Et Ieſus rñdens ait illi. Vides has magnas ſubſtructiones? Non relinquetur lapis ſuper lapidem, quin diruatur. Et cum ſederet in mōte oliuarū e regione

templi

ἱεροῦ ἐπηρώτων αὐτὸν κατ' ἰδίαν πέτρος καὶ
ἰάκωβος, καὶ ἰωάννης, καὶ ἀνδρέας, εἰπὲ
ὑμῖν, πότε ταῦτα ἔσαι; καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν
ἂν μέλλει πάντα ταῦτα συντελεῖσθαι; ὁ δὲ
ΙΗΣΟΥΣ ἀποκριθεὶς αὐτοῖς ἤρξατο λέγειν.
βλέπετε, μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ
ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες,
ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν.
ὅταν ἂν δὲ ἀκούσητε πολέμους καὶ ἀκοὰς πο
λέμων, μὴ θροεῖσθε. δεῖ γὰρ γενέσθαι, ἀλλ'
οὔπω τὸ τέλος. ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ
ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσον/
ται σεισμοὶ κατὰ τόπους, καὶ ἔσονται λι-
μοὶ καὶ ταραχαί. ἀρχαὶ ὠδίνων ταῦτα, βλέ
πετε δὲ ὑμεῖς ἑαυτούς. παραδώσουσιν γὰρ
ὑμᾶς εἰς συνέδρια καὶ εἰς συναγωγάς, δα-
ρήσεσθε, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων
ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ εἰς μαρτύριον αὐ-
τοῖς. καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη δεῖ πρῶτον κη-
ρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον. ὅταν ἂν δὲ ἀγάγω/
σιν ὑμᾶς παραδιδόντες μὴ προμεριμνᾶτε
τί λαλήσητε, μηδὲ μελετᾶτε. ἀλλ' ὃ ἐὰν δο-
θῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τοῦτο λαλεῖτε. οὐ
γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦ-
μα τὸ ἅγιον. παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελ/
φὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον, καὶ ἐ/
παναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανα-
τώσουσιν αὐτούς. καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑ-
πὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου. ὁ δὲ ὑπομεί/
νας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. ὅταν ἂν δὲ
ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥη-
θὲν ὑπὸ δανιὴλ τοῦ προφήτου ἑστὸς ὅπου
οὐ δεῖ, ὁ ἀναγινώσκων, νοείτω. τότε οἱ ἐν
τῇ ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη. ὁ δὲ
ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβάτω εἰς τὴν οἰ-
κίαν, μηδὲ εἰσελθέτω ἆραι τι ἐκ τῆς οἰκίας
αὐτοῦ, καὶ ὁ εἰς τὸν ἀγρὸν ὤν, μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ
ὀπίσω, ἆραι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ. οὐαὶ δὲ ταῖς
ἐν γαστρὶ ἐχούσαις, καὶ ταῖς θηλαζούσαις
ἐν ἐκείναις

tẽpli interrogabãt illũ ſecreto Petrus & Iacobus & Ioãnes & Andreas. Dic nobis qñ hæc erunt? & quod ſignũ eſt, qñ hæc oĩa ſint cõſũmãda? At Ieſus rñdẽs illis cœpit dicere. Videte, ne qs uos fal/lat. Multi eñ uenient in noĩe meo dicẽ/tes. Ego ſũ, & multos decipiẽt. Cum autem audieritis bella & rumores bellorum, ne turbemini. Oportet eñ fieri. At nõdum finis. Inſurget enim gens aduerſus gentem, & regnũ aduerſus regnũ. Et erunt terremotus in ſingulis locis, & erunt fames ac turbationes, initia dolorum hæc. Sed cauete uobis, tradent eñ uos in concilia & in ſynagogas, cedemini, & ſub præſidibus ac regibus ducemini ꝑpter me ĩ teſtimoniũ illis. Et apud oẽs gẽtes oportet prius ꝑdicari euãge/liũ. Cũ aũt duxerint uos, tradẽtes, ne ꝑ cogitetis quid dicturi ſitis, neq; meditemini, ſed qcqd datũ fuerit uobis in illa hora, hoc loqmini. Nõ eñ eſtis uos q loqmimini, ſed ſpũs ſctũs. Traditurus eſt autem frater fratrem in mortẽ, & pater filium, & inſurgent filij aduerſus parentes, & morte afficient eos. Et eritis odio habiti ab omnibus, propter nomen meũ. Sed qui perſeuerauerit uſq; ad finem, hic ſaluus fiet. Porro cum uideritis abominationem deſolationis, de qua dictum eſt a Daniele prophe/ta, ſtantem ubi nõ oportet, qui legerit intelligat. Tũc qui fuerint in Iudæa, fugiant ad montes. Qui uero fuerit in te/cto ne deſcẽdat ĩ domũ, nec ingrediať, ut quicquã tollat ex domo ſua. Et qui fuerit in agro, ne reuertatur ad ea quæ reliquit a tergo ad tollendum pallium ſuũ. Væ aũt pregnãtibus & lactãtibus in illis

ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. προσεύχεσθε δὲ ἵνα
μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος. ἔσονται
γὰρ αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι θλίψις, οἵα οὐ γέγονεν
τοιαύτη ἀπ᾽ ἀρχῆς κτίσεως, ἧς ἔκτισεν ὁ θε/
ὸς ἕως τοῦ νῦν, καὶ οὐ μὴ γένηται. καὶ εἰ μὴ κύ
ριος ἐκολόβωσεν τὰς ἡμέρας, οὐκ ἂν ἐσώθη
πᾶσα σάρξ. ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐκλεκτούς, οὓς ἐξ
ελέξατο ἐκολόβωσεν τὰς ἡμέρας. καὶ τότε ἐάν
τις ὑμῖν εἴπῃ. ἰδοὺ ὧδε ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἰδοὺ ἐκεῖ
μὴ πιστεύετε. ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι,
καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσιν σημεῖα καὶ
τέρατα, πρὸς τὸ ἀποπλανᾶν εἰ δυνατὸν, καὶ
τοὺς ἐκλεκτούς. ὑμεῖς δὲ βλέπετε, ἰδοὺ προεί/
ρηκα ὑμῖν πάντα. ἀλλ᾽ ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέ
ραις μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην, ὁ ἥλιος σκο/
τισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος
αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔσονται ἐκπίπτον
τες, καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς σαλευ/
θήσονται. καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμεως πολ
λῆς καὶ δόξης. καὶ τότε ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέ/
λους αὐτοῦ. καὶ ἐπισυνάξει τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐ
τοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων. ἀπ᾽ ἄκρου γῆς ἕ
ως ἄκρου οὐρανοῦ. ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν
παραβολήν. ὅταν αὐτῆς ἤδη ὁ κλάδος ἁπα
λὸς γένηται, καὶ ἐκφύῃ τὰ φύλλα γινώσκετε,
ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν. οὕτως καὶ ὑμεῖς ὅταν
ἂν ταῦτα ἴδητε γινόμενα, γινώσκετε ὅτι
ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις. ἀμὴν λέγω ὑμῖν,
ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, μέχρις οὗ πάν
τα ταῦτα γένηται. ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύ/
σονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. περὶ
δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ
οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ. οὐδὲ ὁ υἱὸς εἰ μὴ ὁ πα
τήρ. βλέπετε, ἀγρυπνεῖτε καὶ προσεύχεσθε, οὐκ
οἴδατε γάρ, πότε ὁ καιρός ἐστιν, ὡς ἄνθρωπος ἀ
πόδημος ἀφεὶς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ δοὺς τοῖς δούλ
οις αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἑκάστῳ τὸ ἔργον αὐτοῦ. καὶ τῷ θυ
ρωρῷ ἐνετείλατο ἵνα γρηγορῇ. γρηγορεῖτε οὖν οὐκ
οἴδατε

in illis dieb9. Sed orate, ne fiat fuga ue/
ſtra hyeme. Erũt enim dies illi, afflictio
qualis, nõ fuit a primordio rerum cõdi
tarum, quas condidit deus, uſq; ad hoc
tempus, nec futura eſt. Et niſi dominus
abbreuiaſſet dies, haud quaq̃ ſalua fu
iſſet uniuerſa caro. Sed propter electos
quos elegit, abbreuiauit dies. actũ ſi qs
uobis dixerit. Ecce hic Chriſtus, ecce il/
lic, ne credatis. Exoriẽtur pſeudochri/
ſti, & pſeudoprophetæ, & ædent ſigna
ac prodigia, ad decipiẽdũ ſi fieri poſſit
etiam electos. Vos aũt uidete, ecce præ
dixi uobis omnia. Cæterum in illis die
bus poſt afflictionem illam ſol obtene
brabitur, & luna non dabit ſplendorẽ
ſuum, & ſtellæ cœli decident, & uirtutes
quæ in cœlis ſunt concutientur. Et tũc
uidebũt filium hominis uenientem in
nubibus, cũ poteſtate multa & gloria.
Et tunc mittet angelos ſuos, & aggrega
bit electos ſuos a quatuor uẽtis, a ſum
mo terræ, uſq; ad ſummum cœli. A fi/
cu uero diſcite ſimilitudinem. Cum ra/
mus eius iam tener fuerit, & pduxerit
folia, ſcitis qđ ꝑpe ſit æſtas. Sic & uos
cũ hæc uideritis fieri, ſcitote ꝙ prope ſit
in foribus. Amen dico uobis, quod nõ
præteribit generatio hec, donec omnia
hæc facta fuerint. Cœlum & terra præ/
teribunt, ſed uerba mea non tranſibũt.
Cæterum de die illo ac tempore, nemo
nouit, nec angeli qui in cœlo ſũt, nec ip/
ſe filius, ſed ſolus pater. Cauete, uigila/
te, & orate, neſcitis eñ quando tẽpus
ſit. Sicut homo q peregre agit relicta
domo ſua, qui dedit ſeruis ſuis ſubſtan
tiã ſuã & ſuũ unicuiq; opus, & ianitori
mandauit ut uigilaret. Vigilate igitur,
neſcitis

οἴδατε γὰρ πότε ὁ κύριος τῆς οἰκίας ἔρχεται ὀψὲ,
ἢ μεσονυκτίου,ἢ ἀλεκτοροφωνίας,ἢ πρωῒ,μὴ ἐλ
θὼν ἐξαίφνης,εὕρῃ ὑμᾶς καθεύδοντας.ἃ δὲ ὑμῖν
λέγω,πᾶσι λέγω,γρηγορεῖτε. Ἦν δὲ τὸ πά
σχα,καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας καὶ ἐ
ζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς,καὶ οἱ γραμματεῖς πῶς
αὐτὸν ἐν δόλῳ κρατήσαντες,ἀποκτείνωσιν.
ἔλεγον δὲ,μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ,μή ποτε θόρυβος
ἔσται τοῦ λαοῦ.καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν βηθανίᾳ
ἐν τῇ οἰκίᾳ σίμωνος τοῦ λεπροῦ,κατακει
μένου αὐτοῦ,ἦλθεν γυνὴ ἔχουσα ἀλάβα
στρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς,καὶ
συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον, κατέχεεν αὐ
τοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς.ἦσαν δέ τινες ἀγα
νακτοῦντες πρὸς ἑαυτοὺς,καὶ λέγοντες.εἰς
τί ἡ ἀπώλεια αὕτη τοῦ μύρου γέγονεν;ἠδύ
νατο γὰρ τοῦτο πραθῆναι ἐπάνω τριακο
σίων δηναρίων,καὶ δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς,καὶ
ἐνεβριμῶντο αὐτῇ.ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν.ἄφετε
αὐτήν.τί αὐτῇ κόπους παρέχετε;καλὸν ἔρ
γον εἰργάσατο εἰς ἐμέ. πάντοτε γὰρ τοὺς
πτωχοὺς ἔχετε μεθ᾿ ἑαυτῶν,καὶ ὅταν θέλη
τε δύνασθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι,ἐμὲ δὲ οὐ πάν
τοτε ἔχετε, ὃ εἶχεν αὕτη ἐποίησεν,προέλα
βεν μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφι
ασμόν.ἀμὴν λέγω ὑμῖν,ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ
τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον,
καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη λαληθήσεται εἰς μνη
μόσυνον αὐτῆς. Καὶ ὁ ἰούδας ὁ ἰσκαριώτης
εἷς τῶν δώδεκα ἀπῆλθεν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς,
ἵνα παραδῷ αὐτὸν αὐτοῖς. οἱ δὲ ἀκούσαντες
ἐχάρησαν,καὶ ἐπηγγείλαντο αὐτῷ ἀργύριον
δοῦναι.καὶ ἐζήτει,πῶς εὐκαίρως αὐτὸν παρα
δῷ.καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων,ὅτε τὸ
πάσχα ἔθυον,λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐ
τοῦ.ποῦ θέλεις ἀπελθόντες, ἑτοιμάσομεν
ἵνα φάγῃς τὸ πάσχα;καὶ ἀποστέλλει δύο τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ,καὶ λέγει αὐτοῖς.ὑπάγετε εἰς
τὴν πόλιν,καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος
κεράμιον

neſcitis enim,quando dn̄s domus uen
turus ſit,ſero an medio noctis,an in gal
licinio, an diluculo, ne ſi uenerit repen/
te,offendat uos dormientes. Cæterum
quæ dico uobis,omnibꝰ dico. Vigilate.
Erat aũt paſcha,& azymoꝝ dies fu/ XIIII
turi poſt biduum. Et quærebãt ſummi
ſacerdotes & ſcribæ, quomodo eũ per
dolũ iniecta manu occiderẽt. Dicebãt
aũt. Nõ in die feſto,ne qñ tumultꝰ fiat
ppl̃i. Et cũ eſſet Bethaniæ in domo Si/
monis lepſi,accũbente eo,uenit mulier
habẽs alabaſtrũ nardi piſticæ ꝑcioſæ,
& cõminuto alabaſtro, effudit illi i ca-
put.Erãt aũt qdã, q indignabãt apud
ſeſe,ac dicerẽt.Ad quid ꝑditio hæc un-
guenti? Nam poterat hoc uendi plu/
ris ꝙ̃ trecentis denarijs,ac dari paupe/
ribus.Et infremuerunt aduerſus illam.
At Ieſus dixit.Sinite illam.Cur illi mo
leſti eſtis? Bonum opus operata eſt er
ga me. Semper enim pauperes habe-
tis uobiſcũ,& quandocũqꝫ uolueritis,
poteſtis illis bñfacere,me uero nõ ſem
per habetis. Quod potuit hæc fecit, ꝓ/
uenit,ut ungeret meũ corpus ad ſepul/
turam.Amen dico uobis. Vbicũqꝫ ꝓdi
catũ fuerit euangeliũ hoc in totũ mun/
dum,etiam hoc qd' fecit hæc dicetur in
memoriã iſtiꝰ.Et Iudas Iſcariotes unus
e duodecim,abijt ad ſũmos ſacerdotes
ut traderet eũ illis. Quo audito illi ga-
uiſi ſunt.Et polliciti ſũt ei pecuniã ſe da
turos.Et q̃rebat, quõ oportune illũ tra
deret.Ac primo die azymoꝝ,cũ paſcha
ĩmolarẽt dicũt illi diſcipuli ſui. Vbi uis,
ut abeamus & paremꝰ, ut edas paſcha.
Et emittit duos e diſcipl'is ſuis & dicit il
lis,Ite i ciuitatẽ,& occurret uobis homo
hydriam

κεράμιον ὕδατος βαστάζων. ἀκολουθήσατε
αὐτῷ, καὶ ὅπου ἐὰν εἰσέλθῃ, εἴπατε τῷ οἰ-
κοδεσπότῃ, ὅτι ὁ διδάσκαλος λέγει. ποῦ ἐστιν
τὸ κατάλυμα, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθη-
τῶν μου φάγω; καὶ αὐτὸς ὑμῖν δείξει ἀνώγε-
ον μέγα, ἐστρωμένον, ἕτοιμον. ἐκεῖ ἑτοιμάσα-
τε ἡμῖν. καὶ ἐξῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἦλ-
θον εἰς τὴν πόλιν. καὶ εὗρον καθὼς εἶπεν
αὐτοῖς, καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα. καὶ ὀψίας
γενομένης ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα. καὶ ἀνα-
κειμένων αὐτῶν καὶ ἐσθιόντων εἶπεν ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν πα-
ραδώσει με, ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ. οἱ δὲ ἤρξαντο
λυπεῖσθαι. καὶ λέγειν αὐτῷ, εἷς καθ' εἷς. μήτι
ἐγώ; καὶ ἄλλος, μήτι ἐγώ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς
εἶπεν αὐτοῖς. εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ ἐμβα-
πτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον. ὁ μὲν υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται πε-
ρὶ αὐτοῦ. οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται. καλὸν ἦν αὐ-
τῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. καὶ ἐ-
σθιόντων αὐτῶν λαβὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἄρτον εὐ-
λογήσας, ἔκλασεν καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ
εἶπεν. λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά
μου. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, εὐχαριστήσας
ἔδωκεν αὐτοῖς. καὶ ἔπιον ἐξ αὐτοῦ πάντες
καὶ εἶπεν αὐτοῖς, τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμά μου τὸ τῆς
καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμε-
νον. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ πίω
ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέ-
ρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βα-
σιλείᾳ τοῦ θεοῦ. καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς
τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ, ὅτι πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ
ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. ὅτι γέγραπται πατάξω
τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρό-
βατα. ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με προάξω ὑ-
μᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. ὁ δὲ πέτρος ἔφη αὐτῷ.
καὶ εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται, ἀλλ' οὐκ ἐγώ

καὶ λέγει

hydriam aquæ baiulãs, ſequimini illũ
& quocũq; ingreſſus fuerit, dicite patri-
familias, magiſter dicit. Vbi eſt diuer-
ſorium, ubi paſca cum diſcipulis meis
edam? Et ille uobis oſtendet tricliniũ
magnũ ſtratum paratum, illic parate
nobis. Et exierunt diſcipuli eius, & ue-
nerunt in ciuitatẽ, & repererunt quẽ-
admodum dixerat illis, & parauerunt
paſca. Et cũ ueſpera eſſet facta, uenit
cum duodecim. Et cum accũberent &
ederent, dixit Ieſus. Amen dico uobis.
Vnus ex uobis tradet me, qui edit me-
cum. At illi cœperunt contriſtari, & di-
cere illi ſingillatim, Nũ ego? Et ali9, nũ
ego? Ille uero rñdens dixit illis. Vnus
e duodecim qui intingit mecum in cati
num. Filius quidẽ hominis uadit ſicut
ſcriptum eſt de illo, Sed uæ homini illi,
per quẽ filius hominis traditur, bonũ
erat illi, ſi natus nõ fuiſſet homo ille. Et
edentibus illis, ſumpto Ieſus pane,
cũ gratias egiſſet, fregit & dedit illis, ac
dixit. Sumite, comedite, hoc eſt corpus
meũ, & accepto poculo, cũ gratias egiſ-
ſet dedit illis, & biberunt ex eo omnes,
& dixit illis. Hic eſt ſanguis meus noui
teſtamenti, qui pro multis effunditur.
Amen dico uobis, poſthac non bibam
de fructu uitis, uſq; ad diem illum cum
illud bibero nouum in regno dei. Et cũ
hymnum ceciniſſent, exierunt in mon-
tem oliuarꝝ. Et dicit illis Ieſus. Oẽs ſcã
dalũ patiemini in me in nocte hac, qa
ſcriptũ eſt. Percutiam paſtorẽ, & di-
ſpergentur oues. Sed poſteaq̃; reſur-
rexero præcedam uos in Galilæam.
Petrus autem dixit illi. Etiam ſi om-
nes ſcandalizati fuerint, at non ego.

K Et dicit

καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀμὴν λέγω σοι,
ὅτι σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ πρὶν ἢ δὶς
ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. ὁ δὲ
ἐκ περισσοῦ ἔλεγεν. μᾶλλον ἐάν με δέῃ συν
αποθανεῖν σοι, οὐ μή σε ἀπαρνήσομαι. ὡσαύ
τως δὲ καὶ πάντες ἔλεγον. καὶ ἔρχονται εἰς χω
ρίον οὗ τὸ ὄνομα γεθσημανεί, καὶ λέγει τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ. καθίσατε ὧδε ἕως προσεύξω
μαι. καὶ παραλαμβάνει τὸν πέτρον καὶ τὸν ἰάκω
βον καὶ ἰωάννην μεθ᾽ ἑαυτοῦ, καὶ ἤρξατο ἐκθαμ-
βεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. καὶ λέγει αὐτοῖς. πε
ρίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου. μεί-
νατε ὧδε καὶ γρηγορεῖτε. καὶ προσελθὼν μι
κρὸν, ἔπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ προσηύχετο, ἵνα
εἰ δυνατόν ἐστιν παρέλθῃ ἀπ᾽ αὐτοῦ ἡ ὥρα.
καὶ ἔλεγεν, ἀββᾶ ὁ πατήρ, πάντα δυνατά σοι
παρένεγκε τὸ ποτήριον ἀπ᾽ ἐμοῦ τοῦτο. ἀλ
λ᾽ οὐ τί ἐγὼ θέλω. ἀλλά τί σύ. καὶ ἔρχεται καὶ εὑ-
ρίσκει αὐτοὺς καθεύδοντας. καὶ λέγει τῷ πέ-
τρῳ. σίμων καθεύδεις; οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥ-
ραν γρηγορῆσαι; γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε,
ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. τὸ μὲν πνεῦ
μα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. καὶ πάλιν
ἀπελθὼν προσηύξατο τὸν αὐτὸν λόγον εἰ-
πών. καὶ ὑποστρέψας, εὗρεν αὐτοὺς πάλιν καθεύ
δοντας. ἦσαν γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν βεβαρημένοι
καὶ οὐκ ᾔδεισαν τί αὐτῷ ἀποκριθῶσιν. καὶ ἔρχε
ται τὸ τρίτον καὶ λέγει αὐτοῖς. καθεύδετε λοι
πὸν καὶ ἀναπαύεσθε. ἀπέχει. ἦλθεν ἡ ὥρα.
ἰδοὺ παραδίδοται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χεῖ
ρας τῶν ἁμαρτωλῶν. ἐγείρεσθε ἄγωμεν. ἰδοὺ ὁ
παραδιδούς με ἤγγικεν. καὶ εὐθέως ἔτι αὐτοῦ
λαλοῦντος παραγίνεται ἰούδας εἷς ὢν τῶν δώδεκα
καὶ μετ᾽ αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν
καὶ ξύλων παρὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμ
ματέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων. δεδώ-
κει δὲ ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν σύσσημον
αὐτοῖς λέγων. ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός
ἐστιν, κρατήσατε αὐτὸν καὶ ἀπαγάγετε
ἀσφαλῶς

Et dicit illi Ieſus. Amen dico tibi,
ꝙ hodie in nocte hac priuſquam bis
gallus cecinerit, ter abnegabis me. At
ille magis dicebat. Imo ſi me oportue-
rit commori tibi, non te abnegabo. Si
militer autem & omnes dicebant, &
ueniunt in locum cuius nomen Get-
ſemani, & dicit diſcipulis ſuis. Sedete
hic, donec orauero, & aſſumit Petrum,
& Iacobum, & Ioannem ſecũ, & cœpit
expaueſcere & angi. Et dicit illis, uehe-
menter triſtis eſt anima mea uſq; ad
mortẽ, manete hic & uigilate. Et pro-
greſſus paululũ proſtratus eſt in terra
& orauit, ut ſi poſſibile eſſet, tranſiret a
ſe hora, & dicebat. Abba pater, omnia
poſſibilia ſunt tibi, aufer poculũ a me
hoc, ſed non q̄d ego uelim, ſed quid tu.
Et uenit, & offendit eos dormiẽtes. Et
dicit Petro. Simon dormis? non potui
ſti unã horã uigilare? Vigilate, & ora-
te, ne ueniatis in tentationem. Spiritus
quidem promptus, caro uero infirma.
Et rurſum digreſſus orabat eiſdem uer
bis dicens. Et reuerſus offendit illos rur
ſum dormientes, erant enim oculi eoꝝ
grauati, & neſciebant quid illi reſpon-
derent. Et uenit tertio, & dicit illis, Dor
mite poſthac & requieſcite. Sufficit. Ve-
nit hora, & traditur filius hominis in ma
nus peccatoꝝ. Surgite eamus. Ecce qui
tradit me, appropinquauit. Et cõtinuo
adhuc eo loquente accedit Iudas q̃ erat
unus e duodecim, & cũ illo turba mul-
ta cum gladijs & lignis a ſummis ſacer
dotibus & ſcribis & ſenioribus. Dede-
rat aũt is qui tradebat eum cõmune ſi-
gnum illis, dicẽs. Quemcũq; oſculatus
fuero is eſt, cõprehẽdite illũ & abducite
caute.

ἀσφαλῶς. καὶ ἐλθὼν, εὐθέως προσελθὼν αὐ-
τῷ, λέγει αὐτῷ. ῥαββὶ ῥαββί. καὶ κατεφί-
λησεν αὐτόν. οἱ δὲ ἐπέβαλον ἐπ᾽ αὐτὸν τὰς
χεῖρας αὐτῶν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν. εἷς δὲ τῶν
παρεστηκότων σπασάμενος τὴν μάχαιραν
ἔπαισε τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ
ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον. καὶ ἀποκριθεὶς
ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. ὡς ἐπὶ λῃστὴν
ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλ-
λαβεῖν με, καθ᾽ ἡμέραν ἤμην πρὸς ὑμᾶς
ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσα-
τέ με. ἀλλ᾽ ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί.
καὶ ἀφέντες αὐτὸν πάντες ἔφυγον. καὶ εἷς
τις νεανίσκος ἠκολούθει αὐτῷ περιβε-
βλημένος σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ. καὶ κρατοῦσιν
αὐτὸν οἱ νεανίσκοι. ὁ δὲ καταλιπὼν τὴν σιν
δόνα, γυμνὸς ἔφυγεν ἀπ᾽ αὐτῶν. καὶ ἀπήγα-
γον τὸν ΙΗΣΟΥΝ πρὸς τὸν ἀρχιερέα. καὶ
συνέρχονται αὐτῷ πάντες οἱ ἀρχιερεῖς
καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ γραμματεῖς. καὶ
ὁ πέτρος ἀπὸ μακρόθεν ἠκολούθησεν αὐ-
τῷ, ἕως ἔσω εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως.
καὶ ἦν συγκαθήμενος μετὰ τῶν ὑπηρετῶν
καὶ θερμαινόμενος πρὸς τὸ φῶς. οἱ δὲ ἀρ
χιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον ἐζήτουν
κατὰ τοῦ ΙΗΣΟΥ μαρτυρίαν εἰς τὸ θανα-
τῶσαι αὐτόν. καὶ οὐχ εὕρισκον. πολλοὶ γὰρ
ἐψευδομαρτύρουν κατ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἴσαι αἱ
μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν. καί τινες ἀνα-
στάντες ἐψευδομαρτύρουν κατ᾽ αὐτοῦ λέ-
γοντες. ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέ
γοντος, ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν
τοῦτον τὸν χειροποίητον, καὶ διὰ τριῶν ἡμε
ρῶν, ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω. καὶ
οὐδὲ οὕτως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν. καὶ
ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ μέσον ἐπηρώ-
τησεν τὸν ΙΗΣΟΥΝ λέγων. οὐκ ἀποκρίνῃ
οὐδέν; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; ὁ δὲ ἐσι
ώπα, καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο. πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐ
πηρώτα

caute,Et cũ ueniſſet,ꝓtinus accedit ad
illũ,dicitq; ei.Rabbi rabbi, & deoſcula
tus eſt eũ.Illi uero iniecerũt in illũ ma-
nus ſuas, & cõphenderũt eũ. Vnꝰ aũt
qſpiã aſtantiũ educto gladio percuſſit
ſeruũ ſũmi ſacerdotis,&amputauit eiꝰ
auriculã.& rñdẽs Ieſus dixit illis.Tãq̃
ad latronẽ exiſtis cum gladijs & lignis
ad cõphẽdẽdũ me, quotidie erã apud
uos in tẽplo docẽs, & nõ cõphendiſtis
me,ſed ut ipleãtur ſcripturæ. Et relicto
illo oẽs fugerũt, & unuſquiſpiã adole-
ſcẽtulꝰ ſeqbat̃ illũ circũamictus ſindo
ne ſup nudũ,& cõphendũt illũ adole-
ſcentuli.Ille uero relicta ſindone nudꝰ
effugit ab illis.Et abduxerũt Ieſum ad
ſũmũ ſacerdotẽ,Et conueniũt cum illo
oẽs ſũmi ſacerdotes & ſeniores & ſcri-
bæ.Et Petrus eminus ſequebat̃ illũ do
nec ueniſſet in atriũ ſũmi ſacerdotis,&
erat ſedens una cum miniſtris,& calefi
ebat ad lumen . Summi uero ſacer-
dotes & totũ concilium quærebat ad-
uerſus Ieſum teſtimoniũ, ut morti tra-
derent eum,& non inueniebant.Nam
multi falſum teſtimoniũ dixerant ad-
uerſus illum , & non erant ſatis idonea
teſtimonia . Et quidam aſſurgebant &
falſum teſtimonium ferebant aduer-
ſus illum, dicentes . Nos audiuimus
eum dicentem.Ego diruam templum
hoc quod eſt manibus factum , & tri-
bus diebus aliud ſine manibus factum
ædificabo.Et ne ſic quidẽ ſatis idonea
erãt teſtimonia illoꝝ.Et ſurgẽs ſũmus
ſacerdos ĩ mediũ, interrogabat Ieſũ di
cẽs,Nõ rñdes qcq̃? Quid iſti aduerſũ
te teſtificant̃? At ille tacebat,& nihil re
ſpõdebat.Rurſũ ſũmus ſacerdos inter

ἐπηρώτα αὐτὸν, καὶ λέγει αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ ΧΡΙ
ΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν
ἐγώ εἰμι, καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως καὶ ἐρ
χόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. ὁ
δὲ ἀρχιερεὺς διαρρήξας τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ
λέγει. τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; ἠ-
κούσατε τῆς βλασφημίας. τί ὑμῖν φαίνεται; οἱ δὲ
πάντες κατέκριναν αὐτὸν εἶναι ἔνοχον θανά/
του. καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπτύειν αὐτῷ καὶ περικαλύ
πτειν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ κολαφίζειν αὐτὸν καὶ
λέγειν αὐτῷ, προφήτευσον. καὶ οἱ ὑπηρέται ῥαπίς
μασιν αὐτὸν ἔβαλλον. καὶ ὄντος τοῦ πέτρου ἐν τῇ
αὐλῇ κάτω, ἔρχεται μία τῶν παιδισκῶν τοῦ
ἀρχιερέως, καὶ ἰδοῦσα τὸν πέτρον θερμαι/
νόμενον, ἐμβλέψασα αὐτῷ λέγει. καὶ σὺ με
τὰ τοῦ ναζαρηνοῦ ΙΗΣΟΥ ἦσθα. ὁ δὲ ἠρνήσα
το λέγων. οὐκ οἶδα, οὐδὲ ἐπίσταμαι τί λέγεις.
καὶ ἐξῆλθεν ἔξω εἰς τὸ προαύλιον. καὶ ἀλέκ
τωρ ἐφώνησεν. καὶ ἡ παιδίσκη ἰδοῦσα αὐ/
τὸν πάλιν ἤρξατο λέγειν τοῖς παρεστηκό/
σιν. ὅτι οὗτος ἐξ αὐτῶν ἐστίν. ὁ δὲ πάλιν ἠρ/
νεῖτο. καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν οἱ παρεστῶτες
ἔλεγον τῷ πέτρῳ. ἀληθῶς ἐξ αὐτῶν εἶ. καὶ
γὰρ γαλιλαῖος εἶ, καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιά/
ζει. ὁ δὲ ἤρξατο ἀναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν,
ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὃν λέγετε. καὶ
ἐκ δευτέρου ἀλέκτωρ ἐφώνησεν. καὶ ἀνεμνήσθη ὁ
πέτρος τοῦ ῥήματος οὗ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ὅτι
πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δίς, ἀπαρνήσῃ με τρίς.
καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν. καὶ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωὶ
συμβούλιον ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρες
βυτέρων καὶ γραμματέων καὶ ὅλον τὸ συνέδριον δή
σαντες τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἀπήνεγκαν καὶ παρέδωκαν
τῷ πιλάτῳ. καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ πιλᾶτος. σὺ
εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν
αὐτῷ. σὺ λέγεις. καὶ κατηγόρουν αὐτοῦ οἱ ἀρχι-
ερεῖς πολλά. ὁ δὲ πιλᾶτος πάλιν ἐπη/
ρώτησεν αὐτὸν λέγων. οὐκ ἀποκρίνῃ
οὐδέν

rogauit, & dicit illi. Tu es ille Chriſtus
filius benedicti? Ieſus autē dixit. Ego
ſum, & uidebitis filiū hominis ſedentē
a dextris uirtutis, & uenientē in nubi-
bus cœli. Sūmus aūt ſacerdos dilacera
tis ueſtibus ſuis dixit. Quid p̄terea opꝰ
habemus teſtibus? Audiſtis blaſphe-
miā, quid uobis uidetur? Illi uero oēs
condēnauerunt eum eſſe reum mortis.
Et cœperunt quidā conſpuere in eum,
& obuelare faciem illius, & colaphis eū
cedere, & dicere illi, diuina, & miniſtri
alapas illi impingebant. Et cū eſſet Pe/
trus in atrio inferius, uenit una ancilla/
rum ſummi ſacerdotis, & cum uidiſſet
Petrū calefaciētem ſe intuita illū dicit.
Et tu cū Nazareno Ieſu fuiſti? At ille
negauit, dicens. Non noui, neq; ſcio q̄d
dicas. Et exiuit foras in ueſtibulū, & gal
lus cecinit. Et ancilla cū uidiſſet eū, rur-
ſum cœpit dicere his qui aſtabant, hic
ex illis eſt. At ille rurſū negabat, ac pau
lo poſt iterum qui aſtabant dicebant
Petro. Vere ex illis es, & Galilæus es, &
loquela tua conuenit. At ille cœpit exe
crari & iurare, non noui hominē iſtum
de quo dicitis. Et iterū gallus cecinit. Et
recordatus eſt Petrus uerbi quod dixe/
rat illi Ieſus. Priuſq; gallꝰ cecinerit bis,
abnegabis me ter, & cœpit flere.
Et confeſtim diluculo concilio inito, XV
ſummi ſacerdotes cū ſenioribus & ſcri/
bis, ac totū concilium uinctū Ieſum ad
duxerunt, & tradiderunt Pilato. Et in/
terrogauit eū Pilatus. Tu es ille rex Iu-
dæorū? At ille reſpondens dixit illi. Tu
dicis. Et accuſabant eum ſummi ſacer-
dotes de multis. Pilatus aūt rurſus in-
terrogauit illū, dicens. Non reſpondes
quicq;

οὐδέν; ἴδε πόσα σου καταμαρτυροῦσιν. ὁ δὲ
ΙΗΣΟΥΣ οὐκ ἔτι οὐδὲν ἀπεκρίθη, ὥστε θαυ-
μάζειν τὸν πιλᾶτον. κατὰ δὲ ἑορτὴν, ἀπέλυ
εν αὐτοῖς ἕνα δέσμιον ὅνπερ ᾐτοῦντο. ἦν δὲ ὁ
λεγόμενος βαραββᾶς μετὰ τῶν συστασια-
στῶν δεδεμένος, οἵτινες ἐν τῇ στάσει φόνον πε
ποιήκεισαν. καὶ ἀναβοήσας ὁ ὄχλος, ἤρξατο
αἰτεῖσθαι, καθὼς ἀεὶ ἐποίει αὐτοῖς. ὁ δὲ πιλᾶ
τος ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγων. θέλετε ἀπολύ-
σω ὑμῖν τὸν βασιλέα τῶν ἰουδαίων, ἐγίνω-
σκεν γὰρ, ὅτι διὰ φθόνον παραδεδώκεισαν αὐ
τὸν οἱ ἀρχιερεῖς. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἀνέσεισαν τὸν
ὄχλον, ἵνα μᾶλλον τὸν βαραββᾶν ἀπολύσῃ
αὐτοῖς. ὁ δὲ πιλᾶτος ἀποκριθεὶς πάλιν εἰ
πεν αὐτοῖς. τί οὖν θέλετε ποιήσω ὃν λέγε-
τε βασιλέα τῶν ἰουδαίων; οἱ δὲ πάλιν ἔκρα-
ξαν, σταύρωσον αὐτόν. ὁ δὲ πιλᾶτος ἔλεγεν αὐ
τοῖς. τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; οἱ δὲ, περισσο-
τέρως ἔκραξαν. σταύρωσον αὐτόν. ὁ δὲ πιλᾶ-
τος βουλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποι-
ῆσαι, ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν βαραββᾶν, καὶ
παρέδωκεν τὸν ΙΗΣΟΥΝ φραγελλώσας, ἵνα
σταυρωθῇ. οἱ δὲ στρατιῶται ἀπήγαγον αὐτὸν
ἔσω τῆς αὐλῆς ὅ ἐστιν πραιτώριον, καὶ συγκα-
λοῦσιν ὅλην τὴν σπεῖραν, καὶ ἐνδύουσιν αὐ
τὸν πορφύραν, καὶ περιτιθέασιν αὐτῷ πλέ
ξαντες ἀκάνθινον στέφανον, καὶ ἤρξαντο ἀ-
σπάζεσθαι αὐτόν. χαῖρε βασιλεῦ τῶν ἰου-
δαίων, καὶ ἔτυπτον αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν κα
λάμῳ, καὶ ἐνέπτυον αὐτῷ. καὶ τιθέντες τὰ
γόνατα προσεκύνουν αὐτῷ. καὶ ὅτε ἐνέ-
παιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτῷ τὴν πορφύ-
ραν· καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια τὰ ἴδια
καὶ ἐξάγουσιν αὐτὸν, ἵνα σταυρώσωσιν αὐ-
τόν. καὶ ἀγγαρεύουσιν παράγοντά τινα σί-
μωνα κυρηναῖον ἐρχόμενον ἀπὸ ἀγροῦ, τὸν
πατέρα ἀλεξάνδρου καὶ ῥούφου, ἵνα ἄρῃ τὸν
σταυρὸν αὐτοῦ. καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἐπὶ γολγο
θᾶ τόπον, ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον κρα-
νίου

q̄cq̄? ecce q̄ multa aduerſus te teſtificã
tur. Ieſus aũt deinde nihil rñdit, adeo
ut admiraret̃ Pilatus. Cæterũ in feſto
dimittebat illis unũ uinctũ, quẽcunq;
poſtulaſſent. Erat aũt qui dicebat̃ Ba-
rabbas, qui cũ ſeditionis autoribus fue
rat uinctus, qui in ſeditione cædem pa-
trauerãt, & cũ acclamaſſet turba cœpit
poſtulare queadmodũ ſemper fecerat
illis. Pilatus autem reſpondit eis dicẽs.
Vultis dimittã uobis illũ regẽ iudeoꝝ?
Sciebat eñ qđ propter inuidiã tradi-
diſſent illũ ſummi ſacerdotes. Summi
uero ſacerdotes excitauerunt turbã, ut
potius Barabbam dimitteret ipſis. Pila
tus aũt reſpondẽs rurſũ ait illis. Quid
igitur uultis faciã ei, quẽ dicitis regem
Iudæoꝝ? At illi rurſum clamauerunt.
Crucifige illũ. Pilatus aũt dicebat illis
Quid enim mali fecit? At illi uehemen-
tius clamauerunt. Crucifige eũ. Pilatus
uero uolens turbæ facere ſatis, dimiſit
illis Barabbã, & tradidit Ieſum flagel-
latum, ut crucifigeretur. Milites aũt ab-
duxerunt eum intro in atriũ quod eſt
p̃torium, & conuocant totã cohortẽ, &
induunt illũ purpura, & circũponunt ei
contextam ſpineã coronã, & cœperunt
ſalutare illũ. Aue rex Iudeoꝝ, & uerbe-
rabant illius caput arundine, & inſpue-
bant in illũ, & poſitis genibus adora-
bant illũ. Et cum illuſiſſent ei, exuerunt
eum purpura, & induerunt illũ ueſtib⁹
ꝓprijs, & educunt eum, ut crucifigerent
eum, & coegerunt p̃tereuntẽ quẽdam
Simonẽ cyrenenſem, qui ueniebat ex
agro patrẽ Alexandri & Rufi, ut tolle-
ret crucem eius. Et ducunt eum in Gol-
gatha locũ, quod eſt, ſi interp̃teris Cal-
K 3 uariæ

κρανίου τόπος. καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισ-
μένον οἶνον. ὁ δὲ οὐκ ἔλαβεν, καὶ σταυρώσαν-
τες αὐτὸν διαμερίζονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλ-
λοντες κλῆρον ἐπ᾽ αὐτὰ τίς τί ἄρῃ. ἦν δὲ ὥρα
τρίτη καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. καὶ ἦν ἡ ἐπιγρα-
φὴ τῆς αἰτίας αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένη. ὁ βασι-
λεὺς τῶν ἰουδαίων. καὶ σὺν αὐτῷ σταυροῦσιν δύο
λῃστάς. ἕνα ἐκ δεξιῶν, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων
αὐτοῦ. καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα. καὶ με-
τὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐ-
βλασφήμουν αὐτὸν κινοῦντες τὰς κεφαλὰς
αὐτῶν καὶ λέγοντες. οὐαὶ ὁ καταλύων τὸν ναὸν
καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σε-
αυτὸν καὶ κατάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁμοίως καὶ
οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες πρὸς ἀλλήλους με-
τὰ τῶν γραμματέων ἔλεγον. ἄλλους ἔσω-
σεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ
ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραήλ, καταβάτω νῦν ἀπὸ
τοῦ σταυροῦ ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν. καὶ
οἱ συνεσταυρωμένοι αὐτῷ ὠνείδιζον αὐτόν. γε-
νομένης δὲ ὥρας ἕκτης σκότος ἐγένετο ἐφ᾽ ὅλην
τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐνάτης. καὶ τῇ ὥρᾳ τῇ ἐνάτῃ
ἐβόησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ φωνῇ μεγάλῃ, λέγων. ἐ-
λωῒ ἐλωῒ λαμὰ σαβαχθάνι. ὅ ἐστιν μεθερμη-
νευόμενον, ὁ θεός, ὁ θεός μου, εἰς τί με ἐγκα-
τέλιπας. καί τινες τῶν παρεστηκότων ἀκού-
σαντες ἔλεγον. ἰδοὺ ἠλίαν φωνεῖ. δραμὼν
δὲ εἷς καὶ γεμήσας σπόγγον ὄξους καὶ περι-
θεὶς καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτὸν λέγων.
ἄφετε ἴδωμεν εἰ ἔρχεται ἠλίας καθελεῖν αὐ-
τόν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀφεὶς φωνὴν μεγά-
λην, ἐξέπνευσεν. καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ
μαοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως
κάτω. ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων ὁ παρεστη-
κὼς ἐξεναντίας αὐτοῦ. ὅτι οὕτως κράξας
ἐξέπνευσεν, εἶπεν. ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος
οὗτος υἱὸς ἦν θεοῦ. ἦσαν
δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θε-
ωροῦσαι. ἐν αἷς ἦν μαρία μαγδαληνὴ
καὶ μαρία

uariæ locus, & dederunt illi bibere myr
ratum uinũ, ille uero nõ ſumpſit. Et cũ
crucifixiſſent eum, partiti ſunt ueſtimẽ-
ta eius, mittentes ſortẽ ſuper illa, qs qd
tolleret. Erat aũt hora tertia, & crucifi-
xerunt eũ. Et erat inſcriptio cauſæ illius
inſcripta rex Iudæoꝝ. Et cũ eo crucifi-
gunt duos latrones. unum a dextris, &
unũ a ſiniſtris eius. Et impleta eſt ſcrip-
tura, quæ dicit. Et cum iniquis deputa-
tus eſt, & qui p̃teribant conuiciabãtur
illi. mouentes capita ſua, ac dicẽtes. Væ
qui demoliris templum, & in tribus
diebus ædificas, ſaluũ fac teipſũ, & de-
ſcende de cruce. Similiter & ſũmi ſacer-
dotes illudentes inter ſeſe cũ ſcribis, di-
cebant. Alios ſaluos fecit, ſeipſum non
poteſt ſaluũ facere. Chriſtus rex Iſrael
deſcendat nũc de cruce, ut uideamus &
credamus. Et q crucifixi fuerant cũ illo,
ꝓbra iaciebãt in eũ. Cũ uero facta eſſet
hora ſexta, tenebræ factæ ſunt ſup totã
terrã, uſq; ad horã nonã. Et hora nona
clamauit Ieſus uoce magna, dicẽs. Eloi
eloi lamaſabatani qđ eſt, ſi qs interp̃te
tur, deus deus meus, cur me dereliqſti,
& qdã aſtantiũ cũ audiſſent, dicebant.
Ecce Heliã uocat. Accurrit aũt quidam,
& impleta ſpõgia aceto, impoſitoq; ha
rundini. porrexit illi potũ dicẽs. Sinite.
Videamus an uẽturus ſit Helias, ad de
ponẽdũ eũ. Ieſus aũt emiſſa uoce ma-
gna, expirauit. Et uelũ tẽpli ſciſſum eſt
in duas partes, a ſummo uſq; ad imũ.
Cũ uidiſſet aũt Cẽturio qui aſtabat ex
aduerſo illi, qđ ſic emiſſo clamore expi
raſſet, dixit. Vere homo hic filius erat
dei. Erant aũt & mulieres, ꝓcul ſpectan
tes, inter quas erat Maria magdalene,
& Maria

καὶ μαρία ἰακώβου τοῦ μικροῦ, καὶ ἰωσῆ μη-
τηρ καὶ σαλώμη, αἳ καὶ ὅτε ἦν ἐν τῇ γαλιλαί
ᾳ ἠκολούθουν αὐτῷ. καὶ ἄλλαι πολλαὶ αἱ
συναναβᾶσαι αὐτῷ εἰς ἱεροσόλυμα. καὶ ἤ-
δη ὀψίας γενομένης ἐπεὶ ἦν παρασκευὴ ὅ
ἐστιν προσάββατον, ἦλθεν ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ ἀριμα
θαίας εὐσχήμων βουλευτὴς, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν
προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, τολ
μήσας εἰσῆλθεν πρὸς πιλᾶτον, καὶ ἠτήσατο
τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ. ὁ δὲ πιλᾶτος ἐθαύμα-
σεν εἰ ἤδη τέθνηκεν. καὶ προσκαλεσάμενος
τὸν κεντυρίωνα ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ πάλαι ἀ
πέθανεν. καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος, ἐδω
ρήσατο τὸ σῶμα τῷ ἰωσήφ. καὶ ἀγοράσας σιν
δόνα καὶ καθελὼν αὐτὸ ἐνείλησεν τῇ σινδόνι.
καὶ κατέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημείῳ. ὃ ἦν λελα-
τομημένον ἐκ τῆς πέτρας. καὶ προσεκύλισεν λί
θον ἐπὶ τὴν θύραν τοῦ μνημείου. ἡ δὲ μαρία ἡ
μαγδαληνὴ καὶ μαρία ἰωσῆ ἐθεώρουν ποῦ τί
θεται. καὶ διαγενομένου τοῦ σαβ-
βάτου, μαρία ἡ μαγδαληνὴ καὶ μαρία ἰακώβου
καὶ σαλώμη, ἠγόρασαν ἀρώματα ἵνα ἐλθοῦσαι
ἀλείψωσιν αὐτόν. καὶ λίαν πρωὶ τῆς μιᾶς σαβ-
βάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀνατείλαν
τος τοῦ ἡλίου. καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς.
τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον, ἐκ τῆς
θύρας τοῦ μνημείου; καὶ ἀναβλέψασαι, θεω-
ροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος, ἦν γὰρ
μέγας σφόδρα. καὶ εἰσελθοῦσαι εἰς τὸν
μνημεῖον, εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς
δεξιοῖς περιβεβλημένον στολὴν λευκήν. καὶ
ἐξεθαμβήθησαν. ὁ δὲ λέγει αὐταῖς. μὴ
ἐκθαμβεῖσθε, ΙΗΣΟΥΝ ζητεῖτε τὸν ναζαρη-
νὸν τὸν ἐσταυρωμένον, ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε
ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν. ἀλλ᾽ ὑπά-
γετε εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ
πέτρῳ, ὅτι προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαί-
αν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε καθὼς εἶπεν ὑμῖν. καὶ ἐξελ
θοῦσαι ταχὺ ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου, εἶχεν δὲ αὐ-
τὰς τρόμος

& Maria Iacobi parui, & Ioſe mater, &
Salome, quę etiam cum eſſet in Galilæa
ſecutæ fuerant illū, & aliæ cōplures quæ
ſimul aſcenderant cū eo Hieroſolymā.
Et cū iam ueniſſet ueſpera, nā erat pa-
raſceue, quæ pcedit ſabbatū, uenit Io-
ſeph ab Arimathæa, honeſt9 ſenator, q
& ipſe erat expectans regnū dei, & ſum
pta audacia, ingreſſus eſt ad Pilatū, &
petijt ab eo corpus Ieſu. Pilatus aūt ad
miratus eſt, ſi iam mortu9 eſſet, & accer
ſito ad ſe Centurione, interrogauit il-
lum, an dudū mortuus fuiſſet. Et re co-
gnita ex Centurione, donauit corpus
ipſi Ioſeph. Et mercatus ſindonem, de
poſitum eū inuoluit ſindoni, & depo-
ſuit in monumēto, quod erat exciſum
e petra. Et aduoluit lapidē ad oſtium
monumenti. At Maria magdalene, &
Maria Ioſe ſpectabant ubi poneret.
Et cū pterijſſet ſabbatū, Maria mag- XVI
dalene, & Maria Iacobi, & Salome,
emerunt aromata, ut uenirēt & unge-
rent eū. Et ualde mane uno die ſabba-
torū ueniunt ad monumentū, exorto
ſole, & dicebant inter ſeſe. Quis reuol-
uet nobis lapidē ab oſtio monumēti?
Et cū reſpexiſſent, uident lapidem eſſe
reuolutū. Nam erat magnus ualde. Et
ingreſſæ in monumentū, uiderūt ado-
leſcentem ſedentē a dextris, amictū ſto
la candida, & expauerunt. At ille dicit
eis. Ne expaueſcatis, Ieſum quæritis
Nazarenū q fuit crucifixus, ſurrexit nō
eſt hic, ecce locus, ubi poſuerāt illū. Sed
abite, dicite diſcipulis eius & Petro, qd
pcedit uos in Galilæā, illic eū uidebitis
ſicut dixit uobis. Et abeuntes cito fuge
runt a monumento. Habebat enim il-
las tremor

τὰς τρόμος καὶ ἔκστασις. καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον. ἐφοβοῦντο γάρ.

Ἀναστὰς δὲ πρωῒ πρώτῃ σαββάτου, ἐφάνη πρῶτον μαρίᾳ τῇ μαγδαληνῇ ἀφ᾽ ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια. ἐκείνη πορευθεῖσα ἀπήγγειλεν τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ γενομένοις πενθοῦσιν καὶ κλαίουσιν, κἀκεῖνοι ἀκούσαντες, ὅτι ζῇ καὶ ἐθεάθη ὑπ᾽ αὐτῆς, ἠπίστησαν. μετὰ δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν, ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ πορευομένοις εἰς ἀγρόν. κἀκεῖνοι ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν τοῖς λοιποῖς, οὐδὲ ἐκείνοις ἐπίστευσαν. ὕστερον ἀνακειμένοις αὐτοῖς τοῖς ἕνδεκα ἐφανερώθη, καὶ ὠνείδισεν τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν, ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγηγερμένον οὐκ ἐπίστευσαν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς, πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται. σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασιν ταῦτα παρακολουθήσει. ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσιν· γλώσσαις λαλήσουσιν καιναῖς, ὄφεις ἀροῦσιν, κἂν θανάσιμόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψει, ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσιν, καὶ καλῶς ἕξουσιν. ὁ μὲν οὖν κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς, ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ. ἐκεῖνοι δὲ ἐξελθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ, τοῦ κυρίου συνεργοῦντος καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων.

τοῦ κατὰ μάρκον
εὐαγγελίου
τέλος

las tremor, & ſtupor, & nemini quicquam dicebant, timebant enim. Cum ſurrexiſſet aūt Ieſus primo die ſabbati, apparuit primū Mariæ magdalenæ, de qua eiecerat ſeptē dæmonia. Illa ꝑfecta, renunciauit ijs qui cū illo fuerant lugentibus ac flentibus. Et illi cū audiſſent, quod uiueret, & uiſus eſſet ab illa, nō crediderūt. Poſt hæc aūt duobus ex ipſis ambulātibus, manifeſtatus eſt in alia forma, euntibus rus. Et illi abierūt, & renunciarunt reliquis. Nec his illi crediderunt. Poſtea diſcūbētibus illis undecim, manifeſtatus eſt, & exprobrauit illis incredulitatē ſuā, & cordis duriciē, quod ijs qui ſe uidiſſent reſurrexiſſe, nō crediſiſſent. Et dicebat eis. Ite in mundum uniuerſum, & p̄dicate euangeliū omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluabitur. Qui uero non crediderit, condemnabitur. Signa uero eos qui crediderint, hæc ſubſequentur. In nomine meo dæmonia eijcient. Linguis loquentur nouis, Serpentes tollēt. Et ſi quid letale biberint, nō nocebit eis Super egrotos manus imponent, & bene habebūt. Itaq; dn̄s quidē poſtq̄ locutus fuiſſet eis receptus ē in cœlū, & ſedit a dextris dei. Illi uero egreſſi, p̄dicauerūt ubiq; dn̄o cooperante, & ſermonem confirmante, ꝑ ſigna ſubſequētia.

Euangelij ſecundum Marcum
finis.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ

Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδωσαν ἡμῖν οἱ ἀπ᾽ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου. ἔδοξεν κἀμοὶ παρηκολουθηκότι, ἄνωθεν πᾶσαν ἀκριβῶς καθεξῆς σοι γράψαι κράτιστε θεόφιλε, ἵνα ἐπιγνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν.

Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἡρῴδου τοῦ βασιλέως τῆς ἰουδαίας, ἱερεύς τις, ὀνόματι ζαχαρίας, ἐξ ἐφημερίας ἀβιά. καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν θυγατέρων ἀαρών, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐλισάβετ. ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τοῦ κυρίου ἄμεμπτοι. καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς τέκνον, καθότι ἡ ἐλισάβετ ἦν στεῖρα, καὶ ἀμφότεροι προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἱερατεύειν αὐτὸν ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερίας αὐτοῦ ἔναντι τοῦ θεοῦ κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἱερατείας ἔλαχεν τοῦ θυμιάσαι, εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ κυρίου. καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ἦν προσευχόμενον ἔξω τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματος. ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος κυρίου ἑστὼς ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος. καὶ ἐταράχθη ζαχαρίας ἰδών, καὶ φόβος ἔπεσεν ἐπ᾽ αὐτόν. εἶπεν δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος, μὴ φοβοῦ ζαχαρία.

διότι

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM

BIBLIOTECA ... VITTORIO EMANUELE

QVoniã cõplures aggreſſi ſunt cõtexere narrationẽ eaꝝ, q̃ in nobis certiſſimã fidẽ habẽt, rerũ, ſicuti tradiderũt nobis ij q ab initio ſuis oculis uiderãt, ac pars aliqua fuerãt eoꝝ quæ narrabãt, uiſũ eſt & mihi, ut de integro cũcta diligẽter ꝑſecutus, ex ordine tibi ſcriberẽ optime theophile, ut agnoſcas eoꝝ de quibus catachuminus inſtitutus fueras certitudinem.

Erat in diebus Herodis regis Iudææ, ſacerdos quidã nomine Zacharias de uice Abia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomẽ eius Eliſabeth. Erant aũt iuſti ambo ante deũ, incedentes in omnibus mãdatis & iuſtificationibus dñi irreprehenſibiles. Et nõ erat illis filius, eo ꝙ eſſet Eliſabeth ſterilis, & ambo ꝓceſſiſſent in diebus ſuis. Factum eſt autem cum ſacerdotio fungeretur Zacharias in ordine uicis ſuæ ante deũ, ſecundum conſuetudinẽ ſacerdotij, ſors illi obuenit. ut incenſũ poneret, ingreſſus in templum domini, & omnis multitudo populi erat orans foris hora incẽſi. Apparuit aũt illi angelus dñi ſtãs a dextris altaris incẽſi. Et Zacharias turbatus eſt uidẽs, & timor irruit ſup eũ. Ait aũt ad illũ angelꝰ. Ne timeas zacharia

quoniam

ἐξ οἴκου Δαβίδ. καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρθένου, μα-
ριάμ. καὶ εἰσελθὼν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὴν εἶ-
πεν. χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ
εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν. ἡ δὲ ἰδοῦσα, διε-
ταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ. καὶ διελογίζε-
το ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. καὶ εἶ-
πεν ὁ ἄγγελος αὐτῇ. μὴ φοβοῦ μαριάμ. εὗρες
γὰρ χάριν παρὰ τῷ θεῷ. ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γα-
στρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν. καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐ-
τοῦ ΙΗΣΟΥΝ. οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου
κληθήσεται. καὶ δώσει αὐτῷ κύριος ὁ θεὸς τὸν
θρόνον Δαβίδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. καὶ βασιλεύ-
σει ἐπὶ τὸν οἶκον ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ
τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. εἶπεν
δὲ μαριὰμ πρὸς τὸν ἄγγελον. πῶς ἔσται
τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ ἀποκριθεὶς
ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύ-
σεται ἐπί σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι
διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον, κληθήσεται
υἱὸς θεοῦ. καὶ ἰδοὺ ἐλιζάβετ ἡ συγγενής σου,
καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱὸν ἐν γήρει αὐτῆς. καὶ οὗτος
μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρα, ὅ-
τι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ θεῷ πᾶν ῥῆμα.
εἶπεν δὲ μαριάμ. ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου γένοιτό
μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. καὶ ἀπῆλθεν ἀπ᾽ αὐτῆς ὁ
ἄγγελος. Ἀναστᾶσα δὲ μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέραις
ταύταις, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὀρεινὴν μετὰ σπου-
δῆς εἰς πόλιν ἰούδα, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶ-
κον ζαχαρίου, καὶ ἠσπάσατο τὴν ἐλιζάβετ. καὶ
ἐγένετο ὡς ἤκουσεν ἐλιζάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς
μαρίας, ἐσκίρτησεν τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ
αὐτῆς. καὶ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου ἡ ἐλι-
σάβετ καὶ ἀνεφώνησεν φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπεν
εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν. καὶ εὐλογημέ-
νος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου καὶ πόθεν μοι
τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου πρός
με; ἰδοὺ γὰρ ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ
σου εἰς τὰ ὦτά μου, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει
τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ μου. καὶ μακαρία ἡ πι-
στεύσασα

de domo Dauid,& nomē uirginis Ma
ria. Et ingreſſus angelus ad eam dixit.
Aue gratia plena. dominus tecum, be-
nedicta tu inter mulieres. Illa uero cū
uidiſſet, turbata eſt in ſermone eius, &
cogitabat qualis eſſet iſta ſalutatio. Et
ait angelus ei. Ne timeas Maria, inue/
niſti em̄ gratiā apud deū. Ecce cōcipies
in utero,& paries filium, & uocabis no
men eius Ieſum. Hic erit magnus, & fi-
lius altiſſimi uocabit᷑. Et dabit illi dn̄s
deus ſedē Dauid patris eiꝰ, & regnabit
ſup domū Iacob in æternū,&regni eiꝰ
nō erit finis. Dixit aūt Maria ad ange-
lum. Quomodo erit iſtud, quandoqui
dem uirū nō cognoſco? Et rn̄dens an-
gelus dixit ei. Spūs ſanctus ſupueniet
in te,& uirtus altiſſimi obūbrabit tibi.
Ideoqꝫ & qđ naſcetur ex te ſanctū, uo
cabitur filius dei. Et ecce Eliſabeth cog/
nata tua,& ipſa cōcepit filiū in ſenectu
te ſua. Et hic menſis eſt ſextus illi, q̄ uo/
catur ſterilis, qa nō erit īpoſſibile apud
deū omne uerbū. Dixit aūt Maria. Ec-
ce ancilla dn̄i, fiat mihi ſecundū uerbū
tuū,& diſceſſit ab illa angelus. Exurgēs
aūt Maria in diebus illis, abijt in mon/
tanā cū feſtinatione in ciuitatē Iuda, &
intrauit i domū Zachariæ & ſalutauit
Elizabeth. Et factū eſt ut audiuit ſaluta
tionē Mariæ Eliſabeth, exultauit infās
in utero eius. Et repleta eſt ſpū ſancto
Elizabeth, & exclamauit uoce magna
& dixit. Bn̄dicta tu īter mulieres,& bn̄
dictus fructꝰ uētris tui. Et unde hoc mi
hi, ut ueniat mater dn̄i mei ad me? ecce
em̄ ut facta eſt uox ſalutationis tuæ in
auribus meis, exultauit in gaudio in-
fans in utero meo. Et beata quæ credi-
dit

σασα, ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λελαλημένοις
αὐτῇ παρὰ κυρίου. καὶ εἶπε μαριάμ. Μεγαλύνει
ἡ ψυχή μου τὸν κύριον. καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦ-
μά μου ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σωτῆρί μου. Ὅτι ἐ-
πέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης
αὐτοῦ, ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶ-
σαι αἱ γενεαί. Ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυ-
νατός, καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ τὸ ἔλεος
αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν τοῖς φοβουμένοις αὐ-
τόν. Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ, διε-
σκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρδίας αὐ-
τῶν. καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε
ταπεινούς. πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. καὶ
πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς. Ἀντελάβετο ἰσ-
ραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλέους. Καθὼς ἐ-
λάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, τῷ ἀβρα-
ὰμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα. Ἔμει-
νε δὲ μαριὰμ σὺν αὐτῇ ὡσεὶ μῆνας τρεῖς, καὶ
ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Τῇ δὲ ἐλισά-
βετ ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν αὐτήν, καὶ ἐγέν-
νησεν υἱόν. καὶ ἤκουσαν οἱ περίοικοι καὶ οἱ συγ-
γενεῖς αὐτῆς, ὅτι ἐμεγάλυνε κύριος τὸ ἔλεος
αὐτοῦ μετ᾽ αὐτῆς, καὶ συνέχαιρον αὐτῇ. καὶ ἐγένετο
ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἦλθον περιτεμεῖν τὸ παιδί-
ον. καὶ ἐκάλουν αὐτὸ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ πα-
τρὸς αὐτοῦ ζαχαρίαν. καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ μήτηρ
αὐτοῦ, εἶπεν. οὐχί, ἀλλὰ κληθήσεται ἰωάννης. καὶ
εἶπαν πρὸς αὐτήν, ὅτι οὐδείς ἐστιν ἐν τῇ
συγγενείᾳ σου ὃς καλεῖται τῷ ὀνόματι τού-
τῳ. ἐνένευον δὲ τῷ πατρὶ αὐτοῦ τό, τί ἂν
θέλοι καλεῖσθαι αὐτόν, καὶ αἰτήσας πινα-
κίδιον ἔγραψε λέγων. ἰωάννης ἐστὶ τὸ ὄνο-
μα αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμασαν πάντες, ἀνεῴ-
χθη δὲ τὸ στόμα αὐτοῦ παραχρῆμα, καὶ ἡ
γλῶσσα αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει εὐλογῶν τὸν θε-
όν. καὶ ἐγένετο ἐπὶ πάντας φόβος τοὺς
περιοικοῦντας αὐτούς, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ὀ-
ρεινῇ τῆς ἰουδαίας διελαλεῖτο πάντα τὰ
ῥήματα ταῦτα. καὶ ἔθεντο πάντες οἱ
ἀκούσαντες

dit, q̃m pficient ea quæ dicta ſunt ei a
dño. Et ait Maria. Magnificat anima
mea dominũ. Et exultauit ſpiritus me/
us in deo ſalutari meo. Quia reſpexit
ad humilitatẽ ancillæ ſuæ, ecce enim ex
hoc beatam me dicent omnes genera/
tiones. Quia fecit mihi magna qui po/
tens eſt, & ſanctũ nomen eius. Et miſe/
ricordia eius in progeniẽ & progeniẽ,
timentibus eum. Fecit potentiã in bra/
chio ſuo, diſperſit ſuperbos mente cor/
dis ſui. Depoſuit potentes de ſedibus,
& exaltauit humiles. Eſurientes imple/
uit bonis, & diuites dimiſit inanes. Su
ſcepit iſrael puerũ ſuum, ut memoreſ/
ſet miſericordiæ. Sicut locutus eſt ad
patres noſtros, ipſi Abraham & ſemini
eius in æuũ. Manſit aũt Maria cũ illa
circiter mẽſibus tribus, & reuerſa eſt in
domũ ſuam. Elizabeth aũt impletum
eſt tempus pariendi, & peperit filium.
Et audierũt uicini & cognati eius quod
magnificaſſet dñs miſericordiã ſuã cũ
illa, & congratulabantur ei. Et factũ eſt
in die octauo, uenerunt ad circũciden/
dum puerũ, & uocabant eum nomine
patris ſui Zacharia. Et reſpõdens ma/
ter eius dixit. Nequaq̃, ſed uocabitur
Ioannes. Et dixerunt ad illam. Nemo
eſt in cognatione tua, qui uocet hoc no
mine. Innuebant aũt patri eius, quid
uellet uocari eum. Et poſtulata tabella
ſcripſit, dicens. Ioannes eſt nomen
eius. Et mirati ſunt uniuerſi. Apertum
eſt aũt os eius ilico, & lingua eius, & lo
quebatur benedicens deum. Et factus
eſt timor ſuper omnes uicinos eorum
& ſuper omnia montana Iudææ, diuul
gabãt oĩa uerba hæc, & poſuerũt oẽs q
audierunt

ἀκούσαντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν λέγοντες·
τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσαι; καὶ χεὶρ κυρίου
ἦν μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ ζαχαρίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐ
πλήσθη πνεύματος ἁγίου καὶ προεφήτευσεν
λέγων. Εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς τοῦ ἰσραήλ,
ὅτι ἐπεσκέψατο καὶ ἐποίησεν λύτρωσιν τῷ
λαῷ αὐτοῦ. καὶ ἤγειρεν κέρας σωτηρίας ἡμῖν
ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. καθὼς
ἐλάλησεν διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ᾽
αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ, σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν
ἡμῶν, καὶ ἐκ χειρὸς πάντων τῶν μισούντων
ἡμᾶς. ποιῆσαι ἔλεος μετὰ πατέρων ἡμῶν,
καὶ μνησθῆναι διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ. ὅρκον ὃν
ὤμοσεν πρὸς ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν, τοῦ
δοῦναι ἡμῖν, ἀφόβως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν
ἡμῶν ῥυσθέντας, λατρεύειν αὐτῷ, ἐν ὁσιότητι
καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ πάσας τὰς
ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν. καὶ σὺ παιδίον προ
φήτης ὑψίστου κληθήσῃ, προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προ
σώπου κυρίου ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι
γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφέσει ἁ-
μαρτιῶν, διὰ σπλάγχνα ἐλέους θεοῦ ἡμῶν,
ἐν οἷς ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους,
ἐπιφᾶναι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου κα
θημένοις, τοῦ κατευθῦναι τοὺς πόδας ἡμῶν
εἰς ὁδὸν εἰρήνης. τὸ δὲ παιδίον ηὔξανεν καὶ
ἐκραταιοῦτο πνεύματι. καὶ ἦν ἐν ταῖς ἐρή-
μοις, ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν
ἰσραήλ. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις
ἐκείναις, ἐξῆλθεν δόγμα παρὰ καίσαρος
αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκου
μένην. αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγε
μονεύοντος τῆς συρίας κυρηνίου. καὶ ἐπορεύ
οντο πάντες ἀπογράφεσθαι ἕκαστος εἰς τὴν
ἰδίαν πόλιν. ἀνέβη δὲ καὶ ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς γα
λιλαίας, ἐκ πόλεως ναζαρέθ, εἰς τὴν ἰουδαί
αν, εἰς πόλιν Δαβίδ, ἥτις καλεῖται βηθλε-
έμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατρι-
ᾶς Δαβίδ, ἀπογράψασθαι σὺν μαριὰμ τῇ με
μνηστευμένῃ

audierant in corde ſuo dicentes. Quis
nam puer iſte erit? Et manus dn̄i erat
cum illo. Et Zacharias pater eius reple
tus eſt ſpiritu ſancto, & prophetauit di
cens. Benedictus dn̄s deus Iſrael, quia
uiſitauit & fecit redēptionē plebi ſuæ.
Et erexit cornu ſalutis nobis, in domo
Dauid pueri ſui. Sicut locutus eſt ꝑ os
ſanctoꝝ qui a ſæculo fuerunt propheta
rū ſuoꝝ, ſaluationē ex inimicis noſtris,
& de manu omniū qui oderūt nos. Vt
faceret miſericordiam cū patribus no-
ſtris, & memor eſſet teſtamenti ſui
ſancti. Iuſiurandum quod iurauit ad
ad Abrahā patrem noſtrum, daret no-
bis, ut ſine timore de manu inimicoꝝ
noſtroꝝ liberati, ſeruiam⁹ illi. In ſctita
te & iuſticia corā ipſo, omnibus diebus
uitæ noſtræ. Et tu puer ꝓpheta altiſſi-
mi uocaberis, præibis em̄ ante faciē dn̄i
ad parandū uias eius. Ad dandā ſcien
tiam ſalutis plebi ei⁹, in remiſſionē pec
catoꝝ. Per uiſcera miſericordiæ dei no-
ſtri, in qbus uiſitauit nos oriēs ex alto,
Vt illuceſceret his qui i tenebris & um-
bra mortis ſedebant, ad dirigendos pe
des noſtros in uiā pacis. Puer aūt cre-
ſcebat & cōfortabatur ſpiritu, & erat in
deſertis uſq; in diem oſtēſionis ſuæ ad
Iſrael. Factū eſt aūt in diebus illis. II
Exijt decretū a Cæſare Auguſto, ut de
ſcriberetur uniuerſus orbis. Hæc deſcri-
ptio prima facta eſt ꝑſide Syriæ Cyre
nio. Et ibāt omnes ut deſcriberent ſin
guli in ſuā ciuitatē. Aſcendit aūt & Io-
ſeph a Galilæa de ciuitate Nazareth i
Iudæā in ciuitatē Dauid, quæ uocatur
Bethleē, eo ꝙ eſſet de domo & familia
Dauid, ut deſcriberet cū Maria deſpō-
L ſa ſibi

μνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ, οὔσῃ ἐγκύῳ. ἐγένε-
το δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ ἐπλήσθησαν
αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν. καὶ ἔτεκεν τὸν
υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν
αὐτὸν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ. διότι
οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι. Καὶ
ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυ-
λοῦντες καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκ-
τὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν. καὶ ἰδοὺ ἄγ-
γελος κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς, καὶ δόξα κυρίου
περιέλαμψεν αὐτοὺς. καὶ ἐφοβήθησαν φό-
βον μέγαν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος
μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν
χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ.
ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτὴρ, ὅς ἐστιν ΧΡΙ-
ΣΤΟΣ κύριος ἐν πόλει Δαβίδ. καὶ τοῦτο ὑμῖν
τὸ σημεῖον. εὑρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον
κείμενον ἐν φάτνῃ. καὶ ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν
τῷ ἀγγέλῳ πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου, αἰ-
νούντων τὸν θεὸν καὶ λεγόντων. δόξα ἐν
ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἀνθρώποις
εὐδοκία. καὶ ἐγένετο ὡς ἀπῆλθον ἀπ' αὐ-
τῶν εἰς τὸν οὐρανὸν οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἄνθρω-
ποι οἱ ποιμένες εἶπον πρὸς ἀλλήλους. διέλ-
θωμεν δὴ ἕως Βηθλεέμ, καὶ ἴδωμεν τὸ ῥῆμα
τοῦτο τὸ γεγονὸς, ὃ ὁ κύριος ἐγνώρισεν ἡμῖν,
καὶ ἦλθον σπεύσαντες, καὶ ἀνεῦρον τήν τε
μαριὰμ καὶ τὸν ἰωσὴφ καὶ τὸ βρέφος κεί-
μενον ἐν τῇ φάτνῃ. ἰδόντες δὲ διεγνώρισαν
περὶ τοῦ ῥήματος τοῦ λαληθέντος αὐτοῖς, πε-
ρὶ τοῦ παιδίου τούτου. καὶ πάντες οἱ ἀκού-
σαντες ἐθαύμασαν περὶ τῶν λαληθέντων ὑ-
πὸ τῶν ποιμένων πρὸς αὐτούς. ἡ δὲ μαριὰμ
πάντα συνετήρει τὰ ῥήματα ταῦτα, συμβάλ-
λουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. καὶ ὑπέστρεψαν
οἱ ποιμένες δοξάζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν
θεὸν, ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἤκουσαν, καὶ εἶδον κα-
θὼς ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς. καὶ ὅτε ἐπλή-
σθησαν ἡμέραι ὀκτὼ τοῦ περιτεμεῖν τὸ
παιδίον,

ſa ſibi uxore, quæ erat pregnans. Fa-
ctum eſt aūt cū eſſent ibi, impleti ſunt
dies pariendi. Et peperit filiū ſuum pri-
mogenitū, & faſcijs eū inuoluit, & recli-
nauit eum in pſepio, quod nō eſſet eis
locus in diuerſorio. Et paſtores erāt in
regione eadem uigilantes, & cuſtodien-
tes excubias nocte ſuper gregem ſuū.
Ecce angelus domini ſtetit iuxta illos,
& claritas dei circumfulſit illos, & timu-
erunt timore magno. Et dixit illis an-
gelus. Ne timeatis. Ecce enim euan-
gelizo uobis gaudium magnum quod
erit omni populo, quia natus eſt uobis
hodie ſaluator, qui eſt Chriſtus domi-
nus in ciuitate Dauid. Et hoc uobis ſi-
gnum. Inuenietis infantem faſcijs in-
uolutum, & poſitum in præſepio. Et ſu-
bito facta eſt cum angelo multitudo
militiæ cœleſtis, laudantiū deum & di-
centium. Gloria in altiſſimis deo, & in
terra pax hominibus bona uoluntas.
Et factū eſt ut diſceſſerunt ab eis ange-
li ī cœlū, & homines paſtores loqbant
inter ſeſe. Trāſeamus iā uſqꝫ Bethleē,
& uideamus uerbū hoc quod factū eſt
quod dn̄s oſtendit nobis. Et uenerūt fe-
ſtinantes, & inuenerunt Mariam & Io-
ſeph & infantē poſitū in præſepio. Cū
uidiſſent autem notum fecerunt de uer-
bo, quod dictū erat illis de puero hoc.
Et oēs q audierūt mirati ſunt, & de his
q̄ dicta erāt a paſtoribus ad ipſos. Ma-
ria aūt conſeruabat omnia uerba hæc,
conferens in corde ſuo. Et reuerſi ſunt
paſtores glorificātes & laudantes deū
ſuper oībus, quæ audierant & uiderāt,
ſicut dictū fuerat ad ipſos. Et poſtq̄ cō-
ſūmati ſunt dies octo, ut circūcideretur
puer,

παιδίον, καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΣ τὸ
κληθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου πρὸ τοῦ συλληφ-
θῆναι αὐτὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ. καὶ ὅτε ἐπλήσθη-
σαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν
νόμον μωσέως, ἀνήγαγον αὐτόν, εἰς ἱεροσό-
λυμα παραστῆσαι τῷ κυρίῳ καθὼς γέγρα-
πται ἐν νόμῳ κυρίου, ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοῖγον
μήτραν, ἅγιον τῷ κυρίῳ, κληθήσεται, καὶ τοῦ δοῦναι
θυσίαν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ κυρίου, ζεῦ-
γος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν, καὶ ἰδοὺ ἦν
ἄνθρωπος ἐν ἱερουσαλήμ, ᾧ ὄνομα σιμεών,
καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος καὶ εὐλαβὴς προσδε-
χόμενος παράκλησιν τοῦ ἰσραήλ καὶ πνεῦμα ἅ-
γιον ἦν ἐπ᾽ αὐτόν. καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ
τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, μὴ ἰδεῖν θάνατον
πρὶν ἴδῃ τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ κυρίου, καὶ ἦλθεν ἐν
τῷ πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν. καὶ ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν τοὺς
γονεῖς τὸ παιδίον ΙΗΣΟΥΝ, τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς
κατὰ τὸ εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐ-
τὸς ἐδέξατο αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ, καὶ εὐ-
λόγησε τὸν θεὸν καὶ εἶπεν. Νῦν ἀπολύεις τὸν
δοῦλόν σου δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰ-
ρήνῃ. ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν
σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν
λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν
λαοῦ σου ἰσραήλ. καὶ ἦν ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ αὐ-
τοῦ θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις περὶ αὐ-
τοῦ. καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς σιμεών, καὶ εἶπε πρὸς
μαριὰμ τὴν μητέρα αὐτοῦ. ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς
πτῶσιν, καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ ἰσραήλ, καὶ εἰς
σημεῖον ἀντιλεγόμενον. καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυ-
χὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκα-
λυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. καὶ
ἦν ἄννα προφῆτις θυγάτηρ φανουὴλ ἐκ φυλῆς
ἀσήρ. αὕτη προβεβηκυῖα ἐν ἡμέραις πολλαῖς, ζή-
σασα ἔτη μετὰ ἀνδρὸς ἑπτὰ ἀπὸ τῆς παρθενίας αὐ-
τῆς. καὶ αὕτη χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσά-
ρων, ἣ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ νηστείαις καὶ
δεήσεσι λατρεύουσα νύκτα καὶ ἡμέραν

καὶ αὕτη

puer, uocatū eſt nomen eius Ieſus. Qđ
uocatū erat ab angelo priuſq̃ in utero
cōciperetur. Et poſtq̃ impleti ſunt dies
purgationis eoꝝ ſecundū legē Moſi ad
duxerunt eū in Hieruſalem, ut ſiſterēt
eum dño, ſicut ſcriptum eſt in lege dñi.
Qđ omne maſculinū adaperiens uul-
uam, ſctm̄ dño uocabit̃. Et ut darēt ho
ſtiam ſecundū ꝙ dictū eſt in lege dñi,
par turturū aut duos pullos colūbaꝝ.
Et ecce homo erat in Hieruſalē cui no-
men Simeō. Et homo iſte iuſtus & piꝰ
expectās cōſolationē Iſrael, & ſpūs ſan
ctus erat ſup eū. Et rñſum acceperat a
ſpū ſctō, nō uiſuꝝ ſe mortē, niſi prius ui
deret Chriſtū dñi. Et uenit in ſpū in tē-
plū. Et cū induceret puerū Ieſū parētes
eiꝰ, ut facerēt ſecūdū cōſuetudinē legis
ꝓ eo, & ipſe accepit eū in ulnas ſuas &
laudauit deū ac dixit. Nūc dimittis ſer-
uum tuū dñe ſecundū uerbū tuū in pa
ce, quia uiderunt oculi mei ſalutare tuū,
qđ paraſti ante faciē omniū populoꝝ,
lumen ad reuelationē gentiū, & gloriā
plebis tuæ Iſrael. Et erat pater & ma-
ter eius mirantes ſuper his q̃ dicebant̃
de illo. Et benedixit illis Simeon. & di-
xit ad Mariā matrē eius. Ecce poſitꝰ eſt
hic in ruinā, & in reſurrectionē multo-
rum in Iſrael, & in ſignū cui contradici-
tur. Et tuā aūt ipſius animā pertrāſibit
gladius, ut reuelent̃ ex multis cordibus
cogitationes. Et erat anna ꝓphetiſſa fi-
lia Phanuel de tribu Aſer, hec ꝓceſſerat
in diebus multis & uixerat cū uiro ſuo
annis ſeptē a uirginitate ſua. Et hæc ui-
dua uſq; ad annos octogintaquatuor,
quæ nō diſcedebat de templo ieiuniīs
& obſecrationibus ſeruiēs nocte ac die,

Et hæc

καὶ αὕτη, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπιστᾶσα, ἀνθωμολογεῖ-
το τῷ κυρίῳ. καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσιν
τοῖς προσδεχομένοις λύτρωσιν ἐν ἱερουσα-
λήμ. καὶ ὡς ἐτέλεσαν ἅπαντα κατὰ τὸν νόμον
κυρίου, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν γαλιλαίαν εἰς πό-
λιν αὐτῶν ναζαρέθ. τὸ δὲ παιδίον ηὔξανεν καὶ
ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφί-
ας, καὶ χάρις θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό. καὶ
ἐπορεύοντο οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατ' ἔτος εἰς ἱερου-
σαλὴμ τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα. καὶ ὅτε ἐγένετο
ἐτῶν δώδεκα, ἀναβάντων αὐτῶν εἰς ἱεροσό-
λυμα κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑορτῆς, καὶ τελειω-
σάντων τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐ-
τούς, ὑπέμεινεν ΙΗΣΟΥΣ ὁ παῖς ἐν ἱερουσα-
λήμ, καὶ οὐκ ἔγνωσαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ. νο-
μίσαντες δὲ αὐτὸν ἐν τῇ συνοδίᾳ εἶναι, ἦλθον
ἡμέρας ὁδόν. καὶ ἀνεζήτουν αὐτὸν ἐν τοῖς συγ-
γενέσιν, καὶ ἐν τοῖς γνωστοῖς, καὶ μὴ εὑρόντες
αὐτόν, ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλὴμ ζητοῦντες
αὐτόν. καὶ ἐγένετο μεθ' ἡμέρας τρεῖς, εὗρον αὐ-
τὸν ἐν τῷ ἱερῷ καθεζόμενον ἐν μέσῳ τῶν
διδασκάλων, καὶ ἀκούοντα αὐτῶν, καὶ ἐπε-
ρωτῶντα αὐτούς. ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀ-
κούοντες αὐτοῦ ἐπὶ τῇ συνέσει, καὶ ταῖς ἀ-
ποκρίσεσιν αὐτοῦ. καὶ ἰδόντες αὐτὸν ἐξεπλά-
γησαν. καὶ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶπεν.
τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; ἰδοὺ ὁ πα-
τήρ σου κἀγὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε. καὶ
εἶπεν πρὸς αὐτούς. τί ὅ,τι ἐζητεῖτέ με, οὐκ
ᾔδειτε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ εἶναί
με. καὶ αὐτοὶ οὐ συνῆκαν τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλη-
σεν αὐτοῖς, καὶ κατέβη μετ' αὐτῶν, καὶ ἦλθεν
εἰς ναζαρὲθ καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. ἡ
δὲ μήτηρ αὐτοῦ διετήρει πάντα τὰ ῥήματα
ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. καὶ ΙΗΣΟΥΣ προέ-
κοπτεν σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ
θεῷ καὶ ἀνθρώποις. ἐν ἔτει δὲ πεντεκαιδε-
κάτῳ τῆς ἡγεμονίας τιβερίου καίσαρος, ἡγεμο-
νεύοντος ποντίου πιλάτου τῆς ἰουδαίας,
καὶ τετραρχοῦντος

Et hæc eadem hora ſuperueniens con/
fitebatur dño,& loquebatur de illo om
nibus q̄ expectabant redēptionem in
Hieruſalem.Et ut perfecerūt omnia ſe/
cundum legem dñi, reuerſi ſunt in Ga
lilæam in ciuitatē ſuā Nazareth. Puer
aūt creſcebat & confortabatur ſpiritu,
& implebat̃ ſapientia,& gratia dei erat
ſuper illū. Et ibant parentes eius quot
annis in Hieruſalem in die feſto paſcæ
Et cum factus eſſet annoꝝ duodecim,
aſcendentibus illis in hieroſolymam ſe
cundum conſuetudinem diei feſti,con/
ſummatiſq; diebus cum redirent,remā
ſit puer Ieſus in hieruſalē, & nō cogno
uerunt parentes eius. Exiſtimātes autē
illum eſſe in comitatu,uenerunt itinere
diei,& requirebant eum inter cognatos
& inter notos.Et cū non inueniſſent eū
reuerſi ſunt in hieruſalem, querētes eū.
Et factū eſt poſt triduū inuenerunt il/
lum in templo ſedentem in medio do/
ctorum,audientem illos, & interrogan
tem eos.Stupebāt aūt oēs qui eum au/
diebant ſuper intelligentia & reſponſis
eius. Et uiſo eo admirati ſunt. Et dixit
mater eius ad illum. Fili, cur feciſti no/
bis ſic? Ecce pater tuus & ego dolentes
q̄rebam⁹ te.Et ait ad illos. Quid eſt ꝙ
q̄rebatis me? An neſciebatis qđ in his
quæ patris mei ſunt oportet me eſſe?&
illi non intellexerunt uerbū quod locu/
tus eſt ipſis.Et deſcendit cū eis, & uenit
Nazareth, & erat ſubditus illis. Mater
aūt eius cōſeruabat omnia uerba hæc
in corde ſuo.Et Ieſus ꝓficiebat ſapiētia
& ætate,& gratia apud deū & hoīes.

Anno aūt quindecimo imperij Ty/ III
berij cæſaris,p̄ſide pōtio Pilato Iudææ
tetrarcha

καὶ τετραρχοῦντος τῆς γαλιλαίας ἡρώδου.
φιλίππου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τετραρχοῦντος τῆς
ἰτουραίας καὶ τραχωνίτιδος χώρας, καὶ λυσα-
νίου τῆς ἀβιληνῆς τετραρχοῦντος. ἐπ' ἀρχιερέων
ἄννα καὶ καϊάφα. ἐγένετο ῥῆμα θεοῦ ἐπὶ ἰω-
άννην τὸν τοῦ ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ ἦλ-
θεν εἰς πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ ἰορδάνου κη-
ρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁ-
μαρτιῶν, ὡς γέγραπται ἐν βίβλῳ λόγων ἡ-
σαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος. φωνὴ βοῶν-
τος ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου,
εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. πᾶσα φά-
ραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς
ταπεινωθήσεται, καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ
αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας, καὶ ὄψεται πᾶ-
σα σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ, ἔλεγεν οὖν
τοῖς ἐκπορευομένοις ὄχλοις βαπτισθῆναι
ὑπ' αὐτοῦ. γεννήματα ἐχιδνῶν. τίς ὑπέδει-
ξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς
ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας
καὶ μὴ ἄρξησθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς πατέρα ἔ-
χομεν τὸν ἀβραάμ. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύ-
ναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι
τέκνα τῷ ἀβραάμ. ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς
τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. πᾶν οὖν
δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκό-
πτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. καὶ ἐπη-
ρώτων αὐτὸν οἱ ὄχλοι λέγοντες, τί οὖν
ποιήσομεν; ἀποκριθεὶς δὲ λέγει αὐτοῖς.
ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔ-
χοντι, καὶ ὁ ἔχων βρώματα ὁμοίως ποιεί-
τω. ἦλθον δὲ καὶ τελῶναι βαπτισθῆναι, καὶ
εἶπον πρὸς αὐτόν. διδάσκαλε τί ποιήσομεν;
ὁ δὲ εἶπεν πρὸς αὐτούς. μηδὲν πλέον πα-
ρὰ τὸ διατεταγμένον ὑμῖν πράσσετε. ἐπηρώ-
των δὲ αὐτὸν καὶ στρατευόμενοι λέγοντες. καὶ
ἡμεῖς τί ποιήσομεν; καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς
μηδένα διασείσητε, μὴ δὲ συκοφαντή-
σητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν,

προσδοκῶντος

tetrarcha aũt Galilææ Herode, Philip/
po aũt fratre eius Tetrarcha Ituraæ &
Trachonitidis regiõis, & Lyſania Abi/
lenes Tetrarcha, ſub principibꝰ ſacerdo
tum Anna & Caypha, factũ eſt uerbũ
dñi ſuper Ioannẽ Zachariæ filiũ in de
ſerto. Et uenit in omnem regionẽ finiti
mam Iordani, p̄dicans baptiſmũ pœni
tentiæ in remiſſionẽ peccatoꝝ, ſicut ſcri
ptũ eſt in libro ſermonũ Heſaiæ ꝓphe
tæ, dicẽtis. Vox clamãtis in deſerto, pa
rate uiã dñi, rectas facite ſemitas eius.
Omnis uallis implebit̃, & omnis mons
& collis humiliabitur. Et erũt praua in
directa, & aſperæ in uias planas. & uide
bit omnis caro ſalutare dei. Dicebat er
go ad turbas q̃ exibant ut baptizarent̃
ab ipſo. Genimina uiperaꝝ, quis oſten
dit uobis fugere a uẽtura ira? Facite er-
go fructus dignos pœnitẽtiæ, & ne cœ/
peritis dicere patrem habemus Abra/
ham. Dico enim uobis, potens eſt de/
us de lapidibus iſtis ſuſcitare filios ipſi
Abrahæ. Iã uero & ſecuris ad radicẽ ar
borum poſita eſt. Omnis ergo arbor
nõ faciens fructũ bonum exciditur, &
in ignem mittitur. Et interrogabant eũ
turbæ, dicentes. Quid ergo faciemus?
Reſpondens aũt dicit illis. Qui habet
duas tunicas impartiat non habenti, &
qui habet eſcas ſimiliter faciat. Vene-
runt aũt & publicani ut baptizarentur
& dixerunt ad illũ. Magiſter quid facie
mus? At ille dixit ad eos. Nihil ampliꝰ
q̃ꝫ qđ conſtitutũ eſt uobis faciatis. In/
terrogabant aũt eum & milites dicen/
tes. Et nos quid faciemus? Et ait illis.
Neminẽ cõcutiatis neq; calumniã facia
tis, & contenti eſtote ſtipẽdijs ueſtris.

 Expectãte

προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἀπεκρίνατο ὁ ἰωάννης ἅπασιν λέγων. ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς. ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον, εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ. πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα παρακαλῶν, εὐηγγελίζετο τὸν λαόν. ὁ δὲ ἡρώδης ὁ τετράρχης ἐλεγχόμενος ὑπ᾽ αὐτοῦ, περὶ ἡρωδιάδος τῆς γυναικὸς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίει πονηρῶν ὁ ἡρώδης, προσέθηκεν καὶ τοῦτο ἐπὶ πᾶσιν, καὶ κατέκλεισεν τὸν ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαόν, καὶ ΙΗΣΟΥ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου ἀνεῳχθῆναι τὸν οὐρανόν, καὶ καταβῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῷ εἴδει, ὡσεὶ περιστερὰν ἐπ᾽ αὐτόν, καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι λέγουσαν. σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν σοὶ ηὐδόκησα. καὶ αὐτὸς ἦν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος ὤν, ὡς ἐνομίζετο υἱὸς ἰωσὴφ τοῦ ἡλεὶ τοῦ ματθάν, τοῦ λευί, τοῦ μελχί, τοῦ ἰαννᾶ, τοῦ ἰωσήφ, τοῦ ματταθίου, τοῦ ἀμούς, τοῦ ναούμ, τοῦ ἐσλί, τοῦ ναγγέ, τοῦ μαάθ, τοῦ ματταθίου, τοῦ σεμεΐ, τοῦ ἰωσήχ, τοῦ ἰουδά, τοῦ ἰωαννᾶ, τοῦ ῥησά, τοῦ ζοροβάβελ, τοῦ σαλαθιήλ, τοῦ νηρί, τοῦ μελχί, τοῦ ἀδδί, τοῦ κοσάμ, τοῦ ἐλμαδάμ, τοῦ ἤρ, τοῦ ἰησοῦ, τοῦ ἐλιεζέρ, τοῦ ἰωρήμ, τοῦ ματθᾶ, τοῦ λευΐ, τοῦ σιμεών,

Expectante autem populo & cogitantibus omnibus in cordibus ſuis de Ioanne, num ipſe eſſet ille Chriſtus. Reſpõdit Ioannes dicens omnibus. Ego quidem aqua baptizo uos, ueniet aũt fortior me, cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calciamentorũ eius, ipſe uos baptizabit in ſpiritu ſancto & igni, cuius uentilabrum in manu eius, & purgabit aream ſuam, & congregabit triticũ in horreum ſuũ, paleas aũt comburet igni inextinguibili. Multa quidẽ & alia exhortans euangelizabat populo. Herodes aũt tetrarcha cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris ſui, & de omnibus malis quæ faciebat Herodes, adiecit & hoc ſuper omnia, & incluſit Ioannem in carcerem. Factum eſt autem cum baptizaretur omnis populus & Ieſu baptiçato & orante apertũ eſt cœlum, & deſcendit ſpiritus ſanctus corporali ſpecie ſicut colũba in ipſum, & uox de cœlo facta eſt. Tu es filiꝰ meus dilectus, in te cõplacuit mihi. Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta ut putabatur filius Ioſeph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioſeph, q fuit Mathathie, q fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Heſli, qui fuit Nagge, qui fuit Maath, q fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioſech, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna, qui fuit Reſa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Niri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Thoſan, qui fuit Helmadan, qui fuit Her, qui fuit Ieſu, qui fuit Heliezer, qui fuit Iorem, q fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Simeon,

τοῦ ἰούδα, τοῦ ἰωσὴφ, τοῦ
ἰωνὰμ, τοῦ ἠλιακὴμ, τοῦ με-
λεᾶ, τοῦ μενὰμ, τοῦ ματα-
θάμ, τοῦ ναθὰμ, τοῦ Δαβίδ.
τοῦ ἰεσσαὶ, τοῦ ὀβὴδ, τοῦ
βοὸς, τοῦ σαλμὸμ, τοῦ νααασ-
σὼμ, τοῦ ἀμιναδὰβ, τοῦ ἀρὰμ,
τοῦ ἐσρὼμ, τοῦ φαρὲς, τοῦ
ἰούδα, τοῦ ἰακὼβ, τοῦ ἰσα-
ὰκ, τοῦ ἀβραὰμ, τοῦ θαῤῥᾶ,
τοῦ ναχὼρ, τοῦ σαροὺχ, τοῦ
ῥαγαῦ, τοῦ φάλεκ, τοῦ
ἐβὲρ, τοῦ σαλὰ, τοῦ καϊ-
νὰμ, τοῦ ἀρφαξὰτ, τοῦ σὴμ.
τοῦ νῶε, τοῦ λάμεχ, τοῦ
ματουσάλα, τοῦ ἐνὼχ, τοῦ
ἰαρὲθ, τοῦ μαλελεὴλ, τοῦ καϊ-
νᾶμ, τοῦ ἐνὼς, τοῦ σὴθ, τοῦ
ἀδὰμ, τοῦ θεοῦ.

ΙΗΣΟΥΣ δὲ πνεύματος ἁγίου πλήρης, ὑπέστρεψεν
ἀπὸ τοῦ ἰορδάνου, καὶ ἤγετο ἐν τῷ πνεύματι, εἰς τὴν
ἔρημον ἡμέρας τεσσαράκοντα, πειραζόμενος ὑ-
πὸ τοῦ διαβόλου, καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡ-
μέραις ἐκείναις. καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν ὕστερον
ἐπείνασεν. εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ διάβολος. εἰ υἱὸς εἶ
τοῦ θεοῦ, εἰπὲ τῷ λίθῳ τούτῳ ἵνα γένηται ἄρτος. καὶ
ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ πρὸς αὐτὸν λέγων. γέγρα-
πται, ὅτι οὐκ ἐπ᾽ ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρω-
πος, ἀλλ᾽ ἐπὶ παντὶ ῥήματι θεοῦ. καὶ
ἀναγαγὼν αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑ-
ψηλὸν, ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰ-
κουμένης ἐν στιγμῇ χρόνου. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διά-
βολος. σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν
καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ᾧ ἐ-
ὰν θέλω δίδωμι αὐτήν, σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃς
ἐνώπιον ἐμοῦ, ἔσται σοῦ πάντα, καὶ ἀποκριθεὶς αὐ-
τῷ εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ.
γέγραπται γάρ. προσκυνήσεις κύριον τὸν θεόν σου

καὶ αὐτῷ

qui fuit Iuda, qui fuit Ioſeph, qui fuit
Iona, qui fuit Heliachim, qui fuit Mel
cha, qui fuit Menna, qui fuit Matha-
tha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid,
qui fuit Ieſſæ. qui fuit Obeth, qui fuit
Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naa-
ſon, qui fuit Aminadab, qui fuit Arã,
qui fuit Eſrom, qui fuit Phares, qui
fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Iſa-
ac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Tharæ,
qui fuit Nachor, qui fuit Saruch, qui
fuit Ragau, qui fuit Phalech, qui fuit
Heber, qui fuit Sale, qui fuit Chay-
nan, qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem,
qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fu-
it Mathuſale, qui fuit Enoch, qui fuit
Iareth, qui fuit Malalehel, q fuit Chay-
nan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui
fuit Adam, qui fuit dei.

Ieſus autem plenus ſpiritu ſancto re- IIII
greſſus eſt a iordane, & agebatur in ſpi
ritu in deſertũ diebus quadraginta, &
tentabatur a diabolo. Et nihil mãduca
uit in diebus illis & cõſũmatis illis, dein
de eſuriit. Dixit aũt illi diabol9. Si fili9
es dei, dic lapidi huic ut panis fiat. Et
rñdit ad illũ Ieſus dicẽs. Scriptum eſt.
Non in pane ſolo uiuit homo, ſed in
omni uerbo dei. Et ſubduxit illum dia
bolus in montem excelſum, & oſtendit
illi omnia regna orbis terræ in momen
to temporis, & ait illi. Tibi dabo pote-
ſtatem hanc uniuerſam & gloriã illoꝝ,
quia mihi tradita ſunt, & cuicũ qꝫ uolo,
do illam. Tu ergo ſi adoraueris coram
me, erunt tua omnia. Et reſpondens Ie
ſus dixit illi. Abi poſt me ſatana. Scri-
ptum eſt em̃. Adorabis dñm deũ tuũ.

 & illi

καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. καὶ ἤγαγεν αὐτὸν
εἰς ἱερουσαλήμ. καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγι-
ον τοῦ ἱεροῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ βάλλε
σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω. γέγραπται γὰρ, ὅτι τοῖς ἀγγέ-
λοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ τοῦ διαφυλάξαι σε, καὶ
ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσίν σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς
λίθον τὸν πόδα σου. καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐ-
τῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι εἴρηται, οὐκ ἐκπειράσεις κύ-
ριον τὸν θεόν σου. καὶ συντελέσας πάντα πει-
ρασμὸν ὁ διάβολος, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ, ἄχρι και-
ροῦ. καὶ ὑπέστρεψεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν τῇ δυνάμει τοῦ
πνεύματος εἰς τὴν γαλιλαίαν, καὶ φήμη ἐξ-
ῆλθεν καθ' ὅλης τῆς περιχώρου περὶ αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς
ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν δοξαζό-
μενος ὑπὸ πάντων. καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ναζαρὲθ
οὗ ἦν τεθραμμένος, καὶ εἰσῆλθεν κατὰ τὸ εἰωθὸς
αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων εἰς τὴν συ-
ναγωγήν. καὶ ἀνέστη ἀναγνῶναι. καὶ ἐπεδόθη αὐ-
τῷ βιβλίον ἡσαΐου τοῦ προφήτου, καὶ ἀναπτύξας
τὸ βιβλίον, εὗρεν τὸν τόπον οὗ ἦν γεγραμμέ-
νον. πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὗ ἕνεκεν ἔχρισέν
με. εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέν με.
ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν.
κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς
ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέ-
σει, κηρύξαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν. καὶ πτύ-
ξας τὸ βιβλίον, ἀποδοὺς τῷ ὑπηρέτῃ ἐκά-
θισεν. καὶ πάντων ἐν τῇ συναγωγῇ οἱ ὀφ-
θαλμοὶ ἦσαν ἀτενίζοντες αὐτῷ. ἤρξατο δὲ
λέγειν πρὸς αὐτούς, ὅτι σήμερον πεπλήρω-
ται ἡ γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν. καὶ
πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ, καὶ ἐθαύμαζον,
ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος, τοῖς ἐκπο-
ρευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἔ-
λεγον. οὐχὶ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ἰωσήφ; καὶ εἶπεν
πρὸς αὐτούς. πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν πα-
ραβολὴν ταύτην. ἰατρὲ θεράπευσον σε-
αυτόν, ὅσα ἠκούσαμεν γενόμενα ἐν τῇ
καπέρνα

& illi ſoli ſeruies. Et duxit illum in Hie-
ruſalem,& ſtatuit eum ſuper pinnā tē-
pli,& dixit illi.Si filius dei es,mitte teip
ſum hinc deorſū . Scriptū eſt eñ ꝙ an
gelis ſuis mandauit de te, ut ſeruent te
& in manibus tollēt te,ne qñ offendas
ad lapidē pedē tuū . Et reſpōdēs Ieſus
ait illi. Dictum eſt.Non tentabis dñm
deum tuum.Et conſummata omni ten
tatione, diabolus receſſit ab illo uſq;
ad tempus. Et reuerſus eſt Ieſus in uir
tute ſpiritus in Galilæam,& fama exijt
per uniuerſam regionē de illo . Et ipſe
docebat in ſynagogis eorū, & glorifica
batur ab oibus.Et uenit Nazareth ubi
erat nutritus,& intrauit ſecundum con
ſuetudinem ſuā die ſabbatoꝝ in ſyna-
gogam,& ſurrexit ut legeret .Et traditꝰ
eſt illi liber Heſaiæ prophetæ . Et ut re-
uoluit librū , inuenit locum ubi ſcriptū
erat. Spiritus domini ſuper me , pro-
pter quod unxit me , ad euangelizan-
dum pauperibus miſit me , ut ſanem
contritos corde , ut prædicem captiuis
remiſſionem , & cæcis uiſum . ut emit-
tam confractos in remiſſione , ut præ-
dicem annum domini acceptum. Et cō
plicato libro reddidit miniſtro & ſedit.
Et omnium in ſynagoga oculi erant
intendentes in eum . Cœpit autem di-
cere ad illos,Hodie impleta eſt hæc ſcri
ptura in auribus ueſtris.Et omnes teſti
monium illi dabāt , & mirabantur in
uerbis gratiæ,quæ procedebant de ore
ipſius,& dicebant.Nonne hic eſt filius
Ioſeph ? Et ait illis . Vtiq; dicetis mihi
hanc ſimilitudinem . Medice, cura te-
ipſum.Quæcumq; audiuimus facta in
Capernaū,

καπερναοὺμ, ποίησον καὶ ὧδε, ἐν τῇ πατρίδι
σου. εἶπεν δὲ ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς
προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. ἐπ᾽
ἀληθείας δὲ λέγω ὑμῖν, πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν
ταῖς ἡμέραις ἡλίου ἐν τῷ ἰσραήλ, ὅτι ἐκλείσθη
ὁ οὐρανὸς ἐπὶ ἔτη τρία καὶ μῆνας ἕξ, ὡς ἐγέ-
νετο λιμὸς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ
πρὸς οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπέμφθη ἠλίας, εἰ μὴ
εἰς σάρεφθα τῆς σιδῶνος πρὸς γυναῖκα χή-
ραν. καὶ πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐπὶ ἐλισσαίου
τοῦ προφήτου ἐν τῷ ἰσραήλ, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐκα-
θαρίσθη, εἰ μὴ νεεμὰν ὁ σύρος, καὶ ἐπλήσθησαν
πάντες θυμοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ ἀκούοντες
ταῦτα καὶ ἀναστάντες, ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τῆς πόλε-
ως. καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἕως ὀφρύος τοῦ ὄρους ἐφ᾽ οὗ
ἡ πόλις αὐτῶν ᾠκοδόμητο εἰς τὸ κατακρημνί-
σαι αὐτόν. αὐτὸς δὲ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν ἐ-
πορεύετο. καὶ κατῆλθεν εἰς καπερνα-
οὺμ πόλιν τῆς γαλιλαίας καὶ ἦν διδάσ-
κων αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασιν, καὶ ἐξε-
πλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐν
ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ συ-
ναγωγῇ ἦν ἄνθρωπος ἔχων πνεῦμα δαι-
μονίου ἀκαθάρτου, καὶ ἀνέκραξεν φωνῇ μεγάλῃ
λέγων, ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοὶ ΙΗΣΟΥ ναζαρηνέ, ἦλθες
ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἶδά σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ
θεοῦ. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέ-
γων. φιμώθητι καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ. καὶ ῥί-
ψαν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον εἰς μέσον, ἐξῆλθεν
ἀπ᾽ αὐτοῦ μηδὲν βλάψαν αὐτόν. καὶ ἐγέ-
νετο θάμβος ἐπὶ πάντας καὶ συνελά-
λουν πρὸς ἀλλήλους λέγοντες, τίς ὁ λό-
γος οὗτος, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνά-
μει ἐπιτάσσει τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι
καὶ ἐξέρχονται; καὶ ἐξεπορεύετο ἦχος περὶ αὐ-
τοῦ εἰς πάντα τόπον τῆς περιχώρου. ἀναστὰς
δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν σί-
μωνος. ἡ πενθερὰ δὲ τοῦ σίμωνος ἦν συνεχομένη
πυρετῷ μεγάλῳ. καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν
περὶ αὐτῆς.

Capernaum, fac & hic in patria tua.
Ait aūt. Amen dico uobis. Nemo pro-
pheta acceptus eſt in patria ſua. In ueri
tate dico uobis, multæ uiduæ erant in
diebus Heliæ in Iſrael, quādo clauſum
eſt cœlū annis tribus & menſib9 ſex, cū
facta eſſet fames magna in oīī terra,
& ad nullā illarꝝ miſſus eſt Helias, niſi
in ſarephtha Sidōis ad mulierē uiduā
& multi leproſi erant in Iſrael ſub heli-
ſæo ꝓpheta, & nemo eorꝝ mundatus
eſt niſi naamā ſyrus. Et repleti ſunt oēs
in ſynagoga ira hæc audientes. Et ſur-
rexerunt & eiecerunt illum e ciuitate, &
duxerunt illū uſqꝫ ad ſupercilıū mōtis,
ſuper quē ciuitas illoꝝ erat ædificata, ut
ꝑcipitarent eum. Ipſe aūt tranſiens per
medium illorū ibat. Et deſcendit in ca-
pernaum ciuitatem Galilææ, ibiqꝫ do-
cebat illos ſabbatis, Et ſtupebant in do
ctrina eius, qa in poteſtate erat ſermo.
ipſi9. Et in ſynagoga erat homo habēs
ſpm̄ dæmonis imundi, & exclamauit
uoce magna, dicēs. Sine, quid tibi nobi
ſcum eſt Ieſu Nazarene? Veniſti per-
dere nos. Scio te qui ſis, ſanctus dei. Et
increpauit illum Ieſus dicens. Obmute
ſce, & exi ab eo. Et cum proieciſſet illum
dæmoniū in medium, exijt ab illo, ni-
hilqꝫ illi nocuit. Et factus eſt pauor ſup
omnes, & colloquebātur inter ſe, dicen-
tes. Quis ſermo hic eſt? quia in poteſta
te & uirtute imperat immundis ſpiriti-
bus & exeunt? Et diuulgabatur fama
de illo in omnem locum undiqꝫ finiti-
mæ regionis, Cum ſurrexiſſet aūt Ie-
ſus de ſynagoga, introiuit in domū Si
monis. Socrus autem Simonis tene-
batur febri magna, & rogauerunt illū
pro ea

περὶ αὐτῆς. καὶ ἐπιστὰς ἐπάνω αὐτῆς, ἐπετίμησεν
τῷ πυρετῷ, καὶ ἀφῆκεν αὐτήν, καὶ παρα-
χρῆμα ἀναστᾶσα διηκόνει αὐτοῖς. Δύνοντος
δὲ τοῦ ἡλίου ἅπαντες ὅσοι εἶχον ἀσθενοῦντας νό-
σοις ποικίλαις, ἤγαγον αὐτοὺς πρὸς αὐτόν. ὁ
δὲ ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς, ἐθερά-
πευσεν αὐτούς. ἐξήρχετο δὲ καὶ δαιμόνια ἀπὸ
πολλῶν κράζοντα καὶ λέγοντα, ὅτι σὺ εἶ ὁ
ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπιτιμῶν, οὐκ εἴα
αὐτὰ λαλεῖν, ὅτι ᾔδεισαν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ αὐτὸν
εἶναι. γενομένης δὲ ἡμέρας ἐξελθὼν ἐπορεύθη
εἰς ἔρημον τόπον, καὶ οἱ ὄχλοι ἐζήτουν αὐτόν,
καὶ ἦλθον ἕως αὐτοῦ καὶ κατεῖχον αὐτὸν τοῦ μὴ πο-
ρεύεσθαι ἀπ᾽ αὐτῶν. ὁ δὲ εἶπεν πρὸς αὐτούς, ὅτι
καὶ ταῖς ἑτέραις πόλεσιν εὐαγγελίσασθαί με
δεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ὅτι εἰς τοῦτο ἀπέ-
σταλμαι. καὶ ἦν κηρύσσων ἐν ταῖς συναγωγαῖς
τῆς γαλιλαίας. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπι-
κεῖσθαι αὐτῷ, τοῦ ἀκούειν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. καὶ
αὐτὸς ἦν ἑστὼς παρὰ τὴν λίμνην γεννη-
σαρέτ. καὶ εἶδεν δύο πλοῖα ἑστῶτα παρὰ
τὴν λίμνην. οἱ δὲ ἁλιεῖς ἀποβάντες ἀπ᾽ αὐτῶν,
ἀπέπλυναν τὰ δίκτυα. ἐμβὰς δὲ εἰς ἓν τῶν
πλοίων ὃ ἦν τοῦ σίμωνος, ἠρώτησεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς
γῆς ἐπαναγαγεῖν ὀλίγον. καὶ καθίσας ἐδί-
δασκεν ἐκ τοῦ πλοίου τοὺς ὄχλους, ὡς δὲ ἐπαύ-
σατο λαλῶν, εἶπεν πρὸς τὸν σίμωνα. ἐπανά-
γαγε εἰς τὸ βάθος, καὶ χαλάσατε τὰ δίκτυα
ὑμῶν εἰς ἄγραν. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ σίμων, εἶ-
πεν αὐτῷ. ἐπιστάτα δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς κοπιά-
σαντες, οὐδὲν ἐλάβομεν. ἐπὶ δὲ τῷ ῥήματί σου
χαλάσω τὸ δίκτυον. καὶ τοῦτο ποιήσαντες, συνέ-
κλεισαν πλῆθος ἰχθύων πολύ. διερρήγνυτο δὲ τὸ
δίκτυον αὐτῶν, καὶ κατένευσαν τοῖς μετόχοις
τοῖς ἐν τῷ ἑτέρῳ πλοίῳ τοῦ ἐλθόντας συλλαβέσθαι
αὐτοῖς, καὶ ἦλθον καὶ ἔπλησαν ἀμφότερα τὰ πλοῖ-
α, ὥστε βυθίζεσθαι αὐτά. ἰδὼν δὲ σίμων πέτρος, προ-
σέπεσεν τοῖς γόνασι τοῦ ΙΗΣΟΥ λέγων. ἔξελθε
ἀπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι κύριε. θάμβος

γὰρ πε

ꝑ ea. Et ſtans ſup illã increpauit febrẽ
& dimiſit illã, & ſtatim ſurgẽs miniſtra
bat illis. Cũ aũt ſol occidiſſet oẽs q ha-
bebãt infirmos morbis uarijs, ducebãt
illos ad eũ, at ille ſingulis manus impo
nẽs ſanabat eos. Exibant autem & dæ
monia a multis clamãtia & dicẽtia. Tu
es Chriſtus. Et increpans nõ ſinebat ea
loqui, qa ſciebãt ipſum eſſe Chriſtũ. Fa
cto aũt die egreſſus ibat ĩ deſertũ locũ.
& turbæ quærebãt eũ & uenerũt uſq;
ad ipſum, & detinebant illũ ne diſcede-
ret ab eis. Quibus ille ait. Et alijs ciuita-
tibus oportet me euangelizare regnũ
dei, qa ideo miſſus ſum. Et erat ꝑdicãs
in ſynagogis Galilææ. Factũ eſt aũt V
cũ turba imineret ei, ut audiret uerbũ
dei, & ipſe ſtabat ſecus ſtagnũ Geneza
reth. Et uidit duas naues ſtantes ſecus
ſtagnũ, piſcatores aũt deſcenderant ex
illis & lauabant retia. Ingreſſus autem
in unam nauim quæ erat Simonis, ro-
gauit eum, ut a terra abduceret puſil-
lum. Et ſedens docebat de naui turbas
Vt ceſſauit aũt loqui, dixit ad Simonẽ
Duc in altum, & laxate retia ueſtra in
capturam. Et reſpondens Simon dixit
illi. Præceptor per totam noctem labo
rantes nihil cœpimus, in uerbo autem
tuo laxabo rete. Et cũ hoc feciſſent, con
cluſerunt piſcium multitudinem copio-
ſam. Rumpebatur autem rete eorum.
Et annuerunt ſocijs, qui erant in alia
naui, ut uenirent & adiuuarent eos.
Et uenerunt, & impleuerunt ambas
nauiculas, ita ut mergerentur. Quod
cum uideret Simon Petrus, procidit
ad genua Ieſu, dicens. Diſcede a me
dñe, quia homo peccator ſum. Stupor

enim

γὰρ περιέσχεν αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς σὺν αὐτῷ, ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθύων, ᾗ συνέλαβον. ὁμοίως δὲ καὶ ἰάκωβον καὶ ἰωάννην υἱοὺς ζεβεδαίου, οἳ ἦσαν κοινωνοὶ τῷ σίμωνι. καὶ εἶπεν πρὸς τὸν σίμωνα ὁ ΙΗΣΟΥΣ. μὴ φοβοῦ, ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσῃ ζωγρῶν. καὶ καταγαγόντες τὰ πλοῖα ἐπὶ τὴν γῆν, ἀφέντες ἅπαντα ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μιᾷ τῶν πόλεων. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ πλήρης λέπρας, καὶ ἰδὼν τὸν ΙΗΣΟΥΝ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον ἐδεήθη αὐτοῦ λέγων. κύριε ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι. καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ εἰπών. θέλω, καθαρίσθητι. καὶ εὐθέως ἡ λέπρα ἀπῆλθεν ἀπ᾽ αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς παρήγγειλεν αὐτῷ μηδενὶ εἰπεῖν, ἀλλὰ ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ. καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξεν μωσῆς εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. διήρχετο δὲ μᾶλλον ὁ λόγος περὶ αὐτοῦ, καὶ συνήρχοντο ὄχλοι πολλοὶ ἀκούειν, καὶ θεραπεύεσθαι ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν αὐτῶν. αὐτὸς δὲ ἦν ὑποχωρῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ προσευχόμενος, καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὸς ἦν διδάσκων, καὶ ἦσαν καθήμενοι φαρισαῖοι καὶ νομοδιδάσκαλοι, οἳ ἦσαν ἐληλυθότες ἐκ πάσης κώμης τῆς γαλιλαίας καὶ ἰουδαίας, καὶ ἱερουσαλήμ, καὶ δύναμις κυρίου ἦν, εἰς τὸ ἰᾶσθαι αὐτούς. καὶ ἰδοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἄνθρωπον, ὃς ἦν παραλελυμένος. καὶ ἐζήτουν αὐτὸν εἰσενεγκεῖν καὶ θεῖναι ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ μὴ εὑρόντες διὰ ποίας εἰσενέγκωσιν αὐτὸν, διὰ τὸν ὄχλον, ἀναβάντες ἐπὶ τὸ δῶμα διὰ τῶν κεράμων καθῆκαν αὐτὸν σὺν τῷ κλινιδίῳ εἰς τὸ μέσον ἔμπροσθεν τοῦ ΙΗΣΟΥ. καὶ ἰδὼν τὴν πίστιν αὐτῶν εἶπεν αὐτῷ. ἄνθρωπε ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, καὶ ἤρξαντο διαλογίζεσθαι οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι λέγοντες. τίς ἐστιν οὗτος, ὃς λαλεῖ βλασφημίας. τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ θεός. ἐπιγνοὺς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν, ἀποκριθεὶς

εἶπεν

eũ circũdederat cum & omnes qui cũ illo erant in captura piſciũ quã ceperãt. Similiter aũt Iacobũ & Ioãnem filios Zebedæi, qui erant ſocij Simoni. Et ait ad Simonẽ Ieſus. Ne metuas, poſthac homines eris capiens. Et ſubductis ad terram nauibus. relictis omnibus ſecuti ſunt eum. Et factũ eſt cum eſſet in una ciuitatũ, & ecce uir plenus lepra, & uidiſſet Ieſum, proſtratus in faciẽ, rogauit eum, dicens. Domine, ſi uis potes me mundare. Et protenſa manu tetigit eum, dicens. Volo. Mundare. Et confeſtim lepra diſceſſit ab illo. Et ipſe pcepit illi, ne cuiq; diceret, ſed uade oſtende teipſum ſacerdoti, & offer pro emũdatione tua quæ præcepit Moſes in teſtimonium illis. Perambulabat autem magis ſermo de illo, & conueniebant turbæ multæ ut audirẽt & ſanarent̃ ab infirmitatib9 ſuis. Ipſe aũt agebat in ſeceſſu in deſertis & orabat. Et factũ eſt in uno dierũ, & ipſe erat docens, & erãt phariſæi ſedentes & legis doctores qui uenerãt ex omni caſtello Galilææ & Iudææ & Hieruſalẽ, & uirtus dñi erat ad ſanandũ eos. Et ecce uiri portãtes in lecto hominẽ qui erat paralyticus, & querebãt eũ inferre & ponere añ eũ. Et nõ inueniẽtes qua parte illũ inferrẽt p turba, aſcenderũt ſupra tectũ, & p tegulas ſummiſerũt eũ cũ lecto in mediũ ante Ieſum, Quorũ fidem ut uidit, dixit. Homo remittunt̃ tibi peccata tua. Et cœperũt cogitare ſcribæ & phariſæi, dicẽtes. Quis eſt his qui loquitur blaſphemias? Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus deus? Vt cognouit autem Ieſus cogitationes eorum, reſpondens,

dixit

εἶπεν πρὸς αὐτούς. τί διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; τί ἐστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν; ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, ἢ εἰπεῖν, ἔγειραι καὶ περιπάτει; ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἶπεν τῷ παραλυτικῷ. σοὶ λέγω. ἔγειραι, καὶ ἄρας τὸ κλινίδιόν σου, πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου. καὶ παραχρῆμα ἀναστὰς ἐνώπιον αὐτῶν, ἄρας ἐφ᾽ ὃ κατέκειτο, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, δοξάζων τὸν θεόν. καὶ ἔκστασις ἔλαβεν πάντας, καὶ ἐδόξαζον τὸν θεόν, καὶ ἐπλήσθησαν φόβου λέγοντες, ὅτι εἴδομεν παράδοξα σήμερον. καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθε, καὶ ἐθεάσατο τελώνην ὀνόματι λευεὶν καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ἀκολούθει μοι. καὶ καταλιπὼν ἅπαντα, ἀναστάς, ἠκολούθησεν αὐτῷ. καὶ ἐποίησεν δοχὴν μεγάλην λευεὶς αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. καὶ ἦν ὄχλος τελωνῶν πολύς, καὶ ἄλλων, οἳ ἦσαν μετ᾽ αὐτῶν κατακείμενοι. καὶ ἐγόγγυζον οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ φαρισαῖοι πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγοντες. διὰ τί μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίετε καὶ πίνετε; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν πρὸς αὐτούς. οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ᾽ οἱ κακῶς ἔχοντες. οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν. διὰ τί οἱ μαθηταὶ ἰωάννου νηστεύουσιν πυκνά, καὶ δεήσεις ποιοῦνται, ὁμοίως καὶ οἱ τῶν φαρισαίων, οἱ δὲ σοὶ ἐσθίουσιν, καὶ πίνουσιν. ὁ δὲ εἶπεν πρὸς αὐτούς, μὴ δύνασθε τοὺς υἱοὺς τοῦ νυμφῶνος ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ᾽ αὐτῶν ἐστιν ποιῆσαι νηστεύειν; ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, καὶ ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ᾽ αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. ἔλεγεν δὲ καὶ παραβολὴν πρὸς αὐτούς, ὅτι οὐδεὶς ἐπίβλημα ἱματίου καινοῦ ἐπιβάλλει ἐπὶ ἱμάτιον παλαιόν, εἰ δὲ μήγε, καὶ τὸ καινὸν σχίζει, τὸ ἐπίβλημα, καὶ τῷ παλαιῷ οὐ συμφωνεῖ ἀπὸ τοῦ καινοῦ. καὶ

dixit ad illos. Quid cogitatis in cordibus ueſtris? Vtrũ eſt facilius dicere dimittuntur tibi peccata, an dicere, ſurge & ambula? Vt autem ſciatis qđ filius hominis habet poteſtatem in terra dimittẽdi peccata, ait paralytico. Tibi dico ſurge, tolle lectulũ tuum, & uade in domum tuam. Et confeſtim ſurgens coram illis, tulit in quo iacebat, & abijt in domum ſuam, glorificans deum. Et ſtupor apprehendit omnes, & glorificabant deũ. Et repleti ſunt timore dicẽtes. Vidim9 incredibilia hodie. Et poſt hæc exijt, & uidit publicanũ noĩe Leui ſedentẽ ad teloniũ. & ait illi. Sequere me. Et relictis oibus, ſurgẽs ſecutus eſt eũ. Et fecit ei conuiuiũ magnũ Leui in domo ſua, & erat turba multa publicanorum & aliorum, qui cum illis erãt diſcumbentes. Et murmurabant phariſæi, & ſcribæ, aduerſus diſcipulos eius, dicentes. Quare cum publicanis & peccatoribus mãducatis & bibitis? Et reſpondens Ieſus dixit ad illos. Non egent qui ſani ſunt medico, ſed qui male habent. Non ueni uocare iuſtos ſed peccatores ad pœnitentiã. At illi dixerunt ad eum. Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter & obſecrationes faciunt, ſimiliter & phariſeoꝝ, tui autem edunt, & bibunt? Quibus ipſe ait. Num poteſtis filios thalami, dum cum illis eſt ſponſus facere ieiunare? Venient autem dies, & cum ablatus fuerit ab illis ſpõſus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Dicebat ãt & ſimilitudinẽ ad illos. Nemo imiſſurã noui ueſtimenti imittit in ueſtimentũ uetus, alioquin & nouũ rũpit, & ueteri nõ conuenit imiſſura ex nouo. Et nemo

τοῦ καινοῦ. καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς, εἰ δὲ μήγε, ῥήξει ὁ νέος οἶνος τοὺς ἀσκούς, καὶ αὐτὸς ἐκχυθήσεται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται, ἀλλὰ οἶνον νέον, εἰς ἀσκοὺς καινοὺς βλητέον, καὶ ἀμφότεροι συντηροῦνται. καὶ οὐδεὶς πιὼν παλαιόν, εὐθέως θέλει νέον. λέγει γάρ, ὁ παλαιὸς χρηστότερός ἐστιν. Ἐγένετο δὲ ἐν σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ, διαπορεύεσθαι αὐτὸν, διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ἔτιλλον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τοὺς στάχυας, καὶ ἤσθιον ψώχοντες ταῖς χερσίν, τινὲς δὲ τῶν φαρισαίων εἶπον αὐτοῖς. τί ποιεῖτε ὃ οὐκ ἔξεστιν ποιεῖν ἐν τοῖς σάββασιν. καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησεν Δαβὶδ ὁπότε ἐπείνασεν αὐτὸς, καὶ οἱ μετὰ αὐτοῦ ὄντες, ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔλαβεν καὶ ἔφαγεν, καὶ ἔδωκεν καὶ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ, οὓς οὐκ ἔξεστιν φαγεῖν, εἰ μὴ μόνους τοὺς ἱερεῖς; καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ὅτι κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου. Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ σαββάτῳ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ διδάσκειν. καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρά. παρετήρουν δὲ αὐτὸν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι εἰ ἐν τῷ σαββάτῳ θεραπεύσῃ, ἵνα εὕρωσιν κατηγορίαν αὐτοῦ. αὐτὸς δὲ ᾔδει τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν. καὶ εἶπεν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ξηρὰν ἔχοντι τὴν χεῖρα. ἔγειραι καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον. ὁ δὲ ἀναστὰς ἔστη. εἶπεν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ πρὸς αὐτούς. ἐπερωτήσω ὑμᾶς. τί ἔξεστιν τοῖς σάββασιν. ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι, ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀπολέσαι; καὶ περιβλεψάμενος πάντας αὐτούς, εἶπεν τῷ ἀνθρώπῳ, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. ὁ δὲ ἐποίησεν, καὶ ἀποκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη. αὐτοὶ δὲ ἐπλήσθησαν ἀνοίας καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους. τί ἂν ποιήσειαν τῷ ΙΗΣΟΥ. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις

ταύταις

uo. Et nemo mittit uinū nouū in utres ueteres, alioquin rumpet uinū nouum utres, & ipſum effundetur & utres peribūt. Sed uinū nouū in utres nouos mittendum eſt, & utraq; conſeruantur. Et nemo qui biberit uetus ſtatim uult nouum, dicit enim, uetus melius eſt.

Factū eſt aūt in ſabbato ſecūdo primo cū tranſiret per ſata & uellebant diſcipuli eius ſpicas, & manducabant con fricantes manibus. Quidam aūt pharisæorum dicebāt illis. Quid facitis quod non licet facere in ſabbatis? Et reſpondēs Ieſus ad eos dixit. Nec hoc legiſtis, quod fecit Dauid cū eſuriſſet ipſe & q cum illo erāt, quomodo intrauit in domum dei & panes propoſitionis ſumpſit & manducauit, & dedit etiā his qui ſecum erant, quos non licet manducare niſi tantū ſacerdotibus. Et dicebat illis, dñs eſt filius hominis etiā ſabbati. Factū eſt aūt & in alio ſabbato, ut intraret in ſynagogam & doceret. Et erat ibi homo, & man⁹ eius dextera erat arida. Obſeruabant aūt eū ſcribæ & phariſæi, an i ſabbato ſanaturus eſſet, ut inuenirent unde accuſarent eum. Ipſe uero ſciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manū aridam. Surge, & ſta in medium. Et ſurgens ſtetit. Ait autem ad illos Ieſus. Interrogabo uos quid liceat ſabbatis, benefacere an malefacere, animā ſaluā facere an perdere? Et circumſpectis omnibus dixit homini. Extende manum tuā. Ille aūt fecit, & reſtituta eſt manus eius ſana ſicut altera. Ipſi aūt repleti ſunt amentia & colloquebant̄ inuicem quid nā facerent Ieſu. Factū eſt aūt in illis diebus

M exijt in

ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι, καὶ ἦν διανυκτερεύ-
ων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ θεοῦ. καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα
προσεφώνησεν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. καὶ ἐκλε-
ξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους
ὠνόμασεν, σίμωνα, ὃν καὶ ὠνόμασεν πέτρον
καὶ ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. ἰάκωβον καὶ
ἰωάννην, φίλιππον καὶ βαρθολομαῖον, μα-
τθαῖον καὶ θωμᾶν, ἰάκωβον τὸν τοῦ ἀλφαί-
ου, καὶ σίμωνα τὸν καλούμενον ζηλωτήν,
ἰούδαν ἰακώβου καὶ ἰούδαν ἰσκαριώτην, ὃς
καὶ ἐγένετο προδότης. καὶ καταβὰς μετ'
αὐτῶν, ἔστη ἐπὶ τόπου πεδινοῦ καὶ ὄχλος μαθητῶν
αὐτοῦ, καὶ πλῆθος πολὺ τοῦ λαοῦ ἀπὸ πάσης τῆς
ἰουδαίας καὶ ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς παραλίου καὶ τύρου
καὶ σιδῶνος, οἳ ἦλθον ἀκοῦσαι αὐτοῦ, καὶ ἰαθῆναι
ἀπὸ τῶν νόσων αὐτῶν, καὶ οἱ ὀχλούμενοι ὑπὸ
πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ ἐθεραπεύον-
το. καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἅπτεσθαι αὐ-
τοῦ, ὅτι δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο καὶ ἰᾶ-
το πάντας. καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς
αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἔλεγεν. μα-
κάριοι οἱ πτωχοί, ὅτι ὑμετέρα ἐστὶν ἡ βασι-
λεία τοῦ θεοῦ. μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν, ὅτι
χορτασθήσεσθε. μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν,
ὅτι γελάσετε. μακάριοι ἐστέ, ὅταν μισήσω-
σιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἀφορίζωσιν ὑμᾶς,
καὶ ὀνειδίσωσιν, καὶ ἐκβάλωσιν τὸ ὄνομα ὑμῶν
ὡς πονηρόν, ἕνεκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. χαίρετε
ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ σκιρτήσατε, ἰδοὺ γὰρ ὁ μι-
σθὸς ὑμῶν, πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. κατὰ ταῦ-
τα γὰρ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν.
πλὴν οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀ-
πέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. οὐαὶ
ὑμῖν, οἱ ἐμπεπλησμένοι, ὅτι πεινάσετε.
οὐαὶ ὑμῖν, οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθή-
σετε καὶ κλαύσετε. οὐαὶ ὑμῖν, ὅταν κα-
λῶς ὑμᾶς εἴπωσιν πάντες οἱ ἄνθρωποι.
κατὰ ταῦτα γὰρ ἐποίουν τοῖς προφήταις
οἱ πατέρες αὐτῶν. ἀλλ' ὑμῖν λέγω τοῖς
ἀκούουσιν

exiȷt in mõtē orare, & erat pernoctās in
oratiõe dei. Et cũ dies factus eſſet uoca
uit diſcipulos ſuos, & elegit duodecim
ex ipſis quos & apoſtolos nominauit,
Simonē quē & nominauit Petrum, &
Andream fratrem eius, Iacobũ & Ioan
nem, Philippũ & Bartholomæũ. Mat-
theum & Thomam, Iacobũ Alphæi fi
lium, & Simonem qui uocatur zelotes,
& Iudam Iacobi, & Iudam Iſcariotam,
qui & fuit proditor. Et deſcendēs cũ il-
lis ſtetit in loco campeſtri & turba diſci
pulorum eius, & multitudo copioſa ple
bis ex omni Iudæa & hieruſalē & ma-
ritima & Tyro & Sidone, qui uenerant
ut audirent eum, & ſanarentur a mor-
bis ſuis, & qui uexabantur a ſpiritibus
immundis & ſanabantur. Et omnis tur
ba quærebat eum tangere, quia uirtus
de illo exibat, & ſanabat omnes. Et ipſe
eleuatis oculis in diſcipulos ſuos dice-
bat. Beati pauperes, quia ueſtrum eſt
regnũ dei. Beati qui eſuritis nunc, quia
ſaturabimini. Beati qui fletis nũc, quia
ridebitis. Beati eritis cum uos oderint
homines, & ſeparauerint uos, & expro-
brauerint, & eiecerint nomen ueſtrũ
tanquam malum propter filium ho-
minis. Gaudete in illa die & exultate,
ecce em̃ merces ueſtra multa eſt in cœ-
lis. Secundum hæc enim faciebant pro
phetis patres eorum. Veruntamen uæ
uobis diuitibus qui habetis conſolatio
nem ueſtram. Væ uobis, qui ſaturati
eſtis, quia eſurietis. Væ uobis qui ride
tis nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ
cum benedixerint uobis omnes homi
nes. Secundum hæc enim faciebãt pro
phetis patres eorũ. Sed uobis dico qui
auditis

ἀκούουσιν, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς. εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. τῷ τύπτοντί σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην. καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντός σου τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσῃς. παντὶ δὲ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου. καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει. καὶ καθὼς θέλετε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. Καὶ εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς ἀγαπῶσιν. καὶ ἐὰν ἀγαθοποιῆτε τοὺς ἀγαθοποιοῦντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν. καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν. καὶ ἐὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν. καὶ γὰρ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν, ἵνα ἀπολάβωσιν τὰ ἴσα. πλὴν ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανείζετε, μηδὲν ἀπελπίζοντες, καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολύς, καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ ὑψίστου, ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηρούς. Γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστί. μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε. μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε. ἀπολύετε, καὶ ἀπολυθήσεσθε. δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν. μέτρον καλὸν πεπιεσμένον, καὶ σεσαλευμένον, καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. τῷ γὰρ αὐτῷ μέτρῳ ᾧ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. εἶπεν δὲ παραβολὴν αὐτοῖς, μή τι δύναται τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγεῖν; οὐχὶ ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται; οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, κατηρτισμένος δὲ πᾶς ἔσται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ. τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς; ἢ πῶς δύνασαι λέγειν τῷ ἀδελφῷ σου, ἀδελφέ, ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ

auditis. Diligite inimicos ueſtros, bñfacite his q uos oderũt. Bñdicite maledicẽtibus uobis, & orate ꝑ calumniãtibus uos. Et q te ꝑcutit in maxillã, ꝓbe & alterã, & ab eo q aufert tibi palliũ etiã tunicã noli ꝓhibere. Oĩ aũt petẽti te tribue, & q aufert q̃ tua ſunt ne repetas, & ꝓut uultis ut faciãt uobis hoĩes, & uos facite illis ſimiliter. Et ſi diligitis eos qui uos diligũt, q̃ uobis ẽ gratia? Nã & peccatores diligẽtes ſe diligũt. Et ſi bñfeceritis his q uobis bñfaciũt, q̃ uobis ẽ gratia? Siquidẽ & pctõres hoc faciunt. Et ſi mutuũ dederitis his a qbus ſperatis recipere, q̃ gratia eſt uobis? Nã & pctõres pctõribus fenerant̃, ut recipiãt æqualia. Verũtñ diligite inimicos ueſtros, benefacite, & mutuũ date, nihil inde ſperantes, & erit merces ueſtra multa, & eritis filij altiſſimi, quia ipſe benignꝰ eſt erga ingratos & malos. Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater ueſter miſericors eſt. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittemini. Date, & dabitur uobis. Menſuram bonam & confertam & coagitatam & ſupereffluentem dabũt in ſinum ueſtrũ. Eadem quippe menſura qua menſi fueritis, remetietur uobis. Dicebat autem illis ſimilitudinem. Nunquid poteſt cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foueam cadunt? Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, perfectus autem oĩs erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. Quid autẽ uides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo eſt non conſideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater, ſine eijciam feſtucã

ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου. αὐτὸς τὴν ἐν τῷ ὀφθαλ-
μῷ σοῦ δοκὸν οὐ βλέπων; ὑποκριτά, ἔκβαλ-
λε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σοῦ.
καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος τὸ
ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου. οὐ γάρ ἐστιν
δένδρον καλὸν ποιοῦν καρπὸν σαπρόν, οὐ
δὲ δένδρον σαπρὸν ποιοῦν καρπὸν καλόν.
ἕκαστον γὰρ δένδρον ἐκ τοῦ ἰδίου καρποῦ γι-
νώσκεται. οὐ γὰρ ἐξ ἀκανθῶν συλλέγουσιν
σῦκα, οὐδὲ ἐκ βάτου τρυγῶσιν σταφυλήν. ὁ ἀ-
γαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς
καρδίας αὐτοῦ, προφέρει τὸ ἀγαθόν. καὶ ὁ πο-
νηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρ-
δίας αὐτοῦ, προφέρει τὸ πονηρόν. ἐκ γὰρ τοῦ πε-
ρισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα αὐ-
τοῦ. τί δέ με καλεῖτε κύριε κύριε, καὶ οὐ ποιεῖ-
τε ἃ λέγω. πᾶς ὁ ἐρχόμενος πρός με, καὶ ἀ-
κούων μου τῶν λόγων καὶ ποιῶν αὐτούς, ὑπο-
δείξω ὑμῖν τίνι ἐστὶν ὅμοιος, ὅμοιός ἐστιν ἀν-
θρώπῳ οἰκοδομοῦντι οἰκίαν, ὃς ἔσκαψεν
καὶ ἐβάθυνεν, καὶ ἔθηκεν θεμέλιον ἐπὶ τὴν
πέτραν, πλημμύρας δὲ γενομένης, προσέρ-
ρηξεν ὁ ποταμὸς τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἴ-
σχυσεν σαλεῦσαι αὐτήν, τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ
τὴν πέτραν. ὁ δὲ ἀκούσας καὶ μὴ ποιήσας,
ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομήσαντι οἰκίαν
ἐπὶ τὴν γῆν, χωρὶς θεμελίου, ᾗ προσέρρηξεν
ὁ ποταμός, καὶ εὐθέως ἔπεσεν, καὶ ἐγένετο
τὸ ῥῆγμα τῆς οἰκίας ἐκείνης μέγα.

Ἐπεὶ δὲ ἐπλήρωσεν πάντα τὰ ῥήματα αὐτοῦ
εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λαοῦ, εἰσῆλθεν εἰς καπερ-
ναούμ. ἑκατοντάρχου δέ τινος δοῦλος κακῶς
ἔχων, ἤμελλεν τελευτᾶν, ὃς ἦν αὐτῷ ἔντιμος.
ἀκούσας δὲ περὶ τοῦ ΙΗΣΟΥ, ἀπέστειλεν πρὸς
αὐτὸν πρεσβυτέρους τῶν ἰουδαίων, ἐρωτῶν αὐτὸν
ὅπως ἐλθὼν διασώσῃ τὸν δοῦλον αὐτοῦ. οἱ
δὲ παραγενόμενοι πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ, πα-
ρεκάλουν αὐτὸν σπουδαίως, λέγοντες, ὅτι
ἄξιός ἐστιν ᾧ παρέξει τοῦτο. ἀγαπᾷ γὰρ τὸ

ἔθνος

q̃ in oculo tuo eſt, ipſe in oculo tuo trabem nõ uides? Hypocrita eijce primũ trabem de oculo tuo, & tũc ꝑſpicies, ut educas feſtucã q̃ eſt in oculo fratris tui. Non eſt enim arbor bona, quæ facit fructum malũ, neq; arbor mala, faciens fructum bonum. Vnaquæq; enim arbor de fructu ſuo cognoſcitur. Neq; enim de ſpinis colligunt ficus, neq; de rubo uindemiant uuam. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui ꝓfert bonum, & malus homo de malo theſauro cordis ſui ꝓfert malũ. Ex abundãtia em̃ cordis loquit᷑ os eius. Quid aũt uocatis me domine domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui uenit ad me, & audit ſermones meos, & facit eos, oſtendam uobis cui ſimilis ſit. Similis eſt homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & poſuit fundamentum ſuper petram. Inundatione autem facta, illiſum eſt flumen domui illi, & non potuit eam mouere. Fundata enim erat ſuper petram. Qui autem audit & non facit, ſimilis eſt homini ædificanti domum ſuã ſuper terrã, ſine fundamẽto, in quam illiſus eſt fluuius, & continuo cecidit, & facta eſt ruina domus illius magna.

Cum autem impleſſet omnia uerba VII
ſua in aures plebis, intrauit Capernaum. Centurionis autem cuiuſdam ſeruus male habens erat moriturus, qui illi erat precioſus. Cũ audiſſet aũt de Ieſu, miſit ad eum ſeniores Iudæorum, rogans eum ut ueniret & ſaluaret ſeruũ eius. At illi cum ueniſſent ad Ieſum rogabant eum ſollicite, dicentes, dignus eſt, ut hoc illi preſtes. Diligit em̃

gentem

ἔθνος ἡμῶν καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτὸς ᾠκο
δόμησεν ἡμῖν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἐπορεύετο σὺν
αὐτοῖς, ἤδη δὲ αὐτοῦ οὐ μακρὰν ἀπέχοντος
ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἔπεμψεν πρὸς αὐτὸν ὁ ἑκα
τόνταρχος φίλους λέγων αὐτῷ. κύριε μὴ
σκύλλου. οὐ γάρ εἰμι ἱκανὸς, ἵνα ὑπὸ τὴν
στέγην μου εἰσέλθῃς. διὸ οὐδὲ ἐμαυτὸν ἠξί/
ωσα πρός σε ἐλθεῖν, ἀλλὰ εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰα/
θήσεται ὁ παῖς μου. καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός
εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν τασσόμενος, ἔχων ὑπ᾽ ἐμ
αυτὸν στρατιώτας. καὶ λέγω τούτῳ, πορεύθη/
τι καὶ πορεύεται. καὶ ἄλλῳ ἔρχου καὶ ἔρχε/
ται, καὶ τῷ δούλῳ μου ποίησον τοῦτο καὶ
ποιεῖ. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἐθαύμα
σεν αὐτὸν. καὶ στραφεὶς τῷ ἀκολουθοῦντι αὐ
τῷ ὄχλῳ εἶπεν, λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ ἰσ/
ραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον. καὶ ὑποστρέ/
ψαντες οἱ πεμφθέντες εἰς τὸν οἶκον, εὗρον
τὸν ἀσθενοῦντα δοῦλον ὑγιαίνοντα. καὶ ἐγέ/
νετο ἐν τῷ ἑξῆς ἐπορεύετο εἰς πόλιν κα/
λουμένην ναΐν, καὶ συνεπορεύοντο αὐτῷ οἱ
μαθηταὶ αὐτοῦ ἱκανοὶ, καὶ ὄχλος πολύς.
ὡς δὲ ἤγγισεν τῇ πύλῃ τῆς πόλεως, καὶ ἰδοὺ
ἐξεκομίζετο τεθνηκὼς υἱὸς μονογενὴς τῇ μη/
τρὶ αὐτοῦ. καὶ αὕτη ἦν χήρα. καὶ ὄχλος τῆς
πόλεως ἱκανὸς σὺν αὐτῇ. καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ
κύριος ἐσπλαγχνίσθη ἐπ᾽ αὐτῇ. καὶ εἶπεν αὐ
τῇ. μὴ κλαῖε. καὶ προσελθὼν, ἥψατο τῆς σο-
ροῦ. οἱ δὲ βαστάζοντες ἔστησαν, καὶ εἶπεν. νεα-
νίσκε σοὶ λέγω, ἐγέρθητι, καὶ ἀνεκάθισεν ὁ νε
κρὸς. καὶ ἤρξατο λαλεῖν καὶ ἔδωκεν αὐτὸν τῇ
μητρὶ αὐτοῦ. ἔλαβεν δὲ φόβος πάντας καὶ
ἐδόξαζον τὸν θεὸν λέγοντες, ὅτι προφήτης
μέγας ἐγήγερται ἐν ἡμῖν, καὶ ὅτι ἐπεσκέ/
ψατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. καὶ ἐξῆλθεν ὁ λό
γος οὗτος ἐν ὅλῃ τῇ ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ, καὶ
ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ, καὶ ἀπήγγελαν ἰωάν-
νῃ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ πάντων τούτων, καὶ
προσκαλεσά

gentem noſtram,& ſynagogā ipſe ædi
ficauit nobis. Ieſus aūt ibat cum illis. Et
cum iam nō longe eſſet a domo, miſit
ad eū centurio amicos dicens ei. Domi
ne, noli uexari. Non enim ſum dignus,
ut ſub tectū meū intres, propter quod
& meipſum nō ſum dignū arbitratus,
ut uenirem ad te, ſed dic uerbo, & ſana
bitur puer meus. Nā & ego homo ſum
ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub
me milites, & dico huic uade & uadit, &
alio ueni & uenit, & ſeruo meo fac hoc,
& facit. Auditis autē his Ieſus miratus
eſt eum, & conuerſus ſequenti ſe turbæ
dixit. Dico uobis, nec in Iſrael tantam
fidem inueni. Et reuerſi qui miſſi fuerāt
in domum inuenerunt ſeruum qui lan
guerat ſanum. Et factum eſt deinceps
ibat in ciuitatem, quæ uocatur Naym,
& ibant cum eo diſcipuli eius multi,
& turba copioſa. Cum autem appro/
pinquaret portæ ciuitatis, ecce defun/
ctus efferebatur filius unicus matris
ſuæ. Et hæc uidua erat, & turba ciuita
tis multa cum illa. Quam cum uidiſſet
dominus, miſericordia motus ſuper eā
dixit illi. Noli flere. Et acceſſit & tetigit
loculum. Hi autem qui portabant ſte/
terunt. Et ait. Adoleſcens, tibi dico ſur
ge. Et reſedit qui erat mortuus, & cœ/
pit loqui, & dedit illum matri ſuæ. Ac/
cepit autem omnes timor, & glorifica
bant deum, dicentes. Propheta ma/
gnus ſurrexit in nobis, & deus uiſita/
uit plebem ſuam. Et exijt hic ſermo in
uniuerſam Iudæam de eo, & omnem
circa regionem. Et nunciauerunt Io/
anni diſcipuli eius de his omnibus. Et

 cōuocauit

προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν μαθητῶν
αὐτοῦ ἰωάννης, ἔπεμψεν πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ λέ/
γων. σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἄλλον προσδο/
κῶμεν; παραγενόμενοι δὲ πρὸς αὐτὸν οἱ ἄν
δρες, εἶπον. Ιωάννης ὁ βαπτιστὴς ἀπέσταλκεν
ἡμᾶς πρός σε, λέγων. Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος,
ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν; Εν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ
ἐθεράπευσεν πολλοὺς ἀπὸ νόσων, καὶ μαστί/
γων, καὶ πνευμάτων πονηρῶν, καὶ τυφλοῖς
πολλοῖς ἐχαρίσατο τὸ βλέπειν; καὶ ἀπο/
κριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς. πορευθέντες
ἀπαγγείλατε ἰωάννῃ, ἃ εἴδετε καὶ ἠκούσατε, ὅτι
τυφλοὶ ἀναβλέπουσιν, χωλοὶ περιπατοῦσιν,
λεπροὶ καθαρίζονται, κωφοὶ ἀκούουσιν, νεκροὶ
ἐγείρονται, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, καὶ μακά
ριός ἐστιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί. Α/
πελθόντων δὲ τῶν ἀγγέλων ἰωάννου, ἤρξατο
λέγειν πρὸς τοὺς ὄχλους περὶ ἰωάννου. τί
ἐξεληλύθατε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κά
λαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον; Αλλὰ τί ἐξ
εληλύθατε ἰδεῖν; Ανθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱμα
τίοις ἠμφιεσμένον; ἰδοὺ οἱ ἐν ἱματισμῷ ἐν/
δόξῳ, καὶ τρυφῇ ὑπάρχοντες, ἐν τοῖς βασιλεί
οις εἰσίν. Αλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; προφή
την; Ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προ/
φήτου. οὗτός ἐστιν περὶ οὗ γέγραπται. ἰδοὺ
ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου
σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπρο/
σθέν σου. Λέγω γὰρ ὑμῖν. Μείζων ἐν γεννητοῖς
γυναικῶν προφήτης ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ,
οὐδείς ἐστιν. Ο δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ
τοῦ θεοῦ, μείζων αὐτοῦ ἐστιν. καὶ πᾶς ὁ λαὸς
ἀκούσας καὶ οἱ τελῶναι ἐδικαίωσαν τὸν θε/
όν, βαπτισθέντες τὸ βάπτισμα ἰωάννου. Οἱ δὲ
φαρισαῖοι καὶ οἱ νομικοὶ τὴν βουλὴν τοῦ θε/
οῦ ἠθέτησαν εἰς ἑαυτούς, μὴ βαπτισθέντες
ὑπ᾽ αὐτοῦ. Εἶπεν δὲ ὁ κύριος. τίνι οὖν ὁμοι/
ώσω τοὺς ἀνθρώπους τῆς γενεᾶς ταύτης,
καὶ τίνι

conuocauit duos de diſcipulis ſuis Io/
annes, & miſit ad Ieſum dicens. Tu es
qui uēturus es, an alium expectamus?
Cum autem ueniſſent ad eum uiri, di/
xerunt. Ioannes baptiſta miſit nos ad
te dicens. Tu es qui uenturus es an ali/
um expectamus? In ipſa autem hora
multos curauit a languoribus & pla/
gis, & ſpiritibus malis, & cæcis multis
donauit uiſum. Et reſpondens dixit il/
lis. Euntes renuntiate Ioanni quæ uidi
ſtis & audiſtis, quia cæci uident, claudi
ambulant, leproſi mundantur, ſurdi
audiunt, mortui reſurgunt, pauperes
euangelizantur, & beatus eſt quicunqꝫ
non fuerit ſcandalizatus in me. Et cum
diſceſſiſſent nuncij Ioannis, cœpit de
Ioanne dicere ad turbas. Quid exiſtis
in deſertum uidere? Arundinem uen/
to agitatam? Sed quid exiſtis uidere?
Hominem mollibus ueſtimentis in/
dutum? Ecce qui in ueſte precioſa ſunt
& delitijs, in aulis Regum ſunt. Sed
quid exiſtis uidere? Prophetam? Vti/
qꝫ dico uobis, & pluſqꝫ prophetam.
Hic eſt de quo ſcriptum eſt. Ecce mit/
to angelum meum ante faciem tuam,
qui præparabit uiam tuam ante te. Di/
co enim uobis. Maior inter natos mu/
lierum propheta Ioanne baptiſta ne/
mo eſt. Qui autem minor eſt in regno
dei, maior eſt illo. Et omnis populus
audiens & publicani iuſtificauerunt de/
um, baptizati baptiſmo Ioannis. Pha
riſæi autem & legiſperiti conſilium dei
ſpreuerunt in ſemetipſos, non bapti/
zati ab eo. Ait autem dn̄s, Cui ergo ſi
miles dicam hoīes generationis huius,
& cui

καὶ τίνι εἰσὶν ὅμοιοι; ὅμοιοί εἰσιν παιδίοις
τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις, καὶ προσφωνοῦ-
σιν ἀλλήλοις καὶ λέγουσιν. ηὐλήσαμεν ὑμῖν
καὶ οὐκ ὠρχήσασθε, ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ
οὐκ ἐκλαύσατε. ἐλήλυθεν γὰρ ἰωάννης ὁ βα
πτιστὴς, μήτε ἄρτον ἐσθίων, μήτε οἶνον πίνων,
καὶ λέγετε δαιμόνιον ἔχει. ἐλήλυθεν ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγετε.
ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης τε-
λωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐδικαι-
ώθη ἡ σοφία, ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς. ἠρώτα δὲ
τὶς αὐτὸν τῶν φαρισαίων, ἵνα φάγῃ μετ'
αὐτοῦ, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ
φαρισαίου ἀνεκλίθη. καὶ ἰδοὺ γυνὴ ἐν τῇ πό
λει ἥτις ἦν ἁμαρτωλὸς, ἐπιγνοῦσα, ὅτι ἀνά-
κειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ φαρισαίου, κομίσασα ἀλά
βαστρον μύρου, καὶ στᾶσα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ
ὀπίσω κλαίουσα, ἤρξατο βρέχειν τοὺς πόδας
αὐτοῦ τοῖς δάκρυσιν, καὶ ταῖς θριξὶν τῆς κεφα-
λῆς αὐτῆς ἐξέμασσεν, καὶ κατεφίλει τοὺς πό-
δας αὐτοῦ, καὶ ἤλειφεν τῷ μύρῳ. ἰδὼν δὲ ὁ
φαρισαῖος ὁ καλέσας αὐτὸν, εἶπεν ἐν ἑαυ-
τῷ λέγων, οὗτος εἰ ἦν προφήτης, ἐγίνωσκεν
ἂν, τίς καὶ ποταπὴ ἡ γυνὴ ἥτις ἅπτεται αὐτοῦ,
ὅτι ἁμαρτωλός ἐστιν. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ, εἶπεν πρὸς αὐτόν. σίμων ἔχω σοί τι
εἰπεῖν. ὁ δέ φησιν, διδάσκαλε εἰπέ. Δύο χρεω
φειλέται ἦσαν δανειστῇ τινὶ, ὁ εἷς ὤφειλεν δη-
νάρια πεντακόσια. ὁ δὲ ἕτερος πεντήκοντα,
μὴ ἐχόντων δὲ αὐτῶν ἀποδοῦναι, ἀμφοτέ
ροις ἐχαρίσατο. τίς οὖν αὐτῶν εἰπέ πλεῖον
αὐτὸν ἀγαπήσει; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ σίμων εἶ-
πεν. ὑπολαμβάνω, ὅτι ᾧ τὸ πλεῖον ἐχαρίσα
το. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. ὀρθῶς ἔκρινας, καὶ στρα-
φεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα, τῷ σίμωνι ἔφη. βλέ
πεις ταύτην τὴν γυναῖκα; εἰσῆλθόν σου εἰς τὴν
οἰκίαν, ὕδωρ ἐπὶ τοὺς πόδας μου οὐκ ἔδωκας,
αὕτη δὲ τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξέν μου τοὺς πόδας,
καὶ ταῖς

& cui ſimiles ſunt? Similes ſunt pueris
ſedentibus in foro, & loquentibus ad
inuicem & dicentibus. Cantauimus uo
bis tibiis, & nō ſaltaſtis, lamentauimus
& nō ploraſtis. Venit em̄ Ioannes ba-
ptiſta neq; mādūcans panem, neq; bi-
bens uinum, & dicitis. Dæmonium ha-
bet. Venit filius hominis manducans
& bibens, & dicitis. Ecce homo deuora
tor, & bibens uinum, amicus publicano
rum & peccatorum. Et iuſtificata eſt ſa
pientia a filiis ſuis. Rogabat autem
illum quidam de phariſæis, ut mandu-
caret ſecum. Et ingreſſus domum pha
riſæi diſcubuit. Et ecce mulier quæ erat
in ciuitate peccatrix, ut cognouit ꝙ Ie-
ſus accubuit in domo phariſæi, attulit
alabaſtrū unguēti, & ſtans ſecus pedes
eiꝰ a tergo, flēs lachrymis cœpit rigare
pedes eius, & capillis capitis ſui exterge
bat, & deoſculabat̃ pedes eiꝰ & unguē
to ungebat. Videns autem phariſæus
qui uocauerat eum, ait intra ſe dicens.
Hic ſi eſſet propheta ſciret utiq; quæ &
qualis eſt mulier quæ tāgit eū, quia pec
catrix eſt. Et rn̄dens Ieſus dixit ad illū.
Simō, habeo tibi aliquid dicere. At ille
ait. Magiſter, dic. Duo debitores erant
cuidā feneratori, unꝰ debebat denarios
qngētos, & alius qnquaginta. Nō habē
bus illis unde redderēt, donauit utriſq;.
Hoꝝ igit̃, dic uter eū plꝰ diliget? Rn̄dēs
Simon dixit. Exiſtimo, quod is cui plꝰ
donauit. At ille dixit ei. Recte iudicaſti
Et cōuerſus ad mulierem, dixit Simoni
Vides hāc mulierem? Intraui in domū
tuā, aquā pedibus meis nō dediſti. hæc
autem lachrymis rigauit pedes meos,

καὶ ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμαξεν, φίλημά μοι οὐκ ἔδωκας, αὕτη δὲ ἀφ' ἧς εἰσῆλθον, οὐ διέλειπεν καταφιλοῦσά μου τοὺς πόδας, ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου οὐκ ἤλειψας, αὕτη δέ, μύρῳ ἤλειψέ μου τοὺς πόδας, οὗ χάριν λέγω σοι, ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησεν πολύ. ᾧ δὲ ὀλίγον ἀφίεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ. εἶπεν δὲ αὐτῇ. ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι. καὶ ἤρξαντο οἱ συνανακείμενοι λέγειν ἐν ἑαυτοῖς. τίς οὗτός ἐστιν ὃς καὶ ἁμαρτίας ἀφίησιν; εἶπεν δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα. ἡ πίστις σου σέσωκέν σε, πορεύου εἰς εἰρήνην.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ καθεξῆς, καὶ αὐτὸς διώδευεν κατὰ πόλιν καὶ κώμην κηρύσσων, καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ. καὶ γυναῖκες τινὲς αἳ ἦσαν τεθεραπευμέναι ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν καὶ ἀσθενειῶν, Μαρία ἡ καλουμένη μαγδαληνή, ἀφ' ἧς δαιμόνια ἑπτὰ ἐξεληλύθει, καὶ ἰωάννα γυνὴ χουζᾶ, ἐπιτρόπου ἡρώδου, καὶ σουσάννα καὶ ἕτεραι πολλαί, αἵτινες διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν. Συνιόντος δὲ ὄχλου πολλοῦ, καὶ τῶν κατὰ πόλιν ἐπιπορευομένων πρὸς αὐτόν, εἶπεν διὰ παραβολῆς.

ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπόρον αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτόν, ὃ μὲν ἔπεσεν παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ κατεπατήθη, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγεν αὐτό. καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν πέτραν καὶ φυὲν ἐξηράνθη διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἰκμάδα. καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, καὶ συμφυεῖσαι αἱ ἄκανθαι ἀπέπνιξαν αὐτό. καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, καὶ φυὲν, ἐποίησεν καρπὸν ἑκατονταπλασίονα. ταῦτα λέγων ἐφώνει, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω, ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν

μαθηταὶ

& capillis capitis ſui terſit. Oſculũ mihi nõ dediſti, hæc aũt ex quo intraui non ceſſauit deoſculari pedes meos. Oleo caput meũ non unxiſti, hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter qđ dico tibi. Remittũtur peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cui autẽ minus dimittitur minus diligit. Dixit autem ad illam. Remittũtur tibi peccata. Et cœperunt qui ſimul accumbebãt dicere inter ſe. Quis eſt hic, qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierem. Fides tua te ſaluam fecit. Vade in pace.

Et factum eſt deinceps & ipſe iter faciebat per ciuitates & caſtella prædicans & euangelizans regnum dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant ſanatæ a ſpiritibus malignis & infirmitatibus, Maria quæ uocatur Magdalene, de qua ſeptem dæmonia exierant, & Ioanna uxor Chuze procuratoris Herodis, & Suſanna, & aliæ multæ, quæ miniſtrabant ei de facultatibus ſuis. Cum autem turba plurima conueniret, & e ſingulis ciuitatibus ꝓperarent ad eum, dixit per ſimilitudinem. Exijt q ſeminat ſeminare ſemen ſuum. Et dum ſeminat, aliud cecidit ſecus uiam, & conculcatum eſt, & uolucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit ſuper petram, & natum aruit quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter ſpinas, & ſimul exortæ ſpinæ ſuffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terrã bonã, & ortũ fecit fructũ cẽtuplũ. Hæc dicẽs clamabat. Qui habet aures audiẽdi audiat. Interrogabãt aũt eum

VIII

diſcipuli

οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες, τίς εἴη ἡ παρα/
βολὴ αὕτη. ὁ δὲ εἶπεν. ὑμῖν δέδοται γνῶναι
τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, τοῖς δὲ
λοιποῖς ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες μὴ
βλέπωσιν, καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσιν. ἔστιν
δὲ αὕτη ἡ παραβολή. ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος
τοῦ θεοῦ. οἱ δὲ παρὰ τὴν ὁδόν εἰσιν, οἱ ἀκού/
οντες, εἶτα ἔρχεται ὁ διάβολος, καὶ αἴρει τὸν
λόγον ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν, ἵνα μὴ πιστεύ
σαντες σωθῶσιν. οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας, οἳ ὅταν
ἂν ἀκούσωσιν μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν
λόγον, καὶ οὗτοι ῥίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἳ πρὸς
καιρὸν πιστεύουσιν, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ
ἀφίστανται. τὸ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας πεσόν,
οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκούοντες, καὶ ὑπὸ μεριμνῶν
καὶ πλούτου, καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου πορευό/
μενοι συμπνίγονται, καὶ οὐ τελεσφοροῦσιν.
τὸ δὲ ἐν τῇ καλῇ γῇ, οὗτοί εἰσιν οἵτινες ἐν καρ
δίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ ἀκούσαντες τὸν λόγον
κατέχουσιν καὶ καρποφοροῦσιν ἐν ὑπο/
μονῇ. οὐδεὶς δὲ λύχνον ἅψας, καλύπτει αὐ/
τὸν σκεύει, ἢ ὑποκάτω κλίνης τίθησιν, ἀλλ'
ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἐπιτίθησιν, ἵνα οἱ εἰσπορευ
όμενοι βλέπωσιν τὸ φῶς. οὐ γάρ ἐστιν κρυ/
πτὸν ὃ οὐ φανερὸν γενήσεται, οὐδὲ ἀπόκρυ/
φον, ὃ οὐ γνωσθήσεται, καὶ εἰς φανερὸν ἔλ/
θῃ. βλέπετε οὖν πῶς ἀκούετε. ὃς γὰρ ἐὰν ἔχῃ
δοθήσεται αὐτῷ. καὶ ὃς ἐὰν μὴ ἔχῃ, καὶ ὃ
δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. παρεγένον/
το δὲ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ
αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠδύναντο συντυχεῖν αὐτῷ
διὰ τὸν ὄχλον. καὶ ἀπηγγέλη αὐτῷ. ἡ
μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἑστήκασιν
ἔξω ἰδεῖν σε θέλοντες, ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶ/
πεν πρὸς αὐτούς. μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί
μου οὗτοί εἰσιν, οἱ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἀ/
κούοντες καὶ ποιοῦντες. καὶ ἐγένετο ἐν
μιᾷ τῶν ἡμερῶν. καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς πλοῖ/
ον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. καὶ εἶπεν πρὸς
αὐτούς.

diſcipuli eius, dicētes, q̄ eſſet hæc para/
bola. At ipſe dixit. Vobis datum eſt
noſſe myſteria regni dei, cæteris autem
in parabolis, ut uidentes non uideant,
& audientes nō intelligant. Eſt autem
hæc parabola. Semen eſt uerbum dei.
Qui autem ſecus uiam, hi ſunt qui au/
diunt, deinde uenit diabolus, & tollit
uerbum de corde eorum, ne credentes
ſalui fiant. Nam qui ſupra petram, qui
cum audierint, cum gaudio ſuſcipiunt
uerbum. Et hi radices nō habent, qui
ad tempus credunt, & in tempore ten/
tationis recedunt. Quod autem in ſpi/
nas cecidit, hi ſunt qui audierunt, & a
ſollicitudinibus & diuitijs & uoluptati
bus uitæ euntes ſuffocantur, & non re/
ferunt fructum. Quod autem in bonā
terram, hi ſunt qui in corde honeſto &
bono audiētes uerbum retinent, & fru
ctum afferunt in patientia. Nemo au/
tem lucernam accēdens operit eam ua/
ſe, aut ſubter lectum ponit, ſed ſuper
candelabrū ponit, ut intrantes uideāt
lumen. Non eſt enim occultum quod
nō manifeſtetur, nec abſcōditum quod
nō cognoſcat͛ & in ꝑpatulū ueniat. Vi
dete ergo quomodo audiatis. Quiſqs
enim habet dabitur illi, & quicunq; nō
habet, etiam quod putat ſe habere au/
feretur ab illo. Venerunt autem ad il/
lum mater & fratres eius, & non pote/
rant adire cū præ turba. Et nūciatū eſt
illi. Mater tua & fratres tui ſtant foris,
uolētes te uidere. Qui r̄ndens dixit ad
eos. Mater mea & fratres mei hi ſunt, q
uerbū dei audiunt, & faciunt. Factum
eſt autem in una dierū, & ipſe aſcendit
in nauiculam, & diſcipuli eius, & ait ad
illos.

αὐτούς. Διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης.
καὶ ἀνήχθησαν. πλεόντων δὲ αὐτῶν ἀφύπνω-
σεν, καὶ κατέβη λαῖλαψ ἀνέμου εἰς τὴν λίμ-
νην, καὶ συνεπληροῦντο καὶ ἐκινδύνευον.
προσελθόντες δὲ διήγειραν αὐτόν, λέγοντες.
Ἐπιστάτα ἐπιστάτα, ἀπολλύμεθα. Ὁ δὲ ἐγερ-
θεὶς ἐπετίμησεν τῷ ἀνέμῳ καὶ τῷ κλύδω-
νι τοῦ ὕδατος, καὶ ἐπαύσατο, καὶ ἐγένετο γα-
λήνη. εἶπεν δὲ αὐτοῖς. ποῦ ἐστὶν ἡ πίστις ὑμῶν;
φοβηθέντες δὲ ἐθαύμασαν, λέγοντες πρὸς
ἀλλήλους. τίς ἄρα οὗτός ἐστιν; ὅτι καὶ τοῖς
ἀνέμοις ἐπιτάσσει καὶ τῷ ὕδατι, καὶ ὑπα-
κούουσιν αὐτῷ; καὶ κατέπλευσαν εἰς τὴν
χώραν τῶν γαδαρηνῶν, ἥτις ἐστὶν ἀντίπερα
τῆς γαλιλαίας. ἐξελθόντι δὲ τῷ αὐτοῦ ἐπὶ
τὴν γῆν, ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνήρ τις ἐκ τῆς
πόλεως, ὃς εἶχεν δαιμόνια ἐκ χρόνων ἱκα-
νῶν. καὶ ἱμάτιον οὐκ ἐνεδιδύσκετο. καὶ ἐν
οἰκίᾳ οὐκ ἔμενεν, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς μνήμασιν.
ἰδὼν δὲ τὸν ΙΗΣΟΥΝ καὶ ἀνακράξας προσ-
έπεσεν αὐτῷ, καὶ φωνῇ μεγάλῃ εἶπεν. τί
ἐμοὶ καὶ σοί ΙΗΣΟΥ υἱὲ τοῦ θεοῦ ὑψίστου; δέο-
μαί σου μή με βασανίσῃς. παρήγγελλεν γὰρ
τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ ἐξελθεῖν ἀπὸ
τοῦ ἀνθρώπου. πολλοῖς γὰρ χρόνοις συνηρ-
πάκει αὐτόν, καὶ ἐδεσμεῖτο ἁλύσεσιν, καὶ
πέδαις φυλασσόμενος, καὶ διαρρήσσων τὰ
δεσμά, ἠλαύνετο ὑπὸ τοῦ δαίμονος εἰς τὰς
ἐρήμους. ἐπηρώτησεν δὲ αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ λέ-
γων. τί σοι ἐστὶν ὄνομα; ὁ δὲ εἶπεν λεγεών,
ὅτι δαιμόνια πολλὰ εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν.
καὶ παρεκάλει αὐτόν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐ-
τοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. ἦν δὲ ἐκεῖ
ἀγέλη χοίρων ἱκανῶν βοσκομένων ἐν τῷ
ὄρει. καὶ παρεκάλουν αὐτῶν, ἵνα ἐπιτρέ-
ψῃ αὐτοῖς, εἰς ἐκείνους εἰσελθεῖν, καὶ ἐ-
πέτρεψεν αὐτοῖς. ἐξελθόντα δὲ τὰ δαι-
μόνια ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, εἰσῆλθεν εἰς
τοὺς χοίρους, καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κα-
τὰ τοῦ

illos. Tranſfretemus trans ſtagnum.
Et aſcenderunt. Et nauigantibus illis,
obdormiuit, & deſcendit procella uen-
ti in ſtagnum, & complebantur & peri-
clitabantur. Aſcendentes autem ſuſcita
uerunt eum dicentes. Præceptor præce-
ptor, perimus. At ille ſurgens, increpa-
uit uentum & tempeſtatem aquæ, &
ceſſauit, & facta eſt tranquillitas. Dixit
autem illis. Vbi eſt fides ueſtra? Ti-
mentes aũt mirati ſunt inter ſe, dicẽtes,
Quis putas hic eſt? Quia & uentis &
mari imperat, & obediunt ei? Et naui-
gauerunt ad regionem geraſenorum,
quæ eſt contra Galilæam. Et cum de
naui egreſſus eſſet ad terram, occurrit
illi uir quidã e ciuitate, qui habebat dæ-
monium iam temporibus multis, & ue
ſtimento non induebatur, neq; in do-
mo manebat, ſed in monumentis. Is ut
uidit Ieſum, & exclamans procidit ante
illum, & uoce magna dixit. Quid mihi
rei tecum eſt Ieſu fili dei altiſſimi? Ob-
ſecro te, ne me torqueas. Præcipiebat
enim ſpiritui imundo, ut exiret ab ho-
mine. Multis enim temporibus arripi-
ebat illum, & uinciebatur cathenis &
compedibus cuſtoditus, & ruptis uin-
culis agebatur a dæmonio in deſerta.
Interrogauit autem illum Ieſus dicens.
Quod tibi nomen eſt? At ille dixit, Le
gio, Quia intrauerunt dæmonia mul-
ta in eum. Et rogauerunt illum, ne im-
peraret illis ut in abyſſum irent. Erat
autem ibi grex porcorum multorum
paſcentiũ in monte, & rogabant eũ, ut
pmitteret ſibi i illos ingredi. Et pmiſit
illis. Exierũt ergo dæmonia ab hoie, &
intrauerũt in porcos, & ipetu abijt grex
per preceps

τὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν λίμνην, καὶ ἀπε/
πνίγη. ἰδόντες δὲ οἱ βόσκοντες τὸ γεγενη-
μένον ἔφυγον, καὶ ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πό-
λιν καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς. ἐξῆλθον δὲ ἰδεῖν τὸ
γεγονός, καὶ ἦλθον πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ εὗ/
ρον καθήμενον τὸν ἄνθρωπον ἀφ᾽ οὗ τὰ δαι-
μόνια ἐξεληλύθει, ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦν
τα παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐφοβή/
θησαν. ἀπήγγειλαν δὲ αὐτοῖς, καὶ οἱ ἰδόντες
πῶς ἐσώθη ὁ δαιμονισθείς, καὶ ἠρώτησαν αὐ/
τὸν ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς περιχώρου τῶν γα-
δαρηνῶν, ἀπελθεῖν ἀπ᾽ αὐτῶν, ὅτι φόβῳ με-
γάλῳ συνείχοντο. αὐτὸς δὲ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖ
ον ὑπέστρεψεν. ἐδέετο γὰρ αὐτοῦ ὁ ἀνήρ, ἀφ᾽
οὗ ἐξεληλύθει τὰ δαιμόνια εἶναι σὺν αὐτῷ.
ἀπέλυσεν δὲ αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, λέγων. ὑπόστρε
φον εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ διηγοῦ ὅσα ἐποίησέν
σοι ὁ θεός. καὶ ἀπῆλθεν καθ᾽ ὅλην τὴν πόλιν
κηρύσσων, ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐγέ
νετο δὲ ἐν τῷ ὑποστρέψαι τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἀπε-
δέξατο αὐτὸν ὁ ὄχλος. ἦσαν γὰρ πάντες προσ
δοκῶντες αὐτόν. καὶ ἰδοὺ ἦλθεν ἀνὴρ ᾧ ὄνο/
μα ἰάειρος, καὶ αὐτὸς ἄρχων τῆς συναγωγῆς
ὑπῆρχεν, καὶ πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ΙΗ-
ΣΟΥ παρεκάλει αὐτὸν εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον
αὐτοῦ, ὅτι θυγάτηρ μονογενὴς ἦν αὐτῷ ὡς
ἐτῶν δώδεκα, καὶ αὐτὴ ἀπέθνησκεν. ἐν δὲ
τῷ ὑπάγειν αὐτὸν οἱ ὄχλοι συνέπνιγον
αὐτόν. καὶ γυνὴ ἡ οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἀπὸ
ἐτῶν δώδεκα, ἥτις εἰς ἰατροὺς προσαναλώσα/
σα ὅλον τὸν βίον, οὐκ ἴσχυσεν ὑπ᾽ οὐδενὸς θε-
ραπευθῆναι. προσελθοῦσα δὲ ὄπισθεν, ἥψα/
το τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ
παραχρῆμα ἔστη ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος αὐ/
τῆς. καὶ εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. τίς ὁ ἀψάμενός
μου; ἀρνουμένων δὲ πάντων, εἶπεν ὁ πέτρος
καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ. ἐπιστάτα, οἱ ὄχλοι συνέχου
σίν σε καὶ ἀποθλίβουσιν, καὶ λέγεις, τίς ὁ ἀψά
μενός μου; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. ἥψατό μου
τίς.

per preceps in ſtagnũ, & ſuffocatꝰ eſt.
Quod ut uiderũt factũ ij qui paſcebãt
fugerunt,& nunciauerunt in ciuitatem
& in uillas.Exierũt aũt ut uiderẽt qđ fa
ctum eſt,& uenerunt ad Ieſum,& inue
nerunt hominem ſedentem a quo dæ
monia exierant ueſtitum,ac ſana men/
te ad pedes Ieſu,& timuerunt.Nuncia/
uerũt aũt illis & qui uiderãt quomodo
ſanus factꝰ eſſet is q agitabat̃ a dæmo
nio.Et rogauerũt illũ oĩs multitudo ga
zarenorum,ut diſcederet ab ipſis, quia
magno timore tenebãt̃. Ipſe aũt cõſcẽ/
ſa naui reuerſus eſt.Rogauerat enĩ illũ
uir a quo dæmonia exierant, ut cũ eo
eſſet.Dimiſit aũt eũ Ieſus dicens.Redi
in domũ tuã,& narra quãta tibi fecerit
deus. Et abijt per uniuerſam ciuitatẽ,
prædicans quanta ſibi feciſſet Ieſus.Fa
ctum eſt autem cum rediret Ieſus,exce/
pit illum turba. Erant enĩ omnes expe
ctantes eum.Et ecce uenit uir cui nomẽ
Iairus, & ipſe princeps ſynagogæ erat,
& cecidit ad pedes Ieſu,rogans eum ut
intraret in domum ſuam, quia unica
filia erat ei fere annorum duodecim, &
hæc mortua erat. Dum iret autem,& a
turbis comprimebatur. Et mulier quæ
erat in fluxu ſanguinis ab annis duo/
decim, quæ in medicos impende/
rat omnem ſubſtantiam, nec ab ul/
lo potuit curari, acceſſit retro & teti/
git fimbriam ueſtimenti eius, & con/
feſtim ſtetit fluxus ſanguinis eius. Et
ait Ieſus. Quis eſt qui me tetigit? Ne/
gantibus aũt omnibus, dixit Petrus &
qui cum illo erant.Præceptor, turbæ te
premunt & affligunt, & dicis. Quis
me tetigit? Et dixit Ieſus. Tetigit me
aliquis

τίς. ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ. ἰδοῦσα δὲ ἡ γυνή, ὅτι οὐκ ἔλαθεν τρέμουσα ἦλθεν, καὶ προσπεσοῦσα αὐτῷ. δι' ἣν αἰτίαν ἥψατο αὐτοῦ, ἀπήγγειλεν αὐτῷ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς ἰάθη παραχρῆμα. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ. θάρσει θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε πορεύου εἰς εἰρήνην, ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἔρχεταί τις παρὰ τοῦ ἀρχισυναγώγου λέγων αὐτῷ, ὅτι τέθνηκεν ἡ θυγάτηρ σου, μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀκούσας, ἀπεκρίθη αὐτῷ λέγων. μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε καὶ σωθήσεται. ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, οὐκ ἀφῆκεν εἰσελθεῖν οὐδένα, εἰ μὴ πέτρον καὶ ἰωάννην καὶ ἰάκωβον, καὶ τὸν πατέρα τῆς παιδὸς καὶ τὴν μητέρα, ἔκλαιον δὲ πάντες καὶ ἐκόπτοντο αὐτήν. ὁ δὲ εἶπεν. μὴ κλαίετε, οὐκ ἀπέθανεν τὸ κοράσιον ἀλλὰ καθεύδει, καὶ κατεγέλων αὐτοῦ, εἰδότες, ὅτι ἀπέθανεν. αὐτὸς δὲ ἐκβαλὼν ἔξω πάντας, καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς, ἐφώνησεν λέγων. ἡ παῖς ἐγείρου. καὶ ἐπέστρεψεν τὸ πνεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀνέστη παραχρῆμα. καὶ διέταξεν αὐτῇ δοθῆναι φαγεῖν, καὶ ἐξέστησαν οἱ γονεῖς αὐτῆς. ὁ δὲ παρήγγειλεν αὐτοῖς μηδενὶ εἰπεῖν τὸ γεγονός.

Συγκαλεσάμενος δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοὺς δώδεκα, ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν, ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια καὶ νόσους θεραπεύειν. καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς κηρύσσειν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ καὶ ἰᾶσθαι τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς. μηδὲν αἴρετε εἰς τὴν ὁδόν μήτε ῥάβδον, μήτε πήραν, μήτε ἄρτον, μήτε ἀργύριον, μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχειν. καὶ εἰς ἣν ἂν οἰκίαν εἰσέλθητε ἐκεῖ μένετε, καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθε, καὶ ὅσοι ἐὰν μὴ δέχωνται ὑμᾶς ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἀποτινάξατε εἰς μαρτύριον ἐπ' αὐτούς. ἐξερχόμενοι δὲ διήρχοντο κατὰ τὰς κώμας, εὐαγγελιζόμενοι

aliquis. Nam & ego noui uirtutem de me exijſſe. Videns aũt mulier quod nõ latuiſſet, tremẽs uenit & ꝓcidit ante pedes eius, & ob quã cauſam tetigiſſet eũ indicauit ei coram omni populo, & quẽadmodũ cõfeſtim ſanata fuiſſet. At ipſe dixit ei. Confide filia. Fides tua ſaluã te fecit. Vade in pace. Adhuc illo loquẽte, uenit quidã a domo principis ſynagogæ dicens ei. Mortua eſt filia tua, noli uexare magiſtrum. Ieſus aũt audito hoc uerbo, reſpondit patri puelle. Noli timere. Crede tantũ, & ſalua erit. Et cũ ueniſſet domũ, nõ permiſit intrare ſecũ quenq̃, niſi Petrũ & Iacobũ & Ioannẽ & patrem & matrẽ puellæ. Flebant aũt omnes & plangebant illam. At ille dixit. Nolite flere. Non eſt mortua puella ſed dormit. Et deridebant eum, ſcientes qđ mortua eſſet. Ipſe aũt eiectis foris omnibus apꝓhenſa manu eius clamauit dicens. Puella ſurge. Et reuerſus eſt ſpiritus eius, & ſurrexit continuo. & iuſſit illi dare manducare. Et ſtupuerũt parentes eius quibus præcepit ne cui dicerent quod factum erat.

IX

Conuocatis aũt Ieſus duodecim, dedit illis uirtutem & poteſtatẽ ſuper oĩa dæmonia, & ut morbos ſanarẽt. Et miſit illos p̃dicare regnũ dei, & ſanare infirmos. Et ait ad illos. Ne qd tuleritis ĩ uiã, neq; uirgam, neq; peram, neq; panem, neq; pecuniã, neq; binas tunicas habeatis. Et in quãcũ q; domum intraueritis ibi manete, & inde exeatis. Et q̃cũq; non receperint uos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem de pedibus ueſtris excutite in teſtimoniũ ſuper illos. Egreſſi aũt circũibant per caſtella, euangelizantes

εὐαγγελιζόμενοι καὶ θεραπεύοντες πανταχοῦ. ἤκουσεν δὲ ἡρώδης ὁ τετράρχης τὰ
γενόμενα ὑπ᾽ αὐτοῦ πάντα, καὶ διηπόρει διὰ
τὸ λέγεσθαι ὑπό τινων, ὅτι ἰωάννης ἐγήγερ-
ται ἐκ νεκρῶν, ὑπό τινων δὲ, ὅτι ἠλίας ἐφά-
νη, ἄλλων δὲ, ὅτι προφήτης εἷς τῶν ἀρχαίων
ἀνέστη. καὶ εἶπεν ἡρώδης, ἰωάννην ἐγὼ ἀπε-
κεφάλισα, τίς δέ ἐστιν οὗτος περὶ οὗ ἐγὼ ἀκούω
τοιαῦτα. καὶ ἐζήτει ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ ὑποστρέ-
ψαντες οἱ ἀπόστολοι διηγήσαντο αὐτῷ ὅσα
ἐποίησαν. καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς, ὑπεχώρη-
σεν κατ᾽ ἰδίαν εἰς τόπον ἔρημον πόλεως κα-
λουμένης βηθσαϊδά. οἱ δὲ ὄχλοι γνόντες, ἠ-
κολούθησαν αὐτῷ. καὶ δεξάμενος αὐτοὺς
ἐλάλει αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ,
καὶ τοὺς χρείαν ἔχοντας θεραπείας ἰᾶτο. ἡ
δὲ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν, προσελθόντες δὲ οἱ
δώδεκα εἶπον αὐτῷ. ἀπόλυσον τὸν ὄχλον,
ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κύκλῳ κώμας καὶ
τοὺς ἀγροὺς καταλύσωσιν καὶ εὕρωσιν ἐπισι-
τισμὸν, ὅτι ὧδε ἐν ἐρήμῳ τόπῳ ἐσμέν. εἶ-
πεν δὲ πρὸς αὐτούς. δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φα-
γεῖν. οἱ δὲ εἶπον. οὐκ εἰσὶν ἡμῖν πλείω, ἢ
πέντε ἄρτοι καὶ δύο ἰχθύες. εἰ μή τι πορευθέν-
τες ἡμεῖς ἀγοράσωμεν εἰς πάντα τὸν ὄχλον
τοῦτον βρώματα. ἦσαν γὰρ ὡσεὶ ἄνδρες πεν-
τακισχίλιοι. εἶπεν δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐ-
τοῦ. κατακλίνατε αὐτοὺς κλισίας ἀνὰ πεν-
τήκοντα, καὶ ἐποίησαν οὕτως, καὶ κατέκλιναν
ἅπαντας. λαβὼν δὲ τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ τοὺς
δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐ-
λόγησεν αὐτούς. καὶ κατέκλασεν, καὶ ἐδίδου
τοῖς μαθηταῖς παρατιθέναι τῷ ὄχλῳ. καὶ ἔ-
φαγον καὶ ἐχορτάσθησαν πάντες, καὶ ἤρθη τὸ
περισσεῦσαν αὐτοῖς κλασμάτων κόφινοι δώ-
δεκα. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευ-
χόμενον καταμόνας συνῆσαν αὐτῷ οἱ μα-
θηταὶ, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς λέγων. τίνα με
λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι; οἱ δὲ ἀποκριθέντες
εἶπον

euangelizantes & curantes ubiq;. Au-
diuit aũt herodes tetrarcha om̃ia quæ
fiebant ab eo, & hæſitabat eo ꝙ diceret-
tur a quibuſdã quod Ioannes ſurrexiſ-
ſet a mortuis, a quibuſdã uero quod he-
lias apparuiſſet, ab alijs aũt quod pro-
pheta unus de antiquis ſurrexiſſet. Et
ait herodes. Ioannem ego decollaui.
Quis eſt autẽ iſte de quo ego talia au-
dio? Et quærebat uidere enm. Et reuer
ſi apoſtoli narrauerunt illi quæcũq; fe-
cerũt. Et aſſumptis illis ſeceſſit ſeorſum
in locum deſertũ ciuitatis quæ uocatur
Bethſaida. Quod cũ cognouiſſent tur-
bæ ſecutæ ſunt illũ, & excepit eos & lo-
quebatur illis de regno dei, & eos q cu-
ra indigebant, ſanabat. Dies aũt cœpe
rat declinare. Et accedentes duodecim
dixerunt illi. Dimitte turbas, ut euntes
in caſtella uillaſq; quæ circa ſunt diuer
tant & inueniant eſcas, quia hic in loco
deſerto ſumus. Ait autẽ ad illos. Vos
date illis manducare. At illi dixerunt.
Non ſunt nobis pluſq̃ quinq; panes
& duo piſces, niſi nos eam⁹ & emamus
in omnem hanc turbam eſcas. Erant
aũt fere uiri quinq; milia. Ait autem ad
diſcipulos ſuos. Facite illos diſcumbere
per conuiuia quinquagenos, & ita fece-
runt. Et fecerũt oẽs diſcũbere. Acceptis
aũt quinq; panibus & duobus piſcib⁹,
reſpexit in cœlũ & benedixit illis, & fre-
git & diſtribuit diſcipulis ſuis ut pone-
rent ante turbas. Et manducauerũt oẽs
& ſaturati ſũt. Et ſublatũ eſt qđ ſupfuit
illis fragmẽtoꝝ cophini duodecim, & fa
ctũ eſt cũ ſolus eſſet orans, erãt cũ illo
& diſcipuli, & interrogauit illos dicens.
quẽ me dicũt eſſe turbæ. At illi rñderũt

 & dixerunt

εἶπον ἰωάννην τὸν βαπτιστήν. ἄλλοι δὲ ἠλί-
αν, ἄλλοι δέ, ὅτι προφήτης τὶς τῶν ἀρχαίων
ἀνέστη. εἶπεν δὲ αὐτοῖς. ὑμεῖς δὲ τίνα με λέ-
γετε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ πέτρος εἶπεν. τὸν
ΧΡΙΣΤΟΝ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ ἐπιτιμήσας αὐτοῖς πα-
ρήγγειλεν μηδενὶ εἰπεῖν τοῦτο. εἰπών, ὅτι δεῖ
τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκι-
μασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχι-
ερέων καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆ-
ναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. ἔλε-
γεν δὲ πρὸς πάντας. εἴ τις θέλει ὀπίσω μου
ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν
σταυρὸν αὐτοῦ καθ᾽ ἡμέραν καὶ ἀκολουθήτω μοι. ὃς
ἐὰν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει
αὐτήν. ὃς δὲ ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
ἕνεκεν ἐμοῦ, οὗτος σώσει αὐτήν. τί γὰρ ὠ-
φελεῖται ἄνθρωπος κερδήσας τὸν κόσμον
ὅλον, ἑαυτὸν δὲ ἀπολέσας, ἢ ζημιωθείς; ὃς
γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με, καὶ τοὺς ἐμοὺς λό-
γους, τοῦτον ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυν-
θήσεται, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς
καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. λέγω δὲ ὑμῖν ἀ-
ληθῶς, εἰσίν τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων. οἳ οὐ μὴ
γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσιν τὴν βα-
σιλείαν τοῦ θεοῦ. ἐγένετο δὲ μετὰ τοὺς λό-
γους τούτους ὡσεὶ ἡμέραι ὀκτώ. καὶ παρα-
λαβὼν πέτρον καὶ ἰωάννην καὶ ἰάκωβον, ἀ-
νέβη εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι. καὶ ἐγένετο
ἐν τῷ προσεύξασθαι αὐτὸν τὸ εἶδος τοῦ προ-
σώπου αὐτοῦ ἕτερον. καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐ-
τοῦ λευκὸς ἐξαστράπτων. καὶ ἰδοὺ ἄνδρες
δύο συνελάλουν αὐτῷ, οἵτινες ἦσαν μωσῆς
καὶ ἠλίας. οἱ ὀφθέντες ἐν δόξῃ, ἔλεγον τὴν
ἔξοδον αὐτοῦ ἣν ἔμελλεν πληροῦν ἐν ἱερου-
σαλήμ. ὁ δὲ πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦσαν βε-
βαρημένοι ὕπνῳ. διαγρηγορήσαντες δὲ, εἶ-
δον τὴν δόξαν αὐτοῦ. καὶ τοὺς δύο ἄνδρας τοὺς
συνεστῶτας αὐτῷ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ δια-
χωρίζεσθαι αὐτοὺς ἀπ᾽ αὐτοῦ, εἶπεν ὁ πέτρος
πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ

& dixerunt. Ioannē baptiſtam, alij aūt
Heliam, alij uero quod unus prophe-
ta de antiquis ſurrexit. Dixit aūt illis.
Vos aūt quem me eſſe dicitis? Reſpon
dens Simon Petrus dixit. Chriſtū dei.
At ille increpans illos præcepit, ne cui
dicerent hoc, dicens, quia oportet filiū
hominis multa pati & reprobari a ſeni
oribus & principibus ſacerdotū & ſcri-
bis, & occidi, & tertia die reſurgere. Di-
cebat autē ad omnes. Si quis uult poſt
me uenire, abneget ſemetipſum, & tol-
lat crucem ſuam cottidie, & ſequatur
me. Qui enim uoluerit animam ſuam
ſaluā facere, is perdet illā. Qui uero ꝑ-
diderit animam ſuam propter me, ſal-
uam faciet illam. Quid eñ proficit ho
mo, ſi lucretur uniuerſum mundum, ſe
autem ipſum perdat, & detrimentū ſui
faciat? Nam qui me erubuerit, & meos
ſermones, hunc filius hominis erube-
ſcet cum uenerit in maieſtate ſua & pa-
tris & ſanctorum angelorum. Dico au
tem uobis uere, ſunt aliqui hic ſtantes,
qui non guſtabunt mortem donec ui-
deant regnum dei. Factum eſt autem
poſt hæc uerba fere dies octo, & aſſum
pſit Petrum & Ioannem & Iacobum.
& aſcendit in montem ut oraret. Et fa-
cta eſt dum oraret ſpecies uultus eius
altera, & ueſtitus eius albus & refulgēs
Et ecce duo uiri loquebantur cum illo,
qui erant Moſes & Helias uiſi in maie-
ſtate, & dicebant exceſſum eius, quem
cōpleturus erat in Hieruſalē. Petrus ue
ro & qui cū illo erāt, grauati erant ſom
no. Experrecti autē uiderūt maieſtatē
eius, & duos uiros qui ſtabāt cū illo. Et
factū eſt cū diſcederēt ab illo, ait Petrus
ad Ieſum

πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. ἐπιστάτα, καλόν ἐστιν ἡ-
μᾶς ὧδε εἶναι. καὶ ποιήσωμεν σκηνὰς τρεῖς
μίαν σοί, καὶ μωσεῖ μίαν, καὶ μίαν ἠλίᾳ, μὴ εἰ-
δὼς ὃ λέγει. ταῦτα δὲ αὐτοῦ λέγοντος, ἐγένετο νε-
φέλη καὶ ἐπεσκίασεν αὐτούς. ἐφοβήθησαν δὲ ἐν
τῷ ἐκείνους εἰσελθεῖν εἰς τὴν νεφέλην. καὶ
φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα. οὗτός ἐστιν
ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς αὐτοῦ ἀκούετε, καὶ ἐν τῷ γε-
νέσθαι τὴν φωνὴν εὑρέθη ΙΗΣΟΥΣ μόνος. καὶ αὐτοὶ
ἐσίγησαν, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέ-
ραις, οὐδὲν ὧν ἑωράκασιν. ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ἑξῆς ἡ-
μέρᾳ κατελθόντων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους συνήντη-
σεν αὐτῷ ὄχλος πολύς. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἀ-
πὸ τοῦ ὄχλου ἀνεβόησεν λέγων. διδάσκα-
λε δέομαί σου ἐπιβλέψαι ἐπὶ τὸν υἱόν μου,
ὅτι μονογενής ἐστίν μοι, καὶ ἰδοὺ πνεῦμα
λαμβάνει αὐτόν, καὶ ἐξαίφνης κράζει, καὶ σπαρ-
άσσει αὐτὸν μετὰ ἀφροῦ καὶ μόγις ἀποχω-
ρεῖ ἀπ᾽ αὐτοῦ συντρῖβον αὐτόν, καὶ ἐδεή-
θην τῶν μαθητῶν σου, ἵνα ἐκβάλλωσιν αὐτό,
καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ
εἶπεν, ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη,
ἕως πότε ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀνέξομαι
ὑμῶν; προσάγαγε ὧδε τὸν υἱόν σου. ἔτι δὲ
προσερχομένου αὐτοῦ, ἔρρηξεν αὐτὸν τὸ δαι-
μόνιον καὶ συνεσπάραξεν. ἐπετίμησεν δὲ ὁ
ΙΗΣΟΥΣ τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ καὶ ἰάσα-
το τὸν παῖδα, καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐ-
τοῦ. ἐξεπλήσσοντο δὲ πάντες ἐπὶ τῇ μεγαλειότητι τοῦ
θεοῦ. πάντων δὲ θαυμαζόντων ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίη-
σεν, εἶπεν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. θέ-
σθε ὑμεῖς εἰς τὰ ὦτα ὑμῶν τοὺς λόγους τούτους, ὁ
γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖ-
ρας ἀνθρώπων, οἱ δὲ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα τοῦτο. καὶ ἦν παρα-
κεκαλυμμένον ἀπ᾽ αὐτῶν, ἵνα μὴ αἴσθωνται αὐτό.
καὶ ἐφοβοῦντο ἐρωτῆσαι αὐτὸν περὶ τοῦ ῥήματος τούτου.
εἰσῆλθεν δὲ διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς τὸ, τίς ἂν
εἴη μείζων αὐτῶν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἰδὼν τὸν δια-
λογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπιλαβόμενος
παιδίου

ad Ieſum. Præceptor, bonũ eſt nos hic
eſſe, & faciamus tria tabernacula, unum
tibi, & unũ Moſi, & unum Heliæ neſci-
ens quid diceret. Hæc aũt illo loquẽte,
facta eſt nubes & obũbrauit eos, timu
erunt autẽ intrantibus illis in nubẽ. Et
uox facta eſt de nube dicens. Hic eſt fi
lius meus dilectus, ipſum audite. Et dũ
fieret uox, inuẽtus eſt Ieſus ſolus, & ipſi
tacuerunt, & nemini dixerũt in illis die-
bus quicq̃ ex his quæ uiderant. Factũ
eſt aũt in ſequenti die deſcendentibus
illis de monte, occurrit illis turba mul-
ta. Et ecce uir de turba exclamauit dicẽs
Magiſter, obſecro te, reſpice in filiũ me
um, quia unicus eſt mihi, & ecce ſpiritꝰ
apphẽdit eũ, & ſubito clamat, & diſcer-
pit eũ cũ ſpuma, & uix diſcedit ab eo di
lanians eũ, & rogaui diſcipulos tuos ut
eijcerent illum, & non potuerunt. Re-
ſpondens autem Ieſus dixit. O genera
tio ĩfidelis & puerſa, uſq̃ quo ero apud
uos & patiar uos? Adduc huc filiũ tuũ
Cũ adhuc aũt accederet, eliſit illum dæ
moniũ. Increpauit autem Ieſus ſpiritũ
immundum & ſanauit puerum, & red-
didit illum patri eius. Stupebant autẽ
omnes in magnificẽtia dei. Omnibuſq̃
mirantibus in omnibus quæ faciebat,
dixit ad diſcipulos ſuos. Ponite uos in
auribus ueſtris ſermones iſtos. Filius
enim hominis, futurum eſt ut trada-
tur in manus hominum. At illi ig-
norabant uerbum iſtud, & erat uela-
tum ab illis, ut nõ intelligerent illud. Et
timebant eum interrogare de hoc uer
bo. Intrauit autem cogitatio inter eos
qs eorum maior eſſet. At Ieſus uidens
cogitationem cordis illoꝝ apprehendit

N 2 puerũ

παιδίου ἔστησεν αὐτὸ παρ' ἑαυτῷ. καὶ εἶπεν
αὐτοῖς, ὃς ἐὰν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ
τῷ ὀνόματί μου ἐμὲ δέχεται. καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ
δέξηται, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. ὁ γὰρ
μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτος
ἔσται μέγας. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰωάννης εἶπεν.
ἐπιστάτα. εἴδομέν τινα ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου,
ἐκβάλλοντα τὰ δαιμόνια, καὶ ἐκωλύσαμεν
αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ μεθ' ἡμῶν. καὶ εἶπεν
πρὸς αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. μὴ κωλύετε. ὃς γὰρ οὐκ
ἔστιν καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐστιν. ἐγένετο δὲ
ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας τῆς ἀναλή-
ψεως αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ
ἐστήριξεν τοῦ πορεύεσθαι εἰς ἱερουσαλήμ. καὶ ἀ-
πέστειλεν ἀγγέλους πρὸ προσώπου αὐτοῦ.
καὶ πορευθέντες, εἰσῆλθον εἰς κώμην σαμα-
ριτῶν, ὥστε ἑτοιμάσαι αὐτῷ, καὶ οὐκ ἐδέξαν-
το αὐτόν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμε-
νον εἰς ἱερουσαλήμ. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ ἰάκωβος καὶ ἰωάννης εἶπον. κύριε θέλεις εἴ-
πωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀναλῶ-
σαι αὐτούς; ὡς καὶ ἠλίας ἐποίησεν. στραφεὶς δὲ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐπετίμησεν αὐτοῖς καὶ εἶπεν οὐκ
οἴδατε, οἵου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς; ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεν ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπο-
λέσαι, ἀλλὰ σῶσαι. καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέ-
ραν κώμην. ἐγένετο δὲ πορευομένων αὐτῶν
ἐν τῇ ὁδῷ, εἶπέν τις πρὸς αὐτόν. ἀκολουθή-
σω σοι ὅπου ἂν ἀπέρχῃ. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ
ΙΗΣΟΥΣ. αἱ ἀλώπεκες φωλαιοὺς ἔχουσιν καὶ
τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ. εἶ-
πεν δὲ πρὸς ἕτερον ἀκολούθει μοι. ὁ δὲ εἶπε, κύριε
ἐπίτρεψόν μοι ἀπελθόντι πρῶτον θάψαι τὸν πα-
τέρα μου. εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἄφες τοὺς νε-
κροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. σὺ δὲ ἀπελθὼν
διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. εἶπεν δὲ καὶ ἕτερος
ἀκολουθήσω σοι κύριε, πρῶτον δὲ ἐπίτρεψόν μοι
ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου. εἶπεν πρὸς αὐτὸν
ὁ ΙΗΣΟΥΣ

puer͞, & ſtatuit illum iuxta ſe, & ait illis.
Quicũq; ſuſceperit puerũ iſtũ in nomi
ne meo me recipit. Et quicũq; me rece-
perit, recipit eũ qui me miſit. Nam qui
minor eſt inter omnes uos, hic erit ma-
gnus. Reſpondens aũt Ioannes dixit.
Præceptor, uidimus quẽdam in nomi-
ne tuo eijciẽtem dæmonia, & prohibui
mus eum, quia nõ ſequitur nobiſcum.
Et ait ad illũ Ieſus. Nolite prohibere.
Qui enim non eſt aduerſum uos, pro
nobis eſt. Factũ eſt aũt dum cõpleren-
tur dies aſſumptionis eius, & ipſe faciẽ
ſuam firmauit ut iret in Hieruſalem. &
miſit nuncios ante conſpectũ ſuum, &
euntes intrauerunt in ciuitatem Sama
ritanorum, ut pararent illi. Et non rece
perunt eum, quia facies eius erat euntis
Hieruſalem. Cũ uidiſſent aũt diſcipuli
eius Iacobus & Ioannes dixerunt. Do-
mine uis dicimus ut ignis deſcendat de
cœlo, & conſumat illos, quemadmo-
dũ & Helias fecit. Cõuerſus aũt Ieſus
increpauit illos dicẽs. Neſcitis cuius ſpi
ritus eſtis uos. Filius enim hominis nõ
uenit animas ꝑdere ſed ſaluare. Et abie
runt in aliud caſtellum. Factum eſt aũt
ambulantibus illis in uia, dixit quidam
ad illũ. Sequar te quocũq; ieris. Dixit
illi Ieſus. Vulpes foueas habẽt, & uolu
cres celi nidos, filius aũt hoĩs nõ habet
ubi caput ſuũ reclinet. Ait aũt ad alter͞
Sequere me. Ille aũt dixit. Dñe, permit
te mihi primũ adire, & ſepelire patrem
meum. Dixitq; ei Ieſus. Sine ut mortui
ſepeliant mortuos ſuos, tu aũt uade &
annuncia regnũ dei. Et ait alter. Sequar
te dñe, ſed permitte mihi prius ut dicã
uale ijs qui ſunt domi meæ. Ait ad illũ
Ieſus. Nemo

ΙΗΣΟΥΣ. οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐ/
τοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω
εὔθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. μετὰ δὲ
ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομή/
κοντα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸ προ
σώπου αὐτοῦ εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον οὗ ἔ
μελλεν αὐτὸς ἔρχεσθαι. ἔλεγεν οὖν πρὸς αὐ/
τούς. ὁ μὲν θερισμὸς πολύς, οἱ δὲ ἐργάται ὀ
λίγοι, δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ,
ὅπως ἐκβάλλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐ
τοῦ. ὑπάγετε, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὡς
ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων, μὴ βαστάζετε βαλάν/
τιον, μὴ πήραν, μὴ δὲ ὑποδήματα, καὶ μηδέ-
να κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσησθε, εἰς ἣν δ' ἂν οἰ
κίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε, εἰρήνη
τῷ οἴκῳ τούτῳ, καὶ ἐὰν ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης,
ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη ὑμῶν, εἰ δὲ
μήγε, ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμψει. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ οἰ-
κίᾳ μένετε ἐσθίοντες καὶ πίνοντες τὰ παρ' αὐ
τῶν, ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστιν, μὴ
μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν. καὶ εἰς ἣν
ἂν πόλιν εἰσέρχησθε καὶ δέχωνται ὑμᾶς, ἐσθίετε
τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν, καὶ θεραπεύετε τοὺς ἐν
αὐτῇ ἀσθενεῖς, καὶ λέγετε αὐτοῖς. ἤγγικεν ἐ/
φ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν
εἰσέρχησθε, καὶ μὴ δέχωνται ὑμᾶς, ἐξελθόντες εἰς
τὰς πλατείας αὐτῆς, εἴπατε, καὶ τὸν κονιορτὸν
τὸν κολληθέντα ἡμῖν ἐκ τῆς πόλεως ὑμῶν ἀπο
μασσόμεθα ὑμῖν. πλὴν τοῦτο γινώσκετε, ὅτι
ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. λέγω ὑμῖν,
ὅτι σοδόμοις ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀνεκτότερον
ἔσται, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. οὐαί σοι χοραζείν. οὐ
αί σοι βηθσαϊδά, ὅτι εἰ ἐν τύρῳ καὶ σιδῶνι ἐγέ
νοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν,
πάλαι ἄν, ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμεναι με
τενόησαν, πλὴν τύρῳ καὶ σιδῶνι ἀνεκτότερον
ἔσται ἐν τῇ κρίσει, ἢ ὑμῖν. καὶ σὺ καπερναοὺμ
ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδου κατα
βιβασθήσῃ. ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ

Ieſus. Nemo mittens manũ ſuã ad ara
trũ,& aſpiciẽs retro,apt⁹ eſt regno dei.
Poſt hæc aũt deſignauit dñs & alios X
ſeptuaginta & miſit illos binos ante fa
ciem ſuam in oẽm ciuitatẽ & locũ quo
erat ipſe uẽtur⁹. Dicebat ergo illis. Meſ
ſis quidem multa, operarij aũt pauci.
Rogate ergo dñm meſſis ut extrudat
operarios in meſſem ſuam. Ite, ecce ego
mitto uos ſicut agnos inter lupos. No/
lite portare ſacculũ,neq; perã, neq; cal/
ciamenta,& neminẽ per uiam ſalutaue
ritis. In quamcũq; domũ intraueritis,
primum dicite pax huic domui,& ſi ibi
fuerit filius pacis,requieſcet ſuper illum
pax ueſtra,ſin minus ad uos reuertetur
In eadem aũt domo manete, edẽtes &
bibentes q̃ dantur ab illis. Dignus em̃
eſt operarius mercede ſua. Nolite tran
ſire de domo in domũ. Et in quãcũq;
ciuitatẽ intraueritis & ſuſceperint uos,
manducate quæ apponuntur uobis.&
ſanate infirmos qui in illa ſunt,& dicite
illis, appropinquauit in uos regnũ dei.
In quãcũq; aũt ciuitatẽ intraueritis, &
non ſuſceperint uos, exeũtes in plateas
eius dicite. Etiam puluerem qui adhæ
ſit nobis de ciuitate ueſtra extergimus
in uos. Tamen hoc ſcitote quod apꝓ/
pinquauit in uos regnum dei. Dico uo
bis, quod Sodomis in die illo remiſſius
erit q̃ illi ciuitati. Væ tibi Corozaim,
uæ tibi Bethſaida, qa ſi in tyro & ſidõe
factæ fuiſſent uirtutes q̃ factæ ſũt in uo
bis, olim ĩ cilicio & cinere ſedẽtes pœni/
tuiſſẽt. Verũtñ tyro & ſidõi remiſſi⁹ erit
ĩ iudicio q̃ uobis. Et tu Capernaũ uſq;
ad cœlũ exaltata, uſq; ad infernum de/
mergeris. Qui uos audit, me audit, & q

ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ, ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν
ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με. ὑπέστρεψαν δὲ
οἱ ἑβδομήκοντα μετὰ χαρᾶς λέγοντες. κύ-
ριε, καὶ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ἡμῖν ἐν
τῷ ὀνόματί σου, εἶπεν δὲ αὐτοῖς. ἐθεώρουν
τὸν σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πε
σόντα. ἰδοὺ δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ
πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ
πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οὐδὲν ὑμᾶς
οὐ μὴ ἀδικήσει. πλὴν ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε,
ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται. χαί-
ρετε δὲ, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς
οὐρανοῖς. ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ
πνεύματι ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ εἶπεν, ἐξομολογοῦ
μαί σοι πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀ
πέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ
ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. ναὶ ὁ πατὴρ, ὅτι
οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου. πάν
τα παρεδόθη μοι ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ οὐδεὶς
γινώσκει, τίς ἐστιν ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ. καὶ τίς ἐστιν ὁ
πατὴρ εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀπο
καλύψαι. καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς, κα
τ' ἰδίαν εἶπεν. μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέ
ποντες ἃ ὑμεῖς βλέπετε. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι
πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν ἰδεῖν
ἃ ὑμεῖς βλέπετε καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀ
κούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. καὶ ἰδοὺ νομικός τις ἀ
νέστη ἐκπειράζων αὐτὸν καὶ λέγων. διδάσκαλε
τί ποιήσας, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; ὁ δὲ εἰ
πεν πρὸς αὐτὸν, ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; πῶς
ἀναγινώσκεις; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν. ἀγαπή
σεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου.
καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου,
καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς
σεαυτόν. εἶπεν δὲ αὐτῷ. ὀρθῶς ἀπεκρίθης, τοῦτο
ποίει καὶ ζήσῃ. ὁ δὲ θέλων δικαιοῦν ἑαυτὸν εἶ
πεν πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. καὶ τίς ἐστί μου πλησί-
ον; ὑπολαβὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπε. ἄνθρωπός τις
κατέβαινεν ἀπὸ ἱερουσαλὴμ εἰς ἱεριχὼ, καὶ λῃ-

σταῖς

uos ſpernit me ſpernit. Qui autem me
ſpernit, ſpernit eũ qui miſit me. Reuer-
ſi ſunt autem ſeptuaginta cum gaudio
dicentes. Domine, etiam dæmonia ſub
ijciuntur nobis in nomine tuo. Ait aũt
illis. Videbam ſatanam ſicut fulgur de
cœlo cadentem. Ecce do uobis poteſta-
tem calcandi ſuper ſerpẽtes & ſcorpio-
nes, & ſuper omnem uirtutem inimici
& nihil uobis nocebit. Veruntamen in
hoc nolite gaudere, quod ſpiritꝰ uobis
ſubijciuntur. Gaudete autem, ꝙ nomi-
na ueſtra ſcripta ſunt ĩ cœlis. In ipſa ho
ra exultauit ĩ ſpiritu ſancto & dixit. Cõ
fiteor tibi pater domine cœli & terræ,
ꝙ abſcondiſti hæc a ſapientibus & pru
dentibus, & reuelaſti ea paruulis. Etiã
pater, qm̃ ſic placuit ante te. Omnia mi
hi tradita ſũt a patre meo, & nemo ſcit
quis ſit filius niſi pater, & quis ſit pater
niſi filius, & cui uoluerit filius reuelare.
Et cõuerſus ad diſcipulos ſuos ſeorſim
dixit. Beati oculi q uidẽt q̃ uos uidetis.
Dico em̃ uobis, ꝙ multi ꝓphetæ & re-
ges uoluerunt uidere quæ uos uidetis,
& nõ uiderũt, & audire q̃ auditis, & nõ
audierũt. Et ecce quidã legiſpitus ſurre
xit tentans illũ & dicens. Magiſter, qd
faciẽdo uitã æternã poſſidebo? At ille
dixit ad eũ. In lege qd ſcriptũ eſt? Quõ
legis? Ille rñdẽs dixit. Diliges dñm deũ
tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima
tua & ex totis uiribus tuis, & ex tota
mẽte tua, & ꝓximũ tuũ ſicut teipſũ. Di
xitq; illi. Recte rñdiſti. Hoc fac & uiues
Ille aũt uolens iuſtificare ſeipſum dixit
ad Ieſum. Et quis eſt meus ꝓximꝰ? Su
ſcipiẽs aũt Ieſus dixit. Homo quidã de
ſcẽdebat ab Hieruſalẽ in hierico & inci

dit in

ϛὰς περιέπεσεν. οἳ καὶ ἐξέδυσαν αὐτὸν, καὶ πλη-
γὰς ἐπιθέντες, ἀπῆλθον ἀφέντες ἡμιθανῆ
τυγχάνοντα. κατὰ συγκυρίαν δὲ ἱερεύς τις
κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ. καὶ ἰδὼν αὐτὸν
ἀντιπαρῆλθεν. ὁμοίως δὲ καὶ λευίτης γενό-
μενος κατὰ τὸν τόπον, ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ἀν-
τιπαρῆλθεν. σαμαρίτης δέ τις ὁδεύων, ἦλ-
θεν κατ᾽ αὐτὸν. καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἐσπλαγχνί-
σθη. καὶ προσελθὼν κατέδησεν τὰ τραύμα-
τα αὐτοῦ, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον, ἐπιβι-
βάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτῆνος, ἤγαγεν
αὐτὸν εἰς πανδοχεῖον. καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ,
καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον ἐκβαλὼν δύο δηνάρια ἔδω-
κεν τῷ πανδοχεῖ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ἐπιμελή-
θητι αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἂν προσδαπανήσῃς, ἐγὼ ἐν
τῷ ἐπανέρχεσθαί με, ἀποδώσω σοι. τίς οὖν τού-
των τριῶν δοκεῖ σοι πλησίον γεγονέναι τοῦ
ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστάς; ὁ δὲ εἶπεν. ὁ ποι-
ήσας τὸ ἔλεος μετ᾽ αὐτοῦ. εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ
ΙΗΣΟΥΣ. πορεύου καὶ σὺ ποίει ὁμοίως. ἐγέ-
νετο δὲ ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτοὺς, καὶ αὐ-
τὸς εἰσῆλθεν εἰς κώμην τινά. γυνὴ δέ τις
ὀνόματι μάρθα ὑπεδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν
οἶκον αὐτῆς. καὶ τῇδε ἦν ἀδελφὴ καλουμέ-
νη μαρία. ἣ καὶ παρακαθίσασα παρὰ τοὺς
πόδας τοῦ ΙΗΣΟΥ ἤκουεν τὸν λόγον αὐτοῦ.
ἡ δὲ μάρθα περιεσπᾶτο περὶ πολλὴν δια-
κονίαν, ἐπιστᾶσα δὲ εἶπεν. κύριε οὐ μέλει
σοι, ὅτι ἡ ἀδελφή μου μόνην με κατέλιπεν
διακονεῖν; εἰπὲ οὖν αὐτῇ, ἵνα μοι συναντι-
λάβηται. ἀποκριθεὶς δὲ εἶπεν αὐτῇ ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ. μάρθα μάρθα μεριμνᾷς καὶ τυρβά-
ζῃ περὶ πολλά. ἑνὸς δέ ἐστιν χρεία. μαρία τὴν
ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο. ἥτις οὐκ ἀφαιρε-
θήσεται ἀπ᾽ αὐτῆς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν
ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενον, ὡς ἐπαύσατο, εἶ-
πέν τις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτόν. κύριε, δίδα-
ξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι, καθὼς καὶ ἰωάννης ἐδίδα-
ξεν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. εἶπεν δὲ αὐτοῖς.
ὅταν

dit in latrones, qui etiã deſpoliauerunt
eum, & plagis impoſitis abierunt ſemi-
uiuo relicto. Accidit aũt ut ſacerdos q-
dam deſcẽderet eadem uia, & uiſo illo
præterijt. Similiter & leuita, cum eſſet
ſecus locum & uideret eum, pertranſijt.
Samaritanus aũt quidã iter faciens ue
nit ſecus eum, & uidẽs eũ, miſericordia
motus eſt. Et appropiãs obligauit uul-
nera eius, infundens oleum & uinũ, &
imponens illum in ſuũ iumentum du-
xit in diuerſoriũ, & curã eius egit. Et po
ſtero die deprõptos duos denarios de
dit hoſpiti, & ait. Curam illius habe, &
quodcũq; p̃terea inſumpſeris, ego cum
rediero reddam tibi. Quis horum triũ
uidetur tibi proximus fuiſſe illi qui inci
dit in latrones? At ille dixit. Qui fecit
miſericordiam in illum. Ait igitur illi
Ieſus. Vade & tu fac ſimiliter. Factum
eſt aũt dũ irent ut ipſe intraret in quod
dã oppidulũ, & mulier q̃dam Martha
noïe excepit illum in domum ſuam, &
huic erat ſoror nomine Maria. Quæ
etiam aſſidens ſecus pedes domini au-
diebat uerbum illius, Martha autem
diſtrahebatur circa frequens miniſte-
rium Quæ ſtetit & ait. Dñe, non eſt tibi
curæ q; ſoror mea reliquit me ſolã mi-
niſtrare? dic ergo illi ut me adiuuet. Et
reſpondens dixit illi dominus. Martha
Martha ſollicita es, & tumultuaris circa
plura. Porro unum eſt neceſſariũ. Ma-
ria bonam partem elegit, quæ non au
feretur ab ea. Et factum eſt cum XI
eſſet in quodam loco orans, ut ceſſa-
uit. dixit quidam ex diſcipulis eius ad
eũ. Domine, doce nos orare, ſicut & Io
annes docuit diſcipulos ſuos. Et ait illis

ὅταν προσεύχεσθε, λέγετε. πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέ-
τω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημά σου
ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ἄρτον ὑμῶν
τὸν ἐπιούσιον δίδου ἡμῖν καθ᾽ ἡμέραν, καὶ ἄφες
ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀ-
φίομεν παντὶ ὀφείλοντι ἡμῖν, καὶ μὴ εἰ-
σενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡ-
μᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς.
τίς ἐξ ὑμῶν ἕξει φίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς
αὐτὸν μεσονυκτίου, καὶ εἴπῃ αὐτῷ. φίλε, χρῆ-
σόν μοι τρεῖς ἄρτους, ἐπειδὴ φίλος μου παρεγένε-
το ἐξ ὁδοῦ πρός με, καὶ οὐκ ἔχω ὃ παραθήσω
αὐτῷ, κἀκεῖνος ἔσωθεν ἀποκριθεὶς εἴπῃ. μή
μοι κόπους πάρεχε, ἤδη ἡ θύρα κέκλεισται, καὶ
τὰ παιδία μου μετ᾽ ἐμοῦ εἰς τὴν κοίτην εἰ-
σίν, οὐ δύναμαι ἀναστὰς δοῦναί σοι, λέγω ὑ-
μῖν, εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ, ἀναστὰς διὰ τὸ εἶ-
ναι αὐτοῦ φίλον, διά γε τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ
ἐγερθεὶς δώσει αὐτῷ, ὅσων χρῄζει. κἀγὼ ὑμῖν
λέγω. αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ
εὑρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν, πᾶς
γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει,
καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. τίνα δὲ ὑμῶν
τὸν πατέρα αἰτήσει ὁ υἱὸς ἄρτον, μὴ λίθον ἐπι-
δώσει αὐτῷ; εἰ καὶ ἰχθύν, μὴ ἀντὶ ἰχθύος
ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ καὶ ἐὰν αἰτήσει ὠόν,
μὴ ἐπιδώσει αὐτῷ σκορπίον; εἰ οὖν ὑμεῖς πο-
νηροὶ ὑπάρχοντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ δι-
δόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον, ὁ πα-
τὴρ ὁ ἐξ οὐρανοῦ δώσει πνεῦμα ἅγιον τοῖς
αἰτοῦσιν αὐτόν. καὶ ἦν ἐκβάλλων δαιμόνι-
ον, καὶ αὐτὸ ἦν κωφόν. ἐγένετο δὲ τοῦ δαιμονίου
ἐξελθόντος ἐλάλησαν ὁ κωφός. καὶ ἐθαύμα-
σαν οἱ ὄχλοι. τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον, ἐν βεελ-
ζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ
δαιμόνια. ἕτεροι δὲ πειράζοντες, σημεῖον
παρ᾽ αὐτοῦ ἐζήτουν ἐξ οὐρανοῦ, αὐτὸς δὲ εἰ-
δὼς αὐτῶν τὰ διανοήματα εἶπεν αὐτοῖς.
πᾶσα

Cũ oratis dicite. Pater noſter q es ĩ cœ-
lis ſctificet nomẽ tuũ, adueniat regnũ
tuũ, fiat uolũtas tua quẽadmodũ in cœ
lo ſic etiã ĩ terra, panẽ noſtrũ cotidianũ
da nobis hodie, & dimitte nobis pctã
noſtra, ſiqdẽ & nos dimittim⁹ om̃i de-
bẽti nobis, & ne nos ĩducas ĩ tẽtationẽ.
ſed libera nos a malo. Et ait ad illos. qs
ueſtrũ habebit amicũ, & ibit ad illũ me
dia nocte & dicet illi, amice cõmoda mi
hi tres panes, qm̃ amicus me⁹ uenit de
uia ad me, & nõ habeo qd apponã illi,
& ille deintus reſpõdẽs dicat, noli mihi
moleſtus eſſe, iam oſtiũ clauſum eſt, &
pueri mei mecũ ſunt in cubili, non poſ-
ſum ſurgere & dare tibi? Et ille ſi perſe
uerauerit pulſans, dico uobis, & ſi non
dabit illi ſurgens, eo q amicus eius ſit,
ꝓpter improbitatẽ tamen eius ſurget,
& dabit illi quotquot habet neceſſari-
os. Et ego dico uobis. Petite, & dabitur
uobis, querite, & inuenietis, pulſate, &
aperietur uobis. Omnis em̃ qui petit ac
cipit, & q q̃rit inuenit, & pulſanti aperie
tur. Quis aũt ex uobis pater quẽ ſi fili⁹
petierit panẽ, nũ lapidẽ dabit illi? Aut
piſcem, nũ pro piſce ſerpentem dabit il
li? Aut ſi petierit ouũ, num porriget illi
ſcorpionẽ? Si ergo uos cũ ſitis mali no
ſtis bona data dare filijs ueſtris, quãto
magis pater ueſter cœleſtis dabit ſpi
ritum bonũ petẽtibus ſe. Et erat eijci-
ens dæmoniũ & illud erat mutũ, & cũ
eiecisſet dæmoniũ locut⁹ eſt mutus, &
ãmiratæ ſũt turbæ. Quidã aũt ex eis di
xerũt. In Beelzebul principe dæmonio
rum eijcit dæmonia. Et alij tentantes, ſi
gnum de cœlo quærebãt ab eo. Ipſe au
tem cũ ſciret cogitationes eorꝫ dixit eis
Omne

πᾶσα βασιλεία ἐφ᾽ ἑαυτὴν διαμερισθεῖσα ἐρη-
μοῦται, καὶ οἶκος ἐπὶ οἶκον πίπτει. εἰ δὲ καὶ ὁ
σατανᾶς ἐφ᾽ ἑαυτὸν διεμερίσθη, πῶς σταθήσεται
ἡ βασιλεία αὐτοῦ. ὅτι λέγετε, ἐν βεελζε-
βοὺλ ἐκβάλλειν με τὰ δαιμόνια, εἰ δὲ ἐγὼ
ἐν βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ
ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; διὰ τοῦτο αὐτοὶ κρι-
ταὶ ὑμῶν ἔσονται. εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐκ-
βάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ᾽ ὑμᾶς
ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ὅτ᾽ ἂν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλισ-
μένος φυλάσσει τὴν ἑαυτοῦ αὐλὴν, ἐν εἰρήνῃ ἐ-
στὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. ἐπὰν δὲ ὁ ἰσχυρό-
τερος αὐτοῦ ἐπελθὼν νικήσῃ αὐτὸν, τὴν πανοπλί-
αν αὐτοῦ αἴρει ἐφ᾽ ᾗ ἐπεποίθει, καὶ τὰ σκύλα
αὐτοῦ διαδίδωσιν. ὁ μὴ ὢν μετ᾽ ἐμοῦ κατ᾽ ἐ-
μοῦ ἐστίν. καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ᾽ ἐμοῦ, σκορ-
πίζει. ὅτ᾽ ἂν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ
ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι᾽ ἀνύδρων τό-
πων ζητοῦν ἀνάπαυσιν. καὶ μὴ εὑρίσκον λέ-
γει. ὑποστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅθεν ἐξῆλ-
θον. καὶ ἐλθὼν εὑρίσκει σεσαρωμένον καὶ κε-
κοσμημένον. τότε πορεύεται καὶ παραλαμ-
βάνει ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑ-
αυτοῦ. καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ. καὶ γίνεται
τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν
πρώτων. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν ταῦ-
τα, ἐπάρασά τις γυνὴ φωνὴν ἐκ τοῦ ὄχλου,
εἶπεν αὐτῷ. μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά
σε, καὶ μαστοὶ οὓς ἐθήλασας, αὐτὸς δὲ εἶπεν,
μενοῦνγε μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ
θεοῦ, καὶ φυλάσσοντες αὐτόν. τῶν δὲ ὄχλων
ἐπαθροιζομένων, ἤρξατο λέγειν. ἡ γενεὰ αὕ-
τη πονηρά ἐστιν. σημεῖον ζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ
δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ τοῦ προφή-
του, καθὼς γὰρ ἐγένετο ἰωνᾶς σημεῖον τοῖς νινευΐταις,
οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τῇ γενεᾷ ταύτῃ. βα-
σίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῶν ἀν-
δρῶν τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτούς, ὅτι ἦλ-
θεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν
σολομῶνος

Omne regnū in ſeipſū diuiſū deſolat̃,
& domus ſupra domū cadit. Si aūt &
ſatanas in ſeipſum diuiſus eſt, quomo-
do ſtabit regnū ei⁹, quia dicitis in Beel-
zebul eijcere dæmonia. Si aūt ego i Be-
elzebul eijcio dæmonia, filij ueſtri i quo
eijciunt? Ideo ipſi iudices ueſtri erunt.
Porro ſi in digito dei eijcio dæmonia,
profecto peruenit in uos regnum dei.
Cū fortis armatus cuſtodit atriū ſuū,
in pace ſunt ea quæ poſſidet. Si aūt for
tior eo ſuperueniens uicerit eū, uniuer-
ſa arma eius aufert in quibus confide-
bat, & ſpolia eius diſtribuit. Qui non
eſt mecum, contra me eſt, & qui nō col-
ligit mecum diſpergit. Cū immundus
ſpiritus exierit de homine, ambulat ꝑ
loca inaquoſa, querens requiem, & non
inueniens dicit. Reuertar in domū me-
am unde exiui. Et cum uenerit inuenit
eam ſcopis mundatam & ornatam.
Tunc uadit & aſſumit ſeptem alios ſpi
ritus ſecum nequiores ſe, & ingreſſi ha
bitant ibi. Et fiunt nouiſſima hominis
illius peiora prioribus. Factum eſt au-
tem cum hæc diceret, extollens uocem
quædā mulier de turba dixit illi. Btūs
uenter qui te portauit, & ubera quæ ſu-
xiſti. At ille dixit. Quinimo, beati q̄ au-
diunt uerbū dei, & cuſtodiūt illud. Tur
bis aūt cōcurrentibus cœpit dicere. Ge-
neratio hæc generatio nequā eſt, ſignū
quærit, & ſignum non dabitur ei niſi
ſignū Ionæ prophetæ. Nam ſicut fuit
Ionas ſignum Niniuitis, ita erit & fi-
lius hominis generationi iſti. Regina
auſtri ſurget in iudicio cum uiris gene-
rationis huius, & condēnabit illos, quia
uenit a finibus terræ audire ſapientiam
Salomonis

αὐτῷ. διδάσκαλε, ταῦτα λέγων καὶ ἡ-
μᾶς ὑβρίζεις. ὁ δὲ εἶπεν. καὶ ὑμῖν τοῖς νο-
μικοῖς, οὐαὶ, ὅτι φορτίζετε τοὺς ἀνθρώπους
φορτία δυσβάστακτα, καὶ αὐτοὶ ἑνὶ τῶν δακτύλων
ὑμῶν οὐ προσψαύετε τοῖς φορτίοις. οὐαὶ ὑμῖν
ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν,
οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς, ἄρα μαρ-
τυρεῖτε καὶ συνευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων
ὑμῶν, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέκτειναν αὐτούς, ὑμεῖς
δὲ οἰκοδομεῖτε αὐτῶν τὰ μνημεῖα. διὰ τοῦτο καὶ ἡ
σοφία τοῦ θεοῦ εἶπεν. ἀποστελῶ εἰς αὐτοὺς προ-
φήτας καὶ ἀποστόλους, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσιν καὶ
διώξουσιν, ἵνα ἐκζητηθῇ τὸ αἷμα πάντων
τῶν προφητῶν τὸ ἐκχυνόμενον ἀπὸ καταβο-
λῆς κόσμου, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης, ἀπὸ τοῦ
αἵματος ἄβελ, ἕως τοῦ αἵματος ζαχαρίου τοῦ
ἀπολομένου μεταξὺ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ
οἴκου. ναὶ λέγω ὑμῖν, ἐκζητηθήσεται ἀπὸ τῆς
γενεᾶς ταύτης. οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι
ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ οὐκ εἰ-
σήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε. λέ-
γοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα πρὸς αὐτούς, ἤρξαν-
το οἱ νομικοὶ καὶ οἱ φαρισαῖοι δεινῶς
ἐνέχειν, καὶ ἀποστομίζειν αὐτὸν περὶ πλει-
όνων, ἐνεδρεύοντες αὐτόν, ζητοῦντες θηρεῦσαί-
τι ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἵνα καταγορήσω-
σιν αὐτοῦ. ἐν οἷς, ἐπισυναχθεισῶν τῶν μυριά-
δων τοῦ ὄχλου, ὥστε καταπατεῖν ἀλλή-
λους. ἤρξατο λέγειν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ
πρῶτον, προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης
τῶν φαρισαίων ἥτις ἐστὶν ὑπόκρισις. οὐδὲν δὲ συγ-
κεκαλυμμένον ἐστίν, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται καὶ
κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσεται. ἀνθ᾽ ὧν ὅσα ἐν τῇ σκοτίᾳ
εἴπατε, ἐν τῷ φωτὶ ἀκουσθήσεται, καὶ ὃ πρὸς τὸ οὖς
ἐλαλήσατε, ἐν τοῖς ταμείοις, κηρυχθήσεται ἐπὶ
τῶν δωμάτων. λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου, μὴ
φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα. καὶ
μετὰ ταῦτα μὴ ἐχόντων περισσότερόν τι
ποιῆσαι. ἀποδείξω δὲ ὑμῖν τίνα φοβηθῆτε.
φοβήθητε

illi. Magiſter, hæc dicens etiam nobis
facis contumeliam. At ille ait. Et uobis
legiſperitis uæ, quia oneratis homines
oneribus quæ portare non poſſunt, &
ipſi uno digito ueſtro nõ attingitis ſar-
cinas. Væ uobis quia ædificatis monu
menta prophetarꝝ, patres autem ueſtri
occiderunt illos. Profecto teſtificamini
ꝙ conſentitis operibus patrum ueſtro-
rum, quoniam illi quidem eos occide-
runt, uos autem ædificatis eorum ſepul
chra. Propterea & ſapientia dei dixit.
Mittam ad illos prophetas & apoſto-
los, & ex illis occident & perſequentur,
ut requiratur ſanguis omniũ prophe-
tarum, qui effunditur a cõſtitutione
mundi a generatione iſta, a ſanguine
Abel uſq; ad ſanguinem Zachariæ, ꝙ
perijt inter altare & ædem. Profecto di
co uobis, requiretur ab hac generatio-
ne. Væ uobis legiſperitis qui tuliſtis cla
uem ſcientiæ, ipſi non introiſtis, & eos
q introibãt ꝓhibuiſtis. Cũ aũt hæc ad
illos diceret, cœperũt phariſæi & legiſpe
riti grauiter inſiſtere & ab ore illius pẽ-
dere de multis inſidiãtes ei, & q̃rentes
aliqđ uenari de ore eiꝰ ut accuſarẽt eũ.
Cũ aũt cõueniſſet inumera turbæ mul
titudo adeo ut ſe inuicẽ cõculcarent, cœ
pit dicere ad diſcipulos ſuos. Primũ at-
tendite uobis a fermẽto phariſæoꝝ qđ
eſt hypocriſis. Nihil em̃ optũ ẽ qđ nõ
reuelabit᷑, neq; abſcõditũ qđ nõ ſciet᷑.
Qm̃ q̃ in tenebris dixiſtis, i lumĩe audi
ent᷑. & qđ i aurẽ locuti eſtis i cubiculis,
ꝑdicabit᷑ in tectis. Dico aũt uobis ami
cis meis, ne terreamini ab his q occidũt
corpꝰ, & poſt hæc nõ habẽt qđ amplius
faciãt. Oſtẽdã aũt uobis quẽ timeatis.
Timete

φοβήθητε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἐξουσίαν ἔχοντα ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γέενναν. ναὶ λέγω ὑμῖν, τοῦτον φοβήθητε. οὐχὶ πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίων δύο. καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πᾶσαι ἠρίθμηνται. μὴ οὖν φοβεῖσθε. πολλῶν στρουθίων διαφέρετε, λέγω δὲ ὑμῖν, πᾶς ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογήσει ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ ἀρνησάμενός με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἀπαρνηθήσεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ, καὶ πᾶς ὃς ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀφεθήσεται αὐτῷ· τῷ δὲ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημήσαντι, οὐκ ἀφεθήσεται, ὅταν δὲ προσφέρωσιν ὑμᾶς, ἐπὶ τὰς συναγωγὰς καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας μὴ μεριμνᾶτε, πῶς ἢ τί ἀπολογήσησθε. ἢ τί εἴπητε, τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ δεῖ εἰπεῖν. εἶπεν δέ τις αὐτῷ ἐκ τοῦ ὄχλου, διδάσκαλε εἰπὲ τῷ ἀδελφῷ μου μερίσασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν κληρονομίαν, ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. ἄνθρωπε, τίς με κατέστησεν δικαστὴν ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς. εἶπεν δὲ πρὸς αὐτοὺς, ὁρᾶτε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ τῆς πλεονεξίας, ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστιν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ. εἶπεν δὲ παραβολὴν πρὸς αὐτοὺς λέγων.

Ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου, εὐφόρησεν ἡ χώρα, καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων. τί ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μου; καὶ εἶπεν τοῦτο ποιήσω. καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας καὶ μείζονας οἰκοδομήσω. καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα γενήματά μου, καὶ τὰ ἀγαθά μου, καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου. ψυχὴ ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά. ἀναπάνου, φάγε, πίε, εὐφραίνου. εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ θεός. ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσται;

οὕτως

Timete eũ qui poſtq̃ occiderit, habet poteſtatem mittere in gehennã. Ita dico uobis hũc timete. Nõne quinq; paſſeres ueneũt aſſib⁹ duob⁹, & un⁹ ex illis nõ eſt in obliuione corã deo? Sed & capilli capitis ueſtri om̃es numerati ſunt. Nolite ergo timere, multis paſſeribus pluris eſtis. Dico aũt uobis, omnis quicũq; cõfeſſus fuerit in me corã hoĩbus, & filius hoĩs confitebitur in illo corã angelis dei. Qui aũt negauerit me coram hoĩbus, negabitur corã angelis dei. Et omnis qui dicit uerbũ in filium hoĩs remittetur illi, ei aũt qui in ſpm̃ ſanctum blaſphemauerit nõ remittetur. Cũ aũt inducent uos ad ſynagogas, & ad magiſtratus & poteſtates, nolite ſolliciti eſſe, qualiter aut quæ reſpondeatis aut quid dicatis. Spũs enim ſanctus docebit uos in ipſa hora, quid oporteat uos dicere. Ait aũt ei quidã de turba. Magiſter, dic fratri meo ut diuidat mecũ hæreditatẽ. At ille dixit ei. Homo, qs me cõſtituit iudicẽ aut diuiſorẽ ſupra uos? Dixitq; ad illos, uidete & cauete ab auaritia, qa nõ in abũdãtia cuiuſq; uita ei⁹ eſt ex his q̃ poſſidet. Dixit aũt ſimilitudinẽ ad illos dicens. Hoĩs cuiuſdam diuitis uberes fructus ager attulit, & cogitabat ĩtra ſe dicẽs. Quid faciã, q nõ habeo quo congregẽ fructus meos? Et dixit. Hoc faciã. Deſtruã horrea mea, & maiora ædificabo, & illuc congregabo oĩa q̃ nata ſunt mihi & bona mea, & dicã animæ meæ. Anima habes multa bona poſita ĩ annos multos, requieſce, comede, bibe, gaude. Dixit aũt illi deus. Stulte hac nocte animam tuã repetunt de te. Quæ aũt paraſti, cui⁹ erũt?

Sic qui

οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ, καὶ μὴ εἰς θεὸν πλουτῶν. Εἶπεν δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὑμῖν λέγω, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι, τί ἐνδύσησθε, ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος. κατανοήσατε τοὺς κόρακας, ὅτι οὐ σπείρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν, οἷς οὐκ ἔστιν ταμεῖον, οὐδὲ ἀποθήκη, καὶ ὁ θεὸς τρέφει αὐτούς. πόσῳ μᾶλλον ὑμεῖς διαφέρετε τῶν πετεινῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα; εἰ οὖν οὔτε ἐλάχιστον δύνασθε, τί περὶ τῶν λοιπῶν μεριμνᾶτε; κατανοήσατε τὰ κρίνα πῶς αὐξάνει, οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει. λέγω δὲ ὑμῖν, οὐδὲ σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλλετο ὡς ἓν τούτων. εἰ δὲ τὸν χόρτον ἐν τῷ ἀγρῷ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον ὁ θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς ὀλιγόπιστοι; καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φάγητε, ἢ τί πίητε, καὶ μὴ μετεωρίζεσθε. ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἐπιζητεῖ. ὑμῶν δὲ ὁ πατὴρ οἶδεν, ὅτι χρῄζετε τούτων. πλὴν ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον, ὅτι εὐδόκησεν ὁ πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν. πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου κλέπτης οὐκ ἐγγίζει, οὐδὲ σὴς διαφθείρει. ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία ὑμῶν ἔσται. ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι, καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον αὐτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων, ἵνα ἐλθόντος καὶ κρούσαντος, εὐθέως ἀνοίξωσιν αὐτῷ. μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, οὓς ἐλθὼν ὁ κύριος εὑρήσει γρηγοροῦντας. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι περιζώσεται καὶ ἀνακλινεῖ αὐτούς,

καὶ παρελ

Sic qui ſibi theſaurizat, & nō eſt in deū diues. Dixitq; ad diſcipulos ſuos. Ideo dico uobis. Nolite ſolliciti eſſe animæ ueſtræ quid manducetis, neq; corpori qd induamini. Anima plus eſt q̄ eſca, & corpus plus q̄ ueſtimentū. Cōſyderate coruos, quia nō ſeminant neq; metunt, quibus nō eſt cellarium neq; horreum, & deus paſcit illos. Quanto magis uos pluris eſtis uolucrib⁹? Quis autem ueſtrū ſollicitudine poteſt adijcere ad ſtaturam ſuam cubitū unum? Si ergo neq; quod minimū eſt poteſtis, qd de cæteris ſolliciti eſtis? Conſyderate lilia quomodo creſcunt. Non laborant neq; nent. Dico aūt uobis. nec Salomō in omni gloria ſua ueſtiebat̃ ſicut unū ex iſtis. Si aūt fœnū quod hodie eſt in agro & cras ī clibanū mittit̃, deus ſic ueſtit, q̄to magis uos puſillæ fidei? & uos nolite q̄rere qd māducetis, aut qd bibatis, & nolite ī ſublime tolli. Hæc em̄ oia gētes mūdi q̄runt. Pater aūt ueſter ſcit qm̄ his indigetis. Verūtamen q̄rite regnum dei, & hæc omnia adijcientur uobis. Noli timere puſille grex. quia cōplacuit patri ueſtro dare uobis regnū. Vēdite q̄ poſſidetis, & date elemoſynā. Facite uobis ſacculos qui nō ueteraſcunt, theſaurū non deficientem in cœlis. quo fur non appropiat, neq; tinea corrumpit. Vbi em̄ theſaurus ueſter eſt, ibi & cor ueſtrū erit. Sint lumbi ueſtri p̄cincti, & lucernæ accēſæ; & uos ſimiles hoībus expectātib⁹ dn̄m ſuū qn̄ reuertat̃ a nuptijs, ut cū uenerit & pulſauerit cōfeſtim apiāt ei. Beati ſerui illi. quos cū uenerit dn̄s inuenerit uigilātes. Amē dico uob, ꝙ p̄ciget ſe & faciet illos diſcūbere

O & tranſiens

καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς. καὶ ἐὰν
ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, καὶ ἐν τῇ τρί-
τῃ φυλακῇ ἔλθῃ, καὶ εὕρῃ οὕτως, μακά-
ριοί εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι. τοῦτο δὲ γινώσκε-
τε, ὅτι εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης, ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κλέ-
πτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἄν, καὶ οὐκ ἂν
ἀφῆκεν διορυγῆναι τὸν οἶκον αὐτοῦ. καὶ ὑμεῖς
οὖν γίνεσθε ἕτοιμοι, ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται; εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ πέ-
τρος. κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολὴν ταύτην
λέγεις, ἢ καὶ πρὸς πάντας. εἶπεν δὲ ὁ κύριος.
τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνι-
μος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπεί-
ας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτρι-
ον; μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύ-
ριος αὐτοῦ, εὑρήσει ποιοῦντα οὕτως. ἀληθῶς λέ-
γω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσιν τοῖς ὑπάρχουσιν αὐ-
τοῦ καταστήσει αὐτόν. ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ δοῦλος
ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, χρονίζει μου ὁ κύ-
ριος ἔρχεσθαι, καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς παῖδας
καὶ τὰς παιδίσκας, ἐσθίειν τε καὶ πίνειν καὶ με-
θύσκεσθαι, ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν
ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώ-
σκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐ-
τοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει. ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦ-
λος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἑ-
τοιμάσας, μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ
δαρήσεται πολλάς. ὁ δὲ μὴ γνοὺς ποιήσας δὲ
ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας. παντὶ δὲ ᾧ
ἐδόθη πολύ, πολὺ ζητηθήσεται παρ᾽ αὐτοῦ, καὶ ᾧ παρέ-
θεντο πολύ, περισσότερον αἰτήσουσιν αὐτόν.
πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω
εἰ ἤδη ἀνήφθη; βάπτισμα δὲ ἔχω βαπτισθῆ-
ναι, καὶ πῶς συνέχομαι ἕως οὗ τελεσθῇ; δο-
κεῖτε, ὅτι εἰρήνην παρεγενόμην δοῦναι ἐν
τῇ γῇ; οὐχὶ λέγω ὑμῖν, ἀλλ᾽ ἢ διαμερι-
σμόν. ἔσονται γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν πέντε ἐν
οἴκῳ ἑνὶ διαμεμερισμένοι, τρεῖς ἐπὶ δυ-
σίν, καὶ δύο ἐπὶ τρισὶν διαμερισθήσονται,
πατὴρ

& tranſiens miniſtrabit illis. Et ſi uene-
rit in ſecunda uigilia, & ſi in tertia uigi-
lia uenerit, & ita inuenerit, beati ſũt ſer
ui illi. Hoc autem ſcitote, quod ſi ſciſſet
paterfamilias qua hora fur ueniret, ui-
gilaſſet utiq;, & nõ paſſus fuiſſet ꝑfodi
domũ ſuam. Et uos eſtote parati, quia
qua hora nõ putatis filius hominis ue-
niet. Ait aũt ei Petrus. Dñe, ad nos di-
cis hanc parabolã, an & ad omnes? Di
xit aũt dominus. Quiſputas eſt fidelis
diſpenſator & prudens, quem cõſtituet
dñs ſuper familiam ſuam ut det illis in
tempore tritici menſuram? Beatus ille
ſeruus, quem cum uenerit dominus
inuenerit ita facientẽ. Vere dico uobis,
quoniã ſuper omnia quæ poſſidet con
ſtituet illum. Q. ſi dixerit ſeruus ille in
corde ſuo, moram facit dominus meus
uenire, & cœperit pcutere ſeruos & an-
cillas & edere & bibere & inebriari, ue-
niet dñs ſerui illius in die quo non ſpe
rat, & hora qua neſcit, & diuidet eum,
partemq; eius cũ infidelibus ponet. Il-
le aũt ſeruus qui cognouit uoluntatem
dñi ſui, & non ſe præparauit, & nõ fecit
ſecundum uoluntatem eius, uapulabit
multis, qui aũt non cognouit & fecit di
gna plagis, uapulabit paucis. Omi au-
tem cui multũ datũ eſt, multũ quære-
tur ab eo, & cui cõmendauerunt multũ
plus petent ab eo. Ignem ueni mittere
in terrã, & quid uolo ſi iam accẽſus eſt?
Baptiſmo autem habeo baptizari, &
quomodo coartor uſq; dũ perficiatur?
Putatis ꝙ pacẽ uenerim mittere in ter-
ram? Non dico uobis, ſed ſeparationẽ.
Erũt eñ ex hoc quinq; ĩ domo una di-
uiſi, tres in duos, & duo ĩ tres diuidenẽ.
pater in

πατὴρ ἐφ᾽ υἱῷ, καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρὶ, μήτηρ ἐπὶ θυ/
γατρὶ, καὶ θυγάτηρ ἐπὶ μητρὶ, πενθερὰ ἐπὶ
τὴν νύμφην αὐτῆς, καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθε
ρὰν αὐτῆς. ἔλεγεν δὲ καὶ τοῖς ὄχλοις, ὅταν
ἴδητε τὴν νεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσ/
μῶν, εὐθέως λέγετε ὄμβρος ἔρχεται, καὶ γίνεται
οὕτως, καὶ ὅταν νότον πνέοντα, λέγετε, ὅτι
καύσων ἔσται. καὶ γίνεται. ὑποκριταί, τὸ πρό/
σωπον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ οἴδατε δοκι/
μάζειν, τὸν δὲ καιρὸν τοῦτον πῶς οὐ δοκι/
μάζετε; τί δὲ καὶ ἀφ᾽ ἑαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δί
καιον; ὡς γὰρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου
σου ἐπ᾽ ἄρχοντα ἐν τῇ ὁδῷ, δὸς ἐργασίαν ἀ/
πηλλάχθαι ἀπ᾽ αὐτοῦ, μή ποτε κατασύρῃ σε
πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ ὁ κριτής σε παραδῷ τῷ
πράκτορι, καὶ ὁ πράκτωρ σε βάλλει εἰς φυ/
λακήν. λέγω σοι οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως
οὗ καὶ τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῷς.

Παρῆσαν δέ τινες ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ ἀπαγ
γέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν γαλιλαίων, ὧν τὸ
αἷμα πιλᾶτος ἔμιξεν μετὰ τῶν θυσιῶν αὐ/
τῶν, καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν αὐτοῖς.
Δοκεῖτε, ὅτι οἱ γαλιλαῖοι οὗτοι ἁμαρτωλοὶ
παρὰ πάντας τοὺς γαλιλαίους ἐγένοντο, ὅτι
τοιαῦτα πεπόνθασιν. οὐχὶ λέγω ὑμῖν. ἀλλ᾽
ἐὰν μὴ μετανοῆτε πάντες, ὡσαύτως ἀπολεῖ
σθε. ἢ ἐκεῖνοι οἱ δέκα καὶ ὀκτὼ ἐφ᾽ οὓς ἔπε/
σεν ὁ πύργος ἐν τῷ σιλωὰμ καὶ ἀπέκτει/
νεν αὐτούς. Δοκεῖτε, ὅτι οὗτοι ὀφειλέται ἐγένον
το παρὰ πάντας ἀνθρώπους τοὺς κατοικοῦν/
τας ἐν ἱερουσαλήμ; οὐχὶ λέγω ὑμῖν, ἀλλ᾽
ἐὰν μὴ μετανοῆτε πάντες ὁμοίως ἀπολεῖ/
σθε. ἔλεγεν δὲ ταύτην τὴν παραβολήν. συκῆν
εἶχέν τις ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ πεφυτευ/
μένην, καὶ ἦλθεν καρπὸν ζητῶν ἐν αὐτῇ. καὶ
οὐχ εὗρεν. εἶπεν δὲ πρὸς τὸν ἀμπελουργόν.
ἰδοὺ τρία ἔτη ἔρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ
συκῇ ταύτῃ, καὶ οὐχ εὑρίσκω, ἔκκοψον αὐτήν,
ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς λέγει

pater in filium, & filius in patrem ſuũ,
mater in filiam & filia in matrẽ, ſocrus
in nurum ſuã, & nurus in ſocrum ſuã.
Dicebat aũt & ad turbas. Cum uideri/
tis nubem orientem ab occaſu, ſtatim
dicitis nimbus uenit, & ita fit. & cũ au/
ſtrum flantem, dicitis quia æſtus erit &
fit. Hypocritæ, faciem cœli & terræ no/
ſtis probare, hoc aũt tẽpus quomodo
non probatis? Quid aũt & a uobis ip/
ſis non iudicatis quod iuſtum eſt? Cũ
autem uadis cũ aduerſario tuo ad prin
cipem in uia, da operam liberari ab il/
lo, ne forte ꝑtrahat te ad iudicem, & iu
dex tradat te exactori, & exactor coniĳ
ciat te ĩ carcerẽ. Dico tibi, nõ exies inde,
donec etiã nouiſſimũ minutũ reddas.

XIII Aderãt autẽ quidã ipſo in tempore
nunciantes illi de Galilæis, quorũ ſan/
guinem Pilatus miſcuit cum ſacrificĳs
eoꝝ. Et rñdens Ieſus dixit illis. Putatis
ꝙ hi Galilæi p̃ omnibus Galilæis pec/
catores fuerint, qa talia paſſi ſunt? Nõ
dico uobis, ſed niſi pœnitẽtiam habue/
ritis omnes ſimiliter peribitis, ſicut illi
decem & octo ſupra quos cecidit turris
in ſyloe & occidit eos. Putatis quod &
ipſi debitores fuerint ſupra omnes ho/
mines habitantes in Hieruſalem? Nõ
dico uobis, ſed niſi pœnitentiã habueri
tis, omnes ſimiliter peribitis. Dicebat
& hanc ſimilitudinẽ. Arborẽ fici habe/
bat quidã plantatam in uinea ſua, & ue
nit quærens fructum in illa, & non in/
uenit. Dixit autem ad cultorem ui/
neæ. Ecce anni tres ſunt ex quo uenio
querens fructum in ficu hac, & non in/
uenio. Succide illam, ut quid etiam ter
ram occupat? At ille reſpondens dixit

αὐτῷ. κύριε ἄφες αὐτὴν, καὶ τοῦτο τὸ ἔτος ἕως ὅτου σκάψω περὶ αὐτὴν, καὶ βάλω κοπρίαν, κἂν μὲν ποιήσῃ καρπὸν, εἰ δὲ μήγε εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν. ἦν δὲ διδάσκων ἐν μιᾷ τῶν συναγωγῶν ἐν τοῖς σάββασιν. καὶ ἰδοὺ, γυνὴ ἦν πνεῦμα ἔχουσα ἀσθενείας ἔτη δέκα καὶ ὀκτώ. καὶ ἦν συγκύπτουσα καὶ μὴ δυναμένη ἀνακύψαι εἰς τὸ παντελές. ἰδὼν δὲ αὐτὴν ὁ ΙΗΣΟΥΣ προσεφώνησε καὶ εἶπεν αὐτῇ. γύναι ἀπολέλυσαι ἀπὸ τῆς ἀσθενείας σου. καὶ ἐπέθηκεν αὐτῇ τὰς χεῖρας, καὶ παραχρῆμα ἀνωρθώθη καὶ ἐδόξαζεν τὸν θεόν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος ἀγανακτῶν, ὅτι τῷ σαββάτῳ ἐθεράπευσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἔλεγεν τῷ ὄχλῳ. ἓξ ἡμέραι εἰσὶν ἐν αἷς δεῖ ἐργάζεσθαι, ἐν ταύταις οὖν ἐρχόμενοι θεραπεύεσθε, καὶ μὴ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου. ἀπεκρίθη οὖν αὐτῷ ὁ κύριος, καὶ εἶπεν. ὑποκριτὰ, ἕκαστος ὑμῶν τῷ σαββάτῳ, οὐ λύει τὸν βοῦν αὐτοῦ ἢ τὸν ὄνον ἀπὸ τῆς φάτνης καὶ ἀπαγαγὼν ποτίζει; ταύτην δὲ θυγατέρα ἀβραὰμ οὖσαν ἣν ἔδησεν ὁ σατανᾶς ἰδοὺ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη, οὐκ ἔδει λυθῆναι ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τούτου τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου; καὶ ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ κατῃσχύνοντο πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ. καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἔχαιρεν ἐπὶ πᾶσιν τοῖς ἐνδόξοις τοῖς γινομένοις ὑπ' αὐτοῦ. ἔλεγεν δέ. τίνι ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ τίνι ὁμοιώσω αὐτήν. ὁμοία ἐστὶν κόκκῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔβαλεν εἰς κῆπον ἑαυτοῦ, καὶ ηὔξησεν, καὶ ἐγένετο εἰς δένδρον μέγα, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατεσκήνωσεν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ. καὶ πάλιν εἶπεν. τίνι ὁμοιώσω τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ὁμοία ἐστὶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ ἔκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον. καὶ ἐπορεύετο κατὰ πόλεις καὶ κώμας, διδάσκων καὶ πορείαν ποιούμενος εἰς ἱερουσαλήμ. εἶπεν δέ τις

αὐτῷ.

illi. Domine, dimitte illam & hoc anno uſq; dum fodiam circa illam & mittam ſtercora. Et ſiquidem fecerit fructũ, ſin minus in futurum ſuccides eã. Erat aũt docens in una ſynagogarũ in ſabbatis. Et ecce, mulier quæ habebat ſpiritũ infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat ſurſum reſpicere. Quam cum uideret Ieſus, uocauit eam ad ſe, & ait illi. Mulier, dimiſſa es ab infirmitate tua. Et impoſuit illi manus, & confeſtim erecta eſt, & glorificabat deum. Reſpondens autẽ archiſynagogus indignans quod ſabbatis ſanaſſet Ieſus, dicebat turbæ. Sex dies ſunt in quibus oportet operari. In his ergo uenite ut ſanemini, & non in die ſabbati. Reſpondens autem ad illum domin9 dixit. Hypocrita. Vnuſquiſq; ueſtrum ſabbato nonne ſoluit bouem ſuũ aut aſinũ a pſepio & ducit adaquare? Hanc aũt filiam Abrahæ quam alligauit ſatanas, ecce decẽ & octo annis, nõ oportuit ſolui a uinculo iſto die ſabbati? Et cum hæc diceret, erubeſcebant omnes aduerſarij eius, & omnis populus gaudebat in uniuerſis quæ glorioſe fiebant ab eo. Dicebat ergo. Cui ſimile eſt regnum dei, & cui ſimile faciam illud? Simile eſt grano ſinapis, quod acceptum homo miſit in hortum ſuum & creuit, & euaſit in arborem magnam & uolucres cœli nidulabantur in ramis eius. Et iterum dixit. Cui ſimile faciam regnum dei? Simile eſt fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſata tria, donec fermentatur totũ. Et ibat p ciuitates & caſtella docens, & iter faciens in Hieruſalẽ. Ait aũt

illi quidã

αὐτῷ. κύριε, εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι; ὁ δὲ εἶ-
πεν πρὸς αὐτούς. ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς
στενῆς πύλης· ὅτι πολλοὶ λέγω ὑμῖν, ζητήσου-
σιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν, ἀφ᾽ οὗ ἂν
ἐγερθῇ ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ ἀποκλείσῃ τὴν
θύραν, καὶ ἄρξησθε ἔξω ἑστάναι καὶ κρούειν τὴν
θύραν λέγοντες, κύριε κύριε ἄνοιξον ἡμῖν,
καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς πό-
θεν ἐστὲ, τότε ἄρξεσθε λέγειν. ἐφάγομεν ἐνώ-
πιόν σου, καὶ ἐπίομεν, καὶ ἐν ταῖς πλατεί-
αις ἡμῶν ἐδίδαξας. καὶ ἐρεῖ, λέγω ὑμῖν. οὐκ
οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστὲ, ἀπόστητε ἀπ᾽ ἐμοῦ πάν-
τες ἐργάται τῆς ἀδικίας. ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυ-
θμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὅταν ὄ-
ψησθε ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακὼβ, καὶ πάν-
τας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ,
ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω, καὶ ἥξουσιν ἀπὸ
ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ νό-
του, καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ
τοῦ θεοῦ. καὶ ἰδοὺ εἰσὶν ἔσχατοι οἳ ἔσονται
πρῶτοι, καὶ εἰσὶν πρῶτοι οἳ ἔσονται ἔσχατοι.
ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθόν τινες φαρι-
σαῖοι λέγοντες αὐτῷ. ἔξελθε καὶ πορεύου ἐν-
τεῦθεν, ὅτι ἡρώδης θέλει σε ἀποκτεῖναι. καὶ
εἶπεν αὐτοῖς. πορευθέντες εἴπατε τῇ ἀλώ-
πεκι ταύτῃ. ἰδοὺ ἐκβάλλω δαιμόνια, καὶ
ἰάσεις ἐπιτελῶ, σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ
τρίτῃ τελειοῦμαι, πλὴν δεῖ με σήμερον καὶ
αὔριον καὶ τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι, ὅτι οὐκ
ἐνδέχεται, προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω ἱερου-
σαλήμ. ἱερουσαλὴμ ἱερουσαλὴμ ἡ ἀποκτεί-
νουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς
ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ποσάκις ἠθέ-
λησα ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον
ὄρνις τὴν ἑαυτῆς νοσσιὰν ὑπὸ τὰς πτέρυγας
καὶ οὐκ ἠθελήσατε. ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶ-
κος ὑμῶν ἔρημος. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐ μή
με ἴδητε ἕως ἂν ἥξῃ ὅτε εἴπητε. εὐλογημέ-
νος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου.

καὶ ἐγένετ

illi quidam. Domine, an pauci ſunt qui
ſaluantur? Ipſe autem dixit ad illos.
Contendite intrare per anguſtam por
tam, quia multi dico uobis quærent in-
trare & non poterunt. Cũ autem ſurre-
xerit paterfamilias & clauſerit oſtiũ, &
cœperitis foris ſtare, & pulſare oſtium
dicentes. Dñe dñe aperi nobis, & reſpõ
dens dicet uobis. Neſcio uos unde ſi-
tis. Tunc incipietis dicere. Manducaui
mus coram te & bibimus, & in plateis
noſtris docuiſti. Et dicet uobis. Neſcio
uos unde ſitis. Diſcedite a me omnes
operarij iniquitatis. Ibi erit fletus &
ſtridor dentium, cum uideritis Abra-
ham & Iſaac & Iacob & omnes pro-
phetas in regno dei, uos autem expelli
foras, & uenient ab oriente & occiden-
te & aquilone & auſtro, & accumbẽt in
regno dei. Et ecce ſunt nouiſſimi qui
erunt primi, & ſunt primi qui erunt no
uiſſimi. In ipſa die acceſſerunt quidam
phariſeorum dicentes illi. Exi, & uade
hinc, quia Herodes uult te occidere.
Et ait illis. Ite & dicite uulpi illi. Ecce eij-
cio dæmonia, & ſanitates perficio ho-
die & cras, & tercia die cõſumor. Verũ-
tamen oportet me hodie & cras & pro
ximo die ambulare, quia non capit
prophetam perire extra Hieruſalem.
Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis
prophetas, & lapidas eos qui mittun-
tur ad te. Quotiens uolui congregare
filios tuos quemadmodum auis nidũ
ſuum ſub pennis, & noluiſti. Ecce relin
quitur uobis, domus ueſtra deſerta.
Dico autem uobis, quod nõ uidebitis
me donec ueniat cum dicetis. Benedi-
ctus qui uenit in nomine domini.

σιλείᾳ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. Ἄνθρωπος τίς ἐποίησεν δεῖπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσεν πολλούς. καὶ ἀπέστειλεν τὸν δοῦλον αὐτοῦ τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου, εἰπεῖν τοῖς κεκλημένοις. ἔρχεσθε, ὅτι ἤδη ἕτοιμά ἐστιν πάντα, καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες, ὁ πρῶτος εἶπεν αὐτῷ. ἀγρὸν ἠγόρασα, καὶ ἔχω ἀνάγκην ἐξελθεῖν καὶ ἰδεῖν αὐτόν, ἐρωτῶ σε ἔχε με παρῃτημένον. καὶ ἕτερος εἶπεν, ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πέντε, καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτά. ἐρωτῶ σε ἔχε με παρῃτημένον. καὶ ἕτερος εἶπεν. γυναῖκα ἔγημα καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι ἐλθεῖν. καὶ παραγενόμενος ὁ δοῦλος, ἀπήγγειλεν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ταῦτα. τότε ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπεν τῷ δούλῳ αὐτοῦ. ἔξελθε ταχέως εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως, καὶ τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀναπήρους καὶ χωλοὺς καὶ τυφλοὺς εἰσάγαγε ὧδε. καὶ εἶπεν ὁ δοῦλος. κύριε, γέγονεν ὡς ἐπέταξας, καὶ ἔτι τόπος ἐστίν. καὶ εἶπεν ὁ κύριος πρὸς τὸν δοῦλον. ἔξελθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμούς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκός μου. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῶν κεκλημένων γεύσεταί μου τοῦ δείπνου. Συνεπορεύοντο δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ στραφεὶς εἶπεν πρὸς αὐτούς. εἴ τις ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, οὐ δύναταί μου μαθητὴς εἶναι. καὶ ὅστις οὐ βαστάζει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἔρχεται ὀπίσω μου, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής. τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν θέλων πύργον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίζει τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτισμόν, ἵνα μή ποτε θέντος αὐτοῦ θεμέλιον, καὶ μὴ ἰσχύοντος ἐκτελέσαι, πάντες οἱ θεωροῦντες ἄρξωνται ἐμπαίζειν αὐτῷ λέγοντες, ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἤρξατο οἰκοδομεῖν καὶ οὐκ ἴσχυσεν ἐκτελέσαι.

Ἢ τίς

gno dei. At ipſe dixit ei. Homo quidā fecit cœnam magnam, & uocauit multos, & miſit ſeruum ſuū hora cœnæ ut diceret inuitatis, uenite, quia iam parata ſunt omnia. Et cœperūt ſimul omnes recuſare. Primus dixit ei. Villam emi, & neceſſe habeo exire & uidere illam. Rogo te, habe me excuſatum. Et alter dixit. Iuga boum emi quinq;, & eo probatū illa. Rogo te, habe me excuſatum. Et alius dixit. Vxorem duxi, & ideo non poſſum uenire. Et reuerſus ſeruus nunciauit hæc domino ſuo. Tunc iratus paterfamilias, dixit ſeruo ſuo. Exi cito in plateas & uicos ciuitatis, & pauperes, ac debiles, & cæcos & claudos introduc huc. Et ait ſeruus Domine factum eſt ut imperaſti, & adhuc locus eſt. Et ait dominus ſeruo. Exi in uias & ſepes & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem uobis, ꝙ nemo uirorum illorum, qui uocati ſunt guſtabit cœnam meam. Ibant autem turbæ multæ cum eo. & conuerſus dixit ad illos. Si quis uenit ad me, & non odit patrem ſuum & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores, præterea autem & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et quiſquis non baiulat crucē ſuam, & uenit poſt me, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Quis enim ex uobis uolens turrim ædificare, nonne prius ſedens computat ſumptus, an habeat ad perficiendum, ne poſtquam poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui uidēt, incipiant illudere ei dicentes, hic homo cœpit ædificare & nō potuit cōſummare.

O 4 Aut quis

Η τίς βασιλεὺς πορευόμενος συμβαλεῖν ἑτέ-
ρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον, οὐχὶ καθίσας πρῶτον
βουλεύεται, εἰ δυνατός ἐστιν ἐν δέκα χιλιάσιν
ἀπαντῆσαι τῷ μετὰ εἴκοσι χιλιάδων ἐρ-
χομένῳ ἐπ᾽ αὐτόν; εἰ δὲ μήγε, ἔτι αὐτοῦ πόῤῥω
ὄντος, πρεσβείαν ἀποστείλας ἐρωτᾷ τὰ πρὸς
εἰρήνην. οὕτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀπο-
τάσσεται πᾶσιν τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ
δύναταί μου εἶναι μαθητής. καλὸν τὸ ἅλας·
ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται;
οὔτε εἰς γῆν, οὔτε εἰς κοπρίαν εὔθετόν ἐστιν,
ἔξω βάλλουσιν αὐτό. ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀ-
κουέτω. Ησαν δὲ ἐγγίζοντες αὐτῷ πάντες οἱ
τελῶναι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀκούοντες αὐτοῦ.
καὶ διεγόγγυζον οἱ φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμμα-
τεῖς λέγοντες, ὅτι οὗτος ἁμαρτωλοὺς προσδέ-
χεται, καὶ συνεσθίει αὐτοῖς. εἶπεν δὲ πρὸς αὐτοὺς
τὴν παραβολὴν ταύτην λέγων. Τίς ἄνθρωπος
ἐξ ὑμῶν ἔχων ἑκατὸν πρόβατα καὶ ἀπολέσας
ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐ καταλείπει τὰ ἐνενηκονταεννέα
ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλὸς
ἕως εὕρῃ αὐτό; καὶ εὑρὼν ἐπιτίθησιν ἐπὶ τοὺς
ὤμους ἑαυτοῦ χαίρων, καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν οἶκον
συγκαλεῖ τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας λέγων
αὐτοῖς. συγχάρητέ μοι ὅτι εὗρον τὸ πρόβα-
τόν μου τὸ ἀπολωλός. Λέγω ὑμῖν, ὅτι οὕτως
χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ
μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐνενηκονταεννέα δικαί-
οις οἵτινες οὐ χρείαν ἔχουσιν μετανοίας. Η τίς
γυνὴ δραχμὰς ἔχουσα δέκα, ἐὰν ἀπολέσῃ
δραχμὴν μίαν, οὐχὶ ἅπτει λύχνον, καὶ σαροῖ
τὴν οἰκίαν, καὶ ζητεῖ ἐπιμελῶς ἕως ὅτου εὕρῃ,
καὶ εὑροῦσα συγκαλεῖται τὰς φίλας καὶ τὰς γεί-
τονας λέγουσα. συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὴν
δραχμὴν ἣν ἀπώλεσα, οὕτως λέγω ὑμῖν. χα-
ρὰ γίνεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ ἐπὶ
ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. εἶπεν δέ. Ανθρωπός
τις εἶχε δύο υἱούς, καὶ εἶπεν ὁ νεώτερος αὐτῶν τῷ πα-
τρί. πάτερ δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας

καὶ δι

Aut qs rex itur⁹ cõmittere bellũ aduer-
ſus aliũ regẽ,nonne ſedẽs prius cogitat
ſi poſſit cũ decẽ milib⁹ occurrere ei,q cũ
uiginti milibus uenit ad ſe? Alioqn ad
huc illo lõge agẽte,legationẽ mittẽs ro
gat ea q̃ pacis ſũt,Sic ergo oĩs ex uobis
q nõ renũciat oibus q̃ poſſidet nõ põt
meus eſſe diſcipulus. Bonũ eſt ſal,ſi ue
ro ſal infatuatũ fuerit,in quo condiet̃?
Neq; i terrã neq; in ſterqliniũ utile eſt,
foras,pijciũt illud.Qui habet aures au-
diẽdi audiat. Erãt aũt apppinquãtes XV
ei oẽs publicani & pctõres,ut audirẽt il-
lũ. Et murmurabant phariſæi & ſcribæ
dicẽtes. Hic pctõres recipit & mãducat
cũ illis.Dicebat aũt ad illos parabolam
iſtã dicẽs.Quis ex uobis homo qui ha
bet centũ oues,& ſi perdiderit unã ex il
lis,nõne dimittit nonagintanouẽ in de
ſerto & uadit ad illã q̃ perierat donec
inueniat eã? Et cũ iuenerit eã,imponit
in humeros ſuos gaudẽs & ueniẽs do-
mũ cõuocat amicos & uicinos dicẽs il-
lis.Cõgratulamini mihi, qa inueni ouẽ
meã q̃ perierat. Dico uobis,ꝙ ita gau-
diũ erit i cœlo ſup uno peccatore pœni
tentiã agente,q̃ʒ ſuper nonagintanouẽ
iuſtis q nõ indigẽt pœnitẽtia. Aut quæ
mulier habẽs drachmas decẽ, ſi pdide-
rit drachmã unã,nõne accẽdit lucernã,
& uerrit domũ & q̃rit diligenter donec
inueniat? Et cũ inuenerit,cõuocat ami-
cas & uicinas,dicẽs.Cõgratulamini mi-
hi, qa inueni drachmã quã pdideram.
Ita dico uobis, gaudiũ erit corã ãgelis
dei ſup uno peccatore reſipiſcente. Ait
aũt, Homo qdã habuit duos filios, &
dixit adoleſcẽtior illoꝝ patri. Pater, da
mihi portionẽ ſubſtãtiæ q me cõtingit.

Et diuiſit

καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον, καὶ μετ᾽ οὐ πολ
λὰς ἡμέρας συναγαγὼν ἅπαντα ὁ νεώτε/
ρος υἱὸς, ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακρὰν, καὶ
ἐκεῖ διεσκόρπισεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ζῶν ἀ/
σώτως. Δαπανήσαντος δὲ αὐτοῦ πάντα ἐγέ
νετο λιμὸς ἰσχυρὸς κατὰ τὴν χώραν ἐκεί-
νην, καὶ αὐτὸς ἤρξατο ὑστερεῖσθαι. καὶ πορευ-
θεὶς ἐκολλήθη ἑνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας
ἐκείνης. καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγροὺς
αὐτοῦ βόσκειν χοίρους. καὶ ἐπεθύμει γεμί-
σαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν
XV ἤσθιον οἱ χοῖροι. καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ. εἰς
ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν εἶπεν. πόσοι μίσθιοι τοῦ πα
τρός μου περισσεύουσιν ἄρτων, ἐγὼ δὲ λιμῷ
ἀπόλλυμαι. ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν
πατέρα μου, καὶ ἐρῶ αὐτῷ. πάτερ ἥμαρτον
εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ ἔτι
εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου, ποίησόν με ὡς
ἕνα τῶν μισθίων σου. καὶ ἀναστὰς, ἦλθεν πρὸς
τὸν πατέρα ἑαυτοῦ. ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν
ἀπέχοντος, εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ
ἐσπλαγχνίσθη, καὶ δραμὼν ἔπεσεν ἐπὶ τὸν
τράχηλον αὐτοῦ, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. εἶ
πεν δὲ αὐτῷ ὁ υἱός. πάτερ ἥμαρτον εἰς τὸν οὐ
ρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου. καὶ οὐκ ἔτι εἰμὶ ἄξιος
κληθῆναι υἱός σου. εἶπεν δὲ ὁ πατὴρ πρὸς τοὺς
δούλους αὐτοῦ. ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν
πρώτην, καὶ ἐνδύσατε αὐτόν, καὶ δότε δακτύ/
λιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ὑποδήματα εἰς
τοὺς πόδας, καὶ ἐνέγκαντες τὸν μόσχον τὸν σι-
τευτὸν θύσατε, καὶ φαγόντες εὐφρανθῶμεν,
ὅτι οὗτος ὁ υἱός μου νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησεν, καὶ
ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη. καὶ ἤρξαντο εὐ-
φραίνεσθαι. ἦν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ πρεσβύτερος
ἐν ἀγρῷ. καὶ ὡς ἐρχόμενος ἤγγισεν τῇ οἰ/
κίᾳ, ἤκουσεν συμφωνίας καὶ χορῶν, καὶ προσ
καλεσάμενος ἕνα τῶν παίδων αὐτοῦ, ἐ-
πυνθάνετο τί εἴη ταῦτα. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ,
ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἥκει, καὶ ἔθυσεν ὁ πατήρ σου
τὸν μόσχον

Et diuiſit illis ſubſtantiam. Et poſt nõ
multos dies, congregatis omnibus ado
leſcẽtior filius peregre profectus eſt in
regionem longinquã, & ibi diſſipauit
ſubſtantiam ſuam uiuendo luxurioſe.
Et poſtq̃ om̃ia cõſumpſiſſet, facta eſt
fames ualida in regione illa, & ipſe cœ/
pit egere. Et abijt & adhæſit uni ciuium
regionis illius, & miſit illum in uillam
ſuã ut paſceret porcos. Et cupiebat im-
plere uentrem ſuũ de ſiliquis quas por/
ci manducabant, & nemo illi dabat. In
ſe autem reuerſus dixit. Quanti mercẽ/
narij in domo patris mei abundant pa
nibus, ego autem hic fame pereo. Sur/
gam & ibo ad patrem meum & dicã ei.
Pater peccaui in cœlum & corã te, iam
non ſum dignus uocari filius tuus, fac
me ſicut unum de mercennarijs tuis. Et
ſurgens uenit ad patrem ſuum. Cum
autem adhuc lõge eſſet, uidit illũ pater
ipſius, & miſericordia motus eſt, & ac/
currens ruit in collum eius, & oſcula/
tus eſt eum. Dixitq́ ei filius. Pater,
peccaui in cœlum & coram te, iam non
ſum dignus uocari filius tuus. Dixit au
tem pater ad ſeruos ſuos. Proferte ſtõ
lam primam, & induite illum, & date
annulum in manũ eius, & calciamenta
in pedes ei⁹. Et adducite uitulũ ſagina/
tum & imolate, & manducemus & epu
lemur, q̃a hic filius meus mortuus erat,
& reuixit, perierat & inuẽtus eſt. Et cœ/
perunt epulari. Erat autẽ filius eius ſe/
nior in agro. Et cum ueniret & appro/
pinq̃ret domui, audiuit ſymphoniã &
choreas, & uocauit unũ de ſeruis ſuis &
interrogauit qd eſſent illa. Iſq́ dixit illi.
Frater tuus uenit, & occidit pater tuus
uitulũ

τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, ὅτι ὑγιαίνοντα αὐτὸν ἀπέλαβεν, ὠργίσθη δὲ καὶ οὐκ ἤθελεν εἰσελθεῖν. ὁ οὖν πατὴρ αὐτοῦ ἐξελθὼν παρεκάλει αὐτόν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν τῷ πατρί. ἰδοὺ τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε ἐντολήν σου παρῆλθον, καὶ ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον, ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ, ὅτε δὲ ὁ υἱός σου οὗτος ὁ καταφαγὼν σου τὸν βίον μετὰ πορνῶν ἦλθεν, ἔθυσας αὐτῷ τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. τέκνον σὺ πάντοτε μετ᾽ ἐμοῦ εἶ, καὶ πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστιν, εὐφρανθῆναι δὲ, καὶ χαρῆναι ἔδει, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος, νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησεν, καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη.

Ελεγεν δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἄνθρωπος τὶς ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν οἰκονόμον, καὶ οὗτος διεβλήθη αὐτῷ, ὡς διασκορπίζων τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ. καὶ φωνήσας αὐτὸν, εἶπεν αὐτῷ. τί τοῦτο ἀκούω περὶ σοῦ; ἀπόδος τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας σου. οὐ γὰρ δυνήσῃ ἔτι οἰκονομεῖν. εἶπεν δὲ ἐν ἑαυτῷ ὁ οἰκονόμος, τί ποιήσω ὅτι ὁ κύριός μου ἀφαιρεῖται τὴν οἰκονομίαν ἀπ᾽ ἐμοῦ, σκάπτειν οὐκ ἰσχύω, ἐπαιτεῖν αἰσχύνομαι, ἔγνων τί ποιήσω, ἵνα ὅταν μετασταθῶ τῆς οἰκονομίας δέξωνταί με εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν. καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα ἕκαστον τῶν χρεωφειλετῶν τοῦ κυρίου αὐτοῦ ἔλεγεν τῷ πρώτῳ. πόσον ὀφείλεις τῷ κυρίῳ μου. ὁ δὲ εἶπεν. ἑκατὸν βάτους ἐλαίου. καὶ εἶπεν αὐτῷ. δέξαι σου τὸ γράμμα. καὶ καθίσας ταχέως γράψον πεντήκοντα, ἔπειτα ἑτέρῳ εἶπεν. σὺ δὲ πόσον ὀφείλεις; ὁ δὲ εἶπεν. ἑκατὸν κόρους σίτου. καὶ λέγει αὐτῷ. δέξαι σου τὸ γράμμα καὶ γράψον ὀγδοήκοντα. καὶ ἐπῄνεσεν ὁ κύριος τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδικίας, ὅτι φρονίμως ἐποίησεν, ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου φρονιμώτεροι ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτὸς εἰς τὴν γενεὰν τὴν ἑαυτῶν εἰσίν. κἀγὼ ὑμῖν λέγω. ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ

uitulum ſaginatũ, quod ſaluũ illũ recepit. Indignatus eſt autem & nolebat introire. Pater ergo illius egreſſus rogabat illũ. At ille reſpondens dixit patri. Ecce tot annis ſeruio tibi, & nunquam mandatum tuũ præteriui, & nunq̃ dediſti mihi hædum ut cum amicis meis epularer, ſed poſtq̃ filius tuus hic qui deuorauit ſubſtantiã ſuam cum meretricibus uenit, occidiſti illi uitulum ſaginatum. At ipſe dixit illi. Fili, tu ſemper mecum es, & omnia mea tua ſunt. Epulari aũt & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat & reuixit, & perierat & inuentus eſt.

XVI Dicebat aũt & ad diſcipulos ſuos. Homo quidã erat diues qui habebat uillicum, & hic delatus eſt apud illũ, quaſi diſſiparet bona illius. Et uocauit illum, & ait illi. Quid hoc audio de te? Redde rationẽ uillicationis tuæ. Non poteris poſthac uillicare. Ait aũt uillic⁹ ĩtra ſe. Quid faciã, quia dñs meus aufert a me uillicationẽ? Fodere nõ ualeo, mendicare erubeſco. Scio quid faciã, ut cũ amotus fuero a uillicatione, recipiant me in domos ſuas. Conuocatis itaq; ſingulis debitorib⁹ dñi ſui, dicebat primo. Quantum debes dño meo? At ille dixit. Centum batos olei. Dixitq; illi. Accipe cautionẽ tuã, & ſede cito & ſcribe quinquaginta. Deinde alio dixit. Tu uero quantum debes? Qui ait centum coros tritici. Ait illi. Accipe cautionẽ tuã, & ſcribe octoginta. Et laudauit dominus uillicum iniquitatis quod prudenter feciſſet, quia filij huius ſæculi prudentiores filijs lucis in generatione ſua ſunt. Et ego uobis dico. Facite uobis amicos de mammona

τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵνα ὅταν ἐκλίπη-
τε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς.
Ο πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστός
ἐστιν, καὶ ὁ ἐν ὀλίγῳ ἄδικος, καὶ ἐν πολ-
λῷ ἄδικός ἐστιν. εἰ οὖν ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμω-
νᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν
πιστεύσει; καὶ εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐ-
γένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς ὑμῖν δώσει; οὐδεὶς οἰ-
κέτης δύναται δυσὶν κυρίοις δουλεύειν. ἢ γὰρ
τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, ἢ
ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονή-
σει. οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ.
ἤκουον δὲ ταῦτα πάντα καὶ οἱ φαρισαῖοι φι-
λάργυροι ὑπάρχοντες, ἐξεμυκτήριζον αὐτόν.
καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ὑμεῖς ἐστε οἱ δικαιοῦντες
ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. ὁ δὲ θεὸς
γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, ὅτι τὸ ἐν ἀνθρώ-
ποις ὑψηλὸν, βδέλυγμα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ
ἐστιν, ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως ἰωάννου. ἀπὸ
τότε ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ εὐαγγελίζεται, καὶ πᾶς
εἰς αὐτὴν βιάζεται, εὐκοπώτερον δέ ἐστιν τὸν
οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τοῦ νόμου
μίαν κεραίαν πεσεῖν. πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν
γυναῖκα αὐτοῦ καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει.
καὶ πᾶς ὁ ἀπολελυμένην ἀπὸ ἀνδρὸς γαμῶν,
μοιχεύει. Ανθρωπος δέ τις ἦν πλούσιος καὶ ἐν-
εδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, εὐφραινό-
μενος καθημέραν λαμπρῶς. πτωχὸς δέ τις
ἦν ὀνόματι λάζαρος, ὃς ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυ-
λῶνα αὐτοῦ ἡλκωμένος. καὶ ἐπιθυμῶν χορ-
τασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ
τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου, ἀλλὰ καὶ οἱ κύ-
νες ἐρχόμενοι ἀπέλειχον τὰ ἕλκη αὐτοῦ.
ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν καὶ ἀ-
πενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν
κόλπον ἀβραάμ. Απέθανεν δὲ καὶ ὁ πλούσι-
ος, καὶ ἐτάφη, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τοὺς
ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις ὁ-
ρᾷ τὸν ἀβραὰμ ἀπὸ μακρόθεν, καὶ λάζαρον
ἐν τοῖς

mammona iniquitatis, ut cum defeceri
tis, recipiant uos in æterna tabernacu-
la. Qui fidelis eſt in minimo, & in mul-
to fidelis eſt; & qui in puſillo iniquus
eſt, is & in multo iniquus eſt. Si ergo in
iniquo mammona fideles non fuiſtis,
quod uerum eſt, quis credet uobis? Et
ſi in alieno fideles non fuiſtis, quod ue-
ſtrum eſt quis dabit uobis? Nemo ſer-
uus poteſt duobus dominis ſeruire. Aut
enim unum odiet, & alterū diliget, aut
uni adhærebit, & alterū cōtemnet. Nō
poteſtis deo ſeruire & mammonæ. Au
diebāt autē hæc omnia & phariſæi qui
erant auari, deridebant illum. Et ait il-
lis. Vos eſtis qui iuſtificatis uoſipſos
coram hominibus, deus aūt nouit cor-
da ueſtra. Quia quod hoībus excelſū
eſt, abominatio eſt ante deum. Lex &
prophetæ uſq; ad Ioannem, ab eo tem
pore regnum dei euangelizatur, & qui-
uis in illud uim facit. Facilius eſt autem
cœlum & terram præterire, q̄ de lege
unū apicem cadere. Omnis qui dimit-
tit uxorem ſuam, & alteram ducit, mœ
chatur, & qui dimiſſā a uiro ducit, mœ-
chatur. Homo quidam erat diues, qui
induebatur purpura & byſſo, & epula-
batur quotidie ſplendide. Erat aūt qui-
dam mendicus nomine Lazarus, qui
iacebat ad ianuam eius hulceroſus,
cupiens ſaturari de micis quæ cade-
bant de mēſa diuitis. Sed & canes ueni
ebant, & lingebāt ulcera eius. Factū eſt
aūt ut moreret̄ mēdicus, & deportaret̄
ab angelis in ſinū Abrahæ. Mortuus eſt
autē & diues, ac ſepultus eſt, & in infer-
no ſublatis oculis ſuis, cum eſſet in tor-
mentis, uidet Abrahā a lōge & Lazarū
in ſinu

ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς φωνήσας εἶπεν. Πατὴρ ἀβραάμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατι, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶσσάν μου, ὅτι ὀδυνῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ. Εἶπεν δὲ ἀβραάμ. Τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά, νῦν δὲ ὧδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι, καὶ ἐπὶ πᾶσιν τούτοις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς, μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ὑμᾶς διαπερῶσιν. Εἶπεν δέ, ἐρωτῶ οὖν σε πάτερ, ἵνα πέμψῃς αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου. ἔχω γὰρ πέντε ἀδελφούς, ὅπως διαμαρτύρηται αὐτοῖς, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς βασάνου. Λέγει αὐτῷ ἀβραάμ. ἔχουσιν μωσέα καὶ τοὺς προφήτας, ἀκουσάτωσαν αὐτῶν. Ὁ δὲ εἶπεν. Οὐχὶ πάτερ ἀβραάμ, ἀλλ' ἐάν τις ἀπὸ νεκρῶν πορευθῇ πρὸς αὐτούς, μετανοήσουσιν. Εἶπεν δὲ αὐτῷ. Εἰ μωσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, πεισθήσονται.

Εἶπεν δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς. ἀνένδεκτόν ἐστιν, μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἔρχεται, λυσιτελεῖ αὐτῷ εἰ μύλος ὀνικὸς περίκειται περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔρριπται εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων. Προσέχετε ἑαυτοῖς. ἐὰν δὲ ἁμάρτῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἐπιτίμησον αὐτῷ, καὶ ἐὰν μετανοήσῃ, ἄφες αὐτῷ. καὶ ἐὰν ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἁμάρτῃ εἰς σέ, καὶ ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἐπιστρέψῃ, ἐπί σε λέγων, μετανοῶ, ἀφήσεις αὐτῷ. καὶ εἶπον οἱ ἀπόστολοι τῷ κυρίῳ. Πρόσθες ἡμῖν πίστιν. Εἶπεν δὲ ὁ κύριος. Εἰ ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ, ἐκριζώθητι καὶ φυτεύθητι ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ὑπήκουσεν ἂν ὑμῖν. τίς δὲ ἐξ ὑμῶν δοῦλον ἔχων

ἀροτριῶν

in ſinu eius, & ipſe clamans dixit. Pater Abraham miſerere mei, & mitte Lazarum ut intinguat extremũ digiti ſui in aquã, ut refrigeret linguã meam, quia crucior in hac flãma. Dixit autẽ Abraham. Fili, recordare, quod recepiſti bona tua in uita tua, & Lazarus ſimiliter mala. Nunc aũt hic conſolatur, tu uero cruciaris. Et in his omnibus inter nos & uos hiatus magnꝰ firmatꝰ eſt, ut hi qui uolũt hinc tranſire ad uos nõ poſſint, neq; inde huc tranſmeare. Et ait. Rogo ergo te pater, ut mittas eũ in domum patris mei. Habeo enim quinq; fratres, ut teſtet' illis ne & ipſi ueniant in hunc locũ tormẽtoꝝ. Ait illi Abraham. Habent Moſen & ꝓphetas, audiant illos. At ille dixit. Nõ pater Abrahã, ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait aũt illi. Si Moſen & ꝓphetas nõ audiunt, neq; ſi quis ex mortuis reſurrexerit credent.

Et ait ad diſcipulos. Impoſſibile eſt XVIII
ut non ueniant ſcandala. Væ autem illi per quem ueniunt. Expedit illi ſi mola aſinaria ponatur circa collũ eius, & ꝓiectus fuerit in mare, q̃ ut ſcandalizet unum de puſillis ueſtris. Attendite uobis. Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & ſi pœnitentiam egerit dimitte illi. Et ſi ſepties in die peccauerit in te, & ſepties in die conuerſus fuerit ad te dicẽs. Pœnitet me, dimittes illi. Et dixerũt apoſtoli dño. Adauge nobis fidem. Dixit autẽ dominus. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis dixiſſetis huic arbori moro, eradicare & tranſplantare in mare, & obediſſet uobis. Quis autem ueſtrum habens ſeruum,

arantem

ἀροτριῶντα ἢ ποιμαίνοντα, ὃς εἰσελθόντι ἐκ
τοῦ ἀγροῦ ἐρεῖ εὐθέως παρελθὼν ἀνάπεσαι, ἀλ
λ᾽ οὐχὶ ἐρεῖ αὐτῷ. ἑτοίμασον τί δειπνήσω
καὶ περιζωσάμενος διακόνει μοι ἕως φάγω
καὶ πίω καὶ μετὰ ταῦτα φάγεσαι καὶ πίε/
σαι σύ, μὴ χάριν ἔχει τῷ δούλῳ ἐκείνῳ, ὅτι
ἐποίησεν τὰ διαταχθέντα αὐτῷ; οὐ δοκῶ.
οὕτως καὶ ὑμεῖς, ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ
διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε, ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖ
οἵ ἐσμεν, ὅτι ὃ ὀφείλομεν ποιῆσαι πεποιή-
καμεν. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτὸν
εἰς ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτὸς διήρχετο διὰ μέ-
σου σαμαρείας καὶ γαλιλαίας. καὶ εἰσερχομέ
νου αὐτοῦ εἴς τινα κώμην ἀπήντησαν αὐτῷ
δέκα λεπροὶ ἄνδρες, οἳ ἔστησαν πόρρωθεν. καὶ
αὐτοὶ ἦραν φωνὴν λέγοντες. ΙΗΣΟΥ ἐπιστά/
τα ἐλέησον ἡμᾶς. καὶ ἰδὼν εἶπεν αὐτοῖς.
πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦ/
σιν. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτοὺς ἐκα
θαρίσθησαν. εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν ἰδών, ὅτι ἰάθη ὑπέ
στρεψεν μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζων τὸν
θεόν. καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον παρὰ τοὺς
XII πόδας αὐτοῦ εὐχαριστῶν αὐτῷ. καὶ αὐτὸς ἦν
σαμαρείτης. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. οὐ
χὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; οὐ
χ εὑρέθησαν ὑποστρέψαντες δοῦναι δόξαν τῷ
θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἀλλογενὴς οὗτος. καὶ εἶπεν αὐ-
τῷ. ἀναστὰς πορεύου, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε.
ἐπερωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν φαρισαίων πότε ἔρ
χεται ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀπεκρίθη αὐτοῖς καὶ
εἶπεν, οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ μετὰ
παρατηρήσεως. οὐ δὲ ἐροῦσιν ἰδοὺ ὧδε, ἢ ἰδοὺ
ἐκεῖ. ἰδοὺ γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἐντὸς ὑ/
μῶν ἐστιν. εἶπεν δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, ἐλεύ
σονται ἡμέραι ὅτε ἐπιθυμήσετε μίαν τῶν ἡ/
μερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῖν καὶ οὐκ ὄψε-
σθε. καὶ ἐροῦσιν ὑμῖν. ἰδοὺ ὧδε, ἰδοὺ ἐκεῖ.
μὴ ἀπέλθητε μηδὲ διώξητε, ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ
ἡ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὑπ᾽ οὐρανὸν εἰς τὴν ὑπ᾽ οὐρανὸν

λάμπει

arantem aut paſcētem qui regreſſo de
agro dicat illi ſtatim tranſi & recūbe &
nō dicit illi, para quod cœnē, & precin
ge te & miniſtra mihi donec mandu-
cem & bibam, & poſt hæc māduca &
bibe tu? Nunquid gratiā habet ſeruo
illi, quia fecit q̄ ſibi impata fuerāt? Nō
puto. Sic & uos cū feceritis omnia quæ
p̄cepta ſunt uobis dicite, ſerui inutiles
ſumus. Quod debemus facere, fecimus.
Et factū eſt dū iret Hieruſalem, & ipſe
tranſibat per mediam Samariā & Ga/
lilæam. Et cum ingrederetur quoddam
caſtellum occurrerunt ei decē uiri lepro
ſi. Qui ſteterūt a lōge, & ipſi leuauerūt
uocē dicētes. Ieſu p̄ceptor, miſerere no
ſtri. Quos ut uidit, dixit illis. Ite oſtendi
te uos ſacerdotibus. Et factum eſt dū
irent, mūdati ſunt. Vnus aūt ex illis ut
uidit quod mūdatus eſſet, regreſſus eſt
cū magna uoce glorificās deū, & p̄cidit
in faciem ad pedes eius, gratias agens
ei. Et hic erat ſamaritanus. Reſpon-
dens autem Ieſus dixit. Nonne decem
mundati ſunt? Et nouem ubi ſunt?
Non ſunt reperti rediſſe, ut darent
gloriam deo, niſi hic alienigena. Et ait
illi. Surge uade, quia fides tua te ſal-
uum fecit. Interrogatus autem a phari/
ſæis quando ueniret regnū dei, reſpon-
dit eis & dixit. Non ueniet regnum dei
cum obſeruatione, neq; dicent ecce hic
aut ecce illic. Ecce enim regnum dei in/
tra uos eſt. Et ait ad diſcipulos ſuos.
Veniēt dies quādo deſyderabitis uide
re unū dierꝫ filij hoīs & nō uidebitis. Et
dicent uobis. Ecce hic, ecce illic. Nolite
ire, neq; ſectemini. Nā ſicut fulgur coru
ſcās e regiōe ſupcœleſti ita q̄ ſub cœlo ē

P fulget

λάμπει, οὕτως ἔσαι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν
τῇ ἡμέρᾳ αὐτοῦ. πρῶτον δὲ δεῖ αὐτὸν πολλὰ
παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῆς γενε
ᾶς ταύτης. καὶ καθὼς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις
τοῦ νῶε, οὕτως ἔσαι καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ υἱοῦ
τοῦ ἀνθρώπου. ἤσθιον, ἔπινον, ἐγάμουν, καὶ ἐγα
μίζοντο, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθεν νῶε εἰς τὴν
κιβωτὸν, καὶ ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἀπώ-
λεσεν ἅπαντας. ὁμοίως καὶ ὡς ἐγένετο ἐν ταῖς
ἡμέραις λῶτ. ἤσθιον, ἔπινον, ἠγόραζον, ἐπώ
λουν, ἐφύτευον, ᾠκοδόμουν, ᾗ δὲ ἡμέρᾳ ἐξῆλ
θεν λῶτ ἀπὸ σοδόμων ἔβρεξε πῦρ καὶ θεῖον
ἀπ᾽ οὐρανοῦ, καὶ ἀπώλεσεν ἅπαντα. κατὰ
ταῦτα ἔσαι, ᾗ ἡμέρᾳ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀ-
ποκαλύπτεται. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὃς ἔσαι
ἐπὶ τοῦ δώματος, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ ἐν τῇ
οἰκίᾳ, μὴ καταβάτω ἆραι αὐτά. καὶ ὁ ἐν τῷ
ἀγρῷ ὁμοίως, μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπί-
σω. μνημονεύετε τῆς γυναικὸς λῶτ. ὃς ἐὰν
ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει
αὐτήν, καὶ ὃς ἐὰν ἀπολέσῃ αὐτήν, ζωογονήσει
αὐτήν. λέγω ὑμῖν ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἔσον-
ται δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς, ὁ εἷς παραληφθήσε-
ται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται. δύο ἔσονται
ἀλήθουσαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἡ μία παραληφθήσε-
ται, καὶ ἡ ἑτέρα ἀφεθήσεται. καὶ ἀποκρι-
θέντες λέγουσιν αὐτῷ, ποῦ κύριε; ὁ δὲ εἶ-
πεν αὐτοῖς. ὅπου τὸ σῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται
καὶ οἱ ἀετοί. ἔλεγεν δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς
πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκ-
κακεῖν, λέγων. κριτής τις ἦν ἔν τινι πόλει,
τὸν θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἄνθρωπον μὴ ἐντρε-
πόμενος. χήρα δέ τις ἦν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ καὶ ἤρ
χετο πρὸς αὐτὸν λέγουσα. ἐκδίκησόν με ἀ-
πὸ τοῦ ἀντιδίκου μου. καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἐπὶ
χρόνον. μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν ἐν ἑαυτῷ. εἰ καὶ
τὸν θεὸν οὐ φοβοῦμαι καὶ ἄνθρωπον οὐκ ἐντρέπο-
μαι, διά γε τὸ παρέχειν μοι κόπον τὴν χήραν ταύ-
την, ἐκδικήσω αὐτήν, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρχο-
μένη

fulget, ita erit filius hominis in die ſua.
Primū aūt oportet illum multa pati, &
reprobari a generatione hac. Et ſicut fa
ctum eſt in dieb⁹ Noe, ita erit & in die
bus filij hominis. Edebāt, bibebāt, uxo-
res ducebant, & dabāt ad nuptias, uſq;
in diē quo intrauit Noe in arcam, & ue
nit diluuiū & perdidit oīs. Similiter &
ſicut factū eſt in diebus Lot. Edebant
bibebant, emebant, uendebant, planta
bant, ædificabāt, quo die aūt exijt Lot
a Sodomis, pluit ignē & ſulphur de cœ
lo, & omnes perdidit. Secūdū hæc erit
quo die filius hominis reuelat̃. In il-
lo die qui fuerit in tecto & uaſa eius in
domo, ne deſcēdat tollere illa, & qui in
agro, ſimiliter non redeat retro. Memo-
res eſtote uxoris Lot. Quicūq; queſie-
rit animā ſuam ſaluā facere perdet illā.
Et quicūq; perdiderit illam, uiuificabit
eam. Dico uobis, in illa nocte erūt duo
in lecto uno, unus aſſumetur & alter re
linquetur. Duæ erunt molentes in unū
una aſſumet̃ & altera relinquet̃. Et re-
ſpondentes dicunt illi. Vbi dñe? Qui
dixit illis. Vbicūq; fuerit cadauer, illuc
congregabuntur & aquilæ.

Dicebat aūt & parabolam ad illos, XVIII
quoniam oportet ſemper orare & non
deficere, dicens. Iudex quidam erat in
quadam ciuitate, qui deū nō timebat,
& hominē nō uerebatur. Vidua aūt
quædam erat in ciuitate illa, & uenie-
bat ad eum dicens. Vindica me de ad-
uerſario meo. Et nolebat ad tempus.
Poſt hæc autem dixit intra ſe. Etſi deū
non timeo nec hominem uereor, ta-
men quia moleſta eſt mihi hæc uidua
uindicabo illam, ne in nouiſſimo ueni-
ens

μένη ὑποπιάζῃ με. εἶπεν δὲ ὁ κύριος. ἀκούσατε τί ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει. ὁ δὲ θεὸς οὐ μὴ ποιήσῃ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ τῶν βοώντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς; λέγω ὑμῖν, ὅτι ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ἐν τάχει. πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἄρα εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς. εἶπεν δὲ καὶ πρός τινας τοὺς πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅτι εἰσὶν δίκαιοι καὶ ἐξουθενοῦντας τοὺς λοιποὺς τὴν παραβολὴν ταύτην. Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι, ὁ εἷς φαρισαῖος καὶ ὁ ἕτερος τελώνης. ὁ φαρισαῖος σταθεὶς πρὸς ἑαυτὸν ταῦτα προσηύχετο. ὁ θεὸς εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὥσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων. ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοὶ, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης, νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι. καὶ ὁ τελώνης μακρόθεν ἑστὼς, οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἆραι, ἀλλ' ἔτυπτεν εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ λέγων. ὁ θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. Λέγω ὑμῖν. κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος. ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη, ἵνα αὐτῶν ἅπτηται. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ προσκαλεσάμενος αὐτὰ εἶπεν. ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά. τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὃς ἐὰν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. καὶ ἐπηρώτησέν τις ἄρχων αὐτὸν λέγων. Διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. τὰς ἐντολὰς οἶδας, μὴ μοιχεύσῃς, μὴ φονεύσῃς, μὴ κλέψῃς, μὴ ψευδομαρτυρήσῃς, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ὁ δὲ εἶπεν. ταῦτα

πάντα

ens ſugillet me. Ait autē dñs. Audite qd iudex iniqtatis dicit. De⁹ aūt nō faciet uindictā electoꝝ ſuorū clamantiū ad ſe die ac nocte, & longanimis ſup illis? Dico uobis q̄ faciet uindictā illoꝝ cito. Verumtamē filius hoīs cmu uenerit, putas iueniet fidē in terra? Dixit autem & ad quoſdā qui in ſe confidebant tanq̄ iuſti & aſpernabant̄ cæteros, parabolam iſtam. Duo homines aſcendebant in templū ut orarent, unus phariſæus & alter publicanus. Phariſæus ſtans, hæc apud ſe orabat. Deus gratias ago tibi, quia nō ſum ſicut cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri, uelut etiam hic publicanus. Ieiuno bis in ſabbato, decimas do oīum quæ poſſideo. Et publicanus a lōge ſtans nolebat nec oculos ad cœlū leuare, ſed percutiebat pectus ſuū dicēs. Deus propitius eſto mihi peccatori. Dico uobis, deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam magis q̄ ille, quia omnis qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur. Afferebant autem ad eum & infantes, ut eos tangeret. Quod cum uiderent diſcipuli increpabāt illos. Ieſus aūt ad ſe uocans illos dixit. Sinite pueros uenire ad me, & nolite uetare eos. Talium eſt eñ regnū dei. Amē dico uobis, q̄cunq; nō accepit regnū dei ſicut puer, nō itrabit in illud. Et iterrogauit eū quidā priceps dicēs. Magiſter bone, qd faciēs uitā æternā poſſidebo? Dixit autem ei Ieſus. Quid me dicis bonū? Nemo bon⁹ niſi ſolus deus. Mandata noſti. Nō occides, nō mœchaberis, non furtū facies, non falſum teſtimonium dices, honora patrē tuū & matrē tuā. Qui ait. Hæc

 omnia

πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου. ἀκού-
σας δὲ ταῦτα ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ. ἔτι
ἕν σοι λείπει, πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον.
καὶ διάδος πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν
ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι.
ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα, περίλυπος ἐγένετο,
ἦν γὰρ πλούσιος σφόδρα. ἰδὼν δὲ αὐτὸν
ὁ ΙΗΣΟΥΣ περίλυπον γενόμενον, εἶπεν.
πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσ-
ελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. εὐ-
κολώτερον γάρ ἐστιν κάμηλον διὰ τρυμα-
λιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν
βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. εἶπον δὲ οἱ ἀ-
κούσαντες. καὶ τίς δύναται σωθῆναι; ὁ δὲ εἶπεν,
τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατά ἐστιν
παρὰ τῷ θεῷ. εἶπεν δὲ ὁ πέτρος. ἰδοὺ ἡμεῖς ἀ-
φήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. ὁ δὲ
εἶπεν αὐτοῖς, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδείς
ἐστιν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ γονεῖς, ἢ ἀδελφούς. ἢ
γυναῖκα, ἢ τέκνα ἕνεκεν τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, ὃς
οὐ μὴ ἀπολάβῃ πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τού-
τῳ καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον.
παραλαβὼν δὲ τοὺς δώδεκα εἶπεν πρὸς
αὐτούς, ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα
καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ
τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου. παραδο-
θήσεται γὰρ τοῖς ἔθνεσιν, καὶ ἐμπαιχθήσεται.
καὶ ὑβρισθήσεται, καὶ ἐμπτυσθήσεται, καὶ
μαστιγώσαντες ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ τῇ
ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσεται, καὶ αὐτοὶ οὐδὲν
τούτων συνῆκαν, καὶ ἦν τὸ ῥῆμα τοῦτο κε-
κρυμμένον ἀπ' αὐτῶν καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ
λεγόμενα. Εγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν
αὐτὸν εἰς ἱεριχὼ, τυφλός τις ἐκάθητο παρὰ
τὴν ὁδὸν προσαιτῶν. ἀκούσας δὲ ὄχλου
διαπορευομένου, ἐπυνθάνετο τί εἴη τοῦτο.
ἀπήγγειλαν δὲ αὐτῷ, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ὁ ναζω-
ραῖος παρέρχεται. καὶ ἐβόησε λέγων. ΙΗΣΟΥ
υἱὲ δαβὶδ ἐλέησόν με. καὶ οἱ προάγοντες
ἐπετίμων

omnia ſeruaui a iuuentute mea. Quo
audito Ieſus, ait ei. Adhuc unū tibi de-
eſt. Omnia quæcumq; habes uende &
diſtribue pauperibus, & habebis the-
ſaurū in cœlo, & ueni ſequere me. His il-
le auditis contriſtatus eſt, quia diues
erat ualde. Videns aūt Ieſus illum tri-
ſtem factū, dixit. Q̃ difficile qui pecu-
nias habent in regnum dei intrabunt.
Facilius eſt enim camelum per foramē
acus tranſire, q̄ꝫ diuitem intrare in re-
gnum dei. Et dixerunt qui audierant.
Et qs poteſt ſaluꝰ fieri? At ille ait. Quæ
impoſſibilia ſunt apud homines, poſſi-
bilia ſunt apud deum. Ait aūt Petrus.
Ecce nos dimiſimus omnia & ſecuti ſu-
mus te. Qui dixit eis. Amē dico uobis,
nemo eſt qui reliquit domū aut paren-
tes, aut fratres, aut uxorē, aut liberos ꝑ-
pter regnum dei, qui nō recipiat multo
plura in hoc tempore, & in ſæculo futu-
ro uitam æternā. Aſſumpſit autem Ie-
ſus duodecim, & ait illis. Ecce aſcendi-
mus Hieroſolymam, & cōſummabun-
tur omnia quæ ſcripta ſunt per ꝓphe-
tas de filio hominis. Tradetur eñ gen-
tibus, & illudetur, & contumelijs afficie-
tur, & conſpuetur, & poſtq̄ꝫ flagellaue-
rint occidēt eum, & die tertia reſurget.
Et ipſi nihil horū intellexerunt. Et erat
uerbum iſtud abſconditum ab eis, &
non intelligebant quæ dicebantur. Fa-
ctum eſt autem cum appropinquaret
Hiericho, cæcus quidam ſedebat ſecus
uiam mendicans. Et cum audiret tur-
bam prætereuntem, interrogabat quid
hoc eſſet. Dixerūt aūt ei, ꝙ Ieſus naza-
renus tranſiret. Et clamauit dicens. Ieſu
fili Dauid miſerere mei. Et q præibant
increpabant

ἐπετίμων αὐτῷ, ἵνα σιωπήσῃ. αὐτὸς δὲ πολ
λῷ μᾶλλον ἔκραζεν. υἱὲ δαβὶδ ἐλέησόν με.
σταθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆ-
ναι πρὸς αὐτόν. ἐγγίσαντος δὲ αὐτοῦ ἐπη
ρώτησεν αὐτὸν λέγων. τί σοι θέλεις ποιήσω.
ὁ δὲ εἶπεν, κύριε, ἵνα ἀναβλέψω. καὶ ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ, ἀνάβλεψον, ἡ πίστις σου
σέσωκέν σε, καὶ παραχρῆμα ἀνέβλεψεν καὶ
ἠκολούθει αὐτῷ δοξάζων τὸν θεόν. καὶ πᾶς
ὁ λαὸς ἰδὼν ἔδωκεν αἶνον τῷ θεῷ. καὶ εἰσελ
θὼν διήρχετο τὴν ἱεριχῶ. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνό
ματι καλούμενος ζακχαῖος. καὶ αὐτὸς ἦν
ἀρχιτελώνης. καὶ οὗτος ἦν πλούσιος, καὶ ἐ-
ζήτει ἰδεῖν τὸν ΙΗΣΟΥΝ τίς ἐστιν. καὶ οὐκ ἠδύ
νατο ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ὅτι τῇ ἡλικίᾳ μικρὸς
ἦν, καὶ προδραμὼν ἔμπροσθεν, ἀνέβη ἐπὶ συ-
κομοραίαν, ἵνα ἴδῃ αὐτόν, ὅτι δι᾽ ἐκείνης ἤμελ
λεν διέρχεσθαι. καὶ ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπον
ἀναβλέψας ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶδεν αὐτόν, καὶ εἶπεν
πρὸς αὐτόν. ζακχαῖε σπεύσας κατάβηθι, σή
μερον γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι.
καὶ σπεύσας κατέβη καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν
χαίρων. καὶ ἰδόντες ἅπαντες διεγόγγυ
ζον λέγοντες, ὅτι παρὰ ἁμαρτωλῷ ἀν-
δρὶ εἰσῆλθεν καταλῦσαι. σταθεὶς δὲ ζακχαῖος
εἶπεν πρὸς τὸν κύριον. ἰδοὺ τὰ ἡμίση
τῶν ὑπαρχόντων μου κύριε δίδωμι τοῖς
πτωχοῖς. καὶ εἴ τινός τι ἐσυκοφάντη-
σα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν. εἶπεν δὲ
πρὸς αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι σήμερον σωτηρία
τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο. καθότι καὶ αὐ-
τὸς υἱὸς ἀβραάμ ἐστιν, ἦλθεν γὰρ ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπο
λωλός, ἀκουόντων δὲ αὐτῶν ταῦτα
προσθεὶς εἶπεν παραβολήν. διὰ τὸ ἐγγὺς
αὐτὸν εἶναι ἱερουσαλήμ, καὶ δοκεῖν αὐτούς, ὅτι παρα
χρῆμα μέλλει ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἀναφαίνε-
σθαι, εἶπεν οὖν. ἄνθρωπός τις εὐγενὴς ἐπορεύθη
εἰς χώραν μακρὰν λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν.
καὶ ὑποστρέψαι

increpabant eum ut taceret. Ipſe uero
multo magis clamabat, fili Dauid, mi-
ſerere mei. Stans aũt Ieſus iuſſit illum
adduci ad ſe. Et cum appropinquaſſet,
interrogauit illum dicẽs. Quid tibi uis
faciam? At ille dixit. Domine ut uiſum
recipiam. Et Ieſus dixit ei. Aſpice. Fides
tua te ſaluum fecit. Et confeſtim uiſum
accepit, & ſequebatur illũ, magnificans
deum. Et omnis plebs ut uidit, dedit
laudem deo.

Et ingreſſus perãbulabat Hiericho. XIX
Et ecce uir nomĩe Zacchæꝰ, & hic prin-
ceps erat publicanorum, & ipſe diues.
Et quærebat uidere Ieſum quis eſſet, &
non poterat præ turba, quia ſtatura pu
ſillus erat. Et præcurrens aſcendit in ar-
borem ſycomorum ut uideret eũ nam
illac erat tranſiturus. Et cũ ueniſſet ad
locum, ſuſpiciens Ieſus uidit illum, & di
xit ad eum. Zacchæe feſtinans deſcen
de, quia hodie ĩ domo tua oportet me
manere. Et feſtinans deſcendit, & exce
pit illum gaudens. Et cum uiderent om
nes murmurabant dicẽtes, ꝙ ad homi-
nem peccatorẽ diuertiſſet. Stans autẽ
Zacchæꝰ dixit ad Ieſum. Ecce dimidiũ
bonorum meorum do paupibus, & ſi
quid aliquẽ defraudaui, reddo quadru
plum. Ait Ieſus ad eum. hodie ſalus
domui huic facta eſt, eo ꝙ & ipſe filius
ſit Abrahæ. Venit enim filius hominis
quærere & ſaluũ facere quod perierat.
Hæc illis audientibus adijciẽs dixit pa-
rabolam, eo ꝙ eſſet prope Hieruſalem,
Et quia exiſtimabant ꝙ confeſtim re-
gnum dei manifeſtaretur. Dixit ergo
Homo quidam nobilis abijt in regio-
nem lõginquã ut acciperet ſibi regnũ.

 & reuerti

καὶ ὑποστρέψαι, καλέσας δὲ δέκα δούλους ἑαυτοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτοὺς, πραγματεύσασθε ἕως ἔρχομαι. οἱ δὲ πολῖται αὐτοῦ ἐμίσουν αὐτὸν. καὶ ἀπέστειλαν πρεσβείαν ὀπίσω αὐτοῦ λέγοντες. οὐ θέλομεν τοῦτον βασιλεῦσαι ἐφ᾽ ἡμᾶς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐπανελθεῖν αὐτὸν λαβόντα τὴν βασιλείαν, καὶ εἶπεν φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους τούτους οἷς ἔδωκεν τὸ ἀργύριον, ἵνα γνῷ, τίς, τί διεπραγματεύσατο. παρεγένετο δὲ ὁ πρῶτος λέγων. κύριε ἡ μνᾶς σου προσειργάσατο δέκα μνᾶς. καὶ εἶπεν αὐτῷ, εὖ ἀγαθὲ δοῦλε, ὅτι ἐν ἐλαχίστῳ πιστὸς ἐγένου, ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων. καὶ ἦλθεν ὁ δεύτερος λέγων. κύριε ἡ μνᾶς σου ἐποίησεν πέντε μνᾶς, εἶπεν δὲ καὶ τούτῳ. καὶ σὺ γίνου ἐπάνω πέντε πόλεων. καὶ ἕτερος ἦλθεν λέγων κύριε, ἰδοὺ ἡ μνᾶς σου ἣν εἶχον ἀποκειμένην ἐν σουδαρίῳ, ἐφοβούμην γάρ σε, ὅτι ἄνθρωπος αὐστηρὸς εἶ αἴρεις ὃ οὐκ ἔθηκας, καὶ θερίζεις ὃ οὐκ ἔσπειρας. λέγει αὐτῷ. ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε πονηρὲ δοῦλε, ᾔδεις, ὅτι ἐγὼ ἄνθρωπος αὐστηρός εἰμι αἴρων ὃ οὐκ ἔθηκα καὶ θερίζων ὃ οὐκ ἔσπειρα, καὶ διὰ τί οὐκ ἔδωκας τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τὴν τράπεζαν καὶ ἐγὼ ἐλθὼν σὺν τόκῳ ἂν ἔπραξα αὐτό, καὶ τοῖς παρεστῶσιν εἶπεν, ἄρατε ἀπ᾽ αὐτοῦ τὴν μνᾶν, καὶ δότε τῷ τὰς δέκα μνᾶς ἔχοντι. καὶ εἶπον αὐτῷ, κύριε ἔχει δέκα μνᾶς. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται, ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ᾽ αὐτοῦ, πλὴν τοὺς ἐχθρούς μου ἐκείνους, τοὺς μὴ θελήσαντάς με βασιλεῦσαι ἐπ᾽ αὐτοὺς ἀγάγετε ὧδε, καὶ κατασφάξατε ἔμπροσθέν μου, καὶ εἰπὼν ταῦτα, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν ἀναβαίνων εἰς ἱερουσόλυμα.

καὶ ἐγένετο ὡς ἤγγισεν εἰς βηθφαγὴν καὶ βηθαμίαν πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰπών. ὑπάγετε εἰς τὴν κατέ

ν αντι

& reuerti. Vocatis autem decem ſeruis ſuis, dedit eis decẽ minas, & ait ad illos, Negociamini dum uenio. Ciues autẽ eius oderant eum, & miſerunt legationem poſt illũ dicentes. Nolumus hunc regnare ſuper nos. Et factũ eſt ut rediret accepto regno, & iuſſit uocari illos ſeruos ad ſe quibus dedit pecuniam, ut ſciret quantũ quiſq; negociatus eſſet. Venit aũt prim⁹ dicẽs. Domine, mina tua decem minas acquiſiuit. Et ait illi. Euge bone ſerue, quia in modico fuiſti fidelis, eris poteſtatẽ habens ſuper decem ciuitates. Et alter uenit dicens. Dñe mina tua fecit quinq; minas, & huic ait. Et tu eſto ſuper quinq; ciuitates. Et alter uenit dicẽs. Dñe, ecce mina tua quã habui repoſitam in ſudario, timui enĩ te, quia homo auſterus es, tollis quod nõ poſuiſti, & metis qđ non ſeminaſti. Dixit ei. De ore tuo te iudicabo ſerue nequã. Sciebas ꝙ ego homo auſterus ſum, tollens quod nõ poſui, & metens quod non ſeminaui. Et quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, & ego ueniens, cũ uſuris utiq; exegiſſem illud? Et aſtantibus dixit. Auferte ab illo minam, & date illi ꝗ decẽ minas habet. Et dixerunt ei. Domine, habet decem minas. Dico enim uobis, qđ omni habenti dabitur, ab eo aũt qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Veꝝtñ inimicos meos illos ꝗ noluerũt me regnare ſup ſe adducite huc, & interficite ante me. Et his dictis, ꝓcedebat aſcendẽs Hieroſolymã. Et factũ eſt cũ apꝓpinqſſet ad Bethphage & Bethaniã, iuxta mõtẽ qui uocat̃ oliueti, miſit duos diſcipulos ſuos dicẽs. Ite in caſtellum quod

μὰντι κώμην. ἐν ᾗ εἰσπορευόμενοι εὑρή-
σετε πῶλον δεδεμένον ἐφ᾽ ὃν οὐδεὶς πώ
ποτε ἀνθρώπων ἐκάθισεν, λύσαντες αὐ/
τὸν ἀγάγετε. καὶ ἐάν τις ὑμᾶς ἐρωτᾷ
διὰ τί λύετε, οὕτως ἐρεῖτε αὐτῷ, ὅτι ὁ κύ
ριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει. ἀπελθόντες δὲ
οἱ ἀπεσταλμένοι εὗρον καθὼς εἶπεν αὐ/
τοῖς. λυόντων δὲ αὐτῶν τὸν πῶλον, εἶ/
πον οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς αὐτούς. τί
λύετε τὸν πῶλον; οἱ δὲ εἶπον, ὁ κύ-
ριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει, καὶ ἤγαγον αὐ
τὸν πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. καὶ ἐπιρρίψαν-
τες ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐπὶ τὸν πῶλον,
ἐπεβίβασαν τὸν ΙΗΣΟΥΝ. πορευο/
μένου δὲ αὐτοῦ ὑπεστρώννυον τὰ ἱμά-
τια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ. ἐγγίζοντος δὲ
αὐτοῦ ἤδη πρὸς τῇ καταβάσει τοῦ ὄρους
τῶν ἐλαιῶν, ἤρξαντο ἅπαν τὸ πλῆθος
τῶν μαθητῶν χαίροντες αἰνεῖν τὸν θε/
ὸν φωνῇ μεγάλῃ περὶ πασῶν ὧν εἶδον
δυνάμεων λέγοντες. εὐλογημένος ὁ ἐρ
χόμενος βασιλεὺς ἐν ὀνόματι κυρίου.
εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις.
καί τινες τῶν φαρισαίων ἀπὸ τοῦ
ὄχλου εἶπον πρὸς αὐτόν. διδάσκαλε,
ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σου. καὶ ἀ-
ποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς. λέγω ὑμῖν, ὅ-
τι ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν οἱ λίθοι κεκρά/
ξονται. καὶ ὡς ἤγγισεν ἰδὼν τὴν πό-
λιν, ἔκλαυσεν ἐπ᾽ αὐτῇ λέγων, ὅτι εἰ ἔ-
γνως καὶ σύ. καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύ
τῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου, νῦν δὲ ἐκρύβη
ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου. ὅτι ἥξουσιν ἡμέραι
ἐπὶ σέ. καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σου,
χάρακά σοι. καὶ περικυκλώσουσίν σε, καὶ
συνέξουσίν σε πάντοθεν, καὶ ἐδαφιοῦσίν
σε, καὶ τὰ τέκνα σου ἐν σοί. καὶ οὐκ ἀφήσου/
σιν ἐν σοὶ λίθον ἐπὶ λίθον, ἀνθ᾽ ὧν οὐκ ἔγνως τὸν
καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου. καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν
ἤρξατο.

lum quod contra uos eſt. In quod in/
troeuntes, inuenietis pullum aſinæ al/
ligatum, cui nemo unq; hominum in/
ſedit, ſoluite illũ & adducite. Et ſi quis
uos interrogauerit, quare ſoluitis, ſic
dicetis ei, quia dominus operam eius
deſyderat. Abierunt autem qui miſſi
erant, & inuenerunt ſicut dixit illis ſtan
tem pullum. Soluentibus autem illis
pullum, dixerunt domini eius ad illos.
Quid ſoluitis pullum? At illi dixerunt,
Quia dominus eius operam deſyde-
rat. Et duxerunt illum ad Ieſum. Et
iniectis ueſtimentis ſuis ſuper pullũ,
impoſuerunt Ieſum. Eunte autem illo
ſubſternebant ueſtimenta ſua in uia.
Et cum appropinquaret iam ad de/
ſcenſum montis olitueti, cœperunt om-
nis multitudo diſcipulorum, gauden/
tes laudare deum uoce magna ſuper
omnibus quas uiderant uirtutibus di/
centes. Benedictus qui uenit rex in no
mine dñi, pax in cœlo, & gloria in altiſ-
ſimis. Et quidam phariſæoꝝ de turbis
dixerunt ad illũ. Magiſter increpa diſci
pulos tuos. Quibꝰ ipſe ait. Dico uobis.
qđ ſi hi tacuerint, mox lapides clama
bunt. Et ut appropinquauit, uidens ci-
uitatem fleuit ſuper illam dicens. Quia
ſi cognouiſſes & tu. Et quidem in hac
die tua quæ ad pacem tibi, nunc autem
abſcõdita ſunt ab oculis tuis. Quia ue-
nient dies in te, & circumdabunt te ini/
mici tui uallo, & cingent te, & coan-
guſtabunt te undiq;, & ſolo æqua-
bunt te, & filios tuos qui in te ſunt.
Et non relinquent in te lapidem ſuper
lapidem, eo ꝙ non cognoueris tempus
uiſitationis tuæ. Et ingreſſus in tẽplum

ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας ἐν αὐ-
τῷ καὶ ἀγοράζοντας, λέγων αὐτοῖς. γέγρα-
πται, ὅτι ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς ἐστιν.
ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃστῶν.
καὶ ἦν διδάσκων τὸ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱε-
ρῷ. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐζήτουν
αὐτὸν ἀπολέσαι, καὶ οἱ πρῶτοι τοῦ λαοῦ,
καὶ οὐχ εὕρισκον τὸ τί ποιήσωσιν. ὁ λαὸς
γὰρ ἅπας ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων.

καὶ ἐγένετο, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων,
διδάσκοντος αὐτοῦ τὸν λαὸν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ
εὐαγγελιζομένου, ἐπέστησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ
γραμματεῖς σὺν τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ εἶπον
πρὸς αὐτὸν λέγοντες. εἰπὲ ἡμῖν ἐν ποίᾳ ἐξ-
ουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; ἢ τίς ἐστιν ὁ δούς σοι τὴν
ἐξουσίαν ταύτην; ἀποκριθεὶς δὲ εἶπεν πρὸς
αὐτούς. ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα λόγον καὶ
εἴπατέ μοι, τὸ βάπτισμα ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ
ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; οἱ δὲ συνελογίσαντο πρὸς
ἑαυτοὺς λέγοντες, ὅτι ἐὰν εἴπωμεν ἐξ οὐρα-
νοῦ, ἐρεῖ, διὰ τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; ἐὰν
δὲ εἴπωμεν ἐξ ἀνθρώπων, πᾶς ὁ λαὸς κα-
ταλιθάσει ἡμᾶς. πεπεισμένος γάρ ἐστιν ἰω-
άννην προφήτην εἶναι, καὶ ἀπεκρίθησαν μὴ
εἰδέναι πόθεν. καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτοῖς.
οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦ-
τα ποιῶ. ἤρξατο δὲ πρὸς τὸν λαὸν, λέγειν
τὴν παραβολὴν ταύτην. ἄνθρωπός τις ἐφύ-
τευσεν ἀμπελῶνα καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γε-
ωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν χρόνους ἱκανούς. καὶ
ἐν καιρῷ ἀπέστειλεν πρὸς τοὺς γεωργοὺς
δοῦλον, ἵνα ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελῶ-
νος δῶσιν αὐτῷ. οἱ δὲ γεωργοὶ δείραντες αὐ-
τὸν, ἐξαπέστειλαν κενόν, καὶ προσέθετο ἔτι
πέμψαι ἕτερον δοῦλον. οἱ δὲ κἀκεῖνον δεί-
ραντες καὶ ἀτιμάσαντες, ἐξαπέστειλαν κε-
νόν. καὶ προσέθετο πέμψαι τρίτον, οἱ δὲ
καὶ τοῦτον τραυματίσαντες, ἐξέβαλον. εἶ-
πεν δὲ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος. τί ποιήσω,
πέμψω

cœpit eijcere uendentes in illo & emen-
tes, dicens illis. Scriptum eſt, quia do-
mus mea domus orationis eſt. Vos au
tem feciſtis illam ſpeluncam latronũ.
Et erat docens cottidie in templo. Prin
cipes autem ſacerdotum, & ſcribæ, &
primores plebis quærebant illum per-
dere, & non inueniebant quid face-
rent. Omnis enim populus ſuſpenſus
erat audiens illum.

Et factum eſt in una dierum docen XX
te illo populũ in tẽplo & euangelizan-
te, conuenerunt principes ſacerdotum,
& ſcribæ cum ſenioribus, & aiunt ad il-
lum dicẽtes. Dic nobis in qua poteſta-
te hæc facis? Aut quis eſt qui dedit tibi
hanc poteſtatẽ, Rñdẽs aũt Ieſus dixit
ad illos. Interrogabo uos & ego unum
uerbũ. Rñdete & mihi. Baptiſmũ Io-
annis de cœlo erat, an ex hominibus?
At illi cogitabant intra ſe dicẽtes. Quia
ſi dixerimus de cœlo, dicet, Quare ergo
nõ crediditis illi? Si aũt dixerimus ex
hominibus, plebs uniuerſa lapidabit
nos. Certi ſunt enim Ioannem prophe
tam eſſe. Et reſponderunt ſe neſcire un-
de eſſet. Et Ieſus ait illis. Neq; ego dico
uobis in qua poteſtate hæc facio. Cœ-
pit aũt dicere ad plebẽ parabolã hanc,
Homo quidã plãtauit uineã & locauit
eã colonis, & ipſe peregre fuit multis tẽ
poribus. Et in tpe illo miſit ad cultores
ſeruum, ut de fructu uineæ darent illi.
Qui cæſũ dimiſerunt eũ inanem. Et ad
didit etiã alterũ ſeruũ mittere, Illi aũt
hũc quoq; cædẽtes, & afficiẽtes cõtume
lia, dimiſerũt inanem. Et addidit mitte
re tertiũ, qui & illum uulnerantes eiece
runt. Dixit aũt dñs uineæ, Quid faciã?
Mittam

πέμψω τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητὸν, ἴσως τοῦ
τον ἰδόντες ἐντραπήσονται. ἰδόντες δὲ αὐ/
τὸν οἱ γεωργοὶ διελογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς
λέγοντες, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε
ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, ἵνα ἡμῶν γένηται ἡ
κληρονομία. καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω
τοῦ ἀμπελῶνος ἀπέκτειναν. τί οὖν ποιήσει
ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος; ἐλεύσεται καὶ ἀπο
λέσει τοὺς γεωργοὺς τούτους, καὶ δώσει τὸν
ἀμπελῶνα ἄλλοις. ἀκούσαντες δὲ εἶπον. μὴ
γένοιτο. ὁ δὲ ἐμβλέψας αὐτοῖς, εἶπεν. τί οὖν
ἐστιν τὸ γεγραμμένον τοῦτο. λίθον ὃν ἀπεδοκίμα
σαν οἱ οἰκοδομοῦντες οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν
γωνίας, πᾶς ὁ πεσὼν ἐπ᾽ ἐκεῖνον τὸν λίθον συνθλα
σθήσεται, ἐφ᾽ ὃν δ᾽ ἂν πέσῃ λικμήσει αὐτόν. καὶ ἐζή
τησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐπιβαλεῖν
ἐπ᾽ αὐτὸν τὰς χεῖρας ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, καὶ ἐφοβήθη
σαν τὸν λαόν. ἔγνωσαν γὰρ, ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν
παραβολὴν ταύτην εἶπεν. καὶ παρατηρήσαντες, ἀ/
πέστειλαν ἐγκαθέτους ὑποκρινομένους ἑαυτοὺς
δικαίους εἶναι, ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ λόγου εἰς
τὸ παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ
ἡγεμόνος. καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες. δι/
δάσκαλε, οἴδαμεν, ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσ-
κεις, καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἀλη-
θείας τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ διδάσκεις, ἔξεστιν ἡμῖν καί
σαρι φόρον δοῦναι ἢ οὔ; κατανοήσας δὲ αὐτῶν
τὴν πανουργίαν, εἶπεν πρὸς αὐτούς. τί με πει
ράζετε; ἐπιδείξατέ μοι δηνάριον, τίνος ἔ/
χει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; ἀποκριθέντες
εἶπον, καίσαρος. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. ἀπό
δοτε τοίνυν τὰ καίσαρος καίσαρι, καὶ
τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἐπι/
λαβέσθαι αὐτοῦ ῥήματος ἐναντίον τοῦ λαοῦ. καὶ
θαυμάσαντες ἐπὶ τῇ ἀποκρίσει αὐτοῦ, ἐσίγησαν.
προσελθόντες δέ τινες τῶν σαδδουκαίων οἱ
ἀντιλέγοντες ἀνάστασιν μὴ εἶναι, ἐπηρώτη
σαν αὐτὸν λέγοντες. διδάσκαλε. μωσῆς ἔγρα
ψεν ἡμῖν, ἐάν τινος ἀδελφὸς ἀποθάνῃ ἔχων
γυναῖκα

Mittã filiũ meũ dilectũ, forſitã cũ hũc
uiderint uerebũt̃. Quẽ cũ uidiſſent co
loni, cogitauerunt intra ſe dicẽtes. Hic ẽ
hæres, uenite occidamus illũ, ut noſtra
fiat hæreditas, & eiectũ illũ extra uineã
occiderunt. Quid ergo faciet illis dñs ui
neæ? Veniet & perdet colonos iſtos &
dabit uineã alijs. Quo audito dixerunt
Abſit. Ille autem intuitus eos ait.
Quid eſt ergo hoc quod ſcriptum eſt,
lapidem quem reprobauerunt ædificã
tes hic factus eſt in caput anguli? Om-
nis qui ceciderit ſuper illum lapidẽ con
quaſſabitur, ſuper quem aũt ceciderit,
cõminuet illum. Et quærebant princi-
pes ſacerdotũ & ſcribæ inijcere in illũ
manus, illa hora, & timuerunt populũ.
Cognouerũt enim quod ad ſe dixerat
ſimilitudinem hanc. Et obſeruantes mi
ſerunt inſidiatores qui ſe iuſtos ſimula
rent, ut caperent eum in ſermone, & tra
derent illũ principatui & poteſtati p̃ſi-
dis. Et interrogauerũt eũ dicentes. Ma
giſter, ſcimus, quod recte dicis & doces
& nõ reſpicis perſonã, ſed uiã dei in ue
ritate doces. Licet nobis tributũ dare
Cæſari, an non? Intellecta aũt illorum
uerſutia dixit ad eos. Quid me tenta-
tis? Oſtendite mihi denarium. Cuius
habet imaginem & inſcriptionem? Re
ſpondentes dixerunt. Cæſaris. Et ait il-
lis, Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæ
ſari, & quæ ſunt dei deo. Et non potue
runt uerbum eius reprehendere coram
plebe, & mirati in reſponſo eius tacue-
runt. Acceſſerũt aũt qdã ſadducæorũ, q
negãt eſſe reſurrectionẽ, & interrogaue
rũt eũ dicẽtes. Magiſter, Moſes ſcripſit
nobis, ſi frater alicuius mortuus fuerit hñs
uxorem

ἀναβλέψας δὲ εἶδεν τοὺς βάλλοντας τὰ δῶ-
ρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους. εἶ-
δεν δέ τινα καὶ χήραν πενιχρὰν βάλλουσαν ἐ-
κεῖ δύο λεπτά. καὶ εἶπεν. ἀληθῶς λέγω ὑμῖν,
ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔ-
βαλεν. ἅπαντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περισσεύοντος
αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ θεοῦ. αὕτη δὲ ἐκ τοῦ
ὑστερήματος αὐτῆς, ἅπαντα τὸν βίον, ὃν εἶχεν
ἔβαλεν. καί τινων λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ,
ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασιν κεκόσμηται,
εἶπεν, ταῦτα ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέ-
ραι ἐν αἷς οὐκ ἀφεθήσεται λίθος ἐπὶ λίθῳ
ὃς οὐ καταλυθήσεται. ἐπηρώτησαν δὲ αὐτὸν
λέγοντες. διδάσκαλε, πότε οὖν ταῦτα ἔ-
σται; καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν μέλλῃ ταῦτα
γίνεσθαι, ὁ δὲ εἶπεν. βλέπετε μὴ πλα-
νηθῆτε. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ
ὀνόματί μου λέγοντες, ὅτι ἐγώ εἰμι. καὶ ὁ και-
ρὸς ἤγγικεν. μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.
ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους καὶ ἀκαταστα-
σίας, μὴ πτοηθῆτε. δεῖ γὰρ ταῦτα γενέσθαι
πρῶτον, ἀλλ᾽ οὐκ εὐθέως τὸ τέλος. τό-
τε ἔλεγεν αὐτοῖς, ἐγερθήσεται ἔθνος ἐπὶ
ἔθνος καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, σεισμοί
τε μεγάλοι κατὰ τόπους, καὶ λιμοί, καὶ
λοιμοὶ ἔσονται, φόβητρά τε καὶ σημεῖα
ἀπ᾽ οὐρανοῦ μεγάλα ἔσται. πρὸ δὲ τούτων
πάντων. ἐπιβαλοῦσιν ἐφ᾽ ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐ-
τῶν, καὶ διώξουσιν παραδιδόντες εἰς συναγωγὰς καὶ
φυλακὰς ἀγομένους ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγε-
μόνας, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου. ἀποβή-
σεται δὲ ὑμῖν εἰς μαρτύριον, θέσθε οὖν εἰς
τὰς καρδίας ὑμῶν, μὴ προμελετᾶν ἀπο-
λογηθῆναι. ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν στόμα καὶ
σοφίαν, ᾗ οὐ δυνήσονται ἀντειπεῖν, οὐδὲ
ἀντιστῆναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν. πα-
ραδοθήσεσθε δὲ καὶ ὑπὸ γονέων καὶ ἀδελ-
φῶν καὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ θανατώ-
σουσιν ἐξ ὑμῶν. καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων

διὰ τὸ ὄνομά

Reſpiciens aũt uidit eos qui mitte- XXI
bãt munera ſua in gazophylaciũ diui
tes. Vidit aũt & quandã uiduam pau-
perculã mittẽtẽ illo æra minuta duo.
Et dixit. Vere dico uobis, quod uidua
hæc pauper pluſq̃ omnes miſit. Nam
oẽs hi ex eo qđ ipſis exuberat miſerũt
in munera dei, hæc autem ex penuria
ſua omnem uíctum quem habuit mi-
ſit. Et quibuſdã dicentibus de tẽplo, ꝙ
pulchris lapidibus & donis ornatum
eſſet, dixit. Hæc quæ uidetis, uenient di
es in quibus non relinquetur lapis ſu-
per lapidem qui nõ deſtruatur. Interro
gauerunt aũt illum dicẽtes. Præceptor
qñ hæc erũt, & qđ ſignũ cũ hæc fieri in
cipiẽt? Qui dixit. Videte, ne ſeducami-
ni. Multi enim uenient in nomine meo
dicẽtes, ego ſum, & tẽpus appropinq̃-
uit. Nolite ire poſt eos. Cũ aũt audieri
tis bella & ſeditiões, nolite terreri. opor
tet enim primũ hæc fieri, ſed nõdũ ſta
tim finis. Tunc dicebat illis. Surget gẽs
contra gentem & regnum aduerſus re-
gnum, & terremotus magni erunt per
loca, & fames, & peſtilentiæ, terroreſq̃,
& ſigna de cœlo magna erũt. Sed ante
hæc omnia iniĳcient uobis manus ſuas,
& perſequentur tradẽtes in ſynagogas
& carceres, trahentes ad reges & præ-
ſides propter nomen meum. Cõtinget
aũt uobis ĩ teſtimoniũ. Ponite ergo in
cordibus ueſtris non ꝓmeditari quẽad-
modũ reſpõdeatis. Ego enim dabo uo
bis os & ſapiẽtiã, cui nõ poterũt reſiſte
re neq; cõtradicere oẽs q aduerſabũtur
uobis. Trademini aũt etiã a parẽtibꝰ &
fratribus & cognatis & amicis, & morte
afficient ex uobis. Et eritis odio oĩbus

propter

διὰ τὸ ὄνομά μου. καὶ θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται, ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. ὅταν δὲ ἴδητε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν ἱερουσαλήμ, τότε γνῶτε, ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. τότε οἱ ἐν τῇ ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ οἱ ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκχωρείτωσαν, καὶ οἱ ἐν ταῖς χώραις, μὴ εἰσερχέσθωσαν εἰς αὐτήν, ὅτι ἡμέραι ἐκδικήσεως αὐταί εἰσιν, τοῦ πλησθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα. οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. ἔσται γὰρ ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὀργὴ ἐν τῷ λαῷ τούτῳ. καὶ πεσοῦνται στόματι μαχαίρας, καὶ αἰχμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἱερουσαλὴμ ἔσται πατουμένη ὑπὸ ἐθνῶν ἄχρι πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν. καὶ ἔσται σημεῖα ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συνοχὴ ἐθνῶν, ἐν ἀπορίᾳ ἠχούσης θαλάσσης καὶ σάλου, ἀποψυχόντων ἀνθρώπων, ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ. αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν. διότι ἐγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν, καὶ εἶπεν παραβολὴν αὐτοῖς. ἴδετε τὴν συκῆν καὶ πάντα τὰ δένδρα, ὅταν προβάλωσιν ἤδη, βλέποντες ἀφ᾽ ἑαυτῶν, γινώσκετε ὅτι ἤδη ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν. οὕτως καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε ταῦτα γινόμενα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα γένηται. ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς, μή ποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς. καὶ αἰφνίδιος ἐφ᾽ ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ὡς παγὶς γὰρ

propter nomen meũ. Et capillus de capite ueſtro non perit. In patientia ueſtra poſſidete animas ueſtras. Cũ aũt uideritis circũdari ab exercitibus Hieruſalem, tũc ſcitote quod appropinquauit deſolatio eius. Tunc qui in Iudæa ſunt fugiãt ad montes, & qui in medio eius diſcedant, & qui in regionibus, nõ intrent in eã, quia dies ultionis hi ſunt, ut impleantur omnia quæ ſcripta ſunt. Væ autẽ pregnantibus & lactantibus in illis diebus. Erit eñ preſſura magna ſuper terram, & ira in populo hoc. Et cadent ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Et Hieruſalem calcabitur a gentibus donec impleantur tempora nationum. Et erũt ſigna in ſole & luna & ſtellis, & in terris preſſura gẽtiũ in deſpatione, reſonãte mari & fluctu, areſcentibus hominibus p̄ timore & expectatione eoꝝ q̄ ſuꝑueniẽt orbi terrarũ. Nã uirtutes cœloꝝ mouebũt. Et tũc uidebunt filiũ hominis ueniẽtem in nube cum poteſtate & maieſtate magna. His autem fieri incipientibus, ſuſpicite & leuate capita ueſtra, qm̃ appꝑinquat redemptio ueſtra. Et dixit illis ſimilitudinem. Videte ficum & omnes arbores cum producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quod prope eſt æſtas. Ita & uos cum uideritis hæc fieri, ſcitote quod prope eſt regnum dei. Amen dico uobis, non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Cœlum & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt. Attendite autem uobis, ne forte grauentur corda ueſtra in crapula & ebrietate & curis huius uitæ, & ſubitus uobis ingruat dies illa. Tanq̄ la-

queus

γὴς γὰρ ἐπελεύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς κα-
θημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. ἀγρυ
πνεῖτε οὖν ἐν παντὶ καιρῷ δεόμενοι, ἵνα κα
ταξιωθῆτε ἐκφυγεῖν ταῦτα πάντα τὰ μέλλον
τα γίνεσθαι, καὶ σταθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀν
θρώπου. ἦν δὲ τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ἱερῷ διδά-
σκων, τὰς δὲ νύκτας ἐξερχόμενος ηὐλίζετο
εἰς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἐλαιῶν. καὶ πᾶς
ὁ λαὸς ὤρθριζε πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ἀκού-
ειν αὐτοῦ. Ἤγγιζεν δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων
λεγομένη πάσχα. καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ
οἱ γραμματεῖς τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτόν. ἐφο-
βοῦντο γὰρ τὸν λαόν. εἰσῆλθεν δὲ σατανᾶς
εἰς ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον ἰσκαριώτην,
ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα. καὶ ἀπελ-
θὼν συνελάλησεν τοῖς ἀρχιερεῦσιν καὶ στρα-
τηγοῖς, τὸ πῶς αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς, καὶ ἐχά
ρησαν, καὶ συνέθεντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι,
καὶ ἐξωμολόγησεν καὶ ἐζήτει εὐκαιρίαν τοῦ πα
ραδοῦναι αὐτὸν αὐτοῖς, ἄτερ ὄχλου. Ἦλθεν
δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ
πάσχα, καὶ ἀπέστειλεν πέτρον καὶ ἰωάννην
εἰπών. πορευθέντες ἑτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πά
σχα, ἵνα φάγωμεν. οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. ποῦ θέ-
λεις ἑτοιμάσωμεν; ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. ἰδοὺ
εἰσελθόντων ὑμῶν εἰς τὴν πόλιν, συναντή-
σει ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστά
ζων. ἀκολουθήσατε αὐτῷ εἰς τὴν οἰκίαν, οὗ
εἰσπορεύεται, καὶ ἐρεῖτε τῷ οἰκοδεσπότῃ τῆς
οἰκίας. λέγει σοι ὁ διδάσκαλος, ποῦ ἐστιν
τὸ κατάλυμα ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μα-
θητῶν μου φάγω; κἀκεῖνος ὑμῖν δείξει ἀνώ
γεον μέγα ἐστρωμένον, ἐκεῖ ἑτοιμάσατε.
Ἀπελθόντες δέ, εὗρον καθὼς εἰρήκει αὐτοῖς,
καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα. καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ
ὥρα, ἀνέπεσεν, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν
αὐτῷ. καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς. ἐπιθυμίᾳ ἐπε
θύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ᾽ ὑμῶν
πρὸ τοῦ με παθεῖν. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐκ

queus enim ſuperueniet in omnes qui
ſedent ſuper faciem omnis terræ. Vigi-
late itaq; omni tempore orantes, ut di-
gni habeamini fugere iſta omnia quæ
futura ſunt, & ſtare ante filiū hominis.
Erat aūt diebus docens in templo, no-
ctibus uero exiens morabatur in mon
te q̄ uocat' oliueti. Et oīs pp̄ł'us diluculo
ueniebat ad eū ut in tēplo audiret eū.
Appropinquabat autē dies feſtus XXII
azymorū quæ dicitur paſca. Et quære-
bant principes ſacerdotū & ſcribæ quo
modo Ieſum interficerent, timebāt ue-
ro plebem. Intrauit aūt ſatanas in Iu-
dam q̄ cognominabat' Iſcariotes, qui
erat unus e numero duodecim, & abijt
& locutus eſt cū principibus ſacerdotū
& magiſtratibus, quēadmodū illū tra-
deret eis. Et gauiſi ſunt, & pacti ſunt pe
cuniā illi dare. Et ſpopondit. Et q̄rebat
oportunitatem, ut traderet illū illis ſine
turba. Venit aūt dies azymoꝝ, in q̄ ne
ceſſe erat imolari paſca. Et miſit Petrū
& Ioannē dicens. Euntes parate nobis
paſca, ut manducemus. At illi dixerunt
ei. Vbi uis paremus? Et dixit ad eos, Ec
ce introeuntibus uobis in ciuitatem oc
curret uobis homo quidā amphoram
aquæ portans, ſeqmini eū in domū in
quā intrat, & dicetis patrifamilias do-
mus. Dicit tibi magiſter. Vbi eſt diuer
ſoriū ubi paſca cū diſcipulis meis man-
ducē? Et ipſe oñdet uobis cenaculū ma
gnū ſtratum, ibi parate. Euntes aūt in-
uenerūt ſicut dixit illis, & parauerūt pa
ſca. Et cū facta eēt hora diſcubuit. & du
odecim apl'i cū eo. Et ait illis. Deſyde-
rio deſyderaui hoc paſca mādu care uo
biſcū anq̄ patiar. Dico eñ uobis poſt

ἔτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ ἕως ὅτου πληρω-
θῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ. καὶ δεξάμενος
ποτήριον, εὐχαριστήσας εἶπεν. λάβετε τοῦ-
το, καὶ διαμερίσατε εἰς ἑαυτούς. λέγω γὰρ ὑμῖν,
ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπὸ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμ-
πέλου, ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἔλθῃ.
καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας, ἔκλασεν καὶ
ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων. τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά
μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, τοῦτο ποιεῖτε
εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὡσαύτως καὶ τὸ πο-
τήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι λέγων: τοῦτο τὸ
ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου
τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον. πλὴν ἰδοὺ ἡ
χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς
τραπέζης. καὶ ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πορεύ-
εται κατὰ τὸ ὡρισμένον. πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώ-
πῳ ἐκείνῳ δι' οὗ παραδίδοται. καὶ αὐτοὶ ἤρ-
ξαντο συζητεῖν πρὸς ἑαυτούς, τό, τίς ἄρα εἴη ἐξ
αὐτῶν, ὁ τοῦτο μέλλων πράσσειν. ἐγένετο δὲ
καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς, τό, τίς αὐτῶν δο-
κεῖ εἶναι μείζων. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς: οἱ βασι-
λεῖς τῶν ἐθνῶν, κυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ
ἐξουσιάζοντες αὐτῶν, εὐεργέται καλοῦν-
ται. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ μείζων ἐν
ὑμῖν, γενέσθω ὡς ὁ νεώτερος, καὶ ὁ ἡγού-
μενος ὡς ὁ διακονῶν. τίς γὰρ μείζων ὁ ἀνα-
κείμενος ἢ ὁ διακονῶν; οὐχὶ ὁ ἀνακείμε-
νος; ἐγὼ δέ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ὁ δια-
κονῶν. ὑμεῖς δέ ἐστε, οἱ διαμεμενηκότες
μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου. κἀγὼ δια-
τίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ
μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τρα-
πέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ καθίσησθε ἐπὶ
θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσρα-
ήλ. εἶπεν δὲ ὁ κύριος. Σίμων σίμων, ἰδοὺ ὁ σα-
τανᾶς ἐξῃτήσατο ὑμᾶς, τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν
σῖτον. ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλεί-
πῃ ἡ πίστις σου. καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, στή-
ριξον τοὺς ἀδελφούς σου. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. κύριε
μετὰ σοῦ

hac nõ manducabo ultra ex illo donec
impleatur in regno dei. Et accepto ca
lice gratias egit & dixit. Accipite hunc
& diuidite inter uos. Dico enim uobis,
ꝙ non bibam de fructu uitis, donec re
gnum dei ueniat. Et accepto pane cum
gratias egiſſet fregit & dedit eis dicens.
Hoc eſt corpus meũ, quod pro uobis
datur. Hoc facite in meam cõmemora-
tionem. Similiter & calicem poſtq̃ ce-
nauit dicens. Hic calix, nouum teſta-
mentum in ſanguine meo, qui pro uo-
bis effunditur. Verũtamen ecce manus
tradentis me, mecũ eſt in menſa. Et fili
us quidem hominis ſecũdũ quod defi
nitum eſt, uadit. Verũtamen uæ homi
ni illi per quẽ traditur. Et ipſi cœperũt
quærere inter ſe, qs eſſet ex eis qui hoc
facturus eſſet. Facta eſt aũt & cõtẽtio
inter eos, quis eorum uideretur eſſe ma
ior. Dixit autem eis. Reges gentiũ do-
minantur eis, & qui poteſtatẽ habent
ſuper eas benefici uocantur. Vos autẽ
non ſic. Sed qui maior eſt in uobis, fiat
ſicut iunior, & qui princeps eſt, ſicut mi
niſtrator. Nam uter maior eſt qui accũ
bit, an qui miniſtrat? Nonne qui accũ
bit? At ego in medio ueſtrũ ſum ſicut
qui miniſtrat. Vos aũt eſtis qui permã
ſiſtis mecũ in tẽtationibus meis. Et ego
diſpono uobis ſicut diſpoſuit mihi pa-
ter meus regnũ, ut edatis & bibatis ſup
menſam meã in regno meo, & ſedeatis
ſuper thronos, iudicantes duodecim tri
bus Iſrael. Ait aũt dñs. Simon Simon
ecce ſatanas expetiuit uos, ut cribraret
ſicut triticũ. Ego aũt rogaui ꝓ te, ut nõ
deficiat fides tua. Et tu aliqñ conuerſus
cõfirma frẽs tuos. At ille dixit ei. Dñe,
tecum

μετὰ σοῦ ἕτοιμός εἰμι καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς
θάνατον πορεύεσθαι. ὁ δὲ εἶπεν. λέγω σοι πέ
τρε, οὐ μὴ φωνήσει σήμερον ἀλέκτωρ, πρὶν ἢ
τρὶς ἀπαρνήσῃ μὴ εἰδέναι με. καὶ εἶπεν αὐ
τοῖς. ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ
πήρας καὶ ὑποδημάτων, μή τινος ὑστερήσα/
τε; οἱ δὲ εἶπον, οὐθενός. εἶπεν οὖν αὐτοῖς.
ἀλλὰ νῦν, ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, ὁμοίως
καὶ πήραν, καὶ ὁ μὴ ἔχων, πωλησάτω ἱμάτιον
αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν. λέγω γὰρ ὑμῖν,
ὅτι ἔτι τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆ/
ναι ἐν ἐμοί, τό, καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. καὶ
γὰρ τὰ περὶ ἐμοῦ, τέλος ἔχει. οἱ δὲ εἶπεν. κύ/
ριε, ἰδοὺ μάχαιραι ὧδε δύο. ὁ δὲ εἶπεν αὐ/
τοῖς. ἱκανόν ἐστιν. καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη κα/
τὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. ἠκολού/
θησαν δὲ αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταὶ. γενόμενος
δὲ ἐπὶ τοῦ τόπου, εἶπεν αὐτοῖς. προσεύχεσθε,
μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. καὶ αὐτὸς ἀπεσπά
σθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολήν. καὶ θεὶς τὰ
γόνατα προσηύχετο λέγων. πάτερ, εἰ βούλει, πα
ρενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ, πλὴν
μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω. ὤφθη
δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐ-
τόν. καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ἐκτενέστερον
προσηύχετο. ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμ
βοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν,
καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τῆς προσευχῆς, ἐλθὼν πρὸς τοὺς
μαθητὰς αὐτοῦ, εὗρεν αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ
τῆς λύπης, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. τί καθεύδετε; ἀνα/
στάντες προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πει
ρασμόν. ἔτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ ὄχλος
καὶ ὁ λεγόμενος ἰούδας εἷς τῶν δώδεκα προ
ήρχετο αὐτῶν, καὶ ἤγγισεν τῷ ΙΗΣΟΥ φιλῆ-
σαι αὐτόν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ. ἰούδα,
φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδί/
δως; ἰδόντες δὲ οἱ περὶ αὐτὸν τὸ ἐσόμενον,
εἶπον αὐτῷ. κύριε, εἰ πατάξομεν ἐν μα/
χαίρᾳ; καὶ ἐπάταξεν εἷς τις ἐξ αὐτῶν τὸν
δοῦλον

tecum paratus ſum & in carcerem & in
mortē ire. At ille dixit. Dico tibi Petre,
nō cantabit hodie gallus, donec ter ab/
neges te noſſe me. Et dixit eis. Quādo
miſi uos ſine ſacculo & pera & calcia-
mentis, num quid defuit uobis? At illi
dixerūt. Nihil. Dixit ergo eis. Sed nūc
q̄ habet ſacculū tollat, ſimiliter & perā.
Et q̄ nō habet, uēdat tunicā ſuā & emat
gladiū. Dico eñ uobis, qm̄ adhuc hoc
quod ſcriptū eſt oportet impleri in me
& cū iniquis deputat⁹ eſt. Etenim ea q̄
ſunt de me, finē habēt. At illi dixerunt.
Dn̄e, ecce duo gladij hic. At ille dixit
eis. Satis eſt. Et egreſſus ibat ſecūdū cō
ſuetudinē in montē oliua⁊. Secuti ſunt
aūt illū & diſcipuli. Et cū ꝑueniſſet ad
locū, dixit illis. Orate, ne intretis in ten/
tationē. Et ipſe auulſus eſt ab eis quan
tum iactus eſt lapidis, & poſitis genib⁹
orabat dicens. Pater, ſi uis, transfer cali/
cem iſtū a me. Verūtamen nō mea uo-
luntas, ſed tua fiat. Apparuit aūt illi an
gelus de cœlo cōfortans eū. Et fact⁹ in
agonia prolixius orabat. Et factus eſt
ſudor ei⁹ ſicut guttæ ſanguinis decurrē
tis in terrā. Et cū ſurrexiſſet ab oratiōe
& ueniſſet ad diſcipulos ſuos, reperit
eos dormiētes præ triſticia. Et ait illis.
Quid dormitis? Surgite & orate, ne in
tretis in tētationē. Adhuc aūt eo loquē
te ecce turba, & q̄ uocabat' Iudas unus
de duodecim antecedebat eos, & ap-
propinquauit Ieſu, ut oſcularetur eum.
Ieſus autem dixit illi. Iuda, oſculo fili/
um hominis tradis? Videntes autē hi
qui circa ipſum erant quod futurum
erat, dixerūt ei. Domine, percutiemus
ne in gladio? Et percuſſit unus ex illis

ſeruum

δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ οὖς
τὸ δεξιόν. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν, ἐᾶ/
τε ἕως τούτου. καὶ ἁψάμενος τοῦ ὠτίου αὐ/
τοῦ, ἰάσατο αὐτόν. εἶπεν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ πρὸς
τοὺς παραγενομένους ἐπ᾽ αὐτὸν ἀρχιερεῖς καὶ
στρατηγοὺς τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτέρους, ὡς ἐπὶ
λῃστὴν ἐξεληλύθατε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύ/
λων, καθ᾽ ἡμέραν ὄντος μου μεθ᾽ ὑμῶν ἐν τῷ
ἱερῷ, οὐκ ἐξετείνατε τὰς χεῖρας ἐπ᾽ ἐμέ, ἀλλ᾽
αὕτη ὑμῶν ἐστὶν ἡ ὥρα, καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ
σκότους. Συλλαβόντες δὲ αὐτὸν ἤγαγον, καὶ
εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχιερέ/
ως. ὁ δὲ πέτρος ἠκολούθει μακρόθεν. ἁψάν/
των δὲ πῦρ ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς, καὶ συγκα/
θισάντων αὐτῶν, ἐκάθητο ὁ πέτρος ἐν μέ/
σῳ αὐτῶν. ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν παιδίσκη τὶς κα
θήμενον πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἀτενίσασα αὐτῷ
εἶπεν. καὶ οὗτος σὺν αὐτῷ ἦν. ὁ δὲ ἠρνήσα/
το αὐτὸν λέγων. γύναι οὐκ οἶδα αὐτόν. καὶ
μετὰ βραχὺ ἕτερος ἰδὼν αὐτόν, ἔφη. καὶ
σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ. ὁ δὲ πέτρος εἶπεν. ἄνθρω/
πε, οὐκ εἰμί. καὶ διαστάσης ὡσεὶ ὥρας μιᾶς,
ἄλλος τὶς διϊσχυρίζετο λέγων. ἐπ᾽ ἀληθείας,
καὶ οὗτος μετ᾽ αὐτοῦ ἦν, καὶ γὰρ γαλιλαῖ/
ός ἐστιν. εἶπεν δὲ ὁ πέτρος. ἄνθρωπε, οὐκ οἶ/
δα ὃ λέγεις. καὶ παραχρῆμα ἔτι λαλοῦντος
αὐτοῦ, ἐφώνησεν ἀλέκτωρ. καὶ στραφεὶς ὁ κύ/
ριος ἐνέβλεψεν τῷ πέτρῳ. καὶ ὑπεμνήσθη ὁ
πέτρος τοῦ λόγου τοῦ κυρίου, ὡς εἶπεν αὐτῷ,
ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀπαρνήσῃ με/
τρίς. καὶ ἐξελθὼν ἔξω ὁ πέτρος ἔκλαυσεν πι
κρῶς. Καὶ οἱ ἄνδρες οἱ συνέχοντες τὸν ΙΗΣΟΥΝ
ἐνέπαιζον αὐτῷ δέροντες, καὶ περικαλύψαντες
αὐτόν, ἔτυπτον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπηρώ/
των αὐτὸν λέγοντες. Προφήτευσον, τίς ἐστιν
ὁ παίσας σε. καὶ ἕτερα πολλὰ βλασφημοῦν/
τες ἔλεγον εἰς αὐτόν. καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέ/
ρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ ἀρχιε
ρεῖς καὶ γραμματεῖς, καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν
εἰς τὸ συνέδριον

ſeruum principis ſacerdotũ,& amputa
uit auriculam eius dextrã. Reſpondẽs
aũt Ieſus ait. Sinite uſq; huc. Et cum te/
tigiſſet auriculam eius, ſanauit eum. Di
xit autem Ieſus ad eos qui uenerãt ad
ſe principes ſacerdotũ & magiſtratus
templi & ſeniores. Quaſi ad latronem
exiſtis cum gladijs & fuſtibus, cum co-
tidie uobiſcum fuerim in templo, non
extẽdiſtis man⁹ in me. Sed hæc eſt ho
ra illa ueſtra, & poteſtas tenebrarũ. Cõ
ꝓhenſum aũt eũ, duxerũt & induxerũt
in domũ principis ſacerdotum, Petrus
uero ſequebat᷑ eum a lõge. Accẽſo aũt
igne in medio atrij, & circumſedẽtibus
illis, erat Petrus in medio eorum. Quẽ
cum uidiſſet ancilla quædã ſedentem
ad lumen, & fixis in illum oculis dixit.
Et hic cũ illo erat. At ille abnegauit eũ,
dicens. Mulier, non noui illum. Et poſt
puſillum alius uidens eum dixit. Et tu
de illis es. Petrus uero ait. Homo non
ſum. Et interuallo facto fere horæ uni⁹
alius quidã affirmabat dicens. Vere &
hic cũ illo erat, nam & Galilæus eſt. Et
ait Petrus, Homo, neſcio quid dicis. Et
continuo adhuc illo loquente cantauit
gallus. Et cõuerſus dñs aſpexit Petrum
Et recordatus eſt Petrus uerbi dñi quõ
dixerat, q͂a priuſq̃ gallus cantet, ter me
negabis. Et egreſſus foras Petrus fleuit
amare. Et uiri qui tenebãt illum, illude/
bant ei cædentes, & uelauerunt eum, &
percutiebant faciem eius, & interroga/
uerunt eũ dicẽtes. Prophetiza. Quis eſt
qui te percuſſit? Et alia multa blaſphe
mãtes dicebãt in eũ. Et ut factus eſt di/
es, cõuenerũt ſeniores plebis & princi/
pes ſacerdotũ & ſcribæ, & duxerũt illũ
in conciliũ

εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν, λέγοντες. εἰ σὺ εἶ ὁ
ΧΡΙΣΤΟΣ, εἰπὲ ἡμῖν. εἶπεν δὲ αὐτοῖς. ἐὰν ὑ/
μῖν εἴπω, οὐ μὴ πιστεύσητε. ἐὰν δὲ καὶ ἐρωτή-
σω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτέ μοι ἢ ἀπολύσητε. ἀπὸ
τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος
ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ. εἶπον δὲ
πάντες. σὺ οὖν εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; ὁ δὲ πρὸς αὐ/
τοὺς ἔφη. ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐγώ εἰμι. οἱ δὲ εἶ/
πον. τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτοὶ
γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ.

καὶ ἀναστὰν ἅπαν τὸ πλῆθος αὐτῶν, ἤγα
γον αὐτὸν ἐπὶ τὸν πιλάτον. ἤρξαντο δὲ κατη/
γορεῖν αὐτοῦ λέγοντες. τοῦτον εὕρομεν δια-
στρέφοντα τὸ ἔθνος, καὶ κωλύοντα καίσαρι φό
ρους διδόναι, λέγοντα ἑαυτὸν ΧΡΙΣΤΟΝ βα
σιλέα εἶναι. ὁ δὲ πιλάτος ἐπηρώτησεν αὐ-
τὸν λέγων. σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων;
ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ ἔφη. σὺ λέγεις. ὁ δὲ πι/
λάτος εἶπεν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ὄχ/
λους. οὐδὲν εὑρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ
τούτῳ. οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, ὅτι ἀνασείει τὸν
λαὸν διδάσκων καθ' ὅλης τῆς ἰουδαίας ἀρ-
ξάμενος ἀπὸ τῆς γαλιλαίας ἕως ὧδε. πιλᾶ/
τος δὲ ἀκούσας γαλιλαίαν, ἐπηρώτησεν εἰ ὁ
ἄνθρωπος γαλιλαῖός ἐστιν. καὶ ἐπιγνούς,
ὅτι ἐκ τῆς ἐξουσίας ἡρώδου ἐστὶν, ἀνέπεμψεν
αὐτὸν πρὸς ἡρώδην ὄντα καὶ αὐτὸν ἐν ἱεροσο/
λύμοις, ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις. ὁ δὲ ἡρώδης
ἰδὼν τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἐχάρη λίαν. ἦν γὰρ θέ-
λων ἐξ ἱκανοῦ ἰδεῖν αὐτὸν διὰ τὸ ἀκούειν
πολλὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἤλπιζέν τι σημεῖον
ἰδεῖν ὑπ' αὐτοῦ γινόμενον. ἐπηρώτησεν δὲ αὐ
τὸν ἐν λόγοις ἱκανοῖς. αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρί
νατο αὐτῷ. εἱστήκεισαν δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ
γραμματεῖς εὐτόνως κατηγοροῦντες αὐτοῦ.
ἐξουθενήσας δὲ αὐτὸν ὁ ἡρώδης σὺν τοῖς στρα-
τεύμασιν αὐτοῦ καὶ ἐμπαίξας, περιβαλὼν
αὐτὸν ἐσθῆτα λαμπρὰν, ἀνέπεμψεν αὐτὸν
τῷ πιλάτῳ. ἐγένοντο δὲ φίλοι, ὅτε πιλάτος
καὶ ἡρώ/

in conciliũ ſuum, dicẽtes. Si tu es Chri/
ſtus, dic nobis. Et ait illis. Si uobis dixe
ro non credetis, ſi aũt & interrogaue-
ro nõ reſpõdebitis mihi, neq; dimitte
tis. Ex hoc tpe autẽ erit filius hominis
ſedens a dextris uirtutis dei. Dixerunt
aũt omnes. Tu ergo es filius dei? Qui
ait. Vos dicitis me eſſe. At illi dixerunt.
Quid adhuc deſyderam⁹ teſtimoniũ?
Ipſi enim audiuimus de ore ipſius.

Et ſurgens omnis multitudo eorum XXIII
duxerunt illũ ad Pilatũ. Cœperunt au
tem illũ accuſare dicẽtes. Hũc dep̃hẽdi
mus ſubuertentẽ gentẽ, & prohibentẽ
tributa dare Cæſari, dicentem ſe Chri-
ſtum regem eſſe. Pilatus autem interro
gauit eum dicens. Tu es rex iudeorũ?
At ille reſpondens illi ait. Tu dicis. Ait
autẽ Pilatus ad principes ſacerdotum
& turbas. Nihil inuenio cauſæ in hoc
homine. At illi inualeſcebant dicentes.
Cõmouet populum docẽs per uniuer
ſam Iudæam exorſus a Galilæa uſq;
hũc locũ. Pilatus aũt audiens galilæã,
interrogauit nũ homo galilæ⁹ eſſet. Et
ut cognouit q̃ de Herodis poteſtate eſ
ſet remiſit eũ ad Herodẽ, q & ipſe Hie
roſolymis erat illis dieb⁹. Herodes aũt
uiſo Ieſu, gauiſus eſt ualde. Erat eñi cu-
piens ex multo tempore uidere eũ, eo
q̃ audiret multa de eo, & ſperabat ſi-
gnum aliquod uidere ab eo fieri. Inter-
rogabat aũt eum multis ſermonibus.
At ipſe nihil illi r̃ndebat. Stabant aũt
principes ſacerdotũ & ſcribæ acriter ac
cuſantes eũ. Spreuit aũt illũ Herodes
cũ exercitibus ſuis, & illuſit indutũ ue/
ſte ſplendida, & remiſit ad Pilatum. Et
facti ſunt amici Pilatus & Herodes

καὶ ἡρώδης ἐν αὐτῇ ἡμέρᾳ μετ᾽ ἀλλήλων, προ-
υπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρὸς ἑαυτούς.
πιλᾶτος δὲ συγκαλεσάμενος τοὺς ἀρχιε-
ρεῖς, καὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ τὸν λαόν, εἶπεν
πρὸς αὐτούς. προσηνέγκατέ μοι τὸν ἄνθρω-
πον τοῦτον, ὡς ἀποστρέφοντα τὸν λαόν. καὶ
ἰδοὺ ἐγὼ ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνας, οὐδὲν
εὗρον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ αἴτιον, ὧν κα-
τηγορεῖτε κατ᾽ αὐτοῦ. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἡρώδης, ἀνέ-
πεμψα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτόν, καὶ ἰδοὺ οὐδὲν
ἄξιον θανάτου ἐστὶν πεπραγμένον αὐτῷ, παι-
δεύσας οὖν αὐτόν, ἀπολύσω. ἀνάγκην δὲ
εἶχεν ἀπολύειν αὐτοῖς κατὰ ἑορτὴν ἕνα, ἀνέ-
κραξαν δὲ παμπληθεὶ λέγοντες, αἶρε τοῦ-
τον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν βαραββᾶν, ὅστις ἦν
διὰ στάσιν τινὰ γενομένην ἐν τῇ πόλει, καὶ
φόνον βεβλημένος εἰς φυλακήν. πάλιν οὖν
ὁ πιλᾶτος προσεφώνησεν θέλων ἀπολῦ-
σαι τὸν ΙΗΣΟΥΝ. οἱ δὲ ἐφώνουν λέγοντες.
σταύρωσον σταύρωσον αὐτόν. ὁ δὲ τρί-
τον εἶπεν πρὸς αὐτούς. τί γὰρ κακὸν ἐ-
ποίησεν οὗτος; οὐδὲν αἴτιον θανάτου εὗ-
ρον ἐν αὐτῷ, παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύ-
σω. οἱ δὲ ἐπέκειντο φωναῖς μεγάλαις αἰ-
τούμενοι αὐτὸν σταυρωθῆναι, καὶ κατίσχυ-
ον αἱ φωναὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων. ὁ δὲ
πιλᾶτος ἐπέκρινεν γενέσθαι τὸ αἴτημα
αὐτῶν. ἀπέλυσεν δὲ τὸν διὰ στάσιν καὶ
φόνον βεβλημένον εἰς τὴν φυλακὴν ὃν ἠ-
τοῦντο, τὸν δὲ ΙΗΣΟΥΝ παρέδωκεν τῷ
θελήματι αὐτῶν. καὶ ὡς ἀπήγαγον αὐ-
τόν, ἐπιλαβόμενοι σίμωνος τινὸς κυρη-
ναίου ἐρχομένου ἀπ᾽ ἀγροῦ ἐπέθηκαν αὐτῷ
τὸν σταυρὸν φέρειν ὄπισθεν τοῦ ΙΗΣΟΥ. ἠκο-
λούθει δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ,
καὶ γυναικῶν, αἳ καὶ ἐκόπτοντο, καὶ ἐ-
θρήνουν αὐτόν. στραφεὶς δὲ πρὸς αὐτὰς ὁ
ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. θυγατέρες ἱερουσαλὴμ μὴ
κλαίετε ἐπ᾽ ἐμέ, πλὴν ἐφ᾽ ἑαυτὰς κλαίετε
καὶ ἐπὶ

in ipſa die, nam antea inimici erant in-
ter ſe. Pilatus autem conuocatis princi-
pibus ſacerdotum & magiſtratibus, &
plebe dixit ad illos. Obtuliſtis mihi
hunc hominem, quaſi auertentē popu
lum, & ecce ego corā uobis interrogans
nullum crimen inuenio in homine iſto
ex his de quib⁹ accuſatis eū. Sed neq;
Herodes, nā remiſi uos ad illum, & ec-
ce nihil dignū morte actum eſt ei. Emē
datum ergo illum dimittā. Neceſſe au-
tem habebat dimittere eis per diem fe-
ſtum unum. Exclamauit aūt ſimul uni
uerſa turba dicens. Tolle hūc, & dimit
te nobis Barabban, qui erat propter ſe-
ditionem quandam factam in ciuitate
& homicidium miſſus in carcerem. Ite-
rum autem Pilatus locutus eſt ad eos,
uolens dimittere Ieſum. At illi clama-
bant dicentes. Crucifige crucifige eum.
Ille autem tertio dixit ad illos. Quid
enim mali fecit iſte? Nullam cauſam
mortis inuenio in eo. Corripiam ergo
illū & dimittam. At illi inſtabant uoci-
bus magnis poſtulantes ut crucifigere
tur, & inualeſcebant uoces eoꝝ, & ſum
morum ſacerdotū. Et pilatus adiudica
uit fieri petitionē eoꝝ. Dimiſit aūt illis
eum qui propter homicidiū & ſeditio-
nem miſſus fuerat in carcerē quem pe-
tebant. Ieſum uero tradidit uoluntati
eoꝝ. Et cū ducerent eū, apphenderunt
Simonē quendā Cyrenēſem uenientē
de uilla, & īpoſuerūt illi crucē ut porta-
ret poſt Ieſū. Sequebat̄ aūt illū multa
turba populi & mulieꝝ, q̄ plangebant
& lamentabant̄ eum. Cōuerſus aūt ad
illas Ieſus dixit. Filiæ Hieruſalē, nolite
flere ſuper me, ſed ſuper uoſipſas flete,
& ſuper

καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν, ὅτι ἰδοὺ ἔρχονται ἡμέραι ἐν αἷς ἐροῦσιν. μακάριαι αἱ στεῖραι καὶ κοιλίαι αἳ οὐκ ἐγέννησαν, καὶ μαστοὶ οἳ οὐκ ἐθήλασαν. τότε ἄρξονται λέγειν τοῖς ὄρεσιν, πέσετε ἐφ' ὑμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς καλύψατε ἡμᾶς, ὅτι εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται; ἤγοντο δὲ καὶ ἕτεροι δύο κακοῦργοι σὺν αὐτῷ ἀναιρεθῆναι. καὶ ὅτε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν τόπον τὸν καλούμενον κρανίον, ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτὸν καὶ τοὺς κακούργους, ὃν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ ἐξ ἀριστερῶν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἔλεγεν. πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσιν. διαμεριζόμενοι δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἔβαλλον κλῆρον. καὶ εἱστήκει ὁ λαὸς θεωρῶν. ἐξεμυκτήριζον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες σὺν αὐτοῖς λέγοντες. ἄλλους ἔσωσεν, σωσάτω ἑαυτόν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ τοῦ θεοῦ ἐκλεκτός. ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται προσερχόμενοι καὶ ὄξος προσφέροντες αὐτῷ, καὶ λέγοντες. εἰ σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων σῶσον σεαυτόν. ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφὴ γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ, γράμμασιν ἑλληνικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς, καὶ ἑβραϊκοῖς, οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων. εἷς δὲ τῶν κρεμασθέντων κακούργων ἐβλασφήμει αὐτὸν λέγων. εἰ σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἕτερος ἐπετίμα αὐτῷ λέγων. οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν θεόν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ. καὶ ἡμεῖς μὲν, δικαίως ἄξια ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν, οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξεν. καὶ ἔλεγεν τῷ ΙΗΣΟΥ. μνήσθητί μου κύριε ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα ἕκτη, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης. καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσον, καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν.

& ſuper filios ueſtros. Qm̄ ecce uenient dies in quibus dicent. Beatæ ſteriles, & uentres qui non genuerunt, & ubera q̄ nō lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite ſuper nos, & collibus operite nos. Quia ſi in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur aūt & alij duo facinoroſi cū eo, ut interficerentur. Et poſtq̄ uenerūt in locū qui uocatur Caluaria, ibi crucifixerunt eum, & facinoroſos unū a dextris alterū a ſiniſtris. Ieſus aūt dicebat. Pater, remitte illis, non eīm ſciunt quid faciunt. Diuidentes uero ueſtimēta eius miſerunt ſortes. Et ſtabat populus ſpectans, & deridebant eum principes cū eis dicentes. Alios ſaluos fecit, ſe ſaluū faciat, ſi hic eſt Chriſtus dei electus. Illudebāt aūt ei & milites accedētes, & acetū offerētes ei & dicētes. Si tu es rex iudæorꝫ, ſaluū te fac. Erat aūt & inſcriptio ſcripta ſup eū litteris græcis, & latinis, & hæbraicis, hic eſt rex Iudæorū. Vnus aūt de his q pendebant latronibus blaſphemabat eū dicens. Si tu es Chriſtus, ſaluū fac teipſum & nos. Reſpondens aūt alter increpabat eum dicens. Neq; tu times deū, qui in eadem damnatione es. Et nos quidem iuſte digna factis recipimus. Hic uero nihil mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum. Domine, memento mei cum ueneris in regnum tuum. Et dixit illi Ieſus. Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. Erat autem fere hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt, in uniuerſam terram uſq; in horam nonā. Et obſcuratus eſt ſol, & uelum templi ſciſſum eſt mediū. Et clamans uoce magna Ieſus

εἶπε. πάτερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου. καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐξέπνευσεν. ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατόνταρχος τὸ γενόμενον, ἐδόξασεν τὸν θεὸν λέγων. ὄντως ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν. καὶ πάντες οἱ συμπαραγενόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεωροῦντες τὰ γενόμενα, τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη ὑπέστρεφον. εἱστήκεισαν δὲ πάντες οἱ γνωστοὶ αὐτοῦ μακρόθεν, καὶ γυναῖκες αἱ συνακολουθήσασαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας, ὁρῶσαι ταῦτα. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι ἰωσὴφ βουλευτὴς, ὑπάρχων ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, οὗτος οὐκ ἦν συγκατατεθειμένος τῇ βουλῇ καὶ τῇ πράξει αὐτῶν, ἀπὸ ἀριμαθαίας πόλεως τῶν ἰουδαίων. ὃς καὶ προσεδέχετο καὶ αὐτὸς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, οὗτος προσελθὼν τῷ πιλάτῳ, ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ καθελὼν αὐτὸ ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν μνήματι λαξευτῷ, οὗ οὐκ ἦν, οὐδέπω οὐδεὶς κείμενος. καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευὴ, καὶ σάββατον ἐπέφωσκεν. κατακολουθήσασαι δὲ γυναῖκες αἵ τινες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς γαλιλαίας, ἐθεάσαντο τὸ μνημεῖον, καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτοῦ. ὑποστρέψασαι δὲ, ἡτοίμασαν ἀρώματα καὶ μύρα. καὶ τὸ μὲν σάββατον ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν.

τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων, ὄρθρου βαθέος ἦλθον ἐπὶ τὸ μνῆμα φέρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα, καί τινες σὺν αὐταῖς. εὗρον δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείου, καὶ εἰσελθοῦσαι οὐχ εὗρον τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτου, καὶ ἰδοὺ δύο ἄνδρες ἐπέστησαν αὐταῖς, ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις. ἐμφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν, καὶ κλινουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν, εἶπον πρὸς αὐτάς. τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἠγέρθη.

ait. Pater, in manus tuas cõmendo ſpiritum meum. Et hæc cum dixiſſet expirauit. Videns autem Centurio, quod factum fuerat, glorificauit deum dicẽs: Vere hic homo iuſtus erat. Et omnis turba eorum qui ſimul aderant ad ſpectaculum iſtud, & uidebant quæ fiebãt percutientes pectora ſua reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius a longe, & mulieres quæ ſecutæ cũ erant a Galilæa hæc uidentes. Et ecce uir nomine Ioſeph, decurio qui erat uir bonus & iuſtus, hic nõ cõſenſerat conſilio & actibꝰ eoꝝ, oriũdus ab Arimathæa ciuitate Iudæorũ, qui expectabat & ipſe regnum dei. Hic acceſſit ad Pilatum & petijt corpus Ieſu, & depoſitum inuoluit in ſindone, & poſuit illud in monumento exciſo, in quo nondũ quiſꝙ̃ poſitus fuerat. Et dies erat paraſceue & ſabbatum illuceſcebat. Subſecutæ autem mulieres quæ cum eo uenerant de Galilæa uiderunt monumentum, & quemadmodum poſitum erat corpus eiꝰ. Reuertẽtes aũt parauerũt aromata & unguenta, & ſabbato quidem quieuerunt ſecundum mandatum.

Vna autem ſabbati profundo crepu XXIIII
ſculo uenerunt ad monumentum portãtes q̃ parauerãt aromata, & nõnullæ cum illis, & inuenerunt lapidem reuolutum a monumento, & ingreſſæ non inuenerunt corpus domini Ieſu. Et factum eſt dum mente conſternatæ eſſent de iſto, ecce duo uiri ſteterunt ſecus illas in ueſtibus fulgentibus. Cum timerent autem & declinarent uultum in terram, dixerunt ad illas. Quid quæritis, uiuẽtẽ cũ mortuis? Nõ eſt hic, ſed ſurrexit

ἠγέρθη. μνήσθητε ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι
ὢν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ λέγων. ὅτι δεῖ τὸν
υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀν-
θρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ
τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥη-
μάτων αὐτοῦ, καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημεί-
ου, ἀπήγγειλαν πάντα ταῦτα τοῖς ἕνδεκα, καὶ
πᾶσιν τοῖς λοιποῖς. Ἦν δὲ ἡ μαγδαληνὴ μα-
ρία, καὶ ἰωάννα, καὶ μαρία ἰακώβου, καὶ αἱ λοι-
παὶ σὺν αὐταῖς, ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστό-
λους ταῦτα. καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν
ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν
αὐταῖς. Ὁ δὲ πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ
τὸ μνημεῖον, καὶ παρακύψας, βλέπει τὰ ὀ-
θόνια κείμενα μόνα, καὶ ἀπῆλθεν πρὸς ἑαυ-
τὸν θαυμάζων τὸ γεγονός. καὶ ἰδοὺ δύο ἐξ
αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέ-
ρᾳ εἰς κώμην ἀπέχουσαν σταδίους ἑξήκοντα
ἀπὸ ἱερουσαλήμ, ᾗ ὄνομα ἐμμαούς, καὶ αὐτοὶ
ὡμίλουν πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν
συμβεβηκότων τούτων. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὁμι-
λεῖν αὐτοὺς καὶ συζητεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς. οἱ δὲ
ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγνῶ-
ναι αὐτόν. Εἶπεν δὲ πρὸς αὐτούς. τίνες οἱ λό-
γοι οὗτοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους πε-
ριπατοῦντες, καὶ ἐστὲ σκυθρωποί; Ἀποκρι-
θεὶς δὲ εἷς, ᾧ ὄνομα κλεόπας, εἶπεν πρὸς αὐ-
τόν. Σὺ μόνος παροικεῖς ἱερουσαλήμ, καὶ
οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡ-
μέραις ταύταις; καὶ εἶπεν αὐτοῖς. Ποῖα; οἱ
δὲ εἶπον αὐτῷ. τὰ περὶ ΙΗΣΟΥ τοῦ ναζω-
ραίου, ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς
ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἐναντίον τοῦ θεοῦ, καὶ
παντὸς τοῦ λαοῦ, ὅπως τε παρέδωκαν
αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡ-
μῶν εἰς κρίμα θανάτου, καὶ ἐσταύρωσαν
αὐτόν. ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, ὅτι αὐτός ἐστιν
ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν ἰσραήλ.

ἀλλά γε

ſurrexit. Recordamini qualiter locu-
tus eſt uobis, cũ adhuc in Galilæa eſſet
dicens. Quod oportuerit filiũ hoĩs tra-
di in manus hominũ peccatorũ, & cru-
cifigi, & die tertia reſurgere. Et recorda-
tæ ſunt uerborꝝ eius, & regreſſæ a mo-
numento nunciauerũt hæc omnia illis
undecim, & cæteris omnibus. Erat autẽ
Maria magdalene & Ioanna & Maria
Iacobi. & cæteræ quæ cũ eis erant, quæ
dicebãt ad apoſtolos hæc. Et uiſa ſunt
ante illos ceu deliramentũ uerba illa-
rum, & non crediderũt illis. Petrus aũt
ſurgens cucurrit ad monumentũ, & ꝓ-
ſpiciens uidit linteamina ſola poſita,
& abijt apud ſemetipſum mirãs quod
acciderat. Et ecce duo ex illis ibãt eodẽ
die in caſtellũ quod aberat ſpatio ſta-
diorum ſexaginra ab Hieruſalem noĩe
Emaus, & ipſi cõfabulabantur inter ſe,
de his oĩbus quæ acciderãt. Et factum
eſt dũ confabularent̃ & ſecũ q̃rerent,
& ipſe Ieſus appropinquans ibat cum
illis. Cæterꝝ oculi illorum tenebantur,
ne eum agnoſcerent. Et ait ad illos.
Qui ſunt hi ſermones quos cõfertis in-
ter uos ambulantes. & eſtis triſtes? Et
reſpondens unus cui nomen Cleopas,
dixit ei. Tu ſolus peregrinus es in Hie-
ruſalem, & non cognouiſti quæ facta
ſunt in illa his diebus? Quibus ille di-
xit. Quæ? Et dixerunt. De Ieſu Naza-
reno, qui fuit uir propheta, potens in
opere & ſermone, coram deo & toto
populo. Et quomodo eum tradide-
runt ſummi Sacerdotes, & Principes
noſtri in damnationem mortis, & cru-
cifixerunt eum. Nos aũt ſperabamus,
eũ eſſe illũ qui redẽpturus eſſet Iſrael.

Et nunc

ἀλλά γε σὺν πᾶσι τούτοις τρίτην ταύτην
ἡμέραν ἄγει σήμερον ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένον/
το. Ἀλλὰ καὶ γυναῖκές τινες ἐξ ἡμῶν ἐξέστη
σαν ἡμᾶς, γενόμεναι ὀρθριαὶ ἐπὶ τὸ μνη/
μεῖον. καὶ μὴ εὑροῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἦλ/
θον λέγουσαι, καὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἑωρα
κέναι, οἳ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν. καὶ ἀπῆλθόν
τινες τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὗ/
ρον οὕτως, καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν
δὲ οὐκ εἶδον. καὶ αὐτὸς εἶπε πρὸς αὐτούς. ὦ ἀ/
νόητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ
πᾶσιν, οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται. οὐχὶ ταῦ/
τα ἔδει παθεῖν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ εἰσελθεῖν εἰς
τὴν δόξαν αὐτοῦ; καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ μωσέως
καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν
αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ ἑαυ/
τοῦ. καὶ ἤγγισαν εἰς τὴν κώμην οὗ ἐπορεύον/
το, καὶ αὐτὸς προσεποιεῖτο πορρωτέρω πορεύ
εσθαι. καὶ παρεβιάσαντο αὐτὸν λέγοντες. μεῖ
νον μεθ' ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἑσπέραν ἐστὶ, καὶ κέ/
κλικεν ἡ ἡμέρα. καὶ εἰσῆλθε τοῦ μεῖναι σὺν
αὐτοῖς, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐ
τὸν μετ' αὐτῶν λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλόγησεν
καὶ κλάσας, ἐπεδίδου αὐτοῖς. αὐτῶν δὲ δι/
ηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἐπέγνωσαν αὐ
τόν. καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν.
καὶ εἶπον πρὸς ἀλλήλους. οὐχὶ ἡ καρδία ἡ/
μῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν
ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γρα
φάς; καὶ ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ὑπέστρεψαν
εἰς ἱερουσαλήμ, καὶ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς
ἕνδεκα, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς λέγοντας, ὅτι ἠγέρ
θη ὁ κύριος ὄντως, καὶ ὤφθη σίμωνι. καὶ αὐτοὶ
ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐ
τοῖς, ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου. ταῦτα δὲ αὐτῶν
λαλούντων, αὐτὸς ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἔστη ἐν μέσῳ αὐ
τῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς, εἰρήνη ὑμῖν. πτοηθέν/
τες δὲ καὶ ἔμφοβοι γενόμενοι ἐδόκουν
πνεῦμα θεωρεῖν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς.

τί τεταρ/

Et nũc ſuper hæc omnia terti9 dies eſt
hodie, q̃ hæc facta ſunt. Sed & mulie/
res quædam ex noſtris terruerunt nos,
quæ ante lucẽ fuerunt ad monumentũ
& nõ inuento corpore eius, uenerũt di/
centes, ſe etiam uiſionem angelorũ ui/
diſſe, qui dicunt eum uiuere. Et abierũt
quidam ex noſtris ad monumentũ, &
ita inuenerunt ſicut mulieres dixerunt,
ipſum uero non inuenerunt. Et ipſe di/
xit ad eos. O ſtulti & tardi corde ad cre
dendum in omnibus quæ locuti ſunt
ꝓphetæ. Nõne hæc oportuit pati Chri
ſtum, & intrare in gloriam ſuam? Et in/
cipiens a Moſe & omnibus prophetis,
interp̄tabatur illis in omnibus ſcriptu/
ris quæ de ipſo erant. Et appropinqua
uerunt caſtello quo ibant, & ipſe p̄ſe fe/
rebat ſe lõgius ire. Et coegerunt illũ di/
cẽtes. Mane nobiſcũ, qm̃ aduesſpaſcit,
& inclinat9 ẽ dies, & ĩtrauit ut maneret
cũ illis. Et factũ eſt dũ recũberet cũ eis,
accepit panem & benedixit ac fregit, &
porrigebat illis. Et aperti ſũt oculi eoꝝ,
& cognouerunt eum, & ipſe euanuit ex
oculis eoꝝ. Et dixerunt inter ſe. Nõne
cor noſtrũ ardens erat in nobis, dũ loq̃
retur nobis in uia, & aperiret nobis ſcri
pturas? Et ſurgentes eadem hora re/
greſſi ſunt in Hieruſalem & inuenerũt
congregatos undecim, & eos qui cum
illis erant dicentes. Surrexit dominus
uere, & apparuit Simoni. Et ipſi nar/
rabant quæ geſta erant in uia, & quo/
modo cognitus fuiſſet ſibi in fractione
panis. Dum autem hæc loquuntur, ſte/
tit Ieſus in medio eorum & dixit. Pax
uobis. Cõturbati uero & conterriti, exi/
ſtimabant ſe ſpiritũ uidere. Et dixit eis

Quid

τί τεταραγμένοι ἐστὲ, καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι. ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. ἔτι δὲ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων, εἶπεν αὐτοῖς. ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε; οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου. καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν. εἶπεν δὲ αὐτοῖς, οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ μωσέως καὶ προφήταις καὶ ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ. τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ὅτι οὕτως γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ ἱερουσαλήμ. ὑμεῖς δὲ ἐστὲ μάρτυρες τούτων. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρός μου ἐφ᾽ ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. ἐξήγαγεν δὲ αὐτοὺς ἔξω ἕως εἰς βηθανίαν, καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησεν αὐτούς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτούς, διέστη ἀπ᾽ αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτὸν, ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλὴμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, καὶ ἦσαν διαπαντὸς ἐν τῷ ἱερῷ, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν θεόν. ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ.

Quid turbati eſtis, & cogitatiões aſcendunt in corda ueſtra? Videte manus meas & pedes, qa ego ipſe ſum. Palpate & uidete, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me uidetis habere. Et cum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis nō credentibus p̄ gaudio & miratibus dixit. Habetis hic aliquid, quod manducet̃? At illi obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & fauum mellis. Et accepit, & in conſpectu illorꝝ comedit. Et dixit ad eos. Hæc ſunt uerba quæ locutus ſum ad uos cū adhuc eſſem uobiſcum, quoniā neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moſi & ꝓphetis & pſalmis de me. Tunc aperuit illorum mentem, ut intelligerent ſcripturas, & dixit eis. Sic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere a mortuis tertio die, & prædicare in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes, initio facto ab Hieruſalem. Vos autem eſtis teſtes horum. Et ecce ego mitto promiſſum patris mei in uos, uos autem ſedete in ciuitate Hieruſalem, quoaduſq; induamini uirtute ex alto. Eduxit autem eos foras uſq; in Bethaniam, & eleuatis manibus ſuis benedixit eis. Et factum eſt dum benediceret illis receſſit ab eis, & ferebatur in cœlum. Et ipſi adorato eo regreſſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno, & erant ſemper in templo laudantes & benedicentes deū. Amen.

Euangelij ſecundum Lucam finis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν. ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ ἰωάννης, οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ, οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ κέκραγεν λέγων, οὗτος ἦν ὃν εἶπον ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. καὶ

EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.

In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deũ, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. In ipſo uita erat, & uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cõphenderunt. Fuit homo miſſus a deo, cui nomen erat Ioannes. Hic uenit in teſtimonium, ut teſtimonium perhiberet de lumine, ut oẽs crederent per illũ. Non erat ille lux, ſed ut teſtimonium perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat oẽm hominem uenientem in hunc mundũ. In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eũ nõ cognouit. In propria uenit, & ſui eum nõ receperũt. Quotquot aũt receperunt eũ, dedit eis poteſtatẽ filios dei fieri his qui credũt in nomine eius. Qui non ex ſanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, ſed ex deo nati ſunt. Et uerbum caro factũ eſt, & habitauit in nobis, & uidimus gloriã eius gloriã uelut unigeniti a patre, plenum gratiæ & ueritatis. Ioannes teſtimonium perhibet de ipſo, & clamauit dicẽs. Hic erat de quo dicebã, qui poſt me uenturus eſt, prior me cœpit eſſe, quia prior me erat.

ἦν. καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάν-
τες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, ὅτι
ὁ νόμος διὰ μωσέως ἐδόθη. ἡ χάρις καὶ ἡ ἀ-
λήθεια διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐγένετο. Θεὸν
οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε. ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν
εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγή-
σατο. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ ἰωάννου, ὅ-
τε ἀπέστειλαν οἱ ἰουδαῖοι ἐξ ἱεροσολύμων
ἱερεῖς καὶ λευΐτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτὸν. σὺ
τίς εἶ. καὶ ὡμολόγησεν καὶ οὐκ ἠρνήσατο.
καὶ ὡμολόγησεν, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ ΧΡΙ-
ΣΤΟΣ. καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν. τί οὖν, ἠλίας εἶ
σύ; καὶ λέγει. οὐκ εἰμί. ὁ προφήτης εἶ σύ; καὶ
ἀπεκρίθη. οὔ. εἶπον οὖν αὐτῷ. τίς εἶ, ἵνα ἀ-
πόκρισιν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς. τί λέ-
γεις περὶ σεαυτοῦ; ἔφη, ἐγὼ φωνὴ βοῶντος
ἐν ἐρήμῳ, εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶ-
πεν ἠσαΐας ὁ προφήτης. καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι
ἦσαν ἐκ τῶν φαρισαίων, καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν
καὶ εἶπον αὐτῷ. τί οὖν βαπτίζεις εἰ σὺ οὐκ εἶ
ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, οὔτε ἠλίας, οὔτε προφήτης; ἀπε-
κρίθη αὐτοῖς ὁ ἰωάννης λέγων. ἐγὼ βαπτί-
ζω ἐν ὕδατι, μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς
οὐκ οἴδατε, αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχό-
μενος, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, οὗ ἐγὼ
οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάν-
τα τοῦ ὑποδήματος. ταῦτα ἐν βηθαβαρᾷ
ἐγένετο πέραν τοῦ ἰορδάνου ὅπου ἦν ἰωάν-
νης βαπτίζων. Τῇ ἐπαύριον βλέπει
ὁ ἰωάννης τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἐρχόμενον πρὸς
αὐτὸν, καὶ λέγει. ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ
αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. οὗτός ἐ-
στιν περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον. ὀπίσω μου ἔρχεται
ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός
μου ἦν. κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν, ἀλλ᾽ ἵνα
φανερωθῇ τῷ ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον
ἐγὼ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων. καὶ ἐμαρτύ-
ρησεν ἰωάννης λέγων, ὅτι τεθέαμαι τὸ πνεῦ-
μα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔ-
μεινεν ἐπ᾽ αὐ

erat. Et de plenitudine eius nos omnes
accepimus, & gratiam pro gratia, quia
lex per Moſen data eſt, gratia & ueri-
tas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. Deum
nemo uidit unq̃. Vnigenit⁹ filius qui
eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Et hoc
eſt teſtimonium Ioannis, quando mi-
ſerunt Iudæi ab Hieroſolymis ſa-
cerdotes & leuitas, ut interrogarent
eum. Tu quis es? Et confeſſus eſt, & nõ
negauit. Et confeſſus eſt, non ſum ego
Chriſtus. Et interrogauerunt eũ. Quid
ergo? Helias es tu? Et dixit. Nõ ſum.
Propheta es tu? Et reſpondit. Nõ. Di-
xerunt ergo ei. Quis es, ut reſponſum
demus his qui miſerunt nos? Quid di-
cis de teipſo? Ait. Ego uox clamantis
in deſerto, dirigite uiam dñi, ſicut dixit
Eſaias propheta. Et qui miſſi fuerant,
erant ex phariſæis. Et interrogauerunt
eũ, & dixerunt ei. Quid ergo baptizas,
ſi tu non es Chriſtus, neq; Helias, neq;
ꝓpheta? Reſpondit eis Ioannes dicẽs,
Ego baptizo in aqua, medius autẽ ue-
ſtrum ſtetit quẽ uos neſcitis, Ipſe eſt q
poſt me uenturus eſt, qui ante me fa-
ctus eſt, cuius ego nõ ſum dignus ut ſol
uam eius corrigiam calciamẽti. Hæc in
Bethabara facta ſũt trans Iordanem,
ubi erat Ioannes baptizãs. Poſtero die
uidet Ioannes Ieſum uenientẽ ad ſe, &
ait. Ecce agnus dei, qui tollit peccatum
mundi. Hic eſt de quo dicebã. Poſt me
uenit uir qui ante me factus eſt, qa pri-
or me erat, & ego neſciebam eũ. Sed ut
manifeſtetur Iſraeli, ꝓpterea ueni ego
in aqua baptizãs. Et teſtimoniũ perhi
buit Ioannes dicẽs. Vidi ſpiritũ deſcen
dẽtem quaſi columbã de cœlo, & man-

R ſit ſuper

θαναήλ. πόθεν με γινώσκεις. ἀπεκρίθη ὁ ΙΗ/
ΣΟΥΣ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. πρὸ τοῦ σε φίλιππον
φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε. ἀπε
κρίθη ναθαναήλ, καὶ λέγει αὐτῷ. ῥαββεί, σὺ εἶ
ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραήλ.
ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι εἶ-
πόν σοι εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύ
εις, μείζω τούτων ὄψει. καὶ λέγει αὐτῷ. ἀμὴν
ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν
ἀνεῳγότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀνα
βαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν
τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, γά
μος ἐγένετο ἐν κανᾶ τῆς γαλιλαίας. καὶ
ἦν ἡ μήτηρ τοῦ ΙΗΣΟΥ ἐκεῖ. ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ
ΙΗΣΟΥΣ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γά-
μον. καὶ ὑστερήσαντος οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ
τοῦ ΙΗΣΟΥ πρὸς αὐτόν. οἶνον οὐκ ἔχουσιν.
λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, τί ἐμοὶ καὶ σοὶ γύναι,
οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου. λέγει ἡ μήτηρ αὐτοῦ
τοῖς διακόνοις, ὅτι ἂν λέγει ὑμῖν ποιήσατε.
ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὑδρίαι λίθιναι ἓξ κείμεναι κατὰ
τὸν καθαρισμὸν τῶν ἰουδαίων, χωροῦσαι ἀνὰ
μετρητὰς δύο, ἢ τρεῖς. λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ. γεμίσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος.
καὶ ἐγέμισαν αὐτὰς ἕως ἄνω, καὶ λέγει αὐ/
τοῖς. ἀντλήσατε νῦν καὶ φέρετε τῷ ἀρ-
χιτρικλίνῳ. καὶ ἤνεγκαν. ὡς δὲ ἐγεύσατο
ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημέ
νον. καὶ οὐκ ᾔδει πόθεν ἐστίν. οἱ δὲ διάκονοι
ᾔδεισαν οἱ ἠντληκότες τὸ ὕδωρ, φωνεῖ τὸν
νυμφίον ὁ ἀρχιτρίκλινος καὶ λέγει αὐτῷ.
πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον
τίθησιν καὶ ὅταν μεθυσθῶσιν, τότε τὸν ἐλά-
σω. σὺ τετήρηκας τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρ
τι. ταύτην ἐποίησεν τὴν ἀρχὴν τῶν σημεί
ων ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν κανᾶ τῆς γαλιλαίας.
καὶ ἐφανέρωσεν τὴν δόξαν αὐτοῦ. καὶ ἐ/
πίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. μετὰ τοῦ/
το κατέβη εἰς καπερναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ
αὐτοῦ

thanahel. Vnde me noſcis? Reſpondit
Ieſus, & dixit ei. Priuſq; te Philippus
uocaret cum eſſes ſub ficu uidi te. Re-
ſpondit Nathanahel, & ait. Rabbi,
tu es filius dei, tu es rex Iſrael. Reſpon/
dit Ieſus & dixit ei. Quia dixi tibi uidi
te ſub ficu credis, maiora his uidebis. Et
dicit ei. Amē amen dico uobis, poſthac
uidebitis cœlū apertum, & angelos dei
aſcendentes & deſcendentes ſuper fi-
lium hominis.
Et die tertia nuptiæ factæ ſunt in II
Chana Galilææ, & erat mater Ieſu ibi.
Vocatus eſt autem Ieſus & diſcipuli
eius ad nuptias. Et deficiente uino, di/
cit mater Ieſu ad eum. Vinum non ha
bent. Et dicit ei Ieſus. Quid mihi tecū
eſt mulier? Nondum uenit hora mea.
Dicit mater eius miniſtris. Quodcūq;
dixerit uobis facite. Erant autem ibi la
pideæ hydriæ ſex poſitæ ſecundum pu
rificationem iudæorum, capientes ſin-
gulæ metretas binas uel ternas. Dicit
ei Ieſus. Implete hydrias aqua. Et im/
pleuerunt eas uſq; ad ſummum. Et di-
cit eis Haurite nunc, & ferte architri/
clino. Et tulerunt. Vt autem guſtauit
architriclinus aquam uinū factum, &
non ſciebat unde eſſet, miniſtri autem
ſciebant qui hauſerāt aquā, uocat ſpon
ſum architriclinus, & dicit ei. Omnis
homo primum bonum uinum ponit,
& cum inebriati fuerint, tunc id quod
deterius eſt. Tu ſeruaſti bonum ui-
num uſq; huc. Hoc fecit initium ſi/
gnorum Ieſus in chana galilææ, & ma/
nifeſtauit gloriam ſuam, & credide/
runt in eum diſcipuli eius, Poſt hæc
deſcendit Capernaum ipſe & mater

αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ οἱ μαθη-
ταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡ-
μέρας. καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν ἰου-
δαίων. καὶ ἀνέβη εἰς ἱεροσόλυμα ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ. καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πω-
λοῦντας τοὺς βόας καὶ πρόβατα καὶ πε-
ριστερὰς, καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημέ-
νους. καὶ ποιήσας φραγγέλιον ἐκ σχοινί-
ων πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. τά τε
πρόβατα καὶ τοὺς βόας. καὶ τῶν κολ-
λυβιστῶν ἐξέχεε τὸ κέρμα. καὶ τὰς τρα-
πέζας ἀνέστρεψεν, καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς
πωλοῦσιν εἶπεν, ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν
καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶ-
κον ἐμπορίου. ἐμνήσθησαν δὲ οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ, ὅτι γεγραμμένον ἐστὶν, ὁ ζῆλος
τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με. ἀπεκρίθησαν
οὖν οἱ ἰουδαῖοι καὶ εἶπον αὐτῷ, τί σημεῖ-
ον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; ἀπεκρί-
θη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτοῖς. λύσατε τὸν να-
ὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτὸν
εἶπον οὖν οἱ ἰουδαῖοι, τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔ-
τεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρι-
σὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; ἐκεῖνος δὲ ἔλεγεν
περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. ὅτε οὖν
ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ, ὅτι τοῦτο ἔλεγεν, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γρα-
φῇ καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ὡς δὲ
ἦν ἐν ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πάσχα ἐν τῇ ἑορ-
τῇ πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θε-
ωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. αὐτὸς δὲ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ οὐκ ἐπίστευσεν ἑαυτὸν αὐτοῖς, διὰ
τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας, καὶ ὅτι οὐ χρείαν
εἶχεν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου.
αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκεν τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Ην δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῶν φαρισαίων νικόδη-
μος ὄνομα ἄρχων τῶν ἰουδαίων. οὗτος ἦλ-
θεν πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ νυκτὸς, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ῥαβ-
βεί, οἴδαμεν, ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐλήλυθας διδά-
σκαλος

eius & fratres eius & diſcipuli eius, & ibi
manſerunt non multis diebus. Et pro-
pe erat paſca iudæorum, & aſcendit Ie-
ſus Hieroſolymam, & inuenit in tem-
plo uendentes oues & boues & colum-
bas, & nummularios ſedentes. Et cum
feciſſet flagellum de funiculis, omnes
eiecit de templo, oues & boues, & num
mulariorum effudit æs, & menſas ſub-
uertit. Et his qui columbas uendebant
dixit. Auferte iſta hinc, & nolite face-
re domum patris mei domum merca-
tus. Recordati ſunt uero diſcipuli eius
quod ſcriptũ eſt, zelus domus tuæ co-
medit me. Reſponderunt ergo iudæi,
& dixerunt ei. Quod ſignum oſtendis
nobis, quia hæc facis? Reſpondit Ieſus
& dixit eis. Soluite templum hoc, &
in tribus diebus excitabo illud. Dixe-
runt ergo iudæi. Quadraginta & ſex
annis ædificatum eſt templum hoc, &
tu in tribus diebus excitabis illud? Ille
aũt dicebat de templo corporis ſui. Cũ
ergo reſurrexiſſet a mortuis, recordati
ſunt diſcipuli eius quod hoc dixiſſet, &
crediderũt ſcripturæ & ſermoni quem
dixerat Ieſus. Cum autem eſſet Hiero-
ſolymis in paſca in die feſto, multi cre
diderunt in nomine eius uidentes ſi-
gna eius quæ faciebat. Ipſe autem Ie-
ſus non credebat ſemetipſum eis, eo ꝙ
ipſe noſſet omnes, & quod opus non
haberet, ut quiſquã teſtimonium per-
hiberet de homine. Ipſe enim ſciebat,
quid eſſet in homine.

Erat autem homo ex phariſæis Ni- III
codemus nomine, princeps iudæorum.
Hic uenit ad Ieſum nocte, & dixit ei.
Rabbi, ſcimus quod a deo ueneris ma-
giſter

σκαλος. οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται
ποιεῖν, ἃ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ θεὸς μετ᾽ αὐτοῦ,
ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ. ἀμὴν ἀ-
μὴν λέγω σοι. ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν
οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.
λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ νικόδημος. πῶς δύ-
ναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρων ὤν; μὴ
δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ
δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι; ἀπεκρί-
θη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι. ἐὰν μή
τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ
δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.
τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστιν. καὶ
τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά
ἐστιν. μὴ θαυμάσῃς, ὅτι εἶπόν σοι, ὅτι δεῖ ὑ-
μᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεν. τὸ πνεῦμα ὅπου θέ-
λει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις,
ἀλλ᾽ οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπά-
γει. οὕτως ἐστὶν πᾶς, ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ
πνεύματος. ἀπεκρίθη νικόδημος καὶ εἶπεν
αὐτῷ. πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι. ἀπεκρί-
θη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ διδάσκα-
λος τοῦ ἰσραὴλ καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις; ἀμὴν
ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι ὃ οἴδαμεν λαλοῦμεν, καὶ
ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν
ἡμῶν, οὐ λαμβάνετε. εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑ-
μῖν, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε, πῶς ἐὰν εἴπω τὰ ἐ-
πουράνια πιστεύσετε; καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν
εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς
ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ καθὼς
μωσῆς ὕψωσεν τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψω-
θῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύ-
ων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰ-
ώνιον. οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον
ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς
ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἔχῃ
ζωὴν αἰώνιον. οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ
εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα
σωθῇ ὁ κόσμος δι᾽ αὐτοῦ. ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται.
ὁ δὲ

giſter. Nemo enim poteſt hæc ſigna fa
cere quæ tu facis, niſi fuerit deus cũ eo.
Reſpõdit Ieſus, & dixit ei. Amen amẽ
dico tibi, niſi quis renatus fuerit denuo
non poteſt uidere regnũ dei. Dicit ad
eũ Nicodemus. Quomodo poteſt ho-
mo naſci cum ſit ſenex? Nũ poteſt ho-
mo in uentrẽ matris ſuæ iterato introi-
re & renaſci? Reſpondit Ieſus. Amen
amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit
ex aqua & ſpiritu, non poteſt introi-
re in regnum dei. Quod natum eſt
ex carne, caro eſt, & quod natum eſt ex
ſpiritu, ſpiritus eſt. Nõ mireris, quod di
xi tibi, oportet uos naſci denuo. Spiri-
tus ubi uult ſpirat, & uocem eius audis
ſed neſcis unde ueniat, & quo uadat.
Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu.
Reſpõdit Nicodemus & dixit ei. Quo-
modo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ie
ſus, & dixit ei. Tu es ille magiſter Iſrael
& hæc ignoras? Amen amen dico tibi,
quod ſcimus loquimur, & quod uidi-
mus teſtamur, & teſtimonium noſtrũ
non accipitis. Si terrena dixi uobis, &
non credidiſtis, quomodo ſi dixero uo
bis cœleſtia credetis? Et nemo aſcendit
in cœlũ niſi qui deſcẽdit de cœlo, filius
hominis qui eſt in cœlo. Et ſicut Moſes
exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exal
tari oportet filiũ hominis, ut omnis q
credit in ipſo non pereat. ſed habeat ui
tam æternã. Sic enim deus dilexit mũ-
dum, ut filium ſuũ unigenitum daret,
ut omnis qui credit in eum non pereat,
ſed habeat uitam æternã. Non enĩ mi-
ſit deus filium ſuũ in mũdũ ut iudicet
mundũ, ſed ut ſaluetur mundus per ip-
ſum. Qui credit in eum, non iudicatur.

 Qui autem

ἔτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ ἕως ὅτου πληρω-
θῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ. καὶ δεξάμενος
ποτήριον, εὐχαριστήσας εἶπεν. λάβετε τοῦ-
το, καὶ διαμερίσατε εἰς ἑαυτούς. λέγω γὰρ ὑμῖν,
ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπὸ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμ-
πέλου, ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἔλθῃ.
καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας, ἔκλασεν καὶ
ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων. τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά
μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, τοῦτο ποιεῖτε
εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὡσαύτως καὶ τὸ πο-
τήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι λέγων. τοῦτο τὸ
ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου
τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον. πλὴν ἰδοὺ ἡ
χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ᾽ ἐμοῦ ἐπὶ τῆς
τραπέζης. καὶ ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πορεύ-
εται κατὰ τὸ ὡρισμένον. πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώ-
πῳ ἐκείνῳ δι᾽ οὗ παραδίδοται. καὶ αὐτοὶ ἤρ-
ξαντο συζητεῖν πρὸς ἑαυτούς, τό, τίς ἄρα εἴη ἐξ
αὐτῶν, ὁ τοῦτο μέλλων πράσσειν. ἐγένετο δὲ
καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς, τό, τίς αὐτῶν δο-
κεῖ εἶναι μείζων. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. οἱ βασι-
λεῖς τῶν ἐθνῶν, κυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ
ἐξουσιάζοντες αὐτῶν, εὐεργέται καλοῦν-
ται. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ᾽ ὁ μείζων ἐν
ὑμῖν, γενέσθω ὡς ὁ νεώτερος, καὶ ὁ ἡγού-
μενος ὡς ὁ διακονῶν. τίς γὰρ μείζων ὁ ἀνα-
κείμενος ἢ ὁ διακονῶν; οὐχὶ ὁ ἀνακείμε-
νος; ἐγὼ δέ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ὁ δια-
κονῶν, ὑμεῖς δέ ἐστε, οἱ διαμεμενηκότες
μετ᾽ ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου. κἀγὼ δια-
τίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ
μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τρα-
πέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ καθίσησθε ἐπὶ
θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ ἰσρα-
ήλ. εἶπεν δὲ ὁ κύριος. σίμων σίμων, ἰδοὺ ὁ σα-
τανᾶς ἐξῃτήσατο ὑμᾶς, τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν
σῖτον. ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλεί-
πῃ ἡ πίστις σου. καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, στή-
ριξον τοὺς ἀδελφούς σου. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ. κύριε

μετὰ σοῦ

hac nõ manducabo ultra ex illo donec
impleatur in regno dei. Et accepto ca
lice gratias egit & dixit. Accipite hunc
& diuidite inter uos. Dico enim uobis,
ꝙ non bibam de fructu uitis, donec re
gnum dei ueniat. Et accepto pane cum
gratias egiſſet fregit & dedit eis dicens.
Hoc eſt corpus meũ, quod pro uobis
datur. Hoc facite in meam cõmemora-
tionem. Similiter & calicem poſtq̃ ce-
nauit dicens. Hic calix, nouum teſta-
mentum in ſanguine meo, qui pro uo-
bis effunditur. Verũtamen ecce manus
tradentis me, mecũ eſt in menſa. Et fili
us quidem hominis ſecũdũ quod defi
nitum eſt, uadit. Verũtamen uæ homi
ni illi per quẽ traditur. Et ipſi cœperũt
quærere inter ſe, qs eſſet ex eis qui hoc
facturus eſſet. Facta eſt aũt & cõtẽtio
inter eos, quis eorum uideretur eſſe ma
ior. Dixit autem eis. Reges gentiũ do-
minantur eis, & qui poteſtatẽ habent
ſuper eas benefici uocantur. Vos autẽ
non ſic. Sed qui maior eſt in uobis, fiat
ſicut iunior, & qui princeps eſt, ſicut mi
niſtrator. Nam uter maior eſt qui accũ
bit, an qui miniſtrat? Nonne qui accũ
bit? At ego in medio ueſtrũ ſum ſicut
qui miniſtrat. Vos aũt eſtis qui permã
ſiſtis mecũ in tẽtationibus meis. Et ego
diſpono uobis ſicut diſpoſuit mihi pa-
ter meus regnũ, ut edatis & bibatis ſup
menſam meã in regno meo, & ſedeatis
ſuper thronos, iudicantes duodecim tri
bus Iſrael. Ait aũt dñs. Simon Simon
ecce ſatanas expetiuit uos, ut cribraret
ſicut triticũ. Ego aũt rogaui ꝓ te, ut nõ
deficiat fides tua. Et tu aliqñ conuerſus
cõfirma frẽs tuos. At ille dixit ei. Dñe,

tecum

μετὰ σοῦ ἕτοιμός εἰμι καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς θάνατον πορεύεσθαι. ὁ δὲ εἶπεν. λέγω σοι πέτρε, οὐ μὴ φωνήσει σήμερον ἀλέκτωρ, πρὶν ἢ τρὶς ἀπαρνήσῃ μὴ εἰδέναι με. καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ὑποδημάτων, μή τινος ὑστερήσατε; οἱ δὲ εἶπον, οὐθενός. εἶπεν οὖν αὐτοῖς. ἀλλὰ νῦν, ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, ὁμοίως καὶ πήραν, καὶ ὁ μὴ ἔχων, πωλησάτω ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἔτι τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι ἐν ἐμοί, τὸ, καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. καὶ γὰρ τὰ περὶ ἐμοῦ, τέλος ἔχει. οἱ δὲ εἶπεν. κύριε, ἰδοὺ μάχαιραι ὧδε δύο. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. ἱκανόν ἐστιν. καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταί. γενόμενος δὲ ἐπὶ τοῦ τόπου, εἶπεν αὐτοῖς. προσεύχεσθε, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. καὶ αὐτὸς ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολήν. καὶ θεὶς τὰ γόνατα προσηύχετο λέγων. πάτερ, εἰ βούλει, παρενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ, πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω. ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν. καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ἐκτενέστερον προσηύχετο. ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τῆς προσευχῆς. ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εὗρεν αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ τῆς λύπης, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. τί καθεύδετε; ἀναστάντες προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. ἔτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ ὄχλος καὶ ὁ λεγόμενος ἰούδας εἷς τῶν δώδεκα προήρχετο αὐτῶν, καὶ ἤγγισεν τῷ ΙΗΣΟΥ φιλῆσαι αὐτόν. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν αὐτῷ. ἰούδα, φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως; ἰδόντες δὲ οἱ περὶ αὐτὸν τὸ ἐσόμενον, εἶπον αὐτῷ. κύριε, εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρᾳ; καὶ ἐπάταξεν εἷς τις ἐξ αὐτῶν τὸν

δοῦλον

tecum paratus ſum & in carcerem & in mortē ire. At ille dixit. Dico tibi Petre, nō cantabit hodie gallus, donec ter abneges te noſſe me. Et dixit eis. Quādo miſi uos ſine ſacculo & pera & calciamentis, num quid defuit uobis? At illi dixerūt. Nihil. Dixit ergo eis. Sed nūc q habet ſacculū tollat, ſimiliter & perā. Et q nō habet, uēdat tunicā ſuā & emat gladiū. Dico eñ uobis, qm̄ adhuc hoc quod ſcriptū eſt oportet impleri in me & cū iniquis deputat⁹ eſt. Etenim ea q̄ ſunt de me, finē habēt. At illi dixerunt. Dñe, ecce duo gladij hic. At ille dixit eis. Satis eſt. Et egreſſus ibat ſecūdū cō ſuetudinē in montē oliuaꝝ. Secuti ſunt aūt illū & diſcipuli. Et cū peueniſſet ad locū, dixit illis. Orate, ne intretis in tentationē. Et ipſe auulſus eſt ab eis quantum iactus eſt lapidis, & poſitis genib⁹ orabat dicens. Pater, ſi uis, transfer calicem iſtū a me. Verūtamen nō mea uoluntas, ſed tua fiat. Apparuit aūt illi angelus de cœlo cōfortans eū. Et fact⁹ in agonia prolixius orabat. Et factus eſt ſudor ei⁹ ſicut guttæ ſanguinis decurrētis in terrā. Et cū ſurrexiſſet ab oratiōe & ueniſſet ad diſcipulos ſuos, reperit eos dormiētes præ triſticia. Et ait illis. Quid dormitis? Surgite & orate, ne intretis in tētationē. Adhuc aūt eo loquēte ecce turba, & q uocabat̄ Iudas unus de duodecim antecedebat eos, & appropinquauit Ieſu, ut oſcularetur eum. Ieſus autem dixit illi. Iuda, oſculo filium hominis tradis? Videntes autē hi qui circa ipſum erant quod futurum erat, dixerūt ei. Domine, percutiemus ne in gladio? Et percuſſit unus ex illis

Q 2 ſeruum

δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ οὖς
τὸ δεξιόν. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν, ἐᾶ/
τε ἕως τούτου. καὶ ἁψάμενος τοῦ ὠτίου αὐ/
τοῦ, ἰάσατο αὐτόν. εἶπεν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ πρὸς
τοὺς παραγενομένους ἐπ᾽ αὐτὸν ἀρχιερεῖς καὶ
στρατηγοὺς τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτέρους, ὡς ἐπὶ
λῃστὴν ἐξεληλύθατε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύ/
λων, καθ᾽ ἡμέραν ὄντος μου μεθ᾽ ὑμῶν ἐν τῷ
ἱερῷ, οὐκ ἐξετείνατε τὰς χεῖρας ἐπ᾽ ἐμέ, ἀλλ᾽
αὕτη ὑμῶν ἐστιν ἡ ὥρα, καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ
σκότους. Συλλαβόντες δὲ αὐτὸν ἤγαγον, καὶ
εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχιερέ/
ως. Ὁ δὲ πέτρος ἠκολούθει μακρόθεν. ἁψάν/
των δὲ πῦρ ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς, καὶ συγκα/
θισάντων αὐτῶν, ἐκάθητο ὁ πέτρος ἐν μέ/
σῳ αὐτῶν. ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν παιδίσκη τὶς κα/
θήμενον πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἀτενίσασα αὐτῷ
εἶπεν. καὶ οὗτος σὺν αὐτῷ ἦν. ὁ δὲ ἠρνήσα/
το αὐτὸν λέγων. γύναι οὐκ οἶδα αὐτόν. καὶ
μετὰ βραχὺ ἕτερος ἰδὼν αὐτόν, ἔφη. καὶ
σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ. Ὁ δὲ πέτρος εἶπεν. ἄνθρω/
πε, οὐκ εἰμί. καὶ διαστάσης ὡσεὶ ὥρας μιᾶς,
ἄλλός τις διϊσχυρίζετο λέγων. ἐπ᾽ ἀληθείας,
καὶ οὗτος μετ᾽ αὐτοῦ ἦν, καὶ γὰρ γαλιλαῖ/
ός ἐστιν. Εἶπεν δὲ ὁ πέτρος. ἄνθρωπε, οὐκ οἶ/
δα ὃ λέγεις. καὶ παραχρῆμα ἔτι λαλοῦντος
αὐτοῦ, ἐφώνησεν ἀλέκτωρ. καὶ στραφεὶς ὁ κύ/
ριος ἐνέβλεψεν τῷ πέτρῳ. καὶ ὑπεμνήσθη ὁ
πέτρος τοῦ λόγου τοῦ κυρίου, ὡς εἶπεν αὐτῷ,
ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀπαρνήσῃ με/
τρίς. Καὶ ἐξελθὼν ἔξω ὁ πέτρος ἔκλαυσεν πι/
κρῶς. Καὶ οἱ ἄνδρες οἱ συνέχοντες τὸν ΙΗΣΟΥΝ
ἐνέπαιζον αὐτῷ δέροντες, καὶ περικαλύψαντες
αὐτόν, ἔτυπτον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, καὶ ἐπηρώ/
των αὐτὸν λέγοντες. Προφήτευσον, τίς ἐστιν
ὁ παίσας σε. καὶ ἕτερα πολλὰ βλασφημοῦν/
τες ἔλεγον εἰς αὐτόν. καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέ/
ρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ ἀρχιε/
ρεῖς καὶ γραμματεῖς, καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν
εἰς τὸ συνέδριον

ſeruum principis ſacerdotū,& amputa
uit auriculam eius dextrā. Reſpondēs
aūt Ieſus ait. Sinite uſq; huc. Et cum te/
tigiſſet auriculam eius, ſanauit eum. Di
xit autem Ieſus ad eos qui uenerāt ad
ſe principes ſacerdotū & magiſtratus
templi & ſeniores. Quaſi ad latronem
exiſtis cum gladijs & fuſtibus, cum co/
tidie uobiſcum fuerim in templo, non
extēdiſtis man9 in me. Sed hæc eſt ho
ra illa ueſtra, & poteſtas tenebrarū. Cō
phenſum aūt eū, duxerūt & induxerūt
in domū principis ſacerdotum, Petrus
uero ſequebat᷑ eum a lōge. Accēſo aūt
igne in medio atrij, & circumſedētibus
illis, erat Petrus in medio eorum. Quē
cum uidiſſet ancilla quædā ſedentem
ad lumen, & fixis in illum oculis dixit.
Et hic cū illo erat. At ille abnegauit eū,
dicens. Mulier, non noui illum. Et poſt
puſillum alius uidens eum dixit. Et tu
de illis es. Petrus uero ait. Homo non
ſum. Et interuallo facto fere horæ uni9
alius quidā affirmabat dicens. Vere &
hic cū illo erat, nam & Galilæus eſt. Et
ait Petrus, Homo, neſcio quid dicis. Et
continuo adhuc illo loquente cantauit
gallus. Et cōuerſus dn̄s aſpexit Petrum
Et recordatus eſt Petrus uerbi dn̄i quō
dixerat, qa priuſq; gallus cantet, ter me
negabis. Et egreſſus foras Petrus fleuit
amare. Et uiri qui tenebāt illum, illude/
bant ei cædentes, & uelauerunt eum, &
percutiebant faciem eius, & interroga/
uerunt eū dicētes. Propheriza. Quis eſt
qui te percuſſit? Et alia multa blaſphe
mātes dicebāt in eū. Et ut factus eſt di/
es, cōuenerūt ſeniores plebis & princi/
pes ſacerdotū & ſcribæ, & duxerūt illū
in conciliū

εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν, λέγοντες. εἰ σὺ εἶ ὁ
ΧΡΙΣΤΟΣ, εἰπὲ ἡμῖν. εἶπεν δὲ αὐτοῖς. ἐὰν ὑ/
μῖν εἴπω, οὐ μὴ πιστεύσητε. ἐὰν δὲ καὶ ἐρωτή-
σω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτέ μοι ἢ ἀπολύσητε. ἀπὸ
τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος
ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ. εἶπον δὲ
πάντες. σὺ οὖν εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; ὁ δὲ πρὸς αὐ/
τοὺς ἔφη. ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐγώ εἰμι. οἱ δὲ εἶ/
πον. τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτοὶ
γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ.

καὶ ἀναστὰν ἅπαν τὸ πλῆθος αὐτῶν, ἤγα
γον αὐτὸν ἐπὶ τὸν πιλᾶτον. ἤρξαντο δὲ κατη/
γορεῖν αὐτοῦ λέγοντες. τοῦτον εὕρομεν δια-
στρέφοντα τὸ ἔθνος, καὶ κωλύοντα καίσαρι φό
ρους διδόναι, λέγοντα ἑαυτὸν ΧΡΙΣΤΟΝ βα
σιλέα εἶναι. ὁ δὲ πιλᾶτος ἐπηρώτησεν αὐ-
τὸν λέγων. σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων;
ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ ἔφη. σὺ λέγεις. ὁ δὲ πι/
λᾶτος εἶπεν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ὄχ/
λους. οὐδὲν εὑρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ
τούτῳ. οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, ὅτι ἀνασείει τὸν
λαὸν διδάσκων καθ᾽ ὅλης τῆς ἰουδαίας ἀρ-
ξάμενος ἀπὸ τῆς γαλιλαίας ἕως ὧδε. πιλᾶ/
τος δὲ ἀκούσας γαλιλαίαν, ἐπηρώτησεν εἰ ὁ
ἄνθρωπος γαλιλαῖός ἐστιν. καὶ ἐπιγνούς,
ὅτι ἐκ τῆς ἐξουσίας ἡρώδου ἐστὶν, ἀνέπεμψεν
αὐτὸν πρὸς ἡρώδην ὄντα καὶ αὐτὸν ἐν ἱεροσο/
λύμοις, ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις. ὁ δὲ ἡρώδης
ἰδὼν τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ἐχάρη λίαν. ἦν γὰρ θέ-
λων ἐξ ἱκανοῦ ἰδεῖν αὐτὸν διὰ τὸ ἀκούειν
πολλὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἤλπιζέν τι σημεῖον
ἰδεῖν ὑπ᾽ αὐτοῦ γινόμενον. ἐπηρώτησεν δὲ αὐ
τὸν ἐν λόγοις ἱκανοῖς. αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρί
νατο αὐτῷ. εἱστήκεισαν δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ
γραμματεῖς εὐτόνως κατηγοροῦντες αὐτοῦ.
ἐξουθενήσας δὲ αὐτὸν ὁ ἡρώδης σὺν τοῖς στρα-
τεύμασιν αὐτοῦ καὶ ἐμπαίξας, περιβαλὼν
αὐτὸν ἐσθῆτα λαμπρὰν, ἀνέπεμψεν αὐτὸν
τῷ πιλάτῳ. ἐγένοντο δὲ φίλοι, ὅτε πιλᾶτος
καὶ ὁ ἡρώ/

in conciliū ſuum, dicētes. Si tu es Chri/
ſtus, dic nobis. Et ait illis. Si uobis dixe
ro non credetis, ſi aūt & interrogaue-
ro nō reſpōdebitis mihi, neq; dimitte
tis. Ex hoc tpe autē erit filius hominis
ſedens a dextris uirtutis dei. Dixerunt
aūt omnes. Tu ergo es filius dei? Qui
ait. Vos dicitis me eſſe. At illi dixerunt.
Quid adhuc deſyderam⁹ teſtimoniū?
Ipſi enim audiuimus de ore ipſius.

Et ſurgens omnis multitudo eorum XXIII
duxerunt illū ad Pilatū. Cœperunt au
tem illū accuſare dicētes. Hūc dep̄hēdi
mus ſubuertentē gentē, & prohibentē
tributa dare Cæſari, dicentem ſe Chri-
ſtum regem eſſe. Pilatus autem interro
gauit eum dicens. Tu es rex iudeorū?
At ille reſpondens illi ait. Tu dicis. Ait
autē Pilatus ad principes ſacerdotum
& turbas. Nihil inuenio cauſæ in hoc
homine. At illi inualeſcebant dicentes.
Cōmouet populum docēs per uniuer
ſam Iudæam exorſus a Galilæa uſq;
hūc locū. Pilatus aūt audiens galilæā,
interrogauit nū homo galilæ⁹ eſſet. Et
ut cognouit ꝙ de Herodis poteſtate eſ
ſet remiſit eū ad Herodē, q & ipſe Hie
roſolymis erat illis dieb⁹. Herodes aūt
uiſo Ieſu, gauiſus eſt ualde. Erat eṁ cu-
piens ex multo tempore uidere eū, eo
ꝙ audiret multa de eo, & ſperabat ſi-
gnum aliquod uidere ab eo fieri. Inter-
rogabat aūt eum multis ſermonibus.
At ipſe nihil illi r̄ndebat. Stabant aūt
principes ſacerdotū & ſcribæ acriter ac
cuſantes eū. Spreuit aūt illū Herodes
cū exercitibus ſuis, & illuſit indutū ue/
ſte ſplendida, & remiſit ad Pilatum. Et
facti ſunt amici Pilatus & Herodes

 in ipſa

καὶ ἡρώδης ἐν αὐτῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων, προ-
υπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρὸς ἑαυτούς.
πιλᾶτος δὲ συγκαλεσάμενος τοὺς ἀρχιε-
ρεῖς, καὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ τὸν λαὸν, εἶπεν
πρὸς αὐτούς. προσηνέγκατέ μοι τὸν ἄνθρω-
πον τοῦτον, ὡς ἀποστρέφοντα τὸν λαόν. καὶ
ἰδοὺ ἐγὼ ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνας, οὐδὲν
εὗρον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ αἴτιον, ὧν κα-
τηγορεῖτε κατ' αὐτοῦ. ἀλλ' οὐδὲ ἡρώδης, ἀνέ-
πεμψα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν, καὶ ἰδοὺ οὐδὲν
ἄξιον θανάτου ἐστὶν πεπραγμένον αὐτῷ, παι-
δεύσας οὖν αὐτὸν, ἀπολύσω. ἀνάγκην δὲ
εἶχεν ἀπολύειν αὐτοῖς κατὰ ἑορτὴν ἕνα, ἀνέ-
κραξαν δὲ παμπληθεὶ λέγοντες, αἶρε τοῦ-
τον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν βαραββᾶν, ὅστις ἦν
διὰ στάσιν τινὰ γενομένην ἐν τῇ πόλει, καὶ
φόνον βεβλημένος εἰς φυλακήν. πάλιν οὖν
ὁ πιλᾶτος προσεφώνησεν θέλων ἀπολῦ-
σαι τὸν ΙΗΣΟΥΝ. οἱ δὲ ἐφώνουν λέγοντες.
σταύρωσον σταύρωσον αὐτόν. ὁ δὲ τρί-
τον εἶπεν πρὸς αὐτούς. τί γὰρ κακὸν ἐ-
ποίησεν οὗτος; οὐδὲν αἴτιον θανάτου εὗ-
ρον ἐν αὐτῷ, παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύ-
σω. οἱ δὲ ἐπέκειντο φωναῖς μεγάλαις αἰ-
τούμενοι αὐτὸν σταυρωθῆναι, καὶ κατίσχυ-
ον αἱ φωναὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων. ὁ δὲ
πιλᾶτος ἐπέκρινεν γενέσθαι τὸ αἴτημα
αὐτῶν. ἀπέλυσεν δὲ τὸν διὰ στάσιν καὶ
φόνον βεβλημένον εἰς τὴν φυλακὴν ὃν ἠ-
τοῦντο, τὸν δὲ ΙΗΣΟΥΝ παρέδωκεν τῷ
θελήματι αὐτῶν. καὶ ὡς ἀπήγαγον αὐ-
τὸν, ἐπιλαβόμενοι σίμωνος τινὸς κυρη-
ναίου ἐρχομένου ἀπ' ἀγροῦ ἐπέθηκαν αὐτῷ
τὸν σταυρὸν φέρειν ὄπισθεν τοῦ ΙΗΣΟΥ. ἠκο-
λούθει δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ,
καὶ γυναικῶν, αἳ καὶ ἐκόπτοντο, καὶ ἐ-
θρήνουν αὐτόν. στραφεὶς δὲ πρὸς αὐτὰς ὁ
ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. θυγατέρες ἱερουσαλὴμ μὴ
κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε

καὶ ἐπὶ

in ipſa die, nam antea inimici erant in-
ter ſe. Pilatus autem conuocatis princi-
pibus ſacerdotum & magiſtratibus, &
plebe dixit ad illos. Obtuliſtis mihi
hunc hominem, quaſi auertentẽ popu
lum, & ecce ego corã uobis interrogans
nullum crimen inuenio in homine iſto
ex his de quibꝰ accuſatis eũ. Sed neqꝫ
Herodes, nã remiſi uos ad illum, & ec-
ce nihil dignũ morte actum eſt ei. Emẽ
datum ergo illum dimittã. Neceſſe au-
tem habebat dimittere eis per diem fe-
ſtum unum. Exclamauit aũt ſimul uni
uerſa turba dicens. Tolle hũc, & dimit
te nobis Barabban, qui erat propter ſe
ditionem quandam factam in ciuitate
& homicidium miſſus in carcerem. Ite-
rum autem Pilatus locutus eſt ad eos,
uolens dimittere Ieſum. At illi clama-
bant dicentes. Crucifige crucifige eum.
Ille autem tertio dixit ad illos. Quid
enim mali fecit iſte? Nullam cauſam
mortis inuenio in eo. Corripiam ergo
illũ & dimittam. At illi inſtabant uoci-
bus magnis poſtulantes ut crucifigere
tur, & inualeſcebant uoces eoꝝ, & ſum
morum ſacerdotũ. Et pilatus adiudica
uit fieri petitionẽ eoꝝ. Dimiſit aũt illis
eum qui propter homicidiũ & ſeditio-
nem miſſus fuerat in carcerẽ quem pe-
tebant. Ieſum uero tradidit uoluntati
eoꝝ. Et cũ ducerent eũ, apphenderunt
Simonẽ quendã Cyrenẽſem uenientẽ
de uilla, & ĩpoſuerũt illi crucẽ ut porta-
ret poſt Ieſũ. Sequebatꝰ aũt illũ multa
turba populi & mulieꝝ, q̃ plangebant
& lamentabantꝰ eum. Cõuerſus aũt ad
illas Ieſus dixit. Filiæ Hieruſalẽ, nolite
flere ſuper me, ſed ſuper uoſipſas flete.

& ſuperꝫ

καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν, ὅτι ἰδοὺ ἔρχονται ἡμέραι ἐν αἷς ἐροῦσιν. Μακάριαι αἱ στεῖραι καὶ κοιλίαι αἳ οὐκ ἐγέννησαν, καὶ μαστοὶ οἳ οὐκ ἐθήλασαν. τότε ἄρξονται λέγειν τοῖς ὄρεσιν, πέσετε ἐφ᾽ ὑμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς καλύψατε ἡμᾶς, ὅτι εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται; ἤγοντο δὲ καὶ ἕτεροι δύο κακοῦργοι σὺν αὐτῷ ἀναιρεθῆναι. καὶ ὅτε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν τόπον τὸν καλούμενον κρανίον, ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτὸν καὶ τοὺς κακούργους, ὃν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ ἐξ ἀριστερῶν. Ο δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἔλεγεν. Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσιν. Διαμεριζόμενοι δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἔβαλλον κλῆρον. καὶ εἱστήκει ὁ λαὸς θεωρῶν. ἐξεμυκτήριζον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες σὺν αὐτοῖς λέγοντες. ἄλλους ἔσωσεν, σωσάτω ἑαυτόν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ τοῦ θεοῦ ἐκλεκτός. ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται προσερχόμενοι καὶ ὄξος προσφέροντες αὐτῷ, καὶ λέγοντες. εἰ σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων σῶσον σεαυτόν. ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφὴ γεγραμμένη ἐπ᾽ αὐτῷ, γράμμασιν ἑλληνικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς, καὶ ἑβραϊκοῖς, οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων. εἷς δὲ τῶν κρεμασθέντων κακούργων ἐβλασφήμει αὐτὸν λέγων. εἰ σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἕτερος ἐπετίμα αὐτῷ λέγων. Οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν θεόν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ. καὶ ἡμεῖς μὲν, δικαίως ἄξια ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν, οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξεν. καὶ ἔλεγεν τῷ ΙΗΣΟΥ. Μνήσθητί μου κύριε ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ᾽ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα ἕκτη, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ᾽ ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης. καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσον. καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶπεν.

& ſuper filios ueſtros. Qm̄ ecce uenient dies in quibus dicent. Beatæ ſteriles, & uentres qui non genuerunt, & ubera q̄ nō lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite ſuper nos, & collibus operite nos. Quia ſi in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur aūt & alij duo facinoroſi cū eo, ut interficerentur. Et poſtq̄ uenerūt in locū qui uocatur Caluaria, ibi crucifixerunt eum, & facinoroſos unū a dextris alterū a ſiniſtris. Ieſus aūt dicebat. Pater, remitte illis, non eīm ſciunt quid faciunt. Diuidentes uero ueſtiméta eius miſerunt ſortes. Et ſtabat populus ſpectans, & deridebant eum principes cū eis dicentes. Alios ſaluos fecit, ſe ſaluū faciat, ſi hic eſt Chriſtus dei electus. Illudebāt aūt ei & milites accedētes, & acetū offerētes ei & dicētes. Si tu es rex iudæorū, ſaluū te fac. Erat aūt & inſcriptio ſcripta ſup eū litteris græcis, & latinis, & hæbraicis, hic eſt rex Iudæorū. Vnus aūt de his q pendebant latronibus blaſphemabat eū dicens. Si tu es Chriſtus, ſaluū fac teipſum & nos. Reſpondens aūt alter increpabat eum dicens. Neq; tu times deū, qui in eadem damnatione es. Et nos quidem iuſte digna factis recipimus. Hic uero nihil mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum. Domine, memento mei cum ueneris in regnum tuum. Et dixit illi Ieſus. Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. Erat autem fere hora ſexta, & tenebræ factæ ſunt, in uniuerſam terram uſq; in horam nonā. Et obſcuratus eſt ſol, & uelum templi ſciſſum eſt mediū. Et clamans uoce magna Ieſus

εἶπεν, πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι
τὸ πνεῦμά μου. καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐξέπνευ-
σεν. ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατόνταρχος τὸ γενόμενον,
ἐδόξασεν τὸν θεὸν λέγων. ὄντως ὁ ἄνθρω-
πος οὗτος δίκαιος ἦν. καὶ πάντες οἱ συμπα-
ραγενόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύ-
την, θεωροῦντες τὰ γενόμενα τύπτοντες ἑαυ-
τῶν τὰ στήθη ὑπέστρεφον. εἱστήκεισαν δὲ πάν-
τες οἱ γνωστοὶ αὐτοῦ μακρόθεν, καὶ γυναῖκες
αἱ συνακολουθήσασαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς γαλι-
λαίας, ὁρῶσαι ταῦτα. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόμα-
τι ἰωσὴφ βουλευτὴς, ὑπάρχων ἀνὴρ ἀγαθὸς
καὶ δίκαιος, οὗτος οὐκ ἦν συγκατατεθειμένος
τῇ βουλῇ καὶ τῇ πράξει αὐτῶν, ἀπὸ ἀριμαθαί-
ας πόλεως τῶν ἰουδαίων. ὃς καὶ προσεδέ-
χετο καὶ αὐτὸς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, οὗ-
τος προσελθὼν τῷ πιλάτῳ, ᾐτήσατο τὸ σῶ-
μα τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ καθελὼν αὐτὸ ἐνετύλιξεν
αὐτὸ σινδόνι, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν μνήματι λα-
ξευτῷ. οὗ, οὐκ ἦν, οὐδέπω οὐδεὶς κείμενος.
καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευὴ, καὶ σάββατον ἐπέφω-
σκεν. κατακολουθήσασαι δὲ γυναῖκες αἳ τι-
νες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς γαλι-
λαίας, ἐθεάσαντο τὸ μνημεῖον, καὶ ὡς ἐτέθη
τὸ σῶμα αὐτοῦ. ὑποστρέψασαι δὲ, ἡτοίμα-
σαν ἀρώματα καὶ μύρα. καὶ τὸ μὲν σάββα-
τον ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν.

τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων, ὄρθρου βαθέ-
ος ἦλθον ἐπὶ τὸ μνῆμα φέρουσαι ἃ ἡτοίμα-
σαν ἀρώματα, καί τινες σὺν αὐταῖς. εὗρον
δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ
μνημείου, καὶ εἰσελθοῦσαι οὐχ εὗρον τὸ σῶ-
μα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ δι-
απορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτου, καὶ ἰδοὺ δύο
ἄνδρες ἐπέστησαν αὐταῖς, ἐν ἐσθήσεσιν ἀστρα-
πτούσαις. ἐκφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν,
καὶ κλινουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν,
εἶπον πρὸς αὐτάς. τί ζητεῖτε, τὸν ζῶντα
μετὰ τῶν νεκρῶν; οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ'
ἠγέρθη.

ait. Pater, in manus tuas cõmendo ſpi-
ritum meum. Et hæc cum dixiſſet expi
rauit. Videns autem Centurio, quod
factum fuerat, glorificauit deum dicẽs:
Vere hic homo iuſtus erat. Et omnis
turba eorum qui ſimul aderant ad ſpe
ctaculum iſtud, & uidebant quæ fiebãt
percutientes pectora ſua reuerteban-
tur. Stabant autem omnes noti eius a
longe, & mulieres quæ ſecutæ cũ erant
a Galilæa hæc uidentes. Et ecce uir no-
mine Ioſeph, decurio qui erat uir bo-
nus & iuſtus, hic nõ cõſenſerat conſilio
& actib⁹ eoꝝ, oriũdus ab Arimathæa
ciuitate Iudæorũ, qui expectabat & ip-
ſe regnum dei. Hic acceſſit ad Pilatum
& petijt corpus Ieſu, & depoſitum in-
uoluit in ſindone, & poſuit illud in mo
numento exciſo, in quo nondũ quiſq̃
poſitus fuerat. Et dies erat paraſceue
& ſabbatum illuceſcebat. Subſecutæ
autem mulieres quæ cum eo uenerant
de Galilæa uiderunt monumentum,
& quemadmodum poſitum erat cor-
pus ei⁹, Reuertẽtes aũt parauerũt aro
mata & unguenta, & ſabbato quidem
quieuerunt ſecundum mandatum.

Vna autem ſabbati profundo crepu XXIIII
ſculo uenerunt ad monumentum por
tãtes q̃ parauerãt aromata, & nõnullæ
cum illis, & inuenerunt lapidem reuo-
lutum a monumento, & ingreſſæ non
inuenerunt corpus domini Ieſu. Et fa-
ctum eſt dum mente conſternatæ eſ-
ſent de iſto, ecce duo uiri ſteterunt ſe-
cus illas in ueſtibus fulgentibus. Cum
timerent autem & declinarent uultum
in terram, dixerunt ad illas. Quid quæ
ritis, uiuẽtẽ cũ mortuis? Nõ eſt hic, ſed
ſurrexit

ἠγέρθη. μνήσθητε ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ λέγων. ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἀπήγγειλαν πάντα ταῦτα τοῖς ἕνδεκα, καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς. Ἦν δὲ ἡ μαγδαληνὴ μαρία, καὶ ἰωάννα, καὶ μαρία ἰακώβου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα. καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς. Ὁ δὲ πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ παρακύψας, βλέπει τὰ ὀθόνια κείμενα μόνα, καὶ ἀπῆλθεν πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός. καὶ ἰδοὺ δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς κώμην ἀπέχουσαν σταδίους ἑξήκοντα ἀπὸ ἱερουσαλήμ, ᾗ ὄνομα ἐμμαούς, καὶ αὐτοὶ ὡμίλουν πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτοὺς καὶ συζητεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν. Εἶπεν δὲ πρὸς αὐτούς. τίνες οἱ λόγοι οὗτοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες, καί ἐστε σκυθρωποί; Ἀποκριθεὶς δὲ εἷς, ᾧ ὄνομα κλεόπας, εἶπεν πρὸς αὐτόν. Σὺ μόνος παροικεῖς ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις; καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ποῖα; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. τὰ περὶ ΙΗΣΟΥ τοῦ ναζωραίου, ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἐναντίον τοῦ θεοῦ, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, ὅπως τε παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν εἰς κρίμα θανάτου, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. ὑμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν ἰσραήλ.

ἀλλά γε

ſurrexit. Recordamini qualiter locutus eſt uobis, cũ adhuc in Galilæa eſſet dicens. Quod oportuerit filiũ hoĩs tradi in manus hominũ peccatorũ, & crucifigi, & die tertia reſurgere. Et recordatæ ſunt uerboꝝ eius, & regreſſæ a monumento nunciauerũt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus. Erat autẽ Maria magdalene & Ioanna & Maria Iacobi. & cæteræ quæ cũ eis erant, quæ dicebãt ad apoſtolos hæc. Et uiſa ſunt ante illos ceu deliramentũ uerba illarum, & non crediderũt illis. Petrus aũt ſurgens cucurrit ad monumentũ, & ꝑſpiciens uidit linteamina ſola poſita, & abijt apud ſemetipſum mirãs quod acciderat. Et ecce duo ex illis ibãt eodẽ die in caſtellũ quod aberat ſpatio ſtadiorum ſexaginta ab Hieruſalem noĩe Emaus, & ipſi cõfabulabantur inter ſe, de his oĩbus quæ acciderãt. Et factum eſt dũ confabularent̃ & ſecũ q̃rerent̃, & ipſe Ieſus appropinquans ibat cum illis. Cæteꝝ oculi illorum tenebantur, ne eum agnoſcerent. Et ait ad illos. Qui ſunt hi ſermones quos cõfertis inter uos ambulantes. & eſtis triſtes? Et reſpondens unus cui nomen Cleopas, dixit ei. Tu ſolus peregrinus es in Hieruſalem, & non cognouiſti quæ facta ſunt in illa his diebus? Quibus ille dixit. Quæ? Et dixerunt. De Ieſu Nazareno, qui fuit uir propheta, potens in opere & ſermone, coram deo & toto populo. Et quomodo eum tradiderunt ſummi Sacerdotes, & Principes noſtri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos aũt ſperabamus, cũ eſſe illũ qui redẽpturus eſſet Iſrael.

Et nunc

ἀλλά γε σὺν πᾶσι τούτοις τρίτην ταύτην
ἡμέραν ἄγει σήμερον ἀφ᾽ οὗ ταῦτα ἐγένε-
το. ἀλλὰ καὶ γυναῖκές τινες ἐξ ἡμῶν ἐξέστη
σαν ἡμᾶς, γενόμεναι ὄρθριαι ἐπὶ τὸ μνη-
μεῖον. καὶ μὴ εὑροῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἦλ/
θον λέγουσαι, καὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἑωρα
κέναι, οἳ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν. καὶ ἀπῆλθον
τινὲς τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὗ/
ρον οὕτως, καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν
δὲ οὐκ εἶδον. καὶ αὐτὸς εἶπεν πρὸς αὐτούς. ὦ ἀ/
νόητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν ἐπὶ
πᾶσιν, οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται. οὐχὶ ταῦ/
τα ἔδει παθεῖν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ εἰσελθεῖν εἰς
τὴν δόξαν αὐτοῦ; καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ μωσέως
6 καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν
αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ ἑαυ-
τοῦ. καὶ ἤγγισαν εἰς τὴν κώμην οὗ ἐπορεύον/
το, καὶ αὐτὸς προσεποιεῖτο πορρωτέρω πορεύ
εσθαι. καὶ παρεβιάσαντο αὐτὸν λέγοντες. μεῖ
νον μεθ᾽ ἡμῶν, ὅτε πρὸς ἑσπέραν ἐστὶν, καὶ κέ/
κλικεν ἡ ἡμέρα. καὶ εἰσῆλθεν τοῦ μεῖναι σὺν
αὐτοῖς, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐ
τὸν μετ᾽ αὐτῶν λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλόγησεν
καὶ κλάσας, ἐπεδίδου αὐτοῖς. αὐτῶν δὲ δι/
ηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἐπέγνωσαν αὐ
τόν. καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ᾽ αὐτῶν.
καὶ εἶπον πρὸς ἀλλήλους. οὐχὶ ἡ καρδία ἡ-
μῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν
ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γρα
φάς; καὶ ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ὑπέστρεψαν
εἰς ἱερουσαλὴμ, καὶ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς
ἕνδεκα, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς λέγοντας, ὅτι ἠγέρ
θη ὁ κύριος ὄντως, καὶ ὤφθη σίμωνι. καὶ αὐτοὶ
ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐ
τοῖς, ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου. ταῦτα δὲ αὐτῶν
λαλούντων, αὐτὸς ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἔστη ἐν μέσῳ αὐ
τῶν. καὶ λέγει αὐτοῖς. εἰρήνη ὑμῖν. πτοηθέν/
τες δὲ καὶ ἔμφοβοι γενόμενοι ἐδόκουν
πνεῦμα θεωρεῖν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς.

τί τεταρ/

Et nũc ſuper hæc omnia tertiꝰ dies eſt
hodie, ꝙ hæc facta ſunt. Sed & mulie-
res quædam ex noſtris terruerunt nos,
quæ ante lucẽ fuerunt ad monumentũ
& nõ inuento corpore eius, uenerũt di/
centes, ſe etiam uiſionem angelorũ ui-
diſſe, qui dicunt eum uiuere. Et abierũt
quidam ex noſtris ad monumentũ, &
ita inuenerunt ſicut mulieres dixerunt,
ipſum uero non inuenerunt. Et ipſe di-
xit ad eos. O ſtulti & tardi corde ad cre
dendum in omnibus quæ locuti ſunt
ꝓphetæ. Nõne hæc oportuit pati Chri
ſtum, & intrare in gloriam ſuam? Et in-
cipiens a Moſe & omnibus prophetis,
interp̃tabatur illis in omnibus ſcriptu/
ris quæ de ipſo erant. Et appropinqua
uerunt caſtello quo ibant, & ipſe p̃ſeſe/
rebat ſe lõgius ire. Et coegerunt illũ di-
cẽtes. Mane nobiſcũ, qm̃ aduesſpaſcit,
& inclinatꝰ ẽ dies, & itrauit ut maneret
cũ illis. Et factũ eſt dũ recũberet cũ eis,
accepit panem & benedixit ac fregit, &
porrigebat illis. Et aperti ſũt oculi eoꝝ,
& cognouerunt eum, & ipſe euanuit ex
oculis eoꝝ. Et dixerunt inter ſe. Nõne
cor noſtrũ ardens erat in nobis, dũ loq̃
retur nobis in uia, & aperiret nobis ſcri
pturas? Et ſurgentes eadem hora re-
greſſi ſunt in Hieruſalem & inuenerũt
congregatos undecim, & eos qui cum
illis erant dicentes. Surrexit dominus
uere, & apparuit Simoni. Et ipſi nar-
rabant quæ geſta erant in uia, & quo-
modo cognitus fuiſſet ſibi in fractione
panis. Dum autem hæc loquuntur, ſte/
tit Ieſus in medio eorum & dixit. Pax
uobis. Cõturbati uero & conterriti, exi/
ſtimabant ſe ſpiritũ uidere. Et dixit eis

Quid

τί τεταραγμένοι ἐστὲ, καὶ διατί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι. ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. ἔτι δὲ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων, εἶπεν αὐτοῖς. ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε; οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου. καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν. εἶπεν δὲ αὐτοῖς, οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ μωσέως καὶ προφήταις καὶ ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ. τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ὅτι οὕτως γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ ἱερουσαλήμ. ὑμεῖς δὲ ἐστὲ μάρτυρες τούτων. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρός μου ἐφ᾽ ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσεσθε δύναμιν ἐξ ὕψους. ἐξήγαγεν δὲ αὐτοὺς ἔξω ἕως εἰς βηθανίαν, καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησεν αὐτούς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτούς, διέστη ἀπ᾽ αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτὸν, ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλὴμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, καὶ ἦσαν διαπαντὸς ἐν τῷ ἱερῷ, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν θεόν. ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ.

Quid turbati eſtis, & cogitatiões aſcendunt in corda ueſtra? Videte manus meas & pedes, qa ego ipſe ſum. Palpate & uidete, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me uidetis habere. Et cum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis nõ credentibus p̄ gaudio & mirãtibus dixit. Habetis hic aliquid, quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & fauum mellis. Et accepit, & in conſpectu illoꝝ comedit. Et dixit ad eos. Hæc ſunt uerba quæ locutus ſum ad uos cũ adhuc eſſem uobiſcum, quoniã neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moſi & ꝓphetis & pſalmis de me. Tunc aperuit illorum mentem, ut intelligerent ſcripturas, & dixit eis. Sic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere a mortuis tertio die, & prædicare in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes, initio facto ab Hieruſalem. Vos autem eſtis teſtes horum. Et ecce ego mitto promiſſum patris mei in uos, uos autem ſedete in ciuitate Hieruſalem, quoadusq; induamini uirtute ex alto. Eduxit autem eos foras usq; in Bethaniam, & eleuatis manibus ſuis benedixit eis. Et factum eſt dum benediceret illis receſſit ab eis, & ferebatur in cœlum. Et ipſi adorato eo regreſſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno, & erant ſemper in templo laudantes & benedicentes deũ. Amen.

Euangelij ſecundum Lucam finis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

ΕΝ ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν. ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ ἰωάννης, οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ, οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ κέκραγεν λέγων, οὗτος ἦν ὃν εἶπον ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. καὶ

EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.

IN principio erat uerbum, & uerbum erat apud deū, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. In ipſo uita erat, & uita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cōphenderunt. Fuit homo miſſus a deo, cui nomen erat Ioannes. Hic uenit in teſtimonium, ut teſtimonium perhiberet de lumine, ut oēs crederent per illū. Non erat ille lux, ſed ut teſtimonium perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat oēm hominem uenientem in hunc mundū. In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eū nō cognouit. In propria uenit, & ſui eum nō receperūt. Quotquot aūt receperunt eū, dedit eis poteſtatẽ filios dei fieri his qui credūt in nomine eius. Qui non ex ſanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, ſed ex deo nati ſunt. Et uerbum caro factū eſt, & habitauit in nobis, & uidimus gloriā eius gloriā uelut unigeniti a patre, plenum gratiæ & ueritatis. Ioannes teſtimonium perhibet de ipſo, & clamauit dicēs. Hic erat de quo dicebā, qui poſt me uenturus eſt, prior me cœpit eſſe, quia prior me erat.

ἦν. καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, ὅτι ὁ νόμος διὰ μωσέως ἐδόθη. ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐγένετο. Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε. ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ ἰωάννου, ὅτε ἀπέστειλαν οἱ ἰουδαῖοι ἐξ ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ λευΐτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν. σὺ τίς εἶ. καὶ ὡμολόγησεν καὶ οὐκ ἠρνήσατο. καὶ ὡμολόγησεν, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. καὶ ἠρώτησαν αὐτόν. τί οὖν, ἠλίας εἶ σύ; καὶ λέγει. οὐκ εἰμί. ὁ προφήτης εἶ σύ; καὶ ἀπεκρίθη. οὔ. εἶπον οὖν αὐτῷ. τίς εἶ, ἵνα ἀπόκρισιν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς. τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ; ἔφη, ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν ἐρήμῳ, εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν ἡσαΐας ὁ προφήτης. Καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν φαρισαίων, καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν καὶ εἶπον αὐτῷ. τί οὖν βαπτίζεις εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, οὔτε ἠλίας, οὔτε προφήτης; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰωάννης λέγων. ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι, μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, οὗ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. ταῦτα ἐν βηθαβαρᾷ ἐγένετο πέραν τοῦ ἰορδάνου ὅπου ἦν ἰωάννης βαπτίζων. Τῇ ἐπαύριον βλέπει ὁ ἰωάννης τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει. ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. οὗτός ἐστιν περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον. ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ἀλλ᾽ ἵνα φανερωθῇ τῷ ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων. καὶ ἐμαρτύρησεν ἰωάννης λέγων, ὅτι τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔ-

μεινεν ἐπ᾽ αὐ

erat. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Moſen data eſt, gratia & ueritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. Deum nemo uidit unq̃. Vnigenitꝰ filius qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Et hoc eſt teſtimonium Ioannis, quando miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis ſacerdotes & leuitas, ut interrogarent eum. Tu quis es? Et confeſſus eſt, & nõ negauit. Et confeſſus eſt, non ſum ego Chriſtus. Et interrogauerunt eũ. Quid ergo? Helias es tu? Et dixit. Nõ ſum. Propheta es tu? Et reſpondit. Nõ. Dixerunt ergo ei. Quis es, ut reſponſum demus his qui miſerunt nos? Quid dicis de teipſo? Ait. Ego uox clamantis in deſerto, dirigite uiam dñi, ſicut dixit Eſaias propheta. Et qui miſſi fuerant, erant ex phariſæis. Et interrogauerunt eũ, & dixerunt ei. Quid ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus, neq; Helias, neq; ꝓpheta? Reſpondit eis Ioannes dicẽs. Ego baptizo in aqua, medius autẽ ueſtrum ſtetit quẽ uos neſcitis, Ipſe eſt q poſt me uenturus eſt, qui ante me factus eſt, cuius ego nõ ſum dignus ut ſoluam eius corrigiam calciamẽti. Hæc in Bethabara facta ſũt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizãs. Poſtero die uidet Ioannes Ieſum uenientẽ ad ſe, & ait. Ecce agnus dei, qui tollit peccatum mundi. Hic eſt de quo dicebã. Poſt me uenit uir qui ante me factus eſt, qa prior me erat, & ego neſciebam eũ. Sed ut manifeſtetur Iſraeli, ꝓpterea ueni ego in aqua baptizãs. Et teſtimoniũ perhibuit Ioannes dicẽs. Vidi ſpiritũ deſcendẽtem quaſi columbã de cœlo, & man-

R ſit ſuper

θαναήλ. πόθεν με γινώσκεις. ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. πρὸ τοῦ σε φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε. ἀπεκρίθη ναθαναήλ, καὶ λέγει αὐτῷ. ῥαββεί, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραήλ. ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι εἶπόν σοι εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις, μείζω τούτων ὄψει. καὶ λέγει αὐτῷ. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, γάμος ἐγένετο ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας. καὶ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ ΙΗΣΟΥ ἐκεῖ. ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον. καὶ ὑστερήσαντος οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ τοῦ ΙΗΣΟΥ πρὸς αὐτόν. οἶνον οὐκ ἔχουσιν. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, τί ἐμοὶ καὶ σοὶ γύναι, οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου. λέγει ἡ μήτηρ αὐτοῦ τοῖς διακόνοις, ὅτι ἂν λέγῃ ὑμῖν ποιήσατε. ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὑδρίαι λίθιναι ἓξ κείμεναι κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἰουδαίων, χωροῦσαι ἀνὰ μετρητὰς δύο, ἢ τρεῖς. λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. γεμίσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος. καὶ ἐγέμισαν αὐτὰς ἕως ἄνω, καὶ λέγει αὐτοῖς. ἀντλήσατε νῦν καὶ φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ. καὶ ἤνεγκαν. ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημένον. καὶ οὐκ ᾔδει πόθεν ἐστίν. οἱ δὲ διάκονοι ᾔδεισαν οἱ ἠντληκότες τὸ ὕδωρ, φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρχιτρίκλινος καὶ λέγει αὐτῷ. πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησιν καὶ ὅταν μεθυσθῶσιν, τότε τὸν ἐλάσσω. σύ τε τήρηκας τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρτι. ταύτην ἐποίησεν τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας, καὶ ἐφανέρωσεν τὴν δόξαν αὐτοῦ. καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς καπερναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ

αὐτοῦ

thanahel. Vnde me noſcis? Reſpondit Ieſus, & dixit ei. Priuſq; te Philippus uocaret cum eſſes ſub ficu uidi te. Reſpondit Nathanahel, & ait. Rabbi, tu es filius dei, tu es rex Iſrael. Reſpondit Ieſus & dixit ei. Quia dixi tibi uidi te ſub ficu credis, maiora his uidebis. Et dicit ei. Amē amen dico uobis, poſthac uidebitis cœlū apertum, & angelos dei aſcendentes & deſcendentes ſuper filium hominis.

Et die tertia nuptiæ factæ ſunt in II
Chana Galilææ, & erat mater Ieſu ibi. Vocatus eſt autem Ieſus & diſcipuli eius ad nuptias. Et deficiente uino, dicit mater Ieſu ad eum. Vinum non habent. Et dicit ei Ieſus. Quid mihi tecū eſt mulier? Nondum uenit hora mea. Dicit mater eius miniſtris. Quodcūq; dixerit uobis facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ ſex poſitæ ſecundum purificationem iudæorum, capientes ſingulæ metretas binas uel ternas. Dicit ei Ieſus. Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas uſq; ad ſummum. Et dicit eis Haurite nunc, & ferte architriclino. Et tulerunt. Vt autem guſtauit architriclinus aquam uinū factum, & non ſciebat unde eſſet, miniſtri autem ſciebant qui hauſerāt aquā, uocat ſponſum architriclinus, & dicit ei. Omnis homo primum bonum uinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius eſt. Tu ſeruaſti bonum uinum uſq; huc. Hoc fecit initium ſignorum Ieſus in chana galilææ, & manifeſtauit gloriam ſuam, & crediderunt in eum diſcipuli eius. Poſt hæc deſcendit Capernaum ipſe & mater

 eius

σκαλος. οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται
ποιεῖμ, ἃ σὺ ποιεῖς, ἐὰμ μὴ ᾖ ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ.
ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεμ αὐτῷ. ἀμὴν ἀ-
μὴν λέγω σοι. ἐὰμ μή τις γεννηθῇ ἄνωθεμ,
οὐ δύναται ἰδεῖμ τὴν βασιλείαμ τοῦ θεοῦ.
λέγει πρὸς αὐτὸμ ὁ νικόδημος. πῶς δύ-
ναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρωμ ὤμ; μὴ
δύναται εἰς τὴν κοιλίαμ τῆς μητρὸς αὐτοῦ
δεύτερομ εἰσελθεῖμ καὶ γεννηθῆναι; ἀπεκρί-
θη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι. ἐὰμ μή
τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ
δύναται εἰσελθεῖμ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.
τὸ γεγεννημένομ ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστιμ. καὶ
τὸ γεγεννημένομ ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά
ἐστιμ. μὴ θαυμάσῃς, ὅτι εἶπόμ σοι, ὅτι δεῖ ὑ-
μᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεμ. τὸ πνεῦμα ὅπου θέ-
λει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις,
ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεμ ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπά-
γει. οὕτως ἐστὶμ πᾶς, ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ
πνεύματος. ἀπεκρίθη νικόδημος καὶ εἶπεμ
αὐτῷ. πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι. ἀπεκρί-
θη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεμ αὐτῷ. σὺ εἶ ὁ διδάσκα-
λος τοῦ ἰσραὴλ καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις; ἀμὴν
ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι ὃ οἴδαμεμ λαλοῦμεμ, καὶ
ὃ ἑωράκαμεμ μαρτυροῦμεμ, καὶ τὴν μαρτυρίαν
ἡμῶμ, οὐ λαμβάνετε. εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπομ ὑ-
μῖμ, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε, πῶς ἐὰμ εἴπω τὰ ἐ-
πουράνια πιστεύσετε; καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεμ
εἰς τὸμ οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς
ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ καθὼς
μωσῆς ὕψωσεμ τὸν ὄφιμ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψω-
θῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύ-
ωμ εἰς αὐτὸμ μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰ-
ώνιομ. οὕτως γὰρ ἠγάπησεμ ὁ θεὸς τὸν κόσμομ
ὥς τὸμ υἱὸμ αὐτοῦ τὸμ μονογενῆ ἔδωκεμ, ἵνα πᾶς
ὁ πιστεύωμ εἰς αὐτὸμ, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχει
ζωὴν αἰώνιον. οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ
εἰς τὸν κόσμομ, ἵνα κρίνῃ τὸμ κόσμομ, ἀλλ' ἵνα
σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται.

ὁ δὲ

giſter. Nemo enim poteſt hæc ſigna fa
cere quæ tu facis, niſi fuerit deus cū eo.
Reſpōdit Ieſus, & dixit ei. Amen amē
dico tibi, niſi quis renatus fuerit denuo
non poteſt uidere regnū dei. Dicit ad
eū Nicodemus. Quomodo poteſt ho-
mo naſci cum ſit ſenex? Nū poteſt ho-
mo in uentrē matris ſuæ iterato introi-
re & renaſci? Reſpondit Ieſus. Amen
amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit
ex aqua & ſpiritu, non poteſt introi-
re in regnum dei. Quod natum eſt
ex carne, caro eſt, & quod natum eſt ex
ſpiritu, ſpiritus eſt. Nō mireris, quod di
xi tibi, oportet uos naſci denuo. Spiri-
tus ubi uult ſpirat, & uocem eius audis
ſed neſcis unde ueniat, & quo uadat.
Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu.
Reſpōdit Nicodemus & dixit ei. Quo-
modo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ie
ſus, & dixit ei. Tu es ille magiſter Iſrael
& hæc ignoras? Amen amen dico tibi,
quod ſcimus loquimur, & quod uidi-
mus teſtamur, & teſtimonium noſtrū
non accipitis. Si terrena dixi uobis, &
non credidiſtis, quomodo ſi dixero uo
bis cœleſtia credetis? Et nemo aſcendit
in cœlū niſi qui deſcēdit de cœlo, filius
hominis qui eſt in cœlo. Et ſicut Moſes
exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exal
tari oportet filiū hominis, ut omnis q
credit in ipſo non pereat, ſed habeat ui
tam æternā. Sic enim deus dilexit mū-
dum, ut filium ſuū unigenitum daret,
ut omnis qui credit in eum non pereat,
ſed habeat uitam æternā. Non em̄ mi-
ſit deus filium ſuū in mūdū ut iudicet
mundū, ſed ut ſaluetur mundus per ip-
ſum. Qui credit in eum, non iudicatur.

 Qui autem

ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται. ὅτι μὴ πεπί-
στευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θε
οῦ. αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυ
θεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρω
ποι μᾶλλον τὸ σκότος, ἢ τὸ φῶς. ἦν γὰρ
πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα. πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα
πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς
τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα. ὁ δὲ
ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς
ἵνα φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὅτι ἐν θεῷ ἐστιν
εἰργασμένα, μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ
καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν ἰουδαίαν γῆν,
καὶ ἐκεῖ διέτριβεν μετ᾽ αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζεν,
ἦν δὲ καὶ ἰωάννης βαπτίζων ἐν αἰνὼν ἐγγὺς
τοῦ σαλείμ. ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ. καὶ πα
ρεγίνοντο καὶ ἐβαπτίζοντο. οὔπω γὰρ ἦν βε-
βλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ ἰωάννης. ἐγέ
νετο οὖν ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν ἰωάννου με-
τὰ ἰουδαίων περὶ καθαρισμοῦ. καὶ ἦλθον πρὸς
τὸν ἰωάννην, καὶ εἶπον αὐτῷ. ῥαββεὶ, ὃς ἦν
μετά σου πέραν τοῦ ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύ
ρηκας, ἴδε οὗτος βαπτίζει καὶ πάντες ἔρχον
ται πρὸς αὐτόν. ἀπεκρίθη ἰωάννης καὶ εἶπεν,
οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδὲν, ἐὰν
μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. αὐτοὶ
ὑμεῖς μαρτυρεῖτε, ὅτι εἶπον, οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ
ΧΡΙΣΤΟΣ, ἀλλ᾽ ὅτι ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμ-
προσθεν ἐκείνου. ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος
ἐστί. ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκού
ων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμ
φίου. αὕτη οὖν ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ πεπλήρωται. ἐ-
κεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. ὁ ἄνωθεν
ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστὶν, ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς,
ἐκ τῆς γῆς ἐστιν, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστὶν, καὶ ὃ ἑώρακεν
καὶ ἤκουσεν, τοῦτο μαρτυρεῖ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐ
τοῦ οὐδεὶς λαμβάνει. ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρ
τυρίαν, ἐσφράγισεν, ὅτι ὁ θεὸς ἀληθής ἐστιν.
ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς, τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ
λαλεῖ.

Qui aũt non credit iam iudicatus eſt.
qa nõ credidit in nomine unigeniti fi-
lij dei. Hoc eſt aũt iudiciũ, quod lux ue
nit in mundum, & dilexerunt homines
magis tenebras q̃ lucem. Erant enim
eorum mala opera. Omnis enim qui
mala agit, odit lucẽ, & non uenit ad lu-
cem ne arguantur opera eius. Qui aũt
facit ueritatem uenit ad lucem, ut mani
feſtẽtur opera eius, quod in deo ſint fa
cta. Poſt hæc uenit Ieſus & diſcipuli ei
us in terram Iudæam, & illic morabat̃
cum eis & baptizabat. Erat aũt & Ioan
nes baptizans in Aennõ iuxta Salim,
quia aquæ multæ erãt illic, & ueniebãt
& baptizabantur. Nondũ eñ cõiectus
fuerat Ioannes in carcerẽ. Facta eſt aũt
queſtio ex diſcipulis Ioannis cũ Iudæis
de purificatione. Et uenerunt ad Ioan-
nem & dixerunt ei. Rabbi, qui erat te-
cum trãs Iordanem, cui tu teſtimoniũ
perhibuiſti, ecce hic baptizat, & omnes
ueniunt ad eum. Reſpõdit Ioannes &
dixit. Non poteſt homo accipere quic-
q̃, niſi fuerit ei datũ de cœlo. Ipſi uos
teſtimonium perhibetis, quod dixe-
rim, non ſum ego Chriſtus, ſed miſſus
ſum ante illum. Qui habet ſponſam,
ſponſus eſt, amicus aũt ſponſi q ſtat &
audit eum, gaudio gaudet ꝓpter uocẽ
ſponſi. Hoc ergo gaudiũ meũ impletũ
eſt. Illũ oportet creſcere, me aũt minui.
Qui deſurſũ uenit ſupra oẽs ẽ. Qui de
terra eſt de terra eſt, & de terra loquit̃,
q de cœlo uenit ſupra oẽs eſt, & quod
uidit & audiuit hoc teſtatur, & teſtimo
nium eius nemo accipit. Qui accepit
is eius teſtimoniũ obſignauit, qđ deus
uerax ſit. Quẽ eñ miſit deꝰ, uerba dei
loquitur

λαλεῖ. οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα. ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται ζωήν, ἀλλ᾽ ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ᾽ αὐτόν. ὡς οὖν ἔγνω ὁ κύριος, ὅτι ἤκουσαν οἱ φαρισαῖοι, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ ἰωάννης, καίτοιγε ΙΗΣΟΥΣ αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ᾽ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἀφῆκεν τὴν ἰουδαίαν, καὶ ἀπῆλθεν πάλιν εἰς τὴν γαλιλαίαν. ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς σαμαρείας. ἔρχεται οὖν εἰς πόλιν τῆς σαμαρείας λεγομένην συχὰρ πλησίον τοῦ χωρίου ὃ ἔδωκεν ἰακὼβ ἰωσὴφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. ἦν δὲ ἐκεῖ πηγὴ τοῦ ἰακώβ. ὁ οὖν ΙΗΣΟΥΣ κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας ἐκαθέζετο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ. ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη. ἔρχεται γυνὴ ἐκ τῆς σαμαρείας ἀντλῆσαι ὕδωρ. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, δός μοι πιεῖν. οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσιν. λέγει οὖν αὐτῷ ἡ γυνὴ ἡ σαμαρεῖτις. πῶς σὺ ἰουδαῖος ὤν, παρ᾽ ἐμοῦ πιεῖν αἰτεῖς οὔσης γυναικὸς σαμαρείτιδος; οὐ γὰρ συγχρῶνται ἰουδαῖοι σαμαρείταις. ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῇ, εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτόν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν. λέγει αὐτῷ ἡ γυνή, κύριε, οὔτε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ, πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἰακώβ; ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιεν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ. ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῇ. πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν. ὃς δὲ ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα. ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ γυνή.

κύριε

loquitur. Nõ enim ad menſuram dat deus ſpm̃. Pater diligit filiũ, & omnia dedit in manu eius. Qui credit in filiũ, habet uitam æternam, qui aũt incredulus eſt filio, non uidebit uitam, ſed ira dei manet ſuper eum.

Vt ergo cognouit dominus, audiſſe IIII
phariſæos, ꝙ Ieſus plures diſcipulos faceret & baptizaret ꝗ̃ Ioãnes, ꝗ̃ꝗ̃ Ieſ⁹ ipſe nõ baptizaret ſed diſcipli eius, reliquit Iudæam & abijt iterum in Galilæam. Oportebat aũt eum tranſire per mediam Samariã. Venit ergo in ciuitatem Samariæ quæ dicitur Sychar. iuxta p̃dium quod dedit Iacob Ioſeph filio ſuo. Erat autẽ ibi fons Iacob. Ieſus ergo fatigatus ex itinere, ſedebat ſic ſuper fontem. Hora erat ferme ſexta. Venit mulier Samaria ut hauriret aquã. Dicit ei Ieſus. Da mihi bibere. Nam diſcipuli eius abierant in ciuitatem ut cibos emerẽt, Dicit ergo ei mulier illa Samaritana. Quõ tu iudæus cũ ſis, bibere a me poſcis q̃ ſũ mulier Samaritana? Nõ em̃ cõmertiũ Iudæi cũ ſamaritãis. Rñdit Ieſus, & dixit ei. Si ſcires donũ dei, & quis ſit qui dicit tibi, da mihi bibere, tu petiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam uiuã. Dicit ei mulier. Dñe, neqꝫ quo haurias habes, & puteus altus eſt. Vnde ergo habes aquam illam uiuã? Nũ tu maior es patre noſtro Iacob, q dedit nobis puteũ, & ipſe ex eo bibit, & filij eius & pecora eius? Rñdit Ieſus & dixit ei. Omnis qui bibit ex aqua hac, ſitiet iterũ, Quiſqs aũt biberit ex aq̃ quã ego dabo ei, nõ ſitiet in æternũ, ſed aq̃ quã ego dabo ei, fiet in eo fons aq̃ ſalientis in uitã æternã. Dicit ad eũ mulier

R 4 Dñe

κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ,
μὴ δὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν. λέγει αὐτῇ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ὕπαγε φώνησον τὸν ἄνδρα σου καὶ
ἐλθὲ ἐνθάδε. ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ καὶ εἶπεν αὐ-
τῷ. οὐκ ἔχω ἄνδρα. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
καλῶς εἶπας ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχω, πέντε γὰρ
ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστιν σου ὁ
ἀνήρ, τοῦτο ἀληθὲς εἴρηκας. λέγει αὐτῷ ἡ γυνή.
κύριε θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ. οἱ πατέρες
ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν, καὶ
ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τό-
πος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ. γύναι, πίστευσόν μοι, ὅτι ἔρχεται ὥρα
ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν ἱεροσο-
λύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί, ὑμεῖς προ-
σκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνοῦμεν
ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν ἰουδαίων
ἐστίν, ἀλλ᾽ ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ
ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσιν τῷ
πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. καὶ γὰρ ὁ
πατὴρ, τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας
αὐτόν, πνεῦμα ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦν-
τας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προ-
σκυνεῖν. λέγει αὐτῷ ἡ γυνή. οἶδα ὅτι μεσίας
ἔρχεται ὁ λεγόμενος ΧΡΙΣΤΟΣ, ὅταν ἔλθῃ
ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα. λέγει αὐτῇ
ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι. καὶ ἐπὶ τού-
τῳ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἐθαύμασαν, ὅτι
μετὰ γυναικὸς ἐλάλει. οὐδεὶς μέντοι εἶπεν
τί ζητεῖς ἢ τί λαλεῖς μετ᾽ αὐτῆς; ἀφῆκεν οὖν
τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνὴ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν
πόλιν, καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις. Δεῦτε
ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέν μοι πάντα ὅσα
ἐποίησα. μή τι οὗτός ἐστιν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ; ἐξῆλ-
θον οὖν ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐ-
τόν. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτὸν οἱ μα-
θηταὶ λέγοντες, ῥαββεὶ φάγε. Ο δὲ εἶπεν αὐ-
τοῖς. Εγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν ἣν ὑμεῖς οὐκ
οἴδατε. ἔλεγον οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους.
μή τις

Dñe da mihi hanc aquam ut non ſitiã,
neq; ueniã huc haurire. Dicit ei Ieſus.
Vade uoca uirũ tuũ, & ueni huc. Rñ/
dit mulier & dixit ei. Non habeo uirũ.
Dicit ei Ieſus. Bene dixiſti, nõ habeo ui
rum. Quinq; eñ uiros habuiſti, & nũc
quem habes nõ eſt tuus uir. Hoc uere
dixiſti. Dicit ei mulier. Dñe uideo qđ
propheta es tu. Patres noſtri in monte
hoc adorauerunt, & uos dicitis, quod
Hieroſolymis eſt locus, ubi adorare
oportet. Dicit ei Ieſus. Mulier crede mi
hi, uenit hora quãdo neq; in mõte hoc,
neq; i Hieroſolymis adorabitis patrẽ.
Vos adoratis quod neſcitis, nos adora
mus quod ſcimus, quia ſalus ex Iudæ
is eſt. Sed uenit hora & nunc eſt, quan
do ueri adoratores adorabunt patrem
in ſpiritu & ueritate. Nã & pater tales
quærit qui adorent ſe. Spiritus eſt de-
us, & eos qui adorant eum in ſpiritu &
ueritate oportet adorare. Dicit ei mu-
lier. Scio quod Meſſias ueniet qui dici
tur Chriſtus. Cum ergo uenerit, ille no
bis nũciabit omnia. Dicit ei Ieſus, ego
ſum qui loquor tibi. Et continuo uene
runt diſcipuli eius, & mirabantur quid
cum muliere loqueretur. Nemo tamẽ
dixit quid quæris, aut qđ loqueris cum
ea? Reliquit ergo hydriam ſuam muli/
er, & abijt in ciuitatem, & dicit illis ho/
minibus. Venite uidete hominem qui
dixit mihi omnia quæcũq; feci. Nũqd
hic eſt ille Chriſtus? Exierũt ergo de ci
uitate & ueniebãt ad eũ. Interea roga/
bant eum diſcipuli, dicentes. Rabbi,
manduca. Ille autem dixit eis. Ego ci
bum habeo mãducare quem uos ne-
ſcitis. Dicebant ergo diſcipuli inter ſe.
Num

μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν; λέγει αὐ-
τοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐμὸν βρῶμα ἐστὶν, ἵνα ποιῶ
τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω
αὐτοῦ τὸ ἔργον. οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἔτι τε-
τράμηνόν ἐστιν καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδοὺ λέ-
γω ὑμῖν. ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν
καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσιν
πρὸς θερισμὸν ἤδη. καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμ-
βάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον,
ἵνα καὶ ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ θερίζων,
ἐν γὰρ τούτῳ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς ὅτι
ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων,
ἐγὼ ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν, ὃ οὐχ ὑμεῖς κε-
κοπιάκατε. ἄλλοι κεκοπιάκασιν, καὶ ὑμεῖς
εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε. ἐκ δὲ
τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς
αὐτὸν τῶν σαμαρειτῶν διὰ τὸν λόγον τῆς
γυναικὸς μαρτυρούσης, εἶπέν μοι πάντα
ὅσα ἐποίησα, ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ σα-
μαρεῖται ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς καὶ ἔμεινεν
ἐκεῖ δύο ἡμέρας, καὶ πολλῷ πλείους ἐπίστευσαν
διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ. τῇ τε γυναικὶ ἔλεγον, ὅτι
οὐκ ἔτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν. αὐ-
τοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν καὶ οἴδαμεν, ὅτι οὗτός ἐστιν
ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. μετὰ
δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ ἀπῆλθεν
εἰς τὴν γαλιλαίαν, αὐτὸς γὰρ ΙΗΣΟΥΣ ἐμαρ-
τύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τι-
μὴν οὐκ ἔχει. ὅτε οὖν ἦλθεν εἰς τὴν γαλιλαί-
αν ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ γαλιλαῖοι πάντα ἑωρα-
κότες ἃ ἐποίησεν ἐν ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορ-
τῇ. καὶ αὐτοὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν.
ἦλθεν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ πάλιν εἰς τὴν κανᾶ
τῆς γαλιλαίας ὅπου ἐποίησεν τὸ ὕδωρ οἶ-
νον. καὶ ἦν τις βασιλικὸς οὗ ὁ υἱὸς
ἠσθένει ἐν καπερναούμ. οὗτος ἀκούσας, ὅ-
τι ΙΗΣΟΥΣ ἥκει ἐκ τῆς ἰουδαίας εἰς τὴν γα-
λιλαίαν, ἀπῆλθεν πρὸς αὐτὸν καὶ ἠρώτα
αὐτὸν, ἵνα καταβῇ καὶ ἰάσηται αὐτοῦ τὸν υἱὸν,
ἤμελλεν

Num quis attulit ei manducare? Di-
cit eis Ieſus, Meus cibus eſt, ut faciam
uoluntatē eius qui miſit me ut perficiā
opus eius. Nonne uos dicitis, q adhuc
quatuor menſes ſunt & meſſis uenit?
Ecce dico uobis, leuate oculos ueſtros,
& uidete regiones, quod albæ ſint iam
ad meſſem. Et qui metit, mercedem ac-
cipit, & cōgregat fructū in uitā æternā,
ut & qui ſeminat ſimul gaudeat & qui
metit. In hoc em̄ eſt uerbū uerū, quod
alius eſt qui ſeminat, & alius eſt q me-
tit. Ego miſi uos metere quod uos non
laboraſtis. Alij laborauerunt, & uos in
labores eoꝝ itroiſtis. Ex ciuitate aūt il-
la multi crediderūt in eū ſamaritanoꝝ
ꝑpter uerbū mulieris teſtimoniū per-
hibentis, dixit mihi omnia quæcūq; fe
ci. Cum ueniſſent ergo ad illū Samari-
tani rogauerunt eum ut ibi maneret, &
manſit ibi duos dies. Et multo plures
crediderunt propter ſermonem ipſius.
Et mulieri dicebant, nō propter tuam
loquelam credimus. Ipſi enim audiui-
mus & ſcimus, qd' hic eſt uere ſaluator
mūdi Chriſtus. Poſt duos aūt dies ex-
ijt inde, & abijt in Galilæam. Ipſe enim
Ieſus teſtimoniū perhibuit quod pro-
pheta in ſua patria honorē nō habet.
Cū ergo ueniſſet in Galilæam excepe-
runt eū Galilæi, cū oīa uidiſſent q̄ fece-
rat Hieroſolymis ī die feſto. Et ipſi em̄
uenerāt ad diē feſtū. Venit ergo Ieſus
iteꝝ ī Cana Galilææ ubi fecit ex aqua
uinū. Et erat quidam regulus cuius fi-
lius infirmabatur Capernaum. Hic cū
audiſſet qa Ieſus aduenīſſet a Iudæa
in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat
eum ut deſcēderet & ſanaret filiū eius,
incipiebat

ἤμελλεν γὰρ ἀποθνήσκειν. εἶπεν οὖν ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ πρὸς αὐτόν. ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα
ἴδητε οὐ μὴ πιστεύετε. λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ βα/
σιλικός. κύριε, κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ
παιδίον μου. λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. πορεύ/
ου ὁ υἱός σου ζῇ. καὶ ἐπίστευσεν ὁ ἄνθρωπος τῷ
λόγῳ ᾧ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ ἐπορεύε/
το. ἤδη δὲ αὐτοῦ καταβαίνοντος, οἱ δοῦλοι
αὐτοῦ ἀπήντησαν αὐτῷ, καὶ ἀπήγγειλαν λέ
γοντες, ὅτι ὁ παῖς σου ζῇ, ἐπύθετο οὖν παρ᾽
αὐτῶν τὴν ὥραν, ἐν ᾗ κομψότερον ἔσχεν, καὶ
εἶπον αὐτῷ, ὅτι χθὲς ὥραν ἑβδόμην ἀφῆ-
κεν αὐτὸν ὁ πυρετός. ἔγνω οὖν ὁ πατήρ, ὅτι ἐν
ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐν ᾗ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι
ὁ υἱός σου ζῇ, καὶ ἐπίστευσεν αὐτός, καὶ ἡ οἰκία
αὐτοῦ ὅλη. τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐ-
ποίησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐλθὼν ἐκ τῆς ἰουδαίας εἰς
τὴν γαλιλαίαν. Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ
τῶν ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς ἱεροσό
λυμα. ἔστιν δὲ ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ
προβατικῇ κολυμβήθρα, ἡ λεγομένη ἑβραϊστὶ
βηθεσδά, πέντε στοὰς ἔχουσα, ἐν ταύταις κα
τέκειτο πλῆθος πολὺ τῶν ἀσθενούντων, τυ/
φλῶν, χωλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ
ὕδατος κίνησιν. ἄγγελος γὰρ κατὰ καιρὸν
κατέβαινεν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ καὶ ἐταράσσε
το τὸ ὕδωρ, ὁ οὖν πρῶτος ἐμβὰς μετὰ τὴν
ταραχὴν τοῦ ὕδατος ὑγιὴς ἐγίνετο, ᾧ δή/
ποτε κατείχετο νοσήματι. ἦν δέ τις ἄνθρωπος
ἐκεῖ, τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἔχων ἐν τῇ
ἀσθενείᾳ. τοῦτον ἰδὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ κατακείμε
νον. καὶ γνοὺς ὅτι πολὺν ἤδη χρόνον ἔχει λέ
γει αὐτῷ. θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; ἀπεκρίθη
αὐτῷ ὁ ἀσθενῶν. κύριε, ἄνθρωπον οὐκ ἔχω,
ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ βάλλῃ με εἰς τὴν
κολυμβήθραν, ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, ἄλλος
πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει. λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει,
καὶ εὐθέως ἐγένετο ὑγιὴς ὁ ἄνθρωπος, καὶ
ἦρε τὸν

Incipiebat eñ mori. Dixit ergo Ieſus
ad eum. Niſi ſigna & prodigia uideri/
tis nõ creditis. Dicit ad eum Regulus.
Dñe, deſcende priuſq̃ moriatur filius
meus. Dicit ei Ieſus. Vade, filius tuꝰ ui/
uit. Credidit homo ſermoni quẽ dixit
ei Ieſus, & ibat. Iam aũt eo deſcenden-
te ſerui occurrerunt ei, & nunciauerunt
dicẽtes. Filius tuus uiuit. Interrogabat
ergo horam ab eis in qua melius habu
iſſet. Et dixerunt ei, heri hora ſeptima
reliquit eum febris. Cognouit ergo pa-
ter. q̃d illa hora erat in qua dixit ei Ie-
ſus filius tuꝰ uiuit, & credidit ipſe & do
mus eiꝰ tota. Hoc iteꝝ ſecũdũ ſignũ fe
cit Ieſus cũ ueniſſet a Iudæa ĩ Galilæã.
Poſt hæc erat dies feſtus iudæoꝝ, & V
aſcẽdit Ieſus Hieroſolymã. Eſt aũt Hie
roſolymis ad ꝓbaticã piſcina quæ no-
minat᷑ hæbraicæ bethſeſda quinq; por
ticus habens, in his iacebat multitudo
magna languentium cæcorũ, claudoꝝ,
aridoꝝ, expectãtiũ aquæ motũ. Ange-
lus autem deſcendebat ſecundum tem
pus in piſcinã, & turbabatur aqua. Et
qui primus deſcendiſſet in piſcinã poſt
turbationem aquæ, ſanus fiebat a quo
cumq; detinebatur morbo. Erat autẽ
quidam homo ibi triginta & octo an/
nos habens in infirmitate. Hunc cum
uidiſſet Ieſus iacentem, & cognouiſſet,
quod iam multũ tempus haberet, dicit
ei. Vis ſanus fieri? Reſpondit ei langui
dus. Domine, hominem non habeo,
ut cum turbata fuerit aqua mittat me
in piſcinam. Dum uenio enim ego, ali/
us ante me deſcẽdit. Dicit ei Ieſus. Sur/
ge, tolle grabatum tuum & ambula.
Et ſtatim ſanus factus eſt homo ille, &
ſuſtulit

ἦρε τὸν γράββατον αὐτοῦ, καὶ περιεπάτει. ἦν
δὲ σάββατον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. ἔλεγον
οὖν ἰουδαῖοι τῷ τεθεραπευμένῳ. σάββατόν
ἐστιν, οὐκ ἔξεστίν σοι ἆραι τὸν γράββατον, ἀ-
πεκρίθη αὐτοῖς, ὁ ποιήσας με ὑγιῆ ἐκεῖνός μοι
εἶπεν. ἆρον τὸν γράββατόν σου καὶ περιπά-
τει. ἠρώτησαν οὖν αὐτόν. τίς ἐστιν ὁ ἄνθρω-
πος ὁ εἰπών σοι, ἆρον τὸν γράββατόν σου,
καὶ περιπάτει; ὁ δὲ ἰαθεὶς οὐκ ᾔδει τίς ἐστιν, ὁ
γὰρ ΙΗΣΟΥΣ ἐξένευσεν ὄχλου ὄντος ἐν τῷ
τόπῳ. μετὰ ταῦτα εὑρίσκει αὐτὸν ὁ ΙΗΣΟΥΣ
ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἴδε ὑγιὴς γέγο-
νας μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν σοί τι
γένηται. ἀπῆλθεν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀνήγγειλεν
τοῖς ἰουδαίοις. ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἐστιν ὁ ποιήσας
αὐτὸν ὑγιῆ. καὶ διὰ τοῦτο ἐδίωκον τὸν ΙΗ-
ΣΟΥΝ οἱ ἰουδαῖοι, καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀπο-
κτεῖναι. ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν σαββάτῳ. ὁ δὲ ΙΗ-
ΣΟΥΣ ἀπεκρίνατο αὐτοῖς. ὁ πατήρ μου ἕως
ἄρτι ἐργάζεται κἀγὼ ἐργάζομαι. διὰ τοῦ-
το οὖν μᾶλλον ἐζήτουν αὐτὸν οἱ ἰουδαῖοι
ἀποκτεῖναι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυεν τὸ σάββατον
ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγεν τὸν θεόν,
ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ. ἀπεκρίνατο
οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ἀμὴν ἀ-
μὴν λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν
ἀφ᾽ ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πα-
τέρα ποιοῦντα. ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ,
ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. ὁ γὰρ πατὴρ
φιλεῖ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ,
ἃ αὐτὸς ποιεῖ, καὶ μείζονα τούτων δείξει
αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς θαυμάζητε. ὥσπερ
γὰρ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκρούς, καὶ ζωο-
ποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱός, οὓς θέλει ζωοποιεῖ.
οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ
τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκεν τῷ υἱῷ, ἵνα
πάντες τιμῶσιν τὸν υἱόν, καθὼς τιμῶσιν
τὸν πατέρα. ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν πατέ-
ρα τὸν πέμψαντα αὐτόν. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν,
ὁ τὸν

ſuſtulit grabatũ ſuum,& ambulabat.
Erat aũt ſabbatum in die illo.Dicebãt
ergo Iudæi illi qui ſanatus fuerat.Sab-
batum eſt,non licet tibi tollere graba-
tum.Reſpondit eis.Qui me ſanum fe-
cit, ille mihi dixit, tolle grabatũ tuum
& ambula.Interrogauerunt ergo eum.
Quis eſt ille homo qui dixit tibi, tolle
grabatum tuum & ambula? Is aũt qui
ſanus fuerat effectus neſciebat quis eſ-
ſet. Ieſus enim declinauit a turba con-
ſtituta in loco. Poſtea inuenit eũ Ieſus
in templo & dixit illi Ecce ſanus factus
es,ne poſthac pecces,ne deterius tibi ali
quid contingat. Abijt ille homo,& nũ-
ciauit Iudæis,quia Ieſus eſſet qui fecit
eum ſanum. Propterea perſequeban-
tur Iudæi Ieſum, quia hæc faciebat in
ſabbato. Ieſus autem reſpondit eis.Pa
ter meus uſq; modo operatur, & ego
operor. Propterea ergo magis quære-
bant eum Iudæi interficere,quia nõ ſo-
lum ſoluebat ſabbatum,ſed & patrem
ſuũ dicebat deum æqualem ſe faciens
deo. Reſpondit itaq; Ieſus & dixit eis.
Amen amen dico uobis,non poteſt fi
lius a ſe facere quicq̃,niſi quod uiderit
patrem facientem. Quæcumq; enim il
le fecerit, hæc & filius ſimiliter facit.Pa
ter enim diligit filium, & omnia demõ
ſtrat ei q̃ ipſe facit,& maiora his demõ
ſtrabit ei opera,ut uos miremini.Sicut
em̃ pater ſuſcitat mortuos & uiuificat,
ſic & filius quos uult uiuificat. Neq; em̃
pater iudicat quẽq̃,ſed omne iudiciũ
dedit filio,ut oẽs honorificent filium ſi
cut honorificant patrẽ. Qui nõ hono-
rificat filium, non honorificat patrem
qui miſit illũ. Amen amen dico uobis.
qui uerbũ

γραφάς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰ
ώνιον ἔχειν. καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι
περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με, ἵνα ζω
ὴν ἔχητε. δόξαν παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμβά/
νω. ἀλλ᾽ ἔγνωκα ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ
θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς. ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ
ὀνόματι τοῦ πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με.
ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ ἐκεῖ
νον λήψεσθε. πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῦσαι,
δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν
δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ οὐ ζητεῖτε; μὴ
δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν
πατέρα, ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν μωσῆς, εἰς
ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε. εἰ γὰρ ἐπιστεύετε μωσῇ,
ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί. περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος
ἔγραψεν, εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πι/
στεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασιν πιστεύσετε;
Μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ πέραν τῆς
θαλάσσης τῆς γαλιλαίας τῆς τιβεριάδος, καὶ
ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολύς, ὅτι ἑώρων αὐ/
τοῦ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. Ἀνῆλ
θεν δὲ εἰς τὸ ὄρος ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο
μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πά
σχα ἡ ἑορτὴ τῶν ἰουδαίων. Ἐπάρας οὖν ὁ ΙΗ/
ΣΟΥΣ, τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ θεασάμενος, ὅτι
πολὺς ὄχλος ἔρχεται πρὸς αὐτόν, λέγει πρὸς
τὸν φίλιππον. πόθεν ἀγοράσωμεν ἄρτους,
ἵνα φάγωσιν οὗτοι; τοῦτο δὲ ἔλεγεν πειράζων
αὐτόν. αὐτὸς γὰρ ᾔδει τί ἤμελλεν ποιεῖν. Ἀπε/
κρίθη αὐτῷ φίλιππος. Διακοσίων δηναρίων
ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν
βραχύ τι λάβῃ. Λέγει αὐτῷ εἷς ἐκ τῶν μαθη/
τῶν αὐτοῦ ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς σίμωνος πέτρου.
ἔστιν παιδάριον ἓν ὧδε ὃ ἔχει πέντε ἄρτους
κριθίνους, καὶ δύο ὀψάρια, ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν
εἰς τοσούτους. Εἶπεν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ποιήσατε
τοὺς ἀνθρώπους ἀναπεσεῖν. ἦν δὲ χόρτος πο
λὺς ἐν τῷ τόπῳ. ἀνέπεσον οὖν οἱ ἄνδρες τὸν
ἀριθμὸν ὡσεὶ πεντακισχίλιοι. ἔλαβεν δὲ τοὺς
ἄρτους.

ſcripturas,quia uos putatis in ipſis ui/
tam æternam habere. Et illæ ſunt,quæ
teſtimoniũ perhibẽt de me, & nõ uul/
tis uenire ad me ut uitã habeatis. Glo/
riam ab hoibus nõ accipio,ſed cogno/
ui uos,qđ dilectionẽ dei non habeatis
in uobis. Ego ueni in noĩe patris mei,&
nõ accipitis me. Si alius uenerit in noĩe
ſuo,illum accipietis. Quõ uos poteſtis
credere qui gloriã a uobis inuicẽ accipi
tis,& gloriã quæ a ſolo deo eſt nõ quæ
ritis? Nolite putare quod ego accuſatu
rus ſim uos apud patrẽ. Eſt qui accuſat
uos Moſes in quo uos ſperatis. Si eñ
creditis Moſi, creditis & mihi. De me
enim ille ſcripſit. Si autem illius litteris
non creditis,quõ uerbis meis credetis?
Poſt hæc abijt Ieſus trans mare Ga/ VI
lilææ qđ eſt Tyberiadis,& ſequebat̃ eũ
multitudo magna,qa uidebãt eiꝰ ſigna
q̃ faciebat ſup his qui infirmabãt. Su/
bijt aũt in mõtẽ Ieſus, & ibi ſedebat cũ
diſcipulis ſuis. Erat aũt proximũ paſca
dies feſtus Iudæoꝝ. Cũ ſubleuaſſet er/
go oculos Ieſus,& uidiſſet quod multa
turba ueniret ad ſe, dicit ad Philippũ.
Vnde ememus panes ut manducẽt hi?
Hoc autem dicebat tentans eum. Ipſe
enim ſciebat quid eſſet facturus. Re/
ſpondit ei Philippus. Ducentorum de
nariorum panes non ſufficiunt eis, ut
unuſquiſq; modicum quid accipiat. Di
cit ei unꝰ ex diſcipulis eiꝰ Andreas fra
ter Simõis Petri. Eſt puer unꝰ hic q ha
bet quinq; panes ordeaceos & duos pi
ſces. ſed hæc qđ ſũt iter tãtos? Dixit ãt
Ieſus. Facite hoïes diſcũbere. Erat autẽ
fœnũ multũ in loco. Diſcubuerũt ergo
uiri nũero fere qnq; milia. Accepit ergo

ἄρτους ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ εὐχαριστήσας διέδω-
κεν τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ἀνακει-
μένοις, ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν ὀψαρίων ὅσον ἤθε-
λεν. ὡς δὲ ἐνεπλήσθησαν, λέγει τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ. συναγάγετε τὰ περισσεύσαντα κλάσμα-
τα, ἵνα μή τι ἀπόληται. συνήγαγον οὖν καὶ
ἐγέμησαν δώδεκα κοφίνους κλασμάτων,
ἐκ τῶν πέντε ἄρτων τῶν κριθίνων, ἃ ἐπερίσσευ-
σεν τοῖς βεβρωκόσιν. οἱ οὖν ἄνθρωποι ἰδόν-
τες ὃ ἐποίησεν σημεῖον ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἔλεγον,
ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης ὁ ἐρχόμε-
νος εἰς τὸν κόσμον. ΙΗΣΟΥΣ οὖν γνοὺς, ὅτι
μέλλουσιν ἔρχεσθαι, καὶ ἁρπάζειν αὐτὸν, ἵνα
ποιήσωσιν αὐτὸν βασιλέα ἀνεχώρησεν εἰς τὸ
ὄρος αὐτὸς μόνος. ὡς δὲ ὀψία ἐγένετο κατέβη-
σαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ
ἐμβάντες εἰς τὸ πλοῖον, ἤρχοντο πέραν τῆς
θαλάσσης εἰς καπερναούμ, καὶ σκοτία ἤδη ἐγε-
γόνει, καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ ΙΗΣΟΥΣ
ἥ τε θάλασσα ἀνέμου μεγάλου πνέοντος διε-
γείρετο. ἐληλακότες οὖν ὡς σταδίους εἴκοσι-
πέντε ἢ τριάκοντα θεωροῦσιν τὸν ΙΗΣΟΥΝ
περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐγγὺς
τοῦ πλοίου γινόμενον, καὶ ἐφοβήθησαν. ὁ
δὲ λέγει αὐτοῖς. ἐγώ εἰμι μὴ φοβεῖσθε, ἤθελον οὖν
λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ εὐθέως τὸ
πλοῖον ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς εἰς ἣν ὑπῆγον.
τῇ ἐπαύριον ὁ ὄχλος ὁ ἑστηκὼς πέραν τῆς θα-
λάσσης, ἰδὼν ὅτι πλοιάριον ἄλλο οὐκ ἦν ἐ-
κεῖ εἰ μὴ ἓν, ἐκεῖνο εἰς ὃ ἐνέβησαν οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐ συνεισῆλθεν τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸ πλοιάριον, ἀλλὰ μό-
νοι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπῆλθον. ἄλλα δὲ ἦλ-
θεν πλοιάρια ἐκ τιβεριάδος ἐγγὺς τοῦ τό-
που, ὅπου ἔφαγον τὸν ἄρτον, εὐχαριστήσαν-
τος τοῦ κυρίου. ὅτε οὖν εἶδεν ὁ ὄχλος, ὅτι ΙΗ-
ΣΟΥΣ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ, οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐνέ-
βησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ἦλθον εἰς
καπερναούμ, ζητοῦντες τὸν ΙΗΣΟΥΝ. καὶ
εὑρόντες

panes Ieſus, & cũ gratias egiſſet, diſtri-
buit diſcipulis, diſcipli aũt diſcũbetibꝰ.
Similiter & ex piſcibꝰ q̃tũ uolebat. Vt
aũt ipleti ſũt, dicit diſcipulis ſuis. Colli-
gite q̃ ſupfuerint fragmenta ne pereãt.
Collegerũt ergo, & impleuerũt duode
cim cophinos fragmẽtoꝝ ex qnq; pani
bus ordeaceis & duobꝰ piſcibus, q̃ ſup
fuerant his qui mãducauerãt. Illi ergo
homines cum uidiſſent quod Ieſus fe-
cerat ſignum, dicebant. Quia hic eſt ue
re propheta qui uenturus eſt in mun-
dum. Ieſus ergo cum cognouiſſet qđ
uenturi eſſent ut raperent eum & face-
rent eũ regem, ſeceſſit iterũ in mõtem
ipſe ſolus. Vt aũt ſero factum eſt, de-
ſcenderunt diſcipuli eius ad mare. Et
cum aſcendiſſent nauim, uenerũt trans
mare in Capernaum. Et tenebræ iam
factæ erant, & non uenerat ad eos Ie-
ſus. Mare aũt uento magno flante ex-
urgebat. Cũ remigaſſent ergo ferme
ſtadia uigintiquinq; aut triginta, uidẽt
Ieſum ambulantẽ ſupra mare, & proxi
mũ naui fieri & timuerũt. Ille aũt dicit
eis. Ego ſum, nolite timere. Voluerũt er
go accipe eũ in nauim, & ſtatim nauis
fuit ad terrã quã ibant. Poſtero die tur
ba q̃ ſtabat trãs mare ut uidit, qđ naui
cula alia nõ eſſet ibi niſi una illa in quã
igreſſi fuerãt diſcipuli eiꝰ & qđ nõ intro
iſſet cũ diſcipulis ſuis Ieſus ĩ nauim, ſed
ſoli diſcipuli eius abiſſent. Aliæ uero ſu
peruenerunt naues a Tyberiade iuxta
locum ubi manducauerãt panem, gra-
tias agente dño. Cum ergo uidiſſet tur
ba quod Ieſus non eſſet ibi neq; diſci-
puli eius, aſcẽderũt & ipſi ĩ nauiculas &
uenerunt Capernaũ q̃rentes Ieſum, &
cum

εὑρόντες αὐτὸν πέραν τῆς θαλάσσης, εἶπον αὐτῷ. ῥαββί, πότε ὧδε γέγονας; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ᾽ ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτάσθητε. ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑμῖν δώσει, τοῦτον γὰρ ὁ πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ θεός. εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν. τί ποιοῦμεν, ἵνα ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ; ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτοῖς. τοῦτό ἐστιν τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ, ἵνα πιστεύητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος. εἶπον οὖν αὐτῷ. τί οὖν ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι; τί ἐργάζῃ; οἱ πατέρες ἡμῶν τὸ μάννα ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθώς ἐστι γεγραμμένον, ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ᾽ ὁ πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν. ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ θεοῦ ἐστιν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν. κύριε πάντοτε δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον. εἶπεν δὲ αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ ἐρχόμενος πρός με οὐ μὴ πεινάσῃ, καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε. ἀλλ᾽ εἶπον ὑμῖν, ὅτι καὶ ἑωράκατέ με καὶ οὐ πιστεύετε. πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ πατὴρ πρὸς ἐμὲ ἥξει. καὶ τὸν ἐρχόμενον πρός με, οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω, ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρός, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἀναστήσω αὐτὸν ἐγὼ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

ἐγόγγυζον

cum inueniſſent eum trans mare, dixerunt ei. Rabbi, quando huc ueniſti? Reſpõdit eis Ieſus & dixit. Amen amẽ dico uobis, quæritis me, nõ quia uidiſtis ſigna, ſed quia mãducaſtis ex panibns, & ſaturati eſtis. Operemini nõ cibum qui perit, ſed qui permanet in uitã æternam, quem filius hominis dabit uobis Hunc enim pater ſignauit deus. Dixerunt ergo ad eũ. Quid facimus ut operemur opera dei? Rñdit Ieſus, & dixit eis. Hoc eſt opus dei ut credatis in eũ quem miſit ille. Dixerũt ergo ei. Quod ergo tu facis ſignũ, ut uideamus & credamus tibi? Quid operaris? Patres noſtri manducauerunt manna in deſerto ſicut ſcriptum eſt. Panem de cœlo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Ieſus Amen amen dico uobis, nõ Moſes dedit uobis panẽ de cœlo ſed pater meus dat uobis panẽ de cœlo uerum. Panis enim dei eſt qui de cœlo deſcendit, & dat uitam mundo. Dixerunt ergo ad eũ. Dñe ſemper da nobis panẽ hunc. Dixit aũt eis Ieſus. Ego ſũ panis uitæ. Qui uenit ad me, nõ eſuriet, & q credit in me non ſitiet unq̃. Sed dixi uobis, uobis, quia & uidiſtis me & non creditis. Omne quod dat mihi pater ad me ueniet, & eũ qui uenit ad me nõ eijcio foras, quia deſcendi de cœlo, non ut faciã uoluntatẽ meã, ſed uoluntatẽ eius qui miſit me. Hæc eſt aũt uolũtas eius qui miſit me patris, ut omẽ qđ dedit mihi nõ perdã ex eo, ſed reſuſcitẽ illud in nouiſſimo die. Hæc eſt aũt uolũtas eius q miſit me, ut oĩs q uidet filiũ & credit in eũ habeat uitã æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die.

 Murmu

Ἐγόγγυζον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι
εἶπεν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ. καὶ ἔλεγον. οὐχ οὗτός ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ
ὁ υἱὸς Ἰωσήφ, οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ
τὴν μητέρα; πῶς οὖν λέγει οὗτος, ὅτι ἐκ τοῦ οὐ-
ρανοῦ καταβέβηκα. Ἀπεκρίθη οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ,
καὶ εἶπεν αὐτοῖς. μὴ γογγύζετε μετ᾽ ἀλλήλων,
οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός ἐμέ, ἐὰν μὴ ὁ πα-
τὴρ ὁ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτόν. καὶ ἐγὼ ἀνα-
στήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. ἔστιν γεγραμ-
μένον ἐν τοῖς προφήταις. καὶ ἔσονται πάντες
διδακτοὶ τοῦ θεοῦ. πᾶς οὖν ὁ ἀκούσας παρὰ τοῦ
πατρὸς καὶ μαθών, ἔρχεται πρός με. οὐχ ὅτι τὸν
πατέρα τίς ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ θεοῦ.
οὗτος ἑώρακεν τὸν πατέρα. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω
ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον.
Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, οἱ πατέρες ὑ-
μῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀπέ-
θανον, οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
καταβαίνων, ἵνα τὶς ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀ-
ποθάνῃ. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐ-
ρανοῦ καταβάς, ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρ-
του, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν
ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑ-
πὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. ἐμάχοντο οὖν πρὸς
ἀλλήλους, οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες. πῶς δύναται
οὗτος ἡμῖν δοῦναι τὴν σάρκα φαγεῖν; εἶ-
πεν οὖν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω
ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ
ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε
ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ
πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ
ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. ἡ γὰρ
σάρξ μου ἀληθῶς ἐστιν βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά
μου ἀληθῶς ἐστιν πόσις. ὁ τρώγων μου τὴν
σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μέ-
νει κἀγὼ ἐν αὐτῷ. καθὼς ἀπέστειλέν με ὁ
ζῶν πατήρ, κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα, καὶ
ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι᾽ ἐμέ.
οὗτός ἐστιν

Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia
dixiſſet, ego ſum panis uiu⁹ qui de cœ-
lo deſcendi. Et dicebãt. Nonne hic eſt
filius Ioſeph, cuius nos nouimus patrẽ
& matrẽ? Quomodo ergo dicit hic, de
cœlo deſcendi? Reſpondit ergo Ieſus,
& dixit eis. Nolite murmurare iter uos
Nemo poteſt uenire ad me niſi pater,
qui miſit me, traxerit eum, & ego reſu-
ſcitabo eum in nouiſſimo die. Eſt ſcrip
tum in prophetis, & erunt omnes doci
biles dei. Oĩs ergo q audiuit a patre &
didicit, uenit ad me, nõ quod patrem ui
derit quiſq̃, niſi is q eſt a deo, hic uidit
patrẽ. Amen amen dico uobis, qui cre-
dit in me, habet uitã æternã. Ego ſum
panis uitæ. Patres ueſtri mãducauerũt
manna in deſerto, & mortui ſunt. Hic
eſt panis de cœlo deſcẽdens, ut ex ipſo
mãducaret aliquis, & nõ moriat̃. Ego
ſum panis uiuus qui de cœlo deſcendi.
Si quis manducauerit ex hoc pane, ui-
uet i æternũ. Et panis quẽ ego dabo, ca
ro mea eſt, quã ego dabo ꝓ mũdi uita.
Litigabãt ergo Iudæi inter ſe dicentes.
Quõ poteſt hic nobis carnem ſuã da-
re ad manducandũ? Dixit ergo eis Ie-
ſus. Amen amen dico uobis, niſi mãdu
caueritis carnem filij hominis, & biberi
tis eius ſanguinẽ, nõ habetis uitã in uo
bis. Qui manducat meã carnẽ & bibit
meũ ſanguinẽ, habet uitã æternam, &
ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die.
Caro eñ mea uere eſt cibus, & ſanguis
me⁹ uere eſt potus. Qui mãducat meã
carnẽ & bibit meũ ſanguinẽ, in me ma
net & ego in illo. Sicut miſit me uiuẽs
pater, ita & ego uiuo propter patrẽ, &
q mãducat me, & ipſe uiuet ꝓpter me.
Hic eſt

Οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατα/
βάς, οὐ καθὼς ἔφαγον οἱ πατέρες ὑμῶν τὸ
μάννα καὶ ἀπέθανον. ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρ-
τον, ζήσει εἰς τὸν αἰῶνα. ταῦτα εἶπεν ἐν συνα
γωγῇ διδάσκων ἐν καπερναούμ. πολλοὶ οὖν
ἀκούσαντες ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπον.
σκληρός ἐστιν οὗτος ὁ λόγος τίς δύναται αὐ/
τοῦ ἀκούειν; εἰδὼς δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν ἑαυτῷ, ὅτι
γογγύζουσιν περὶ τούτου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶ/
πεν αὐτοῖς. τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; ἐὰν οὖν
θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα
ὅπου ἦν τὸ πρότερον, τὸ πνεῦμά ἐστιν τὸ ζωο-
ποιοῦν. ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. τὰ ῥήματα
ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά ἐστιν καὶ ζωή ἐστιν,
ἀλλ᾽ εἰσὶν ἐξ ὑμῶν τινὲς οἳ οὐ πιστεύουσιν, ᾔδει
γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, τινές εἰσιν οἱ μὴ πι
στεύοντες. καὶ τίς ἐστιν ὁ παραδώσων αὐτὸν,
καὶ ἔλεγεν. διὰ τοῦτο εἴρηκα ὑμῶν, ὅτι οὐ/
δεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ᾖ δεδο
μένον αὐτῷ ἐκ τοῦ πατρός μου. ἐκ τούτου πολλοὶ
ἀπῆλθον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω,
καὶ οὐκ ἔτι μετ᾽ αὐτοῦ περιεπάτουν. εἶπεν οὖν
ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοῖς δώδεκα. μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε
ὑπάγειν; ἀπεκρίθη οὖν αὐτῷ σίμων πέτρος.
κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς
αἰωνίου ἔχεις, καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώ
καμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶν
τος. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐκ ἐγὼ ὑμᾶς
τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην; καὶ ἐξ ὑμῶν εἷς δι/
άβολός ἐστιν; ἔλεγεν δὲ τὸν ἰούδαν σίμωνος
ἰσκαριώτην, οὗτος γὰρ ἤμελλεν αὐτὸν παραδιδό
ναι, εἷς ὢν ἐκ τῶν δώδεκα. καὶ περιεπάτει ὁ
ΙΗΣΟΥΣ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ γαλιλαίᾳ. οὐ γὰρ
ἤθελεν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐζήτουν
αὐτὸν οἱ ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι, ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ
ἑορτὴ τῶν ἰουδαίων ἡ σκηνοπηγία. εἶπον οὖν
πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, μετάβηθι ἐντεῦ
θεν καὶ ὕπαγε εἰς τὴν ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μα
θηταί σου θεωρήσωσιν τὰ ἔργα σου ἃ ποιεῖς.
οὐδεὶς

Hic eſt panis qui de cœlo deſcendit.
Non ſicut manducauerunt patres ue/
ſtri manna, & mortui ſunt. Qui man/
ducat hunc panem uiuet in æternum.
Hæc dixit in ſynagoga docens in Ca/
pernaum. Multi ergo audientes ex
diſcipulis eius dixerunt. Durus eſt hic
ſermo. Et quis poteſt eum audire? Sci
ens aũt Ieſus apud ſemetipſum quod
murmurarent de hoc diſcipuli eius, di-
xit eis. Hoc uos offendit? Si ergo uide/
ritis filiũ hominis aſcendentẽ ubi erat
prius? Spiritꝰ eſt qui uiuificat, caro nõ
ꝓdeſt quicq̃. Verba quæ ego locutus
ſũ uobis ſpiritus & uita ſunt. Sed ſunt
quidam ex uobis qui nõ credunt. Scie
bat enim ab initio Ieſus qui eſſent cre/
dentes, & quis traditurus eſſet ſe. Et di/
cebat. Propterea dixi uobis, quod ne-
mo poteſt uenire ad me, niſi fuerit ei
datum a patre meo. Ex hoc multi diſci
pulorum eius abierunt retro, & iam nõ
cũ illo ambulabãt. Dixit ergo Ieſus ad
duodecim. Nunqd & uos uultis abire?
Rñdit ergo ei Simõ Petrꝰ. Dñe ad quẽ
ibimꝰ? uerba uitæ eternæ habes, & nos
credimꝰ & cognouimꝰ qa tu es Chriſtꝰ
filiꝰ dei uiui. Rñdit eis Ieſus. Nõne ego
uos duodecim elegi, & ex uobis unꝰ dia
bolus eſt? Dicebat aũt de Iuda Simo
nis Iſcariotha. Hic enim erat traditu/
rus eũ cũ eſſet unus ex duodecim.

Ambulabat Ieſus poſt hæc in Galilæ VII
am, nõ enim uolebat in Iudæa ambula
re, quia quærebãt eũ Iudæi interficere.
Erat aũt in ꝓximo dies feſtus Iudæoꝝ
ſcenopegiæ. Dixerũt aũt ad eũ fratres
eius. Trãſi hinc, & uade in Iudæã, ut &
diſcipuli tui uideant opera tua q̃ facis.

οὐδεὶς γάρ ἐν κρυπτῷ τι ποιεῖ καὶ ζητεῖ αὐ-
τὸς ἐν παῤῥησίᾳ εἶναι. εἰ ταῦτα ποιεῖς, φα-
νέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ. οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελ-
φοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν. λέγει οὖν αὐ-
τοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ο καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω πάρε-
στιν. Ο δὲ καιρὸς ὁ ὑμέτερος, πάντοτέ ἐστιν
ἕτοιμος. οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς.
ἐμὲ δὲ μισεῖ, ὅτι ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι
τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρά ἐστιν. ὑμεῖς ἀνάβητε εἰς
τὴν ἑορτὴν ταύτην. ἐγὼ οὔπω ἀναβαίνω εἰς
τὴν ἑορτὴν ταύτην, ὅτι ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔ-
πω πεπλήρωται. ταῦτα δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, ἔμει-
νεν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ. ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελ-
φοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτήν,
οὐ φανερῶς, ἀλλ᾽ ὡς ἐν κρυπτῷ. οἱ οὖν ἰουδαῖ-
οι, ἐζήτουν αὐτὸν ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ ἔλεγον. ποῦ
ἐστιν ἐκεῖνος. καὶ γογγυσμὸς πολὺς περὶ αὐτοῦ
ἦν ἐν τοῖς ὄχλοις, οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι ἀγαθός
ἐστιν, ἄλλοι δὲ ἔλεγον, οὔ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄ-
χλον. οὐδεὶς μέντοι παῤῥησίᾳ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ
διὰ τὸν φόβον τῶν ἰουδαίων. ἤδη δὲ τῆς ἑορ-
τῆς μεσούσης, ἀνέβη ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸ ἱερὸν καὶ
ἐδίδασκεν, καὶ ἐθαύμαζον οἱ ἰουδαῖοι λέγον-
τες. πῶς οὗτος γράμματα οἶδεν μὴ μεμα-
θηκώς; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶ-
πεν. ἡ ἐμὴ διδαχὴ, οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ
πέμψαντός με. ἐάν τις θέλει τὸ θέλημα αὐτοῦ
ποιεῖν γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, πότε-
ρον ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστίν, ἢ ἐγὼ ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ λαλῶ.
ὁ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ λαλῶν, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν
ζητεῖ. ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντος
αὐτὸν, οὗτος ἀληθής ἐστιν, καὶ ἀδικία ἐν αὐ-
τῷ οὐκ ἔστιν. οὐ μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νό-
μον, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν νόμον; τί
με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι. ἀπεκρίθη ὁ ὄχλος,
καὶ εἶπεν. Δαιμόνιον ἔχεις, τίς σε ζητεῖ ἀπο-
κτεῖναι; Απεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐ-
τοῖς. ἓν ἔργον ἐποίησα καὶ πάντες θαυμά-
ζετε. διὰ τοῦτο μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὴν
περιτομὴν

Nemo q̃ppe in occulto q̃d facit, & q̃rit
ipſe palã eſſe. Si hæc facis, manifeſta te
ipſũ mũdo. Neq; em̃ frẽs ei⁹ credebãt
i eũ. Dicit ergo eis Ieſus. Tẽp⁹ meũ nõ
dũ adeſt, tẽpus aũt ueſtrũ ſemp̱ eſt pa
ratũ. Nõ põt mũdus odiſſe uos, me au
tem odit, quia ego teſtimonium perhi
beo de illo, quod opera eius mala ſint.
Vos aſcẽdite ad diem feſtũ hunc. Ego
nondũ aſcendo ad diem feſtum iſtum,
quia meum tempus nondũ impletum
eſt. Hæc aũt cum dixiſſet illis manſit in
Galilæa. Vt autem aſcenderunt fratres
eius, tunc & ipſe aſcẽdit ad diem feſtũ
non manifeſte, ſed uelut in occulto. Iu
dæi ergo quærebãt eum in die feſto, &
dicebant. Vbi eſt ille? Et murmur mul
tus erat in turba de eo. Quidam enim
dicebant bonus eſt, alij aũt dicebãt nõ,
ſed ſeducit turbam. Nemo tamẽ palã
loquebatur de illo, p̃pter metũ Iudæo
rum. Cũ autẽ iam dimidiũ feſti pactũ
eſſet, aſcendit Ieſus in templũ & doce
bat. Et mirabant̃ Iudæi dicentes. Quõ
hic litteras ſcit, cũ non didicerit? R̃ndit
eis Ieſus & dixit. Mea doctrina nõ eſt
mea, ſed eius qui miſit me. Si quis uolu
erit uoluntatẽ eius facere, cognoſcet de
doctrina, utrũ ex deo ſit, an ego a me
ipſo loquar. Qui a ſemetipſo loquitur,
gloriã p̃priam quærit. Qui aũt quærit
gloriã ei⁹ q̃ miſit eũ, hic uerax eſt, & in
iuſticia i illo nõ eſt. Nõne Moſes dedit
uobis legẽ? & nemo ex uobis facit legẽ
Quid me q̃ritis interficere? Reſpondit
turba & dixit. Dæmoniũ habes, Quis
te quærit interficere? Reſpõdit Ieſus &
dixit eis. Vnum opus feci & omnes mi
ramini. Propterea Moſes dedit uobis
circũciſionem

περιτομὴν, οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ μωσέως ἐστὶν, ἀλλ᾽
ἐκ τῶν πατέρων, καὶ ἐν σαββάτῳ περιτέμνετε
ἄνθρωπον. εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος
ἐν σαββάτῳ, ἵνα μὴ λυθῇ ὁ νόμος μωσέως, ἐ-
μοὶ χολᾶτε, ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίη-
σα ἐν σαββάτῳ; μὴ κρίνετε κατ᾽ ὄψιν, ἀλλὰ τὴν
δικαίαν κρίσιν κρίνατε. ἔλεγον οὖν τινὲς ἐκ τῶν
ἱεροσολυμιτῶν, οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν
ἀποκτεῖναι, καὶ ἴδε παῤῥησίᾳ λαλεῖ, καὶ οὐ-
δὲν αὐτῷ λέγουσιν, μήποτε ἀληθῶς ἔγνω-
σαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ
ΧΡΙΣΤΟΣ, ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. ὁ
δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πό-
θεν ἐστίν. ἔκραξεν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν τῷ ἱερῷ
διδάσκων καὶ λέγων, καί με οἴδατε καὶ οἴ-
δατε πόθεν εἰμί. καὶ ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα,
ἀλλ᾽ ἔστιν ἀληθινὸς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ
οἴδατε. ἐγὼ οἶδα αὐτὸν, ὅτι παρ᾽ αὐτοῦ εἰμί, κἀ-
κεῖνός με ἀπέστειλεν. ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιά-
σαι, καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ᾽ αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι
οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. πολλοὶ δὲ ἐκ τοῦ ὄχ-
λου ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, καὶ ἔλεγον, ὅτι ὁ ΧΡΙ-
ΣΤΟΣ ὅταν ἔλθῃ, μή τι πλείονα σημεῖα τού-
των ποιήσει ὧν οὗτος ἐποίησεν; ἤκουσαν οἱ φα-
ρισαῖοι τοῦ ὄχλου γογγύζοντος περὶ αὐτοῦ ταῦτα.
καὶ ἀπέστειλαν οἱ φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ὑ-
πηρέτας, ἵνα πιάσωσιν αὐτόν. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ
ΙΗΣΟΥΣ. ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ᾽ ὑμῶν εἰμί, καὶ
ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με. ζητήσετέ με
καὶ οὐχ εὑρήσετε, καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ὑμεῖς οὐ δύνα-
σθε ἐλθεῖν. εἶπον οὖν οἱ ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυτούς.
ποῦ οὗτος μέλλει πορεύεσθαι, ὅτι ἡμεῖς οὐχ εὑ-
ρήσομεν αὐτόν, μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν
ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι, καὶ διδάσκειν τοὺς
ἕλληνας; τίς ἐστιν οὗτος ὁ λόγος ὃν εἶπεν.
ζητήσετέ με καὶ οὐχ εὑρήσετε, καὶ ὅπου εἰ-
μὶ ἐγὼ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν. ἐν δὲ τῇ
ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς, εἱστή-
κει ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ ἔκραξεν λέγων. ἐάν τις διψᾷ
ἐρχέσθω

circũciſionem, nõ quia ex Moſe eſt ſed
ex patribus. Et in ſabbato circũciditis
hoiem. Si circũciſionẽ accipit homo in
ſabbato ut nõ ſoluat lex Moſi, mihi in
dignamini, quia totũ hoiem ſanũ feci
i ſabbato? Nolite iudicare ſecũdũ aſpe
ctum, ſed iuſtũ iudiciũ iudicate. Dice-
bant ergo quidã ex Hieroſolymitanis.
Nõne hic eſt quẽ q̃runt interficere? Ec-
ce palã loquit, & nihil ei dicunt. Nũ ue
re cognouerunt principes hunc eſſe ue-
re Chriſtũ. Sed hunc ſcimus unde ſit,
Chriſtus aũt cũ uenerit, nemo ſcit un-
de ſit. Clamabat ergo Ieſus in templo
docẽs & dicẽs. Et me ſcitis, & unde ſim
ſcitis, & a meipſo nõ ueni, ſed eſt uerax
qui miſit me, quẽ uos neſcitis. Ego ſcio
eum, quia ab ipſo ſum, & ille me miſit.
Quærebant ergo eũ apphendere, & ne
mo miſit in illũ manus, quia nõdũ ue-
nerat hora eius. De turba aũt multi cre
diderunt in eũ, & dicebãt. Chriſtus cũ
uenerit, nuuquid ſigna plura faciet ijs
q̃ hic fecit? Audierunt phariſæi turbã
murmurantem de illo hæc, & miſerunt
principes & phariſæi miniſtros ut ap-
præhenderent eũ. Dixit ergo eis Ieſus.
Adhuc modicum tẽpus uobiſcũ ſum,
& uado ad eũ qui me miſit. Quæretis
me & nõ inuenietis, & ubi ego ſũ, uos
non poteſtis uenire. Dixerũt ergo iu-
dæi inter ſeſe. Quo hic itur⁹ eſt, quod
nõ inueniemus eũ? Nũ in diſperſionẽ
græcorꝝ iturus eſt & doctur⁹ græcos?
Quis eſt hic ſermo quẽ dixit, quæretis
me & non inuenietis, & ubi ſum ego,
uos non poteſtis uenire? In nouiſſi-
mo aũt die magno feſtiuitatis ſtabat
Ieſus & clamabat, dicens. Si qnis ſitit

ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω, ὁ πιστεύων εἰς
ἐμὲ καθὼς εἶπεν ἡ γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς
κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. τοῦ
το δὲ εἶπεν περὶ τοῦ πνεύματος οὗ ἤμελλον
λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. οὔπω γὰρ
ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι ὁ ΙΗΣΟΥΣ οὐδέπω ἐ/
δοξάσθη, πολλοὶ οὖν ἐκ τοῦ ὄχλου ἀκούσαν-
τες τὸν λόγον ἔλεγον, οὗτός ἐστιν ἀληθῶς
προφήτης. ἄλλοι ἔλεγον, οὗτός ἐστιν ὁ ΧΡΙ/
ΣΤΟΣ. ἄλλοι δὲ ἔλεγον, μὴ γὰρ ἐκ τῆς γαλι
λαίας ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἔρχεται; οὐχὶ ἡ γραφὴ εἶ
πεν, ὅτι ἐκ τοῦ σπέρματος δαβὶδ καὶ ἀπὸ
βηθλεὲμ τῆς κώμης ὅπου ἦν δαβὶδ ὁ ΧΡΙ-
ΣΤΟΣ ἔρχεται; σχίσμα οὖν ἐν τῷ ὄχλῳ ἐ/
γένετο δι᾽ αὐτόν, τινὲς δὲ ἤθελον ἐξ αὐτῶν πι/
άσαι αὐτόν, ἀλλ᾽ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ᾽ αὐτὸν τὰς
χεῖρας. ἦλθον οἱ ὑπηρέται πρὸς τοὺς ἀρχιε-
ρεῖς καὶ φαρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἐκεῖ/
νοι. διατί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν. ἀπεκρίθη/
σαν οἱ ὑπηρέται. οὐδέποτε οὕτως ἐλάλη-
σεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος. ἀπε-
κρίθησαν οὖν αὐτοῖς οἱ φαρισαῖοι. μὴ καὶ ὑ/
μεῖς πεπλάνησθε; μή τις ἐκ τῶν ἀρχόντων
ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, ἢ ἐκ τῶν φαρισαίων; ἀλλ᾽
ὁ ὄχλος οὗτος ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον,
ἐπικατάρατοί εἰσιν. λέγει νικόδημος πρὸς
αὐτοὺς ὁ ἐλθὼν νυκτὸς πρὸς αὐτόν, εἷς ὢν
ἐξ αὐτῶν. μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρω-
πον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ᾽ αὐτοῦ πρότερον, καὶ
γνῷ τί ποιεῖ; ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ.
μὴ καὶ σὺ ἐκ τῆς γαλιλαίας εἶ; ἐρεύνησον καὶ
ἴδε ὅτι προφήτης ἐκ τῆς γαλιλαίας, οὐκ ἐγή
γερται, καὶ ἐπορεύθη ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

ΙΗΣΟΥΣ δὲ ἐπορεύθη εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ὄρ
θρου δὲ πάλιν παρεγένετο εἰς τὸ ἱερόν. καὶ πᾶς ὁ
λαὸς ἤρχετο πρὸς αὐτόν, καὶ καθίσας ἐδίδασκεν
αὐτούς. φέρουσιν δὲ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι
πρὸς αὐτὸν γυναῖκα ἐν μοιχείᾳ καταληφθεῖ/
σαν. καὶ στήσαντες αὐτὴν ἐν μέσῳ, λέγουσιν αὐτῷ.

Διδάσκαλε

uematad me & bibat. Qui credit ĩ me
ſicut dicit ſcriptura, flumina de uentre
eius fluent aquæ uiuæ. Hoc aũt dixit
de ſpiritu quem accepturi erant creden
tes in eum. Nondũ enim erat ſpũs ſan
ctus, quia Ieſus nõdũ erat glorificatus.
Multi ergo ex illa turba cũ audiſſent
hos ſermones eius dicebãt. Hic eſt uere
ꝓpheta. Alii dicebãt. Hic eſt Chriſtus.
Quidam aũt dicebant. Nũquid a Ga-
lilæa uenit Chriſtus? Nonne ſcriptura
dicit quod ex ſemine Dauid & de Beth
leẽ caſtello ubi erat Dauid uenit Chri-
ſtus? Diſſenſio itaq; facta eſt in turba
propter eum. Quidã aũt ex ipſis uole-
bant apphẽdere eum, ſed nemo mi/
ſit ſuper eũ manus. Venerunt ergo mi
niſtri ad pontifices & phariſæos, & di-
xerunt eis illi. Quare non adduxiſtis il
lum? Reſponderunt miniſtri. Nunq̃
ſic locutus eſt homo, ſicut hic loquitur.
Reſponderunt ergo eis phariſæi. Nũ
& uos ſeducti eſtis? Nunquis ex prin-
cipibus credidit ĩ eũ, aut ex phariſæis?
Sed turba hæc quæ non nouit legẽ, ma
ledicti ſunt. Dixit Nicodemus ad eos,
ille q uenit ad eũ nocte, qui un⁹ erat ex
ipſis. Num lex noſtra iudicat hoĩem,
niſi prius audierit ab ipſo & cognoue-
rit qd faciat? Rñderunt, & dixerunt ei.
Nũ & tu Galilæus es? Scrutare ſcriptu
ras & uide, qđ a galilæa ꝓpheta nõ ſur
rexit. & ꝓfect⁹ ẽ unuſq̃ſq; ĩ domũ ſuã. VIII

Ieſus aũt perrexit in montem oliue
ti, & diluculo iterũ uenit in tẽplũ, & oĩs
populus uenit ad eũ, & ſedens docebat
eos. Adducunt aũt ſcribæ & phariſæi
mulierẽ in adulterio deprehenſam, &
ſtatuerunt eam in medio, & dixerũt ei.

Magiſter

Διδάσκαλε, αὕτη ἡ γυνὴ κατειλήφθη ἐπ᾽ αὐ-
τοφώρῳ μοιχευομένη. ἐν δὲ τῷ νόμῳ μωσῆς
ἡμῖν ἐνετείλατο τὰς τοιαύτας λιθοβολεῖ-
σθαι. σὺ οὖν τί λέγεις; τοῦτο δὲ ἔλεγον πειρά-
ζοντες αὐτὸν, ἵνα ἔχωσιν κατηγορεῖν αὐτοῦ.
Ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ κατακύψας, τῷ δακτύλῳ κα-
τέγραφεν εἰς τὴν γῆν. ὡς δὲ ἐπέμενον ἐρω-
τῶντες αὐτὸν καὶ ἀνακύψας, εἶπεν, πρὸς αὐ-
τούς. ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος τὸν λί-
θον ἐπ᾽ αὐτὴν βαλλέτω. καὶ πάλιν κατακύ-
ψας ἔγραφεν εἰς τὴν γῆν. οἱ δὲ ἀκούον-
τες ἐξήρχοντο εἷς καθεῖς, ἀρξάμενοι ἀπὸ
τῶν πρεσβυτέρων, καὶ κατελείφθη μόνος ὁ
ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἡ γυνὴ ἐν μέσῳ ἑστῶσα. Ἀνα-
κύψας δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ μηδένα θεασάμε-
νος πλὴν τῆς γυναικὸς, εἶπεν αὐτῇ. ἡ γυ-
νὴ, ποῦ εἰσὶν ἐκεῖνοι οἱ κατήγοροί σου; οὐ-
δείς σε κατέκρινεν; ἡ δὲ εἶπεν. οὐδεὶς κύ-
ριε. εἶπεν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐδὲ ἐγώ σε κα-
τακρίνω. πορεύου καὶ μηκέτι ἁμάρτανε.
πάλιν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ αὐτοῖς ἐλάλησεν λέγων.
Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ
οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ᾽ ἕξει τὸ φῶς
τῆς ζωῆς. Εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ φαρισαῖοι. σὺ περὶ
σεαυτοῦ μαρτυρεῖς, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀ-
ληθής. Ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτοῖς. κἂν
ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἀληθής ἐστιν ἡ μαρ-
τυρία μου, ὅτι οἶδα πόθεν ἦλθον καὶ ποῦ ὑπά-
γω. ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε πόθεν ἔρχομαι, καὶ
ποῦ ὑπάγω. ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε,
ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα, καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγὼ
ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθής ἐστιν, ὅτι μόνος οὐκ
εἰμὶ, ἀλλ᾽ ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με πατὴρ, καὶ
ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, ὅτι
δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐστιν. Ἐγώ
εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ πε-
ρὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ. ἔλεγον δὲ οὖν αὐ-
τῷ. ποῦ ἐστιν ὁ πατήρ σου; ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ. οὐ-
τε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου. εἰ ἐμὲ ᾔδειτε
καὶ τὸν

Magiſter, hæc mulier dep̄henſa eſt in
ipſo adulterio. In lege aũt Moſes mã-
dauit nobis huiuſmodi lapidare. Tu
ergo quid dicis? Hoc aũt dicebant ten-
tantes eum, ut poſſent accuſare eum. Ie
ſus autem inclinans ſe deorſum, digito
ſcribebat in terrã. Cum ergo perſeuera
rent interrogantes, erexit ſe, & dixit eis.
Qui ſine peccato eſt ueſtrũ, primus in
illã lapidẽ mittat. Et iterũ ſe inclinans
ſcribebat ĩ terra. Audiẽtes aũt hæc un⁹
poſt unũ exibant, incipientes a ſeniori-
bus, & remãſit ſolus Ieſus, & mulier in
medio ſtans. Erigens aũt ſe Ieſus, & ne
minem uidens p̄ter mulierem dixit ei.
Mulier, ubi ſunt illi tui accuſatores?
Nemo te condẽnauit? Quæ dixit. Ne-
mo dñe. Dixit aũt Ieſus. Nec ego te cõ
demno. Vade & iam amplius noli pec
care. Iterũ ergo Ieſus locutus eſt eis di-
cens. Ego ſum lux mũdi. Qui ſequitur
me nõ ambulabit in tenebris, ſed habe
bit lumen uitæ. Dixerunt ergo ei phari
ſæi. Tu de teipſo teſtimoniũ perhibes,
teſtimoniũ tuũ nõ eſt uerũ. R̃ndit Ie-
ſus & dixit eis. Et ſi ego teſtimonium
p̄hibeã de meipſo, uerũ eſt teſtimoniũ
meũ, qa ſcio unde ueni, & quo uado,
uos aũt neſcitis unde uenio & quo ua-
do. Vos ſecũdũ carnẽ iudicatis, ego nõ
iudico quẽq̃, porro & ſi iudicem ego,
iudiciũ meũ uerũ ẽ, qa ſolus nõ ſũ, ſed
ego & q miſit me pater. Quin & ĩ lege
ueſtra ſcriptũ ẽ, qđ duoꝝ hoim teſtimo
niũ ueꝝ ẽ. Ego ſũ q teſtimoniũ p̄hibeo
de meipſo, & teſtimoniũ p̄hibet de me
q miſit me pater. Dicebãt ergo ei. Vbi
eſt pater tu⁹? R̃ndit Ieſus. Neq; me ſci
tis neq; patrem meũ. Si me nouiſſetis,
& patrem

καὶ τὸν πατέρα μου ᾔδειτε ἄν. ταῦτα τὰ ῥή-
ματα ἐλάλησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν τῷ γαζοφυλα-
κείῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ. καὶ οὐδεὶς ἐπία-
σεν αὐτόν, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. εἶ-
πεν οὖν πάλιν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐγὼ ὑπά-
γω καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν
ἀποθανεῖσθε, ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνα-
σθε ἐλθεῖν. ἔλεγον οὖν οἱ ἰουδαῖοι, μή τι ἀπο-
κτενεῖ ἑαυτόν, ὅτι λέγει, ὅτι ὅπου ἐγὼ ὑπά-
γω ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν; καὶ εἶπεν αὐτοῖς.
ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ. ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί.
ὑμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐστέ, ἐγὼ οὐκ
εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, εἶπον οὖν ὑμῖν,
ὅτι ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. ἐὰν
γὰρ μὴ πιστεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθανεῖ-
σθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. ἔλεγον οὖν αὐ-
τῷ. σὺ τίς εἶ; καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν, πολλὰ ἔχω
περὶ ὑμῶν λαλεῖν καὶ κρίνειν, ἀλλ' ὁ πέμψας
με ἀληθής ἐστιν. κἀγὼ ἃ ἤκουσα παρ' αὐτοῦ
ταῦτα λέγω εἰς τὸν κόσμον, οὐκ ἔγνωσαν ὅτι
τὸν πατέρα αὐτοῖς ἔλεγεν. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ
ΙΗΣΟΥΣ, ὅταν ὑψώσητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου,
τότε γνώσεσθε, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ
ποιῶ οὐδέν, ἀλλὰ καθὼς ἐδίδαξέν με ὁ πα-
τήρ μου ταῦτα λαλῶ, καὶ ὁ πέμψας με μετ' ἐμοῦ
ἐστιν. οὐκ ἀφῆκέν με μόνον ὁ πατήρ, ὅτι ἐγὼ
τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε. ταῦτα αὐτοῦ λα-
λοῦντος πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. ἔλεγεν οὖν
ὁ ΙΗΣΟΥΣ, πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ ἰου-
δαίους. ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ,
ἀληθῶς μαθηταί μου ἐστέ, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλή-
θειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς. ἀπεκρίθη-
σαν αὐτῷ. σπέρμα ἀβραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ
δεδουλεύκαμεν πώποτε, πῶς σὺ λέγεις, ὅτι
ἐλεύθεροι γενήσεσθε; ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν
τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστιν τῆς ἁμαρτίας. ὁ
δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα.
ὁ υἱὸς

& patrem meum nouiſſetis. Hæc uerba
locutus eſt Ieſus in gaçophylatio, do-
cens in tẽplo. Et nemo apprẽhẽdit eũ, qa
nõ dũ uenerat hora eiꝰ. Dixit ergo iteꝝ
eis Ieſus. Ego uado & q̃retis me, & in
peccato ueſtro moriemini. quo ego ua
do uos non poteſtis uenire. Dicebant
ergo Iudæi. Nunquid interficiet ſemet-
ipſum, quia dicit, quo ego uado uos nõ
poteſtis uenire. Et dicebat eis. Vos de
deorſũ eſtis, ego de ſuperne ſum. Vos
de mũdo hoc eſtis, ego nõ ſum de hoc
mundo. Dixi ergo uobis, quod morie-
mini in peccatis ueſtris. Si enim non
credideritis quod ego ſum, moriemini
in peccatis ueſtris. Dicebant ergo ei.
Tu quis es? Et dicit eis Ieſus, Principiũ
qui & loquor uobis. Multa habeo quæ
de uobis loquar & iudicem, ſed qui me
miſit uerax ẽ, & ego quæ audiui ab eo,
hæc loquor in mundo. Non cogno-
uerunt, quid patrem eis diceret. Di-
xit ergo eis Ieſus. Cum exaltaueritis fi-
lium hoĩs, tunc cognoſcetis quod ego
ſim, & a meipſo facio nihil. ſed ſicut do
cuit me pater hæc loquor. Et qui me mi
ſit mecum eſt. Non reliquit me ſolum
pater, qa ego quæ placita ſunt ei facio
ſemper. Hæc illo loquente multi credi-
derunt in eum. Dicebat ergo Ieſus ad
eos qui crediderunt ei Iudæos. Si uos
mãſeritis in ſermone meo, uere diſcipu-
li mei eritis, & cognoſcetis ueritatẽ, &
ueritas liberos reddet uos. Rñderũt ei.
Semen Abrahæ ſumꝰ, & nemini ſerui
uimus unq̃. Quõ tu dicis, liberi redde
mini? Rñdit eis Ieſus. Amen amẽ dico
uobis, q̃d oĩs q facit pctm̃, ſeruꝰ ẽ pcti.
Seruꝰ aũt nõ manet ĩ domo ĩ æternũ.
Filius

ὁ ὑιὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ἐὰν οὖν ὁ ὑιὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἐστέ. οἶδα ὅτι σπέρμα ἀβραάμ ἐστέ, ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ὅτι ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν. ἐγὼ ὃ ἑώρακα παρὰ τῷ πατρί μου λαλῶ, καὶ ὑμεῖς οὖν ὃ ἑωράκατε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν ποιεῖτε. ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ. ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀβραάμ ἐστιν. λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἰ τέκνα τοῦ ἀβραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ ἀβραὰμ ἐποιεῖτε. νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ θεοῦ. τοῦτο ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησεν. ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν. εἶπον οὖν αὐτῷ. ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα, ἕνα πατέρα ἔχομεν τὸν θεόν. εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἰ ὁ θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ. ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἥκω. οὐδὲ γὰρ ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ᾽ ἐκεῖνός με ἀπέστειλεν. διατί τὴν λαλιὰν τὴν ἐμὴν οὐ γινώσκετε; ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν. ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ. καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ᾽ ἀρχῆς. καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. ἐγὼ δὲ ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω οὐ πιστεύετέ μοι. τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας. εἰ δὲ ἀλήθειαν λέγω, διὰ τί ὑμεῖς οὐ πιστεύετέ μοι; ὁ ὢν ἐκ τοῦ θεοῦ, τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ ἀκούει, διὰ τοῦτο ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε, ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἐστέ. ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ ἰουδαῖοι καὶ εἶπον αὐτῷ. οὐ καλῶς λέγομεν ὑμεῖς, ὅτι σαμαρείτης εἶ σύ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις; ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ. ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου καὶ ὑμεῖς ἠτιμάσατέ με, ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου. ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων.

Ἀμὴν

Filius manet in æternũ. Si ergo uos filius liberos fecerit, uere liberi eritis. Scio quod filij Abrahæ ſitis, ſed q̃ritis me interficere, quia ſermo meus nõ habet locũ in uobis. Ego quod uidi apud patrẽ meũ loquor, & uos q̃ uidiſtis apud patrem ueſtrũ, facitis. Rñderũt & dixerũt ei. Pater noſter Abrahã eſt. Dicit ei Ieſus. Si filij Abrahæ eſſetis, opa Abrahæ faceretis. Nũc aũt q̃ritis me interficere hoĩem qui ueritatẽ uobis locutꝰ ſum, quã audiui a deo. Hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris ueſtri. Dixerunt itaq; ei. Nos ex fornicatione nõ ſumus nati. Vnum patrem habemus deũ. Dixit eis Ieſus. Si deus pater ueſter eſſet, diligeretis utiq; me. Ego enĩ ex deo proceſſi & ueni. Neq; enĩ a meipſo ueni, ſed ille me miſit. Quare loq̃lam meã nõ cognoſcitis? quia nõ poteſtis audire ſermonẽ meũ. Vos ex patre diabolo eſtis, & deſyderia patris ueſtri uultis facere. Ille homicida erat ab initio & in ueritate non ſtetit, quia non eſt ueritas in eo. Cum loquitur mẽdacium, ex proprijs loquitur, quia mẽdax eſt & pater eius. Ego autem ſi ueritatẽ dico non creditis mihi. Quis ex uobis arguit me de peccato? Si ueritatem dico, quare uos non creditis mihi? Qui ex deo eſt, uerba dei audit. Propterea uos nõ auditis, qa ex deo nõ eſtis. Rñderunt ergo iudæi, & dixerũt ei. Nõne bene dicimus nos, quod ſamaritanus es tu, & dæmonium habes? Reſpondit Ieſus. Ego dæmonium non habeo, ſed honorifico patrem meum, & uos inhonoraſtis me. Ego aũt non quæro gloriã meam. eſt qui quærat & iudicet.

Amen

Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν τις τὸν λόγον
τὸν ἐμὸν τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσει εἰς
αἰῶνα. εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ ἰουδαῖοι. νῦν ἐγνώ
καμεν, ὅτι δαιμόνιον ἔχεις. ἀβραὰμ ἀπέθα
νεν, καὶ οἱ προφῆται, καὶ σὺ λέγεις, ἐάν τις
τὸν λόγον μου τηρήσῃ, οὐ μὴ γεύσεται θανά
του εἰς τὸν αἰῶνα. μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς
ἡμῶν ἀβραάμ, ὅς τις ἀπέθανεν καὶ οἱ προφῆ-
ται ἀπέθανον; τίνα σεαυτὸν σὺ ποιεῖς. ἀπε-
κρίθη ΙΗΣΟΥΣ. ἐὰν ἐγὼ δοξάζω ἐμαυτόν, ἡ
δόξα μου οὐδέν ἐστιν. ἔστιν ὁ πατήρ μου ὁ δο-
ξάζων με, ὃν ὑμεῖς λέγετε, ὅτι θεὸς ὑμῶν
ἐστιν, καὶ οὐκ ἐγνώκατε αὐτόν, ἐγὼ δὲ οἶδα
αὐτόν, καὶ ἐὰν εἴπω, ὅτι οὐκ οἶδα αὐτόν, ἔσο
μαι ὅμοιος ὑμῶν ψεύστης, ἀλλ᾽ οἶδα αὐτὸν καὶ
τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶ. ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν
ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν,
καὶ εἶδεν καὶ ἐχάρη. εἶπον οὖν οἱ ἰουδαῖοι πρὸς
αὐτόν, πεντήκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις καὶ ἀβρα
ὰμ ἑώρακας; εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀμὴν
ἀμὴν λέγω ὑμῖν. πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ
εἰμι. ἦραν οὖν λίθους, ἵνα βάλωσιν ἐπ᾽ αὐτόν.
ΙΗΣΟΥΣ δὲ ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ.
διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, καὶ παρῆγεν οὕτως.

Καὶ παράγων ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εἶδεν ἄνθρωπον τυ
φλὸν ἐκ γενετῆς, καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μα-
θηταὶ αὐτοῦ λέγοντες. ῥαββεί, τίς ἥμαρτεν, οὗ
τος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ; ἀπε
κρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὔτε οὗτος ἥμαρτεν, οὔτε οἱ-
γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ
θεοῦ ἐν αὐτῷ. ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ
πέμψαντός με, ἕως ἡμέρα ἐστίν. ἔρχεται νὺξ
ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι, ὅταν ἐν τῷ
κόσμῳ ὦ φῶς εἰμι τοῦ κόσμου. ταῦτα εἰπών.
ἔπτυσεν χαμαί. καὶ ἐποίησεν πηλὸν ἐκ τοῦ
πτύσματος, καὶ ἐπέχρισεν τὸν πηλὸν ἐπὶ
τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ.
ὕπαγε νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ σιλω-
ὰμ ὃ ἑρμηνεύεται ἀπεσταλμένος. ἀπῆλθεν
οὖν καὶ ἐνί

Amen amen dico uobis, ſi quis ſermo-
nē meū ſeruauerit, mortē nō uidebit in
æternū. Dixerūt ergo illi iudæi. Nūc co
gnouimus qđ dæmoniū habes. Abra
ham mortuus eſt & prophetæ, & tu di-
cis, ſi quis ſermonē meū ſeruauerit, nō
guſtabit mortē in æternū. Nunquid tu
maior es patre noſtro Abrahā q̄ mor-
tuus eſt? Et ꝓphetæ mortui ſunt. Quē
teipſū tu facis? Rñdit Ieſus. Si ego glo
rifico meipſum, gloria mea nihil eſt. Eſt
pater meus qui glorificat me, quē uos
dicitis deum ueſtrū eſſe, & non cogno-
uiſtis eum, ego aūt noui eum. Et ſi dixe
ro, quod nō ſcio eum, ero ſimilis uobis
mēdax. ſed ſcio eum, & ſermonem eius
ſeruo. Abraham pater ueſter exultauit
ut uideret diē meū, & uidit & gauiſus
eſt. Dixerūt ergo iudæi ad eum. Quin-
quaginta annos nondū habes & Abra
ham uidiſti? Dixit eis Ieſus. Amē amē
dico uobis, antequam eſſet ego ſum.
Tulerūt ergo lapides, ut iacerent in eū.
Ieſus aūt abſcōdit ſe, & exiuit de tēplo
tranſiens per mediū illoꝝ & ꝑterijt ſic.

Et ꝑteriens Ieſus uidit hominem cæ IX
cū a natiuitate, & interrogauerūt eū di
ſcipuli eius dicētes. Rabbi, qs peccauit,
hic aut parētes eius, ut cæcus naſceret᷑?
Rñdit Ieſus. Neq; hic peccauit neq; pa
rentes eius, ſed ut manifeſtentur opera
dei in illo. Me oportet operari opera
eius qui miſit me donec dies eſt. Venit
nox quando nemo poteſt operari. Qꝫ
diu fuero in mūdo, lux ſum mūdi. Hoc
cum dixiſſet expuit in terram, & fecit lu
tū ex ſputo, & illeuit lutū ſuper oculos
cæci, & dixit ei. Vade laua in natatoria
Syloe, quod interpretat᷑ miſſus. Abijt
ergo &

οὖν καὶ ἐνίψατο, καὶ ἦλθεν βλέπων. οἱ οὖν γεί-
τονες καὶ οἱ θεωροῦντες αὐτὸν τὸ πρότερον
ὅτι τυφλὸς ἦν, ἔλεγον. οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ καθή-
μενος, καὶ προσαιτῶν; ἄλλοι ἔλεγον, ὅτι οὗτός
ἐστιν. ἄλλοι δὲ, ὅτι ὅμοιος αὐτῷ ἐστιν. ἐκεῖνος
ἔλεγεν, ὅτι ἐγώ εἰμι. ἔλεγον οὖν αὐτῷ. πῶς ἀνε-
ῴχθησάν σου οἱ ὀφθαλμοί. ἀπεκρίθη ἐκεῖνος
καὶ εἶπεν. ἄνθρωπος λεγόμενος ΙΗΣΟΥΣ πη-
λὸν ἐποίησεν, καὶ ἐπέχρισέν μου τοὺς ὀφθαλ-
μούς, καὶ εἶπέν μοι. ὕπαγε εἰς τὴν κολυμ-
βήθραν τοῦ σιλωὰμ καὶ νίψαι. ἀπελθὼν δὲ
καὶ νιψάμενος ἀνέβλεψα. εἶπον οὖν αὐτῷ.
ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος; λέγει, οὐκ οἶδα. ἄγουσιν
αὐτὸν πρὸς τοὺς φαρισαίους τόν ποτε τυ-
φλόν. ἦν δὲ σάββατον, ὅτε τὸν πηλὸν ἐποί-
ησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ ἀνέῳξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλ-
μούς. πάλιν οὖν ἠρώτων αὐτὸν καὶ οἱ φαρι-
σαῖοι, πῶς ἀνέβλεψεν. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς. πη-
λὸν ἐπέθηκέν μοι ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ
ἐνιψάμην καὶ βλέπω. ἔλεγον οὖν ἐκ τῶν φαρι-
σαίων τινὲς, οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν πα-
ρὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ. ἄλλοι δὲ ἔ-
λεγον. πῶς δύναται ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς τοι-
αῦτα σημεῖα ποιεῖν; καὶ σχίσμα ἦν ἐν αὐτοῖς. λέ-
γουσιν τῷ τυφλῷ πάλιν. σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ,
ὅτι ἤνοιξέν σου τοὺς ὀφθαλμούς; ὁ δὲ εἶπεν, ὅ-
τι προφήτης ἐστίν. οὐκ ἐπίστευσαν οὖν οἱ ἰου-
δαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι τυφλὸς ἦν καὶ ἀνέβλε-
ψεν, ἕως ὅτου ἐφώνησαν τοὺς γονεῖς αὐτοῦ
τοῦ ἀναβλέψαντος. καὶ ἠρώτησαν αὐτοὺς
λέγοντες. οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ὑμῶν, ὃν ὑμεῖς
λέγετε, ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη; πῶς οὖν ἄρτι
βλέπει. ἀπεκρίθησαν αὐτοῖς οἱ γονεῖς αὐ-
τοῦ καὶ εἶπον. οἴδαμεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς
ἡμῶν, καὶ ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη, πῶς δὲ νῦν
βλέπει οὐκ οἴδαμεν, ἢ τίς ἤνοιξεν αὐτοῦ τοὺς
ὀφθαλμούς, ὑμεῖς οὐκ οἴδαμεν, αὐτὸς ἡλι-
κίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε, αὐτὸς περὶ αὐτοῦ λα-
λήσει. ταῦτα εἶπον οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ὅτι ἐφοβοῦντο
τοὺς ἰουδαίους

ergo & lauit, & uenit uidens. Itaq; uici/
ni & qui uiderant eum prius quod cæ-
cus eſſet, dicebant. Nõne hic eſt qui ſe-
debat & mẽdicabat? Alij dicebant hic
eſt, alij a utem ſimilis eſt eius. Ille di-
cebat, ego ſum. Dicebant ergo ei. Quo/
modo aperti ſunt tibi oculi? Reſpõdit.
ille & dixit. Ille homo qui dicitur Ieſus
lutũ fecit, & inunxit oculos meos, & di-
xit mihi. Vade ad natatoriã Syloæ, &
laua. Et abij & laui, & uiſũ recepi. Dixe
rũt ergo ei. Vbi eſt ille? Ait. neſcio. Ad
ducunt eum ad phariſæos qui dudum
cæcus fuerat. Erat aũt ſabbatũ quando
lutum fecit Ieſus, & aperuit oculos eius
Iterum ergo interrogabãt eũ & phari-
ſæi quomodo uiſum recepiſſet. Ille aũt
dixit eis. Lutũ mihi impoſuit ſup ocu/
los, & laui & uideo. Dicebant ergo ex
phariſæis quidam. Nõ eſt hic homo a
deo, quia ſabbatum non cuſtodit. Alij
aũt dicebãt. Quomodo poteſt homo
peccator hæc ſigna facere? Et diſſenſio
erat inter eos. Dicunt cæco iterum. Tu
qd dicis de illo qui aperuit tibi oculos
tuos. Ille aũt dixit. Propheta eſt. Non
crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæ
cus fuiſſet & uidiſſet, donec uocauerũt
parentes eius qui uiſum receperat. & in
terrogauerunt eos dicentes. Hic eſt fili9
ueſter quẽ uos dicitis cæcum natũ eſſe.
Quomodo ergo nunc uidet? Reſpon
derunt eis parentes eius, & dixerũt. Sci
mus quod hic eſt filius noſter, & quod
cæcus natus eſt, quomodo aũt nunc ui
deat, neſcim9, aut quis eius aperuit ocu
los nos neſcimus. Ipſe ætatẽ habet, ip/
ſum interrogate, de ſe loquet. Hæc di
xerunt parentes eius, quoniã timebant
T Iudæos

τοὺς ἰουδαίους. ἤδη γὰρ συνετέθειντο οἱ ἰουδαῖοι, ἵνα ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ ΧΡΙΣΤΟΝ, ἀποσυνάγωγος γένηται. διὰ τοῦτο οἱ γονεῖς αὐτοῦ εἶπον, ὅτι ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε. ἐφώνησαν οὖν ἐκ δευτέρου τὸν ἄνθρωπον, ὃς ἦν τυφλός, καὶ εἶπον αὐτῷ. δὸς δόξαν τῷ θεῷ, ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἁμαρτωλός ἐστιν. ἀπεκρίθη οὖν ἐκεῖνος καὶ εἶπεν. εἰ ἁμαρτωλός ἐστιν οὐκ οἶδα. ἓν οἶδα, ὅτι τυφλὸς ὢν ἄρτι βλέπω. εἶπον οὖν αὐτῷ πάλιν, τί ἐποίησέν σοι, πῶς ἤνοιξέν σου τοὺς ὀφθαλμούς; ἀπεκρίθη αὐτοῖς, εἶπον ὑμῖν ἤδη καὶ οὐκ ἠκούσατε, τί πάλιν θέλετε ἀκούειν; μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε αὐτοῦ μαθηταὶ γενέσθαι; ἐλοιδόρησαν οὖν αὐτὸν καὶ εἶπον, σὺ εἶ μαθητὴς ἐκείνου. ἡμεῖς δὲ τοῦ μωσέως ἐσμὲν μαθηταί, ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι μωσῇ ἐλάλησεν ὁ θεός, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. ἀπεκρίθη ὁ ἄνθρωπος καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ἐν γὰρ τούτῳ τὸ θαυμαστόν ἐστιν, ὅτι ὑμεῖς οὐκ οἴδατε πόθεν ἐστίν, καὶ ἀνέῳξέν μου τοὺς ὀφθαλμούς. οἴδαμεν δὲ, ὅτι ἁμαρτωλῶν ὁ θεὸς οὐκ ἀκούει. ἀλλ᾽ ἐάν τις θεοσεβὴς ᾖ, καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ τούτου ἀκούει. ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἤνοιξέν τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου. εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν. ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ, ἐν ἁμαρτίαις σὺ ἐγεννήθης ὅλος, καὶ σὺ διδάσκεις ἡμᾶς; καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω. ἤκουσεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὅτι ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω, καὶ εὑρὼν αὐτὸν εἶπεν αὐτῷ, σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; ἀπεκρίθη ἐκεῖνος καὶ εἶπεν, καὶ τίς ἐστιν κύριε, ἵνα πιστεύω εἰς αὐτόν. εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ ἑώρακας αὐτόν, καὶ ὁ λαλῶν μετά σου ἐκεῖνός ἐστιν. ὁ δὲ ἔφη, πιστεύω κύριε, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. καὶ εἶπεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσιν καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται.

καὶ ἤκουσαν

Iudæos. Iam enim conſpirauerant Iudæi, ut ſi quis eũ confiteretur eſſe Chriſtum, extra ſynagogam fieret. Propterea parentes eius dixerunt, ætatem habet, ipſum interrogate. Vocauerunt ergo rurſum hominem, qui fuerat cæcus, & dixerunt ei. Da gloriã deo. Nos ſcimꝰ, quod hic homo peccator eſt. Reſpondit ergo ille & dixit. An peccator ſit neſcio, unũ ſcio qđ cæcus cũ eſſem modo uideo. Dixerunt ergo illi iterũ. Quid fecit tibi? Quõ aperuit tibi oculos? Reſpõdit eis. Dixi uobis, iã & nõ audiſtis. Quid iterũ uultis audire? Nũ & uos uultis diſcipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei. & dixerunt ei. Tu diſcipulus illius ſis, nos aũt Moſi diſcipuli ſumus. Nos ſcimus quod Moſi locutus eſt deus, hunc aũt neſcimꝰ unde ſit. Reſpõdit ille homo, & dixit eis. In hoc enim mirabile eſt, quia uos neſcitis unde ſit, & aperuit meos oculos. Scimus aũt quod peccatores deꝰ nõ audit, ſed ſi quis dei cultor eſt & uolũtatem eius facit, hunc exaudit. A ſæculo nõ eſt auditũ, quod quis aperuit oculos cæci nati. Niſi eſſet hic a deo, nõ poterat facere quicq̃, Reſponderunt & dixerũt ei. In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eũ foras. Audiuit Ieſus quod eieciſſent eũ foras, & cum inueniſſet eum, dixit ei. Tu credis in filiũ dei? Reſpõdit ille & dixit. Quis eſt domine ut credam in eum? Et dixit ei Ieſus. Et uidiſti eum, & qui loquitur tecũ ipſe eſt. At ille ait. Credo dñe. Et adorauit eum. Et dixit ei Ieſus. In iudicium ego in hunc mundum ueni, ut qui non uident uideant, & qui uidẽt, cæci fiant.

Et audierunt

καὶ ἤκουσαν ἐκ τῶν φαρισαίων ταῦτα οἱ ὄντες μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ εἶπον αὐτῷ, μὴ καὶ ἡμεῖς τυφλοί ἐσμεν; εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἰ τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν εἴχετε ἁμαρτίαν. νῦν δὲ λέγετε, ὅτι βλέπομεν, ἡ οὖν ἁμαρτία ὑμῶν μένει. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν ἐκεῖνος κλέπτης ἐστὶ καὶ λῃστής. ὁ δὲ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας ποιμήν ἐστι τῶν προβάτων. τούτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει, καὶ τὰ πρόβατα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούει, καὶ τὰ ἴδια πρόβατα καλεῖ κατ᾽ ὄνομα, καὶ ἐξάγει αὐτά. καὶ ὅταν τὰ ἴδια πρόβατα ἐκβάλλῃ, ἔμπροσθεν αὐτῶν πορεύεται. καὶ τὰ πρόβατα αὐτῷ ἀκολουθεῖ, ὅτι οἴδασι τὴν φωνὴν αὐτοῦ. ἀλλοτρίῳ δὲ, οὐ μὴ ἀκολουθήσουσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ᾽ αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν. ταύτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἔγνωσαν, τίνα ἦν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς. εἶπεν οὖν πάλιν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων, πάντες ὅσοι πρὸ ἐμοῦ ἦλθον, κλέπται εἰσὶ καὶ λῃσταί, ἀλλ᾽ οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν τὰ πρόβατα. ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, δι᾽ ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται, καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὑρήσει. ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ. ἐγὼ ἦλθον, ἵνα ζωὴν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσιν. ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. ὁ μισθωτὸς δὲ καὶ οὐκ ὢν ποιμήν, οὗ οὐκ εἰσὶ τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἀφίησι τὰ πρόβατα καὶ φεύγει, καὶ ὁ λύκος ἁρπάζει αὐτά, καὶ σκορπίζει τὰ πρόβατα. ὁ δὲ μισθωτὸς φεύγει, ὅτι μισθωτός ἐστι, καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων. ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, καὶ γινώσκω τὰ ἐμά, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν. καθὼς γινώσκει με ὁ πατήρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα

Et audierunt qdã ex phariſæis hæc qui
cum ipſo erant, & dixerunt ei. Num &
nos cæci ſumus? Dixit eis Ieſus. Si cæ/
ci eſſetis, non haberetis peccatũ. Nunc
uero dicitis, uidem⁹, pctm̃ ergo ueſtrũ
manet. Amen amen dico uobis. qui X
non intrat per oſtium in ouile ouium,
ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt & latro.
Qui aũt intrat per oſtiũ, paſtor eſt oui/
um. Huic oſtiarius aperit, & oues uocẽ
eius audiunt. Et proprias oues uocat
nominatim, & educit eas. Et cum pro/
prias oues emiſerit, ante eas uadit, &
oues illum ſequuntur, quia ſciũt uocem
eius. Alienũ aũt non ſequentur ſed ef/
fugient ab eo, quia non nouerunt uo-
cem alienorũ. Hoc prouerbium dixit
eis Ieſus, Illi aũt nõ cognouerũt q̃ eſſẽt
quæ loqueretur eis. Dixit ergo eis ite/
rum Ieſus. Amen amẽ dico uobis, ego
ſũ oſtiũ ouiũ. Oẽs quotquot ante me
uenerunt fures ſunt & latrones, ſed nõ
audierunt eos oues. Ego ſum oſtium,
per me ſi quis introierit ſaluabitur, &
ingredietur & egredietur, & paſcua in/
ueniet. Fur non uenit niſi ut furetur &
mactet & perdat. Ego ueni ut uitam
habeant, & abundantius habeãt. Ego
ſum paſtor bonus, bonus paſtor ani/
mam ſuam dat pro ouibus. Mercen-
narius autem, & qui non eſt paſtor,
cuius non ſunt oues propriæ, uidet lu-
pum uenientem & dimittit oues & fu/
git, & lupus rapit & diſpergit oues.
Mercennarius autem fugit, quia mer/
cennarius eſt, & non eſt illi curæ de oui
bus. Ego ſum paſtor bonus, & cogno
ſco oues meas, & cognoſcor a meis. Sic
ut nouit me pater, & ego agnoſco pa/

τέρα, καὶ τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων. καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης. κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσωσιν, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. Διὰ τοῦτο ὁ πατήρ με ἀγαπᾷ, ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν. οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔλαβον παρὰ τοῦ πατρός μου. Σχίσμα οὖν πάλιν ἐγένετο ἐν τοῖς ἰουδαίοις διὰ τοὺς λόγους τούτους. ἔλεγον δὲ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν. Δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται. τί αὐτοῦ ἀκούετε; Ἄλλοι ἔλεγον. ταῦτα τὰ ῥήματα οὐκ ἔστιν δαιμονιζομένου. μὴ δαιμόνιον δύναται τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοίγειν; Ἐγένετο δὲ τὰ ἐγκαίνια ἐν ἱεροσολύμοις, καὶ χειμὼν ἦν. καὶ περιεπάτει ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐν τῷ ἱερῷ ἐν τῇ στοᾷ σολομῶνος. Ἐκύκλωσαν οὖν αὐτὸν οἱ ἰουδαῖοι, καὶ ἔλεγον αὐτῷ. ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; Εἰ σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, εἰπὲ ἡμῖν παῤῥησίᾳ. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε. τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. ἀλλ' ὑμεῖς οὐ πιστεύετε, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν, καθὼς εἶπον ὑμῖν. τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, κἀγὼ γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκολουθοῦσίν μοι, κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ ἁρπάσει τὶς αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου. ὁ πατήρ μου ὃς δέδωκέν μοι μείζων πάντων ἐστίν, καὶ οὐδεὶς δύναται ἁρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός μου. Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. Ἐβάστασαν οὖν πάλιν λίθους οἱ ἰουδαῖοι, ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, πολλὰ καλὰ ἔργα ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ πατρός μου. διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργον λιθάζετε ἀπε-

trem, & animam meam pono pro ouibus. Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & uocem meam audient, & fiat unum ouile & unus paſtor. Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam ut iterũ ſumam eam. Nemo tollit eã a me, ſed ego pono eã a meipſo. Poteſtatẽ habeo ponendi eã, & poteſtatẽ habeo denuo ſumendi eã. Hoc mandatum accepi a patre meo. Diſſenſio iterũ facta eſt inter Iudæos, propter ſermones hos. Dicebant autẽ multi ex ipſis. Dæmonium habet & inſanit. Quid eum auditis? Alij dicebant Hæc uerba non ſunt dæmoniũ habentis. Nũquid dæmonium poteſt cæcoꝝ oculos aperire? Facta ſunt aũt encænia in Hieroſolymis, & hyems erat. Et ambulabat Ieſus in templo in porticu Salomonis. Circũdederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei. Quouſq; animam noſtrã tollis? Si tu es Chriſtus dic nobis palam? Reſpõdit ei Ieſus. Loquor uobis & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me. Sed uos nõ creditis, quia non eſtis ex ouibus meis. Oues meæ uocẽ meã audiũt, & ego cognoſco eas, & ſequunt̃ me, & ego uitã æternã do eis, & nõ peribũt in æternũ, & nõ rapiet eas quiſq̃ de manu mea. Pater meus qui dedit mihi maior omnibus eſt, & nemo poteſt rapere de manu patris mei. Ego & pater unũ ſumꝰ. Suſtulerunt ergo lapides Iudæi ut lapidarent eũ. Reſpondit eis Ieſus. Multa bona opera oſtẽdi uobis ex patre meo. Propter quod eorum opus me lapidatis. Reſpon

θάζετέ με; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ ἰουδαῖοι λέ
γοντες, περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε,
ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι σὺ ἄνθρω-
πος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν. ἀπεκρίθη αὐτοῖς
ὁ ΙΗΣΟΥΣ.. οὐκ ἔστιν γεγραμμένον ἐν τῷ νό
μῳ ὑμῶν, ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε; εἰ ἐκείνους εἶπεν
θεούς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο. καὶ
οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή, ὃν ὁ πατὴρ ἡ/
γίασεν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς
λέγετε, ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, υἱὸς τοῦ
θεοῦ εἰμί; εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου
μὴ πιστεύετέ μοι. εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πι
στεύετε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε,
καὶ πιστεύσητε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν
αὐτῷ. ἐζήτουν πάλιν αὐτὸν πιάσαι. καὶ ἐξ-
ῆλθεν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῶν, καὶ ἀπῆλθεν
πάλιν πέραν τοῦ ἰορδάνου εἰς τὸν τόπον
ὅπου ἦν ἰωάννης τὸ πρῶτον βαπτίζων, καὶ
ἔμεινεν ἐκεῖ. καὶ πολλοὶ ἦλθον πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔ/
λεγον, ὅτι ἰωάννης μὲν σημεῖον ἐποίησεν οὐ/
δέν. πάντα δὲ ὅσα εἶπεν ἰωάννης περὶ τούτου
ἀληθῆ ἦν. καὶ ἐπίστευσαν πολλοὶ ἐκεῖ εἰς αὐτόν.

Ην δέ τις ἀσθενῶν λάζαρος ἀπὸ βηθα/
νίας ἐκ τῆς κώμης μαρίας καὶ μάρθας τῆς
ἀδελφῆς αὐτῆς. ἦν δὲ μαρία ἡ ἀλείψασα τὸν
κύριον μύρῳ, καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας
αὐτοῦ ταῖς θριξὶν αὐτῆς, ἧς ὁ ἀδελφὸς λάζαρος
ἠσθένει. ἀπέστειλαν οὖν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ πρὸς
αὐτὸν λέγουσαι. κύριε, ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ.
ἀκούσας δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἶπεν. αὕτη ἡ ἀσθένεια
οὐκ ἔστιν πρὸς θάνατον, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τῆς δό-
ξης τοῦ θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ δι᾽ αὐ
τῆς. ἠγάπα δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ τὴν μάρθαν καὶ τὴν
ἀδελφὴν αὐτῆς καὶ τὸν λάζαρον. ὡς οὖν ἤκου
σεν ὅτι ἀσθενεῖ, τότε μὲν ἔμεινεν ἐν ᾧ ἦν τό/
πῳ δύο ἡμέρας. ἔπειτα μετὰ τοῦτο λέ/
γει τοῖς μαθηταῖς. ἄγωμεν εἰς τὴν ἰου/
δαίαν πάλιν, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί,
ῥαββί, νῦν ἐζήτουν σε λιθάσαι οἱ ἰουδαῖοι,

καὶ πάλιν

tis? Rñderunt ei iudæi dicentes. De bo
no opere nõ lapidamus te, ſed de blaſ
phemia, & qa tu homo cũ ſis, facis teip/
ſum deum. Rñdit eis Ieſus. Nõne ſcrip
tum eſt ĩ lege ueſtra, ego dixi dij eſtis?
Si illos dixit deos, ad quos ſermo dei
factus eſt, & nõ poteſt ſolui ſcriptura,
quẽ pater ſanctificauit & miſit in mun
dum. Vos dicitis, blaſphemas, quia di/
xi filius dei ſum? Si nõ facio opera pa/
tris mei, nolite credere mihi. Si autẽ
facio, & ſi mihi non credetis, operibus
credite, ut cognoſcatis & credatis quod
pater in me eſt, & ego in patre. Quære
bant iterum eũ apphendere, & exiuit
de manu eorum, & abijt iterum trans
Iordanem in eum locũ ubi erat Ioan/
nes baptizans primum, & manſit illic.
Et multi uenerunt ad eum, & dicebant,
Ioannes quidem ſignum fecit nullum.
Oia aũt quæcũq; dixit Ioãnes de hoc,
uera erãt. & crediderũt multi ibi in eũ.
Erat aũt quidam languens Lazarus XI
a Bethania, de caſtello Mariæ & Mar/
thæ ſororis eiꝰ. Maria aũt erat quæ un
xit dñm unguẽto, & exterſit pedes eiꝰ
capillis ſuis, cuius frater Lazarus infir
mabatur. Miſerunt ergo ſorores eius
ad eũ dicentes. Dñe, ecce quẽ amas in/
firmatur. Audiens autem Ieſus dixit.
Infirmitas hæc nõ eſt ad mortem, ſed
pro gloria dei ut glorificetur filius dei
per eam. Diligebat aũt Ieſus Marthã,
& ſororẽ eius & Lazarũ. Vt ergo audi
uit quod infirmaretur, tunc quidẽ man
ſit in eodem loco duobus diebus. Dein
de poſt hoc dicit diſcipulis. Eamus in
Iudæam iterũ. Dicũt ei diſcipuli. Rab
bi, nunc quærebant te iudæi lapidare,

 & iterum

καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ; Ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐχὶ δώδεκα εἰσὶν ὧραι τῆς ἡμέρας; ἐάν τις περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει. ἐὰν δέ τις περιπατῇ ἐν τῇ νυκτί, προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. ταῦτα εἶπεν, καὶ μετὰ τοῦτο λέγει αὐτοῖς. Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, ἀλλὰ πορεύομαι, ἵνα ἐξυπνήσω αὐτόν. εἶπον οὖν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. κύριε, εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται. εἰρήκει δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐκεῖνοι δὲ ἔδοξαν, ὅτι περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ ὕπνου λέγει. τότε οὖν εἶπεν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ παρρησίᾳ. Λάζαρος ἀπέθανε, καὶ χαίρω δι' ὑμᾶς, ἵνα πιστεύσητε, ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ, ἀλλ' ἄγωμεν πρὸς αὐτόν. εἶπεν οὖν θωμᾶς ὁ λεγόμενος δίδυμος τοῖς μαθηταῖς. ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ. ἐλθὼν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, εὗρεν αὐτὸν τέσσαρας ἡμέρας ἤδη ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ. ἦν δὲ ἡ βηθανία ἐγγὺς τῶν ἱεροσολύμων ὡς ἀπὸ σταδίων δεκαπέντε. καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἰουδαίων ἐληλύθησαν, πρὸς τὰς περὶ μάρθαν καὶ μαρίαν, ἵνα παραμυθήσωνται αὐτὰς περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν. ἡ οὖν μάρθα, ὡς ἤκουσεν, ὅτι ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἔρχεται ὑπήντησεν αὐτῷ. μαρία δὲ ἐν τῷ οἴκῳ ἐκαθέζετο. εἶπεν οὖν ἡ μάρθα πρὸς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. κύριε, εἰ ἦς ὧδε, ὁ ἀδελφός μου οὐκ ἂν ἐτεθνήκει, ἀλλὰ καὶ νῦν οἶδα, ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν θεόν, δώσει σοι ὁ θεός. λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου. λέγει αὐτῷ μάρθα. οἶδα ὅτι ἀναστήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. εἶπεν αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται. καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. πιστεύεις τοῦτο; λέγει αὐτῷ. ναὶ κύριε. ἐγὼ πεπίστευκα, ὅτι σὺ εἶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος. καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἀπῆλ

θεν καὶ ἐφώνησεν

& iterum uadis illuc? Rñdit Ieſus. Nonne duodecim ſunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucẽ huius mũdi uidet. Si aũt qs ambulauerit in nocte offendit, quia lux non eſt in eo. Hæc ait, & poſt hæc dicit eis. Lazarus amicus noſter dormit, ſed uado ut a ſomno excitem eum. Dixerunt ergo diſcipuli eius. Domine, ſi dormit, ſaluꝰ erit. Dixerat autem Ieſus de morte eius, illi autem putauerunt quod de dormitione ſomni diceret. Tunc ergo Ieſus dixit eis manifeſte. Lazarus mortuus eſt, & gaudeo propter uos ut credatis, quod non fuerim ibi. Sed eamus ad eũ. Dixit ergo Thomas qui dicitur didymus ad diſcipulos. Eamus & nos & moriamur cũ eo. Venit itaqꝫ Ieſus, & inuenit eũ quatuor dies iam in monumento habentẽ. Erat aũt Bethania iuxta Hieroſolymã fere ſtadijs qndecim. Multi aũt ex Iudæis uenerãt ad Marthã & Mariam ut conſolarentur eas de fratre ſuo. Martha ergo ut audiuit quod Ieſus uenit occurrit illi, Maria aũt domi ſedebat. Dixit ergo Martha ad Ieſum. Dñe ſi fuiſſes hic, frater meus nõ fuiſſet mortuus. Sed & nunc ſcio, qa quæcunqꝫ popoſceris a deo, dabit tibi deus. Dicit illi Ieſus. Reſurget frater tuus. Dicit ei Martha. Scio qđ reſurget in reſurrectione in nouiſſimo die. Dicit ei Ieſus. Ego ſũ reſurrectio & uita, Qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit uiuet, & omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternũ. Credis hoc? Ait illi. Vtiqꝫ domine. Ego credidi, qa tu es Chriſtus filius dei qui in hũc mũdum ueniſti. Et cum hæc dixiſſet, abijt

& uocauit

θεν καὶ ἐφώνησεν μαρίαν τὴν ἀδελφὴν αὐ-
τῆς λάθρα εἰποῦσα. ὁ διδάσκαλος πάρεστιν,
καὶ φωνεῖ σε. Ἐκείνη ὡς ἤκουσεν ἐγείρεται τα-
χὺ, καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτόν. οὔπω δὲ ἐληλύ-
θει ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὴν κώμην, ἀλλ᾽ ἦν ἐν τῷ
τόπῳ, ὅπου ὑπήντησεν αὐτῷ ἡ μάρθα. οἱ
οὖν ἰουδαῖοι οἱ ὄντες μετ᾽ αὐτῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ
καὶ παραμυθούμενοι αὐτὴν ἰδόντες τὴν μα-
ρίαν, ὅτι ταχέως ἀνέστη, καὶ ἐξῆλθεν, ἠκολού-
θησαν αὐτῇ λέγοντες, ὅτι ὑπάγει εἰς τὸ μνη-
μεῖον, ἵνα κλαύσῃ ἐκεῖ. ἡ οὖν μαρία ὡς ἦλ-
θεν ὅπου ἦν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἰδοῦσα αὐτὸν, ἔπεσεν
αὐτοῦ πρὸς τοὺς πόδας λέγουσα αὐτῷ. Κύριε,
εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανέν μου ὁ ἀδελφός.
ΙΗΣΟΥΣ οὖν ὡς εἶδεν αὐτὴν κλαίουσαν, καὶ
τοὺς συνελθόντας αὐτῇ ἰουδαίους κλαίοντας
ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι. καὶ ἐτάραξεν
ἑαυτὸν, καὶ εἶπεν. Ποῦ τεθήκατε αὐτόν; λέ-
γουσιν αὐτῷ. Κύριε, ἔρχου καὶ ἴδε. Ἐδάκρυ-
σεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἔλεγον οὖν ἰουδαῖοι. ἴδε πῶς
ἐφίλει αὐτόν. τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον. οὐκ
ἠδύνατο οὗτος ὁ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς
τοῦ τυφλοῦ ποιῆσαι, ἵνα καὶ οὗτος μὴ ἀποθά-
νῃ; ΙΗΣΟΥΣ οὖν πάλιν ἐμβριμώμενος ἐν ἑ-
αυτῷ ἔρχεται εἰς τὸ μνημεῖον. Ἦν δὲ σπή-
λαιον, καὶ λίθος ἐπέκειτο ἐπ᾽ αὐτῷ. λέγει
ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἄρατε τὸν λίθον. Λέγει αὐτῷ ἡ
ἀδελφὴ τοῦ τεθνηκότος μάρθα. Κύριε, ἤδη ὄ-
ζει, τεταρταῖος γάρ ἐστιν. Λέγει αὐτῇ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
οὐκ εἶπόν σοι, ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς ὄψει τὴν δό-
ξαν τοῦ θεοῦ; ἦραν οὖν τὸν λίθον οὗ ἦν ὁ τε-
θνηκὼς κείμενος. ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἦρεν τοὺς ὀφ-
θαλμοὺς ἄνω, καὶ εἶπεν. Πάτερ, εὐχαριστῶ
σοι, ὅτι ἤκουσάς μου. Ἐγὼ δὲ ᾔδειν, ὅτι
πάντοτέ μου ἀκούεις, ἀλλὰ διὰ τὸν ὄ-
χλον τὸν περιεστῶτα εἶπον, ἵνα πιστεύσω-
σιν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας.
καὶ ταῦτα εἰπὼν, φωνῇ μεγάλῃ ἐκραύγασεν.
Λάζαρε

&uocauit Mariam ſororem ſuam ſi-
lentio dicens. Magiſter adeſt,& uocat
te. Illa ut audiuit ſurrexit cito, & uenit
ad eum. Nondum autẽ uenerat Ieſus
in caſtellum,ſed erat in illo loco ubi oc-
currerat ei Martha. Iudæi ergo q erant
cum ea in domo & cõſolabantur eam,
cum uidiſſent Mariam quod cito ſur-
rexiſſet & exiſſet,ſecuti ſunt eam dicen
tes, Vadit ad monumentum ut ploret
ibi. Maria ergo cum ueniſſet,ubi erat
Ieſus,uidens eum cecidit ad pedes eius
& dixit ei. Domine, ſi fuiſſes hic, non
eſſet mortuus frater meus. Ieſus ergo
ut uidit eam plorantem,& Iudæos qui
uenerant cum ea plorantes, infremuit
ſpiritu & turbauit ſeipſũ & dixit. Vbi
poſuiſtis eum? Dicunt ei, Domine,ue-
ni & uide. Lachrymatus eſt Ieſus. Di-
xerũt ergo Iudæi. Ecce quomodo ama
bat eum. Quidam aũt ex ipſis dixerũt.
Non poterat hic qui aperuit oculos cæ
ci facere ut hic non moreretur. Ieſus er
go rurſum fremens in ſemetipſo,uenit
ad monumentum. Erat autem ſpelun-
ca,& lapis ſuppoſitus erat ei. Ait Ieſus.
Tollite lapidem. Dicit ei Martha ſo-
ror eius qui mortuus fuerat. Domine
iam olet,quatriduanus eſt enim. Dicit
ei Ieſus. Nonne dixi tibi, quod ſi cre-
dideris uiſura eſſes gloriã dei. Suſtule-
rũt ergo lapidẽ, ubi is q mortuꝰ fuerat
erat poſitus. Ieſus autẽ eleuatis ſurſum
oculis dixit. Pater gratias ago tibi, qm̃
audiſti me, Ego aũt ſciebam quod ſem
per me audis,ſed propter turbã q circũ
ſtat dixi, ut credant qd' tu me miſeris.
Hæc cũ dixiſſet, uoce magna clamauit.

Λάζαρε δεῦρο ἔξω, καὶ ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς
δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κε-
ρίαις, καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδε-
το. λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. λύσατε αὐτὸν, καὶ
ἄφετε ὑπάγειν. πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν ἰουδαίων
οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν μαρίαν, καὶ θεασάμε-
νοι ἃ ἐποίησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐπίστευσαν εἰς αὐ-
τόν. τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον πρὸς τοὺς
φαρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἃ ἐποίησεν ὁ
ΙΗΣΟΥΣ. Συνήγαγον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ
φαρισαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον. τί ποιοῦμεν
ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος, πολλὰ σημεῖα ποιεῖ;
ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτως, πάντες πιστεύσου-
σιν εἰς αὐτόν. καὶ ἐλεύσονται οἱ ῥωμαῖοι καὶ
ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος. εἷς
δέ τις ἐξ αὐτῶν καϊάφας ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ
ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, εἶπεν αὐτοῖς. ὑμεῖς οὐκ οἴ-
δατε οὐδέν, οὐδὲ διαλογίζεσθε, ὅτι συμ-
φέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ
τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται.
τοῦτο δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν. ἀλλὰ ἀρχιε-
ρεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσεν,
ὅτι ἔμελλεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἀποθνήσκειν ὑπὲρ
τοῦ ἔθνους, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον,
ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ τὰ διεσκορ-
πισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν. ἀπ' ἐκείνης οὖν
τῆς ἡμέρας συνεβουλεύσαντο, ἵνα ἀποκτεί-
νωσιν αὐτόν. ΙΗΣΟΥΣ οὖν οὐκ ἔτι παῤῥησίᾳ
περιεπάτει ἐν τοῖς ἰουδαίοις, ἀλλὰ ἀπῆλθεν
ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου εἰς
ἐφραὶμ λεγομένην πόλιν, κἀκεῖ διέτριβεν
μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα
τῶν ἰουδαίων, καὶ ἀνέβησαν πολλοὶ εἰς ἱεροσό-
λυμα ἐκ τῆς χώρας πρὸ τοῦ πάσχα, ἵνα ἁγνί-
σωσιν ἑαυτούς. ἐζήτουν οὖν τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ
ἔλεγον μετ' ἀλλήλων ἐν τῷ ἱερῷ ἑστηκότες. τί δο-
κεῖ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν; ἐδεδώκει-
σαν δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι ἐντολήν,
ἵνα ἐάν

Lazare ueni foras, & prodijt qui fuerat
mortuus ligatus manus & pedes inſti-
tis, & facies illius ſudario erat circũliga
ta. Dicit eis Ieſus. Soluite eum, & ſinite
abire. Multi ergo ex iudæis qui uene-
rant ad Mariã & uiderant quæ feciſſet
Ieſus, crediderũt in eum. Quidam aũt
ex ipſis abierunt ad phariſæos, & dixe-
runt eis quæ feciſſet Ieſus. Congrega-
uerunt ergo pontifices & phariſæi con
cilium, & dicebant. Quid facimus? quia
hic homo multa ſigna facit. Si dimitti-
mus eum ſic, omnes credent in eum. Et
uenient Romani, & tollent noſtrũ & lo-
cum & gentem. Vnus aũt ex ipſis Cay
phas nomine, cum eſſet pontifex anni
illius dixit eis. Vos neſcitis quicq̃, nec
cogitatis, quia expedit uobis, ut unus
homo moriat' pro populo, & non tota
gens pereat. Hoc aũt a ſemetipſo non
dixit, ſed cum eſſet pontifex anni illius
prophetauit quod Ieſus moritur⁹ erat
pro gente. Et nõ tantum pro gente, ſed
ut filios dei qui erant diſperſi congre-
garet in unum. Ab illo ergo die cogi-
tauerunt ut interficerent eum. Ieſus er-
go iam non palam ambulabat apud
Iudæos, ſed abijt in regionem iuxta
deſertum in ciuitatem quæ dicitur Ef-
fræm, & ibi morabatur cum diſcipulis
ſuis. In propinquo autem erat paſca
iudæorum & aſcenderunt multi Hie-
roſolymam de regione ante paſca, ut
ſanctificarent ſeipſos. Quærebant er-
go Ieſum, & colloquebantur inter ſe
in templo ſtantes. Quid uidetur uo-
bis q͞d non uenit ad diem feſtũ. Dede
rant aũt põtifices & phariſæi mãdatũ,
ut ſi quis

ἵνα ἐάν τις γνῷ ποῦ ἐστιν μηνύσῃ, ὅπως πιάσωσιν αὐτόν.

Ὁ οὖν ΙΗΣΟΥΣ πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα ἦλθεν εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦν Λάζαρος ὁ τεθνηκώς, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐποίησαν οὖν αὐτῷ δεῖπνον ἐκεῖ, καὶ ἡ Μάρθα διηκόνει. Ὁ δὲ Λάζαρος εἷς ἦν τῶν ἀνακειμένων σὺν αὐτῷ. Ἡ οὖν Μαρία λαβοῦσα λίτραν μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτίμου, ἤλειψεν τοὺς πόδας τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐξέμαξεν ταῖς θριξὶν αὐτῆς τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἡ δὲ οἰκία ἐπληρώθη ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ μύρου. Λέγει οὖν εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ἰούδας Ἰσκαριώτης, ὁ μέλλων αὐτὸν παραδιδόναι. Διὰ τί τοῦτο τὸ μύρον οὐκ ἐπράθη τριακοσίων δηναρίων, καὶ ἐδόθη πτωχοῖς; Εἶπεν δὲ τοῦτο, οὐχ ὅτι περὶ τῶν πτωχῶν ἔμελεν αὐτῷ, ἀλλ᾽ ὅτι κλέπτης ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν. Εἶπεν οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἄφες αὐτήν, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου τετήρηκεν αὐτό. τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε μεθ᾽ ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε. Ἔγνω οὖν ὄχλος πολὺς ἐκ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἐκεῖ ἐστίν, καὶ ἦλθον οὐ διὰ τὸν ΙΗΣΟΥΝ μόνον, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἴδωσιν, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. Ἐβουλεύσαντο δὲ οἱ ἀρχιερεῖς, ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἀποκτείνωσιν, ὅτι πολλοὶ δι᾽ αὐτὸν ὑπῆγον τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐπίστευον εἰς τὸν ΙΗΣΟΥΝ. Τῇ ἐπαύριον ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν ἀκούσαντες, ὅτι ἔρχεται ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔλαβον τὰ βαΐα τῶν φοινίκων, καὶ ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν αὐτῷ καὶ ἔκραζον. Ὡσαννά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Εὑρὼν δὲ ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὀνάριον ἐκάθισεν ἐπ᾽ αὐτό, καθώς ἐστιν γεγραμμένον. Μὴ φοβοῦ θύγατερ Σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται καθήμενος ἐπὶ πῶλον ὄνου. ταῦτα δὲ οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ

ut ſi quis cognouerit ubi ſit indicet, ut apprehendant eum.

Ieſus ergo ante ſex dies paſcæ uenit XII
Bethaniam ubi Lazarus fuerat mortuus, quem ſuſcitauit Ieſus. Fecerunt aũt ei cœnam ibi, & Martha miniſtrabat. Lazarus uero unus erat ex diſcumbentibus cũ eo. Maria ergo accepit libram unguẽti nardi piſticæ precioſæ, & unxit pedes Ieſu, & exterſit pedes eius capillis ſuis, & domus impleta eſt ex odore unguenti. Dixit ergo unus ex diſcipulis eius Iudas Iſcariotes, qui erat eũ traditurus. Quare hoc unguentũ non uenijt trecentis denarijs & datũ eſt egenis? Dixit autem hoc, non quod pauperes illi curæ eſſent, ſed qa fur erat, & loculos habens ea quæ mittebãtur portabat. Dixit ergo Ieſus. Sine illam, in diẽ ſepulturæ meæ ſeruauit illud. Pauperes enim ſemper habetis uobiſcum, me aũt non ſemper habetis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis qđ illic eſſet, & uenerunt nõ propter Ieſum tantum, ſed ut Lazarum uiderent, quẽ ſuſcitauerat a mortuis. Conſultabant autem principes ſacerdotum, ut & Lazarum interficerẽt. quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Ieſum. Poſtero die turba multa quæ ueneratad diem feſtum, cum audiſſent quod uenit Ieſus Hieroſolymam, acceperunt ramos palmarũ, & proceſſerunt obuiam ei & clamabant. Hos anna, benedictus qui uenit in nomine domini rex Iſrael. Nactus aũt Ieſus aſellũ ſedit ſuper eũ ſicut ſcriptum eſt. Noli timere filia Sion, ecce rex tuus uenit ſedẽs ſup pullũ aſinæ. Hæc autẽ nõ cognouerũt diſcipuli

μαθηταὶ αὐτοῦ τὸ πρῶτον, ἀλλ᾽ ὅτε ἐδοξάσθη
ΙΗΣΟΥΣ τότε ἐμνήσθησαν ὅτι ταῦτα ἦν ἐπ᾽
αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ ταῦτα ἐποίησαν
αὐτῷ. ἐμαρτύρει οὖν ὁ ὄχλος ὁ ὢν μετ᾽ αὐ/
τοῦ, ὅτε τὸν λάζαρον ἐφώνησεν ἐκ τοῦ μνη-
μείου, καὶ ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. διὰ τοῦ/
το καὶ ὑπήντησεν αὐτῷ ὁ ὄχλος, ὅτι ἤκουσαν
τοῦτο αὐτὸν πεποιηκέναι τὸ σημεῖον. οἱ
οὖν φαρισαῖοι εἶπον πρὸς ἑαυτούς. θεωρεῖ/
τε, ὅτι οὐκ ὠφελεῖτε οὐδέν; ἴδε ὁ κόσμος
ὀπίσω αὐτοῦ ἀπῆλθεν. ἦσαν δέ τινες ἕλ/
ληνες ἐκ τῶν ἀναβαινόντων, ἵνα προσκυνή/
σωσιν ἐν τῇ ἑορτῇ. οὗτοι οὖν προσῆλθον φι-
λίππῳ τῷ ἀπὸ βηθσαϊδὰ τῆς γαλιλαίας,
καὶ ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες. κύριε, θέλομεν
τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἰδεῖν. ἔρχεται φίλιππος καὶ
λέγει τῷ ἀνδρέᾳ. καὶ πάλιν ἀνδρέας καὶ
φίλιππος λέγουσιν τῷ ΙΗΣΟΥ. ὁ δὲ ΙΗ/
ΣΟΥΣ ἀπεκρίνατο αὐτοῖς λέγων. ἐλήλυθεν
ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. ἀμὴν
ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σί-
του πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ αὐτὸς μό/
νος μένει, ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν
φέρει. ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει
αὐτήν, καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ
κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐ/
τήν. ἐὰν ἐμοὶ διακονῇ τίς, ἐμοὶ ἀκολουθεί-
τω, καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγώ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος
ὁ ἐμὸς ἔσται, καὶ ἐάν τις ἐμοὶ διακονῇ τιμή/
σει αὐτὸν ὁ πατήρ. νῦν ἡ ψυχή μου τετάρα/
κται. καὶ τί εἴπω. πάτερ σῶσόν με ἐκ τῆς ὥ/
ρας ταύτης; ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς
τὴν ὥραν ταύτην. πάτερ δόξασόν σου τὸ
ὄνομα. ἦλθεν οὖν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ
ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω. ὁ οὖν ὄχλος
ὁ ἑστὼς, καὶ ἀκούσας ἔλεγεν, βροντὴν γε
γονέναι, ἄλλοι ἔλεγον, ἄγγελος αὐτῷ λε/
λάληκεν. ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ εἶπεν.
οὐ δι᾽ ἐμὲ αὕτη ἡ φωνὴ γέγονεν, ἀλλὰ δι᾽
ὑμᾶς.

diſcipuli eius primū, ſed qñ glorificatus
eſt Ieſus, tunc recordati ſunt, qd' hæc eſ-
ſent ſcripta de eo, & hæc feciſſent ei. Te
ſtimoniū ergo perhibebat turba, quæ
erat cum eo quādo Lazarum uocauit
de monumēto, & ſuſcitauit eum a mor
tuis, Propterea & obuiam uenit ei tur-
ba, quod audierant eum feciſſe hoc ſi-
gnum. Phariſæi ergo dixerunt inter
ſe. Videtis quod nihil proficitis? Ecce
mundus poſt eum abijt. Erant autem
quidam Græci ex his qui aſcenderant
ut adorarent in die feſto. Hi ergo ac-
ceſſerūt ad Philippum qui erat a Beth
ſaida galilææ, & rogabant eū dicentes.
Dñe uolumꝰ Ieſum uidere. Venit Phi-
lippus & dicit Andreæ. Andreas rurſū
& Philippus dixerūt Ieſu. Ieſus aūt re
ſpondit eis dicēs. Venit hora ut clarifi
cetur filius hoīs. Amē amē dico uobis,
niſi granum frumēti cadens in terram
mortuum fuerit ipſum ſolum manet.
Si uero mortuum fuerit, multū fructū
affert. Qui amat animā ſuā, perdet eā.
Et qui odit animā ſuam in hoc mūdo,
in uitā æternā cuſtodiet eā. Si quis mi-
hi miniſtrat, me ſequatur. Et ubi ſum
ego, illic & miniſter meus erit. Si quis
mihi miniſtrauerit, honorificabit eum
pater meus. Nunc anima mea turbata
eſt. Et quid dicam? Pater ſaluifica me
ex hora hac. Sed propterea ueni in ho
ram hanc. Pater glorifica nomen tuū.
Venit ergo uox de cœlo dicens. Et clari
ficaui, & iterū clarificabo. Turba ergo
q̃ ſtabat & audierat, dicebat tonitruū
eſſe factū. Alij aūt dicebant. Angelus
ei locutus eſt. Rñdit Ieſus & dixit. Nō
propter me hæc uox uenit ſed propter
uos.

ὑμᾶς. νῦν κρίσις ἐστὶν τοῦ κόσμου τούτου.
νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθή-
σεται ἔξω. κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς
πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. τοῦτο δὲ ἔ-
λεγεν σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἤμελλεν ἀ-
ποθνήσκειν. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ὄχλος. ἡμεῖς
ἠκούσαμεν ἐκ τοῦ νόμου, ὅτι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ μέ-
νει εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ πῶς σὺ λέγεις δεῖ ὑψωθῆναι
τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; τίς ἐστιν οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
που; εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἔτι μικρὸν
χρόνον τὸ φῶς μεθ᾽ ὑμῶν ἐστιν. περιπατεῖτε ἕ-
ως τὸ φῶς ἔχετε, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλά-
βῃ. καὶ ὁ περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ, οὐκ οἶδεν ποῦ
ὑπάγει, ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς,
ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε. ταῦτα ἐλάλησεν ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ, καὶ ἀπελθὼν ἐκρύβη ἀπ᾽ αὐτῶν. τοσαῦτα
δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος ἔμπροσθεν αὐτῶν,
οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτόν, ἵνα ὁ λόγος ἠσαΐου τοῦ
προφήτου πληρωθῇ ὃν εἶπεν. κύριε τίς ἐπίστευ-
σεν τῇ ἀκοῇ ὑμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι
ἀπεκαλύφθη; διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν,
ὅτι πάλιν εἶπεν ἠσαΐας, τετύφλωκεν αὐ-
τῶν τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ πεπώρωκεν αὐ-
τῶν τὴν καρδίαν, ἵνα μὴ ἴδωσιν τοῖς ὀφθαλμοῖς
καὶ νοήσωσιν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπιστραφῶ-
σιν, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. ταῦτα εἶπεν ἠσα-
ΐας ὅτε εἶδεν τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ἐλάλη-
σεν περὶ αὐτοῦ. ὅμως μέντοι καὶ ἐκ τῶν ἀρ-
χόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ
διὰ τοὺς φαρισαίους οὐχ ὡμολόγουν,
ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γίνωνται. ἠγάπη-
σαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον
ἤπερ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. ΙΗΣΟΥΣ δὲ ἔκραξεν καὶ εἶ-
πεν. ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμέ, ἀλ-
λ᾽ εἰς τὸν πέμψαντά με. καὶ ὁ θεωρῶν ἐμέ, θεωρεῖ
τὸν πέμψαντά με, ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλή-
λυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, ἐν τῇ σκοτίᾳ
μὴ μείνῃ. καὶ ἐάν τις μου ἀκούσῃ τῶν ῥημάτων, καὶ
μὴ πιστεύῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν. οὐ γὰρ ἦλθον, ἵνα
κρίνω

uos. Nunc iudiciũ eſt mũdi hui⁹. Nũc
princeps mundi huius eijcietur foras.
Et ego ſi exaltatus fuero a terra, omnes
traham ad meipſum. Hoc aũt dicebat
ſignificans qua morte eſſet moriturus.
Rñdit ei turba. Nos audiuimus ex le-
ge quod Chriſtus manet in æternũ. Et
quomodo tu dicis, oportet exaltari fili
um hominis? Quis eſt iſte filius ho-
minis? Dixit ergo eis Ieſus. Adhuc exi
guo tẽpore lumen uobiſcũ eſt. Ambu
late donec lucẽ habetis, ne uos tenebræ
comphendant. Et qui ambulat in tene
bris, neſcit quo uadat. Dũ lucem habe
tis, credite in lucẽ, ut filij lucis ſitis. Hæc
locutus eſt Ieſus, & abijt, & abſcõdit ſe
ab eis. Cum aũt tanta ſigna feciſſet co-
ram eis, nõ credebant in eum, ut ſermo
Eſaiæ, pphetæ impleret quẽ dixit. Dñe
qs credidit auditui noſtro, & brachiũ
domini cui reuelatũ eſt? Propterea nõ
poterant credere, quod iterũ dixit Eſai
as. Excæcauit oculos eorũ & indurauit
cor eorum ne uideant oculis, & ne intel
ligant corde, & conuertantur & ſanem
eos. Hæc dixit Eſaias quãdo uidit glo-
riam eius, & locutus eſt de eo. Verum-
tamen & ex principibus multi credide
runt in eum, ſed propter phariſæos nõ
confitebantur, ne de ſynagoga eijce-
rentur. Dilexerunt enim gloriam ho-
minum magis ꝙ gloriam dei. Ieſus au
tem clamauit & dixit. Qui credit in me
nõ credit in me, ſed in eũ qui miſit me.
Et qui uidet me, uidet eum qui miſit
me. Ego lux in mũdũ ueni, ut oĩs q cre-
dit ĩ me, in tenebris nõ maneat. Et ſi qs
audierit uerba mea, & non crediderit,
ego non iudico eũ. Non enim ueni ut
iudicem

κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σώσω τὸν κόσμον.
Ο ἀθετῶν ἐμὲ καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήμα/
τά μου ἔχει τὸν κρίνοντα αὐτόν. ὁ λόγος
ὃν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ
ἡμέρᾳ, ὅτι ἐγὼ ἐξ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλάλησα, ἀλλ᾽
ὁ πέμψας με πατὴρ αὐτός μοι ἐντολὴν ἔδω
κεν τί εἴπω καὶ τί λαλήσω, καὶ οἶδα ὅτι ἡ ἐντο/
λὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιός ἐστιν, ἃ οὖν λαλῶ ἐγὼ κα
θὼς εἴρηκέν μοι ὁ πατὴρ οὕτως λαλῶ. Πρὸ δὲ
τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα. εἰδὼς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι ἐ-
λήλυθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα, ἵνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμου
τούτου πρὸς τὸν πατέρα, ἀγαπήσας τοὺς
ἰδίους τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς τέλος ἠγάπη/
σεν αὐτούς. Καὶ δείπνου γενομένου τοῦ διά/
βολου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν Ἰού/
δα σίμωνος ἰσκαριώτου, ἵνα αὐτὸν παρα-
δῷ. Εἰδὼς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι πάντα δέδωκεν
αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ θεοῦ
ἐξῆλθεν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὑπάγει, ἐγείρεται
ἐκ τοῦ δείπνου καὶ τίθησιν τὰ ἱμάτια, καὶ λαβὼν
λέντιον, διέζωσεν ἑαυτόν, εἶτα βάλλει ὕδωρ
εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας
τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν διε/
ζωσμένος. ἔρχεται οὖν πρὸς σίμωνα πέτρον,
καὶ λέγει αὐτῷ ἐκεῖνος. Κύριε, σύ μου νίπτεις τοὺς
πόδας; Ἀπεκρίθη ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ. Ὃ ἐγὼ
ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα.
Λέγει αὐτῷ πέτρος. Οὐ μὴ νίψῃς τοὺς πόδας μου
εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐὰν
μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ᾽ ἐμοῦ. Λέγει αὐ
τῷ σίμων πέτρος. Κύριε, μὴ τοὺς πόδας μου
μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλήν. Λέγει
αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ὁ λελουμένος, οὐ χρείαν ἔχει ἢ
τοὺς πόδας νίψασθαι. ἀλλ᾽ ἔστιν καθαρὸς ὅλος
καὶ ὑμεῖς καθαροί ἐστε, ἀλλ᾽ οὐχὶ πάντες. ᾔδει
γὰρ τὸν παραδιδόντα αὐτόν, διὰ τοῦτο εἶπεν
οὐχὶ πάντες καθαροί ἐστε. ὅτε οὖν ἔνιψεν τοὺς
πόδας αὐτῶν, καὶ ἔλαβεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ
ἀναπεσὼν πάλιν εἶπεν αὐτοῖς. γινώσκετε
τί πεποίηκα

iudicē mūdū,ſed ut ſaluificē mūdū.qui
ſpernit me,& nō accipit uerba mea,ha/
bet q iudicet eū. Sermo quē locutus ſū
ille iudicabit eū in nouiſſimo die, quia
ego ex meipſo nō ſum locutꝰ,ſed q mi/
ſit me pater,ipſe mihi mandatū dedit,
qd dicā,& qd loquar.Et ſcio qđ māda
tū eius uita æterna eſt. Quæ ergo ego
loquor ſicut dixit mihi pater ſic loqr.
Ante diem aūt feſtū paſcæ ſciens Ie XIII
ſus quod ueniſſet hora eius ut trāſiret
ex hoc mūdo ad patrē cū dilexiſſet ſu/
os q erāt in mūdo uſq; ad finē dilexit
eos.Et cœna facta cū diabolus iam mi/
ſiſſet i cor Iudæ Simōis,ut traderet eū
Iſcariotes, ſciēs Ieſus qđ oīa dediſſet ei
pater in manꝰ,& quod a deo exiuiſſet,
& ad deū iret,ſurgit a cœna,& ponit ue
ſtimenta, & cū accepiſſet linteū, præ/
cinxit ſe.Deinde miſit aquā in peluim,
& cœpit lauare pedes diſcipulorum,& ex-
tergere linteo quo erat præcinctus.Ve
nit ergo ad Simonē Petrum.Et dicit ei
Petrus.Domine tu mihi lauas pedes?
Reſpondit Ieſus & dixit ei. Quod ego
facio tu neſcis nunc, ſcies autem poſtea
Dicit ei Petrꝰ. Nō lauabis meos pedes
in æternum.Reſpondit ei Ieſus . Si nō
lauero te,non habebis partem mecum,
Dicit ei Simon Petrus.Domine nō tā-
tum pedes meos,ſed & manꝰ & caput.
Dicit ei Ieſus. Qui lotus eſt,non indi/
get niſi ut pedes lauat,ſed eſt mundus
totus. Et uos mundi eſtis,ſed non om/
nes. Sciebat enim, quis nam eſſet qui
traderet ſe, propterea dixit, non eſtis
mundi omnes. Poſtq̃ ergo lauit pe-
des eorū,& accepit ueſtimenta ſua, &
cum recubuiſſet iterum dixit eis. Scitis
quid fecerim

τί πεποίηκα ὑμῖν; ὑμεῖς φωνεῖτέ με ὁ διδά
σκαλος καὶ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ.
εἰ οὖν ἐγὼ ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας ὁ κύρι-
ος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων
νίπτειν τοὺς πόδας, ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα
ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς
ποιῆτε. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἔστιν δοῦ
λος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος
μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν. εἰ ταῦτα οἴ-
δατε, μακάριοί ἐστε ἐὰν ποιῆτε αὐτά. οὐ πε-
ρὶ πάντων ὑμῶν λέγω. ἐγὼ οἶδα οὓς ἐξε-
λεξάμην, ἀλλ' ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ, ὁ τρώ
γων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν
πτέρναν αὐτοῦ. ἀπάρτι λέγω ὑμῖν πρὸ τοῦ
γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσητε, ὅτι
ἐγώ εἰμι. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ λαμβά
νων ἐάν τινα πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει. ὁ δὲ ἐμὲ
λαμβάνων, λαμβάνει τὸν ἀποστείλαντά με.
Ταῦτα εἰπὼν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐταράχθη τῷ πνεύ
ματι, καὶ ἐμαρτύρησεν καὶ εἶπεν. Ἀμὴν ἀ-
μὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει
με. ἔβλεπον οὖν εἰς ἀλλήλους οἱ μαθηταὶ ἀ-
πορούμενοι περὶ τίνος λέγει. ἦν δὲ ἀνακείμε
νος εἷς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ
ΙΗΣΟΥ, ὃν ἠγάπα ὁ ΙΗΣΟΥΣ. νεύει οὖν τού-
τῳ σίμων πέτρος πυθέσθαι τίς ἂν εἴη πε-
ρὶ οὗ λέγει. ἐπιπεσὼν δὲ ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ στῆ-
θος τοῦ ΙΗΣΟΥ λέγει αὐτῷ. Κύριε, τίς ἐστιν;
Ἀποκρίνεται ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐκεῖνός ἐστιν ᾧ ἐγὼ
βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω. καὶ ἐμβάψας τὸ
ψωμίον, δίδωσιν ἰούδᾳ σίμωνος ἰσκαριώ-
τῃ, καὶ μετὰ τὸ ψωμίον, τότε εἰσῆλθεν εἰς
ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς. Λέγει οὖν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον. τοῦτο δὲ, οὐδεὶς ἔ-
γνω τῶν ἀνακειμένων, πρὸς τί εἶπεν αὐτῷ.
τινὲς γὰρ ἐδόκουν ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον εἶ-
χεν ὁ ἰούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ἀ-
γόρασον, ὧν χρείαν ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτήν,
ἢ τοῖς πτωχοῖς ἵνα τὶ δῷ. Λαβὼν οὖν τὸ
ψωμίον

quid fecerim uobis? Vos uocatis me
magiſter & dñe, & bene dicitis, ſum ete
nim. Si ergo ego laui pedes ueſtros do
minus & magiſter, & uos debetis alter
alterius lauare pedes. Exemplũ eñ de/
di uobis, ut quẽadmodum ego feci uo
bis, ita & uos faciatis. Amẽ amen dico
uobis, non eſt ſeruus maior dño ſuo,
neq; apoſtolus maior eſt eo qui miſit
illum. Si hæc ſcitis, beati eſtis ſi feceritis
ea. Non de omnibus uobis dico. Ego
ſcio quos elegerim. Sed ut adimpleat̃
ſcriptura. Qui manducat mecũ panẽ,
leuauit contra me calcaneũ ſuũ. Amo-
do dico uobis priuſq; fiat, ut cũ factũ
fuerit credatis, quia ego ſũ. Amen amẽ
dico uobis, qui accipit ſi quẽ miſero, me
accipit. Qui aũt me accipit, accipit eum
qui me miſit. Cũ hæc dixiſſet Ieſus tur
batus eſt ſpiritu, & ꝓteſtat⁹ eſt & dixit.
Amen amen dico uobis, quia unus ex
uobis tradet me. Aſpiciebãt ergo ſe in/
uicem diſcipuli, hæſitantes de quo dice
ret. Erat ergo recũbẽs unus ex diſcipu/
lis eius in ſinu Ieſu, quem diligebat Ie/
ſus. Innuit ergo huic Simõ Petr⁹, ut ſci
ſcitaret̃, q̃s eſſet de quo loq̃ret̃. Itaq; cũ
recubuiſſet ille ſupra pectus Ieſu, dicit
ei. Dñe, quis eſt? Reſpondit Ieſus. Ille
eſt cui ego intinctũ panem porrexero.
Et cũ intinxiſſet panem, dedit Iudæ Si
monis Iſchariotis. Et poſt buccellã in/
troiuit in eum ſatanas. Et dicit ei Ieſus.
Quod facis fac citius. Hoc autẽ nemo
ſciuit diſcumbentiũ ad quid dixerit ei.
Quidam enim putabant, quia loculos
habebat Iudas, ꝙ dixiſſet ei Ieſus, eme
ea q̃ opus ſunt nobis ad diẽ feſtũ, aut
egenis ut aliquid daret. Cũ ergo acce-
V piſſet

ψωμίον ἐκεῖνος, εὐθέως ἐξῆλθεν. ἦν δὲ νύξ, ὅτε οὖν
ἐξῆλθεν, λέγει ὁ ΙΗΣΟΥΣ. νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱ/
ὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐ-
τῷ, εἰ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ θεὸς δο
ξάσει αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ, καὶ εὐθὺς δοξάσει αὐ-
τόν. τεκνία, ἔτι μικρὸν μεθ᾽ ὑμῶν εἰμί. ζη/
τήσετέ με, καὶ καθὼς εἶπον τοῖς ἰουδαίοις
ὅτι ὅπου ὑπάγω ἐγώ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλ
θεῖν. καὶ ὑμῖν λέγω ἄρτι, ἐντολὴν καινὴν
δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, κα/
θὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε
ἀλλήλους. ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι
ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχετε ἐν
ἀλλήλοις. λέγει αὐτῷ σίμων πέτρος. κύριε,
ποῦ ὑπάγεις; Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
Ὅπου ὑπάγω, οὐ δύνασαί μοι νῦν ἀκολου/
θῆσαι, ὕστερον δὲ ἀκολουθήσεις μοι. λέγει αὐ/
τῷ ὁ πέτρος. κύριε, διατί οὐ δύναμαί σοι ἀ-
κολουθῆσαι ἄρτι; τὴν ψυχήν μου ὑπὲρ σοῦ
θήσω. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. τὴν ψυχήν
σου ὑπὲρ ἐμοῦ θήσεις; Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι,
οὐ μὴ ἀλέκτωρ φωνήσει, ἕως οὗ ἀπαρνήσῃ με
τρίς. Καὶ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. Μὴ
ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία. πιστεύετε εἰς τὸν
θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε. Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πα
τρός μου μοναὶ πολλαί εἰσιν. εἰ δὲ μή, εἶπον
ἂν ὑμῖν, πορεύομαι ἑτοιμάσαι τόπον ὑμῖν.
καὶ ἐὰν πορευθῶ ἑτοιμάσω ὑμῖν τόπον, πά
λιν ἔρχομαι καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμ
αυτόν, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ καὶ ὑμεῖς ἦτε. Καὶ
ὅπου ὑπάγω, οἴδατε, καὶ τὴν ὁδὸν οἴδατε.
Λέγει αὐτῷ θωμᾶς. κύριε, οὐκ οἴδαμεν ποῦ
ὑπάγεις, καὶ πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέ/
ναι; Λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ
ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή. οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πα
τέρα, εἰ μὴ δι᾽ ἐμοῦ. εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέ
ρα μου ἐγνώκειτε ἄν. καὶ ἀπάρτι γινώσκετε αὐ
τόν, καὶ ἑωράκατε αὐτόν. λέγει αὐτῷ φίλιπ-
πος. κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα καὶ ἀρκεῖ
ἡμῖν.

piſſet ille buccellã, exiuit continuo. Erat
aũt nox. Cum ergo exiſſet, dixit Ieſus.
Nunc clarificatus eſt filius hominis, &
deus clarificatus eſt in eo. Si deus clari/
ficatus eſt in eo, & deus clarificabit eũ
in ſemetipſo, & cõtinuo clarificabit eũ.
Filioli, adhuc pauliſper uobiſcũ ſum.
Quæretis me, & ſicut dixi Iudæis, quo
ego uado uos non poteſtis uenire. Et
uobis dico modo. Mandatũ nouũ do
uobis, ut diligatis inuicem ſicut dilexi
uos, ut & uos diligatis inuicem. In hoc
cognoſcent omnes quod diſcipuli mei
ſitis, ſi dilectionẽ habueritis inter uos.
Dicit ei Simõ Petrus. Dñe quo uadis?
Rñdit ei Ieſus, quo ego uado, nõ potes
me modo ſequi, ſequeris aũt poſtea.
Dicit ei Petrus. Quare nõ poſſum te ſe
qui modo? Animã meam pro te po-
nam. Reſpondit ei Ieſus. Animã tuam
pro me pones? Amen amen dico tibi,
nõ cantabit gallus donec ter me neges.
Et ait diſcipulis ſuis. Non turbetur
cor ueſtrum. Creditis in deum, & in me XIIII
credite. In domo patris mei manſiones
multæ ſunt, Si quo minus, dixiſſem uo
bis, uado parare uobis locũ. Et ſi abie-
ro & præparauero uobis locum, iterum
uenio & accipiam uos ad meipſum, ut
ubi ſum ego & uos ſitis, Et quo ego ua-
do ſcitis & uiã ſcitis. Dicit ei Thomas.
Dñe neſcimus quo uadis. Et quomo/
do poſſumus uiam ſcire? Dicit ei Ieſus
Ego ſum uia, & ueritas, & uita. Nemo
uenit ad patrem niſi per me. Si cogno/
uiſſetis me, & patrem meum utiq; co-
gnouiſſetis. Et amodo cognoſcitis eũ,
& uidiſtis eum. Dicit ei Philippus. Do
mine oſtende nobis patrem, & ſufficit
nobis

ἡμῖν. λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. τοσοῦτον χρόνον μεθ᾽ ὑμῶν εἰμί, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με; Φίλιππε, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακεν τὸν πατέρα, καὶ πῶς σὺ λέγεις, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα; οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν; τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ. ὁ δὲ πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. οὐ πιστεύετέ μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν; εἰ δὲ μὴ διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει, ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα μου πορεύομαι. καὶ ὅ ἐὰν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου τοῦτο ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. ἐάν τι αἰτήσητέ με ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐγὼ ποιήσω. ἐὰν ἀγαπᾶτέ με τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε. καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένει μεθ᾽ ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτό, οὐ δὲ γινώσκει αὐτό. ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ᾽ ὑμῖν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται. οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. ἔτι μικρὸν καὶ ὁ κόσμος με οὐκ ἔτι θεωρεῖ. ὑμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με, ὅτι ἐγὼ ζῶ καὶ ὑμεῖς ζήσεσθε, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, γνώσεσθε ὑμεῖς, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί μου, καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν ὑμῖν. ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. ὁ δὲ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτόν, καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν. λέγει αὐτῷ ἰούδας, οὐχ ὁ ἰσκαριώτης. κύριε, τί γέγονεν, ὅτι ἡμῖν μέλλεις ἐμφανίζειν σεαυτόν, καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ. ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ εἶπεν αὐτῷ. ἐάν τις ἀγαπᾷ με τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν

nobis. Dicit ei Ieſus. Tanto tẽpore uobiſcum ſum & nõ cognouiſti me? Philippe, qui uidit me, uidit patrem, Quomodo tu dicis oſtende nobis patrem? Non credis, qnod ego in patre, & pater in me eſt? Verba quæ ego loquor uobis, a meipſo nõ loquor. Pater aũt ĩ me manens ipſe facit opera. Non creditis mihi, quod ego in patre & pater in me eſt? Alioquin ꝓpter opera ipſa credite mihi. Amen amẽ dico uobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem uado. Et quodcumq; petieritis in nomine meo hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Si quid petieritis in nomine meo, ego faciam. Si diligitis me, mandata mea ſeruate. Et ego rogabo patrem & alium paracletũ dabit uobis, ut maneat uobiſcũ in æternũ, ſpm̃ ueritatis quem mundus nõ poteſt accipere, quia nõ uidet eũ, nec ſcit eũ. Vos autem cognoſcitis eum, quia apud uos manet, & in uobis erit. Non relinquam uos orphanos, ueniam ad uos. Adhuc puſillũ, & mundus me iam non uidet. Vos aũt uidetis me, quod ego uiuo, & uos uiuetis. In illo die uos cognoſcetis quod ego ſum in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. Qui habet mandata mea & ſeruat ea, ille eſt q̃ diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. Dicit ei Iudas, non ille Iſchariotes. Domine quid factum eſt quod manifeſtaturus es nobis teipſum, & non mundo? Reſpondit Ieſus & dixit ei. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus di-

V 2 liget eũ

πήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ᾽ αὐτῷ ποιήσομεν. ὁ μὴ ἀγαπῶν με τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ, καὶ ὁ λόγος ὃν ἀκούετε, οὐκ ἔστιν ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρός. ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ᾽ ὑμῖν μένων. ὁ δὲ παράκλητος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ὅσα εἶπον ὑμῖν. εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν. μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία, μηδὲ δειλιάτω. ἠκούσατε, ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν, ὑπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. εἰ ἠγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἂν, ὅτι εἶπον πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα, ὅτι ὁ πατὴρ μείζων μου ἐστίν. καὶ νῦν εἴρηκα ὑμῖν πρὶν γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσητε. οὐκ ἔτι πολλὰ λαλήσω μεθ᾽ ὑμῶν. ἔρχεται γὰρ ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν, ἀλλ᾽ ἵνα γνῷ ὁ κόσμος, ὅτι ἀγαπῶ τὸν πατέρα, καὶ καθὼς ἐνετείλατό μοι ὁ πατήρ, οὕτως ποιῶ. ἐγείρεσθε ἄγωμεν ἐντεῦθεν.

Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν. πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν αἴρει αὐτό, καὶ πᾶν τὸ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτό, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρει, ἤδη ὑμεῖς καθαροί ἐστε, διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν. μείνατε ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν ὑμῖν. καθὼς τὸ κλῆμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε. Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα. ὁ μένων ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολύν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοί, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλῆμα, καὶ ἐξηράνθη, καὶ συνάγουσιν αὐτὰ, καὶ εἰς πῦρ βάλλουσιν, καὶ καίεται, ἐὰν μείνητε ἐν ἐμοί, καὶ

τὰ ῥήματά

liget eum, & ad eum ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, ſermones meos non ſeruat. & ſermonem quem auditis nõ eſt meus, ſed eius qui miſit me patris. Hæc locutus ſum uobis apud uos manẽs. Paracletus aũt ſpiritus ſanctus, quẽ mittet pater in nomine meo, ille uos docebit oĩa, & ſuggeret uobis omnia quæcũq; dixero uobis. Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis. Non quomodo mundus dat, ego do uobis. Nõ turbetur cor ueſtrũ neq; formidet. Audiſtis quod ego dixi uobis, uado & uenio ad uos. Si diligeretis me gauderetis utiq;, quia uado ad patrem, quia pater maior me eſt. Et nũc dixi uobis priuſq; fiat, ut cum factũ fuerit credatis. Iam non multa loquar uobiſcum. Venit enim princeps mundi huius, & in me nõ habet quicq;. Sed ut cognoſcat mundus, qđ diligo patrẽ, & ſicut mãdatum dedit mihi pater, ſic facio. Surgite eamus hinc.

Ego ſum uitis uera, & pater meꝰ agri- XV
cola eſt. Oẽm palmitẽ in me nõ ferentem fructũ tollet eũ, & oẽm q fert fructũ purgabit eũ, ut fructũ plus afferat. Iam uos mundi eſtis propter ſermonẽ quẽ locutus ſum uobis. Manete in me, & ego in uobis. Sicut palmes non põt ferre fructũ a ſemetipſo niſi mãſerit in uite, ſic nec uos, niſi in me manſeritis. Ego ſũ uitis, uos palmites. Qui manet in me & ego i eo, hic fert fructũ multũ, quia ſine me nihil poteſtis facere. Si qs in me nõ mãſerit, mittetur foras ſicut palmes & areſcet, & colligunt ea, & in ignẽ mittũt & ardent. Si manſeritis in me &

uerba

τὰ ῥήματά μου ἐν ὑμῖν μείνῃ, ὃ ἐὰν θέλητε
αἰτήσεσθε, καὶ γενήσεται ὑμῖν. ἐν τούτῳ
ἐδοξάσθη ὁ πατήρ μου, ἵνα καρπὸν πολὺν
φέρητε, καὶ γενήσεσθε ἐμοὶ μαθηταί. καθὼς
ἠγάπησέ με ὁ πατήρ, κἀγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς.
μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ. ἐὰν τὰς ἐντο
λάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου
καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ πατρός μου τε
τήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. ταῦτα
λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν
μείνῃ, καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ, αὕτη ἐστὶν ἡ
ἐντολὴ ἡ ἐμή, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς
ἠγάπησα ὑμᾶς. μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐ
δεὶς ἔχει, ἵνα τὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν
φίλων αὐτοῦ. ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ, ἐὰν ποιῆτε
ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν. οὐκ ἔτι ὑμᾶς λέ
γω δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδεν τί ποιεῖ
αὐτοῦ ὁ κύριος. ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλους, ὅτι πάν
τα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου ἐγνώρι-
σα ὑμῖν. οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ᾽ ἐγὼ
ἐξελεξάμην ὑμᾶς, καὶ ἔθηκα ὑμᾶς, ἵνα ὑμεῖς
ὑπάγητε, καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ καρπὸς
ὑμῶν μένῃ, ἵνα ὅτι ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα
ἐν τῷ ὀνόματί μου δῷ ὑμῖν. ταῦτα ἐν-
τέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. εἰ
ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ, γινώσκετε ὅτι ἐμὲ πρῶ
τον ὑμῶν μεμίσηκεν. εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε,
ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει. ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κό
σμου οὐκ ἐστέ, ἀλλ᾽ ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ
τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος.
μνημονεύετε τοῦ λόγου οὗ ἐγὼ εἶπον ὑμῖν.
οὐκ ἔστιν δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ.
εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν καὶ ὑμᾶς διώξουσιν. εἰ τὸν
λόγον μου ἐτήρησαν, καὶ τὸν ὑμέτερον τη-
ρήσουσιν. ἀλλὰ ταῦτα πάντα ποιήσουσιν ὑ-
μῖν διὰ τὸ ὄνομά μου, ὅτι οὐκ οἴδασιν τὸν
πέμψαντά με. εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐ-
τοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἴχον. νῦν δὲ πρόφα-
σιν οὐκ ἔχουσιν περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐ-
τῶν. ὁ

uerba mea in uobis manſerint, quod-
cūq; uolueritis petetis,& fiet uobis. In
hoc clarificatus eſt pater meꝰ ut fructū
plurimū afferatis,& efficiamini mei di-
ſcipuli. Sicut dilexit me pater, & ego di
lexi uos. Manete in dilectione mea. Si
p̄cepta mea ſeruaueritis, manebitis in
dilectione mea, ſicut & ego patris mei
p̄cepta ſeruaui,& maneo in eiꝰ dilectio
ne. Hæc locutus ſum uobis, ut gaudiū
meū i uobis maneat, & gaudiū ueſtrū
impleat̃. Hoc eſt p̄ceptū meū,ut diliga
tis uos inuicem ſicut dilexi uos. Maio-
rem hac dilectionem nemo habet,quā
ut animā ſuā ponat quis ꝓ amicis ſuis.
Vos amici mei eſtis,ſi feceritis q̄cunq;
ego p̄cipio uobis. Nō poſt hac uos di-
co ſeruos,quia ſeruus neſcit quid faciat
dn̄s eiꝰ. Vos aūt dixi amicos, qa oīa q̄-
cūq; audiui a patre meo nota feci uobis
Nō uos me elegiſtis, ſed ego elegi uos,
& poſui uos,ut eatis & fructū afferatis,
& fructꝰ ueſter maneat,ut qdcūq; peti
eritis patrē in noīe meo det uobis. Hæc
mādo uobis ut diligatis inuicē. Si mū-
dus uos odit,ſcitis quod me priorē uo-
bis odio habuit. Si de mundo fuiſſetis
mūdus quod ſuū erat diligeret. Quia
uero de mundo non eſtis, ſed ego ele-
gi uos de mundo, propterea odit uos
mundus. Mementote ſermonis mei,
quem ego dixi uobis. Non eſt ſeruus
maior dn̄o ſuo. Si me perſecuti ſunt, &
uos pſequent̃. Si ſermonē meū ſerua-
uerunt,& ueſtrū ſeruabūt. Sed hæc oīa
faciēt uobis ꝓpter nomē meū,quia ne-
ſciunt eū q miſit me. Si nō ueniſſem &
locutus fuiſſem eis,peccatū nō haberēt.
Nūc aūt excuſationē nō habēt de pctō

τῶν. ὁ ἐμὲ μισῶν, καὶ τὸν πατέρα μου μι-
σεῖ. εἰ τὰ ἔργα μὴ ἐποίησα ἐν αὐτοῖς ἃ οὐδεὶς
ἄλλος πεποίηκεν, ἁμαρτίαν οὐκ εἴχον. νῦν
δὲ καὶ ἑωράκασιν καὶ μεμισήκασιν, καὶ ἐμὲ
καὶ τὸν πατέρα μου. ἀλλ᾽ ἵνα πληρωθῇ ὁ λό-
γος, ὁ γεγραμμένος ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν, ὅτι
ἐμίσησάν με δωρεάν. ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παρά-
κλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς
τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς
ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. καὶ
ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, ὅτι ἀπ᾽ ἀρχῆς μετ᾽ ἐμοῦ
ἐστέ. ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα μὴ σκαν-
δαλισθῆτε. ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς.
ἀλλ᾽ ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑ-
μᾶς, δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ. καὶ
ταῦτα ποιήσουσιν ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν
πατέρα οὐδὲ ἐμέ. ἀλλὰ ταῦτα λελάληκα ὑμῖν
ἵνα ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα, μνημονεύητε αὐτῶν, ὅτι
ἐγὼ εἶπον ὑμῖν. ταῦτα δὲ ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς
οὐκ εἶπον, ὅτι μεθ᾽ ὑμῶν ἤμην. νῦν δὲ ὑπά-
γω πρὸς τὸν πέμψαντά με, καὶ οὐδεὶς ἐξ
ὑμῶν ἐρωτᾷ με ποῦ ὑπάγεις. ἀλλ᾽ ὅτι ταῦ-
τα λελάληκα ὑμῖν, ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑ-
μῶν τὴν καρδίαν. ἀλλ᾽ ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν
λέγω ὑμῖν. συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλ-
θω. ἐὰν γὰρ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλη-
τος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. ἐὰν δὲ πορευθῶ
πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς. καὶ ἐλθὼν ἐκεῖ-
νος, ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας, καὶ περὶ
δικαιοσύνης, καὶ περὶ κρίσεως. περὶ ἁμαρτίας
μέν, ὅτι οὐ πιστεύουσιν εἰς ἐμέ. περὶ δικαιοσύ-
νης δέ, ὅτι πρὸς τὸν πατέρα ὑπάγω, καὶ
οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με. περὶ δὲ κρίσεως, ὅτι ὁ
ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται. ἔτι
πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ᾽ οὐ δύνασθε
βαστάζειν ἄρτι. ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος τὸ
πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς
πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ᾽
ἑαυτοῦ, ἀλλ᾽ ὅσα ἂν ἀκούσει λαλήσει. καὶ
τὰ ἐρχόμε-

ſuo. Qui me odit, & patrē meū odit. Si
opa nō feciſſem inter eos q̄ nemo alius
fecit, peccatū nō haberent. Nunc aūt &
uiderunt & oderūt. & me & patrē meū
Sed ut adimpleatur ſermo, qui in lege
eoꝝ ſcriptus eſt, odio habuerūt me gra
tis. Cū aūt uenerit paracletus, quē ego
mittā uobis a patre, ſpm̄ ueritatis qui a
patre procedit, ille teſtimoniū perhibe-
bit de me. Et uos teſtimoniū perhibe-
bitis, quia ab initio mecum eſtis.
Hæc locutus ſum uobis ut non ſcan- VXI
dalizemini. Alienos a ſynagogis faciēt
uos. Sed ueniet hora, ut om̄is qui inter
ficit uos, uideatur cultū exhibere deo.
Et hæc facient uobis, quia nō nouerūt
patrem neq; me. Sed hæc locutus ſum
uobis, ut cū uenerit tempus, reminiſca-
mini eorū, qd' ego dixerim uobis. Hæc
aūt uobis ab initio non dixi, quia uobi
ſcum eram. Et nunc uado ad eū qui mi
ſit me, & nemo ex uobis interrogat me
quo uadis. Sed quia hæc locutus ſum
uobis, triſticia impleuit cor ueſtrū. Sed
ego ueritatē dico uobis, expedit uobis,
ut ego uadam. Si enim nō abiero, para
cletus nō ueniet ad uos. Sin aūt abiero
mittam eum ad uos. Et cum uenerit il-
le, arguet mundum de peccato, & de iu-
ſticia, & de iudicio. De peccato qui-
dem, quia non credunt in me. De iuſti-
cia uero, quia ad patrem uado, & iam
non uidebitis me. De iudicio aūt, quia
princeps huius mundi iam iudicatus
eſt. Ad hæc multa habeo uobis dicere,
ſed nō poteſtis portare modo. Cū aūt
uenerit ille ſpiritus ueritatis, ducet uos
in omnē ueritatē. Nō eñ loquetur a ſe
metipſo, ſed q̄cūq; audierit loquet'. Et
quæ futura

τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ἐκεῖνος ἐμὲ δο
ξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγε-
λεῖ ὑμῖν. πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν.
διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ
ἀναγγελεῖ ὑμῖν. μικρὸν καὶ οὐ θεωρεῖτέ με, καὶ
πάλιν μικρὸν καὶ ὄψεσθέ με, ὅτι ὑπάγω πρὸς
τὸν πατέρα. εἶπον οὖν ἐκ τῶν μαθητῶν αὐ-
τοῦ πρὸς ἀλλήλους. τί ἐστιν τοῦτο ὃ λέγει ἡ-
μῖν, μικρὸν καὶ οὐ θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν
μικρὸν καὶ ὄψεσθέ με. καὶ ὅτι ἐγὼ ὑπάγω
πρὸς τὸν πατέρα. ἔλεγον οὖν, τοῦτο τί ἐστιν
ὃ λέγει, τὸ μικρόν; οὐκ οἴδαμεν τί λαλεῖ.
ἔγνω οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὅτι ἤθελον αὐτὸν ἐρωτῆ-
σαι, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. περὶ τούτου ζητεῖτε
μετ᾽ ἀλλήλων, ὅτι εἶπον μικρὸν καὶ οὐ θεω-
ρεῖτέ με, καὶ πάλιν μικρὸν καὶ ὄψεσθέ με;
Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι κλαύσετε καὶ
θρηνήσετε ὑμεῖς, ὁ δὲ κόσμος χαρήσεται. ὑ-
μεῖς δὲ λυπηθήσεσθε, ἀλλὰ ἡ λύπη ὑμῶν εἰς
χαρὰν γενήσεται. ἡ γυνὴ ὅταν τίκτῃ λύ-
πην ἔχει, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς, ὅταν δὲ
γεννήσῃ τὸ παιδίον, οὐκ ἔτι μνημονεύει τῆς
θλίψεως διὰ τὴν χαρὰν, ὅτι ἐγεννήθη ὁ
ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. καὶ ὑμεῖς
οὖν λύπην μὲν νῦν ἔχετε. πάλιν δὲ ὄψο-
μαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία,
καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ᾽ ὑ-
μῶν. καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ οὐκ ἐρω-
τήσετε οὐδέν. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν,
ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ
ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν. ἕως ἄρτι οὐκ ἠ-
τήσατε οὐδὲν, ἐν τῷ ὀνόματί μου. αἰτεῖ-
τε καὶ λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πε-
πληρωμένη. ταῦτα ἐν παροιμίαις λε-
λάληκα ὑμῖν, ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκ ἔ-
τι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ
παῤῥησίᾳ περὶ τοῦ πατρὸς ἀναγγελῶ ὑ-
μῖν. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ ὀνόμα-
τί μου αἰτήσεσθε, καὶ οὐ λέγω ὑμῖν,
ὅτι ἐγὼ

quæ futura ſunt annũciabit uobis. Ille
me glorificabit, quia de meo accipiet,
& annũciabit uobis. Omnia quæcũq;
habet pater, mea ſunt. Propterea dixi,
quod de meo accipiet & annũciabit uo
bis. Puſillum, & non uidetis me, & iterũ
puſillũ, & uidebitis me, quia uado ad
patrem. Dixerunt ergo ex diſcipu-
lis eius inter ſe. Quid eſt hoc, quod di-
cit nobis, puſillum & non uidetis me, &
rurſus puſillum & uidebitis me, & qa
uado ad patrem? Dicebãt ergo. Quid
eſt hoc quod dicit puſillum. Neſcimus
quid loquatur. Cognouit autem Ie-
ſus quod uellent ſe interrogare, & di-
xit eis. De hoc quæritis inter uos, quod
dixi, puſillum & nõ uidetis me, & iterũ
puſillum & uidebitis me. Amen amen
dico uobis, qa plorabitis & flebitis uos,
mundus autem gaudebit, Vos autem
contriſtabimini, ſed triſticia ueſtra uer
tetur in gaudium. Mulier cũ parit do-
lorem habet, quia uenit hora eius. Cũ
autẽ pepererit puerũ, iam nõ meminit
preſſuræ propter gaudium, quia natus
eſt homo in mundũ. Et uos igitur nũc
quidẽ triſticiã habetis ſe. Sed iterũ ui-
debo uos, & gaudebit cor ueſtrum, &
gaudiũ ueſtrũ nemo tollit a uobis. Et
ĩ illo die me nõ iterrogabitis qcq̃. Amẽ
amen dico uobis, ſi quid petieritis pa-
trem in nomine meo dabit uobis. Ha
ctenus non petiſtis quicq̃ in nomine
meo. Petite & accipietis, ut gaudium
ueſtrum ſit impletũ. Hæc ĩ prouerbijs
locutus ſum uobis. Venit hora cũ iã nõ
in prouerbijs loquar uobis, ſed palã de
patre meo annũciabo uobis. In illo die
in noĩe meo petetis. Et nõ dico uobis,

 quod

ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα περὶ ὑμῶν. αὐ-
τὸς γὰρ ὁ πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς, ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ
πεφιλήκατε, καὶ πεπιστεύκατε, ὅτι ἐγὼ πα-
ρὰ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον. ἐξῆλθον παρὰ τοῦ πα-
τρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, πάλιν ἀ-
φίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πα-
τέρα. Λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. ἴδε νῦν
παρρησίᾳ λαλεῖς, καὶ παροιμίαν οὐδὲ μίαν λέ-
γεις. νῦν οἴδαμεν, ὅτι οἶδας πάντα, καὶ οὐ χρεί-
αν ἔχεις, ἵνα τίς σε ἐρωτᾷ. ἐν τούτῳ πιστεύο-
μεν, ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθες. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ
ΙΗΣΟΥΣ. ἄρτι πιστεύετε. ἰδοὺ ἔρχεται ὥρα καὶ
νῦν ἐλήλυθεν, ἵνα σκορπισθῆτε ἕκαστος εἰς τὰ
ἴδια, καὶ ἐμὲ μόνον ἀφῆτε, καὶ οὐκ εἰμὶ μόνος,
ὅτι ὁ πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστιν. ταῦτα λελάλη-
κα ὑμῖν, ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε. ἐν τῷ κό-
σμῳ θλίψιν ἔχετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκη-
κα τὸν κόσμον. Ταῦτα ἐλάλησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ,
καὶ ἐπῆρεν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρα-
νὸν, καὶ εἶπεν. πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν
σου τὸν υἱὸν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε. κα-
θὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πάσης σαρκὸς,
ἵνα πᾶν ὃ ἔδωκας αὐτῷ, δώσῃ αὐτοῖς ζωὴν
αἰώνιον, αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γι-
νώσκωσιν σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν
ἀπέστειλας ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. Ἐγώ σε ἐδό-
ξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέ-
δωκάς μοι, ἵνα ποιήσω. καὶ νῦν δόξασόν με σὺ
πάτερ παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν
κόσμον εἶναι παρὰ σοί. ἐφανέρωσά σου τὸ
ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις, οὓς δέδωκάς μοι ἐκ
τοῦ κόσμου, σοὶ ἦσαν καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέδωκας, καὶ
τὸν λόγον σου τετηρήκασιν. Νῦν ἔγνωκαν,
ὅτι πάντα ὅσα δέδωκάς μοι παρά σου ἐστίν.
ὅτι τὰ ῥήματα ἃ δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐ-
τοῖς, καὶ αὐτοὶ ἔλαβον καὶ ἔγνωσαν ἀληθῶς, ὅτι
παρὰ σοῦ ἐξῆλθον. καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι σύ με ἀπέ-
στειλας. ἐγὼ περὶ αὐτῶν ἐρωτῶ, οὐ περὶ τοῦ κό-
σμου ἐρωτῶ, ἀλλὰ περὶ ὧν δέδωκάς μοι,
ὅτι σοί

quod ego rogabo patrem de uobis.
Ipſe em̄ pater amat uos, quia uos me
amaſtis, & credidiſtis, qđ a deo exiui.
Exiui a patre & ueni in mundū, iterum
relinquo mundū, & uado ad patrē. Di-
cunt ei diſcipuli eius. Ecce nunc palā lo-
queris, & ꝓuerbiū nullū dicis. Nunc ſci
mus, quia ſcis omnia, & nō opus eſt ti-
bi, ut quis te interroget. In hoc credim⁹
quod a deo exiſti. Rñdit eis Ieſus. Mo
do creditis. Ecce uenit hora, & iā uenit,
ut diſpergamini unuſqſq; in propria,
& me ſolū relinquatis, & nō ſum ſolus,
quia pater mecū eſt. Hæc locutus ſum
uobis, ut in me pacē habeatis. In mun-
do preſſuram habetis, ſed cōfidite, ego
uici mundū. Hæc locutus eſt Ieſus, XVII
& ſubleuatis oculis in cœlū dixit. Pater
uenit hora, clarifica filiū tuū, ut & filius
tuus clarificet te. Sicut dediſti ei pote-
ſtatem omnis carnis, ut omne quod de
diſti ei, det eis uitam æternam. Hæc eſt
autem uita æterna ut cognoſcant te ſo-
lum deum uerum, & quē miſiſti Ieſum
Chriſtū. Ego te glorificaui ſuper terrā,
opus conſummaui, quod dediſti mihi
ut faciam. Et nūc glorifica me tu pater
apud temetipſum gloria quam habui,
priuſq̄ hic mūdus eſſet apud te. Mani
feſtaui nomen tuum hominibus, quos
dediſti mihi de mundo. Tui erant, &
mihi eos dediſti, & ſermonem tuū ſer-
uauerūt. Nunc cognouerūt quod oīa
quecūq; dediſti mihi abs te ſunt. Quia
uerba quæ dediſti mihi, dedi eis, & ipſi
acceperunt & cognouerūt uere quod a
te exiui, & crediderunt qđ tu me miſi-
ſti. Ego pro eis rogo. Non pro mun-
do, ſed pro his, quos dediſti mihi.
quia tui

ὅτι σοί εἰσιν. καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστιν, καὶ
τὰ σὰ ἐμά, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. καὶ
οὐκ ἔτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὗτοι ἐν τῷ κό-
σμῳ εἰσίν, καὶ ἐγὼ πρὸς σὲ ἔρχομαι. πάτερ
ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου οὓς δέ-
δωκάς μοι, ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς ὑμεῖς. ὅτε ἤ-
μην μετ᾽ αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐγὼ ἐτήρουν αὐ-
τοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου. οὓς δέδωκάς μοι ἐ-
φύλαξα, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο εἰ μὴ ὁ υἱὸς
τῆς ἀπωλείας, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ. Νῦν δὲ
πρός σε ἔρχομαι, καὶ ταῦτα λαλῶ ἐν τῷ κό-
σμῳ, ἵνα ἔχωσιν τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν, πε-
πληρωμένην ἐν αὐτοῖς. Ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς
τὸν λόγον σου, καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτοὺς, ὅτι
οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ
τοῦ κόσμου. οὐκ ἐρωτῶ, ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ
κόσμου, ἀλλ᾽ ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονη-
ροῦ. ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσὶν, καθὼς ἐγὼ ἐκ τοῦ
κόσμου οὐκ εἰμί. Ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀλη-
θείᾳ σου. ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθεια ἐστίν. καθὼς
ἐμὲ ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, κἀγὼ ἀπέστει-
λα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ
ἁγιάζω ἐμαυτόν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὦσιν ἡγιασμέ-
νοι ἐν ἀληθείᾳ. οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον,
ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευσόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν
εἰς ἐμέ, ἵνα πάντες ἓν ὦσιν, καθὼς σὺ πάτερ
ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν
ὦσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ, ὅτι σύ με ἀπέ-
στειλας. καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι,
δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς ἡμεῖς ἕν
ἐσμέν. ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὦσιν
τετελειωμένοι εἰς ἕν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος
ὅτι σύ με ἀπέστειλας, καὶ ἠγάπησας αὐτοὺς
καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας. πάτερ, οὓς δέδωκάς
μοι, θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγώ, κἀκεῖνοι ὦσιν
μετ᾽ ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσιν τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν
ἣν ἔδωκάς μοι, ὅτι ἠγάπησάς με πρὸ κατα-
βολῆς κόσμου. πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε
οὐκ ἔγνω, ἐγὼ δέ σε ἔγνων, καὶ οὗτοι ἔγνωσαν

ὅτι σύ

quia tui ſunt. Et mea omnia tua ſunt,
& tua mea ſunt, & glorificatus ſum in
eis. Et iam non ſum in mundo, & hi in
mundo ſunt, & ego ad te uenio. Pater
ſancte, ſerua eos ĩ nomine tuo, quos de
diſti mihi, ut ſint unũ, ſicut & nos. Cũ
eſſem cũ eis, ego ſeruabã eos in nomi-
ne tuo. Quos dediſti mihi, ego cuſtodi
ui, & nemo ex eis perijt niſi filius perdi
tionis, ut ſcriptura impleatur. Nũc aũt
ad te uenio, & hæc loquor in mundo,
ut habeant gaudiũ meũ impletũ in ſe-
metipſis. Ego dedi eis ſermonem tuũ,
& mundus eos odio habuit, quia non
ſunt de mundo, ſicut & ego nõ ſum de
mundo. Nõ rogo ut tollas eos de mun
do, ſed ut ſerues eos a malo. De mũdo
nõ ſunt, ſicut & ego nõ ſum de mundo
Sanctifica eos in ueritate. Sermo tuus
ueritas eſt. Sicut tu me miſiſti in mun-
dum, ita & ego miſi eos in mundũ, & p
eis ego ſanctifico meipſũ, ut ſint & ipſi
ſanctificati in ueritate. Nõ pro eis autẽ
rogo tantũ, ſed & pro eis qui credituri
ſunt per uerbũ eorũ in me, ut oẽs unũ
ſint, ſicut tu pater in me & ego ĩ te, ut &
ipſi in nobis unũ ſint, ut credat mũdus
quod tu me miſiſti. & ego gloriã quã
dediſti mihi, dedi eis, ut ſint unũ, ſicut
& nos unum ſumus. Ego in eis & tu in
me, ut ſint conſummati in unũ, & ut co
gnoſcat mundus, quia tu me miſiſti, &
dilexiſti eos, ſicut & me dilexiſti. Pater
quos dediſti mihi uolo, ut ubi ſum
ego, & illi ſint mecum, ut uideant glo-
riam meã quam dediſti mihi, quia dile
xiſti me ante conſtitutionẽ mundi. Pa
ter iuſte, & mundus te non cognouit,
ego aũt te cognoui, & hi cognouerunt,

quod tu

μαθητής. ὁ δὲ μαθητὴς ἐκεῖνος ἦν γνωστὸς
τῷ ἀρχιερεῖ καὶ συνεισῆλθε τῷ ΙΗΣΟΥ εἰς
τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως. ὁ δὲ πέτρος εἱστήκει
πρὸς τῇ θύρᾳ ἔξω, ἐξῆλθεν οὖν ὁ μαθητὴς ὁ ἄλ
λος ὃς ἦν γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ εἶπε τῇ θυ
ρωρῷ, καὶ εἰσήγαγε τὸν πέτρον. λέγει οὖν
ἡ παιδίσκη ἡ θυρωρὸς τῷ πέτρῳ. μὴ καὶ σὺ
ἐκ τῶν μαθητῶν εἶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου; λέ
γει ἐκεῖνος, οὐκ εἰμί. εἱστήκεισαν δὲ οἱ δοῦ
λοι καὶ οἱ ὑπηρέται ἀνθρακιὰν πεποιηκότες, ὅτι
ψύχος ἦν καὶ ἐθερμαίνοντο. ἦν δὲ μετ᾽ αὐτῶν ὁ πέ
τρος ἑστὼς καὶ θερμαινόμενος. ὁ οὖν ἀρχιερεὺς
ἠρώτησε τὸν ΙΗΣΟΥΝ περὶ τῶν μαθητῶν αὐ
τοῦ καὶ περὶ τῆς διδαχῆς αὐτοῦ. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ
ΙΗΣΟΥΣ. Ἐγὼ παρρησίᾳ ἐλάλησα τῷ κόσμῳ.
ἐγὼ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν τῇ συναγωγῇ, καὶ ἐν τῷ
ἱερῷ ὅπου πάντες οἱ ἰουδαῖοι συνέρχονται καὶ
ἐν κρυπτῷ ἐλάλησα οὐδέν, τί με ἐπερωτᾷς; ἐ
περώτησον τοὺς ἀκηκοότας τί ἐλάλησα αὐ
τοῖς, ἴδε οὗτοι οἴδασιν ἃ εἶπον ἐγώ. ταῦτα
δὲ αὐτοῦ εἰπόντος, εἷς τῶν ὑπηρετῶν παρεστηκὼς
ἔδωκε ῥάπισμα τῷ ΙΗΣΟΥ εἰπών. οὕτως
ἀποκρίνῃ τῷ ἀρχιερεῖ; Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ. Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ
κακοῦ; εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις; Ἀπέστειλεν
αὐτὸν ὁ ἄννας δεδεμένον πρὸς καϊάφαν τὸν
ἀρχιερέα. ἦν δὲ σίμων πέτρος ἑστὼς καὶ θερμαι
νόμενος, εἶπον οὖν αὐτῷ. Μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν μαθητῶν
αὐτοῦ εἶ; ἠρνήσατο ἐκεῖνος καὶ εἶπεν. οὐκ εἰ
μί. Λέγει εἷς ἐκ τῶν δούλων τοῦ ἀρχιερέως συγ
γενὴς ὢν οὗ ἀπέκοψε πέτρος τὸ ὠτίον. οὐκ
ἐγώ σε εἶδον ἐν τῷ κήπῳ μετ᾽ αὐτοῦ; πάλιν
οὖν ἠρνήσατο ὁ πέτρος, καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐ
φώνησεν. Ἄγουσιν οὖν τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἀπὸ τοῦ κα
ϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον, ἦν δὲ πρωΐα, καὶ αὐτοὶ
οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶ
σιν, ἀλλ᾽ ἵνα φάγωσιν τὸ πάσχα. Ἐξῆλθεν οὖν ὁ
πιλᾶτος πρὸς αὐτοὺς ἔξω καὶ εἶπε. τίνα κατηγορίαν
φέρετε κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου; ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον
αὐτῷ

diſcipulus. Diſcipulus aũt ille erat not⁹
põtifici, & introiuit cũ Ieſu ĩ atriũ põti/
ficis. Petr⁹ aũt ſtabat ad oſtiũ foris. Exi
uit ergo diſcipulus ille alter q erat not⁹
põtifici, & dixit oſtiariæ, & introduxit
Petrũ. Dixit ergo Petro ancilla oſtiaria
Nũqd & tu ex diſcipulis es hoĩs iſtius?
Dicit ille. Nõ ſũ. Stabãt aũt ſerui & mi
niſtri, q prunas cõgeſſerãt qa frig⁹ erat.
& calefaciebant ſe. Erat aũt cum eis &
Petrus ſtans & calefaciens ſe. Pontifex
ergo interrogauit Ieſum de diſcipulis
ſuis & de doctrina eius. Rñdit ei Ieſus.
Ego palam locutus ſum mundo, Ego
ſemper docui in ſynagoga & in templo
quo omnes Iudæi conueniunt, & in oc
culto locutus ſum nihil. Quid me inter
rogas? Interroga eos qui audierũt qd
locutus ſim ipſis, ecce hi ſciunt quæ di-
xerim ego. Hæc aũt cũ dixiſſet, unus aſ/
ſiſtens miniſtroꝝ dedit alapam Ieſu di
cens. Sic reſpondes pontifici? Rñdit ei
Ieſus. Si male locutus ſum, teſtimoniũ
perhibe de malo, ſi autẽ bene, quid me
cædis? Et miſit eum Annas ligatũ ad
Cayphã põtificẽ. Erat aũt Simõ Petr⁹
ſtãs & calefaciẽs ſe. dixerũt ergo ei. Nũ
qd & tu ex diſcipulis eius es? Negauit
ille & dixit. Nõ ſũ. Dicit ei unus ex ſer
uis põtificis cognatus eius cui⁹ abſcidit
Petr⁹ auriculã. Nõne ego te uidi in hor
to cũ illo? Iterũ ergo negauit Petr⁹, &
ſtatim gallus cãtauit. Adducũt ergo Ie
ſum a Caypha in ꝑtoriũ. Erat aũt ma/
ne, & ipſi nõ introierũt in ꝑtoriũ ut nõ
cõtaminarentur, ſed ut manducarẽt pa
ſca. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, &
dixit. Quã accuſationẽ affertis aduer/
ſus hoiem hũc? Rñderunt & dixerunt
ei. Si

αὐτῷ. εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοποιὸς, οὐκ ἄν σοι πα
ρεδώκαμεν αὐτόν. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ πιλᾶ
τος. λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν
κρίνατε αὐτόν. εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ ἰουδαῖοι.
ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα, ἵνα ὁ λό
γος τοῦ ΙΗΣΟΥ πληρωθῇ, ὃν εἶπεν, σημαίνων
ποίῳ θανάτῳ ἤμελλεν ἀποθνήσκειν. εἰσῆλ/
θεν οὖν εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν ὁ πιλᾶτος
καὶ ἐφώνησεν τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. σὺ
εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; ἀπεκρίθη ὁ ΙΗ/
ΣΟΥΣ. ἀφ' ἑαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις, ἢ ἄλλος σοι εἶ
πεν περὶ ἐμοῦ; ἀπεκρίθη ὁ πιλᾶτος. μήτι ἐγὼ
ἰουδαῖός εἰμι; τὸ ἔθνος τὸ σὸν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς
παρέδωκάν σε ἐμοί, τί ἐποίησας; ἀπεκρίθη ὁ
ΙΗΣΟΥΣ. ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κό
σμου τούτου, εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βα
σιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνί/
ζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς ἰουδαίοις. νῦν
δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν. εἶ/
πεν οὖν αὐτῷ ὁ πιλᾶτος, οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ
σύ; ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. σὺ λέγεις, ὅτι βασι
λεύς εἰμι ἐγώ. ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς
τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ
ἀληθείᾳ. πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀκούει μου τῆς
φωνῆς. λέγει αὐτῷ ὁ πιλᾶτος, τί ἐστιν ἀλήθεια;
καὶ τοῦτο εἰπὼν, πάλιν ἐξῆλθεν πρὸς τοὺς ἰου/
δαίους καὶ λέγει αὐτοῖς. ἐγὼ οὐδεμίαν αἰτίαν εὑ
ρίσκω ἐν αὐτῷ. ἔστιν δὲ συνήθεια ὑμῖν, ἵνα ἕνα
ὑμῖν ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχα. βούλεσθε οὖν ὑ/
μῖν ἀπολύσω τὸν βασιλέα τῶν ἰουδαίων; ἐκραύ
γασαν οὖν πάλιν πάντες λέγοντες, μὴ τοῦτον, ἀλ
λὰ τὸν βαραββᾶν. ἦν δὲ ὁ βαραββᾶς λῃστής. τότε
οὖν ἔλαβεν ὁ πιλᾶτος τὸν ΙΗΣΟΥΝ καὶ ἐμασί/
γωσεν. καὶ οἱ στρατιῶται πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀ
κανθῶν, ἐπέθηκαν αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ, καὶ ἱμά-
τιον πορφυροῦν περιέβαλον αὐτὸν, καὶ
ἔλεγον. χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων. καὶ
ἐδίδουν αὐτῷ ῥαπίσματα. ἐξῆλθεν οὖν πά
λιν ἔξω ὁ πιλᾶτος καὶ λέγει αὐτοῖς, ἴδε
ἄγω

ei. Si nõ eſſet hic malefactor, nõ tibi tra
didiſſemus eum. Dicit ergo eis Pilatus,
Accipite eũ uos, & ſecundum legem ue
ſtram iudicate eum. Dixerunt ergo ei
Iudæi. Nobis nõ licet interficere quẽq̃
Vt ſermo Ieſu impleretur quẽ dixit, ſi-
gnificans qua morte eſſet moriturus.
Introiuit ergo itex in ꝑtorium Pilatus
& uocauit Ieſũ, & dixit ei. Tu es rex Iu
dæox. Rñdit Ieſus. A temetipſo tu hoc
dicis, an alij dixerũt tibi de me? Rñdit
Pilatus. Num ego Iudæus ſum? Gens
tua & pontifices tradiderunt te mihi.
Quid feciſti? Rñdit Ieſus. Regnũ meũ
non eſt de hoc mundo, ſi ex hoc mũdo
eſſet regnum meũ, miniſtri mei utiq̃
decertarẽt, ut nõ traderer Iudæis. Nũc
aũt regnũ meũ nõ eſt hinc. Dixit itaq̃
ei Pilatus. Ergo rex es tu? Rñdit Ie-
ſus. Tu dicis, quod rex ſum ego. Ego in
hoc natus ſum, & ad hoc ueni in mun-
dum, ut teſtimonium perhibeam ueri-
tati. Omnis q̃ eſt ex ueritate, audit uo/
cem meã. Dicit ei Pilatus. Quid eſt ue-
ritas? Et cum hoc dixiſſet iterum exiuit
ad Iudæos & dicit eis. Ego nullã inue/
nio in eo cauſam. Eſt aũt conſuetudo
uobis ut unũ dimittã uobis in paſca.
Vultis ergo dimittam uobis regem Iu-
dæorũ? Clamauerunt rurſum omnes
dicentes. Non hunc ſed Barabbã. Erat
autem Barabbas latro.

Tunc ergo apphẽdit Pilatus Ieſum, XIX
& flagellauit. Et milites plectentes co-
ronã de ſpinis impoſuerunt capiti eius
& ueſte purpurea circũdederunt eum.
Et ueniebant ad eum & dicebant. Aue
rex Iudæox. Et dabant ei alapas. Exi-
uit iterũ Pilatus foras & dicit eis. Ecce
adduco

ἄγω ὑμῖν αὐτὸν ἔξω, ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐν αὐτῷ
οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρίσκω. Ἐξῆλθεν οὖν ὁ ΙΗ
ΣΟΥΣ ἔξω, φορῶν τὸν ἀκάνθινον στέφανον,
καὶ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον. καὶ λέγει αὐτοῖς.
ἴδου ὁ ἄνθρωπος. ὅτε οὖν εἶδον αὐτὸν οἱ ἀρ
χιερεῖς καὶ οἱ ὑπηρέται ἐκραύγασαν λέγον-
τες. Σταύρωσον σταύρωσον. λέγει αὐτοῖς ὁ
πιλᾶτος. λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς καὶ σταυρώ-
σατε. ἐγὼ γὰρ οὐχ εὑρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτί-
αν. Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ ἰουδαῖοι. ὑμεῖς νό-
μον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ὀ-
φείλει ἀποθανεῖν, ὅτι ἑαυτὸν τὸν υἱὸν θεοῦ ἐ-
ποίησεν. ὅτε οὖν ἤκουσεν ὁ πιλᾶτος τοῦτον
τὸν λόγον μᾶλλον ἐφοβήθη. καὶ εἰσῆλθεν εἰς
τὸ πραιτώριον πάλιν, καὶ λέγει τῷ ΙΗΣΟΥ.
πόθεν εἶ σύ; ὁ δὲ ΙΗΣΟΥΣ ἀπόκρισιν οὐκ ἔ-
δωκεν αὐτῷ. λέγει οὖν αὐτῷ ὁ πιλᾶτος. ἐμοὶ
οὐ λαλεῖς; οὐκ οἶδας ὅτι ἐξουσίαν ἔχω σταυ-
ρῶσαί σε, καὶ ἐξουσίαν ἔχω ἀπολῦσαί σε;
Ἀπεκρίθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ. οὐκ εἶχες ἐξουσίαν οὐ
δεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἄ-
νωθεν. διὰ τοῦτο ὁ παραδιδούς με σοι μείζο-
να ἁμαρτίαν ἔχει. ἐκ τούτου ἐζήτει ὁ πιλᾶτος
ἀπολῦσαι αὐτόν. οἱ δὲ ἰουδαῖοι ἔκραζον λέ-
γοντες. ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος
τοῦ καίσαρος. πᾶς ὁ βασιλέα αὐτὸν ποιῶν,
ἀντιλέγει τῷ καίσαρι. ὁ οὖν πιλᾶτος ἀκού-
σας τοῦτον τὸν λόγον, ἤγαγεν ἔξω τὸν ΙΗ-
ΣΟΥΝ, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ βήματος εἰς τό-
πον λεγόμενον λιθόστρωτον, ἑβραϊστὶ δὲ γα-
βαθᾶ. ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ
ἕκτη, καὶ λέγει τοῖς ἰουδαίοις. ἴδε ὁ βασιλεὺς ὑ
μῶν. οἱ δὲ ἐκραύγασαν. ἆρον ἆρον σταύρωσον
αὐτόν. λέγει αὐτοῖς ὁ πιλᾶτος. τὸν βασιλέα
ὑμῶν σταυρώσω; Ἀπεκρίθησαν οἱ ἀρχιερεῖς.
οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ καίσαρα. τότε οὖν
παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς, ἵνα σταυρωθῇ. παρέλαβον
δὲ τὸν ΙΗΣΟΥΝ, καὶ ἀπήγαγον, καὶ βαστάζων τὸν σταυ
ρὸν αὐτοῦ, ἐξῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον κρανίου
τόπον

adduco uobis eum foras, ut cognoſca-
tis qđ nullã inuenio in eo cauſam. Exi-
uit ergo Ieſus foras portans ſpineã co-
ronam, & purpureũ ueſtimentũ, & di-
cit eis. Ecce homo. Cum ergo uidiſſent
eum pontifices & miniſtri clamabant,
dicentes. Crucifige crucifige. Dicit eis
Pilatus. Accipite eũ uos & crucifigite.
Ego enim non inuenio in eo cauſam.
Rñderũt ei Iudæi. Nos legẽ habemꝰ,
& ſecundũ legẽ noſtrã debet mori, q̃a
filiũ dei ſe fecit. Cum ergo audiſſet Pi-
latus hunc ſermonem magis timuit. Et
ingreſſus eſt p̃toriũ iterum, & dicit ad
Ieſum. Vnde es tu? Ieſus aũt rñſum nõ
dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus. Mihi nõ
loq̃ris? neſcis qđ p̃tãtẽ habeo crucifigẽ
di te & p̃tãtem habeo abſoluẽdi te? Rñ
dit Ieſus. Nõ haberes poteſtatẽ aduer
ſum me ullam, niſi tibi datũ eſſet deſu
per. Propterea qui me tradidit tibi, ma
ius peccatũ habet. Et exinde quærebat
Pilatus dimittere eũ. Iudæi aũt clama-
bant dicentes. Si hunc dimiſeris, nõ es
amicus Cæſaris. Omnis qui ſe regem
facit, contradicit cæſari. Pilatus autem
cũ audiſſet hos ſermones, adduxit fo-
ras Ieſum, & ſedit pro tribunali in lo-
co qui dicit' lithoſtrotos, hæbraice aũt
gabatha. Erat aũt paraſceue paſcæ ho-
ra quaſi ſexta, & dicit Iudæis. Ecce rex
ueſter. Illi aũt clamabãt. Tolle, tolle cru
cifige eũ. Dicit eis Pilatus. Regem ue-
ſtrum crucifigam? Reſponderunt põ-
tifices. Non habemus regem niſi Cæſa
rem. Tunc ergo tradidit eũ illis, ut cru-
cifigeretur. Susceperunt autem Ieſum,
& eduxerunt, & baiulans ſibi crucem
exiuit in eum (qui dicitur Caluariæ)

X locum

ἰουδαῖοι, ἐπεὶ παραϲκευὴ ἦν, ἵνα μὴ μείνῃ ἐ/
πὶ τοῦ ϲταυροῦ τὰ ϲώματα ἐν τῷ ϲαββάτῳ.
ἦν γὰρ μεγάλη ἡμέρα ἐκείνη τοῦ ϲαββάτου,
ἠρώτηϲαν τὸν πιλᾶτον, ἵνα κατεαγῶϲιν αὐ/
τῶν τὰ ϲκέλη, καὶ ἀρθῶϲιν. ἦλθον οὖν οἱ ϲτρα/
τιῶται, καὶ τοῦ μὲν πρώτου κατέαξαν ϲκέ/
λη, καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ ϲυϲταυρωθέντοϲ αὐτῷ.
ἐπὶ δὲ τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἐλθόντεϲ, ὡϲ εἶδον αὐτὸν
ἤδη τεθνηκότα, οὐ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ ϲκέ/
λη, ἀλλ᾽ εἷϲ τῶν ϲτρατιωτῶν λόγχῃ αὐτοῦ τὴν
πλευρὰν ἔνυξεν καὶ εὐθὺϲ ἐξῆλθεν αἷμα καὶ
ὕδωρ. καὶ ὁ ἑωρακὼϲ μεμαρτύρηκεν, καὶ ἀλη/
θινὴ αὐτοῦ ἐϲτὶν ἡ μαρτυρία. κἀκεῖνοϲ οἶδεν
ὅτι ἀληθῆ λέγει, ἵνα καὶ ὑμεῖϲ πιϲτεύϲητε. ἐγένετο
γὰρ ταῦτα, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ. ὀϲτοῦν
οὐ ϲυντριβήϲεται αὐτοῦ. καὶ πάλιν ἑτέρα γρα/
φὴ λέγει, ὄψονται εἰϲ ὃν ἐξεκέντηϲαν.
μετὰ δὲ ταῦτα ἠρώτηϲεν τὸν πιλᾶτον ὁ ἰωϲὴφ
ὁ ἀπὸ ἀριμαθαίαϲ ὢν μαθητὴϲ τοῦ ΙΗΣΟΥ,
κεκρυμμένοϲ δὲ, διὰ τὸν φόβον τῶν ἰου/
δαίων, ἵνα ἄρῃ τὸ ϲῶμα τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐπέ/
τρεψεν ὁ πιλᾶτοϲ. ἦλθεν δὲ καὶ νικόδη/
μοϲ, ὁ ἐλθὼν πρὸϲ τὸν ΙΗΣΟΥΝ νυκτὸϲ τὸ
πρῶτον, φέρων μίγμα μύρρηϲ καὶ ἀλόηϲ,
ὡϲεὶ λίτραϲ ἑκατόν. ἔλαβον οὖν τὸ ϲῶμα τοῦ
ΙΗΣΟΥ, καὶ ἔδηϲαν αὐτὸ ὀθονίοιϲ μετὰ τῶν
ἀρωμάτων, καθὼϲ ἔθοϲ ἐϲτὶν τοῖϲ ἰουδαίοιϲ
ἐνταφιάζειν. ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐϲταυ/
ρώθη, κῆποϲ, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον και/
νὸν, ἐν ᾧ οὐδέπω οὐδεὶϲ ἐτέθη. ἐκεῖ οὖν διὰ
τὴν παραϲκευὴν τῶν ἰουδαίων, ὅτι ἐγγὺϲ ἦν
τὸ μνημεῖον, ἔθηκαν τὸν ΙΗΣΟΥΝ. τῇ δὲ μιᾷ τῶν
ϲαββάτων μαρία ἡ μαγδαληνὴ ἔρχεται
πρωῒ, ϲκοτίαϲ ἔτι οὔϲηϲ, εἰϲ τὸ μνημεῖον, καὶ
βλέπει τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου.
τρέχει οὖν καὶ ἔρχεται πρὸϲ ϲίμωνα πέ/
τρον, καὶ πρὸϲ τὸν ἄλλον μαθητὴν ὃν ἐφί/
λει ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ λέγει αὐτοῖϲ. ἦραν τὸν κύ/
ριον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἴδαμεν ποῦ ἔθη/

qm̃ paraſceue erat, ut nõ remanerẽt in
cruce corpora ſabbato. Erat enim ma/
gnus dies ille ſabbati, rogauerunt Pila
tum, ut frangerentur eoꝝ crura, & tolle
rentur. Venerunt ergo milites, & primi
quidem fregerunt crura, & alterius qui
crucifixus eſt cũ eo. Ad Ieſum aũt cũ ue
niſſent, ut uiderunt eũ iam mortuum
non fregerunt eius crura, ſed unus mili
tum lancea latus eius fodit, & continuo
exiuit ſanguis & aqua. Et qui uidit teſti
moniũ p̄hibuit, & uerũ eſt teſtimoniũ
eius. Et ille ſcit qđ uera dicit, ut & uos
credatis. Facta ſũt eñ hæc ut ſcriptura
ĩpleret. Os nõ cõminuetis ex eo. Et ite-
rũ alia ſcriptura dicit. Videbũt in quẽ
tranſfixerunt. Poſt hæc aũt rogauit Pi-
latum Ioſeph ab Arimathæa q erat di
ſcipulus Ieſu, ſed occultꝰ propter metũ
Iudæoꝝ, ut tolleret corpus Ieſu, & p̄mi
ſit Pilatꝰ. Venit aũt & Nicodemus qui
uenerat ad Ieſum nocte primũ, ferens
mixturã myrrhæ & aloes ferme libras
centũ. Acceperũt ergo corpꝰ Ieſu, & ob
uinxerunt illud linteis cũ aromatibus,
ſicut mos ẽ Iudæis ſepelire. Erat aũt in
loco ubi crucifixus eſt, hortus, & in hor
to monumentum nouum in quo non
dum quiſquam poſitus erat. Ibi ergo
propter paraſceuen Iudæorum, quod
in propinquo eſſet monumentum, po
ſuerunt Ieſum.

XX Vna aũt ſabbatoꝝ Maria magdale/
ne uenit mane cũ adhuc tenebræ eſſẽt
ad monumẽtũ, & uidet lapidẽ ſublatũ
a monumẽto. Cucurrit ergo & uenit ad
Simonẽ Petrũ & ad aliũ illũ diſcipulũ,
quẽ amabat Ieſus, & dicit illis. Tulerũt
dñm de monumẽto, & neſcimꝰ ubi po

οὔσης οὖν ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ τῶν
σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου
ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον
τῶν ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ, καὶ ἔστη εἰς τὸ
μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς. εἰρήνη ὑμῖν. καὶ τοῦτο
εἰπὼν, ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευ-
ρὰν αὐτοῦ. ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ, ἰδόντες
τὸν κύριον. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ πάλιν.
εἰρήνη ὑμῖν. καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατὴρ,
κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐνεφύ-
σησεν, καὶ λέγει αὐτοῖς. λάβετε πνεῦμα ἅγιον,
ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς,
ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. Θωμᾶς δὲ εἷς ἐκ
τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος δίδυμος, οὐκ ἦν μετ'
αὐτῶν ὅτε ἦλθεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἔλεγον οὖν αὐτῷ οἱ
ἄλλοι μαθηταὶ, ἑωράκαμεν τὸν κύριον. ὁ δὲ εἶ-
πεν αὐτοῖς. ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν
τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου
εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὴν χεῖρά
μου εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. καὶ
μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθη-
ταὶ αὐτοῦ, καὶ θωμᾶς μετ' αὐτῶν. ἔρχεται ὁ ΙΗ-
ΣΟΥΣ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ
μέσον καὶ εἶπεν. εἰρήνη ὑμῖν. εἶτα λέγει τῷ
θωμᾷ. φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε, καὶ ἴδε τὰς
χεῖράς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ βάλε εἰς
τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ
πιστός. ἀπεκρίθη ὁ θωμᾶς, καὶ εἶπεν αὐτῷ. ὁ
κύριός μου καὶ ὁ θεός μου. λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
ὅτι ἑώρακάς με θωμᾶ, πεπίστευκας, μακάρι-
οι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες. πολλὰ μὲν
οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐνώ-
πιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστιν γεγραμμέ-
να ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα
πιστεύσητε ὅτι ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐστὶν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ
υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ
ὀνόματι αὐτοῦ. μετὰ ταῦτα ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν
πάλιν ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς τιβεριάδος.
ἐφανέρωσεν δὲ οὕτως. ἦσαν ὁμοῦ σίμων πέτρος
καὶ θωμᾶς

Cũ ergo ueſpa eſſet die illo q erat unꝰ
ſabbatoꝝ, & fores eſſẽt clauſæ, ubi erãt
diſcipuli congregati propter metũ Iu/
dæorũ, uenit Ieſus, & ſtetit in medio, &
dicit eis. Pax uobis. Et cũ hæc dixiſſet,
oſtẽdit eis manus & latus ſuũ. Gauiſi
ſunt ergo diſcipuli, uiſo dño. Dixit er/
go eis iterũ. Pax uobis. Sicut miſit me
pater, & ego mitto uos. Hæc cũ dixiſ-
ſet, inſufflauit, & dicit eis. Accipite ſpm̃
ſanctũ. Quorum remiſeritis peccata, re
mittuntur eis, & quorũ retinueritis re-
tenta ſunt. Thomas aũt unus ex duo-
decim qui dicitur didymus nõ erat cũ
eis quando uenit Ieſus. Dixerunt ergo
ei alij diſcipuli. Vidimus dñm. Ille aũt
dixit eis. Niſi uidero in manibus eius fi
guram clauoꝝ, & mittam digitũ meũ
in figurã clauoꝝ, & mittam manũ me/
am in latus eius, non credam. Et poſt
dies octo iteꝝ erant diſcipuli eius intus
& Thomas cum eis. Venit Ieſus ianuis
clauſis, & ſtetit ĩ medio, & dixit eis. Pax
uobis. Deinde dicit Thomæ. Infer digi
tum tuũ huc, & uide manꝰ meas, & ad/
moue manũ tuã & mitte ĩ latus meũ,
& noli eſſe incredulꝰ ſed fidelis. Reſpõ-
dit Thomas & dixit. Dñs meꝰ & deus
meus. Dicit ei Ieſus. Quia uidiſti me
Thoma crediſti, beati qui non uide/
runt & crediderũt. Multa quidẽ & alia
ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulo
rum ſuoꝝ quæ nõ ſunt ſcripta in libro
hoc. Hæc autẽ ſcripta ſunt ut credatis
qđ Ieſus eſt Chriſtus filius dei, & ut cre
dẽtes uitam habeatis in nomine eius.

Poſtea manifeſtauit ſe iterum Ie- XXI
ſus ad mare tyberiadis. Manifeſtauit
autem ſic. Erant ſimul Simon Petrus

καὶ θωμᾶς ὁ λεγόμενος δίδυμος, καὶ ναθαναὴλ
ὁ ἀπὸ κανὰ τῆς γαλιλαίας, καὶ οἱ τοῦ ζεβεδαίου, καὶ
ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο. λέγει αὐτοῖς
σίμων πέτρος. ὑπάγω ἁλιεύειν. λέγουσιν αὐ
τῷ. ἐρχόμεθα καὶ ἡμεῖς σὺν σοί. ἐξῆλθον καὶ
ἀνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον εὐθύς, καὶ ἐν ἐκείνῃ
τῇ νυκτὶ, ἐπίασαν οὐδέν. πρωΐας δὲ ἤδη γι/
νομένης, ἔστη ὁ ΙΗΣΟΥΣ εἰς τὸν αἰγιαλόν, οὐ
μέντοι ᾔδεισαν οἱ μαθηταὶ ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἐστίν.
λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. παιδία μή τι προσφά
γιον ἔχετε; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ. οὔ. ὁ δὲ εἶπεν
αὐτοῖς. βάλετε εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίου τὸ
δίκτυον καὶ εὑρήσετε. ἔβαλον οὖν, καὶ οὐκ ἔτι αὐ
τὸ ἑλκύσαι ἴσχυσαν, ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἰχθύ/
ων. λέγει οὖν ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος, ὃν ἠγάπα ὁ
ΙΗΣΟΥΣ τῷ πέτρῳ. ὁ κύριός ἐστιν. σίμων οὖν
πέτρος ἀκούσας, ὅτι ὁ κύριός ἐστιν, τὸν ἐπενδύ
την διεζώσατο. ἦν γὰρ γυμνός, καὶ ἔβαλεν ἑαυτὸν
εἰς τὴν θάλασσαν. οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ τῷ
πλοιαρίῳ ἦλθον. οὐ γὰρ ἦσαν μακρὰν ἀπὸ τῆς
γῆς, ἀλλ᾽ ὡς ἀπὸ πηχῶν διακοσίων, σύροντες
τὸ δίκτυον τῶν ἰχθύων. ὡς οὖν ἀπέβησαν
εἰς τὴν γῆν βλέπουσιν ἀνθρακιὰν κειμένην,
καὶ ὀψάριον ἐπικείμενον καὶ ἄρτον. λέγει
αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ. ἐνέγκατε ἀπὸ τῶν ὀψαρίων
ὧν ἐπιάσατε νῦν. ἀνέβη σίμων πέτρος, καὶ
εἵλκυσεν τὸ δίκτυον ἐπὶ τῆς γῆς, μεστὸν ἰχ/
θύων μεγάλων, ἑκατὸν πεντηκοντατριῶν. καὶ
τοσούτων ὄντων, οὐκ ἐσχίσθη τὸ δίκτυον.
λέγει αὐτοῖς ὁ ΙΗΣΟΥΣ, δεῦτε ἀριστήσατε. οὐ/
δεὶς δὲ ἐτόλμα τῶν μαθητῶν ἐξετάσαι αὐ/
τόν σὺ τίς εἶ. εἰδότες ὅτι ὁ κύριός ἐστιν, ἔρ-
χεται οὖν ὁ ΙΗΣΟΥΣ καὶ λαμβάνει τὸν ἄρτον,
καὶ δίδωσιν αὐτοῖς, καὶ τὸ ὀψάριον ὁμοίως.
τοῦτο ἤδη τρίτον, ἐφανερώθη ὁ ΙΗΣΟΥΣ τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ, ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν. ὅτε οὖν
ἠρίστησαν, λέγει τῷ σίμωνι πέτρῳ ὁ ΙΗΣΟΥΣ.
σίμων ἰωάννα ἀγαπᾷς με πλεῖον τούτων;
λέγει αὐτῷ. ναὶ κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. λέ
γει αὐτῷ

&Thomas qui dicitur didymus & Na
thanahel qui erat a Chana Galilææ, &
filij Zebedæi, & alij ex diſcipulis eius
duo. Dicit eis Simon Petrus. Vado pi-
ſcatum. Dicunt ei. Venimus & nos te/
cum, Exierunt & aſcenderunt in na/
uim ſtatim, & illa nocte nihil prendide
runt. Mane aũt iã facto ſtetit Ieſus in
litore, non tamen cognouerunt diſci-
puli quod Ieſus eſſet. Dicit eis Ieſus.
Pueri, nunquid opſonij habetis? Rñde
runt ei. Nõ. At ille dicit eis. Mittite ĩ de/
xterã nauigij partẽ rete, & inuenietis.
Miſerũt ergo, & iam nõ ualebant illud
trahere præ multitudine piſciũ. Dicit
ergo diſcipulus ille quẽ diligebat Ieſus
Petro. Dñs eſt. Simon ergo Petrus cũ
audiſſet quod dñs eſſet, tunica ſuccin-
xit ſe (erat eñi nudus) & miſit ſe in ma/
re. Alij aũt diſcipuli nauigiolo uenerũt
nõ eñi lõge aberant a terra, ſed circiter
cubitis ducentis trahentes rete piſciũ.
Vt ergo deſcenderunt in terrã, uiderũt
prunas poſitas, & piſcem ſuppoſitũ, &
panem. Dicit eis Ieſus. Afferte de piſci
bus quos prendidiſtis nunc. Aſcendit
Simon Petrus, & traxit rete in terram,
plenũ magnis piſcibus centũ quinqua
gintatribus. Et cũ tot eſſent, nõ eſt ſciſ/
ſum rete. Dicit eis Ieſus. Venite pran
dete. Et nemo audebat diſcũbentiũ in/
terrogare eũ, tu quis es, ſciẽtes qđ dñs
eſſet. Et uenit Ieſus & accepit panem &
dat eis, & piſcem ſimiliter. Hoc iam ter
tio manifeſtatus eſt Ieſus diſcipulis ſu/
is cũ reſurrexiſſet a mortuis. Cũ ergo
prandiſſent dixit Simoni Petro Ieſus.
Simon Ioannis diligis me plus his? Di
cit ei. Etiam dñe, tu ſcis qđ amẽ te. Di-
cit ei.

γει αὐτῷ. Βόσκε τὰ ἀρνία μου. Λέγει αὐτῷ πάλιν δεύτερον. Σίμων ἰωάννα ἀγαπᾷς με; Λέγει αὐτῷ. Ναὶ κύριε, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ. Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. Λέγει αὐτῷ τὸ τρίτον. Σίμων ἰωάννα φιλεῖς με; Ἐλυπήθη ὁ πέτρος, ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον, φιλεῖς με, καὶ εἶπεν αὐτῷ. Κύριε, σὺ πάντα οἶδας, σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Βόσκε τὰ πρόβατά μου. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ὅτε ἦς νεώτερος, ἐζώννυες σεαυτόν, καὶ περιεπάτεις ὅπου ἤθελες, ὅταν δὲ γηράσῃς, ἐκτενεῖς τὰς χεῖράς σου, καὶ ἄλλος σε ζώσει, καὶ οἴσει ὅπου οὐ θέλεις. Τοῦτο δὲ εἶπεν, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ δοξάσει τὸν θεόν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, λέγει αὐτῷ. Ἀκολούθει μοι. Ἐπιστραφεὶς δὲ ὁ πέτρος, βλέπει τὸν μαθητὴν ὃν ἠγάπα ὁ ΙΗΣΟΥΣ ἀκολουθοῦντα, ὃς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ καὶ εἶπεν. Κύριε, τίς ἐστιν ὁ παραδιδούς; τοῦτον ἰδὼν ὁ πέτρος, λέγει τῷ ΙΗΣΟΥ. Κύριε, οὗτος δὲ τί; Λέγει αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ. Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, ἕως ἔρχομαι, τί πρός σε; σὺ ἀκολούθει μοι. Ἐξῆλθεν οὖν ὁ λόγος οὗτος εἰς τοὺς ἀδελφούς, ὅτι ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος οὐκ ἀποθνήσκει. Καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, ἀλλ᾽ ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, ἕως ἔρχομαι, τί πρός σε; Οὗτος ἐστὶν ὁ μαθητὴς, ὁ μαρτυρῶν περὶ τούτων, καὶ γράψας ταῦτα. Καὶ οἴδαμεν, ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ. Ἔστιν δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ
ὅσα ἐποίησεν ὁ ΙΗΣΟΥΣ., ἅτινα ἐὰν
γράφηται καθ᾽ ἓν, οὐδ᾽ αὐτὸν οἶμαι
τὸν κόσμον χωρῆ-
σαι τὰ γραφόμενα βιβλία.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

cit ei.Paſce agnos meos.Dicit ei rurſus iterũ . Simon Ioannis diligis me? Ait illi.Etiam dñe tu ſcis quod amẽ te.Dicit ei iterum. Paſce oues meas. Dicit ei tertio.Simon Ioannis amas me? Contriſtatus eſt Petrus, quod dixiſſet ſibi tertio amas me,& dixit ei.Dñe, tu omnia noſti, tu ſcis qđ amem te. Dicit ei Ieſus.Paſce oues meas.Amen amen dico tibi,cũ eſſes iunior cingebas te & ambulabas ubi uolebas, cum aũt ſenueris extendes manus tuas, & alius te cinget & ducet quo nõ uis.Hoc autem dixit ſignificãs qua morte glorificaturus eſſet deum.Et cũ hoc dixiſſet,dicit ei. Sequere me.Conuerſus Petrus uidit illum diſcipulum quem diligebat Ieſus ſequentem, qui & recubuit in cœna ſuper pectus eius,& dixit . Dñe quis eſt ille qui tradit ?Hunc ergo cum uidiſſet Petrus dicit Ieſu.Domine,hic aũt quid ? Dicit ei Ieſus. Si eũ uelim manere donec ueniam , quid ad te, tu me ſequere . Exijt ergo ſermo iſte inter fratres quod diſcipulus ille nõ moreretur . Et nõ dixerat ei Ieſus nõ moritur,ſed ſi eum uelim manere donec ueniam,quid ad te?Hic eſt diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet de his,& ſcripſit hæc. Et ſcimus qđ uerum eſt teſtimonium eius.Sunt aũt & alia multa quæ fecit Ieſus,quæ ſi ſcribantur per ſingula,nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos qui ſcribendi ſint libros .

Euangelij ſecundum Ioannem finis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων ὦ θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ ΙΗΣΟΥΣ ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ἄχρι ἧς ἡμέρας, ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, διὰ πνεύματος ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο ἀνελήφθη, οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν, ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι᾽ ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς, ἀπὸ ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου, ὅτι ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. οἱ μὲν οὖν συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες. κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ ἰσραήλ; εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς. οὐχ ὑμῶν ἐστὶ γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ᾽ ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν πορευομένου αὐτοῦ.

καὶ ἰδοὺ

ACTA APOSTOLORVM.

SVperiori quidem uolumine diximus Theophile, de omnibus, quæ cepit Ieſus tū facere tū docere, ad cū uſq; diem, quo poſtq̃ impartitus in hoc ipſum ſpiritum ſanctum, mandaſſet Apoſtolis quos delegerat, ſurſum aſſumptus eſt, quibus etiam ſeipſum exhibuerat uiuentē, poſteaq̃ ſupplicio fuiſſet affectus, idq; cōpluribus argumentis, dū per dies quadraginta conſpicitur ab illis, & loquitur eis de regno dei, & congregans illos in idē loci, p̄cepit eis, ne diſcederēt Hieroſolymis, ſed ut expectarent promiſſum patris, de quo (inquit) audiſtis ex me, quoniā Ioannes baptizauit quidem aqua, uos autem baptizabimini in ſpiritu ſancto poſt dies hoſce nō multos. Illi igitur, ubi conueniſſent percontabantur illū dicentes. Dn̄e, nū in tēpore hoc reſtituis regnū ipſi Iſrael? Dixit aūt ad illos. Non eſt ueſtrū noſſe tēpora & articulos, quos pater in ſuaipſiꝰ cōſtituit poteſtate, ſed accipietis uirtutē, poſteaq̃ ſpiritus ſanctus aduenerit ſuper uos, & eritis mihi teſtes, nō ſolū in Hieruſalem, ueꝝ etiā in uniuerſa Iudæa, Samariaq;, deniq; uſq; ad extrema terræ. At q; hæc locutus, uidētibus ĳſdē ſublatus ē, & nubes ſubduxit illū ab oculis eoꝝ, cūq; eſſēt defixis i cœlū oculis dū iret ille

Et ecce

καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο παρεστήκεισαν αὐτοῖς ἐν
ἐσθῆτι λευκῇ, καὶ εἶπον. ἄνδρες γαλιλαῖοι,
τί ἑστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;
οὗτος ὁ ΙΗΣΟΥΣ, ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ᾽ ὑμῶν εἰς
τὸν οὐρανὸν, οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐ-
θεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρα-
νόν. τότε ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλὴμ ἀπὸ ὄ-
ρους τοῦ καλουμένου ἐλαιῶνος, ὅ ἐστιν ἐγγὺς
ἱερουσαλὴμ σαββάτου ἔχον ὁδόν, καὶ ὅτε εἰσ-
ῆλθον ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῷον οὗ ἦσαν κα-
ταμένοντες, ὅ τε πέτρος καὶ ἰάκωβος καὶ ἰωάν-
νης καὶ ἀνδρέας, φίλιππος καὶ θωμᾶς, βαρθολο-
μαῖος καὶ ματθαῖος, ἰάκωβος ἀλφαίου, καὶ σί-
μων ὁ ζηλωτὴς, καὶ ἰούδας ἰακώβου. οὗτοι πάν-
τες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προ-
σευχῇ καὶ τῇ δεήσει, σὺν γυναιξὶ καὶ μαρίᾳ τῇ
μητρὶ τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ.
καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἀναστὰς πέτρος
ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, εἶπεν. ἦν τε ὄχλος ὀνο-
μάτων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς ἑκατὸν εἴκοσιν. ἄνδρες
ἀδελφοὶ, ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ταύ-
την, ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στό-
ματος δαβὶδ περὶ ἰούδα τοῦ γενομένου ὁδηγοῦ
τοῖς συλλαβοῦσι τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ὅτι κατηριθμημέ-
νος ἦν σὺν ἡμῖν, καὶ ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς δι-
ακονίας ταύτης. οὗτος μὲν οὖν ἐκτήσατο χωρίον
ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἀδικίας, καὶ πρηνὴς γενόμενος
ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγ-
χνα αὐτοῦ, καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοι-
κοῦσιν ἱερουσαλὴμ, ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον
ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν ἀκελδαμά, τουτέ-
στι χωρίον αἵματος. γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ ψαλ-
μῶν. γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος, καὶ
μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν ἐπισκο-
πὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος. δεῖ τῶν συνελθόν-
των ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντὶ χρόνῳ, ἐν ᾧ εἰ-
σῆλθε, καὶ ἐξῆλθεν ἐφ᾽ ὑμᾶς ὁ κύριος ΙΗ-
ΣΟΥΣ ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἰωάν-
νου, ἕως τῆς ἡμέρας, ἧς ἀνελήφθη ἀφ᾽ ἡμῶν
μάρτυρα

Et ecce uiri duo aſtiterunt illis amicti
ueſtibus albis qui & dixerunt. Viri Ga
lilæi, quid ſtatis intuentes in cœlũ? Hic
Ieſus qui aſſumptus eſt a uobis in cœ-
lum ſic ueniet, quemadmodum uidi-
ſtis eum euntem in cœlum. Tunc re-
uerſi ſunt Hieroſolymam a monte qui
uocatur Oliueti, qui abeſt a Hieruſa-
lem iter ſabbati. Et cum introiſſent,
aſcenderũt in cœnaculum ubi manſita
bant & Petrus & Iacobus, & Ioãnes, &
Andreas, Philippus, & Thomas, Bar-
tholomæus, & Matthæus. Iacobus Al-
phæi, & Simon zelotes, & Iudas Iaco-
bi filius. Hi oẽs perſeuerabãt unanimi
ter in oratione ac dep̄catione, cũ mulie
ribus & Maria matre Ieſu, cũq; fratri-
bus illius. In diebus illis exurgẽs Petrꝰ
in medio diſcipuloꝝ dixit (Erat aũt tur
ba nominũ ſimul fere centũ uiginti) Vi
ri fratres, oportuit ipleri ſcripturã hãc,
quã p̄dixit ſpũs ſanctus per os Dauid
de Iuda ꝗ fuit dux, ijs qui cõp̄hende
runt Ieſum, quia cõnumeratus erat no-
biſcũ, & ſortitꝰ eſt ſortẽ miniſterij huiꝰ.
Et hic quidẽ poſſedit agrũ de mercede
iniquitatis, & ſuſpenſus crepuit mediꝰ,
& diffuſa ſũt omnia uiſcera eius. Et no
tum factũ eſt oĩbus habitantibus Hie-
ruſalem, ita ut appellaretur ager ille lin
gua illis uernacula Acheldemach, hoc ẽ
ager ſanguinis. Scriptũ eſt em̃ in libro
pſalmoꝝ. Fiat cõmoratio eius deſerta,
& nõ ſit ꝗ inhabitet in ea. Et ep̄atũ eius
accipiat alter. Oportet ut ex his uiris ꝗ
nobiſcũ uerſati ſunt toto tp̄e, quo Ieſus
p̄petuã uitæ cõſuetudinẽ egit nobiſcũ
ad eum uſq; diem, quo receptus eſt a
nobis, unus quiſpiam conſtituatur, qui
ſit una

μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γενέσθαι σὺν
ἡμῖν ἕνα τούτων. καὶ ἔστησαν δύο, ἰωσὴφ τὸν
καλούμενον βαρσαβᾶν, ὃς ἐπεκλήθη ἰοῦστος,
καὶ μαθίαν, καὶ προσευξάμενοι, εἶπον. σὺ
κύριε καρδιογνῶστα πάντων, ἀνάδειξον ὃν
ἐξελέξω ἐκ τούτων δύο, ἕνα λαβεῖν τὸν κλῆ
ρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἐξ
ἧς παρέβη ἰούδας πορευθῆναι εἰς τὸν τό-
πον τὸν ἴδιον. καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν
καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ μαθίαν, καὶ συγ-
κατεψηφίσθη μετὰ τῶν ἕνδεκα ἀποστόλων.
καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς
πεντηκοστῆς, ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐ/
πὶ τὸ αὐτό, καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
ἦχος, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ
ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμε/
νοι. καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι
γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ᾽ ἕνα ἕ/
καστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες
πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξατο λαλεῖν ἑτέ-
ραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου αὐ/
τοῖς ἀποφθέγγεσθαι. ἦσαν δὲ ἐν ἱερουσα-
λὴμ κατοικοῦντες ἰουδαῖοι, ἄνδρες εὐλαβεῖς
ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν. γε/
νομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνῆλθε τὸ πλῆ
θος, καὶ συνεχύθη, ὅτι ἤκουον εἷς ἕκαστος τῇ ἰ/
δίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν, ἐξίσταντο δὲ
πάντες καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες πρὸς ἀλλήλους.
οὐκ ἰδοὺ πάντες οὗτοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες γα
λιλαῖοι; καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ
ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἡμῶν ἐν ᾗ ἐγεννήθημεν, πάρ
θοι καὶ μῆδοι καὶ ἐλαμῖται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν
μεσοποταμίαν, ἰουδαίαν τε καὶ καππαδοκί/
αν, πόντον καὶ τὴν ἀσίαν, φρυγίαν τε καὶ παμφυ
λίαν, αἴγυπτον, καὶ τὰ μέρη τῆς λιβύης τῆς κατὰ κυ/
ρήνην, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ῥωμαῖοι, ἰουδαῖοί τε
καὶ προσήλυτοι, κρῆτες καὶ ἄραβες, ἀκούομεν λα
λούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ
θεοῦ. ἐξίσταντο δὲ πάντες, καὶ διηπόρουν ἄλλος πρὸς
ἄλλον λέ/

ſit una nobiſcū teſtis reſurrectiōis ei9.
Et ſtatuerunt duos, Ioſeph q̄ uocatur
Barſabas, qui cognominatus eſt iuſt9,
& Mathiā. Et oratione facta dixerunt.
Tu dn̄e qui corda noſti oīum, oſtende
utrū elegeris ex his duobus, ut accipiat
ſortē miniſterij hui9 & apoſtolatus, de
quo p̄uaricat9 eſt Iudas, ut abiret in lo
cum ſuū. Et dederunt ſortes eoꝝ, & ceci
dit ſors ſuper Mathiam, & cooptatus
eſt in numerū undecim apoſtolorum.
Et cū cōpleretur dies pentecoſtes, II
erant oēs unanimiter ī eodē loco. Et fa
ctus eſt repente de cœlo ſonitus tanq̄
impetu uenientis flatus uehementis, &
repleuit totā domū, ubi erant ſedentes
Et uiſæ ſunt illis diſſectæ linguæ uelut
igneæ, ſeditq; ſuper ſingulos eorum, &
repleti ſunt oēs ſpiritu ſancto, & cœ/
perunt loqui alijs linguis prout ſpiri-
tus dabat eloqui illis. Erant autem in
Hieruſalem habitantes Iudæi, uiri reli/
gioſi ex omni natione, quæ ſub cœlo
eſt. Facta autē hac uoce, conuenit mul
titudo & cōfuſa eſt, quod audiret unuſ
quiſq; lingua ſua illos loquentes. Stu-
pebant autem omnes, & mirabantur,
dicentes inter ſe. Nōne ecce omnes iſti
qui loquuntur Galilæi ſunt? Et quo-
modo nos audimus ſua quiſq; lingua
qua nati ſumus? Parthi & Medi & Ela
mitæ, & habitatores meſopotamiæ, Iu
dææq;, & Cappadociæ, Ponti, & Aſiæ,
Phrygiæ, & Pamphyliæ, ægypti, & par
tium Libyæ, q̄ eſt finitima Cyrenæ, &
aduenæ Romani, Iudæiq; & Proſelyti.
Cretes, & Arabes, audimus eos loquē-
tes noſtris linguis magnalia dei. Stu/
pebant aūt omnes, & mirabātur inter
ſe dicentes.

ἄλλον λέγοντες, τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι; ἕτε-
ροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι γλεύκους με-
μεστωμένοι εἰσί. Σταθεὶς δὲ πέτρος σὺν τοῖς
ἕνδεκα ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγ-
ξατο αὐτοῖς. ἄνδρες ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατοι-
κοῦντες ἱερουσαλὴμ ἅπαντες, τοῦτο ὑμῖν γνω-
στὸν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματά μου. οὐ
γὰρ ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε οὗτοι μεθύου-
σιν. ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας. ἀλλὰ τοῦ-
τό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ προφήτου ἰωήλ. καὶ
ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις λέγει ὁ θεός.
ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν
σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ
θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις
ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια
ἐνυπνιασθήσονται, καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου,
καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις
ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου καὶ προφητεύσου-
σι, καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα
ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἷμα καὶ πῦρ, καὶ ἀτμίδα κα-
πνοῦ. ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σε-
λήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν κυρίου
τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, καὶ ἔσται πᾶς ὃς
ἐὰν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσε-
ται. ἄνδρες ἰσραηλῖται ἀκούσατε τοὺς λόγους
τούτους, ΙΗΣΟΥΝ τὸν ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ
τοῦ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς, δυνάμε-
σι καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐ-
τοῦ ὁ θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ οἴδα-
τε, τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει
τοῦ θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες διὰ χειρῶν ἀνό-
μων προσπήξαντες ἀνείλετε, ὃν ὁ θεὸς ἀνέστη-
σε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν
δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ. δαβὶδ γὰρ λέγει
εἰς αὐτόν. προωρώμην τὸν κύριον ἐνώπιόν
μου διὰ παντὸς, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστὶν, ἵνα
μὴ σαλευθῶ, διὰ τοῦτο εὐφράνθη ἡ καρδία
μου, καὶ ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου. ἔτι δὲ
καὶ ἡ σάρξ μου κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι,
ὅτι οὐκ

ſe,dicentes·Quid nã uult hoc eſſe? Alij
aũt irridentes dicebant, Muſto expleti
ſunt iſti. Stans aũt Petrus cũ undecim
eleuauit uocem ſuã,& locut⁹ eſt eis. Vi
ri Iudæi & qui habitatis Hieruſalẽ uni
uerſi,hoc uobis notũ ſit,& auribus per
cipite uerba mea.Nõ enim ſicut uos exi
ſtimatis hi ebrij ſunt, cum ſit hora diei
tertia.Sed hoc eſt quod dictũ eſt ꝑ ꝓ-
phetam Iohel.Et erit in nouiſſimis die
bus dicit deus, effundã de ſpiritu meo
ſuper oẽm carnem.Et prophetabunt fi
lij ueſtri & filiæ ueſtræ, iuuenes ueſtri
uiſiones uidebũt, & ſeniores ueſtri ſõ-
nia ſomniabunt.Et quidẽ ſuper ſeruos
meos & ſuper ancillas meas in diebus
illis effundã de ſpiritu meo & prophe-
tabunt,& dabo ꝓdigia in cœlo ſurſum,
& ſigna in terra deorſum, ſanguinẽ &
ignem & uaporem fumi. Sol conuerte
tur in tenebras & luna in ſanguinẽ,an-
teq̃ ueniat dies ille domini magnus &
manifeſtus. Et erit,omnis quicunq; in-
uocauerit nomen dñi,ſaluus erit. Viri
Iſraelitæ,audite uerba hæc.Ieſum Na-
zarenum uirum exhibitum a deo erga
uos uirtutibus & ꝓdigijs & ſignis quæ
fecit per illum in medio ueſtri, ſicut &
ipſi ſcitis,hunc definito conſilio & præ-
ſcientia dei traditum cum accepiſſe-
tis, per manus iniquorum, affigentes
interemiſtis. Quem deus ſuſcitauit ſo-
lutis doloribus mortis, quatenus im-
poſſibile erat teneri illum ab ea.Dauid
enĩ dicit de eo. Prouidebam dominũ
coram me ſemper, quoniam a dextris
eſt mihi ne cõmouear. Propter hoc læ-
tatum eſt cor meũ, & exultauit lingua
mea,inſup & caro mea requieſcet in ſpe.
Quoniam

ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου
εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν
διαφθοράν. ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς,
πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προ-
σώπου σου. Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐξὸν εἰπεῖν
μετὰ παῤῥησίας πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πα
τριάρχου δαβίδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε, καὶ ἐτά
φη, καὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ, ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἄχρι
τῆς ἡμέρας ταύτης. Προφήτης οὖν ὑπάρ-
χων, καὶ εἰδὼς, ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ
ὁ θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ,
καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, προϊδὼς ἐ-
λάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ, ὅτι οὐκ ἐγκατελήφθη ἡ ψυχὴ αὐ-
τοῦ εἰς ᾅδου, οὐδὲ ἡ σάρξ αὐτοῦ εἶδε δι-
αφθοράν. τοῦτον τὸν ΙΗΣΟΥΝ ἀνέστη-
σεν ὁ θεὸς, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμὲν μάρ-
τυρες. τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ θεοῦ ὑψωθεὶς, τήν τε
ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβὼν
παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο ὃ νῦν ὑμεῖς βλέ
πετε καὶ ἀκούετε. Οὐ γὰρ δαβὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς
οὐρανούς. λέγει δὲ αὐτός. Εἶπεν ὁ κύριος τῷ
κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς
ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Ἀσφα
λῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος ἰσραήλ, ὅτι καὶ
κύριον καὶ ΧΡΙΣΤΟΝ, αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησε, τοῦ-
τον τὸν ΙΗΣΟΥΝ ὃν ἡμεῖς ἐσταυρώσατε. Ἀκού-
σαντες δὲ κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ, εἰπόντε
πρὸς τὸν πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστό-
λους. τί ποιήσομεν ἄνδρες ἀδελφοί; Πέτρος
ἔφη πρὸς αὐτούς. Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω
ἕκαστος ὑμῶν, ἐπὶ τῷ ὀνόματι ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν
δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὑμῖν γάρ ἐστιν ἡ
ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς
εἰς μακρὰν, ὅσους ἂν προσκαλέσηται κύριος
ὁ θεὸς ἡμῶν. Ἑτέροις τε λόγοις πλείοσι διε-
μαρτύρετο καὶ παρεκάλει, λέγων. Σώθητε ἀπὸ τῆς
γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης. οἱ μὲν οὖν ἀσμένως
ἀποδεξάμενοι

Quoniam nō derelinques animā meā in inferno, nec dabis ſanctū tuū, ut uideat corruptionem. Notas mihi feciſti uias uitæ, replebis me iocunditate cū facie tua. Viri fratres, liceat libere dicere apud uos de patriarcha Dauid, qđ & defunctus eſt & ſepultus eſt, & ſepulchrum eius eſt apud nos uſcp in hodiernum diem. Propheta igitur cū eſſet, & ſciret quod iureiurando iuraſſet ſibi deus, futurū, ut aliquis de fructu lumbi ipſius ſederet ſuper ſedē eius, præſcius locutus eſt de reſurrectiōe Chriſti, qđ non derelicta ſit in inferno anima ei9, neq; caro ei9 uiderit corruptionē. Hūc Ieſum ſuſcitauit deus, cuius oēs nos ſumus teſtes. Dextera igit dei exaltatus, & promiſſiōe ſpūs ſancti accepta a patre, effudit hoc quod nunc uos uidetis & auditis. Nō enim Dauid aſcendit in cœlos, ſed dicit ipſe. Dixit dñs domino meo ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellū pedū tuoꝝ. Certo ſciat ergo tota dom9 Iſrael quod & dñm eū & Chriſtū fecerit deus, hunc Ieſum quē uos crucifixiſtis. His aūt audientis cōpuncti ſunt corde, & dixerunt ad Petrū & reliquos apoſtolos. Quid faciemus uiri fratres? Petrus ait ad illos, pœnitentiā agite, & baptizet unuſqſq; ueſtrū in nomine Ieſu Chriſti i remiſſionem peccatorum, & accipietis donū ſpiritus ſancti. Vobis enim facta eſt repromiſſio & filijs ueſtris, & omnibus qui longe ſunt, quoſcunq; aduocauerit dominus deus noſter. Alijs etiam uerbis plurimis teſtificatus & exhortatus eſt eos dicens. Saluamini a generatione iſta praua. Qui ergo libenter

acceperūt

ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθη-
σαν, καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυ-
χαὶ ὡσεὶ τρισχίλιαι. ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦν-
τες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῇ κοινωνίᾳ,
καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, καὶ ταῖς προσευχαῖς.
ἐγένετο δὲ πάσῃ ψυχῇ φόβος, πολλά τε τέρα-
τα καὶ σημεῖα διὰ τῶν ἀποστόλων ἐγίνετο.
πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ
εἶχον ἅπαντα κοινά, καὶ τὰ κτήματα, καὶ
τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον καὶ διεμέριζον αὐ-
τὰ πᾶσι, καθότι ἄν τις χρείαν εἶχε. καθ᾽ ἡμέ-
ραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν ἐν
τῷ ἱερῷ, κλῶντές τε κατ᾽ οἶκον ἄρτον μετε-
λάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότη-
τι καρδίας, αἰνοῦντες τὸν θεὸν, καὶ ἔχοντες
χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν. ὁ δὲ κύριος προ-
σετίθει τοὺς σωζομένους καθ᾽ ἡμέραν τῇ ἐκ-
κλησίᾳ. Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάν-
νης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν, ἐπὶ τὴν ὥραν
τῆς προσευχῆς τὴν ἐνάτην, καί τις ἀνὴρ,
χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρ-
χων, ἐβαστάζετο, ὃν ἐτίθουν καθ᾽ ἡμέραν
πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἱεροῦ τὴν λεγομένην ὡ-
ραίαν τοῦ αἰτεῖν ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν εἰσ-
πορευομένων εἰς τὸ ἱερόν, ὃς ἰδὼν Πέτρον
καὶ Ἰωάννην μέλλοντας εἰσιέναι εἰς τὸ ἱερὸν,
ἠρώτα ἐλεημοσύνην. ἀτενίσας δὲ Πέτρος
εἰς αὐτὸν σὺν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε. βλέψον εἰς
ἡμᾶς. ὁ δὲ ἐπεῖχεν αὐτοῖς, προσδοκῶν τι
παρ᾽ αὐτῶν λαβεῖν. εἶπε δὲ Πέτρος. ἀρ-
γύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι. ὃ δὲ
ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι. ἐν τῷ ὀνόματι ΙΗ-
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ ναζαραίου, ἔγειραι καὶ
περιπάτει. καὶ κρατήσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς
χειρὸς, ἤγειρε. παραχρῆμα δὲ ἐστερεώθησαν
αὐτοῦ αἱ βάσεις καὶ τὰ σφυρά, καὶ ἐξαλ-
λόμενος ἔστη καὶ περιεπάτει, καὶ εἰσῆλ-
θε σὺν αὐτοῖς εἰς τὸ ἱερὸν περιπατῶν, καὶ
ἁλλόμενος καὶ αἰνῶν τὸν θεόν. καὶ εἶδεν
αὐτὸν πᾶς

acceperunt ſermonē eius baptizati ſūt,
& appoſitæ ſunt in die illo animæ circi-
ter ter mille. Erant aūt perſeuerātes in
doctrina apoſtolorꝝ, & cōmunicatiōe,
& fractione panis, & orationibus. Fie-
bat autē omni animæ timor, multaqꝫ
ꝓdigia & ſigna per apl'os fiebant. Oēs
aūt qui credebant erant coniūcti, & ha
bebāt omnia cōmunia. Poſſeſſioneſqꝫ
& ſubſtantias uēdebāt, & diuidebant
illa omnibus, prout cuiqꝫ opus erat. Et
cotidie perdurantes unanimiter in tem
plo, & frangentes per ſingulas domos
panem, inuicem ſumebant cibū, cū ex-
ultatione & ſimplicitate cordis, lau-
dantes deum & habentes gratiā apud
omnem plebem. Dominus autem ad-
debat qui ſalui fiebant cotidie congre-
gationi.

Simul aūt Petrus & Ioannes aſcen III
debant in templū, ad horam orationis
nonā. Et quidā uir qui erat claudus ex
utero matris ſuæ baiulabat̄, quē pone-
bant cotidie ad portā templi quæ dicit̄
ſpecioſa ut peteret eleemoſynā ab in-
troeuntibus in tēplū. Is cū uidiſſet Pe-
trum & Ioannē ingreſſuros in templū,
rogabat eleemoſynā. Defixis aūt in eū
oculis Petrus cū Ioanne, dixit. Aſpice
in nos. At ille intendebat in eos, ſperās
ſe aliquid accepturū ab eis. Petrus autē
dixit. Argentū & aurū nō eſt mihi, qđ
aūt habeo hoc tibi do. In nomine Ieſu
Chriſti Nazareni ſurge & ambula. Et
apphēſa manu eius dextera erexit eū.
Protinus aūt cōſolidatæ ſunt baſes ei⁹
& plantæ. Et exiliens ſtetit & ambula-
bat, & intrauit cū illis in tēplū, ui ambu
lans & ſaliens & laudans deū. Et uidit

αὐτὸν πᾶς ὁ λαὸς περιπατοῦντα καὶ αἰνοῦν/
τα τὸν θεόν. ἐπεγίνωσκόν τε αὐτόν, ὅτι οὗτος
ἦν ὁ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενος ἐπὶ
τῇ ὡραίᾳ πύλῃ τοῦ ἱεροῦ. καὶ ἐπλήσθησαν
θάμβους καὶ ἐκστάσεως ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι
αὐτῷ, κρατοῦντος δὲ τοῦ ἰαθέντος χωλοῦ τὸν
πέτρον καὶ ἰωάννην, συνέδραμε πρὸς αὐτοὺς
πᾶς ὁ λαὸς ἐπὶ τῇ στοᾷ τῇ καλουμένῃ σολο/
μῶνος ἔκθαμβοι. ἰδὼν δὲ πέτρος, ἀπεκρίνα/
το πρὸς τὸν λαόν. ἄνδρες ἰσραηλῖται τί θαυ
μάζετε ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς
ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ πε/
ριπατεῖν αὐτόν. ὁ θεὸς ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ
ἰακώβ, ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ἐδόξασε
τὸν παῖδα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ, ὃν ὑμεῖς παρε/
δώκατε καὶ ἠρνήσασθε αὐτὸν κατὰ πρόσω/
πον πιλάτου, κρίναντος ἐκείνου ἀπολύειν.
ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε,
καὶ ᾐτήσασθε. ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν,
τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε, ὃν ὁ
θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, οὗ ἡμεῖς μάρτυρές ἐσ/
μεν, καὶ ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ
τον ὃν θεωρεῖτε καὶ οἴδατε ἐστερέωσε τὸ ὄνο/
μα αὐτοῦ, καὶ ἡ πίστις ἡ δι' αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐ/
τῷ τὴν ὁλοκληρίαν ταύτην ἀπέναντι πάν
των ὑμῶν. καὶ νῦν ἀδελφοὶ οἶδα, ὅτι κατὰ
ἄγνοιαν ἐπράξατε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑ/
μῶν. ὁ δὲ θεὸς ἃ προκατήγγειλε διὰ στόματος
πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ παθεῖν τὸν
ΧΡΙΣΤΟΝ ἐπλήρωσεν οὕτως. μετανοήσατε
οὖν καὶ ἐπιστρέψατε εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν
τὰς ἁμαρτίας, ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀνα
ψύξεως ἀπὸ προσώπου τοῦ κυρίου, καὶ ἀποστείλῃ τὸν
προκεκηρυγμένον ὑμῖν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ
ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀπο
καταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ
στόματος πάντων ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν ἀπ' αἰῶ
νος. μωϋσῆς μὲν γὰρ πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεν,
ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ὑ/
μῶν ἐκ

eum totus populus ambulantẽ & lau-
dantem deũ. Agnouerũtq; illũ, q ipſe
eſſet qui ad eleemoſynã ſedebat ad ſpe
cioſam portam templi. Et impleti ſunt
ſtupore & extaſi, in eo quod contigerat
illi. Cum teneret aũt qui ſanatus fue-
rat claudus Petrũ & Ioannem, cucurrit
totus populus ad eos in porticum quæ
appellatur Salomonis ſtupẽtes. Quo
uiſo Petrus, reſpondit ad populũ. Viri
Iſraelitæ quid miramini ĩ hoc, aut nos
quid intuemini, quaſi noſtra uirtute
aut poteſtate fecerimus hunc ambu-
lare? Deus Abraham, & Iſaac, & Ia-
cob, deus patrum noſtrorum glorifica
uit filiũ ſuũ Ieſum, quem uos quidẽ tra
didiſtis & negaſtis in conſpectu Pilati
cũ ille iudicaſſet eſſe abſoluendũ. Vos
aũt ſanctũ & iuſtũ negaſtis, & poſtula
ſtis ut uirũ homicidam donaret uobis,
autorem uero uitæ interfeciſtis, quẽ de
us ſuſcitauit a mortuis, cuius nos teſtes
ſumus, & in fide nominis eius hũc quẽ
uos uidetis & noſtis, cõfirmauit nomẽ
ſuũ, & fides quæ per eũ eſt dedit ei inte
gram ſanitatẽ iſtam in cõſpectu oĩum
ueſtrũ. Et nunc fratres ſcio, qđ per igno
rãtiam feciſtis, ſicut & principes ueſtri.
Deus aũt qui p̃nunciauerat ꝑ os om-
nium prophetarum ſuorũ Chriſtum
paſſuꝝ, ĩpleuit ſic. Pœniteat uos igit̃ &
cõuertamini ut deleant̃ peccata ueſtra,
ut cũ uenerint tp̃a refrigerij a cõſpectu
dñi, & miſerit eũ q an̄ p̃dicat⁹ ẽ uobis
Ieſum Chriſtũ, quẽ oportet qdẽ cœlũ
ſuſcipe, uſq; in tp̃a reſtitutionis oĩum,
q̃ locutus eſt deus ꝑ os ſanctoꝝ ſuoꝝ
a ſæculo prophetaꝝ. Moſes qdẽ dixit.
Prophetã ſuſcitabit uobis dñs deus ue
ſter de

μῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀ-
κούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς
ὑμᾶς. ἔσται δὲ πᾶσα ψυχὴ ἥτις ἂν μὴ ἀκού-
σῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται
ἐκ τοῦ λαοῦ. καὶ πάντες δὲ οἱ προφῆται ἀπὸ σα-
μουὴλ, καὶ τῶν καθεξῆς ὅσοι ἐλάλησαν, καὶ κατήγγει-
λαν τὰς ἡμέρας ταύτας. ὑμεῖς ἐστε υἱοὶ τῶν προ-
φητῶν, καὶ τῆς διαθήκης ἧς διέθετο ὁ θεὸς πρὸς
τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγων πρὸς ἀβραάμ, καὶ
ἐν τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσονται πᾶσαι
αἱ πατριαὶ τῆς γῆς. ὑμῖν πρῶτον ὁ θεὸς ἀναστή-
σας τὸν παῖδα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ ἀπέστειλεν αὐ-
τὸν εὐλογοῦντα ὑμᾶς ἐν τῷ ἀποστρέφειν
ἕκαστον ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν.

Λαλούντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν λαὸν ἐπέ-
στησαν αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς, καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ
ἱεροῦ, καὶ οἱ σαδδουκαῖοι διαπονούμενοι διὰ
τὸ διδάσκειν αὐτοὺς τὸν λαόν, καὶ καταγ-
γέλλειν ἐν τῷ ΙΗΣΟΥ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νε-
κρῶν, καὶ ἐπέβαλον αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ ἔθεν-
το εἰς τήρησιν εἰς τὴν αὔριον. ἦν γὰρ ἑσπέρα ἤδη.
πολλοὶ δὲ τῶν ἀκουσάντων τὸν λόγον ἐπίστευ-
σαν, καὶ ἐγενήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν ὡσεὶ χι-
λιάδες πέντε. ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν αὔριον συνα-
χθῆναι αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας καὶ πρεσβυτέρους καὶ
γραμματεῖς εἰς ἱερουσαλήμ, καὶ ἄνναν τὸν ἀρχιε-
ρέα, καὶ καϊάφαν, καὶ ἰωάννην καὶ ἀλέξανδρον, καὶ
ὅσοι ἦσαν ἐκ γένους ἀρχιερατικοῦ. καὶ στήσαντες
αὐτοὺς ἐν τῷ μέσῳ ἐπυνθάνοντο· ἐν ποίᾳ δυ-
νάμει, ἢ ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς;
τότε πέτρος πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου, εἶπε
πρὸς αὐτούς. ἄρχοντες τοῦ λαοῦ καὶ πρεσβύτεροι
τοῦ ἰσραήλ, εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ
εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος σε-
σῶσται, γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, καὶ παντὶ τῷ
λαῷ ἰσραήλ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
τοῦ ναζαραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν
ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον
ὑμῶν ὑγιής. οὗτός ἐστιν ὁ λίθος ὁ ἐξουθενηθεὶς ὑφ'
ὑμῶν

ſter de fratribus ueſtris, tāq̄ȝ meipſū au
dietis iuxta oīa q̄cūq̄ȝ locutus fuerit uo
bis. Erit aūt, ut oīs aīa q̄ nō audierit ꝓ-
phetā illū extermineť de plebe. Quin
& oēs ꝓphetæ a Samuel & deinceps q̄t
q̄t locuti ſūt & annūciauerūt dies iſtos,
Vos eſtis filij prophetarꝫ & teſtamēti,
quod diſpoſuit de⁹ ad patres noſtros
dicens ad Abrahā. Et in ſemine tuo be
nedicētur oēs familiæ terræ. Vobis pri-
mū deus cū ſuſcitaſſet filiū ſuū Ieſum
miſit eū benedicentē uos, ut conuertat
ſe unuſquiſq̄ȝ a malicijs ueſtris.

IIII Loquentibus aūt illis ad pplm, ſup-
uenerūt ſacerdotes & magiſtratus tēpli
& ſadducæi moleſte ferētes, ꝙ docerēt
pplm, & annunciarēt in noīe Ieſu reſur
rectionē ex mortuis, & iniecerūt eis ma
nus, & poſuerūt eos in cuſtodiā in po-
ſterꝫ diē. Erat aūt iam ueſpa, multi aūt
eoꝝ q audierant ſermonē crediderunt,
& fact⁹ eſt numer⁹ uiroꝝ circiter q̄nq̄ȝ
milia. Factū eſt aūt ī poſtero die ut cō-
gregarentur principes eoꝝ & ſeniores
& ſcribæ in Hieruſalem, & Annas prin
ceps ſacerdotū, & Cayphas, & Ioannes
& Alexāder, & quotquot erāt de gene-
re pōtificio. Et cū ſtatuiſſent eos in me-
dio interrogabāt. In qua uirtute, aut in
quo noīe feciſtis hoc uos? Tūc Petr⁹ re
pletus ſpū ſctō, dixit ad eos. Principes
ppli & ſeniores Iſrael, ſi nos hodie diiu
dicamur de eo qđ bn̄ fecerim⁹ homini
infirmo, in quo iſte ſalu⁹ fact⁹ eſt: no-
tum ſit oībus uobis & om̄i plebi Iſrael,
qđ in noīe Ieſu Chriſti nazareni, quē
uos crucifixiſtis quem deus ſuſcitauit a
mortuis in hoc iſte aſtat corā uobis ſa-
nus. Hic eſt lapis, qui reprobatus eſt a
Y 2 uobis

ὑμῶν τῶν οἰκοδομούντων, ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας. καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία, οὔτε γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. Θεωροῦντες δὲ τὴν τοῦ πέτρου παῤῥησίαν καὶ ἰωάννου, καὶ καταλαβόμενοι, ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον ἐπεγίνωσκόν τε αὐτούς, ὅτι σὺν τῷ ΙΗΣΟΥ ἦσαν, τὸν δὲ ἄνθρωπον βλέποντες σὺν αὐτοῖς, ἑστῶτα τὸν τεθεραπευμένον. οὐδὲν εἶχον ἀντειπεῖν, κελεύσαντες δὲ αὐτοὺς ἔξω τοῦ συνεδρίου ἀπελθεῖν, συνέβαλον πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες. τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, ὅτι μὲν γὰρ γνωστὸν σημεῖον γέγονε δι᾽ αὐτῶν, πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν ἱερουσαλὴμ φανερὸν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἀρνήσασθαι, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον διανεμηθῇ εἰς τὸν λαὸν, ἀπειλῇ ἀπειλησώμεθα αὐτοῖς, μηκέτι λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ μηδενὶ ἀνθρώπων, καὶ καλέσαντες αὐτοὺς, παρήγγειλαν αὐτοῖς τὸ καθόλου μὴ φθέγγεσθαι μηδὲ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ΙΗΣΟΥ. ὁ δὲ πέτρος καὶ ἰωάννης ἀποκριθέντες πρὸς αὐτοὺς, εἶπον. εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ θεοῦ, κρίνατε. οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν. οἱ δὲ προσαπειλησάμενοι, ἀπέλυσαν αὐτοὺς, μηδὲν εὑρίσκοντες τὸ πῶς κολάσονται αὐτοὺς διὰ τὸν λαὸν, ὅτι πάντες ἐδόξαζον τὸν θεὸν ἐπὶ τῷ γεγονότι. ἐτῶν γὰρ ἦν πλειόνων τεσαράκοντα ὁ ἄνθρωπος ἐφ᾽ ὃν ἐγεγόνει τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἰάσεως. ἀπολυθέντες δὲ, ἦλθον πρὸς τοὺς ἰδίους, καὶ ἀπήγγειλαν ὅσα πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι εἶπον. οἱ δὲ ἀκούσαντες ὁμοθυμαδὸν ἦραν φωνὴν πρὸς τὸν θεὸν καὶ εἶπον. Δέσποτα σὺ ὁ θεὸς, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὁ διὰ στόματος δαβὶδ παιδός σου εἰπών ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν

κενά

uobis ædificantibus, q factus eſt in caput anguli,& nõ eſt ĩ alio quoq; ſalus. Nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo datũ hoibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Vidẽtes aũt Petri libertatẽ & Ioãnis,& cõperto ꝙ hoĩes eſſent illiterati & idiotæ,admirabant̃, & agnoſcebãt eos quod cũ Ieſu fuiſſent, hoiem quoq; uidentes ſtantẽ cũ eis qui ſanatus fuerat, nihil poterant contradicere. Iuſſis aũt illis e conſilio diſcedere,cõferebãt inter ſeſe dicẽtes. Quid faciem⁹ hoibus iſtis? Qm̃ quidẽ notũ ſignũ factũ eſt p eos oibus habitantibus Hieruſalẽ. Manifeſtum eſt,& nõ poſſum⁹ negare. Sed ne amplius diuulget̃ in populum,cõminemur eis ne ultra loquant̃ in noie hoc ulli hoim. Et accerſitis illis denunciauerunt ne omnino loquerent̃, neq; docerent in noie Ieſu. Petrus uero & Ioannes rñdentes,dixerunt ad eos,an iuſtũ ſit in conſpectu dei uos potius audire, q̃ deũ,iudicate. Nõ eñ poſſumus q̃ uidimus & audiuim⁹ nõ loqui. At illi additis minis dimiſerũt eos,nihil inueniẽtes quõ punirent eos propter pplm, qa oẽs glorificabant deum ſuper eo quod acciderat. Annorũ enim erat amplius quadraginta homo,in quo factum fuerat ſignũ iſtud ſanitatis. Dimiſſi aũt uenerunt ad ſuos, & annunciauerunt eis q̃cunq; ſibi principes ſacerdotũ & ſeniores dixerant. Qui cũ audiſſent,unanimiter leuauerunt uocem ad deum,& dixerunt. Domine tu deus qui feciſti cœlum & terram mare, & omnia quæ in eis ſunt, qui per os patris noſtri Dauid pueri tui dixiſti. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania.

κενά. παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ αὐτοῦ. συνήχθησαν γὰρ ἐπ᾽ ἀληθείας ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου ΙΗΣΟΥΝ, ὃν ἔχρισας, ἡρώδης τε καὶ πόντιος πιλᾶτος, σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς ἰσραὴλ, ποιῆσαι ὅσα ἡ χείρ σου, καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι. καὶ τὰ νῦν κύριε ἔπιδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παῤῥησίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον σου ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου ἐκτείνειν σε εἰς ἴασιν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου παιδός σου ΙΗΣΟΥ. καὶ δεηθέντων αὐτῶν, ἐσαλεύθη ὁ τόπος ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου. καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ μετὰ παῤῥησίας. τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. καὶ οὐδὲ εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ, ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ᾽ ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά, καὶ μεγάλῃ δυνάμει ἀπεδίδουν τὸ μαρτύριον οἱ ἀπόστολοι τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. χάρις τε μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς. οὐδὲ γὰρ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς. ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων, καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. διεδίδοτο δὲ ἑκάστῳ καθότι ἄν τις χρείαν εἶχεν. ἰωσῆς δὲ ὁ ἐπικληθεὶς βαρνάβας ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, ὅ ἐστιν υἱὸς παρακλήσεως λευίτης, κύπριος τῷ γένει, ὑπάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ, πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. Ἀνὴρ δέ τις ἀνανίας ὀνόματι σὺν σαπφείρῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ ἐπώλησε κτῆμα καὶ ἐνοσφίσατο ἀπὸ τῆς τιμῆς συνειδυίας καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ ἐνέγκας μέρος τι παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων ἔθηκεν. εἶπε δὲ πέτρος. Ἀνανία διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφί-

inania. Aſtiterunt reges terræ, & principes cõuenerunt in unũ aduerſus dñm, & aduerſus Chriſtũ eius. Cõuenerũt enim uere aduerſus ſanctum puerum tuũ Ieſum quem unxeras, Herodes ſimul & põtius Pilatus cũ gẽtibus & populis iſrael, ad faciẽdũ q̃cũq; man⁹ tua & conſiliũ tuum prius decreuerat ut fierent. Et nunc dñe aſpice in minas eorũ & da ſeruis tuis cũ omni fiducia loqui uerbũ tuũ, manũ tuam porrigendo in hoc ut ſanatio & ſigna & ꝓdigia fiãt ꝑ nomẽ ſancti filij tui Ieſu. Et cũ oraſſent illi, mot⁹ eſt locus ĩ quo erãt cõgregati, & repleti ſunt oẽs ſpũ ſancto, & loquebantur uerbũ dei cũ fiducia. Multitudinis aũt credẽtiũ erat cor unũ & anima una, nec quiſq̃ eoꝝ q̃ poſſidebat aliqd ſuũ eſſe dicebat, ſed erant illis oĩa coĩa. Et uirtute magna reddebãt apoſtoli teſtimonium reſurrectionis domini Ieſu, & gratia magna erat ſuper omnes illos. Neq; enim quiſq̃ egens erat inter illos. Quotquot eñ poſſeſſores agroꝝ aut domoꝝ erant, uẽdentes afferebãt precia eoꝝ q̃ uendita fuerant, & ponebãt añ pedes aploꝝ. Diſtribuebat' aũt ſingulis prout cuiq; op⁹ erat. Ioſes aũt q cognoĩat⁹ eſt Barnabas ab aplis, qd' eſt fili⁹ cõſolatiõis, leuites cyprius genere, cũ haberet agrũ uẽdidit eũ, & attulit preciũ & poſuit ad pedes apoſtoloꝝ.

Vir aũt qdã noĩe Ananias cũ Sapphi-
ra uxore ſua uendiderat poſſeſſionẽ & V
ſepoſuerat de ꝑcio, conſcia etiã uxore ſua, & afferens partem quandã, ad pedes apoſtolorum poſuit. Dixit autem Petrus Anania. Cur impleuit Satanas cor tuum, ut mentireris ſpiritui ſancto,

καὶ νοσφίσασθαί σε ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου.
οὐχὶ μένον σοὶ ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξ
ουσίᾳ ὑπῆρχε; τί ὅτι ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ
πρᾶγμα τοῦτο; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ
τῷ θεῷ. ἀκούων δὲ ἀνανίας τοὺς λόγους τού
τους, πεσὼν ἐξέψυξε. καὶ ἐγένετο φόβος μέ
γας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα.
ἀναστάντες δὲ οἱ νεώτεροι, συνέστειλαν αὐτὸν
καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν. ἐγένετο δὲ ὡς
ὡρῶν τριῶν διάστημα, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ μὴ
εἰδυῖα τὸ γεγονὸς, εἰσῆλθεν. ἀπεκρίθη δὲ
αὐτῇ ὁ πέτρος. εἰπέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ
χωρίον ἀπέδοσθε. ἡ δὲ εἶπε. ναὶ τοσούτου.
ὁ δὲ πέτρος εἶπε πρὸς αὐτήν. τί ὅτι συνε
φωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ πνεῦμα κυρίου;
ἰδοὺ οἱ πόδες τῶν θαψάντων τὸν ἄνδρα σου,
ἐπὶ τῇ θύρᾳ, καὶ ἐξοίσουσί σε, ἔπεσε δὲ παρα
χρῆμα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἐξέψυξεν.
εἰσελθόντες δὲ οἱ νεανίσκοι, εὗρον αὐτὴν νε
κρὰν, καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν πρὸς τὸν ἄν
δρα αὐτῆς. καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐφ᾽ ὅ
λην τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀ
κούοντας ταῦτα. διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀ
ποστόλων ἐγίνετο σημεῖα καὶ τέρατα ἐν
τῷ λαῷ πολλά, καὶ ἦσαν ὁμοθυμαδὸν ἅ
παντες ἐν τῇ στοᾷ σολομῶντος. τῶν δὲ λοι
πῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ᾽
ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός. μᾶλλον δὲ
προσετίθοντο πιστεύοντες τῷ κυρίῳ πλή
θη, ἀνδρῶν τὲ καὶ γυναικῶν, ὥς τε κατὰ τὰς
πλατείας ἐκφέρειν τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ τιθέ
ναι ἐπὶ κλινῶν καὶ κραββάτων, ἵνα ἐρ
χομένου πέτρου, κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τι
νὶ αὐτῶν. συνήρχετο δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν
πέριξ πόλεων εἰς ἱερουσαλὴμ, φέροντες
ἀσθενεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων
ἀκαθάρτων, οἵτινες ἐθεραπεύοντο ἅπαντες.
ἀναστὰς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ σὺν
αὐτῷ, ἡ οὖσα αἵρεσις τῶν σαδδουκαίων
ἐπλήσθησαν

& fraudares de precio agri? Nonne
manens tibi manebat, & uenundatum
in tua erat poteſtate? Quare poſuiſti
in corde tuo rem iſtã? Non es menti-
tus hominibus ſed deo. Audiens au-
tem Ananias hæc uerba, collapſus ex-
pirauit. Et factus eſt timor magnus ſu
per omnes qui audierunt hæc. Surgen
tes autem iuuenes amouerunt eum, &
elatum ſepelierunt. Factum eſt aũt fer
me horarꝫ triũ interuallũ, & uxor ipſi9
neſciẽs quod factũ fuerat introiuit. Re
ſpondet aũt ei Petrus. Dic mihi, Num
tanti agrũ uẽdidiſtis? At illa dixit. Etiã
tanti. Petrus aũt ad eam. Cur conſpira
ſtis inter uos ut tentaretis ſpm̃ dñi? Ec-
ce pedes eorꝫ qui ſepelierunt uirũ tuũ
ad oſtiũ adſunt & efferẽt te. Cõfeſtim
aũt cecidit ad pedes ei9, & expirauit. In
greſſi aũt iuuenes repererunt illã mor-
tuam, & extulerunt ac ſepelierũt iuxta
uirũ ſuum. Et factus eſt timor magnus
in uniuerſã cõgregationẽ, & in oẽs q au
diebãt hæc. Per manus aũt apoſtolorꝫ
fiebant ſigna & prodigia multa in ple-
be. Et erant unanimiter oẽs in porticu
Salomonis. Cœteroꝝ aũt nemo aude-
bat ſe cõiungere illis, ſed magnificabat
eos populus. Magis aũt accreſcebat cre
dentiũ dño multitudo uirorũq; ac mu-
lierum, ita ut in plateas exportarent in-
firmos, & ponerent in lectulis ac graba
tis, ut ueniẽtis Petri uel umbra obũbra
ret aliquem illoꝝ. Conueniebat autẽ &
multitudo uicinarꝫ ciuitatũ Hieruſalẽ,
afferẽtes ægros & uexatos a ſpiritibus
immundis, q ſanabantur omnes. Exur
gens aũt princeps ſacerdotũ & omnes
qui cum illo erant, quæ eſt factio ſaddu
cæorum

ἐπλήσθησαν ζήλου, καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖ-
ρας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἔθεντο αὐ
τοὺς ἐν τηρήσει δημοσίᾳ. Ἄγγελος δὲ κυρίου
διὰ τῆς νυκτὸς ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς φυλα-
κῆς, ἐξαγαγών τε αὐτοὺς εἶπε. πορεύεσθε καὶ
σταθέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάν
τα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης. Ἀκούσαντες δὲ
εἰσῆλθον ὑπὸ τὸν ὄρθρον εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἐδί-
δασκον. παραγενόμενος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ
οἱ σὺν αὐτῷ συνεκάλεσαν τὸ συνέδριον καὶ
πᾶσαν τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν ἰσραήλ, καὶ
ἀπέστειλαν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀχθῆναι αὐ
τούς. οἱ δὲ ὑπηρέται παραγενόμενοι, οὐχ
εὗρον αὐτοὺς ἐν τῇ φυλακῇ, ἀναστρέψαντες δὲ
ἀπήγγειλαν λέγοντες, ὅτι τὸ μὲν δεσμωτή
ριον εὕρομεν κεκλεισμένον ἐν πάσῃ ἀσφα-
λείᾳ, καὶ τοὺς φύλακας ἔξω ἑστῶτας πρὸ
τῶν θυρῶν. ἀνοίξαντες δέ, ἔσω οὐδένα εὕ-
ρομεν. ὡς δὲ ἤκουσαν τοὺς λόγους τού-
τους, ὅ τε ἱερεὺς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ,
καὶ οἱ ἀρχιερεῖς διηπόρουν περὶ αὐτῶν,
τί ἂν γένοιτο τοῦτο, παραγενόμενος δέ
τις ἀπήγγειλεν αὐτοῖς, ὅτι ἰδοὺ οἱ ἄνδρες
οὓς ἔθεσθε ἐν τῇ φυλακῇ, εἰσὶν ἐν τῷ ἱερῷ
ἑστῶτες καὶ διδάσκοντες τὸν λαόν. Τότε ἀ-
πελθὼν ὁ στρατηγὸς σὺν τοῖς ὑπηρέταις
ἤγαγεν αὐτοὺς οὐ μετὰ βίας. ἐφοβοῦν-
το γὰρ τὸν λαόν, ἵνα μὴ λιθασθῶσιν. ἀ-
γαγόντες δὲ αὐτοὺς ἔστησαν ἐν τῷ συν-
εδρίῳ, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ἀρχιε-
ρεὺς λέγων. οὐ παραγγελίᾳ παρηγγείλα-
μεν ὑμῖν, μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι
τούτῳ; καὶ ἰδοὺ πεπληρώκατε τὴν ἱε-
ρουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν, καὶ βού-
λεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ᾽ ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ
ἀνθρώπου τούτου. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέ-
τρος καὶ οἱ ἀπόστολοι, εἶπον. πειθαρχεῖν
δεῖ θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις. ὁ θεὸς
τῶν πατέρων ἡμῶν, ἤγειρεν ΙΗΣΟΥΝ,
ὃν ὑμεῖς

cæorum repleti ſunt zelo, & iniecerunt
manus in apoſtolos, & poſuerunt eos
in cuſtodia publica. Angelus aũt domi
ni per noctem aperuit ianuas carceris,
Et eductis illis dixit. Ite, & ſtãtes loqui
mini in templo plebi omnia uerba ui-
tæ huius. Qui cũ audiſſent intrauerunt
diluculo in templum & docebant. Ad-
ueniens autem princeps ſacerdotum &
qui cum eo erant, conuocauerunt conci
lium & uniuerſum ſeniorum ordinẽ fi-
liorum Iſrael & miſerunt ad carcerem,
qui adducerent eos. Cum autem ue-
niſſent miniſtri, & nõ inueniſſent illos,
reuerſi nunciauerunt dicentes. Carcerẽ
quidem inuenimus clauſum cum omni
diligentia, & cuſtodes foris ſtantes ante
ianuas. Cum aperuiſſemus autem, ne-
minem intus inuenimus. Vt aũt audie
rũt hos ſermones & ſacerdos & magi-
ſtratus tẽpli & principes ſacerdotũ, am-
bigebant de illis qd nã hoc futuꝝ eſſet.
Adueniens aũt quidam nunciauit eis.
Ecce uiri quos poſueratis in carcerẽ, ſũt
in templo ſtantes, & docentes popu-
lum. Tunc abijt magiſtratus cum mi-
niſtris, & adduxit illos ſine ui. Time-
bant enim populum, ne lapidarentur.
Et cum adduxiſſent illos, ſtatuerunt in
concilio. Et interrogauit eos princeps
ſacerdotum, dicens. Nonne præcipien-
do præcepimus uobis, ne doceretis in
nomine iſto? Et ecce repleſtis Hieruſa-
lem doctrina ueſtra, & uultis induce-
re ſuper nos ſanguinem hominis iſti-
us. Reſpondens autem Petrus & apo-
ſtoli dixerunt. Obedire oportet deo
magis quam hominibus. Deus pa-
trum noſtrorum ſuſcitauit Ieſum,

ὃν ὑμεῖς διεχειρίσασθε κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου.
τοῦτον ὁ θεὸς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὕψωσε τῇ
δεξιᾷ αὐτοῦ, δοῦναι μετάνοιαν τῷ ἰσρα-
ὴλ, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν
αὐτοῦ μάρτυρες τῶν ῥημάτων τούτων, καὶ τὸ
πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ θεὸς τοῖς
πειθαρχοῦσιν αὐτῷ. οἱ δὲ ἀκούσαντες διεπρί-
οντο καὶ ἐβουλεύοντο ἀνελεῖν αὐτούς. ἀνα-
στὰς δέ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ φαρισαῖος ὀνό-
ματι γαμαλιὴλ, νομοδιδάσκαλος τίμιος
παντὶ τῷ λαῷ, ἐκέλευσε ἔξω βραχύ τι τοὺς
ἀποστόλους ποιῆσαι. εἶπέ τε πρὸς αὐτούς. ἄν-
δρες ἰσραηλῖται προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς
ἀνθρώποις τούτοις, τί μέλλετε πράσσειν. πρὸ
γὰρ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη θευδᾶς λέ-
γων εἶναί τινα ἑαυτὸν, ᾧ προσεκλήθη ἀριθμὸς
ἀνδρῶν ὡσεὶ τετρακοσίων, ὃς ἀνῃρέθη καὶ πάν-
τες ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ, διελύθησαν καὶ ἐγέ-
νοντο εἰς οὐδέν. μετὰ τοῦτον ἀνέστη ἰούδας
ὁ γαλιλαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογρα-
φῆς, καὶ ἀπέστησε λαὸν ἱκανὸν ὀπίσω αὐτοῦ.
κἀκεῖνος ἀπώλετο, καὶ πάντες ὅσοι ἐπεί-
θοντο αὐτῷ, διεσκορπίσθησαν. καὶ τὰ νῦν λέ-
γω ὑμῖν. ἀπόστητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τού-
των, καὶ ἐάσατε αὐτούς, ὅτι ἐὰν ᾖ ἐξ ἀνθρώ-
πων ἡ βουλὴ, ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσε-
ται; εἰ δὲ ἐκ θεοῦ ἐστὶν, οὐ δύνασθε καταλῦ-
σαι αὐτό. μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε.
ἐπείσθησαν δὲ αὐτῷ καὶ προσκαλεσάμενοι
τοὺς ἀποστόλους, δείραντες παρήγγειλαν μὴ
λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἀπέ-
λυσαν αὐτούς. οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίρον-
τες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ
τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμα-
σθῆναι, πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ κατ᾽ οἶ-
κον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες, καὶ εὐαγ-
γελιζόμενοι ΙΗΣΟΥΝ τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ.

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων
τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν
ἑλληνιστῶν

quē uos interemiſtis ſuſpendentes in li-
gno. Hunc principē & ſaluatorem deus
exaltauit dextera ſua ad dandā pœni-
tentiam Iſrael & remiſſionē peccatorū,
& nos ſumus ei teſtes horū uerborum. In-
ſup aūt & ſpūs ſctūs, quē dedit deus obe-
dientibus illi. Hæc aūt cū audiſſent diſſe-
cabantur, & conſultabant ut interfice-
rent illos. Surgens autem quidā in con-
cilio phariſæus nomine Gamaliel legis
doctor honorabilis uniuerſæ plebi, iuſ-
ſit ut pauliſper ſecederent foras apoſto-
li. Dixitq; ad illos. Viri Iſraelitæ atten-
dite uobis ſuper hominibus iſtis, quid
acturi ſitis. Ante hos enim dies extitit
theudas dicens ſe eſſe aliquem, cui con-
ſenſit numerus uirorū circiter quadrin-
gentorum, qui occiſus eſt, & omnes qui
credebāt ei diſſipati ſunt, & redacti ad
nihilum. Poſt hunc extitit Iudas Gali-
læus in diebus pfeſſionis, & auertit po-
pulum poſt ſe. Et ipſe periit, & omnes
quotquot cōſenſerant ei diſperſi ſunt.
Et nunc dico uobis, abſtinete ab homi-
nibus iſtis, & ſinite illos. Qm̄ ſi ē ex hoī-
nibus conſiliū aut opus hoc, diſſoluet̄,
ſi uero ex deo eſt, nō poteſtis diſſolue-
re, ne quādo & deo repugnare reperia-
mini. Conſenſerunt aūt illi, & cū aduo-
caſſent apoſtolos cæſis denūciauerunt,
ne omnino loquerent̄ in nomine Ieſu,
& dimiſerunt eos. Et illi quidem ibant
gaudentes a conſpectu cōcilii, quod di-
gni habiti eſſent ut p nomine eius con-
tumeliam paterētur. Et cotidie in tem-
plo & circa domos nō ceſſabant docere
& euangelizare Ieſum Chriſtum.

In diebus autem illis creſcente nume- VI
ro diſcipulorum, ortum eſt murmur
græcorū

ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς ἑβραίους, ὅτι παρεθεω/
ροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆ/
ραι αὐτῶν, προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα
τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον. οὐκ ἀρεστόν
ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ
θεοῦ, διακονεῖν τραπέζαις. ἐπισκέψασθε οὖν
ἀδελφοὶ ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους
ἑπτά, πλήρεις πνεύματος ἁγίου, καὶ σοφίας
οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης. ἡ/
μεῖς δὲ τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λό
γου προσκαρτερήσομεν, καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος
ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους, καὶ ἐξελέξαν
το στέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ πνεύ/
ματος ἁγίου. καὶ φίλιππον, καὶ πρόχορον
καὶ νικάνορα, καὶ τίμωνα, καὶ παρμενᾶν, καὶ
νικόλαον προσήλυτον ἀντιοχέα, οὓς ἔστη/
σαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων, καὶ προσευξά
μενοι, ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ ὁ λό
γος τοῦ θεοῦ ηὔξανε, καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀρι/
θμὸς τῶν μαθητῶν ἐν ἱερουσαλὴμ σφόδρα,
πολύς τε ὄχλος τῶν ἱερῶν ὑπήκουον τῇ πί
στει. στέφανος δὲ πλήρης πίστεως καὶ δυνά/
μεως, ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν
τῷ λαῷ. ἀνέστησαν δέ τινες τῶν ἐκ τῆς συνα/
γωγῆς, τῆς λεγομένης λιβερτίνων, καὶ κυρη
ναίων, καὶ ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν ἀπὸ κιλικί/
ας, καὶ ἀσίας, συζητοῦντες τῷ στεφάνῳ, καὶ
οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ, καὶ τῷ πνεύ
ματι ᾧ ἐλάλει. τότε ὑπέβαλον ἄνδρας λέ/
γοντας, ὅτι ἀκηκόαμεν αὐτοῦ λαλοῦντος
ῥήματα βλάσφημα εἰς μωσῆν καὶ τὸν θεόν.
συνεκίνησάν τε τὸν λαὸν καὶ τοὺς πρεσβυτέ
ρους, καὶ τοὺς γραμματεῖς, καὶ ἐπιστάντες, συ
νήρπασαν αὐτόν, καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέ/
δριον, ἔστησάν τε μάρτυρας ψευδεῖς, λέγον/
τας. ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται ῥήματα
βλάσφημα λαλῶν κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁ/
γίου τούτου καὶ τοῦ νόμου. ἀκηκόαμεν γὰρ
αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ὁ ΙΗΣΟΥΣ ὁ ναζαραῖος,
οὗτος κατα

græcorum aduerſus hebræos,eo ꝙ de/
ſpicerentur in miniſterio cotidiano ui/
duæ eoꝝ. Aduocata autem duodecim
multitudine diſcipuloꝝ dixerunt. Nō
eſt æquū,ut derelicto ſermone dei mi/
niſtremus mēſis. Cōſyderate ergo frēs
uiros ex uobis boni teſtimonij ſeptē,
plenos ſpiritu ſancto & ſapiētia, quos
conſtituamus in hunc uſum. Nos uero
orationi & miniſterio uerbi inſtantes
erimus. Et placuit ſermo coram omni
multitudine.Et elegerunt Stephanum
uirum plenum fide & ſpiritu ſancto, &
Philippū,& Prochorū,& Nicanorē, &
Timonem, & Parmenam, & Nicolaū
aduenam Antiochenū. Hos ſtatuerūt
in conſpectu apoſtolorum, & cū oraſ/
ſent impoſuerunt eis manus. Et uerbū
domini creſcebat,& multiplicabat̄ nu/
merus diſcipuloꝝ in Hieruſalē ualde.
Multa etiam turba ſacerdotū obedie/
bat fidei.Stephanus aūt plenus gratia
& fortitudine faciebat ꝓdigia & ſigna
magna in populo. Surrexerūt aūt qui
dam de ſynagoga quæ appellatur liber
tinorum,& Cyrenenſiū, & Alexandri/
norum,& eoꝝ q̄ erant a Cilicia & Aſia
diſputantes cū Stephano,&non pote/
rant reſiſtere ſapientiæ & ſpūi qui loq̄/
batur.Tunc ſummiſerunt uiros qui di/
cerent, Audiuimus eum dicentem uer/
ba blaſphemiæ in Moſen & deum. Cō
moueruntq; plebem & ſeniores & ſcri/
bas,& inuadentes corripuerunt eum,
& adduxerunt in concilium, & ſtatue/
runt falſos teſtes qui dicerent. Homo
iſte non ceſſat loqui uerba aduerſus lo
cum ſanctū hūc & legem. Audiuimus
enim eum dicentem, Ieſus Nazarenus
hic deſtruit

οὗτος καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἀλλά-
ξει τὰ ἔθη ἃ παρέδωκεν ἡμῖν μωϋσῆς. καὶ ἀ-
τενίσαντες εἰς αὐτὸν ἅπαντες οἱ καθεζόμενοι
ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ
ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου. Εἶπε δὲ ὁ ἀρχι-
ερεύς. εἰ ἄρα ταῦτα οὕτως ἔχει; ὁ δὲ ἔφη. ἄν-
δρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε. ὁ θεὸς
τῆς δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ὑμῶν ἀβραάμ, ὄν-
τι ἐν τῇ μεσοποταμίᾳ, πρὶν ἢ κατοικῆσαι
αὐτὸν ἐν χαρράν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν. ἔξ-
ελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου,
καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἄν σοι δείξω. τότε ἐξελ-
θὼν ἐκ γῆς χαλδαίων, κατῴκησεν ἐν χαρ-
ράν. κἀκεῖθεν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέ-
ρα αὐτοῦ, μετῴκησεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύ-
την, εἰς ἣν ὑμεῖς νῦν κατοικεῖτε. καὶ οὐκ ἔδω-
κεν αὐτῷ κληρονομίαν ἐν αὐτῇ, οὐδὲ βῆμα
ποδός, καὶ ἐπηγγείλατο αὐτῷ δοῦναι εἰς κα-
τάσχεσιν αὐτήν, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐ-
τόν, οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνου. ἐλάλησε δὲ οὕτως
ὁ θεός, ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ πάροικον ἐν
γῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτό, καὶ κακώ-
σουσιν ἔτη τετρακόσια, καὶ τὸ ἔθνος ᾧ ἐὰν δου-
λεύσωσι, κρινῶ ἐγώ, εἶπεν ὁ θεός. καὶ μετὰ ταῦ-
τα ἐξελεύσονται, καὶ λατρεύσουσί μοι ἐν τῷ
τόπῳ τούτῳ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ διαθήκην
περιτομῆς, καὶ οὕτως ἐγέννησε τὸν ἰσαάκ, καὶ
περιέτεμεν αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, καὶ
ὁ ἰσαὰκ τὸν ἰακώβ, καὶ ὁ ἰακώβ, τοὺς δώδε-
κα πατριάρχας, καὶ οἱ πατριάρχαι ζηλώσαντες
τὸν ἰωσήφ, ἀπέδοντο εἰς αἴγυπτον, καὶ ἦν ὁ θε-
ὸς μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετο αὐτὸν ἐκ πασῶν τῶν
θλίψεων αὐτοῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν καὶ σοφί-
αν ἐναντίον φαραὼ βασιλέως αἰγύπτου, καὶ
κατέστησεν αὐτὸν ἡγούμενον ἐπ' αἴγυπτον,
καὶ ὅλον τὸν οἶκον αὐτοῦ. ἦλθε δὲ λιμὸς ἐφ' ὅ-
λην τὴν γῆν αἰγύπτου, καὶ χαναάν, καὶ θλῖψις με-
γάλη, καὶ οὐχ εὕρισκον χορτάσματα οἱ πατέ-
ρες ἡμῶν. ἀκούσας δὲ ἰακὼβ ὄντα σῖτα ἐν αἰγύπτῳ
ἐξαπέστειλε

hic deſtruit locũ hũc, & mutabit tradi-
tiões quas tradidit nobis Moſes. Et in
tuẽtes eum oẽs q ſedebant in cõcilio, ui
derunt faciem eius tanꝗ faciẽ angeli.
Dixit aũt princeps ſacerdotũ, num VII
hæc ita ſe habent. Qui ait. Viri fratres
& patres audite. Deus gloriæ apparuit
patri noſtro Abrahæ cũ eſſet in Meſo-
potamia, priuſꝗ moraret' in Charrã,
& dixit ad illũ. Exi de terra tua & de co
gnatiõe tua, & ueni ĩ terrã quãcũq; mõ
ſtrauero tibi. Tunc exijt de terra Chal-
dæorum, & habitauit in Charrã. Et in-
de poſtꝗ mortuus eſt pater eius tranſ-
tulit illum in terram hanc, in qua nunc
uos habitatis. Et non dedit illi hæredi
tatẽ in ea, nec ueſtigiũ pedis, & repmi
ſit illi eã ſe datuꝝ in poſſeſſionẽ, & ſe-
mini eius poſt ipſũ, cũ nõ haberet filiũ.
Locut⁹ eſt aũt ei de⁹, qđ futuꝝ eſſet ſe-
mẽ ei⁹ inquilinũ in terra aliena, & ſerui
tuti illud ſubiecturi eſſent, & male tra-
ctaturi annis quadringẽtis, & gentẽ cui
cũq; ſeruierint iudicabo ego dicit dñs.
Et poſt hæc exibunt & ſeruiẽt mihi in
loco iſto. Et dedit illi teſtamentũ circũ
ciſionis, & hic genuit Iſaac, & circũcidit
eum in die octauo. & Iſaac Iacob, & Ia
cob duodecim patriarchas. Et patriar-
chæ æmulantes Ioſeph uendiderunt in
ægyptũ, & erat deus cũ eo, & eripuit eũ
ex oĩbus tribulationibus eius, & dedit
ei gratiã & ſapiẽtiã in cõſpectu Pharao
nis regis ægyptioꝝ, & cõſtituit eũ pfe-
ctũ ſup ægyptũ & ſup totã domũ ſuã.
Venit aũt fames in uniuerſã terrã ægy
pti & Chanaan, & tribulatio magna, &
nõ inueniebãt cibos patres noſtri. Cũ
audiſſet ãt Iacob eẽ frumẽta ĩ ægypto,
miſit

ἐξαπέστειλε τοὺς πατέρας ἡμῶν πρῶτον, καὶ
ἐν τῷ δευτέρῳ, ἀνεγνωρίσθη ἰωσὴφ τοῖς ἀ-
δελφοῖς αὐτοῦ, καὶ φανερὸν ἐγένετο τῷ φα
ραῷ, τὸ γένος τοῦ ἰωσήφ. Αποστείλας δὲ ἰω-
σὴφ, μετεκαλέσατο τὸν πατέρα αὐτοῦ ἰα-
κὼβ, καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν ἐν ψυχαῖς
ἑβδομήκοντα πέντε. κατέβη δὲ ἰακὼβ εἰς αἴ
γυπτον, καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς καὶ οἱ πατέ
ρες ἡμῶν, καὶ μετετέθησαν εἰς συχὲμ, καὶ ἐτέ
θησαν ἐν τῷ μνήματι, ὃ ὠνήσατο ἀβραὰμ
τιμῆς ἀργυρίου, παρὰ τῶν υἱῶν ἐμὸρ τοῦ συ/
χέμ. καθὼς δὲ ἤγγιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγε
λίας, ἧς ὤμοσεν ὁ θεὸς τῷ ἀβραὰμ, ηὔξησεν
ὁ λαὸς καὶ ἐπληθύνθη ἐν αἰγύπτῳ, ἄχρις
οὗ ἀνέστη βασιλεὺς ἕτερος, ὃς οὐκ ᾔδει τὸν
ἰωσήφ. οὗτος κατασοφισάμενος τὸ γένος
ἡμῶν, ἐκάκωσε τοὺς πατέρας ἡμῶν τοῦ ποι
εῖν ἔκθετα τὰ βρέφη αὐτῶν εἰς τὸ μὴ ζωο-
γονεῖσθαι, ἐν ᾧ καιρῷ ἐγεννήθη μωϋσῆς, καὶ
ἦν ἀστεῖος τῷ θεῷ, ὃς ἀνετράφη μῆνας τρεῖς
ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς, ἐκτεθέντα δὲ αὐ/
τὸν, ἀνείλετο αὐτὸν ἡ θυγάτηρ φαραὼ, καὶ
ἀνεθρέψατο αὐτὸν ἑαυτῇ εἰς υἱὸν, καὶ ἐπαι-
δεύθη μωϋσῆς πάσῃ σοφίᾳ αἰγυπτίων.
ἦν δὲ δυνατὸς ἐν ἔργοις καὶ ἐν λόγοις,
ὡς δὲ ἐπληροῦτο αὐτῷ τεσσαρακονταετὴς
χρόνος, ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ,
ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τοὺς
υἱοὺς ἰσραήλ. καὶ ἰδών τινα ἀδικούμενον,
ἠμύνατο, καὶ ἐποίησεν ἐκδίκησιν τῷ
καταπονουμένῳ, πατάξας τὸν αἰγύ-
πτιον. ἐνόμιζε δὲ συνιέναι τοὺς ἀδελ/
φοὺς αὐτοῦ, ὅτι ὁ θεὸς διὰ χειρὸς αὐτοῦ δί-
δωσιν αὐτοῖς σωτηρίαν. οἱ δὲ οὐ συνῆκαν,
τῇ τε ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὤφθη αὐτοῖς μαχο-
μένοις, καὶ συνήλασεν αὐτοὺς εἰς εἰρήνην,
εἰπών. ἄνδρες ἀδελφοί ἐστε ὑμεῖς, ἵνα τί
ἀδικεῖτε ἀλλήλους; ὁ δὲ ἀδικῶν τὸν πλη/
σίον, ἀπώσατο αὐτὸν, εἰπών.
τίς σε κατέστησεν

miſit patres noſtros primũ, & cũ iterũ
ueniſſet agnit⁹ ē Ioſeph a fratrib⁹ ſuis,
& manifeſtatũ eſt Pharaoni genus Io/
ſeph, Miſſo aũt nũcio Ioſeph accerſiuit
iacob patrē ſuũ, & oēm cognationē ſuā
in animabus ſeptuagintaquinq;. Et de
ſcendit Iacob in ægyptũ, & defunctus
eſt ipſe & patres noſtri. Et trãſlati ſunt
in ſychē, & poſiti ſunt in ſepulchro qđ
emit Abrahā p̃cio argenti a filijs Emor
filij Sychem. Cũ autē appropinquaret
tempus promiſſionis quam iurauerat
deus Abrahæ, creuit populus & multi/
plicatus eſt in ægypto, quoaduſq; ſur/
rexit alius rex, qui non nouit Ioſeph.
Hic circumueniens genus noſtrum, af/
flixit patres noſtros, ut exponerent in/
fãtes ſuos ne fœtus eſſent uitales. Eodē
t͞pe natus eſt Moſes, & fuit gratus deo
qui nutritus eſt tribus menſibus in do
mo patris. Expoſitum aũt illum ſuſtu
lit eum filia Pharaonis, & nutriuit eum
ſibi in filium. Et eruditus eſt Moſes
omni ſapientia Aegyptiorum, & erat
potens in factis & in dictis. Cum au/
tem impleretur ei quadraginta anno-
rum tempus, aſcendit in cor eius ut in-
uiſeret fratres ſuos filios Iſrael. Et cum
uidiſſet quendam iniuria affici, uindi-
cauit illum, & fecit ultionem, ei qui af-
fligebatur percuſſo ægyptio. Exiſtima
bat autē intelligere fratres ſuos, quod
deus per manum ipſius daret ſalutem
illis. At illi nõ intellexerunt. Et ſequẽti
die uiſus eſt illis litigantibus, & recon
ciliabat eos in pacem, dicẽs. Viri, frẽs
eſtis. Cur uos inuicē leditis? Qui aũt in
iuriā faciebat p̃ximo, repulit eũ dicẽs.
Quis

τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ᾽
ὑμᾶς; μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀ-
νεῖλες χθὲς τὸν αἰγύπτιον; ἔφυγε δὲ μωσῆς ἐν
τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ ἐγένετο πάροικος ἐν γῇ
μαδιάμ, οὗ ἐγέννησεν υἱοὺς δύο. καὶ πληρω/
θέντων ἐτῶν τεσσαράκοντα, ὤφθη αὐτῷ ἐν τῇ
ἐρήμῳ τοῦ ὄρους σινᾶ, ἄγγελος κυρίου ἐν φλο/
γὶ πυρὸς βάτου. ὁ δὲ μωϋσῆς ἰδὼν ἐθαύμα/
ζε τὸ ὅραμα. προσερχομένου δὲ αὐτοῦ κατανοῆ
σαι, ἐγένετο φωνὴ κυρίου πρὸς αὐτόν. ἐγὼ ὁ θε
ὸς τῶν πατέρων σου, ὁ θεὸς ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς
ἰσαάκ, καὶ ὁ θεὸς ἰακώβ. ἔντρομος δὲ γενόμε-
νος μωϋσῆς, οὐκ ἐτόλμα κατανοῆσαι. εἶπε δὲ
αὐτῷ ὁ κύριος. λῦσον τὸ ὑπόδημα τῶν πο-
δῶν σου. ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ ἕστηκας γῆ ἁγία
ἐστίν. ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου
τοῦ ἐν αἰγύπτῳ, καὶ τοῦ στεναγμοῦ αὐτῶν ἤκου/
σα, καὶ κατέβην ἐξελέσθαι αὐτούς. καὶ νῦν
δεῦρο καὶ ἀποστελῶ σε εἰς αἴγυπτον. τοῦτον τὸν
μωϋσῆν, ὃν ἠρνήσαντο εἰπόντες, τίς σε κατέ
στησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν, τοῦτον ὁ θεὸς
ἄρχοντα καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλεν ἐν χειρὶ
ἀγγέλου τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἐν τῇ βάτῳ. οὗ/
τος ἐξήγαγεν αὐτούς, ποιήσας τέρατα καὶ
σημεῖα ἐν τῇ αἰγύπτῳ, καὶ ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσ/
σῃ, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔτη τεσσαράκοντα. οὗτος
ἐστὶν ὁ μωϋσῆς, ὁ εἰπὼν τοῖς υἱοῖς ἰσραήλ. προ
φήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, ἐκ τῶν
ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ αὐτοῦ ἀκούσεσθε. οὗτός
ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ,
μετὰ τοῦ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει
σινᾶ, καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃς ἐδέξατο λό/
γον ζῶντα δοῦναι ἡμῖν. ᾧ οὐκ ἠθέλησαν ὑ/
πήκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλ᾽ ἀ-
πώσαντο καὶ ἐστράφησαν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν εἰς
αἴγυπτον, εἰπόντες τῷ ἀαρών. ποίησον ἡμῖν
θεούς, οἳ προπορεύσονται ἡμῶν. ὁ γὰρ μωϋσῆς
οὗτος ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς αἰγύπτου, οὐκ
οἴδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ. καὶ ἐμοσχοποίησαν ἐν
ταῖς ἡμέραις

Quis te conſtituit principem & iudicẽ
ſuper nos? Nunquid interficere me tu
uis, queadmodũ interfeciſti heri ægyp
tium? Fugit aũt Moſes ĩ uerbo iſto, &
factus eſt aduena in terra Madian, ubi
generauit filios duos. Et expletis annis
quadraginta, appuit illi in deſerto mõ/
tis Sina angelus dñi in flãma ignis ru-
bi. Moſes aũt uidẽs admirat⁹ eſt uiſũ.
Et accedente illo ut conſyderaret, facta
eſt ad eum uox dñi. Ego ſum deus pa-
trum tuoꝝ, deus Abrahã, deus Iſaac, &
deus Iacob. Tremefactus aũt Moſes,
nõ audebat conſyderare. Dixit aũt illi
deus. Solue calciamentũ pedũ tuoꝝ.
Locus em̃ in quo ſtas terra ſancta eſt.
Videñs uidi afflictionẽ populi mei qui
eſt in ægypto, & gemitũ eoꝝ audiui, &
deſcendi ut eruã eos. Nunc ueni, & mit
tam te in ægyptũ. Hunc Moſen quẽ ne
gauerunt dicentes, qs te conſtituit prin
cipem & iudicẽ, hũc deus principẽ & re
demptorẽ miſit in manu angeli qui ap
paruit illi in rubo. Hic eduxit illos faci-
ens prodigia & ſigna in Aegypto & in
rubro mari, & in deſerto annis qua-
draginta. Hic eſt Moſes qui dixit filijs
Iſrael. Prophetã ſuſcitabit uobis deus
de fratribus ueſtris, tanq̃ me ipſum au
dietis. Hic eſt qui fuit in eccleſia in ſoli-
tudine cũ angelo qui loquebatur ei in
monte Sina, & cũ patribus noſtris, qui
accepit ſermonẽ uiuum ut daret nobis.
Cui noluerunt obedire patres noſtri,
ſed repulerunt & auerſi ſunt corde ſuo
in ægyptum, dicẽtes ad Aaron. Fac no-
bis deos qui p̃cedãt nos. Moſi em̃ huic
q eduxit nos de terra ægypti, neſcimus
quid acciderit ſit ei. Et uitulũ fecerũt in
diebus

ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀνήγαγον θυσίαν
τῷ εἰδώλῳ, καὶ εὐφραίνοντο ἐν τοῖς ἔργοις
τῶν χειρῶν αὐτῶν. ἔστρεψε δὲ ὁ θεός, καὶ πα-
ρέδωκεν αὐτοὺς λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ
οὐρανοῦ, καθὼς γέγραπται ἐν βίβλῳ τῶν
προφητῶν. μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγ-
κατέ μοι ἔτη τεσσαράκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ οἶ-
κος ἰσραήλ; καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ
μολόχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν ῥεμφάν,
τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐ-
τοῖς, καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα βαβυλῶ-
νος. ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν τοῖς πατράσιν
ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς διετάξατο ὁ λα-
λῶν τῷ μωσῇ ποιῆσαι αὐτὴν κατὰ τὸν τύ-
πον ὃν ἑωράκει. ἣν καὶ εἰσήγαγον διαδεξά-
μενοι οἱ πατέρες ἡμῶν μετὰ ἰησοῦ ἐν τῇ
κατασχέσει τῶν ἐθνῶν, ὧν ἔξωσεν ὁ θεὸς ἀπὸ
προσώπου τῶν πατέρων ἡμῶν, ἕως τῶν ἡμε-
ρῶν δαβίδ, ὃς εὗρε χάριν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ,
καὶ ἠτήσατο εὑρεῖν σκήνωμα τῷ θεῷ ἰακώβ,
σολομῶν δὲ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ οἶκον, ἀλλ᾽
οὐχ ὁ ὕψιστος ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοι-
κεῖ, καθὼς ὁ προφήτης λέγει. ὁ οὐρανός μοι
θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου.
ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, λέγει κύρι-
ος; ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; οὐχὶ
ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα; σκληροτρά-
χηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν.
ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπί-
πτετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς. τίνα τῶν
προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν; καὶ
ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς
ἐλεύσεως τοῦ δικαίου, οὗ νῦν ὑμεῖς προδό-
ται καὶ φονεῖς γεγένησθε, οἵτινες ἐλάβετε
τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ οὐκ
ἐφυλάξατε. ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπρίον-
το ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἔβρυχον τοὺς
ὀδόντας ἐπ᾽ αὐτόν. ὑπάρχων δὲ πλήρης
πνεύματος ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν
εἶδε δό-

diebus illis, & obtulerunt hoſtiã ſimu-
lacro, & letabãtur in operibus manuũ
ſuaꝝ. Conuertit ſe aũt deus, & tradidit
eos, ut ſeruirent militiæ cœli, ſicut ſcrip-
tum eſt in libro ꝓphetaꝝ. Nũquid ui-
ctimas & hoſtias obtuliſtis mihi an-
nis quadraginta in deſerto, domus Iſra
el? Et ſuſcepiſtis tabernaculũ Moloch,
& ſidus dei ueſtri Rempham, figuras
quas feciſtis ad adorãdũ eas, & trãſferã
uos in Babylonem. Tabernaculum te-
ſtimonij fuit patribus ueſtris in deſer-
to, ſicut diſpoſuit illis, loquens ad Mo-
ſen, ut faceret illud ſecundũ formã quã
uiderat. Qđ & induxerunt qui ſucceſſe-
runt patres noſtri cũ Ieſu in poſſeſſio-
nem gentiũ, quas expulit deus a facie
patrũ noſtroꝝ uſqꝫ ad dies Dauid, qui
inuenit gratiã ante deũ, & petijt ut in-
ueniret tabernaculũ deo Iacob. Salo-
mon aũt ædificauit illi domũ, ſed non
is eſt excelſiſſimus qui in manufactis
templis habitet, ſicut ꝓpheta dicit. Cœ
lũ mihi ſedes eſt, terra aũt ſcabellũ pe-
dum meoꝝ. Quã domum ædificabitis
mihi dicit dñs, aut quis locus requietio
nis meæ eſt? Nonne manus mea fecit
hæc omnia? Dura ceruice & incircũciſi
corde & auribus, uos ſemꝑ ſpiritui ſan-
cto reſtitiſtis, ſicut patres ueſtri, ita &
uos. Quẽ prophetaꝝ nõ ſunt perſecuti
patres ueſtri? Et occiderunt eos, qui p̃-
nunciabant de aduentu iuſti, cuius uos
nunc ꝓditores & homicidæ fuiſtis. qui
accepiſtis legem ꝑ diſpoſitiones ange-
lorum, & nõ cuſtodiſtis. Audientes aũt
hæc diſſecabantur cordibus ſuis, & ſtri-
debãt dẽtibus in eũ. Cũ aũt eſſet plenꝰ
ſpiritu ſancto, intentis in cœlum oculis

Z uidit

εἶδε δόξαν θεοῦ, καὶ ΙΗΣΟΥΝ ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ. καὶ εἶπεν. ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ θεοῦ. κράξαντες δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνέσχον τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ ὥρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ᾽ αὐτόν, καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως ἐλιθοβόλουν, καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια παρὰ τοὺς πόδας νεανίου καλουμένου σαύλου, καὶ ἐλιθοβόλουν τὸν στέφανον ἐπικαλούμενον καὶ λέγοντα. κύριε ΙΗΣΟΥ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. θεὶς δὲ τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ. κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. καὶ τοῦτο εἰπών, ἐκοιμήθη.

Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ. ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν ἱεροσολύμοις, πάντες δὲ διεσπάρησαν κατὰ τὰς χώρας τῆς ἰουδαίας καὶ σαμαρείας, πλὴν τῶν ἀποστόλων. συνεκόμισαν δὲ τὸν στέφανον ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐποιήσαντο κοπετὸν μέγαν ἐπ᾽ αὐτῷ. Σαῦλος δὲ ἐλυμαίνετο τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευόμενος, σύρων τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας παρεδίδου εἰς φυλακήν. οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες, διῆλθον εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον. φίλιππος δὲ κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς σαμαρείας, ἐκήρυσσεν αὐτοῖς τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ. προσεῖχόν τε οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ φιλίππου ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἀκούειν αὐτούς, καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. πολλῶν γὰρ τῶν ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα βοῶντα μεγάλῃ φωνῇ ἐξήρχετο. πολλοὶ δὲ παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἐθεραπεύθησαν. καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. ἀνὴρ δέ τις ὀνόματι σίμων, προϋπῆρχεν ἐν τῇ πόλει, μαγεύων καὶ ἐξιστῶν τὸ ἔθνος τῆς σαμαρείας, λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν

μέγαν

uidit gloriã dei, & Ieſum ſtantem a dextris dei. Et ait. Ecce uideo cœlos apertos & filium hominis ſtantem a dextris dei. Exclamantes autem uoce magna continuerunt aures ſuas,& impetũ fecerunt unanimiter in eũ. Et eiectũ eũ e ciuitate lapidabant, & teſtes depoſuerunt ueſtimenta ſua ſecus pedes adoleſcentis, qui uocabať Saulus. Et lapidabant Stephanum inuocãtem & dicentem, Dñe Ieſu ſuſcipe ſppiritũ meum. Poſitis autem genibus, clamauit uoce magna. Dñe, ne ſtatuas illis peccatum hoc. Et cum hoc dixiſſet, obdormiuit.

VIII Saulus autem erat conſentiens neci eius. Facta eſt autem in illa die perſecutio magna aduerſus eccleſiam quæ erat Hieroſolymis, & omnes diſperſi ſunt per regiones Iudææ & Samariæ præter apoſtolos. Curauerunt autem Stephanum uiri timorati, & fecerunt planctum magnum ſuper eum. Saulus uero deuaſtabat eccleſiam per domos intrans & trahens uiros ac mulieres tradebat in cuſtodiam. Igitur qui diſperſi erant pertranſibãt, euangelizantes uerbum dei. Philippus autem deſcendens in ciuitatem Samariæ, prædicabat illis Chriſtum. Intendebant autem turbæ his quæ a Philippo dicebantur unanimiter audientes, & uidentes ſigna quæ faciebat. Spiritus enim e multis qui ab illis tenebantur, clamantes uoce magna exibãt. Multi aũt paralytici & claudi curati ſunt. Et factum eſt gaudium magnum in illa ciuitate. Vir aũt quidã nomine Simon qui ante fuerat in ciuitate, artẽ exercens magicam, & ſeducẽs gentem Samariæ, dicens ſe eſſe quẽpiã

magnum

μέγαν, ᾧ προσεῖχον ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, λέγοντες. οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἡ μεγάλη. προσεῖχον δὲ αὐτῷ, διὰ τὸ ἱκανῷ χρόνῳ ταῖς μαγείαις ἐξεστακέναι αὐτούς. ὅτε δὲ ἐπίστευσαν τῷ φιλίππῳ, εὐαγγελιζομένῳ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐβαπτίζοντο ἄνδρες τὲ καὶ γυναῖκες, ὁ δὲ σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίστευσε, καὶ βαπτισθεὶς ἦν προσκαρτερῶν τῷ φιλίππῳ. θεωρῶν τὲ δυνάμεις καὶ σημεῖα γινόμενα ἐξίστατο. ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι, ὅτι δέδεκται ἡ σαμάρεια τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν πέτρον καὶ ἰωάννην, οἵτινες καταβάντες, προσηύξαντο περὶ αὐτῶν, ὅπως λάβωσι πνεῦμα ἅγιον. οὔπω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωκός, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ὑπῆρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ. τότε ἐπετίθουν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον. θεασάμενος δὲ ὁ σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων, δίδοται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα, λέγων. Δότε κἀμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ᾧ ἐὰν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ πνεῦμα ἅγιον. πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν. τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι. οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ. ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ θεοῦ, εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου. εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ σίμων, εἶπε. Δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν κύριον, ὅπως μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ ὧν εἰρήκατε. οἱ μὲν οὖν διαμαρτυράμενοι καὶ λαλήσαντες τὸν λόγον τοῦ κυρίου, ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλήμ,

πολλάς τε

magnum, cui auſcultabant a minimo uſq; ad maximũ, dicentes. Hic eſt uirtus dei quæ uocatur magna. Auſcultabant aũt ei, propterea quod multo tẽpore magicis artibus demẽtaſſet eos. Cũ uero credidiſſent Philippo euangelizãti de regno dei, & noĩe Ieſu Chriſti baptizabãt uiri ſimul ac mulieres. Tũc Simon & ipſe credidit, & cum baptizatus eſſet adhærebat Philippo. Videnſq; ſigna & uirtutes fieri, ſtupens ammirabatur. Cũ aũt audiſſent apoſtoli qui erant Hieroſolymis, quod recepiſſet Samaria uerbũ dei, miſerũt ad eos Petrum & Ioannẽ. Qui cũ ueniſſent orauerunt pro ipſis, ut acciperent ſpiritum ſanctũ. Nondũ enim in quenq; illorũ illapſus fuerat, ſed baptizati tantũ erãt in noĩe Chriſti Ieſu. Tũc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant ſpiritum ſanctũ. Cũ uidiſſet aũt Simon qđ per impoſitionẽ manus apoſtolorꝫ daretur ſpũs ſanctus, obtulit eis pecunias dicens. Date & mihi hanc poteſtatem, ut cuicunq; impoſuero manus accipiat ſpm̃ ſanctũ. Petrus aũt dixit ad eum. Pecunia tua tecũ ſit in perditionẽ, qm̃ donũ dei exiſtimaſti per pecuniã parari. Non eſt eĩ tibi pars neq; ſors in ratione hac. Cor enim tuũ nõ eſt rectum coram deo. Reſipiſce igitur ab hac malicia tua, & roga deum ſi forte remittatur tibi cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis & obligatiõe iniquitatis uideo te eſſe. Reſpondens aũt Simon, dixit. Precamini uos pro me ad dñm, ne quid ueniat ſuper me horũ quæ dixiſtis. Et illi quidem teſtificantes & locuti uerbum dei, redibãt Hieroſolymã.

 & multis

πολλάς τε κώμας τῶν σαμαρειτῶν εὐηγγελίσαντο. Ἄγγελος δὲ κυρίου ἐλάλησε πρὸς φίλιππον, λέγων. Ἀνάστηθι καὶ πορεύου κατὰ μεσημβρίαν ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ ἱερουσαλὴμ εἰς γάζαν, αὕτη ἐστὶν ἔρημος. καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη. καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ αἰθίοψ, εὐνοῦχος, δυνάστης κανδάκης τῆς βασιλίσσης αἰθιόπων, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης αὐτῆς, ὃς ἐληλύθει προσκυνήσων εἰς ἱερουσαλήμ, ἦν τε ὑποστρέφων καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ, καὶ ἀνεγίνωσκε τὸν προφήτην ἡσαΐαν. Εἶπε δὲ τὸ πνεῦμα τῷ φιλίππῳ. πρόσελθε, καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τούτῳ. προσδραμὼν δὲ ὁ φίλιππος, ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώσκοντος τὸν προφήτην ἡσαΐαν, καὶ εἶπεν. ἆρά γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις; ὁ δὲ εἶπε. πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μή τις ὁδηγήσῃ με. παρεκάλεσέ τε τὸν φίλιππον ἀναβάντα καθίσαι σὺν αὐτῷ, ἡ δὲ περιοχὴ τῆς γραφῆς ἣν ἀνεγίνωσκεν, ἦν αὕτη. ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνοῦχος τῷ φιλίππῳ, εἶπε. δέομαί σου περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο, περὶ ἑαυτοῦ, ἢ περὶ ἑτέρου τινός; Ἀνοίξας δὲ ὁ φίλιππος τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γραφῆς ταύτης, εὐηγγελίσατο αὐτῷ τὸν ΙΗΣΟΥΝ. ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδόν. ἦλθον ἐπί τι ὕδωρ, καὶ φησὶν ὁ εὐνοῦχος. ἰδοὺ ὕδωρ. τί κωλύει με βαπτισθῆναι. εἶπε δὲ ὁ φίλιππος. εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἔξεστιν. ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε. πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. καὶ ἐκέλευσε στῆναι τὸ ἅρμα, καὶ κατέβησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὅτε φίλιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος, καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν. ὅτε δὲ ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, πνεῦμα κυρίου ἥρπασε τὸν φίλιππον, καὶ οὐκ

& multis regionibus Samaritanorum euangelizabant. Angelus aũt dñi locutus eſt ad Philippũ, dicens. Surge & uade contra meridianũ ad uiam q̃ deſcendit ab Hieruſalem in Gazã, hæc eſt deſerta. Et ſurgẽs abijt, & ecce uir æthiops eunuch⁹ p̃fectus. Cãdaces reginæ æthiopum quę p̃fecerat uniuerſæ gazæ ſuæ: uenerat adoraturus in Hieruſalẽ, & reuertebat̃ ſedẽs ſuper currũ ſuũ, legẽſq; Eſaiam ꝓphetam. Dixit aũt ſpũs Philippo. Accede, & adiunge te ad currum iſtum. Accurrens aũt Philippus, audiuit eum legentẽ Eſaiã prophetã, & dixit. Intelligis ne quæ legis? Qui ait: Et quõ poſſum, niſi aliquis dux uiæ mihi fuerit? Rogauitq; Philippũ ut aſcẽderet, & ſederet ſecũ. Argumentũ aũt ſcripturæ q̃d legebat erat hoc. Tanq̃ ouis ad occaſionẽ ductus eſt, & ſicut agnus coram tõdente ſe mutus, ſic nõ aperuit os ſuum. In humilitate ipſius iudicium eius ſublatũ eſt. Generationem aũt ei⁹ quis enarrabit? Qm̃ tollitur de terra uita eius. Reſpondens aũt eunuchus Philippo, dixit. Obſecro te, de quo ꝓpheta dicit hoc, de ſe an de alio aliquo? Aperiens aũt Philippus os ſuũ, & incipiens a ſcriptura iſta euangelizauit illi Ieſum. Et dum irent per uiam, uenerũt ad quandam aquam. Et ait eunuchus. Ecce aqua. Quid uetat quo min⁹ baptizer? Dixit aũt Philippus. Si credis ex toto corde, licet. Et reſpondens ait. Credo filium dei eſſe Ieſum Chriſtum: Et iuſſit ſiſti currũ. Et deſcẽderunt ambo in aquã Philipp⁹ ſimul & eunuchus, & baptizauit eũ. Cum aũt aſcendiſſet de aqua, ſpiritus domĩni rapuit Philippũ

& amplius

πον, καὶ οὐκ εἶδεν αὐτὸν οὐκέτι ὁ εὐνοῦχος.
ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων. φί
λιππος δὲ εὑρέθη εἰς ἄζωτον, καὶ διερχόμε
νος, εὐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, ἕως τοῦ
ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς καισάρειαν.

Ὁ δὲ σαῦλος ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ
φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ κυρίου, προσελ-
θὼν τῷ ἀρχιερεῖ, ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπι-
στολὰς εἰς δαμασκὸν πρὸς τὰς συναγω-
γάς, ὅπως ἐάν τινας εὕρῃ τῆς ὁδοῦ ὄντας ἄν
δρας τε καὶ γυναῖκας δεδεμένους ἀγάγῃ
εἰς ἱερουσαλήμ. ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι, ἐγένε-
το αὐτὸν ἐγγίζειν τῇ δαμασκῷ, καὶ ἐξαί-
φνης περιήστραψεν αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ οὐρα-
νοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, ἤκουσε φωνὴν λέ
γουσαν αὐτῷ, σαοὺλ σαοὺλ τί με διώκεις; εἶ
πε δέ. τίς εἶ κύριε; ὁ δὲ κύριος εἶπεν. ἐγώ εἰ-
μι ΙΗΣΟΥΣ, ὃν σὺ διώκεις. σκληρόν σοι πρὸς
κέντρα λακτίζειν. τρέμων τε καὶ θαμβῶν
εἶπεν. κύριε, τί με θέλεις ποιῆσαι; καὶ ὁ κύ-
ριος πρὸς αὐτόν. ἀνάστηθι, καὶ εἴσελθε εἰς τὴν
πόλιν. καὶ λαληθήσεταί σοι, τί σε δεῖ ποι-
εῖν. οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ. εἱστή
κεισαν ἐνεοί, ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μη-
δένα δὲ θεωροῦντες. ἠγέρθη δὲ ὁ σαῦλος ἀπὸ
τῆς γῆς, ἀνεῳγμένων τε τῶν ὀφθαλμῶν
αὐτοῦ, οὐδένα ἔβλεπε. χειραγωγοῦντες δὲ
αὐτόν, εἰσήγαγον εἰς δαμασκόν. καὶ ἦν ἡ-
μέρας τρεῖς μὴ βλέπων, καὶ οὐκ ἔφαγεν,
οὐδὲ ἔπιεν. ἦν δέ τις μαθητὴς ἐν δαμα-
σκῷ, ὀνόματι ἀνανίας, καὶ εἶπε πρὸς αὐ-
τὸν ὁ κύριος ἐν ὁράματι. ἀνανία. ὁ δὲ εἶ-
πεν. ἰδοὺ ἐγὼ κύριε. ὁ δὲ κύριος πρὸς αὐ-
τόν. ἀναστάς, πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην τὴν
καλουμένην εὐθεῖαν, καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ ἰού
δα, σαῦλον ὀνόματι ταρσέα. ἰδοὺ γὰρ προ-
σεύχεται. καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι ἄνδρα ὀνόμα
τι ἀνανίαν, εἰσελθόντα καὶ ἐπιτιθέντα αὐ-
τῷ χεῖρα

& amplius nō uidit eū eunuchus. Ibat
em̄ ꝑ uiā ſuā gaudēs. Philippus aūt in-
uētus eſt ī Azoto, & ꝑtrāſiēs euāgeliza
bat ciuitatibꝰ cūctis donec ueniret Cæ-
ſareā. Saulꝰ aūt adhuc ſpirās minas IX
& cedē ī diſcipulos dn̄i, acceſſit ad prin-
cipē ſacerdotū, & petijt ab eo epl̄as in
Damaſcū ad ſynagogas, ut ſi q̄s inue-
niſſet eiꝰ uiæ ſeu uiros ſeu mulieres, uin
ctos duceret in Hieruſalē. Et cū iter fa-
ceret, cōtigit ut ap̄ꝓpinq̄ret Damaſco.
Et ſubito circūfulgurauit eū lux de cœ-
lo, & cadēs in terrā. audiuit uocē dicētē
ſibi. Saul Saul quid me ꝑſequeris? Di-
xit aūt. Quis es dn̄e? Dominus aūt di-
xit. Ego ſum Ieſus quem tu perſeque-
ris. Durum eſt tibi cōtra ſtimulos cal-
citrare. Et tremens ac ſtupēs dixit. Do-
mine, quid me uis facere? Et dominus
ad eum. Surge, & ingredere ciuitatem,
& ibi dicetur tibi quid te oporteat face
re. Viri autem illi qui erant illi comites
itineris ſtabant ſtupefacti, audientes
quidem uocem, neminem autem uidē-
tes. Surrexit autē Saulus de terra, aper
tiſq; oculis nihil uidebat. Manu autem
ducentes illum, introduxerunt Da-
maſcum. Et erat tribus diebus non ui-
dens, & non manducauit neq; bibit.
Erat autem quidam diſcipulus Dama-
ſci, nomine Ananias. Et dixit ad illum
in uiſu dominus. Anania. Et ille ait.
Ecce ego domine. Et dominus ad eum
Surge & uade in uicum qui uocatur re-
ctus, & quære in domo Iudæ, Saulum
nomine, Tharſenſem. Ecce enim orat.
Et uidit per uiſum uirum Ananiam no
mine introeuntem, & imponentem ſi-

 bi ma-

τὴν χεῖρα, ὅπως ἀναβλέψῃ. ἀπεκρίθη δὲ ἀ/
νανίας. κύριε, ἀκήκοα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ
ἀνδρὸς τούτου, ὅσα κακὰ ἐποίησε τοῖς ἁγίοις
σου ἐν ἱερουσαλήμ. καὶ ὧδε ἔχει ἐξουσίαν πα
ρὰ τῶν ἀρχιερέων, δῆσαι πάντας τοὺς ἐπι/
καλουμένους τὸ ὄνομά σου. εἶπε δὲ πρὸς αὐ
τὸν ὁ κύριος. πορεύου ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς
μοι ἐστὶν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώ
πιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, υἱῶν τε ἰσραήλ.
ἐγὼ γὰρ ὑποδείξω αὐτῷ, ὅσα δεῖ αὐτὸν ὑ/
πὲρ τοῦ ὀνόματός μου παθεῖν. ἀπῆλθε δὲ ἀνα
νίας καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἐπιθεὶς
ἐπ᾽ αὐτὸν τὰς χεῖρας, εἶπε. Σαοὺλ ἀδελφέ. ὁ
κύριος ἀπέσταλκέ με, ὁ ὀφθείς σοι ἐν τῇ ὁ/
δῷ ᾗ ἤρχου, ὅπως ἀναβλέψῃς, καὶ πλησθῇς
πνεύματος ἁγίου, καὶ εὐθέως ἀπέπεσον ἀπὸ
τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὡσεὶ λεπίδες. ἀνέβλε/
ψέ τε, καὶ ἀναστὰς ἐβαπτίσθη, καὶ λαβὼν τρο/
φὴν ἐνίσχυσεν. ἐγένετο δὲ ὁ σαῦλος μετὰ τῶν
ἐν δαμασκῷ μαθητῶν ἡμέρας τινάς, καὶ εὐ-
θέως ἐν ταῖς συναγωγαῖς. ἐκήρυσσε τὸν ΧΡΙ/
ΣΤΟΝ, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἐξίσταν/
το δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες, καὶ ἔλεγον. οὐχ
οὗτός ἐστιν ὁ πορθήσας ἐν ἱερουσαλὴμ, τοὺς
ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦτο; καὶ ὧδε εἰς
τοῦτο ἐλήλυθεν, ἵνα δεδεμένους αὐτοὺς ἀ/
γάγῃ ἐπὶ τοὺς ἀρχιερεῖς. Σαῦλος δὲ μᾶλλον
ἐνεδυναμοῦτο, καὶ συνέχυνε τοὺς ἰουδαί/
ους, τοὺς κατοικοῦντας ἐν δαμασκῷ, συμβι/
βάζων ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. ὡς δὲ ἐπλη
ροῦντο ἡμέραι ἱκαναὶ. συνεβουλεύσαντο οἱ
ἰουδαῖοι ἀνελεῖν αὐτόν. ἐγνώσθη δὲ τῷ σαύ
λῳ ἡ ἐπιβουλὴ αὐτῶν. παρετήρουν τε τὰς πύ
λας ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς, ὅπως αὐτὸν ἀνέ-
λωσι, λαβόντες δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ νυκτὸς,
καθῆκαν διὰ τοῦ τείχους, χαλάσαντες ἐν
σπυρίδι. παραγενόμενος δὲ ὁ σαῦλος ἐν ἱε/
ρουσαλὴμ, ἐπειρᾶτο κολλᾶσθαι τοῖς μαθη-
ταῖς

bi manum, ut uiſum recipiat. Reſpōdit
aūt Ananias. Dñe, audiui ex multis de
uiro hoc, quāta mala fecerit ſāctis tuis
in Hieruſalē. Et hic habet poteſtatē a
principibus ſacerdotū, uinciēdi omnes
qui inuocant nomen tuū. Dixit aūt ad
eum dñs. Vade, qm̄ uas electionis eſt
mihi iſte, ut portet nomen meū coram
gentibus & regibus & filijs Iſrael. Ego
enim oſtendā illi, quanta oporteat eū
ꝑ nomine meo pati. Et abijt Ananias,
& introiuit in domū, & imponēs ei ma
nus dixit. Saul frater, dñs miſit, me qui
apparuit tibi in uia qua ueniebas, ut ui
ſum recipias & implearis ſpū ſancto.
Et confeſtim deciderunt ab oculis eius
tanq̄ ſquamæ, & uiſum recepit. Et ſur/
gens baptizatꝰ eſt, & cū accepiſſet cibū,
confortatus eſt. Fuit aūt Saulus cū di/
ſcipulis qui erant Damaſci per dies ali
quot. Et continuo ingreſſus in Synago
gam p̄dicabat Ieſum quod hic eſſet fi-
lius dei. Stupebāt aūt oēs qui eum au-
diebant, & dicebant. Nōne hic eſt q̄ ex
pugnabat in Hieruſalē eos qui inuoca
bant nomē iſtud? Et huc ad hoc uenit,
ut uinctos illos duceret ad principes ſa
cerdotum. Saulus aūt multo magis cō
ualeſcebat & confundebat Iudæos qui
habitabāt Damaſci, affirmās qm̄ hic ē
Chriſtus. Cū aūt implerent dies multi
cōſiliū fecerunt in unū Iudæi ut eū in/
terficerent. Notæ aūt factæ ſunt Saulo
inſidiæ eorum. Cuſtodiebātq; portas
die & nocte, ut eū interficerēt. Accipien
tes aūt eū diſcipuli nocte ꝑ muꝝ dimi/
ſerūt eū, ſūmittētes i ſporta. Cū aūt ue/
niſſet i hieruſalē tētabat ſe iūgere diſci
pulis

ταῖς, καὶ πάντες ἐφοβοῦντο αὐτὸν, μὴ πι/
στεύοντες, ὅτι ἐστὶ μαθητής. βαρνάβας δὲ
ἐπιλαβόμενος αὐτὸν, ἤγαγε πρὸς τοὺς
ἀποστόλους, καὶ διηγήσατο αὐτοῖς, πῶς ἐν
τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν κύριον, καὶ ὅτι ἐλάλησεν
αὐτῷ, καὶ πῶς ἐν δαμασκῷ ἐπαῤῥησιάσα/
το ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ΙΗΣΟΥ. καὶ ἦν μετ᾽
αὐτῶν εἰσπορευόμενος εἰς ἱερουσαλὴμ, καὶ
παῤῥησιαζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυ-
ρίου ΙΗΣΟΥ. ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς
τοὺς ἑλληνιστάς. οἱ δὲ ἐπεχείρουν αὐτὸν ἀνε-
λεῖν. ἐπιγνόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ, κατήγαγον
αὐτὸν εἰς καισάρειαν, καὶ ἐξαπέστειλαν αὐ/
τὸν εἰς ταρσόν. αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι καθό/
λης τῆς ἰουδαίας καὶ γαλιλαίας, καὶ σαμα/
ρείας, εἶχον εἰρήνην, οἰκοδομούμεναι καὶ πο-
ρευόμεναι τῷ φόβῳ τοῦ κυρίου, καὶ τῇ πα/
ρακλήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπληθύνον/
το. ἐγένετο δὲ πέτρον διερχόμενον διὰ πάν
των, κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους τοὺς
κατοικοῦντας λύδδαν. εὗρε δὲ ἐκεῖ ἄνθρω-
πόν τινα αἰναίαν ὀνόματι, ἐξ ἐτῶν ὀκτὼ κα
τακείμενον ἐπὶ κραββάτῳ, ὃς ἦν παραλελυ/
μένος, καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ πέτρος. αἰναία, ἰᾶταί
σε ὁ ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. ἀνάστηθι καὶ στρῶσον σε/
αυτῷ. καὶ εὐθέως ἀνέστη, καὶ εἶδον αὐτὸν πάντες
οἱ κατοικοῦντες λύδδαν, καὶ τὸν ἀσσάρωνα, οἵ
τινες ἐπέστρεψαν ἐπὶ τὸν κύριον. ἐν ἰόππῃ δέ
τις ἦν μαθήτρια ὀνόματι ταβιθά. ἣ διερ/
μηνευομένη, λέγεται δορκάς. αὕτη ἦν πλή
ρης ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημοσυνῶν ὧν
ἐποίει. ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις
ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν. λούσαν/
τες δὲ αὐτὴν, ἔθηκαν ἐν ὑπερῴῳ. ἐγγὺς
δὲ οὔσης λύδδης τῇ ἰόππῃ, οἱ μαθηταὶ ἀ/
κούσαντες, ὅτι πέτρος ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἀ/
πέστειλαν πρὸς αὐτὸν παρακαλοῦντες,
μὴ ὀκνῆσαι διελθεῖν ἕως αὐτῶν. ἀναστὰς
δὲ πέτρος

pulis & omnes timebant eum, non cre-
dentes q; eſſet diſcipulus. Barnabas au
tem apprehenſum illum duxit ad apo
ſtolos, & narrauit illis quomodo i uia
uidiſſet dñm, & q̃d locutus eſſet ei, & q̊
modo i Damaſco fiducialiter egerit in
nomine Ieſu. Et erat cum illis intrãs &
exiens in Hieruſalem, fiducialiter agẽs
in nomine domini. Loquebaturq; & di
ſputabat cũ Græcis, illi aũt quærebant
occidere eum. Quod cum cognouiſſent
fratres, deduxerunt eum Cæſaream, &
emiſerunt Tarſum. Eccleſiæ quidem
per totam Iudæam & Galilæam & Sa
mariam habebant pacem & ædificabã
tur ambulantes in timore domini, & cõ
ſolatione ſancti ſpiritus multiplicaban
tur. Factũ eſt aũt, ut Petrus dum tran-
ſiret uniuerſos deueniret ad ſanctos, q
habitabant Lyddæ. Inuenit autem ibi
hominẽ quendam nomine Aenæam,
ab annis octo iacẽtem in grabato, qui
erat paralytic9. Et ait illi Petr9. Aenæa
ſanet te dñs Ieſus Chriſtus. Surge, &
ſterne tibi. Et continuo ſurrexit, Et ui-
derunt cũ omnes qui habitabant Lyd
dæ & Aſſarone, q conuerſi ſunt ad do
minum. In Ioppe aũt fuit quædam di-
ſcipula nomine Tabitha, quæ interp̃ta
ta dicitur Dorcas, Hæc erat plena ope-
ribus bonis & eleemoſynis quas facie-
bat. Factũ eſt autẽ in diebus illis, ut in-
firmata moreretur. Quam cũ lauiſſent
poſuerũt eũ in cœnaculo. Cum autem
uicina eſſet Lydda Ioppæ, & diſcipuli
audiſſent quod Petrus eſſet in ea, miſe
runt duos uiros ad eum, rogantes, ne
grauaretur uenire uſq; ad ſe. Exurgens

Z 4 autem

δὲ πέτρος, συνῆλθεν αὐτοῖς. ὃν παραγενόμενον
ἀνήγαγον εἰς τὸ ὑπερῷον, καὶ παρέστησαν
αὐτῷ πᾶσαι αἱ χῆραι κλαίουσαι, καὶ ἐπι-
δεικνύμεναι χιτῶνας καὶ ἱμάτια, ὅσα ἐποίει
μετ᾽ αὐτῶν οὖσα ἡ δορκάς. ἐκβαλὼν δὲ ἔξω πάν-
τας ὁ πέτρος, θεὶς τὰ γόνατα προσηύξα-
το. καὶ ἐπιστρέψας πρὸς τὸ σῶμα, εἶπε. τα-
βιθά, ἀνάστηθι. ἡ δὲ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς αὐτῆς, καὶ ἰδοῦσα τὸν πέτρον, ἀνεκά-
θισε. Δοὺς δὲ αὐτῇ χεῖρα, ἀνέστησεν αὐτὴν, φω-
νήσας δὲ τοὺς ἁγίους καὶ τὰς χήρας, παρέ-
στησεν αὐτὴν ζῶσαν, γνωστὸν δὲ ἐγένετο καθ᾽
ὅλης τῆς ἰόππης, καὶ πολλοὶ ἐπίστευσαν ἐ-
πὶ τὸν κύριον. ἐγένετο δὲ ἡμέρας ἱκανὰς μεῖ-
ναι αὐτὸν ἐν ἰόππῃ, παρά τινι σίμωνι βυρσεῖ.

Ἀνὴρ δέ τις ἦν ἐν καισαρείᾳ, ὀνόματι
κορνήλιος ἑκατοντάρχης, ἐκ σπείρης τῆς κα-
λουμένης ἰταλικῆς, εὐσεβὴς, καὶ φοβούμε-
νος τὸν θεὸν, σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.
ποιῶν τε ἐλεημοσύνας πολλὰς τῷ λαῷ, καὶ
δεόμενος τοῦ θεοῦ διαπαντός. εἶδεν ἐν ὁ-
ράματι φανερῶς, ὡσεὶ ὥραν ἐννάτην τῆς ἡ-
μέρας, ἄγγελον τοῦ θεοῦ εἰσελθόντα πρὸς
αὐτὸν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ. κορνήλιε. ὁ δὲ ἀ-
τενίσας αὐτῷ καὶ ἔμφοβος γενόμενος, εἶ-
πε. τί ἐστι κύριε; εἶπε δὲ αὐτῷ. αἱ προσευ-
χαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου, ἀνέβησαν
εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. καὶ νῦν
πέμψον εἰς ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετά-
πεμψαι σίμωνα τὸν ἐπικαλούμενον πέ-
τρον. οὗτος ξενίζεται παρά τινι σίμωνι
βυρσεῖ, ᾧ ἐστὶν οἰκία παρὰ θάλασσαν. οὗ-
τος λαλήσει σοι τί σε δεῖ ποιεῖν. ὡς δὲ ἀ-
πῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν τῷ κορνηλίῳ,
φωνήσας δύο τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ, καὶ στρα-
τιώτην εὐσεβῆ τῶν προσκαρτερούντων αὐ-
τῷ, καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς ἅπαντα, ἀ-
πέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἰόππην.

τῇ δὲ ἐπαύ-

autem Petrus,uenit cum illis. Et cũ ad-
ueniſſet,duxerunt illum in cœnaculum
& circũſteterunt illũ omnes uiduæ flen
tes & oſtendentes ei tunicas & ueſtes,
quas faciebat cũ eſſet ſecũ dorcas.Eiec-
tis aũt oibus foras,Petrꝰ poſitis genibꝰ
orauit,& cõuerſus ad corpus dixit.Ta-
bita,ſurge.At illa aperuit oculos, & ui-
ſo Petro reſedit. Data autem illi ma-
nu erexit eam,& cum uocaſſet ſanctos
& uiduas exhibuit eam uiuam. Notũ
autem factum eſt per uniuerſam Iop-
pen,& crediderũt multi in domino.Fa-
ctum eſt autem ut dies multos mora-
retur in Ioppe apud Simonem quen-
dam coriarium.

Vir aũt quidam erat in Cæſarea no-
mine Cornelius Cẽturio cohortis quæ X
dicitur Italica,religioſus & timens deũ
cũ omni domo ſua,faciẽs eleemoſynas
multas plebi, & deprecans deum ſem-
per,Is uidit in uiſu manifeſte quaſi ho
ra diei nona angelum dei introeuntem
ad ſe & dicentẽ ſibi. Corneli. At ille in-
tuẽs eũ,ac timore correptus dixit.Quid
eſt domine? Dixit aũt illi. Orationes
tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in
memoriã in conſpectu dei. Et nũc mit-
te uiros in Ioppen,& accerſe Simonẽ
qui cognominatur Petrus. Hic hoſpi-
tatur apud Simonem quendam coria-
rium,cuius eſt domus iuxta mare. Hic
dicet tibi, quid te oporteat facere. Et
cum diſceſſiſſet angelus qui loqueba-
tur illi, uocauit duos domeſticos ſu-
os, & militem religioſum ex hisqui ſi
bi cohærebant. Quibus cum narraſ-
ſet omnia, miſit illos in Ioppen.

Poſtero

τῇ δὲ ἐπαύριον ὁδοιπορούντων ἐκείνων καὶ τῇ πόλει ἐγγιζόντων, ἀνέβη πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεύξασθαι, περὶ ὥραν ἕκτην. ἐγένετο δὲ πρόσπεινος, καὶ ἤθελε γεύσασθαι. παρασκευαζόντων δὲ ἐκείνων, ἐπέπεσεν ἐπ᾽ αὐτὸν ἔκστασις. καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ καταβαῖνον ἐπ᾽ αὐτὸν σκεῦός τι ὡς ὀθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον, καὶ καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετράποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ ἑρπετά, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν. ἀναστὰς πέτρε, θῦσον καὶ φάγε. ὁ δὲ πέτρος εἶπε. μηδαμῶς κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον. καὶ φωνὴ πάλιν ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτόν. ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς, καὶ πάλιν ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν. ὡς δὲ ἐν ἑαυτῷ διηπόρει ὁ πέτρος, τί ἂν εἴη τὸ ὅραμα ὃ εἶδε, καὶ ἰδοὺ οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τοῦ κορνηλίου, διερωτήσαντες τὴν οἰκίαν σίμωνος, ἐπέστησαν ἐπὶ τὸν πυλῶνα. καὶ φωνήσαντες ἐπυνθάνοντο εἰ σίμων ὁ ἐπικαλούμενος πέτρος ἐνθάδε ξενίζεται. τοῦ δὲ πέτρου ἐνθυμουμένου περὶ τοῦ ὁράματος. εἶπεν αὐτῷ τὸ πνεῦμα. ἰδοὺ ἄνδρες ζητοῦσί σε, ἀλλὰ ἀναστὰς κατάβηθι καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος, διότι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς. καταβὰς δὲ πέτρος πρὸς τοὺς ἄνδρας, εἶπεν. ἰδοὺ ἐγώ εἰμι ὃν ζητεῖτε. τίς ἡ αἰτία, δι᾽ ἣν πάρεστε; οἱ δὲ εἶπον. κορνήλιος ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δίκαιος καὶ φοβούμενος τὸν θεόν, καὶ μαρτυρούμενός τε ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους τῶν ἰουδαίων, ἐχρηματίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἁγίου μεταπέμψασθαί σε εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι ῥήματα παρὰ σοῦ. εἰσκαλεσάμενος οὖν αὐτούς, ἐξένισε. τῇ δὲ ἐπαύριον ὁ πέτρος ἐξῆλθε σὺν αὐτοῖς, καί

τινες τῶν

Poſtero autem die iter illis facientibus & appropinquantibus ciuitati, aſcēdit Petrus in ſupiora ut oraret circa horā ſextam. Et cū eſuriret uoluit guſtare. Parantibus aūt illis, cecidit ſuper eum mentis exceſſus. Et uidit cœlum apertum, & deſcēdens uas quoddam uelut linteum magnum quatuor initijs ſummitti de cœlo in terrā, in quo erant omnia quadrupedia & ſerpentia terræ, & uolatilia cœli. Et facta eſt uox ad eum. Surge Petre, occide & māduca. Ait autem Petrus. Abſit domine, quia nunꝗ manducaui omne cōmune & immundum. Et uox iterum ſecundo ad eum. Quæ deꝰ purificauit, tu cōmunia ne dixeris. Hoc aūt factū ē tertio. Et ſtatim receptum eſt uas in cœlum. Et dum intra ſe hæſitaret Petrus, que nam eſſet uiſio quam uidiſſet, ecce uiri qui miſſi erant a Cornelio, percontati de domo Simonis, aſtiterunt ad ianuā. Et euocato quopiam, interrogabāt an Simon ꝗ cognominatur Petrus illic haberet hoſpitium. Petro aūt cogitante de uiſione, dixit ſpiritus ei. Ecce uiri tres quærunt te. Surge itaqꝫ & deſcende, & uade cum eis nihil dubitās, quia ego miſi illos. Deſcendens autem Petrus ad uiros, dixit, Ecce ego ſum quem quæritis. Quæ cauſa eſt propter quā ueniſtis? Qui dixerunt. Cornelius Centurio uir iuſtus & timens deum, & teſtimonium habens ab uniuerſa gente Iudæoꝝ, oraculo admonitꝰ eſt ab angelo ſctō ut acerſeret te in domū ſuā, & audiret uerba abs te. Introducens ergo eos, recepit hoſpitio. Sequenti autem die ſurgens profectus eſt cum illis, & quidam

ex fratribus

τινες τῶν ἀδελφῶν τῶν ἀπὸ ἰόππης συνῆλ-
θον αὐτῷ. καὶ τῇ ἐπαύριον εἰσῆλθον εἰς τὴν
καισάρειαν. ὁ δὲ κορνήλιος ἦν προσδοκῶν
αὐτοὺς, συγκαλεσάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐ-
τοῦ καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους. καὶ δὲ ἐγέ-
νετο τοῦ εἰσελθεῖν τὸν πέτρον, συναντήσας
αὐτῷ ὁ κορνήλιος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας,
προσεκύνησεν. ὁ δὲ πέτρος αὐτὸν ἤγειρε, λέγων.
Ἀνάστηθι, κἀγὼ αὐτὸς ἄνθρωπος εἰμί. καὶ συν-
ομιλῶν αὐτῷ, εἰσῆλθε, καὶ εὑρίσκει συνελη-
λυθότας πολλούς, ἔφη τε πρὸς αὐτούς. ὑμεῖς
ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ ἰουδαίῳ
κολλᾶσθαι, ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ, καὶ
ἐμοὶ ὁ θεὸς ἔδειξε, μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρ-
τον λέγειν ἄνθρωπον, διὸ καὶ ἀναντιῤῥήτως
ἦλθον, μεταπεμφθείς, πυνθάνομαι οὖν, τίνι
λόγῳ μετεπέμψασθέ με; καὶ ὁ κορνήλιος ἔ-
φη, ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς
ὥρας, ἤμην νηστεύων, καὶ τὴν ἐννάτην ὥραν
προσευχόμενος ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἰδοὺ
ἀνὴρ ἔστη ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ καὶ
φησί. κορνήλιε, εἰσηκούσθη σου ἡ προσευχή, καὶ
αἱ ἐλεημοσύναι σου ἐμνήσθησαν ἐνώπιον
τοῦ θεοῦ. πέμψον οὖν εἰς ἰόππην, καὶ με-
τακάλεσαι σίμωνα, ὃς ἐπικαλεῖται πέ-
τρος, οὗτος ξενίζεται ἐν οἰκίᾳ σίμωνος βυρ-
σέως, παρὰ θάλασσαν. ὃς παραγενόμενος
λαλήσει σοι. ἐξαυτῆς οὖν ἔπεμψα πρός σε,
σύ τε καλῶς ἐποίησας παραγενόμενος.
νῦν οὖν πάντες ἡμεῖς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ
πάρεσμεν, ἀκοῦσαι πάντα τὰ προστε-
ταγμένα σοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Ἀνοίξας δὲ πέτρος
τὸ στόμα εἶπεν, ἐπ᾽ ἀληθείας καταλαμβάνο-
μαι, ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ θεός. ἀλλ᾽
ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ ἐργαζό-
μενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι. τὸν λό-
γον ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς ἰσραήλ, εὐαγγελιζό-
μενος εἰρήνην διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, οὗτός ἐστι
πάντων κύριος. ὑμεῖς οἴδατε τὸ γενόμενον ῥῆμα
καθ᾽ ὅλης

ex fratrib⁹ ab Ioppe comitati ſunt eũ.
Poſt uero introierunt cæſaream. Cor-
nelius uero expectabat illos, conuoca-
tis cognatis ſuis & neceſſarijs amicis.
Et factũ eſt cũ introiret Petrus, obuius
uenit ei Cornelius, & procidens ad pe-
des eius adorauit eũ. Petrus uero eleua
uit eum, dicẽs. Surge, & egoipſe homo
ſũ. Et colloquẽs cũ illo intrauit, & inue-
nit multos qui conuenerant, dixitq; ad
illos. Vos ſcitis quomodo abominatũ
ſit uiro Iudæo cõiungi aut accedere ad
alienigenã. Sed mihi oſtendit deus ne
quem cõmunem aut imundũ dicerem
hoïem, q̃propter & ſine cõtraadictiõe
ueni accerſitus. Interrogo ergo, quã ob
cauſam accerſiſtis me? Et Corneli⁹ ait.
Ab hinc quarto die uſq; ad hãc horã ie
iunãs erã & hora nona orans in domo
mea, & ecce uir ſtetit ãn me ĩ ueſte ſplẽ-
da, & ait, Corneli, exaudita eſt oratio
tua, & eleemoſynæ tuæ in memoria ha
bitæ ſunt in conſpectu dei. Mitte ergo
in Ioppen & accerſi Simonem qui co-
gnominatur Petrus, hic hoſpitatur in
domo Simonis coriarij iuxta mare.
Confeſtim ergo miſi ad te, & tu bene
feciſti ueniẽdo. Nunc ergo omnes nos
in conſpectu dei adſumus, ut audia-
mus omnia, quæcunq; tibi præcepta
ſunt a domino. Aperiens autem Pe-
trus os ſuum, dixit. In ueritate cõperio,
quod non ſit perſonarum reſpectus
apud deum, ſed in quauis gente, qui
timet eum & operatur iuſticiam, acce-
ptus eſt illi. Sermo quem miſit deus fi-
lijs Iſrael, annuncians pacem per Ie-
ſum Chriſtũ, hic eſt omniũ dominus.
Ipſi noſtis, quod fama diuulgatũ fuit
in tota

καθ᾽ ὅλης τῆς ἰουδαίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς γα
λιλαίας, μετὰ τὸ βάπτισμα ὃ ἐκήρυξεν ἰωάν/
νης, ΙΗΣΟΥΝ τὸν ἀπὸ ναζαρέθ, ὡς ἔχρισεν αὐ/
τὸν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὃς δι/
ῆλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς
καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὅτι
ὁ θεὸς ἦν μετ᾽ αὐτοῦ. καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν μάρτυ
ρες πάντων ὧν ἐποίησεν ἔν τε τῇ χώρᾳ τῶν
ἰουδαίων, καὶ ἐν ἱερουσαλήμ, ὃν ἀνεῖλον,
κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου, τοῦτον ὁ θεὸς ἤγειρε
τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γε
νέσθαι οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς
προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἡμῖν, οἵ τι
νες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, με/
τὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ παρήγγει/
λεν ἡμῖν κηρύξαι τῷ λαῷ καὶ διαμαρτύρα/
σθαι, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ
κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν. τούτῳ πάντες οἱ προ
φῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν
διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα
εἰς αὐτόν. ἔτι λαλοῦντος τοῦ πέτρου τὰ ῥήμα
τα ταῦτα ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ
πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον. καὶ ἐξέστη
σαν οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ, ὅσοι συνῆλθον τῷ πέ
τρῳ, ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου πνεύ/
ματος ἐκκέχυται. ἤκουον γὰρ αὐτῶν λαλούντων
γλώσσαις, καὶ μεγαλυνόντων τὸν θεόν. τότε ἀπε
κρίθη ὁ πέτρος. μή τι τὸ ὕδωρ κωλῦσαι δύνα
ταί τις τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους, οἵ τινες τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον, καθὼς καὶ ἡμεῖς; προ
σέταξέ τε αὐτοὺς βαπτισθῆναι ἐν τῷ ὀνόματι
τοῦ κυρίου. τότε ἠρώτησαν αὐτὸν ἐπιμεῖναι ἡ/
μέρας τινάς.

Ἤκουσαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ οἱ
ὄντες κατὰ τὴν ἰουδαίαν, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐδέ/
ξαντο τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτε ἀνέβη πέτρος
εἰς ἱεροσόλυμα διεκρίνοντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἐκ
περιτομῆς λέγοντες, ὅτι πρὸς ἄνδρας ἀκροβυ/
στίαν ἔχοντας εἰσῆλθες καὶ συνέφαγες αὐτοῖς.

ἀρξάμενος

in tota Iudæa rumore primũ orto a ga
lilæa, poſt baptiſma quod prædicabat
Ioannes, ut Ieſum nazarenum unxerit
deus ſpiritu ſancto & uirtute q pertrã/
ſijt benefaciendo & ſanãdo omnes op/
preſſos a diabolo, qm̃ deus erat cum il/
lo. Et nos teſtes ſumus omniũ, quæ fe/
cit in regione Iudæorũ & in Hieruſalẽ,
quem occiderunt ſuſpenſum in ligno.
Hunc deus ſuſcitauit tertio die, & exhi/
buit eum, ut manifeſtus fieret nõ omni
populo, ſed teſtibus p̄ordinatis a deo,
nobis qui manducauimus & bibimus
cum illo poſtq̃ reſurrexit a mortuis. Et
præcepit nobis prædicare populo & te/
ſtificari quod ipſe ſit ille, qui conſtitu/
tus erat a deo iudex uiuorum & mor/
tuorum. Huic oẽs prophetæ teſtimo/
nium perhibent quod remiſſionẽ pec/
catorum accepturꝰ ſit per nomen eius,
oĩs qui crediderit in eum. Adhuc loquẽ
te Petro uerba hæc, cecidit ſpũs ſanctus
ſuper oẽs qui audiebant uerbũ. Et ob/
ſtupuerunt hi qui erant ex circũciſione
fideles quotquot uenerãt cũ Petro, qd
& in gẽtes donũ ſpũs ſãcti effuſũ eſſet.
Audiebant eñ illos loquentes linguis
& magnificantes deũ. Tunc reſpondit
Petrus. Nũqs p̄hibere põt, quominus
aqua baptizent hi qui ſpm̃ ſctm̃ accepe
runt ſicut & nos? Et iuſſit eos baptizari
in noĩe Ieſu Chriſti. Tunc rogauerunt
eum, ut maneret aliquot dies.

Audierũt aũt apĺi & frẽs q erãt in Iu XI
dæa, qd & gẽtes recepiſſent uerbũ dei.
Cũ aũt aſcendiſſet Petrꝰ Hieroſolymã
diſceptabãt aduerſus illũ q erãt ex circũ
ciſiõe dicẽtes. Quare introiſti ad uiros
p̄putiũ habentes, & mãducaſti cũ illis.

Petrus

ἔδωκεν εἰς ζωήν. καὶ οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες ἀπὸ τῆς θλίψεως τῆς γενομένης ἐπὶ στεφάνῳ διῆλθον ἕως φοινίκης καὶ κύπρου, καὶ ἀντιοχείας, μηδενὶ λαλοῦντες τὸν λόγον, εἰ μὴ μόνον ἰουδαίοις. ἦσαν δέ τινες ἐξ αὐτῶν ἄνδρες κύπριοι καὶ κυρηναῖοι, οἵτινες εἰσελθόντες εἰς ἀντιόχειαν ἐλάλουν πρὸς τοὺς ἑλληνιστὰς, εὐαγγελιζόμενοι τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ. καὶ ἦν χεὶρ κυρίου μετ᾽ αὐτῶν, πολύς τε ἀριθμὸς πιστεύσας, ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὸν κύριον. ἠκούσθη δὲ ὁ λόγος εἰς τὰ ὦτα τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν ἱεροσολύμοις περὶ αὐτῶν, καὶ ἐξαπέστειλαν βαρνάβαν διελθεῖν ἕως ἀντιοχείας. ὃς παραγενόμενος, καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, ἐχάρη, καὶ παρεκάλει πάντας τῇ προθέσει τῆς καρδίας προσμένειν τῷ κυρίῳ, ὅτι ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς, καὶ πλήρης πνεύματος ἁγίου καὶ πίστεως, καὶ προσετέθη ὄχλος ἱκανὸς τῷ κυρίῳ. ἐξῆλθε δὲ εἰς ταρσὸν ὁ βαρνάβας, ἀναζητῆσαι σαῦλον, καὶ εὑρὼν αὐτὸν, ἤγαγεν αὐτὸν εἰς ἀντιόχειαν. ἐγένετο δὲ αὐτοὺς ἐνιαυτὸν ὅλον συναχθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ διδάξαι ὄχλον ἱκανὸν, χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς χριστιανούς. ἐν ταύταις δὲ ταῖς ἡμέραις κατῆλθον ἀπὸ ἱεροσολύμων προφῆται εἰς ἀντιόχειαν, ἀναστὰς δὲ εἷς ἐξ αὐτῶν ὀνόματι ἄγαβος, ἐσήμαινε διὰ τοῦ πνεύματος λιμὸν μέγαν μέλλειν ἔσεσθαι ἐφ᾽ ὅλην τὴν οἰκουμένην. ὅστις καὶ ἐγένετο ἐπὶ κλαυδίου καίσαρος. τῶν δὲ μαθητῶν καθὼς ηὐπορεῖτό τις, ὥρισαν ἕκαστος αὐτῶν εἰς διακονίαν πέμψαι τοῖς κατοικοῦσιν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ ἀδελφοῖς, ὃ καὶ ἐποίησαν, ἀποστείλαντες πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, διὰ χειρὸς βαρνάβα καὶ σαύλου.

Κατ᾽ ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας κακῶσαί τινας τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. ἀνεῖλε δὲ ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν ἰωάννου μαχαίρᾳ, καὶ ἰδὼν ὅτι ἀρεστόν

ἐστι τοῖς ἰου/

tiam conceſſit ad uitã. Et illi quidẽ qui diſperſi fuerant a tribulatione quæ facta fuerat ſub Stephano, perambulauerunt uſq; Phœnicen & Cyprũ & Antiochiam, nemini loquentes uerbũ niſi ſolis Iudæis. Erant aũt quidã ex eis uiri Cyprij & Cyrenæi, qui cũ introiſſent Antiochiã loquebant̃ ad Græcos euãgelizantes dñm Ieſum. Et erat manus dñi cũ eis, multuſq; numerus credentiũ conuerſus eſt ad dñm. Peruenit aũt ſermo ad aures eccleſiæ quæ erat Hieroſolymis ſuper iſtis, & miſerunt Barnabã uſq; ad Antiochiã. Qui cũ perueniſſet & uidiſſet gratiã dei, gauiſus eſt & hortabatur oẽs ut propoſito cordis pſeuerent adherere dño, qa erat uir bon⁹ & plenus ſpiritu ſctõ & fide, & addita eſt multa turba dño. Profect⁹ eſt aũt Barnabas Tharſum, ut q̃reret Saulũ, quẽ cũ inueniſſet perduxit Antiochiam. Et annũ totum conuerſati ſunt cũ eccleſia & docuerunt turbam multã, ita ut cognominarentur primũ Antiochiæ diſcipuli Chriſtiani. In his aũt diebus ſuperuenerunt ab Hieroſolymis pphetæ an tiochiam, & ſurgens unus ex eis nomine Agabus ſignificabat per ſpiritũ, famem magnã futurã in uniuerſo orbe terrarũ, quæ facta eſt ſub Claudio Cæſare. Diſcipuli aũt prout cuiq; ſuppetebat, propoſuerunt in miniſteriũ mittere habitantibus in Iudæa fratribus, quod & fecerunt mittentes ad ſeniores per manus Barnabæ & Sauli.

Eodem aũt tẽpore iniecit Herodes XII
rex manus, ut affligeret quoſdam de eccleſia. Occidit aũt Iacobũ fratrem Ioannis gladio, uidens aũt quod placeret

AA Iudæis

ἐστι τοῖς ἰουδαίοις προσέθετο συλλαβεῖν καὶ
πέτρον. ἦσαν δὲ ἡμέραι τῶν ἀζύμων, ὃν καὶ
πιάσας, ἔθετο εἰς φυλακήν, παραδοὺς τέσ-
σαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν, φυλάσσειν αὐ
τόν, βουλόμενος μετὰ τὸ πάσχα ἀναγαγεῖν
αὐτὸν τῷ λαῷ. ὁ μὲν οὖν πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν
τῇ φυλακῇ. προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομέ-
νη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ.
ὅτε δὲ ἔμελλεν αὐτὸν προάγειν ὁ ἡρώδης, τῇ
νυκτὶ ἐκείνῃ ἦν ὁ πέτρος κοιμώμενος μετα-
ξὺ δύο στρατιωτῶν, δεδεμένος ἁλύσεσι δυσί,
φύλακές τε πρὸ τῆς θύρας ἐτήρουν τὴν φυ/
λακήν. καὶ ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου ἐπέστη, καὶ
φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι. πατάξας δὲ
τὴν πλευρὰν τοῦ πέτρου, ἤγειρεν αὐτόν, λέ/
γων. ἀνάστα ἐν τάχει, καὶ ἐξέπεσον αὐτοῦ αἱ
ἁλύσεις ἐκ τῶν χειρῶν. εἶπέ τε ὁ ἄγγελος πρὸς
αὐτόν. περίζωσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά
σου. ἐποίησε δὲ οὕτως. καὶ λέγει αὐτῷ. περι/
βαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι. καὶ ἐξ-
ελθὼν ἠκολούθει αὐτῷ, καὶ οὐκ ᾔδει ὅτι ἀληθές
ἐστι τὸ γινόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου. ἐδόκει δὲ ὅραμα
βλέπειν. Διελθόντες δὲ πρώτην φυλακὴν καὶ
δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδη-
ρᾶν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν, ἥτις αὐτο
μάτη ἠνοίχθη αὐτοῖς, καὶ ἐξελθόντες, προσῆλ
θον ῥύμην μίαν, καὶ εὐθέως ἀπέστη ὁ ἄγγελος
ἀπ᾽ αὐτοῦ. καὶ ὁ πέτρος γενόμενος ἐν ἑαυτῷ, εἶ/
πε. νῦν οἶδα ἀληθῶς, ὅτι ἐξαπέστειλε κύριος
τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς ἡρώ/
δου, καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν ἰουδαί
ων. συνιδών τε ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν μαρί-
ας, τῆς μητρὸς ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου μάρκου,
οὗ ἦσαν ἱκανοὶ συνηθροισμένοι καὶ προσευχό/
μενοι. κρούσαντος δὲ τοῦ πέτρου τὴν θύραν τοῦ
πυλῶνος προσῆλθε παιδίσκη ὑπακοῦσαι,
ὀνόματι ῥόδη, καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φω-
νὴν τοῦ πέτρου, ἀπὸ τῆς χαρᾶς οὐκ ἤνοιξε
τὸν πυλῶνα, εἰσδραμοῦσα δὲ, ἀπήγγειλεν
ἑστάναι

Iudæis appoſuit cōprehēdere & Petrū.
Erant autē dies azymorꝛ. Quē cū etiā
apprehendiſſet poſuit in carcerem, tradēs
quatuor quaternionibus militū ad cu-
ſtodiendū, uolēs poſt paſca producere
eū pplo. Et Petrus qdē ſeruabatur in
carcere. oratio aūt fiebat ſinie ntermiſſi
one ab eccla ad deū p eo. Cū aūt pdu
cturus eū eſſet Herodes, in ipſa nocte
erat Petrus dormiens inter duos mili/
tes uinctus cathenis duab9, & cuſtodes
ante oſtium cuſtodiebant carcerem. Et
ecce angelus dn̄i aſtitit, & lumen reful/
ſit in habitaculo, percuſſoq; latere Petri
excitauit eum dicens. Surge uelociter.
Et ceciderūt cathenæ de manibus eius.
Dixit aūt angelus ad eum. Præcingere
& ſubliga ſoleas tuas. Et fecit ſic. Et di
cit illi. Circūda tibi ueſtimētū tuū, & ſe/
quere me. Et exiens ſequebat̄ eū, & ne/
ſciebat, quod uerꝛ eſſet, qd fiebat p an/
gelum, ſed putabat ſe uiſum uidere. Cū
aūt pteriſſent primā & ſecundā cuſto/
diam, uenerunt ad portam ferreā q du
cit in ciuitatem, q ultro aperta eſt eis. Et
exeuntes proceſſerunt uicū unū, & con/
tinuo diſceſſit angelus ab eo. Et Petrus
ad ſe reuerſus, dixit. Nunc ſcio uere, qd
miſerit dn̄s angelum ſuū, & eripuerit
me de manu Herodis & de omni expe/
ctatione plebis Iudæorꝛ, recq; perpenſa
uenit ad domum Mariæ matris Ioan/
nis qui cognominatus eſt Marcus, ubi
erant multi congregati & orantes. Cū
pulſaſſet autem Petrus ad oſtium ue/
ſtibuli proceſſit puella ut ſubauſculta-
ret nomine Rhode. Et ut agnouit uo/
cem Petri præ gaudio non aperuit ue/
ſtibulum, ſed introcurrens renunciauit
ſtare

ἑστάναι τὸν πέτρον πρὸ τοῦ πυλῶνος. οἱ δὲ πρὸς αὐτὴν εἶπον, μαίνῃ. ἡ δὲ διϊσχυρίζετο οὕτως ἔχειν. οἱ δὲ ἔλεγον, ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστίν. ὁ δὲ πέτρος ἐπέμενε κρούων, ἀνοίξαντες δὲ εἶδον αὐτὸν καὶ ἐξέστησαν. κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ σιγᾷν, διηγήσατο αὐτοῖς, πῶς ὁ κύριος αὐτὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς. εἶπε δέ. ἀπαγγείλατε ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα. καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον. γενομένης δὲ ἡμέρας, ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τί ἄρα ὁ πέτρος ἐγένετο. ἡρώδης δὲ ἐπιζητήσας αὐτόν, καὶ μὴ εὑρών, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι, καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς ἰουδαίας εἰς τὴν καισάρειαν διέτριβεν. ἦν δὲ ὁ ἡρώδης θυμομαχῶν τυρίοις καὶ σιδωνίοις. ὁμοθυμαδὸν δὲ παρῆσαν πρὸς αὐτόν, καὶ πείσαντες βλάστον τὸν ἐπὶ τὸν κοιτῶνα τοῦ βασιλέως, ᾐτοῦντο εἰρήνην, διὰ τὸ τρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς. τακτῇ δὲ ἡμέρᾳ ὁ ἡρώδης ἐνδεδυμένος ἐσθῆτα βασιλικήν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐδημηγόρει πρὸς αὐτούς. ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει, φωνὴ θεοῦ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου. παραχρῆμα δὲ ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος κυρίου, ἀνθ᾽ ὧν οὐκ ἔδωκεν δόξαν τῷ θεῷ, καὶ γενόμενος σκωληκόβρωτος, ἐξέψυξεν. ὁ δὲ λόγος τοῦ θεοῦ ηὔξανε καὶ ἐπληθύνετο. βαρνάβας δὲ καὶ παῦλος ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλήμ, πληρώσαντες τὴν διακονίαν, συμπαραλαβόντες καὶ ἰωάννην, τὸν ἐπικληθέντα μάρκον.

ἦσαν δέ τινες ἐν ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν οὖσαν ἐκκλησίαν προφῆται καὶ διδάσκαλοι, ὅτε βαρνάβας καὶ σίμων καλούμενος νίγερ, καὶ λούκιος ὁ κυρηναῖος, μαναήν τε ἡρώδου τοῦ τετράρχου σύντροφος, καὶ σαῦλος. λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ, καὶ νηστευόντων εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀφορίσατε δή μοι τὸν βαρνάβαν, καὶ τὸν

ſtare Petrũ ante ueſtibulũ. At illi dixerunt ad eam. Inſanis. Illa autẽ affirmabat ſic ſe habere. At illi dicebant. Angelus eius eſt. Petrus aũt perſeuerabat pulſãs. Cũ aũt apuiſſent, uiderũt eũ & obſtupuerũt. Innuẽs aũt eis mota manu ut tacerent, narrauit illis, quõ dñs eduxiſſet ſe de carcere. Dixit autẽ. Nũciate Iacobo & fratribus hæc. Et egreſſus abijt in alium locum. Facta aũt die erat turbatio non parua inter milites, quid nã accidiſſet Petro. Herodes autẽ cũ requiſiſſet eũ & nõ inueniſſet, inqſitione facta de cuſtodibus iuſſit eos duci, deſcendenſq; a Iudæa in Cæſareã, ibi cõmoratus eſt. Erat aũt iratus Tyrijs & Sidonijs. At illi unanimes uenerũt ad eum, & perſuaſo Blaſto qui ꝑerat cubiculo regis poſtulabant pacẽ, eo ꝙ aleretur regio ipſoꝝ annona regia. Statuto aũt die Herodes ueſtitus ueſte regia ſedit pro tribunali, & concionabatur ad eos. Populus aũt acclamabat uox dei, & non hominis. Confeſtim aũt percuſſit eum angelus dñi, eo ꝙ non dediſſet gloriam deo, & cõſumptus a uermibus expirauit. Verbum aũt domini creſcebat & multiplicabatur. Barnabas autẽ & Paulus reuerſi ſunt Hieroſolymam expleto miniſterio, aſſumpto & Ioanne qui cognominatus eſt Marcus.

Erant autem quidam in eccleſia quæ XIII
erat Antiochiæ prophetæ & doctores, & Barnabas & Simon qui uocabatur Niger, & Lucius Cyrenenſis & Manahen qui erat Herodis tetrarchæ collactaneus, & Saulus. Miniſtrantibus autem illis domino & ieiunantibus, dixit ſpiritus ſanctus, Segregate mihi Barnabam

καὶ τὸν σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέ-
κλημαι αὐτούς. τότε νηστεύσαντες καὶ προσευ-
ξάμενοι, καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἀ-
πέλυσαν. οὗτοι μὲν οὖν ἐκπεμφθέντες ὑπὸ
τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, κατῆλθον εἰς τὴν
σελεύκειαν, κἀκεῖθεν δὲ ἀπέπλευσαν εἰς τὴν
κύπρον, καὶ γενόμενοι ἐν σαλαμῖνι, κατήγγε-
λον τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν
ἰουδαίων, εἶχον δὲ καὶ ἰωάννην ὑπηρέτην. δι-
ελθόντες δὲ τὴν νῆσον ἄχρι πάφου, εὗρον τινὰ
μάγον ψευδοπροφήτην ἰουδαῖον ᾧ ὄνομα
βαριησοῦ, ὃς ἦν σὺν τῷ ἀνθυπάτῳ σερ-
γίῳ παύλῳ ἀνδρὶ συνετῷ, οὗτος προσκαλε-
σάμενος βαρνάβαν καὶ σαῦλον, ἐπεζήτη-
σεν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. ἀνθίστατο
δὲ αὐτοῖς ἐλύμας ὁ μάγος, οὕτως γὰρ
μεθερμηνεύεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ζητῶν διαστρέ-
ψαι τὸν ἀνθύπατον ἀπὸ τῆς πίστεως. σαῦλος
δὲ ὁ καὶ παῦλος πλησθεὶς πνεύματος ἁγί-
ου, καὶ ἀτενίσας εἰς αὐτὸν, εἶπεν, ὦ πλήρης
παντὸς δόλου, καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας, υἱὲ
διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης, οὐ παύ-
σῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς εὐθείας
καὶ νῦν ἰδοὺ χεὶρ τοῦ κυρίου ἐπί σε. καὶ ἔσῃ τυ-
φλὸς μὴ βλέπων τὸν ἥλιον ἄχρι καιροῦ.
παραχρῆμα δὲ ἐπέπεσεν ἐπ᾽ αὐτὸν ἀχλὺς
καὶ σκότος καὶ περιάγων, ἐζήτει χειραγω-
γούς. τότε ἰδὼν ὁ ἀνθύπατος τὸ γεγονὸς ἐ-
πίστευσεν, ἐκπλησσόμενος ἐπὶ τῇ διδαχῇ τοῦ
κυρίου. ἀναχθέντες δὲ ἀπὸ τῆς πάφου οἱ περὶ
τὸν παῦλον, ἦλθον εἰς πέργην τῆς παμφυ-
λίας. ἰωάννης δὲ ἀποχωρήσας ἀπ᾽ αὐτῶν.
ὑπέστρεψεν εἰς ἱεροσόλυμα. αὐτοὶ δὲ διελθόν-
τες ἀπὸ τῆς πέργης παρεγένοντο εἰς ἀν-
τιόχειαν τῆς πισιδίας καὶ εἰσελθόντες εἰς
τὴν συναγωγὴν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, ἐκάθισαν
μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν
προφητῶν. ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι πρὸς
αὐτοὺς λέγοντες, ἄνδρες ἀδελφοί, εἰ ἔστι λόγος
ἐν ὑμῖν

nabam & Saulum in opus ad quod ac
cerſiui eos. Cũq; ieiunaſſent & oraſſent
& impoſuiſſent eis manus, dimiſerunt
Et ipſi quidem emiſſi a ſpiritu ſancto
abierunt Seleuciam, & inde nauigaue
runt in Cyprum. Et cũ ueniſſent Sala-
minam, annunciauerũt uerbũ dei in ſy
nagogis Iudæorũ. Habebant autem &
Ioannem miniſtrum. Et cum peram-
bulaſſent inſulam uſq; ad Paphum in-
uenerunt quendam magum pſeudo
prophetam Iudæũ, cui nomẽ erat Bar
ieſu, qui erat cũ proconſule Sergio Pau
lo uiro prudente. Hic accerſitis Barna-
ba & Paulo, deſyderabat audire uerbũ
dei. Reſiſtebat aũt illis Elymas magus,
ſic enim interpretatur nomen eius, que
rens auertere proconſulem a fide. Sau-
lus aũt qui & Paulus repletus ſpũ ſan-
cto intuens in eũ, dixit. O plene omni
dolo & omni fallacia fili diaboli, inimi-
ce omnis iuſticiæ, nõ deſinis ſubuerte-
re uias domini rectas. Et nunc ecce ma-
nus dñi ſuper te, & eris cæcus nõ uidens
ſolem uſq; ad tempus. Et confeſtim ce-
cidit in eum caligo & tenebræ, & circum
iens quærebat qui ſe manu ducerent.
Tunc proconſul cum uidiſſet factũ cre
didit, ammirans ſuper doctrina domi-
ni. Cum autem a Papho ſoluiſſent ij
qui cum Paulo erant, uenerunt Per-
gen Pamphyliæ. Ioannes aũt diſcedẽs
ab eis, reuerſus eſt Hieroſolymam. Illi
uero pertranſeuntes Pergen, uenerunt
Antiochiã Piſidiæ, & ingreſſi ſynago-
gam die ſabbatorum ſederunt. Poſt le-
ctionem autem legis & prophetarum,
miſerunt principes ſynagogæ ad eos,
dicentes. Viri fratres, ſi quis eſt in uo-
bis ſermo

ἐν ὑμῖν παρακλήσεως πρὸς τὸν λαόν, λέγε-
τε. Ἀναστὰς δὲ παῦλος καὶ κατασείσας τῇ χει-
ρί, εἶπεν, ἄνδρες ἰσραηλῖται καὶ οἱ φοβούμε-
νοι τὸν θεόν, ἀκούσατε, ὁ θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου
ἐξελέξατο τοὺς πατέρας ἡμῶν. καὶ τὸν λα-
ὸν ὕψωσεν ἐν τῇ παροικίᾳ, ἐν γῇ αἰγύπτῳ, καὶ
μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐξήγαγεν αὐτοὺς
ἐξ αὐτῆς, καὶ ὡς τεσσαρακονταετῆ χρόνον
ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ κα-
θελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ χαναάν, κατεκληρονό-
μησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν. καὶ μετὰ ταῦ-
τα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα,
ἔδωκεν κριτάς, ἕως σαμουὴλ τοῦ προφήτου,
κἀκεῖθεν ᾐτήσαντο βασιλέα, καὶ ἔδωκεν αὐ-
τοῖς ὁ θεὸς τὸν σαοὺλ υἱὸν κίς. ἄνδρα ἐκ φυ-
λῆς βενιαμὴν ἔτη τεσσαράκοντα. καὶ μετα-
στήσας αὐτὸν ἤγειρεν αὐτοῖς τὸν Δαβὶδ εἰς βα-
σιλέα, ᾧ καὶ εἶπεν μαρτυρήσας, εὗρον Δαβὶδ
τὸν τοῦ ἰεσσαί ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου,
ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου. τούτου
ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν,
ἤγαγε τῷ ἰσραὴλ σωτῆρα ΙΗΣΟΥΝ. προκηρύ-
ξαντος ἰωάννου πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ
βάπτισμα μετανοίας τῷ ἰσραήλ. Ὡς δὲ ἐ-
πλήρου ὁ ἰωάννης τὸν δρόμον ἔλεγεν. τίνα με
ὑπονοεῖτε εἶναι, οὐκ εἰμὶ ἐγώ, ἀλλ' ἰδοὺ ἔρχε-
ται μετ' ἐμέ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος τὸ ὑπόδημα
τῶν ποδῶν λῦσαι. ἄνδρες ἀδελφοί, υἱοὶ γένους
ἀβραὰμ καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν θεὸν
ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἀπεστάλη.
οἱ γὰρ κατοικοῦντες ἐν ἱερουσαλήμ, καὶ οἱ ἄρ-
χοντες αὐτῶν τοῦτον ἀγνοήσαντες. καὶ τὰς
φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν σάββα-
τον ἀναγινωσκομένας, κρίναντες ἐπλήρωσαν,
καὶ μηδὲ μίαν αἰτίαν θανάτου εὑρόντες, ᾐτή-
σαντο πιλᾶτον ἀναιρεθῆναι αὐτόν. ὡς δὲ
ἐτέλεσαν ἅπαντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμέ-
να, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν εἰς
μνημεῖον. ὁ δὲ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν
ὃς ὤφθη

bis ſermo exhortationis ad plebem, di-
cite. Surgens autem Paulus & manu ſi
lentio indicto, ait. Viri Iſraelitæ, & qui
timetis deum audite. Deus populi hu-
ius elegit patres noſtros, & populũ ex-
altauit, cum eſſent incolæ in terra ægy-
pti, & in brachio excelſo eduxit eos ex
ea, & per quadraginta annoꝝ tempus
mores eorũ ſuſtinuit in deſerto. Et dele
tis gentibus ſeptem in terra Chanaan,
ſorte diſtribuit eis terram eorũ, & poſt
hæc annis circiter quadringentis quin-
quaginta dedit iudices uſq; ad Samuel
ꝓphetam. Et exinde poſtulauerunt re-
gem, & dedit illis deus Saul filium Cis
uirũ de tribu Beniamin annis quadra-
ginta. Et amoto illo ſuſcitauit illis Da-
uid in regem, cui teſtimoniũ perhibens
dixit, Inueni Dauid filiũ Ieſſæ uirũ ſe-
cundum cor meũ, qui faciet omnes uo-
luntates meas. Huius e ſemine deus iu-
xta ꝓmiſſum adduxit Iſrael ſaluatorẽ
Ieſũ, cũ añ ꝓdicaſſet Ioannes ante faciẽ
aduentus eius baptiſmum pœnitentiæ
Iſraeli. Cum aũt impleſſet Ioannes cur
ſum, dixit. Quem me arbitramini eſſe,
non ſum ego, ſed ecce uenit poſt me, cu
ius nõ ſum dignus calciamenta pedum
ſoluere. Viri frẽs, filij generis Abrahã,
& q in uobis timẽt deũ, uobis uerbũ ſa
lutis huiꝰ miſſũ eſt. Qui eñ habitabãt
Hieruſalẽ, & principes eoꝝ cũ ignora-
rẽt illũ, & uoces ꝓphetaꝝ q̃ ꝑ om̃e ſab-
batũ legũt' iudicãtes ĩpleuerũt, & nulla
cã mortis inuẽta ĩ eo, petierũt a Pilato
ut interficeret eũ. Cũq; cõſummaſſent
omnia quæ de eo ſcripta erant, depoſi
tum de ligno poſuerũt in monumẽto.
Deus autem ſuſcitauit eum a mortuis.

ὃς ὤφθη ἐπὶ ἡμέρας πλείους τοῖς συναναβᾶ-
σιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας εἰς ἱερουσα-
λήμ. οἵ τινές εἰσι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν
λαόν, καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα
τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γε-
νομένην, ὅτι ταύτην ὁ θεὸς ἐκπεπλήρωκε
τοῖς τέκνοις αὐτῶν ἡμῖν, ἀναστήσας ΙΗΣΟΥΝ
ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ τῷ πρώτῳ γέ-
γραπται. υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γε-
γέννηκά σε, ὅτι δὲ ἀνέστησε αὐτὸν ἐκ νε-
κρῶν, μηκέτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς δια/
φθοράν, οὕτως εἴρηκεν, ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ
ὅσια δαβὶδ τὰ πιστά. διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέ-
γει. οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν.
Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας,
τῇ τοῦ θεοῦ βουλῇ ἐκοιμήθη, καὶ προσετέ/
θη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ εἶδε
διαφθοράν. ὃν δὲ ὁ θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδε
διαφθοράν, γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν ἄνδρες
ἀδελφοί, ὅτι διὰ τούτου ὑμῖν ἄφεσις ἁ/
μαρτιῶν καταγγέλλεται. καὶ ἀπὸ πάν/
των ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ μω/
σέως δικαιωθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πι-
στεύων δικαιοῦται. βλέπετε οὖν μὴ ἐπέλθῃ ἐφ᾽ ὑ/
μᾶς, τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς προφήταις. ἴδετε οἱ
καταφρονηταί, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἀφανίσθητε,
ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμ-
ῶν ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν. ἐξι-
όντων δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν ἰουδαίων, πα-
ρεκάλουν τὰ ἔθνη εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον λα-
ληθῆναι αὐτοῖς τὰ ῥήματα. λυθείσης δὲ τῆς συνα-
γωγῆς, ἠκολούθησαν πολλοὶ τῶν ἰου-
δαίων καὶ τῶν σεβομένων προσηλύτων
τῷ παύλῳ καὶ τῷ βαρνάβᾳ. οἵ τινες
προσλαλοῦντες, ἔπειθον αὐτοὺς ἐπιμένειν
τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ. τῷ τε ἐρχομένῳ σαββά-
τῳ σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις συνήχθη ἀκοῦσαι
τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. ἰδόντες δὲ οἱ ἰουδαῖοι τοὺς
ὄχλους, ἐπλήσθησαν ζήλου καὶ ἀντέλεγον τοῖς
ὑπὸ τοῦ

qui uiſus eſt per dies multos his qui ſi-
mul aſcenderant cum eo de galilæa in
Hieruſalem, qui ſunt teſtes eius ad ple/
bem. Et nos uobis annunciamus eam,
quæ ad patres repromiſſio facta eſt,
quod hanc deus adimpleuit filijs illo-
rũ nobis reſuſcitato Ieſu, ſicut & in pſal
mo primo ſcriptum eſt. Filius meus es
tu, ego hodie genui te. Quod aũt ſuſcita/
uit eum a mortuis, iam non amplius re
uerſurum in corruptionẽ, ita dixit, Da-
bo uobis ſancta Dauid fidelia. Ideo &
alias dicit, Non dabis ſanctũ tuũ uide/
re corruptionẽ, nã Dauid quidẽ cũ ſuæ
generationi miniſtraſſet, uolũtate dei
dormiuit & appoſitus ẽ ad patres ſuos
& uidit corruptionem. Quem uero de-
us ſuſcitauit, non uidit corruptionem.
Notũ igitur ſit uobis uiri fratres, quod
per hunc uobis remiſſio peccatorũ an/
nunciatur & ab omnibus a quibus nõ
potuiſtis in lege moſi iuſtificari, in hoc
omnis qui credit iuſtificatur. Videte er
go ne ſuperueniat uobis quod dictum
eſt in prophetis. Videte contempto-
res, & ammiramini, & diſperdimini,
quia opus operor ego in diebus ue-
ſtris, opus quod non credetis ſi quis
enarrauerit uobis. Egreſſis autem e cœ/
tu Iudæis, rogabant gentes, ut ſequen/
ti ſabbato loquerentur ſibi uerba hæc.
Soluto autem cœtu, ſecuti ſunt multi
Iudæi & religioſi aduenæ Paulum &
Barnabam, qui alloquentes ſuade-
bant eis ut permanerent in gratia dei.
Sequenti uero ſabbato pene uniuer-
ſa Ciuitas conuenit audire uerbum
dei. Videntes autem turbas Iudæi, re/
pleti ſunt zelo, & contradicebant his
quæ a

ὑπὸ τοῦ παύλου λεγομένοις ἀντιλέ-
γοντες καὶ βλασφημοῦντες. παῤῥησι-
ασάμενοι δὲ ὁ παῦλος καὶ ὁ βαρνάβας,
εἶπον. ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆ-
ναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. ἐπειδὴ ἀπωθεῖσθε
αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς
αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔ-
θνη, οὕτως γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ κύριος.
τέθηκά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σω-
τηρίαν, ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. ἀκούοντα δὲ τὰ
ἔθνη, ἔχαιρε, καὶ ἐδόξαζον τὸν λόγον τοῦ κυ-
ρίου, καὶ ἐπίστευσαν ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς
ζωὴν αἰώνιον. διεφέρετο δὲ ὁ λόγος τοῦ κυ-
ρίου δι᾽ ὅλης τῆς χώρας. οἱ δὲ ἰουδαῖοι παρώ-
τρυναν τὰς σεβομένας γυναῖκας καὶ τὰς εὐ-
σχήμονας, καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως.
καὶ ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπὶ τὸν παῦ-
λον καὶ τὸν βαρνάβαν. καὶ ἐξέβαλον
αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν. οἱ δὲ ἐκτι-
ναξάμενοι τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν αὐ-
τῶν ἐπ᾽ αὐτοὺς, ἦλθον εἰς ἰκόνιον. οἱ δὲ
μαθηταὶ ἐπληροῦντο χαρᾶς καὶ πνεύ-
ματος ἁγίου. Ἐγένετο δὲ ἐν ἰκονίῳ κα-
τὰ τὸ αὐτὸ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν συ-
ναγωγὴν τῶν ἰουδαίων, καὶ λαλῆσαι
οὕτως, ὥστε πιστεῦσαι ἰουδαίων τε καὶ
ἑλλήνων πολὺ πλῆθος. οἱ δὲ ἀπειθοῦν-
τες ἰουδαῖοι, ἐπήγειραν καὶ ἐκάκωσαν
τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τῶν ἀδελ-
φῶν. ἱκανὸν μὲν οὖν χρόνον διέτρι-
ψαν παῤῥησιαζόμενοι ἐπὶ τῷ κυρίῳ, τῷ
μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐ-
τοῦ, διδόντι σημεῖα καὶ τέρατα γίνε-
σθαι διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν. ἐσχίσθη δὲ τὸ
πλῆθος τῆς πόλεως. καὶ οἱ μὲν ἦσαν
σὺν τοῖς ἰουδαίοις, οἱ δὲ σὺν τοῖς ἀπο-
στόλοις, ὡς δὲ ἐγένετο ὁρμὴ τῶν ἐθνῶν τε καὶ
ἰουδαίων, σὺν τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν ὑβρίσαι καὶ
λιθοβολῆσαι

quæ a Paulo dicebantur contradicen-
tes & blaſphemantes. Tunc ſumpta fidu
cia Paulus & Barnabas dixerunt. Vo-
bis oportebat primum loqui uerbum
dei, ſed quoniam repellitis illud, & in-
dignos uos iudicatis æterna uita, ecce
conuertimur ad gentes, Sic enim nobis
præcepit dominus. Poſui te in lucem
gentium, ut ſis in ſalutem uſq; ad extre
mum terræ. Audientes autem gentes,
gauiſæ ſunt, & glorificabāt uerbum do-
mini, & crediderunt quotquot erant
ordinati ad uitam æternam, Diſſemi-
nabatur autem uerbū domini per uni-
uerſam regionem. Iudæi autē concita-
uerunt mulieres religioſas & honeſtas,
& primos ciuitatis, & excitauerunt per-
ſecutionem in Paulum & Barnabam,
& eiecerunt eos de finibus ſuis. At ille
excuſſo puluere pedum in eos uenerūt
in Iconiū. Diſcipuli quoq; replebantur
gaudio & ſpiritu ſancto.

Factum eſt autem in Iconio ut ſi- XIIII
mul introirent ſynagogam Iudeorum
& loquerentur ſic, ut crederet Iudæo-
rum ſimul & Græcorum copioſa mul-
titudo. Qui uero increduli fuerunt Iu-
dæi, concitauerunt & corruperunt ani-
mos gentium aduerſus fratres. Multo
igitur tempore demorati ſunt fiduciali-
ter agentes in domino, qui teſtimoniū
perhibebat uerbo gratiæ ſuæ, dabat ſi
gna & prodigia fieri per manus eo-
rum. Diuiſa eſt aūt multitudo ciuitatis
& quidā quidē erāt cum Iudæis, quidā
uero cū apoſtolis. Cū aūt factus eſſet
ĩpetus Gentiliū pariter & Iudæorū cū
principibus ſuis, ut cōtumelijs afficerēt

 & lapida

λιθοβολῆσαι αὐτούς, συνιδόντες κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς λυκαονίας, λύστραν καὶ δέρβην, καὶ τὴν περίχωρον. κἀκεῖ ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι. Καί τις ἀνὴρ ἐν λύστροις ἀδύνατος τοῖς ποσὶν ἐκάθητο, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων, ὃς οὐδέποτε περιπεπατήκει. οὗτος ἤκουε τοῦ παύλου λαλοῦντος, ὃς ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἰδὼν, ὅτι πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι, εἶπε μεγάλῃ τῇ φωνῇ. Ἀνάστηθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου ὀρθός. καὶ ἥλλετο καὶ περιεπάτει. οἱ δὲ ὄχλοι ἰδόντες ὃ ἐποίησεν ὁ παῦλος, ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν λυκαονιστὶ, λέγοντες. οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις, κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς. ἐκάλουν τε τὸν μὲν βαρνάβαν, δία, τὸν δὲ παῦλον ἑρμῆν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. Ο δὲ ἱερεὺς τοῦ διὸς τοῦ ὄντος πρὸ τῆς πόλεως αὐτῶν, ταύρους καὶ στέμματα ἐπὶ τοὺς πυλῶνας ἐνέγκας, σὺν τοῖς ὄχλοις ἤθελον θύειν. ἀκούσαντες δὲ οἱ ἀπόστολοι βαρνάβας καὶ παῦλος, διαῤῥήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν, εἰσεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον, κράζοντες καὶ λέγοντες. ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὃς ἐν ταῖς παρῳχημέναις γενεαῖς, εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καίτοιγε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν ἀγαθοποιῶν, οὐρανόθεν ἡμῖν ὑετοὺς διδοὺς, καὶ καιροὺς καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν. καὶ ταῦτα λέγοντες, μόλις κατέπαυσαν τοὺς ὄχλους τοῦ μὴ θύειν αὐτοῖς. Ἐπῆλθον δὲ ἀπὸ ἀντιοχείας καὶ ἰκονίου ἰουδαῖοι, καὶ πείσαντες τοὺς ὄχλους, καὶ λιθάσαντες τὸν παῦλον, ἔσυρον ἔξω τῆς πόλεως.

νομίσαντες

lapidarent eos, intelligentes confugerunt ad ciuitates Lycaoniæ Lyſtram & Derben & uniuerſam in circuitu regionem, & ibi euangelizantes erant. Et quidam uir Lyſtris debilis pedibus ſedebat claud9 ex utero matris ſuæ, q nũq̃ ambulauerat. Hic audiuit Paulũ loquẽtem. Qui intuitus eum & uidens quod fidem haberet ut ſaluus fieret, dixit magna uoce. Surge ſup pedes tuos rectus Et exiliuit, & ambulabat. Turbæ autẽ cum uidiſſent quod fecerat Paulus, leuauerunt uocem ſuam Lycaonice, dicentes. Dij ſimiles facti hominibus deſcenderunt ad nos. Et uocabant Barnabam Iouem, Paulũ uero Mercurium, quoniã ipſe erat dux uerbi. Sacerdos quoq; Iouis qui erat ante ciuitatem illorum, tauros & coronas ante ianuas afferens cum turbis uolebat ſacrificare. Quod ubi audierunt apoſtoli Barnabas & Paulus conciſſis tunicis ſuis exilierunt in turbas, clamantes & dicẽtes. Viri, quid hæc facitis? Et nos mortales ſum9 ſimiles uobis hoĩes annũciãtes ut ab his uanis cõuerta mini ad deũ uiuũ, qui fecit cœlũ & terram & mare, & oĩa quæ in eis ſunt, qui in præteritis generationibus ſinebat omnes gẽtes ingredi uijs ſuis. Quanq̃ non expertem teſtimonij ſeipſum ſinebat bene faciẽdo, de cœlo dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & leticia corda noſtra. Et hæc dicentes uix compeſcuerunt turbas ne ſibi imolarẽt. Superuenerunt autẽ quidam ab Antiochia & Iconio Iudæi, & perſuaſis turbis ac lapidato Paulo extraxerunt eum e ciuitate

exiſtimãtes

νομίσαντες αὐτὸν τεθνάναι. κυκλωσάντων δὲ αὐτὸν τῶν μαθητῶν, ἀναστὰς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν. καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθε σὺν τῷ βαρνάβᾳ εἰς δέρβην. εὐαγγελισάμενοί τε τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ μαθητεύσαντες ἱκανούς, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν λύστραν καὶ ἰκόνιον καὶ ἀντιόχειαν, ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, καὶ παρακαλοῦντες ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ᾽ ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ κυρίῳ εἰς ὃν πεπιστεύκεισαν. καὶ διελθόντες τὴν πισιδίαν, ἦλθον εἰς παμφυλίαν. καὶ λαλήσαντες ἐν πέργῃ τὸν λόγον, κατέβησαν εἰς ἀττάλειαν. κἀκεῖθεν ἀπέπλευσαν εἰς ἀντιόχειαν, ὅθεν ἦσαν παραδεδομένοι τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν. παραγενόμενοι δὲ καὶ συναγόντες τὴν ἐκκλησίαν, ἀνήγγειλαν ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς μετ᾽ αὐτῶν. καὶ ὅτι ἤνοιξε τοῖς ἔθνεσι θύραν πίστεως. διέτριβον δὲ ἐκεῖ χρόνον οὐκ ὀλίγον σὺν τοῖς μαθηταῖς.

Καί τινες κατελθόντες ἀπὸ τῆς ἰουδαίας ἐδίδασκον τοὺς ἀδελφούς, ὅτι ἐὰν μὴ περιτέμνησθε τῷ ἔθει μωσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι. γενομένης οὖν στάσεως καὶ συζητήσεως οὐκ ὀλίγης τῷ παύλῳ καὶ τῷ βαρνάβᾳ πρὸς αὐτούς, ἔταξαν ἀναβαίνειν παῦλον καὶ βαρνάβαν, καί τινας ἄλλους ἐξ αὐτῶν, πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ πρεσβυτέρους εἰς ἱερουσαλήμ, περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. οἱ μὲν οὖν προπεμφθέντες ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, διήρχοντο τὴν φοινίκην καὶ σαμάρειαν ἐκδιηγούμενοι τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνῶν. καὶ ἐποίουν χαρὰν μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς. παραγενόμενοι δὲ εἰς ἱερουσαλήμ, ἀπεδέχθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ἀνήγγειλάν τε ὅσα ὁ θεὸς ἐποίησεν μετ᾽ αὐτῶν.

ἐξανέστησαν

exiſtimãtes eũ mortuũ eſſe. Circũdantibus aũt eum diſcipulis, ſurgens intrauit ciuitatem, & poſtero die profectus eſt cũ Barnaba in Derben. Cũq; euangelizaſſent ciuitati illi, & docuiſſẽt multos, reuerſi ſunt Lyſtrã & Iconiũ & Antiochiam, denuo confirmantes animas diſcipulorꝝ, exhortanteſq; ut permanerent in fide, & quod per multas tribulationes oporteat nos intrare in regnum dei. Et cum ſuffragijs creaſſent illis per ſingulas eccleſias pr̃ſbyteros & oraſſent cũ ieiunationibus, cõmendauerũt eos dño in quem crediderant. Peragrataq; Piſidia uenerunt Pamphyliã, & cũ locuti eſſent uerbum Pergæ, deſcenderunt in Attaliam & inde ſoluerunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ dei in opus quod cõpleuerunt. Cum aũt ueniſſent & congregaſſent eccleſiam, retulerunt quanta feciſſet deus ſecũ, & qđ aperuiſſet gentibus oſtium fidei. Morati ſunt aũt tempus nõ modicũ cum diſcipulis.

XV Et quidã qui deſcenderant a Iudæa docebant fratres, niſi circũcidamini ſecundũ morem Moſi non poteſtis ſaluari. Facta ergo ſeditione & diſceptatione nõ exigua cũ Paulo & Barnabæ aduerſus illos, ſtatuerũt, ut aſcenderent Paulus & Barnabas & quidam alij ex alijs ad apoſtolos & pr̃ſbyteros in Hieruſalem, ſuper hac queſtione. Illi ergo deducti ab eccleſia pertranſibãt Phœnicen & Samariam narrantes cõuerſionem gentiũ, & gignebãt gaudiũ magnum omnibus fratribus. Cũ autẽ ueniſſent Hieroſolymam, ſuſcepti ſunt ab eccleſia & ab ap̃lis & ſenioribus annũciauerũtq; q̃cũq; de⁹ feciſſet cũ illis.

Surrexerũt

ἐξανέστησαν δέ τινες τῶν ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τῶν
φαρισαίων τῶν πεπιστευκότων, λέγοντες, ὅτι
δεῖ περιτέμνειν αὐτοὺς, παραγγέλλειν τε τηρεῖν τὸν
νόμον μωσέως. Συνήχθησαν δὲ οἱ ἀπόστολοι
καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τού-
του. πολλῆς δὲ συζητήσεως γινομένης, ἀναστὰς
πέτρος εἶπε πρὸς αὐτούς. ἄνδρες ἀδελφοὶ, ὑ-
μεῖς ἐπίστασθε, ὅτι ἀφ᾽ ἡμερῶν ἀρχαίων ὁ θε-
ὸς ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο διὰ τοῦ στόματός μου,
ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου, καὶ
πιστεῦσαι. καὶ ὁ καρδιογνώστης θεὸς ἐμαρτύ-
ρησεν αὐτοῖς, δοὺς αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγι-
ον, καθὼς καὶ ἡμῖν, καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξὺ
ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθαρίσας τὰς καρ-
δίας αὐτῶν. νῦν οὖν, τί πειράζετε τὸν θεὸν ἐπι-
θεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν,
ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσα-
μεν βαστάσαι, ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ κυρίου
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ πιστεύομεν σωθῆναι καθ᾽ ὃν
τρόπον κἀκεῖνοι. ἐσίγησε δὲ πᾶν τὸ πλῆθος,
καὶ ἤκουον βαρνάβα καὶ παύλου, ἐξηγουμένων
ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τοῖς
ἔθνεσι δι᾽ αὐτῶν. μετὰ δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτοὺς,
ἀπεκρίθη ἰάκωβος, λέγων. ἄνδρες ἀδελφοὶ,
ἀκούσατέ μου. συμεὼν ἐξηγήσατο, καθὼς πρῶ-
τον ὁ θεὸς ἐπεσκέψατο λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν λαὸν
ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ τούτῳ συμφωνοῦσιν
οἱ λόγοι τῶν προφητῶν, καθὼς γέγραπται. μετὰ
ταῦτα ἀναστρέψω καὶ ἀνοικοδομήσω τὴν σκηνὴν
δαβίδ, τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ τὰ κατεσκαμμένα
αὐτῆς ἀνοικοδομήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐτὴν, ὅπως
ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων
τὸν κύριον, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐφ᾽ οὓς ἐπικέκληται
τὸ ὄνομά μου ἐπ᾽ αὐτοὺς, λέγει κύριος, ὁ ποιῶν
ταῦτα πάντα. γνωστὰ ἀπ᾽ αἰῶνός ἐστι τῷ θεῷ,
πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. διὸ ἐγὼ κρίνω, μὴ παρενο-
χλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν θεὸν,
ἀλλὰ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς, τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισ-
γημάτων τῶν εἰδώλων, καὶ τῆς πορνείας, καὶ τοῦ πνικτοῦ, καὶ τοῦ
αἵματος

Surrexerũt aũt qdã de factione phari
ſæoꝝ, q crediderãt dicẽtes, qđ opteret
circũcidere eos, p̃cipere quoq; ſeruare
legem Moſi. Conueneruntq; apoſtoli
& ſeniores uidere de uerbo hoc. Cũ aũt
magna diſceptatio fieret, ſurgens Petrꝰ
dixit ad eos. Viri fratres, uos ſcitis qđ
ab antiquis diebꝰ deus in nobis elegit
per os meũ, ut audirent gentes uerbũ
euãgelĳ & crederẽt. Et qui nouit corda
deus, teſtimoniũ p̄hibuit illis, dãs illis
ſpm̃ ſctm̃ ſicut & nobis, & nihil diſcre-
uit iter nos & illos, cũ fide purificauerit
corda illoꝝ. Nũc ergo quid tẽtatis deũ,
ut imponatur iugũ ſuper ceruices diſci
pulorum, quod neq; patres noſtri neq;
nos portare potuimus? Sed per gra-
tiam dñi Ieſu Chriſti credimus nos ſal
uos futuros quemadmodum & illi. Ta
cuit autem tota multitudo & audiebãt
Barnabã & Paulũ narrantes quãta de
us feciſſet ſigna & prodigia inter gẽtes
p ipſos. Et poſtq̃ cõticuiſſent, rñdit Ia-
cobus dicẽs. Viri frẽs audite me. Simõ
narrauit queãdmodũ primũ deus uiſi-
tauit ut ſumeret ex gẽtibus populũ in
noĩe ſuo, & huic cõſonant uerba p̄phe
tarum ſicut ſcriptũ eſt. Poſt hæc reuer-
tar & reædificabo tabernaculũ Dauid,
quod collapſum eſt, & diruta eius reæ-
dificabo, & erigã illud, ut requirant qui
reliq̃ ſunt hoĩes dñm, & oẽs gentes ſup
quos inuocatũ eſt nomẽ meũ ſup eos
dicit dñs, q facit hæc oĩa. Nota a ſæculo
ſunt deo oĩa hæc opa ſua. Propter qđ
ego iudico nõ obturbãdũ eſſe illis q ex
gẽtibꝰ cõuertũt ad deũ, ſed ſcribẽdũ ad
eos ut abſtineant ſe ab inqnamentis ſi
mulacroꝝ, & fornicatiõe & ſuffocato &
ſanguine

αἵματος. μωσῆς γὰρ ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ πόλιν τοὺς κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει ἐν ταῖς συναγωγαῖς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκόμενος. τότε ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμψαι εἰς ἀντιόχειαν σὺν παύλῳ καὶ βαρνάβᾳ. ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον βαρσαβᾶν, καὶ σίλαν, ἄνδρας ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς, γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν τάδε. οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ, τοῖς κατὰ τὴν ἀντιόχειαν καὶ συρίαν καὶ κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν. ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες, ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ διεστειλάμεθα, ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν βαρνάβᾳ καὶ παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἀπεστάλκαμεν οὖν ἰούδαν καὶ σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά. ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας, ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. ἔρρωσθε. οἱ μὲν οὖν ἀπολυθέντες, ἦλθον εἰς ἀντιόχειαν, καὶ συναγαγόντες τὸ πλῆθος, ἐπέδωκαν τὴν ἐπιστολήν. ἀναγνόντες δὲ, ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ παρακλήσει, ἰούδας τε καὶ σίλας, καὶ αὐτοὶ προφῆται ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκάλεσαν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ ἐπεστήριξαν. ποιήσαντες δὲ χρόνον, ἀπελύθησαν μετ᾽ εἰρήνης ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους. ἔδοξε δὲ τῷ σίλᾳ ἐπιμεῖναι αὐτοῦ.

παῦλος

ſanguine. Moſes enim a tēporibus antiquis in ſingulis ciuitatibus habet, qui ſe prædicēt in ſynagogis, ubi per omne ſabbatū legitur. Tūc placuit apoſtolis & ſenioribus cum tota eccleſia, ut delectos ex ſeſe uiros mitterēt Antiochiam cū Paulo & Barnaba, Iudā qui cognominabatur Barſabas & Sylā, uiros primarios inter fratres, miſſis litteris ī hāc ſententiā, per manus eorum. Apoſtoli & ſeniores & frēs, his q̄ ſūt Antiochiæ & in Syria, & in Cilicia fratribus q̄ ſunt ex gentibus, ſalutem. Q̄m̄ audiuimus, quod quidam ex nobis egreſſi turbauerunt uos uerbis euertentes animas ueſtras, iubētes uos circūcidi & ſeruare legem, quibus nō mādaueramus, uiſum eſt nobis unanimiter congregatis delectos uiros mittere ad uos, cum dilectis noſtris Barnaba & Paulo, hominibus qui tradiderunt animas ſuas pro noīe dn̄i noſtri Ieſu Chriſti. Miſimus ergo Iudam & Sylam, qui & ipſi uobis uerbis referēt eadem. Viſum eſt enim ſpiritui ſancto & nobis, ne quid amplius imponeremus uobis oneris q̄p hæc neceſſaria, ut abſtineatis ab his quæ ſunt īmolata ſimulacris, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione, a quibus ſi conſeruaueritis uoſipſos, benefacietis. Valete. Illi ergo dimiſſi uenerunt Antiochiā, & cōgregata multitudine reddiderūt epiſtolam. Quā cū legiſſent, gauiſi ſunt ſuper cōſolatione. Iudas aūt & Sylas cū eſſent & ipſi ꝓphetæ ſermone copioſo adhortati ſunt fratres, & cōfirmauerūt. Cōmorati aūt illic aliquantū temporis dimiſſi ſunt cū pace a fratribus ad apoſtolos. Viſū eſt aūt Syle manere ibidē

Paulus

μυσίαν, κατέβησαν εἰς τρωάδα. καὶ ὅραμα διὰ τῆς νυκτὸς ὤφθη τῷ παύλῳ. ἀνήρ τις ἦν μακεδὼν ἑστὼς, παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων. διαβὰς εἰς μακεδονίαν, βοήθησον ἡμῖν. ὡς δὲ τὸ ὅραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν μακεδονίαν. συμβιβάζοντες, ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ κύριος εὐαγγελίσασθαι αὐτούς. ἀναχθέντες οὖν ἀπὸ τῆς τρωάδος, εὐθυδρομήσαμεν εἰς σαμοθρᾴκην, τῇ τε ἐπιούσῃ, εἰς νεάπολιν, ἐκεῖθέν τε εἰς φιλίππους, ἥτις ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς μακεδονίας πόλις κολωνία. ἦμεν δὲ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει διατρίβοντες ἡμέρας τινάς, τῇ τε ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἐξήλθομεν ἔξω τῆς πόλεως παρὰ ποταμὸν, οὗ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι, καὶ καθίσαντες, ἐλαλοῦμεν ταῖς συνελθούσαις γυναιξί. καί τις γυνὴ ὀνόματι λυδία πορφυρόπωλις πόλεως θυατείρων, σεβομένη τὸν θεὸν, ἤκουσεν, ἧς ὁ κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν, προσέχειν τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ παύλου. ὡς δὲ ἐβαπτίσθη, καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς, παρεκάλεσε λέγουσα. εἰ κεκρίκατέ με πιστὴν τῷ κυρίῳ εἶναι, εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκόν μου μείνατε, καὶ παρεβιάσατο ἡμᾶς. ἐγένετο δὲ πορευομένων ἡμῶν εἰς προσευχὴν, παιδίσκην τινὰ ἔχουσαν πνεῦμα πύθωνος, ἀπαντῆσαι ἡμῖν, ἥτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς, μαντευομένη, αὕτη κατακολουθήσασα τῷ παύλῳ καὶ ἡμῖν, ἔκραζε λέγουσα, οὗτοι οἱ ἄνθρωποι, δοῦλοι τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσίν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας. τοῦτο δὲ ἐποίει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, διαπονηθεὶς δὲ ὁ παῦλος καὶ ἐπιστρέψας τῷ πνεύματι, εἶπε παραγγέλλω σοι ἐν τῷ ὀνόματι ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐξελθεῖν ἀπ᾽ αὐτῆς, καὶ ἐξῆλθεν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ. ἰδόντες δὲ οἱ κύριοι αὐτῆς, ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ἐλπὶς τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενοι τὸν παῦλον καὶ τὸν σίλαν, εἵλκυσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ προσαγαγόντες αὐτοὺς

τοῖς στρατη

Myſiam deſcenderunt Troadem,& uiſio per noctem paulo uiſa eſt. Vir Macedo quidam erat, ſtans & deprecans eum & dicẽs. Tranſiẽs in Macedoniã, adiuua nos. Vt aũt uiſum uidit, ſtatim quæſiuimus ꝓficiſci in Macedoniã, certi facti ꝗ uocaſſet nos deus ad euangelizandum eis. Cũ ſoluiſſemus igitur a Troade recto curſu uenimus in Samothracen, & poſtero die Neapolim, & inde Philippos, q̃ eſt prima partis Macedoniæ ciuitas colonia. Eramus autẽ in eadem urbe dieb⁹ aliquot diuerſantes,& die ſabbatoꝝ egreſſi ſumus e ciuitate iuxta flumen ubi ſolebat oratio eſſe,& ſedẽtes loquebamur mulieribus quæ conuenerãt,& quædã mulier noĩe Lydia purpuraria ciuitatis Thyathiræ colens deũ audiuit, cuius dominus aperuit cor ut intenderet his quæ dicebant a Paulo. Cũ aũt baptizata eſſet & domus eius, dep̃cata eſt dicens. Si iudicaſtis me fidelem dño eſſe, introite in domum meam & manete. Et coegit nos. Factum eſt aũt euntibus nobis ad orationem ut puella quædã habens ſpiritum pythonis, occurreret nobis, quæ queſtũ magnũ p̃ſtabat dominis ſuis diuinando. Hæc ſubſecuta Paulũ & nos clamabat dicens. Iſti homines ſerui dei excelſiſſimi ſunt qui annunciant nobis uiam ſalutis. Hoc aũt faciebat multos dies. Tedio aũt affectus Paulus, & conuerſus ſpiritui dixit. Præcipio tibi ĩ nomine Ieſu Chriſti ut exeas ab ea. Et exijt eadẽ hora. Videntes autem domini eius quod abiſſet ſpes q̃ſtus ſui, apprehenſum Paulũ & Sylam traxerunt in forum ad principes, & offerentes eos

BB magiſtra

τοῖς στρατηγοῖς, εἶπον. οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν, ἰουδαῖοι ὑπάρχοντες, καὶ καταγγέλλουσιν ἔθη, ἃ οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν παραδέχεσθαι, οὐδὲ ποιεῖν, ῥωμαίοις οὖσι, καὶ συνεπέστη ὁ ὄχλος κατ᾽ αὐτῶν. καὶ οἱ στρατηγοὶ περιῤῥήξαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ἐκέλευον ῥαβδίζειν, πολλάς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πληγὰς, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι, ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς. ὃς παραγγελίαν τοιαύτην εἰληφὼς, ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον. κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον παῦλος καὶ σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν θεόν. ἐπηκροῶντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμιοι. ἄφνω δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμωτηρίου, ἀνεῴχθησάν τε παραχρῆμα αἱ θύραι πᾶσαι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη. ἔξυπνος δὲ γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ἰδὼν ἀνεῳγμένας τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, σπασάμενος μάχαιραν, ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, νομίζων ἐκπεφευγέναι τοὺς δεσμίους. ἐφώνησε δὲ φωνῇ μεγάλῃ ὁ παῦλος, λέγων. μηδὲν πράξῃς σεαυτῷ κακὸν, ἅπαντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε. αἰτήσας δὲ φῶτα, εἰσεπήδησε. καὶ ἔντρομος γενόμενος, προσέπεσε τῷ παύλῳ καὶ τῷ σίλᾳ. καὶ προαγαγὼν αὐτοὺς ἔξω, ἔφη. κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ. οἱ δὲ εἶπον. πίστευσον ἐπὶ τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ, καὶ σωθήσῃ σὺ καὶ ὁ οἶκός σου. καὶ ἐλάλησαν αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ κυρίου. καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτὸς, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες, παραχρῆμα, ἀναγαγών τε αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρέθηκε τράπεζαν, καὶ ἠγαλλιάσατο πανοικὶ, πεπιστευκὼς τῷ θεῷ. ἡμέρας δὲ γενομένης, ἀπέστειλαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς ῥαβδούχους λέγοντες. ἀπόλυσον τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους

magiſtratibus dixerũt. Hi homines cõturbant ciuitatem noſtrã cũ ſint Iudæi & annunciant morem quẽ nõ licet nobis ſuſcipere neq; facere, cũ ſim⁹ Romani. Et cõcurrit plebs aduerſus eos, & magiſtratus ſciſſis tunicis ſuis, iuſſerũt eos uirgis cædi. Et cũ multas plagas eis impoſuiſſent, cõiecerũt eos in carcerẽ, p̃cipientes cuſtodi ut diligenter cuſtodiret eos. Qui cũ tale præceptũ accepiſſet cõiecit eos in interiorem carcerẽ, & pedes eorum ſtrinxit ligno. Media aũt nocte Paulus & Sylas orantes laudabãt deũ, & exaudiebant eos, qui uincti erant. Subito uero terræmotus factus eſt magnus, ita ut concuterentur fundamenta carceris. Et ſtatim aperta ſunt omnia oſtia, & omnium uincula ſoluta ſunt. Experrectus aũt cuſtos carceris, cũ uideret ianuas apertas carceris, euaginato gladio, erat ſeipſum interfecturus, exiſtimãs aufugiſſe uinctos. Clamauit autem Paulus uoce magna, dicẽs. Ne qd feceris tibiipſi mali. Vniuerſi eñ hic ſumus. Poſtulatoq; lumine irrupit, & tremefactus accidit Paulo & Sylæ ad pedes, & productis illis foras ait. Dñi, qd me oportet facere ut ſaluus fiam? At illi dixerunt. Crede in dñm Ieſum, & ſaluus eris tu & domus tua. Et locuti ſunt ei uerbum dñi, & omnibus qui erãt in domo eius. Et adſũptos illos in illa hora noctis lauit plagas eorum, & baptizatus eſt ipſe & omnes familiares illi⁹ cõtinuo. Cũq; perduxiſſet eos i domũ ſuã appoſuit eis menſam, & exultauit cum uniuerſa domo ſua qd' credidiſſet deo. Et cũ dies factus eſſet miſerũt magiſtrat⁹ uiatores dicẽtes. Dimitte hoĩes illos

ἐκείνους. Ἀπήγγειλε δὲ ὁ δεσμοφύλαξ τοὺς λόγους τούτους πρὸς τὸν παῦλον, ὅτι ἀπεστάλκασιν οἱ στρατηγοί, ἵνα ἀπολυθῆτε, νῦν οὖν ἐξελθόντες, πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ. Ὁ δὲ παῦλος ἔφη πρὸς αὐτούς, δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ, ἀκατακρίτους ἀνθρώπους, ῥωμαίους ὑπάρχοντας, ἔβαλον εἰς φυλακήν, καὶ νῦν λάθρα ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν; οὐ γάρ, ἀλλὰ ἐλθόντες αὐτοὶ ἐξαγαγέτωσαν. ἀνήγγειλαν δὲ τοῖς στρατηγοῖς οἱ ῥαβδοῦχοι τὰ ῥήματα ταῦτα. καὶ ἐφοβήθησαν, ἀκούσαντες ὅτι ῥωμαῖοί εἰσι. καὶ ἐλθόντες, παρεκάλεσαν αὐτούς, καὶ ἐξαγαγόντες, ἠρώτων ἐξελθεῖν τῆς πόλεως. ἐξελθόντες δὲ ἐκ τῆς φυλακῆς, εἰσῆλθον εἰς τὴν λυδίαν. καὶ ἰδόντες τοὺς ἀδελφούς, παρεκάλεσαν αὐτούς, καὶ ἐξῆλθον.

Διοδεύσαντες δὲ τὴν ἀμφίπολιν καὶ ἀπολλωνίαν, ἦλθον εἰς θεσσαλονίκην, ὅπου ἦν ἡ συναγωγὴ τῶν ἰουδαίων. κατὰ δὲ τὸ εἰωθὸς τῷ παύλῳ, εἰσῆλθε πρὸς αὐτούς, καὶ ἐπὶ σάββατα τρία, διελέγετο αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν διανοίγων καὶ παρατιθέμενος, ὅτι τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ἔδει παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ΙΗΣΟΥΣ, ὃν ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. καί τινες ἐξ αὐτῶν ἐπείσθησαν, καὶ προσεκληρώθησαν τῷ παύλῳ καὶ τῷ σίλᾳ, τῶν τε σεβομένων ἑλλήνων πολὺ πλῆθος, γυναικῶν τε τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγαι. ζηλώσαντες δὲ οἱ ἀπειθοῦντες ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων τινὰς ἄνδρας πονηρούς, καὶ ὀχλοποιήσαντες, ἐθορύβουν τὴν πόλιν, ἐπιστάντες τε τῇ οἰκίᾳ ἰάσονος, ἐζήτουν αὐτοὺς ἀγαγεῖν εἰς τὸν δῆμον. μὴ εὑρόντες δὲ αὐτούς, ἔσυρον τὸν ἰάσονα καί τινας ἀδελφούς, ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας βοῶντες. ὅτι οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες οὗτοι, καὶ ἐνθάδε πάρεισιν οὓς ὑποδέδεκται ἰάσων. καὶ οὗτοι πάντες ἀπέναντι τῶν δογμάτων καίσαρος πράσσουσι, βασιλέα

illos. Nunciauit aũt cuſtos carceris uerba hæc Paulo, miſerunt magiſtratus ut dimittamini. Nunc igitur exeuntes ite in pace. Paulus autem dixit eis. Cæſos nos publice indicta cauſa, cũ ſim⁹ Romani, coniecerunt in carcerem, & nunc occulte nos eijciunt? Non certe, ſed ueniant ipſi ac nos educant. Nũciauerũt autem magiſtratibus uiatores uerba hæc. Timuerũtq; audito quod Romani eſſent, & uenĩẽtes deprecati ſunt eos, & eductos rogabant ut egrederentur e ciuitate. Egreſſi autẽ de carcere, introierunt ad Lydiam, & uiſis fratribus conſolati ſunt eos, & profecti ſunt.

Cum aũt iter feciſſent per Amphipolim & Apolloniam, uenerunt Theſ- XVII
ſalonicam, ubi erat ſynagoga Iudæorum. Secundũ conſuetudinem autem Paulus introiuit ad eos, & per ſabbata tria diſſerebat eis e ſcripturis adaperiens, & allegans, qđ Chriſtũ oportuiſſet pati & reſurgere a mortuis, & quod hic eſſet Ieſus Chriſtus quẽ ego (inquit) annũcio uobis. Et quidã ex eis crediderũt & adiuncti ſunt Paulo & Sylæ, & religioſorum græcorũ multitudo magna, mulieresq; primariæ non paucæ. Zelo aũt cõmoti Iudæi nõ credẽtes, & aſſumptis quibuſdam circumforaneis uiris malis & turba coacta concitauerunt ciuitatem, & urgentes domum Iaſonis quærebant eos producere in populum Et cum non inueniſſent eos trahebant Iaſonem & quoſdam fratres ad principes ciuitatis, clamantes. Hi qui terrarum orbem concitarunt, huc quoq; uenerunt. Quos excepit Iaſon, & hi omnes contra decreta Cæſaris faciunt,

σι, βασιλέα λέγοντες ἕτερον εἶναι ΙΗΣΟΥΝ.
ἐτάραξαν δὲ τὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολιτάρχας
ἀκούοντας ταῦτα, καὶ λαβόντες τὸ ἱκανὸν πα-
ρὰ τοῦ ἰάσονος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπέλυσαν αὐ-
τούς. οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὐθέως διὰ τῆς νυκτὸς, ἐξ-
έπεμψαν τόν τε παῦλον καὶ τὸν σίλαν εἰς βέρ-
ροιαν, οἵ τινες παραγενόμενοι εἰς τὴν συνα-
γωγὴν ἀπῄεσαν τῶν ἰουδαίων. οὗτοι δὲ ἦσαν
εὐγενέστεροι τῶν ἐν θεσσαλονίκῃ, οἵ τινες ἐδέ-
ξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, τὸ
καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς γραφὰς, εἰ ἔχοι
ταῦτα οὕτως. πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπί-
στευσαν, καὶ τῶν ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν
εὐσχημόνων, καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγοι. Ὡς δὲ
ἔγνωσαν οἱ ἀπὸ τῆς θεσσαλονίκης ἰουδαῖοι,
ὅτι καὶ ἐν τῇ βερροίᾳ κατηγγέλη ὑπὸ τοῦ παύ-
λου ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἦλθον κἀκεῖ, σαλεύον-
τες τοὺς ὄχλους. εὐθέως δὲ τότε τὸν παῦ-
λον ἐξαπέστειλαν οἱ ἀδελφοὶ πορεύεσθαι
ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν. ὑπέμενον δὲ ὅ τε σί-
λας καὶ ὁ τιμόθεος ἐκεῖ. οἱ δὲ καθιστῶντες
τὸν παῦλον, ἤγαγον αὐτὸν ἕως ἀθηνῶν. καὶ
λαβόντες ἐντολὴν πρὸς τὸν σίλαν καὶ τι-
μόθεον, ἵνα ὡς τάχιστα ἔλθωσι πρὸς αὐτὸν,
ἐξῄεσαν. Ἐν δὲ ταῖς ἀθήναις ἐκδεχομένου
αὐτοὺς τοῦ παύλου, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα
αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὖ-
σαν τὴν πόλιν. διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συ-
ναγωγῇ τοῖς ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις
καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν, πρὸς
τοὺς παρατυγχάνοντας. τινὲς δὲ τῶν ἐπι-
κουρείων καὶ τῶν στωϊκῶν φιλοσόφων, συνέ-
βαλον αὐτῷ. καί τινες ἔλεγον. τί ἂν θέ-
λοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; οἱ δὲ, ξένων δαι-
μονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι, ὅτι τὸν ΙΗ-
ΣΟΥΝ καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζε-
το. ἐπιλαβόμενοί τε αὐτοῦ, ἐπὶ τὸν ἄρειον πά-
γον ἤγαγον, λέγοντες. Δυνάμεθα γνῶναι,
τίς ἡ καινὴ αὕτη, ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχή;
ξενίζοντα

regem alium dicentes eſſe Ieſum. Con-
citauerunt aũt turbam & magiſtratus
ciuitatis audientes hæc. Et accepta ſatiſ-
factione a Iaſone & a cæteris, dimiſe-
runt eos. Fratres uero cõfeſtim per no-
ctem dimiſerũt & Paulum & Sylam in
Berœam. Qui cũ aduenissent abierunt
in ſynagogam Iudæorum. Hi aũt erãt
ſummo genere nati inter eos qui erant
Theſſalonicæ, qui ſuſceperant uerbum
cum omni animi promptitudine coti-
die ſcrutantes ſcripturas an hæc ita ſe
haberent. Et multi quidem crediderũt
ex eis, & Græcæ mulieres honeſtæ, & ui
ri non pauci. Cũ autem cognouiſſent
Theſſalonicẽſes Iudæi quod & Berœæ
annunciatum eſſet a Paulo uerbũ dei
uenerunt & illic commouentes turbas.
Statimq; tunc Paulum emiſerunt fra-
tres, ut iret uſq; ad mare. Sylas autem
& Timotheus remanſerũt ibi. Qui aũt
deducebant Paulũ deduxerunt eũ uſq;
ad Athenas; & accepto mãdato ab eo
ad Sylam & Timotheũ. ut q̃ celerrime
uenirent ad ſe profecti ſunt. Paulus au
tem cũ Athenis eos expectaret, incãde
ſcebat ſpiritus eius in ipſo, cum uideret
idololatriæ deditã ciuitatẽ. Diſputabat
igitur in ſynagoga cũ Iudæis & religio
ſis, & in foro cotidie ad eos qui aderãt.
Quidam autem Epicurei & Stoici phi
loſophi conflictabantur cum eo, & qui
dam dicebãt. Quid uult uerbiſator hic
dicere? Alij uero, nouorum dæmonio
rum uidetur annunciator eſſe, quod Ie
ſum & reſurrectionem annũciaret eis.
Et apphenſum eum ad Martium uicũ
duxerũt dicẽtes. Poſſum⁹ ne ſcire quæ
ſit hæc noua quæ a te dicit' doctrina?
Noua

ξενίζοντα γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς
ἡμῶν. βουλόμεθα οὖν γνῶναι, τί ἂν θέλοι
ταῦτα εἶναι. ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδη
μοῦντες ξένοι, εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν, ἢ
λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. σταθεὶς δὲ
ὁ παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ ἀρείου πάγου, ἔφη. ἄν
δρες ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμο/
νεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. διερχόμενος γὰρ
καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗ-
ρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο. ἀγνώ-
στῳ θεῷ. ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον
ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. ὁ θεὸς ὁ ποιήσας τὸν
κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρα/
νοῦ καὶ γῆς ὁ κύριος ὑπάρχων, οὐκ ἐν χει/
ροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀν
θρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος,
αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν κατὰ πάν/
τα. ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος
ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσω-
πον τῆς γῆς, ὁρίσας προστεταγμένους και
ρούς, καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν
ζητεῖν τὸν κύριον, εἰ ἄραγε ψηλαφήσειεν αὐτὸν
καὶ εὕροιεν, καίγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκά-
στου ἡμῶν ὑπάρχοντα. ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν
καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, ὥς καί τινες τῶν
καθ᾽ ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι. τοῦ γὰρ καὶ γέ
νος ἐσμέν. γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ θεοῦ, οὐκ
ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ, ἢ ἀργύρῳ, ἢ λίθῳ,
χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώ/
που, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον. τοὺς μὲν οὖν χρό
νους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεὸς, τὰ νῦν πα
ραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ με-
τανοεῖν, διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρί
νειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ
ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας
αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νε
κρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον, ἀκουσό-
μεθά σου πάλιν περὶ τούτου. καὶ οὕτως ὁ
παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν. τινὲς δὲ ἄν/
δρες

Noua enim q̄dā infers aurib⁹ noſtris.
Volumus ergo ſcire quid nā uelint hæc
eſſe. Athenienſes aūt omnes & qui illic
uerſabant̃ hoſpites ad nihil aliud uaca
bāt, niſi aut dicēdū aut audiēdū aliqd
noui. Stans aūt Paulus in medio Mar
tij uici ait. Viri Athenienſes, per omnia
fere ſuperſtitioſiores uos uideo. Præte/
riens enim & uidens ſimulacra ueſtra,
inueni & arā i qua inſcriptū erat. Igno/
to deo. Quē ergo ignorātes colitis, hūc
ego annūcio uobis. Deus qui fecit mū-
dum & omnia quæ in eo ſunt, hic cœli
& terræ cū ſit dn̄s, nō in manufactis tē
plis habitat, nec manibus humanis co-
litur indigens aliquo, cum ipſe det om-
nibus uitam & halitum per omnia, fe-
citq́ʒ ex uno ſanguine omne genus ho/
minum, ut inhabitaret ſup uniuerſam
faciē terræ, definitis p̄ſtitutis tpibus &
p̄fixis terminis habitationis eorum, ut
q̄rerent deū, ſi forte palpentur eum aut
inueniant, q̄uis non longe ſit ab uno
quoq́ʒ noſtrū. In ipſo enim uiuimus &
mouemur & ſum⁹, ſicut & qdā ueſtra-
tiū poetaꝝ dixerūt. Huius eīm & genus
ſum⁹. Genus ergo cū ſim⁹ dei, nō debe
mus exiſtimare auro aut argēto aut la
pidi arte ſculpto & iuēto hoīs numē eē
ſimile. Et tpa quidē huius ignorātiæ cū
diſſimulaſſet deus, nūc annūciat hoīb⁹,
ut oēs ubiq́ʒ reſipiſcāt, eo ꝙ ſtatuit diē
in quo iudicatur⁹ eſt orbē terraꝝ in iu-
ſticia, in eo uiro in quo ſtatuerat, fide p̄
ſtita oībus, excitato illo a mortuis. Cū
audiſſent aūt reſurrectionē mortuoꝝ,
alij quidē irridebant, alij uero dixerūt.
Audiemus te de hoc iterū. Sic Paulus
exiuit de medio eoꝝ. Quidam uero ui-
BB 3 ri adhæ/

δρες κολληθέντες αὐτῷ, ἐπίστευσαν, ἐν οἷς καὶ διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης, καὶ γυνὴ ὀνόματι δάμαρις, καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς.

Μετὰ δὲ ταῦτα χωρισθεὶς ὁ παῦλος ἐκ τῶν ἀθηνῶν, ἦλθεν εἰς κόρινθον, καὶ εὑρών τινα ἰουδαῖον, ὀνόματι ἀκύλαν ποντικὸν τῷ γένει, προσφάτως ἐληλυθότα ἀπὸ τῆς ἰταλίας, καὶ πρίσκιλλαν γυναῖκα αὐτοῦ, διὰ τὸ διατεταχέναι κλαύδιον χωρίζεσθαι πάντας τοὺς ἰουδαίους ἐκ τῆς ῥώμης, προσῆλθεν αὐτοῖς, καὶ διὰ τὸ ὁμότεχνον εἶναι, ἔμενε παρ' αὐτοῖς καὶ εἰργάζετο. ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην. Διελέγετο δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ πᾶν σάββατον, ἔπειθέν τε ἰουδαίους καὶ ἕλληνας. Ὡς δὲ κατῆλθον ἀπὸ τῆς μακεδονίας, ὅ τε σίλας καὶ ὁ τιμόθεος συνείχετο τῷ πνεύματι ὁ παῦλος, διαμαρτυρόμενος τοῖς ἰουδαίοις τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ. Ἀντιτασσομένων δὲ αὐτῶν καὶ βλασφημούντων, ἐκτιναξάμενος τὰ ἱμάτια, εἶπε πρὸς αὐτούς. τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν, καθαρὸς ἐγώ, ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι, καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς οἰκίαν τινὸς, ὀνόματι ἰούστου σεβομένου τὸν θεόν, οὗ ἡ οἰκία ἦν συνομοροῦσα τῇ συναγωγῇ. κρίσπος δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος ἐπίστευσε τῷ κυρίῳ, σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ πολλοὶ τῶν κορινθίων ἀκούοντες, ἐπίστευον καὶ ἐβαπτίζοντο. εἶπε δὲ ὁ κύριος δι' ὁράματος ἐν νυκτὶ τῷ παύλῳ. μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει, καὶ μὴ σιωπήσῃς, διότι ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεταί σοι τοῦ κακῶσαί σε, διότι λαός ἐστι μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. ἐκάθισέ τε ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἕξ, διδάσκων αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. γαλλίωνος δὲ ἀνθυπατεύοντος τῆς ἀχαΐας, κατεπέστησαν ὁμοθυμαδὸν οἱ ἰουδαῖοι τῷ παύλῳ, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸ βῆμα, λέγοντες, ὅτι παρὰ τὸν νόμον οὗτος ἀναπείθει τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν θεόν. μέλλοντος

ri adhærentes ei crediderunt, in quibus & Dionyſius Ariopagita & mulier nomine Damaris, & alij cum eis.

XVIII Poſt hæc digreſſus Paulꝰ ab Athenis uenit Corinthū, & nactꝰ q̄ndā Iudæū nomine Aquilā ponticum genere, qui nuꝑ uenerat ab Italia, & Priſcillā uxorē eius, eo ꝙ præcepiſſet Claudius diſcedere omēs Iudæos a Roma, acceſſit ad eos, & quia eiuſdem erat artificij manebat apud eos & operabat'. Erat autem ars illorum texere aulæa. Diſputabat aūt in ſynagoga per omne ſabbatum, ſuadebatq; Iudæis & Græcis. Cum ueniſſent aūt de Macedonia Sylas & Timotheus, coartabatur ſpiritu Paulus teſtificans Iudæis Chriſtū Ieſum. Cōtradicentibus autem eis & blaſphemantibus, excuſſis ueſtimentis, dixit ad eos. Sanguis ueſter ſuper caput ueſtrum. Mundus ego poſthac ad gentes uadā. Et migrans inde, intrauit in domum cuiuſdam nomine Iuſti colētis deum, cuius domus erat cōtigua ſynagogæ. Criſpus autē archiſynagogus credidit domino cum tota domo ſua, & multi Corinthiorum audientes credebant & baptizabantur. Dixit autem dominus in nocte per uiſionem Paulo. Noli timere, ſed loquere & ne taceas, propterea quod ego ſum tecū, & nemo adorietur te ut affligat te, quoniam populus eſt mihi multus in hac ciuitate. Sedit autē ibi annū & ſex menſes, docens eos uerbum dei, Gallione autem proconſule Achaiæ inſurrexerunt uno animo Iudæi in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal dicentes, contra legem hic perſuadet hominibus colere deum. Incipiente

λοντος δὲ τοῦ παύλου ἀνοίγειν τὸ στόμα, εἶπεν
ὁ γαλλίων πρὸς τοὺς ἰουδαίους. εἰ μὲν οὖν ἀ/
δίκημά τι ἢ ῥᾳδιούργημα πονηρὸν ὦ ἰουδαῖοι
κατὰ λόγον ἂν ἠνεσχόμην ὑμῶν, εἰ δὲ ζήτημά
ἐστι περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων, καὶ νόμου τοῦ καθ᾽
ὑμᾶς, ὄψεσθε αὐτοί. κριτὴς γὰρ ἐγὼ τούτων οὐ
βούλομαι εἶναι. καὶ ἀπήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ
βήματος. ἐπιλαβόμενοι δὲ πάντες οἱ ἕλλη/
νες σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον, ἔτυπτον ἔμ
προσθεν τοῦ βήματος, καὶ οὐδὲν τούτων τῷ γαλ
λίωνι ἔμελεν. ὁ δὲ παῦλος ἔτι προσμείνας ἡ/
μέρας ἱκανὰς, τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμε/
νος, ἐξέπλει εἰς τὴν συρίαν, καὶ σὺν αὐτῷ πρί/
σκιλλα, καὶ ἀκύλας, κειράμενος τὴν κεφαλὴν
ἐν κεγχρεαῖς. εἶχε γὰρ εὐχήν. κατήντησε δὲ εἰς ἔ/
φεσον, καὶ ἐκείνους κατέλιπεν αὐτοῦ. αὐτὸς δὲ εἰσ
ελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, διελέχθη τοῖς ἰου/
δαίοις. ἐρωτώντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ πλείονα χρό/
νον μεῖναι παρ᾽ αὐτοῖς, οὐκ ἐπένευσεν, ἀλλὰ ἀ/
πετάξατο αὐτοῖς, εἰπών. δεῖ με πάντως τὴν ἑ/
ορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς ἱεροσόλυ/
μα, πάλιν δὲ ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς, τοῦ θεοῦ
θέλοντος, καὶ ἀνήχθη ἀπὸ τῆς ἐφέσου. καὶ κατε
λθὼν εἰς καισάρειαν, ἀναβὰς καὶ ἀσπασάμενος
τὴν ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς ἀντιόχειαν. καὶ ποι
ήσας χρόνον τινὰ, ἐξῆλθε διερχόμενος καθε/
ξῆς τὴν γαλατικὴν χώραν καὶ φρυγίαν, ἐπι
στηρίζων πάντας τοὺς μαθητάς. ἰουδαῖος δέ τις
ἀπολλῶς ὀνόματι ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, ἀ/
νὴρ λόγιος, κατήντησεν εἰς ἔφεσον, δυνατὸς
ὢν ἐν ταῖς γραφαῖς. οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν
ὁδὸν τοῦ κυρίου, καὶ ζέων τῷ πνεύματι ἐλάλει καὶ
ἐδίδασκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ κυρίου, ἐπιστάμε
νος μόνον τὸ βάπτισμα ἰωάννου, οὗτός τε ἤρξατο
παρρησιάζεσθαι ἐν τῇ συναγωγῇ. ἀκούσαντες δὲ
αὐτοῦ ἀκύλας καὶ πρίσκιλλα, προσελάβοντο αὐ/
τόν, καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο τὴν τοῦ θεοῦ
ὁδόν. βουλομένου δὲ αὐτοῦ διελθεῖν εἰς τὴν ἀ/
χαΐαν προτρεψάμενοι οἱ ἀδελφοὶ, ἔγραψαν
τοῖς μαθηταῖς

piente autem Paulo aperire os, dixit
Gallio ad Iudæos ſi qua iniuria eſſet
aut facin⁹ malũ, o Iudæi merito uos ſu
ſtinerē, ſi uero quæſtiones ſunt de uer/
bo & noīb⁹ & lege ueſtrate, uoſipſi ui/
deritis. Iudex enim ego horũ nolo eſſe.
Et abegit eos a tribunali. Apphenſum
autem omnes græci Soſthenem prin/
cipem ſynagogæ percutiebant ante
tribunal, & nihil eorum Gallioni curæ
erat. Paulus uero deinde commoratus
dies multos, ualedicto fratribus ab/
nauigauit in Syriam, comitantibus eũ
Priſcilla & Aquila, capite raſo in cen/
chreis. Habebat em̄ uotum. Deuenitq;
Epheſum, & illos ibi reliquit. Ipſe uero
ingreſſus ſynagogam diſputabat cum
Iudæis. Rogantibus aũt eis ut tpe am
pliori maneret apud ſe nō annuit, ſed
ualedixit illis dicens. Oportet omnino
me feſtũ quod inſtat agere Hieroſoly/
mis, iterũ aũt reuertar ad uos deo uolē
te, & ſoluit Epheſo. Et cum perueniſſet
Cæſaream, aſcēdiſſetq; & ſalutaſſet ec/
cleſiam, deſcendit Antiochiam. Et com
moratus illic aliquantũ temporis pro/
fectus eſt pambulans ex ordine Gala/
ticam regionē & Phrygiā, confirmans
oēs diſcipulos. Iudæus aũt quidā Apol
los noīe, Alexandrinus genere, uir elo/
quēs deuenit Epheſũ, potens in ſcriptu
ris. Hic erat inſtitutus in uia dñi, & fer/
uens ſpũ loquebat̃ & docebat diligēter
ea q̃ ſunt dñi, ſciēs tantũ baptiſma Ioā/
nis. Et hic cœpit libere loqui in ſynago/
ga. Quē cũ audiſſent Priſcilla & Aqui/
la aſſumpſerunt eum, & diligentius ex/
poſuerũt ei uiam dei. Cũ aũt uellet ire
Achaiam exhortati fratres ſcripſerunt

 diſcipulis

τοῖς μαθηταῖς ἀποδέξασθαι αὐτόν. ὃς παραγενόμενος, συνεβάλετο πολὺ τοῖς πεπιστευκόσι διὰ τῆς χάριτος. εὐτόνως γὰρ τοῖς ἰουδαίοις διακατηλέγχετο, δημοσίᾳ, ἐπιδεικνὺς διὰ τῶν γραφῶν, εἶναι τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ἀπολλὼ εἶναι ἐν κορίνθῳ, παῦλον διελθόντα τὰ ἀνωτερικὰ μέρη ἐλθεῖν εἰς ἔφεσον, καὶ εὑρὼν τινὰς μαθητὰς, εἶπε πρὸς αὐτούς. Εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν. ἀλλ' οὐδὲ εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐστὶν ἠκούσαμεν, εἶπέ τε πρὸς αὐτούς. Εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; Οἱ δὲ εἶπον. εἰς τὸ ἰωάννου βάπτισμα. Εἶπε δὲ παῦλος. ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας, τῷ λαῷ λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν, ἵνα πιστεύσωσι, τουτέστιν, εἰς τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ. Ἀκούσαντες δὲ ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς, ἐλάλουν τε γλώσσαις, καὶ προεφήτευον. ἦσαν δὲ οἱ πάντες ἄνδρες ὡσεὶ δεκαδύο. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν συναγωγὴν, ἐπαρρησιάζετο ἐπὶ μῆνας τρεῖς, διαλεγόμενος καὶ πείθων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ. Ὡς δέ τινες ἐσκληρύνοντο καὶ ἠπείθουν, κακολογοῦντες τὴν ὁδὸν ἐνώπιον τοῦ πλήθους, ἀποστὰς ἀπ' αὐτῶν, ἀφώρισε τοὺς μαθητὰς, καθ' ἡμέραν διαλεγόμενος ἐν τῇ σχολῇ τυράννου τινός. τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ ἔτη δύο. ὥστε πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἀσίαν, ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ, ἰουδαίους τε καὶ ἕλληνας. Δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχούσας ἐποίει ὁ θεὸς διὰ τῶν χειρῶν παύλου, ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπιφέρεσθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια, ἢ σιμικίνθια, καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς νόσους, τά τε πνεύματα τὰ πονηρὰ ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῶν. ἐπεχείρησαν δέ τινες ἀπὸ τῶν περιερχομένων

ἰουδαίων

diſcipulis ut ſuſciperent eũ. Qui cũ ueniſſet contulit multum his qui credide runt per gratiam. Vehementer em̃ Iudæos reuincebat, publice oſtendẽs per ſcripturas eſſe Chriſtum Ieſum.

XIX Factum eſt aũt cũ Apollo eſſet Corinthi, ut Paulus peragratis ſuperioribus partibus ueniret Epheſum, & inueniret quoſdã diſcipulos, dixitq; ad eos. Num ſpm̃ ſanctũ accepiſtis cũ crederetis? At illi dixerunt ad eum. Imo neq; ſit ne ſpiritus ſanctus audiuimus, & ait ad illos. In quo ergo baptizati eſtis? Qui dixerunt, In Ioannis baptiſmate. Dixit aũt Paul9. Ioannes qdẽ baptizauit baptiſmo pœnitentiæ, pplo dicens, in eum qui uenturus eſſet poſt ſe ut crederent, hoc eſt in Chriſtum Ieſum. His auditis baptizati ſunt in noĩe dñi Ieſu. Et cũ impoſuiſſet illis manus Paulus, uenit ſpũs ſanctus ſuper eos, & loquebantur linguis, & prophetabant. Erant autẽ omnes uiri fere duodecim. Introgreſſus aũt ſynagogam libere loquebatur ad tres menſes, diſputans & ſuadẽs de regno dei. Cum aũt quidam indurarentur & nõ crederent male loquentes de uia dñi corã multitudine, digreſſus ab illis ſegregauit diſcipulos, cotidie diſputãs in ſchola tyrãni cuiuſdam. Hoc autem factum eſt per biennium, ita ut omnes qui habitabant in Aſia audirẽt uerbum dñi Iudæi ſimul & Græci. Virtuteſq; non uulgares faciebat deus per manus Pauli, ita ut etiã ſuper infirmos deferrentur a corpore eius ſudaria & ſemicinctia, & recederent ab eis morbi & ſpiritus mali egrederentur. Tentauerunt autẽ quidam de circumeuntibus

Iudæis

ἰουδαίων ἐξορκιστῶν, ὀνομάζειν ἐπὶ τοὺς ἔχοντας τὰ πνεύματα τὰ πονηρὰ, τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ, λέγοντες. ὁρκίζομεν ὑμᾶς τὸν ΙΗΣΟΥΝ, ὃν ὁ παῦλος κηρύσσει. Ἦσαν δέ τινες υἱοὶ σκευᾶ, ἰουδαίου ἀρχιερέως ἑπτὰ, οἱ τοῦτο ποιοῦντες. ἀποκριθὲν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, εἶπε. τὸν ΙΗΣΟΥΝ γινώσκω, καὶ τὸν παῦλον ἐπίσταμαι, ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ, καὶ ἐφαλλόμενος ἐπ᾽ αὐτοὺς ὁ ἄνθρωπος ἐν ᾧ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, καὶ κατακυριεύσας αὐτῶν, ἴσχυσε κατ᾽ αὐτῶν, ὥστε γυμνοὺς καὶ τετραυματισμένους ἐκφυγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου ἐκείνου. τοῦτο δὲ ἐγένετο γνωστὸν πᾶσιν ἰουδαίοις τε καὶ ἕλλησι τοῖς κατοικοῦσι τὴν ἔφεσον, καὶ ἐπέπεσε φόβος ἐπὶ πάντας αὐτοὺς, καὶ ἐμεγαλύνετο τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ, πολλοί τε τῶν πεπιστευκότων, ἤρχοντο ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν. ἱκανοὶ δὲ τῶν τὰ περίεργα πραξάντων συνενέγκαντες τὰς βίβλους, κατέκαιον ἐνώπιον πάντων, καὶ συνεψήφισαν τὰς τιμὰς αὐτῶν, καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε, οὕτως κατακράτος ὁ λόγος τοῦ κυρίου ηὔξανε καὶ ἴσχυεν. Ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα ἔθετο ὁ παῦλος ἐν τῷ πνεύματι, διελθὼν τὴν μακεδονίαν καὶ ἀχαΐαν, πορεύεσθαι εἰς ἱερουσαλὴμ, εἰπὼν. ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι με ἐκεῖ, δεῖ με καὶ ῥώμην ἰδεῖν. ἀποστείλας δὲ εἰς τὴν μακεδονίαν δύο τῶν διακονούντων αὐτῷ, τιμόθεον καὶ ἔραστον, αὐτὸς ἐπέσχε χρόνον εἰς τὴν ἀσίαν. Ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, τάραχος οὐκ ὀλίγος περὶ τῆς ὁδοῦ. δημήτριος γάρ τις ὀνόματι ἀργυροκόπος, ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς ἀρτέμιδος, παρείχετο τοῖς τεχνίταις ἐργασίαν οὐκ ὀλίγην, οὓς συναθροίσας καὶ τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν. ἄνδρες ἐπίστασθε ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία ἡμῶν ἐστι. καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε, ὅτι οὐ μόνον ἐφέσου, ἀλλὰ σχεδὸν πάσης τῆς

ἀσίας

Iudæis exorciſtis inuocare ſup eos qui habebant ſpiritus malos nomen domini Ieſu, dicentes. Adiuro uos per Ieſum quem Paulus prædicat. Erant aũt quidã filij Sceuæ Iudæi principis ſacerdotum ſeptem qui hoc faciebant. Reſpondens aũt ſpiritus malus dixit eis, Ieſum noui, & Paulum ſcio. Vos aũt q eſtis? Et inſiliẽs in eos homo in quo erat dæmonium malum, & dominatum eis inualuit contra eos, ita ut nudi & uulnerati effugerent de domo illa. Hoc autẽ notũ factũ eſt omnibus Iudæis ſimul & Græcis qui habitabant Epheſi, & cecidit timor ſuper omnes illos, & magnificabatur nomen domini Ieſu. Multiq; credentiũ ueniebãt confitẽtes & annũciantes facta ſua. Multi aũt ex eis, q curioſas artes exercuerant comportatos libros exuſſerũt coram oĩbus, & ſupputatis precijs illorũ repererunt pecuniæ quinquies decem milia. Ita fortiter creſcebat uerbum dei & confirmabatur. His aũt expletis propoſuit Paulus in ſpiritu tranſita Macedonia & Achaia ire Hieroſolymam, dicens, poſtq̃ fuero ibi, oportet me & Romã uidere. Miſſis autem in Macedoniam duobus ex miniſtrantibus ſibi Timotheo & Eraſto, ipſe remanſit ad tempus in Aſia. Facta eſt autem illo tempore turbatio non exigua de uia. Demetrius eñ quidam noĩe aurifaber faciens delubra argentea Dianæ, preſtabat artificibus nõ exiguũ quæſtum, quibus conuocatis & ijs qui ſimilium rerum erant opifices, dixit. Viri ſcitis, quod de hoc opificio quæſtus nobis eſt, & uidetis & auditis, quod non ſolũ Epheſi, ſed pene totius

Aſiæ

ἀσίας ὁ παῦλος οὗτος πείσας, μετέστησεν ἱκανὸν ὄχλον, λέγων, ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ, οἱ διὰ χειρῶν γινόμενοι, οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς ἀρτέμιδος ἱερὸν, εἰς οὐδὲν λογισθῆναι, μέλλειν δὲ καὶ καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς, ἣν ὅλη ἡ ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται. ἀκούσαντες δὲ καὶ γενόμενοι πλήρεις θυμοῦ, ἔκραζον λέγοντες. μεγάλη ἡ ἄρτεμις ἐφεσίων, καὶ ἐπλήσθη ἡ πόλις ὅλη τῆς συγχύσεως, ὥρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον, συναρπάσαντες γάϊον καὶ ἀρίσταρχον μακεδόνας, συνεκδήμους τοῦ παύλου. τοῦ δὲ παύλου βουλομένου εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον, οὐκ εἴων αὐτὸν οἱ μαθηταί. τινὲς δὲ καὶ τῶν ἀσιαρχῶν, ὄντες αὐτῷ φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν, παρεκάλουν, μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον. ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλό τι ἔκραζον. ἦν γὰρ ἡ ἐκκλησία συγκεχυμένη, καὶ οἱ πλείους οὐκ ᾔδεισαν τίνος ἕνεκεν συνεληλύθεισαν. ἐκ δὲ τοῦ ὄχλου προεβίβασαν ἀλέξανδρον, προβαλόντων αὐτὸν τῶν ἰουδαίων. ὁ δὲ ἀλέξανδρος κατασείσας τὴν χεῖρα, ἤθελεν ἀπολογεῖσθαι τῷ δήμῳ, ἐπιγνόντες δὲ ὅτι ἰουδαῖός ἐστι, φωνὴ ἐγένετο μία ἐκ πάντων, ὡς ἐπὶ ὥρας δύο, κραζόντων; μεγάλη ἡ ἄρτεμις ἐφεσίων. καταστείσας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, φησίν, ἄνδρες ἐφέσιοι τίς γάρ ἐστιν ἄνθρωπος, ὃς οὐ γινώσκει τὴν ἐφεσίων πόλιν, νεωκόρον οὖσαν τῆς μεγάλης θεᾶς ἀρτέμιδος καὶ τοῦ διοπετοῦς. ἀναντιῤῥήτων οὖν ὄντων τούτων, δέον ἐστὶν ὑμᾶς κατεσταλμένους ὑπάρχειν, καὶ μηδὲν προπετὲς πράσσειν. ἠγάγετε γὰρ τοὺς ἄνδρας τούτους, οὔτε ἱεροσύλους, οὔτε βλασφημοῦντας τὴν θεὸν ὑμῶν. εἰ μὲν οὖν δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνῖται πρός τινα λόγον ἔχουσιν, ἀγοραῖοι ἄγονται καὶ ἀνθύπα-

Aſiæ Paulus hic pſuaſit & auertit multam turbam dicens, quod non ſunt dij qui manibus fiunt. Non ſolū autē hæc pars nobis periclitatur, ne reprobetur uerū etiam ne magnæ deæ Dianæ templum pro nihilo habeatur, futurumq; ſit ut etiā deſtruatur maieſtas eius quā tota Aſia & orbis colit. His auditis repleti ſunt ira & exclamauerūt dicentes. Magna Diana Epheſiorū. Et impleta eſt ciuitas tota confuſione, & impetum fecerunt uno animo in theatrū correpto Gaio & Ariſtarcho Macedonibus comitibus Pauli. Paulo aūt uolente intrare ad populū, nō permiſerunt diſcipuli. Quidam aūt & ex Aſiæ primoribus qui erant amici eius miſerūt ad eū, rogantes ne ſe daret in theatrum. Alij quidē aliud clamabant. Erat enim concio cōfuſa, & plærıq; neſciebant qua ex cauſa conueniſſent. De turba aūt ꝑtraxerunt Alexandrū, propellentibus eū Iudæis. Alexander autē manu ſilentio poſtulato, uolebat rationē reddere populo. Quem ut cognouerunt Iudæum eſſe, uox facta eſt una omniū ferme ad horas duas clamantiū. Magna Diana Epheſioꝝ. Cum aūt ſedaſſet ſcriba turbam, dixit. Viri Epheſij, quis em̄ eſt hominum qui neſciat Epheſiorum ciuitatem cultricem eſſe magnæ Dianæ, Iouiſq; prolis? Cum ergo his contradici non poſſit, oportet uos ſedatos eſſe, & nihil præcipitanter agere. Adduxiſtis enim homines iſtos, neq; ſacrilegos neq; blaſphemantes deam ueſtrā. Quod ſi Demetrius & qui cū eo ſunt artifices habent aduerſus aliquem cauſam, conuentus forenſes aguntur, & ꝓconſules

καὶ ἀνθύπατοί εἰσιν, ἐγκαλείτωσαν ἀλλήλοις. εἰ δέ τι περὶ ἑτέρων ἐπιζητεῖτε, ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ ἐπιλυθήσεται. καὶ γὰρ κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖσθαι στάσεως, περὶ τῆς σήμερον, μηδενὸς αἰτίου ὑπάρχοντος, περὶ οὗ δυνησόμεθα δοῦναι λόγον τῆς συστροφῆς ταύτης. καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν. μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον, προσκαλεσάμενος ὁ παῦλος τοὺς μαθητὰς, καὶ ἀσπασάμενος, ἐξῆλθε πορευθῆναι εἰς τὴν μακεδονίαν. διελθὼν δὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς λόγῳ πολλῷ, ἦλθεν εἰς τὴν ἑλλάδα. ποιήσας τε μῆνας τρεῖς γενομένης αὐτῷ ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῶν ἰουδαίων, μέλλοντι ἀνάγεσθαι εἰς τὴν συρίαν. ἐγένετο γνώμη τοῦ ὑποστρέφειν διὰ μακεδονίας. συνείπετο δὲ αὐτῷ ἄχρι τῆς ἀσίας, σώπατρος βεῤῥοιαῖος. θεσσαλονικέων δὲ, ἀρίσταρχος καὶ σεκοῦνδος, καὶ γάϊος, δερβαῖος, καὶ τιμόθεος. ἀσιανοὶ δὲ, τυχικὸς καὶ τρόφιμος, οὗτοι προσελθόντες, ἔμενον ἡμᾶς ἐν τρωάδι, ἡμεῖς δὲ ἐξεπλεύσαμεν μετὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀζύμων, ἀπὸ φιλίππων, καὶ ἤλθομεν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν τρωάδα, ἄχρι ἡμερῶν πέντε. οὗ διετρίψαμεν ἡμέρας ἑπτά. ἐν δὲ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, συνηγμένων τῶν μαθητῶν κλάσαι ἄρτον, ὁ παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξιέναι τῇ ἐπαύριον, παρέτεινέ τε τὸν λόγον μέχρι μεσονυκτίου, ἦσαν δὲ λαμπάδες ἱκαναὶ ἐν τῷ ὑπερῴῳ οὗ ἦσαν συνηγμένοι. καθήμενος δέ τις νεανίας ὀνόματι εὔτυχος ἐπὶ τῆς θυρίδος, καταφερόμενος ὕπνῳ βαθεῖ, διαλεγομένου τοῦ παύλου, ἐπὶ πλεῖον κατενεχθεὶς ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ τριστέγου κάτω. καὶ ἤρθη νεκρός. καταβὰς δὲ ὁ παῦλος, ἐπέπεσεν αὐτῷ, καὶ συμπεριλαβὼν, εἶπε. μὴ θορυβεῖσθε. ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστιν. ἀναβὰς δὲ κλάσας ἄρτον καὶ γευσάμενος, ἐφ᾽ ἱκανόν τε ὁμιλήσας ἄχρι αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν, ἤγαγον

& ꝓcõſules ſũt, accuſẽt iuicẽ, Siqd aũt alteriꝰ rei q̃ritis, i legitima eccl'ia dirimet̃. Nã periclitamur, ne ſeditiõis hodiernæ rei fiamus, cũ nullus in culpa ſit, de quo poterimꝰ reddere rationẽ cõcurſus iſtius. Et cũ hæc dixiſſet, dimiſit cõcionẽ.

XX Poſtq̃ aũt ceſſauit tumultus, uocatis ad ſe Paulus diſcipulis, & ſalutatis illis profectus eſt, ut iret in Macedoniã. Cum aũt perambulaſſet partes illas & exhortatus eos fuiſſet multo ſermone, uenit in Græciam, & ibi peractis menſibus tribus, cum fierent illi inſidiæ a Iudæis ſoluturo in Syriã, habebat in animo, ut reuerterent̃ per Macedoniã. Comitatus eſt aũt eũ uſq; ad Aſiã Sopater Berœenſis, Theſſalonicenſium uero Ariſtarchus & Secũdus & Gaius Derbæus & Timotheus, Aſiani uero Tychicus & Trophimus. Hi cũ p̃ceſſiſſent expectarunt nos Troade, nos uero nauigauimus poſt dies azymorũ a Philippis, & uenimus ad eos Troadem intra dies quinq;, ubi demorati ſumus diebꝰ ſeptẽ. Vna aũt ſabbatoꝝ cũ cõueniſſẽt diſcipuli ad frangendũ panẽ, Paulus diſputabat cũ eis, ꝓfecturus poſtridie, ꝓtraxitq; ſermonẽ uſq; in mediã noctẽ. Erant aũt lucernæ multæ in cœnaculo ubi eramus cõgregati. Sedens aũt qdã adoleſcẽs noĩe Eutychus in feneſtra, cũ mergeret̃ ſõno ꝓfundo, diſputante diu paulo, depſſus ſõno cecidit ex tertia cõtignatiõe deorſũ, & ſublatus ẽ mortuꝰ. Cũ deſcẽdiſſet aũt Paulꝰ incubuit ſup eũ, & cõplexꝰ dixit. Nolite turbari, Aĩa em̃ eius i ipſo eſt. Cũ aſcẽdiſſet aũt fregiſſetq; panẽ & deguſtaſſet diu collocutus uſq; ad diluculũ ita demũ ꝓfectꝰ ẽ.

Adduxerũt

θεν. ἤγαγον δὲ τὸν παῖδα ζῶντα, καὶ παρεκλή-
θησαν οὐ μετρίως. ἡμεῖς δὲ προσελθόντες ἐπὶ
τὸ πλοῖον, ἀνήχθημεν εἰς τὴν ἄσσον, ἐκεῖθεν
μέλλοντες ἀναλαμβάνειν τὸν παῦλον. οὕτως
γὰρ ἦν διατεταγμένος, μέλλων αὐτὸς πε-
ζεύειν. ὡς δὲ συνέβαλεν ἡμῖν εἰς τὴν ἄσσον,
ἀναλαβόντες αὐτὸν, ἤλθομεν εἰς μιτυλήνην.
κἀκεῖθεν ἀποπλεύσαντες, τῇ ἐπιούσῃ κατην-
τήσαμεν ἀντίκρυ χίου. τῇ δὲ ἑτέρᾳ παρεβάλο-
μεν εἰς σάμον, καὶ μείναντες ἐν τρωγυλλίῳ,
τῇ ἐχομένῃ ἤλθομεν εἰς μίλητον. ἔκρινε γὰρ
ὁ παῦλος παραπλεῦσαι τὴν ἔφεσον, ὅπως μὴ
γένηται αὐτῷ χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ ἀσίᾳ. ἔσπευ-
δε γὰρ εἰ δυνατὸν ἦν αὐτῷ, τὴν ἡμέραν τῆς
πεντηκοστῆς, γενέσθαι εἰς ἱεροσόλυμα. ἀπὸ δὲ
τῆς μιλήτου πέμψας εἰς ἔφεσον, μετεκαλέ-
σατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας. ὡς δὲ
παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς. ὑμεῖς
ἐπίστασθε ἀπὸ πρώτης ἡμέρας, ἀφ᾽ ἧς ἐπέβην
εἰς τὴν ἀσίαν, πῶς μεθ᾽ ὑμῶν τὸν πάντα χρό-
νον ἐγενόμην, δουλεύων τῷ κυρίῳ μετὰ πά-
σης ταπεινοφροσύνης, καὶ πολλῶν δακρύων
καὶ πειρασμῶν, τῶν συμβαινόντων μοι ἐν ταῖς
ἐπιβουλαῖς τῶν ἰουδαίων. ὡς οὐδὲν ὑπεστειλά-
μην τῶν συμφερόντων, τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι
ὑμῖν, καὶ διδάξαι ὑμᾶς, δημοσίᾳ καὶ κατ᾽ οἴ-
κους, διαμαρτυρόμενος ἰουδαίοις τὲ καὶ ἕλ-
λησι, τὴν εἰς τὸν θεὸν μετάνοιαν, καὶ πίστιν, τὴν
εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ΙΗΣΟΥΝ. καὶ νῦν ἰδοὺ ἐ-
γὼ δεδεμένος τῷ πνεύματι, πορεύομαι εἰς
ἱερουσαλήμ, τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσοντά μοι
μὴ εἰδώς. πλὴν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ
πόλιν διαμαρτύρεται, λέγον. ὅτι δεσμά με
καὶ θλίψεις μένουσιν, ἀλλ᾽ οὐδενὸς λόγον ποι-
οῦμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχήν μου τιμίαν ἐμαυ-
τῷ, ὡς τελειῶσαι τὸν δρόμον μου μετὰ χα-
ρᾶς, καὶ τὴν διακονίαν ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ κυ-
ρίου ΙΗΣΟΥ, διαμαρτύρασθαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς
χάριτος τοῦ θεοῦ. καὶ νῦν ἰδοὺ ἐγὼ οἶδα, ὅτι
οὐκέτι

Adduxerunt aũt puerũ uiuentẽ, & con
ſolati ſunt non mediocriter. Nos autẽ
conſcenſa naui ſoluimus in Aſſon, in-
de excepturi Paulum. Sic enim diſpo-
ſuerat, ipſe per terram iter facturus.
Cum autem conueniſſemus in Aſſon
recepto eo uenimus in Mitylenẽ. Et in
de nauigantes ſequẽti die uenimus cõ-
tra Chiũ. Altero aũt die appulim9 Sa-
mũ & cõmorati Trogyllio ꝓximo die
uenim9 ĩ Miletũ. ꝓpoſuerat eñ Paul9
p̃ternauigare Epheſũ, ne q̃ mora illi fie
ret in Aſia. Feſtinabat enim, ſi poſſibi-
le ſibi eſſet, ut diem pentecoſten age-
ret hieroſolymis. A mileto autem miſ-
ſis Epheſum nuncijs, accerſiuit ſenio-
res eccleſiæ, qui cum perueniſſent ad ſe,
dixit eis. Vos ſcitis a primo die quo in-
greſſus ſum in Aſiam quõ uobiſcũ per
omne tẽpus fuerim ſeruiẽs dño cũ omĩ
animi humilitate & multis lacrymis &
tentationibus quæ mihi acciderunt ex
inſidijs Iudæorꝝ, quõ nihil ſubtraxe-
rim uobis eorꝝ quæ eſſent in rẽ ueſtrã,
quo minus annunciarẽ uobis & doce-
rem uos publice & domeſtice, teſtificãs
Iudæis ſimul & Græcis eã q̃ in deũ eſt
pœnitentiam & fidem, quæ eſt, in do-
minum noſtrum Ieſum. Et nunc ecce
ego alligatus ſpiritu, uado in Hieruſa-
lem, quæ in ea obuẽtura ſũt mihi igno
rans, niſi qđ ſpũs ſanctus per ſingulas
ciuitates teſtificat', dicẽs. qđ uincula &
tribulatiões me manẽt. Verũ nihil me
mouet, neq; uita mea chara eſt mihi
ipſi, ut cõſummẽ curſum meũ cũ gau-
dio, & miniſteriũ quod accepi a domi-
no Ieſu ad teſtificandũ euangeliũ gra-
tiæ dei. Et nunc ecce ego ſcio, quod
poſthac

οὐκέτι ὄψεσθε τὸ πρόσωπόν μου, ὑμεῖς πάν
τες, ἐν οἷς διῆλθον κηρύσσων τὴν βασιλεί-
αν τοῦ θεοῦ. διότι μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σή
μερον ἡμέρᾳ, ὅτι καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵμα-
τος πάντων. οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην ὑμῖν τοῦ
μὴ ἀναγγεῖλαι πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ.
προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ.
ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο
ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν
τοῦ θεοῦ ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου
αἵματος. ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, ὅτι εἰσελεύ
σονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, λύκοι βαρεῖς
εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου, καὶ
ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες. λαλοῦν
τες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς
ὀπίσω αὐτῶν. διὸ γρηγορεῖτε, μνημονεύοντες
ὅτι τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυ-
σάμην μετὰ δακρύων, νουθετῶν ἕνα ἕκαστον,
καὶ τὰ νῦν παρατίθημι ὑμᾶς ἀδελφοὶ τῷ
θεῷ, καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ τῷ
δυναμένῳ ἐποικοδομῆσαι καὶ δοῦναι ὑμῖν
κληρονομίαν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πᾶσιν.
ἀργυρίου, ἢ χρυσίου, ἢ ἱματισμοῦ οὐδενὸς ἐ-
πεθύμησα, αὐτοὶ δὲ γινώσκετε, ὅτι ταῖς χεῖ
ραις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν
αἱ χεῖρες αὗται. πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι
οὕτως κοπιῶντας, δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθε
νούντων. μνημονεύειν τε τῶν λόγων τοῦ κυρίου
ΙΗΣΟΥΝ, ὅτι αὐτὸς εἶπε. μακάριόν ἐστι διδό
ναι μᾶλλον, ἢ λαμβάνειν. καὶ ταῦτα εἰπὼν
θεὶς τὰ γόνατα αὐτοῦ σὺν πᾶσιν αὐτοῖς προ
σηύξατο. ἱκανὸς δὲ ἐγένετο κλαυθμὸς πάν-
των, καὶ ἐπιπεσόντες ἐπὶ τὸν τράχηλον τοῦ παύ
λου, κατεφίλουν αὐτόν, ὀδυνώμενοι μάλιστα
ἐπὶ τῷ λόγῳ, ᾧ εἰρήκει, ὅτι οὐκέτι μέλλου-
σι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ θεωρεῖν. προέπεμπον δὲ αὐτὸν
εἰς τὸ πλοῖον. Ὡς δὲ ἐγένετο ἀναχθῆναι ἡμᾶς
ἀποσπασθέντας ἀπ' αὐτῶν, εὐθυδρομήσαντες, ἤλθο
μεν εἰς τὴν Κῶ

poſthac non uidebitis faciem meã, uos
omnes per quos tranſiui prædicans re-
gnum dei. Quapropter conteſtor uos
hodierno die, quod mundus ego ſum
a ſanguine omnium. Non enim ſubter
fugi quo minus annunciarẽ omne con
ſilium dei uobis. Attẽdite uobis & uni-
uerſo gregi, in quo uos ſpũs ſanct9 po
ſuit Epiſcopos ad regendũ eccleſiã dei,
quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Ego em̃
noui hæc, ꝙ ingreſſuri ſunt poſt diſceſ-
ſum meum lupi graues in uos, nõ par-
centes gregi. Et ex uobiſipſis exurgent
uiri loquentes peruerſa, ut abducant di
ſcipulos poſt ſe. Propter quod uigilate
memores quod per triennium nocte &
die nõ ceſſauerim cũ lachrymis monẽs
unumquemqꝫ. Et nunc cõmendo uos
frẽs deo & uerbo gratiæ ipſius, qui po
tens eſt ſupſtruere & dare uobis hære-
ditatẽ inter ſanctificatos omnes. Argẽ-
tum & aurum aut ueſtem nullius con-
cupiui, ſed ipſi ſcitis, ꝙ neceſſitatibus
meis & his qui mecum ſunt ſuppedita
uerunt manus hæ. Oĩa oſtendi uobis,
qđ ſic laborãtes oportet ſuſcipere infir
mos ac meminiſſe uerbi dñi Ieſu, quod
ipſe dixit. Beatum eſt potius dare ꝙ̃
accipere. Et cum hæc dixiſſet, poſitis ge
nibus ſuis orãuit cũ omnibus illis. Ma-
gnus autem fletus factus eſt omnium,
& ruentes in collum Pauli oſculaban-
tur eum dolentes, maxime in uerbo,
quod dixerat, quod amplius faciem ei-
us non eſſent uiſuri. Et deducebant eũ
ad nauem.

Cum autem factum eſſet ut ſoluiſſe- XXII
mus abſtracti ab eis, recto curſu ueni-
CC mus Choũ

τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ. μὴ πειθομέ/
νου δὲ αὐτοῦ, ἡσυχάσαμεν, εἰπόντες. τὸ θέ/
λημα τοῦ κυρίου γενέσθω. μετὰ δὲ τὰς ἡμέ/
ρας ταύτας ἀποσκευασάμενοι, ἀνεβαίνομεν
εἰς ἱερουσαλήμ. συνῆλθον δὲ καὶ τῶν μαθητῶν
ἀπὸ καισαρείας σὺν ἡμῖν, ἄγοντες παρ᾽ ᾧ ξενι/
σθῶμεν, μνάσωνί τινι κυπρίῳ, ἀρχαίῳ μαθη/
τῇ. γενομένων δὲ ἡμῶν εἰς ἱεροσόλυμα ἀσ/
μένως ἐδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοί. τῇ δὲ ἐπι/
ούσῃ εἰσῄει ὁ παῦλος σὺν ἡμῖν πρὸς ἰά/
κωβον. πάντες τε παρεγένοντο οἱ πρεσβύτε/
ροι. καὶ ἀσπασάμενος αὐτοὺς ἐξηγεῖτο
καθ᾽ ἓν ἕκαστον, ὧν ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν
τοῖς ἔθνεσι, διὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ. οἱ δὲ
ἀκούσαντες, ἐδόξαζον τὸν κύριον, εἰπόντες
αὐτῷ. θεωρεῖς ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν
ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων; καὶ πάντες
ζηλωταὶ τοῦ νόμου ὑπάρχουσι, κατηχήθη/
σαν δὲ περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν διδάσκεις
ἀπὸ μωσέως, τοὺς κατὰ τὰ ἔθνη πάντας ἰου/
δαίους, λέγων, μὴ περιτέμνειν αὐτοὺς τὰ
τέκνα, μηδὲ τοῖς ἔθεσι περιπατεῖν. τί οὖν
ἐστι; πάντως δεῖ πλῆθος συνελθεῖν, ἀκού/
σονται γὰρ ὅτι ἐλήλυθας, τοῦτο οὖν ποί/
ησον, ὅ σοι λέγομεν. εἰσὶν ἡμῖν ἄνδρες τέ/
σσαρες εὐχὴν ἔχοντες ἐφ᾽ ἑαυτῶν, τούτους
παραλαβὼν, ἁγνίσθητι σὺν αὐτοῖς. καὶ δαπά/
νησον ἐπ᾽ αὐτοῖς, ἵνα ξυρήσωνται τὴν κεφα/
λήν. καὶ γνῶσι πάντες, ὅτι ὧν κατήχην/
ται περὶ σοῦ, οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ στοιχεῖς
καὶ αὐτὸς τὸν νόμον φυλάσσων. περὶ
δὲ τῶν πεπιστευκότων ἐθνῶν ἡμεῖς ἐπε/
στείλαμεν κρίναντες, μηδὲν τοιοῦτον
τηρεῖν αὐτούς, εἰ μὴ φυλάσσεσθαι αὐτούς,
τό τε εἰδωλόθυτον καὶ τὸ αἷμα, καὶ πνι/
κτὸν, καὶ πορνείαν. τότε ὁ παῦ/
λος παραλαβὼν τοὺς ἄνδρας, τῇ ἐχομένῃ ἡ/
μέρᾳ σὺν αὐτοῖς ἁγνισθεὶς, εἰσῄει εἰς τὸ ἱερόν. δι/
αγγέλλων

nomine dñi Ieſu. Cũ uero illi non per-
ſuaderet, quieuimus dicẽtes. Dñi uolũ
tas fiat. Poſt dies aũt iſtos ſublatis ſar-
cinis aſcẽdebam⁹ in Hieruſalẽ. Cõuene
runt aũt quidam ex diſcipulis a Cæſa-
rea nobiſcum, adducentes ſecum apud
quem hoſpitaremur Mnaſonẽ quẽdã
Cypriũ antiquum diſcipulũ. Et cũ ue-
niſſemus Hieroſolymã, libẽter excepe-
runt nos fratres. Poſtero aũt die, introi
bat Paulus nobiſcum ad Iacobum, om
neſq; conuenerunt ſeniores. Quos cũ
ſalutaſſet, narrabat per ſingula quæ de-
us feciſſet in gentibus per miniſterium
ipſius. At illi cũ audiſſent magnificabãt
dñm dixerũtq; ei. Vides frater quot mi
lia ſunt Iudæorũ qui crediderũt, & oẽs
æmulatores ſunt legis. Audierunt autẽ
de te, quod defectionem doceas a Mo
ſe eorum, qui in gẽtibus ſunt Iudæos,
dicens non debere eos circumcidere fi-
lios ſuos, neq; ſecundũ conſuetudines
ambulare. Quid eſt ergo? omnino oportet
conuenire multitudinem. Audient enĩ
te ueniſſe. Hoc ergo fac quod tibi dici-
mus. Sunt nobis uiri quatuor uotũ ha
bentes ſuper ſe. His aſſumptis ſanctifi
ca te cum illis & impende in illis, ut ra-
dant capita: & ſcient omnes quod quæ
de te audierunt falſa ſunt, ſed ambulas
& ipſe cuſtodiens legem. De his autem
qui crediderunt ex gentibus nos ſcripſi
mus, decernentes ne quid huiuſmodi
obſeruent, niſi ut caueãt & ab his quæ
ſunt imolata ſimulacris, & a ſanguine,
& ſuffocato & fornicatione. Tunc Pau-
lus aſſumptis uiris poſtero die purifica
tus cum illis intrauit in templum, an-
CC 2 nuncĩãs

αγγέλλων τὴν ἐμπλήρωσιν τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγνισμοῦ, ἕως οὗ προσηνέχθη ὑπὲρ ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν ἡ προσφορά. ὡς δὲ ἔμελλον αἱ ἑπτὰ ἡμέραι συντελεῖσθαι, οἱ ἀπὸ τῆς ἀσίας ἰουδαῖοι θεασάμενοι αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, συνέχεον πάντα τὸν ὄχλον καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπ᾽ αὐτόν, κράζοντες, ἄνδρες ἰσραηλῖται, βοηθεῖτε. οὗτός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ὁ κατὰ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου τούτου πάντας πανταχοῦ διδάσκων. ἔτι τε καὶ ἕλληνας εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἱερόν, καὶ κεκοίνωκε τὸν ἅγιον τόπον τοῦτον. ἦσαν γὰρ ἑωρακότες τρόφιμον τὸν ἐφέσιον ἐν τῇ πόλει σὺν αὐτῷ, ὃν ἐνόμιζον, ὅτι εἰς τὸ ἱερὸν εἰσήγαγεν ὁ παῦλος. ἐκινήθη τε ἡ πόλις ὅλη. καὶ ἐγένετο συνδρομὴ τοῦ λαοῦ. καὶ ἐπιλαβόμενοι τοῦ παύλου, εἷλκον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἱεροῦ· καὶ εὐθέως ἐκλείσθησαν αἱ θύραι. ζητούντων δὲ αὐτὸν ἀποκτεῖναι ἀνέβη φάσις τῷ χιλιάρχῳ τῆς σπείρης, ὅτι ὅλη συγκέχυται ἱερουσαλήμ. ὃς ἐξαυτῆς παραλαβὼν στρατιώτας καὶ ἑκατοντάρχους, κατέδραμεν ἐπ᾽ αὐτούς. οἱ ἰδόντες τὸν χιλίαρχον καὶ τοὺς στρατιώτας, ἐπαύσαντο τύπτοντες τὸν παῦλον. ἐγγίσας δὲ ὁ χιλίαρχος, ἐπελάβετο αὐτοῦ καὶ ἐκέλευσε δεθῆναι ἁλύσεσι δυσὶν καὶ ἐπυνθάνετο τίς ἂν εἴη καὶ τί ἐστιν πεποιηκώς. ἄλλοι δὲ ἄλλο τι ἐβόων ἐν τῷ ὄχλῳ. μὴ δυνάμενος δὲ γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς διὰ τὸν θόρυβον ἐκέλευσεν ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς τὴν παρεμβολήν. ὅτε δὲ ἐγένετο ἐπὶ τοὺς ἀναβαθμούς, συνέβη βαστάζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, διὰ τὴν βίαν τοῦ ὄχλου. ἠκολούθει γὰρ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, κράζον. αἶρε αὐτόν. μέλλων τε εἰσάγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολὴν ὁ παῦλος, λέγει τῷ χιλιάρχῳ. εἰ ἔξεστί μοι εἰπεῖν πρός σε; ὁ δὲ ἔφη. ἑλληνιστὶ γινώσκεις; οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ αἰγύπτιος, ὁ πρὸ

τούτων

nuncians expletionem dierum purificationis donec offerretur ꝓ unoquoq; eorum oblatio. Dum aũt ſeptem dies iam pene eſſent expleti, hi qui de Aſia erãt Iudæi cum uidiſſent eum in templo confuderunt oẽm populum, & iniecerunt ei manus clamãtes. Viri Iſraelitæ ſuccurrite. Hic eſt ille homo q aduerſus populũ & legẽ & locũ hunc oẽs ubiq; docet, inſuper & Græcos induxit in templũ, & ꝓphanauit ſanctũ locum iſtum. Viderant enim Trophimũ Epheſium in ciuitate cũ ipſo, quẽ exiſtimauerunt, quod in templum introduxiſſet Paulus. Cõmotaq; eſt ciuitas tota, & factꝰ eſt concurſus populi. Et apprehenſum Paulum, protrahebant e templo, & ſtatim clauſæ ſunt ianuæ. Quærentibus aũt illis eũ occidere, nunciatum eſt tribuno cohortis, quod tota cõfunderetꝛ Hieroſolyma. Qui ſtatim aſſũptis militibus & centurionibus decucurrit ad illos. Qui cum uidiſſent tribunum & milites, ceſſauerunt percutere Paulum. Tunc accedẽs tribunus apprehendit eum & iuſſit alligari catenis duabus, & interrogabat quis nam eſſet, & quid feciſſet. Alij autẽ aliud clamabant in turba. Et cum non poſſet certum cognoſcere præ tumultu, iuſſit duci eum in caſtra. Et cum ueniſſet ad gradus, contigit ut portaretur a militibus propter uiolentiam turbæ. Sequebatur enim multitudo populi clamans tolle eum. Et cum cœpiſſet induci in caſtra Paulus, dicit tribuno. Licet ne mihi loqui ad te? Qui dixit ei. Græce noſti? Nonne tu es ille ægyptius qui ante

hos dies

τούτων τῶν ἡμερῶν ἀναστατώσας καὶ ἐξα-
γαγὼν εἰς τὴν ἔρημον τοὺς τετρακισχιλί-
ους ἄνδρας τῶν σικαρίων; εἶπε δὲ ὁ παῦλος
ἐγὼ ἄνθρωπος μέν εἰμι ἰουδαῖος ταρσεὺς
τῆς κιλικίας, οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης,
δέομαί σου δὲ, ἐπίτρεψόν μοι λαλῆσαι πρὸς
τὸν λαόν. ἐπιτρέψαντος δὲ αὐτοῦ, ὁ παῦλος
ἑστὼς ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν, κατέσεισε τῇ χει-
ρὶ τῷ λαῷ. πολλῆς δὲ σιγῆς γενομένης.
προσεφώνει τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ. λέγων.

Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατέ
μου τῆς πρὸς ὑμᾶς νῦν ἀπολογίας, ἀκούσαντες
δὲ, ὅτι ἑβραΐδι διαλέκτῳ προσεφώνει αὐτοῖς.
μᾶλλον παρέσχον ἡσυχίαν. καί φησιν. ἐγὼ μέν εἰ-
μι ἀνὴρ ἰουδαῖος, γεγεννημένος ἐν ταρσῷ τῆς κιλικί-
ας, ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρὰ
τοὺς πόδας γαμαλιήλ, πεπαιδευμένος κατὰ
ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου, ζηλωτὴς ὑπάρχων
τοῦ θεοῦ, καθὼς πάντες ὑμεῖς ἐστὲ σήμερον, ὃς ταύ-
την τὴν ὁδὸν ἐδίωξα ἄχρι θανάτου, δεσ-
μεύων καὶ παραδιδοὺς εἰς φυλακὰς ἄνδρας
τε καὶ γυναῖκας. ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς μαρτυ-
ρεῖ μοι, καὶ πᾶν τὸ πρεσβυτέριον, παρ' ὧν
καὶ ἐπιστολὰς δεξάμενος πρὸς τοὺς ἀ-
δελφοὺς εἰς δαμασκὸν ἐπορευόμην, ἄξων
καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὄντας δεδεμένους εἰς ἱε-
ρουσαλήμ, ἵνα τιμωρηθῶσι. ἐγένετο δέ μοι
πορευομένῳ καὶ ἐγγίζοντι τῇ δαμασκῷ
περὶ μεσημβρίαν ἐξαίφνης ἐκ τοῦ οὐρα-
νοῦ περιαστράψαι φῶς ἱκανὸν περὶ ἐμέ,
ἔπεσά τε εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἤκουσα
φωνῆς λεγούσης μοι. σαοὺλ σαοὺλ
τί με διώκεις; ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην. τίς εἶ
κύριε; εἶπέ τε πρός με. ἐγώ εἰμι ΙΗ-
ΣΟΥΣ ὁ ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις. οἱ δὲ
σὺν ἐμοὶ ὄντες τὸ μὲν φῶς ἐθεάσαντο
καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο, τὴν δὲ φωνὴν
οὐκ ἤκουσαν τοῦ λαλοῦντός μοι. εἶπον
δὲ, τί

hos dies tumultum concitaſti,& eduxi
ſti in deſertum quatuor milia uirorum
ſicariorum? Et dixit ad eum Paulus.
Ego ſum homo quidē Iudæus Tharſen
ſis Ciliciæ nō obſcuræ ciuitatis ciuis. Ro
go autē te, permitte mihi loqui ad po-
pulum. Et cum ille permiſiſſet, Paulus
ſtans in gradibus annuit manu ad ple
bem,& magno ſilentio facto, allocutus
eſt lingua hebræa, dicens.

Viri fratres & patres, audite quā ad XXII
uos nunc reddo rationem. Cum audiſ-
ſent autem quod hebræa lingua loque
retur ſibi, magis preſtiterunt ſilentium
Et dicit, Ego quidem ſum uir Iudæus
natus Tharſi Ciliciæ, educatus in ea ci-
uitate ſecus pedes Gamaliælis inſtitu-
tus accurate in paterna lege, æmulator
dei ſicut & uos omnes eſtis hodie, qui
hanc uiam perſecutus ſum uſq; ad mor
tem alligans & tradens in carceres ui-
ros pariter ac mulieres, ſicut princeps ſa
cerdotum mihi teſtimonium reddit,&
totus pſbyterorū ordo, a quibus etiā
epiſtolis ad frēs acceptis Damaſcū pge
bam, adducturus etiā illos q illic eſſent
uinctos Hieruſalem ut punirentur. Ac
cidit autem mihi iter facienti & appro-
pinquanti Damaſco circiter meridiem,
ut ſubito de cœlo circumfulguraret me
lux multa, cecidiq; in ſolum & audiui
uocem dicentem mihi. Saul ſaul. Quid
me perſequeris? Ego autem reſpondi.
Quis es domine? Dixitq; ad me. Ego
ſum Ieſus ille Nazarenus, quem tu per
ſequeris. Et q mecū erant, lumen quidē
uiderunt,& exterriti ſunt, uocē aūt nō
audierūt eius, q loquebatr mecū. Dicebā

δὲ τί ποιήσω κύριε; ὁ δὲ κύριος πρός με.
ἀναστὰς πορεύου εἰς δαμασκὸν, κἀκεῖ σοι
λαληθήσεται περὶ πάντων ὧν τέτακταί
σοι ποιῆσαι. ὡς δὲ οὐκ ἐνέβλεπον ἀπὸ τῆς
δόξης τοῦ φωτὸς ἐκείνου, χειραγωγούμενος
ὑπὸ τῶν συνόντων μοι, ἦλθον εἰς δαμασκόν.
ἀνανίας δέ τις ἀνὴρ εὐσεβὴς, κατὰ τὸν νό/
μον μαρτυρούμενος ὑπὸ πάντων τῶν κα-
τοικούντων ἰουδαίων. ἐλθὼν πρός με καὶ
ἐπιστὰς, εἶπέ μοι, σαοὺλ ἀδελφὲ ἀνάβλε-
ψον. κἀγὼ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀνέβλεψα εἰς αὐ-
τόν. ὁ δὲ εἶπεν, ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν προ-
εχειρήσατό σε γνῶναι τὸ θέλημα αὐτοῦ,
καὶ ἰδεῖν τὸν δίκαιον, καὶ ἀκοῦσαι φω-
νὴν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἔσῃ μάρτυς
αὐτῷ πρός πάντας ἀνθρώπους, ὧν ἑώρα/
κας καὶ ἤκουσας. καὶ νῦν τί μέλλεις; ἀνα
στὰς, βάπτισαι καὶ ἀπόλουσαι τὰς ἁμαρ/
τίας σου. ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα τοῦ κυ
ρίου. ἐγένετο δέ μοι ὑποστρέψαντι εἰς ἱερου-
σαλήμ, καὶ προσευχομένου μου ἐν τῷ ἱερῷ
γενέσθαι με ἐν ἐκστάσει, καὶ ἰδεῖν αὐτὸν λέ
γοντά μοι, σπεῦσον καὶ ἔξελθε ἐν τάχει
ἐξ ἱερουσαλήμ. διότι οὐ παραδέξονταί σου
τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ, κἀγὼ εἶπον. κύ-
ριε, αὐτοὶ ἐπίστανται, ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακί/
ζων καὶ δέρων κατὰ τὰς συναγωγὰς τοὺς
πιστεύοντας ἐπί σε, καὶ ὅτε ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα
στεφάνου τοῦ μάρτυρός σου, καὶ αὐτὸς ἤ-
μην ἐφεστὼς καὶ συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει
αὐτοῦ. φυλάσσων τὰ ἱμάτια τῶν ἀναιρούν-
των αὐτόν. καὶ εἶπε πρός με, πορεύου, ὅτι
ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε. ἤκου/
ον δὲ αὐτοῦ, ἄχρι τούτου τοῦ λόγου καὶ ἐ-
πῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν λέγοντες. αἶρε
ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον, οὐ γὰρ καθῆκεν
αὐτὸν ζῆν. κραζόντων δὲ αὐτῶν καὶ ῥιπτούν
των τὰ ἱμάτια, καὶ κονιορτὸν βαλλόντων
εἰς τὸν ἀέρα

autē Quid faciam domine? Dominus
aũt dixit ad me. Surgens uade Dama
ſcum, & ibi tibi dicet de omnibus quæ
te oporteat facere. Et cum nõ uiderem
præ gloria luminis illius, ad manũ de-
ductus a comitibus qui erant mecum,
ueni Damaſcũ. Ananias aũt quidam
uir pius ſecundum legem teſtimoniũ
habens ab omnibus habitantibus Iu-
dæam, ueniẽs ad me & aſtans dixit mi/
hi. Saul frater, recipe uiſum. Et ego eo
dem hora recepto uiſu uidi illum. At
ille dixit. Deus patrum noſtrorũ præor
dinauit te, ut cognoſceres uoluntatem
ſuã, & uideres iuſtũ & audires uocem
ex ore eius, quia eris teſtis illi apud oẽs
homines, eorum quæ uidiſti & audiſti.
Et nũc quid contaris? Exurge & bapti/
zare & ablue peccata tua inuocato no-
mine domini. Factum eſt aũt cũ eſſem
reuerſus Hieruſalem & orarem in tem
plo ut raperer extra me & uiderẽ eũ di/
centem mihi. Feſtina & exi uelociter ex
Hieruſalem, quoniam non recipient te
ſtimonium tuũ de me. Et ego dixi. Do
mine, ipſi ſciunt quod ego eram conclu
dens in carcerem, & cedens per ſynago
gas eos qui credebant in te. Et cum fun
deret ſanguis Stephani teſtis tui ego
quoq; aſſiſtebã & aſſentiebar morti il/
lius, & cuſtodiebam ueſtimenta interfi/
cientium illũ. Et dixit ad me. Vade, qm̃
ego ad gentes longe mittam te. Audie
bãt aũt eũ uſq; ad hoc uerbũ, & leuaue/
runt uocẽ ſuam, dicentes. Tolle de terra
huiuſmodi. Nõ enim phas eſt eum ui-
uere. Vociferantibus aũt eis &, pĩjcientĩ
bus ueſtimẽta ſua, & puluerẽ iactãtib⁹
in aerem

εἰς τὸν ἀέρα, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ χιλίαρχος ἄγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολὴν, εἰπὼν, μάστιξιν ἀνετάζεσθαι αὐτὸν, ἵνα ἐπιγνῷ δι' ἣν αἰτίαν οὕτως ἐπεφώνουν αὐτῷ.

Ὡς δὲ προέτειναν αὐτὸν τοῖς ἱμᾶσιν, εἶπε πρὸς τὸν ἑστῶτα ἑκατόνταρχον ὁ παῦλος. εἰ ἄνθρωπον ῥωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ἔξεστιν ὑμῖν μαστίζειν. ἀκούσας δὲ ὁ ἑκατόνταρχος προσελθὼν ἀπήγγειλε τῷ χιλιάρχῳ λέγων. ὅρα, τί μέλλεις ποιεῖν; ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος ῥωμαῖός ἐστι. προσελθὼν δὲ ὁ χιλίαρχος εἶπεν αὐτῷ. λέγε μοι, εἰ σὺ ῥωμαῖος εἶ. ὁ δὲ ἔφη. ναί. ἀπεκρίθη τε ὁ χιλίαρχος. ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην. ὁ δὲ παῦλος ἔφη. ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι. εὐθέως οὖν ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ, οἱ μέλλοντες αὐτὸν ἀνετάζειν. καὶ ὁ χιλίαρχος δὲ ἐφοβήθη, ἐπιγνοὺς, ὅτι ῥωμαῖός ἐστι. καὶ ὅτι ἦν αὐτὸν δεδεκώς. Τῇ δὲ ἐπαύριον βουλόμενος γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς τὸ τί κατηγορεῖται παρὰ τῶν ἰουδαίων, ἔλυσεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δεσμῶν. καὶ ἐκέλευσεν ἐλθεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον αὐτῶν. καὶ καταγαγὼν τὸν παῦλον, ἔστησεν εἰς αὐτούς. Ἀτενίσας δὲ ὁ παῦλος τῷ συνεδρίῳ εἶπεν. ἄνδρες ἀδελφοί. ἐγὼ πάσῃ συνειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευμαι τῷ θεῷ, ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας. ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἀνανίας ἐπέταξε τοῖς παρεστῶσιν αὐτῷ, τύπτειν αὐτοῦ τὸ στόμα. τότε ὁ παῦλος πρὸς αὐτὸν εἶπε. τύπτειν σε μέλλει ὁ θεὸς τοῖχε κεκονιαμένε. καὶ σὺ κάθῃ κρίνων με κατὰ τὸν νόμον, καὶ παρανομῶν κελεύεις με τύπτεσθαι; οἱ δὲ παρεστῶτες εἶπον. τὸν ἀρχιερέα τοῦ θεοῦ λοιδορεῖς; ἔφη τε ὁ παῦλος. οὐκ ᾔδειν ἀδελφοί, ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεύς. γέγραπται γάρ. ἄρχον

τα τοῦ λαοῦ

in aerem, iuſſit tribunus induci eum in caſtra & imperauit cũ flagris examinari, ut ſciret propter quam cauſam ſic acclamarent ei. Et cũ aſtrinxiſſet eum loris dixit aſtanti ſibi Centurioni Paulus Num hominem Rhomanum & indẽnatum licet uobis flagellare? Quo audito Centurio acceſſit ad tribunum, & nunciauit ei, dicens. Quid facturus es? Hic enim homo Romanus eſt. Accedens aũt tribunus dixit illi. Dic mihi, nũ tu Rhomanus es? At ille dixit. Etiã Et reſpondit tribunus. Ego multa ſumma ciuilitatem hanc conſecutus ſum. Et Paulus ait. Ego autem & natus ſum. Protinus ergo diſceſſerunt ab illo qui eum torturi erant. Tribunus quoq; timuit poſtq̃ reſciuit, quod Romanus eſſet, & quod uinxiſſet eũ. Poſtero aũt die uolens ſcire certũ qua ex cauſa accuſaretur a Iudæis, ſoluit eum a uinculis, & iuſſit pontifices conuenire & omne concilium, & deductum Paulum ſiſtebat coram illis.

Intentis autem oculis in concilium XXIII
Paulus ait. Viri fratres, ego omni conſcientia bona conuerſatus ſum ante deum uſq; in hodiernum diem. Princeps autem ſacerdotum Ananias præcepit aſtantibus ſibi, ut percuterent os eius. Tũc Paulus dixit ad eum. Percutiet te deus paries dealbate. Et tu ſedens iudicas me ſecundum legem, & contra legem iubes me percuti? Et qui aſtabant dixerunt. Summum ſacerdotem dei maledicis? Dixit autem Paulus. Neſciebam fratres, quod pontifex eſſet. Scriptum eſt enim. Principi

populi

τα τοῦ λαοῦ σου, οὐκ ἐρεῖς κακῶς. γνοὺς δὲ ὁ
παῦλος ὅτι τὸ ἓν μέρος ἐστὶ σαδδουκαίων, τὸ
δὲ ἕτερον φαρισαίων, ἔκραξεν ἐν τῷ συνε/
δρίῳ. Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ φαρισαῖός εἰμι,
υἱὸς φαρισαίου, περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως
νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι. τοῦτο δὲ αὐτοῦ λαλή/
σαντος, ἐγένετο στάσις τῶν φαρισαίων, καὶ
τῶν σαδδουκαίων, καὶ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος. σαδ
δουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι, μὴ εἶναι ἀνάστα/
σιν, μηδὲ ἄγγελον, μήτε πνεῦμα. φαρισαῖοι
δὲ, ὁμολογοῦσι τὰ ἀμφότερα. ἐγένετο δὲ κραυ
γὴ μεγάλη, καὶ ἀναστάντες γραμματεῖς τοῦ
μέρους τῶν φαρισαίων, διεμάχοντο, λέγον/
τες. οὐδὲν κακὸν εὑρίσκομεν ἐν τῷ ἀνθρώ/
πῳ τούτῳ. εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγ
γελος, μὴ θεομαχῶμεν; πολλῆς δὲ γενομένης
στάσεως, εὐλαβηθεὶς ὁ χιλίαρχος μὴ διασπα
σθῇ ὁ παῦλος ὑπ' αὐτῶν, ἐκέλευσε τὸ στράτευ-
μα καταβῆναι καὶ ἁρπάσαι αὐτὸν ἐκ μέ-
σου αὐτῶν, ἄγειν τε εἰς τὴν παρεμβολήν, τῇ
δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐπιστὰς αὐτῷ ὁ κύριος, εἶ/
πε, θάρσει παῦλε, ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ πε
ρὶ ἐμοῦ εἰς ἱερουσαλήμ, οὕτως σε δεῖ καὶ εἰς ῥώ
μην μαρτυρῆσαι. γενομένης δὲ ἡμέρας, ποιή/
σαντές τινες τῶν ἰουδαίων συστροφήν, ἀνεθε/
μάτισαν ἑαυτούς, λέγοντες. μήτε φαγεῖν,
μήτε πιεῖν, ἕως οὗ ἀποκτείνωσι τὸν παῦ-
λον. ἦσαν δὲ πλείους τεσσαράκοντα, οἱ ταύ/
την τὴν συνωμοσίαν πεποιηκότες, οἵτινες
προσελθόντες τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσ
βυτέροις εἶπον. ἀναθέματι ἀνεθεματίσαμεν
ἑαυτούς, μηδενὸς γεύσασθαι, ἕως οὗ ἀποκτεί
νωμεν τὸν παῦλον. Νῦν οὖν ὑμεῖς ἐμφανί/
σατε τῷ χιλιάρχῳ σὺν τῷ συνεδρίῳ, ὅπως
αὔριον αὐτὸν καταγάγῃ πρὸς ὑμᾶς, ὡς
μέλλοντας διαγινώσκειν ἀκριβέστερον,
τὰ περὶ αὐτοῦ. ἡμεῖς δὲ πρὸ τοῦ ἐγγί/
σαι αὐτόν, ἕτοιμοί ἐσμεν τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν.
Ἀκούσας

populi tui nō maledices. Sciens autem
Paulus qd' una pars eſſet Sadducæorū,
& altera phariſæorū exclamauit in con
cilio. Viri frēs, ego phariſæus ſum, fili⁹
phariſæi. De ſpe & reſurrectione mor/
tuorū ego iudicor. Et cū hæc dixiſſet fa
cta eſt diſſenſio inter phariſæos & ſad/
duceos, & diſſecta eſt multitudo. Nam
ſadducæi quidem dicunt nō eſſe reſur/
rectionem, neq; angelum, neq; ſpiritū,
phariſæi aūt utraq; cōfitentur. Factus
eſt aūt clamor magnus, & cum ſurre-
xiſſent ſcribæ de factione phariſæorū,
depugnabāt dicētes. Nihil mali inueni
mus in homine iſto. Quod ſi ſpirit⁹ lo/
cutus eſt ei aut angelū, nō repugnemus
deo? Et cum magna ſeditio facta eſſet
ueritus tribunus ne diſcerperetur Pau-
lus ab ipſis, iuſſit milites deſcēdere & ra
pere eum de medio eorum, ac deduce-
re eum in caſtra. Sequenti autem no-
cte aſſiſtens ei dominus, ait. Bono ani/
mo eſto Paule. Vt eīm teſtificatus es de
me in Hieruſalem, ſic te oportet & Ro-
mæ teſtificari. Facto aūt die collegerūt
ſe quidam ex Iudæis, & deuouerunt ſe
dicentes, neq; manducaturos neq; bibi
turos, donec occiderent Paulum. Erant
autē plus q̄ quadraginta uiri qui hanc
coniurationem fecerant, qui acceſſerūt
ad principes ſacerdotū & ſeniores & di
xerunt. Deuotione deuouimus noſip-
ſos nihil guſtaturos, donec occidamus
Paulum. Nunc ergo uos notum facite
tribuno cum conſilio, ut cras producat
illū ad nos tanq̄ aliquid certius cogni-
turos de eo. Nos uero priuſq̄ appropi
et parati ſumus interficere illum. Cum
autem

ἀκούσας δὲ ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς παύλου τὸ ἔνεδρον, παραγενόμενος καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν παρεμβολὴν ἀπήγγειλε τῷ παύλῳ. προσκαλεσάμενος δὲ ὁ παῦλος ἕνα τῶν ἑκατοντάρχων ἔφη. τὸν νεανίαν τοῦτον ἀπάγαγε πρὸς τὸν χιλίαρχον. ἔχει γάρ τι ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ. ὁ μὲν οὖν παραλαβὼν αὐτὸν ἤγαγε πρὸς τὸν χιλίαρχον. καὶ φησίν. ὁ δέσμιος παῦλος προσκαλεσάμενός με, ἠρώτησε τοῦτον τὸν νεανίαν ἀγαγεῖν πρὸς σε ἔχοντά τι λαλῆσαι σοι. ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ὁ χιλίαρχος, καὶ ἀναχωρήσας κατ᾽ ἰδίαν, ἐπυνθάνετο, τί ἐστιν ὃ ἔχεις ἀπαγγεῖλαί μοι. εἶπεν δὲ, ὅτι οἱ ἰουδαῖοι συνέθεντο τοῦ ἐρωτῆσαί σε, ὅπως αὔριον εἰς τὸ συνέδριον καταγάγῃς τὸν παῦλον, ὡς μέλλοντές τι ἀκριβέστερον πυνθάνεσθαι περὶ αὐτοῦ. σὺ οὖν μὴ πεισθῇς αὐτοῖς, ἐνεδρεύουσι γὰρ αὐτὸν ἐξ αὐτῶν ἄνδρες πλείους τεσσαράκοντα. οἵτινες ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς μήτε φαγεῖν μήτε πιεῖν ἕως οὗ ἀνέλωσιν αὐτόν. καὶ νῦν ἕτοιμοί εἰσι προσδεχόμενοι τὴν ἀπὸ σοῦ ἐπαγγελίαν. ὁ μὲν οὖν χιλίαρχος ἀπέλυσε τὸν νεανίαν, παραγγείλας, μηδενὶ ἐκλαλῆσαι, ὅτι ταῦτα ἐνεφάνισας πρός με. καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν ἑκατοντάρχων εἶπεν, ἑτοιμάσατε στρατιώτας διακοσίους, ὅπως πορευθῶσιν ἕως καισαρείας, καὶ ἱππεῖς ἑβδομήκοντα, καὶ δεξιολάβους διακοσίους, ἀπὸ τρίτης ὥρας τῆς νυκτός, κτήνη τε παραστῆσαι, ἵνα ἐπιβιβάσαντες τὸν παῦλον διασώσωσι πρὸς φήλικα τὸν ἡγεμόνα γράψας ἐπιστολὴν περιέχουσαν τὸν τύπον τοῦτον. κλαύδιος λυσίας τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι φήλικι χαίρειν. τὸν ἄνδρα τοῦτον συλληφθέντα ὑπὸ τῶν ἰουδαίων, καὶ μέλλοντα ἀναιρεῖσθαι ὑπ᾽ αὐτῶν, ἐπιστὰς σὺν τῷ στρατεύματι ἐξειλόμην αὐτὸν, μαθὼν, ὅτι ῥωμαῖός ἐστι, βουλόμενος δὲ γνῶναι τὴν αἰτίαν, δι᾽ ἣν ἐνεκάλουν αὐτῷ, κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν

ὃν

autem audiſſet filius ſororis Pauli inſidias,uenit & intrauit in caſtra, nunciauitq; Paulo , Accerſito autem Paulus ad ſe uno ex centurionibus ait. Adoleſcentem hunc abduc ad tribunũ Habet enim quod renunciet illi. Et ille quidem aſſumens eum,duxit ad tribunum,& ait. Vinctus Paulus accerſitum me rogauit, ut hunc adoleſcentem perducerem ad te,habētem aliquid quod loqueretur tibi. Apprehenſa autem tribunus manu illius ſeceſſit cum eo ſeorſum,& percontatus eſt illum. Quid eſt qđ habes ſignificãdũ mihi? Ille aũt dixit. Iudæi conſpirarũt ut rogarēt te, uti craſtino die educeres Paulum in concilium, quaſi aliquid certius inquiſituri ſint de illo , tu uero ne morem geſſeris illis. Inſidiantur enim ei ex eis uiri plures quadraginta, q ſeipſos deuouerũt ne uel edant uel bibant donec interſiciant eum,& nunc parati ſunt expectãtes promiſſum tuũ. Tribunus igitur dimiſit adoleſcētem,præcipiens ei, ne cui effutias quod hæc indicaueris mihi. Et accerſitis duobus centurionibus, dixit, Parate milites ducētos,ut eant uſq; ad Cæſareã,& equites ſeptuaginta, & lancearios ducentos a tertia hora noctis, & iumēta præbete ut impoſitum Paulum,ſaluum perducant ad Felicem p̃ſidem, ſcriptis literis in hanc formam, Claudius Lyſias,optimo præſidi Felici ſalutē. Virũ hunc comprehenſum a Iudæis cũ iã eſſet interficiēdus ab eis,ſupueniens cũ exercitu,eripui, cognito qđ Romanus eſſet,uolenſq; ſcire cãm quã obijciebat illi deduxi eũ in cõciliũ eoꝝ,

Quem

ὃν εὗρον ἐγκαλούμενον περὶ ζητημάτων τοῦ νόμου αὐτῶν, μηδὲν δὲ ἄξιον θανάτου, ἢ δεσμῶν ἔγκλημα ἔχοντα. μηνυθείσης δέ μοι ἐπιβουλῆς εἰς τὸν ἄνδρα μέλλειν ἔσεσθαι ὑπὸ τῶν ἰουδαίων, ἐξαυτῆς ἔπεμψα πρός σε. παραγγείλας καὶ τοῖς κατηγόροις λέγειν τὰ πρὸς αὐτὸν ἐπὶ σοῦ. ἔῤῥωσθε. οἱ μὲν οὖν στρατιῶται κατὰ τὸ διατεταγμένον αὐτοῖς, ἀναλαβόντες τὸν παῦλον, ἤγαγον διὰ τῆς νυκτὸς εἰς τὴν ἀντιπατρίδα. τῇ δὲ ἐπαύριον ἐάσαντες τοὺς ἱππεῖς πορεύεσθαι σὺν αὐτῷ, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν παρεμβολήν. οἵτινες εἰσελθόντες εἰς τὴν καισάρειαν, καὶ ἀναδόντες τὴν ἐπιστολὴν τῷ ἡγεμόνι, παρέστησαν καὶ τὸν παῦλον αὐτῷ. ἀναγνοὺς δὲ ὁ ἡγεμὼν καὶ ἐπερωτήσας ἐκ ποίας ἐπαρχίας ἐστί, καὶ πυθόμενος ὅτι ἀπὸ κιλικίας, διακούσομαί σου ἔφη, ὅταν καὶ οἱ κατήγοροί σου παραγένωνται, ἐκέλευσέ τε αὐτὸν ἐν τῷ πραιτωρίῳ ἡρώδου φυλάσσεσθαι.

Μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας, κατέβη ὁ ἀρχιερεὺς ἀνανίας μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ῥήτορος τερτύλλου τινός, οἵτινες ἐνεφάνισαν τῷ ἡγεμόνι κατὰ τοῦ παύλου. κληθέντος δὲ αὐτοῦ, ἤρξατο κατηγορεῖν ὁ τέρτυλλος, λέγων. πολλῆς εἰρήνης τυγχάνοντες διά σου, καὶ κατορθωμάτων γινομένων τῷ ἔθνει τούτῳ διὰ τῆς σῆς προνοίας παντί τε καὶ πανταχοῦ ἀποδεχόμεθα κράτιστε φῆλιξ μετὰ πάσης εὐχαριστίας. ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ πλεῖόν σε ἐγκόπτω, παρακαλῶ ἀκοῦσαί σε ἡμῶν συντόμως τῇ σῇ ἐπιεικείᾳ. εὑρόντες γὰρ τὸν ἄνδρα τοῦτον λοιμόν, καὶ κινοῦντα στάσιν πᾶσι τοῖς ἰουδαίοις τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην, πρωτοστάτην τε τῆς τῶν ναζωραίων αἱρέσεως, ὃς καὶ τὸ ἱερὸν ἐπείρασε βεβηλῶσαι, ὃν καὶ ἐκρατήσαμεν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον ἠθελήσαμεν κρίνειν, παρελθὼν δὲ λυσίας

Quē cōperi accuſari de quæſtionibus legis ipſorū, nullū dignum morte aut uinculis habentem crimen. Et cum indicatum eſſet mihi de inſidijs quas parauerant illi Iudæi, protinus miſi eum ad te, præcepto dato etiā accuſatoribus, ut quæ habent aduerſus eum dicāt apud te. Valete. Milites uero iuxta quod ſibi iniūctum erat, receptum Paulū duxerunt per noctem in antipatridem, Poſtero aūt die dimiſſis equitibus ut cum eo irent, reuerſi ſunt in caſtra. Qui cum ueniſſent Cæſaream & tradidiſſent epiſtolam Præſidi, ſtatuerunt ante illū & Paulum. Cum legiſſet aūt præſes, & interrogaſſet de qua ꝓuincia eſſet, & cognouiſſet quod de Cilicia, audiā te inquit cum accuſatores quoq; tui aduenerint. Iuſſitq; in prætorio Herodis cuſtodiri eum.

Poſt quinq; aūt dies deſcendit prin- XXIIII
ceps ſacerdotum Ananias cum ſenioribus & Tertullo quodam oratore, qui ſignificauerant Præſidi de Paulo. Et citato Paulo, cœpit accuſare Tertullus dicens. Cum in multa pace agamus per te, & multa recte gerant in populo hoc per tuam prouidentiam, & ſemper & ubiq; ſuſcipimus optime felix cum omni gratiarū actione. Sed ne diutius te detineam, oro te, ut audias nos paucis pro tua humanitate. Nacti eñ ſumus uirum hunc peſtiferum & cōcitantem ſeditionē omnibus Iudæis in uniuerſo orbe & autorē ſeditionis ſectæ nazarenorum, qui etiā templū uiolare conat⁹ eſt, quē & apphenſum uoluimus ſecundum legē noſtrā iudicare. Supueniens autem

δὲ λυσίας ὁ χιλίαρχος μετὰ πολλῆς βίας
ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγεν, κελεύων
τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ ἔρχεσθαι ἐπί σε, παρ' οὗ
δυνήσῃ αὐτὸς ἀνακρίνας περὶ πάντων τού
των ἐπιγνῶναι, ὧν ἡμεῖς κατηγοροῦμεν αὐτοῦ.
συνέθεντο δὲ καὶ οἱ ἰουδαῖοι, φάσκοντες ταῦ-
τα οὕτως ἔχειν. ἀπεκρίθη δὲ ὁ παῦλος νεύ-
σαντος αὐτῷ τοῦ ἡγεμόνος λέγειν. ἐκ πολ
λῶν ἐτῶν ὄντα σε κριτὴν τῷ ἔθνει τούτῳ ἐ-
πιστάμενος εὐθυμότερον τὰ περὶ ἐμαυ-
τοῦ ἀπολογοῦμαι, δυναμένου σου γνῶ-
ναι, ὅτι οὐ πλείους εἰσίν μοι ἡμέραι ἢ δε-
καδύο, ἀφ' ἧς ἀνέβην προσκυνήσων ἐν
ἱερουσαλήμ. καὶ οὔτε ἐν τῷ ἱερῷ εὗρόν με
πρός τινα διαλεγόμενον, ἢ ἐπισύστασιν
ποιοῦντα ὄχλου, οὔτε ἐν ταῖς συνα-
γωγαῖς, οὔτε κατὰ πόλιν, οὔτε πα-
ραστῆσαί με δύνανται, περὶ ὧν κατηγο-
ροῦσί μου. ὁμολογῶ δὲ τοῦτο σοι, ὅτι κατὰ
τὴν ὁδὸν ἣν λέγουσιν αἵρεσιν, οὕτως λα-
τρεύω τῷ πατρῴῳ θεῷ. πιστεύων πᾶσι
τοῖς κατὰ τὸν νόμον καὶ τοῖς προφήταις γε
γραμμένοις, ἐλπίδα ἔχων εἰς τὸν θεὸν ἣν
καὶ αὐτοὶ οὗτοι προσδέχονται, ἀνάστασιν μέλ
λειν ἔσεσθαι νεκρῶν, δικαίων τε καὶ ἀδίκων.
ἐν τούτῳ δὲ αὐτὸς ἀσκῶ, ἀπρόσκοπον συνεί
δησιν ἔχειν πρὸς τὸν θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους
διαπαντός. δι' ἐτῶν δὲ πλειόνων παρεγενό-
μην, ἐλεημοσύνας ποιήσων εἰς τὸ ἔθνος μου καὶ
προσφοράς. ἐν οἷς εὗρόν με ἡγνισμένον ἐν τῷ
ἱερῷ, οὐ μετὰ ὄχλου, οὐδὲ μετὰ θορύβου. τι
νὲς δὲ ἀπὸ τῆς ἀσίας ἰουδαῖοι, οὓς δεῖ ἐπὶ σοῦ
παρεῖναι καὶ κατηγορεῖν, εἴ τι ἔχοιεν πρός
με. ἢ αὐτοὶ οὗτοι εἰπάτωσαν εἴ τι εὗρον ἐν
ἐμοὶ ἀδίκημα, στάντος μου ἐπὶ τοῦ
συνεδρίου. ἢ περὶ μιᾶς ταύτης φωνῆς ἧς ἐκέκρα
ξα ἑστὼς ἐν αὐτοῖς. ὅτι περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν
ἐγὼ κρίνομαι σήμερον ὑφ' ὑμῶν.

Ἀκούσας δὲ

autem tribunus Lyſias cum magna ui
eripuit eum de manibus noſtris iubēs
accuſatores eius ad te uenire, a quo po-
teris ipſe inquiſitiōe facta de omnibus
iſtis cognoſcere, de quibus nos accuſa-
mus eū. Adiecerunt aūt & Iudæi, dicē-
tes hæc ita ſe habere. Rn̄dit aūt Paulꝰ,
annuente ſibi p̄ſide ut diceret. Ex mul-
tis annis te eſſe iudicē fuiſſe genti huic
cū ſciā æquiori animo ꝑ me reſpōdeo,
qui poſſis cognoſcere, quod non plus
ſūt mihi dies ꝙ̄ duodecim ex quo aſcē-
di, adoraturus in Hieruſalē, & neq; in
templo compererunt me cū aliquo di-
ſputantem, aut concurſum facientē tur
bæ, neq; in ſynagogis, neq; in ciuitate,
neq; ꝓbare poſſunt ea de quibus nunc
me accuſant. Confiteor aūt hoc tibi, ꝙ
iuxta uiam quā uocant hæreſim, ſic ſer
uio patrio deo, credēs omnibus quæ in
lege & prophetis ſcripta ſunt, ſpem ha-
bens in deum quam & hi ipſi expectāt
reſurrectionem futurā iuſtorū ſimul &
iniuſtoꝝ. In hoc aūt & ipſe ſtudeo ſine
offendiculo cōſcientiā habere erga deū
& erga hoīes ſemp. Poſt annos aūt plu
res acceſſi eleemoſynas facturꝰ in gētē
meam, & oblationes in quibus compe-
rerūt me purificatum in templo, haud
cum turba, neq; cum tumultu. Quidā
autem ex Aſia Iudæi quos oportebat
apud te preſto eſſe & accuſare, ſi quid
haberent aduerſum me, aut hi ipſi di-
cant ſi quid deprehenderunt in me ini-
quitatis, cum ſtem in cōcilio, niſi de una
hac ſolūmodo uoce qua clamaui inter
eos ſtans, de reſurrectione mortuo-
rum ego iudicor hodie a uobis. Au-

ditis aūt

ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ φῆλιξ, ἀνέβαλε αὐτοὺς,
ἀκριβέστερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ, εἰπών.
ὅταν λυσίας ὁ χιλίαρχος καταβῇ, διαγνώ/
σομαι τὰ καθ᾽ ὑμᾶς, διαταξάμενός τε τῷ
ἑκατοντάρχῳ τηρεῖσθαι τὸν παῦλον, ἔχειν
τε ἄνεσιν, καὶ μηδένα κωλύειν τῶν ἰουδαί/
ων αὐτοῦ. ὑπηρετεῖν, ἢ προσέρχεσθαι αὐτῷ.
Μετὰ δὲ ἡμέρας τινὰς παραγενόμενος ὁ φῆ
λιξ σὺν δρουσίλλῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ οὔσῃ ἰου/
δαίᾳ, μετεπέμψατο τὸν παῦλον. καὶ ἤκουσεν αὐ
τοῦ περὶ τῆς εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ πίστεως. διαλεγο
μένου δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρα/
τείας, καὶ τοῦ κρίματος τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι,
ἔμφοβος γενόμενος ὁ φῆλιξ, ἀπεκρίθη τὸ
νῦν ἔχον, πορεύου, καιρὸν δὲ μεταλαβών,
μετακαλέσομαί σε, ἅμα δὲ καὶ ἐλπίζων, ὅτι
χρήματα δοθήσεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ παύλου,
ὅπως λύσῃ αὐτόν. διὸ καὶ πυκνότερον αὐτὸν
μεταπεμπόμενος ὡμίλει αὐτῷ. Διετίας δὲ
πληρωθείσης ἔλαβε διάδοχον ὁ φῆλιξ, πόρ·
κιον φῆστον, θέλων τε χάριτας καταθέσθαι
τοῖς ἰουδαίοις ὁ φῆλιξ, κατέλιπε τὸν παῦλον
δεδεμένον. φῆστος οὖν ἐπιβὰς τῇ ἐπαρχίᾳ,
μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἀνέβη εἰς ἱεροσόλυμα ἀπὸ
καισαρείας, ἐνεφάνισαν δὲ αὐτῷ ὁ ἀρχιερεὺς
καὶ οἱ πρῶτοι τῶν ἰουδαίων, κατὰ τοῦ παύλου,
καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, αἰτούμενοι χάριν κατ᾽ αὐ
τοῦ, ὅπως μεταπέμψηται αὐτὸν εἰς ἱερουσα/
λήμ, ἐνέδραν ποιοῦντες ἀνελεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν
ὁδόν. ὁ μὲν οὖν φῆστος ἀπεκρίθη τηρεῖσθαι τὸν
παῦλον ἐν καισαρείᾳ. ἑαυτὸν δὲ μέλλειν ἐν τά
χει ἐκπορεύεσθαι. οἱ οὖν δυνατοὶ ἐν ὑμῖν φη/
σὶ συγκαταβάντες, εἴ τι ἐστὶν ἐν τῷ ἀνδρὶ τού
τῳ, κατηγορείτωσαν αὐτοῦ. διατρίψας δὲ ἐν αὐ
τοῖς ἡμέρας πλείους ἢ δέκα. καταβὰς εἰς και/
σάρειαν, τῇ ἐπαύριον καθίσας ἐπὶ τοῦ βήμα
τος, ἐκέλευσε τὸν παῦλον ἀχθῆναι. παραγενο/
μένου δὲ αὐτοῦ, περιέστησαν οἱ ἀπὸ ἱεροσολύμων
καταβεβηκότες

ditis autem his Felix, diſtulit illos cer/
tiſſime ſciens de uia hac, dicens. Cum
tribunus Lyſias deſcenderit audiā uos
Iuſſitq; Centurioni cuſtodire Paulum,
& habere requiem, & neq; Iudæis ſuis
prohiberet ſubminiſtrare ei, aut adire
eum. Poſt aliquot aūt dies cum adue/
niſſet Felix cū Druſilla uxore ſua, quæ
erat Iudæa accerſiuit Paulū, & audiuit
ab eo fidem quæ eſt in Chriſtū Ieſum.
Diſputante autē illo de iuſticia & tem/
perantia & de iudicio futuro, tremefa/
ctus Felix reſpondit. In præſentia abi,
oportunitatē aūt nactus accerſam te, ſi
mul & ſperās fore ut pecunia ſibi dare-
tur a Paulo, ꝓpter qđ & frequēter accer
ſens eum loquebatur cum eo. Biennio
autē expleto, accepit ſucceſſorem Felix
Porcium Feſtum, Volens aūt gratiam
preſtare Iudæis Felix, reliquit Paulum
uinctum. Feſtus ergo ſuſcepta pro/ XXV
uincia poſt triduum aſcendit Hieroſo
lymam a Cæſarea. Audieruntq; eum
principes ſacerdotum, & primates Iu-
dæorum aduerſus Paulum, & rogabāt
eū poſtulātes fauorem aduerſus eū, ut
reijceret eum in Hieruſalē, inſidias ten-
dentes ut interficerent eum in uia. Fe-
ſtus autem reſpondit ut ſeruaretur qui
dem Paulus in Cæſarea, ſe autem bre/
ui profecturum. Qui ergo inter uos in/
quit potentes ſunt deſcendentes ſimul,
ſi quod eſt in uiro crimen, accuſent eū.
Demoratus autem inter eos dies am/
plius q̄ decem, deſcendit Cæſaream, &
poſtero die ſedit pro tribunali, & iuſſit
Paulū adduci. Qui cū perductus eſſet,
circūſteterūt eum qui ab Hieroſolymæ
deſcenderāt

καταβεβηκότες ἰουδαῖοι, πολλὰ καὶ βαρέα
αἰτιάματα φέροντες κατὰ τοῦ παύλου, ἃ
οὐκ ἴσχυον ἀποδεῖξαι, ἀπολογουμένου αὐτοῦ,
ὅτι οὔτε εἰς τὸν νόμον τῶν ἰουδαίων, οὔτε εἰς
τὸ ἱερὸν, οὔτε εἰς καίσαρά τι ἥμαρτον. ὁ φῆ-
στος δὲ τοῖς ἰουδαίοις θέλων χάριν καταθέ-
σθαι, ἀποκριθεὶς τῷ παύλῳ, εἶπε. θέλεις εἰς
ἱεροσόλυμα ἀναβὰς, ἐκεῖ περὶ τούτων κρίνε-
σθαι ἐπ᾽ ἐμοῦ; εἶπε δὲ ὁ παῦλος. ἐπὶ τοῦ βή-
ματος καίσαρος ἑστώς εἰμι, οὗ με δεῖ κρίνεσθαι,
ἰουδαίους οὐδὲν ἠδίκησα, ὡς καὶ σὺ κάλλιον
ἐπιγινώσκεις. εἰ μὲν γὰρ ἀδικῶ καὶ ἄξιον θανά-
του πέπραχά τι, οὐ παραιτοῦμαι τὸ ἀπο-
θανεῖν. εἰ δὲ οὐδέν ἐστιν ὧν οὗτοι κατηγοροῦ-
σί μου, οὐδείς με δύναται αὐτοῖς χαρίσασθαι.
καίσαρα ἐπικαλοῦμαι. τότε ὁ φῆστος συλλα-
λήσας μετὰ τοῦ συμβουλίου, ἀπεκρίθη. καί-
σαρα ἐπικέκλησαι; ἐπὶ καίσαρα πορεύσῃ.
ἡμερῶν δὲ διαγενομένων τινῶν, ἀγρίππας
ὁ βασιλεὺς καὶ βερνίκη κατήντησαν εἰς και-
σάρειαν, ἀσπασόμενοι τὸν φῆστον. ὡς δὲ πλεί-
ους ἡμέρας διέτριβεν ἐκεῖ, ὁ φῆστος τῷ βα-
σιλεῖ ἀνέθετο τὰ κατὰ τὸν παῦλον, λέγων.
ἀνήρ τις ἐστι καταλελειμμένος ὑπὸ φήλικος
δέσμιος, περὶ οὗ γενομένου μου εἰς ἱεροσό-
λυμα, ἐνεφάνισαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσ-
βύτεροι τῶν ἰουδαίων, αἰτούμενοι κατ᾽ αὐτοῦ
δίκην, πρὸς οὓς ἀπεκρίθη, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔθος
ῥωμαίοις χαρίζεσθαί τινα, ἄνθρωπον εἰς ἀπώ-
λειαν, πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον
ἔχει τοὺς κατηγόρους, τόπον τε ἀπολογίας
λάβοι περὶ τοῦ ἐγκλήματος. συνελθόντων οὖν
αὐτῶν ἐνθάδε, ἀναβολὴν μηδὲ μίαν ποιη-
σάμενος, τῇ ἑξῆς καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος,
ἐκέλευσα ἀχθῆναι τὸν ἄνδρα, περὶ οὗ σταθέν-
τες οἱ κατήγοροι, οὐδὲ μίαν αἰτίαν ἐπέφερον
ὧν ὑπενόουν ἐγώ. ζητήματα δέ τινα περὶ τῆς
ἰδίας δεισιδαιμονίας εἶχον πρὸς αὐτὸν, καὶ
περί τινος

deſcenderant Iudæi, multa & grauia cri
mina, intendentes aduerſus Paulum
quæ non poterant probare, Paulo pro
ſe reſpondente, quod neq; in legem Iu
dæorum, neq; in templum, neq; in Cæ
ſarem quicq̃ peccaſſet. Feſtus aũt uo-
lens rem gratam facere Iudæis, rñdens
Paulo dixit. Vis Hieroſolymã aſcende
re, & ibi de his iudicari apud me? Dixit
autẽ Paulus. Ad tribunal Cæſaris ſto
ubi me oportet iudicari. Iudæis nullam
iniuriam feci, ſicut & tu melius noſti. Si
enim nocui aut dignum morte aliquid
feci, nõ recuſo mori. Si uero nihil eſt eo
rum de quib⁹ hi accuſãt me, nemo põt
me illis donare. Cæſarem appello. Tũc
Feſtus cũ conſilio collocutus reſpõdit.
Cæſarem appellaſti, ad Cæſarem ibis.
Et cũ dies aliq̃t tranſacti eſſent, Agrip-
pa rex & Bernice deſcenderũt Cæſareã
ſalutaturi Feſtum. Et cũ dies cõplures
ibi morarentur, Feſtus regi retulit cau-
ſam Pauli dicens. Vir quidam eſt re-
lictus a Felice uinctus, de quo cũ uenil-
ſem Hieroſolymã adierũt me pricipes
ſacerdotũ & ſeniores Iudæoꝝ, poſtulã-
tes aduerſus illũ cognitionẽ. Ad quos
reſpondi. Non eſt Romanis conſuetu-
do donare aliquẽ hominẽ ut pereat, pri
uſq; is qui accuſatur præſentes habeat
accuſatores, locũq; defendendi accipiat
de crimine. Cũ ergo huc cõueniſſent, ſi
ne ulla dilatione ſequenti die ſedens ꝓ
tribunali iuſſi adduci uirũ. De quo cũ
ſtetiſſent accuſatores nullũ crimẽ inten
tabant ſup hiſce reb⁹ de qbus ego ſuſpi
cabar, ſed q̃ſtiones quaſdã de ſua ſu-
perſtitione habebãt aduerſus eũ, & de

περὶ τινὸς Ἰησοῦ τεθνηκότος, ὃν ἔφασκεν ὁ παῦλος ζῆν. Ἀπορούμενος δὲ ἐγὼ τὴν περὶ τούτου ζήτησιν, ἔλεγον, εἰ βούλοιτο πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ, κἀκεῖ κρίνεσθαι περὶ τούτων. τοῦ δὲ παύλου ἐπικαλεσαμένου τηρηθῆναι αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ σεβαστοῦ διάγνωσιν, ἐκέλευσα τηρεῖσθαι αὐτὸν, ἕως οὗ πέμψω αὐτὸν πρὸς καίσαρα. Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν φῆστον ἔφη, ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀκοῦσαι. ὁ δὲ, αὔριον φησὶν ἀκούσῃ αὐτοῦ. τῇ οὖν ἐπαύριον ἐλθόντος τοῦ ἀγρίππα καὶ τῆς βερνίκης μετὰ πολλῆς φαντασίας, καὶ εἰσελθόντων εἰς τὸ ἀκροατήριον, σύν τε τοῖς χιλιάρχοις καὶ ἀνδράσι τοῖς κατεξοχὴν οὖσι τῆς πόλεως, καὶ κελεύσαντος τοῦ φήστου, ἤχθη ὁ παῦλος, καί φησιν ὁ φῆστος. Ἀγρίππα βασιλεῦ, καὶ πάντες οἱ συμπαρόντες ἡμῖν ἄνδρες, θεωρεῖτε τοῦτον, περὶ οὗ πᾶν τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων ἐνέτυχόν μοι, ἔν τε Ἱεροσολύμοις καὶ ἐνθάδε, ἐπιβοῶντες μὴ δεῖν ζῆν αὐτὸν μηκέτι. Ἐγὼ δὲ καταλαβόμενος μηδὲν ἄξιον θανάτου αὐτὸν πεπραχέναι, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου ἐπικαλεσαμένου τὸν σεβαστὸν, ἔκρινα πέμπειν αὐτόν. περὶ οὗ ἀσφαλές τι γράψαι τῷ κυρίῳ οὐκ ἔχω, διὸ προήγαγον αὐτὸν ἐφ' ὑμῶν, καὶ μάλιστα ἐπὶ σοῦ βασιλεῦ ἀγρίππα, ὅπως τῆς ἀνακρίσεως γενομένης, σχῶ τί γράψαι. ἄλογον γάρ μοι δοκεῖ πέμποντα δέσμιον, μὴ καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας σημᾶναι. Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν παῦλον ἔφη, ἐπιτρέπεταί σοι ὑπὲρ σεαυτοῦ λέγειν. τότε ὁ παῦλος ἀπελογεῖτο ἐκτείνας τὴν χεῖρα. περὶ πάντων ὧν ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ Ἰουδαίων βασιλεῦ ἀγρίππα, ἥγημαι ἐμαυτὸν μακάριον, μέλλων ἀπολογεῖσθαι ἐπὶ σοῦ σήμερον, μάλιστα γνώστην ὄντα σε πάντων τῶν κατὰ Ἰουδαίους ἐθῶν τε καὶ ζητημάτων. διὸ δέομαί σου, μακροθύμως ἀκοῦσαί μου. τὴν μὲν οὖν βίωσίν μου τὴν ἐκ

quodam Ieſu defuncto quem affirmabat Paulus uiuere. Hæſitans autē ego de huiuſmodi quæſtione dicebam, nū uellet ire Hieroſolymā, & ibi iudicari ſup iſtis Paul⁹ aūt cū appellaſſet ut ſeruaret᷑ Auguſti cognitioni, iuſſi ſeruari eū donec mitterē eū ad Cæſarē. Agrippa autem dixit ad Feſtum. Volebā & ipſe hominem audire. Cras inquit audies eum. Poſtero aūt die cum ueniſſet Agrippa & Bernice cū multo apparatu, & introiſſent in auditorium cum tribunis & uiris principalibus ciuitatis, iubente Feſto adductus eſt Paulus. Et dicit Feſtus Agrippa rex & omnes qui ſimul adeſtis nobiſcum uiri, uidetis hūc hominem de quo omnis multitudo Iudæorum interpellauit me & Hieroſolymis & hic acclamantes, nō oportere eū uiuere amplius. Ego uero comperi nihil dignum morte eum admiſiſſe. Ipſe aūt hoc appellante Auguſtum, iudicaui mittere eū. De quo quid certū ſcribā dño nō habeo. Propter qđ ꝓduxi eū ad uos, & maxime apud te rex Agrippa, ut interrogatiōe facta habeā quod ſcribā, Iniquū eñ mihi uidet᷑ mittere uinctū, & cauſas eius non ſignificare.

Agrippa uero ad Paulū ait. Permittitur tibi loqui pro temetipſo. Tunc Paulus extenta manu cœpit pro ſe dicere. ſuper oibus de quib⁹ accuſor a Iudæis rex Agrippa exiſtimo me beatum qui cauſam dicturus ſim apud te hodie, cū tu maxime ſis gnarus earū quæ apud Iudæos ſunt & cōſuetudinū & quæſtionū, ꝓpter qđ obſecro, ut patiēter me audias. Itaq; uitā qdē meā quā egi ab adoleſcentia

τὴν ἐκ νεότητος, τὴν ἀπ᾽ ἀρχῆς γενομέ-
νην ἐν τῷ ἔθνει μου ἐν ἱεροσολύμοις, ἴσασι
πάντες οἱ ἰουδαῖοι, προγινώσκοντές με ἄνω-
θεν, ἐὰν θέλωσι μαρτυρεῖν, ὅτι κατὰ τὴν ἀκρι-
βεστάτην αἵρεσιν τῆς ἡμετέρας θρησκείας, ἔζη-
σα φαρισαῖος, καὶ νῦν ἐπ᾽ ἐλπίδι τῆς πρὸς
τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας γενομένης ὑπὸ τοῦ
θεοῦ ἕστηκα κρινόμενος, εἰς ἣν τὸ δωδεκάφυ-
λον ἡμῶν ἐν ἐκτενείᾳ νύκτα καὶ ἡμέραν λα-
τρεῦον, ἐλπίζει καταντῆσαι, περὶ ἧς ἐλπίδος
ἐγκαλοῦμαι βασιλεῦ ἀγρίππα, ὑπὸ τῶν ἰου-
δαίων. τί ἄπιστον κρίνεται παρ᾽ ὑμῖν, εἰ ὁ θε-
ὸς νεκροὺς ἐγείρει; ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἐμαυ-
τῷ πρὸς τὸ ὄνομα ΙΗΣΟΥ τοῦ ναζωραίου δεῖν
πολλὰ ἐναντία πρᾶξαι, ὃ καὶ ἐποίησα ἐν ἱερο-
σολύμοις. καὶ πολλοὺς τῶν ἁγίων ἐγὼ φυ-
λακαῖς κατέκλεισα, τὴν παρὰ τῶν ἀρχιερέ-
ων ἐξουσίαν λαβών, ἀναιρουμένων τε αὐτῶν.
κατήνεγκα ψῆφον, καὶ κατὰ πάσας τὰς συ-
ναγωγὰς πολλάκις τιμωρῶν αὐτοὺς, ἠνάγκα-
ζον βλασφημεῖν, περισσῶς τε ἐμμαινόμενος
αὐτοῖς, ἐδίωκον ἕως καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις.
ἐν οἷς καὶ πορευόμενος εἰς τὴν δαμασκὸν,
μετ᾽ ἐξουσίας καὶ ἐπιτροπῆς τῆς παρὰ τῶν ἀρ-
χιερέων, ἡμέρας μέσης βασιλεῦ κατὰ τὴν ὁ-
δὸν εἶδον οὐρανόθεν, ὑπὲρ τὴν λαμπρότη-
τα τοῦ ἡλίου περιλάμψαν με φῶς, καὶ τοὺς
σὺν ἐμοὶ πορευομένους. πάντων δὲ καταπε-
σόντων ἡμῶν εἰς τὴν γῆν, ἤκουσα φωνὴν λα-
λοῦσαν πρός με, καὶ λέγουσαν τῇ ἑβραΐδι δι-
αλέκτῳ. σαοὺλ σαοὺλ, τί με διώκεις; σκλη-
ρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν. ἐγὼ δὲ εἶπον.
τίς εἶ κύριε; ὁ δὲ εἶπεν. ἐγώ εἰμι ΙΗΣΟΥΣ., ὃν
σὺ διώκεις. ἀλλὰ ἀνάστηθι καὶ στῆθι ἐπὶ τοὺς πό-
δας σου. εἰς τοῦτο γὰρ ὤφθην σοι, προχειρίσα-
σθαί σε ὑπηρέτην καὶ μάρτυρα, ὧν τε εἶδες,
ὧν τε ὀφθήσομαί σοι, ἐξαιρούμενός σε ἐκ
τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν, εἰς οὓς νῦν σε
ἀποστέλλω,

adoleſcentia quæ ab initio fuit in gente
mea in Hieroſolymis nouerũt omnes
Iudæi qui prius nouerant me ab initio
ſi uelint teſtimoniũ perhibere, quod ſe
cundum certiſſimam ſectam noſtræ re
ligionis uixerim phariſæus. Et nunc in
ſpe repromiſſionis quæ ad patres no-
ſtros facta eſt a deo, ſto iudicio ſubie-
ctus, ad quam duodecim trib⁹ noſtræ
nocte & die ſeruiẽtes ſperant ſe puen-
turas. De qua ſpe accuſor rex Agrippa
a Iudæis. Cur incredibile iudicat apud
uos ſi de⁹ mortuos ſuſcitat? Et ego qdẽ
exiſtimabam me aduerſus nomẽ Ieſu
nazareni multa contraria agere, quod
& feci Hieroſolymis. Et multos ſancto-
rum ego carceribus incluſi, a principib⁹
ſacerdotũ poteſtate accepta, & cũ occi-
derentur, retuli ſententiã. Et per omnes
ſynagogas frequenter puniens eos, cõ-
pellebam blaſphemare, & amplius in-
ſaniẽs in eos, pſequebar & uſq; in exte-
ras ciuitates. In quibus dum irem Da-
maſcum cũ poteſtate & permiſſu prin-
cipũ ſacerdotũ, die medio rex in uia ui-
di e cœlo ſupra ſplendorem ſolis circũ-
fulſiſſe me lumẽ eos & q mecũ faciebãt
iter, Cũ aũt oẽs nos decidiſſemus in ter
rã, audiui uocẽ loquentẽ ad me hebrai-
ca lingua, Saul ſaul, qd me pſequeris?
Durum eſt tibi contra ſtimulos calci-
trare. Ego aũt dixi. Quis es dñe? At ille
dixit, Ego ſum Ieſus quẽ tu perſeque-
ris. Sed exurge & ſta in pedib⁹ tuis. Ad
hoc enim apparui tibi, ut conſtituam te
miniſtrum & teſtem & eorũ quæ uidi-
ſti, & eorũ in qbus apparebo tibi, eripi-
ens te de populis & gẽtib⁹ in quas nũc
te mitto

ἀποστέλλω, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ ὑποστρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ, ἐπὶ τὸν θεόν, τοῦ λαβεῖν αὐτοὺς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ κλῆρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πίστει τῇ εἰς ἐμέ. ὅθεν βασιλεῦ ἀγρίππα, οὐκ ἐγενόμην ἀπειθὴς τῇ οὐρανίῳ ὀπτασίᾳ, ἀλλὰ τοῖς ἐν δαμασκῷ πρῶτον, καὶ ἱεροσολύμοις, εἰς πᾶσάν τε τὴν χώραν τῆς ἰουδαίας, καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγέλλων μετανοεῖν, καὶ ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν θεόν, ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράσσοντας. ἕνεκα τούτων με οἱ ἰουδαῖοι συλλαβόμενοι ἐν τῷ ἱερῷ, ἐπειρῶντο διαχειρίσασθαι. ἐπικουρίας οὖν τυχὼν τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ, ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἕστηκα μαρτυρούμενος μικρῷ τε καὶ μεγάλῳ. οὐδὲν ἐκτὸς λέγων, ὧν τε οἱ προφῆται ἐλάλησαν μελλόντων γίνεσθαι, καὶ μωυσῆς, εἰ παθητὸς ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι. ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἀπολογουμένου, ὁ φῆστος μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἔφη, μαίνῃ παῦλε, τὰ πολλά σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει. ὁ δέ. οὐ μαίνομαί φησι κράτιστε φῆστε, ἀλλὰ ἀληθείας καὶ σωφροσύνης ῥήματα ἀποφθέγγομαι, ἐπίσταται γὰρ περὶ τούτων ὁ βασιλεύς, πρὸς ὃν καὶ παρρησιαζόμενος λαλῶ, λανθάνειν γὰρ αὐτὸν τί τούτων, οὐ πείθομαι οὐδέν, οὐ γάρ ἐστιν ἐν γωνίᾳ πεπραγμένον τοῦτο. πιστεύεις βασιλεῦ ἀγρίππα τοῖς προφήταις; οἶδα, ὅτι πιστεύεις. ὁ δὲ ἀγρίππας πρὸς τὸν παῦλον ἔφη, ἐν ὀλίγῳ με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι. ὁ δὲ παῦλος εἶπεν. εὐξαίμην ἂν τῷ θεῷ, καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ, οὐ μόνον σέ, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντάς μου σήμερον, γενέσθαι τοιούτους, ὁποῖος κἀγώ εἰμι, παρεκτὸς τῶν δεσμῶν τούτων. καὶ ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, ἀνέστη ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἡγεμών, ἥτε βερνίκη, καὶ οἱ συγκαθήμενοι αὐτοῖς, καὶ

ἀναχωρήσαντες

te mitto ut aperiantur oculi eorum, ut conuertantur a tenebris ad lucem, & de poteſtate ſatanæ ad deum, ut accipiant remiſſionem peccatoꝝ & ſortem inter eos qui ſanctificati ſunt per fidem quæ eſt in me. Vnde rex Agrippa non fui inobediens cœleſti uiſioni, ſed his qui ſunt Damaſci primũ & Hieroſolymis & per omnem regionẽ Iudææ & gentibus annunciabam, ut pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad deũ digna pœnitentiæ opera faciẽtes. Hac ex cauſa Iudæi me in templo cõprehenſo tentauerunt iniȷ̈cere manus. Auxilium igitur nactus dei uſq; in hodiernũ diem ſto teſtificans & paruo & magno, nihil præterea dicens, ꝙ ea quæ prophetæ prædixerant futura eſſe, & Moſes, an paſſibilis Chriſtus, an primus ex reſurrectione mortuoꝝ lumen annunciaturus ſit populo & gẽtibus. Hæc autem cum pro ſe diceret, Feſtus magna uoce ait. Inſanis Paule, Multæ te litteræ ad inſaniam conuertunt. Et Paulus, nõ inſanio inquit optime Feſte, ſed ueritatis & ſobrietatis uerba eloquor. Scit enim de his rex ad quem & libere loquor. Latere enim eum nihil horum arbitror. Neq; enim in angulo quicꝙ horum geſtum eſt. Credis rex Agrippa prophetis? Scio quod credis. Agrippa autem ad Paulum ait. In modico ſuades me chriſtianũ fieri. Et Paulus. Optarim deo & ĩ modico & in magno nõ tantum te, ſed etiã oẽs q audiunt hodie fieri tales qualis ego ſum, exceptis uinculis his. Et hæc eo locuto ſurrexit rex & p̃ſes, & Bernice & q aſſidebant eis. Et

cum

ἀναχωρήσαντες, ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους λέγοντες. ὅτι οὐδὲν θανάτου ἄξιον ἢ δεσμῶν πράσσει ὁ ἄνθρωπος οὗτος. ἀγρίππας δὲ τῷ φήστῳ ἔφη, ἀπολελύσθαι ἐδύνατο ὁ ἄνθρωπος οὗτος. εἰ μὴ ἐπικέκλητο καίσαρα. Ὡς δὲ ἐκρίθη τοῦ ἀποπλεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν ἰταλίαν, παρεδίδουν τόν τε παῦλον καί τινας ἑτέρους δεσμώτας. ἑκατοντάρχῃ, ὀνόματι ἰουλίῳ, σπείρης σεβαστῆς. ἐπιβάντες δὲ πλοίῳ ἀδραμυττηνῷ μέλλοντες πλεῖν τοὺς κατὰ τὴν ἀσίαν τόπους, ἀνήχθημεν, ὄντος σὺν ἡμῖν ἀριστάρχου μακεδόνος θεσσαλονικέως. τῇ τε ἑτέρᾳ, κατήχθημεν εἰς σιδῶνα. φιλανθρώπως τε ὁ ἰούλιος τῷ παύλῳ χρησάμενος, ἐπέτρεψε πρὸς τοὺς φίλους πορευθέντα, ἐπιμελείας τυχεῖν. κἀκεῖθεν ἀναχθέντες, ὑπεπλεύσαμεν τὴν κύπρον, διὰ τὸ τοὺς ἀνέμους εἶναι ἐναντίους. τό τε πέλαγος τὸ κατὰ τὴν κιλικίαν καὶ παμφυλίαν διαπλεύσαντες, κατήλθομεν εἰς μύρα τῆς λυκίας, κἀκεῖ εὑρὼν ὁ ἑκατόνταρχος πλοῖον ἀλεξανδρῖνον, πλέον εἰς τὴν ἰταλίαν, ἐνεβίβασεν ἡμᾶς εἰς αὐτό. ἐν ἱκαναῖς δὲ ἡμέραις βραδυπλοοῦντες, καὶ μόλις γενόμενοι κατὰ τὴν κνίδον, μὴ προσεῶντος ἡμᾶς τοῦ ἀνέμου, ὑπεπλεύσαμεν τὴν κρήτην κατὰ σαλμώνην. μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν, ἤλθομεν εἰς τόπον τινὰ, καλούμενον καλοὺς λιμένας, ᾧ ἐγγὺς ἦν πόλις λασαία. ἱκανοῦ δὲ χρόνου διαγενομένου, καὶ ὄντος ἤδη ἐπισφαλοῦς τοῦ πλοὸς, διὰ τὸ καὶ τὴν νηστείαν ἤδη παρεληλυθέναι, παρῄνει ὁ παῦλος λέγων αὐτοῖς. Ἄνδρες θεωρῶ ὅτι μετὰ ὕβρεως καὶ πολλῆς ζημίας, οὐ μόνον τοῦ φόρτου καὶ τοῦ πλοίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν μέλλειν ἔσεσθαι τὸν πλοῦν. ὁ δὲ ἑκατόνταρχος τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ ναυκλήρῳ ἐπείθετο μᾶλλον, ἢ τοῖς ὑπὸ τοῦ παύλου λεγομένοις. ἀνευθέτου δὲ τοῦ λιμένος ὑπάρχοντος πρὸς παραχειμασίαν, οἱ πλείους

cum ſeceſſiſſent, loquebãtur inter ſe dicẽtes, nihil morte aut uinculis dignum facit homo iſte. Agrippa autẽ Feſto dixit. Dimitti poterat homo hic, ſi non appellaſſet Cæſarem.

Vt aũt decretum eſt nobis nauigare XXVIII
in Italiam, tradiderũt & Paulũ & quoſdam alios carcerarios Centurioni noĩe Iulio cohortis Auguſtæ. Cõſcenſa aũt naue adramyttina nauigaturi ad loca Aſiæ ſoluimus, ꝑſeuerante nobiſcũ Ariſtarcho Macedone Theſſalonicenſi. Sequenti aũt die appulimus Sidonẽ. Et Iulius humaniter tractato Paulo ꝑmiſit ut ad amicos ꝑfectus ab illis curaret. Et inde cũ ſoluiſſemus, ſubnauigauimus Cyprũ, propterea ꝙ eſſent uenti cõtrarij. Et pelagꝰ Ciliciæ & Pamphyliæ emerſi peruenimus Myram, quæ eſt Lyciæ, & ibi inueniens Centurio nauem Alexandrinã nauigãtem in Italiã, tranſpoſuit nos in eã. Et cũ multis diebus tarde nauigaremus, & uix deueniſſemus contra Gnidũ, prohibente nos uẽto, adnauigauimus Cretæ, iuxta Salmonẽ. Et uix præterlegentes illã ꝑuenimus in locũ quendã, qui uocat̃ pulchri portꝰ, cui uicina erat ciuitas Laſæa. Multo aũt tp̃e pacto, & cũ iam nõ eſſet tuta nauigatio, etiam ꝙ ieiunium iam præteriſſet, admonebat eos Paulꝰ dicens eis. Viri, uideo quod cum iniuria & multo damno, nõ ſolũ oneris & nauis, ſed etiã animarꝫ noſtrarꝫ futura ſit nauigatio. Centurio autem gubernatori & Nauclero magis credebat, ꝙ̃ his quæ a Paulo dicebantur. Et cum aptus portus non eſſet ad hyemandum

πλείους ἔθεντο βουλὴν ἀναχθῆναι κἀκεῖ/
θεν.εἴπως δύναιντο καταντήσαντες εἰς φοί/
νικα παραχειμάσαι,λιμένα τῆς κρήτης,βλέ
ποντα κατὰ λίβα καὶ κατὰ χῶρον.ὑποπνεύ
σαντος δὲ νότου,δόξαντες τῆς προθέσεως κε
κρατηκέναι,ἄραντες ἆσσον,παρελέγοντο τὴν
κρήτην.μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ ἔβαλε κατ᾽ αὐτῆς ἄνε/
μος τυφωνικὸς,ὁ καλούμενος εὐροκλύδων.
συναρπασθέντος δὲ τοῦ πλοίου,καὶ μὴ δυνα/
μένου ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ,ἐπιδόντες
ἐφερόμεθα.Νησίον δέ τι ὑποδραμόντες, κα/
λούμενον κλαύδην,μόλις ἰσχύσαμεν περι
κρατεῖς γενέσθαι τῆς σκάφης, ἣν ἄραντες.
βοηθείαις ἐχρῶντο ὑποζωννύντες τὸ πλοῖον
φοβούμενοί τε μὴ εἰς τὴν σύρτιν ἐκπέσω -
σι,χαλάσαντες τὸ σκεῦος,οὕτως ἐφέροντο.
Σφοδρῶς δὲ χειμαζομένων ἡμῶν,τῇ ἑξῆς ἐκ
βολὴν ἐποιοῦντο, καὶ τῇ τρίτῃ αὐτόχειρες
τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἐῤῥίψαμεν.μήτε δὲ
ἡλίου,μήτε ἄστρων ἐπιφαινόντων ἐπὶ πλεί
ονας ἡμέρας,χειμῶνός τε οὐκ ὀλίγου ἐπι/
κειμένου,λοιπὸν περιῃρεῖτο πᾶσα ἐλπὶς τοῦ
σώζεσθαι ἡμᾶς. πολλῆς δὲ ἀσιτίας ὑπαρ/
χούσης,τότε σταθεὶς ὁ παῦλος ἐν μέσῳ αὐ/
τῶν,εἶπεν.ἔδει μὲν ὦ ἄνδρες πειθαρχήσαν/
τάς μοι,μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς κρήτης,κερ/
δῆσαί τε τὴν ὕβριν ταύτην καὶ τὴν ζημί/
αν.καὶ τὰ νῦν παραινῶ ὑμᾶς εὐθυμεῖν.ἀπ/
βολὴ γὰρ ψυχῆς οὐδὲ μία ἔσται ἐξ ὑμῶν,
πλὴν τοῦ πλοίου.παρέστη γάρ μοι τῇ νυκτὶ
ταύτῃ ἄγγελος τοῦ θεοῦ οὗ εἰμὶ,ᾧ καὶ λα/
τρεύω,λέγων,μὴ φοβοῦ παῦλε.καίσαρί σε
δεῖ παραστῆναι.καὶ ἰδοὺ κεχάρισταί σοι ὁ θε/
ὸς,πάντας τοὺς πλέοντας μετά σου.διὸ εὐ
θυμεῖτε ἄνδρες.πιστεύω γὰρ τῷ θεῷ,ὅτι οὕ/
τως ἔσται,καθ᾽ ὃν τρόπον λελάληταί μοι.εἰς
νῆσον δὲ τινα δεῖ ἡμᾶς ἐκπεσεῖν. ὡς δὲ τεσ/
σαρεσκαιδεκάτη νὺξ ἐγένετο,διαφερομένων
ἡμῶν ἐν

cõplures ſtatuerũt cõſiliũ ſoluẽdi illinc,
ſi quo modo poſſẽt peruecti phœnicẽ
illic hyemare, Is ẽ port9 Cretæ ſpectãs
ad Africũ & ad Chorũ. Aſpirante aũt
auſtro,rati ſe ꝓpoſiti cõpotes,cũ ſoluiſ/
ſent Aſſon,præterlegebant Cretã. Nõ
poſt multũ aũt miſit ſe cõtra ipſam ue/
tus typhonicus, qui uocatur euroaqui/
lo.Cunq; correpta eſſet nauis, & non
poſſet conari in uentum, data naue fla
tibus, ferebamur. In inſululã autẽ quã
dam deuecti quæ uocatur Clauda,uix
potuimus obtinere ſcapham. Qua
ſublata adiutorijs utebãtur,ſubcingen/
tes nauem,timentes ne in Syrtim inci/
derent, ſummiſſo uaſe,ſic ferebantur.
Cũ aũt uehementi tempeſtate iactare
mur,ſequenti die iactũ fecerunt, & ter/
tia die ſuis manibus armamenta nauis
proiecerunt. Porro neq; ſole neq; ſyde
ribus apparẽtibus ad cõplures dies, &
tẽpeſtate nõ exigua iminẽte, iã ablata
erat ſpes oĩs ſalutis noſtræ.Et cũ multa
iã eſſet inedia,tũc ſtãs Paul9 in medio
eoꝝ dixit. oportebat qdẽ o uiri audito
me nõ ſoluere a Creta,at lucrifacere in/
iuriã hanc & iacturã.Et nunc hortor ut
bono aĩo ſitis. Amiſſio enim aĩæ nulla
erit ex nobis, p̃terq̃ nauis, Aſtitit eñ
mihi hac nocte angel9 dei,cui9ſum ego
& cui ſeruio dicẽs.Ne timeas Paule,Cæ
ſari te oportet ſiſti. Et ecce donauit tibi
deus oẽs q nauigãt tecum. Propter qđ
bono animo eſtote uiri.Credo eñ deo
quod ſic erit quemadmodum dictum
eſt mihi. In inſulam autem quandam
oportet nos eijci. Sed poſteaq̃ quarta
decima nox ſuperuenit, nauigantibus
nobis in

ἡμῶν ἐν τῷ ἀδρίᾳ, κατὰ μέσον τῆς νυκτὸς
ὑπενόουν οἱ ναῦται προσάγειν τινὰ αὐτοῖς χώ
ραν, καὶ βολίσαντες, εὗρον ὀργυὰς εἴκοσιν,
βραχὺ δὲ διαστήσαντες, καὶ πάλιν βολίσαν/
τες, εὗρον ὀργυὰς δεκαπέντε, φοβούμενοί τε
μήπως εἰς τραχεῖς τόπους ἐκπέσωσιν, ἐκ
πρύμνης ῥίψαντες ἀγκύρας τέσσαρας, ηὔχον
το ἡμέραν γενέσθαι. τῶν δὲ ναυτῶν ζητούν/
των φυγεῖν ἐκ τοῦ πλοίου, καὶ χαλασάν-
των τὴν σκάφην εἰς τὴν θάλασσαν, προ-
φάσει ὡς ἐκ πρώρας μελλόντων ἀγκύρας ἐκ
τείνειν, εἶπεν ὁ παῦλος τῷ ἑκατοντάρχῳ
καὶ τοῖς στρατιώταις, ἐὰν μὴ οὗτοι μείνωσιν
ἐν τῷ πλοίῳ, ὑμεῖς σωθῆναι οὐ δύνασθε. τό/
τε οἱ στρατιῶται ἀπέκοψαν τὰ σχοινία τῆς
σκάφης, καὶ εἴασαν αὐτὴν ἐκπεσεῖν. ἄχρι
δὲ οὗ ἔμελλεν ἡμέρα γίνεσθαι παρεκάλει ὁ
παῦλος ἅπαντας μεταλαβεῖν τροφῆς,
λέγων. τεσσαρεσκαιδεκάτην σήμερον ἡμέραν
προσδοκῶντες ἄσιτοι διατελεῖτε, μηδὲν προσ
λαβόμενοι, διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς προσλα/
βεῖν τροφῆς. τοῦτο γὰρ πρὸς τῆς ὑμετέ-
ρας σωτηρίας ὑπάρχει. οὐδενὸς γὰρ ὑμῶν
θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται. εἰπὼν δὲ ταῦ
τα, καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαρίστησε τῷ θεῷ
ἐνώπιον πάντων, καὶ κλάσας, ἤρξατο ἐ/
σθίειν. εὔθυμοι δὲ γενόμενοι πάντες, καὶ
αὐτοὶ προσελάβοντο τροφῆς, ἦμεν δὲ ἐν
τῷ πλοίῳ αἱ πᾶσαι ψυχαὶ, διακόσιαι
ἑβδομήκοντα ἕξ. κορεσθέντες δὲ τροφῆς,
ἐκούφιζον τὸ πλοῖον, ἐκβαλλόμενοι τὸν
σῖτον εἰς τὴν θάλασσαν. ὅτε δὲ ἡμέρα
ἐγένετο, τὴν γῆν οὐκ ἐπεγίνωσκον, κόλ-
πον δέ τινα κατενόουν ἔχοντα αἰγια/
λὸν, εἰς ὃν ἐβουλεύσαντο εἰ δυνατὸν,
ἐξῶσαι τὸ πλοῖον, καὶ τὰς ἀγκύρας
περιελόντες, εἴων εἰς τὴν θάλασσαν,
ἅμα ἀνέντες τὰς ζευκτηρίας τῶν πηδαλίων
καὶ ἐπάρ/

nobis in Hadria circa medium noctis
ſuſpicabantur nautæ apparere ſibi ali/
quam regionem. Qui & ſummiſſa bo/
lide, repperer unt paſſus uiginti, & pu
ſillum inde digreſſi, & rurſum iacta
bolide inuenerunt paſſus quindecim.
Timenteſqꝫ, ne in aſpera loca incide/
rent de puppi iactis ancoris quatuor,
optabant diem fieri. Nautis uero quæ
rentibus fugere de naui, cum ſubmi-
ſiſſent ſcapham in mare ſub prætextu
uelut e prora ancoras extenſuri, dixit
Paulus Centurioni & militibus. Niſi hi
in naui manſerint, uos ſalui fieri non
poteſtis. Tunc abſciderunt milites fu-
nes ſcaphæ, & paſſi ſunt eam excidere.
Et cum lux inciperet fieri, hortabatur
Paulus omnes ſumere cibum, dicens.
Quartodecimo die hodie expectantes
ieiuni permanetis, nihil accipientes.
Propter quod hortor uos, ut ſumatis
cibum, hoc enim ad ſalutem noſtram
pertinet, quia nullius ueſtrum capillus
de capite cadet. Et cum hæc dixiſſet,
ſumpto pane gratias egit deo in con/
ſpectu omnium, & cum fregiſſet, cœ-
pit manducare. Animæquiores au/
tem facti omnes, & ipſi ſumpſerunt
cibum. Eramus uero uniuerſæ animæ
in naui ducentæ ſeptuagintaſex. Et ſa/
tiati cibo alleuiabant nauem eijcien/
tes triticum in mare. Cum autem di/
es factus eſſet, terram nō agnoſcebant,
ſinum uero quendam animaduerte-
runt habentem litus in quem cogita/
bant ſi poſſent, ĩpellere nauē. Et cū an-
coras ſuſtuliſſent, cōmittebant ſe ma-
ri ſimul laxati iuncturis gubernaculo

καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα, τῇ πνεούσῃ κα-
τεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν, περιπεσόντες δὲ εἰς
τόπον διθάλασσον, ἐπώκειλαν τὴν ναῦν, καὶ
ἡ μὲν πρώρα ἐρείσασα, ἔμεινεν ἀσάλευτος. ἡ
δὲ πρύμνα ἐλύετο ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων.
τῶν δὲ στρατιωτῶν βουλὴ ἐγένετο, ἵνα τοὺς
δεσμώτας ἀποκτείνωσι, μή τις ἐκκολυμβή-
σας διαφύγοι. ὁ δὲ ἑκατόνταρχος βουλόμενος
διασῶσαι τὸν παῦλον, ἐκώλυσεν αὐτοὺς τοῦ
βουλήματος, ἐκέλευσέ τε τοὺς δυναμένους
κολυμβᾷν, ἀπορρίψαντας πρώτους ἐπὶ τὴν
γῆν ἐξιέναι, καὶ τοὺς λοιπούς, οὓς μὲν ἐπὶ σα-
νίσιν, οὓς δὲ ἐπί τινων τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου, καὶ
οὕτως ἐγένετο πάντας διασωθῆναι ἐπὶ
τὴν γῆν

καὶ διασωθέντες, τότε ἐπέγνωσαν, ὅτι με-
λίτη ἡ νῆσος καλεῖται. οἱ δὲ βάρβαροι παρεῖ-
χον οὐ τὴν τυχοῦσαν φιλανθρωπίαν ἡμῖν,
ἀνάψαντες γὰρ πυράν, προσελάβοντο πάν-
τας ἡμᾶς, διὰ τὸν ὑετὸν τὸν ἐφεστῶτα, καὶ
διὰ τὸ ψύχος. συστρέψαντος δὲ τοῦ παύλου φρυ-
γάνων πλῆθος, καὶ ἐπιθέντος ἐπὶ τὴν
πυράν, ἔχιδνα ἐκ τῆς θέρμης ἐξελθοῦσα, κα-
θῆψε τῆς χειρὸς αὐτοῦ. ὡς δὲ εἶδον οἱ βάρβα-
ροι κρεμμάμενον τὸ θηρίον ἐκ τῆς χειρὸς αὐ-
τοῦ, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους. πάντως φονεύς
ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὃν διασωθέντα ἐκ τῆς
θαλάσσης, ἡ δίκη ζῆν οὐκ εἴασεν. ὁ μὲν οὖν
ἀποτινάξας τὸ θηρίον εἰς τὸ πῦρ, ἔπαθεν οὐ-
δὲν κακόν. οἱ δέ, προσεδόκων αὐτὸν μέλ-
λειν πίμπρασθαι, ἢ καταπίπτειν ἄφνω νε-
κρόν, ἐπὶ πολὺ δὲ αὐτῶν προσδοκώντων, καὶ
θεωρούντων μηδὲν ἄτοπον εἰς αὐτὸν γινό-
μενον, μεταβαλλόμενοι ἔλεγον θεὸν αὐτὸν
εἶναι. ἐν δὲ τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον,
ὑπῆρχε χωρία τῷ πρώτῳ τῆς νήσου, ὀνόμα-
τι ποπλίῳ, ὃς ἀναδεξάμενος ἡμᾶς τρεῖς
ἡμέρας, φιλοφρόνως ἐξένισεν.

ἐγένετο δὲ

rum, & ſublato artemone, ſecundum auræ flatum tendebāt ad litus. Et cum incidiſſemus in locum Bimarem impegerunt nauem, & prora quidem fixa manebat immobilis, puppis uero ſoluebatur a ui undarū. Militum aūt conſilium erat ut carcerarios occiderent, ne quis cum enataſſet effugeret. Centurio autem uolens ſeruare Paulum, compeſcuit eos a cōſilio. Iuſſitq́ꝫ eos q poſſent natare, ut abijcerent ſe primos, & in terrā euaderēt, ut & cæteri partim in tabulis partim in quibuſdam nauis fragmētis. Et ſic factum eſt, ut omnes incolumes euaderent ad terram.

Et cum euaſiſſent, tunc cognoue- XXV
runt, quod Melite inſula uocaretur. III
Barbari uero preſtabant non uulgarē humanitatem nobis. Accenſa enim pyra recipiebāt nos omnes propter hymbrem qui imminebat & propter frigus Cum congregaſſet autem Paulus ſarmentorum multitudinem & impoſuiſſet in ignem, uipera a calore cū proceſſiſſet, inuaſit manum eius. Vt uero uiderunt Barbari pendentē beſtiam de manu eius inter ſeſe dicebāt. Omnino homicida eſt homo hic, quem ſeruatum e mari ultio nō ſinit uiuere. Et ille quidem excuſſa uipera in ignem, mali nihil paſſus eſt. At illi exiſtimabant futurum ut incenderetur, aut concideret repente mortuus. Diu autem illis expectantibus & uidentibus, nihil mali in eū fieri, conuertentes ſe dicebāt eū eſſe deum. In locis aūt illis erāt prædia primati inſulæ noīe Publio, qui nos exceptos, triduo benigne hoſpitatus eſt.

Contigit

Ἐγένετο δὲ τὸν πατέρα τοῦ ποπλίου, πυρετοῖς καὶ
δυσεντερίᾳ συνεχόμενον κατακεῖσθαι, πρὸς ὃν
ὁ παῦλος εἰσελθὼν καὶ προσευξάμενος, ἐπιθεὶς
τὰς χεῖρας αὐτῷ, ἰάσατο αὐτόν. τούτου οὖν γενομένου
καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἔχοντες ἀσθενείας, ἐν τῇ νήσῳ
προσήρχοντο καὶ ἐθεραπεύοντο, οἳ καὶ πολλαῖς τι
μαῖς ἐτίμησαν ἡμᾶς, καὶ ἀναγομένοις ἐπέθεντο
τὰ πρὸς τὴν χρείαν. Μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας, ἀνήχθη
μεν ἐν πλοίῳ παρακεχειμακότι ἐν τῇ νήσῳ,
ἀλεξανδρίνῳ, παρασήμῳ διοσκούροις, καὶ κατα
χθέντες εἰς συρακούσας ἐπεμείναμεν ἡμέρας τρεῖς,
ὅθεν περιελθόντες κατηντήσαμεν εἰς ῥήγιον, καὶ
μετὰ μίαν ἡμέραν ἐπιγενομένου νότου, δευτε/
ραῖοι ἤλθομεν εἰς ποτιόλους, οὗ εὑρόντες ἀδελ
φούς, παρεκλήθημεν ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐπιμεῖναι ἡμέρας
ἑπτά, καὶ οὕτως εἰς τὴν ῥώμην ἤλθομεν. κἀκεῖθεν
οἱ ἀδελφοὶ ἀκούσαντες τὰ περὶ ἡμῶν, ἐξῆλθον
εἰς ἀπάντησιν ἡμῖν, ἄχρις ἀππίου φόρου, καὶ
τριῶν ταβερνῶν, οὓς ἰδὼν ὁ παῦλος εὐχαριστή/
σας τῷ θεῷ, ἔλαβε θάρσος. ὅτε δὲ ἤλθομεν, εἰς
ῥώμην ὁ ἑκατόνταρχος παρέδωκε τοὺς δεσμί
ους τῷ στρατοπεδάρχῃ. τῷ δὲ παύλῳ ἐπε
τράπη μένειν καθ᾽ ἑαυτόν, σὺν τῷ φυλάσσον
τι αὐτὸν στρατιώτῃ. Ἐγένετο δὲ μετὰ ἡμέρας
τρεῖς, συγκαλέσασθαι τὸν παῦλον τοὺς ὄν/
τας τῶν ἰουδαίων πρώτους. συνελθόντων δὲ
αὐτῶν, ἔλεγε πρὸς αὐτούς. Ἄνδρες ἀδελφοί,
ἐγὼ οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ ἢ
τοῖς ἔθεσι τοῖς πατρῴοις, δέσμιος ἐξ ἱεροσολύ
μων παρεδόθην εἰς τὰς χεῖρας τῶν ῥωμαί/
ων, οἵ τινες ἀνακρίναντές με, ἐβούλοντο ἀπο/
λῦσαι, διὰ τὸ μηδὲ μίαν αἰτίαν θανάτου ὑ/
πάρχειν ἐν ἐμοί. ἀντιλεγόντων δὲ τῶν ἰου-
δαίων, ἠναγκάσθην ἐπικαλέσασθαι καίσα-
ρα, οὐχ ὡς τοῦ ἔθνους μου ἔχων τι κατηγορῆ/
σαι. διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν παρεκάλε/
σα ὑμᾶς, ἰδεῖν καὶ προσλαλῆσαι, ἕνεκεν γὰρ τῆς ἐλ
πίδος τοῦ ἰσραὴλ τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι.
οἱ δὲ

Contigit aũt patrẽ publij febribus &
dyſenteria uexatum iacere. Ad quem
Paulus intrauit. & cum oraſſet & impo
ſuiſſet ei manus, ſanauit eũ. Hoc igit̃ fa
cto & cœteri q habebãt infirmitates in
inſula accedebãt & ſanabãt, q etiã mul
tis honoribus nos honorauerũt. & ſol/
uentibus impoſuerũt q̃ neceſſaria erãt
Poſt mẽſes aũt tres nauigauim⁹ in na
ui Alexandrina, q̃ in inſula hyemaue/
rat. cui erat inſigne caſtor & Pollux. Et
cum ueniſſemus Syracuſas manſimus
triduo. Inde circumlegẽtes deuenimus
Rhegium, & poſt unum diem afflante
auſtro altero die uenim⁹ Puteolos ubi
repertis fratribus rogati ſum⁹ manere
apud eos dies ſeptẽ, & ſic uenim⁹ Rho
mã. Et inde cũ audiſſent fratres de no/
bis, ꝓdierunt in occurſũ nobis uſq; ad
Appij forũ & tres tabernas. Quos cũ ui
diſſet Paul⁹, gratijs actis deo ſũpſit fi-
duciã. Cũ aũt ueniſſem⁹ Rhomã, Cẽtu
rio tradidit uinctos Pricipi exercit⁹. Per
miſſũ eſt aũt Paulo, ut maneret ſol⁹, cũ
cuſtodiẽte ſe milite. Poſt tertiũ aũt diẽ
conuocauit Paulus Iudæoꝝ primores.
Cunq́ ueniſſent, dicebat eis. Ego ui/
ri fratres cũ nihil fecerim aduerſus ple-
bẽ, aut inſtituta maioꝝ, uinctus ab hie
roſolymis traditus ſum in manus Rho
manorũ, qui cũ interrogationẽ de me
habuiſſent, uoluerunt me dimittere, eo
ꝙ nulla eſſet cauſa mortis in me. Cõtra
dicẽtibus aũt Iudæis coactus ſũ appel-
lare Cæſarẽ, nõ tãq́ habẽs in quo gẽtẽ
meã accuſarẽ. Propter hãc igit̃ cãm ad-
uocaui uos, ut uiderẽ & alloq̃rer, ꝓpter
ſpẽ eñ Iſrael catena hac circũdatus ſũ.
At illi

οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον. ἡμεῖς οὔτε γράμματα περὶ σοῦ ἐδεξάμεθα ἀπὸ τῆς ἰουδαίας, οὔτε παραγενόμενός τις τῶν ἀδελφῶν ἀπήγγειλεν ἢ ἐλάλησέ τι περὶ σοῦ πονηρόν. ἀξιοῦμεν δὲ παρὰ σοῦ ἀκοῦσαι ἃ φρονεῖς. περὶ μὲν γὰρ τῆς αἱρέσεως ταύτης, γνωστόν ἐστιν ἡμῖν, ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται. ταξάμενοι δὲ αὐτῷ ἡμέραν, ἧκον πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν ξενίαν πλείονες, οἷς ἐξετίθετο διαμαρτυρόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, πείθων τε αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ ΙΗΣΟΥ, ἀπό τε τοῦ νόμου μωσέως καὶ τῶν προφητῶν ἀπὸ πρωῒ ἕως ἑσπέρας. καὶ οἱ μὲν ἐπείθοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ ἠπίστουν, ἀσύμφωνοι δὲ ὄντες πρὸς ἀλλήλους, ἀπελύοντο. εἰπόντος τοῦ παύλου ῥῆμα ἕν, ὅτι καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγον. πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ εἰπόν. ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε, ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσε, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ὅτι τοῖς ἔθνεσιν ἀπεστάλη τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ, αὐτοὶ καὶ ἀκούσονται. καὶ ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπῆλθον οἱ ἰουδαῖοι πολλὴν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς συζήτησιν. ἔμεινε δὲ ὁ παῦλος διετίαν ὅλην ἐν ἰδίῳ μισθώματι, καὶ ἀπεδέχετο πάντας τοὺς εἰσπορευομένους πρὸς αὐτὸν, κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ διδάσκων τὰ περὶ τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ μετὰ πάσης παρρησίας ἀκωλύτως.

πράξεις τῶν ἀποστόλων εὐτυχῶς συντετελεσμέναι.

At illi dixerunt ad eum. Nos neq; literas accepimus de te a Iudæa, neq; adueniens aliquis fratrum nunciauit aut locutus eſt quid de te malum. Volumꝰ aũt a te audire quæ ſentis. Nam de ſecta hac notum eſt nobis, quod ubiq; ei contradicitur. Cũ conſtituiſſent aũt illi diem, uenerunt ad eum in hoſpitiũ cõplures, quibus exponebat teſtificans regnum dei, ſuadenſq; eis de Ieſu ex lege Moſi & prophetis, a mane uſq; ad ueſperam. Et quidam credebant his quæ dicebantur, quidã uero nõ credebant. Cũq; inter ſe nõ eſſent concordes, diſcedebant dicente Paulo unum uerbum. Bene ſpiritus ſanctus locutus eſt per Eſaiam prophetam ad patres noſtros. dicens. Vade ad populũ iſtũ & dic. Aure audietis & non intelligetis, & uidentes uidebitis & non perſpicietis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius & auribus grauiter audierũt, & oculos ſuos cõpreſſerunt, ne quando uideãt oculis, & auribus audiãt, & corde intelligãt, & cõuertant & ſanem eos. Notũ ergo ſit uobis ꝙ gẽtibus miſſum eſt hoc ſalutare dei, & ipſi audient. Et cum hæc dixiſſet, exierũt ab eo Iudæi, multã habẽtes inter ſe diſceptationẽ. Manſit aũt Paulus biennio toto in ſuo conducto, & ſuſcipiebãt omnes qui ingrediebãtur ad eũ, prædicans regnum dei, & docẽs quæ ſunt de domino Ieſu, cũ omni fiducia, nemine prohibente.

ACTA APOSTOLORVM FELICITER ABSOLVTA.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ κορίνθου, μήπω μὲν ἑωρακὼς ῥωμαίους, ἀκούων δὲ περὶ αὐτῶν, καὶ ἐπιποθῶν αὐτοὺς ἰδεῖν, καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὴν πίστιν αὐτῶν καταγγελλομένην ὁρῶν πανταχοῦ. ἔπειτα σημαίνει πολλάκις ἑαυτὸν προθέμενον ἐλθεῖν, διὰ τὸν εἰς αὐτοὺς πόθον καὶ τέως μὴ δεδυνῆσθαι, καὶ λοιπὸν διδασκαλικὴν τὴν ἐπιστολὴν ποιεῖται, περὶ κλήσεως ἐθνῶν, καὶ ὅτι ἡ περιτομή, ἕως καιροῦ ἦν, καὶ νῦν πέπαυται, καὶ ὅτι διὰ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ λέλυται τὸ παράπτωμα τοῦ ἀδάμ, καὶ ἡ σκιὰ τοῦ νόμου παρῆλθε. τὴν μὲν οὖν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν, ἀκολούθως γεγενῆσθαι κατασκευάζει, οὕτως ἀποδείκνυσι πᾶσιν ἀνθρώποις ἔμφυτον εἶναι τὸν νόμον, καὶ πάντας ἀδιδάκτως τε τῇ φύσει, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς φύσεως δύνασθαι γινώσκειν τὸν θεόν. διὸ καὶ εἰκότως αἰτιᾶται πρῶτον ἕλληνας, ὡς τοῦ μὲν θεοῦ φανερώσαντος αὐτοῖς ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τοῦ κόσμου, τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν, καὶ τῆς ἀϊδίου δυνάμεως αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν. αὐτοὺς δὲ ἐγνωκέναι μὲν ἐκ τῶν κτισμάτων, εἶναι θεὸν τὸν τούτων δημιουργόν, τὰ δὲ ποιήματα θεοποιήσαντας, καὶ τῇ κτίσει μᾶλλον, ἢ αὐτῷ λατρεύσαντας. αἰτιᾶται δὲ καὶ ἰουδαίους, ὡς μὴ φυλάξαντας τὸν νόμον, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, τὸν θεὸν ἀτιμάσαντας. καὶ οὕτως ἀμφότερα τὰ μέγιστα, ἰουδαίους τε καὶ ἕλληνας συγκλείει, καὶ ἐλέγχει ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἴσοι γενόμενοι πάντες, ἐπίσης οἱ πάντες ὡς ὑπεύθυνοι, τοῦ λυτρουμένου δέονται. τῆς δὲ χάριτος καὶ λυτρώσεως ἐπίσης τοῖς ἰουδαίοις γενομένης καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη, εἰκότως καὶ ἡ κλῆσις γέγονε τῶν ἐθνῶν. τῆς δὲ κλήσεως τῶν ἐθνῶν γενομένης, ἐξ ἀνάγκης πέπαυται ἡ περιτομή, καὶ ἡ ἐν τῷ νόμῳ σκιά. ὁ γὰρ ἀβραάμ φησιν, οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλὰ πρὸ τῆς περιτομῆς δικαιωθείς, μετωνομάσθη μὲν ἀβραάμ, ὅτι πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν ἔμελλεν εἶναι, κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ πίστιν. ἔλαβε δὲ μετὰ τὸ δικαιωθῆναι καὶ τὴν περιτομὴν ἐν σαρκί, ἵνα σημεῖον ᾖ τοῖς κατὰ σάρκα γενομένοις ἐξ αὐτοῦ. παύσασθαι ποτὲ τὴν περιτομήν, ὅταν τὰ ἔθνη γένωνται τέκνα τοῦ ἀβραάμ, ἀρξάμενα πολιτεύεσθαι κατὰ τὴν πίστιν τοῦ ἀβραάμ, ἐν ᾗ ἐδικαιώθη, ὅτε ἦν ἐν ἀκροβυστίᾳ. τούτων γὰρ χάριν καὶ μετωνομάσθη ἀβραάμ. ἀνάγκη δὲ ἐλθόντων, παύσασθαι τὸ σημαινόμενον. εἰ μὲν οὖν τὰ ἔθνη ἀναγκάζουσι περιτέμνεσθαι, παυέτωσαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀβραάμ, καὶ καλείσθω ἀβραάμ. εἰ δὲ ἀβραὰμ παρὰ θεοῦ ὠνομάσθη, οὐδὲ περιτέμνεσθαι τὰ ἔθνη, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς κατὰ σάρκα ἰουδαίους, ἵνα ᾖ τὸ ὄνομα βέβαιον, καὶ πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν καλεῖται. καὶ γὰρ οὐ χρείαν ἔχει τις λοιπὸν περιτέμνεσθαι, ἀρκούμενος τῇ πίστει τοῦ ἀβραάμ, οὐδὲ τῆς ἄλλης δὲ τῆς ἐν τῷ νόμῳ σκιᾶς. οὐ γὰρ ἐκ τούτων, ἀλλ' ἐκ πίστεως δικαιοῦταί τις, καθάπερ καὶ ἀβραάμ.

ταῦτα

ταῦτα οὕτως κατασκευάσας, ἀποδείκνυσι πάλιν, ὅτι ἄλλως οὐκ ἂν γένοιτο λύτρωσις καὶ χάρις τῷ ἰσραὴλ, καὶ τοῖς ἔθνεσιν, εἰ μὴ διαλυθῇ ἡ ἀρχαία ἁμαρτία τοῦ ἀδάμ, ἡ εἰς πάντας γενομένη. δι' ἄλλου δὲ μὴ δύνασθαι αὐτὴν ἐξαλειφθῆναι φησὶν, ἢ διὰ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ δυνατὸν ἦν, ἄλλον λῦσαι τὸ παράπτωμα, δι' αὐτὸν γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡ κατάρα γέγονεν. εἶτα γράφει ὅτι ἄλλως τοῦτο οὐ μὴ γένηται, εἰ μὴ σῶμα φορέσῃ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ γένηται ἄνθρωπος, ἵνα τοῦτο προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάντας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου, καὶ ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, οὕτως καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ χάρις γένηται, καὶ λοιπὸν ὡς καλὸς οἰκονόμος, τοὺς μὲν ἰουδαίους παραμυθεῖται. ὅτι οὐ παραβάται γίνεσθε τοῦ νόμου, ἐὰν εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ πιστεύσητε. τοῖς δὲ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν παρεγγυᾷ μὴ ἐπαίρεσθαι κατὰ τοῦ ἰσραὴλ, ἀλλὰ γινώσκειν ὅτι ὡς κλάδοι ἐπ' ἐκείνους, ὡς ἐπὶ τὴν ῥίζαν ἐνεκεντρίσθησαν. μετὰ δὲ ταῦτα παραινετικοὺς λόγους εἰς τὰ ἤθη διδάξας, τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

ROmani ſunt partis Italiæ. Hi præuenti ſunt a falſis apoſtolis, & ſub nomine domini noſtri Ieſu Chriſti in legem & prophetas erant inducti. Hos reuocat apoſtolus ad ueram & euangelicam fidem, ſcribens eis a Corintho.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΡΟΒΕΝΙ

EPISTOLAE PAVLI APOSTOLI, AD GRAECAM VERITATEM ET VETERVM LATINORVM CODICVM FIDEM RECOGNITAE PER ERASMVM ROTERODAMVM SACRAE THEOLOGIAE PROFESSOREM.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Η ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΑΥΛΟΣ δοῦλος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβίδ, κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ, ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν, εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐστὲ καὶ ὑμεῖς, κλητοὶ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ῥώμῃ, ἀγαπητοῖς θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

κεφάλαιον δεύτερον

Πρῶτον μὲν εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ θεὸς, ᾧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀδιαλείπτως μνείαν ὑμῶν ποιοῦμαι πάντοτε ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, δεόμενος, εἴπως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ ἐλθεῖν

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD ROMANOS.

PAVLVS SERVVS Ieſu Chriſti, uocatꝰ apl̃s, ſegregatus in euãgeliũ dei, quod ante promiſerat per ꝓphetas ſuos, in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, q genitꝰ fuit ex ſemine Dauid, ſecũdũ carnẽ, qui declaratꝰ fuit filiꝰ dei, in potẽtia, ſecũdũ ſpiritũ ſanctificatiõis, ex eo ꝙ reſurrexit a mortuis Ieſus chriſtus dñs noſter, per quẽ accepimꝰ gratiã & muneris apl̃ici functionẽ, ut obediat fidei inter oẽs gentes, ſup ipſius noie, quoꝝ de numero eſtis & uos, uocati Ieſu Chriſti, omnibꝰ qui Romæ eſtis, dilectis dei, uocatis ſãctis. Gratia uobiſ & pax a deo patre noſtro, & dño Ieſu Chriſto. Primũ qdẽ gratias ago deo meo, p Ieſum Chriſtũ, ſuper oibus uobis, quod fides ueſtra annunciat in toto mundo. Teſtis enĩ meus eſt deus, cui ſeruio in ſpiritu meo, in euãgelio filij ſui, quod indeſinenter mentionẽ ueſtri facio, ſemp in orationibus meis deprecans, ſi quo modo tandem aliquãdo, proſperũ iter cõtingat uolente deo,

a ut ueniã

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς, τοῦτο δέ ἐστι συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν, διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ.

Γ Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοί, ὅτι πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο, ἵνα καρπόν τινα σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν. ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις, ὀφειλέτης εἰμί. οὕτως τὸ κατ᾽ ἐμὲ, πρόθυμον, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν ῥώμῃ εὐαγγελίσασθαι. οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. δύναμις γὰρ θεοῦ ἐστιν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ ἕλληνι. Δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται, ἐκ πίστεως εἰς πίστιν. καθὼς γέγραπται. ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται.

Δ Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ θεοῦ ἀπ᾽ οὐρανοῦ, ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν, καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων, τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων. διότι τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ, φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. ὁ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσεν, τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, διότι γνόντες τὸν θεὸν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν, ἀλλ᾽ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν. διὸ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν, εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς, οἵ τινες μετήλλαξαν

ut ueniã ad uos. Deſydero eñ uidere uos, ut aliquod impertiar donũ uobis ſpirituale, ut cõfirmemini, hoc eſt ut cõmunẽ capiã cõſolationẽ, per mutuã fidem, ueſtram ſimul & meã. Nolo autẽ uos ignorare fratres, quod ſepe propoſuerã uenire ad uos, ſed prohibitus fui uſq; ad hunc diem, quo fructũ aliquẽ haberem in uobis quoq;, queadmodũ & in reliqs gentibus. Et græcis & barbaris, & ſapiẽtibus & ſtultis, debitor ſum. ita quantum ad me attinet, paratus ſũ uobis quoq; qui Romæ eſtis euangelizare. Non eñ me pudet euangelij Chriſti. Potentia ſiqdẽ eſt dei, ad ſalutẽ omĩ credẽti, Iudæo primũ ſimul & græco. Iuſticia eñ dei manifeſtat ex fide i fidẽ. Sicuti ſcriptũ eſt. Iuſt⁹ aũt ex fide uictur⁹ eſt. Manifeſtat eñ ira dei de cœlo, aduerſus oẽm ĩpietatẽ, & iniuſticiã hominũ, q ueritatẽ i iniuſticia detinẽt, ꝓpterea qđ de deo cognobile eſt, id manifeſtũ eſt in illis. Deus eñ illis manifeſtauit, ſiquidẽ quæ ſunt inuiſibilia illi⁹, ex creatiõe mũdi, dũ ꝑ opera intelligũtur, ꝓuident, ipſaq; æterna eius diuinitas, in hoc, ut ſint inexcuſabiles, ꝓpterea quod cũ deũ cognouerint, nõ ut deũ glorificauerunt, neq; grati fuerũt, ſed uanifacti ſunt in cogitatiõibus ſuis, & obtenebratũ eſt inſciẽs cor eoꝝ. Cũ ſe crederẽt eſſe ſapiẽtes, ſtulti facti ſunt, & mutauerunt gloriã incorruptibilis dei, in aſſimilatione imaginis corruptibilis hominis, & uolatiliũ & quadrupedũ & reptiliũ. Quapropter tradidit illos deus in deſyderijs cordiũ ſuorũ, in imunditiã, ut ignominia afficiãt corpora ſua, inter ſeipſos, qui cõmutarunt

λαξαν τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ
ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει, πα
ρὰ τὸν κτίσαντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς
αἰῶνας, ἀμήν. Διὰ τοῦτο παρέδωκεν
B αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας. αἵ τε γὰρ
θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆ-
σιν τῆς θηλείας, εἰς τὴν παρὰ φύσιν. ὁμοίως
τε καὶ οἱ ἄρσενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆ-
σιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέ-
ξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρσενες ἐν ἄρσεσι
τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι, καὶ τὴν
ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν, ἐν
ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες. καὶ κα-
θὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν θεὸν ἔχειν ἐν
ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς ἀδόκι-
μον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πε-
πληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πο-
νηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ, μεσοὺς φθόνου,
φόνου, ἔριδος, δόλου, κακοηθείας, ψιθυριστάς,
καταλάλους, θεοστυγεῖς, ὑβριστάς, ὑπερηφάνους,
ἀλαζόνας, ἐφευρετὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπει-
θεῖς, ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους,
ἀσπόνδους, ἀνελεήμονας. οἵτινες τὸ δικαίω-
μα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσον-
τες, ἄξιοι θανάτου εἰσίν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦ-
σιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι.

Διὸ ἀναπολόγητος εἶ ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ
S κρίνων. ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κα-
τακρίνεις, τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων. οἴδα-
μεν δὲ ὅτι τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ ἐστι κατὰ ἀλήθειαν
ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας. λογίζῃ δὲ
τοῦτο ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα
πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτά, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ
κρίμα τοῦ θεοῦ; ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος
αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας κα-
ταφρονεῖς; ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ
εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρό-
τητά σου, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρί-
ζεις σεαυτῷ ὀργὴν, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀπο-
καλύψεως

rũt ueritatẽ eius in mendacio, & colue
runt ea quæ condita ſunt, ſupra cũ qui
condidit, qui eſt laudandus in ſæcula
amẽ. Propter hoc tradidit eos deus, in
cupiditates ignominioſas. Nam & fœ-
minæ illoꝝ mutauerũt naturalẽ uſum
fœminæ, in eum qui eſt præter naturã.
Siliterq; & maſculi, relicto naturali uſu
fœminæ, exarſerunt in appetentia ſui,
alius in alium, maſculi in maſculos fœ-
ditatẽ ꝑpetrãtes, & p̃miũ qđ oportuit
erroris ſui, in ſeipſos recipientes. Et quẽ
admodũ non ꝓbauerunt, ut deum ha
berẽt in cognitione, ita tradidit eos de-
us in reprobam mentẽ, ut facerent quæ
nõ cõueniebat, repleti omni iniuſticia,
fornicatione, auaricia, malicia, pleni in-
uidia, cede, cõtentione, dolo, malis præ-
diti moribus, ſuſurrones, oblocutores,
dei oſores, contumelioſi, elati, glorioſi,
inuentores malorũ, parentibus ĩmori-
geri, expertes intelligentiæ, incõpoſiti,
alieni a charitatis affectu, neſcij fœde-
ris, ĩmiſericordes. Qui cũ dei iuſticiam
nouerint, nẽpe, quod ij qui talia faciũt,
digni ſint morte, non ſolũ ea faciũt, ue
rumetiam aſſentiuntur ijs, qui faciunt.

Quaꝑpter ĩexcuſabilis es o hõ, qſqs II
es q iudicas. Nã in hoc qđ iudicas alte-
rũ, teipm cõdẽnas. Scimus aũt, ꝙ iudi
ciũ dei eſt ſecũdũ ueritatẽ, aduerſus e-
os q talia agũt. Cogitas aũt hoc o hõ,
qui iudicas eos q talia faciũt, et facis ea
dẽ, quod tu ſuffugies iudiciũ dei? Aut
diuitias bonitatis illi9, & tolerantiæ, &
lõganimitatis contẽnis? Ignorãs, ꝙ bo
nitas dei ad pœnitẽtiã te inuitat? Sed
iuxta duriciã tuam, & cor pœnitere ne-
ſciũ, colligis tibi ipſi irã i die iræ & reue

καλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ, ὃς ἀπο
δώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῖς μὲν καθ᾽ ὑπο
μονὴν ἔργου ἀγαθοῦ, δόξαν καὶ τιμὴν, καὶ ἀφθαρ
σίαν ζητοῦσι, ζωὴν αἰώνιον. τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ
ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ
ἀδικίᾳ, θυμὸς, καὶ ὀργὴ, θλῖψις, καὶ στενοχωρία, ἐπὶ
πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ
κακὸν, ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ ἕλληνος. δόξα δὲ,
καὶ τιμὴ, καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγα
θὸν, ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ ἕλληνι. οὐ γάρ ἐστι προ
σωποληψία παρὰ τῷ θεῷ. ὅσοι γὰρ ἀνόμως
ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, καὶ ὅσοι ἐν νό
μῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται. οὐ γὰρ οἱ
ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ᾽
οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται. ὅταν γὰρ
ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποι
ῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵ
τινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν
ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐ
τῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν
λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμέ
νων, ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν
ἀνθρώπων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου διὰ ΙΗ
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἴδε σὺ ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ
ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν θεῷ,
καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ
διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου, πέ
ποιθάς τε σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς
τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσ
καλον νηπίων, ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς
γνώσεως, καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ. ὁ
οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις.
ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις. ὁ λέγων
μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις. ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἴ
δωλα, ἱεροσυλεῖς. ὃς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ
τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτι
μάζεις. τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ θεοῦ δι᾽ ὑμᾶς βλασ
φημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. καθὼς γέγραπται.
περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσ
σῃς, ἐὰν

lationis, & iuſti iudicij dei, q̄ redditur⁹
ē unicuiq; iuxta facta ſua, his quidē q̄
iuxta tolerātiā boni opis, gloriā & ho/
norē & īmortalitatē q̄runt uitā æternā.
ijs uero q̄ ſūt cōtētioſi, q̄ q; nō obtēpāt
q̄dē ueritati, obtēperāt aūt iniuſticiæ, i/
dignatio, & ira, afflictio, & anxietas, ad
uerſus oēm aiam hoīs ppetrātis malū,
& Iudæi primū & græci. Glīa ū o & ho
nor & pax, oī operanti bonū, & Iudæo
primū & græco. Nō eīm eſt pſonarū re
ſpect⁹ apd deū. Quicūq; eīm ſine lege
peccauerūt, ſine lege & pibūt, & q̄cūq; i
lege peccauerūt, p legē iudicabūt̄. Nō
eīm auditores legis iuſti ſūt apud deū,
ſed q legē ope ſeruāt, iuſtificabunt̄. Nā
cū gētes q̄ legē n̄ hn̄t, natura q̄ legis ſūt
fecerint, ij legē nō habētes, ſibijpſis ſūt
lex, q oñdūt op⁹ legis ſcriptū i cordib⁹
ſuis, ſil̄ teſtificāte illoꝝ cōſciētia, & cogi/
tatiōib⁹ int̄ ſe, accuſantib⁹, aut etiā excu
ſantib⁹, i die, cū iudicabit dn̄s occulta
hoīm, iuxta euangeliū meum p Ieſum
Chriſtū. Ecce tu Iudæ⁹ cognominaris,
& acquieſcis in lege, & gl̄iaris in deo, &
noſti uolūtatem, & pbas eximia, inſti-
tut⁹ ex lege, cōfidiſq; teipſum ducē eſſe
cæcorum, lumē in tenebris uerſantium,
eruditorē inſipiētiū, doctorē ſtultoꝝ,
habētē formā cognitionis & ueritatis
in lege. Qui igit̄ doces aliū, teipſū non
doces. q prædicas non furandū, furaris.
q dicis nō adulterandū, adulteriū com
mittis. q execraris ſimulacra, ſacrilegiū
admittis. q in lege gloriaris, p legis trāſ
greſſionē, deū dehoneſtas. Nā nomē
dei, ppter uos male audit inter gentes.
Quemadmodū ſcriptum eſt. Nam cir
cumciſio quidem prodeſt, ſi legem ſer-
uaris.

σῃς, ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτο/
μή σου ἀκροβυστία γέγονεν. ἐὰν οὖν ἡ ἀκρο
βυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάσ/
σῃ, οὐχὶ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν
λογισθήσεται; καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀ/
κροβυστία, τὸν νόμον τελοῦσα, σέ, τὸν διὰ
γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην
νόμου; οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ ἰουδαῖος
ἐστίν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ πε/
ριτομή, ἀλλ᾽ ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ ἰουδαῖος,
καὶ περιτομὴ καρδίας, ἐν πνεύματι, οὐ γράμ/
ματι. οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων,
ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ θεοῦ.

Z Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ ἰουδαίου, ἢ τίς ἡ
ὠφέλεια τῆς περιτομῆς; πολὺ κατὰ πάν/
τα τρόπον. πρῶτον μὲν γάρ, ὅτι ἐπι/
στεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ. τί γάρ, εἰ
ἠπίστησάν τινες; μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν
πίστιν τοῦ θεοῦ καταργήσει; μὴ γένοιτο. γι/
νέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρω/
πος ψεύστης. καθὼς γέγραπται. ὅπως ἂν
δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς
ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.

H Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν, θεοῦ δικαιοσύνην συ/
νίστησι, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος ὁ θεός, ὁ ἐπι/
φέρων τὴν ὀργήν; κατὰ ἄνθρωπον λέγω. μὴ
γένοιτο. ἐπεὶ πῶς κρινεῖ ὁ θεὸς τὸν κόσμον; εἰ
γὰρ ἡ ἀλήθεια τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύσματι
ἐπερίσσευσεν, εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τί ἔτι ὡς
ἁμαρτωλὸς ἐγὼ κρίνομαι; καὶ μὴ καθὼς
βλασφημούμεθα, καὶ καθώς φασί τινες ἡμᾶς
λέγειν. ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ
τὰ ἀγαθά, ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστι.

Θ Τί οὖν; προεχόμεθα; οὐ πάντως. προῃτια
σάμεθα γὰρ ἰουδαίους τε καὶ ἕλληνας πάντας ὑφ᾽
ἁμαρτίαν εἶναι, καθὼς γέγραπται οὐκ ἔστι δίκαι
ος, οὐδὲ εἷς, οὐκ ἔστιν ὁ συνιῶν, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζη
τῶν τὸν θεόν. πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν,
οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός. τά

φος

uaris. Quod ſi traſgreſſor legis fueris,
circũciſio tua præputium facta eſt. Er/
go ſi præputiũ iuſtificatiões legis ſeruã
uerit, nõne præputiũ illius ꝓ circũciſio
ne imputabit? Et iudicabit quod eſt ex
natura præputiũ, legẽ ꝑficiẽs, te, q ꝑ li/
terã & circũciſionẽ trãſgreſſor es legis?
Nõ is qui in manifeſto Iudæus ſit, Iu/
dæus eſt, nec ea quæ in mãifeſto ſit car
nis circũciſio, circũciſio eſt, ſed qui in oc
culto Iudæus, & circũciſio cordis in ſpi/
ritu, nõ littera. Cuius laus, nõ ex homi/
nibus, ſed ex deo. Quid igit̃ habet III
in q̃ præcellat Iudæus, aut quæ utilitas
circũciſionis? Multũ ꝑ oẽm modũ. Nã
primũ quidẽ illud, quod illis cõmiſſa
ſunt eloquia dei. Quid em̃ ſi qdam fu/
erunt increduli? Num incredulitas illo
rũ fidem dei faciet irritã? Abſit. Sit ue/
ro deus uerax, oĩs aũt hõ mẽdax. Quẽ
admodũ ſcriptũ ẽ. Vt iuſtificeris in ſer
monib⁹ tuis, & uincas cũ iudicaris. Qd
ſi iniuſticia noſtra, dei iuſticiã cõſtituit,
qd dicem⁹? Nũ iniuſt⁹ deus, q inducit
irã? Secundũ hoĩem loquor. Abſit. Nã
quõ iudicabit deus mũdũ? Etem̃ ſi ue/
ritas dei, in meo mendacio excelluit, in
gloriã ipſius, qd poſt hac & ego ueluti
pctõr iudicor? Ac nõ quemadmodũ de
nobis male loquunt̃, & ſicut qdã aiunt
nos dicere. Faciam⁹ mala, ut ueniãt bo
na. Quoꝝ dãnatio iuſta ẽ. Quid igit̃?
præcellim⁹ eos? Nullo modo. Nã ante
cauſas reddidim⁹ & iudæos & græcos
oẽs, pctõ eẽ obnoxios, ſicut ſcriptũ eſt.
Nõ eſt iuſtus, ne un⁹ qdẽ, nõ eſt q ĩtelli
gat, nõ ẽ q exqrat deũ, oẽs deflexerũt,
ſimul inutiles facti ſunt, nõ eſt q faciat
bonitatẽ, non eſt uſq; ad unum. Sepul

chrum

φος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις
αὐτῶν ἐδολιοῦσαν. ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη
αὐτῶν. ὧν τὸ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει, ὀξεῖς
οἱ πόδες αὐτῶν, ἐκχέαι αἷμα. σύντριμμα,
καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ
ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν. οὐκ ἔστι φόβος
θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

Οἴδαμεν δὲ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς
ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ, ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, καὶ
ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ.
διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶ/
σα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ. διὰ γὰρ νόμου ἐπί
γνωσις ἁμαρτίας. νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαι
οσύνη θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη ὑπὸ
τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. δικαιοσύνη δὲ
θεοῦ, διὰ πίστεως ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς πάν/
τας, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας. οὐ
γάρ ἐστι διαστολή. πάντες γὰρ ἥμαρτον, καὶ
ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. δικαιούμε/
νοι δωρεὰν, τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυ/
τρώσεως τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. ὃν προέθετο ὁ
θεὸς ἱλαστήριον, διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ
αἵματι, εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ,
διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρ/
τημάτων, ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ, πρὸς ἔνδειξιν τῆς
δικαιοσύνης αὐτοῦ, ἐν τῷ νῦν καιρῷ, εἰς τὸ
εἶναι αὐτὸν δίκαιον, καὶ δικαιοῦντα, τὸν ἐκ
πίστεως ΙΗΣΟΥ.

Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη. διὰ ποίου
νόμου; τῶν ἔργων; οὐχί, ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως. λο
γιζόμεθα οὖν πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χω
ρὶς ἔργων νόμου. ἢ ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνον; οὐ/
χὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ναί, καὶ ἐθνῶν. ἐπείπερ εἷς ὁ θεὸς, ὃς
δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν
διὰ τῆς πίστεως. νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ
τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν.
Τί οὖν ἐροῦμεν, ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν
εὑρηκέναι κατὰ σάρκα; εἰ γὰρ ἀβραὰμ ἐξ
ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ
πρὸς τὸν

chrũ aptũ guttur eoꝝ,liguis ſuis ad do
lũ uſi ſunt,uenenũ aſpidũ ſub labijs eo
rũ.Quorũ os execratiõe & amarulẽtia
plenũ eſt,ueloces pedes illoꝝ ad effu/
dendũ ſanguinẽ.Cõtritio & calamitas
in uijs eoꝝ,& uiã pacis nõ cognouerũt.
Non eſt timor dei corã oculis eoꝝ.Sci/
mus aũt,ꝙ quæcunq; lex dicit, his q in
lege ſunt dicat, ut omne os obturet, &
obnoxius fiat totus mundus deo.Pro/
pterea ꝙ ex opibus legis nõ iuſtificabi
tur omnis caro in cõſpectu eius.Per le
gẽ enim agnitio peccati.Nũc uero abſ
ꝗ lege,iuſticia dei manifeſta eſt,cõpro
bata teſtimonio legis & pphetarꝝ.Iu/
ſticia uero dei ꝑ fidem Ieſu Chriſti in
omnes,& ſup oẽs eos qui credunt.Nõ
eñ eſt diſtinctio.Oẽs eñ peccauerũt
& deſtituunt' gloria dei.Iuſtificant' aũt
gratis,ꝑ illius gratiã,ꝑ redẽptionẽ quæ
eſt in Chriſto Ieſu, quẽ ꝓpoſuit deꝰ re
conciliatorẽ,ꝑ fidẽ in ipſius ſanguine,ad
oſtenſionẽ iuſticiæ ſuæ, propter remiſ/
ſionẽ præteritorũ peccatorũ,in patien
tia dei,ad oſtẽſionẽ iuſticiæ ſuæ,in præ
ſenti tempore, in hoc,ut ipſe ſit iuſtus,
& iuſtificãs eum, q eſt ex fide Ieſu.Vbi
igit' gl'iatio? Excluſa eſt.Per quã legẽ?
Operũ?Non,ſed ꝑ legẽ fidei. Arbitra
mur igit' fide iuſtificari hominẽ abſq;
opibus legis.An Iudæoꝝ deus tantũ?
An nõ & gentiũ? Certe & gentiũ.Quã
doqdẽ unus deus,q iuſtificabit circũci/
ſionẽ ex fide,& præpuciũ ꝑ fidẽ.Legẽ
igit' irritam facimus ꝑ fidẽ?Abſit.Imo
legẽ cõſtituimus. Quid igit' dicemꝰ, IIII
Abraham patrẽ noſtrum inueniſſe ſe/
cũdũ carnẽ? Nã ſi Abrahã ex opibꝰ iu
ſtificatus fuit,habet gloriationẽ,at nõ
apud

πρὸς τὸν θεόν. τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει; ἐπίστευσε δὲ ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. τῷ δὲ ἐργαζομένῳ, ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὀφείλημα. τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην, καθάπερ καὶ δαβὶδ λέγει, τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ὁ θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων. μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. μακάριος ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος, ἐπὶ τὴν περιτομὴν, ἢ καὶ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν; λέγομεν γὰρ, ὅτι ἐλογίσθη τῷ ἀβραὰμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην. πῶς οὖν ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλ᾽ ἐν ἀκροβυστίᾳ, καὶ σημεῖον ἔλαβε περιτομῆς σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης, τῆς πίστεως, τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ, εἰς τὸ εἶναι πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων δι᾽ ἀκροβυστίας, εἰς τὸ λογισθῆναι καὶ αὐτοῖς τὴν δικαιοσύνην, καὶ πατέρα περιτομῆς τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς πίστεως, τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἀβραάμ.

οὐ γὰρ διὰ νόμου ἡ ἐπαγγελία τῷ ἀβραὰμ, ἢ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου, ἀλλὰ διὰ δικαιοσύνης πίστεως. εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, ἐκκεκένωται ἡ πίστις, καὶ κατήργηται ἡ ἐπαγγελία. ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, οὗ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις. διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι, οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίστεως ἀβραὰμ, ὅς ἐστι πατὴρ πάντων ἡμῶν. καθὼς γέγραπται, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, κατέναντι, οὗ ἐπίστευσε θεοῦ, τοῦ ζωο-

apud deū. Quid enim ſcriptura dicit? Credidit autē Abraham deo, & imputatū eſt ei ad iuſticiā. Ei uero qui opatur, merces nō imputat̄ ſecundum gratiam, ſed ſecundū debitū. Porro ei qui non operat̄, credit autē in eum qui iuſtificat impiū, imputat̄ fides ſua ad iuſticiam. Quēadmodū & Dauid dicit, beatificationem hominis, cui deus imputat iuſticiam, abſq; operibus. Beati quorū remiſſæ ſunt iniquitates, & quorū obtecta ſunt peccata. Beatus uir, cui non imputarit dominus peccatum. Beatificatio igitur hæc, in præpucium, an in circūciſionem? Dicimus enim quod imputata fuerit Abrahæ fides, ad iuſtificationē. Quomodo ergo imputata ē, cum eſſet in circūciſione, an cū eſſet in præpucio? Nō in circumciſione, ſed in præpucio. Et ſignū accepit circūciſiōis, obſignaculū iuſticiæ fidei, quæ erat in præpucio, ut eſſet pater oīm credentiū p̄ præpuciū, ut imputaret̄ & illis iuſticia, pater inq̄ circūciſiōis, ĳs q nō ſolū eſſent ex circūciſiōe, ſed etiā ingrederētur ueſtigĳs fidei, quæ fuit in præputio patris noſtri Abrahæ. Nō enī p̄ legē, p̄miſſio cōtigit Abrahæ, aut ſemini eius, illū hæredē fore mūdi, ſed p̄ iuſticiā fidei. Etenī ſi ĳ q ex lege ſūt, hæredes ſūt inanis facta eſt fides, & irrita facta eſt p̄miſſio. Nā lex irā opatur. Siqdē ubi nō eſt lex, ibi nec trāſgreſſio. Idcirco ex fide, ut ſecundū gratiā, ut firma eſſet, p̄miſſio uniuerſo ſemini, non ſolū ei, qd̄ eſt ex lege, ueꝝ etiā ei, qd̄ ē ex fide Abrahæ, q eſt pater omniū noſtrū. Sicut ſcriptū eſt. Patrē multaꝝ gentiū conſtitui te. Ad exēplū dei cui crediderat, qui ui-

ποιοῦντος τοὺς νεκροὺς, καὶ καλοῦντος
τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα, ὃς παρ᾽ ἐλπίδα ἐπ᾽ ἐλ
πίδι ἐπίστευσεν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέ
ρα πολλῶν ἐθνῶν. κατὰ τὸ εἰρημένον, οὕτως
ἔσται τὸ σπέρμα σου, καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πί
στει, οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤδη νενε
κρωμένον, ἑκατονταέτης που ὑπάρχων,
καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας σάρρας, εἰς
δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ
ἀπιστίᾳ, ἀλλ᾽ ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς
δόξαν τῷ θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι ὃ
ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. διὸ καὶ
ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. οὐκ ἐγρά
φη δὲ δι᾽ αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ,
ἀλλὰ καὶ δι᾽ ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογίζεσθαι, τοῖς
πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙ/
ΣΤΟΝ τὸν κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν, ὃς παρε
δόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρ
θη διὰ τὴν δικαιοσύνην ἡμῶν.

I A Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχο
μεν πρὸς τὸν θεὸν, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ, δι᾽ οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν
τῇ πίστει, εἰς τὴν χάριν ταύτην, ἐν ᾗ ἑστήκαμεν
καὶ καυχώμεθα, ἐπ᾽ ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ,
οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς
θλίψεσιν, εἰδότες, ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν
κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ
δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει.
ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις
ἡμῶν, διὰ πνεύματος ἁγίου, τοῦ δοθέντος ἡμῖν.

I B Ἔτι γὰρ ΧΡΙΣΤΟΣ, ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν κατὰ
καιρὸν, ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε. μόλις γὰρ
ὑπὲρ δικαίου τὶς ἀποθανεῖται, ὑπὲρ γὰρ τοῦ
ἀγαθοῦ τάχα τὶς καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν.
συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς
ὁ θεὸς, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, ΧΡΙ
ΣΤΟΣ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. πολλῷ οὖν μᾶλ
λον δικαιωθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐ/
τοῦ, σωθησόμεθα δι᾽ αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς ὀργῆς.

εἰ γὰρ

uiuificat mortuos, & uocat ea quæ nõ ſũt
tãq̃ ſint, q præter ſpem in ſpe credidit,
ſe fore patrẽ multarũ gentium, iuxta id
quod dictũ eſt, Sic erit ſemẽ tuũ. ac nõ
infirmatus fide, haud cõſyderauit ſuũ
ipſius corpus, iã emortuũ, cũ centũ fere
nat⁹ eſſet ãnos, nec emortuã uuluã Sa-
ræ, uerũ ad pmiſſionẽ dei, nõ hæſitabat
incredulitate, ſed robuſtus factus eſt fi
de, dans gloriã deo, certa pſuaſione ac-
cepta, quod is q promiſerat, potẽs eſſet
& præſtare. Quapropter etiã imputa-
tũ eſt illi ad iuſticiã. Non ſcriptũ eſt au
tẽ, ppter illũ tantũ, imputatũ fuiſſe illi,
ſed etiã ppter nos, qbus imputabit᷑, cre
dentibus in eũ, q excitauit Ieſum dñm
noſtrũ a mortuis, q traditus fuit ppter
pctã noſtra, & excitatus eſt ppter iuſti-
ficationẽ noſtri. Iuſtificati igit᷑ ex fi/ V
de, pacẽ habemus erga deum, p dñm
noſtrũ Ieſum Chriſtũ, p quẽ & conti-
git nobis, ut fide pduceremur ĩ gratiã
hãc, in qua ſtamus & gloriamur, in ſpe
gloriæ dei. Nec id ſolũ, uerũ etiã gloria
mur in afflictionibus, ſcientes q̃ affli/
ctio patientiã pariat, patientia uero p/
bationẽ, pbatio aũt ſpem. Spes aũt nõ
pudefacit, q̃ dilectio dei effuſa ſit ĩ cor/
dibus noſtris, p ſpiritũ ſctm̃ q datus eſt
nobis. Chriſtus em̃ cũ adhuc eſſemus
infirmi, iuxta temporis rationẽ, pro im
pijs mortuus ẽ. Nã uix pro iuſto qſq̃
morietur. Siquidem p bono forſitan
aliquis etiam mori ſuſtinet. Commen/
dat autem ſuam charitatem erga nos
deus, q̃ cum adhuc eſſemus peccato/
res, Chriſtus pro nobis mortuus fuit.
Multo igitur magis iuſtificati, nunc in
ſanguine eius ſeruabimur p eũ ab ira.

Nam ſi

εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες, κατηλλάγημεν τῷ
θεῷ, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλ
λον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ
αὐτοῦ. οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν
τῷ θεῷ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ, δι᾽ οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβο-
μεν. Διὰ τοῦτο, ὥσπερ δι᾽ ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ
ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ
τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάν
τας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ᾽ ᾧ πάν
τες ἥμαρτον. Ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν
κόσμῳ, ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄν-
τος νόμου.
ΙΓ Ἀλλ᾽ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ ἀδὰμ
μέχρι μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαν
τας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως
ΙΔ ἀδάμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. Ἀλλ᾽
οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτως καὶ τὸ χάρι-
σμα. εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ
πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ
θεοῦ, καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι, τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσ-
σευσε. καὶ οὐχ ὡς δι᾽ ἑνὸς ἁμαρτήσαντος, τὸ
δώρημα. τὸ μὲν γὰρ κρῖμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατά-
κριμα, τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτω
μάτων εἰς δικαίωμα. εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς
παραπτώματι, ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ
ἑνός, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χά
ριτος, καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμ
βάνοντες ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι, διὰ τοῦ ἑνὸς
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Ἄρα οὖν ὡς δι᾽ ἑνὸς παρα-
πτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατά-
κριμα, οὕτως καὶ δι᾽ ἑνὸς δικαιώματος, εἰς
πάντας ἀνθρώπους, εἰς δικαίωσιν ζωῆς. ὥσπερ
γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου
ἁμαρτωλοὶ καθεστάθημεν οἱ πολλοί, οὕτως
καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι καταστα-
θήσονται οἱ πολλοί. Νόμος δὲ παρεισῆλθεν,
ἵνα πλιονάσῃ τὸ παράπτωμα. οὗ δὲ ἐπλεό-
νασεν ἡ

Nam ſi cum inimici eſſemus, reconcilia-
ti fuimus deo, per mortẽ filij eius, multo
magis recõciliati ſeruabimur in uita ip-
ſius. Non ſolũ aut hoc, uerũ etiã gloriã-
tes, in deo, per dominũ noſtrum Ieſum
Chriſtum, per quem nunc reconciliatio-
nẽ aſſecuti ſumus. Propterea, queãdmo
dũ ꝓpter unũ hoiem, peccatũ in mũdũ
introijt, & propter peccatũ mors, & ſic
in omnes homines mors peruaſit, in eo
quod omnes peccauimus. Vſqꝫ ad legẽ
enim peccatum erat in mundo, porro
peccatum non imputatur, cum non eſt
lex. Imo regnauit mors ab Adam, uſqꝫ
ad Moyſen, in eos quoqꝫ, qui nõ pecca-
uerant, in ſimilitudine tranſgreſſionis
Adam, qui eſt forma futuri. At non ut
peccatum, ita & donum. Nam ſi unius
delicto, multi mortui ſunt, multo magis
gratia dei, & donum in gratia, quæ fuit
unius hominis Ieſu Chriſti, in multos
exuberauit. Et non ſicut per unum qui
peccauerat, uenerat mors, ita donum.
Nam iudicium quidem ex uno in con-
demnationem, donum autem ex mul-
tis delictis in iuſtificationem. Etenim ſi
per unius delictum, mors regnauit per
unum, multo magis ij, qui exuperantiã
gratiæ & doni iuſticiæ accipiunt, in uita
regnant per unum Ieſum Chriſtũ. Itaqꝫ
ſicut ꝑ unius delictũ, in oẽs hoies, ad cõ-
demnationem, ita & per unius iuſtifica-
tionem, in omnes homines ad iuſtifica-
tionem uitæ. Quemadmodũ enim per
inobedientiam unius hominis, pec-
catores conſtituti fuimus multi, ita per
obedientiam unius, iuſti conſtituen-
tur multi. Cæterum lex obiter ſubijt,
ut abundaret delictũ. Vbi uero exube-
rauit

νάσεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις,
ἵνα ὥσπερ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανά
τῳ, οὕτως καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιο/
σύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ,
ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; μὴ γένοιτο. οἵτινες ἀ/
πεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν
E αὐτῇ; Ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς
ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβα/
πτίσθημεν; συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βα
πτίσματος, εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη
ΧΡΙΣΤΟΣ ἐκ νεκρῶν, διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρός,
οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσω/
μεν. εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώμα
τι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσε/
ως ἐσόμεθα, τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ πα/
λαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα κα
ταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι
δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. ὁ γὰρ ἀποθα/
νὼν, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. εἰ δὲ
ἀπεθάνομεν σὺν ΧΡΙΣΤΩ, πιστεύομεν, ὅτι
καὶ συζήσομεν αὐτῷ. εἰδότες, ὅτι ΧΡΙΣΤΟΣ
ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκ ἔτι ἀποθνήσκει, θάνα
τος αὐτοῦ οὐκ ἔτι κυριεύει. ὃ γὰρ ἀπέθανε,
τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπέθανεν ἐφ' ἅπαξ, ὃ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ
θεῷ. οὕτως καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς, νε/
κροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ
θεῷ, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ὑμῶν.
S Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ
θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ
ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ. μηδὲ παριστάνε/
τε τὰ μέλη ὑμῶν, ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρ/
τίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ, ὡς
ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν, ὅπλα
δικαιοσύνης τῷ θεῷ. ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν
οὐ κυριεύσει. οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ
χάριν. τί οὖν; ἁμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν
ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν; μὴ γένοιτο. οὐκ
οἴδατε, ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους,
εἰς ὑπα

rauit peccatũ,ibi magis exuberauit gra/
tia,ut queadmodũ regnauerat peccatũ
in morte,ſic & gratia regnaret p̄ iuſticiã
in uitam æternam,per Ieſum Chriſtum.
Quid igit̃ dicem⁹? Manebim⁹ in pec/ VI
cato,ut gratia abundet? Abſit. Qui mor
tui ſum⁹ pctõ,quõ poſt hac uiuemus in
eo? An ignoratis,ꝙ quicunq; baptiza/
ti ſumus in Chriſto Ieſu, in morte eius
baptizati ſumus? Sepulti igitur ſumus
una cũ illo p̄ baptiſma,in morte,ut quẽ
admodũ excitat⁹ eſt Chriſt⁹ ex mortu/
is,p̄ gloriã patris, ita & nos in nouitate
uitæ ambulemus. Nã ſi inſititij facti ſu/
m⁹ illi,p̄ ſimilitudinẽ mortis ei⁹, nimirũ &
reſurrectionis erimus,illud ſciẽtes,quod
uetus ille noſter homo cũ illo crucifixus
eſt,ut aboleretur corpus peccati,ut poſt
hac nõ ſeruiamus peccato. Etẽm q mor/
tuus eſt,iuſtificatus eſt a peccato. Q̃ ſi
mortui ſumus cum Chriſto, credimus,
ꝙ & uiuemus cũ illo. Sciẽtes,ꝙ Chriſt⁹
excitatus a mortuis,non amplius mori/
tur,mors illi nõ ampli⁹ dominat̃. Nã qđ
mortu⁹ fuit pctõ ,mortu⁹ fuit ſemel, qđ
aũt uiuit,uiuit deo. Ita & uos exiſtimate
uos ipſos,mortuos quidẽ eſſe pctõ, uiuẽ
tes aũt deo,in Chriſto Ieſu dño noſtro.
Ne regnet igitur peccatũ in mortali ue/
ſtro corpore,ut obediatis illi,in cupidita
tibus eius,neq; accõmodetis mẽbra ue/
ſtra, arma iniuſticiæ peccato,ſed accom
modetis uoſmetipſos deo,uelut ex mor
tuis uiuẽtes, & membra ueſtra arma iu
ſticiæ deo. Peccatũ eñ uobis nõ domina
bit̃. Nõ eñ eſtis ſub lege,ſed ſub gratia.
Quid igit̃? Peccabimus, ꝙ non ſumus
ſub lege,ſed ſub gratia? Abſit. An neſci/
tis,ꝙ cui accommodatis uoſipſos ſeruos
ad obediẽ/

εἰς ὑπακοὴν, δοῦλοί ἐστε, ᾧ ὑπακούετε, ἤτοι ἁμαρτίας, εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην; χάρις δὲ τῷ θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας, εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς. ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ. ἀνθρώπινον λέγω, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ τῇ ἀνομίᾳ, εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτως καὶ νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ, εἰς ἁγιασμόν. ὅτε γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων θάνατος. νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμὸν, τὸ δὲ τέλος, ζωὴν αἰώνιον. τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος. τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος, ἐν ΧΡΙΣΤΩ͂ ΙΗΣΟΥ͂ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

Ζ Ἢ ἀγνοεῖτε ἀδελφοὶ, γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ; ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ, τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ, ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς, μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ. ὥστε ἀδελφοί μου καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ, διὰ τοῦ σώματος τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι, ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ. ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ. νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόν/

τες ἐν

ad obedientiam, eius ſerui eſtis, cui obeditis, ſiue peccati in mortem, ſiue obedientiæ in iuſticiã. Gratia autẽ deo, quod fuiſtis ſerui peccati, ſed obediſtis ex corde, in eã in quã traducti eſtis formã doctrinæ. Cæterũ liberati a pctõ. Serui facti eſtis iuſticiæ. Humanũ qddã dico, ꝑpter infirmitatẽ carnis ueſtræ. Quemadmodum enim præbuiſtis mẽbra ueſtra, ſerua immundiciæ & iniquitati, in iniqtatem, ſic & nunc præbete mẽbra ueſtra iuſticiæ, in ſanctificationem. Cum enim ſerui eſſetis peccati, liberi eratis iuſticiæ. Quem igitur fructum habebatis tũc in his, de qbus nũc erubeſcitis? Nam finis illorꝫ mors. Nũc ꝟo liberi facti a peccato, ſerui aũt facti deo, habetis fructũ ueſtrum, in ſanctificationem, fructum autem uitam æternam. Etenim autoramenta peccati, mors, donum autem dei, uita æterna, in Chriſto Ieſu domino noſtro.

VII

An ignoratis fratres (Sciẽtibus enim legem loquor) quod lex dominetur homini, ꝙdiu uiuit? Nam uiro obnoxia mulier, uiuenti uiro alligata eſt per legem, quod ſi mortuus fuerit uir, liberata eſt a lege uiri. Proinde uiuente uiro, adultera iudicabitur, ſi cœperit altero uiro iungi. Sin autem mortuus fuerit uir, libera eſt a lege uiri, ut non ſit adultera, ſi iũcta fuerit alteri uiro. Itaq; fratres mei, uos quoq; mortificati eſtis legi, per corpus Chriſti, ut iungeremini alteri, ei qui a mortuis ſurrexit, ut fructificemꝰ deo. Cum enim eſſemus in carne, affectus peccatorꝫ, q ſunt ꝑ legẽ, operabantur in membris noſtris ad fructificãdũ morti. Nunc autem liberati ſumus a lege mor/

tui in

τες ἐν ᾧ κατειχόμεθα, ὥστε δουλεύειν ὑμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος. τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου. τήν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις. ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα, ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν. χωρὶς γὰρ νόμου, ἁμαρτία νεκρά. ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν. ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ, ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή. τὸ οὖν ἀγαθὸν, ἐμοὶ γέγονε θάνατος; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία. ἵνα φανῇ ἁμαρτία, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι, κατεργαζομένη θάνατον, ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία, διὰ τῆς

I H ἐντολῆς. οἴδαμεν γὰρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν. ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω. οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι καλός. νυνὶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. οἶδα γὰρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν. τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι. τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν, οὐχ εὑρίσκω. οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθὸν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν, τοῦτο πράσσω. εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, οὐκ ἔτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλὸν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται. συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ

τὸν ἔσω

tui in q̃ detinebamur, ut seruiamꝰ in nouitate ſpiritus, & non uetuſtate litteræ. Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non cognoui, niſi per legem. Nam & concupiſcentiam nõ nouiſſem, niſi lex dixiſſet, non concupiſces. Sed occaſione accepta, peccatũ per præceptum, genuit in me omnẽ cõcupiſcentiã. Siqdẽ abſq; lege, pctm̃ erat mortuũ. Ego autẽ uiuebã ſine lege quondã. Porro ueniẽte mãdato, peccatũ reuixit, ego ꝟo mortuꝰ ſum. Et reptũ ẽ, mãdatũ qđ inſtitutũ erat ad uitã, id mihi eſſe ad mortẽ. Nã pctm̃ occaſiõe accepta ꝑ præceptũ, decepit me, & ꝑ illd' occidit. Itaq; lex ipſa qdẽ ſancta, & mandatũ ſanctũ & iuſtũ & bonũ. Ergo quod bonũ erat, mihi factũ eſt mors? Abſit. Imo peccatũ. Vt appareret peccatũ, ꝑ id, quod erat bonũ, mihi gignere mortẽ, ut fieret maiorem in modũ peccaminoſum peccatũ per præceptũ. Scimus enim, ꝙ lex ſpiritualis eſt. Ego autem carnalis ſum, uenditus ſub peccatũ. Quod enim ago, nõ probo. Nõ enim quod uolo, hoc facio, ſed qđ odi, hoc ago. Si uero qđ non uolo, hoc facio, conſentio legi, quod bona eſt. Nunc autem nõ iam ego facio illud, ſed inhabitãs in me peccatũ. Noui em̃, quod non habitet in me, hoc eſt in carne mea bonum. Nam uelle adeſt mihi, at facere bonum non reperio. Nõ enim quod uolo, facio bonũ, ſed qđ non uolo malum, hoc ago. Porro ſi quod non uolo ego, hoc facio, non iam ego operor illud, ſed inhabitans in me peccatum. Reperio igitur legem uolenti mihi facere bonum, ꝙ mihi malum adiunctum eſt. Delectat enim me lex dei, ſecundũ

internũ

τὸν ἔσω ἄνθρωπον. βλέπω δὲ ἕτερον νόμον
ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ
νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά
με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς
μέλεσί μου. ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος,
τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανά-
του τούτου; εὐχαριστῶ τῷ θεῷ, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ τοῦ κυρίου ἡμῶν. ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ
μὲν νοῒ δουλεύω νόμῳ θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νό-
μῳ ἁμαρτίας. οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα
τοῖς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, μὴ κατὰ σάρκα πε-
ριπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. ὁ γὰρ νό-
μος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗ-
ΣΟΥ ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρ-
τίας, καὶ τοῦ θανάτου. τὸ γὰρ ἀδύνατον
τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θε-
ὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι
σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κα-
τέκρινε τὴν ἁμαρτίαν, ἐν τῇ σαρκὶ, ἵνα τὸ δι-
καίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ὑμῖν, τοῖς
μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ
πνεῦμα. οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς
σαρκὸς φρονοῦσιν. οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ
ιθ πνεύματος. τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρ-
κὸς, θάνατος. τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος,
ζωὴ καὶ εἰρήνη. διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς
ἔχθρα εἰς θεόν. τὸ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ
ὑποτάσσεται, οὐδὲ γὰρ δύναται. οἱ δὲ ἐν
σαρκὶ ὄντες, θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. ὑμεῖς
δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ
πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. εἰ δέ τις πνεῦ-
μα ΧΡΙΣΤΟΥ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐ-
τοῦ. εἰ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα
νεκρὸν διὰ ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ,
διὰ δικαιοσύνην. εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγεί-
ραντος ΙΗΣΟΥΝ ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ
ἐγείρας τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ἐκ νεκρῶν, ζωοποι-
ήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐνοι-
κ κοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν. ἄρα οὖν
ἀδελφοὶ

internũ hominem. Sed uideo aliam le-
gem in membris meis, rebellantem legi
mẽtis meæ, & captiuũ reddentẽ me legi
pc̄ti, quæ eſt in mẽbris meis. Miſer ego
homo, quis me liberabit ex corꝑe mor-
tis hoc? Gratias ago deo, ꝑ Ieſum Chri
ſtum dominũ noſtrum. Itaqꝫ idem ego
mente quidem ſeruio legi dei, carne ue-
ro legi peccati. Nulla igitur nunc con- VIII
demnatio, his qui ſunt in Chriſto Ieſu,
qui non iuxta carnem ambulant, ſed iu-
xta ſpiritũ. Nam lex ſpũs uitæ in Chri-
ſto Ieſu, liberum me reddidit a iure pec-
cati & mortis. Etenim quod lex præſta-
re nõ poterat, in quo imbecillis erat per
carnem, deus proprio filio miſſo, in aſſi-
mulatione carnis peccati, & de peccato
condemnauit peccatum, in carne, ut iu-
ſtificatio legis impleretur in nobis, qui
non ſecundum carnem ambulamus, ſed
ſecundum ſpiritum. Nam qui carnales
ſunt, quæ carnis ſunt cogitãt. Atqui ſpi-
rituales, quæ ſpiritus ſunt. Nam pruden
tia carnis, mors. prudentia uero ſpiritus,
uita & pax. Propterea ꝙ prudentia car-
nis, inimicitia eſt aduerſus deũ. nam le-
gi dei non ſubdit', ſiquidẽ ne poteſt qui
dem. Qui uero in carne ſunt, deo place-
re non poſſunt. Vos autem non eſtis in
carne, ſed in ſpiritu, ſiquidem ſpirit⁹ dei
habitat in uobis. Qꝫ ſi qs ſpiritũ Chri-
ſti nõ habet, hic nõ eſt eius. Qꝫ ſi Chri-
ſtus in uobis, corpus quidem mortuũ
eſt, propter pc̄tm̃, ſpũs aũt uita, propter
iuſtificationẽ. Qꝫ ſi ſpũs eius qui excita
uit Ieſum a mortuis, habitat in uobis, q
excitauit Chriſtũ ex mortuis, uiuificabit
& mortalia corpa ueſtra, propter inha-
bitantẽ ipſius ſpiritũ in uobis. Proinde

 fratres

ἀδελφοὶ ὀφειλέται ἐσμὲν, οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ κατὰ
σάρκα ζῆν. εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀπο-
θνήσκειν. εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώμα-
τος θανατοῦτε, ζήσεσθε. Ὅσοι γὰρ πνεύματι θεοῦ
ἄγονται, οὗτοί εἰσιμ υἱοὶ θεοῦ. Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦ
μα δουλείας πάλιμ εἰς φόβομ, ἀλλ᾽ ἐλάβετε
πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν, ἀββᾶ ὁ
πατήρ. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ
πνεύματι ἡμῶμ, ὅτι ἐσμὲν τέκνα θεοῦ. Εἰ δὲ
τέκνα, καὶ κληρονόμοι. κληρονόμοι μὲν θεοῦ,
συγκληρονόμοι δὲ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἴπερ συμ-
πάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν. Λογίζο-
μαι γὰρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ
νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαμ δόξαμ ἀπο-
καλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. ἡ γὰρ ἀποκαραδο-
κία τῆς κτίσεως, τὴν ἀποκάλυψιμ τῶν υἱῶμ
τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται. τῇ γὰρ ματαιότητι
ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸμ
ὑποτάξαντα ἐπ᾽ ἐλπίδι. ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ
κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας
τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαμ τῆς δόξης τῶν
τέκνωμ τοῦ θεοῦ. Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι πᾶ-
σα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ
νῦν. οὐ μόνομ δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρ-
χὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς
αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν, υἱοθεσίαμ ἀπεκ-
δεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιμ τοῦ σώματος
ἡμῶμ. τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. ἐλπὶς
δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιμ ἐλπίς. ὃ γὰρ βλέ-
πει τις, τί καὶ ἐλπίζει; εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλ-
πίζομεν, δι᾽ ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.
Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβά-
νεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶμ. τὸ γὰρ τί προ-
σευξόμεθα καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, ἀλλ᾽ αὐ-
τὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶμ,
στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. ὁ δὲ ἐρευνῶμ τὰς καρ-
δίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ὅτι
κατὰ θεὸμ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίωμ. οἴδαμεν δὲ,
ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸμ θεὸμ πάντα συνεργεῖ εἰς
ἀγαθόμ,

fratres, debitores ſumus, nõ carni, ut ſe-
cundũ carnẽ uiuamus. Nã ſi ſecundum
carnẽ uixeritis, moriemini. Qꝫ ſi ſpiritu
facta corporis mortificatis, uiuetis. Ete-
nim quicũqꝫ ſpiritu dei ducunt᷑, hi ſunt
filij dei. Nõ em̃ accepiſtis ſpiritũ ſeruitu
tis iterũ ad timorẽ, ſed accepiſtis ſpiritũ
adoptiõis, in q̃ clamamus, abba pater.
Idẽ ſpũs teſtimoniũ ꝓhibet una cũ ſpi-
ritu noſtro, ꝙ ſimus filij dei. Qꝫ ſi filij,
igit᷑ & hæredes. Hæredes quidẽ dei, co
hæredes aũt Chriſti. Siqdẽ ſil᷑ cũ eo pa-
timur, ut & una cũ illo glorificemur. Nã
reputo, nõ eſſe pares afflictiões p̃ſentis
tpis, ad gloriã quæ reuelabit᷑ in nos. Ete
nim ſollicita creaturæ expectatio, reue-
lationẽ filiorũ dei expectat. Quippe ua
nitati creatura ſubiacet, nõ uolẽs, ſed ꝓ-
pter eũ, q ſubiecit illã in ſpe. Qm̃ & ipſa
creatura liberabit᷑ a ſeruitute corruptio
nis, in libertatẽ gl'iæ filiorũ dei. Scimus
em̃, ꝙ oĩs creatura congemiſcit, ſimulqꝫ
nobiſcũ parturit, uſqꝫ ad hoc tẽpus. Nõ
ſolũ aũt illa, ſed & ipſi, q primitias ſpũs
habẽt, & nos ip̃i in nobis ipſis gemimꝰ,
adoptionẽ expectãtes, redẽptionẽ cor-
poris noſtri. Siquidẽ ſpe ſeruati ſumus,
porro ſpes ſi uideat᷑, non eſt ſpes. Eteni
qđ uidit aliqs, ut quid etiã ſperat? Si ue
ro, qđ nõ uidemꝰ, ſperamus, ꝑ patiẽtiã
expectamꝰ. Cõſimiliter aũt & ſpũs au-
xiliat᷑ infirmitatibus noſtris. Siquidem
hoc ip̃m, qd oraturi ſimꝰ, ut oportet, nõ
nouimꝰ, uerũ ipſe ſpũs intercedit ꝑ no-
bis, gemitibꝰ inenarrabilibꝰ. At ille qui
ſcrutat᷑ corda, nouit quis ſit ſenſus ſpiri
tus, quoniã ſecundum deum intercedit
pro ſanctis. Scimus autem, ꝙ his qui di
ligunt deum, oĩa ſimul adiumẽto ſũt in
bonum

ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν.
ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε, συμμόρφους
τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν
πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.
κ β Οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε.
καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν,
οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε. τί οὖν
ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν,
τίς καθ' ἡμῶν; ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφεί-
σατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν
αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα
ἡμῖν χαρίσεται; τίς ἐγκαλέσει κατὰ
ἐκλεκτῶν θεοῦ; θεὸς ὁ δικαιῶν. τίς ὁ κατα-
κρίνων; ΧΡΙΣΤΟΣ ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ
καὶ ἐγερθείς, ὅς καί ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς
καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν; τίς ἡμᾶς χω-
ρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ; θλῖψις; ἢ
στενοχωρία; ἢ διωγμός; ἢ λιμός; ἢ γυμνό-
της; ἢ κίνδυνος; ἢ μάχαιρα; καθὼς γέ-
γραπται. ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην
τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφα-
γῆς. ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν,
διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. πέπεισμαι γάρ,
ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι, οὔ-
τε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε
μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις
κτίσις ἑτέρα, δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ
τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ
τῷ κυρίῳ ἡμῶν. Ἀλήθειαν λέγω ἐν ΧΡΙ-
ΣΤΩ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρούσης μοι τῆς
συνειδήσεώς μου, ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ὅτι
λύπη μοί ἐστι μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύ-
νη τῇ καρδίᾳ μου. ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ
ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ὑπὲρ τῶν
ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου, κατὰ
σάρκα, οἵτινές εἰσιν ἰσραηλῖται, ὧν ἡ υἱοθε-
σία, καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαθῆκαι, καὶ ἡ νο-
μοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι,
ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, τὸ κατὰ
σάρκα, ὁ

bonū, his qui iuxta propoſitum uocati
ſunt. Quoniā quos præſciuit, eoſdē &
prædefiniuit, conformes imaginis filij
ſui, ut ipſe ſit primogenitus inter multos
fratres. Porro quos prædefinierat, eoſdē
& uocauit. Et quos uocauit, eos & iuſtifi
cauit. Quos aūt iuſtificauit, hos & glori
ficauit. Quid igitᷓ dicem⁹ ad hæc? Si de⁹
pro nobis, qs cōtra nos? Qui proprio fi
lio nō pepercit, ſed pro nobis oibus tra-
didit illū, q̄ fieri poteſt, ut nō & cū eodē
oīa nobis donet? Quis intentabit crimi
na aduerſus electos dei? Deus eſt q iu-
dicat. Quis ille, q cōdēnet? Nū Chriſt⁹,
q mortuus eſt, imo q & ſuſcitatus eſt, q
etiā eſt in dextera dei, qui etiā intercedit
pro nobis? Quis nos ſeparabit a dilecti
one dei? Num afflictio? num anguſtia?
num pſecutio? num fames? num nudi-
tas? num periculū? num gladius? Quē-
admodū ſcriptū eſt. Propter te mortifi
camur tota die, habiti ſumus uelut oues
mactationis. Verū in his oibus ſupuin-
cimus, p eū q dilexit nos. Nā mihi pſua-
ſum habeo, ꝙ neq; mors, neq; uita, ne-
q; angeli, neq; principat⁹, neq; poteſta-
tes, neq; inſtātia, neq; futura, neq; altitu
do, neq; profunditas, neq; ulla creatura
alia, poterit nos ſepare a dilectione dei,
quæ ē in Chriſto Ieſu dn̄o noſtro. Ve IX
ritatē dico in Chriſto, nō mētior, atteſtā
te cōſcientia mea, in ſpū ſancto, ꝙ dolor
mihi eſt magn⁹, & aſſidu⁹ cruciat⁹ cordi
meo. Optarim eīm ego ipſe, anathema
eſſe a Chriſto, p fratribus meis, q ſūt co-
gnati mei ſcd̄m carnē, q ſūt iſrahelitæ, q̄
rū ē adoptio & glia, & teſtamēta, & legis
cōſtitutio, & cult⁹ & pmiſſiōes, q̄ꝝ ſūt pa
tres, & ij ex qb⁹ ē Chriſt⁹, q̄ꝝtū attinet ad

 carnem

σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς
κε εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. οὐχ οἷον δὲ, ὅτι
ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ πάντες οἱ
ἐξ ἰσραὴλ, οὗτοι ἰσραὴλ, οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα
ἀβραάμ, πάντες τέκνα, ἀλλ' ἐν ἰσαὰκ κλη/
θήσεταί σοι σπέρμα, τοῦτ' ἔστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς
σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τέκνα
τῆς ἐπαγγελίας, λογίζεται εἰς σπέρμα. ἐπαγ/
γελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος. κατὰ τὸν και/
ρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ σάρρᾳ υἱός.
οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοί/
την ἔχουσα, ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν. μήπω
γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγα/
θὸν ἢ κακὸν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν τοῦ θεοῦ
πρόθεσις μένῃ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ κα/
λοῦντος, ἐρρήθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύ/
σει τῷ ἐλάσσονι. καθὼς γέγραπται, τὸν ἰα/
κὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ ἠσαῦ ἐμίσησα.
κς Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ
θεῷ; μὴ γένοιτο. τῷ γὰρ μωσῇ λέγει, ἐλεήσω ὃν
ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω. ἄρα
οὖν, οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ
ἐλεοῦντος θεοῦ. λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ φαραῷ.
ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδεί/
ξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως δι/
αγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ.
Ἄρα οὖν, ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκλη/
κζ ρύνει. ἐρεῖς οὖν μοι. τί ἔτι μέμφεται; τῷ
γὰρ βουλήματι αὐτοῦ, τίς ἀνθέστηκε; μενοῦν/
γε ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ, ὁ ἀνταποκρινό/
μενος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα, τῷ πλά/
σαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει
ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐ/
τοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν
σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; εἰ δὲ θέλων ὁ θε/
ὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ
δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυ/
μίᾳ, σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλει/
αν, καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης
αὐτοῦ ἐπὶ

carnem,qui eſt in omnibus deus laudan/
dus in ſecula amen .Non autē tanꝗ̄ ex/
ciderit ſermo dei.Non enim omnes qui
ſunt ex Iſrael, ij ſūt Iſrael,neq; quod ſūt
ſemen Abrahæ, omnes filij, ſed in Iſaac
nominabit̄ tibi ſemē,hoc eſt,nō qui filij
carnis,hij filij dei, ſed qui ſunt filij ꝓmiſ
ſionis,recenſebunt̄ in ſemē. Promiſſio-
nis enim ſermo hic eſt. In tempore hoc
ueniam, & erit Sarai filius.Non ſolum
aūt hoc,ſed & Rebecca ex uno concepe
rat, Iſaac patre noſtro, nondū em̄ natis
pueris, cum neq; boni quippiam feciſ-
ſent,neq; mali,ut ſecundum electionem
propoſitum dei maneret,non ex opib9,
ſed ex uocante,dictū eſt illi.Maior ſerui
et minori.Sicut ſcriptū eſt.Iacob dilexi,
Eſau uero odio habui. Quid igitur di/
cemus? Num iniuſticia eſt apud deū?
Abſit.Nam Moſi dicit.Miſerebor, cui/
uſcunq; miſereor,& cōmiſerabor,quem-
cunq; cōmiſeror.Itaq; non uolentis eſt,
neq; currentis,ſed miſerentis dei. Dicit
em̄ ſcriptura Pharaoni.In hoc ipſum te
excitaui, ut oſtendā in te potentiā meā,
& ut annūciet̄ nomē meū in tota terra.
Itaq; cui uult miſeretur,quē aūt uult in/
durat.Dices ergo mihi. Quid adhuc cō/
querit̄? Nā uolūtati illius quis reſtitit?
Atq o homo, tu quis es, qui ex aduerſo
reſpondes deo? Nū dicet figmentum,ei
qui ſe finxit, Cur me finxiſti ad hūc mo
dū? An nō habet poteſtatē figulus luti,
ut ex eadē maſſa, fingat aliud qdē uas
in honorem, aliud uero in ignominiā?
Quod ſi deus uolēs oſtendere irā,& no-
tam facere potentiam ſuam, tulit in mul
ta lōganimitate,uaſa iræ,apparata in in
teritū,& ut notas faceret diuicias gloriæ
ſuæ

αὐτοῦ, ἐπὶ σκεύη ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς
δόξαν, οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ
ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν. Ὡς καὶ ἐν τῷ ὠσηὲ
λέγει. Καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου, καὶ τὴν
οὐκ ἠγαπημένην, ἠγαπημένην. καὶ ἔσται ἐν
τῷ τόπῳ, οὗ ἐῤῥέθη αὐτοῖς, οὐ λαός μου ὑμεῖς,
ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζῶντος.
κθ Ἠσαΐας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ ἰσραήλ. Ἐὰν ᾖ ὁ
ἀριθμὸς τῶν υἱῶν ἰσραήλ, ὡς ἡ ἄμμος τῆς
θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. Λόγον
γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιο-
σύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει κύ-
ριος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ καθὼς προείρηκεν ἠσα/
ΐας. Εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν
σπέρμα, ὡς σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς
γόμοῤῥα ἂν ὡμοιώθημεν. Τί οὖν ἐροῦμεν;
Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κα/
τέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ
πίστεως, Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύ/
νης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε. Διὰ
τί; Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ᾽ ὡς ἐξ ἔργων νό/
μου. Προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμ/
ματος. καθὼς γέγραπται, ἰδοὺ τίθημι ἐν
σιὼν λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκαν
δάλου. Καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ᾽ αὐτῷ, οὐ κα/
λα ταισχυνθήσεται. Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδο-
κία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς
τὸν θεόν, ὑπὲρ τοῦ ἰσραήλ ἐστιν, εἰς σωτηρίαν.
Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν,
ἀλλ᾽ οὐ κατ᾽ ἐπίγνωσιν. Ἀγνοοῦντες γὰρ
τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δι/
καιοσύνην ζητοῦντες στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ
τοῦ θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. Τέλος γὰρ νό/
μου ΧΡΙΣΤΟΣ εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ
λβ πιστεύοντι. Μωσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαι/
οσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ὅτι ὁ ποιήσας αὐ
τὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Ἡ δὲ ἐκ πί/
στεως δικαιοσύνη, οὕτως λέγει. Μὴ εἴπῃς ἐν
τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν;
Τουτέστι

ſuæ, in uaſa miſericordiæ, quæ præpara
uerat in gloriam? Quos & uocauit nos,
nō ſolū ex Iudæis, uerū etiam ex genti/
bus. Queādmodū & Oſee dicit. Voca
bo populū qui me⁹ nō erat, ppl̄m meū,
& eā quæ dilecta nō erat, dilectā. Et erit
in loco, ubi dictū fuerat eis. Non popu/
lus meus uos, ibi uocabuntur filij dei ui/
uentis. Eſaias autem clamat ſuper Iſra/
el. Si fuerit numerus filiorum Iſrael, ut
arena maris, reliquiæ ſaluæ erunt. Ser/
monem enim perficiens & abbreuians
in iuſticia, quoniam uerbum abbreuia-
tū faciet dominus in terra. Et quemad/
modū p̄dixit Eſaias. Niſi dn̄s Sabaoth
reliquiſſet nobis ſemē, ut Sodoma facti
fuiſſemus, & Gomorræ aſſimilati fuiſſe/
mus. Quid igit̄ dicem⁹? Q d' gētes q̄ nō
ſectabant̄ iuſticiā, apphēderūt iuſticiā,
iuſticiā aūt eā q̄ eſt ex fide. Cōtra Iſrl̄, q
ſectabat̄ legē iuſticiæ, ad legem iuſticiæ
nō puenit. Prop̄ qd? Quia non ex fide,
ſed ex opib⁹ legis. Impegerūt em̄ in lapi
dē offēdiculi. Queādmodū ſcriptū eſt.
Ecce pono in Sion lapidē offendiculi, &
petrā offenſiōis, et oīs q credit in eo, nō
pudefiet. Fratres, Propēſa quidē uolū X
tas cordis mei, & deprecatio quæ fit ad
deū, pro Iſrael, eſt ad ſalutem. Teſtimo/
nium enim illis perhibeo, quod ſtudiū
dei habēt, ſed nō ſcd̄m ſciētiā. Nā igno/
rātes dei iuſticiā, & ppriā iuſticiā querē/
tes cōſtituere, iuſticiæ dei nō fuerūt ſub/
diti. Finis em̄ legis Chriſtus, ad iuſtifica
tionem omni credenti. Moſes enim ſcri/
bit iuſticiam quæ eſt ex lege, ꝙ qui fece/
rit ea homo, uiuet in illis. Ceterum quæ
ex fide eſt iuſticia, ea ſic loquitur. Ne di-
xeris in corde tuo. Quis aſcēdet in celū?

τουτέστι ΧΡΙΣΤΟΝ καταγαγεῖν, ἢ τίς κα/
ταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι ΧΡΙΣΤΟΝ
ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. ἀλλὰ τί λέγει; ἐγγύς
σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ
καρδίᾳ σου. τουτέστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, ὃ
κηρύσσομεν. ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ
στόματί σου κύριον ΙΗΣΟΥΝ, καὶ πιστεύσῃς
ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν
ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται
εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς
σωτηρίαν. λέγει γὰρ ἡ γραφή. πᾶς ὁ πιστεύων
ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνθήσεται. οὐ γάρ ἐστι δια
στολὴ ἰουδαίου τε καὶ ἕλληνος. ὁ γὰρ αὐτὸς κύ
ριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπι
καλουμένους αὐτόν. πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικα/
λέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται.

A γ Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπί/
στευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσιν, οὗ οὐκ ἤκουσαν;
πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ
κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι; καθὼς γέ/
γραπται. ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελι/
ζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ
ἀγαθά. Αλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγ
γελίῳ. Ησαίας γὰρ λέγει. Κύριε τίς ἐπίστευσε
τῇ ἀκοῇ ἡμῶν. Αρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς. Η δὲ
ἀκοὴ διὰ ῥήματος θεοῦ. Αλλὰ λέγω, μὴ οὐκ
ἤκουσαν; Μενοῦνγε, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξ/
ῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς
οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. Αλλὰ λέγω, μὴ
οὐκ ἔγνω ἰσραήλ; Πρῶτος μωσῆς λέγει. Εγὼ
παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει
ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς. Ησαίας δὲ ἀπο/
τολμᾷ, καὶ λέγει. Ευρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν,
ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι.
Πρὸς δὲ τὸν ἰσραὴλ λέγει. Ολην τὴν ἡμέραν
ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπει
A δ θοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. Λέγω οὖν, μὴ
ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ; μὴ γένοιτο.
καὶ γὰρ ἐγὼ ἰσραηλίτης εἰμί, ἐκ σπέρματος
ἀβραάμ

Hoc eſt Chriſtũ ex alto deducere. Aut
quis deſcẽdet in abyſſum? Hoc eſt Chri
ſtum ex mortuis ſubducere. Sed quid
dicit? Prope te uerbum eſt, in ore tuo, &
in corde tuo. Hoc eſt, uerbũ fidei, quod
prædicamus. Nempe ſi confeſſus fueris
in ore tuo, dominũ Ieſum, & credideris
in corde tuo, q deus illũ excitauit a mor
tuis, ſaluus eris. Corde enim creditur ad
iuſticiã, ore aũt cõfeſſio fit ad ſalutẽ. Di/
cit em̃ ſcriptura. Omnis q credit in illo,
nõ pudefiet. Nõ em̃ eſt diſtinctio uel Iu
dæi, uel Græci. Nam idẽ dominus om/
niũ, diues in oẽs inuocantes ſe. Omnis
enim qui inuocauerit nomẽ domini, ſal/
uabitur. Quomõ igit inuocabũt eũ, in
quẽ nõ crediderũt? Quõ aũt credẽt ei,
de q̃ nõ audierunt? Quõ aũt audiẽt abſ
q; prædicãte? Quõ aũt prædicabũt, niſi
miſſi fuerint? Sicut ſcriptũ eſt. Q̃ ſpeci
oſi, pedes annunciantiũ pacem, annun/
tiantiũ bona. At nõ oẽs obedierũt euã/
gelio. Eſaias em̃ dicit. Dñe, quis credidit
auditis nobis? Ergo fides ex auditu eſt,
auditus aũt p uerbum dei. Sed dico, an
nõ audierunt? Atqui in omnẽ terrã exi/
uit ſonus eorũ, & in fines orbis terrarũ
uerba illorũ. Sed dico. Nunquid non co
gnouit iſrahel? Prim9 Moſes dicit. Ego
ad æmulationem prouocabo uos in nõ
gẽte, in gente ſtulta ad iram cõmouebo
uos. Eſaias aũt poſt hunc audet, & dicit.
Inuentus fui his, q me nõ quærebãt, con
ſpicuus factus ſum his, q de me non in/
terrogabãt. Ad Iſrahel aũt dicit. Toto
die expandi man9 meas ad populũ nõ
credentẽ, & cõtradicentẽ. Dico igitur. XI
Num repulit deus populũ ſuum? Ab/
ſit. Nam & ego iſraelita ſum, ex ſemine
Abrahæ

ἀβραάμ, φυλῆς βενιαμίν. οὐκ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν προέγνω. ἢ οὐκ οἴδατε ἐν ἠλίᾳ τί λέγει ἡ γραφή; ὡς ἐντυγχάνει τῷ θεῷ κατὰ τοῦ ἰσραὴλ λέγων. κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου. ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ βάαλ. οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν. εἰ δὲ χάριτι, οὐκ ἔτι ἐξ ἔργων. ἐπεὶ ἡ χάρις, οὐκ ἔτι γίνεται χάρις. εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκ ἔτι ἐστὶ χάρις. ἐπεὶ τὸ ἔργον, οὐκ ἔτι ἐστὶν ἔργον.

λ . τί οὖν; ὃ ἐπιζητεῖ ἰσραήλ, τοῦτο οὐκ ἐπέτυχεν, ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν. καθὼς γέγραπται. ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν, ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. καὶ δαβὶδ λέγει. γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς θήραν, καὶ εἰς σκάνδαλον, καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς. σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν
λ5 διαπαντὸς σύγκαμψον. λέγω οὖν. μὴ ἔπταισαν ἵνα πέσωσι; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς. εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμου, καὶ τὸ ἥττημα αὐτῶν πλοῦτος ἐθνῶν, πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν. ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν, ἐφ' ὅσον μέν εἰμι ἐγὼ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω, εἴπως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν. εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν καταλλαγὴ κόσμου, τίς ἡ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν; εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα, καὶ εἰ ἡ ῥίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι. εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν ἐνεκεν-

τρίσθης

Abrahæ, tribus Beniamin. Non repulit deus populũ ſuũ, quẽ ante cognouerat. An neſcitis in Elia, quid dicat ſcriptura? Quõ interpellat apud deũ, aduerſus Iſrahel, dicens? Dñe, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua ſubruerunt, & ego relictus fui ſolus, & quærũt animã meã. Sed quid dicit ei diuinũ reſpõſum? Reliqui mihi ipſi ſeptẽ milia uirorũ, q non inflexerunt genu imagini Baal. Sic igitur & in hoc tẽpore, reliquiæ ſecundum electionẽ gratiæ fuerũt. Quod ſi p gratiã, nõ iã ex opibus. Quandoquidẽ gratia, iam nõ eſt gratia. Sin ex opibus, non iã eſt gratia. Quãdoqdẽ op⁹, iã nõ ẽ op⁹. Quid igit̃? Qđ quærit Iſrahel, hoc nõ aſſecut⁹ eſt. Sed electio cõſecuta eſt. Reliq ṽo excæcati ſunt. Queadmodũ ſcriptũ eſt. Dedit eis deus ſpiritũ cõpunctiõis, oculos ut nõ uideãt, & aures ut nõ audiant, uſq; ad hodiernũ diẽ. Et Dauid dicit. Fiat mẽſa illorũ in laqueũ, & in captionẽ, & in offendiculũ, & in retributionẽ ipſis. Obtenebrent̃ oculi corꝝ, ut nõ uideant, & tergũ illoꝝ ſemp incurua. Dico igit̃. Num ſic lapſi ſũt, ut cõciderint? Abſit. Sed p illorꝝ delictũ, ſal⁹ gẽtib⁹, i hoc ut eos ad æmulãdũ ꝓuocaret. Quod ſi delictũ illorꝝ, diuitiæ ſunt mũdi, & diminutio illoꝝ, diuitiæ gẽtiũ, q̃nto magis plenitudo illorꝝ. Vobis eñ dico gẽtib⁹, q̃ten⁹ ego qdẽ ſũ apl̃s gentiũ, miniſteriũ meũ gl̃ifico, ſi q̃ mõ ad æmulandũ ꝓuocẽ, carnẽ meã, & ſaluos reddã nõnullos ex illis. Nã ſi reiectio illoꝝ, ẽ recõciliatio mũdi, q̃ erit aſſũptio, niſi uita ex mortuis? Quod ſi primitiæ ſãctæ, ſctã ẽ & maſſa. Et ſi radix ſctã, ſcti erũt & rami. Quod ſi nõnulli rami defracti ſũt, tu ṽo cũ eẽs oleaſter,

inſitus

τρίσθης ἐν αὐτοῖς, καὶ συγκοινωνὸς τῆς ῥί/
ζης καὶ τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας ἐγένου.
Μὴ κατακαυχῶ τῶν κλάδων. εἰ δὲ κατακαυ
χᾶσαι, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἀλλ' ἡ ῥίζα
σέ. ἐρεῖς οὖν, ἐξεκλάσθησαν κλάδοι, ἵνα ἐγὼ
ἐγκεντρισθῶ. καλῶς. τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθη/
σαν, σὺ δὲ πίστει ἕστηκας, μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλ
λὰ φοβοῦ. εἰ γὰρ ὁ θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλά-
δων οὐκ ἐφείσατο, μήπως οὐδὲ σοῦ φείσεται.
ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν θεοῦ, ἐπὶ
μὲν τοὺς πεσόντας, ἀποτομίαν, ἐπὶ δὲ σέ,
χρηστότητα, ἐὰν ἐπιμείνῃς τῇ χρηστότητι. ἐπεὶ
καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ, καὶ ἐκεῖνοι δέ, ἐὰν μὴ ἐπι/
μείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται. Δυνα
τὸς γάρ ἐστιν ὁ θεὸς πάλιν ἐγκεντρίσαι αὐτούς.
εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριε-
λαίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλ/
λιέλαιον, πόσῳ μᾶλλον οὗτοι κατὰ φύσιν
λα ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ; Οὐ γὰρ
θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοὶ τὸ μυστήριον
τοῦτο, ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι, ὅτι
πώρωσις ἀπὸ μέρους τῷ ἰσραὴλ γέγονεν,
ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καὶ
οὕτως πᾶς ἰσραὴλ σωθήσεται. καθὼς γέγρα-
πται. ἥξει ἐκ σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀποστρέ/
ψει ἀσεβείας ἀπὸ ἰακώβ, καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ
παρ' ἐμοῦ διαθήκη, ὅταν ἀφέλωμαι τὰς
ἁμαρτίας αὐτῶν. κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον ἐχ/
θροὶ δι' ὑμᾶς, κατὰ δὲ ἐκλογήν, ἀγαπητοὶ
διὰ τοὺς πατέρας. ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χα/
ρίσματα, καὶ ἡ κλῆσις τοῦ θεοῦ. ὥσπερ γὰρ
καὶ ὑμεῖς ποτε, ἠπειθήσατε τῷ θεῷ, νῦν δὲ
ἠλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ, οὕτως καὶ οὗ/
τοι νῦν ἠπείθησαν τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει,
ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι. συνέκλεισε γὰρ ὁ
θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν, ἵνα τοὺς
λβ πάντας ἐλεήσῃ. Ω βάθος πλούτου
καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύ/
νητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνία/
στοι αἱ ὁδοὶ

inſit⁹ fuiſti illis,& conſors radicis,& pin
guedinis oleæ fact⁹ es, ne gl'ieris aduer/
ſus ramos,q̄ ſi gl'iaris,non tu radicē por
tas,ſed radix te. Dices igit̄, defracti ſunt
rami,ut ego inſererer. Bene dicis, p̄ incre
dulitatē defracti ſūt,tu uero fide cōſtiti/
ſti. Ne efferaris animo, ſed timeas. Nā
ſi deus naturalib⁹ ramis non pepcit. Vi
de ne q̄ fiat,ut nec tibi parcat. Ecce igitur
bonitatē & ſæueritatē dei, in eos qdē, q
ceciderunt,ſæueritatē,in te uero bonita/
tem, ſi permāſeris in bonitate. Quoniā
& tu excideris,& illi porro,ſi nō p̄manſe
rint in incredulitate,inſerent̄. Poteſt em̄
deus denuo inſerere illos. Etem̄ ſi ex na/
turali exect⁹ es oleaſtro,& præter natu/
rā inſit⁹ es in uerā oleam, quāto magis
hi,qui naturales ſunt,inſerent̄ propriæ
oleæ? Nō em̄ uolo uos ignorare fratres
myſteriū hoc, ut non ſitis apud uoſmet
ipſos prudentes,quod excæcatio ex par
te,Iſraheli accidit,donec plenitudo gen
tiū aduenerit,& ſic tot⁹ Iſrahel ſaluabit̄.
Sicut ſcriptū eſt. Adueniet ex Sion is q
liberat,& auertet impietates a Iacob. Et
hoc illis a me,p̄fectū teſtamētū, cū abſ/
tulero p̄ctā illorꝝ. Secūdū euāgeliū qdē,
inimici propter uos,ſecundū electionē
aūt,dilecti,p̄pter patres. Nā dona qdē
& uocatio dei,eiuſmodi ſūt, ut eoꝝ illū
pœnitere nō poſſit. Quēadmodū em̄ &
uos q̄ndā increduli fuiſtis deo,nūc autē
miſericordiā eſtis cōſecuti,p̄ illorꝝ incre
dulitatē,ſic & iſti nūc increduli facti ſūt,
p̄ ueſtri miſericordiā,ut & ipſi miſericor
diā cōſequant̄. Cōcluſit em̄ deus oēs in
īcredulitatē,ut oīm miſereret̄. O p̄fūdi
tatē diuitiarꝝ,& ſapiæ, & cognitiōis dei.
Qꝫ inſcrutabilia ſūt iudicia ei⁹,& imp-
ueſtigabiles

σο: αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ
τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέδω/
κεμ αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι
ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι᾽ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸμ τὰ πάν/
τα. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.
μ Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἀδελφοὶ, διὰ τῶν
οἰκτιρμῶμ τοῦ θεοῦ, παραστῆσαι τὰ σώμα/
τα ὑμῶμ, θυσίαμ ζῶσαμ, ἁγίαμ, εὐάρεστομ
τῷ θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαμ ὑμῶμ. καὶ
μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλ/
λὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ
νοὸς ὑμῶμ, εἰς τὸ δοκιμάζειμ ὑμᾶς, τί τὸ θέλη/
μα τοῦ θεοῦ, τὸ ἀγαθὸμ, καὶ εὐάρεστομ καὶ τέλειομ.
Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθεί/
μα σης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖμ, μὴ ὑπερ/
φρονεῖμ, παρ᾽ ὃ δεῖ φρονεῖμ, ἀλλὰ φρονεῖμ, εἰς
τὸ σωφρονεῖμ, ἑκάστῳ ὡς ὁ θεὸς ἐμέρισε μέ/
μβ τρομ πίστεως. καθάπερ γὰρ ἐν ἑνὶ σώ/
ματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη
πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιμ, οὕτως
οἱ πολλοὶ ἓμ σῶμά ἐσμεν ἐν ΧΡΙΣΤΩ, ὁ δὲ
καθεὶς, ἀλλήλωμ μέλη. Ἔχοντες δὲ χαρίσ/
ματα κατὰ τὴν χάριμ τὴν δοθεῖσαμ ἡμῖμ
διάφορα, εἴτε προφητείαμ, κατὰ τὴν ἀνα/
λογίαμ τῆς πίστεως. εἴτε διακονίαμ ἐν τῇ
διακονίᾳ, εἴτε ὁ διδάσκωμ, ἐν τῇ διδασκα/
λίᾳ. εἴτε ὁ παρακαλῶμ, ἐν τῇ παρακλή/
σει. ὁ μεταδιδοὺς, ἐν ἁπλότητι. ὁ προϊ/
στάμενος ἐν σπουδῇ. ὁ ἐλεῶμ ἐν ἱλαρότητι.
ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος, ἀποστυγοῦντες τὸ
πονηρόμ, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ, τῇ φιλα/
δελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι, τῇ τιμῇ
ἀλλήλους προηγούμενοι, τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνη/
ροί, τῷ πνεύματι ζέοντες, κυρίῳ δουλεύοντες, τῇ
ἐλπίδι χαίροντες, τῇ θλίψει ὑπομένοντες,
τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες, ταῖς χρείαις
τῶν ἁγίωμ κοινωνοῦντες, τὴν φιλοξενίαμ δι/
ώκοντες. εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς, εὐ/
λογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε. χαίρειμ μετὰ
χαιρόντωμ

ueſtigabiles uiæ eius. Quis em̄ cogno/
uit mentē dn̄i? Aut quis illius cōſilij par
ticeps fuit? Aut qs prior dedit illi, & re/
tribuet ei? Quoniā ex illo, & ꝑ illū, & in
illū oīa. Ipſi gloria, in ſæcla ſæclorꝝ amē.
Adhortor aūt uos fratres, ꝑ miſeri/ XII
cordias dei, ut præbeatis corpa ueſtra,
hoſtiā uiuentē, ſanctā, acceptā deo, rati/
onalem cultū ueſtrū. Et ne configuremi
ni ſæculo huic, ſed transformemini ꝑ re
nouationē mētis ueſtræ, ut ꝓbetis quæ
ſit uolūtas dei, & accepta, & ꝑfecta. Di/
co aūt ꝑ gratiā, quæ data eſt mihi, cuili/
bet uerſanti inter uos, ne qs arroganter
de ſe ſentiat, ſupra q̄ꝫ oportet de ſe ſen/
tire, ſed ita ſentiat, ut modeſtus ſit & ſo
brius, unicuiq; ut deus partitus eſt men
ſurā fidei. Quēadmodū em̄ in uno cor/
pore mēbra multa habemꝰ, mēbra uero
oīa, nō eūdem habēt actū, ſic multi unū
corpus ſumꝰ in Chriſto, ſinguli aūt, alij
aliorꝝ mēbra. Sed habentes dona iuxta
gratiā datā nobis uaria. Siue ꝓphetiā,
iuxta portionē fidei. Siue miniſteriū, in
miniſterio. Siue qui docet, in doctrina.
Siue q exhortat̄, in exhortatiōe. Qui im
pertit, in ſimplicitate. Qui præeſt, in dili
gētia. Qui miſeretur, in hilaritate. Dile/
ctio nō ſimulata, odio ꝓſequētes quod
malū eſt, adhærentes ei, quod bonū eſt,
per fraternam charitatē, ad mutuo uos
diligendos propenſi, honore alius aliū
præcedentes, diligētia non pigri, ſpiritu
feruētes, domino ſeruientes, ſpe gaudē/
tes, per tribulationem patientes, oratiōi
inſtantes, neceſſitatibus ſanctorū cōmu
nicantes, hoſpitalitatē ſectantes. Bn̄ loq̄
mini de ijs, q uos inſectant̄, bn̄ loq̄mini
inq̄ꝫ, & ne male precemini. Gaudete cū
gaudentibus

χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων, τὸ
αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες, μὴ τὰ ὑψηλὰ
φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπα
γόμενοι. μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς,
μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. προ-
νοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώ-
πων. εἰ δυνατὸν τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων
ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδι-
κοῦντες ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀρ
γῇ. γέγραπται γάρ. ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀν-
ταποδώσω, λέγει κύριος. ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχ
θρός σου, ψώμιζε αὐτόν. τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄν
θρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.
μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγα
θῷ, τὸ κακόν. Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις
μγ ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω, οὐ γάρ ἐστιν ἐξ-
ουσία, εἰ μὴ ἀπὸ θεοῦ, αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι,
ὑπὸ θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν. ὥστε ὁ ἀντιτα-
σσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ
ἀνθέστηκεν. οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρί-
μα λήψονται. οἱ γὰρ ἄρχοντες, οὐκ εἰσὶ φόβος
τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν. θέ-
λεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγα
θὸν ποίει, καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς. θεοῦ γὰρ
διάκονος ἐστί σοι, εἰς τὸ ἀγαθόν. ἐὰν δὲ τὸ κα-
κὸν ποιῇς, φοβοῦ. οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν
φορεῖ. θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἔκδικος εἰς ὀρ
γὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. διὸ ἀνάγκη ὑπο
τάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ
διὰ τὴν συνείδησιν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους
τελεῖτε. λειτουργοὶ γὰρ θεοῦ εἰσιν, εἰς αὐτὸ τοῦτο
προσκαρτεροῦντες. Ἀπόδοτε οὖν πᾶ-
μδ σι τὰς ὀφειλάς. τῷ τὸν φόρον, τὸν φό-
ρον. τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος. τῷ τὸν φόβον, τὸν
φόβον. τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν. μηδενὶ μη
δὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους.
ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρω
κεν. τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέ
ψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις,
καὶ εἴ

gaudentibus, & flete cũ flentibus, eodẽ
animo alij in alios affecti, nõ arrogãter
de uobis ĩpis ſentiẽtes, ſed hũilibus uos
accõmodantes. Ne ſitis prudẽtes, apud
uoſmetipſos, nemini malũ ꝑ malo red-
dentes. Prouide parãtes honeſta in cõ-
ſpectu omniũ hominũ. ſi fieri põt, quan
tũ in uobis eſt, cũ oĩbus hoĩbus in pa-
ce uiuentes, nõ uoſmetipſos ulciſcẽtes di
lecti, ſed date locũ iræ. Scriptũ eſt eñ.
Mihi ultio, ego rependam, dicit dñs. Si
igit' eſurit inmicus tuus, paſce illũ. Hoc
enim ſi feceris, carbones ignis coaceruа-
bis in caput illius. Ne uincaris a malo,
imo uince in bono malũ. Oĩs anima XIII
ptãtib9 excellẽtib9 ſubdita ſit. Nõ eñ ẽ
ptãs, niſi a deo, q̃ uero ſũt ptãtes, a deo
ordinatæ ſũt. Itaq; qſquis reſiſtit ptãti,
dei ordinatiõi reſiſtit. Qui aũt reſtiterit,
ſibiipſis iudiciũ accipiẽt. Nã principes,
nõ terrori ſũt bñ agẽtib9, ſed male. Vis
aũt non timere poteſtatẽ? Quod bonũ
eſt facito, & habebis laudem ex illa. Dei
eñ miniſter eſt tibi in bonũ. Q d' ſi fece
ris, id quod malũ eſt, time. Non eñ fru
ſtra gladiũ geſtat. Nã dei miniſter eſt,
tibi ultor ad irã, ei q qd malũ eſt fecerit.
Quapropter oportet eſſe ſubditũ, non
ſolũ propter irã, uerũ etiã propter con-
ſcientiam. Propter hoc eñ & uectigalia
ſoluitis. Siquidẽ miniſtri dei ſũt, in hoc
ipſum incũbentes. Reddite igit' oĩbus,
quod debetur. cui uectigal, uectigal. cui
tributũ, tributũ. cui timorem, timorem.
cui honorẽ, honorẽ. Nemini qcq̃; debe-
atis, niſi hoc, ut inuicẽ diligatis. Nã q di-
ligit alterũ, legẽ expleuit. Siqdẽ illa, Nõ
adulteraberis, nõ occides, nõ furaberis,
nõ falſũ teſtimoniũ dices, nõ cõcupiſces,
& ſi qd

καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολὴ, ἐν τούτῳ τῷ λό/
γῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις
τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. ἡ ἀγάπη τῷ
πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται. πλήρωμα οὖν
νόμου ἡ ἀγάπη. καὶ τοῦτο εἰδότες τὸν καιρὸν,
ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι.
Νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε
ἐπιστεύσαμεν. ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα
ἤγγικεν. Αποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκό/
τους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός.
ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν.
μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελ/
γείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ, ἀλλ᾽ ἐνδύσασθε
τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ.
μ 5 Καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε
εἰς ἐπιθυμίας. τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει,
προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλο/
γισμῶν. Ος μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ
δὲ ἀσθενῶν, λάχανα ἐσθίει. Ο ἐσθίων, τὸν μὴ
ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων,
τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω. Ο θεὸς γὰρ αὐ/
τὸν προσελάβετο. σὺ τίς εἶ, ὁ κρίνων ἀλλό/
τριον οἰκέτην; τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει, ἢ πί/
πτει, σταθήσεται δέ, Δυνατὸς γάρ ἐστιν ὁ θεὸς
στῆσαι αὐτόν. ὃς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ᾽ ἡμέ
ραν, ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν. Εκαστος ἐν
τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω. ὁ φρονῶν τὴν
ἡμέραν, κυρίῳ φρονεῖ. καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέ
ραν, κυρίῳ οὐ φρονεῖ. ὁ ἐσθίων κυρίῳ ἐσθίει, εὐ
χαριστεῖ γὰρ τῷ θεῷ. καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, κυρίῳ οὐκ
ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ. οὐδεὶς γὰρ
ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ, καὶ οὐδεὶς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει.
Εάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε
μ 3 ἀποθνήσκωμεν, τῷ κυρίῳ ἀποθνήσκομεν.
Εάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ
κυρίου ἐσμέν. Εἰς τοῦτο γὰρ ΧΡΙΣΤΟΣ καὶ
ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνέζησεν, ἵνα καὶ νε/
κρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Σὺ δὲ τί κρίνεις
τὸν ἀδελφόν σου; ἢ καὶ σὺ, τί ἐξουθενεῖς τὸν
ἀδελφὸν

& ſi quod aliud præceptũ, in hoc ſermo
ne ſũmatim cóprehendit᷑. Nempe dili/
ges, ꝓximũ tuũ ſicut teipſum. Dilectio,
proximo, malum nó operat᷑. Plenitudo
itaqꝫ legis, dilectio. Et hoc cũ ſciatis tem
pus, quod tempeſtiuũ eſt, nos iã a ſom/
no expergiſci. Nunc eñ ꝓpius adeſt no
bis ſalus, q̃ꝫ tum, cũ credebamus. Nox
ꝓgreſſa eſt, dies aũt appropinquat. Ab
ijciam⁹ igit᷑ opa tenebraꝝ, & induamur
arma lucis, tanq̃ꝫ in die cópoſite ambu/
lem⁹. nó comeſſationib⁹ & ebrietatib⁹,
nó cubilib⁹ ac laſciuijs, nó cótentione &
æmulatione, ſed induamini dñm Ieſum
Chriſtũ, & carnis curã ne agatis ad con
cupiſcẽtias. Porro eũ q infirmat᷑ fide, XIIII
aſſumite, nó ad dijudicatióes diſceptati
onũ. Ali⁹ qdẽ credit ueſcendũ eſſe qbuſ
libet. Alius aũt q infirm⁹ eſt, holerib⁹ ue
ſcit᷑. Qui ueſcit᷑, nó ueſcẽtẽ ne deſpiciat.
Et q nó ueſcit᷑, ueſcentẽ ne iudicet. Deus
eñ illũ aſſumpſit. Tu qs es, q iudicas de
alieno famulo? Proprio dño, ſtat aut ca
dit. fulciet᷑ aũt ut ſtet. Potẽs eñ ẽ de⁹ ef/
ficere ut ſtet. Ali⁹ qdẽ iudicat diẽ ad diẽ,
alius aũt iudicat oẽm diẽ. Vnicuiqꝫ ſua
mẽs ſatiſfaciat. Qui curat diẽ, dño curat.
Et q nó curat diẽ, dño nó curat. Qui ue/
ſcit᷑, dño ueſcit᷑, gratias enim agit deo, &
q nó ueſcit᷑, dño non ueſcitur, & gratias
agit deo. Null⁹ eñ noſtrũ ſibi ipſi uiuit,
& nullus ſibi ipſi morit᷑. Nam & ſi uiui/
mus, domiuo uiuimus, & ſi morimur,
domino morimur. Siue igitur uiuamus,
ſiue moriamur, domini ſumus. In hoc
enim Chriſtus & mortuus eſt, & reſurre
xit, & reuixit, ut mortuis & uiuentibus
dominetur. Tu uero cur iudicas fra/
trem tuum? Aut etiam tu, cur deſpicis
fratrem

ἀδελφόν σου; πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ
βήματι τοῦ χριστοῦ. γέγραπται γάρ. ζῶ ἐγὼ
λέγει κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ
πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ.
ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώ/
σει τῷ θεῷ. μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν,
ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι
πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον.
οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν κυρίῳ ΙΗΣΟΥ,
ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι᾽ αὐτοῦ, εἰ μὴ τῷ λογιζο
μένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν.
Εἰ δὲ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖ
ται, οὐκ ἔτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς. μὴ
τῷ βρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ
ΧΡΙΣΤΟΣ ἀπέθανε. μὴ βλασφημείσθω οὖν
ὑμῶν τὸ ἀγαθόν. οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ
θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη
καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ, ἐν πνεύματι ἁγίῳ. ὁ
γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ ΧΡΙΣΤΩ, εὐά
ρεστος τῷ θεῷ, καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις.
ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν, καὶ τὰ τῆς
οἰκοδομῆς, τῆς εἰς ἀλλήλους. μὴ ἕνεκεν βρώ
ματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ. πάντα
μὲν καθαρὰ, ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ
διὰ προσκόμματος ἐσθίοντι. καλὸν τὸ μὴ
φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ
ἀδελφός σου προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται
ἢ ἀσθενεῖ. σὺ πίστιν ἔχεις; κατὰ σαυτὸν ἔχε
ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. μακάριος ὁ μὴ κρίνων
ἑαυτὸν, ἐν ᾧ δοκιμάζει. ὁ δὲ διακρινόμενος
ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστε
ως. πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν.
Ὀφείλομεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ, τὰ ἀσθενή/
ματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυ
τοῖς ἀρέσκειν. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν τῷ πλησίον
ἀρεσκέτω, εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν.
καὶ γὰρ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν. ἀλ/
λὰ καθὼς γέγραπται. οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνει
διζόντων σε, ἐπέπεσον ἐπ᾽ ἐμέ. ὅσα γὰρ
προεγράφη,

fratrẽ tuũ? Omẽs eẽ ſtatuemur apud
tribunal Chriſti. Scriptũ eſt eñ. Viuo
ego dicit dñs, Mihi flectet omne genu,
& omnis lingua cõfitebitur deo. Igitur
unuſquiſq; noſtrũ de ſeipo rationẽ red
det deo. Ne poſt hac igit alius alium iu
dicemus, uerũ illud iudicate magis, ne of
fendiculũ ponatur fratri, aut lapſus occa
ſio. Noui ſiquidẽ, & pſuaſum habeo, in
dño Ieſu, nihil eſſe cõmune p ſe, niſi ei q
exiſtimat aliqd eſſe cõmune, illi cõmune
eſt. Q, ſi ppter eſum frater tuus contri
ſtat, non iã ſecundũ charitatẽ ambulas.
Ne eſu tuo illũ pdas, pro quo Chriſtus
mortu9 eſt. Ne ueſtrũ igit bonũ homi/
nũ maledicẽtiæ ſit obnoxiũ. Nõ eẽ eſt
regnum dei, eſus & potus, ſed iuſticia, &
pax, & gaudiũ, in ſpiritu ſancto. Etenim
q in his ſeruit Chriſto, acceptus eſt deo,
& pbatus hoĩbus. Itaq; quæ pacis ſũt,
ſectemur, & quæ ædificatiõis, alius erga
aliũ. Ne cibi cauſa, deſtruas op9 dei. Oĩa
quidẽ pura, ſed malũ eſt homini, q p of
fendiculũ ueſcit. Bonũ eſt nõ edere car
nes, neq; bibere uinũ, neq; quicq̃, in q̃
frater tu9 impingit, aut offendit, aut in/
firmat. Tu fidẽ habes? Apd temetipm
habe corã deo. Btũs q nõ iudicat ſeipm,
in eo quod pbat. At qui dijudicat, ſi ede
rit, condemnatus eſt, quoniã nõ edit ex
fide. Porro quicquid ex fide non eſt, pec
catum eſt. Debemus autem nos qui XV
potentes ſumus, infirmitates impoten/
tium portare, ac non placere nobis ipſis.
Nam unuſquiſq; noſtrũ proximo pla
ceat, in bonũ, ad ædificationem. Etenim
Chriſtus non placuit ſibi ipſi, ſed quem
admodũ ſcriptũ eſt. Opprobria oppro
brãtiũ tibi, inciderũt in me. Nã quæcũq;
ante

β προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλί/
αν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς, καὶ
τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν τὴν ἐλπί/
δα ἔχωμεν. ὁ δὲ θεὸς τῆς ὑπομονῆς, καὶ
τῆς παρακλήσεως, δῴη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρο/
νεῖν ἐν ἀλλήλοις κατὰ ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ,
ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν
θεὸν, καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ. διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους,
καθὼς καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ προσελάβετο ἡμᾶς,
εἰς δόξαν θεοῦ. λέγω δὲ ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ
διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀλη/
θείας θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελί/
ας τῶν πατέρων, τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους
δοξάσαι τὸν θεόν. καθὼς γέγραπται. διὰ
τοῦτο ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι, καὶ
τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ. καὶ πάλιν λέγει.
Εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. καὶ
πάλιν. Αἰνεῖτε τὸν κύριον πάντα τὰ ἔθνη,
καὶ ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί, καὶ
πάλιν Ἡσαΐας λέγει. ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ,
καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ᾽ αὐτῷ
ἔθνη ἐλπιοῦσιν. ὁ δὲ θεὸς τῆς ἐλπίδος, πλη/
ρώσαι ὑμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης, ἐν τῷ
πιστεύειν εἰς τὸ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπί/
δι, ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου. πέπεισ/
μαι δὲ ἀδελφοί μου, καὶ αὐτὸς ἐγὼ περὶ
ὑμῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ μεστοί ἐστε ἀγαθωσύνης,
πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως. δυνάμε/
νοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν. τολμηρότερον δὲ
ἔγραψα ὑμῖν ἀδελφοὶ ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπα/
ναμιμνήσκων ὑμᾶς, διὰ τὴν χάριν τὴν δο
θεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ εἶναί με λει/
τουργὸν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς τὰ ἔθνη, ἱε/
ρουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ἵνα γένη/
ται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος,
ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

Ἔχω οὖν καύχησιν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ
τὰ πρὸς τὸν θεόν. οὐ γὰρ τολμήσω λαλεῖν
τί τῶν

ante ſunt ſcripta, in noſtram doctrinã
præſcripta ſunt, ut per patientiã & cõſo-
lationem ſcripturarum ſpem habeam9.
Deus autem patientiæ & conſolatiõis,
det uobis idem mutuo inter uos ſentire,
ſecundũ Ieſum Chriſtum, ut unanimi-
ter, in uno ore, glorificetis deũ, & patrẽ
domini noſtri Ieſu Chriſti. Quapropter
aſſumite uos inuicem, quemadmodum
& Chriſtus aſſumpſit nos, in gloriã dei.
Dico autem Ieſum Chriſtum, miniſtrũ
fuiſſe circumciſionis, pro ueritate dei, ad
confirmandas promiſſiones patrum,
In hoc autem, ut gentes pro miſericor-
dia glorificẽt deum. Sicut ſcriptum eſt.
Propter hoc confitebor tibi in genti-
bus, & nomini tuo pſallam. Et rurſum
dicit. Gaudete gentes cum populo
eius. Et rurſum. Laudate dominũ om-
nes gentes, & collaudate eum omnes
populi. Et rurſum Eſaias dicit. Erit ra-
dix Ieſſe, & qui exurgit ad imperan-
dum gentibus, in eo gentes ſperabunt.
Deus aut ſpei, impleat uos omni gau-
dio & pace, in credendo in hoc, ut exu-
beretis in ſpe, in potentia ſpiritus ſan-
cti. Perſuaſum enim habeo fratres mei,
& ipſe ego de uobis, ꝙ & ipſi pleni eſtis
bonitate, impleti omni ſcientia, ualen-
tes & alios admonere. Audacius au-
tem ſcripſi uobis fratres, ex parte ue-
luti commonefaciens uos, propter gra-
tiam quæ data eſt mihi a deo, in hoc
ut ſim miniſter Chriſti in gentes, ad-
miniſtrans euangelium dei, ut fiat ob-
latio gentium acceptabilis, ſanctificata
in ſpiritu ſancto. Habeo igitur gloria-
tionem, in Chriſto Ieſu, in his quæ ad
deum pertinent. Nõ enim auſim loqui
c quicꝗ

τι ὧν οὐ κατειργάσατο ΧΡΙΣΤΟΣ δι' ἐμοῦ, εἰς
ὑπακοὴν ἐθνῶν, λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει ση-
μείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει πνεύματος
θεοῦ, ὥστε με ἀπὸ ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι
τοῦ ἰλλυρικοῦ, πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ
ΧΡΙΣΤΟΥ. οὕτως δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγε-
λίζεσθαι, οὐχ ὅπου ὠνομάσθη ΧΡΙΣΤΟΣ, ἵνα
μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ. ἀλλὰ
καθὼς γέγραπται. οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ,
ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσι. διὸ καὶ
ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς.
νυνὶ δὲ μηκέτι τόπον ἔχων ἐν τοῖς κλίμα-
σι τούτοις, ἐπιποθίαν δὲ ἔχων, τοῦ ἐλθεῖν
πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, ὡς ἐὰν πο-
ρεύωμαι εἰς τὴν σπανίαν, ἐλεύσομαι πρὸς
ὑμᾶς. ἐλπίζω γὰρ διαπορευόμενος, θεάσα-
σθαι ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι
ἐκεῖ, ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλη-
σθῶ. νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς ἱερουσαλὴμ δια-
κονῶν τοῖς ἁγίοις. εὐδόκησαν γὰρ μακε-
δονία καὶ ἀχαΐα, κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι
εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν ἱερου-
σαλήμ. εὐδόκησαν γάρ, καὶ ὀφειλέται αὐτῶν
εἰσίν. εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοι-
νώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρ-
κικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς. τοῦτο οὖν ἐπι-
τελέσας, καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν
καρπὸν τοῦτον, ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς
τὴν σπανίαν. οἶδα δέ, ὅτι ἐρχόμενος πρὸς
ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγε-
λίου τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐλεύσομαι. Παρακα-
λῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ
πνεύματος, συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς
προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ, πρὸς τὸν θεόν, ἵνα
ῥυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ ἰουδαίᾳ,
καὶ ἵνα ἡ διακονία μου ἡ ἱερουσαλὴμ εὐ-
πρόσδεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις, ἵνα ἐν
χαρᾷ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, διὰ θελήματος
θεοῦ

quicq̃ eorum, quæ nõ effecit Chriſtus ꝑ
me, in obediẽtiã gentiũ, uerbo & facto,
in potẽtia ſignoꝝ & ꝓdigioꝝ, in potẽtia
ſpũs dei, ut ab Hieruſalẽ & in circũiacen
tib9 regióib9, uſq; ad Illyricũ ĩpleuerim
euangeliũ Chriſti, ita ãnitẽs prædicare
euãgeliũ, nõ ubi noĩatus erat Chriſt9, ut
ne ſup alienũ fũdamentũ ædificarẽ, ſed
quemadmodũ ſcriptũ eſt, Quibus non
eſt annunciatum de eo, uidebunt, & qui
nõ audierant, intelligent. Quapropter
& impeditus ſum ſæpe, quo minus ueni
rem ad uos. Nunc uero cũ non amplius
habeã locũ in regionibus his, deſyderiũ
aũt habeã ueniendi ad uos, multis iam
annis, quandocũq; fuero ꝓfectus in Hi
ſpaniam, ueniã ad uos. Spero enim fore,
ut iſtac iter faciens, uideã uos, & a uobis
ꝓducar illuc, ſi ueſtra cõſuetudine prius
ex parte fuero expletus. Nunc aũt pro/
ficiſcor Hieruſalem, miniſtrans ſanctis.
Viſum eſt eñ Macedoniæ & Achaiæ,
cõmunicationẽ aliquã facere, in paupe/
res ſanctos, qui ſunt Hieruſalem. Nam
ita uiſum eſt illis, & debitores illoꝝ ſunt.
Etenim ſi ſpiritualia ſua cõmunicauerũt
gentibus, debẽt & hæ in carnalibus mi/
niſtrare illis. Hoc igitur ubi perfecero, &
obſignauero illis fructũ hunc, reuertar
per uos in Hiſpaniam. Scio nãq;, quod
ubi uenero ad uos, in plenitudine bene/
dictionis euangelij Chriſti uẽturus ſim.
Obſecro aũt uos fratres, per dominum
noſtrũ Ieſum Chriſtũ, & p dilectionem
ſpũs, ut me laborantẽ adiuuetis, in orati
onibus ꝓ me ad deũ, ut liberer ab incre-
dulis in Iudæa, & ut miniſteriũ meũ, qđ
exhibebo in hieruſalẽ, acceptũ ſit ſctis, ut
in gaudio ueniã ad uos, per uolũtatem
dei

θεοῦ, καὶ συναναπαύσωμαι ὑμῖν. ὁ δὲ θεὸς
τῆς εἰρήνης, μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Συνίστημι δὲ ὑμῖν φοίβην, τὴν ἀδελ/
φὴν ἡμῶν, οὖσαν διάκονον τῆς ἐκκλησί/
ας τῆς ἐν κεγχρεαῖς, ἵνα αὐτὴν προσδέξη/
σθε ἐν κυρίῳ, ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παρα/
στῆτε αὐτῇ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρήζῃ πράγματι.
καὶ γὰρ αὕτη προστάτις πολλῶν ἐγενήθη,
καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ .

Ἀσπάσασθε πρίσκαν καὶ ἀκύλαν, τοὺς
συνεργούς μου ἐν ΧΡΙΣΤΩ͂ ΙΗΣΟΥ, οἵτινες
ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον
ὑπέθηκαν. οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ,
ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν, καὶ
τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν. Ἀσπάσα/
σθε ἐπαινετὸν τὸν ἀγαπητόν μου, ὅς ἐστιν
ἀπαρχὴ τῆς ἀχαΐας ἐν ΧΡΙΣΤΩ. ἀσπάσα/
σθε Μαριάμ, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ἡ-
μᾶς. ἀσπάσασθε ἀνδρόνικον καὶ ἰουνίαν,
τοὺς συγγενεῖς μου, καὶ συναιχμαλώτους
μου, οἵτινές εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστό/
λοις, οἳ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν ΧΡΙ/
ΣΤΩ. Ἀσπάσασθε ἀμπλίαν τὸν ἀγαπητόν
μου ἐν κυρίῳ. Ἀσπάσασθε οὐρβανόν, τὸν συ/
νεργὸν ἡμῶν ἐν ΧΡΙΣΤΩ, καὶ στάχυν τὸν
ἀγαπητόν μου. Ἀσπάσασθε ἀπελλῆν, τὸν
δόκιμον ἐν ΧΡΙΣΤΩ. ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ
τῶν Ἀριστοβούλου. ἀσπάσασθε ἡρωδίωνα τὸν
συγγενῆ μου, ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν ναρ/
κίσσου τοὺς ὄντας ἐν κυρίῳ. ἀσπάσασθε τρυ/
φαιναν καὶ τρυφῶσαν, τὰς κοπιώσας ἐν κυ/
ρίῳ. ἀσπάσασθε Περσίδα τὴν ἀγαπητήν, ἥ/
τις πολλὰ ἐκωπίασεν ἐν κυρίῳ. ἀσπάσασθε
ῥοῦφον τὸν ἐκλεκτὸν ἐν κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα
αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ. ἀσπάσασθε ἀσύγκριτον,
φλέγοντα, ἑρμᾶν, πατρόβαν, ἑρμῆν, καὶ τοὺς
σὺν αὐτοῖς ἀδελφούς. Ἀσπάσασθε φιλό-
λογον, καὶ ἰουλίαν, νηρέα, καὶ τὴν ἀδελφὴν
αὐτοῦ, καὶ ὀλυμπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς
πάντας

dei unaq; uobiſcum refociller. Deus aũt
pacis, ſit cum omnibus uobis. Amen.

Cõmendo autem uobis Phœben, ſo/ XVI
rorem noſtram, quæ eſt miniſtra eccle/
ſiæ Cenchreenſis, ut illam ſuſcipiatis in
Chriſto, ita ut decet ſãctos, & adſitis ei,
in quocunq; uobis eguerit negocio. Nã
& hæc multis adfuit, & mihi ipſi. Salu/
tate Priſcam & Aquilam, adiutores me-
os in Chriſto Ieſu, qui pro anima mea
ſuam ipſorum ceruicem ſuppoſuerunt.
Quibus non ego ſolus gratias ago, ſed
& omnes eccleſiæ gentium, item quæ in
domo illorum eſt congregationem. Sa
lutate Epænetum dilectum meum, qui
eſt primitiæ Achaiæ in Chriſto. Saluta/
te Mariam, quæ multum laborauit er/
ga nos. Salutate Andronicum, & Iuniã,
cognatos meos, & concaptiuos meos, q
ſũt inſignes inter apoſtolos, qui etiã an
te me fuerunt in Chriſto. Salutate Am
pliã dilectum meũ in dño. Salutate Vr
banum, adiutorem meum in Chriſto,
& Stachyn dilectum meum. Salutate
Apellem, probatum in Chriſto. Saluta/
te eos qui ſunt ex Ariſtobuli familiari/
bus. Salutate Herodionem, cognatum
meum. Salutate eos qui ſunt ex Nar/
ciſſi familiaribus, hos qui ſunt in Chri/
ſto. Salutate Tryphænam & Trypho/
ſam, quæ laborant in domino. Saluta/
te Perſidem dilectam, quæ multum la/
borauit in domino. Salutate Rufum,
electũ in domino, & matrẽ illius ac meã.
Salutate Aſyncritum Phlegontem, Er/
mam, Patrobam, Mercurium, & qui
cum his ſunt fratres. Salutate Philolo-
gum, & Iuliam, Nereum & ſororem
eius, & Olympam, & qui cum his ſunt

BIBL. NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ ἐφέσου τῆς ἀσίας, ἑωρακὼς αὐτοὺς ἤδη καὶ διδάξας, ὑπομιμνήσκων δὲ ὅμως διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. Κορίνθιοι ἐκ φιλονεικίας συναγόμενοι, ἐσχίζοντο ταῖς γνώμαις, καὶ λοιπὸν ἦν ἐν αὐτοῖς σχίσματα. καὶ ὄντων σχισμάτων, παρεβλέποντο τὸν λαβόντα τὴν μητρυιάν, ἄλλοι δὲ ἤθελον καταλιμπάνειν τὰς ἰδίας γυναῖκας, προφάσει τῆς ἐγκρατείας, τινὲς δὲ καὶ ἐν εἰδωλείοις ἤσθιον, ὡς ἀδιαφόρων ὄντων τῶν εἰδωλοθύτων, ἄλλοι δὲ τοὺς μὲν ἄλλους ἐξουθένουν, τοὺς δὲ λαλοῦντας γλώσσαις ἐθαύμαζον, καὶ τέλος, ἠπάτηντο καὶ εἰς τὸ περὶ ἀναστάσεως μυστήριον, λέγοντες, μὴ ἐγείρεσθαι τὴν σάρκα ταύτην. τούτων πάντων ἐν κορίνθῳ κινουμένων, γράφουσιν οἱ λαοὶ τῷ ἀποστόλῳ, καὶ λοιπὸν πρὸς πάντα ἀντιγράφει, καὶ πρῶτον μὲν μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐν φρονήσει καὶ γνώσει. Οὐκ ἀποδέχεται αὐτοὺς ποιοῦντας τὰ σχίσματα, ἀλλὰ καὶ συμβουλεύει μὴ ἐν λόγῳ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ δυνάμει ἡγεῖσθαι. ἔπειτα ἐπιτιμήσας τῷ τὴν μητρυιὰν λαβόντι, καὶ παραινέσας μὴ ἔχειν κρίματα πρὸς ἑαυτούς. λοιπὸν περὶ ὧν ἔγραψαν ἀποκρίνεται. περὶ μὲν τοῦ γάμου διδάσκων ἄρρηκτον εἶναι τὴν συζυγίαν, καὶ ἐν καιρῷ μόνῳ σχολάζειν διὰ τὴν εὐχὴν, διὰ δὲ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς τὴν ἐγκράτειαν, γράφει περὶ παρθενίας, ὅτι οὐ κατὰ ἀνάγκην, ἀλλὰ πειθοῖ τοῦτο γινέσθω. εἶτα περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, ἵνα μὴ καταχρῶνται τῇ γνώσει, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ πολιτεύωνται, κωλύει οὖν τὰ ἐν εἰδωλείῳ συμπόσια, ἵνα μὴ σκανδαλίζωνται οἱ μικροί. εἶτα περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων γράφει, ἵνα μὴ διαφέρωνται ἐν τοῖς χαρίσμασι, μὴ δὲ προκρίνωσι τὸν ἔχοντα χάρισμα τόδε, τοῦ ἔχοντος τόδε. πάντα γὰρ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος εἶναι λέγει. καὶ λοιπὸν περὶ ἀναστάσεως διδάσκει, ὅτι ἡ σὰρξ ἐγείρεται, ἀποθνήσκουσα μὲν φθαρτὴ, ἐγειρομένη δὲ ἄφθαρτος κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν, τὴν δὲ ἀνάστασιν, ἀπὸ τοῦ ἐγηγέρθαι τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ συνίστησι. καὶ τέλος, παραινετικοὺς λόγους εἰς τὰ ἤθη γράφει, καὶ περὶ λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους παραγγέλλει, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM.

Corinthij ſunt Ahaici, & hi ſimiliter ab Apoſtolo audierunt uerbũ ueritatis, & ſubuerſi ſunt multifarie à falſis apoſtolis. Quidã a philoſophiæ uerboſa eloquentia, alij ſecta legis Iudaicæ inducti ſunt. Hos reuocat Apoſtolus ad ueram fidem, & euangelicam ſapientiã, ſcribens eis ab Epheſo per Timotheum diſcipulum ſuum.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΟΡΙΝΘΙ/
ΟΥΣ ΠΡΩΤΗ.

ΠΑΥΛΟΣ κλητὸς ἀπόστολος
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, διὰ θελή
ματος θεοῦ, καὶ σωσθένης ὁ
ἀδελφὸς, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ
θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν κορίνθῳ, ἡγι/
ασμένοις ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, κλητοῖς ἁγί/
οις, σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνο/
μα τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐν παν
τὶ τόπῳ, αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν. χάρις ὑμῖν καὶ
εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ. εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντοτε
περὶ ὑμῶν, ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ, τῇ δοθεί/
σῃ ὑμῖν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ὅτι ἐν παντὶ
ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ, καὶ
πάσῃ γνώσει, καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν, ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστε/
ρεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι, ἀπεκδεχομέ-
νους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗ/
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέ/
λους, ἀνεγκλήτους, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. πιστὸς ὁ θεὸς, δι' οὗ
ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ, τοῦ κυρίου ἡμῶν.
β Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ, διὰ τοῦ ὀνό-
ματος τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα τὸ
αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσ-
ματα, ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοΐ,
γ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ
ὑμῶν ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν χλόης, ὅτι ἔρι-
δες ἐν ὑμῖν εἰσί. λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος
ὑμῶν λέγει. ἐγὼ μέν εἰμι παύλου, ἐγὼ δὲ ἀπολ
λῶ, ἐγὼ δὲ κηφᾶ, ἐγὼ δὲ ΧΡΙΣΤΟΥ. μεμέρισται ὁ
ΧΡΙΣΤΟΣ; μὴ παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν;
ἢ εἰς τὸ ὄνομα παύλου ἐβαπτίσθητε; εὐχαρι/
στῶ τῷ θεῷ, ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐβάπτισα, εἰ μὴ
κρίσπον καὶ γάϊον, ἵνα μή τις εἴπῃ, ὅτι εἰς τὸ
ἐμὸν ὄνομα ἐβάπτισα. ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν στεφα/
νᾶ οἶκον

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI
AD CORINTHIOS PRIMA.

PAulus uocatus apoſtolꝰ Ie/
ſu Chriſti,per uolũtatẽ dei,
& Soſthenes frater,eccleſiæ
dei quæ eſt Corinthi, ſacti/
ficatis in Chriſto Ieſu, uocatis ſanctis,
una cũ omnibus qui inuocãt nomẽ do-
mini noſtri Ieſu Chriſti, in quouis loco,
uel ſuo,uel noſtro.Gratia uobis & pax
a deo patre noſtro,& dño Ieſu Chriſto.
Gratias ago deo meo ſemꝑ pro uobis,
de gratia dei,quæ data eſt uobis i Chri/
ſto Ieſu,ꝙ in oibus ditati eſtis in illo, in
omni ſermone,& omni cognitione(qui/
bus rebus teſtimoniũ Ieſu Chriſti cõfir
matũ fuit in uobis) adeo,ut nõ deſtitu/
amini in ullo dono, expectantes reuela
tionẽ dñi noſtri Ieſu Chriſti,qui & con/
firmabit uos uſq; ad finẽ,inculpatos,in
die dñi noſtri Ieſu Chriſti.Fidelis deus,
per quẽ uocati eſtis in cõſortiũ filij ipſiꝰ
Ieſu Chriſti domini noſtri.
Adhortor aũt uos fratres, ꝑ nomẽ dñi
noſtri Ieſu Chriſti,ut idem loquamini
oẽs,& nõ ſint inter uos diſſidia, ſed ſitis
integrum corpus,in eadem mente, & in
eadẽ ſentẽtia.Significatũ ẽ eñ mihi de
uobis fratres mei,a familiaribꝰ Chloæ,
ꝙ cõtentiones ſint inter uos. Dico autẽ
illud,quod unuſquiſq; ueſtrũ dicit.Ego
quidẽ ſum Pauli, ego uero Apollo, ego
uero Cephæ,ego uero Chriſti. Diuiſus
eſt Chriſtus? Num Paulus crucifixus ẽ
pro uobis? Aut in nomine Pauli bapti/
zati fuiſtis? Gratias ago deo,ꝙ neminẽ
ueſtrũ baptizauerim,niſi Criſpũ & Ga/
ium,ne quis dicat,ꝙ in meo nomine ba
ptizauerim.Baptizaui autẽ & Stepha-
næ familiã.

νᾶ οἶκον. λοιπὸν οὐκ οἶδα, εἴ τινα ἄλλον ἐβάπ/
τισα. οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με ΧΡΙΣΤΟΣ βαπ/
τίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι, οὐκ ἐν σοφίᾳ λό/
γου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ.
8 Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν
ἀπολλυμένοις, μωρία ἐστί, τοῖς δὲ σωζομέ/
5 νοις ἡμῖν, δύναμις θεοῦ ἐστί. Γέγραπται
γάρ. Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ
τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. Ποῦ σο/
φός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς
τοῦ αἰῶνος τούτου; οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν
σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου; Ἐπειδὴ γὰρ ἐν
τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ
τῆς σοφίας τὸν θεόν, εὐδόκησεν ὁ θεός, διὰ
τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος, σῶσαι τοὺς
πιστεύοντας. Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰ/
τοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν. Ἡμεῖς δὲ
κηρύσσομεν ΧΡΙΣΤΟΝ ἐσταυρωμένον, Ἰουδαί/
οις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν. Αὐ/
τοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι,
ΧΡΙΣΤΟΝ θεοῦ δύναμιν, καὶ θεοῦ σοφίαν.
3 Ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀν-
θρώπων ἐστί, καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ, ἰσχυρό/
τερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί.
Βλέπετε γὰρ τὴν κλῆσιν ὑμῶν ἀδελ/
φοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ
πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς, ἀλλὰ
τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα
καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά, καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ
κόσμου, καὶ τὰ ἐξουθενημένα, ἐξελέξατο ὁ θεὸς
καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ. ὅπως
μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ.
ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστέ, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ὃς
ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε
καὶ ἁγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις. ἵνα καθὼς γέ/
γραπται, ὁ καυχώμενος, ἐν κυρίῳ καυ/
x χάσθω. Κἀγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς
ἀδελφοί, ἦλθον οὐ καθ' ὑπεροχὴν λό/
γου ἢ σοφίας, καταγγέλλων ὑμῖν τὸ
μαρτύριον

næ familiã.Prætereà haud ſcio,nũ quẽ
alium baptizarim. Non enim miſit me
Chriſtus ut baptizarẽ,ſed ut euãgeliza
rẽ.Nõ in eruditione ſermonis,ne inanis
reddat̃ crux Chriſti.Nã ſermo crucis,ijs
qdẽ q ꝑeunt,ſtulticia eſt,at nobis q ſalu
tẽ cõſeqmur, potẽtia dei eſt. Scriptũ eſt
eñ.Perdã ſapientiã ſapientiũ,& intelli/
gentiã intelligentiũ reijciã. Vbi ſapiẽs?
ubi ſcriba?ubi diſputator ſæculi huius?
Nõne infatuauit deus ſapientiã mundi
huiꝰ?Nã poſtq̃ in ſapientia dei,nõ co-
gnouit mũdus ꝑ ſapiẽtiã deũ,uiſum eſt
deo,ꝑ ſtulticiã prædicationis ſaluos fa/
cere credẽtes.Quandoquidẽ & Iudæi ſi/
gnũ poſtulant, & Græci ſapientiã quæ-
runt. Nos aũt prædicamꝰ Chriſtũ cru/
cifixũ,Iudæis quidẽ offendiculum,Græ
cis uero ſtulticiã.Sed ijſdem uocatis,Iu-
dæis pariter & Græcis,Chriſtũ dei potẽ
tiã,ac dei ſapiẽtiã.Quoniã ſtulticia dei,
ſapiẽtior ẽ hoibꝰ, & imbecillitas dei, ro/
buſtior eſt hoibus. Videtis eñ uocati/
onẽ ueſtrã fratres,q, nõ multi ſapientes
ſecundũ carnẽ,nõ multi potẽtes,nõ mul
ti claro genere nati,uerũ quæ ſtulta erãt
ſecũdũ mundũ delegit deꝰ, ut pudeface
ret ea,quæ ſunt ſapiẽtia,& quæ erãt im-
becillia in mũdo delegit deꝰ,ut pudefa-
ceret ea,quæ ſunt robuſta, & quæ igno-
bilia erãt ĩ mũdo cõtẽptaq;,delegit deꝰ.
& ea quæ nõ erãt,ut ea q̃ ſunt oblittera/
ret,ut ne gl̃iaret̃ oĩs caro corã ĩpo.Ex eo
dẽ aũt uos eſtis,in Chriſto Ieſu, q factꝰ
fuit nobis ſapiã a deo,iuſticiaq; & ſctifi
catio,& redẽptio,Vt quemadmodũ ſcri
ptũ eſt.Qui gl̃iat̃,in dño gl̃iet̃. Et ego II
cũ uenirẽ ad uos frẽs,nõ ueniebã in emi
nẽtia ſermonis aut ſapiæ,ãnũciãs uobis
teſtimonium

μαρτύριον τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰ/
δέναι τὶ ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ
καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. Καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ,
καὶ ἐν φόβῳ, καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενό/
μην πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὁ λόγος μου, καὶ τὸ κή/
ρυγμά μου, οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφί
ας λόγοις, ἀλλ᾽ ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ
δυνάμεως, ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σο/
φίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐν δυνάμει θεοῦ.

Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελεί/
οις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου οὐ
δὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου. τῶν
καταργουμένων, ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν
θεοῦ ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν
προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων, εἰς δό/
ξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶ
νος τούτου ἔγνωκεν. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ
ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. ἀλλὰ
καθὼς γέγραπται. ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε,
καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώ
που οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγα
πῶσιν αὐτόν. Ἡμῖν δὲ ὁ θεὸς ἀπε/
κάλυψε, διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. τὸ γὰρ
πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ.
τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων, τὰ τοῦ ἀνθρώπου,
εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ;
οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ, οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ
πνεῦμα τοῦ θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦ/
μα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦ/
μα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ
χαρισθέντα ἡμῖν, ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν
διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ᾽
ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου, πνευματι/
κοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες. ψυχικὸς
δὲ ἄνθρωπος, οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύμα/
τος τοῦ θεοῦ, μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστι, καὶ οὐ δύ/
ναται γνῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνε/
ται. ὁ δὲ πνευματικὸς, ἀνακρίνει μὲν πάν/
τα, αὐτὸς δὲ ὑπ᾽ οὐδενὸς ἀνακρίνεται.

τίς γὰρ

teſtimoniū dei. Non enim me iudicaui
quicq̄ ſcire inter uos, niſi Ieſum Chri/
ſtū, & hūc crucifixū. Et ego in infirmita
te, & in timore, & i tremore multo apud
uos uerſatus ſum, & ſermo me⁹, & predi
catio mea, nō erat in perſuaſorijs huma
næ ſapiētiæ uerbis, ſed in oſtenſiōe ſpi/
rit⁹ & potētiæ, ut fides ueſtra nō ſit in ſa
piētia hominū, ſed in potentia dei. Por/
ro ſapiētiam loquimur inter perfectos,
ſapientiam autē, non ſeculi huius, neq̄
principū ſeculi huius, qui abolentur, ſed
loquimur ſapientiam dei in myſterio
reconditā, quam præfinierat deus ante
ſecula, in gloriam noſtram, quam nemo
principum ſeculi huius cognouit. Nam
ſi cognouiſſent, haudquaq̄ dominum
gloriæ crucifixiſſent. Sed quēadmodū
ſcriptū eſt. Quæ oculus nō uidit, & au/
ris non audiuit, & in cor hominis non
aſcenderunt, quæ præparauit deus dili/
gentibus ſe. Nobis autē deus reuelauit
per ſpiritum ſuū. Spiritus enim omnia
ſcrutatur, etiam profunditates dei. Quis
enim hominū nouit ea, quæ ſunt homi-
nis, niſi ſpirit⁹ hominis qui eſt in eo? Sic
& ea quæ ſunt dei, nemo nouit, niſi ſpi-
ritus dei. Nos uero non ſpiritum mun-
di accepimus, ſed ſpiritū qui eſt ex deo,
ut ſciamus, quæ a Chriſto donata ſint
nobis, quæ & loquimur, non in uerbis
ad docendum humanam ſapientiam
appoſitis, ſed in appoſitis ad docendū
ſpiritū ſanctū, ſpiritualib⁹ ſpiritualia cō
parantes. Animalis aūt homo, non acci
pit ea quæ ſunt ſpiritus dei, ſtulticia ſiq/
dē eſt illi, & nō pōt cognoſcere, id quod
ſpūaliter diiudicat̄, At ſpiritalis diiudi
cat qdē oīa, ipſe uº o a nemine diiudicat̄

Quis enim

τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ὃς συμβιβάσει
αὐτόν; ἡμεῖς δὲ νοῦν ΧΡΙΣΤΟΥ ἔχομεν.
καὶ ἐγὼ ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνήθην λα
ιβ λῆσαι ὑμῖν, ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ᾽ ὡς σαρ
κίκοις, ὡς νηπίοις ἐν ΧΡΙΣΤΩ. γάλα ὑμᾶς
ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα. οὔπω γὰρ ἐδύνασθε,
ἀλλ᾽ οὔτε ἔτι νῦν δύνασθε. ἔτι γὰρ σαρκικοί
ἐστε, ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις, καὶ
διχοστασίαι, οὐ σαρκικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἄν-
θρωπον περιπατεῖτε; ὅταν γὰρ λέγῃ τις
ἐγὼ μέν εἰμι παύλου, ἕτερος δὲ ἐγὼ ἀπολ-
λῶ, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; τίς οὖν ἐστὶ παῦλος;
τίς δὲ ἀπολλώς; ἀλλ᾽ ἢ διάκονοι, δι᾽ ὧν ἐπι-
στεύσατε; καὶ ἑκάστῳ ὡς ὁ κύριος ἔδωκεν. ἐγὼ
ἐφύτευσα, ἀπολλὼς ἐπότισεν, ἀλλ᾽ ὁ θεὸς
ηὔξανεν. ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐστί τι, οὔτε ὁ πο
τίζων, ἀλλ᾽ ὁ αὐξάνων θεός. ὁ φυτεύων δὲ, καὶ
ὁ ποτίζων, ἕν εἰσιν. ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μι-
σθὸν λήψεται, κατὰ τὸν ἴδιον κόπον.
θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί, θεοῦ γε-
ιγ ώργιον, θεοῦ οἰκοδομή ἐστε. κατὰ τὴν χάριν
τοῦ θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι. ὡς σοφὸς ἀρχι-
τέκτων, θεμέλιον τέθεικα, ἄλλος δὲ ἐποικο-
δομεῖ. ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ.
θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖ-
ναι, παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙ
ΣΤΟΣ. εἰ δέ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέ-
λιον τοῦτον, χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμί-
ους, ξύλα, χόρτον, καλάμην, ἑκάστου τὸ ἔρ-
γον φανερὸν γενήσεται. ἡ γὰρ ἡμέρα δη-
λώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἑκά
στου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει.
εἴ τινος τὸ ἔργον μένει, ὃ ἐποικοδόμησε, μι-
σθὸν λήψεται. εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται,
ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτως
ιδ δὲ, ὡς διὰ πυρός. οὐκ οἴδατε, ὅτι να
ὸς θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ
ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθείρει,
φθερεῖ τοῦτον ὁ θεός. ὁ γὰρ ναὸς τοῦ θεοῦ
ἅγιός ἐστιν,

Quis em̃ cognouit mentẽ dñi, qui con/
ſiliũ daturus ſit illi? Nos autẽ mentem
chriſti tenem9. Et ego fratres, nõ potui III
loqui uobis, ut ſpiritalibus, ſed ut carna/
libus, ut infantib9 in Chriſto. Lactis po
tu uos alui, non cibo. Nõdũ em̃ potera-
tis, imo ne nunc quidẽ adhuc poteſtis.
Nã adhuc carnales eſtis, ſiqdẽ cũ in uo-
bis ſit æmulatio & cõtentio, & factiões,
nõne carnales eſtis, & ſcd̃m hominẽ am
bulatis? Etem̃ cũ dicat aliquis, ego qdẽ
ſũ Pauli, alter uero ego apollo, nonne
carnales eſtis? Quis igitur eſt Paulus?
Quis aũt Apollo? niſi miniſtri, p quos
credidiſtis, & unicuiq; ut dñs dedit. Ego
plantaui, Apollo rigauit, ſed deus dedit
incremẽtũ. Itaq; neq; qui plãtat, eſt ali/
quid, neq; qui rigat, ſed q dat incremẽtũ
de9. Ceterũ is qui plantat, & is qui rigat
unũ ſũt, ſed unuſqſq; ſuã mercedẽ acci/
piet, iuxta ſuũ laborẽ. Etem̃ dei ſum9 co
oparij, dei agricolatõ, dei ædificatõ eſtis
Iuxta gratiã dei, q̃ data eſt mihi, ut ſapi
ens architect9, fũdamẽtũ poſui, ali9 aũt
ſup illd̓ ædificat. Porro qſq; uideat quõ
ſupædificet. Nã fũdamẽtũ aliud nemo
põt ponere, p̃ter hoc qd̓ poſitũ eſt, quod
eſt chriſt9 Ieſ9. Q̃ ſi qs ſupædificat ſup
fũdamẽtũ hoc, aurũ, argẽtũ, lapides p̃ci/
oſoſ, ligna, fenũ, ſtipulã, uni9cuiuſq; op9
manifeſtum fiet. Dies enim declarabit,
quod in igne reuelat̃, & cuiuſq; op9 q̃le
ſit, ignis pbabit. Si cui9 op9 mãſerit, qd
ſuperædificauit, mercedem accipiet, ſi
cuius opus exuſtũ fuerit, damnum pa/
tiet̃, ipſe uero ſaluabit̃, ſed ſic tanq̃ p ig
nẽ. An neſcitis, q̃ tẽplũ dei eſtis, & ſpũs
dei habitat in uobis? Si quis tẽplũ dei
pphanat, hũc pdet deus. Nã tẽplũ dei
ſanctum eſt,

ἅγιός ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς.
ιε μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω. εἴ τις
δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, ἐν τῷ αἰῶνι τού-
τῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. ἡ δὲ
σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ
θεῷ ἐστί. γέγραπται γάρ. ὁ δρασσόμενος τοὺς
σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, καὶ πάλιν.
κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σο-
φῶν, ὅτι εἰσὶ μάταιοι.
ὥστε μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις.
ις πάντα δὲ ὑμῶν ἐστιν, εἴτε παῦλος, εἴτε ἀπολ-
λὼς, εἴτε κηφᾶς, εἴτε κόσμος, εἴτε ζωή, εἴτε
θάνατος, εἴτε ἐνεστῶτα, εἴτε μέλλοντα, πάν-
τα ὑμῶν ἐστιν, ὑμεῖς δὲ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΧΡΙΣ-
ιζ ΤΟΣ δὲ θεοῦ. οὕτως ἡμᾶς λογιζέ-
σθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ
οἰκονόμους μυστηρίων θεοῦ. ὃ δὲ λοιπὸν ζη-
τεῖται, ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑ-
ρεθῇ. ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν
ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας, ἀλλ'
οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω. οὐδὲν γὰρ ἐμαυ-
τῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίω-
μαι. ὁ δὲ ἀνακρίνων με, κύριός ἐστιν.
ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τί κρίνεται, ἕως ἂν ἔλ-
θῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ
σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρ-
διῶν, καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἑκάστῳ
ιη ἀπὸ τοῦ θεοῦ. ταῦτα δὲ ἀδελφοὶ
μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν, καὶ ἀπολλὼ,
δι' ὑμᾶς, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε, τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ
γέγραπται φρονεῖν, ἵνα μὴ, εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς
μὴ φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἑτέρου. τίς γάρ σε
διακρίνει; τί δὲ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ
ἔλαβες, τί καυχᾶσαι, ὡς μὴ λαβών; ἤδη κε-
κορεσμένοι ἐστέ, ἤδη ἐπλουτήσατε, χωρὶς
ἡμῶν ἐβασιλεύσατε, καὶ ὄφελόν γε ἐβασι-
λεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσω-
ιθ μεν. δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ θεὸς ἡμᾶς
τοὺς ἀποστόλους, ἐσχάτους, ἀπέδειξεν, ὡς
ἐπιθανατίους

ſanctum eſt, quod eſtis uos. Ne quis ſe ipſum fallat. Si qs ſibi uidet̃ ſapiẽs eſſe inter uos, in ſæculo hoc, ſtultus fiat, ut ſit ſapiens. Etenim ſapiẽtia mundi huius, ſtultitia eſt apud deũ. Scriptũ eſt enim. Qui comprehendit ſapientes in aſtutia ſua. Et rurſum. Dominus nouit cogitationes ſapientiũ, q̃ ſint uanæ. Itaq; ne quis glorietur in hominibus. Oĩa nãq; ueſtra ſunt, ſiue Paulus, ſiue Apollos, ſiue Cephas, ſiue mundus, ſiue uita, ſiue mors, ſiue p̃ſentia, ſiue futura, oĩa ueſtra ſunt, uos aũt Chriſti, Chriſtus aũt dei. Sic nos eſtimet homo, ut miſtros Chriſti, & diſpẽſatores myſterioꝝ dei. Quod ſupeſt aũt, illud reqrit̃ in diſpenſatorib⁹ ut fidus aliqs repiat̃. Mihi uero p mini mo eſt, ut a uobis diiudicer, aut ab hũano die, imo nec meipm̃ diiudico. Nulli⁹ enim rei mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Cœterũ qui me iudicat, dominus eſt. Proinde ne ante tempus quicq̃ iudicetis, donec uenerit dñs, qui & illuſtraturus eſt, occulta tenebrarũ, & manifeſtaturus eſt cõſilia cordiũ, ac tunc laus erit unicuiq; a deo. Hoc aũt fratres per figurã tranſtuli in meipſum, & in Apollo, propter uos, ut in nobis diſceretis, ne quis ſupra id quod ſcriptum eſt, de ſe ſentiat, ut ne, hic illius, ille huius nomine inflemini, alius aduerſus aliũ. Quis enim te diiudicat? Quid aũt habes, quod nõ accepiſti? Quod ſi etiã acceipiſti, quid gloriaris, quaſi nõ acceperis? Iam ſaturati eſtis, iam ditati eſtis, abſq; nobis regnum adepti eſtis, atq; utinam ſitis, ut & nos ſimul uobiſcum regnemus. Arbitror eñi quod deus nos, qui ſumus apoſtoli poſtremi, oſtẽderit, tãq̃

morti

ἐπιθανατίους. ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις. ἡμεῖς μωροὶ διὰ ΧΡΙΣΤΟΝ, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν ΧΡΙΣΤΩ. ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί. ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι. ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας, καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσί. λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν. διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα. βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν. ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι. οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ.

Ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν ΧΡΙΣΤΩ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. ἐν γὰρ ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταί μου γίνεσθε.

Διὰ τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν τιμόθεον, ὅς ἐστι τέκνον μου ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν κυρίῳ. ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου, τὰς ἐν ΧΡΙΣΤΩ, καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω. ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες. ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ, καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν. οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει. τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πρᾳότητος.

Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ
κ β τοιαύτη πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστὲ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν, ὁ τὸ ἔργον

τοῦτο

morti obnoxios. Quoniam ſpectaculum facti ſumus mundo, & angelis, & hominibus. Nos ſtulti propter Chriſtum, uos autem prudentes in Chriſto. nos imbecilles, uos autem ualidi. uos clari, nos contempti. Ad hoc uſq; tempus, & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cedimur, & incertis uagamur ſedibus, & laboramus operantes ꝓprijs manibus, male audientes, benedicimus, perſecutionē patientes, ſuſtinemus, conuicijs affecti, obſecramus, ueluti excrementa mundi facti ſumus, omnium reiectamentum uſq; ad hunc diem. Non quo uos pudore ſuffūdam hæc ſcribo, ſed ut filios meos dilectos admoneo. Nam etiāſi innumeros pædagogos habeatis, in Chriſto non multos tamen patres. Siquidem in Chriſto Ieſu, per euangelium ego uos genui. Adhortor itaq; uos, ut imitatores mei ſitis. Hac de cauſa miſi uobis Timotheū, q eſt filius meus dilectus, & fidelis in domino, qui uobis in memoriā reducet, uias meas, quæ ſunt in Chriſto, quemadmodum ubiq; in omni eccleſia doceo. Perinde quaſi non ſim uenturus ad uos, inflati ſunt quidam. Sed ueniam breui ad uos, ſi dominus uoluerit, & cognoſcam non ſermonem eorum qui inflati ſunt, ſed potentiam. Nō enim in ſermone regnum eſt dei, ſed in potentia. Quid uultis? In uirga uenio ad uos, an in charitate, & ſpiritu lenitatis? Omnino auditur inter uos fornicatio, & huiuſmodi fornicatio, quæ nec inter gentes nominatur, ut aliquis uxorem patris habeat. Et uos inflati eſtis, ac non potius luxiſtis, ut tolleretur de medio ueſtrū, qui factū

hoc

τοῦτο ποιήσας. Ἐγὼ μὲν γὰρ, ὡς
κγ ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύμα/
τι, ἤδη κέκρικα ὡς παρὼν, τὸν οὕτως τοῦ/
το κατεργασάμενον, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ
κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, συναχθέν/
των ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ
δυνάμει τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, παρα-
δοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ, εἰς ὄλε-
θρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ
ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ.
Οὐ καλὸν τὸ καύχημα ὑμῶν. οὐκ οἴ/
κδ δατε, ὅτι μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύρα/
μα ζυμοῖ; Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν
ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθώς ἐστὲ
ἄζυμοι. καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ
ἡμῶν ἐτύθη ΧΡΙΣΤΟΣ. ὥστε ἑορτάζωμεν,
μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κα/
κίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλι/
κρινείας καὶ ἀληθείας.
Ἔγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ, μὴ συναναί/
κε μίγνυσθαι πόρνοις, καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρ
νοις τοῦ κόσμου τούτου, ἢ τοῖς πλεονέκ/
ταις, ἢ ἅρπαξιν, ἢ εἰδωλολάτραις. ἐπεὶ
ὀφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν. νυ/
νὶ δὲ ἔγραψα ὑμῖν, μὴ συναναμίγνυσθαι.
ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος,
ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοίδορος,
ἢ μέθυσος, ἢ ἅρπαξ, τῷ τοιούτῳ μη/
δὲ συνεσθίειν. τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω
κρίνειν; οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε;
τοὺς δὲ ἔξω ὁ θεὸς κρίνει. καὶ ἐξαρεῖτε
τὸν πονηρὸν, ἐξ ὑμῶν αὐτῶν.
κϛ Τολμᾷ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων πρὸς
τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων,
καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων; οὐκ οἴδατε, ὅτι
οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι; καὶ εἰ ἐν ὑ-
μῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κρι/
τηρίων ἐλαχίστων; οὐκ οἴδατε, ὅτι ἀγ/
γέλους κρινοῦμεν, μήτιγε, βιωτικά;
βιωτικὰ

hoc perpetraſſet. Nam ego quidem,
ut abſens corpore, præſens autem ſpiri/
tu, iam decreui tanq̃ præſens, ut is qui
ſic hoc patrauit, in nomine domini no/
ſtri Ieſu Chriſti, congregatis uobis &
meo ſpiritu, una cum poteſtate domi/
ni noſtri Ieſu Chriſti, tradatur ſata/
næ, ad interitum carnis, quo ſpiritus ſal/
uus ſit, in die domini noſtri Ieſu. Nõ eſt
bona gl'iatio ueſtra. An neſcitis, ꝙ pau/
lulum fermenti, totam conſperſionẽ fer
mentat? Expurgate itaq; uetus fermen
tũ, ut ſitis noua cõſperſio, ſic ut eſtis in/
fermentati. Nam & paſcha noſtrũ ꝑ no
bis immolatus eſt Chriſtus. Itaq; feſtũ
celebremus, nõ in fermẽto ueteri, nec in
fermẽto maliciæ, & uerſutiæ, ſed in pani
bus fermẽto carentibus, hoc eſt, ſynceri/
tate & ueritate. Scripſi uobis in epiſto/
la, Ne denuo cõmiſceremini cũ fornica/
rijs, ac nõ uti q; cũ fornicarijs mundi hu/
ius, aut cũ auaris, aut cũ rapacibus, aut
ſimulachrorũ cultoribus. Quãdoquidẽ
debetis uidelicet e mũdo exiſſe. Nũc au
tẽ ſcripſi uobis, ne cõmiſceamini. Si quis
cũ frater appellet', fuerit fornicarius, aut
auarus, aut ſimulachroꝝ cultor, aut cõui
tiator, aut ebrioſus, aut rapax, cum eiuſ/
modi, ne cibũ q̃dẽ capiatis. Quid eñ ad
me attinet, etiã de his q foris ſunt iudica
re? Nõne de his q int' ſũt iudicatis? Eos
uero q foris ſunt, deus iudicat. Et ſuſtol
lite eũ q malus eſt ex uobis ipſis. Suſti VI
net aliqs ueſtrũ negociũ habẽs cũ alte/
ro, iudicari ſub iniuſtis, & nõ ſub ſãctis?
An neſcitis, ꝙ ſãcti mũdũ iudicabũt? Et
ſi int' uos iudicat' mũd', indigni eſtis mi
nimis iudicijs? An neſcitis, ꝙ angelos iu
dicabim', nedũ ea quæ ad uictũ ꝑtinẽt.
Proinde

βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς
ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τούτους
καθίζετε. πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. οὕτως
οὐκ ἔστιν ἐν ὑμῖν σοφὸς; οὐδὲ εἷς; ὃς δυνήσε
ται διακρῖναι ἀναμέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐ/
τοῦ, ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται,
κζ καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀπίστων; ἤδη μὲν οὖν ὅλως
ἥττημα ὑμῖν ἐστίν, ὅτι κρίματα ἔχετε μεθ' ἑαυ
τῶν. διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατί
οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; ἀλλὰ ὑμεῖς ἀδι/
κεῖτε, καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς;
κη Η οὐκ οἴδατε, ὅτι ἄδικοι βασι/
λείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; μὴ πλανᾶ/
σθε. ουτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε
μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται,
οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυ
σοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες, βασιλείαν
θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. καὶ ταῦτά τινες
ἦτε, ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε,
ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ΚΥ/
ΡΙΟΥ ΙΗΣΟΥ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ
κθ ἡμῶν. πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ
πάντα συμφέρει. πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ
ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι, ὑπό τινος. τὰ
βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώ
μασιν. ο δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα κα
ταργήσει. τὸ δὲ σῶμα, οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ
τῷ κυρίῳ, καὶ ὁ κύριος τῷ σώματι. ὁ δὲ
θεὸς καὶ τὸν κύριον ἤγειρε, καὶ ἡμᾶς ἐξεγε-
λ ρεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. οὐκ
οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη ΧΡΙΣ-
ΤΟΥ ἐστίν; ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ γένοιτο. ἢ οὐκ οἴδα
τε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἓν σῶμά
ἐστιν; ἔσονται γάρ, φησίν, οἱ δύο εἰς σάρκα
μίαν. ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦ/
λα μά ἐστι. φεύγετε τὴν πορνείαν.
πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος,
ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν, ὁ δὲ πορνεύων, εἰς
τὸ ἴδιον

Proinde uictualia quidem iudicia ſi ha/
bueritis, qui contempti ſunt in eccleſia,
eos conſtituite. Ad erubeſcentiam ue/
ſtram dico. Adeo non eſt inter uos, ſa/
piens? Ne unus quidem? qui poſſit di/
iudicare, inter fratrem ſuum? Sed frater
cum fratre litigat, atq; id ſub infidelibus?
Itaq; iam quidem omnino delictum in
uobis eſt, quod lites habetis inter uos
ipſos. Cur non potius iniuriam patimi/
ni? cur non potius damnum accipitis?
Imo uos iniuriā facitis, & dāno afficitis,
idq; fratres? An neſcitis, quod iniuſti re
gni dei hæreditatē nō conſequent? Ne
erretis. Neq; fornicatores, neq; cultores
idolorū, neq; adulteri, neq; molles, neq;
maſculoꝝ concubitores, neq; fures, neq;
auari, neq; ebrioſi, neq; maledici, neq; ra/
paces, regni dei hæreditatē accipiēt. Atq;
hoc eratis quidā, ſed abluti eſtis, ſed ſan/
ctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomi-
ne dn̄i Ieſu, & in ſpiritu dei noſtri. Oīa
mihi licent, at non omnia conducunt.
Omniū mihi poteſtas eſt, at ego nō redi
gar ſub ullius poteſtatē. Eſcæ uētri, & uē/
ter eſcis, deus aūt & hunc & illas abole/
bit. Corpus uero, non fornicationi, ſed
domino, & dominus corpori. Deus au/
tem & dominum ſuſcitauit, & nos ſuſcita
bit per potentiam ſuā. An neſcitis, quod
corpora ueſtra membra ſunt Chriſti?
Num igitur tollens membra Chriſti, fa/
ciam ſcorti mēbra? Abſit. An neſcitis,
quod qui adglutinatur ſcorto, unum cor
pus eſt? Erunt enim, inquit, duo in car/
nem unam. At qui adglutinatur dn̄o,
unus ſpiritus eſt. Fugite fornicationem.
Omne peccatū, quodcūq; fecerit homo,
extra corpus eſt. Sed qui fornicatur in

τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. ἢ οὐκ οἴδατε,
ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν, ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου
πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὐκ
ἐστὲ ἑαυτῶν; ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς.
Δοξάσατε δὴ τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι
ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά
λβ ἐστι τοῦ θεοῦ. Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ
μοι, καλὸν ἀνθρώπῳ, γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι.
διὰ δὲ τὰς πορνείας, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυ
ναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέ-
τω. τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὔνοι
αν ἀποδιδότω. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ
ἀνδρί. Η γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξου/
σιάζει, ἀλλ᾽ ὁ ἀνήρ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ
ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ᾽ ἡ γυνή.
μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ
συμφώνου πρὸς καιρόν, ἵνα σχολάζητε τῇ νη/
στείᾳ, καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐ-
τὸ συνέρχησθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σατα
κγ νᾶς, διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. τοῦτο δὲ λέγω
κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ᾽ ἐπιταγήν. Θέλω
γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ ἐμαυ
τόν. ἀλλ᾽ ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ θεοῦ,
λδ ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως. Λέγω δὲ
τοῖς ἀγάμοις, καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐ/
τοῖς ἐστιν, ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ. εἰ δὲ οὐκ ἐγ/
κρατεύονται, γαμησάτωσαν. κρεῖσσον γάρ
λε ἐστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι. Τοῖς δὲ γε/
γαμηκόσι παραγγέλλω οὐκ ἐγώ, ἀλλὰ κύ
ριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι.
ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ
ἀνδρὶ καταλλαγήτω. καὶ ἄνδρα, γυναῖκα
μὴ ἀφιέναι. τοῖς δὲ λοιποῖς ἐγὼ λέγω, οὐχ
λς ὁ κύριος. Εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα
ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν με
τ᾽ αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν, καὶ γυνὴ ἥτις ἔχει ἄν
δρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν με-
τ᾽ αὐτῆς, μὴ ἀφιέτω αὐτόν. Ηγίασται
γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος, ἐν τῇ γυναικί, καὶ
ἡγίασται

ꝓpriũ corpus peccat. An neſcitis, quod
corpora ueſtra, templum eius, qui eſt in
uobis ſpiritusſancti eſt, quem habetis a
deo, & nõ eſtis ipſi ueſtri iuris? Nã em/
pti eſtis precio. Glorificate iam deum in
corpore ueſtro, & in ſpiritu ueſtro, quæ
ſunt dei. Ceterũ de quibus ſcripſiſtis VII
mihi, bonum eſt homini, uxorem nõ at/
tingere. Attamen ꝓpter fornicationes,
unuſquiſq; ſuam uxorẽ habeat, & una/
quæq; uirum ſuũ habeat. Vxori uir de-
bitam beniuolentiam reddat. Similiter
aũt & uxor uiro. Vxor proprij corporis
poteſtatem non habet, ſed maritus. Si/
militer & maritus proprij corpis ius nõ
habet, ſed uxor. Ne fraudetis uos inui/
cem, niſi ſi quid ex conſenſu, pro tem/
pore, ut uacetis ieiunio & oratiõi, & rur/
ſum ad idipſum conueniatis, ne tentet
uos ſatanas, propter intemperantiã ue/
ſtram. Hoc aũt dico iuxta ignoſcẽtiam,
non iuxta preceptũ. Nam uelim oẽs ho
mines eſſe, ut & ipſe ſum. Sed unuſqſq;
proprium donum habet ex deo, alius
quidem ſic, alius autem ſic. Dico autem
innuptis & uiduis, bonum eis eſt, ſi man
ſerint, ut & ego. Quod ſi intemperan/
tes ſunt, nubant. Nam ſatius eſt nubere,
q̃ uri. At coniugatis dico, non ego, imo
dominus, uxor a uiro ne ſeparetur.
Quod ſi ſeparata fuerit, maneat innu/
pta, aut marito reconcilietur. Et maritus
uxorem ne amittat. Reliquis aũt ego di
co, non dominus. Si quis frater uxorem
habet infidelem, & hæc aſſentit ut habi
tet cũ illo, ne amittat eam, & mulier, quæ
habet maritũ infidelem, & is aſſentit ut
habitet cũ ea, ne amittat illũ. Sanctifica
tus eſt em̃ maritus infidelis, in uxore, &
ſanctificata

ἡγίασται ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος, ἐν τῷ ἀνδρί, ἐπεὶ
ἄρα τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀκάθαρτά ἐστι, νῦν
δὲ ἅγιά ἐστιν. εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χω
ριζέσθω. οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελ
φὴ ἐν τοῖς τοιούτοις, ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκλη-
κεν ἡμᾶς ὁ θεός. τί γὰρ οἶδας γύναι, εἰ
τὸν ἄνδρα σώσεις; ἢ τί οἶδας ἄνερ, εἰ τὴν
γυναῖκα σώσεις, εἰ μή, ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ
θεός, ἕκαστον ὡς κέκληκεν ὁ κύριος, οὕτως
περιπατείτω, καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἐκκλησί-
αις πάσαις διατάσσομαι. περιτετμημένος
τὶς ἐκλήθη, μὴ ἐπισπάσθω. ἐν ἀκροβυστίᾳ
τὶς ἐκλήθη, μὴ περιτεμνέσθω. ἡ περιτομὴ
οὐδέν ἐστι, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ
λζ τήρησις ἐντολῶν θεοῦ. ἕκαστος ἐν
τῇ κλήσει, ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω. δοῦ-
λος ἐκλήθης, μή σοι μελέτω, ἀλλ' εἰ καὶ δύνα
σαι ἐλεύθερος γενέσθαι μᾶλλον χρῆσαι. ὁ
γὰρ ἐν κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος, ἀπελεύθε-
ρος κυρίου ἐστίν. ὁμοίως καὶ ὁ ἐλεύθερος
κληθείς, δοῦλός ἐστι ΧΡΙΣΤΟΥ. τιμῆς ἠ
γοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων.
ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη ἀδελφοί, ἐν τούτῳ με
λη νέτω παρὰ θεῷ. περὶ δὲ τῶν παρ
θένων ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην
δὲ δίδωμι, ὡς ἠλεημένος ὑπὸ κυρίου πι-
στὸς εἶναι. νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν ὑπάρ-
χειν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην. ὅτι κα-
λὸν ἀνθρώπῳ, τὸ οὕτως εἶναι. δέδεσαι γυ-
ναικί, μὴ ζήτει λύσιν. λέλυσαι ἀπὸ γυναι-
κός; μὴ ζήτει γυναῖκα. ἐὰν δὲ καὶ γήμῃς,
οὐχ ἥμαρτες. καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ
ἥμαρτεν, θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἕξουσιν οἱ τοι
οῦτοι. ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι. τοῦτο δέ
φημι, ἀδελφοί, ὁ καιρὸς συνεσταλμένος, τὸ
λοιπόν ἐστιν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας,
ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι, καὶ οἱ κλαίοντες, ὡς μὴ κλαί
οντες, καὶ οἱ χαίροντες, ὡς μὴ χαίροντες, καὶ οἱ
ἀγοράζοντες, ὡς μὴ κατέχοντες, καὶ οἱ χρώ-
μενοι τῷ

ſanctificata eſt uxor infidelis, in marito;
Alioqui filij ueſtri imundi ſunt, nunc aūt
ſcti ſunt. Quod ſi infidelis diſcedit, diſce-
dat. Nō eſt ſeruituti ſubiectus frater aut
ſoror in huiuſmodi, ſed in pace uocauit
nos deꝰ. Qui nāq; ſcis mulier, an maritū
ſis ſeruatura? Aut q ſcis uir, an uxorē ſis
ſeruaturus? Vtcunq; fuerit, unuſquiſq;
ut ille partitus eſt deus, unuſqſq; ut illū
uocauit dominus, ita ambulet. & ſic in
eccleſijs omnibus ordino. Circumciſus
aliquis uocatus eſt, ne accerſat preputiū.
In preputio aliquis uocatus eſt, ne circū-
cidatur. Circumciſio nihil eſt, & prepu-
tium nihil eſt, ſed obſeruatio mandato
rum dei. Vnuſquiſq; in uocatiōe in qua
uocatus fuit, in hac maneat. Seruus uo-
catus es, ne ſit tibi curæ. Quinetiam ſi po
tes liber fieri, potius utere. Etenim qui in
domino uocatus eſt ſeruus, libertus do-
mini eſt. Similiter & qui liber uocatus
fuit, ſeruus eſt Chriſti. Pretio empti fui-
ſtis. Ne fiatis ſerui hominū. Vnuſquiſq;
in quo uocatus fuit fratres, in eo maneat
apud deū. De uirginibus aūt præceptū
dñi non habeo, conſilium tamen do,
tāq̄ miſericordiā cōſecutus a dño in hoc
ut ſim fidelis. Puto igiť hoc bonū eſſe, ꝓ
pter pſentē neceſſitatē. Nam bonū eſt
hoī ſic eſſe. Alligatus es uxori, ne quere
ſolutionē. Solutꝰ es ab uxore, ne queras
uxorē. Qđ ſi duxeris uxorē, nō peccaſti.
Et ſi nupſerit uirgo, nō peccauit, Attñ aſ-
flictionem in carne habituri ſunt hmōi.
Ego uero uobis parco, Hoc aūt dico frēs
tēpus contractū eſt, ſupeſt, ut q habent
uxores, ſint tāq̄ nō habeāt, & q plorant
tāq̄ nō plorēt, & q gaudēt, tāq̄ nō gau-
deāt, & q emūt tāq̄ nō teneāt, & q utun

μένοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώ-
μενοι, παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου
τούτου. Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους
εἶναι. ὁ ἄγαμος, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου,
πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ. ὁ δὲ γαμήσας, μερίμ
νᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί.
μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. ἡ ἄγα
μος, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία ἐν
σώματι καὶ πνεύματι. ἡ δὲ γαμήσασα, με
ριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ ἀν/
δρί. τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμ
φέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβά/
λω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσε/
δρον τῷ κυρίῳ, ἀπερισπάστως.
λθ Εἰ δέ τις ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρθέ/
νον αὐτοῦ νομίζει, ἐὰν ᾖ ὑπέρακμος, καὶ
οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι, ὃ θέλει ποιείτω,
οὐχ ἁμαρτάνει, γαμείτωσαν. ὃς δὲ ἕστηκεν
ἑδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ, μὴ ἔχων ἀνάγκην,
ἐξουσίαν δὲ ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήμα/
τος, καὶ τοῦτο κέκρικεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐ/
τοῦ, τοῦ τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, καλῶς
ποιεῖ. ὥστε ὁ ἐκγαμίζων, καλῶς ποιεῖ,
ὁ δὲ μὴ ἐκγαμίζων κρεῖσσον ποιεῖ.
μ Γυνὴ δέδεται νόμῳ, ἐφ᾽ ὅσον χρόνον
ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐὰν δὲ καὶ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ
αὐτῆς, ἐλευθέρα ἐστίν, ᾧ θέλει γαμηθῆναι,
μόνον ἐν κυρίῳ. μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν
οὕτως μείνῃ, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην. Δο/
κῶ δὲ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν.
Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν
ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν. ἡ γνῶσις φυσι/
οῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. εἰ δέ τις δοκεῖ εἰ/
δέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκεν, καθὼς δεῖ
γνῶναι. εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν θεόν, οὗτος
ἔγνωσται ὑπ᾽ αὐτοῦ. Περὶ τῆς βρώσε
ως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι οὐ-
δὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς θε-
ὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς. καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ, λε-
γόμενοι θεοί

tur mundo hoc, tanq̄ non utantur, pre/
terit enim habitus huius mundi. Velim
aūt uos abſq; ſollicitudine eſſe. Qui cœ/
lebs eſt, curat ea quæ ſunt domini, quo/
modo placiturus ſit dño. At qui duxit
uxorem, ſollicitus eſt de his, q̄ ſunt mun/
di, quomodo placitur9 ſit uxori. Diuiſa
ſunt hæc duo, mulier & uirgo. Innupta
curat ea, quæ ſunt domini, ut ſit ſancta &
corpore & ſpiritu. cōtra, quæ nupta eſt,
curat ea quæ ſunt mūdi, quomodo pla/
citura ſit uiro. Hoc autē ad id qđ uobis
cōducibile eſt dico, nō uti laqueum uo/
bis iniiciam, ſed ut quod honeſtū ac de/
corū eſt ſequamini, & adhæreatis dño,
abſq; ulla diſtractione. Quod ſi quis in
decorum uirgini ſuæ putat, ſi p̄tereat nu
bendi tempus, & ſic oportet fieri, quod
uult faciat, nō peccat, iūgantur matrimo
nio. Ceterū qui ſtat firmus in corde, non
habens neceſſitatē, ſed poteſtatē habet
ꝓprie uoluntatis, & hoc decreuit in cor/
de ſuo, ut ſeruet ſuā uirginem, bene facit
At q nō elocat nuptū, meli9 facit. Vxor
aūt alligata eſt matrimonio, quā diu ui/
uit maritus eius. Quod ſi dormierit ma
ritus illius, libera eſt, ad cui uult nubēdū,
modo in dño. Attñ beatior eſt, ſi ſic ma/
neat, iuxta meā ſentētiā. Videor aūt mi/
hi & ipſe ſpm̄ dei habere. Ceteꝝ de ijs VIII
q̄ ſimulacris imolant̄, ſcim9 qđ oēs ſcien/
tiam habem9. Sciētia inflat, charitas ue/
ro ædificat, Qđ ſi quis ſibi uidet̄ aliquid
ſcire, nondū quicq̄ nouit, quēadmodū
oporteat ſcire. At ſi quis diligit deū, hic
cognitus eſt ab illo. De eſu igitur eoꝝ q̄
ſimulacris imolātur, ſcimus quod nullū
eſt ſimulacrū in mundo, & quod null9 ſit
deus alius niſi unus. Nā etiāſi ſunt q di/
cantur

γόμενοι θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς
γῆς, ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολ/
λοὶ, ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεὸς, ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ
πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν, καὶ εἷς κύριος
ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ
ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶ/
σις. τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου
ἕως ἄρτι, ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι, καὶ ἡ
συνείδησις αὐτῶν, ἀσθενὴς οὖσα, μολύνεται.
βρῶμα δὲ, ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ θεῷ. οὔτε
γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν, οὔτε ἐὰν
μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα. βλέπετε δὲ μή
πως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη, πρόσκομμα γέ/
νηται, τοῖς ἀσθενοῦσιν. ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σὲ,
τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακεί/
μενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς
ὄντος οἰκοδομηθήσεται, εἰς τὸ τὰ εἰδωλό/
θυτα ἐσθίειν; καὶ ἀπολεῖται ὁ ἀσθενῶν ἀδελ/
φὸς, ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, δι' ὃν ΧΡΙΣΤΟΣ ἀπέ/
θανεν. οὕτως δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀ/
δελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδη/
σιν ἀσθενοῦσαν, εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ ἁμαρτάνετε.
διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελ/
φόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα,
μα ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίζω. οὐκ
εἰμὶ ἀπόστολος; οὐκ εἰμὶ ἐλεύθερος; οὐχὶ ΙΗ/
ΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ τὸν κύριον ἡμῶν ἑώρακα;
οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστὲ ἐν κυρίῳ; εἰ ἄλ/
λοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμί.
ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς, ὑμεῖς ἐστὲ
ἐν κυρίῳ. ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνου/
σιν αὕτη ἐστί. μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φα/
γεῖν καὶ πιεῖν; μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν
ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν; ὡς καὶ οἱ λοι/
ποὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ κυρίου,
καὶ κηφᾶς; ἢ μόνος ἐγὼ καὶ βαρνάβας οὐκ ἔχο/
μεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι; τίς στρατεύ/
εται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; τίς φυτεύει ἀμ/
πελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει;
ἢ τίς

cantur dij, ſiue in cœlo, ſiue in terra, quē/
admodū ſunt dij multi, & dñi multi, no/
bis tamen unus eſt deus, qui eſt pater il/
le, ex quo omnia, & nos in illum, & unus
dñs ieſus Chriſtus, per quē oīa, & nos ꝑ
illū, ſed nō in omnibus eſt ſcientia. Non/
nulli uero cum conſcientia ſimulacri uſqꝫ
ad hoc tempus, ut ſimulacris immo/
latum edunt, & conſcientia illorum, infir/
ma cum ſit, polluitur. Atqui eſca, nos nō
cōmēdat deo, neqꝫ ſi comedamus, aliqd
nobis ſupereſt, neqꝫ ſi non comedamus,
quicq̄ꝫ nobis deeſt. Sed uidete ne quo/
modo facultas iſta ueſtra, offēdiculo ſit,
ijs qui infirmi ſunt. Etenim ſi quis cōſpe/
xerit te, q habes ſcientiā, in epulo ſimula
crorum accūbentē, nōne cōſcientia eius q
infirmus eſt, ædificabit̃, ad edendū ea q̄
ſunt ſimulacris immolata? Et peribit fra
ter, q infirmus eſt, in tua ſcientia, propter
quē Chriſtus fuit mortuus. Sic aūt pec/
cantes in fratres, & uulnerantes illoꝝ con
ſcientiā infirmā, i Chriſtū peccatis. Qua
ꝑpter ſi eſca offendit fratrē meū, non co/
medo carnes in æternū, ne fratri meo ſim
offendiculo. An nō ſum apoſtolus? An IX
nō ſum liber? An nō Ieſū Chriſtū dñm
noſtrū uidi? An nō opus meū uos eſtis
in dño? Si cæteris nō ſum apoſtolus, at
ſane uobis ſum. Siquidē ſigillū apoſtola
tus mei, uos eſtis in domino. Mea reſpō
ſio apud eos qui me interrogāt hæc eſt.
An non habemus ptātem edēdi ac bibē
di? An nō habem⁹ ptātē, ſororē, mulierē
circūducēdi? quēadmodū & cæteri apl̄i,
& fratres dñi, & Cephas? An ſolus ego
& Barnabas, nō habem⁹ ptātem hoc fa/
ciēdi? Quis militat ſuis ſtipendijs unq̄ꝫ?
qs plātat uineā, & de fructu ei⁹ nō edit?

 Aut qs

ἢ τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος
τῆς ποίμνης οὐκ ἐσθίει; μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦ
τα λαλῶ; ἢ οὐχὶ καὶ ὁ νόμος ταῦτα λέγει; ἐν
γὰρ τῷ μωσέως νόμῳ γέγραπται. οὐ φιμώσεις
βοῦν ἀλοῶντα, μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ;
ἢ δι᾽ ἡμᾶς πάντως λέγει; δι᾽ ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη,
ὅτι ἐπ᾽ ἐλπίδι ὀφείλει ὁ ἀροτριῶν, ἀροτριᾶν,
καὶ ὁ ἀλοῶν, τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν
ἐπ᾽ ἐλπίδι. εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ
ἐσπείραμεν, μέγα, εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκι/
κὰ θερίσομεν; εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὑμῶν με
τέχουσιν, οὐ μᾶλλον ἡμεῖς; ἀλλ᾽ οὐκ ἐχρησά
μεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ πάντα στέγο
μεν, ἵνα μὴ ἐγκοπήν τινα δῶμεν τῷ εὐαγ
γελίῳ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ
τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν;
οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, τῷ θυσι
αστηρίῳ συμμερίζονται; οὕτως καὶ ὁ κύριος δι
έταξεν, τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν,
ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν. ἐγὼ δὲ οὐδενὶ ἐχρησά
μην τούτων. οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα, ἵνα οὕ/
τως γένηται ἐν ἐμοί, καλὸν γάρ μοι μᾶλ
λον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κε
νώσῃ. ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι
καύχημα. ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. οὐαὶ
δέ μοι ἐστίν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι, εἰ γὰρ
ἑκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω, εἰ δὲ ἄκων,
οἰκονομίαν πεπίστευμαι. τίς οὖν μοί ἐστιν
ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος, ἀδάπανον
θήσω τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. εἰς τὸ, μὴ
καταχρήσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ εὐα
μβ γγελίῳ. ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν
ἐμαυτὸν ἐδούλωσα, ἵνα τοὺς πλείονας κερ
δήσω, καὶ ἐγενόμην τοῖς ἰουδαίοις, ὡς ἰουδαῖος
ἵνα ἰουδαίους κερδήσω, τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς
ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω.
τοῖς ἀνόμοις, ὡς ἄνομος, μὴ ὢν ἄνομος θεῷ,
ἀλλ᾽ ἔννομος ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα κερδήσω ἀνό/
μους. ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν, ὡς ἀσθενὴς
ἵνα τοὺς

Aut quis paſcit gregē, & de lacte gregis
nō edit? Num ſecundū hominē hæc di-
co? An nō & lex eadē dicit? Etenī i Moy/
ſi lege ſcriptū eſt. Non obligabis os bo/
ui trituranti. Num boues curæ ſunt deo?
An hoc propter nos omnino dicit? Pro/
pter nos enī hoc ſcriptum eſt, q̄d ſub ſpe,
debeat is q arat arare, & qui triturat ſub
ſpe, ſpei ſuæ particeps eſſe debet. Si nos
uobis ſpiritalia ſeminauimꝰ, magnū eſt,
ſi nos ueſtra carnalia meſſuerimus? Si cæ
teri poteſtatis ueſtræ participes ſunt, cur
nō potius nos? Atqui nō uſi fuimus po
teſtate iſta, ſed oīa ſufferimꝰ, ne q̄d offen
diculum demus euāgelio Chriſti. An ne
ſcitis quod ii qui in ſacris operātur, ex ſa-
crificio uiuunt? Qui ſacrario aſſiſtūt, una
cum ſacrario partē accipiunt? Sic & dn̄s
ordinauit, ut qui euangeliū annunciant,
ex euangelio uiuant. Ego tn̄ nullo horū
uſus fui. Quāq; nō ſcripſi hæc, ut ita fiat
in me. Nam bonū eſt mihi mori potius,
q̄ ut gloriationem meam aliquis inanē
reddat. Etenī ſi euāgelizauero, nō eſt q̄d
glorier. Neceſſitas enī mihi incūbit. Væ
aūt mihi eſt, niſi euāgelizauero. Nā ſi uo
lens hoc faciā, p̄miū habeo; ſin inuitꝰ, di/
ſpēſatio cōmiſſa eſt mihi. Quod igit̄ mi-
hi eſt p̄miū? Vt cū euangelizē, gratuitū
efficiam euāgeliū Chriſti, in hoc, ne ab/
utar poteſtate mea in euāgelio. Etenim
cū liber ſim ab oībus, oibus meipſum ſer
uum feci, quo pluréis lucri facerē, & factꝰ
ſum iudæis, tāq; iudæus, ut iudæos lucri
faciā, iis q ſub lege ſūt, tāq; eſſē ſub lege,
ut eos q ſub lege ſūt, lucrifaciā, his q ſine
lege ſūt, tāq; eſſē ſine lege, cū nō ſim ſine
lege deo, ſꝫ i lege Chriſti, ut lucrifaciā, eos
q ſūt ſine lege. Factꝰ ſū īfirmꝰ, tāq; īfirmꝰ
ut infir/

ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω. τοῖς πᾶσι γέγο
να τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω. τοῦ/
το δὲ ποιῶ διὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα συγκοι
μ γ νωνὸς αὐτοῦ γένωμαι. οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ
ἐν σταδίῳ τρέχοντες, πάντες μὲν τρέχουσιν,
εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον; οὕτως τρέχε
τε, ἵνα καταλάβητε. πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος,
πάντα ἐγκρατεύεται. ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ἵνα
φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ ἄφθαρ
μ δ τον. ἐγὼ τοίνυν οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδή
λως, οὕτως πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων.
ἀλλ' ὑποπιάζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ,
μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γέ
νωμαι. οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελ
μ ε φοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ
τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θα/
λάσσης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν μω/
σῆν ἐβαπτίσαντο, ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἐν τῇ
θαλάσσῃ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευμα
τικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα
πνευματικὸν ἔπιον, ἔπινον γὰρ ἐκ πνευμα
τικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν
μ ϛ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν
αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ θεός, κατεστρώθησαν γὰρ
ἐν τῇ ἐρήμῳ. ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν,
εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν,
καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν. μὴ δὲ εἰδωλο
λάτραι γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν, ὡς γέ/
γραπται, ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ
ἀνέστησαν παίζειν. μὴ δὲ πορνεύωμεν, καθώς
τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ἔπεσον ἐν μιᾷ ἡ/
μέρᾳ, εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες. μὴ δὲ ἐκπειρά
ζωμεν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, καθὼς καί τινες αὐτὸν ἐπεί
ρασαν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄφεων ἀπώλλοντο. μὴ δὲ
γογγύζετε, καθὼς καί τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ
μ ζ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ. ταῦτα δὲ πάντα
τύποι συνέβαινον ἐκείνοις. ἐγράφη δὲ πρὸς νουθε
σίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήν
τησεν. ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ.
πειρασμὸς

ut infirmos lucrifaciã. Oibus factus ſum
oia, ut omnino aliquos ſeruarẽ. Hoc aũt
facio propter euangeliũ, ut particeps illi⁹
fiam. An neſcitis, quod qui in ſtadio cur/
runt, oẽs quidem currũt, ſed unus accipit
p̃mium? Sic currite, ut cõprehẽdatis. Oĩs
aũt qui certat, per omnia temperans eſt.
Illi quidẽ igitur, ut periturã coronã acci/
piãt, nos aũt æternã. Ego itaq; ſic curro,
ut non in incertũ, ſic pugilẽ ago, nõ uelut
aerem feriẽs, uerũ ſubijcio corpus meũ,
& in ſeruitutẽ redigo, ne quo modo fiat,
ut cũ alijs predicarim, ipſe reprobus effi/
ciar. Nolim autem uos ignorare fratres, X
quod patres noſtri oẽs ſub nube erant,
& omnes per mare tranſierũt, & omnes
in Moſen baptizati ſunt, ĩ nube & in ma
ri. Et oẽs candẽ eſcã ſpiritalẽ comedebãt,
& oẽs eundẽ potũ ſpiritalem bibebant.
Bibebant eñ de ſpiritali, quæ illos comi
tabat̃ petra, petra uero fuit Chriſtus, ſed
plures illoꝝ nõ ap̃pbauit de⁹. Proſtrati
ſunt eñ ĩ deſerto. Hæc aũt figuræ noſtri
fuerũt, ne nos ſimus cõcupiſcẽtes reꝝ ma
larum, quẽadmodum & illi cõcupierunt.
Neq; ſimulachroꝝ ſimus cultores, ſicuti
quidã illoꝝ, quẽadmodũ ſcriptũ eſt. Se/
dit pp̃ls ut manducaret & biberet, & ſur/
rexerũt ad ludẽdũ. Neq; fornicemur, ſi/
cuti quidã illoꝝ fornicati ſunt, & cõcide/
rũt in uno die, uiginti tria milia. Neq; tẽ
temus Chriſtũ, ſicut & quidã eũ tentaue
runt, & a ſerpentibus extincti ſunt. Neq;
murmuretis ſicut & quidam illorũ mur/
murauerũt, & interempti ſunt ab extin/
ctore. Hæc aũt omnia figuræ, cõtigerũt il
lis. Scripta uero ſũt p̃pter admonitionẽ
noſtri, ĩ quos termini ætatũ ĩciderũt. Pro
inde q̃ ſibi uidetur ſtare, uideat ne cadat,
d 4 Tentatio

πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν, εἰ μὴ ἀνθρώπι/
μη νος. πιστὸς δὲ ὁ θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς
πειρασθῆναι, ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει
σὺν τῷ πειρασμῷ, καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνα/
σθαι ὑμᾶς ὑπερενεγκεῖν. διόπερ ἀγαπητοί
μου φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας, ὡς φρο
μθ νίμοις λέγω, κρίνατε ὑμεῖς ὅ φημι. τὸ
ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐ/
χὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐστί; τὸν
ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώμα
τος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐστίν; ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶ
μα οἱ πολλοί ἐσμεν. οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ
ν ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν. βλέπετε
τὸν ἰσραὴλ κατὰ σάρκα. οὐχὶ οἱ ἐσθίοντες
τὰς θυσίας, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσί; τί
οὖν φημι, ὅτι εἴδωλόν τι ἐστίν; ἢ ὅτι εἰδωλό
θυτόν τι ἐστιν; ἀλλ᾽ ὅτι ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαιμο
νίοις θύει, καὶ οὐ θεῷ. οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς κοι/
νωνοὺς τῶν δαιμόνων γίνεσθαι. οὐ δύνασθε
ποτήριον κυρίου πίνειν, καὶ ποτήριον δαιμο/
νίων, οὐ δύνασθε τραπέζης κυρίου μετέχειν
καὶ τραπέζης δαιμονίων. ἢ παραζηλοῦμεν τὸν
κύριον; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμέν; πάντα μοι
ἔξεστιν, ἀλλ᾽ οὐ πάντα συμφέρει. πάντα μοι ἔξ
εστιν, ἀλλ᾽ οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ
ζητείτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος. πᾶν τὸ ἐν
να μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρί
νοντες, διὰ τὴν συνείδησιν. τοῦ γὰρ κυρίου ἡ γῆ
καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. εἰ δέ τις καλεῖ ὑμᾶς
τῶν ἀπίστων καὶ θέλετε πορεύεσθαι, πᾶν τὸ παρα
τιθέμενον ὑμῖν, ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνον/
νβ τες διὰ τὴν συνείδησιν. ἐὰν δέ τις ὑμῖν
εἴπῃ, τοῦτο εἰδωλόθυτόν ἐστι, μὴ ἐσθίετε, δι᾽
ἐκεῖνον τὸν μηνύσαντα, καὶ τὴν συνείδησιν.
τοῦ γὰρ κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. συ/
νείδησιν δὲ λέγω, οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ
ἑτέρου, ἵνα τί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ
ἄλλης συνειδήσεως, εἰ δὲ ἐγὼ χάριτι μετέ/
χω, τί βλασφημοῦμαι, ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐ/
χαριστῶ

Tentatio uos nō cepit, niſi humana, ſed
fidelis eſt deus, qui nō ſinet uos tentari,
ſupra id qđ poteſtis, imo faciet una cum
tētatione, exitum, quo poſſitis ſufferre.
Quapropter dilecti mei, fugite ab ſimu/
lachroꝝ cultu, ut prudentibus loquor, iu
dicate uos quod dico. Poculū bñdictio/
nis, cui benedicimus, nōne cōmunicatio
ſanguinis Chriſti eſt? Panis quē frangi/
mus, nonne cōmunicatio corporis Chri/
ſti eſt? Qm̄ unus panis, unū corp⁹ multi
ſum⁹. Nā oēs ex eodē pane ꝑticipamus.
Videte iſrael iuxta carnē. Nōne q̄ edunt
uictimas, ꝑticipes altarij ſūt? Quid ergo
dico, qđ ſimulacrū aliqd eſt? aut quod ſi
mulacris īmolatū aliquid eſt? Nō, uerū
illud dico, quod q̄ īmolant gētes, dæmo/
nijs īmolant, & nō deo. Noli aūt uos cō
ſortes dæmonioꝝ eſſe. Nō poteſtis po
culū dñi bibere, & poculū dæmoniorū.
Nō poteſtis mēſæ dñi participes eſſe, &
mēſæ dæmonioꝝ. An ꝓuocamus dñm?
Num fortiores illo ſumus? Oīa mihi li/
cent, at nō oīa cōducunt. Oīa mihi licēt,
ſed nō oīa ædificant. Nemo qđ ſuum eſt
querat, ſed qđ alteri⁹ eſt unuſq̄ſq;. Oīne
qđ in macello uendit̄ edite, nihil interro
gantes, ꝓpter cōſcientiā. Dñi ſiquidē eſt
terra, & plenitudo eius. Quod ſi quis uo/
cat uos īfideliū, & uultis ire, omne qđ ap/
ponitur uobis, edite, nihil interrogātes, ꝓ
pter cōſcientiā. Qđ ſi quis uobis dixerit,
hoc ſimulacris īmolatū eſt, ne edatis, ꝓ/
pter illū q̄ indicauit, & propter cōſciētiā.
Dñi ſiqdē eſt terra, & plenitudo ei⁹. Por/
ro cōſcientiā dico, nō tuā, ſed illius alteri/
us. Cur em̄ libertas mea iudicat̄ ab alia
cōſcientia? Qđ ſi ego cū gratia participo,
cur ob id mihi male dicit̄? ꝓ quo ego gra
tias ago

ν γ χαρισῶ. εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι
ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν θεοῦ ποιεῖτε. ἀπρό
σκοποι γίνεσθε, καὶ ἰουδαίοις, καὶ ἕλλησι,
καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ. καθὼς κἀγὼ πάν
τα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ
συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σω/
ν δ θῶσι, μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ ΧΡΙ
ΣΤΟΥ. Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί,
ὅτι πάντα μου μὴ μέμνησθε, καθὼς παρέδω/
κα ὑμῖν, τὰς παραδώσεις, κατέχετε. Θέ/
ν ε λω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἡ
κεφαλὴ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐστι, κεφαλὴ δὲ γυναι-
κὸς, ὁ ἀνήρ. κεφαλὴ δὲ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὁ θεός.
ν ς Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος, ἢ προφητεύων,
κατὰ κεφαλῆς ἔχων, καταισχύνει τὴν κεφα
λὴν αὐτοῦ. Πᾶσα δὲ γυνὴ, προσευχομένη ἢ
προφητεύουσα ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ,
καταισχύνει τὴν κεφαλὴν ἑαυτῆς. ἓν γάρ
ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένῃ. εἰ γὰρ οὐκα/
τακαλύπτεται γυνὴ, καὶ κειράσθω. εἰ δὲ αἰ-
σχρὸν γυναικὶ τὸ κείρασθαι, ἢ ξυρᾶσθαι κα/
τακαλυπτέσθω. Ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει
κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δό
ξα θεοῦ ὑπάρχων. γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρός ἐστιν.
Οὐ γάρ ἐστιν ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς, ἀλλὰ γυ/
νὴ ἐξ ἀνδρός. Καὶ γὰρ οὐκ ἐκτίσθη ἀνὴρ
διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄν/
δρα. διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ γυνὴ ἐξουσίαν
ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, διὰ τοὺς ἀγγέλους,
πλὴν οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς, οὔτε γυνὴ
χωρὶς ἀνδρὸς ἐν κυρίῳ. ὥσπερ γὰρ ἡ γυνὴ ἐκ
τοῦ ἀνδρὸς, οὕτως καὶ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς γυ/
ναικός, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ. ἐν ὑμῖν
αὐτοῖς κρίνατε, πρέπον ἐστὶ γυναῖκα ἀκα
τακάλυπτον τῷ θεῷ προσεύχεσθαι; ἢ οὐδὲ
αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ
μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστι, γυνὴ
δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῆς ἐστιν; ὅτι ἡ κόμη, ἀν
τὶ περιβολαίου δέδοται. εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνει-
κος εἶναι

tias ago. Siue igitur editis, ſiue bibitis,
ſiue quid facitis, omnia in gloriā dei fa/
cite. Tales eſtote, ut nullū ꝓbeatis offen
diculum, neq; Iudæis, neq; Græcis, neq;
eccleſiæ dei. quemadmodū ego per oīa
omnibus placeo, non querens meā ipſi⁹
utilitatē, ſed multoꝝ, ut ſalui fiāt. Imi/ XI
tatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.
Collaudo aūt uos fratres, quod omnia
mea memoria tenetis, & quemadmodū
tradidi uobis, traditiōes tenetis. Sed uo-
lo uos ſcire, quod omnis uiri caput Chri
ſtus eſt, caput aūt mulieris, uir. Caput
uero Chriſti deus. Omnis uir orans, aut
ꝓphetās, quicquā habens in capite, pro-
bro afficit caput ſuum. Omnis uero mu
lier, orans aut prophetans, nō uelato ca
pite, dehoneſtat caput ſuū. Nam id per-
inde eſt prorſus, ac ſi raſa eſſet. Etenim
ſi nō uelatur mulier, etiā tōdeat. Quod
ſi fœdum eſt mulieri tōderi, aut radi, ue/
letur. Vir quidem nō debet uelare caput
cum is imago ſit & gloria dei. At mulier
gloria uiri eſt. Non enim eſt uir ex mu/
liere, ſed mulier ex uiro. Neq; eñ condi/
tus eſt uir propter mulierē, ſed mulier ꝑ/
pter uirū. Propter hoc debet mulier po
teſtatē habere in capite ſuo, propter an-
gelos, alioq neq; uir abſq; muliere, neq;
mulier abſq; uiro in domino. Nam quē/
admodum mulier ex uiro eſt, ita & uir
per mulierem, omnia uero ex deo. Inter
uoſipſos iudicate, num decorū eſt, mu/
lierem non uelatā, deū orare? An ne na/
tura quidem ipſa hoc docet uos, quod
uir quidem ſi comatus fuerit, probro ſit
ipſi? Contra mulier ſi comata fuerit,
gloriæ ſit illi, quod coma, pro uelamine
data ſit. Ceterū ſi quis uidetur cōtentio/
ſus eſſe,

κος εἶναι. ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ. Τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον, ἀλλ᾽ εἰς τὸ ἧττον συνέρχεσθε. Πρῶτον μὲν γὰρ συνερχομένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν, καὶ μέρος τι πιστεύω. δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι, φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. Συνερχομένων οὖν ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτό, οὐκ ἔστι κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν. ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προσλαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν. καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει. μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καταφρονεῖτε, καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας; τί ὑμῖν εἴπω; ἐπαινέσω ὑμᾶς; ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαινῶ. Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ κύριος ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ εἶπε, λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι λέγων, τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν, ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. Ὥστε ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ κυρίου. Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ κυρίου. Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί.

εἰ γὰρ ἑαυτοὺς

ſus eſſe,nos huiuſmodi conſuetudinem non habemus,neq; eccleſiæ dei. Illud tamen precipiens non laudo,quod non in melius,ſed in deterius conuenitis. Nam primũ quidem,cũ conuenitis in eccleſia, audio diſſidia in uobis eſſe, & aliqua ex parte credo. Oportet enim & ſectas in uobis eſſe,quo qui probati ſunt,manifeſti fiant inter uos. Igitur cum conuenitis in eundem locum,non licet dominicã cœnam edere, quod unuſquiſq; propriã cœnam occupet in edendo. Et hic quidem eſurit,ille uero ebrius eſt. Num ſane domos non habetis ad edendum & bibendum? An eccleſiam dei contemnitis,& pudefacitis eos qui non habent? Quid uobis dicã? Laudabo uos? In hoc non laudo. Ego enim accepi a domino, quod & tradidi uobis, quod dominus Ieſus in ea nocte qua traditus eſt, accepit panem, & poſtq̃; gratias egiſſet, fregit, & dixit. Accipite, Edite, Hoc meum eſt corpus,quod pro uobis frãgitur, hoc facite in mei cõmemorationem. Ad eundem modum & poculũ, peracta cœna, dicens,hoc poculum nouum teſtamentum eſt,in meo ſãguine, hoc facite, quotienſcunq; biberitis, in mei cõmemorationem. Quotienſcunq; enim comederitis panem hunc,& poculũ hoc biberitis, mortem domini annunciatis, donec uenerit. Itaq; quiſquis ederit panem hunc, aut biberit poculũ domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis domini. Probet aũt homo ſeipſũ,& ſic de pane edat, & de calice bibat. Nã qui edit aut bibit ĩdigne,iudiciũ ſibiipſi edit & bibit,nõ diiudicãs corpꝰ dñi. Propter hoc inter uos multi ĩbecilles& ĩualidi,& dormiũt m̃lti.

Etenim

εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινό-
μεθα. κρινόμενοι δὲ ὑπὸ κυρίου παιδευόμε-
θα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.
ξ Ὥστε ἀδελφοί μου συνερχόμενοι, εἰς τὸ φα-
γεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε. εἰ δέ τις πεινᾷ,
ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω, ἵνα μὴ εἰς κρῖμα συνέρχη-
σθε. τὰ δὲ λοιπὰ, ὡς ἂν ἔλθω, διατάξομαι.
ξα Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν ἀδελφοὶ, οὐ θέ-
λω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, οἴδατε ὅτι ἔθνη ἦτε πρὸς
τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγεσθε ἀπαγό-
μενοι. διὸ γνωρίζω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς ἐν πνεύ-
ματι θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα ΙΗΣΟΥΝ,
καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν κύριον ΙΗΣΟΥΝ, εἰ
μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Διαιρέσεις δὲ χαρισμά-
των εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα. καὶ διαιρέσεις δια-
κονιῶν εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος. καὶ διαιρέ-
σεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτός ἐστι θε-
ὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. ἑκάστῳ
δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος,
πρὸς τὸ συμφέρον. ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύ-
ματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λό-
γος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρῳ δὲ
πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλῳ δὲ χα-
ρίσματα ἰαμάτων, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι
ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ δὲ
προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων,
ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία
γλωσσῶν, πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ
τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς
βούλεται. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα
ἕν ἐστι, καὶ μέλη ἔχει πολλὰ πάντα δὲ τὰ μέ-
λη τοῦ σώματος τοῦ ἑνὸς, πολλὰ, ὄντα, ἕν
ἐστι σῶμα, οὕτω καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. καὶ γὰρ
ἐν ἑνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες, εἰς ἓν σῶ-
μα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε ἰουδαῖοι, εἴτε ἕλλη-
νες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ πάντες εἰς ἓν
πνεῦμα ἐποτίσθημεν. καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν
ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά. ἐὰν εἴπῃ ὁ πούς, ὅτι
οὐκ εἰμὶ χείρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ
τοῦτο

Etenim ſi nos ipſos diiudicaſſemꝰ, haud
quaq; iudicati fuiſſemus. At cum iudica
mur, a domino, corripimur, ne cũ mun-
do condemnemur. Itaq; fratres mei, cũ
conuenitis ad comedẽdum, alius alium
expectate. Quod ſi qs eſurit, domi edat,
ne ad iudiciũ conueniatis. Cetera uero XII
cũ uenero diſponã. Porro de ſpiritalibꝰ
fratres, nolo uos ignorare, ſcitis quod gẽ
tes fuiſtis, & ad ſimulacra muta, utcũq;
ducebamĩ abducebamini. Quapropter
notũ uobis facio, qđ nullus in ſpũ dei lo
quẽs dicit anathema Ieſũ, & nemo põt
dicere dominũ Ieſum, niſi in ſpiritu ſan-
cto. Diuiſiones autem donorum ſunt,
ſed idem ſpiritus, & diuiſiones miniſte-
riorum ſunt, & idem dñs, & diuiſiones
operationũ ſunt, ſed idem eſt deus ope-
rans oĩa in oĩbus. Vnicuiq; uero datur
manifeſtatio ſpiritus, ad id quod expe-
dit. Nam huic quidem per ſpiritũ datur
ſermo ſapiẽtiæ. Alij uero ſermo ſcientiæ,
ſecũdũ eũdẽ ſpm̃. Alij uero fides ĩ eodẽ
ſpũ. Alij uero dona ſanationũ in eodẽ
ſpũ. Alij uero efficaciæ potẽtiarꝫ, alij ue
ro ꝓphetia, alij uero diſcretiões ſpũum,
alij uero genera lĩguarꝫ, alij uero interp̃-
tatio linguarꝫ, ſed oĩa hæc opat̃ unꝰ ille
& idẽ ſpũs, diuidẽs peculiariter unicuiq;
ſicuti uult. Quemadmodũ eñ corpus
unum eſt, & membra habet multa, oĩa
uero mẽbra corporis unius, multa cum
ſint, unũ ſũt corpꝰ, ſic & Chriſtus. Etenĩ
in uno ſpiritu nos oẽs, in unũ corpus ba
ptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Græci, ſi-
ue ſerui, ſiue liberi, & omnes in unũ ſpi-
ritũ poti ſumus. Etenim corpus non eſt
unum membrũ, ſed multa. Si dicat pes,
nõ ſum manus, non ſum de corpe, num
idcirco

τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; καὶ ἐὰν εἴπῃ τὸ οὖς, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὀφθαλμὸς, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμὸς, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοὴ, ποῦ ἡ ὄσφρησις; νυνὶ δὲ ὁ θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν, εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; νῦν δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα. οὐ δύναται δὲ ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ, χρείαν σου οὐκ ἔχω, ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ, χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος, ἀσθενέστερα ὑπάρχειν ἀναγκαῖά ἐστιν, καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν, καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν, εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν, οὐ χρείαν ἔχει, ἀλλ᾽ ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δοὺς τιμὴν, ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη. καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη. εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη. ὑμεῖς δὲ ἐστὲ σῶμα ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται; μὴ πάντες διδάσκαλοι; μὴ πάντες δυνάμεις; μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων; μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσι; ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα. καὶ ἔτι καθ᾽ ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι. Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ, καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ

idcirco nō eſt de corpore? Et ſi dicat auris, non ſum oculus, nō ſum de corpore, num ideo nō eſt de corpore? Si totū corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi olfactus? Nunc aūt deus poſuit mēbra, unūquodq; ſingillatim, in corpe, queādmodū uoluit. Quod ſi eſſent oīa unū mēbrū, ubi corpus? Nunc aūt multa quidē mēbra, unū uero corpus. At nō poteſt oculus dicere manui, nō eſt mihi opus te, aut rurſum caput pedibus, non eſt mihi opus uobis, imo multo potius, quæ uident̃ mēbra corporis imbecilliora eſſe, neceſſaria ſunt, & quæ putamus minus honeſta eſſe corpis, his honorē uberiorem apponimus, & indecora noſtri, copioſiorem decorē habent. Ceterū quæ decora ſunt noſtri, nō indigent, ſed deus, ſimul temperauit corpus, ei cui deerat, copioſiorē addens honorē, ne ſit diſſidium in corpore, ſed inuicē alia pro alijs candē ſollicitudinē gerant mēbra. Et ſiue patit̃ unū membrū, cōpatiuntur oīa membra, ſiue glorificatur unū membrum, congaudent omnia membra. Vos autē eſtis corpus Chriſti, & membra ex parte, & alios quidem poſuit deus in eccleſia, primum quidē apoſtolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde poteſtates, deinde dona ſanationū, ſubſidia, gubernationes, genera linguarum. Num oēs apoſtoli? Nū oēs, ꝓphetæ? Nū oēs doctores? nū oēs poteſtates? nū oēs dona habēt ſanationū? nū oēs linguis loquunt̃? nū oēs interpretant̃? Sectemini uero dona potiora, & adhuc excellētē uiā uobis oſ̄do. Si līguis hoīm loquar & angeloꝝ, XIII
charitatē aūt nō habeā, factus ſum æs reſonās, aut cymbalū tinniēs. Et ſi habeā ꝓphetiam,

φητείαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶ/
σαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πί
στιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω,
οὐθέν εἰμι, καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρ/
χοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου,
ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν
ὠφελοῦμαι. Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρη/
στεύεται. ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ. ἡ ἀγάπη οὐ περ/
περεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ,
οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ
λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδι/
κίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πάντα στέγει,
πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπο/
μένει, ἡ ἀγάπη, οὐδέποτε ἐκπίπτει.

Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται,
εἴτε γλῶσσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταρ/
γηθήσεται. Ἐκ μέρους δὲ γινώσκομεν, καὶ
ἐκ μέρους προφητεύομεν. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέ/
λειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται.

Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν,
ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζό/
μην. ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ
νηπίου. Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν
αἰνίγματι, τότε δὲ, πρόσωπον πρὸς πρόσω/
πον. ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπι/
γνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. νυνὶ δὲ
μένει πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα,
μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη. Διώκετε τὴν ἀγά
ξγ πην, ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά, μᾶλλον δὲ
ἵνα προφητεύητε. Ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ, οὐκ
ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ θεῷ. οὐδεὶς γὰρ
ἀκούει, πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. Ὁ δὲ προ
φητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ, οἰκοδομὴν, καὶ
παράκλησιν, καὶ παραμυθίαν. ὁ λαλῶν
γλώσσῃ, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ, ὁ δὲ προφητεύ/
ων, ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. Θέλω δὲ πάντας
ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προ/
φητεύητε. μείζων γὰρ ὁ προφητεύων, ἢ ὁ λα/
λῶν γλώσσαις, ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ, ἵνα
ἡ ἐκκλησία

phetiam,& nouerim myſteria omnia,&
omnem ſcientiam, & ſi habeam fidem,
adeo ut montes loco dimouea͂, charita/
tem autem nõ habeam, nihil ſum. Et ſi
inſumam in alimonia͂ omnes facultates
meas,& ſi tradam corpus meũ, ut cõbu/
rar,charitatem aũt nõ habeam,nihil uti
litatis capio. Charitas lõganimis eſt,be/
nigna eſt.charitas non inuidet. charitas
nõ eſt procax,nõ inflatur,nõ eſt faſtidio
ſa,nõ querit quæ ſua ſunt, non irritatur,
nõ cogitat malũ,nõ gaudet de iniuſticia,
ſed cõgaudet ueritati, oĩa ſuffert, oĩa cre
dit,oĩa ſperat, omnia ſuſtinet. Charitas
nũq̃ excidit. Siue ꝓphetiæ abolebunt̃,
ſiue linguæ ceſſabunt,ſiue ſcientia abole
bitur. Ex parte autẽ cognoſcimus,& ex
parte ꝓphetamus. Aſt ubi uenerit quod
perfectũ eſt,tunc quod ex parte eſt abo/
lebitur. Cum eſſem puer,ut puer loque/
bar,ut puer ſentiebã, ut puer cogitabã,
At ubi factus ſum uir, aboleui puerilia.
Cernimus em̃ nunc per ſpeculũ in ænig
mate,tunc aũt faciẽ ad faciẽ,nunc cogno
ſco ex parte,tunc uero cognoſcã, queãd/
modũ & cognitus ſum. Nũc aũt manet
fides, ſpes, charitas, tria hec, ſed maior
hoꝝ charitas. Sectemini charitatẽ,æmu XIIII
lemini ſpiritalia,magis tñ, ut prophete/
tis. Nam qui loquitur lingua,nõ hoĩbus
loquitur,ſed deo. Nullus em̃ audit. Spũ
uero loquit̃ myſteria. Ceterũ qui ꝓphe/
tat,hoĩbus loquitur, edificationem,& ex
hortationẽ,& cõſolationem. Qui loqui/
tur lingua, ſeipſum edificat, at qui pro/
phetat, eccleſiam edificat. Volo autem
oẽs uos loqui linguis, magis aũt ut pro,
phetetis. Maior em̃ qui prophetat,q̃ q
loquitur linguis, niſi interpretetur, ut

 eccleſia

ἡ ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ. Νυνὶ δὲ ἀδελφοί, ἐὰν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω; ἐὰν μὴ ὑμῖν λαλήσω, ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν προφητείᾳ, ἢ ἐν διδαχῇ; ὅμως τὰ ἄψυχα φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλός, εἴτε κιθάρα, ἐὰν διαστολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ δῷ, πῶς γνωσθήσεται τὸ αὐλούμενον, ἢ τὸ κιθαριζόμενον; καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ δῷ, τίς παρασκευάσεται εἰς πόλεμον; οὕτως καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον; ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες, τοσαῦτα, εἰ τύχοι, γένη φωνῶν ἐστιν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον. Ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος, καὶ ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ βάρβαρος. Οὕτως καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ζηλωταί ἐστε πνευμάτων, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ζητεῖτε, ἵνα περισσεύητε. Διόπερ ὁ λαλῶν γλώσσῃ, προσευχέσθω, ἵνα διερμηνεύῃ. Ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσσῃ, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι. Τί οὖν ἐστι; προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ. ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ. Ἐπεὶ ἐὰν εὐλογήσῃς, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν, ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ; ἐπειδὴ τί λέγεις οὐκ οἶδε. Σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλ᾽ ὁ ἕτερος οὐκ οἰκοδομεῖται. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν. Ἀλλ᾽ ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους, διὰ τοῦ νοός μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ. Ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ, τέλειοι γίνεσθε. ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται. ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις, λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ.

eccleſia ædificationẽ accipiat. Nunc aũt fratres, ſi ueniã ad uos linguis loquens, quid uobis prodero? niſi uobis loquar, aut in reuelatione, aut in ſcientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Quin & inanima, uocẽ reddentia, ſiue tibia, ſiue cithara, niſi diſtinctionẽ ſonis dederint, quomodo cognoſcet̃, quod tibia canit̃, aut cithara? Etenim ſi incertam uocem tuba dederit, qs apparabitur ad bellũ? Sic & uos per linguã niſi ſignificantem ſermonem dederitis, quomodo intelligetur, quod dicitur? Eritis enĩ in aerem loquentes. Tam multa, uerbi gratia genera uocum ſunt, in mundo, & nihil horum mutum. Itaq; ſi neſciero uim uocis, ero ei qui loquitur barbarus, & qui loquitur in me barbarus. Itaq; & uos, quandoquidem ſectatores eſtis ſpirituum, ad ædificationẽ eccleſiæ querite, ut excellatis. Quapropter qui loquitur lingua, oret, ut interpretetur. Nam ſi orem lingua, ſpiritus meus orat, at mens mea fructu uacat. Quid igit̃ eſt? Orabo ſpiritu, ſed orabo & mente. Canam ſpiritu, ſed canam & mente. Alioqui ſi benedixeris, is qui implet locum indocti, quomodo dicturus eſt Amen, ad tuam gratiarum actionem? Quandoquidẽ quid dicas neſcit. nã tu quidem bene gratias agis, uerum alius nõ ædificatur. Gratias ago deo meo, quod magis q̃ oẽs uos, linguis loquor. Sed in eccleſia uolo quinq; uerba, per mẽtẽ meã loqui, ut & alios inſtituã, potius q̃ decẽ milia uerborꝫ in lingua. Fratres, ne ſitis pueri ſenſibus, ſed malicia pueri ſitis, ſenſibus uero perfecti ſitis. In lege ſcriptũ eſt. In uarijs linguis & in labijs uarijs loquar populo huic.

τούτῳ, καὶ οὐδ᾽ οὕτως εἰσακούσονταί μου λέ-
γει κύριος. Ὥστε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖον εἰ-
σὶν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. ἡ
δὲ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πι-
στεύουσιν. Ἐὰν οὖν συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία ὅλη ἐ-
πὶ τὸ αὐτὸ καὶ πάντες γλώσσαις λαλῶσιν, εἰ-
σέλθωσι δὲ ἰδιῶται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι
μαίνεσθε; Ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλ-
θῃ δέ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάν-
των, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων, καὶ οὕτως τὰ κρυ-
πτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται, καὶ οὕτως
πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, προσκυνήσει τῷ θεῷ,
ἀπαγγέλλων, ὅτι ὁ θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστί.
Τί οὖν ἐστὶν ἀδελφοί; ὅταν συνέρχησθε, ἕκα-
στος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσ-
σαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἑρμηνείαν ἔχει.
πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω, εἴτε γλώσσῃ
τὶς λαλεῖ, κατὰ δύο, ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ
μέρος, καὶ εἷς διερμηνευέτω. Ἐὰν δὲ μὴ ᾖ δι-
ερμηνευτὴς σιγάτω ἐν ἐκκλησίᾳ, ἑαυτῷ δὲ λα-
ξδ λείτω καὶ τῷ θεῷ. Προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς
λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν.
Ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶ-
τος σιγάτω. Δύνασθε γὰρ καθένα πάντες
προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάν-
τες παρακαλῶνται, καὶ πνεύματα προφη-
τῶν προφήταις ὑποτάσσεται. Οὐ γάρ ἐστιν
ἀκαταστασίας ὁ θεὸς, ἀλλ᾽ εἰρήνης, ὡς ἐν
πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων.
ξε Αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σι-
γάτωσαν. Οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς
λαλεῖν, ἀλλ᾽ ὑποτάσσεσθαι. καθὼς καὶ ὁ νό-
μος λέγει. Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴ-
κῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν.
Αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναιξὶν ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν.
ἢ ἀφ᾽ ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐξῆλθεν; ἢ εἰς
ὑμᾶς μόνους κατήντησεν; Εἴ τις δοκεῖ προ-
φήτης εἶναι, ἢ πνευματικὸς, ἐπιγινωσκέτω
ἃ γράφω ὑμῖν, ὅτι κυρίου εἰσὶν ἐντολαί. Εἰ-
δέ τις

huic, & ne ſic quidē audiēt me dicit dñs, Itaq; linguæ in ſignū ſunt, nō credentibus, ſed incredulis. contra, ꝓphetia, non incredulis, ſed credentibus. Ergo ſi cōuenerit eccleſia tota, in idem, & oēs linguis loquantur, ingrediātur autē indocti, aut infideles, nōne dicent, quod inſaniatis. Quod ſi oēs propheteis, ingrediat̃ aūt īfidelis aut indoct⁹, coarguit̃ ab oībus, diiudicat̃ ab oībus, & ſic occulta cordis ei⁹ manifeſta fiūt, atq; ita procidens in faciē, adorabit deū, annuncians, q̃d deus reuera in uobis ſit. Quid igitur eſt fratres? Quoties cōuenitis, unuſquiſq; ueſtrum pſalmū habet, doctrinā habet, linguam habet, reuelationē habet. omnia ad ædificationem fiant, ſiue lingua quis loquit̃, iuxta duos, aut ut plurimū tres, idq; uiciſſim, & unus interpretetur. Q̃ ſi nō ſit interpres, taceat in eccleſia, cæterum ſibiipſi loquat̃ & deo. Prophetæ uero, duo aut tres loquantur, & cæteri diiudicent. Porro ſi alij fuerit reuelatū, aſſidēti, prior taceat. Poteſtis enim ſingillatim omnes prophetare, ut omnes diſcant, & omnes conſolationem accipiāt, & ſpiritus prophetarum prophetis ſubijciuntur. Nō enim eſt confuſionis deus, ſed pacis, ut in omnibus eccleſijs ſanctis. Mulieres ueſtræ in eccleſijs ſileant. Nec enim mandatum eſt illis ut loquantur, ſed ut ſubditæ ſint. Quemadmodū & lex dicit. Quod ſi quid diſcere uolunt, domi ſuos uiros interrogent. Nam turpe eſt mulieribus in eccleſia loqui. An a uobis ſermo dei ꝑfectus eſt? An in uos ſolos incidit? Si quis uidetur propheta eſſe, aut ſpiritalis, agnoſcat que ſcribo uobis, quod domini ſint præcepta, cæ-

terum

δέ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω. ὥστε ἀδελφοὶ, ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις, μὴ κωλύετε. πάντα εὐσχημόνως, καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω.

ξ 5 γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοὶ τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ὃ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε, δι' οὗ καὶ σώζεσθε, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε, ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῆ ἐπιστεύσατε. παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι ΧΡΙΣΤΟΣ ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ὤφθη κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα, ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ. ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι. τινὲς δὲ ἐκοιμήθησαν. ἔπειτα ὤφθη ἰακώβῳ, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν. ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί. ἐγὼ γὰρ εἰμὶ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων, ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ. χάριτι δὲ θεοῦ, εἰμὶ ὅ εἰμι. καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ, οὐ κενὴ ἐγενήθη, ἀλλὰ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα. οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, ἡ σὺν ἐμοί. εἴτε οὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτως κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε.

εἰ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται. εἰ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται. εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται. εἰ δὲ

ΧΡΙΣΤΟΣ

terum ſi qs ignorat,ignoret. Proinde fra
tres,ad id enitamini , ut ꝓphetetis,& loq
linguis ne ꝓhibeatis. Oīa decēter,& ſecū
dū ordinē fiant. Notū aūt uobis facio XV
fratres euangeliū, qđ euāgelizaui uobis,
qđ & accepiſtis,in quo & ſtatis,per qđ &
ſalui eſtis,quo pacto annūciarim uobis,
ſi tenetis,niſi fruſtra credidiſtis. Tradidi
em̄ uobis in primis, quod & accepiſtis,
qđ Chriſtus mortuus fuerit pro peccatis
noſtris,ſecundū ſcripturas, & qđ ſepultꝰ
ſit, & qđ reſurrexerit tertio die,ſecūdum
ſcripturas, & qđ uiſus ſit Cephæ,deinde
duodecim,poſtea uiſus ē pluſq̃ quingē
tis fratribus ſemel.Ex quibus plures ma
nent uſq; ad hunc diē.Quidā aūt & dor
mierūt.Deinde uiſus ē Iacobo,poſt apo
ſtolis omnibus . Poſtremo uero omniū,
uelut abortiuo uiſus ē &mihi.Ego em̄ ſū
minimus apoſtoloꝝ, qui nō idoneus,ut
dicar apoſtolus , propterea quod perſe
cutus ſim eccleſiā dei, ſed gratia dei,ſum
id quod ſum,& gratia eius quæ profecta
eſt in me, non fuit inanis,ſed copioſius
q̃ illi omnes laboraui.Non ego tamen,
ſed gratia dei, quæ mihi adeſt.Siue igit̄
ego,ſiue illi, ſic ꝑdicamꝰ,& ſic credidiſtis.
Qđ ſi Chriſtus ꝑdicatur,a mortuis reſur
rexiſſe,quomodo dicunt quidā inter uos
qđ reſurrectio mortuoꝝ nō eſt? Porro
ſi reſurrectio mortuoꝝ nō eſt,ne Chriſtꝰ
qdē reſurrexit.Qđ ſi Chriſtꝰ nō reſurre
xit,inanis uidelicet eſt ꝑdicatio noſtra,in
anis aūt eſt & fides ueſtra. Repimur aūt
& falſi teſtes dei, qm̄ teſtificati ſumus de
deo,quod excitauerit Chriſtū , quē non
excitauit , ſiquidem mortui non reſur
gunt . Etenim ſi mortui non reſurgunt,
ne Chriſtus quidem reſurrexit . Quod ſi

Chriſtus

ΧΡΙΣΤΟΣ οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις
ὑμῶν. ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν, ἄρα
καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν ΧΡΙΣΤΩ, ἀπώλοντο. εἰ
ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν ΧΡΙ-
ΣΤΩ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων
ἐσμέν. Νυνὶ δὲ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐγήγερται ἐκ νε
κρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. ἐπει
δὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώ-
που ἀνάστασις νεκρῶν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ ἀδὰμ
πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ ΧΡΙ/
ΣΤΩ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ
ἰδίῳ τάγματι, ἀπαρχὴ ΧΡΙΣΤΟΣ. ἔπειτα οἱ
τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἶτα τὸ
τέλος, ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ
καὶ πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρ/
χὴν, καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. δεῖ γὰρ
αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς
ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς
καταργεῖται ὁ θάνατος. πάντα γὰρ ὑπέτα/
ξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι
πάντα ὑποτέτακται, δηλονότι ἐκτὸς τοῦ
ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. ὅταν δὲ ὑπο/
ταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς
ὑποταγήσεται, τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ
πάντα, ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.
Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν
νεκρῶν, εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; τί καὶ
βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τί καὶ ἡμεῖς
κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; καθ' ἡμέραν ἀ/
ποθνήσκω, νὴ τὴν ἡμετέραν καύχησιν, ἣν
ἔχω ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. εἰ
κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν ἐφέσῳ,
τί μοι τὸ ὄφελος, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται;
φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνή-
σκομεν. μὴ πλανᾶσθε. φθείρουσιν ἤθη χρη/
στὰ ὁμιλίαι κακαί. ἐκνήψατε δικαίως, καὶ μὴ
ἁμαρτάνετε. ἀγνωσίαν γὰρ θεοῦ τινὲς ἔχου/
σι. πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. ἀλλ' ἐρεῖ τις.
πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι
ἔρχονται; ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωοποιεῖ/
ται. ἐὰν

Chriſtus nõ reſurrexit, ſuperuacanea eſt
fides ueſtra. Adhuc eſtis in peccatis ue/
ſtris. Igit̃ & qui dormierũt in Chriſto, pe
rierunt. Si in uita hac ſpem in Chriſto
tantũ fixã habemus, miſerabiliores om/
nibus hoĩbus ſumus. Nunc aũt Chriſtus
ſurrexit a mortuis, primitiæ eorꝝ qui dor
mierũt, fuit. Poſtꝗ̃ eñ per hoĩem mors,
etiã per hominẽ reſurrectio mortuorũ.
Queãdmodũ eñ in Adã oẽs moriunt̃,
ita & in Chriſto oẽs uiuificabunt̃. unuſ/
qſqꝫ aũt in ꝓprio ordine, primitiæ Chri
ſtus, Deinde ij qui ſunt Chriſti, in aduen
tu illius, deinde finis, cum tradiderit re/
gnũ deo & patri, cũ aboleuerit omnem
principatũ & oẽm poteſtatẽ, & uirtutẽ.
Nã oportet eũ regnare, donec poſuerit
oẽs inimicos ſub pedes ſuos. Nouiſſim⁹
hoſtis abolet̃, mors. Nã oĩa ſubiecit ſub
pedes illius. Atqui cũ dicat, quod omnia
ſubiecta ſint, ꝑ alam eſt, quod præter eũ
qui ſubijcit illi omnia. Cum autem ſubie
cta fuerint illi omnia, tunc & ipſe filius
ſubijcietur, ei qui illi ſubiecit omnia, ut ſit
deus oĩa in omnibus. Alioqui quid fa/
cient ij qui baptizantur ꝓ mortuis, ſi om
nino mortui nõ reſurgunt? Quid & nos
periclitamur omni tempore? Indies mo
rior, per noſtrã gloriationẽ, quã habeo ĩ
Chriſto Ieſu domino noſtro. Si ſecundũ
hominẽ, cum beſtijs depugnaui Epheſi,
quæ mihi utilitas, ſi mortui non reſur/
gunt? Edamus & bibamus, cras enim
morimur. Ne decipiamĩ, mores bonos,
colloquia corrumpunt mala. Expergiſci
mini iuſte, & ne peccetis. Nam ignoran/
tiam dei nonnulli habent. Ad pudorem
uobis loquor. At dicet aliquis. Quomo/
do reſurgẽt mortui? Quali aũt corpore
uenient? Stulte. Tu quod ſemiuas nõ ui/

ται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι σίτου, ἤ τινος τῶν λοιπῶν. ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα. οὐ πᾶσα σὰρξ, ἡ αὐτὴ σὰρξ ἀλλὰ ἄλλη μὲν σὰρξ ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων, ἄλλη δὲ πτηνῶν. καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια. ἀλλ᾽ ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων, ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων. ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, οὕτως καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ. σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει. σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. ἔστι σῶμα ψυχικόν, καὶ ἔστι σῶμα πνευματικόν. οὕτω καὶ γέγραπται. ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν, ἀλλ᾽ οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ. οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. τοῦτο δέ φημι ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται. οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω. πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. σαλπίσει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα. δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος, ὁ γεγραμμένος. κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος; τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἁμαρτία, ἡ δὲ δύνα-

uificat̃,niſi mortuũ fuerit: Et hoc q̃d ſemias,nõ corpꝰ,q̃d naſcet̃ ſemias, ſʒ nudũ granũ,exẽpli cauſa tritici,aut alicuiꝰ ex cæteris. Sed deꝰ illud dat corpꝰ,ut uoluit & unicuiq; ſeminũ , ſuũ corpꝰ. Nõ oĩs caro eadẽ caro , ſʒ alia q̃dẽ caro hoim,alia ṽo caro pecoꝝ,alia ṽo piſciũ,alia ṽo uolucꝝ Et ſũt corpa celeſtia, & ſũt corpa ẽreſtria. Veꝝ alia quidẽ cœleſtiũ gl̃ia,alia ṽo ẽreſtriũ,alia gl̃ia ſol̃,& alia gl̃ia lunæ,& alia gl̃ia ſtellaꝝ.Stella ſiq̃dẽ a ſtella differt,in gl̃ia.Sic & reſurrectio mortuoꝝ.Semiat̃ in corruptione, reſurgit in incorruptibilitate. ſeminatur ĩ ignominia,reſurgit in gl̃ia.ſemiat̃ ĩ infirmitate,reſurgit in potẽtia.Semiat̃ corpꝰ aĩale, reſurgit corpꝰ ſpiritale.Eſt corpꝰ aĩale,& ẽ corpꝰ ſpiritale. queadmodũ & ſcriptũ ẽ.Factꝰ eſt primꝰ hõ Adã in aĩam uiuẽtẽ, extremꝰ Adã in ſpm̃ uiuificãtẽ. At nõ primũ,q̃d ſpiritale. ſed q̃d aĩale, deinde q̃d ſpiritale. Primꝰ hõ de terra terrenꝰ. Scd̃s hõ,ipſe dñs de celo.Qualis terrenꝰ ille,tales & hi q terreni ſunt. Et q̃lis ille cœleſtis , tales & ĩj qui cœleſtes ſũt.Et queadmodũ geſtauimus imaginẽ terreni,geſtabimꝰ & imaginẽ cœleſtis. Hoc ãt dico frẽs.q̃d caro & ſãguis regni dei hæreditatẽ cõſeq nõ pñt. Neq; corruptio ĩcorruptibilitatis hæreditatẽ accipit. Ecce myſteriũ uobis dico. Nõ oẽs q dẽ dormiemꝰ, oẽs tñ ĩmutabimur,ĩ puncto ,in momento oculi, in extrema tuba. Canet em̃ tuba,& mortui reſurgẽt ĩcorrupti,& nos ĩmutabimur. Optet em̃ corruptibile hoc induere incorruptibilitatẽ, & mortale hoc ĩduere ĩmortalitatẽ. Cũ aũt corruptibile hoc,ĩduerit ĩcorruptibilitatẽ & mortale hoc,ĩduerit mortalitatẽ,tũc fiet ſermo q ſcriptꝰ ẽ. Abſorpta ẽ mors ĩ uictoriã. Vbi tuꝰ mors aculeꝰ: ubi tua ĩferne uictoria: Aculeꝰ ãt mortis pctm̃,potẽ

μῖς τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος. τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ
διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗ
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ὥστε ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ
ἑδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες
ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ κυρίου, πάντοτε εἰδότες, ὅτι ὁ κό
ιϛ πος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν κυρίῳ. περὶ δὲ τῆς
λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, ὥσπερ διέταξα ταῖς
ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτως καὶ ὑμεῖς ποι
ήσατε. κατὰ μίαν σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν παρ'
ἑαυτῷ τιθέτω, θησαυρίζων ὅ τι ἂν εὐοδῶται,
ἵνα μὴ ὅταν ἔλθω τότε λογίαι γίνωνται. ὅταν δὲ
παραγένωμαι, οὓς ἐὰν δοκιμάζητε δι' ἐπιστο
λῶν, τούτους πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν
εἰς Ἱερουσαλήμ. ἐὰν δὲ ᾖ ἄξιον τοῦ κἀμὲ πο
ρεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται. ἐλεύσομαι δὲ
πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω. Μα
κεδονίαν γὰρ διέρχομαι. πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν
παραμενῶ ἢ καὶ παραχειμάσω, ἵνα ὑμεῖς με προ
πέμψητε, οὗ ἐὰν πορεύωμαι. οὐ θέλω γὰρ ὑ
μᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν, ἐλπίζω δὲ χρόνον
τινὰ ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύριος ἐπι
τρέπῃ. ἐπιμενῶ δὲ ἐν Ἐφέσῳ ἕως τῆς πεντηκο
στῆς. θύρα γάρ μοι ἀνέῳγε μεγάλη καὶ ἐνεργής,
καὶ ἀντικείμενοι πολλοί. ἐὰν δὲ ἔλθῃ Τιμόθεος,
βλέπετε ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς. τὸ γὰρ
ἔργον κυρίου ἐργάζεται, ὡς καὶ ἐγώ. μή τις οὖν αὐ
τὸν ἐξουθενήσῃ. προπέμψατε δὲ αὐτὸν ἐν εἰ
ρήνῃ ἵνα ἔλθῃ πρός με, ἐκδέχομαι γὰρ αὐ
τὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν. περὶ δὲ Ἀπολλὼ
τοῦ ἀδελφοῦ, πολλὰ παρεκάλεσα αὐ
τόν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν,
καὶ πάντως οὐκ ἦν θέλημα, ἵνα νῦν ἔλθῃ.
ἐλεύσεται δέ, ὅταν εὐκαιρήσῃ.
γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κρα
ταιοῦσθε. πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω.
παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί, οἴδατε τὴν οἰ
κίαν Στεφανᾶ, ὅτι ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐ
ας, καὶ εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν
ἑαυτούς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιού
τοις, καὶ παντὶ τῷ συνεργοῦντι καὶ κοπιῶντι.

tia ꝟo pcti lex.ſed deo gratia,q dedit no
bis uictoriã,p dñm noſtrũ Ieſũ Chriſtũ.
Itaq; frẽs mei dilecti,ſtabiles ſitis,& imo
biles,abũdantes in ope dñi ſemper, cum
ſciatis,quod labor ueſter nõ eſt inanis in
dño. Cæterũ de collecta,erga ſanctos, XVI
queãdmodũ ordinaui eccleſijs Galatiæ,
ita& uos facite.in una ſabbatoꝝ.un⁹qſq;
ueſtrũ apud ſeſe ponat,recõdẽs,qcqd cõ
modum fuerit,ne cum uenero,tunc colle
ctæ fiant.Vbi uenero autẽ ad uos,quoſ
cunq;,pbaueritis,p epiſtolas, hos mittã,
ut pferant bñficentiam ueſtrã in Hierl̃m.
Quod ſi fuerit opepreciũ, ut & ipſe pfici
ſcar, mecũ pficiſcẽtur. Veniã aũt ad uos
cũ Macedoniã trãſiero. Macedoniã eñ
aditurus ſum. Apud uos aũt forte pma
nebo,aut etiã hyemabo,ut uos me dedu
catis,quocũq; pficiſcar. Nolo eñ uos nũc
in trãſcurſu uidere,ſed ſpero tempus ali
quantum manſurum me apud uos,ſi do
minus permiſerit. Cõmoror aũt Epheſi,
uſq; ad diẽ quinquageſimũ. Nã hoſtiũ
mihi aptũ eſt magnũ,& efficax,& aduer
ſarij multi. Qđ ſi uenerit Timotheus,ui
dete,ut abſq; metu ſit apud uos. Opus
dñi opatur,queãdmodũ& ego. Ne quis
igit̃ eũ ſpernat,ſed pſequamini eũ in pa
ce,ut ueniat ad me. Expecto eñ illũ cum
fratribus. Porro de Apollo fratre, multũ
hortat⁹ ſũ illũ,ut iret ad uos, cũ fratrib⁹,
& oĩno nõ erat uoluntas,nunc eũdi. Vẽ
turus eſt autem,cum oportunitatem erit
nactus. Vigilate, ſtate in fide, uiriliter
agite, eſtote fortes. Omnia uobis in cha
ritate fiant. Obſecro autem uos fratres.
Noſtis familiam Stephanæ,eſſe primi
tias Achaiæ, & in miniſterium ſanctis or
dinarunt ſeipſos, ut & uos ſubditæ ſitis
talibus,& omni adiuuanti & laboranti.

χαίρω δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ στεφανᾶ, καὶ φουρτουνάτου, καὶ ἀχαϊκοῦ, ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, οὗτοι ἀνεπλήρωσαν. ἀνέπαυσαν γὰρ τὸ ἐμὸν πνεῦμα, καὶ τὸ ὑμῶν. Ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους. Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι τῆς ἀσίας. Ἀσπάζονται ὑμᾶς ἐν κυρίῳ πολλὰ, Ἀκύλας καὶ πρίσκιλλα, σὺν τῇ κατ᾿ οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀδελφοὶ πάντες. ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. ὁ ἀσπασμὸς, τῇ ἐμῇ χειρὶ παύλου. Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ, ἤτω ἀνάθεμα μαραναθά. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μεθ᾿ ὑμῶν. ἡ ἀγάπη μου μετὰ πάντων ὑμῶν, ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. ἀμήν.

Πρὸς κορινθίους πρώτη,

ἐγράφη ἀπὸ φιλίππων διὰ στεφανᾶ καὶ φουρτουνάτου, καὶ ἀχαϊκοῦ, καὶ τιμοθέου.

Gaudeo ṽo de aduētu ſtephanæ & Fortunati &Achaici,qm̃ id qđ mihi deerat ueſtri,illi ſuppleuerūt.Refocillauerūtem̃ ſpiritum meum & ueſtrum. Agnoſcite itaq; huiuſmodi.Salutant uos eccleſiæ Aſiæ.Salutant uos in domino multum, Aquila & Priſcilla,cum ea quæ in domo eſt ipſorum eccleſia. Salutāt uos fratres omnes.Salutate inuicem in oſculo ſancto.Salutatio mea manu Pauli. Si quis nō diligit dñm Ieſum Chriſtum, ſit anathema Maranatha.Gratia domini Ieſu Chriſti,ſit uobiſcum. Dilectio mea cum omnibus uobis in Chriſto Ieſu. Amen.

Finis.

Miſſa fuit e Philippis, per Stephanā & Fortunatū,& Achaicū, & Timotheū.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ μακεδονίας, ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. δεξάμενοι κορίνθιοι τὴν προτέραν ἐπιστολὴν, κατενύγησαν ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ λαβόντος τὴν μητρυιάν, καὶ ἐλυπήθησαν δὲ, ὡς περιϊδόντες τὸ τοιοῦτον ἁμάρτημα. εἶτα ὑφηρπάζοντο ὑπό τινων, τῶν καὶ τὰς προφάσεις τῶν σχισμάτων ποιούντων, ὥστε παρακαθέζεσθαι τῷ γράμματι τοῦ νόμου, καὶ ἀδιάφορον ἡγεῖσθαι τὴν παρὰ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ χάριν, καὶ μᾶλλον προσέχειν τοῖς ἐν προσώπῳ καυχωμένοις. ἦσαν δὲ καὶ περὶ τῆς λογίας, τῆς εἰς τοὺς ἁγίους φροντίζοντες καλῶς. πρὸς ταῦτα οὖν, ἀντιγράφει ὁ ἀπόστολος, καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τοὺς ἐκβαλόντας τὸν παρανομήσαντα. ἔπειτα ἀξιώσασιν αὐτοῖς καθικετεύει, καὶ μετανοήσαντα ἐκεῖνον, κελεύει δεχθῆναι. ἐν αὐτῇ δὲ διδάσκει περὶ τοῦ νόμου, διαιρῶν τὸ γράμμα τοῦ νόμου, καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐ δεῖ λαμβάνειν τὰ γράμματα μόνον τοῦ νόμου, ἀλλ᾿ ἐν αὐτῷ τῷ γράμματι τὴν διάνοιαν ἐρευνᾶν. οὐ γὰρ μόνον ῥῆμά ἐστιν ὁ νόμος, ἀλλ᾿ ἐν τοῖς ῥητοῖς ἐστι καὶ ὁ νοῦς τοῦ πνεύματος. ἔπειτα ὅτι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐλθόντος, καινὴ κτίσις γέγονεν, καὶ οὐ δεῖ κατὰ τὸ παλαιὸν ζῆν, ἀλλ᾿ ὡς ἐν καινῇ κτίσει, ἐν πᾶσιν ἀνανεοῦσθαι, καὶ ἀργὴν εἶναι λοιπὸν τὴν περιτομήν. ἀποδέχεται δὲ αὐτοὺς καὶ περὶ τῆς διακονίας, καὶ προτρέπεται αὐτὴν μᾶλλον πλεονάζειν. αἰτιώμενος δὲ τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους. καταλέγει πάντα, ἅπερ πέπονθε διὰ τὸν κύριον, καὶ τὰς ὀπτασίας δὲ διηγεῖται. ἅσπερ ἑώρακεν. εἴς τε τὸν παράδεισον, καὶ εἰς τὸν τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγείς. εἶτα παραγγείλας μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ μετανοεῖν τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐν εὐχαριστίᾳ, πληροῖ τὴν ἐπιστολήν. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα, ὁ πᾶς λόγος ἐστὶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ περί τε ἑαυτοῦ, καὶ περὶ κορινθίων, καὶ τῶν ψευδαποστόλων, καὶ ἐκ ταύτης τῆς ὑποθέσεως, πρόσεστιν εἴς τε τὰ τῆς χάριτος θεοῦ, καὶ περὶ ἀγαθῆς πολιτείας. καὶ τὸ εὐσυνείδητον, καὶ τὸ ἐναγώνιον, καὶ τὸ ἀφιλοχρήματον, καὶ περὶ τῆς μεταδοτικῆς ἀρετῆς, καὶ περὶ τῆς τῶν ψευδαποστόλων ἀλαζονείας καὶ πονηρίας.

ARGVMENTVM

POſt actā a Corinthijs pœnitentiā,cōſolatoriā ſcribit eis epl'am apl's a Troade, per Titum,& collaudans eos,hortatur ad meliora,contriſtatos quidem eos,ſed emendatos oſtendens.

ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Παυλος ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, διὰ θελήματος θεοῦ, καὶ τιμόθεος ὁ ἀδελφὸς, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, τῇ οὔσῃ ἐν κορίνθῳ, σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι, τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ ἀχαΐᾳ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη, ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΣΙΣΤΟΥ. εὐλογητὸς ὁ θεὸς, καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν, τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει διὰ τῆς παρακλήσεως, ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ὅτι καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ εἰς ἡμᾶς, οὕτως διὰ ΧΡΙΣΤΟΥ περισσεύει, καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν. εἴτε δὲ θλιβόμεθα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως, καὶ σωτηρίας, τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν, καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν, εἴτε παρακαλούμεθα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, εἰδότες, ὅτι ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτως καὶ τῆς παρακλήσεως.

β Οὐ γὰρ θέλομεν ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοὶ ὑπὲρ τῆς θλίψεως ἡμῶν, τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρήθημεν, ὑπὲρ δύναμιν. ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς, τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκροὺς, ὃς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται. εἰς ὃν ἠλπίκαμεν, ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται, συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει, ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων, τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα, διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ὑμῶν.

Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅτι ἐν ἁπλότητι καὶ εἰλικρινείᾳ θεοῦ, οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν χάριτι θεοῦ, ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, περισσοτέρως

δὲ πρὸς

AD CORINTHIOS SECVNDA.

PAulus apoſtolus Ieſu Chriſti, per uoluntatem dei, & Timotheus frater eccleſiæ dei, q̄ eſt Corinthi, una cū ſāctis oībus, qui ſūt in tota Achaia. Gratia uobis & pax, a deo patre noſtro, & dn̄o Ieſu Chriſto. Benedict⁹ deus, & pater dn̄i noſtri Ieſu Chriſti, q eſt pater miſericordiaꝝ, & deus totius cōſolationis, cōſolās nos in omni tribulatione noſtra, in hoc ut poſſimus cōſolari, eos qui ſunt in oīni tribulatione, ꝓpter cōſolationē, qua nos ipſos cōſolat̃ deus. Qm̄ ſicut abundauerunt afflictiōes Chriſti in nos, & ꝑ Chriſtum abundat & conſolatio noſtra. Siue aūt tribulamur, ꝓ ueſtra cōſolatione ac ſalute, q̄ operat̃ in tolerantia earundē afflictionū, quas & nos patimur, & ſpes noſtra firma eſt ꝓ uobis. Siue cōſolationē accipitis pro noſtri cōſolatione ac ſalute, ſcientes, quod quemadmodū participes eſtis afflictionū, ſic & cōſolatiōis. Nō eīm uolum⁹ uos ignorare fratres, de afflictione noſtra, q̄ nobis accidit in Aſia, qm̄ ſupra modum grauati fuimus ſupra uires, adeo ut deſpauerim etiā de uita. Sed ipſi in nobis ipſis, ſententiā mortis acceperimus, ne cōfideremus in nobis ipis, ſed in deo q ad uitā ſuſcitat mortuos, q ex tali morte eripuit nos, & eripit, in quē ſperamus, qđ & ereptur⁹ ē. Simul adiuuātib⁹ & uobis, per orationē ꝓ nobis, ut ex multis perſonis, ꝓ dono in nos collato gratiæ agant̃ de uobis. Nā gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimoniū conſcientiæ noſtræ, quod in ſimplicitate & ſynceritate dei, non in ſapientia carnali, ſed in gratia dei, cōuerſati fuerimus in mūdo, abūdantius

autem

γ δὲ πρὸς ὑμᾶς. οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν,
ἀλλ᾽ ἢ ἃ ἀναγινώσκετε, ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε.
ἐλπίζω δὲ, ὅτι καὶ ἕως τέλους ἐπιγνώσε-
σθε. καθὼς καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς ἀπὸ μέρους, ὅ-
τι καύχημα ὑμῶν ἐσμεν, καθάπερ καὶ
ὑμεῖς ἡμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ΙΗ-
ΣΟΥ. καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐβουλόμην
ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς πρότερον, ἵνα δευτέραν
χάριν ἔχητε, καὶ δι᾽ ὑμῶν διελθεῖν εἰς μα-
κεδονίαν, καὶ πάλιν ἀπὸ μακεδονίας ἐλ-
θεῖν πρὸς ὑμᾶς. καὶ ὑφ᾽ ὑμῶν προπεμφθῆ-
ναι εἰς τὴν ἰουδαίαν. τοῦτο οὖν βουλευόμε-
νος, μήτι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην; ἢ ἃ
βουλεύομαι, κατὰ σάρκα βουλεύομαι; ἵνα
ᾖ παρ᾽ ἐμοὶ τὸ ναὶ, ναί. καὶ τὸ οὒ, οὔ. πιστὸς δὲ
ὁ θεὸς, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ
ἐγένετο ναὶ, καὶ οὔ. ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ υἱὸς ΙΗΣΟΥΣ
ΧΡΙΣΤΟΣ, ὁ ἐν ὑμῖν δι᾽ ἡμῶν κηρυχθεὶς, δι᾽
ἐμοῦ καὶ σιλουανοῦ, καὶ τιμοθέου, οὐκ ἐγέ-
νετο ναὶ καὶ οὔ, ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονεν.
ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναί,
καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν, τῷ θεῷ πρὸς δόξαν
δι᾽ ἡμῶν. ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς
ΧΡΙΣΤΟΝ, καὶ χρίσας ἡμᾶς, θεός, ὁ καὶ σφρα-
γισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ
πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. ἐγὼ δὲ
δ μάρτυρα τὸν θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐ-
μὴν ψυχήν, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν οὐκέτι
ἦλθον εἰς κόρινθον. οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑ-
μῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ συνεργοί ἐσμεν τῆς χαρᾶς
ὑμῶν, τῇ γὰρ πίστει ἑστήκατε. ἔκρινα δὲ ἐμαυτῷ
ε τοῦτο, τὸ μὴ πάλιν ἐλθεῖν ἐν λύπῃ πρὸς ὑ-
μᾶς. εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστιν ὁ εὐφραί-
νων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ; καὶ ἔγραψα
ὑμῖν τοῦτο αὐτό, ἵνα μὴ ἐλθὼν, λύπην ἔχω, ἀφ᾽
ὧν ἔδει με χαίρειν, πεποιθὼς ἐπὶ πάντας ὑ-
μᾶς, ὅτι ἡ ἐμὴ χαρὰ, πάντων ὑμῶν ἐστιν. ἐκ
γὰρ πολλῆς θλίψεως, καὶ συνοχῆς καρδίας,
ἔγραψα ὑμῖν, διὰ πολλῶν δακρύων, οὐχ
ἵνα λυπη-

aūt apud uos, non em̄ alia ſcribimus uo
bis, q̄ q̄ legitis, aut etiā agnoſcitis. Spe/
ro aūt, qđ uſq; ad finem q̊q; agnoſcetis,
queādmodū & agnouiſtis nos ex parte,
qm̄ gloria ueſtra ſum⁹, queādmodū &
uos noſtra, in die dn̄i Ieſu, & hac fiducia
uolebā ad uos uenire prius, ut ſecundā
gratiā haberetis, & p uos ptranſire i Ma
cedoniā, & rurſū a Macedōia uenire ad
uos, & a uobis deduci i Iudæā. Hoc igit̄
cū in aīo uerſarē, nunc ubi leuitate ſum
uſus? aut num q̄ cogito, ſecūdū carnem
cogito? Vt ſit apud me, qđ eſt etiā, etiā,
& quod eſt non, nō. Fidelis aūt deus, qđ
ſermo ueſter erga nos, non fuit etiam, &
non. Nam dei filius Ieſus Chriſtus, qui
inter uos per nos p̄dicatus eſt, per me &
Syluanū, & Timotheū, non fuit etiā &
non, ſed etiā in ipſo fuit. Quotquot em̄
ſunt promiſſiones dei, in ipſo ſunt etiā,
& in ipſo amen, deo ad gloriā per nos.
Porro qui cōfirmat nos una uobiſcū in
Chriſtū, & q unxit nos, de⁹ eſt, q etiā ob
ſignauit nos, & dedit pignus ſp̄us in cor
dibus noſtris. Ego uero teſtē deū inuo/
co in animā meā, qđ parcēs uobis, nōdū
ueni Corinthū, nō qđ dn̄emur uobis no
mine fidei, ſed adiutores ſum⁹ gaudij ue
ſtri. Nā fide ſtatis. Sed decreui apud me II
ipſum hoc, nō iterū in dolore ad uos ue
nire. Nam ſi ego cōtriſto uos, & quis eſt
qui letificet me, niſi is qui contriſtatur ex
me? Et ſcripſi uobis hoc ipſum, ne ſi ue/
niſſem ad uos, dolorem haberē ex his,
ex quibus oportebat me capere uolup/
tatem, fiduciā hanc habēs erga uos oēs,
quod meū gaudiū, oīum ueſtrū ſit. Nā
ex multa afflictione, & anxietate cordis
ſcripſi uobis. Per multas lacrymas non
ut con/

ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην, ἵνα γνῶ-
τε, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς. εἰ δέ τις
λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλ' ἀπὸ
μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ πάντας ὑμᾶς.
ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη, ἡ ὑπὸ
τῶν πλειόνων. ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς
χαρίσασθαι, καὶ παρακαλέσαι, μήπως τῇ πε-
ρισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. διὸ
παρακαλῶ ὑμᾶς, κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγά-
πην. εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα, ἵνα γνῶ τὴν δοκι-
μὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί ἐστε. ᾧ δέ τι
χαρίζεσθε, καὶ ἐγώ. καὶ γὰρ ἐγὼ εἴ τι κεχάρισμαι
ᾧ κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς ἐν προσώπῳ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ, ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατα-
νᾶ. οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.

8 Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα, εἰς τὸ εὐαγγέλιον
τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ θύρας μοι ἀνεῳγμένης ἐν κυ-
ρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου,
τῷ μὴ εὑρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, ἀλ-
λὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἐξῆλθον εἰς Μα-
κεδονίαν. τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ πάντοτε
θριαμβεύοντι ὑμᾶς ἐν τῷ ΧΡΙΣΤΩ, καὶ τὴν
ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι, δι'
ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ. ὅτι ΧΡΙΣΤΟΥ εὐω-
δία ἐσμὲν τῷ θεῷ, ἐν τοῖς σωζομένοις, καὶ ἐν
τοῖς ἀπολλυμένοις. οἷς μὲν ὀσμὴ θανάτου, εἰς
θάνατον. οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς, εἰς ζωήν. καὶ πρὸς
ταῦτα τίς ἱκανός; οὐ γάρ ἐσμεν ὡς οἱ πολλοὶ
καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐξ εἰ-
λικρινείας, ἀλλ' ὡς ἐκ θεοῦ, κατενώπιον τοῦ
3 θεοῦ, ἐν ΧΡΙΣΤΩ λαλοῦμεν. Ἀρχόμεθα πά-
λιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν, εἰ μὴ χρήζομεν ὥς
τινες συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ
ὑμῶν συστατικῶν; ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν, ὑμεῖς
ἐστέ, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γι-
νωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀν-
θρώπων, φανερούμενοι, ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ, διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν ἐγγεγραμμένη
οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος, οὐκ
ἐν πλαξί,

ut contriſtaremini, ſed ut cognoſceretis
charitatem, quã habeo abundantius er-
ga uos. Quod ſi quis uos cõtriſtauit, nõ
me contriſtauit, ſed ex parte, ne grauem
omneis uos. Sufficit iſtiuſmodi homi-
ni, increpatio hæc, quæ facta eſt a plu-
ribus. Itaq; ediuerſo magis donate, &
cõſolamini, ne quo modo fiat, ut immo
dico dolore abſorbeat̃ huiuſmodi. Qua
propter obſecro uos, efficite ut ualeat in
illũ charitas. Nã & ĩ hoc ſcripſi, ut cogno
ſcã pbationẽ ueſtri, an ad oĩa obediẽtes
ſitis. Cui uero donatis aliqd, & ego. Nã
& ego ſi qd donaui, cui donaui, propter
uos donaui, in cõſpectu Chriſti, ne occu
paremur a ſatana. Nõ eñ illius cogita-
tiones ignoram⁹. Ceteꝝ cũ ueniſſẽ Troa
dẽ ĩ euãgeliũ Chriſti, & oſtiũ mihi eſſet
apertũ in dño, nõ habui remiſſionẽ ſpũ
meo, eo q nõ inueniſſẽ Titũ fratrẽ meũ,
ſed dimiſſis illis, abij ĩ Macedoniã. Deo
aũt gratia, qui ſemper triumphat p nos
in Chriſto, & odorem noticiæ ſuæ mani
feſtat, per nos in omni loco. Quoniam
Chriſti fragrantia ſumus deo, in his qui
ſalui fiunt, & in his qui pereunt, his qdẽ
odor mortis in mortẽ, illis uero odor ui
tæ in uitã, & ad hæc qs idoneus? Nõ eñ
ſumus ut plæriq;, cauponãtes uerbũ dei,
ſed uelut ex ſynceritate, ſed uelut ex deo
in cõſpectu dei, in Chriſto loqmur. Inci III
pimus rurſus nos ipſos cõmendare. Nũ
egem⁹, ut nõnulli cõmẽdaticijs eplis apd
uos, aut ex uobis cõmendaticijs? Epiſto
la noſtra uos eſtis, inſcripta in cordibus
noſtris, quæ intelligit̃ & legitur ab oibus
hoibus, dũ manifeſtatis, quod eſtis epla
Chriſti, ſubmĩniſtrata, a nobis inſcripta,
nõ atramẽto, ſed ſpiritu dei uiuentis, nõ
in tabulis

ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ᾽ ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις. Πεποίθησιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν, διὰ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ πρὸς τὸν θεόν. οὐχ ὅτι ἱκανοί ἐσμεν ἀφ᾽ ἑαυτῶν λογίζεσθαί τι ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ᾽ ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ θεοῦ. ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος. τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν, ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις ἐγενήθη ἐν δόξῃ. ὥστε μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι, τοὺς υἱοὺς ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον μωϋσέως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ πνεύματος, ἔσται ἐν δόξῃ; εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως δόξα, πολλῷ μᾶλλον περισσεύει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ. καὶ γὰρ οὐδὲ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον, διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον, ἐν δόξῃ.

Ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα, καὶ οὐ καθάπερ μωϋσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς ἰσραὴλ εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου. ἀλλ᾽ ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν. ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα, ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν ΧΡΙΣΤΩ καταργεῖται. ἀλλ᾽ ἕως σήμερον ἡνίκα ἀναγινώσκεται μωϋσῆς. κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται, ἡνίκα δ᾽ ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται, τὸ κάλυμμα. ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμα ἐστίν. οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία.

Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος.

in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carneis. Fiduciam autem huiuſmodi habemus, per Chriſtum erga deum, non quod idonei ſimus, ex nobis ipſis cogitare quicq̃, tanq̃ ex nobis ipſis, ſed oĩs ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & idoneos fecit nos miniſtros noui teſtamenti, nõ litteræ, ſed ſpiritus. Nam littera occidit, ſpiritus autem uiuificat. Quod ſi miniſteriũ mortis in litteris, formulis expreſſum in ſaxis, fuit in gloria, adeo ut non poſſent oculos intendere, filij iſrael, in faciem Moyſi, propter gloriam uultus eius, quæ aboletur, cur non magis miniſterium ſpiritus erit in gloria? Nam ſi adminiſtratio condemnationis gloria, multo magis excellit adminiſtratio iuſticiæ, in gloria. Quandoquidem nec glorificatũ fuit, quod glorificatum eſt, in hac parte, ꝓpter eminentẽ gl̃iam. Etenĩ ſi qđ aboletur, in gloria eſt, multo magis id qđ manet. Itaq; cũ habeamus huiuſmodi ſpem, mlta libertate utimur. & nõ, quẽadmodũ Moyſes ponebat uelamen in facie ſua, ne intenderẽt filij iſrael, in finem eius quod abolebatur. Sed obcæcati ſunt ſenſus illorum. Nam uſq; ad diem hodiernũ, idem uelamen in lectione ueteris teſtamenti manet, nec tollitur uelum, quod in Chriſto aboletur. Sed uſq; ad hunc diem, cum legitur Moſes, uelamen cordibus illorum impoſitũ eſt, at ubi conuerſi fuerint ad dominũ, tolletur uelamen. Dominus autem ſpiritus eſt. Porro ubi ſpiritus domini, ibi libertas. Nos autem omnes retecta facie, gloriam domini in ſpeculo repræſentantes, ad eandẽ imaginem transformamur, a gloria in gloriã, tanq̃ a dñi ſpiritu.

ῥατος. Διὰ τοῦτο ἔχοντες τὴν διακονίαν
θ ταύτην, καθὼς ἠλεήθημεν, οὐκ ἐκκακοῦμεν,
ἀλλ᾽ ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύ/
νης, μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ, μηδὲ
δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τῇ
φανερώσει τῆς ἀληθείας, συνιστῶντες ἑαυτοὺς
πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων, ἐνώ/
ι πιον τοῦ θεοῦ. Εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον
τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ
κεκαλλυμένον, ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος
τούτου, ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπί/
στων, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισ
μὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κη/
ρύσσομεν, ἀλλὰ ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ κύριον,
ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ ΙΗΣΟΥΝ. ὅτι
ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι,
ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς
φωτισμὸν τῆς γνώσεως, τῆς δόξης τοῦ θεοῦ
ἐν προσώπῳ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἔχομεν δὲ
τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύε/
σιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ θε
οῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν, ἐν παντὶ θλιβόμενοι,
ἀλλ᾽ οὐ στενοχωρούμενοι. ἀπορούμενοι, ἀλλ᾽
οὐκ ἐξαπορούμενοι. διωκόμενοι, ἀλλ᾽ οὐκ ἐγ,
καταλειπόμενοι. καταβαλλόμενοι, ἀλλ᾽ οὐκ
ἀπολλύμενοι, πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ κυρίου
ΙΗΣΟΥ, ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζω
ὴ τοῦ ΙΗΣΟΥ, ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ.
ια Ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, εἰς θάνατον παραδιδό/
μεθα διὰ ΙΗΣΟΥΝ, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ΙΗΣΟΥ
φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν. ὥστε ὁ
μὲν θάνατος ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται, ἡ δὲ ζωὴ ἐν
ὑμῖν. Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστε
ως, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπίστευσα διὸ ἐλά
λησα. καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν, εἰ
δότες, ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ, καὶ ἡ/
μᾶς διὰ ΙΗΣΟΥ ἐγερεῖ, καὶ παραστήσει σὺν ὑ/
μῖν. τὰ γὰρ πάντα δι᾽ ὑμᾶς, ἵνα ἡ χάρις πλε
ονάσασα

ritu. Propterea cum miniſterium hoc ha IIII
beamus, ut noſtri miſertus eſt de⁹, haud
degeneramus, ſed reiecimus, occulta pu/
doris, non ambulãtes in aſtutia, neq; do/
lo tractantes uerbum dei, ſed in manife/
ſtatione ueritatis, cõmendãtes noſipſos
apud omnem conſcientiam hominum,
in conſpectu dei. Quod ſi adhuc uela/
tum eſt euangelium noſtrum, in his qui
pereunt uelatum eſt, in quibus deus hu/
ius ſæculi excæcauit ſenſus incredulorũ,
ne illuceſceret illis lumẽ euangelij, gloriæ
Chriſti, qui eſt imago dei. Nõ enim noſ/
ipſos prædicamus, ſed Chriſtum Ieſum
dominum, nos autem ſeruos ueſtros, p/
pter Ieſum. Quoniã deus eſt, qui iuſſit e
tenebris lucem ſplendeſcere, qui illuxit in
cordibus ueſtris, ad illuminationẽ cogni/
tionis gloriæ dei, in facie Chriſti Ieſu. Ha
bemus autem theſaurum hunc, in fictili/
bus uaſculis, ut eminentia potẽtiæ ſit dei,
& non ex nobis, dum in omnibus affligi
mur, at non anxij reddimur. laboramus,
at non deſtituimur. perſecutionem pati/
mur, at non in ea deſerimur. deijcimur,
at non perimus. ſemper mortificationem
domini Ieſu, in corpore circumferentes,
ut & uita Ieſu in corpore noſtro manife/
ſtetur, Semp enĩ nos q uiuim⁹, in mortẽ
tradimur, pꝑter Ieſum, ut & uita Ieſu ma
nifeſtetur in mortali carne noſtra. Itaq;
mors qdẽ i nobis agit, uita uero in uobis.
Cæterũ cũ habeamus eũdẽ ſpm̃ fidei, iu/
xta illud quod ſcriptũ eſt. Credidi, pꝑter
quod locutus ſum. & nos credimus, qua/
pꝑter & loquimur, ſcientes, quod qui ſu/
ſcitauit dñm Ieſum, & nos per Ieſum ſu/
ſcitabit, & conſtituet uobiſcum. Nam
omnia propter uos ut beneficiũ quod ex

ονάσασα, διὰ τῶν πλειόνων τὴν εὐχαριστίαν
περισσεύσῃ, εἰς τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. Διὸ οὐκ
ἐκκακοῦμεν, ἀλλ᾽ εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρω
πος διαφθείρεται, ἀλλ᾽ ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦ
ται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ, τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφ
ρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν, καθ᾽ ὑπερβολὴν, εἰς ὑπερ
βολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται
ἡμῖν, μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπό-
μενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γὰρ
βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμε
ιβ να, αἰώνια. Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπί
γειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ,
οἰκοδομὴν ἐκ θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειρο
ποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ γὰρ
ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν
τὸ ἐξ οὐρανοῦ, ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦν-
τες. εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρε-
θησόμεθα. καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει,
στενάζομεν βαρούμενοι, ἐπειδὴ οὐ θέλομεν ἐκ
δύσασθαι, ἀλλ᾽ ἐπενδύσασθαι, ἵνα καταπο-
θῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. ὁ δὲ κατεργασά
μενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, θεός, ὁ καὶ δοὺς
ἡμῖν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος. Θαρ
ροῦντες οὖν πάντοτε καὶ εἰδότες, ὅτι ἐνδη
μοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ
τοῦ κυρίου. διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν,
ιγ οὐ διὰ εἴδους. Θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν
μᾶλλον ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐν
δημῆσαι πρὸς τὸν κύριον. διὸ καὶ φιλοτι-
μούμεθα, εἴτε ἐνδημοῦντες, εἴτε ἐκδημοῦντες
εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι, τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς
φανερωθῆναι δεῖ, ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ
ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ
τοῦ σώματος, πρὸς ὃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴ-
τε κακόν. εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ κυρίου,
ἀνθρώπους πείθομεν, θεῷ δὲ πεφανερώμεθα.
Ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν
πεφανερῶσθαι. οὐ γὰρ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστά
νομεν ὑμῖν, ἀλλὰ ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν

καυχήματος

undauit, pluribus gratias agentibus, exu-
beret in gloriam dei. Propterea non defa
tigamur, ſed q̃uis extern⁹ homo noſter
corrumpitur, internus tamen renouatur
in dies ſingulos. Nam momentanea leui
tas afflictionis noſtræ, mire, ſupra mo-
dum æternũ pondus gloriæ parit nobis,
dum nõ ſpectamus ea quæ uidentur, ſed
ea quæ non uidentur. Nam quæ uiden-
tur, temporaria ſunt, at quæ nõ uidentᷣ,
æterna. Scimus enim, quod ſi terrenũ V
noſtrũ domiciliũ tabernaculi, deſtructũ
fuerit, ædificationẽ ex deo habemus, do
micilium non manufactũ, æternũ in cœ-
lis. Nam in hoc gemimus, domiciliũ no-
ſtrum, quod e cœlo eſt, ſuperindui deſy-
derantes. Si tamen induti, nõ nudi repe-
riemur. Etenim qui ſumus in tabernacu-
lo, gemim⁹, onerati, propterea quod no
limus exui, ſed ſuperindui, ut abſorbea-
tur mortalitas a uita. Porro qui para-
uit nos in hoc ipſum, deus eſt, qui idem
dedit nobis arrabonẽ ſpiritus. Itaq; bo-
no animo ſumus ſemper, & ſcimus, quod
cum domi ſumus in corpore, peregrina-
mur a deo. Per fidem enim ambulamus
non per ſpeciem. Confidimus autem &
ꝓbamus magis, peregre abeſſe a corpo-
re, & præſentes adeſſe apud deum. Qua-
propter cõtendimus, ſiue domi p̃ſentes
ſiue foris peregre agẽtes, ut illi placeam⁹.
Oẽs eñ nos manifeſtari oportet, corã tri
bunali Chriſti, ut reportet unuſqſq;, ea q̃
fiunt p corp⁹, iuxta id qd' fecit, ſiue bonũ,
ſiue malũ. Sciẽtes igiť terrorẽ illũ dñi, ſua
dem⁹ hoibus, deo uero manifeſti fuim⁹.
Spero autem nos & in cõſcientijs ueſtris
manifeſtos eſſe. Nõ eñ iterũ nosipſos cõ
mẽdamus uobis, ſed occaſionẽ dam⁹ uo-
bis glo-

καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἔχητε πρὸς
τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καὶ οὐ καρ
δίᾳ, εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, θεῷ, εἴτε σωφρονοῦμεν,
ὑμῖν. ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ συνέχει
ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι εἰ εἷς ὑπὲρ πάν/
των ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον,
καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες
μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐ/
τῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. ὥστε ἡμεῖς
ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἴδαμεν κατὰ σάρκα.
εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα ΧΡΙΣ/
15 ΤΟΝ, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔτι γινώσκομεν. ὥστε εἴ
τις ἐν ΧΡΙΣΤΩ καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα
παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα, τὰ δὲ
πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, τοῦ καταλλάξαντος
ἡμᾶς ἑαυτῷ, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ δόν
τος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς, ὡς
ὅτι θεὸς ἦν ἐν ΧΡΙΣΤΩ, κόσμον καταλλά/
σσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ πα
ραπτώματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἡμῖν τὸν
λόγον τῆς καταλλαγῆς. ὑπὲρ ΧΡΙΣΤΟΥ
οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦν
τος δι᾽ ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ ΧΡΙΣΤΟΥ, κατα
λλάγητε τῷ θεῷ. τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν
ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς
γινώμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ. Συνερ/
15 γοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν
χάριν δέξασθαι ὑμᾶς, λέγει γὰρ καιρῷ δεκ
τῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοή
θησά σοι. ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ
νῦν ἡμέρα σωτηρίας. μηδὲ μίαν ἐν μηδενὶ δι/
δόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακο/
νία, ἀλλ᾽ ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς θεοῦ δι
άκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνά
γκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλας
καῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνί
αις, ἐν νηστείαις ἐν ἁγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν μα/
κροθυμίαις, ἐν χρηστότητι, ἐν πνεύματι ἁγίῳ,
ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, ἐν λόγῳ ἀληθείας, ἐν

δυνάμει

gloriandi de nobis,ut aliqd habeatis ad-
uerſus eos,qui in facie gloriantur,&nõ in
corde. Nam ſiue inſanimus, deo inſani/
mus,ſiue ſani ſumus, uobis ſani ſumus.
Charitas eñ Chriſti conſtringit nos, iu/
dicãtes illud, quod ſi unus pro omnibus
mortuus fuit,ergo omnes mortui fuerũt,
& pro oĩbus mortuus eſt, ut qui uiuunt,
poſthac nõ ſibi uiuãt, ſed ei qui pro ipſis
mortuus eſt,& reſurrexit.Itaq; nos poſt-
hac neminẽ nouimus ſecundũ carnem.
Quod ſi etiã nouimus Chriſtum ſecun-
dum carnẽ,nunc tamen non amplius no
uimus.Proinde ſi quis eſt in Chriſto, no
ua creatura eſt. Vetera preterierunt, ecce
noua facta ſunt oĩa.Oĩa aũt ex deo, qui
reconciliauit nos ſibi,per Ieſum Chriſtũ,
& dedit nobis miniſteriũ recõciliationis,
quandoquidẽ deus erat in Chriſto,mun
dum reconcilians ſibi,non imputans eis
peccata ſua,&ponẽs nobis uerbũ reconci
liatiõis. Itaq; noĩe Chriſti legatione fun
gimur, tanq̃ deo uos obſecrãte per nos,
rogamus pro Chriſto,recõciliemini deo.
eum enim qui nõ nouit peccatũ, pro no-
bis peccatũ fecit,ut nos efficeremur iuſti
cia dei in illo. Sed adiuuãtes etiã exhor VI
tamur,ne in uacuũ gratiã receperitis. Di/
cit enim. In tẽpore accepto exaudiui te,
& in die ſalutis ſuccurri tibi.Ecce nũc tem
pus acceptũ,ecce nũc dies ſalutis. Ne quã
ulli demus offenſionẽ,ne rẽphendat mi
niſteriũ,ſed in oĩbus cõmendemus noſip
ſos,ut dei miniſtri,ĩ tolerãtia multa,in af/
flictionibꝰ,ĩ neceſſitatibꝰ,in anxietatibꝰ,
in plagis,ĩ carceribꝰ,in ſeditionibꝰ,in uigi
lijs,ĩ ieiunijs, ĩ puritate, ĩ ſciẽtia, in lõgani
mitatibꝰ,in benignitate,in ſpũ ſctõ, ĩ cha
ritate nõ ſimulata, ĩ ſermone ueritatis, in

 potentia

δυνάμει θεοῦ, διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύ/
νης, τῶν δεξιῶν, καὶ ἀριστερῶν, διὰ δόξης, καὶ ἀτι
μίας, διὰ δυσφημίας, καὶ εὐφημίας, ὡς πλά
νοι καὶ ἀληθεῖς, ὡς ἀγνοούμενοι, καὶ ἐπιγινω/
σκόμενοι, ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶ/
μεν, ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμε/
νοι, ὡς λυπούμενοι, ἀεὶ δὲ χαίροντες, ὡς πτω
χοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες, ὡς μηδὲν
ιη ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες. τὸ στόμα
ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς κορίνθιοι. ἡ καρ/
δία ἡμῶν πεπλάτυνται, οὐ στενοχωρεῖσθε
ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχ/
νοις ὑμῶν. τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν ὡς
τέκνοις λέγω. πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς, μὴ
γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. τίς γὰρ με/
τοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; τίς δὲ κοι/
νωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις
ΧΡΙΣΤΩ πρὸς βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ
μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ
μετὰ εἰδώλων; ὑμεῖς γὰρ ναὸς θεοῦ ἐστὲ ζῶν
τος, καθὼς εἶπεν ὁ θεὸς. ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐ
τοῖς. καὶ ἐνπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς.
καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός. διὸ ἐξέλθετε
ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει κύ/
ριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, κἀγὼ εἰσ
δέξομαι ὑμᾶς, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέ/
ρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγα
ιθ τέρας, λέγει κύριος παντοκράτωρ. ταύτας
οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας ἀγαπητοὶ,
καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσ
μοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγι
ωσύνην ἐν φόβῳ θεοῦ. χωρήσατε ἡμᾶς. οὐδέ/
να ἠδικήσαμεν, οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐ
πλεονεκτήσαμεν. οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω.
προείρηκα γὰρ, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστὲ εἰς τὸ
κ συναποθανεῖν καὶ συζῆν. πολλή μοι παῤῥησία
πρὸς ὑμᾶς, πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν. πε
πλήρωμαι τῇ παρακλήσει, ὑπερπερισσεύομαι τῇ
χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν. καὶ γὰρ ἐλθόντων
ἡμῶν εἰς μακε

potentia dei, per arma iuſticiæ dextra &
ſiniſtra, per gloriā & ignominiā, per con/
uicia & laudes, tanq̄ impoſtores, & tñ ue/
races. quaſi ignoti, & tñ noti, quaſi morie͂
tes, & ecce uiuimus. quaſi correpti, & non
occiſi. quaſi dolentes, ſemper tamen gau
dentes. quaſi pauperes, multos tamen di
tantes, ut nihil habentes, & oīa poſſiden
tes. Os noſtrū apertū eſt erga uos Corin
thij. Cor noſtrū dilatatū eſt, ne ſitis an/
guſti in nobis. Sitis aūt anguſti, in uiſce/
ribus ueſtris. Eandē aūt remunerationē,
ut filijs polliceor. Dilatemini & uos, ne du
catis iugū cū incredulis. Quod eñ̄ cōſor
tium iuſticiæ cū iniuſticia? aut quæ cōmu
nio luci cum tenebris? aut quæ cōcordia
Chriſto cū Belial? aut q̄ pars fideli cū in/
fideli? aut quid cōuenit tēplo dei, cū ſimu
lacris? Nā uos templū dei eſtis uiuētis,
queādmodū dixit deus. Inhabitabo in il
lis, & inambulabo, & ero illorum deus, & ipſi
erūt mihi populus. Quapropter exite de
medio illorū, & ſeparemini ab illis dicit
dñs, & imundū ne tetigeritis, & ego ſuſci
piā uos, & ero uobis in patrē, & uos eritis
mihi in filios & filias, dicit dñs oīpotens.
Illas igitur pmiſſiones cū habeamus VII
chariſſimi, mūdemus noſipſos ab omni
inquinamēto carnis & ſpūs, perficientes
ſanctimoniā in timore dei. Capaces eſto
te noſtri, neminē læſimus, neminē corru/
pimus, neminē fraudauimus. Nō hoc ad
cōdemnationē ueſtri dico. Siquidē iam an
te dixi uobis, qđ in cordibus noſtris eſtis
ad commoriendum, & conuiuendum.
Multa mihi fiducia erga uos, multa mihi
gloriatio de uobis, impletus ſum cōſolati
one, uehemēter exūdo gaudio, in omni
afflictiōe noſtra. Etenim cum ueniſſemus
in Mace/

ἡμῶν εἰς μακεδονίαν, οὐδὲ μίαν ἔσχηκεν ἄνεσιν ἡ σὰρξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι. ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι. ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινούς, παρεκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεός, ἐν τῇ παρουσίᾳ τίτου. οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν, ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ ἐμοῦ. ὥστε με μᾶλλον χαρῆναι, ὅτι εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. βλέπω γάρ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη εἰ καὶ πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν, ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ὑμῶν. Ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται, ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζεται. Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο, τὸ κατὰ θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ὑμῖν σπουδήν, ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλ' ἐκδίκησιν, ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι. Ἄρα εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ εἵνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐ δὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος, ἀλλ' εἵνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ὑμῶν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν, περισσοτέρως δὲ μᾶλλον ἐχάρημεν, ἐπὶ τῇ χαρᾷ τίτου, ὅτι ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν, ὅτι εἴ τι αὐτῷ ὑπὲρ ὑμῶν κεκαύχημαι, οὐ κατῃσχύνθην, ἀλλ' ὡς πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, οὕτω καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν ἡ ἐπὶ τίτου, ἀλήθεια ἐγενήθη, καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς ἐστιν. ἀναμιμνησκομένου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοήν, ὡς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν. χαίρω

ὅτι ἐν

in Macedoniā, nullā habuit relaxationē caro noſtra, ſed in oībus affligebamur. Foris pugnæ, intus terrores. Verū q cōſolatur humiles, cōſolatꝰ eſt nos deus, in aduentu Titi. Nō ſolū aūt in aduentu illius, uerū etiā in cōſolatiōe, quā ille accepit de uobis, cū annūciaret mihi ueſtrū deſyderium, ueſtrū fletū, ueſtrū erga me ſtudiū, adeo ut magis gauiſus fuerim. Nā etiāſi contriſtaui uos in epl'a, nō pœnitet, q̄uis pœnitebat. Video nanq; qd' epl'a illa, tametſi ad tēpus cōtriſtauit uos, nunc gaudeo, nō qd' cōtriſtati fueritis, ſed qd' cōtriſtati ſitis ad pœnitētiā. Nā cōtriſtati eſtis ſecūdū deū, ſic ut nulla in re detrimēto ſitis affecti p me, nā q ſecundū deū eſt dolor, pœnitētiā ī ſalutē haud pœnitēdā parit, cōtra mundi dolor, mortē adfert. Ecce eñ iſtuc ipſū, qd' ſecundū deū cōtriſtati fuiſtis, quantā in uobis genuit ſollicitudinē, imo ſatiſfactionē, imo indignationē, imo timorē, imo deſideriū, imo uindictā. Siquidē ubiq; cōmendaſtis uoſipſos, qd puri ſitis in eo negocio. Proinde tametſi ſcripſi uobis, nō id feci, eius cauſa, q leſerat, nec eiꝰ cauſa q leſus fuerat, ſed ob id, ut palam fieret, ſtudium ueſtrū de nobis apud uos, in conſpectu dei. Propter hoc cōſolationē accepimus, ex cōſolatiōe ueſtri. quin uberius inſuper gauiſi fuimꝰ ob gaudiū Titi, qd refocillatus ſit ſpūs illius ab oībus uobis. quod ſi qd apud illū de uobis gloriatus ſū, nō fuerim pudefactus, ſed ut oīa ī ꝟitate locuti ſumꝰ uobis, ita & gl'atio noſtra, q̄ uſus erā apud Titū, ueritas facta eſt. Et uiſcera illiꝰ, maiorē in modū erga uos affecta ſūt, dū recolit oīum ueſtrū obedientiā, quēadmodū cū timore & tremore exceperitis ſe. Gaudeo

κα ὅτι ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν. γνωρί/
ζομεν δὲ ὑμῖν ἀδελφοί, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, τὴν
δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς μακεδο
νίας, ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως, ἡ περι
σσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν, καὶ ἡ κατὰ βάθους
πτωχεία αὐτῶν, ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦ
τον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν. ὅτι κατὰ δύνα/
μιν μαρτυρῶ, καὶ ὑπὲρ δύναμιν αὐθαίρετοι
μετὰ πολλῆς παρακλήσεως, δεόμενοι ἡμῶν τὴν
χάριν, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς
τοὺς ἁγίους δέξασθαι ἡμᾶς, καὶ οὐ καθὼς ἠλ/
πίσαμεν, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ
κυρίῳ, καὶ ἡμῖν, διὰ θελήματος θεοῦ, εἰς τὸ
παρακαλέσαι ἡμᾶς τίτον, ἵνα καθὼς προ/
ενήρξατο, οὕτως καὶ ἐπιτελέσῃ εἰς ὑμᾶς καὶ τὴν
χάριν ταύτην. ἀλλ' ὥσπερ ἐν παντὶ περι/
σσεύετε πίστει, καὶ λόγῳ, καὶ γνώσει, καὶ πά/
κβ σῃ σπουδῇ, καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπῃ,
ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι περισσεύητε. οὐ
κατ' ἐπιταγὴν λέγω, ἀλλὰ διὰ τῆς ἑτέρων
σπουδῆς, καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνή/
σιον δοκιμάζων. γινώσκετε γὰρ τὴν χά/
ριν τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὅτι
δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν, ἵνα ὑμεῖς
τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε. καὶ γνώμην
ἐν τούτῳ δίδωμι. τοῦτο γὰρ ὑμῖν συμφέρει,
οἵτινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ
θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι. νυνὶ δὲ καὶ
τὸ ποιῆσαι ἐπιτελέσατε, ὅπως καθάπερ ἡ
προθυμία τοῦ θέλειν, οὕτως καὶ τὸ ἐπιτε/
λέσαι ἐκ τοῦ ἔχειν. εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρό/
κειται, καθὸ ἐὰν ἔχῃ τις εὐπρόσδεκτος
οὐ καθὸ οὐκ ἔχει, οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις,
ὑμῖν δὲ θλῖψις, ἀλλ' ἐξ ἰσότητος ἐν τῷ νῦν και
ρῷ, τὸ ὑμῶν περίσσευμα, εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέ
ρημα, ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένη/
ται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται
ἰσότης, καθὼς γέγραπται. ὁ τὸ πολὺ, οὐκ
ἐπλεόνασε καὶ ὁ τὸ ὀλίγον, οὐκ ἠλαττόνησεν.
χάρις

quod in oibus fidimus uobis. Certiores VIII
aũt uos facio frẽs, de gratia dei, q̃ data fu
it in eccleſijs Macedoniæ, qm̃ in multa ꝓ
batione afflictionis, exuberauit gaudiũ
illoꝝ, & ꝓfunda paupertas illoꝝ, exunda
uit in diuitias, ſimplicitatis ipſoꝝ. Nã ꝓ
uiribus illis perhibeo teſtimoniũ, etiã ſu/
pra uires, prompti fuerunt, multa cũ ob-
teſtatione rogãtes nos, ut beneficiũ & ſo
cietatẽ miniſterij ſuſciperem⁹ in ſctõs, ac
nõ q̃tenus ſperabamus, quinetiã ſemetip
ſos tradiderũt primũ deo, deinde & no/
bis, ꝑ uoluntatẽ dei, in hoc ut adhortare-
mur Titũ, ut queãdmodũ ante cœpiſſet,
ita & cõſũmaret, hãc erga uos bñficentiã.
Sed queãdmodũ in omĩ abũdatis fide &
ſermone, & ſciẽtia, & omni diligẽtia, & in
ea q̃ ex uobis in nobis eſt charitate, ut in
hac quoq; beneficentia abundetis. nõ ſe/
cũdũ imperiũ loquor, ſed ꝑ alioꝝ officiũ
etiã ueſtræ dilectiõis ſynceritatẽ appbãs.
Noſtis eñ beneficentiã dñi noſtri Ieſu
Chriſti, quod ꝑpter nos pauꝑ fact⁹ ſit, cũ
eſſet diues, ut uos illius pauꝑtate diteſce-
retis, & cõſiliũ in hoc do, nã hoc uobis cõ
ducit, q quidẽ nõ ſolũ facere, ueꝝ etiã uel
le iam cœpiſtis anno ſupiore. Nũc aũt &
illud qd' facere cœpiſtis, ꝑficite, ut queãd/
modũ uolũtas prõpta fuit, ita & perficia
tis ex eo qd' poteſtis. Etem̃ ſi prius adſit
animi prõptitudo, ea iuxta quicqd illud
eſt, quod poſſidet aliqs, accepta eſt, nõ iu
xta id quod nõ poſſidet. Non em̃, ut alijs
relaxatio ſit, uobis autẽ anguſtia, ſed ut
ex æquabilitate in hoc tẽpore ueſtra co/
pia illorum ſuccurrat inopiæ, & illoꝝ co
pia, ueſtræ ſuccurrat inopiæ, ut fiat æqua
bilitas, queãdmodũ ſcriptũ eſt. Qui mul
tum habebat, huic nihil ſuperfuit, & qui
paulum habebat, is non minus habuit.
Gratia

χάρις δὲ τῷ θεῷ, τῷ διδόντι τὴν τοιαύτην
σπουδὴν ὑπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ Τίτου, ὅτι τὴν
μὲν παράκλησιν ἐδέξατο, σπουδαιότερος
δὲ ὑπάρχων, αὐθαίρετος ἐξῆλθε πρὸς ὑμᾶς.
συνεπέμψαμεν δὲ μετ᾽ αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν, οὗ
ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, διὰ πασῶν
τῶν ἐκκλησιῶν, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ χειροτο-
νηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, συνέκδημος ἡμῶν
σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ, τῇ διακονουμένῃ ὑφ᾽ ἡ/
μῶν, πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου δόξαν, καὶ προθυ
μίαν ἡμῶν, στελλόμενοι τοῦτο, μή τις ἡμᾶς
μωμήσηται ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ, τῇ διακο
νουμένῃ ὑφ᾽ ἡμῶν, προνοούμενοι καλὰ, οὐ μό
νον ἐνώπιον κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώ
πων. Συνεπέμψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀ/
δελφὸν ἡμῶν, ὃν ἐδοκιμάσαμεν ἐν πολ-
λοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα, νυνὶ δὲ πο
λὺ σπουδαιότερον, πεποιθήσει πολλῇ τῇ
εἰς ὑμᾶς, εἴτε ὑπὲρ Τίτου, κοινωνὸς ἐμὸς καὶ
εἰς ὑμᾶς συνεργός, εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν ἀ-
πόστολοι ἐκκλησιῶν, δόξα ΧΡΙΣΤΟΥ. τὴν
οὖν ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν καὶ ἡμῶν καυ
χήσεως ὑπὲρ ὑμῶν, εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθε καὶ
εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν. Περὶ μὲν γὰρ τῆς
διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους περισσόν μοι ἐστὶ
τὸ γράφειν ὑμῖν, οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν
ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι Μακεδόσιν, ὅτι ἀ/
χαΐα παρεσκεύασται ἀπὸ πέρυσι, καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν
ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας. ἔπεμψα δὲ τοὺς
ἀδελφούς, ἵνα μὴ τὸ καύχημα ἡμῶν τὸ ὑπὲρ
ὑμῶν, κενωθῇ ἐν τῷ μέρει τούτῳ, ἵνα καθὼς ἔλε
γον, παρεσκευασμένοι ἦτε, μήπως ἐὰν ἔλθωσι σὺν
ἐμοὶ μακεδόνες, καὶ εὕρωσιν ὑμᾶς ἀπαρασκευ
άστους, καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς, ἵνα μὴ λέγω
μεν ὑμεῖς ἐν τῇ ὑποστάσει ταύτῃ τῆς καυχήσεως. ἀνα
γκαῖον οὖν ἡγησάμην παρακαλέσαι τοὺς ἀδελ
φούς, ἵνα προέλθωσιν εἰς ὑμᾶς, καὶ προκαταρ/
τίσωσι τὴν προκατηγγελμένην εὐλογίαν ὑμῶν
ταύτην ἑτοίμην εἶναι, οὕτως ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ
ὥσπερ πλεονεξίαν. τοῦτο δὲ, ὁ σπείρων φειδομένως

Gratia aũt deo, qui dedit eandẽ ſollicitu
nẽ ꝑ uobis in corde Titi, quia noſtrã ex/
hortationẽ acceperit, ꝑ quã ita reddit⁹ eſt
diligẽtior, ut tñ ſuapte ſponte ad uos ue
nerit. Miſimus aũt una cũ illo fratrẽ, cui⁹
laus eſt in euãgelio, ꝑ oẽs eccleſias, nec id
ſolũ, uerũ etiã delectus eſt ab eccleſijs, co
mes peregrinationis noſtræ, cũ hac bñfi/
cẽtia q̃ adminiſtrat̃ a nobis, ad ipſi⁹ dñi
gloriã, & animi noſtri ꝓmptitudinẽ, de-
clinãtes hoc, ne qs nos carpat, in hac exu/
berãtia, q̃ adminiſtrat̃ a nobis, ꝓcurãtes
bona, non tm̃ corã deo, ſed etiã corã hoi/
bus. Miſim⁹ aũt una cũ illis frẽm noſtrũ,
quẽ probaueram⁹ i multis ſepenumero,
qđ diligẽs eſſet. Nũc aũt multo diligẽti-
or, ob multã fiduciã, quã habeo erga uos
ſiue Titi noĩe, qui ſocius meus eſt, & erga
uos adiutor, ſiue alioꝝ, q frẽs noſtri ſũt,
& legati eccleſiaꝝ, gloria Chriſti. Proinde
documẽtũ charitatis ueſtræ, & noſtræ de
uobis gloriatiõis in eos demõſtretis etiã
in cõſpectu eccleſiaꝝ. Nã de ſubmini/ IX
ſtratiõe quidẽ q̃ fiat in ſctõs, ſuꝑuacuũ ẽ
mihi ſcribere uobis, noui eñ ꝓmptitudi
nẽ animi ueſtri, quã de uobis iacto apud
Macedones. Q̃m Achaia parata ẽ, ab an
no ſuꝑiore, & ueſtrũ exẽplũ ꝓuocauit cõ
plures. Miſim⁹ tñ hos frẽs, ne glĩa noſtra
q̃ glorior de uobis inanis fiat i hac parte,
ut queadmodũ dicebã, parati ſitis, ne q̃
pacto fiat, ut ſi mecũ uenerint Macedões
& offenderint uos iparatos, nos pudore
ſuffũdamur, ut ne dicã uos, i hoc argumẽ
to glĩatiõis. ꝓinde neceſſariũ arbitrat⁹ ſũ,
adhortari frẽs, ut pri⁹ accederẽt ad uos, &
ppararẽt, iam añ promiſſam bonã colle-
ctam ueſtrã, ut ea ſit i ꝓmptu, ſic tãq̃ bo
na collecta, & nõ tanq̃ auaritia. Illud au
tem dico. Qui ſeminat parciter, parciter

καὶ θερίσει, καὶ ὁ σπείρων ἐπ᾽ εὐλογίαις, ἐπ᾽ εὐ
λογίαις καὶ θερίσει, ἕκαστος καθὼς προαι/
ρεῖται τῇ καρδίᾳ, μὴ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης.
ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός. δυνατὸς
δὲ ὁ θεὸς πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑ/
μᾶς, ἵνα ἐν παντὶ πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχον
τες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. κα
θὼς γέγραπται. ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πέ
νησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶ/
να. ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ
ἄρτον εἰς βρῶσιν, χορηγήσαι, καὶ πληθύ/
ναι τὸν σπόρον ὑμῶν καὶ αὐξήσαι τὰ γεν/
νήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν ἐν παντὶ πλου
τιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἁπλότητα, ἥτις κα/
τεργάζεται δι᾽ ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ θεῷ.
ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ
μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήμα/
τα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολ
λῶν εὐχαριστιῶν τῷ θεῷ, διὰ τῆς δοκιμῆς δια/
κονίας ταύτης, δοξάζοντες τὸν θεὸν ἐπὶ τῇ ὑπο
ταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν, εἰς τὸ εὐαγγέ/
λιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ ἁπλότητι τῆς κοινωνί/
ας εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας, καὶ αὐτῶν
δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν ἐπιποθούντων ὑμᾶς, διὰ τὴν
ὑπερβάλλουσαν χάριν τοῦ θεοῦ ἐφ᾽ ὑμῖν. χά
ιγ ρις δὲ τῷ θεῷ, ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ
δωρεᾷ. Αὐτὸς δὲ ἐγὼ παῦλος παρακα
λῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικεί/
ας τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν
ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαρρῶ εἰς ὑμᾶς
δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποι
θήσει ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπί τινας τοὺς
λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περι/
πατοῦντας, ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες οὐκ
κατὰ σάρκα στρατευόμεθα. τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρα
τείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ θεῷ
πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς κα
θαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ
τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες
πᾶν νόημα

& meſſurus eſt,& qui ſeminat in benedi/
ctionibus,in bñdictionibꝰ & meſſurus ē
unuſqſq; ſecundū propoſitū cordis, nō
ex moleſtia aut ex neceſſitate. Nā hilarē
datorē diligit deus. Potens eſt aūt deus
efficere,ut totū beneficiū i uos exuberet,
ut in oībus oēm ſufficientiā habentes,ex
uberetis in omne opus bonū, quēadmo-
dum ſcriptū eſt. Diſperſit dedit pauperi/
bus,iuſticia eius manet in ſæculū. Porro
q̄ ſuppeditat ſeminātí,& panē i cibū ſup
peditet,& multiplicet ſementē ueſtrā, &
augeat ꝓuētū iuſticiæ ueſtræ,ut in oībus
locupletemini,in oēm ſimplicitatē,quæ ꝑ
uos efficit,ut gratiæ agant deo. Nā fun/
ctio huius miniſterij, nō ſolū ſupplet ea
q̄ deſunt ſanctis, uerū etiā exuberat, in
hoc,quod per multos agātur gratiæ deo,
qui per probationē miniſterij huius, glo
rificant deū,in obedientia conſenſus ue/
ſtri,in euāgeliū Chriſti, & ſimplicitate cō
municationis in illos,& in omneis,& in il
lorum oratione pro uobis,qui deſyderāt
uidere uos,propter eminentē gratiā dei
in uobis. Gratia aūt deo ſuper inerrabili
ſuo munere. Cæterū ipſe ego paulꝰ,ob X
ſecro uos, per lenitatē & manſuetudinē
Chriſti,qui iuxta faciē quidē humilis ſū
inter uos,abſens tamen audax ſum erga
uos. Rogo aūt uos,ne præſens audeā ea
fiducia,q̄ exiſtimor audax fuiſſe in quoſ/
dam,qui putant,nos ueluti ſecundū car/
nem ambulare, nā in carne ambulantes,
nō ſecundum carnem militamus. Siqui/
dem arma militiæ noſtræ non carnalia,
ſed potentia deo, ad demolitionem mu/
nitionum, quibus munitiones demoli/
mur, & omnē celſitudinem,quæ ſuſtollit
aduerſus ſcientiā dei,& captiuā ducimus
omnem

πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ
ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν πα/
ρακοὴν, ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή. τὰ
κατὰ πρόσωπον βλέπετε. εἴ τις πέποιθεν
ἑαυτῷ ΧΡΙΣΤΟΥ εἶναι, τοῦτο λογιζέσθω πά/
λιν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ὅτι καθὼς αὐτὸς ΧΡΙΣΤΟΥ,
οὕτως καὶ ἡμεῖς ΧΡΙΣΤΟΥ. ἐάν τε γὰρ καὶ περι/
σσότερόν τι καυχήσωμαι περὶ τῆς ἐξουσίας ἡ/
μῶν, ἧς ἔδωκεν ὁ κύριος ἡμῖν, εἰς οἰκοδο/
μὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν ὑμῶν, οὐκ αἰσχυν
θήσομαι, ἵνα μὴ δόξω ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς
διὰ τῶν ἐπιστολῶν. ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί φη
σι βαρεῖαι καὶ ἰσχυραί, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώ/
ματος ἀσθενὴς, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος.
τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, ὅτι οἷοί ἐσμεν
τῷ λόγῳ δι᾽ ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ
παρόντες τῷ ἔργῳ. οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγ/
κρῖναι ἢ συγκρῖναι ἑαυτούς τισι τῶν ἑαυ/
τοὺς συνιστανόντων, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς
ἑαυτοὺς μετροῦντες, καὶ συγκρίνοντες ἑαυ/
τοὺς ἑαυτοῖς, οὐ συνιοῦσιν. ἡμεῖς δὲ οὐχὶ εἰς τὰ
ἄμετρα καυχησόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέ/
τρον τοῦ κανόνος οὗ ἐμέρισεν ὁ θεὸς ἡμῖν
μέτρου ἐφικέσθαι ἄχρι καὶ ὑμῶν. οὐ γὰρ
ὡς μὴ ἐφικνούμενοι εἰς ὑμᾶς, ὑπὲρ ἐκ/
τείνομεν ἑαυτούς. ἄχρι γὰρ καὶ ὑμῶν
ἐφθάσαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ ΧΡΙΣ/
ΤΟΥ, οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμενοι ἐν
ἀλλοτρίοις κόποις, ἐλπίδα ἔχοντες αὐξα
νομένης τῆς πίστεως ὑμῶν ἐν ὑμῖν, με/
γαλυνθῆναι, κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν, εἰς
περισσείαν, εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγ/
γελίσασθαι, οὐκ ἐν ἀλλοτρίῳ κανόνι εἰς τὰ
ἕτοιμα καυχήσασθαι, ὁ δὲ καυχώμενος ἐν
κυρίῳ καυχάσθω. οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνι/
στῶν ἐκεῖνός ἐστι δόκιμος, ἀλλ᾽ ὃν ὁ κύ/
κδ ριος συνίστησιν. Ὄφελον ἀνεί/
χεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ. ἀλλὰ
καὶ ἀνέχεσθέ μου. ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς θεοῦ ζήλῳ,
ἡρμοσάμην

omnē cogitationē, in obedientiā Chriſti;
& in promptu habemus uindictā in om/
nem obedientiā, cū impleta fuerit ueſtra
obedientia, quæ in cōſpectu ſunt uidete.
Si quis de ſeipſo cōfidit, quod Chriſti ſit
illud rurſum perpendat ex ſeipſo, quod
quēadmodum ipſe Chriſti eſt, ita & nos
Chriſti ſumus. Nam ſi & amplius quip/
piam glorier de poteſtate noſtra, quā de
dit dn̄s nobis, in ædificationem, & nō in
deſtructionem ueſtri, nō pudefiam, ne ui
dear, ceu perterrefacere uos p̱ epiſtolas.
Nā epiſtolæ quidē inquit, graues ſunt
& robuſtæ, at præſentia corporis infirma
& ſermo contēptus. Hoc reputet, q̄ iſtiuſ/
modi eſt, qđ q̄les ſumus ſermōe, p̱ ep̄las
cū abſumus, tales ſumꝰ, & cū adſumꝰ, fa/
cto. nō em̄ audemus inſerere, aut cōferre
noſipſos cū qbuſdā, q ſeipſos cōmendāt,
ſed ipſi inter ſeſe ſeipſos metiētes, & com
parantes ſemet ſibi, nō intelligūt. At nos
nō in imēſū gloriabimur, uerū iuxta mē
ſurā regulæ, q̄ partitus eſt nobis deꝰ, mē
ſura pertingendi etiam uſq; uos. nō em̄
quaſi non pertingamus uſq; ad uos, ex-
tendimus noſipſos ſupra modum. Nam
uſq; ad uos quoq; peruenimus in euan/
gelio Chriſti, non in immenſum glorian
tes in alienis laboribus, ſperantes futurū,
ut ſuboleſcente fide, in uobis magnifice-
mur, iuxta regulā noſtram, in exuberan/
tiam, ut ijs quoq; regionibus quæ ultra
uos ſunt euangelizem, nō in aliena regu/
la, ut de his q̄ parata ſunt gloriemur, ſed
qui gloriat̄ in dn̄o glorietur. Nō em̄ qui
ſeipſum cōmendat, ille p̱batus eſt, ſed is
quē dn̄s cōmendat. Vtinā toleraſſetis XI
me pauliſp̱ in inſipiētia mea, imo & ſuffer
tis me, nā zelotipus ſū erga uos, dei zelo.
Adiunxi

ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον
ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ ΧΡΙΣΤΩ. φοβοῦμαι
δὲ μήπως ὡς ὁ ὄφις εὔαν ἐξηπάτησεν ἐν τῇ
πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτως φθαρῇ τὰ νοήματα
ὑμῶν, ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν ΧΡΙ/
κε ΣΤΟΝ. εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον ΙΗ/
ΣΟΥΝ κηρύσσει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν, ἢ πνεῦ/
μα ἕτερον λαμβάνεται, ὃ οὐκ ἐλάβετε, ἢ εὐαγ/
γέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἠνεί/
χεσθε. Λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέναι
τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων. εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης
τῷ λόγῳ, ἀλλ᾽ οὐ τῇ γνώσει, ἀλλ᾽ ἐν παντὶ
φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς.
Η ἁμαρτίαν ἐποίησα ἐμαυτὸν ταπεινῶν,
ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε, ὅτι δωρεὰν τὸ τοῦ θε/
οῦ εὐαγγέλιον εὐηγγελισάμην ὑμῖν; ἄλ/
λας ἐκκλησίας ἐσύλησα, λαβὼν ὀψώνιον
πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν, καὶ παρὼν πρὸς
ὑμᾶς καὶ ὑστερηθεὶς οὐ κατενάρκησα οὐδε/
νός. τὸ γὰρ ὑστέρημά μου προσανεπλήρω/
σαν οἱ ἀδελφοὶ ἐλθόντες ἀπὸ μακεδονί/
ας, καὶ ἐν παντὶ ἀβαρῆ ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐτή/
ρησα καὶ τηρήσω. Εστιν ἀλήθεια ΧΡΙΣΤΟΥ
ἐν ἐμοί, ὅτι ἡ καύχησις αὕτη, οὐ φραγήσε/
ται εἰς ἐμὲ ἐν τοῖς κλίμασι τῆς ἀχαΐας.
διὰ τί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς; ὁ θεὸς οἶ/
δεν. ὃ δὲ ποιῶ, καὶ ποιήσω, ἵνα ἐκκόψω
τὴν ἀφορμὴν, τῶν θελόντων ἀφορμήν,
ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται εὑρεθῶσι καθὼς καὶ
ἡμεῖς. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐρ/
ϛκ γάται δόλιοι μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀ/
ποστόλους ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ οὐ θαυμαστόν. αὐ/
τὸς γὰρ ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς
ἄγγελον φωτός. οὐ μέγα οὖν, εἰ καὶ διά/
κονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διά/
κονοι δικαιοσύνης, ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ
τὰ ἔργα αὐτῶν. πάλιν λέγω, μή τίς με
δόξῃ ἄφρονα εἶναι, εἰ δὲ μήγε, κἂν ὡς ἄ/
φρονα δέξασθέ με, ἵνα μικρόν τι κἀγὼ
καυχήσωμαι

Adiunxi enim uos uni uiro, ut uirginem caſtam exhiberetis Chriſto, ſed metuo, ne qua fiat, ut queadmodũ ſerpens Euã decepit in uerſutia ſua, ita corrumpant ſen ſus ueſtri, a caſtitate, q̃ erat erga Chriſtũ. Nã ſi is, q uenit aliũ Ieſũ p̃dicat, quẽ nõ p̃dicauimus, aut ſi ſpm̃ aliũ accipitis, quẽ nõ accepiſtis, aut euãgeliũ aliud, qđ non accepiſtis, recte ſuſtinuiſſetis. Arbi/tror em̃ me nihilo inferiorẽ fuiſſe eximijs aplis. Cæterũ licet imperit⁹ ſim ſermõe, nõ tñ ſciẽtia. Veꝛ ubiq; manifeſti fuim⁹ ĩ oibus erga uos. Nũ illud peccaui, quod meipſum humiliarim, ut uos exaltaremini? quod gratuito euangeliũ dei prædi/cauerim uobis? Cæteras eccleſias dep̃datus ſum, accepto ab illis ſtipẽdio, quo uobis inſeruirem. Et cũ apud uos eſſem, & egerem, nõ onerosus fui cuiq̃. Nam indigentiam meã ſuppleuerunt fratres, q uenerãt a Macedonia. & in omnibus, ſic me ſeruabã, ne cui eſſem oneroſus, atq; ita ſeruabo. eſt ueritas Chriſti in me, qđ hæc gloriatio nõ interrumpetur in me, in regionibus Achaiæ. Quapropter? An quod non diligã uos? Deus nouit. Verũ quod facio, idem & faciam, ut amputẽ occaſionem, ijs qui cupiunt occaſionẽ, ut in eo de quo gloriantur, reperiantur, quemadmodum & nos. Siquidem iſtiuſmodi pſeudo apoſtoli, operarij doloſi ſunt, ſũpta pſona apoſtoloꝛ Chriſti, atq; haud mirũ, quandoquidẽ ipſe ſatanas tranſformatur in angelũ lucis. Nõ magnũ eſt igit᷑, ſi & miniſtri illius, perſonã in ſe trãſferũt, quaſi ſint miniſtri iuſticiæ, quorũ finis erit iuxta opera eoꝛ. Iterũ dico ne qs me putet inſipiẽtẽ eſſe, alioq & ut inſipiẽtem accipite me, ut paululũ qddã & ego glorier

καυχήσωμαι. ὃ λαλῶ, οὐ λαλῶ, κατὰ κύριον,
ἀλλ᾽ ὡς ἐν ἀφροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσ-
ει καυχήσεως. ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κα-
τὰ τὴν σάρκα, κἀγὼ καυχήσομαι. ἡδέως
γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων, φρόνιμοι ὄντες.
ἀνέχεσθε γὰρ, εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἴ τις κα-
τεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, εἴ τις
ὑμᾶς εἰς πρόσωπον δέρει, κατὰ ἀτιμίαν λέ-
γω, ὡς ὅτι ἡμεῖς ἠσθενήσαμεν, ἐν ᾧ δ᾽ ἄν τις τολ-
μᾷ, ἐν ἀφροσύνῃ λέγω, τολμῶ κἀγώ. ἑβραῖοί
εἰσι, κἀγώ. ἰσραηλῖταί εἰσι, κἀγώ. σπέρμα ἀ-
βραάμ εἰσι, κἀγώ. διάκονοι ΧΡΙΣΤΟΥ εἰσι,
παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ. ἐν κόποις
περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως,
ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολ-
λάκις, ὑπὸ ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκον-
τα, παρὰ μίαν ἔλαβον. τρὶς ἐρραβδίσθην
ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρὶς ἐναυάγησα, νυχθή-
μερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα, ὁδοιπορίαις
πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις
λῃστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ
ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρη-
μίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσσῃ, κινδύνοις ἐν
ψευδαδέλφοις, ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυ-
πνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νησ-
τείαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι,
χωρὶς τῶν παρεκτός, ἡ ἐπισύστασίς μου
ἡ καθ᾽ ἡμέραν. ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλη-
σιῶν. τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδα-
λίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι. εἰ καυχᾶσθαι
δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχήσομαι.
ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ οἶδεν ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶ-
νας, ὅτι οὐ ψεύδομαι, ἐν δαμασκῷ ὁ ἐθνά-
ρχης ἀρέτα τοῦ βασιλέως, ἐφρούρει τὴν
δαμασκηνῶν πόλιν, πιάσαι με θέλων,
καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλάσθην
διὰ τοῦ τείχους, καὶ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτοῦ.
καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι, ἐλεύσομαι γὰρ
εἰς ὀπτασίας

glorier. Quod dico, nõ dico, ſecũdũ dñm
ſed uelut in inſipiẽtia, in hoc argumento
gloriationis. Qñquidẽ multi gloriant̃ ſe
cundũ carnẽ, & ego gloriabor. libẽter eñ
ſuffertis inſipiẽtes, cũ ſitis ſapiẽtes. ſuffer
tis eñ, ſi qs uos in ſeruitutẽ adigit, ſi quis
exedit, ſi qs accipit, ſi qs attollit ſeſe, ſi qs
uos ĩ faciẽ cedit, iuxta cõtumeliã loquor.
pinde quaſi nos infirmi fuerimus, ſed in
quocunq; audet aliquis (in inſipientia lo
quor) audeo & ego. Hebræi ſunt, & ego.
Iſraelitæ ſũt, & ego. Semẽ Abrahæ ſũt,
& ego. Miniſtri Chriſti ſunt, delirans lo-
quor, plus ego. In laboribus copioſius, in
uerberibus ſupra modum, in carceribus
abundantius, in mortibus frequenter. A
Iudæis quinquies quadragenas plagas
una minus accepi. Ter uirgis ceſus fui, ſe-
mel fui lapidatus, ter naufragium feci, no
ctem ac diem in pfundo egi, in itinerib9
ſæpe, in periculis fluminũ, periculis latro
num, periculis ex genere, periculis ex gen
tibus, periculis in ciuitate, periculis in de-
ſerto, piculis in mari, periculis ĩ falſisfra-
tribus, in labore & moleſtia, in uigilijs ſæ
pe, in fame & ſiti, in ieiunijs ſæpe, in frigo
re & nuditate, pter ea q̃ extrinſecus acci-
dũt, cõſpiratio ĩ me quotidiana. Sollicitu
do de oĩbus eccleſijs. Quis infirmatur, &
ego nõ infirmor? Quis offenditur, & ego
nõ uror? Si gloriari oporteat, de his q̃ in-
firmitatis meæ ſũt gloriabor. Deus &
pater dñi Ieſu Chriſti, qui eſt bñdict9 in
ſæcula, nouit, qđ nõ mẽtiar. In Damaſci XII
ciuitate, plebis pfectus Aretæ regis excu-
bias poſuerat, in Damaſcenoꝝ urbe, cu-
piẽs me cõphendere, & p feneſtrã in ſpor
ta demiſſus fui p mœnia, & effugi man9
ei9. Gloriari ſane nõ expedit, ueniã enim
ad uiſiones

εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις κυρίου. οἶδα ἄν
θρωπον ἐν ΧΡΙΣΤΩ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων,
εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώμα/
τος, οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδεν, ἁρπαγέντα τὸν τοι
οῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον
ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώ/
ματος, οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδεν, ὅτι ἡρπάγη
εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἤκουσεν ἄῤῥητα ῥήμα
τα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. ὑπὲρ τοῦ τοι
ούτου καυχήσομαι, ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐκ
καυχήσομαι, εἰ μὴ ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου.
ἐὰν γὰρ θελήσω καυχήσασθαι, οὐκ ἔσο/
μαι ἄφρων, ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ. φείδομαι δὲ,
μήτις εἰς ἐμὲ λογίσηται, ὑπὲρ ὃ βλέπει
με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ. καὶ τῇ ὑπερβολῇ
τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι ἐ/
δόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ, ἄγγελος σατᾶν,
ἵνα με κολαφίζῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι. ὑπὲρ
τούτου τρὶς, τὸν κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποστῇ
ἀπ᾽ ἐμοῦ, καὶ εἴρηκέ μοι, ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου. ἡ
δύναμίς μου, ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. ἥδιστα
οὖν μᾶλλον καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις
μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ᾽ ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ
ΧΡΙΣΤΟΥ. Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕ/
βρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενο/
χωρίαις ὑπὲρ ΧΡΙΣΤΟΥ. ὅταν γὰρ ἀσθενῶ,
τότε δυνατός εἰμι. γέγονα ἄφρων καυχώ
μενος. ὑμεῖς με ἠναγκάσατε, ἐγὼ γὰρ
ὤφειλον ὑφ᾽ ὑμῶν συνίστασθαι. οὐδὲν γὰρ
ὑστέρησα τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων, εἰ καὶ
οὐδέν εἰμι. τὰ μὲν σημεῖα τοῦ ἀποστόλου
κατειργάσθη ἐν ὑμῖν, ἐν πάσῃ ὑπομονῇ, ἐν
σημείοις καὶ τέρασι, καὶ δυνάμεσι. τί γάρ
ἐστιν ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησί/
ας; εἰ μὴ ὅτι αὐτὸς ἐγὼ, οὐ κατενάρκησα
ὑμῶν; χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην.
ἰδοὺ τρίτον ἑτοίμως ἔχω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς,
καὶ οὐ καταναρκήσω ὑμῶν. οὐ γὰρ ζητῶ τὰ ὑμῶν,
ἀλλ᾽ ὑμᾶς. οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι
θησαυρίζειν,

ad uiſiones & reuelationes dñi. Scio ho/
minem in Chriſto, ante annos quatuor
decim, an in corpore, neſcio, an extra cor/
pus neſcio, deus nouit, raptũ huiuſmodi
uſq; in tertiũ cœlũ. & ſcio huiuſmodi ho/
minem, an in corpore, an extra corp⁹, ne/
ſcio, deus nouit, qđ raptus fuerit in pa/
radiſum, & audierit arcana uerba, q̃ fas
nõ ſit homini loq. Super huiuſmodi ho/
mine gloriabor, de meipſo uero non glo
riabor, niſi in infirmitatibus meis. Nã ſi
uoluero gloriari, nõ ero inſipiens, uerita/
tem em̃ dicã, ſed parco uobis, ne quis in
me cogitet, ſupra id quod uidet eſſe me,
aut quod audit ex me. Et ne excellẽtia re
uelationum, ſupra modũ efferrer, datus
fuit mihi ſtimulus p carnẽ, nuncius ſata/
næ, ut me colaphis cederet, ne ſupra mo
dum efferrer. Super hoc ter dñm rogaui,
ut diſcederet a me, & dixit mihi. Sufficit
tibi gratia mea. Nam fortitudo tua, in in
firmitate pficitur. Libẽtiſſime igit̃ poti⁹
gloriabor in infirmitatib⁹ meis, ut inha/
bitet in me fortitudo Chriſti. Quãobrẽ
placeo mihi i iſirmitatib⁹, in cõtumelijs,
in neceſſitatib⁹, in pſecutionib⁹, i anxieta
tibus p Chriſto. Cũ em̃ infirm⁹ ſum, tũc
robuſtus ſum. Fact⁹ ſũ inſipiẽs gl'iando.
Vos me coegiſtis, nã ego debui a uobis
cõmẽdari. Nulla em̃ in re inferior ſui ſũ/
mis apl'is, tametſi nihil ſum. Signa quidẽ
apl'i pacta fuerũt inter uos, i omni patiẽ/
tia, & ſignis & pdigijs, & potẽtib⁹ factis.
Nã in quoſuiſtis iferiores cæteris eccl'ijs?
niſi qđ ipſe ego, nõ fuerim uobis onero/
ſus? Cõdonate mihi hãc iiuriã. Ecce ter XIII
tio ppẽſus aio ſũ, ut ueniã ad uos, & nõ
ero uobis oneroſus. Nõ em̃ q̃ro q̃ ueſtra
ſũt, ſed uos. Nõ em̃ debẽt filij parẽtibus
reponere

θησαυρίζειν, ἀλλ᾽ οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. ἐγὼ
δὲ ἥδιστα δαπανήσω, καὶ ἐκδαπανηθήσο-
μαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, εἰ καὶ περισσο-
τέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἧττον ἀγαπῶμαι. ἔστω
δέ, ἐγὼ οὐ κατεβάρησα ὑμᾶς, ἀλλ᾽ ὑπάρχων
πανοῦργος, δόλῳ ὑμᾶς ἔλαβον. μή τινα ὧν
ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς, δι᾽ αὐτοῦ ἐπλεονέ-
κτησα ὑμᾶς; παρεκάλεσα τίτον, καὶ συνα-
πέστειλα τὸν ἀδελφόν. μή τι ἐπλεονέκτη-
σεν ὑμᾶς τίτος; οὐ τῷ αὐτῷ πνεύματι πε-
ριεπατήσαμεν; οὐ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσι; πά-
λιν δοκεῖτε, ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεθα, κατ-
ενώπιον τοῦ θεοῦ ἐν ΧΡΙΣΤΩ λαλοῦμεν.
τὰ δὲ πάντα ἀγαπητοί, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν οἰ-
κοδομῆς. φοβοῦμαι γάρ, μήπως ἐλ-
θὼν, οὐχ οἵους θέλω, εὕρω ὑμᾶς, κἀγὼ εὑρε-
θῶ ὑμῖν, οἷον οὐ θέλετε, μήπως ἔρις, ζῆλοι.
θυμοί, ἐριθεῖαι, καταλαλιαί, ψιθυρισμοί, φυ-
σιώσεις, ἀκαταστασίαι. μὴ πάλιν ἐλθόντα
με, ταπεινώσῃ ὁ θεός μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ
πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων,
καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ
καὶ πορνείᾳ, καὶ ἀσελγείᾳ ᾗ ἔπραξαν. τρί-
3 τον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐπὶ στόμα-
τος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν, σταθήσεται πᾶν
ῥῆμα. προείρηκα καὶ προλέγω, ὡς παρὼν
τὸ δεύτερον, καὶ ἀπὼν νῦν γράφω τοῖς προ-
ημαρτηκόσι, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, ὅτι
ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι.

Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λα-
λοῦντος ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ,
ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ὑμῖν. καὶ γὰρ εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀ-
σθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως θεοῦ. καὶ γὰρ ἡμεῖς
ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ζησόμεθα σὺν
αὐτῷ, ἐκ δυνάμεως θεοῦ, εἰς ὑμᾶς. ἑαυτοὺς
πειράζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει. ἑαυτοὺς δοκι-
μάζετε, ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτούς, ὅτι
ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν ὑμῖν ἐστιν; εἰ μή τι ἀδό-
κιμοί ἐστε. Ἐλπίζω δέ, ὅτι γνώσεσθε, ὅτι ἡμεῖς
οὐκ ἐσμὲν

reponere, ſed filijs parẽtes. Ego uero libẽ-
tiſſime impendã, & expẽdar ꝑ aĩabus ue
ſtris, licet uberius uos diligẽs, minus dili
gar. ſed eſto, ipſe nõ grauaui uos, ueꝝ cũ
eſſẽ aſtut⁹, dolo uos cœpi. Nũ per quẽq̃
eorum quos miſi ad uos, expilaui uos?
Rogaui Titũ, & una cũ illo miſi fratrẽ.
Nũquid a uobis extorſit Titus? An nõ
eodẽ ſpũ ambulauim⁹? An nõ ijſdẽ ue-
ſtigijs? Rurſum arbitramini, q̃d nos uo-
bis excuſemus? In conſpectu dei, in Chri
ſto loquimur, ſed oĩa chariſſimi ꝑ ueſtri
ædificatione. Nã metuo ne qua fiat, ut ſi
uenero, nõ q̃les uelim repiam uos, & ego
repiar uobis, qualẽ nolitis, ne quomodo
ſint cõtẽtiões, æmulatiões, iræ, cõcertatio
nes, oblocutiones, ſuſurratiões, tumores,
ſeditiones. Ne iterũ ubi uenero, humiliet
me deus meus apud uos, & lugeã multos
eoꝝ, q ante peccauerint, & nõ egerint pœ
nitentiã, ſuper immũdicia & fornicatiõe,
& ĩpudicicia quã patrarũt. Hic tertius XIII
erit aduẽtus meus ad uos. in ore duorũ
teſtium, aut triũ, cõſtituet᷑ omne uerbũ.
Prædixi uobis & prædico, ut præſens cũ
eſſem iterum, ita & abſens nunc ſcribo
ijs, qui ante peccauerunt, & reliquis om-
nibus, quod ſi uenero denuo, non parcã.
Q̃nquidẽ experimẽtũ quæritis in me lo
quentis Chriſti, qui in uos non eſt infir-
mus, ſed potẽs eſt in uobis. Nam quam-
uis crucifixus fuit ex infirmitate, uiuit ta-
men ex uirtute dei. Nam & nos infirmi
ſumus in illo, ſed uiuemus cum illo, ex
uirtute dei, erga uos. Voſipſos tentate,
num ſitis in fide, Voſipſos probate. An
nõ cognoſcitis uoſmetipſos, quod Ieſus
Chriſt⁹ in uobis eſt? Niſi ſicubi reprobi
eſtis. at ſpero uos cognituros, quod nos
g nõ ſum⁹

οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι. εὔχομαι δὲ πρὸς τὸν θεὸν, μὴ ποιῆσαι ὑμᾶς κακὸν μηδέν. οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν. οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. χαίρομεν γὰρ ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν, ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε. τοῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν. διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπὼν γράφω, ἵνα μὴ παρὼν μὴ ἀποτόμως χρήσωμαι, κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκέ μοι ὁ κύριος εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν. λοιπὸν ἀδελφοί, χαίρετε, καταρτίζεσθε, παρακαλεῖσθε, τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε, καὶ ὁ θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν ἁγίῳ φιλήματι. ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες. Η χάρις τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Πρὸς Κορινθίους δευτέρα
ἐγράφη ἀπὸ Φιλίππων διὰ Τίτου καὶ Λουκᾶ.

nõ ſimus reprobi. Opto aũt apud deũ, ut ne quid mali faciatis, nõ quo nos ꝓbati appareamus, ſed ut uos, qd' honeſtũ ẽ faciatis, nos uero ueluti reprobi ſimus. Nõ eñ poſſumus quicq̃ aduerſus ueritatem, ſed ꝓ ueritate. Gaudemus eñ cũ nos infirmi fuerimus, uos aũt ualidi fueritis. Hoc aũt inſuper optamus, nẽpe ueſtram integritatem. Propterea, hæc abſens ſcribo, ne cũ præſens fuero, rigidus ſim, iuxta poteſtatẽ, quã dedit mihi dominus, in extructionẽ, & nõ i deſtructionem. Quod ſupereſt fratres, ualete, integri eſtote, conſolationem habete, unanimes ſitis, in pace agite, & deus charitatis ac pacis, erit uobiſcum. Salutate uos mutuo, in ſancto oſculo. Salutant uos ſancti oẽs. Gratia dñi Ieſu Chriſti, & charitas dei, & cõmunicatio ſpiritus ſancti, ſit cum omnibus uobis. Amen.

Finis.

Epiſtolæ ad Corinthios ſecundæ. Miſſa fuit a Philippis, per Titum & Lucam.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΑΥΛΟΥ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης ἑωρακὼς αὐτοὺς, ἤδη καὶ διδάξας. ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. διδαχθέντες καλῶς οἱ Γαλάται παρὰ τοῦ ἀποστόλου, καὶ πιστεύσαντες γνησίως εἰς τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, ἀποδημήσαντος τοῦ ἀποστόλου, ὑφηρπάσθησαν παρά τινων, ὥστε περιτέμνεσθαι. ταῦτα τοίνυν μαθὼν ὁ ἀπόστολος, γράφει πρὸς αὐτούς. καὶ πρῶτον μὲν μαρτυρεῖ αὐτοῖς περὶ ἧς εἶχον πίστεως καὶ γνησίας εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ διαθέσεως. μέμφεται δὲ ὡς ἀνοήτως πράξαντας, καὶ μεταβαλλομένους αὐτούς, ἔπειτα διαλαμβάνει περὶ τοῦ νόμου καὶ τῆς κατὰ τὸν ἀβραὰμ πίστεως, καὶ ἀποδείκνυσιν ἔκ τε τοῦ νόμου, καὶ τῶν γυναικῶν τοῦ ἀβραὰμ, ἀλληγορήσας αὐτάς, μέχρι καιροῦ δίδοσθαι τὴν σκιὰν, καὶ τὴν περιτομὴν, καὶ ἀργεῖν αὐτὰ λοιπὸν τῇ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ παρουσίᾳ, καὶ οὕτως ἀποδείξας, παραγγέλλει λοιπὸν αὐτοῖς, μηκέτι προσέχειν τοῖς ἀπατήσασιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔχεσθαι τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ πίστεως, καὶ γινώσκειν, ὅτι ἡ ἐν ΧΡΙΤΣΩ χάρις καταργεῖ τὴν κατὰ σάρκα περιτομήν, καὶ οὕτως πάλιν εἰς τὰ ἤθη παραινέσας καὶ διδάξας, πληροῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTMM.

Galatæ ſunt Græci. Hi uerbũ ueritatis primũ ab apl'o acceperunt, ſed poſt diſceſſũ eius tẽtati ſunt a falſis apl'is, ut in legem & circũciſionẽ uerterent. Hos apl's reuocat ad fidẽ ueritatis, ſcribẽs eis ab Epheſo.

ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ.

Παῦλος ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ θεοῦ πατρὸς, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ, ταῖς ἐκκλησίαις τῆς γαλατίας. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Θαυμάζω, ὅτι οὕτως ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι θεοῦ, εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο, εἰ μή τινες εἰσὶν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς, καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. ὡς προειρήκαμεν, καὶ ἄρτι πάλιν λέγω, εἴτις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν θεόν; ἢ ζητῶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν; εἰ γὰρ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, ΧΡΙΣΤΟΥ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην. Γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοὶ, τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὔτε ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἠκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν

αὐτὴν, καὶ

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD GALATAS.

Paulus apoſtolus, nõ ab hominibus, neq; per hominẽ, ſed p̧ Ieſum Chriſtũ, & deũ patrẽ, q ſuſcitauit illũ a mortuis, & qui mecũ ſunt oẽs fratres, eccleſijs Galatiæ. Gratia uobis & pax a deo patre, & dño noſtro Ieſu Chriſto, qui dedit ſeipſũ ꝓ peccatis noſtris, ut eriperet nos ex præſenti ſæculo malo, iuxta uoluntatem dei & patris noſtri, cui gloria in ſæcula ſæculorum amen. Miror, quod adeo cito trãſferamini, ab eo qui uocauit uos in gratia dei, in aliud euangelium, quod nõ eſt aliud, niſi quod quidam ſunt, qui turbant uos, & uolũt ſubuertere euangelium Chriſti. Verum etiam ſi nos aut angelus e cœlo, prædicauerit uobis euangelium, præter id quod p̃dicauimus uobis, anathema ſit. Quẽadmodũ p̃diximus, & nunc iterum dico, ſi quis uobis prædicauerit euangelium præter id quod accepiſtis, anathema ſit. Nunc enim utrum homines ſuadeo, an deũ? Aut quero hominibus placere? Nam ſi hactenus hominibus placuiſſem, Chriſti ſeruus non fuiſſem. Notũ aũt uobis facio fratres, euãgelium quod p̃dicatũ eſt a me, nõ eſſe ſecundũ hoĩem. Neq; eñ ego ab hoĩe accepi illud, neq; didici, ſed p̧ reuelationẽ Ieſu Chriſti. Audiſtis eñ meã conuerſationẽ quondã in iudaiſmo, quod ſupra modũ perſequebar eccleſiã dei, & expugnabam

αὐτήν, καὶ προέκοπτον ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ,
ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει
μου, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πα
τρικῶν μου παραδόσεων. ὅτε δὲ εὐδόκησεν, ὁ
θεὸς, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός
μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ,
ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ, ἵνα
εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως,
οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι, οὐδὲ
ἀνῆλθον εἰς ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ
ἀποστόλους, ἀλλὰ ἀπῆλθον εἰς ἀραβίαν, καὶ
πάλιν ὑπέστρεψα εἰς δαμασκόν. ἔπειτα με
τὰ ἔτη τρία ἀνῆλθον εἰς ἱεροσόλυμα ἱστορῆ/
σαι πέτρον, καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέρας
δεκαπέντε. ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ
εἶδον, εἰ μὴ ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου.
Ἃ δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ,
ὅτι οὐ ψεύδομαι. ἔπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλί/
ματα τῆς συρίας, καὶ τῆς κιλικίας. ἤμην δὲ
ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ ταῖς ἐκκλη/
σίαις τῆς ἰουδαίας, ταῖς ἐν ΧΡΙΣΤΩ. μόνον
δὲ ἀκούοντες ἦσαν, ὅτι ὁ διώκων ἡμᾶς ποτε,
νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν, ἥν ποτε ἐπόρθει,
καὶ ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ τὸν θεόν. Ἔπειτα διὰ
δεκατεσσάρων ἐτῶν πάλιν ἀνέβην εἰς ἱερο/
σόλυμα μετὰ βαρνάβα, συμπαραλαβὼν καὶ
τίτον, ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν, καὶ ἀνεθέ/
μην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς
ἔθνεσιν, κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι, μήπως
εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον. ἀλλ' οὐδὲ τί/
τος ὁ σὺν ἐμοὶ, ἕλλην ὢν, ἠναγκάσθη περι/
τμηθῆναι, διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευ-
δαδέλφους, οἵτινες παρεισῆλθον κατασκο/
πῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν
ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ἵνα ἡμᾶς καταδουλώσων/
ται, οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποτα-
γῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου διαμείνῃ
πρὸς ὑμᾶς. Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί/
τι, ὁποῖοί ποτε ἦσαν, οὐδέν μοι διαφέρει. πρό/
σωπον

illam,&p̄ficiebā in iudaiſmo,ſupra mul
tos æquales meos in genere meo,cum ue
hementer eſſem ſtudioſus paternarum
mearꝫ traditionū. Aſt ubi uiſū fuit deo,
qui ſegregauit me ab utero matris meæ,
& uocauit per gratiā ſuā, ut reuelaret fi/
lium ſuū in me,ut prædicarē illū in genti
bus,continuo,nō contuli cū carne & ſan/
guine,neqꝫ redij Hieroſolymā ad eos q
ante me fuerant apoſtoli,ſed abij in Ara
biam & denuo reuerſus ſum Damaſcū.
Deinde poſt annos tres redij Hieroſoly
mā,ut uiderē Petrū, & manſi apud illum
dies quindecim.Aliū aūt ex apoſtolis nō
uidi quēq̄,niſi Iacobū fratrem dñi.Por/
ro q̄ ſcribo uobis,ecce corā deo,non men
tior.Deinde ueni in regiones Syriæ& Ci
liciæ.Eram aūt ignotus iuxta faciē, eccle/
ſijs Iudeæ,quæ erant in Chriſto. Sed tā/
tum hic rumor apud illos erat,qui perſe/
quebatur nos aliquando, nunc p̄dicat fi/
dem,quā quondā expugnabat,& glorifi
cabant in me deū. Deinde poſt annos II
quatuordecim,rurſum aſcendi Hieroſo-
lymam una cū Barnaba,aſſumpto ſimul
& Tito. Aſcēdi aūt iuxta reuelationē, &
contuli cū illis euangeliū,quod p̄dico in/
ter gētes,ſed priuatim ijs qui erant in pre
cio, ne quo modo in uanū currerē,aut cu
curiſſem. Sed neqꝫ Titus,qui mecū erat,
cū eſſet Græcus,cōpulſus fuit circumcidi,
propter obiter ingreſſos falſos fratres, q
ſubintroierāt, ad explorādū libertatē no
ſtrā,quā habem⁹ ī Chriſto Ieſu, quo nos
in ſeruitutē adigerēt.Quibus ne ad tem-
pus quidē ceſſimus, ꝑ ſubiectionē, ut ue/
ritas euāgelij permaneret apud uos. Ab
ijs aūt,qui uidebātur aliquid eſſe, quales
aliquando fuerint, nihil mea refert.Per-
ſonam

σωπον ἀνθρώπου θεὸς οὐ λαμβάνει. ἐμοὶ γὰρ
οἱ δοκοῦντες, οὐδὲν προσανέθεντο, ἀλλὰ τοὐ
ναντίον, ἰδόντες, ὅτι πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέ-
λιον τῆς ἀκροβυστίας, καθὼς πέτρος τῆς πε/
ριτομῆς. ὁ γὰρ ἐνεργήσας πέτρῳ εἰς ἀποστο-
λὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ
ἔθνη, καὶ γνόντες τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν
μοι, ἰάκωβος καὶ κηφᾶς καὶ ἰωάννης, οἱ δοκοῦν/
τες στύλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ βαρ
νάβᾳ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ
δὲ εἰς τὴν περιτομήν, μόνον τῶν πτωχῶν,
ἵνα μνημονεύωμεν. ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ
τοῦτο ποιῆσαι. Ὅτε δὲ ἦλθεν πέτρος εἰς ἀν/
τιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην,
ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τι/
νὰς ἀπὸ ἰακώβου, μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν,
ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτόν,
φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ συνυπε/
κρίθησαν αὐτῷ, καὶ οἱ λοιποὶ ἰουδαῖοι, ὥστε
καὶ βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρί/
σει. ἀλλ᾽ ὅτε εἶδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς
τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον τῷ πέτρῳ,
ἔμπροσθεν πάντων. Εἰ σὺ ἰουδαῖος ὑπάρ/
χων, ἐθνικῶς ζῇς, καὶ οὐκ ἰουδαϊκῶς, τί τὰ ἔθνη
ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν. ἡμεῖς φύσει ἰουδαῖοι
καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί, εἰδότες, ὅτι οὐ
δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν
μὴ διὰ πίστεως ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. καὶ ἡμεῖς
εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δι
καιωθῶμεν ἐκ πίστεως ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ οὐκ ἐξ
ἔργων νόμου, διότι οὐ δικαιωθήσεται ἐξ ἔρ/
γων νόμου πᾶσα σάρξ. εἰ δὲ ζητοῦντες δικαι-
ωθῆναι ἐν ΧΡΙΣΤΩ, εὑρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁ/
μαρτωλοί, ἄρα ΧΡΙΣΤΟΣ ἁμαρτίας διάκο-
νος; μὴ γένοιτο, εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα, ταῦτα πά/
λιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν συνί/
στημι. ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον,
ἵνα θεῷ ζήσω, ΧΡΙΣΤΩ συνεσταύρωμαι. ζῶ δὲ
οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ ΧΡΙΣΤΟΣ, ὃ δὲ νῦν
ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ
ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ
ἐμοῦ

ſonam hois deus nō accipit. Nā mihi qui
uidebant̃ eſſe in precio, nihil contulerūt,
Imo cōtra, cū uidiſſent, mihi creditū fuiſ/
ſe euangeliū p̄putij, queādmodū Petro
circumciſionis (Nā qui efficax fuit in Pe
tro ad ap̄latum circūciſionis, efficax fuit
& in me, in gētes) cūq; cognouiſſent gra
tiam mihi datā, Iacobus & Cephas, & Io
hānes, qui uidebant̃ eſſe colūnæ, dextras
dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis, ut
nos in gētes, ipſi uero in circūciſionē, tan
tū ut pauperū memores eſſemus. in quo
& diligēs fui, ut hoc ipſum facerē. Cū aūt
ueniſſet Petrus Anthiochiā, iuxta faciē il
li reſtiti, qd' rep̄hēſus eſſet. Nā anteq̃ ue/
niſſent quidā a Iacobo, una cū gentibus
ſumebat cibū. Cū aūt ueniſſēt, ſubduxit
& ſeparauit ſe ab illis, metuēs eos q erāt
ex circūciſione, ac ſimulabāt una cū illo,
cæteri quoq; Iudæi, adeo ut Barnabas ſi-
mul abduceret̃ in ſimulationē. Verū ubi
uidiſſem, quod nō recto pede incederēt,
ad ueritatem euangelij, dixi Petro coram
oibus. Si tu, cū ſis Iudæ⁹, gentiliter uiuis
& nō iudaice, cur gētes cogis iudaiſſare?
Nos natura Iudæi, & nō ex gētibus pctō
res, quoniā ſcim⁹ nō iuſtificari hoiem ex
operibus legis, niſi p fidē Ieſu Chriſti. Et
nos in Chriſtū Ieſū credidim⁹, ut iuſtifi-
caremur ex fide Chriſti, & nō ex opibus
legis, pp̄ter qd' nō iuſtificabit̃ ex opibus
legis ois caro, Q; ſi dū querim⁹ iuſtificari
in Chriſto, repimur & ipſi pctōres, nū er-
go Chriſt⁹ pcti miniſter eſt? Abſit. Nā ſi
q̄ deſtruxi ea rurſū ædifico, tranſgreſſorē
meipſū cōſtituo. Ego eñ p legē legi mor
tuus fui, ut Chriſto uiuerē. una cū Chri-
ſto crucifixus ſū, uiuo tñ, nō iam ego, ſed
uiuit in me Chriſtus. Vitam aūt quam
nūc uiuo in carne, in fide uiuo filij dei, qui
dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro
me,

ἐμοῦ. οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ διὰ
νόμου δικαιοσύνη, ἄρα ΧΡΙΣΤΟΣ δωρεὰν ἀ-
πέθανεν. Ὦ ἀνόητοι γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐ-
βάσκηνεν, τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; οἷς κατ'
ὀφθαλμοὺς ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ προεγράφη
ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος; τοῦτο μόνον θέλω μα-
θεῖν ἀφ' ὑμῶν, ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα
ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; οὕτως ἀνόητοί
ἐστε; ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτε-
λεῖσθε; τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ, εἴ γε καὶ εἰκῇ.
Ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ πνεῦμα, καὶ ἐν-
εργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν, ἐξ ἔργων νόμου, ἢ ἐξ
ἀκοῆς πίστεως; καθὼς ἀβραὰμ ἐπίστευσε τῷ
θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. γινώ-
σκετε ἄρα, ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ ἀβρα-
άμ. προϊδοῦσα δὲ ἡ γραφὴ, ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ
τὰ ἔθνη ὁ θεὸς, προευηγγελίσατο τῷ ἀβραάμ.
ὅτι ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη,
ὥστε οἱ ἐκ πίστεως, εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ
ἀβραάμ. ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κα-
τάραν εἰσίν. γέγραπται γὰρ, ἐπικατάρατος πᾶς,
ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις
ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά. ὅτι δὲ
ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται παρὰ τῷ θεῷ, δῆλον.
ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται, ὁ δὲ νόμος οὐκ
ἔστιν ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος,
ζήσεται ἐν αὐτοῖς. ΧΡΙΣΤΟΣ ἡμᾶς ἐξηγό-
ρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ
ὑμῶν κατάρα. γέγραπται γὰρ, ἐπικατάρατος
πᾶς, ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου, ἵνα εἰς τὰ ἔθ-
νη ἡ εὐλογία τοῦ ἀβραὰμ γένηται ἐν ΧΡΙΣΤΩ
ΙΗΣΟΥ, ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος
λάβωμεν διὰ τῆς πίστεως. Ἀδελφοὶ κατὰ ἄν-
θρωπον λέγω. ὅμως ἀνθρώπου κεκυρωμένην
διαθήκην, οὐδεὶς ἀθετεῖ, ἢ ἐπιδιατάσσεται. τῷ
δὲ ἀβραὰμ ἐῤῥέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ
σπέρματι αὐτοῦ. οὐ λέγει καὶ τοῖς σπέρμασιν,
ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός, καὶ τῷ σπέρ-
ματί σου, ὅς ἐστι ΧΡΙΣΤΟΣ. τοῦτο δὲ λέγω, διαθή-
κην προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς χριστὸν,
ὁ μετὰ ἔτη τετρακόσια καὶ τριάκοντα γεγονὼς νό-
μος, οὐκ

me, nõ aſpernor gratiã dei, nã ſi per legẽ
eſt iuſticia, igit' Chriſtus fruſtra mortuꝰ
eſt. O ſtulti Galatæ, qs uos faſcinauit, III
ut nõ crederetis ueritati? Quibꝰ p̃ oculis,
Ieſus Chriſtꝰ ante fuit depictꝰ, inter uos
crucifixꝰ? Hoc ſolũ cupio diſcere a uobis,
Ex opibus legis ſpm̃ accepiſtis, an ex au-
ditu fidei? Adeo ſtulti eſtis, cũ in ſpũ cœ
peritis, nũc in carne cõſũmamini? Tam
multa paſſi eſtis fruſtra, at ſi tñ fruſtra.
Qui igit' ſubminiſtrat uobis ſpm̃, & opa
tur uirtutes in uobis, utrũ ex operibus le
gis, an ex auditu fidei, id facit? Quẽad-
modũ Abrahã credidit deo, & ĩputatũ
eſt illi ad iuſticiã. Scitis igit', quod ij q ex
fide ſunt, ij ſunt filij Abrahæ. Præuidens
aũt ſcriptura, qd' ex fide iuſtificet gentes
deus, prius rem letã nunciauit Abrahæ.
Benedicent' inqens, in te oẽs gentes. itaq;
q ex fide ſũt, bñdicunt' cũ fideli Abrahã.
Nam quotquot ex opibus legis ſunt, ma
ledictiõi ſunt obnoxij. Scriptũ eſt enim.
Maledictus eſt oĩs, qui non manſerit in
oĩbus q̃ ſcripta ſunt in libro legis, ut faci-
at ea. Qd' aũt in lege nullꝰ iuſtificat' apud
deũ, palã eſt. Siquidẽ iuſtꝰ ex fide uiuet,
lex aũt nõ ẽ ex fide, ſed q fecerit ea homo
uiuet in ipſis. Chriſtus nos redemit a ma
ledictione legis, dũ pro uobis factus eſt
maledictũ. Scriptũ eſt enim maledictus
oĩs, qui pendet in ligno, ut in gẽtes, bñdi-
ctio Abrahæ ueniret in Chriſto Ieſu, ut
pmiſſionẽ ſpũs acciperemꝰ p fidẽ. Frẽs,
ſecũdũ hoĩem dico. Hoĩs licet teſtamẽtũ
tñ ſi ſit cõprobatũ, nemo reijcit, aut addit
aliqd. Porro Abrahæ dictæ ſunt pmiſſi-
ones & ſemini eiꝰ, nõ dicit & ſeminibꝰ, tã
q̃ de multis, ſed tãq̃ de uno, & in ſemi-
ne tuo, q eſt Chriſtꝰ. Hoc aũt dico, teſta-
mẽtũ ante cõprobatũ a deo erga chriſtũ,
lex q̃ poſt ãnos q̃dringẽtos & trigita cœ-
pit, non

μος, οὐκ ἀκυροῖ εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγε
λίαν. εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, οὐκ ἔτι ἐξ
ἐπαγγελίας, τῷ δὲ ἀβραὰμ δι' ἐπαγγελίας
κεχάρισται ὁ θεός. τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβά
σεων χάριν προσετέθη, ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρ
μα, ᾧ ἐπήγγελται, διαταγεὶς δι' ἀγγέλων ἐν
χειρὶ μεσίτου. ὁ δὲ μεσίτης, ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ
θεὸς εἷς ἐστιν. ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ
θεοῦ; μὴ γένοιτο. εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος, ὁ δυνάμε/
νος ζωοποιῆσαι, ὄντως ἂν ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιο
σύνη, ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα
ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως ΙΗ
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ δοθῇ τοῖς πιστεύουσι. πρὸ τοῦ
δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα, συ
γκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀπο
καλυφθῆναι. ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν
γέγονεν εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶ
μεν. ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκ ἔτι ὑπὸ παι/
δαγωγόν ἐσμεν. πάντες γὰρ υἱοὶ θεοῦ ἐστὲ
διὰ τῆς πίστεως ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. ὅσοι γὰρ
ἐβαπτίσθητε, ΧΡΙΣΤΟΝ ἐνεδύσασθε, οὐκ ἔνι
ἰουδαῖος οὐδὲ ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύ
θερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ. πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς
ἐστὲ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. εἰ δὲ ὑμεῖς ΧΡΙΣΤΟΥ,
ἄρα τοῦ ἀβραὰμ σπέρμα ἐστέ, καὶ κατ' ἐπαγγελί
αν κληρονόμοι. λέγω δέ, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ
κληρονόμος νήπιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δού/
λου, κύριος πάντων ὤν, ἀλλὰ ὑπὸ ἐπιτρόπους
ἐστὶ καὶ οἰκονόμους ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρὸς
οὕτως καὶ ἡμεῖς ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα
τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι. ὅτε δὲ ἦλθε
τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν
υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον
ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγορά/
σῃ, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν. ὅτι δέ
ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ
αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κρᾶζον ἀβ/
βᾶ ὁ πατήρ, ὥστε οὐκ εἶ ἔτι δοῦλος, ἀλλ'
υἱός. εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος θεοῦ διὰ
ΧΡΙΣΤΟΥ. ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες
θεόν, ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει οὖσι θεοῖς. νῦν
δὲ γνόν/

pit,nō facit irritū, ut abroget ꝓmiſſionē.
nā ſi ex lege eſt hæreditas,nō iam ē ex ꝓ
miſſiōe, atq Abrahæ ꝑ ꝓmiſſionē dona
uit de⁹.Quid igit̄ lex? propter trāſgreſſio
nes addita fuit, donec ueniret ſemen, cui
promiſſū fuerat,ordinata per angelos,in
manu mediatoris. Mediator aūt,uni⁹ nō
eſt,at deus unus eſt. Lex igit̄ num eſt ad
uerſus promiſſiones dei? Abſit. Etenī ſi
data eſſet lex,q̄ poſſit uiuificare,uere ex le
ge eſſet iuſticia, ſed cōcluſit ſcriptura oīa
ſub peccatum, ut promiſſio ex fide Ieſu
Chriſti, daretur credentibus. Cæterū an/
teq̄ ueniſſet fides, ſub lege cuſtodieba/
mur, concluſi in eam fidē, quæ erat reue/
lāda. Itaq; lex pædagogus noſter fuit ad
Chriſtum, ut ex fide iuſtificaremur. At
poſtq̄ uenit fides, nō amplius ſub pæda
gogo ſumus. Oēs enim filij dei eſtis per
fidē in Chriſto Ieſu. Nam quicunq; bap
tizati eſtis, Chriſtū induiſtis. Non eſt Iu/
dæus, neq; Græcus. Nō eſt ſeruus neq; li-
ber. Non eſt maſculus, aut fœmina. Oēs
enim uos unus eſtis in Chriſto Ieſu. Q̄d
ſi uos eſtis Chriſti, igitur Abrahæ ſemen
eſtis, & iuxta promiſſionem hæredes.
Dico aūt q̄ diu hæres puer eſt, nihil dif/ IIII
fert a ſeruo, cū ſit dn̄s omniū, ſed ſub tu/
toribus & autorib⁹ eſt, uſq; ad tēpus, q̄d
pater p̄ſcripſerit. ſic & nos, cū eſſem⁹ pue/
ri, ſub elemētis mūdi eramus, in ſeruitutē
adacti. At ubi uenit plenitudo tēporis,
emiſit deus filiū ſuū, factū ex muliere, fa/
ctum ſub lege, ut eos qui ſub lege erāt re-
dimeret, ut adoptionē i ius filiorꝫ accipe
remus. Qm̄ aūt eſtis filij, emiſit de⁹ ſpm̄
filij ſui in corda ueſtra, clamātē Abba pa
ter. Itaq; iam nō es ſeru⁹, ſed fili⁹. Quod
ſi filius, & hæres dei per Chriſtum. Sed
tum quidem cum ignoraretis deum, ſer/
uiebatis ijs, qui natura non ſunt dij. At

δὲ γνόντες θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα; οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε; ἡμέρας παρατηρεῖσθε, καὶ μῆνας, καὶ καιρούς, καὶ ἐνιαυτούς. φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκῆ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς. γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς. Ἀδελφοί, δέομαι ὑμῶν· οὐδέν με ἠδικήσατε. οἴδατε δὲ ὅτι δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς, εὐηγγελισάμην ὑμῖν τὸ πρότερον, καὶ τὸν πειρασμόν μου, τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπτύσατε, ἀλλ' ὡς ἄγγελον θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ. τίς οὖν ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν, ὅτι εἰ δυνατὸν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες, ἂν ἐδώκατέ μοι. ὥστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν; ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς, ἀλλὰ ἐκκλεῖσαι ὑμᾶς θέλουσιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε. καλὸν δὲ τὸ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ πάντοτε, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναί με πρὸς ὑμᾶς. τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν ὑμῖν. ἤθελον δὲ παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου, ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν. Λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γάρ, ὅτι ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, διὰ τῆς ἐπαγγελίας. ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. αὗται γάρ εἰσι δύο διαθῆκαι, μία μὲν ἀπὸ ὄρους σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστὶν ἄγαρ. τὸ γ' ἄγαρ σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ ἀραβίᾳ, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν ἱερουσαλήμ, δουλεύει δὲ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἡ δὲ ἄνω ἱερουσαλήμ, ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ὑμῶν. γέγραπται γάρ, εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον, καὶ βόησον, ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. Ἡμεῖς δὲ ἀδελφοὶ κατὰ ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν, ἀλλ' ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα, οὕτως

καὶ νῦν

nũc cognoſcentes deũ,qn potiꝰ cogniti a deo,quó cõuertimini denuo ad ĩfirma & egena elemẽta? Quibꝰ iteꝝ ab ĩtegro ſeruire uultis? dies obſuatis,&mẽſes,& tpa &annos.Metuo de uobis,ne quo mõ fruſtra laborauerim erga uos.Eſtote,ut ego ſũ,qñqdẽ& ego ſũ ut uos.Frẽs,rogo uos, nihil me leſiſtis.Noſtis,qđ ꝑ infirmitatẽ carnis euãgelizauerim uobis priꝰ, & expimentũ meũ,qđ erat in carne,nõ eſtis aſpnati,neqꝫ reſpuiſtis, ſed me uelut angelũ dei ſuſcepiſtis,uelut Chriſtũ Ieſũ.Quæ ẽ igit' beatitudo ueſtra? Teſtimoniũ eñ ꝑhibeo uobis, qđ ſi fieri potuiſſet, oculos ueſtros effoſſos dediſſetis mihi . Igit' inimicꝰ factꝰ ſũ uobis,uera loquẽdo uobis? Emulant' uos nõ bñ, imo excludere uos uolũt,ut ipſos æmulemini.Bonũ aũt eſt, æmulari in re bona ſemp,& nõ ſolũ cũ p̃ſens ſum apud uos.Filioli mei,q̃s iterum parturio,donec formet' Chriſtꝰ in uobis. Vellẽ ãt adeſſe apud uos nũc, & mutare uocẽ meã,qm̃ inopiã patior in uobis. Dicite mihi q ſub lege uultis eẽ, legẽ ipſã nõ auditis? Scriptũ ẽ eñ, qđ Abrahã duos filios habebat,unũ ex ancilla,& unũ ex libera. Veꝝ is q ex ãcilla natꝰ ẽ,ſcđm carnẽ natꝰ ẽ,q uero ex libera,ꝑ ꝓmiſſionẽ,quæ ꝑ allegoriã dicunt'. Nã hæc ſũt duo teſtamẽta,unũ qdẽ a mõte Sina,i ſeruitutẽ generãs,q ẽ Agar,nã Agar,Sina mõs eſt in Arabia,cõfinis ẽ aũt ei, q̃ nũc uocat' Hieruſalẽ . ſeruit aũt cũ filijs ſuis.At q̃ ſurſũ eſt Hieruſalẽ,libera eſt,q̃ eſt mater oĩum noſtrũ.Scriptũ ẽ eñ.Letare ſterilis,q̃ nõ paris,erũpe & clama,q̃ non parturis, qm̃ multi liberi deſertæ,magis q̃ eiꝰ q̃ habet uirũ.Nos aũt frẽs ſecũdũ Iſaac,ꝓmiſſiõis filij ſumus , ſed queãdmodũ tunc is q ſecundũ carnem natus erat,perſequebatur eum,qui natus erat ſecundũ ſpiritum, ita

& nunc

καὶ νῦν. ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; ἔκβαλε τὴν παι
δίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, οὐ γὰρ μὴ κληρονομή/
σῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης, μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέ/
ρας. ἄρα ἀδελφοὶ οὐκ ἐσμὲν παιδίσκης τέ/
κνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας, τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν ᾗ χρι
στὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν, στήκετε, καὶ μὴ πάλιν
ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε. ἴδε ἐγὼ παῦλος λέ
γω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, ΧΡΙΣΤΟΣ ὑ-
μᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. μαρτύρομαι δὲ πάλιν
παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέ/
της ἐστὶν, ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι. κατηργήθητε
ἀπὸ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε,
τῆς χάριτος ἐξεπέσετε. ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ
πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμε/
θα. ἐν γὰρ ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, οὔτε περιτομή τι ἰσχύ
ει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης
ἐνεργουμένη. ἐτρέχετε καλῶς, τίς ὑμᾶς ἀνέκο
ψε, τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; ἡ πεισμονὴ οὐκ ἐκ
τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς. μικρὰ ζύμη, ὅλον τὸ φύρα
μα ζυμοῖ. ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν κυρίῳ,
ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε, ὁ δὲ ταράσσων ὑ/
μᾶς, βαστάσει τὸ κρίμα, ὅστις ἂν ᾖ. ἐγὼ δὲ ἀ/
δελφοί, εἰ περιτομὴν ἔτι κηρύσσω, τί ἔτι διώκο
μαι. ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυ
ροῦ. ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦν/
τες ὑμᾶς. ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε
ἀδελφοί, μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορ
μὴν τῇ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύε-
τε ἀλλήλοις. ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἑνὶ λόγῳ
πληροῦται, ἐν τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησί/
ον σου ὡς ἑαυτόν. εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ
κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλω
θῆτε. λέγω δέ, πνεύματι περιπατεῖτε καὶ
ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. ἡ γὰρ σὰρξ
ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ
τῆς σαρκός, ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις,
ἵνα μὴ ἃ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε. εἰ δὲ
πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον. φα/
νερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι,
μοιχεία

& nunc. At quid dicit ſcriptura? Ejice an/
cillam & filiũ illius, nõ enim hæres erit fi/
lius ancillæ, cũ filio liberæ. Itaq; frẽs, non V
ſumus ancillæ filij, ſed liberæ. In liberta
te igit̃ qua Chriſt⁹ nos liberauit, ſtate, &
ne rurſus iugo ſeruitutis implicemini. Ec/
ce ego Paulus dico uobis, qđ ſi circũcida
mini, Chriſtus nihil uobis ꝓderit. Cõte/
ſtor aũt oẽm hominẽ circũcidentẽ ſe, qđ
debitor eſt totius legis ſeruãdæ. Chriſt⁹
uobis fact⁹ eſt ocioſus. qcũq; in lege iuſti
ficamini, a gratia excidiſtis. Nos eñ ſpũ
ex fide, ſpẽ iuſticiæ expectam⁹, nã ĩ Chri/
ſto Ieſu, neq; circũciſio qcq̃ ualet, neq; p̃
putiũ, ſed fides p dilectionẽ operãs. Cur
rebatis bñ, qs uos ĩpediuit, ut nõ credere/
tis ueritati? Nẽpe pſuaſio, nõ ex eo q uo/
cat uos. Paulũ fermẽti totã maſſã fermẽ
tat. Ego cõfido de uobis, in dño, qđ nihil
aliud ſenſuri ſitis. Cæteꝝ q cõturbat uos,
portabit iudiciũ, qſqs fuerit. Ego aũt frẽs,
ſi circũciſionẽ adhuc p̃dico, qđ adhuc pſe
cutionẽ patior? Abolitũ eſt igit̃ ſcãdalũ
crucis. Vtinã & abſcindant̃, q uos labefa
ctãt. Vos eñ in libertatẽ uocati fuiſtis fra
tres, tantũ, ne libertatẽ in occaſionẽ detis
carni, ſed p charitatẽ, ſeruite uobis inuicẽ.
Nã tota lex in uno uerbo implet̃, nempe
hoc. Diliges proximũ tuum, ut teipſum.
Quod ſi alius alium uiciſſim mordetis, &
deuoratis, uidete, ne uiciſſim alius ab alio
conſumamini. Dico aũt, ſpiritu ambula/
te, & concupiſcentiã carnis nõ perficietis.
Nam caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ,
ſpiritus autem aduerſus carnem. Hæc au
tem inter ſe aduerſantur, ut non quæ/
cunq; uolueritis, eadem faciatis. Quod ſi
ſpiritu ducimini, nõ eſtis ſub lege. Porro
manifeſta ſũt opera carnis, quæ ſunt hæc
adulteriũ

μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰ/
δωλολατρία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆ/
λοι, θυμοί, ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἱρέσεις, φθό
νοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἃ
προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ τὰ
τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν θεοῦ οὐ κλη
ρονομήσουσιν. Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός
ἐστιν, ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρη-
στότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκρά/
τεια, κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος. Οἱ δὲ
τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν
τοῖς παθήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. εἰ ζῶμεν
πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν, μὴ γινώ/
μεθα κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλούμενοι,
ἀλλήλους φθονοῦντες. Ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προ/
ληφθῇ ἄνθρωπος ἔν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς
οἱ πνευματικοί, καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν
πνεύματι πραότητος, σκοπῶν σεαυτόν, μὴ
καὶ σὺ πειρασθῇς. ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε,
καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ.
Εἰ γὰρ δοκεῖ τις εἶναι μηδὲν ὤν, ἑαυτὸν φρε/
ναπατᾷ. τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκα/
στος, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν τὸ καύχημα ἕξει, καὶ
οὐκ εἰς τὸν ἕτερον. ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον
βαστάσει. κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λό
γον, τῷ κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς. μὴ πλα
νᾶσθε. θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄν/
θρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει, ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρ
κα αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν, ὁ δὲ σπεί/
ρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζω
ὴν αἰώνιον. τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακῶ
μεν. καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν μὴ ἐκλυό/
μενοι. ἄρα οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώ/
μεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ
πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως.
Ἴδετε πηλίκοις ὑμῖν γράμμασιν, ἔγραψα
τῇ ἐμῇ χειρί. ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν
σαρκί, οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνε/
σθαι, μόνον, ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ
διώκονται.

adulteriũ,fornicatio,immũdicia,laſciuia,
ſimulacroꝝ cultus, ueneficiũ, inimicitiæ,
lis,æmulationes, iræ,cõcertatiões, ſeditio
nes, ſectæ,inuidiæ, cedes, ebrietates, co/
meſſationes,& his ſimilia, de quibus p̃di
co uobis,quẽadmodũ & p̃dixi,quod qui
talia agũt,regni dei hæredes nõ erũt.Fru
ctus uero ſpũs eſt,Charitas,gaudiũ,pax
longanimitas,benignitas,bonitas, fides,
mãſuetudo,tẽperantia.Aduerſus huiuſ/
modi non eſt lex.Qui uero ſunt Chriſti,
carnem crucifixerũt, cũ morbis & concu/
piſcẽtijs. Si uiuim⁹ ſpũ,ſpũ & incedam⁹.
ne efficiamur inanis gloriæ cupidi,inuicẽ
nos ꝓuocantes,inuicẽ inuidẽtes. Fratres
etiã ſi occupatus fuerit homo, in aliquo
delicto,uos qui ſpiritales eſtis, inſtaura/
te huiuſmodi in ſpiritu manſuetudinis,
conſyderans temetipſum, ne & tu tente/
ris.Inuicem onera ueſtra portate,& ſic re
implete legẽ Chriſti. Nã ſi quis ſibi uide
tur aliquid eſſe, cũ nihil ſit,ſuũ ipſe fallit
animũ. Opus aũt ſuũ ꝓbet uunſquiſq;,
& tunc in ſemetipſo gloriationẽ habebit,
& nõ in alio, unuſquiſq; eñ ꝓpriã ſarcinã
baiulabit. Cõmunicet aũt q cathechizatˀ
ſermone,ei q ſe cathechizat, in oĩbus bo
nis.ne erretis,de⁹ nõ irridetˀ.Quicqd eñ
ſeminauerit homo,hoc & metet.Nã q ſe
minat in carne ſua,de carne metet corup
telam,ſed qui ſeminat in ſpũ, de ſpũ me/
tet uitã æternã.Bonũ aũt faciẽdo ne ceſſe
mus. Tempore eñ ſuo metemus,nõ de/
fatigati. Itaq; dũ tẽpus habemus opere
mur bonũ erga oẽs. maxime uero erga
domeſticos fidei. Videtis quanta uobis
ep̃la ſcripſerim,mea manu, Quicũq; uo
lunt iuxta faciẽ placere in carne, ij cogũt
uos circũcidi,tantũ ne ob crucem Chriſti
perſecutionem

διώκωνται. οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν, ἀλλὰ θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσωνται. Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ τῷ κόσμῳ. ἐν γὰρ ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις, καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν ἰσραὴλ τοῦ θεοῦ. τοῦ λοιποῦ κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω. Ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν ἀδελφοί. ἀμήν.

πρὸς γαλάτας ἐγράφη ἀπὸ ῥώμης.

pſecutionē patiant̄, nā qui circūcidunt̄, ne ipſi quidē legē ſeruant, ſed uolūt uos circūcidi, ut in ueſtra carne glorient̄. Ego uero, abſit, ut glorier, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Nam in Chriſto Ieſu, neq; circūciſio ualet, neq; preputium, ſed noua creatura. Et quicunq; iuxta regulam hanc incedunt, pax ſuper eos, & miſericordia, & ſuper Iſrael dei. De cætero ne quis mihi labores exhibeat. Ego enim ſtigmata domini Ieſu, in corpore meo porto. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, cum ſpiritu ueſtro fratres. Amen.

Finis.

Miſſa fuit a Roma.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ ῥώμης, οὔπω μὲν αὐτοὺς ἑωρακώς, ἀκούσας δὲ περὶ αὐτῶν. ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. Ἐφέσιοι πιστεύσαντες εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ, γνησίαν ἔχον εἰς αὐτὸν τὴν πίστιν, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους τὴν ἀγάπην, καὶ ἐβούλοντο παρὰ τοῦ παύλου βεβαιωθῆναι. μαθὼν τοίνυν ὁ ἀπόστολος γράφει πρὸς αὐτοὺς ταύτην τὴν ἐπιστολὴν, ὥσπερ κατηχητικήν. καὶ πρῶτον μὲν δείκνυσι, μὴ νεώτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς, καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ταύτην εὐδοκίαν τοῦ θεοῦ, ὥστε τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν, καὶ ἡμᾶς σωθῆναι. ἔπειτα, περὶ κλήσεως ἐθνῶν διαλέγεται, ἵνα δείξῃ ἀξίως αὐτοὺς πεπιστευκέναι, καὶ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἡ κλῆσις αὐτῶν γέγονεν. οὐ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὅς ἐστιν υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα καὶ ἐκ τούτου μάθωσιν, ὅτι οὐκ ἀνθρωπολάτραι γεγόνασι, πιστεύσαντες τῷ ΧΡΙΣΤΩ, ἀλλ' ἀληθινοὶ θεοσεβεῖς. σημαίνει δὲ καὶ ἑαυτὸν διὰ τοῦτο ἀπεστάλθαι κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον. καὶ ὅτι περὶ αὐτῶν ἐφρόντισεν, ἔπειτα παραινετικοὺς λόγους ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ, πατράσι καὶ τέκνοις, κυρίοις καὶ δούλοις, τίθησιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ. καὶ καθόλου πάντας παρασκευάσει κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, λέγων πρὸς ἐκείνους ἡμῖν εἶναι τὴν πάλην, καὶ ὥσπερ ἀγαθὸς ἀλείπτης ἀλείψας τοῖς λόγοις πάντας κατὰ τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας, οὕτως τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

Ephesij ſunt Aſiani. Hi accepto uerbo ueritatis perſtiterunt in fide. Hos collaudat apoſtolus, ſcribens eis a Roma de carcere per Tychicum diaconem.

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος ΙΗ-
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, διὰ θελήμα-
τος θεοῦ, τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖ-
σιν ἐν ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν
ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. χάρις ὑ-
μῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. εὐλογητὸς ὁ θεὸς, καὶ πα-
τὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὁ εὐ-
λογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευμα-
τικῇ, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ΧΡΙΣΤΩ. κα-
θὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ, πρὸ κατα-
βολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώ-
μους κατ' ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προο-
ρίσας ἡμᾶς, εἰς υἱοθεσίαν διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ εἰς αὐτὸν, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θε-
λήματος αὐτοῦ εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χά-
ριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ
ἠγαπημένῳ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρω-
σιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν
παραπτωμάτων. κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χά-
ριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς, ἐν
πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει. γνωρίσας ἡμῖν τὸ
μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ
τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, προέθετο ἐν αὐτῷ
εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν και-
ρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν
τῷ ΧΡΙΣΤΩ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ
τῆς γῆς ἐν αὐτῷ, ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν
προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάν-
τα ἐνεργοῦντος, κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θε-
λήματος αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον τῆς
δόξης

AD EPHESIOS EPISTOLA.

PAulus apoſtolus Ieſu Chri-
ſti, per uoluntatem dei, ſan-
ctis qui agitis Epheſi, & fide
libus in Chriſto Ieſu. Gra-
tia uobis & pax a deo patre noſtro, & do
mino Ieſu Chriſto. Bñdictus deus & pa-
ter domini noſtri Ieſu Chriſti, qui bene-
dixit nos, in omni benedictione ſpiritali,
in cœleſtibus Chriſto. Quemadmodū
elegit nos in ipſo, anteq̄ iacerētur funda
menta mundi, ut eſſemus ſancti, & irre-
præhenſibiles coram illo in charitate, qui
predeſtinauit nos in adoptionem filio-
rum, per Ieſum Chriſtū, in ſeſe, iuxta be-
neplacitum uoluntatis ſuæ, ut laudetur
gloria gratiæ ſuæ, in qua gratificauit nos,
in dilecto. In quo habemus redemptio-
nem per ſanguinem ipſius, remiſſionem
peccatorum. Iuxta diuitias gratiæ ſuæ,
de qua ubertim nobis impartiuit, in om
ni ſapientia & prudentia, patefacto no-
bis arcano uoluntatis ſuæ, iuxta bene-
placitum ſuum, quod propoſuerat in ſe-
ipſo, in diſpenſationem plenitudinis tē-
porum, ut ſummatim inſtauraret omnia
in Chriſto, quæ in cœlis ſunt & in terra,
in ipſo, in quo & ſorte delecti ſumus, pre-
deſtinati ſecundum propoſitum illius,
cuius ui fiunt uniuerſa, iuxta decretum
uoluntatis ipſius, ut ſimus nos in laudē
gloriæ

δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ
ΧΡΙΣΤΩ, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον
τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας
ὑμῶν, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε
τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὅς
ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς
ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως, εἰς ἔπαι
νον τῆς δόξης αὐτοῦ. διὰ τοῦτο κἀγὼ ἀκού/
σας τὴν καθ᾽ ὑμᾶς πίστιν, ἐν τῷ κυρίῳ ΙΗ/
ΣΟΥ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς
ἁγίους, οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν,
μνείαν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευ/
χῶν μου, ἵνα ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν
πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως, ἐν
ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλ
μοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ὑ/
μᾶς, τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ
τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν
τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγε/
θος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς
πιστεύοντας, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κρά/
τους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ
ΧΡΙΣΤΩ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ
ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις
ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας καὶ δυνά
μεως, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνο
μαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ
καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ
τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκεν κεφαλὴν
ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα
αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πλη
ρουμένου. καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώ
μασι, καὶ ταῖς ἁμαρτίαις, ἐν αἷς ποτὲ περιε/
πατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κα
τὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύμα
τος, τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ἐν
οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεστράφημέν ποτε, ἐν ταῖς
ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήμα
τα τῆς σαρκὸς

gloriæ illius, qui priores ſperauimus in
Chriſto, in quo ſperatis & uos, audito
uerbo ueritatis, euangelio ſalutis ueſtræ,
in quo etiam poſteaꝗ credidiſtis, obſi/
gnati eſtis, ſpiritu promiſſionis ſancto,
qui eſt Arrabo, hæreditatis noſtræ, in re/
demptionem acquiſitæ poſſeſſionis, in
laudem gloriæ ſuæ. Quapropter & ego,
cum audiſſem eam quæ in uobis eſt fi/
dem, in domino Ieſu, & charitatem in
omnes ſanctos, non deſino gratias age/
re pro uobis, mentionem ueſtri faciens,
in orationibus meis, ut deus domini no/
ſtri Ieſu Chriſti, pater gloriæ, det uobis
ſpiritum ſapientiæ, & reuelationis, in co/
gnitione ſui, illuminatos oculos mentis
ueſtræ, ut ſciatis, quæ ſit ſpes uocationis
eius, & quam opulenta gloria, hæredita/
tis illius in ſanctis, & quæ ſit excellẽs ma/
gnitudo potentiæ illius in uos qui credi/
tis, ſecundum efficaciam roboris forti/
tudinis eius, quam exercuit in Chriſto,
cum ſuſcitaret eum a mortuis, & ſedere
fecit in dextra ſua, in cœleſtibus, ſupra
omnem principatum ac poteſtatem, &
uirtutem, & dominium, & omne nomen
quod nominatur, non ſolum in ſæculo
hoc, uerum etiam in futuro, & omnia
ſubiecit ſub pedes illius, & ipſum de/
dit caput ſuper omnia, eccleſiæ, quæ eſt
corpus illius, plenitudo eius, qui om/
nia in omnibus adimplet. Et uos cum II
eſſetis mortui delictis & peccatis, in qui/
bus aliquando ambulaſtis iuxta ſæculũ
mundi huius, iuxta principem poteſtatis
aeris, qui eſt ſpiritus, nunc agens in filijs
inobedientiæ, inter quos & nos omnes
conuerſabamur aliquando, in concupi/
ſcentijs carnis noſtræ, facientes uolunta/

τα τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί. Ὁ δὲ θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησε τῷ ΧΡΙΣΤΩ, χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, καὶ συνήγειρε, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν. θεοῦ τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μήτις καυχήσηται. αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ θεὸς, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. Διὸ μνημονεύετε ὅτι ὑμεῖς ποτὲ τὰ ἔθνη ἐν σαρκὶ, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία, ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, χωρὶς ΧΡΙΣΤΟΥ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ, νυνὶ δὲ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ ὑμεῖς οἵ ποτε ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν τῷ αἵματι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ, εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι, τῷ θεῷ, διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ, καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν, τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγὺς, ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφότεροι ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα.

Ἄρα οὖν

tes carnis,& mentium, & eramus natura filij iræ,quemadmodũ & cæteri; Sed deus qui diues eſt in miſericordia, propter multam charitatem ſuam, qua dilexit nos,etiam cum eſſemus mortui per delicta, conuiuificauit nos una cum Chriſto (per gratiam eſtis ſaluati) ſimulq; cum eo reſuſcitauit,& ſimul cum eo ſedere fecit,inter cœleſtes,in Chriſto Ieſu,ut oſtẽderet eminentem opulẽtiam gratiæ ſuæ, in benignitate erga nos,in Chriſto Ieſu. Gratia enim eſtis ſaluati per fidem,idq; non ex uobis.dei donum eſt,non ex operibus, ne quis glorietur, nam ipſius ſumus figmentum,conditi in Chriſto Ieſu ad opera bona, quæ præparauit deus,ut in eis ambularemus. Quapropter mementote,quod uos quondã gẽtes in carne uocabamini preputium,ab ea quæ uocatur circumciſio,in carne, quæ manibus fit, quod inq̃ eratis in tempore illo, ſine Chriſto, abalienati a republica Iſrahel,& extranei a teſtamentis promiſſionis, ſpem non habentes, & deo carentes in mundo. Nunc autem in Chriſto Ieſu uos, q̃ quondã eratis lõginqui,propinqui facti eſtis, in ſanguine Chriſti. Ipſe em̃ eſt pax noſtra, q̃ fecit ex utriſq; unum, & interſtitium maceriæ diruit, ſimultatem in carne ſua, legem mandatorũ in decretis ſitam,abrogans,ut duos conderet in ſemetipſo, in unũ nouum hominem, faciens pacem, & ut reconciliaret ambos in uno corpore, deo, per crucem perempta inimicitia, in ea, & ueniens euangelizauit pacem uobis, ijs qui procul aberatis, & ijs qui prope. Quoniam autem per illum habemus aditum utriq; in uno ſpiritu, ad patrem.

Itaq;

Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλ/
λὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ
θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ
τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀ/
κρογωνιαίου αὐτοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐν ᾧ
πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη, αὔ/
ξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν κυρίῳ, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς
συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ θεοῦ ἐν
πνεύματι. τούτου χάριν ἐγὼ παῦλος ὁ δέσ/
μιος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ, ὑπὲρ ὑμῶν τῶν
ἐθνῶν, εἴγε ἠκούσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς
χάριτος τοῦ θεοῦ, τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς,
ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνώρισέν μοι τὸ
μυστήριον, καθὼς προέγραψα, ἐν ὀλίγῳ πρὸς
ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες, νοῆσαι τὴν σύ/
νεσίν μου, ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃ
ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς
τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς
ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις
ἐν πνεύματι, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονό/
μα, καὶ σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα τῆς
ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν τῷ ΧΡΙΣΤΩ, διὰ
τοῦ εὐαγγελίου, οὗ ἐγενόμην διάκονος,
κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, τὴν
δοθεῖσάν μοι κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνά/
μεως αὐτοῦ. Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ
πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, ἐν τοῖς
ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον
πλοῦτον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. καὶ φωτίσαι πάν/
τας, τίς ἡ κοινωνία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀπο/
κεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ θεῷ τῷ, τὰ
πάντα κτίσαντι διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα
γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἐν τοῖς
ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας, ἡ πολυποίκι/
λος σοφία τοῦ θεοῦ, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων,
ἣν ἐποίησεν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ἡμῶν,
ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παρρησίαν καὶ τὴν προσαγω/
γὴν ἐν πεποιθήσει, διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ, διὸ
αἰτοῦμαι, μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου
ὑπὲρ

Itaq; iam nõ eſtis hoſpites & incolæ, ſed
conciues ſanctorum, & domeſtici dei, ſu/
perſtructi ſuper fundamentum apoſto/
lum & prophetarum, ſummo angulari
lapide ipſo Ieſu Chriſto, in quo quæcũq;
ſtructura coagmẽtatur, creſcit in templũ
ſanctũ, in domino, in quo & uos coædifi
camini in habitaculum dei, in ſpiritu.
Huius rei gratia, ego Paulus uinctus ſũ III
Chriſti Ieſu, pro uobis gentibus, ſiquidẽ
audiſtis diſpenſationem gratiæ dei, quæ
data eſt mihi in uos, quod ſecundum re-
uelationem, notum mihi fecit myſteriũ,
quemadmodũ ante ſcripſi paucis, ex qui
bus poteſtis legẽtes intelligere, cognitio/
nem meam in myſterio Chriſti, quod in
alijs ætatibus non fuit notum factum fi
lijs hominum, quemadmodum nunc re/
uelatum eſt ſanctis apoſtolis eius, & pro
phetis in ſpiritu, ut ſint gẽtes cohæredes,
& eiuſdem corporis, & cõſortes promiſ-
ſionis eius in Chriſto, per euangeliũ; cu/
ius factus ſum miniſter, ſecundũ donum
gratiæ dei, quod datũ eſt mihi, ſecũdum
efficaciam potentiæ illius. Mihi minimo
oĩum ſanctoꝝ data eſt gratia hæc, ut in-
ter gentes euangelizẽ, imperueſtigabiles
diuitias Chriſti, & in lucem ꝓferã oĩbus,
quæ ſit cõmunio myſterij quod erat ab/
ſconditum a ſæculis in deo, qui uniuerſa
condidit per Ieſum Chriſtum, ut notum
fiat principatibus & poteſtatibus, in cœ/
leſtibus, per eccleſiam, uehementer ua-
ria ſapientia dei, ſecundum præfinitionẽ
ſæculorum, quam fecit in Chriſto Ieſu,
domino noſtro, in quo habemus au/
daciam & aditum, in fiducia, quæ eſt
per fidem illius. Quapropter poſtu-
lo, ne deficiatis in afflictionibus meis

ὑπὲρ ὑμῶν, ἥτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν. τού-
του χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς
τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ
ΣΤΟΥ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ
ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται, ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ
τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνά-
μει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐ-
τοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν ΧΡΙ
ΣΤΟΝ, διὰ τῆς πίστεως, ἐν ταῖς καρδίαις
ὑμῶν, ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι καὶ τεθε-
μελιωμένοι, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι
σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ
μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος. γνῶναί τε
τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγά-
πην τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα πληρωθῆτε εἰς
πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ θεοῦ. τῷ δὲ δυνα-
μένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκπερι-
σσοῦ, ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν κατὰ τὴν
δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν, αὐτῷ ἡ δό-
ξα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, εἰς
πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων ἀμήν.

Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος
ἐν κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως
ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφρο-
σύνης καὶ πραότητος, μετὰ μακροθυμί-
ας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ,
σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύ-
ματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. ἓν
σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα. καθὼς καὶ ἐκλήθητε
ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν. εἷς κύριος,
μία πίστις, ἓν βάπτισμα, εἷς θεὸς καὶ πα-
τὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, καὶ
ἐν πᾶσιν ὑμῖν. ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ
χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ.
διὸ λέγει. ἀναβὰς εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευ-
σεν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς
ἀνθρώποις. τὸ δὲ ἀνέβη, τί ἐστιν, εἰ μὴ ὅτι
καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα
μέρη τῆς γῆς; ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς

ὑπὲ

pro uobis quæ erit gloria ueſtra. Huius
rei gratia, flecto genua mea, ad patrem
domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo oĩs pa
rentela in cœlo & in terra nominatur, ut
det uobis iuxta diuitias gloriæ ſuæ, ut for
titudine coroboremini per ſpiritum ſuũ,
in internũ hominem, ut inhabitet Chri-
ſtus per fidem, in cordibus ueſtris, fixis
in charitate radicibus, & fundamento ia-
cto, ut ualeatis aſſequi cum omnibus ſan
ctis, quæ ſit latitudo, & longitudo, & pro
funditas, & ſublimitas, & cognoſcere præ
eminẽtem cognitioni dilectionem Chri-
ſti, ut impleamini in omnem plenitudi-
nem dei. Ei uero qui poteſt, cumulate fa-
cere, ultra omnia, quæ petimus, aut cogi-
tamus, iuxta potentiam agentem in no-
bis, ipſi gloria in eccleſia, in Chriſto Ieſu,
in omnes ætates ſæculi ſæculorum. Amẽ.

Hortor itaq; uos ego uinctus in do-
mino, ut ambuletis, ita ut dignum eſt,
uocatione, qua uocati eſtis, cum omni
ſubmiſſione, & manſuetudine, cum lon-
ganimitate, tolerantes uos inuicẽ in cha-
ritate, ſtudentes ſeruare unitatem ſpiri-
tus in uinculo pacis. Vnũ corpus & unus
ſpiritus, quemadmodũ & uocati eſtis in
una ſpe uocationis ueſtræ. Vnus do-
minus, una fides, unum baptiſma, unus
deus, & pater omnium, qui eſt ſuper
omnia, & per omnia, & in omnibus
uobis. Verum unicuiq; noſtrum data eſt
gratia iuxta modum doni Chriſti. Quã
propter dicit. Cum aſcendiſſet in altum,
captiuam duxit captiuitatem, & dedit
dona hominibus. Cæterum illud aſcen-
dit, quid eſt, niſi quod etiam deſcende-
rat prius in infimas partes terræ? Qui de
ſcendit, idem ille eſt, qui etiam aſcendit,

ſupra

ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ
πάντα. καὶ αὐτὸς ἔδωκε, τοὺς μὲν ἀποστόλους,
τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστὰς,
τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς
τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον δι-
ακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ
ΧΡΙΣΤΟΥ, μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες
εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώ-
σεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον,
εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ
ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι κλυδω-
νιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ,
τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώ-
πων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς
πλάνης, ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσω-
μεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ.
ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμο-
λογούμενον, καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πά-
σης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, κατ᾽ ἐνέργειαν
ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέρους, τὴν αὔξησιν
τοῦ σώματος ποιεῖται, εἰς οἰκοδομὴν ἑαυ-
τοῦ ἐν ἀγάπῃ. τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρ-
τύρομαι ἐν κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν,
καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν μα-
ταιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ
διανοίᾳ, ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς
τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν
αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας
αὐτῶν, οἵτινες ἀπηλγηκότες, ἑαυτοὺς πα-
ρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ, εἰς ἐργασίαν ἀκα-
θαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ. ὑμεῖς δὲ οὐχ
οὕτως ἐμάθετε τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ. εἴγε αὐτὸν ἠκού-
σατε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθώς ἐστιν ἀλή-
θεια ἐν τῷ ΙΗΣΟΥ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν
προτέραν ἀναστροφὴν, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον
τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπά-
της, ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν, καὶ
ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κα-
τὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσι-
ότητι τῆς

ſupra omnes cœlos, ut impleret omnia.
Et idem dedit, alios quidem apoſtolos,
alios uero prophetas, alios autem euan-
geliſtas, alios autem paſtores, & docto-
res, ad inſtaurationem ſanctorũ, in opus
adminiſtrationis, in ædificationem cor-
poris Chriſti, donec occurrerimus omnes
in unitatem fidei, & agnitionis filij dei, in
uirum perfectum, in menſuram ætatis,
quæ eſt plenitudo Chriſti, ut non ampli-
us ſimus pueri, qui fluctuant & circum-
feruntur quouis uento doctrinæ, in uer-
ſutia hominum, in aſtutia, ad aggreſſio-
nem impoſturæ, ſed ueritatem ſectantes
in charitate, adoleſcamus in illũ per om-
nia, qui eſt caput. Nẽpe Chriſtus in quo
totũ corpus, ſi coagmentetur, & compin-
gatur, per omnem cõmiſſuram ſubmini-
ſtrationis, iuxta actum in menſura, uni-
cuiuſq; partis, incrementum corporis fa-
cit, in ædificationem ſuiipſius, in charita-
te. Hoc itaq; dico, & teſtificor in domino,
ne poſthac ambuletis, quemadmodũ &
reliquæ gentes ambulant in uanitate in-
tellectus ſui, dum mentem habent obte-
nebratam, abalienati a uita dei, propter
ignorantiam quæ eſt illis, & excæcationẽ
cordis eorum, qui poſteaquam peruenerunt ad
indolentiã, ſemetipſos dediderunt laſci-
uiæ, ad patrãdum immunditiam omnẽ
in auaritia. Vos aũt nõ ſic didiciſtis Chri
ſtum, ſiquidem illum audiſtis, & in eo do
cti fuiſtis, quemadmodum eſt ueritas in
Chriſto Ieſu, deponere iuxta priorem
conuerſationem, ueterem hominem, qui
corrumpitur, iuxta concupiſcentias erro-
ris, renouari autem ſpiritu mẽtis ueſtræ,
& induere nouum hominem, qui iux-
ta deum conditus eſt in iuſticia, & ſancti

ὅτητι τῆς ἀληθείας. διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦ/
δος, λαλεῖτε ἀλήθειαν, ἕκαστος μετὰ τοῦ
πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἐσμὲν ἀλλήλων μέ/
λη. ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε, ὁ ἥλιος
μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν,
μὴ δὲ δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ. ὁ κλέπ/
των, μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιά/
τω ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσὶν,
ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι.
πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ του ςόματος ὑ/
μῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ' εἴτις ἀγαθὸς
πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δῷ χάριν
τοῖς ἀκούουσιν, καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν
ἀπολυτρώσεως. πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ
ὀργὴ, καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία, ἀρθήτω ἀφ'
ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ. γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλή/
λους χρηστοὶ, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυ/
τοῖς, καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐχαρίσατο ὑμῖν
ἐν ΧΡΙΣΤΩι. Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ
θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά, καὶ περιπατεῖτε
ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἠγάπησεν
ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσ/
φορὰν καὶ θυσίαν τῷ θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐω/
δίας. πορνεία δὲ καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία, ἢ πλεο/
νεξία μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέ/
πει ἁγίοις, καὶ αἰσχρότης, καὶ μωρολογία, ἢ εὐτρα/
πελία, τὰ οὐκ ἀνήκοντα, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχα/
ριστία. τοῦτο γὰρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρ/
νος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰ/
δωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ
βασιλείᾳ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ καὶ θεοῦ. μηδεὶς ὑ/
μᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις. διὰ ταῦτα
γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς
τῆς ἀπαθείας. μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι
αὐτῶν. ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς
ἐν κυρίῳ. Ὡς τέκνα φωτὸς περι/
πατεῖτε, ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἐν πάσῃ
ἀγαθωσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ δοκιμά/
ζοντες

tate ueritatis Quapropter depoſito men
dacio, loquamini ueritatem, quiſq; pro/
ximo ſuo, quoniã ſumus inuicem mẽbra.
Iraſcimini, & nõ peccetis, ſol ne occidat ſu
per iram ueſtram, neq; detis locũ calum/
niatori. Qui furabatur, non amplius fu/
retur, magis aũt laboret operando mani
bus, quod bonum eſt, ut poſſit impartiri
ei qui opus habuerit. Omis ſermo ſpur/
cus ex ore ueſtro ne procedat, ſed ſi quis
eſt bonus ad ædificationem utilitatis, ut
det gratiã audientibus, & ne contriſtetis
ſpiritum ſanctum dei, in quo obſignati
eſtis, in diem redemptiõis. Omnis ama/
rulentia, & tumor, & ira, & uociferatio, &
maledicentia, tollatur a uobis, cum omni
malicia. Sitis aũt, inuicem alius in alium
comes, miſericordes, largiẽtes uobiſmet
ipſis, quẽadmodum & deus in Chriſto
largitus eſt uobis. Sitis igitur imitato/ V
res dei, ut filij dilecti, & ambuletis in dile
ctione, quemadmodum & Chriſtus dile
xit nos, & tradidit ſemetipſum pro no/
bis, oblationem & uictimam deo, in odo
rem bonæ fragrantiæ. Cæterum fornica/
tio, & omnis imundicia, aut auaricia ne
nominetur quidem inter uos, ſicut decet
ſanctos, & obſcœnitas, & ſtultiloquium,
& urbanitas, quæ ad rem non pertinent,
ſed magis gratiarũactio. Nam hoc ſcitis
quod omnis fornicator, aut auarus, q eſt
ſimulacrorũ cultor, nõ habet hæreditatẽ
in regno Chriſti & dei. Ne quiſq; uos de
cipiat inanibus ſermõibus. Propter hæc
enim uenire ſolet ira dei, in filios inobedi
entiæ. Ne ſitis igit. conſortes illorũ. Eratis
enim quondã tenebræ, nunc aũt lux in
dño, ut filij lucis ãbulate (nã fructus ſpũs
in omni bonitate & iuſticia & ueritate) p/
bantes

ζοντες, τί ἐστιν εὐάρεστον τῷ κυρίῳ, καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε, τὰ γὰρ κρυφῆ γινόμενα ὑπ᾽ αὐτῶν, αἰσχρόν ἐστιν καὶ λέγειν. τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦται, πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον, φῶς ἐστι. διὸ λέγει. ἔγειραι ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλὰ ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσιν. διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες, τί τὸ θέλημα τοῦ κυρίου. καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτεία, ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ κυρίῳ. εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων, ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τῷ θεῷ καὶ πατρί. ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ θεοῦ. Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε, ὡς τῷ κυρίῳ, ὅτι ἀνήρ ἐστι κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὡς καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ ΧΡΙΣΤῼ, οὕτως καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί. Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ᾽ ἵνα ᾖ ἁγία, καὶ ἄμωμος. οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ἑαυτὸν ἀγαπᾷ, οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ᾽ ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτὴν

καθὼς

bantes, quid ſit acceptū dño, & ne cōmercium habueritis cum operibus infrugiferis tenebrarū, quin ea potius etiā arguite. Nam quæ ſecreto fiunt ab iſtis, turpe eſt uel dicere. Sed omīa ꝑdita a luce manifeſta fiunt. Nam quicquid manifeſtatur, lumen eſt. Quapropter dicit. Expergiſcere qui dormis, & ſurge a mortuis, & illuceſcet tibi Chriſtus. Videte igitur, quomodo circumſpecte ambuletis, non ut inſipientes, ſed ut ſapientes, redimentes occaſionem, quod dies mali ſint. Propterea ne ſitis imprudētes, ſed intelligētes, quæ ſit uoluntas domini. & ne inebriemini uino, in quo luxus eſt, ſed impleamini ĩ ſpiritu, loquentes uobiſmetipſis pſalmis, & hymnis, & cantionibus ſpiritalibus, canentes & pſallentes in corde ueſtro dño, gratias agētes ſemper de omnibus, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, deo & patri. Subditi uiciſſim alius alij, in timore dei. Vxores ꝓprijs uiris ſubditæ ſitis, ueluti domino, quoniā uir eſt caput uxoris, quemadmodū & Chriſtus eſt caput eccleſiæ, & idem eſt, qui ſalutem dat corpori. Itaq; quemadmodum eccleſia ſubdita eſt Chriſto, ſic & uxores ſuis uiris ſubditæ ſint ĩ omnibus. Viri diligite uxores ueſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſemetipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret mundatā lauacro aquæ in uerbo, ut adhiberet eam ſibiipſi, glorioſam eccleſiam, nō habentem maculā, aut rugā, aut quicq̄ eiuſmodi, ſed ut eſſet ſancta, & irrepræhēſibilis. Sic debēt uiri diligere ſuas uxores, ut ſua ipſoꝝ corpa. Qui diligit ſuā uxorem, ſeipſum diligit. Nullus enim unq̄ ſuam ipſius carnem odio habuit, imo enutrit, & fouet eam,

 ſicut

πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐμ τοῖς ἐπουρανίοις. διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐμ τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στῆναι. στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐμ ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸμ θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐμ ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἐπὶ πᾶσιμ ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸμ τῆς πίστεως, ἐμ ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι, καὶ τὴν περικεφαλαίαμ τοῦ σωτηρίου δέξασθαι, καὶ τὴν μάχαιραμ τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα θεοῦ. Διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ, ἐν πνεύματι, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει, καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίωμ, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθείη λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου, ἐν παρρησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριομ τοῦ εὐαγγελίου ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παρρησιάσωμαι ὡς δεῖ με λαλῆσαι, ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμὲ τί πράσσω, πάντα ὑμῖμ γνωρίσει τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος ἐν κυρίῳ, ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶμ, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν. Εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀγάπη μετὰ πίστεως, ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Ἡ χάρις μετὰ πάντωμ τῶν ἀγαπώντων τὸν κύριον ἡμῶν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ἐν ἀφθαρσίᾳ. ἀμήν.

ἐγράφη ἀπὸ ῥώμης πρὸς
ἐφεσίους διὰ
τυχικοῦ.

ſus ſpiritales aſtutias in cœleſtibus : Quapropter aſſumite uniuerſam armaturam dei, ut poſſitis reſiſtere in die malo, & omnibus peractis, ſtare. State igitur lumbis circumcinctis baltheo in ueritate, & induti thoracem iuſticiæ, & calciati pedibus, in præparatione euangelij pacis. Super omnia aſſumpto ſcuto fidei, in quo poſſitis omnia iacula mali ignita extinguere, & galeam ſalutis accipite, & gladium ſpiritus, qui eſt uerbum dei, in omni oratione, & deprecatione orantes, in omni tempore, in ſpiritu, & ad hoc ipſum uigilantes in omni inſtantia, & deprecatione pro omnibus ſanctis, & pro me, ut mihi detur ſermo in apertiōe oris mei, in libertate, ut notum faciam myſterium euangelij mei, ſuper quo legatione fungor in catena, ut in illo libere loquar, ſicut oportet me loqui. Vt aūt ſciatis & uos, quæ ad me pertinent, quid agam, de omnibus uos certiores reddet Tychicus, dilectus frater, & fidus miniſter ī domino, quē miſi ad uos in hoc ipſum, ut cognoſceretis, de rebus noſtris, & conſolaretur corda ueſtra. Pax fratribus & charitas, cum fide, a deo patre, & domino Ieſu Chriſto. Gratia ſit cum omnibus diligentibus dominū noſtrum Ieſum Chriſtum, in incorruptione. Amen,

Miſſa fuit e Roma per
Tychicum.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ ῥώμης, ἑωρακὼς αὐτοὺς ἅμα καὶ διδάξας. ἡ δὲ πρόφασις, τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. πεμψάντων φιλιππησίων διακονίαν τῷ παύλῳ, καί τινων περιερχομένων, καὶ διαφθειρόντων τὰς ἀκοὰς τῶν ἀκεραίων προφάσει τῆς σκιᾶς τοῦ νόμου, καὶ τῆς περιτομῆς, καὶ λεγόντων, χωρὶς ταύτης μὴ δύνασθαι δικαιωθῆναι. μαθὼν ὁ ἀπόστολος γράφει φιλιππησίοις, καὶ πρῶτον μὲν, ἀποδέχεται αὐτῶν τὴν πίστιν, καὶ σημαίνει μνημονεύειν αὐτῶν. ἔπειτα διηγεῖται ὡς ἀπελογήσατο ἐν ῥώμῃ, καὶ ὅτι τινὲς αὐτῷ βαρεῖς γεγόνασιν ἐν τοῖς δεσμοῖς φθόνον αὐτῷ κινοῦντες. ἔπειτα αὐτοὺς προτρέπεται ἀλλήλους ἀγαπᾶν, διηγούμενος τὴν τοῦ σωτῆρος φιλανθρωπίαν, ὅτι θεὸς ὢν, ἄνθρωπος γέγονε δι' ἡμᾶς. εἶτα περὶ τῆς περιτομῆς, καὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου διαλαβὼν, ἀποδείκνυσι λοιπὸν ἀργὴν γεγενῆσθαι τὴν περιτομήν. λαμβάνων ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ παράδειγμα καὶ λέγων, ὅτι ταῦτα πάντα ἥγημαι διὰ τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ζημίαν. διὸ καὶ τοὺς μὲν διδάσκοντας ἐπὶ περιτομὴν, καὶ θέλοντας αὐτοὺς ἀπατῆσαι μεμψάμενος, καὶ εἰπὼν ἐχθροὺς αὐτοὺς εἶναι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἀποδέχεται φιλιππησίους διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν τῆς κοινωνίας δόσιν, καὶ προτρεψάμενος πάλιν εἰς τὰ ἤθη αὐτοὺς, τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

PHilippenſes ſunt Macedones. Hi accepto uerbo ueritatis perſtiterunt in fide, nec receperũt falſos apoſtolos. Hos collaudat apoſtolus, ſcribens eis a Roma de carcere per epaphroditum.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΑΥΛΟΣ καὶ τιμόθεος δοῦλοι ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, τοῖς οὖσιν ἐν φιλίπποις, σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ, πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου ἐπὶ πάσῃ τῇ μνείᾳ ὑμῶν, πάντοτε ἐν πάσῃ δεήσει μου ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, μετὰ χαρᾶς τὴν δέησιν ποιούμενος, ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἄχρι τοῦ νῦν. πεποιθὼς αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καθώς ἐστι δίκαιον ἐμοὶ τοῦτο φρονεῖν, ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἔν τε τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ, καὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου, συγκοινωνούς μου τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς ὄντας. Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ θεὸς, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν, ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, ἵνα ἦτε εἰλικρινεῖς καὶ ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν ΧΡΙΣΤΟΥ, πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον θεοῦ. γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι ἀδελφοὶ, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς δεσμούς μου φανεροὺς ἐν ΧΡΙΣΤΩ γενέσθαι, ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι, καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν κυρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως

AD PHILIPPENSES EPISTOLA.

PAulus & Timothe⁹ ſerui Ieſu Chriſti, oibus ſanctis in Chriſto Ieſu, qui ſunt Philippis, una cũ Epiſcopis & diaconis. Gratia uobis & pax a deo patre noſtro, & dño Ieſu Chriſto. Gratias ago deo meo, ĩ om̃i memoria ueſtra, ſemp̃ in omni oratiõe mea, p̃ oibus uobis, cũ gaudio deprecationẽ faciens, qd' ueneritis in cõmunionẽ euangelij, a primo die, uſq; ad hoc tempus, perſuaſum habẽs hoc ipſum, quod is qui cœpit in uobis opus bonum, perficiet uſq; ad diem Ieſu Chriſti, ſicut iuſtum eſt mihi, ut hoc ſentiam de omnibus uobis, propterea quod habeã uos in corde, & in uinculis meis, & in defenſione, & confirmatione euangelij, qui omnes eſtis mihi conſortes gratiæ. Teſtis enim mihi eſt deus, q̃ꝫ deſyderẽ uos omnes in uiſceribus Ieſu Chriſti, & illud oro, ut charitas ueſtra, adhuc magis ac magis exuberet, in agnitione, & omni intelligentia, ut probetis quæ ſunt præſtantia, ut ſitis ſynceri, ac tales, ut nemini ſitis offendiculo, in diem Chriſti, impleti fructu iuſticiæ, qui eſt per Ieſum Chriſtum in gloriam & laudẽ dei. Scire autem uos uolo fratres, quod quæ mihi acciderunt, magis ad profectum euangelij euenerunt, ita ut uincula mea manifeſta facta ſint in toto prætorio & cæteris oibus, & ut plures ex fratrib⁹ freti uinculis meis, uberius

περισσοτέρως τολμᾷν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι᾽ εὐδοκίαν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ κηρύσσουσιν, οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ καταγγέλλουσιν, οὐχ ἁγνῶς, οἰόμενοι θλῖψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου. οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι. τί γάρ; πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, ΧΡΙΣΤΟΣ καταγγέλλεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι. οἶδα γάρ, ὅτι τοῦτό μοι ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν, διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου, ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι, ἀλλ᾽ ἐν πάσῃ παρρησίᾳ, ὡς πάντοτε καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν τῷ σώματί μου, εἴτε διὰ ζωῆς, εἴτε διὰ θανάτου. ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν ΧΡΙΣΤΟΣ, καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος. εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκί, τοῦτό μοι καρπὸς ἔργου. καὶ τί αἱρήσομαι οὐ γνωρίζω, συνέχομαι γὰρ ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν ΧΡΙΣΤΩ εἶναι, πολλῷ μᾶλλον κρεῖσσον, τὸ δὲ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι᾽ ὑμᾶς. καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα, ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν, εἰς τὴν ὑμῶν προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πίστεως, ἵνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ ἐν ἐμοί, διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς, μόνον ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ πολιτεύεσθε, ἵνα εἴτε ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ὑμᾶς, εἴτε ἀπών, ἀκούσω τὰ περὶ ὑμῶν, ὅτι στήκετε ἐν ἑνὶ πνεύματι, μιᾷ ψυχῇ, συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγγελίου, καὶ μὴ πτυρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων, ἥτις αὐτοῖς μέν ἐστιν ἔνδειξις ἀπωλείας, ὑμῖν δὲ σωτηρίας, καὶ τοῦτο ἀπὸ θεοῦ, ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ ΧΡΙΣΤΟΥ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ

αὐτοῦ

uberius auderēt, impauide uerbū loqui. Nōnulli qdē p inuidiā & cōtentionē, nōnulli uero & ,p,pter bonā uolūtatē, Chriſtum prædicant, alij quidem ex cōtentione Chriſtum annuntiant, non pure, exiſtimantes ſeſe afflictionem addere uinculis meis. alij rurſus ex charitate, ſcientes quod in defenſionem euangelij poſitus ſim. Quid enim? Attamen quouis modo ſiue per occaſionem, ſiue per ueritatem Chriſtus annunciatur, & in hoc gaudeo, quinetiam gaudebo. Noui enim, quod hoc mihi cedet in ſalutem, per ueſtram orationem, & ſubminiſtrationē ſpiritus Ieſu Chriſti, ſecundū expectationem & ſpem meā, quod nulla in re pudefiam, ſed in omni libertate, ut ſemper ita nunc quoq; magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſiue per uitā, ſiue per mortem. Nā mihi uita Chriſtus eſt, & mors lucrū. Quod ſi contingat uiuere in carne, ea res mihi fructus eſt operis, & quid eligam ignoro. Conſtringor enī e duobus, deſyderans diſſolui, & eſſe cū Chriſto, multo longeq; melius eſt. Cæterū manere in carne, magis neceſſariū, ,p,pter uos. & hoc certo ſcio, qd' maneā, & cū oibus uobis pmanſurus ſim, in ueſtrū pfectū, & gaudium fidei, ut gloriatio ueſtra exuberet in Chriſto Ieſu, in me, p meū ad uos reditū, tm̄ ut dignū eſt euāgelio Chriſti, cōuerſemini, ut ſiue cū uenero, & uidero uos, ſiue abſens ſim, audiā de reb9 ueſtris qd' ſtetis in uno ſpū, una aīa, collaborantes fidei euangelij, nec in ullo terreamini ab aduerſarijs, q̄ illis quidē eſt oſtēſio pditiōis, uobis aūt ſalutis, & hoc a deo, qa uobis donatū eſt pro Chriſto, nō ſolum ut in eum credatis, uerum etiam ut pro

illo

αὐτοῦ πάσχειν, τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες,
οἷον εἴδετε ἐν ἐμοί, καὶ νῦν ἀκούετε ἐν ἐμοί.
Εἴτις οὖν παράκλησις ἐν ΧΡΙΣΤΩ, εἴτι πα/
ραμύθιον ἀγάπης, εἴτις κοινωνία πνεύμα/
τος, εἴτις σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί. πλη/
ρώσατέ μου τὴν χαράν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆ/
τε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμψυχοι,
τὸ ἓν φρονοῦντες, μηδὲν κατὰ ἐρίθειαν ἢ
κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλ/
λήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν,
μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ
τὰ ἑτέρων ἕκαστος. τοῦτο γὰρ φρονείσθω
ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, ὃς ἐν μορ
φῇ θεοῦ ὑπάρχων. οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγή/
σατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ᾽ ἑαυτὸν ἐκένωσε,
μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀν/
θρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς
ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, γενόμε-
νος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ
σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ
ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνο/
μα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι ΙΗΣΟΥ, πᾶν γόνυ
κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθο
νίων. καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι
κύριος ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ, εἰς δόξαν θεοῦ πα
τρός. Ὥστε ἀγαπητοί μου. καθὼς πάντοτε
ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον,
ἀλλὰ νῦν πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου,
μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτη/
ρίαν κατεργάζεσθε. ὁ θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνερ/
γῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν.
ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας, πάντα ποιεῖτε χωρὶς
γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν, ἵνα γένησθε
ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα θεοῦ ἀμώ/
μητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμ
μένης, ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσ/
μῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, εἰς καύχημα
ἐμοὶ εἰς ἡμέραν ΧΡΙΣΤΟΥ.
Ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ εἰς κε/
νὸν ἐκο/

illo patiamini, idem certamen habentes,
quale uidiſtis in me, & nũc auditis in me.
Si qua igit᷑ cõſolatio in Chriſto, ſi quod II
ſolatium dilectionis, ſi qua cõmunio ſpi/
ritus, ſi qua uiſcera & miſerationes, imple
te meum gaudiũ, ut ſimiliter affecti ſitis,
eãdem charitatem habentes, unanimes,
idem ſentientes, ne quid per contentionẽ
aut per inanẽ gloriã, ſed per humilitatẽ
animi, aliũ quiſq; ſe præſtantiorẽ iudicã
tes ne ſua quiſq; ſpectetis, ſed unuſqſq;
quæ ſunt alioꝝ. Hoc eñ ſentiatur in uo/
bis, quod & in Chriſto Ieſu, qui cũ eſſet
in forma dei, nõ rapinam arbitratus eſt,
ut eſſet æqualis deo, ſed ſemetipſum exi/
naniuit, forma ſerui ſumpta, in ſimilitu-
dine hominum factus, & figura repertus
ut homo, humiliauit ſemetipſum, factus
obediẽs uſq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis.
Quapropter & deus illũ in ſummã extu-
lit ſublimitatẽ, & donauit illi nomen, qđ
eſt ſupra omne nomen, ut in nomine Ie
ſu omne genu flectat, cœleſtium, & terre
ſtrium, & infernorum, & oĩs lingua confi
teatur, quod dominus ſit Ieſus Chriſtus
in gloriã dei patris. Proinde dilecti mei,
quemadmodum ſemper, obediſtis, non
tanq̃ in præſentia mea ſolum, ſed nunc
multo magis in abſentia mea, cũ timore
& tremore ueſtrã ipſoꝝ ſalutem opere-
mini. Nam deus eſt is qui agit in uobis,
& ut uelitis, & ut efficiatis, ꝓ bono animi
ꝓpoſito. Oĩa facite ſine murmuratiõibꝰ,
& diſceptationibus, tales, ut nemo de uo
bis queri poſſit, ſynceriq; filij dei, irrephẽ
ſibiles, in medio natiõis prauæ, ac tortuo
ſæ, īter q̃s appetis, tãq̃ lũinaria ī mũdo,
uerbũ uitæ ſuſtinẽtes, ut gl'iari poſſim in
diẽ Chriſti, qđ nõ ī uanũ cucurrerim, nec ī
i uanum

τὸν ἐκοπίασα. ἀλλ' εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν, χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν. τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε, καὶ συγχαίρετέ μοι. Ἐλπίζω δὲ ἐν κυρίῳ ΙΗΣΟΥ, τιμόθεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν, ἵνα κἀγὼ εὐψυχῶ γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν. οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει. οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ. τὴν δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι ὡς πατρὶ τέκνον, σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον. τοῦτον μὲν οὖν ἐλπίζω πέμψαι, ὡς ἂν ἀπίδω τὰ περὶ ἐμὲ ἐξαυτῆς. Πέποιθα δὲ ἐν κυρίῳ, ὅτι καὶ αὐτὸς ταχέως ἐλεύσομαι, ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην ἐπαφρόδιτον τὸν ἀδελφόν, καὶ συνεργόν, καὶ συστρατιώτην μου, ὑμῶν δὲ ἀπόστολον, καὶ λειτουργὸν τῆς χρείας μου, πέμψαι πρὸς ὑμᾶς. ἐπειδὴ ἐπιποθῶν ἦν πάντας ὑμᾶς, καὶ ἀδημονῶν, διότι ἠκούσατε, ὅτι ἠσθένησε. καὶ γὰρ ἠσθένησε, παραπλήσιον θανάτῳ. ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτὸν ἠλέησεν, οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ, ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ λύπῃ σχῶ. σπουδαιοτέρως οὖν ἔπεμψα αὐτόν, ἵνα ἰδόντες αὐτόν, πάλιν χαρῆτε, κἀγὼ ἀλυπότερος ὦ. προσδέχεσθε οὖν αὐτὸν ἐν κυρίῳ, μετὰ πάσης χαρᾶς, καὶ τοὺς τοιούτους, ἐντίμους ἔχετε, ὅτι διὰ τὸ ἔργον τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, μέχρι θανάτου ἤγγισεν, παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ, ἵνα πληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρός με λειτουργίας. Τὸ λοιπὸν ἀδελφοί μου, χαίρετε ἐν κυρίῳ, τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ τὸ ἀσφαλές. Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν. ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή, οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες, καίπερ ἐγὼ ἔχων

uanũ laborauerim. Quinetiã ſi imolor, ſuper imolatiõe, & ſacrificio fidei ueſtræ gaudeo & cõgaudeo oibus uobis. Idẽ aũt & uos gaudetis, & cõgaudetis mihi. ſpero aũt in dño Ieſu, me Timotheũ breui miſſurũ uobis, ut & ego bono ſim aĩo, cognito ſtatu ueſtro. Neminẽ eñi habeo pari mecũ aĩo ꝑditũ, qui germane res ueſtras curaturus ſit. Nam oẽs quæ ſua ipſorum ſunt quærunt, non quæ Chriſti Ieſu. Porro probationem eius noſtis, quod ut filius mecũ ueluti cũ patre ſeruierit in euangelium. Hunc igitur ſpero me miſſurum, mox ubi uidero mea negotia. Confido aũt in dño, quod & ipſe breui uenturus ſim. Sed opepreciũ arbitratus ſũ Aphroditum fratrem, & cooperariũ, & cõmilitonem meũ, ueſtrũ aũt apoſtolũ, & miniſtrum neceſſitatis meæ mittere ad uos. Qñquidẽ deſyderabat omnes uos anxi⁹ propterea quod audiſſetis ſe infirmatũ fuiſſe. Et certe fuit infirmus, ita ut eſſet uicinus morti, ſed deus miſertus eſt illi⁹. At nõ illius tantũ, ſed & mei, ne dolorem haberem ſuper dolorem. Studioſius itaq; miſi illum, ut cum uideritis illum, denuo gaudeatis, & ego magis uacem dolore. Excipite igitur illũ in domino, cum omni gaudio, & qui huiuſmodi ſũt, eos in precio habete, qm̃ ꝑpter op⁹ Chriſti eo acceſſit, ut morti ꝓxim⁹ fuerit, nõ habita rõne uitæ, ut ſuppleret id qđ in ueſtro erga me
officio fuit diminutũ. Qđ ſupeſt frẽs, III
gaudete ĩ dño, eadẽ ſcribere uobis, me quidẽ haud piget, uobis aũt tutũ eſt. Videte canes, uidete malos operarios, uidete cõciſionẽ. Nos eñi ſum⁹ circũciſio, qui ſpũ deũ colim⁹, & gloriamur ĩ Chriſto Ieſu. & non confidimus in carne, quanq̃ ego confidam

ἔχων πεποίθησιν καὶ ἐν σαρκί, εἴτις δοκεῖ
ἄλλος πεποιθέναι ἐν σαρκὶ, ἐγὼ μᾶλλον, πε
ριτομῇ ὀκταήμερος, ἐκ γένους ἰσραήλ, φυ/
λῆς βενιαμίν, ἑβραῖος ἐξ ἑβραίων, κατὰ
νόμον φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώκων τὴν
ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ
γενόμενος ἄμεμπτος, ἀλλ᾽ ἅτινά μοι ἦν
κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ζη
μίαν, ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι πάντα ζη/
μίαν εἶναι, διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως
ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ τοῦ κυρίου μου. δι᾽ ὃν
τὰ πάντα ἐζημιώθην καὶ ἡγοῦμαι σκύ/
βαλα εἶναι, ἵνα ΧΡΙΣΤΟΝ κερδήσω. καὶ εὑ/
ρεθῶ ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύ/
νην ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως ΧΡΙ/
ΣΤΟΥ, τὴν ἐκ θεοῦ δικαιοσύνην, ἐπὶ τῇ πί
στει, τοῦ γνῶναι αὐτὸν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς
ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν
παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ
θανάτῳ αὐτοῦ, εἴπως καταντήσω εἰς τὴν ἐξα-
νάστασιν τῶν νεκρῶν. οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον, ἢ
ἤδη τετελείωμαι, διώκω δὲ, εἰ καὶ καταλάβω,
ἐφ᾽ ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ.
ἀδελφοὶ, ἐγὼ ἐμαυτὸν οὔπω λογίζομαι κα
τειληφέναι. ἓν δέ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθα/
νόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος,
κατὰ σκοπὸν διώκω, ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω
κλήσεως τοῦ θεοῦ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. ὅσοι οὖν
τέλειοι τοῦτο φρονῶμεν, καὶ εἴτι ἑτέρως φρονεῖ/
τε, καὶ τοῦτο ὁ θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει, πλὴν
εἰς ὃ ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι, τὸ
αὐτὸ φρονεῖν. συμμιμηταί μου γίνεσθε ἀδελ
φοί, καὶ σκοπεῖτε τοὺς οὕτως περιπατοῦντας,
καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς. πολλοὶ γὰρ πε/
ριπατοῦσιν, οὓς πολλάκις ἔλεγον ὑμῖν, νῦν
δέ καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυ
ροῦ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια,
ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύ/
νῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες.

confidã & in carne,ſi quiſq; alius uidetur
fiduciã habuiſſe in carne,ego magis ha-
bui, circũciſus octauo die, Iſrahel ex ge/
nere,trib9 Beniamin,hebræ9 ex hebræis,
iuxta legẽ phariſæ9,iuxta ſtudiũ pſequẽs
eccleſiã,iuxta iuſticiã q̃ eſt in lege,fact9 ir
rephẽſibilis,ſed q̃ mihi erãt lucra, ea arbi
tratus ſũ,ppter Chriſtũ,dãnũ eſſe.Quin
etiã arbitror oĩa damnũ eſſe,ppter excel
lentiã cognitiõis Chriſti Ieſu dñi mei,p
pter quẽ omnium damnũ feci,& duco p
ruderibus,ut Chriſtũ lucrifaciam,& ut re
periar in illo,non habens meam iuſticiã
ex lege,ſed eam,quæ per fidem eſt Chri/
ſti,quæ eſt ex deo iuſticiam ſuper fide,ut
cognoſcam illũ,& potentiam reſurrectio
nis illius,& cõmunionẽ afflictionũ illius,
dum cõformis fio morti eius, ſi quo mo/
do pertingam ad reſurrectionẽ mortuo-
rum,nõ quod apphenderim, aut iam p-
fectus ſim, ſed ſector, ſi & apprehendã,
in eo in quo & apprehenſus ſum a Chri/
ſto Ieſu. Fratres, ego meipſum nõdũ ar
bitror aſſecutum eſſe.Vnũ aũt, ea quidẽ
quæ a tergo ſunt obliuiſcens, ad ea uero
quæ a fronte ſunt enitens, iuxta præfixũ
ſignũ,inſequor ad palmã ſupernæ uoca/
tionis dei,in Chriſto Ieſu.Quotquot ita/
q; perfecti ſumus,hoc ſentiamus,& ſi qd
aliter ſentitis,& hoc uobis de9 reuelabit,
attamen quod aſſecuti ſumus,eadem p/
cedamus regula, ut idem ſapiamus.coi/
mitatores mei eſtote fratres,& conſyde/
rate eos qui ſic ambulant,quemadmodũ
habetis formã nos.Nã cõplures ãbulant,
de qbus ſæpe dixi uobis, nunc aũt & flẽs
dico,inimici crucis Chriſti,quoꝝ finis, p/
ditio eſt,quorum deus uẽter, & gloria in
ſuffuſione illorum, qui terreſtria curant.

image
not
available

ΠΡΟΣ ΚΟΛΑΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ.

Π ΑΥΛΟΣ ἀπόστολος ΙΗ-
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ διὰ θελήμα-
τος θεοῦ, καὶ τιμόθεος ὁ ἀ-
δελφὸς τοῖς ἐν κολασσαῖς
ἁγίοις, καὶ πιστοῖς ἀδελ-
φοῖς ἐν ΧΡΙΣΤΩ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ
θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.
εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τοῦ κυρίου ἡ-
μῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ πάντοτε περὶ ὑμῶν
προσευχόμενοι ἀκούσαντες τὴν πίστιν ὑμῶν
ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς
πάντας τοὺς ἁγίους, διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀποκει-
μένην ὑμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἣν προηκούσατε
ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ παρόντ
εἰς ὑμᾶς, καθὼς καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ, καὶ
ἔστι καρποφορούμενον, καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν, ἀφ'
ἧς ἡμέρας ἠκούσατε, καὶ ἔγνωτε τὴν χάριν τοῦ
θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ. καθὼς καὶ ἐμάθετε ἀπὸ Επα-
φρᾶ τοῦ ἀγαπητοῦ συνδούλου ἡμῶν, ὅς ἐστι πι-
στὸς ὑπὲρ ὑμῶν διάκονος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὁ καὶ
δηλώσας ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀγάπην ἐν πνεύ-
ματι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσα-
μεν, οὐ παυόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμε-
νοι καὶ αἰτούμενοι, ἵνα πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνω-
σιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέ-
σει πνευματικῇ, περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ κυ-
ρίου, εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀ-
γαθῷ καρποφοροῦντες, καὶ αὐξανόμενοι εἰς τὴν
ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ, ἐν πάσῃ δυνάμει δυνα-
μούμενοι, κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰς πᾶ-
σαν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν μετὰ χα-
ρᾶς. εὐχαριστοῦντες τῷ πατρὶ τῷ ἱκανώσαν-
τι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁ-
γίων ἐν τῷ φωτί, ὃς ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξου-

σίας τοῦ

AD COLLOSSENSES
EPISTOLA PAVLI.

P Aulus Apoſtolus Ieſu Chri
ſti,per uoluntatem dei,& Ti
motheus frater, ijs qui ſunt
Coloſſis,ſanctis & fidelibus
fratribus in Chriſto. Gratia uobis & pax
a deo patre noſtro & dño Ieſu Chriſto.
Gratias agimꝰ deo & patri dñi noſtri Ie
ſu Chriſti,ſemper de uobis,cum oramꝰ.
Quoniã audiuimus fidẽ ueſtrã in Chri
ſto Ieſu, & charitatem erga oẽs ſanctos,
propter ſpem repoſitã uobis in cœlis,de
qua prius audieratis in uerbo ueritatis
euangelij, quod peruenit ad uos, queád
modum & in toto mundo, & fructificat,
ſicut & in uobis,ex eo die quo audiſtis &
cognouiſtis gratiam dei in ueritate. Quẽ
admodum & didiciſtis ex Epaphra dile
cto conſeruo noſtro,qui eſt fidus pro uo
bis miniſter Chriſti,q & expoſuit nobis
ueſtrã dilectionem in ſpiritu. propterea
& nos,ex quo die audiuimus,non deſiui
mus ꝓ uobis orare,& poſcere, ut implea
mini agnitione uoluntatis eius, in omni
ſapientia & prudẽtia ſpirituali,ut ambu
letis digne domino, ut per omnia placea
tis,in omni opere bono fructificantes,&
creſcentes in agnitionem dei,in omni po
tentia facti potentes, iuxta robur gloriæ
illius,in omnem patiẽtiam & longanimi
tatem cũ gaudio, gratias agentes patri,
qui idoneos nos fecit,in partẽ ſortis ſan
ctorum,in lumine,qui eripuit nos de po
teſtate

σίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλεί/
αν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν
ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὴν ἄφε/
σιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀο
ράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐ/
τῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ
ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε
θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξου/
σίαι. τὰ πάντα δι᾽ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτι-
σται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα
ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ
τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχὴ
πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶ
σιν, αὐτὸς πρωτεύων, ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησεν
πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι, καὶ δι᾽ αὐτοῦ
ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνο
ποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ δι᾽
αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς
καὶ ὑμᾶς ποτὲ ὄντας ἀπηλλοτριωμένους, καὶ
ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πο/
νηροῖς, νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν ἐν τῷ σώ/
ματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, διὰ τοῦ θανάτου πα
ραστῆσαι ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους, καὶ ἀνεγ/
κλήτους κατενώπιον αὐτοῦ. εἴ γε ἐπιμέ/
νετε τῇ πίστει τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι, καὶ
μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ
εὐαγγελίου, οὗ ἠκούσατε, τοῦ κηρυχθέντος ἐν
πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν, οὗ ἐγε-
νόμην ἐγὼ παῦλος διάκονος. νῦν χαί-
ρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀν
ταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ
ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ σώμα-
τος αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ ἐκκλησία, ἧς ἐγενόμην ἐγὼ
διάκονος, κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ.
τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς ὑμᾶς πληρῶσαι τὸν
λόγον τοῦ θεοῦ, τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμ/
μένον ἀπὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν. νυ
νὶ δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, οἷς ἠθέλησεν
ὁ θεὸς γνωρίσαι, τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης

τοῦ μυ/

teſtate tenebrarũ & tranſtulit in regnum
filij charitatis ſuæ, in quo habemus redẽ/
ptionem, per ſanguinẽ ipſius, remiſſionẽ
peccatorum, qui eſt imago dei inuiſibilis,
primogenitus uniuerſæ creaturæ, quod i
illo creata ſint omnia, quæ in cœlis ſunt,
& quæ in terra, uiſibilia & inuiſibilia, ſiue
throni, ſiue dominationes, ſiue principa/
tus, ſiue poteſtates. Omnia per illum,
& in illum creata ſunt, & ipſe eſt ante om
nia, & omnia in illo conſiſtunt, & ipſe eſt
caput corporis eccleſiæ, qui eſt principiũ
primogenitus ex mortuis, ut ſit in omni-
bus ipſe primas tenens, quoniam in illo
cõplacitum eſt patri, uniuerſam plenitu/
dinem inhabitare, & per eum reconcilia/
re cũcta erga ſe, pacificatis per ſanguinẽ
crucis eius per eundem, ſiue quæ in terra
ſunt, ſiue quæ in cœlis. Et uos qui quon/
dam eratis abalienati, & inimici mente, in
operibus malis, nunc tamen reconcilia-
uit, in corpore carnis ſuæ per mortem,
ut adiungeret uos ſanctos, & irrepræhen
ſibiles, & inculpatos in conſpectu ſuo.
Siquidem permanetis in fide fundati ac
ſtabiles, & imobiles a ſpe euãgelij, quod
audiſtis, quod prædicatum eſt uniuerſæ
creaturæ, quæ ſub cœlo eſt, cuius factus
ſum ego Paulus miniſter. Nũc gaudeo
in afflictionibus meis pro uobis, & ſup/
pleo quod deerat afflictionibus Chriſti,
in carne mea, pro corpore ipſius, quod
eſt eccleſia, cuius factus ſũ ego miniſter,
iuxta diſpenſationem dei, quæ data eſt
mihi in uos implendi uerbum dei, myſte
rium quod reconditum fuit a ſæculis, & a
generationibus. Nunc autem manifeſta
tum eſt ſanctis illius, quibus uoluit de-
us notum facere, quæ ſint diuitiæ gloriæ

 myſterij

τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστι
ΧΡΙΣΤΟΣ ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης, ὃν ἡ/
μεῖς καταγγέλλομεν, νουθετοῦντες πάντα
ἄνθρωπον, καὶ διδάσκοντες πάντα ἄν/
θρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσω/
μεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν ΧΡΙΣΤΩ
ΙΗΣΟΥ, εἰς ὃ καὶ κοπιῶ ἀγωνιζόμενος κα/
τὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, τὴν ἐνεργουμένην
ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει. Θέλω γὰρ ὑμᾶς εἰ/
δέναι, ἡλίκον ἀγῶνα ἔχω περὶ ὑμῶν, καὶ
τῶν ἐν λαοδικείᾳ, καὶ ὅσοι οὐχ ἑωράκασι τὸ
πρόσωπόν μου ἐν σαρκί, ἵνα παρακληθῶσιν
αἱ καρδίαι αὐτῶν, συμβιβασθέντων ἐν ἀγά/
πῃ, καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφο/
ρίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστη/
ρίου τοῦ θεοῦ, καὶ πατρὸς, καὶ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ
τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα
μήτις ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολο/
γίᾳ. εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ
πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμί, χαίρων καὶ βλέ/
πων ὑμῶν τὴν τάξιν, καὶ τὸ στερέωμα τῆς
εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ πίστεως ὑμῶν. ὡς οὖν παρε/
λάβετε τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ τὸν κύριον,
ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε, ἐρριζωμένοι καὶ ἐποι/
κοδομούμενοι ἐν αὐτῷ, καὶ βεβαιούμενοι
ἐν τῇ πίστει, καθὼς ἐδιδάχθητε, περισσεύον/
τες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ. βλέπετε μή τις
ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσο/
φίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδο/
σιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσ/
μου, καὶ οὐ κατὰ ΧΡΙΣΤΟΝ. ὅτι ἐν αὐτῷ
κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος,
σωματικῶς, καὶ ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπληρωμέ/
νοι, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς, καὶ
ἐξουσίας, ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτο/
μῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώ/
ματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ
περιτομῇ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, συνταφέντες
αὐτῷ

myſterij huius,in gentibus, qui eſt Chri
ſtus in uobis, ſpes gloriæ, quem nos an/
nunciamus,admonentes omnem homi/
nem,& docentes omnem hominẽ,in om
ni ſapientia,ut adiungamus omnem ho/
minẽ perfectũ in Chriſto Ieſu, ad quod
laboro, periclitans ſecundum efficaciam
eius,agentem in me in uirtute. Nã uo/ II
lo uos ſcire,quantum certamen habeam
de uobis,& his qui ſũt Laodiciæ,& quot/
quot nõ uiderunt faciem meam in carne,
ut conſolationem accipiant corda illo/
rum, cum fuerint compacti in charita/
te, & in omnes diuitias certæ perſuaſio/
nis,intelligentiæ,in agnitionem myſterij
dei, & patris & Chriſti,in quo ſunt om/
nes Theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ re/
conditi. Hoc autem dico,ne quis uobis
imponat, in probabilitate ſermonis.
Etenim quamuis carne ſim abſens, ta/
men ſpiritu uobiſcum ſum, gaudens &
uidens ueſtrum ordinem,& ſoliditatem
ueſtræ, in Chriſtum fidei. Quemad/
modum igitur accepiſtis Chriſtum Ie/
ſum dominum, ita in eo ambulate, ra/
dicati, & ſuperſtructi in ipſo & confir/
mati in fide,ſicut edocti eſtis,exuberan/
tes in ea, in gratiarum actione. Vide/
te, ne quis ſit, qui uos depredetur per
philoſophiam, & inanem deceptionem,
iuxta traditionem hominum, iuxta ele/
menta mundi, & non iuxta Chriſtum.
Quoniam in illo inhabitat omnis ple/
nitudo deitatis corporaliter, & eſtis in
illo completi, qui eſt caput omnis prin/
cipatus ac poteſtatis, in quo & circumci/
ſi eſtis, circumciſione, quæ fit ſine mani/
bus, dũ exuiſtis corpus peccatorum car/
nis, in circumciſione Chriſti, conſepulti
ſimul

αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνη/
γέρθητε, διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας
τοῦ θεοῦ, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ τῶν
νεκρῶν. Καὶ ὑμᾶς νεκροὺς ὄντας
τοῖς παραπτώμασι, καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς
σαρκὸς ὑμῶν, συνεζωοποίησεν ἡμᾶς σὺν
αὐτῷ, χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ πα/
ραπτώματα, ἐξαλείψας τὸ καθ᾽ ἡμῶν χει/
ρόγραφον, τοῖς δόγμασιν ὃ ἦν ὑπεναν/
τίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρκεν ἐκ τοῦ μέσου προ/
σηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμενος
τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμά/
τισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν
αὐτῷ. Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν
βρώσει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ
νουμηνίας, ἢ σαββάτων, ἅ ἐστι σκιὰ τῶν
μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. μηδεὶς
ὑμᾶς καταβραβευέτω, θέλων ἐν ταπεινοφρο/
σύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώ/
ρακεν ἐμβατεύων, εἰκῆ φυσιούμενος
ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ/
κρατῶν τὴν κεφαλὴν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα
διὰ τῶν ἁφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχο/
ρηγούμενον, καὶ συμβιβαζόμενον, αὔξει
τὴν αὔξησιν τοῦ θεοῦ. Εἰ οὖν ἀπεθάνε/
τε σὺν ΧΡΙΣΤΩ, ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ
κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογμα/
τίζεσθε; μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς,
ἅ ἐστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, κα/
τὰ τὰ ἐντάλματα, καὶ διδασκαλίας τῶν ἀν/
θρώπων, ἅτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σο/
φίας, ἐν ἐθελοθρησκείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ,
καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τι/
νὶ, πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός.
Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ ΧΡΙΣΤΩ, τὰ ἄ/
νω ζητεῖτε, οὗ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ
τοῦ θεοῦ καθήμενος. τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ
τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ
ὑμῶν

ſimul cum illo in baptiſmo, in quo ſimul
etiam cũ illo reſurrexiſtis per fidem ope/
rationis dei, qui excitauit illum ex mor/
tuis. Et uos cum eſſetis mortui per de/
licta, & per præputium carnis ueſtræ,
ſimul cum illo uiuificauit, condonans
nobis omnia delicta, deleto, quod ad/
uerſus nos erat chirographo, quod erat
contrarium nobis per decreta, & illud
ſuſtulit e medio, affixum cruci, exutis
principatibus, ac poteſtatibus oſtenta/
uit palam, triumphans illos in ſemet/
ipſo. Ne quis igitur uos iudicet in ci/
bo aut potu, aut in parte diei feſti, aut
nouilunij, aut ſabbatorum, quæ ſunt
umbra rerum futurarum, corpus autem
Chriſti, ne quis uobis palmã interuer/
tat, uolens in humilitate, & ſuperſtitio
ne angelorum, in ijs quæ non uidit fa/
ſtuoſus incedens, fruſtra inflatus a men/
te carnis ſuæ, ac non obtinens caput, ex
quo totum corpus per commiſſuras &
compagines ſubminiſtratum, & com/
pactum, augeſcit augmento dei. Itaq;
ſi mortui eſtis cum Chriſto, ab elemen
tis mundi, quid quaſi uiuentes in mun
do, decretis tenemini? Ne tetigeris,
ne guſtaris, neq; contrectaris, quæ om/
nia ipſo pereunt abuſu, iuxta præcep/
ta, & doctrinas hominum, quæ ratio/
nem quidem habent ſapientiæ, in ſu/
perſtitione, & humilitate animi, & le/
ſione corporis ſui, non in honore quo/
piam, ad expletionem carnis. Itaq; ſi III
reſurrexiſtis, una cum Chriſto, ſuper/
na quærite, ubi Chriſtus eſt ad dexte/
ram dei ſedens. Superna curate, non
terreſtria. Siquidẽ emortui eſtis, & uita

ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ ΧΡΙΣΤΩ ἐν τῷ θεῷ.
Ὅταν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τό/
τε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δό/
ξῃ. νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς
γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμί/
αν κακήν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰ/
δωλολατρία, δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ, ἐπὶ
τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς πε/
ριεπατήσατέ ποτε, ὅτε ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς. Νυνὶ
δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργήν, θυ/
μόν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν,
ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλ/
λήλους, ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄν/
θρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐν/
δυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς
ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν,
ὅπου οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ
ἀκροβυστία, βάρβαρος, σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθε/
ρος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐν/
δύσασθε οὖν ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ ἅγιοι καὶ
ἠγαπημένοι, σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, χρηστό/
τητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακρο/
θυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαριζόμε/
νοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν,
καθὼς καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἐχαρίσατο ὑμῖν, οὕ/
τως καὶ ὑμεῖς. ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, τὴν ἀγά/
πην, ἥτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος, καὶ
ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ, βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις
ὑμῶν, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν ἑνὶ σώματι, καὶ εὐ/
χάριστοι γίνεσθε. ὁ λόγος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐνοικεί/
τω ἐν ὑμῖν πλουσίως ἐν πάσῃ σοφίᾳ, δι/
δάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτούς, ψαλμοῖς
καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ἐν χάριτι, ᾄ/
δοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ κυρίῳ. καὶ πᾶν
ὅ ἂν ποιῆτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνό/
ματι κυρίου ΙΗΣΟΥ, εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ
καὶ πατρὶ δι' αὐτοῦ. αἱ γυναῖκες ὑποτάσσεσθε τοῖς
ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς ἀνῆκεν ἐν κυρίῳ. οἱ ἄν/
δρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καὶ μὴ πικραίνε/
σθε πρὸς αὐτάς

ueſtra abſcondita eſt cũ Chriſto in deo.
Quãcunq; Chriſtus manifeſtatus fuerit,
uita noſtra, tunc & uos cũ illo manifeſta/
bimini in gloria. Mortificate igitur mem
bra ueſtra, terreſtria, fornicationẽ, imun/
diciam, mollíciem, concupiſcentiã malã,
& auaritiã quæ eſt ſimulacroꝝ cultus, ob
quæ uenire ſolet ira dei, in filios intracta
biles, inter quos ambulabatis quõdam
cũ uiueretis in his. Nunc aũt deponite &
uos oĩa, iram, indignationẽ, maliciã, male
dicentiam, turpiloquentiam ab ore ue/
ſtro. Ne mentiamini alius aduerſus aliũ,
poſteaq̃ exuiſtis ueterẽ hoĩem cũ factis
ſuis, & induiſtis nouũ, qui renouatur in
agnitionẽ & imaginẽ eius, qui condidit
illũ, ubi nõ eſt Græcus & Iudæus, circũci
ſio & ꝑputium, barbarus ſcytha, ſeruus, li
ber, ſed omnia in omnibus Chriſtus. Si/
tis igitur induti tanq̃ electi dei, ſancti ac
dilecti uiſcera miſerationũ, comitatẽ, mo
deſtiam, lenitatem, longanimitatem, ſuf/
ferentes uos inuicem, & cõdonantes uo/
bis mutuo, ſi quis aduerſus aliquẽ habue
rit querelã, quemadmodũ & Chriſtus cõ
donauit uobis, ita & uos. Super oĩa autẽ
hæc charitatẽ, quæ eſt uinculũ perfectio/
nis, & pax dei, palmã ferat in cordib⁹ ue/
ſtris, in quã & uocati eſtis, ĩ uno corpore,
& grati ſitis. Verbũ Chriſti inhabitet in
uobis opulente in omni ſapiẽtia, docẽtes
& admonẽtes uos inuicẽ, cantionibus &
laudibus, & cãtilenis ſpiritalibus ĩ gratia,
canentes in corde ueſtro dño. Et quicq̃d
egeritis in ſermone aut in facto, omnia
in nomine dñi Ieſu facite, gratias agẽtes
deo & patri per illũ. Vxores ſubditæ eſto
te ꝓprijs uiris, ſicuti conuenit, in dño. Vi
ri diligite uxores, & ne ſitis amarulenti
aduerſus

image
not
available

ARGVMENTVM

THeſſalonicenſes ſunt Macedones, qui accepto uerbo ueritatis, perſtiterunt in fide, etiam in perſecutione ciuium ſuorum. Præterea nec receperunt falſos apoſtolos, nec ea quæ a falſis apoſtolis dicebantur. Hos collaudat apoſtolus, ſcribens eis ab Athenis, per Tychicum diaconem, & Oneſimum acolythum.

ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙ͂Σ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ ΠΡΩΤΗ.

ΠΑΥΛΟΣ καὶ σιλουανὸς καὶ τιμόθεος τῇ ἐκκλησίᾳ θεσσαλονικέων, ἐν θεῷ πατρὶ καὶ κυρίῳ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΩ͂. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενοι ἐπὶ τῶν προσευχῶν ἡμῶν, ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν, εἰδότες ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ θεοῦ τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει, καὶ πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ, καθὼς οἴδατε, οἷοι ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν δι᾽ ὑμᾶς. καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε, καὶ τοῦ κυρίου δεξάμενοι τὸν λόγον, ἐν θλίψει πολλῇ μετὰ χαρᾶς πνεύματος ἁγίου. ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ μακεδονίᾳ καὶ ἀχαΐᾳ. ἀφ᾽ ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ κυρίου, οὐ μόνον ἐν τῇ μακεδονίᾳ καὶ ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, ἡ πίστις ὑμῶν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἐξελήλυθεν, ὥστε μὴ χρείαν ὑμᾶς

ἔχειν.

AD THESSALONICENSES EPISTOLA PAVLI PRIMA

PAulus, & Syluanus, & Timotheus, eccleſiæ Theſſalonicēſium, in deo patre, & dño Ieſu Chriſto. Gratia uobis & pax, a deo patre noſtro, & dño Ieſu Chriſto. Gratias agimus deo ſemper, de omnibus uobis, mentionē ueſtri facientes in orationibus noſtris indeſinenter, recolentes ueſtri, propter opus fidei, & laborem charitatis, & quod permāſiſtis in ſpe domini noſtri Ieſu Chriſti, coram deo, & patre noſtro, ſciētes fratres dilecti a deo electionem ueſtram, quoniam euangelium meum fuit erga uos, nō in ſermone ſolū, uerū etiam in uirtute, & in ſpiritu ſancto & in certitudine multa, quemadmodum noſtis, quales fuerimus inter uos, ueſtra cauſa. Et uos imitatores noſtri facti fuiſtis, & domini recepiſtis uerbum, in afflictione multa, cū gaudio ſpiritus ſancti, adeo ut fueritis exemplo omnibus credentibus in Macedonia, & Achaia. A uobis enim pertonuit uerbum domini, non ſolum in Macedonia, & Achaia, uerum etiam in omni loco, fides ueſtra quæ eſt in deum dimanauit, ut non ſit uobis neceſſe

ceſſe

ἔχειν, λαλεῖν τί. αὐτοὶ γὰρ περὶ ὑμῶν
ἀπαγγέλλουσιν, ὁποίαν εἴσοδον ἔχομεν
πρὸς ὑμᾶς, καὶ πῶς ἐπεστρέψατε πρὸς τὸν θε/
ὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων, δουλεύειν θεῷ ζῶντι, καὶ
ἀληθινῷ, καὶ ἀναμένειν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἐκ τῶν
οὐρανῶν, ὃν ἤγειρεν ἐκ τῶν νεκρῶν, ΙΗΣΟΥΝ
τὸν ῥυόμενον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχο-
μένης. Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε ἀδελφοὶ τὴν εἴ-
σοδον ἡμῶν τὴν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέ
γονεν, ἀλλὰ καὶ προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες,
καθὼς οἴδατε ἐν Φιλίπποις ἐπαῤῥησιασά/
μεθα ἐν τῷ θεῷ ἡμῶν, λαλῆσαι πρὸς ὑμᾶς
τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ ἐν πολλῷ ἀγῶνι. ἡ γὰρ
παράκλησις ἡμῶν, οὐκ ἐκ πλάνης, οὐδὲ ἐξ ἀ
καθαρσίας, οὔτε ἐν δόλῳ, ἀλλὰ καθὼς δε/
δοκιμάσμεθα ὑπὸ τοῦ θεοῦ πιστευθῆναι τὸ
εὐαγγέλιον, οὕτως λαλοῦμεν, οὐχ ὡς ἀνθρώ
ποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ θεῷ τῷ δοκι-
μάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν. οὔτε γάρ πο/
τε ἐν λόγῳ κολακίας ἐγενήθημεν, καθὼς
οἴδατε, οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας, θεὸς
μάρτυς, οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δό/
ξαν, οὔτε ἀφ' ὑμῶν, οὔτε ἀπὸ ἄλλων, δυνά/
μενοι ἐν βάρει εἶναι, ὡς ΧΡΙΣΤΟΥ ἀπόστο-
λοι, ἀλλ' ἐγενήθημεν ἤπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν,
ὡς ἂν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα, οὕτως
ὁμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι
ὑμῖν, οὐ μόνον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ἀλ
λὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, διότι ἀγαπη
τοὶ ἡμῖν γεγένησθε. Μνημονεύετε γὰρ
ἀδελφοὶ τὸν κόπον ἡμῶν, καὶ τὸν μόχθον.
νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι πρὸς
τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶν, ἐκηρύξαμεν εἰς
ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ὑμεῖς μάρτυ/
ρες καὶ ὁ θεός, ὡς ὁσίως, καὶ δικαίως, καὶ ἀ/
μέμπτως ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθη/
μεν, καθάπερ οἴδατε, ὡς ἕνα ἕκαστον ὑ/
μῶν, ὡς πατὴρ τέκνα ἑαυτοῦ, παρα/
καλοῦντες ὑμᾶς, καὶ παραμυθούμενοι,
καὶ μαρτυ/

ceſſe loqui quicq̃,ſiquidem ipſi de uobis
annunciant, qualem aditũ habuerimus
ad uos, & quomodo conuerſi fueritis ad
deũ a ſimulacris,ut ſeruiretis deo uiuen-
ti, & ueraci,& expectaretis filium eius de
cœlis, quem excitauit a mortuis, Ieſum,
q liberat nos ab ira uẽtura. Nã ipſi no/ II
ſtis fratres, introitum noſtrum ad uos,
quod nõ fuerit inanis,ſed ante malis af/
flicti,& contumelijs affecti,queãdmodũ
ſcitis,in Philippis, audacter egerimus in
dño noſtro ad loquendũ apud uos euan
gelium dei,in multo certamine. Siquidẽ
exhortatio noſtra nõ fuit ex impoſtura,
neq; ex ĩmunditia,neq; in dolo, ſed quẽ/
admodũ probati fueramus a deo,ut no/
bis cõmitteretur euãgeliũ, ita loquimur,
nõ ut hoibus placentes, ſed deo, qui pro/
bat corda noſtra. Neq; enim unq̃ in ſer/
mone adulationis uerſati ſumus,queãd-
modũ noſtis, nec in occaſione auaritiæ,
deus eſt teſtis, neq; querentes ex hoibus
gloriã,nec a uobis,nec ab alijs,cum poſſe
mus in autoritate eſſe,tanq̃ Apli,ſed fui
mus placidi in medio ueſtri,perinde acſi
nutrix foueat ſuos filios, ſic affectu ppen
ſi,in uos,aio cupimꝰ impertire uobis, nõ
ſolum euangelium dei,uerum etiam no
ſtras ipſorum animas, propterea quod
chari nobis eſſe cœperitis. Meminiſtis
em̃ fratres laboris noſtri,ac ſudoris. No
cte enim ac die,opus facientes, ob id ne
cui ueſtrum eſſemus oneri, prædicaui/
mus apud uos euangelium dei.uos au-
tem teſtes eſtis & deus,q̃ ſancte & iuſte,
& inculpate uobiſcũ q credebatis,uerſati
fuerimꝰ.queãdmodũ noſtis,ut erga unũ
queq; ueſtrũ,tãq̃ pater erga filios ſuos,
fuerimꝰ affecti,obſecrãtes uos & cõſolãtes
& obteſtantes

καὶ μαρτυρόμενοι εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς
ἀξίως τοῦ θεοῦ, τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς
τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν, διὰ τοῦτ
το καὶ ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ ἀδια/
λείπτως, ὅτι παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς
παρ' ἡμῶν τοῦ θεοῦ, ἐδέξασθε οὐ λόγον ἀν/
θρώπων, ἀλλὰ καθώς ἐστιν ἀληθῶς, λόγον
θεοῦ, ὃς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύ/
ουσιν. ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε ἀδελ/
φοὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ, τῶν οὐσῶν ἐν τῇ
ἰουδαίᾳ, ἐν ΧΡΙΣΤΩ͂ ΙΗΣΟΥ, ὅτι ταὐτὰ
ἐπάθετε, καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλε/
τῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν ἰουδαίων, τῶν
καὶ τὸν κύριον ἀποκτεινάντων ΙΗΣΟΥΝ, καὶ
τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάν/
των, καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀν-
θρώποις ἐναντίων, κωλυόντων ἡμᾶς τοῖς ἔθ/
νεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀναπλη/
ρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας πάντοτε. ἔφθα-
σε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ, εἰς τέλος. ἡμεῖς δὲ
ἀδελφοὶ ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς
καιρὸν ὥρας, προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ, περισσο-
τέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν
ἰδεῖν ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ. διὸ ἠθελήσαμεν
ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ μὲν παῦλος καὶ ἅ/
παξ, καὶ δίς, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ σατανᾶς.
τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπὶς, ἢ χαρὰ, ἢ στέφανος
καυχήσεως, ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς, ἔμπροσθεν τοῦ
κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐν τῇ αὐτοῦ
παρουσίᾳ; Υμεῖς γάρ ἐστε ἡ δόξα ἡμῶν/
καὶ ἡ χαρά. διὸ μηκέτι στέγοντες εὐδοκήσα-
μεν καταλειφθῆναι ἐν ἀθήναις μόνοι, καὶ ἐπέμ
ψαμεν τιμόθεον τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν, καὶ δι/
άκονον τοῦ θεοῦ, καὶ συνεργὸν ἡμῶν ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς,
καὶ παρακαλέσαι ὑμᾶς περὶ τῆς πίστεως ἡμῶν τῷ
μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις.
αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα. καὶ γὰρ ὅτε
πρὸς ὑμᾶς ἦμεν, προελέγομεν ὑμῖν, ὅτι
μέλλομεν

& obteſtâtes ut ambularetis, digne deo,
qui uocaſſet uos in ſuum regnum ac glo/
riam, quapropter & nos gratias agimus
deo indeſinenter, quod cum acciperetis
ſermonem auditus a nobis, dei, accepi/
ſtis, non ſermonem hominum, ſed ſicut
erat uere, ſermonem dei, qui & agit in uo
bis credentibus. Vos enim imitatores fa
cti eſtis fratres, eccleſiarum dei, quæ ſunt
in Iudæa, in Chriſto Ieſu, quod eadem
paſſi ſitis, & uos a proprijs contribuli-
bus, quemadmodũ & ipſi nos a Iudæis,
qui ut & dominum occiderunt Ieſum, &
proprios prophetas, ita & nos perſecuti
ſunt, & deo non placent, & omnibus ho/
minibus aduerſantur, qui obſiſtunt no-
bis, ne loquamur gentibus, ut ſaluent̃, ut
expleãt ſua peccata ſemper. Peruenit au
tem in illos ira dei in finem. Cæterũ nos
fratres orbati uobis ad ſpacium tempo-
ris, aſpectu, non corde, uehementius ſtu
duimus uidere faciem ueſtram, in mul/
to deſyderio. Quapropter uoluimus ue/
nire ad uos, ego quidem paulus, & ſe-
mel, & iterum, & obſtitit nobis Satanas.
Nam quæ eſt noſtra ſpes, aut gaudium,
aut corona gloriationis, an non & uos,
in conſpectu domini noſtri Ieſu Chriſti,
in eius aduentu? Vos enim eſtis gloria
noſtra & gaudium. Proinde cum non III
amplius ferremus, uiſum eſt nobis, ut
Athenis reſideremus ſoli, ac miſimus
Timotheum fratrem noſtrũ, & miniſtrũ
dei, & adiutorẽ operis noſtri, in euãgelio
Chriſti, ut cõfirmaret uos, & cõſolaretur
uos de fide noſtra, ne quiſq; turbaretur
in preſſuris his. Nam ipſi noſtis, nos in
hunc uſum poſitos eſſe. Etẽm cum apud
uos eſſemus, p̃dicebamus uobis fore, ut
preſſuram

θε ἐπιθυμίας, καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη, τὰ μὴ εἰδό/
τα τὸν θεόν, τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν
ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, διό/
τι ἔκδικος ὁ κύριος περὶ πάντων τούτων,
καθὼς καὶ προείπαμεν ὑμῖν καὶ μαρτυρόμε/
θα. οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρ/
σίᾳ, ἀλλ᾽ ἐν ἁγιασμῷ, τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν
οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν θεὸν τὸν δί
δοντα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ εἰς ὑμᾶς.
περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας, οὐ χρείαν ἔχετε
γράφειν ὑμῖν, αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακ
τοί ἐστε εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, καὶ γὰρ ποι
εῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς ἀδελφούς, τοὺς
ἐν ὅλῃ τῇ μακεδονίᾳ, παρακαλοῦμεν δὲ ὑ/
μᾶς ἀδελφοὶ περισσεύειν μᾶλλον καὶ φιλο
τιμεῖσθαι, ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, καὶ
ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν ὑμῶν, καθὼς
ὑμῖν παρηγγείλαμεν, ἵνα περιπατῆτε εὐσχη/
μόνως πρὸς τοὺς ἔξω, καὶ μηδενὸς χρείαν
ἔχητε. οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελ
φοὶ περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆ-
σθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποί, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλ-
πίδα. εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἀπέθανεν
καὶ ἀνέστη, οὕτως καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας
διὰ τοῦ ΙΗΣΟΥ ἄξει σὺν αὐτῷ. τοῦτο γὰρ
ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ
ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσί/
αν τοῦ κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοι-
μηθέντας, ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσμα
τι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπι-
γγι θεοῦ, καταβήσεται ἀπ᾽ οὐρανοῦ, καὶ οἱ νε/
κροὶ ἐν ΧΡΙΣΤΩι ἀναστήσονται πρῶτον, ἔ/
πειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι,
ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέ/
λαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ
οὕτως πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα.

Ὥστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς
λόγοις τούτοις. περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ
τῶν καιρῶν ἀδελφοὶ οὐ χρείαν ἔχετε ὑ-
μῖν γράφεσθαι.

ctu cōcupiſcentiæ,quemadmodū & gen/
tes,quæ non nouerunt deum,ne quis op/
primat ac fraudet in negocio fratrē ſuū,
propterea quod ultor eſt dn̄s, de omni/
bus his, quemadmodū & ante diximus
uobis, & teſtificati ſumus. Non enim uo
cauit nos deus immnnditiæ cauſa, ſed in
ſanctificatione. Proinde qui reijcit,nō re-
ijcit hominem,ſed deum,qui dedit ſpiri/
tum ſuum,ſanctum in uos. Cæterum de
fraterna charitate,non neceſſe habetis,ut
ſcribam uobis, ipſi namq; diuinitus do-
cti eſtis,ut diligatis uos inuicem. Nam &
facitis hoc erga cunctos fratres, qui ſunt
in tota Macedonia. Obſecramus autem
uos fratres,ut abundetis magis,& in hoc
incumbatis,ut quieti ſitis,& agatis res ꝓ/
prias, & operemini proprijs manibus ue
ſtris,ſicuti uobis præcepimus,ut ambule-
tis honeſte,erga extraneos,& nulla re uo
bis ſit opus. Cæterū nolo uos ignorare
fratres, de ijs qui dormiunt, ne doleatis,
quemadmodum & cæteri non habentes
ſpem. Nam ſi credimus,quod Ieſus mor
tuus eſt,& reſurrexit,ſic& deus eos q dor
miunt,per Ieſum adducet cum illo. Hoc
enim uobis dicimus in uerbo dn̄i, quod
nos qui uiuimus & relinquimur in aduē/
tum domini, nequaq̄ præueniemus eos
qui dormiunt. Quoniā ipſe dominus in
hortatu,& uoce archangeli,& in tuba dei
deſcendet de cœlo, & mortui in Chriſto
reſurgent primum, deinde nos qui uiui
mus,qui relinquimur,ſimul cum illis, ra/
piemur in nubibus,in occurſum domini
in aera,& ſic ſemper cū domino erimus.
Proinde conſolemini uos mutuo in uer/
bis his. Porro de temporibus,& articu V
lis temporū fratres,non eſt opus, ut uo-

 bis ſcribā

ἀπέχεσθε. αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης, ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τηρηθείη. πιστὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει. ἀδελφοὶ προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν, ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφοὺς πάντας ἐν φιλήματι ἁγίῳ, ὁρκίζω ὑμᾶς τὸν κύριον ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολὴν πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἀδελφοῖς. Η χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μεθ᾽ ὑμῶν. Αμήν.

πρὸς Θεσσαλονικεῖς πρώτη
ἐγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν

abſtinete. Ipſe autem deus pacis ſanctificet uos totos, & integer ueſter ſpiritus, & anima & corpus, ita ut in nullo poſſitis culpari, in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruet. Fidelis eſt qui uocat uos, qui & faciet. Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omneis in oſculo ſancto. Adiuro uos per dominum, ut legatur hæc epiſtola omnibus ſanctis fratribus. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti ſit uobiſcum. Amen.

Scripta fuit ex Athenis.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ ῥώμης, ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. τινὲς ἀπὸ θεσσαλονίκης ἀργοὶ καὶ ἄτακτοι περιερχόμενοι, τοὺς ἀδελφοὺς ἀφήρπαζον, ὡς ἤδη τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου ἐνστάσης, ἠπάτων δὲ τοὺς ἀκούοντας, ὡς τοῦ ἀποστόλου τοῦτο δηλοῦντος, καὶ ὑπὸ πνεύματος ἀκούσαντες. ταῦτα τοίνυν μαθὼν ὁ ἀπόστολος, γράφει τὴν ἐπιστολὴν, καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὴν πίστιν αὐτῶν αὐξάνουσαν, καὶ ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐκαυχᾶτο, τὰς θλίψεις γενναίως ὑποφέρουσι διὰ τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ. καὶ παραμυθεῖται δὲ αὐτοὺς ὡς ἐσομένης ἐκδικίας παρὰ τοῦ θεοῦ κατὰ τῶν αὐτοὺς ἐκδικούντων. ἔπειτα περὶ τῆς παρουσίας τοῦ σωτῆρος διδάσκει. μηδενὶ αὐτοὺς πείθεσθαι. μηδὲ θροεῖσθαι αὐτοὺς μήτε διὰ πνεύματος. μήτε ὡς αὐτοῦ γράψαντος. μηδ᾽ ὅλως νομίζειν ἤδη παρεῖναι αὐτήν. μὴ γὰρ πρότερον ἔσεσθαι αὐτὴν, ἐὰν μὴ ἡ ἀποστασία πρῶτον ἔλθῃ, καὶ μετ᾽ αὐτὴν ὁ ἀντίχριστος, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, οὗ τὴν παρουσίαν, ἐν σημείοις καὶ τέρασι ψευδοῦς κατ᾽ ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ ἔσεσθαι σημαίνει, εἶτα παραινέσας αὐτοῖς στήκειν γενναίως καὶ κρατεῖν τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθησαν παρ᾽ αὐτοῦ παραγγέλλει μηδὲ μίαν κοινωνίαν ἔχειν μετὰ τῶν ἀτάκτων, ἀλλὰ ἀποβάλλειν αὐτούς. εἶναι γὰρ καὶ περιέργους καὶ πλάνους ἐδήλωσε τοὺς τοιούτους, καὶ καθόλου δὲ παρήγγειλε τὸν μὴ ὑπακούοντα τοῖς λόγοις αὐτοῦ, τοῦτον ἀποσυνάγωγον γίνεσθαι, καὶ λοιπὸν ἐπευξάμενος αὐτοῖς εἰρήνην, τελειοῖ τὴν ἐπιστολὴν, τὸν ἀσπασμὸν τῇ ἰδίᾳ χειρὶ γράψας. ὅπερ σημεῖον εἶναι πάσης ἐπιστολῆς δεδήλωκεν.

ARGVMENTVM

AD Theſſalonicenſes ſecũdã ſcribit epl'am apoſtolus, & notum facit eis de tẽporibus nouiſſimis, & de aduerſarij detectione. Scribit hãc epiſtolam ab Athenis per Titum diaconum & Oneſimũ acolytũ.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Παῦλος καὶ σιλουανὸς καὶ τιμόθεος, τῇ ἐκκλησίᾳ θεσσαλονικέων ἐν θεῷ πατρὶ ἡμῶν καὶ κυρίῳ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΩι. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν ἀδελφοὶ καθὼς ἄξιόν ἐστιν, ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πίστις ὑμῶν, καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἑνὸς ἑκάστου πάντων ὑμῶν εἰς ἀλλήλους, ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ θεοῦ ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως, ἐν πᾶσι τοῖς διωγμοῖς ὑμῶν, καὶ ταῖς θλίψεσιν αἷς ἀνέχεσθε, ἔνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε. εἴπερ δίκαιον παρὰ θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μεθ' ἡμῶν, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ἀπ' οὐρανοῦ, μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ, ἐν πυρὶ φλογὸς, διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδόσι θεὸν, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, οἵτινες δίκην τίσουσιν, ὄλεθρον αἰώνιον, ἀπὸ προσώπου τοῦ κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν, ὅτι ἐπιστεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ θεὸς

ἡμῶν

AD THESSALONICENSES EPISTOLA SECVNDA

Paulus, & Syluanus, & Timotheus, eccleſiæ Theſſalonicenſium, in deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratia ſit uobis & pax, a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratias agere debemus deo ſemper de uobis fratres, ut par eſt, quod uehemẽter augeſcit fides ueſtra, & exuberat mutua ueſtra omnium charitas, cuiuſq; in alterũ, adeo ut noſipſi in uobis gloriemur in eccleſijs dei, de tolerantia ueſtra, & fide, in omnibus perſecutionibus ueſtris, & afflictionibus, quas ſuſtinetis, documentum iuſti iudicij dei, in hoc ut digni habeamini regno dei, pro quo & patimini. Siquidẽ iuſtum eſt apud deum, reddere ijs qui affligunt uos afflictionem, & uobis qui affligimini relaxationem nobiſcũ, cum reuelabitur dominus Ieſus de cœlo, cũ angelis potentiæ ſuæ, in incendio flammæ, qui dat ultionem ijs, qui non nouerunt deum, & qui non obediũt euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti, qui pœnã luent, interitum æternum, a facie domini, & a gloria fortitudinis illius, cum uenerit, ut glorificetur in ſanctis ſuis, & admirabilis fiat in omnibus credentibus, quod fides habita ſit teſtimõio noſtro erga uos, in die illo, ad quod & oramus ſemper ꝓ uobis, ut uos dignetur uocatione deus

noſter

ἡμῶν, καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης, καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει, ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ ὑπὲρ παρουσίας τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτόν, εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοὸς μήτε θροεῖσθαι, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν, ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, ὡς θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ θεός. οὐ μνημονεύετε ὅτι ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν; καὶ νῦν τὸ κατέχον, οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς, καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες τῇ ἀδικίᾳ. ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ κυρίου, ὅτι εἵλετο ὑμᾶς ὁ θεὸς ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος

noſter, & compleat omne bonum propoſitum bonitatis, & opus fidei in potentia, ut illuſtretur nomē domini noſtri Ieſu Chriſti in uobis, & uos in illo, iuxta gratiā dei noſtri & domini Ieſu Chriſti.
Rogamus autē uos fratres, per aduen- II
tum domini noſtri Ieſu Chriſti, & noſtri aggregationem in illū, ne cito dimoueamini a mēte, neq; turbemini, neq; per ſpiritum, neq; per ſermonem, neq; per epiſtolam, tanq̄ per nos miſſam, quaſi inſtet dies Chriſti, ne quis uos decipiat ullo modo, quoniam niſi uenerit defectio primū, & reuelatus fuerit homo ille peccati, filius perditionis, qui eſt aduerſarius, & effertur aduerſus omnem, qui dicitur deus aut numen, adeo ut in tēplo dei ſedeat, oſtentans ſeipſum eſſe deum. An non meminiſtis, quod cum adhuc eſſem apud uos, hæc dixerim uobis? Et nunc quid detineat ſcitis, nempe, ut ille reueletur in ſuo tempore. Nam myſteriū nūc agit iniquitatis, tantum qui tenet, in præſentia tenet, donec e medio tollat̄, & tunc reuelabitur iniquus ille, quem dominus conficiet ſpiritu oris ſui, & abolebit apparitione aduentus ſui, cuius eſt aduentus ſecūdum operationem ſatanæ, in omni potentia, & ſignis, & prodigijs mendacij, & in omni deceptiōe iniuſticiæ, in ijs qui pereunt, pro eo quod dilectionē ueritatis non receperunt, in hoc ut ſalui fierent. & propterea mittet illis deus efficaciā illuſionis, ut credant mendacio, ut iudicētur omnes qui non crediderunt ueritati, ſed approbauerunt iniuſticiam. Nos autem debemꝰ gratias agere deo ſemper de uobis fratres dilecti a dn̄o, q̄d elegerit uos deus ab initio in ſalutē, in ſanctificatione

k 3 ſpiritus

πνεύματος, καὶ πίστει ἀληθείας, εἰς ὃ ἐκάλε
σεν ὑμᾶς διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἡμῶν, εἰς περι/
ποίησιν δόξης τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ
ΣΤΟΥ. ἄρα οὖν ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε
τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λό/
γου, εἴτε δι᾽ ἐπιστολῆς ἡμῶν, αὐτὸς δὲ ὁ κύ/
ριος ἡμῶν ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ καὶ ὁ θεὸς καὶ πα
τὴρ ἡμῶν, ὁ ἀγαπήσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς πα/
ράκλησιν αἰωνίαν, καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν
χάριτι. παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας, καὶ
στηρίξαι ὑμᾶς ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγα
θῷ. τὸ λοιπόν, προσεύχεσθε ἀδελφοὶ περὶ ἡ/
μῶν, ἵνα ὁ λόγος τοῦ κυρίου τρέχῃ καὶ δοξάζη
ται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἵνα ῥυσθῶμεν
ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων. οὐ
γὰρ πάντων ἡ πίστις, πιστὸς δέ ἐστιν ὁ κύριος,
ὃς στηρίξει ὑμᾶς, καὶ φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.
πεποίθαμεν δὲ ἐν κυρίῳ ἐφ᾽ ὑμᾶς, ὅτι ἃ παρα
γγέλλομεν ὑμῖν, καὶ ποιεῖτε καὶ ποιήσετε. ὁ δὲ
κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς
τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ
ΧΡΙΣΤΟΥ. παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν ἀδελφοί,
ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκ
τως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν ἣν
παρέλαβον παρ᾽ ἡμῶν. αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, πῶς δεῖ
μιμεῖσθαι ἡμᾶς, ὅτι οὐκ ἠτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν
οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐλάβομεν παρά τινος, ἀλ
λ᾽ ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέ/
ραν ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆ/
σαί τινα ὑμῶν. οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξου/
σίαν ἀλλ᾽ ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν
εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. καὶ γὰρ ὅτε ἦμεν
πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑ/
μῖν, ὅτι εἴτις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μη
δὲ ἐσθιέτω. ἀκούομεν γάρ τινας περι/
πατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως μη
δὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζο/
μένους. τοῖς δὲ τοιούτοις παραγγέλ/
λομεν

ſpiritus, & fide ueritatis, ad quod uoca/
uit uos per euangelium noſtrum, in ac/
quiſitionem gloriæ domini noſtri Ieſu
Chriſti. Itaq; fratres ſtate, & tenete tra/
ditiones quas didiciſtis, ſiue ꝑ ſermonē,
ſiue per epiſtolam noſtram, ipſe uero
dn̄s noſter Ieſus Chriſtus, & deus, & pa
ter noſter, qui dilexit nos, & dedit conſo
lationem æternam, & ſpem bonam in
gratia, conſoletur ueſtra corda, & ſtabi/
liat uos in omni ſermõe & opere bono.
Quod ſupereſt, orate fratres pro nobis, III
ut ſermo domini currat & glorificetur, ſi
cut & apud uos, & ut eripiamur ab ab/
ſurdis & peruerſis hominibus. Non em̄
omnium eſt fides, ſed fidelis eſt dn̄s, qui
ſtabiliet uos, & cuſtodiet a malo. Confi
dimus autē in domino de uobis, quod
quæ præcipimus uobis, & facitis, & facie
tis. Porro dominus dirigat ueſtra corda
in dilectionē dei, & ī expectationē Chri
ſti. Denunciamus autē uobis fratres, in
nomine dn̄i noſtri Ieſu Chriſti, ut ſub/
ducatis uos ab omni fratre, qui inordi/
nate ambulat, & nõ iuxta traditionem,
quam accepit a nobis. Nam ipſi ſcitis,
quomodo oporteat imitari nos, quoni
am nõ inordinate geſſim⁹ nos inter uos,
neq; gratis panē accepim⁹ a quoquā, ſ;
in labore & ſudore, nocte dieq; faciētes
opus, ad hoc, ne cui ueſtrū eſſem⁹ oneri.
Nõ quod id nobis nõ liceat, ſed ut noſ/
metipſos formā exhiberemus uobis ad
imitandum nos. Etem̄ cū eſſemus apud
uos, hoc p̄cipiebamus uobis, qđ ſi quis
nollet operari, is nec ederet. Audim⁹ em̄
quoſdā ambulantes inter uos inordina
te, nihil operis faciētes, ſed curioſe agen/
tes. Iis aūt qui ſunt iſtiuſmodi, denūcia/
mus

λομεν, καὶ παρακαλοῦμεν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι, τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν. ὑμεῖς δὲ ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε καλοποιοῦντες. εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ὑμῶν διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τοῦτον σημειοῦσθε, καὶ μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ, καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν. αὐτὸς δὲ ὁ κύριος τῆς εἰρήνης δῴη ὑμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντὸς ἐν παντὶ τρόπῳ. ὁ κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν. ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ παύλου. ὅ ἐστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ. οὕτως γράφω. Η χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν. Ἐγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν.

mus & obſecramꝰ, ꝑ dñm noſtrũ Ieſum Chriſtũ, ut cũ quiete operãtes, ſuũ ipſoꝝ panẽ edant. Vos autẽ fratres, ne defatigemini in bñfaciẽdo. Q̃ ſi quis nõ obedit ſermoni noſtro, hunc ꝑ epl'am indicate, & ne cõmerciũ habeatis cũ illo, ut pudore ſuffũdat', & ne uelut inimicũ habeatis ſed admonete ut fratrẽ. Ipſe aũt dñs pacis det uobis pacẽ, ſemper omnibus modis. Dñs ſit cum omnibus uobis. Salutatio mea manu Pauli, quod eſt ſignum in omni epl'a. Ita ſcribo, Gratia dñi noſtri Ieſu Chriſti, ſit cũ oibus uobis. Amẽ.

Miſſa fuit ex Athenis.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ μακεδονίας. ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. ἐν τῇ ἐφέσῳ τινὲς ἰουδαΐζοντες ἐπεχείρουν ἑτεροδιδασκαλεῖν, καὶ ἀπατᾶν τοὺς ἀκεραίους προφάσει τοῦ νόμου. τοῦτο δὲ μαθὼν ὁ ἀπόστολος, προτρέπει τὸν τιμόθεον ἐκεῖ προσμεῖναι πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν. γράφει δὲ τὴν ἐπιστολήν, καὶ πρῶτον μὲν ὑπομιμνήσκει τιμόθεον, εἰδότα τὴν ἐν ΧΡΙΣΤΩ πίστιν, διδάσκων αὐτὸν περὶ τοῦ νόμου κωλύειν τοὺς παρὰ τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν λαλοῦντας, ἐπιτιμᾶν τε αὐτούς. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὑμέναιον καὶ ἀλέξανδρον ναυαγήσαντας περὶ τὴν πίστιν παραδέδωκε τῷ σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν. ταῦτα ὑπομνήσας, λοιπὸν διατάσσει αὐτῷ κανόνας ἐκκλησιαστικούς, περὶ προσευχῆς, πῶς καὶ ποῦ, καὶ περὶ τίνων δεῖ προσεύχεσθαι, περὶ τοῦ σιγᾶν ἐν ἐκκλησίᾳ τὰς γυναῖκας, καὶ μᾶλλον μανθάνειν, καὶ μὴ διδάσκειν αὐτάς. περὶ ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων, πῶς καὶ ὁποίους εἶναι δεῖ τοὺς καθισταμένους. περὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χηρῶν, ἀπὸ πόσων ἐτῶν χρὴ ταύτας καταλέγεσθαι, καὶ ὁποίας αὐτὰς εἶναι δεῖ, καὶ πῶς αὐταῖς δεῖ προσέχειν. περὶ τοῦ σωφρονεῖν τοὺς νεωτέρους, καὶ γαμεῖν μᾶλλον, καὶ μὴ αἰσχρῶς ζῆν, περὶ τοῦ παραγγέλλειν τοῖς πλουσίοις, μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἐλπίζειν ἐπὶ πλούτῳ, περὶ τούτων διαταξάμενος προτρέπεται αὐτὸν ταῦτα διδάσκειν, καὶ μηκέτι ὑδροποτεῖν. προσέχειν δὲ ἑαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, εἰδότα, ἐπειδὴ καιροὺς ἐν οἷς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, διδάξας δὲ καθαρὰ εἶναι καὶ τὰ βρώματα καὶ παραγγείλας αὐτῷ ἐκτρέπεσθαι τὰς ἐκ φιλονείκους ζητήσεις ὡς βεβήλους, ἐφ᾽ αἷς τινες καυχώμενοι περιεβήσαντο τὴν πίστιν, οὕτω τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

Timotheũ inſtruit & docet de ordinatione epiſcopatus, & diaconij, & oĩs eccleſiaſticæ diſciplinæ ſcribens ei a Laodicia ꝑ Tychicũ diaconẽ.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ κατ᾽ ἐπιταγὴν θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, τιμοθέῳ γνησίω

AD TIMOTHEVM EPISTOLA .I.

PAulus apoſtolꝰ Ieſu Chriſti, iuxta delegationem dei ſaluatoris noſtri, & domini Ieſu Chriſti, qui eſt ſpes noſtra, Timotheo germano

σίῳ τέκνῳ ἐν πίστει. χάρις, ἔλεος, εἰρήνη, ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ κυρίου ἡμῶν. καθὼς παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς μακεδονίαν, ἵνα παραγγείλῃς τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον, ἢ οἰκοδομίαν θεοῦ τὴν ἐν πίστει. τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν, ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου. ὧν τινὲς ἀστοχήσαντες, ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίαν, θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι. μὴ νοοῦντες, ἃ λέγουσι, μήτε περί τινων διαβεβαιοῦνται. οἴδαμεν δὲ ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται. εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοις, πατρολώαις, καὶ μητρολώαις, ἀνδροφόνοις, πόρνοις, ἀρσενοκοίταις, ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἕτερον τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου θεοῦ, ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ. Καὶ χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἡγήσατο, θέμενος εἰς διακονίαν, τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην, καὶ ὑβριστήν, ἀλλὰ καὶ ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα, ἐν ἀπιστίᾳ, ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης, τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι ΧΡΙΣΤΟΣ ΙΗΣΟΥΣ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην, ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑπο-

no filio ī fide, Gratia, miſericordia, pax, a deo patre noſtro, & dño Ieſu Chriſto, dño noſtro. Queādmodū rogaui te, ut remaneres Epheſi, cū ꝓficiſcerer in Macedoniā, ita facito, ut denuncies qbuſdā, ne diuerſā ſequātur doctrinā, nec attendant fabulis & genealogijs nūq̄ finiendis, q̄ q̄ſtiones ꝑbent magis q̄ ædificationem dei in fide. Porro finis præcepti, eſt charitas de puro corde, & conſcientia bona & fide non ſimulata, a quibus quod aberrarunt quidam, deflexerunt ad uaniloquium, uolentes eſſe legis doctores, nō intelligentes quæ loquuntur, neq; de quibus aſſeuerant. Scimus autē qđ bona ſit lex, ſi quis ea legitime utatur, ſciens illud, quod iuſto lex nō ſit poſita, ſed iniuſtis, & inobſequentibus, impijs & peccatoribus, irreuerentibus & ꝓphanis, patricidis, & matricidis, homicidis, ſcortatoribus, maſculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacibꝰ, periuris, & ſi quid aliud eſt, quod ſanæ doctrinæ aduerſetur, ſecundum euangeliū gloriæ bti dei, qđ concreditū eſt mihi, & gratiā habeo deo, q me potētē reddidit Chriſto Ieſu dño noſtro, quia fidelē me iudicauit, ponēdo in miniſteriū, q prius erā blaſphemꝰ, & ꝑſecutor, & uiolētus, ſed & miſericordiā adeptꝰ ſū, quod ignorās fecerim in incredulitate. Exuberauit aūt ſupra modū gratia dñi noſtri, cū fide & dilectiōe quæ eſt ī Chriſto Ieſu. Certus ſermo & dignus quē modis oībus amplectamur, quod Chriſtꝰ Ieſus uenit in mundū, ut pctōres ſaluos faceret, quoꝝ primus ſū ego. Verū ideo miſericordiā ſū adeptꝰ, ut ī me primo oſtēderet Ieſus Chriſtꝰ oēm lōganimitatē ad exprimē dum

πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων
πιστεύειν ἐπ᾽ αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον. τῷ
δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ
μόνῳ σοφῷ θεῷ, τιμὴ δόξα εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.
ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί
σοι τέκνον τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας
ἐπί σε προφητείας, ἵνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς
τὴν καλὴν στρατείαν, ἔχων πίστιν καὶ ἀγα-
θὴν συνείδησιν, ἥν τινες ἀπωσάμενοι περὶ
τὴν πίστιν ἐναυάγησαν, ὧν ἐστὶν ὑμέναιος
καὶ ἀλέξανδρος, οὓς παρέδωκα τῷ σατα/
νᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν. παρα/
καλῶ οὖν πρῶτον, πάντων ποιεῖσθαι δεή/
σεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ
πάντων ἀνθρώπων, ὑπὲρ βασιλέων, καὶ
πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἤρεμον καὶ
ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ
καὶ σεμνότητι. τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον, ἐνώ
πιον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, ὃς πάντας
ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν
ἀληθείας ἐλθεῖν. εἷς γὰρ θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης θε/
οῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος ΧΡΙΣΤΟΣ ΙΗ/
ΣΟΥΣ, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων,
τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις, εἰς ὃ ἐτέθην
ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόστολος, ἀλήθειαν λέγω
ἐν ΧΡΙΣΤΩ, οὐ ψεύδομαι, διδάσκαλος ἐθνῶν
ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ. βούλομαι οὖν προσεύ/
χεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαί-
ροντας ὁσίους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ δια
λογισμοῦ. ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν
καταστολῇ κοσμίῳ, μετὰ αἰδοῦς καὶ σω-
φροσύνης κοσμεῖν ἑαυτὰς, μὴ ἐν πλέγμα-
σιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ
πολυτελεῖ, ἀλλ᾽ ὃ πρέπει γυναιξὶν, ἐπα
γγελλομέναις θεοσέβειαν δι᾽ ἔργων ἀγα
θῶν. γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω
ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. γυναικὶ δὲ
διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν
ἀνδρὸς

exemplar ijs, qui credituri eſſent in ſe,
in uitam æternam. Regi autem ſæculo/
rum imortali, inuiſibili, ſoli ſapienti deo,
honor, gloria, in ſæcula ſæculorum. Amen.
Hoc præceptum commendo tibi fili Ti-
mothee, iuxta prophetias quæ de te præ
ceſſerunt, ut milites in eis bonam mili/
tiam, habens fidem & bonam conſcien/
tiam, qua repulſa nonnulli, circa fidem
naufragium fecerunt, quorum de nume/
ro eſt Hymeneus, & Alexander, quos tra
didi ſatanæ, ut diſcant nō maledicere.
Adhortor igitur, ut ante omnia fiant II
deprecationes, orationes, interpellatio-
nes, gratiarum actiones, pro omnibus
hominibus, pro regibus, & omnibus in
eminentia conſtitutis, ut placidā ac quie/
tam uitam degamus, in omni pietate &
honeſtate. Nam hoc bonum eſt & ac/
ceptum coram ſaluatore noſtro Deo,
qui cunctos homines uult ſaluos fieri,
& ad agnitionem ueritatis uenire.
Vnus enim deus, unus & mediator dei,
& hominum, homo Chriſtus Ieſus, qui
dedit ſemetipſum precium redemptio/
nis pro omnibus, teſtimonium tempori
bus ſuis, in quod poſitus ſum ego preco
& apoſtolus, doctor gentium in fide &
ueritate. Volo igitur orare uiros in om-
ni loco, ſuſtollentes puras manus, abſq;
ira & diſceptatione. Conſimiliter & mu
lieres in amictu modeſto, cum uerecun/
dia & caſtitate ornare ſemetipſas, non in
tortis crinibus aut auro, aut unionibus,
aut ueſtitu ſumptuoſo, ſed quod decet
mulieres, profitentes pietatem per ope/
ra bona. mulier in ſilentio diſcat, in om/
ni ſubiectione. mulieri uero docere non
permitto, neq; autoritatem uſurpare in
uiros

εὐσεβείας μυστήριον. θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρ
κί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις,
ἐκηρύχθη ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ,
ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει,
ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς, ἀποστήσονταί τινες
τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις
καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει
ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν
συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι
βρωμάτων, ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν, εἰς μετάληψιν
μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνω/
κόσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι πᾶν κτίσμα θεοῦ,
καλὸν καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, μετὰ εὐχαρι/
στίας λαμβανόμενον. ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου
θεοῦ καὶ ἐντεύξεως. ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς
ἀδελφοῖς, καλὸς ἔσῃ διάκονος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ
ΣΤΟΥ, ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως,
καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας. ᾗ παρηκολούθη/
κας, τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους
παραιτοῦ, γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβει/
αν. ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν
ὠφέλιμος, ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλι
μός ἐστιν, ἐπαγγελίας ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν, καὶ
τῆς μελλούσης. πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀπο
δοχῆς ἄξιος. εἰς τοῦτο γὰρ καὶ κοπιῶμεν καὶ
ὀνειδιζόμεθα, ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ θεῷ ζῶντι,
ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα
πιστῶν. παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε, μηδείς
σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύ
πος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστρο/
φῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἁγ/
νείᾳ. ἕως ἔρχομαι, πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει
τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ. μὴ ἀμέλει τοῦ
ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφη/
τείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσ
βυτερίου. ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι, ἵνα σου
ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσιν, ἔπεχε σεαυτῷ
καὶ τῇ διδασκαλίᾳ. ἐπίμενε αὐτοῖς, τοῦτο γὰρ ποι
ῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου.

πρεσβυτέρῳ

pietatis myſteriũ.Deꝰ manifeſtatus eſt
in carne, iuſtificatus ẽ in ſpũ,uiſus ẽ ange
lis,p̃dicatus ẽ gẽtibꝰ,fides illi habita eſt ĩ
mũdo,receptus eſt ĩ gloria. Spũs aũt cer
to loquit',qđ ĩ poſterioribꝰ tp̃ibus,deſci/ IIII
ſcẽt quidã a fide attẽdẽtes ſpiritibus ĩpo
ſtoribꝰ,& doctrinis dæmonioꝝ,in ſimu/
latione falſiloquoꝝ, cauterio notatã ha/
bentium conſcientiã,prohibentiũ contra
here matrimoniũ, iubẽtiũ abſtinere a ci/
bis,q̃ deus creauit ad ſumẽdũ cũ gratiaꝝ
actione fidelibus, & ijs qui cognouerunt
ueritatem ; quod quicquid creauit deus,
bonũ ſit,& nihil reijciendũ, ſi cum gratia
rum actione ſumatur.ſanctificatur enim
ꝑ uerbũ dei,& orationẽ.De his,ſi cõmo-
nefeceris fratres , bonꝰ eris miniſter Ieſu
Chriſti,enutritꝰ in ſermonibꝰ fidei,& bo
na doctrina.quã uſq; ſecutꝰ es. . Cæterũ
ꝓphanas &aniles fabulas reijce, ſed exer
ce temetipſũ ad pietatẽ. Nã corꝑalis ex/
ercitatio, paululũ habet utilitatis , at pie/
tas ad oĩa utilis ẽ, ut q̃ ꝓmiſſiões habeat
uitæ p̃ſentis & futuræ. Indubitatꝰ ſermo
dignuſq;, qui oĩbus modis accipiat'. Nã
in hoc & laboramus & ꝓbris afficimur,
quod ſpem fixã habemus in deo uiuẽte,
q eſt ſaluator oĩum hoĩm, maxime fide-
lium.Præcipe hæc & doce.nemo tuã iuuẽ
tutẽ deſpiciat,ſed eſto forma fideliũ,ĩ ſer
mone,in cõuerſatiõe,ĩn dilectiõe,ĩ ſpũ,in
fide,in puritate.Donec uenero attẽde le/
ctiõi, exhortatiõi,doctrinæ. Ne neglexe
ris qđ ĩ te eſt donũ,qđ datũ ẽ tibi ꝑ ꝓphe
tiã,cũ ĩpoſitione manuũ,autoritate ſacer
dotij.Hæc exerce,in his eſto,ut tuus ꝓfe/
ctus manifeſtatꝰ ſit in oĩbus,attẽde tibi/
ipſi,& doctrinæ. Perſiſte ĩ his. Nã id ſi fe
ceris,teipſũ ſeruabis,& eoſq te audierint.

Seniorem

πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ παρακά-
λει ὡς πατέρα, νεωτέρους ὡς ἀδελφούς, πρεσ-
βυτέρας ὡς μητέρας, νεωτέρας ὡς ἀδελφάς,
ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ. χήρας τίμα, τὰς ὄντως χή-
ρας. εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μαν-
θανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσε-
βεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγό-
νοις. τοῦτο γάρ ἐστι καλὸν καὶ ἀπόδεκτον
ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμο-
νωμένη, ἤλπικεν ἐπὶ τὸν θεόν, καὶ προσμέ-
νει ταῖς δεήσεσι, καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς
καὶ ἡμέρας. ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνη-
κεν. καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίληπτοι
ὦσιν. εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰ-
κείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν
ἀπίστου χείρων. χήρα καταλεγέσθω, μὴ ἔ-
λαττον ἐτῶν ἑξήκοντα, γεγονυῖα ἑνὸς ἀν-
δρὸς γυνή, ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμέ-
νη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁ-
γίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκε-
σεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν.
νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. ὅταν γὰρ κα-
ταστρηνιάσωσι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, γαμεῖν θέ-
λουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πί-
στιν ἠθέτησαν. ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσιν
περιερχόμεναι τὰς οἰκίας. οὐ μόνον δὲ ἀρ-
γαί, ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι, λα-
λοῦσαι τὰ μὴ δέοντα. βούλομαι οὖν νεωτέ-
ρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μη-
δεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμέ-
νῳ, λοιδορίας χάριν. ἤδη γάρ τινες ἐξετρά-
πησαν, ὀπίσω τοῦ σατανᾶ. εἴ τις πιστός,
ἢ πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκείτω αὐταῖς,
καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄν-
τως χήραις ἐπαρκέσῃ. οἱ καλῶς προεστῶτες
πρεσβύτεροι, διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν,
μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκα-
λίᾳ. λέγει γὰρ ἡ γραφή, βοῦν ἀλοῶντα οὐ
φιμώσεις, καὶ ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μι-
σθοῦ αὐτοῦ

Seniorē ne increpes,ſed obſecres ut pa V
trem,iuniores ut frēs,mulieres natu gran
diores,ut matres. Iuniores ut ſorores, in
omni caſtitate. Viduas honora,q̄ uere ui
duæ ſūt. Q̨ ſi qua uidua liberos aut ne
potes habet,diſcant primū ꝓpriā domū
pie tractare,&uicē repēdere ꝓgenitoribꝰ.
Hoc em̄ eſt honeſtū& acceptū corā deo.
Porro q̄ uere uidua eſt&deſolata,ſperat
in deo,& pſeuerat in orationibꝰ,& preca
tionibus noctu dieq;. Porro q̄ in delitijs
uerſat̄,uiuēs mortua eſt. & hæc pcipe, ut
irrephenſibiles ſint. Q̨ ſi qua ſuis & ma
xime familiaribus nō ꝓuidet, fidē abne
gauit, &eſt infideli deterior. Vidua alle
gatur,nō minor annis ſexaginta, q̄ fuerit
uniꝰ uiri uxor,in operis bonis,hoīm teſti
monio cōprobata,ſi filios educauit, ſi fu
it hoſpitalis, ſi ſanctorum pedes lauit,ſi
afflictis ſubminiſtrauit, ſi in omni ope
re bono fuit aſſidua. Porro iuniores ui
duas reijce. Cū em̄ laſciuire cœperint ad
uerſus Chriſtū,nubere uolūt, habētes cō
dēnationē, qd' primā fidē reijecerint. Si
mul aūt,& ocioſæ diſcūt circūire domos.
Nō ſolū aūt ocioſæ, uerū etiā garrulæ &
curioſæ,loquētes q̄ nō oportet. Volo igi
tur iuniores nubere,liberos gignere, do
mum adminiſtrare,nullā occaſionē dare
aduerſario, ut habeat maledicēdi cauſā.
iam enim nonnullæ deflexerunt, ſecutæ
ſatanam. Q̨ ſi quis fidelis, aut ſi qua fi
delis habet uiduas,ſuppeditet illis, & nō
oneretur eccleſia, ut ijs quæ uere uiduæ
ſunt,ſuppeditet. Qui bene præſunt preſ
byteri, duplici honore digni habeantur,
maxime ij,qui laborāt in uerbo & doctri
na. Dicit em̄ ſcriptura,boui trituranti,nō
obligabis os, & dignꝰ eſt operarius mer
cede ſua

θοῦ αὐτοῦ. κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παρα-
δέχου, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων.
τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγ-
χε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι. Διαμαρ-
τύρομαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα
ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν
ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν. χεῖρας ταχέως μηδε-
νὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις·
σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει. μηκέτι ὑδροπότει, ἀλλ'
οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ, διὰ τὸν στόμαχόν σου, καὶ τὰς
πυκνάς σου ἀσθενείας. τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁ-
μαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρί-
σιν, τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν, ὡσαύτως καὶ τὰ
καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐστι, καὶ τὰ ἄλλως ἔχον-
τα κρυβῆναι οὐ δύνανται. Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ
ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας πάσης
τιμῆς ἀξίους ἡγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα
τοῦ θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται, οἱ
δὲ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότας, μὴ καταφρο-
νείτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν. ἀλλὰ μᾶλλον
δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοί εἰσι καὶ ἀγαπητοί,
οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. ταῦ-
τα δίδασκε καὶ παρακάλει. εἴτις ἑτεροδι-
δασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι
λόγοις τοῖς τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,
καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται,
μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητή-
σεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνεται φθόνος,
ἔρις, βλασφημίαι, ὑπόνοιαι πονηραί. διαπα-
ρατριβαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν
καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας, νομιζόντων
πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν, ἀφίστασο ἀπὸ
τῶν τοιούτων. Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέ-
βεια μετὰ αὐταρκείας. οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγ-
καμεν εἰς τὸν κόσμον, δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξε-
νεγκεῖν τι δυνάμεθα, ἔχοντες δὲ διατροφὰς
καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα, οἱ
δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πει-
ρασμὸν

cede ſua. Aduerſus preſbyterum accuſa-
tionem ne admiſeris, niſi ſub duobus aut
tribus teſtibus. Eos qui peccant corã om
nibus argue, ut & cæteri timorem habe-
ant. Teſtificor in cõſpectu dei, & domini
Ieſu Chriſti, & electoꝝ angeloꝝ, ut hæc
ſerues ſine p̃cipitato iudicio, nihil faciẽs
iuxta ꝓpenſionẽ. Manus cito ne cui im-
ponas, neqꝫ cõmunices peccatis alienis.
Temetipſum purũ ſerua. ne poſthac bi-
bas aquam, ſed uino paululo utere, pro-
pter ſtomachũ tuũ, & crebras tuas infir-
mitates. Quorũdã hoim peccata añ ma-
nifeſta ſunt, p̃cedentia ad iudiciũ, quoſ-
dam uero & ſubſequuntur. Conſimiliter
& bona opera prius manifeſta ſunt, & ea
quæ ſecus habent occultari nõ poſſunt.

Quicũqꝫ ſub iugo ſũt ſerui, ſuos dños VI
omni honore dignos ducãt, ne nomẽ dei
& doctrina male audiat. Qui uero fide-
les habent dños, ne cõtẽnant, qđ fratres
ſint, ſed magis inſeruiant, qđ fideles ſint,
& dilecti, qui bñficentiæ participes ſunt.
Hæc doce & exhortare. Si quis diuerſam
ſequitur doctrinã, & nõ accedit ſanis ſer-
mõibus dñi noſtri Ieſu Chriſti, & ei q̃ ſe
cundũ pietatẽ eſt doctrinæ, is inflatꝰ eſt,
nihil ſciens, ſed inſaniens circa queſtiões
& diſputationũ pugnas, ex quibus naſci-
tur inuidia, cõtentio, maledicẽtia, ſuſpitio
nes malæ, ſuperuacaneæ cõflictationes,
mẽte corruptoꝝ, & quibus adẽpta eſt ue
ritas, q exiſtimãt queſtũ eſſe pietatẽ. Seiũ
gere ab ijs q eiuſmodi ſũt. Eſt aũt q̃ſtus
magnus pietas cũ aío ſua ſorte cõtento.
Nihil eñi intulimus in mundũ, uidelicet
nec efferre quicq̃ꝫ poſſumus, ſed habẽtes
alimẽta & qbꝰ tegamur, his cõtẽti erimꝰ.
Cæterũ q uolunt diteſcere, incidũt in ten

 tationem

ρασμὸν καὶ παγίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, αἵ τινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον, καὶ ἀπώλειαν. ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινὲς ὀρεγόμενοι, ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς. σὺ δὲ ὦ ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ, ταῦτα φεῦγε. δίωκε δὲ δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονήν, πραότητα, ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθης, καὶ ὡμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων. παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ ποντίου πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, ἀνεπίληπτον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, ᾧ τιμὴ καὶ κράτος αἰώνιον, ἀμήν. τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε, μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μὴ δὲ ἠλπικέναι ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι, ἀλλ' ἐν τῷ θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πλουσίως πάντα εἰς ἀπόλαυσιν, ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικούς, ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς. ὦ τιμόθεε τὴν παρακαταθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας, καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἥν τινες ἐπαγγελλόμενοι περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν. Η χάρις μετὰ σοῦ, ἀμήν.

Εγράφη ἀπὸ λαοδικείας ἥτις ἐστὶ μητρόπολις φρυγίας τῆς πακατιανῆς.

tationem, & laqueũ, & cupiditates multas, ſtultas & noxias. quæ demergunt homines in exitium & interitum. Siquidem radix omnium malorum eſt ſtudium pecuniæ, quam quidam dum appetunt, aberrauerunt a fide, & ſeipſos implicuerunt doloribus multis. Tu uero homo dei, iſta fuge. ſectare autem iuſticiam, pietatem, fidem. charitatem, patientiam, manſuetudinem, certa bonum certamẽ fidei, appræhende uitam æternam, in quam & uocatus es, & confeſſus es bonam confeſſionem coram multis teſtibus. præcipio tibi in cõſpectu dei, qui uiuificat omnia, & Ieſu Chriſti, qui teſtificatus eſt ſub Põtio pilato bonam cõfeſſionem, ut ſerues præceptum, immaculatus, irrepræhẽſibilis, uſq; ad apparitionem domini noſtri Ieſu Chriſti, quã temporibus ſuis oſtenſurus eſt, ille beatus & ſolus princeps, rex regũ, & dñs dñantiũ, q ſolus habet ĩmortalitatẽ, lucẽ habitãs inacceſſã, quẽ uidit nemo hominum, neq; uidere poteſt, cui honor, & imperium ſempiternũ. Amen. Diuitibus ĩ hoc ſæculo præcipe, ne elato ſint animo, neq; ſpem ponãt in diuitijs, incertis, ſed in deo uiuente, qui præbet nobis omnia affatim ad fruendũ, ut bene faciant, ut diuites ſint in operibus bonis, ut faciles ſint ad impartiendũ, libenter communicantes, reponentes ſibiipſis fundamentum bonum in poſterum, ut appræhẽdant æternã uitã. O Timothee depoſitũ ſerua, deuitans ꝓphanas uocũ inanitates, & oppoſitiones falſo nominatæ ſcientiæ, quam nõnulli profitentes circa fidem aberrauerunt. Gratia ſit tecum. Amen.

Miſſa fuit ex Laodicea, quæ eſt Metropolis Phrygiæ Pacatianæ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει πάλιν ἀπὸ ῥώμης. ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. τῶν συναποδημούντων τῷ παύλῳ καταλειψάντων αὐτὸν, βουλόμενος αὐτοῖς ὁ ἀπόστολος ἐλθεῖν τιμόθεον πρὸς αὐτὸν, γράφει τὴν ἐπιστολὴν, καὶ πρῶτον μὲν σημαίνει ἑαυτὸν μνημονεύειν αὐτοῦ τὸ τῆς εὐλαβείας, καὶ τῆς τῶν προγόνων αὐτοῦ πίστεως. ἔπειτα δηλῶν, ὅτι οἱ ἀπὸ ἀσίας ὧν ἐστὶ φύγελλος καὶ ἑρμογένης, ἀπεστράφησαν αὐτὸν, ὁρῶντες αὐτοῦ τὰς ἀλύσεις. μόνῳ δὲ ὀνησιφόρῳ μαρτυρεῖ σπουδὴν καὶ τοῦτον ἀποδέξατο, ἐλθόντα εἰς τὴν ῥώμην, καὶ προσμείναντα αὐτῷ. παραγγέλλει δὲ αὐτῷ παραιτεῖσθαι τὰς μωρὰς ζητήσεις, διὰ τὸ ἐξ αὐτῶν γεννᾶσθαι μάχας. καὶ ὁ ὑμέναιος καὶ φιλητὸς οὕτως ἐκτραπέντες, παρέβησαν τὴν ἀλήθειαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ τινας ἀνατρέπουσι, μᾶλλον δὲ παραινεῖ αὐτῷ προσέχειν ἑαυτῷ, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ εἰδέναι μὲν, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἔσονται οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, καὶ φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι. προβλέποντες δὲ ταῦτα, ἀσφαλίζεσθε τοὺς λαοὺς, μή τις ἐξ αὐτῶν ἀπατηθῇ, καὶ εἰς τὰ ἤθη, καὶ εἰς τὴν τῆς διδασκαλίας ἀκρίβειαν πολλὰ προτρεψάμενος αὐτὸν, καὶ σημάνας τὸν καιρὸν τῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ ἐνστῆναι, καὶ μέλλειν σπένδεσθαι καὶ μαρτυρεῖν, ἐντείλατο αὐτῷ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν ταχέως, κομίζοντα τὸν φαιλόνην καὶ τὰ βιβλία, παραινέσε δὲ αὐτῷ ἀλέξανδρον τὸν χαλκέα φυλάττεσθαι, ὡς πολλά κακὰ ἐνδειξάμενον αὐτῷ, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

ITem Timotheo ſcribit de exhortatione martyrij,& omni regula ueritatis,& quid futurū ſit temporibus nouiſſimis,& de ſua paſſione, ſcribens ei ab urbe Roma.

ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, διὰ θελήματος θεοῦ, κατ᾽ ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ, τιμοθέῳ ἀγαπητῷ τέκνῳ. χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς, καὶ ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ τοῦ κυρίου ἡμῶν. χάριν ἔχω τῷ θεῷ, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνείαν ἐν ταῖς δεήσεσί μου, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν δακρύων,

PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM SECVNDA

PAulus apoſtolus Ieſu Chriſti,per uoluntatē dei, ſecundum ꝓmiſſionē uitæ, quæ eſt in Chriſto Ieſu, Timotheo dilecto filio. Gratia, miſericordia, pax,a deo patre,& Chriſto Ieſu domino noſtro. Gratiam habeo deo, cui ſeruio a progenitoribus,in pura cōſcientia, quod citra ullam intermiſſionem faciam de te mentionē in orationibus meis, noctu dieq; deſyderans te uidere,memor tuarum

δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ, ὑπόμνησιν
λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως,
ἥτις ἐνῴκησεν πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σου λωΐ
δι, καὶ τῇ μητέρι σου εὐνίκῃ. πέπεισμαι δὲ,
ὅτι καὶ ἐν σοί, δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε,
ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν
σοὶ, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου. οὐ γὰρ
ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ
δυνάμεως, καὶ ἀγάπης, καὶ σωφρονισμοῦ.
μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ κυρίου
ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ, τὸν δέσμιον αὐτοῦ, ἀλλὰ συγ
κακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ, κατὰ δύνα-
μιν θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς. καὶ καλέσαν
τος κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν,
ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δο
θεῖσαν ἡμῖν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ πρὸ χρόνων
αἰωνίων, φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπι-
φανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,
καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαν-
τος δὲ ζωὴν, καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ εὐαγ-
γελίου, εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόστο-
λος, καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν, δι' ἣν αἰτίαν
καὶ ταῦτα πάσχω, ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνο-
μαι. οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα, καὶ πέπεισ-
μαι, ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παρακαταθήκην
μου φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν. ὑπο-
τύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων, ὧν παρ'
ἐμοῦ ἤκουσας, ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ, τῇ ἐν
ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. τὴν καλὴν παρακαταθή-
κην φύλαξον, διὰ πνεύματος ἁγίου, τοῦ
ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν. οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀ-
πεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ ἀσίᾳ, ὧν ἐστι
φύγελος καὶ ἑρμογένης. δῴη ἔλεος ὁ κύριος τῷ
ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξε, καὶ
τὴν ἅλυσίν μου οὐκ ἐπαισχύνθη, ἀλλὰ γενό
μενος ἐν ῥώμῃ, σπουδαιότερον ἐζήτησέ με,
καὶ εὗρε. δῴη αὐτῷ ὁ κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ κυ
ρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. καὶ ὅσα ἐν ἐφέσῳ διη-
κόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις. σὺ οὖν τέκνον μου
ἐνδυναμοῦ

lachrymarum, ut gaudio replear, ubi cõmo
nefactus fuero eius, quæ eſt in te non ſi-
mulatæ fidei, quæ habitauit primũ in
auia tua Loide, & matre tua Eunica. Cer
tum autem ſcio, quod in te quoq;, quã
ob cauſam commonefacio te, ut ſuſci-
tes donum dei, quod eſt in te, per impo
ſitionem manuum mearum. Non enim
dedit nobis deus ſpm̃ timiditatis, ſed po-
tentiæ, & dilectiõis, & ſobrietatis. Ne igi
tur te pudeat teſtimonij dñi noſtri, neq;
mei, q ſum uinctus illius, ſed eſto parti-
ceps afflictionũ euangelij, iuxta potẽtiã
dei, qui ſaluos fecit nos, & uocauit uoca-
tione ſancta, nõ ſecundũ opera noſtra,
ſed ſecũdũ ſuũ propoſitũ & gratiã, quæ
data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante tem-
pora æterna, ſed manifeſtata fuit nũc p
apparitionẽ ſaluatoris noſtri Ieſu Chri
ſti, qui mortẽ quidẽ aboleuit, uitã aũt in
lucẽ pduxit, & ĩmortalitatẽ per euange-
lium, in quod poſitus ſum ego præco &
apl̃s, & doctor gentiũ, quã ob cauſam &
hæc patior, at non erubeſco. Noui enim
qđ is cui credidi, & certus ſum, qđ potẽs
ſit depoſitũ meũ cuſtodire i illũ diẽ. For
mã habeto ſanorũ ſermonũ, quos a me
audiſti in fide & charitate, q̃ eſt in Chri-
uo Ieſu. Egregium depoſitũ ſeruato, per
ſpm̃ ſanctũ, qui inhabitat in nobis. No-
ſti hoc quod auerſati fuerint me oẽs, qui
ſunt in Aſia, quorum eſt Phygelus & Her-
mogenes. Det miſericordiã dñs Oneſi-
phori familiæ, qm̃ ſæpe me refocillauit,
& catenã meã non erubuit, ſed cum eſſet
Romæ, ſtudioſius queſiuit me, & inuenit.
Det ei dñs, ut iueniat miſericordiã apud
dñm in die illo. Et i q̃tum multis Epheſi mi-
niſtrauerit meli9 tu noſti. Tu igit' fili mi, II
fortis

ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗ/
ΣΟΥ, καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν
μαρτύρων ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις,
οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται, καὶ ἑτέρους διδάξαι. σὺ
οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης ΙΗ
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέ
κεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ
στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ
στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. τὸν κοπι
ῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον, τῶν καρπῶν με/
ταλαμβάνειν. νόει ἃ λέγω. δώῃ γάρ σοι ὁ κύ
ριος σύνεσιν ἐν πᾶσι. μνημόνευε ΙΗΣΟΥΝ
ΧΡΙΣΤΟΝ ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρ
ματος δαβὶδ κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, ἐν ᾧ κα
κοπαθῶ μέχρι δεσμῶν ὡς κακοῦργος. ἀλλ'
ὁ λόγος τοῦ θεοῦ οὐ δέδεται, διὰ τοῦτο πάν/
τα ὑπομένω διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ἵνα καὶ αὐ/
τοὶ σωτηρίας τύχωσι τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ
μετὰ δόξης αἰωνίου. πιστὸς ὁ λόγος. εἰ γὰρ
συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν. εἰ ὑπομένο-
μεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. εἰ ἀρνούμεθα, κἀ/
κεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς. εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος
πιστὸς μένει, ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται.
ταῦτα ὑπομίμνησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώ/
πιον τοῦ κυρίου. μὴ λογομαχεῖν, εἰς οὐδὲν χρή/
σιμον, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων. σπού/
δασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ θεῷ,
ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λό
γον τῆς ἀληθείας, τὰς δὲ βεβήλους κενοφω/
νίας περιΐστασο. ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν
ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα/
νομὴν ἕξει, ὧν ἐστὶν ὑμέναιος καὶ φιλητὸς, οἵ
τινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες
τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ ἀνατρέπου/
σι τήν τινων πίστιν. ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος
τοῦ θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύ-
την, ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, καὶ ἀποστήτω
ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα ΧΡΙ/
ΣΤΟΥ. ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη/
χρυσᾶ καὶ

fortis eſto in gratia, quæ eſt in Chriſto
Ieſu,& in his quæ audiſti a me, per mul/
tos teſtes. Hæc cōmenda fidelibus ho-
minibus,qui erūt idonei, ut alios quoq;
doceant. Tu igitur feras afflictionē, ut
bonus miles Ieſu Chriſti. Nemo q̃ mili/
tat implicat̃ uitæ negocijs, ut ei qui ſe in
militiā delegit placeat. Q̃ ſi certet etiā
aliqs,nō coronatur,niſi legitime certaue
rit. Laborātē agricolā oportet primū de
fructibus percipere. cogita quæ dico. Da
bit eñ tibi dñs in oibus intellectū. Me/
mēto Ieſum Chriſtū reſurrexiſſe a mor/
tuis,ex ſemine Dauid,ſecundū euange/
lium meū,in quo tolero uſq; ad uincula
tanq̃ maleficus. At ſermo dei,nō eſt alli
gatus,propterea oia ſuffero, ꝓpter ele/
ctos,ut & ipſi ſalutē cōſequant̃, q̃ eſt in
Chriſto Ieſu,cū gloria æterna. certus ſer
mo. Nā ſi cōmortui ſumꝰ, & cōuiuemꝰ.
ſi ſufferimus,& conregnabimus. ſi nega
mus,& ille negabit nos. ſi icreduli ſumꝰ,
ille fidelis manet,negare ſeipſum nō po/
teſt. Hæc admone, cōteſtans corā dño.
ne uerboꝝ pugnas ſequare(ad nihil eñ
conducit) ad ſubuerſionē audientium.
Stude teipſū ꝓbatū exhibere deo, ope/
rariū nō erubeſcētē, recte ſecantē uerbū
ueritatis,cæteꝝ ꝓphanas uocū īanitates
p̄termittito. Ad maiorē eñ ꝓficiēt ipie
tatē,& ſermo illoꝝ, ut cancer morbꝰ ſer/
pet. Quoꝝ de numero eſt Hymenæꝰ, &
Philetꝰ, q circa ueritatē abertauerūt, di/
cētes reſurrectionē iam eſſe factā,& ſub
uertūt quorūdā fidē. Solidū tñ fūdamē
tum dei ſtat,habēs ſignaculū hoc,nouit
dñs,qui ſint ſui, & diſcedat ab iniquita-
te,oīs q nominat nomē Chriſti. Cæteꝝ
in magna domo,non tantum ſunt uaſa

χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα, καὶ ὀστράκινα, καὶ ἃ μὲν εἰς τιμήν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον, εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε. Δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην, μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας. τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι γεννῶσι μάχας, δοῦλον δὲ κυρίου, οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ᾽ ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν, ἀνεξίκακον ἐν πραότητι, παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μή ποτε δῷ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐζωγρημένοι ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι, μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι, καὶ τούτους ἀποτρέπου. ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτίζοντες τὰ γυναικάρια, σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα. Ὃν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσῇ, οὕτως καὶ οὗτοι ἀντίστανται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν, ἀλλ᾽ οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον. Ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πᾶσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο. Σὺ δὲ παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ

προθέσει

aurea & argentea, ueꝝ etiā lignea,& teſtacea,& alia quidē in honorē, alia uero in cōtumeliā. Si quis igit̃ expurgarit ſeipſum ab his,erit uas in honorē ſanctificatum,utile dño,ad omne opus bonum p̃paratum. Iuueniles aūt cōcupiſcentias fuge, ſed ſectare iuſticiā, fidē, charitatē, pacē, cum his qui inuocāt dñm ex puro corde. Stultas aūt & ineruditas queſtiones reſpue,ſciēs eas parere pugnas. Porro ſeruum domini,nō oportet pugnare ſed placidum eſſe erga omnes, propenſum ad docēdum,tolerantem malos in māſuetudine, erudiētē eos qui obſiſtūt, ſi qñ det illis deus pœnitentiā ad agnoſcendū ueritatē, & reſipiſcant a diaboli laqueo, capti ab eo ad ipſius uolūtatē.

Illud aūt ſcito,quod in extremis diebus III
inſtabunt tēpora periculoſa. Erunt eñi homines ſui amantes,auari,faſtuoſi,ſuperbi,maledici,parentibus immorigeri, ingrati,impij,carentes affectu,neſcij fœderis,calumniatores,intemperantes, immites, negligentes bonorum, proditores,præcipites,inflati, uoluptatum amātes,potius q̃ amantes dei,habentes formam pietatis, ſed qui uim eius abnegarint, & iſtos auerſare. Ex his enim ſunt qui ſubeunt in familias, & captiuas ducunt mulierculas,oneratas peccatis,quæ ducuntur concupiſcentijs uarijs, ſemper diſcentes,& nunq̃ ad cognitionem ueritatis uenire ualētes. Queādmodum aūt Iānes & Iābres,reſiſtebāt Moyſi, ita & hi reſiſtūt ueritati, hoies mēte corrupti, reprobi circa fidē, ſed nōp̃ficiēt amplius. Siquidē amētia illoꝝ euidēs erit oibus, queādmodū & illoꝝ fuit. Tu uero aſſecutus es doctrinā meam,inſtitutionem,

propoſitum,

προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ ἀγά/
πῃ, τῇ ὑπομονῇ, τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθή/
μασιν, οἷά μοι ἐγένετο ἐν ἀντιοχείᾳ, ἐν ἰκο
νίῳ, ἐν λύστροις, οἵους διωγμοὺς ὑπήνεγκα.
καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ κύριος, καὶ πάν/
τες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν ΧΡΙΣΤΩ
ΙΗΣΟΥ, διωχθήσονται. πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι,
καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλα/
νῶντες, καὶ πλανώμενοι. σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμα
θες καὶ ἐπιστώθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες, καὶ
ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ
δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν διὰ πί
στεως τῆς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. πᾶσα γραφὴ θε/
όπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν,
πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παι
δείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ
θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξ/
ηρτισμένος. διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπι
ον τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τοῦ μέλ
λοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς, κατὰ τὴν ἐπιφά
νειαν αὐτοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, κήρυξον τὸν
λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως, ἀκαίρως, ἔλεγξον,
ἐπιτίμησον, παρακάλεσον, ἐν πάσῃ μακρο-
θυμίᾳ καὶ διδαχῇ. ἔσται γὰρ καιρὸς ὅτε τῆς ὑγι/
αινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ
κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας, ἑαυτοῖς ἐπισω/
ρεύσουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκο/
ήν, καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας, τὴν ἀκοὴν ἀπο
στρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται.
σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι κακοπάθησον, ἔργον
ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου
πληροφόρησον. ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ
ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε, τὸν
ἀγῶνα, τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον
τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα. λοιπὸν ἀπό
κειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀπο
δώσει μοι ὁ κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δί-
καιος κριτής, οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶ
σι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.

propoſitum,fidem,longanimitatẽ,cha
ritatẽ, patientiã,perſecutiones,afflictio-
nes, q̃ mihi acciderunt in Antiochia, in
Iconio,Lyſtris,quas pſecutiões ſuſtinue
rim.& ex oĩbus eripuit me dñs, ſed &
oẽs,qui uolunt pie uiuere in Chriſto Ie/
ſum pſecutionẽ patiẽtur.Porro mali ho
mines,& impoſtores proficiẽt in peius,
dum & ſeducunt & ſeducunt̃.At tu ma-
neto in his quæ didiciſti,& quæ tibi con
credita ſunt,ſciens a quo didiceris,& qđ
a puero ſacras litteras noueris, q̃ te poſ/
ſunt eruditum reddere,ad ſalutẽ, per fi/
dem,q̃ eſt in Chriſto Ieſu.Oĩs ſcriptura
diuinitus,inſpirata & utilis ad doctrinã
ad redargutionẽ, ad correctionẽ, ad in/
ſtitutionem, quæ eſt in iuſticia, ut inte-
ger ſit dei homo, ad omne opus bonũ
apparatus. Teſtificor igitur ego corã IIII
deo & domino Ieſu Chriſto,qui iudica/
turus eſt uiuos & mortuos,in apparitio
ne ſua, & in regno ſuo, p̃dica ſermonẽ,
inſta tẽpeſtiue,intẽpeſtiue, argue,incre/
pa.exhortare in omni longanimitate &
doctrina. nã erit tempus, cum ſanã do/
ctrinã nõ ſuſtinebunt, ſed iuxta cõcupi
ſcentias ſuas, coaceruabunt ſibi docto/
res, ĩj quibus pruriunt aures, & a uerita
te quidem aures auertent,ad fabulas ue
ro conuertentur. At tu ſobrius eſto in
omnibus, obdura,opus perage euange
liſtæ,miniſterium tuum expleto. Nam
ipſe iam immolor,& tempus meæ diſſo
lutionis inſtat. Certamen bonum de/
certaui,curſum conſumaui,fidẽ ſeruaui.
Qđ ſupeſt,repoſita eſt mihi iuſticiæ co
rona, quã reddet mihi dñs in illo die, q
eſt iuſtus iudex,nõ ſolum autẽ mihi,ſed
& oĩbus qui diligũt aduentum domini.

σπούδασομ ἐλθεῖμ πρός με ταχέως. δημᾶς
γάρ με ἐγκατέλιπεμ ἀγαπήσας τὸμ νῦμ
αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς θεσσαλονίκην, κρήσκης
εἰς γαλατίαμ, τίτος εἰς δαλματίαμ, λουκᾶς
ἐστι μόνος μετ᾽ ἐμοῦ. μάρκομ ἀναλαβὼμ ἄ/
γε μετὰ σαυτοῦ. ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς δι/
ακονίαμ. τυχικὸμ δὲ ἀπέστειλα εἰς ἔφεσομ, τὸν
φαιλόνην ὃμ ἀπέλιπομ ἐν τρωάδι παρὰ κάρ/
πῳ, ἐρχόμενος φέρε καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα
τὰς μεμβράνας. ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς,
πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο, ἀποδῴη αὐτῷ
ὁ κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὃμ καὶ σὺ φυλάσ/
σου, λίαμ γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις. ἐν
τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ, οὐδείς μοι συμπα/
ρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπομ, μὴ
αὐτοῖς λογισθείη, ὁ δὲ κύριός μοι παρέστη, καὶ
ἐνεδυνάμωσέ με, ἵνα δι᾽ ἐμοῦ τὸ κήρυγμα
πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ
ἐῤῥύσθην ἐκ στόματος λέοντος, καὶ ῥύσεταί
με ὁ κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ
σώσει εἰς τὴν βασιλείαμ αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιομ,
ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνωμ. ἀμήν.
ἄσπασαι πρίσκαμ καὶ ἀκύλαμ καὶ τὸμ ὀνη/
σιφόρου οἶκομ. ἔραστος ἔμεινεμ ἐν κορίνθῳ,
τρόφιμομ δὲ ἀπέλιπομ ἐν μιλήτῳ ἀσθενοῦν/
τα. σπούδασομ πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖμ. ἀσπάζε/
ταί σε εὔβουλος καὶ πούδης, καὶ λῖνος, καὶ κλαυ/
δία, καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες, ὁ κύριος ΙΗΣΟΥΣ
ΧΡΙΣΤΟΣ, μετὰ τοῦ πνεύματός σου. ἡ χάρις
μεθ᾽ ὑμῶμ. ἀμήν.

Da operam, ut uenias ad nos cito. Nam
Demas me reliquit, amplexus hoc ſæcu
lum, & profectus eſt in Theſſalonicam:
Creſcens in Galatiam. Titus in Dalma
tiam, Lucas mecum eſt ſolus, Marcum
aſſumptum adducito una tecũ, eſt enĩ
mihi perutilis ad miniſteriũ. Porro Ty/
chicum miſi Epheſum. Penulam quam
reliqui Troade apud Carpũ, cũ uenies
apporta & libros, maxime aũt mẽbra/
nas. Alexander faber ærarius, multa mi
hi mala oſtẽdit. Reddat illi dominus iu/
xta facta ſua, quem & tu caue, uehemen
ter enim reſtitit ſermonibus noſtris in
prima mea defenſione, nemo mihi ad/
fuit, ſed omnes me deſeruerunt, ne illis
imputetur, ſed dñs mihi adfuit, & con/
fortauit me, ut per me preconiũ explere
tur, & audirẽt omnes gentes, & ereptus
fui ex ore leonis, & eripiet me dñs ab
omni facto malo, & ſeruabit in regnum
ſuũ cœleſte, cui gloria in ſæcula ſæculoꝝ.
Amen. Saluta Priſcũ & Aquilã, & One/
ſiphori familiã. Eraſtus manſit Corin/
thi, Trophimum aũt reliqui in Mileto
languẽtẽ. Da operã ut uenias ante hye/
mem. Salutat te Eubulus, & Pudens, &
Linus, & Claudia, & frẽs oẽs. Dñs Ieſus
Chriſtꝰ, cũ ſpũ tuo. gratia uobiſcũ. Am̃.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΑΥΛΟΥ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ νικοπόλεως. ἐκεῖ γὰρ παραχειμάζειν. ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπι/στολῆς αὕτη. εἰς μὲν τὴν κρήτην, ἀπέλιπε τὸν τίτον, ἵνα καταστήσῃ κατὰ πόλεις κληρικούς. πολλῶν δὲ ὄντων ἐκεῖ τῶν ἐπιχειρούντων προφάσει τοῦ νόμου ἀπατᾶν τοὺς λαοὺς, μεθ᾽ ὧν μαθὼν ὁ παῦλος γράφει, καὶ πρῶτον μὲν εὐχαριστῶν τῷ θεῷ διὰ τὴν αὐτοῦ εὐλάβειαν, σημαίνει τὴν ἐν ΧΡΙΣΤΩ πίστιν μὴ νεωτέραν εἶναι, ἀλλ᾽ ἐξ αἰῶνος ἐπηγγέλθαι παρὰ τοῦ θεοῦ ταύτην, ἔπειτα περὶ τῆς καταστάσεως τῶν κληρικῶν καὶ τούτων διδάσκει, πῶς καὶ ὁποίους αὐτοὺς εἶναι δεῖ, καὶ ἐπιτιμᾶν δὲ ἐντέλλεται αὐτῷ, τοῖς ἀντιλέγουσι τῇ ὑγιαινούσῃ πίστει, μάλιστα δὲ τοὺς ἐκ περιτομῆς. εἰδέναι τε τοὺς κρῆτας, ὅτι ἀργοί εἰσι, καὶ χρήζουσιν ἐπιτιμίας, διδάξας δὲ πάντα τὰ

βρώματα καθαρὰ εἶναι τοῖς καθαροῖς, καὶ ὁποίας εἶναι δεῖ τὰς πρεσβύτιδας, τὰς ὀφείλουσας σωφρονί/ζειν τὰς νέας, παραινεῖ πῶς δεῖ ἐν τοὺς δούλους τοῖς ἰδίοις δεσπόταις ὑπηρετεῖν. καὶ τέλος ὑπομνήσας ὅτι ἡ τοῦ σωτῆρος χάρις οὐκ ἐξ ἔργων ἡμᾶς ἐδικαίωσεν, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ φιλανθρωπίᾳ, καὶ παραγγείλας τὰς νομικὰς μάχας ἐκτρέπεσθαι ὡς ἀναισχυντούσας, δηλοῖ αὐτῷ μετὰ τὸ πέμψαι πρὸς αὐτὸν ἀρτε/μᾶν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς αὐτὸν, ἐνετείλατό τε αὐτῷ ὥστε διδάσκειν, καὶ τοὺς αὐτοῦ καλῶν ἔργων προΐστασθαι, ἐν οὕτως τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM.

TItum cómonefacit & inſtruit de conſtitutione preſbyterij, & de ſpiri/tuali cóuerſatione, & hæreticis uitandis, qui traditionibus iudaicis cre/dunt, ſcribens ei a Nicopoli.

ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ.

ΠΑΥΛΟΣ δοῦλος θεοῦ, ἀπόστο/
λος δὲ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, κατὰ
πίστιν ἐκλεκτῶν θεοῦ, καὶ ἐπί
γνωσιν ἀληθείας, τῆς κατ' εὐ
σέβειαν ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰ
ωνίου, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ ἀψευδὴς θεὸς, πρὸ
χρόνων αἰωνίων. ἐφανέρωσεν δὲ καιροῖς ἰδίοις
τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐν κηρύγματι ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ,
κατ' ἐπιταγὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, Τίτῳ γνη
σίῳ τέκνῳ, κατὰ κοινὴν πίστιν. χάρις, ἔλεος, εἰ/
ρήνη, ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. τούτου χάριν κατέλιπόν σε
ἐν κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ κα/
ταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι
διεταξάμην. εἴ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυ
ναικὸς ἀνήρ, τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατη/
γορίᾳ ἀσωτίας, ἢ ἀνυπότακτα. δεῖ γὰρ τὸν
ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς θεοῦ οἰ/
κονόμον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροι/
νον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλὰ φι/
λόξενον, φιλάγαθον, σώφρονα, δίκαιον, ὅ/
σιον, ἐγκρατῆ, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν δι
δαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρα/
καλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινούσῃ,
καὶ τοὺς

EPISTOLA PAVLI AD TITVM

PAulus ſeruꝰ dei, apl's aũt Ie/
ſu Chriſti, iuxta fidẽ electoꝝ
dei, & agnitionem ueritatis
q̃ eſt ſecundũ pietatẽ in ſpe
uitæ eternæ, quã pmiſit is q mẽtiri neſcit
deꝰ ante tpa æterna, manifeſtauit aũt tẽ
poribꝰ ſuis ſermonẽ ſuũ in p̃dicatiõe, q̃
cõmiſſa ẽ mihi, ſecũdũ delegationẽ ſalua
toris noſtri dei, Tito germano filio, iuxta
cõmunẽ fidẽ. Gratia, miſericordia, pax
a deo patre & dño Ieſu Chriſto, ſaluato
re noſtro. Huiꝰ rei gratia reliq te in Cre/
ta, ut q̃ deſũt corrigas, & cõſtituas oppi/
datim p̃ſbyteros, ſicut ego tibi ordinarã.
Si qs eſt inculpatus, uniꝰ uxoris uir, libe/
ros habẽs fideles, non obnoxios crimini
luxꝰ, aut q nõ ſint ĩtractabiles. Oportet
ẽm ep̃m inculpatũ eſſe, tãq̃ dei diſpẽſa/
torẽ, nõ p̃fractũ, nõ iracũdũ, nõ uinoſũ,
nõ pcuſſorẽ, nõ turpiter lucro deditũ, ſed
hoſpitalẽ, bonoꝝ reꝝ ſtudioſũ, ſobriũ, iu
ſtum, piũ, tẽperantẽ, tenacẽ eius, q ſecun
dum doctrinã eſt fidelis ſermonis ut po
tens ſit, etiã exhortari in doctrina ſana,
& con

καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. εἰσὶ γὰρ
πολλοὶ ἀνυπότακτοι, καὶ ματαιολόγοι, καὶ
φρεναπάται, μάλιστα οἱ ἐκ περιτομῆς, οὓς δεῖ
ἐπιστομίζειν, οἵτινες ὅλους οἴκους ἀνατρέ-
πουσι, διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ αἰσχροῦ κέρ-
δους χάριν. εἶπέ τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν
προφήτης. κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γα-
στέρες ἀργαί. ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής. δι'
ἣν αἰτίαν ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα
ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει, μὴ προσέχοντες ἰου-
δαϊκοῖς μύθοις, καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων, ἀπο-
στρεφομένων τὴν ἀλήθειαν. πάντα μὲν καθα-
ρὰ τοῖς καθαροῖς, τοῖς δὲ μεμιασμένοις, καὶ ἀπί-
στοις οὐδὲν καθαρόν, ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ
ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις. θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέ-
ναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται, βδελυκτοὶ
ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀ-
γαθὸν ἀδόκιμοι. σὺ δὲ λάλει, ἃ πρέπει τῇ
ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ. πρεσβύτας, νη-
φαλέους εἶναι, σεμνούς, σώφρονας, ὑγιαί-
νοντας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ.
πρεσβύτιδας ὡσαύτως, ἐν καταστήματι
ἱεροπρεπεῖς, μὴ διαβόλους, μὴ οἴνῳ πολλῷ
δεδουλωμένας, καλοδιδασκάλους, ἵνα σω-
φρονίζωσι τὰς νέας, φιλάνδρους εἶναι, φι-
λοτέκνους, σώφρονας, ἁγνάς, οἰκουρούς, ἀ-
γαθάς, ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδρά-
σιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ βλασφημῆ-
ται. τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως παρακάλει
σωφρονεῖν, περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχό-
μενος τύπον καλῶν ἔργων, ἐν τῇ δι-
δασκαλίᾳ, ἀδιαφθορίαν, σεμνότητα,
λόγον ὑγιῆ ἀκατάγνωστον, ἵνα ὁ ἐξ ἐ-
ναντίας ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων περὶ ἡ-
μῶν λέγειν φαῦλον. δούλους ἰδίοις δε-
σπόταις ὑποτάσσεσθαι, ἐν πᾶσιν εὐαρέ-
στους εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας, μὴ νοσφι-
ζομένους, ἀλλὰ πίστιν πᾶσαν ἐνδεικνυ-
μένους ἀγαθήν, ἵνα τὴν διδασκαλίαν
τοῦ σωτῆ-

& contradicentes conuincere. Sunt enim multi intractabiles, & uaniloqui, & mentium ſeductores, maxime ij qui ſunt ex circumciſione, quibus oportet obturare os, qui totas domos ſubuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex iſtis, proprius ipſorum propheta. Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, uentres pigri. Teſtimoniũ hoc eſt uerum. quam ob cauſam redarguit illos ſeueriter, ut ſani ſint in fide, nõ attendentes Iudaicis fabulis, & præceptis hominum, auerſantium ueritatem. Omnia quidem pura puris. Porro pollutis & infidelibus, nihil eſt purum, ſed polluta eſt illorum & mens & conſcientia. Deum profitentur ſe ſcire, cæterũ factis negant, cum ſint abominabiles, & immorigeri, & ad omne opus bonum reprobi.

II Tu uero loquere, quæ decent ſanam doctrinam. Senes ut ſobrij ſint, modeſti, ſani fide, charitate, patientia. Anus itidem ut in habitu ſint, qui religionem deceat, non calumniatrices, nõ uino multo ſeruiẽtes, ut honeſta doceant, quo poſſint modeſtas reddere adoleſcentulas, ut maritos ſuos diligant, ut liberos ament, ut ſobriæ ſint, puræ, domus cuſtodes, bonæ, ſubditæ ſuis uiris. ne ſermo dei male audiat. Adoleſcentes conſimiliter adhortare, ut ſobrij ſint, ſup oĩa temetipſũ præbens formã bonoꝝ operũ, in doctrina, integritatem, grauitatem, ſermonẽ ſanum, irrepræhenſibilem, ut is qui repugnat rubore ſuffundatur, nihil habens, quod de uobis dicat mali. Seruos hortare, ut ſuis dñis pareant, in oĩbus illis placeãt, nõ reſponſatores, non ſuffurantes, ſed fidem oẽm oſtendentes bonam, ut doctrinam ſaluatoris

τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, κοσμῶσιν ἐν πᾶσιν.
ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν
ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησά-
μενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυ-
μίας, σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζή-
σωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι
τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς
δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ
ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης
ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιού-
σιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. ταῦτα λά-
λει καὶ παρακάλει, καὶ ἔλεγχε, μετὰ πά-
σης ἐπιταγῆς, μηδείς σου περιφρονείτω.
Ὑπομίμνησκε αὐτούς, ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις
ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πᾶν ἔρ-
γον ἀγαθὸν, ἑτοίμους εἶναι, μηδένα βλασ-
φημεῖν, ἀμάχους εἶναι, ἐπιεικεῖς, πᾶσαν ἐν-
δεικνυμένους πρᾳότητα πρὸς πάντας ἀν-
θρώπους. ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόη-
τοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπι-
θυμίαις, καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ
φθόνῳ διάγοντες, στυγητοί, μισοῦντες ἀλ-
λήλους. ὅτε δὲ ἡ χρηστότης, καὶ ἡ φιλανθρωπία
ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔρ-
γων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡ-
μεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν
ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνα-
καινώσεως πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν
ἐφ᾽ ἡμᾶς πλουσίως, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκεί-
νου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα, κατ᾽ ἐλ-
πίδα ζωῆς αἰωνίου. πιστὸς ὁ λόγος. περὶ τού-
των βούλομαί σε διαβεβαιοῦσθαι, ἵνα φρον-
τίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι οἱ πεπιστευ-
κότες τῷ θεῷ. ταῦτά ἐστι τὰ καλὰ καὶ ὠφέλι-
μα τοῖς ἀνθρώποις. μωρὰς δὲ ζητήσεις, καὶ γενεα-
λογίας, καὶ ἔρεις, καὶ μάχας νομικὰς, περιΐστασο.
εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιαι. αἱρετικὸν
ἄνθρωπον

ſaluatoris noſtri dei, ornent in oibus. Ap
paruit enim gratia dei, ſalutifera omni-
bus hominibus, erudiens nos, ut abnega
ta impietate & mundanis cõcupiſcentijs,
ſobrie, & iuſte, & pie uiuamus in hoc ſæ-
culo, expectantes beatam illam ſpem, &
apparitionem gloriæ magni dei, & ſaluæ
toris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemet-
ipſum ꝑ nobis, ut redimeret nos ab om
ni iniquitate, & purificaret ſibiipſi popu-
lum eximium, ſectatorem bonorum ope
rum. Hæc loquere, & hortare, & argue, cũ
omni mandandi ſtudio, nemo te deſpi-
ciat. Admoneto illos, ut principatibus, III
ac poteſtatibus ſubditi ſint, ut magiſtra-
tibus pareant, ut ad omne opus bonum
ſint parati, ne de quoquam maledicãt, ne
ſint pugnaces, ſed humani, oẽm exhiben
tes manſuetudinem erga omnes homi-
nes. Nam eramus quondã & nos ſtulti,
inobedientes, errantes, ſeruientes deſyde
rijs, & uoluptatibus uarijs, in malitia &
inuidia degentes, odioſi, inuicẽ odio ꝑſe
quentes. At poſtq̃ bonitas, & erga hoies
amor apparuit, ſaluatoris noſtri dei, non
ex operibus quæ ſunt in iuſtitia, quæ fa-
ciebamus nos, ſed ſecundũ ſuam miſeri-
cordiã ſaluos nos fecit, per lauacrũ rege-
nerationis, & renouationis ſpiritus ſan-
cti, quẽ effudit in nos abũde, per Ieſum
Chriſtũ ſaluatorẽ noſtrũ, ut iuſtificati il-
lius gratia, hæredes efficeremur iuxta ſpẽ
uitæ æternæ. Indubitatus ſermo. De his
uolo ut confirmes quo ſolliciti ſint, ut bo
nis operibus præſint qui crediderũt deo.
Hæc enim ſunt honeſta & utilia homini
bus. Stultas autẽ queſtiones, & genealo
gias, & cõtẽtiões, & pugnas legales omit-
te. Sunt enĩ inutiles & uanæ. Factioſum
hominẽ

ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται, τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος. ὅταν πέμψω ἀρτεμᾶν πρός σε ἢ τυχικὸν. σπούδασον ἐλθεῖν πρός με εἰς νικόπολιν, ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι. ζηνᾶν τὸν νομικὸν καὶ ἀπολλῶ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ. μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι, καλῶν ἔργων προΐστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι. ἀσπάζονταί σε οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες, ἄσπασαι τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει. Η χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀμήν.

hominem poſt unam & alteram admonitionem fugæ, ſciens euerſum eſſe, qui eiuſmodi eſt, & peccat per ſe damnatus. Cum autem miſero Arteman ad te, aut Tychicum, da operam, ut uenias ad me Nicopolim, nam illic decreui hybernare. Zenam legiſperitū, & Apollo, ſtudioſe deducito, ne quid illis deſit. Diſcant aūt & noſtri, bonis operibus præeſſe, ad neceſſarios uſus, ut non ſint infrugiferi. Salutant te, qui mecum ſunt omnes. Saluta eos, qui diligunt nos in fide. Gratia cum omnibus uobis. Amen.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ ῥώμης, ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. ὀνήσιμος ὁ οἰκέτης φιλήμονος ἔφυγε, καὶ ἀπελθὼν πρὸς τὸν ἀπόστολον, κατηχήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ γέγονεν αὐτῷ χρήσιμος εἰς διακονίαν, περὶ τούτου τοίνυν γράφει φιλήμονι, παρατιθέμενος αὐτῷ τὸν ὀνήσιμον, ἵνα προσέχῃ αὐτῷ γνησίως, καὶ μηκέτι ἔχῃ αὐτὸν ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὡς ἀδελφόν, προσετρέψατο δὲ αὐτὸν καὶ ξενίαν αὐτῷ ἑτοιμάσαι, ἵνα ἐὰν ἔλθῃ εὕρῃ ποῦ μείνῃ. καὶ οὕτως πληροῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

PHilemoni familiares litteras facit pro Oneſimo ſeruo eius, ſcribens ei ab urbe Roma de carcere per ſupraſcriptum Oneſimum.

ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΥΛΟΥ.

ΠΑΥΛΟΣ δέσμιος ΧΡΙΣΤΟΥ ΙΗΣΟΥ, καὶ τιμόθεος ὁ ἀδελφὸς, φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν, καὶ ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ, καὶ ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν, καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου

AD PHILEMONEM EPISTOLA PAVLI.

PAulus uinctus Chriſti Ieſu & Timotheus frater, Philemoni dilecto & collegæ noſtro, & Apphiæ dilectæ, & Archippo commilitoni noſtro, & quæ domi

οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη
ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ. εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντοτε
μνείαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν
μου, ἀκούων σου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν ἣν
ἔχεις πρὸς τὸν κύριον ΙΗΣΟΥΝ, καὶ εἰς πάν
τας τοὺς ἁγίους, ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστε-
ώς σου ἐνεργὴς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς
ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ὑμῖν εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ.
χάριν γὰρ ἔχομεν πολλὴν καὶ παράκλη/
σιν ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου, ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν
ἁγίων ἀναπέπαυται διὰ σοῦ ἀδελφέ. διὸ
πολλὴν ἐν ΧΡΙΣΤΩ παῤῥησίαν ἔχων ἐπι
τάσσειν σοι, τὸ ἀνῆκον, διὰ τὴν ἀγάπην
μᾶλλον παρακαλῶ, τοιοῦτος ὢν, ὡς παῦ/
λος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ. παρακαλῶ σε περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου
ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου, ὀνήσιμον
τόν ποτέ σοι ἄχρηστον, νυνὶ δὲ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὔ
χρηστον, ὃν ἀνέπεμψα, σὺ δὲ αὐτὸν τουτέστι
τὰ ἐμὰ σπλάγχνα προσλαβοῦ, ὃν ἐγὼ ἐ-
βουλόμην πρὸς ἐμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑ-
πὲρ σοῦ διακονῇ μοι ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐα
γγελίου, χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης, οὐδὲν ἠθέ
λησα ποιῆσαι, ἵνα μὴ ὡς κατὰ ἀνάγκην τὸ
ἀγαθόν σου ᾖ, ἀλλὰ κατὰ ἑκούσιον, τάχα γὰρ
διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὥραν, ἵνα αἰώνιον ἀ
πέχῃς, οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ᾽ ὑπὲρ δοῦ/
λον, ἀδελφὸν ἀγαπητὸν, μάλιστα ἐμοὶ, πό
σῳ δὲ μᾶλλον σοὶ καὶ ἐν σαρκὶ, καὶ ἐν κυρίῳ
εἰ οὖν ἐμὲ ἔχεις κοινωνὸν προσλαβοῦ αὐ/
τὸν ὡς ἐμέ. εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε, ἢ ὀφείλει, τοῦ/
το ἐμοὶ ἐλλόγει, ἐγὼ παῦλος ἔγραψα τῇ
ἐμῇ χειρί. ἐγὼ ἀποτίσω, ἵνα μὴ λέγω σοι,
ὅτι καὶ σεαυτόν μοι προσοφείλεις, ναί
ἀδελφέ. ἐγώ σου ὀναίμην ἐν κυρίῳ,
ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα ἐν
κυρίῳ. πεποιθὼς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγρα/
ψά σοι. εἰδὼς, ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω ποιή/
σεις;

domi tuæ eſt, congregationi. Gratia uo
bis & pax, a deo patre noſtro & dño Ie/
ſu Chriſto. Gratias ago deo meo ſemp
mētionē tui faciēs in orationibus meis,
audiens tuam charitatē & fidem, quam
habes erga dñm Ieſum, & erga oēs ſan/
ctos, ut cōmunicatio fidei tuæ, efficax fi
at, in agnitione omnis boni, quod eſt in
uobis, erga Chriſtū Ieſum. Gaudiū eñi
habemus multū, & conſolationē in di-
lectione tua, quod uiſcera ſanctorꝶ refo
cillata ſunt in te frater. Quapropter q̄̄ꝫ-
uis multā in Chriſto fiduciā habeā in/
iungendi tibi, id quod ad rem pertinet,
tamen propter charitatē potius rogo,
cum talis ſim, nēpe Paulus ſenex, nunc
autē etiā uinctus Ieſu Chriſti. Rogo au
tem pro filio meo, quē genui in uinculis
meis Oneſimo, quondā tibi inutili, nūc
uero tibi & mihi perutili, quē remiſi, tu
autem eum, hoc eſt uiſcera mea ſuſcipe,
quē ego cupiebā apud me retinere, ut ꝓ
te miniſtraret mihi in uinculis euāgelij,
ſed abſq; tua ſententia nihil uolui face/
re, ne uelut ex neceſſitate bonum tuum
eſſet, ſed ſpōtaneum. Nam ꝓpterea for/
ſitan receſſit ad tempus, ut æternum re/
ciperes, nō iam ut ſeruum, ſed pluſq̄ ſer
uum, nēpe fratrē dilectum, maxime mi
hi, quanto aūt magis tibi, & in carne, &
in dño. Si igitur me habes conſortē, ſu-
ſcipe illum ad te, tanq̄ me. Qđ ſi quid le
ſit te, aut debet, hoc mihi imputato. Ego
Paulus ſcripſi mea manu. Ego perſoluā
ut ne dicā quod etiā teipſum mihi inſu/
per debes, etiam frater. Ego te fruar in
dño. Refocilla mea uiſcera in domino.
Confiſus de obedientia tua ſcripſi tibi.
ſciens, quod etiā ultra q̄ dico facturus

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙ/ ΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ

ΠΟΛΥΜΕΡΩΣ καὶ πολυ-
τρόπως πάλαι ὁ θεὸς λα
λήσας τοῖς πατράσιν ἐν
τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτ
ων τῶν ἡμερῶν τούτων, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν
υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων. δι' οὗ
καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὃς ὢν ἀπαύ/
γασμα τῆς δόξης. καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑπο/
στάσεως αὐτοῦ. φέρων τε τὰ πάντα τῷ
ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. δι' ἑαυτοῦ
καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν
ἡμῶν. ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης
ἐν ὑψηλοῖς. τοσούτῳ κρείττων γενόμενος
τῶν ἀγγέλων. ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐ/
τοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα. τίνι γὰρ
εἶπεν ποτὲ τῶν ἀγγέλων. υἱός μου εἶ σὺ
ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; καὶ πάλιν.
ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς
ἔσται μοι εἰς υἱόν. ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ
τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέ-
γει. καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες
ἄγγελοι θεοῦ. καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγ/
γέλους λέγει, ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐ
τοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐ/
τοῦ πυρὸς φλόγα. πρὸς δὲ τὸν υἱόν, ὁ θρόνος σου
ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτη
τος ῥάβδος τῆς βασιλείας σου, ἠγάπησας δι/
καιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρι
σέν σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως πα
ρὰ τοὺς μετόχους σου. καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς κύριε
τὴν γῆν

BEATI APOSTOLI PAVLI EPISTOLA AD HEBRAEOS.

DEus olim multiphariã mul-
tiſq; modis, locutus patri-
bus in prophetis, extremis
diebus hiſce, locutus eſt no/
bis in filio, quem conſtituit hæredem
omnium, per quem etiam ſæcula con/
didit, qui cum ſit ſplendor gloriæ, & ex/
preſſa imago ſubſtantiæ illius, portetq;
omnia uerbo potentiæ ſuæ, per ſemet-
ipſum purgatione facta peccatorũ no-
ſtrorum, conſedit in dextra maieſtatis,
in excelſis, tanto præſtantior factus an
gelis, quanto excellentius præ illis ſor/
titus eſt nomen. Nam cui dixit un/
quam angelorum. Filius meus es tu,
ego hodie genui te? Ac rurſum. Ego
ero ei loco patris, & ille erit mihi loco
filij. Rurſum autem cum inducit pri/
mogenitum in orbem terrarum, dicit.
Et adorabunt eum omnes angeli dei.
Et ad angelos quidẽ dicit. Qui creat an
gelos ſuos ſpũs, & miniſtros ſuos ignis
flammam. Ad filium aũt, thronus tuus
ipſe deus in ſæculum ſæculi, uirga recti-
tudinis, uirga regni tui, dilexiſti iuſti/
ciam & odiſti iniquitatẽ, ꝓpterea unxit
te deus deus tuus oleo exultatiõis, ultra
conſortes tuos, & tu in initio domine

 terræ

τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί, αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται, σὺ δὲ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι.

Πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέν ποτε. κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου, οὐχὶ πάντες εἰσὶ λετουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; διὰ τοῦτο δεῖ περισσοτέρως ἡμᾶς προσέχειν τοῖς ἀκουσθεῖσιν, μή ποτε παραῤῥυῶμεν. εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα, τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας, ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ κυρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη. συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ θεοῦ σημείοις τε καὶ τέρασι, καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, καὶ πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς, κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν. οὐ γὰρ ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν περὶ ἧς λαλοῦμεν. διεμαρτύρατο δέ πού τις λέγων, τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν. ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ, καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου. πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ. ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον. νῦν δὲ οὔπω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα, τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν ΙΗΣΟΥΝ

διὰ τὸ

terræ fundamenta iecisti, & opera ma-
nuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt,
tu autem permanes, & omnes ut uesti-
mentum ueterascent, & uelut amictũ
circumuolues eos, & mutabuntur, tu
autem idem es, & anni tui non defici-
ent. Ad quem autem angelorum dixit
unquam? Sede a dextris meis, donec
posuero inimicos tuos, scabellum pe-
dum tuorum. Nonne omnes sunt ad-
ministratorij spiritus, qui in ministeri-
um emittuntur, propter eos, qui hære-
des erunt salutis? Propterea opor- II
tet nos uehementius attendere, ijs quæ
dicta sunt nobis, ne quando perflua-
mus. Etenim si is, qui per angelos di-
ctus fuerat sermo, fuit firmus, & omnis
transgressio, & inobedientia, iustam pre
mij retributionem accepit, quomodo
nos effugiemus, si tantam neglexeri-
mus salutem, quæ cum primum enar
rari cœperit per ipsum dominũ, ab ijs,
qui audierant, in nos confirmata fuit,
attestante deo, & signis, & prodigijs,
& uarijs uirtutibus, & spiritus sancti di-
stributionibus, iuxta suam ipsius uo-
luntatem. Non enim angelis subiecit or
bem terræ futurum, de quo loquimur.
Testatus est autem alicubi quidam di-
cens. Quid est homo, quod memor es
eius, aut filius hominis, quod inuisis
illum? Fecisti eum paululo inferiorem
angelis, gloria & honore coronasti eum
Omnia subiecisti sub pedibus eius. In
hoc enim quod ei subiecit omnia, nihil
omisit, illi non subiectum. At nondum
uidemus illi omnia esse subiecta. Eum
uero qui pusillum quiddam diminutus
fuerat infra angelos, cernimus Iesum,
propter

διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. δόξῃ καὶ
τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι θεοῦ
ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου. ἔπρεπε
γὰρ αὐτῷ δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα
πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχη-
γὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν, διὰ παθημάτων
τελειῶσαι. ὅ τε γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ
ἑνὸς πάντες. δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνε-
ται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων.
ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς
μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. καὶ
πάλιν. ἐγὼ ἔσομαι πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ.
καὶ πάλιν. ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι
ἔδωκεν ὁ θεός. ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κε-
κοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐ-
τὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα
διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος
ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διά-
βολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φό-
βῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνο-
χοι ἦσαν δουλείας. οὐ γὰρ δήπου ἀγ-
γέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος
ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται. ὅθεν ὤφειλε κα-
τὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα
ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς
τὰ πρὸς τὸν θεόν, εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς
ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν
αὐτὸς πειρασθείς, δύναται τοῖς πειραζομέ-
νοις βοηθῆσαι. ὅθεν ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλή-
σεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε
τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογί-
ας ἡμῶν ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ, πιστὸν ὄν-
τα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, ὡς καὶ μουσῆς
ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. πλείονος γὰρ
δόξης οὗτος παρὰ μουσῆν ἠξίωται. καθ'
ὅσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατα-
σκευάσας αὐτόν. πᾶς γὰρ οἶκος κατα-
σκευάζεται ὑπό τινος. ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευ-
άσας, θεός. καὶ μουσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ
οἴκῳ αὐτοῦ

propter cruciatus mortis, gloria & ho-
nore coronatum,ut per gratiam dei pro
omnibus guſtaret mortem. Decebat
enim eum propter quem ſunt omnia,&
per quem ſunt omnia, ut multis filijs in
gloriam adductis, principem ſalutis
illorum per afflictiones perfectum red-
deret.quandoquidē & qui ſanctificat,&
qui ſanctificantur, ex uno ſunt omnes.
Quam ob cauſam non erubeſcit fratres
illos uocare, dicens. Annunciabo no-
men tuum fratribus meis, in medio ec-
cleſiæ laudabo te. Et rurſum. Ego ero
fidens in illo. Et iterum. Ecce ego & pue
ri quos mihi dedit deus. Poſteaq̃ igit̃
pueri cōmercium habent cū carne & ſan
guine, & ipſe ſimiliter particeps factus
eſt eorundem, ut per mortem aboleret
eum qui mortis haberet imperium, hoc
eſt diabolū,& liberos redderet eos, qui-
cumq; metu mortis per oēm uitam ob-
noxij erant ſeruituti. Non eī̄ ſane uſq̃
angelos aſſumit, ſed ſemē Abrahæ aſſu
mit. Vnde debuit per oīa fratribus ſimi III
lis reddi,ut miſericors eſſet & fidelis pō-
tifex,in his quæ apud deū forent agen-
da,ad expiādum peccata populi. Nam
ex hoc quod ipſi contigit tentatum eſſe,
poteſt & ijs qui tentantur ſuccurrere.
Vnde fratres ſancti,uocationis cœleſtis
participes,cōſyderate aplm & pōtificē cō
feſſionis ueſtræ Ieſū Chriſtū, qd fidelis
ſit ei qui ſe cōſtituit,quēadmodū & Mo
ſes in tota domo ſua. Tāto nāq; maiore
glā q̃ Moſes hic dignus eſt habit⁹ q̃to
maiorē habet honorē,q cōſtruxit domū
q̃ ipſa dom⁹. Oīs eī̄ dom⁹ cōſtruit̃ ab
aliquo. Porro q cōdit oīa, de⁹ eſt. Et Mo
ſes quidē fidelis fuit in tota domo illius

οἴκῳ αὐτοῦ. ὡς θεράπων, εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων. ΧΡΙΣΤΟΣ δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ ὁ οἶκος, ἐσμὲν ἡμεῖς, ἐάνπερ τὴν παῤῥησίαν, καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος, μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν. διὸ καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου, τεσσαράκοντα ἔτη. διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπον, ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου, ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. βλέπετε ἀδελφοὶ, μήποτε ἔσαι ἔν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας, ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ θεοῦ ζῶντος, ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθεκάστην ἡμέραν ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται, ἵνα μὴ σκληρυνθῇ τὶς ἐξ ὑμῶν ἀπάτῃ τῆς ἁμαρτίας. μέτοχοι γὰρ γεγόναμεν τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως, μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν, ἐν τῷ λέγεσθαι, σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς μου ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ. τινὲς γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν, ἀλλ᾽ οὐ πάντες οἱ ἐξελθόντες ἐξ αἰγύπτου διὰ μωσέως. τίσι δὲ προσώχθισε τεσσαράκοντα ἔτη; οὐχὶ τοῖς ἁμαρτήσασιν ὧν τὰ κῶλα ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ; τίσι δὲ ὤμοσεν μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασι; καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν διὰ ἀπιστίαν.

Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκέναι,

ueluti miniſter, in teſtimonium eorum quæ poſt dicenda erant. At Chriſtus tanquam filius adminiſtrauit domum ſuam, cuius domus ſumus nos, ſi fiduciam, & gloriationem ſpei, ad finem uſq; firmam tenuerimus. Quapropter ſicut dicit ſpiritus ille ſanctus, hodie ſi uocem eius audieritis, ne obduretis corda ueſtra, ſicut in exacerbatione, in die tentationis in deſerto, ubi tentauerunt me patres ueſtri, probauerunt me, & uiderunt opera mea, quadraginta annis. Quapropter infenſus eram generationi illi, & dicebam, ſemper errant corde, ipſi uero non cognouerunt uias meas, ſicut iuraui in ira mea, ſi ingreſſuri ſunt in requiem meam. Videte fratres, ne quando ſit in ullo ueſtrum cor prauum incredulitatis, ut deſciſcat a deo uiuente, ſed exhortemini uos inuicem quotidie, quo adappellatur dies hodiernus, ne quis ex uobis induretur ſeductione peccati Chriſti participes facti ſumus, ſi ſane initium ſubſtātiæ, uſq; ad finem firmum tenuerimus, in hoc quod dicitur, hodie ſi uocem meā audieritis, ne obduretis corda ueſtra, ſicut in exacerbatione. Nam quidam cum audiſſent, exacerbauerunt, at non omnes qui profecti fuerant ex Aegypto per Moyſen. Quibus autem infenſus fuit quadraginta annis? Nonne ijs qui peccauerant? quorum membra conciderunt in deſerto? Quibus autem iurauit, non ingreſſos in requiem ſuā? niſi ijs, qui non obedierant. Et uidemus, quod nō potuerint ingredi propter incredulitatē.

IIII

Metuamus igit̃, neq̄ derelicta p̄miſſiõe, intro eũdi in requiē eiꝰ, uideat aliq̄s ex uobis fuiſſe

ὑπειθηκέναι. καὶ γάρ ἐσμεν εὐηγγελισμέ/
νοι καθάπερ κἀκεῖνοι, ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν
ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους, μὴ συγκεκρα
μένος τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν, εἰσερχόμε
θα γὰρ εἰς τὴν κατάπαυσιν οἱ πιστεύσαν/
τες. καθὼς εἴρηκεν, ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ
μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυ/
σίν μου, καί τοι τῶν ἔργων ἀπὸ κατα/
βολῆς κόσμου γενηθέντων, εἴρηκε γάρ που
περὶ τῆς ἑβδόμης οὕτως. καὶ κατέπαυ/
σεν ὁ θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ
πάντων ἔργων αὐτοῦ. καὶ ἐν τούτῳ
πάλιν, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυ/
σίν μου. ἐπεὶ οὖν ἀπολείπεταί τι/
νας εἰσελθεῖν εἰς αὐτὴν, καὶ οἱ πρότερον
εὐαγγελισθέντες οὐκ εἰσῆλθον δι' ἀπείθειαν,
πάλιν τινὰ ὁρίζει ἡμέραν, σήμερον
ἐν Δαβὶδ λέγων, μετὰ τοσοῦτον χρόνον
καθὼς εἴρηται. σήμερον ἐὰν τῆς φω/
νῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε
τὰς καρδίας ὑμῶν. εἰ γὰρ αὐτοὺς ΙΗ/
ΣΟΥΣ κατέπαυσεν, οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλά
λει μετὰ ταῦτα ἡμέρας. ἄρα ἀπολείπε/
ται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ. ὁ γὰρ εἰσελ/
θὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κατέ/
παυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδί/
ων ὁ θεός. σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς
ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ
αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας. ζῶν
γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ
πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμε/
νος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος,
ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων
καὶ ἐννοιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀ/
φανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ. πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετρα
χηλισμένα, τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ πρὸς ὃν
ἡμῖν ὁ λόγος. ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν δι/
εληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς ΙΗΣΟΥΝ τὸν υἱὸν τοῦ
θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας. οὐ γὰρ ἔχομεν
ἀρχιερέα

fuiſſe fruſtratus. Etenim nobis annūcia
tum eſt, quemadmodū & illis. At non
profuit illis audiſſe ſermonem, quod is
non eſſet cum fide coniunctus, ijs qui
audierant. Introimus enim in requi-
em, nos qui credidimus. quemadmo-
dum dixit. Sicut iuraui in ira mea, ſi in/
greſſuri ſint in requiē meā, quanq̄ ope/
ribus a iactis mūdi fūdamētis pfectis.
Dixit em̄ quodā in loco de ſeptimo die
ſic. Et requieuit deus die ſeptimo ab oī/
bus opib⁹ ſuis. Et in hoc rurſū. Si intro/
ibūt ī requiē meā. Poſteaq̄ igit̄ illud re
liquum eſt, aliquos introire in eā, & qui-
bus prius annunciatū fuit, nō introierūt
propter incredulitatē, rurſum quendam
p̄finit diem, hodie, in Dauid dicēs, poſt
tantum temporis, quēadmodum dictū
eſt. Hodie ſi uocē eius audieritis, ne ob
duretis corda ueſtra. Nā ſi eis Ieſus re-
quiē pſtitiſſet, nequaq̄ de alio poſthac
die locutus fuiſſet. Itaq̄ relinquitur ſab/
batiſmus pplo dei. Nā qui ingreſſus eſt
in requiē illius, & ipſe requieuit ab opi-
bus ſuis, quēadmodum a ſuis deus. Stu
deamus igit̄ ingredi in illam requiē, ne
quis eodē cōcidat incredulitatis exēplo.
Viuus eſt em̄ ſermo dei, & efficax, & pe
netrantior quouis gladio utrinq̄ incidē
te, ac pertingēs uſq̄ ad diuiſionē animæ
ſimul ac ſpiritus, cōpagumq̄ & medulla
rum & diſcretor cogitationū & intentio
num cordis, & nō eſt ulla creatura, quæ
non manifeſta ſit in conſpectu illius.
Sed omnia nuda, & reſupinata oculis
eius, ad quem nobis eſt ſermo. Haben-
tes igitur pontificem magnum qui pe/
netrauit cœlos, Ieſum filium dei, tenea/
mus cōfeſſionem. Non enim habemus
m 4 pontificē

ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι
ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειραμένον δὲ κα/
τὰ πάντα, καθ᾽ ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτί/
ας. προσερχώμεθα οὖν μετὰ παῤῥησίας τῷ
θρόνῳ τῆς χάριτος, ἵνα λάβωμεν ἔλεον καὶ
χάριν εὕρωμεν εἰς εὔκαιρον βοήθειαν.
Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβα/
νόμενος ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ
πρὸς τὸν θεόν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυ/
σίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν. μετριοπαθεῖν δυνάμε
νος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις, ἐπεὶ καὶ
αὐτὸς περίκειται ἀσθένειαν, καὶ διὰ ταύτην
ὀφείλει, καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτως καὶ
περὶ ἑαυτοῦ προσφέρειν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν. καὶ
οὐχ ἑαυτῷ τὶς λαμβάνει τὴν τιμήν, ἀλ/
λὰ ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καθάπερ
καὶ ἀαρών. Οὕτως καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ οὐχ
ἑαυτὸν ἐδόξασε γενηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ᾽
ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν. υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ
σήμερον γεγέννηκά σε, καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ
λέγει. σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τά-
ξιν μελχισεδέκ, ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρ
κὸς αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν
δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου με-
τὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσε/
νέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβεί/
ας, καίπερ ὢν υἱός, ἔμαθεν ἀφ᾽ ὧν ἔπαθε
τὴν ὑπακοήν, καὶ τελειωθεὶς ἐγένετο τοῖς
ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν, αἴτιος σωτη/
ρίας αἰωνίου, προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ
ἀρχιερεύς, κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ.

Περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσερ/
μήνευτος λέγειν, ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε
ταῖς ἀκοαῖς. καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι δι/
δάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν
ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς τίνα τὰ στοιχεῖα
τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ, καὶ γεγό-
νατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος καὶ οὐ στερεᾶς
τροφῆς. πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος,
ἄπειρος

pontificem, qui non poſſit compati, in/
firmitatibus noſtris, ſed tentatum per
omnia, pro ſimilitudine abſq; peccato.
Accedamus igitur cum fiducia ad thro/
num gratiæ, ut conſequamur miſericor
diam, & gratiam inueniamus, ad opor-
tunū auxiliū. Nā oīs ſacerdos, q ex hoī/ V
bus aſſumit̃ p hoibus conſtituit̃, in his
q̄ apud deū agunt̃, ut offerat muneta,
& uictimas, qui cōpati poſſit ignoranti/
bus, & errantibus, quandoquidem & ip
ſe circumdatus eſt infirmitate. Et pro-
prer hanc debet, quemadmodum pro
populo, ita & pro ſeipſo immolare pro
peccatis. Nemo ſibiipſi uſurpat hono/
rem, ſed qui etiam uocatur a deo, quem
admodum & Aaron. Ita & Chriſtus,
non ſemetipſum glorificauit, ut fieret
pōtifex, ſed is qui dixerat illi. Filius me/
us es tu, ego hodie genui te. Sicut & ali/
bi dicit. Tu es ſacerdos in æternū, ſecun
dum ordinem Melchiſedec, qui in die/
bus carnis ſuæ, cū & p̄cationes & ſuppli-
catiōes apud illū qui poterat ipſū ſaluū
a morte eripere, cū clamore ualido & la-
chrymis obtuliſſet, & exauditus eſſet p
reuerētia, tametſi filius erat, tñ didicit ex
his q̄ paſſus eſt obedientiā, ac perfectus
redditus, oibus qui ſibi obediūt, fuit cau
ſa ſalutis æternæ, cognominatus a deo
pōtifex ſecundū o rdinationē Melchiſe/
dec, de quo nobis multa forēt dicenda,
eaq; difficilia explicatu, quandoquidem
ſegnes facti eſtis auribus. Etenim cum
debeatis pro tēporis ratione doctores
eſſe, rurſū opus habetis, ut doceam⁹ uos
q̄ ſint elemēta initij eloquioꝝ dei, factiq;
eſtis ij, quibus lacte ſit opus & nō ſolido
cibo. Nam quiſquis lactis eſt particeps
is rudis

ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης, νήπιος γάρ ἐστι. τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων, πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ πίστεως ἐπὶ θεόν. βαπτισμῶν, διδαχῆς, ἐπιθέσεώς τε χειρῶν. ἀναστάσεώς τε νεκρῶν καὶ κρίματος αἰωνίου. καὶ τοῦτο ποιήσωμεν, ἐάνπερ ἐπιτρέπῃ ὁ θεός. ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους θεοῦ ῥῆμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας πάλιν, ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντας. γῆ γὰρ ἡ πιοῦσα τὸν ἐπ' αὐτῆς πολλάκις ἐρχόμενον ὑετὸν καὶ τίκτουσα βοτάνην εὔθετον ἐκείνοις δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ θεοῦ. ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας, καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγύς, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν. πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν ἀγαπητοὶ τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτως λαλοῦμεν. οὐ γὰρ ἄδικος ὁ θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης ἧς ἐνεδείξασθε εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις, καὶ διακονοῦντες. ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλους, ἵνα μὴ μωθροὶ γένησθε, μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πίστεως καὶ μακροθυμίας κληρονομούντων τὰς ἐπαγγελίας.

τῷ γὰρ ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος ὁ θεός, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι, ὤμοσεν καθ' ἑαυτοῦ

is rudis eſt ſermonis iuſticiæ; infans em̃
eſt. Porro p̄fectoꝝ eſt ſolidꝰ cibus, nem
pe hoꝝ, qui propter habitum, ſenſus ha
bent exercitatos, ad diſcretionẽ boni ac
mali. Quapropter omiſſo, qui in Chri/ VI
ſto rudes inchoat ſermone, ad perfectio
nem feramur, nõ rurſum fundamẽtũ ia
cientes pœnitentiæ, ab operibus mortu
is, & fidei in deum, baptiſmatũ, doctri/
næ, ac manuũ impoſitiõis, & reſurrectio
nis mortuoꝝ, & iudicij æterni, atq; id fa
ciamus, ſiquidẽ permiſerit deus. Nã fie
ri nõ poteſt, ut qui ſemel fuerint illumi/
nati, guſtauerintq; donũ cœleſte, & par-
ticipes facti fuerint ſpiritus ſancti, gu/
ſtauerintq; bonum dei uerbum, ac uir/
tutes futuri ſæculi, ſi prolabãtur, denuo
renouentur ad pœnitentiã, ab integro
crucifigentes ſibimetipſis filium dei, &
ludibrio exponentes. ſiquidẽ terra, quæ
hymbrem ſæpius in ſe uenientẽ combi
berit, & progenuerit herbã accõmodã
eis, opera quoꝝ & colitur, recipit benedi
ctionẽ a deo. At quæ p̄duxerit ſpinas &
tribula reproba eſt, & maledictioni con
finis, cuius exitus huc tẽdit, ut exuratur.
Cæterũ perſuaſimus nobis de uobis di-
lecti, quæ his ſint meliora, & cũ ſalute cõ
iuncta, tametſi ſic loquamur. Non enim
iniuſtus eſt deus, ut obliuiſcatur opis ue
ſtri, & laboris ex charitate ſuſcepti, quã
exhibuiſtis erga nomẽ illiꝰ, q miſtraſtis
ſanctis, & miniſtratis. Cupimus aũt, ut
unuſqſq; ueſtrũ idẽ p̄ſtet ſtudiũ, ad ple
nã ſpei certitudinẽ, uſq; ad p̄fectionẽ, ne
ſitis imbecilles, ſed imitatores eoꝝ, q per
fidẽ & lõganimitatẽ, hæreditatẽ accipiũt
p̄miſſiõis. Deꝰ em̃ pollicitꝰ Abrahæ, cũ
nõ poſſet p quẽq̃ maiorẽ iurare, iurauit
per ſeipſũ

κατ' ἑαυτοῦ λέγων, ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε, καὶ οὕτως μακροθυμήσας, ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας, εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, ἐν ᾧ περισσότερον βουλόμενος ὁ θεὸς ἐπιδεῖξαι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ, ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος, ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς, ἀσφαλῆ τε, καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ὑμῶν εἰσῆλθεν ΙΗΣΟΥΣ, κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ, ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα.

Οὗτος γὰρ ὁ μελχισεδὲκ βασιλεὺς σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ συναντήσας ἀβραὰμ, ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, καὶ εὐλογήσας αὐτόν, ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισεν ἀβραὰμ, πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς σαλήμ, ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων. ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. Θεωρεῖτε δὲ, πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην ἀβραὰμ ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀκροθινίων ὁ πατριάρχης. καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν λευῒ τὴν ἱερατείαν λαμβάνοντες, ἐντολὴν ἔχουσιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαὸν κατὰ τὸν νόμον, τουτέστι, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καίπερ ἐξεληλυθότας ἐκ τῆς ὀσφύος ἀβραάμ. ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε

per ſeipſum dicens, niſi benedicens benedixero tibi, & multiplicans, multiplicauero te, atq; ita cum longanimiter expectaſſet, cōſecutus eſt promiſſum. Nā homines quidem per eum iurāt, qui ſit maior, atq; iiſdem omnis controuerſiæ finis, ad cōfirmandum eſt iuſiurandū. Qua in re deus cum eximie uellet hæredibus promiſſionis oſtendere firmitatē conſilij ſui, interpoſuit iuſiurandum, uti per duas res immutabiles, in quibus fieri non poſſet, ut mentiretur deus, ualidā conſolationem haberemus, qui huc cōfugimus, ut potiamur ꝓpoſita ſpe, quā uelut ancoram tenemus animæ, tum tutam, tum firmam, & introeuntem uſq; ad ea, quæ ſunt intra uelum, ubi præcurſor pro nobis ingreſſus eſt, iuxta ordinem Melchiſedec, pontifex factus in æternū.

VII Nam hic erat Melchiſedec, rex Salem, pontifex dei altiſſimi, qui occurrit Abrahæ, reuertenti a cæde regum, & benedixit illi, cui & decimas ex omnibus impertitus eſt Abrahā, qui primū quidem ex interpretatione dicitur rex iuſticiæ, deinde uero etiam rex Salem, quod eſt rex pacis, ignoti patris, ignotæ matris, ignoti generis, nec initium dierū, neq; uitæ finem habens, ſed aſſimilatus filio dei, manet ſacerdos in perpetuum. Conſyderate uero, quantus hic fuerit, cui etiam decimas dederit Abraham patriarcha, de ſpolijs. Atq; ij quidem, qui quod ſint de numero filiorum Leui, ſacerdotij functionem ſumunt, præceptum habent, ut decimas accipiant a populo, iuxta legem, hoc eſt, a fratribus ſuis, licet egreſſis ex lumbis Abrahæ. At is cuius genus non recenſetur ex illis, decimas

τῶν δεδεκάτωκεν τὸν ἀβραάμ, καὶ τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγηκεν. χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. καὶ ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν. ἐκεῖ δὲ μαρτυρούμενος, ὅτι ζῇ, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, διὰ ἀβραὰμ καὶ λευὶ, ὁ δεκάτας λαμβάνων δεδεκάτωται, ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήντησεν αὐτῷ ὁ μελχισεδέκ. εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς λευιτικῆς ἱερωσύνης ἦν, ὁ λαὸς γὰρ ἐπ᾽ αὐτῇ νενομοθέτητο, τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδὲκ, ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν ἀαρὼν λέγεσθαι; μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. ἐφ᾽ ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα, φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ᾽ ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ. πρόδηλον γὰρ, ὅτι ἐξ ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης μωϋσῆς ἐλάλησε. καὶ περισσότερον ἔτι κατάδηλόν ἐστιν, εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα μελχισεδὲκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, ὃς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. μαρτυρεῖ γὰρ ὅτι σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ. Ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές. οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος, ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι᾽ ἧς ἐγγίζομεν τῷ θεῷ καὶ καθ᾽ ὅσον οὐ χωρὶς ὁρκωμοσίας.

οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὁρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς γεγονότες, ὁ δὲ μετὰ ὁρκωμοσίας διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν. ὤμοσεν κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ, κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος ΙΗΣΟΥΣ, καὶ οἱ μὲν πλείονες

lis decimas accepit ab Abrahã,& habẽti ꝓmiſſiões bñdixit. porro nemo negat qn id qd minꝰ eſt, ab eo qd maiꝰ eſt bñdictionẽ accipiat. Atq; hic qdẽ hoĩes, q moriunt̃, decimas accipiũt. Illic aũt is de quo teſtatũ ẽ, qd uiuat, & ut ita loquar, ꝑ Abrahã decimatꝰ ẽ etiã ipſe Leui, q deci mas ſolet accipere. nã is adhuc ĩ lũbis patris erat, cũ occurreret Abrahã Melchiſedec. Proĩde ſi cõſũmatio ꝑ leuiticũ ſacerdotiũ erat (nã in eo populꝰ legẽ acceperat) Quid p̃terea fuit opus, aliũ ſurgere ſacerdotẽ, q ſecũdũ ordinẽ Melchiſedec, & nõ ſcdm ordinẽ Aaron diceret̃. Qñ quidẽ trãſlato ſacerdotio, neceſſe eſt, ut legis quoq; trãſlatio fiat. Nã is de quo dicunt̃ hæc, ad aliã tribũ ꝑtinet, de qua nullus altario aſtitit. Palã eſt em̃. quod e tribu Iuda exortus ſit dominus noſter. At nihil locutus eſt de ſacerdotio Moſes, quod ad hanc tribum pertineat. Idq; magis etiã liquet, ſi qdẽ ad ſimilitudinẽ Melchiſedec exorit̃ ſacerdos aliꝰ, q nõ iuxta legẽ mandati carnalis factꝰ ſit, ſed iuxta potẽtiã uitæ indiſſolubilis. Teſtificat̃ em̃ ad hunc modũ. Tu ſacerdos in æternũ, ſcdm ordinẽ Melchiſedec. Reijcitur em̃ qd p̃ceſſit mandatũ, propter imbecillitatẽ, & iutilitatẽ. Nã nihil ad ꝑfectionẽ adduxit lex, ueꝝ erat introductio ad ſpẽ meliorẽ, ꝑ quã appropinquamus deo, atq; hoc meliorẽ, qd nõ abſq; iureiurando res acta ſit. Nã illi quidẽ citra iuſiurandũ ſacerdotes facti ſunt, hic uero cũ iureiurando per eum q dixit ad illum. Iurauit dñs & nõ pœnitebit eum, tu ſacerdos in æternum, ſecundũ ordinationẽ Melchiſedec. Tanto potioris teſtamẽti ſpõſor factus eſt Ieſus, & illi quidẽ plures

πλείονές εἰσι γεγονότες ἱερεῖς, διὰ τὸ θανάτῳ
κωλύεσθαι παραμένειν, ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐ-
τὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν
ἱερωσύνην, ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς
δύναται, τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ
θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ
αὐτῶν. τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρ/
χιερεύς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχω/
ρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλό-
τερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος, ὃς οὐκ ἔχει
καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς,
πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας
ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ. τοῦτο γὰρ
ἐποίησεν ἐφάπαξ, ἑαυτὸν ἀνενέγκας. ὁ νό/
μος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς,
ἔχοντας ἀσθένειαν, ὁ λόγος δὲ τῆς ὁρκωμο/
σίας τῆς μετὰ τὸν νόμον, υἱὸν εἰς τὸν αἰῶνα
τετελειωμένον. κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγο-
μένοις, τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκά-
θισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης
ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λειτουργὸς, καὶ
τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ κύρι/
ος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς
τὸ προσφέρειν δῶρα καὶ θυσίας καθίσταται,
ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον, ὃ προ
σενέγκῃ. εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν
ἱερεύς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων
κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα. οἵτινες ὑποδείγ/
ματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων,
καθὼς κεχρημάτισται μωϋσῆς, μέλλων ἐπι
τελεῖν τὴν σκηνήν. ὅρα γάρ φησι, ποιήσεις
πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι
ἐν τῷ ὄρει. νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τέτυχε
λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονός ἐστι διαθή/
κης μεσίτης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελί/
αις νενομοθέτηται. εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη,
ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τό/
πος. μεμφόμενος γὰρ αὐτοῖς λέγει. ἰδοὺ
ἡμέραι ἔρχονται λέγει κύριος, καὶ συντε/
λέσω ἐπὶ

plures facti fuerunt ſacerdotes, propter/
rea,quod per mortē non ſinerentur per/
manere.at hic quod idē maneat in æter,
num,perpetuũ habet ſacerdotiũ , unde
& ſaluare ad plenum poteſt, q p ipſum
adeũt deũ,ſemp uiuēs, ad hoc ut inter/
pellet pro illis.Talis eſt decebat ut eſſet
nobis pōtifex,pius,innocēs, īpollutꝰ, ſe-
gregatus a peccatoribꝰ,& ſublimior cœ/
lis factus,cui nō ſit quotidie neceſſe,quē
admodũ illis pontificibus, prius pro p/
prijs peccatis uictimas offerre,deinde p
pctis populi,nã id fecit ſemel,cũ ſemetip
ſum obtulit.Siqdē lex hoīes cōſtituit pō
tifices , habentes infirmitatē. Porro ſer-
mo iuriſiurãdi,q ſupra legē fuit filiũ con
ſtituit ī æternũ cōſumatũ. Cæteꝝ eoꝝ q VIII
dicunt illud eſt caput,qđ talē habemus
pontificē,qui conſedit ad dexrrã throni
maieſtatis in cœlis, ſanctoꝝ miniſter,ac
ueri tabernaculi, qđ fixit deus, & nō ho
mo.Ois enim pōtifex ad offerendũ do
naria & uictimas cōſtituit, unde neceſ-
ſe eſt,ut hic etiã habeat aliquid,qđ offe/
rat. nã ſi eſſet in terra,ne ſacerdos quidē
eſſet,ubi ſunt ſacerdotes qui offerunt iu
xta legē donaria, quæ quidē exemplari
& umbræ deſeruiunt cœleſtiũ. quemad/
modũ oraculo reſponſũ eſt Moſy, cum
eſſet abſoluturus tabernaculũ, nã uide,
inquit,ut facias oĩa, ſecundũ exemplar
qđ oſtenſũ eſt tibi in monte, nunc uero
hoc excellẽtius ſortitus ē ſacerdotiũ,quo
p̄ſtantioris eſt teſtamēti mediator, qđ ī
p̄ſtãtioribus pmiſſis ſancitũ eſt,nã ſi pri
mum illud tale fuiſſet,ut nihil in eo poſ-
ſet rep̄hendi,haud quaꝗ̃ fuiſſet ſecũdo
q̄ſitus locus. Nã incuſãs eos loquit illis.
Ecce dies uenient, dicit dñs,& conſum/
mabo

λέσω ἐπὶ τὸν οἶκον ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον ἰού-
δα, διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην
ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπι
λαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐ-
τοὺς ἐκ γῆς αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν
ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν λέ
γει κύριος. ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι
τῷ οἴκῳ ἰσραὴλ, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας λέ
γει κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν δι-
άνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγρά
ψω αὐτούς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεὸν, καὶ
αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. καὶ οὐ μὴ διδά
ξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος
τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων. γνῶθι τὸν κύρι
ον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν
ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς
ἀδικίαις αὐτῶν. καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ
τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν, οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. ἐν τῷ
λέγειν καινὴν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην,
τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀ-
φανισμοῦ. Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη
δικαιώματα λατρείας, τότε ἅγιον κοσ-
μικόν. σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη,
ἐν ᾗ ἥτε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθε-
σις τῶν ἄρτων, ἥτις λέγεται ἅγια, μετὰ δὲ
τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ ἡ λεγο-
μένη ἅγια ἁγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυμια-
τήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, περι-
κεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος
χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος ἀαρὼν
ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης,
ὑπεράνω δὲ αὐτῆς χερουβὶμ δόξης, κατα-
σκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, περὶ ὧν οὐκ ἔστιν νῦν
λέγειν κατὰ μέρος. τούτων δὲ οὕτως κατε-
σκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν
διὰ παντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς, τὰς λατρείας
ἐπιτελοῦντες, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ
ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεύς. οὐ χωρὶς αἵμα-
τος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ
ἀγνοημάτων

mabo ſuper domũ Iſrahel,& ſuper do-
mum Iuda,teſtamentũ nouũ, nõ iuxta
teſtamẽtũ qđ feci patribꝰ illoꝝ in die cũ
apphẽderẽ manũ illoꝝ. ut educerẽ eos
ex Aegypto,qm̃ ipſi nõ pſtiterũt ĩ teſta
mẽto meo,&ego neglectui eos habui,di
cit dñs.Nã hoc eſt teſtamẽtũ, qđ diſpo-
nam domui Iſrahel poſt dies illos, dicit
dñs,dans leges meas,in mẽtẽ illoꝝ, & in
corda illoꝝ inſcripſi illas,& ero illis ĩ deũ
& ipſi erunt mihi in populũ.Et nõ doce
bunt quiſq; proximum ſuum , & unuſ-
quiſq; fratrem ſuum dicens . Cognoſce
dñm,qđ oẽs cognituri ſint me,ab eo q
puſillus fuerit inter eos, uſq; ad eũ q ma
gnus eſt inter illos,qm̃ placatus ero, ſup
iniuſticijs illoꝝ,& pctis eoꝝ,& iniquitatẽ
illoꝝ nõ recordabor amplius,in hoc qđ
dicit nouum, antiquauit primũ. Porro
quod antiquatur,ac ſeneſcit, in propin-
quo eſt,ut euaneſcat. Igitur habebat IX
quidem etiã prius illud, iuſtificationem
cultus,ac ſanctimoniam mundanam.Si
quidẽ tabernaculũ factũ fuit primũ, in
quo erant lucernæ,& menſa, & propoſi-
tio panum,quæ uocatur ſancta.Poſt ſe-
cundum aũt uelũ,erat tabernaculũ, qđ
uocat̃ ſanctũ ſanctoꝝ,aureã,habẽs acer
ram,& arcã teſtamẽti, undiq; circũtectã
auro,in qua urna aurea habẽs mãna, &
uirga Aaron,q̃ germinauerat,& tabulæ
teſtamẽti,ſup hãc aũt cherubim gloriæ
obũbrantia,ppiciatoriũ, de qbus nõ eſt
nũc dicẽdũ ſingillatim. His aũt ad hũc
ordinatis modũ, in prius qdẽ taberna
culũ ſemp ingrediunt̃ ſacerdotes,qui ſa
crorũ ritus peragant, in ſecundũ autẽ ſe
mel quotãnis ſolus pontifex,nõ ſine ſan
guine/quẽ offert pro ſeipſo, & p populi

ἀγνοημάτων, τοῦτο δηλοῦντος τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, μήπω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἐχούσης στάσιν· ἥτις παραβολὴ εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνεστηκότα, καθ᾽ ὃν δῶρά τε καὶ θυσίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα, μόνον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι, καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς, καὶ δικαιώμασι σαρκὸς, μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα.

ΧΡΙΣΤΟΣ δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος, καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι᾽ αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος. εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων, καὶ τράγων, καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους, ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν θεῷ ζῶντι. καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστὶν, ὅπως θανάτου γενομένου, εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι, τῆς αἰωνίου κληρονομίας. ὅπου γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου, διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει, ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος. ὅθεν οὐδ᾽ ἡ πρώτη, χωρὶς αἵματος ἐγκεκαίνισται. λαληθείσης γὰρ πάσης ἐντολῆς κατὰ νόμον ὑπὸ μωσέως παντὶ τῷ λαῷ, λαβὼν τὸ αἷμα τῶν μόσχων καὶ τράγων, μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου, αὐτό τε τὸ βιβλίον, καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐῤῥάντισε, λέγων. τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετείλατο πρὸς

ignorantijs, illud ſignificante ſpiritu ſancto, nondũ manifeſtatam eſſe ſanctoꝝ uiam, adhuc priore tabernaculo cõſiſtẽte quæ erat ſimilitudo, pro tẽpore illo p̃ſente, in quo dona ſacrificiaq; offerunt, q̃ nõ poſſint iuxta cõſcientiã pfectũ reddere cultorẽ, in cibis dũtaxat, & potionibus, & diuerſis ablutionibus ac iuſtificationibus carnis, uſq; ad tẽpus correctionis impoſita. At Chriſtus accedens põtifex futuroꝝ bonoꝝ, per maius & perfectius tabernaculũ, nõ manu factũ, hoc eſt nõ huius ſtructuræ, neq; per ſanguinem hircorum & uitulorũ, ſed per proprium ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in ſancta, æterna redemptione reperta. Nam ſi ſanguis taurorum & hircorum, & cinis iuuẽcæ, aſpergẽs inquinatos ſanctificat ad carnis purificationẽ, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum æternum ſeipſum obtulit immaculatũ deo, purgabit conſcientiam ueſtram a mortuis operibus, ad ſeruiendum deo uiuenti? Et ob id noui teſtamenti mediator eſt, ut morte intercedente, ad redemptionem earum præuaricationum, quæ fuerant ſub priori teſtamẽto, ij qui uocati ſunt promiſſionem accipiãt, æternæ hæreditatis. Siquidẽ ubi teſtamentũ eſt, mors ĩtercedat neceſſe eſt teſtatoris. nã teſtamentũ in mortuis ratũ eſt. Qñquidẽ nõdũ ualet, cũ uiuit teſtator. Vnde ne prius quidẽ illud, abſq; ſanguine dedicatũ fuit. Cũ enim Moyſes omne p̃ceptum iuxta legẽ expoſuiſſet populo, ſumpto ſanguine uitulorum & hircoꝝ, cũ aqua & lana coccinea & hyſopo, ſimł & ipſũ librũ, & totũ populũ aſperſit, dicens. Hic eſt ſanguis teſtamẽti, qđ man

dauit

λατο πρὸς ὑμᾶς ὁ θεός. καὶ τὴν σκηνὴν δὲ
καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵ/
ματι ὁμοίως ἐῤῥάντισεν, καὶ σχεδὸν ἐν αἵ/
ματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νό/
μον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται
ἄφεσις. ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγμα/
τα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τούτοις καθαρίζε-
σθαι. αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, κρείττοσι θυσί/
αις παρὰ ταύτας. Οὐ γὰρ εἰς χειροποί/
ητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἀντίτυπα
τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν.
νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ
ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυ
τόν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ
ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ,
ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ κατα
βολῆς κόσμου. νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ
τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, διὰ τῆς
θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. καὶ καθ' ὅσον ἀ/
πόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν.
μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις, οὕτως καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ
ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν
ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφ/
θήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σω/
τηρίαν. Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν
μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν
πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυ/
σίαις ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκές, οὐ
δέ ποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τε/
λειῶσαι, ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερό
μεναι; διὰ τὸ μηδὲ μίαν ἔχειν ἔτι συνείδη/
σιν ἁμαρτιῶν, τοὺς λατρεύοντας, ἅπαξ κε-
καθαρμένους. ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἀνάμνησις ἁ/
μαρτιῶν κατ' ἐνιαυτόν. ἀδύνατον γὰρ αἷμα
ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. διὸ εἰ/
σερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει. θυσίαν καὶ
προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας. σῶμα δὲ κατηρτί/
σω μοι, ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ
εὐδόκησας, τότε εἶπον. ἰδοὺ ἥκω, ἐν κεφα/

dauit uobis deus. Inſuper autẽ & taber/
naculũ, & om̃ia uaſa ſacra miniſterij ſan
guine conſimiliter aſperſit. Et omnia fe
re ſecundũ legem ſanguine purificant̃,
& abſq; ſanguinis effuſiõe, nõ fit remiſ
ſio. Itaq; neceſſe eſt, ut exẽplaria quidẽ
eoꝝ q̃ ſunt in cœlis, hiſce rebus purificẽ/
tur. Cæterũ ipſa cœleſtia potioribus p̃
his uictimis mundent̃. Nõ em̃ in manu
facta ſancta ingreſſus eſt Chriſtus, exẽ/
plaria uero, ſed in ipſum cœlũ, ut appa
reat nunc in cõſpectu dei pro nobis, nõ
ut ſæpiꝰ offerat ſemetipſum, quẽadmo/
dum põtifex ingredit̃ in ſancta ſingulis
annis, in ſanguine alieno. Alioqui opor
tuiſſet illum ſæpius paſſum fuiſſe a cõdi
to mundo. Nunc aũt ſemel, ſub cõſũma
tionẽ ſæculoꝝ, ad profligationẽ peccati,
per imolationẽ ſui apparuit. Et quatenꝰ
illud manet omnes homines, ut ſemel
moriantur, poſt hoc autem iudicium,
ita & Chriſtus ſemel oblatus, ut multoꝝ
peccata tolleret, rurſus abſq; peccato cõ/
ſpicietur, ijs qui illũ expectant in ſalutẽ.
Nam lex umbrã habens futuroꝝ bo/ X
norum, nõ ipſam imaginem rerum, his
hoſtijs, quas quotannis eaſdem cõtinen
ter offerunt, nunq̃ poteſt accedẽtes per
fectos reddere, alioqui nõne deſijſſent
offerri? Propter ea, quod nullã iam ha-
buiſſent conſcientiã peccatoꝝ, qui ſemel
ſacrificaſſẽt, ac purgati eſſẽt. At q in iſtis
cõmemoratio fit peccatoꝝ quotãnis. Nõ
em̃ poteſt ſanguis tauroꝝ & hircorũ, au
ferre peccata. Quapropter cum ingreſſu
rus eſt mundum dicit, ſacrificiũ & obla/
tionem noluiſti. Corpus autem aptaſti
mihi, holocautomata & pro peccato nõ
comprobaſti, tũc dixi. Ecce adſũ, in capi

λίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποι-
ῆσαι ὁ θεὸς τὸ θέλημά σου. ἀνώτερον λέ-
γων, ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν, καὶ ὁλοκαυ-
τώματα, καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠθέλησας, οὐ-
δὲ εὐδόκησας, ἅιτινες κατὰ τὸν νόμον προσ-
φέρονται, τότε εἴρηκεν, ἰδοὺ ἥκω τοῦ ποιῆσαι
ὁ θεὸς τὸ θέλημά σου, ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον, ἵνα
τὸ δεύτερον στήσῃ, ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμέ-
νοι ἐσμὲν, οἱ διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώμα-
τος τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐφάπαξ. καὶ πᾶς
μὲν ἱερεὺς ἕστηκε καθ᾽ ἡμέραν λειτουργῶν,
καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσί-
ας, ἅιτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν
ἁμαρτίας, αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν
προσενέγκας θυσίαν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθι-
σεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμε-
νος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον
τῶν ποδῶν αὐτοῦ. μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετε-
λείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους.
μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. με-
τὰ γὰρ τὸ προειρηκέναι, αὕτη ἡ διαθήκη ἣν
διαθήσομαι πρὸς αὐτοὺς, μετὰ τὰς ἡμέρας
ἐκείνας λέγει κύριος, διδοὺς νόμους μου ἐπὶ
καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν διανοιῶν αὐ-
τῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν,
καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν. οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι,
ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων, οὐκ ἔτι προσφορὰ πε-
ρὶ ἁμαρτίας. Ἔχοντες οὖν ἀδελφοὶ παρ-
ρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵ-
ματι ΙΗΣΟΥ ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν
πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσ-
ματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. καὶ ἱερέα
μέγαν, ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ. προσερχώμε-
θα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ
πίστεως, ἐρραντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συ-
νειδήσεως πονηρᾶς, καὶ λελουμένοι τὸ σῶ-
μα, ὕδατι καθαρῷ, κατέχωμεν τὴν ὁμο-
λογίαν τῆς ἐλπίδος, ἀκλινῆ. πιστὸς γὰρ ὁ
ἐπαγγειλάμενος, καὶ κατανοῶμεν ἀλλήλους
εἰς παροξυ-

te libri ſcriptum eſt de me, ut faciam de-
us uoluntatem tuam. Superius cum di-
cit, ſacrificium, & oblationem, & holo-
cautomata. & pro peccato noluiſti, neq;
comprobaſti, quæ iuxta legem offerun-
tur, tunc dixi. ecce adſum, ut faciam de-
us uoluntatem tuam, tollit prius, ut po-
ſterius ſtatuat, in qua uoluntate ſancti-
ficati ſumus per oblationem corporis Ie-
ſu Chriſti ſemel peractam. Et omnis
quidem ſacerdos aſſiſtit quotidie, ſacra
peragẽs, & eaſdẽ ſæpius offerẽs hoſtias
quæ nunquam poſſint auferre peccata.
Hic uero una pro peccatis oblata uicti-
ma perpetuo ſedet ad dexteram dei, id
quod ſupereſt expectans, donec reddan
tur inimici ſui, ſcabellum pedum ſuo-
rum. Vnica enim oblatione perfectos
effecit in perpetuum, eos qui ſanctifi-
cantur. Teſtificatur autem nobis & ipſe
ſpiritus ſanctus, cum prædixiſſet enim,
hoc eſt teſtamentũ, quod condam erga
illos, poſt dies illos, dicit dñs, dans leges
meas in corda illorum, & in mentibus il-
lorum inſcribã eas, & peccatoꝝ atq; ini-
quitatum illorum, non recordabor am-
plius. Porro ubi harũ eſt remiſſio, iam
nõ eſt oblatio pro peccato. Cũ igitur fra
tres habeamus libertatẽ adeundi in ſan
cta in ſanguine Ieſu, ea uia quam dedi-
cauit nobis recentem ac uiuentẽ, per ue-
lamentum, hoc eſt per carnem ſuam,
cumq; habeamus ſacerdotem magnum
præfectũ domui dei, accedamus cũ ue-
ro corde, in certitudine fidei, aſperſi cor-
dibus, a cõſcientia mala, & abluti corpo-
re, aqua pura, teneamus confeſſionem
ſpei, nõ uacillantem. Fidelis enim deus,
qui pmiſit, & conſyderemus nos inuicẽ,
in hoc

εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης, καὶ καλῶν ἔργων, μὴ
ἐγκαταλιπόντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, κα
θὼς ἔθος τισὶν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες, καὶ το/
σούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ βλέπετε ἐγγίζουσαν τὴν
ἡμέραν. ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν
μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθεί-
ας, οὐκ ἔτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυ/
σία, φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς
ζῆλος, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους.
ἀθετήσας τις νόμον μωσέως, χωρὶς οἰκτιρ/
μῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνή/
σκει. πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται
τιμωρίας, ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας,
καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος,
ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐ/
νυβρίσας. οἴδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα, ἐμοὶ ἐκ/
δίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει κύριος. καὶ
πάλιν, κύριος κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ, φοβε/
ρὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζῶντος.
Αναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέ/
ρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἄθλησιν ὑπε
μείνατε παθημάτων. τοῦτο μὲν, ὀνειδισμοῖς
τὲ καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινω
νοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες.
καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ
τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ
χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες ἔχειν
ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μέ/
νουσαν. μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παρρησίαν ὑμῶν,
ἥτις ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην. ὑπο/
μονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ
ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν. ἔ/
τι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει
καὶ οὐ χρονιεῖ, ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσε-
ται, καὶ ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυ/
χή μου ἐν αὐτῷ. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστο/
λῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίη/
σιν ψυχῆς. Ἔστι δὲ πίστις, ἐλπιζομένων ὑπόστα
σις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων,
ἐν ταύτῃ

in hoc,ut ꝓuocemus ad charitatē & bo-
na opa,nō deserētes aggregationē no/
stri mutuā,sicuti mos ē nōnullis, sed ad/
hortātes inuicē.idq; hoc magis,qđ uide
tis apppinquātē diē.Nā si uolētes pecca
uerimus post acceptā cognitionē uerita
tis,nō ultra ꝑ pc̄tis reliqua ē hostia, sed
formidabilis q̄dā expectatio iudicij, &
ignis uehemētia,q deuoratur⁹ ē aduersa
rios.q aspnatus fuerit Moysi legē,absq;
misericordia,sub duob⁹ aut trib⁹ testib⁹
morit᷑. Quanto putatis peiorib⁹ afficiet᷑
supplicijs,q filiū dei cōculcarit, & sangui
nē testamēti,ceu rē ꝓphanā habuerit, in
q̄ fuerat sctificat⁹,& spm̄ gratiæ, cōtume
lia affecerit. Nouim⁹ em̄ eū q dixit. Meū
est ulcisci. Ego repēdā dicit dn̄s. Et rursū.
Dn̄s iudicabit populū suū. Horrēdū est
īcidere ī man⁹ dei uiuētis. Redeāt āt uo
bis in memoriā supiores dies, in qbus il
luminati,ingēs certamē sustinuistis affli
ctionū, partim qdē, dū & ꝓbris & p̄ssu
ris affecti,spectaculo fuistis oibus, par/
tim dū cōsortes ita cōuersātiū facti estis
Siqdē & uinculis meis cōpassi fuistis, &
direptionē facultatū uestraꝝ cū gaudio
accepistis,sciētes uos habere potiorē sub
stantiā in uobis metipsis ac manētē. Ne
abieceritis igit᷑ fiduciā uestrā, q̄ magnā
habet p̄mij retributionē. Nā patiētia uo
bis ē op⁹, ut ubi uolūtatē dei pegeritis
reportetis ꝓmissionē. Adhuc em̄ p pu-
sillū tpis, & q uētur⁹ est ueniet, & nō tar
dabit. Iustus aūt ex fide uicturus est. Et
si se subduxerit, non probabitur animo
meo. At nos nō sumus subductionis in
pditionē,sed fidei in acqsitionē animæ.
Est aūt fides,eaꝝ reꝝ quæ sperant᷑ sub- XI
stātia,argumentū eoꝝ,quæ nō uidētur.

ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. πί-
στει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι
θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμε-
να γεγονέναι. πίστει πλείονα θυσίαν ἄβελ πα-
ρὰ κάϊν προσήνεγκε τῷ θεῷ, δι᾽ ἧς ἐμαρτυ-
ρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς
δώροις αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ δι᾽ αὐτῆς ἀποθα-
νὼν, ἔτι λαλεῖ. πίστει ἐνὼχ μετετέθη τοῦ
μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ ηὑρίσκετο, διότι
μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός. πρὸ γὰρ τῆς μετα-
θέσεως αὐτοῦ, μεμαρτύρηται εὐηρεστηκέναι
τῷ θεῷ. χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατον εὐαρε-
στῆσαι. πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμε-
νον τῷ θεῷ, ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐ-
τὸν μισθαποδότης γίνεται. πίστει χρημα-
τισθεὶς νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων,
εὐλαβηθεὶς κατεσκεύασε κιβωτὸν, εἰς σωτη-
ρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, δι᾽ ἧς κατέκρινε τὸν κό-
σμον, καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγέ-
νετο κληρονόμος. πίστει καλούμενος ἀβραὰμ
ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τὸν τόπον, ὃν ἤμελ-
λε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν, καὶ ἐξῆλθε,
μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἔρχεται. πίστει πα-
ρῴκησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὡς ἀλλο-
τρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ ἰσαὰκ
καὶ ἰακὼβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγ-
γελίας τῆς αὐτῆς. ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς
θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ
δημιουργὸς, ὁ θεός. πίστει καὶ αὐτὴ σάρρα
δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλα-
βε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν. ἐπεὶ
πιστὸν ἡγήσατο τὸν ἐπαγγειλάμενον, διὸ
καὶ ἀφ᾽ ἑνὸς ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νενεκρω-
μένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλή-
θει, καὶ ὡσεὶ ἄμμος ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θα-
λάσσης ἡ ἀναρίθμητος. κατὰ πίστιν ἀπέθανον
οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας,
ἀλλὰ πόῤῥωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ πεισθέντες
καὶ ἀσπασάμενοι καὶ ὁμολογήσαντες, ὅτι ξέ-
νοι καὶ πα-

In hac enim teſtimoniũ meruerunt ſe-
niores. Per fidem intelligimus perfecta
fuiſſe ſæcula uerbo dei, ut ex his quæ nõ
apparebant, ea quæ uidẽtur fierẽt. Per
fidem, plus hoſtiarũ Abel obtulit deo,
q̃ Cain. Per quas teſtimoniũ meruit,
q̃d eſſet iuſtus, teſtimoniũ ꝓhibente de
donarijs illius deo, & ꝑ hãc mortuus ad
huc loquitur. Per fidẽ Enoch fuit trãſla
tus ne uideret mortẽ, & nõ fuit inuẽtus
ꝓpterea quod trãſtulerat illũ deus. Pri-
uſq̃ enim transferretur teſtimoniũ me-
ruerat, quod placuiſſet deo. At qui ſine
fide, fieri non poteſt, ut quis illi placeat.
Nam qui accedit ad deum, hunc credere
oportet eſſe deũ, & eſſe remuneratorem
quærentibus ſe. Per fidẽ admonitus ora
culo Noe, de his quæ nondũ uidebãtur
ueritus apparauit arcã, ad ſalutẽ dom9
ſuæ, ꝑ quã arcã cõdẽnauit mundũ, & ei9
q̃ ſecundũ fidẽ eſt iuſticiæ, fact9 ẽ hæres.
Per fidẽ, Abrahã cũ uocaretᷣ, obedijt, ut
exiret in locũ quẽ acceptur9 erat in hære
ditatẽ, & exiuit, neſciẽs, quo eſſet uẽtur9.
Per fidẽ cõmigrauit in terrã ꝓmiſſiõis,
ueluti peregrinã, cũ in tabernaculis habi
taſſet, cũ Iſaac & Iacob, cohæredib9 eiuſ-
dem ꝓmiſſiõis, expectauerat eñ habẽ-
tem fundamẽta ciuitatẽ, cuius opifex, &
cõditor ẽ de9. Per fidẽ & ipſa Sarra uim
ad cõcipiẽdũ ſemẽ accepit, ac p̃ter ætatis
rationẽ peperit, q̃d fidelẽ iudicaret eũ q
ꝓmiſerat. Quaꝓpter & ex uiro prognati
ſunt, eoq; iam annis effoeto, tãto nume
ro, q̃to ſũt ſtellæ cœli, & uelut arena, q̃ ẽ
iuxta marginẽ maris innũerabilis. Iuxta
fidẽ mortui ſũt hi oẽs, cũ nõ accepiſſẽt ꝓ
miſſiões, ſed, ꝓcul eas uidiſſẽt, & credidiſ
ſẽt, & ſalutaſſẽt, & cõfeſſi fuiſſẽt ſe hoſpi-
tes & ad-

νοι καὶ παρεπίδημοί εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς. οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι, καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον ἀφ᾽ ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι. νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν ἐπουρανίου. διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ θεὸς, θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν, ἡτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν. πίστει προσενήνοχεν ἀβραὰμ τὸν ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν, ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος, πρὸς ὃν ἐλαλήθη, ὅτι ἐν ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα, λογισάμενος, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ θεὸς, ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο. πίστει περὶ μελλόντων εὐλόγησεν ἰσαὰκ τὸν ἰακὼβ καὶ τὸν ἡσαῦ. πίστει ἰακὼβ ἀποθνήσκων, ἕκαστον τῶν υἱῶν ἰωσὴφ εὐλόγησε, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ. πίστει ἰωσὴφ τελευτῶν, περὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν ἰσραὴλ ἐμνημόνευσε, καὶ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐνετείλατο. πίστει μουσῆς γεννηθεὶς, ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ. διότι εἶδον ἀστεῖον τὸ παιδίον, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως. πίστει μουσῆς μέγας γενόμενος, ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς φαραὼ, μᾶλλον ἑλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν, μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν αἰγύπτῳ θησαυρῶν, τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἀπέβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν. πίστει κατέλιπεν αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως. τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησε. πίστει πεποίηκε τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν. πίστει διέβησαν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς, ἧς πεῖραν λαβόντες οἱ αἰγύπτιοι κατεπόθησαν

tes & aduenas eſſe in terra. Nam hæc q̃ dicunt declarant ſe patriã inquirere. Et ſi illius quidem memores fuiſſent, unde fuerant profecti, habebant oportunitatem reuertendi. Nunc aũt meliorẽ expetũt, hoc eſt cœleſtem. Quapropter nõ erubeſcit ipſe deus uocari deus illorum, parauerat eñ illis ciuitatẽ. Per fidẽ, obtulit Abrahã Iſaac, cũ tentaretur, & unigenitum obtulit, in quo ꝓmiſſiones acceperat, ad quẽ dictũ fuerat. In Iſaac uocabitur tibi ſemen, cum illud ſecum ꝑpendiſſet, deũ uel a mortuis, excitare poſſe ſemen, unde illũ etiam in ſimilitudine reduxit. Per fidẽ, de futuris bñdixit Iſaac filio Iacob, & Eſau. Per fidem, Iacob moriens, ſingulis filijs Ioſeph benedixit, & adorauit faſtigiũ uirgæ illiꝰ. Per fidẽ, Ioſeph moriẽs de egreſſione filioꝝ Iſrahel meminit, deq; oſſibꝰ ſuis mãdauit. Per fidẽ cũ natꝰ eſſet Moyſes occultatꝰ eſt mẽſes treis, a progenitoribus ſuis, propterea quod uiderent elegantem puellum, & non ueriti ſunt edictum regis. Per fidem, Moſes iam grandis, renuit uocari filius filiæ Pharaonis, potius eligens ſimul malis affici cũ populo dei, q̃ȝ temporarijs peccati commodis frui, maiores arbitratus diuitias, probrum Chriſti, q̃ȝ Aegyptiorum theſauros. Reſpectum enim habebat retributionis. Per fidem reliquit Aegyptum, haud ueritus ferociã regis. Perinde eñ quaſi uidiſſet eũ q eſt iuiſibilis, ita obdurauit. Per fidẽ fecit paſca, & effuſionẽ ſanguinis, ne is q̃ perimebat primogenita, tangeret illos. Per fidẽ trãſierũt rubrũ mare, ueluti per ſiccã terram, qđ cũ tentaſſent Aegyptij,

κατεπόθησαν. πίστει τὰ τείχη ἱεριχὼ κατέπε-
σε, κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας. πίστει ῥα-
ὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασι,
δεξαμένη τοὺς κατασκόπους μετ' εἰρήνης.
καὶ τί ἔτι λέγω; ἐπιλείψει γάρ με διηγού-
μενον ὁ χρόνος περὶ γεδεὼν, βαράκ τε, καὶ
σαμψὼν, καὶ ἰεφθάε, δαβίδ τε καὶ σαμουὴλ
καὶ τῶν προφητῶν, οἳ διὰ πίστεως κατηγω-
νίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύ-
νην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στό-
ματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρὸς, ἔ-
φυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθη-
σαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πο-
λέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων,
ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νε-
κροὺς αὐτῶν, ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν,
οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα
κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. ἕτεροι δὲ
ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πεῖραν ἔλα-
βον, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς, ἐλιθάσθησαν,
ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαί-
ρας ἀπέθανον, περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν
αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι,
κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος,
ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι καὶ
σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, καὶ
οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πί-
στεως, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν,
τοῦ θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλε-
ψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶ-
σιν. τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον
ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύ-
ρων, ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα καὶ τὴν
εὐπερίστατον ἁμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς τρέ-
χωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφο-
ρῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν, καὶ τε-
λειωτὴν ΙΗΣΟΥΝ. ὃς ἀντὶ τῆς προκει-
μένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε σταυρὸν,
αἰσχύνης

abſorpti ſunt. Per fidem mœnia Hie-
richo conciderunt, cincta ad dies ſe-
ptem. per fidem, Raab meritrix, nō pe-
rijt una cum ijs qui non obedierant, ex-
ceptis hoſpitio exploratoribus pacifice.
Et quid præterea loquor? Deficiet enim
me cōmemorātē tēpus de Gedeone, de
Barac, & Sampſone, & Hiephthae, nec
non Dauid & Samuele, ac prophetis,
qui per fidem expugnauerunt regna,
operati ſunt iuſticiam, aſſecuti ſunt pro-
miſſiones, occluſerūt ora leonum, extin-
xerunt uim ignis, effugerunt acies gla-
dij, ualidi facti ſunt ex imbecillitate, effe-
cti ſūt robuſti in bello, incurſiones auer-
terunt exterorum, Mulieres acceperunt
ex reſurrectione mortuos ſuos. Alij ue-
ro diſtenti ſunt, aſpernati redemptio-
nem, ut potiorem ſortirentur reſurre-
ctionem. Alij rurſus in ludibrijs & fla-
gris explorati ſūt, inſup & in uinculis, &
carcere, lapidati ſunt, diſſecti ſunt, tētati
ſūt, in occiſione gladij occubuerūt, ober-
rarūt in ouillis uelleribus, & caprinis pel
libus, deſtituti, preſſi, afflicti, quibus in-
dignus erat mundus, in deſertis erran-
tes, & montibus, ac ſpeluncis, & cauer-
nis terræ, atq; omnes hi teſtimoniū pro
meriti per fidem, non acceperant pro-
miſſionem, quod deus de nobis melius
quiddam prouiderat, ne ſine nobis
con ſummarentur. Proinde nos quoq; XII
cum tanta ſepti ſimus nube teſtium,
depoſito onere omni, & tenaciter in-
hærente peccato, per tolerantiā curra-
mus, in ꝓpoſito nobis certamine, reſpici
entes ad fidei ducē, & cōſūmatorē Ieſū,
qui pro ꝓpoſito ſibi gaudio, ꝑtulit crucē
ignominiæ

αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ
θρόνου τοῦ θεοῦ κάθικεν. ἀναλογίσα-
σθε γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑ-
πὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν,
ἵνα μὴ κάμητε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμε-
νοι, οὔπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε πρὸς
τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι, καὶ ἐκλέλη-
σθε τῆς παρακλήσεως, ἥτις ὑμῖν ὡς υἱοῖς δια-
λέγεται. υἱέ μου μὴ ὀλιγώρει παιδείας κυ-
ρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. ὃν
γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει. μαστιγοῖ δὲ πάν-
τα υἱὸν ὃν παραδέχεται, εἰ παιδείαν ὑπομέ-
νετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ θεός. τίς γάρ
ἐστιν υἱὸς, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ. εἰ δὲ χωρίς
ἐστὲ παιδείας, ἧς μέτοχοι γεγόνασι πάντες,
ἄρα νόθοι ἐστὲ καὶ οὐχ υἱοί, εἶτα τοὺς μὲν τῆς
σαρκὸς ἡμῶν πατέρας ἔχομεν παιδευτὰς
καὶ ἐνετρεπόμεθα, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑποτα-
γησόμεθα τῷ πατρὶ τῶν πνευμάτων, καὶ ζή-
σομεν; οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας, κα-
τὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, ἐπαίδευον, ὁ δὲ, ἐπὶ τὸ
συμφέρον εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἁγιότητος
αὐτοῦ. πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ
δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης, ὕστερον δὲ καρ-
πὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμέ-
νοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. διὸ τὰς παρει-
μένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα
ἀνορθώσατε, καὶ τροχιὰς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς
ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ, ἰα-
θῇ δὲ μᾶλλον. εἰρήνην διώκεται μετὰ πάν-
των, καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς, οὐδεὶς ὄ-
ψεται τὸν κύριον, ἐπισκοποῦντες μήτις
ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, μήτις ῥίζα
πικρίας, ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ, καὶ διὰ ταύτης
μιανθῶσι πολλοί, μήτις πόρνος ἢ βέβηλος
ὡς ἠσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ
πρωτοτόκια αὐτοῦ. ἴστε γὰρ ὅτι καὶ μετέπειτα θέλων
κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν, ἀπεδοκιμάσθη.
μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὗρε, καίπερ με-
τὰ δακρύων

ignominia cõtempta,& ad dexterã thro
ni dei ſedet. Reputate em̃ quod istalem
ſuſtinuerit a peccatorib9 aduerſus ſe cõ-
tradictionẽ,ne defatigemini, animis de
fecti. Nõdũ uſq; ſanguinẽ reſtitiſtis ad
uerſus peccatum, repugnantes, & obliti
eſtis exhortatiõis, q̃ uobis tanq̃ filijs lo
quitur. Fili mi,ne neglexeris correptionẽ
dñi,neq; deficias cũ ab eo argueris. Quẽ
em̃ diligit dñs corripit,flagellat aũt oẽm
filiũ quẽ recipit. Si correptionẽ ſuſtine-
tis,ueluti filijs uobis offert ſe de9. Quis
em̃ eſt filius,quẽ nõ corripit pater? Q
ſi alieni eſtis a correptione, cuius parti-
cipes ſunt oẽs,igitur ſpurij eſtis,non filij
Itaq; cum carnis noſtræ patres habueri-
mus caſtigatores, & reueriti ſimus illos,
an non multo magis ſubijciemur patri
ſpirituum & uiuemus? Atq; illi quidem,
ad paucos dies ꝑ arbitratu ſuo nos eru
diebant, hic autem ad cõmodũ noſtrũ
ĩ hoc ut ĩpartiat nobis ſanctimoniã ſuã.
Oĩs aũt correptio in p̃ſens qdẽ,nõ uide
tur eſſe gaudij,ſed moleſtiæ. At poſtea
fructũ tranqllũ iuſticiæ reddit, ijs q ꝑ il-
lam fuerint exercitati. Quapropter man9
remiſſas & genua ſoluta ſurrigite,& faci
te,ut recti ſint greſſus pedib9 ueſtris, ne
claudicatio aberret a uia, imo ſanet po-
tius. Pacẽ ſectemini cũ oĩbus,& ſctimo-
niã,ſine q̃ nemo uidebit dñm,curã agen
tes,ne qs ſit q deficiat a gratia dei, ne q̃
radix amarulẽtiæ,ſuppullulãs obturbet,
& per hanc impientur multi, ne quis for
nicator aut prophanus, uelut Eſau,qui
unico edulio,permutauit ius primogeni
ti. Scitis enim quod & poſtea,cum uellet
ſortiri benedictionem,reprobat9 ſit. nõ
enim repperit pœnitentiæ locũ, tametſi
cum la-

τὰ δακρύων ἐκζητήσας αὐτήν. οὐ γὰρ προ/
σεληλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει, καὶ κεκαυμέ
νῳ πυρὶ καὶ γνόφῳ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ,
καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἧς
οἱ ἀκούσαντες, παρῃτήσαντο μὴ προστεθῆ-
ναι αὐτοῖς λόγον; οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ δια/
στελλόμενον, κἂν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λι/
θοβοληθήσεται, ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται,
καὶ οὕτως φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον.
Μωσῆς εἶπεν, ἔκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος,
ἀλλὰ προσεληλύθατε σιὼν ὄρει, καὶ πόλει
θεοῦ ζῶντος, ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ
μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ ἐκκλη-
σίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμ
μένων, καὶ κριτῇ θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι
δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέ/
ας μεσίτῃ ΙΗΣΟΥ, καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ, κρεῖτ
τονα λαλοῦντι παρὰ τὸ ἄβελ.

Βλέπετε μὴ παραιτήσησθε τὸν λαλοῦν/
τα. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἔφυγον, τὸν ἐπὶ γῆς
παραιτησάμενοι χρηματίζοντα, πολλῷ μᾶλ
λον ἡμεῖς, οἱ τὸν ἀπ' οὐρανῶν ἀποστρεφόμε-
νοι, οὗ ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσε τότε, νῦν
δὲ ἐπήγγελται λέγων. ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείω,
οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν, τὸ
δὲ ἔτι ἅπαξ, δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν
μετάθεσιν, ὡς πεποιημένων, ἵνα μείνῃ τὰ
μὴ σαλευόμενα. Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον
παραλαμβάνοντες, ἔχωμεν χάριν, δι' ἧς λα/
τρεύωμεν εὐαρέστως τῷ θεῷ μετὰ αἰδοῦς καὶ
εὐλαβείας. καὶ γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλί/
σκον. ἡ φιλαδελφία μενέτω. τῆς φιλοξενίας
μὴ ἐπιλανθάνεσθε, διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν
τινες ξενίσαντες ἀγγέλους. μιμνήσκεσθε
τῶν δεσμίων, ὡς συνδεδεμένοι, τῶν κα/
κουχουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώ/
ματι, τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ
κοίτη ἀμίαντος. πόρνους δὲ καὶ μοι/
χοὺς κρινεῖ ὁ θεός. ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος..
ἀρκούμενοι

cum lachrymis q̃ſiuiſſet eam. Nõ em̃ ac
ceſſiſtis ad contactũ mõtem, & incenſũ
ignẽ ac turbinẽ, & caliginẽ, & procellam
tubæq; ſonitũ, & uocẽ uerboꝝ, quã qui
audierãt, dep̄cati ſunt, ne his adiũgeret̃
oratio. Non em̃ ferebant, qđ diſtingue/
batur, ſi beſtia tetigerit mõtẽ, lapidabit̃,
aut iaculo cõfiget̃, & adeo terribile erat
uiſum qđ apparebat. Moyſes dixit. Ex
pauefact⁹ ſũ, ac tremebũdus, ſed acceſ/
ſiſtis ad mõtẽ Sion, & ad ciuitatẽ dei ui
uẽtis, Hierl'm cœleſtẽ, & ad ĩnumerabili
um angeloꝝ cœtũ, & ad cõcionẽ primo-
genitoꝝ, q cõſcripti ſunt in cœlis, & ad iu
dicẽ uniuerſoꝝ deũ, & ad ſpũs iuſtoꝝ p
fectoꝝ, & ad noui teſtamẽti mediatorẽ
Ieſũ, & ad ſanguinẽ aſpſionis, melius lo
quẽtẽ q̃ ſanguis Abel. Videte ne aſper
nemini eũ qui loquitur, nam ſi illi nõ ef/
fugerũt q auerſabant̃ eũ q loq̃bat̃ i ter/
ra, multo magis nos, ſi eũ q de cœlis eſt
auerſemur, cui⁹ uox tũ cõcuſſit terrã, at
nũc denũciauit dicẽs. Adhuc ſemel ego
cõcutio, nõ mõ t̃rã, ueꝝ etiã cœlũ. Porro
illđ qđ dicit adhucſemel ſignificat eoꝝ q̃
cõcutiũt̃ trãſlationẽ, utpote q̃ facta ſint,
ut maneãt ea q̃ nõ cõcutiũt̃. Quapp̄ter
regnũ aſſumẽtes qđ cõcuti nõ poſſit, ha
bem⁹ gratiã, p quã ita colam⁹ deũ, ut illi
placeam⁹, cũ reuerẽtia & religiõe. Etem̃ XIII
de⁹ noſter ignis cõſumẽs ẽ. Fraterna cha
ritas maneat, Hoſpitalitatis ne ſitis ĩme
mores, per hanc em̃ quidã inſcientes ex/
ceperũt ãgelos hoſpitio. Mẽores eſtote
uinctoꝝ, tãq̃ una cũ illis uincti, eoꝝq af
fligũt̃, uelut ipſi quoq; uerſãtes in corp̄e
Honorabile ẽ ĩter oẽs cõiugiũ, & cubile
ĩpollutũ, fornicatores aũt & adulteros iu
dicabit de⁹. ſint mores alieni ab auaritia
contenti

ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν. αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν, οὐ μή σε ἀνῶ, οὐδ᾽ οὐ μή σε ἐγκαταλείπω, ὥστε θαῤῥοῦντας ἡμᾶς λέγειν, κύριος ἐμοὶ βοηθὸς, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος. Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίστιν. ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ περιφέρεσθε. καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες. Ἔχομεν θυσιαστήριον, ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν, οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες. ὧν γὰρ εἰσφέρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας, εἰς τὰ ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα κατακαίεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς. διὸ καὶ ΙΗΣΟΥΣ ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαὸν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε. τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες. οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν. δι᾽ αὐτοῦ οὖν ἀναφέρομεν θυσίαν αἰνέσεως διὰ παντὸς τῷ θεῷ, τουτέστι καρπὸν χειλέων, ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. τῆς δὲ εὐποιίας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ θεός. Πείθεσθε δὲ τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε, αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάζοντες, ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο. προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν, πεποίθαμεν γὰρ, ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν, ἐν πᾶσι καλῶς θέλοντες ἀναστρέφεσθαι. περισσοτέρως δὲ παρακαλῶ τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ὑμῖν. ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα

contenti ijs quæ adſunt. Siquidem ipſe dixit. Non te deſero, neq; derelinquo, ut fidentes dicamus, dominus mihi auxiliator, & nõ timebo, qd faciat mihi homo. Memores eſtote eorũ qui præſunt uobis, q locuti ſũt uobis uerbũ dei, quorum imitemini fidẽ, conſyderantes qui fuerit exitus conuerſationis illorũ. Ieſus Chriſtus heri & hodie, idẽ eſt etiã in ſæcula. Doctrinis uarijs ac pegrinis ne circũferamini. Bonũ eſt enim gratia cõſtabiliri cor, nõ eſcis, quæ nõ profuerunt ijs qui ambulauerunt in illis. Habemus altare, de quo nõ eſt fas edere, ijs q tabernaculo deſeruiunt. Animaliũ eñ quorũ ſanguis infertur pro peccato, in ſancta p pontificẽ, horum corpora cremantur extra caſtra. Quapropter & Ieſus ut ſanctificaret per propriũ ſanguinẽ populũ, extra portã paſſus eſt. Exeamus igit̃ ad cũ extra caſtra, obpbriũ eius portãtes. Nõ enim habemus hic manentẽ ciuitatem, ſed futurã inquirimus. Per ipſum igitur offerim⁹ hoſtiã laudis ſemper deo, hoc eſt fructum labiorũ, confitentium nomini eius. Cæterum beneficentiæ, & cõmunicationis ne obliuiſcamini. Talibus enim uictimis placetur deo. Parete ijs qui præſunt uobis, & concedite, ſiquidem illi uigilant pro animabus ueſtris, tanquam rationem reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes, nam id eſt inutile uobis. Orate pro nobis, confidimus enim, quod bonam habemus conſcientiam, inter omnes cupientes honeſte conuerſari. Magis autem obſecro uos, ut id faciatis, quo celerius reſtituar uobis. Deus autem pacis, qui ſubduxit a mortuis

paſtorem

καθ᾽ ἑαυτοῦ λέγων, ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε, καὶ οὕτως μακροθυμήσας, ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας, εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, ἐν ᾧ περισσότερον βουλόμενος ὁ θεὸς ἐπιδεῖξαι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ, ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος, ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς, ἀσφαλῆ τε, καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν ΙΗΣΟΥΣ, κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ, ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα.

Οὗτος γὰρ ὁ μελχισεδὲκ βασιλεὺς σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ συναντήσας ἀβραάμ, ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, καὶ εὐλογήσας αὐτόν, ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισεν ἀβραάμ, πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς σαλήμ, ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων. ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. Θεωρεῖτε δέ, πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην ἀβραὰμ ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀκροθινίων ὁ πατριάρχης; καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν λευὶ τὴν ἱερατείαν λαμβάνοντες, ἐντολὴν ἔχουσιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαὸν κατὰ τὸν νόμον, τουτέστι, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καίπερ ἐξεληλυθότας ἐκ τῆς ὀσφύος ἀβραάμ. ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε

per ſeipſum dicens, niſi benedicens benedixero tibi, & multiplicans, multiplicauero te, atq; ita cum longanimiter expectaſſet, cõſecutus eſt promiſſum. Nã homines quidem per eum iurãt, qui ſit maior, atq; iiſdem omnis controuerſiæ finis, ad cõfirmandum eſt iuſiurandũ. Qua in re deus cum eximie uellet hæredibus promiſſionis oſtendere firmitatẽ conſilij ſui, interpoſuit iuſiurandum, uti per duas res immutabiles, in quibus fieri non poſſet, ut mentiretur deus, ualidã conſolationem haberemus, qui huc cõfugimus, ut potiamur ꝓpoſita ſpe, quã uelut ancoram tenemus animæ, tum tutam, tum firmam, & introeuntem uſq; ad ea, quæ ſunt intra uelum, ubi præcurſor pro nobis ingreſſus eſt, iuxta ordinem Melchiſedec, pontifex factus in æternũ. Nam hic erat Melchiſedec, VII
rex Salem, pontifex dei altiſſimi, qui occurrit Abrahæ, reuertenti a cæde regum, & benedixit illi, cui & decimas ex omnibus impertitus eſt Abrahã, qui primũ quidem ex interpretatione dicitur rex iuſticiæ, deinde uero etiam rex Salem, quod eſt rex pacis, ignoti patris, ignotæ matris, ignoti generis, nec initium dierũ, neq; uitæ finem habens, ſed aſſimilatus filio dei, manet ſacerdos in perpetuum. Conſyderate uero, quantus hic fuerit, cui etiam decimas dederit Abraham patriarcha, de ſpolijs. Atq; ij quidem, qui quod ſint de numero filiorum Leui, ſacerdotij functionem ſumunt, præceptum habent, ut decimas accipiant a populo, iuxta legem, hoc eſt, a fratribus ſuis, licet egreſſis ex lumbis Abrahæ. At is cuius genus non recenſetur ex illis, decimas

τῶν δεδεκάτωκεν τὸν ἀβραάμ, καὶ τὸν
ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγηκεν. χωρὶς
δὲ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ
κρείττονος εὐλογεῖται. καὶ ὧδε μὲν δεκάτας
ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν.
ἐκεῖ δὲ μαρτυρούμενος, ὅτι ζῇ, καὶ ὡς ἔ/
πος εἰπεῖν, διὰ ἀβραὰμ καὶ λευὶ, ὁ δεκάτας
λαμβάνων δεδεκάτωται, ἔτι γὰρ ἐν τῇ
ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήντησεν αὐτῷ
ὁ μελχισεδέκ. εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς
λευιτικῆς ἱερωσύνης ἦν, ὁ λαὸς γὰρ ἐπ᾽ αὐτῇ
νενομοθέτητο, τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν τά-
ξιν μελχισεδὲκ, ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ
οὐ κατὰ τὴν τάξιν ἀαρὼν λέγεσθαι; μετα
τιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ
νόμου μετάθεσις γίνεται. ἐφ᾽ ὃν γὰρ λέγε/
ται ταῦτα. φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ᾽
ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ. πρό/
δηλον γὰρ, ὅτι ἐξ ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύ
ριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύ
νης μωσῆς ἐλάλησε. καὶ περισσότερον ἔτι κα
τάδηλόν ἐστιν, εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα μελ/
χισεδὲκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, ὃς οὐ κατὰ
νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονεν, ἀλλὰ
κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. μαρ
τυρεῖ γὰρ ὅτι σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ
τὴν τάξιν μελχισεδέκ. Ἀθέτησις
μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς
διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές. οὐδὲν
γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος, ἐπεισαγωγὴ δὲ
κρείττονος ἐλπίδος, δι᾽ ἧς ἐγγίζομεν τῷ θεῷ
καὶ καθ᾽ ὅσον οὐ χωρὶς ὁρκωμοσίας.
οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὁρκωμοσίας εἰσὶν ἱε/
ρεῖς γεγονότες, ὁ δὲ μετὰ ὁρκωμοσίας διὰ
τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν. ὤμοσεν
κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. σὺ
ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν
μελχισεδέκ, κατὰ τοσοῦτον κρείττονος
διαθήκης γέγονεν ἔγγυος ΙΗΣΟΥΣ, καὶ οἱ μὲν
πλείονες

lis decimas accepit ab Abrahã,& habẽ/
ti ,pmiſſiões bñdixit.porro nemo negat
qn id qđ min⁹ eſt,ab eo qđ mai⁹ eſt bñ/
dictionẽ accipiat.Atq; hic qdẽ hoĩes , q
moriunť,decimas accipiũt.Illic aũt is de
quo teſtatũ ẽ,qđ uiuat,&ut ita loquar,p
Abrahã decimat⁹ ẽ etiã ipſe Leui,q[deci
mas ſolet accipere.nã is adhuc ĩ lũbis pa
tris erat,cũ occurreret Abrahã Melchiſe
dec. Proĩde ſi cõſũmatio p leuiticũ ſacer
dotiũ erat (nã in eo popul⁹legẽ accepe
rat) Quid pterea fuit opus,aliũ ſurgere
ſacerdotẽ,q ſecũdũ ordinẽ Melchiſedec,
& nõ ſcdm ordinẽ Aaron diceretᷣ . Qñ/
quidẽ trãſlato ſacerdotio, neceſſe eſt, ut
legis quoq; trãſlatio fiat . Nã is de quo
dicunť hæc,ad aliã tribũ ptinet , de qua
nullus altario aſtitit . Palã eſt em̃. quod
e tribu Iuda exortus ſit dominus noſter.
At nihil locutus eſt de ſacerdotio Mo/
ſes , quod ad hanc tribum pertineat .
Idq; magis etiã liquet,ſi qdẽ ad ſimilitu
dinẽ Melchiſedec exoriť ſacerdos ali⁹,q
nõ iuxta legẽ mandati carnalis fact⁹ ſit,
ſed iuxta potẽtiã uitæ indiſſolubilis. Te
ſtificatᷣ em̃ ad hunc modũ.Tu ſacerdos
in æternũ,ſcdm ordinẽ Melchiſedec.Re
ijcitur em̃ qđ pceſſit mandatũ, propter
imbecillitatẽ,& iutilitatẽ . Nã nihil ad p
fectionẽ adduxit lex , ue℞ erat introdu/
ctio ad ſpẽ meliorẽ,p quã appropinqua
mus deo,atq; hoc meliorẽ, qđ nõ abſq;
iureiurando res acta ſit. Nã illi quidẽ ci
tra iuſiurandũ ſacerdotes facti ſunt , hic
uero cũ iureiurando per eum q dixit ad
illum.Iurauit dñs & nõ pœnitebit eum,
tu ſacerdos in æternum,ſecundũ ordina
tionẽ Melchiſedec.Tanto potioris teſta
mẽti ſpõſor factus eſt Ieſus,/& illi quidẽ
plures

πλείονές εἰσι γεγονότες ἱερεῖς, διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι παραμένειν, ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην, ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται, τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν. τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεύς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος, ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ. τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ, ἑαυτὸν ἀνενέγκας. ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς, ἔχοντας ἀσθένειαν, ὁ λόγος δὲ τῆς ὁρκωμοσίας τῆς μετὰ τὸν νόμον, υἱὸν εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον. κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λειτουργός, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρά τε καὶ θυσίας καθίσταται, ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον, ὃ προσενέγκῃ. εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεύς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα. οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται μωϋσῆς, μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. ὅρα γάρ φησι, ποιήσῃς πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τέτυχε λειτουργίας, ὅσω καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται. εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη, ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος. μεμφόμενος γὰρ αὐτοῖς λέγει. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει κύριος, καὶ συντε-

λέσω ἐπὶ

plures facti fuerunt ſacerdotes, propterea, quod per mortē non ſinerentur permanere. at hic quod idē maneat in æternum, perpetuū habet ſacerdotiū, unde & ſaluare ad plenum poteſt, q p ipſum adeūt deū, ſemp uiuēs, ad hoc ut interpellet pro illis. Talis em̄ decebat ut eſſet nobis pōtifex, pius, innocēs, ipollut9, ſegregatus a peccatorib9, & ſublimior cœlis factus, cui nō ſit quotidie neceſſe, quē admodū illis pontificibus, prius pro ꝓprijs peccatis uictimas offerre, deinde ꝓ pctis populi, nā id fecit ſemel, cū ſemetipſum obtulit. Siqdē lex hoies cōſtituit pōtifices, habentes infirmitatē. Porro ſermo iuriſiurādi, q ſupra legē fuit filiū conſtituit i æternū cōſumatū. Cæteꝝ eoꝝ q̄

VIII

dicunt̄ illud eſt caput, qd' talē habemus pontificē, qui conſedit ad dexrrā throni maieſtatis in cœlis, ſanctoꝝ miniſter, ac ueri tabernaculi, qd' fixit deus, & nō homo. Ois enim pōtifex ad offerendū donaria & uictimas cōſtituit̄, unde neceſſe eſt, ut hic etiā habeat aliquid, qd' offerat. nā ſi eſſet in terra, ne ſacerdos quidē eſſet, ubi ſunt ſacerdotes qui offerunt iuxta legē donaria, quæ quidē exemplari & umbræ deſeruiunt cœleſtiū. quemadmodū oraculo reſponſū eſt Moſy, cum eſſet abſoluturus tabernaculū, nā uide inquit, ut facias oia, ſecundū exemplar qd' oſtenſū eſt tibi in monte, nunc uero hoc excellētius ſortitus ē ſacerdotiū, quo ꝓſtantioris eſt teſtamēti mediator, qd' i ꝓſtātioribus ꝓmiſſis ſancitū eſt, nā ſi primum illud tale fuiſſet, ut nihil in eo poſſet rephendi, haud quaq͂ꝫ fuiſſet ſecūdo q̄ſitus locus. Nā incuſās eos loquit̄ illis. Ecce dies uenient, dicit dn̄s, & conſum-

mabo

λέσω ἐπὶ τὸν οἶκον ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον ἰού/
δα, διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην
ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρα ἐπι
λαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐ/
τοὺς ἐκ γῆς αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν
ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν λέ
γει κύριος. ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι
τῷ οἴκῳ ἰσραὴλ, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας λέ
γει κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν δι/
άνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγρά
ψω αὐτούς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεὸν, καὶ
αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. καὶ οὐ μὴ διδά
ξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος
τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων. γνῶθι τὸν κύρι
ον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν
ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς
ἀδικίαις αὐτῶν. καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ
τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν, οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. ἐν τῷ
λέγειν καινὴν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην,
τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀ/
φανισμοῦ. Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη
δικαιώματα λατρείας, τότε ἅγιον κοσ/
μικόν. σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη,
ἐν ᾗ ἥ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθε/
σις τῶν ἄρτων, ἥτις λέγεται ἅγια. μετὰ δὲ
τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ ἡ λεγο/
μένη ἅγια ἁγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυμια/
τήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, περι/
κεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος
χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος ἀαρὼν
ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης,
ὑπεράνω δὲ αὐτῆς χερουβὶμ δόξης, κατα/
σκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, περὶ ὧν οὐκ ἔστιν νῦν
λέγειν κατὰ μέρος. τούτων δὲ οὕτως κατε/
σκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν
διὰ παντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς, τὰς λατρείας
ἐπιτελοῦντες, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ
ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵμα/
τος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ
ἀγνοημάτων

mabo ſuper domũ Iſrahel,& ſuper do/
mum Iuda,teſtamentũ nouũ, nõ iuxta
teſtamẽtũ qđ feci patribꝰ illoꝝ in die cũ
apphẽderẽ manũ illoꝝ. ut educerẽ eos
ex Aegypto,qm̃ ipſi nõ pſtiterũt ĩ teſta
mẽto meo,&ego neglectui eos habui,di
cit dñs.Nã hoc eſt teſtamẽtũ, qđ diſpo/
nam domui Iſrahel poſt dies illos, dicit
dñs,dans leges meas,in mẽtẽ illoꝝ, & in
corda illoꝝ inſcripſi illas,& ero illis ĩ deũ
& ipſi erunt mihi in populũ.Et nõ doce
bunt quiſq; proximum ſuum, & unuſ/
quiſq; fratrem ſuum dicens. Cognoſce
dñm,qđ oẽs cogniturí ſint me,ab eo q
puſillus fuerit inter eos, uſq; ad eũ q ma
gnus eſt inter illos,qm̃ placatus ero, ſup
iniuſticijs illoꝝ,& pctĩs eoꝝ,& iniquitatẽ
illoꝝ nõ recordabor amplius,in hoc qđ
dicit nouum, antiquauit primũ. Porro
quod antiquatur,ac ſeneſcit, in propin/
quo eſt,ut euaneſcat. Igitur habebat IX
quidem etiã prius illud, iuſtificationem
cultus,ac ſanctimoniam mundanam.Si
quidẽ tabernaculũ factũ fuit primũ, in
quo erant lucernæ,& menſa, & propoſi/
tio panum,quæ uocatur ſancta.Poſt ſe/
cundum aũt uelũ,erat tabernaculũ, qđ
uocatˀ ſanctũ ſanctoꝝ,aureã,habẽs acer
ram,& arcã teſtamẽti, undiq; circũtectã
auro,in qua urna aurea habẽs mãna, &
uirga Aaron,q̃ germinauerat,& tabulæ
teſtamẽti,ſup hãc aũt cherubim gloriæ
obũbrantia ꝓpiciatoriũ, de qbus nõ eſt
nũc dicẽdũ ſingillatim. His aũt ad hũc
ordinatis modũ, in prius qdẽ taberna
culũ ſemp ingrediuntˀ ſacerdotes,qui ſa
croꝝ ritus peragant, in ſecundũ autẽ ſe
mel quotãnis ſolus pontifex,nõ ſine ſan
guine,quẽ offert pro ſeipſo, & ꝓ populi
ignorantijs

ἀγνοημάτων, τοῦτο δηλοῦντος τοῦ πνεύ/
ματος τοῦ ἁγίου, μήπω πεφανερῶσθαι τὴν
τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς
ἐχούσης στάσιν, ἥτις παραβολὴ εἰς τὸν και
ρὸν τὸν ἐνεστηκότα, καθ᾽ ὃν δῶρά τε καὶ θυ/
σίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμεναι κατὰ
συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα, μό/
νον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι, καὶ διαφόροις
βαπτισμοῖς, καὶ δικαιώμασι σαρκὸς, μέ/
χρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα.
ΧΡΙΣΤΟΣ δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν
μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος, καὶ
τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τοῦ/
τέστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι᾽ αἵ/
ματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ
ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅ/
για, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος. εἰ γὰρ
τὸ αἷμα ταύρων, καὶ τράγων, καὶ σποδὸς
δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους,
ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα,
πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃς διὰ
πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄ/
μωμον τῷ θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ὑ/
μῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν θεῷ ζῶν/
τι. καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης
ἐστὶν, ὅπως θανάτου γενομένου, εἰς ἀπολύ/
τρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβά/
σεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλη/
μένοι, τῆς αἰωνίου κληρονομίας. ὅπου γὰρ δια
θήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθε/
μένου, διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ
μήποτε ἰσχύει, ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος. ὅθεν
οὐδ᾽ ἡ πρώτη, χωρὶς αἵματος ἐγκεκαίνι/
σται. λαληθείσης γὰρ πάσης ἐντολῆς κατὰ
νόμον ὑπὸ μωσέως παντὶ τῷ λαῷ, λαβὼν
τὸ αἷμα τῶν μόσχων καὶ τράγων, μετὰ ὕδα
τος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου, αὐτό τε τὸ
βιβλίον, καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐῤῥάντισε, λέ/
γων. τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετεί/
λατο πρὸς

ignorantijs, illud ſignificante ſpiritu ſan
cto, nondũ manifeſtatam eſſe ſanctoꝝ
uiam, adhuc priore tabernaculo cõſiſtẽ
te quæ erat ſimilitudo, pro tẽpore illo p̃
ſente, in quo dona ſacrificiaq; offerunt,
q̃ nõ poſſint iuxta cõſcientiã pfectũ red
dere cultorẽ, in cibis dũtaxat, & potioni
bus, & diuerſis ablutionibus ac iuſtifica
tionibus carnis, uſq; ad tẽpus correctio/
nis impoſita. At Chriſtus accedens põ/
tifex futuroꝝ bonoꝝ, per maius & perfe
ctius tabernaculũ, nõ manu factũ, hoc
eſt nõ huius ſtructuræ, neq; per ſangui/
nem hircorum & uitulorũ, ſed per pro/
prium ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in
ſancta, æterna redemptione reperta.
Nam ſi ſanguis taurorum & hircorum,
& cinis iuuẽcæ, aſpergẽs inquinatos ſan
ctificat ad carnis purificationẽ, quanto
magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum
æternum ſeipſum obtulit immaculatũ
deo, purgabit conſcientiam ueſtram a
mortuis operibus, ad ſeruiendum deo
uiuenti? Et ob id noui teſtamenti me/
diator eſt, ut morte intercedente, ad re/
demptionem earum præuaricationum,
quæ fuerant ſub priori teſtamẽto, ij qui
uocati ſunt promiſſionem accipiãt, æter
næ hæreditatis. Siquidẽ ubi teſtamentũ
eſt, mors itercedat neceſſe eſt teſtatoris.
nã teſtamentũ in mortuis ratũ eſt. Qñ/
quidẽ nõdũ ualet, cũ uiuit teſtator. Vn/
de ne prius quidẽ illud, abſq; ſanguine
dedicatũ fuit. Cũ enim Moyſes omne p̃
ceptum iuxta legẽ expoſuiſſet populo,
ſumpto ſanguine uitulorum & hircoꝝ,
cũ aqua & lana coccinea & hyſopo, ſiml'
& ipſũ librũ, & totũ populũ aſperſit, di/
cens. Hic eſt ſanguis teſtamẽti, qđ man
dauit

λατο πρὸς ὑμᾶς ὁ θεός. καὶ τὴν σκηνὴν δὲ
καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵ/
ματι ὁμοίως ἐῤῥάντισεν, καὶ σχεδὸν ἐν αἵ/
ματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νό/
μον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται
ἄφεσις. ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγμα/
τα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τούτοις καθαρίζε/
ται. αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, κρείττοσι θυσί/
αις παρὰ ταύτας. οὐ γὰρ εἰς χειροποί/
ητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἀντίτυπα
τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν.
νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ
ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυ
τόν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ
ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ,
ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ κατα
βολῆς κόσμου. νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ
τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, διὰ τῆς
θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. καὶ καθ' ὅσον ἀ/
πόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν.
μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις, οὕτως καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ
ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν
ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφ/
θήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σω/
τηρίαν. Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν
μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν
πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυ/
σίαις ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκές, οὐ
δέποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τε/
λειῶσαι, ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερό/
μεναι; διὰ τὸ μηδὲ μίαν ἔχειν ἔτι συνείδη/
σιν ἁμαρτιῶν, τοὺς λατρεύοντας, ἅπαξ κε/
καθαρμένους. ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἀνάμνησις ἁ/
μαρτιῶν κατ' ἐνιαυτόν. ἀδύνατον γὰρ αἷμα
ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. διὸ εἰ/
σερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει. θυσίαν καὶ
προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτί/
σω μοι, ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ
εὐδόκησας, τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω, ἐν κεφα/

dauit uobis deus. Inſuper autē & taber/
naculū, & oīa uaſa ſacra miniſterij ſan
guine conſimiliter aſperſit. Et omnia fe
re ſecundū legem ſanguine purificant̃,
& abſq; ſanguinis effuſiōe, nō fit remiſ
ſio. Itaq; neceſſe eſt, ut exēplaria quidē
eoꝝ q̄ ſunt in cœlis, hiſce rebus purificē/
tur. Cæterū ipſa cœleſtia potioribus p̄
his uictimis mundent̃. Nō em̄ in manu
facta ſancta ingreſſus eſt Chriſtus, exē/
plaria ueroꝝ, ſed in ipſum cœlū, ut appa
reat nunc in cōſpectu dei pro nobis, nō
ut ſæpi⁹ offerat ſemetipſum, quēadmo/
dum pōtifex ingredit̃ in ſancta ſingulis
annis, in ſanguine alieno. Alioqui opor
tuiſſet illum ſæpius paſſum fuiſſe a cōdi
to mundo. Nunc aūt ſemel, ſub cōſūma
tionē ſæculoꝝ, ad profligationē peccati,
per imolationē ſui apparuit. Et quaten⁹
illud manet omnes homines, ut ſemel
moriantur, poſt hoc autem iudicium,
ita & Chriſtus ſemel oblatus, ut multoꝝ
peccata tolleret, rurſus abſq; peccato cō/
ſpicietur, ijs qui illū expectant in ſalutē.

Nam lex umbrā habens futuroꝝ bo/ X
norum, nō ipſam imaginem rerum, his
hoſtijs, quas quotannis eaſdem cōtinen
ter offerunt, nunq̄ poteſt accedētes per
fectos reddere, alioqui nōne deſijſſent
offerri? Propter ea, quod nullā iam ha/
buiſſent conſcientiā peccatoꝝ, qui ſemel
ſacrificaſſēt, ac purgati eſſēt. At q̄ in iſtis
cōmemoratio fit peccatoꝝ quotānis. Nō
em̄ poteſt ſanguis tauroꝝ & hircorū, au
ferre peccata. Quapropter cum ingreſſu
rus eſt mundum dicit, ſacrificiū & obla/
tionem noluiſti. Corpus autem aptaſti
mihi, holocautomata & pro peccato nō
comprobaſti, tūc dixi. Ecce adſū, in capi

λίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι ὁ θεὸς τὸ θέλημά σου. ἀνώτερον λέγων, ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν, καὶ ὁλοκαυτώματα, καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠθέλησας, οὐδὲ εὐδόκησας, ἅιτινες κατὰ τὸν νόμον προσφέρονται, τότε εἴρηκεν, ἰδοὺ ἥκω τοῦ ποιῆσαι ὁ θεὸς τὸ θέλημά σου, ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον, ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ, ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν, οἱ διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐφάπαξ. καὶ πᾶς μὲν ἱερεὺς ἕστηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, ἅιτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἁμαρτίας, αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. μετὰ γὰρ τὸ προειρηκέναι, αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διαθήσομαι πρὸς αὐτοὺς, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας λέγει κύριος, διδοὺς νόμους μου ἐπὶ καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν διανοιῶν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν. οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι, ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων, οὐκ ἔτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας. Ἔχοντες οὖν ἀδελφοὶ παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι ΙΗΣΟΥ ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. καὶ ἱερέα μέγαν, ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ. προσερχώμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἐρραντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα, ὕδατι καθαρῷ, κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος, ἀκλινῆ. πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, καὶ κατανοῶμεν ἀλλήλους

εἰς παροξυ/

te libri ſcriptum eſt de me, ut faciam deus uoluntatem tuam. Superius cum dicit, ſacrificium, & oblationem, & holocautomata. & pro peccato noluiſti, neqȝ comprobaſti, quæ iuxta legem offeruntur, tunc dixi. ecce adſum, ut faciam deus uoluntatem tuam, tollit prius, ut poſterius ſtatuat, in qua uoluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel peractam. Et omnis quidem ſacerdos aſſiſtit quotidie, ſacra peragẽs, & eaſdẽ ſæpius offerẽs hoſtias quæ nunquam poſſint auferre peccata. Hic uero una pro peccatis oblata uictima perpetuo ſedet ad dexteram dei, id quod ſupereſt expectans, donec reddantur inimici ſui, ſcabellum pedum ſuorum. Vnica enim oblatione perfectos effecit in perpetuum, eos qui ſanctificantur. Teſtificatur autem nobis & ipſe ſpiritus ſanctus, cum prædixiſſet enim, hoc eſt teſtamentũ, quod condam erga illos, poſt dies illos, dicit dñs, dans leges meas in corda illorum, & in mentibus illorum inſcribã eas, & peccatoꝝ atqȝ iniquitatum illorum, non recordabor amplius. Porro ubi harũ eſt remiſſio, iam nõ eſt oblatio pro peccato. Cũ igitur fratres habeamus libertatẽ adeundi in ſancta in ſanguine Ieſu, ea uia quam dedicauit nobis recentem ac uiuentẽ, per uelamentum, hoc eſt per carnem ſuam, cumqȝ habeamus ſacerdotem magnum præfectũ domui dei, accedamus cũ uero corde, in certitudine fidei, aſperſi cordibus, a cõſcientia mala, & abluti corpore, aqua pura, teneamus confeſſionem ſpei, nõ uacillantem. Fidelis enim deus, qui pmiſit, & conſyderemus nos inuicẽ,

in hoc

εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης, καὶ καλῶν ἔργων, μὴ ἐγκαταλιπόντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, καθὼς ἔθος τισίν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ βλέπετε ἐγγίζουσαν τὴν ἡμέραν. ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκ ἔτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία, φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους. ἀθετήσας τις νόμον μωσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας. οἴδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει κύριος. καὶ πάλιν, κύριος κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ. φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζῶντος.

Ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων. τοῦτο μὲν, ὀνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες. καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες ἔχειν ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν. μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παῤῥησίαν ὑμῶν, ἥτις ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην. ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν. ἔτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει καὶ οὐ χρονιεῖ. ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται, καὶ ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐτῷ. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίησιν ψυχῆς. Ἔστι δὲ πίστις, ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων,

ἐν ταύτῃ

in hoc,ut ꝓuocemus ad charitatē & bo-
na opa,nō deſerētes aggregationē no-
ſtri mutuā,ſicuti mos ē nōnullis, ſed ad-
hortātes inuicē.idq; hoc magis,qđ uide
tis apppinquātē diē.Nā ſi uolētes pecca
uerimus poſt acceptā cognitionē uerita
tis,nō ultra ꝓ pctīs reliqua ē hoſtia, ſed
formidabilis q̄dā expectatio iudicij, &
ignis uehemētia,q deuoratur⁹ ē aduerſa
rios.q aſpnatus fuerit Moyſi legē,abſq;
miſericordia,ſub duob⁹ aut trib⁹ teſtib⁹
morit'.Quanto putatis peiorib⁹ afficiet'
ſupplicijs,q filiū dei cōculcarit, & ſangui
nē teſtamēti,ceu rē pphanā habuerit, in
q̄ fuerat ſctificat⁹,& ſpm̄ gratiæ, cōtume
lia affecerit.Nouim⁹ em̄ eū q dixit.Meū
eſt ulciſci.Ego repēdā dicit dn̄s.Et rurſū.
Dn̄s iudicabit populū ſuū.Horrēdū eſt
icidere i man⁹ dei uiuētis. Redeāt āt uo
bis in memoriā ſupiores dies, in qbus il
luminati,ingēs certamē ſuſtinuiſtis affli
ctionū, partim qdē, dū & pbris & pſſu
ris affecti,ſpectaculo fuiſtis oibus, par-
tim dū cōſortes ita cōuerſātiū facti eſtis
Siqdē & uinculis meis cōpaſſi fuiſtis, &
direptionē facultatū ueſtrarꝫ cū gaudio
accepiſtis,ſciētes uos habere potiorē ſub
ſtantiā in uobis metipſis ac manētē.Ne
abieceritis igit' fiduciā ueſtrā, q̄ magnā
habet pmij retributionē.Nā patiētia uo
bis ē op⁹, ut ubi uolūtatē dei pegeritis
reportetis ꝓmiſſionē. Adhuc em̄ p pu-
ſillū tpis, & q uētur⁹ eſt ueniet, & nō tar
dabit. Iuſtus aūt ex fide uicturus eſt.Et
ſi ſe ſubduxerit, non probabitur animo
meo. At nos nō ſumus ſubductionis in
pditionē,ſed fidei in acqſitionē animæ.
Eſt aūt fides,earꝫ rerꝫ quæ ſperant' ſub- XI
ſtātia,argumentū eorꝫ,quæ nō uidētur.

 In hac

ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. πί
στει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι
θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμε
να γεγονέναι. πίστει πλείονα θυσίαν ἄβελ πα
ρὰ κάϊν προσήνεγκε τῷ θεῷ, δι᾽ ἧς ἐμαρτυ/
ρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς
δώροις αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ δι᾽ αὐτῆς ἀποθα
νὼν, ἔτι λαλεῖ. πίστει ἐνὼχ μετετέθη τοῦ
μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ εὑρίσκετο, διότι
μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός. πρὸ γὰρ τῆς μετα/
θέσεως αὐτοῦ, μεμαρτύρηται εὐηρεστηκέναι
τῷ θεῷ. χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατον εὐαρε/
στῆσαι. πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμε/
νον τῷ θεῷ, ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐ
τὸν μισθαποδότης γίνεται. πίστει χρημα/
τισθεὶς νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων,
εὐλαβηθεὶς κατεσκεύασε κιβωτὸν, εἰς σωτη/
ρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, δι᾽ ἧς κατέκρινε τὸν κόσ/
μον, καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγέ/
νετο κληρονόμος. πίστει καλούμενος ἀβραὰμ
ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τὸν τόπον, ὃν ἤμελ
λε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν, καὶ ἐξῆλθε,
μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἔρχεται. πίστει πα/
ρῴκησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὡς ἀλλο/
τρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ ἰσαὰκ
καὶ ἰακὼβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγ/
γελίας τῆς αὐτῆς. ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς
θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ
δημιουργὸς, ὁ θεός. πίστει καὶ αὐτὴ σάρρα
δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλα/
βε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν. ἐπεὶ
πιστὸν ἡγήσατο τὸν ἐπαγγειλάμενον, διὸ
καὶ ἀφ᾽ ἑνὸς ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νενεκρω/
μένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλή
θει, καὶ ὡσεὶ ἄμμος ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θα/
λάσσης ἡ ἀναρίθμητος. κατὰ πίστιν ἀπέθανον
οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας,
ἀλλὰ πόῤῥωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ πεισθέντες
καὶ ἀσπασάμενοι καὶ ὁμολογήσαντες, ὅτι ξέ/
νοι καὶ πα/

In hac enim teſtimoniũ meruerunt ſe/
niores. Per fidem intelligimus perfecta
fuiſſe ſæcula uerbo dei, ut ex his quæ nõ
apparebant, ea quæ uidẽtur fierẽt. Per
fidem, plus hoſtiarũ Abel obtulit deo,
ꝙ Cain. Per quas teſtimoniũ meruit,
qđ eſſet iuſtus, teſtimoniũ ꝑhibente de
donarijs illius deo, & ꝑ hãc mortuus ad
huc loquitur. Per fidẽ Enoch fuit trãſla
tus ne uideret mortẽ, & nõ fuit inuẽtus
ꝓpterea quod trãſtulerat illũ deus. Pri/
uſq̃ enim tranſferretur teſtimoniũ me-
ruerat, quod placuiſſet deo. At qui ſine
fide, fieri non poteſt, ut quis illi placeat.
Nam qui accedit ad deum, hunc credere
oportet eſſe deũ, & eſſe remuneratorem
quærentibus ſe. Per fidẽ admonitus ora
culo Noe, de his quæ nondũ uidebãtur
ueritus apparauit arcã, ad ſalutẽ domꝰ
ſuæ, ꝑ quã arcã cõdẽnauit mundũ, & eiꝰ
q̃ ſecundũ fidẽ eſt iuſticiæ, factꝰ ẽ hæres.
Per fidẽ, Abrahã cũ uocaret, obedijt, ut
exiret in locũ quẽ accepturꝰ erat in hære
ditatẽ, & exiuit, neſciẽs, quo eſſet uẽturꝰ.
Per fidẽ cõmigrauit in terrã ꝓmiſſiõis,
ueluti peregrinã, cũ in tabernaculis habi
taſſet, cũ Iſaac & Iacob, cohæredibꝰ eiuſ-
dem ꝓmiſſiõis, expectauerat eñ habẽ/
tem fundamẽta ciuitatẽ, cuius opifex, &
cõditor ẽ deꝰ. Per fidẽ & ipſa Sarra uim
ad cõcipiẽdũ ſemẽ accepit, ac p̃ter ætatis
rationẽ peperit, qđ fidelẽ iudicaret eũ q
ꝓmiſerat. Quapp̃ter & ex uiro prognati
ſunt, eoq; iam annis effoeto, tãto nume
ro, ꝙto ſũt ſtellæ cœli, & uelut arena, q̃ ẽ
iuxta marginẽ maris innũerabilis. Iuxta
fidẽ mortui ſũt hi oẽs, cũ nõ accepiſſẽt, ꝓ
miſſiões, ſed ꝓcul eas uidiſſẽt, & credidiſ
ſẽt, & ſalutaſſẽt, & cõfeſſi fuiſſẽt ſe hoſpi/
tes & ad/

νοὶ καὶ παρεπίδημοί εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς.
οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμφανίζουσιν
ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι, καὶ εἰ μὲν ἐκεί-
νης ἐμνημόνευον ἀφ᾽ ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν
καιρὸν ἀνακάμψαι. νῦν δὲ κρείττονος ὀρέ/
γονται, τουτέστιν ἐπουρανίου. Διὸ οὐκ ἐπαι
σχύνεται αὐτοὺς ὁ θεὸς, θεὸς ἐπικαλεῖσθαι
αὐτῶν, ἡτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν. πίστει
προσενήνοχεν ἀβραὰμ τὸν ἰσαὰκ πειραζό/
μενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν, ὁ
τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος, πρὸς ὃν
ἐλαλήθη, ὅτι ἐν ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρ
μα, λογισάμενος, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγεί-
ρειν δυνατὸς ὁ θεὸς, ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν πα
ραβολῇ ἐκομίσατο. πίστει περὶ μελλόντων
εὐλόγησεν ἰσαὰκ τὸν ἰακὼβ καὶ τὸν ἠσαῦ.
πίστει ἰακὼβ ἀποθνήσκων, ἕκαστον τῶν υἱῶν
ἰωσὴφ εὐλόγησε, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ
ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ. πίστει ἰωσὴφ τελευ
τῶν, περὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν ἰσραὴλ ἐμνη/
μόνευσε, καὶ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐνετεί/
λατο. πίστει μωϋσῆς γεννηθεὶς, ἐκρύβη τρίμη/
νον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ. Διότι εἶδον
ἀστεῖον τὸ παιδίον, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ
διάταγμα τοῦ βασιλέως. πίστει μωϋσῆς μέ
γας γενόμενος, ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς
θυγατρὸς φαραὼ, μᾶλλον ἑλόμενος συγ-
κακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ, ἢ πρόσκαι
ρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν, μείζονα
πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν αἰγύπτῳ θη-
σαυρῶν, τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἀπέ/
βλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν. πίστει κατέ/
λιπεν αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βα
σιλέως. τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησε. πί/
στει πεποίηκε τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ
αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων τὰ πρωτότοκα θί/
γῃ αὐτῶν. πίστει δὲ διέβησαν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν
ὡς διὰ ξηρᾶς, ἧς πεῖραν λαβόντες οἱ αἰγύπτιοι
κατεπόθησαν

tes & aduenas eſſe in terra. Nam hæc q
dicunt declarant ſe patriā inquirere. Et
ſi illius quidem memores fuiſſent, unde
fuerant profecti, habebant oportunita-
tem reuertendi. Nunc aūt meliorē ex-
petūt, hoc eſt cœleſtem. Quapropter nō
erubeſcit ipſe deus uocari deus illorum,
parauerat eñ illis ciuitatē. Per fidē, ob/
tulit Abrahā Iſaac, cū tent.retur, & uni/
genitum obtulit, in quo ꝓmiſſiones acce
perat, ad quē dictū fuerat. In Iſaac uoca
bitur tibi ſemen, cum illud ſecum ꝑpen/
diſſet, deū uel a mortuis, excitare poſſe
ſemen, unde illū etiam inſimilitudine re
duxit. Per fidē, de futuris bñdixit Iſaac
filio Iacob, & Eſau. Per fidem, Iacob mo
riens, ſingulis filijs Ioſeph benedixit, &
adorauit faſtigiū uirgæ illi⁹. Per fidē, Io
ſeph moriēs de egreſſione filioꝝ Iſrahel
meminit, deq; oſſib⁹ ſuis mādauit. Per fi
dē cū nat⁹ eſſet Moyſes occultat⁹ eſt mē
ſes treis, a progenitoribus ſuis, propte/
rea quod uiderent elegantem puellum,
& non ueriti ſunt edictum regis. Per fi-
dem, Moſes iam grandis, renuit uoca/
ri filius filiæ Pharaonis, potius eligens
ſimul malis affici cū populo dei, ꝙ tem/
porarijs peccati commodis frui, maio/
res arbitratus diuitias, probrum Chri/
ſti, ꝙ Aegyptiorum theſauros. Reſpe-
ctum enim habebat retributionis. Per
fidem reliquit Aegyptum, haud ueritus
ferociā regis. Perinde eñ quaſi uidiſſet
eū q eſt iuiſibilis, ita obdurauit. Per fidē
fecit paſca, & effuſionē ſanguinis, ne is q
perimebat primogenita, tangeret illos.
Per fidē trāſierūt rubrū mare, ueluti per
ſiccā terram, qd' cū tentaſſent Aegyptij,

 abſorpti

αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ
θρόνου τοῦ θεοῦ κάθικεν. ἀναλογίσα-
σθε γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑ-
πὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν,
ἵνα μὴ κάμητε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμε-
νοι, οὔπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστηκε πρὸς
τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι, καὶ ἐκλέλη-
σθε τῆς παρακλήσεως, ἥτις ὑμῖν ὡς υἱοῖς δια-
λέγεται. υἱέ μου μὴ ὀλιγώρει παιδείας κυ-
ρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. ὃν
γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει. μαστιγοῖ δὲ πάν-
τα υἱὸν ὃν παραδέχεται, εἰ παιδείαν ὑπομέ-
νετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ θεός. τίς γάρ
ἐστιν υἱὸς, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ. εἰ δὲ χωρίς
ἐστε παιδείας, ἧς μέτοχοι γεγόνασι πάντες,
ἄρα νόθοι ἐστὲ καὶ οὐχ υἱοί, εἶτα τοὺς μὲν τῆς
σαρκὸς ἡμῶν πατέρας εἴχομεν παιδευτὰς
καὶ ἐνετρεπόμεθα, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑποτα-
γησόμεθα τῷ πατρὶ τῶν πνευμάτων, καὶ ζή-
σομεν; οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας, κα-
τὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, ἐπαίδευον, ὁ δὲ, ἐπὶ τὸ
συμφέρον εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἁγιότητος
αὐτοῦ. πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ
δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης, ὕστερον δὲ καρ-
πὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμέ-
νοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. διὸ τὰς παρει-
μένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα
ἀνορθώσατε, καὶ τροχιὰς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς
ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ, ἰα-
θῇ δὲ μᾶλλον. εἰρήνην διώκεται μετὰ πάν-
των, καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς, οὐδεὶς ὄ-
ψεται τὸν κύριον, ἐπισκοποῦντες μήτις
ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, μήτις ῥίζα
πικρίας, ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ, καὶ διὰ ταύτης
μιανθῶσι πολλοί, μήτις πόρνος ἢ βέβηλος
ὡς ἠσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ
πρωτοτόκια αὐτοῦ. ἴστε γὰρ ὅτι καὶ μετέπειτα θέλων
κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν, ἀπεδοκιμάσθη.
μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὗρε, καίπερ με-
τὰ δακρύων

ignominia cõtempta, & ad dexterã thro
ni dei ſedet. Reputate eñ quod is talem
ſuſtinuerit a peccatorib⁹ aduerſus ſe cõ-
tradictionẽ, ne defatigemini, animis de
fecti. Nõdũ uſq; ſanguinẽ reſtitiſtis ad
uerſus peccatum, repugnantes, & obliti
eſtis exhortatiõis, q̃ uobis tanq; filijs lo
quitur. Fili mi, ne neglexeris correptionẽ
dñi, neq; deficias cũ ab eo argueris. Quẽ
eñ diligit dñs corripit, flagellat aũt oẽm
filiũ quẽ recipit. Si correptionẽ ſuſtine-
tis, ueluti filijs uobis offert ſe de⁹. Quis
eñ eſt filius, quẽ nõ corripit pater? Qđ
ſi alieni eſtis a correptione, cuius parti-
cipes ſunt oẽs, igitur ſpurij eſtis, non filij
Itaq; cum carnis noſtræ patres habueri-
mus caſtigatores, & reueriti ſimus illos,
an non multo magis ſubijciemur patri
ſpirituum & uiuemus? Atq; illi quidem,
ad paucos dies ꝓ arbitratu ſuo nos eru
diebant, hic autem ad cõmodũ noſtrũ
ĩ hoc ut ĩpartiat nobis ſanctimoniã ſuã.
Oĩs aũt correptio in p̃ſens qdẽ, nõ uide
tur eſſe gaudij, ſed moleſtiæ. At poſtea
fructũ tranqllũ iuſticiæ reddit, ijs q p il-
lam fuerint exercitati. Quapꝑter man⁹
remiſſas & genua ſoluta ſurrigite, & faci
te, ut recti ſint greſſus pedib⁹ ueſtris, ne
claudicatio aberret a uia, imo ſanet̃ po-
tius. Pacẽ ſectemini cũ oĩbus, & ſctimo-
niã, ſine q̃ nemo uidebit dñm, curã agen
tes, ne qs ſit q deficiat a gratia dei, ne q̃
radix amarulẽtiæ, ſuppullulãs obturbet,
& per hanc impientur multi, ne quis for
nicator aut prophanus, uelut Eſau, qui-
unico edulio, permutauit ius primogeni
ti. Scitis enim quod & poſtea, cum uellet
ſortiri benedictionem, reprobat⁹ ſit. nõ
enim repperit pœnitentiæ locũ, tametſi
cum la-

τὰ δακρύων ἐκζητήσας αὐτήν. οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει, καὶ κεκαυμένῳ πυρὶ καὶ γνόφῳ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ, καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες, παρῃτήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον, οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον, κἂν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται, ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται, καὶ οὕτως φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον. μωσῆς εἶπεν, ἔκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος, ἀλλὰ προσεληλύθατε σιὼν ὄρει, καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέας μεσίτῃ ΙΗΣΟΥ, καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ, κρεῖττονα λαλοῦντι παρὰ τὸ ἄβελ.

βλέπετε μὴ παραιτήσησθε τὸν λαλοῦντα. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἔφυγον, τὸν ἐπὶ γῆς παραιτησάμενοι χρηματίζοντα, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, οἱ τὸν ἀπ᾽ οὐρανῶν ἀποστρεφόμενοι, οὗ ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσε τότε, νῦν δὲ ἐπήγγελται λέγων. ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείω, οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν, τὸ δὲ ἔτι ἅπαξ, δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν, ὡς πεποιημένων, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα. διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχωμεν χάριν, δι᾽ ἧς λατρεύωμεν εὐαρέστως τῷ θεῷ μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας. καὶ γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον. ἡ φιλαδελφία μενέτω. τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε, διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους. μιμνήσκεσθε τῶν δεσμίων, ὡς συνδεδεσμένοι, τῶν κακουχουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι, τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ θεός. ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος.

ἀρκούμενοι

cum lachrymis q̃ſiuiſſet eam. Nõ em̃ ac
ceſſiſtis ad contactũ mõtem, & incenſũ
ignẽ ac turbinẽ, & caliginẽ, & procellam
tubæq; ſonitũ, & uocẽ uerboꝝ, quã qui
audierãt, depcati ſunt, ne his adiũgeret̃
oratio. Non em̃ ferebant, qđ diſtingue
batur, ſi beſtia tetigerit mõtẽ, lapidabit̃,
aut iaculo cõfiget̃, & adeo terribile erat
uiſum qđ apparebat. Moyſes dixit. Ex
pauefact⁹ ſũ, ac tremebũdus, ſed acceſ
ſiſtis ad mõtẽ Sion, & ad ciuitatẽ dei ui
uẽtis, Hierl'm cœleſtẽ, & ad inumerabili
um angeloꝝ cœtũ, & ad cõcionẽ primo
genitoꝝ, q cõſcripti ſunt in cœlis, & ad iu
dicẽ uniuerſoꝝ deũ, & ad ſpũs iuſtoꝝ p
fectoꝝ, & ad noui teſtamẽti mediatorẽ
Ieſũ, & ad ſanguinẽ aſpſionis, melius lo
quẽtẽ q̃ ſanguis Abel. Videte ne aſper
nemini eũ qui loquitur, nam ſi illi nõ ef
fugerũt q auerſabant̃ eũ q loq̃bat̃ i ter
ra, multo magis nos, ſi eũ q de cœlis eſt
auerſemur, cui⁹ uox tũ cõcuſſit terrã, at
nũc denũciauit dicẽs. Adhuc ſemel ego
cõcutio, nõ mõ t̃rã, uerũ etiã cœlũ. Porro
illđ qđ dicit adhuc ſemel ſignificat eoꝝ q̃
cõcutiũt̃ trãſlationẽ, utpote q̃ facta ſint,
ut maneãt ea q̃ nõ cõcutiũt̃. Quapꝑter
regnũ aſſumẽtes qđ cõcuti nõ poſſit, ha
bem⁹ gratiã, p quã ita colam⁹ deũ, ut illi
placeam⁹, cũ reuerẽtia & religiõe. Etem̃ XIII
de⁹ noſter ignis cõſumẽs ẽ. Fraterna cha
ritas maneat. Hoſpitalitatis ne ſitis ime
mores, per hanc em̃ quidã inſcientes ex
ceperũt ãgelos hoſpitio. Mẽores eſtote
uinctoꝝ, tãq̃ una cũ illis uincti, eoꝝq af
fligũt̃, uelut ipſi quoq; uerſãtes in corpe
Honorabile ẽ iter oẽs cõiugiũ, & cubile
ipollutũ, fornicatores aũt & adulteros iu
dicabit de⁹. ſint mores alieni ab auaritia

contenti

ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν. αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν, οὐ μή σε ἀνῶ, οὐδ᾽ οὐ μή σε ἐγκαταλείπω, ὥστε θαρροῦντας ἡμᾶς λέγειν, κύριος ἐμοὶ βοηθὸς, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος. Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίστιν. ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ περιφέρεσθε. καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες. Ἔχομεν θυσιαστήριον, ἐξ οὗ φαγεῖν. οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν, οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες. ὧν γὰρ εἰσφέρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας, εἰς τὰ ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα κατακαίεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς. διὸ καὶ ΙΗΣΟΥΣ ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε. τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες. οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν. δι᾽ αὐτοῦ οὖν ἀναφέρομεν θυσίαν αἰνέσεως διὰ παντὸς τῷ θεῷ, τουτέστι καρπὸν χειλέων, ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. τῆς δὲ εὐποιίας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ θεός. Πείθεσθε δὲ τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε, αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάζοντες, ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο. προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν, πεποίθαμεν γὰρ, ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν, ἐν πᾶσι καλῶς θέλοντες ἀναστρέφεσθαι. περισσοτέρως δὲ παρακαλῶ τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ὑμῖν. ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα

contenti ijs quæ adſunt. Siquidem ipſe
dixit. Non te deſero, neq; derelinquo,
ut fidentes dicamus, dominus mihi au-
xiliator, & nō timebo, qd faciat mihi ho
mo. Memores eſtote eorū qui præſunt
uobis, q locuti ſūt uobis uerbū dei, quo
rum imitemini fidē, conſyderantes qui
fuerit exitus conuerſationis illoꝝ. Ieſus
Chriſtus heri & hodie, idē eſt etiā in ſæ/
cula. Doctrinis uarijs ac pegrinis ne cir
cūferamini. Bonū eſt enim gratia cōſta/
biliri cor, nō eſcis, quæ nō profuerunt ijs
qui ambulauerunt in illis. Habemus al-
tare, de quo nō eſt fas edere, ijs q taber/
naculo deſeruiunt. Animaliū em̄ quoꝝ
ſanguis infertur pro peccato, in ſancta p
pontificē, horum corpora cremantur ex
tra caſtra. Quapropter & Ieſus ut ſancti
ficaret per propriū ſanguinē populū, ex
tra portā paſſus eſt. Exeamus igit̄ ad eū
extra caſtra, obpbriū eius portātes. Nō
enim habemus hic manentē ciuitatem,
ſed futurā inquirimus. Per ipſum igitur
offerim⁹ hoſtiā laudis ſemper deo, hoc
eſt fructum labioꝝ, confitentium nomi
ni eius. Cæterum beneficentiæ, & cōmu
nicationis ne obliuiſcamini. Talibus
enim uictimis placetur deo. Parete ijs
qui præſunt uobis, & concedite, ſiqui-
dem illi uigilant pro animabus ue/
ſtris, tanquam rationem reddituri, ut
cum gaudio hoc faciant, & non ge-
mentes, nam id eſt inutile uobis. Ora/
te pro nobis, confidimus enim, quod
bonam habemus conſcientiam, inter
omnes cupientes honeſte conuerſari.
Magis autem obſecro uos, ut id facia/
tis, quo celerius reſtituar uobis. Deus
autem pacis, qui ſubduxit a mortuis
paſtorem

image
not
available

ἕκαστος δὲ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμί-
ας, ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος. εἶτα ἡ ἐ-
πιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν, ἡ δὲ
ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα, ἀποκύει θάνατον.
μὴ πλανᾶσθε ἀδελφοί μου ἀγαπητοί. πᾶ-
σα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον,
ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς
τῶν φώτων. παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγὴ, ἢ τρο-
πῆς ἀποσκίασμα. βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡ-
μᾶς λόγῳ ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρ-
χήν τινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων. ὥστε ἀδελφοί
μου ἀγαπητοί, ἔστω πᾶς ἄνθρωπος ταχὺς
εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι, βρα-
δὺς εἰς ὀργήν. ὀργὴ γὰρ ἀνδρὸς, δικαιοσύνην
θεοῦ οὐ κατεργάζεται. διὸ ἀποθέμενοι πᾶ-
σαν ῥυπαρίαν καὶ περισσείαν κακίας, ἐν πραΰ-
τητι δέξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον, τὸν δυνάμε-
νον σῶσαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν. γίνεσθε δὲ ποιη-
ταὶ λόγου, καὶ μὴ ἀκροαταὶ παραλογιζόμε-
νοι ἑαυτούς. ὅτι, εἴ τις ἀκροατὴς λόγου ἐστὶ
καὶ οὐ ποιητὴς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ, κατανο-
οῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐ-
σόπτρῳ. κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθε
καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὁποῖος ἦν. ὁ δὲ παρα-
κύψας εἰς νόμον τέλειον, τὸν τῆς ἐλευθερίας
καὶ παραμείνας, οὗτος οὐκ ἀκροατὴς ἐπιλη-
σμονῆς γενόμενος, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργου, οὗ-
τος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔσται. εἴ τις
δοκεῖ θρῆσκος εἶναι ἐν ὑμῖν, μὴ χαλιναγω-
γῶν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπατῶν καρ-
δίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία. θρη-
σκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ τῷ θεῷ καὶ
πατρὶ, αὕτη ἐστὶν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανοὺς
καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν. ἄσπιλον ἑαυτὸν
τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου. ἀδελφοί μου μὴ
ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ κυρίου
ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τῆς δόξης. ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ
εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος
ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, εἰσέλθῃ δὲ καὶ πτω-
χὸς ἐν

tur dum a propria cõcupiſcentia abſtra-
hitur & ineſcatur. Deinde concupiſcẽtia
poſteaq̃ concepit, parit peccatũ, peccatũ
uero perfectũ progignit mortẽ. Ne erre-
tis fratres mei dilecti. Omĩs donatio bo
na, & omne donũ perfectũ, deſurſum
eſt deſcendẽs, a patre luminũ, apud quẽ
non eſt tranſmutatio aut conuerſionis
obũbratio. Cũ uoluiſſet progenuit nos
uerbo ueritatis, ut eſſem⁹ primitiæ quæ-
dam ſuarũ creaturarũ. Itaq; fratres mei
dilecti, ſit omnis homo uelox ad audien
dum, tardus ad loquẽdũ, tardus ad irã.
Nã ira uiri iuſticiã dei non efficit. Qua-
propter depoſita omni ĩmundicia & ſu-
perfluitate maliciæ, in manſuetudine re-
cipite, inſitũ uerbũ, qđ poteſt ſaluas red
dere animas ueſtras. Sitis autẽ effecto-
res uerbi, & nõ auditores fallẽtes uoſmet
ipſos, quoniã ſi quis audiat uerbũ, & nõ
factis exprimat, hic ſimilis eſt uiro conſi
deranti faciẽ natiuitatis ſuæ in ſpeculo.
Conſiderauit eñ ſeipſum, & abijt, & con
tinuo oblitus eſt qualis eſſet. At qui pro
ſpexerit in legem perfectã quæ eſt liber-
tatis & permanſerit hic nõ auditor obli-
uioſus cũ ſit, ſed effector operis is bea-
tus in facto ſuo erit. Si quis uidetur reli-
gioſus eſſe inter uos, qui non frenat lin-
guam ſuã, ſed aberrare ſinit cor ſuũ, hu-
ius uana eſt religio. Religio pura & ĩma-
culata apud deum & patrem hæc eſt, in-
uiſere orphanos & uiduas in afflictione
ſua, immaculatũ ſeipſum ſeruare a ſæcu
lo. Fratres mei ne in reſpectu perſonarũ II
habeatis fidẽ dñi noſtri Ieſu Chriſti ex
opinione, nam ſi ingrediat' in cœtum ue
ſtrum uir aureũ geſtans anulũ ueſte in-
dutus ſplendida, ingrediatur aũt & pau-
per in

χὰι ἐν ῥυπαρᾷ ἐσθῆτι, καὶ ἐπιβλέψητε ἐπὶ
τὸν φοροῦντα τὴν ἐσθῆτα τὴν λαμπρὰν,
καὶ εἴπητε αὐτῷ, σὺ κάθου ὧδε καλῶς, καὶ
τῷ πτωχῷ εἴπητε, σὺ στῆθι ἐκεῖ, ἢ κάθου ὧδε
ὑπὸ τὸ ὑποπόδιόν μου. καὶ οὐ διεκρίθητε ἐν
ἑαυτοῖς, καὶ ἐγένεσθε κριταὶ διαλογισμῶν
πονηρῶν. ἀκούσατε ἀδελφοί μου ἀγαπητοί.
οὐχ ὁ θεὸς ἐξελέξατο τοὺς πτωχοὺς τοῦ κόσ
μου τούτου, πλουσίους ἐν πίστει, καὶ κληρονό-
μους τῆς βασιλείας, ἧς ἐπηγγείλατο τοῖς ἀ
γαπῶσιν αὐτόν; ὑμεῖς δὲ ἠτιμάσατε τὸν πτω-
χόν. οὐχ οἱ πλούσιοι καταδυναστεύουσιν ὑ-
μῶν, καὶ αὐτοὶ ἕλκουσιν ὑμᾶς εἰς κριτήρια;
οὐκ αὐτοὶ βλασφημοῦσι τὸ καλὸν ὄνομα τὸ
ἐπικληθὲν ἐφ᾽ ὑμᾶς; εἰ μέντοι νόμον τελεῖτε
βασιλικὸν κατὰ τὴν γραφήν, ἀγαπήσεις
τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν, καλῶς ποιεῖτε.
εἰ δὲ προσωποληπτεῖτε, ἁμαρτίαν ἐργάζε-
σθε ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου, ὡς παραβά
ται. ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταί
σει δὲ ἐν ἑνί, γέγονε πάντων ἔνοχος. ὁ γὰρ
εἰπὼν μὴ μοιχεύσῃς, εἶπε καὶ μὴ φονεύσῃς. εἰ
δὲ οὐ μοιχεύσεις, φονεύσεις δὲ, γέγονας παραβά
της νόμου. οὕτως λαλεῖτε, καὶ οὕτως ποιεῖτε, ὡς
διὰ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες κρίνεσθαι.
ἡ γὰρ κρίσις ἀνίλεως, τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλε-
ος. καὶ κατακαυχᾶται ἔλεος κρίσεως. τί τὸ
ὄφελος ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν λέγῃ τὶς
ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πί-
στις σῶσαι αὐτόν; ἐὰν δὲ ἀδελφὸς ἢ ἀ-
δελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσι, καὶ λειπόμενοι
ὦσι τῆς ἐφημέρου τροφῆς, εἴπῃ δέ τις αὐ
τοῖς ἐξ ὑμῶν, ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερ-
μαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε, μὴ δῶτε δὲ αὐ-
τοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί τὸ
ὄφελος; οὕτως καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔργα
ἔχῃ, νεκρά ἐστι καθ᾽ ἑαυτήν. ἀλλ᾽ ἐρεῖ τὶς, σὺ
πίστιν ἔχεις, κἀγὼ ἔργα ἔχω, δεῖξόν μοι
τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, κἀγὼ δεί-
ξω σοι

per in ſordida ueſte,& reſpexeritis ad il-
lum q ueſtē geſtat ſplendidā,& dixeritis
illi,tu ſede hic bene,& pauperi dicatis, tu
ſta illic,aut ſede hic ſubter ſcabellū meū,
& nō diiudicati eſtis in uobiſipſis, & fa-
cti eſtis iudices cogitationū malaꝝ. Au-
dite fratres mei dilecti nōne deus elegit
pauperes mundi huius,diuites in fide,&
hæredes regni quod ꝓmiſit ꝗs a quibus
dilectus fuerit? Vos aūt cōtēptui habui
ſtis pauperē.Nōne diuites tyrannidē ex
ercent in uos,& idem trahunt uos ad tri
bunalia? Et ijdē male loquunt̃ de bono
nomine quod inuocatū eſt ſuꝑ uos? Si
legē quidē ꝑficitis regiā iuxta ſcripturā,
diliges proximū tuū ſicut teipſum, bene
facitis,ſin uero ꝑſonā reſpicitis, peccatū
cōmittitis,& redarguimini a lege ueluti
tranſgreſſores. Quiſqs em̄ totā legē ſer
uauerit, offenderit aūt in uno, factus eſt
oīum reus.Nā qui dixit,ne mœcheris,di
xit etiā,ne occidas,quod ſi nō fueris mœ
chatus,occideris tamen,factus es tranſ-
greſſor legis.Ita loquamini,&ita faciatis
ueluti ꝑ legē libertatis iudicādi. Siquidē
iudiciū abſq; miſericordia erit ei qui nō
fecerit miſericordiā. Et gloriat̃ miſericor
dia aduerſus iudiciū.Que utilitas fratres
mei ſi fidē dicat aliqs habere ſe, facta ue
ro non habeat? Num poteſt fides ſaluū
facere illū? Q. ſi frater aut ſoror nudi fue
rint,& egentes cotidiano uictu,dicat aūt
aliquis ueſtrū illis,abite in pace, caleſci-
te & ſaturamini,nō tamen dederitis illis,
quæ ſunt neceſſaria corpori,quæ erit uti-
litas? Sic & fides ſi facta non habuerit;
mortua eſt per ſe. Sed dicet aliquis,tu fi
dem habes,& ego facta habeo. Oſtēde
mihi fidē tuā ex factis tuis, & ego oſten-

δεῖξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν μου. σὺ πιστεύεις, ὅτι ὁ θεὸς εἷς ἐστί; καλῶς ποιεῖς. καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι, καὶ φρίσσουσι. θέλεις δὲ γνῶναι ὦ ἄνθρωπε κενὲ, ὅτι ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν; ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ἡμῶν οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη ἀνενέγκας ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον; βλέπεις, ὅτι ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις ἐτελειώθη; καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα. ἐπίστευσε δὲ ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. καὶ φίλος θεοῦ ἐκλήθη. ὁρᾶτε τοίνυν ὅτι ἐξ ἔργων δικαιοῦται ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον; ὁμοίως δὲ καὶ ῥαὰβ ἡ πόρνη, οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ὑποδεξαμένη τοὺς ἀγγέλους, καὶ ἑτέρᾳ ὁδῷ ἐκβαλοῦσα; ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστιν, οὕτως καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι. μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε ἀδελφοί μου, εἰδότες, ὅτι μεῖζον κρίμα ληψόμεθα. πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες. εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ, δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα. ἰδοὺ τῶν ἵππων τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ στόματα βάλλομεν, πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἡμῖν, καὶ ὅλον τὸ σῶμα μετάγομεν. ἰδοὺ καὶ τὰ πλοῖα τηλικαῦτα ὄντα, καὶ ὑπὸ σκληρῶν ἀνέμων ἐλαυνόμενα, μετάγεται ὑπὸ ἐλαχίστου πηδαλίου. ὅπου ἂν ἡ ὁρμὴ τοῦ εὐθύνοντος βούληται. οὕτως καὶ ἡ γλῶσσα μικρὸν μέλος ἐστὶ, καὶ μεγαλαυχεῖ. ἰδοὺ ὀλίγον πῦρ ἡλίκην ὕλην ἀνάπτει. καὶ ἡ γλῶσσα τὸ πῦρ ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας. οὕτως ἡ γλῶσσα καθίσταται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. ἡ σπιλοῦσα ὅλον τὸ σῶμα, καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γεέννης. πᾶσα γὰρ φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν, ἑρπετῶν τε καὶ ἐναλίων, δαμάζεται καὶ δεδάμασται τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ. τὴν δὲ γλῶσσαν, οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι. ἀκατάσχετον

κακόν

dam tibi ex factis meis fidem meā. Tu credis quod deus unus eſt? Recte facis. Et dæmonia credunt, & cōtremiſcūt. At uis ne ſcire o homo inanis, quod fides abſq; factis mortua ſit? Abrahā pater noſter nōne ex factis iuſtificat⁹ eſt, cū obtuliſſet Iſaac filiū ſuū ſup̄ altare? Vides q̄d fides, adiumēto fuerit factis illius, & ex facto fides ꝑfecta fuerit? Et īpleta eſt ſcriptura q̄ dicit. Credidit Abrahā deo, & imputatū eſt illi ad iuſticiā & amicus dei uocatus eſt. Videtis igit̄ quod ex factis iuſtificet̄ homo, & nō ex fide tantū? Similiter aūt & Raab meretrix, nō ex factis iuſtificata eſt cū excepiſſet nuncios, & alia uia emiſiſſet? Nam queadmodū
corpus abſq; ſpiritu mortuū eſt, ita & fi III
des abſq; factis mortua eſt. Nolite plures magiſtri fieri fratres mei, ſcientes quod maius iudicium, ſumpturi ſimus. In multis enim offendimus oēs. Si quis in uerbo nō offendit, hic perfectus eſt uir, q poſſit freno moderari totū etiā corpus. Ecce equis frena in ora mittimus ut obediāt nobis, & totū corpus circūferimus. ecce naues q̄q; cū tātæ ſint, & a uentis ſæuis agant̄, circūferuntur a minimo gubernaculo, quocūq; īpetus dirigentis uoluerit. ita & lingua puſillū mēbrū eſt, & magna iactat. Ecce exigu⁹ ignis q̄tā materiā incēdit. Et lingua ignis eſt, mundus iniquitatis, ſic lingua conſtituitur in membris noſtris quæ maculat totū corpus, & inflāmat rotā natiuitatis noſtræ, & inflammatur a gehenna. Omnis em̄ natura & ferarū & uolucrū ſerpentiū, & marinorū domantur, & domita ſunt a natura huma a. Linguā autem nullus hominum domare poteſt incoercibile

malum

κακόν. μεστὴ ἰοῦ θανατοφόρου. ἐν αὐτῇ εὐ-
λογοῦμεν τὸν θεὸν καὶ πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ
καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους, τούς καθ᾽
ὁμοίωσιν θεοῦ γεγονότας. ἐκ τοῦ αὐτοῦ στό
ματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα.
οὐ χρὴ ἀδελφοί μου ταῦτα οὕτως γίνεσθαι.
μήτι ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὀπῆς βρύει τὸ γλυ
κὺ καὶ τὸ πικρόν; μὴ δύναται ἀδελφοί μου
συκῆ ἐλαίας ποιῆσαι; ἢ ἄμπελος σύ-
κα; οὕτως οὐδὲ μία πηγὴ ἁλικὸν καὶ γλυ-
κὺ ποιῆσαι ὕδωρ. τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων
ἐν ὑμῖν, δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς
τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἐν πραΰτητι σοφίας. εἰ δὲ
ζῆλον πικρὸν ἔχετε, καὶ ἐρίθειαν ἐν τῇ καρ
δίᾳ ὑμῶν, μὴ κατακαυχᾶσθε, καὶ ψεύδεσθε
κατὰ τῆς ἀληθείας. οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ σοφία
ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλ᾽ ἐπίγειος, ψυχική,
δαιμονιώδης. ὅπου γὰρ ζῆλος καὶ ἐρίθεια,
ἐκεῖ ἀκαταστασία, καὶ πᾶν φαῦλον πρᾶγμα.
ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μέν, ἁγνή ἐστιν.
ἔπειτα εἰρηνική, ἐπιεικής, εὐπειθής, μεστὴ ἐ-
λέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος καὶ
ἀνυπόκριτος, καρπὸς δὲ τῆς δικαιοσύνης
ἐν εἰρήνῃ σπείρεται τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην. πό
θεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν; οὐκ ἐντεῦ
θεν, ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν, τῶν στρατευομένων ἐν
τοῖς μέλεσιν ὑμῶν; ἐπιθυμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχε-
τε, φονεύετε καὶ ζηλοῦτε, καὶ οὐ δύνασθε ἐπι-
τυχεῖν. μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε. οὐκ ἔχετε;
διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς. αἰτεῖτε καὶ οὐ λαμ
βάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε, ἵνα ἐν ταῖς
ἡδοναῖς ὑμῶν δαπανήσητε. μοιχοὶ καὶ μοι-
χαλίδες. οὐκ οἴδατε ὅτι ἡ φιλία τοῦ κόσ-
μου ἔχθρα τοῦ θεοῦ ἐστίν; ὃς ἂν βουληθῇ φί-
λος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ θεοῦ καθί-
σταται. ἢ δοκεῖτε, ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει.
πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα, ὃ κατῴ-
κησεν ἐν ἡμῖν. μείζονα δὲ δίδωσι χάριν.
ὑποτάγητε οὖν τῷ θεῷ, ἀντίστητε τῷ δι
αβόλῳ

malum,plena ueneno mortifero.In ipſa
benedicimus deū & patrē, & in ipſa ma-
ledicimus hoīes, qui ad ſimilitudinē dei
facti ſunt. Ex eodē ore procedit benedi
ctio & maledictio. Non oportet fratres
mei hæc ita fieri. Nunquid fons ex eodē
foramine emanat dulcē & amarā aquā?
Nunquid poteſt fratres mei ficus oleas
facere,aut uitis ficus? Sic nullus fons ſal
ſam ac dulcē pōt facere aquā. Quis ſapi-
ens & ſciētia p̄ditus inter uos,oſtēdat ex
bona cōuerſatione opera ſua in manſue
tudine ſapientiæ. Q̄ ſi zelū amarū ha-
betis,& contentionē in cordibus ueſtris
nolite gloriari & mēdaces eſſe aduerſus
ueritatē. Nō eſt em̄ iſta ſapientia deſur-
ſum deſcēdens,ſed terrena,animalis,dia-
bolica. Vbi em̄ zelus & cōtentio,ibi incō
ſtantia & om̄e opus prauū. Quæ aūt de
ſurſum eſt ſapientia. Primū quidē caſta
eſt,deinde modeſta,pacifica,tractabilis,
plena miſericordia & fructibꝰ bonis,abſ
q; diiudicatione ſine ſimulatiōe. Fructꝰ
aūt iuſticiæ in pace ſeminat̄,facientibus
pacē. Vnde bella & lites ī uobis? Nōne IIII
hinc? nēpe ex uoluptatibꝰ ueſtris,q̄ mili
tant in mēbris ueſtris? Cōcupiſcitis & nō
habetis,occiditis & zelatis,& nō poteſtis
adipiſci, pugnatis & bellatis,nō habetis,
ꝓpter ea q̄d nō poſtulatis, petitis & nō
accipitis,eo q̄ male petatis,ut in uolupta
tibus ueſtris inſumatis. Adulteri & adul
teræ neſcitis q̄a amicitia mūdi inimica ē
dei? Quicūq; ergo uoluerit amicꝰ eſſe ſæ
culi,inimicus dei cōſtituitur. An putatis
quod inaniter ſcriptura dicat, ad inuidi-
am concupiſcit ſpiritus qui habitauit in
uobis? Maiorem autem det gratiam,
Subditi ergo eſtote deo,reſiſtite aūt di-

 abolo,

αβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν. ἐγγίσατε
τῷ θεῷ, καὶ ἐγγιεῖ ὑμῖν. καθαρίσατε χεῖρας
ἁμαρτωλοὶ καὶ ἁγνίσατε καρδίας δίψυχοι.
ταλαιπωρήσατε, καὶ πενθήσατε, καὶ κλαύ/
σατε. ὁ γέλως ὑμῶν εἰς πένθος μεταστρα-
φήτω, καὶ ἡ χαρὰ εἰς κατήφειαν. ταπεινώ
θητε ἐνώπιον τοῦ κυρίου, καὶ ὑψώσει ὑμᾶς. μὴ
καταλαλεῖτε ἀλλήλων ἀδελφοί. ὁ καταλα
λῶν ἀδελφοῦ, καὶ κρίνων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ
καταλαλεῖ νόμου καὶ κρίνει νόμον. εἰ δὲ νό-
μον κρίνεις, οὐκ εἶ ποιητὴς νόμου, ἀλλὰ
κριτής. εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης, ὁ δυνάμενος σῶ-
σαι καὶ ἀπολέσαι. σὺ τίς εἶ ὃς κρίνεις τὸν ἕτε
ρον; ἄγε νῦν οἱ λέγοντες σήμερον καὶ αὔριον
πορευσώμεθα εἰς τήνδε τὴν πόλιν καὶ ποι
ήσωμεν ἐκεῖ ἐνιαυτὸν ἕνα, καὶ ἐμπορευσώμεθα
καὶ κερδήσωμεν. οἵτινες οὐκ ἐπίστασθε τὸ τῆς
αὔριον. ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν; ἀτμὶς γὰρ ἐσται
ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη. ἔπειτα δὲ ἀφανι-
ζομένη, ἀντὶ τοῦ λέγειν ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύριος θε
λήσῃ καὶ ζήσωμεν καὶ ποιήσωμεν τοῦτο ἢ ἐκεῖ
νο, νῦν δὲ καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑ/
μῶν, πᾶσα καύχησις τοιαύτη πονηρά ἐστιν.
εἰδότι οὖν καλὸν ποιεῖν καὶ μὴ ποιοῦντι
ἁμαρτία αὐτῷ ἐστιν. ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι,
κλαύσατε ὀλολύζοντες ἐπὶ ταῖς ταλαιπω
ρίαις ὑμῶν ταῖς ἐπερχομέναις. ὁ πλοῦτος
ὑμῶν σέσηπε, τὰ ἱμάτια ὑμῶν σητόβρωτα
γέγονεν, ὁ χρυσὸς ὑμῶν καὶ ὁ ἄργυρος κατίωται
καὶ ὁ ἰὸς αὐτῶν εἰς μαρτύριον ὑμῖν ἔσται καὶ φά
γεται τὰς σάρκας ὑμῶν, ὡς πῦρ. ἐθησαυρίσα
τε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. ἰδοὺ ὁ μισθὸς τῶν ἐρ
γατῶν τῶν ἀμησάντων τὰς χώρας ὑμῶν, ὁ
ἀπεστερημένος ἀφ' ὑμῶν κράζει. καὶ αἱ βοαὶ
τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα κυρίου σαβαὼθ
εἰσεληλύθασιν. ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς.
καὶ ἐσπαταλήσατε. ἐθρέψατε τὰς καρδίας
ὑμῶν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς. κατεδι-
κάσατε, ἐφονεύσατε τὸν δίκαιον οὐκ ἀντι
τάσσεται ὑμῖν

abolo,& ſugiet a uobis. Apppiate deo,
& appropinquabit uobis. Emūdate ma
nus peccatores,& purificate corda dupli
ces animo. Affligimini,& lugete & plora
te,riſus ueſter in luctū conuertat',& gau/
dium in mœrorē. Humiliamini in con-
ſpectu dñi,& exaltabit uos. Nolite detra
here uobis inuicem fratres. Qui detrahit
fratri,qui iudicat fratrem ſuū,detrahit le
gi & iudicat legem. Si aūt iudicas legem,
non es factor legis, ſed iudex. Vnus eſt
eñi legiſlator,qui poteſt ſanare & perde
re. Tu aūt quis es,qui iudicas aliū? Age
nunc qui dicitis, hodie & cras eamus in
hanc ciuitatē,& faciamus ibi quidem an
num,& mercemur,& lucrū faciamus, qui
ignoratis quid futurum ſit poſtero die.
Quæ eſt eñi uita ueſtra? Vapor erit, qui
ad exiguū tēpus apparet, & deinde eua-
neſcit, ꝓ eo q̃ dicere debueritis,ſi dñs uo
luerit,& ſi uixerimus,faciamus hoc aut il
lud. Nunc aūt exultatis in ſuperbijs ue-
ſtris. Omnis exultatio talis mala eſt. Sci
enti igitur bonū facere,& nō facienti,pec
catum eſt illi. Agite nūc diuites,plora/ V
te ululantes in miſerijs ueſtris, quæ ad-
ueniēt uobis. Diuitiæ ueſtræ putrefactæ
ſunt, ueſtimenta ueſtra a tineis comeſa
ſunt, Aurū & argentū ueſtrū eruginauit
& erugo eoꝝ in teſtimoniū uobis erit,&
mãducabit carnes ueſtras ſicut ignis. the
ſaurizaſtis in nouiſſimis dieb⁹. Ecce mer
ces operarioꝝ qui meſſuerunt regiones
ueſtras,quæ fraude nō reddita eſt a uo-
bis,clamat,& clamores eoꝝ qui meſſue/
rāt in aures dñi ſabaoth introierūt. De/
liciati eſtis ſuper terrā,& laſciuiſtis, enu-
triſtis corda ueſtra,ut in die occiſionis. cō
demnaſtis,& occidiſtis iuſtū,& non reſi-
ſtit uobis

image
not
available

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΕΤΡΟΥ

Ταύτην ἐπιστέλλει ὁ μακάριος πέτρος τοῖς ἐν τῇ διασπορᾷ οὖσιν, ἰουδαίοις καὶ γενομένοις χριστιανοῖς. γράφει δὲ τὴν ἐπιστολὴν διδασκαλικὴν ἐπιστηρίζων αὐτούς. διότι οἱ ἀπὸ ἰουδαίων ἐπίστευσαν, καὶ πρῶτον μὲν ὑφηγεῖται καὶ ἀποδείκνυσιν. ὅτι ἡ εἰς τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ πίστις, ἀπὸ τῶν προφητῶν κατηγγέλθη, καὶ δι' αὐτῶν ἐμηνύθη, ἡ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ λύτρωσις. καὶ ὅτι αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν εὐηγγελίσθη τὰ πάντα, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. εἶτα συμβουλεύσας ἀξίως τοῦ καλέσαντος ἀναστρέφεσθαι, προτρέπει καὶ βασιλέας τιμᾶν, γυναιξί τε γὰρ ἀνδράσιν ὁμοφροσύνην καταγγέλλει. καὶ εἰς τὰ ἤθη παραινέσας ὀλίγα, σημαίνει, ὅτι καὶ εἰς τὴν ᾅδην γέγονε παρὰ τοῦ κυρίου τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας καὶ ἀναστάσεως. ἵνα καὶ οἱ προθανόντες ἀναστῶσι, καὶ κριθῶσι μὲν τῷ σώματι, τῇ δὲ χάριτι τῆς ἀναστάσεως διαμείνωσι. καὶ ὅτι τὸ τέλος πάντων λοιπὸν ἤγγικε καὶ ὀφείλουσι πάντες ἕτοιμοι γίνεσθαι. ὡς λόγον ἀποδώσοντες τῷ κριτῇ. καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

DIſcipulos ſaluatoris inuicti toto orbe diffuſos & peregrinos in ſæculo monſtrat, & præteritæ uitæ pœnitere ſuadet, & in nouam uitam proficere tota cum ſollicitudine exhortatur Simon Petrus filius Ioannis, prouinciæ Galilææ, uico Bethſaida frater Andreæ apoſtoli.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΠΡΩΤΗ.

ΠΕΤΡΟΣ ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐκλεκτοῖς παρεπιδήμοις διασπορᾶς πόντου, γαλατίας, καππαδοκίας, ἀσίας, καὶ βιθυνίας κατὰ πρόγνωσιν θεοῦ πατρὸς ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος, εἰς ὑπακοὴν καὶ ῥαντισμὸν αἵματος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη. εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὁ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ

ἔλεος

EPISTOLA BEATI PETRI APOSTOLI PRIMA

PEtrus apoſtolus Ieſu Chriſti, aduenis ſparſim incolẽtibus Pontum, Galatiam, Cappadociã, Aſiam, & Bithyniam, delectis iuxta præordinationẽ dei patris, per ſanctificationẽ ſpiritus, in obedientiam, & aſperſionẽ ſanguinis Ieſu Chriſti. Gratia uobis & pax multiplicetur. Laudãdus eſt deus, & pater dñi noſtri Ieſu Chriſti, qui iuxta copioſam ſuã

miſericordiã

ἔλεος ἀναγεννήσας ἡμᾶς εἰς ἐλπί-
δα ζῶσαν δι' ἀναστάσεως ΙΗΣΟΥ ΧΙΣΤΟΥ
ἐκ νεκρῶν, εἰς κληρονομίαν ἄφθαρτον
καὶ ἀμίαντον, καὶ ἀμάραντον, τε-
τηρημένην ἐν οὐρανοῖς, εἰς ὑμᾶς τοὺς
ἐν δυνάμει θεοῦ φρουρουμένους διὰ πίστε-
ως, εἰς σωτηρίαν, ἑτοίμην ἀποκαλυφθῆ-
ναι ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ, ἐν ᾧ ἀγαλλιᾶ-
σθε, ὀλίγον ἄρτι, εἰ δέον ἐστὶ λυπηθέν-
τες ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς, ἵνα τὸ δο-
κίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως, πολὺ τιμι-
ώτερον χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου, διὰ
πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου, εὑρεθῇ, εἰς
ἔπαινον καὶ δόξαν καὶ τιμὴν, ἐν ἀ-
ποκαλύψει ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὃν οὐκ
εἰδότες, ἀγαπᾶτε, εἰς ὃν ἄρτι μὴ
ὁρῶντες, πιστεύοντες δὲ, ἀγαλλιᾶ-
σθε χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμέ-
νῃ, κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πί-
στεως ὑμῶν, σωτηρίαν ψυχῶν,
περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξη-
ρεύνησαν προφῆται, οἱ περὶ τῆς εἰς ὑ-
μᾶς χάριτος προφητεύσαντες, ἐρευ-
νῶντες, εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδή-
λου, τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα ΧΡΙΣΤΟΥ
προμαρτυρόμενον τὰ εἰς ΧΡΙΣΤΟΝ
παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δό-
ξας, οἷς ἀπεκαλύφθη, ὅτι οὐχ ἑαυ-
τοῖς, ἡμῖν δὲ διηκόνουν αὐτὰ, ἃ νῦν
ἀνηγγέλη ὑμῖν, διὰ τῶν εὐαγγελισα-
μένων ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἀπο-
σταλέντι ἀπ' οὐρανοῦ, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦ-
σιν ἄγγελοι παρακύψαι. Διὸ ἀναζω-
σάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας ὑ-
μῶν, νήφοντες, τελείως ἐλπίσατε ἐ-
πὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀ-
ποκαλύψει ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὡς τέκ-
να ὑπακοῆς, μὴ συσχηματιζόμενοι ταῖς
πρότερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις
ἀλλὰ κατὰ

miſericordiam regenuit nos in ſpem ui-
uā, per hoc quod reſurrexit Ieſus Chri-
ſtus ex mortuis, in hæreditatē immorta-
lem, & incontaminabilem, atq; immar-
ceſſibilem, conſeruatā in cœlis erga uos,
qui in uirtute dei cuſtodimini per fidē,
ad ſalutem, quæ in hoc parata eſt, ut re-
ueletur in tempore ſupremo, in quo ex-
ultate, nunc ad breue tempus afflicti in
uarijs experimētis, ſi opus ſit, quo explo
ratio fidei ueſtræ, multo præcioſior au-
ro, quod perit, & tamen per ignem pro-
batur. reperiatur in laudem & gloriā &
honorem, tum cū reuelabitur Ieſus Chri
ſtus, quem cum non uideritis diligitis, in
quem in præſentia, cū non uideritis, cre-
dentes tamē, exultatis gaudio ineffabili,
& glorificato, reportantes finem fidei ue
ſtræ, ſalutem animaꝝ, de qua ſalute, ex-
quiſierunt & ſcrutati ſunt prophetæ, qui
de uentura in uos gratia uaticinati ſunt,
ſcrutantes ad quem, aut cuiuſmodi tem-
poris articulum ſignificaret, qui in illis
erat ſpiritus Chriſti, qui priuſq; accide-
rent, teſtificabatur uenturas in Chriſtū
afflictiones, & q̄ eſſent cōſecuturæ glori
as, ijs q̄bus ea palā ſūt exhibita, propte-
rea, q̄d haud ſibiipſis, imo nobis uſui fu
erunt, hæc quæ nūc annunciata ſunt uo-
bis, per eos qui uobis p̄dicauerunt euan
gelium, per ſpiritum ſanctum emiſſum
e cœlo, in quæ deſyderant angeli proſpi
cere. Quapropter ſuccincti lumbis men-
tis ueſtræ, ſobrij, perfecte ſperate in eam
quæ ad uos defertur gratiam, dum uo-
bis reuelatur Ieſus Chriſtus, ut filij obe-
dientiæ, ut non accommodetis uos pri-
ſtinis concupiſcentijs, quibus dum ad-
huc ignoraretis Chriſtum agebamini.
ſed quēadmodū

ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἅγιον, καὶ
αὐτοὶ ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε.
διότι γέγραπται. ἅγιοι γένεσθε, ὅτι ἐγὼ
ἅγιός εἰμι. καὶ εἰ πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν
ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου
ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν
χρόνον ἀναστράφητε. εἰδότες, ὅτι οὐ φθαρ/
τοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαί/
ας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ
τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπί
λου ΧΡΙΣΤΟΥ, προεγνωσμένου μὲν πρὸ κα
ταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχά
των τῶν χρόνων δι' ὑμᾶς, τοὺς δι' αὐτοῦ πι/
στεύοντας εἰς θεόν, τὸν ἐγείραντα αὐτὸν ἐκ νε
κρῶν, καὶ δόξαν αὐτῷ δόντα, ὥστε τὴν πί
στιν ὑμῶν, καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς θεόν. τὰς ψυ
χὰς ὑμῶν ἡγνικότες ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀ-
ληθείας διὰ πνεύματος, εἰς φιλαδελφίαν
ἀνυπόκριτον, ἐκ καθαρᾶς καρδίας ἀλλήλους
ἀγαπήσατε ἐκτενῶς, ἀναγεγεννημένοι, οὐκ
ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτου, διὰ λό
γου ζῶντος θεοῦ, καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶ/
να. διό τι πᾶσα σὰρξ, ὡς χόρτος, καὶ πᾶ-
σα δόξα ἀνθρώπου, ὡς ἄνθος χόρτου, ἐξη-
ράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε. τὸ δὲ
ῥῆμα κυρίου, μένει εἰς τὸν αἰῶνα. τοῦτο δέ
ἐστι τὸ ῥῆμα τὸ εὐαγγελισθὲν εἰς ὑμᾶς. Ἀπο/
θέμενοι οὖν πᾶσαν κακίαν, καὶ πάντα δό
λον, καὶ ὑποκρίσεις, καὶ φθόνους, καὶ πά-
σας καταλαλιάς, ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη,
τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθήσατε,
ἵνα ἐν αὐτῷ αὐξηθῆτε, εἴπερ ἐγεύσασθε ὅ/
τι χρηστὸς ὁ κύριος, πρὸς ὃν προσερχόμε-
νοι λίθον ζῶντα ὑπὸ ἀνθρώπων μὲν ἀπο-
δεδοκιμασμένον, παρὰ δὲ θεῷ ἐκλεκτὸν
ἔντιμον, καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκο/
δομεῖσθε, οἶκος πνευματικός, ἱεράτευμα ἅγι
ον, ἀνενέγκαι πνευματικὰς θυσίας, εὐπροσ-
δέκτους τῷ θεῷ διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. διὸ καὶ
περιέχει

ſed queadmodũ is q uos uocauit ſctũs
eſt, ita ipſi quoq; ſcti in om̃i cõuerſatiõe
reddamini, ꝑpterea qd' ſcriptũ eſt. Scti
eſtote,nã ego ſctũs ſũ. Et ſi patrẽ uocatis
citra ꝑſonaꝶ reſpectũ iudicantẽ iuxta cu
iuſq; opus, uidete ut ĩ timore cõuerſan-
tes,incolatus ueſtri tẽpus trãſigatis. Cũ
ſciatis uos,nõ caducis rebus uelut argẽto
& auro fuiſſe redẽptos,a uana ueſtra cõ-
uerſatione,quã ex patrũ accepatis tradi/
tione,ſed p̃cioſo ſãguine uelut agni ĩma
culati,& incõtaminati Chriſti,q p̃ordina
tus qdẽ fuerat, añq; cõdit⁹ eſſet mũdus,
ſed manifeſtat⁹ fuit extremis tp̃ib⁹,ppt̃
uos,q p illũ creditis ĩ deũ,q illũ excitauit
a mortuis,&gloriã ei dedit,ut uos fidẽ ac
ſpẽ haberetis erga deũ,q aĩas ueſtras pu
rificaſtis obediẽdo ỽitati, p ſpm̃, ĩ chari
tate fraterna,ab om̃i ſimulatione aliena,
ex puro corde uos inuicẽ diligite ĩpenſe,
renati nõ ex ſeie mortali,ſed ex ĩmortali
p uerbũ uiuẽtis dei,& manẽtis ĩ æternũ.
Propterea qd' oĩs caro gramen ſit, & oĩs
glia hoĩs q̃ſi flos graminis. Exaruit gra/
men,& flos decidit.At uerbũ dñi manet
in æternũ.Hoc aũt eſt uerbũ,qd'p euan
geliũ delatũ eſt ad uos. Proinde depoſi II
ta om̃i malicia,& om̃i dolo,& ſimulatõi
bus, & inuidẽtijs, & oĩbus oblocutiõib⁹,
ut modo nati infantes,lac illud nõ corpis
ſed animi qd' dolũ neſcit, appetite,ut in
eo ſuboleſcatis,ſiqdẽ guſtaſtis,qd' beni-
gnus ſit dñs. Ad quẽ accedẽtes q lapis ẽ
uiuus, ab hoĩbus quidẽ reprobat⁹ apud
deũ uero elect⁹& p̃cioſus,ipſi q̃q; ueluti
uiui lapides ædificemini,dom⁹ſpiritalis,
ſacerdotiũ ſctm̃ ad offerẽdũ ſpiritales ho
ſtias,acceptabiles deo p ieſũ chriſtũ.qua
ꝑpter is lapis cõplectit̃ & cõtinet ædifi-
cium in

περιέχει ἐν τῇ γραφῇ. ἰδοὺ τίθημι ἐν σιὼν
λίθον ἀκρογωνιαῖον, ἐκλεκτὸν, ἔντιμον.
καὶ ὁ πιστεύων ἐπ᾽ αὐτῷ, οὐ μὴ καταισχυνθῇ. ὑ-
μῖν οὖν ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσιν ἀπειθοῦσι δὲ
λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες
οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. καὶ λί
θος προσκόμματος, καὶ πέτρα σκανδάλου,
οἱ προσκόπτουσι τῷ λόγῳ ἀπειθοῦντες εἰς ὃ καὶ
ἐτέθησαν. ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, βασί-
λειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περι
ποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε
τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυ
μαστὸν αὐτοῦ φῶς. οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν δὲ
λαὸς θεοῦ. οἱ οὐκ ἠλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέν
τες. ἀγαπητοὶ παρακαλῶ ὡς πα-
ροίκους καὶ παρεπιδήμους, ἀπέχεσθε
τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρατεύ-
ονται κατὰ τῆς ψυχῆς, τὴν ἀναστροφὴν
ὑμῶν ἔχοντες καλὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἵνα ἐν
ᾧ καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, ἐκ
τῶν καλῶν ἔργων ἐποπτεύοντες δοξάσω-
σι τὸν θεὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς. ὑπο-
τάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν
κύριον, εἴτε βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡ
γεμόσιν, ὡς δι᾽ αὐτοῦ πεμπομένοις, εἰς ἐκ
δίκησιν μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγα-
θοποιῶν, ὅτι οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ.
ἀγαθοποιοῦντας φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων
ἀνθρώπων ἀγνωσίαν. ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς
ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευ-
θερίαν. ἀλλ᾽ ὡς δοῦλοι θεοῦ, πάντας τιμήσατε,
τὴν ἀδελφότητα ἀγαπᾶτε, τὸν θεὸν φο-
βεῖσθε, τὸν βασιλέα τιμᾶτε. οἱ οἰκέται ὑ-
ποτασσόμενοι ἐν παντὶ φόβῳ τοῖς δεσπό
ταις, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσιν, ἀλ
λὰ καὶ τοῖς σκολιοῖς. τοῦτο γὰρ χάρις, εἰ διὰ
συνείδησιν θεοῦ ὑποφέρει τις λύπας πάσχων ἀ
δίκως. ποῖον γὰρ κλέος εἰ ἁμαρτάνοντες καὶ κολα
φιζόμενοι, ὑπομενεῖτε; ἀλλ᾽ εἰ ἀγαθοποιοῦντες, καὶ

πάσχοντες

cium in ſcriptura.Ecce pono in Sion la/
pidem,in ſummo ponendū angulo, ele/
ctum,p̄cioſum.Et q crediderit in illo, nō
pudefiat. Vobis igitur p̄cioſus eſt,q cre-
ditis.Cæterū ijs qui nō credūt, lapis quē
reprobauerāt ædificantes , hic cœpit eſſe
in capite anguli,& lapis ī quē impingit,
& petra ad quē offendent,nēpe ijs q im-
pingunt in uerbū , neq; credunt in id ad
qđ & inſtituti fuerāt. Vos aūt genus ele
ctum,regale ſacerdotiū,gens ſancta,po/
pulus qui in lucrū acceſſit,ut uires annū-
cietis illius,qui e tenebris uos uocauit in
admirabilē ſuā lucē. Qui quondā eratis
nō populus,nunc populus dei,qui quon
dam nō cōſecuti miſericordiā, nunc eſtis
miſericordiam cōſecuti . Dilecti obſecro
tanq̄ aduenas ac peregrinos, abſtinete a
carnalibus concupiſcentijs q̄ militant ad
uerſus animā, & conuerſationē ueſtram
habete bonā , inter gentes , ut in hoc qđ
obloquunt̄ uobis quaſi maleficis, ex bo
nis operibus eſtimantes uos, glorificent
deū in die uiſitationis . Proinde ſubditi
eſtote,cuiuis humanæ creaturæ propter
dn̄m,ſiue regi tanq̄ precellenti,ſiue præ-
ſidibus,ut qui per eum mittant̄ in uindi
ctam quidē nocentiū , laudē uero recte
agentiū,qm̄ ſic eſt uoluntas dei,ut bene/
faciēdo obturetis os hoibus ignorātib⁹,
tanq̄ liberi,& nō ueluti p̄textū habētes
maliciæ libertatē,ſed tanq̄ ſerui dei,oēs
honorate,fraternitatē diligite,deū time-
te. Famuli ſubditi ſint in timore dn̄is,nō
ſolū bonis ac humanis, uerum etiā prauis.
Nā hæc eſt gratia , ſi qs ,ppter cōſcientiā
dei,ſuffert moleſtias p̄ter meritū affect⁹
malis.Que em̄ ē laus,ſi cū peccatis & ala
pis cedimini ſuffertis?at ſi cū bn̄facitis,&

tn̄ malis

image
not
available

ἐκλήθητε, ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε. ὁ γὰρ
θέλων ζωὴν ἀγαπᾶν, καὶ ἰδεῖν ἡμέρας ἀγα
θὰς, παυσάτω τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κα
κοῦ, καὶ χείλη αὐτοῦ τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον,
ἐκκλινάτω ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιησάτω ἀγα-
θόν. ζητησάτω εἰρήνην καὶ διωξάτω αὐτήν.
ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὦ/
τα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν, πρόσωπον δὲ
κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά. καὶ τίς ὁ κακώσων
ὑμᾶς, ἐὰν τοῦ ἀγαθοῦ μιμηταὶ γένησθε; ἀλλ᾽
εἰ καὶ πάσχοιτε διὰ δικαιοσύνην, μακάριοι.
τὸν δὲ φόβον αὐτῶν μὴ φοβηθῆτε, μηδὲ τα/
ραχθῆτε, κύριον δὲ τὸν θεὸν ἁγιάσατε ἐν ταῖς
καρδίαις ὑμῶν. ἕτοιμοι δὲ ἀεὶ πρὸς ἀπο/
λογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον
περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος μετὰ πραΰτη/
τος καὶ φόβου, συνείδησιν ἔχοντες ἀγαθήν,
ἵνα ἐν ᾧ καταλαλῶσιν ὑμῶν, ὡς κακοποι
ῶν, καταισχυνθῶσιν οἱ ἐπηρεάζοντες ὑμῶν
τὴν ἀγαθὴν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ἀναστροφήν. κρεῖτ
τον γὰρ ἀγαθοποιοῦντας εἰ θέλοι τὸ θέλη
μα τοῦ θεοῦ, πάσχειν, ἢ κακοποιοῦντας. ὅτι
καὶ ΧΡΙΣΤΟΣ ἅπαξ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἔπα/
θεν, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ὑμᾶς προ-
σαγάγῃ τῷ θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκί,
ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς
ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν,
ἀπειθήσασί ποτε. ὅτε ἅπαξ ἐδέχετο ἡ τοῦ
θεοῦ μακροθυμία, ἐν ἡμέραις νῶε κατασκευ
αζομένης κιβωτοῦ, εἰς ἣν ὀλίγαι τουτέστιν
ὀκτὼ ψυχαὶ διεσώθησαν δι᾽ ὕδατος, ὃ ἀν
τίτυπον νῦν καὶ ἡμᾶς σώζει βάπτισμα, οὐ
σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως
ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεόν, δι᾽ ἀναστάσε-
ως ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ
θεοῦ, πορευθεὶς εἰς οὐρανόν, ὑποταγέντων
αὐτῷ ἀγγέλων καὶ ἐξουσιῶν καὶ δυνάμεων.
ΧΡΙΣΤΟΥ οὖν παθόντος ὑπὲρ ὑμῶν σαρκί,
καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε, ὅτι
ὁ παθὼν

uocatos eſſe,ut bñdictionem hæreditate
poſſideatis Nã q̄ uult uitã diligere,& ui/
dere dies bonos. Coerceat linguã ſuã a
malo,& lab ia ſua ne loquãť dolũ. Dedi
net a malo,& faciat bonũ,q̄rat pacẽ & ꝑ
ſequať eã,q̄m oculi dñi ſuꝑ iuſtos, & au
res ei⁹ ad deꝑcationẽ illoꝶ. Rurſus aſpe/
ctus dñi ſup eos q faciũt mala. Et qs eſt,
q ſit afflicturus uos, ſi boni æmulatores
fueritis? Imo ſi qd etiã accideret incõmo
di ꝓpter iuſticiã,bt̄i m̄ eſtis.Cæterũ ter/
rore illoꝶ,ne terreamini,neq; turbemini
ſed dñm deũ ſctificate in cordib⁹ ueſtris.
Sitis aũt parati ſemꝑ ad r̄ndẽdũ cuilibet
petẽti ut loq̄mini,de ea q̄ i uobis eſt ſpe,
cũ mãſuetudine & reuerẽtia, cõſciẽtiã ha
bẽtes bonã,ut i hoc qd uobis obloquũť,
tãq; ſceleroſis pudefiãt hi q inceſſunt ue
ſtrã bonã in Chriſto cõuerſationẽ.Præ/
ſtat em̄,ut bñ agẽtes ſi ita uelit dei uolun
tas,malis afficiamini q̄ꝫ male facientes.
Qñqdẽ & Chriſtus ſemel,ꝓ pctis paſſus
fuit, iuſtus ꝓ iniuſtis, ut nos adduceret
deo,mortificat⁹ qdẽ carne ſed uiuificat⁹
ſpiritu,in quo etiã abijt, & ſpiritibus qui
erant in carcere prædicauit,qui inobediẽ
tes fuerãt quõdã. Cũ ſemel expectabať
dei longanimitas in diebus Noe, cũ ap/
parabať arca,in qua paucæ,hoc eſt octo
animæ,ſeruatæ fuerũt per aquam, cuius
figuræ nunc reſpondens baptiſmus, nos
quoq; ſaluos reddit,non quo carnis ſor-
des abijciunť, ſed quo fit ut bona conſci
entia bene reſpõdeat apud deũ, ꝑ reſur/
rectionem Ieſu Chriſti, q eſt ad dextrã
dei,ꝓfectus in cœlũ,ſubiectis ſibi ange/
lis,& poteſtatibus,ac uirtutibus. Cum IIII
igitur Chriſtus paſſus ſit, uos quoq; iu/
xta eandẽ cogitationem armemini,quæ
p patiebatur

ὁ παθὼν ἐν σαρκὶ, πέπαυται ἁμαρτίας, εἰς
τὸ μηκέτι ἀνθρώπων ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ θε-
λήματι θεοῦ, τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ βιῶ-
σαι χρόνον. ἀρκετὸς γὰρ ἡμῖν ὁ παρεληλυ-
θὼς χρόνος τοῦ βίου, τὸ θέλημα τῶν ἐθνῶν
κατεργάσασθαι, πορευομένους ἐν ἀσελγεί-
αις, ἐπιθυμίαις, οἰνοφλυγίαις, κώμοις, πό-
τοις, καὶ ἀθεμίτοις εἰδωλολατρείαις, ἐν ᾧ
ξενίζονται, μὴ συντρεχόντων ὑμῶν, εἰς τὴν
αὐτὴν τῆς ἀσωτίας ἀνάχυσιν βλασφημοῦν-
τες, οἳ ἀποδώσουσι λόγον τῷ ἑτοίμως ἔ-
χοντι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, εἰς τοῦτο
γὰρ καὶ νεκροῖς εὐηγγελίσθη, ἵνα κριθῶσι
μὲν κατὰ ἀνθρώπους σαρκὶ, ζῶσι δὲ κατὰ
θεὸν, πνεύματι. πάντων δὲ τὸ τέλος ἤγγι-
κε. σωφρονήσατε οὖν καὶ νήψατε εἰς τὰς προ-
σευχάς. πρὸ πάντων δὲ τὴν εἰς ἑαυτοὺς ἀγά-
πην ἐκτενῆ ἔχοντες. ὅτι ἀγάπη, καλύψει
πλῆθος ἁμαρτιῶν. φιλόξενοι εἰς ἀλλήλους
ἄνευ γογγυσμῶν. ἕκαστος καθὼς ἔλαβε χά-
ρισμα εἰς ἑαυτοὺς αὐτὸ διακονοῦντες, ὡς
καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος θεοῦ.
εἴτις λαλεῖ, ὡς λόγια θεοῦ, εἴτις διακονεῖ,
ὡς ἐξ ἰσχύος, ἧς χορηγεῖ ὁ θεὸς, ἵνα ἐν πᾶσι
δοξάζηται ὁ θεὸς, διὰ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ᾧ
ἐστιν ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων, ἀμήν. Ἀγαπητοὶ μὴ ξενί-
ζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει πρὸς πειρασμὸν
ὑμῖν γινομένῃ, ὡς ξένου ὑμῖν συμβαίνον-
τος, ἀλλὰ καθὸ κοινωνεῖτε τοῖς ΧΡΙΣΤΟΥ πα-
θήμασι, χαίρετε, ἵνα καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει
τῆς δόξης αὐτοῦ, χαρῆτε ἀγαλλιώμενοι. εἰ
ὀνειδίζεσθε ἐν ὀνόματι ΧΡΙΣΤΟΥ, μακά-
ριοι, ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦ-
μα ἐφ᾽ ὑμᾶς ἀναπαύεται. κατὰ μὲν αὐτοὺς
βλασφημεῖται, κατὰ δὲ ὑμᾶς δοξάζεται. μὴ
γάρ τις ὑμῶν πασχέτω ὡς φονεὺς, ἢ κλέπτης,
ἢ κακοποιὸς, ἢ ὡς ἀλλοτριοεπίσκοπος. εἰ δὲ
ὡς χριστιανὸς, μὴ αἰσχυνέσθω. δοξαζέτω δὲ
τὸν θεὸν

patiebat in carne, deſtitit a pctõ, in hoc,
ut iã nõ cõcupiſcẽtijs hoim, ſed uolũtati
dei, qđ ſupeſt in carne tẽpus uiuat. Sat
eñ eſt nobis qđ anteacto uitæ tpe uolũ
tatẽ gẽtiũ patrauerimꝰ, cũ ambularemꝰ
in laſciuijs, cõcupiſcẽtijs, uinolẽtijs, cõmeſ
ſationibus, cõpotationibus, & nefarijs ſi
mulacroꝝ cultibꝰ Atq; id abſurdum illis
uidet, qđ nõ accurratis una cũ illis, in eã
dẽ luxꝰ refuſionẽ, de uobis male loqntes,
Qui reddituri ſũt rõnẽ, ei q paratꝰ eſt ad
iudicãdũ uiuos & mortuos. Nam in hoc
mortuis qq; pdicatũ ẽ euãgeliũ, ut iudi-
carẽt ſecũdũ hoies qdẽ carne. uiuãt aũt
iuxta deũ ſpũ. Porro reꝝ oium finis imi
net. Sitis igit ſobrij, & uigilãtes i oratõi-
bus. Ante oia vo charitatẽ iter uos uehe
mẽtẽ habẽtes, nã charitas opiet multitu
dinẽ pctõꝝ. Hoſpitales eſtote erga uos
iuicẽ, ſine murmuratiõibꝰ, ut qſq; accepit
donũ, ita aliꝰ i aliũ illud miſtrãtes, ut bo-
ni diſpẽſatores uariæ gratiæ dei. Si qs lo
quit loquat, ut eloqa dei, ſi qs miniſtrat
miſtret tãq; ex vtute quã ſuppeditat de
us, ut i oibꝰ glificet deꝰ, per Ieſũ chriſtũ,
cui ẽ glã & iperiũ i ſæcula ſæculoꝝ. Amẽ.
Chariſſimi, ne ceu re noua pturbemini,
dũ p ignẽ exploramini, q res ad experi-
mẽtũ ueſtri ſit, pinde qſi nouũ aliqd uo-
bis obtingat, imo i hoc qđ cõſortes eſtis
afflictionũ Chriſti, gaudete, ut i reuelati
one qq; eiuſdẽ gaudeatis exultãtes. Si p
bris afficimini i noie Chriſti, beati eſtis,
qm glã & ſpũs dei ſup uos reqeſcet, iux-
ta ipſos qdẽ, maledictis afficit. iuxta uos
aũt glificat. Ne qs eñ ueſtrũ affligat, ut
homicida, aut fur, aut facinoroſus, aut cu
rioſus alienaꝝ reꝝ. Porro ſi uelut chriſtia
nus affligit aliqs, ne pudeſiat, imo glificet
deum in

τὸν θεὸν ἐν τῷ μέρει τούτῳ. ὅτι ὁ και-
ρὸς τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρίμα ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ
θεοῦ. εἰ δὲ πρῶτον ἀφ᾽ ἡμῶν, τί τὸ τέλος τῶν
ἀπειθούντων τῷ τοῦ θεοῦ εὐαγγελίῳ; καὶ εἰ
ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἁ-
μαρτωλὸς ποῦ φανεῖται; ὥστε καὶ οἱ πά-
σχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ὡς πι-
στῷ κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς αὐ-
τῶν ἐν ἀγαθοποιΐᾳ. Πρεσβυτέρους τοὺς ἐν
ὑμῖν παρακαλῶ, ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρ-
τυς τῶν τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ παθημάτων, ὁ καὶ τῆς
μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης κοινω-
νός, ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ
ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐπισκοποῦντες, μὴ ἀναγκαστῶς,
ἀλλ᾽ ἑκουσίως, μὴ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προ-
θύμως, μηδὲ ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλή-
ρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου, καὶ
φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποίμενος, κομιεῖσθε
τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον. ὁμοί-
ως νεώτεροι ὑποτάγητε πρεσβυτέροις. πάν-
τες ἀλλήλοις ὑποτασσόμενοι, τὴν ταπεινο-
φροσύνην ἐγκομβώσασθε, ὅτι ὁ θεὸς ὑπερη-
φάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι
χάριν. ταπεινώθητε οὖν ὑπὸ τὴν κραταιὰν
χεῖρα τοῦ θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ ἐν καιρῷ.
πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιρρίψαντες
ἐπ᾽ αὐτόν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν. νήψα-
τε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διά-
βολος ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ζη-
τῶν τίνα καταπίῃ, ᾧ ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πί-
στει, εἰδότες, τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων τῇ
ἐν κόσμῳ ὑμῶν ἀδελφότητι ἐπιτελεῖσθαι.
ὁ δὲ θεὸς πάσης χάριτος ὁ καλέσας ἡμᾶς εἰς
τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗ-
ΣΟΥ, ὀλίγον παθόντας, αὐτὸς καταρτίσαι ὑ-
μᾶς, στηρίξαι, σθενώσαι, θεμελιώσαι, αὐτῷ ἡ
δόξα κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων
ἀμήν. Διὰ Σιλουανοῦ ὑμῖν πιστοῦ ἀδελφοῦ ὡς
λογίζομαι, δι᾽ ὀλίγων ἔγραψα. παρακαλῶν
καὶ ἐπιμαρτυρῶν

deum in parte hac.quandoquidē & tem
pus eſt, ut incipiat iudiciū a domo dei.
Q. ſi primum incipit a nobis, quis erit
finis eorum,qui non credunt dei euange
lio? Et ſi iuſtus uix ſaluus efficitur,impi-
us & peccator ubi comparebit? Proinde
qui affliguntur iuxta uoluntatem dei,
tanq̄ apud fidelem conditorē deponāt
animas ſuas, in bene faciendo.
Preſbyteros qui inter uos ſunt, obſe-
cro qui ſum & ipſe preſbyter, ac teſtis V
afflictionum Chriſti, atq; idem conſors
gloriæ,q̄ reuelabit, paſcite quoad in uo-
bis eſt gregem Chriſti, curā illius agen-
tes nō coacte, ſed uolentes,non turpiter
affectantes lucrum, ſed propēſo animo,
neq; ceu dominium exercentes aduer-
ſus cleros,ſed ſic ut ſitis exēplaria gregis,
Et cū apparuerit ille paſtorū princeps,re
portabitis īmarceſſibilē gloriæ coronā.
Similiter iuniores ſubditi eſtote ſenio-
ribus,ſic ut oēs ali⁹ aliꝭ uiciſſim ſubijcia-
mini.Humilitatē animi uobis infixā ha-
bete,ꝑpterea quod deus ſupbis reſiſtit,
humilibus aūt dat gratiā. Humiliemini
igit̄ ſub potēti manu dei, ut uos exaltet
in tp̄e,omni cura ueſtra coniecta in illū.
Nam illi cura eſt de uobis.Sobrij eſtote,
Vigilate,qm̄ aduerſarius ueſter diabol⁹
tanq̄ leo rugiēs obābulat,q̄rens quē de
glutiat. Cui reſiſtite, ſolidi fide,ſcientes
eaſdē afflictiones ei q̄ in mundo eſt fra
ternitati ueſtræ cōſūmari,ſed de⁹ omnis
gratiæ,qui uocauit uos ad æternā ſuam
gloriam in Chriſto Ieſu,parumper affli
ctos, idē inſtauret uos, fulciat, roboret,
ſtabiliat.Ipſi gloria imperiū in ſæcula ſæ
culorū.Amen.Per Syluanū uobis fidelē
fratrē,ut arbitror,paucis ſcripſi,adhortās

καὶ ἐπιμαρτυρῶν ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ θεοῦ, εἰς ἣν ἑστήκατε. ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν βαβυλῶνι συνεκλεκτή, καὶ μάρκος ὁ υἱός μου. ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγάπης. εἰρήνη ὑμῖν πᾶσι τοῖς ἐν ΧΡΙΣΤΩ ΙΗΣΟΥ. ἀμήν.

ac teſtificans hanc eſſe uerã gratiam dei, in qua ſtatis. Salutat uos ea, quæ eſt in Babylone, ueſtræ cõſors electionis eccleſia, & Marcus filius meus. Salutate uos mutuo, in oſculo charitatis. Pax uobis omnibus, q̃ eſtis in Chriſto Ieſu. Amẽ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ.

ΤΑΥΤΗΝ πάλιν ὁ αὐτὸς πέτρος ἐπιστέλλει τοῖς ἤδη πιστεύσασιν, ἔστι δὲ ἡ ἐπιστολή, ὑπόμνησις τῶν πρώτων. εἰδὼς γὰρ ταχεῖαν ἑαυτοῦ ἔσεσθαι τὴν ἀνάλυσιν τοῦ σώματος, ἐσπούδασε πάντας ὑπομνῆσαι περὶ ὧν κατηχήθησαν, τὴν διδασκαλίαν, καὶ πρῶτον δείκνυσιν ἀπὸ τῶν προφητῶν αὐτὴν εὐαγγελισθεῖσαν. καὶ ὅτι αἱ προφητεῖαι αἱ περὶ τοῦ σωτῆρος, οὐκ εἰσὶν ἀνθρώπιναι, ἀλλὰ περὶ θεοῦ ἐλαλήθησαν. ἔπειτα παραγγέλλει μὴ προσέχειν τοῖς ἀπατῶσι, λέγων ἔσεσθαι αὐτῶν ἀπώλειαν, ὥσπερ καὶ τῶν παραβάντων ἀγγέλων γέγονε. προμηνύει δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἡμέρας ἔσεσθαι ἐν αἷς ἐμπαῖκται περιπατήσουσι, καὶ θελήσουσιν ἀπατᾶν τινάς, λέγοντες. μάτην λέγεσθαι παρ' ἡμῶν τὴν παρουσίαν τοῦ σωτῆρος, διὰ τὸ ἀεὶ λέγεσθαι, καὶ μήπω παραγένεσθαι, ἀπὸ τούτων οὖν καὶ μάλιστα ἀπέχεσθαι παραγγέλλει. διδάσκων μὴ ὀλιγωρεῖν ἐν τοῖς χρόνοις. πάντα γὰρ τὸν χρόνον, μηδὲν εἶναι ἐνώπιον κυρίου, διὰ τὸ καὶ τὴν μίαν ἡμέραν ὡς χίλια ἔτη εἶναι, καὶ τὰ χίλια ἔτη, ὡς ἡμέραν μίαν. ἔσεσθαι δὲ ταχέως τὴν ἡμέραν κυρίου διαβεβαιοῦται καὶ ἀποδείκνυσι, καὶ ἐντέλλεται ἑτοίμους εἶναι πάντας εἰς αὐτὴν, ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, καὶ ἀγαπᾶν τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου παύλου γραφέντα, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς διαβάλλουσιν αὐτά. διὰ δὲ καὶ πάσας τὰς θείας γραφὰς, διαβάλλειν αὐτούς. ὑπομνήσας οὖν καὶ διδάξας πάντας προειδέναι τὰ πράγματα παραινεῖ, μὴ ἐκπίπτειν τοῦ σκοποῦ τῆς πίστεως, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM.

Simon Petrus per fidem huic mundo ſapientes mortuos eſſe declarat, eiſdemq; pietatis quanta ſit magnitudo, luce ipſa clarius manifeſtat.

ΠΕΤΡΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙ/
ΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΣΥΜΕΩΝ πέτρος δοῦλος
καὶ ἀπόστολος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ/
ΣΤΟΥ τοῖς ἰσότιμον ἡμῖν
λαχοῦσι πίστιν ἐν δικαιοσύ
νῃ τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ/
ΣΤΟΥ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη
ἐν ἐπιγνώσει τοῦ θεοῦ καὶ ΙΗΣΟΥ τοῦ κυρίου
ἡμῶν, ὡς πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως
αὐτοῦ, τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρη/
μένης, διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ καλέσαν-
τος ἡμᾶς διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς, δι' ὧν τὰ
τίμια ἡμῖν καὶ μέγιστα ἐπαγγέλματα δε
δώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοι
νωνοὶ φύσεως, ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ
ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς, καὶ αὐτὸ τοῦτο δὲ, σπου
δὴν πᾶσαν παρεισενέγκαντες, ἐπιχορηγή
σατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ
ἀρετῇ τὴν γνῶσιν, ἐν δὲ τῇ γνώσει τὴν ἐγκρά
τειαν, ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομονὴν, ἐν
δὲ τῇ ὑπομονῇ τὴν εὐσέβειαν, ἐν δὲ τῇ εὐσε-
βείᾳ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν δὲ τῇ φιλαδελ/
φίᾳ, τὴν ἀγάπην. ταῦτα γὰρ ὑμῖν ὑπάρ
χοντα καὶ πλεονάζοντα, οὐκ ἀργοὺς οὐδὲ
ἀπράκτους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ κυρίου ἡ-
μῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ἐπίγνωσιν. ᾧ γὰρ μὴ
πάρεστι ταῦτα, τυφλός ἐστι, μυωπάζων λή-
θην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐ-
τοῦ ἁμαρτιῶν. Διὸ μᾶλλον ἀδελφοὶ σπουδά
σατε βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλο/
γὴν ποιεῖσθαι. ταῦτα γὰρ ποιοῦντες οὐ μὴ
πταίσητέ ποτε, οὕτως γὰρ πλουσίως ἐπι/
χορηγηθήσεται ὑμῖν ἡ εἴσοδος εἰς τὴν αἰώ/
νιον βα

PETRI APOSTOLI EPI
STOLA SECVNDA.

SImeon Petrus, ſeru⁹ & apo-
ſtolus Ieſu Chriſti, ijs qui
æque precioſam nobiſcum
ſortiti ſunt fidem, in iuſticia
dei noſtri & ſeruatoris Ieſu Chriſti. Gra
tia uobis & pax multiplicet̃ in agnitione
dei, & Ieſu dñi noſtri, ut ei⁹ uirtus omnia
nobis largita eſt, quæ ad uitam ac pieta
tem pertinẽt, per agnitionẽ eius qui uo/
cauit nos per gloriã & uirtutẽ, per quæ p̃
cioſa nobis ac maxima promiſſa donata
ſunt, ut per hæc efficeremini diuinæ con-
ſortes naturæ, ſi refugeritis a corruptiõe
quæ eſt in mundo per cõcupiſcentiã, ſed
& in hoc ipſum omni adhibito ſtudio,
ſubminiſtrate in fide ueſtra uirtutem, in
uirtute uero ſcientiã, in ſciẽtia uero tẽpe
rantiã, in tẽperantia uero patientiã, rur
ſus in patientia pietatẽ, in pietate aũt fra
ternam charitatẽ, in fraterna uero chari
tate dilectionẽ. Hæc enim cũ uobis ad-
ſint, & exuberent haud otioſos, nec in ir/
ritum laborantes efficiunt, in dñi noſtri
Ieſu Chriſti cognitione. Nam cui nõ ad-
ſunt hæc, is cæcus eſt, & manu uiam ten-
tans, oblitus ſeſe a ueterib⁹ peccatis ſuis
fuiſſe purgatũ. Qua propter fratres po/
tius operam date, ut uocationem & ele-
ctionem ueſtram firmam efficiatis. Hæc
enim ſi feceritis, non labemini unquam.
Siquidem ad hunc modũ, abunde ſub-
miniſtrabitur uobis introitus in æter-
nũ regnũ

νίον βασιλείαν τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆ-
ρος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. διὸ οὐκ ἀμελήσω ὑ-
μᾶς ἀεὶ ὑπομιμνήσκειν περὶ τούτων, καί-
περ εἰδότας, καὶ ἐστηριγμένους ἐν τῇ πα-
ρούσῃ ἀληθείᾳ. δίκαιον δὲ ἡγοῦμαι ἐφ᾽ ὅ-
σον εἰμὶ ἐν τούτῳ τῷ σκηνώματι διεγεί-
ρειν ὑμᾶς ἐν ὑπομνήσει. εἰδώς, ὅτι ταχινή
ἐστιν ἡ ἀπόθεσις τοῦ σκηνώματός μου, κα-
θὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ
ἐδήλωσέ μοι. σπουδάσω δὲ καὶ ἑκάστοτε
ἔχειν ὑμᾶς μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον τὴν τού-
των μνήμην ποιεῖσθαι. οὐ γὰρ σεσοφισμέ-
νοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες ἐγνωρίσα-
μεν ὑμῖν τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙ-
ΣΤΟΥ δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ᾽ ἐπό-
πται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότη-
τος. λαβὼν γὰρ παρὰ θεοῦ πατρὸς τιμὴν
καὶ δόξαν, φωνῆς ἐνεχθείσης αὐτῷ τοιᾶσδε
ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης, οὗτός ἐστιν
ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκη-
σα. καὶ ταύτην τὴν φωνὴν ἡμεῖς ἠκούσα-
μεν ἐξ οὐρανοῦ ἐνεχθεῖσαν, σὺν αὐτῷ ὄν-
τες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ. καὶ ἔχομεν βε-
βαιότερον τὸν προφητικὸν λόγον. ᾧ, κα-
λῶς ποιεῖτε, προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαί-
νοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυ-
γάσῃ, καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρ-
δίαις ὑμῶν. τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες,
ὅτι πᾶσα προφητεία γραφῆς, ἰδίας ἐπιλύ-
σεως οὐ γίνεται. οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώ-
που ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ᾽ ὑπὸ πνεύ-
ματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅ-
γιοι θεοῦ ἄνθρωποι. ἐγένοντο δὲ καὶ ψευ-
δοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖν
ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρει-
σάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸν ἀγο-
ράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι, ἐπά-
γοντες ἑαυτοῖς ταχινὴν ἀπώλειαν, καὶ
πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιν αὐτῶν ταῖς ἀπω-
λείαις,

num regnum domini noſtri & ſeruato-
ris Ieſu Chriſti. Quapropter haud negli
gam uos ſemper cōmonere de his, tamet
ſi ſciatis, & confirmati ſitis in præſenti
ueritate. Attamen iuſtū arbitror, q̄ꝫ diu
ſum in hoc tabernaculo excitare uos per
cōmonitionem, cum ſciam breui futurū
ut deponam hoc tabernaculum meum,
quemadmodū & dn̄s noſter Ieſus Chri
ſtus ſignificauit mihi. Quin & dabo ſē-
per operam, ut uos poſt exitum meum,
horum mentionem facere poſſitis. Non
enim arte compoſitas fabulas ſecuti, no-
tam uobis fecimus, dn̄i noſtri Ieſu Chri-
ſti uirtutem, & aduentum. Sed qui ocu-
lis noſtris aſpeximus, illius magnificen-
tiam. Acceperat enim a deo patre hono
rem, & gloriam uoce ad illum delata hu
iuſmodi a magnifica gloria. Hic eſt ille
filius meus dilectus, in quo mihi com-
placitum. & hanc uocem nos audiuimus
e cœlo delatam, cum eſſemus una cum
illo in monte ſancto. Et habemus fir-
miorem ſermonem propheticum, Cui
dum attenditis, ceu lucernæ apparenti
in obſcuro loco, recte facitis, donec dies
illuceſcat, & lucifer exoriat̄ in cordibus
ueſtris. Si illud prius noueritis, quod
omnis prophetica ſcriptura non ſit pri-
uatæ interpretationis. Non enim uo-
luntate hominis allata eſt olim prophe-
tia, ſed a ſpū ſancto impulſi locuti ſunt
ſancti dei homines. Fuerunt autem & II
pſeudoprophetæ in populo, quemad-
modum & inter uos erunt falſi doctores
qui clam inducent ſectas pernicioſas, eti-
am dominum qui illos mercatus eſt, ab-
negantes, accerſentes ſibiipſis celerem in
teritum, & plærīqꝫ ſequentur illoꝝ perni
cies. Per

λείαις, δι' οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφη-
μηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λό-
γοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται, οἷς τὸ κρίμα ἔκ-
παλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ
νυστάζει. εἰ γὰρ ὁ θεὸς ἀγγέλων ἁμαρτησάν-
των οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ σειραῖς ζόφου ταρ-
ταρώσας παρέδωκεν εἰς κρίσιν, τετηρημέ-
νους, καὶ ἀρχαίου κόσμου οὐκ ἐφείσατο, ἀλ-
λὰ ὄγδοον νῶε δικαιοσύνης κήρυκα ἐφύ-
λαξε, κατακλυσμὸν κόσμῳ ἀσεβῶν ἐπά-
ξας, καὶ πόλεις σοδόμων καὶ γομόῤῥας τε-
φρώσας καταστροφῇ κατέκρινεν, ὑπόδει-
γμα μελλόντων ἀσεβεῖν τεθεικώς. καὶ δί-
καιον λὼτ καταπονούμενον ὑπὸ τῆς τῶν
ἀθέσμων ἐν ἀσελγείᾳ ἀναστροφῆς ἐῤῥύσα-
το. βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος
ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας
ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐβασάνι-
ζεν. οἶδε κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμοῦ ῥύε-
σθαι, ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν κρίσεως κολα-
ζομένους τηρεῖν, μάλιστα δὲ τοὺς ὀπίσω
σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μιασμοῦ πορευομέ-
νους καὶ κυριότητος καταφρονοῦντας, τολ-
μηταί, αὐθάδεις, δόξας οὐ τρέμουσι βλασ-
φημοῦντες. ὅπου ἄγγελοι ἰσχύϊ καὶ δυ-
νάμει μείζονες ὄντες, οὐ φέρουσι κατ' αὐ-
τῶν παρὰ κυρίῳ βλάσφημον κρίσιν. οὗ-
τοι δὲ ὡς ἄλογα ζῶα φυσικὰ γεγενη-
μένα εἰς ἅλωσιν καὶ φθοράν, ἐν οἷς ἀ-
γνοοῦσι βλασφημοῦντες, ἐν τῇ φθορᾷ
αὐτῶν καταφθαρήσονται, κομιούμενοι
μισθὸν ἀδικίας, ἡδονὴν ἡγούμενοι τὴν
ἐν ἡμέρᾳ τρυφήν. σπίλοι καὶ μῶμοι, ἐν-
τρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν, συν-
ευωχούμενοι ὑμῖν, ὀφθαλμοὺς ἔχον-
τες μεστοὺς μοιχαλίδος, καὶ ἀκατα-
παύστους ἁμαρτίας, δελεάζοντες ψυχὰς
ἀστηρίκτους, καρδίαν γεγυμνασμένην πλε-

ονεξίαις

ties, per quos uia ueritatis, maledictis af
ficietur, & per auariciam facticijs ſermo-
nibus de uobis negociabuntur, quibus
iudiciũ iã olim nõ tardat & perditio illo-
rum, non dormitat. Nam ſi deus angelis
qui peccauerant nõ pepercit, ſed catenis
noctis in tartarũ præcipitatos tradidit
ſeruatos in iudicium, & priſco mundo
non pepercit, ſed octauũ iuſticiæ preco-
nem Noe ſeruauit, diluuio in mundum
impiorum inducto, & ciuitates Sodomorum
& Gomorræ, in cinerẽ redactas ſubuer-
ſione condemnauit, eoſq; fecit exemplũ
ijs qui impie forent acturi. & iuſtũ Lot,
qui opprimebatur a nefarijs, per libidino-
ſam conuerſationẽ eripuit. Is enim ocu-
lis & auribus iuſtus, cum habitaret inter
illos cotidie animam iuſtam, iniquis illo
rum factis excruciabat. Nouit dominus
pios e tentatione eripere, iniuſtos autem
in diem iudicij puniendos ſeruare, maxi
me uero illos, qui carnẽ ſequẽtes in con-
cupiſcentia pollutionis ambulant, ac do-
minationem cõtemnũt, audaces pfracti,
qui gloria pcellẽtes nõ uerentur cõuicijs
inceſſere. Cũ ipſi angeli cũ ſint robore ac
uirtute maiores, nõ ferant aduerſus ſeſe
apud deũ blaſphemũ iudiciũ. At iſti ue-
luti bruta animãtia, natura genita in ex-
cidium & in perniciẽ, in his quæ nõ intel
ligunt blaſphemantes in perditione ſua
peribũt, reportantes mercedẽ iniuſticiæ
pro uoluptate ducentes, ſi in diem deli-
cijs fruãtur, labes ac maculæ, qui nõ ſolũ
fallunt ipſi, uerũ etiã in cõuiuijs ſuis mu
tuis, inſultant uobis, oculos habentes ple
nos adulteræ & iceſſabiles peccati, ineſcã
tes aĩas inſtabiles, cor habentes exercita-

p 4 tum rapinis

ονεξίαις ἔχοντες, κατάρας τέκνα, καταλιπόντες τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, ἐπλανήθησαν ἐξακολουθήσαντες τῇ ὁδῷ τοῦ βαλαὰμ τοῦ βοσὸρ, ὃς μισθὸν ἀδικίας ἠγάπησεν. ἔλεγξιν δὲ ἔσχεν ἰδίας παρανομίας. ὑποζύγιον ἄφωνον ἐν ἀνθρώπου φωνῇ φθεγξάμενον, ἐκώλυσε τὴν τοῦ προφήτου παραφρονίαν. οὗτοί εἰσι πηγαὶ ἄνυδροι, νεφέλαι ὑπὸ λαίλαπος ἐλαυνόμεναι, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται. ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθεγξάμενοι, δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκὸς ἀσελγείαις, τοὺς ὄντως ἀποφυγόντας, τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους, ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς. ᾧ γάρ τις ἥττηται τούτῳ καὶ δεδούλωται. Εἰ γὰρ ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου, ἐν ἐπιγνώσει τοῦ κυρίου, καὶ σωτῆρος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. τούτοις δὲ πάλιν ἐμπλακέντες ἡττῶνται, γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων. κρεῖττον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν, ἐπιστρέψαι ἐκ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἁγίας ἐντολῆς. συμβέβηκε δὲ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας, κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα, καὶ ὗς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου. ταύτην ἤδη ἀγαπητοὶ δευτέραν ὑμῖν γράφω ἐπιστολὴν, ἐν αἷς διεγείρω ὑμῶν ἐν ὑπομνήσει τὴν εἰλικρινῆ διάνοιαν μνησθῆναι τῶν προειρημένων ῥημάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολῆς τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος, τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι ἐλεύσονται ἐπ᾽ ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, ἐμπαῖκται κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι καὶ λέγοντες. ποῦ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ.

ἀφ᾽ ἧς

tum rapinis, execrationis filij qui relicta recta uia, aberrauerunt ſecuti uiam Balaam filij Boſor, qui mercedem iniquitatis dilexit, ſed redargutus fuit de ſua iniquitate. Animal ſubiugale mutum, humana uoce loquens prohibuit prophetæ dementiam. Iſti ſunt fontes aqua carentes, nebulæ quæ a procella feruntur, quibus caligo tenebrarum in æternum ſeruata eſt. Siquidem ubi uehemẽter faſtuoſa uanitatis uerba ſonuerint, ineſcãt homines per concupiſcentias carnis uoluptatibus, eos qui uere aufugerant, eos qui in errore conuerſantur dum illis libertatem pollicentur, cum ipſi ſerui ſint corruptionis. Siquidem a quo quis ſuperatus eſt, huic etiam in ſeruitutem eſt addictus. Nam ſi poſteaq̃ refugerunt ab inquinamentis mundi, per agnitionem domini, & ſeruatoris Ieſu Chriſti, tamen his rurſum inuoluti ſuperantur, facta ſunt illis poſtrema peiora primis. Satius enim fuiſſet illis, non cognouiſſe uiã iuſticiæ, q̃ ubi cognouerunt conuerti ab eo, quod illis traditum fuit ſancto mandato. Verum accidit illis, id quod uero prouerbio dici ſolet. Canis reuerſus ad ſuum ipſius uomitum, & ſus lota reuerſa ad uolutabrũ cœni.

III Haſce iam alteras uobis chariſſimi ſcribo litteras, in quibus extimulo ueſtrã per cõmonitionẽ, ſyncceram mentem, ut memores ſitis uerborũ, quæ prædicta ſunt a ſanctis prophetis, & mãdati noſtri, qui ſumus apoſtoli domini & ſeruatoris, illud primũ ſcientes uenturos in extremis diebus illuſores, q iuxta ꝓprias cõcupiſcẽtias ambulant, & dicunt. Vbi eſt pollicitatio aduẽtus eius.

Siquidem

ἀφ᾽ ἧς γὰρ οἱ πατέρες ἐκοιμήθησαν, πάντα οὕτως διαμένει ἀπ᾽ ἀρχῆς κτίσεως. λανθάνει γὰρ αὐτοὺς τοῦτο θέλοντας, ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν ἔκπαλαι καὶ γῆ ἐξ ὕδατος καὶ δι᾽ ὕδατος συνεστῶσα τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ, δι᾽ ὧν ὁ τότε κόσμος ὕδατι κατακλυσθεὶς ἀπώλετο. οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ αὐτοῦ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσί, πυρὶ τηρούμενοι, εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων. ἐν δὲ τοῦτο μὴ λανθανέτω ὑμᾶς ἀγαπητοί, ὅτι μία ἡμέρα παρὰ κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία, οὐ βραδύνει ὁ κύριος τῆς ἐπαγγελίας, ὥς τινες βραδύτητα ἡγοῦνται. ἀλλὰ μακροθυμεῖ εἰς ἡμᾶς μὴ βουλόμενός τινας ἀπολέσθαι, ἀλλὰ πάντας εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι. ἥξει δὲ ἡ ἡμέρα κυρίου, ὡς κλέπτης ἐν νυκτί, ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται. τούτων οὖν πάντων λυομένων, ποταποὺς δεῖ ὑπάρχειν ὑμᾶς, ἐν ἁγίαις ἀναστροφαῖς καὶ εὐσεβείαις προσδοκοῦντας καὶ σπεύδοντας τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ θεοῦ ἡμέρας, δι᾽ ἣν οὐρανοὶ πυρούμενοι, λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται. καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ. διὸ ἀγαπητοὶ ταῦτα προσδοκῶντες σπουδάσατε ἄσπιλοι, καὶ ἀμώμητοι αὐτῷ εὑρεθῆναι ἐν εἰρήνῃ, καὶ τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν, σωτηρίαν ἡγεῖσθε, καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς παῦλος κατὰ τὴν αὐτῷ δοθεῖσαν σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν, ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς λαλῶν ἐν αὐταῖς, περὶ τούτων, ἐν οἷς ἐστι δυσνόητά τινα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν.

ὑμεῖς οὖν

Siquidẽ ex quo die, patres dormierũt, ſic oĩa ꝑmanẽt ab initio cõditionis, nã illud uolentes neſciũt, quod cœli iam olim fuerint ac terra ex aqua & per aquã cõſiſtentes dei uerbo, per quæ is qui tũ erat mundus, aqua inundatus perijt. At qui nunc ſunt cœli ac terra, eiuſdem uerbo repoſiti ſunt, & ſeruant̃ igni, in diẽ iudicij & perditionis impiorũ hominum. Vnum aũt hocne lateat uos dilecti, qđ unus dies apud dñm perinde eſt ut mille anni, & mille anni ut dies unus. Haud tardat dominus qui promiſit, quemadmodũ nõnulli tarditatem exiſtimant. Verum longanimis eſt erga nos, dum non uult ullos perdere, ſed omnes ad pœnitentiam recipere. Veniet aũt dies dñi ſicut fur in nocte, quo cœli procellæ ritu tranſibunt, elementa uero æſtuantia ſoluentur, terraq; & quæ in ea ſunt opera exurentur. Cum igitur hæc omnia ſoluentur, quales oportet eſſe uos in ſanctis conuerſationibus ac pietatibus expectãtes & accelerantes aduentum diei dei, per quem cœli incenſi ſoluentur, & elementa æſtuantia liqueſcunt. Sed cœlos nouos ac terram nouam iuxta ꝓmiſſum illius expectamus, in quib9 iuſticia inhabitat. Quapropter dilecti, hæc expectãtes date operam, ut immaculati & incontaminati, ab illo reperiamini in pace, dominiq; noſtri longanimitatem ſalutem arbitremini. quemadmodum & dilectus frater noſter Paulus iuxta ſibi datã ſapientiã ſcripſit uobis, etiã in omnibus fere epiſtolis loquens de his, inter quæ ſunt nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti parũq; firmi detorquent, ſicut & cæteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perniciem.

Vos igitur

ὑμεῖς οὖν ἀγαπητοὶ προγινώσκοντες, φυλάσσεσθε, ἵνα μὴ τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες, ἐκπέσητε τοῦ ἰδίου στηριγμοῦ, αὐξάνετε δὲ ἐν χάριτι, καὶ γνώσει τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος. ἀμήν.

Vos igit' dilecti, poſteaq; p̄moniti eſtis, cauete, ne ſimul cum alijs nefariorum errore abducti, excidatis a propria ſtabilitate, ſed creſcite in gratia, & cognitione domini noſtri, & ſeruatoris Ieſu Chriſti. Ipſi gloria & nūc & in diem æternitatis. Amen.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ.

ΤΑΥΤΗΝ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης ὁ τὸ εὐαγγέλιον γράψας ἐπιστέλλει, ὑπομιμνήσκων τοὺς ἤδη πιστεύσαντας εἰς τὸν κύριον, καὶ πρῶτον μὲν ὥσπερ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ θεολογεῖ περὶ τοῦ λόγου. ἀποδεικνὺς αὐτὸν εἶναι ἀεὶ ἐν τῷ θεῷ, καὶ διδάσκων τὸν πατέρα φῶς εἶναι, ἵνα καὶ οὕτως γνῶμεν τὸν λόγον, ὡς ἀπαύγασμα ἐστὶν αὐτοῦ εἶναι. θεολογῶν δέ, ἐξηγεῖται μὴ νεώτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς μὲν καὶ ἀεὶ τυγχάνει αὐτό, νῦν δὲ πεφανερῶσθαι ἐν τῷ κυρίῳ, ὅς ἐστι ζωὴ αἰώνιος, καὶ θεὸς ἀληθινός, καὶ τὸ αἴτιον δὲ τῆς τούτου παρουσίας, καὶ ἐπιφανείας αὐτοῦ τίθησι λέγων εἶναι τοῦτο, ἐπὶ τὸ λῦσαι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ ἡμᾶς ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τοῦ θανάτου. καὶ γινώσκειν ἡμᾶς τὸν πατέρα, καὶ αὐτὸν τὸν υἱόν, τὸν κύριον ἡμῶν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. γράφει οὖν πρὸς πᾶσαν ἡλικίαν, πρὸς παιδία, πρὸς νεανίσκους, πρὸς γέροντας, ὅτι ὁ μὲν θεὸς ἐγνώσθη, ἡ δὲ διαβολικὴ ἐνέργεια λοιπὸν νενίκηται καταργηθέντος τοῦ θανάτου. εἶτα λοιπὸν διὰ ὅλης τῆς ἐπιστολῆς περὶ ἀγάπης διδάσκει, θέλων ὑμᾶς ἀλλήλους ἀγαπᾶν, ἐπειδὴ καὶ ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ἠγάπησεν ἡμᾶς. ἐξηγεῖται οὖν περὶ διαφορᾶς φόβου καὶ ἀγάπης καὶ τέκνων θεοῦ, καὶ τέκνων διαβόλου. καὶ περὶ ἁμαρτίας θανατικῆς, καὶ μὴ θανατικῆς. καὶ περὶ διαφορᾶς πνευμάτων, καὶ λοιπὸν διαιρεῖ. ποῖον μὲν πνεῦμα ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι, ποῖον δὲ τῆς πλάνης. καὶ πότε μὲν γινωσκόμεθα τέκνα θεοῦ, πότε δὲ διαβόλου. καὶ περὶ ποίας ἁμαρτίας ὀφείλομεν εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτανόντων, καὶ περὶ ποίας οὐ δεῖ εὔχεσθαι. καὶ ὅτι ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, οὐκ ἔστιν ἄξιος τῆς κλήσεως, οὐ δὲ δύναται λέγεσθαι τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ. καὶ τὴν ἑνότητα δὲ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα δείκνυσι. καὶ ὅτι ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱόν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει. διακρίνει δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, λέγων καὶ τὸ ἴδιον τοῦ ἀντιχρίστου, εἶναι δὲ τοῦτο τὸ λέγειν μὴ εἶναι τὸν υἱὸν αὐτὸν τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ, ἵνα δῆλον ὡς μὴ ὄντως ἐκείνου, ἑαυτὸν εἴπῃ εἶναι ὁ ψεύστης. παραινεῖ δὲ διὰ ὅλης ἐπιστολῆς, μὴ ἀθυμεῖν τοὺς πιστεύοντας τῷ κυρίῳ, εἰ μισοῦνται ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρειν, ὅτι τὸ μῖσος τοῦ κόσμου, δείκνυσι τοὺς πιστεύοντας μεταβεβηκέναι ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ κόσμου, καὶ εἶναι λοιπὸν τῆς οὐρανίου πολιτείας. καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς ἐπιστολῆς, πάλιν ὑπομιμνήσκει λέγων, ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, ζωὴ αἰώνιός ἐστι, καὶ φῶς ἀληθινόν, καὶ ἵνα τούτῳ δουλεύωμεν, καὶ φυλάττωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων.

ARGVMENTVM.

RAtionem uerbi, & quod deus ipſe ſit charitas manifeſtat, & ſuſurrones fratrum, nec deū ſcire, nec pios fieri poſſe, eo uſq; diſſertat, ut eſſe comprobet homicidas, eo q̄ odium ſit interfectionis occaſio.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙ/ ΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ.

Ὃ ἦν ἀπ᾽ ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἑωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ καταγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν. ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνίαν ἔχητε μεθ᾽ ἡμῶν. καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα, μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ ταῦτα γράφομεν ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη. καὶ ἔστιν αὕτη, ἡ ἐπαγγελία, ἣν ἀκηκόαμεν ἀπ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἀναγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι ὁ θεὸς φῶς ἐστι, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδὲ μία. ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, ψευδόμεθα καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν δὲ ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν, ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτί, κοινωνίαν ἔχομεν μετ᾽ ἀλλήλων, καὶ τὸ αἷμα ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Ἐὰν εἴπωμεν ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν. ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῇ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας. ἐὰν εἴπωμεν ὅτι οὐχ ἡμαρτήκαμεν, ψεύστην ποιοῦμεν αὐτόν, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν. Τεκνία μου ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμάρτητε, καὶ ἐάν τις ἁμάρτῃ παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέ/

IOANNIS APOSTOLI EPI STOLA PRIMA.

Vod erat ab initio, qđ au-
diuimus, quod uidimus ocu
lis noſtris, qđ perſpeximus,
& manus noſtræ contrecta/
uerunt, de uerbo uitæ, & uita manifeſta-
ta eſt, & uidimus & teſtamur, & annun-
ciamus uobis uitã eternã, quæ erat apud
patrẽ, & manifeſtata eſt nobis. Quod ui
dimus & audiuimus, annunciamus uo-
bis,, ut & uos ſocietatẽ habeatis nobiſcũ,
& ſocietas noſtra ſit cum patre & filio
eius Ieſu Chriſto. Et hæc ſcribimus uo-
bis ut gaudium ueſtrum ſit plenum. Et
hæc eſt annunciatio quam audiuimus
ex ipſo & annunciamus uobis, quod de-
us lux eſt, & tenebræ in eo nõ ſunt ullæ.
Si dixerimus, ſocietatem habemus cum
eo, & in tenebris ambulamus, mẽtimur,
& ueritatem non facimus. Q̃ ſi in luce
ambulamus, ſicut & ipſe eſt in luce, ſocie
tatem habemus inter nos mutuã, & ſan/
guis Ieſu Chriſti filij eius emundat nos
ab omni peccato. Si dixerimus, pecca-
tum non habemus, noſipſos fallimus,
& ueritas in nobis non eſt. Si confitea-
mur peccata noſtra, fidelis eſt, & iuſtus,
ut remittat nobis peccata noſtra, & emũ
det nos ab omni iniquitate. Si dixeri/
mus, nõ peccauimꝰ, mendacem facimus
eum, & uerbũ eius nõ eſt in nobis. Fili II
oli mei, hæc ſcribo uobis ne peccetis, & ſi
qs peccauerit, aduocatũ habemus apud
patrem

τὸν πατέρα ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ δίκαιον. καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτὸν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν. Ο λέγων ἔγνωκα αὐτὸν καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστὶ, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν. ὃς δ᾽ ἂν τηρῇ αὐτοῦ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ τετελείωται. ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐσμέν. ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν, ὀφείλει καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς οὕτως περιπατεῖν. Ἀδελφοὶ οὐκ ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ἀλλὰ ἐντολὴν παλαιὰν, ἣν εἴχετε ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἡ ἐντολὴ ἡ παλαιά ἐστιν ὁ λόγος ὃν ἠκούσατε ἀπ᾽ ἀρχῆς. πάλιν ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ὅ ἐστιν ἀληθὲς ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ὑμῖν, ὅτι ἡ σκοτία παράγεται, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἤδη φαίνει. ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι. ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν. ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶ, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ, καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει, ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. γράφω ὑμῖν τεκνία ὅτι ἀφέωνται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. γράφω ὑμῖν πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς. γράφω ὑμῖν νεανίσκοι, ὅτι νενικήκατε τὸν πονηρόν. γράφω ὑμῖν παιδία, ὅτι ἐγνώκατε τὸν πατέρα. ἔγραψα ὑμῖν πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς. ἔγραψα ὑμῖν νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροί ἐστε καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐν ὑμῖν μένει, καὶ νενικήκατε τὸν πονηρόν. μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον. μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ, ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καὶ ἡ ἐπι-

θυμία

patrē, Ieſū Chriſtū iuſtū. Et ipſe eſt ꝓpiciatio ꝓ peccatis noſtris. non pro noſtris aūt tantum, ſed etiam pro totius mundi Et in hoc ſcimus qđ cognouimus eū, ſi mādata eius obſeruamꝰ. Qui dicit, noui eū, & mādata eius nō ſeruat, mēdax eſt, & in eo ueritas nō eſt. Qui aūt ſeruat uerbum eius, uere in hoc charitas dei perfecta eſt. In hoc ſcimus, qđ in ipſo ſumus. Qui dicit ſe in eo manere, debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare. Chariſſimi non mandatum nouum ſcribo uobis, ſed mandatum uetus, quod habuiſtis ab initio. Mandatum uetus eſt uerbum quod audiſtis ab initio. Rurſum mādatum nouū ſcribo uobis, qđ uerū eſt in ipſo, idē uerū eſt & in uobis, quia tenebræ prætereūt, & uerū lumen iam lucet. Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, ī tenebris eſt uſq; adhuc. Qui diligit fratrem ſuū, in lumine manet, & offēdiculū in eo nō eſt. Qui aūt odit fratrē ſuū in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Scribo uobis filioli, quod remittuntur uobis peccata propter nomē eius. Scribo uobis patres, quoniam cognouiſtis eū qui ab initio eſt. Scribo uobis adoleſcentes, quoniam uiciſtis malignum. Scribo uobis infantes, quoniam cognouiſtis patrē. Scripſi uobis patres, quoniam cognouiſtis eum, qui ab initio eſt. Scripſi uobis adoleſcentes, quoniam fortes eſtis, & uerbū dei manet in uobis, & uiciſtis illum malum, ne diligatis mundum, neq; ea quæ in mundo ſunt. Si qs diligit mundum, non eſt charitas patris in eo, Quoniam omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concu-

piſcentia

θυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου,
οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσ-
μου ἐστί. καὶ ὁ κόσμος παράγεται, καὶ ἡ ἐ-
πιθυμία αὐτοῦ. ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ
θεοῦ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα. παιδία ἐσχάτη ὥ-
ρα ἐστί, καὶ καθὼς ἠκούσατε, ὅτι ὁ ἀντίχρι-
στος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ
γεγόνασιν. ὅθεν γινώσκομεν, ὅτι ἐσχάτη
ὥρα ἐστίν, ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν
ἐξ ἡμῶν. εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν μεμενήκεισαν
ἂν μεθ' ἡμῶν. ἀλλ' ἵνα φανερωθῶσιν ὅτι οὐκ
εἰσὶν πάντες ἐξ ἡμῶν. καὶ ὑμεῖς χρίσμα
ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα.
οὐκ ἔγραψα ὑμῖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἀλή-
θειαν, ἀλλ' ὅτι οἴδατε αὐτὴν, καὶ ὅτι πᾶν ψεῦ-
δος ἐκ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστι. τίς ἐστιν ὁ ψεύ-
στης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ οὐκ ἔστιν
ΧΡΙΣΤΟΣ; οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος ὁ ἀρνού-
μενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν. πᾶς ὁ ἀρνούμενος
τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει. ὑμεῖς οὖν ὃ ἠκούσα-
τε ἀπ' ἀρχῆς, ἐν ὑμῖν μενέτω. ἐὰν ἐν ὑμῖν μεί-
νῃ ὃ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ υἱῷ,
καὶ ἐν τῷ πατρὶ μενεῖτε. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐ-
παγγελία, ἣν αὐτὸς ἐπηγγείλατο ἡμῖν
τὴν ζωὴν αἰώνιον. ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν. πε-
ρὶ τῶν πλανώντων ὑμᾶς. καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσ-
μα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, ἐν ὑμῖν μένει, καὶ
οὐ χρείαν ἔχετε, ἵνα τὶς διδάσκῃ ὑμᾶς.
ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκει ὑ-
μᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθές ἐστι. καὶ
οὐκ ἔστι ψεῦδος, καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑ-
μᾶς, μενεῖτε ἐν αὐτῷ. καὶ νῦν τεκνία μέ-
νετε ἐν αὐτῷ, ἵνα ὅταν φανερωθῇ, ἔχωμεν
παῤῥησίαν, καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ,
ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. ἐὰν εἰδῆτε ὅτι δίκαιός ἐστι
γινώσκετε, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην ἐξ
αὐτοῦ γεγέννηται. ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδω-
κεν ἡμῖν ὁ πατὴρ, ἵνα τέκνα θεοῦ κληθῶμεν.
διὰ τοῦτο ὁ κόσμος οὐ γινώσκει ὑμᾶς, ὅτι οὐκ ἔγ-
νω αὐτόν

μω αὐτόν

piſcentia oculorum, faſtus facultatum,
non eſt ex patre, ſed ex mundo eſt, &
mundus tranſit & concupiſcentia eius.
Qui autem facit uoluntatē dei, manet in
æternū. Filioli, nouiſſimū tēpus ē, & ſicut
audiſtis qđ antichriſtus uēturus ſit, etiā
nunc antichriſti multi cœperūt eſſe. Vn-
de ſcimus nouiſſimū tempus eſſe. E no-
bis profecti ſunt, ſed nō erant ex nobis.
Nam ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent
utiq; nobiſcū. Sed ut manifeſti fierent,
qđ nō ſunt oēs ex nobis. Sed uos uncti-
onem habetis a ſancto, & noſtis omnia
Non ſcripſi uobis quaſi ignorātibus ue-
ritatem, ſed tanq̃ ſcientibus eam. Et q̃m
omne mendaciū ex ueritate nō eſt. Quis
eſt mēdax, niſi is q negat Ieſū eſſe Chri
ſtum? Hic eſt antichriſtus, qui negat pa-
trem & filium. Quiſquis negat filium, is
ne patrem quidē habet. Vos igit̃ quod
audiſtis ab initio in uobis permaneat, ſi
in uobis permanſerit quod audiſtis ab
initio, & uos in filio & patre manebitis.
Et hæc eſt repmiſſio, quā ipſe pollicitus
eſt nobis, uitam æternā. Hæc ſcripſi uo-
bis de his qui ſeducūt uos, & uos unctio
nem quā accepiſtis ab eo, manet in uo-
bis. Et nō neceſſe habetis, ut quiſq̃ doce
at uos, ſed ſicut ipſa unctio docet uos de
omnibus, & uerax eſt, & non eſt menda
cium. Et ſicut docuit uos, manete in eo.
Et nunc filioli manete in eo, ut cū appa-
ruerit, habeamus fiduciam, & nō confun
damur ab eo in aduētu eius. Si ſcitis q̃m
iuſtus eſt, ſcitote, quod omnis qui facit
iuſticiam, ex ipſo natus eſt.

Videte qualem charitatē dedit nobis III
pater, ut filij dei nominemur. Propter
hoc mundus nō nouit uos, quia non no-
uit eum.

q uit eum.

νω αὐτὸν. Ἀγαπητοὶ νῦν τέκνα θεοῦ ἐσμὲν
καὶ οὔπω ἐφανερώθη, ὅτι ἐσόμεθα, οἴδαμεν δὲ
ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι
ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι. καὶ πᾶς ὁ ἔχων
τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπ᾽ αὐτὸν, ἁγνίζει ἑαυ-
τὸν καθὼς ἐκεῖνος ἁγνός ἐστι. πᾶς ὁ ποιῶν
τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ, καὶ
ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία. καὶ οἴδατε, ὅτι ἐ-
κεῖνος ἐφανερώθη, ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν
ἄρῃ, καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι. πᾶς ὁ ἐν
αὐτῷ μένων οὐχ ἁμαρτάνει, πᾶς ὁ ἁμαρ-
τάνων, οὐχ ἑώρακεν αὐτὸν. οὐδὲ ἔγνωκεν αὐ-
τόν. τεκνία μηδεὶς πλανάτω ὑμᾶς. ὁ ποι-
ῶν τὴν δικαιοσύνην, δίκαιός ἐστιν, καθὼς
ἐκεῖνος δίκαιός ἐστιν. ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ
διαβόλου ἐστίν, ὅτι ἀπ᾽ ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρ-
τάνει. εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα λύσῃ
τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ
θεοῦ, ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐ-
τῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ
τοῦ θεοῦ γεγέννηται. ἐν τούτῳ φανερά ἐστι τὰ
τέκνα τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου.
πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ,
καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅτι αὕτη
ἐστὶν ἡ ἀγγελία, ἣν ἠκούσατε ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἵνα ἀ-
γαπῶμεν ἀλλήλους. οὐ καθὼς κάϊν ἐκ τοῦ πονη-
ροῦ ἦν, καὶ ἔσφαξε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ χάριν
τίνος ἔσφαξεν αὐτόν; ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἦν,
τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δίκαια. μὴ θαυμάζετε
ἀδελφοί μου εἰ μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος. ἡμεῖς
οἴδαμεν, ὅτι μεταβεβήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου
εἰς τὴν ζωὴν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς,
ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν, μένει ἐν τῷ θα-
νάτῳ. πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνθρω-
ποκτόνος ἐστί, καὶ οἴδατε ὅτι πᾶς ἀνθρωπο-
κτόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μένουσαν
ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι
ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔ-
θηκε, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελ-
φῶν τὰς ψυ-

uit eum. Chariſſimi, nunc filÿ dei ſumus,
& nõdum apparuit quod futuri ſumus.
Scimus autem quoniam ſi apparuerit, ſi
miles ei erimus, quoniã uidebimus eum
ſicuti eſt. Et omnis qui habet hanc ſpem
in eo, purificat ſe ſicut & ille purus eſt.
Omnis qui facit peccatũ, idem & iniqui-
tatem facit, & peccatũ eſt iniquitas. Et ſci
tis quod ille apparuit, ut peccata noſtra
tolleret, & peccatũ in eo nõ eſt. Omnis q
in eo manet, non peccat, omnis qui pec-
cat, non uidit eum. nec cognouit eum. Fi-
lioli, nemo uos ſeducat. Qui facit iuſticiã
iuſtus eſt, ſicut & ille iuſtus eſt. Qui facit
peccatũ, ex diabolo eſt, qm̃ ab initio dia
bolus peccat. In hoc apparuit filius dei,
ut diſſoluat opera diaboli. Omnis qui
natus eſt ex deo, peccatũ non facit, quo-
niam ſemen ipſius in eo manet, & non
poteſt peccare, quoniam ex deo natus
eſt. In hoc manifeſti ſunt filÿ dei, & filÿ
diaboli. Omnis qui non facit iuſticiam,
non eſt ex deo, & qui non diligit fratrem
ſuũ. Quoniam hæc eſt annunciatio quã
audiſtis ab initio, ut diligatis uos inuicẽ
Non ſicut Cain ex maligno erat, & occi-
dit fratrem ſuum. Et propter quid occi-
dit eum? Quoniam opera eius mali-
gna erant, fratris autem eius iuſta. Ne
miremini fratres mei, ſi odit uos mun-
dus. Nos ſcimus, quod trãſlati ſumus de
morte ad uitam, quoniam diligimus fra
tres. Qui non diligit fratrem manet in
morte. Omnis qui odit fratrem ſuum,
homicida eſt. Et ſcitis quod omnis ho-
micida non habet uitam æternam in ſe
manentem. In hoc cognouimus chari-
tatem, quoniam ille animam ſuam pro
nobis poſuit, & nos debemus pro fratri-
bus ani

φῶν τὰς ψυχὰς τιθέναι. ὃς δ᾽ ἂν ἔχῃ
τὸν βίον τοῦ κόσμου, καὶ θεωρῇ τὸν ἀ-
δελφὸν αὐτοῦ χρείαν ἔχοντα, καὶ κλείσῃ
τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ᾽ αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγά-
πη τοῦ θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ; τεκνία μου μὴ
ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ γλώσσῃ, ἀλλ᾽
ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ. καὶ ἐν τούτῳ γινώσκο-
μεν, ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμὲν, καὶ ἔμπροσθεν
αὐτοῦ πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν, ὅτι ἐὰν
καταγινώσκῃ ἡμῶν ἡ καρδία, ὅτι μείζων ἐστὶν
ὁ θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν καὶ γινώσκει πάντα.
Ἀγαπητοὶ ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγι-
νώσκῃ ἡμῶν, παρρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν
θεὸν, καὶ ὃ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν παρ᾽
αὐτοῦ, ὅτι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ
τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιοῦμεν. καὶ αὕτη
ἐστὶν ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, ἵνα πιστεύσωμεν τῷ
ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. καὶ
ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, καθὼς ἔδωκεν ἐν-
τολήν, καὶ ὁ τηρῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἐν
αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ. καὶ ἐν τούτῳ γι-
νώσκομεν ὅτι μένει ἐν ἡμῖν ἐκ τοῦ πνεύμα-
τος οὗ ἡμῖν ἔδωκεν. Ἀγαπητοὶ, μὴ παντὶ
πνεύματι πιστεύετε. ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ
πνεύματα εἰ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστὶν, ὅτι πολλοὶ
ψευδοπροφῆται ἐξεληλύθασιν εἰς τὸν κόσ-
μον, ἐν τούτῳ γινώσκετε τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ.
πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣ-
ΤΟΝ ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστί. καὶ
πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙ-
ΣΤΟΝ ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔ-
στι. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ ἀντιχρίστου ὃ ἀκηκό-
ατε, ὅτι ἔρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐ-
στὶν ἤδη. ὑμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστὲ τεκνία, καὶ νενική-
κατε αὐτούς, ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ ἐν ὑμῖν, ἢ ὁ
ἐν τῷ κόσμῳ. αὐτοὶ ἐκ τοῦ κόσμου εἰσὶ, διὰ τοῦτο
ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦσι, καὶ ὁ κόσμος αὐτῶν ἀκούει. ἡ-
μεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ ἐσμέν. ὁ γινώσκων τὸν θεὸν, ἀ-
κούει ἡμῶν, ὃς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἀκούει ἡμῶν, ἐκ
τοῦτο γινώ

bus animas ponere. Qui uero habue-
rit ſubſtantiã mundi, & uiderit fratrem
ſuum neceſſe habere, & clauſerit uiſcera
ſua ab eo, quomodo charitas dei manet
in eo? Filioli mei, ne diligamus uerbo,
neq; lingua, ſed opere & ueritate. In hoc
cognoſcimus quod ex ueritate ſumus, &
in conſpectu eius ſuadebimus cordibus
noſtris. Quoniam ſi condemnet nos cor
noſtrum, maior eſt deus corde noſtro, &
nouit omnia. Chariſſimi, ſi cor noſtrum
non condemnet nos, fiduciam habemus
erga deum, & quicquid petierimus, acci-
pimus ab eo, quoniam mandata eius cu
ſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram
eo facimus. Et hoc eſt mandatum eius,
ut credamus nomini filij eius Ieſu Chri-
ſti, & diligamus nos mutuo, ſicut dedit
mandatum. Et qui ſeruat mandata eius,
in illo manet, & ipſe in eo. Et in hoc ſci-
mus, quod manet in nobis e ſpiritu quẽ
nobis dedit.

Chariſſimi, ne cuiuis ſpiritui credatis, IIII
ſed probate ſpiritus an ex deo ſint, quo
niam multi pſeudoprophetæ exierunt
in mundum. In hoc cognoſcite ſpiritus
dei. Omnis ſpiritus, qui confitetur Ie-
ſum Chriſtum in carne ueniſſe, ex deo
eſt. Et omnis ſpiritus, qui non confite-
tur Ieſum Chriſtum in carne ueniſſe, ex
deo non eſt, Et hic eſt ille ſpiritus anti-
chriſti, de quo audiſtis, quod uenturus
ſit, & nunc iam in mundo eſt. Vos ex
deo eſtis filioli, & uiciſtis eos, quoniam
maior eſt qui in uobis eſt, quàm qui in mun
do, ipſi de mundo ſunt, ideo e mundo
loquuntur, & mundus eos audit. Nos
ex deo ſumus, Qui nouit deum, audit
nos, qui nõ eſt ex deo, non audit nos. In

ἐκ τούτου γινώσκομεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀλη
θείας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης. Ἀγαπητοί,
ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ θεοῦ
ἐστι. καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν, ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται, καὶ
γινώσκει τὸν θεόν. ὁ μὴ ἀγαπῶν, οὐκ ἔγνω τὸν
θεόν, ὅτι ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν. ἐν τούτῳ ἐφανερώ/
θη ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ μονογε
νῆ ἀπέσταλκεν ὁ θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζή
σωμεν δι᾽ αὐτοῦ. ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη οὐχ
ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν θεὸν, ἀλλ᾽ ὅτι αὐ
τὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐ
τοῦ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. ἀγα
πητοί εἰ οὕτως ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ θεὸς, καὶ
ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν, θεὸν
οὐδεὶς πώποτε τεθέαται. ἐὰν ἀγαπῶμεν
ἀλλήλους, ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν μένει, καὶ ἡ ἀγάπη
αὐτοῦ, τετελειωμένη ἐστὶν ἐν ἡμῖν. ἐν τούτῳ γι
νώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν
ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡ/
μῖν. καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα καὶ μαρτυροῦμεν, ὅτι
ὁ πατὴρ ἀπέσταλκε τὸν υἱὸν σωτῆρα τοῦ κόσ/
μου. ὃς ἂν ὁμολογήσῃ, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἐστὶν ὁ υἱὸς
τοῦ θεοῦ, ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ
θεῷ, καὶ ἡμεῖς ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν
τὴν ἀγάπην ἣν ἔχει ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν. ὁ θεὸς ἀγά
πη ἐστί, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ θεῷ μέ
νει, καὶ ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ. ἐν τούτῳ τετελείωται ἡ ἀγά
πη μεθ᾽ ἡμῶν, ἵνα παρρησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡ/
μέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτι καθὼς ἐκεῖνός ἐστι καὶ ἡ/
μεῖς ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. φόβος οὐκ ἔ/
στιν ἐν τῇ ἀγάπῃ ἀλλ᾽ ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βά
λλει τὸν φόβον, ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει. ὁ δὲ
φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ. ἡμεῖς
ἀγαπῶμεν αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν
ἡμᾶς. ἐάν τις εἴπῃ, ὅτι ἀγαπῶ τὸν θεὸν, καὶ τὸν
ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστίν. ὁ γὰρ μὴ ἀγα/
πῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὃν ἑώρακε, τὸν θεὸν ὃν
οὐκ ἑώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν. καὶ ταύ/
την τὴν ἐντολὴν ἔχομεν ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἵνα
ὁ ἀγαπῶν

hoc cognoſcimus ſpiritũ ueritatis, & ſpi/
ritum erroris. Chariſſimi, diligamus nos
inuicem, quia charitas ex deo eſt. Et om/
nis qui diligit, ex deo natus eſt, & cogno
ſcit deum. Qui non diligit, non nouit de/
um, quoniã deus charitas eſt. In hoc ap-
paruit charitas dei, quod filiũ ſuum uni/
genitum miſit deus in mundum, ut uiua
mus per eum. In hoc eſt charitas, non
quod nos dilexerimus deum, ſed quoni-
am ipſe dilexit nos, & miſit filium ſuum
propitiationẽ pro peccatis noſtris. Cha/
riſſimi, ſi ſic deus dilexit nos, & nos debe
mus nos mutuo diligere. Deũ nemo ui-
dit unq̃. Si diligamꝰ nos inuicem, deus
in nobis manet, & charitas eius eſt perfe
cta in nobis. In hoc cognoſcimꝰ, ꝙ in eo
manemus, & ipſe in nobis, quoniam de
ſpiritu ſancto ſuo dedit nobis. Et nos ui
dimus & teſtificamur, quod pater miſit
filium ſuum ſaluatorẽ mundi. Quiſquis
confeſſus fuerit quod Ieſus eſt filius dei,
deus in eo manet, & ipſe in deo. Et nos
cognouimꝰ, & credidimus charitatẽ quã
habet deus in nobis. Deus charitas eſt,
& qui manet in charitate in deo manet,
& deus in eo. In hoc pfecta eſt charitas
nobiſcum, ut fiduciam habeamus in die
iudicij, quia ſicut ille eſt, & nos ſumus in
mundo hoc. Timor non eſt in charitate,
ſed perfecta charitas foras eijcit timorẽ,
quoniam timor cruciatũ habet. Qui aũt
timet, non eſt perfectus in charitate, nos
diligimus eum, quoniam ipſe prior dile
xit nos. Si quis dixerit, diligo deũ & fra/
trem ſuum oderit, mẽdax eſt. Qui enim
non diligit fratrem ſuũ quẽ uidit, deum
quem nõ uidit quomodo poteſt dilige/
re. Et hoc mandatum habemus ab eo, ut
qui diligit

ὁ ἀγαπῶν τὸν θεόν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. πᾶς ὁ πιστεύων, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἐστιν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται. καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ. ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἀγαπῶμεν τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ, ὅταν τὸν θεὸν ἀγαπῶμεν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν, καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσίν. ὅτι πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ θεοῦ, νικᾷ τὸν κόσμον, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν. τίς ἐστιν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων, ὅτι ΙΗΣΟΥΣ ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; οὗτός ἐστιν ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ αἵματι, καὶ τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ μαρτυροῦν, ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια. ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες. τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τοῦ θεοῦ μείζων ἐστίν, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ θεοῦ, ἣν μεμαρτύρηκε περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἔχει τὴν μαρτυρίαν ἐν ἑαυτῷ. ὁ μὴ πιστεύων τῷ θεῷ, ψεύστην πεποίηκεν αὐτόν, ὅτι οὐ πεπίστευκεν εἰς τὴν μαρτυρίαν ἣν μεμαρτύρηκεν ὁ θεὸς περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεός. καὶ αὕτη ἡ ζωὴ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐστιν. ὁ ἔχων τὸν υἱόν, ἔχει τὴν ζωήν. ὁ μὴ ἔχων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὴν ζωὴν οὐκ ἔχει. ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἵνα εἰδῆτε, ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔχετε, καὶ ἵνα πιστεύητε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ παρρησία, ἣν ἔχομεν πρὸς αὐτόν, ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν, καὶ ἐὰν οἴδαμεν ὅτι ἀκούει ἡμῶν, ὃ ἂν αἰτώμεθα, οἴδαμεν, ὅτι ἔχομεν τὰ αἰτήματα ἃ ᾐτήκαμεν παρ' αὐτοῦ.

ἐάν τις

qui diligit deum, diligit & fratrem ſuū.
Omnis qui credit Ieſum eſſe Chri/ V
ſtum exdeo natus eſt. Et omnis qui dili
git eum genuit, diligit & eum qui na-
tus eſt ex eo. In hoc cognoſcimus quod
diligamus filios dei, cum deum diligi/
mus & mandata eius ſeruamus. Hæc eſt
enim charitas dei; ut mandata eius ſer/
uemus, & mandata eius grauia nō ſunt.
Quoniam omne quod natū eſt ex deo,
uincit mundnm, & hæc eſt uictoria quæ
uicit mundum, fides ueſtra. Quis eſt qui
uincit mundum, niſi qui credit quod Ie-
ſus eſt filius dei? Hic eſt qui uenit per
aquam & ſanguinem Ieſus Chriſtus, nō
in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine.
Et ſpūs eſt qui teſtificat̃, qm̃ ſpūs eſt ue
ritas. Qm̃ tres ſunt q teſtimoniū dant
ſpūs & aqua & ſanguis. & hi tres unum
ſunt. Si teſtimoniū hoīm accipimus, te-
ſtimonium dei maius eſt, qm̃ hoc eſt te/
ſtimoniū dei qđ maiꝰ eſt, quo teſtificatꝰ
eſt de filio ſuo. Qui credit in filiū dei, ha-
bet teſtimoniū in ſeipſo. Qui non credit
deo, mendacem facit eū, quia non credit
in teſtimoniū qđ teſtificatus eſt deus de
filio ſuo. Et hoc eſt teſtimoniū, qm̃ uitā
æternam dedit nobis deꝰ, & hæc uita in
filio eius eſt. Qui habet filiū, habet uitā,
qui non habet filiū dei, uitam nō habet.
Hæc ſcripſi uobis qui creditis in nomi-
ne filij dei, ut ſciatis quod uitam habe-
tis æternam, & ut credatis in nomine
filij dei. Et hæc eſt fiducia quam habe-
mus apud eum, q̄ ſi quid petierimus ſe-
cundum uoluntatem eius audit nos. Et
ſi ſcimus, quod audit nos quicquid pe-
tierimus, ſcimus quod habemus peti-
tiones quas poſtulauimus abeo. Si quis

q 3 ſciuerit

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ὁ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ἐκλεκτῇ κυρίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς, οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐγνωκότες τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὴν ἀλήθειαν τὴν μένουσαν ἐν ἡμῖν, καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα. ἔσται καθ' ἡμῶν χάρις, ἔλεος, εἰρήνη, παρὰ θεοῦ πατρός, καὶ παρὰ κυρίου ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ τοῦ υἱοῦ τοῦ πατρός, ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ. ἐχάρην λίαν, ὅτι εὕρηκα ἐκ τῶν τέκνων σου περιπατοῦντας ἐν ἀληθείᾳ, καθὼς ἐντολὴν ἐλάβομεν παρὰ τοῦ πατρός. καὶ νῦν ἐρωτῶ σε κυρία, οὐχ ὡς ἐντολὴν γράφω σοι καινὴν ἀλλὰ ἣν εἴχομεν ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἵνα περιπατῶμεν κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ. αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολή, καθὼς ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἐν αὐτῇ περιπατῆτε, ὅτι πολλοὶ πλάνοι εἰσῆλθον εἰς τὸν κόσμον, οἱ μὴ ὁμολογοῦντες ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ἐρχόμενον ἐν σαρκί. οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ ἀντίχριστος. βλέπετε ἑαυτούς, μὴ ἀπολέσωμεν ἃ εἰργασάμεθα, ἀλλὰ μισθὸν πλήρη ἀπολάβωμεν. πᾶς ὁ παραβαίνων καὶ μὴ μένων ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, θεὸν οὐκ ἔχει. ὁ μένων ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, οὗτος καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἔχει, εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην διδαχὴν οὐ φέρει, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἰκίαν, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε. ὁ γὰρ λέγων χαίρειν, κοινω-

BEATI IOANNIS APOSTOLI EPISTOLA SECVNDA

Senior electæ dominæ & filijs eiꝰ, quos ego diligo in ueritate, & non ego ſolus, ſed & omnes qui cognouerunt ueritatem, propter ueritatē, quæ permanet in nobis, & nobiſcum erit in æternū. Erit nobiſcum gratia, miſericordia, pax, a deo patre, & a domino Ieſu Chriſto filio patris in ueritate & charitate. Gauiſus ſum ualde, quod inueni de filijs tuis ambulantes in ueritate, ſicut mandatum accepimus a patre. Et nunc rogo te domina, non tanquam mandatum nouū ſcribo tibi, ſed quod habuimus ab initio ut diligamus nos mutuo. Et hæc eſt charitas, ut ambulemus ſecundum mandatum eius. Hoc eſt mandatum quemadmodum audiſtis ab initio, ut in eo ambuletis, quoniam multi ſeductores ingreſſi ſunt in mundum qui non confitentur Ieſum Chriſtum uenturum in carne. Hic eſt ſeductor & antichriſtus. Intuemini uoſipſos ne perdamꝰ quæ operati ſumus, ſed ut mercedem plenā recipiamus Oīs qui tranſgreditur & non manet in doctrina Chriſti, deum nō habet. Qui manet ī doctrina Chriſti hic & patrē & filiū habet. Si qs uenit ad uos, & hāc doctrinā nō affert, ne recipiatis eū ī domū nec aue ei dixeritis. Qui eñ dicit illi aue,

νεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς. πολλὰ ἔχων ὑμῖν γράφειν, οὐκ ἐβουλήθην διὰ χάρτου καὶ μέλανος, ἀλλὰ ἐλπίζω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι, ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν ᾖ πεπληρωμένη. ἀσπάζεταί σε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς σου τῆς ἐκλεκτῆς. ἀμήν.

communicat operibus eius malis. Cum multa haberem uobis ſcribenda, nolui per chartam & atramentum. Sed ſpero me futurũ ad uos, & pñtem pñtibus locuturũ, ut gaudiũ noſtrũ ſit cõpletũ. Salutant te filij ſororis tuæ electæ. Amen.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ Γ. ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΔΟΥ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ.

ΕΣΤΙΝ ἡ ἐπιστολὴ περὶ φιλοξενίας, καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὸν γάϊον, μαρτυρούμενον παρὰ πάντων, ἐπὶ φιλοξενίᾳ, καὶ προτρέπει τῇ αὐτῇ προθέσει ἐμμένειν, καὶ προπέμπειν καὶ δεξιοῦσθαι τοὺς ἀδελφούς. πάλιν τε αὐτοῦ μὲν τὴν προσφορὰν ἀποδέχεται, αἰτιᾶται δὲ διοτρεφῆ, ὡς μή τε αὐτὸν παρέχοντα τοῖς πτωχοῖς, ἀλλὰ καὶ κωλύοντα τοὺς ἄλλους, καὶ πολλὰ φλυαροῦντα. τοὺς δὲ τοιούτους λέγει ἀλλοτρίους εἶναι τῆς ἀληθείας, καὶ μηδὲ εἰδέναι τὸν θεόν, δημήτριον δὲ συνίστησι μαρτυρῶν αὐτῷ τὰ κάλλιστα.

ARGVMENTVM.

Caium pietatis cauſa extollit atq; ut in ipſa pietate maneat exhortatur Diotrepẽ impietatis & ſuperbiæ cauſa obiurgat, Demetrio autẽ bonum teſtimonium perhibet cum fratribus uniuerſis.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ θεολόγου καθολικὴ ἐπιστολὴ. γ.

Ο πρεσβύτερος, γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ, ὃν ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ. ἀγαπητέ, περὶ πάντων εὔχομαί σε εὐοδοῦσθαι, καὶ ὑγιαίνειν, καθὼς εὐοδοῦταί σου ἡ ψυχή. ἐχάρην γὰρ λίαν ἐρχομένων ἀδελφῶν, καὶ μαρτυρούντων σου τῇ ἀληθείᾳ, καθὼς σὺ ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖς. μειζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαράν, ἵνα ἀκούω τὰ ἐμὰ τέκνα ἐν ἀληθείᾳ περιπατοῦντα. ἀγαπητέ, πιστὸν ποιεῖς ὃ ἐὰν ἐργάσῃ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ εἰς τοὺς ξένους. οἳ ἐμαρτύ-

EPISTOLA BEATI IOANNIS TERTIA.

Senior Gaio chariſſimo, quẽ ego diligo in ueritate. Chariſſime, de oibus opto ut ꝓſpere agant, & recte ualeãt, ſicut proſpere agit anima tua. Gauiſus ſum enim ualde uenientibus fratribus & teſtimonium perhibẽtibus ueritati tuæ, ſicut tu i ueritate ambulas. Maius ĳs nõ habeo gaudiũ, ꝗ̃ ut audiã filios meos in ueritate ãbulare. Chariſſime, fideliter facis qcqd operaris in frẽs, & in peregrinos qui teſti-

οἳ ἐμαρτύρησάν σου τῇ ἀγάπῃ, ἐνώπιον ἐκκλησίας, οὓς, καλῶς ποιήσεις, προπέμψας ἀξίως τοῦ θεοῦ. ὑπὲρ γὰρ τοῦ ὀνόματος ἐξῆλθον μηδὲν λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. ἡμεῖς οὖν ὀφείλομεν ἀπολαμβάνειν τοὺς τοιούτους, ἵνα συνεργοὶ γινώμεθα τῇ ἀληθείᾳ. ἔγραψα τῇ ἐκκλησίᾳ. ἀλλ᾽ ὁ φιλοπρωτεύων αὐτῶν διοτρεφὴς οὐκ ἐπιδέχεται ἡμᾶς. διὰ τοῦτο ἐὰν ἔλθω ὑπομνήσω αὐτοῦ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ, λόγοις πονηροῖς φλυαρῶν ἡμᾶς. καὶ μὴ ἀρκούμενος ἐπὶ τούτοις, οὔτε αὐτὸς ἐπιδέχεται τοὺς ἀδελφούς. καὶ τοὺς βουλομένους κωλύει καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλει. ἀγαπητὲ μὴ μιμοῦ τὸ κακόν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθόν. ὁ ἀγαθοποιῶν ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν. ὁ δὲ κακοποιῶν οὐχ ἑώρακε τὸν θεόν. Δημητρίῳ μεμαρτύρηται ὑπὸ πάντων, καὶ ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας. καὶ ἡμεῖς δὲ μαρτυροῦμεν, καὶ οἴδατε ὅτι ἡ μαρτυρία ἡμῶν ἀληθής ἐστι. πολλὰ εἶχον γράφειν, ἀλλ᾽ οὐ θέλω διὰ μέλανος καὶ καλάμου σοι γράψαι. ἐλπίζω δὲ εὐθέως ἰδεῖν σε καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσομεν. εἰρήνη σοι. ἀσπάζονταί σε οἱ φίλοι. ἀσπάζου τοὺς φίλους κατ᾽ ὄνομα.

qui teſtimoniũ reddiderũt charitati tuæ in cõſpectu eccleſiæ, quos benefacies ſi deduxeris digne deo. Pro nomine eñ eius ꝓfecti ſunt, nihil accipientes a gentibus. Nos ergo debemus recipere huiuſmodi, ut coopatores ſim⁹ ueritati. Scripſi eccłiæ ſed is q amat primatũ gerere in eis Diotrephes nõ recipit nos, ꝓpter hoc ſi uenero cõmonefaciã illũ operũ q̃ facit, uerbis malicioſis garriẽs ĩ nos, & nec his cõtẽt⁹ nõ ſolũ nõ recipit fratres, uerũ etiã uolentes recipere ꝓhibet, & e cõgregatione eĳcit. Chariſſime, ne imiteris qd' malũ ẽ, ſed qd' bonũ eſt. Qui bñfacit ex deo eſt, qui aũt malefacit, non uidet deũ. Demetrio teſtimoniũ reddit' ab omnibus, & ab ipſa ueritate, ſed & nos teſtimoniũ perhibemus, & noſtis qd' teſtimoniũ noſtrũ uerũ eſt. Multa habebã quæ ſcriberẽ, ſed nolo per atramẽtũ & calamũ ſcribere tibi. Spero aũt protinus me uiſurum te, & præſentes coram loquemur. Pax tibi. Salutãt te amici, ſaluta amicos nominatim.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΟΥΔΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Ταύτην ἐπιστολὴν γράφει τοῖς ἤδη πιστεύσασιν. ἡ δὲ πρόφασις, αὕτη. παρεισελθόντων τινῶν καὶ διδασκόντων ἀδιάφορον εἶναι τὴν πίστιν, καὶ ἀρνουμένων τὸν κύριον, ἀνάγκην ἔσχε γράψαι καὶ ἀσφαλίσασθαι τοὺς ἀδελφούς. καὶ πρῶτον μὲν παρακαλεῖ αὐτοὺς ἀγωνίσασθαι καὶ ἐμμένειν τῇ παραδοθείσῃ αὐτοῖς πίστει. ἔπειτα ἀποσκευάζεται τοὺς τοιούτους, ὡς πλάνους. καὶ παραγγέλλει, μὴ δὲ μίαν κοινωνίαν ἔχειν πρὸς τοὺς τοιούτους. εἰδότας, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ κληθῆναι μόνον. ἐὰν μὴ καὶ ἀξίως περιπατήσωμεν τῆς κλήσεως. καὶ γὰρ καὶ τὸν πρότερον λαὸν ἐξαγαγὼν ἐξ αἰγύπτου ὁ θεός, καὶ μὴ ἐμμείναντας τῇ πίστει, ἀπώλεσεν. καὶ ἀγγέλων δὲ μὴ τηρησάντων τὴν ἰδίαν τάξιν, οὐκ ἐφείσατο. δεῖ οὖν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀναχωρεῖν. καὶ ὁ μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, οὐχ ὑπήνεγκε βλασφημίαν τοῦ διαβόλου. ἔστι δὲ γοῦν τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν ὡς σοδόμων διδάσκει. εἶτα παραινεῖ εἰς τὰ ἤθη. καὶ ἐπευξάμενος αὐτοῖς βεβαιότητα τῆς πίστεως παρὰ τοῦ κυρίου, τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ARGVMENTVM

IVdas apoſtolus, fratres de corruptorib⁹ uiæ ueritatis ita informat, ut illlicitum eſſe diſſertet de ſubiugo ſemel erutos ſeruitutis denuo operam ſuam officĳs nouare ſeruilibus.

ΙΟΥΔΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΙΟΥΔΑΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ ἰακώβου, τοῖς ἐν θεῷ πατρὶ ἡγιασμένοις, καὶ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΩ τετηρημένοις κλητοῖς. ἔλεος ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ ἀγάπη πληθυνθείη. Ἀγαπητοὶ πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκην ἔσχον γράψαι ὑμῖν, παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ τοῖς ἁγίοις πίστει. παρεισέδυσαν γάρ τινες ἄνθρωποι, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι, εἰς τοῦτο τὸ κρῖμα ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν, καὶ τὸν μόνον δεσπότην θεὸν καὶ κύριον ἡμῶν ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ἀρνούμενοι. ὑπομνῆσαι δὲ ὑμᾶς βούλομαι εἰδότας ὑμᾶς ἅπαξ τοῦτο, ὅτι ὁ κύριος λαὸν ἐκ γῆς αἰγύπτου σώσας, τὸ δεύτερον, τοὺς μὴ πιστεύσαντες ἀπώλεσεν. ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν. ὡς σόδομα καὶ γόμορρα, καὶ αἱ περὶ αὐτὰς πόλεις τὸν ὅμοιον τούτοις τρόπον ἐκπορνεύσασαι, καὶ ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας, πρόκεινται δεῖγμα, πυρὸς αἰωνίου δίκην ὑπέχουσαι. ὁμοίως μέντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι, σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσιν. ὁ δὲ μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ μωσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ᾽ εἶπεν, ἐπιτιμήσαι σοι κύριος. οὗτοι δὲ ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι

IVDAE APOSTOLI EPISTOLA

IVdas Ieſu Chriſti ſeruꝰ, frater Iacobi, ijs qui in deo patre ſanctificati ſunt, quiq; Ieſu Chriſto ſeruati ſunt uocatis. Gratia uobis, & pax, & charitas multiplicetur. Dilecti tantū mihi ſtudiū fuit ſcribendi ad uos, de cōmuni ſalute, ut nō potuerim nō ſcribere uobis, obſecrās, ut ueſtris laboribus adiumento ſitis fidei q̄ ſemel data eſt ſanctis. Obiter em̄ ſubierunt quidā hoīes impij, qui prius deſcripti fuerant in hoc iudiciū, qui dei noſtri gratiā transferunt ad laſciuiā, ac deū qui ſolus eſt herꝰ, ac dn̄m noſtrū Ieſū Chriſtum negant. Volo aūt uos cōmonefacere cū ſciatis ſemel illud, quod dn̄s poſtea q̄ȝ populū ex Aegypto ſaluū eduxerat, rurſus eos q nō credebāt ꝑdidit, qd'q; angelos q nō ſeruauerāt ſuā originē, ſed reliquerāt ſuū domiciliū, ad iudiciū magni illiꝰ diei, uinculis æternis ſub caligine ſeruarit. Sicut Sodoma & Gomorra, & his finitimæ ciuitates, q̄ ad conſimilē modū cū illis in fornicationē, ꝑlapſæ fuerant, ac ſecutæ fuerāt carnē alienā, ꝓpoſitæ ſunt exēplo, ignis æterni pœnā ſuſtinentes. Similiter ſane & hi deluſi inſomnijs, carnem quidem polluunt, dn̄ationem uero ſpernūt, in glorias aūt maledicta congerunt. At Michael archangelus, cum aduerſus diabolum certans diſceptaret de corpore Moyſi, non auſus eſt illi impingere notam maledicti, ſed dixit. Increpet te dominus. At iſti qui non nouerunt ea

δᾶσι βλασφημοῦσιν, ὅσα δὲ φυσικῶς ὡς τὰ
ἄλογα ζῶα ἐπίσανται, ἐν τούτοις φθεί/
ρονται. οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ κάϊν ἐ/
πορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ βαλαὰμ μι
σθοῦ ἐξεχύθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ κο
ρὲ ἀπώλοντο. οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις
ὑμῶν, σπιλάδες, συνευωχούμενοι, ἀφόβως,
ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες, νεφέλαι ἄνυδροι, ὑπὸ
ἀνέμων περιφερόμεναι, δένδρα φθινοπωρι/
νὰ, ἄκαρπα, δὶς ἀποθανόντα, ἐκριζωθέν
τα, κύματα ἄγρια θαλάσσης, ἐπαφρίζοντα
τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας, ἀσέρες πλανῆται,
οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους, εἰς αἰῶνα τε
τήρηται. προεφήτευσε δὲ καὶ τούτοις ἕβδο/
μος ἀπὸ ἀδὰμ, ἐνὼχ, λέγων. ἰδοὺ ἦλθε κύ/
ριος ἐν ἁγίαις μυριάσιν αὐτοῦ, ποιῆσαι κρίσιν
κατὰ πάντων, καὶ ἐξελέγξαι πάντας τοὺς ἀσε
βεῖς αὐτῶν περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβεί/
ας αὐτῶν, ὧν ἠσέβησαν, καὶ περὶ πάντων τῶν
σκληρῶν, ὧν ἐλάλησαν κατ᾽ αὐτοῦ ἁμαρτω/
λοὶ ἀσεβεῖς. οὗτοί εἰσι γογγυσαὶ, μεμψί
μοιροι, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευό/
μενοι, καὶ τὸ σόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπέρογκα,
θαυμάζοντες πρόσωπα, ὠφελείας χάριν.
ὑμεῖς δὲ ἀγαπητοὶ, μνήσθητε τῶν ῥημάτων
τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἀποσόλων τοῦ κυ
ρίου ὑμῶν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ὅτι ἔλεγον ὑ/
μῖν, ὅτι ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ ἔσονται ἐμπαῖκται
κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι
τῶν ἀσεβειῶν. οὗτοί εἰσιν οἱ ἀποδιορίζον/
τες ψυχικοὶ, πνεῦμα μὴ ἔχοντες. ὑμεῖς δὲ
ἀγαπητοὶ, τῇ ἁγιωτάτῃ ὑμῶν πίστει ἐποι
κοδομοῦντες ἑαυτοὺς, ἐν πνεύματι ἁγίῳ
προσευχόμενοι, ἑαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ θεοῦ τηρή
σατε, προσδεχόμενοι τὸ ἔλεος τοῦ κυρίου ἡμῶν
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὓς
μὲν ἐλεεῖτε διακρινόμενοι, οὓς δὲ ἐν φόβῳ
σώζετε, ἐκ πυρὸς ἁρπάζοντες, μισοῦν/
τες καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον
χιτῶνα.

uerũt ea maledictis inſectant̃, q̃ natura
uero ceu muta animãtia ſciũt, in his cor-
rũpuntur. Væ illis, qm̃ uia Cain ingreſſi
ſunt, & deceptiõe mercedis, qua deceptꝰ
fuit Balaã, effuſi ſunt, & contradictione
Core perierunt. Hi ſunt inter charitates
ueſtras, maculæ, inter ſe cõuiuãtes, abſq;
ullꝰ timore, ſuopte ductu arbitrioq; ui-
uentes, nubes aquã nõ habentes, q̃ a uẽ-
tis circũferuntur, arbores autumno mar
ceſcentes, infrugiferæ, bis emortuæ, & era
dicatæ. Vndæ efferæ maris, deſpumãtes
ſua ipſoꝝ dedecora, ſtellæ erraticæ q̃bus
caligo tenebraꝝ in æternũ ſeruata ẽ. Priꝰ
aũt his uaticinatus eſt ſeptimus ab Adã
Enoch dicens. Ecce uenit dñs in ſanctis
milibus ſuis, ut faciat iudicium aduerſus
omneis, & redarguat oẽs ex eis q̃ ſunt im
pij, de omnibus opibus impietatis illoꝝ,
quæ impie patrarũt, deq; omnibꝰ duris
q̃ locuti ſunt aduerſus eũ, peccatores im
pij. Hi ſunt murmuratores queruli, iuxta
cõcupiſcẽtias ſuas ambulãtes & os illoꝝ
loquit̃ ſuperba, admirantes ꝑſonas, utili
tatis gratia. Vos autẽ dilecti, memores
eſtis uerboꝝ q̃ ante hac dicta fuerũt ab
apoſtolis dñi noſtri Ieſu Chriſti, quia di
xerunt uobis in extremo tpe futuros illu
ſores, iuxta ꝓprias impietatũ cõcupiſcẽ-
tias ambulãtes. Hi ſunt qui ſegregãt, ani
males ſpiritum nõ habẽtes. Vos aũt di-
lecti ſanctiſſimæ ueſtræ fidei ſupſtruen
tes uoſipſos in charitate dei, uos inuicẽ
ſeruate expectãtes miſericordiã domini
noſtri Ieſu Chriſti in uitam æternam.
Et hos quidem cõmiſeremini dum diiu/
dicamini, illos autem in timore ſaluos fa
cite, ex incendio rapientes, odio ꝑſequen
tes, & eam quæ ex carne eſt maculatam
tunicam

χιτῶνα. Τῷ δὲ δυναμένῳ φυλάξαι αὐτοὺς ἀπταίστους, καὶ στῆσαι κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμους ἐν ἀγαλλιάσει, μόνῳ σοφῷ θεῷ σωτῆρι ἡμῶν, δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος καὶ ἐξουσία, νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

tunicã, Ei uero qui põt illos ſeruare a peccato imunes & ſtatuere in cõſpectu gloriæ ſuæ, incõtaminatos in exultatiõe, ſoli ſapienti deo ſeruatori noſtro, gloria & magnificẽtia, & imperiũ & poteſtas, nũc & in omnia ſæcula. Amen.

Ἐπιστολῆς ἰούδα τέλος.

Epiſtolæ Iudæ finis.

ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ.

ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ θεὸς δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ, ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει. καὶ ἐσήμανεν ἀποστείλας διὰ τοῦ ἀγγέλου αὐτοῦ, τῷ δούλῳ αὐτοῦ ἰωάννῃ, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ὅσα τε εἶδε. μακάριος ὁ ἀναγινώσκων, καὶ οἱ ἀκούοντες τοὺς λόγους τῆς προφητείας, καὶ τηροῦντες τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα, ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς. ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ ἀσίᾳ χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ ὁ ὢν καὶ ὃς ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων, ἅ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς, ὁ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ὁ ἄρχων τῶν βασιλέων τῆς γῆς τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς, καὶ λούσαντι ἡμᾶς ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ

APOCALYPSIS BEATI IOANNIS THEOLOGI.

REuelatio Ieſu Chriſti quã dedit illi deus ut palam faceret ſeruis ſuis, q̃ oporteat fieri cito, & ſignificauit, mittens per angelum ſuum ſeruo ſuo Iohanni, qui teſtimonio perhibuit uerbo dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti quæcumq; uidit. Beatus qui legit & audit uerba prophetiæ & ſeruat ea, quæ in ea ſcripta ſunt. Tempus enim prope eſt. Ioannes ſeptem eccleſijs quæ ſunt in Aſia. Gratia uobis & pax ab eo qui eſt, & qui erat, & q uenturus eſt, & a ſeptem ſpiritibus qui in conſpectu throni eius ſunt, & a Ieſu Chriſto qui eſt teſtis fidelis primogenitus mortuorum & princeps regum terræ. Qui dilexit nos & lauit nos a peccatis noſtris in ſanguine ſuo, & fecit nos reges & ſacerdotes deo & patri ſuo.

τρὶ αὐτοῦ. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν. ἰδοὺ ἔρχε-
ται μετὰ τῶν νεφελῶν. καὶ ὄψεται πᾶς
ὀφθαλμός, καὶ οἵτινες αὐτὸν ἐξεκέντισαν.
καὶ κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, ναὶ
ἀμήν. ἐγώ εἰμι τὸ α. καὶ τὸ ω. ἀρχὴ καὶ τέ-
λος λέγει ὁ κύριος ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρ-
χόμενος ὁ παντοκράτωρ. ἐγὼ ἰωάννης ὁ καὶ
ἀδελφὸς ὑμῶν καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλί-
ψει καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ πάτμῳ
διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν
ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ἐγενόμην ἐν πνεύματι
ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἤκουσα ὀπίσω μου
φωνὴν μεγάλην ὡς σάλπιγγος λεγούσης.
ἐγώ εἰμι τὸ α καὶ τὸ ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχα-
τος, καὶ ὃ βλέπεις γράψον εἰς βιβλίον, καὶ
πέμψον ταῖς ἐκκλησίαις, ταῖς ἐν ἀσίᾳ εἰς
ἔφεσον, καὶ εἰς σμύρνην, καὶ εἰς πέργαμον,
καὶ εἰς θυάτειρας, καὶ εἰς σάρδεις, καὶ εἰς φι-
λαδελφίαν, καὶ εἰς λαοδίκειαν. καὶ ἐπέστρε-
ψα βλέπειν τὴν φωνήν. ἥτις ἐλάλησε μετ'
ἐμοῦ. καὶ ἐπιστρέψας εἶδον ἑπτὰ λυχνίας χρυ-
σᾶς. καὶ ἐν μέσῳ τῶν λυχνιῶν ὅμοιον υἱῷ
ἀνθρώπου, ἐνδεδυμένον ποδήρη, καὶ περιε-
ζωσμένον πρὸς τοῖς μαστοῖς ζώνην χρυσῆν.
ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ, καὶ αἱ τρίχες λευκαί, ὡ-
σεὶ ἔριον λευκὸν ὡς χιών. καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ
αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρός, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ
ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ ὡς ἐν καμίνῳ πεπυ-
ρωμένοι. καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὑδάτων
πολλῶν. καὶ ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρὶ
ἀστέρας ἑπτά, καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ῥομ-
φαία δίστομος ὀξεῖα ἐκπορευομένη, καὶ ἡ ὄ-
ψις αὐτοῦ, ὡς ὁ ἥλιος φαίνει ἐν δυνάμει αὐ-
τοῦ. καὶ ὅτε εἶδον αὐτόν, ἔπεσα πρὸς τοὺς
πόδας αὐτοῦ ὡς νεκρός, καὶ ἐπέθηκεν τὴν δε-
ξιὰν αὐτοῦ χεῖρα ἐπ' ἐμὲ λέγων μοι. μὴ φο-
βοῦ. ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, καὶ ὁ
ζῶν,

tri ſuo. Ipſi gloria & imperium in ſæcu
la ſæculorum. Amen. Ecce uenit cum
nubibus, & uidebit eum omnis oculus
& qui eum expunxerunt. Et plangent
ſe oẽs tribus terræ, etiã amen. Ego ſum
alpha & ω, principiũ & finis, dicit dñs
deus, q̃ eſt, & q̃ erat, & q̃ uẽturus eſt om
nipotens. Ego Ioannes frater ueſter &
particeps in tribulatiõe, & regno, & pa
tiẽtia in Chriſto Ieſu, fui in inſula, quæ
appellatur Patmos, propter uerbum
dei & teſtimonium Ieſu Chriſti. Fui in
ſpiritu in dominico die, & audiui poſt
me uocem magnam tanquam tubæ,
dicentis. Ego ſum Α & Ω primus & no
uiſſimus. Quod uides, ſcribe in libro,
& mitte ſeptem eccleſijs, quæ ſunt in
Aſia, Epheſo, & Smyrnæ, & Pergamo,
& Thyatiræ, & Sardis, & Philadelphiæ,
& Laodiciæ. Et conuerſus ſum, ut uide
rem uocem quæ loquebatur mecum.
Et conuerſus, uidi ſeptem candelabra
aurea, & in medio ſeptem candelabro
rum aureorum ſimilem filio hominis
ueſtitum podere, & præcinctum ad
mammillas zona aurea. Caput autem
eius & capilli erant candidi, uelut lana
alba, & tanquam nix. Et oculi eius tan
quam flamma ignis, & pedes eius ſi-
miles libanichalco, ſicut ĩ camino ardẽ-
tes. Et uox illius tanquam uox aquarũ
multarum, & habebat in dextera ſua
ſtellas ſeptem. Et de ore eius gladius
utraq; parte acutus exibat, & facies ei-
us ſicut ſol lucet in uirtute ſua. Et cum
uidiſſem eum, cecidi ad pedes eius tan
quam mortuus. Et poſuit dexteram
ſuam ſuper me, dicens. Noli timere,
ego ſum primus, & nouiſſimus, &

r uiuus, &

ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰ/
μὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, καὶ ἔχω τὰς
κλεῖς τοῦ ᾅδου, καὶ τοῦ θανάτου. γράψον ἃ
εἶδες, καὶ ἅ εἰσιν, καὶ ἃ μέλλει γίνεσθαι με
τὰ ταῦτα. τὸ μυστήριον τῶν ἑπτὰ ἀστέρων, οὓς
εἶδες ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μου, καὶ τὰς ἑπτὰ λυ/
χνίας τὰς χρυσᾶς. οἱ ἑπτὰ ἀστέρες, ἄγγελοι
τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν εἰσί. καὶ ἑπτὰ λυχνίαι
ἃς εἶδες, ἑπτὰ ἐκκλησίαι εἰσίν. Τῷ ἀγγέ
λῳ τῆς ἐφεσίνης ἐκκλησίας, γράψον. τάδε λέ
γει ὁ κρατῶν τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ,
ὁ περιπατῶν ἐπὶ μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν τῶν χρυ
σῶν. οἶδα τὰ ἔργα σου, καὶ τὸν κόπον σου, καὶ τὴν
ὑπομονήν σου. καὶ ὅτι οὐ δύνῃ βαστάσαι κακοὺς
καὶ ἐπειράσω τοὺς φάσκοντας εἶναι ἀποστόλους καὶ
οὐκ εἰσί, καὶ εὗρες αὐτοὺς ψευδεῖς, καὶ ἐβάπτισας. καὶ
ὑπομονὴν ἔχεις καὶ διὰ τὸ ὄνομά μου, κεκοπίακας
καὶ οὐ κέκμηκας. ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ, ὅτι τὴν ἀγά/
πην σου τὴν πρώτην ἀφῆκας. μνημόνευε οὖν
πόθεν ἐκπέπτωκας, καὶ μετανόησον, καὶ τὰ πρῶτα
ἔργα ποίησον. εἰ δὲ μή, ἔρχομαί σοι τάχει, καὶ
κινήσω τὴν λυχνίαν σου ἐκ τοῦ τόπου αὐτῆς, ἐὰν
μὴ μετανοήσῃς. ἀλλὰ τοῦτο ἔχεις, ὅτι μισεῖς
τὰ ἔργα τῶν νικολαϊτῶν, ἃ κἀγὼ μισῶ. ὁ ἔ-
χων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς
ἐκκλησίαις. τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ φαγεῖν
ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς. ὅ ἐστιν ἐν μέσῳ τοῦ παρα
δείσου τοῦ θεοῦ. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐκκλη
σίας σμυρναίων γράψον. τάδε λέγει ὁ πρῶ
τος, καὶ ὁ ἔσχατος, ὃς ἐγένετο νεκρὸς. καὶ
ἔζησεν. οἶδα σου τὰ ἔργα καὶ τὴν θλῖψιν
καὶ τὴν πτωχίαν, πλούσιος δὲ εἶ, καὶ τὴν
βλασφημίαν τῶν λεγόντων ἰουδαίους εἶ-
ναι ἑαυτοὺς, καὶ οὐκ εἰσιν, ἀλλὰ συναγω-
γὴ τοῦ σατανᾶ, μηδὲν φοβοῦ ἃ μέλλεις
πάσχειν. ἰδοὺ μέλλει βαλεῖν ἐξ ὑμῶν ὁ δι
άβολος εἰς φυλακὴν, ἵνα πειρασθῆτε, καὶ
ἕξετε θλῖψιν ἡμερῶν δέκα. γίνου πιστὸς
ἄχρι θανάτου, καὶ δώσω σοι τὸν στέφα/
νον τῆς ζωῆς

uiuus, & fui mortuus, & ecce ſum uiuẽs
in ſæcula ſæculorum, & habeo claues
mortis & inferni. Scribe ergo quæ ui-
diſti, & quæ ſunt, & quæ oportet fieri
poſt hæc. Sacramentum ſeptem ſtella/
rum quas uidiſti in dextera mea, & ſe-
ptem candelabra aurea. Septem ſtellæ
angeli ſunt ſeptem eccleſiaꝝ, & cande/
labra ſeptem, ſeptem eccleſiæ ſunt.
Et ãgelo epheſiæ eccleſiæ ſcribe. Hæc II
dicit qui tenet ſeptẽ ſtellas in dextera
ſua, qui ambulat in medio ſeptem can
delabroꝝ aureoꝝ. Scio opera tua & la
borem & patientiã tuã, & quod nõ po
tes ſuſtinere malos, & tentaſti eos qui
ſe dicũt apl̃os eſſe & nõ ſũt, & inueniſti
eos mẽdaces, & baptizaſti. Et patientiã
habes, & ſuſtinuiſti propter nomen
meũ & non defeciſti. Sed habeo aduer
ſum te ꝙ charitatem tuã primam reli-
quiſti. Memor eſto itaqꝫ unde excide-
ris, & age pœnitentiã, & prima opa fac.
Sin minꝰ ueniã tibi cito, & mouebo cã-
delabrũ tuũ de loco ſuo, niſi pœnitẽtiã
egeris. Sed hoc habes, quia odiſti facta
nicolaitaꝝ, quæ & ego odi. Qui habet
aurem audiat, quid ſpũs dicat eccleſijs.
Vincenti dabo edere de ligno uitæ, qđ
eſt in medio padiſi dei. Et angelo ſmyr
næoꝝ eccleſiæ ſcribe. Hæc dicit primꝰ &
nouiſſimus, qui fuit mortuus & uiuit.
Scio tribulationẽ tuã & pauptatẽ tuã,
ſed diues es, & blaſphemiam eorũ q ſe
dicũt Iudæos eſſe, & nõ ſunt, ſed ſunt ſy
nagoga ſatanæ. Nihil horũ timeas q̃
paſſurus es. Ecce miſſurꝰ ẽ diabolus ali/
quos ex uobis in carcerẽ ut tẽtemini, &
habebitis tribulationẽ dierũ decẽ. Eſto
fidelis uſqꝫ ad mortẽ, & dabo tibi coro/
nam uitæ

νον τῆς ζωῆς. Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ
πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις. Ὁ νικῶν,
οὐ μὴ ἀδικηθῇ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ δευτέ-
ρου. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν περγάμῳ ἐκκλησίας
γράψον. τάδε λέγει, ὁ ἔχων τὴν ῥομφαίαν
τὴν δίστομον τὴν ὀξεῖαν. οἶδα τὰ ἔργα σου,
καὶ ποῦ κατοικεῖς, ὅπου ὁ θρόνος τοῦ σατα-
νᾶ. καὶ κρατεῖς τὸ ὄνομά μου, καὶ οὐκ ἠρνήσω τὴν
πίστιν μου καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐμαῖς, ἀντίπας ὁ μάρ-
τυς μου ὁ πιστὸς ὃς ἀπεκτάνθη παρ' ὑμῖν ὅ-
που κατοικεῖ ὁ σατανᾶς. ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ ὀλί-
γα, ὅτι ἔχεις ἐκεῖ κρατοῦντας τὴν διδαχὴν
βαλαάμ, ὃς ἐδίδασκεν ἐν τῷ βαλὰκ βα-
λεῖν σκάνδαλον ἐνώπιον τῶν υἱῶν ἰσραήλ
φαγεῖν εἰδωλόθυτα, καὶ πορνεῦσαι, οὕτως
ἔχεις καὶ σὺ, κρατοῦντας τὴν διδαχὴν τῶν
νικολαϊτῶν, ὃ μισῶ. μετανόησον, εἰ δὲ μή;
ἔρχομαί σοι ταχὺ, καὶ πολεμήσω μετ' αὐ-
τῶν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ στόματός μου. Ὁ ἔ-
χων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς
ἐκκλησίαις. Τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ φαγεῖν ἀπὸ
τοῦ μάννα τοῦ κεκρυμμένου, καὶ δώσω αὐτῷ ψῆ-
φον λευκὴν, καὶ ἐπὶ τὴν ψῆφον ὄνομα καινὸν
γεγραμμένον. ὃ οὐδεὶς ἔγνω εἰ μὴ ὁ λαμβάνων
καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν θυατείροις ἐκκλησίας γρά-
ψον. τάδε λέγει ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ἔχων τοὺς ὀφ-
θαλμοὺς αὐτοῦ ὡς φλόγα πυρὸς, καὶ οἱ πό-
δες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ. οἶδά σου
τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν διακο-
νίαν, καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ὑπομονήν σου, καὶ τὰ
ἔργα σου, καὶ τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων.
Ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ ὀλίγα ὅτι ἐᾷς τὴν γυναῖκα
ἰεζαβὲλ τὴν λέγουσαν ἑαυτὴν προφῆτιν δι-
δάσκειν, καὶ πλανᾶσθαι ἐμοὺς δούλους πορνεῦ-
σαι, καὶ εἰδωλόθυτα φαγεῖν. καὶ ἔδωκα αὐτῇ
χρόνον, ἵνα μετανοήσῃ ἐκ τῆς πορνείας αὐτῆς.
καὶ οὐ μετανόησεν. ἰδοὺ ἐγὼ βάλλω αὐτὴν
εἰς κλίνην, καὶ τοὺς μοιχεύοντας μετ' αὐτῆς
εἰς θλίψιν μεγάλην, ἐὰν μὴ μετανοήσωσιν
ἐκ τῶν

nam uitæ.Qui habet aurẽ audiat,quid
ſpiritus dicat eccleſijs . Qui uicerit, non
ledet a morte ſecũda.Et angelo Perga
mẽſis eccleſiæ ſcribe.Hæc dicit, q habet
rhomphæam utraq; parte acutã. Scio
opa tua & ubi habitas, ubi ſedes ẽ ſata
næ,& tenes nomen meum, & nõ nega-
ſti fidem meã. Et in diebus meis Anti
pas teſtis meus fidelis, qui occiſus eſt
apud uos ubi ſatanas habitat. Sed ha-
beo aduerſus te pauca,quia habes illic
tenentes doctrinam Balaam,qui doce-
bat in Balac mittere ſcandalum corã fi-
lijs Iſrael,edere &fornicari,ita habes &
tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.
Quod odi.Pœnitẽtiam age,ſi quo mi-
nus, ueniam tibi cito & pugnabo cum
illis in gladio oris mei . Qui habet au-
rem audiat,qd ſpũs dicat eccleſijs. Vin
centi dabo edere ex manna abſcondi-
to,& dabo illi calculũ candidũ, & in cal
culo nomen nouum ſcriptum , quod
nemo ſcit,niſi q accipit.Et angelo Thy
atirenſis eccleſiæ ſcribe . Hæc dicit fili-
us dei , qui habet oculos tanquã flam-
mã ignis , & pedes eius ſimiles libano
chalco. Noui opera tua, & charitatem
& miniſterium,& fidem,& patientiam
tuam , & opera tua , & nouiſſima plu-
ra prioribus . Sed habeo aduerſus te
pauca, quia permittis mulierem Hie-
zabel, quæ ſe dicit prophetam,docere,
& ſeducere ſeruos meos , fornicari &
manducare de idolothytis. Et dedi illi
tempus,ut pœnitentiam ageret,a forni
catione ſua& non egit pœnitẽtiã. Ecce
ego mitto eam in lectum , & qui mœ-
chantur cum ea , in tribulationem ma
ximam , niſi pœnitentiam egerint ab

 operibus

ἐκ τῶν ἔργων αὐτῆς, καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς ἀποκτενῶ
ἐν θανάτῳ. καὶ γνώσονται πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι
ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας, καὶ
δώσω ὑμῖν ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα ὑμῶν. ὑμῖν
δὲ λέγω καὶ λοιποῖς τοῖς ἐν θυατείροις, ὅσοι οὐκ ἔ-
χουσιν τὴν διδαχὴν ταύτην, καὶ οἵτινες οὐκ ἔγνω-
σαν τὰ βάθη τοῦ σατανᾶ ὡς λέγουσιν, οὐ βαλῶ
ἐφ᾽ ὑμᾶς ἄλλο βάρος, πλὴν ὃ ἔχετε, κρατήσα-
τε ἄχρις οὗ ἂν ἥξω. καὶ ὁ νικῶν καὶ ὁ τηρῶν ἄχρι
τέλους τὰ ἔργα μου, δώσω αὐτῷ ἐξουσίαν ἐπὶ
τῶν ἐθνῶν, καὶ ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδη-
ρᾷ ὡς τὰ σκεύη τὰ κεραμικὰ συντρίβεται. ὡς
κἀγὼ εἴληφα παρὰ τοῦ πατρός μου. καὶ δώσω
αὐτῷ τὸν ἀστέρα τὸν πρωϊνόν. ὁ ἔχων οὖς, ἀκου-
σάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν σάρδεσιν ἐκκλη-
σίας γράψον. τάδε λέγει ὁ ἔχων τὰ πνεύ-
ματα τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας. οἶδά σου
τὰ ἔργα, ὅτι τὸ ὄνομα ἔχεις ὅτι ζῇς, καὶ νε-
κρὸς εἶ. γίνου γρηγορῶν, καὶ στήριξον τὰ λοι-
πὰ, ἃ μέλλει ἀποθανεῖν. οὐ γὰρ εὕρηκά σου ἔρ-
γα πεπληρωμένα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. μνημό-
νευε οὖν πῶς εἴληφας καὶ ἤκουσας, καὶ τήρει, καὶ με-
τανόησον. ἐὰν οὖν μὴ γρηγορήσῃς, ἥξω ἐπὶ σὲ
ὡς κλέπτης, καὶ οὐ μὴ γνῷς ποίαν ὥραν ἥ-
ξω ἐπὶ σέ. ἔχεις ὀλίγα ὀνόματα καὶ ἐν σάρ-
δεσιν οἳ οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν,
καὶ περιπατήσουσιν μετ᾽ ἐμοῦ ἐν λευκοῖς, ὅτι
ἄξιοί εἰσιν. ὁ νικῶν, οὗτος περιβαλεῖται ἐν
ἱματίοις λευκοῖς, καὶ οὐ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνο-
μα αὐτοῦ ἐκ βίβλου τῆς ζωῆς, καὶ ἐξομολογήσομαι
τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ πατρός μου, καὶ
ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. ὁ ἔχων οὖς,
ἀκουσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκ-
κλησίαις. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν φιλαδελ-
φίᾳ ἐκκλησίας γράψον. τάδε λέγει ὁ ἅγι-
ος, ὁ ἀληθινός, ὁ ἔχων τὴν κλεῖδα τοῦ δα-
βίδ, ὁ ἀνοίγων, καὶ οὐδεὶς κλείει, καὶ κλείει, καὶ οὐ-
δεὶς ἀνοίγει. οἶδά σου τὰ ἔργα. ἰδοὺ δέδω-
κα ἐνώπ

ab operibus ſuis,& filios eius interfici/
am in mortem,& ſcient omnes eccleſiæ
quod ego ſim ſcrutans renes & corda,
& dabo unicuiq; ueſtrũ ſecuudum opa
ſua. Vobis aũt dico,& cæteris qui Thy
atiræ eſtis, quicumq; nõ habent doctri
nam hanc,& qui nõ cognouerunt pro/
fũditates ſatanæ, quẽadmodũ dicũt, nõ
mittã ſuper uos aliud pondus, tamen
id quod habetis, tenete donec ueniã.
Et qui uicerit & cuſtodierit uſq; in finẽ
opera mea, dabo illi poteſtatẽ ſup gen
tes,& reget eas in uirga ferrea, & tanq̃
uas figuli confringent, ſicut & ego ac/
cepi a patre meo, & dabo illi ſtellã ma/
tutinam. Qui habet aurẽ audiat, quid
ſpũs dicat eccleſijs. Et angelo eccleſiæ III
q̃ eſt ſardis ſcribe. Hæc dicit q habet ſe
ptem ſpiritus dei & ſeptem ſtellas. Scio
opera tua, quia nomen habes q̄ uiuas
& mortuus es. Eſto uigilans & cõfirma
cætera quæ moritura erant. Non enim
inueni opera tua plena coram deo. In
mente ergo habe, qualiter acceperis &
audieris & ſerua,& pœnitentiã age. Si
ergo nõ uigilaueris, ueniã ad te tanq̃
fur,& neſcies qua hora ueniã ad te, ha/
bes pauca nomina & in ſardis qui non
inquinauerunt ueſtimenta ſua, & am/
bulabunt mecũ in albis, quia digni ſũt.
Qui uicerit, ſic ueſtietur ueſtimentis al/
bis, & non delebo nomen eius de libro
uitæ, & confitebor nomen eius coram
patre meo,& corã angelis eius. Qui ha
bet aurẽ audiat, qd ſpũs dicat eccleſijs.
Et ãgelo q̃ ẽ philadelphiæ eccleſiæ ſcri/
be. Hæc dicit ſctũs & uerax q habet cla
uẽ Dauid, q apit & nemo claudit, clau
dit & nemo apit, Scio opa tua. Ecce de
di coram

κα ἐνώπιόν σου, θύραν ἀνεῳγμένην, καὶ οὐ/
δεὶς δύναται κλεῖσαι αὐτήν, ὅτι μικρὰν ἔ/
χεις δύναμιν, καὶ ἐτήρησάς μου τὸν λόγον,
καὶ οὐκ ἠρνήσω τὸ ὄνομά μου. ἰδοὺ δίδωμι
ἐκ τῆς συναγωγῆς τοῦ σατανᾶ τῶν λεγόντων
αὐτοὺς ἰουδαίους εἶναι, καὶ οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ ψεύ
δονται, ἰδοὺ ποιήσω αὐτούς, ἵνα ἥξωσιν καὶ προ
σκυνήσωσιν ἐνώπιον τῶν ποδῶν σου, καὶ
γνῶσιν ὅτι ἐγὼ ἠγάπησά σε, ὅτι ἐτήρησας τὸν
λόγον τῆς ὑπομονῆς μου, κἀγώ σε τηρήσω
ἐκ τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ τῆς μελλούσης ἔρ-
χεσθαι ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης, πειράσαι τοὺς κα
τοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, ἰδοὺ ἔρχομαι ταχύ. κρά
τει ὃ ἔχεις, ἵνα μηδεὶς λάβῃ τὸν στέφανόν σου.
ὁ νικῶν, ποιήσω αὐτὸν στύλον ἐν τῷ ναῷ τοῦ
θεοῦ μου. καὶ ἔξω οὐ μὴ ἐξέλθῃ ἔτι, καὶ γρά
ψω ἐπ᾽ αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ μου, καὶ τὸ ὄνο/
μα τῆς πόλεως τοῦ θεοῦ μου τῆς καινῆς ἱερουσα
λήμ, ἡ καταβαίνουσα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ
θεοῦ μου, καὶ τὸ ὄνομά μου τὸ καινόν. ὁ ἔχων
οὖς, ἀκουσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκ-
κλησίαις. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐκκλησίας λαο
δικέων γράψον. τάδε λέγει. Ἀμὴν ὁ μάρτυς
ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινός, ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ θε/
οῦ. οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ οὔτε
ζεστός, ὄφελον ψυχρὸς εἴης ἢ ζεστός, οὕτως ὅτι χλι
αρὸς εἶ, καὶ οὔτε ψυχρὸς οὔτε ζεστός, μέλλω σε
ἐμέσαι ἐκ τοῦ στόματός μου, ὅτι λέγεις, ὅτι πλού
σιός εἰμι, καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδενὸς χρείαν ἔ
χω, καὶ οὐκ οἶδας ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος καὶ
ἐλεεινὸς καὶ πτωχὸς καὶ τυφλὸς καὶ γυμνός. συμβου
λεύω σοι ἀγοράσαι παρ᾽ ἐμοῦ χρυσίον πεπυρω
μένον ἐκ πυρός, ἵνα πλουτήσῃς, καὶ ἱμάτια λευ
κὰ ἵνα περιβάλῃ, καὶ μὴ φανερωθῇ ἡ αἰσχύνη τῆς
γυμνότητός σου, καὶ κολλούριον ἔγχρισον τοὺς ὀφ
θαλμούς σου, ἵνα βλέπῃς. ἐγὼ ὅσους ἐὰν φι-
λῶ, ἐλέγχω, καὶ παιδεύω, ζήλωσον οὖν καὶ
μετανόησον. ἰδοὺ ἕστηκα ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ
κρούω. ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου, καὶ ἀνοίξῃ
τὴν θύραν

di coram te oſtium apertum & nemo
poteſt claudere illud, qa modicā habes
uirtutem. Et ſeruaſti uerbum meum,
& non negaſti nomen meum. Ecce do
de ſynagoga ſatanæ, qui dicunt ſe Iu
dæos eſſe, & non ſunt, ſed mentiun-
tur. Ecce faciam illos, ut ueniant, &
adorent ante pedes tuos, & ſciāt quod
ego dilexi te, quoniam ſeruaſti uer-
bum patientiæ meæ, & ego ſeruabo
te ab hora tentationis quæ uentura eſt
in orbem uniuerſum ut tentet habitan
tes in terra. Ecce uenio cito, tene quod
habes, ut nemo accipiat coronam tuā.
Qui uicerit, faciam illū colūnam in tem
plo dei mei, & foras nō egredietur am-
plius. Et ſcribam ſuper eum nomen dei
mei, & nomen ciuitatis dei mei nouæ
Hieruſalem, quæ deſcendit de cœlo a
deo meo, & nomen meū nouum. Qui
habet aurē audiat, qd ſpūs dicat eccle
ſijs. Et angelo laodicenſiū eccleſiæ ſcri/
be. Hæc dicit Amen teſtis fidelis & ue-
rax, qui eſt principiū creaturæ dei. Scio
opa tua, quia neqȝ frigidus es neqȝ fer
uidus, utinā frigidus eſſes aut feruidus,
itaqȝ qm̄ tepid9 es & nec frigid9 nec fer
uidus incipiam te euomere ex ore meo
quia dicis diues ſum & ditatus ſum &
nullius egeo, & neſcis quod tu es miſer
& miſerabilis, & pauper, & cæcus, & nu/
dus. Suadeo tibi emere a me aurum
ignitum probatum, ut locuples fias, &
ueſtimētis albis induaris, ut non appa/
reat cōfuſio nuditatis tuæ, & collyrio in
unge oculos tuos ut uideas. Ego quos
amo, arguo & caſtigo. Emulare ergo,
& pœnitētiā age, ecce ſto ad oſtiū & pul
ſo. Si qs audierit uocē meā, & aperuerit

τὴν θύραν, εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ δει-
πνήσω μετ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ. ὁ νικῶν
δώσω αὐτῷ καθίσαι, μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ θρόνῳ
μου, ὡς κἀγὼ ἐνίκησα, καὶ ἐκάθισα μετὰ τοῦ
πατρός μου ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ. ὁ ἔχων οὖς,
ἀκουσάτω. τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλη-
σίαις. Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ θύ-
ρα ἠνεωγμένη ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἡ φωνὴ, ἡ
πρώτη, ἣν ἤκουσα ὡς σάλπιγγος λαλούσης
μετ' ἐμοῦ λέγουσα, ἀνάβα ὧδε, καὶ δείξω
σοι ἃ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα. καὶ εὐθέ-
ως ἐγενόμην ἐν πνεύματι, καὶ ἰδοὺ θρό-
νος ἔκειτο ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου
καθήμενος, καὶ ὁ καθήμενος ἦν ὅμοιος
ὁράσει λίθῳ ἰάσπιδι, καὶ σαρδίνῳ, καὶ ἶρις κυ-
κλόθεν τοῦ θρόνου, ὅμοιος ὁράσει σμαραγδί-
νῳ. καὶ κυκλόθεν τοῦ θρόνου θρόνοι. κδ. καὶ
ἐπὶ τοὺς θρόνους. κδ. πρεσβυτέρους καθημέ-
νους, περιβεβλημένους ἐν ἱματίοις λευκοῖς,
καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν στεφάνους χρυσοῦς,
καὶ ἐκ τοῦ θρόνου ἐκπορεύονται ἀστραπαὶ, καὶ βρον-
ταὶ, καὶ φωναὶ, καὶ ἑπτὰ λαμπάδες πυρὸς καιό-
μεναι ἐνώπιον τοῦ θρόνου, αἵ εἰσι τὰ ἑπτὰ
πνεύματα τοῦ θεοῦ. καὶ ἐνώπιον τοῦ θρόνου
θάλασσα ὑαλίνη ὁμοία κρυστάλλῳ. καὶ ἐν μέ-
σῳ τοῦ θρόνου, καὶ κύκλῳ τοῦ θρόνου τέσσα-
ρα ζῶα γέμοντα ὀφθαλμῶν ἔμπροσθεν, καὶ
ὄπισθεν, καὶ τὸ ζῶον τὸ πρῶτον, ὅμοιον λέον-
τι. καὶ τὸ δεύτερον ζῶον, ὅμοιον μόσχῳ, καὶ τὸ
τρίτον ζῶον ἔχον τὸ πρόσωπον ὡς ἄνθρωπος, καὶ
τὸ τέταρτον ζῶον ὅμοιον ἀετῷ πετωμένῳ.
καὶ τέσσαρα ζῶα, ἓν καθ' ἑαυτὸ εἶχον ἀνὰ
πτέρυγας ἓξ κυκλόθεν, καὶ ἔσωθεν γέμοντα
ὀφθαλμῶν. καὶ ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχουσιν ἡμέ-
ρας καὶ νυκτὸς λέγοντες ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος
κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὁ ἦν καὶ ὁ ὢν, καὶ
ὁ ἐρχόμενος, καὶ ὅταν δώσουσιν τὰ ζῶα δό-
ξαν, καὶ τιμὴν, καὶ εὐχαριστίαν τῷ καθημέ-
νῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων.

ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo
cum illo, & ipſe mecum. Qui uicerit, da-
bo ei ſedere mecum in throno meo, ſi-
cut & ego uici & ſedi cum patre meo in
throno eius. Qui habet aurem audiat,
quid ſpūs dicat eccleſijs.
Poſt hæc uidi, & ecce oſtium apertū IIII
in cœlo, & uox prima quam audiui tan
quam tubæ loquentis mecum, dicens.
Aſcende huc & oſtendā tibi quæ opor-
tet fieri poſt hæc. Et ſtatim fui inſpiri
tu. Et ecce ſedes poſita erat in cœlo, &
ſupra ſedem ſedens. Et qui ſedebat ſi-
milis erat aſpectu, lapidi iaſpidi & ſar
dio, & iris erat in circumitu ſedis ſi-
milis uiſioni ſmaragdinæ. Et in circum
itu ſedis ſedilia uigintiquatuor, & ſu-
per thronos uigintiquatuor ſeniores,
ſedentes, circumamicti ſtolis albis, & in
capitibus eorum coronas aureas. Et de
throno procedebāt fulgura & uoces, &
tonitrua, & ſeptē lāpades ignis arden-
tes ante thronum, quæ ſunt ſeptem ſpi
ritus dei. Et in conſpectu ſedis tanquā
mare uitreum ſimile cryſtallo, & in me
dio ſedis & in circumitu ſedis quatuor
animalia plena oculis ante & retro. Et
animal primū ſimile leoni, & ſecundū
animal ſimile uitulo, & tertium animal
habens faciem uelut homo, & quar-
tum animal ſimile aquilæ uolanti. Et
quatuor animalia ſingula eorum habe
bant alas ſenas, in circumitu, & intus
plena erāt oculis. Et requiem nō habe-
bant die ac nocte, dicētia. Sanctus, ſan
ctus ſctūs dn̄s deus oīpotēs, q erat & q
eſt, & qui uenturus eſt. Et cum darent
illa aīalia gloriā & honorē & bn̄dictio
nē ſedenti ſup thronū, uiuēti in ſæcula
ſæculoꝝ

αἰώνων. πεσοῦνται οἱ. κδ. πρεσβύτεροι ἐνώ-
πιον τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ προσκυ
νοῦσιν τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ/
νων. καὶ βάλλουσιν τοὺς στεφάνους αὐτῶν ἐνώ
πιον τοῦ θρόνου λέγοντες. ἄξιος εἶ κύριε λα
βεῖν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δύνα/
μιν, ὅτι σὺ ἔκτισας τὰ πάντα, καὶ διὰ τὸ θέ
λημά σου εἰσί, καὶ ἐκτίσθησαν. Καὶ εἶδον ἐπὶ
τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου βιβλί
ον γεγραμμένον ἔσωθεν καὶ ὄπισθεν κατεσφρα
γισμένον σφραγῖσιν ἑπτά. καὶ εἶδον ἄγγελον
ἰσχυρὸν κηρύσσοντα φωνῇ μεγάλῃ. τίς ἐστιν ἄξι
ος ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, καὶ λῦσαι τὰς σφραγῖδας
αὐτοῦ; καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ. οὐδὲ ἐπὶ
τῆς γῆς, καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλί-
ον, οὐδὲ βλέπειν αὐτό. Καὶ ἔκλαιον πολλὰ
ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὑρέθη ἀνοῖξαι, καὶ ἀναγνῶναι
τὸ βιβλίον, οὔτε βλέπειν αὐτό. καὶ εἷς τῶν πρεσβυ
τέρων λέγει μοι. μὴ κλαῖε. ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέ
ων ὁ ὢν ἐκ τῆς φυλῆς ἰούδα, ἡ ῥίζα δαβὶδ ἀνοῖ
ξαι τὸ βιβλίον. καὶ λῦσαι τὰς ἑπτὰ σφραγῖδας
αὐτοῦ. καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου, καὶ τῶν
τεσσάρων ζώων, καὶ ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων, ἀρ
νίον ἑστηκὸς ὡς ἐσφαγμένον, ἔχον κέρατα ἑπτὰ
καὶ ὀφθαλμοὺς ἑπτά, οἵ εἰσι τὰ τοῦ θεοῦ πνεύμα
τα τὰ ἀπεσταλμένα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ ἦλθε
καὶ εἴληφε τὸ βιβλίον ἐκ τῆς δεξιᾶς τοῦ καθημένου
ἐπὶ τοῦ θρόνου. καὶ ὅτε ἔλαβε τὸ βιβλίον, τὰ τέσ/
σαρα ζῶα, καὶ οἱ. κδ. πρεσβύτεροι ἔπεσαν ἐνώ-
πιον τοῦ ἀρνίου, ἔχοντες ἕκαστος κιθάρας, καὶ
φιάλας, χρυσᾶς γεμούσας θυμιαμάτων, αἵ
εἰσιν αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων, καὶ ᾄδουσιν
ᾠδὴν καινὴν λέγοντες. ἄξιος εἶ λαβεῖν τὸ βι/
βλίον, καὶ ἀνοῖξαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ, ὅτι ἐσφά
γης, καὶ ἠγόρασας ἡμᾶς ἐν τῷ αἵματί σου ἐκ πάσης
φυλῆς καὶ γλώσσης, καὶ λαοῦ, καὶ ἔθνους, καὶ ἐ/
ποίησας ἡμᾶς τῷ θεῷ ἡμῶν βασιλεῖς καὶ ἱε/
ρεῖς, καὶ βασιλεύσομεν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ εἶδον,
καὶ ἤκουσα φωνὴν ἀγγέλων πολλῶν κυκλόθεν
τοῦ θρόνου

ſæculorũ. procidunt uigintiquatuor ſe/
niores ante ſedentem in throno,& ado
rant uiuentẽ in ſæcula ſæculoꝝ, & mit-
tunt coronas ſuas ante thronum, dicen
tes. Dignus es domine accipere gloriã
& honorem & uirtutem,quia tu creaſti
omnia,& ꝓpter uoluntatẽ tuã ſunt, &
creata ſunt. Et uidi in dextera ſedẽtis V
ſuper thronũ librũ ſcriptũ intus & fo-
ris,ſignatũ ſigillis ſeptem.Et uidi ange
lum fortem, p̄dicantem uoce magna.
Quis eſt dignus aperire librũ & ſolue/
re ſignacula ei⁹? Et nemo poterat neq;
in cœlo neq; in terra neq; ſubter terrã
aperire librum, neq; aſpicere illum. Et
ego flebam multum,qđ nemo dignus
inuentus eſſet aperire librũ nec uidere
eum.Et unus de ſenioribus dixit mihi.
Ne fleueris.Ecce uicit leo de tribu iuda
radix Dauid ut aperiat librũ, & ſoluat
ſeptẽ ſignacula eius. Et uidi, & ecce in
medio throni & quatuor animaliũ, &
in medio ſeniorum agnus ſtans tanq̃
occiſus, habens cornua ſeptem & ocu/
los ſeptẽ,qui ſunt ſeptem ſp̄us dei miſ/
ſi in omnem terram.Et uenit & accepit
de dextera ſedentis in throno librũ. Et
cũ aperuiſſet librũ,quatuor aĩalia,& ui
gintiquatuor ſeniores ceciderunt corã
agno habẽtes ſinguli citharas et phia/
las aureas plenas odoramẽtoꝝ, q̃ ſunt
orationes ſanctoꝝ, et cantabant canti/
cum nouũ,dicẽtes. Dignus es dn̄e acci/
pere librũ et aperire ſignacula eius,qm̄
occiſus es,et redemiſti nos de⁹ i ſangui
ne tuo, ex omni tribu et lingua et pp̄lo
et natõe,& feciſti nos deo noſtro reges
& ſacerdotes,et regnabim⁹ ſup̱ terram
Et uidi et audiui uocẽ ãgeloꝝ i circuitu

τοῦ θρόνου καὶ τῶν ζώων. καὶ πρεσβυτέρων.
καὶ χιλιάδες χιλιάδων λέγοντες φωνῇ με
γάλῃ ἄξιός ἐστιν ἀρνίον τὸ ἐσφαγμένον λα
βεῖν τὴν δύναμιν, καὶ πλοῦτον καὶ σοφίαν
καὶ ἰσχὺν, καὶ τιμὴν, καὶ δόξαν, καὶ εὐλογί
αν, καὶ πᾶν κτίσμα ὅ ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ
ἐν τῇ γῇ, καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τῆς
θαλάσσης ἅ ἐστι, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ἤκου
σα λέγοντας τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ
τῷ ἀρνίῳ ἡ εὐλογία, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δόξα,
καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα ἔλεγον, ἀμήν. καὶ οἱ εἰκοσι
τέσσαρες πρεσβύτεροι ἔπεσαν, καὶ προσεκύνησαν
ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ εἶδον ὅτε
ἤνοιξε τὸ ἀρνίον μίαν ἐκ τῶν σφραγίδων, καὶ ἤ
κουσα ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων λέγοντος ὡς
φωνῆς βροντῆς, ἔρχου καὶ βλέπε. καὶ εἶδον. καὶ
ἰδοὺ ἵππος λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτῷ
ἔχων τόξον. καὶ ἐδόθη αὐτῷ στέφανος, καὶ ἐξ
ῆλθε νικῶν, καὶ ἵνα νικήσῃ. καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν
σφραγῖδα τὴν δευτέραν, ἤκουσα τοῦ δευτέρου
ζώου λέγοντος, ἔρχου, καὶ βλέπε. καὶ ἐξῆλθεν
ἄλλος ἵππος πυῤῥὸς, καὶ τῷ καθημένῳ ἐπ' αὐ
τῷ ἐδόθη αὐτῷ λαβεῖν τὴν εἰρήνην ἀπὸ τῆς γῆς,
καὶ ἵνα ἀλλήλους σφάξωσι, καὶ ἐδόθη αὐτῷ
μάχαιρα μεγάλη. καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν τρίτην
σφραγῖδα, ἤκουσα τοῦ τρίτου ζώου λέγοντος ἔρχου.
καὶ βλέπε. καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἵππος μέλας, καὶ ὁ
καθήμενος ἐπ' αὐτῷ ἔχων ζυγὸν ἐν τῇ χειρὶ αὐ
τοῦ, καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐν μέσῳ τῶν τεσσά
ρων ζώων λέγουσαν χοῖνιξ σίτου, δηναρί
ου. καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς, δηναρίου. καὶ τὸ
ἔλαιον, καὶ τὸν οἶνον μὴ ἀδικήσῃς. καὶ ὅτε ἤ
νοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν τετάρτην ἤκουσα
φωνὴν τοῦ τετάρτου ζώου λέγουσαν, ἔρχου, καὶ
βλέπε. καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἵππος χλωρὸς, καὶ ὁ κα
θήμενος ἐπάνω, ὄνομα αὐτῷ ὁ θάνατος. καὶ
ὁ ᾅδης ἀκολουθεῖ μετ' αὐτοῦ. καὶ ἐδόθη αὐ
τοῖς ἐξουσία ἀποκτεῖναι ἐπὶ τὸ τέταρτον τῆς γῆς
ἐν ῥομφαίᾳ

throni & animaliũ & ſenioꝝ, & milia
milium, dicentiũ uoce magna. Dignus
eſt agnus qui occiſus eſt accipere uirtu
tem & diuitias & ſapientiam & forti
tudinem & honorem & gloriam & be
nedictionem. Et omnem creaturã quæ
in cœlo eſt, & quæ ſuper terram, & ſub
terra & ĩ mari, & quæ in eis ſunt, omnia
audiui, dicentes, ſedenti in throno &
agno, benedictio & honor & gloria &
poteſtas in ſæcula ſæculorum. Et quatu
or animalia dicebant. Amen. Et uigin
tiquatuor ſeniores ceciderunt in facies
ſuas, & adorauerunt uiuentẽ in ſæcula
ſæculorũ. Et uidi ꝙ aperuiſſet agnus VI
unũ de ſeptẽ ſigillis, & audiui unũ de
quatuor animalibus. dicens, tanquam
uocem tonitrui. Veni & uide, & uidi. Et
ecce equus alb9, & q ſedebat ſup eũ ha
bebat arcũ, & data eſt ei corona, & exi
uit uincẽs & ut uinceret. Et cũ apuiſſet
ſigillũ ſecũdũ, audiui ſecũdũ aĩal dicẽs.
Veni & uide. Et exiuit alius equ9 rufus
& q ſedebat ſup illũ datũ ẽ ei ut ſume
ret pacẽ de terra, & ut inuicẽ ſe iterficiãt
& datus ẽ ei gladi9 magn9. Et cũ apuiſ
ſet ſigillũ tertiũ, audiui tertiũ aĩal dicẽs.
Veni & uide. Et uidi, & ecce equ9 niger,
& q ſedebat ſup illũ habebat ſtatherã
in manu ſua. Et audiui tãꝙ uocẽ in me
dio quatuor aĩalium, dicentiũ. Bilibris
tritici denario uno, & tres bilibres hor
dei denario uno, et uinũ et oleũ ne læ
ſeris. Et cũ apuiſſet ſigillũ quartũ audi
ui uocem quarti animalis, dicẽtẽ. Veni
et uide. Et uidi, & ecce equ9 pallid9, et q
ſedebat ſup eũ nomẽ illi mors, et infer
nus ſequebat eum. Et data eſt illi pote
ſtas interficiẽdi ſup quartã partã terræ
in gladio

ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ καὶ ἐν θανάτῳ, ὑπὸ
τῶν θηρίων τῆς γῆς. καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν πέμπτην
σφραγίδα, εἶδον ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου, τὰς
ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ,
καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν ἣν εἶχον, καὶ ἔκραζον φω
νῇ μεγάλῃ λέγοντες, ἕως πότε ὁ δεσπότης ὁ
ἅγιος, καὶ ὁ ἀληθινὸς οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς τὸ αἷ
μα ἡμῶν ἀπὸ τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῆς γῆς; καὶ
ἐδόθησαν ἑκάσταις στολαὶ λευκαί, καὶ ἐρρέθη
αὐτοῖς, ἵνα ἀναπαύσωνται ἔτι χρόνον μικρόν,
ἕως οὗ πληρώσονται, καὶ οἱ σύνδουλοι αὐτῶν, καὶ
οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν οἱ μέλλοντες ἀποκτείνεσθαι ὡς
καὶ αὐτοί. καὶ εἶδον ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγίδα τὴν
ἕκτην, καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο, καὶ ὁ ἥλιος
ἐγένετο μέλας ὡς σάκκος τρίχινος, καὶ ἡ σελή
νη ἐγένετο ὡς αἷμα. καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ
ἔπεσαν εἰς τὴν γῆν, ὡς συκῆ βάλλει τοὺς ὀλύν
θους αὐτῆς ὑπὸ μεγάλου ἀνέμου σειομένη. καὶ
οὐρανὸς ἀπεχωρίσθη ὡς βιβλίον εἱλισσόμε
νον. καὶ πᾶν ὄρος καὶ νῆσος ἐκ τῶν τόπων
αὐτῶν ἐκινήθησαν, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ
οἱ μεγιστᾶνες, καὶ οἱ πλούσιοι, καὶ οἱ χιλίαρχοι
καὶ οἱ δυνατοὶ καὶ πᾶς δοῦλος, καὶ πᾶς ἐλεύθε-
ρος ἔκρυψαν ἑαυτοὺς εἰς τὰ σπήλαια, καὶ εἰς τὰς
πέτρας τῶν ὀρέων, καὶ λέγουσι τοῖς ὄρεσι καὶ ταῖς
πέτραις, πέσετε ἐφ᾽ ἡμᾶς, καὶ κρύψατε ἡμᾶς
ἀπὸ προσώπου τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ
ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ ἀρνίου, ὅτι ἦλθεν ἡ ἡμέρα ἡ
μεγάλη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, καὶ τίς δύναται σταθῆναι;
καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον τέσσαρας ἀγγέλους
ἑστῶτας ἐπὶ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς γῆς,
κρατοῦντας τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῆς γῆς
ἵνα μὴ πνέῃ ἄνεμος ἐπὶ τῆς γῆς, μήτε ἐπὶ τῆς
θαλάσσης, μήτε ἐπὶ πᾶν δένδρον. καὶ εἶδον
ἄλλον ἄγγελον ἀναβάντα ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλί
ου ἔχοντα σφραγίδα θεοῦ ζῶντος καὶ ἔκραξε
φωνῇ μεγάλῃ τοῖς τέσσαρσιν ἀγγέλοις, οἷς ἐδόθη
αὐτοῖς ἀδικῆσαι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν λέγων
μὴ ἀδικήσητε τὴν γῆν, μήτε τὴν θάλασσαν
μήτε

in gladio,& fame & morte,a beſtijs ter
ræ. Et cum aperuiſſet ſigillum quin/
tum,uidi ſubter altare animas interfe/
ctorum propter uerbũ dei & propter
teſtimoniũ quod habebant.Et clama/
bãt uoce magna, dicẽtes. Vſq; quo dñe
ſanctus & uerax, non iudicas ac uindi/
cas ſanguinem noſtrum de his qui ha/
bitant in terra? Et datæ ſunt illis ſingu
læ ſtolæ albæ, & dictũ eſt illis ut requie
ſcerent adhuc tempus modicũ, donec
complerẽtur conſerui eorum, & fratres
eorũ,qui interficiendi eſſent ſicut & illi.
Et uidi cum aperuiſſet ſigillum ſextum
& ecce terremotus magnus factus eſt.
Et ſol factus eſt niger tanq; ſaccus cili/
cinus,& luna tota facta eſt ſicut ſãguis,
& ſtellæ de cœlo ceciderunt ſuper terrã,
ſicut ficus emittit groſſos ſuos cũ a uen
to magno mouetur. Et cœlum receſſit
ſicut liber inuolutus, & omnis mons &
inſulæ de locis ſuis motæ ſunt, & reges
terræ & principes & diuites. & tribuni,
& fortes & omnis ſeruus & liber abſcõ
derunt ſe in ſpeluncis & in petris mon/
tium.Et dicunt montibus & petris.Ca/
dite ſuper nos, & abſcõdite nos a facie
ſedentis ſup thronũ,& ab ira agni, qm̃
uenit dies magn⁹ iræ illius. Et quis po/
terit ſtare? Poſt hæc uidi quatuor an VII
gelos ſtantes ſuper quattuor angulos
terræ,tenentes quattuor uentos terræ,
ne flaret uẽtus ſup terrã, neq; ſup ma-
re,neq; in ullam arborem. Et uidi alte/
rum angelum aſcendentem ab ortu ſo/
lis habentem ſigillum dei uiui,& clama
uit uoce magna quattuor angelis qui-
bus datum eſt nocere terræ & mari,
dicens. Nolite nocere terræ neq; mari,
neq;

μή τε τὰ δένδρα ἄχρι σφραγίζωμεν τοὺς
δούλους τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐπί τῶν μετώπων αὐτῶν. καὶ
ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων. ρμδ.
χιλιάδες ἐσφραγισμένοι, ἐκ πάσης φυλῆς υἱ/
ῶν ἰσραὴλ, ἐκ φυλῆς ἰούδα. ιβ. χιλιάδες ἐσ
φραγισμένοι. ἐκ φυλῆς ῥουβίμ. ιβ. χιλιάδες
ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς γὰδ. ιβ. χιλιάδες
ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς ἀσὴρ. ιβ. χιλιάδες
ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς νεφθαλὶμ δώδε
κα χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς μα
νασσῆ δώδεκα χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ
φυλῆς συμεὼν. ιβ. χιλιάδες ἐσφραγισμένοι.
ἐκ φυλῆς λευὶ δώδεκα χιλιάδες ἐσφραγισ
μένοι. ἐκ φυλῆς ἰσαχὰρ δώδεκα χιλιάδες
ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς ζαβουλὼν δώδε/
κα χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς ἰω/
σὴφ δώδεκα χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ
φυλῆς βενιαμὶν δώδεκα χιλιάδες ἐσφρα
γισμένοι. Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ ὄχ/
λος πολὺς, ὃν ἀριθμῆσαι αὐτὸν οὐδεὶς ἠδύ
νατο ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ λαῶν, καὶ γλωσ
σῶν, ἑστῶτες ἐνώπιον τοῦ θρόνου, καὶ ἐνώπιον
τοῦ ἀρνίου, περιβεβλημένοι στολὰς λευκὰς, καὶ
φοίνικες ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, καὶ κράζοντες
φωνῇ μεγάλῃ λέγοντες, ἡ σωτηρία τῷ καθη
μένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ ἡμῶν, καὶ τῷ ἀρ/
νίῳ. καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι ἑστήκεσαν κύκλῳ
τοῦ θρόνου, καὶ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τῶν τεσ
σάρων ζώων, καὶ ἔπεσαν ἐνώπιον τοῦ θρόνου.
ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ
θεῷ λέγοντες ἀμήν. ἡ εὐλογία καὶ ἡ δόξα καὶ
ἡ σοφία, καὶ ἡ εὐχαριστία, καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ
δύναμις, καὶ ἡ ἰσχὺς τῷ θεῷ ἡμῶν εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν. καὶ ἀπεκρίθη εἷς ἐκ τῶν
πρεσβυτέρων λέγων μοι. οὗτοι οἱ περιβεβλημένοι
τὰς στολὰς τὰς λευκὰς τίνες; καὶ πόθεν ἦλθον; καὶ εἴ
ρηκα αὐτῷ. κύριέ συ οἶδας, καὶ εἶπέ μοι, οὗτοί
εἰσιν οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῆς θλίψεως τῆς μεγάλης, καὶ
ἐπλάτυναν τὰς στολὰς αὐτῶν, καὶ ἐλεύκαναν στολὰς
αὐτὰς

neq; arboribus, quoaduſq; ſignemus
ſeruos dei noſtri in frontibus eorum.
Et audiui numerum ſignatorum, cen/
tumquadragintaquattuor milia ſigna/
ti ex omni tribu filiorum Iſrael. Ex tri/
bu Iuda, duodecim milia ſignati. Ex tri
bu Ruben, duodecim milia ſignati.
Ex tribu Gad, duodecim milia ſignati.
Ex tribu Aſer, duodecim milia ſignati.
Ex tribu Neptalim, duodecim milia ſi/
gnati. Ex tribu Manaſſe, duodecim
milia ſignati. Ex tribu Symeon, duo/
decim milia ſignati. Ex tribu Leui, duo
decim milia ſignati. Ex tribu Iſachar,
duodecim milia ſignati. Ex tribu Za-
bulon, duodecim milia ſignati. Ex tri/
bu Ioſeph, duodecim milia ſignati. Ex
tribu Beniamin, duodecim milia ſigna
ti. Poſt hæc uidi, & ecce turba mul/
ta, quam dinumerare nemo pote-
rat, ex omnibus gentibus, & popu-
lis, & linguis, ſtantes ante thronum,
& in conſpectu agni amicti ſtolis albis
& palmæ in manibus eorum, & clama
bant uoce magna, dicentes. Salus ei
qui ſedet ſuper thronum dei noſtri &
agno. Et omnes angeli ſtabant in cir-
cumitu throni & ſeniorum & quattu/
or animalium, & ceciderunt in conſpe-
ctu throni in facies ſuas, & adorauerũt
deum, dicentes. Amen. Benedictio &
claritas & ſapientia & gratiarumactio,
honor & uirtꝰ & fortitudo deo noſtro
in ſæcula ſæculoꝝ. Amen. Et reſpondit
unus de ſenioribus, & dixit mihi. Hi q
amicti ſunt ſtolis albis, qui ſunt, & un-
de uenerunt? Et dixi illi. Dñe, tu ſcis. Et
dixit mihi. Hi ſunt qui uenerunt de tri
bulatione magna, & dilatauerũt ſtolas
ſuas, &

αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου, διὰ τοῦτό εἰσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ, καὶ λατρεύουσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ. καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου σκηνώσει ἐπ᾽ αὐτούς. οὐ πεινάσουσιν ἔτι, οὐδὲ διψήσουσιν, οὐδὲ μὴ πέσῃ ἐπ᾽ αὐτοὺς ὁ ἥλιος, οὐδὲ πᾶν καῦμα. ὅτι τὸ ἀρνίον τὸ ἀναμέσον τοῦ θρόνου ποιμανεῖ αὐτούς, καὶ ὁδηγήσει αὐτοὺς ἐπὶ ζώσας πηγὰς ὑδάτων, καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν ἑβδόμην ἐγένετο σιγὴ ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς ἡμιώριον, καὶ εἶδον ἀγγέλους οἳ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἑστήκασι, καὶ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἑπτὰ σάλπιγγες. καὶ ἄλλος ἄγγελος ἦλθε, καὶ ἐστάθη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἔχων λιβανωτὸν χρυσοῦν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ θυμιάματα πολλά, ἵνα δώσῃ ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων πάντων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ χρυσοῦν τὸ ἐνώπιον τοῦ θρόνου. καὶ ἀνέβη ὁ καπνὸς τῶν θυμιαμάτων ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων ἐκ χειρὸς τοῦ ἀγγέλου ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. καὶ εἴληφεν ὁ ἄγγελος τὸ λιβανωτόν, καὶ ἐγέμισεν αὐτὸ ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν γῆν. καὶ ἐγένοντο φωναί, καὶ βρονταί, καὶ ἀστραπαί, καὶ σεισμός, καὶ ἑπτὰ ἄγγελοι ἔχοντες τὰς ἑπτὰ σάλπιγγας, ἡτοίμασαν ἑαυτούς, ἵνα σαλπίσωσι. καὶ ὁ πρῶτος ἄγγελος ἐσάλπισε. καὶ ἐγένετο χάλαζα καὶ πῦρ μεμιγμένα αἵματι. καὶ ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν. καὶ τὸ τρίτον τῶν δένδρων κατεκάη, καὶ πᾶς χόρτος χλωρὸς κατεκάη. καὶ ὁ δεύτερος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ὡς ὄρος μέγα πυρὶ καιόμενον, ἐβλήθη εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐγένετο τὸ τρίτον τῆς θαλάσσης αἷμα, καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον τῶν κτισμάτων, τὰ ἔχοντα ψυχάς. καὶ τὸ τρίτον τῶν πλοίων διεφθάρησαν. καὶ ὁ τρίτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀστὴρ μέγας καιόμενος ὡς λαμπάς, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ τρίτον τῶν ποταμῶν, καὶ ἐπὶ

ſuas,& dealbauerunt eas in ſanguine
agni. Ideo ſunt ante thronum dei, &
ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius,
& qui ſedet in throno, habitabit ſuper
illos. Nõ eſurient neq; ſitient amplius,
nec cadet ſup illos ſol, neq; ullus æſtus,
quoniam agnus qui in medio throni
eſt, reget illos, & deducet eos ad uiuos
fontes aqua℞, & abſterget deus oẽm la VIII
chrymã ab oculis eo℞. Et cũ apuiſſet
ſigillũ ſeptimũ, factũ eſt ſilentiũ in cœ
lo q̃ſi media hora. Et uidi ſeptem ange
los ſtãtes in cõſpectu dei, & datæ ſunt
illis ſeptẽ tubæ. Et alius angelus uenit
& ſtetit ante altare, habens thuribulũ,
aureum, & data ſunt illi incenſa multa,
ut daret orationibus ſanctorum om
nium ſuper altare aureum quod eſt an
te thronum dei. Et aſcendit fumus in
cenſorum de orationibus ſanctorum
de manu angeli corã deo. Et accepit an
gelus thuribulum, & ipleuit illud de ig
ne altaris, & miſit in terrã, & facta ſunt
tonitruã & uoces & fulgura, & terremo
tus magn9, & ſeptẽ angeli q̃ habebãt ſe
ptẽ tubas, p̄parauerũt ſe, ut tuba cane
rent. Et prim9 angel9 tuba cecinit, & fa
cta eſt grando, & ignis mixta ſangui
ne, & miſſũ eſt in terram. Et tertia pars
terræ cõbuſta eſt, & tertia p̄s arbo℞ cõ
cremata eſt, & oẽ fœnũ uiride cõbuſtũ
eſt. Et ſecũdus angel9 tuba cecinit, & tã
quã mons magn9 igne ardens miſſus ẽ
in mare. Et facta eſt tertia p̄s maris ſan
guis, & mortua ẽ tertia pars creatura℞
q̃ habebãt animas & tertia pars nauiũ
interijt. Et tertius angelus tuba cecinit
& cecidit e cœlo ſtella magna ardẽs tan
q̃ facula, & cecidit in tertiã p̄tẽ fluminũ
& in fontes

καὶ ἐπὶ τὰς πηγὰς ὑδάτων, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀστέρος λέγεται ἄψινθος. καὶ γίνεται τὸ τρίτον εἰς ἄψινθον, καὶ πολλοὶ ἀνθρώπων ἀπέθανεν ἐκ τῶν ὑδάτων, ὅτι ἐπικράνθησαν. Καὶ ὁ τέταρτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἐπλήγη τὸ τρίτον τοῦ ἡλίου, καὶ τὸ τρίτον τῆς σελήνης, καὶ τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων, ἵνα σκοτισθῇ τὸ τρίτον αὐτῶν. καὶ ἡ ἡμέρα μὴ φαίνῃ τὸ τρίτον αὐτῆς. καὶ ἡ νὺξ ὁμοίως. Καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσα ἑνὸς ἀγγέλου πετωμένου ἐν μεσουρανίσματι, λέγοντος φωνῇ μεγάλῃ, οὐαὶ οὐαὶ τοῖς κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκ τῶν λοιπῶν φωνῶν τῆς σάλπιγγος τῶν τριῶν ἀγγέλων τῶν μελλόντων σαλπίζειν. Καὶ ὁ πέμπτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ εἶδον ἀστέρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεπτωκότα εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ κλεὶς τοῦ φρέατος τῆς ἀβύσσου, καὶ ἤνοιξε τὸ φρέαρ τῆς ἀβύσσου, καὶ ἀνέβη καπνὸς καμίνου μεγάλης, καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ὁ ἀὴρ ἐκ τοῦ καπνοῦ τοῦ φρέατος, καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ ἐξῆλθον ἀκρίδες εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐδόθη αὐταῖς ἐξουσία, ὡς ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ σκορπίοι τῆς γῆς, καὶ ἐῤῥέθη αὐταῖς, ἵνα μὴ ἀδικήσωσι τὸν χόρτον τῆς γῆς, οὐδὲ πᾶν χλωρὸν, οὐδὲ πᾶν δένδρον, εἰ μὴ τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες ἔχουσιν τὴν σφραγίδα ἐπὶ τῶν μετώπων. καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἵνα μὴ ἀποκτείνωσιν αὐτοὺς, ἀλλ' ἵνα βασανισθήσωνται μῆνας πέντε, καὶ ὁ βασανισμὸς αὐτῶν, ὡς βασανισμὸς σκορπίου ὅταν παίσῃ ἄνθρωπον.

Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ζητήσουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν θάνατον, καὶ οὐχ εὑρήσουσιν αὐτὸν, καὶ ἐπιθυμήσουσιν ἀποθανεῖν, καὶ φεύγει ὁ θάνατος ἀπ' αὐτῶν. καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν ἀκρίδων, ὅμοια ἵπποις ἡτοιμασμένοις εἰς πόλεμον, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ὡς στέφανοι ὅμοιοι χρυσῷ. καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ὡς πρόσωπα ἀνθρώπων. καὶ εἶχον τρίχας ὡς τρίχας γυναικῶν, καὶ οἱ ὀδόντες αὐ-

τῶν, ὡς

& in fontes aquarum, & nomen ſtellæ
dicitur abſinthium. Et facta eſt tertia
pars aquarum in abſinthium, & multi
hominum mortui ſunt de aquis, quia
amaræ factæ ſunt. Et quartus angelus
tuba cecinit, & percuſſa eſt tertia pars
ſolis, & tertia pars lunæ, & tertia pars
ſtellarũ, ita ut obſcuraretur tertia pars
eorum, & diei nõ luceret pars tertia, &
noctis ſimiliter. Et uidi & audiui unũ
angelum uolantem per medium cœli
dicentem uoce magna. Væ, uæ, habi-
tãtibus in terra e cæteris uocibus tubæ
trium angelorum, qui erant tuba cani IX
turi. Et quintus angelus tuba ceci-
nit, & uidi ſtellam de cœlo cecidiſſe in
terram, & data eſt ei clauis putei abyſ-
ſi. Et aperuit puteum abyſſi, & aſcendit
fumus putei, ſicut fumus fornacis ma-
gnæ, & obſcuratus eſt ſol & aer de fu-
mo putei. Et de fumo putei exierunt
locuſtæ in terram, & data eſt illis pote-
ſtas, ſicut habent poteſtatem ſcorpio-
nes terræ. Et præceptum eſt illis ne lede
rent fœnum terræ, neq; omne uiride,
neq; omnem arborem, niſi tantum ho
mines, qui non habent ſignum dei in
frontibus ſuis. Et datum eſt illis, ne
occiderent eos, ſed ut cruciarent͂ men-
ſibus quinq;. Et cruciatus eorum, ut
cruciatus ſcorpij, cum percuſſerit homi
nem. Et in diebus illis quærẽt homines
mortem, & non inuenient eam, & deſy
derabunt mori, & fugiet mors ab eis.
Et ſimilitudines locuſtaꝝ ſimiles equis
paratis in prælium, & ſuper capita eaꝝ
tanquã coronæ, ſimiles auro, & facies
eaꝝ tanq̃ facies hoĩm. Et habebant ca
pillos ſicut capillos milieꝝ, & dẽtes ea

rum ſicut

Digitized by Google

τῶν, ὡς λεόντων ἦσαν. καὶ εἶχον θώρα-
κας, ὡς θώρακας σιδηροῦς. καὶ ἡ φωνὴ τῶν πτε
ρύγων αὐτῶν, ὡς φωνὴ ἁρμάτων ἵππων
πολλῶν τρεχόντων εἰς πόλεμον. καὶ ἔχου
σιν οὐρὰς ὁμοίας σκορπίοις. καὶ κέντρα ἦν ἐν
ταῖς οὐραῖς αὐτῶν, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἀδικῆσαι
τοὺς ἀνθρώπους μῆνας πέντε, καὶ ἔχουσιν ἐπ᾽ αὐ
τῶν βασιλέα τὸν ἄγγελον τῆς ἀβύσσου ὄνο
μα ἑαυτῷ ἑβραϊστὶ ἀββαδὼν καὶ ἐν τῇ ἑλληνι
κῇ ὄνομα ἔχει, ἀπολλύων. ἡ οὐαὶ ἡ μία ἀπῆλ
θεν, ἰδοὺ ἔρχονται δύο οὐαὶ μετὰ ταῦτα. καὶ
ὁ ἕκτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἤκουσα φωνὴν
μίαν ἐκ τῶν τεσσάρων κεράτων τοῦ θυσιαστη-
ρίου τοῦ χρυσοῦ, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ λέγουσαν τῷ ἕκτῳ
ἀγγέλῳ ὃς εἶχεν τὴν σάλπιγγα. λύσον τοὺς
τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς δεδεμένους ἐπὶ τῷ
ποταμῷ τῷ μεγάλῳ εὐφράτῃ, καὶ ἐλύθησαν οἱ
τέσσαρες ἄγγελοι οἱ ἡτοιμασμένοι εἰς τὴν
ὥραν καὶ ἡμέραν καὶ μῆνα καὶ ἐνιαυτὸν, ἵνα ἀπο-
κτείνωσιν τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων. καὶ ὁ ἀριθμὸς
στρατευμάτων τοῦ ἱππικοῦ δύο μυριάδες μυριά
δων. καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν. καὶ οὕτως εἶ
δον τοὺς ἵππους ἐν τῇ ὁράσει. καὶ τοὺς καθη
μένους ἐπ᾽ αὐτῶν ἔχοντας θώρακας πυρίνους
καὶ ὑακινθίνους καὶ θειώδεις. καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἵπ-
πων ὡς κεφαλαὶ λεόντων, καὶ ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν
ἐκπορεύεται πῦρ καὶ καπνὸς καὶ θεῖον. ὑπὸ τῶν τρι-
ῶν τούτων ἀπεκτάνθησαν τὸ τρίτον τῶν ἀν-
θρώπων ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ, καὶ ἐκ
τοῦ θείου τοῦ ἐκπορευομένου ἐκ τῶν στομά-
των αὐτῶν. αἱ γὰρ ἐξουσίαι αὐτῶν ἐν τῷ
στόματι αὐτῶν εἰσίν. αἱ γὰρ οὐραὶ αὐτῶν ὅ-
μοιοι ὄφεσιν ἔχουσαι κεφαλὰς καὶ ἐν αὐ-
ταῖς ἀδικοῦσιν. καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ
οὐκ ἀπεκτάνθησαν ἐν ταῖς πληγαῖς ταύταις
οὔτε μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐ
τῶν, ἵνα μὴ προσκυνήσωσι τὰ δαιμόνια καὶ
τὰ εἴδωλα τὰ χρυσᾶ καὶ τὰ ἀργυρᾶ, καὶ τὰ
χαλκᾶ καὶ τὰ λίθινα, καὶ τὰ ξύλινα. ἃ οὔτε
βλέπειν

rum ſicut dentes erant. Et habebant
loricas ſicut loricas ferreas, & uox ala
rum earum ſicut uox curruum equo-
rum multorum currentium in bellum.
Et habebant caudas ſimiles ſcorpionũ
& aculei erant in caudis earum, & pote-
ſtas earum nocere hominibus menſi-
bus quinqȝ. Et habebãt ſuper ſe regem
angelũ abyſſi. cui nomen hebraice ab-
addon, græce autem ἀπολλύων, & latine
habens nomen exterminans. Væ unũ
abijt, & ecce ueniũt adhuc duo uæ poſt
hæc. Et ſextus angelus tuba cecinit, &
audiui uocem unam ex quatuor corni-
bus altaris aurei, quod eſt ante oculos
dei, dicẽtem ſexto angelo qui habebat
tubam. Solue quatuor angelos qui alli
gati ſunt in flumine magno Euphrate.
Et ſoluti ſunt quatuor angeli qui para-
ti erant in horam & diem & menſem &
annum, ut occiderent tertiam partem
hominum. Et numerus equeſtris exer
citus, uicies millies dena milia. Et audi-
ui numerũ eoꝝ. Et ita uidi equos in ui-
ſione, & q ſedebant ſup eos habebãt lo
ricas igneas & hiacynthinas & ſulphu
reas. Et capita equoꝝ erant tanqȝ capi-
ta leonũ, & de ore ipſoꝝ pcedebat ignis
& fumus & ſulphur. Ab his tribus pla-
gis occiſa eſt tertia pars hoim, de igne
& de fumo & ſulphure, q̃ pcedebãt ex
ore ipſoꝝ. Poteſtas enim eorum in ore
eoꝝ eſt, & in caudis eoꝝ. Nam caudæ
eoꝝ ſimiles ſerpẽtibus habẽtes capita
& in his nocẽt. Et cæteri hoíes q nõ ſũt
occiſi in his plagis, neqȝ pœnitẽtiã ege-
rũt de opibꝰ manuũ ſuaꝝ, ut nõ adora
rẽt dæmonia & ſimulacra aurea & argẽ
tea & ærea & lapidea & lignea, q̃ neqȝ

 uidere

βλέπειν δύναται, οὔτε ἀκούειν, οὔτε περιπα-
τεῖν, καὶ οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν φόνων αὐτῶν
οὔτε ἐκ τῶν φαρμακειῶν αὐτῶν. οὔτε ἐκ τῆς πο
ρνείας αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῶν κλεμμάτων αὐτῶν,
καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἰσχυρὸν καταβαίνοντα
ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περιβεβλημένον νεφέλην, καὶ ἶρις
ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλι
ος, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς στύλοι πυρός. καὶ εἶ-
χεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ βιβλαρίδιον ἠνεῳγμένον,
καὶ ἔθηκε τὸν πόδα αὐτοῦ τὸν δεξιὸν ἐπὶ τὴν
θάλασσαν, τὸν δὲ εὐώνυμον, ἐπὶ τὴν γῆν,
καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ, ὥσπερ λέων μυ-
κᾶται. καὶ ὅτε ἔκραξεν, ἐλάλησαν ἑπτὰ βρον
ταὶ τὰς ἑαυτῶν φωνάς. καὶ ὅτε ἐλάλησαν ἑπτὰ βρον
ταὶ τὰς φωνὰς ἑαυτῶν, ἔμελλον γράφειν. καὶ ἤκουσα
φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγουσάν μοι, σφράγισον
ἃ ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταί. καὶ μὴ ταῦ-
τα γράψῃς, καὶ ὁ ἄγγελος ὃν εἶδον ἑστῶτα
ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἦρε τὴν
χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ὤμοσεν ἐν
τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ὃς ἔκτισε
τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν θάλασσαν καὶ
τὰ ἐν αὐτῇ, ὅτι χρόνος οὐκ ἔσται ἔτι, ἀλλὰ ἐν ταῖς
ἡμέραις τῆς φωνῆς τοῦ ἑβδόμου ἀγγέλου ὅταν
μέλλῃ σαλπίζειν, καὶ τελεσθῇ τὸ μυστήριον τοῦ
θεοῦ, ὡς εὐηγγέλισε τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις
τοῖς προφήταις. καὶ ἡ φωνὴ ἣν ἤκουσα ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ πάλιν λαλοῦσα μετ᾽ ἐμοῦ, καὶ λέ
γουσα, ὕπαγε, λαβὲ τὸ βιβλαρίδιον τὸ ἠ-
νεῳγμένον ἐν τῇ χειρὶ ἀγγέλου τοῦ ἑστῶτος
ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἀ-
πῆλθον πρὸς τὸν ἄγγελον λέγων αὐτῷ
δός μοι τὸ βιβλαρίδιον. καὶ λέγει μοι, λά-
βε, καὶ κατάφαγε αὐτό, καὶ πικρανεῖ σου τὴν
κοιλίαν, ἀλλ᾽ ἐν στόματί σου ἔσται γλυκὺ
ὡς μέλι. καὶ ἔλαβον τὸ βιβλαρίδιον
ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἀγγέλου, καὶ κατέφαγον αὐτό.
καὶ ἦν ἐν τῷ στόματί μου, ὡς μέλι γλυκύ.
καὶ ὅτε ἔφαγον αὐτὸ ἐπικράνθη ἡ κοιλία μου
καὶ λέγει

uidere poſſunt, neq; audire, neq; am-
bulare,& nō egerūt pœnitentiā ab ho-
micidijs ſuis,neq; a ueneficijs ſuis, neq;
a fornicatione ſua,neq; a furtis ſuis.

Et uidi alium angelum fortē deſcen- X
dentem de cœlo amictum nube & iris
in capite eius.Et facies eius erat ut ſol,
& pedes eius tanq̄ columnæ ignis. Et
habebat in manu ſua libellū apertum,
& poſuit pedem ſuum dextrum ſuper
mare,ſiniſtrum autem ſuper terram,&
clamauit uoce magna, queadmodum
cum leo rugit. Et cum clamaſſet, locuta
ſunt ſeptem tonitrua uoces ſuas. Et cū
locuta fuiſſent ſeptē tonitrua uoces ſu-
as, ego ſcripturus eram. Et audiui uo-
cem de cœlo dicētē mihi. Signato quæ
locuta ſunt ſeptem tonitrua, & ne ea
ſcribas. Et angelus quem uidi ſtantem
ſuper mare & ſuper terram, leuauit ma-
num ſuam ad cœlum,& iurauit per ui-
uentē in ſæcula ſæculoꝝ, qui creauit cœ-
lum & ea quæ in illo ſunt, & terrā & ea
quæ in ea ſunt, & mare & ea quæ in eo
ſunt,quia tēpus nō erit amplius,ſed in
diebus uocis ſeptimi angeli,cū cœperit
tuba canere conſūmabit myſteriū dei,
ſicut euangelizauit p ſeruos ſuos,pphe-
tas,& audiui uocē de cœlo iteꝝ loquētē
mecū,& dicentē. Vade & accipe librum
apertū in manu angeli ſtātis ſuper ma
re & ſup terrā.Et abij ad angelū,dicens
ei,ut daret mihi librū.Et dixit mihi. Ac
cipe librū & deuora illū,& faciet amari
cari uentrē tuū,ſed in ore tuo erit dulce
tanq̄ mel.Et accepi librū de manu an-
geli & deuoraui illū, & erat in ore meo
tanquam mel dulce. Et cum deuoraſ-
ſem eum amaricatus eſt uenter meus

Et dicit

καὶ λέγει μοι, δεῖ σε πάλιν προφητεῦσαι
ἐπὶ λαοῖς καὶ ἔθνεσι καὶ γλώτταις καὶ βα/
σιλεῦσι πολλοῖς. καὶ ἐδόθη μοι κάλαμος
ὅμοιος ῥάβδῳ, λέγων ἔγειραι καὶ μέτρησον
τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ
τοὺς προσκυνοῦντας ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν αὐ
λὴν τὴν ἔσωθεν τοῦ ναοῦ ἔκβαλε ἔξωθεν.
καὶ μὴ αὐτὴν μετρήσῃς. καὶ ἐδόθη τοῖς ἔθνε
σι, καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν πατήσουσι
μῆνας τεσσαράκοντα δύο, καὶ δώσω τοῖς δυ
σὶ μάρτυσί μου, καὶ προφητεύσουσιν ἡμέ/
ρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα περιβεβλη
μένοι σάκκους, οὗτοί εἰσιν αἱ δύο ἐλαῖαι καὶ
δύο λυχνίαι αἱ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τῆς γῆς ἑστῶσαι
καὶ εἴ τις αὐτοὺς θέλῃ ἀδικῆσαι, πῦρ ἐκπορεύεται
ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ κατεσθίει τοὺς ἐ/
χθροὺς αὐτῶν. καὶ εἴ τις θέλῃ ἀδικῆσαι, οὕτως
δεῖ αὐτὸν ἀποκτανθῆναι. οὗτοι ἔχουσιν ἐξου
σίαν κλεῖσαι τὸν οὐρανὸν ἵνα μὴ βρέχῃ ὑε
τὸς ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν τῆς προφητείας
καὶ ἐξουσίαν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ὑδάτων στρέ/
φειν εἰς αἷμα. καὶ πατάξαι τὴν γῆν ἐν πά
σῃ πληγῇ, ὁσάκις ἐὰν θελήσωσιν. καὶ ὅταν τε
λέσουσι τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν, τὸ θηρίον ἀνα
βαῖνον ἐκ τῆς ἀβύσσου ποιήσει πόλεμον
μετ᾽ αὐτῶν, καὶ νικήσει αὐτούς. καὶ ἀποκτενεῖ αὐτοὺς
καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἐπὶ τῆς πλατείας πόλε
ως τῆς μεγάλης ἥτις καλεῖται πνευματικῶς σόδο
μα καὶ αἴγυπτος ὅπου ὁ κύριος ἡμῶν ἐσταυ
ρώθη. καὶ βλέψουσιν ἐκ τῶν λαῶν καὶ φυλῶν
καὶ γλωττῶν τὰ πτώματα αὐτῶν, καὶ οἱ ἐκ
τῶν ἐθνῶν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἥμισυ, καὶ τὰ πτώμα
τα αὐτῶν οὐκ ἀφιοῦσι τεθῆναι εἰς μνήματα. καὶ
οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς χαροῦσιν ἐπ᾽
αὐτοῖς καὶ εὐφρανθοῦνται, καὶ δῶρα πέμψου/
σιν ἀλλήλοις, ὅτι οὗτοι οἱ δύο προφῆται ἐβα
σάνισαν τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ
μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἥμισυ πνεῦμα ζωῆς
ἐκ τοῦ θεοῦ εἰσῆλθεν αὐτοῖς. καὶ ἔστησαν
ἐπὶ

Et dicit mihi. Oportet te iterũ prophe,
tare ĩ gẽtibus & populis & linguis & re
gibus multis. Et datus eſt mihi cala XI
mus ſimilis uirgæ, & dictum eſt mihi.
Surge & metire templũ dei & altare, &
adorantes in eo. Atriũ autẽ qđ intra
templũ eſt eijce foras, & ne metiaris il/
lud, quoniã datum eſt gentibus, & ciui
tatem ſanctã calcabunt menſibus qua/
draginta duobus, & dabo duob⁹ teſti/
bus meis, & prophetabũt diebus mille,
ducẽtis ſexaginta amicti ſaccis. Hi ſunt
duæ oliuæ & duo candelabra in con/
ſpectu domini terræ ſtantia. Et ſi quis
uoluerit eis nocere, ignis exit de ore
eorũ, & deuorat inimicos eorum. Et ſi
quis uoluerit eos ledere, ſic oportet eũ
occidi. Hi habent poteſtatem clauden/
di cœlũ ne pluat diebus prophetiæ illo
rum, & poteſtatem habẽt ſuper aquas
conuertendi eas in ſanguinem, & per/
cutiẽdi terrã omni plaga quotienſcũq;
uoluerint. Et cum finierint teſtimoniũ
ſuum, beſtia quæ aſcendit de abyſſo fa
ciet aduerſus eos bellum, & uincet illos
& occidet eos. Et corpora eorum iace/
bunt in plateis ciuitatis magnæ quæ uo
catur ſpiritaliter Sodoma & Aegyptus
ubi & dominus noſter crucifixus eſt.
Et uidebunt de tribubus & populis &
linguis & gentibus corpora eorum per
tres dies & dimidium, & corpora eorũ
non ſinent poni in monumentis. Et in/
habitantes terram gaudebunt ſuper il
los & iocundabunt, & munera mittent
inuicem, quoniã hi duo prophetæ cru/
ciauerunt eos qui habitant ſuper terrã.
Et poſt dies tres & dimidium ſpiritus
uitæ a deo intrauit in eos. Et ſteterunt

ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτῶν. καὶ φόβος μέγας
ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς θεωροῦντας αὐτούς. καὶ ἤ-
κουσαν φωνὴν μεγάλην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγου
σαν αὐτοῖς, ἀνάβητε ὧδε, καὶ ἀνέβησαν εἰς
τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ νεφέλῃ. καὶ ἐθεώρησαν αὐ
τοὺς οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν. καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐ-
γένετο σεισμὸς μέγας, καὶ τὸ δέκατον τῆς
πόλεως ἔπεσε, καὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῷ σει
σμῷ ὀνόματα ἀνθρώπων χιλιάδες ἑπτὰ. καὶ
οἱ λοιποὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο, καὶ ἔδωκαν
δόξαν τῷ θεῷ τοῦ οὐρανοῦ. οὐαὶ ἡ δευτέρα
ἀπῆλθε, ἰδοὺ ἡ οὐαὶ ἡ τρίτη ἔρχεται ταχύ.
καὶ ὁ ἕβδομος ἄγγελος ἐσάλπισε. καὶ ἐγέ
νοντο φωναὶ μεγάλαι ἐν τῷ οὐρανῷ λέγου-
σαι, ἐγένοντο αἱ βασιλείαι τοῦ κόσμου τοῦ κυ
ρίου ἡμῶν. καὶ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ βασιλεύ
σει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ οἱ κδ
πρεσβύτεροι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καθήμενοι ἐπὶ
τοὺς θρόνους αὐτῶν ἔπεσαν ἐπὶ τὰ πρόσωπα
αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ θεῷ λέγοντες
εὐχαριστοῦμέν σοι κύριε ὁ θεὸς ὁ παντοκρά
τωρ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος ὅτι εἴληφας δύ
ναμίν σου τὴν μεγάλην, καὶ ἐβασίλευσας. καὶ
τὰ ἔθνη ὠργίσθησαν, καὶ ἦλθεν ἡ ὀργή σου καὶ
ὁ καιρὸς τῶν νεκρῶν κριθῆναι καὶ δοῦναι τὸν μι-
σθὸν τοῖς δούλοις σου τοῖς προφήταις, καὶ τοῖς ἁ
γίοις, καὶ τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά σου, τοῖς μι
κροῖς καὶ τοῖς μεγάλοις, καὶ διαφθεῖραι τοὺς
φθείροντας τὴν γῆν. καὶ ἠνοίγη ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ
ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ ὤφθη ἡ κιβωτὸς τῆς διαθή-
κης αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ, καὶ ἐγένοντο ἀστραπαὶ
καὶ φωναὶ καὶ βρονταί, καὶ σεισμός, καὶ χάλαζα με
γάλη. καὶ σημεῖον μέγα ὤφθη ἐν τῷ οὐρανῷ
γυνὴ περιβεβλημένη τὸν ἥλιον, καὶ σελήνη ὑπο
κάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς
στέφανος ἀστέρων δώδεκα, καὶ ἐν γαστρὶ ἔχουσα
κράζε, ὠδίνουσα καὶ βασανιζομένη τεκεῖν καὶ
ὤφθη ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ
ἰδοὺ δράκων μέγας πυρρός, ἔχων κε-
φαλὰς ἑπτὰ

ſuper pedes ſuos, & timor magnus ce-
cidit ſuper eos qui uiderunt eos. Et au-
dierunt uocem magnã de cœlo, dicen-
tem eis. Aſcendite huc. Et aſcenderunt
in cœlum in nube, & uiderunt illos ini-
mici eorũ. Et in illa hora factus eſt ter-
remotus magnus, & decima pars ciuitã
tis cecidit. Et occiſa ſũt in terremotu no
mina hominũ ſeptem milia, & reliqui
in timorẽ ſunt miſſi, & dederunt gloriã
deo cœli. Væ ſecundũ abijt, & ecce uæ
tertium ueniet cito. Et ſeptimus ange-
lus tuba cecinit, & factæ ſunt uoces ma
gnæ in cœlo dicẽtes. Facta ſunt regna
huius mundi dñi noſtri & Chriſti eius,
& regnabit in ſæcula ſæculorũ. Amen.
Et uigintiquatuor ſeniores qui in con-
ſpectu dei ſedent in ſedibus ſuis, cecide
runt in facies ſuas, & adorauerunt deũ
dicentes. Gratias agimus tibi domine
deus omnipotens, qui es, & qui eras,
& qui uẽturus es, quia accepiſti uirtutẽ
tuã magnã & regnaſti. Et iratæ ſunt gẽ-
tes & aduenit ira tua & tẽpus mortuoꝝ
ut iudicẽt & reddas mercedẽ ſeruis tuis
prophetis & ſanctis, & timentibus no-
mẽ tuũ puſillis & magnis, & extermi-
nes eos qui extermināt terrã. Et apertũ
eſt templum dei in cœlo, & uiſa eſt arca
teſtamenti eius in templo eius, & facta
ſunt fulgura & uoces & tonitrua & ter-
remotus, & grando magna.

Et ſignum magnum apparuit in cœ XII
lo. Mulier amicta ſole, & luna ſub pe-
dibus eius, & in capite eius corona ſtel-
larum duodecim. Et in utero habens,
clamat parturiens, & cruciatur ut pa-
riat. Et uiſum eſt aliud ſignum in cœlo
& ecce draco magnus rufus habens ca-
pita ſeptem

φαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ διαδήματα, καὶ ἡ οὐρὰ σύρει τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων. καὶ ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν, καὶ ὁ δράκων ἔστηκεν ἐνώπιον τῆς γυναικὸς τῆς μελλούσης τεκεῖν, ἵνα ὅταν τέκῃ τὸ τέκνον αὐτῆς φάγῃ. καὶ ἔτεκεν υἱὸν ἄρρενα ὃς μέλλει ποιμαίνειν πάντα τὰ ἔθνη ῥάβδῳ σιδηρᾷ. καὶ ἡρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ. καὶ ἡ γυνὴ ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου ἔχει τόπον ἡτοιμασμένον ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα ἐκεῖ τρέφωσιν αὐτὴν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα. καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ. ὁ μιχαὴλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ δράκοντος. καὶ ὁ δράκων ἐπολέμησε, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἴσχυσαν, οὔτε τόπος εὑρέθη αὐτῶν ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας ὄφις ὁ ἀρχαῖος ὁ καλούμενος διάβολος, καὶ ὁ σατανᾶς ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην, ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐβλήθησαν, καὶ ἤκουσα φωνὴν μεγάλην λέγουσαν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἄρτι ἐγένετο ἡ σωτηρία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ αὐτοῦ, ὅτι κατεβλήθη ὁ κατηγορῶν αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἡμέρας καὶ νυκτός. καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτὸν διὰ τὸ αἷμα τοῦ ἀρνίου καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας αὐτῶν. καὶ οὐκ ἠγάπησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἄχρι θανάτου. διὰ τοῦτο εὐφραίνεσθε οἱ οὐρανοὶ καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς σκηνοῦντες, οὐαὶ τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν ὅτι κατέβη ὁ διάβολος πρὸς ὑμᾶς, ὁ ἔχων θυμὸν μέγαν, εἰδώς, ὅτι ὀλίγον καιρὸν ἔχει. καὶ ὅτε εἶδον ὁ δράκων, ὅτι ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν ἐδίωξα τὴν γυναῖκα ἥτις ἔτεκε τὸν ἄρρενα, καὶ ἐδόθησαν τῇ γυναικὶ δύο πτέρυγες τοῦ ἀετοῦ τοῦ μεγάλου

pita ſeptem & cornua decem, & in capitibus ſuis diademata, & cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarum cœlí, & miſit eas in terram, & draco ſtetit ante mulierem quæ erat paritura, ut cũ peperiſſet filium eius deuoraret. Et peperit filium maſculũ qui recturus erat omnes gentes in uirga ferrea, & raptus eſt filius eius ad deum & ad thronum eius, & mulier fugit in ſolitudinem ubi habebat locum paratũ a deo, ut ibi paſcãt eam diebus mille ducentis ſexaginta. Et factum eſt prelium magnũ in cœlo. Michael & angeli eius p̃liabantur cũ dracone, & draco pugnabat & angeli eius, & non ualuerunt, neq; locus inuentus eſt eorũ amplius in cœlo. Et ꝓiectus eſt draco ille magnus ſerpẽs antiquus qui uocatur diabolus & ſatanas, qui ſeducit uniuerſum orbem, & ꝓiectus eſt in terram, & angeli eius cum illo ꝓiecti ſunt. Et audiui uocẽ magnã dicentem. In cœlo nunc facta eſt ſalus & uirtus & regnum dei noſtri & poteſtas Chriſti eius, quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtroꝝ qui accuſabat illos ante conſpectum dei noſtri die ac nocte, & ipſi uicerunt eũ ꝓpter ſanguinẽ agni, & ꝓpter uerbũ teſtimonij ſui, & nõ dilexerũt animã ſuã uſq; ad mortem. Propterea letamini cœli & q habitatis i eis. Væ habitatoribꝰ terræ & maris, quia deſcendit diabolus ad uos habens iram magnam, ſciens q̃ modicũ tempus habet. Et poſtq̃ uidit draco, q̃ proiectus eſſet in terram, perſecutus eſt mulierem quæ peperit maſculum. Et datæ ſũt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ ut

γάλου, ἵνα πέτηται εἰς τὴν ἔρημον εἰς τὸν τόπον αὐτῆς, ὅπου τρέφεται ἐκεῖ καιρὸν καὶ καιροὺς καὶ ἥμισυ καιροῦ ἀπὸ προσώπου τοῦ ὄφεως. καὶ ἔβαλεν ὁ ὄφις ὀπίσω τῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὕδωρ ὡς ποταμὸν, ἵνα ποταμοφόρητον ποιήσῃ. καὶ ἐβοήθησεν ἡ γῆ τῇ γυναικί, καὶ ἤνοιξεν ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς καὶ κατέπιεν τὸν ποταμὸν, ὃν ἔβαλεν ὁ δράκων ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. καὶ ὠργίσθη ὁ δράκων ἐπὶ τῇ γυναικὶ καὶ ἀπῆλθεν ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ σπέρματος αὐτῆς, τῶν τηρούντων τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ, καὶ ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. καὶ ἐστάθην ἐπὶ τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης. καὶ εἶδον ἐκ τῆς θαλάσσης θηρίον ἀναβαῖνον ἔχον κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα ἑπτά. καὶ ἐπὶ τῶν κεράτων αὐτοῦ δέκα διαδήματα. καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ ὄνομα βλασφημίας. καὶ τὸ θηρίον ὃ εἶδον ὅμοιον παρδάλει, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς ἄρκτου καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ ὡς στόμα λέοντος, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὁ δράκων τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ καὶ ἐξουσίαν μεγάλην, καὶ εἶδον μίαν τῶν κεφαλῶν αὐτοῦ ὡς ἐσφαγμένην εἰς θάνατον, καὶ ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐθεραπεύθη, καὶ ἐθαυμάσθη ἐν ὅλῃ τῇ γῇ ὀπίσω τοῦ θηρίου καὶ προσεκύνησαν τὸν δράκοντα ὃς ἔδωκεν ἐξουσίαν τῷ θηρίῳ, καὶ προσεκύνησαν τὸ θηρίον λέγοντες, τίς ὅμοιος τῷ θηρίῳ, τίς δύναται πολεμῆσαι μετ' αὐτοῦ. καὶ ἐδόθη αὐτῷ στόμα λαλοῦν μεγάλα καὶ βλασφημίας. καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία ποιῆσαι μῆνας τεσσαράκοντα δύο καὶ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς βλασφημίαν πρὸς τὸν θεὸν βλασφημῆσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ σκηνοῦντας, καὶ ἐδόθη αὐτῷ πόλεμον ποιῆσαι μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ νικῆσαι αὐτούς, καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία ἐπὶ πᾶσαν φυλὴν καὶ γλῶσσαν καὶ ἔθνος καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ κατοικοῦντες

gnæ ut uolaret in deſertum in locũ ſuũ ubi alitur per tempus & tempora & dimidium temporis a facie ſerpentis. Et miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam tanquam flumen, ut eam faceret trahi a flumine. Et adiuuit terra mulierem, & aperuit terra os ſuum, & abſorbuit flumen quod miſit draco de ore ſuo. Et iratus eſt draco in mulierem, & abijt facere prælium cũ reliquis de ſemine eius, qui cuſtodiunt mandata dei, & habent teſtimoniũ Ieſu Chriſti. Et ſtetit ſuper arenam maris.

XIII

Et uidi de mari beſtiam aſcendentem, habẽtem capita ſeptem & cornua decem, & ſuper cornua eius decem diademata, & ſuper capita eius nomen blaſphemiæ. Et beſtia quam uidi ſimilis erat pardo, & pedes eius ſicut pedes urſi, & os eius ſicut os leonis. Et dedit illi draco uirtutẽ ſuam & ſedẽ ſuã & poteſtatẽ magnã. Et uidi unũ de capitib[9] ei[9] quaſi occiſũ in mortẽ, & plaga mortis ei[9] curata eſt. Et admiratio fuit i uniuerſa terra poſt beſtiam. Et adorauerunt draconẽ, q dedit poteſtatẽ beſtiæ, & adorauerũt beſtiã dicẽtes. Quis ſimilis beſtiæ, & qs poterit pugnare cũ ea? Et datum eſt ei os loquens magna & blaſphemias, & data eſt ei poteſtas facere menſes quadragintaduos. Et aperuit os ſuum in blaſphemias ad deum blaſphemare nomen eius & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitãt. Et eſt datum illi bellum facere cum ſanctis, & uincere eos. Et data eſt illi poteſtas in oẽm tribũ, & populũ & linguã gentẽ, & adorauerũt eã oẽs q inhabitabant terram,

κοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου ἐσφαγισμένου ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. εἴτις ἔχει οὖς, ἀκουσάτω. εἴτις αἰχμαλωσίαν συνάγει, εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπάγει. εἴτις ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτενεῖ, δεῖ αὐτὸν ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτανθῆναι, ὧδέ ἐστιν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ πίστις τῶν ἁγίων. καὶ εἶδον ἄλλο θηρίον ἀναβαῖνον ἐκ τῆς γῆς καὶ εἶχε κέρατα δύο ὅμοια ἀρνίου, καὶ ἐλάλει ὡς δράκων. καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πρώτου θηρίου πᾶσαν ποιεῖ ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ποιεῖ τὴν γῆν καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ, ἵνα προσκυνήσωσι τὸ θηρίον τὸ πρῶτον, οὗ ἐθεραπεύθη ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. καὶ ποιεῖ σημεῖα μεγάλα, ἵνα καὶ πῦρ ποιῇ καταβαίνειν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. καὶ πλανᾷ τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τὰ σημεῖα, ἃ ἐδόθη αὐτῷ ποιῆσαι, ἐνώπιον τοῦ θηρίου, λέγων τοῖς κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ποιῆσαι εἰκόνα τῷ θηρίῳ, ὃ ἔχει τὴν πληγὴν τῆς μαχαίρας, καὶ ἔζησε. καὶ ἐδόθη αὐτῷ δοῦναι πνεῦμα τῇ εἰκόνι τοῦ θηρίου, ἵνα καὶ λαλήσῃ ἡ εἰκὼν τοῦ θηρίου, καὶ ποιήσῃ ὅσοι ἂν μὴ προσκυνήσωσι τὴν εἰκόνα τοῦ θηρίου, ἵνα ἀποκτανθῶσι. καὶ ποιεῖ πάντας τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους, καὶ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς πτωχούς, καὶ τοὺς ἐλευθέρους καὶ τοὺς δούλους, ἵνα δώσῃ αὐτοῖς χάραγμα ἐπὶ τῆς χειρὸς αὐτῶν τῆς δεξιᾶς ἢ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. καὶ ἵνα μήτις δύναται ἀγοράσαι ἢ πωλῆσαι εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα ἢ τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. ὧδε ἡ σοφία ἐστίν. ὁ ἔχων τὸν νοῦν ψηφισάτω τὸν ἀριθμὸν τοῦ θηρίου· ἀριθμὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐστί, καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτοῦ χξς. καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἀρνίον ἑστὸς ἐπὶ τὸ ὄρος σιὼν καὶ μετ᾽ αὐτοῦ τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες ἔχουσαι

τὸ ὄνομα

bāt terrā quoꝝ nō ſunt ſcripta noīa in libro uitæ agni, q occiſus eſt ab origine mūdi. Si qs habet aurē audiat. Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatē uadet, qui in gladio occiderit, oportet eū gladio occidi. Hic eſt patientia & fides ſanctoꝝ. Et uidi aliam beſtiam aſcendētem de terra, & habebat cornua duo ſimilia agni, & loquebatur ſicut draco. Et poteſtatem prioris beſtiæ omnem facit in conſpectu eius, & facit terram & inhabitantes in ea, adorare beſtiam primam, cuius curata eſt plaga mortis Et facit ſigna magna, ut etiam ignem faceret de cœlo deſcendere in terram in conſpectu hominum. Et ſeducit habitantes in terra propter ſigna quæ data ſunt illi facere in conſpectu beſtiæ, dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem beſtiæ, quæ habet plagam gladij, & uixit. Et datum eſt illi ut daret ſpiritū imagini beſtiæ, & ut loquatur imago beſtiæ, & faciet ut quicumq; non adorauerint imaginem beſtiæ, occidatur. Et facit omnes puſillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & ſeruos accipere characterē in manu ſua dextera, aut in frōtibus ſuis. Et ne quis poſſet emere aut uendere, niſi qui habeat characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis eius. Hic ſapientia eſt. Qui habet intellectum, computet numerum beſtiæ. Numerus enim hominis eſt, & numerus eius ſexcenti ſexagintaſex.

Et uidi, & ecce agnus ſtans ſuper XIIII
montem Sion, & cū eo centū quadragintaquatuor milia habentia nomen

s 4 eius, &

τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καιόμενον ἐπὶ
τῶν μετώπων αὐτῶν. καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς
φωνὴν βροντῆς μεγάλης. καὶ φωνὴν ἤκουσα
κιθαρῳδῶν κιθαριζόντων ἐν ταῖς κιθάραις
αὐτῶν, καὶ ᾄδουσιν ὡς ᾠδὴν καινὴν ἐνώπιον
τοῦ θρόνου, καὶ ἐνώπιον τῶν τεσσάρων ζώων,
καὶ τῶν πρεσβυτέρων. καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο μα
θεῖν τὴν ᾠδὴν, εἰ μὴ αἱ ἑκατὸν τεσσαράκον-
τα τέσσαρες χιλιάδες οἱ ἠγορασμένοι ἀπὸ
τῆς γῆς, οὗτοί εἰσιν οἱ μετὰ γυναικῶν οὐκ
ἐμολάυθησαν, παρθένοι γάρ εἰσιν, οὗτοι οἱ
ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ ὅπου ἂν ὑπάγῃ,
οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρ-
χὴ τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ, καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν
οὐκ εὑρέθη δόλος, ἄμωμοι γάρ εἰσιν ἐνώπιον
τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ. καὶ εἶδον ἄγγελον πετώμενον
ἐν μεσουρανίσματι ἔχοντα εὐαγγέλιον αἰώ
νιον εὐαγγελίσαι τοὺς καθημένους τοὺς κα/
τοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶν ἔθνος, καὶ
φυλὴν, καὶ γλῶσσαν, καὶ λαὸν λέγοντα ἐν φω
νῇ μεγάλῃ. φοβήθητε τὸν θεὸν, καὶ δότε αὐ/
τῷ δόξαν, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς κρίσεως αὐτοῦ, καὶ
προσκυνήσατε τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν
καὶ τὴν γῆν καὶ θάλασσαν, καὶ πηγὰς ὑ-
δάτων. καὶ ἄλλος ἄγγελος ἠκολούθη-
σε λέγων, ἔπεσεν ἔπεσε βαβυλὼν ἡ πόλις
ἡ μεγάλη, ὅτι ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας αὐ/
τῆς πεπότικεν πάντα ἔθνη. καὶ τρίτος ἄγγε
λος ἠκολούθησεν αὐτοῖς, λέγων ἐν φωνῇ με-
γάλῃ, εἴ τις τῷ θηρίῳ προσκυνεῖ, καὶ τὴν εἰ/
κόνα αὐτοῦ, καὶ λαμβάνει χάραγμα ἐπὶ τοῦ
μετώπου αὐτοῦ, ἢ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ
αὐτὸς πίεται ἐκ τοῦ οἴνου, τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ,
τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου ἐν τῷ ποτη/
ρίῳ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. καὶ βασανισθήσε-
ται ἐν πυρὶ καὶ θείῳ, ἐνώπιον ἀγγέλων
τῶν ἁγίων, καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου.

καὶ ὁ καπνὸς

eius,& nomen patris eius ſcriptum in
frontibus ſuis,Et audiui uocem de cœ/
lo tanq̃ uocem aquarum multarum,&
tanq̃ uocem tonitrui magni, & uocem
quam audiui ſicut citharedorũ citha/
rizantium in citharis ſuis.Et cantabant
quaſi canticum nouum ante ſedem &
ante quatuor animalia , & ſeniores , &
nemo poterat diſcere canticũ , niſi illa
cẽtum quadragintaquatuor milia qui
empti ſunt de terra. Hi ſunt qui cũ mu
lieribus non ſunt coinquinati, uirgines
enim ſunt . Hi ſequuntur agnum quo/
cũq; ierit.Hi empti ſunt ex hominibus
primitiæ deo & agno , & in ore eorum
non eſt inuentum mendaciũ.Sine ma/
cula enim ſunt ante thronum dei . Et
uidi alterum angelum uolantem per
medium cœli habentem euangelium
æternum, ut euangelizaret habitanti-
bus ſuper terram , & omni genti & tri
bui & lingua & populo, dicentem ma/
gna uoce.Timete dominum & date il/
li honorem,quia uenit hora iudicij ei-
us,& adorate eum , qui fecit cœlum &
terram,mare & fontes aquarum. Et ali
us angelus ſecutus eſt eum,dicens. Ce/
cidit cecidit Babylon ciuitas illa magna
quia a uino iræ fornicationis ſuæ pota/
uit omnes gentes. Et tertius angelus ſe
cutus eſt illos, dicens uoce magna . Si
quis adorauerit beſtiam & imaginem
eius,& acceperit characterem in fronte
ſua,aut in manu ſua, & hic bibet de ui/
no iræ dei , quod mixtum eſt mero
in calice iræ ipſius . Et cruciabitur igne
& ſulphure in conſpectu angelorum
ſanctorum , & ante conſpectum agni.

Et fumus

καὶ ὁ καπνὸς τοῦ βασανισμοῦ αὐτῶν ἀναβαί/νει εἰς αἰῶνα αἰώνων, καὶ οὐκ ἔχουσιν ἀνά/παυσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς οἱ προσκυνοῦντες τὸ θηρίον, καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ εἴτις λαμ/βάνει χάραγμα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. ὧδε ὑ/πομονὴ τῶν ἁγίων ἐστὶν, ὧδε οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολὰς καὶ τὴν πίστιν ΙΗΣΟΥ, καὶ ἤκου/σα φωνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λεγούσης μοι. γρά/ψον, μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν κυρίῳ ἀποθνή/σκοντες ἀπάρτι. Ναὶ, λέγει τὸ πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσονται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν, τὰ δὲ ἔρ/γα ἀκολουθεῖ μετ᾽ αὐτῶν. καὶ εἶδον. καὶ ἰδοὺ νεφέλη λευκὴ, καὶ ἐπὶ τὴν νεφέλην καθήμε/νος ὅμοιος υἱὸς ἀνθρώπου ἔχων ἐπὶ τῆς κε/φαλῆς αὐτοῦ στέφανον χρυσοῦν, καὶ ἐν τῇ χει/ρὶ αὐτοῦ δρέπανον ὀξύ. καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλ/θεν ἐκ τοῦ ναοῦ κράζων ἐν μεγάλῃ τῇ φωνῇ τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῆς νεφέλης. πέμψον τὸ δρέ/πανόν σου, καὶ θέρισον, ὅτι ἦλθέ σοι ἡ ὥρα θε/ρίσαι, ὅτι ἐξηράνθη ὁ θερισμὸς τῆς γῆς. καὶ ἔ/βαλεν ὁ καθήμενος ἐπὶ τὴν νεφέλην τὸ δρέπα/νον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐθερίσθη ἡ γῆ, καὶ ἄλλος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελος ἔ/χων καὶ αὐτὸς δρέπανον ὀξύ. καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἔχων ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ πυρὸς, καὶ ἐφώνησε κραυγῇ μεγάλῃ τῷ ἔχοντι τὸ δρέπανον τὸ ὀξὺ λέγων πέμψον σου τὸ δρέπανον τὸ ὀξύ, καὶ τρύγησον τοὺς βότρυας τῆς γῆς, ὅτι ἤκμασαν αἱ σταφυλαὶ αὐτῆς. καὶ ἔβαλεν ὁ ἄγγελος τὸ δρέ/πανον αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐτρύγησε τὴν ἄμπε/λον τῆς γῆς, καὶ ἔλαβεν εἰς τὴν ληνὸν τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ τὴν μεγάλην, καὶ ἐπατήθη ἡ ληνὸς ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ἐξῆλθεν αἷμα ἐκ τῆς ληνοῦ ἄχρι τῶν χαλινῶν τῶν ἵπ/πων σαδίων χιλίων ἑξακοσίων. καὶ εἶδον ἄλ/λο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ μέγα καὶ θαυμα/στὸν, ἀγγέλους ἑπτὰ ἔχοντας πληγὰς ἑπτὰ τὰς ἐσχάτας, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐτελέσθη ὁ θυμὸς τοῦ θεοῦ, καὶ εἶδον ὡς θάλασσαν ὑαλίνην μεμιγμένην πυρὶ, καὶ τοὺς νικῶντας ἐκ τοῦ θηρίου

Et fumus tormenti eorum aſcendit in
ſæcula ſæculoꝝ. Nec habent requiẽ die
ac nocte, qui adorant beſtiam & ima/
ginem eius, & ſi quis acceperit characte
rẽ nominis eius. Hic patientia ſanctoꝝ
eſt hic qui cuſtodiunt mandata dei &
fidem Ieſu. Et audiui uocem de cœlo di
centem mihi. Scribe. Beati mortui, qui
in dño moriunť amodo, etiã dicit ſpi/
ritus, ut requieſcant a laboribus ſuis,
ſed opera illoꝝ ſequunť illos. Et uidi, &
ecce nubẽ cãdidã & ſup nubẽ ſedentẽ ſi
milem filio hoĩs, habentẽ in capite ſuo
coronam auream, & in manu ſua falcẽ
acutam. Et alius angelus exiuit de tem/
plo clamans uoce magna ad ſedentem
ſuper nubẽ. Mitte falcem tuam & me/
te, quia uenit tibi hora, ut metas, qm̃
aruit meſſis terræ. Et miſit qui ſedebat
ſuper nubem, falcem ſuã in terrã, & de
meſſa eſt terra. Et alius ãgelus exiuit de
templo quod eſt in cœlo, habẽs & ipſe
falcem acutam. Et alius angelus exiuit
de altari qui habebat poteſtatẽ ſupra
ignem, & clamauit uoce magna ad eũ
qui habebat falcem acutam, dicens.
Mitte falcem tuam acutam, & uinde/
mia botros uineæ terræ, quoniã matu/
ræ ſunt uuæ eius. Et miſit angelus fal/
cem ſuam acutam in terram & uinde/
miauit uineã terræ, & miſit in lacũ iræ
dei magnũ, & calcatus eſt lacus extra ci
uitatẽ, & exiuit ſanguis de lacu, uſq; ad
frenos equorũ p ſtadia mille ſexcenta. XV
Et uidi aliud ſignũ in cœlo magnũ
& mirabile, angelos ſeptẽ habentes pla
gas ſeptẽ nouiſſimas, qm̃ in illis cõſum
mata ẽ ira dei. Et uidi tãq̃ mare uitreũ
mixtũ igni, & eos q uictoriã reportarãt
de beſtia

ἐκ τοῦ θηρίου καὶ, ἐκ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ χαράγ
ματος αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἑ-
στῶτας ἐπὶ τὴν θάλασσαν τὴν ὑαλίνην, ἔχοντας
κιθάρας τοῦ θεοῦ. καὶ ᾄδουσιν τὴν ᾠδὴν μωσέως
δούλου τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ᾠδὴν τοῦ ἀρνίου λέγοντες, με
γάλα καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου κύριος ὁ θεὸς ὁ
παντοκράτωρ, δίκαιαι καὶ ἀληθιναὶ αἱ ὁδοί σου
ὁ βασιλεὺς τῶν ἁγίων, οἷς οὐ μὴ φοβηθῇ κύριε, καὶ
δοξάσῃ τὸ ὄνομά σου, ὅτι μόνος ὅσιος, ὅτι πάν
τα τὰ ἔθνη ἥξουσι καὶ προσκυνήσουσιν, ἐνώπιόν
σου, ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐφανερώθησαν.
καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον. καὶ ἰδοὺ ἠνοίγη ὁ ναὸς τῆς
σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐξῆλθον
οἱ ἑπτὰ ἄγγελοι ἔχοντες τὰς ἑπτὰ πληγὰς
ἐκ τοῦ ναοῦ ἐνδεδυμένοι λίνον καθαρὸν λαμ
πρὸν, καὶ περιεζωσμένοι τὰ στήθη ζώνας χρυ-
σᾶς, καὶ ἓν τῶν τεσσάρων ζώων ἔδωκε τοῖς ἑπτὰ
ἀγγέλοις ἑπτὰ φιάλας χρυσᾶς γεμούσας τοῦ
θυμοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων. καὶ ἐγεμίσθη ὁ ναὸς καπνοῦ ἐκ
τῆς δόξης τοῦ θεοῦ καὶ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐ
τοῦ. καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο εἰσελθεῖν ἐν τῷ ναῷ
ἄχρι τελεσθῶσιν αἱ ἑπτὰ πληγαὶ τῶν ἑπτὰ ἀγ
γέλων. καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ ναοῦ
λεγούσης τοῖς ἑπτὰ ἀγγέλοις ὑπάγετε ἐκ-
χέετε τὰς φιάλας τοῦ θυμοῦ εἰς τὴν γῆν,
καὶ ἀπῆλθεν πρῶτος, καὶ ἐξέχεε τὴν φι-
άλην αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐγένετο ἕλ
κος κακὸν καὶ πονηρὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους
τοὺς ἔχοντας τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου.
καὶ τοὺς τὴν εἰκόνα προσκυνοῦντας αὐ-
τοῦ. καὶ ὁ δεύτερος ἄγγελος ἐξέχεε
τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ
ἐγένετο αἷμα ὡς νεκροῦ, καὶ πᾶσα ψυχὴ ζῶ
σα ἀπέθανεν ἐν τῇ θαλάσσῃ. καὶ ὁ τρίτος
ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς
τοὺς ποταμοὺς καὶ εἰς τὰς πηγὰς τῶν
ὑδάτων καὶ ἐγένετο αἷμα. καὶ ἤκουσα τοῦ ἀγγέλου
λέγοντος, δίκαιος κύριε εἶ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ὅ
σιος, ὅτι

de beſtia & de imagine eius, & de nume
ro nois eius ſtantes ſup mare uitreum
habentes citharas dei, & cantant canti-
cum Moſi ſerui dei, & cãticũ agni dicen
tes. Magna & mirabilia ſunt opera tua
dñe deus omnipotẽs, iuſtæ & ueræ ſũt
uiæ tuæ dñe rex ſanctorum. Quis non ti-
mebit te dñe, & magnificabit nomen
tuũ? Quia ſolus pius es, qm̃ omnes gẽ
tes uenient & adorabunt in conſpectu
tuo, qm̃ iudicia tua manifeſtata ſũt. Et
poſt hæc uidi, & ecce apertũ eſt templũ
tabernaculi teſtimonij in cœlo, & exie-
runt ſeptẽ angeli habẽtes ſeptẽ plagas
de templo, ueſtiti lino mũdo & candi-
do & p̃cincti circa pectora zonis aure-
is. Et unũ ex quatuor aĩalibus dedit ſe-
ptem angelis ſeptẽ phialas aureas ple-
nas iracundiæ dei uiuẽtis in ſæcula ſæcu
lorum. Et impletũ eſt templũ de fumo
a maieſtate dei, & de uirtute eius, & ne-
mo poterat introire in templũ, donec
conſummarentur ſeptem plagæ ſep-
tem angelorum.
Et audiui uocẽ magnã de tẽplo, dicẽ XVI
tem ſeptem angelis. Ite effundite ſeptẽ
phialas iræ dei in terrã. Et abijt primus
angelus & effudit phialã ſuã in terrã,
& factũ eſt uulnus ſæuũ ac peſſimũ in
homines qui habebant characterem
beſtiæ, & in eos q adorabant imaginẽ
eius. Et ſecundus angelus effudit phia-
lam ſuã in mare, & fact⁹ eſt ſanguis tã-
quam mortui, & omnis anima uiuens
mortua eſt in mari. Et tertius angelus
effudit phialam ſuam in flumina & in
fontes aquarum, & factæ ſunt ſan-
guis. Et audiui angelum dicentem.
Iuſtus es domine, qui es, & qui eras
ſanctus

ὅσιος, ὅτι ταῦτα ἔκρινας, ὅτι αἷμα ἁγίων καὶ προ
φητῶν ἐξέχεον. καὶ αἷμα αὐτοῖς ἔδωκας πιεῖν
ἄξιοι γάρ εἰσιν. καὶ ἤκουσα ἄλλου ἐκ τοῦ θυσιαστηρί
ου λέγοντος. Ναί, κύριε ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἀ
ληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις σου, καὶ ὁ τέταρ
τος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ
τὸν ἥλιον. καὶ ἐδόθη αὐτῷ καυματίσαι τοὺς
ἀνθρώπους ἐν πυρί. καὶ ἐκαυματίσθησαν οἱ ἄν
θρωποι καῦμα μέγα. καὶ ἐβλασφήμησαν τὸ
ὄνομα τοῦ θεοῦ τοῦ ἔχοντος ἐξουσίαν ἐπὶ τὰς πλη
γὰς ταύτας. καὶ οὐ μετενόησαν δοῦναι αὐτῷ δό
ξαν. καὶ ὁ πέμπτος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐ
τοῦ ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ θηρίου, καὶ ἐγένετο ἡ βασιλεία
αὐτοῦ ἐσκοτωμένη καὶ ἐμασῶντο τὰς γλώσσας
αὐτῶν ἐκ τοῦ πόνου, καὶ ἐβλασφήμησαν τὸν θεὸν
τοῦ οὐρανοῦ ἐκ τῶν πόνων αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν ἑλκέων
αὐτῶν, καὶ οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν.
καὶ ὁ ἕκτος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν
ποταμὸν τὸν μέγαν τὸν εὐφράτην. καὶ ἐξη
ράνθη τὸ ὕδωρ, ἵνα ἑτοιμασθῇ ἡ ὁδὸς τῶν βα
σιλέων τῶν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου. καὶ εἶδον
ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δράκοντος καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ
θηρίου καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ψευδοπροφήτου πνεύ
ματα τρία ἀκάθαρτα ὅμοια βατράχοις. Εἰσὶ γὰρ
πνεύματα δαιμόνων ποιοῦντα σημεῖα ἐκ
πορεύεσθαι ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ τῆς οἰ
κουμένης ὅλης, συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς πόλεμον
τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς μεγάλης τοῦ θεοῦ τοῦ παντο-
κράτορος. Ἰδοὺ ἔρχομαι ὡς κλέπτης. Μακάριος
ὁ γρηγορῶν καὶ τηρῶν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἵνα μὴ
γυμνὸς περιπατῇ, καὶ βλέπωσι τὴν ἀσχημοσύ
νην αὐτοῦ, καὶ συνήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον
τὸν καλούμενον ἑβραϊστὶ ἀρμαγεδών. καὶ ὁ ἕβδομος
ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὸν ἀέρα
καὶ ἐξῆλθε φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου λέ
γουσα. Γέγονε. καὶ ἐγένοντο φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ
ἀστραπαί. καὶ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, οἷος οὐκ
ἐγένετο ἀφ' οὗ οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο, καὶ ἐπὶ
τῆς γῆς, τηλικοῦτος σεισμὸς οὕτως μέγας.
καὶ ἐγένετο

ſanctus, quia hoc iudicaſti, quia ſanguĩ
nem ſanctorũ & prophetaꝝ effuderũt
& ſanguinem eis dediſti bibere. Digni
enim ſunt. Et audiui alterum dicen-
tem. Etiam dñe deus omnipotẽs uera
& iuſta iudicia tua. Et quartus angelus
effudit phialam ſuã in ſolem, & datum
eſt illi æſtu affligere homines in igni.
Et æſtuauerunt homines æſtu magno,
& blaſphemauerunt nomen dei habẽ-
tis poteſtatem ſuper has plagas, neq;
egerunt pœnitentiã ut darẽt illi gloriã.
Et quintus angelus effudit phialã ſuã
ſuper ſedẽ beſtiæ, & factũ eſt regnũ ei⁹
tenebroſum, & cõmanducauerunt lin-
guas ſuas præ dolore, & blaſphemaue
rũt deum cœli præ doloribus ſuis & ul
ceribus ſuis. & non egerunt pœniten-
tiam ex operibus ſuis. Et ſextus effudit
phialam ſuam in flumen illud magnũ
Euphraten, & ſiccata eſt aqua ut præ-
pararetur uia regum ab ortu ſolis. Et
uidi de ore draconis, & de ore beſtiæ, &
de ore pſeudoprophetæ exire ſpũs tres
ĩmundos in modũ ranaꝝ. Sũt eñ ſpũs
dæmonioꝝ faciẽtes ſigna, ut pcedãt ad
reges toti⁹ terræ cõgregare illos in p̃liũ
diei illi⁹ magni dei omnipotẽtis. Ecce ue
nio ſicut fur. Btũs q uigilat & cuſtodit
ueſtimẽta ſua, ne nudus ambulet, & ui-
deant turpitudinẽ eius. Et congregabit
illos in locũ qui uocat̃ hebraice herma
geddon. Et ſeptim⁹ angel⁹ effudit phia
lam ſuã in aerẽ, & exiuit uox magna de
tẽplo a throno dicens. Factũ eſt. Et fa-
cta ſunt fulgura & uoces & tonitrua, &
terremotus factus eſt magnus, qualis
nunq̃; fuit, ex quo homines fuerunt ſu
per terrã, talis terremotus ſic magnus
Et facta

ὧν γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐπὶ τὸ βιβλίον
τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, βλέπον/
τες τὸ θηρίον, ὅτι ἦν καὶ οὐκ ἔστι, καίπερ ἔστι, ὧδε
ὁ νοῦς, ὁ ἔχων σοφίαν. αἱ ἑπτὰ κεφαλαὶ, ὄρη
εἰσὶν ἑπτὰ, ὅπου ἡ γυνὴ κάθηται ἐπ᾽ αὐτῶν,
καὶ βασιλεῖς ἑπτά εἰσιν, οἱ πέντε ἔπεσαν καὶ ὁ
εἷς ἐστι, ὁ ἄλλος οὔπω ἦλθε, καὶ ὅταν ἔλθῃ,
ὀλίγον αὐτὸν δεῖ μεῖναι. καὶ τὸ θηρίον ὃ ἦν,
καὶ οὐκ ἔστι, καὶ αὐτὸς ὄγδοός ἐστι, καὶ ἐκ τῶν
ἑπτά ἐστι, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει. καὶ τὰ δέ/
κα κέρατα, ἃ εἶδες δέκα βασιλεῖς εἰσιν. οἵ τι
νες βασιλείαν οὐκ ἔλαβον, ἀλλ᾽ ἐξουσίαν ὡς
βασιλεῖς μίαν ὥραν λαμβάνουσι μετὰ τοῦ
θηρίου. οὗτοι μίαν γνώμην ἔχουσι, καὶ τὴν
δύναμιν, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἑαυτῶν τῷ θη/
ρίῳ διαδιδώσουσιν. οὗτοι μετὰ τοῦ ἀρνίου πο
λεμήσουσι, καὶ τὸ ἀρνίον νικήσει αὐτούς, ὅτι κύ/
ριος κυρίων ἐστὶ, καὶ βασιλεὺς βασιλέων, καὶ
οἱ μετ᾽ αὐτοῦ κλητοὶ, καὶ ἐκλεκτοὶ, καὶ πιστοί.
καὶ λέγει μοι, τὰ ὕδατα ἃ εἶδες οὗ ἡ πόρνη
κάθηται, λαοὶ καὶ ὄχλοι εἰσί, καὶ ἔθνη, καὶ
γλῶσσαι, καὶ τὰ δέκα κέρατα ἃ εἶδες ἐπὶ
τὸ θηρίον οὗτοι μισήσουσι τὴν πόρνην, καὶ
ἠρημωμένην ποιήσουσιν αὐτὴν, καὶ γυμνὴν
καὶ τὰς σάρκας αὐτῆς φάγονται, καὶ αὐτὴν
καύσουσιν ἐν πυρί, ὁ γὰρ θεὸς ἔδωκεν εἰς τὰς
καρδίας αὐτῶν ποιῆσαι τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ
ποιῆσαι μίαν γνώμην, καὶ δοῦναι τὴν βασι
λείαν αὐτῶν τῷ θηρίῳ ἄχρι τελεσθῇ τὰ ῥή/
ματα τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ γυνὴ ἣν εἶδες, ἔστιν ἡ πόλις
ἡ μεγάλη ἡ ἔχουσα βασιλείαν ἐπὶ τῶν βασι
λέων τῆς γῆς. καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον ἄλλον
ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔχοντα
ἐξουσίαν μεγάλην, καὶ ἡ γῆ ἐφωτίσθη ἐκ τῆς δό
ξης αὐτοῦ. καὶ ἔκραξεν ἐν ἰσχύι φωνῇ μεγάλῃ λέ
γων, ἔπεσεν ἔπεσε βαβυλὼν ἡ μεγάλη. καὶ ἐγέ
νετο κατοικητήριον δαιμόνων, καὶ φυλακὴ
παντὸς πνεύματος ἀκαθάρτου, καὶ φυλακὴ παν
τὸς ὀρνέου ἀκαθάρτου καὶ μεμισημένου, ὅτι ἐκ τοῦ
οἴνου τοῦ

nomina ſcripta non ſunt in libro uitæ, à
conſtitutione mundi, uidentes beſtiam,
quæ erat & non eſt. Et hic eſt ſenſus, qui
habet ſapiẽtiam. Septem capita, ſeptem
montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, &
reges ſeptẽ ſunt. Quinq; ceciderũt, unus
eſt & alius nondum uenit. Et cum uene/
rit, oportet illum breue tempus manere.
Et beſtia quæ erat & non eſt, & ipſe octa
uus eſt, & de ſeptem eſt, & in interitũ ua/
dit. Et decem cornua, quæ uidiſti, decem
reges ſunt, qui regnum nondum accepe/
rũt, ſed poteſtatem tanq̃ reges una ho-
ra accipient cum beſtia. Hi unum conſi/
lium habent, & uirtutem, & poteſtatem
ſuam beſtiæ tradent. Hi cum agno pu/
gnabunt, & agnus uincet illos, quoniam
dñs dominorũ eſt, & rex regũ, & qui cũ il
lo ſunt uocati & electi & fideles. Et dicit
mihi, Aquæ quas uidiſti, ubi meretrix ſe-
det, populi ſunt & turbæ & gentes, & lin/
guæ, & decẽ cornua quæ uidiſti in beſtia
hi odient fornicariã, & deſolatam faciẽt
illam & nudam, & carnes eius manduca
bunt, & ipſam igne concremabũt. Deus
enim dedit in corda eorũ, ut faciãt quod
placitum eſt illi, ut unam faciant uolun-
tatem, ut dent regnum ſuum beſtiæ, do/
nec conſummentur uerba dei. Et mulier
quam uidiſti eſt ciuitas magna, quæ ha/
bet regnum ſuper reges terræ. Et poſt XVIII
hæc uidi alium angelum deſcendentem
de cœlo, habentem poteſtatem magnã.
& terra illuminata eſt a gloria eius. Et ex
clamauit in fortitudine uoce magna, di/
cens, Cecidit cecidit Babylon magna, &
facta eſt habitatio dæmoniorũ, & cuſto/
dia omnis ſpiritus immũdi, & cuſtodia
omis uolucris immũdæ, et inuiſæ, qa de
t uino

χὰς ἀνθρώπων, καὶ ἡ ὀπώρα τῆς ἐπιθυμίας
τῆς ψυχῆς σου ἀπῆλθον ἀπὸ σοῦ, καὶ πάντα
τὰ λιπαρὰ, καὶ τὰ λαμπρὰ ἀπῆλθεν ἀπὸ σοῦ,
καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ εὑρήσεις αὐτά. οἱ ἔμποροι
τούτων οἱ πλουτήσαντες ἀπ᾽ αὐτῆς ἀπὸ μα-
κρόθεν στήσονται. διὰ τὸν φόβον τοῦ βασανισμοῦ
αὐτῆς, κλαίοντες καὶ πενθοῦντες καὶ λέγον-
τες, οὐαὶ οὐαὶ ἡ πόλις ἡ μεγάλη ἡ περι-
βεβλημένη βύσσινον καὶ πορφυροῦν, καὶ
κόκκινον, καὶ κεχρυσωμένη ἐν χρυσῷ καὶ λί-
θῳ τιμίῳ, καὶ μαργαρίταις, ὅτι μιᾷ ὥρᾳ
ἠρημώθη ὁ τοσοῦτος πλοῦτος. καὶ πᾶς κυ-
βερνήτης, καὶ πᾶς ἐπὶ τῶν πλοίων ὁ ὅμιλος
καὶ ναῦται τὴν θάλασσαν ἐργάζοντες ἀπὸ μακρόθεν
ἔστησαν, καὶ ἔκραζον ὁρῶντες τὸν καπνὸν τῆς πυρώ-
σεως αὐτῆς λέγοντες, τίς ὁμοία τῇ πόλει τῇ με-
γάλῃ. καὶ ἔβαλον χοῦν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐ-
τῶν, καὶ ἔκραζον κλαίοντες καὶ πενθοῦντες, λέγον-
τες. οὐαὶ οὐαὶ ἡ πόλις ἡ μεγάλη ἐν ᾗ ἐπλού-
τησαν πάντες οἱ ἔχοντες πλοῖα ἐν τῇ θα-
λάσσῃ ἐκ τῆς τιμιότητος αὐτῆς, ὅτι μιᾷ ὥρᾳ
ἠρημώθη, εὐφραίνου ἐπ᾽ αὐτὴν οὐρανέ, καὶ οἱ
ἅγιοι ἀπόστολοι, καὶ οἱ προφῆται, ὅτι ἔκρι-
νεν ὁ θεὸς τὸ κρίμα ὑμῶν ἐξ αὐτῆς. καὶ ἦρεν
εἷς ἄγγελος ἰσχυρὸς λίθον ὡς μύλον μέγα,
καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν θάλασσαν λέγων, οὕτως
ὁρμήματι βληθήσεται βαβυλὼν ἡ μεγάλη
πόλις, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ ἔτι, καὶ φωνὴ κιθαρῳδῶν
καὶ μουσικῶν, καὶ αὐλητῶν καὶ σαλπιστῶν,
οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι. καὶ πᾶς τεχνί-
της πάσης τέχνης οὐ μὴ εὑρεθῇ ἐν σοὶ ἔτι. καὶ
φωνὴ μύλου οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι. καὶ φω-
νὴ νυμφίου καὶ νύμφης, οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ
ἔτι. ὅτι οἱ ἔμποροί σου ἦσαν οἱ μεγιστᾶνες τῆς
γῆς, ὅτι ἐν τῇ φαρμακείᾳ σου ἐπλανήθησαν
πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐν αὐτῇ αἷμα προφητῶν
καὶ ἁγίων εὑρέθη, καὶ πάντων τῶν ἐσφαγμέ-
νων ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ μετὰ ταῦτα ἤκουσα
φωνὴν ὄχλου πολλοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ λεγόν-
τος τὸ ἀλλη-

mas hoim.Et poma deſyderij aiæ tuæ
diſceſſerũt a te,& oia pinguia & p̃clara
perierũt a te,& amplius illa iã nõ inue-
nies. Mercatores hoim q diuites facti
ſunt ab ea longe ſtabunt ꝓpter timorẽ
tormẽti ei⁹, flẽtes ac lugẽtes,& dicẽtes,
uæ ue ciuitas illa magna,q̃ amicta erat
byſſo & purpura & cocco, & deaurata
erat auro & lapide p̃cioſo & margaritis
qm̃ una hora deſtitutæ ſunt tantæ diui
tiæ.& oĩs gubernator, & oĩs in nauibus
uerſantiũ turba& nautæ & qui in mari
operantur longe ſteterunt,& clamaue-
runt uidentes locũ incendij eius, dicen-
tes. Quæ ſimilis ciuitati huic magnæ?
Et miſerunt puluerẽ ſuper capita ſua,&
clamauerunt flentes & lugentes,dicen-
tes.Væ uæ ciuitas illa magna in qua di
uites facti ſunt oẽs qui habebãt naues
in mari de p̃cijs eius, qm̃ una hora de-
ſolata eſt. Exulta ſup eã cœlũ & ſancti
apoſtoli & ꝓphetæ,qm̃ iudicauit deus
iudiciũ ueſtrũ de illa.Et ſuſtulit un⁹ an
gelus fortis lapidẽ quaſi molarem ma-
gnum & miſit in mare,dicẽs.Hoc impe
tu mittet̃ Babylõ ciuitas illa magna, &
ultra iã nõ iuenietur̃. Et uox citharœdoꝝ
& muſicoꝝ & tibia canentiũ,& tuba nõ
audiet̃ in te amplius, & oĩs artifex,cu-
iuſcũq; artis nõ inueniet̃ i te ampli⁹.Et
uox molæ nõ audiet̃ in te ãplius. Et lux
lucernæ nõ lucebit in te amplius,& uox
ſpõſi & ſpõſæ nõ audiet̃ adhuc in te,qa
mercatores tui erãt principes terræ, qa
in ueneficijs tuis errauerũt oẽs gentes,
& in ea ſanguis prophetaꝝ & ſanctoꝝ
inuentus eſt,& omniũ qui interfecti ſũt
in terra. Poſt hæc audiui quaſi uocẽ XIX
magnam turbæ multæ in cœlo dicen-

 tis alle-

τος τὸ ἀλληλούϊα, ἡ σωτηρία καὶ ἡ δόξα, καὶ
ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δύναμις κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν,
ὅτι ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις αὐτοῦ, ὅτι
ἔκρινεν τὴν πόρνην τὴν μεγάλην ἥτις ἔ-
φθειρε τὴν γῆν ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς. καὶ ἐξεδίκη-
σε τὸ αἷμα τῶν δούλων αὐτοῦ, ἐκ τῆς χειρὸς αὐ-
τῆς, καὶ δεύτερον εἴρηκεν. ἀλληλούϊα. καὶ ὁ καπνὸς
ἀναβαίνει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ ἔπε-
σαν οἱ πρεσβύτεροι οἱ. κδ. καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα,
καὶ προσεκύνησαν τῷ θεῷ τῷ καθημένῳ ἐπὶ
τοῦ θρόνου λέγοντες ἀμὴν ἀλληλούϊα. καὶ φω-
νὴ ἐκ τοῦ θρόνου ἐξῆλθεν, αἰνεῖτε τὸν θεὸν ἡ-
μῶν πάντες οἱ δοῦλοι αὐτοῦ, καὶ οἱ φοβού-
μενοι αὐτὸν, καὶ οἱ μικροὶ καὶ οἱ μεγάλοι.
καὶ ἤκουσα φωνὴν ὄχλου πολλοῦ. καὶ ὡς φω-
νὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῶν
ἰσχυρῶν λέγοντας ἀλληλούϊα, ὅτι ἐβασίλευ-
σεν ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ. χαίρωμεν καὶ ἀ-
γαλλιώμεθα, καὶ δῶμεν τὴν δόξαν αὐτῷ, ὅτι
ἦλθεν ὁ γάμος τοῦ ἀρνίου. καὶ ἡ γυνὴ ἡτοί-
μασεν ἑαυτήν. καὶ ἐδόθη αὐτῇ ἵνα περιβάλη-
ται βύσσινον καθαρὸν καὶ λαμπρόν. τὸ γὰρ
βύσσινον τὰ δικαιώματά ἐστιν τῶν ἁγίων. καὶ
λέγει μοι. μακάριοι οἱ εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ ἀρνίου
κεκλημένοι. καὶ λέγει μοι, οὗτοι οἱ λόγοι ἀ-
ληθινοί εἰσιν τοῦ θεοῦ. καὶ ἔπεσα ἔμπροσθεν
τῶν ποδῶν αὐτοῦ προσκυνῆσαι αὐτῷ. καὶ
λέγει μοι, ὅρα μὴ, σύνδουλός σου εἰμὶ, καὶ τῶν
ἀδελφῶν σου, καὶ τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρί-
αν τοῦ ΙΗΣΟΥ, τῷ θεῷ προσκύνησον. ἡ γὰρ μαρ-
τυρία ΙΗΣΟΥ ἐστὶ τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας. καὶ
εἶδον τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον. καὶ ἰδοὺ ἵππος
λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ᾽ αὐτῷ. πιστὸς καὶ ἀλη-
θινὸς καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ. οἱ δὲ
ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρός. καὶ ἐπὶ τὴν κεφα-
λὴν αὐτοῦ διαδήματα πολλὰ, ἔχων ὄνομα γε-
γραμμένον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ αὐτός. καὶ περι-
βεβλημένος ἱμάτιον βεβαμμένον αἵματι. καὶ κα-
λεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. καὶ τὰ στρατεύ-
ματα τὰ

tis alleluia. Salus & honor & gloria &
uirtus dño deo noſtro eſt, qa uera & iu
ſta iudicia eius quia iudicauit de mere
trice magna, quæ corrupit terrã in ꝓſti
tutione & uindicauit ſanguinẽ ſeruoꝝ
ſuorũ de eius manu. Et iterũ dixerunt,
alleluia. Et fumus aſcendit in ſæcula ſæ
culorum. Et ceciderunt uigintiquatuor
ſeniores & quatuor animalia, & adora-
uerunt deum ſedentem ſuper thronũ,
dicentes. Amẽ alleluia. Et uox de thro-
no exiuit, dicens. Laudẽ dicite deo no-
ſtro oẽs ſancti eius, & qui timetis de-
um puſilli & magni. Et audiui uocem
turbæ multæ, & ſicut uocem aquarum
multarꝫ, & ſicut uocem tonitruoꝝ ma-
gnorum, dicentium, alleluia, qm̃ regna-
uit dñs deus noſter omnipotens. Gau
deamus & exultemus & demus gloriã
ei, quia uenerunt nuptiæ agni, & uxor
eius ꝑparauit ſe. Et datũ eſt illi ut coo-
periat ſe byſſino puro & ſplendido.
Byſſinum em̃ iuſtificationes ſunt ſan-
ctorum. Et dixit mihi. Scribe. Beati qui
ad cœnã nuptiaꝝ agni uocati ſũt. Et di-
xit mihi. Hæc uerba dei uera ſunt. Et ce
cidi ante pedes eius, ut adorarẽ eum. Et
dixit mihi. Vide ne feceris. Cõſeruus tu
us ſum, & fratrũ tuoꝝ habẽtiũ teſtimo
nium Ieſu. deũ adora. Teſtimoniũ em̃
Ieſu eſt ſpũs prophetiæ. Et uidi cœlum
apertũ, & ecce equus albus, & qui ſede-
bat ſup eũ uocabat̃ fidelis & uerax, &
in iuſticia iudicat & pugnat. Oculi aũt
ei9 ſicut flãma ignis, & in capite ei9 dia
demata multa, habens nomen ſcriptũ,
qđ nemo nouit niſi ipſe. Et ueſtit9 erat
ueſte tincta ſanguine, & uocat̃ nomen
eius, uerbum dei, & exercitus qui ſunt
in cœlo

ματα ἐν τῷ οὐρανῷ ἠκολούθουν αὐτῷ ἐφ' ἵπποις λευκοῖς, ἐνδεδυμένοι βύσσινον λευκὸν καὶ καθαρόν. καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται ῥομφαία ὀξεῖα, ἵνα ἐν αὐτῇ πατάσσῃ τὰ ἔθνη. καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. καὶ αὐτὸς πατεῖ τὴν ληνὸν τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ, καὶ τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ παντοκράτορος. καὶ ἔχει ἐπὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ, τὸ ὄνομα γεγραμμένον, βασιλεὺς βασιλέων, καὶ κύριος κυρίων. καὶ εἶδον ἕνα ἄγγελον ἑστῶτα ἐν ἡλίῳ. καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ λέγων πᾶσι τοῖς ὀρνίοις τοῖς πετωμένοις ἐν μεσουρανίσματι, δεῦτε καὶ συνάγεσθε εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ μεγάλου θεοῦ, ἵνα φάγητε σάρκας βασιλέων, καὶ χιλιάρχων, καὶ σάρκας ἰσχυρῶν, καὶ σάρκας ἵππων, καὶ τῶν καθημένων ἐπ' αὐτῶν, καὶ σάρκας πάντων ἐλευθέρων, καὶ δούλων, καὶ μικρῶν καὶ μεγάλων. καὶ εἶδον τὸ θηρίον, καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ τὰ στρατεύματα αὐτῶν συνηγμένα ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ ἵππου, καὶ μετὰ τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ. καὶ ἐπιάσθη τὸ θηρίον, καὶ μετὰ τούτου ὁ ψευδοπροφήτης ὁ ποιήσας τὰ σημεῖα ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐπλάνησε τοὺς λαβόντας τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας τῇ εἰκόνι αὐτοῦ. ζῶντες ἐβληθήσονται οἱ δύο εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς τὴν καιομένην ἐν τῷ θείῳ. καὶ οἱ λοιποὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ καθημένου ἐπὶ τοῦ ἵππου τῇ ἐκπορευομένῃ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ πάντα ὄρνεα ἐχορτάσθησαν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν.

Καὶ εἶδον ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔχοντα τὴν κλεῖδα τῆς ἀβύσσου, καὶ ἅλυσιν μεγάλην ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ. καὶ ἐκράτησε τὸν δράκοντα τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖον ὅς ἐστι διάβολος καὶ σατανᾶς. καὶ ἔδησεν αὐτὸν χίλια ἔτη. καὶ ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἄβυσσον, καὶ ἔδησεν αὐτὸν, καὶ ἐσφράγισεν ἐ-

πάνω

in cœlo ſequebantur eum in equis albis, ueſtiti byſſino albo & mundo, & de ore eius procedit gladius ex utraq; parte acutus, ut in ipſo percutiat gẽtes. Et ipſe reget eas in uirga ferrea, & ipſe calcat torcular uini furoris & iræ dei omnipotentis. Et habet in ueſtimento & in fœmore ſuo nomen ſcriptum. Rex regum & dominus dominantium. Et uidi unum angelum ſtantem in ſole, & clamauit uoce magna, omnibus auibus quæ uolabant per mediũ cœli. Venite & congregamini ad cœnã magni dei, ut mãducetis carnes regũ, & carnes tribunorũ, & carnes fortium, & carnes equorum, & ſedentiũ in ipſis, & carnes omnium liberorum ac ſeruorum & puſillorum ac magnorum. Et uidi beſtiã & reges terræ & exercitus eorum congregatos ad faciendũ prelium cum illo qui ſedebat in equo & cũ exercitu eius. Et apprehenſa eſt beſtia, & cũ illa pſeudoppheta, & q fecit ſigna corã ipſo, in quibus ſeduxit eos qui acceperunt characterem beſtiæ, & qui adorauerunt imaginem eius. Viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis ardens in ſulphure, & cæteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum qui procedit de ore ipſius, & omnes aues ſaturatæ ſunt carnibus eorum.

Et uidi angelum deſcendentem de
cœlo habentem clauem abyſſi, & cate/ XX
nam magnam in manu ſua. Et appre/
hendit draconem ſerpentem antiquũ,
qui eſt diabolus & ſatanas, & ligauit
eum per annos mille, & miſit eum in
abyſſũ, & clauſit eũ, & ſignauit ſuper il/

t 3 lum ut

ἐπάνω αὐτοῦ, ἵνα μὴ πλανήσῃ τὰ ἔθνη ἔτι,
ἄχρι τελεσθῇ χίλια ἔτη. καὶ μετὰ ταῦτα
δεῖ αὐτὸν λυθῆναι μικρὸν χρόνον. καὶ εἶ-
δον θρόνους καὶ ἐκάθισαν ἐπ' αὐτούς, καὶ
κρίμα ἐδόθη αὐτοῖς. καὶ τὰς ψυχὰς τῶν
πεπλεκισμένων διὰ τὴν μαρτυρίαν ΙΗΣΟΥ
καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. καὶ οἵτινες οὐ
προσεκύνησαν τῷ θηρίῳ, οὔτε τὴν εἰκόνα αὐ
τοῦ. καὶ οὐκ ἔλαβον τὸ χάραγμα ἐπὶ τὸ μέ-
τωπον αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτῶν, καὶ
ἔζησαν, καὶ ἐβασίλευσαν μετὰ ΧΡΙΣΤΟΥ
χίλια ἔτη. οἱ δὲ λοιποὶ τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέ-
ζησαν ἕως τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη ἄχρι, αὕτη ἡ
ἀνάστασις ἡ πρώτη. μακάριος καὶ ἅγιος ὁ ἔ-
χων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ, ἐπὶ
τούτων ὁ θάνατος ὁ δεύτερος οὐκ ἔχει
ἐξουσίαν, ἀλλ' ἔσονται ἱερεῖς τοῦ θεοῦ, καὶ
τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ, καὶ βασιλεύσουσι μετ' αὐτοῦ
χίλια ἔτη. καὶ ὅτε ἐτελέσθησαν τὰ χίλια
ἔτη, λυθήσεται ὁ σατανᾶς ἐκ τῆς φυλακῆς
αὐτοῦ, καὶ ἐξελεύσεται πλανῆσαι τὰ ἔθνη
τὰ ἐν τέσσαρσι γωνίαις τῆς γῆς, τὸν γὼγ
καὶ μαγὼγ συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς πόλε-
μον, ὧν ὁ ἀριθμὸς ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσ-
σης. καὶ ἀνέβησαν ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς γῆς,
καὶ ἐκύκλωσαν τὴν παρεμβολὴν τῶν ἁγί-
ων καὶ τὴν πόλιν τὴν ἠγαπημένην. καὶ κα-
τέβη πῦρ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν
αὐτούς, καὶ διάβολος ὁ πλανῶν αὐτοὺς ἐβλήθη
εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς, καὶ θείου, ὅπου τὸ θηρίον,
καὶ ὁ ψευδοπροφήτης, καὶ βασανισθήσονται ἡμέρας
καὶ νυκτὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ εἶδον
θρόνον λευκὸν μέγαν καὶ τὸν καθήμενον ἐπ' αὐτοῦ.
οὗ ἀπὸ προσώπου ἔφυγεν ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανός, καὶ
τόπος οὐκ εὑρέθη αὐτοῖς. καὶ εἶδον τοὺς νεκρούς
μικροὺς καὶ μεγάλους ἑστῶτας ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.
καὶ βιβλία ἠνοίχθησαν. καὶ βιβλίον ἄλλο ἠνοίχθη, ὅ
ἐστι τῆς ζωῆς, καὶ ἐκρίθησαν οἱ νεκροὶ ἐκ τῶν γεγραμ-
μένων ἐν

lum, ut non ſeducat amplius gentes,
donec conſummentur mille anni. Et
poſt hoc oportet illū ſolui modico tem
pore. Et uidi ſedes, & ſederunt ſuper
eas, & iudicium datum eſt illis. Et ani-
mas decollatorum propter teſtimoniū
Ieſu, & propter uerbum dei, & qui non
adorauerunt beſtiam, neq; imaginem
eius, nec acceperunt characterem eius
in frōtibus ſuis, aut in manibus ſuis, &
uixerunt, & regnauerunt cum Chriſto
mille annis. Cæteri uero mortuorum,
non reuixerunt, donec conſummentur
mille anni. Hæc eſt reſurrectio prima.
Beatus & ſanctus qui habet partem in
reſurrectione prima. In his ſecunda
mors non habet poteſtatem, ſed erūt
ſacerdotes dei & Chriſti, & regnabunt
cum illo mille annis. Et cum conſum-
mati fuerint mille anni, ſoluet ſatanas
de carcere ſuo, & exibit ut ſeducat gētes
q̄ ſunt ſup quatuor angulos terræ gog
& magog, ut congreget eos in p̄lium,
quoꝝ numerus eſt ſicut arena maris. &
aſcenderūt ſup latitudinē terræ, & circū
ierūt caſtra ſanctoꝝ & ciuitatē dilectā.
Et deſcēdit ignis a deo de cœlo & deuo
rauit eos, & diabol⁹ qui ſeducebat eos,
miſſus eſt in ſtagnū ignis & ſulphuris
ubi & beſtia & pſeudopropheta crucia
buntur die ac nocte in ſæcula ſæculoꝝ.
Et uidi thronū magnū candidū & ſedē
tem ſup cū, a cuius cōſpectu fugit terra
& cœlum, & locus nō eſt inuētus eis. Et
uidi mortuos magnos, & puſillos ſtan
tes in cōſpectu throni, & libri apti ſunt,
& alius liber apertus eſt qui eſt uitæ, &
iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta
erant

μένων ἐν τοῖς βιβλίοις, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. καὶ
ἔδωκεν ἡ θάλασσα τοὺς ἐν αὐτῇ νεκρούς. καὶ
ὁ θάνατος, καὶ ὁ ᾅδης ἔδωκαν τοὺς ἐν αὐτοῖς νε
κρούς. καὶ ἐκρίθησαν ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.
καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἐβλήθησαν εἰς τὴν λί/
μνην τοῦ πυρός. οὗτός ἐστιν ὁ δεύτερος θάνατος.
καὶ εἴτις οὐχ εὑρέθη ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς γε
γραμμένος ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός.
Καὶ εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν και/
νήν, ὁ γὰρ πρῶτος οὐρανὸς καὶ ἡ πρώτη γῆ
παρῆλθεν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι. καὶ ἐγὼ
ἰωάννης εἶδον τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν ἱερου/
σαλὴμ καινὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ τοῦ
θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἡτοιμασμένην, ὡς νύμφην
κεκοσμημένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς. καὶ ἤκουσα φω
νῆς μεγάλης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λεγούσης. ἰδοὺ
ἡ σκηνὴ τοῦ θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ σκη
νώσει μετ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ ἔσονται,
καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ἔσται μετ' αὐτῶν θεὸς αὐτῶν. καὶ
ἐξαλείψει ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφ
θαλμῶν αὐτῶν. καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσται, οὐ
τε πένθος, οὔτε κραυγή, οὔτε πόνος οὐκ ἔσται
ἔτι, ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθον. καὶ εἶπεν ὁ κα/
θήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἰδοὺ καινὰ πάντα
ποιῶ. καὶ λέγει μοι. γράψον ὅτι οὗτοι οἱ λό
γοι ἀληθινοὶ καὶ πιστοί εἰσι. καὶ εἶπέ μοι. γέ/
γονε, ἐγώ εἰμι τὸ α καὶ τὸ ω ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ
τέλος. ἐγὼ τῷ διψῶντι δώσω ἐκ τῆς πη/
γῆς ὕδατος τῆς ζωῆς δωρεάν. ὁ νικῶν, κλη/
ρονομήσει πάντα, καὶ ἔσομαι αὐτῷ θεός, καὶ
αὐτὸς ἔσται μοι ὁ υἱός. δειλοῖς δέ, καὶ ἀπίστοις
καὶ ἐβδελυγμένοις καὶ φονεῦσι, καὶ πόρνοις, καὶ
φαρμακοῖς καὶ εἰδωλολάτραις, καὶ πᾶσι
τοῖς ψευδέσι τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ τῇ
καιομένῃ πυρὶ καὶ θείῳ, ὅ ἐστι δεύτερος θάνα/
τος. καὶ ἦλθεν πρός με εἷς τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἐ/
χόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας τὰς γεμούσας τῶν
ἑπτὰ πληγῶν τῶν ἐσχάτων. καὶ ἐλάλησε
μετ' ἐμοῦ

erant in libris ſecundũ opa ipſoꝝ,& de
dit mare mortuos q in eo erãt, & mors
& infernus dederũt eos q in ipſis erant
& iudicatũ eſt de ſingulis ſecundũ ope
ra ipſoꝝ. Et infernus & mors miſſi ſunt
in ſtagnũ ignis. Hæc eſt mors ſecunda.
Et qui nõ inuentus eſt in libro uitæ ſcri
ptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis.
Et uidi cœlum nouum & terram XXI
nouam. Primum enim cœlum & pri/
ma terra abijt,& mare iam non eſt. Et
ego Ioannes uidi ſanctam ciuitatem
Hieruſalem nouam deſcendentem de
cœlo a deo paratam, ſicut ſponſam or/
natam uiro ſuo. Et audiui uocem ma/
gnam de throno dicentem. Ecce taber
naculum dei cum hominibus, & habi/
tabit cum eis. Et ipſi populus eius erũt,
& ipſe deus cum eis erit eorum deus.
Et abſterget deus omnem lachrymam
ab oculis eorum. Et mors ultra non
erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; do
lor erit ultra, quia prima abierunt. Et
dixit, qui ſedebat in throno. Ecce no/
ua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe,
quia hæc uerba fidelia ſunt & uera. Et
dixit mihi. Factum eſt. Ego ſum AL/
pha & ω initium & finis. Ego ſitienti
dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui
uicerit, poſſidebit hæc, & ero illi deus,
& ipſe erit mihi filius. Timidis autem
& icredulis & execratis, & homicidis, &
fornicatoribꝰ, & ueneficis, & idololatris
& omnibus mẽdacibus pars illoꝝ erit
ĩ ſtagno ardẽti igne & ſulphure, qđ eſt
mors ſecunda. Et uenit ad me unus de
ſeptem angelis habentibus phialas ple
nas ſeptẽ plagis nouiſſimis, & locutus
t 4 eſt mecũ

μετ' ἐμοῦ λέγων, δεῦρο δείξω σοι τὴν νύμφην τοῦ ἀρνίου τὴν γυναῖκα. καὶ ἀπήνεγκέ με ἐν πνεύματι ἐπὶ ὄρος μέγα καὶ ὑψηλόν, καὶ ἔδειξέ μοι τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, τὴν ἁγίαν ἱερουσαλὴμ καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἔχουσαν τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. καὶ ὁ φωστὴρ αὐτῆς ὅμοιος λίθῳ τιμιωτάτῳ ἰάσπιδι κρυσταλλίζοντι. ἔχουσά τε τεῖχος μέγα καὶ ὑψηλόν. ἔχουσα πυλῶνας ιβ. καὶ ἐπὶ τοῖς πυλεῶσι ἀγγέλους δώδεκα, καὶ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα, ἅ ἐστι τῶν δώδεκα φυλῶν τῶν υἱῶν ἰσραήλ. Ἀπὸ ἀνατολῆς πυλῶνες τρεῖς, ἀπὸ βοῤῥᾶ πυλῶνες τρεῖς. ἀπὸ μεσημβρίας πυλῶνες τρεῖς, ἀπὸ δυσμῶν πυλῶνες τρεῖς, καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἔχον θεμελίους δώδεκα, καὶ ἐν αὐτοῖς ὀνόματα τῶν δώδεκα ἀποστόλων τοῦ ἀρνίου. καὶ ὁ λαλῶν μετ' ἐμοῦ εἶχε κάλαμον χρυσοῦν ἵνα μετρήσῃ τὴν πόλιν, καὶ τοὺς πυλῶνας αὐτῆς, καὶ τὸ τεῖχος αὐτῆς, καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κεῖται, καὶ τὸ μῆκος αὐτῆς τοσοῦτόν ἐστιν ὅσον καὶ τὸ πλάτος. καὶ ἐμέτρησε τὴν πόλιν ἐν τῷ καλάμῳ ἐπὶ σταδίων δώδεκα χιλιάδων τὸ μῆκος, καὶ τὸ πλάτος, καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς ἴσα ἐστίν. καὶ ἐμέτρησε τὸ τεῖχος αὐτῆς ἑκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων πηχῶν. μέτρον ἀνθρώπου ὅ ἐστι ἀγγέλου. καὶ ἦν ἡ ἐνδόμησις τοῦ τείχους αὐτῆς ἴασπις, καὶ ἡ πόλις χρυσίον καθαρὸν ὁμοία ὑάλῳ καθαρῷ. καὶ οἱ θεμέλιοι τοῦ τείχους τῆς πόλεως παντὶ λίθῳ τιμίῳ κεκοσμημένοι. ὁ θεμέλιος ὁ πρῶτος ἴασπις, ὁ δεύτερος σάπφειρος. ὁ τρίτος καλκιδῶν, ὁ τέταρτος σμάραγδος, ὁ πέμπτος σαρδόνυξ, ὁ ἕκτος σάρδιος, ὁ ἕβδομος χρυσόλιθος, ὁ ὄγδοος βηρύλλιος, ὁ ἔννατος τοπάζιον, ὁ δέκατος χρυσόπρασος, ὁ ἑνδέκατος ὑάκινθος, ὁ δωδέκατος ἀμέθυστος. καὶ οἱ δώδεκα πυλῶνες, δώδεκα μαργαρῖται, ἀνὰ εἷς ἕκαστος τῶν πυλώνων ἦν ἐξ ἑνὸς μαργαρίτου

eſt mecum, dicens. Veni & oſtendam tibi ſponſam uxorem agni. Et ſuſtulit me in ſpiritu in montē magnū & altū, & oſtēdit mihi ciuitatē magnā, ſanctā Hieruſalē deſcēdētē de cœlo a deo, habentē claritatē dei. Et lumē eiꝰ ſimile lapidi p̄cioſiſſimo tāq̄ꝫ lapidi iaſpidis, ſicut cryſtallū, & habebat muꝝ magnū & altū, habentē portas duodecim, & in portis angelos duodecim, & noīa inſcripta q̄ ſūt noīa duodecim tribuū filioꝝ Iſrael. Ab oriēte portæ tres, ab aquilone portæ tres, ab auſtro portæ tres, ab occaſu portæ tres, & murus ciuitatis habens fundamēta duodecim, & in ipſis duodecim noīa duodecim apoſtoloꝝ agni. Et q loq̄bat᷑ mecū, habebat menſurā arundineā aureā, ut metiretur ciuitatē & portas eius, & murū eius. Et ciuitas in quadro poſita eſt, & lōgitudo eiꝰ tanta eſt quāta, & latitudo, & mēſus eſt ciuitatē de arūdine aurea ꝑ ſtadia duodecim milia. & longitudo & altitudo & latitudo eiꝰ æqualia ſunt. Et menſus eſt murū eius centū quadragintaquatuor cubitorū, menſura hoīs q̄ eſt angeli. Et erat ſtructura muri eius ex iaſpide, ipſa uero ciuitas aurum mūdum, ſimilis uitro mūdo, & fundamēta muri ciuitatis omī lapide p̄cioſo ornata. Fūdamētū primū iaſpis, ſecūdū ſaphirus, tertiū calcedoniꝰ, quartū ſmaragdꝰ, q̄ntū ſardonix, ſextū ſardiꝰ, ſeptimū chryſolitꝰ, octauū beryllus, nonū topaziꝰ, decimū chryſopraſus, undecimū hyacinthus. duodecimū amethiſtus. Et duodecim portæ duodecim margaritæ ſunt, ꝑ ſingulas, & ſingulæ portæ ſingulis margaritis erant

ρίτου, καὶ ἡ πλατεῖα τῆς πόλεως χρυσίον καθαρὸν,
ὡς ὕαλος διαφανής. καὶ ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐ
τῇ. ὁ γὰρ κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ναὸς αὐτῆς
ἐστι, καὶ τὸ ἀρνίον. καὶ ἡ πόλις οὐ χρείαν ἔχει
τοῦ ἡλίου, οὐδὲ τῆς σελήνης ἵνα φαίνωσιν αὐ
τῇ. ἡ γὰρ δόξα τοῦ θεοῦ ἐφώτισεν αὐτῇ. καὶ
ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἀρνίον. καὶ τὰ ἔθνη τῶν
σωζομένων ἐν τῷ φωτὶ αὐτῆς περιπατήσου
σι. καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς φέρουσι τὴν δό-
ξαν αὐτῶν εἰς αὐτὴν, καὶ πυλῶνες αὐτῆς οὐ μὴ
κλεισθῶσιν ἡμέρας, νὺξ γὰρ οὐκ ἔσται ἐκεῖ. καὶ
οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν πᾶν κοινοῦν καὶ ποι
οῦν βδέλυγμα καὶ ψεῦδος, εἰ μὴ οἱ γεγραμ/
μένοι ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου.

καὶ ἔδειξέ μοι καθαρὸν ποταμὸν ὕδατος
ζωῆς λαμπρὸν ὡς κρύσταλλον, ἐκπορευόμενον
ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ ἀρνίου. ἐν μέ/
σῳ τῆς πλατείας αὐτῆς, καὶ τοῦ ποταμοῦ,
ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν ξύλον ζωῆς ποιοῦν καρ/
ποὺς δώδεκα κατὰ μῆνα ἕνα ἕκαστον ἀπο/
διδόντα καρπὸν αὐτοῦ. καὶ τὰ φύλλα τοῦ
ξύλου εἰς θεραπείαν τῶν ἐθνῶν, καὶ πᾶν κα
τανάθεμα οὐκ ἔσται ἔτι. καὶ ὁ θρόνος τοῦ θεοῦ
καὶ τοῦ ἀρνίου ἐν αὐτῇ ἔσται. καὶ οἱ δοῦλοι
αὐτοῦ λατρεύσουσιν αὐτῷ, καὶ ὄψονται τὸ
πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν
μετώπων αὐτῶν, καὶ νὺξ οὐκ ἔσται ἐκεῖ, καὶ
χρείαν οὐκ ἔχουσιν λύχνου, καὶ φωτὸς ἡλίου
ὅτι κύριος ὁ θεὸς φωτίζει αὐτοὺς, καὶ βασιλεύ
σουσιν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ εἶ/
πέ μοι, οὗτοι οἱ λόγοι πιστοὶ καὶ ἀληθινοί. καὶ
κύριος ὁ θεὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ἀπέστει
λε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐ
τοῦ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει. ἰδοὺ ἔρχομαι
ταχὺ, μακάριος ὁ τηρῶν τοὺς λόγους τῆς
προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου. καὶ ἐγὼ
ἰωάννης ὁ βλέπων ταῦτα, καὶ ἀκούων.
καὶ ὅτε ἤκουσα καὶ ἔβλεψα, ἔπεσα προ-
σκυνῆσαι ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν τοῦ
ἀγγέλου

rita, & platea ciuitatis aurũ mundum,
tanquam uitrum perlucidum. Et tem-
plum non uidi in ea. Dominus enim
deus omnipotens templum illius eſt
& agnus. Et ciuitas non eget ſole ne-
q; luna, ut luceant in ea. Nam claritas
dei illuminauit eam, & lucerna eius eſt
agnus. Et ambulabunt gentes, quæ
ſeruatæ fuerunt in lumine eius, & re/
ges terræ afferent gloriam ſuam in il-
lam. Et portæ eius non claudentur
per diem. Nox enim non erit illic, Non
intrabit in eam aliquid quod inqui-
nat aut abominationem facit & men-
dacium, niſi qui ſcripti ſunt in libro
uitæ agni.

Et oſtendit mihi fluuiũ aquæ uiuæ, XXII
ſplendidum tanq̃ cryſtallum procedẽ
tem de ſede dei & agni. In medio pla/
teæ eius, & ex utraq; parte fluminis li-
gnum uitæ afferens fructus duodecim
per menſes ſingulos reddens fructum
ſuum, & folia ligni ad ſanitatẽ gentiũ.
Et omne maledictũ non erit amplius,
ſed ſedes dei & agni in illa erunt, & ſer/
ui eius ſeruient illi. Et uidebunt faciem
eius & nomen eius in frontibus ſuis.
Et nox ultra non erit, & non egebunt
lumine lucernæ, neq; lumine ſolis, quo/
niam dominus deus illuminat illos,
& regnabunt in ſæcula ſæculorũ. Et di/
xit mihi. Hæc uerba fidelia ſunt, &
uera. Et dñs deus ſanctoꝝ prophetaꝝ
miſit angelũ ſuũ oſtendere ſeruis ſuis,
q̃ oportet fieri cito, Et ecce uenio uelo
citer, Beatus q' cuſtodit uerba ꝓphetiæ
libri huius. Et ego Ioannes qui audiui
& uidi hæc. Et poſtq̃ audiſſem & ui-
diſſem, cecidi ut adorarem ante pedes
angeli

ἀγγέλου τοῦ δεικνύοντός μοι ταῦτα, καὶ λέ-
γει μοι, ὅρα μή. σύνδουλός σὺ γάρ εἰμι καὶ τῶν
ἀδελφῶν σου προφητῶν, καὶ τῶν τηρούντων
τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου. τῷ θεῷ
προσκύνησον. καὶ λέγει μοι, μὴ σφραγίσῃς τοὺς
λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου. ὅτι
καιρὸς ἐγγύς ἐστιν. ὁ ἀδικῶν ἀδικησάτω ἔτι,
καὶ ὁ ῥυπῶν, ῥυπωσάτω ἔτι. καὶ ὁ δίκαιος δικαι-
ωθήτω ἔτι, καὶ ὁ ἅγιος ἁγιασθήτω ἔτι. καὶ
ἰδοὺ ἔρχομαι ταχὺ, καὶ ὁ μῖσθός μου μετ'
ἐμοῦ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ ὡς τὸ ἔργον αὐτοῦ
ἔσται. Εγώ εἰμι τὸ. α. καὶ τὸ. ω. ἀρχὴ, καὶ τέλος ὁ
πρῶτος, καὶ ἔσχατος. Μακάριοι οἱ ποιοῦν-
τες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἔσται ἡ ἐξουσία αὐ-
τῶν ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς. καὶ τοῖς πυλεῶ-
σιν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν. Εξω δὲ οἱ κύνες
καὶ οἱ φαρμακοὶ, καὶ πόρνοι, καὶ οἱ φονεῖς, καὶ
οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς ὁ φιλῶν, καὶ ποι-
ῶν ψεῦδος. Εγὼ ΙΗΣΟΥΣ ἔπεμψα τὸν ἄγγε-
λόν μου μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ταῖς ἐκ-
κλησίαις. ἐγώ εἰμι ἡ ῥίζα, καὶ τὸ γένος τοῦ δα-
βίδ, ὁ ἀστὴρ λαμπρός, καὶ ὀρθρινός. καὶ τὸ πνεῦ-
μα καὶ ἡ νύμφη λέγουσιν, ἐλθέ. καὶ ὁ ἀκούων
εἰπάτω, ἐλθέ. καὶ ὁ διψῶν, ἐλθέτω. καὶ ὁ θέ-
λων, λαμβανέτω τὸ ὕδωρ ζωῆς δωρεὰν, συμ-
μαρτυροῦμαι γὰρ παντὶ ἀκούοντι τοὺς λό-
γους προφητείας βιβλίου τούτου. ἐάν τις ἐπιτιθῇ
πρὸς ταῦτα ἐπιθήσει ὁ θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πλη-
γὰς τὰς γεγραμμένας ἐν βιβλίῳ τούτῳ, καὶ εἴ
τις ἀφαιρῇ ἀπὸ τῶν λόγων βίβλου τῆς προφητείας
ταύτης. ἀφαιρήσει ὁ θεὸς τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπὸ
βίβλου ζωῆς, καὶ πόλεως ἁγίας, καὶ τῶν γε-
γραμμένων ἐν βιβλίῳ τούτῳ. λέγει ὁ μαρτυ-
ρῶν ταῦτα. ναὶ ἔρχομαι ταχὺ, ἀμήν. ναὶ, ἔρ-
χου κύριε ΙΗΣΟΥ. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ΙΗ-
ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

angeli qui mihi hæc oſtendebat. Et di-
cit mihi. Vide ne feceris. Cõſeruus enĩ
tuus ſũ, & fratrũ tuoꝝ ꝓphetarꝫ, & eoꝝ
qui ſeruant uerba ꝓphetiæ libri huius.
Deum adora. Et dicit mihi. Ne ſigna-
ueris uerba prophetiæ libri huius. Tẽ-
pus enim prope eſt. Qui nocet, noceat
adhuc, & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat
adhuc, & qui iuſtus eſt, iuſtificetur ad-
huc, & ſctũs ſctificetur adhuc, & ecce ue
nio cito, & merces mea mecũ eſt, ut red-
dã unicuiq; ut opus illius erit. Ego ſum
alpha & ω, primus & nouiſſimus, prin-
cipium & finis. Beati qui ſeruant man-
data illius ut ſit poteſtas eorum in li-
gno uitæ, & per portas intrent in ciuita
tem. Foris autem canes & uenefici &
impudici & homicidæ & idolis ſeruien
tes, & omnis qui amat & facit menda-
cium. Ego Ieſus miſi angelũ meũ teſtifi
cari uobis hæc in eccleſijs. Ego ſum ge-
nus & radix Dauid, ſtella ſplendida &
matutina. Et ſpiritus & ſponſa dicunt,
ueni. Et qui audit dicat ueni. Et qui ſitit
ueniat, & qui uult, accipiat aquam uitæ
gratis. Conteſtor enim omni audienti
uerba ꝓphetiæ libri huius. Si quis ap-
poſuerit ad hæc, apponet deus ſuper il
lum plagas ſcriptas in libro iſto. Et ſi qs
diminuerit de uerbis libri ꝓphetiæ hu-
ius, auferet deus partẽ eius de libro ui-
tæ, & de ciuitate ſancta, & de his q̃ ſcri-
pta ſunt in libro iſto. Dicit qui teſt imo
niũ ꝑhibet iſtoꝝ. Etiã, uenio cito. A mẽ.
Etiam Veni dñe Ieſu. Gratia dñi no-
ſtri Ieſu Chriſti cũ oĩbus uobis. Amen.

Finis Teſtamenti totius ad græcã ueritatẽ ueteruſtiſſimorũq; Codicum Latinoꝝ
fidem & ad ꝓbatiſſimorꝫ authorũ citationẽ & interpretationem accu
rate recogniti, opera ſtudioq; D. Eraſmi Roterodami.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA ...TORIO EMA...

IN ANNOTATIONES NOVI TESTAMENTI PRÆFATIO.

D. ERASMVS ROTERODAMVS PIO LECTORI. S. D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

QVanq; id pro uirili, in ipſo ſtatim huius operis ueſtibulo fecimus, tamen haud abs re fuerit, denuo lectorem commonere paucis, & quid illum in hiſce commentariolis oporteat expectare, et quid nobis uiciſſim ab ipſo præſtari conueniat. Primum annotatiunculas ſcribimus, non cõmentarios, & eas dũtaxat, quæ ad lectionis ſynceritatẽ pertinent, ne quis ut improbus conuiua pro me renda cœnam efflagitet, & requirat a nobis, quod ab argumenti ſuſcepti profeſſione ſit alienũ. Hanc in præſentia fabulam agendã ſuſcepimus. Proinde ut nobis argumento ſeruiendũ fuit, ita par eſt, ut cãdidus & comis lector ceu cõmodus ſpectator, faueat agentibus & præſenti ſcenæ ſeſe accõmodet. Teſtamentum, quod uocant, nouum omni qua licuit diligentia, quaq; decuit fide recognouimus, idq; primum ad græcam ueritatem, ad quam ceu fontem ſi quid inciderit confugere, nõ ſolum illuſtriũ theologoꝝ exempla ſuadent, uerum & ipſa Romanorꝝ Pontificum decreta iubent. Deinde ad uetuſtiſſimorꝝ latinæ linguæ codicum, quorum duos exhibuit eximius ille diuinæ Philoſophiæ myſtes Ioannes Coletus Paulinæ, apud Londinum eccleſiæ Decanus, adeo priſcis litterarꝝ typis, ut mihi ab integro diſcenda fuerit lectio, & in noſcitandis elementis fuerit repueraſcendũ. Poſtremo ad probatiſſimorum omniũ ſuffragijs autorum, uel citationem, uel emendationem, uel enarrationem, nempe Origenis, Chryſoſtomi, Cyrilli, Hieronymi, Ambroſij, Hilarij, Auguſtini, quorum teſtimonia compluſculis locis in hoc adduximus, ut cũ prudens lector perſpexerit certis in locis noſtram emendationem cum illorum iudicio

rum iudicio conſentire, in cæteris item nobis habeat fidem, in quibus haud ſcio an caſu factũ ſit, ut illi nihil annotarint, aut ſuffragati fuerint. Verum quoniam ſciebam hominum more fieri, ut cum omnibus in rebus tum præcipue in ſtudijs ſemper offendat nouitas, & ueterem illum guſtum ac familiarem notamq;, ſicut aiunt, ſaliuam plæriq; requirant, deinde perpendens quanto facilius ſit, his præſertim temporibus, emẽdatos libros deprauare q̃ deprauatos emendare, ſacris libris recognitis hos uelut indices annexuimus, partim ut lectori faceremus ſatis reddita ratione, quid cur mutatum ſit aut certe placaremus, ſi quid forte offenderit, ut uaria ſunt mortalium tum ingenia, tum iudicia, partim ut operis incolumitati conſuleremus, ne poſthac cuiuis in procliui eſſet rurſum uitiare, quod tantis ſudoribus fuerat utcumq; reſtitutum. Primum igitur ſi quid librariorum uel incuria uel inſcitia, ſi quid temporum iniuria uiciatum comperimus, id non temere, ſed omnia q̃ licuit, ſubodorati, germanæ reddidimus lectioni, ſi quid obſcurius dictum occurrit, illuſtrauimus, ſi quid ambigue dictum ac perplexius, id explicuimus. ſicubi uarietas exemplarioꝝ aut diuerſa diſtinctio, aut ipſa ſermonis ambiguitas uarios gignit ſenſus, ſic eos aperuimus, ut oſtenderemus quid nobis magis probaretur, cæterum lectori iudicium deferentes. Et quãq̃ ab interprete, quiſquis is fuit, ob inueteratam & receptam editionem non libenter diſſentimus, tamen ſicubi res ipſa palam clamitat illum, uel dormitaſſe, uel hallucinatum fuiſſe, non ueriti ſumus & hoc indicare lectori, ita patrocinãtes ueritati, ut in neminem ſimus contumelioſi. Neq; piguit, ubi græci ſermonis uel ἰδίωμα uel ἔμφασις aliquid habet, quod ad myſterij rationẽ pertinet, cõmõſtrare & aperire. Deniq; teſtimonia ueteris inſtrumenti, quæ non pauca citantur, uel ex interpretatione ſeptuaginta, uel ex ipſis hæbreoꝝ fontibus ſi quando illorum æditio, cum hæbraica diſſentit origine, contulimus & excuſſimus, quanq̃ id quidem οὐκ ἄνευ θησέως, ut græcoꝝ habet prouerbium, Nihil enim alienius ab ingenio moribuſq; meis, q̃ ad exemplum æſopicæ corniculæ alienis me uenditare plumis. Hac igitur in parte non nihil adiuti ſumus opera ſubſidiaria uiri non ſolum pietate, uerum etiam trium peritia linguarũ eminentis, hoc eſt ueri theologi Ioannis Oecolampadij Vinimõtani, quod ipſe in litteris hæbraicis nõdũ eo proceſſerã, ut mihi iudicãdi ſumerẽ autoritatẽ, Equidẽ haud neſciebã, has minutias & ceu ſpinas longe plus habere ſudoris q̃ gloriæ, neq; multũ gratiæ ex hoc laboris genere ſolere redire ad autorem, tum lectori magis uſui eſſe q̃ uoluptati. Verum ſi nos tantum tedij publicæ utilitatis reſpectu deuorauimus, par eſt nimiꝝ, ut lector item, uel ſuæ utilitatis cauſa nõ nihil moleſtiæ decoquat, & eum animũ quem nos iuuandis alijs præſtitimus, ipſe præſtet ſibi, ſuoq; cõmodo. Sunt hæc quæ tractamus minutiſſima fateor, ſed eiuſmodi, ut minore propemodum negocio magna illa tractari potuerint, quæ ſublimes theologi magno ſupercilio, buccis typho crepãtibus ſolent ἐκτραγῳδίζειν. Ad hæc, eiuſmodi, ut ob has minutiſſimas minutias, & illa maxi

ma fuerint

BIBL. NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

ma fuerint excutienda. Minima ſunt, uerum ob hæc minima, uidemus maxi/mos etiam theologos nonnunq̄ & labi turpiter, & hallucinari. Quemadmo/dum & locis aliquot indicabimus, nō uti quenq̄ inſectemur (qui morbus ab ope chriſtiano, imo a tota uita chriſtiana q̄ lōgiſſime debet abeſſe) ſed ut pau cis exemplis citra cuiuſq̄ contumeliā adductis, noſtram fidem lectori probe/mus, ne quis has ceu nugas contemnat, quandoquidem iuxta Flacci dictum, hæ nugæ ſeria ducunt. Cur in ciborum apparatu tam moroſi ſumus, in cultu nimis etiam offendimur, in re pecuniaria nihil eſt tam minutum, cuius nō ha/beatur ratio, in ſolis litteris diuinis diſplicet hæc diligentia, placet neglectus? Vt ne dicam interim eam eſſe rei maieſtatem, ut nulla pars tam humilis eſſe poſſit, quæ ſit homini pio faſtidiēda, imo q̄ nō reuerēter ac religioſe tractan/da. Humi reptat inquiunt, in uerbulis ac ſyllabis diſcruciatur. Cur ullum eius uerbum contemnendum ducimus, quem uerbi titulo colimus & adoramus? Preſertim cum ipſe ne minutiſſimum quidem Ioda, aut apiculum in uanum abiturū teſtatus ſit. Infima pars eſt, quam uocant literam, ſed huic ceu fun/damento myſticus innititur ſenſus. Rudera ſunt, ſed his ruderibus admirandi illius ædificij moles auguſta fulcit̄. Diuus Hieronymus eximios aliquot græ ciæ ſcriptores taxat, quod hiſtorico cōtempto ſenſu, ſuo arbitratu maluerint in allegorijs ludere, ſeq̄ ipſum deplorat, quod calidus adhuc inuēta, prophe/tam Abdiam allegorice fuiſſet interpretatus, cuius neſciret hiſtoriā. Vt in ui/liſſi ma concha precioſum latet margaritum, ut ſub friuola ſiliqua, nobile tegi tur granū, ut ſub arida minutaq̄ tunicula, tam miranda ſeminis uis latet, ita in uerbis, ut apparet plebeis, in ſyllabis, in ipſis deniq̄ literarum apiculis, in/gentia diuinæ ſapientiæ myſteria condita ſunt. Qui miratur, cur ſpiritus ille di uinus ſuas opes his inuolucris tegere uoluerit, idē miretur, cur æterna ſapiētia pauperis, humilis, & contempti dānatiq̄ hominis perſonam aſſumpſerit. Vt hæc minuta ſciret diuus Hieronymus, nec Iudæum, eumq̄ nocturnū aſper/natus eſt doctorem, nec ullum fugit laborem. Ob has minutias diuus Augu/ſtinus, iam epiſcopus, iam ſenex, ad puero ſibi faſtiditas græcas litteras reuer ſus eſt. Ob has Origenes, iam canus & ſenex ceu iā repueraſcēs ad Hebrææ linguæ deſcendit elementa, Catonem etiam illum Rhomanū ſupans. Ad has minutias libenter alludit Ambroſius, reſiſtit Hilarius. Has paſſim excutit, in his pia curioſitate philoſophatur, ille non ore tantum aureus Chryſoſtomus, Et Cyrillus hunc ſecutus grande myſterium ex articulo Græco, id eſt, unica lit/terula ὁ depromit, hinc uelut ineuitabile telum mutuatur, quod torqueat in hæreticos. Vt ne dicam interim, quod dum hæc ex profeſſo curamus, illa tamē aliquoties obiter aperiūtur, ut quemadmodū qui ſententias enarrant, cogun/tur aliquoties uerborum explicare rationem, ita nos dum in uerbis explican-

dis uerſamur, cogimur interim & ſententiarum uim aperire. Deniq; hæc grauioribus orſis & cœptis iam olim in Paulum commentarijs præparamus. In quibus fortaſſis apparebit, utrum iudicio, an caſu ad has minutias deſcenderim. Sed age, fingat me qui uolet, nihil aliud preſtare potuiſſe, & uel ob ingenij tarditatem, & frigidum circum præcordia ſanguinem, uel ob eruditionis inopiam infimam hanc ſumpſiſſe prouinciam, tamen Chriſtiani pectoris eſt, qualecunq; officium boni conſulere, quod pia ſedulitate præſtatur. Chriſtus miſſum a paupercula quadrãtem laudauit, rem per ſe uiliſſimam, animo æſtimans offerentis. In re uehementer præclara, uel extrema functio ſplẽdida eſt. In regijs, & qui uerrunt, & qui coquunt habentur honeſti. Cæterum in domo dei, quæ tandẽ functio faſtidienda uideri poteſt? Nos rudera cõportauimus, ſed ad ſtructuram templi dei. Alij locupletiores, ebur, aurũ, marmor, & gemmas addituri ſunt. Nos uiam ante ſalebris ac lamis moleſtam, induſtria noſtra conſtrauimus, ſed in qua deinde magni theologi commodius eſſedis ac mannis uectentur. Nos circi ſolum æquauimus, in quo iã inoffenſius p̄claras illas ſuæ ſapientiæ põpas ædant. Nos noualem antehac ſpinis ac lappis incõmodum ſarculo repurgauimus, quo facilius illi felicem exerceant ſegetẽ. Nos campum aperuimus, amoliti quæ obſtabant, in quo qui uolent poſthac arcanas explicare literas, uel colludãt liberius, uel congrediantur expeditius. Quibus uetus illa theologia magis arridet, ij magnum habent adminiculum, quo nituntur eluctandi. Rurſus qui iuxta parabolam euangelicam dicit, uetus uinum melius eſt, & huius recentioris theologiæ ſtudio ueterem negligit, habet is quoq; quo ſua quæ mauult certius ac fidelius tractet. Et ut nihil hinc accedat commoditatis, nihil certe perditurus eſt de ſuo, ſi hæc acceſſerint, ijs qui malũt diuinas litteras e puriſſimis fontibus, q̃ ex qualibuſcũq; riuulis ac lacunis haurire, toties aliunde alio tranſfuſis, ne dicam ſuum & aſinorum ungulis perturbatis. Vt gratius eſt pomum, quod tuis manibus ex ipſa matre decerpſeris arbore, ut dulcior aqua, quã ex ipſa uena ſubſcatentẽ hauſeris, ut iucundius uinum, quod ex eo deprompſeris dolio in quo primum fuerat conditum, ita diuinæ literæ, neſcio quid habent natiuæ fragrantiæ, neſcio quid ſpirãt ſuum ac genuinum, ſi eo ſermone legantur, quo primum ſcripſerunt ij qui partim e ſacro illo ac cœleſti hauſerunt ore, partim eiuſdem afflati ſpiritu nobis tradiderunt. Si Chriſti ſermones extarent Hebraicis hoc eſt ijſdem uerbis proditi quibus ille locutus eſt, cui non cordi foret in illis philoſophari, & non ſolum uerborum uim ac proprietatem, uerum ſingulos etiam apices excutere. Certe quod huic eſt proximum habemus, & negligimus. Si quis oſtentet Chriſti ueſtem, aut pedis ueſtigium, procumbimus, adoramus, exoſculamur. Atqui ut uniuerſas illius ueſtes, & totam maternæ domus ſupellectilem

proferas

proferas, nihil eſt quod Chriſtum expreſſius, efficacius, abſolutius referat, exprimat, repræſentet, q̃ euangeliſtarum & apoſtolorum literæ. Proinde ſi cui aut non licet, aut non libet, in his ſacris uerſari delicijs, certe ne obſtrepat, ne obturbet, ne inuideat meliora conantibus. Amplectantur ipſi quod amant. habeant, fruantur. Nemo uetat. Nos illis hæc non ſcripſimus, Sed erunt e diuerſo, quibus hæc admodum pauca uideantur, & malint nihil cum æditione uulgata conuenire. Verum non hoc egimus, ut ſermo politior eſſet, ſed ut emendatior, ac dilucidior, nec erat hic in ſcyrpo, quod aiunt, quærendus nodus, Quin illud potius optandum eſt omnibus, ut nihil uſq; ſit obuium in ſacris literis, quod hanc operam poſtulet. In euangelijs, quoniam per ſe dilucidus ac prope ſemet explicans hiſtoriæ tenor ſimplici & inaffectato ſermone profluit, ne fieri quidem potuit, ut admodum multa uitiare potuerit, uel interpres uel librarius, Quanq̃ hæc ipſa, ſi quis ad ſummam expendat, nimium etiam multa ſunt, illic ubi nullum oportebat ſubeſſe ſcrupulum. Cæterum in epiſtolis apoſtolicis ob ſermonis pariter & ſententiarum obſcuritatem, plura neceſſe fuit immutare. Nos interim adnotandi diligentiā ita moderati ſumus, ut nec ſupſtitione moleſti, nec indiligentia diminuti uideremur. Rem autem omnem q̃ potuimus pauciſſimis uerbis indicauimus magis q̃ explicuimus, ne negocio ſuapte natura parum amœno, loquacitatis quoq; tædium adderemus. Pium eſt opus, chriſtianum eſt opus. Proinde te quæſo lector optime, ut tu quoq; uiciſſim pias aures, & chriſtianum pectus ad legendū adferas. Ne quis hæc eo animo in manus ſumat, quo fortaſſis ſumit noctes Gellianas aut Angeli Politiani miſcellanea, uidelicet quo neruos ingenij, uim eloq̃ntiæ, & eruditionē retruſā, uelut ad Lydiū exigat lapidē. In re ſacra uerſamur, & in ea re, quæ ſimplicitate puritateq; potiſſimū eſt orbi cōmēdata. In qua, ridiculū ſit humanā eruditionē oſtētare uelle, impiū humanā iactare eloquentiā, quā etiā ſi forſan adeſſet, diſſimulare conueniebat, ne quis illud merito poſſit obijcere τὸ ἐν φακῇ μύρον. Simplici puroq; ſtudio tradimus hæc chriſtianis auribus, quo poſthac in ſacroſancta hac philoſophia, & plures uerſarentur, & lubentius, deniq; ut minore cum negocio, ita maiore cum fructu. Chriſtum ipſum, quo teſte ſimul & adiutore molimur hæc, parum mihi propitium imprecor, niſi ex hiſce laboribus adeo nihil uenamur emolumenti, ut magnam etiā certamq; rei pecuniariæ iacturam ſcientes ac uolentes acceperimus. Porro famæ dulcedine tantū abeſt, ut titillemur, ut ne nomen quidem noſtrum fuerimus aſſcripturi, ni ueriti fuiſſemus, ne hac ratione operis minueretur utilitas, quod apud omnes ſuſpecta res ſit liber ἀνώνυμος. Nos ad utrunq; iuxta parati ſumus, ut uel rationem reddamus ſi quid recte monuimus, uel ingenue confiteamur errorē, ſicubi lapſi depræhen

 dimur.

dimur. Homines ſumus, & humani nihil alienum a nobis eſſe ducimus. Hoc igitur animo cum ego dederim hæc optime lector, fac ut tu quoq; ſimili acci/pias. Ea res utriq; noſtrum commodo futura eſt. Nam & tu plus capies utilitatis, ſi libenter & candide quod donatur acceperis, & me mearum uigiliarum minus pœnitebit, ſi cognouero bonis uſui fuiſſe. Quod ſi quis exiſtet, uel adeo præfractus ac moroſus, uel adeo durus & iniquus, ut nullis incantamentis deliniri queat, ab hoc certe uel precibus illud impetrare nitar, ut hoc ſaltem æquitatis tribuat pijs ſtudijs, quod tribunalia tribu- unt parricidijs & ſacrilegijs. Illic turpe iudicatur, ſi cognitionem anteuertant calculi, nec pronun/ciatur, niſi cauſa diligenter excuſſa. Legat prius ac inſpiciat, deinde ſi uideatur, damnet ac reijciat. Superbũ eſt de libro ferre ſententiã, quẽ non intelligas, ſuperbius & de eo quẽ ne lege-ris quidem. Va-le Lector quiſ-quis es, quẽ etiã atq; etiam rogo, ut ſi quid fructus e noſtris excerpſeris lu-cubrationibus, officij memor ut chriſtia-no dignum eſt, me uiciſſim pijs uotis Chriſto commendes, a quo uno ſolidũ laboris huius præmium expecta/mus. Baſilææ.

An.

M. D. XV.

IN NOVVM TESTAMENTVM, PRIMVM AD GRAECAM VE ritatem, deinde uetuſtiſſimoꝝ Latinæ linguæ codicum fidem, poſtræmo ad probatiſſimorũ ſcriptoꝝ citationẽ & enarrationẽ diligenter recognitũ, adnotationes ERASMI ROTERODAMI, in quibus ratio redditur, ueteris æditionis aliquot locis imutatæ. Quod deprauatũ erat, emendat́, quod obſcurum, explanat́, quod anceps & impeditum, expeditur. Et non ſolũ id agit́, ut caſtigata ſit lectio, ſed ne in poſteꝝ quoq; facile deprauari poſſit.

EVangelium ſecundum Matthæum) εὐαγγέλιον græce ſonat bonum nunciũ Quanq̃ Homerus in Odyſſea hoc uerbo eſt uſus, pro præmio quod dari ſolet lætum adferenti nuncium. Igitur hiſtoriã euangelicam, nec prophetiam uocauit, nec aliud ſimile, ſed rem nouã nouo uocabulo ſignauit, quẽadmodum & apoſtolis uocabulum innouarat, Matthæus hebraice ſonat מַתִּתְיָהוּ hoc eſt donatus domino ipſe, qui idem dicitur לֵוִי leui, quod hebraice ſonat additum ſiue applicatum.

Liber generationis) Nominatiuus eſt abſolute poſitus, ceu uice tituli. Nam Matthæus, & Marcus prophetico more ingreſſi ſunt euangelicam hiſtoriam, qui ſolent a titulo exordiri. Viſio Eſaiæ filij Amos, Et uerba Hieremiæ filij Helciæ. Ita & Marcus. Initiũ euãgelij Ieſu Chriſti, Quanq̃ uideo Herodotum ad cõſimilem modum ſuã exorſum hiſtoriam, & Lucianum libellum de aſtrologia & Aſſyrioꝝ dea, ut appareat gẽtis etiam fuiſſe conſuetudinem. Quãq̃ hic titulus nõ eſt uniuerſi argumenti, nec enim cõplectitur ſummam hiſtoriæ euangelicæ, ſed initium ac fontem dumtaxat.

Filij Dauid, filij Abraam, υἱοῦ δαβὶδ υἱοῦ ἀβραάμ græcus ſermo non nihil habet ambiguitatis, poteſt enĩ hic eſſe ſenſus, filij Dauid, qui Dauid fuit filius Abrahæ, poteſt & ſic accipi, ut intelligatur Chriſtus eſſe filius utriuſq;. Porro filiũ uocat nepotem. Illud obiter adnotandum Matthæũ genealogiæ recenſionem accõmodaſſe, ijs quibus ſcripſit hoc euãgelium. Scripſit enim hebræis, nimirũ hebraice, quorũ affectibus ſciebat fore gratiſſimũ, ſi perſpexiſſent Chriſtum eſſe filiũ Abraham ac Dauid, quorũ memoria apud illos erat ſacroſancta, & ad quos de Chriſto præceſſerat pollicitatio. Contra Lucas, quia gentibus ſcripſit euangelium, ab Adam ad ipſum uſq; deum porrigit genealogiæ ſeriem, ut intelligerent Chriſti gratiam non ad Iudæos ſolum, ſed ad uniuerſum mortalium genus pertinere. Indicauit hoc & Chryſoſtomus. Porro Dauid priorem nominat, non ſolum ob id quo cõmodius citraq; repetitionem genealogiæ ſeries texeretur, quam cauſam reddidit diuus Hieronymus, uerũ etiam quod huius eſſet apud Hebræos & reuerentior & celebrior memoria, quod adfert Chryſoſtomus.

Genuit Iſaac) ἐγέννησεν τὸν ἰσαὰκ Græcus interpres quiſquis is fuit. Nam autore Hieronymo, conſtabat olim hoc euangelium a Matthæo ſcriptum hebraice fuiſſe, quod tamen Chryſoſtomus non audet aſſeuerare, ſed dicitur inquit, quod quantũuis conſtet, ego tamen malim extare. Etiam ſi ſunt qui putent a Ioanne uerſum in linguam græcam. Etenim quantum ipſe memoria conſequor, nuſq̃ Hieronymus indicat ſe uidiſſe Matthæi euan-

gelium hebraice ſcriptum,maxime cum profiteatur ſe quatuor euangelia ad græcam ue/
ritatem emendaſſe. Porro quis ex hebraico ſermone uerterit in græcum, ne id quidem
ullo modo cognitum. Adeo uacabat illa ætas omni ambitione, ſed ut cœperam,quiſquis
fuit interpres,hebraicis nominibus diligenter ſuos addidit articulos, ut quoniam barba/
rica ſunt uocabula,nec ulla caſuum inflexione uariantur, lector hoc modo ſexum & ca/
ſum poſſet diſtinguere, τὸν ἰσαὰκ ἐκ τῆς θάμαρ.

De thamar) ἐκ τῆς θάμαρ de rahab ἐκ τῆς ῥαχάβ, Mirũ cur magis placuerit ꝓpoſitio de
quẽ ex. Quis enim dicitur genuiſſe aut ſuſcepiſſe filium de illa,ac non potius ex illa? Cæ
terum græci,quoniam non habent quo aſpirent uocalem niſi in principio dictionis,he/
braicam aſpirationẽ ח quomodo poſſunt exprimunt per χ ſic רחב ῥαχάβ, & ad eundẽ
modũ & hodie ſonãt Iudæi Hiſpani eã litterã. Indicauit & hoc Hieronymus alicubi.

Dauid regẽ) Interp̃s addidit articulũ τὸν βασιλέα ueluti diſcernens eũ ab alio quopiã
Dauid,qui non fuerit rex,uel hoc agens,ut hic inſignite rex intelligatur,cũ alios multos
reges cõmemoret,nulli tamen aſſcribens regiĳ cognominis honorem. Ac mox cum Da/
uid repetit,inculcat ad eundem modum regis cognomen articulo præmiſſo, ut recẽtem
illius ac celebrem apud Iudæos memoriam,tituli quoq; honore cõmendaret.

Ex ea q̃ fuit Vriæ) ἐκ τῆς τοῦ οὐρίου,id eſt ex uxore Vriæ, ſiue ex ea q̃ fuerat uxor Vriæ.
Nã in huiuſmodi græcus articulus fungitur uice nominis quod ſubauditur. Cum autem
paulo poſt uertat τὸν τοῦ ζεβεδαίου, filium Zebedæi: quæ tandem erat religio hic uertere
uxorẽ Vriæ? Illud adnotãdum, cur maluerit hac nota ſignare Berſabeæ, q̃ proprio uo/
cabulo, ſiue quod res ipſa notior eſſet ipſo mulieris nomine ſiue quod myſteriũ Chriſti
& eccleſiæ pertinebat, eius facti refricuiſſe memoriam.

In trãſmigratione Babylonis) A nobis quidẽ ſatis ꝑcipit̃ ſenſus, ſed quib⁹ ex hebræorũ
annalibus cognitum eſt Iudæorum gentem per Nabuchodonoſor regem in Babylonẽ
ductã fuiſſe captiuã, ac rurſus per Eſdram ſuis ſedibus reſtitutam. Cæterum ex his uer/
bis,nihil aliud intelligi poteſt,q̃ uel Babylonem ipſam aliquo demigraſſe, uel Babylonẽ
alios alio traduxiſſe, ſi tranſmigrationẽ uſurpes actiue. Atqui ſermonis uſus in hoc adhi
betur,ut per eũ cognoſcant diſcantq; rem,iĳ quibus antea fuerat incognita,nõ ut agno/
ſcamus, ac diuinemus: qđ prius noueramus. Recte monet Fabius amphibologias eſſe
uitandas,quoad fieri poteſt,etiam ſi ſenſus nihil recipiat ambiguũ,ueluti ſi quis dicat, ui
deo Struthiocamelum deglutire ferrum. Nec enim periculum eſt,ne ferrum deglutiat
Struthiocamelũ. Id igitur multo magis cauendũ, quoties aut anceps redditur ſententia
aut abſurda,aut nulla. Verti poterat,poſteaq̃ demigratum erat Babylonem, & cũ demi/
graſſent Babylonem,aut ut nos uertimus in tranſmigrationem in Babylonem. Quanq̃
planius etiam erat in exilio ſeu captiuitate Babylonica,& poſt exilium aut captiuitatem
Babylonicam. Siquidem euangeliſta,rei acerbitatem,uerbi lenitate temperauit captiui/
tatem & exiliũ, demigrationẽ appellans μετοικεσίαν.quod cõuenit & in eos, qui ſua ſpon
te ſedes ac domicilia mutant. Et hoc quoq; tempus quod actum eſt apud Babylonios,im
putari in rationem genealogiæ putat Chryſoſtomus.

Iechonias genuit Salathiel) Admonet diuus Hieronymus, ſi Iechonias ad finem ſupe
rioris τεσσαρακαιδεκάδος referatur, in proxima non eſſe quatuordecim, ſed tredecim dumta/
xat,unde putat hunc Iechoniam,qui eſt Salathiel non fuiſſe filium Ioſiæ, quẽ in proxima
ſerie poſtremũ recenſuit,ſed illius filium. Cæterum Iechoniam uocari, qui idem uocetur
Iehoiachim,uerũ patrem a filio diſtingui duabus litterulis. Nã illũ יהויקים Iehoiakim di
ci per ק & ם.i.per k & m,hũc יהויכין Iehoiachin per כ ch & ן n. Tametſi fateor,hanc ſcri/
pturæ differẽtiã apud Græcos, pariter ac latinos, ſcriptorũ uicio & lõgitudine temporũ
prorſus eſſe confuſam, alioquin & בת־שבע Bathſcheba pro Berſabeæ dicendum, un/
de ne nos quidem quicq̃ auſi ſumus immutare.

Virum Mariæ) τὸν ἄνδρα μαρίας. dicere poterat & æque latine, & haud ſcio an uerecun/
dius,maritũ

dius, maritum Mariæ. Etiã ſi non ſim neſcius & apud Latinos inueniri uirum pro marito. Nã hæc affinitatis ſunt nomina, non coitus. Porro quæ Valla cauillaĩ hoc loco de Maria & Mariam, minutiora iudicaui, ꝙ ut his lectorem uoluerim onerari. Præſertim cum ſi qui forte requirant ab illius cõmentarijs petere poſſint.

De qua natus eſt Ieſus) ἐξ ἧς ἐγεννήθη. Ex qua genitus fuit Ieſus, eſt enim paſſiuũ eius uerbi, quod toties uertit genuit ἐγέννησεν, nihil eñ eſt quod quemcꝙ moueat ille ſcrupulus, improprie dici gignere mulierẽ, cũ idoneis argumentis declarauerit Valla, tum apud græcos tum apud latinos gignere & gigni, tã mulieri cõpetere ꝙ uiro. Nec abſre ridet hoc in loco quorundã inſcitiã, qui uelut oraculũ pronũciãt diſcrimẽ inter has duas ꝓpoſitiões, de & ex, quaſi ſic loquẽdũ ſit ꝑpetuo, cõceptus de ſpiritu ſãcto, natus ex Maria uirgine, cũ apud græcos eadẽ ſit ꝓpoſitio ἐξ, quã interꝑs ſuo arbitratu nũc de uertit nũc ex, utcũq; uiſũ fuerit. Certe hic locꝰ palã refellit friuolã & cõmẽtitiã diſtinctionẽ.

Qui uocatur Chriſtus) ὁ λεγόμενος χριστός. Quoniam apud Hebræos plures fuerunt huius nominis, ut Ieſus filius Naue, & Ieſus ſacerdos, idcirco cognomine addito diſcreuit a cœteris. Porro Chriſtus græce unctũ ſignificat, quo uocabulo Hebræi ſignãt regẽ, quod apud illos inungi ſoleant, qui regni ſuſciperẽt honorem, atq; hoc nomine ſuum illum nimium iam diu expectatum appellant משיח Meſſyah Hebræi, uno uocabulo ſimul & regis & ſacerdotis dignitatẽ explicantes. Nam utriq; communis eſt unctio, & utraq; dignitas uni cõpetit Chriſto

Omnes generatiões) πᾶσαι γενεαί. Græca uox πᾶς anceps eſt ad omne, ad quidlibet & ad uniuerſũ, unde hic magis quadrabat uniuerſo, qñquidẽ ſignificatur rei ſumma.

Generationes quatuordecim Origenes in cõmentarijs quos ſcripſit in epiſtolã ad Rhomanos, & diuus Hilarius in expoſitione canonis in Matthæũ indicant a Dauid uſq; ad trãſmigrationem Babylonis non quatuordecim, ſed ſeptemdecim deprehẽdi generationes. idq; neq; mendacio, neq; negligẽtiæ uitio, ſed conſulto factum, ut tres in medio generatiões præteritæ fuerint. Nam iuxta Matthæũ Ioras genuit Oziam, cũ is quartus ab illo ſit. Siquidem ut refertur libro regum quarto, Ioras genuit Oçochiã ozochias Ioan, Ioas Amaſiam, Amaſias oziam, quẽ eundem nonnuncꝙ & Azariã uocant, Origenes contemnit literam, idq; facit ſuo more Hilarius, ideo putat præteritas quod Ioras ex gentili fœmina ſuſcepiſſet Oçochiam. Præterea quia per prophetam erat prædictum, non ſeſſurum in throno regni Iſraelis, uſq; ad quartã generationem labem ethnici generis, euangeliſta uoluit abolere ſilentio. Sed hæc ad inſtitutum proprie non pertinent, præſertim cum conſentiant omnium græcorum & latinorũ exemplaria. Nam quod ſcribit Hilarius in quibuſdam inueniri codicibus, de Regum libris ſentit opinor. Verum hac de re diligentius tractat diuus Hieronymus hunc enarrans locũ. Illud expẽdat diligens lector, q cõueniat hic euangeliſtã offenſum fuiſſe quorũdã impietate, cũ ante Ruth poſuerit & uxorẽ Vriæ, & Rachab ſcelere nobiles fœminas.

Chriſti autẽ generatio) ἡ γέννησις. Mea ſententia rectius erat natiuitas ꝙ generatio, uel ob id quo uitaret Amphibologiam, etiam ſi nobis non eſt ambiguum. Alioqui generatio non ſolum ad naſcentem, uerum etiam ad generantem pertinet. Et latinius erat, ſic habebat ꝙ ſic erat, ſenſu nihil immutato. Eleganter autem hac ceu ꝑfatiuncula excitauit auditoris animũ, rem inauditã ac prodigioſam narraturus.

Cũ eſſet deſpõſata) Deeſt apud nos cõiunctio γάρ. i. eñ μνηστευθείσης γάρ Quancꝙ ea nihil habet momenti, niſi quod narrationem cum pollicitatione præcedenti connectit. Eſt autem apud Græcos uox ei rei quam declarat accõmodatior magiſq; peculiaris. Siquidem illi μνηστῆρας uocant, qui puellæ nuptias ambiunt qui latinis dicũtur proci. Et μνηστεύειν tradere ſponſam Proco.

Mater Ieſu Maria) Mater eius eſt græce. Nã Chriſti paulo ante meminit, ne uideaĩ de alio quopiam ordiri ſermonem τῆς μητρὸς αὐτοῦ Atq; ita ſcriptum legitur in peruetu

ſtis latinorũ exemplaribus. Et ad eum modum citat Origenes uarijs nominibus explicans uim eius pronominis eius. Mariã aũt Syrorũ lingua dominã ſonat. Hebræi ſic ſcribunt מרים ſunt qui illuminatricem maris interpretentur.

Priuſq; conuenirent) πρὶν ἢ συνελθεῖν uerecunde ſignificat coniunctionem uxoris & mariti. Quanq̃; conueniunt potius qui concordant, aut qui in eundẽ congregantur locum, congredi tamen & congreſſum legimus pro cõſuetudine mariti & uxoris, Quãq; & coire quondam uerbum uerecundum, poſtea factum uſurpatione parum caſtũ. Eos uero qui ex hoc loco ſumunt anſam inſaniendi, ut dicant Mariã poſtea more uulgari fœminarum peperiſſe filios, abunde refellit Hieronymus ſcribens aduerſus Heluidiũ, & ſuffragatur Laurentius exemplis aliquot ex gentilium quoq; libris in medium adductis. Nam id additum eſt ab euangeliſta, non ut quod ſecutum eſſet ſignificaret, ſed ut inuſitatæ rei miraculũ aperiret. Perinde quaſi dicat aliquis, iudices de cauſa pronunciaſſe priuſq; cauſam cognoſcerent, cũ iuxta ſolemnem morem prius audiant iudices q̃ ferant ſententiam, ut igitur illic priuſq; cauſam cognoſcerent, nihil aliud eſt q̃ non cognita cauſa, & citra cauſæ cognitionem, ita hic priuſq; coirent, nihil aliud eſt, q̃ ſine congreſſu connubiali, ſiue abſq; coitu. Cœterum ut res eſt geſta, ita enarrat euãgeliſta. Nõdum intelligebat Ioſeph myſterium, grauidam uidet, congreſſum nõ interceſſiſſe nouit, & idcirco nondum euangeliſta pronũtiat uirgineum eſſe conceptũ, donec angelum id aperientem producit. Quis enim hominum ſuſpicaretur mulierem e ſpiritu cœleſti cõcepiſſe fœtum humanum? Sed minus offendiculi habiturus erat ſermo ſi uertiſſet per præteritum tempus, priuſq; conueniſſent, ſiue ut nos uertimus, priuſq; congreſſi fuiſſent. Vt mollius eſt, priuſq; cognouiſſent, cauſam damnauerunt reum, q̃ priuſq; cognoſcerent. Iã enim magis uidetur cognitio ſecutura.

Inuenta eſt in utero habens) εὑρέθη. Cur non potius depræhenſa eſt, aut certe reperta. Nã inuenimus quod quærimus, depræhendimus, quod latebat, præſertim in flagitijs. Reperimus, uel caſu obuia, uel preter ſpem oblata. Porro participium ἔχουσα uice uerbi infiniti poſitũ eſt. Depræhenſa eſt habens, pro eo quod eſt depræhenſa eſt habere. Mirum eſt autem cur euangeliſtam, aut potius interpretem, delectauerit hæc περίφρασις, in utero habens, pro grauida ſiue pregnante, cũ hæc non ſolũ idem ſignificent, ſed & uerecundius. Nam ferre uterum dicunt latini, uerum de hoc mox paulo plura dicemus.

De ſpiritu ſancto) ἐκ πνεύματος ἁγίου. i. e ſpiritu ſancto. Nihil eſt enim quod nos moueat factitia quorundã differẽtia. Quanq; hic quoq; loco uiri poſitus eſt ſpiritus ſanctus Statim enim lector audiens illam cum marito non fuiſſe congreſſam, & iam ferre uterum, ſtatim cogitaturus erat, ex quo igitur alio uiro? mox igitur excludit hanc cogitationem, non ex uiro, ſed ex ſpiritu ſancto.

Cum eſſet uir iuſtus) δίκαιος ὤν. Quoniam græcus ſententiã extulit ꝑ participiũ, liberum nobis reliquit, addere coniunctionem, que commodiſſime faceret ad ſenſum. Sed, cum, magis ſonat aduerſum quiddam. Vt cum ſis pauper, tamen faſtu turges. At hic ceu cauſam adducit, cur noluerit illã traducere, quod iuſtus eſſet. Mire uero iuſtũ uocat, ob id, quod in ius trahere noluerit, neq; punire, quod lex punire iubet. Iuſtũ autem uocat, non ob unam uirtutem, quæ prima eſt inter quatuor morales, ſed ob abſolutam omnibus numeris probitatem. Sic Ariſtoteles in ethicis, iuſticia inquit in ſeſe uirtutem amplectitur omnem, & ἀδικίαν pro quouis peccato uſurpant. Subnotauit hoc Chryſoſtomus. Nam Prorſus raræ cuiuſdã ac prodigioſæ probitatis erat, cũ ſponſæ tumentem uterum, & indubitata conceptus ſigna uideret, nec expoſtulare cũ uxore, nec queri apud affines, nec zelotypia diſcruciari, nec in ius ire, & ad penam rapere, ſed ſuos æſtus apud ſe dũtaxat premere, tantũ in animo ſecũ de ſecreto diuortio cogitare. Grauidam uidebat & myſterium nondum nouerat, quod mox ab angelo diſcit.

Nollet eam traducere) παραδειγματίσαι. Illud demiror hoc loco, qui factum ſit, ut interpreti latino, ſermonis politiem alias negligere ſolito, tam elegans uerbum in mentem uenerit. Nam ad uerbum uertendum erat exemplificare, ſiue per periphraſim exemplum facere. Siquidem elegãtior uſus huius uerbi fuit in cauſa, ut celebres aliquot theologi fœde lapſi ſint hoc loco. Quorũ de numero eſt haud aſpernandus theologus Petrus longobardus ῥαψῳδὸς eius operis, quod uocant ſententiarum, quem arbitror equidem & probũ fuiſſe uirum, & ut illa ferebat ętas, eruditum. Atq; utinam illius labor tã feliciter ceſſiſſet orbi Chriſtiano, ꝗ̃ ab illo ſuſceptus eſt pio ſtudio. Siquidem apparet illum hoc egiſſe, ut ſemel collectis quæ ad rem pertinebant, quæſtiones omnes excluderet. Sed ea res in diuerſum exijt. Videmus enim ex eo opere, nunꝗ̃ finiẽdarum queſtionum, non examina, ſed maria prorupiſſe. Is in quarto ſententiarum libro ſemel atq; iterũ ſic uſurpat hoc uerbum, quaſi tũ ſponſus traducat ſponſam, cũ rem habuerit cum illa. pudendus quidem lapſus, præſertim in ijs, qui ſe totius orbis doctores profiteantur, ſed ætati magis imputandus ꝗ̃ homini. Quid enim poterat eo ſæculo, quo prorſus extincta lingua græca, maxima ex pte & latina, Literis Hebraicis pluſꝗ̃ ſepultis, obliteratis omnibus ferme uetuſtis ſcriptoribus, ſi quid erat explicandum ad Iſidorum uelut ad ſacram ancoram confugiebatur, quem idem ſecutus μητρόπολιν interptaſ a μέτρον mẽſura, & πόλις ciuitas, & Acolytos ceroferarios, aliaq; cõſimilia, niſi quod magis arbitror hæc a recẽtioribus aſſuta, qui fere mos eſt, præſertim in hoc ſcripti genere. Quin & illud demiror, quis indicauerit Nicolao lyrenſi, traducere idem eſſe quod propalare. Sic enim interpretatur. Quãꝗ̃ multis argumẽtis colligere licet, tẽporũ illorũ pleroſq; ſcriptores græcorum etiam commẽtarijs adiutos fuiſſe, qui tũ fere quomodo cunq; uerſi fuerant in latinũ ſermonem, ut ſuis indicabimus locis. Alioqui qui potuit Thomas diuinare ex ea trãſlatione quid ſentiret Ariſtoteles, quam nec ipſe fuerat Ariſtoteles intellecturus, etiã ſi Rhomane calluiſſet. Neq; uero damno, quod aliorũ monumentis adiuti ſint. Illud demiror, cur ceu data opera, cœlent eorũ nomina, per quos profecerant. Magis autẽ, cur libri quoq; ſuppreſſi ſint, unde decerpſerant. uerũ hæc alias Magiſter ſententiarum uidetur hallucinatus ex uerbis Hieronymi, qui locum hunc ediſſerens ſcribit hunc in modũ. Si quis fornicariæ coniungitur unum corpus efficitur. Et in lege ſcriptum eſt, non ſolum reos, ſed & conſcios criminum, obnoxios eſſe peccato. Quaſi Ioſeph ideo noluerit Mariam traducere, hoc eſt coniũgi cum ea, quod adulteram iudicaret, ne fieret unum corpus cum ea. Non enim illic agit Hieronymus de coniũctione connubiali, ſed cauſam aperit, cur Ioſeph uir iuſtus, noluerit illam accuſare, & populi fabulam reddere, quod palam teſtantur ea quæ mox conſequuntur. Eſt autem uarius uſus apud latinos huius uerbi traducere, uerum ut nullus elegantior, ita nec rarior alius, ꝗ̃ cum ſignificat promulgare quempiam, & in publicũ uulgi ſermonẽ efferre. Sic enĩ Martialis. Rideris, multoq; magis traduceris Afer, Quã nudus medio ſi ſpatiere foro. Et Arbiter Petronius, neue traducere uelitis tot amicorum conſilia ſecreta, quæ uix mille homines nouerunt, hoc eſt ne uelitis in uulgus efferre. Appoſite uſus eſt hoc uerbo Seneca in epiſtola ad Lucillium centeſima. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Tranſlatum apparet ab ijs, qui quo conſpicui ſint omnibus, per celeberrima urbis loca producunt, id quod uictis, aut facinoris alicuius damnatis ignominiæ cauſa fieri ſolet. Ita Liuius libro ab urbe condita ſecũdo, uos omnibus ciuibus peregrinis populis ſpectaculo abeuntes fuiſſe, ueſtras coniuges, ueſtros liberos traductos per ora hominum. Vtitur in eundẽ ſenſum Trãquillus in Veſpaſiano. Diuus Chryſoſtomus hunc ediſſerẽs locũ apertiſſime uim indicat huius uerbi cũ ait. Non ſolum noluit eam damnare, ſed ne publicare quidem. Nec ab hoc multũ abhorret Hilarius, qui παραδειγματίσαι, putat legum exemplum ædere in quempiam, ſic enim ſcribit in expoſitione canonis, quem ſcripſit in Matthæũ, quia iuſtus ipſe nollet in eam

let in eam

let in eam lege decerni.Itaq; ſenſus eſt,Cum Ioſeph eſſet uir probus,uideretq; ſponſam grauidam,nec tamen mores eius paterentur, ut poſſet adulterium credere,cœlandum eſſe duxit,quod admirabatur.Quanq́ reperio Vulgarium græcum euangeliorum interpretem in hac eſſe ſententia,ut dicat Ioſeph ob id clanculũ uoluiſſe diuertere,quod ſe iudicaret indignum conſuetudine coniugis,quæ iam e ſpiritu cœleſti concepiſſet. Verũ hæc interpretatio coactior eſt,nam ſi complexim legas, reperta eſt, nimirũ ab Ioſeph,in utero habens de ſpiritu ſancto,ut ſit ſenſus,Iam tum fuiſſe compertũ Ioſeph quod ſponſa conceperat non ex ullo uiro,ſed e ſpiritu, quorſum poſtea opus fuit angelo,qui moneret in ſomnis? Porro cum hanc addit cauſam,cur timere non debeat,quod enim in ea natum eſt,de ſpiritu ſancto eſt,ſatis indicat metum Ioſeph,non e reuerẽtia, ſed uel e ſuſpicione,uel certe ex admiratiõe fuiſſe profectum. Alioqui ex ſermone angeli magis debuerat timere,certior factus de myſterio cœleſti. Vſus eſt hoc uerbo duobus in locis diuus Paulus apoſtolus in epiſtola ad Coloſſenſes ca.2. καὶ ἐκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ .i. exutos pricipatus ac poteſtates oſtẽtauit palã, quod uicti ſoleant in triũphis circũduci, palãq; oſtẽdi populo, & in epiſtola ad Hebræos ca.6. ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντες. Interpres proximo loco uertit traduxit,hic uertit oſtẽtui habentes.Quanquã mihi ſane nõnihil intereſſe uidetur inter δειγματίζειν & παραδειγματίζειν.ſiquidem δειγματίζειν eſt ſimpliciter exẽpli cauſa oſtẽdere. παραδειγματίζειν ob præpoſitionẽ additã, in malam partem ſonat. Quanq́ utrunq; deducitur a δεῖγμα quod eſt exemplum, & δεῖγμα a δεικνύω dictum eſt, quod eſt oſtendo.

Occulte dimittere) ἀπολῦσαι græcis ambiguum eſt uerbũ. Dimittimus exercitum inſtructum,dimittitur ſenatus,dimittitur concio,cũ unicuiq; poteſtas ſit quo uelit abeundi. Dimittimus & amicũ uolentem proficiſci. At hoc loco magis quadrabat amittere a ſe,ſiue repudiare ,ſiue diuortium cum ea facere. Id enim ſenſit euangeliſta, idq; clanculũ,quod palam non poſſit citra periculum ſimul & infamiam uxoris. Neq; par eſt quemq́ offendi ceu duriore uerbo repudiandi, Cum Hilarius eruditus iuxta ac pius autor,non ueritus ſit uti duriore.ſic enim ait exponẽs canonem Matthæi,uolenti eam abijcere. Id nimirum atrocius eſt q́ repudiare.

In ſomnis κατ᾽ ὄναρ.i. per ſomnium. Quamq́ ſenſum expreſſit interpres. Nã quod in ſomnis apparet per ſomnium appareat neceſſe eſt.

Accipere Mariam coniugem) παραλαβεῖν.i.adiungere in conſuetudinem uitæ, iã enim acceperat. Rurſus interpres abhorruit a uocabulo uxoris, cũ euangeliſta nõ uereatur Ioſeph patrem uocare Ieſu. Certe diuus Hieronymus uxorẽ legit,nõ cõiugẽ.Id quod & interpretatio illius atteſtatur.

Quod enim in ea natum.) τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν.i.genitũ. Sic enim appellat id quod conceptum eſt in utero, & nondum enatum.Natum enim dicitur etiã id, quod quocunq; modo cœpit eſſe.

De ſpiritu ſancto) ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου, i.e ſpiritu ſancto eſt, ſiue ut nos uertimus a ſpiritu ſancto profectum eſt, ut autorem indicet præpoſitio. Hoc obiter admonendũ duxi,quod recẽtiores aliquot theologi, ingens myſterium ſubeſſe uolunt in hiſce præpoſitionibus ex & de,cum apud græcos eadem ſit præpoſitio,apud nos diuerſa,tantũ quia libuit interpreti, qui frequenter affectat uarietatẽ,ubi nihil opus.

Et uocabis nomen eius Ieſum.) Vel hinc refelli poteſt Iudæorum noſtræ tempeſtatis uæſania, qui uolunt Chriſto diuerſum fuiſſe nomen,a nomine ducis Ioſue & Ioſue ſacerdotis. Certum eſt enim ישׁוּעַ Hebræis ſonare ſalutem,& angelus uocabuli rationem exponens,Ipſe enim inquit,ſaluum faciet populum ſuum. Porro latinius erat,a peccatis ſuis, q́ eorum, Verum interpres opinor uitauit amphibologiam,ſed dum uitat hoc incommodum,in aliud incidit incommodum. Neq; uero periculum erat, ne quis acciperet

Ieſum

Ieſum liberaſſe populum ſuum a ſuis ipſius peccatis.

Prophetam dicentem.) Græcis anceps eſt ſermo. Siquidem incertum eſt, utrũ accipiendum ſit dominũ loqui per prophetam, aut a domino dictum per prophetam, cuius hæc ſint uerba, quod ὑπὸ & διὰ utraq; præpoſitio genitiuo iungatur. Sed poſterior ſenſus uerior eſt, quod hoc participio mos ſit Euangeliſtis uerba referre Loquentis, quemadmodum Latini per inquit.

Ecce uirgo.) ἰδοὺ ἡ παρθένος. Apud prophetam Hebræũ nomẽ eſt nõ בתולה Bethula quod proprie uirginem ſignificat, & intactam uiro, ſed עלמה Alma quod puellam ſiue adoleſcẽtulam ſignificat. Hoc ætatis eſt nomen, illud integritatis. Cæterum Hieronymus negat uſq; inueniri. in ueteri teſtamento uocabulũ alma, niſi de uirgine. Certe. Geneſis ca.24. Rebeccam adhuc uirginẽ alma uocat. Et deuteronomij ca.22. Lex punit raptorem Alma .i. puellæ, haud dubium quin de uirgine ſentiẽs. Proinde ſeptuaginta uocem hãc interpretati ſunt ἡ παρθένος .i. uirgo, cæteris licet omnibus puellã interpretantibns. Quanq; apud Hebræos uox eſt anceps, ut quæ tũ puellam ſignificet, tũ abſconditam. Vnde quod in titulo noni pſalmi poſitum עלמות pro quo cæteri interpretes tranſtulerunt pro adoleſcentia, ſeptuaginta tranſtulerunt pro abſconditis, ut alma nõ ſolum uirginem ſignificet, ſed κατ᾽ ἐπίτασιν uirginem abſconditam, & a uirorum conſpectu ſecluſam, qui mos & hodie manet Italis. Quin & punica lingua, quam nõnulli uolunt ab Hebræis ortam, alma uirgo dicitur. Nã quod adiecit Hieronymus latinis quoq; quod ſanctũ ſit almũ dici, ioco uerius q̃ ſerio locutus uideť. Neq; tamẽ alma uocabulũ competit in quamuis uirginẽ, poteſt em̃ & anus eſſe, ſed in eam uirginẽ dũtaxat, quæ puella ſit, & iam nubilis, ac nondum nupta, hoc eſt cognita uiro, Verum ſi cum contentioſis agatur, quamtumuis conſtet alma ſignificare uirginem, non tamen euincemus ex his uerbis uirginem fuiſſe quæ conceperit, ſic enim de infantula liceat loqui hæc pariet liberos, at nõ protinus infantula pariet. At cum ceu nouum ſignũ polliceať deus, quid noui fuerat? ſi quæ prius erat uirgo, poſtea congreſſa uiro conciperet ac pareret, id quod eſt omnium commune? Poſtremo nec illud arbitror negligendum, non dictum eſſe ſimpliciter παρθένος, ſed ἡ παρθένος, ut nõ de quauis uirgine poſſit accipi, quod nihil erat monſtri, ſed certa quæpiã ut inſignis uirgo denotetur, quæ ſit paritura. Proinde uertendum erat. Ecce uirgo illa concipiet. Ad quem modum nos locis aliquot articuli uim expreſſimus. Et ה apud hebræos hoc loco p̃poſitũ articuli uim habet.

In utero habebit) ἐν γαστρὶ ἕξει. Pro eo quod eſt grauida ſiue pregnans erit. Nã apud Eſaiã ca.7. unde locus hic citatus eſt, הרה habetur, quod diuus Hieronymus concipiet uertit, cũ tamen, ut hebraici apices duo ſcilicet camez indicant præſentis ſit tẽporis, p̃teriti aũt eſſet ſi unũ foret camez. Cæterũ diuꝰ Hieronymus hũc enarrãs locũ legiſſe uideť ἔχει præſentis temporis, non ἕξει futuri, quaſi propheta ceu rem futurã prædixerit, Euangeliſta reſpexerit, ad id quod iam erat factũ. Verum ut pace Hieronymi dicã, cur magis reſpexit huc, in habebit q̃ in pariet, ubi tempus futurum reliquit?

Et uocabitur nomen eius.) καλέσουσιν .i. Vocabunt, non uocabitur. Atq; ita ſcriptum cõperitur in antiquiſſimis ſimul & emendatiſſimis latinorũ exẽplaribus. Quin & Hieronymus cõmẽtariorũ in Eſaiã libro tertio, & illud adnotauit, euãgeliſtã nõnihil immutaſſe de uerbis huius prophetæ, quippe qui pro וקראת quod Hebreis ſonat & uocabis in maſculino, ſiue uocabit in fœminino, ut referať ad ipſã q̃ peperit uirginẽ, uocabũt mutarit. Sed uocabũt ponẽs multitudinis nũero Matthæꝰ reſpexit p̃pli p̃ſonã, cuius illa uox ẽ nobiſcũ deꝰ, nimirũ ſibi gratulãtis de tali partu. Qua de re nõ nihil etiã meminit Vulgarius græcus interp̃s etiã ſi recẽtior, haud aſpernãdus tamẽ. Immanuel aũt hebræis ſonat nobiſcũ deus. Nã עמנו nobiſcũ אל deus, עמנואל. nobiſcũ deus Cæterũ quod ſcripſit interpres latinus quod eſt interpretatũ, nec ad uerbũ reddidit græcũ ſermonẽ, nec latinitati ſatis conſuluit, unde nos periphraſi maluimus reddere, quod ſiquis interpretetur, ſonat nobiſcum deus

biſcum deus

biſcum deus. Apud Eſaiam uaticinium illud in hūc modum legitur הִנֵּה הָעַלְמָה הָרָה וְיֹלֶדֶת בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ עִמָּנוּ־אֵל

Exurgens autem Ioſeph διεγερθεὶς.i. experrectus, ſiue expergefactus, aut excitatus. Quamq̃ huius uerbi uſus ad tria ſolet accommodari, ad cū qui ſurgit, qui reuiuiſcit, & qui expergiſcitur.

Et accepit coniugem) Hoc eſt adiunxit ſibi. Pugnat enim παραλαμβάνειν cū eo quod eſt ἀπολῦσαι.i. reijcere. Sic em̄ uſus eſt & diuus Paulus ſcribēs ad Rhomanos τὸν δὲ ἀσθενοῦντα πίστει, προσλαμβάνετε.i. eū q infirmus eſt fide, ne reijcite, ſed admittite & adiungite uobis

Filium ſuum primogenitum.) τὸ πρωτότοκον Græcus articulus fauere uidetur Heluidianis, qui ſic additur, quaſi diſtinguat hunc filium a cæteris. Sed magis accipiendus interpretatiue, pro eo quod eſt, qui eſt primogenitus, ut intelligas eundē illum filium de quo prius eſt locutus, & quem e ſpiritu dixit conceptum. Eadē de cauſa addit αὐτοῖς .i. ſuum. Alioqui quæ mulier parit alienum filium? ut interim ſileam de myſterio, quod ſubeſt in uocabulo primogeniti. Cæterum quod ait donec peperit, latinius erat, donec peperiſſet. Ex his quoq; uerbis Heluidiani uenantur erroris ſui patrocinium, haud animaduertentes hebræi ſermonis proprietatem. Ad eundem modū legis de coruo emiſſo Geneſis ca. 8. qui egrediebatur, & non reuertebatur donec ſiccarentur aquæ ſuper terram, cum ſignificet auem nunq̃ fuiſſe reuerſam. Quanq̃ hac de re ſuperius item nō nihil attigimus.

EX CAPITE SECVNDO.

CVm ergo natus eſſet) Græci codices autem habent, non ergo. τοῦ δὲ ἰησοῦ γεννηθέντος id eſt, nato autem Ieſu, atq; ita legit Chryſoſtomus, quanq̃ refragantibus antiquis exemplaribus latinis. Neq; magni refert ad ſententiam.

In Bethlehem Iudæ) Iudææ legendum eſt, nō Iudæ, ſuffragantibus uetuſtiſſimis exemplaribus noſtris. Siquidem Iuda hominis nomen eſt, Iudæa regionis ἐν βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας, Cæterum obſcuri uiculi nomen, quo magis agnoſceretur addito regionis uocabulo illuſtrauit. Eſt em̄ Bethlehem oppidulum ſitum in tribu Iuda, unde Iudæa dicta eſt, haud procul ab Hieroſolymis. Solemus autem regionis nomen addere, etiam diſcernendi gratia, uelut Antiochiam Paleſtinæ, quod altera ſit eiuſdem nominis in Aſia, id quod hic quoq; locum habet. Siquidem alteram eſſe Bethlehem in Galilæa, indicat liber Iudicum. Conſimiliter deprauatum eſt quod paulo poſt ſequitur in Bethlehē Iudæ pro Iudææ. Cæterū בֵּית־לֶחֶם Bethlehē hebræis ſonat domū panis לֶחֶם lehē panis בֵּית domus יְהוּדִי Iudæus confitens, quo nomine nunc indigni ſunt, qui Chriſtum pertinaciſſime pernegant. Illud minutius, quod παρεγένοντο.i. acceſſerunt uertit uenerunt, Porro quod magi nominantur, nemo maleficas artes, quas uulgo magicas dicimus ſomniet. Siquidem quos Græci ſophos aut philoſophos, Chaldæi magos uocant, ut teſtatur & diuus Hieronymus in Danielem.

Qui natus eſt) ὁ τεχθεὶς participium eſt a uerbo pario, quaſi dicas partus eſt. Id ante poſuit pro conceptus. Nos uim articuli cupientes exprimere uertimus. Vbi eſt ille qui natus fuit, rex Iudæorum? Et rurſum in ſtella appoſuit articulum αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ut certam ſtellam intelligas, & non quamlibet, ſed eximiam.

Et uenimus) uenimus prima acuta pronunciandum eſt, utpote præteriti temporis ἤλθομεν, quod ego minutius eſſe ducerem, quod admoneretur, niſi paſſim audirem multos in hoc & ambigere & errare. Proinde nos uertim⁹ acceſſimus. Ad hæc (uenimus adorare) græcanice dixit magis q̃ latine. Venimus ut adoremus, ſiue ad adorandum. Minutius & illud, quod ἀκούσας participium præteriti temporis uertit audiens, rectius erat cum audiſſet, ſiue ut nos uertimus, Auditis autem his Herodes. Præterea quod oīs Hieroſolyma poetice magis q̃ hiſtorice, pro tota dixerit Hieroſolyma, nec id citra

uitium

uitiū amphibologiæ,quaſi plures ſint Hieroſolymæ. Rurſum quod fecit in ἀκούσας idē fecit in συναγωγῶν,uerum hæc quoniam minutula ſunt,& ad ſenſum non ita multum ha bent momenti,non eſt animus paſſim admonere.

Principes ſacerdotum.) Ἀρχιερεῖς.i.Primarios ſacerdotes,quos alias ſæpe uertit ponti fices.Nam princeps ſacerdotum qui eſſe poſſit,qui ipſe non ſit ſacerdos?

Et tu Bethlehem.) Teſtimonium hoc ſumptum eſt ex Micheæ capite quinto,Diuus Hieronymus ingenue fatetur,id quod refertur a Matthæo,neq; cum æditione Septua ginta,neq; cum hebraica ueritate per omnia conuenire, ſiue quia uoluerit Euangeliſta ſtudioſe referre,ſicut ab illis fuit reſponſum,ut oſtenderet ſcribarum & phariſæorum in diuina ſcriptura negligentiam,ſiue quod ipſi Euangeliſtæ teſtimonia huiuſmodi nō e li bris deprompſerint,ſed memoriæ fidentes,ita ut fit,lapſi ſint,quandoquidē deprehen ditur aliquoties in ſenſibus quoq; nōnulla diuerſitas,ubi uerba prudentes neglexerint. Septuaginta uerterunt ad hunc modum. Et tu Bethlehem domus Ephrata,nequaq; mi nima es,ut ſis in milibus Iuda, Ex te mihi egredietur,ut ſit in principē Iſrahel. Hebraica ueritas ſic habet, וְאַתָּה בֵּית־לֶחֶם אֶפְרָתָה צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה מִמְּךָ לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל Quod hūc in modum tranſtulit Hieronymus. Et tu Bethlehem Ephrata,paruu lus es in milibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrahel. Cæterum quod latine dicitur paruula Hebreis צָעִיר nō ſimpliciter paruulum ſignificat:ſed adoleſcentulum & iuuenculum. Vnde & in pſalmo. Adoleſcentulus ſum ego, & contemptus, pro adole ſcentulo eſt. צָעִיר. Ad hæc notat Hieronymus eandem ciuitatulam bethleem, quæ ſita eſt in regione Ephrata,nunc uendicari ſorti Iudæ,nūc Simeonis,nūc Beniamin Porro Ephra ta אֶפְרָתָה Hebreis ſonat furorem,ſiue frugiferam,autore Hieronymo, Illa quoniam leuicula ſunt ſa tis eſt indicaſſe,quod in principibus dixit,pro inter principes,& exiet pro exibit. Item pro dux eſſe ἡγούμενος participium eius uerbi,unde deductū eſt ἡγεμών,quod principē ac ductorem ſignificat,ac modo uerterat principem. Vnde melius uertiſſet, Exibit qui dux ſit populo meo.

Qui reget populum meum.) ὅστις ποιμανεῖ.i. qui recturus eſt,ſiue reget futuri tempo ris,ſuffragantibus & latinis exemplaribus uetuſtis. Id ſignificat non ſimpliciter regere, ſed paſcere,ut aliquoties trāſtulit,& regere quo modo paſtor gregē. Quāq; græca uox non reſpondet hebraicæ, quæ hoc loco dominatum magis ſignificat. Cæterum in pſal mo. Quare fremuerunt gentes. Reges eos in uirga, ποιμανεῖς, quod uerterunt Septua ginta,reſpondet hebraicæ quæ eſt תְּרֹעֵם

Interrogate diligenter.) ἀκριβῶς.i. Exacte,quod abſolutam quandam ſignificat diligē tiam. Inde uerbum ἀκριβόω,quo mox uſus eſt,ἠκρίβωσεν παρ᾽ αὐτῶν.i. Diligenter didicit ab illis. Id ſignificat accurate exactaq; cura quippiam agere,ubi quis omnibus neruis incū bit. Nec eſt interrogate,ſed exquirite,ſiue examinate ἐξετάσατε. Quin & illud parū com mode reddidit,tempus ſtellæ quæ apparuit eis τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος,quæ appa ruiſſet ſiue apparuerat. Nos quo dilucidior eſſet ſermo uertimus,hunc in modū,quo tēpore ſtella appariuſſet. Nec additur apud Græcos eis.

Inuenerunt puerū.) Minutula ſunt & illa,qđ græce non παῖς eſt,ſed παιδίον,diminu tiuū, q̄ſi dicas puellū,quēadmodū & ſuperius,diligenter interrogate de puero. περὶ τοῦ παιδίου. At paulo ſuperius præcedebat eos προῆγεν,quod ita eſt præcedere,ut ſit ceu dux uiæ. Præterea gaudio magno, χαρὰν μεγάλην. i. gaudium magnum Atticorum more, quod tamen latine uertit interpres. Etiamſi Terentius dixit. Solidum gaudere gaudiū. Et Vergilius,furere furorem. Item quod intrātes domum,pro ingreſſi domū ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν. Nam quod πεσόντες.i. proſtrati,uertit procidentes prope coactus fecit,& mol lius eſt. Hæc & id genus minutula multa ſciens prætereo,ne lectori ſim faſtidio.

Et reſponſo accepto.) Quid reſponſum eſt his,qui nihil interrogauerant? χρησμοὶ di cuntur oracula,quæ reddūtur a numine aliquo,ſed petentibus aut cōſulentibus. Vnde

x cōmodius

inſcitiam. Illud recte mutauit, quod regnaret, ὅτι βασιλεύει, quod hebraice magis q̃ græce dixit, quod regnat. Cæterum Herodes, hic Herodis filius, frater fuit Archelai, quo Lugdunũ relegato ꝑ Tiberium Cæſarem, ſubſtitutus eſt in regnũ pater eius Herodis, à quo fuit irriſus Chriſtus.

Timuit illo ire.) ἐκεῖ ἀπελθεῖν. Illo aduerbium eſt, etiamſi in uetuſtiſſimis codicibus ſcriptum eſt illuc. Nec eſt ire, ſed abire, ἀπελθεῖν.

Et admonitus.) χρηματισθεὶς δὲ κατ' ὄναρ. Miras huius interpretis delicias. Quod modo uerterat reſponſo accepto, nũc tranſfert, admonitus. Diuus Hieronymus putat χρησμὸν dici, quoties deus per ſe reſpondet. Nec eſt. Et reſpõſo accepto, ſed, Sed accepto reſponſo. Quanq̃ minutius hoc, uelut & illud, ἐλθὼν κατῴκησεν, ꝓfectus habitauit, ſiue uenit & habitauit. Quanq̃ in nonnullis codicibus eſt ἀπελθών.

Per prophetas, quoniã Nazareus.) διὰ τῶν προφητῶν, ſolitus citare nominatim autorẽ prophetiæ, nunc in genere dixit ꝑ prophetas, quod נזיר Hebræis ſanctus ſiue cõſecratus dicitur iuxta Septuaginta, & nõ uno in loco, ſed paſſim Chriſtus ſanctꝰ dicit̃. Symmachus ſeparatũ uertit. Alij floridũ exponũt נצר nezer em̃ hebræis flos uel germẽ, ut Septuaginta uerterũt, dicit̃, uerũ hoc ꝑ צ illud ꝑ ז ſcribit̃. Huc reſpiciẽtes aliq, dũ conant̃ hoc teſtimonium ad certum referre locũ, ſumptum putant ex Eſaiæ capite. 11. וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרַח & egrediet̃ uirga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Porro גֵּזַע quod ſoli Septuaginta tranſtulerunt radicem, Aquila Symmachus ac Theodocion uerterunt κορμόν. i. ſtirpem ſiue truncũ. In hanc ferme ſententiam Hieronymus. Illud addam ὅτι. i. quia, coniunctio hoc ſane loco fuerat omittenda.

EX CAPITE TERTIO.

Pœnitentiam agite.) μετανοεῖτε. Quod plærũq; uertit. Pœnitentiam agitè, ꝙ pœnitete ſiue pœnitemini parũ latinũ uideret̃, quãq̃ & ſic uertit alicubi. At noſtrũ uulgus putat eſſe pœnitentiã agere, præſcripta pœna quapiam luere cõmiſſa, quod apud Chriſtianos, qui publice peccaſſent, eiecti e conſortio, propalã affligeret̃. Eaq; ſatiſfactio ſiue pœna, pœnitentia uocari cœpta. Qua quidẽ ex re, nõ mediocris error Theologis quibuſdam, qui quod Auguſtinus de pœnitentia, hoc eſt, publica ſatiſfactione ſcripſit, ad animi dolorẽ, quã cõtritionem uocant, detorquent. Alioqui μετάνοια dicta eſt, a μετανοεῖν, hoc eſt, a poſterius intelligendo, ubi quis lapſus, re peracta, tum demũ animaduertit erratũ ſuũ. Quæ iuxta prouerbium Homericũ prudentia ſtultorum eſt, ut & μεταμέλεια, quũ ſocordes in re pagẽda, ſero incipimus eſſe attenti, iam admoniti noſtris malis. Meo iudicio commode uerti poterat, Reſipiſcite, ſiue ad mentem redite.

Appropinquabit enim.) ἤγγικεν. Dubium non eſt, quin errore librariorũ acciderit, qd̃ perpetuo pene uerterit futurũ pro præterito, in hoc ſane uerbo, cũ ſit appropinquauit. Quanq̃ in huiuſmodi Græci nõnunq̃ abutuntur præterito uice præſentis. Mollius erat inſtat, ſiue adeſt regnũ dei. Nam id eſt appropinq̃ſſe, in propinquo eſſe. Siquidẽ Iudæis adhuc in umbris & ceremonijs uerſantibꝰ aduentabat quidẽ, ſed eminus. Certe appropinquauit præteriti temporis ſcriptum reperi in uetuſtiſſimis exemplaribus latinis.

Vox clamantis.) Ipſe Ioannes baptiſta, apud Ioannem euangeliſtam teſtat̃ hoc de ſe dictum. Eſt aũt apud Eſaiam capite. 40. conſentiente hebraica ueritate cum æditiõe Septuaginta, niſi ꝙ ſeptuaginta nõ repetunt, in ſolitudine. Hebraica ſic habent קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יהוה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ Cæterũ parate, græce eſt ἑτοιμάσατε, hoc eſt ꝓmptã, paratam & expeditam reddite. Hebraica uox פַּנּוּ proprietatẽ habet, ut ſignificet uiã apertam, & oculis intuentiũ conſpicuam facere, a uerbo פָּנָה, quod eſt reſpexit. Obſtant em̃ affectus mundani, quo minus homines uideant Chriſtũ aduenientẽ. Quibus ſublatis, præparata uia domini, conſpicitur aduenięns ſalus.

Habebat ueſtimentũ de pilis.) ἔνδυμα αὐτοῦ. i. Indumentũ ſuũ, & e pilis magis q̃ de pilis, deinde

lis,deīde cameli,nō camelorū. Quāq̄ hæc nō magnope faciūt ad ſentētiā,tamē quo ſcripturæ ſeruaret̄ integritas,nō ab re putauim⁹ admonere & zonā græce dixit, ꝓ cingulo.

Eſca autē.) τροφή.i.Cibus,ſiue alimonia,a τρέφω,nutrio.Cogor hoc loco deſyderare prudentiam in nōnullis ſcriptoribus,qui nolunt locuſtas hoc loco animal eſſe, ſed fruticem neſcio quem,aut ſurculum delicatum,& ceu rem uehementer impiam execrantur,ſi Ioānes uir tantus tam uili cibo paſtus dicatur.Atq; hic deum immortalē q̄ inſulſe rhetoricatur Calepinus,rogans,cur amicus dei non eadem opera,muſcas ederit,& cætera portenta,quibus deus afflixit inimicos ſuos.primū conſtat non Parthos ſolū,ſed & alias nationes locuſtarum eſu uictitaſſe. Et hoc ipſum Euangeliſta retulit in laudem Ioannis, ꝙ uili parabiliq; cibo uixerat,non ꝙ affectarit Ioannes eum cibum,quem opinor cū apud Herodem ageret,quibuſlibet cibis uſum fuiſſe,ſed ꝙ eremus hunc cibum & hūc ueſtitum ultro ſuppeditaret.Deniq; quos cibi uilitas offendit,cur ijdem non offenduntur pilis camelorum,& cingulo coriaceo? Quaſi uero magis cōuenerit,ut præco paupis Chriſti,& ad crucem deſtinati, placentis & Atticis bellarijs ſaginaretur,& ſericis ac mileſijs ornaretur ueſtibus. Verum hæc non minus ethnice dicta ſunt, q̄ Platina crimē Gregorij pōtificis Rhomani deprecatur,cuius cauſam ſic agit,quaſi ille ꝓrſus uir impius ſit futurus,ſi conſtet ſaxum quoddam ab eo ſubmotum fuiſſe.

Et omnis regio circa Iordanem.) καὶ πᾶσα περίχωρος τοῦ ἰορδάνου.i.Et omnis regio undiq; finitima Iordani.Omitto leuicula illa quod ἰδὼν uertit uidens,pro cum uidiſſet,quod πολλοὺς τῶν φαρισαίων.i.multos phariſæorum,græce magis q̄ latine dixerit,pro multos e phariſæis,ſiue multos phariſæos.

Genimina uiperaꝝ.) γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν.idē eſt qđ alias uertit,Progenies uiperarū, & rectius.Nam progenies dicūtur ab alio progeniti.Atq; idē ſonat græca uox,poterat dicere filios,ſiue germina.Nā genimē haud arbitror uſq̄ cōpiri,apud ꝓbatos autores.

Quis demonſtrauit uos.) In emendatioribus codicibus ſcriptum eſt,uobis. ὑπέδειξεν ὑμῖν,& magis ſubindicauit,ſiue ſubmonſtrauit,q̄ demonſtrauit,quaſi dicas clanculū indicauit,& admonuit,ut fugeretis imminens periculū. Nam quod ἀπὸ μελλούσης ὀργῆς.i.A futura ira,uertit a uentura ira,recte mutauit,niſi quod apertius erat,ab ira quæ futura eſt,ut certam intelligas iram iam inſtantem.

Fructum dignum pœnitentiæ,καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας.i.Fructus dignos pœnitentia.Quanq̄ ambiguum eſt,utrum genitiuus pœnitentiæ pertineat ad nomen fructus, an ad dignos,quod raro iungitur apud Latinos paterno caſui.Et ita poſitū eſt,ut magis uideat̄ referendū ad proximā uocē dignos,ut ſit ſenſus.Si uere uos pœnitet,ut præ uobis fertis,ſic uiuite,ut appareat uos reſipuiſſe,& ex aīo priſtinæ uitæ pœnitētia teneri.

Et ne uelitis dicere.) καὶ μὴ δόξητε λέγειν.i.Ne uideamini dicere,i. Ne ſic uiuatis, ut uideamini totam fiduciam pietatis collocaſſe in affinitate patrum. Quāq̄ poteſt & ſic accipi.Ne ſitis in hac opinione,ut dicatis uos eſſe filios Abrahæ. Tanq̄ id ſufficiat ad iuſticiam,e ſanctis eſſe prognatos.Et mox quoniam potēs eſt, ὅτι aut omittendum erat, aut uertendum in quod.

Filios Abrahæ.) τέκνα τῷ ἀβραάμ.Articulus græcus indicat Abrahæ,datiui caſus eſſe, non paterni.Quaſi dicat Abrahæ,non defuturos filios,etiam ſi illi non ſint nati.

Iam enim ſecuris.) ἤδη γὰρ καὶ ἡ ἀξίνη.i.Iam enim & ſecuris. Nec eſt ocioſa coniunctio. Indicat enim cum epitaſi proximum inſtare periculū. Diuus Hieronymus citat ſubinde ad radices,non ad radicem,licet reclamantibus Græcorum exemplaribus.

Excidetur & in ignem mittetur.) Vtrumq; uerbum Græcis præſentis temporis eſt. Exciditur,& mittitur,ἐκκόπτεται καὶ βάλλεται.Primū ut ſententia ſit generalis,deinde, quod abuſus temporis magis facit ad emphaſim periculi proxime imminentis,uelut admota radicibus ſecuri,iam iam futurum ſit,ut funditus excidatur arbor.Illud leuius, quod εἰς μετάνοιαν uertit in pœnitentiam,pro ad pœnitentiam.

Qui aūt

Qui autem poſt me uenturus eſt.) ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος. Qui uenit præſenti temporis, aut qui uenturus. Eſt enim hoc participium, quemadmodum & illius uerbum anceps, ut intelligas uel ætate iuniorem Chriſtum, uel ſucceſſurū in munus prædicandi. Illud minutulum (Non ſum dignus) οὐκ εἰμὶ ἱκανός. i. non ſum idoneus. Et fortior ad uires refertur, non ad animi magnitudinem. ἰσχυρότερος, i. ualentior, ſiue plus potens ꝗ ego. & ὑποδήματα ſoleas ſonat, magis ꝗ calceamenta.

In ſpiritu ſancto.) Quod in noſtris additum eſt, & igni, in nōnullis Græcorum exemplaribus eraſum eſt, fortaſſis odio quorundam hæreticorum. Certe Hieronymus legit, In ſpiritu & igni. Atq; item Hilarius, & in nōnullis Græcorum codicibus.

Triticum in horreum ſuum.) τὸν σῖτον αὐτοῦ. i. Triticum ſuum, ut ſuum pertineat ad triticum, non ad horreum. Atq; ita ſcriptum eſt, non ſolum in omnibus græcis exemplarib⁹ uerumetiam emendatis ac uetuſtis Latinorum codicibus. Deinde paleam eſt non paleas. τὸ δὲ ἄχυρον.

A te debeo baptizari.) Nō eſt debeo, ſed χρείαν ἔχω. i. opus habeo, ut abs te baptizer.

Sine modo.) ἄφες ἄρτι, quod hic uertit, ſine, mox tranſfert, dimiſit. Cum utrobiq; ſit idē uerbum, quāꝗ non eſt idem ſinere & dimittere. Rogo quæ eſt iſta ſupinitas in literis diuinis? Aut dicendum erat omitte nunc, ut intelligas id, quod eſt conſentaneum Ioannē iniecta manu uetare conatum Ieſum, ac mox. Tunc omiſit illum, aut, ſine nunc, & tunc ſinit illum. Nam ἀφίησιν, præſentis temporis eſt, non præteriti.

Et uenientem ſuper ſe.) Ex græco ſermone non liquet utri ſint aperti cœli, Chriſto an Ioanni, tum uter uiderit columbam deſcendentem. Atq; ex Euangeliſtæ uerbis magis uidetur ad Chriſtum referri, ꝗ ad Ioannem, niſi quod ſequitur, ἐπ' αὐτὸν, quod interpres uertere debuiſſet ſuper eum. Alioqui ſi ſuper ſe ſentiēdum erat, dixiſſet. ἐφ' αὑτόν. Ad hæc non referebat, ut Chriſtus hæc uideret, quæ fiebant propter iudæos, ut euidenti ſigno intelligerent eum eſſe Meſſyam, non Ioannem, ad quem alioqui uox patris miſſa uideri poterat, niſi columba palam deſignaſſet Ieſum. At Marcus qui Matthæum redegit in compendium aliquanto etiam obſcurius facit, & niſi res ipſa loqueretur, & obſtarēt hæc duo uerba ἐπ' αὐτὸν prorſus intelligeremus Chriſtum uidiſſe, non Ioannem. Lucas ita recenſet, ut quis uiderit non aperiat. Solus Ioannes palā explicat, Ioannē baptiſtā uidiſſe.

Sicut columbam.) ὡσεὶ περιστερὰν. Oſcitanter reddidit interpres. Videtur enim dicere, more columbæ deſcendiſſe ſpiritumſanctum, cū ſentiat cū ſpecie columbæ deſcēdiſſe.

In quo mihi complacui.) ἐν ᾧ εὐδόκησα. Verbum eſt peculiare diuinis literis, quo propenſum animum, ac præcipuum quendam affectum ſignificant. Perinde ſonat quaſi dicas, in quo bonam de meipſo habeo opinionem, & ut ita loquar, ipſe mihi placeo, ſiue in quo mihi complacitum eſt. Cæterum illud dilectus, quod mox præceſſerat ἀγαπητὸς eſt Græcis, quod plærumq; uertere ſolet, chariſſimus. Eſt enim nomen, non participium, & omnino plus quiddam indicat, ꝗ dilectus. Atqui ſi uſq; erat chariſſimus dicendū, hic certe dicendum fuerat.

EX CAPITE QVARTO.

TVnc ductus.) ἀνήχθη. i. ſubductus, ſiue ſublatus, uelut e medio abduct⁹. Nec enim protinus cœpit prædicare, ſed abdidit ſeſe dies aliquot. Porro quod ſimpliciter dixit, a ſpiritu, ſolitus addere ſanctum, palam eſt cū loqui de ſpiritu, cuius modo meminerat, & ob id addidit articulum. ὑπὸ τοῦ πνεύματος. Rurſum diaboli nomē ubiq; reliquit interpres, & in Paulinis epiſtolis aliquoties, ubi non ſpiritum, ſed ſimpliciter delatorem aut calumniatorē ſignificat. id enim Græcis ſonat διάβολος, a uerbo διαβάλλεσθαι, quod eſt deferre, ſiue infamem reddere. Cæterum quod in Hilario pro a diabolo legitur, a zabulo, fortaſſis errori librariorum eſt aſſcribendum.

Accedens tentator.) ὁ πειράζων. i. Is qui tentat. Ad eundem modum Paulus apoſtol⁹

μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων.i.Ne quo modo tentaſſet uos,ille qui tentat,hoc eſt,ille q̃ ſolitus eſt tẽtare.Quanq̃ nomen uideri poterat πειράζων,ueluti,εἴρων,pro diſſimulatore. Ad hæc quod hic uertit poſtea,ὕστερον ſæpe uertit nouiſſime.Verti poterat,tandẽ eſuriјt, ſiue,deniq̃ eſuriјt,ut intelligas eum tum demum ſenſiſſe famem.

Nõ in ſolo pane.) Teſtimoniũ eſt Deu.ca.8.qđ ad uerbũ q̃dẽ retulit Chriſt⁹.Si hebraica ſic habent. כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי יְהוָה יִחְיֶה הָאָדָם. Cæterum tam græce,q̃ hebraice,uiuet eſt futuri temporis,ζήσεται,יִחְיֶה

Tunc aſſumpſit.) παραλαμβάνει.i.Aſſumit,hoc eſt,comitem abducit.Ac rurſum paulo inferius,παραλαμβάνει eſt præſentis temporis.Cæterum pinnaculum,πτερύγιον eſt,diminutiuum ab ala,quod in alarum morem motetur.

Angelis ſuis mandauit.) ἐντελεῖται.i,mandabit,futuri temporis.Similiter & apud Hebræos,.יְצַוֶּה .Atq; ita legiẽ in pſalmo nonageſimo,unde locus hic demptus כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ׃ עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ. Calumniatur autem Hieronymus hoc in loco calumniatorem,quod perperam citarit ſcripturæ teſtimonium,decerpens quod erat cõmodum, & prætermittens quod offendebat. Omiſit enim illud,Vt cuſtodiant te in omnibus uiјs tuis.Deinde tacuit,quod ibidem ſequitur.Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis.Poſtremo quod de quouis uiro bono dictum eſt,id detorſit ad Chriſtum,cũ ei totus pſalmus non queat accõmodari.Verum opinor diabolum non ob hoc uocandũ in ius,quod inerudite citarit ſcripturã,ſed quod malicioſe & impie.Ad hæc μήποτε,quod ſuo more uertit,ne forte,rectius erat,ne q̃ndo.

Dixit illi Ieſus rurſum.) πάλιν ita poſitum eſt,ut utrouis referri poſſit.Dixit rurſum, aut rurſum ſcriptum eſt.Deinde uox ea nõnunq̃ ſonat iterationem,nõnunq̃ contrarietatem.Si ad dixit referaẽ,iterationem ſignificat.Nã ſemel ante reſpõderat.Si ad ſeq̃ns uerbum contrarietatem,quaſi dicas,e diuerſo ſcriptum eſt,ut opponat ſcripturam illius ſcripturæ.At mox haud dubie ſignificat iterationem.πάλιν παραλαμβάνει.

Non tentabis.Locus eſt Deuteronomiј capite ſexto.Apud Hebræos pluratiuo numero legitur לֹא תְנַסּוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה.Ne tentetis dominũ deũ ueſtrum,ſecundum quod tentaſtis in loco tentationis.Et hic Chriſtus tantum decerpit, quantum erat cõmodum.Reliquit enim quod ſequitur,Sicut tentaſti eum in loco tentationis,quod ea pars non competebat,niſi in populum Iſrahel.

Si cadens.) εἰ πεσών.i.Si proſtratus,ſiue pronus,Qui geſtus eſt adorantis.Eodẽ uerbo uſus eſt de Magis.

Vade ſatana.) Quid eſt uade:Num eum aliquo mittit Chriſtus,ut dicat,uade.Græce eſt,ὕπαγε.i.abi,ſiue diſcede.Et additum eſt,ὀπίσω μου σατανᾶ.i.poſt me ſathanas.Ac totidem uerbis Chriſtus increpuit petrum,conantem impedire paſſionem.Porro שָׂטָן Hebræis ſonat aduerſariũ, & qui obſiſtit,atq; obturbat.At qui a tergo eſt,non obſiſtit.

Dominum deum tuum.) Locus eſt Deuteronomiј capite ſexto.Niſi quod illic pro adorabis ſcriptum eſt,timebis,in æditione uulgata.Apud Hebræos ita legimus. אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד.Cæterum qui adorat,is reueretur ac timet quẽ adorat.Præterea quod additũ eſt ſoli,μόνῳ,Hebræ⁹ expreſſit per articulũ אֶת & אֶת יְהוָה.i. ipſum dominũ וְאֹתוֹ & illi ipſi ſeruies,ut intelligamus nullũ præterea adorandũ,ac nulli præterea ſeruiendũ.Cæterum quæ de λατρεία Laurentius diſſerit aduerſus Theologos, qui uolet ab ipſo petat.Nos breuitati ſtudemus.

Tunc reliquit.) ἀφίησιν.i.Relinquit,præſentis temporis.idẽ uerbum quod ſuperius uertit,dimiſit,homo nimirum copioſus.

In ciuitate Capernaum.) εἰς καπερναοὺμ.Ciuitatem interpres latinus addidit de ſuo.At id magis factum oportebat in Nazareth,ob græcum articulum appoſitum,τὴν ναζαρέθ.

Via maris.) Græcis accuſandi caſus ẽ.ὁδὸν θαλάσσης.i.Viã maris.Vulgari⁹ græcus interp̃s ſubaudiẽdã putat p̃poſitionẽ κατὰ aut παρὰ,hoc ẽ,iuxta uiã maris.Nã hic mare uocat la

cũ Gene

cũ Genezareth,in cuius littore ſitæ ſint Capernaũ,Tyberias Bethſaida & Chorozaim.
Galilæa gentium.) τῶν ἐθνῶν. Rectius erat, ἡ τῶν ἐθνῶν,articulo appoſito. Sunt enim duæ Galilææ,altera cognomento gentium,in ſorte Tribus Neptalim, finitima Tyrijs,in qua Solomon uiginti ciuitates donauit Chiram regi Tyriorũ. Altera eſt in tribu Zabulon e regione Tyberiadis ac ſtagni Genezareth,autore Hieronymo.

In regione umbræ mortis.) Græci ſecus legunt. ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου. i. In regione & umbra mortis. Etiamſi iuxta hebraicam ueritatem,ita uertit Hieronymus, Habitãtibus in regione umbræ mortis. Et Hebræis unica dictio eſt, צַל־מָוֶת compoſita ex umbra & morte,ut intelligas altiſſimã caliginem,qualis eſt apud inferos. Illud annotandũ, habitantibus mutatum eſſe in ſedentibus,etiamſi ſedes habitacula dicuntur. Alioqui qui ſedent,ijdẽ qui modo ambulare dicebãtur. Quanquam etiam pro illo ambulabat,poſitum eſt, καθήμενος ſedens. Vnde liquet ſeu Matthæum, ſeu huius interpretem, ſententiam reddere uoluiſſe, potius quam annumerare uerba prophetæ. Apud Eſaiam ſic legitur,
כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל
הַגּוֹיִם׃ הָעָם הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צַלְמָוֶת אוֹר נָגַהּ עֲלֵיהֶם.
Hieronymus enarrãs hũc locũ apud Eſaiã,teſtat̃ a Matthæo iuxta hebraicã ueritatẽ citari,etiãſi uerbis nõnullis præteritis. Omittit eñ Euãgeliſta. Primo tp̃e alleuiata ẽ,& nouiſſimo aggrauata eſt. Pœnitentiam agite.) μετανοεῖτε. De quo ſuperius dictum eſt, & ἤγγικεν, appropinquauit,ſiue inſtat & adeſt.

Mittentes rete) βάλλοντας ἀμφίβληστρον. Eſt retis genus,quemadmodũ & ſagena,hinc dictum,quod undiq; complectatur. Nam rete græce, δίκτυον eſt.

Vos fieri piſcatores.) Fieri redundat. Græce eſt,Faciam uos piſcatores. Quanquam hoc minutulũ uelut & illud aliquanto poſt, Relictis retibus & patre. Græci addũt ſuo, αὐτῷ.

Et ſanans omnẽ languorem.) θεραπεύων. Quod ſæpe uertit,curans. & oĩno θεραπεύειν eſt medere pharmacis. Vnde Galenus opus ſuum de morborum remedijs, θεραπευτικὴν appellat. Proinde miror euangeliſtas abuſos hoc uerbo,qđ magis uidebatur fugiendũ Deinde νόσον,quod plane morbum ſignificat,hic plærũq; uertit languorem. Rurſum μαλακίαν,quod ad uerbum ſonat molliciem,non male uertit infirmitatem, rectius tamen languorem. Eſt enim languor,leuis ac lentus morbus,qui non affigit quidẽ lecto, ſed tamen facit,quo minus firma ſimus ualetudine. Deniq; fortaſſe melius erat quẽuis morbum,quam omnem. Neq; enim ſanauit omnes ægrotos,ſed quemuis morbum. Niſi quod omnis pro quiuis abutuntur nonnulli Latinorum.

Abijt opinio.) ἀπῆλθεν ἡ ἀκοή. i. abijt auditus,ut uerbũ uerbo reddam. Nec inficior opinionem inueniri pro fama,uerum non omnia quouis loco quadrant. Nos uertere maluimus. Dimanauit fama eius,uel ob hoc,quo uitaremus amphibologiam.

Qui dæmonia habebant.) δαιμονιζομένους. Vnica uox eſt,qui a dæmonibus agebãtur. Simile eſt,quod ſequitur, σεληνιαζομένους,quod interpres uertit,lunaticos,nos ſyderatos uertimus. Non quo damnaremus quod ille poſuit,ſed explicaremus.

De trans Iordanem.) ἐκ πέραν ἰορδάνου. Trans Iordanem. Interpres addidit de. Reperiuntur enim huiuſmodi ſic poſita,ut motum a loco ſignificent. Vt Quintilianus. Salutẽ publicam trans mare petendam. i. E tranſmarinis regionibus. Et peregre redijt. i. ex peregrinatione. Et foris acceſſit. i. aliunde. Nam,de ſub pede,de poſt fœtantes, orationes ſunt inauditæ latinis. Poterat explicare περιφράσει,a regionibus ultra Iordanem ſitis.

Videns autem Ieſus.) Ieſus hoc loco non additur,nec in græcis,nec in ueteſtis Latinorum codicibus. ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους. i. Cum uidiſſet autem turbas.

Beati qui lugent.) In græcis codicibus prius eſt,qui lugent,poſtea Beati mites. Id opinor caſu factum,quod huiuſmodi recenſionibus ſubinde labi ſoleant librarij.

Beati pacifici.) εἰρηνοποιοί,ut intelligas haud ſatis eſſe Chriſtianis,ipſos eſſe pacatos, niſi acceſſerit & inter alios pacis conciliandæ ſtudium.

Miſericordiam conſequentur.) λεκλήσονται. Cur non eſt auſus uti περίφραζοι. in cõſolabũtur: Hilarius longiore, ſed dilucidiore circũitione eſt uſus, quia ipſis, inquiens, miſericordiam præſtabit deus.

Et perſecuti uos fuerint.) Haud perperam interpres de ſuo repetit, uos, quod apud Latinos maledicere & perſequi, nõ recipiant eundẽ caſum quẽadmodũ apud Græcos.

Omne malum.) Græci codices addunt uerbum, πᾶν πονηρὸν ῥῆμα. i. quoduis malũ uerbum. Nam quod mox πολὺς. i. multa, uertit, copioſa, probe fecit.

Sal euanuerit.) μωρανθῇ. Vt nihil cauiller de genere ſalis, quid eſt euaneſcere? Qua uoce reddidit in Paulo, ἐματαιώθησαν. Hic cum de ſale loquatur, dicere debuit, Infatuatus fuerit, ſiue inſipidus factus fuerit, aut certe ut Vallæ placet, deſipuerit. Quãdoquidẽ Martialis & Betas, quod inſipidæ ſint, fatuas uocat. Porro quod cauillatur Valla, πόλιν nõ urbem, ſed ciuitatem, eſſe uerſum, non ſolum minutius eſt, uerum etiã iniquius. Quod genus eſt & illud, ὑπὸ μόδιον. i. ſub modium, ſiue ſubter modiũ, cum alioqui Græcis μέδιμνος modius ſit. Annotandum autem interpretem, aut fortaſſis Euangeliſtam ipſum Rhomana uſum uoce, quod & alias ſepicule facit, uelut indicabimus ſuis locis.

Vt luceat.) καὶ λάμπει. i. Et lucet. Oſtendit enim quid cõſequat̃, nõ qd affectandũ ſit.

Quoniam ueni ſoluere.) ὅτι ἦλθον. i. quod ueni, ſiue quod uenerim. Siue quod latinius eſt. Ne putetis me ueniſſe, & ad ſoluendum potius q̃ ſoluere. Quanq̃ hoc ipſum καταλῦσαι potius ſignificat deſtruere, ac demoliri q̃ ſoluere.

Amen dico uobis.) אמן, quod apud Hebræos ſonat fiat, ſiue uere, ceu uocem Hebræis peculiarem nemo uertit.

Iota unum aut apex.) Cum Ieſus Hebræis hebraice ſit locutus, dubium non eſt, quin quod hic iota uocat, ea ſit litera, quam Hebræi iot appellant. י. minutiſſima omniũ, quæ ſic nõnũq̃ adijcitur, ut propemodũ ſuperuacanea uideri poſſit. Deinde apicib⁹ nec uetuſtiſſimi Græcorum, nec uetuſtiſſimi Hebræorum utebant̃. Quãq̃ & Hebræi habẽt, qđ aliquoties ſupſcribũt, ut in. אלהים & לא. punctũ ſupra ſcriptũ cholẽ uocãt, & facit o.

Non intrabitis.) οὐ μὴ εἰσέλθητε. Apparet poſitum eſſe δυνητικῶς. Etiam ſi non negarim hæc aliquando ſignificare tempus futurum.

Reus erit.) ἔνοχος ἔσαι, i. Obnoxi⁹ erit. Quãq̃ & rei dicũtur obnoxij, ueluti reus uoti.

Qui iraſcitur fratri ſuo.) In nõnullis Græcorum codicibus aſſcriptum eſt, εἰκῆ. i. temere, aut ſine cauſa. Verum Hieronymus ediſſerens hunc locum. Itemq; ſecundo dialogo aduerſus Pelagium, negat id in uetuſtis ac bonæ ſidei exemplaribus repertum. Et additum uidetur ab audaculo quopiam, qui ceu mitigare uoluerit, quod alioqui durius dictum uidebatur. At quin eadem opera in cæteris idem adiecit, εἰκῆ: Proinde Diuus Hieronymus duas has uoces iubet eradi. Quanq̃ prior lectio magis probatur Laurentio.

Conſilio.) τῷ συνεδρίῳ. Non eſt βουλή, quod & ipſum ſignificat conſilium, ſed συνεδρίῳ, quod conſeſſum iudicum ſignificat. In huiuſmodi conſeſſibus uelut apud Græcos Amphictyonum grauiores cauſæ ſolent agitari.

Qui dixerit fratri ſuo racha.) Apud Hebræos cõtumeliæ uox eſt, q̃ſi latine dicas cerebroſum, aut cerebro carẽtẽ. In pſalmo, 4. exponit̃ ריק uanitatẽ. Quin & Græci hoiem nihili, ῥάκος appellant, a ueſte detrita reijculaq; ſumptum conuitium. At uidetur racha, magis eſſe uox indignãtis, uelut interiectio. Alioqui quid intererit, inter racha & fatuũ?

Gehennæ ignis.) εἰς γέενναν τ̃ πυρὸς. i. ad gehennã ignis. Porro apud Hebræos gehẽna. גיא־חנם ſonat Vallis ennon, de quo inferius plura dicimus.

Reconciliari fratri tuo.) Palam eſt hic uerbi modum errore librariorum fuiſſe mutatum, reconciliari, pro reconciliare, imperatiui modi. διαλλάγηθι. Vnde nos uertimus recõcilieris, ne perinde facilis eſſet deprauatio. Certe reconciliare legitur & in peruetuſtis Latinorum exẽplaribus, at omittam ὕπαγε, ubi potius uertendum fuiſſe q̃, uade. Nec eſſe offeres, ſed πρόσφερε. i. offer, ſiue adfer.

Eſto conſentiens

Eſto cõſentiens) ἴσθι εὐνοῶν.i.eſto beneuolus,ſiue quod addit Hieronymus benignus, etiamſi nõ uideam quid benignus reſpõdeat ad εὐνοῶν,Et aduerſario) ἀντιδίκῳ,non abſolute ſonat aduerſarium,ſed aduerſarium cauſæ,ſiue litis. Siquidem actorem ſentit, qui reum facit, & in ius trahit. Rurſus autem μήποτε,ne forte uertit, cũ rectius ſit,ne quãdo aut ſimpliciter ne. Præterea ὑπηρέτῃ,quod hic uertit miniſtro,nõnunq̃ carnificem tranſtulit,alias exactorem. Eſt autem is qui exequitur iudicis ſententiam.

Nouiſſimum quadrantem) ἔσχατον κοδράντην. Cur non potius extremum q̃ nouiſſimum. Nec enim de temporis agitur ordine,ſed de ſumma. Deinde apparet, hic quoq; Rhomanam uocem uſurpatam ab exteris,id quod in pleriſq; fit,ſed deprauate. Eſt aũt quadrans nummulus,quarta pars aſſis,quam a tribus uncijs Plinius triuncium uocat. Gulielmus Budeus immortale ſuæ gentis decus,utpote uir non ſolũ omniũ quos unq̃ Gallia genuit eruditiſſimus,uerum etiam diligentiſſimus,eundem eſſe putat,qui Ciceroni dicitur Teruntius. Atq; eum nummum uulgo ceu minutum contemptui fuiſſe, ꝓuerbio quoq; teſtatum eſt,id quod in chiliadibus noſtris adnotauimus.

Mœchatus eſt eam) Vt diſſimulem interim, quod toties iam uertit quia pro quod, ut demus mœchari latinis eſſe receptũ, Nam & Catullus mœchari dixit, & Terentius mœchum,quis unq̃ dixit,mœchatꝰ illam? Proinde ſi mœchari hoc loco ſignificat adulterium cõmittere,uertendum erat ad hunc modum. Qui uiderit uxorem ſiue matronã ad concupiſcendum eam,iam adulterium cum illa cõmiſit. Sin mœchari poſitum eſt ꝓ fornicari.quẽadmodũ aliquoties inuenitur,pro mœchatus eſt dicẽdũ erat,ſtuprauit eã.

Scandalizat te) Mirum eſt græcam uocem uſq; adeo placuiſſe, cum dicere licuerit, offenderit ſiue obſtaculo aut offendiculo fuerit. Nam quod ἔξελε.i. exime ſiue extrahe uertit,erue,reprehendi non poteſt.

Quã totum corpus tuum) Huiuſmodi ſermonis character apud græcos inuenitur,& apud nonnullos latinos,ſed græciſſantes,uerum id,cum additur ἤ, ut ſubaudias μᾶλλον. At hic ſecus habetur καὶ μὴ ὅλον,& non totum.&c. Atq; itidem in parte proxima. Proinde mirum eſt interpretem affectaſſe græcanicum ſchema,quod ſermo græcus nõ habebat. Nec eſt,eat in gehennam,ſed βληθῇ.i.conijciatur. Etiam ſi ſic loquuntur græci βάλλ' ἐς κόρακας abi ad coruos,ſed ſubaudientes σεαυτόν.

Qui dimiſſam duxerit,adulterat) μοιχᾶται quod uerterat mœchatur, tandem tranſfert adulterat. Quanq̃ aliud eſt adulterare, q̃ adulterium cõmittere.

Libellum repudij) quod græce unico uerbo dicitur ἀποστάσιον,quaſi dicas diuortionale,hoc eſt,libellum diuortij.

Iterũ audiſtis) πάλιν ἠκούσατε. Rurſũ audiſtis. Nec eñ iteratiõe ſignificat ſed ordinẽ.

Neq; per cœlum) μήτε ἐν οὐρανῷ.i. neq; in cœlo,quam tamen præpoſitionem opinor iuxta proprietatem hebræi ſermonis,apoſtoli ſubinde uſurpant pro per, ut in digito dei, & in nomine tuo prophetauimus,quemadmodum ſuis indicabimus locis.

Eſt,eſt,non, non) ναὶ, ναί, οὒ, οὔ. Quod hic uertit eſt,græcis eſt aduerbium affirmandi, ναὶ,ſed quod uſurpetur & a latinis. Interpres aliquoties uertit etiam,quod uulgo,parum erudite dicunt ita, quaſi ita reſpondeat negationi non. Ac reperitur quidem apud Terentium ita, ſed dictum ab improbius reſpondente, quod genus eſt illud,ſic erit. Cæterum nemo putet conduplicationem ad eũdem pertinere,ſed prior pars ad interrogantem pertinet,poſterior ad reſpondentem.

His abundantius eſt) τὸ δὲ περισσὸν τούτων.i.quod præter hæc acceſſerit. Mire torquẽt hunc locum theologi,a malo eſt,alij interpretantur, a malo diffidentis, non a malo iurantis,alij a malo pœnæ,non a malo culpæ. Verum opinor Chriſtum ſimpliciter ſenſiſſe perfectis,nam de his loquitur,omnino non eſſe iurandum,pro rebus hiſce, pro quibus uulgus deierat, Nam in cauſa fidei aut pietatis,etiam Chriſtus & apoſtoli iurant.

Dentẽ pro dente)

Dentem pro dente.) Græci addunt coniunctionem, &. καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. Eadē additur in uetuſtis exemplaribus latinis. Illud obiter adnotandum, in huiuſmodi orationibus ne poſſe quidem apponi græcum articulū, q̄ qlibet oculus, & qlibet dēs ſignificet.

Non reſiſtere malo.) μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. Malum uel ad rem referri poteſt, uel ad hominem. Quis autem ſic loquitur, Dico tibi non abire, pro eo quod eſt, iubeo ne uſq̄ abeas? Deinde quid faciēt huic loco, qui lites, qui bella calculis omnibus approbant inter Chriſtianos? Chriſtus abſolute uetuit reſiſti malo, nimirum uulgari uia, ut malū malo repellatur, hoc eſt, conuitium cōuitio, uulnus uulnere, bellum bello, cædes cæde. Illud leuiculum, quod ὅστις uertit, ſiquis, pro quiſquis, niſi forte legit, εἴτις. Itē quod στρέψον. i. uerte ſiue obuerte, tranſtulit præbe.

Et pallium.) καὶ τὸ ἱμάτιον. Hic recte diſtinxit ueſtimenti genus. Siquidem χιτὼν tunica ueſtis eſt interior, ἱμάτιον exterior, quæ Rhomanis eſt toga, Græcis pallium.

Mille paſſus.) μίλιον ἕν. i. miliariū unum. Alioqui nō reſpondet quod ſequit̄, alia duo. Ne illud quidem, alios duos. Atq̄ hic rurſus Græcus uſurpauit uocem latinam. Nec eſt, alia duo græcis, ſed ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο, ut intelligas duplum oportere concedi, ſimplū extorquenti, quemadmodum docuit de maxilla & ueſte. Nam quod αἰτοῦντί σε. i. poſcenti te, uertit, petenti abs te, recte fecit.

Ne auertaris.) μὴ ἀποστραφῇς. i. Ne auerſeris, hoc eſt, ne reijcias. Quanq̄ & auertor reperitur, ut ſit uerbum depoſiticium, ſed in carmine uſitatius, ut apud Bœotium Eheu, quam ſurda miſeros auertitur aure.

Diligite inimicos ueſtros.) Poſt hæc uerba, particulam addunt græci codices, inter quos & Vulgarius, quā in noſtra æditione non reperio. εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς. id eſt. Bene precemini deuouentibus uos. Quam ſane nec Hieronymus addidit, nec Chryſoſtomus. Proinde haud ſcio, an eam ſtudioſus aliquis ob affinitatem ſentētiæ, ex epiſtola Pauli ad Romanos huc aſſcripſerit. Nam hac occaſione comperimus locos aliquot immutatos.

Qui ſolem ſuum.) ὅτι τὸν ἥλιον. i. quia ſolem ſuum. Quanq̄ hoc nihil refert ad ſenſum, & ἀνατέλλει recte circumlocutus eſt, oriri facit, ſiue, expromit. Item pluit, Græcis eſt βρέχει rigat. Rurſum, quam mercedem habebitis. Græce eſt, ἔχετε. i. habetis, præſentis temporis. Porro mercedem pro gratia poſuit.

Et publicani.) τελῶναι. i. qui uectigalia redimunt, unde & redemptores dicuntur. Genus hominū olim infame apud Iudæos, nunc apud Chriſtianos, cum primis honeſtū. Nec id ſane mirum, cum inſtitores omnibus pene anteponantur, quos nec Ariſtoteles, nec Tullius inter honeſtos ciues haberi uult. Nec eſt, hoc faciūt, ſed τὸ αὐτό. i. idē faciūt.

Fratres ueſtros.) Plæriq̄ græci codices habēt, τοὺς φίλους ὑμῶν. i. amicos ueſtros. Verū Iudæi fratres appellant quomodolibet cognatos. Atq̄ ita legit Hieronymus. Et ſalutaueritis, eſt ἀσπάσησθε, quod non eſt ſimpliciter ſalutare, ſed oſculo & complexu ſalutare, quod olim ex more fiebat inter amicos, non ſolum apud Iudæos, uerum etiam apud Græcos & Rhomanos.

Quid amplius facitis?) τί περισσόν; i. quid eximium, aut quid ultra cæteros.

Nōne & ethnici?) Rurſus hoc loco nōnulli græci codices habēt τελῶναι. i. publicani. Cæterum ex interpretatione Chryſoſtomi, deprehendere licet illum Ethnici legiſſe, cum ait. Propter quod etiam hic gentiles & publicanos producit in mediū, ut talibus diſcipulos comparando perſonis, etiam pudore ad uirtutem accendat. Nam ethnicus gētilem ſonat, qua græca uoce uidetur interpres delectat᷑, ob id opinor, quod gētilis aliud qddā ſignificet latinis aurib᷑. Ac rurſum nō eſt hic, hoc faciūt, ſed ſic faciūt, οὕτως ποιοῦσιν.

Eſtote igitur uos.) ἔσεσθε. i. eritis. Interpres legiſſe uidetur, ἐστε. Omitto, quod ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, quod uertere ſolet, Qui eſt in cœlis, nunc mutauit, cœleſtis. Cæterum coniunctio &. Sicut & pater, non additur apud Græcos. Tantum eſt ſicut pater ueſter cœleſtis.

EX CAPITE SEXTO.

NE iuſticiam ueſtrã.) Græcis eſt, ἐλεημοσύνην. i. Eleemoſynam, nõ iuſticiã, ut reſpõdeat qđ ſequit̃. Cum ergo facis eleemoſynã. Tametſi Hieronym⁹ iuſticiã legit, ſed interp̃tãs eleemoſynã. Illud obiter admonẽdũ, Latinos uſurpãtes græcã eleemoſynæ uocẽ, fraudare illã una ſyllaba. Rurſũ in eo qđ ſeq̃t, mercedẽ nõ habebitis, uerbi tẽp⁹ mutauit. οὐκ ἔχετε. i. nõ habetis.

Sicut hypocritæ.) Hæc quoqꝫ de uocũ eſt numero, quibus interp̃s uidet̃ delectatus. Alioquin ὑποκριτὴς Græcis hiſtrionẽ ſignificat, hoc eſt, qui ficta ꝑſona fabulam agit apud populũ, quos eoſdẽ actores uocamus. Vnde quã nos pronunciationẽ aut actionẽ dicimus, illi ὑπόκρισιν appellãt. Quãqꝫ quiſqꝫ quouis modo ſimulat ac fingit, hypocrites uocari poteſt. Vnde Paulus. ἀγάπη ἀνυπόκριτος. i. Charitas non ficta. Cæterũ quod ad hiſtrionicã geſticulationem attinet, belle quadrat quod modo dixerat πρὸς τὸ θεαθῆναι. i. ut ſpectentur, quod actorum eſt, & hinc theatrum.

Recceperũt mercedẽ.) ἀπέχουσιν. i. habent, ſiue tulerũt. Nã habẽt ſonat, quod alicunde ſit acceptum. Rurſum quod hic uertit, in ſynagogis, aptius erat in conciliabulis. Significat enĩ cõuenticula, quæ ſolent fieri in plateis ac foro ſeu triuijs. Et uicos hoc loco intellige, nõ eos qui nõ ſũt oppida, ſed in quos diuidit̃ urbs. Ad hæc, Neſciat ſiniſtra tua. Græce duæ ſunt dictiones, μὴ γνώτω, ne ſciat. Reddet tibi.) Græce eſt, αὐτὸς ἀποδώσει σοι. i. ipſe ſiue idem reddet tibi. Et addunt, ἐν τῷ φανερῷ. i. in propatulo, ſiue in aperto.

Et cũ oratis.) Ϗ ὅταν προσεύχῃ. i. cũ oras. Nã & paulo ante uſus eſt numero ſingulari. Cũ facis eleemoſynam. Etiamſi mox uariat. Nec eſt, nõ eritis, ſed, οὐκ ἔσῃ. i. non eris.

Qui amãt.) φιλοῦσιν, qđ licet ſignificet amãt, tamẽ Græcis frequẽter uſurpat̃ ꝓ ſolent. Hoc certe loco magis q̃drabat, ſolent. Rurſũ eſt, Synagogis, qđ nos uertim⁹ cõciliabulis Et anguli uocant̃ nõ receſſus, ut uulgus accipit, ſed flexus uiarũ, ueluti cõpita ac triuia.

Vt uideantur ab hominibus.) ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις. i. Conſpicui ſint hominibus. Cæterum in cubiculum, eſt ταμεῖον, quod latine penu ſiue cellam appellant, ubi recunduntur, quæ ad uſum domeſticum pertinent. Nos conclaue uertimus.

Clauſo oſtio) Græca addũt, tuo, σου. Atqꝫ itẽ ueteres latinoꝝ codices, ꝙ ſuæ qſqꝫ domi maxime in occulto ſit. Præterea, Patrẽ tuũ in abſcõdito, nõnulli codices habebãt, τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ. i. patre tuo qui eſt in abſcondito. Ac rurſum addit̃, In manifeſto, ἐν τῷ φανερῷ.

Nolite multũ loqui.) μὴ βαττολογήσητε. Græcis eſt dictio cõpoſita, ꝓuerbialis, a Batto quodã poeta, qui cõſcripſit hymnos, in quibus eadẽ ſubinde inculcauit, quẽadmodũ copioſius explicatum eſt in Chiliadibus noſtris. Huc alluſit Ouidius, cũ Battum indicẽ eadẽ facit iterantẽ. In illis mõtibus, inq̃t, erant, ut erãt in mõtibus illis. Cuius βαττολογισμὸν ridicule imitatus, Mercurius, Et me mihi ꝓdis me mihi ꝓdis, ait. Sunt q malint Battum fuiſſe quempiã balbum, & hæſitanti ore, impeditaqꝫ lingua, cui uidelicet hominũ generi, peculiare uidem⁹, cũ ne ſemel q̃dẽ, qđ cupiũt poſſint effari, uoces eaſdẽ iterũ atqꝫ iterum repetere. Vnde qđ hic docet Chriſt⁹, nõ ſolũ ꝑtinet ad imodice ꝓlixas p̃ces, cũ alioq Paulus iubeat nos citra intermiſſionẽ orare, & ipſe Chriſtus legat̃ oraſſe ꝓlixius, uerũ etiã ad illos, q ſupſtitioſe p̃culas eaſdẽ ſine fine iterãt. Quo q̃dẽ uſqꝫ adeo nõ uacãt Chriſtiani q̃dã, ut in his ſũmũ pietatis faſtigiũ collocent. Porro ꝙ hodie uidemus ſacerdotes, nihil dicã q̃libus, ſed certe nimiũ ꝓlixis p̃cibus, hiſqꝫ præſcriptis oneratos, quid ſuꝑ hac re ſentiã, ſatius eſt nõ attingere, partim ꝙ res paucis explicari non poſſit, partim ꝙ fortaſſis nec citra periculũ, ne dũ huic malo mederi conamur, alterũ inuitemus grauius, ut ſunt, qui uitijs ſuis patrociniũ undelibet aucupent̃. Illud dicã, nõ eſſe prudẽtis cũ ſuo ſæculo pugnare, & bonæ mentis eſt, maiorum decretis libenter ac ſimpliciter obſequi. At rurſus illorum eſt, ut ſumma uigilantia, quod ſit optimũ, & cum Chriſti dogmatis maxime conſentiens ſtatuant. Hieronymus admonet, ex hoc loco natam hæreſim quorundam qui Chriſtianorum orationes ueluti ſuperuacaneas in totũ aſpernabantur. Fuit his

diuerſa

diuerſa factio Pſallianorũ,ſiue Euchitarum,nomen inditum ab orando, qui totos dies ocioſi tãtum precularum emurmurabãt,mira linguæ uolubilitate,ut Auguſtinus id ſcripſerit incredibile.Monachos uetabant ſuſtentandæ uitæ cauſa manibus oꝑari,ne quando cogerentur orationes interrumpere.

In multiloquio.) Hic non eſt βαττολογία,ſed ꝓprio uſus eſt uerbo πολυλογία,uelut exponens quid dixerit βαττολογεῖν.

Petatis eum.) πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν.Et latinius & apertius dixiſſet, priuſquam petatis ab eo. Deinde,προσεύχεσθε ὑμεῖς.i. orabitis uos,non uos orabitis. Maior enim eſt pronominis Emphaſis in fine appoſiti,quo diſcernat illos ab ethnicis.

Qui es in cœlis.) Articulus græcus ueluti diſtinguit illum patrem a patre terreſtri. ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Rurſum(ſicut in cœlo & in terra.)ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.i.quemadmodũ in cœlo,ſic etiam in terra.Interpres dum exprimit græcam figurã obſcurius extulit ſententiam.Senſus autẽ eſt.Sic fiat,quod tu uis in terris,hoc eſt in tuo populo cœleſti,quẽadmodum fit in cœlo,ubi nemo repugnat uoluntati tuæ.

Panem noſtrum cotidianum.) τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον,quod alibi uertit ſuperſubſtãtialem,ad uerbum ſupereſſentialem ſonat.Id autore Hieronymo Septuaginta plærũque transferunt περιούσιον,pro quo apud Hebræos reperitur סְגֻלָּה quod Symmachus ἐξαίρετον.i.eximium ſiue egregium uertit,quãquam idem alicubi uerterit peculiare.In Euangelio quod appellatur Hebræorum,pro ſuperſubſtantiali pane repperit Hieronymus מָחָר quod dicitur craſtinum. Equidem ut nihil horum improbo, ita quod poſtræmo loco poſitum eſt,mihi maxime probatur. Nec enim in oratiõe tam cœleſti Chriſtus de hoc loquitur pane, quẽ a ſuis parentibus accipiũt & gentiles.& apud Græcos ἐπιοῦσα craſtinus dicitur dies,ut hic ſit ſenſus. Quemadmodum patres terreni proſpiciũt liberis ſuis panem,quo corpus alatur,etiam in poſterum diem,ita tu nobis proſpice panem cœleſtẽ animi cibũ,qui pater es cœleſtis & pater ſpirituũ. Verum hac de re nõnihil dicemus & alias.

Et dimitte.) ἄφες. Cur non potius remitte? Nam græca uox polyſemos eſt. (Sicut & nos.ὡς καὶ ἡμεῖς.) Hoc loco non conditio,ſed ſimilitudo ſignificatur, id quod euidẽtius explicat Lucas.Sentit enim alterum fieri inter filios cœleſtis patris,alterum rogat ut fiat.

A malo.) ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.Poteſt & ad rem referri quaſi dicas,a malicia. Verum articulus additus ſuadet,ut magis referatur ad diabolum.Nam huius eſt tentare.Et hunc opponit patri,unde cœpit oratio.

Quia tuum eſt regnum. Hanc coronidem in omnibus Græcorum exemplaribus adiectam comperio, & interpretatur eã Vulgarius,ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία,καὶ ἡ δύναμις,καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.i. Quoniam tuum eſt regnum, & poteſtas & gloria in ſæcula amen. Verum quãdo nec in ullis Latinorum exemplaribus aſſcriptum uiſitur,nec exponitur ab Hieronymo,aut ullo prorſus interpretum,præter recentem Vulgariũ,apparet ex ſolẽni conſuetudine ſic additum,ut angelicæ ſalutationi quædam adiecerunt,nec ab angelo dicta,nec a quopiam alio.Nam,Benedicta tu in mulieribus,Elizabeth uerba ſunt.Et Quia peperiſti ſaluatorẽ animarũ noſtrarum,a nemine dictũ eſt.Cõſimili ſtudio adiectũ eſt in fine pſalmorum,Gloria patri.Proinde non eſt cur Laurentius ualla ſtomachetur bonam orationis dominicæ partem fuiſſe decurtatam.Magis taxãda fuerat illorum temeritas,qui non ueriti ſint,tam diuinæ orationi,ſuas nugas aſſuere.Cæterum Amen,quod Aquila interpretatur fideliter,& hic ſimili modo uideri poterat adiectum, Hieronymus admonet orationis dominicæ eſſe ſignaculum.

Peccata eorum.) παραπτώματα.i.delicta,& mox uertit,ſiue errata,ſiue lapſus.Siquidẽ a labendo uox dicta eſt.Et latinius ſua,quam eorum,id quod conſtanter contemnit interpres.Ac rurſum,dimittet pro remittet.

Hypocritæ triſtes.) σκυθρωποί.i.Tetrici,parũque alacres,latine uertit interpres,modo intelligatur,triſtis,non qui doleat,ſed qui uultu ſit inamœno ac ſeuero. Nam alias triſtis eſt

anima mea,

anima mea, pro dolente uertit, & contriſtare pro dolore afficere λυπεῖσθαι.

Exterminãt enim.) ἀφανίζουσιν. Quod Chryſoſtomus interpretatur διαφθείρουσι καὶ ἀπολλύουσιν .i. corrumpũt ac perdũt. Diuus Hieronymus uertendum putat demoliuntur addens exterminandi uerbum inſcititia interpretum frequenter obuium eſſe in ſacra ſcriptura, cũ aliud quiddã ſignificet, quàm illi ſentire uolunt. Siquidẽ exterminare eſt e terminis ac finibus profligare, queadmodum eliminare, extra limen ac foras efferre. Hilarius hoc loco ἀφανίζειν interpretatur conficere, nec id ſane ineleganter, eſt enim obſcurare, ac uelut e conſpectu tollere, uelut qui fucis utuntur, cœlant ſuam faciem, ac ceu perſona tegunt, ita qui ficta macie triſtiq; pallore ſanctimoniã ſimulant. Nam & pietas ſuã habet tenuitatem, ſuum pallorem, ſed in quo Chriſti reluceat alacritas.

Vt pareant hominibus) ὅπως φανῶσιν. Quod modo uertit, ut uideantur, nunc uertit ut pareant, mire laſciuiens ſua copia. Cæteri νηστεύοντες participium infiniti uice poſitum uidetur, more græcorum, unde nos ita uertimus, quo perſpicuum ſit hominibus ipſos ieiunare. Nec enim in hoc repræhẽduntur, quod ſtuderẽt uideri ieiunare, cum non ieiunarent, ſed quod ieiunium omnibus conſpicuum eſſe uellent, quod potius erat diſſimulandũ. Itidẽ mox ne uidearis hoĩbus ieiunãs, ne cõſpicuũ ſit hominibus te ieiunare.

Receperunt mercedem). Rurſus eſt ἀπέχουσι .i. habent, ut ante cõmõſtrauimus. Cæterũ, hic quod ἀφανίζει uertit demolit̃, ex ſentẽtia Hieronymi facit. Quanquàm ego malim corrumpi, cum de tineis loquatur & blactis. Nam demoliri potius eſt parietem aut murum deſtruere.

Reddet tibi.) Et hic addunt Græci codices ἐν τῷ φανερῷ .i in propatulo, ut opponatur ei, quod eſt in occulto.

Theſaurizate) Mirũ cur Græca uox uſq; adeo delectarit θησαυρίζετε, cũ dicere potuerit reponite, recõdite, colligite, coaceruate. Theſaurus em̃ ꝓprie diuitiæ ſunt ſepoſitæ, & in longũ tempus reconditæ, quã Perſæ gazã appellant. Neq; tã eſt effodiunt, quàm perfodiunt διορύσσουσι. Siquidem perfoſſo pariete, fures ad ſcrinia penetrant. Nec eſt theſaurus tuus, ſed ueſter, ὑμῶν. Etiamſi mox numerum mutat. Si oculus tuus ſimplex, nec eſt, eſt cor tuum, ſed ἔσται, erit.

Lucerna corporis tui) Nec additur in græcis exẽplaribus, tui, ſed tantum corporis, & ſentẽtia pluſculum habet dignitatis, ſi omittatur, ut ſit abſoluta. Quod lucerna eſt in domo, id eſt oculus in corpore, non in tuo ſolum aut meo, ſed in quouis hominis aut animantis corpore. Nec eſt oculus tuus, ſed tantum oculus. Atq; ita legit diuus Chryſoſtomus, atq; ita citat Hieronymus ſcribẽs aduerſus Luciferianos. Deniq; ſic ſcriptum comperimus, & in peruetuſtis latinorum codicibus

Si oculus tuus nequàm) πονηρὸς .i. malus ſiue peruerſus. Nam græca uox magis ſonat uerſutũ ac malicioſũ, ut opponatur ſimplici. Simplex oculus eſt, nulla re uiciatus puta lemis, aut pituita, aut morbo. Cæterum lippus, aut ſtrabus, aut luſcioſus, deprauatus eſt Alioqui nequã oculus magis ſonat libidinoſum quàm uiciatum.

Ipſæ tenebræ quantæ) τὸ σκότος πόσον, quod addidit ipſæ, recte explicuit uim articuli græci. Cæterum feſtiuior erat oratio, ſi non addidiſſet erunt, quod apud græcos non additur. Tantum eſt, tenebræ quantæ.

Vnum odio habebit) τὸν ἕνα μισήσει. Obſcure ac ut liberius dicam inepte uertit interpres. Duos enim ponit, puta, Demeam ac Mitionem, quorum alterutri ſit adherendũ, nam utriq; ſimul non poteſt, aut Demea diligendus eſt, ut oderis Mitionem, aut Mitio diligendus, ut oderis Demeam. Proinde rectius uertiſſet per hũc & hũc, quàm per unũ & unum. Deinde non eſt ocioſus græcus articulus, cærtũ enim ſignificat, perinde quaſi demonſtret aliquem, proinde nos ita uertimus, aut enim hunc habebit odio, & alterum illum diliget, aut huic adhærebit, & alterũ illũ negliget.

Et mammonæ) Mammona neq; græca uox eſt, nec Hebraica, ſed Syriaca, ut oſtẽdit

ronymus idem apud eos ſignificans,quod apud græcos πλοῦτος,quem illi deum faciũt. Eſt eñ uox ſingularis numeri,generis maſculini. Diuus Auguſtinus indicat linguã pœnorũ affinitatẽ habere cũ hebræorũ lingua,id quod alicubi fatetur & Hieronymus. Porro pœnorũ lingua mammon uocari lucrũ. Cæterũ quod idẽ mammona uocẽ putauit hebraicã cũ ſyra ſit,mirũ non eſt,cũ inter hebræã quoq; & ſyrã nõnulla ſit cognatio.

Animæ ueſtræ) τῇ ψυχῇ Animã pro uita poſuit, uelut & alias. Qui perdiderit animã ſuam. Cæterũ (Quid bibatis) etiamſi reperitur additum in nõnullis codicibus ſuperfluũ eſt, quod cibi nomine potus contineatur,& aquæ potus nemini non pateat. Certe nec apud Chryſoſtomum additur,nec apud Hilarium. Hieronymus indicat in nõnullis codicibus aſſcriptum fuiſſe,uerum ediſſerens negligit,nos paſſi ſumus adijci,ne latina nõ reſponderent græcis. Ac rurſum (Nonne anima) apertius erat,nõne uita.

Quã eſca) τῆς τροφῆς.i.cibo ſiue alimonia,ut potum quoq; complectatur, etiamſi Ariſtoteles potum eſſe neget,qui nutriat,ut cuius uis ſit cibũ in membra digerere. Cæterũ pro πλεῖον pluris recte, mutatũ eſt.

Reſpicite uolatilia) ἐμβλέψατε τὰ πετεινά.i.intuemini ad uolatilia,ut uerbũ uerbo reddam. Certe reſpicit qui in tergum deflectit oculos,unde maluimus circumloqui (uertite oculos ad uolatilia cœli.

Quæ non ſerunt) ὅτι.i.quia non ſerunt. Et diuus Hieronymus legit quoniã. Ego malim quod,ut accipiatur εἰδικῶς. Siquidem idipſum eſt,quod nos uult intueri, quod non faciunt ſementem cum tamen hominum more uiuant.

Magis pluris eſtis) μᾶλλον διαφέρετε.i,magis antecellitis ſiue preſtatis illis. Siquidem διαφέρειν græcis nõ ſolũ eſt differre,ſed & præcellere. quoniam in ipſo uerbo uis eſt comparatiui,aut cõgeminatio epitaſin habet eminẽtiæ,aut μᾶλλον poſitũ eſt,ꝑ potius. Proinde nos uertimus. Nõne uos longe precellitis illa? Nam interpres uidetur etiã affectaſſe ſermonis abſurditatem.

Quis ex uobis cogitans) μεριμνῶν plus eſt ꝙ̃ cogitans,ſed anxie ac ſollicite cogitans, participiũ eius uerbi quod ſæpe uertit ſollicitum eſſe. Porro,quod ſequitur ad ſtaturam ſuam,græcis eſt ἡλικίαν quæ & ætatem ſignificat,quaſi dicas granditatem. Vnde & maior & minor & grandis ad ætatem referuntur,quod ex auctu corporis ætas depræhenditur in adoleſcentibus.

Lilia agri) τοῦ ἀγροῦ,Non ocioſe addidit ἀγροῦ quod hortenſia lilia nõnihil debere uideri poterant curæ humanæ,quemadmodum ante dixerat,uolucres cœli, ut diſtingueret ab altilibus. Nec eſt conſyderate ſed καταμάθετε.i.cognoſcite ſiue cognoſcitis. Nã græca uox anceps eſt, ut omittã,quod ὅτι rurſum uertit,quoniam pro quod,tametſi præſtabat omitti. Ac rurſus coopertus eſt, pro amictus fuit ſiue indutus, περιεβάλλετο. Ad hæc per unum rectius uertiſſet unumquodlibet horum.

Quãto magis) οὐ πολλῷ μᾶλλον.i.an nõ multo magis,ubi q̃ſo qd erat cauſæ,cur interpres uariaret græcum ſermonem? Porro modicæ fidei, græcis eſt dictione compoſita, ὀλιγόπιστοι quod in Luca uertit,puſillæ fidei ἀξιόπιστος eſt grauis & idoneus cui fides habeatur ὀλιγόπιστος ſiue cui parum fidendum,ſiue qui parum fidit.

Scit enim pater ueſter) Hoc loco græci addunt ὁ οὐράνιος.i. cœleſtis. Nec eſt ſollicitus erit ſibi, ſed curam habebit ſuipſius μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς .i.curabit ſua.

Sufficit diei malicia ſua. ἡ κακία, Malum ut apud Græcos κακὸν itidem apud Latinos anceps eſt,ad afflictionem,& improbitatem. At κακία uirtuti opponitur, quam latini nonnulli maliciam uocant, alij uicium. Cæterum κάκωσις afflictionem ſonat, a uerbo κακόω,quod eſt malis afficio. Abuſus eſt igitur κακία pro κάκωσις,ut indicat Hieronymus, ediſſerens hunc locum. Præterea in commentarijs eccleſiaſtæ. Rurſus in commentarijs Amos. Satis malorum adfert ipſum tempus,ut non affligamus noſmetipſos ſollicitudine futurorum malorum.

EX CAPITE SEPTIMO.

NOlite condẽnare & non condẽnabimini. Hæc uerba nec in ullis Græcorum exẽplaribus reperi, nec apud Hieronymũ referuntur, nec apud Chryſoſtomum, nec apud Hilarium, deniq; nec in uetuſtiſſimis codicibus latinis. Vnde uidentur e ſpatio marginali delata in contextum. Nec eſt paulo ante, Et non iudicabimini,) ſed ne iudicemini ἵνα μὴ κριθῆτε. Atq; ad eũ modũ legit Hilarius, Vt diſſimulẽ, quod ꝓ κρίνετε & μετρεῖτε. i. iudicatis & metimini, uerterit, iudicaueritis, & menſi fueritis, quodq; ꝓ μετρηθήσεται uerterit, remetietur uobis, reclamante latinitate, & addita præpoſitione, dicere poterat, alij metientur uobis.

Et trabem in oculo tuo) τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς, id eſt quæ uero eſt in oculo tuo trabem non animaduertis. Præterea frater ſine nec aſſcriptum eſt in Græcis, nec in Latinis antiquis, ſed tantum, ἄφες ἐκβάλω, id eſt ſine eijciam. Rurſum. Et ecce trabes eſt in oculo tuo) græce feſtiuius eſt, ſubaudito uerbo ſubſtantiuo, καὶ ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν ὀφθαλμῷ σου id eſt & ecce trabes in oculo tuo. Ad hæc (Videbis eijcere,) διαβλέψεις ἐκβαλεῖν, id eſt diſpicies ut eijcias.

Nolite ſanctum dare) μὴ δῶτε, id eſt ne detis, Id quod ad eundem modũ perpetuo uariat. Vt ne dicam, quod μήποτε, id eſt ne quãdo uertit ne forte parum tempeſtiuiter, extenuans periculum, quod auctum magis oportuit. Nec eſt pedibus ſuis, ſed ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν, id eſt inter pedes ſuos. Et rectius erat, proijciatis ꝙ mittatis, βάλλετε.

Et canes conuerſi) Canes apud græcos non additur, neq; in emẽdatioribus latinorũ exemplaribus. Poteſt autem conculcatio & laceratio ad canes pariter & porcos referri. Sæuiunt enim & apri. Canis prophanum animal, & ſus immundum, quod ab unguentis peculiariter abhorret. Cæterum margaritis ſiue unionibus olim ſummum fuiſſe precium abunde teſtis eſt Plinius. Nec eſt dirumpant, ſed ῥήξωσιν. i. lacerent ſiue lanient. Deniq; quod dixit cõuerſi στραφέντες apertius erat uerſi in uos.

Bona data) δόματα ἀγαθὰ, id eſt donatiões bonas ſiue bona dona. Rurſus & illud (dare petẽtibus ſe) quod nos explicuimus ſi petatis ab illo. Item & uos facite illis omiſit, οὕτως καὶ ὑμεῖς, id eſt ſic & uos facite. Atq; ita legit Chryſoſtomus. Rurſum (quæ ducit) ἀπάγουσα, id eſt quæ abducit. Ac mox (ꝙ anguſta porta) ὅτι στενὴ, id eſt quia anguſta porta: Quanq; diſſentientibus exemplaribus latinis. Interpres legiſſe uidetur, ὡς στενὴ.

A falſis prophetis) ψευδοπροφητῶν græcis una dictio eſt, ſicut pſeudochriſti, & pſeudo apoſtoli, ψεῦδος græce mendacium eſt. Ac magis ſonat falſo prophetas, ꝙ falſos. Et mox (ἐπιγνώσεσθε) agnoſcetis eſt potius ꝙ cognoſcetis. Et (nunquid colligunt) quidam habent, μή τινες, id eſt nũ qui. Rurſus (Arbor mala) σαπρὸν eſt, non πονηρὸν, quod magis putrem ſonat & carie uiciatam, ꝙ malam, ſi quid Suidæ credimus, ut ne cõmemorẽ, quod utrũq; uerbum præſentis uertit per futurum, ἐκκόπτεται καὶ βάλλεται, id eſt exciditur & mittitur. Atq; ita ſcriptum eſt in peruetuſtis exemplaribus. Nec enim Chriſtus prædicit, quid ſit futurum malis arboribus, ſed quod uulgo fit uitioſis arboribus, idem oſtendit euenturum infrugiferis hominibus.

Domine domine) κύριε κύριε, Non ſolum retulit βαττολογίαν, ꝑcantium, quam ante taxauit, uerũetiã expreſſit ſermonis hebraici proprietatẽ. quæ quod exaggerat, congeminatione auget, quod genus illud apud Eſaiam. Templum domini templũ domini. Cæterũ hæc uerba (Ipſe intrabit in regnum cœlorum) in græcis codicibus non adduntur, nec repetuntur ab Hieronymo.

Virtutes multas) δυνάμεις id eſt ut intelligas potẽter facta, quæ uim diuinam demonſtrarent. Nec eſt in nomine tuo, ſed per tuum nomen, τῷ σῷ ὀνόματι, quanq; id nihil refert ad ſenſum. Item (omnes qui operamini) omnes nec eſt in græcis codicibus, nec in antiquis latinis, ſed tantum, οἱ ἐργαζόμενοι. i. qui operamini. Rurſus (& irruerunt) καὶ προσέκοψαν. i. impegerunt, diuerſum eſt ab eo quod mox præceſſit, προσέπεσαν.

Sicut poteſtatem habens) ὡς ἐξουσίαν ἔχων, ut condonem, quod pro tanquam uertit, ſicut (poteſtatem) non eſt hic δύναμιν, ſed ἐξουσίαν, quod magis ſonat autoritatem, hoc eſt poteſtatem & ius aliquid faciendi. Non ut ſcribæ qui ſibi uindicabant autoritatem. Et (admirabantur) græcus eſt uehementius ἐξεπλήσσοντο, id eſt ſtupuerunt ſiue attoniti facti ſunt. Rurſus in (ſcribæ) Eorum additur apud græcos γραμματεῖς αὐτῶν, & de phariſæis hoc loco nulla mentio.

EX CAPITE OCTAVO.

CVm autem deſcendiſſet) Ieſus hic apud græcos non additur, ut illa diſſimulem ἐὰν θέλῃς, ſi uelis, quod tranſtulit ſi uis. Et extendens manum, pro extenſa manu ἐκτείνας τὴν χεῖρα (Volo, mūdare) ἐ καθαρίσθητι mūdare paſſiuum uerbum imperandi modo. Proinde uertimus, uolo, mundus eſto. Et (Rogans eum) παρακαλῶν, id eſt obſecrans. Eſt enim uehementius hoc, illud δεόμενος abiectius.

Puer meus) παῖς μου, Ea uox & ætatem ſignificat, & filiū & miniſtrum. Tametſi Lucas δοῦλον, id eſt ſeruū appellat, uoce non ambigua. Cæterū ἑκατόνταρχος, quem hic centurionem uocat. Sic enim græce ſonat qui decem preſit, Hilario tribunus dicitur. Nec eſt ſimpliciter iacet, ſed βέβληται, & aliq̃to poſt βεβλημένον ubi quis toto corpe ꝓſtratus iacet, id quod in grauibus accidit morbis. Ita Virgilius. Viridi ꝓiectus in antro. Nec eſt (male torquetur) ſed δεινῶς βασανιζόμενος, id eſt grauiter ſiue acerbe diſcruciatus. Vt ne dicam, quod ἄλλῳ pro alteri uertit alio, contempta grammatica.

Non inueni tantam fidem) οὐδὲ ἐν τῷ ἰσραήλ, id eſt ne in Iſrael quidem, ut intelligas Centurionem non fuiſſe Iſraeliten, id quod indicant Hilarius & Hieronymus.

In tenebras exteriores) Græci ſubinde uſurpant comparatiua uice ſuperlatiuorum. Vnde nos uertimus tenebras extremas. Neq; tamen eſt ἐσχάτας, ſed ἐξωτέρας, quaſi dicas extimas, ut intelligas in regno lumen eſſe, a quoquo longius abſit aliquis, hoc magis uerſari in tenebris.

In illa hora) Poſt hæc in nonnullis exemplaribus aſſcripta reperi, καὶ ὑποστρέψας ὁ ἑκατόνταρχος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ, εὗρε τὸν παῖδα αὐτοῦ ὑγιαίνοντα, id eſt & reuerſus Centurio in domum ſuam in illa hora offendit famulum ſuum ſanum.

Dæmonia habentes) δαιμονιζομένους, id eſt dæmoniacos ſiue qui a dæmonibus agebantur, ſed addunt græci codices, ſimiliter & uetuſti latini πολλούς. i. multos.

Ipſe infirmitates noſtras) Aliquāto coactius & hoc adducit Matthæus ex Eſaiæ cap. 53. Etem̃ quod illic dictū eſt de paſſione Chriſti, hic accōmodat ad ægrotos ſanatos, q̃q̃ hæc ſanatio, illi⁹ typū habebat. hebræi ſic habent. אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם Hieronymus ita reddidit. Vere lāguores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros portauit. Pro languoribus ſeptuaginta uerterunt peccata.

Iuſſit diſcipulos ſuos ire) Diſcipulos ſuos addidit interpres explicandæ rei gratia, ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν. Cum enim turbam cuperet effugere, dubiū nō eſt, quin diſcipulos uoluerit comites, certe e turba pauciores, uerti poterat ꝑ impſonale. Iuſſit abire ſiue diſcedi Et quod ſequitur (Trans fretum) εἰς τὸ πέραν, etiam ad montem referri poterat, aut ſimile quippiam niſi mox fieret mentio nauiculæ, Significat enim ulteriorem ſtagni ripam.

Vbi caput ſuum reclinet.) Suum pronomen nec additur in græcis codicibus, nec in antiquis latinis. Et abſolutior eſt ſermo, ut intelligas adeo non eſſe ubi totum corpus acquieſcat, ut nec ſit, ubi uel caput acclinet, ut diſſimilem, quod paulo poſt ἄφες pro ſine uertit, dimitte. Nec eſt ſimpliciter ſuus, ſed τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. i. ſuos ipſorum mortuos.

Et aſcendente eo) ἐμβάντι αὐτῷ, id eſt ingreſſum eum. Nec eſt nauiculam, ſed nauim, πλοῖον. Ne quis hic ingens ſomniet ſubeſſe myſterium, quod nauiculam dixerit nō nauim, Sane nauiculam dixit, ſed interpres haud ſcio quis, & incertum quid ſecutus, certe τὸ πλοῖον. i. nauigiū ſiue nauim ſcribūt euāgeliſtæ, cæteri ut donemus Matthæo hebraice

ſcriptum

ſcriptum euangelium quod ipſum mihi non ſit uериſimile, cum nemo teſtetur ſe uidiſſe ullũ illius hebraici uoluminis ueſtigiũ. Siquidem illud quod Nazarenorũ uocant, nec hebraice ſcriptum teſtatur Hieronymus, ſed chaldaice, formulis dumtaxat hebraicis, inter apocrypha cenſet. Deinde ſtilus Matthæi, cũ ſtilo Marci plane cõſentit, haud admodũ diſſentiẽs a dictione Ioannis. Proinde mihi uidetur probabilius hoc euangelium eadem ſcriptũ fuiſſe lingua, qua cæteri ſcripſerũt Euãgeliſtæ. Idẽ ſentio de epiſtola ad hebræos, quæ nõ ob aliud uiſa eſt quibuſdã primũ hebraico ſermõe cõſcripta, niſi ꝙ ad hebræos ſit inſcripta, quaſi uero neceſſe ſit, ſi ipſe nũc librũ ædidero aduerſus Iudæos, me iudaice fuiſſe locutũ, aut ſi ad ſcotos, ſcotice. Verũ demꝰ ut dixi Matthæũ hebraice ſcripſiſſe, nõ græce, certe apud alios item euãgeliſtas πλοῖον legimus hoc loco, nõ πλοιάριον. i. nauim, non nauiculam. Et tamen hinc ortum arbitror, quod paſſim iam nauiculam appellẽt Petri, quoties eccleſiam ſignificant. At magis cõueniebat ingentem eſſe nauem, quæ uniuerſum hominum genus reciperet, magiſq; reſponderet ad typum arcæ, quæ capaciſſima fuiſſe deſcribitur. Ad conſimilem modum concilium diſtinguunt a cõciliabulo, exiſtimantes conciliabulum eſſe diminutiuum, aut compoſitũ, quaſi dicas concilium diaboli, cum apud Hieronymum in partem bonam pro concilio poſitum reperiatur, ꝙꝙ; hæc pluribus fortaſſis admonemus ꝙ res ipſa poſtulat, niſi quod uideo quoſdã in huiuſmodi nugis uelut in re mira philoſophari, uel ſomniare potius. Nec mirum ſi labuntur in his ignari ſermonis græcanici. Quis enim ſuſpicaretur hunc toties fruſtra dicere nauiculã pro naui? Et tamen ſi quis interptem percontetur cur toties nauiculam dixerit, nõ habiturus ſit quod reſpondeat, niſi forte, ſic mihi tum libuit. Item paulo poſt pro naui nauiculam uertit inepte ὑποκορίζων. Item a fluctibus eſt ὑπὸ κυμάτων. Deinde cur nõ potius excitauerunt ꝙ ſuſcitauerunt, cum de dormiente loquatur, ut omittam quod hic de ſuo addidit aliquot uoces, ut & mox addidit Ieſus, utiq; de ſuo.

Imperauit uentis) ἐπετίμησεν, id eſt increpauit. Atq; ita primitus fuiſſe ſcriptum opinor. Cæterum aliquis offenſus dandi caſu uentis, quem tamẽ hic more græcanico ſolet addere, mutauit, imperauit. Atq; illud qualis nõ eſt ποῖος quo ſimpliciter interrogamus ſed ποταπός, quod admirationis habeat ἔμφασιν. Mox autem perperam omiſit græcam coniunctionem (quia uenti & mare) ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα, quia uenti & mare. Rurſus. Et cum ueniſſet Ieſus) καὶ ἐλθόντι αὐτῷ. i. cum ueniſſet, nec additur Ieſus.

Geraſinorũ) Græci legunt γεργεσηνῶν, id eſt Gergeſenorũ. Hieronymus in locis hebraicis prodidit, ſua etiamnum ætate uiculum extitiſſe in monte ſitum, haud procul a lacu Tiberiadis, ubi porcos in mare præcipites iſſe memorabant. Quanq; apud Marcũ hic ipſe locus Gadarenorum uocatur, & eodem nomine apud Lucam, unde colligere licet eidem urbi, quæ regioni dedit nomen diuerſa fuiſſe nomina. Et eandem dictam Geraſam, ac Gadaram, id quod indicat & diuus Hieronymus in locis hebraicis, addens Geraſenorum mentionem fieri in euangelio. At idem mox in Gergeſſa refert illic porcos præcipites iſſe in mare, ut conſequatur aut Gergaſſam uiculum eſſe in regione Gadarenorum, aut eandem eſſe Gergeſſam & Gadaram

Sæui nimis) χαλεποὶ λίαν, Hilarius legit pĩculoſi pro ſæui. Nã græcis χαλεπὸς uox eſt, πολύσημος, nũc ſæuũ, nũc moleſtũ, ac difficilẽ, nũc atrocẽ, nõnũq; & pĩculoſũ ſignificãs.

Quid nobis & tibi) Imo quid hic interpreti cum græca figura? uertendũ erat. Quid tibi rei nobiſcum eſt? Ac mox (Erat autem non longe) Græci habent lõge, ἦν δὲ μακρὰν Nec eſt (ſi eijcis nos hinc) ſed εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, id eſt ſi eijcis nos, conſentientibus & latinis exemplaribus peruetuſtis. Rurſus, ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην, id eſt permitte nobis, ut abeamus in gregem porcorum, ille uertit, mitte nos in porcos.

Magno impetu abijt) Vnicum uerbum græcum, tribus eſt circumlocutus ὥρμησεν, id eſt ferebatur, ſiue ruebat. Nam omnino ὁρμὴ impetum ſignificat. Ac rurſum (hæc omnia) hæc pronomen addidit de ſuo, quod nec in græcis extat codicibus, nec in uetuſtio-

 ribus la-

ribus latinis. Ac mox καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων, quod cõmode uerti poterat, & quæ acceſſent dæmoniacis. Et aliquanto poſt, a finibus eorum, dixit pro a finibus ſuis.

EX CAPITE NONO.

ET aſcendens Ieſus) Ieſus hoc loco non reperitur, nec in græcis nec in antiquis latinorũ codicibus. Etiãſi in hac prima æditiõe, haud ſcio quo caſu fuit additũ, Facit enim iteratio mox poſiti nominis, ut de altero quopiã Ieſu loqui uideatur. Nec eſt aſcendẽs, ſed ἐμβὰς, id eſt ingreſſus, ſiue cõſcenſa naui, pro quo hic rurſus nauiculam, quaſi nauis non ſit latinum. Præterea διεπέρασεν. i. traiecit, rectius ꝙ tranſfretauit. Nam ut lacus mare dicatur, fretum haud uideo quomodo dici poſſit. Ac mox, Iacentẽ, βεβλημένον de quo ſuperius admonuimus.

Videns autem Ieſus) ἰδὼν, id eſt cum uidiſſet autem. Et mox ſuo more, dimittunť pro remittuntur. Ac paulo poſt. Et cum uidiſſet Ieſus) καὶ ἰδὼν Chryſoſtomus legit, καὶ εἰδὼς ὁ ἰησοῦς. i. cũ ſciret Ieſus. Præterea (ut qd cogitatis) omiſit uos, ἵνα τί ὑμεῖς. i. ut quid uos. Et (quid eſt facilius) τί γάρ ἐστιν. i. utrũ eñ eſt. Cõſentientibus & latinis uetuſtis, qđ ad coniunctionẽ pertinet. Sed quod hic diminuit, uox repenſat. Siquidem (dimittũtur tibi peccata tua, tua addidit de ſuo, quod nec apud græcos eſt, nec in uetuſtis latinis.

Turbæ timuerunt) Græcis eſt ἐθαύμασαν, id eſt admiratæ ſunt. Etiã ſi Hilarius legit timuerunt. Addit enim, opus iſtud admiratio conſequi non metus debuit. Vnde apparet in qbuſdã ſcriptũ fuiſſe, p ἐθαύμασαν, ἐθάμβησαν, Quarũ uocũ magna inter ſe affinitas eſt.

In Telonio) ἐπὶ τὸ τελώνιον. i. ad Teloneum, locus eſt in quo ſedet Telones. i. publicanus exigens tributum, quod græcis τέλος dicitur. Vt ne recenſeam illa minutula, quod Matthæum nomine pro ματθαῖον λεγόμενον. Quod in (Ecce multi) cõiunctionẽ & omiſerit, Quod ἀκούσας uerterit uidens. Quod non uitarit amphibologiam (Nõ eſt opus medico ualentibus) cum licuerit dicere. Non egent qui recte ualent medico.

Miſericordiam uolo) Locus eſt apud Oſeã Cap. ſexto. Hebraica ſic habẽt כי חסד חפצתי ולא זבח Hieronymus uertit ad hunc modum. Quia miſericordiam uolui, & non ſacrificium. Ac paulo poſt (ſed peccatores) græci addunt ad pœnitentiam εἰς μετάνοιαν, etiamſi non addit Hieronymus, apud Chryſoſtomum, tamen reperio. Nã leuiculum eſt, quod mox προσέρχονται, id eſt accedunt, uertit acceſſerunt.

Filij ſpõſæ) υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος. i. filij thalami nuptialis, id quod plus eſt ꝙ ſponſi, hoc eſt, filij ſponſi domeſtici ac proximi. Ac aliquanto poſt. Immittit cõmiſſuram, ἐπιβάλλει ἐπίβλημα, id eſt ut ad uerbũ reddam, immittit immiſſuram, ſiue ut alibi uertit, aſſumentum. Horatius pannum uocat. Aſſuitur inquiens pannus. Vulgus petiam uocat. Ac mox. Et peior ſciſſura fit) σχίσμα quod rupturam uertere poterat. Nõnunꝙ uocem græcã relinquit, ut apud Ioannem & erat ſchiſma inter eos, cũ potuerit dicere diſſenſio.

Panni rudis) ῥάκους ἀγνάφου, quod modo dixit ἐπίβλημα hic uocat ῥάκος, quæ eſt particula panni ἄγναφον quod nondum eſt a fullonibus apparatum, ueluti cũ pannus a textore uenit. Quanꝙ γναφεῖς, id eſt fullones, ueteres etiam ueſtes aut ſordidatas renouãt ac repurgant, & rude dicitur, quod recens eſt.

Plenitudinem eius) τὸ πλήρωμα. i. ſupplementum. Sic enim appellat pãnũ additũ ueſti, ad ſarciendã rupturã. Offenſus eñ diſſimilitudine noui panni, poſtea detrahit, & maior ac deformior fit ruptura. Itẽ (uinũ nouũ in utres uouos) Nouũ & nouos nõ rñdent eidẽ uoci apud græcos. Nouũ eñ dicit νέον quod proprie rñdet ſenio, & cõpetit ijs quæ ſentiunt ætatẽ καινὸν opponitur uetuſtati. Porro (quæ ſanguinis fluxũ patiebať) græcis unica dictio eſt αἱμοῤῥοοῦσα ab αἷμα ſanguis, & ῥόος fluxus, ſanguinis profluuio laborãs. Omitto minutiora illa, quod ἐν ἑαυτῇ intra ſe uerterit, pro intra ſeſe, quod λέγει dicit, dicebat, quod ὄπισθεν. i. a tergo tranſtulit, retro.

Et dixit puella ſurge) Hæc quinq; uerba, nec habentur in græcis exẽplaribus, nec in uetuſtis latinis, nec adduntur ab Hieronymo. Ac paulo poſt. Et dixit eis Ieſus καὶ λέγει. i.

dicit,

dicit. Conſentienibus & uetuſtis codicibus. Item (nunq̃ apparuit) Recte omiſit ὅτι, quod tamen libenter ſolet addere.

Qui poſſunt hoc facere uobis) uobis nõ addit̃ apud græcos, & ὅτι pperã uertit, quia p quod poſſim, ſiue creditis me poſſe. Ac mox, utiq;, græcis eſt ναί, quod alias uertit etiã Eſt enim aduerbiũ affirmantis. Ac paulo poſt. Et cõminatus eſt eis. Non eſt ἐπετίμησαν, quod aliquando uertit increpare, aliquando cõminari, ſed ἐνεβριμήσατο, quod prope ſignificat acriter, ac uelut iracunde cõminari, cũ auſteritate ut euidẽtius ſit, quod ſequit̃ illos oĩa diuulgaſſe, ſic enim rectius opinor tranſtuliſſet διεφήμισαν, q̃ diffamauerũt certe circũloq poterãt. ſparſerũt famã eius, ut diſſimulẽ qđ hic κώμας uertit caſtella, cũ alibi frequẽter trãſferat uicoſ, cũ uici mœnibus careãt, caſtella minuta ſint opida, ſed mœnib⁹ cincta. Et quod νόσον languorẽ pro morbo. Nã quod μαλακίαν infirmitatẽ tolerabile eſt.

Miſertus eſt eis) Pluſculũ emphaſeos habet græca uox ἐσπλαγχνίσθη. i. affectu tact⁹ eſt. Siquidem hebræi uehementẽ ac pium affectũ uiſcera uocant, & rectius erat erga eos, q̃ eis. Ac mox (quoniã erant uexati) Ad eum modũ legit & interp̃tatur diuus Hieronymus, & item Hilarius, Chryſoſtomus quoq; legit ἐσκυλμένοι, quod ſonat diuulſos & diuexatos, quandoquidẽ grãmatici uexare dictũ uolũt a ueho, Nõnulli codices habebãt ἐκλελυμένοι. i. defecti ſiue deſtituti. Alterũ uenit a λύω, alterum a σκύλλω. Iam quod protinus ſequitur ἐῤῥιμμένοι, quod hic uertit iacentes, rectius uertiſſet diſiectos ſiue ſparſos, a uerbo ῥίπτω, quo pticipio uſus eſt & Lucianus agens de ſtellis toto cœlo paſſim, temere, nulloq; ordine ſparſis. Quãq̃ põt ἐσκυλμένοι ptinere ad ouiũ uellera ſentibus dilacerata, & hoc poſterius ἐῤῥιμμένοι ad oues huc & illuc diſperſas, id quod accidere ſolet, cũ abeſt paſtor. Nec eñ aliud eſt animal deſtitutius magiſq; pẽdens de p̃ſidio paſtoris, q̃ oues, id quod etiam pronerbio teſtatum eſt, προβάτιον ἦθος, id eſt ouile mores.

Vt mittat operarios) ὅπως ἐκβάλῃ. i. ita eijciat, ut ſcriptum reperi in peruetuſtis codicibus, atq; ita uertit paulo ſuperi⁹ interpres. Nos maluimus extrudat, ut intelligamus uel celeriter mittendos, ac uel inuitos & contanes extrudendos in opus dei, id quod alicubi notauit Hieronymus hũc citãs locũ.

EX CAPITE DECIMO.

ET conuocatis duodecim) Ἐ προσκαλεσάμενος, ita ferme uertit, nec omnino per peram, nec apte tamẽ, cũ græca uox ſonet ad ſe uocatis. Proinde nos uertimus accerſitis duodecim, & græcus articulus additus, τοὺς indicat nõ poſſe accipi, de quibuſlibet duodecim ſed de certis nẽpe illis quos delegerat Ieſus.

Poteſtatem ſpirituum immundorũ) Plæriq; græci codices habent ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων. i. poteſtatem aduerſus ſpiritus immundos. Quanq̃ apud Chryſoſtomum, ſi modo liber mendo uacat, nõ reperio additã præpoſitionem. Alioqui poteſtas, ſpirituũ intelligi poterat poteſtas, quam habẽt illi, niſi quod græcis poteſtas eſt ἐξουσία. i. ius in aliquem & autoritas. Proinde Hilarius offenſus amphibologia legit, poteſtatem eijciendorum ſpirituum immundorũ, q̃q̃ & hoc mox addidit euãgeliſta. Subinde rurſum omnem languorem νόσον de quo iam dictum eſt.

Primus Simon) Indicat diuus Hieronymus non eodem ordine recenſeri apoſtolos ab alijs euãgeliſtis quo a Matthæo, ne quis ob hoc omniũ primũ faciat Petrũ, quod hic primo loco ponitur. Nam cæteri primum locum tribuunt Matthæo, proximum Thomæ. Et Hieronymus exiſtimat eius eſſe, ordinem ac merita ſingulorum apoſtolorũ diſtribuere, qui illos delegit, innuens autoritatem apoſtolis omnibus parem fuiſſe, quod ad apoſtolici muneris functionem attinet. Cæterum ordo qui extat in noſtris uoluminibus, nõnihil diſſidet a græcis, at græci conſentiunt cũ Hieronymo, qui p iuga digerit apoſtolorũ numerũ, ſic ut primo loco iũgat Petrũ & Andreã. Proximo Iacobũ Zebedæi & Ioannem fratres. Tertio Philippum ac Bartholomæum. Quarto Thomam & Matthæum. Quinto Iacobum Alphæi, & Lebbeũ cognomento Thaddæũ. Sexto Simonẽ Cananæũ, & Iudã Iſcariotẽ, Simonẽ Petri cognomine diſtinguit a Simone Cananeo,

& Iacobum Zebedæi filium, ab Iacobo Alphæi filio. In quo obiter illud admonendum τοῦ ζεβεδαίου, articulum græcum uertendum fuiſſe in id nomen, quod in articulo ſubauditur. Cæterum cum unus fuerit Matthæus, ut opus non eſſet nota, qua diſcernerẽt, & ſi fuiſſet opus, habebat & alterum nomen, nempe Leui, tamẽ addidit, ὁ τελώνης, ſiue ut ſe deijceret, ſiue ut oſtenderet omnibus aditum patere ad Chriſtum. Etiam ſi græcus articulus patitur, ut uertatur, qui fuerat publicanus, aut ille quondã publicanus. Cæterum Iudæ proditori, cognomen addidit, ſiue ut diſcerneret ab Iuda Iacobi filio, qui idẽ Thaddæus ac Lebbæus dictꝰ eſt, ut ſit trinominis, ſiue ut ex cognomine ſignificaret eũ ei facinori natum, quod Iſachar יִשָּׂשכָר Hebræis ſonat mercedem, atq; a tribu unde fuit oriundus nomen ſortitus uidetur. Quamq; non deſunt, qui a uiculo cognomen deductum malint. Nec eſt Schariotes, quemadmodum habetur in noſtris codicibus, ſed Iſcariotes. Nam idem facimus latini cognomento Iudæ, quod græci faciunt hiſpaniæ, σπανίαν pronunciantes, cum teſte Plinio terra ſit inſigni fertilitate. Opinor idem a præneſtinis natũ, quibus, ut ait Plautus, Conia eſt Ciconia. Ad hæc (Lebbæus cognominatus) In latinis exemplaribus non legitur, ſed tantum Thaddeus.

Miſit Ieſus) ἀπέστειλεν. i. emiſit, ſiue potius emãdauit. Si quidẽ id eſt proprie ἀποστέλλειν cum mandatis emittere a quo uerbo dicti ſunt apoſtoli. Nec eſt in ciuitates Samaritanorum, ſed in ciuitatem, εἰς πόλιν, quod efficacius eſt, ut intelligas in nullam ciuitatem illorum eundum. Rurſus (ad oues qui perierũt), πρὸς τὰ πρόβατα ἀπολωλότα. i. ad oues perditas, ut frequẽter citat hunc locum Hieronymus, Vt ne dicã, quod ὅτι ἤγγικεν, primum omittenda fuerit coniunctio græca, deinde non appropinquabit eſſe futuri tẽporis, ſed p̃teriti, uertẽdũ, adeſt, ſiue inſtat, ſiue in ꝓpinquo eſt. Qua de re iã admonuimꝰ.

Nolite poſſidere) μὴ κτήσασθε, quod magis ſignificat parare q̃ poſſidere, ut hæc tria ſimul referantur ad id quod ſequitur, in zonas. Siquidem ex hiſce tribus rebus ſolet cudi moneta, quæ primum ærea fuit ac ferrea, nam utrunq; ſignificat χαλκὸς, deinde argentea, poſtremo aurea, ut contra acciderit pecuniæ, ac moribus hominum, qui ex aureis degenerarunt in pluſq; ferreos. Porro quod dixit εἰς τὰς ζώνας. i. in cingulos, iuxta ueterum morem locutus eſt. Iuxta quem milites, ſi quid erat æris, id in zonis geſtabãt Vnde prouerbium illud apud flaccum, Zonam perdidit, de eo cui nihil erat pecuniæ quemadmodum in chiliadibus noſtris copioſius explicatum eſt.

Neq; duas tunicas. δύο χιτῶνας, Latinius erat, neq; binas tunicas. Nam græci neſciunt hanc elegantiam, quæ tamen non erat negligenda latino interpreti.

Interrogate) ἐξετάσατε. i. exquirite. Et ἄξιος dignus poſuit abſolute pro idoneus, quod nonnulli latini perperam imitantur.

Dicentes pax huic domui. Horum uerborum nihil eſt in græcis exemplaribus nec adduntur ab Hieronymo. Imo cum ait occulte ſalutationem hebraici ac Syri ſermonis expreſſit, indicat ſalutationem non fuiſſe explicatam, ſed ex hoc colligi, quod ſequitur, ueniet pax ueſtra ſuper eam. In uetuſtiſſimo quodam exemplari latino, aſſcriptũ reperi, ſed in margine. Primum dicite, pax huic domui. Vnde cõijcio, quod fere fit, hoc ex alijs euangeliſtis huc additum fuiſſe. Porro ne quis exiſtimet nouum hoc ſalutationis genus primum a Chriſto fuiſſe repertum, qui ſic uſus eſt omnibus rebus uulgatiſſimis, ut eas longe alio traheret, quemadmodum græci ſolenni more dicunt χαῖρε latini ſalue, ſic Hebræi Syriq; שָׁלוֹם לָךְ Scholom lecho. i. pax tibi. Eam ſalutationẽ nunc ſibi ceu peculiarem uendicant epiſcopi, parum decoram ijs qui non ſolum ipſi belligerantͥ, uerũ etiam alios ad bella concitant. Cæterũ in (domus illa) illa addidit interpres de ſuo cũ non ſit nec in græcis codicibus, nec in antiquis latinis.

Donec exeatis) ἕως ἐξέλθητε, Id pertinet ad id quod proxime p̃ceſſit εἰσέλθητε & utrũq; refertur ad ciuitatẽ. Nã p̃ceptũ eo ſpectat, ne crebro mutẽt hoſpitiũ, neue ambiãt apud quẽ diuerſentͥ. Neq; rurſus temere in quãuis irruãt domũ, quæ paulo poſt ſit mutãda.)

Veniet pax ueſtra

Veniet pax ueſtra) ἐλθέτω, id eſt ueniat nec eſt reuertetur, ſed reuertatur, ἐπιστραφήτω Suffragantibus & uetuſtiſſimis latinorum codicibus. Ac paulo poſt (de domo uel ciuitate) græci addunt ἐκείνης, id eſt illa.

Et ſimplices) Non eſt ἁπλοῖ, ſed ἀκέραιοι, quod alias uertit ſynceri. Mire uero pinxit Chriſtus hac ſimilitudine ſimplicem prudentiam ac prudentem ſimplicitatem. Innoxium animal columba, & cui totum ſalutis præſidium in alarum pernicitate ſitum eſt, eſt enim hæc auis perniciſſimi uolatus, Et arte magis ꝙ uiribus ſuã incolumitatem tuetur ſerpens. Nam hactenus conſiſtit collatio.

In conſilijs) εἰς συνέδρια, id eſt in concilia, hoc eſt conſeſſus ſenatorũ ac iudicum, ac rurſus ſynagogas, rectius uertiſſet conciliabula, ſiue conciones, nec enim tantum loquitur de templis Iudæorum (Ad præſides autem) græce eſt ἡγεμόνας, quod omnino præſidẽ, ſeu præfectum prouinciæ ſignificat aliquoties. Cæterum illud nolite cogitare, græce eſt μὴ μεριμνήσετε, id eſt ne ſitis anxij, ſiue ſolliciti, Et rurſum (odio omnibus) μισούμενοι ὑπὸ πάντων, id eſt odio habiti ab omnibus, uariauit, ſed recte.

Non cõſummabitis ciuitates) οὐ τελέσητε, quid eſt nõ conſummabitis? Nũ illi ædificabunt ciuitates? Cur autem hic ueritus eſt a uerbis aliquantum recedere, cum idem ſæpenumero faciat ſine cauſa? Nam ſenſus eſt. Filium hominis cito uenturum, & priuſꝗ illi poſſint paragrare omnes ciuitates Iſraeliticas. Ac rurſum donec ἕως durius poſitum, ꝗ in initio huius euangelij. Ad hæc ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, ὑπὲρ τὸν κύριον ſuper magiſtrũ, ſuper dñm, Cur non potius ſupra preceptorem ſupra dñm ſiue ſuperior aut potior dño.

Beelzebub) Mirum cur Græci perpetuo mutent b in l in hac dictione, beelzebul ſcribentes pro beelzebub. Cum neutrũ elementum apud illos finale ſit μ & λ, alioqui hæc uideri poterat cauſa, præſertim cum neq; uocum neq; figurarum ulla ſit affinitas, ut aurium aut ſcribarum errore factum uideri poſſit. Diuus Hieronymus indicat, idem eſſe bel beel, & baal, & ſonare hebræis idolum, בעל & zebub, זבוב muſcam, quaſi dicas idolum muſcæ, atq; hoc nomine ſpurciſſimũ idolũ fuiſſe. Accaronitis, qui ſunt quidẽ in regiõe Iudææ ſed impij. Ab hoc hebræi principem dæmoniorũ Beelzebub appellaſſe.

Quod non reueletur) ἀποκαλυφθήσεται, id eſt reuelabiť, atq; ita legit Hilarius. Etiamſi nondum redditur græcarum uocum inter ſeſe affinitas κεκαλυμμένον, & ἀποκαλυφθήσεται, id eſt, tectum & retegetur. Ac rurſum γνωσθήσεται, id eſt ſcietur, nõ, ſciatur.

Prædicate) κηρύξατε, quod proprium eſt præconum, & publicitus apud populum ſua uoce promulgantium aliquid (Gehenna) uero uocabulum negat Hieronymus in antiquis inueniri libris, ſed primum a ſaluatore poſitũ. locus eſt in ſorte tribus beniamin, ſed ab impijs poſſeſſus, in quo filios exuſtos igni deuouebant & immolabãt dæmonio Moloch, quemadmodum ethnici nonnulli Saturno Is uocabatur Tophet, ſitus in ualle filij Ennon, quemadmodum legis. 4. Regum. Cap. 23. Cæterum גיא hebræis uallem ſignificat. Et dominus apud Hieremiam Ca. 7. cõminatur ſe cõmutaturum nomen loco ut non amplius dicatur uallis Tophet aut Baal, neq; uallis Ennon, ſed πολυάνδριον, i. tumulus multorum cadauerum. Vnde locus apud Iudæos execrabilis habebatur, quemadmodum apud græcos κυνόσαργες, de quo dictũ eſt a nobis in Chiliadibus. Apud euangeliſtas uſurpatur pro loco in quo cruciantur impij.

Duo paſſeres) δύο στρουθία, id eſt duo paſſerculi, & diminutio facit ad emphaſin. Ac mox rurſum ἀσσαρίου aſſe diminutiuum eſt, quaſi dicas Teruntiolo. Quanꝗ Rhomanã uocem effinxit ſiue interpres ſiue euangeliſta. As enim ſiue aſſis, qui & libella dicitur nummulus erat, cuius uilitas etiam prouerbijs teſtata eſt Catullus, Omnes unius æſtimemus aſſis. Illud mirum Hilarium, ſubinde repetiſſe unum pro unus, quod στρουθίον apud græcos neutri generis ſit, niſi forte malumus hoc imputare librarijs.

Veſtri autem) Veſtri hoc loco primitiuum pronomen eſt potius ꝗ deriuatiuum, quaſi dicat, de uobis, Nã græci carẽt hac diſtinctione. Significat aũt uiliſſimã hõis partẽ

Interpres

interpres aut certe ſcriba omiſit græcam præpoſitionē, καὶ, &. Et capilli, ſeu magis pili, pauloq; poſt meliores eſtis, διαφέρετε .i. præſtatis, quod alibi uertit, plures eſtis. Nec eſt (confitebitur me) ſed in me ἐν ἐμοὶ Hoc eſt in nomine meo. Item conſitebor in eo ἐν αὐτῷ.

Qui inuenit) ὁ εὑρὼν .i. q inuenerit. Eſt enim præteriti tēporis, ut & illud, ὁ ἀπολέσας qui perdiderit, ſic paulo poſt. (mercedem prophetæ accipiet) Neq; prophetæ, neq; iuſti apud Græcos additur articulus τοῦ, unde non poteſt accipi de certo propheta ſeu iuſto, ſed de quocunq;, non de eo qui recipitur, ut ſenſus ſit, ipſum quoq; qui prophetam receperit, fieri prophetam, qui iuſtum receperit fieri iuſtum.

Ex minimis his.) τῶν μικρῶν τούτων .i. e puſillis his, ſiue e paruis, ne fruſtra ſibi placeant quidam qui ſe minimos uocant, cum alij minorum occuparint cognomē. At mox Calicem aquæ frigidæ) Græce eſt ποτήριον ψυχροῦ .i. poculum frigidæ, ut ſubaudiendũ ſit ὕδατος. Sic enim loquuntur & latini, frigida lauat. Et frigidam popoſcit. Porro μόνον .i. tantum quod proxime ſequitur referri poteſt, uel ad ſuperiora, ut ſit ſenſus, ſufficere ſi quis uel frigidam dumtaxat aquam exhibeat, uel ad ſequentia, ut intelligas ſatis eſſe quiduis, modo id fiat tanq̃ diſcipulo Chriſti.

EX CAPITE VNDECIMO.

CVm conſummaſſet præcipiens) Græcanicam figuram male reddidit interpres. Eſt enim iuxta ſermonis proprietatem participium poſitum uice uerbi infiniti, ἐτέλεσε διατάσσων pro διατάσσειν. Quemadmodum, μέμνημαι ἐλθών .i. memini ueniens, pro memini ueniſſe. Proinde nos uertimus, cum finem feciſſet Ieſus mandandi.

In uinculis.) ἐν δεσμωτηρίῳ .i. in carcere. Nomen eſt a uinculis dictum. Nam eſt aliud φυλακὴ a cuſtodia dictum. Et mox τὰ ἔργα, cur non potius facta q̃ opera? Nam opus quod extat, ueluti domus. Quamquam in his minutulis ſæpe conniuemus.

Tu es qui uenturus es.) σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος .i. tu es ille ueniens ſiue uenturus. Eſt enim Græca uox ad utrumlibet tempus anceps. Vt ne dicam, quod in πέμψας, mittens uertit, pro miſſis duobus. Illud maioris eſt momenti, quod ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε .i. auditis & uidetis uertit, quæ audiſtis & uidiſtis. Eſt enim plenior ſenſus, ut de ommibus, quæ faciebat Ieſus, intelligatur. Et Cœci uident) ἀναβλέπουσι græcis expreſſius eſt. quaſi dicas reuident, ſeu recipiunt uiſum.

Pauperes euangelizantur) εὐαγγελίζονται. Plane græce locutus eſt interpres, qui cũ dicant bene facio te, & benedico te, proinde & paſſiuis horũ ἀναλόγως utuntur, bene patitur abs te. Nã utroq; modo loquũtur. εὐαγγελίζω σοι & εὐαγγελίζω σε, ut indicat Theodulus de dictionibus rhetoricis. Proinde nos uertimus, pauperes letum accipiunt nuncium. Alluſit enim ad uerba prophetæ. Euangelizare pauperibus miſit me. Illa leuicula ſunt, quod σαλευόμενον uertit (agitatã) pro eo quod eſt, quæ agitatur ſiue mouetur, ſed huc & huc undarũ more, & quod οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες uertit, qui mollibus ueſtiuntur, pro mollia geſtantes, ut ſubaudias, ueſtimēta.

Etiam dico uobis) ναὶ .i. certe, aduerbium confirmantis, quod paulo ſuperius uertit utiq;. Cæteris enim abnegatis, poſtremo hoc confirmat. (Et pluſq̃ prophetam) Bene uertit, ſi περισσότερον legas genere neutro, ſin maſculino, ſonat præſtantiorem propheta Nec hic liceret articulum apponi, τοῦ προφήτου, quod ad nullum certum prophetam poſſit accommodari.

Inter natos mulierũ. ἐν γεννητοῖς γυναικῶν. Abſolute dixit, ut ad omnia pertineat, quæ poſſint e mulieribus naſci. Nec eſt quod hic arguat Hieronymus Chriſtũ nõ teneri hac formula, quod ex uirgine ſit natus, quaſi non alibi Chriſtus ipſe matri loquens dicat. γύναι .i. mulier. Deinde, quorſum opus erat mox excipere ſeipſum, ſi non tenebatur hac formula?

Vim

Vim patitur) βιάζεται .i. ui inuaditur ſiue occupatur, uel ob turbam irruentium, ac ui conantium irrumpere, adeo iam urgebat tempus euangelij. Etiam ſi me non fugit Hieronymum, cumq; hoc plæroſq;, ſecus hūc locum interpretari. Verum liceat & aprobatiſſimis autoribus alicubi diſſentire, quandoquidem illi non ſolum fuerunt homines, uerum permiſere ſibi in tropologia nonnunq; abuti ſcripturæ teſtimonijs. Primum illud liquet opinor, hoc loco regnum cœlorum dici, nouā euangelij doctrinā, ad quā iam ultro cōfluebat turba, ceu perteſa Moſen. Nec enim in hoc uim patitur doctrina Chriſti, neq; ui rapitur, ſi nos uim admouemus affectibus noſtris, ſed magis uim facit, Ad hæc quid hic ſenſerit, ipſe mox explicat. Omnes enim prophetæ & lex uſq; ad Ioannē, uidelicet cauſā reddens, cur ita cupiant irrūpere, cum Moſaicæ legis tēpus iā pteriſſet.

Ipſe eſt Helias.) Locus in eſt calce Micheæ prophetæ. Ecce ego mittā Heliā prophetam, anteq; ueniat dies dn̄i magnus, & horribilis. Simile æſtimabo ὁμοιώσω.i. aſſimilabo ſiue, quod latinius eſt, ſimilem eſſe dicam. Nec eſt (clamantes) ſed προσφωνοῦντες .i. acclamantes, ſiue alloquentes. Rurſum, non eſt (coæqualibus) ſed, ἑταίροις .i. ſodalibus. Hilarius habet, & clamantibus inuicem, ex quo conijcio illum legiſſe ἑτέροις pro ἑταίροις. Nec eſt ſimpliciter cecinimus, ſed ηὐλήσαμεν.i. cecinimus tibijs. Quis autē unq; dixit lamentauimus? ἐθρηνήσαμεν.i. lamentati ſumus, ſiue luximus, aut, ut ſenſum magis exprimam, lugubria cecinimus. Siquidem ueteres uarijs harmoniarum modis, quos appellant Phrygium Dorium, Lydium uarios mouebant affectus, tibijs ad alacritatē incitabant, & legimus ἀδμήτου μέλος pro lugubri cantione. Senſus igitur eſt, diuerſis rationibus tentauimus uos excitare, nec ullo pacto potuiſtis commoueri. Porro planxiſtis, græcis eſt ἐκόψασθε, quod inde dictū eſt, quod olim in luctu ſeipſos cederēt manib? qui proprie planctus dicitur. Apparet autem uulgarem fuiſſe cantiunculam, quam pueri inter ſe canerent. Quemadmodum & Pittacus conſultorem ſuum ad pueros trocho luſitantes mittit, ut audiat τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα. Quemadmodum copioſius dictum eſt in Chiliadibus noſtris. Hieronymus annotauit hic græce eſſe ἐν ἀγοραῖς .i. in mercatibus ſiue foris. Nam latinis forum eſt etiam in quo aguntur cauſæ. Cæterum ἀγορὰ græcis proprie forum eſt rerum uenalium. Vnde uerbum ἀγοράζομαι.i. emo.

Dæmoniū habet.) In nōnullis ſcriptū erat. ὅτι πνεῦμά ἐστιν.i. ſpiritus eſt. Sed diſentientibus oībus. Erat autē & hoc unū e criminibus Socratis, quod geniū haberet peculiarē q uocat̄ Socratis dæmoniū. Homo uorax) Græcis eſt φάγος, quod magis ſonat edacē ſiue comedonem. Deinde quod ſequitur (Vini potator) apud græcos iucundius eſt ob dictionem cōpoſitam οἰνοπότης quaſi dicas uinibibus, cui pugnat ὑδροπότης aquæbibus. Atq; hinc uerba compoſita, οἰνοποτεῖν ὑδροποτεῖν Horatius. Quæ ſcribuntur aquæ potoribus. Ac rurſum plurimæ uirtutes δυνάμεις eſt, de quo iam admonuimus. Nec eſt, corazam apud Græcos, ſed χωραζείν.i. Chorazin. Sunt autem caſtella Galilææ Bethſaida & Chorazin. Item ἀνεκτότερον remiſſius, quod ante uerterat tolerabilius.

Nunquid uſq; in cœlum) Interpres legiſſe uidetur ἢ pro ἡ. hoc eſt coniunctionem p articulo. Et diuus Hieronymus admonet hūc locum bifariam haberi in exemplaribus. In his quæ nos uidim? ſic eſt ſcriptū. ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως τοῦ ᾅδου καταβιβασθήσῃ .i. quæ ad cœlum uſq; exaltata es, uſq; ad inferos deduceris.

Forte manſiſſent) ἔμειναν ἄν. Quorſum opus erat hic forte, niſi quod interpres omnino abuſus uidetur paſſim forte, uice coniunctionis expletiuæ. Paulo ſuperius eandem prætermiſit. In cilicio & cinere pœnitentiam egiſſent. Et quā nunc dubitantis eſſe uult, alibi facit confirmantis, ut in epiſtola ad Hebræos, ſi illud prius culpa uacaſſet, non utiq; ſecundi locus quæreretur. Obſecro quid ſibi uult hæc tam auida uarietatis affectatio, uel cum ipſius incommodo ſenſus? Ac paulo poſt, Quia abſcōdiſti, rectius erat, quod abſconderis. Et confiteor dixit, iuxta ſermonis hebræi proprietatē pro laudo ſeu gratias ago, unde & nos ita uertimus, quo ſenſus eſſet dilucidior. Ac mox (paruulis) eſt νηπίοις.

quod & ſtultum

quod & ſtultum ſignificat & infantem. At hic magis quadrabat ſtultis, ut opponatur ſapientibus. Nec eſt quod quenq; offendat ſtulti cognomen, cum palam dicat Paulus, Quæ ſtulta ſunt mundi elegit deus. Nec enim hic ſapientes uocat, qui uere ſapiunt, ſed qui mundo uidentur ſapere.

Ita pater) ναὶ ὁ πατὴρ Quod alias uertit etiam, alias utiq;, nunc uertit ita. Præterea pater nominandi caſus eſt, non uocandi, quo tamen haud ſcio quam ob rem in diuinis literis abutuntur, ut deus meus ὁ θεός μου Porro (ſic fuit) recte omiſit coniũctionem ὅτι. Etiam ſi quidam habent, quoniam ſic fuit. Et (placitũ fuit) ἐγένετο εὐδοκία. i. fuit bona uoluntas, ſiue beneplacitum. Et (ante te) ἔμπροσθέν σου. i. corã te ſiue in oculis tuis. Rurſus illud (reficiam uos) eſt ἀναπαύσω. i. refocillabo ſiue recreabo. Nec enim, ad cibum eſt referendum, ſed ad remedium laſſitudinis, cum ab hoc uerbo deductũ ſit nomen, quod mox uertit requiem ἀνάπαυσιν, quod in pſalmis uertit refectionem, ſuper aquas refectionis: Cæterum (Iugum meum ſuaue eſt) χρηστὸν magis ſonat facile, cõmodum, aut humanũ, ſiue blandũ ꝙ ſuaue, quod alias uertit bonũ, ſiue bonitas, ut ſuo demonſtrabimus loco.

EX CAPITE DVODECIMO.

ABijt Ieſus ἐπορεύθη cur non potius ambulauit, ſiue iuit. Itidem uertit & in primo pſalmo. Abijt in conſilio impiorũ, Nec eſt (ſabbato) ſed ſabbatis σάββασι. Siquidem & totum illud tempus ſeptem dierum ſabbatum appellabatur, & ſinguli ſabbata. Ac mox inuertit, ἐν σαββάτῳ. i. in ſabbato, uertens ſabbatis. Deinde (quod nõ licet eis) eis addidit de ſuo uel interpres uel librarius. Nã abſolutius eſt non licet. Ac mox paria fecit, eſurijt Dauid, omiſſo αὐτὸς. i. ipſe, ipſe & qui cũ eo erãt. Et (ſabbatũ uiolant) βεβηλοῦσιν. i. prophanant.

Sacerdotes in templo) Perijt apud nos iucunda uocũ inter ſe redditio, ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ quaſi dicas ſacrifici in ſacro, quæ ſeruata eſt, in ſabbatis & ſabbato. Item (Et ſine crimine ſunt) ἀναίτιοί εἰσι. i. inculpati ſunt, ſiue nihil eis imputatur, aut ut nos uertimus crimine uacant. Quanq; aptius eſt, quod hic uertit interpres ſine crimine, ꝙ qđ alicubi citat Hieronymus, ſine culpa ſunt. Siquidem αἰτία crimen eſt potius, ꝙ culpa, etiamſi non ſim neſcius apud Græcos ἀναίτιον aliquoties accipi pro innoxio ſiue inſonte, quemadmodum mox uertit. Nequaq; condemnaſſetis innocentes. ἀναιτίους.

Quia templo maior eſt hic) ὧδε. Hic hoc loco aduerbium eſt demonſtrandi, non pronomẽ, quod admonuit & Hieronymus, ut intelligas eum locũ eſſe ſanctiorem templo qui templi dominũ teneret. Quidã græci codices habebant pro μείζων μεῖζον. i. maius, quod plenius eſſet, ut ſit ſenſus, eſt hoc loco, quod ſit maius templo.

Et ſi ceciderit) ἐμπέσῃ. i. inciderit, nec eſt habeat, ſed habebit ἕξει Et mox (Quãto magis melior) πόσῳ οὖν διαφέρει ἄνθρωπος. i. quanto igitur pſtat homo, ſiue pſtãtior eſt. Quorſum opus erat hic affectare ſermonis abſurditatem? Et aliquanto poſt (reſtituta eſt ſanitati) ὑγιής. i. ſana, ꝙꝙ interpres hoc ſane bene uertit.

Faciebant conſilium) ἔλαβον. i. cœperunt, & συμβούλιον concilium, hoc eſt conſultationem inter ſe. Et (receſſit) ἀνεχώρησεν Laurẽtius mauult ſeceſſit, quod aptius ſit ſubducẽti ſe. Vnde & a ſeceſſu dicti Anachoritæ. Et (ſecuti ſunt eum multi) Græci addunt ὄχλοι id eſt turbæ multæ.

Tunc dicit homini) In euangelio quo quondam utebantur Nazareni & Ebionitæ, quod locis aliquot citatur ab Hieronymo, quodq; teſtatur a ſe ex hebræo ſermone uerſum in Græcum, neq; defuerunt qui putarint, ipſius Matthæi autenticum eſſe, ſcriptum fuit, hunc hominem fuiſſe cæmentarium, atq; huiuſmodi uocibus Ieſu opem implorasse. Cæmentarius eram, manibus uictum quæritans. Precor te Ieſu, ut mihi reſtituas ſanitatem, ne turpiter mendicem cibos.

Ne manifeſtum eum) Latinius erat, ne ſe manifeſtum facerent. Argutatur hic neſcio quid Laurentius, nimirum ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶν, Chriſtum ob id interminatum ne ſe

proderent

proderent,quod profugiſſet a phariſæis,quaſi metueret,ne ab illis deprehenderẽt. Aliud in hiſce rebus myſterium. Nam non ſemel hoc a Chriſto factum legimus. Rurſum legimus eum mandaſſe,ut narrarent omnibus quod accidiſſet.

Ecce puer meus.) Teſtimoniũ eſt apud Eſaiã capite.42. Quanq̃ Matthæus aliq̃nto diuerſi' citat,q̃ uel apud Septuagita legat̃,uel apud Hebræos. Siqdẽ hebræa ſic habẽt, הֵן עַבְדִּי אֶתְמָךְ בּוֹ בְּחִירִי רָצְתָה נַפְשִׁי נָתַתִּי רוּחִי עָלָיו מִשְׁפָּט לַגּוֹיִם יוֹצִיא׃ לֹא יִצְעַק וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יַשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוֹלוֹ׃ קָנֶה רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר וּפִשְׁתָּה כֵהָה לֹא יְכַבֶּנָּה לֶאֱמֶת יוֹצִיא מִשְׁפָּט׃ לֹא יִכְהֶה וְלֹא יָרוּץ עַד יָשִׂים בָּאָרֶץ מִשְׁפָּט וּלְתוֹרָתוֹ אִיִּים יְיַחֵלוּ׃ Ea reddidit ad hũc modũ Hieronym'. Ecce ſeruus me',ſuſcipiã eũ. Electus me',cõplacuit ſibi in illo aĩa mea. Dedi ſpiritum meũ ſup eũ. Iudiciũ gentibus proferet. Non clamabit, neq; accipiet perſonam,nec audietur foris uox eius, calamũ quaſſatũ nõ conteret, & linum fumigans non extinguet. In ueritate educet iudiciũ. Nõ erit triſtis,neq; turbulẽtus,donec ponet in terra iudiciũ,& legẽ eius inſulæ expectabunt. Ea Septuaginta uertũt,hunc in modũ. Ecce Iacob puer meus,aſſumã eum. Iſrahel electus meus,ſuſcepit illum anima mea. Dedi ſpiritũ meũ ſuper eum,iudicium gentibus educet. Non clamabit,neq; dimittet,neq; audietur foris uox eius. Calamũ quaſſatum non conteret, & linũ fumigans nõ extinguet. Sed in ueritate reducet iudiciũ. Splẽdebit & nõ conteretur,donec ponat ſuper terram iudicium,& in nomine eius gentes ſperabunt. Cæterum quod una uaticinij pars in medio prætermiſſa ſit,Non erit triſtis neq; turbulentus,donec ponat in terra iudicium,Siue iuxta Septuaginta,Splendebit,& non conteretur,donec ponat ſuper terram iudiciũ,Id Hieronymus putat ſcriptoris errore factum,qui(quod ſæpenumero ſit) ea uerba,quæ interceſſerant inter iudicium & iudiciũ,oblitus omiſerit. Verum hac de re qui cupiet edoceri,copioſius legat enarrationẽ Hieronymi, in hũc prophetæ locum, ad hæc,libellum eiuſdẽ ad Agalſiam. Illud admiror,quid Lyrano uenerit in mentem,ut ſcriberet hoc teſtimoniũ a Matthæo adductum, iuxta interpretationẽ Septuaginta, cũ longe magis conſentiat cum hebraica ueritate,etiamſi ab hac quoq; nõnihil diſcrepãs, ſed uerbis potius q̃ ſenſu. Annotandum obiter & illud, cum Hieronymus ediſſerens præſentẽ prophetæ locum,releget nos ad ſuos in Matthæũ cõmentarios,in quibus plenius ſuper hac re diſſeruerit,atq; in ipſis cõmẽtarijs,uix ſummis,ut aiunt,digitis rem attingat,in coniecturam uocor id quod ſæpenumero ſum ſuſpicatus,eos commentarios, a faſtidioſo quopiam lectore decurtatos, prætermiſſis in medio quæ non intellexerit. Quod idem factũ arbitror in cõmentarijs,quos idem ſcripſit in pſalmos,quanq̃ in hos quiſquis is fuit,gemina debachatus eſt iniuria. Primum quod quæ libuit,prætermiſerit. Deinde,ꝙ cõpluribus locis,ſuas nugas,ceu purpuræ pannũ aſſuerit. Nam quod in Marcũ habemus cõmentũ,præter titulũ nihil habet Hieronymi. Cæterũ cõmentarij in Lucam,quos ipſe locis aliquot citat,prorſus interciderunt. Porro quod nos pro puero uertimus filium,Septuaginta δοῦλομ.i. ſeruũ,ut græcis ac latinis παῖς & puer ambigua uox eſt, itidem & hebræis עבד Quod ſi uſq̃ conueniebat παῖδα,uertere filiũ,certe hic quadrabat,cum de Chriſto loquatur.

Cæcus & mutus.) τυφλὸς καὶ κωφὸς.i. Cæcus & mutus. Quanq̃ κωφὸς græcis ſurdum ſignificat, ob id opinor,quod qui natura ſurdi ſint,ijdem & muti ſint oportet, ac mox. Ita ut loqueretur & uideret)Hic repetunt græci codices cæcus & mutus.

Nunquid hic eſt.) Hic nõnulli græci codices addunt,ὁ χριστὸς,i. Num hic eſt ille Chriſtus,filius dauid. Quanq̃ hic quoq; ὁ υἱὸς articulus appoſitus facit,ut non poſſit de quouis filio Dauid intelligi,ſed de certo quodam,nempe qui prophetarum oraculis promiſſus expectabatur. Et (in ſe diuiſum) καθ᾽ ἑαυτῆς,& fidelius & apertius reddidiſſet, diuiſũ aduerſus ſemetipſum,ut mox uertit,contra ſe.

Spiritus autem blaſphemiæ.) Id certe palam librariorum uitio corruptum eſt, quod tamẽ in oĩbus ferme codicib' inoleuit. Nã apud Græcos ẽ,ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία.i.

Sed ſpiritus blaſphemiæ, ut intelligas maledictũ, quod fiat aduerſus ſpiritum. Rurſum eſt σαπρὸν, de quo diximus, & γεννήματα, quod ante uertit genimina, recte uertit ꝓgenies. Et ἐκβάλλει, quod hic uertit, ꝓfert. Alias uertit, eijcit, alias emittit. Nos expromit ac depromit tranſtulimus.

Pluſq̃ Ionas hic.) Item pluſq̃ Solomon hic. Vtrobiq; eſt ὧδε aduerbium, non pronomen, ut ante monſtrauimus. Quod ueteres orthographi ſolent diſtinguere, hic pronomen ſcribentes per i ſimplex, hic aduerbium per græcam diphthongum ει, heic. id qđ Valla teſtatur ſibi compertum, in aliquot peruetuſtis marmorum inſcriptionibus.

Per loca arida.) Non eſt ξηρῶν, ſed ἀνύδρων. i. hoc eſt aquis carentia, & ſiticuloſa. Nã huiuſmodi fere ſterilia ſunt, & ob id deſolata. Vnde filia Calep, irriguũ agrum ſuperne atq; inferne petit, ut omittam, quod πονηρότερα uertit nequiores pro ſceleratiores, quod ex generatione mala fecit peſſimũ, cum ſit πονηρᾶ. Ac paulo poſt (Quærentes eum) Græci addunt, quærentes ei loqui. ζητοῦντες αὐτῷ λαλῆσαι. Neq; enim perierat, ſed expetebatur ad colloquiũ. Item paulo poſt. Quærentes te, ζητοῦντές σοι λαλῆσαι. i. quærentes tibi loqui. Verum hæc leuiculi ſunt momenti. Quod genus & illa, quod pro extendes manum, Græci legũt, manũ ſuam. Deinde, quod in his. (Ipſe meus frater.) Nõnulli codices habent αὐτὸς, nonnulli οὗτος. i. hic.

EX CAPITE DECIMOTERTIO.

SXijt qui ſeminat.) ἐξῆλθεν ὁ σπείρων. i. Exibat qui ſeminabat, ſiue ſeminator. Siquidem huiuſmodi participia accõmodant ſe uerbis, quibus adiunguntur. Nam illud recte, & dum ſeminat, ἐν τῷ σπείρειν. i. inter ſeminandum. Ac mox βάθος uertit altitudinem pro profunditate. Et ἐκαυματίσθη æſtuauerunt,, pro exuſta ſunt, ſiue æſtu perierunt. Ac rurſum, ἐξηράνθη exaruerũt, uertit aruerunt. Item ἀνέβησαν, ſurrexerunt, quod alias uertit, aſcenderunt. Mollius increuerunt, ſiue emerſerunt ſpinæ.

Et dederunt fructum.) Hic interpres maluit latinitati cõſulere, q̃ uoces reddere græcas. Alioquin ad uerbum ita uertendum erat. Et dederunt fructum, hoc quidẽ centũ, illud uero ſexaginta, illud uero triginta, καὶ ἐδίδου καρπὸν. ὃ μὲν ἑκατόν, ὃ δὲ ἑξήκοντα, ὃ δὲ τριάκοντα. Tametſi uerti poterat, hoc quidem centuplum, illud uero ſexagecuplũ, aliud uero trigecuplũ. Siue aliud centena, aliud autem ſexagena, aliud autem tricena, ut ſubaudias grana. Nam Græci carent huiuſmodi diſtributiuis.

Vt adimpleatur in eis.) Nõnulli codices habebant καὶ ἀναπληροῦται ἐν αὐτοῖς. Et implet. Cæterum in eis, in plæriſq; græcis exemplaribus non habebatur, nec in latinis uetuſtioribus. Nec eſt dicentis, ſed λέγουσα. i. dicens, ſiue quæ dicit.

Auditu audietis.) Teſtimoniũ quod adducit, extat apud Eſaiam capite ſexto. Diſſentit autem hoc quoq; loco ueritas hebraica ab æditione Septuaginta. Nam Septuaginta ſic tradũt hũc locũ, quaſi deus prædixerit futurũ, ut audientes nõ audirent, & uidentes non uiderent. At hebraica ueritas indicat hoc iuſſum a domino, ut uidentes non uiderent, & audientes nõ audirent. Iuxta Septuaginta citat Lucas, utpote græce doctus magis q̃ hebraice, in actis apoſtolicis capite. 28. Vade ad populum iſtum & dic, Aure audietis & nõ intelligetis, & uidentes uidebitis, & nõ ꝑſpicietis. Incraſſatũ eſt enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos ſuos cõpreſſerunt, ne forte uideant oculis ſuis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertant ſe, & ſanem eos. Cæterum hebræa ad hunc habent modum. שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל תֵּדָעוּ הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ. Quæ quidẽ ita reddidit Hieronym⁹. Auditu audite, & nolite intelligere, & uidete uiſu, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte uideat oculis ſuis, & aurib⁹ audiat, & corde intelligat, & cõuertat & ſanet. Apparet igit̃ Septuaginta cõſulto mutaſſe ſcripturã hebraicam, ne

impijs da-

Impijs daretur anſa blaſphemiæ, quaſi deus eſſet nobis autor malorum. Verum cū huiuſmodi, complura ſint loca in diuinis litteris, uelut illa. Indurauit deus cor Pharaonis, Et fiat menſa eorum in laqueum &c. nō oportuit offendi hoc uno, ſed agnoſcere potius idioma ſermonis diuini, qui hac figura comminatur ac terret impios ceu iubens eos id facere, quod ſuapte malicia facturi ſunt, ſicut dictū eſt Iudæ, quod facis, fac citius. Illud admirandum, cum Hieronymus non uno in loco dicat apoſtolos iuxta ueritatē Hebraicam citare ſolitos teſtimonia ueteris inſtrumenti, & non iuxta ſeptuaginta, Matthæū hoc loco nō idem facere, præſertim cū Hebræo ſermone ſcripſiſſe credatur euangeliū Nam Lucam excuſat, & epiſtolam ad Hebræos teſtatur ob id non fuiſſe receptam a quibuſdam, quod quædam adducat teſtimonia ueteris inſtrumenti, quæ in Hebræorū uoluminibns non habeantur. Quin hunc ipſum ediſſerens locum, ſuper hac re nullā facit mētionē, ceu diſſimulās opinor, quod explicari nō poterat. Niſi forte mutarūt hūc locū, quos offendit, hoc ipſū quod offēdit ſeptuaginta, maxime cū ſic adducat̄ in actis apoſtolorum. Et ſepenumero comperimus locum ex altero loco mutatum, dū lector uel melius eſſe putat, quod alibi legiſſe meminit, uel deprauatum ſuſpicatur, quod diuerſum eſt. Cæterum quod Valla legendum putat, audietis & non intelligatis, uidebitis & non perſpiciatis, ut ſit imprecantis, non aſſentior homini, quod compertum ſit hæc uerba ſepenumero pro futuris uſurpari, certe apud euangeliſtas.

Qui iuxta uiam ſeminatus eſt) ὁ σπαρείς ſeminat̄ ſemē & ſeminatur terra. *Sicut aſpergitur humor, & aſpergitur humore ueſtis. Sic igitur hic dicit hominē ſeminari, ut terram ſatam dicimus, & agrū conſitū. Quanq̄ effugere poterat hanc ſermonis duriciē, ſi dixiſſet. In quem iuxta uiam incidit ſemen.*

Sed temporalis eſt) ἀλλὰ πρόσκαιρος. Expreſſius græce, quaſi dicas, ad tempus & non ꝑpetuus, nec ſibi conſtans. ſed ad exortam occaſionem mutabilis. Ac mox (& fallacia diuitiarū) ἀπάτη τοῦ πλούτου græca uox indicat fallaces dici nō quod fallant, hoc eſt fruſtrentur hoīem, ſed quod a uia deducāt, id eīn eſt ꝓprie ἀπατᾶν, ſiquidē πάτος uia trita.

Hic eſt qui audit uerbum &) Non eſt ſimpliciter & fructū adfert, ſed ὃς δή. i. quod deniq; ut intelligas cæteros omnes infrugiferos, hunc demū reddere fructū. Cæterum articulus græcus ὁ μὲν, ὁ δὲ poteſt uel ad uerbum referri uel ad hominem. quod uerbū apud græcos generis ſit maſculini. Cæterū ad uerbū eſſe referendū arguit, quod ſuperius idē tribuit ſemini iacto, quod hic uerbo, nam uerbum ſemen eſt.

Superſeminauit) ἔσπειρε. i. ſeminauit, apparet interpretem legiſſe ἐπέσπειρε. Ac paulo poſt (Cum aūt creuiſſet herba) ὅτε δὲ ἐβλάστησεν ὁ χόρτος, id eſt cū autē germinaſſet ſiue pullulaſſet herba. Nam χόρτον aliquando uertit herbam, aliquando fœnū, nonnunq̄ gramen. Item (Vis imus & colligimus) θέλεις οὖν ἀπελθόντες συλλέξωμεν, Vis abeamus & colligamus ea? Ac rurſum μήποτε uertit, ne forte pro ne quando.

Sinite utraq; creſcere. ἄφετε συναυξάνεσθαι ἀμφότερα. *Sinite pariter creſcere ambo.* Rurſus (Ad comburendum) Græci codices addunt αὐτά. i. ea, conſentientibus & uetuſtis exēplaribus latinis. Nā quod μικρότερον. i. minus uertit minimū, recte fecit. Atqui cur quod hic fecit in minus, non idem fecit in maius eſt omnibus, ut diceret maximū eſt omniū. Ac mox, & habitaret ἐν κατασκηνοῦν. i. nidulentur, quandoquidem & ante κατασκηνώσεις uertit nidos. Rurſus, quod acceptum, ἣν λαβοῦσα, recte mutauit genus uerbi modo intelligamus ipſam mulierem cœpiſſe fermentum.

In farinæ ſatis tribus) σάτα τρία, ſata non eſt hic participium a ſerendo, ſed hebræa aut certe ſyra uox eſt, ſignificans menſuræ genus, quæ capit ſeſquimodiū, iuxta morē prouinciæ paleſtinæ, autore Hieronymo, cuiuſmodi ſunt & illa Cabus, & Batus, Geneſis Capi. 18. quod hebraice legitur שלש סאים קמח noſtra æditio habet ſata, quod ipſū alias uertit menſuras. Atq; ita legit hoc quoq; loco diuus Hilarius. Abſcondit in farinæ menſuris tribus. Quanq̄ hæc uox menſura cōmunis eſt hebræis cum latinis quem

gas ex diſcipulo factum doctorem. Nam ut nemo recte imperat, niſi qui prius ipſe paruerit imperio, iuxta prouerbium, Ita nemo bene agit magiſtrum, niſi prius egerit bonū diſcipulum. Nec eſt in regno, ſed ad regnum, εἰς τὴν βασιλείαν, ut intelligas longe diuerſum doctrinæ & inſtitutionis genus. Rurſum quod ſequitur uirtutes, eſt δυνάμεις, de quo iam ſæpe diximus.

Fabri filius.) τέκτων☉. Valla putat græce τέκτονα fabrum eſſe lignarium, cum Suidas palam indicet uocabulum lapidarijs ac lignarijs eſſe cõmune. Apparet enim dictionē a τεύχω ductū. Ac nos cū Puteolis eſſemus in antiqſſimis ſaxis tēpli uidim⁹ nōia tectonum eſſe inſcripta, nimirum græcam uocem latinis literis, quod ea pars Italiæ quondā græciſſauerit, id quod indicant antiqua monumenta. Porro apud alium Euangeliſtam ipſe Chriſtus faber appellatur, ut conſentaneum ſit eum aliqñdiu manibus laboraſſe.

Et fratres eius.) Iuxta morem Hebræorum, fratres uocant, nõ quibus cõmunes eſſent parentes, ſed quibus ſtirps ac genus eſſet cõmune, qua de re doctiſſime ſimul & copioſiſſime diſſeruit Hieronymus in libro aduerſus Heluidium. Cæterū illud obiter demiror, cur idem hūc enarrans locum ſcripſerit. Miraris ſi errant in fratribus, cum errent in patre. Nam in patre uere errabant, exiſtimantes Ieſum filium eſſe Ioſeph, cui nupſerit Maria. At in fratribus, qui nã errabant, niſi forte iſti cognati erant Ioſeph, nõ Mariæ, ut illorum affinitas, nihil attinuerit ad Chriſtum.

Et Ioſeph.) ἰωσῆς. i. Ioſes, quod quidam inflectunt Ioſetis. Id nomen quoties occurrit, deprauant in Ioſeph. Atqui Hieronymus citans hunc locum aduerſus Heluidium Ioſas legit, nõ Ioſeph. Cæterum mater Ieſu, Mariā eſt hoc loco, iuxta ſermonem hebraicū. Item (Sine honore) ἄτιμος uilis, ſiue neglectus, aut contemptus. Cui diuerſum eſt ἔντιμος charus, ſiue in precio habitus. Nam de uirtutibus ſæpius iam admonui.

EX CAPITE DECIMO QVARTO

PVeris ſuis.) παισὶν. i. Miniſtris, ſeu famulis. Quanqꝫ græca uox, & ſeruos & ancillas, & liberos, & omnes deniqꝫ domeſticos complectitur, præter patrēfamilias & matremfamilias. Ac ſubinde, (Virtutes operantur.) δυνάμεις ἐνεργοῦσιν. Non eſt ἐργάζονται, quod ſignificat operari, uerum hac uoce uis quædā efficax ſignificatur, ut & alias indicauimus. Neqꝫ enim eſt idem uerbum, quod alibi, Pater meus uſqꝫ modo operať, & ego opor, Quē locū hic citat Laurentius, at parū in loco. Et κρατήσας, magis eſt cœpit qꝫ tenuit, aut iniecta manu. Nec eſt in carcerē, ſed ī carcere, ἐν φυλακῇ.

Herodiadē.) Patronymici ſpeciē habet, aut certe diminutiui nominis Hieronymus tradit hanc fuiſſe filiam Arethæ regis, haud ſcio an eius cuius meminit Paulus. Eā Philippo Tetrachæ Galilææ ac Trachonitidis locarat. Poſt orta inter ſe & generū ſimultatē filiā ab illo abductā Herodi fratri, ſed inimico copulauit. quo magis illum ureret. Cæterū hic Herodes pater fuit illius, ſub quo paſſus eſt Chriſtus.

Die autem natalis.) γενεσίων δὲ ἀγομένων. i. Cum agerentur aūt natalicia. Ac mox (Saltauit filia.) ὠρχήσατο, non ſubſilijt, ut uulgus putat, ſed quemadmodum geſticulanť in choreis. Nā id proprie ſonat latinis ſaltare, græcis ὀρχεῖσθαι. Et paulo poſt (Poſtulaſſet ab eo) Ab eo, præterqꝫ quod barbare additū eſt, nec in græcis habeť exemplaribus. Et rurſum, (Præmonita a matre.) προβιβασθεῖσα. i. prius inſtructa, quod uulgo dicunt informata.

In diſco.) ἐν πίνακι, quod alibi uertit catinum, etiamſi græce magis ſonat tabulā, quandoquidē quadris tabellis cibus apponiť. Apparet em̄ hoc ludibrij cauſa factū, quaſi & hic miſſus quidā eſſet genialis illius ac natalicij conuiuij. Pauloqꝫ poſt, (Et miſit.) καὶ πέμψας. Cõmodius ſuppleſſet miſſis carnificib⁹ aut miniſtris, id quod alibi facit. Porro quod hic uertit, decollauit, græce eſt, ἀπεκεφάλισεν, quod ad uerbū ſonat decapitauit. Quamqꝫ decollandi uerbo uſus eſt Seneca in Ludo de morte Claudij, uerū haud ſcio an ludibrij cauſa. Illud annotandū, cum dixerit miſſos ab Herode, qui Ioanni caput præciderent, tamē mox ſubijcit, ipſum amputaſſe. Facit enim qui iubet.

Et illa attulit matri.) Illa, additũ eſt explicandi gratia, alioqui nec in græcis nec in latinis uetuſtioribus codicibus habet̃. Ac rurſum, (Miſertus eſt.) ἐσπλαγχνίσθη, de quo iam admonuimus. Ac mox, (Et curauit languidos.) ἐθεράπευσεν τοὺς ἀῤῥώστους. i. Sanauit male ualentes, ſiue qui mala erant ualetudine. Mirũ enim ꝙ interpres hoc uocabulo languoris ſit delectatus. Vt interim prætercam illa minutiora, quod ἀπελθεῖν abire, uerterit ire. Quod ὁ δὲ εἶπεν. i. ille aũt dixit. Vertit, qui dixit, quod & alias facit, quod ὄχλους. Turbã ꝓ turbas, quod ἐπὶ χόρτους. i. ſup herbas, ſiue gramina tranſtulerit, ſup fœnũ, cũ ante uerterit herbam. Quod ἀναβλέψας, aſpiciens, ꝓ ſuſpiciens, ſiue ut temporis etiã habeatur ratio ſublatis in cœlum oculis. Nam κλάσας ἔδωκε. i. Fregit ac dedit, tolerabilius eſt, quãq̃ aptius erat, Cũ fregiſſet, dedit. Deniq̃, quod (Diſcipuli dederunt turbis.) Dederũt uerbũ de ſuo addiderit, qđ nec additũ eſt a græcis, nec ĩ uetuſtis Latinorũ codicibꝰ inuenit̃.

Et tulerunt reliquias. Græca ſic habent, καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις. Et ſuſtulerunt quod ſuperfuerat fragmentorũ duodecim cophinos plenos. Cophinus autem ueteribus menſuræ genus fuit, autore Iulio Polluce, quanq̃ hic ꝓ ſportis poſitum apparet, quod Lucas σπυρίδας appellet, hoc eſt ſportulas.

Manducantiũ autẽ &c.) οἱ ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παίδων. Erant autem qui comederant uiri, ferme qnquies mille, præter mulieres ac pueros. Verũ hic latinitatis duntaxat iniuria eſt. Cæterũ quod iuſſit poſuit, ꝓ cõpulit, Siue id factum eſt ab interprete ſiue a librario, cũ ſenſus etiã iniuria coniunctũ eſt. Nã græce plus eſt ꝙ cõpulit ἠνάγκασεν, ut intelligamus eos inuitos a præceptore diſceſſiſſe, quẽ ſic amabant, ut nec punctũ temporis poſſent abeſſe, quemadmodũ annotauit & diuus Hieronymus, qui cõpulit, legit nõ iuſſit, ut illa diſſimulẽ, ꝙ præcederent eũ, dixit pro præcederent ſe. Nam quod Valla mauult præirent ꝙ præcederent, non uideo quid illũ debuerit offendere. Et dimitteret turbas, eleganter uertit, ſi modo intelligamus eũ nõ fugiſſe ſimpliciter turbas, ſed abſe dimiſiſſe, quomodo ſolemus amicos abeuntes dimittere. Quanq̃ ἀπολύω græca uox anceps eſt, ad multa, ad abſoluere, repudiare, dimittere quõcunq̃.

Solus orare.) κατ' ἰδίαν. i. ſeorſim, ſiue priuatim, aut ſecreto, quemadmodũ alibi uertit. Porro aduerbiũ utrolibet referri poteſt ad uerbũ ſupius aſcendit, aut ad adorare, quãq̃ rectius ad poſterius. Ac mox, (Nauicula aũt.) τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς θαλάσσης. i. Nauis aũt iam medio mari. Mirum em̃ ꝙ hoc diminutiuo delectetur. Deinde, iactabat̃, græce eſt, ἦν βασανιζόμενον, quod ante uertit torqueri, nos uertimus affictabat̃. Ac rurſũ, (Venit ad eos) ἀπῆλθεν, abijt. Quanq̃ apparet eum ſic abuſum hoc uerbo ἀπελθεῖν, quẽadmodũ Græci ἀφικνεῖσθαι. i. ꝑuenire. Nam illa leuicula ſunt, quod εὐθέως δὲ. i. ſtatim autẽ, uertit, ſtatimq̃. Quod θαρσεῖτε. i. bono animo ſitis, ſiue fidite, uertit, habete fiduciã, ocioſa periphraſi, quod ſuper aquam ἐφ' ὕδατα, pro ſuper aquas.

Phantaſma eſt.) Grecã dictionẽ reliquit, latine poterat ſpectrũ dicere, qua uoce uſus eſt Tullius ac Plinius. Græcis etiam φάσμα dicitur. Porro quod hic uertit, mergi græcis eſt. καταποντίζεσθαι. i. inuolui undis marinis. De modicæ fidei, ὀλιγόπιστε iam diximus. Ad hæc (Quare dubitaſti?) εἰς τί ἐδίστασας; i. Ad quid uacillaſti? Id em̃ uox græca ſonat, cũ animus nunc huc illuc impellit̃. Donec nihil ſpectabat, niſi Chriſtum, in tuto erat Petrus, at dum fluctuat animo, protinus periclitatur in fluctibus.

Et cũ aſcendiſſet.) καὶ ἐμβάντων αὐτῶν. i. Et ingreſſis illis. Loquit̃ em̃ de Ieſu & Petro ſimul ingreſſis. Ac mox ἄνθρωπος ἄν. Nauiculã ꝓ naui, cũ ſit πλοῖον. Nec ẽ in terrã Genezar, ſed Genezareth. Quãq̃ apparet apud illos utrũq̃ nomẽ eẽ eiuſdẽ lacus. Nã ſentit regionẽ ei lacui finitimã. Cæterũ Hieronymus hoc loco ſcribit in hũc modũ. *Si ſciremꝰ* qd in noſtra lingua reſonaret Genezareth, intelligeremus quomodo Ieſus ꝑ typũ apoſtolorũ & nauis, eccleſiã de ꝑſecutionũ naufragio liberatã, tranſducat ad litus, & in tranquilliſſimo portu faciat requieſcere. Primũ, qd ſuã dicit linguã, niſi forte *Syrorũ*, inter quos habitabat id tẽporis? Deinde cũ ait, ſi ſciremꝰ, uidet̃ confiteri incõpertã eiꝰ nõis interꝑtationẽ.

Cũ cognio/

Cum cognouiſſent.) ἐπιγνόντες, i. Cũ agnouiſſent. Eſt enim cõſentaneũ multos illic fuiſſe, qui Ieſum antea uiderant. Ac mox (miſerunt) ἀπέστειλαν. Cur non eſt auſus addere nuncios. Nec eſt, in uniuerſam regionẽ, ſed εἰς τὴν ὅλην περίχωρον, in totã undiq; finitimã regionẽ. Nam illud ut uel fimbriã, eleganter uertit, cũ ſit græce, κἂν μόνον ἅψωνται, i. ut uel tangerent duntaxat, & quod eſt ueſtimenti, græcis eſt ἱματίου, quod aliquando pallium uertit, ſignificat enim ſummã ueſtem, id quod ad ἔμφασιν facit.

EX CAPITE DECIMOQVINTO.

TVnc acceſſerunt.) τότε προσέρχονται, i. Tunc accedunt. Ac mox (ab Hieroſolymis ſcribæ.) οἱ ἀπὸ ἱεροσολύμων γραμματεῖς. Articulus facit, ut uertendum fuerit, qui ab Hieroſolymis uenerant ſcribæ, ſiue Hieroſolymitani ſcribæ. Idem indicat Chryſoſtomus, hunc enarrans locũ. Nã erant & aliarũ urbium ſcribæ. Nec eſt, Traditiones, ſed παράδοσιν, i. traditionẽ. Cõſentiẽte uetuſtiſſimo codice latino. Nec enim querunt de oĩbus traditionibus, ſed de una dũtaxat. Nempe de nõ lauãdo manꝰ.

Nam deus dixit) Græce eſt, ἐνετείλατο λέγων, i. Mandauit dicens. Vt reſpondeat ad id quod præceſſit. ἐντολὴν mandatum. Cæterũ honora, græce eſt, τίμα, quod ſignificat honorem habe. Verum ſecundum cõſuetudinem ſermonis hebraici, magis pertinet ad ſubſidium, q̃ ad honorem. Præcepit enim deus id quod gentilium quoq; legibus cautum eſt ut liberi parentibus, uel ætate defectis, uel inopia laborantibus, uel alioquin afflictis, opitulentur. Et ut Græci loquuntur, ἀντιπελαργῶσι. Id hodie quidam non intelligentes parẽtes ſuos tantum nõ adorant, cũq; honorem parentes a liberis exigunt, atq; ita totum pietatis officium abunde perſolutum arbitrantur. Ad eundem modũ uſus eſt Paulus ſcribens Timotheo. Honora uiduas, quæ uere uiduæ ſunt. Ac rurſus. Preſbyteri duplici honore digni ſunt. Quin & apud Latinos, honor pro præmio gratiaq; uſurpatur, quæ pro merito refertur. Et apud Græcos τιμὴ, a τίω deductum eſt, quod quoties in bonam accipitur partem, ſignificat dependo ſiue perſoluo.

Munus quodcũq; eſt.) δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, i. Donũ quodcunq; ex me profectũ fuerit adiuueris. Cæterũ ſenſus uerborũ eſt aliquanto obſcurior, unde ab omnibus multiphariam exponit̃. Quidã enim hæc uerba tribuũt filio q̃ ſic loquat̃ patri, Donariũ quod ex me uenturũ erat in corban (nam hebraicam uocẽ poſuit marcus) hoc eſt, in gazophylaciũ templi, id totum conſumitur in tuos uſus, tibiq; iuuando impẽdit̃, nimirũ fraudato templo. Cæterum ideo dixit phariſæus, uos aũt dicitis, q̃ illi docerent liberos ad eũ modum loqui patri, quo parentes, dum metu ſacrilegij abſtinebant ab his quæ uidebantur deſtinata tẽplo, penuriaq; conficerentur, atq; ita quod deus iuſſerat impendi confouendis parentibus, id in lucrum cedebat ſacerdotum. Alij referunt hæc ad phariſæos, q̃ uerbis huiuſmodi terrerent creditorem, grauantem reddere quod debebat. Nã arte id agebant phariſæi, ut ſi quis debitor eſſet, unde uel ob inopiam, uel ob potentiam nihil poſſet extorqri, creditor pecuniã eã cõſecraret corbonæ. Iãq; ius exigendi trãſierat ad iſtos qui debitorẽ territabant, ad hunc modum. Tu pecuniam deo dicatam, apud te detines & in ꝓphanos conſumis uſus, quod templo conſecratũ eſt. Atq; ita fraudabat̃ creditor, ſua pecunia. Verũ hæc nõ uideo qd ad parentes honorãdos ꝑtineãt. Magis ad rẽ facit ut filius dicat, qcqd tẽplo dicauero, id patri impẽſum eſt, nempe deo, atq; ita irriſum patrẽ deſtituat. Nã illã interꝑtationẽ reijcit etiã Chryſoſtomꝰ, ſi modo nõ fallit interꝑs. Siqdẽ hactenꝰ ſuppeditabat græcũ exẽplar, Vt filiꝰ dicat patri, nullũ honorem tibi debeo, ſed ſi qd impẽdero eſt donũ, Nã nec hoc ad phariſæos ꝑtinet. Cæterũ in ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ, oĩno ſubaudiẽdũ eſt aliqd, ut exprimas articuli græci uim, & liberũ ẽ ſubaudire, qđ ſententiæ ſit accõmodũ, eſt, aut erit, aut aliud ſimile. Deinde ὠφεληθῇς magis legendũ uidetur ὠφεληθῇ, ut ſit iuuaris. Tunc iuueris oĩno dono, quod daturus eram tẽplo. Quãdoqdẽ Chriſtus hoc uelut exemplũ cõtumeliæ cõmemorat, qua liberi edocti a phariſæis, afficiant ſuos parentes. Deinde τιμήσῃ, ſi per η ſcribatur, ſonabit honorabis, ſi per ει, honorabit. No-

ſtra uero tranſlatio,neq; cum græcis ſatis quadrat,neq; ſententiam ullam explicat. Proinde quoad licuit in tanta ſententiarum uarietate,id quod optimum iudicauimus ſecuti, uertimus ad hunc modũ. Quicquid doni à me profectũ erat,id in tuũ uertitur cõmodũ, & nõ honorabit patrem ſuũ aut matrem ſuam,nempe filius ſic edoctus a uobis.

Labijs me honorat) Apud grecos pluſculũ eſt uerborum ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσί με τιμᾷ.i.appropinquat mihi populus hic ore ſuo & labijs me honorat. Verum adiecit nonnihil aliquis,qui uoluerit abſolutũ reddere prophetæ teſtimonium, cum Hieronymus enarrans hunc prophetæ locum indicet Euangeliſtam decerpſiſſe,quod ſibi cõmodum iudicabat,& neq; retuliſſe,ut in hebræo ſcriptum eſt, neq; ut a ſeptuaginta uerſum. Eſt autem locus apud Eſaiam capite. 29. Hebræi ſic habent. כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אתי מצות א נשים מלמדה Et ſic reddit Hieronymus, ꝓ eo quod appropinquat populus iſte ore ſuo,& labijs ſuis glorificat me,cor aut eius lõge eſt a me, & timuerũt me mandato hoim & doctrinis. Septuaginta uerterunt in hunc modum. Appropinquat mihi populus iſte ore ſuo,& labijs ſuis honorat me,cor aũt eius longe eſt a me,Fruſtra colunt me, docentes hoim ꝓcepta atq; doctrinas. Ipſa igitur res indicat hoc teſtimoniũ nõ ita legi a græcis ut eſt adductum ab euangeliſta,ſed ut eſt reſtitutũ a ſtudioſo quopiã,qui cũ deprehendiſſet locum apud prophetam,quod mutilatum eſſe putabat expleuit, idq; non ex hebræorum libris,quos ignorabat,ſed ex æditione ſeptuaginta quã græci ſequuntur. Porro quod hoc loco interp̃s haud ſcio qs uertit ſine cauſa, græce eſt μάτην.i.fruſtra, & ſine fructu potius q̃ ſine cauſa. Atq; ita legitur in tranſlatione ſeptuaginta. Deniq; longe eſt, græce eſt ἀπέχει,id eſt abeſt, non eſt.

Doctrinas & mandata hominũ) apud græcos non additur coniunctio. Verum διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων,id eſt doctrinas,mandata hominum, ut appoſitiue legatur doctrinas,quæ ſunt mandata hominũ,nõ dei. Atq; ita comperi in uetuſtiſſimis illis, quæ iam cõpluſculis locis adduxi exẽplaribus. Et cõſentiunt hebraica מצות אנשים מלמדה quod ad uerbũ ita reddere liceat mãdata hominũ doctrina Nec tã eſt colunt q̃ reuerẽtur σέβονται, quod proprius etiam accedit ad hebraicam ueritatem. בכרוני

Conuocatis turbis) προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον.i.aduocata ſiue uocata ad ſe turba aut accerſita. Quod tamen ita ferme perpetuo tranſfert. Cæterum (coinquinat) græcis eſt κοινοῖ, id eſt cõmune facit. Nam Iudæi quod ſanctũ purumq; non ſit id cõmune uocant, quod latini prophanũ,impurũ,aut nefaſtum. Nam pura ſancta minimeq; prophana uocantur. Vnde nos uertimus impurat,ac mox impurum reddet hominem.

Sed quod procedit) Perdidit interpres gratiam προσονομασίας atq; item ἐναντιώσεως,in his uocibus τὸ εἰσερχόμενον & τὸ ἐξερχόμενον.i.quod ingreditur & quod egreditur. Ac paulo poſt, οἶδας ὅτι.i.noſti,& quia uertendũ erat in quod, aut certe per infinitũ uerbũ reddendus ſenſus,ut ne dicam ſcãdalizatos poſitũ pro offenſos. Ad hæc ἀκούσαντες τὸν λόγον τοῦτον uerbum,rectius uertiſſet ſermonẽ. Cũ græca uox ſermonem ſignificet magis q̃ uerbum aut certe dictum. Cæci ſunt duces cæcorum. Græcus ſermo feſtiuior eſt, ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν.i.duces ſunt cæci cæcorũ. Nam ὁδηγοὶ proprie dicũtur qui cõmonſtrãt uiã ab ὁδὸς uia & ἄγω duco. Ac mox φράσον,ediſſere de quo ſuperius admonuimus, etiã ſi mihi non improbatur. Nec eſt. Non intelligitis, ſed οὔπω.i. nondũ, ut reſpondeat ad ἀκμὴν.i.adhuc,quod tamen uehementius quiddã eſt q̃ ἔτι.

Male uexatur) κακῶς δαιμονίζεται,id eſt miſere,q̃q̃ & male latinis uſurpatur pro miſere. Ac rurſum ὁ δὲ.i. at ille ait uertit qui uelut affectata diſſonantia, tametſi non magni refert. Item (Non r̃ndit ei uerbũ) λόγον,cur potius uerbum q̃ ſermonem. Nam ſenſus eſt non reſpondit illi quicquam. Præterea ἠρώτησαν.i.interrogabant, quo tamen uerbo nonnunquam abuſus uidetur ꝓ rogo. Nã hæc uox latinis eſt anceps. Item (Dimitte illam.) ἀπόλυσον.id eſt,abſolue illam,ſiue ut impetrato quod petit abeat, ſiue ut aliquo

pacto illi

pacto illi ſatiſfiat. Et (adiuua) βοήθει rectius, ſuccurre. Nã adiuuamus laborantẽ, & βοηθεῖν inde dictũ, quod ad uocẽ piclitantis & quiritãtis accurrit, id quod & βοηδρομεῖν uocãt.

Ad oues quæ perierunt.) τὰ ἀπολωλότα. i. perditas, ut ſæpe citat Hieronymus. Cæterũ articulus indicat non oẽs oues intelligi, ſed eas quæ periſſent. Item (Mittere canibus.) βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. i. Abijcere catellis. Eadẽ eſt uox, quã mox uertit diminutiue. Nam & catelli edunt. καὶ γὰρ τὰ κυνάρια. Ne qs in huius mutatione uocis ſomniet ſubeſſe myſterium. Præterea (Etiam dñe.) ναὶ κύριε. Cõfirmantis eſt aduerbiũ, nõ refellentis, uerum eſt qđ dicis, Turpe eſt panes filiorũ abijci catellis. Ego licet ſũ canis, micas peto, nõ panes.

Non eſt bonũ.) Græce eſt, καλὸν, quod magis honeſtũ & pulchrũ ſignificat, q̃ bonũ, ἀγαθὸν, Nam indecorũ eſt, cibũ filiorũ obijcere canibus. Hæc eñi Ieſu ex publico Iudæorum affectu dixit, qui ſe ſolos deo charos & ſanctos iudicabant, cæteros omnis canũ habebant loco. Et liberorum eſt magis q̃ filiorum. τέκνων, ut ea uox filias quoq; complectatur, præſertim cum mulieri loquatur.

Habentes ſecũ.) ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν. i. Adducentes ſecum. Nam id quoq; ſignificat ἔχω Hieronymus interpretaẽ deducentes, ſiue portantes. Ac ſubinde. (Mutos, cæcos, claudos, debiles.) χωλούς, τυφλούς, κωφούς, κυλλούς. i. Claudos, cæcos, mutos, mutilos, ſiue mancos. Hieronymus admonet, quod hic uertit debiles, græcis eẽ κυλλούς, quod ita refertur ad manũ, queadmodũ χωλὸς ad pedẽ, ut ſicut qui uno pede claudicat, claudus dicitur, ita cui altera manus mãca aut truncata ſit, κυλλὸς dicaẽ. Nam debilitas generale malũ eſt totius corporis. Vnde cũ paulo poſt, ſanatos referens, dixiſſet mutos loquentes, cæcos uidẽtes, claudos ambulãtes, nõ repetit κυλλούς, quod nihil haberet, quod huic nomĩ reſpõderet. Ex quibus Hieronymi uerbis conſtat id quod reperitur in græcis exemplaribus κυλλοὺς ὑγιεῖς. i. debiles ſanos, additum a quopiã, qui id putauerit librarij uitio prætermiſſum, ut diſſimulem, quod ἐδόξασαν uerterit, magnificabant pro glorificabant. Nam de illis προσκαλεσάμενος, & σπλαγχνίζομαι nõ ſemel iam admonuimus.

Ne forte deficiant.) μήποτε. i. ne, aut nequãdo. Ac paulo poſt (Vnde ergo nobis) Ergo redundat. πόθεν ἡμῖν. i. unde nobis. (Panes tantos) ἄρτοι τοσοῦτοι. i. tot panes, ſiue tã multi panes, aut certe tantũ panũ. Nã græca uox numerũ ſignificat, nõ magnitudinẽ, hoc eſt quantitatẽ diſcretam, non continuã, ut loquuntur Dialectici. Porro ut diſcumberẽt, græcis eſt ἀναπεσεῖν, quod ſignificat humi conſidere, non in lectis. Et (Gratias agens fregit.) εὐχαριστήσας, ἔκλασεν. i. Cũ gratias egiſſet, ſiue gratijs actis fregit. Ac rurſum. (Diſcipuli dederunt populo.) Dederunt addidit de ſuo. Nec eſt (Quatuor milia hominũ.) ſed τετρακισχίλιοι ἄνδρες. i. quater mille uiri. Nam quod χωρὶς uertit extra pro præter, laudo copiam, etiamſi nihil opus. Deinde παίδων pueros uertit paruulos, ita ſolet reddere νηπίους.

In fines Magedan.) εἰς τὰ ὅρια μαγδαλά. i. In cõfinia Magdala. Atq; ita legit diu⁹ Chryſoſtomus, addẽs Ieſum abiſſe in fines Magdalorum. *Sic* enim uertit interpres, nam hic ut ante dixi, deſtituit nos græcum exemplar truncum. Ac meminit quidẽ Hieronymus Magdali in deſcriptione locorum. Cæterum hoc loco Magedam legit, nõ Magdalam, his quidem uerbis Magedam, ad cuius fines Matthæus euangeliſta ſcripſit dominũ perueniſſe, ſed & Marcus eiuſdẽ recordatur. Nunc aũt regio dicit Macera, contra Ieſuram.

EX CAPITE DECIMO SEXTO.

SErenum erit.) εὐδία. i. ſerenitas, ut ſubaudias erit, ut in ꝓximo, hodie tẽpeſtas, ſubauditur erit σήμερον χειμών. Ac magis exprimit certũ prognoſtæ iudiciũ hoc ſchema ſermonis. Porro (rutilat) idẽ uerbũ eſt, quod modo uerterat, rubicũdum eſt πυῤῥάζει. Et (nõ poteſtis ſcire.) Scire non addit nec in græcis exemplaribus, nec in antiquis latinis. Quanq̃ in nõnullis repperi ſcriptum, οὐ δύνασθε, in quibuſdam, οὐ συνίετε. Item (Intuemini & cauete.) ὁρᾶτε καὶ προσέχετε. i. Videte & cauete, ſiue ut alibi uertit, attẽdite. Quis enim unq̃ dixit, intuemini pro cauete. Nam hæc uerborum idem ſignificantium cõduplicatio, nihil aliud q̃ epitaſin cautionis habet.

Intra ſe

Inter ſe.) ἐν ἑαυτοῖς,inter ſe mutuo,ſiue intra ſeſe.Nam διαλογίζονται quoq; ambiguũ eſt
ad diſputantem,& ad cogitantem.Ac mox,ἐν ἑαυτοῖς.i.inter uos,ſiue intra uos.

Ac paulo poſt.Quinq; panum,& quinq; milia.Cur nõ utrũq; eodẽ uertit caſu? Quã
q̃ accuſatiuus erat cõmodior ob turbam genitiuorũ. Cæterum articulus additus facit,
ut de certis panibus intelligamus.τοὺς πέντε ἄρτους,& τῶν πεντακισχιλίων,quinq; illos panes
& quinq; illa milia.Poterat poſterior genitiuus abſolute uerti,cũ eſſent quinq; milia ho-
minũ.Et aliquanto poſt. (Quare non intelligitis?) πῶς οὐ νοεῖτε.i.Quomodo nõ intelligi-
tis,ut ſit obiurgantis,hoc eſt,qui fit,ut non intelligatis.

Cæſareæ Philippi.) καισαρείας τῆς φιλίππου.Dilucidius erat cæſareæ eius quæ cogno-
minatẽ Philippi.Si qdẽ articulus addit⁹ diſtinguit hãc Cæſareã,quæ Philippi cognomẽ
habet,ab ea quæ citra cognomen Cæſarea dicitur.Ea eſt,quam Herodes pater Herodis
tetracha Trachonitidis inſtaurauit,in honorem Auguſti Cæſaris,quæ prius turris Stra
tonis uocabatur.Cæterum Cæſarea Philippi eſt ea eſt,quam extruxit Herodes filius in
honorem Tyberij Cæſaris,quæ mutato nomine deinde Paneas dicta eſt, in prouincia
Phœnices ad radices Libani,ubi Iordanis e duob⁹ oritẽ fõtib⁹,Ior &Dan,autore Hiero.

Quem dicunt homines?) τίνα με λέγουσιν.i.Quem me dicunt,atq; ita ſcriptum depre-
hẽdi & in uetuſtiſſimis codicibus latinis.Et (filium hominis) τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Neutrum
expreſſit articulum,cum neuter ſit ocioſus.Nam certum filium,ac certum hominem ſi-
gnificat.Nempe Adæ,qui apud Hebræos אָדָם.i.homo dicitur. Proinde friuolum eſt
iſtorum commentum, qui putant Chriſtum ob id dici filium hominis,quod ex matre
dũtaxat ſit progenitus,cum hic homini præferatur articulus maſculinus.τοῦ.Itidẽ in eo
quod ſequitur, (Tu es Chriſtus.) ὁ χριστός.i.tu es ille Chriſtus.

Simon Bariona.) Mirum cur id hebraice maluerit q̃ græce aut latine.Nam alibi uer-
tit.Simon Ioannis diligis me plus his? Niſi forte alluſit ad myſteriũ reuelationis.Bar בַּר
enim filium ſonat,& יוֹנָה columbam.Addito elemento יוֹחָנָן ſonat Ioannem.Porro Io-
anna interpretantur domini gratiam.

Quia tu es.) ὅτι,q,non quia.i.dico te eſſe Petrũ. Petrus autem græcis ſaxũ ſignificat.
πέτρος,quemadmodũ & Cephas Syro ſermone,non hebraico ſoliditatẽ ſonat.Saxum
enim illum appellat,quod ſolidus ſit in confeſſione fidei,& non uulgarium opinionũ le
uitate huc & illuc uacillet, & ſuper iſtam petram ,hoc eſt ſolidam iſtam fidei profeſſi-
onem extruã eccleſiam meam,in quo fundamento ſi conſtiterit,nec inferi quicq̃ aduer
ſus illam poterunt.Etiã ſi diuus Auguſtinus in homilia huius loci, hæc uerba ſuper hãc
petrã ipſi accõmodat Chriſto, nõ Petro. Tu es inqt Petr⁹,& ſup hãc petrã quã cõfeſſus
es, ſup hãc petrã quã cognouiſti,dicẽs,Tu es Chriſtus filius dei uiui,ædificabo eccleſiã
meã,id eſt,Sup meipm filiũ dei uiui,ædificabo eccleſiã meã. Sup me ædificabo te, non
me ſup te.Nã uolentes hoies ædificari ſup hoies dicebant.Ego quidẽ ſum Pauli,ego au
tẽ Apollo,ego uero Cephæ,ipſe eſt Petrus.Et alij q nolebant ædificare ſup petrũ,ſed ſu
per petrã.Ego aũt ſum Chriſti.Proinde miror eſſe,qui locũ hunc detorqueant ad Ro-
manũ põtificẽ. Verũ ſunt,qb⁹ nihil ſatis eſt, niſi q ſit imodicũ.Ita quidã ad inuidiã uſq;
Franciſcũ ꝓdigioſis efferũt laudib⁹, quẽ exprimere magis oportebat,q̃ in imẽſũ attolle
re.Nã deiparæ uirgini & Chriſto fortaſſe nõ põt aſſcribi nimiũ,q̃q̃ hic quoq; optarim
oẽs ſic ad imitandi ſtudiũ inflãmatos, q̃ quoſdã uidem⁹ ſedulos in exaggerandis laudi
bus.Cæterũ noſtra interptatio uerbis dũtaxat diſſidet ab Auguſtiniana,quã ideo indu-
ximus,q illius uiderẽ coactior,ad quã tamẽ maluit deflectere,q̃ in alterũ incurrere ſco
pulũ, uidelicet ut in homie poneret eccleſiæ fundamẽtũ.Porro inferi poſuit ꝓ inferno
Quanquam ne id quidem ſatis latinum,græcis eſt ᾅδου.i.Tartari,ſiue Orci.Lactanti⁹ ta
men in carmine ſic uſus eſt.Inferus inſatiabiliter caua guttura pandens.Item (Erit liga-
tum & in cœlis) Et cõiunctio redũdat,nec apud Græcos additur,nec in uetuſtis exẽpla
ribus.Ad eundẽ modũ,Solutũ in cœlis,ꝓ ſolutũ & in cœlis.Ac paulo poſt. Mandauit
diſcipulis

diſcipulis ſuis, διεστείλατο, quod uerbum in pſalmis uertit, diſtinxit. Rectius erat edixit. Ac rurſum (qa ipſe eſſet Ieſus Chriſtus) ὅτι, uertendũ erat, p ꝙ. Et Ieſus nõ addit̃, nec in græcis exemplaribus, nec in emendatis noſtratibus. Et obſtat ſenſui. Nihil enim magni erat eſſe Ieſum, quod uocabulũ erat hominis, haud dubium quin id temporis ſexcentis cõmune. At Meſſiam eſſe, magnũ erat. Ac mox (quia oportet ire) ὅτι, ꝙ oporteret ſe abire, aut ꝙ ſibi eſſet abeundum.

A ſenioribus) πρεσβυτέρων. Haud ſcio an rectius fuerit græcam uocem relinquere, a p̃ſbyteris, quemadmodum ante fecit. Quandoquidem hic honoris uocabulum eſt poti⁹ ꝙ̃ ætatis. Ac paulo inferius (et aſſumens eum) καὶ προσλαβόμενος, & apprehenſum eũ, nimirum ut ſolent familiarius aliquid dicturi. (Increpare eum.) Idem uerbũ quod aliquoties uertit, comminari.

Abſit a te domine.) Hieronymus annotauit ſignificantius eſſe quod legitur a Græcis ἵλεώς σοι κύριε. i. Propitius tibi domine, ut ſubaudias, eſto aut ſis. Atq; ipſa uerbi omiſſio facit ad affectum Petri. Eſt autem ſermo abominantis, peculiaris Hebræis. Mihi magis uidetur ſubaudiendum, ſit tibi deus, ꝙ̃ ſis, quãꝗ̃ ita uiſum eſt Hieronymo. Ac mox (Vade retro ſatana.) ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ. i. Abito poſt tergum meum ſatana. שטן Hebræis ſonat aduerſarium. Vnde Petrum ſatanam uocat, non diabolum intelligẽs, ſed quod humano affectu aduerſaretur conſilio diuino. At totidẽ uerbis nunc repellit Petrũ, quibus ante tentantem diabolum.

Scandalum es mihi.) Mirum ꝙ̃ hæc quoq; græca uox placuerit Chriſtianis, quæ nobis obſtaculum ſeu impedimentum ſonat, ut teſtatur & Hieronymus in dialogo aduerſus Pelagianos, σκῶλον & σκάνδαλον, a ruina dictum, quod occaſio ſit cadendi, ſi quid obſtet eunti & σκάζω claudico, quod claudus inflectens ſe, uideatur tendere ad ruinam. Vertere poterat. Obſtaculo mihi es, etiam ſi græce eſt μου, non μοι. i. meum, non mihi.

Quã dabit homo cõmutationẽ?) ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Hic ἀντάλλαγμα uocat, id, quo dato redimitur aliquid, iuxta priſcorum cõmercia, quæ non moneta quemadmodũ hodie, ſed mutua rerum permutatione conſtabant. Eſt igit̃ ſenſus oĩm rerum iacturam eſſe faciendam citius ꝙ̃ uitæ. Quæ ſi ſemel pereat, nihil eſt tam charum quo poſſis illã redimere, quicqd dederis. Proinde nos uertim⁹, Aut quid dabit homo, quo redimat animã ſuam? Sane animã uitam appellat. Quemadmodum & Horatius, Animæq; magnæ prodigum Paulum.

De hic ſtantibus.) Nõnulli græci codices habebant, τινὲς ὧδε ἑστῶτες. i. Sunt quidã inter hos qui hic ſunt, ſtantes, ſiue ſunt aliquot præſentium ſtantes.

EX CAPITE DECIMO SEPTIMO.

ASſumpſit Ieſus.) παραλαμβάνει. i. Aſſumit, præſentis temporis. Item paulo poſt. (Duxit illos) ἀναφέρει αὐτούς. i. Subducit illos, ſiue abducit eos. Nec eſt, reſplẽduit ſed ἔλαμψεν. i. fulſit, ſiue ſplenduit, nõ ἀπέλαμψεν. Ad hæc in omnibus quæ quidem ego uiderim græcis exẽplaribus ſcriptũ erat, nõ (ſicut nix) ſed ὡς τὸ φῶς. i. ſicut lux. Vnde uideri poterat errore ſcribæ, lux mutatũ in nix, niſi ſecus & legeret & interpretaretur. Hieronymus atq; item Chryſoſtomus, præſertim cum alius Euangeliſta meminerit fullonis, cuius ars eſt candidare ueſtes. Quãꝗ̃ Valla de his uerboſius argutatur, quæ ſi quis cupiat cognoſcere, ſunt in promptu. Et (Cum eo loquentes) συλλαλοῦντες magis ſonat cõfabulantes, ut familiare colloquiũ intelligamus. Pauloq; poſt (Reſpõdẽs aũt Petr⁹) ἀποκριθείς. Abutit̃ & alias hoc uerbo, cũ nihil p̃ceſſerit, ad qđ reſpõdeat.

Heliam oportet primũ uenire.) ἐλθεῖν πρῶτον. i. Venire prius. Hic certe faciendum erat qđ alias facit, ut ſuplatiuũ uerteret p cõparatiuũ. Sentiunt eñ Heliã uenturũ anteꝗ̃ ueniret Chriſt⁹. Cæterũ qđ aiũt ſeſe ex phariſæis accidiſſe id legit̃ in calce Malachiæ. Ecce mittã uobis Heliã ꝓphetã, anteꝗ̃ ueniat dies dñi magnus & horribilis, & cõuertet cor patrũ ad filios, & cor filiorũ ad patres eorũ, ne forte ueniã & ꝑcutiã terrã Anathemate.

Genib⁹

Genibus prouolutus.) γονυπετῶν græcis unica dictio eſt, perinde ſonans quaſi dicas, accidens ad genua. Et aliquanto poſt (Incredula & peruerſa) διεστραμμένη.i. diſtorta ac recte ſane uertit, modo recte intelligatur. (Quouſq; ero) ἕως πότε ἔσομαι.i. Quouſq; tandem. Nec enim ocioſa eſt expletiua coniũctio, ſed impatientiã quãdã tedij indicat. Rurſus aliquanto poſt (Et increpuit eum) Ambigit & Hieronymus utro referendum ſit eum, ad hominẽ an ad dæmoniũ. Mihi magis uidetur ad dæmoniũ pertinere. Vnde uertendum erat illud, nõ illum. Nam in eo quod ſequitur. q̃re nos nõ potuimus eijcere illum? apparet librariorũ errore factum, ut illum ſcriptum ſit pro illo. Eſt enim græce, αὐτό. & dæmonium præceſſit.

Trãſi hinc.) Omiſſa eſt apud nos una uox, μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ.i. Trãſi hinc illuc. Nec eſt, non eijcitur, ſed οὐκ ἐκπορεύεται.i. non egreditur: Porro quod ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.i. in oratiõe & ieiunio, tranſtulit per orationem & ieiunium, bene mutauit hebraicã figurã. Nã Hebræi ב.i. in, ut ביד חזקה in manu forti, ביהוה in dño. utunẽ, p per, ut iã admonui.

Qui didrachmã accipiunt.) Bis in unica dictione peccamus, & quod per g ſcribim⁹ cũ ſit p ch ſcribenda, & quod ſingulari numero, ac genere fœminino pferimus, quæ eſt, neutri, & pluralis. Eſt enim græcis τὰ δίδραχμα. Ait enim, accipiunt, ut intelligas eos ſo litos a ſingulis accipere, & idcirco abſolute dixit multitudinis numero. Eſt enim græcis δραχμή.i. drachma, nomiſmatis genus nempe ſex continens obolos, minæ Atticæ cen teſima pars. Inde didrachmũ nomiſmatis uocabulũ duplũ drachmæ, & tridrachmũ & tetradrachmũ. Quorũ omniũ meminit Iulius Pollux libro de rerũ uocabulis nono. Et quod continenter ſequitur (Non ſoluit didrachma) Soluit præſentis eſt temporis. τελεῖ, ut intelligamus exactorem illum, non hoc percontari, num Ieſus iam ſoluiſſet uecti gal, ſed deberet ne ſoluere, & an illius eſſet ſoluere. Alioqui mentitus erat Petrus, qui re ſponderit ναὶ.i. etiam. Cæterũ quæ Lyra nugaẽ, hoc loco, de didrachma ex Iſidoro & Pa pia, quis poſſet abſq; riſu legere?

Præuenit illum Ieſus. προέφθασεν.i. occupauit, ſiue anteuertit. Indicat enim Petrũ ea de re Ieſu locuturũ fuiſſe, ſed ille nõ expectata oratiõe Petri anteuertit. Nec eſt tributum, ſed tributa. τέλη. Nã quod addit κῆνσον latinã uocẽ Matthæ⁹ uſurpauit, nimirũ quod res eſſet Latinorũ, & ſolent plærũq; peregrina, & aliunde inuecta ſuæ gentis uocabula ſecũ adducere. Porro στατήρ, tametſi ponderis quoq; modus eſt, quem Hebræi שקל uocant, hoc ſane loco nummũ ſignificat, qui quatuor cõtinebat drachmis. Nã cũ didrachmũ exi geretur a ſingulis. Ieſus ſtaterem reddi iuſſit, duorum nomie ſuo ac Petri. Qua quidem ex re mox nata eſt inter diſcipulos diſceptatio, quis primas teneret in regno cœlorum, quod petrus æquatus Chriſto, cæteris antepoſitus uideretur.

EX CAPITE DECIMO OCTAVO.

Quis putas.) τίς ἄρα μείζων. Putas interpres poſuit loco coniunctionis ex pletiuæ, & μείζων cõparatiuũ ſuperlatiui uice poſitum apparet, cũ de plu ribus fiat ſermo. Certe ſic legit Auguſtinus in homilijs, quas ædidit in Matthæũ. Ac mox (aduocans paruulũ) προσκαλεσάμενος, quod totiens iam uertit cõuocans, ut ne qd interim cauiller de mutato participij tẽpo re. Nec eſt paruulũ, ſed παιδίον.i. puellũ diminutiuũ a puero. Etſi nõ ſim neſcius alicubi diminutiuũ hoc uſurpari pro grandi puero, tamen hoc ſane loco nõ fuerat ocioſa dimi nutio. Facit enim ad Emphaſim, dũ non ſolũ inuitat illos ad imitationẽ cuiuſcũq; pueri, ſed pueri admodũ puſilli. Ac rurſum (Sicut paruuli.) ὡς παιδία.i. ſicut puelli. Atq; ita ci tat diuus Hieronymus, enarrans Eſaiam. Et iterũ (Sicut paruulus iſte.) ὡς τὸ παιδίον.i. ut puellus. Illud mirum interpretẽ, qui ſoleat uel cũ ſententiæ detrimento copiã affectare, hoc loco nõ mutaſſe ſuũ paruulũ. Præſertim cũ paruuli uocabulũ nõ admodũ faciat ad ſenſum Chriſti. Siquidẽ paruulus eſſe poteſt, & qui natu ſit grandis, cuiuſmodi ſunt Pu miliones & Pygmæi, poeticus populus. At hic innocẽtiã ac ſimplicitatẽ intelligi uoluit.

qui prima

qua prima puericiæ ætas prædita eſt. Nec additur iſte in plæriſq; græcorum exemplaribus, niſi quod articulus τὸ ferme tantundem efficit. Dilucidius autem uertiſſet in hunc modum. Niſi quis ſe reddiderit humilem, ut eſt puellus hic, hoc eſt tantulum, quantulus hic puer eſt, & deijciat ſemetipſum ad huius modulũ. Cæterũ Ieſus per humilitatẽ corporis innuit ταπεινοφροσύνην, hoc eſt animi modeſtiam, & per corporis proceritatem ſignificat animum elatum.

De puſillis iſtis) τῶν μικρῶν, non eſt eadem uox græcis quæ modo fuit paruulorum, παιδίων. Ac paulo poſt, Mola aſinaria) μύλος ὀνικὸς ſignificat ingens ſaxum. Siquidẽ in molis ſaxum quod ſubſternitur, ut alterum quod circum agitur ſuſtineat, græcis ὄνος .i. aſinus dicitur, unde & prouerbium, ἀντρώνιος ὄνος, ſicut in chiliadibus annotauimus. Expreſſit autem ſupplicij genus peculiare paleſtinis. Cæterũ (in profundũ maris) græce eſt ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. i. in pelago maris, pro eo quod eſt in medio mari. Nam longius a littore ſolet eſſe profundius. Quandoquidem qui græcas tradunt etymologias, pelagus dictum putant, quod ſit τῆλε τῆς γῆς. i. procul a terra, quaſi telagus. Certũ igiur exitium duabus rebus ſignificat, magnitudine ſaxi, & profunditate maris.

Hic maior eſt in regno) μείζων .i. maximus, ut paulo ſuperius indicauimus. Nã ſunt qui hæc ad ipſum Chriſtum pertinere putant, quo nihil maius. (Væ homini per quẽ) plæriq; græcorum codices addũt ἐκείνῳ .i. illi, Et (Abcide eum) nonnulli codices habebant αὐτὰ .i. ea, ut ad utrumq; quod præceſſit referatur. Et (Debilem) eſt, κυλλὸν, de quo iam dictum eſt, ſignificat enim non quouis modo debilem, ſed cui altera manus ſit detruncata, aut alioqui manca. Et rurſus (cum uno oculo) græcis uox eſt compoſita, μονόφθαλμον, quod unoculum dicere poterat, ſiue luſcum, queadmodũ uertit alibi.

Venit enim filius hominis ſeruare quod perierat.) In nõnullis græcis exemplaribus hæc uerba non aſſcribuntur, nec apud Hieronymum horum ulla mentio. In nonnullis contra reperiuntur. Et (quæ errauit) græcis eſt τὸ πλανώμενον. i. errantem. Nec eſt (Quia gaudebit, ſed ὅτι χαίρει. i. quod gaudet, ſiue gaudeat. Ac paulo poſt. (Vt pereat unũ de puſillis iſtis) ἓν neutro genere, ut referat, παιδίον. Vnde recte uertiſſet, unꝰ puellus. Nec eſt (lucratus eris) ſed ἐκέρδησας. i. lucrifeciſti, aut lucratus fueris. Quandoquidem peculiaris eſt huius temporis uſus.

Quod ſi non audierit) ἐὰν δὲ παρακούσῃ. i. quod ſi obaudierit, hoc eſt auditũ neglexerit, atq; idem uerbum mox repetit̃. At mox (Erunt ſoluta & in cœlo) coniunctionem addidit de ſuo, ut ſuperius indicatum eſt. Et iterum dico uobis) πάλιν ἀμὴν. i. rurſus amen dico. Necq; enim bis dixit idem, ſed eſt initium alterius parabolæ. Rurſus autem apud latinos anceps eſt ut apud græcos πάλιν. At iterum, non item. Nam quod decem milia talenta dixit pro talentorum latinitatis dũtaxat iniuria factum eſt ſenſu incolumi.

Vſq; ſeptuagies ſepties) ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ. i. uſq; ſeptuageſies ſeptẽ, ſic enim græca ad uerbum reddi poſſunt, ut ſubaudias peccata aut uitia, aut ſimile quippiã. Nec accipiendus eſt numerus ſeptuaginta ſeptem dumtaxat, ſed trecentorum nonaginta, quãdoquidem hanc ſummam efficiunt ſeptuageſies ſeptẽ interprete Vulgario, & item Hieronymo. Nam ingentem numerum poſuit pro infinito.

Ponere rationem) συνᾶραι. i. conferre ac ſimul ſubducere aut ſuſcipere computũ. Nã id hoc loco ſignificat ratio. Ea tollendis calculis conficiebatur, aut certe explicandis aut complicandis digitis. Vnde & Terentius ſubducta ratione dixit. Et mox non haberet unde redderet) μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι. i. cum non poſſet autem ſoluere. Siquidẽ ἔχω additum uerbis infinitis ſignificat poſſum, Latiniſſime dixiſſet, cũ non eſſet ſoluendo, pauloq; poſt rogabat eum dicens. Vetuſtiſſimi codices latini ſcriptum habebãt orabat. Plæriq; græci προσεκύνει adorabat, nonnulli παρεκάλει. i. obſecrabat. Et patientiam habe) græce eſt μακροθύμησον. i. longanimis eſto. Rurſus (ſerue nequam) πονηρὲ. i. male ſiue ſceleſte. Verum huiuſmodi ꝑmulta prætereo ſciens, ne moleſtus ſim lectori.

Et debitum dimiſit.) τὸ δάνειον ἀφῆκεν.i.mutuum remiſit,ſiue æs alienum remiſit. Ac paulopoſt.Et ſuffocabat eum) Et dilucidius & fidelius erat,κρατήσας αὐτὸν ἔπνιγεν.i.iniecta illi manu,oborto collo trahebat.Id enĩ eſt κρατεῖν & πνίγειν hoc loco.Item narrarunt διεσάφησαν.i.indicarunt,ſiue aperuerunt,aut prodiderunt.Ac mox (Omne debitũ remiſi tibi) πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκα.i.totum illud debitũ remiſi tibi.Ac ſubinde (De cordibus ueſtris) Hic addunt græci τὰ παραπτώματα αὐτῶν.i.errata ipſorum,quod haud ſcio an explicandi cauſa ſit additum,quandoquidem apud Hieronymum non additur Etiamſi additur apud Chryſoſtomum ac Vulgarium.

EX CAPITE DECIMONONO.

SI licet)pro licet ne, græce dixit,magis ꝙ latine,Et ἀπολῦσαι repudiare, ſiue abijcere.Ac mox.(Maſculum & fœminam) ἄῤῥεν καὶ θῆλυ, neutri generis ſunt apud græcos. Et καταλείψει deſeret rectius erat ꝙ dimittet. Ac mox (Duo in carne una) δύο εἰς σάρκα μίαν.i.in carnem unam,hoc eſt e duobus fiet unus,ſiue unum, quandoquidem maſculus & fœmina neutri generis ſunt.Ne articulus quidem uidetur ocioſus.καὶ ἔσονται οἱ δύο,hoc eſt,erunt qui duo fuerant in carnẽ unam. Nam totũ hoiem carnem uocat,ut & alias ſcriptura diuina totum hominem animã appellat. Eſt aũt hic ſermonis color Hebræis familiaris.Erit mihi in patrẽ, ꝓ eo quod eſt erit mihi pater,ſeu uice patris.Porro in carnem legendum eſſe,non in carne,demonſtrauimus ex Hieronymo in ſcholijs noſtris,quibus illum illuſtrauimus. Tametſi in geneſi unde locus hic ſumptus eſt,non eſt,erunt duo,ſed tãtũ erunt וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד duo addidit euangeliſta explicandi gratia.Ac mox (Itaq; iam non ſunt duo) οὐκ ἔτι.i.poſthac nõ ſunt duo, nẽpe poſt initum coniugium.Creata fuerunt duo,nõ unus,nimirum maſculus ac fœmina.Rurſus copula matrimonij e duobus reddit unũ.Non abludit prorſus ab hac ſentẽtia fabula Ariſtophanis,quã apud Platonẽ adducit in cõuiuio. Quãq; obſcœnior eſt Item(quod deus coniunxit)συνέζευξεν.i.coniugauit,& eodẽ iũxit iugo. Tranſlatũ a bubus ſimul ducentibus idẽ iugum.Nos uertimus copulauit. Et (ad duriciem cordis) græcis unica dictio eſt σκληροκαρδίαν.Ex hoc potiſſimũ loco lex inducta apud Chriſtianos ne dirimantur matrimonia, cũ cætera Chriſti dogmata,de nõ iurando,de non reſiſtendo,de in diem uiuendo,de iuuandis ac diligendis inimicis,atq; id genus per multa uel antiquare patiamur,ut interpretatione cõmoda prorſus abrogemus,ſolũ urgemus de matrimonio.Atqui ſi id Iudæis conceſſit Moſes ob duriciem cordis, & par pene duricies ſit in nobis,cur nõ idem conceditur, quibus conceduntur & lupanaria? Chriſtus fornicationem excepit,at apud nos nullũ tam obſcœnũ fornicationis genus,quod liberet alterutrũ, cũ olim poſt diuortiũ utriq; liberũ fuerit nouũ inire matrimonium.

Non expedit nubere) γαμῆσαι .i.ducere uxorem,aut certe contrahere matrimonium, ſiue contraxiſſe.Nam apud latinos uir non dicitur nubere,niſi qui ſeruit uxori,uelut illa potius uir ſit ꝙ ille. Etiamſi Feſtus Põpeius indicat olim nubere latinis etiã cõmune fuiſſe uerbum,quemadmodum græcis γαμεῖν.At apud hebræos non erat mutuũ repudiandi ius, quemadmodũ apud Rhomanos,ſed ſoli marito phas erat repudiare.Cuius etiam zelotypiæ mederi cogebatur uxor,fœdo horrendoq; exemplo.

Non omnes capiunt) χωροῦσιν,hoc loco capiunt non pollet idem quod intelligunt,ſiue apprehendunt,ut Lyra uidetur ſenſiſſe,qui cõmenti uice addidit, quia altus eſt ſtatus,ad quem infirmi non poſſint aſcendere,ſed capiunt.i. capaces ſunt, quomodo locũ capacem uocamus,qui tam eſt ſpatioſus,ut poſſit recipere quod infert̃. Ita Paulus uult dilatari Corinthios,quo ſe capiant.Procliue eſt enim intelligere quod dictum eſt, uerũ id dictum non deſcendit in animos omnium,quod ſint alijs affectibus occupati, ut illic non ſit locus diuino conſilio.Atq; idem uerbũ legis in eo quod ſequitur,qui poteſt capere capiat,ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω,

Qui facti ſunt) οἵτινες εὐνουχίσθησαν, qui caſtrati ſunt,ſiue qui facti ſunt eunuchi. Nam

eunuchi

eunuchus repetendum erat. Atq; idem uerbum mox ipſe uertit caſtrati ſunt. Porro ἐυνοῦχος græce ſonat cubilis cuſtos, quod barbari huiuſmodi portentis ſuas uxores ſeruandas committere ſoleant. Porro ui execti Spadones dicuntur. Ac rurſus occurrunt nobis paruuli. τὰ παιδία. i. puelli.

Quid me interrogas de bono) Plærią; græci codices habent τί με λέγεις ἀγαθόν. i. quare me uocas bonũ, ſed perperam ni fallor, ex alio euãgelio uerbis huc tranſlatis. Quãq̃ ad eum modum legit Vulgarius. At ſecus Hieronymus, Hilarius, & Chryſoſtomus Apparet offenſum lectorem parum attentum, quod non perinde uideretur quadrare Chriſti reſponſum, Solus deus bonus eſt. Atqui belle quadrat. Non enim hic obiurgat eum quod ſe bonum diceret, quanq̃ bone apud Hilarium non additur, ſed quod homo cum eſſet de bono percontaretur, cum in hominibus nihil ſit boni Et perturbate uertit (unus eſt bonus deus) οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. i. nullus eſt bonus niſi unus nempe deus, ut ὁ ſit articulus explicãtis. Nec eſt (uende omnia quæ habes) ſed πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα. i. uende tua, ſiue facultates tuas. Nec apud Hieronymum additur omnia. Et abijt triſtis, magis eſt, dolẽs, ſiue mœſtus, λυπούμενος. Et nonnulli codices habebãt. ὁ πάλιν. At in emẽdatioribus ſcriptũ eſt πάλιν δὲ, rurſus aũt, ſiue, imo iterũ dico uobis. Corrigit eñ quod ante licet mollius dictũ offẽderat diſcipulos, idq; durius repetit.

Facilius eſt camelum.) diuus Hieronymus haud dubiæ camelum accipit pro animante, Vulgarius diſſentit uolens hoc loco ſignificare rudentẽ nauticum, atq; id ſane magis quadrat ad foramẽ acus. Et apud unum Suidam, κάμιλον eo reperio ſignificatu. Iulius Pollux inter inſtrumenta nautica non meminit. Atq; hac quidem in re magis aſſentior Hieronymo. nam quod iſtos offendit, qui ex camelo funem faciunt nauticum, nempe quod abſurdum uideatur camelum duci per foramen acus, hoc ipſum pro nobis facit. Siquidem Chriſtus hoc exemplũ uelut ἀδύνατον propoſuit. Vult enim omnino uideri impoſſibile, ut camelus ingens animal ac tortuoſum, per foramen acus tranſeat, nec eſt, quod hic fabulas aniles commniſcãtur, Hieroſolymis fuiſſe portam cui nomen fuerit acus, aut quod impoſſibile pro difficili poſitum interpretentur. Imo ſi diuitem interpretentur fidentem ſuis diuitijs, id quod fere diuitum uulgus facit, ita demum poterũt hũc explicare nodũ. Quod ſi uerũ ẽ ingẽtes funes nauticos camelos uocari græcis apparet ab animãtis & ingẽtis & diſtorti ſimilitudine dictos. Quin & illud per foramen acus, bifariã accipi poteſt, ſiue pro foramine qđ habet acus, ſiue ꝑ foramine acu facto. Poſtremo nõ eſt in regnũ cœlorum, ſed in regnũ dei, εἰς βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Quãq̃ mihi magis probatur, quod lego apud Chryſoſtomũ & Hieronymum regnũ cœlorũ.

Quis ergo poteſt) τίς ἄρα δύναται. i. quis nam poteſt id quod ſupra uertit, quis putas Et aliquanto poſt, In ſede maieſtatis, ἐπὶ θρόνου δόξης. i. in throno gloriæ. Et (uitam æternam poſſidebit) κληρονομήσει, quod ad uerbum uertit aliquoties hæreditabit. Nos circũlocuti ſumus, & uitæ æternæ ſortietur hæreditatem.

EX CAPITE VIGESIMO.

Simile eſt regnũ.) ὁμοία γάρ ἐστιν. i Simile eſt enim, cohæret eñ cũ ſuperiori ſententia. Et (primo mane) ἅμα πρωί. i. ipſo ſtatim diluculo, ſeu, primo ſtatim diluculo, ſiue mox ut diluxit. Pauloq; poſt (Ex denario diurno) ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν Primum nihil opus erat addere græcã ꝓpoſitionẽ ex. Deinde denarius hic nũmi Rhomani genus eſt, ualẽs treis obolos & ſemiſſem, ut autumat Guilielmus Budeus homo nuſq̃ nõ diligẽtiſſimus, nõ ſolũ eruditiſſim⁹. Nec eſt diurno, ſed in ſingulos dies ſiue dietim. Vnde uerti poterat, pactus cũ opis in ſingulos dies denario. Rurſum quod iuſtũ fuerit, καὶ ὃ ἐάν. i. quodcũq;. Ac mox de undecima cõductis hora (Ite & uos in uineã hoc loco addũt græci, quod in noſtris exemplaribus nõ habetur. καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον λήψεσθε .i. quodcũq; iuſtũ fuerit, accipietis. Itẽ (accepeũt ſingulos denarios) ἀνὰ δηνάριον. i. Denariatim, ut ita loquar, & ſinguli potius q̃ ſingulos. Diei & æſtus,) Non eſt æſtus.

ſed æſtum βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσωνα.i.pondus diei,& æſtum, uelut exponẽtes quid dixerit onus diei. Deinde (Volo autem & huic) &,redundat θέλω δὲ τούτῳ,uolo autem huic. Rurſus (An non licet mihi quod uolo facere) græci addunt ἐν τοῖς ἐμοῖς.i.in rebus meis. Et mox (An oculus tuꝰ neq̃ eſt &) Apparet auriũ errore uariatam ſcripturã,quod εἰ ſi & ἢ uel, eadem uoce ſint apud græcos. Si leges ſi,pendebit a ſuperioribus oratio, ut ſit ſenſus,num ideo mihi minus licet facere de bonis meis quod uolo, ſi tu oculum habeas malicioſum & inuidũ? Cũ ego certe non poſſim non eſſe bonus. Si legis ἤ.an uertendum erat non aut,ut ſit ſenſus. Num mea benignitas in cæteros cruciat tuos oculos, Q̃nquidẽ ex huius beneficentia nata eſt illius inuidentia, nõ ex iniuria dantis, id quod erat in pactis. Multi ſunt uocati) πολλοὶ γάρ,i,multi enĩ. Et uocati & electi hoc loco nomina ſunt non participia κλητοὶ ἐκλεκτοί,quæ tamen propemodũ uice participiorum uidentur uſurpari. Et aliquanto poſt (Secreto & dixit) deſunt aliquot uerba κατ᾽ ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ.i.ſeorſim in itinere,q̃q̃ hic magis quadrabat ſolos,quod ita uertit nõnunq̃. Noluit enim ullos itineris comites præter diſcipulos. Et aliquanto inferius (Et unus a ſiniſtris) ut ne cõmemorẽ interim latinius fuiſſe futurũ,a dextris mihi,q̃ meis,hoc loco a ſiniſtris eſt ἐυωνύμων, ſic enim græci ominis cauſa dicũt ſiniſtrã corpꝰis partẽ ἐυώνυμα hoc eſt boni ominis,ſicut poetæ furias uocãt Eumenidas ut apud Iob: Bñdicere poſitũ ẽ maledicere.

Poteſtis bibere calicem.) ποτήριον.i.poculum,quod tamen ſemper calicem uertit, cum poculum ad unguem exprimat græcam uocem. Poculum enim quoduis uas unde bibitur ut ποτήριον,& ipſum a potando dictũ. At calix poculi ſpecies eſt,quæ græcis ſua uoce κύλιξ dicitur. Eſt aũt ſermo prouerbialis, de eodẽ bibere poculo,pro eo quod eſt, participem eſſe mali,quemadmodũ fuſius in chiliadibus explicuimus. Et in emendatioribus græcorũ exemplaribus nõ legitur μέλλω πίνειν.i.bibiturus ſum,ſed πίνω.i. bibo. Atq; ita legit Chryſoſtomus. Inſuꝑ ſub hæc additꝰ apud græcos,καὶ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι.i.& baptiſmate quo ego baptizor baptizari? Nam & apud Marcum hæc adduntur. Atq; ad hunc modum eadem mox repetuntur,calicem quidem meum bibetis & baptiſmo quo ego baptizor baptizabimini. Verum haud ſcio an hæc in hunc locũ ex Marco traducta ſint,id quod ſæpenumero ſolet accidere,p̃ſertim cum apud Hieronymum addita non comperiam. Quanq̃; adduntur apud Origenem & Chryſoſtomũ. Deinde (non eſt meum dare uobis) Vobis addidit aliquis de ſuo,apud græcos tantum eſt οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι.i.non eſt meum dare,ut ſit abſolutum & intelligas totum hoc reijci in patrem,atq; ita legit Chryſoſtomus,uerum ut adderent uobis in cauſa fuit, quod ſequitur, ſed quibus paratum eſt. Verum ea oratio ἀκέφαλος eſt. Subaudiendum enim, id ijs continget quibus præparatum eſt a patre meo.

Principes gentium dominantur eorũ) ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν.i.cum præceſſerit gentium,non repetit earũ,imo cur non eis? ac mox in eas magis q̃ in eos? Nã græcis gens neutri generis eſt. Nec eſt ſimpliciter dominatur ſed κατακυριεύουσι dominãtur in eas,ſiue aduerſus eas. Nec eſt,qui maiores ſunt ſed οἱ μεγάλοι.i.magni ſiue magnates. Siquidem id erat propriũ cognomentũ regis Perſarũ, unde Alexãder magnus eſt dictus. Ac rurſum (poteſtatem exercent) κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν.i.ius ſiue autoritatem exercent,& præpoſitio ſimiliter in partem malam ſonat,indicans eam poteſtatem eſſe tyrannicam,& cũ malo parentium eſſe cõiunctam. Ac paulo poſt. (Quicũq; uoluerit maior fieri) μέγας γενέσθαι.i.magnus fieri, Atq; ita citat Hieronymus ediſſerens caput Ezechielis.45. Ne quis cauilletur græcam ſcripturam eſſe uiciatam.

Non uenit miniſtrari) Quis unq̃ dixit hominẽ miniſtrari, cui miniſterium exhibetur? Non hercle magis q̃ bene dici de quo quis bene loquatur,aut annunciari,cui nunciatur aliquid. At qui ſic loquuntur græci latinorũ auribus prorſus inauditũ. Vertere cõmode poterat ad hũc modum. Nõ uenit ut ſibi miniſtrarẽt,ſed ut alijs ipſe miniſtraret οὐ διακονηθῆναι,ἀλλὰ διακονῆσαι. Rurſum hic animam uitam appellat,nõ eam partem quæ

eſt altera

eſt altera hominis. Rurſum(pro multis) ἀντὶ πολλῶν, aliud quiddã ſonat græcis ꝙ latinis,
apud nos tãtũ opponitur paucis,apud illos populi multitudinẽ ſonat, atq; id fermequod
latinis ſonat uulgus , Et redẽptionẽ græce eſt λύτρον,quod proprie precium ſignificat quo
redimunt̃ captiui aut ſerui, a uerbo λύω,quod eſt ſoluo. Deinde (Et cõtinuo uiderunt)
Græci nõnihil addunt uerborũ ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί.i. uiſum receperũt illoꝝ oculi,
quod antea mentio facta ſit oculorũ.

EX CAPITE XXI.

AD montem oliueti ἐλαιῶν eſt.i.oliuaꝝ,ſemel dumtaxat in actis apoſtoloꝝ le-
gimus montem qui dictus eſt ἐλαιών.i. oliuetũ,ſi modo ſcriptura non fallit, ete-
nim eadem dictio ſi ultima ſit acuta ſignificat oliuetũ,ſin circũflexa oliuarum.
Hic certe eſt oliuarũ,propter additũ articulũ τῶν, pauloq; poſt (in caſtellum)
εἰς τὴν κώμην,uicũ aut oppidũ ſonat. Et confeſtim dimittit) In nõnullis græcis codi
cibus habetur ἀποστέλλει præſentis tẽporis , ut pertineat ad diſcipulos . Verũ quid opus
erat repetere,& dimittit eos,cum iam dixerit,ite in caſtellum . Vnde mihi legendũ ui-
detur ἀποστελεῖ.i. emittet,ut referat̃ ad iumẽta,Atq; ita legit Chryſoſtomus ac Hiero.De
inde quidã habebant hoc factũ eſt, quidã hoc totũ factũ eſt.Neq; magni refert Chry-
ſoſtomus non addit totum. Dicite filiæ zion) Teſtimoniũ hoc ſumptũ eſt ex Zacha
ria Cap.nono. Quanꝙ euangeliſta nec uſq;quaq; conuenit cũ hebraica ueritate,neq; cũ
ſeptuaginta . Nã dicite nec eſt apud hebræos nec apud ſeptuaginta . Rurſum quod hic
dicit uenit tibi manſuetus, hebræis eſt עָנִי.i. paup. Nam eadẽ dictio ſi ſcribatur p י, pau
perem ſonat ſi p ו mãſuetũ. Adhuc quædam ,prſus omiſit.Hebræa ſic habent גִּילִי מְאֹד
בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר
וְעַל עַיִר בֶּן אֲתֹנוֹת. Ea ſic reddidit Hieronymus. Exulta ſatis filia Sion. Iubila filia Hie-
ruſalem.Ecce rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluator.Ipſe pauper & aſcendens ſuper aſi-
nam,& ſuper pullum filium aſinæ. Iuxta ſeptuaginta ſic legimus.Gaude uehementer fi-
lia Sion,prædica filia Hieruſalem.Ecce rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluans, ipſe mãſue
tus & aſcendẽs ſuper ſubiugalem & pullũ nouũ. Porro quod hic eſt ſaluator,hebræis eſt
נוֹשָׁע alludens ad nomẽ Ieſu . Vnde locum hunc Iudæi iuxta hiſtoriã referunt ad Chri
ſtum. Item ſedens ſuper aſinum ἐπιβεβηκὼς.i. conſcenſa aſina . Et rurſum ueſtimenta,
magis eſt togas ſiue pallia τὰ ἱμάτια.i.ſũmas ueſtes . Oſanna filio Dauid) Non ſine
cauſa Matthæus aut interp̃s hebraicã reliquit uocem,opinor quod peculiaris ſit eius gẽ
tis acclamatio,quẽadmodũ apud Romanos io triumphe. Veꝝ ſuper hac uoce uaria fuit
interpre tũ opinio,de quo q uolet edoceri plenius legat Hieronymi libellũ ad Damaſũ
põtificẽ Romanũ , in quo notat Hilarium,quod ob imperitiam hebraicæ linguæ oſanna
interp̃tatus ſit redẽptio domus Dauid. Atq; omnino ſic intep̃tatus ẽ in canone quẽ ſcri
pſit in Matthæum, Nam oſanna inquit hebraico ſermone ſignificatur redẽptio domus
Dauid,pudẽdo nimirũ lapſu,cũ hebræis id quod conſtat פְּדוּת redemptio dicatur. Tũ
domus בַּיִת.Porro Dauid cũ eadẽ uox ſit apud Hebræos quæ apud Græcos ac latinos,
uel ab ipſo quantũuis inſcio ſermonis hebræi deprehendi poterat, ſi modo animum ad
uertiſſet. Verũ conijcio ſanctũ Hilarium cũ hæreret ad eam uocem ex Iudæo quopiam
ſciſcitatum,quid apud illos ſonaret oſanna,atq; illum ut irrideret chriſtianũ reſpõdiſſe,
quod in buccam ueniebat,redemptio domus Dauid. Vide quid eſt alienis cernere ocu
lis,alienis ambulare pedibus. At idem in expoſitione pſalmi ſecundi non probat ullam
interpretationem ueteris inſtrumenti,præter eã quæ fertur eſſe ſeptuaginta,propterea
qđ Breſith בְּרֵאשִׁית q̃ prima uox eſt libri Geneſeos,apud hebræos tria ſignificet in prin
pio,in filio,& in capite. Nimirũ ſic eſt humanũ ingeniũ tantũ probat quiſq; , quantũ ſe
confidit aſſequi poſſe.Græce nouerat Hilarius,& idcirco græcorũ floſculis libenter or-
nat ſua cõmentaria. Verum cum litteras hebraicas prorſus ignoraret , interpretationi
ſeptuaginta nihil uolebat accedere.Porro diuus Auguſtinus,qm̃ ne græce qdẽ ſciebat,

non probat Hieronymi ſtudiũ,qui nouum teſtamentũ ex græcoꝶ fontibus uel uerterit uel emendarit. Quanq̃ hoc utrũq; tolerandũ putat, propterea quod collatis codicibus dep̄hendiſſet Hieronymianã in ea re fidem. Nam Auguſtinus græcas literas puer utcũq; deguſtarat, ad quas ſenex redire coactus eſt, quãdoquidẽ & Epiphanij græcum de hæreſibus librũ ut potuit eſt imitatus. Cæterũ hebræi ſermonis qm̃ ꝓrſus erat ignarus, ferendũ nõ putat ut Hieronymus quicq̃ ex hebræoꝶ fontibus mutaret, idq; cũ fidẽ hominis in nouo teſtamento iam haberet cõpertã. At hodie magni quidã ut ſibi uidentur theologi, cũ ne latine q̃dẽ ſciant, omnis antiquæ bonæq; literaturæ rudes, & ob id hoſtes, nihil admiſceri uelint diuinis literis, niſi quod ab ipſis poſſit intelligi. Verũ quẽadmodum hebrææ literæ ab Hilario neglectæ ſui contemptũ ultæ ſunt in oſanna, ita paſſim his temporibus ulciſcuntur ſui neglectũ bonæ literæ, dum ſubinde impingũt, nuſq̃ non hærent, nuſq̃ nõ labuntur, & eruditis uiris de ſe uel riſum uel cõmiſerationem excitant. Sed ut ad rem redeamus, Hiero. indicat hunc locũ ſumptũ ex pſal.117. in quo p̄ter alia q̃ manifeſte de Chriſto dicta reperiunt̃, hoc quoq; legit̃. O dñe ſaluũ me fac, o dñe bene ꝓſperare, bñdictus qui uenit in noie dñi. Porro ꝓ eo quod habetur in ſeptuaginta o dñe ſaluũ me fac. In hebræo legit̃ אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא quod manifeſtius interp̄tatus eſt Symmachus dicens. Obſecro dñe, ſaluum me fac obſecro. Siquidem הוֹשִׁיעָה ſaluifica ſignificat, & נָּא interiectio eſt apud hebræos uelut efflagitãtis aut obteſtantis.

Menſas nũmulariorũ) κολλυβιστῶν, qui ijdem trapezitæ uocantur. Porro teſtimonium quod adducit ſumptũ eſt ex Eſaiæ cap.56. Domus enim mea domus orationis uocabit̃ cunctis gentibus. Conſentientibus & ſeptuaginta. Propheta a Nazareth ὁ ἀπὸ ναζαρὲθ .i. ille Nazarenus. Ac quod paulo poſt adducit, ex ore lactentiũ & infantiũ ſumptũ eſt ex pſalmo.8. porro quod hic uertit infantiũ græce eſt νηπίων, quos hactenus uertit ꝑuulos.

Abijt foras extra ciuitatẽ) ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως. Quid opus erat foras? exiuit e ciuitate, ſat erat. Ac ſubinde (Et manſit ibi) ηὐλίσθη.i. quaſi dicas ſtabulauit hoc eſt diuerſatus eſt, unde eſt illud in actis apoſtolorũ συναυλιζόμενος, de quo ſuo dicemus loco. Pauloq; poſt (Fici arborem) συκῆν μίαν.i. ficum quandã. Siquidẽ hebræi unum pro quodam uſurpant. Interpres addidit arborẽ ne de fructu acciperemus, ob quod alias atq; adeo mox uertit ficulneam, nõ ſatis probo apud latinos uocabulo. Nec eſt (ſecus uiam) ſed ἐπὶ τῆς ὁδοῦ .i. in uia. Hæc eſt illa ficus, cuius folijs nõnulli ſuam obtegunt inſcitiã, cũ ea ſignarit magis iſtos qui cultu, qui titulis, qui ſplẽdidis uerbis ſanctimoniã p̄ ſe ferunt, cũ uita nõ reſpondeat. At iſti ſedulo cauent, ne quid bonarũ attingant literarũ, & dicunt q̃ poſſunt inſulſiſſime, ne quid affinitatis habeant cũ hac ficu. Cæterum iſta ratione maxime in ficũ incidũt. Audio incultam ac ſordidã orationẽ. Expecto uitã ſimplicẽ & innocentem hoc eſt fructũ, quẽ orationis ſpecies, id eſt folia pollicebantur. Vbi propius uentũ eſt Sardanapalos inuenio, inuenio Midas ac Satrapas. Omnia tyrannica, ſolus ſermo refert apoſtolos. Hæc eſt illa ficus quã odit & execratur Chriſtus, cui ſi putet elata doctrina & faſtuoſa eloquentia, quanto magis oderit arrogãtem ac ſuperciliosam inſcitiam, & ſanctimoniæ fuco perſonatã infantiã. Verũ hæc ut πάρεργα miſſa faciamus.

Et non hæſitaueritis) μὴ διακριθῆτε.i. non diiudicaueritis, etenim qui diffidit, diſpicit ac diiudicat. Ac mox τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε.i. id quod accidit ficui facietis. Deinde (Tolle & iacta) ἄρθητι καὶ βλήθητι.i. tollere ac mittere paſſiue. Et rurſum aliquãto poſt (In qua poteſtate) utrobiq; poteſtas hic græcis eſt ἐξουσία, quod ius & autoritatẽ ſignificat, nõ potentiam aut uires. Itẽ (cogitabãt inter ſe) παρ᾽ ἑαυτοῖς .i. apud ſeſe. Et aliq̃to poſt (Oẽs em̃ habebãt Ioannẽ) Emendati codices græcorũ habent ἔχουσιν.i. habẽt, ut referat̃ ad ipſos phariſæos ita cogitantes. In uineã meã) ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου.i. in uinea mea. Suffragantibus & uetuſtiſſimis latinorũ exemplaribus. Et ibidẽ (Eo dñe) in græcis legit̃. Ego dñe, nõ eo, qui ſermo eſt ſeſe p̄ſto ac prõptũ offerẽtis ad q̃duis ꝓ quo latini dicũt. Eccũ, ſiue p̄ſto ſum. Origenes legit ναὶ κύριε.i. etiã dñe. In nõnullis tñ græcis reperio ꝓ ἐγὼ ὑπάγω.i. abeo.

abeo. Ac mox (meretrices p̄cedēt) προάγουσιν p̄cedūt p̄ntis t̄pis, ſignificās illas eſſe prō
ptiores ad accipiendā euangelij doctrinā Et fodit in ea torcular) ληνὸν. Nā lacunis olim
effoſſis uinū excipiebat̄. Vnde & alibi lacū uertit. Hinc Bacchus poetis Lenæus dicit̄.
Ac paulo poſt (Verebunt̄ forte filiū meū) Forte nec eſt apud græcos, nec in uetuſtis la
tinoꝵ exemplaribus, nec apud Hiero. Additū apparet a quopiā, qui uerebat̄, ne deus
aut mentitus uideret̄, qui futurū dixerit quod nō euenit, aut inſcius futuri, quaſi uero ne
ceſſe ſit, ut per oia quadrent, & ut aiunt ad amuſſim parabolæ. Quædā admiſcētur ut ex
pleatur narrationis ordo, id quod teſtat̄ & Auguſtinus in ope de doctrina chriſtiana.

Dicebant intra ſe) ἐν ἑαυτοῖς græcis quidē anceps eſt ſermo, utrū ſentiat intra ſe, an in-
ter ſe, q̄ꝗ accōmodatius eſt, inter ſe, ut intelligas illos colloq̄o conſpiraſſe aduerſus filiū
Nec eſt (Et habebimus hered.) ſed κατασχῶμεν, i. occupemus ſiue obtineamus, aut ut le
git Chryſoſto. ut poſſideamus. Ac ſubinde. (Et eiecerūt extra uineā) ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος
quid inuitauit hic ut deprauate maluerit loqui interp̄s q̄ emendate? Cū dicere licuerit
e uinea ꝓ extra uineā, niſi hoc ipſum pulchrū eſſe ducit uel gratis σολοικίζειν. Et in (Ma-
le ꝑdet) græcus addidit αὐτοὺς .i. eos, iuxta morē hebræorū, latinus interp̄s recte omiſit.

In caput anguli) εἰς κεφαλὴν γωνίας, hebraica figura dixit factus eſt in caput, ꝓ eo quod
erat cœpit eſſe caput anguli, unde Paulus ſcribēs Corinthijs uocat eū ἀκρογωνιαῖον. i. ſū-
mū in angulo. Is eñ ſolidiſſimus ac maxim⁹ ſit oportet, q̄ parietē utrūq; cōmittat & cō-
tineat. Et rurſus ibidē (A dño factū eſt iſtud) Iſtud ſiue hoc nō ꝑtinet ad totū hoc quod
p̄ceſſit, ſed uel ad caput, uel ad angulū, quod utrūꝗ ſit generis fœminini, uelut αὕτη pro
nomen, Similiter id quod ſeq̄tur. Et eſt mirabile θαυμαστὴ. i. admirandus angulus, ſiue ad
mirabile caput anguli. Porro teſtimoniū cōflatū eſt e duobus locis, prior pars e pſalmis,
ſecunda ex Eſaiæ cap. 28. Nēpe ea quæ mox ſubſequit̄. Qui ceciderit ſup̄ lapidem.
Quia auferet̄) ὅτι, qa quod interp̄s aliquot locis recte p̄termiſit, hic ſine cauſa addidit,
ut hoc magis ſit oſcitātiæ q̄ꝗ imperitiæ, aut ſup̄ſtitionis. Nā ſi religio fuit quicq̄ omitte
re, cur omiſit alibi? ſi iudicio omiſit, cur alibi apponit? Itē (facienti iuſticiā eius) eius ad
regnū refert̄, nō ad deū αὐτῆς, pauloꝗ poſt (tenere) κρατῆσαι, quod meli⁹ capere, ſiue ma
nus inijcere. Et (ſicut prophetā) cōmodius erat tanꝗ ꝓphetā ſiue uelut prophetam.

EX CAPITE XXII.

ET altilia) καὶ σιτιστὰ, belle r̄ndet uox latina græcæ, ut eñ altilia ab alendo dicūtur,
ita σιτιστὰ a σιτίζω, quod eſt cibo ſiue nutrio. Cæteꝵ occiſa, parū apte reddidit, nā
τεθυμένα magis ſonat īmolata, aut certe mactata, quod olim ī nuptijs ſacris epu
lis agerētur cōuiuia. Cæteꝵ in uillā ſuā, nō admodū incōmode, εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν
.i. in ꝓpriū agrū, ut uerbo reddā uerbū, aut in rus ſuū, ut ſenſum magis exprimā. Porro
uilla domus eſt in agro, Et aliq̄to inferius (Et egreſſi ſerui eius) ἐκεῖνοι. i. illi nō eius. Nec
eſt quos inuenerūt, ſed ὅσους. i. quotquot repererūt. Ad hæc (malos & bonos) græce eſt
πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς. i. maloſꝗ ac bonos, ſi quis ad uerbū reddi uelit. Aut ſi latine ſeu ma-
los ſeu bonos, ut intelligas nullo delectu. Nā hic eſt ſenſus, ut boni ꝑtineat ad Iudæos q̄
ſibi & hodie uidentur boni, mali ad gentiles. Ex Iudæorū eñ affectu locutus eſt Chri-
ſtus, cū utriq; fuerint mali. Ac mox (Et īpletæ ſunt nuptiæ diſcūbentiū) Interp̄s dormi
tans græcū genitiuū reliq̄t, cū dicere debuerit diſcūbētibus. Nā q̄ꝗ alicubi licet rep̄ire
implent̄ ueteris bacchi, haud tñ inuenias domus impletur hoim. De tenebris exteriori
bus, iā ante dictū eſt. Ac rurſum uocati & electi noia ſunt græcis nō participia κλητοὶ καὶ
ἐκλεκτοὶ, cū paulo ante fuerit κεκλημένοις dicite inuitatis.

Vt cū caperēt) παγιδεύσωσιν. i. illaquearēt παγὶς eñ laq̄us quo ferā capimus aut auē. Cæ-
terum Herodianos appellat milites Herodis, quē ꝓſelytū Auguſtus p̄fecerat Iudæis ut
ab his imperatoris Rhomani nomine tributa colligeret Vulgari⁹ putat Herodianos di
ctos, nō q̄d' eſſent illius miniſtri, ſed factio quæpiā Iudæorū affirmantiū Herodem eſſe
Chriſtū, q̄d' hō nō Iudæus apud Iudæos regnaret omniū primus. Nēpe filius antipatri,

quod ridiculũ putat Hieronymus, uerum phariſæi contendebant Iudæorũ populũ qui decimas ſolueret, eſſetq; deo dicatus, non debere ſoluere tributũ Cæſari, nec prophanis parere legibus. Herodiani contra principis ſui negocium agebant. Proinde ſimul adeunt Chriſtum, uni pariter utriq; molientes inſidias, ut quicquid reſpondiſſet, alterutri factioni redderetur obnoxius. Chryſoſtomus putat, Theodam & Iudam, quoꝝ mentio fit in actis, ob id interiſſe, quo negarent tributũ oportere pendi Cæſari.

Cognita aũt Ieſus nequitia) πονηρίαν. i. malicia ſeu uerſutia. Nam nequitia magis ad libidinem pertinet. Deinde, cur non potius dixit inſcriptio, q̃ ſuperſcriptio ἐπιγραφή. Et aliquanto inferius (neq; nubent neq; nubentur) neq; temporis ratio ſeruata eſt, neq; latinitatis. Nã græce eſt οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐκγαμίζονται. i. neq; ducũt uxores, neq; nuptũ dantur, ut γαμοῦσιν pertineat ad ſponſos, & ἐκγαμίζονται ad puellas. Quis eñ unq̃ audiuit nubuntur? Quanq̃ interim perijt ſchematis gratia, quæ & ipſa ſeruari poterat, neq; ducũt uxores neq; ducuntur. Atq; item quod ſequitur (Sed erunt ſicut angeli dei) ἀλλ' ὡς ἄγγελοι θεοῦ εἰσι. i. uelut angeli dei ſunt, atq; ad eum modum comperi ſcriptũ & in uetuſtis exemplaribus latinis. Quod ſilentiũ impoſuiſſet) ἐφίμωσεν. i. obturaſſet os, ſiue occluſiſſet os. Et in Paulo. Non alligabis boui, eſt οὐ φιμώσεις, non occludes os. Nec eſt legis doctor, ſed νομικὸς. i. qui uerſatur in negocijs legalibus, ad uerbũ ſonat legalis ſiue legitimꝰ: Nec eſt ex toto corde, ſed in toto corde ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ. Et rurſum non eſt, hoc eſt maximum & primum, ſed πρώτη καὶ μεγάλη. i. primũ ac magnũ q̃q̃ hic primũ dixit præcipuũ Hilarius legit, quod eſt magnũ ac primũ. Sicut teipſum) ὡς σεαυτὸν, græcis unicũ aduerbium eſt ὡς quod nos uix duodecim reddimus. Proinde fruſtra cauillant̃ qui putãt hic nõ modum amoris æqualem ſignificari, ſed ſimilitudinem, ut amemus proximũ non æque atq; noſipſos, ſed ſimili genere amoris. Horũ cauillatiões licebat excludere, ſi uertiſſet, proximũ tuũ perinde ut teipſum. Neq; enim huius eſt loci refellere eos qui nimis Ariſtotelice inducunt charitatis ordines. Magis placet mihi Paulina ſimilitudo de mẽbris corporis, in quo plus etiam honoris adhibemꝰ ijs quæ ꝑ ſe ſunt infirmiora. Nec eſt uniuerſa lex, ſed tota ὅλος ὁ νόμος.

EX CAPITE XXIII.

Quæcũq; dixerint uobis ſeruate) Apud Græcos additur una dictio ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν τηρεῖτε. i. quæcũq; dixerint uobis ſeruare, ſeruate. Poſitũ eſt autẽ dixerint græco more ꝓ iuſſerint (Ac magnificãt fimbrias) græcis addit̃ hic τῶν ἱματίων αὐτῶν. i. ueſtimentorum ſiue pallioꝝ ſuorum. Cæterum φυλακτήριον phylacteriũ græca uox latinis conſeruatoriũ, quod in his ſeruatur memoria legis. Primos recubitus) græcis iucundior eſt elocutio per dictiones compoſitas πρωτοκλισίαν & πρωτοκαθεδρίαν, quaſi dicas præcubitum, & præſidentiam. Et (nolite uocari Rabbi) Græcis congeminatur ῥαββὶ ῥαββί. i. rabbi rabbi. Ad eundem modũ & Iudas ſalutat dominũ Rabbi rabbi. Videtur autem ea conduplicatio apud hebræos honoris aliquid habere. Vnde morem hunc exprimens Chriſtus, nõ omnis inquit qui dicit mihi domine domine intrabit. Et hodie ſacerdotes & epiſcopos honoris gratia bis dominos facimus, cum ſemel dominũ dici, qui pater ſit, barbaricũ ſit. Quanq̃ nec apud Hieronymum, nec apud Origenem, nec apud Chryſoſtomum huiuſce rei certum inuenio ueſtigium. Vnus eſt eñ ueſter magiſter) Addũt græci ὁ χριστὸς, id eſt qui eſt Chriſtus. Eadem uox paulo poſt repetitur. Ne uocemini magiſtri, Si rabbi idem ſonat quod magiſtri, uidetur idem bis dixiſſe, cum paulo ſuperius dixerit. Nolite uocare rabbi, ni forte rabbi præceptoris eſt uocabulum, nempe qui docet, unde & apud Hebræos. רב a multitudine ſcientiarũ dicta eſt uox. Et nõnulli græcorum codices non utrobiq; repetunt unus eſt magiſter ueſter καθηγητὴς, ſed priore loco habent διδάσκαλος, quod doctorem ſonat, & reſpondet uocabulo rabbi. In altero ponitur καθηγητὴς, quod gubernatorem ac moderatorem uitæ ſignificat.

Qui clauditis ὅτι κλείετε. i. quia clauditis, nõ qui. Ac mox item. Qui circuitis mare ὅτι

περιάγετε

περιάγετε.i.quia circumitis,ut paulò ſuperius,ὅτι κατεσθίετε,quod librariorũ errore factũ apparet, quanq; id ad ſenſum haud magni refert (Orationes longas orantes) græce eſt καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι.i.prætextu longũ orantes.i.ſub prætextu prolixæ orationis, qua ſanctimoniæ uenerabantur opinionẽ. Sic enim uertit eadem apud Marcũ ſub obtentu longæ orationis,& apud Lucam ſimulantes orationem longam (Mare & aridam) Hebraico more terram aridam uocat יַבָּשָׁה Et ꝓſelytus græca uox eſt προσήλυτος nobis aduena. Sic enim dicebatur hebræis quẽ ex aliena natione in ſuæ legis cõſortium recepiſſent,illi uocãt גֵּר. Ac mox (Et facitis eũ filiũ gehennæ duplo ꝗ uos) græce eſt διπλότερον ὑμῶν.i. duplici⁹ ꝗ uos eſtis. Quaſi utriq; ſint duplici nomine filij gehẽnæ, uerum hic aduena magis ꝗ illi. Id eñ ſonat ſermo græcus. Etiam ſi ſecus interpretant̃ oẽs, ꝙ nẽpe ut intelligam⁹ illos uno dũtaxat noie malos eſſe,qd'nõ ſeruarẽt legẽ,in qua nati eſſent,aduena gemino noie primũ ethnic⁹& idololatra,mox nec Iudæ⁹,ꝑbus,dũ relabit̃ in uitã priſtinã. (Stulti & cæci) apud græcos repetit̃ & ĩ altero loco μωροὶ καὶ τυφλοί.

Qui mundatis) ὅτι καθαρίζετε.i.quia mũdatis. Certe in(quia ſimiles eſtis) germana lectio apud nos durat,haud ſcio quo caſu. Cæterum quod intus eſt calicis, & quod deforis,quæ græce pure dicuntur, parum munde reddidit latine τὸ ἔξωθεν καὶ τὸ ἐντὸς uertere poterat exteriorem poculi partem,& id quod intus eſt. Nec eſt,pleni eſtis, ſed plena ſunt, ut pertineat non ad phariſæos, ſed ad poculum & catinum. Conſentiunt latini codices uetuſti cũ græcis exemplaribus. Nam ſenſus eſt ,pocula & patinas phariſæis foris eſſe nitidas ac bene lotas. Cæter ipſum uinũ,ipſoſq; cibos eſſe ĩmundos,utpote partos rapinis & fraude,atq; hanc immundiciã præcipue uitandam.ijs qui uere mundi uideri uellent. Id cũ quidam nõ intelligerent ἀδικίαν.i.iniuſticiam uerterunt in immundiciam, Quanq; in nõnullis exemplaribus ἀκρασίαν.i.intemperãtiam inuenio, quomodo legiſſe uidetur Origenes. In ſumma uidetur hic locus apud Chryſoſtomũ & alios ueteres uariatus fuiſſe. Et φαίνεσθε paretis,cur non potius apparetis,ſiue uidemini, & dealbatis eſt κεκονιασμένοις,i.incruſtatis,quod opus albariũ dicitur, incruſtantur eñ gypſo aut calce.

Qui ædificatis) ὅτι οἰκοδομεῖτε.i.quia ædificatis ut diſſimulem. Si fuiſſemus, non eſſemus,pro ſi fuiſſemus nõ fuiſſemus,cũ græcis idem uerbum repetatur ἦμεν οὐκ ἦμεν.

Genimina uiperarũ) γεννήματα,quod ſuperius uerterat progenies. Nec eſt. Ecce relinquetur futuro tempore,ſed præſenti,ἀφίεται.i.relinquitur ſuffragantibus & uetuſtis latinorum exemplaribus.

EX CAPITE. XXIIII.

IPſe autem reſpondens dixit. Apud græcos nõ eſt ipſe,nec reſpõdens. Nihil eñ interrogabant diſcipuli. Nec eſt (Videtis hæc?) ſed οὐ βλέπετε ταῦτα.i. nonne uidetis hæc. Et (non relinquetur hic lapis,) hic hoc loco aduerbium eſt ὧδε.i.in hac ſtructura. Et rurſum (in montẽ olìueti) ἐλαιῶν.i.oliuarũ. Et mox ſecreto κατ' ἰδίαν' id eſt ſeorſim,ſiue priuatim,hoc eſt ſemotis turbis. Et aliquanto inferius (Prelia & opiniones preliorũ) πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων.i. bella & rumores ſiue famam bellorum. Siquidem ἀκοὰς ad uerbum ſonat auditiones. Interpres nullũ facit diſcrimen inter prelium & bellum. Deinde opinio nõnunq; pro fama reperitur uſurpatum, ſed cum ad hominem refert̃, nõ cum ad rem. Alioquin opinio belli eſt quoties putatur eſſe bellũ cũ non ſit. Eſt aũt rumor belli nõnunq; triſtior ipſo bello. Oportet enim hæc fieri) Pro hæc græci legunt τὰ πάντα.i. oĩa (Sed nondũ eſt finis) nõnulli codices habebunt ἔσαι.i. erit finis. Et pſeudoprophetæ unica dictio eſt cõpoſita,quã uulgus illiteratũ diuidit ψευδοπροφῆται,nec ſignificat ꝓphetã mẽdacẽ,ſed qui falſo noie ꝓphꝫta uocet̃, cũ nõ ſit, ſicut ψευδαπόστολοι,qui ſibi uindicãt cũ titulũ falſo (peſtilẽtiæ & fames) iucundã uocũ affi latinus interpres non potuit reddere in λιμοὶ & λοιμοί,quæ ſcriptura magis ꝗ pronunciatione diſcerni poſſunt. Deinde in tribus gratiã habet ὁμοιόπτωτον λιμοὶ λοιμοὶ σεισμοί. & ad harmoniã facit τὸ ἀσύνδετον. Quoniã abundabit iniquitas) διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυχήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. Verbum infinitum præteriti tẽporis, qm̃ adhæret

uerbo

uerbo futuri tẽporis,tranſit & ipſum in uim futuri,q̃q̃ cõmodius uertiſſet per partici/
pium ad hunc modũ,multiplicata iniquitate frigeſcet charitas multoꝝ, ut locis aliquot
citat diuus Hieronymus,niſi quod hic ꝑpoſitionis uis non redditur διὰ τὸ,quæ facit ut in
telligamus frigus charitatis,non aliunde proficiſci,q̃ ex magnitudine iniquitatis, Et ali/
quanto poſt (Et tunc ueniet conſummatio) τέλος,quod hactenus uertit finis.Et paulo
ſuperius,& hic addidit articulum τὸ τέλος,quaſi dicas ille finis,qui expectabatur. Facit
enim articulus ut certum aliquem finem intelligas.

A Daniele) διὰ δανιὴλ.i.per Danielem.Eſt aũt locus apud hunc prophetã in calce ca/
pitis noni.Conſummabit autem pactũ multis hebdomada una, & in dimidio hebdo/
madis deficiet hoſtia & ſacrificiũ.Et erit in templo abominatio deſolationis, & uſq; ad
cõſummationem & finẽ perſeuerabit deſolatio. Porro quod græcus appellat βδέλυγμα
id eſt abominationem ſiue execrationem,hoc loco idolum intelligitur,interprete Hie/
ronymo,Idq; nonnulli de ſtatua Adriani Cæſaris interpretãtur,quæ uſq; ad ætatem Hie
ronymi ſteterit in eo loco, in quo ante fuerat ſanctum ſanctoꝝ,& ob id addit deſolatio
nis,quod templum dirutum fuerit.Nec eſt (Tollere tunicam) ſed τὰ ἱμάτια.i.ueſtimẽ/
ta ſiue pallia,hoc eſt ſummas ueſtes,q̃q̃ Hilarius legit tunicam.Et nonnulli codices ha/
bebant τὰ ἐκ τῆς οἰκίας.i.res domeſticas ſiue ſupellectilem domeſticam. Cæterum nõ eſt
ſimpliciter (ne reuertatur) ſed μὴ ἐπιστρεψάτω ὀπίσω.i.ne redeat retro,hoc eſt,& latinius.
ne rurſum redeat. Pregnãtibus & nutrientibus) Pregnãtibus recte mutauit & latinius
extulit q̃ ſi græca ut ſunt reddidiſſet ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις.i.in utero habentibus,ut alias
ſolet transferre.Cæterum nutrientibus græce eſt accõmodatius θηλαζούσαις,lactantibus
ſiue mãma nutriẽtibus,quod θηλὴ pupillã fœmineæ mãmæ ſignificat.Nec eſt hyeme uel
ſabbato,ſed χειμῶνος μηδὲ ἐν σαββάτῳ.i.hyeme neq; ſabbato.Hyeme ad iter faciendum
incõmoda eſt.Et ſabbatis nephas erat Iudæis iter facere,niſi ad pauca ſtadia. Sentit eñ
Chriſtus celerrime ac procul eſſe fugiendũ.Et (uſq; modo) μέχρι τοῦ νῦν.i.uſq; ad præſens
tempus,aut quod apertius erat uſq; nunc, etiamſi parum latinum & hoc.

Neq; fiat) οὐ δὲ οὐ μὴ γένηται.i.neq; fiat,ut ſit abominãtis,q̃q̃ uideo illos nõnunq̃ his uer
bis abuti ꝓ futuro.Porro cõgeries triũ negationũ emphaſin habet negãdi (niſi breuiati
fuiſſent) ἐκολοβώθησαν.i.decurtati fuiſſent,cũ aliqd amputat̃ ac ꝑcidit̃.Vnde græcis κολο
βῶται dicuntur, qui uerba trunca ac dimidiata pronunciant.Nec eſt,fieret ſalua,ſed οὐκ
ἂν ἐσώθη.i.nequaq̃ eſſet ſeruata,ſiue haudquaq̃ fuiſſet incolumis omnis caro. Ac rur/
ſum hebræorũ more carnem pro homine poſuit, tametſi abſolutius quiddam habet ca
ro,ueluti cum latini omnes mortales pro omneis homines dicunt. Sunt enim mortales
qui homines nõ ſunt,& caro eſt, quæ non ſit hominis. Illud haud ſcio an ſit admonen/
dum. (Ecce hic Chriſtus) hic aduerbiũ eſſe non pronomen ὧδε & ὁ χριστὸς ille Chriſtus
ut certũ aliquẽ intelligas.Neq; eñ ſignificat quẽuis unctũ e multis,ſed unicũ illũ qui ab
oĩbus expectabatur. Pſeudochriſti) unica dictio eſt ψευδόχριστοι, ne quis & hanc diri
mat.i.falſo nomine Chriſti,quod modo indicauimus (ſi fieri poteſt) εἰ δυνατὸν,cur nõ po
tius ſi fieri poſſit.Itẽ illud ὥστε πλανᾶσθαι maluiſſem uertere, ut fallẽdi ſint ꝓpter uerba fu
turi tẽporis ad quæ referuntur.Item (ſi in penetralibus) græce eſt ἐν ταμιείοις,quod ante
uertit in cubiculis. Sunt enim ταμιεῖα loca in ædibus abſtruſa, ac penitiora,in quibus re/
ponimus q̃ uolum⁹ eſſe tuta,unde & a penitus penu dictũ eſt. Vbicũq; fuerit corpus)
πτῶμα græcis eſt.i.cadauer,græcis a cadendo dictũ,quẽadmodũ & cadauer latinis. Lo/
quit̃ eñ de corp̃e aĩantis mortui.Quãq̃ Hieronym⁹ frequẽter adducẽs hũc locũ corp⁹
legit nõ cadauer,admonet tñ ſignificantius dici cadauer.Nec addũt græci cõiunctionẽ
& aqlæ,ſed οἱ ἀετοί.i.aqlæ.Cõuolãt eñ aqlæ,& maxime uultures,ad animãtiũ cadauera.

Plangent) κόψονται,ut intelligas planctum inſanum,qui fit,ubi quis præ doloris impa
tientia ſuum ipſius corpus cedit ac lacerat (Cum uirtute multa & maieſtate) μετὰ δυ/
νάμεως καὶ δόξης πολλῆς.i.cum potentia & gloria multa.Gloriã certe legit Hieronymus,
citans

citans hũc locũ in cõmentarijs Zachariæ. Rurſum emittet eſt magis q̃ mittet ἀποστελεῖ, Nec eſt (cum tuba & uoce magna) ſed μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης.i.cum tuba uocis magnæ,ut intelligas tubam uocalem,& procul ſonantem. Aut cum tubæ uoce magna, nam græcus ſermo anceps eſt.

A ſummis cœlorum) ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν,id eſt a ſummis cœlis,hoc eſt a ſummis uerticibus cœlorum.Et quod hic uertit ad terminos eorum,græce eſt,ἕως ἄκρων αὐτῶν .i. uſq; ad ſummos eoſdem,ut duo ſumma intelligas, ſupræma & ima, ut ne quid interim cauillet de arbore fici,quam non audet ſuo uocare nomine,opinor metuens græcum illud prouerbium τὰ σῦκα σῦκα τὴν σκάφην σκάφην λέγων. Et mox diſcite parabolam, Hic certe magis conueniebat latine loqui diſcite ſimilitudinem ſiue collationem, ne quis ſomniet ficũ parabolas dicere. Tener fuerit) Gemmã ſentit in ſurculis unde erumpũt frondes, nec eſt nata, ſed enata, ἐκφυῇ.Et (in ianuis) rectius erat in foribus ſiue ad fores. Eſt enim ſermo prouerbialis,quo ſignificamus aliquid eſſe in proximo. Et ſcitote γινώσκετε anceps uerbum eſt,quod modo uertit ſcitis ut omittam,quod ὅτι tranſtulit quia,nõ ſuo loco. Et (generatio hæc) ἡ γενεὰ αὕτη,Illud obiter annotandũ γενεὰν apud græcos aliquoties accipi,non pro ipſa natione ſeu gente,ſed pro eo,quod latini nunc ætatem uocant,nunc memoriam,nonnunq; & ſæculum,unde Neſtor τρεῖς γενεὰς uixiſſe legitur,quod tres hominum ætates durauerat,Ad eum modum uidetur hoc accipi loco.

Donec oĩa fiant) græcis eſt ταῦτα πάντα.i.hæc oĩa.Et (nõ p̃teribunt) παρέλθωσιν,abuti uidet̃ his uerbis, alioq magis ſonat nõ p̃tereãt, ſiue p̃terire nõ poſſint δυνητικῶς.Itẽ (nec angeli cœlorũ) Expreſſius erat ne angeli quidẽ. Cæterũ in Marco additũ eſt.μηδὲ ὁ υἱὸς.i. neq; filius. Et fatetur diuus Hieronymus hoc aſſcriptũ fuiſſe etiã apud Matthæũ,in nõnullis latinis codicibus,in græcis non haberi,præſertim in exemplaribus Adamantij ac Pierij. Atqui ex homilijs Origenis, quas ſcripſit in Matthæũ apparet illum addidiſſe filium,cuius hæc ſunt uerba. Qui non cognouerunt de die illo,& hora.neq; angeli cœlorum neq; filius. Præparat enim filius ſcientiã diei illius & horæ cohæredibus promiſſionis illius,ex quo ſeipſum exinaniuit. Ac paulo poſt. Et p̃parans omnem quẽ uult ſcire illum diem & horã cum ſanctis angelis,& cum ipſo dño noſtro Ieſu Chriſto. Ad eundẽ modum legit Auguſtinus in homilijs quas ædidit in Matthæum,cũq; hoc Hilarius cũ ait in expoſitione canonis,dicens diem illum omnibus eſſe incognitum,& non ſolũ angelis,ſed etiam ſibi ignoratum. Legit & interpretatur eodem modo Chryſoſtomus. Deniq; & Hieronymus ipſe in progreſſu enarrationis ſequitur hanc lectionem. Et cũ Marcus ἐπιτομὴν ſcripſerit Matthæi,conſentaneum eſt illum non hoc addidiſſe de ſuo. Proinde ſuſpicor hoc a nonnullis ſubtractum, ne Arrianis eſſet anſa,cõfirmandi filium eſſe patre minorem,qui nobiſcum aliquid ignoraret. Verũ erat igitur ex Marco item eradendum ubi plane legitur,Neq; conuenit hac uia tollere occaſiones hæreticorũ, alioqui bona pars euangeliorũ foret eradenda, Et in primis illud,pater maior me eſt. Interpretatione medendum erat huic malo,non raſura,calamo non ſcalpello.

Sicut autem in diebus Noe) Etiamſi nihil refert ad ſenſum,tamen non eſt in diebus Noe, ſed ὥσπερ αἱ ἡμέραι τοῦ νῶε,i. ſicut dies illi Noe, ſic erit &c. Ac mox (nubentes & nuptui tradentes) γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες, rurſum nubentes accõmodauit uiris, dicere poterat,ducentes uxores,& nuptum dantes,ut alterũ ad uiros pertineat, ſeu magis ad utroſq; ſponſũ ac ſponſã,alterũ ad ſoceros & ſocrus. Ac paulo poſt (Vnus aſſumet̃.&c) Latinus unus & unus uertiſſet in un⁹ & alter,aut in alter & alter. Deinde librari⁹ opinor mutauit tẽpus uerborũ. Nam græcis eſt ἀφίεται & παραλαμβάνεται.i.relinquitur & aſſumitur. Nec eſt ocioſa tẽporis catachreſis. Indicat enim rem mox ac certo futuram. Quandoquidem Chriſtus uoluit ſuos in hac eſſe opinione, ut extremum illum iudicij diem ſemper expectarẽt parati, ceu mox uenturum,atq; in hac opinione fuiſſe uidemus Petrũ, Paulũ, Hieronymum, Gregorium,cumq; his innumeros.

Qua hora

Qua hora fur uenerit. Nonnulli græci codices ſcriptum habebant ποίᾳ φυλακῇ. i. qua cuſtodia atq; ita legit Origenes in Homilijs. Porro cuſtodiam uocauit tempus excubiarum, Veteres enim noctem in aliquot excubias diuidebāt, quas alicubi uigilias uocat. Ponit enim duas perſonas, patris familias excubantem & furem inſidiantem. Nec eſt ſi ſciret, ſed εἰ ᾔδει. i. ſi ſciſſet, nec eſt ſineret, ſed εἴασε. i. paſſus fuiſſet, aut ſiuiſſet, Ponit enim alicui parum uigilanti domum perfoſſam a furibus, non id paſſuro, ſi ſciſſet tempus nocturnum quo fures eſſent aggreſſuri. Porro furem uult intelligi diem illum extremum, patremfamilias unumquemlibet noſtrū. Ergo cum ille ueluti fur obrepere tentat, & incertum eſt, quo tempore, nobis uidelicet iugiter eſt excubandum, ne dormitantes opprimat. Vnde miror Hilarium furem hunc interpretari diabolum.

Quia neſcitis qua hora uenturus ſit filius hominis, græci ſic habēt ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. i. quia qua hora non putatis, filius hominis ueniet. Ita legit Chryſoſtomus, etiam ſi ſecus legit uulgarius.

Quis putas) τίς ἄρα. i. quiſnam. Nam ita mauult Valla.

Quem conſtituit) κατέστησεν, conſtituit p̄teriti tēporis eſt, ponit em̄ quod acciderit.

Familiam ſuam) θεραπείας, id eſt famuliciū, Vt intelligat̃ cum præfectum famulis. Vt diſſimulem, quod εὑρήσει rectius uertiſſet offenderit ſiue repererit, q̃ inuenerit.

Sup oīa bona) ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ. i. ſup oēs res ſuas, ſiue ut alicubi citat Hieronymus, ſup uniuerſam ſubſtantiā, ꝓpius accedens ad græcū ſermonem exprimendū. Etiam ſi non male uertit interpres.

Morā facit dn̄s meus uenire) χρονίζει ἐλθεῖν. i. contatur redire, ſiue differt reditum.

Manducet aūt & bibat) ἐσθίειν τε καὶ πίνειν. i. edereq; & bibere, ut pendeat a uerbo incipiet, q̃q̃ in nonnullis eſt ἐσθίειν δὲ. i. edere uero, nec additur ſuos, ſed tantū eſt conſeruos.

Qua non ſperat) ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ. i. in die quo non expectat. Mirum autem cur hic interpretem delectarit ἀκυρολογία.

Et diuidet eum καὶ διχοτομήσει. i. diſſecabit a δίχα τέμνειν. i. in duas diſſecare partes.

EX CAPITE XXV.

Obuiam ſponſo & ſponſæ) & ſponſæ, non additur in græcis codicibus. Nec apud Chryſoſtomum aut Hilarium ulla ſponſæ mentio, q̃q̃ apud Origenem in titulo hiſtoriæ euangelicæ neſcio quis adiecit, cū ipſe diſſerens nullā ſponſæ faciat mētionē. Etem̄ cū Chriſtus ſit ſpōſus, quorſum hic opus ſpōſa?

Non ſumpſerunt) ἔλαβον, aptius erat ſumpſerant. In his enim p̄terito imperfecto aut ſecundo indefinito, uice p̄teriti pluſq̃perfecti abutimur (ne forte non ſufficiat) μήποτε id eſt ne non ſufficiat aut ſi mauis exprimere coniunctionem expletiuam, ne quādo nō ſufficiat. Nec eſt ſimpliciter emite uobis, ſed ἀγοράσατε ἑαυταῖς, id eſt emite uobis ipſis: Eſt aūt inabſoluta oratio, ni ſubaudias, timemus, aut periculū eſt, aut nō faciemus. Intelligitur enim id quod non explicatur prudentes uirgines negaſſe illis oleū. Nec eſt dū irent emere, ſed ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι. i. abeuntibus aūt illis ad emendū uenit.

Nouiſſime) ὕστερον. i. deinde, ſiue poſterius, quod ut alias tolerabile ſit, hic certe non quadrabat, cum de duobus uirginum ordinibus loquatur.

Quia neſcitis diem neq; horam) hoc loco repetunt græci codices, quod ſuperius addebatur, in qua filius hominis ueniet ἐν ᾗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

Bona ſua) τὰ ὑπάρχοντα, facultates ſuas, ſiue ſubſtantiā ſuā, uti ſuperius admonuimus.

Propriā uirtutē δύναμιν. i. facultatē ſiue poteſtatē ut ad uires nō ad probitatē ptineat.

Et lucratus eſt) καὶ ἐποίησε. i. & fecit ſiue confecit, & latinius altera duo q̃ alia duo.

Venit & poſuit) Vtrumq; præſentis eſt temporis ἔρχεται καὶ συναίρει. i. uenit & ſubducit ſiue ponit. Ac paulo poſt προσήνεγκεν. i. attulit potius q̃ obtulit.

Superlucratus ſum) ἐκέρδησα ἐπ᾽ αὐτοῖς, id eſt lucratus ſum ſupra ſiue ultra ea. quod idē & poſtea ſimili modo repetitur, quidam codices pro ἐπ᾽ αὐτοῖς habebant ἐν αὐτοῖς, id eſt

in illis

in illis hebraico more, pro eo quod eſt per illa.
Euge ſerue) εὖ δοῦλε. id eſt bene ſeu recte ſerue, uox eſt collaudantis & applaudentis, ei qui ſit functus officio.
Cōgregās ubi nō ſpſiſti) & συνάγων ὅθεν οὐ διεσκόρπισας. i. cōgregās inde ubi nō ſparſiſti.
Meto ubi non ſemino) θερίζω ὅπου οὐκ ἔσπειρα. i. meto ubi non ſeminaui. Nec eſt pecuniam græce, ſed ἀργύριον. i. argentum, quam uocem diuus Hieronymus ad myſterium accōmodat, etiāſi græcis nōnunq̃ pro pecunia uſurpatur, ſed argentea p ſynecdochen.
Et quod uidetur habere) & ὃ ἔχει. i. & quod habet, atq; ita legit & Hilarius, unde apparet ex altero euangeliſta huc tranſcriptum, quod abſurdum uidebatur tollere quicq̃ ab eo qui nihil habeat.
Maieſtatis ſuæ) δόξης, id eſt gloriæ, Nam ita frequenter gaudet uertere.
Et ſeparabit eos ab inuicem) Cum præceſſerit gentes, tamen mutato genere ſubiecit eos, quod tamen interpreti non poteſt imputari. Cū ſic habeatur in græco. Verum ab inuicē latinius certe reddi poterat, ſeparabit eos alios ab alijs, ſiue alteros ab alteris, cū de duobus loquatur ordinibus, altero piorū altero impiorum. Porro συνηγάγετε belle uertit, collegiſtis pro hoſpitio excepiſtis.
Sitientem) ἢ διψῶντα. i. aut ſitientem, conſentientibus, & antiquis latinorū codicibus
Fratribus meis minimis) ἐλαχίστων. Mirum quid interpreti uenerit in mentem, ut eandem uocem paulo poſt uerteret per comparatiuum minoribus, cum de ijſdem loquat. Et tamē ex hoc loco puto ſibi, cognomē Minorū ſumpſerūt, quidā Frāciſcanæ factiōis,
Maledicti) κατηραμένοι, id eſt execrati ſiue deuoti.

EX CAPITE. XXVI.

Paſcha fiet) γίνεται ἢ παραδίδοται. i. fit & traditur utrūq; græcis pſentis eſt temporis. Caiphas) Græci ſcribunt καιάφας, id eſt Caiaphas.
Ne forte tumultus fieret) ἵνα μὴ θόρυβος γένηται. i. ne tumultus fiat, ut referat ad perſonam phariſæorum his uerbis inter ſe conſultantium, Ne quid tentemus in die feſto, ne tumultus oriatur in plebe per occaſionem diei feſti. Nam forte addidit de ſuo interpres, ut εἰς τί. i. ad quid ſiue quorſum.
Alabaſtrum) ἀλάβαστρον delicata pixis unguētaria uitrea, ita dicta a λάβω præhēdo, & particula priuatiua ἀ, addita per pleonaſmum ρ quod ob leuorem comprehendi nō poſſit. Sic & Horatius Nardi paruus onyx, ne quem offendat figura ſermonis. Et precioſi eſt βαρυτίμου quaſi dicas grauis precij, quod olim appēderetur æs, nō numeraretur.
Multo) Eſt quidem græce πολλοῦ. Tamen latinius opinor erat magno.
Quid moleſti eſtis. τί κόπους παρέχετε, i. quid moleſtias exhibetis aut cur negocīū faceſſitis? Opus bonum,) ἔργον καλὸν, quod non ſimpliciter bonum ſed egregium, ac pulchrū ſignificat. Et (meipſum autē nō ſemper habebitis) utrobiq; græcis eſt ἔχετε .i. habetis, pſentis temporis. Nec eſt ſemper, ſed quouis tempore, πάντοτε, quod πᾶν unde compoſitum eſt ad hunc quoq; modum poſſit accipi. Mittens eṁ,) βαλοῦσα præteriti temporis eſt, unde plenius ſic extuliſſet, Nam quod hæc miſit ungentum hoc in corpus meum, id fecit in ſepulturam mei, ſignificans ſe breui moriturum.
Dicetur quod hæc) λαληθήσεται & ὃ ἐποίησεν αὕτη. i. dicetur & hoc quod hæc fecit. Nā quod, hoc loco non eſt coniunctio, ſed nomen relatiuum.
In memoriā eius,) εἰς μνημόσυνον αὐτῆς, eius fœminini generis eſt, unde ad ipſā refertur mulierem. Porro μνημόσυνον nō ſimpliciter ſignificat memoriā, ſed pignus aliquod aut monumentū, quod amicus apud amicum relinquit, quod illum ſui cōmonefaciat. Vnde nō inepte uertiſſet, in monumentum ſui, nōnulli recētiores memoriale uocant.
Judas ſcariot,) ἰσκαριώτης. i. Iſcariotes de quo iam admonuimus.
Primo autem die) Die apud græcos ſubauditur nō explicatur, ſicut & illic, Prima autē ſabbati hic τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων. i. ut uerbum uerbo reddam, primo infermētatorum;

Vt ſubaudias totidem uerba, primo die panum infermentatorum:

Ad quendam) πρὸς τὸν δεῖνα.i.ad illum. Sic aūt loquuntur Græci, cū ſignificant certum hoiem, quē tn̄ nō nominent. Vnde apparet Chriſtū edidiſſe tamen. Cæterum euāgeliſtam obticuiſſe. Qui intingit mecum) ὁ ἐμβάψας.i.qui intinxit. Etenim ſi illo intingente manum, dixiſſet qui intingit mecū, hic me tradet, indubitatū ac manifeſtū fuiſſet ſignum. Nunc aūt uoluit etiam iterum locum dare pœnitentiæ Iudæ, Et tamen propius argumentum dixit, indicans illum non ſolum adeſſe in conuiuio, uerū etiā in eadem patina, in idem ius immergere manum, quod eſt intimæ familiaritatis. In paropſide) ἐν τρυβλίῳ, id eſt in catino, ſiue patina. Cur libuit græcā uocē altera græca reddere.

Per quem filius hominis tradetur) παραδίδοται.i. traditur p̄ſentis temporis uerbum. Iam em̄ hoc agebatur, nimirū p̄ſtituta pecunia. Et mox (qui tradidit illū) ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν.i.qui tradebat, ſiue traditor illius. Cenantibus autem) ἐσθιόντων, id eſt edentibus.

Accipite & comedite) λάβετε, φάγετε. Sumite edite citra copulam.

Et accipiens calicem) καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς. Et ſumpto poculo, & gratijs actis, dedit illis. Hic eſt enim ſanguis) Enim non eſt in græcis.

Noui teſtamenti) Articulus additus ſignificātiorem græcis reddit orationē, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης.i.qui eſt noui teſtamenti. Significat autem hic teſtamentum, quod condunt morituri. Qui pro multis effundetur) τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.i. qui pro multis effunditur, q̄q̄ reperio hoc nonnunq̄ pro futuro poni ſicut ἐρχόμενος, niſi quod Paulus utrunq; præſentis temporis participio extulit τὸ κλώμενον & τὸ ἐκχυνόμενον.i. quod frangitur quod effunditur quod ſuo annotabimus loco.

Et hymno dicto) καὶ ὑμνήσαντες.i.cū dixiſſent ſiue cecíniſſent laudes, ut intelligas apoſtolos dixiſſe hymnos, non tantum Chriſtum.

Percutiam paſtorem) Vaticinium eſt apud Zachariam prophetam cap.13. Conuenit aūt æditio ſeptuaginta, cum hebraica ueritate. Sed Euāgeliſta quod illic dictum eſt ſub perſona prophetæ rogantis, ut deus percutiat paſtorem, accōmodauit ad perſonam ipſius dei. Id enim prodidit Hieronymus libro de optimo genere interpretādi ad Pammachium, atq; eadem fere repetit enarrās hunc prophetæ locū. Atqui hac ſane in re, aut ego prorſus hallucinor, aut lapſus eſt Hieronymus, quem ut fateor uirum fuiſſe ſumma doctrina, pari eloquētia, incōparabili ſanctimonia, ita hominem fuiſſe nō poſſum diffiteri. Etenim ſi quis attentius expendat eum prophetæ locum, is comperiet, ne poſſe quidem, hæc ad prophetæ perſonam accōmodari. Quod quo magis perſpicuū fiat ipſa uerba ſubſcribam. Framea ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper uirum cohærentem mihi, dicit dominus exercituum. Hæc certe palam eſt dici ſub perſona dei. Cum addiderit dicit dominus exercituum. Ac mox ſequitur, percute paſtorem, & diſpergentur oues. Hæc quoq; ſunt dei uerba alloquentis gladium ſuum. Quod ſi quis uelit alio torquere, certe quod ſequitur non ſinet. Et conuertam manum meam ad paruulos. Atq; adeo reclamat euidentius, quod continenter adiungitur. Et erunt in omni terra dicit dominus.

Oliueti rurſum) ἐλαιῶν.i. oliuarū quod iam toties fuit obuium.

Gallus cantet) φωνῆσαι.i. ſonet, & græcus quidē ſermo p ſe anceps eſt, niſi hypoſtigme ſigat ter aduerbiū uerbo abnegabis. Tūc uenit Ieſus) uenit p̄ntis eſt tpis ἔρχεται.

In uillā quæ dicit̄ Gethſemani) χωρίον.i.in locū, quando ita mauult Valla. Nā ad ſenſū haud magni refert. Porro Gethſemani, hebræis ſonat, uallis piguiſſima, nā גיא uallē שמן pinguedinē ſignificat. Ea eſt ad radices mōtis oliueti, ut teſtat̄ Hieron. in locis hebraicis.

Cōtriſtare & mœſt⁹ eſſe) λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.i. dolere & grauiter angi. nā ἀδημονεῖν Impotētē animi moleſtiā ſignificat quo uerbo uſus ē & Paul⁹, ut ſuo demōſtrabim⁹ loco

Triſtis eſt anima mea) περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου.i. ſupra modū triſtis eſt anima mea. Nā περὶ additū ſignificat exceſſum. Suſtinete hic) μείνατε ὧδε.i. manete hic. & aliq̄to inferius (iterū ſecūdo abijt) latinius erat, & rurſus iterū abijt, πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπελθών.

Venit &

Venit & inuenit) Vtrumq; præſentis temporis, ἔρχεται ἐ εὑρίσκει.

Sic non potuiſti. (οὕτως οὐκ ἰσχύσατε.i.adeo non potuiſtis. Tranſire niſi bibam il/lũ) παρελθεῖν ἀπ᾽ ἐμοῦ ἵνα μὴ αὐτὸ πίω.i. tranſire a me, ut nõ bibã, ſiue quo minus bibã illũ.

Et uenit iterum) καὶ ἐλθὼν εὑρεν αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας.i.& cum ueniſſet, repperit eos denuo dormiẽtes. Tũc uenit ad diſcipulos) Hic uenit & dicit utrũq; præſentis eſt tẽ/poris ἔρχεται καὶ λέγει. Dormite iam & requieſcite) Dubiũ erat, an legendum eſſet dor/mite & requieſcite, an dormitis & requieſcitis, niſi addidiſſet λοιπὸν.i. poſt hac, ſiue de cætero, pro quo interpres poſuit iam. Nec id ſane male. Argutatur hoc loco Laurentius ualla, neſcio quid nõ cõuenire ut q paulo ante obiurgauerit ſuos quod dormierãt, nũc dormire iuſſerit, pſertim cũ mox ſubijciat, ſurgite eamus hinc. Quãq; Origenes, Chryſoſtomus & Hieronym⁹ in hunc ſenſũ interpretẽtur, ut Chriſtus iuſſerit eos dormire, ueq; ſaluo aliorũ iudicio, poteſt ſermo Chriſti habere nonnullã ironiam. Hactenus non potui a uobis impetrare ut pauliſper mecũ uigilaretis, nunc ipſa res excitabit uos, cum uideritis meum ſupplicium, & ueſtrum periculum. Atq; ita probe quadrant ea quæ cõ/ſequuntur, ſurgite ecce appropinquat.

Ecce appropinquat.) ἰδοὺ ἤγγικεν, i. ecce appropinquauit præteriti tẽporis, ſiue adeſt.

Et filius hominis tradetur) Traditur eſt græce præſentis temporis, παραδίδοται.

Ecce appropinquabit qui me tradet, ἤγγικεν ὁ παραδιδούς με.i. appropinquauit, qui me tradit. Cum gladijs & fuſtibus. καὶ ξύλων.i.& lignis, atq; ita uertit alibi.

Miſſi a principibus.) Miſſi addidit interpres explicandi cauſa, q̃q; non habita gene/ris ra tione. Cum præceſſerit turba, ut dicendum potius fuerit miſſa

Ad quid ueniſti.) ἐφ᾽ ὃ πάρει.i. ad quid ades, ſiue aduenis, nec ita poteſt accipi, ut intel ligamus quo malorum ueniſti, ſed cuius rei gratia ueniſti?

Amputauit) ἀφεῖλεν.i. abſtulit. Gladio peribunt) In gladio eſt græce. Nec eſt peribunt, ſed morientur ἀποθανοῦνται. Et exhibebit mihi modo.) Modo in locum non ſuum tranſlatum eſt, cum debuerit adiungi uerbo rogare. ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι.i. quod nõ poſſim nunc rogare.

Legiones) Hic quoq; græcus uſurpauit uocẽ latinam, λεγεῶνας. Vt adimplerẽtur.) πληρωθῶσιν, Vt impleantur, ut ad Chriſti loquentis perſonam referatur. Quanq; poteſt & ad apoſtoli perſonam ſcribentis referri. Vſq; in atrium) ἕως τῆς αὐλῆς.i. uſq; atrium, ſiue uſq; ad atrium. Vt eum morti traderent) ὡς θανατώσωσιν.i. ut occiderent.

Et non inuenerunt) In græcis codicibus bis ponitur, & non inuenerunt, ἐ οὐχ εὗρον, καὶ πολλῶν ψευδομαρτύρων προσελθόντων οὐχ εὗρον.i. Et non inuenerunt. Et cum acceſſiſſent multi falſi teſtes, nõ inuenerunt. Nouiſſime) ὕστερον, id eſt deinde ſiue poſterius quod iam ſepius ita uertit. Et poſt triduum reædificare illud. καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι αὐτόν.i. Per treis dies ædificare illud. Sic enim mox exprobrant, qui deſtruis tem/plum dei & in triduo ædificas, non reædificas.

Ad ea quæ iſti aduerſus te teſtificantur) τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσι.i. quid ſiue cur iſti contra te dicunt teſtimonium?

Adiuro te) ἐξορκίζω, exorcizo. Idem uerbũ quo utimur in conſecratiõe aquæ ſacræ, & eijciẽdis immũdis ſpiritib⁹. Dixit illi Ieſus) Dicit eſt & in græcis & in antiquis latinis

Blaſphemauit) ὅτι ἐβλασφήμησεν.i. quod blaphemauit. Quanq; quod coniunctio, ut ſupuacanea recte omiſſa eſt. Quid adhuc.) τί ἔτι, id eſt quid pterea. Aut quid inſup.

Audiſtis blaſphemiam.) græci addunt αὐτοῦ, id eſt eius ſiue ipſius.

Palmas in faciẽ dederũt,) græcis unica dictio eſt, ἐῤῥάπισαν, id eſt alapas impegerũt.

Vna ancilla) παιδίσκη poteſt accipi, ut ſonet puellã. Exeunte autem illo) græce accu/ſatiuus eſt, ἐξελθόντα δὲ αὐτόν, id eſt egreſſum autem eum. Nec eſt ianuam ſed in ueſti/bulum, εἰς πυλῶνα, ſiue in ueſtibulo aut ianua.

Alia ancilla) Ancilla addidit interpres. εἶδεν αὐτὸν ἄλλη, Vidit illum altera.

uerbum futuri temporis. Flagellatum) φραγελλώσας, & hic Rhomana uoce græcus eſt uſus, commutata una litera, quod damnatos ante ultimum ſupplicium uirgis cedere ex more eſſet Rhomano. Tradidit eis) Non eſt in græcis emendatioribus, & officit nonnihil ſenſui. Neq; enim iudæis tradidit Ieſum, ſed ſuis militibus, ſupplicij miniſtris Etiāſi haud ſcio quo caſu in noſtra hac prima æditione fuit additum, Atq; ita legiſſe Hieronymum, ut nos indicauimus, teſtatur illius in hunc locum interpretatio.

Suſcipientes.) παραλαβόντες. i. accipientes, uel potius acceptum, ut ſepe alias mutat genus uerbi, quo reſpondeat tempus.

Cohortem,) τὴν σπεῖραν, quod & funem ſignificat græcis. Coccineam) κοκκίνην, i d eſt coccinam magis. Nam coccus granum. Et grana uulgo uocātur, quibus tinguntur rubra quædam, quod lucem addant colori. Porro Chlamys pallium eſt militare, ut & color & forma ueſtis militaris ſit, eoq; magis ad ludibrium faciens.

Expuentes in eum.) καὶ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτὴν. i. cum inſpuiſſent in eum.

Plectentes coronam.) πλέξαντες. i. plexam ſiue concinnatā, ut conueniat tempus

Depoſuerunt ſuper caput) ἐπέθηκαν. id eſt impoſuerunt.

Et poſtq̄ illuſerunt) καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν, id eſt cum illuſiſſent.

Vt crucifigerent) εἰς τὸ σταυρῶσαι. i. ad crucifigendū. Et paulo ante, ueſtimentis eius, magis quadraſſet, ueſtimentis ſuis. Hunc angariauerunt) Mirum cur hic delectarit peregrina uox, cum dicere potuerit adegerunt, ſiue compulerunt. Siquidem Suidas indicat uocē eſſe perſicam, quod apud illos regij nūcij ἄγγαροι dicerentur, unde & qui literas inuicem tradunt perferendas angari dicuntur, quos eoſdem ἀσάνδας appellabant. Deniq; tranſlata uox eſt, ad quoſuis, qui ſeruorum aut iumētorum ritu baiularent onera. Fortaſſis ea uox iam militibus erat uſurpata, quēadmodum habebāt ſua caſtrenſia.

Qui dicitur Golgotha) Hieronymus admonet Golgota Syrū eſſe uerbū nō hebræū ſonareq; locū calui ſiue caluariæ. Ita dictus eſt locus in Aelia ad ſeptemtrionalem partē montis Sion, quod in eo iacerent capita hominum damnatorum. Nam quod nonnulli dicunt illic ſepultum Adam, unde loco inditum ſit uocabulum, eam fabulam reijcit Hieronymus. Cum Adam ſepultus legatur in Arba iuxta hebron.

Dederunt ei uinum) Quidam græci codices, non habebant uinum, ſed acetum cū felle mixtum. Quanquam Hilarius uinum legit, Chryſoſtomus acetum. Tametſi non multum intereſt inter acetum, & acidum uinum. Certe paulo poſt mentio fit aceti non uini. Impleuit ſpongiam aceto.) Origenes illud annotauit, quod Matthæus dixerat acetum felle mixtum, Marcus uinum myrrhatum, ex quo palam eſt Origenem quoq; acetum legiſſe, non uinum. Et magis congruit cum propheta qui dicit, Dederūt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.

Vt impleretur quod) hoc prophetæ teſtimoniū nō citatur in plæriſq; græcorū codicibus. Et Hieronymus enarrans hunc locum nullā omnino de eo facit mentionē. Lyra addit, haud ſcio ubinā lectū, Hieronymū admonere hoc teſtimoniū a Matthæo non fuiſſe poſitū, ſed dūtaxat ab Ioanne, nec inueniri in uetuſtis exēplaribus. Cæterū locus eſt in pſalmo uigeſimoprimo. Super ueſtem meam) καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου, quod magis ſonat ueſtitum q̄ ueſtem.

Et ſedentes ſeruabant eum) græci addunt ἐκεῖ. i. illic. Super caput) ἐπάνω τῆς κεφαλῆς id eſt ſupra caput. Cauſam) αἰτίαν, quæ uox apud græcos, & cauſam ſignificat & accuſationem, ſiue crimen. Tunc crucifixi ſunt) τότε σταυροῦνται. i, tunc crucifiguntur. Præſentis temporis, ut hiſtorico more res iam geri putetur.

Vah qui deſtruis) Interiectio uah non additur in Matthæo, ſed in Marco. Vnde huc addita uidetur, & articulus ὁ, nōnullā habet ἔμφασιν, quaſi dicas, tu ille deſtructor tēpli?

Reædificas, οἰκοδομῶν id eſt ædificas, ut ſuperius admonui.

Et credimus ei) καὶ πιστεύσομεν ἐπ' αὐτῷ. i. credemus in eo. Quanq̄ paulo inferius eſt ei:

ut nihil interſit utrum legas. Confidit) πέποιθεν.i.confiſus eſt, ſiue fiduciā habet in deo, quandoquidem in his, ut dictū eſt, abutuntur tempore.

Liberet eum nūc ſi uult) græci addūt alterū pronomen εἰ θέλει αὐτόν, id eſt ſi uult eum.

Improperabant ei) ὠνείδιζον αὐτόν .i.opprobrabāt, ſiue eadē probra dicebant in illū.

Hebraice) Græci ſcribunt ad hunc modum, ἠλὶ ἠλὶ λαμασαβαχθανί, id eſt, heli heli lamaſabachthani. Ac mirū nō eſt ſi peregrinæ linguæ uerba deprauatim ſcribunt, & pronunciant græci latiniq́;. Cæterū in ſua lingua ſcribuntur ad hunc modum אלי אלי למה עזבתני .i.deus meꝰ, deus meꝰ, cur me deſeruiſti? Eſt eñ primus uerſiculus pſalmi uigeſimi primi, in quo uertendo ſeptuaginta, cur tria uerba de ſuo admiſcuerint, mirum eſt. Sic enim illi reddiderunt, deus deus meus, reſpice in me quare me deſeruiſti. At Matthæus ita retulit, ut habetur apud hebræos. Porro hebræa diſtinguenda ſunt ad hūc modum אלי .i.deus meus אלי .i.deus meus למה ut quid עזבתני dereliquiſti me.

Hæc uiſum eſt aſcribere, quo, quandoquidem hæc uerba publice recitantur in templis, minus deprauate poſt hac pronuncientur. Nec eſt ſimpliciter apud græcos κατέλιπες.i. reliquiſti, ſed ἐγκατέλιπες, qđ ꝓprie ſignificat in diſcrimine deſerere, ueluti ſi quis deſerat hominem immerſum luto.

Heliā uocat iſte) φωνεῖ, quod expreſſius reddidiſſet, inclamat. Et impleuit aceto) Hic palā aceti fit mētio. Porro legimꝰ apud Plutarchū in uita. M. Antonij acetū Antonio datū quo celerius ex uulnere moreretur, quod ea res mortē acceleret. Idq́; indicat obiter & Hieronymus, cū ait hunc ediſſerens locum, ut eum conſopiant.

Liberans eum) σῶσαι αὐτόν, id eſt ad liberandum eum. Nōnulli codices habebant σώσων αὐτόν, liberaturus eum. Interpres legiſſe uidetur, σώζων.

Clamans uoce magna) κράξας, i. cum clamaſſet ne quis putet ſimul & clamaſſe & expiraſſe. Quanq́; hoc ipſum mirum, ſtatim a magno clamore emori.

Et multa corpora quæ dormi.) Græci ſic diſtinguunt, ut appareat eos ſtatim mortuo Chriſto, reſurrexiſſe, uerum non egreſſos e monumentis, nec apparuiſſe, priuſq́; reſurrexiſſet Chriſtus. unde reſurrexerūt poſitum eſt pro reuixerūt. Atq́; id ſatis indicat Hieronymus ſcribens in hunc locū, quomodo Lazarus mortuus reſurrexit, ſic & multa corpora ſanctorum reſurrexerunt, ut dominum oſtenderent reſurgentem. Et tamen cum monumenta aperta ſint, non ante reſurrexerunt q̃ dominus reſurgeret, ut eſſet primogenitus ex mortuis. Idē indicat Chryſoſtomus cū ait ad Chriſti morietis uocē excitatos mortuos, qui poſtea reſurgente Chriſto pariter exirēt. idq́; declarat apertius Origenes hunc enarrans locum.

Erant autem hic mulieres) Quidam græci codices habebant, καὶ γυναῖκες, id eſt mulieres & in græcis nō ſolū habetur a longe, ſed eminus ſpectantes ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι.

Et Ioſeph) græce eſt Ioſe diuerſus ab Ioſeph. De quo antea admonui.

Cum autem ſero eſſet factum) ὀψίας, Cur non potius ueſpera, q̃ ſero.

Quidam homo) Quidam non eſt apud græcos, ſed tantum homo. Ioſeph) Hic græcus habet ἰωσὴφ, id eſt Ioſeph. Diſcipulus fuerat Ieſu) ἐμαθήτευσεν, quo uerbo alias uſus eſt trāſitiue μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν. Et rurſū in ꝓximo capite, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, id eſt docete omnes gentes.

Maria Magdalene) Mariam iā bis poſuit Magdalenā, cum ceteras Marias dixerit non Mariam. Altera autē die) τῇ ἐπαύριον. i.poſtero autem die, ſiue poſtridie.

Poſt tres dies reſurgam) ἐγείρομαι.i.reſurgo, præſentis temporis.

Ne forte) μήποτε, quod ita gaudet uertere. Et quidam codices addunt hic νυκτὸς.i. noctu. Habetis cuſtodiam) ἔχετε κουστωδίαν, Incertum eſt an ſit habete, modo imperandi, an habetis, indicandi. Et cuſtodiam, uocem latinam, græci iam uſurpabant. Cuius meminit etiam Suidas. Ite cuſtodite) ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε, id eſt abite, & munite. Nam ἀσφαλίζεσθαι, eſt rem tutam reddere. Quemadmodum mox uertit, ἠσφαλίσαντο, id eſt munierunt

munierunt. Cum & ſuperius uerterit cuſtodiret.

Cum cuſtodibus) μετὰ τῆς κουστωδίας, cum cuſtodia. Quanquam hoc loco cuſtodiam pro grege ac turba cuſtodum poſuit. Apparet autem eiuſmodi ferme genus hominum fuiſſe, cuiuſmodi ſunt Pariſijs quadringenti ad publicã ciuitatis cuſtodiam deſignati.

EX CAPITE VIGESIMOOCTAVO.

VEſpere autẽ ſabbati.) ὀψὲ δὲ σαββάτων. i. ueſpere ſabbatorum. Et quod) aut qui luceſcit dicendum erat, non quæ, ut referatur, ad ueſperum aut ueſper.

In prima ſabbati.) εἰς μίαν σαββάτων. i. in unam ſabbatorum ut intelligas unũ diem e ſeptem. Sentit enim ni fallor crepuſculum extremi diei præcedentis hebdomadis, luceſcens in ſequentem diem qui primus erat ſuccedentis ſabbati.

Reuoluit lapidem.) Græci addunt ἀπὸ τῆς θύρας, id eſt ab oſtio.

Super eum.) ἐπάνω αὐτοῦ. i. ſupra eum. Aſpectus eius) ἰδέα αὐτοῦ. i. ſpecies eius, ſiue forma. Et ueſtimenta.) Et græci, & uetuſti codices latini habent ueſtimentum, græci addunt albũ ut nix. Cuſtodes.) οἱ τηροῦντες. i. qui ſeruabant.

Et rurſum. Reſpondens autem angelus.) ἀποκριθεὶς, abuſus eſt enim eo uerbo, cum illæ nihil interrogaſſent. Ibi me uidebunt.) Omiſſa eſt coniunctio κἀκεῖ. i. & illic.

Venite & uidete.) &, non eſt in græcis, ſed δεῦτε ἴδετε. i. uenite uidete.

Et præcedet.) & græci & antiqui latini habent præcedit præſentis temporis προάγει. Ecce prædixi) ἰδοὺ εἶπον. i. ecce dixi, nõ prædixi. Et ecce Ieſus.) Ab hoc loco deſunt aliquot uerba, quæ uidentur incuria ſcribarum omiſſa, qui fere labi ſolent, quoties eadẽ dictio diuerſas claudit orationes ὡς δὲ ἐπορεύοντο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. i. cum autem iſſent ad renunciandum diſcipulis illius, ecce Ieſus. &c.

Auditũ fuerat a præſide.) ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος. i. ſub præſide, hoc eſt ſi res apud illum iudicem agatur. Nos ſuadebimus ei.) πείθω græcis tria ſignificat, pareo ſiue morem gero, ſuadeo & perſuadeo, ſenſus igitur poſtulabat, ut hic diceret pſuadebimus potius quam ſuadebimus, ſiue nos placabimus eũ. Et ſecuros uos.) ἀμερίμνους. i. ſecuros uos reddemus aut liberabimns uos omni ſollicitudine, id enim ſonat ἀμερίμνους, quod plus eſt quam reddere ἀκινδύνους. i. expertes periculi. Dicite quia diſcipuli eius) Hic certe omittẽda fuerat græca coniunctio, propter pronomen ſequens nobis dormientibus.

Euntes ergo) ergo non inuenio in græcis codicibus, In nõnullis codicibus pro ergo reperio autem.

D. ERASMI ROTERODAMI ANNOTATIONVM IN EVANGELIVM MATTHAEI FINIS.

data opera a doctis,qui dephenderãt hoc teſtimoniũ e duobus prophetis eſſe cõflatũ, quemadmodum indicat Hieronymus in libro de optimo genere interpretandi,ſiquidẽ prior pars,nempe illa,Ego mitto angelum meũ ante faciem tuã,qui pparabit uiã tuam ante te,eſt apud Malachiã. Cap.3,quo ſane loco illud obiter annotandũ,Hieronymum in eo quod modo citauimus opere memoriæ lapſum uideri poſſe, cũ ait hoc teſtimonium haberi in fine Malachiæ. Nam cum totũ huius prophetæ uaticinium quatuor capitibus abſoluatur,& hic locus ſit in ipſa ſtatim fronte tertij capitis, in medio uerius eſt,ꝙ in fine. Verũ ſuſpicor quæ res impoſuerit Hieronymianæ memoriæ nimirũ quod in extremo calce habeat nõ diſſimile uaticiniũ,quod & ipſũ de Ioãne interptant. Ecce ego mittã uobis Heliã pphetã anteꝙ ueniet dies dñi. Cæteꝝ ꝙꝙ ſentẽtiæ ſũma cõſentit, uerba tñ Euãgeliſtæ nõnihil diſſident,tũ a ſeptuaginta,tũ ab hebraica ueritate. *Siqdẽ* hebræa ſic habẽt הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה דֶרֶךְ לְפָנָי. Ea ſic reddidit Hiero. Ecce ego mitto ãgelũ meũ, & pparabit uiam ante faciẽ meã,conſentiẽtibus per omnia ſeptuaginta,niſi quod mitto,uerterunt in futurum mittam,in quo Marcus concordat cum Hebræis. Cæterũ addidit,tuam,cum tantum ſit uiam. Et rurſum quod illic eſt ante faciem meam, hic refert ante faciem tuam,mutata perſona loquentis. Nam apud prophetam hæc uerba uidentur eſſe Chriſti de ſe loquentis,etiamſi mox mutata perſona, de ſe tanꝙ de alio loquatur, Et ſtatim ueniet ad templum dominator. Contra apud euangeliſtam hæc uerba patris ſunt loquentis ad filium, qui præparabit uiam tuam ante te. Iam poſterior pars. Vox clamantis in deſerto,parate uiã dñi.&c. Eſt & apud Eſaiã cap.40. Hebraica ad hũc habẽt modũ. קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶרֶךְ יהוה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ׃ quæ ſic uertit Hieronym⁹, Vox clamãtis in deſerto,parate uiã dñi,rectas facite ſemitas dei noſtri. In nullo diſſentientibus ſeptuaginta. Diſſentiunt & hic nonnihil euangeliſtæ, ſed in uerbis dumtaxat. Nam quod cæteri dixerunt rectas facite ſemitas eius, Ioannes dixit. Dirigite uiam domini, Deinde quod habet hebraica ueritas, & ſeptuaginta tranſtulerunt, Rectas facite ſemitas dei noſtri, Matthæus,Marcus,& Lucas poſuerunt ſemitas eius, ſiue quod euangeliſtæ uix unꝙ dei uocabulum tribuant Chriſto,ob prophanas & impias illorũ temporum aures,ſiue quod euangeliſtæ cum hebraice ſcirent,non indigerent tranſlatione ſeptuaginta. Deinde cum ab Hebræis nõ anxie decerperent quod ſcriptum eſſet,ſed quod memoria ſuggerebat deſcriberent, uerbis nõnunꝙ diſſident, in ſententia concordant,id quod pluribus in locis admonuit diuus Hieronymus. Iam illud,quando notũ eſt ijs quoq; qui græce neſciunt,angelum ſignificare nuncium,nõ arbitror admonendum. Fortaſſis hic melius uertiſſet nuncium. Deinde non dixit ſimpliciter (Angelum) ſed addito articulo,τὸν ἄγγελον,ut certũ aliquem angelum ſiue nunciũ intelligas deſignari,cum omnes alioqui prophetæ nuncij fuerint uenturi Chriſti. At hic unicus ille & eximius fuit nuncius,qui non ſolũ prænunciarit aduentum domini, procul aduentantis, ſed qui præcurrens ipſe præpararit uiam iam aduenientis. Præterea quod ait (ante faciem tuam) non eſt græcis ἔμπροσθεν, aut ἐνώπιον, quod aliquoties ita uertit, hoc eſt corã te & in conſpectu tuo,ſed πρὸ προσώπου, ut intelligas hunc nuncium præcedere,& hoc diſcutiente obſtacula uiæ,iam uideri & apparere faciem aduenientis domini. Mox autem qui præparabit uiam tuam ante te,græce eſt ἔμπροσθέν σου, quaſi dicas a fronte tua. Fuit in deſerto) Quidam offenſi hyperbato, ſic legunt. Ioannes baptizans in deſerto,fuit initium euangelij. Non abſurde tamen,ut mihi quidem uidetur, hæc uerba initiũ euangelij Ieſu Chriſti,&c.tituli loco erunt, qui mos eſt prophetis & Herodoto quoq; atq; in totũ illi gẽti. Porro quod Valla mauult extitit ꝓ fuit, & cauillatur neſcio quid,de (fuit Ioannes baptizans) haud multũ ad rẽ theologicã pertinet. Erat enim idoma ſermonis hebræi quod tamen reperies & apud Atticos. Erat baptizans, id eſt baptizabat. Baptizans articulum non addidit græcus, unde perinde ualet, ac ſi dicas cœpit baptizare ἐγένετο βαπτίζων.

Fuit in deſerto)

Fuit in deſerto.) Apud Græcos, alius eſt uerborum ordo. Fuit Ioannes baptizans in deſerto. Ac rectius erat quàm fuit.

Iudææ regio ἡ ἰουδαία χώρα, id eſt Iudæa regio. ut adhærcāt duo nomina ſubſtantiua.

Et hieroſolymitæ uniuerſi) Græci ſecus diſtinguunt καὶ οἱ ἱεροσολυμῖται καὶ ἐβαπτίζοντο πάντες. i. & Hieroſolymitæ & baptizabantur oẽs. Nec eſt in Iordanis flumine, ſed in Iordane fluuio, ſiue fluuio Iordane. Addidit aūt flumine, quod uox ſit plæriſq; ignota.

Et erat) ἦν δὲ, id eſt erat autem. Veſtitus) ἐνδεδυμένος, id eſt indutus.

Et zona pellicea) καὶ ζώνην δερματίνην, ablatiuus eſt non nominatiuus, & refertur ad participium ueſtitus, ſicut & ablatiuus, pilis & lumbos ſuos dicendum erat, non eius.

Mel ſylueſtre edebat) ἐσθίων, id eſt edens, ut pertineat ad uerbum quod præceſſit erat. Quanquam hoc recte uariauit, niſi quod aptius erat ueſcebatur quàm edebat, aut certe uictitabat, ſiue eſitabat cum de genere cibi loquetur.

Venit) ἔρχεται uenit græce uel præſentis eſt temporis uel futuri. Et notandus eſt articulus ὁ ἰσχυρότερος, id eſt ille qui me fortior & potentior eſt.

Non ſum dignus) οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς. i. non ſum idoneus, aut ſufficiens ut uulgo loquũtur.

Et calciamentorũ eius) eius addidit hebræorum more, latinis nō eſt phas ita loqui.

Ego baptizaui) ἐγὼ μὲν, non in tempore omiſit quidem coniunctionem quæ hanc partem opponit ſpiritui. Spiritu ſancto) In ſpiritu ſancto eſt græcis quidā codex græcus hoc quoq; loco addebat & igni καὶ πυρί, quàmquàm Vulgarius non addit.

Aſcēdens uidit) Sermo græcus anceps eſt, utrũ Ioannes uiderit an Chriſtus.

Vidit cœlos apertos) εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς. i. uidit ſcindi cœlos, nam participiũ eſt paſſiuum præſentis temporis, quod non per ſciſſos, ut Laurentio uiſum eſt, ſed per uerbum erat transferendum. Elegantius autem uertiſſet diduci cœlos.

Et ſpiritum ſanctum) Sanctum non additur, nec in græcis, præterquàm apud unum Vulgariũ, nec in antiquiſſimis latinis codicibus. Nā abſolute ſpiritũ oppoſuit aquæ ceu rem efficaciorem. Neq; dubium tamen, quin de ſpiritu ſancto ſit accipiendum, quod tamen haud ſcio quo caſu additũ fuit in prima huius operis æditione.

Deſcendentem & manentem) & manentem non additur in græcis, neq; ἐπ' αὐτὸν conuertendũ erat in ipſo, ſed in ſe, ſiue ſuper ſe. Nā uidit uerbum, ad Ieſum ptinet aſcēdentem non ad Ioannem, quantum ſonant uerba græca, uerum de hoc nonnihil attigimus in Matthæo. Dilectus ὁ ἀγαπητὸς, articulus nō caret Emphaſi, quaſi dicas ille dilectus. Deinde nomen hic eſt non participium dilectus, quod uertere ſolet chariſſimus.

Complacuit) εὐδόκησα, quaſi dicas bonā habeo opinionē, ſiue bene complacitũ eſt mihi.

Expulit) ἐκβάλλει, id eſt emittit præſentis temporis. Quanquàm ἐκβάλλειν aliquando eſt eijcere, ſiue extrudere. Significat autem impetum ſpiritus rapientis hominem quocunq; uelit. Et erat in deſerto) Quidam codex græcus tantum habet & erat ibi. Alter præterea addit in deſerto. Quorſum attinebat repetere deſertum, cũ mox præceſſiſſet?

Quadraginta diebus) In græcis non additur, & quadraginta noctibus.

Quoniam impletum) ὅτι, hoc loco fuerat omittendum interpreti.

Appropinquabit) ἤγγικεν Et appropinquauit ſiue appropinquat, ut in huiuſmodi uerbis græci nōnũquàm utuntur præteritis loco præſentium, ut non ſemel iam admonuimus.

Pœnitemini) μετανοεῖτε. i. pœniteat uos quod conſueuit uertere, pœnitentiam agite aut quod ego malim reſipiſcite.

Et credite euangelio ἐν εὐαγγελίῳ, id eſt in euangelio.

Et præteriens) περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν, id eſt ambulans autem ad mare, ſiue iuxta mare. Quanquam alius codex habebat καὶ παράγων παρὰ τὴν θάλασσαν, id eſt præteriens iuxta mare. Porro lacum mare uocat.

Fratrē eius) Pro eius græce eſt, Simonis. Quidā utrũq; repetũt αὐτοῦ τοῦ σίμωνος. i. ipſius Simonis, ſiue eius nēpe Simonis, quod opinor additũ a quopiā q uoluerit effugere,

ἀμφιβολογίαν, ne intelligeremus fratrem ipſius Chriſti. Nec eſt hoc loco retia, ut paulo poſt δίκτυα, ἀμφίβληστρα, ſed id eſt genus retis, cuius meminit Iulius pollux.

Componentes retia καταρτίζοντας, id eſt ſartientes, ſiue reconcinnantes.

Et relicto patre) καὶ εὐθὺς ἀφέντες. i. & ſtatim relicto, &c. Et conſentiunt antiquiſſimi codices. Secuti ſunt eum) ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ. i. abierunt poſt eum ut uerbũ uerbo reddatur. Quaſi poteſtatem habens) ὡς. i. tanquam. Quanquam hoc quaſi & quod mox ſequitur ſic, eidem græcæ uoci reſpondent ὡς, Vnde uertere poterat utrobique, ut. Porro de poteſtate ἐξουσία diximus in Mattheo. Quid nobis & tibi) ἔα τί ἡμῖν καί σοι. i. ſine quid nobis & tibi? Quanquam ἔα rectius accipitur ut ſit aduerbiũ græcis, nobis interiectio exclamãtis, & latine uertiſſet. Quid rei nobis tecũ eſt? Aut quod pollet idẽ qd tibi nobiſcũ eſt rei?

In ſpiritu immundo) Quid hac forma loquẽdi durius latinis ſimul & græcis auribus? Dici poterat obnoxius ĩmundo ſpiritui. Scio quod ſis οἶδα σε τίς εἶ. id eſt ſcio te qui ſis, & ſic habent antiqui noſtri codices, ſiue noui te quis es, ut magis ad uerbũ exprimã.

Sanctus dei) ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. Nec hic articulus ocioſe additᷓ, ut alias ſæpiꝰ indicatũ eſt. Nec enim eſt ſimpliciter ſanctus, ſed ὁ ἅγιος. Vt certum & inſignem intelligamus. Proinde dilucidius erat noui te qui ſis, nempe ſanctus ille dei.

Et cõminatus eſt) καὶ ἐπετίμησεν. i. & increpauit. De homine) ἐξ αὐτοῦ. i. ex eo. Et diſcerpens eum & exclamans, utrunque participium græcis præteriti tẽporis eſt, σπαράξαν κράξαν, quaſi dicas diſcerpto illo, & clamore emiſſo.

Quid nam eſt hoc) τί ἐστι τοῦτο. particulã nam, addidit interpres de ſuo cum alias negligat exprimere, nimirum ad hunc modũ paria faciens & rurſum. Quæ nam doctrina) τίς ἡ διδαχή, quæ doctrina de ſuo addidit, nam. Quia in poteſtate ſpiritibus imperat) Quia in poteſtate & ſpiritibus habetur tum in græcis, tum in antiquis latinis, ut coniunctio addat epitheſin. Cæterum græci codices locum bifariam diſtinguunt. Nonnulli ſic legunt, quæ eſt hæc doctrina, quoniã ſecundũ poteſtatẽ, ut ſubaudias eſt. Alij cõiungũt hæc cũ his quæ mox ſequũtur, quæ eſt doctrina hæc, qm̃ cũ autoritate ſpiritibus quoque immundis imperat. Et proceſſit) καὶ ἐξῆλθεν id eſt & exiuit.

Rumor eius) ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ. i. fama eius, quod alicubi uertit opinio. Cæterum ut famam hominis dicimus, ita non dicimus rumorẽ hominis in eodem ſenſu. Rumor enim magis ad rem refertur, ut rumor belli. Fama generale nomen eſt.

Regionẽ) περίχωρον, i. totam undique regionem Galilææ finitimam, ut intelligamus & ultra Galilææ fines famam Ieſu progreſſam.

Recumbebat κατέκειτο, id eſt decumbebat, ut & antiqui codices habẽt. Recumbit enim quieſcens & ſupinus, Accumbitur in conuiuio. Decumbit ægrotus lecto affixus.

Apprehenſa manu eius) κρατήσας, quod totiens uertit tenuit, ueluti de Ieſu capto. Tenuerunt eum ubi tempeſtiuius erat cõprehenderunt. Et cur non potius reliquit quam dimiſit ἀφῆκεν, niſi forte febris dicto uale diſceſſit.

Omnis ciuitas) ἡ πόλις ὅλη, id eſt ciuitas tota, ne plures ciuitates intelligas.

Qui uexabantur) κακῶς ἔχοντας, id eſt male habentes, ſiue male affectos.

Varijs languoribus) ποικίλαις νόσοις, id eſt uarijs morbis.

Quoniam ſciebant eum) græce ſic eſt, ὅτι ᾔδεισαν αὐτὸν χριστὸν εἶναι. i. quod nouerant ſe Chriſtum eſſe, nam hæc duo uerba adduntur in nõnullis græcis exemplaribus.

Et diluculo ualde) καὶ πρωῒ ἔννυχον λίαν, id eſt, & mane crepuſculo admodum. Nam id ſonat ἔννυχον, cum adhuc aliquantum eſt noctis.

Dixerunt) λέγουσι, ideſt dicunt, & mox quia omnis ὅτι coniunctio fuerat omittenda.

Vicos & ciuitates græcis eſt dictio compoſita κωμοπόλεις, quod quidem interpretantur municipia. Oppidula ruſticana ſignificat, quæ uel uici, uel oppida uideri poſſint. Siquidem ex uico & oppido græca uox compoſita eſt.

In proximos) εἰς τὰς ἐχομένας id eſt adhærentes.

Vt ibi

Vt ibi prædicē) græce eſt ἵνα καὶ ἐκεῖ, ut & ibi. Conſentientibus & antiquis exemplaribus. Et in hoc apertius erat, ad hoc, ſiue hac gratia εἰς τοῦτο.

Et in omni galilæa) Et nō eſt græcis, ſed in ſynagogis illorū per totam galilæam.

Si uis) hoc loco interpres recte omiſit ὅτι, quod cū alicubi faciat, mirandum, cur non idem perpetuo faciat quoties ſermonis exigit ratio.

Volo mundare.) Mundare hic paſſiuum eſt, imperandi modo θέλω, καθαρίσθητι, quemadmodū eſt in Matthæo. Et comminatus eſt καὶ ἐμβριμησάμενος αὐτῷ εὐθέως ἐξέβαλεν .i. comminatus ei ſtatim eiecit, hoc eſt acriter interminatus, necubi proferret. Et eiecit dixit pro ablegauit, ſiue quod celeriter, ſiue quod inuitum.

Vide nemini (ὅρα μηδενί .i. Vide ne cui.

Oſtēde te) ἑαυτὸν δεῖξον .i. teipſū oſtēde. Quāq; interpres huiuſmodi cōpoſita ꝓnomina plærūq; uertit ꝑ ſimplicia. Cœpit ꝑdicare) Græci addunt πολλὰ .i. multū ſiue multa

Diffamare) διαφημίζειν græce non ſonat in malam partem uerti poterat ſpargere ſeu diuulgare. In deſertis locis eſſe) erat græce eſt, non eſſe ἦν

Et conueniebant) καὶ ἤρχοντο, id eſt & ueniebāt.

EX CAPITE SECVNDO.

Poſt dies) δι' ἡμερῶν .i. per dies, nec addendum eſt octo, quod in quibuſdam habetur codicibus latinis. Neq; refert an legamus poſt dies, cum idem ſit ſenſus lucidius erat diebus aliquot, ſiue poſt dies aliquot, nam poſt dies latine nihil ſignificat. Et conuenerunt) καὶ εὐθέως συνήχθησαν .i. confeſtim conuenerunt, ſiue collecti ſunt. Nec ad ianuā) græca ſic habēt ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν id eſt ita ut iam non caperent, ne ea quidem quæ erāt iuxta ianuam, ut intelligas domū adeo fuiſſe refertam, ut ne ueſtibulum quidem & partes oſtio uicinæ caperent turbā.

Et uenerunt) καὶ ἔρχονται, id eſt ueniunt. Nudauerunt tectum) ἀπεστέγασαν τὴν στέγην .i. detexerunt tectum. Eſt enim προσονομασία, quaſi dicas, detegulauerunt tegulas.

Et patefacientes) καὶ ἐξορύξαντες .i. cum effodiſſent, ut intelligamus etiam ſuperne perfodi tecta, Submiſerunt) χαλῶσι .i. demittunt proprie funibus, quemadmodū demittitur ancora, aut ſaxum e ſublimi.

In quo paralyticus iacebat) κατέκειτο .i. decūbebat, quod paulo ante uertit recūbebat.

Quid hic ſic loquitur, blaſphemat) græce eſt blaſphemias βλασφημίας loquitur blaſphemias. Niſi ſolus deus) εἰ μὴ εἷς ὁ θεός .i. niſi unus, qui eſt deus.

Dimittūtur) ἀφέωνται .i. dimittantur, ſi modo recta eſt ſcriptura.

Vt mirarentur plus dixit græcus ſermo ὥστε ἐξίστασθαι .i. ut eſſent attoniti, & uelut extra ſe. Nam ab hoc uerbo dicta ecſtaſis quæ eſt raptus mentis.

Honorificarent δοξάζειν .i. glorificarent. Leui Alphæi) τὸν τοῦ ἀλφαίου .i. Alphæi filiū.

Ad Teloneum) græcam uocem reliquit, τελώνιον, quæ menſa eſt aut locus publicanorum, ubi colligunt uectigal, quod græce τέλος dicitur.

Videntes quia manducaret) ἰδόντες αὐτὸν ἐσθίοντα .i. cum uidiſſent eum edentem.

Quare) τί ὅτι .i. quid quod, ideſt quid eſt quod.

Magiſter ueſter) Laurentius negat hæc addita in exēplaribus quibus eſt uſus. In nōnullis tamen addita comperi, Tametſi Vulgarius non addit.

Non neceſſe habent) οὐ χρείαν ἔχουσι, id eſt non opus habent. Sani) ἰσχύοντες .i. ualentes, ſiue qui ualent. Vocare iuſtos) Græci addunt εἰς μετάνοιαν .i. ad pœnitentiam. Quāq; id ſuſpicor adiectum a quopiam. Nam nec in antiquiſſimis codicibus noſtris reperitur, quanq; apud Vulgarium additum eſt. Et phariſæi) Quidam græcus codex habebat καὶ οἱ τῶν φαρισαίων .i. & phariſæorū, ut ſubaudias diſcipuli quemadmodū eſt item paulo poſt, niſi mauis, ij qui ſunt ex phariſæis, hoc eſt e factione phariſaica.

Nunquid poſſunt) μὴ δύνανται .i. num poſſunt. Filij nuptiarū) græca nonnihil diſſonāt οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστὶν νηστεύειν, id eſt filij thalami in quo ſponſus cum eis

ſus cum eis eſt ieiunare. νυμφὼν enim nuptiale cubiculũ ſignificat, interprete Suida. Deinde continenter ipſe ſibi reſpondet, ὅσον χρόνον μεθ' αὑτῶν ἔχουσι τὸν νυμφίον, οὐ δύνανται νηστεύειν .i. quanto tempore ſecum habent ſponſum, non poſſunt ieiunare.

Aſſumentum) ἐπίβλημα, quod ante, ni fallor, uerterat cõmiſſuram, ad uerbũ ſonat immiſſuram, alias uertit aſſumentum. Panni rudis.) ῥάκους ἀγνάφου. i. Panni nondũ a fullone curati, nam hunc rudem uocat interpres. Siquidem γναφεὺς, fullonem ſignificat.

Aufert ſupplementum nouũ) Græcus addit, eius, ut ſubaudias ueſtis, quod hic uertit ſupplementum in Matthæo uerterat, plenitudinem, πλήρωμα. Sic autem uocat eam pãni particulam, qua ueſtis lacera ſarcitur & expletur. Multa prudens prætereo, quod de his iam dictum ſit in Matthæo. Cœperunt progredi.) ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁδὸν ποιεῖν .i. Cœperunt diſcipuli eius iter facere. Nam quod græcus habet ſermo, ἤρξαντο. i. cœperunt, hoc interpres retulit ad perſonam, ueluti cum dicitur, ἄρχεσθαι λέγειν, non qui initium dicẽdi facit, cum ante tacuiſſet, ſed qui primus & ante alios incipit uerba facere, & ob id uertit ꝓgredi. Nimirũ offenſus abſurditate ſermonis, quod cũ paulo ante dictum eſſet, Ieſum iter feciſſe per ſegetes, nunc idẽ ſubijciat de diſcipulis, ꝙ cœpiſſent iter ingredi.

Et uellere ſpicas.) τίλλοντες. i. Vellentes, ſiue uellendo. Sub Abiathar principe ſacerdotum.) Diuus Hieronymus in libello de optimo genere interpretandi indicat nomẽ Abiathar pro Achimelech eſſe poſitum, ꝓpterea quod libro Regum primo, capite. 22. ubi refertur huiuſce rei hiſtoria, nulla mentio fiat Abiathar, ſed dũtaxat Achimelech. Siue id acciderit lapſu memoriæ, ſiue uitio ſcriptorũ, ſiue quod eiuſdẽ hominis uocabulũ ſit Abiathar & Abimelech, nam Lyra putat Abiathar fuiſſe filium Achimelech, qui ſub patre functus ſit officio paterno, & eo cæſo iuſſu Saulis comes fuerit fugæ Dauidicæ.

Ecce quid faciunt diſcipuli tui ſabbatis.) Vt paulo ſuperius nõ addebat magiſter ueſter, ita hic non additur apud Græcos, diſcipuli tui. Quorſum enim attinebat eos nominare, cum digito illos oſtenderent, ecce. Niſi ſolis.) Solis non additur apud Græcos.

Et dedit eis.) Græci addunt, καὶ &. pro eis melius uertiſſet qui ſecum erant, & dederit his quoq; qui ſecum erant.

EX CAPITE TERTIO.

Benefacere.) ἀγαθοποιῆσαι, an male, κακοποιῆσαι, quod non ſonat ſimpliciter facere rem malam aut bonam, ſed mala re aut bona afficere quempiã, quaſi dicas, utrum prodeſſe fas eſt ſabbatis an lædere? Et circũſpiciens.) περιβλεψάμενος .i. Cum circũſpexiſſet. Nec eſt contriſtatus, ſed συλλυπούμενος. i. condolẽs ſeu uerius cõdoleſcens. An perdere.) ἢ ἀποκτεῖναι. i. An occidere. Et reſtituta eſt manꝰ illi.) Græce ẽ. καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη. i. Et reſtituta ẽ manꝰ illiꝰ ſana ut altera.

Vt nauicula ſibi deſeruiret.) ἵνα πλοιάριον προσκαρτερῇ αὐτῷ. i. Vt nauicula inſeruiret ſibi, hoc eſt, ut nauicula eſſet ſibi uſui, ſiue adhiberetur ſibi, nam προσκαρτερεῖν ſæpe alias uertit aſſiſtere, ſiue inſiſtere. Non cõprimerent eum.) μὴ θλίβωσιν αὐτόν. i. ne ſe premerent. Primum latinius, deinde uerecũdius, poſtremo accõmodatius ad græcũ ſermonẽ.

Plagas.) μάστιγας. i. flagella. Sic enim uocat afflictionem, qua deus corripit homines.

Clamabãt dicẽtes.) λέγοντα, dicẽtes ad ipſos ſpiritus refert̃, ꝙ ea uox græcis eſt neutri generis. Et aſcendens in montẽ aduocauit.) Græce eſt, ἀναβαίνει καὶ προσκαλεῖται. i. aſcẽdit & aduocat, ut utrũq; ſit præſentis temporis. Cõminabatur.) ἐπετίμα. i. increpabat. Quãq; hoc loco tolerabiliꝰ erat, interminabat̃. Et fecit duodecim.) Græca nõnihil diſſidẽt. καὶ ἐποίησε δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασεν, ἵνα ὦσιν μετ' αὐτοῦ. i. Et fecit duodecim, quos & apoſtolos nominauit, ut eſſent ſecum. Quãq; id in emendatioribus Græcorũ exemplaribus non eſt aſſcriptum, & magis cõuenit breuiloquentiæ Marci, ut omittatur. Atq; hic quoq; multa prudens diſſimulo, uel ꝙ minutula ſint, uel ꝙ in Matthæo iam annotata.

Et dedit) καὶ ἔχειν. i. Et habere, ſiue ut haberẽt. Et impoſuit Simoni.) Ante hec uerba habent nõnulli græci codices πρῶτον σίμωνα. i. primum Simonem. Verum id in emendatioribus non reperitur, & uidet̃ ex Matthæo deſumptum.

Et Matthæum.) Quidam græcus codex addit τὸν τελώνην.i.publicanum. Quãq́ nec id reperio in emendatioribus ac uetuſtis exemplaribus.

Boanerges.) Nam hebræis בני filios ſonat רגש tonitrui uel fremitus.

Et cum audiſſent ſui) οἱ παρ᾽ αὐτοῦ.i.qui ad illum pertinebãt,& ex illius erãt familia ſeu cognatiõe. Itidem paulo inferius, τὰ παρ᾽ αὐτῆς.uertit,ſua. Sentit eñ cognatos & affines ei⁹.

Exierunt tenere eum.) κρατῆσαι αὐτὸν.i.ut comprehenderent eum,ſiue ut manus iniĳcerent. Nam id eſt agnatorũ,ſi quis cõmotæ mentis eſſe cœperit.

Et conuenit iterum turba.) καὶ συνέρχεται πάλιν. Conuenit præſentis tẽporis eſt,ut prima ſyllaba pronuncietur acuta. Id tametſi minutulum eſt,tamen haud indignum indicaui,quod indicaretur,propterea ꝙ in re tam ſacra nefas ſit,uel minima negligere.

Sic nõ poſſent) Græcis quidem duæ ſunt negationes, ὥς μὴ δύνασθαι αὐτοὺς, μὴ τὲ ἄρτους φαγεῖν. Quod duobus modis latine reddi poterat. Conuenit iterum turba tanta,ut nõ poſſent ne panibus quidem ueſci. Aut ſic,ut nõ poſſent uel panes edere. Sentit enim tantã fuiſſe multitudinẽ,ut nõ ſolũ nõ ſuppeterent obſonia,ſed ne panũ quidẽ ſatis eſſet in cibum. Aut certe tantũ fuiſſe cõfluxum,ut diſcipulis nõ eſſet ocium ſumendi cibi,qui poſterior ſenſus uerus eſt. In furorẽ uerſus eſt.) ἐξέστατο.i.mente captus eſt.

Beelzebub.) βεελζεβούλ.i.Beelzebul,de quo diximus in Matthæo.

Quia in principe.) Hic omittendum erat ὅτι. In ſe.) ἐφ᾽ ἑαυτὴν.i.in ſeipſam,ſiue aduerſus ſeipſam. Diſpartiatur.) Idem uerbum quod modo uertit diuidatur, μερισθῇ.

Diſpertitus eſt.) Græca ſic habẽt, καὶ εἰ ὁ σατανᾶς ἀνέστη ἐφ᾽ ἑαυτὸν καὶ μεμέρισται, οὐ δύναται σταθῆναι, id eſt, Et ſi ſatanas inſurrexit in ſeipſum,ac diuiſus eſt,non poteſt ſtare.

Quibus blaſphemauerunt.) ὅσα ἂν βλασφημήσωσι.i.Quaſcũq; blaſphemauerint. Sic eñ loquunt̃ Attici, Conuitia cõuitiant̃,& fugam fugiunt. Aeterni delicti.) αἰωνίου κρίσεως .i.æterni iudicĳ,ſiue æternæ damnationis. Et circũſpiciens.) καὶ περιβλεψάμενος τοὺς κύκλῳ περὶ αὐτὸν μαθητὰς καθημένους.i.Et circũſpiciens cũ circũſpexiſſet in circũitu circũ ſe diſcipulos ſedentes.

EX CAPITE QVARTO.

EXæſtuauit.) ἐκαυματίσθη,i.Exuſtum eſt,ſiue æſtu perĳt. Aſcendente & creſcẽte.) ἀναβαίνοντα καὶ αὐξάνοντα,ut prius uerbum pertineat ad herbam emergentem e terra,poſterius,ad herbam grandeſcentem & adoleſcentem.

Vnum centeſimũ) καὶ ἔφερεν ἐν,τριάκοντα,καὶ ἐν,ἑξήκοντα, καὶ ἐν ἑκατόν.i.Attulit unum triginta,& unum ſexaginta,& unũ centum. Laurentius Valla declarat ſe legiſſe ἐν præpoſitionem,nõ ἓν nomen numerandi. Et ipſe ſic ſcriptum comperi in libris emendatioribus,quo modo ſi legamus ad uerbũ ita reddi poteſt & adferebat in triginta & in ſexaginta & in centum, ut præpoſitio ἐν poſita ſit pro ἀνὰ,quaſi dicas per triginta,ꝑ ſexaginta,per centum,quod tamen cõmode uerti poterat,& adferebat,tricena,ſexagena,& cẽtena,ut ex ſingulis granis tantũ granorũ intelligat̃ enatũ,ꝗq́ paulo inferius idẽ occurrit locus,itidẽ per præpoſitionem ſcriptus. Cæterum quoniã in hoc facile labi potuit librarius,rem lectoris arbitrio cõmitto,præſertim cũ & altera lectio probe defendi poſſit.

Cum eſſet ſingularis.) ὅτε δὲ ἐγένετο κατὰ μόνας.i.Cum cœpiſſet eſſe ſolus, ſiue ſolitarius. Nam ſolus uertit in Luca, Cum autẽ eſſet ſolus orans.

Qui cum eo erant duodecim.) Hic uariant græci codices,nam Laurentĳ codex habebat, οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα.i.Qui circa illum erant cum duodecim. Mei habebant, ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.i.Interrogauerunt eum diſcipuli eius.

Myſteriũ regni) μυστήριον.i.arcanũ,ſiue ſecretũ,nõ cõmunicãdũ ꝓphanis,quod aliquoties uertit ſacramentũ. Illis aũt q foris ſunt.) τοῖς ἔξω. Rectius uertiſſet ꝑ adiectiuũ.i.exteris,extraneis,ſiue externis,aut exoticis. Videant & nõ uideãt.) Græcus mutauit uerbũ, ἵνα βλέποντες βλέπωσι,καὶ μὴ ἴδωσι.i.ut cernẽtes cernãt,& nõ uideant. Quaſi plus ſit uidere ꝗ̃ cernere. Nã intuemur quædam,quæ tamen non uidemus,animo aliud agente.

Et ærumnæ.) καὶ αἱ μέριμναι.i.ſollicitudines. Vnũ triceſimũ.) Triginta,ſexaginta, centũ,& paulo

tum,ut paulo ſupius admonui,cōſentientib⁹ & puetuſtis latinis codicib⁹,de quo copio-
ſius diximus in Matthæū. Nūqd uenit.) Græce eſt,ἴδετε,μήτι λύχνος καίεται,ἵνα ὑπὸ τὸν μό
διον τεθῇ.i. Videte,num lucerna incendiť,ut ſub modiū ponať? Quāq̃ illud ἴδετε in mul
tis Græcoꝝ codicibus non reperio aſſcriptū. Nō eſt em̄) οὐ γάρ ἐστι τι κρυπτὸν,εἰ μὴ ἵνα φανε
ρωθῇ.i.Nō eſt em̄ quicq̃ abſconditū,niſi ut manifeſteť. Tametſi diſſentiūt hic exēplaria.
Neq; factū eſt.) οὐδ' ἐγένετο ἀπόκρυφον,ἀλλ' ἵνα εἰς φανερὸν ἔλθῃ.i.neq; factū eſt occultū,ſed
ut in apertū ueniat. Videte qd audiatis) Hic quoq; græca diſſident,tametſi latina exē
plaria magis cōſentiunt q̃ græca. βλέπετε τί ἀκούετε,καὶ προστεθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀκούουσιν,ὃς ἔχει
γὰρ δοθήσεται αὐτῷ,καὶ ὃς οὐκ ἔχει,καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.i. Videte quid audiatis,& apponeť uo-
bis audientibus. Qui em̄ habet,dabiť ei,& qui non habet,etiā quod habet tolleť ab eo.
Deinde ſequiť, (ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε,μετρηθήσεται ὑμῖν,καὶ προστεθήσεται ὑμῖν) ;i. In q̄ menſura me-
timini, metieť uobis, & adijcietur uobis. Vulgarius ita legit,βλέπετέ τι ἀκούετε ἐν ᾧ μέτρῳ
μετρεῖτε,μετρηθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀκούουσιν,ὃς γὰρ ἐὰν ἔχῃ,δοθήσεται αὐτῷ,καὶ ὃς οὐκ ἔχει καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ'
αὐτοῦ.i. Videte quid audiatis. In qua mēſura metimini,in ea alibi metienť uobis,qui audi
tis. Quiſquis enim habuerit,ei dabiť,& qui nō habet,etiam quod habet tolletur ab eo.
Cui parabolæ cōparabimus.) ἢ ἐν τίνι παραβολῇ αὐτὴν θῶμεν.i. Aut in qua parabola illud
ponemus,ſiue ponamus. Etiamſi nōnulli codices ,p θῶμεν habeāt παραβάλωμεν.i. p quam
collationē cōferem⁹. Qñqdē παραβολὴν,Cicero uertit collationē,& in hebræi abutūť,p p.
Aſcendit in arborem) ἀναβαίνει.i. Surgit illud in arborē,nec additur apud Græcos,nec
in antiquis codicibus noſtris. Habitare.) κατασκηνοῦν,quod alibi uertit nidificare.
Diſſerebat) ἐπέλυσεν.i.diſſoluebat,ſiue exponebat,aut quo alias ē uſus,ediſſerebat. Sol
uūtur em̄ ænigmata & obſcura ueluti nodoſa. Trāſeam⁹ cōtra) διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν.i.
Trāſeamus in ulteriorem partem,ſiue ut ſæpe iam uertit,trans fretum.
Et facta eſt.) καὶ γίνεται.i.& fit,quaſi res iam gerať. Mittebat in nauim.) ἐπέβαλεν εἰς τὸ
πλοῖον.i. Irruebat in nauim. Sup ceruical dormiens.) ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον, quod inde
græcis nomē habet quod capiti admoueať. Nō ad te ptinet) οὐ μέλει σοι.i.nō eſt tibi cu
ræ. Nam aliud eſt ptinere ad nos,aliud eſſe curæ. Siquidē multa ad nos maxime ptinēt,
quæ minime ſunt curæ. Obmuteſce. πεφίμωσο,augmentū additum etiam celeritatē in-
dicat,ueluti dicas,mox obmuteſce. Quia perimus.) ὅτι.i.q,hoc ſane loco.
Et exurgens,cōminatus eſt) καὶ ἐγερθεὶς ἐπετίμησεν.i. Et excitatus increpauit.
Quid timidi eſtis?) τί οὕτως δειλοί ἐστε;i. Quid adeo timidi eſtis? Alij habebāt,τί δειλοί ἐστε
οὕτως.i.quid timidi eſtis adeo? Nec dum habetis) οὔπω.i.nondū. Alij habebāt. πῶς οὐκ
ἔχετε πίστιν;i. Qui fit ut nō habeatis fidē? Et οὕτως referunt ad præcedentē orationis par-
tē, Laurentius ad ſequentē adiunxit. Porro quomō,parum latine reddidit πῶς,quod ita
uertendū erat, Qui ſit ut nō habeatis fidē? Eſt enim non interrogantis,ſed obiurgantis.
Ad alterutrū.) πρὸς ἀλλήλους.i.inter ſeſe. Quod crebrius iam admonui,uerū interpres p
petuo peccat in hoc uerbo,tanq̃ prudens. Quis putas.) τίς ἄρα. Melius,quiſnam , aut
certe quis. Nam hoc loco uix habet latinus ſermo,quod reſpondeat ἄρα.

EX CAPITE QVINTO.

TRans fretū.) εἰς τὸ πέραν,quod ſuperius uertit,contra.i.in ulteriorē partē. Quā
q̃ in Matthæo ſæpenūero uertit trās fretū, Lacū ut dixi appellāt mare tamē iiſ
dē uerbis uti licuiſſet, etiā amne tranſmiſſo,aut aggere aut monte. Fretū uero
non idē eſt quod mare. Garaſenorum.) γαδαρηνῶν.i. Gaderenorum. Ad eun
dem modū legimus,& apud Lucā,cū Matthæus uocet Gergeſenoꝝ.de quo nōnihil at-
tigim⁹ in Matthæo. Legio mihi nomē) λεγεών. Græce ſcribēs uſus eſt uoce latina,tāetſi
mutato genere. Et magno impetu.) καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη,κατὰ τοῦ κρημνοῦ.i. Et ferebať grex p
præceps in mare,magno addidit interpꝰs de ſuo. Ad duo milia) ἦσαν δὲ ὡς δισχίλιοι.i. Erāt
aūt ferme duo milia,ſiue bis mille,& ſubaudiendū eſt,porci,nō ſpiritus,q ſpiritus græ-
ce eſt neutri generis,& δισχίλιοι maſculini,ut ad ſpiritus referri non poſſit.

Quid eſſet facti.) τί ἐστι τὸ γεγονός. i. Quid eſſet quod factum erat, ſiue quod acciderat. Quanq̃ haud male uertit interpres. Et uenerunt.) ἔρχονται. i. Et ueniunt, præſentis tẽporis, & ita habent codices emendatiores latini.

Et ſanæ mentis.) Poſt hec uerba græci codices addunt, quod in latinis non habetur. τὸν ἐσχηκότα τὸν λεγεῶνα. i. Eũ q habuerat legionẽ, quod quoniã uiſum eſt ſupeſſe, cũ modo facta eſſet mentio dæmoniaci, eraſerunt. At repetitur ad emphaſim miraculi, eſſe iã ſanæ mentis, qui non ſolum fuerit obnoxius dæmonio, uerum etiam legioni dæmonum.

Et cum aſcenderet.) καὶ ἐμβάντος αὐτοῦ. i. Ingreſſo eo, ſiue conſcenſa naui.

Non admiſit.) οὐκ ἀφῆκεν. i. Non permiſit, ſiue non paſſus eſt.

Quãta) ὅσα, qđ ſæpenũero ſignificat quæcũq;. Hic interps legiſſe uidet̃ πόσα non ὅσα.

Et miſertus ſit tui.) Hoc non parũ dure cohæret cum eo quod præcedit, Quãta tibi fecerit deus. Vertendũ erat, Quæ tibi fecerit deus, & in quibus miſertus tui fuerit.

Tranſcendiſſet.) διαπεράσαντος. Quis unq̃ dictus eſt tranſcẽdere mare, quod magis cõuenit monti. Dicendum erat, cum tranſmiſiſſet, ſiue traieciſſet.

Et uenit quidam.) καὶ ἔρχεται εἷς. i. & uenit unus. Sed utinam interpres hebraicã figuram ut hic mutauit, itidẽ mutaſſet ubiq;, tantũ abeſt ut reprehendã. Et Iairus, penultima acuta, ꝓnunciandũ eſt latinis ob diphthongũ ἰάειρος. Quoniã filia.) Nec in græcis eſt ὅτι, quod tamẽ erat omittendũ, ſi fuiſſet, hic tamen addidit de ſuo, quoniam.

Filia mea.) θυγάτριον. i. filiola. Eſt enim græcis diminutiuum.

In extremis eſt.) ἐσχάτως ἔχει. ad uerbum ſonat extreme habet, perinde ualet, ac ſi dicas peſſime affecta eſt, ſiue in ſummo uitæ diſcrimine eſt.

Vt ſalua fiat & uiuat.) ὅπως σωθῇ, καὶ ζήσεται. i. Vt ſalua fiat, & uiuet. Vt ſit futuri temporis. Alioqui quid aliud eſt ægrotã ſeruari, q̃ uiuere? Nam ſenſus eſt, Impone illi manus, ut ſeruetur. Quod ſi nõ grauaberis facere, futurũ eſt, ut uiuat. Nam fieri poteſt, ut imponat aliquis manus ægroto, ad hoc ut ſanetur, & tamẽ moriat̃ ægrotus. Quãq̃ hoc uitio interpretis nõ accidit, ſed librariorũ. Et ſenſit corpe.) καὶ ἔγνω τῷ σώματι. i. Cognouit corpore, quod interpres non inepte uertit, ſentit. Nã ſenſus eſt, illam hoc cognouiſſe ex ipſo ſenſu corporis, ꝙ iam carebat cruciatu & fluxu. Quia ſanata eſſet a plaga.) μάστιγος. i. flagello, quemadmodũ & ſupius indicatũ eſt, & quia, ὅτι, uertendum erat in ꝙ.

Cognoſcẽs uirtutẽ quæ exierat) ἐπιγνοὺς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἐξελθοῦσαν. Quæſo qđ hoc ſermonis dedecus? Num q̃ uirtus erat illi incognita? Proinde ꝑticipiũ uertẽdũ erat in uerbũ infinitũ. Ieſus aũt ut agnouit, ſiue ſenſit in ſeipſo; uirtutẽ ꝓdiſſe ex ſe. Nec enĩ hoc loco ferendum erat de illo, quod noſtra habet æditio.

Omnem ueritatem.) ἔμπροσθεν πάντων πᾶσαν τὴν αἰτίαν αὐτῆς. i. Coram omnibus omnẽ cauſam ſuam, etiã ſi illud corã oĩbus non reperi ſcriptũ in oĩbus Græcorũ exemplaribus.

Veniunt nuncij.) Nuncij, addiderunt neſcio qui, quanq̃ non male. Nec eſt ad Archiſynagogum, ſed ab archiſynagogo, ut intelligas ab illius ueniſſe domo, q nunciarẽt mortem filiæ, cæterũ non animaduertens, ſiue lector, ſiue interpres hanc loquendi figuram, Eamus ad me, pro eo quod eſt ad domum meam. Et a uobis exit. i. e domo ueſtra exiſtimauit non poſſe uitari, quin illi ad archiſynagogum uenerint, quandoquidẽ is iam erat apud Ieſum, ueꝝ & ab illo uenerũt & ad illũ. Ieſus aũt.) Græci addunt, εὐθέως. i. ſtatim.

Admiſit.) ἀφῆκεν. i. ꝑmiſit, ſiue non paſſus ẽ. Nã quis dicat, admiſit ſequi, Mire laſciuit ſua copia, cum hoc uerbũ ſolitus ſit uertere, dimiſit. Et uidit.) καὶ θεωρεῖ. i. Videt.

Et eiulantes.) ἀλαλάζοντας, quod in pſalmis uertit, iubilare. Nã ὀλολύζειν eſt eiulare, uox ab illa nõ multũ diſſimilis. Quãq̃ Valla ex autoritate Varronis oſtendit iubilatum eſſe clamorẽ ruſticoꝝ, quiritatũ urbanoꝝ. Quid turbamini.) τί θορυβεῖτε. i. Quid tumultuamini, ab eadẽ uoce, quã modo uerterat tumultũ θόρυβον. Et deridebãt eũ.) Græci addunt, εἰδότες ὅτι ἀπέθανεν. i. Scientes ꝙ eſſet mortua, ſiue cum ſcirent eſſe mortuam.

Qui ſecũ erãt.) Legendũ eſt, Et q ſecũ erant. καὶ τοὺς μετ᾽ αὐτοῦ, ut intelligas paucos illos, quos paſſus

quos paſſus fuerat ſe ſequi. Nempe diſcipulos quos nominatim recenſuit.

Tabita cumi.) Græci Talita per λαβδα ſcribunt, non Tabita ꝑ βῆτα. Deinde (puella tibi dico, de ſuo adiecit, ſiue is fuit Euangeliſta, ſiue alius quiſpiã, quo ſignificãtius redderet, & ſenſum uocantis, & autoritatem imperantis, ut teſtatur & Hieronymus ad Pãmachium, in libello, cui titulus, de optimo genere interpretandi. Incertum autẽ an hoc loco Thabita nomen proprium ſit puellæ, quẽadmodũ in actis puella Ioppenſis. Thabita dicta eſt quam Petrus ad uitam reuocauit, ut legis illic capi. 9. cuius uocabulũ Lucas græce interpretatus eſt Dorcas, quod nobis ſonat caprã ſiue hinnulum, a græco uerbo δέρκομαι uideo, ꝙ acribus oculis ſit hoc animal. Quin hebræis ſonat תביט reſpice ſiue attolle oculos, ut poſſint eſſe duæ uoces hebraicæ תביט attolle oculos קומי, ſurge, uerũ hoc lectori relinquo diſcutiendũ. Nã Ioannes Capnion amicus noſter, & nunꝗ intermoriturum ſuæ Germaniæ decus, in opere de uerbo mirifico putat, aliam eſſe uocẽ in actis apoſtolicis, nempe Thabia, nõ Thabita, quæ uox Syriaca lingua capream ſignificet.

EX CAPITE SEXTO.

FAber filius Mariæ.) Antiqui codices habent, Fabri filius & Mariæ, ſuffragantibus & græcis, ὁ τοῦ τέκτονος υἱὸς καὶ μαρίας. Verum in alijs erat ſcriptum, οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων ὁ υἱὸς μαρίας. i. Nonne hic eſt faber ille filius Mariæ. Atꝗ hanc quoꝗ ſcripturam reperimus in uetuſtis Latinorum exemplaribus. Deinde annotandũ eſt græcum articulum utrobiꝗ eſſe appoſitum, ὁ τέκτων ὁ υἱὸς. i. ille faber ille filius Mariæ. Prætered uel ex hoc loco licet colligere, nihil referre Mariam dicas more Hebræorum, an Maria more Græcorum, qua de re multis uerbis diſceptat Valla. Poſtremo notandum & hoc apud Marcum, non fabrum uocari Chriſtum, ſed fabri filium. Hinc accipimus illum & uitrici ſui exercuiſſe artem. Cur enim hoc recuſaſſet noſtra cauſa dei filius, qui ne crucem quidem recuſauit, neꝗ Paulum tantum uidelicet apoſtolum puduit opera manuaria parare, quo uictitaret. Quãꝗ non inficior in græcis uerbis facillimum eſſe lapſum, in τέκτονος υἱὸς & τέκτων ὁ υἱὸς, niſi quod parum apte adhæret Mariæ.

Et Ioſeph.) ἰωσῆ. i. Ioſe, legit Laurentius, mei codices habebant ἰώσητος. i. Ioſetis, iuxta græcam inflexionem, ut Crates Cratetis, Chremes Chremetis.

Quia non eſt.) Quia, de ſuo addidit, cum nihil ſit opus. Sine honore.) ἄτιμος. i. inhonoratus, ſiue contemptus. Cui contrariũ eſt ἔντιμος ſiue τίμιος. i. in precio habitus.

Et in cognatiõe ſua.) καὶ ἐν τοῖς συγγενέσιν. i. Inter cognatos. Deinde additur & in domo ſiue familia ſua, cõmuniſſimũ enĩ eſt patria. Deinde cognatio, ꝓximũ dom⁹ ac familia.

Niſi paucos infirmos) Latinitatis ratio poſtulabat, ut adderet ꝙ, niſi quod. Deinde infirmos, græcis eſt ἀῤῥώστους. i. aduerſa ualetudine laborantes.

Et conuocauit.) προσκαλεῖται. i. Aduocat, ſiue accerſit, præſentis temporis. Reclamabit aliquis forte moroſulus, dũ huiuſmodi ſectamur minutias, cur potius aduocat, ꝗ cõuocat, & cur aduocat potius ꝗ aduocauit? Cui totidem reſpõdebo uerbis, Cur cõuocauit potius ꝗ aduocauit, & cur aduocauit magis ꝗ aduocat, quod ut elegãtius eſt, ita ſcriptum ab Euangeliſta. Binos. δύο δύο. Eleganter expreſſit interpres latinus, cũ græce ſit, duos, duos, hoc eſt ꝑ paria ſiue ꝑ iuga, ut intelligas omẽs duodecim fuiſſe miſſos, ſed ſena iuga, qñqdẽ & Matthæ⁹ recẽſens duodecim apoſtoloꝝ fuiſſe noĩa, binos copulauit.

In teſtimoniũ illis.) Addunt hoc loco græci codices, an recte neſcio, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται σοδόμοις ἢ γομόῤῥοις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. i. Amen dico uobis, tolerabilius erit Sodomis aut Gomorris in die iudicij, ꝗ ciuitati illi. Veꝝ haud ſcio, an id ſit ex Matthæo huc tranſcriptum, quanꝗ conſentiunt Græcorum exemplaria.

Et ungebant oleo.) Hinc natum apparet, quod hodie ſacro oleo unguntur periculoſe laborantes, nõ ut reualeſcant, ſed ut tutius emigrent, cuius rei meminit & Iacobus.

Et audiuit rex Herodes.) Quidam græci codices addunt, τὴν ἀκοὴν ἰησοῦ. i. famam Ieſu, aliunde ni fallor aſſcriptũ. Herodes aũt metuebat.) Enim legũt Græci, nõ aũt, con-

ſentientibus & antiquis exẽplaribus, addidit aũt paulo ſupius αὐτὸς.i.ipſe, ut intelligeremus hũc eundem eſſe diuerſum a patre, & ab eo ſub quo crucifixus fuit Chriſtus.

Et cuſtodiebat.) & συνετήρει.i.cõſeruabat, uel magis obſeruabat. Id quod indicant ea quæ mox ſubſequũt. Herodes natalis ſui.) ὅτε ἡρώδης τοῖς γενεσίοις αὐτοῦ δεῖπνον ἐποίησεν.i. Cum Herodes natalicijs ſuis cœnã faceret, ſiue in natalicijs ſuis conuiuiũ exhiberet. Et principibus eſt μεγιστᾶσι.i.primatibus ſiue primoribus. Et tribunis) καὶ χιλιάρχοις, quod græce ſonat eos, qui mille præfecti ſint, ut militum tribunos intelligas.

Licet dimidiũ. ἕως ἡμίσους, uſq; ad dimidium. Et cõtriſtatus eſt rex.) Græca ſic habẽt, & περίλυπος γενόμενος ὁ βασιλεὺς διὰ τοὺς ὅρκους, καὶ τοὺς συνανακειμένους, οὐκ ἤθελεν αὐτὴν ἀθετῆσαι .i. Et uehementer triſtis factus rex, propter iuſiurandũ, & eos qui ſimul accumbebãt noluit eã reijcere ſiue fruſtrari. Quanq; ex Matthæo liquet, poſt, rex, hypoſtygmen apponendam eſſe. Nec eſt hoc loco, noluit eã contriſtari, quẽadmodũ in Matthæo λυπεῖσθαι, ſed ἀθετῆσαι.i.reijcere, ſiue repellere, quod miror cur Laurentius uertendũ putarit, fraudare aut fruſtrari. Miſſo ſpiculatore.) καὶ εὐθέως ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτωρα. Euangeliſta latinam uſurpauit uocem mutata uocali. Ac mox, (Et tulerunt corpus eius.) πτῶμα eſt, hoc eſt cadauer. Quæ egerant & docuerant.) Græcus ſermo geminat coniunctionem. & ὅσα ἐποίησαν καὶ ὅσα ἐδίδαξαν.i.& quæ egiſſent, & quæ docuiſſent.

Venite ſeorſim.) δεῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ κατ᾽ ἰδίαν.i. Venite uoſipſi ſeorſim. Porro αὐτοὶ poſitũ eſt ꝓ ſoli, hoc ẽ dimiſſis cæteris, quẽadmodũ καθ᾽ ἑαυτὸν eſſe dicit̃, q ſol⁹ ẽ & abſq; arbitris.

Et uiderũt eã abeũtes) Græce eſt καὶ εἶδον αὐτοὺς ὑπάγοντας οἱ ὄχλοι, & ἐπέγνωσαν αὐτόν.i. Et uiderunt eos abeũtes turbæ, & agnouerunt eũ, ut prius pronomẽ ad oẽs cõmuniter ptineat, poſterius ad Chriſtũ ſolũ. In proximas uillas.) εἰς τοὺς κύκλῳ ἀγρούς.i. In circumiacentes agros. Et quoniã ex agris nihil emit̃, niſi uillæ ſint, uertit uillas. Nã uillæ dom⁹ ſũt in agro. Emant ſibi cibos.) ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς ἄρτους.i. emant ſibi ipſis panes.

Quos mãducẽt.) Pro hoc græce eſt, τί γὰρ φάγωσιν οὐκ ἔχουσιν.i. Nã qd edãt, nõ habẽt.

Date illis manducare.) Græci addunt, uos. δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν, atq; ita habent antiq. Date illis manducare uos. Et dabimus.) καὶ δῶμεν.i.demus. Secundũ cõtubernia) συμπόσια, συμπόσια.i. Conuiuia, cõuiuia, hoc eſt diſtributis cõuiuijs, ut ante dixit, δύο δύο, Laurẽti⁹ mallet manipulatim. Sup uiride fœnũ.) ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρτῳ, i.in uiridi herba.

Et diſcubuerũt in partes) καὶ ἀνέπεσαν πρασιαὶ πρασιαί.i.& conciderunt praſiæ, praſiæ. Dicuntur autẽ praſiæ herbaria, cuiuſmodi ſunt areolæ ortorum, πράσον enim uiride.

Per centenos & quinquagenos.) ἀνὰ ἑκατὸν καὶ ἀνὰ πεντήκοντα, ut ad uerbum reddam.i. ꝑ centũ & quinquaginta. Vt intelligas loca fuiſſe diſtincta ſulco, aut ſimili interuallo, & ꝓ magnitudine in alijs accubuiſſe centum, in alijs quinquaginta.

Intuens in cœlum.) ἀναβλέψας.i.ſuſpiciens ſiue ſublatis oculis.

Et ſuſtulerũt) καὶ ἦραν κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις.i.& ſuſtulerũt fragmentoꝝ duodecim cophinos plenos. Et ſtatim coegit.) ἠνάγκασεν, idem uerbũ quod in Matthæo uerterat iuſſit, ſed perperam, ut illic indicauimus.

Et cũ dimiſiſſet eos.) & ἀποταξάμενος αὐτοῖς. Non eſt idẽ uerbũ, quod paulo ſuperius ἕως ἀπολύσῃ, uerum aliud, quod non ſignificat ſimpliciter dimittere, ſed dimittere dicto uale, at mãdatis quæ uolueris mãdare, quẽadmodũ ſolemus dimittere notos & amicos.

Et uidit eos laborãtes.) βασανιζομένους, quod in Matthæo uertit uexatos, alias iactatos.

In remigãdo.) ἐν τῷ ἐλαύνειν, qđ ſignificat agere ac regere, uel nauẽ, uel equũ, uel currũ.

Et plus magis.) καὶ λίαν ἐκ περισσοῦ.i.ualde, ex abundanti, ſiue ualde ſupra modum. Rurſus hic eſt ἐξίσταντο, quod uehementẽ ſignificat admirationẽ, & homo præ admiratione non ſit apud ſe. Et tamẽ in græcis codicibus addit̃, καὶ ἐθαύμαζον, ut admirabant̃, uelut interpretans quid dixiſſet ἐξιστᾶναι, quod tamen haud ſcio an caſu ſit adiectum.

Et cognouerunt eũ.) Addũt Græci, οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου.i. Viri loci. Quãq; id in plæriſq; codicibus nõ inuenit̃. Vbi audiebant eũ eſſe.) ὅπου ἤκουον ὅτι ἐκεῖ ἐστι.i.ſimul atq; audiſſent, quod illic eſſet, ut intelligas eos qui agnouerunt Ieſum renunciare cæteris, illũ adeſſe.

In plateis

In plateis.) ἐν ταῖς ἀγοραῖς.i.in foris,quanq; & platea forum eſſe poteſt.

EX CAPITE SEPTIMO.

ET uituperauerunt.) ἐμέμψαντο.i,accuſarunt,ſiue incuſabant. Et a foro uenientes.) Venientes tametſi non male addidit,tamē nō eſt in græcis codicibus. Et a foro,idem nomē eſt quod modo uertit plateam,ἀγορᾶς.

Quæ tradita ſunt illis) Senſus omnino cōuenit,tamen græce eſt,ἃ παρέλαβον τηρεῖν. Siue ut nōnulli codices habent κρατεῖν,quæ acceperunt ſeruanda ſiue tenenda, uerū quoniam παραλαμβάνειν uidetur eſſe ab alio traditū accipere,idcirco interpres conatus eſt explanatius efferre ſentētiā. Baptiſmata.) Miror cur maluerit dicere græce,q̄ latine lotiones,ſiue ablutiones,cum hic de uulgari lotione ſit mentio.

Et urceorū.) ξεστῶν,apparet intelligēda eſſe lignea quod ſubiecit æramentorū,cæter ūlectos appellat ſpondas, in quibus accumbebant ſumētes cibum,nō ſolū in qbus dormiūt.

Et interrogabant.) ἔπειτα.i.deinde ἐπηρώτησαν. Doctrinas & præcepta.) Et tollendū διδασκαλίας ἐντάλματα.i.doctrinas,mādata p appoſitionē,ſicut admonitū ē i Matthæo.

Si dixerit homo) Hic explicat quod obſcurius erat in Matthæo,his uerbis a phariſæis inſtrui quoſdam,ut parentibus deſertis,pecuniā cōferāt in donaria templi. Quāq; ſermo uidetur parum abſolutus,ſed ſubaudiendum ſatis eſt,aut ſimile quippiam.

Mandata dei.) ἐντολὴν.i.mandatum. Irritum feciſtis.) ἀθετεῖτε.i.irritum facitis conſentiētibus & antiqs codicibus,quāq; potiꝰ erat reijcitis quēadmodū & Cyprianꝰ legit.

Reſcindentes uerbum dei.) ἀκυροῦντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ.i.irritum facientes,ſiue abrogantes,aut antiquantes. Nam ἀκυροῦν eſt ꝑprie detrahere autoritatē,& irritum facere,quod aliquando fuerit comprobatū. Nihil eſt extra hominē.) οὐδέν ἐστιν ἔξωθεν τοῦ ἀνθρώπου,εἰσπορευόμενον εἰς αὐτὸν.i.Nihil eſt quod aliunde q̄ ab homine ingreditur in eū,quaſi dicas deforis,ut paulo poſt uertit omne extrinſecus introiens.τὸ ἔξωθεν εἰσπορευόμενον.

Iterum turbas.) πάντα τὸν ὄχλον.i.omnē turbam. Parabolā.) περὶ παραβολῆς.i.de parabola ſiue de ſimilitudine. Imprudētes.) ἀσύνετοι.i.abſq; intellectu,ut ante uerterat,aut exptes intelligentiæ & melius erat. Siccine uos quoq;,q̄ ſic & uos aut. Itane uos quoq;.

Purgans.) ἐκκαθαρίζων.i.expurgans,ad uerbū. Oculus malus.) ὀφθαλμὸς πονηρός. Cur nō & hic dixit oculus nequam,ſicut in Matthæo. Si oculus tuus nequam eſt,qa ego bonus. Nam eadem uerba græca ſunt utrobiq;,ſentit autem oculum nō ſimplicē & purū, ſed faſcinatorem & inuidum,atq; iniquum. In fines Tyri.) μεθόρια.i.cōfinia,hoc eſt Tyro finitimas regiones,ſiue quæ interiacēt inter Tyrū & Sydonē,q̄q; paulo poſt utit̄ ſimplici uoce,ὁρίων in eundē ſenſū. Ad pedes eiꝰ) Hoc loco ſeqt̄ ἦν δὲ ἡ γυνὴ ἑλληνὶς συροφοίνισσα τῷ γένει.i.Erat aūt mulier græca,Syro phœniſſa genere. Alij codices habebant, σύρα φοινίκισσα,ſed mēdoſe,nā ſi Syra erat,& regionis Phœnices;quæ ſine dubio Iudeorū eſt, qui potuit eſſet græca. Cæterū q gentilē dixit,nō eſt græce ἐθνικὸς,ſed ἑλλην,ut patriā intelligas deſignatā,quæ declararet nō eſſe Iudæā. Freqnter em̄ ἑλληνα gentilē uertit iterp̄s.

Nā & catelli) Eadē uox eſt græcis,canibꝰ & catellis,q̄q; utrobiq; diminutiuū eſt apud illos,κυνάριον, ut admonuimꝰ. Ad hoc, παιδίων,rectius uertiſſet filiorum q̄ puerorū,cum præceſſerit τέκνων. Vtiq; dn̄e) In codicibꝰ quos hactenꝰ uiderim,nihil erat loco,utiq;, ſed tātū,κύριε,καὶ τὰ κυνάρια.i.dn̄e & catelli. Quāq; poſtea in nōnullis repi. Fines decapoleos) δεκαπόλεως,regio ē trās Iordanē qnq; ciuitatū,unde & nomē habet græcis. Surdū & mutū) κωφὸν μογιλάλον.i.ſurdū,ipeditæ linguæ,ſiue balbū,dictiōe cōpoſita a μόγις uix,& λαλεῖν loq. Eſt aūt id uitij pene ꝑpetuū inſanis aut melācholicis, aut fatuis natura, ut teſtis ē Ariſtoteles. In auriculas eiꝰ) ἐπέβαλε τοὺς δακτύλους αὐτοῦ;πτύσας εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ.i.imiſit digitos ſuos expuēs in aures eiꝰ. Adapire) Apire,ἐφφαθὰ,uocē hebraicā & h̄ adiecit, quēadmodū & ſupꝰ,in cumi. Eſt aūt התפתח unū ex eo uerborū genere, quæ hebræi grauia uocāt,& q̄ uim habeāt trāſitiuā,q̄ſi dicas,p̄ſta te aptū,ſiue fias aptꝰ.neq; uo libet h̄ cōmēorare ridiculā differētiā iter apire & adapire,quā Laurētiꝰ argutiꝰ irridet q̄; grauē deceat uirū,etiāſi merito id facit,certe apd̄ euāgeliſtā nulla differentia eſt,cū idē utrobiq;

 ſit uerbū

ſit uerbum, ἀνοίχθητι & διηνοίχθησαν, quorum alterum uertit, adaperire. alterum, apertæ ſunt, perinde quaſi nefas eſſet latinis eandem uocem repetere.

Tanto magis plus.) Græci quidem codices ita diſtinguũt, ut magis non referatur ad præcipiebat quod præceſſerit ὅσα, non ὅσω, ſed ad idem uerbum ad quod referẽ, nempe ad prædicabant plus, ſed περισσότερον uerti poterat uehementer aut magnopere, ut comparatiuũ poſitum ſit loco poſitiui, aut μᾶλλον uertendum erat potius, ut non habeat uim comparandi, ſed corrigendi, perinde quaſi dicas, tantũ aberat ut facerent id quod erant iuſſi, ut hoc amplius etiam prædicarent quod eſſent uetiti.

Et ſurdos fecit audire.) Vt ne qd cauiller de integritate latini ſermonis qđ Rhomanis aurib⁹ aliud quiddã ſonat, facit loq, & facit currere, recti⁹ fuiſſe futurũ, efficit ut ſurdi audiant, muti loquantur, tempus quoq; uerbi mutauit interpres, aut certe librarius. Eſt eñ ποιεῖ. i. facit. Idq; abſolutius eſt. Laurentius teſtatur in nõnullis exemplaribus latinis cõduplicari coniunctionem & ſurdos fecit audire, & mutos loqui.

Et mutos loqui.) ἀλάλους λαλεῖν. Gratiam annominationis non potuit interpres reddere, quaſi dicas, elingues, linguaces, aut infantes fari.

EX CAPITE OCTAVO:

SVſtinent me.) προσμένουσί μοι. i. Manẽt apud me. Vnde iſtos.) πόθεν, quo Græci utuntur in negatione pro qui, aut quomodo. Et ipſos benedixit.) καὶ αὐτὰ εὐλογήσας. i. Cum & his benedixiſſet, quanq̃ in nõnullis exemplaribus ſic habebat. καὶ εὐλογήσας, εἶπε παραθεῖναι καὶ αὐτά. i. Et cum benedixiſſet, iuſſit apponi & hos. Quaſi q̃tuor milia.) ὡς. i. ferme aut circiter q̃tuor milia. In partes Dalmanutha) Quidã græcus codex habet μαγδαλά, cuius meminit Matthæus, ſiue ut quidam legunt Magedan.

Conquirere cum eo.) Laurentianũ exemplar, ut uidetur ſecus habuit. Meum ad hũc modum, ἤρξαντο συζητοῦντες παρ᾽ αὐτοῦ σημεῖον. i. Cœperunt ſimul quærere ab eo ſignũ. Quãq̃ poſtea nactus ſum, in quibus ita ſcriptum reperi, καὶ ἤρξαντο συζητεῖν αὐτῷ, καὶ ζητεῖν παρ᾽ αὐτοῦ σημεῖον. i. Et cœperunt diſputare cum eo, & requirere ab eo ſignum.

Ingemiſcens ſpiritu.) Græci addunt, ſuo. καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ.

Si dabitur generationi iſti ſignum.) *Si*, hoc loco eſt abiurantis, quemadmodum & illic, *Si* introibunt in requiem meam. Latini addunt, emoriar, diſperiã, aut ſimile qppiã.

Et obliti ſunt ſumere panes.) Quidam græcus codex addit, diſcipuli eius, mihi magis placet nõ addi. Videte & cauete.) ὁρᾶτε βλέπετε. Duo uerba ſunt Græcis idẽ ſignificantia, citra interuẽtum cõiunctionis, quaſi dicas, Videte cernite, ſiue cauete, fugite, quo diligentiorem cautionẽ exprimeret. A fermento Herodis) ἡρωδιανῶν. i. Herodianorum. Habebãt nõnulli & in Matthæo, mentio fit Herodianorũ ueluti factionis cuiuſdã, quæ ſimul cum phariſæis aggreſſa ſit Chriſtum.

Et aſpiciens.) ἀναβλέψας. i. recepto uiſo. Video homines.) βλέπω τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ὡς δένδρα ὁρῶ περιπατοῦντας. i. Video homines, quoniã uelut arbores uideo ambulantes. Et ambulantes apud Græcos ad homines duntaxat referri poteſt, q illis arbores ſint neutri generis. Et cœpit uidere.) καὶ ἐποίησεν αὐτὸν ἀναβλέψαι. i. Fecit eum denuo uidere. Bis enim recepit uiſum, primũ utcũq;, deinde perſpicue. Et reſtitutus eſt) Ante hoc addit græcus codex, καὶ διέβλεψεν. i. & uidit, nec eſt omnia, ſed ἅπαντας. i. omnes.

Et ſi in uicũ introieris) Palã eſt & græca exẽplaria paſſim diſcrepare. Nã Laurẽtianus codex habebat, Et neq; in uicũ introieris. Neq; cuipiã dixeris in uico. Meus autẽ habebat, καὶ ἐάν τις τὴν κώμην εἰσέλθῃς, μηδενὶ εἴπῃς, μηδὲ ἐν τῇ κώμῃ. i. Et ſi oppidũ ingreſſus fueris, ne cui dixeris, ne in oppido qdẽ. In caſtella) εἰς κώμας, eadẽ uox, quã toties uertit uicũ.

Alij uero q̃ſi) Quaſi nõ addit apud Græcos. Tu es Chriſt⁹) Additũ arbitror ex alio loco, Filiũ dei uiui, quod tamẽ in emẽdatioribus exẽplarib⁹ latinis nõ addit apud Marcũ, ſed apud Matthæũ. Et cõminatus eſt.) ἐπετίμησεν. i. increpauit, quãq; hic tolerari poterat, interminatus eſt, cũ additis minis, aliqđ interdicimus. De illo.) περὶ αὐτοῦ. i. de ſe..

Et cœpit

Et cœpit.) καὶ ἀπὸ τότε ἤρξατο.i.Extunc,ſiue ex eo tpe cœpit. Quoniam.) ὅτι.id eſt ꝙ. Poſt tres dies. τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.i.tertio die. Et palã.) καὶ παῤῥησίᾳ.i.libere & audacter. Neq; enim hoc dicebat, niſi ſuis ſed apte,& ſine inuolucro,quẽadmodũ ſolet,tãetſi ſermo hic eſſet duriſſimus. Cõminatus eſt Petro.) Miræ deliciæ huius interpretis, qui quod alias uertit increpare,idem nunc uertit cõmmari,cum nec ad ſententiam quadret cõminari.Nã quod ſequit̃, Vade poſt me ſatana,nimirum increpãtis eſt,nõ cõminãtis.

Aut qd dabit homo cõmutationis) τί ἀντάλλαγμα.i.quã cõmutationẽ, de quo qd nobis uidetur indicauimus in Matthæo. Qui enim me confeſſus.) Antiqui codices pro confeſſus & confitebitur,habebant confuſus fuerit & confundetur.Atq; ita habent græca,ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους.Quicũq; em̃ erubuerit me & meos ſermones. ac paulo poſt, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτόν.i.Et filius hominis erubeſcet eum.

EX CAPITE NONO.

REgnum dei ueniẽs.) ἐληλυθυῖαν.i.ueniſſe.Eſt enim participium præteriti tẽporis,quod uertendum erat per infinitum,ob inopiam latini ſermonis.

Et poſt dies ſex.) Lucas facit dies ferme octo,Marcus conſentit cum Matthæo in numero. Et duxit.) καὶ ἀναφέρει.i.ſubducit,præſentis tẽporis,ut & aſſumit παραλαμβάνει. Seorſum ſolos.) Sic habebat antiquiſſimus codex,κατ᾽ ἰδίαν μόνους.i.ſeorſim ſolos. Et transfiguratus eſt.) Græce eſt,καὶ ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτούς, μετεμορφώθη.i.Et dum orant illi,transfiguratus eſt.Quãq; illud dum orant in plæriſq; Græcorum codicibus,non additur. Qualia fullo.) Poterat uitare abſurditatem ſermonis,ſi οἷα uertiſſet in aduerbium,ꝗ candida reddere non poteſt fullo.

Et faciamus.) θέλεις ποιήσωμεν.i.Vis faciamus.Quanq; plæraq; Græcorum exemplaria conſentiunt cum noſtra æditiõe uulgata. Filius meus chariſſimus.) ἀγαπητός.i.dilectꝰ.

Quid ergo dicũt.) πῶς οὖν λέγουσι.i.quõ ergo dicũt.Quanq; emẽdati codices habebãt ὅτι λέγουσιν.i.ꝙ dicũt.Et mox (Primo reſtituet oĩa) ἀποκαθιστᾷ.i.reſtituit,præſentis tpis,ut referatur ad prophetiã Malachiæ,quæ prædixit id futurum non ad tempus aliquod definitum. Quid inter uos conquiritis.) καὶ ἐπηρώτησεν τοὺς γραμματεῖς,τί συζητεῖτε πρὸς αὐτούς.i.Et interrogauit ſcribas,Quid conquiritis,ſiue diſputatis aduerſus illos,ſiue cum illis. Apparet interpretem legiſſe πρὸς ἑαυτούς.i.inter uos. Obiurgat autẽ phariſæos quod diſceptarẽt cum turba de reſurrectione. Spiritus conturbauit.) Græce eſt,εὐθέως τὸ πνεῦμα ἐσπάραξε τὸ παιδίον.i.Statim ſpiritus diſcerpſit puerum,opinor interpretem legiſſe ἐτάραξεν,ac fortaſſe rectius.Quãq; in plæriſq; exemplaribus non erat παιδίον,ſed αὐτόν.Apparet enim iam non fuiſſe puerum,cum pater reſpondeat hoc illi a puero accidiſſe, quãq; paulo poſt uocat cũ pueꝝ,pater pueri. Eliſus in terrã) καὶ πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς.i.lapſus in terrã.

Ab infãtia.) παιδιόθεν.i.a puero.Sed recte mutauit interp̃s,niſi dicere maluiſſet a prima pueritia.Iam enim nihil niſi puer erat,cum ſanaretur.

Si potes credere.) τό, εἰ δύνασαι πιστεῦσαι.addidit articulum,qui tamen ad ſuperiora referri poteſt,ut reſpondeat ei illud,ſiue ad ſequentia.Hoc ſi potes nempe credere.

Prætergrediebant̃ Galilæã.) παρεπορεύοντο διὰ τῆς γαλιλαίας.Præpoſitio παρὰ facit ut intelligas illos clã aut celeriter & in tranſcurſu, uelutq; obiter feciſſe iter per galilæã, ita ut nec aperirent ſe uſq;,nec cõmorarentur.

Filius hominis tradetur.) παραδίδοται.i.traditur,ut intelligas mox futurum.

Qui cũ domi eẽt.) καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμενος.i.Et cũ eſſet in domo,ſiue in ædibꝰ,nõ utiq; ſuis. Quis eorum maior eſſet.) Græce tantum eſt,τίς μείζων.i.quis maior.Reliq̃ addita ſunt explicandæ rei gratia. Quem cum complexus eſſet.) καὶ ἐναγκαλισάμενος.i. Cum poſuiſſet in ulnis, ut ſolemus infantulos,complectimur enim & eos,quos in ulnas non ſumimus. Non me ſuſcipit) οὐκ ἐμὲ δέχεται μόνον,ἀλλὰ καὶ τὸν ἀποστείλαντά με.i.Nõ me recipit ſolum,ſed & eũ qui me miſit.Sic habebant nonnulli Græcorum codices,uerum altera lectio mihi magis probat̃, Nec enim hic negatio remouet,ſed corrigit magis, quaſi

dicas,non

dícas,nõ tam̃ me recipit,ꝗ̃ eum qui miſit me.

Non perdet menſurã ſuã) Mercedẽ legendum pro mẽſura,atq; ita ſcriptũ eſt in emẽdatioribus latinorũ exemplaribus. Debilem (κυλλὸν.Cyllus proprie græcis dicitur,cui altera manus trunca ſit aut manca. Nam debilitas ad omnia membra pertinet, quẽadmodum κυλλὸς ad pedes proprie pertinet. Luſcũ) μονόφθαλμον.i.unoculũ,quod tamen elegãter uertit hoc ſane loco,luſcus enĩ latinis dicitur nõ q ſtrabis ac diſtortis ſit oculis, ſed qui altero careat oculorũ. Mola aſinaria) græci legunt λίθος μυλικὸς.i.ſaxum molare, apud Matthæũ erat mola aſinaria. Vbi uermis) ὅπου ὁ σκώληξ.Alibi uertit erugi nem,quod hic uermem. *Si* ſal inſulſum fuerit) Reddidit προσονομασίαν ἅλας ἄναλον .i. ſi ſal ſale caruerit (In quo illud condietur) condietis lego in uetuſtis codicibus, ἀρτύσετε. *Sic* enim legiſſe uidetur qui ſic uertit. At aptius erat ipſum ꝗ̃ illud.

EX CAPITE DECIMO.

VLtra Iordanem) διὰ τὸν πέραν τοῦ ἰορδάνου.i.quod magis ſonat per regionem,ſiue litus quod eſt ultra Iordanem. Etiã ſi ſenſum expliit interpres. Et erunt duo) οἱ δύο,qui duo fuerant,ut intelligamus e duobus hominibus, uelut unũ fieri. Nec eſt in carne una,quod ſordide quidã interpretãtur de coitu,ſed unã ut & alias indicauimus. Quod deus coniunxit) συνέζευξεν.i. coniugauit ſi quis ad uerbum malit reddere. Mœchatur) græce eſt idem uerbũ,quod modo uertit adulteriũ cõmittit μοιχᾶται. Quid aũt eſt ſuper eam ἐπ᾽αὐτὴν,cur nõ potius aduerſus illam ſiue in illam,hoc eſt in iniuriã illius. Offerebant illi paruulos,παιδία.i.pueros ſiue puellos.

Cõminabantur) ἐπετίμων.i. increpabant,quod mirum cur plærũq; interpres gaudeat, uertere cõminabantur,etiam refragante ſententia. Sinite paruulos) τὰ παιδία.i.puellos,ut modo dictum eſt,nec additur apud græcos coniunctio,ne prohibueritis.

Non intrabit) οὐ μὴ εἰσέλθῃ,id eſt nõ intret. Et cõplexans) καὶ ἐναγκαλισάμενος .i. ſuſcipiens eos in ulnas,ſicut paulo ante dictũ eſt. Procurrens) προσδραμών.i.accurrens interpres niſi dormitauit legiſſe uidetur προδραμὼν.i.ꝑcurrẽs. Vitã æternã percipiã) κληρονομήσω. Niſi unus deus) εἰ μὴ εἷς ὁ θεὸς.i.niſi unus,qui eſt deus.ſiue nempe deus,ut articulus uim habeat uelut interꝑtantis,quis ſit ille unus. Ne fraudem feceris) μὴ ἀποστερήσῃς.i.ne fraudaueris. Et ueni ſequere me) Addunt hic græci codices ἄρας τὸν σταυρὸν id eſt ſublata cruce. Filioli) τέκνα.i,filij ſiue nati. Neq; enim hic eſt diminutiuũ,quẽadmodum illud apud Paulũ ad Galatas τεκνία μου Filioli mei.&c. Qui magis admirabantur) ἐξεπλήσσοντο. i. obſtupeſcebãt. Aut filios) τέκνα.i.liberos. Aut patrem aut matrem) Hoc loco græci codices addunt ἢ γυναῖκα.i.aut uxorem. Quod tamen perperam a quopiam additum,uel hinc licet conijcere,quod mox cum repetit res relictas non addit uxores. Et audientes decem indignati ſunt) ἤρξαντο ἀγανακτεῖν.i.cœperunt indignari. Et ſic habent uetuſti codices noſtri. Et principes) καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν.i.magni illorũ quod tamen haud male uertit,niſi malis dici,& qui magni ſunt inter eos aut magnates illorum. Fieri maior) μέγας.i.magnus & in hunc modũ ſubinde citat Hieronymus.

Et ꝑficiſcẽte eo) καὶ ἐκπορευομένου egrediẽte eo Bartimæus. Filius Timæi additũ eſt interꝑtandi cauſa. Nam id ſonat Bartimæus Hebræis בר enim filius,& Timæus quemadmodũ & Bartholomæus filius Ptolemæi,conflatis diuerſarum linguarum uocibus.

Et rurſum cõminabantur) καὶ ἐπετίμων, id eſt & increpabant.

Animæquior eſto) θάρσει, id eſt bono aio eſto,ſiue confide. Nec enĩ eſt comparatiuũ, ſed poſitiuũ,& aliud eſt fidere,hoc eſt θαρρεῖν,ꝗ̃ æquo animo eſſe, æquo animo eſt qui boni conſulit ac tolerat,fidit cui certa ſpes eſt.

Rabboni ut uideam.) Rurſus hebræã uocẽ poſuit, pronunciatione nonnihil mutata, cum alibi rabbi ſit,quod Hebræorũ lingua Chaldæorũ ac *Syriacæ* cõmercio uiciaretur, Quemadmodum & hodie Iudæi Rabeni magiſtrum uocant, ſed inſignẽ & eminentẽ.

Vt uideam.) ἵνα ἀναβλέψω.i.ut uiſũ recipiã. Et cõfeſtim uidit.) ἀνέβλεψε.i.uiſũ recepit.

EX CAPITE VNDECIMO.

ET cū appropinquarent Hieroſolymæ.) Hic græcus codex addit Betphage, ut ſint tria loca, Hieroſolymæ, Betphage, Bethania. Siquidē mons oliueti duobus paſſuū milib⁹ abeſt a hieroſolymis, i cui⁹ latere ē Bethania, Betphage i ipo mōte. Quid facitis?) τί ποιεῖτε τοῦτο.i. Cur facitis hoc? Et ſedit ſup eū.) Nōnulli græci codices habent, ἐπ' αὐτῷ, ut ſit aſinus, aut certe pullus aſinæ, nōnulli, ἐπ' αὐτὴν, i. ſup illā, ut ſit aſina fœmina. Cū ueſpere eſſet hora.) ὀψίας ἤδη οὔσης τῆς ὥρας.i. cū ueſptinū iā eſſet tēpus. Et alia die.) τῇ ἐπαύριον, i. poſtridie, ſiue poſtero die. Si quid forte.) εἰ ἄρα εὑρήσει τι.i. Si quid inuenturus eſſet, cōiunctionē expletiuā uertit in forte, idq; ſuo more, ſed nulli⁹ eruditi hominis exemplo. Quorſum em̄ attinebat addere forte, cum dominus plane ſperaret cibum, aut certe uolebat uideri ſperare.

Cui maledixiſti.) ἣν κατηράσω.i. quā deuouiſti, ſiue quā execratus es, ſiue cui male precatus es. Tollere & mittere.) ἄρθητι καὶ βλήθητι, paſſiua ſunt imperatiui modi. Cū ſtabitis ad orandū.) καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι.i. Cum ſteteritis orantes. Ex quo apparet olim ſtantes orare ſolitos. Quia ſi uos nō dimiſeritis.) Hæc in græcis codicibus non addunt. Vnum uerbū.) ἕνα λόγον.i. unū ſermonē, potius hoc certe loco. Baptiſmū Ioannis.) βάπτισμα.i. baptiſma, ſiue baptiſmus, cū em̄ habeamus hoc baptiſma & hunc baptiſmū a Græcis, quorſum opus erat cōfingere barbarā uocē, tertiam, hoc baptiſmū? Adeo nihil intereſſe putāt quidam, quomodo loquantur. Timemus populū.) ἐφοβοῦντο τὸν λαόν.i. timebant populū. Atq; ita habent uetuſtiſſimi codices latini. Quia uere propheta.) ὅτι.i. ꝙ, potius q̄ quia, & fuiſſet, potius q̄ eſſet. Opinor enim Ioannem iam fuiſſe mortuum, ex ipſius Marci narratione.

EX CAPITE DVODECIMO.

PAſtinauit) ἐφύτευσεν.i. plantauit. Et fodit lacū) ὑπολήνιον. in qđ excipit liquor uuarꝝ. In capite uulnerauerūt) λιθοβολήσαντες ἐκεφαλαίωσαν.i. iactis lapidib⁹ capitauerūt, ut ad uerbū reddā, hoc eſt, cōminuerūt caput. Verꝝ quoniā interps uidit illum rediſſe uiuū, uertit, uulnerauerunt, ne putaretur extinctus. Et cōtumeliis affecerūt.) καὶ ἀπέστειλαν ἠτιμωμένον.i. remiſerunt affectum contumelia. Chariſſimū) ἀγαπητόν.i. dilectū. Quia reuerebunt.) ἴσως ἐντραπήσονται, forſitan reuerebunt. Quāq; nōnulli Græcoꝝ codices habebāt ὅτι, p ἴσως, quæ lectio magis mihi pbat. Nec em̄ eſt cōſentaneū diffidere eū, qui mittit filiū unicū, & ὅτι quāq; latine reddi nō poteſt hoc loco, tamē apud Græcos uim habet cōfirmādi. A dño factum eſt iſtud) Iſtud referendū eſt ad caput, aut certe ad angulū, id quod ſermo græcus indicat, εἰς κεφαλὴν γωνίας, παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη.i. in caput anguli. A domino factū eſt hoc, ſubaudi caput, niſi malis angulum, de quo dictum eſt in Matthæo.

Mirabile.) θαυμαστή. & hoc ad caput refertur, quemadmodum factum eſt. Vt eū caperent.) ἀγρεύσωσι.i. Captarent ſiue uenarentur. Et cur non potius in ſermone q̄ in uerbo cum græca uox ſermonem ſignificet magis q̄ uerbum. Non curas quēq;.) οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός.i. Non eſt tibi curæ de quoq;, tametſi græcis οὐδενός uel ad hominem referri poteſt, uel ad rem. Hoc eſt, Non curas ullum hominē, aut non curas rem ullam, quanq; quod ſequitur indicat ad hominem magis eſſe referendum, quod alij uerum reticerent ne quoſdam offenderent. In faciem hominis.) εἰς πρόσωπον τῶν ἀνθρώπων.i. Ad pſonam hominū. Quāq; græce πρόσωπον utrūq; ſignificat, faciem & perſonā, hoc tamē loco mollius erat perſona q̄ facies, atq; ita uerterat, ni fallor, in Matthæo. Licet dare tributū.) κῆνσον.i. Cenſum, quæ uox latina eſt, ut iam indicauimus. An nō dabimus.) Græce eſt ἔξεστι κῆνσον καίσαρι δοῦναι ἢ οὔ; δῶμεν ἢ μὴ δῶμεν;.i. Licet ne cenſum Cæſari dare an non? Demus, an nō demus. Vrgent enim hac iteratione reſponſum, quaſi futurum ſit, ut ſi reſpōderit non dandum, daturi non ſint, ſin dandū, daturi. Qui ſciens uerſutiam.) ὑπόκρισιν.i. Simulationem, quod miror quare libuerit interpreti mutare, niſi forte legit, πονηρίαν.

Quæ ſunt

Quæ ſunt dei deo) Haud ſcio caſu ne factum ſit an data opera, quod deo bis addidit articulum, Cæſari nequaquam τὰ καίσαρος καίσαρι, τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ tanquam Cæſarē uelut incertum & ignotum nominet, quod multi ſint eius nominis, deum ueluti certum deſignet.

Et uenerunt ſup eum.) καὶ ἔρχονται πρὸς αὐτὸν. i. Et ueniunt ad eum.

Et filios non reliqui.) τέκνα, liberos, nam græca uox etiam filias complectitur. Nec eſt (Suſcitet ſemen fratris ſui,) ſed fratri ſuo, dandi caſu. ἀδελφῷ αὐτοῦ. Semen enim appellat poſteritatem ſiue prolem.

Nonne ideo erratis.) οὐ διὰ τοῦτο πλανᾶσθε. An non igitur erratis. Vt referatur ad id, quod ſequitur, & ſit ſenſus, eos ob id errare, quod non intelligerent ſcripturas. Siquidē pharisæi errabant, nō quod ignorarent ſcripturas, ſed quod auaricia & ambitione forēt excæcati Sadducæi labebantur ob imperitiam ſcripturarum.

Neq; nubentur.) Græce, γαμεῖν, uerbum eſt cōmune & uiro & mulieri. Verū de hoc dictum eſt in Matthæo. Conquirentes.) συζητοῦντας. i. ſimul diſputantes.

Ex tota uirtute.) ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. i. Ex toto robore tuo. Nā ipſe mox uertit, fortitudine. Quod prudenter reſpondiſſet.) νουνεχῶς. Cōpoſita dictio eſt ab eo quod eſt νοῦν ἔχειν. i. mentem habere, qua periphraſi Græci ſignificant ſapere, ſiue cordatum eſſe, unde cordate uertimus. Et reſpondens Ieſus dicebat dicens.) καὶ ἀποκριθεὶς. Reperies aliquot locis hoc participium ita poſitum, ut ſenſus magis exigat, ἀνακρινόμενος. i. interrogās. Niſi mauis ex hoc intelligi ſermonē aliorū præceſſiſſe, quē Euāgeliſta nō retulerit.

Et primos diſcubitus.) Debebat ſibi cōſtare interpres, poſteaquam cœperat nomina uertere in uerba. Sic enim eſt græce, τῶν θελόντων ἐν στολαῖς περιπατεῖν, καὶ ἀσπασμοὺς ἐν ἀγοραῖς, καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐν συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις. i. Volētibus in ſtolis obambulare, & ſalutationes in foris & præſidentias in ſynagogis, & primos accubitus in cœnis.

Qui deuorant domos &c.) Græca ſic habent, οἱ κατεσθίοντες τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι. i. deuorātes domos uiduarum, & prætextu longas facientes orationes, ſiue ſub prætextu prolixe orantes.

Prolixius.) περισσότερον. i. Abundantius, ſiue plus iudicij. Iactaret.) βάλλει. i. Mitteret ſiue iaceret. Nam iactu mittunt huiuſmodi. Quod eſt quadrans.) Græce ſcribens abuſus eſt uoce latina κοδράντης. Et conuocans.) προσκαλεσάμενος. i. Aduocans.

Quales lapides.) ποταποί. Miror cur Laurentius quales mutandum putarit in quantos, ποταπὸς enim ſonat cuiuſmodi, ſed ita ut nō ſimplicē habeat interrogationē, ut ποῖος, ſed admirationē potius. Vide has oēs) βλέπεις. i. uides. In nōnullis erat βλέπετε. i. uidetis

EX CAPITE DECIMO TERTIO.

ET opiniones.) ἀκοὰς. i. Rumores. Nam ad uerbum ſonat auditiones.

Et regnum ſuper.) Cur non potius, contra regnum? Sicut modo uerterat, Nā eadem eſt præpoſitio græcis ἐπὶ. Videte uoſmetipſos.) Conſentiunt quidem græci codices, uerum mutāda erat hoc loco græci ſermonis figura. Cauete uos uobiſipſis. Et haud ſcio an ſcriptum fuerit a Marco. ἑαυτοῖς.

In concilijs.) Rectius erat in conſilia, εἰς συνέδρια. Et ante præſides.) καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων ἀχθήσεσθε. i. Et ſub præſidibus & regibus ducemini, ut intelligas eos ad iudices duci.

Nolite præcogitare.) μὴ προμεριμνᾶτε. i. Ne ante ſitis ſolliciti, ſiue anxij, ſiue ne præcogitetis id quod ſolent acturi cauſam apud principes.

Quod datum uobis.) ὃ ἐὰν δοθῇ. i. Quodcūq; datum fuerit.

Nō enī uos eſtis loquētes) οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες. i. Nō enī uos eſtis qui loquimini.

Et conſurgent.) ἐπαναστήσονται. i. Inſurgent. Abominationem deſolationis.) τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως. Sed hoc loco addūt græci codices, an recte uiderint alij. τὸ ῥηθὲν ὑπὸ δανιὴλ τοῦ προφήτου. i. Dictum a Daniele propheta. Apparet enim ex Matthæo huc adiectum, quanquam & illic ab alio quopiam additum apparet.

Vbi nō debet.) ὅπου οὐ δεῖ. Vbi nō oportet. Et nutriētibus.) καὶ θηλαζούσαις. i. lactātibus.

Tribulationes.) θλῖψις.i.tribulatio qualis nō fuit,ut ſit appoſitio,ad epitaſin faciēs, cū dies calamitoſos calamitatem uocet.

Creaturæ.) κτίσεως. Vt ſit uerbale,quanq; reperimus hanc dictionē ancipitē, in literis ſacris Aliquoties uſurpat̃ pro ipſa conditione ſeu creatiōe,nōnunq; ꝓ rebus conditis.

Neq; fiet.) οὐδὲ οὐ μὴ γένηται.i.neq; fiat. Quanq; uidetur abuſus tempore, ut ſæpenumero occurrūt huiuſmodi. Abbreuiaſſet dies.) ἐκολόβωσεν.i.decurtaſſet,amputata parte aliqua prioris menſuræ. Nā hoc eſt κολοβοῦν,ut admonuimus in Matthæo.

Ecce hic eſt.) ἰδοὺ ὧδε ὁ χριστός.i.Ecce hic Chriſtus.Et hic aduerbium eſt,non nomen.

Neq; angeli in cœlo.) οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ.i.qui ſunt in cœlo. Poteſtatē cuiuſq; opis.) Græce eſt.) ἑκάστῳ τὸ ἔργον αὐτοῦ.i.unicuiq; opus ſuum. An gallicantu.) ἀλεκτοροφωνίας.i. gallicinio.Eſt enim græcis dictio compoſita,ſicut & illa, μεσονυκτίου,quaſi dicas medinoctio.

EX CAPITE DECIMO QVARTO.

PAſcha & azyma.) Azyma pluralis eſt numeri,quemadmodum dicimus lupercalia,ſaturnalia,unde uertere poterat tempus azymorum.

Dolo tenerent.) ἐν δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν.i.Per dolum captum ſiue cōprehenſum occiderēt.In enim præpoſitio,ꝓ per uſurpatur hebræis.

Ne forte tumultus.) μήποτε.i.Ne,aut ne quando,de quo nō ſemel iam admonuimus.

Nardi piſtici) Piſtici legendum,ꝙ nardus ſit fœminini generis,Laurentius exiſtimat piſticam uocari,ꝓbatam & ſpectatam,arguens diuum Auguſtinum,qui putet a loco dictum. Alluſum autem ad fidē Chriſtianā. Interpres uertit ſpicatam,quod genus quoddam uocetur ſpica ſiue ſpicum nardi. Vulgarius græcus interpres,licet recentior ambigit utrum piſtica dicatur, genus nardi eius cognominis,an probata,uelut ἄδολος hoc eſt germana nulla arte uitiata. At Dioſcorides complura nardorū genera cōmemorans quibus cognomina ſint a locis addita,piſticæ nullam mentionem fecit, neq; Plinius.Is, cuius extant in Marcum cōmentaria Hieronymi noīe ſed falſo ,belle & expedite ſcilicet interpretat̃ piſticā,hoc eſt,myſticam.Hugo Carrenſis interpretatur unguētum mixtum,quod nō ſolum e folijs ac radice,uerum etiam e ſpicis nardi conflatum ſit, q̄ſi uero nō longe optimum ſit quod e ſpicis conficiatur. Lyra macerat ſeſe,num herba ſit nardus,an frutex,an parua arbuſcula,de quo ſi dubitauit,quin potius conſuluit Pliniū,Dioſcoridem, Theophraſtum,aut ſi nihil aliud,certe Iſidorum ſuum.

Vt quid.) εἰς τί.i.ad quid. In memoriam eius.) εἰς μνημόσυνον αὐτῆς.i.in monimētum eius,ſubaudi mulieris,de quo in Matthæo admonuimus.

Lagenam.) κεράμιον.i.Vas fictile,ſiue aqualem fictilem. Vbi eſt refectio) κατάλυμα. Laurētius mauult diuerſorium,ut uertit apud Lucā quāq; utrūq; uox græca ſignificat.

Cœnaculum) ἀνώγεον.triclinium intelligit,ſed lectis ſtratis,in quibus olim diſcūbebatur,dictum eſt autem græcis,ἀνώγεον,quod ſubductius ſit a ſolo,quod ueteres in ſuperiore edium parte cœnitarēt. Nunquid ego.) Græci ſic habent. μή τι ἐγώ, καὶ ἄλλος, μή τι ἐγώ.i.nunquid ego,& alius,nunquid ego? At mihi ſane uidetur hoc ex interpretamento quopiam adiectum.Nam cum ſemel dixiſſet, εἷς καθ᾽ εἷς, quid erat neceſſe addere, & alius & deinde alius? Præſertim cū Marcus nihil aliud ſcripſerit,q; Matthæi cōpendiū?

Qui intingit manū.) ὁ ἐμβαπτόμενος.i.qui intingit. Atq; ſic habent antiquiſſimi codices,quanq; in Matthæo erat ἐμβαψάμενος.i.qui intinxit.

Filius hominis tradetur.) παραδίδοται.i.traditur,præſentis temporis.

Et benedicens fregit.) καὶ εὐλογήσας ἔκλασεν.i.cū benedixiſſet fregit,nō em̄ ſimul benedixit ac fregit. Et benedicere non eſt pingere geſtu manus ſignū crucis,ſed laudes deo canere,& uerba bene ominata dicere. Sumite,hoc eſt) Græci addunt λάβετε, φάγετε. i. ſumite,edite,quēadmodū erat in Matthæo. Qui ꝓ multis effūdet̃.) τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.i.Qui ꝓ multis effundit̃.Iā em̄ hoc repreſentabat,quod paulo poſt eſſet futurū.

Quod iam.) ὅτι οὐκ ἔτι. Iam poſuit pro poſt hac.Nec male,quanq; obſcurius.

Ex hoc genimine) ἐκ τοῦ γεννήματος. Genimen græca uox eſt, quæ uerti poterat fructu, ſiue fœtu. Et, hoc, pronomen, nec additur in græcis exemplaribus, nec in antiquis latinis, ut ſit ſenſus illum nullum uinū poſtea guſtaturum. Vnde & in cruce, uinum myrrhatū admotum ori reiecit. Et hymno dicto) καὶ ὑμνήσαντες. i. poſtq̄ dixiſſent laudes, ut intelligas ab oibus decantatas laudes. At ille magis dicebat) ὁ δὲ ἐκ περισσοῦ ἔλεγε μᾶλλον. Rurſum cōduplicauit comparatiuū, exprimere uolens, uehemētem aſſeuerationē Petri, niſi mauis μᾶλλον diſtinctiōe ſemouere a ſupiorib⁹, & ānectere his quæ cōſequuntur, μᾶλλον ἐάν με δέῃ. i. Quin ſi me oporteat &c. Ac mox conduplicata negatio, οὐ μὴ nō caret emphaſi conſtantis aſſeuerationis. In prædium.) εἰς χωρίον, quod alias uertit agrum, ſignificat autem locū. Cæterū Gethſemani locus eſt, ad radices montis Oliueti.

Pauere & tædere.) ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. i. Expaueſcere & anxius eſſe. Eſt enim poſterius hoc impotenter angi animo & ſupra modum ægreſcere, cuiuſmodi affectio corripit hominem primo obiectu magni diſcriminis, ut aliq̄diu non ſit apud ſe.

Et uenit & inuenit.) Vtrūq; præſentis eſt temporis. ἔρχεται καὶ εὑρίσκει.

Nō qd ego) Græce ē, ἀλλ᾽ οὐ τί ἐγώ, ἀλλὰ τί σύ. i. At nō qd ego, ſed qd tu. Quāq̄ hic græca uariāt exēplaria, nōnulla habebāt, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς θέλω, ἀλλ᾽ ὡς σύ. i. nō ut ego uolo, ſed ut tu. In alijs ſic erat, ἀλλ᾽ οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σύ. i. non quid ego uelim, ſed quid tu. Nā omnino ſermo eſt inabſolutus. Et reuerſus denuo.) Denuo apud Græcos refertur ad dormientes, non ad reuerſus. εὗρεν αὐτοὺς, πάλιν καθεύδοντας.

Sufficit.) ἀπέχει τὸ τέλος. Etiamſi, τὸ τέλος in quibuſdam codicibus non reperitur.

Et filius hoīs tradet) Traditur & in græcis & in antiqs latinis exēplarib⁹ παραδίδοται.

Qui me tradet.) ὁ παραδιδούς με. i. qui me tradit. Prope eſt.) ἤγγικε. i. appropinquauit, ſiue adeſt. Signum.) σύσσημον, quod ſonat cōmune ſignum de compoſito datum, cuiuſmodi ſunt quæ milites uocant ſymbola, quorum alia ſunt uocalia, alia muta.

Et ducite caute.) ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς. i. abducite tuto ſiue certo, hoc ē, exacta cuſtodia ne qua poſſet elabi. Rabbi.) Græci cōgeminant, ῥαββί ῥαββί. Rhabbi rhabbi.

Non erant conuenientia.) καὶ ἴσαι αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν. i. æqualia teſtimonia erant. Paria uocauit opinor ſatis idonea, ſiue ἴσας, q̄ inter ſe nō conſentirent. Nam hoc indicio primum coarguuntur falſa teſtimonia. Poſt triduum.) διὰ τριῶν ἡμερῶν. i. per tres dies.

Et non erat conueniens.) καὶ οὐδὲ οὕτως. i. ne ſic quidem. Iam enim ſemel reiecta fuerant illorum teſtimonia. Et tenuerunt eum.) Nōnulli græci codices ſic habebāt, haud ſcio an perperam, καὶ κρατοῦσιν αὐτὸν οἱ νεανίσκοι. i. tenent eum adoleſcentes, ſiue comprehēdunt eum, aut iniiciunt illi manus, ut iuuenes iuueni manum iniecerint.

Et calefaciebat ſe ad.) καὶ θερμαινόμενος πρὸς τὸ φῶς. Illud ad lumen, referendum ad ſedens, non ad calefaciebat. Quæ tibi obijciuntur.) Græce eſt, τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσι. i. quid, ſiue cur iſti aduerſus te teſtantur?

Quid adhuc deſyderamus teſtes?) τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων. i. Quid adhuc opus habemus teſtibus? Ac proprie quidem & eleganter uertit interpres, deſyderamus pro requirimus, uerum haud ſcio, an lector tantum expectet.

Ante atrium.) εἰς τὸ προαύλιον. i. in ueſtibulum atrij, ſiue locum, qui erat ante atrium.

Nam Galilæus es.) Addunt hic græci codices, καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιάζει. i. loquela tua ſimilis eſt ſiue conuenit. Anathematizare.) Quod in actis apoſtolorū uertit, deuouere, in Matthæo deteſtari. Et cœpit flere.) καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιε. erumpens ſiue ſubito fleuit.

EX CAPITE DECIMO QVINTO.

Cœpit rogare) ἤρξατο αἰτεῖσθαι. i. cœpit petere ſiue poſtulare. Nā ita mō uerterat, ὅνπερ ἠτοῦντο. i. quemcūq; petiſſent. Pontifices autē) Quod modo dixit ſummos ſacerdotes, nunc uertit pontifices. Nam Græcis eadem eſt uox, ἀρχιερεῖς.

Et cum aſcendit turba.) καὶ ἀναβοήσας ὁ ὄχλος. i. Et cum acclamaſſet turba.

In atriū prætorij.) ἔσω τῆς αὐλῆς ὅ ἐστι πραιτώριον. i. in atrium quod eſt prætorium.

Patrem

Patrem Alexandri & Rufi.) πατέρα ἀλεξάνδρου τοῦ ῥούφου.i.patrem Alexandri Rufi,ſiue Rufi filium. Et crucifigentes eum.) καὶ σαυρώσαντες αὐτόν.i.cum crucifixiſſent eum.

Qui ædificas.) Græcus ſermo ambiguus eſt propter participia. At Hieronym⁹ in Eſaiam citat perſona tertia. Vah qui deſtruit templum,& in triduo inſtaurat illud. Illud annotandum,quod in græcis codicibus non additur dei,ſed templum tantum eſt.

Deus deus meus.) In græcis exemplaribus librariorum opinor incuria non repetitũ pronomen meus cum apud hebræos repetatur,Deus meus deus meus.

Vt quid.) εἰς τί.i.ad quid. Circumponenſq; calamo.) Paulo ſuperius calamum uertit arundinem. Nunc oblitus opinor, græcam uocem reliquit,quod idẽ fecit in pſalmo, Emittens cryſtallum ſicut bucellam,cum pro cryſtallo uertere debuerit glaciem, fit cũ mentio de niue,deq; frigore.

Videns autem Centurio.) Et hic uſus eſt Rhomana uoce Euangeliſta, ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων, quem alias uocat ἑκατόνταρχον græca uoce. Nec eſt clamans expiraſſet, ſed κράξας, hoc eſt,clamore emiſſo,ſiue cum clamaſſet,mox enim a clamore expirauit.

Iacobi minoris.) τοῦ μικροῦ,Græcis poſitiuũ eſt nõ cõpatiuũ parui.& apparet fuiſſe cognomen. Quod eſt ante ſabbatũ.) Græcis una dictio eſt,προσάββατον,quaſi dicas præſabbatũ,hoc eſt,initium ſabbati. Et Ioſeph.) ἰωσῆ.i.Ioſe.

Audacter introiuit.) τολμήσας.i.ſumpta audacia,quanq; probe uertit interpres.

Nobilis decurio) εὐσχήμων βουλευτής.i.Honeſtus ſenator.Laurentius admonet hic decurionem accipiendum pro ſenatore municipali.

Si iam mortuus.) εἰ πάλαι ἀπέθανε.i.Si dudum mortuus eſſet. Etiamſi nõnulli codices, pro πάλαι habebant ἤδη. Maria Ioſeph.) Rurſum eſt Ioſe,non Ioſeph.

EX CAPITE VLTIMO.

Coopertum ſtola.) περιβεβλημένον.i.amictum. Nolite expaueſcere.) μὴ ἐκθαμβεῖσθε.idẽ eſt uerbum Græcis quod uertit modo obſtupuerunt.

Inuaſerat enim eas timor.) εἶχε δὲ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις. Habebat enim eas tremor,ac ſtupor,ſiue ecſtaſis.

Prima ſabbati) σαββάτων.Habent plæriq; græci codices,Diuus Hieronymus in epiſtolis indicat hoc caput,quod in Marco legimus,a plæriſq; non recipi & in omnibus pene Græcorum libris in fine poni,uelut adiectitiũ.Propterea ꝙ hic diuerſa narret a reliquis Euangeliſtis,Admonet autem & illud ſubdiſtinctionẽ eſſe faciendam,ante mane,ut intelligamus Chriſtum ueſpere ſurrexiſſe,deinde mane primo ſabbati uiſum eſſe Mariæ, hoc modo legẽtes.Cum ſurrexiſſet Ieſus,ut hic interpoſita hypoſtygme ſequatur. Apparuit Mariæ &c̃. At idem in ſecundo dialogo aduerſus Pelagianum diſputans, narrat in fine euangelij iuxta Marcum,in nõnullis exemplaribus maxime Græcorum,hanc coronidem adiectam fuiſſe, poſtea cum accubuiſſent undecim,apparuit illis Ieſus,& exprobrauit incredulitatem & duriciam eorũ,quod multi qui uiderunt eum reſurgẽtem non crediderunt & illi ſatiſfaciebant dicentes,ſæculum iſtud iniquitatis & incredulitatis ſubſtantia eſt, quæ non ſinit per immũdos ſpiritus ueram dei apprehendi uirtutem. Idcirco iam nunc reuela iuſticiam tuam.Cæterum ut extremũ illud caput habetur hodie in omnibus quæ ſane uiderim,græcis exemplaribus, ita coronidẽ hanc ex Apocrypho quopiam euangelio,aſſcriptam apparet a lectore ſtudioſo.Nã euangelium Hebræorum,quod tum a Nazaræis & Ebionitis legebatur hebraicis ſcriptũ literis, ſed ſermone Chaldaico,Hieronymus teſtatur a ſe uerſum in linguam græcam,& ex eo nonnulla profert teſtimonia.

D.ERASMI ROTERODAMI ANNOTATIONVM IN EVANGELIVM MARCI FINIS.

IN EVANGELIVM LVCAE ANNOTATIONES D. ERASMI ROTERODAMI.

QVoniamquidem.) *S*olus Lucas & præfatur operi ſuo, & nominatim dicat libros ſuos. Is tametſi cæteris purior eſt ac dilucidior in eloquẽdo, ob græcarum peritiam literarum, tamen multum & ipſe admiſcet ex idiomate ſermonis hebræi. Cæterum quod hic uertit ἐπειδήπερ, quoniamquidẽ, haud ſcio num apud emendate loquentes reperiatur quoniamquidem. Ego maluiſſem quoniam, aut poſtquam, aut quandoquidem, quanquam haud omnino male uertit, ἐπεχείρησαν conati ſũt, ut intelligam⁹ illos uoluiſſe magis q̃ præſtitiſſe, & tentaſſe rem uerius q̃ effeciſſe. Neq; enim Matthæi tantum id temporis extabat Euangelium aut Marci, ſed multa ferebantur, Euangelia Nazareorum, Thomæ, Matthiæ, Nicodemi, atq; item aliorũ, quæ deinde uelut apocrypha reiecit eccleſia, porro ἐπιχειρεῖν proprie eſt aliquid in manus ſumere & aggredi.

Ordinare narrationem.) ἀνατάξασθαι, quod ego uertiſſem digerere, ſiquidem id eſt in ordinem diſponere, quod cæteri carptim aut nullo ordine prodidiſſent quædam, quin & Matthæus ipſe, quanq̃ cæteris eſt plenior, & ab ipſa Chriſti natiuitate exordit̃ hiſtorico more, tamen totam fere puericiam & adoleſcentiam Chriſti prætermiſit.

Quæ in nobis completæ ſunt rerum.) Quæſo quis ex hac interpretatione percipere queat, quid ſenſerit Euangeliſta. Nec enim ſimpliciter accipiendũ eſt accidiſſe, quæ narraturus eſt, ſed certiſſima fide comperta eſſe, & argumentis indubitatis perſuaſa. Id em̃ ſonat græcis πεπληροφορημένων. Nam opinor Lucam ea ſcribere, quorum plæriſq; nõ ipſe quidem interfuerit, ſed quæ certiſſima fide didicerit ab his, qui non ſolum teſtes ac ſpectatores fuerant earum quæ cõmemorabant. uerumetiam pars aliqua rerum geſtarũ, Ad eũdem modum, & Vergilianus Aeneas hiſtoriam excidij Troiani narraturus ſibi fidem conciliat. Quæq; ipſe miſerrima uidi, & quorũ pars magna fui. Teſtes rei uocat αὐτόπτας, dictione compoſita ex αὐτός ipſe, & ὄπτω uideo. Cæterum eos qui pars aliqua fuerunt rerum geſtarum, uocat ὑπηρέτας, hoc eſt miniſtros. Subſeruit enim qui adiuuat in re peragenda. Porro Græci πληροφόρημα uocant, quod nos uulgo dicimus certificationẽ. Et πληροφορεῖσθαι dicitur, cui certa ſit rei fides, ut iam nihil addubitet. Proinde in epiſtola Pauli ad Romanos, capite quarto, πληροφορηθεὶς, interpres uertit, certiſſime ſciẽs. Et rurſum in eadẽ, capite decimoquarto. Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet, græce eſt, πληροφορείσθω, hoc eſt, Vnicuiq; ſua mens ſatiſfaciat, & in ea conquieſcat. Vtitur eodẽ uerbo Paulus in alijs compluſculis locis, atq; adeo Lucas ipſe in actis apoſtolorum, id quod indicabimus ſuo loco. Quin & Origenes, ſiue quis alius is fuit. Nihil enim moror, cum cõſtet ab hoīe erudito ſumptũ, uertit ad hunc modũ. Quæ in nobis manifeſtiſſime ſunt oſtẽſæ, & ſubijcit idẽ, πεπληροφορημένων, quod uno uerbo latin⁹ ſermo nõ explicat, Certa em̃ fide & ratione cognouerat. Quanq̃ ex his uerbis colligere licet, ſcriptorem hunc aut paraphraſtem Origenis fuiſſe non interpretem, aut nõnihil addidiſſe de ſuo, quo res eſſet explanatior, In eandem ſententiam interpretatur Vulgarius græcus interpres qualiſcũq;, ſed non omnino peſſimus. Indicat huiuſmodi nõnihil & Ambroſius, licet obſcurius.

Sicut tradiderunt.) Vel hinc liquet Lucam audita ſcribere. Tradit̃ enim id, quod nar-

ratio tranſfũditur, ab alijs in alios niſi ſic maluimus accipere ſicut nobis tradiderũt abſolute dici, ut ipſe Lucas ſit e numero eorum qui tradiderunt, quanq̃ id mea ſententia coactius eſt. Neq; uero proprie ad rem facit quod Valla cauillatur hic λόγου, potius uertendum fuiſſe uerbi, q̃ ſermonis, quo cõmodius poſſit ad Chriſtum referri, ſiquidem λόγον hoc loco uocat ipſas res geſtas quæ narrantur. Etiamſi alio detorquet Ambroſius.

Aſſecuto omnia.) παρακολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς. Aſſecuto non eſt hic accipiendum, quemadmodum utuntur latini, quibus aſſecutus omnia dicitur is, qui nulla in re fruſtratus ſit, quod Græci uocãt τυχεῖν ſed παρακολουθεῖν eſt aſſectari & adeſſe, & ſubſequi potius q̃ aſſequi. Vt enim aſſidere dicitur literæ, qui nuſq̃ diſcedit a litera, ita παρακολουθεῖν dicitur, qui quoquo uerſum te conferas adeſt, & aſſectatur indiuiduus comes. Neq; uero deſunt qui ſic interpretentur Lucam ab initio interfuiſſe omnibus. Sic enim uiſus eſt ſentire quiſquis is fuit cuius extant in Lucam cõmentarij Adamãtij titulo. Verum huic interpretationi palam reclamant ea quæ præcedunt quæ quantumuis torqueas, obſecro num omnibus interfuit Lucas quæ narrat? Num etiam colloquio Mariæ cũ angelo? Proinde res ipſa nos cogit, ut intelligamus Lucam nõ interfuiſſe oĩbus quæ memorat, ſed ordine omnia proſecutum, & rerum ſeriem ut geſtæ ſunt, ita narrandi ordine ſecutũ eſſe, aut certe ſic omnia cognouiſſe, ex his q̃ quæ uiderant narrabant, ut nihil ꝑtermiſerit, quod ad hiſtoriæ ſeriem pertineret. Vtitur enim hoc uerbo Paulus quoq; in ſuis epiſtolis in eundem ferme ſenſum. Iam quod dixit ἄνωθεν, aut intelligendũ eſt ab initio & ordine ut intelligamus nihil prætermiſſum, aut denuo ac de integro, ut quod alij uel carptim, uel parum certa fide narrarunt, ipſe denuo plena certiſſimaq; fide ijſdem de rebus texat hiſtoriam.

Optime Theophile.) Miror unde Lyra ſuſpicatus ſit Theophilum magnatem quẽpiam, aut principem fuiſſe, quod Lucas optimi cognomen addiderit. Ita ne primates optimos uocare ſolemus, aut num illis peculiare eſt optimos eſſe? Verum id Lyranus in aliquo legerat gloſſemate, quod ut legere potuit, ita ob inſcitiam græce linguæ intelligere non potuit. Nam apud Græcos κράτος robur ſonat, ſiue imperiũ. Et κρατεῖν eſt uincere, ſiue compotem eſſe, unde Paulus in actis apoſtolorum Feſtum κράτιστον uocat, quaſi dicas plurimum pollentem. Id quod atteſtantur & interpretes, Origenes, Vulgarius, Ambroſius. Quanq̃ κρείττων non ſolum potentiorem ſignificat, ac ſuperiorẽ, cui reſpondet ἥττων. Verumetiam potiorem ac pluris faciendum, cui ſuperlatiui uice eſt κράτιστος. Cæterum Theophilus ſonat, amans dei, ſiue gratus deo, quod utrum proprium ſit nomen, an Epitheton pij lectoris, alij diſputent. Ego proprium hominis uocabulũ eſſe puto.

Vt cognoſcas.) ἵνα ἐπιγνῷς. Annotat hoc & Vulgarius nõ dictum eſſe ἵνα γνῷς .i. cognoſcas ſed ἐπιγνῷς agnoſcas. Cognoſcimus enim, quæ diſcimus antea nobis incognita. Agnoſcimus quæ prius utcumq; nouimus, uelut faciem ante annos aliquot uiſam agnoſcimus. Indicat hãc elegantiam duorum uerborum, & diuus Hieronymus cũ alias tum in apologijs aduerſus Ruffinum.

De quibus eruditus es.) περὶ ὧν κατηχήθης, Olim qui baptiſmatis eſſent candidati tradebantur fidei Chriſtianæ myſteria, ſed uiua uoce, ſine ſcripto, quemadmodum priſcis illis theologis mos erat Aegyptijs, & apud Gallos Druyadibus. Id erat initiari myſterijs, quod Paulus & Lucas uocant κατηχεῖν. Neq; enim memini me hãc uocem apud ullum alium ſcriptorem legere, præterq̃ apud Lucam hoc loco, & apud eundem ſemel, atq; iterum in actis apoſtolorum, atq; item apud Paulum apoſtolum locis compluſculis, ἠχεῖν enim eſt uoce ſonare. Inde κατηχεῖν uoce erudire, quæ ſcripto nolis cõmittere. Vnde qui docebantur ad eum modum catechumini uocabantur, qui docebant catechiſtæ, quos Dionyſius ſuſceptores nominat, uulgo compatres dicuntur. Senſus igitur hic eſt, ut ea quæ olim catechuminus uiua uoce didiciſti, nunc plenius ac certius ſcripto cognoſcas. Opponit enim hæc inter ſe ceu pugnantia γράψαι & κατηχηθεὶς. Quanq̃ in

actis ſemel uſus eſt hoc uerbo, κατηχήθη pro auditum eſt ſimpliciter.

Eruditus es ueritatem.) Græcis eſt, non ἀλήθειαν, ſed ἀσφάλειαν. i. certitudinem. Nã ueritas & fides conſtabat etiam ijs iam quæ in catechiſmo didicerat. Cæterum ἀσφαλὲς dicitur, quod certum eſt ac tutum, & in quo nullum ſit lapſus aut erroris periculum. Hinc em̃ græca uox dicta eſt ἀσφάλλομαι, labor, & A particula priuatiua, certius em̃ ſcim⁹, quæ ſcripto & ordine cognoſcimus, maxime ſi prius eadem ab alijs audierim⁹, aut etiam ab ijſdem eadem. Quandoquidem ipſa narrationis conſtantia, cum primis fidẽ arrogat rebus. Iam hæc plæraq; typis fuerant excuſa, cum pro opis inſtituti ratione, ueterũ Theologoꝝ cõmentarios excutientẽ & undecũq; uenantẽ, quod ad præſens faceret negociũ Beatus ille meus Rhenanus Stleſtadienſis, cui iuge ſtudiũ eſt, in morem apiculæ p omẽ politiorum ſcriptoꝝ genus circũuolitandi, & undecũq; quod ad inſtaurandas bonas literas cõducit, excerpẽdi, nec id ſane minore iudicio ꝙ ſedulitate, cõmodũ ſubmonuit, hanc Lucæ præfationẽ, & apud Guilhelmũ Budeum Pariſienſem extare, latinitate donatam. Gaudebam profecto quod tantum meæ ſententiæ nactus eſſem aſtipulatorem. Sed rurſum dolebam quod pene ſero. Etenim cũ amico tam docto libẽter ſentimus, & tanta eſt hominis in literis autoritas, ut ſi quid ille diſſentiret, nõ dubitarẽ calculũ, quod aiunt, reducere, & recantato ſuffragio noſtro in eius ſententiã pedibus diſcedere. Quid enim eo uiro in perquirendo diligentius, quid in iudicando acrius, aut exactius, quid in tradendo plenius aut uberius, quid in pronunciando incorruptius? Deniq; quid in explicãdo caſtius aut politius? Vt ꝑſum alteꝝ in hiſce Ciſalpinis regionibus ꝓferre non poſſimus, qui cunctas eruditi uiri dotes, ac numeros omnes tam abſolute præſtiterit. Quãq; idem ſubinde maior ſeipſo nobis prodit, ipſe ſui uictor, quod quidẽ uictoriæ genus Plato putat omniũ eẽ pulcherrimũ. Etenim cũ in placitis philoſophoꝝ, in qbus uertendis primũ ingenij ſui ſpecimen ædidit, omnes a tergo reliquerit, mox in annotationibus, quas ſcripſit in Pandectas Iuris Ciuilis, dictu mirum quanto interuallo ſeipſum ſuperarit. Ac rurſum in libro de aſſe & partibus eius, deum immortalem, quantum addidit, tum eruditionis, tum iudicij, tum eloquentiæ, uir nimirum dignus, q nõ unius hominis ætatem duret bonis literis, quæ illi ob id quoq; magis debẽt, quod gratis ab illo colũtur. Quid gratis dico? imo magno rei familiaris diſpendio, nec id ſane citra tædiũ odioſe iugiterq; reclamantiũ & obſtrepentiũ, affinium, & collegarũ, qui literas nullas, uel aſſis faciũt, niſi unde nõnihil accreſcat arcæ nũmariæ. Alijs ſane literæ, & rem & famam ac nobilitatem pepererunt, Hic honeſtiſſimo loco natus, tum in re præclara, ad hæc inſigni munere regio cohoneſtatus domeſticum ſplendorem uniuerſum iuuandis & ornãdis literis impendit. Habet nimirũ eã uim inſignis eruditio, ut immortalẽ famã concilìet, nõ ſolũ ſuis autoribus, ꝙtũlibet obſcuris, uerũetiã potentiſſimis regibus. Quis enim eſt regũ omniũ, illuſtrior Homero, ſi uerũ narrant Græci, etiã mendico? Cui principum ſua bella, triumphi, columnæ, tituli. Pyramides, imagines, ceræ, monumẽta, tantũ apud uniuerſos mortales pepere nominis, quantũ homini obſcuriſſimo ſuæ literæ? Deinde, quot eximios duces, quot optimates ac reges immortalitati cõſecrauit, quoꝝ ne noĩa qdẽ teneremn⁹, niſi ille fidelius ſuis inſculpſiſſet libris, ꝙ uulg⁹ inſculpit ſaxis aut æri. Atq; haud ſcio an ulla uia præſtãtior ad immortalitatẽ emergẽdi. Siqdẽ gloria quæ paratẽ opib⁹ ac bellis, nõ diſputabo in præſentia, cuiuſmodi ſit, uera ne an falſa, certe paucis hominibus plurimoꝝ paratẽ malo. Hæc eos quoq; nobilitat, quos carpit ac damnat. Talẽ olim habuit Italia Ciceronẽ ac Vergiliũ, nup Theodoꝝ gazã ac Politianũ. Quoꝝ utriq; plurimis noĩbus debent bonæ literæ, Imo totus debet orbis, illoꝝ ingenijs nõ mediocriter adiutus. Verũ iſtis fortaſſe cũ literis ex æquo cõſtat ratio, ut oĩbus collatis paginis cõperiatẽ illos ob rẽ ſimul ac famã additã, nõ minus debere literis, ꝙ illis debeant literæ, tot uigiliarũ ac laborũ noĩe. Cæteꝝ q ſuo uictu ciboq; quod aiunt, negocium agunt literarium, & priuatis cõmodis, ꝓmouent rem omniũ, nec ab illis fortunã uelut autoramẽtũ accipiũt,

ſed ſuam

ſed ſuã fortunã ultro literis ꝓuehendis & illuſtrandis impẽdũt, ijs haud ſcio an ulla meritis par gratia rependi poſſit. Atq; utinã hæc mens eſſet oĩbus, ut de hac laude luberet certare cũ Italis, a qbus tot egregijs ꝓuocamur exẽplis, potius ꝙ de ditione, neſcio qua, quæ primũ tanto Chriſtiani ſanguinis emit̃ impendio, deinde nõ æſtimãdo deſtitutæ & exhauſtæ patriæ malo, poſtremo incertũ ꝙdiu duratura, ut ſunt rerũ humanaꝝ plus ꝙ æſtuariæ uices. Hic & qui uincit, & q uincit̃, nullius incõmodo, ſed omniũ bono id facit. Neq; uero deſunt ubiq; iam gentiũ, q ad hoc pulcherrimũ certamẽ accingãt̃, uerum mea ſententia, nemini id ceſſit felicius, ꝙ Budeo. Proinde cuiuſmodi proceres ſuperior ætas dedit Italiæ Hermolaũ Barbaꝝ, & Picũ Mirandulanũ, eiuſmodi præſens ætas dediſſe uidet̃ Galliæ Budeũ, Germaniæ Bilibaldũ Birchemerum Norembergicæ ciuitatis apd Germanos oib⁹ pene noib⁹ principis ſenatorẽ. Quoꝝ uterq; nõ ſolũ domeſtica fortuna, ac maiorũ ſuoꝝ imaginibus, uerũetiã uitæ ac moꝝ integritate rem literariam illuſtrant, ſimul & cõmendant. Budeanã igit̃ tranſlationẽ ex annotamẽtis illius quæ ſcripſit in Pandectas Iuris Cæſarei, non grauabor hoc loco ſubijcere, quo maior ſit fides apd lectorem noſtræ caſtigationi, cum perſpexerint utroſq; nos non de cõpoſito, ſed fortuito pene ꝑ omnia cõſenſiſſe, nimirũ idẽ ſecutos filum, nempe rẽ ipſam. Quãdoqdẽ, inquit, multi aggreſſi ſunt enarrationẽ aſtruere, de rebus inter nos cõpertiſſimis, quẽadmodũ tradidere nobis, q ſpectatores ipſi fuerũt, iam inde ab initio, miniſtriq; ipſius uerbi, certum eſt, & mihi aſſectatori pridem omniũ aſſiduo, deinceps tibi ſcribere optime Theophile, ut agnoſcas eorũ ſermonũ certitudinẽ, in qbus ipſe inſtitutus es. Cæterum quod Valla putat ἄνωθεν nõ ſonare a principio, ſed altius, uerũ dixiſſet, ſi fuiſſet ἀνώτερον. Cæterum ἄνωθεν ſignificat a ſũmo initio rei cuiuſpiã, quẽadmodũ Chriſti ueſtis dicit̃ ἄνωθεν cõtexta, hoc eſt, a ſummo uſq; ad imũ, & uelum tẽpli ſciſſum, ἄνωθεν, hoc eſt a ſummo. Proinde Lucas ſummũ initiũ uocat, ꝙ exorſus ſit non a genealogia & natiuitate Chriſti, ſed ipſius etiam Ioannis, ut qui præcurſor fuerit euangelij, præcederet item in narratione.

De uice Abia.) ἐξ ἐφημερίας. Græca uox euidentior eſt, indicans certos dies eſſe præſcriptos, in qbus certe ſacerdotũ ordines adminiſtrarent. Nec eſt (uxor ei) dandi caſu, ſed αὐτοῦ. i. illius, atq; ita legitur & in latinis codicibus emendatis.

Sine querela) Græcis unica dictio eſt, ἄμεμπτοι, quod ſonat, quaſi dicas eiuſmodi, ut de his nemo queri poſſit, dicere poterat inculpati ſiue irrepꝛhẽſibiles. Nã quod mutat Valla innoxij ſiue inſontes. Mihi nõ ꝑinde ꝓbat̃. Maior eñ quædã laus, eſſe ἄμεμπτον, ꝙ eẽ innoxiũ. Porro quod uertit ꝓceſſiſſent &c̃. προβεβηκότας, uſitatius ꝓuectæ ætatis dicim⁹.

Cũ ſacerdotio fungeret̃ Zacharias) Græcis ꝓ Zacharias eſt αὐτόν, qd tamẽ nihil refert ad ſenſum. Et (in ordine uicis) rurſũ eſt ἐφημερίας. Cæteꝝ quod ſequit̃ ſecũdũ cõſuetudinẽ ſacerdotij, nõ eſt Græcis ἱερωσύνης, ſed ἱερατείας nomẽ ab eo uerbo, quod modo melius uerterat, ſacerdotio fungeret̃. Potuit igit̃ & hic trãſferre iuxta cõſuetudinẽ functionis ſacerdotalis. Sorte exijt.) Græcis eſt ἔλαχεν. i. ſortitus eſt, quod interp̃s, ni fallor, uolens dilucidius reddere περιφράσει uerterat, Sors exijt, quod ſortib⁹ miſſis in urnã, ſors illi⁹, aut illius exiſſe diceret̃. Alioq Zacharias ingreſſus eſt, nõ exijt. Id aliqs deprauauit, in ſorte exijt, ꝑinde nos uertimus, ſorte illi obuenit. Vt incẽſum poneret.) τοῦ θυμιάσαι. i. ut adoleret thymiamata, ſiue odores incẽderet. Nã incenſũ nõ ꝓbat̃ Laurentio, ꝙ ea uox non ꝑ oĩa reſpõdeat huic rei, Latini ſuffitũ uocãt. Quãꝙ mox quoq; hora incenſi, uertit θυμιάματος, & paulo poſt denuo a dextris altaris incenſi. Apparuit aũt) ὤφθη. i. uiſus eſt ſiue cõſpectus eſt. Nã apparent & quæ nõ ſunt, quãꝙ nõ repꝛhendo qd trãſtulit interp̃s.

Vinũ & ciceram.) Sicera ſcribendũ eſt ꝑ ſ. nõ ꝑ c, nec eñ a cicere dicit̃ leguminis genere, uerũ uox eſt hebraica, quæ ꝑ Syn apud illos ſcribit̃, a uerbo שֵׁכָר quod ſonat inebriari. Vnde apud illos oĩs potus facticius, q poſſit inebriare, ſicera dicit̃. Porro uini facticij uſum fuiſſe apud Aegyptios, teſtis eſt Diodorus Siculus, quod ſua lingua uocarẽt ζυθum, id quod olim Galli ceruiſiã uocabant, Hiſpani celium, teſte Plinio.

Adhuc ex utero.) ἔτι ἐκ κοιλίας Verba quidem annumerauit bona fide. Cæterum purius ac latinius extuliſſet, Iam inde ab utero matris. ſic enim ſignificamus longe repetitum initium.

Et uirtute Heliæ.) δυνάμει, ut intelligas uim miraculorum, non ſolum probitatē, ut crebro iam admonuimus. Hoc autem conuenit cum uaticinio Malachiæ, qui prædixit Heliam uenturū, priuſq̃ ueniret dies domini magnus, ut indicauimus in Matthæo. At ne Lucas quidem aut angelus, cuius uerba refert, citat ad uerbum Malachiæ teſtimonium ſic eñ legimus iuxta ueritatē hebraicā, וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב־בָּנִים עַל אֲבוֹתָם Et cōuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorū, pro quo legūt Septuaginta, Qui cōuertit cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum ſuum.

Et incredulos ad prudentiam iuſtorum.) Incredulus græce eſt ἀπειθεῖς, quod aliquoties uertit inobedientes, & hic fortaſſe magis quadrabat, cum mētio facta ſit patrum & filiorum. Nam incredibiles pro incredulos, quod legiſſe uidetur Valla, quandoquidem notat, ego nuſq̃ adhuc ſcriptum offendi.

Parare domino.) Recte taxat interpretem Laurentius, quod ſiue oſcitans ſiue uarietatem affectans, alterum infinitum uerterit, in modum finitum, alterū ut eſt reliquerit, ut conuertat corda patrum & parare domino. Cum eadem opera dicere potuerit, ut cōuertat & paret. Quod tamen ita crebro facit, ut ſtudio feciſſe uideat̃. Quod ſi uerū eſt, miror cur affectarit, quod erat fugiendum. Itidem in pſalmis, Inſidiatur ut rapiat pauperem, rapere paupere dum attrahit eum. Cum utrobiq; ſit ἁρπάσαι. Et aliquanto poſt, Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti, cum græce ſit ποιῆσαι & μνησθῆναι. Ac rurſum, Illuminare his, qui in tenebris & umbra mortis ſedent, ad dirigendos pedes, cum ſit ἐπιφᾶναι & κατευθῦναι, utrūq; uerbum infinitiuum.

Plæbem perfectam.) κατεσκευασμένον. i. quod magis ſonat inſtructum & adornatum ſiue apparatum. Quod tardaret ipſe in templo.) ἐν τῷ χρονίζειν αὐτὸν, ipſe nō erat hoc loco reddendum, ſi uoluiſſet latine loqui, quod tamen alias in conſimili ſermonis genere non ſemel auſus eſt omittere.

Et permanſit mutus.) Mirum cur Laurentium offendat mutus, quaſi κωφὸς tantum ſignificet ſurdum, unde igitur ꝓuerbium illud κωφὸν πρόσωπον. i. muta perſona. Is qui collegit græcarum uocum etymologias, citatis autoribus docet κωφὸν dici græcis, non ſolū qui ſurdus ſit, uerumetiam qui mutus, quem ἄλαλον uocant, neq; quicq̃ intereſſe, niſi ꝙ ἄλαλος dicatur, qui fari non poſſit, uelut infantes. κωφὸς, cui nulla ſit omnino uox.

Dies officij.) λειτουργίας. i. miniſterij, quod tamē plærūq; de ſacris miniſterijs accipit̃.

Et nomen uirginis Maria.) μαριάμ uoce & accentu hebræo, quanquam oſtendimus id non obſeruari perpetuo, ſiue id accidit incuria librariorum, ſiue quod nihil interſit.

Aue gratia plena) χαῖρε κεχαριτωμένη, idem uerbū. χαίρειν apud Græcos tria ſignificat, Gaudere, ſaluere, & ualere. Vnde nihil referebat, ſalue uertiſſet an aue. Nec ē gratia plena, ſed ut ad uerbum reddam gratificata, quo tamen participio Homerus uſus eſt pro unice dilecto, ἐμῷ χαριτωμένε θυμῷ. i. meo dilecte animo. Eſt autem uox uelut amorem alicuius erga uirginem nunciantis, quod ſonet amatorium quiddā. Vnde & turbata uirgo cogitabat, qualis eſſet ea ſalutatio.

Benedicta tu.) εὐλογημένη, quod ſonat laudatam ſiue præclara fama, de qua omnes bene loquantur, quod & ipſum amatorium quiddam prima fronte ſonat, ac nuptiale, quo magis turbata eſt uirgo, nondum edocta de cœleſti myſterio. Et (In mulieribus.) ἐν γυναιξίν. i. inter mulieres, quod ipſe paulopoſt ad eum tranſtulit modum, & ita legit diuus Ambroſius. Quanq̃ haud ſum neſcius in pro inter uſurpari, nonnunq̃ apud Latinos quoq;.

Quod cum audiſſet.) Græci ſecus habent, ἡ δὲ ἰδοῦσα. i. At illa cum uidiſſet, ita ſcriptū fuiſſe in nōnullis uetuſtis codicibus atteſtatur Valla. Et ne quis pergat cauillari, ſic legit

diuus

diuus Ambroſius. Quanquam apud hunc non eſt turbata in ſermone, ſed in introitu. Legit enim ad hunc modum. Ipſa autem ut uidit eum, mota eſt in introitu eius. Et ne quis cauſetur caſu mutatam ſcripturam ſubijcit, interpretans quid legerit. Trepidare uirginũ eſt & ad omnes uiri ingreſſus pauere, omnes uiri affatus uereri, niſi forte hic Ambroſius, nõnihil immutauit de ſuo. Cæterum quod Laurentius ſubindicat hoc loco neſcio quid argutulum. Nolo inquiens diſputare nunc quare ſit melius, quæ cum uidiſſet, quam quæ cũ audiſſet, ne de fide ſcripturæ dubitare uidear, quid ſibi uelit, ut ingenue dicam, non ſatis intelligo. Nam ipſe puto Euangeliſtã ſic eſſe locutum, ut oſtẽderet uirginem duplici nomine turbatam fuiſſe. Primum, quod uideret iuuenem ad ſe ingredientẽ, deinde, quod audiret ſalutationem amatoriam, & neſcio quid procorum præ ſe ferentem.

Qualis eſſet.) Rurſus & hic, ποταπὸς, quod in Marco Laurentius transferre uolebat per quantus, & aptius erat reperiſti, ſiue nactus es gratiam quam inueniſti. Nam apud Græcos εὑρεῖν polyſemon eſt. Vnde qui hic philoſophantur, non inueniri, niſi quod perijt, argute magis quam apposite diſſerunt.

Et filius altiſſimi.) ὑψίστου, idem uerbum, quod alias uertit in excelſis, ἐν ὑψίστοις (Dauid patris eius.) Latinius erat patris ſui, atque ita legitur in nõnullis exemplaribus. Et pro (in æternum) eſt, εἰς τοὺς αἰῶνας. i. in ſæcula. Nam quod πῶς ἔσται. i. quomodo erit, uertit quomodo fiet, nihil peccauit interpres.

Quod naſcitur ex te.) τὸ γεννώμενον. i. quod natum fuerit. Cæterum illa duo uerba, ex te, nec in ullis Græcorum exemplaribus addita reperi, ne apud Vulgariũ quidem nec in antiquis codicibus latinis. Proinde miror, unde in hanc primam æditionem inuaſerint. Eſt autem abſolutior ſermo, ſi non addantur.

In montana.) εἰς ὀρεινὴν. i. in montanam, ut ſubaudias regionem. Eadem uox eſt aliquãto inferius, Et factus eſt timor ſuper omnia montana Iudææ, ἐν ὅλῃ τῇ ὀρεινῇ.

Salutationem Mariæ.) Hic certe Mariam pronunciauit inflexione græca, nõ hebraico more. Exultauit) ἐσκίρτησεν. i. ſaliit, ſiue ſubſultauit, idem eſt, paulo poſt exultauit in gaudio, nec eſt, ἐν χαρᾷ, ſed ἐν ἀγαλλιάσει, quod geſticulationẽ magis ſonat lætantis quam ipſum gaudiũ. Vnde ἀγαλλιασώμεθα uertit exultemus. Et mox (Exultauit ſpiritus meus) ἠγαλλίασεν.

Quæ dicta ſunt ei a domino.) παρὰ κυρίου, quod ita ſonat, nõ quaſi dominus dixerit, ſed quod nomine domini & illius, ut nos loquimur, uerbis hæc illi dicta fuerint, quẽadmodum dicimus, dic illi ex me ſalutem.

Magnificat anima mea.) μεγαλύνει, aptius erat magnifacit, quam magnificat, quanquam magnificat poſitum eſt pro extollit & effert laudibus.

Salutari meo.) σωτῆρί μου. i. ſaluatori meo, ſiue ut Latini loqui malunt, ſeruatori meo.

Humilitatem ancillæ.) ταπείνωσιν, ut intelligas paruitatem, non animi uirtutem, quam ſuo uocabulo Græci uocant ταπεινοφροσύνην. Nec eſt, reſpexit humilitatem, ſed aſpexit ad humilitatem, ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν, ut ſit contrarium ei, quod eſt auerſari. Sitque ſenſus, & ſi ſim infima ancilla, tamen non eſt auerſatus me. Ex hoc ἀπὸ τοῦ νῦν. i. poſt hac, ſiue ad uerbum, ex hoc nunc, quod tamen aliquoties non dubitat ita uertere.

Beatam me dicent.) μακαριοῦσι. i. beatificabunt, quod tamẽ apud Græcos ſignificat felicem iudicare, ſicut & magnificare laudibus tollere. Quemadmodũ & εὐδαιμονίζειν, pro fortunatum dicere, ſiue felicem iudicare.

Magna qui potens eſt.) μεγαλεῖα, quod alias uertit magnalia, & qui potens eſt, ὁ δυνατὸς. i. ille potens, ſiue ille qui poteſt.

A progenie in progeniem.) εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. i. in generationẽ & generationẽ. Laurentius legit in ſuis exemplaribus, εἰς γενεὰς γενεῶν. i. in generationes generationum. Et ipſe in uno duntaxat ita ſcriptum reperi, oſtendit idem in noſtris quoque exemplaribus, uariam fuiſſe ſcripturam.

Fecit potentiam.) κράτος robur ſiue imperium. Nam utrũque ſignificat κράτος. Et in bra-

chio, pro

chio, pro eo quod eſt ꝑ brachiũ. Hebræoꝝ more dixit.

Cordis ſui.) καρδίας αὐτῶν. Græca uox indicat ſui non eſſe referendũ ad deũ, ſed ad ſuperbos, nec eſt mente proprie, ſed διανοίᾳ cogitatione, ut intelligas ſuperbos ſuis ipſorum conſilijs diſpergi.

Depoſuit potentes.) καθεῖλεν δυνάστας. i. detraxit primores, ſiue magiſtratus. Nam δυνάστης proprie, qui poteſtate fũgitur publica in ciuitate, uelut hi, qui ſunt in imperio, Neq; eſt de ſede, ſed ἀπὸ θρόνων. i. a ſedibus.

Dimiſit.) Non eſt hic, permiſit, ſed emiſit a ſe, ἐξαπέστειλε, ueluti fruſtratos. Cæterũ participia græca cõmodius uertiſſet per uerba. Eos qui eſuriebant implebat bonis, & eos q diuites erant emiſit inanes ſiue uacuos.

Suſcepit Iſrael.) ἀντελάβετο, quod proprie eſt ſuccurrentis, ac manum porrigentis.

Memorare.) μνησθῆναι. i. ut memor eſſet. Primũ abuſus eſt modo uerbi interpres. Deinde haud ſcio an uſq; legatur, memorari pro recordari. At chorus eccleſiaſticus hodie canit, Recordatus miſericordiæ ſuæ.

Sicut locutus eſt.) ἐλάλησεν, quoniam uerbum eſt præteriti tẽporis, ſed indefiniti, rectius hic uertiſſet, Sicut locutus fuerat. Eſt enim gemini præteriti temporis ſignificatio.

Abraham & ſemini.) Abraam tametſi eſt indeclinabile, tamen articulus appoſitus indicat eſſe datiui caſus, τῷ ἀβραάμ, hoc eſt ipſi Abraham. Cæterum quod Laurentius diſputat, dicendum potius, apud patres noſtros, q̃ ad patres noſtros, ſomniũ eſt, imo quoniam utroq; modo loquũt Græci, Loquor tibi, & loquor ad te, uariauit ſermonis colorẽ.

In ſæcula.) εἰς τὸν αἰῶνα. i. In æuum. Quaſi menſibus.) ὡσεὶ. i. fere ſiue circiter.

Quem uellet uocari.) τί ἂν θέλοι καλεῖσθαι. i. quid uellet uocari, hoc eſt, quo nomine.

Et congratulabanť) συνέχαιρον. i. ut ad uerbum reddam, congaudebãt, quod latini fere dicunt gratulari. Quanq; congaudere poteſt qui non gratuletur, cum illud ſit animi, hoc uoce teſtantis gaudium.

Quia nemo eſt.) ὅτι prorſus hic erat omittendum, cum ſermo latinus huiuſmodi genus orationis reſpuat.

Et poſtulans pugillarẽ.) Quomodo ſcripſit in pugillaribus poſtulans, ut adferrent? Proinde græcum participium præteriti temporis ita uertendum erat, & poſtulata tabella. Sentit enim tabellam ceratam, quã πινακίδιον uocat, in his enim olim ſcribebatur.

Scripſit dicens) Si dixit quid opus erat ſcribere? Vnde dicẽs hoc loco referendũ eſt, non ad Zachariam loquẽtem, ſed ſcripturam loquentem. Nam mox ſubditur apertam fuiſſe linguam illius & cœpiſſe loqui.

Quis putas.) τίς ἄρα. i. quis nam. Nam ἄρα coniunctio eſt expletiua, plæriq; codices habebant, τί ἄρα. i. quid nam. Nam puer græcis neutri generis eſt παιδίον.

Plæbis ſuæ, τῷ λαῷ αὐτοῦ. i. populo ſuo. Conſentientibus & uetuſtis latinorum exemplaribus, in quibus eſt plæbi ſuæ. Laurentius latinitatis obſeruãtiſſimus mauult populo q̃ plæbi, quod populus uniuerſos ciuitatis ordines complectatur, plæbs infima ps ſit.

Prophetarum eius.) Suorum erat dicendũ latine, & qui a ſæculo fuerũt potiꝰ q̃ ſunt.

Salutem ex inimicis.) σωτηρίαν, quod magis ſonat ſaluationem. σωτὴρ enim ſaluator, inde σωτηρίαν. Quãquam ſuperius idẽ uerbũ fuit, Erexit cornu ſalutis, & paulo poſt, Ad dandum ſcientiam ſalutis nobis.

Ad faciendam. &c̃. memorari) Vtrũq; Græcis eſt uerbũ infinitum, ποιῆσαι μνησθῆναι. i. ut faceret & memor eſſet.

Daturum ſe.) δοῦναι ἡμῖν. i. dare nobis. Quanquam græca uerba nonnihil aliud ſignificãt, q̃ nos accipimus. τοῦ δοῦναι ἡμῖν ἀφόβως ἐκ χειρῶν τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας λατρεύειν αὐτῷ. id eſt, ut daret nobis abſq; metu de manibus inimicorum noſtrorũ liberatos ſeruire ſibi.

Parare uias eius.) ἑτοιμάσαι. i. ad parandum.

Ad dandum ſcientiam ſalutis.) Cum mox reliquerit infinitum ἑτοιμάσαι, nũc uertit in

gerundiũ

gerundiũ τ͂ δοῦναι ad dandũ. Atq; hæc ad puerum quoq;, quem alloquitur probe referri poſſunt. Præibis enim ante faciẽ dñi, ut pares uias illius, & des cognitionem ſalutis populo illius, in remiſſionem peccatorum. Ioannis enim prædicatio fecit, ut intelligerent inſtare ſalutem, idq; in remiſſione, hoc eſt per remiſſionem peccatorum. Neq; enim eſt in remiſſionem Græcis, ſed ἐν ἀφέσει. Non ꝙ ipſe Ioannes remiſerit peccata, ſed ꝙ ſuo baptiſmo præparauerit illos ad pœnitentiã, alioqui remiſſionem peccatorum nõ fuiſſe ex Ioanne palam arguit, quod mox ſequitur per uiſcera miſericordiæ.

Oriens.) Non eſt hic participium, ſed nomen ſubſtantiuũ ἀνατολή, quæ uox ſignificat exortum ſolis aut regionem, unde oritur. Chriſtũ igiẽ ipſum ſolem uocat orientem.

Illuminare) ἐπιφᾶναι. i. illuce, ſiue illuceſce, ſiue exorere, quãq; magis placet, ut ſit infinitum uerbum, quod tamen in alium modum erat uertendum, Viſitauit nos oriens ex alto, ut illuceſceret his qui in tenebris & umbra mortis ſedebant, ſiue ſedebamus, & dirigeret pedes noſtros. Et confortabaẽ.) ἐκραταιοῦτο, hoc eſt, fiebat robuſtꝰ ac ualidus, nõ corpore tantum, ſicuti uulgus, ſed ſpiritu. Nam ætas corpori robur ac uires paulatim addit; quod hic tranſtulit ad animũ. Nec eſt ſimpliciter creſcebat, ſed ηὔξανεν id quod peculiare eſt plantis & animantibus. Cæterum hic accõmodatius dixiſſet, adoleſcebat.

Oſtenſionis ſuæ ad Iſrael.) ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἰσραήλ. Quorum uerborum hic ſenſus eſt, donec denuo proferretur & oſtẽderetur apud populũ Iſrael, qualis eſſet. Nam interea ueluti latebat ſuo tempore proditurus.

EX CAPITE SECVNDO.

EDictum.) δόγμα. i. decretum, quod tamen recte mutauit interpres.

Cyrino.) κυρηνίου. i. Cyrenio, nec eſt a præſide, ſed ἡγεμονεύοντος. i. præſidẽ agẽte

Vt profiterentur.) ἀπογράφεσθαι. Idem uerbum quod hactenus uertit deſcriberetur. Cæterum eadem res, cum agitur in re militari uocatur dare nomen, cũ in æſtimandis facultatibus & exponendo numero capitum, appellatur cenſus. Sic eñ Vlpianus, uitia priorum cenſuũ, æditis nouis profeſſionibus euaneſcunt. Proinde magiſtratus cenſet, populus profitetur. Et ſuperius latinius uertiſſet cenſeretur q̃ deſcriberetẽ. Et profeſſio rectius q̃ deſcriptio. Declarat & Ambroſius hoc loco nihil aliud eſſe ꝓfeſſionem q̃ cenſum. Profeſſio, inquiens, iſta fidei, cenſus animorũ eſt. Porro quod dixit, uniuerſus orbis, Ambroſius ad allegoriam trahere mauult, cum Auguſtus id temporis, nec Armenijs, nec Gottis imperarit, uerum ut hiſtoriæ quoq; ſua cõſtet fides, totus orbis aut accipiendus eſt ꝑ ſynecdochen, ut intelligas maximam orbis partẽ, aut totum orbẽ Rhomanum. Ex hoc enim loco colligunt nõnulli ad imperatorem totius orbis imperiũ pertinere, cum nec hoc agat Lucas, nec Auguſtus ipſe totius orbis imperiũ tenuerit. Quãq; ut non improbarim, ſi quis unus totius orbis imperio potiatur, modo is quantũ præmineret autoritate, tantum & præſtaret prudentia ſimul & integritate, ita ſtultiſſimum arbitror id ſomniare, quod nec fuerit unq̃, & hoc ipſum quod fuit, iam olim e uita hominum ſublatum ſit, crudeliſſimum autem huiuſmodi factitios titulos, tanto rerum omniũ tumultu, tantaq; ſanguinis iactura perſequi.

In ſuam ciuitatem.) Hic licebat uertere, in ſua ciuitate, hoc eſt in ſua quiſq; ciuitate, niſi referas ad ibant.

In Iudæam ciuitatem) εἰς τὴν ἰουδαίαν εἰς πόλιν δαβίδ in Iudæã, in ciuitatem Dauid. Deeſt in præpoſitio, in ciuitatem. Prius enim poſuit nomen regionis, deinde ciuitatis.

Et familia) καὶ πατριᾶς) Idem uerbum, quod in Paulinis epiſtolis uertit paternitas, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur.

Vxore prægnante) Ita uertit interpres, ut Ioſeph uideatur duxiſſe Mariam iam tunc prægnantem, cum græce ſit οὔσῃ ἐγκύῳ. i. quæ erat grauida ſiue quæ ferebat uterum.

Et pannis.) ἐσπαργάνωσεν, ad uerbum ſonat infaſciauit. i. faſcijs inuoluit, ne quis imaginetur laceros pannos.

Non erat

Non erat ei locus) eis eſt græce αὐτοῖς, ut accipias de ambobus. Cæterũ qui conuenit non fuiſſe locũ in diuerſorio, cum præſepe pars opinor fuerit diuerſorij, niſi quod alibi κατάλυμα uertit refectionem, & cœnaculũ. Non erat locus aptus parturienti quæ ſolitudinẽ reqrit. Vigilãtes) ἀγραυλοῦντες. i. in agris agẽtes. Nã hinc græcis eſt cõpoſita dictio ἀγρὸς ager αὐλὴ ſtabulum. In ſeptis enim noctu ſeruantur greges, ob incurſum luporum Verum ea ſepta in agris ſunt.

Et cuſtodientes uigilias) φυλάσσοντες φυλακὰς, id eſt cuſtodiẽtes cuſtodias, ſiue excubãtes excubias. Et claritas) ἡ δόξα. i. gloria, quod aliquoties uertit maieſtatem.

Stetit iuxta illos) ἐπέστη αὐτοῖς magis ſignificat angelum imminuiſſe ex alto ſupra illos, q̃ aſtitiſſe. Inuolutum pannis) ἐσπαργανωμένον participium eſt eius uerbi de quo paulo ante diximus. i. faſcijs puerilibus inuolutũ, ne rurſum mendicorũ pannos imaginemur. Nam ut parentibus Ieſu tenuitatẽ ac paupertatem libenter tribuimus, ita ſordes ac mendicitatem procul amouemus. Habet & paupertas ſuam mundiciem. nam quo minus in conclaui pepererit Maria, non paupertas obſtitit, ſed diuerſantiũ turba, alioqui ſi Chriſto tantopere placuiſſet mendicitas, ut quidam putant, in ptochodochio naſci poterat.

Hoibus bonæ uolũtatis) καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. i. & in terra pax, in hoibus bona uolũtas ut intelligas tria diſtributa, ac ſingula ſingulis reddita, gloriam uni deo tribuit, idq; in altiſſimis, terræ pacem, hominibus bonam uoluntatem εὐδοκίαν, quod alias uertit beneplacitum. Siquidem homines ueluti tertios ac medios inter cœlum & terrã ponit. Neq; uero ſic accipiendum opinor, ut ipſis hominibus ſit bona uolũtas, ſed ut intelligant hanc gloriam, hanc pacem, non ex hominũ meritis exhibitam mundo, ſed dũtaxat ex beneplacito dei, cui ſic uiſum fuit hominibus gratificari. Porro cum ita conſtanter habeatur in omnibus græcis exemplaribus, & ad eum modũ exponat Vulgarius, mirũ eſt nuſq̃ hãc lectionem, nec apud Hieronymũ deprehendi, nec apud Ambroſiũ.

Paſtores loquebantur.) In pleriſq; græcis codicibus ſic erat ſcriptum καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ ποιμένες εἶπον. i. & homines illi paſtores dicebant, ut homines opponantur angelis, iam uero illud (adinuicem) pro inter ſeſe crebrius occurrit q̃ ut libeat admonere.

Tranſeamus uſq;) Græci addunt coniunctionem expletiuam διέλθωμεν δὴ, quæ nonnunq̃ urgens quiddam habet, ut hic emphaſim habeat accelerantiũ ac geſtientiũ abire.

Verbum hoc quod factum eſt.) Nihil obſto quo minus hic philoſophetur, qui uolet de uerbo facto, modo ſciat iuxta proprietatem hebræi ſermonis uerbum dici, rem nouam quæ rumore diuulgetur, & ita eſſe deprehẽdet, quiſqs obſeruare uoluerit. Nec eſt (oſtendit nobis) ſed ἐγνώρισεν. i. notificauit ſiue mauis notũ fecit, aut indicauit, & aperuit. Quis enim alioqui dicitur oſtendiſſe uerbum? Et inuenerunt Mariam) deeſt una coniunctio καὶ εὗρον τήν τε μαρίαμ. i. Mariãq; & Ioſeph, quanq̃ hoc loco pene fuitocioſa prima coniunctio latinis. Et græcis aliquoties ſic apponitur, ut uidetur magis ad uenuſtatẽ facere ſermonis, q̃ emphaſim, quo ſermonis genere uidemus delectatum Ennium.

Et cognouerũt de uerbo) ἰδόντες δὲ διεγνώρισαν. i. ubi uidiſſent notũ fecerunt, ſiue diuulgarunt ut intelligas illos quod uiderant alijs qui non uiderant prædicaſſe. Eſt enim uerbum compoſitũ a γνωρίζειν, quod modo uertit oſtendit nobis. Aſtipulatur huic interpretatiõi Vulgarius. Maria uero) ἡ δὲ μαριὰμ. Expreſſius erat ſi uertiſſet ipſa uero Maria propter additum articulum ab alijs quo magis diſtinguatur qui hiſce de rebus loquebantur ipſa tacente. In omnibus) ἐπὶ πᾶσι. i. ſuper omnibus ſiue de omnibus,

Dies purificationis eius) Alter codex habebat αὐτοῦ, ut purificationẽ referas ad Chriſtum, Alter αὐτῶν, ut ad utrũq;, ne quid hic fruſtra cauilletur aliquis de purificatione Mariæ. Nã purificationẽ uocat eas cerimonias quibus olim & puerpera & fœtus luſtrabãt.

Vt ſiſterent) παραστῆσαι τῷ κυρίῳ. i. ut exhiberent ſiue cõmendarent. Nam utrunq; ſignificat græca uox. Adaperiens uuluam) διανοῖγον μήτραν Aperiens uterum, ſic enim mauult Laurentius, homo ſuperſticioſe uerecundus, quaſi uero uulua ſit obſcœnum uocabulum

cabulum

cabulũ, aut quaſi legis huius uerba de Maria proprie dicta ſint. Et timoratus.) εὐλαβὴς id eſt pius ſiue religioſus. Et reſponſum acceperat.) hic reſponſum accipe oraculum, καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον, id eſt erat illi promiſſum oraculo.

Ante faciem omnium.) κατὰ πρόσωπον quod magis ſonat in conſpectu.

Et erat pater) In græcis codicibus lego pro pater Ioſeph, quod arbitror imutatũ a quopiam, qui uereretur Ioſeph uocare patrem Ieſu, cum poſtea ipſa Maria uocet illum patrem Ieſu. Parentes eius.) eius non additur apud græcos ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν τοὺς γονεῖς τὸ παιδίον, id eſt cum inducerent parentes puerum Ieſum.

Cui contradicetur.) ἀντιλεγόμενον. i. cui contradicitur ut abſolute accipiamus.

Et tuam ipſius animam.) καί σου δὲ αὐτῆς τὴν ψυχήν. i. & tuam aũt ipſius animam pertranſibit. Nec eſt ocioſa coniunctio de, ſignificans mutari perſonam, & ueluti noui doloris initium. Neq; uero lubet hic referre uarias interpretationes, quas Lyranus & Carrenſis in hunc cõgerunt locum, quorum poſterior etiã citat autorẽ Chryſoſtomũ. Illud cõſtat ipſius non poſſe referri, niſi ad Mariam, cũ ſit αὐτῆς. Nec eſt quod hic prodigioſas interpretationes cõminiſcamur cũ ſenſus ſit expeditus, fore ut Chriſto reclametur, & hinc nonnullam doloris portionem ad matrem redituram. Cæterum theologos iſtos offendit, tuum ipſius elegantius dictum, ꝙ pro illorũ auribus, q̃ꝙ uenuſtius erat, penetrabit ꝙ pertrãſibit. Et hæc uidua uſq;) καὶ αὐτὴ χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων, & hæc uidua circiter annorum octoginta quatuor. Interpres legiſſe uidetur ἕως pro ὡς.

Obſecrationibus) δεήσεσι, miror quare diſplicuerit interpreti p̃cibus aut orationibus, cum obſecratio aliud quiddam ſignificet, nempe quoties per rem ſacram obteſtamur, quod Græci uocant ποτνιᾶν Hæc ipſa hora.) αὐτῇ ὥρᾳ. clarius erat eadem hora.

Superueniens) ἐπιστᾶσα. i. aſſiſtens, quod aũt Valla monet, friuolum eſt, poteſt enim ſuperuenire, dum hæc fiunt, quæ tamen in aliqua templi parte ſit.

Confitebatur domino) ἀνθωμολογεῖτο, non eſt ſimpliciter confitebatur, ſed confeſſione reſpondebat, ut referatur ad cõfeſſionem Symeonis & aliorũ, quorũ hæc cõfeſſioni reſpondebat. Redemptionem Iſrael) Non eſt Iſrael in græcis, ſed in Hieruſalẽ ἐν Ἱερουσαλήμ. Vetuſtiſſimi codices habent Hieruſalem abſq; præpoſitione.

Et confortabatur.) Græci codices addunt ſpiritu τῷ πνεύματι.

Per omnes annos) κατ᾽ ἔτος. i. annue, ſiue in ſingulos annos ſiue quotannis.

In die ſolenni paſchæ) τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα. i. in feſto paſchæ. Quorſum enim pertinebat periphraſis? Ac paulo poſt (cũ redirent) dilucidius erat, ſi addidiſſet illi, quod mox cõſequitur, remanſit puer Ieſus, & græce eſt ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐτούς, hoc pronomẽ ut alias citra incõmodum nõnunq̃ omittitur, ita hoc loco cõmodum erat addere.

Et non cognouerunt parentes eius.) Græci codices habent καὶ οὐκ ἔγνω Ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ. i. & non cognouit Ioſeph & mater eius, quod & ipſum mutatũ arbitror, præſertim cum in nonnullis exemplaribus ſecus habeatur, nempe οἱ γονεῖς αὐτοῦ. i. parentes eius.

In comitatu.) ἐν συνοδίᾳ quod proprie ſonat comites & ſocios eiuſdem itineris.

Stupebant aũt) ἐξίσταντο quod ſignificat uehementem admirationem aut metum, ita ut quis non ſit apud ſe, cui finitimũ eſt illud quo mox utitur ἐξεπλάγησαν, quaſi dicas attoniti facti ſunt.

EX CAPITE III.

PRocurãte Pontio. Interpres delectatus eſt uarietate, qui nunc uertat procurante, quod modo uerterat præſide ἡγεμονεύοντος. i. præſidem agente.

Tetrarcha autem.) & hæc apud græcos participia ſunt abſolute poſita, τετραρχοῦντος, id eſt tetrarcham agente. In omnẽ regionem) ἐπὶ πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου. In omnem regionẽ circa Iordanem, ſiue finitimam, aut circumiacentem Iordani. Rectas facite ſemitas eius) Et hic pro dei noſtri quod eſt apud hebræos ac ſeptuaginta, mutauit eius, de quo admonuimus ſuperius. Niſi quod Lucas longius pro

ſecutus eſt Eſaiæ teſtimoniũ, in quo cõſentit cũ Hebraica ueritate ſimul & ſeptuaginta, niſi quod pro eo quod habet hebraica ueritas, & uidebit oĩs caro pariter quod os domini locutum eſt, hic uelut interpretans dixit τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ, id eſt ſalutare dei. Cæterum hebraica, ſi quis uolet cõferre ſic habẽt, כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ׃ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה׃ וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר Ea ſic extulit Hieronymus. Omnis uallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua indirecta, & aſpera in uias planas, & reuelabitur gloria domini, & uidebit omnis caro pariter, quod os domini locutum eſt.

Praua indirecta.) τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν, id eſt obliqua in rectam, ut ſubaudias uiam. Nam hic interpres praua poſuit non pro malis, ſed pro diſtortis. Vſus eſt autem figura hebraica, qua illi ſic loquuntur, erit mihi in patrem, erunt duo in carnẽ unã, pro eo quod eſt, erit mihi pater, & erunt duo una caro.

Et aſpera in uias,) καὶ τραχεῖαι, id eſt & aſperæ ut ſubaudias uiæ & plane eſt λείας leues, quod prima ſyllaba producta opponitur aſpero.

Genimina.) γεννήματα, quod alias uertit progenies, id quod non ſemel admonuimus.

Quis oſtendit) τίς ὑπέδειξεν, quod magis ſonat ſubindicauit, hoc eſt clam cõmonſtrauit, quemadmodum ſolemus inſtante periculo. Et filios Abrahæ) Abrahæ græcus datiuus caſus eſt τῷ ἀβραάμ.

Dignos pœnitentia.) ἀξίους τῆς μετανοίας, poteſt accipi & ita, dignos pœnitentia, nam dignus apud Græcos gignendi caſum habet. Verum hoc admonuimus in Matthæo.

Ne cœperitis dicere.) Græci hic addunt, ἐν ἑαυτοῖς, id eſt in uobis ipſis, ſiue intra uos, hoc eſt in animo ueſtro.

Iam enim ſecuris.) Græci addunt copulam & ſecuris καὶ ἡ ἀξίνη, quæ ſane non eſt ocioſa, ſignificat enim præſens periculum, ni reſipiſcant.

Ad radicem arboris.) arborum eſt & apud Græcos & in uetuſtiſſimis noſtris codicibus τῶν δένδρων, Sentit enim de cunctis hominibus, atq; ita legit Ambroſius.

Excidetur.) Exciditur & mittitur, eſt Græcis ἐκκόπτεται καὶ βάλλεται, quemadmodũ & in Matthæo. Det non habenti.) μεταδότω, id eſt cõmunicet ſiue impartiat. Neq; enim iubet dari duas tunicas, ſed e duabus unam. Nam id eſt μεταδοῦναι.

Quam conſtitutum eſt uobis faciatis.) Miror non eſſe animaduerſum, nec a Laurentio, nec a quopiam alio, πράσσετε, hic uertendum fuiſſe non faciatis ſed exigatis, cum loquatur de publicanis hoc eſt publicorum uectigaliũ redemptoribus, quibus hic & hodie mos extorquere a plæbecula, non quantum princeps iuſſerit, ſed quantum omnino poſſint, utrumq; enim ſignificat πράττω.

Calumniam faciatis.) συκοφαντήσατε συκοφαντεῖν, apud Græcos non uno ſumitur modo, uerum plærumq; συκοφαντεῖν eſt falſo deferre, & crimen data opera impingere, quo nonnihil emolumenti extorqueatur a reo. Duo igitur uult abeſſe a militibus uim qua prouinciales opprimebant, & calumniam, qua deferebant illos apud ſuos præſides, quo ſine ui, ſed non minus pernicioſe ſpoliarent. Ridiculum uero quod quidam ex hoc loco probare nituntur bellum, quaſi uero Ioannes hæc dixerit Chriſtianis, ac non potius gentilibus, aut certe prophaniſſimis Iudæis. Si qui tamen Iudæi meruerunt unq; ſub gentilibus, aut hoc egerit ut præſcriberet cuiuſmodi deberent eſſe milites, & non illud potius ut qui peſſimi erant, inciperent eſſe minus mali. Sic enim undiq; præparabat uiam domini, alioqui qui potuiſſet Ioannes ab illis extorquere militiam, cum Chriſtus a Iudæis non potuerit extorquere cæremonias & ſuperſtitionem Moſaicæ legis ac traditionem.

Stipendijs ueſtris.) ὀψωνίων ὑμῶν, quo uerbo Terentius uſus eſt pro cibis lautioribus. Quanq; Paulus quoq; ſemel atq; iterum uſus eſt hoc uerbo pro ſtipendio ſiue autoramento militari. Exiſtimante.) προσδοκῶντος δὲ, id eſt expectante, ſiue ſperante, uelut ex euentu iudicaturus eſſet.

Ne ſorte.) μήποτε.i. num ipſe mallem, q̃; ne. Nam ποτὲ hic plane coniunctio eſt expletiua. Cuius uentilabrum.) τὸ πτύον, quod inde dictum, quod paleas ſecernat a granis. Nam πτύω eſt expuo. Adiecit & ſuper hoc omnia.) Librarij uicio deprauatus ordo, legendum autem, Adiecit & hoc ſuper omnia, quemadmodum reperio ſcriptum & in emendatioribus latinorum codicibus.

Sicut columba) ὡσεὶ περιστερὰ, Laurētius mauult uelut columba, quod alioqui uideatᷣ ſenſus & columbam deſcendiſſe in Ieſum. Nunc uero ſentit ſpiritum ſanctum deſcendiſſe, ſed ſpetie columbæ. In horreum ſuum.) εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, incertum an ſuū referatur ad triticum, an ad Chriſtum, ſed magis opinor ad triticum, ut indicatum eſt in ſuperioribus.

Factum eſt autem.) Poterant cōmodius reddi græca. Accidit autem cum baptizaretur totus populus, ut Ieſu quoq; baptizato & orante aperiretur cœlum, & deſcenderet ſpiritus ſanctus corporali ſpetie ueluti columba ſuper illum, & uox e cœlo proficiſceretur, quæ diceret. Tu es filius meus.) σὺ εἶ ὁ υἱός μου, id eſt tu es ille filius meus. Propter græcum articulum cuius uis non eſt hoc loco ocioſa.

Quaſi annorum.) ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα, id eſt annorum circiter triginta. Quanq̃; nōnulli codices ſic habebant καὶ αὐτὸς ἦν ὁ ἰησοῦς ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος ὢν ὡς ἐνομίζετο υἱὸς ἰωσὴφ, Quorum uerborum hic eſt ſenſus. Et ipſe Ieſus ingreſſus erat annum trigeſimum, ut putabatur filius Ioſeph, aut certe ad hūc modū, & ipſe Ieſus accedebat ad annū trigeſimū ut intelligamus illum aut agere cœpiſſe trigeſimum annum, aut acceſſiſſe iam ad illud ætatis. Cæterum participium uerbi ſubſtantiui ὢν ita poſitum eſt, ut poſſit uel ad ſuperiora, uel ad inferiora referri. Verum qui potuit eſſe filius Ioſeph ſi putabatur tātum & non erat, unde res ipſa cogit, ut ad ſuperiora referatur, & accipiamus participium uſurpatum uice uerbi infiniti. Nempe ὢν pro εἶναι, qui incipiebat eſſe, quod ſane non infrequens eſt apud græcos. Qui fuit Heli.) τοῦ ἠλί, id eſt qui fuit filius Heli græce hæc nomina connectuntur per articulos, Proinde noſtrum qui, non eſt referendum ad Ioſeph nec ad Chriſtum, ſed ad proximum nomē, In recenſendis nominibus mira in græcoꝝ codicibus confuſio, ne latinis quidem inter ſe conſentientibus, alibi deerat, alibi ſupererat, inuerſa ac deprauata plæraq;, quæ nos diligētiſſima collatione qua licuit reſtituimus.

Cæterum quod Matthæus diſcrepat a Luca in recenſenda genealogia Chriſti, quod hic per Nathan ſtirpis ſeriem deducat ad Dauid, ille per Solomonem, lōgum ſit altius repetere theologorum quorundam ſuper hac re digladiationem, quorum nonnulli nimis q̃; ridicule uolunt hunc Nathan non fuiſſe filium Dauid, ſed prophetam, quem Dauid adoptarit in filij uicem, ſuum uidelicet obiurgatorem, & ne ipſa temporis ratione refellantur, uolunt Nathan μακροβιώτατον fuiſſe, cæteros qui ante hunc regnauerunt a Solomone μινυνθαδίους, ut Homerico utar uerbo. Et in hac quidem ſententia uideo propemodum fuiſſe diuum Hieronymum. Quanq̃; nihil erat opus ad hæc ſuffugia diuertere, ſi perpendiſſent apud Hebræos duplici ratione dici filios iuxta legem & iuxta naturā. Lex erat ſi quis ſine liberis deceſſiſſet, ut huius frater inſtauraret poſteritatem defuncti. Itaq; qui ſic natus erat, duos habebat patres, alterū naturalē ex quo natus erat, alterū legalē in cuius nomen & ꝓgeniē ſuccedebat, nēpe defuncti. Ad hūc modū cū poſteritas Solomōis defeciſſet, in Ochozia, ex Simeon cognominato Ioas, qui ꝓgnatus erat e ſtirpe Nathan filij Dauid, inſtaurata eſt poſteritas Solomonica. Quod quidē palam arguit illa præfatio, haud ſcio cuius, quæ Lucæ euāgelio præfertur. Nam ab Hieronymiano ſtilo tantum abeſt, ut nullius omnino latini uideri poſſit, ſed græci cuiuſpiā, eruditi tamen & eloquentis, in ea ſic legimus. Cui ideo poſt baptiſmum filij dei, a perfectione generationis in Chriſto completæ, repetendæ a principio natiuitatis humanæ poteſtas permiſſa eſt, ut requirentibus demōſtraret, in quo apprehendens erat per Nathan filium Dauid, introitu generationis recurrentis in deum admiſſo, indiſſeparabilis

dei,ut prædicans hominibus Chriſtū ſuū, perfecti opus hominis redire in ſe per filiū faceret,qui per Dauid patrem uenientibus iter præbebat in Chriſto. Obſecro quis hūc ſermonem aſcribat Hieronymo? Sed ut ad rem,diſſeruit accuratius hac de re, magnus ille bonarum literarum antiſtes Iacobus Faber Stapulenſis in commentarijs quos ædidit in epiſtolam ad Hebræos. Neq́ pauca refert Ioannes Annius ex Philone. Ea quāq́ admodum probabilia ſunt, tamen quoniā is non tam certo citat q́ uellem, præſertim in re controuerſa, neq́ nobis erat Græci Philonis copia, paucis attingēda iudicauimus, & in hoc dumtaxat, quo lectori diligenti, cætera perueſtigandi præberemus anſam, præſertim cum hæc pene πάρεργα ſint huic inſtituto. Iam quoniam hinc plærīq́ falluntur, quod nonnulli ſint ὁμώνυμοι, nonnulli binomines, aut etiam trinomines, interdum cog nomina addita, ipſis miſceātur nominibus, pauca recēſebimus, quibus cognitis, minor ſit errandi occaſio. Primum Elih.) Idem eſt cum Iehoiakim, quem corrupte uocant Ioachim pater naturalis Mariæ uirginis, & auus Ieſu Chriſti ſecundum carnem. Quod teſtatur & Hieronymus, atq́ hinc colligere licet, Lucam naturalem Chriſtianæ genealogiæ ſeriem ſecutum eſſe, non legalem, ſi quidem ad Chriſtum reſpicias, ſin ad Ioſeph referas, contra erit. Nam Matthæus per naturæ lineam deuenit ad Ioſeph, quæ ad Chriſtum tendenti legalis eſt.

Deinde Iane,) Et hūc & Ianū qui præceſſit, una cū his qui inter hos duos intercedūt Philo teſtat̄ Iſrahelitico functos imperio. Recēſent̄ aūt his inſigniti cognomētis Iane⁹ ſecundus, Hircanus. Ioſeph Iunior, Arſes. Matthathia, Siloa. Amos, Shyrach. Nahum, Maſlot. Heſli, Aglai. Nagid, Artaxat. Maath, Aſer. Elih, Mathathias. Semei, Abner. Ioſeph primus. Iudas primus, Hircanus. Iana, Ianeus primus.

Præterea Zorobabel) Idem dictus Barachias, duos habuit filios, unum Reſa nomine, cognomine Miſciollam, quemadmodum legis in Neemia. Huius propaginem Lucas narrat, Alterum Abiuth, cognomēto Anania. Cuius ſtirpem Matthæus proſequitur. Ex horū ſtirpe deſcendūt, & qui apud Lucam, & qui apud Matthæū deinceps referūtur. Ad hæc Salathiel, Rectius ni fallor dicēdus שאלתיאל Shealthiel, idē alio nomine dictus Mezebeel, & Zorobabel, tā apud Lucā, q́ apud Matthæū recēſentur ut coniectare liceat hos ex Nathan ortos. Iam & Neri idem eſt, qui apud Matthæum dicitur Iechonias, id cognominis illi tributum eſt a populo, poſtea q́ ereptus e carcere in p̄cio habitus eſt apud Euilmerodach, quod lucerna Dauidici generis quæ uidebatur extinguenda redaccenſa ſit in hoc. Is igitur tū genuit Salathiel. Proinde fruſtra Iulianus calumniā ſtruit euangeliſtis, quaſi duos patres uni tribuant filio, cum idem ſit Neri & Iechonias, quemadmodum cæteri quoq́ reges qui hunc præceſſerunt πολυώνυμοι fuerunt, Vſq́ ad Ioas, qui eſt Simeon apud Lucam, haud ille quidem e ſtirpe Solomonis, quæ iam interciderat in Ozochia, ſed ex Nathan, cuius poſteritas ius habebat hactenus in regnum ſuccedendi. Cæterū quod parū reſpōdeat numerus eoꝝ, qui apud Lucam referuntur, & qui apud Matthæum, haud ita mirum uidebitur, ſi quis perpenderit, primum quod & Hieronymus indicauit, & ante hunc Origenes, nonnullos in genealogiæ ſerie fuiſſe prætermiſſos, idq́ data opera, quemadmodum annotauimus in Matthæum. Quandoquidem nec Ioas uſq́ recenſetur. Quos ſi cæteris adieceris, cōperies & numerum conſentire.

Præterea Iechonias idem eſt cum eo qui dictus eſt Neri. Huius pater Ioachim prætermiſſus apud Matthæum, idem eſt cum Melchi, ante quem regnauit menſibus tribus Ioachaz, quem ne ipſum quidem commemorauit Matthæus, Et haud ſcio an huic reſpondeat Addi. Rurſus Ioſias, Amon, Manaſſes, Ezechias, & Achas, cognomētis deſignantur hiſce, Coſam, Elmodam, Er, Ieſo, Eliezer, quorum ſane cognominum & Philo meminit, deinde Ioathan, Aſarias, Amaſias, Ioas, adnominati ſunt his nominibus quæ ſunt apud Lucam, Ioram, Matha, Leui, Simeon, quorū Matthæus omnino non meminit.

non meminit. Quin & Simeon, qui eſt apud Lucam, trinominis fuit, idem dictus Simeon, Heli & Ioas. Hic primus ortus eſt ex poſteritatis Dauidicæ inſtauratoribus, quos Hebræi אחישרים Acheſarim uocant, ceu regni adiutores, cum iam in Ochozia poſteritas Solomonis defeciſſet, nec hæc modo, uerum etiam ipſa familia Acheſarim, nimirum omnibus ab Athalia interemptis, hoc ſolo ſuperſtite, quod hūc Ioſaba Ochoziæ ſoror ſeruaſſet, etiamnum in cunis agentem. Neq; enim erat is filius Ochoziæ natura, ſed ſucceſſione dumtaxat, iuxta ius Acheſarim. Proinde ab hoc reliqua poſteritas omnis ad Nathan pertinet, ut unde duxerit genus, licet in ſorte collocet Solomonis. Porro Nathan hic de quo cœperamus in initio dicere, filius fuit Dauid frater Solomonis, ex Berſabeæ, quemadmodum legis paralipomenon libro primo, capi. tertio, Is, ut dixi, nec erat propheta, nec adoptatus a Dauid in ius filiorum, uerum huius poſteritatē ius regni manebat, idq; ex edicto Dauid, ſi quando Solomonis ſtirps intercidiſſet, id quod Annio citante docet Philo, idem propemodum colligere licet ex libro Regum tertio, Capi. quarto, nempe quod Nathan Achiſar inſtitutus fuerit, hoc eſt regiæ ſtirpis inſtaurator. Sic em̄ & illic appellat̄ filius Nathã, quē אחישר Lucas uocat Mathan. Huius partes erant, uniuerſam familiam regiam moderari, & ob id ius dicebantur Hebræis מתתים, id eſt donati ad ſuccedendum, & אחישרים hoc eſt fratres principum, quia in pari honore cum Regum filijs habebantur, Ad hos pertinebat tribus Beniamin, cum ad poſteritatem Solomonis, ſola domus Iuda pertineret. Hæc pauca e multis carptim delibauimus, ne nihil lucis præberemus auidis eadē exactius inquirendi, præſertim cum ad hiſtoriæ fidem faciant. Neq; rurſum probarim in huiuſmodi quæſtionibus uel anxie diſtorqueri, uel cōtentioſe digladiari, in quibus haud multo plus fructus eſſe uideo, ꝙ̄ in illa nobili pugna theologorum de conceptione deiparæ uirginis. Et Paulus non uno in loco monet, pijs hominibus huiuſmodi genealogias, & nunꝙ̄ finiendas queſtiones eſſe uitandas, quod non ſolum nihil conducant ad pietatē, uerum etiam pariant lites & contentiones, peſtem chriſtianæ concordiæ.

EX CAPITE QVARTO.

EGreſſus eſt a Iordane.), Regreſſus legendum eſt.

Et agebatur.) καὶ ἤγετο, id eſt ductus eſt ſiue actus eſt, cum alibi dicatur expulſus a ſpiritu. In deſerto) εἰς τὴν ἔρημον, id eſt in deſertum accuſandi caſu.

Diebus quadraginta.) ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος, id eſt, & quadraginta dies tētatus eſt. Nam quadraginta dies ita poſitum eſt, ut poſſit uel ad ſuperiora, uel ad ſequentia accommodari, uerum mollius eſt ut ad inferiora pertineat non quod toto hoc tempore tentatus ſit a diabolo, ſed quod aliqua parte huius temporis.

Viuit homo.) Græcis eſt ζήσεται, id eſt uicturus eſt ſiue uiuet uerbum futuri temporis. In momento temporis.) ἐν στιγμῇ χρόνου, id eſt in puncto temporis, qua Græci pro uerbiali figura breuiſſimum tempus indicant, Sumptum eſt a puncto mathematico.

Et cui uolo.) καὶ ᾧ ἐὰν θέλω, id eſt cuicunq; uolo ſiue uelim.

Si procidens adoraueris.) σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃς ἐνώπιόν μου, id eſt tu igitur ſi adoraueris coram me. Scriptum eſt hic græci codices addunt ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, id eſt uade poſt me ſatana. Sic enim erat in Matthæo.

Seruies.) λατρεύσεις, quod plærumq; ad diuinum cultum pertinet, unde & latria dicta eſt. Mandauit de te.) ἐντελεῖ, id eſt mandabit ut indicatum eſt a nobis & alibi.

Ne forte.) μήποτε, id eſt ne quando, ſiue ne.

Per uniuerſam regionem.) καθ' ὅλης τῆς περιχώρου, id eſt per omnem finitimam regionem. ſiue per omnem undiq; regionem.

Et magnificabatur.) δοξαζόμενος, id eſt glorificabatur, Non ſatis uideo cur hic Laurentium offendere debuerit coniunctio. mauult enim ille docebat in ſynagogis eorum omnibus cum glorificantibus.

In die ſabbati.) σαββάτων, id eſt ſabbatorum. Et reuoluit librum.) καὶ ἀναπτύξας τὸ βιβλίον, quod ego maluiſſem uertere, & explicito libro, nam ipſe mox uertit, & cum pli cuiſſet librum καὶ πτύξας τὸ βιβλίον.

Spiritus domini ſuper me) Locus eſt apud Eſaiam cap. 61. Quanquam hoc ſane loco citatio Lucæ magis cõſentit cum æditione ſeptuaginta, quam cum hebraicis uoluminibus Siquidẽ hebræa ſic habẽt רוּחַ אֲדֹנָי יהוה עָלָי יַעַן מָשַׁח יהוה אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים שְׁלָחַנִי לַחֲבֹשׁ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ׃ לִקְרֹא שְׁנַת־רָצוֹן לַיהוָה׃ Quæ uertit ad hunc modum Hieronymus. Spiritus domini dei ſuper me, eo quod unxit me dominus, ad annunciandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem, & annũciarem annum placabilem domino. Porro iuxta Septuaginta legimus ad hunc modum. Spiritus domini ſuper me, propter quod unxit me. Euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis ut uideant, & uocare annum acceptabilem domino. Eo quod unxit me.) οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, id eſt propter quod unxit me Atque ita legitur in antiquiſſimis latinis exẽplaribus, ſed græcis ad uerbũ redditis magis quam eleganter. Et cæcis uiſum.) καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, quod magis ſonat redditum uiſum quam uiſum, quaſi dicas reuidentiam.

Et diem retributionis.) Hæc uerba non adduntur in græcis uoluminibus, nec adduntur ab Hieronymo, qui citat hunc locum e Luca, ediſſerens Eſaiam prophetam.

Impleta eſt ſcriptura.) Hæc addendum eſt, & ita legitur in emendatioribus libris.

Vtique dicetis.) πάντως ἐρεῖτε, id eſt omnino dicetis. Eſt enim aduerbium confirmandi.

Quanta audiuimus.) ὅσα, id eſt quæ, ſiue quæcumque.

In ueritate dico uobis) Græci addunt coniunctiouem non ocioſam, ἐπ᾽ ἀληθείας δὲ λέγω ὑμῖν. Sed in ueritate dico uobis, aduerſatur enim hæc pars ſuperiori, quæ de contemptu meminit. Atque ita concinnandus ordo contemnitis me, quod præſto ſim, uerum non omnibus datum eſt habere talem qualis ego ſum.

Sine) ἔα, quod tamen aliquoties eſt aduerbium exclamantis. De figura ſermonis quid tibi & mihi, iam dictum eſt non ſemel.

Scio te quis ſis.) οἶδά σε τίς εἶ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ, id eſt noui te quis es, nempe ſanctus, ille dei. Et factus eſt pauor.) θάμβος, quod ſæpe uertit ſtupor. Eſt autem plus quiddam quam timor aut admiratio. Nam hoc loco magis uidetur admirantium eſſe quam timentium. Diuulgabatur fama.) ἐξεπορεύετο ἦχος αὐτοῦ, nomen eſt a uerbo ἠχεῖν, quod eſt reſonare, unde & echo dicta eſt, quæ uocem acceptam reddit quod fama tinniat, & pro una uoce plurimas reddat ab eodem compoſita eſt uox cathecuminus.

Magnis febribus.) πυρετῷ μεγάλῳ, id eſt febre magna, nec eſt timebatur, ſed συνεχομένη, quod alias uertit coartari.

Imperauit febri) ἐπετίμησε. i. increpauit forte ſcriptũ erat ĩcrepauit febri more græcorum Et offenſus quiſpiam nouitate conſtructionis mutauit increpauit in imperauit, id quod & alias factum deprehendimus, & ſuo cõmonſtrabimus loco. Porro quod ſequitur, & dimiſit illum, maluiſſem reddi, eaque reliquit illum, ne Chriſtus uideatur reliquiſſe puellam. Vt ne cauiller. Et ſurgens miniſtrabat illis, parum cõmode redditum, cum dicendum fuerit erecta miniſtrauit illis, ſiue ſurrexit ac miniſtrauit illis.

Cum autem ſol occidiſſet.) δύνοντος δὲ, id eſt cum occideret, ſiue, occidente uero ſole. Conſentaneum eſt autem eos magis acceleraſſe quod nox immineret.

Quia ſciebant.) ὅτι ᾔδεσαν τὸν χριστὸν αὐτὸν εἶναι. Et hic ſenſus eſſe poteſt quod ſcirent ſe Chriſtũ eſſe.

EX CAPITE QVINTO.

IRruerent in eum.) ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπικεῖσθαι αὐτῷ. i. cum turba irrueret illi, ſiue urgeret eum Præceptor.) ἐπιστάτα non eſt διδάσκαλε, neque καθηγητὰ, ſed tertium quoddam quod ſonat quaſi prefectum.

Veniret

Veniret & adiuuaret eos) ſe dicendum erat non eos, & in altera naui potius quam alia.

Ita ut pene mergerentur) Pene non additur, nec in græcis, nec in uetuſtis exemplaribus. Verum lector aliquis nolens illic perire apoſtolos, addidit pene.

Ex hoc iam) ἀπὸ τοῦ νῦν, id eſt poſt hac. Eris capiens) ζωγρῶν, Eſt autem ζωγρεῖν, proprie capere uiuum, quemadmodum fit in bello, dictione compoſita ex ζῶ, uiuo & ἀγρεύω, uenor, ſiue uenatu capio.

Volo mundare) mundare paſſiuum eſt. & imperatiui modi, καθαρίσθητι.

Sed uade oſtende) Hic nonnihil addendum erat, nempe inquit, ſed uade inquit oſtende te ſacerdoti, quod ne quis putet illum religione non feciſſe, fecit idem in actis apoſtolicis, quam audiſtis inquit per os meum.

Magnificans deum) δοξάζων τὸν θεόν, id eſt glorificans, ac mox, & magnificabant deum καὶ ἐδόξαζον. Quia uidimus mirabilia) παράδοξα, quod aliquando uertunt noua aut incredibilia. Facies eius erat euntis) ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον, id eſt quod facies eius erat uadens. Atque ita legit Hieronymus in queſtione ad Agalſiam quinta. Sic enim facies dicta eſt ire, ut oculi dicuntur loqui. Quamquam haud male mutauit interpres. Hæc annotatiuncula operarum in curia huc erat tranſlata, cum pertineat ad caput nonum.

Nomine Leui) Lucas inflexit λευεὶν uelut a nominatiuo Leuis.

Conuiuium magnum) δοχὴν μεγάλην. id eſt ut ad uerbum reddam acceptionem magnam, inde dictum, quod accipiantur inuitati.

Non poteſtis filiiſponſi.) νυμφῶνος. i. filios talami, ſed proprie in quo ſponſus & ſponſa uerſantur, ut & ante commonſtrauimus.

Commiſſuram a ueſtimento) Rurſus eſt ἐπίβλημα ἐπιβάλλει. i. immiſſuram immittit.

EX CAPITE SEXTO.

In ſabbato ſecundoprimo.) δευτεροπρώτῳ. Annotauit Ambroſius noue poſitum a Luca ſecundoprimum ſabbatum, uerum nihil explicat præter allegoriam. Diuus Hieronymus in epiſtola ad Ruſticum monachum narrat ſe cum uerſaretur apud Nazanzienum. hanc illi propoſuiſſe quæſtionem, quid ſibi uellet apud Lucam ſabbatum δευτερόπρωτον. At illum cum (opinor) non haberet in promptu quod reſponderet, eluſiſſe ioco docebo te inquit apud populum ubi acclamantibus & applaudentibus cunctis uelis nolis cogeris nobis aſſentiri. Lyranus ſalebram hanc fortiter tranſilit. Hugo Carrenſis addit ſecundo primum ſabbatum dici quod a præcedenti proximum ſit. Atqui iuxta hanc rationem omnia ſabbata δευτερόπρωτα erunt, excepto eo quod fuit omnium primum. Admonet idem nimirum homo diligens ſecundo primo duas eſſe dictiones, ne quis uel imprudens bene poſſet errare, ut quemadmodum apud Græcos e duabus unica compoſita eſt dictio, itidem apud latinos unam faceret, & ita diceret ſecundo primo quemadmodum Plautus dixit Tragicocomœdiam, & nos dicimus Gallogræciam. Equidem ſuper hac re nihil adhuc apud autores comperi, quod ſatis faciat. Cæterum quod Vulgarius græcus interpres etiamſi recentior in hunc prodidit locum hic aſſcribam. Equidem ipſius uerbis, οἱ ἰουδαῖοι πᾶσαν ἑορτὴν σάββατον, ὠνόμαζον, ἀνάπαυσις γὰρ τὸ σάββατον πολλάκις, οὖν ἀπήντα ἡ ἑορτὴ ἐν τῇ παρασκευῇ. καὶ ἐκάλουν τὴν παρασκευὴν σάββατον διὰ τὴν ἑορτὴν εἶτα τὸ κυρίως σάββατον ὠνόμαζον δευτερόπρωτον, ὡς δεύτερον ὂν προηγησαμένης ἄλλης ἑορτῆς, καὶ σαββάτου. Quæ quidem ut non grauatus ſum aſſcribere in eorum gratiam qui diffidunt, ita non pigebit interpretari latine propter eos qui græce neſciunt. Iudæi, inquit quoduis feſtum ſabbatum uocabant, nam ſabbatum requiem ſonat. Sæpenumero igitur incidebat feſtum in paraſceuen, & uocabant paraſceue ſabbatum propter feſtum. Itaque quod proprie ſabbatum erat nominabant ſecundoprimum, quod ſecundum eſſet ab altero feſto & ſabbato quod præceſſerat, hactenus Vulgarius.

Interrogo uos.) ἐπερωτήσω, id eſt interrogabo.

Si licet ſabbatis.) τί ἔξεστι, id eſt quid liceat ſiue utrum liceat, quandoquidem de duobus interrogat.

bus interrogat. Reſtituta eſt manus eius.) Exemplar græcum adddit ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη, id eſt ſana quemadmodum altera: Inſipientia.) ἀνοίας, id eſt dementia.

Simonem quem cognominauit.) ὃν καὶ ὠνόμασε πέτρον, id eſt quem & nominauit Petrum, ut binominem intelligas, quanquam alias cognomen appellat.

Iacobum Alphæi.) ſubaudi filium, quanquam interpres addere debuit quod in articulo græco ſubauditur.

Et maritima & Tyro.) καὶ τῆς παραλίου τύρου. i. & maritima Tyro citra coniunctionẽ.

Et Sidonis.) Mirum cur hic reliquerit græcum genitiuum, niſi putauit utrunq; relinquendum fuiſſe, ut ſubaudias regione, ad hunc modum, a maritima parte Tyri & Sidonis, hoc eſt ab extrema parte qua ſpectat ad mare. Quanquam haud ſcio quo caſu factum ſit, ut in hac æditione prima ſecus ſit expreſſum formulis.

Beati pauperes.) Hic aperit cœleſtis ille doctor arcanam illam ſuam philoſophiam, quam ut traderet ſuis, e cœlo deſcenderat in terras, & hanc Chriſtianorum uulgus libenter antiquari ſinimus, ac uelut obſoleſcere, & alias nugas agimus. Cũ hæc in primis ſint inculcanda animis omnium, quod ſi fieret non ita paſſim omnes pro rebus friuolis pro pecuniola, pro uaniſſimis imperij titulis, pro quauis iniuriola digladiaremur: Hæc demum ſunt, quæ uere reddunt Chriſtianos, non argutiæ Scotiſtarum aut Occaniſtarum.

Exprobrauerint.) ὀνειδίσωσι, id eſt probris affecerint.

Væ uobis cum benedixerint uobis omnes homines. Secundum hæc enim faciebãt prophetis patres eorum.) Græci legunt non prophetis, ſed ψευδοπροφήταις, id eſt falſo prophetis conſentientibus & latinorum codicibus emendationbus. Superius enim totidem uerbis de prophetis locutus eſt. At hic de adulatoribus prophetis, Illic faciebant ſignificabat affligebant, hic faciebant, ſignificat præbebant ſeſe, & demulcebantur illorum aſſentatione.

Aufert tibi ueſtimentum, id eſt ἱμάτιον, id eſt pallium, id eſt ſummam ueſtem. Nam tunica infra pallium eſt. Vnde Plautinum illud tunica pallio propior eſt.

Et ſi bene feceritis ijs qui uos diligunt,) καὶ ἐὰν ἀγαθοποιῆτε τοὺς ἀγαθοποιοῦντας, id eſt & ſi benefeceritis benefacientibus, conſentiunt & latinorum uetuſti codices.

Siquidem & peccatores hoc faciunt.)) τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν, id eſt idem faciunt.

Peccatores peccatoribus fœnerantur.) δανείζουσιν, id eſt mutuum dant. Nã eſt idem uerbum quod ſuperius ita tranſtulit: Cæterum intelligens fœnerari uicio datum, non auſus eſt uti eo uerbo, de probis uerba faciens. Illic igitur dixit mutuum dare, hic fœnerare, cũ græcis utrobiq; idẽ ſit uerbũ, quod tñ illis anceps. Nam & qui citra uſurã dat mutuũ δανείζει, & q ad uſurã dat δανείζει. Verũ hic perpetuo uertendum erat dare mutuũ. Agit enim non de queſtu fœneratorum, ſed de mutuis officijs amicorum inter ſe. At inter impios quoq; reperias, qui amico credat pecuniam mutuam. Idem ſi faciunt diſcipuli Chriſti, nihil magni faciunt. Extenuat enim Chriſtus uulgaria officia, utpote communia cum ethnicis ac malis, ut ad illa prouocet quæ peculiaria ſunt Chriſtianorum, ut ſit in quo cæteros antecellant. Verum eo redierunt mores, ut ſi titulum, ſi cæremonias ſubduxeris, hac nota uix poſſis Chriſtianum ab ethnico dignoſcere. De uulgo Chriſtianorum loquor, non de omnibus.

Quia ipſe benignus eſt.) χρηστός, quod ſæpenumero uertit bonus, ſonat autem commodum & humanum ac facilẽ ad gratificandum id quod propemodum declarat & benignus, qua de re compluſculis locis, & dictum eſt & dicetur.

Confertam & coagitatam.) πεπιεσμένον, quod ſonat preſſam, id enim fit in aridis, quo plus capiat menſura, & coagitatam eſt, σεσαλευμένον, id eſt concuſſam, nam & hoc pacto fit, ut plus capiat uas quo metimur, Gaudet enim Chriſtus harum rerum collationibus uti, quæ ſenſibus omnium notiſſimæ ſunt.

Si ſit ſicut magiſter eius) græca ſecus habẽt, nẽpe ad hunc modũ κατηρτισμένος δὲ πᾶς

ἔσαι

ἔϛαι ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, id eſt perfectus autē omnis erit ſicut magiſter ipſius, non enim uetat Chriſtus ne ſit perfectus diſcipulus. At non uult, ut diſcipulus uſurpet ſibi, quæ præceptor uſurpauerit, ac præire conetur, ſed ita perfectus erit ſi per omnia imitetur ſuum præceptorem. Et in hanc ſententiam legit & interpretatur Vulgarius.

Veruntamen.) πλὴν, id eſt imo. Trabem in oculo tuo.) ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ, id eſt in tuo ipſius oculo, ſiue in proprio oculo.

Qui fodit in altum.) Senſum recte uertit, cæterum græce eſt ὃς ἔσκαψε καὶ ἐβάθυνε, hoc eſt ut ad uerbum reddam fodit & profūdauit (Aedificanti domū ſuā) οἰκοδομήσαντι .i. qui ædificauit domum ſuam. Nec eſt ſupra petram quod Græci dicūt ἄνω πέτρας, ſed ἐπὶ πέτραν, id eſt ſuper petram.

EX CAPITE SEPTIMO.

Centuriones autem.) Ex hoc loco conſtat quem Matthæus παῖδα uocat non filium fuiſſe, ſed famulum, δοῦλος enim nihil aliud ꝙ ſeruum aut famulum ſignificat, Et quod hic uertit erat moriturus, uertere poterat agebat animā, aut erat in periculo mortis, aut certe incipiebat mori. Sic eñ uertit aliquoties. Deinde qui erat illi precioſus,) noue dixit, charus eñ tum ad rem tum ad hominem pertinet. Precioſus non niſi ad rem, niſi per methaphoram, proinde ἔντιμος uertendum erat charus, aut in precio habitus.

Sollicite.) σπουδαίως, diligenter ſiue ut magis ad uerbum, ſtudioſe ac ſedulo. Et quia coniūctio erat omittenda. Annotandum autem ꝙ iudaica commendatio, quam non ſine cauſa recenſuit Lucas, Amat inquiunt gentem noſtram, & ſynagogam noſtram ipſe ædificauit nobis. Diſcipuli eius.) Græci addunt ἱκανοί, id eſt multi.

In ipſa autem hora.) ἐν αὐτῇ, In eadem autem hora, quanq; hoc loco tempus ſignificet potius ꝙ horam. Pauperes euangelizantur.) Demiror quid Laurentio acciderit cum hoc loco mauult euangelizāt ꝙ euangelizantur, quaſi uero ſenſus ſit, pauperes prædicaſſe euangelium, ac non potius accepiſſe euangelium. Etenim ut Græci dicūt euangelizo te pro eo quod eſt, adfero tibi bonū nuncium ita dicunt, ille euangelizatur pro eo quod eſt accipit lætum nuncium, ut & alias indicauimus. Porro pauperes uocat mites ſiue manſuetos hebræorum more, quibus עָנִי ab Hieronymo uertitur pauper, a ſeptuaginta manſuetus, quod fere diuitias comitetur ferocitas, & ferocitas indocilis ſit. Vento agitatam.) σαλευόμενον, id eſt qui agitat̄. Eſt enim paſſiuum præſentis temporis. Proinde Ambroſius legit arundinem uento moueri, participio uerſo in uerbum, ut temporis ratio conueniret.

In ueſte precioſa.) ἐνδόξῳ, id eſt glorioſa, ſiue ſplendida. Nec enim eſt ἐν τίμῳ ſiue πολυτελεῖ, Quod ſi latine loqui uoluiſſet mutāda erat forma græcanici ſermonis. Nā illi τὸν ἐν πορφύρᾳ dicunt. hoc eſt illum qui eſt in purpura pro purpurato, ſiue purpuram induto. Vertendum igitur erat ad hunc modum, Qui ſplendido ueſtitu utuntur, & ī delicijs uerſantur, in regijs ſunt, ſiue in regum palatijs ſunt. Eſt enim græcis ἐν τοῖς βασιλείοις.

Vtiq; dico.) ναί, quod eſt affirmantis.

Spreuerunt in ſemetipſos.) ἠθέτησαν εἰς ἑαυτούς, id eſt aſpernati ſunt aduerſus ſeipſos. Sentit enim illos recepiſſe in ſuum bonum, hos in ſuum malum reieciſſe.

Sapientia a filijs ſuis.) Apud Lucam additur omnibus πάντων, ut intelligamus Chriſti doctrinā placuiſſe omnibus qui eſſent filij ſapientiæ. Atq; ita legit Ambroſius, nec legit modo, uerum etiam interpretatur, atq; itidem ſcriptum eſt in libris emendatioribus, tum græcis, tum etiam latinis.

Et loquentibus adinuicem.) καὶ προσφωνοῦσιν ἀλλήλοις, id eſt acclamantibus inter ſeſe, de cæteris item quæ ſequuntur diximus in Matthæo.

Venit autem.) ἦλθε γὰρ, id eſt uenit enim ſuffragantibus & antiquis exemplaribus.

Et bibens uinum) οἰνοπότης, id eſt uinipotor, nec eſt deuorator ſed edax φάγος.

Ecce mulier

Ecce mulier in ciuitate peccatrix,) καὶ ἰδοὺ γυνὴ ἐν τῇ πόλει ἥτις ἦν ἁμαρτωλός.i.& ecce mulier in ciuitate, quæ erat peccatrix,ſiue quæ fuerat peccatrix.

Lachrymis cœpit rigare) Interpres omiſit duas dictiões græcas καὶ στᾶσα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὀπίσω κλαίουσα ἤρξατο βρέχειν.id eſt & ſtans iuxta pedes illius a tergo flens cœpit rigare lachrymis &c.Cæterum conijcere licet triclinium more ueterũ in ædito fuiſſe, ut ſtans attigerit pedes a tergo lectis patentibus in quibus diſcumbebat.

Quæ & qualis) Rurſum eſt ποταπή, quod alibi Laurentius uerti uoluit in quanta quod hic certe non poterat. Cuidam fœneratori) δανειστῇ,quod non ſolum fœneratorem ſonat,uerumetiam creditorem,nomen uerbale a uerbo δανείζω, de quo ſupra diximus.Hoc ſane loco, magis quadrabat creditori,quandoquidem de officio loquitur. Alioqui quis unq; audiuit fœneratorem cõdonaſſe cuiq; æs alienum?

Vnus debebat denarios) Vnus & alter dicendum erat non alius, aut alter & alter, ſi latine loqui ſtuduiſſet. Donauit utriſq;) ἐχαρίσατο,melius hic erat cõdonauit.

Quis ergo plus diligit) græci habent τίς οὖν αὐτῶν εἰπὲ, πλεῖον αὐτὸν ἀγαπήσει,horum igit' dic uter eum plus diliget? Eſtimo) ὑπολαμβάνω,id eſt opinor,ſiue exiſtimo.

Pedibus meis) ἐπὶ τοὺς πόδας μου.i.in pedes meos.

Non ceſſauit oſculari eum) οὐ διέλειπε καταφιλοῦσα,belle participium mutauit in uerbum infinitum.Eſt enim græce,non deficit deoſculans.

Cui autem minus dimittitur) ὀλίγον eſt græce.i.parum,ſiue paulum,non minus.

Intra ſe) græcus ſermo anceps eſt.Accipi poteſt,intra ſeſe, ut cogitarint dũtaxat,aut inter ſeſe,& collocuti ſint.

EX CAPITE OCTAVO.

PEr ciuitates & caſtella.) Vetuſti codices habent, per ciuitatem & caſtellum numero ſingulari,nimirum græcis ad uerbum redditis,κατὰ πόλιν καὶ κώμην.Verum id perinde ualet græce ac ſi dicas oppidatim & caſtellatim, id eſt per ſingulas ciuitates & caſtella.Vnde interpres non omnino perperam mutauit numerum. De ciuitatibus) καὶ τῶν κατὰ πόλιν ἐπιπορευομένων,id eſt eorum qui oppidatim accedebant, hoc eſt de ſingulis ciuitatibus.

Inter ſpinas) ἐν μέσῳ ἀκανθῶν,id eſt in medio ſpinarum.

Et extortæ ſpinæ) καὶ συμφυεῖσαι αἱ ἄκανθαι,id eſt ſimul enatæ ſpinæ, hoc eſt una cum herba ſegetis. Nã qui ſupra petram) οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας οἱ ὅταν ἀκούσωσι.i.qui uero in petra,qui cum audierint,ut ſubaudias,ſeminati ſunt,aut ſemen acceperunt.

Quia ad tempus credunt) οἳ,qui eſt,non quia ὅτι ſuffragantibus etiam uetuſtis exemplaribus. Non referunt fructum) τελεσφοροῦσιν, unicam dictionem græcam duabus reddidit.Sonat autem græca uox non ſolum fructum, ſed fructum perfectum & abſolutum,herbeſcunt enim & illa ſemina, cæterum non edunt fructũ quẽ expectat agricola. Bono & optimo) ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ,id eſt in corde honeſto & bono utrumq; poſitiuum eſt. Et ſubtus lectum) Valla recte mutat ſubtus aduerbium in ſubter præpoſitionem.

In palam) εἰς φανερὸν,id eſt in apertũ,aut in propatulũ.Nec latine locutus eſt interpres nec græca reddidit uerba. Quod non manifeſtetur) Græcis utrumq; uerbum futuri tp̃is eſt φανερὸν γενήσεται καὶ γνωσθήσεται, p̃inde mutato duntaxat uerbi modo ſic cõmode reddidiſſet, nihil occultum,quod non futurum manifeſtum,& nihil abſcõditum, quod non ſit cognoſcendum, & in propatulum uenturum.

Videte igitur quid audiatis) πῶς ἀκούετε,id eſt quomodo audiatis.

Qui enim habet) ὃς γὰρ ἐὰν ἔχῃ,ic eſt quicunq; enim habet,ſiue habuerit.

Quod putat ſe habere) ὃ δοκεῖ ἔχειν.i. quod uidetur habere. Et nõ poterat audire) Adire legendũ eſt ſuffragãtibus uetuſtis codicibus.Nã græce eſt οὐκ ἠδύναντο συντυχεῖν αὐτῷ.i.& nõ poterant conuenire eum.Verũ id nõ accidit interp̃tis culpa,ſed librariorũ.

transfretemus

tranſfretemus trans ſtagnum) διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης.i. tranſeamus in ulteriora ſtagni,deinde & aſcenderunt ἀνήχθησαν, potius eſt ſoluerunt hoc eſt diſceſſerunt a littore ſubducti. In nauiculam) εἰς πλοῖον in nauim,ut hūc præter diminuta nihil delectat.

Compellebantur) hoc ſcio deprauatum a librarijs,tamen quia tam prope accedit ad ueram lectionem,ne inualeſcat error admonendum duxi, complebantur eſſe legendū concordantibus & uetuſtiſſimis exemplaribus latinis,συνεπληροῦντο.Latinus quidam codex addit fluctibus. Præceptor ἐπιστάτα) ἐπιστάτα.i.pceptor pceptor ut intelligas & Ieſum altum dormiſſe ſomnum, & diſcipulos inſtanter inclamaſſe.

At ille ſurgens) ὁ δὲ ἐγερθεὶς.i,at ille expreɛctus.Geraſenorū τῶν γαδαρηνῶν.i.Gadarenorū de quo iam ante non ſemel diſſeruimus. Vir quidē) Græci addunt ἐκ τῆς πόλεως.i. e ciuitate,quod tamen nuſq̃ additū reperio apud latinos, nec ex Ambroſianis cōmētarijs conijcere licuit illum ita legiſſe apud Vulgarium Græcum reperio,q̃q̃ magis uertēdū erat ex ea ciuitate,ut accipias dæmoniacū prodiſſe e ciuitate Gadara.

Arripiebat illum) συνηρπάκει αὐτόν.i.corripuerat illum, nec eſt (& compedibus cuſtoditus) ſed καὶ πέδαις φυλασσόμενος καὶ διαρρήσσων τὰ δεσμὰ ἠλαύνετο,id eſt & compedibus ſeruabatur,ac diſrumpens uincula,agebatur.&c.Quod tamen mollius uerti potuit ad hunc modum,cunq; compedibus ſeruaretur,tamen diſrumpens uincula ferebatur a ſpiritu in loca deſerta. In deſerto) εἰς τὰς ἐρήμους.i.in deſerta,ut ſubaudiamus loca, atq; ita legitur in codicibus latinorum emendatioribus.

In abyſſum) græca uox eſt,latine uorago dicitur. Præceps) κατὰ τοῦ κρημνοῦ.i. per præceps ſiue per præcipitiū,& ſic habent uetuſtiſſimi latini codices.

A legione) ὁ δαιμονισθεὶς.i.a dæmonio uexatus.

Multitudo regionis Gerazenorū ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς περιχώρου τῶν γαδαρηνῶν.i,uniuerſa multitudo regiōis undiq; finitimæ Gadarenis. Ad principē ſynagogæ) παρὰ τοῦ ἀρχισυναγώγου λέγων αὐτῷ.i.a principe ſynagogæ dicēs ei. Verū offenſus aliquis abſurditate, quā prima fronte præ ſe fert ſermo,mutauit a principe,in ad principē.Atqui erat ſubaudiendum domo ut fieri ſolet in huiuſmodi orationibus. Verum de hoc quoq; ſuperius dictum eſt copioſius. A turbis comprimebatur.) οἱ ὄχλοι συνέπνιγον αὐτόν.i.turbæ ſuffocabant eum, hoc eſt conſtringebant.

Quæ in medicos erogauerat.) ἥτις εἰς ἰατροὺς προσαναλώσασα ὅλον τὸν βίον,οὐκ ἴσχυσεν ὑπ᾽ οὐδενὸς θεραπευθῆναι.i.quæ cū inſumpſiſſet in medicos totā ſubſtantiā,nō potuit a quoq̃ ſanari.Et aliquanto poſt (Turbæ te comprimunt & affligunt συνέχουσί σε καὶ ἀποθλίβουσι malim,coarctant te, ſiue diſtringunt te,atq; afflictant.

Virtutem de me exiſſe) ἐξελθοῦσαν ἀπ᾽ ἐμοῦ,recte ſane hoc loco interpres mutauit participium in uerbum infinitum,quod tamen in Matthæo & Marco non fecit.

Vade in pace) εἰς εἰρήνην.i.in pacem,quæ græca præpoſitio anceps eſt.

Ipſe autem. Hic addunt græci ἐκβαλὼν ἔξω πάντας.i.foras eiectis omnibus,id quod additur in cæteris Euangeliſtis,Quanq̃ apud Ambroſium non reperio additum,& haud ſcio an aliunde huc tranſcriptum ſit.Argutatur Valla non conuenire parentes ſolos obſtupuiſſe ſi turba aderat illa tota cuius ante facta eſt mētio.Præterea quorſum attinebat interdicere,ne cui dicerent, ſi res tot teſtibus acta eſt? Ob hæc neceſſe putat adijci hæc uerba,quæ ſane in græcis codicibus conſtanter aſcripta uiſuntur, eiectis omnibus.

EX CAPITE IX.

IN uia) εἰς τὴν ὁδόν.i.in uiā. Et tuleritis nō eſt a uerbo fero,ſed a tollo,ne quid tollatis in uiam ſiue ad iter,hoc eſt ne quid deportetis.

Neq; duas tunicas.) μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας, id eſt neq; binas tunicas, id eſt ſinguli duas. Cæterum ἔχειν infinitum uerbum poſitum eſt uice imperatiui,more græcanico. Et inde ne exeatis.) græce ſecus eſt καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθε, id eſt,& inde exite. Sentit enim ut unis dumtaxat ædibus uterentur,ne aliunde exirent relicturi ciuitatem,

quam

quam ingreſſi fuiſſent aduenientes, id quod non interpretis culpa, ſed librariorum uicio mutatum eſſe conſtat. In teſtimonium ſupra illos) ἐπ᾽ αὐτούς, queſo cur nõ potius aduerſus illos q̃ ſupra illos? adeo ne ſtudio fuit corrupte dicere?

Et hæſitabat) διηπόρει, quod ut ſignificat hæſitare, ita ſignificat & pexplexum eſſe atq; ancipitis conſilij & animi dubium. Metuebat enim, ſi is reſurrexiſſet quem occiderat.

Quæ eſt Bethſaida) εἰς τόπον ἔρημον πόλεως καλουμένης βηθσαϊδά. i. in locum ſolitarium ciuitatis quæ dicitur Bethſaida. Qui cura indigebant) θεραπείας, cur non potius curatione, cum de morbis loquatur, cum & latinius ſit, & ad græcam uocem exprimendam accõmodatius. Villaſq; quæ circa ſunt) εἰς τὰς κύκλῳ κώμας. i. in circumiacentes uicos ſiue oppidula. Et rurſus agros uertit in uillas, nec id ſane male.

Inueniunt eſcas) ἐπισιτισμόν. i. cõmeatum ἐπισιτίζειν enim eſt cibarijs inſtruere.

Per conuiuia) κλισίας ἀνὰ πεντήκοντα, in ſingulo accubitu quinquaginta. Nam id intelligit interpres per cõuiuia, neq; enim eſt hic συμπόσια, ut in Matthæo, ſed κλισίαι, quod ſonat accubitus ſiue diſcubitus. At ille increpans illos) Antehac interpres pene perpetuo tranſtulit ἐπιτιμεῖν cõminari, quod ſi uſq; alias, hic certe faciẽdum erat. Cur enim increparet Chriſtus diſcipulos, ob hoc reſponſum, ob quod tantopere collaudatus eſt Petrus iuxta alios Euangeliſtas? Proinde uertendum erat, interdixit eis, ſiue interminatus eis præcepit ne cui dicerent. Nam qui perdiderat) ὃς δ᾽ ἂν ἀπολέσῃ. Quicunq; uero perdiderit, niſi nam poſitum eſt loco autem.

Et ueſtitus eius albus & reſulgẽs) ἐξαστράπτων, quaſi dicas. Ex ſe mittens fulgur & effulgurans. Deinde illud mox præceſſit (& facta eſt ſpecies uultus eius altera,) τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ) maluiſſem ita reddere, ſpecies aſpectus eius alia, ſiue diuerſa.

In maieſtate) ἐν δόξᾳ. i. in gloria quemadmodũ uertit & paulo ſuperius.

Exceſſum eius) Exceſſum mortẽ intelligit, nã græce eſt ἔξοδον. i. exitum, q̃nquidẽ & exceſſum & exitum uſurpari pro morte compluribus exemplis docet Laurẽtius a quo petat, ſi quis forte diffidet. Nos compendio ſtudemus.

Dilanians eum) Ὁ μόλις ἀποχωρεῖ ἀπ᾽ αὐτοῦ συντρῖβον αὐτόν. i. & uix deſcẽdit ab illo lacerante ſe, ut intelligas puerum uix effugere a ſpiritu. Quanq; hoc loco uariant exemplaria græcorum. Eliſit eum dæmonium & diſſipauit.) ἔρρηξεν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον καὶ συνεσπάραξεν. i. laniauit illum dæmonium & concerpſit. Interpres pro ἔρρηξεν legiſſe uidetur ἔρριψεν, pro quo reddidit eliſit. Nec mihi diſplicet hæc lectio,

In magnitudine dei.) ἐν μεγαλειότητι. i. in magnificentia ſiue maieſtate. Dictum eſt eñ ab eo nomine quod ſolet uertere magnalia μεγαλεῖα

Ponite uos in cordibus ueſtris) græce eſt εἰς τὰ ὦτα ὑμῶν. i. in aures ueſtras, hoc eſt diligenter auſcultate quæ dicturus ſum. Refertur enim ad ſequentia, Porro in auribus dixit potius q̃ in cordibus, propterea quod non eſſent intellecturi. Sequitur enim mox. At illi ignorabant uerbum iſtud. Velatum ante eos) παρακεκαλυμμένον ἀπ᾽ αὐτῶν. i. abſconditũ ab illis. Intrauit aũt) εἰσῆλθε. i. ſubijt. Cogitatio) διαλογισμός. i. diſputatio, quãq; græca uox anceps eſt. Cæterũ ex alijs euangeliſtis liquet inter illos hac de re diſceptatũ fuiſſe, neq; rem intra tacitam animi cogitationem conſtitiſſe. At in eo quod mox ſequitur, At Ieſus uidens cogitationes cordis, ſignificat ſe de cogitatione loqui. Eſt eñ & hic eadem uox διαλογισμόν, eſt autem in hoc loco magna inter euangeliſtas diuerſitas, quæ tamen haud magno negocio redigi poteſt in concordiam. Iam articulus græcus quẽ addidit Lucas, τὸ τίς ἂν εἴη μείζων, ita reddi potuit de hoc, quis nam eſſet futurus maior.

In eis) ἐν αὐτοῖς. i. inter eos. Hic maior eſt) Græce ſic habet ὁ γὰρ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων οὗτος ἔσται μέγας. i. qui eñ minor fuerit inter uos omnes hic magnus erit.

In ciuitatem) εἰς κώμην, i. in caſtellum. Nam ita plærumq; uertit, tametſi quidã codices habent πόλιν. i. ciuitatem, Atq; ita legiſſe uidetur interpres. Nã aliquanto poſt εἰς ἑτέραν κώμην uertit in aliud caſtellum. Facies eius erat euntis) τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον

id eſt facies

ideſt,Facies eius erat uadens. Quanq̃ nihil refert ad ſententiam.

Vis dicimus.) θέλεις εἴπωμεν.i.uis dicamus. Et conſumat illos.) ὡς καὶ ἠλίας ἐποίησε.i. quemadmodum & Helias fecit. Hoc additum reperio in Græcorum codicibus,quos quidem uiderim oĩbus. Verũ haud ſcio an uelut ab explicãte locũ aliquo ſit hoc aſſcriptũ.

Quocũq; ieris.) ἀπέρχῃ.i.abieris. Renunciare his qui domi ſunt.) ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου.i. Vt dicam uale his qui ſunt domi meæ. Eſt enim hoc uerbum quod aliquoties uertit dimittere,aliquoties ualefacere,ſed datis mandatis.

Nemo mittens manum.) ἐπιβαλὼν καὶ βλέπων. Alterum participium eſt præteriti tẽporis,alterum præſentis. Ea ſic commode reddi poterant. Nemo qui poſtq̃ admouit manum aratro, ſi retrorſum aſpexerit,accõmodus eſt regno dei.

EX CAPITE DECIMO.

ET alios ſeptuaginta duos) Quod Laurentius arguit,interp̃tes ueteris teſtamẽti,cum numero fuerint ſeptuaginta duo,quippe e ſingulis tribubus delecti ſex, tamen incertum errore, an ſtudio ſeptuaginta uocari,non aliter q̃ apud Rhomanos Centũuiri dicti ſunt iudices e ſingulis tribubus,quæ triginta erant, qnq; delecti, utiq; numero centum & quinq;,uerum ſit nec ne, nõ admodũ arbitror ad hunc locum pertinere,certe probabile eſt, illud mirũ quod e ſeptuaginta diſcipulis fecerint ſeptuaginta duos,uelut idem oportuerit factum in diſcipulis,quod factum eſt in interpretibus,cum apoſtolos duodecim elegerit,uerum non hos quidem e ſingulis tribub9 ſingulos. Cæterum græci codices conſentiunt in ſeptuaginta. Atq; ita legiſſe uidetur & diuus Ambroſius,cum exponens hunc locũ,Ecce ego mitto uos ſicut oues inter lupos. Ad ſeptuaginta,inqt,diſcipulos dicit hoc. Pro nobis facit,& typus ueteris teſtamẽti ubi duodecim fontes,& ſeptuaginta palmæ in deſerto rep̃tæ,præfigurãt duodecim apoſtolos,& ſeptuaginta diſcipulos. Quin & Dorothe9 martyr in cõpẽdio re℞ apoſtolica℞ & ꝓphetica℞ noĩatim recẽſens diſcipulos,ſeptuaginta dũtaxat facit,nõ ſeptuaginta duos. Et tamẽ paulo inferius repetũt ſeptuaginta duo,reuerſi ſũt aũt ſeptuaginta duo cũ gaudio;ut appareat nõ caſu,ſed ſtudio factũ. Rogate autem.) Rogate igitur legendũ eſt, δεήθητε οὖν. Vt mittat operarios) ὅπως ἐκβάλῃ.i.ut extrudat,ſiue eijciat,ut intelligamus, aut inuitos emittẽdos,aut celeriter extrudendos,ut annotatum eſt in ſuperioribus.

Sin aũt.) εἰ δὲ μήγε.i.ſin minus,hoc eſt,ſi nõ fuerit illic filius pacis. Nec eſt (quæ apud illos ſunt) *Sed* τὰ παρ᾽ αὐτῶν,hoc eſt,quæ ab illis offeruntur,alioqui dixiſſet,τὰ παρ᾽ αὐτοῖς.

Inter lupos.) ἐν μέσῳ λύκων.i. in medio luporum. Et Valla mauult,uelut oues, q̃ ſicut oues. Pœniterent.) μετενόησαν. Cur nõ potius pœnituiſſent,cũ ſit præteriti temporis.

Qui uos ſpernit,me ſpernit) Hieronymus alicubi uertit,Qui uos reprobat,me reprobat. Eſt enim græcum uerbum ἀθετεῖ,quod eſt reijcit & auerſatur,& ita legit Cyprianus.

Reuerſi ſunt autem ſeptuaginta duo.) Rurſum addidit duo,cum Græcis non ſint niſi ſeptuaginta. Ecce dedi.) ἰδοὺ δίδωμι.i.ecce do. Exultauit in ſpiritu ſancto.) ἐν αὐτῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι ὁ ἰησοῦς.i.in eadem hora exultauit ſpiritu Ieſus.

Paruulis.) νηπίοις,quod hoc ſane loco magis uertendum erat,ſtultis, aut inſipiẽtibus, ut opponatur ei quod præceſſit ſapientibus. Quanq̃ & de hoc dictum eſt alias.

Etiam pater.) ναί,quod ſuperius uertit,utiq;. Eſt autem aduerbium confirmantis.

Quoniam ſic placuit ante te.) ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου.i. Quia ſic fuit bona uoluntas coram te. Sic enim uertit Hieronymus.

Omnia mihi tradita.) Ante hæc uerba Græci addũt,καὶ στραφεὶς πρὸς μαθητὰς εἶπε.i.Et cõuerſus ad diſcipulos dixit. Deinde ſequitur,Oĩa mihi tradita ſunt. Et error hinc ortus, quod mox ſequitur eadem oratio. Et conuerſus ad diſcipulos ſuos.) Verum hic addit græcus codex,κατ᾽ ἰδίαν.i.ſeorſim,atq; ita ſeparatur a ſuperiore.

Semiuiuo.) ἀφέντες ἡμιθανῆ.i.relicto ſemimortuo. *Suſpiciens autem Ieſus.*) ὑπολαβὼν δὲ ὁ ἰησοῦς.i.Suſcipiens autem Ieſus. Atq; ita legitur in antiquiſſimis Latinorum exẽ

plaribus, Poſitum eſt autē ſuſcipiens, pro excipiens & ſuccedens, uice reſpondendi. Ad eundem modum Vergilius, excipit Aſcanius & Xenophon, ὁ κῦρος ὑπολαβὼν εἶπε. i. Et Cyrus ſuſcipiens dixit. Ne id quidem cōmiſſum eſt interpretis uitio, ſed ſcioli cuiuſpiam, cui uiſum eſt ſuſcipiēs hoc loco nihil ſignificare, & uertit in ſuſpiciens, quaſi Ieſus reſponſurus homini ſuſpexerit in cœlum.

In ſtabulum.) εἰς πανδοχεῖον. i. in diuerſorium. Nam græca uox hinc dicta eſt, ꝙ accipiat quoslibet quod Latini uocant diuerſorium meritoriū. Nec interpres ſenſit de ſtabulo iumētorum, ſed de loco in quo ſtatur, unde & ſtabulari dicunt̄, q locū habēt alicubi.

Et altera die) ἐπὶ τὴν αὔριον. i. poſtero die. Stabulario) πανδοχεῖ. i. hoſpiti, ſed meritorio. In quoddam caſtellum.) εἰς κώμην τινά. i. oppidulum, ſiue uicum quendam, ne quis imaginetur arcem potentem, quæ nunc caſtella uulgo uocantur.

Satagebat.) περιεσπᾶτο. i. diſtrahebatur, ſiue diſtendebatur. Quanꝗ interpres elegātius uertit, ꝗ ut rudis lector animaduertat. Siquidē ſatagere proprie eſt, anxie torqueri difficultate rei conficiendæ. At græca uox aptius quadrat cum eo quod ſequit̄. Porro unū eſt neceſſarium, Pugnant enim diſtrahi & intentum eſſe in uno.

Circa frequens miniſterium.) περὶ πολλὴν διακονίαν. i. circa multam miniſtrationem.

Erga plurima.) περὶ πολλά. i. circa multa, ſiue plura ſuffragantibus & antiqſſimis libris.

Optimam partem.) τὴν ἀγαθὴν μερίδα. i. bonam partem, niſi ꝙ articulus additus declarat pluſculum, nempe partem illam certam, quæ uere bona ſit.

EX CAPITE VNDECIMO.

DA nobis hodie) Hic uariāt græci codices, in nōnullis ſcriptū erat, δὸς ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν. i. da nobis cotidie. Quāꝗ de hoc alias dictum aliquanto copioſius.

Sed libera nos a malo) Hoc in qbuſdā latinis exēplaribꝰ apud Lucā nō addit̄, ſicut & alia nōnulla, quæ uidentur ex alijs Euāgeliſtis adiecta, ne uiderēt̄ diſſentire. Id quod cōijcio factum, & alijs item compluribus locis. Siquidē apud Lucā hæc oratio multo pauciora complectitur ꝗ apud cæteros, ad hunc modum, Pater, ſanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum. Panem noſtrum cotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis peccata noſtra, ſiquidem & ipſi dimittimus omni debēti nobis. Et ne nos inducas in tentationem.

EX CAPITE DVODECIMO.

COmmoda.) χρῆσόν. i. mutua, ſiue mutuū da, quanquam græca uox anceps eſt.

Si perſeuerauerit pulſans.) Hæc in plæriſꝗ Græcorum codicibus nō reperi.

Propter improbitatem.) διά γε τὴν ἀναίδειαν. i. propter impudentiam. Eleganter quidem uertit interpres, ſi modo recte intelligatur.

Quis ex uobis patrem.) Græca nōnihil diſcrepant, τίνα δὲ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα αἰτήσει ὁ υἱὸς ἄρτον. i. Quem autem ex uobis patrem poſcet filius panem. Ea nos reddidimus in hunc modum. Quis autem ex uobis pater a quo ſi filius petierit panē, num lapidē dabit illi?

Bona data.) ἀγαθὰ δόματα. i. bonas dationes, ſi ſic liceat loqui.

Et illud erat mutū) Hallucinatur & hoc loco Valla, in mutū & mutus, κωφὸν & κωφὸς putans utrobiꝗ ſurdum uertendum fuiſſe nō mutum, aut nō intelligens, aut certe non animaduertens, utrūꝗ Græcis ſonare κωφὸν, quemadmodum & mox. Omne regnum in ſeipſum diuiſum, mauult in ſeipſo, ſiue ſuper ſeipſum, cum ſit aduerſus ſeipſum, ꝙ Græcis hæc præpoſitio ſit anceps, ut fere ſunt omnes.

Deſolabitur.) ἐρημοῦται. i. deſolatur. Et paulo poſt, πίπτει. i. cadit, non cadet, ſuffragantibus & antiquiſſimis exemplaribus. Vniuerſa arma.) τὴν πανοπλίαν, qua uoce Græci declarant, quicqd ad iuſtum apparatum armati uiri ptinet. Auferet.) αἴρει. i. tollit & diſtribuit, nō diſtribuet. διαδίδωσιν, ut præſentis ſint tēporis, nō futuri. Nec eñ uaticinat̄, quod futurū ſit, ſed quod fieri ſoleat proponit, ſimilitudinem conferens.

Inuenit eam ſcopis mundatam.) εὑρίσκει. i. inuenit, præſentis temporis.

Scopis

Scopis mundatam.) Græci codices addunt καὶ κεκοσμημένον.i. & ornatã, quod haud ſcio an ex alijs Euangeliſtis ſit huc aſſcriptum. Cæterum illud ſcopis mundatam, Græcis unica dictio eſt σεσαρωμένον.i. uerſam a uerbo uerro, non uerto. Quinimo) μενοῦνγε, ea cõiunctio neq; negat quod dictum, neq; reijcit, ſed infert, quod eſt certius.

Turbis autem concurrentibus.) συναθροιζομένων.i. coaceruantibus, conglobantibus, ſiue condenſantibus ſe, aut cum turbæ denſius affluerent. Græcis enim συναθροισμὸς dicit, cum omnia confertim in unum conferuntur locum.

Pluſq; Solomon hic.) ὧδε hic, aduerbium eſt hoc loco, non pronomen. Similiter & paulo inferius pluſq; Iona hic. Lucerna corporis tui) tui nõ additur a græcis, & ſenſus magis quadrat, eo amoto. Fit enim catholica ſententia, ut & ſuperius indicauimus.

Ne lumen quod in te eſt) μὴ τὸ φῶς poteſt accipi & nõ lumen quod in te eſt? &c. quod aduerbium μὴ ad utrunq; ſenſum ſit accõmodum, interrogantis & prohibentis.

Et quemadmodum lucerna.) ὡς ὅταν ὁ λύχνος τῇ ἀστραπῇ φωτίζει σε, ut cum lucerna fulgore illuminat te, ut ſit ſenſus non aliter tuum corpus erit lucidũ oculo puro, q̃ domus, tua lucida eſt tibi, accenſa lucerna, nec eſt illuminabit ſed illuminat.

Baptizatus eſſet.) ἐβαπτίσθη, cur non potius lotus eſſet, cum de ſimplici manuum lotione loquatur. Catini.) τοῦ πίνακος, quod non ſolum catinum, ſed etiam quadram ſignificat. Intus eſt ueſtrum.) Veſtri mauult Laurentius ut ſit genitiuus pronominis primitiui. Verumtamen date eleemoſynam.) δότε ἐλεημοσύνην. Anceps eſt utrum ſit date an datis, indicandi modo an imperandi. Iuxta priorem lectionem ſenſus erit, exiſtimatis uos data eleemoſyna liberari, ab omni immundicia. Siquidem obijcit alibi phariſæis, quod eleemoſynam ſuam facerent coram hominibus. Iuxta poſteriorem lectionem ſenſus manifeſtus eſt.

Quod ſupereſt.) τὰ ἐνόντα diuerſa uox eſt ab ea quæ frequẽtior eſt ac tritior τὸ λοιπόν. Mentã) ἡδύοσμον. Quæ portari nõ poſſunt) δυσβάστακτα.i. difficilibus portatu.

Non tangitis ſarcinas) τοῖς φορτίοις, idem uerbum quod modo uertit onera, & ſignificantius erat attingitis, q̃ tangitis, & appoſitius ad græcam uocem.

Quod conſentitis.) συνευδοκεῖτε, id eſt comprobatis.

Inter altare & ædem.) καὶ τοῦ οἴκου, id eſt domum.

Ita dico uobis.) Ita non eſt hic οὕτως, ſed ναὶ, quod aliquoties tranſfert etiam, aliquoties utiq;, aduerbium uehementer affirmantis, uerti poterat profecto ſiue certe.

Inſiſtere.) συνέχειν, id eſt cohibere, uerum emendatiores codices habebant ἐνέχειν, i. imminere, ſiue urgere, atq; ita conſentaneum eſt interpretem legiſſe.

Et os eius opprimere.) ἀποσομίζειν interpres legiſſe uidetur ἐπισομίζειν, quod ſignificat obturare os, nec ſinere loqui. At græci codices habent ἀποσομίζειν, quod magis ſignificat pendere ab ore, & obſeruare quid dicatur. Atq; id longe rectius quadrat cum ijs quæ præceſſerunt & ſequuntur. Inſiſtebant ei, & inſidiabantur, & quærentes capere aliquid ex ore eius. Neq; enim hæc competunt in eum qui occludat os loquentis. Deniq; ad hũc modũ interp̃tant̃ græci interp̃tes, quod ſi quis mihi parũ habet fidi ipſius Vulgarij uerba ſubſcribam, quod ad hunc attinet locum. τὸ δὲ ἀποσομίζειν αὐτὸν ἤρξαντο, τοῦτ' ἔστι πυκνῶς ἐρωτᾶν αὐτὸν καὶ ἀπορεῖν. γίνεται γὰρ τὸ ἀποσομίζειν, ὅταν πλείονες ἐρωτῶσιν ἕνα περὶ ἄλλων καὶ ἄλλων ὑποθέσεων, τότε γὰρ μὴ δυνάμενος ἀποκρίνεσθαι, ἔμφασιν δίδωσι τοῦ ἀνοήτου ἐξαπορηθῆναι. τοῦτο τοίνυν ἐσοφίζοντο καὶ οἱ κατάρατοι ἐκεῖνοι κατὰ Χριστοῦ· πολλοὶ γὰρ ἐρωτῶντες τὸν ἕνα, ἐδόκουν ἀποσοματίζειν αὐτὸν, καὶ εἰς ἀπορίαν ἄγειν ὡς μὴ δυνάμενον ἀποκρίνεσθαι. ὅπερ εἰκότως ἐγίνετο. πῶς γὰρ ὁ εἷς δύναιτο πολλοῖς ἀποκρίνεσθαι, ἄλλα καὶ ἄλλα ἐρωτῶσιν; Δύναται δὲ τὸ ἀποσομίζειν καὶ οὕτως νοηθῆναι, ἀντὶ τοῦ παγιδεύειν αὐτὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ στόματος κρατεῖν, ὅταν γάρ τις κρατηθῇ ἀφ' ὧν λέγει, ἀποσομίζεσθαι δοκεῖ, τοῦτ' ἔστιν ἀπὸ τοῦ σόματος ἕλκεσθαι καὶ κατακρίνεσθαι. δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ τὰ ἐφεξῆς· ζητοῦντες γάρ φησι θηρεῦσαί τι ἐκ τοῦ σόματος αὐτοῦ. ὅπερ γὰρ πρὸ ὀλίγου εἶπεν ἀποσοματίζειν, τοῦτο νῦν λέγει θηρεῦσαί τι ἐκ τοῦ σόματος αὐτοῦ. Quæ nec tranſferte gra-

uis potu contenti,quē paſſim obuiū præbet omnibus,natura non egeant cellis uinarijs.

Pluris eſtis illis.) διαφέρετε τῶν πετεινῶν.i.Præcellitis uolucribus.Nam διαφέρειν tametſi ſignificat differre,uſurpatur tamen ſæpenumero pro præſtare & antecellere.

Si autem fœnum.) ἐν χόρτῳ. Cur non potius gramen aut herba,quemadmodum & alias tranſtulit. Quanto magis uos modicæ fidei.) Vos accuſandi caſu profert, ὑμᾶς, ut ſubaudias ueſtiet.Et modicæ fidei,Græcis compoſita dictio eſt,ὀλιγόπιστοι,quod ſonat parum fidentes.Nam fides eſt præſtantis,& fides eſt fidentis.

In ſublime tolli.) μὴ μετεωρίζεσθαι,quod non proprie pertinet ad tumorem,quod Græci uocant μεγάλα φρονεῖν,ſed magis ne curemus ea quæ ſupra nos ſunt,μετέωρα enim uocantur,quæ ſunt in nubibus,& in ſublimi aeris regione.De quibus Meteorologica ſcripſit Ariſtoteles.Conſentit cum doctrina Chriſti dictum illud Socraticum, quæ ſupra nos nihil ad nos. Et iuſticiā eius) Hæc uerba nō adduntur apud hūc Euāgeliſtā,nec in græcis,nec in uetuſtis Latinorum exemplaribus,uerum ex alio loco huc tranſlata ſunt.

Si ſciret paterfamilias.) Lucas uſus eſt uerbis præteriti tēporis,Si ſciſſet,uigilaſſet,& nō ſciuiſſet. ᾔδει,ἐγρηγόρησεν,ἀφῆκε, Ponit eñ uelut parabolā alicuius,cui⁹ domus pfoſſa ſit.

Super familiam.) ἐπὶ τῆς θεραπείας.i.ſuper famulicium,ut intelligas tātum præfectum famulis.Quod genus ſeruorum columen familiæ uocant.

Tritici menſuram.) σιτομέτριον referri poteſt ad omnem cibum.Id quod latine uocant demenſum, ſiue quod ad certū modum tribuatur,ſiue quod in ſingulos mēſes redderetur,ut Donato placet.Ita Terentius in Phormione,ꝙ ille unciatim uix de demenſo ſuo ſuum defraudans genium comparſit miſer.Et Plautus in Sticho, Vos meminiſtis quot calendis petere demenſum cibum.Cæterum Græcis dictio compoſita eſt, σιτομέτριον,ex frumento & menſura non ex tritico.Quanꝗ σῖτος Græcis aliquando frumentū,aliquando quemlibet cibum ſignificat.Et ſerui farre ac leguminibus alebantur,magiſꝗ tritico, id quod licet intelligere ex Catonis libris,de re ruſtica,qui diligenter hiſce de reb⁹ præcipit, qui cibi modus ſit dandus ſeruis.Nec eſt (conſtituit) præſentis temporis, ſed καταστήσει conſtituet,futuri temporis.Iam illud,τίς ἄρα,Quis putas,uertit ſuo more,ꝑ quis, ſiue quiſnam. Cum infidelibus.) μετὰ τῶν ἀπίστων.i.cum infidis,pro quo Matthæus dixit,Cum hypocritis.Nam qui fidus eſt,non ſimulat,neq; diſſimulat. Atq; illud diuidet eſt διχοτομήσει.i.in duas diuidet parteis.

Et quid uolo niſi ut ardeat?) Καὶ τί θέλω,εἰ ἤδη ἀνήφθη.i.Et quid uolo,ſi iam accenſus eſt? Etiam ſi ſecus legit Ambroſius ac Hieronymus,quorum hic in Ionam ita citat.Ignē ueni mittere in terram, & quē uolo ut ardeat. Verū opinor ꝑ quam deprauatū fuiſſe quē, Nam alijs in locis quam inuenio.Apparet interpretem legiſſe,Καὶ τί θέλω εἰ μὴ ἀνάφθαι.i.Et quid uolo niſi accendi.Aut certe quod uero propius eſt,τί θέλω.ἢ ἤδη ἀνήφθαι.i. Quid uelim,niſi mox accenſum eſſe.Quandoquidem græcis ἢ adiungitur etiam poſitiuis.

Vapulabit multis) Ac paulo poſt,Plagis uapulauit.Cur non utrobiq; addidit plagis, aut utrobiq; omiſit? Quādoqdem apud Græcos utrobiq; ſubaudit̄ plagis,uerū hoc nos diſtinctione corrupimus,etenim ablatiuus plagis,quem nos referimus ad paucis,ad digna fuerat referendum.ἄξια πληγῶν,atq; ita utroq; loco in πολλὰς & ὀλίγας ſubaudiendum πληγάς. Erunt enim & hæc.) ἀπὸ τοῦ νῦν.i.poſt hac,ſiue amodo ut loquuntur nonnulli græcam formam reddentes.

Et duo in tres diuidentur.) Et hunc locum corrupta diſtinctione deprauarunt librarij,uerbum diuidetur referentes ad ſuperiora,cum quibus ut cohæreret mutato numero ex diuidetur,διαμερισθήσεται fecerunt diuident̄.At quid opus erat repetere in hac parte diuidentur,cum iam dictum ſit,Erunt quinq; in domo una diuiſi.Sic itaq; diſtinguendum erat.Diuidetur pater aduerſus filium &c̄.Siquidem diuidi uocat,habere diſſidiū. Proinde melius uertiſſet,aduerſus filium,ꝗ in filium,cum anceps ſit græca præpoſitio. Huius caſum,ſi quē id forte moueat,mutauit eodē in loco Lucas,qui cum ante cœperit

 adiungere

adiungere datiuũ,ἐπὶ δυσὶν,mox addit accuſatiuum,ἐπὶ τὴν νύμφην.

Et ita fiet.) Fit legẽdũ eſt,& Laurẽtius mauult hymbrẽ q̃ nymbũ,cũ græce ſit ὄμβρος.

Quid autẽ & a uobis ipſis.) τί δὲ καὶ ἀφ᾽ ἑαυτῶν. Dilucidius erat. Cæterum cur non etiã ex uobis ipſis iudicatis quid ſit iuſtum, ut ſit ſenſus, Aliunde captatis argumenta, ex quibus coniectetis ea quæ ſunt extra uos, & earum rerum quæ intra uos ſunt,& quarum ex uobis ipſis colligi poſſunt argumenta, nullam facitis coniecturam.

Cum autem uadis.) Græcis enim eſt pro autem.

EX CAPITE XIII.

IN ficulnea.) ἐν τῇ συκῇ.i.in ficu. Eadem uox eſt quam modo uertit ficulneã, immodicus copiæ affectator, ne dicam intempeſtiuus.

Terram occupat) καταργεῖ.i.onerat,ſed inutili onere, hoc eſt em̃ ꝓprie καταργεῖν. Et illud, etiam terram, ego ſane maluiſſem uertere, cur uel terram occupat, ut intelligamus infrugiferam, non ſolum indignam ſtercoratione & cultu, uerum etiam loco quem occupabat. Et mittam ſtercora.) κοπρίαν.i.ſtercus, aut potius fimũ. Nam græca uox ſtercorationem ſonat magis q̃ ſtercus. Et ſtercoratio non ſolum fit ex animantium excrementis, uerumetiam e ſtipulis culmis, aut terræ medulla, quam mergam uocãt Britãni, teſte plinio, Sin autem.) εἰ δὲ μήγε.i.ſin uero minus, aut ſin ſecus, ut ſubaudias ſinemus illã, aut aliud cõmodius. Eſt em̃ eclipſis aut apoſiopeſis, ſiue ut Budeo noſtro placet ἀναπόδοτον, q huius formæ exemplũ unũ & alterũ ex Ariſtophane Ciceroneq; adducit in annotationibus, quas ſcripſit in Pandectas Iuris. Nec enim eſt quiſq̃ ſua fraudandus laude. Porro quod hic interpres uertit, ſin autem male, latine, tolerabilius aliquãdo uertit alioqui. Nec omnino) εἰς τὸ παντελές, quod alias uertit in æternum. Nec eſt (inclinat a) ſed συγκύπτουσα.i.toto corpore deflexa in terram,& cõtracta cui contrariũ eſt, q̃d ſequitur, ἀνακύψαι, quod uertit, ſurſum aſpicere, hoc eſt erigere caput. Nec enim eſt mentio de aſpiciendo, ſed de geſtu corporis, quo utuntur qui cupiunt ſurſum aſpicere. Proinde & παράκυψις ꝓſpectus dicĩ, ubi quis obliquato capite e feneſtra proſpicit.

Vocauit ad ſe.) προσεφώνησεν. poteſt accipi quod appellauerit eam, hoc eſt, allocutus ſit. Nam, ad ſe, non additur apud Græcos.

Requieuerunt.) κατεσκήνωσεν, quod aliquoties uertit, nidificare:

Sata tria.) σάτα τρία. Superius admonuimus, ſatum non eſſe uocem latinam, ſed ſyrã, quæ apud illos menſuræ genus declaret capientis ſeſquimodium.

Si pauci ſunt qui ſaluantur.) Si non eſt anceps apud Latinos, ut εἰ apud Græcos, unde uertendum erat in an, quandoquidem interrogant.

Contendite intrare.) ἀγωνίζεσθε.i.certate, ſiue laborate, quanq̃ apte uertit interpres, ſi modo intelligamus. Nam contendit & qui acriter adnititur.

Qui erant nouiſſimi.) Erunt utrobiq; legendum, ἔσονται. Sũt poſtremi qui futuri ſunt primi,& ſunt primi qui futuri ſunt poſtremi. Agit enim de inuertendo ordine inter eos qui tum erant,& qui ſucceſſuri eſſent in Euangelio.

Tertio die conſumor.) Conſummor legendum eſt, duplicato m. Eſt enim τελειοῦμαι, quod quoniam medium eſt uerbum, ſatius erat uertere actiue. ut intelligamus illum tertio die abſoluturum opus ſuum. Quanq̃ ea conſummatio mors erat & reſurrectio.

Quia non capit.) ἐνδέχεται, quod Matthæus dixit χωρεῖ. eſt autem uelut imperſonale quaſi dicas, ipſa natura rerum non fert. Idem autem aliquanto poſt dixit, ἀνένδεκτόν ἐστι, pro eo quod eſt ἀδύνατόν ἐστι.

Qui miſſi ſunt ad te.) πρὸς αὐτήν.i.ad ſe, tertiæ perſonæ, niſi componatur cum alio ꝓnomine. Ad hunc ferme modum ſonat Græcis. Hieruſalem Hieruſalem, illa quæ occidit ꝓphetas & lapidat miſſos ad ſe. Deinde ſubito mutat perſonã, Sic & nos miſcemus tertiam perſonam primæ, tu illa lapidatrix prophetarum.

Quemadmodum auis.) ὄρνις, quod eſt anceps ad auem & gallinam. Eſt enim mirus

amor

amor auium ad confouendos pullos,ſed præcipue gallinis.

Ecce relinquetur.) ἀφίεται.i.relinquitur,ut admonuimus & antea.

EX CAPITE XIIII.

NEq; uicinos,neq; diuites.) μηδὲ γείτονας πλουσίους.i.neq; uicinos diuites. Atteſtantibus & uetuſtiſſimis exemplaribus noſtris. Ne forte.) μήποτε.i.ne,ſiue ne quando. Et paulo poſt,ne forte & ipſi te reinuitent. Et quod uertit hic honoratior eſt,) ἐντιμότερος,quod & chariorē ſignificat,& magis in precio habitum. Et aliquanto poſt,ἀντικαλέσωσι,reinuitēt. Cur nō poti⁹ uiciſſim uocēt ſiue inuitēt.

Non habent retribuere.οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναι.i.non poſſunt retribuere. Nam ita frequenter accipitur ἔχω,cum adhæret uerbis infinitis.

Qui manducabit.) ὃς φάγεται.i.Qui manducat,præſentis temporis.

Vt uenirent.) ἔρχεσθε.i.uenite. Simul omnes excuſare.) παραιτεῖσθαι.i.recuſare,quanq; interpres eleganter uſus eſt excuſandi uerbo. Si modo lector animaduertat cum excuſare,qui adducta cauſa recuſat quod rogatur.

Guſtabit cœnam meam.) Hoc loco addunt libri græci,πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.i.Multi ēm uocati,pauci uero electi. Quanq; id non reperiatᷓ in oibus exēplarib⁹.

Nonne prius.) οὐχί.i.non,quanq; & hoc aliquando pro nonne ponitur.

Sedens computat.) καθίσας ψηφίζει.i.calculis ſubducit rationem, ut intelligas diligentem atq; exactam ſupputationem. Ac paulo poſt,μήποτε,tandē deſijt uertere ne quādo.

Iturus cōmittere bellum.) ἀπέρχεται συμβαλεῖν εἰς πόλεμον.i.Abit ut cōfligat,ſiue cōgrediatᷓ in bello. Non ſedens.) Hic eſt eadem uox,quam modo uerterat nonne.

Ad ſe.) ἐπ᾽ αὐτόν.Cur non potius contra ſe,ſiue aduerſus ſe.

Alioqui illo adhuc longe agente.) εἰ δὲ μήγε,quod ante uerterat,ſin autem, non recte, hic recte uertit alioqui.

Longe agente.) πόῤῥω αὐτοῦ ὄντος.i.cum procul eſt,ſiue procul abeſt.

Qui non renunciat.) οὐκ ἀποτάσσεται,quod eſt dicto uale dimittere.

Euanuerit.) μωρανθῇ.i.fatuū redditū fuerit. Siqdem non homines ſolum,ſed & alia fatua dicuntur,quæ nihil ſapiant. Quemadmodum Martialis Betas fatuas appellat.

Vtile eſt.) εὔθετον.i.accōmodum.

EX CAPITE XV.

COngratulamini.) συγχάρητε.i.congaudete. Nōne accendit.) οὐχί.At non magis hic quadrabat. Euertit.) σαροῖ.i.uerrit,hoc eſt ſcopis purgat. Fortaſſis interpres ſcripſerat,euerrit,id imperitus aliquis ac ſciolus nō intelligens, inuerſa ſcriptura fecit,euertit,quod ſane minus mirum eſt fuiſſe deprauatum,q̄ nō fuiſſe animaduerſum,adeo mendum hoc in omnibus exemplaribus latinis inoleuit.

Subſtantiā.) Duæ ſunt uoces apud Græcos,ſubſtantiæ & ſubſtantiā,οὐσίας καὶ βίον.i.ſubſtantiæ & uictū,quāq; βίος & uitā ipſam ſignificat apud Græcos & facultates qb⁹ uiuitᷓ.

Quæ me cōtingit.) τὸ ἐπιβάλλον.i.quæ redit ad me. Viuēdo luxurioſe.) ζῶν ἀσώτως.i.uiuens luxurioſe. Hinc & Paulus luxum uocat ἀσωτίαν Vinū, in quo eſt luxuria. Id autē non ad libidinē tantū ptinet. Et poſtq; omia cōſūmaſſet.) δαπανήσαντος δὲ αὐτοῦ πάντα.i.cum is cōſumpſiſſet,ſiue abſumpſiſſet omnia. Quod qdem arbitror librariorum uitio fuiſſe deprauatū. Quanti mercēnarij.) Cur non potius,quot,πόσοι,ſiue q̄ multi.

Cū adhuc lōge eſſet) μακρὰν ἀπέχοντος.i.pcul abeſſet. Cito pferte.) Cito non additᷓ in græcis exēplarib⁹. Budeus exiſtimat hic quoq; exprimēdā fuiſſe uim articuli τὴν στολὴν τὴν πρώτην.i.ſtolā illā primā. Eſt aūt ueſtis genus in talos demiſſæ,ut intelligam⁹ nō de qlibet ueſte dictū,ſed de certa quapiā & eximia. Nā anulo & calciamētis nō præponitᷓ græcus articulus. At rurſum uitulo geminū addidit articulū,ut ſtolæ τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν.i.uitulū illū ſaginatū,& certū & inſignē uitulū accipiamus deſignari. Iā & in ſequētib⁹,cū ſæpe repetatᷓ hic uitulus,ſemp addūtᷓ articuli. Et epulemur) εὐφρανθῶμεν.i.lætemur,ut placet Vallæ. Et cœperūt epulari.) Rurſū eſt,εὐφραίνεσθαι,de qbus ſupius iā admonuimus.

tinius erat ex tēpore, ſiue ab eo tēpore. Nomine Lazarus) לעזריהו Hebræis ſonat adiutus a domino, ut ipſum etiam uocabulum faciat ad parabolā, Deſtitutus erat ab hominibus, ſed adiutorem habebat deum. Siquidem עזר auxilium ſonat, יה deus.

Qui iacebat.) ἐβέβλητο. i. porrectus erat, quo uerbo ſolet uti de uehementer ægrotante & affixo lecto. Nec eſt ſimpliciter ianua, ſed πυλῶνος, quod ueſtibulum ſonat, ſiue oſtium diuitum. Nomen deductum a porta. Nec eſt, ulceribus plenus, ſed ἡλκωμένος. i. ulceratus, ſiue ulceroſus.

Et ſepultus eſt in inferno.) Græce ſecus eſt, καὶ ἐτάφη, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμούς. id eſt, Et ſepultus eſt, & in inferno ſublatis oculis. Vt ſit ſenſus, diuitem quoq; qui felicitatem poſuerat in opibus ac delicijs ſuis ſimiliter mortuū fuiſſe ac ſepultum, quēadmodum & pauperculū illum. Cæterū animā quæ deuecta fuerat ad inferos, ſublatis oculis uidiſſe Abraham. Alioqui qui poterat tollere oculos ſepultus? Ad hunc ſane modum plane diſtinguit; & Vulgarius, qui ab eo loco, Et in inferno eleuās oculos ſuos, noui capitis facit initium, cōmentario in medio interpoſito.

Recepiſti bona.) Græci addunt, tua. τὰ ἀγαθά σου. ut diſtingueret illius falſa bona ab huius ueris. Et mox, Similiter mala, ſubaudias ſua, nō quod ſimpliciter eſſent mala, ſed illi° mala. Nunc autem hic conſolatur.) παρακαλεῖται, paſſiue, hoc eſt ſolatio fruitur, ſiue ſolatium habet, aut ſolatio afficitur, atq; ita uitaſſet amphibologiam.

Et in his omnibus.) καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις. Poteſt accipi & hic ſenſus, & ſuper hæc omnia ſiue præter hæc omnia, ut intelligamus hoc accedere ad infelicitatē diuitis, quod ob uoraginem interiacentē non poſſit illi ſuccurri.

Chaos magnum firmatum eſt) Mirum quid uenerit in mētem interpreti, ut græcam uocem alia græca redderet, nec ea ſane idē ſignificante. Siquidē græce χάσμα eſt quod hiatum terræ ſignificat, qui ſolet exiſtere nonnunquam in terremotu, quem Ariſtoteles in libro de mundo chaſmatian appellat, unde & chaſmaticus terremotus dictus. Nōnulli uoraginem uocant, quod fiſſura terræ in imenſam deuergat ꝓfunditatem. Chaos aūt cōfuſionem ſignificat, hoc dictum a χέω, fundo, illud a χαίνω hio. Annotauit hunc locum Guilielmus Budeus noſter, nōnihil adijciens annotationi Laurentianæ. Hoc admonēdum dixi, partim ne quem ſuo fraudarem honore, partim ut qui diligentius hæc & exactius uelit cognoſcere, ex illius petat annotamentis, quæ ſcripſit in pandectas Iuris. Nā nos ubiq; ſeruimus compendio, ne lectori faſtidio ſimus.

Neq; inde.) μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν. i. Neq; qui iſtinc. Nam Græci carent hac ꝓprietate aduerbiorum, cum apud Latinos hinc referatur ad primā ꝑſonam, hoc eſt loquētis, iſtinc ad ſecundam, illinc & inde ad tertiam. Nec eſt, tranſmeare, ſed διαπερῶσιν, hoc eſt, ne tranſcēdant, ſubiunctiui modi. Nec eſt, tormentorū, ſed τῆς βασάνου, tormēti, ſiue cruciatus.

EX CAPITE XVII.

LApis molaris.) μῦλος ὀνικός. i. mola aſinaria. Nā Græci ὄνον. i. aſinū uocant, & ſaxum ſubſtratū in mola, quod accipit frumentum, de quo dictū eſt in Matthæo. Si pœnitentiā egerit.) εἰ μετανοήσῃ. i. ſi pœnituerit, ſiue ſi reſipuerit. Ne accipiamus de ſatiſfactiōe & pœna. Vt diſſimulē, φ dimittes toties, dixit ꝓ remittes.

Si habueritis) εἰ ἔχετε. i. ſi habetis, quod recte uertiſſet, ſi haberetis. Dicetis huic.) ἐλέγετε ἄν. i. dixiſſetis. Antiq codices habent diceretis, nō dicetis, quod ꝓpius accedit ad græcā ueritatē. Arbori moro.) συκαμίνῳ. Eſt arbor ſui generis peculiaris Syriæ, quēadmodū indicat Hieronymus. Deinde quod addit tranſplantare, ſenſum magis expſſit q̃ uerbū. Nec enī eſt μεταφυτεύθητι, ſed φυτεύθητι, hoc eſt plantare. Et obediet.) καὶ ὑπήκουσεν ἄν. i. obediſſet. Antiquus codex habebat, obediret, ut reſpōdeat diceretis. Aut paſcentē boues.) Græce nō eſt boues, ſed tantū paſcentē. Cōſentiūt & antiqſſima exemplaria ποιμαίνοντα. Magis autem accipiendum de paſtore ouium q̃ boum.

Magnificās deū) δοξάζων. i. glorificās, qđ tamē ſubinde ita trāſfert quo magis ſit uarius.

Nouē

Nouem ubi ſunt?) Venuſtius eſt apud Græcos,omiſſo uerbo,οἱ δὲ ἐννέα ποῦ;id eſt,no/ uem autem illi ubi? Nam illi addo loco articuli græci.

Non eſt inuentus) οὐχ εὑρέθησαν ὑποστρέψαντες δοῦναι δόξαν τῷ θεῷ.i.Nō ſunt reperti,reuerſi dare gloriam deo.Porro reperiri Græci dicunt,quod accidit,quodq́ compertum ſit.

Quādo deſyderetis) ὅτε ἐπιθυμήσατε.i.cū deſyderabitis.Quāq́ legi pōt & ἐπιθυμήσητε

De ſub cœlo,in ea quæ ſub cœlo ſunt.) ἐκ τῆς ὑπ᾽ οὐρανὸν εἰς τὴν ὑπ᾽ οὐρανὸν λάμπει.i.E regio ne quæ ſub cœlo eſt,in eam quæ ſub cœlo eſt,hoc eſt ex una cœli plaga in aliam. Ita eū uidetur oculis hominū.Cæterum collatio hæc ſignificat ſubitū & inexpectatū eſſe ad/ uentum regni dei,non ſolum quantū ad tēpus attinet,uerum etiam quantū ad locū,non aliter q̃ fulgur ſubito erūpit,nūc hinc nūc illinc,quod pri⁹ uideas,q̃ expectes uenturū.

Vxores ducebant.) ἐγάμουν,ἐγαμίζοντο,Quomodo ante in Matthæo uertit,nubūt. hic uertit,ducunt uxores,quod illic nubuntur,hic dabantur ad nuptias.

Duo in agro.) Hæc pars apud Græcos nō additur in Luca. Vbicūq́ fuerit corpus) Græce eſt,ὅπου τὸ σῶμα ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ ἀετοί.i.ubi corpus illic congregabuntur & aq læ. Quanq́ nōnulli codices habent,πτῶμα.i.cadauer,a cadendo dictū Græcis.Atq́ hāc lectionem uidetur magis approbare Hieronymus.

EX CAPITE DECIMO OCTAVO

QVomodo oportet.) πρὸς τὸ δεῖν.i.in hoc quod ſemper oportet orare. Porro ἐκκακεῖν ſonat ſegneſcere,hoc eſt defatigari, quod hic uocat deficere. κακοὺς enim Græci nōnunq́ uocāt inertes & ignauos. Per multū tēpus.) ἐπὶ χρόνον .i.ad tempus,ſiue aliq́ diu.Deinde εἰς τέλος,quod uertit in nouiſſimo recti⁹ uertiſſet deniq́. Sugillet me.) ὑποπιάζῃ.i.uituperet ac deroget. Nam id ſignificat ſugillare. Et patientiam habebit in illis.) Græca nōnihil diſcrepāt,βοώντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτὸς,καὶ μακροθυμῶν ἐπ᾽ αὐτοῖς.i.Clamātiū ad ſe nocte & die,& longanimis ſu/ per illis.Sed alius codex habebat,ναὶ λέγω μακροθυμῶν ἐπ᾽ αὐτοῖς ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν.i. Etiā dico longanimis ſuper illis faciet uindictam,ut intelligamus omnino ulturum,licet ſeri/ us.Quāq́ ſecus legit Vulgarius,& rectius,ni fallor,ꝓpterea quod ſequitur ἐν τάχει.i.ce leriter,id quod pugnat cum illo μακροθυμῶν.

Tanquam iuſti.) ὅτι εἰσὶ δίκαιοι.i.q͂ eſſent iuſti,tametſi uerti poterat ad ſententiā,tanq́ eſſent iuſti.Sentit enim illos ſibi tribuiſſe iuſticiam,& hac opinione fretos,cæteros de/ ſpexiſſe. Cæteri hominum.) Græce dixit.Nam homines dicendum erat latine,cum Græci in his abutantur genitiuo pro quouis alio caſu.

Velut etiam.) ἢ καὶ ὡς οὗτος.i.aut etiam ut hic.Laurentius uidetur ſuſpicari ſcriptum fu/ iſſe,uel & ut. Cæterū q͂ de mutata cōiunctione cauillatur leuiculum eſt,& ad elegantiā ſermonis attinens,magis q̃ ad rem theologicam.

Nolebat nec oculos.) Fortaſſe torquebunt Dialecticos hæ duæ negationes,uni addi/ tæ uerbo.Proinde uertere poterat,Nec oculos uolebat ſuſtollere ad cœlum. Atq́ ita ci/ tat Cyprianus in expoſitione orationis dominicæ.

Iuſtificatus ab illo.) Nonnulli Græci codices habebant,κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ,ἢ γὰρ ἐκεῖνος.i.Deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam.q̃ enim ſiue certe ille hoc eſt magis certe q̃ ille.Sed in plæriſq́ non inuenio γάρ.Proinde uertendum erat po/ tius q̃ ille,ſiue præ illo.

Conuocans illos.) προσκαλεσάμενος.i.aduocans. Et illos ad pueros referendum eſt αὐτά, quod eſt neutri generis, quemadmodum pueri παιδία. Accitis puellis,dixit haud dubie quin prohibentibus.Et(ſicut puer) Offendit Vallam,qui mauult,uelut puer,uel tanq́ puer,ut intelligamus imitationem perſonæ non acceptionis.

Quid me dicis bonū?) Hoc nonnihil diſcrepat a Matthæo,nā illic offenſus eſt,quod interrogaſſet de bono,quod eſſet facturus.

De filio hominis.) Græcis non additur de.τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου.hoc eſt,filio hominis.

Vt uideā

Vt uideam & reſpice.) Idem uerbum eſt Græcis, ἵνα ἀναβλέψω ἀνάβλεψον, quod ſignifi cat recipere uiſum. Id mirum cur mox mutarit interpres.

EX CAPITE DECIMONONO.

IN arborem ſycomorum) συκομορέαν. i. in caprificum, hoc eſt fatuā ſicum. Illud mi rū apud Græcos hanc dictionē ſcribi p̄ o micron, cum μωρὸς habeat ω mega.

Ad hominē peccatorē diuertiſſet.) εἰσῆλθεν καταλῦσαι. i. ingreſſus eſſet ad diuerſandum apud illum. Et ſi quid aliquem defraudaui.) ἐσυκοφάντησα, quod eſt proprie delationibus extorquere aliquid, hic pro quacunq; fraude poſuit.

Homo quidā nobilis.) εὐγενὴς. i. clarus, & claro genere ꝓgnatus. Decē mnas.) Latini interponunt. i. dicentes minas. In plæriſq; græcis codicibus reperio μνᾶς, nominandi caſu, quod errore ne an ſtudiò factum ſit, incertus ſum. Et (Euge ſerue bone). i. recte bone ſerue. Collaudat enim ſeruū, functum officio ſuo. Quia inde) ἐκείνης. i. illac. Nec enī eſt ἐκεῖθεν. Quantū quiſq;.) τίς τί. i. quis quid, ad eam formā, Quem cui cōmēdes, etiā atq; etiam aſpice. Et quid cui des, quid cui credas.

Exegiſſem illud.) Illam erat dicendū. Sed ἀργύριον, quod apud Græcos eſt neutri generis. Et interpres oblitus ſe uertiſſe pecuniā, nō argentū, reliquit illud. Ad hæc ꝙ hic uertit exegiſſem, græcis eſt ἔπραξα, idem uerbū quod ad eundē modum uerti oportuit, ſuperius cum de publicanis loquerer̄, nihil amplius q̄ quod uobis cōſtitutū eſt faciatis.

Præcedebat aſcendens.) ἐπορεύετο ἔμπροσθεν ἀναβαίνων. i. procedebat, hoc eſt, p̄gebat ire.

Cui nemo unq̄.) In quo nunq̄ legēdū eſt, οὐδὲν, ſuffragātib⁹ & antiq̄ſſimis exēplarib⁹.

Operam eius deſyderat.) αὐτοῦ χρείαν ἔχει. i. eo opus habet. Quia dominus eum neceſſarium habet) Hæc græca nihil diſſident a ꝓximis, ubi uertit, dominus eius operam deſyderat, cum utrobiq; ſit αὐτοῦ χρείαν ἔχει. i. illo opus habet.

Et iactantes.) καὶ ἐπιῤῥίψαντες. i. & iniectis ueſtibus, ſiue pallijs ſuis.

Omnes turbæ diſcedentiū.) ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν. i. uniuerſa turba diſcipulorū.

Gloria in excelſis.) ἐν ὑψίστοις. i. in altiſſimis Lapides clamabūt.) κεκράξονται, quod Græci uocant μετ' ὀλίγον μέλλον, hoc eſt paulo poſt futurum, & habet urgēs q̄ddā & uehemēs.

Nunc autem quæ ad pacem.) Omittēda erat cōiunctio quia, ὅτι, quæ ex idiomate græcanici ſermonis apponitur aliquoties affirmandi gratia. Diuus Hieronymus in cōmentarijs Eſaiæ, non ſemel hūc citat locum, ſed ſenſu, nōnihil īmutato, uidelicet ijs uerbis, *Si ſcires etiam tu quæ ad pacem ſunt tibi.* Deinde ſubijcit de ſuo, quā q̄a non ſuſcepit intulit, Nunc autem ueniet dies ſuper te &c̄. Quæ quidem interpretatio, ut longe lateq; diſſonat a recentium Theologorum interpretatione, ita uehementer conſentit, cum græca ueritate & interpretamento Vulgarij. Nā græca ſic habēt, ὅτι εἰ ἔγνως καὶ σύ γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σοῦ ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου. i. ſi noſſes, & tu ſane in die tuo hoc, quæ ad pacē tuam, ut ſubaudias quæres, ſitq; ſenſus, Hic dies eſt tuus, quo te inuiſit redemptor. Quod ſi intelligeres quantum boni tibi offeratur, ſaltem tu curares quæ ad pacem tuam pertinēt, hoc eſt crederes, & obtemperares mihi. Ad hunc modum legiſſe uidetur diuus Hieronymus. Cæterum in plæriſq; codicibus ita ſcriptum eſt, εἰ ἔγνως καὶ σύ. καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου. i. Si nouiſſes, & tu, ſaltem in die tuo hoc, quæ ad pacem tuam p̄tinēt, curares. Nec eſt ocioſa coniunctionis iteratio καὶ & καί γε, quod prior ad perſonam urbis pertinet, altera ad diem, ut intelligamus aduentum peculiariter pertinere ad ciuitatem Hieruſalem, præſertim eo die, quo adueniebat iam moriturus. Porro quod recentiores interpretantur, Si nouiſſes imminentia tibi mala fleres & tu &c̄. Non cohæret cum eo, quod ſequitur. Nunc autē abſcondita ſunt ab oculis tuis. Repetit enim Chriſtus quod dixerat, Si cognouiſſes, nimirum indicans eos non agnoſcere diem ſalutis ſuæ.

Ad terram proſternent) καὶ ἐδαφιοῦσιν, ἔδαφος, ſolum ſiue pauimentum. Inde ἐδαφίζειν ſolo equare. Plus enim dixit Lucas q̄ uerterit interpres.

Tempus uiſitationis.) ἐπισκοπῆς. i. inſpectionis. Interpres legiſſe uider̄ ἐπισκέψεως σου.

Suſpenſus

Suſpenſus erat audiens illum.) ἐξεκρέματο.i.pendebat,hoc eſt,inhiabat.Ita Vergilius, Pendetq́ iterum narrantis ab ore.

EX CAPITE VICESIMO.

IN uno dierum.) Græci addunt,ἐκείνων.i.illorum.Illud ſemel admonuiſſe ſat eſt,hebræos unum dicere quod Latini quiddam,ut uno die,pro quodã die,& unus ſcriba pro quidam. Conuenerunt.) ἐπέστησαν.i.ingruerunt,ſiue aderãt,ſiue ꝙ malim adorti ſunt.Sic enim utitur in actis apoſtolorum. Vnum uerbum.) ἕνα λόγον.i.unum ſermonẽ. Certi enim ſunt.) πεπεισμένος γάρ ἐστιν.i.Perſuaſa eſt enim,ſiue pſuaſum habet,ut ſubaudias plæbs,quæ modo præceſſit. Certus enim eſt de re uera,at perſuaſus eſſe poteſt,qui falſum credat.

Multis temporibus.) χρόνους ἱκανούς.i.multum tempus,ſiue temporis,ſi ſenſum maluiſſet reddere ꝙ̃ uerba. Conquaſſabitur.) συνθλασθήσεται.i.confringetur.

Qui negant eſſe reſurrectionem) Qui putant nihil immutãdum in literis,uertãt hæc Lucæ ad uerbũ ſi lubet, οἱ ἀντιλέγοντες ἀνάστασιν μὴ εἶναι.i.Qui contradicũt non eſſe reſurrectionem.Sed quorſum attinet ex innumeris unum aut alterũ proferre? Illud annotãdum,quoniam ἀνάστασιν dixit abſq́ articulo,uertendum potius fuiſſe,qui negant ullam eſſe reſurrectionem. Et mortuus eſt ſine filijs) ἄτεκνος.i.orbus,ſiue abſq́ liberis,nam liberorum nomine & filiæ continentur.

Neq́ nubunt,neq́ ducunt uxores.) οὔτε γαμοῦσι οὔδε ἐκγαμίζονται.i.neq́ ducũt uxores,neq́ nuptum dantur,quanꝙ̃ γαμοῦσιν ambiguũ eſt.Alias certe uertit,ducũt uxores,atq́ adeo paulo ſuperius in hoc ipſo Luca.

Aequalis enim angelis.) ἰσάγγελοι,dictione compoſita,hoc eſt,ſimiles ſiue pares angelis.Quemadmodũ Homerus ἰσοθέους & θεοεικέλους,eximios uiros,& Dijs æquiparandos.

Quia reſurgunt mortui.) ὅτι δὲ ἐγείρονται.Tametſi anceps eſt græca coniunctio,tamen hoc loco dicendum erat,ꝙ aũt reſurgant mortui,ſiue,reſurgere autem mortuos.

Simulantes longã orationẽ.) καὶ προφάσει μακρὰ προσεύχονται.i.& prætextu longo orant.

Damnationem maiorem.) περισσότερον κρίμα.i.maius iudicium,interpres ſententiã explicat,non uerbum.Nam hic aliquoties κρίμα uſurpatur pro condemnatione.

EX CAPITE XXI.

REſpiciens autem.) Reſpicere eſt flexis in terram oculis aſpicere.At hic ἀναβλέψας,quod aliquoties eſt recipere uiſum,aliquoties attollere oculos uidẽdi gratia. Ex abundanti ſibi.) ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς.i.ex eo quod ſibi supereſt. Ex eo quod deeſt.) ἐκ τοῦ ὑστερήματος.i.ex defectu,hoc eſt,ex penuria.

Omnẽ uictum.) βίον,quod alibi ſubſtantiam uertit. Et donis.) ἀναθήμασι. Ea dicunt dona,quæ dicata Dijs ſuſpenduntur in parietibus & columnis templi, cuiuſmodi nunc uiſuntur potiſſimum iuxta monumenta diuorum ſtatuæ argenteæ, equi aurei ,pocula gẽmata,dicta ab ἀνατιθέναι,hoc eſt,a ſeponendo,ſiue ſuſpendẽdo,unde & ἀνάθεμα dicit.

Dicentes quia ego ſum.) ὅτι ἐγώ εἰμι.i.ꝙ ego ſim, hoc eſt, dicent ſe eſſe Chriſtum , qui ſum ipſe.Et mox(Terroresq́ & ſigna) φόβητρά τε i.terriculamẽta.Aliud enim terror,aliud monſtrum,quod terrorem incutit.

Nondum ſtatim.) οὐκ εὐθέως.i.non ſtatim. Omnes aduerſarij ueſtri.) ἀντικείμενοι ὑμῖν .i.aduerſantes uobis.Et aliquanto poſt(Capillus de capite ueſtro non peribit) ἀπόληται.i.perit,habet neſcio quid certius & aſſeuerantius temporis ἑτέρωσις.

Poſſidebitis.) κτήσασθε.i.poſſidete,ſiue obtinete. Preſſura.) συνοχή.i.coartatio,ſiue anxietas.Nõnulli codices habebant ἀνάγκη,quod neceſſitatem ſonat & uim illatam.

Et nutrientibus.) θηλαζούσαις.i.lactantibus & mamma nutrientibus,ut ſuperius indicatum eſt,& Ambroſius pro nutrientibus legit,quæ ubera dãt.Nec eſt in ore gladij,ſed ore gladij,στόματι μαχαίρας,quod tamen rectius uertiſſet, acie gladij, quandoquidẽ aciem gladij Græci στόμα uocant,quod ea parte mordeat.

Sonitus

Sonitus maris) ἠχούσης θαλάσσης.i.reſonantis maris. Areſcentibus hominibus) ἀποψυχόντων,quod ſonat exanimari dolore ſiue extabeſcere. Præ confuſione.) ἐν ἀπορίᾳ.i. in pplexitate, ſiue deſperatione. Quanq; uterq; genitiuus abſolute poteſt legi,ut ſit ſenſus,præ deſperatione reſonante mari & fluctu, & areſcentibus hominibus.

Cum produxerint ex ſe fructum) græce tantum eſt προβάλωσιν ἤδη, quod ego uertiſſem proruperint. Neq; enim de fructu ſentit ſed de gēmis & frondibus erūpētibus, id quod ex alijs euangeliſtis liquet. Et paulo poſt, rurſum μήποτε uertit ne forte,quaſi ſit hoc in illorū fortuna ſitum,ac non potius in illorum cura.

Videte) ἴδετε,græcum uerbum anceps eſt,an ſit uidetis an uidete.

Curis huius uitæ) μερίμναις βιωτικαῖς,quod in Paulo uertit ſecularia βιωτικὰ. Significat autem eas curas quæ ad uictum parandum faciunt.

Vt digni habeamini) καταξιωθῆτε.i.digni reddamini, q poſſitis effugere hæc omnia. Senſus autem eſt ut ſemper hoc ipſum orent, ut poſſint effugere.

Morabatur in monte) ηὐλίζετο,quod ante uerterat ſtabulare.

Et omnis populus manicabat.) Græcam uocem imitatus eſt interpres ὤρθριζε. quāq; latini quoq; diluculari dicūt idem uerbum quod in pſalmis uertit de luce uigilo ὀρθρίζω, Vetuſtiſſimus codex latinus habebat diluculo ueniebat. Vnde mirū eſt unde hæc uox omnino latinis inaudita irrepſerit.

EX CAPITE XXII.

De duodecim) ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα.i. qui erat de numero duodecim.

Et magiſtratibus) & ductoribus, ſiue ducibus exercitus.

Sine turbis) ἄτερ ὄχλου.i.ſine turba,hoc eſt ſine tumultu. Nam utrumq; ſignificat ὄχλος,ut latinis turba, & multitudinem & tumultum.

Occidi paſcha.) θύεσθαι,id eſt immolari. Amphorā.) κεράμιον,quod ſignificat uas ſictile. Hoc idcirco admonui,quod mihi uideatur ad myſterium facere ſi quis excutiat, qd ſibi uelit hydria fictilis,quæ rumpitur apud Eccleſiaſten,recurrente uitta aurea. Eadē uox eſt, quam alibi uertit lagenam.

Ex hoc.) ἐξ αὐτοῦ,id eſt ex eo,nempe paſcha ne quis ad tempus referat.

Accipite & diuidite.) λάβετε τοῦτο.i.accipite hūc Qui pro uobis fundet) τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον.i.qui pro uobis effunditur. Cum paulo ſuperius dixerit datur tempore præſenti,cur hic uereamur dicere effunditur. Et certe datur reperit̄ in exēplaribus noſtris.

Per quem tradetur.) παραδίδοται,id eſt traditur,ut ſit præſentis temporis.

Dominantur eorum,) earum uertendum erat ſiue eis. Gens enim græcis neutri generis eſt. Proinde in αὐτῶν oblitus ſui,græco uſus eſt genere.

Sicut minor.) ὡς ὁ νεώτερος.i.ſicut iunior, ſiue minor natu. Antiquiſſimi codices habent iunior, non minor. Quanquam hoc loco magis contemptum ſignificat q; ætatem. Vt enim honoris cauſa preſbyteros uocabant,hoc eſt ſeniores, ita contemptos iuniores,quod genus eſt illud in pſalmis. Adoleſcentulus ſum ego & contemptus. Nam Hebræis צָעִיר ſonat iuuenem & nullius autoritatis.

Et qui præceſſor eſt.) ὁ ἡγούμενος.i. dux ſiue rector. Nam hoc quoq; ſignificat græca uox,ac magis cōuenit cū eo quod ſequitur,pugnant eñ p̄ſidem eſſe,& miniſtrū eſſe.

Ait autem dominus Simoni.) Exemplaria græcanica ſic habent εἶπε δὲ ὁ κύριος, σίμων, σίμων ἰδοὺ.i.dixit autem dn̄s. Simon Simon,ecce.&c. Porro cōduplicatio ſeruit affectui Atq; ita citat diuus Hieronymus in dialogis aduerſus Pelagium

Expetiuit uos) ἐξῃτήσατο,quod magis ſonat depopoſcit,depoſcūtur enim,qui ad pœnam petuntur uelut hoc efflagitarit Satanas ut illos cōminueret, quemadmodum Iob popoſcit Satan,& impetrauit, uerum id præſcriptis legibus.

Non cantabit.) οὐ φωνήσει,id eſt non ſonabit, ſiue non ædet uocem.

Sed nunc qui habet ſacculum.) Queſo quis tam eſt ἀγέλαστος qui poſſit a riſu temperare perpen

rare perpendēs q̄ ridicula recentiores quidā theologi in hūc ſcripſere locū. Rurſū quis eſt tam φιλάγελως qui non indignetur cœleſtem illam doctrinam huiuſmodi uitiari interpretamētis? Lyranus enim ille probatus doctor huc detorquet uerba Chriſti, quaſi moneat apoſtolos, ut ingruente procella perſecutionum muniant ſe duabus rebus, nēpe commeatu, & armorum præſidio, ne uel deſit quod edant, uel a perſecutoribus opprimantur. Atq̄ eadē multo impudentius inculcat Carrēſis, dignior profecto qui caruncas agat, q̄ qui ſacras tractet litteras, ſi cætera ad eundum interpretetur modum. Is etiā Chryſoſtomum ſuæ ſententiæ citat autorem, ſed οὐδὲν πρὸς ἔπος, pullos inquit e nido educens, iubet proprijs uti pennis. Quid ais? ita ne propriæ apoſtolorū pennæ ſunt cōmeatus & gladij? Quid igitur intereſt inter carē militem conductitiū, & uirum apoſtolicum? At mutatis inquiunt temporibus licet mutare uitæ rationē. Tēpore pacis hæc interdicuntur, tempore belli permittuntur. Quaſi uero unq̄ bonis defuerit perſecutio. Ita ne Chriſtus omnium illorum dogmatū ſuorū, de nō reſiſtendo malo, de diligendis ac iuuandis inimicis, de bene precando ijs qui male precantur nobis, de beatis mitibus, & perſecutionem perpetientibus propter iuſticiam, de præbenda maxilla altera, ſi quis alteram percuſſerit, atq̄ alijs id genus plurimis iam moriturus palinodiā canit, & ad comparandum cōmeatum & πανοπλίαν adornādā excitat? Oblitus etiam eorū quæ paulo ante dixerat. In patiētia ueſtra poſſidebitis animas ueſtras. Atqui illic ſane de perſecutione loquit̄, deinde quid magni docet Chriſtus ſuos, ſi hoc p̄cipit quod ſua ſponte faciunt & pyratæ & latrones? Hæccine eſt illa doctrina cœleſtis, quam ut nobis impartiret relicto cœlo deſcendit in terras? Præterea aūt cur ipſe nō præſtat quod docet? quādo ipſe parauit ſibi cōmeatum? quando enſibus aut machinis ſeſe aduerſus perſecutorꝫ uim cōmuniuit? Nec uidēt q̄ iſta pugnēt cū uaticinio quod ædidit in illū Eſaias, uelut ouis corā tondente obmutuit, ut interim ſileam, ne conſiſtere quidem iſtorꝫ cōmentū. Etenim fingamus hanc eſſe Chriſti mentem, ut uelit apoſtolos ſuos parare gladium ferreum, quo graſſantur & latrones, & cōmeatum quem parant duces exercituum, qua ratione illud explicabunt, quod tunica diuēdita iubet emi gladium? Nū illos nudos enſibus accinctos mittit in bellum. Nouū uero copiarum genus, Ad hæc cum dixerit: ſed nunc qui habet ſacculum tollat, ſimiliter & peram, qui cohæret quod mox ſequit̄, Et qui non habet, uendat tunicam ſuam, & emat gladium? Vt maxime torqueant, non iubet parare ſacculū aut perā, ſed permittit ut tollerādū, ſi qs forte poſſideat. At enſem etiā uēdita tunica iubet emi. Proinde proſpicere de uictu permittit̄ dūtaxat, at gladio nos defendere tantopere iubemur, ut nudis etiam ſit cum hoſte confligendum? At ſaltem nō reſipiſcunt ex his quæ mox ſequuntur apud alios Euangeliſtas. Obiurgat Petrum quod utatur gladio, & iubet recondi, addens perire gladio, qui gladio pugnent, ſibi non defuturas q̄libet multas legiones, a patre ſuppetias, ſi ſe ui defendere uoluiſſet. Deniq̄ quando unq̄ legimus apoſtolos feciſſe quod hic tantopere iubet Chriſtus faciēdū? Fugiſſe legimus, reſpondiſſe legimus, loricā aut gladium geſtaſſe nuſq̄ legimus, ac ne unguibus quidē unq̄ repugnaſſe, ne dicam gladijs. In nugaciſſimis nugis hæreſes ac blaſphemias reperimus. At hæc ſunt uere hæretica, hæ uero blaſphemiæ in ſacroſācta Chriſti dogmata, reclamantibus omnibus eius præceptis, reclamante tota ipſius uita, refragātibus tot martyrum millibus, repugnantibus uetuſtis interpretibus, alio detorquere, imo prorſus corrumpere. Nec animaduertunt quid hic interpretetur Ambroſius, etiam ſi in re tam perſpicua, quid opus interprete? Cur inquit emere iubes gladium, qui ferire me p̄hibes? Cur habere præcipis, quem uetas promi? Niſi forte ut ſit parata defenſio nō ultio neceſſaria, ut uidear potuiſſe uindicari, ſed noluiſſe. Deinde diſſoluens quod poterat ex ueteris inſtrumenti literis obijci, permiſſum eſſe bellum, lex tamen inquit, referire me non uetat, & ideo fortaſſe Petro duos gladios offerenti ſat eſt dicit, quaſi licuerit uſq̄ ad euangelium. ut ſit in lege æquitatis eruditio, in euangelio bonitatis profectio

mox aduerſus

mox aduerſus reclamaturos opponit hæc. Multis hoc iniquum uidetur,ſed nõ iniquus domin⁹,qui cum ſe poſſet ulciſci,maluit imolari, Deniq; in calce hoc adijcit,duos gladios interpretatos ueteris ac noui teſtamẽti ſcientiam, quaſi nihil inquiens deſit ei, quẽ utriuſq; teſtamẽti doctrina municrit. Conſentiunt in hãc ſentẽtiã,oẽs omniũ literæ, oẽs ſanctorum libri, qui tolerantiam nobis commendant, non armaturam indicũt. Tolerandum utcunq;, ſi unum dumtaxat locum philoſophiæ cœleſtis ad hunc corrupiſſemus modum. Nihil propemodum eſt dogmatis Chriſti, quod non huiuſmodi commentis ac diſtinctiunculis ſubuertant quidam. Et hæc leguntur & approbantur a ſummis theologis, hæc uelut oraculo prodita citantur. Quibus rebus illud factũ eſt, ut apud Chriſtianos inſanius prope tumultuetur, litigetur, pugnetur, pro re, pro ditiõe, pro uindicta, q̃ uſq; apud ethnicos. Verum moderandus eſt animi dolor, tãetſi iuſtiſſimus, præſertim cum indignitas rei uix ingenti uolumine poſſit, ut par eſt, explicari. Cæterum ut id ſolum agam, quod ago, ſic eſt ordinanda lectio. *Sed* nunc qui habet ſacculum tollat, utiq; uendendum, conſimiliter & peram tollat, nimirũ uendendam, quod ſi deſint, uel tunica diuendita emat gladiũ, nõ iſtum quo graſſantur latrones, ſed uerbi diuini, qui penetrãtior eſt quouis gladio ancipiti, pertingẽs uſq; ad diſſectionẽ animæ ac ſpiritus. Quod ſi quis omnino contendat, tollat hic poſitũ pro ſecũ deportet, certe cum in gladio cogamur allegoriam adhibere, hic quoq; adhibeamus oportet.

Orate ne intretis) Latinis anceps eſt ſermo. Nam poteſt & hic eſſe ſenſus, orate, ne ſi non oraueritis, fiat ut intretis in tentationem. At græcis non poteſt niſi unus accipi ſẽſus. Nẽpe hic, hoc rogate patrẽ, ne ueniatis in tẽtationẽ, προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν. Quãq; paulo poſt cõmutatis nonnihil uerbis, eandẽ extulit ſentẽtiã. ἵνα μὴ εἰσέλθητε, i. ne intretis.

Sinite uſq; huc) ἐᾶτε ἕως τούτου, id eſt ſinite hactenus, id quod pinde ſonat græcis quaſi dicas, hactenus ne reſiſtite, cum alius ſit ſenſus euangeliſtæ.

Si percutiamus) εἰ πατάξομεν, id eſt num percutiemus.

Et dum fuiſſet intuita) καὶ ἀτενίσασα, id eſt & fixis in eum oculis. Plus enim quiddam eſt ἀτενίζειν q̃ intueri. Quaſi horæ,) ὡσεὶ, id eſt fere. Quanq̃ & *Suetonius* uſus eſt, quaſi in hunc modum. *Sicut dixerat*) ὡς εἶπεν αὐτῷ, quomodo, ſiue ut dixiſſet ſibi. Nã hoc ipſum illi ueniebat in mẽtem Chriſtũ ſibi dixiſſe futurũ ut ſe negaret.

Vos dicitis quia ego ſum) ὅτι εἰμί, id eſt uos dicitis me eſſe. Alioqui nõ ideo dicebãt quod ille eſſet. Quid adhuc deſideramus.) τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτυρίας, id eſt quid inſuper opus habemus teſtimonio? Interpres eleganter reddidit magis q̃ ad uerbum, aut ſuo more. Conuenerunt ſeniores.) συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον. i. ordo preſbyterorum.

EX CAPITE XXIII.

DVxerunt.) ἤγαγεν. i. duxit, tametſi hic uariant exemplaria. Tu es rex Iudæorum) σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων. i. tu es ille rex Iudæorũ, ut unicũ illum Iudæis promiſſum & expectatũ regem intelligas. Cõmouit populũ.) ἀνασείει. i. commouet præſentis temporis, ut accipiamus nõ de una ſeditione accuſari Chriſtum, ſed totam illius ac perpetuam accuſari uitam uelut ſeditioſam.

Et audiẽs Galilæã) ἀκούσας γαλιλαίας. i. cũ audiſſet de galilæa, ſiue audito noĩe galilææ

An homo Galilæus eſſet) Galilæus nõ eſt cõiungendũ cum homine, ſed ſeparandum propter articulũ græcũ ὁ ἄνθρωπος. Nam cũ Chriſtũ ſignet, tamen uelut ignoto ſibi noĩe hominem uocat, ut Petrus puellam, mulierem γύναι.

Conſtanter accuſantes) εὐτόνως, id eſt acriter, & intento clamore.

Nullã cauſam) αἰτίαν, cur non potius crimen? quandoquidem & hoc ſignificat αἰτία.

Emendatũ ergo.) παιδεύσας. i. caſtigatũ ſiue correptũ. Nã quod mox uertit, corripiam Eadẽ eſt uox græca παιδεύσας, cæterũ corripimus uerbis magis q̃ uerberibus, caſtigam⁹ utroq; modo. Per diẽ feſtũ) κατὰ ἑορτὴν. i. ſingulis feſtis. Nã paſcha recurrebat quot annis. Et hac figura ſubinde utuntur κατὰ τόπους κατὰ πόλεις.

Simul uniuerſa turba.) πάμπληθει,græcis aduerbium eſt,quod additum uerbo ſignificat id agi per uniuerſam multitudinē,nam uerbū ipſum eſt numeri pluratiui ἀνέκραξαν.i.exclamabant. Voces eoꝝ) Hic addunt græci καὶ τῶν ἀρχιερέων.i.ſummoꝝ ſacerdotū ſiue pontificū. Petitionem eoꝝ) αἴτημα.i.poſtulationē. Efflagitant enim ac poſtulant.

In uiridi) ἐν ὑγρῷ.i.in humido,atq; ita magis reſpōdet,quod ſequitur arido. Cohæret aūt humere & uirere. Beatæ ſteriles & uētres quæ.) Dicendum erat uentres qui non genuerunt. Apparet hallucinatū interpretē,quod κοιλίαι.i.uentres apud græcos ſit fœminini generis. At mox certe græcus ſermo refert ubera,quæ ſunt maſculina apud illos, & μαστοὶ οἳ οὐκ ἐθήλασαν. Nam quæ non lactauerunt,ad ubera refertur,nō ad mulieres.

Duo necꝗ.) δύο κακοῦργοι.i.duo malefici ſiue facinoroſi. Et latrones.) & κακούργους,latrones nunc uertit, quod modo uerterat necꝗ homo nimirum, copioſus.

Stabat populus expectans.) θεωρῶν.i.ſpectans,ſuffragantibus & antiquis exemplaribus noſtris,uerum id haud dubium quin librariorum acciderit errore.

Et deridebant eum) ἐμυκτήριζον.i. ſubſannabant idem uerbum cū eo quod ut ſuperius indicatum eſt ſignificat naſo ſuſpendere,ſiue dicterijs inceſſere.

Si tu es rex.) ὁ βασιλεύς.i.ille rex. Et paulo ante ὁ χριστός.i.ille Chriſtus. Ac rurſum ὁ τοῦ θεοῦ ἐκλεκτός.i.ille dei electus. Nec enim in his ocioſus eſt articulus græcus.

Erat aūt & ſupſcriptio) ἐπιγραφή,cur non potius inſcriptio,ꝗ ſuperſcriptio.

Græcis & hebraicis & latinis.) Alius eſt græcis ordo, ἑλληνικοῖς & ῥωμαικοῖς & ἑβραικοῖς .i.græcanicis,romanis,& hebraicis, q̄ ſane tres linguæ,uel hoc noīe chriſtianis oībus deberēt eſſe cōmēdatæ,quod in cruce dn̄i noſtri Ieſu Chriſti ſint ſolæ oīum dedicatæ,Saltē hūc titulū conueniebat paſſim ſuis depingi formulis,quē Ioannes ad hāc formā ponit.

יהושע הנזרי מלך היהודים. ΙΗΣΟΥΣ Ο ΝΑΖΩΡΑΙΟΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM.

Qui pendebant latronibus) κακούργων,quod modo uerterat necꝗ.

Nihil mali) οὐδὲν ἄτοπον .i.nihil abſurdi. In manus tuas cōmendo) græcis eſt παραθήσομαι.i.cōmendabo ſiue deponam futuri temporis. Idq; iuxta ueritatem hæbraicam, quæ habet ad hunc modum בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי. Siquidem א additum huic uerbo פקד indicat futurum tempus, cæterum παραθεῖναι eſt cōmendare ueluti cōmendatur depoſitum ſeruandum,ac ſuo reddendum tempore. Nam huc alluſit Ambroſius cum ait, Bonum ergo pignus eſt ſpiritus,bonum depoſitum.

Qui erat decurio.) βουλευτής,hic nomen eſt dignitatis,nō officij militaris, ac ſonat ferme Senatorem ſiue conſultorem,de quo nonnihil dictum eſt alias.

Cōſilio & actibus) τῇ βουλῇ & τῇ πράξει.i.conſilio & facto. Interp̄s legiſſe uidet̄ πράξεσι.

Et poſuit eum in monumēto.) Et poſuit illud legendum eſt, refertur eum ad corpus αὐτό. Atq; ideo in latinis quoq; codicibus emendatioribus ſcriptum eſt illud , non illum, ut palam librariorum eſſe peccatum non interpretis,quemadmodū & participiū depoſitum καθελὼν αὐτό, quod quidem magis ſonat detractum ꝗ depoſitum. Quemadmodū & illud in cantico Mariæ. Depoſuit potentes καθεῖλον detraxit. Nam καθειλεῖσθαι dicitur quod in alto ſuſpenſum pendet,ueluti clypeus aut lagena,

In monumento exciſo.) λαξευτῷ,ut intelligamus ſolidum fuiſſe ſaxum non cōpactile aut ſtructile,ſed exculptū ſuo loco natiuo. Sabbato quidem ſiluerūt) ἡσύχασαν.i. quieuerunt,utrūq; enim ſignificat ἡσυχάω.

EX CAPITE.XXIIII.

VNa aūt ſabbati) Vno ſabbatoꝝ ē græcis,ut ſubaudias die τῇ δὲ μιᾷ σαββάτων. Valde diluculo) ὄρθρου βαθέος.i.diluculo ꝓfundo, hoc eſt quod multum adhuc haberet noctis. Vnde rectius uertiſſet crepuſculo mea quidē ſententia. Ad monumentū) Hic Græci codices addunt,& quædam cū illis καί τινες σὺν αὐταῖς quod tn̄ anceps eſt de uiris dicat̄ an mulieribus,quod τινές cōmunis ſit generis.

Mēte cōſternatæ eēnt.) ἐν τῷ διαπορεῖσθαι.i.dū hæreret,ac ꝑplexæ eſſēt & animi.icerti.

In ueſtibus

In ueſtibus fulgentibus.) ἀστραπτούσαις, quod magis ſonat fulgurantibus, & fulguris inſtar relucentibus. Cum timerent autem.) plus dixit euangeliſta q̃ interpres ἐκφόβων δὲ γενομένων, id eſt Expauefactis autem illis, ac uultum deflectentibus in terram.

Recordamini qualiter dixerit) μνήσθητε græcis anceps eſt, quemadmodum nobis recordamini imperatiui ne ſit modi an indicatiui, niſi quod ea quæ ſequuntur arguunt imperatiuum modum. Et recordati ſunt uerborum. &c) Latinius erat ut dixerit q̃ qualiter locutus eſt, Laurentius mauult ꝙ dixerit. Quia oportet.) Aut omittendum erat ὅτι, aut uertendum in quod, mutato uerbi modo, quod oporteret. &c.

Et procumbens.) παρακύψας, quod eſt obliquato capite proſpicere, ueluti ſi quis immiſſo per feneſtram capite proſpiciat. Vnde prouerbiũ περὶ ὄνου παρακύψεως. Et linteamina poſita) κείμενα maluiſſem iacentia q̃ poſita.

Et abijt apud ſe admirans) apud ſe referendum ad participium admirans. Et abijt admirans apud ſeſe καὶ ἀπῆλθεν πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων. Et eſtis triſtes.) σκυθρωποί. i. parũ alacri uultu, ut ad habitũ oris ꝑtineat non animũ. Quia ipſe eſſet redempturus Iſrael.) ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν ἰσραήλ. i. ſperaueramus, quod is eſſet ille qui redempturus eſſet Iſrael. In damnationem) Alias admonui κρίσιν & κρίμα ſæpe poni pro κατάκρισιν ſimplex pro compoſito. Loquebantur ad inuicem,) ὡμίλουν πρὸς ἀλλήλους. i. colloquebantur ſiue confabulabantur inter ſe. Nam idem uerbum mox uertit fabulabantur.

Peregrinus es.) παροικεῖς. i. aduena es. Et nunc ſuper hæc omnia) ἀλλά γε σὺν πᾶσι τούτοις τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον. i. uerũtamen cũ omnibus his tertium hunc diem agit. Noue dixit Lucas, niſi forte ſcripſit ille ἐπὶ πᾶσι τούτοις. Nec eſt & ſuper, ſed ἀλλά γε. i. atqui ſiue uerũtamen. Nec eſt mulieres quædam ex noſtris, ſed ex nobis ἐξ ὑμῶν, hoc eſt noſtri gregis. Deinde plus eſt q̃ terruerũt ἐξέστησαν. i. attonitos reddiderunt, nam magis pertinet ad Epitaſin admiratiõis q̃ timoris. Ego ſum nolite timere) Hæc uerba in græcis exẽplaribus nõ ꝓpio. Quidã ex noſtris) τινὲς τῶν σὺν ἡμῖν. i. quidã eorũ q erãt nobiſcũ. Ac mox (& ita intrare) ita redundat. Ego ſum nolite timere) In græcis exemplaribus tantũ eſt, pax uobis. Cætera uidentur adiecta. Nec admodum cohærent cum ſequentibus, in quibus eximit eis terrorem, licet apud Ambroſium adduntur, ſed ex alio euangeliſta, ſicut opinor admixta. Aliquid quod manducetur.) βρώσιμον. i. eſculentũ ſiue eduliũ. Ac mox. Fauum mellis) ἀπὸ μελισσίου κηρίου. i. de apiario fauo. Nam & alia quædam inſecta mel & fauum habent. Et cum manducaſſet coram eis.) græca diſſident καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν εἶπε δὲ αὐτοῖς. i. accipiens corã illis comedit dixit aũt illis.

Incipientibus.) ἀρξάμενον. Apparet interpretem legiſſe ἀρξαμένων, ut referatur ad diſcipulos. Atq; hanc germanam eſſe lectionẽ arbitror, licet reclamantibus græcorũ exemplaribus, quod ſi legamus ἀρξάμενον, ut ꝑtineat ad Chriſtũ nõ eius erat dicendũ, ſed ſuo ad hunc modũ. ſic oportebat Chriſtũ pati & reſurgere a mortuis tertio die, & prædicare in nomine ſuo pœnitẽtiã & remiſſionẽ peccatorũ exorſum, ſiue initio facto ab Hieruſalem, At huic lectioni reclamat quod Chriſtus nõ cœperit ab Hieruſalẽ, ſed apoſtoli. Et rurſum quod ſequitur, magis cohæret cum hac lectione. Vos aũt eſtis teſtes horũ, licet ambiguũ ſit, utrum eſtis legendum ſit an ſitis ἐστὲ an ἔστε, & utrumq; ſatis quadrat.

Et ipſi adorantes.) προσκυνήσαντες. i. adorato eo reuerſi ſunt. Adorabant enim abeuntẽ in cœlum, ac deinde recipiebant ſe Hieroſolymas. Hoc loco ſubijcienda erãt acta Apoſtolorum. Nam Lucas hiſtoriam ſuam duobus libris complexus eſt, quos ambos ad eundem ſcripſit Theophilum. Atq; ipſe ſecundum exordiens cõnectit cũ ſuꝑiore. Deinde acta illa, plane pars eſt euãgelicæ hiſtoriæ. Verũ ne uideremur Ioannẽ dirimere ab Euangeliſtis, diſtraximus duos Lucæ libros, & acta ꝓximo ſubiecimus loco.

ANNOTATIONVM IN LVCAM FINIS.

IN EVANGELIVM IOANNIS ANNOTATIONES ERASMI ROTERODAMI.

IN principio erat uerbum.) Illud in primis annotandum, id quod indicauit & Chryſoſtomus Ioannem neq; Matthæi, aut Marci more ſumere exordium, neq; ad exemplum Lucæ, ſed iiſdem uerbis ingreſſus eſt hiſtoriā euangelicam, quibus Moſes ingreſſus geneſim mundi.

Erat uerbum.) λόγος, græcis uaria ſignificat, uerbum, orationem, ſermonem, rationem, modum, ſupputationem, nonnunq̃ & pro libro uſurpatur a uerbo λέγω, quod eſt dico ſiue colligo. Horum plæraq; diuus Hieronymus putat competere in filium dei. Verum illud propius ad hoc inſtitutum pertinet, nō ſimpliciter poſitum λόγος, ſed additum articulum ὁ λόγος, ut non poſſit de quouis accipi uerbo, ſed de certo quopiam & inſigni. Habet enim hanc uim articulus, quam latini utcūq; reddimus adiecto pronomine ille, ueluti cum Ariſtoteles, in genere de quolibet agit bono, ἀγαθὸν uocat; Cæterum cum unicum illud, ac ſummum bonum intelligi uult, addit articulum τὸ ἀγαθὸν. Item καλὸν appellant philoſophi, quod quouis modo pulchrum ſit τὸ καλὸν, eximium illud ac uere pulchrum ſiue honeſtum, quod a uirtute proficiſcitur. Item πᾶν appellāt, quod quocunq; modo totum eſt, uerum abſolutū illud uniuerſum, quod uere complectitur omnia, non ſimpliciter πᾶν, ſed τὸ πᾶν appellant. Itidem in diuinis litteris, cum deos uocāt amicos dei, non apponitur articulus, ſed tantum θεοί ἐστε, id eſt dij eſtis. At quoties ſignificatur uerus ille & ſolus deus ſemper additur articulus ὁ θεός. Et quoties ſe uult intelligi Chriſtus, filium hominis appellat, ſed utriq; nomini ſuo præpoſito articulo ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ac plane tantum habet momenti, hoc loco prætermiſſus aut additus articulus, ut Chryſoſtomus & Cyrillus hoc potiſſimum argumēto reijciant hæreſim quorundam, qui negabant Chriſtum illud eſſe uerbum, quod ab initio fuerat in patre, ſed illud aliud quoddam fuiſſe uerbum interius patri, unde natum ſit alterum uerbum quod eſſet Chriſtus. Et uerbum erat apud deum,) Rurſum addidit articulum, non ſolū uerbo, ſed etiam deo, ut illud unicum ac uere uerbum intelligamus de quo prius dixerat, & patrem uere deum, non quemuis alium deum. Mos enim hic eſt diuinæ ſcripturæ plærumq; dei uocabulum, licet omnibus perſonis ex æquo cōmune, patri tribuere, & haud ſcio an uſq̃ legatur dei cognomen aperte tributum Chriſto, in apoſtolorum aut euangeliſtarum literis, præterq̃ in duobus aut tribus locis.

Et deus erat uerbum.) Hoc loco deo non additur articulus, cum tamen uere ac natura deum ſignificet, uerum id facit coactus. Alioqui non poterat ſimul explicare diuinam eſſentiam tribus cōmunem perſonis, nam ſi utriq; addidiſſet articulum καὶ ὁ θεὸς ἦν ὁ λόγος, iam confudiſſet perſonarū proprietates. Atq; hic fuiſſet ſenſus, & ille deus nempe pater, erat illud uerbum, nēpe filius. Rurſum ſi deo addidiſſet articulum non uerbo, καὶ ὁ θεὸς ἦν λόγος. Iam duo ſignificaſſet uerba, ac ſenſus fuiſſet, & ille deus nempe pater, erat & ipſe uerbum quoddam & ſi non idem uerbum quod filius, tamen aliquod uerbum. Nunc quoniam uerbo addidit articulum & deo non addidit καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, M
chriſtianam expreſſit ſententiam, ſic ut alio detorqueri non poſſit, nimirū hanc. Et illud

idem uerbū quod modo dixi in principio fuiſſe apud deū,erat deus hoc eſt particeps eſſentiæ diuinæ. Hæc ita eſſe ut diximus facile comprobabit,qui uel mediocriter græce nouerit. Nos tamē in hoc exordio nihil immutauimus,reueriti ſacramētum ineffabile, tamen admonendum putaui,quo magis intelligant noſtri theologi nonnihil intereſſe, e ſuis haurias fontibus myſticas literas,an e lacunis.

Omnia per ipſum facta ſunt) Cū de uerbo fiat hic quoq; mentio,de quo modo locutus eſt rectius uertiſſet,omnia per illud facta ſunt,ut repetat uerbum, ſiue omnia p̄ idē facta ſunt,ſicut paulo ſuperius.Hoc erat in principio,niſi mauis pronomen ipſum referri ad deū patrē,qui proxime præceſſit. Verū huic ſenſui nōnihil refragatur p̄poſitio διὰ per,quæ pugnat cū ratione principij. Et magis concinit cū Paulinis uerbis, qui ait p̄ quē fecit & ſæcula,ut p̄ filiū intelligamus omnia condita a patre. At nunc latinus ancipitem reddidit ſententiam,quod ipſum pronomen utrolibet poſſit accōmodari.

Et ſine ipſo factū eſt nihil) Hunc locū bifariam diſtinguunt. Chryſoſtomus ita legit cōiunctim,Omnia p̄ illud facta ſunt,& abſq; illo factū eſt nihil,quod factum eſt,ut intelligas nihil omnino creatū,quod nō ſit creatū a patre per filiū.Scribit aūt hæreticos quoſdam diſtinguere ad hunc modū.Omnia per ipſum facta ſunt,& ſine ipſo factū eſt nihil. Atq; hic interpoſita diaſtole,ſubijciunt quod factum eſt in ipſo,uita erat, interpretantes ſpiritum ſanctū quem creaturā faciunt, intelligi in eo quod dicitur,quod factum eſt. Et tamen in hunc modum diſtinguunt Cyrillus græcus,& Auguſtinus latinus, quanq̄ diuerſo ſenſu.Nam Auguſtinus intelligit omnem creaturā in deo uitam eſſe ſuo more nō illibenter πλατωνίζων. Cyrillus aūt ſic interpretatur,ut intelligamus, omnia per filiū fuiſſe condita tam uiſibilia q̄ inuiſibilia,& quicquid conditum fuit in eo uerbū illud eſt uita,ut nō ſolū ſit omnibus autor originis cū patre, uerum etiam idem admixtum omnibus,ueluti uita,tueatur & conſeruet uniuerſa quæ condita ſunt. Cæterum quod quidā interpretantur nihil, peccatum aut maliciam,quod ea ſola ſunt, quæ natura ſunt,& ob id bona ſunt,peccatum eſſe quiddam priuatiuum,etiamſi Hieronymus non reijceret, tamen per ſe friuolum eſt & argutū magis q̄ theologicū. Quanq̄ ad eum modū interpretatur Auguſtinus. Cauillatur hoc loco neſcio quid,is cuius nomine extant aliquot homiliæ in Ioannem Origenis titulo,ſed falſiſſimo,id quod uel me tacente res ipſa clamitat,atq; eiuſdem farinæ ſunt,quæ eiuſdē titulo feruntur in Lucam, cum nihil illic ſit, quod ullam Origenis uenam ulla ex parte ſapiat.Atq; eo res redijt, ut huiuſmodi nugas etiam prudētes adijciāt typographi,quo uolumine aucto quæſtus fiat uberior. Qđ ſi illis licet quicquid uolent, quocūq; prodere nomine, & nobis phas non erit,titulo ſemel illito chartis refragari, bella nimirum erit ſtudioſorum cōditio,ſi nebulonis aut impoſtoris nugas pro oraculis cogentur amplecti. Verū hæc πάρεργα. Vt ad rem redeam Is quiſquis eſt aut quicunq; ſunt, ſiue homines ſiue dij, cauillantur neſcio quid, græce ſignificantius dici, pro eo quod nos dicimus, Et ſine ipſo factum eſt nihil. Apud illos ēm eſſe extra non abſq;, quod ſane quid ſibi uelit non ſatis intelligo, niſi quod in omnibus quæ ſane uiderim græcis exemplaribus ſcriptum comperio χωρὶς αὐτοῦ,id eſt abſq; illo. Atq; eadem eſt præpoſitio græca Ioannis capite quintodecimo. Sine me nihil poteſtis facere χωρὶς ἐμοῦ. At is utrobiq; uult legi extra, non ſine. Ad Cyrilli ſententiam nonnihil facit,quod cum bis dixerit uitam,priori uitæ non addidit articulum,poſteriori addidit, In eo quod conditum eſt, uerbum illud erat quædam uita,dum impartit incolumitatem naturæ conditæ. Ac mox cum ipſum uerbum peculiari modo uitam appellat,& uita erat lux hominum,appoſuit articulum,ueram illam ac ineffabilem uitā ſignificans ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς.

Fuit homo miſſus.) ἐγένετο,idem uerbum quod modo tranſtulit facta ſunt. Proinde Valla maluit hoc loco, extitit, q̄ fuit. At ego malim,erat homo miſſus.Illud annotandum hic homini non præponi ſuum articulū, quo tantum hominis indicet naturam,&

Ioannem hac nota ſeparet a Chriſto, qui ſimul & deus erat, cui ut reſpondeat deus, & hoc citra articulum extulit παρὰ θεοῦ.

Cui nomen erat Ioannes) ὄνομα αὐτῷ ἰωάννης. i. nomen ei Ioannes. Et mutauit nõnihil latinus interpres, & addidit de ſuo, idq́ʒ nulla compulſus neceſſitate. Ne quis nobis ſucceſcat, ſi quid forte mutamus alicubi, uel adacti neceſſitate, uel inuitati cõmoditate. nec eſt ſimpliciter miſſus, ſed ἀπεσαλμένος participiũ eius uerbi unde dicti ſunt apoſtoli.

Vt oẽs crederẽt p illũ) græcis incertũ eſt an p illũ referat̃ ad Ioãnẽ, ut intelligamus illo teſtificãte oẽs debuiſſe credere in Chriſtum, an oẽs debuiſſe credere patri per illud lumen, cui teſtimonium perhibebat Ioannes, quod αὐτοῦ poſſit accipi maſculino aut fœminino genere. Non erat ille lux.) Primum illud admonendus eſt lector, quod latinus hic interpres modo lumen uertit, modo lucem, græcis eandem eſſe dictionem φῶς, ne quis in cõmutata uoce latina ſomniet ſubeſſe myſterium. Cæterum illud non abs re quæritur a doctis, cum Chriſtus ſuos apoſtolos uocet lucem mundi, & cum Ioannes baptiſta nominatim dictus ſit lucerna ardens & lucens, cur hic eum lumen eſſe neget, Verum hunc tantum alioqui nodum additus aut omiſſus articulus diſſecat, quandocũq́ʒ ueram illam & ſuapte natura lucem ſignificat, articulum addit τὸ φῶς & τοῦ φωτός. Hic item cum negat Ioannem eſſe lucem non dixit οὐκ ἦν ἐκεῖνος φῶς, hoc eſt non erat ille lux, ſed οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς. i. non erat ille lux illa non erat illa uera lux, de qua modo dixi. Annotauit hec Cyrillus, ſi cui noſtra leuis eſt autoritas. Ad hæc cur magis placuit periphraſis, ut teſtimonium perhiberet de lumine, q̃ʒ teſtificaretur ſiue teſtaretur, cum græce ſit μαρτυρήσῃ. Erat lux uera.) Iam admonui lucem & lumen græcis idem eſſe nomen, ne quis erret in luce & in lumine, putans eſſe aliquid diſcriminis. Cæterum illud magis ad rem pertinet, erat, quo referre oporteat: nũ ad uerbũ, nam quo minus ad Ioannem referatur, obſtat ipſe ſenſus. Equidem arbitror, nec ad uerbũ referẽdum, ſed ad ipſum lumẽ, quod mox ſequitur, propterea quod utriq́ʒ nomini lux & uera ſuus præponitur articulus ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ut ad hunc legamus modum. Non erat Ioannes lumen illud de quo loquor, ſed in hunc mũdũ dũtaxat miſſus, ut teſtificaret̃ de lumine, nã lumẽ hoc de quo loquor erat lumen uerum, quod illuminat omnem hominem, hoc eſt erat fons luminis, unde ipſi quoq́ʒ Ioanni ſuum fluxit lumen.

Venientem in hunc mundum.) εἰς τὸν κόσμον, id eſt in mundum, nam hunc nõ addũt Græci, niſi quod ita frequenter uertit interpres, exprimere cupiens opinor uim articuli. Sed cur hic magis addidit hunc q̃ʒ in ijs quæ ſequuntur. Et in mundo erat, & mũdus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit, quæ ſingula cum ſuis articulis efferunt.

Et mundus eum non cognouit.) αὐτόν uidetur ad uerbum referre, quod græcis quidem eſt maſculini generis. Cæterum interpreti latino uertendum erat in neutrum. Et mundus illud non cognouit. Idem ſentiendum de ijs quæ mox ſequuntur, & ſui eum non receperunt, quotquot autem receperunt eum. Cæterum illud in propria uenit, & ſui eum non receperunt, græcis eſt eadem dictio ἴδια & ἴδιοι in ſua uenit, & ſui eum non receperunt.

Ex uoluntate carnis.) Annotandum neq́ʒ carni neq́ʒ uiro, neq́ʒ deo ſuum apponi articulum, ut ſpeciem carnis aut uiri deſignari intelligas non hanc aut illam carnem aut uirum. Atq́ʒ his tribus ſanguinibus carni & uiro opponitur deus, item abſq́ʒ articulo. At Laurentius mauult hoc loco geniti ſunt q̃ʒ nati γεννήθησαν. Præterea non eſt in nomine eius, ſed in nomen εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Quanquam his promiſcue utuntur euangeliſtæ, credere illi & credere in illum & in illo, confiteri illum & confiteri in in illo, Baptizari in nomen Chriſti, & baptizari in nomine Chriſti, qua de re compluribus uerbis diſputat Valla.

Et uerbum caro factum eſt.) ὁ λόγος, id eſt & uerbum illud, Nempe de quo tam ſublimia diximus. Cæterum habitauit inter nos, aptius erat q̃ʒ in nobis ἐν ὑμῖν, Et uer-

bum habitauit ἐσκήνωσεν a tabernaculis dictũ eſt, quod alias uertit nidificare, ut intelligas temporariam apud nos habitationem.

Et uidimus.) ἐθεασάμεθα, id eſt ſpectauimus. (Gloriam quaſi unigeniti) Laurentius mauult, tanq̃ unigeniti, quod uere eſſet unigenitus, & in hoc uerbo philoſophatur nõ nihil Chryſoſtomus, interpretans ancipitem apud græcos uocem ὡς. Et unigeniti non eſt hic participium, ſed nomen, μονογενοῦς unde quod ſequitur a patre, magis pertinet ad gloriam, q̃ ad unigenitum. Spectauimus gloriam eius, gloriam inquam non quamlibet, ſed gloriam a patre exhibitam, quæ declararet eum eſſe unicum filium. Sentit enim opinor de baptiſmo Ieſu & tranſfiguratione. Cum audita eſt uox patris. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacitum eſt, ipſum audite.

Plenum gratiæ & ueritatis.) Plenum hic nominandi caſus eſt non accuſandi πλήρης, & refertur ad ὁ λόγος, quod & ipſum græcis eſt generis maſculini, ut ſit ſenſus, uerbum illud caro factum eſt, plenum gratiæ & ueritatis. Alioqui uerba hæc magis uidebantur cohærere cum Ioanne qui ſequitur, ut legamus, plenus gratia & ueritate Ioannes teſtificatur de illo, ut accipiamus Ioannem hac præfatiuncula cõmendatum, quo plus ponderis habeat illius teſtimoniũ. Etiamſi non ſum neſcius interpretes omnes hoc ad Chriſtum referre, non ad Ioannem. Verum quoniam duriuſcule cohæret cum ſuperioribus lectorem admonendum putaui, quo rem expendat. Deinde noue mutauit ſubito tempus uerbi, μαρτυρεῖ, & κέκραγεν, id eſt teſtificatur & clamauit, niſi forte præteritum uſurpatum eſt uice præſentis. Sic eñ legit interp̃s Cyrilli, teſtificat̃ & clamat. At is qui Chryſoſtomum tranſtulit, legit teſtimonium perhibet, & clamabat.

Qui poſt me uẽturus eſt añ me factus eſt) ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν participium ἐρχόμενος a uerbo ἔρχεται eſt, quod ad utrumq; tempus ſolet accõmodari, præſens ac futurum. Quanq̃ hoc loco uertendum erat per præteritũ, propterea quod adhæret uerbo præteriti temporis γέγονεν, ad hunc modum, qui cũ poſt me uenerit, ante me factus eſt, ut intelligamus Chriſtum & ſerius natum fuiſſe, & ſerius prædicare cœpiſſe q̃ Ioannem, ſed tamen autoritate anteuertiſſe, id quod ſolet accidere gnauis curſoribus, ut ſerius digreſſi a linea, aſſequantur ac præcurrant eum qui multo ante diſceſſerat. Et in hanc ferme ſententiam ediſſerit Cyrillus, Chryſoſtomus altiora quædam mauult ſectari, uerum haud ſcio an ad huius loci ſenſum accõmodatiora, nã factus eſt, poſitum eſt, pro eo quod eſt cœpit eſſe, qui poſt me ueniebat, cœpit eſſe ante me, hoc eſt qui ſequebatur iam præceſſit. Et prior me erat, prior poſitum eſt pro potior ac potẽtior, q̃q̃ græce eſt πρῶτος primus ſuperlatiuum uice poſitiui. Atq; hæc quidem ita uelim accipiat lector, uel ut ab admonente dicta, non tanq̃ a dogmatis autore. Nam quod ſequitur de plenitudine eius accepimus omnes magis pro hac facit ſententia. Siquidem illic plenus gratiæ & ueritatis de baptiſta dicebat Euangeliſta, hic Ioannes ipſe fatetur ſuam plenitudinem ab illo fonte fluxiſſe. Nec eſt nouum in literis diuinis & alios ſanctos plenos gratiæ ac perfectos dici, ne quis putet hoc uni Chriſto tributum, uerum ut dixi ſup hac re nihil definio, ſequatur quiſq; quod magis probarit.

Quia non ſum ego Chriſtus.) Aut uertendũ erat omiſſa coniunctione, non ſum ego Chriſtus, aut confeſſus eſt ſe non eſſe Chriſtum, mutata perſona pronominis, uerum ad huiuſmodi minutula ſæpenumero ſciens ac prudẽs cõniueo, ne lectori moueã nauſeã.

Per Ieſum Chriſtum facta eſt.) Ne quis fruſtra hic ſomniet myſteriũ in facta eſt. Idem eſt uerbum, quod primum uertit facta ſunt, & factum eſt, deinde fuit homo. Rurſum ante me factus eſt. Ergo facta eſt hoc loco magis eſt cœpit eſſe, ſiue orta eſt, aut quod uerbum arridet Vallæ extitit.

Dirigite uiam domini.) εὐθύνατε, quod alij dixerunt ἑτοιμάσατε, id eſt parate. Flexus enim eſt facit, quo minus proſpicias aduentantẽ, ut hebræis eſt פנו quod non abhorret a uerbo Ioannis.

Ipſe eſt

Ipſe eſt qui poſt me uenturus) Totidem uerbis repetit ea quæ ſuperius poſuerat, de quo iam admonuimus. Medius autem ueſtrum ſtetit.) Melius ut in Aggæum, citat diuus Hieronymus, Medius autem ueſtrum ſtat, quod frequenter in his uerbis præteritum tempus ꝓ præſenti uſurpetur, quemadmodũ iam locis aliquot admonuimus.

Hæc in Bethania facta ſunt.) Admonet etiam Chryſoſtomus in uetuſtioribus & emendatioribus exemplaribus nõ legi Bethaniam, ſed Bethauaram, quod Bethania non ſit trans Iordanem nec in deſerto, ſed citra Iordanem proxima Hieruſalem. Suidas aut quiſqs is fuit alius hominũue, deumue, corrigit hunc locũ, & pro Bethania ſupponit Thabara θαβαρὰ. Ex locis hebraicis diui Hieronynimi nihil admodum cõperti licuit excerpere, quod iſtorum uitio deprauata ſint apud omnes autores bonos omnia. Quanquã is eodem in ordine meminit Bethaniæ uillæ, quæ abſit ab Aelia hoc eſt Hieroſolymis bis mille paſſus, in latere montis Olíueti, ubi Chriſtus Lazarum amicum reuocarit in uitam. Ac mox ſubijcit Bethaibam, quæ fuerit trans Iordanem, ubi Ioannes baptizauit in pœnitentiam. Vnde Hieronymi quoq; tempore durabat conſuetudo, ut qui cuperent in Chriſto renaſci, eo in loco uitali gurgite ablueretur. Neq; dubium eſſe puto, quin hic ſit locus quem deſignat Ioannes, utcumq; uariatum eſt loci uocabulum.

Altera autem die.) τῇ ἐπαύριον, id eſt poſtero die ſiue poſtridie, ut intelligas diem proxime ſecutum. Nec eſt uidit, ſed uidet βλέπει.

Agnus dei.) ὁ ἀμνὸς, id eſt ille agnus, ut unicum & inſignẽ agnum accipiamus, de quo dixerit Eſaias, Velut agnus coram tondente obmutuit.

Peccata mundi.) τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, id eſt peccatũ mundi numero ſingulari. Ac plus quiddam expreſſit, q̃ ſi dixiſſet peccata. Hic agnus ipſa eſt innocentia, & ſolus a ſuis tollit peccatum, hoc eſt ipſam tyrannidem, & uim omnium peccatorum, ut iam nullum ſit in eis peccatũ.

Venit uir.) Venit præſentis eſt temporis, aut certe futuri ἔρχεται.

Altera die. Rurſus ἐπαύριον, id eſt poſtero die quod modo admonuimus.

Et reſpiciens Ieſum.) ἐμβλέψας, id eſt intuitus ut ipſe cum alias ſæpe, tum mox uertit intuitus autem eum Ieſus dixit.

Vbi habitas.) ποῦ μένεις, id eſt ubi manes, idem eſt uerbum quod eodem in loco nũc uertit manere, nunc habitare. Et uiderunt ubi maneret ποῦ μένει. Et rurſum apud eum manſerunt παρ᾽ αὐτῷ ἔμειναν.

Tu es filius Ioanna.) ὁ υἱὸς ἰωνᾶ, id eſt filius Iona, quod hebraice בר־יונה bar Iona quod alibi uertit filius Ioannis.

Vocaberis cephas quod &.) Cephas Hieronymus in hebraicis nominibus negat hebræum eſſe uerbum ſed Syrum, & apud illos ſonare ſolidum, Vnde qui tradunt græcorum nominum ἐτυμολογίας & πέτραν, hinc dictã uolunt, quod nõ facile moueatur.

In craſtinum.) ἐπαύριον, quod ſuperius bis uertit altera die, tandem mutauit in craſtinum, at ne id quidem ſatis latine aut cõmode.

A Bethſaida ciuitate.) Græce eſt ἀπὸ βηθσαϊδὰ ἐκ τῆς πόλεως, id eſt a Bethſaida, de ciuitate quaſi Bethſaida ſit regio in qua ſit ciuitas. Quanquam diuus Hieronymus in locis hebraicis oſtendit Bethſaidam eſſe ciuitatem Galilææ uicinam, ſtagno Genezareth, patriam trium apoſtolorum, Andreæ, Petri, Philippi. Vnde uidetur ἐκ præpoſitio ſupereſſe, præſertim cum nec apud Chryſoſtomum addatur, nec apud Cyrillum.

Inuenit Philippus Nathanael.) Inuenit prima ſyllaba acuta pronunciandum eſt: Eſt enim præſentis temporis. Quanquam latinius erat reperit εὑρίσκει ueluti obuium, Ac paulopoſt inuenimus Meſſiam.

Filium Ioſeph a Nazareth.) Inuenit ne a Nazaret, an fuit Ioſeph Nazareus, an Chriſtus, Nam latinus ſermo prorſus anceps: cum græce ſit expeditus ac certus τὸν ἀπὸ ναζαρέθ, hoc eſt nazarenum, ſiue e nazareth oriundum.

A Nathanael

A Nathanahel poteſt aliquid.) Græci legunt pronunciatiue, cū per interrogationem quoq; poſſit accipi, quemadmodum annotauit & diuus Auguſtinus, tametſi quod conſequitur magis ſuadet, ut per interrogationem legatur, quod uideatur uelut interrogāti reſponſum, ueni & uide.

EX CAPITE SECVNDO.

IN Chana Galilææ) Hieronymus indicat duas eſſe Chanas, ad diſtinctionē igitur alterius additum eſt Galilææ τῆς γαλιλαίας. Eſt enim in Galilæa gentium.

Quid mihi & tibi, græce reddidit, nam latine dicendum erat, quid mihi tecum? τί ἐμοὶ καὶ σοί; Hydriæ græca uox eſt. Nam Plautus uocat aquales, quandoquidem & ὑδρία ab aqua nomen habet græcis.

Metretas duas.i.cados, q̄q̄ utraq; uox græca eſt, ſed latinis uſurpat̄ cadus apud Horatium. Nardi paruus onyx eliciet cadum, atq; apud Pliniū, metreta eſt apud Catonem & Columellam. Eſt autem menſura congiorum decem.

Architriclino) græca uox eſt, ſignificat eum qui præfectus eſt apparando conuiuio. Triclinium locus tribus conſtratum lectis ad diſcumbendum.

Vſq; adhuc) ἕως ἄρτι.i.uſq; nunc. Et cum feciſſet quaſi flagellum) quaſi non additur in græcis codicibus καὶ ποιήσας φραγέλλιον, id eſt facto flagello.

Quod ipſe noſſet omnes.) omnia eſt græce τὰ πάντα

Oues quoq; & boues) Non eſt quoq; græcis, ſed que τάτε πρόβατα ouesq;.

Zælus domus tuæ comedit me. Extat id teſtimonium pſalmo ſexageſimo octauo, quod ab Hebræis ita legitur. כִּי־קִנְאַת בֵּיתְךָ אֲכָלָתְנִי וְחֶרְפּוֹת סֹרְפֶיךָ נָפְלוּ עָלָי.

EX CAPITE TERTIO.

NIſi quis renatus.) γεννηθῇ.i.genitus ſiue natus fuerit. Et in antiquiſſimis codicibus latinis.natus fuerit eſt, nō renatus Valla genitus mauult, qđ e uiro quoq; gignatur aliquis, cum e muliere naſcamur.

Quomodo poteſt homo renaſci.) γεννηθῆναι.i.naſci ſiue gigni, concordantibus & antiquis noſtris. Item in ſequentibus naſci eſt non renaſci.

Et naſci denuo) ἄνωθεν, quo aduerbio uſus eſt & Lucas in p̄fatione euāgelij ſui, quod nos uertimus ab integro. Spiritus ubi uult ſpirat) ubi loci aduerbiū eſt, non tēporis, Valla mauult ſpirat quo uult, nam mox uertit ita ποῦ ὑπάγει.i.quo abeat. Eſt enim ſimile de flatu, re quidem inuiſibili, ſed tamen efficaci.

Tu es magiſter in Iſrael) τοῦ ἰσραὴλ.i.Iſrael genitiui caſus, ut intelligas magiſtrum eius gentis. Qui eſt in cœlo) ὁ ὢν ἐν οὐρανῷ participium uerti poterat per præteritū imperfectum, qui erat in cœlo, uidelicet anteq̄ deſcenderet.

Qui de terra eſt de terra loquit̄) In græcis exēplaribus addunt̄ aliquot uerba ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐστιν, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ.i.qui eſt de terra, de terra eſt, & de terra loquitur. Perinde quaſi dicas, qui e terra profectus eſt, is terrenus eſt, & terrena loquitur. Neq; enim loquitur de terra, quod erat περὶ τῆς γῆς, ſed ἐκ τῆς γῆς, hoc eſt e terra uelut humilia. Atq; ita legit Chryſoſtomus atq; itē Vulgarius. Et q de cœlo uenit) uenit eſt p̄ſentis tēporis ὁ ἐρχόμενος, niſi quod hæc participia duobus temporibus deſeruiunt. At ita uertendū erat & ὢν, qui e terra erat, terren⁹ eſt, at qui de celo ꝓfectus erat, is ſupra oēs eſt.

Signauit) ἐσφράγισεν, id eſt obſignauit, hoc eſt confirmauit. Nam ſigillum additum rem certam efficit.

Sed ira domini manet.) μενεῖ, id eſt manebit, quanq̄ accētu mutato erit manet μένει, atq; ita legitur in nonnullis exemplaribus, ac mea quidem ſentētia rectius. Fides aufert peccatum, infidelitas relinquet peccatum, manet autem quod non tollitur.

EX CAPITE QVARTO.

PEr mediam Samariam) Mediam non additur, nec in græcis codicibus, nec in antiquis exemplaribus διὰ σαμαρείας. Atq; ita legit Chryſoſtomus.

Sedebat

Sedebat ſic ſuper fontem) οὕτως addit ut geſtus exprimat hominis laſſi, uel ſic, nempe quia fatigatus. Et melius erat ad fontem q̃ ſupra fontem.

Non enim coutuntur) συγχρῶνται, uocem græcam factitiam latine reddidit, quis enim unq̃ dixit couti, aut quis intellecturus ſit, couti eſſe commercium & mutuam uitæ cō ſuetudinem? Nam & latinis uſus familiaritatem ſignificat, & utimur his cum quibus agi mus conſuetudinem. Tu forſitan petiſſes) σὺ ἂν ᾔτησας, tu popoſciſſes. Interpres pro ἂν coniunctione expletiua, poſuit aduerbium dubitantis, cum an magis affirmet. Cæterum cum apud euangeliſtā utriq; uerbo ſit addita coniunctio ἂν petiſſes & dediſſet, in priore uertit forte, & in poſteriore non uertit. Atqui aut erat omittendū utrobiq;, aut utrobiq; addendum.

Neq; in quo haurias) ἄντλημα. i. hauſtrum. Nam eo uerbo uſus eſt Lucretius, quando quidem hauritoriū Vallæ parū nitidum uidetur. Et latinius erat quo haurias q̃ in quo haurias. Altus) βαθύ id eſt profundus.

Et pecora eius) θρέμματα, quæ uox omne animantis genus complectitur, ab alendo dicta. In æternum) εἰς τὸν αἰῶνα, id eſt in æuum.

Quia uirum non habeo) Quæſo quid ex hiſce uerbis percipi poteſt, niſi mulierem dixiſſe, quod Chriſtus non habuerit uirum? Vſq; adeo nihil referre putamus, quomodo loquamur, aut quid auditurus ſit qui legit? Omittenda igitur erat, ſi uſq̃ alias hoc loco coniunctio ὅτι quia, aut mutato uerbi modo, uertendum erat hoc pacto, bene dixiſti te uirum nō habere. Quod ſi nunq̃ interpres omiſiſſet græcam coniunctionem poterat uideri ſuperſtitione factum. Cæterum cū alicubi depræhendatur omiſiſſe, mirū cur hic putarit addenda.

Qui adorent eum.) τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν. i. adorantes ſe, ſiue qui adorent ſe. Apparet interpretem fugiſſe Amphibologiā pronominis reciproci.

Quia Meſſias uenit) ἔρχεται, quod græci nonnunq̃ uſurpant pro futuro. Tametſi præſentis tēporis uox eſt. Hoc loco magis quadrabat ueniet ꝓpter id quod ſequitur, cum ergo uenerit ille. Et ueniet legitur in antiquis & emendatis codicibus latinis.

Et continuo.) καὶ ἐπὶ τούτῳ. i. in hoc, nimirū cū hæc dicerētur. Quid cū muliere loqueretur) ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει. i. quod cū muliere loquerēt, ſiue locutus eſſet. Interp̄s pro ὅτι legiſſe uidet̄ τί. Non em̄ mirabant̄ quid eſſet quod cū illa fuiſſet collocutus, ſed illud admirabantur Chriſtū cū Samaritana paupcula, tam familiariter collocutum eſſe. Porro mulierē poſitū eſt pro ea, ut hominē aliquoties ꝓnominis uice uſurpamus. Nec em̄ apoſtolis noua aut ſuſpecta res erat Chriſtū cū muliere colloqui. Quod diximus, ꝓpemodū ex Chryſoſtomi interp̄tatione licet cōijcere. Nā quod ſequitur quid loqueris cū illa, magis uertendū erat cur loqueris cū illa, nimirū Samaritana. Abhorrebāt em̄ Iudæi a cōmercio Samaritanorū. Vident̄ em̄ diſcipuli uoluiſſe dirimere colloquiū Chriſti cum muliere. Verū nō auſos hoc facere. Nūquid aliqs.) μήτις. i. nūquis Et meſſis uenit) ἔρχεται poterat eſſe & uentura eſt. Et quatuor mēſes græcis unica dictio eſt τετράμηνον. i. quadrimeſtre. In hoc eſt ſermo uerus) ὁ λόγος cū articulo, ut intelligas de eo ſermōe quē modo dixerat. Porro p̄fatus eſt uerū eſſe, cū rem nouā & incredibilem ſubijciat.

Propter ſermonē eius) eius ad Chriſtū referendū eſt, nō ad mulierē αὐτοῦ, unde melius erat ipſius,. Saluator mundi) Græci addunt Chriſtus ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ χριστός.

Quidā regulus) τὶς βασιλικὸς. i. quidā regalis, tametſi legendū opinor βασιλίσκος. Etiā ſi conſtanter reclamāt græcorū exēplaria, quin & interp̄tes, qui ſcribūt hunc baſilicon dictum, uel quod eſſet generis regij, uel quod magiſtratu munereq; regio fungeretur. In hanc ferme ſententiā Chryſoſtomus, niſi quod illic regulū lego non regalem, haud ſcio an interpretis an librarij uicio, & paulo poſt. Incipiebat enim mori ἤμελλεν γὰρ ἀποθνήσκειν. id eſt erat enim moriturus, quod tamen hic data opera ſic aliquoties uertit.

Melius habuerit.) κομψότερον ἔσχεν, id eſt melius ſiue cōmodius habuiſſet.

EX CAPITE QVINTO.

EſT autem Hieroſolymis probatica.) ἔστι δὲ ἐν ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρα.i. eſt autē ſuper probaticam, ſiue ad probaticam piſcina, nam græcis probatica datiuus eſt, piſcina nominatiuus, ſonat autem probatica, quaſi dicas quilla ſiue pecualis, ut uertit Hieronymus. Et piſcina hoc loco ſignificat nō uiuariū piſcium, ſed in qua natatur, uel græca uoce id atteſtante, quæ dicta eſt, παρὰ τὸ κολυμβᾷν, id eſt a natādo(. Quæ cognominatur Bethſaida) græce eſt βηθεσδὰ, id eſt Bethſeda, quā q́ꝫ eadem uox & apud diuum Hieronymū erat deprauata, quod uel hinc colligi licet, quod cum antea Bethſaida nominaſſet ciuitatē Galileæ patriā triū apoſtolorū Andreæ, Petri, Philippi, iuxta ſtagnum Genezareth, aliquanto poſt ſubijcit rurſum Bethſaida piſcinam, quæ fuerit Hieroſolymis cognomento probatica, quā nos, inquit, pecualem poſſumus interpretari. Hæc quinqꝫ quondam porticus habuit. Oſtenduntur gemini lacus, quorum unus hybernis pluuijs adimpleri ſolet, alter mirum in modū rubens, quaſi cruētis aquis, antiqui in ſe operis ſigna teſtatur. Nā hoſtias in eo lauari a ſacerdotibus, ſolitas ferunt. Vnde & nomē acceperit, ita ferme Hieronym⁹. Porro quod ait hinc nomen inditum, non ſolum pertinet ad uocem græcam πρόβατον, quæ pecudem, aut ouem ſonat, uerum etiam ad Hebraicam בֵּית־עֵדֶר *Siquidem* Hebræis בַּיִת domus dicta eſt עֵדֶר Grex ſiue pecus. Apparet igitur totum eum locum dictum probaticam, in quo fuerit aliqua pars ſeruata in uſus natare uolentium. Hugo Carrenſis admonet piſcinam dictam per antiphraſin, quod minime haberet piſces, quemadmodum ſorores diaboli dictæ ſunt parcæ, quod nemini parcant. Nimirum hæc Etymologia ſimillima eſt iſti, quā attulit de *Sycomoro. Sycomorus*, inquit, dicitur quaſi ſicut morus, quod ſit ſimilis moro. Ad hunc ſane modum, non eſt magnum ingentia condere uolumina, ſi libeat huiuſmodi nænijs miſeras contaminare chartas.

Et mouebatur aqua.) Antiqui codices habent, & mouebat aquam καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, id eſt, & turbabat aquā. Quāq́ꝫ alij rurſus habebant ἐταράσσετο τὸ ὕδωρ, Chryſoſtomus ſic interpretatur hunc locum, ut ſentire poſſis ab angelo ſolitam turbari aquam τὸ articulus occaſio fuit erroris, cum eadē ſyllaba poſſit eſſe & finis uerbi.

Et qui prior.) Vetuſti codices conſentientibus Græcis exemplaribus habent, q ergo primus ὁ οὖν πρῶτος ἐμβὰς, id eſt qui igitur primus ingreſſus fuiſſet.

Deſcendiſſet in piſcinam.) In piſcinam, nec eſt in antiquis, nec in Græcis, uerum hoc aliquis explicandi gratia de ſuo adiecit.

Poſt motum aquæ.) μετὰ τὴν ταραχὴν, id eſt poſt turbationem, quod ante dixit ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ. Dū uenio eīn ego.) ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγὼ, in quo autem uenio, ut ad uerbū reddam, uertēdum autem erat. Cæterum interea, dum ego uenio alius ante me deſcendit.

Ieſus aūt declinauit a turba.) ἐξένευσεν, incertum an a νεύειν an a ξενεύειν. Nec eſt a turba conſtituta in loca. Alioqui addidiſſet articulum ὄχλου τοῦ ὄντος ἐν τόπῳ, Sed Ieſus ſubduxit ſeſe. Cum turba eſſet in loco, quod inter plurimos facile eſt unum aliquem latere, quem deinde non agnoſcas, unde magis dictum uidetur a ξενεύειν, uelut peregrinum & ignotum fieri. Vt ne dicam, quod ὑγιὴς ſanus magis pertinet ad integritatem membrorum, q́ꝫ morbum ueluti febrim. Nam morbo opponitur bona ualitudo, uitio corporis, opponitur debilitas.

Iam noli.) μηκέτι, id eſt, ne poſt hac. Quāq́ꝫ recte uertit interpres, callentibus linguā latinam, apud quos idem ualet iam quod poſt hac.

Niſi quod uiderit patrem.) ἐὰν μή τι βλέπῃ, id eſt niſi quid uiderit. Aut certe niſi uiderit, Nam τι frequenter additur ex proprietate græci ſermonis.

Sed trāſiet.) ἀλλὰ μεταβέβηκεν, id eſt tranſijt preteriti tēporis, non futuri.

Ea ipſa.) Ea referendum ad ſuperiora, ipſa ad ſequentia.

Vos putatis.) ὑμεῖς δοκεῖτε Græcus ſermo anceps, & ſic accipi poteſt, uos uidemini,

aut uidemini uobis. Claritatem.) δόξαν, Miror quare non maluerit gloriã hoc loco. Tametſi doxa non eſt anceps ad claritatem, ſed ad gloriam & opinionem.

Non accepiſtis.) οὐ λαμβάνετε, id eſt nõ accipitis. In quos uos ſperatis.) ἠλπίκατε, id eſt ſperaſtis, tametſi bene uertit interpres. *Si enim crederetis &c.*) εἰ γὰρ ἐπιστεύετε μωσῇ ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, id eſt, ſi em̃ credidiſſetis Moſi, Credidiſſetis utiq; mihi. Rurſum ꝓ ἂν poſuit forſan, haud ſane in loco.

EX CAPITE SEXTO.

MVltitudo maxima.) πολὺς ὄχλος, id eſt multa turba. Ad eum.) πρὸς αὐτὸν, id eſt ad ſe. Et duos piſces.) καὶ δύο ὀψάρια, & apud Terentiũ in Adelphis piſces obſonium uocatur. Quid inter tantos.) ἐν τοσούτοις, id eſt inter tã multos ſiue inter tot. De numero loquitur, non de magnitudine hominum.

Erat autem fœnũ.) χόρτος herba ſiue gramen.

Diſtribuit diſcũbentibus.) Græca nõnihil diſſonant καὶ εὐχαριστήσας διέδωκε τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ἀνακειμένοις, id eſt & cum gratias egiſſet, diſtribuit diſcipulis diſcipuli uero diſcũbentibus. Nã ad eũ ferme modũ referunt & cæteri euangeliſtæ, ipſum nõ dediſſe turbæ, ſed diſcipulis, deinde diſcipulos diſtribuiſſe multitudini. De piſcibus quãtũ uolebãt.) ὅσον ἤθελεν, id eſt quantum uolebat, nempe Ieſus, non quantũ illa multitudo. Siquidem is erat qui ſuo arbitratu augebat cõmeatum illum, alioqui exiguũ. Atq; ita legit Cyrillus. Cæterũ una mutata literula, erat uolebant, ἤθελον.

Ne pereant.) μήτε ἀπόληται, id eſt ne quid pereat.

Duodecim cophinos fragmentorũ.) Legi poterat & fragmẽtis ut referat̃ ad uerbũ impleuerũt. Quia hic eſt uere propheta.) Quia pretermittendum erat, nec ſimpliciter uertendũ erat propheta, ſed ille propheta ὁ προφήτης. Siquidem ex uaticinio Malachiæ expectabatur Helias, aut illi ſimilis. Vt raperent eũ & facerent eũ.) Vtroq; loco ſe dicendũ erat nõ eum. Vt autem ſero factum eſt.) ὀψία ſero pro ueſpere ſemper utitur, Legimus apud Liuium ſerũ diei, pro ſera parte diei, ſero non reperimus niſi aduerbialiter uſurpatum. Cũ aſcendiſſent in nauim.) εἰς τὸ πλοῖον, cur hic oblitus eſt ſuæ nauiculæ? Nec eſt aſcendiſſet, ſed ἐμβάντες, id eſt ingreſſi nauim, aut certe conſcenſa naui.

Fugit iterum.) ἀνεχώρησε, id eſt, ſeceſſit. Et proximum naui fieri.) Nimirũ græce uertit καὶ ἐγγὺς τοῦ πλοίου γινόμενον, id eſt naui appropinquare, ſiue accedere ad nauim.

Fuit ad terram.) ἐγένετο ἐπὶ γῆς, facta eſt in terra. Quã ibat.) εἰς ἣν ὑπῆγον, i. ad quam ibant, nempe apoſtoli. Altera die.) τῇ ἐπαύριον, i. poſtero die. Quod nauicula alia.) πλοιάριον hic uere diminutiuũ eſt nomẽ. Gratias agẽtes deo.) Hæc uerba in altero exemplari non habebantur, in altero diuerſa ἔφαγον τὸν ἄρτον, εὐχαριστήσαντος τοῦ κυρίου, id eſt ubi comederant panem, Cum gratias egiſſet dominus. Quando huc ueniſti.) πότε ὧδε γέγονας, hic γέγονας uertit ueniſti. Cur non paulo ante ἐγένετο ἐπὶ γῆς, i. uenit in terrã.

Pater ſignauit.) ἐσφράγισεν, ut intelligas autoritatem patris hoc teſtimonio cõprobatũ ſicut alias admonuimus. Non dedit uobis panem.) τὸν ἄρτον, id eſt illum panem, neq; em̃ negat ullum panem fuiſſe datum per Moſen, ſed non illum eximium, de quo ſenſit ſcriptura diuina. Item paulo poſt, panis em̃ dei eſt. Nam ille panis dei eſt.

Quia dixit ego ſum panis uiuus.) Hic non additur uiuus, ſed tantum ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ καταβὰς ἐκ οὐρανοῦ, id eſt ego ſum panis ille qui deſcendit de cœlo. Nõne hic eſt filius Ioſeph.) οὐχ οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ υἱὸς Ἰωσήφ. i. nõne hic eſt Ieſus filius Ioſeph. Conſentiunt & antiquiſſima exemplaria latinorũ. In inuicem.) μετ᾽ ἀλλήλων. i. inuicem, ſiue inter uos.

Docibiles.) διδακτοὶ τοῦ θεοῦ. i. dociles dei ut accipiamus paſſiue, teſtimoniũ eſt apud Eſaiam cap. 54. Vniuerſos filios tuos doctos a dño. Nam hinc diuus Hieronymus indicat ſumpſiſſe Ioannẽ. At cur igitur nõ dixit in Eſaia, ſed in ꝓphetis? ꝓinde diuus Hieronymus citat conſimilẽ huic ſententiã. Ex Hieremiæ cap. 31. Porro quod Hieronymus iuxta ueritatẽ hebraicã tranſtulit doctos a deo, Septuaginta uerterũt diſcipulos dei, ut

Intelligas paſſiue accipiendum eſſe non actiue Hebræis eſt. וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה. Laurentius indicat, in quibuſdam exemplaribus ſcriptũ fuiſſe διδακτικοὺς in aliis διδακτοὺς, ac poſteriorẽ lectionẽ magis approbat. Cuius ſentẽtiæ & ipſe ſubſcribo διδακτικὸς enĩ dicitur, qui eſt appoſitus ad docẽdũ interprete Hieronymo. Vnde Paulus inter cæteras dotes, uult epiſcopum eſſe διδακτικὸν, hoc eſt idoneum ad docẽdum, ut ſuo commonſtrabimus loco. Docilis autem eſt is qui facile diſcit. Docibilis uox eſt latinis auribus inaudita. Paulus in epiſtola ad Theſſalonicenſes compoſita extulit dictione quod diuiſit Ioannes, αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε, id eſt. Nam uos ipſi a deo docti eſtis, quãquã hoc docti non eſt participium græcis, ſed nomẽ. Vnde interpres ſtuduit nomẽ nomini reddere, cõſimiliter cõpoſito Homerus Citharœdũ αὐτοδίδακτον appellat, q nõ ex arte, ſed afflatu numinis caneret ex ſeipſo doctꝰ, αὐτοδίδακτος δ᾽ εἰμὶ θεὸς δέ μοι ἐν φρεσὶν οἴμους παντοίας ἐνέφυσεν. proinde hoc loco non erat uertendum, docibiles dei, ſed docti a deo, ut conſentiat cum eo quod præceſſit, niſi pater qui miſit me traxerit eum, hoc nimirum eſt eſſe θεοδίδακτον, trahi patris afflatu.

Vt ſi quis ex ipſo manducauerit.) ἵνα τὶς ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ, ut quis ex eo edat, & non moriatur.

Litigabant ergo.) ἐμάχοντο, id eſt pugnabant, ſiue decertabant.

Sicut miſit me uiuens pater, & ego uiuo.) Addenda erat interpreti particula, quæ reſpondet, ſicut quo dilucidior redderetur ratio, quẽadmodum miſit me pater, qui uiuit, ita & ego uiuo. propter patrem præterea ὁ τρώγων, id eſt, qui manducat me, participium accõmodandũ erat uerbo, cui adhæret ζήσεται uiuet, qui ederit me, ipſe quoq; uiuet ꝓpter me. Qui de cœlo deſcendit.) καταβὰς præteriti temporis eſt deſcendit.

Si ergo uideritis filium hominis.) Aliquid ſubaudiendum, quo ſermo fiat abſolutus. Quid igitur ſi uideritis ἐὰν οὖν θεωρεῖτε ſignificans id futurum, quod admirabilius ſit, nempe ut redeat in cœlum unde uenerat.

Non habebitis.) οὐκ ἔχετε, id eſt, non habetis. Ex hoc.) ἐκ τούτου, id eſt, ex eo ut ſubaudias tempore. Diabolus eſt.) Miror hic placuiſſe uocem Græcam, dicere poterat delator eſt, ſiue calumniator.

EX CAPITE SEPTIMO.

IN Galilæa eſt in Iudæa, ἐν γαλιλαίᾳ, & ἐν ἰουδαίᾳ. Scenophagia.) σκηνοπηγία Scenopegia quæ uox compoſita dicta eſt a figendis tabernaculis. Noſtri perperam adduntaſpirationẽ, quã græca dictio reſpuit. Et quærit in palam eſſe. καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι, id eſt & quærit ipſe in libertate eſſe, hoc eſt libere & audacter loq.

Ego enĩ non aſcendam.) ἐγὼ οὔπω ἀναβαίνω, id eſt, non dum aſcẽdo alioqui mentitus uideri poterat, qui ſe negarit aſcenſurum, cum tamen aſcenderit.

Murmur multus.) γογγυσμὸς πολὺς, id eſt, murmuratio multa, ſiue murmur multum.

Nemo tamen palam loquebatur.) παρρησίᾳ ἐλάλει, id eſt libere loquebatur.

Iam autem feſto mediante.) Vtinã tam feliciter, quã audacter interpres expreſſiſſet uocem græcã μεσούσης, id eſt mediante. Cæterum latine dicendum erat cum dimidiũ feſti peractum eſſet. Aut circa medium feſti.

Mihi cur indignamini.) ἐμοὶ χολᾶτε, id eſt mihi ſuccenſetis, & cur aduerbium non additur, nec in græco, nec in antiquis exemplaribus.

Nolite iudicare ſecũdum faciem.) κατ᾽ ὄψιν .i. ſecundũ aſpectũ, hoc eſt uulgari more.

Ecce palam.) ἴδου παρρησίᾳ λαλεῖ, id eſt libere loquitur, ſiue audacter loquitur.

Nunquid uere cognouerunt, quia hic eſt Chriſtus.) In nonnullis græcorum exemplaribus repetitur uere ἀληθῶς. Num uere cognouerunt hunc eſſe uere Chriſtum? Ad eũ quidem modum legit Vulgarius. Cæterum apud Chriſoſtomum non additur.

Ego ſcio eum & ſi dixero &c.) Græca ſic habent ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτὸν, ὅτι παρ᾽ αὐτοῦ εἰμι, κἀκεῖνος με ἀπέστειλεν. ἐζήτουν οὖν, id eſt, Ego uero noui eum, quia ab eo ſum. Et ille me miſit.

hh 2 Quare

Quærebant igiť &c. Antiquiſſimi codices propemodū conſentiunt cum græcis. Nam ſic habent. Ego ſcio eū quia ab ipſo ſum, & ipſe miſit me. Quærebant ergo eū apprehen dere. In diſperſionē gentiū iturus eſt.) ἑλλήνων, id eſt, græcorū, quod tamen aliquoties pro qbusuis gentibus uſurpat ut paulo poſt. Docturus gentes. τοὺς ἕλληνας. i. græcos. Cæterū illa, & ſi dixero quia neſcio eū ero ſimilis uobis mendax) nō adduntˉ in exēplaribus græcis, imo ne in latinis quidē emendatiorib⁹. Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura.) Ita diſtinguit Ioānes Chryſoſtom⁹, ut ſicut dicit ſcriptura referatˉ ad uerbū credit in me. Et id quod ſequitur, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ) uerba ſint Chriſti nō ſcripturæ, ut hic ſit ſenſus, ſcriptura monet, ut mihi credatur. Nā de me teſtificatˉ. Ergo qui crediderit in me, iuxta quod ſcriptura monet, futurū eſt, ut ille concepto ſpū meo effundat flumina efficacis doctrinæ. Ad hanc diſtinctionem, confugit Chryſoſtomus, quod ea uerba quæ ſequuntur, nuſq̃ legantur in diuinis litteris. Etiamſi Lyranus ex Solomone citata putat. Cæterū quod Carrenſis uelut ex Chryſoſtomo autore mutat aquā uiuā in fontē uiuū, quid ſibi uelit, ipſe uiderit. Nihil em̄ huiuſmodi, reperies apud Chryſoſtomum, uerum ex alio loco citat, fiet in eo fons aquæ ſalientis in uitam æternam.

Non dum erat ſpiritus datus.) Pro datus græce eſt ſanctus. Nec additur datus. Cæterum offenſus quiſpiam prima ſermonis fronte, quaſi ſpiritus ſanctus aliquando non fuerit, pro ſanctus fecit datus. Atqui nihil erat periculi. Agit em̄ nō de ſubſtātia ſpiritus ſancti, uerum de illo munere & afflatu, quo apoſtoli ſubito mutati ſunt in alios uiros. Atq; id ꝓpemodum licet ex Chryſoſtomi uerbis colligere. Cæterum Vulgarius plane legit ſpiritus ſanctus, & interpretatur non erat, non erat datus.

Ex illa ergo turba.) πολλοὶ οὖν ἐκ τοῦ ὄχλου ἀκούσαντες, id eſt multi igitur de turba cum audiſſent. Maledicti ſunt.) ἐπικατάρατοι.) Ex Galilæa propheta non ſurgit.) οὐκ ἐγήγερται, id eſt non ſurrexit Siue exortus eſt, ut intelligas neminē exortū.

EX CAPITE OCTAVO.

ADducunt autem ſcribæ & phariſæi mulierē.) Hiſtoria de muliere adultera, nō habetur in plæriſq; græcis exemplaribus, in nōnullis adiecta erat in calce. Atq; adeo Chryſoſtomus nullam huius facit mentionem ediſſerens euangelium Ioannis, legens hoc contextu, ſcrutare & uide, quia a Galilæa propheta non ſurgit. Rurſum igiť Ieſus illis locutus eſt dicens, ego ſum lux mūdi &c, & ad eūdem modum legit Vulgarius, cū alioqui perpetuam in totum Ioannis euāgelium cōmentationem ſcripſerit. Ad hæc diuus Auguſtinus, cum in hoc euangelium diligenter ac copioſe ſcripſerit, hunc locum ne attigit quidem, quin & diuus Hieronymus, in Dialogo aduerſus Pelagianos ſecundo, cum uehementer egeret huius teſtimonio loci, quo quidem in caſu ſolet & ex apocryphis adducere teſtimonia, tamen hāc allegans hiſtoriā, in genue fatetur, non in omnibus haberi codicibus. In euangelio (inquit) ſecundum Ioannem, in multis & græcis & latinis codicibus nō inueniť de adultera muliere, quæ accuſata eſt apud dominū Cyrillus hic magnam euangelij partē reliquit intactam. Vnde quid is legerit, certum ſciri non poteſt. Nos tamen, quoniam iam ubiq; recepta eſt, præſertim apud latinos, noluimus ſuo mouere loco. Sine peccato eſt.) ἀναμάρτητος, quod non ſolum ſignificat eum qui non peccauit, ſed qui peccare non poſſit, ut indicauit Hieronymus in dialogis aduerſus Pelagium. Audientes autem hoc unus poſt unū.) Græca diſſonant οἱ δὲ ἀκούσαντες καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι ἐξήρχοντο εἷς καθεῖς, id eſt, At illi cū audiſſent, & a cōſcientia redarguerentˉ. Exierūt ſingillatim. Quāq; aliter legit Valla.

A ſenioribus.) Addūt hic græci ἕως τῶν ἐσχάτων, id eſt, uſq; ad poſtremos.

Et remanſit ſolus.) κατελείφθη, id eſt, relictus eſt.

Forſitan & patrem.) Rurſum coniunctionem ἂν uertit in forſitan, cum id Chriſtus affirmet potius q̃ uocet in dubium.

Vos deorſum eſtis.) ἐκ τῶν κάτω, id eſt, ex inferis, ſiue ex ijs qui inferne ſunt. Antiquibus

libri habēt uos deorſum eſtis, ac mox ἐκ τῶν ἄνω, id eſt, e ſupnis, quod articulus additus ſuam habeat nominis adiectiui. Principium qui & loquor.) Principium nō eſt hic nominatiui caſus, ut Chriſtus dixerit ſe eſſe principium, nec accuſatiui, id quod diuus exiſtimat Auguſtinus, propterea quod non cohæreat, cum ijs quæ præcedunt, ſed aduerbium. Sic enim Græci dicunt τὴν ἀρχὴν pro primo, ſeu principio, quemadmodum τὸ τέλος p poſtremo, aut deniq; aduerbialiter. Nec eſt græce q ὃς, ſed ὅτι, id eſt, quia uel quod. Quāq; his quoq; cognitis ſenſus apud græcos, nonnihil habet ambiguitatis, poteſt eñ hic eſſe ſenſus, ut rogatus Ieſus quis eſſet reſponderet. Hoc primo loco dicam, is ſum q loquor uobiſcum. Nam cætera de me indigni eſtis qui audiatis. Aut ſi legimus ὅτι, non ὡς ut conſtanter habēt græci codices, aſſentiētibus & latinis aliquot exēplaribus, in quibus ſcriptum eſt principium, quia & loquor uobis, poteſt hic eſſe ſenſus, primū id ſum, quod etiam dico uobis. Non explico quicquid ſum, indignis, hoc primum dico, me miſſum eſſe a patre, & præconem uitæ, id quod iam dudum dico uobis. Siquidē græca uox ὅτι anceps eſt, ad quod nomen, & quia coniunctionem. Poteſt accipi tertius quoq; ſenſus, ut hæc cohæreāt, cum his quæ proxime ſequūtur. Multa, habeo de uobis dicere, primum ob id ipſum quod loquor uobis, quo beneficio uos præbetis indignos, multa habeo quo de uobis dicā, hoc eſt multa ſunt, de quibus uos accuſem, & condemnē, plura habiturus, ſi dicā quis ſim, nimirū deus & homo. Nā id acceſſiſſet illis ad cumulum impietatis, cum hæc ipſa quæ audierant inflamment illos ad conſilium occidendi. In hunc ferme ſenſum ediſſerit Chryſoſtomus, & hunc ſecutus Vulgarius. Quorū uterq; ſic accipit, ut Chriſtus nihil reſpōdere dignatus ſit, ad id quod interrogarant, tu quis es, ut q digniores eſſent, qui audirent quid ipſi eſſent, nimirū impij, rebelles, ſcelerati ꝙ quis eſſet Chriſtus, cui inſidiabantur. Cæterum Auguſtinianam interpretationē, uel ipſa refellit res, neq; eñ competit in Chriſtum abſoluta princip ij appellatio, cum proprietas filij ſit eſſe ab alio. Quāq; Auguſtinus uel hoc ipſum debebat græcis litteris, quod per eas intellexerit principium eſſe fœminini generis apud græcos, & caſus accuſatiui, quod ſi adoleſcens eas literas diſcere maluiſſet ꝙ faſtidire, nimirum earūdem beneficio uidiſſet, & illud τὴν ἀρχὴν aduerbij uice poni, qua quidē in re nihil offenſus eſt Chryſoſtom⁹ quippe q græci ſermonis formā agnoſceret. At deus bone quot uerbis hic agit Auguſtinus, dum perſuadere conatur principiū ſic accipiendum, quaſi dixiſſet, credite me eſſe principium. Quia patrem eius dicebat deum.) Antiqui codices habent, quia patrem eis dicebat deum, Græci ſic ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῖς ἔλεγεν, quod patrem eis dixiſſet, nec additur deum. Senſus autem uidetur, nō intellexiſſe Iudæos, cum Ieſus de patre loqueretur quid uocaret patrem. Nam aliud quiddam uidebatur ſignificare, ꝙ quod uulgo patrē uocāt. Vere diſcipuli mei eritis.) Græce legūt ἐστέ, id eſt eſtis. Interpres legiſſe uidetur ἔσεσθε. Et item paulo poſt (uere liberi eritis) ὄντως ἐλεύθεροί ἐστε, id eſt uere liberi eſtis. Si filij Abrahæ eſtis.) εἰ τέκνα τοῦ ἀβραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ ἀβραὰμ ἐποιεῖτε, id eſt, Si Abrahā filij eſſetis, opera Abrahæ faceretis, ut cohæreat cum eo quod ſequitur. Nunc autē quæritis me interficere. Antiquiſſimus codex habebat facitis, non facite.

Diligeretis utiq; me.) Cur hic non dixit diligeretis forſitan. Nam eadem eſt coniunctio ἂν eodem modo poſita quā toties uertit forſitan & forte.

Arguet.) Antiquiſſimi codices habent arguit. Itidem & græci ἐλέγχει, ut arguit poſitū ſit, p poſſit me arguere, & arguere dixit, p cōuincere nō, p accuſare, nā id eſt, ἐλέγχειν.

Quia mendax eſt & pater eius.) καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ſermo qdem græcis anceps eſt, ſed interpretes referunt αὐτοῦ, non ad diabolum, ſed ad ψεῦδος, id eſt mendacium. Ad eū modum interpretatur Chryſoſtomus, Diuus Hieronymus in explanationib⁹ Eſaiæ, atq; itē diuus Auguſtinus, ut ſit omnis homo mendax, cæterum diabolus mendacij pater, qui primus omnium mendacium produxerit. Eritis ſicut dij.

In honoraſtis.) ἀτιμάζετε id eſt contumelia afficitis, antiqui habēt inhonoratis conſentientibus græcis. Ero ſimilis uobis mendax.) Hinc erat tranſcriptum, quod indicauimus ad

mus additum ſuperius, Nam hoc loco legit & interpretatur etiam Chryſoſtomus.

Quinquaginta annos.) Chryſoſtomus legit quadraginta, adijciens cōmēti uice, ac ſi iam prope accederet ad eam ætatem. Eaq; lectio magis mihi probatur. Nec eſt quod faciamus Chriſtum ſenili fuiſſe uultu ob labores. Cuius ſententiæ cū Carrenſis autorem nominet Chryſoſtomum demiror, quem ille habuerit alium Chryſoſtomum a noſtro diuerſum. Mirum autem, ſi Chryſoſtomus ipſe ſecum pugnat.

Anteq̃ Abraham fieret.) πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι, id eſt, priuſq̃ Abrahā eſſet, ſiue fuiſſet. Fortaſſis interpres uerterat foret, quod librariorum errore mutatum ſit in fieret.

Abſcondit ſe.) ἐκρύβη, id eſt occultatus eſt.

EX CAPITE NONO

HIc aut parentes.) An parentes dicendū erat, non aut, nā aut diſiungit, an interrogat. Et liniuit.) καὶ ἐπέχρισε, illeuit. In natatoria.) εἰς κολυμβήθραν, id eſt in piſcina. Nam ſic ante uerterat ſonat autem natatorium.

Quod interpretatur miſſus.) שלח Hebræis mittere inde שִׁילֹחַ.

Et abij & laui.) ἀπελθὼν δὲ καὶ νιψάμενος ἀνέβλεψα, id eſt, cum abijſſem autem & lauiſſem, recepi uiſum. Vicini qui uiderant.) Addenda eſt cōiunctio, &, qui uiderant. Cōſentientibus antiquis & Græcis exemplaribus. Quia mendicus erat.) ὅτι τυφλὸς ἦν, id eſt quod cæcus eſſet. Et uideo.) καὶ ἀνέβλεψα, id eſt, & uiſum recepi. Quō uidiſſet.) πῶς ἀνέβλεψεν. i. quomodo uiſum recepiſſet. De eo qui aperuit tibi oculos.) Græce eſt ὅτι ἤνοιξεν. i. quia aperuit ut ſit ſenſus, quē tu putes eē illū, ex hoc quod, ut dicis, aperuerit tibi oculos? Schiſma erat.) σχίσμα Græca uox eſt diſſenſionē poterat uertere. Nam hoc ſignificat ſchiſma, ſiue diuiſionē, ſiue diſſidium Paulo poſt uertit diſſenſionem.

De ſe loquat̃.) λαλήσει. i. loquet̃ futuri tēporis. Extra ſynagogam fieret.) ἀποσυνάγωγος. i. alienus a cōgregatione, quod nūc uulgo uocant, excōmunicatū. Maledixerūt ergo ei.) Nō eſt hic male precati ſunt, ſed ἐλοιδόρησαν. i. cōuitiati ſunt. Peccatores deus non audit.) Quod hic trāſtulit audit idem mox uertit exaudit. Si quis dei cultor eſt & uoluntatē eius facit, hunc exaudit. Hoc admonendū duxi, ne quis græci ſermonis ignarus, putet hic latere myſteriū, in quo explicando ridicule tumultuetur, uerū ita libuit interpreti ludere, tametſi in re pluſq̃ ſæria. Nō poterat qcq̃.) οὐκ ἠδύνατο. i. nō potuiſſet ſiue nō poſſet. Peccatū ueſtrū manet.) Igit̃ deeſt ἡ οὖν ἁμαρτία. i. peccatū igit̃, nimirum ob id quod cum ſitis cæci, uobis tamen oculati uidemini.

EX CAPITE DECIMO.

IN ouile ouiū.) εἰς αὐλὴν τῶν προβάτων. i. in ſeptū ſiue ſtabulū ouiū. Nā αὐλὴ nōnūq̃ atriū, nonnūq̃ manſionē, aliquoties ſeptū ſignificat. Quid loqueret̃ eis.) Trifariā hic locus habet̃ apud græcos οὐκ ἔγνωσαν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς. i. nō intelligebant quæ loquebat̃ ipſis. Aut οὐκ ἔγνωσαν τίνα ἦν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς. i. nō ſciebāt ulla, niſi quæ loquebat̃ illis. In quibuſdā ita ſcriptū erat οὐκ ἔγνωσαν τίνα ἦν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς. i. nō cognouerūt quæ eſſent quæ locutus eſſet ipſis. Hoc puerbiū.) παροιμίαν puerbiū parabolæ loco uidet̃ uſurpaſſe quod plæraq; prouerbia metaphorā habeant admixtā. Ego ſum paſtor bonus. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς utriq; nomini ſuū addidit articulum. Ego ſum paſtor ille bonus, ſiue egregius. Fiet unū ouile & unus paſtor.) Primū perijt nobis uenuſtas græcanici ſchematis, qd' ſitū erat in ποίμνη & ποιμήν. i. ouili & paſtore. Vrūq; reddi poterat unū ouile & unus opilio. Tametſi græcis ποίμνη magis eſt grex q̃ ouile autore Valla. Et in nōnullis exēplaribus græcis nō additur cōiunctio &, uerū eſt, Fiet unū ouile unus paſtor. Quāq̃ & illud & unus paſtor uideri pōt adiectū, cū nō attingat Chryſoſtomus. Ac ne Auguſtinus quidē. Quotquot uenerūt.) Græci πρὸ ἐμοῦ. i. ante me, quod tamē additū uideri pōt ab exponere uolente locū hūc. Et nō ptinet ad eū de ouibus.) καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων. i. nō curat oues, aut nō eſt illi cur ouiū, pōt em̄ ad nos ptinere quod tamen curæ nō ſit. Cognoſcunt me meæ.) γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν, id eſt cognoſcor a meis. Diſſenſio iterum facta eſt.) Et hic σχίσμα eſt.

Facta ſunt encænia.) id eſt initialia, ut uerbum uerbo reddā a καινὸν nouum ἐγκαινόω, innouo, initio, dedico. Sacer apud Iudæos dies ob memoriam inſtaurati poſt diutinam in Perſide captiuitatem. Scribendum eſt autem encænia per æ diphthongum quod κενὸν, per epſilon græcis ſonat inane. Qnanquam inuitus occupo lectorem, & chartas huiuſmodi næniis impleo, tamē haud mihi tempero, quin uel amini cauſa referā q̄ bellā huius uocis etymologiā adferat Hugo Carrenſis, cuius homo ſuauis penultimā ſyllabā per e uult ſcribi encænia, quæ cōpoſita ſit ab en, quod eſt in, & neos nouum, & ce adiectio eſt illi intenſiua. Nihil mirū eſt quoſdam hæc neſcire, illud mirum inueniri tam impudētes, qui quod prorſus nō intelligunt non uereantur tanta autoritate docere.

Dic nobis palam) παρρησίᾳ, i. libere quanq̄ id non male uertit hoc ſane loco.

Loquor uobis) εἶπον ὑμῖν, id eſt dixi uobis.

Qnia non eſtis ex ouibus meis) Hic addūt græci, quemadmodum dixi uobis. καθὼς εἶπον ὑμῖν. Non peribunt) καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται, id eſt & non pereunt.

Suſtulerunt ergo lapides) græci addunt πάλιν, id eſt iterum.

Pater quod dedit mihi,) Secus habēt græca, ὁ πατήρ μου ὃς δέδωκέ μοι μείζων πάντων ἐστὶν id eſt pater qui dedit mihi maior omnibus eſt. Siquidem hoc argumento probat neminē eſſe qui poterit oues rapere de manibus patris, quod potētior is ſit eripere. Ita legit Chryſoſtomus. Quanq̄ Auguſtinus diuerſam ſequitur lectionem. Et facilis eſt lapſus in græcis dictionibus, μείζων & μεῖζον. & ὃ & ὅς.

Et non poteſt ſolui ſcriptura) Soluitur quod deſtruitur, & ſoluitur quod explicatur, quemadmodum apparet hoc loco accipiendum. Quanq̄ obſcurior eſt aliquanto ſermo totus. Proinde dilucidius ita reddi poterat. Si illos uocauit deos ad quos ſermo dei factus eſt. & non poteſt ſolui ſcriptura? ut hic ſit interrogatio, Deinde ſubiiciamus, me quem pater ſanctificauit & miſit in mundum uos dicitis blaſphemare, quod dixerim, Filius dei ſum. Quærebant eum apprehendere) & hic addunt πάλιν, id eſt rurſum, quod ante tentarint idem.

EX CAPITE VNDECIMO.

ET Marthæ ſororis) αὐτῆς, ut eius ad Mariā referatur, non ad Lazarū. Quanq̄ & horū frater erat Lazarus. Vt glorificet filius dei per eum) δι' αὐτῆς. i. per eā, ut pertineat ad infirmitatē, nō ad Lazarū, Atq̄ ita legit & in latinis codicibus emendatioribus. Multi autem ex Iudæis uenerant ad Martham) τὰς περὶ μάρθαν καὶ μαρίαν. Non agnouit hoc loco Valla, formā græcanici ſermonis quo dicūt illi τοὺς ἀμφὶ πλάτωνα, pro Platone ipſo, non em̄ inuiſebant eas quæ circa illas erant, ſed ipſas in luctu cōſtitutas id quod palā arguūt quæ ſequūtur: ut conſolarentur eas de fratre ſuo.

Et moriamur.) Vt moriamur ἵνα ἀποθάνωμεν conſentientibus & antiquis exemplaribus. Vtiq̄ dn̄e.) ναὶ κύριε, quod alias uertit etiā.

Qui in hunc modū.) Hunc nō addit̄ græcis εἰς τὸν κόσμον. i. in mundū. Nec eſt uenisti, ſed, ὁ ἐρχόμενος id ueniens, ſiue qui uenis, aut Chriſtus ille qui in mundū uenturus erat.

Silentio dicēs.) Qui uocare potuit? ſilens Græce eſt λάθρα, hoc eſt clanculū. Illa ut audiuit ſurrexit.) ἐγείρεται ſurgit, & uenit, itē præſentis tēporis ἔρχεται. Et caſtellū hic opidulum, aut uicū ſignificat ne quis imaginetur palatiū, aut arcem tyrannicam.

Iam fetet.) ἤδη ὄζει. i. iam olet quæ uox græcis anceps eſt. Et uerecūdius eſt olet q̄ fetet.

Ligatus manus & pedes inſtitis.) Synecdochen græce extulit, & inſtitis græcis eſt κειρίαις quæ uincula ſunt ſepulchralia. Apud Iudæos.) ἐν τοῖς ἰουδαίοις. i. inter Iudæos.

Cū eſſet pontifex.) ἀρχιερεὺς. i. ſummus ſacerdos & rurſum. Sed cū eſſet pontifex ἀρχιερεὺς ὤν. Cogitauerunt ut interficerent.) συνεβουλεύσαντο, id eſt cōſultabant, ſiue conſilium inibant.

EX CAPITE DVODECIMO.

LIbram unguēti.) λίτραν latinā uocē inflexit in græcā mutata literula β in τ.

Nardi piſtici.) De hoc dictum eſt in Luca. Nam iiſdem uerbis utitur uterq̄.

Nō quod de egenis ptinebat ad eū.) ὅτι περὶ τῶν πτωχῶν ἔμελλεν αὐτοῦ, qđ de egenis curaret; Simile illi quod paulo ſuperius indicauimus, & non eſt per‑

tinet ad eũ de ouibus. Et loculos habens. τὸ γλωσσοκόμον εἶχε, id eſt marſupium, ſe potius ſcriniũ, in quo pecuniæ reconduntᷣ dictũ a lingua, opinor quod linguæ ſpeciem haberent, eiuſmodi. *Sinite illam.*) ἄφες αὐτὴν. i. ſine eã cõſentientibus & uetuſtiſſimis exemplaribus noſtris, ad unum em̃ Iudã id dictũ eſt, nõ ad omnes, quod cõſentaneum ſit illũ ꝓhibiturũ fuiſſe. Quãq; pro ſeruauit Chryſoſtomus legit fecit. Si modo nõ fallit interpres. Nam græci codicis nõ erat copia. Vt in diem ſepulturæ meæ ſeruet illud.) Græca diſſident εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ τετήρηκεν αὐτό. i. in diem ſepulturæ meæ ſeruauit illud. Iam em̃ ille præueniebat ſepulturã Chriſti. Me autem non ſemper habebitis.) Vtrũq; uerbum eſt præſentis temporis, pauperes ſemper habetis uobiſcũ, me uero nõ ſemp habetis ἔχετε ἔχετε. In craſtinum.) ἐπαύριον, quod aliquoties uertit altera die.

Inuenit Ieſus aſellum.) εὑρὼν δὲ ὁ ἰησοῦς ὀνάριον. i. nactus Ieſus aſellam. Et em̃ græcis diminutiuũ eſt neutri generis, quod ad utrũuis ſexũ poſſit accõmodari. Ecce rex tuꝰ.) Locus eſt apud Zachariam capite. 9. Quãq; euãgeliſta decerpſit e prophetia quæ ad hãc rem pertinebant, quãq; hiſce de rebus, nõnihil attigimus in Matthæum. Ecce mũdus totus abit poſt eũ.) Totus nõ additᷣ apud græcos. Cæterũ apud Auguſtinũ additũ qdẽ eſt. Cæterũ ex ipſorum interpretatione, conijcere licet illos ſecus legiſſe. *Sic* em̃ ſcribit Auguſtinus. Quid autem inuides cæca turba, quia poſt eum uadit mundus, per quẽ factus eſt mũdus? Et Chryſoſtomus mundũ, inquit, hoc loco turbã appellat.

Quidã gentiles.) ἕλληνες. i. græci quod frequenter uertit gentiles, cũ gentiles dicantᷣ ἐθνικοί. Clarifica.) δόξασον. i. glorifica. Item in ſequentibus & glorificaui & glorificabo.

Omnia traham.) πάντας ἑλκύσω. i. omnes traham Ad eum certe modũ conſtanter habent exemplaria græca. Atq; in eũ ſenſum interpretatᷣ Chryſoſtomus, ut de hominibus dũtaxat intelligatᷣ. Quãq; diuus Auguſtinus omnia legit non omnes, haud tamen teſtatus græca, quod ait Laurentius, ſed ſuũ ſecutus exemplar. Deinde ne id quidẽ uerũ eſt, quod addit eũ nuſq; ſolere teſtari græca, quod certe cõpluribus facit locis. Eſt autem admodũ tenue diſcrimen inter πάντας & πάντα. Adhuc modicum lumen.) ἔτι μικρὸν χρόνον τὸ φῶς μεθ' ὑμῶν ἐστι. i. adhuc puſillũ temporis lumẽ uobiſcũ eſt. Vt non intelligas puſillum luminis in illis ſupereſſe, ſed Chriſtũ qui lux erat mundi morte ſubductũ ſe breui & in hunc ſenſum interpretatur Chryſoſtomus. Diuerſam lectionẽ ſequi uidetᷣ Auguſtinus. Et mirũ eſt hic ſapuiſſe Carrenſem. Nec eſt in uobis, ſed μεθ' ὑμῶν. i. uobiſcũ, ut intelligerent breui diſceſſurũ. Quãq; ut ingenue dicam, opinor χρόνον additũ a quopiã, q uoluit locũ explanatiorẽ reddere. Tanta ſigna.) τοσαῦτα. i. tot ſigna. Dñe qs credit auditui noſtro.) Teſtimoniũ extat apud Eſaiã cap. 53. ſed iuxta Septuaginta magis q hebræã ueritatẽ citat. Addidit em̃ ex illis dñe, queadmodũ Paulꝰ in epiſtolis hũc eũdẽ adducẽs locũ. Nã Hebræis ſic habet. מִי הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ וּזְרוֹעַ יְהוָה עַל־מִי נִגְלָתָה id eſt quis credit auditui noſtro & brachiũ dñi, cui reuelatũ eſt. Cæterum teſtimonium proximum, quod ex eiuſdẽ prophetæ capite. 6. retulit nec ad Hebræa, nec ad æditionẽ Septuaginta ſatis reſpondet. Senſum modo delibauit euangeliſta, uerum de hoc alias nonnihil annotauimus.

Et indurauit cor eorũ. καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν, id eſt, & excæcauit cor eorum.

E ſynagoga eijcerentur.) ἀποσυνάγωγοι γένωνται, de quo paulo ſuperius admonuimus.

Qui ſpernit me.) ὁ ἀθετῶν, qui reijcit. Ita legit Cyprianus. Et non cuſtodierit.) καὶ μὴ πιστεύσῃ, id eſt & nõ crediderit. Cum accepiſſet linteum.) καὶ λαβὼν λέντιον, id eſt ſumpto linteo. Mirum unde hæc uox latinorum demanarit ad Iudæos aut Græcos. Quãq; id crebro faciunt euangeliſtæ. Non habebitis partem.) οὐκ ἔχεις, id eſt non habes præſentis temporis uerbo. Maior eo qui miſit illum.) μείζων τοῦ πέμψαντος. Nam Apoſtolus dicitur, qui mittitur alieno nomine perinde, quaſi dicas, nõ eſt legatus maior eo qui ſe legauit.

EX CAPITE DECIMO TERTIO,

Omnia

OMnia dedit ei pater.) Cur non ſibi potius q̃ ei. Et dediſſet potius, q̃ dedit:

Leuabit contra me.) Leuauit eſt & in græcis & in uetuſtiſſimis noſtris exemplaribus, ἐπῆρεν, ut ſit præteriti temporis uerbum.

Leuabit ſuper me calcaneum ſuum.) Id deſumptum eſt ex pſalmo quadrageſimo. Nec id ad uerbum curat adducere. Nam Hebræa ſic habent. גַּם־אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר בָּטַחְתִּי בוֹ אוֹכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב Septuaginta uerterunt ad hunc modum: καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῆς ὑρήνης μου ἐφ' ὃν ἤλπισα, ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν

Ad modo.) ἀπάρτι poſt hac. Proteſtatus.) ἐμαρτύρησε, id eſt, teſtatus eſt.

Innuit ergo huic Simon petrus.) Græca ſic habēt, νεύει οὖν τούτῳ σίμων πέτρος πυθέσθαι τίς ἂν εἴη περὶ οὗ λέγει, id eſt, innuit igitur huic Simon petrus, ut interrogaret quis eſſet de quo diceret. Intinctum panem.) ψωμίον, id eſt, buccellam, ſiue offulam.

Dedit Iudæ.) dat δίδωσι, & ἐμβάψας, ut intelligas ipſum Chriſtum intinxiſſe.

Iudæ Simonis Schariotis.) ἰούδᾳ σίμωνος ἰσκαριώτῃ, id eſt, Iudæ Simonis Iſcariotæ, ut Iſcariotæ ſit dandi caſu. Poſt buccellam.) Quod modo uertit bis panem, nūc uertit buccellam nequis exiſtimet aliquid diuerſum eſſe apud græcos. Eſt autem ψώμιον proprie offula panis intincta iuri. Filioli.) Nonnulli codices habebant τέκνα, id eſt filij, nonnulli τεκνία diminutiue filioli Cyrillus legiſſe uidetur τεκνία diminutiue.

In hoc cognoſcēt oēs, qđ mei diſcipuli eſtis ſi dilecti &c.) Mira nota qua ſit diſtinguēdus. Chriſtianus a cæteris. Nō dixit, ſi hoc aut illo titulo uocemini, aut his aut illis ueſcamini cibis, ſi ſic, aut ſic ueſtiamini, ſi tales, aut tales obſeruetis cærimonias, ſi tot ac tales exhauriatis preces, ſed ſi dilexeritis uos inuicē, nec id ſane uulgari more, uerū ſi ſic dilexeritis inuicē, ſicut ego dilexi uos. Hanc igitur notam, cū præſcripſerit ipſe Chriſtus uelut unicam ac certam, nonne neceſſe eſt fieri, ut noſtro uitio nomen Chriſti male audiat inter ethnicos, qui cum hæc legerint, aut certe audierint, conſpiciunt apud Chriſtianos tot iam ſæculis, principem cum principe, regnum cum regno, ciuitatem cum ciuitate, iugibus conflictari bellis, ut omittam inſaniſſimas apud iudices lites, & acres omnium inter ſe de quamlibet friuola cauſa digladiationes. Atq; hæc cum faciamus, tamen ob titulum & cærimonias neſcio, quas Chriſtiani nobis ipſi uidemur.

EX CAPITE DECIMO QVARTO.

CReditis in deum.) Vtrobiq; anceps eſt uerbum πιστεύετε πιστεύετε, an ſit creditis, an credite. Vnde quadrifariā legi poteſt. Creditis in deū, & in me creditis. Atq; ita legiſſe uidetͬ ex interpretatiōe ſua Chryſoſtomus, quaſi fides quā habebāt in deū, & in dei filiū Ieſum, illis abūde præſidio eſſet futura aduerſuſ pſecutionū ꝓcellas. Aut ſic. Credite in deū, & in me credite, ut utrūq; iubeat fieri, ne turbētur. Tertio modo ſic, creditis in deū, & in me credite. Vt ſit ſenſus. Creditis in deū, ut Iudæi, credite & in me, ut ſitis Chriſtiani. Quarto ſic. Credite in deū, & in me creditis, ut ſit ſenſus. Credite in deū, quod ſi facitis, eadē opera in me quoq; creditis. Si quo minus.) εἰ δὲ μή. i. Sin minus, uel alioqui. Quia uado parare.) Quia ὅτι, nō eſt in quibuſdā græcis codicibus. Quāq; ſuꝑflue additur, niſi ſit cauſalis cōiunctio. Ergo hic etiā ſi adeſſet, nō erat uertēda. Sed tantū in domo patris mei manſiōes multæ ſunt. Qđ ſi ſecus eēt dixiſſem uobis, uado parare uobis locū, ſiue quod eā parare uobis locū. Cæterū haud aſſentior hac in parte Laurentio, uolenti alioqui dixiſſem uobis, finē eſſe prioris ſententiæ, deinde alterā ſubijci, uado parare uobis locū. Nā oino cohærent hæc duo. Cū hic ſit ſenſus. In domo patris mei, iā paratæ ſunt multæ manſiones, ut nō mihi uni, ſed oibus itē meis ſit locus. Quod ſi ſecus eſſet, dixiſſem me iam abire ad parādas eas māſiones, nūc nihil opus, cū paratæ ſint, & uos breui ſecuturos expectēt. Ego ſum ueritas & uita.) Annotādū ſingulis hoꝝ nominū apponi articulū ἡ ὁδὸς ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή, ut intelligamꝰ nō quālibet uiā, aut ueritatē, aut uitā, ſed uerā illā & unicā. Et patrē meū utiq; cognouiſſetiſ.) ἐγνώκειτε ἂν recte uertit ἂν in utiq;, qđ alias uertit in forſitan, cū hoc ſit cōfirmantis, illud addubitātis. Et amodo cognoſcetis.) γινώσκετε. i. cognoſcitis ſuffragātibꝰ & antiquis ex

emplaribus

emplaribus, ut ſit uerbũ indicatiui modi pn̄tis tp̄is. Et nõ cognouiſtis.) ἔγνωκας.i. cognouiſti me Philippe. Sic em̄ legit Chryſoſtom⁹, ut Philippe ſit huius orationis, & huic uni dicatur. Nõ cognouiſti me. Qui uidet me.) ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα.i.q uidit me, uidit patrẽ. Nec addit̃ apud Græcos cõiũctio, & utrũq; uerbũ præteriti tẽporis eſt.

Non creditis, quia ego in patre, & pater in me eſt.) Ad hunc ſane modum legit Auguſtinus, uerum Cyrillus & Chryſoſtomus non addunt οὐ quod Paulo ante Philippũ obiurgarit per huiuſmodi interrogationem. Cæterum omnibus iubet ut credant, credite, quod ego in patre &c. Alioqui propter opera.) εἰ δὲ μὴ, quod modo tranſtulit, ſi quo minus hic tolerabiliter uertit, alioqui, hoc eſt etiam ſi alias non creditis, uel ipſis cõmoti factis credite, id quod propemodum, non eſt credere, neq; em̄ ꝓprie credimus, quod uidemus, ſed experimur potius.

Et maiora horum.) καὶ μείζονα τούτων, id eſt, maiora his, ſed interpres per obliuionẽ reliquit Græcum genitiuũ, ut oſcitans, cum nihil opus.

Quodcũq; petieritis patrẽ.) Patrẽ nõ addit̃, nec in græcis, nec in antiquis exẽplarib⁹.

Et alium paraclitum.) Iam illud notius eſt, q̃ ut ſit admonendum paracletũ per e ſcribendum in penultima eamq; producendam, cum græce ſit παράκλητος per ita. At hoc loco cõmodius erat uertere conſolatorem, ne quis duos paracletos imaginaretur. Nã quod hactenus locutus eſt conſolandi gratia locutus eſt. Ita paracletus erat, pollicet̃ autem ſeſe & alterum miſſurum cõſolatorem, nempe ſpiritum ueritatis.

Quoniam non uidit eum.) οὐ θεωρεῖ, id eſt, non uidet præſentis temporis quemadmodũ eſt in emẽdatioribus etiã latinis. Ac mox apud uos manebit, manet eſt, μένει, niſi mutato accẽtu legamus μενεῖ. Nõ relinquã uos orphanos.) Orphanos græca uox eſt, ſed tamen latinis uſurpata Etymologiam quã ad ferunt græci, non libet aſſcribere, quod mihi uideatur ineptior, ſonat aũt orphanus orbũ parentibus, ac deſtitutũ præſidijs amicorũ.

Vos aũt uidebitis.) θεωρεῖτε, id eſt uidetis conſentientibus & antiquis exemplaribus.

Et manifeſtabo ei meipſum.) ἐμφανίσω quod magis ſignificat tacite & clam indicare. Vnde & ἔμφασις dicta, quod tacitam habebat uim. Idq; magis cõgruit cum afflatu, quo ſe deus inſinuat in animos ſuorum.

Et ſermonem quem audiſtis non eſt meus.) Non ſine cauſa miratur Valla quid interpreti uenerit in mentem, qui hoc ſermonis genus affectarit in oratione ſoluta, quod uix toleratur apud Poetas in Carmine præſertim cum græcis non ſit ſermonem, ſed ſermo ὁ λόγος, Certe diuus Auguſtinus legit ſermo quem audiſtis, non ſermonem quem audiſtis. Vnde plane ſuſpicor hunc locum ſcriptoris errore fuiſſe deprauatum.

Paracletus autem ſpiritus ſanctus.) Duriuſcule cohærent duo nomina ſubſtantiua, præſertim, cũ prius ſit maſculini generis, poſterius neutri ὁ παράκλητος & τὸ πνεῦμα. Proinde commodius reddidiſſet ad hunc modum. Cæterum paracletus ille qui eſt ſpiritus ſanctus, quem ſpiritum miſſurus eſt pater in nomine meo, adduntur enim græcis utrobiq; articuli ὁ & τὸ. Porro quod accẽtus huius dictionis paracletus offendit, Vallam, põt nõnullũ inijcere ſcrupulũ quibuſdã ſuperſtitioſis uerius q̃ religioſis, qui cardinẽ & puppim ſimul ac proram, quod aiũt, Chriſtianæ pietatis in hoc cõſiſtere putent, ſi rite ac legitime pſoluerint preces illas quas uocant horarias. Ad qđ quidẽ præſtandũ, cũ alia requirunt̃ innũera, illud in primis, ut uerba ſingula plene & articulate ꝓferãtur. Atqui paraclitus penultima correpta ſonãt, quoties quoties id faciunt, dcũ ſi non una ſyllaba, certe uno fraudant tẽpore. Quãdoquidẽ iuxta grãmaticorũ leges ſyllabæ longæ bina ſunt tẽpora, breui unicum. Neq; uero ſunt audiẽdi, qui dicere ſolent, minuta res, ſyllabæ tempuſculum, cũ magis ſpectandum ſit, quem fraudes, q̃ quantulo fraudes. Quanq̃ ut & horũ cauſam nõnihil, quo ad licet adiuuem uideo, ueteres latinos, in uſurpandis græcanicis uocibus ſyllabæ quantitatem, iuxta rationem accentus latini commutaſſe, id quod in idolo facit Prudentius uir quouis etiam ſæculo inter doctos munerandus. Cæterum illud non paulo durius, quod in κύριε ἐλεήσον, quæ uerba toties cotidie re-

petunt

petunt, diuinas aures duabus fraudant ſyllabis, ex domino triſyllabo diſſyllabum, & ex miſerere quadrupedi tripedem reddētes. Iam uero cum id flagicĳ ſingulis diebus fortaſſe centies aliquando cōmittat̄, ſi quis rationē ſubducat quadragīta, aut quīquagin/ta annorū, & in ſummā redigat, nō uideo, ſatis fore, ſi quis ſolidū annū nihil aliud iteret, ꝗ κύριε ἐλέησον idq; ſeptem diſtinctis ſyllabis. Neq; uero cōuenit eos hæc ut iocoſa ride/re q̄ alĳs in rebus his aliquādo leuioribus tam Iudaice ſunt anxĳ. Et ſuggeret uobis.) ὑπομνήσει id eſt cōmonefaciet duo poſuit διδάξει docebit & cōmonefaciet. Docemur quæ neſciebamus, cōmonemur eorum, quæ iam exciderant. Et mox (dicam quæcūq; dixero uobis) Græcis eſt εἶπον dixi. Nam dixero futuri temporis eſt, aut certe dixerim.

Neq; formidet.) δειλιάτω quod ꝓprie eſt ob ignauiā refugere & detrectare periculū.

Vado & uenio ad uos.) ὑπάγω καὶ ἔρχομαι, id eſt abeo & uenturus ſum ad uos, hoc eſt diſcedo mox rediturus.

Gauderetis utiq;.) Offenditur Laurētius quod ἂν uerterit utiq;, ea quod cōiunctio ſit expletiua, ꝗꝗ ne hæ quidem omnino nullum habent uſum.

Venit em̄ princeps.) ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων, id eſt ueniet em̄ ille huius mundi prin/ceps, ut diabolum intelligamus. Deinde ἔρχεται poteſt eſſe ueniet futuri temporis, pro/pter inſtantem paſſionem & accuſationem. Hieronymus, in cōmmentarĳs Oſeæ citat ueniet

EX CAPITE DECIMO QVINTO.

OMnē palmitem in me non ferentem fructum tollet.) Græce eſt αἴρει, id eſt tol lit præſentis temporis, & cum additum eſt, iuxta proprietatem ſermonis he/braici. Ac mox purgabit eum καθαίρει purgat, ut actionem & functionem pa/tris declaret abſq; ratione temporis.

Fructū plus.) ἵνα πλείονα καρπὸν, id eſt ut plus fructus, id quod uideri poteſt deprauatū a librario, niſi altum dormiuit interpres.

Mittetur foras.) ἐβλήθη ἔξω, id eſt miſſus eſt foras uel potius eiectus eſt foras. Item & areſcit ἐξηράνθη, id eſt exaruit. In hoc certe ſuffragantibus antiquis codicibus. Vnde ꝓbable eſt mittetur pro mittitur, quoniā id erat in procliui & a librarĳs deprauatum, ma xime cum ſequatur & ardet. Oſtendit em̄ per ſimilitudinē quid fieri ſoleat, ut per eam intelligamus quid in nobis futurum ſit, ni manſerimus in uite.

Et colligent eum.) καὶ συνάγουσιν αὐτὰ, id eſt colligunt eos, ut ſubaudias palmites, uetu ſtiſſimus codex latinus habet colligent eos nempe palmites qui Græcis ſunt neutri ge/neris. Mittent.) βάλλουσι, id eſt mittunt & in hoc ſuffragātibus antiquiſſimis exempla/ribus, quāꝗ aptius erat cōĳciunt.

Fructum plurimum.) καρπὸν πολὺν, id eſt fructum multum, ſiue ut alibi uertit copio/ſum. Quā ut animam.) ἵνα τις τὴν ψυχὴν, id eſt, ut quis animam, ꝗ nec additur, nec eſt addēdum. Etenim ſi addas quā, ſignificas unam hanc eſſe charitatē maiorem ea quā ha buit Chriſtus, ſi quis animam impendat amicis.

Iam non dicam.) μηκέτι λέγω, id eſt iam dico.

Scitote quia me.) γινώσκετε Græca uox anceps eſt ad ſcitote & ſcitis.

Me priorem uobis.) ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν, id eſt, me qui ſum primus ueſtrum, ſiue me priuſ ꝗ uos. Nam ſermo græcus anceps eſt ad utrūq; ſenſum, quāꝗ poſterior magis probat̄.

Nunc autem excuſationem non habent.) πρόφασιν prætextum plus enim quiddam dixit, ꝗ ſi dixiſſet excuſationem.

Odio habuerunt me gratis.) Vaticinium eſt pſalmo. 68. שׂנאי חנם

Cum autem uenerit paracletus, quē ego mittā uobis a patre ſpiritū ueritatis.) τὸ πνεῦ/μα, quoniā neutri generis, incertū eſt, utrius ſit caſus nominandi, an accuſandi. Cæterū magis conueniebat ſpiritus. Interpretatur em̄ quis ſit ille conſolator, nempe ſpiritus ue ritatis. Non enim mittendo fit ſpūs, ſed qui ſpiritus eſt, mittitur.

Quia

Qui a patre procedit.) ἐκπορεύεται, quod elegāter uerti poterat & proficiſcitur, niſi pro ceſſionis uocabulum aures iam omnium occupaſſet. Atqui proprie procedit, qui pom pa quadam prodit in publicum, ueluti ſponſus procedat, aut ſponſa. Quod Vergilius dixit. Tandem progreditur. Et uos teſtimonium perhibebitis.) Græce eſt μαρτυρεῖτε, id eſt teſtimonium perhibete, ut ſit imperandi modus. Aut teſtimonium perhibetis. Atq; ita ſcriptū fuiſſe ſuſpicor ab interprete Sanc Cyrilli interpres uertit perhibete, nimirum ſuum ſecutus exemplar, nō noſtram æditionem. Quāq; mihi uidetur ac cōmodatius perhibetis μαρτυρεῖτε hoc eſt ipſi eſtis teſtes & mox adijcit cauſam. Quia ab initio mecum eſtis.

EX CAPITE DECIMO SEXTO.

Abſq; ſynagogis.) Græcis cōpoſita dictio eſt ἀποσυνάγωγος, quaſi dicas alienus a ſynagoga, & interdicent uobis Synagoga.

Sed uenit hora.) ἔρχεται, uenit, aut præſentis eſt tpis, aut futuri. Hic magis uertēdū erat ueniet ſiue inſtat. Et tēpus potius q̄ hora. Arbitreẽ obſequiū ſe præſtare.) δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ. i. uideat cultū exhibere deo, & ſacrificiū offerre.

Reminiſcamini.) μνημονεύητε. i. memores ſitis, ſiue memineritis, reminiſcimur eñ ꝓprie, quæ nobis exciderant. Et iam non uidebitis.) καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτε, id eſt non amplius uidebitis. Quāq; apparet eū abuſum tempore. Itē eſt οὐκ ἔτι, i. poſtea ſiue deinde.

Ille ſpiritus.) Ille non refertur ad ſpiritum, quantum ad uocē, ſed ad paracletū ἐκεῖνος τὸ πνεῦμα, id eſt ille qui eſt ſpiritus. Nam ſpiritus apud Græcos neutri generis eſt.

Docebit uos in omnem.) Græce nō eſt docebit, ſed ducet ὁδηγήσει, & in oēm ueritatē.

Modicum & non uidebitis.) θεωρεῖτε, id eſt uidetis. Quāq; ut dixi uidetur abuti tem pore, cum ſequatur mutato uerbo ὄψεσθε uidebitis. Cæterum quod modicum pro puſillo poſuit, ſuo more facit, cum latinis modicum dicatur moderatum, a modo.

Plorabitis & flebitis.) κλαύσετε καὶ θρηνήσετε, id eſt plorabitis, & lamentabimini, ſiue lugebitis. Nemo tollet a uobis.) οὐδεὶς αἴρει, id eſt, nemo tollit uerbo præſentis temporis.

Ipſe eñ pater.) αὐτὸς apud græcos quiddā habet, quod haud ſcio an ſit apud latinos, ut ultroneum ſignificet, ſenſus eñ eſt. Non dico me rogaturum pro uobis, ut uobis faueat, iam eñ ultro uos diligit, etiam nemine rogante. Vnde & αὐτόματα uocant illi.

Ecce uenit hora & iam uenit.) Prius uenit præſentis eſt temporis, ἔρχεται quo tamen græci, aliquoties in ſignificationē futuri utuntur, Græcis diuerſa ſunt uerba uenit & uenit, unde rectius erat, inſtat hora, & iam adeſt.

In mundo preſſuram habebitis.) ἔχετε præſentis temporis habetis.

EX CAPITE DECIMO SEPTIMO.

Clarifica me.) Verbum clarificandi toties hic repetitum græce eſt glorificare, δοξάζειν, & claritate δόξη, id eſt gloria.

Te ſolum uerum deum.) σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, id eſt, te ſolum qui uerus es deus. Hic locus Arrianis præbuit occaſionem erroris, ut dicerent ſolum patrem eſſe uere ac proprie deum.

EX CAPITE DECIMO OCTAVO.

Trans torrentē Cedron.) τῶν κέδρων articulus additus indicat Cedron nō eſſe nomen Hebraicum, ſed Cedrorum, opinor torrentem ita dictū, quod hinc & hinc Cedros haberet, quemadmodū dictus eſt mons oliuarum.

Ad prunas.) ἀνθρακιὰν πεποιηκότες, id eſt congeſtis prunis, ita ut fit in atrijs magnatum, quod fumi minus habeant.

Adducunt ergo Ieſum ad Caipham in prætorium.) ἀπὸ τοῦ καϊάφα, id eſt a Caipha nimirum a domo Caiphæ, atq; ita legitur & in noſtris exemplaribus uel mediocriter emē datis. Ad eundem modum legit Chryſoſtomus & Cyrillus, ut ne memorem dē Vulgario. Diuus Auguſtinus deceptus exemplari deprauato uehementer laborat hoc loco

conans

conatus expedire, q̄ conueniat in prætorium fuiſſe ductum Ieſum, cum legat̃ adductus ad Caipham. Quandoquidē prætorium nihil aliud erat, q̄ domus præſidis. Aut igit̃, in quit, aliqua urgente cauſa de domo Annæ, quo ad audiendum Ieſum ambo cōuenerāt, Caiphas perrexit ad prætorium præſidis, & ſocero ſuo Ieſum reliquerat audiendū, aut in domo Caiphæ Pilatus prætorium acceperat, & tanta domus erat, ut ſeorſum habitā tem dominū ſuum, ſeorſum iudicem ferret. Res ipſa in expedito eſt, totus error e mēda ſcriptoris ort⁹ torſit Auguſtinū. Atq̧ cū hæreret mirū eſt, nō cōſuluiſſe græcos codices, aut certe latinos emēdatiores. Primū adductus eſt ad Annā, is uinctū miſit ad Caiphā. Ille cum tota nocte nihil reſpondiſſet, mane deductus eſt ad ædes præſidis.

EX CAPITE XIX.

ET exinde.) ἐκ τούτου. i. ex eo. Licoſtratus.) λιθόστρωτος, græce ſonat, quaſi dicat lapide ſtratus. Atq̧ ita legit̃ in uetuſtis exēplarib⁹ latinis. cæterū in græcis codici bus nō ē golgatha, ſed gabatha. Quāq̄ admodū inuitus in huiuſcemodi nugis facio iacturā t̄pis, tn̄ opepreciū ē audire q̄ belle græcā uocē λιθόστρωτος interptet̃ duo theologicæ rei primores Nicolaus Lyran⁹, & Hugo Carrēſis. Nā prior ille, Licho ſtratus (inqt) Græcū eſt uerbum, & dicit̃ a lichos lapis, & ſtratus, quod eſt pauimētum ſiue ſtratura, poſterior autem lichoſtratus inquit græce, eſt iudicium ſiue iudiciale Obſecro te candide lector quid efficiant ij, qui quicquid habent eruditionis ex hu iuſmodi ſcriptoribus hauriunt, ex dictionarijs, ex ſūmulis undecunq̧ iam plus decies cōgeſtis ac refuſis, ab ijs, q ſi quid forte nacti fuerint eruditum in bonis autoribus, aut prætermittunt, quia non intelligunt, aut ſi attigerint, contrectatione conſpurcant & contaminant. Nihil autem tam fortunatum, quod iſti non reddant aliquo pacto de terius. Et horum nænias uelut oracula legimus, in his cōſeneſcimus, proinde tales eua dimus ipſi, quales ſunt ij in quorū ſcriptis aſſidue uerſamur. Cæterū ut ad rem redeā, λίθος lithos nō lichos græcis lapis eſt, & στρωννύω ſterno inde στρωτὸν dicitur, quod quo cūq̧ modo ſtratū eſt, & στρῶμα qđ inſternit̃. Cæterū Gabatha locū æditū ſonat, hebræis Vnde apparet locū fuiſſet æditiorē accomodū iudicio. Et titulū Pilatus.) Euāgeliſta latina uoce uſus eſt τίτλον. Cæteri uocauerunt αἰτίαν. Dicere poterat ἐπιγραφὴν. i. inſcri ptionē. In ſuā.) εἰς τὰ ἴδια, id eſt in ſua cōcordantibus & antiquiſſimis uoluminibus.

Lancea latus eius aperuit) ἔνυξε, id eſt pupugit. Interpres legiſſe uidetur ἤνοιξε, quod ſignificat aperuit. Videbunt in quem compūxerunt.) Eſt apud Zachariam cap. 12. Iuxta æditiōem Septuaginta legit̃ ad hūc modū. Et aſpiciēt ad me, p̄ eo qđ inſultaue rūt καὶ βλέψονται πρός με ἀνθ' ὧν ὠρχήσαντο Hebraica ueritas ſic habet. וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר דָּקָרוּ. i. & aſpiciūt ad me quē confixerūt Diuus Hieronymus indicat Septuagin ta lapſos ſimilitudine elementi. Nam ſi legatur דָּקָרוּ ſonat ἐξεκέντησαν, id eſt compun xerunt. Sin autem contrario ordine litteris commutatis רָקָדוּ ſonat ὠρχήσαντο, id eſt, ſaltauerūt. Itaq̧ Ioannes neq̧ magnopere reſpexit qd uertiſſent Septuaginta, & ex he bræo, ſenſum magis curauit appendere, q̄ annūerare uerba. Citat hūc locum idē Hie ronymus in libello ad Pammachium de optimo genere interpretandi.

Et ligauerunt eum.) αὐτὸ, id eſt illud nempe corpus.

EX CAPITE. XX.

CVcurrit ergo.) τρέχει, id eſt currit uerbo præſentis temporis.

Inuolutum in unum locum.) In uno loco. Quāq̄ græca præpoſitio anceps eſt. Et ſudarium latina uſus eſt uoce græce ſcribens. Nam illi καψιδρώτιον ap pellant autore Polluce.

Abierunt ergo iterum diſcipuli ad ſemetipſos.) Quid eſt iteꝝ abiere? an iam ſemel abierāt? proinde rurſus erat dicendum non iterum. Et ad ſe dixit, pro domū ſuam.

Et uidit duos angelos.) καὶ θεωρεῖ, id eſt cernit, ſiue uidet præſentis temporis.

Duos angelos in albis.) Interpres reddidit græcam figuram. Iuxta quā illi in purpu

ra uocant hominem purpuratum,unde nos uertimus albis amictos.

Conuerſa eſt retrorſum & uidit.) Rurſus eſt θεωρεῖ,id eſt uidet præſentis temporis.

Quia uidi dominum & hæc dixit.) ὅτι ἑώρακεν τὸν κύριον καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ,id eſt quod uidiſſet dominum,atq; is hæc dixiſſet ſibi.

Dixit ergo eis iterum,pax uobis.) Vides ut nihil magis inculcauit Chriſtus ſuis q̃ pacem.In extrema illa oratione,q̃ ſollicite mandauit ſuis,ut inter ſeſe amarent,quoties iterat hoc ſuum mandatum.Deinde q̃ enixe obſecrat patrem,ut illi unum eſſent.Nõ ait concordes,ſed unum,& addidit inſigne exemplum, ſummæ unionis, ſicut tu & ego unum ſumus.Hic rurſus,non cõtentus ſemel dixiſſe pax uobis,repetit pax uobis. Et non pudet hodie Chriſtianum populum,nihil aliud q̃ belligerari? Ferẽdum utcũq; ſi tãtum inſaniret populus.Nihil aliud aucupãtur plæriq; principes.Imo qđ fœdius eſt, non ſolum incitant ad hæc ſacerdotes,uerum ipſi belligerantur.Qui profitentur Euã-gelium pacis,plæbem ad bella cohortantur,& quorum erat inflammare ad pietatem,hi claſſicum canunt,& huc detortis ſacris litteris,pacificum illum ac manſuetiſſimũ Chri-ſtum,belli faciũt autorẽ.Qui ſi rediret in hanc ætatem,diſpeream, niſi durius tractãdus ſit ab hoc phariſæorũ genere,q̃ ab illis fuit acceptus, Verum hæc πάρεργα.Annotãdum & illud,quod ſemel& iterũ precatus pacẽ, deinde inſufflato ſpiritu dixit, Quorum re-miſeritis peccata &c̃. Qui ex his poſterioribus criſtas erigunt & tyrãnidẽ quandã ſibi uindicãt,cur nõ meminerũt coꝝ q̃ mox p̃ceſſerũt. Oĩa plena diſſidijs,litib⁹,bellis.To-ti turgem⁹ mũdano ſpiritu, & tñ placem⁹ nobis,autoritate cõmiſſa remittẽdi aut retinẽ-di peccata. Fixurã clauoꝝ) τύπον.i.figurã,atq; ita legit̃ in q̃buſdã codicibus Latinoꝝ, ueꝝ ut latinis exiguũ eſt diſcrimẽ inter fixurã & figuram ita græcis inter τόπον & τύπον.

Incredulus,ſed fidelis.) ἄπιστος ἀλλὰ πιστός.i.infidelis,ſiue incredulus,ſed credulus,ſiue credens,ne pereat προσονομασία.Etenim quod ſcribit Valla fidelem, Latinis ſonare bo-næ fidei hominẽ magis q̃ credentem,hoc eſt,non qui habeat alteri fidem, ſed qui præ-ſtet fidẽ,uere q̃dẽ dicit,uerũ ea uox iã ab omnibus Chriſtianis ſcriptoribus in hũc ſen-ſum eſt uſurpata. Dominus meus & deus meus.) Hic eſt unus locus,in quo palã euã-geliſta Chriſto dei uocabulũ tribuit.Nec eſt quod cauillet̃ hæreticus hoc a diſcipulo di-ctũ.Agnouit Chriſtus,utiq; repulſurus,ſi falſo dictus fuiſſet deus,præſertim cæteris au-dientibus diſcipulis.

EX CAPITE VICESIMO PRIMO.

ET illa nocte nihil prendiderunt.) Et iterum,Afferte de piſcibus quos prendidi-ſtis.In nõnullis habebatur, Cœperunt,& cœpiſtis,græce eſt ἐπίασαν & ἐπιάσατε.

Nũquid pulmentarium habetis) προσφάγιον inde dictum,quod addatur pani, & num quod dicendum erat,aut certe num quid pulmentarij.

Piſcem,& piſcibus) ὀψάριον,ὀψαρίων.Hic palam apparet ὀψὸν & ὀψάριον eius nominis di-minutiuũ pro piſcem accipi,cum dicatur ab ὀπτῶ,quod eſt aſſo.

Et cum tanti.) τοσούτων ὄντων.i.cũ tot eſſent,de numero loquit̃,nõ de magnitudine.

Tunica ſuccinxit ſe) τὸν ἐπενδύτην διεζώσατο.i.pallio ſiue pennula.Nam tunica ueſtis eſt interior,ependites dicta,quod ſuperne induatur. Prunas poſitas.) ἀνθρακιάν, ignis eſt ex congeſtis carbonibus. Et accepit panem & dabat eis.) Venit,accipit & dat,oĩa græcis præſentis ſunt temporis.) ἔρχεται,λαμβάνει,δίδωσι.

Hoc iam tertio.) τοῦτο ἤδη τρίτον.i.hac iam tertia uice. Simon Petrus.) σίμων ἰωνᾶ.i. Simon Iona,quãq; in nõnullis erat ἰωαννᾶ,quẽadmodũ in Luca. Diligis me plus his?) Cur interpres nõ uitauit amphibologiã,dicens,Diligis me plus q̃ hi? Alioq̃ poterat in-telligi,diligis me plus q̃ hos. Tu ſcis q̃a amo te) Quod mõ diligis erat nũc mutat amo, uerũ uariauit & Euãgeliſta græcã uocẽ,prius illud eſt ἀγαπᾷς,poſterius φιλῶ,q̃bus tamẽ citra diſcrimẽ eſt uſus.Apud Latinos amo uehemẽtius eſt q̃ diligo. Paſce agnos me-os) Bis dixerat βόσκε.i.paſce,ſiue ale,ſemel ποίμαινε.i.rege,ut paſtor regit gregẽ.Nec eſt ubiq; agnos,ſed bis πρόβατα.i.oues ſemel ἀρνία Nec ĩ his opinor ullũ eẽ diſcrimẽ.Illud obi-

ter ad

ter eſſe admonēdū,q ex hoc loco gloriant̄ ſibi cōmiſſum gregē domini,eos primū oportere meminiſſe a Petro ter exactū amorē erga Chriſtū,neq; quēlibet amorē,ſed ardentiorē cæteris. Deinde ter item cōmiſſā illi gregis curā. Illud nimirū ſignificatū eſt nō eſſe idoneū ſacerdotio, niſi q neglectis oib⁹ nihil amet niſi Chriſtū,hoc eſt ueritatē,innocētiam,pietatē. Ad hæc nihil huic antiquius eſſe debere,q̃ incolumitatē gregis ſibi crediti. Proinde quæſo quid frontis eſt iſtis qbuſdā, qui prophanis imo ſceleratis principum obſequijs,q pecunijs huc penetrāt,q ſacerdotiū nihil aliud q̃ queſtū ac tyrānidē eſſe putant. *Quo tu nō uis.)* ὅπου οὐ θέλεις. At cur nō & ſupius itidē uertit, Ibas ubi uolebas, cū ſit idē aduerbiū græcū. Quāq; ego malim utrobiq;,quo ibas quo uolebas, & ducet quo non uis. *Qui tradet.)* ὁ παραδιδούς. i. qui tradit.

Sic eū uolo manere.) Cū omnia Græcoꝝ exēplaria cōſtanter habeant ſcriptū, ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, nemini dubium eſſe poteſt,quin coniunctio ſi,mutata ſit in aduerbiū ſic,idq; nō interpretis uitio,ſed errore librarij. Siquidē apud Latinos facilis & ꝓcliuis ꝓlapſus eſt,a ſi in ſic,ob uocū affinitatem. Cæteꝝ apud Græcos nihil ſimile eſt, ἐὰν & οὕτως,ut hac occaſione lapſus uideri poſſit interpres. Neq; uero ſolum cōſentiunt exēplaria Græcorū,uerūetiā interp̄tes Cyrillus, Chryſoſtomus, Vulgarius. Quanq; in his uoluminibus Chryſoſtomi nup excuſis,ab indocto quopiam,ſi mutatū erat in ſic. Verum ipſa interp̄tatio palā arguit Chryſoſtomū ſi legiſſe,dū in hanc diſſerit ſententiam, Chriſtū noluiſſe reſpondere Petro,qd eſſet facturus de Ioanne,ſed uoluiſſe temerariā & curioſam illius reſponſionē retundere. At id nō fecit,ſi reſpondit illū manſurū. Quin & diuus Hieronymus primo aduerſus Iouinianū libro citat hunc locū iuxta græcam ueritatē. Et tametſi ſolent huiuſmodi oīa ad ſemel publicit⁹ receptū errorē deprauari, tamē haud ſcio quo caſu factū eſt,ut hic locus etiam in uulgatis exēplaribus māſerit incorruptus. Qui ſi maxime fuiſſet corruptus,tamē ipſe diſputationis tenor arguit Hieronymum,ſi legiſſe,nō ſic. Inter uetuſtiores ſolus Auguſtin⁹ legiſſe uidet̄,ſic eū uolo manere,uir ille qdē quod negari nō poteſt ſanctus,integer,acuto præditus ingenio,ueꝝ impēſe credulus,ad hæc deſtitut⁹ p̄ſidio linguaꝝ,ſine qb⁹ hæc ut par ē, tractari nō queūt. Is cū iuuenis aſſcit⁹ eēt ad mun⁹ epiſcopale,ac pene neophyt⁹, id qd fieri uetuit Paul⁹ ne licuit qdē qcq; neſcire doctoris locū occupāti. Proinde docendo didicit qd doceret,& ſcribēdo didicit qd ſcriberet. Profecit tn̄,p̄ſertim ubi ſe cœpit ad Hieronymi cōferre æmulationē. Nec ē iſe ctād⁹ uir tā pius,ſicubi nō aſſeqt̄ qd affectat,ſed tolerād⁹ magis. At e diuerſo nō ſunt audiēdi,q illū nemini nō ān ponūt, ipſi etiā Hieronymo, quo ſciētia ſacrarū literaꝝ tāto fuit inferior,ut īpudētiſſimū ſit,alteꝝ cū altero cōferri. Porro q̃q̃ hæc nō faciūt hæreticū, ſi ſic legas ꝓ ſi,tn̄ error tā manifeſtarius nō eſt diſſimulādus in literis euāgelicis,& ut fateor nō inſectandū cōuitijs,qui ſic labat̄,ita cōmiſerandū aio ac ſubleuandū. Excuſat̄ is q per imperitiā literaꝝ his uerbis baptizauit,In nomine patria,& filia, & ſpirita ſancta. Nemo tamē ſciens laturus ſit huiuſmodi baptizatorē. Quin ipſe Auguſtinus negat ferēdum, ꝙ populus in tēplis caneret,Sup ipm autē floriet,ꝓ florebit,etiā ſi ſciret deū non offendi ſolœciſmis. Quanto minus diſſimulandū,ſi tanto fœdior mēda in euangelicas irrepſerit literas. Qd ſi latinus interp̄s indicādi modū uertiſſet in modū impandi,nō ꝑinde lubricus fuiſſet lapſus. *Si eū uelim manere donec ueniā.* Vt ne dicā interim,ꝙ ipſe ſermonis cōtextus refellit iſtoꝝ lectionē. Sequit̄ em̄,Et non dixit Ieſus,ꝙ diſcipulus ille nō moritur, Quod ſi ſupius legamus, Sic eū uolo manere. plane dixit eū nō moriturū donec ueniret,quod Ioannes dictū fuiſſe negat. Nec ambigit Ioānes,quin Chriſtus manere dixerit,nō mori. Verū negat id affirmaſſe Chriſtū,ſed in ambiguo reliquiſſe,ut ea res nihil attineret ad Petrū. *Exiuit ſermo inter fratres.)* Quomō exijt,ſi erat inter fratres? Proinde dilucidius ac latinius erat,ꝑmanauit rumor in fratres,hoc eſt,ad Chriſtianos cæteros,& quod illic erat dictū paucis audiētibus,id ſerpit ad plures,uulgāte fama.

Nec ipm arbitror mundū capere poſſe.) Hic rurſum Auguſtinus offenſus hyperbole,capere non ad ſpacium loci refert,ſed ad animū. Ad eundem modum nec unā pagi

nam diuinæ ſapiētiæ capere poſſit mūdus. Nihil tale Chryſoſtomus. Et Cyrillus. Ingenue fatet̃ hyꝑbolē eſſe. Eſt em̄ græcis χωρῆσαι, quod de ſpacio loci ꝓprie dicit̃, ut annotauimus in eum locum, Non omnes capiūt hoc uerbū. Nec eſt poſſe capere apud Græcos, ſed tantū χωρῆσαι. i. capere, ſiue capturum. Deinde q ſcribendi ſunt, melius erat, qui ſcribendi forent. FINIS ANNOTATIONVM IN IOANNEM.

D. ERASMI ROTERODAMI ANNOTATIONES IN ACTA APOSTOLORVM.

ACTVS Apoſtolorū.) πράξεις. Quod Cyprianus uertit, acta. Hieronymus interim actiones, interim acta uocat. Cæterum actus maſculino genere reperitur quidē, ſed in carmine, ut apud Lucanū, Licet ingentes abrupit actus. Verum acta magis uocant̃, quæ iudicijs aut teſtamētis, aut cōſimilibus modis tranſiguntur. Proinde ego geſta malimq́ acta.

Primū quidē ſermonē.) Equidē cupiebā hunc librū Lucæ cū priore cōiungere. Quandoquidē ille hiſtoriā euangelicam duobus eſt cōplexus uoluminibus, quorū utrūq́ ad eundē ſcripſit Theophilū, & poſteriorē auſpicans, prioris facit mentionē. Cæterum uerebar, ne non ferendū uideret̃, euangelia diſtrahere. Quāq́ hæc hiſtoria quid aliud eſt, q̄ euangelij pars, eaq́ meo iudicio nō minima. Siqdem illic deſcribit̃ granū frumēti ſolo conditū, hic deſcribit̃ enatū, ac ſuas paulatim apiens ac ꝓferens opes. Quod ni ꝑ Lucam cognouiſſemus, qbus modis Chriſtus reliquerit terras, ubi, quo loco, qbus modis aduenerit ꝓmiſſus ille ſpiritus, quibus initijs cœperit eccleſia, qbus rebus polluerit, qbus creuerit rationibus, nōne bonā euangelij partē ignoraſſemus? Atq́ utinā ſanctus Lucas, quemadmodū exorſus erat hanc narrationē, ita longius fuiſſet proſecutus, ac de cæteroꝝ item apoſtolorum geſtis nōnihil attigiſſet. Quo magis admiror, apud Græcos hunc librum tam uariū haberi, neq́ quenq́ extitiſſe, qui tam præclarū opus, ac ꝓrſus euāgelicæ tum maieſtatis, tum fidei ſuis cōmentarijs illuſtrarit. Nihil enim extat, quod ſciā in hoc, præter aliquot locorū uocabula, quæ Hieronymus annotauit, uerum ea non ſolū pauca, ſed etiā paucis. Sero recepta eſt epiſtola ad Hebræos, de epiſtola Iacobi nōnihil eſt addubitatū. Apocalypſim ſero recepit Italia, Græcia ne nūc qdem ſatis approbat. Cæterum de actis nulla unq̄ dubitatio. Quo maiore ſtudio conuenit, ut Chriſtiani ſuæ gētis incunabula ſtudeant cognoſcere, quo poſteaq̄ cognitū habuerint, qbus rebus adoleuerint, iiſdē intelligāt collapſam religionē inſtaurādā eſſe. Primū qdē.) Sæpius admonuimus apud Græcos πρῶτον uſurpari uice cōparatiui. Primū ꝓ priorē ſiue ſupiorē. Nā ſermonē haud dubie librū euāgelicū uocat, neq́ em̄ ea dixerat, ſed ſcripſerat. Et Iſocrates ſuos libellos λόγους appellat. Deinde haud ſcio ſatis ne latine dicat̃, facere ſermonē, ꝓ eo qđ eſt uerba facere. Vnde nos quo dilucidior eſſet ſenſus, nō ueriti ſumus ad hunc trāſferre modū. Supiore qdē uolumine dixim⁹ Theophile de oīb⁹ quæ cœpit Ieſus, tum facere, tū docere. Poterat & ſic, & facere & docere, ſiue uel facere uel docere. Nā facere q̄ & docere, poeticū eſt apud Latinos, apud Græcos ſec⁹, ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν. Partit⁹ em̄ eſt oēm Chriſti uitā, i duo, in facta & doctrinā. Fecit is admirāda, ſed nō min⁹ ſtupēda docuit. Facta cōſtāt miraculis, doctrina decretis. Porro qđ huc adducūt qdā, prius eſſe facere, deinde docere, id argutius eſt q̄ accōmodatius. Per ſpiritūſanctū præcipiens) ἐντειλάμενος, præteriti tpis eſt, hoc eſt, cū præcepiſſet. Et hūc locū quoniā alioq uidebatur obſcurior, paulo fuſius explicuim⁹ ad hūc modū. Ad cū uſq́ diē, quo poſtq̄ impartitus in hoc ipſum, ſpiritū ſanctū, mādaſſet apoſtolis quos delegerat ſurſū aſſumptus eſt. Cæteꝝ illud, ſpiritūſanctū, ita poſitū eſt, ut ambigi poſſit utro ſit referēdū, ad ſupiora an ad ſequētia. Veꝝ ſenſus exigit, ut ad ſupiora referat̃, Siqdē ipartijt illis ſpiritū ſanctū a reſur

rectione

rectione, & ita mandauit prædicandi munus. Niſi malumus ſic accipe, q̃d ipſe Chriſtus
in baptiſmo, ſpiritũ ſanctũ in ſe deſcendẽtem accepit, quo facto poſtea delegerit apl̃os.
Cæterũ prior lectio mihi magis ꝓbat̃. Quos elegit) οὓς ἐξελέξατο. Hoc interiecit, ut ap
pareat Chriſtũ nõ oĩbus mãdata dediſſe, ſed ijs dũtaxat, quos ad hoc muneris delege-
rat, nẽpe duodecim apoſtolis, & ſeptuaginta diſcipulis. In multis argumẽtis.) τεκμηρί-
οις. Argumentũ hic uocat ſignũ aliquod, ꝑ quod fides fit rei alioq dubiæ. Et in multis he
braico more dixit, ꝓ ꝑ multa argumẽta. Cæterũ q̃d ſequit̃, ὀπτανόμενος, ꝑticipiũ eſt paſſi-
uũ pſentis tp̃is. Proinde interp̃s dũ q̃d nõ ſolet, conat̃ exprimere rõnem tp̃is, nimis dilu
to uſus eſt uerbo. Siqdẽ apparet id quoq; q̃d nõ eſt. Nos itaq; maluim⁹ circũloqui, dũ cõ
ſpicit̃. Et cõueſcẽs p̃cepit) Quiſqs uel mediocriter attẽderit, facile cõiectabit ab inter
p̃te ſcriptũ fuiſſe cõuerſans, nõ cõueſcẽs. Id famelic⁹ opinor qſpiã, nihil niſi cibũ ſomniãs
uertit in cõueſcẽs, ꝙ inhumanũ putaret Chriſtũ ſuos relinq̃re, niſi pri⁹ habita cũ illis cõ-
potatiũcula, quẽadmodũ hodie uulg⁹ noſtratiũ facit. Cæterũ in græcis exẽplarib⁹ uariat
hic loc⁹. In alijs ſcriptũ ẽ, συναλιζόμενος, q̃d ſonat cõgregatos ſiue cõgregãs. In alijs συναυλι
ζόμενος. i. cõmorãs, & ſub eodẽ uerſans tecto. Rurſũ uariat & ipa ſermõis diſtinctio. Nã
qdã hoc ꝑticipiũ referũt ad ſupiora, ut & hoc cenſeat̃ inter argumẽta reſurrectiõis, ꝙ do
meſticã cũ illis ac diutinã egerit cõſuetudinẽ. Nã id eſt, ni fallor, συναυλίζεσθαι. Alij rurſus
ad ſequẽtia, ut ſub eodẽ tecto cõmorans apud illos, intelligat̃ mandaſſe ne diſcederent
Hieroſolymis. Id q̃d mihi magis ꝓbat̃, q̃d qdẽ ad diſtinctionẽ attinet. Alioq duriuſcu
le cohæreant cũ ſupioribus, quæ ſequunt̃. Cæterũ ſi legamus, συναλιζόμενος, id magis cõ
gruit cũ eo, quod aliquanto poſt ſequit̃. Illi igit̃ cũ cõueniſſent, interrogabant eũ, dicen-
tes, Dñe &c̃. Apparuit eñ illis nunc paucioribus, nunc pluribus. Cæterũ cõſcenſurus in
cœlũ oẽs uoluit adeſſe, ut ultima æderet mandata. Quã audiſtis, inq̃t, per os meũ.) ἣν
ἠκούσατέ μου. i. quã auditis ex me. Cæterũ haud male interp̃s addidit, inquit, de ſuo, ne du
rior eſſet ſermo, ob repente mutatã pſonã loquentis. Baptizabimini ſpiritu ſancto) ἐν
πνεύματι ἁγίῳ. i. in ſpiritu ſancto, hoc eſt, ꝑ ſpiritũ ſanctũ. Si in hoc tp̃e) εἰ apud Græcos
frequenter eſt interrogantis, rectius itaq; uertiſſet, Num in tp̃e hoc, ſiue an in tp̃e hoc.
Tẽpora uel momenta.) χρόνους ἢ καιρούς. i. tẽpora & articulos ſiue oportunitates. Quan
q̃ apud Græcos καιρὸς nõnunq̃ ꝓ χρόνος uſurpet̃, at non cõtra. Eſt aũt ꝓprie χρόνος, quo
ties de genere ſeu mõ ſpatioue tp̃is agit̃, ueluti ſæculũ, annus, mẽſis, dies, hora. καιρὸς aũt
cũ ſentim⁹ oportunitatẽ rei gerẽdæ. Nã utrũq; refert̃ a Rhetorib⁹ inter argumenta cõie
cturalia. Quin apud Græcos καιρὸς de⁹ eſt, quẽ Auſonius uertit occaſionẽ, neq; ṽo καιρὸς
ſpecies eſt hui⁹ ceu generis χρόνου, quẽadmodũ iudicat Valla. Diuerſũ magis eſt q̃ ps. Et
oĩno plus qddã eſt καιρὸς q̃ tẽp⁹, nempe articulus, ipſumq; momentũ ac punctũ, ut aiunt
in quo res ſit agẽda. Vnde nõnunq̃ articulũ uertit. Neq; dubito qn illud Terentianũ, ut
in ipſo articulo opp̃ſſit, græcis ſit καιρῷ. Duabus dictiõib⁹ græcis rñdet unica latina tẽp⁹.
Quæ pater poſuit in ſua poteſtate.) ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. i. in ꝓpria ſiue ſua ipſi⁹ poteſtate,
Accipietis uirtutẽ.) δύναμιν. i. robur ac fortitudinẽ, ne qs accipiat ἀρετὴν, quæ probitas
eſt uitio oppoſita. Et (ſupuenientis ſpiritus) ἐπελθόντος, præteriti tp̃is ꝑticipiũ eſt, ſed q̃d
uerbo futuri tp̃is adhæreat. Vertere poterat, illapſi in uos, ſiue ut nos uertim⁹, poſtq̃ ſpi
ritus ſanctus aduenerit ſup uos. Teſtes in Hieruſalẽ.) Gemina eſt coniunctio Græcis
ἔν τε ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἰουδαίᾳ. Cæterũ quod ſubiunxit, Iudæã Hieruſalẽ, totũ parti, non
potuit reddi, neq; ꝑ geminũ &, neq; ꝑ tum. Proinde nos reddidim⁹, nõ ſolũ in Hieruſalẽ
uerũ etiã in uniuerſa Iudæa. Cũq; intuerent̃ in cœlũ) καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν. i. cum eſſent
intẽtis ſiue defixis ĩ cœlũ oculis. Id eñ græcis ẽ ἀτενίζειν fixis & ĩmotis obtueri oculis amã
tiũ more. Quẽadmodũ.) ὃν τρόπον, ut quẽ ad modũ tres ſint dictiones. Sabbati ha-
bens iter.) σαββάτου ἔχον ὁδόν. Sentit ſpatium mille paſſuum, longius iter facere, Iudæis
fas nõ erat ſabbatis. Proinde nos uertimus, Abeſt ab Hieruſalem iter ſabbati.
In cœnaculũ.) εἰς ὑπερῷον. Hic cœnaculũ nõ ſignificat eũ locũ, in quo cœnat̃, ſed ſupio-
rem domus partẽ, id quod græca uox indicat. In cœnaculũ aſcenderũt.) ἀνέβησαν εἰς τὸ

ὑπερῷον.i.aſcenderunt in cœnaculū,hoc eſt,ingreſſi ciuitatē,conſcenderūt cœnaculum.
In oratione.) Deeſt in latinis codicibus.καὶ τῇ δεήσει.i.& obſecratione.Cōgeminat hæc ad eū modū ſæpenumero & Paulus. Cū mulieribus.) σὺν γυναιξί.Accipi poteſt,& cū uxoribus,ꝓpterea φ ſeparauit Mariā a mulieribus.Ac rurſum (Cū fratribus eius.) Ad Ieſum refert,nō ad Mariā αὐτοῦ. In diebus illis.) ταύταις.i.his.Nec enim eſt ἐκείναις.Eſt aūt hiſtoricū,referre rē quaſi iā geraē. In medio fratrū) μαθητῶν.i.diſcipulorꝫ,& ſimul eſt ἐπὶ τὸ αὐτό.i.collecta ſiue cōgregata in eodem loco. Erat aūt hominū.) ἦν τε ὄχλος ὀνο μάτων.i.erat aūt turba nominū,quod quidē palam eſt nō accidiſſe culpa interpretis,ſed ab audaculo quopiā fuiſſe deprauatū,qui putarit nominū hoc loco nihil ſignificare. Cæterum hominum probe quadrare.Adeo præceps eſt iudex inſcitia.Porro nominū dixit, quod nominatim homines cenſeri ſoleant,quoties exquiritur numerus.Hæc orationis pars, quoniam per parentheſim eſt intericcta,ſuis notulis eſt utrinꝙ ſemouēda.
Oportet impleri.) ἔδει.i.oportebat,ſiue oportuit.,de re pacta loquiē. Quam prædixit.) ταύτην ἣν.i.hanc quam prædixit. Qui fuit dux.) ὁδηγοῦ.Is ꝓprie dicit,qui cōmonſtrat uiam.ne ductorē exercitus intelligat aliqs,cui Græcis aliud eſt nomē.. In nobis.) σὺν ἡμῖν.i.nobiſcū.Et (Qui cōnumerat⁹ eſt) ὅτι,qa,nō q. Et poſſedit agrū) ἐκτήσατο,qđ uerti poterat etiā parauit.Neꝙ enim Iudas poſſedit hunc agrū,ueꝝ ea pecunia paratus eſt is ager.Porro de mercede iniquitatis,alluſit,ni fallor,ad cognomen Iſchariotæ,quod Hebræis שכר mercedem ſonet. Et ſuſpenſus crepuit) Ꞓ πρηνὴς γενόμενος.i.pronus factus,ſiue decliuis. πρηνὴς enim græcis dicit, q uultu eſt in terrā deiecto.Expreſſit aūt geſtū & habitū laqueo præfocati.Alioqn ex hoc ſane loco nō poterat intelligi,φ Iudas ſuſpēderit ſe. Acheldemach) Græci ſcribūt ἀκελδαμά,ꝑpi⁹accedētes ad uocē hebraicā ꝙ nos.Hebræis אחלר fund⁹ ē,ſiue facultas דם ſāguis Fiat cōmoratio) ἔπαυλις,cōpoſitū ab eadē dictiōe,unde συναυλιζόμενος,de quo dictū ē paulo an.Cæteꝝ epiſcopatū ē τὴν ἐπισκοπὴν,qđ hebræis ē פְּקֻדָּה Id iter alia ꝓfecturā quoꝙ ſignificat.Intrauit & exiuit) ꝓ eo φ ē ꝑpetuā uitæ cōſuetudinē habuit. Dictū ē aūt figura ꝓuerbiali.Cæteꝝ ħ ſermo tot⁹ nōnihil habebat obſcuritatis,nō ſolū i lingua latina,uerū etiā græca.ꝓide nos quo ad potuim⁹,conati ſum⁹ dilucidi⁹ uertere. Qui cognomiatus eſt iuſt⁹) ἰοῦστος nomen Rhomanū,quod cognomē olim inditū fuit Ariſtidi apud Athenienſes. Qui corda noſti)Græcis eſt unica dictio cōpoſita,καρδιογνῶστα,cognitor cordiū.Et mox (oſtēde) eſt ἀνάδειξον.i.deſigna.Sic enim uertit,Deſignauit Ieſus & alios ſeptuaginta. Accipere locū.) λαβεῖν τὸν κλῆρον.i.ut accipiat ſortē,ſiue hæreditatē. Vt iret in locū ſuū.) ἴδιον,uelut ante occupaſſet alienū. Et dederunt ſortes eis) καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν.i.& dederunt ſortem eorū. Nimirū duoꝝ,de qbus ſortiebanē. Et annumeratus eſt.) καὶ συγκατεψηφίσθη.i.ſuffragijs ſiue calculis additus eſt,Vallæ placet,cooptatus eſt,neꝙ mihi ſane diſplicet.Supi⁹ erat diuerſū huic uerbū κατηριθμημένος σὺν ἡμῖν.i.numeratus nobiſcū. EX CAPITE II

Dies pentecoſtes.) Dies ſingularis eſt numeri,Itaꝗ; compleretur legēdum eſt. ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν,quod ultimus ille dies qnquageſiums ſit dictus Quanꝗ uulgo tēpus hoc uniuerſum quadrageſima & quinquaegſima dicaē. Erant omnes pariter.) ὁμοθυμαδόν.i.unanimiter,quod ita paulo ante uertit ꝑſeuerātes unanimiter in oratiōe. Adueniētis ſpiritus) φερομένης πνοῆς.i.flatus qui ferē, quod ꝓpriū eſt uenti impetu citato eūtis& uehementis magis eſt uiolēti,βιαίας. Et apparuerūt illis) καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς.i.auiſæ ſūt illis,ſeu poti⁹ cōſpectæ. Tāꝗ; ignis) Ignis hoc loco genitiui caſus ē,nō noīatiui.ὡσεὶ πυρός.i.uelut ex igni,nos uertim⁹ igneæ,quo uitare m⁹ amphibologiā. Varijs linguis) ἑτέραις.i.alijs linguis.Ita citat & Hiero. in q̄ſtiōib⁹ ad agalſiā,iuxta uetuſtos codices ut cōueniat cū illo euāgelico,Liguis loqnē nouis. Nā qđ aliud ē,idē eſt nouū. Ex oī natiōe q ſub.) τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν.i.eoꝝ q ſub cœlo ſunt. Et mēte cōfuſa ē) Mēte nō lego i græcis codicib⁹. Tātū ē,συνεχύθη,Cōfuſa ē,qđ tn̄ ad ꝑturbatiōnē uel admirationē ꝑtineat,nō pudorē,quō ſolet ħ uertere. Et mirabāē dicētes)Addūt Græci,πρὸς ἀλλήλους.i.ali⁹ alij,ſiue iter ſeſe. Et quō nos audiuim⁹) ἀκούομεν. Audim⁹ præſentis

ꝓſentis tpis,id qđ e librarijs ē deprauatū. Linguā noſtrā) ἰδίᾳ διαλέκτῳ.i.ꝓpria lingua, ſiue ſermōe,ut ſubaudiam⁹ loq̄ntes eos. Cæterū illud ἡμῶν latine cōmode reddi nō poterat. Et q habitāt) καὶ κατοικοῦντες.i.habitātes. Alioq ſi p uerbū libuit trāſferre,dicēdū erat, q habitam⁹,ꝓpter uerbū qđ pceſſit,audiuim⁹. Aduenæ Rhomani.) Nō eſt προσήλυτοι, quo mox utitur,ſed ἐπιδημοῦντες,hoc ē illic uerſantes. Cæteꝝ hebræi Proſelytos,hebraice גרים uocabāt,q diuerſæ factiōis nati ī ius Moſaicæ legis recipenť. Hic ſentit Iudæos q̄dē religione, ueꝝ Rhomæ agētes. Iudæi quoq̧.) Ἰουδαῖοι τε καὶ προσήλυτοι.i.Iudæiq̧ & ꝓſelyti,ut ſit gemia cōiūctio. Audiuim⁹ eos) Rurſus ἀκούομεν.i.audim⁹,ut ſupi⁹ admonuim⁹. Stupebāt aūt oēs & mirabāť) καὶ διηπόρουν,id uerbum ſignificat eos aīo hæſitaſſe ac pplexos fuiſſe. Quo uerbo uſus ē de Herode,cū crederet Ioānē reuixiſſe,διηπόρει, qđ illic uertit,hæſitabat. Cæterū aliqs mutauit hūc locū ex ſupiori,quē tñ puto corruptū.ἐξίσταντο δὲ καὶ ἐθαύμαζον,qđ pl⁹ ſit pri⁹ illud q̄ hoc poſteri⁹. Ad iuicē dicētes) ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες.i.ali⁹ ad aliū dicētes,ſiue īter ſe dicētes. Muſto pleni) μεμεστωμένοι.i.impleti ſūt.

Pleni ſūt iſti) Iſti redūdat. Per ꝓphetā Iohel) Teſtimoniū qđ citat ē apud eū ꝓphetā.c.2. Ac mire declarat largitatē diuini muneris,ꝙ ſolis iudæis antea uidebať deberi iā in oēs orbis natiōes redūdāris. Cæterū Lucas nōnihil diſcrepat & ab Hebræis,& a Septuagita,qb⁹ hoc loco cū illis ē cōcordia. Nec eſt apđ hebræos ī dieb⁹ nouiſſimis,ſed poſt hæc. Et dicit dñs) Lucas addit de ſuo,ꝙ ea clauſula ꝓphetijs oīb⁹ ſoleat apponi. Deīde (de ſpū) iuxta Septuagita dixit,cū Hebræis ſit,ſpiritū meū. Porro qđ priori loco poſuit iuuenes,deinde ſenes,cū & apđ Hebræos & ſeptuagita diuerſus ſit ordo,librariorum errore factū ſuſpicor. Præterea qđ latin⁹ interp̄s uertit, Et q̄dē ſup ſeruos meos,legiſſe uideť καίγε. Hiero.uertit, Sed & ſup ſeruos meos. Rurſus poſt hæc uerba, In dieb⁹ ill' effūdā ſpm̄ meū, Lucas addidit de ſuo, Et ꝓphetabūt, Qđ nec apud Hebræos ē nec apđ Septuagita,ueꝝ ut hoc huc trāſlatū ē ex initio hui⁹ uaticinij,ita ex hoc loco trāſlata ſūt in initiū illa uerba, In dieb⁹. Ac mox (dabo ꝓdigia) ī cœlo ſurſū,& ſigna ī terra deorſū. Surſū ac deorſū & ſigna tria uerba de ſuo adiecit Lucas,q̄ nec apud Hebræos ſūt,nec apud ſeptuagita, Deniq̧ (dies dñi magn⁹ & horribil'),p horribilis Lucas poſuit ἐπιφανής.i.manifeſt⁹,ſiue illuſtris,cū hebræis ſit horribil',ut ītelligere liceat id qđ freq̄nť admonuim⁹, apl'os & euāgeliſtas nō fuiſſe āxios ī reddēdis uerbis,ꝓpħaꝝ,ſed ip̄am ſn̄iam bona fide reddidiſſe. q̄q̧ pōt aliq̄ties fieri,ut lector erudit⁹ nōnihil corrūpat,dū corrigere nitiť ad æditionē ſeptuagita. Cæteꝝ quo lector ip̄e facili⁹ hæc cōferat,hebræa ut hn̄t ſubijciem⁹

וְהָיָה אַחֲרֵיכֵן אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם זִקְנֵיכֶם חֲלֹמוֹת
יַחֲלֹמוּן בַּחוּרֵיכֶם חֶזְיֹנוֹת יִרְאוּ׃ וְגַם עַל הָעֲבָדִים וְעַל הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֶשְׁפּוֹךְ
אֶת רוּחִי׃ וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ וְתִימְרוֹת עָשָׁן׃ הַשֶּׁמֶשׁ יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ
וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא׃ וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמָּלֵט׃

Ea ſic uertit Hieronym⁹. Et erit poſt hæc effundā ſpiritū meū ſup oēm carnē & ꝓphetabūt filij ueſtri & filiæ ueſtræ,ſenes ueſtri ſomnia ſomniabūt,& iuuenes ueſtri uiſiōes uidebūt. Sed & ſup ſeruos meos & ancillas meas,in dieb⁹ illis effūdā ſpiritū meū, & dabo ꝓdigia in cœlo,& ī terra ſanguinē & ignē & uapores fumi. Sol cōuerteť in tenebras & luna in ſanguinē anteq̄ ueniat dies dñi magn⁹ & horribilis. Et erit,oīs q inuocauerit nomē dñi,ſaluus erit. Iuxta Septuaginta legim⁹ ad hūc modū. Et erit poſt hæc effundā de ſpiritu meo ſup oēm carnē,& ꝓphetabūt filij ueſtri & filiæ ueſtræ,& ſenes ueſtri ſomnia ſomniabūt, & iuuenes ueſtri uiſiones uidebūt,& ſup ſeruos meos & ſup ancillas meas in dieb⁹ illis effundā de ſpiritu meo. Et dabo ꝓdigia in cœlo,& ſup terrā ſanguinē,ignē, & uaporē fumi. Sol cōuerteť in tenebras,& luna in ſanguinē,anteq̄ ueniat dies dñi magnus & illuſtris. Et erit oīs q inuocauerit nomē dñi,ſalu⁹ erit. Annotauit Hieronym⁹ hoc uerbū אֶשְׁפֹּךְ quod Septuaginta uerterūt ἐκχεῶ.i.effundā. Effundim⁹ eñ,nō qđ diſpēſamus ac parce damus,ſed quod ampliter & effuſe,largiterq̧.

Secūdū ꝙ) καθότι.i.quatinus,ſiue ꝓpterea ꝙ,& ab ea,nō ab eo,ut mortem referat.

Ne cōmouear.) ἵνα μὴ σαλευθῶ,qđ eſt ꝓprie loco moueri. Liceat audenter dicere)

ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παῤῥησίας, cum liceat libere loqui. Eſt em̄ pticipiū impſonale poſitū abſolute caſu nominandi, quod alioq fit in genitiuis apud Græcos. Quoniā defunctus eſt) Et defunctus eſt græce. Iureiurando &c.) Græca plus habent, q̄ latina. ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν χριστὸν, καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου. i. Quod iureiurando iuraſſet ſibi deus, ex fructu lumbi ſui, quantum ad carnē, ſurrecturū Chriſtū, ut ſederet in throno. Tametſi uariant hoc loco græci codices. Cæterum in iureiurando iurauit, nō eſt apud Græcos ea uocū affinitas, ὅρκῳ ὤμοσεν. Ad hæc, de fructu lumbi eius ſedere, ſupplendū erat, aliquē. Prouidens) προϊδών. i. præuidens, quāq in nonnullis erat προειδώς. i. præſcius. Neq derelictus eſt in infer.) ὅτι οὐ κατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτ. i. quoniā non eſt derelicta anima eius. Certiſſime ſciat.) ἀσφαλῶς οὖν. i. certe igitur.

His aūt auditis.) ἀκούσαντες. i. cū audiſſent aūt. Pœnitentiā agite.) μετανοήσατε. i. pœniteat uos, ſiue reſipiſcite. Vobis em̄ eſt ꝓmiſſio.) Addendū erat facta, ſiue ad uos.

Aliis etiā.) ἑτέροις τε. i. aliiſq. Qui ergo receperunt.) οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι. i. qui libenter receperunt. In die illo.) τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. i. diei illi, niſi ſubaudias præpoſitionē ζν. Fractione panis.) καὶ τῇ κλάσει. i. & in fractione panis, ut ſint quatuor, doctrina, cōmunio, fractio panis, & orationes, In Hieruſalē.) Hæc duo uerba nō reperio in græco codice. Et metus erat magnus in uniuerſis.) At ne hæc quidem aſſcripta reperi.

Omnes etiam.) πάντες δὲ. i. oēs aūt. Opinor interpretē legiſſe πάντες τε. Erant pariter) ἐπὶ τὸ αὐτὸ, qd antea uertit in eodē loco. Poſſeſſiões &) Græce ē, & poſſeſſiones & facultates gemīata cōiūctiōe. Circa domos) κατ' οἶκον. i. p ſingulas domos, ſiue domeſticatim: Quēadmodū κατὰ πόλιν & καθ' ἡμέραν. i. oppidatim & cotidie. Sumebant cibum) μετελάμβανον, quod eſt ab alio ſumere, & participē eſſe. Nos uertimus inuicē, ſumebāt. Ac rurſum (apud omnē plæbē) Omnē ꝓ totam dixit, & plæbē ꝓ populum, ὅλον λαόν.

Dominus aūt augebat.) Græca ſic habent, ὁ δὲ κύριος προσετίθει τοὺς σωζομένους καθ' ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ. i. Dn̄s apponebat eos, q ſalui fiebant cotidie eccleſiæ. Suſpicor interpretem ſcripſiſſe. Addebat, idq ſcribam deprauaſſe, in augebat.

In idipſum.) Id Latini referre uident̄ ad ſuperiora, cōtra Græci referunt ad ea quæ ſequunt̄, ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ πέτρος. i. ſimul aūt Petrus, ut ἐπὶ τὸ αὐτὸ, non ſolum ptineat ad locū, uerum etiam ad tempus.

EX CAPITE TERTIO.

AD portam.) πρὸς τὴν θύραν. i. ad ianuam. Incipientes introire,) μέλλοντας εἰσιέναι. i. ingreſſuros. Rogabat ut eleemoſynā acciperet) Græce tantū eſt, Rogabat eleemoſynā, ἠρώτα ἐλεημοσύνην. Intuens.) ἀτενίσας. i. defixis in eum oculis. Reſpice in nos.) βλέψον εἰς ἡμᾶς i. aſpice in nos, ſiue aſpice nos. Et apphenſa manu.) καὶ πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς, pro πιάσας, in nōnullis erat κρατήσας, hoc eſt, apprehenſa manu illius dextra. Conſolidatæ ſunt baſes.) βάσεις græcam uocem reliquit interpres uertere poterat, greſſus, ſiue pedes. Ambulans & exſilies.) καὶ ἁλλόμενος. i. ſaliens, ut ſignificaret nō ſolū inceſſum more uulgari, uerū etiam alacrē & geſtientem. Ac paulo ante uerbū erat cōpoſitū, καὶ ἐξαλλόμενος ἔστη. i. exiliens ſtetit. Ad eleemoſynam ſedebat.) ὁ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενος. i. ille ad eleemoſynā ſedens.

Et extaſi.) ἐκστάσεως, quod alius uertit ſtuporem, uerum quia ſic reddidit θάμβους, decrat quo redderet extaſin.

Cum uiderent autem &) Græca diuerſa ſunt, κρατοῦντος δὲ τοῦ ἰαθέντος χωλοῦ τὸν πέτρον καὶ ἰωάννην, συνέδραμε πρὸς αὐτοὺς πᾶς ὁ λαὸς, id eſt cum teneret autem is qui ſanatus fuerat claudus Petrū & Ioānē, concurrit ad eos oīs populus. In porticum) ἐπὶ τῇ στοᾷ. i. in portu. Vidēs aūt) ἰδὼν participiū præteriti tpis, uerti poterat, Id cū uideret Petrꝰ, ſiue eo uiſo Petrus. Noſtra uirtute aut poteſtate) ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ, id eſt ꝓpriis uiribꝰ aut religiōe, ſiue pietate. Apparet interptē legiſſe ἐξουσίᾳ ꝓ εὐσεβείᾳ atq ea ſaue lectio mihi magis ꝓbat̄. Deus Abrahā) & deꝰ Iſaac, & deus Iacob. Græci tantū ſemel ponūt deus, deus Abraham, & Iſaac, & Iacob. Iudicante i llo) κρίναντος præteriti temporis eſt, cum iudicaſſet, ſiue cum ſtatuiſſet ille abſoluere.

Virũ homicidam) Graphice ſane maieſtatẽ illã apoſtolicã exp̃ſſit,quã illi fuiſſe in dicendo,uel una eius teſtatur epiſtola. Retulit inter ſe contraria non minus grauiter, q̃ feſtiuiter. Homicida eripit uitam,huic Iudæi donarunt uitã. Et autorem uitæ traxerunt in mortem Hunc quẽ uos uidiſtis) τοῦτον ὃν θεωρεῖτε.i. quẽ uidetis uerbũ p̃ſentis tp̃is.

Dedit integram) ἔδωκεν αὐτῷ,id eſt dedit illi, Integram ſanitatem iſtam) ὁλοκληρίαν ταύτην id eſt integritatem hanc. Cui opponitur debilitas.

Deus autem qui) Non eſt qui græce,ſed quæ ἃ. Deus ea que prius nũciarat fore,idq́ per omniũ prophetarum ora,ſic impleuit ut prædixerat.

Pœnitemini igitur) μετανοήσατε Demiror cur hic ſuo more non dixerit,pœnitentiã agite,uerti poterat,Reſipiſcite,ſiue pœniteat uos.

Vt cũ uenerint tempora) Apparet hoc anapodoton eſſe,nec enim explet quod cœpit. Aut igitur aliquid ſubaudiatur oportet,ut ſalui ſitis,cum uenerint tempora refrigerij.&c. Aut ὅπως ἂν poſitum eſt pro utcunq́. Cæterum illud a facie domini referendum eſt ad dictionem refrigerij, ut intelligas aſpectum eum fore formidabilem malis, pijs tamẽ fore refrigeriũ. Hoc admonẽdũ duxi,quod uideam theologos ſecus interpretari.

Moyſes quidem dixit) μωϋσῆς μὲν γὰρ πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεν,i. Nam Moyſes quidẽ ad patres dixit. Prophetam uobis ſuſcitabit deus) Teſtimoniũ quod adducit, extat Deuteronomij capite decimooctauo. Petrus ſententiã reddidit non uerba.

Tãq̃ meipſum) Diuidenda eſt hæc dictio, ut me referatur ad ſuſcitabit,ipſum,ad audietis. Id enim indicat ſermo græcus προφήτην ἀναστήσει ὡς ἐμὲ,αὐτοῦ ἀκούσεσθε,id eſt prophetam excitabit deus mei ſimilem, uos illũ audietis, porro tanq̃ meipſum,paulo poſt dicit ſimilẽ tui. Et omnes prophetæ a Samuel & deinceps) Græci addunt coniunctionem καὶ quæ ſermonem reddit inabſolutũ. Ea apud latinos omittitur. Verum quoniam uidemus in oratione Petri huiuſmodi nonnũq̃ incidere, haud ſcio an aliquis offenſus eam ſuſtulerit. Proinde cui uidebitur addenda, is ſubaudiat oporteat aliquid, ut ſit ſenſus,non ſolum Moyſes,ſed & omnes prophetæ huiuſmodi quiddã polliciti ſunt quot quot &c. Nec eſt ſimpliciter & omnes prophetæ, ſed καὶ πάντες δὲ id eſt ſed & omnes,ut pertineat ad Moyſen qui p̃ceſſit. Oẽs familiæ terræ),p familijs græce eſt πατριαὶ,qđ alias uertit,paternitas. Ex quo oĩs paternitas in cœlo & in terra nominat̃. Vobis primũ deus ſuſcitãs) ἀναστήσας præteriti tẽporis, excitatũ ſiue ,pductũ. Nã ſuſcitari dicit exoriri nõ reſurgere a mortuis. Reſpexit Petrus ad uerba Moyſi, ſuſcitauit uobis deus,pphetã

A nequitijs ſuis) ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν,id eſt a nequitijs ueſtris. Tametſi recte mutauit interpres ſermonis formam, ut peregrinam latinis auribus.

EX CAPITE IIII.

ET magiſtratus templi) καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ.i. Princeps ſiue dux tẽpli. Nam magiſtratus hic ſingularis eſt numeri, & hominẽ quempiam ſignificat,cui cõmiſſa fuerit tutela templi. Virorũ quinq́ milia) Ferme quinq́ milia ὡσεὶ χιλιάδες πέντε,quod ante uertit circiter. Et Caiphas) καὶ καϊάφαν,i. & Caiaphas. Et ſeniores Iſrahel audite.) Audite,nõ addit̃ apud Græcos,uerũ id aliquis adiecit de ſuo. In bene facto hoĩs infirmi, in quo iſte ſanus factus eſt.) Primũ q̃s unq̃ dixit benefactũ illius, q̃ beneficio ſit adiutus? Deinde quid eſt hoc in quo iſte ſanus factus eſt? Niſi forte Petrus hoc interrogat,& ip̃e ſibi mox reſpõdet. Sane græca ſic habẽt,εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς,ἐν τίνι οὗτος σέσωσται,γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν,ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ: Quæ quidem ſic fuerant reddenda, Si nos examinamur hodie,de hoc,q̃ benefecerimus,homini infirmo, ſiue, q̃ benefactũ ſit homini infirmo,in quo hic ſaluus factus ſit, notum ſit omnibus uobis, & toti populo Iſrahel,quod innomine Ieſu Nazareni.&c, hoc eſt,ſi hac de re quæſtio eſt,& ſi hoc a nobis cupitis cognoſcere,cuius uirtute & cuiꝰ nomine hic claudus reſtitutus ſit ſanitati,ſcitote id eſſe factũ,nec arte magica,neq́ noſtris uiribus,ſed in nomine domini Ieſu.

Qui reprobatus eſt,) ὁ ἐξουθενηθεὶς.i. qui contemptus fuit,ſiue pro nihilo habitus.

Datum

Datum hominibus) τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις.i.quod datum ſit inter homines, hoc eſt quod contigerit audiri inter homines. Ieſus enim hominis eſt nomen. Inter homines addit,ob Moyſen,cui fidebant Iudæi. Petri conſtantiã.) Πέτρου παῤῥησίαν.i.Petri in dicendo audaciam ſiue libertatẽ. Et cognoſcebãt eos.) Et latinius & aptius ad græca exprimẽda uertiſſet,Et agnouerũt,καὶ ἐπεγίνωσκον. Hominẽ quoq;.) Græce ẽ,τὸν δὲ ἄνθρωπον.i.hominẽ aũt.Interpres legiſſe uidetũ,τόν τε ἄνθρωπον. Quoniãq́dẽ notũ ſignũ factum eſt.) Dilucidius fuerat,ſi uertiſſet ad hũc modũ.Etenim manifeſtarium ſignũ factum eſſe per illos,palã eſt oĩb⁹ habitantibus Hieroſolymis, & non poſſumus negare, γνωστὸν enĩ refert ad ſignũ,& φανερὸν ad ὅτι,& ea quæ huic adhærent. Nec amplius diuulgetur in populũ.) διανεμηθῇ maluiſſem ſerpit,& ſic uertit alicubi,ut cancer ſerpit.

Cõminemur eis.) ἀπειλῇ ἀπειλησώμεθα.i.minando minemur illis, idq; Hebræorũ more,quo uehementem & acrem ſignificant interminationem.

Et uocantes eos denunciauerunt.) Quomodo denunciamus præſenti? Proinde παραγγέλλειν,maluiſſem,præceperũt. Ne loquerenẽ. μὴ φθέγγεσθαι,quod plus eſt,q̃ ne loquerenẽ,quaſi dicas,ne hiſcerent, aut ullam uocẽ ederẽt de Ieſu. Si iuſtũ eſt hoĩbus) εἰ δίκαιον.i.an iuſtũ ſit,ſiue,iuſtũ ne ſit.Ac mox(At illi cõminantes) προσαπειλησάμενοι. i. additis minis.Prius enim tantum præceperant,qua uia cum parum ꝓfeciſſent,addidere minas,ni parerẽt. Clarificabãt id qđ factũ fuerat.) ἐδόξαζον τὸν θεὸν ἐπὶ τῷ γεγονότι.i. glorificabãt deũ in eo quod factũ fuerat. Quãta) ὅσα.i.quæcũq;,alioqui dixiſſet πόσα.

Tu qui feciſti.) σὺ ὁ θεὸς ὁ ποιήσας.i.tu deus qui feciſti. Qui ſpiritu) Hoc quoq; loco græca nõnihil diſcrepant,ſic enim habent,ὁ διὰ στόματος δαβὶδ παιδός σου.i.Qui ꝑ os Dauid pueri tui. Quare fremuerũt gẽtes) Hos duos uerſus ad uerbũ reddidit iuxta æditionẽ Septuaginta.Cæteꝝ illud συνήχθησαν,nõ eſt ſimpliciter cõuenire, ſed in concionẽ aut cõciliũ cõgregari.ac ueluti cõſpirare,quod hebraica quoq; uox indicat. רגש Item illud fremuerunt,ἐφρύαξαν Hebræis eſt רָגַשׁ quod ſignificat cũ tumultu fremituq; cõglobati ſũt. Vere in ciuitate iſta)In ciuitate iſta nõ repio in græco codice,& additũ uiderẽ ab interp̃te quopiã. Aduerſus,pueꝝ tuũ Ieſũ.)Stomachaẽ hoc loco Valla, qđ Ieſu filio dei ſerui cognomẽ tribuerit interp̃s. Quãq; & puer apud Latinos filiũ ſignificat,ſed infrequẽter,ſeruũ frequentius,frequẽtiſſime ætatis primæ hominẽ. At Chriſtus cũ ſalutẽ adferret,puer nõ erat,& ſerui appellatio in hũc nõ conuenit,etiã ſi obediuit & ſubditus fuit patri iuxta aſſumptũ hoiem,ſed ut filius,nõ ut ſeruus.Proinde uertẽdum erat hic παῖδα filiũ, nõ puerũ. Nã ꝙ paulo ante Dauid pueꝝ,hoc eſt,famulũ dei uocat, recte facit. Si nuſq; interp̃s παῖδα uertiſſet filiũ,uideri poterat ĩ hac opinione fuiſſe,nõ licere ſecus uertere. Nũc cũ alias ſæpenumero ſic trãſtulerit,atq; adeo paulo poſt,mirũ cur hoc loco uariarit. Herodes & Ponti⁹ Pi.) ἡρώδης τε καὶ πόντιος.Græcis gemina eſt cõiunctio,& Herodes & Pontius,aut Herodes ſimul & Pontius.Delectat⁹ uiderẽ hac cõgeminatione Paulus quoq;.Et oĩno ambobus nõnihil eſt affinitatis in rõne ſermonis.

Facere quæ manus tua) Vertit græcã figurã interp̃s,quã uitaſſet,ſi dixiſſet,ut facerẽt, Decreuerat fieri.) προώρισε γενέσθαι.i.præſtituerat ut fierẽt,ſiue præfinierat futura.

In eo quod manum tuam extendas.) ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου ἐκτείνειν σε.i.in extendendo manum tuam.Sentit enim ita futurum,ut libere & intrepide loquantur uerbum dei apud populum,ſi ille porrigat manum,& adiuuet loquentes,addita uirtute ſignorum.

Ad ſanitates.) εἰς ἴασιν.i.ad ſanationem.

Filij tui Ieſu.) παιδός.Eadem uox eſt græca,quam modo uertit,pueri, haud ſcio quo conſilio uarietatem hanc affectans. Cum fiducia) μετὰ παῤῥησίας.i.audacter ac libere.

Multitudinis aũt credentiũ.) τῶν πιστευσάντων.i.eorũ q credideraẽt. Ante pedes.) παρὰ τοὺς πόδας.i.iuxta pedes. Ioſeph.) ἰωσῆς.i.Ioſes. Quod eſt filius conſolationis.) Barnabas.Eſt enim uox hebraica בַּר filius eſt נפש præter alia recreari,ſignificat & refrigerari ac cõſolari.Hoc autẽ honoris habere uoluit illius pietati, q ſyncere obtulerit ſua, quo deteſtabilius redderet exemplum diuerſum, quod ſequitur.

EX CAPITE QVINTO.

VEndidit agrũ) ἐπώλησε κτῆμα.i.uendidit poſſeſſionẽ,hoc eſt,domũ aut ꝓdiũ. Et fraudauit de precio.) ἐνοσφίσατο,hoc eſt,ſepoſuit,& auulſit,quod tamen recte uertit interpres. Adferens partem quandam.) ἐνέγκας μέρος τι.i. allatã partem aliquam. Cur tentauit.) διὰ τί ἐπλήρωσεν.i.impleuit,opinor interpretem legiſſe,ἐπείρασεν. Mentiri te.) Rurſum uertit græcam figuram,ut mentireris.

Et ſpiritu ſancto) Græce eſt ſpiritum ſanctum, ψεύσασθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Siue quod ita loquantur Græci,mentior te,ſicut euangelizo te,& benefacio te,ſiue,q́ ſenſus ſit eũ mẽtiri ſpiritum ſanctũ,qui ficte ſimulet & imitetur,quod cæteri inſtinctu ſpiritus ſancti faciebant.Nam mentitur non ſolum qui falſum dicit,uerum qui ſimulat,ut faciem mentita creuſæ,& æs mẽtitur aurum.

Manens tibi manebat.) Rurſum Hebræorum more congeminatione uocis expreſſit epitaſin, μένον ἔμενεν,hoc eſt,uere ac prorſus manebat,nemine ullo pacto cogẽte.Accuſat autem eum Petrus duobus gradibus.Primum manebat,cum nemo cogeret uendere.Deinde ſi uendere libuit,nemo cogebat adducere huc precium.

Et uenditum erat in tua poteſtate.) καὶ πραθέν.Interpres diuerſas apud Græcos dictiones per eandem latinam reddidit.Illis eſt κτῆμα & χωρίον,hic utrũq; uertit agrum, & tamen oblitus ſui ſubiecit,uenundatum;reſpondens ad græcam uocem,oblitus latinæ,cũ dicere debuerit uenundatus. Horarum trium ſpatium.) διάστημα.i.interuallum.

Dixit aũt ei Petrus) ἀπεκρίθη.i.reſpondit,cum nihil ſit rogatũ. Cõuenit uobis) τί συνεφωνήθη.i.quid conſpiratum eſt a uobis, & in hoc conſentitis,ut tentetis ſpiritum domini. Ad uirum ſuum.) πρὸς τὸν ἄνδρα. Cur non potius iuxta uirum.

Magis aũt augebatꝛ credentiũ in dño.) Græce paulo diuerſius eſt, μᾶλλον δὲ προσετίθεντο πιστεύοντες τῷ κυρίῳ, πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν.hoc eſt,ut uerbum uerbo reddam, Magis autem apponebantur credentes domino,multitudines uirorũq; & mulierum.Cæterum illud,ita ut in plateas eijcerẽt,aliq̃nto durius cohæret,cũ his quæ præcedũt,niſi ſubaũdias una cum turba,famam item apoſtolorum creuiſſe. Vtinã hæc attente legant iſti, qui toti addicti cõmodis huius mundi,Chriſti paupertatem & humilitatem uel cõtemnunt,uel irrident etiam. Quod regnum,quas opes,quam poteſtatem cum hac apoſtolorum gloria conferant? Omnia ſunt in Chriſto,multo ſplendidiora q̃ hic mundus præbere poſſit.Cæterum alio modo.Nec ea cõmunicat,niſi qui contemptis cæteris huic regno toto pectore ſeſe addixerit.Ipſe ſpectaui primum Bononiæ, deinde Rhomæ Iulium ſecundum ſplendidiſſimos agentem triumphos,ac prorſus tales,ut cum Pompeianis,aut Cæſarianis triumphis conferri poſſent,Verum quid illi ad hanc Petri maieſtatẽ nõ armis nõ copijs,nõ machinis,non auro,ſed ſola fide totum orbem in ſui miraculum conuertentis.Atq; eadẽ magnificentia & hodie ſequeretꝛ Apoſtoloꝝ ſucceſſores, ſi pares eſſent ſpiritu. Eijcerẽt infirmos) ἐκφέρειν.i.educerẽt,ſiue exportarẽt.Inhumanũ eñ eijcere,nec eſt græce ἐκβάλλειν,ut coact⁹ fuerit ita uertere. Et grabatis.) καὶ κραββάτων,græca uox eſt,recepta tñ apud Latinos,mutatis duabus literulis. Quecq; illoꝝ.) Latini⁹ aliquẽ. Ambigebãt de illis) διηπόρουν,plus q̃dã ꝑplexũ dixit eſſe,& ancipitis animi,cõſilijq; inopẽ. Et liberarẽt ab inſe.ſ.) Non eſt in græcis exẽplarib⁹,ſed adiectũ apparet a quopiã,q uoluerit interꝑtari. Et oẽs ſeniores) τὴν γερουσίαν.i.ordinem ſeniorum.

Et apto carcere) Nõ eſt carcere apud Græcos,ſed tãtũ ἀνοίξαντες δὲ.i.cæteꝝ cũ apparuiſſemus,Nã ianuaꝝ modo meminerat. Præcipiẽdo ꝑcepimus) οὐ παραγγελίᾳ παρηγγείλαμεν.i.An nõ præcepto præcepim⁹,hoc eſt,acriter præcepim⁹. Obedire oportet deo) πειθαρχεῖν,qd' eſt ꝓprie parere principi aut magiſtratui,dictiõe cõpoſita,ab πείθειν obedire,& ἄρχων princeps. Ac paulo poſt. τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ.i.obedientib⁹ ſibi. Quẽ uos interemiſtis. (διεχειρίσασθε,quod eſt manibus uiolẽtis occidere.Hinc eñ dicta uox græca. Principẽ & ſaluatorẽ) ἀρχηγὸν,ducẽ & autorẽ,q̃q̃ nõ reprehendo quod uertit interꝑs.

Et nos

Et nos ſumus teſtes) Græci addũt genitiuũ αὐτοῦ.i.eius, Quem Latinus poterat uertere in datiuũ, ei. Nec eſt ſimpliciter (& ſpiritusſanctus) ſed, καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον.i.quin & ſpiritus ſanctus, ut ſit ueluti correctio ſuperioris dicti, quaſi diceret, non tam nos teſtes ſumus illi, quã ipſe ſpiritus ſanctus cuius uirtute hæc fiunt.

Et cogitabant interficere illos.) ἐβουλεύοντο.i.conſultabant, ut interficerent. Interpſ ἐβούλοντο legit, aut certe ſomniauit. Homines fieri) Græce eſt apoſtolos, non homines. Nec eſt fieri, ſed facere, ποιῆσαι, hoc eſt emittere foras.

Extitit Theodas.) Eleganter uertit, extitit, ἀνέστη.i.ſurrexit, ſiue exortus eſt. Græci codices habent, Θευδᾶς.i.Theudas, non Theodas. Hos Chryſoſtomus putat ob id ſublatos, quod uetuerint cenſum dari Cæſari, fuiſſeq́; phariſæos.

Cui conſenſit.) προσεκολλήθη, quod alias uertit, adhæſit, rectius & hic ita uerſurus. Non ſolum enim conſenſerunt, ſed & conſpirarunt cum illo, & eadem docebant.

In diebus profeſſionis.) ἀπογραφῆς, quam in Euangelio uertit deſcriptionem.

Auertit populum.) Græci addunt ἱκανόν.i.multum. Conſilium hoc opus.) ἡ βουλή, ἢ τὸ ἔργον τοῦτο.i.conſilium aut opus hoc. Ne forte.) μήποτε.i.ne quando.

Et deo repugnare uideamini.) καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε, & cum deo pugnantes reperiamini. Græcis eſt dictio compoſita. Conſenſerunt autem illi.) ἐπείσθησαν.i.paruerunt, ſiue obtemperarunt. Ne omnino loquerentur) Omnino, nõ inuenio in græcis codicibus. Tantum eſt, μὴ λαλεῖν.i.ne loquerentur. Et circa domos.) κατ᾽ οἶκον.i.per ſingulas.

Docẽtes.) ἐπαύοντο διδάσκοντες, uertendum erat, ceſſabant docere, & euangelizare participio cõmutato in infinitum.

EX CAPITE VI.

CReſcente numero diſcipulorum) πληθυνόντων τῶν μαθητῶν.i.Cum plures fierẽt diſcipuli. Quanq́ periphraſin interpretis probo. Non eſt æquũ) οὐκ ἀρεστόν.i.non eſt placitum, ſiue non eſt gratum. Boni teſtimonij.) μαρτυρουμένους, quaſi dicas, teſtimoniatos. *Super hoc opus.*) ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης.i.in hoc uſu, Siue, ſuper hanc neceſſitatem, id quod magis blanditur Vallæ.

Et Nicolaum aduenam.) Rectius dixiſſet proſelytum, annotante Valla, ut intelligamus ad legem Moſaicam receptum. Non ceſſat loqui uerba.) ῥήματα βλάσφημα.i.uerba blaſphema, ſiue maledica. Quanq́ opinor blaſphema additum. Quorſum eñ opus cum ſequatur aduerſus locũ ſanctũ. Et mutabit traditiones.) τὰ ἔθη.i.cõſuetudines aut inſtituta. *Si hæc ita ſe habent.*) εἰ ἄρα ταῦτα οὕτως ἔχει.i.Num hæc ita ſe habent?

EX CAPITE SEPTIMO.

IN ſeptuaginta quinq; animabus deſcendit Iacob.) Et hunc locum annotauit Hieronymus in libro ad Pammachium de optimo genere interpretãdi, qui ſecus habeatur in Geneſi, ubi legitur, quod Abraham emerit ab Ephron Etheo filio *Saor* iuxta Hebron quadringentis drachmis ſpeluncam duplicem, & agrum circa eam, ſepelieritq́; in ea *Saram* uxorem ſuam. Atq́; in eodem legimus libro, poſtea reuertentem de Meſopotamia Iacob cum uxoribus & filijs ſuis, poſuiſſe tabernaculum ante *Salem* urbem *Sichymorũ*, quæ eſt in terra Chanaan, & habitaſſe ibi, & emiſſe partẽ agri, in quo habebat tentoria ab Emor patre *Sychem*, centum agnis, & ſtatuiſſe ibi altare, & inuocaſſe deum Iſrahel. Proinde Abraham non emit ſpecum ab Emor patre *Sychem*, ſed ab Ephron filio *Saor* nec ſepultus eſt in *Sychẽ*, ſed in Hebron, quæ corrupte dicitur Arboch. Porro duodecim patriarchæ, nõ ſunt ſepulti in Arboch, ſed in *Sychem*, qui ager nõ eſt emptus ab Abrahã, ſed a Iacob. Hunc nodũ illic nectit Hieronymus, nec eum diſſoluit.

Ne paſſum pedis) οὐδὲ βῆμα ποδός.i.ne ueſtigium quidem pedis. Nam paſſus aliquot pedes complectitur. Nec poteſt unius pedis eſſe paſſus.

Locutus eſt autem ei, οὕτως.i.locutus eſt autem ſic, eſt græce, & non additur ei.

Quia erat ſemen eius accola.) ὅτι ἔσαι τὸ σπέρμα αὐτοῦ πάροικον, ut cõniueamus quod quia abuſus ſit pro quod, quod accola poſuit genere neutro, certe aliud eſt incola quã accola. *Siquidẽ* accolæ

dicuntur

dicitur finitimi, ut accola rheni. Incola, qui nõ ſit αὐτόχθων. Quãq̃ græcis eſt πάροικος, q aliunde profectus alibi domum habet. Nos uertimus inquilinum ad hunc modum, locutus eſt autem deus ſic, quod futurum eſſet ſemẽ eius inquilinũ in terra aliena, quodq̃ ſeruituti illud ſubiecturi eſſent, &c. Nec in clauſula eſt dicit dominus, ſed εἶπεν ὁ θεός. i. dixit deus. Non inueniebat cibos.) χορτάσματα uox eſt a ſaturando dicta.

Quam profeſſus erat.) ἧς ὤμοσεν, id eſt quam iurauerat.

Qui non ſciebat.) ὃς οὐκ ᾔδει, id eſt qui non nouerat.

Ne uiuificaretur.) εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι, id eſt ad hoc, ut partus non eſſent uitales.

Gratus deo.) ἀστεῖος τῷ θεῷ, ἀστεῖος alias ſonat feſtiuus, ſiue urbanus. Abuſus uidetur hac uoce pro χαρίεις, quod gratum ſignificat, & item urbanum.

Videns uidi.) Hebræũ eſt ſchema pro eo quod eſt attente uidi.

Et nunc ueni & mittam. καὶ νῦν δεῦρο, id eſt, & nunc uenito, ſiue nunc ad ſis, ut ſecundæ perſonæ ſit uerbum, non primæ. Iubet em̃ Moyſen adeſſe.

Tãq̃ meipſũ audietis.) Audietis hoc loco in nõnullis exẽplaribus græcis nõ ſcribit, uerum perperam opinor. Superius demonſtratum, ipſum pertinere ad uerbũ audietis nõ ad me. In eccleſia, & in ſolitudine.) Et apud Græcos non eſt, ſed ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ ἐρήμῳ, id eſt, in congregatione, in deſerto citra coniunctionem.

Patres ueſtri.) Vtroq; loco græcis eſt, ἡμῶν, id eſt, noſtri primæ perſonæ.

Moſi em̃ huic.) ὁ γὰρ μωϋσῆς, id eſt, nam Moyſes iſte, q̃q̃ id recte mutauit interps.

Quas feciſtis adorare.) Interpres nõ mutauit Græcam figuram loquendi οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς, id eſt, quas feciſtis, ut adoretis eas.

Cum patribus.) Cum redundat. Deus loquens.) ὁ λαλῶν, id eſt ille q loquebatur.

Patres ueſtri.) ἡμῶν græce eſt, id eſt noſtri, quẽadmodum admonuimus modo.

Sed non excelſus, &.) In manufactis, græcus addit tẽplis, ἐν χειροποιήτοις ναοῖς, & manufactis unica illis dictio eſt.

Dura ceruice.) Græcis epitheton eſt compoſitum, σκληροτράχηλοι, quaſi dicas duriceruicos, ut Politianus dixit incuruiceruicum pecus.

Reſtitiſtis.) ἀντιπίπτετε. i. reſiſtitis. Et homicidæ.) φονεῖς, id eſt occiſores.

In diſpoſitione.) εἰς διαταγάς. i. in diſpoſitiones. Virtutis dei.) Virtutis in Græco codice non reperio. Obdormiuit in domino) in domino non additum eſt in græco exemplari. Tantum eſt ἐκοιμήθη. i. dormiuit. In eccleſia.) ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν. i. in eccleſiam ſiue aduerſus eccleſiam.

EX CAPITE OCTAVO.

CVrauerũt autem Ste.) συνεκόμισαν δέ, id eſt ſimul aũt curauerũt. Per domos intrans.) κατ' οἴκους. i. domeſticatim ut ita loquar, ſiue per ſingulas domos, ut oſtẽdat ingẽs ſtudium perdendi. Viri timorati.) εὐλαβεῖς. i. religioſi, ſiue pij.

Igitur qui diſperſi erant.) οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες. i. igitur illi quidẽ diſperſi. Iam erat diſpergebantur. Multi enim eorum qui habebant ſpiritus immundos clamantes uoce magna exibant.) Queſo qui nam exibant? num ipſi homines? Nec græca reddidit ut habent. nec ita uertit, ut poſſit ſenſus percipi. Quod genus eſt illud, quod canit in laudibus deiparæ uirginis, Cuius dominus humilitatem reſpiciens, angelo nunciante concepit redemptorem mũdi. Ex his uerbis quid aliud latinus intelligat, niſi dominũ factum eſſe grauidũ. Vſq; adeo nihil intereſſe putant, quomodo loquamur, modo ipſi intelligamus quod loquimur. Sed quod ad hunc attinet locum, græca ſic habent, τῶν πολλῶν ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα, βοῶντα μεγάλῃ φωνῇ ἐξήρχετο. Ea quoniam ad uerbum reddi non poterãt, nos ſenſum expreſſimus in hunc modum. Spiritus enim immundi, a multis qui ab illis tenebantur, clamantes uoce magna exibant.

In ciuitate magus ἐν τῇ πόλει μαγεύων. i. artem exercens magicam.

Quæ uocat̃ magia) Quæ uocat̃, nõ addit̃ ĩ græco codice ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἡ μεγάλη. i.

 dei uirtus

dei uirtus magna.Interpres ſtuduit explicare uim articuli græci ἡ μεγάλη.

Cui auſcultabant.) hoc auſcultabant,& quod mox ſequitur attendebant, græcis idē eſt uerbum προσεῖχον. Propter quod) διὰ τὸ.i.propterea quod. Magicis ſuis.) ταῖς μαγείαις.i.magijs ſiue magicis artibus. Dementaſſet.) ἐξεστακέναι αὐτοὺς.i. ſtupefacti eſſent,& uelut a mente alienati. De regno dei in nomine Ieſ.) græce eſt,& nomine.

Stupens admirabatur.) ἐξίστατο.Interpres unam græcam,uocem, duabus latinis reddidit. Stomachatur hoc loco nonnihil Laurentius,nec ſane prorſus abs re,quod interpres tantum ſibi permiſerit,ut eandem dictionem græcam eodem in loco trifariam reddiderit.Siquidem,quod paulo ante uertit ſeducens græcis eſt ἐξιστῶν,quod dementaſſet eſt ἐξεστακέναι,quod ſtupens admirabatur eſt ἐξίστατο.

In quenquam illorum uenerat.) ἦν ἐπιπεπτωκὸς.i,erat illapſus ſiue delapſus.

Manus apoſtolorum.) χειρῶν.i.manuum,ſed interpres offenſus concentu genitiuorum uariauit. Si forte.) εἰ ἄρα coniunctionem expletiuam ſuo more uertit in forte.

In felle amaritudinis.) εἰς χολὴν πικρίας.i.in bili amaritudinis. Et in obligatione.) καὶ σύνδεσμον,id eſt in colligatiōe. Et multis regiōibus.) πολλάς τε κώμας uicis ſiue pagis

Contra meridianum.) κατὰ μεσημβρίαν.i. meridiem uerſus,ſiue ad meridiem.

Erat autem uir quidam.) Annotauit Hieronymus uirum dici qui ſit eunuchus, cum Pugnent inter ſeſe, uirum eſſe & eunuchum eſſe. Vnde & euirati dicuntur. Verum in Chriſto neque ſexus eſt,neque conditio,ſed noua creatura.

Eunuchus potēs.) δυνάστης,i.magiſtratus ſiue præfectus.Græca uoce uſus eſt & Cicero, Tetrarchæ & dynaſtæ,ob quandam reginam Aethiopiæ nomine Candacen de gente illa optime meritam. Candacis.) κανδάκης.i.candaces,a nominatiuo candace,quod nomen ita uidetur cōmune fuiſſe reginis,ut apud Aegyptios Pharao & Ptolemæus.

Venerat adorare.) προσκυνήσων.i.adoraturus. Putaſne intelligis.) ἆρά γε, num ſiue, an, ſiue nunquid intelligis quæ legis? Et quomodo.) Et,non eſt apud Græcos,ſed tantum πῶς γὰρ ἂν δυναίμην. Qui enim poſſim,aut qui nam poſſim.

Oſtenderet mihi.) ὁδηγήσει με.i.duxerit me. Locus autem ſcripturæ.) ἡ δὲ περιοχὴ, quod continentiam poſſis dicere,nos uertimus argumentum,poterat dici & ſententia.

Tanquam ouis ad occiſionem.) Locus eſt apud Eſaiam capite quinquageſimo, Verum apparet eunuchum hunc non ex hebræo libro,ſed ex græco libro hæc legiſſe, quod omnia adamuſſim conſentiant cum æditione ſeptuaginta. Nam hebræa ſic habent. כַּשֶּׂה לַטֶּבַח יוּבָל וּכְרָחֵל לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה וְלֹא יִפְתַּח פִּיו׃ מֵעֹצֶר וּמִמִּשְׁפָּט לֻקָּח וְאֶת־ דּוֹרוֹ מִי יְשׂוֹחֵחַ׃ כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים. Hieronymus ita uertit. *Sicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente obmuteſcet, & non aperiet os ſuum, de anguſtia & de iudicio ſublatus eſt,generationē eius quis enarrabit, quia abciſus eſt de terra uiuentium.* Iuxta ſeptuaginta legimus hunc in modum. *Sicut ouis ad uictimā ductus eſt,& ſicut agnus coram tondente mutus,ſic non aperuit os ſuum,in humilitate iudicium eius ſublatum eſt,generationē illius quis enarrabit, Quia tollitur de terra uita eius.* Porro pro tollitur αἴρεται perperam habetur in noſtris codicibus tolletur uerbū futuri temporis. Dixit hoc.) λέγει τοῦτο,id eſt dicit hoc,quaſi iam loquatur tibi,cuius ſcripta legis. Quis prohibet.) τί κωλύει, id eſt,quid prohibet ſeu potius, quid uetat, aut quid obſtat, quo minus baptizer.

Dixit autem Philippus. *Si credis*, &c.) & uſque ad eum locum. Et iuſſit ſtare currum,non reperi in græco codice, quanquam arbitror omiſſum librariorū incuria. Nam & hæc in quodā codice græco aſſcripta reperi,ſed ī margine. Vterque) ἀμφότεροι.i.ambo. & Philippus & eunuchus) ὅτε φίλιππος καὶ εὐνοῦχος.i.& Philippus & eunuchus condu/plicata cōiunctione Inuentus eſt in azoto) Quis quærebat illū,ut illic fuerit inuētus? Repertus eſt erat tolerabilius. Eſt enim ſenſus Philippū ſubito fuiſſe Azoti. Ea ciuitas eſt una e quinque ciuitatibus allophylorum, hebræis dicta אַשְׁדּוֹדָה Aſchdoda.

EX CAPITE NONO.

ADhuc ſpirans.) ἐμπνέων forte pro ἔτι mutatū eſt ἐμ. In alijs habetur utrunq; ἔτι ἐμπνέων.i.etiamnū ſpirans,ſed unde minarum? Neq; enim ut dicimus cupit te, & cupiens eſt tui,ita dicere licet uox nō ſonat hominē,& uox nō eſt ſonās hominis,& ſapit uinū,& eſt ſapiens uini.Proinde uertendū erat ſpirans minas ac cedem. Et (in diſcipulos domini) apertius erat aduerſus diſcipulos domini.

Huius uiæ uiros.) τῆς ὁδοῦ ὄντας.i.qui eius eſſent uiæ. Articulus em̄ ꝓnominis uice fungitur hoc loco. Viros ac mulieres.) ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας.i.& uiros & mulieres, aut ſeu uiros ſeu mulieres. Circūfulſit.) περιήστραψεν.i.circumfulgurauit,ſi ſic liceret loqui. Subitam enim lucē fulgur appellat. Saule Saule.) σαοὺλ σαοὺλ.i.Saul Saul,cū Lucas alibi Saulū uocet ac Paulū,hic hebræā uocē integram reliquit,quod Chriſtus illum hebraice cōpellarit,ut & ipſe poſtea teſtat̄. Atq; item Ananias σαοὺλ ἀδελφὲ.i.Saul frater,de quo nonnihil attingemus in Paulinis epiſtolis. Durum eſt tibi.) In græcis codicibus id non additur hoc loco,cū mox ſequatur ſurge,ſed aliquāto inferius, cū narratur hæc res. Eſt aūt gentilibus etiam in ꝓuerbio πρὸς τὸ κέντρον λακτίζειν.i.aduerſus ſtimulū calcitrare, tranſlatum a bubus aut alijs iumentis quæ ſtimulo incitantur,ut equi calcaribus.

Qui concomitabantur cum illo.) οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ.i.qui iter faciebant cū illo, ſiue comites itineris. Interpres nec latine locutus,nec græco uerbo reſpondit.

Stabant ſtupefacti) ἐνεοί,græca uox inde dicta eſt,quod rei nouitas hoīem reddat attonitum. Nihil uidebat.) οὐδένα ἔβλεπεν.i. neminē uidebat. Apparet interpretē legiſſe οὐδὲν ἔβλεπεν. Ad manus aūt illū trahentes.) χειραγωγοῦντες δὲ αὐτὸν.i.manu ducētes illū. Quorſum enim opus erat trahentibus cū ſponte iret? Atq; ita uertit ipſe paulo poſt, ad manū aūt deductus a comitibus. In uicū qui uocat̄ rectus.) εἰς ῥύμην. Vicus hoc loco nō eſt pagus aut oppidulū,ne quis in hoc erret,nam id eſt græcis κώμη,ſed pars urbis. Ciuitas enim diſtinguitur in uicos, uici in uias,uiæ in domos.

Quāta mala fecerit ſanctis.) ὅσα.i. quot ſiue quæcūq;. Item paulo poſt. Quanta oportuit illum pro nomine meo pati. Et hic habet) hic hoc loco aduerbium eſt,non pronomen ὧδε.i.in hac ciuitate. Vas electionis.) σκεῦος,ego maluiſſem organū electū, ꝗꝗ uaſa ueteribus omnis dicebatur ſupellex. Saule frater.) σαοὺλ ἀδελφὲ.i.Saul frater, quod conſentaneū ſit hebraice fuiſſe locutum Ananiam.

Vt uideas) ὅπως ἀναβλέψῃς.i.ut uiſum recipias. Sic em̄ idē uerbū paulo ante traduxerat. Ceciderūt ab oculis eius.) ἀπέπεσον decederūt. Qui expugnabat) græce militari eſt uſus uerbo,πορθεῖν enim græcis eſt urbem excindere ac depopulari.

Vt uinctos illos duceret) ὡς ἀγάγῃ.i.ducat ſiue pertrahat,id quod malit Valla.

Et confundebat) non eſt hic pudefaciebat,ut alias ſolet uti, ſed συνέχυνε.i. hoc eſt commouebat ac perturbabat,confirmans Ieſum eſſe Chriſtum.

Submittentes in ſporta.) χαλάσαντες,quod eſt funibus ex alto penſilem demittere,ut alias indicauimus. Et diſputabat cum græcis.) συνεζήτει πρὸς τοὺς ἑλληνιστάς diſputabat aduerſus græcos. Cæterum illud quod præceſſit cum gentibus,in græcis codicibus non inuenio. Et mox quærebant eum occidere græcis eſt ἐπεχείρουν.i.conabātur ſiue aggrediebantur. Eccleſia quidem.) αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι, id eſt igitur eccleſiæ quidem numero pluratiuo, quod tum omnes congregationes chriſtianoꝝ diſperſæ dicerentur eccleſiæ, quæ tamen omnes in unam recidunt eccleſiam. Per uniuerſos deueniret) Quidam addunt hoc loco fines,ſed perperā,quandoquidē de hoībus ſentit Paulus,non de locis.

Sanet te dominus.) ἰᾶται poterat accipi & ſanat indicandi modo non imperandi.

Lyddæ & Aſſarone.) λύδδαν καὶ τὸν ἀσσάρωνα,haud ſcio an hæc ſit quā ī hebraicis noībus corrupte legimus Accaron,quā eandē quidā putarunt eſſe turrim Stratonis poſtea Cæſaream nominatā. Nomine Thabita) Hoc certe loco Thabita nō poteſt eſſe uerbū, Ioannes Capnion Thabiā legendū eſſe putat,uocē enim Aſſyriā eſſe,quæ illis Capream ſignificat, Certe qui literas callent hebraicas fatentur hoc puellæ uocabulū nōnihil ha

bere cognationis cũ uerbo uidendi, quod illis dicitur נָבַט Et græcis item δορκὰς caprea a δέρκομαι uideo deducta eſt, quod id animal acri oculorũ acie putetur eſſe. Vnde & qui ſunt perſpicacibus oculis ὀξυδερκεῖς uocantur. Cæterũ Laurẽtius maluit ab interprete latinam uocẽ fuiſſe redditã, nẽpe Capreã. Nã Lucas Dorcadẽ interpretat̃, ſed græce ſcribẽs

Miſerũt duos uiros.) In plæriſq; græcis codicibus, tantũ eſt ἀπέστειλαν. i. miſerũt, in uno reperi δύο ἄνδρες aſſcriptum, ſed in ſpatio marginali. Ne pigriteris) ſine cauſa mutauit pſonã μὴ ὀκνῆσαι διελθεῖν ἕως αὐτῶν. i. ne pigritaret̃ pertranſire uſq; ad ſeſe. Quas faciebat illis dorcas.) ὅσα ἐποίει μετ᾽ αὐτῶν οὖσα ἡ δορκάς. i. quas faciebat ſecũ uiuens dorcas ſiue quas faciebat dum cũ illis eſſet dorcas. Et multi crediderũt domino.) ἐπὶ τὸν κύριον. i. in dñm Vnde apparet interpreti nihil retuliſſe, utrũ dicas credere dño & credere in dominum.

Apud Simonẽ coriariũ) βυρσεῖ quod opificiũ non ſolum plebeium uerũ & ſordidũ habetur. O quantus hoſpes & apoſtolici culminis princeps apud cuiuſmodi diuerſatur hoſpitem? Nunc triũ regũ palatia uix ſufficerẽt, excipiẽdo Petri uicario. Eo creuerũt opes eccleſiæ. Cẽturio cohortis) minus ambiguũ erat ex cohorte. Neq; enĩ is erat princeps totius cohortis, quæ circiter mille milites cõtinet, ſed unus ex ea cohorte, atq; ita eſt græce ἐκ σπείρης.

EX CAPITE DECIMO.

QVis es domine) τί ἐστι κύριε. i. quid eſt dñe, Atq; ita legẽdũ arguit ipſa etiã Angeli reſponſio. Duos domeſticos) δύο τῶν οἰκετῶν. i. duos famulorũ.

Militem metuentẽ dñm.) εὐσεβῆ. i. pium. Qui illi parebant.) τῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ. i. qui illi aſſiſtebat, ſiue ut alibi uertit inſeruiebant. Parebant & cæteri milites, uerũ hi ſemper aderant miniſterij gratia.

In ſuperiora) ἐπὶ τὸ δῶμα. Et uidit) καὶ θεωρεῖ. i. uidet pſentis tẽporis.

Vas quoddã uelut linteũ.) Hieronymus in Eſaiã citat, uas quoddã linteũ, nec id uno ſane loco. Quatuor initijs ſummitti) Græci legunt. Quatuor initijs alligatũ ac demiſſũ e cœlo, τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον καὶ καθιέμενον. Quadrupedia &c.) græce ſic habet τετράποδα τῆς γῆς καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἑρπετά. i. quadrupedia terræ, & beſtias, & reptilia. Porro θηρίον græcis proprie noxiam beſtiam ſignificat, ueluti uiperam aut lupum.

Occide & mãduca.) θῦσον καὶ φάγε. i. ſacrifica, ſiue macta & ede. Abſit dñe) μηδαμῶς, id eſt nequaq̃. Iterũ ſecũdo πάλιν ἐκ δευτέρου. Rurſus iterũ. Tu cõmune ne dixeris) cõmunia uertendũ erat, quãq̃ græce uerbũ eſt μὴ κοίνου. i. ne cõmunica, hoc eſt ne feceris cõia, Sic enim hebræi uocant impura.

Per ter.) ἐπὶ τρίς. i. ad ter, q̃q̃ ſatis erat dicere ter, Nouũ ſermonis decus cõmentus eſt interpres. Et ſtatim receptũ eſt) καὶ πάλιν ἀνελήφθη. i. & rurſus receptũ eſt, nimirũ quod inde ueniſſet. Accerſire te) Rurſũ uertit figurã græcã, latine dixiſſet, ut accerſeret te.

Introducẽs ergo.) εἰσκαλεσάμενος. i. introuocatos ſiue inuitatos. Quõ abominatum ſit.) ὡς ἀθέμιτόν ἐστι. i. ut nephas eſt, nã parũ erat ciuile, ut Petrus apud ethnicũ dicat, abominandũ eſſe cũ eo colloqui. Verũ ex conſuetudine ſuæ gentis ſibi nõ eſſe phas cũ illo cõgredi. Et mox, adiũgere ſe græcis, eſt κολλᾶσθαι adhærere ſiue adglutinare.

Sine dubitatione) ἀναντιῤῥήτως. i. citra contradictionẽ. Nudius quarto die.) ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας ἤμην νηστεύων, καὶ τὴν ἐνάτην ὥραν προσευχόμενος. i. quarto ab hinc die, uſq; ad hanc horã, ſedebã ieiunans, & hora nona orãs. Ex uerbis interpretis apparet Corneliũ ieiunaſſe & oraſſe totũ quatriduũ. Sentit aũt ſe ieiunaſſe & oraſſe die quodã, qui quartus eſſet ab eo quo colloquebat̃ cũ Petro. Siquidẽ uſq; ad hanc horã dixit pro uſq; ad hoc tẽpus, & pro ἤμην ſedebã nonnulli legunt ἦμεν eram prima uocali attenuata. In ueſte cãdida.) λαμπρᾷ. i. ſplendida. Et eleemoſynæ tuæ cõmemoratæ ſũt) ἐμνήσθησαν. i. in memoria habitæ. Nã memorat̃ quod narrat̃. Simonis coriarij iuxta mare.) Sub hæc addunt græci codices quod in noſtris omnino non habetur ὃς παραγενόμενος λαλήσει σοι. i. qui adueniens loquetur tibi. Adſumus audire.) Græcanici ſermõis formam reddidit πάρεσμεν ἀκοῦσαι pro eo quod eſt adſumus ut audiamus, ſiue ad audiendũ.

Sed in omni populo,) ἐν παντὶ ἔθνει. i. in quauis gente. Verbũ miſit filijs.) τὸν λόγον ὃν

ἀπέστειλεν.i.uerbũ qđ miſit.Offenſus lector oratione nõ abſoluta ſuſtulit,quod. Aut enĩ anapodotos eſt oratio,aut accuſatiuo abuſus eſt loco nominatiui, hoc eſt uerbũ qđ miſit filijs Iſrael.Aut quod mihi maxime probatur accuſatiuus hic λόγον referendus eſt ad uerbũ,quod ſequitur οἴδατε.i.ſcitis.Deinde quia interceſſit hyperbaton, & item parentheſis,quod ante dixerat λόγον alia uoce repetĳt ῥῆμα,ut legamus ad hunc modum. Verbũ quod miſit filijs Iſrael,annuncians pacem per Ieſum Chriſtũ,deinde per parentheſim interĳcit,hic eſt omniũ dñs.ipſi noſtis,uerbũ inꝗ̃ quod factũ eſt p oẽm Iudæã.

Incipiens enim.) enim adiecit aliquis de ſuo,cũ non ſit in græcis exẽplaribus,& incipiens ἀρξάμενον hoc loco neutri generis eſt, ut referat̃ ad uerbũ.Porro uerbũ hoc in loco nihil aliud dicit,ꝙ̃ rem populari ſermone iactatã.Eum rumorẽ ait ortũ ex Galilæa poſt baptiſma Ioannis.Deinde ponit argumentum rumoris, de Ieſu Nazareno.

Quomodo unxit eũ.) quidam codices habebant, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν.i.quomodo unxerit eum, Quidam ὃν ἔχρισεν αὐτὸν.i.quem unxit eũ.Cæterũ illud pronomen eum omittendum erat interpreti,quod ex idiomate ſit ſermõis hebræi,Incertũ Petrus hæc hebraice dixerit an græce. Tamen etiã cũ græce ſcribunt apoſtoli,multũ referunt ex proprietate ſuæ linguæ. Quemadmodũ & hodie qui latine loquunt̃,parũ alioqui literati, nõnihil admiſcent ex ſermone uernaculo,uel imprudentes,puta Gallus e ſermone gallico, Britannus e britãnico,Germanus e germanico.Nã apoſtoli græcitatẽ ſuã non e Demoſthenis orationibus,ſed e uulgi colloquio didicerunt. Oẽs oppreſſos.) καταδυναστευομένους, recte uertit interp̃s,modo intelligamus hic oppreſſos dici,qui tyrannide & potentia cuiuſpiam opprimuntur,id enim ſonat græca uox. In regione Iudæorũ.) ἔν τε τῇ χώρᾳ.i. & in regione Iudæorũ conduplicata cõiunctione. Præordinatis a deo) προκεχειροτονημένοις,quod magis ſonat delectis,ut fit per ſuffragia. Remiſſionem peccatorũ accipere.) ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν.i.cõſequi remiſſionẽ peccatorũ,ſiue remiſſionẽ peccatorũ accepturum eſſe. Oẽs qui credũt.) πάντα τὸν πιστεύοντα.i.oẽm qui credit aut quiſquis credidiſſet. Ex circumciſione.) οἱ ἐκ περιτομῆς.i. qui erant ex circumciſione.

Et in nationes) καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη.i.& in gentes,& δωρεὰ donũ eſſet & effuſum nõ quia eſt

Nunquid aqua?) Græci legunt in hunc modũ μήτι τὸ ὕδωρ κωλῦσαι δύναταί τις,τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους,& apparet hunc eſſe ſenſum.Nũ quis uetare poteſt, quo minus aqua baptizentur ĳ qui ſpiritũ ſanctũ acceperunt ſicut & nos? ueluti plus ſit ſpiritus ꝙ̃ aqua. cũq; ille contigerit,nihil eſſe magni ſi hoc acceſſerit. Cæterũ τὸ ὕδωρ accuſatiuus aut pendet a p̃poſitione ſubaudita κατὰ,aut adhæret uerbo βαπτισθῆναι, ea forma qua dicimus βαπτίζομαι βάπτισμα.

EX CAPITE VNDECIMO.

QVare introiſti ὅτι πρὸς ἄνδρας,ad uiros p̃putium habentes introiſti. Nã ὅτι hoc loco confirmantis eſt,nec interrogant, ſed accuſant.

Sub Stephano.) ἐπὶ Στεφάνῳ.i.in Stephano ſiue aduerſus Stephanũ.Nã ſub eo res geri dicit̃,qui imperio potit̃. Nequaꝗ̃ duæ.) μηδαμῶς.i. idẽ uerbũ qđ ſupius uerterat abſit. Ita ut cognominarent̃.) ἐγένετο δὲ αὐτοὺς ἐνιαυτὸν ὅλον συναχθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διδάξαι τὸν ὄχλον ἱκανὸν χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς χριστιανούς, id eſt accidit aũt ut annũ totũ conſuetudinẽ agerẽt cũ congregatione, docerẽtq; turbã multã,& primũ Antiochiæ uocarent diſcipulos chriſtianos,nã illi uocabant eos chriſtianos,ſed Lucas appellat eos diſcipulos.

EX CAPITE XII.

MIſit Herodes rex.) ἐπέβαλεν.i.iniecit ſiue inĳciebat. Sine intermiſſione.) ἐκτενής.i.p̃lixa,ut uertit in euangelio,ſiue intenta. Qui placeret.) ὅτι ἀρεστόν ἐστι.i.placitũ,ſiue gratũ eſſe,Idem nomen quod ante uertit æquũ eſt. Non eſt æquũ relinquere uerbũ dei & miniſtrare menſis. Apphẽdere) συλλαβεῖν.i. comp̃hendere. Erat aũt dies.) ἦσαν,erant numero multitudinis. Et calcia te caligas tuas,) καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου.i.ſubliga ſandalia tua. Conſyderanſq;.) συνιδών τε.i. reꝗ̃ p̃penſa,niſi mauis ad cognitã domũ referre. Ad oſtiũ.) Ad redũdat. Ianuæ) πυλῶνος Ad uidendũ.) ὑπακοῦσαι.i.ut ſubauſcultaret. Sequitur enim & agnita uoce Petri.

 Annuens

Annuēs autem.) κατασείσας δὲ. Quid nam factum eſſet de Petro.) τί ἄρα ὁ πέτρος ἐγένετο.
id eſt quid Petrus eſſet factus, ſiue quia ſic permiſit ſibi loqui Lucas, ſiue quod ſuſpica-
rentur methamorphoſi mutatū in aliud quiddam, iuxta uulgi ſtulticiam qua creditum
eſt magicis artibus homines uerti in aues in genios. Iuſſit eos duci.) ἐκέλευσεν ἀπαχθῆ-
ναι. Parū liquet an Lucas Rhomano more dixerit duci eos, qui ducuntur ad ſuppliciū,
an abduci a ſeſe in carcerem. Erat aūt iratus Tyrijs.) θυμομαχῶν, quod Laurentius uer
tendū putat irate ſiue acerbe pugnans, cū quo hic homini nō aſſentior, nam dictio græca
cōpoſita eſt ex θυμὸς anim⁹ & μάχεσθαι pugnare, quod nondum indixiſſet bellum, ſed iā
animo bellū agitaret, ni placaſſent iratum. Eo ꝙ alerentur regiones illorum ab illo.)
διὰ τὸ τρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς. i. eo ꝙ ipſorū regio aleretur a regia, ut ſub
audias annona aut alimonia. Dei uoces.) φωνὴ θεοῦ. i. uox dei. Honorē deo.) δόξαν,
id eſt gloriam. Et conſumptus a uermibus.) ἐγενόμενος σκωληκόβρωτος. i. obnoxius fa
ctus morbo, quo qui laborant, exeduntur e uermibus, opinor eundem eſſe quē medici
pedicularem uocant. quo perijt & Lucius Sylla, certe ibi non felix.
Reuerſi ſunt ab Hieroſolymis.) εἰς ἱερουσαλήμ. i. in Hieruſalem. Ita legunt Græci, Verum
haud ſcio an perperam. Simon qui cognominatus eſt niger.) Mirū eſt latinā uocem
ab Euangeliſta eſſe poſitā.

EX CAPITE XIII.

Collactaneus.) σύντροφος, ſimul cū eo educatus. Segregate mihi Saulū.) Inter
pres omiſit δή. ἀφορίσατε δή μοι. i. ſeparate iam mihi. Barieu.) Græci legunt ſe
βαριησοῦν, quod ſonat filium Ieſu, ut appareat, quod ſuperius adiectum eſt τῷ
ὀνόματι non fuiſſe ſcriptū a Luca, quæ uox explicuerit ipſius hominis nomen,
ſed patris dūtaxat ipſius nomen paulo poſt adiecit. Verum cur addidit μεθερμηνεύεται, ue
luti tranſlatū indicans. At quo refertur hæc interpretatio, ad barieſum nō poteſt, cum il-
lud ſonet filium Ieſu, aut certe filiū Ieu, Elymas idem ſit quod faciens præuaricari ſiue ut
Lyranus interpᵣtaē mēſura dei mei ſiue dei mei cēſus. Nā אֵלִי deus me⁹ מַס cēſus, unde
ſunt q miſſam, p ſacrificio chriſtianoꝝ deductā putant, An ad linguā diuerſam? Iudæus
erat & Elymas neq; græcū eſt neq; latinū. Quū igitur dicit interpᵣtari Elymas, niſi forte
Barieſu dictus ſit a parentibus, deinde ob uitæ merita cōmutatū ſit illi nomen Elymas.

Saulus aūt qui & Paulus.) Laurentius hoc loco litigat de nomine Pauli, de quo nōni
hil attingemus cū ad Paulinas epiſtolas uentū erit. Qui Laurentiana uolet cognoſcere,
ex ipſius petat libris. Et omni fallacia.) ῥᾳδιουργίας, dolum ante dixit, hic magis adden
dum erat diuerſum quiddā. Et græca uox ſignificat propenſionē ad quoduis facinus.

Qui ei manum darent.) χειραγωγούς. i. manuductores, ut uerbum uerbo reddam, ſiue
qui ſe manu ducerent. Venerunt Pergen Pamphyliæ.) Prouinciæ nomen adiecit nō
ob diſcretionem, cū non ſit niſi una Perge, ſed quod oppidi uocabulum nō perinde no-
tum eſſet omnibus, ut prouinciæ, ac paulo inferius diſcernendi cauſa appoſuit ꝓuinciæ
nomē Antiochiā Piſidiæ, quod duæ ſint Antiochiæ, altera *Syriæ* cœles, in qua Barnabas
& Paulus apoſtoli ſunt ordinati. Altera Piſidiæ, in qua ꝑdicarunt.

Aſſumpſi.) προσκέκλημαι. id eſt aduocaui, ſiue accerſiui. Et manu ſilentiū indicēs)
καὶ κατασείσας τῇ χειρί, Idem hoc loco participiū eſt, quod ſuperius uerterat annuens ma-
nu. Sonat aūt mota manu. Plebis Iſrael.) τοῦ λαοῦ τούτου. i. populi huius.

Mores eorū ſuſtinuit.) ἐτροποφόρησεν αὐτούς, Græcis unica dictio eſt conflata e duabus
τροποφορεῖν, quod eſt ferre ac tolerare mores alicuius. Quaſi poſt &c.) græca nonnihil
diſſident a noſtris καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα, ἔδωκε κριτάς. i. & poſt
hæc annis circiter quadringentis, & quinquaginta. Eduxit Iſrael ſaluatorē.) ἤγαγε τῷ
ἰσραὴλ σωτηρίαν. i. adduxit Iſrael ſalutē. Eſt aūt Iſrael hoc loco dandi caſus.

Ieſum.) Ieſum non additur apud Græcos in nōnullis exēplaribus, ſed tantū ſaluatorē.
Et fortaſſe nōdū erat tēpus explicādi nois. Prædicante Ioanne) προκηρύξαντος ἰωάννου
. i. ut ante ꝑdicauerat Ioānes. Quē me arbitramini eſſe? nō ſum) Aut Lucas abuſus eſt
τίνα pro ὅν, aut ſecus eſt diſtinguendū, Quē me arbitramini eſſe, ut hic ſit interrogatio.

Deinde

Deinde reſpondeat, Non ſum ego ille, Nam Græcis eſt τίνα με ὑπονοεῖτε.

Adimpleuit filijs ueſtris τοῖς τέκνοις αὐτῶν.i.filijs illorũ, nẽpe patrũ. Sicut in pſalmo ſecũdo ſcriptũ eſt.) Quidã codices habebãt in pſalmo ſecundo, quidã in pſalmo, omiſſo numero. At Hiero. palã teſtat̃ in actis hunc pſalmũ qui apud nos ſecundus eſt, primi titulo citari,& hinc ſumũt argumentũ, aut primũ illũ Beatus uir, p̃fationis additũ uice, aut illũ & ꝓximũ, Quare fremuerũt, eundẽ eſſe pſalmũ. Proinde nos his autoribus germanam reſtituimus ſcripturã. Volũtati dei) τῇ βουλῇ.i.conſilio dei. Senſus apud græcos nõnihil habet ambigui, Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας, τῇ τοῦ θεοῦ βουλῇ ἐκοιμήθη, hoc eſt, nam Dauid quidẽ, cũ ſuæ generationi miniſtraſſet, dei conſilio dormiuit, ut accipiamus Dauid nõ uixiſſe niſi ſuã ætatẽ,& rebus bene geſtis obdormiſſe cũ cæteris, Cæterũ Chriſtũ eſſe immortalẽ. Interp̃s legit ἰδίᾳ γενεᾷ, ſubaudiens p̃poſitionem ἐν,& ὑπηρετήσας refert ad conſiliũ ſiue ut ille uertit uoluntatem dei, Mihi prior lectio uidetur ſyncerior.

Et diſperdimini.) καὶ ἀφανίσθητε.i.euaneſcite. Exeuntibus aũt illis &) & hoc loco nõ nihil diſſident græca ἐξιόντων δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν ἰουδαίων παρεκάλουν τὰ ἔθνη εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον λαληθῆναι .i.egreſſis e ſynagoga Iudæis, rogabant gentes, ut ſequenti ſabbato loquerẽtur. Quidam addunt αὐτοῖς τὰ ῥήματα.i.ſibi uerba. Et colentiũ deũ.) σεβομένων.i.religioſorum. Aduenarũ προσηλύτων.i.proſelytorũ, ſic enim aliquoties uertit.

Contradicebã ijs quæ dicebantur a Paulo blaſphemantes.) Græci adijciunt uerbum unũ, haud ſcio an recte, ἀντιλέγοντες καὶ βλασφημοῦντες.i.cõtradicentes & blaſphemantes.

Cõſtanter.) παῤῥησιασάμενοι.i.ſumpta fiducia ſiue audacia. Præordinati.) τεταγμένοι id eſt ordinati ad uitã. Diſſeminabatur aũt uerbũ) διεφέρετο, id eſt differebatur diſpergebatur. Mulieres religioſas.) σεβομένας, idem participiũ quod modo uerterat colentes deũ, uarietatis affectator. Et honeſtas.) καὶ εὐσχήμονας, quod ad cultũ, habitũq; corporis decorũ ac probis dignũ pertinet.

EX CAPITE XIIII.

FActũ eſt aũt in Iconio) cũ Iconiũ ciuitatis ſit nomen nõ regionis, Iconij dicendũ erat nõ in Iconio. Sunt aũt duæ huius nois, altera Lycaoniæ, altera Ciliciæ, de qua hic loquitur. Cõtumelijs afficerẽt) ὑβρίσαι, potius eſt hoc loco, ut uim facerent. Neq; em̃ uſq; adeo timebant cõtumelias. Deinde qd' ſequit̃ delapidãdo uelut interp̃tatur ſupius uerbũ. Intelligẽtes fugerũt ad ciuitates Lycaoniæ) συνιδόντες aptius erat re intellecta, ſiue quod cũ animaduertiſſent. Et uniuerſam in circuitu regionẽ) καὶ τὴν περίχωρον.i.& in circũiacentẽ regionẽ. Quorſum aũt hic attinebat addere uniuerſam? Dij ſimiles facti hoibus.) ὁμοιωθέντες adſimilati, ut ita loquar, hoc eſt dij ſpecie humana. Ante ianuas.) ἐπὶ τοὺς πυλῶνας.i.ad ianuas ſiue ad ueſtibula

Cũ populis.) σὺν ὄχλοις.i.cũ turbis. Exilierunt in turbas.) εἰσεπήδησαν.i. inſilierunt in turbam. Eſt em̃ ὄχλον. Mortales ſumus ſimiles uobis.) Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμὲν.i. & nos ijſdem obnoxij ſumus paſſionibus hoies. Neq; em̃ hoc ad mortẽ tantum pertinet.

Omnes gentes ingredi uias ſuas.) ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν.i.uijs ſuis, nam ingredi poſuit ꝓ uiuere.& uiam pro ratione uitæ. Non ſine teſtimonio, græce eſt ἀμάρτυρον dictione cõpoſita.i.non expertem teſtium, ſiue teſtimonij,& pro εἴασε Laurẽtius mauult permiſit, ego malim nõ paſſus eſt eſſe ſe expertẽ teſtimonij, hoc eſt aliquo modo teſtatus eſt,& illos ſuam diuinitatem. Et cum conſtituiſſent illis.) χειροτονήσαντες, creatis ſiue delectis illis p̃ſbyteris, ut intelligam⁹ ſuffragijs delectos, q̃q; ſupius nõnihil abuſus eſt eo uerbo

Loquentes uerbũ domini in Pergen.) λαλήσαντες ἐν πέργῃ τὸν λόγον.i.locuti Pergæ ſermonẽ, nec additũ eſt domini. Ac mox (deſcenderunt in Italiã) Græci legũt εἰς ἀττάλειαν .i. Attaliã. Ea ciuitas eſt Pamphyliæ maritima, autore Hiero. Nã ꝓcul aberãt ab Italia.

Morati ſunt autem tempus.) Græcis additur ἐκεῖ cõmorati ſunt illic tempus.

EX CAPITE QVINTODECIMO.

FActa aũt ſeditione non minima) græcis pro una duæ ſunt dictiones, στάσεως καὶ συζητήσεως, id eſt ſeditione & diſceptatione, alioqui non quadrat quod ſequitur

cum Paulo

cum Paulo & Barnaba. Nec eſt non minima, ſed οὐκ ὀλίγας .i. non exigua.

Et quidam alijs ex alijs.) pro ex alijs græci legunt ἐξ αὐτῶν, id eſt ex eis.

Ab apoſtolis & ſenioribus.) Pluribus uerbis agit hoc loco Laurentius, quoties dignitas ſignificatur, græca uoce fuiſſe utendũ p̄ſbyteri. Sic enim olim uocabantur epiſcopi, teſte nõ uno in loco diuo Hiero. Quoties ætas indicatur, latine dicendũ erat ſeniores, nunc ſuo arbitratu, ne dicam abſq; delectu, modo p̄ſbyteros uocat modo ſeniores.

Pertranſibãt phœnicẽ.) Phœnicen legẽdũ eſt per n a φοινίκη hoc eſt Phœnice phœnices, nõ a phœnix. Et qui nouit corda.) Rurſus eſt dictio compoſita καρδιογνώστης .i. cordis cognitor. Fide purificans.) καθαρίσας præteriti tp̄is .i. cũ fide purificauerit corda eoꝝ. Agit enim de ijs qui iam crediderant. Simon narrauit, quẽadmodũ.) σιμεὼν .i. Symeon, haud ſcio utrũ errore perperã ſcriptũ, an quod nihil interſit inter Simonem & Symeonẽ, niſi qđ Symeon hebraice dicitur, græce inflexa uoce Simõ, ut a Saul Saulus.

Et dirupta eius.) κατεσκαμμένα .i. diruta, atq; ita legitur & in latinis emẽdatioribus. Cæterũ teſtimoniũ quod adducit eſt Amos cap. nono. Quãq; Iacobus ita adducit ſenſum uaticinij, ut nec ſeptuaginta ſit uſus uerbis, nec ad hebræoꝝ lectionẽ p̄ oia reſponderit. Siqdẽ hebræa ſic habẽt בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם יִירְשׁוּ אֶת שְׁאֵרִית אֱדוֹם וְכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם יְהוָה עֹשֶׂה זֹּאת. Ea ſic tranſtulit Hiero. In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit, & reædificabo aperturas muroꝝ eius, & ea quæ corruerãt inſtaurabo, & reædificabo illud ſicut in diebus antiquis, ut poſſideãt reliquias Idumeæ, & oẽs nationes, eo ꝙ inuocatũ ſit nomen meũ ſuper eos, dicit dñs faciẽs hæc. Porro iuxta æditionẽ ſeptuaginta legimus ad hunc modũ, In die illo ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod ceciderat, & ædificabo ea quæ corruerãt, & quæ ſuffoſſa ſunt ſuſcitabo, & inſtaurabo ea, ſicut dies antiquos, ut quærant me reliqui hoim, & oẽs gentes ſup quas inuocatũ eſt nomen meũ, dicit dñs faciens hæc oia. Primũ ꝓ in die illo poſuit, & poſt hæc. Cæteꝝ in hoc, ut quærant me reliqui hoim, ſeptuaginta ſecutus eſt nõ hebræoꝝ libros. Deniq; quod nos ſuffoſſa citauimus, in uulgatis exemplaribus eſt ſuffuſa, ſed mendoſe. Rñdet eñ illi græco κατεσκαμμένα a κατασκάπτειν, quod eſt ſuffoſſione demoliri.

Notũ a ſæculo) græce eſt γνωστὰ numero multitudinis .i. nota ſunt deo opera ſua, & additur πάντα .i. oia. Ego iudico.) ἐγὼ κρίνω, accõmodatius erat, ego cenſeo. Deinde non inquietari, quod græcis eſt μὴ παρενοχλεῖν. rectius uertiſſet, nõ obturbandũ eſſe, ſiue nõ addendã moleſtiã. Id eñ ſonat παρὰ p̄poſitio. A tp̄ibus antiquis.) ἐκ γενεῶν .i. a generationibus antiqs, ſi uoluiſſet ad uerbũ reddere. Iam admonuimꝰ aliquoties γενεὰν ꝓ ætate poni. Viros primos in fratribus.) ἄνδρας ἡγουμένους .i. p̄cedentes ſiue p̄eminentes, hoc eſt primarios, magis q̃ primos. Antiochiæ, & Syriæ, & Ciliciæ) κατὰ τὴν ἀντιόχειαν καὶ συρίαν καὶ κιλικίαν. Opinor hic Antiochiã regionẽ eſſe nõ ciuitatẽ, unde addenda erat p̄poſitio, qui ſunt in Antiochia & Syria & Cilicia. Interp̄s neq; græca reddidit bona fide, neq; latinitatis habuit rationẽ. Collectis in unũ.) γενομένοις ὁμοθυμαδὸν .i. conſentiẽtibus, ſiue cõmuni conſenſu animoꝝ. Ab immolatis ſimulacroꝝ.) τῶν εἰδωλοθύτων .i. ab ijs quæ ĩmolantur ſimulacris. Verbo plurimo) διὰ λόγου πολλοῦ .i. ſermõe multo. Quid aũt eſt uerbo plurimo? aut quid attinebat poſitiuũ nomen uertere in ſuperlatiuum?

Conſolati ſunt fratres & confirmauerunt) ἐπεστήριξαν, hoc eſt addiderunt confirmationem, iam confirmatis ipſa epiſtola, ea uis eſt præpoſitionis ἐπί.

Ad eos qui miſerant illos.) πρὸς τοὺς ἀποστόλους .i. ad apoſtolos. Apparet interpretem legiſſe πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας. Manere ibi.) ἐπιμεῖναι αὐτοῦ .i. permanere ibidem. Cæterũ poſt hæc uerba, quod ſequitur in noſtris exemplaribus, Iudas aũt ſolus abijt Hieruſalẽ, apud Græcos nõ rep̄io, imo ne hæc ipſa qdẽ, Viſũ eſt aũt Sylæ manere ibi, nõ reperi niſi in uno dumtaxat codice, eaq; adiecta in margine, uerum id librariorum errore factũ uideri poteſt. Barnabas autem uolebat.) ἐβουλεύσατο, id eſt conſulebat ſiue cogitabat. Interpres legiſſe uidetur ἐβούλετο.

Paulus

Paulus aũt rogabat.) Videt̃ interp̃s mitigare uoluiſſe diſſidij ſuſpitionẽ,nã græce eſt ἠξίου.i. cẽſebat aut æquũ iudicabat. Nec eſt ſimpliciter diſceſſiſſet,ſed τὸν ἀποστάντα.i.qui deſciuiſſet,ſiue defeciſſet,p̃ticipiũ eius uerbi,unde dict⁹ ἀποστάτης deſertor ſiue defector.

Facta eſt aũt inter eos diſſenſio.) Rurſum ſtuduit mitigare græcam uocem, quæ eſt παροξυσμὸς,quæ plus ſignificat q̃ꝫ diſſenſionem a παροξύνω irrito,prouoco,exacerbo. Significat igit̃ illos uſq; ad cõmotionẽ hac in re diſſenſiſſe,& adeo ut diuellerẽt. Origenes ingenue fatetur in optimos quoq; uiros,huiuſmodi incidere diſſidia, dum in ſuo quiſq; ſenſu abundat,quæ tamen nõ procedant eo,ut chriſtiana ſcindatur charitas. Porro ſtultum eſt, conſentientibus exemplaribus græcis ad eum modũ mederi uelle incõmodo. Nos uertimus. Tam acris autem fuit inter eos diſceptatio.

EX CAPITE XVI.

Filius mulieris uiduæ fidelis) Apud Græcos ita legimus υἱὸς γυναικός τινος ἰουδαίας,i.filius mulieris cuiuſdam Iudææ fidelis. Et ad hanc lectionem reſpondet id quod ſequitur,patre uero gentili,nam gentilem patrem opponit Iudææ matri. Et ſcriptor parũ attentus ex Iudæa uiduã fecit tranſpoſitis literis aliquot. Nec rurſum eſt gentilis hic ἐθνικὸς ſed ἕλλην.i.græcus,quã uocem uarie uertit interpres, nunc græcũ, nunc gentilem. Dogmata,quæ erant decreta, κεκριμμένα.i.iudicata,recte uertit in decreta. Cæterum dogmata græca uox eſt ſignificans & ipſa decreta ſiue placita, non doctrinam ut uulgus exiſtimat. Interpres alias decretũ uertit δόγμα,alias edictum.

Recto curſu uenimus) unũ uerbũ græcũ trib⁹ latinis eſt circũlocutus εὐθυδρομήσαμεν, id eſt recto curſu contendimus. Curſus enim & nauigantiũ proprie dicitur.

Neapolin.) non eſt ea,quam nunc in italia occupãt,Hiſpani,ſed altera Cariæ in Aſia.

Ciuitas Colonia.) κολώνια, uſurpauit Lucas uocẽ latinã,tum ut apparet & grecis uſurpatam. Addidit enim,Coloniam,quod ea ciuitas ab aliunde deductis habitaretur.

Foras portam) ἔξω τῆς πόλεως.i,e ciuitate,ſiue omiſſa p̃poſitione, egreſſi ſumus ciuitatem. Quod ſermonis ſchema eſt, foras portã. Vbi uidebat̃ oratio eſſe.) οὗ ἐνομίζετο.i. ubi putabatur futura oratio. Aut certe quod ego malim,ubi ſolebat eſſe oratio,quando quidem νόμος nonnunq̃ꝫ & conſuetudinem ſonat. & νομίζεσθαι ſolitum eſſe.

Lydia purpuraria) πορφυρόπωλις.i.purpurarum uenditrix, a nomine πορφύρα purpura & πωλεῖν uendere,nam purpurij magis uidentur dici qui colligũt purpuras,hoc eſt urinatores,aut qui tingũt. Purpuræ uenditricem interpretatur Hiero.in dictiõe Thyatira, quæ dictio multitudinis numero effertur genere neutro,ciuitas eſt Lydiæ in Aſia,unde quod dictũ eſt Lydia nõ uidebat̃ eſſe nomẽ puellæ,ſed regionis,niſi additũ fuiſſet nõie Lydia. Et coegit nos) καὶ παρεβιάσατο ἡμᾶς, magis eſt adegit nos q̃ꝫ coegit.

Puellã quandam) παιδίσκην.i.ancillam quandam,quod mox fiat mentio dominorum, ut intelligamus conditionẽ explicatã non ætatem mulieris.

Habentem ſpiritum phytonem) πύθωνος legunt græci hoc eſt pythonis, id erat nomẽ draconis,quẽ iaculis ſuis confecit Apollo,unde & ipſe pythius dictus. Deinde ſpiritus ille quo afflati p̃dicebant futura, pytho uocari cœptus eſt.

Tædio aũt affectus Paulus) διαπονηθεὶς, quo alias uertit moleſte ferre διαπονούμενοι.

Magiſtratibus) τοῖς στρατηγοῖς,quod magis ſonat primores exercitus. Opinor autẽ hic στρατηγοὺς dici magiſtratus templi. Sic enim illos uocat alibi.

Morem quem non licet) ἔθη.i. mores,ſed recte mutauit numerũ,quod mores aliud quiddã ſonet q̃ꝫ morẽ. Dicere poterat alias conſuetudines,ſiue alia inſtituta, ut interim ne dicã quod ſuo more ἱμάτια uertit tunicas. Strinxit ligno) ἠσφαλίσατο uerbũ eſt cognatum aduerbio ἀσφαλῶς,quod modo uertit diligenter alias caute,ſignificat autẽ tuto & ſine periculo. Adorabant,laudabant deum) προσευχόμενοι ὕμνουν, Cur non potius orantes q̃ꝫ adorantes,& laudabant eſt ὕμνουν.i.canebant & hymnis laudabant.

Introgreſſus eſt) εἰσεπήδησε.i. inſilijt ſiue introſilijt, aut irruit ſiue irrupit, ut impetum ac celeritatem ingredientis exprimas,quemadmodum græca uox facit.

Cum omni

idq; adſcriptum in margine, σαλεύοντες καὶ ταράσσοντες τοὺς ὄχλους.

Vt iret uſq; ad mare) ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν, id eſt uelut ad mare. Interpres legiſſe uidetur ἕως ἐπὶ τὴν θάλασσαν. Accepto mandato ab eo.) Ab eo addidit interpres, quo ſenſus eſſet explanatior καὶ λαβόντες ἐντολὴν πρὸς τὸν σίλαν. i. cũ accepiſſent mandatũ ad Sylã.

Vt ꝙ celeriter.) Vſq; adeo ne placet barbare loqui, ut hac gratia putemus eſſe recedendum a uerbis græcis, ne latine loquamur, Siquidẽ græce eſt ὡς τάχιστα. i. ꝙ celerrime.

Incitabatur ſpiritus eius.) παρωξύνετο. i. irritabatur, idem eſt uerbum, unde deductũ eſt nomen παροξυσμὸς, quod paulo ante tranſtulit diſſenſionem. Hoc ſane loco melius reddidit. In ipſo uidens) græcis eſt θεωροῦντι. i. uidente ſiue cum uideret, Paulus enim uidebat, Deinde uidenti cõmotus eſt animus. Interpres aut legit, aut certe ſomniauit, θεωροῦν pro θεωροῦντι. Idololatriæ deditum) Non male circumlocutus eſt κατείδωλον, quaſi dicas obnoxiam ſimulacris, quod ꝓpoſitio κατὰ ſubiectionẽ ſonet.

Et colentibus.) τοῖς σεβομένοις. i. religioſis, & diuino cultui deditis.

Ad eos qui audierant.) πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας. i. ad eos qui forte accedebant. Palam eſt aũt hoc nõ interp̃tis eſſe uitiũ, ſed librarij, qui ex aderant fecerit audierant.

Diſſerebant cum eo.) συνέβαλον αὐτῷ. i. congrediebantur ſiue committebant cum eo, idem uerbum quo ſignificant conſerere manus in bello.

Seminiuerbius.) ὁ σπερμολόγος. Interpres effinxit græcanicam compoſitionem, mirũ autem, cur id magis libuerit in hac una dictione, ꝙ in alijs multis. Sed quid tandem ſignificat latinis ſeminiuerbius? Fortaſſe felicius effinxiſſet, ſi dixiſſet uerbiſator, pro eo qui nouos rumores ſpargit in uulgus.

Nouorum dæmoniorum.) ξένων δαιμονίων. i. peregrinorum deorum, maxime cum hæc dicant ethnici, qui dæmonia deos uocant. Porro ξένον, ut ſonat peregrinum, ita nouum & inauditum, nonnunꝗ abſurdum.

Ad Areopagum) ἐπὶ τὸν ἄρειον πάγον. i. ad Martium pagum. Sunt enim græcis duæ uoces. Eſt autẽ locus æditus ut uertex collis ſeu ſcopuli. Miror aũt, cur Hieronymus hoc loco pagum interpretetur uillam, ego uicum maluiſſem, quandoquidem conſtat Martium uicum fuiſſe Athenis. Noua enim quædam.) ξενίζοντα γάρ τινα participium uerbi deductum ab eo nomine quod modo uertit nouorum ξένων.

Et aduenæ hoſpites.) καὶ ἐπιδημοῦντες ξένοι. i. & qui illic uerſabantur hoſpites, ſiue peregrini. Ad nihil aliud uacabant.) εὐκαίρουν, hoc bene reddidit, uelut ad cætera occupati. Verum illud, aut dicere, aut audire Laurentianis auribus nimis græce tranſtulit, rectius dicturus, niſi ad dicendum aut audiendum aliquid noui, quod tamẽ ipſum eſt καινότερον, ut extenuet etiam, quaſi ad quæcunq; noua audienda fuiſſet illis ocium.

Superſtitioſos uos uideo.) Sermo græcus paulo ciuilior eſt ὡς δεισιδαιμονεστέρους. i. fere ſuperſtitioſiores. Mitigauit enim odium dicti, primum aduerbio ὡς, deinde comparatiuo. Hoc enim erat fieri omnia omnibus, ut omnes lucrifaceret.

Et uidens ſimulacra ueſtra.) ἀναθεωρῶν, id eſt conſyderans & inſpectans, uelut ij qui rem diu non uiſam inſpiciunt. Nec ſimulacra hoc loco eſt εἴδωλα, quod uerbum erat odioſius, ſed σεβάσματα, quod uerbum complectitur omnia quæ ueneramur, nempe aras, delubra, ſtatuas, monumenta, a uerbo σέβομαι, quod proprie ad religionem pertinet. Hieronymus citans hunc locum in cõmentarijs, in epiſtolam ad Titum ἀναθεωρῶν uertit contemplans & σεβάσματα culturas.

Ignoto deo.) Et hic Hieronymus indicat Paulũ pia quadam uſum uafricie, ꝙ nonnihil mutauit in titulo, non pauca omiſit, quo cõmodius detorqueret ad exordium prædicandi Chriſtum. Titulus enim ſic habebat autore, quem modo citaui Hieronymo, Dijs Aſiæ, & Europæ, & Africæ, dijs ignotis & peregrinis. Ex dijs ignotis deum fecit ignotum, & mentionem cæterorum omiſit.

Quod ergo ignorantes. ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω. i. quẽ igitur

ignorantes

ignorantes colitis, hunc ego annuncio. Loquitur enim de deo ignoto.

Vitam & inſpirationem.) ζωὴν καὶ πνοὴν.i,uitam & halitum uelut exponens quid ſit uita animantis. Feciťq; ex uno omne hominũ genus) Græci legunt ἐξ ἑνὸς αἵματος.i.ex uno ſanguine. Verũ haud ſcio an perperã a librarijs mutata ſcriptura. Deinde quod ſubijcitur. Inhabitare ſuper faciem, infinitũ mutandũ erat in gerundium, ad inhabitandũ ſuper faciem terræ. Alioqui ſenſus erit deũ effeciſſe, ut omne genus hominũ habitaret in terra. Imo condidit omnes, & in hoc condidit, ut agerent in terris.

Definiens ſtatuta tẽpora) ὁρίσας προτεταγμένους καιρούς.i. cũ ante definiſſet ſtata tpa.

Et terminos habitationis) καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν.i.præfixis terminis habitationis eorum, nam ὁροθεσία eſt deſignatio terminorum.

Si forte attractent eũ) ψηλαφήσειεν.i.palpentur, quod eſt cæcoꝝ manu ueſtigantium.

Quidam ueſtrorum poetarum) τῶν καθ᾽ ὑμᾶς ποιητῶν.i. ueſtratium poetarum.

Huius enim & genus ſumus.) hemiſtichiũ eſt heroicũ ex Phænomenis Arati. Ac mire, quod dixit de Ioue hic torquet ad uerum deum. Horum aliquot locorum patrocinio ſolet uti diuus Hieronymus, aduerſus eos qui calumniabantur, quod ſacras literas ethnicoꝝ ſordibus contaminaret. Verũ Paulus id uno aut altero fecit loco, idq; pene cogente occaſione p̄dicandi euangelij. Quid hæc ad iſtos, qui coacte & affectate nõ ſolũ poetaꝝ & oratoꝝ, ſed omniũ ſophiſtarũ, philoſophoꝝ, mathematicorum, deniq; & magorũ literas inuehũt in doctrinã Chriſti, quã ſimpliciſſimã ac puriſſimã oportebat eſſe.

Non debemus æſtimare.) νομίζειν.i.exiſtimare ſiue putare.

Deinde aut lapidi ſculpturæ artis) ſculpturæ datiuus eſt, & appoſitiue refert ad quodlibet illorũ trium lapidi, argento, auro. Nos igitur quo planior eſſet ſenſus ita uertimus, Non debemus exiſtimare auro aut argento, aut lapidi arte ſculpto, & inuento hominis numen eſſe ſimile. Deſpiciẽs deus) ὑπεριδών, interpres intellexit ex alto uidens, id enim dixit deſpiciens. At ὑπεριδεῖν eſt ueluti diſſimulare, & cum uideas perinde te gerere quaſi non uideas. Et temporis ratio erat interpreti ſeruanda in ὑπεριδών, hoc eſt diſſimulatis tẽporibus ignorantiæ. Tũ enim ſilebat, nunc omnibus denunciat, nõ diſſimulaturus amplius. Lyranus interpretãs deſpiciens nempe deos, quod nollet eos amplius durare, quid ſenſerit ipſe uiderit.

In eo uiro in quo ſtatuerat) ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε.i.in uiro quem definierat ſiue ſtatuerat. Græcis enim poſtpoſitiuus articulus ſæpenumero congruit cum eo nomine quod anteceſſit non reſpondens ſequenti uerbo.

Fidem præbens omnibus.) Duo ſunt participia præteriti temporis, quoꝝ neutrũ ut par erat uertit. Senſus aũt eſt deum iam fidem exhibuiſſe cũctis, Chriſtum eſſe in quo ſtatuerat innouare mundũ, quod illum excitaſſet a mortuis, hoc unũ nulli contigit mortalium, nec Moſi, nec prophetæ.

In quibus & Dionyſius.) ἐν οἷς. Laurentius hoc loco refellit eoꝝ opinionẽ, qui putant hunc Areopagitã fuiſſe autorem eoꝝ librorũ, quos habemus de hierarchijs ac diuinis noĩbus, & eundẽ eſſe, qui apud lutetiam Pariſiorũ martyrio fuerit laureatus, e tribus, ni fallor Dionyſijs unũ reddentes. Primũ Areopagitæ iudices erant nõ philoſophi. At iſti Dionyſium ſummũ faciunt philoſophũ, qui ex eclipſi ſolis dep̄henderit periclitari rerũ naturam, cũ conſentaneũ non ſit eas tenebras Athenas uſq; perueniſſe. Nam quod ait Euangeliſta tenebras factas ſuper uniuerſam terram, eius regiõis terrã intellexit, aſſentiente & diuo Hieronymo. Quæ ſi tanto ſpatio cõtigiſſẽt per uniuerſum orbem, aliquis certe ſeu latinus ſeu græcus ſcriptor eius rei meminiſſet. Iam epiſtolã ſuper hac re, uelut Dionyſij nomine confictam deridet Laurentius, Mihi non uidetur priſcis illis temporibus tantum fuiſſe chriſtianis cærimoniarum quantum ille deſcribit. Deinde mirum ſi tam priſcus autor fuit, & tam multa ſcripſit, a nemine ueterum, ſeu græcorum, ſeu latinorũ fuiſſe citatũ, ne ab Hieronymo q̃dẽ, qui nihil intẽtatũ reliquit. Quin & Gregorius

ipſe uir probæ fidei,citãs huius literas,nõ indicat eũ fuiſſe Dionyſiũ Areopagitã Hiero. in Catalogo ſcriptorũ illuſtriũ unũ aut alterũ Dionyſiũ recenſet,huius libros nõ receſet. Laurentius indicat fuiſſe ſuæ ætatis doctiſſimos uiros,qui iudicarint eos libros eſſe Apollinarij. Verum hæc ceu πάρεργα paucis indicaſſe ſat erat.

EX CAPITE DECIMO OCTAVO.

EGreſſus ab Athenis.) χωρισθεὶς,id eſt digreſſus Athenis.

Ponticum genere.) Pontus eſt Aſiæ pars eſt,non enim a mari hic dictus eſt ponticus.Hunc ſalutat in ſuis epiſtolis Paulus.

Eiuſdem erat artis.) ὁμότεχνοι dicuntur græci eiuſdem artificij,ſiue opificij uelut pictori pictor ὁμότεχνος eſt. Scenofactorie artiſ.) ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην,id eſt, erant autẽ aulæorum texendorum artifices.

Inſtabat uerbo Paulus teſtificans.) Græci longe ſecus legunt ꝙ nos συνείχετο τῷ πνεύματι ὁ παῦλος διαμαρτυρούμενος,id eſt coartabatur ſpiritu, Paulus teſtificans Iudæis, ut intelligas illũ inuitũ & animo reluctante id feciſſe ceu præſentiret,ſe luſurum operam.

Titi iuſti.) Titi non reperio in græcis codicibus,ſed tantum iuſti,uerum opinor incuria librariorum prætermiſſum,quandoquidem Hieronymus huius meminit Titi in nominibus ſcripturæ ſacræ,ꝗꝙ illic de iuſti cognomine nulla mentio.

Propter quod ego tecum.) διότι propterea quod ego tecum ſum.

Et nemo apponetur tibi.) ἐπιθήσεταί σοι,id eſt nullus adorietur, ſiue inuadet te,quãdo quidem id quoqꝫ ſignificat ἐπιτίθεσθαι.Nec eſt ut noceat te,ſed τοῦ κακῶσαί σε,id eſt ut affligat te,ſiue ad affligendum te.

Quoniam populus eſt mihi multus.) διότι,cur non & hic tranſtulit propter quod, ut modo fecit. Proconſule Achaiæ.) ἀνθυπατεύοντος τῆς ἀχαΐας,id eſt,cum ageret procõſulem Achaiæ. Perſuadet hominibus.) ἀναπείθει ſuadet potius ꝙ perſuadet,atqꝫ adeo reſuadet,ſi ſic liceat loqui, quod Paulus a ueteri cultu deorum reuocaret.

Incipiente autem paulo.) μέλλοντος δὲ τοῦ παύλου ἀνοίγειν τὸ ςόμα.Cum autem aperturus eſſet os,quod tamen aliquoties data opera ſic uertit interpres,nec id ſane perperam.

Iniquitas aut facinus.) ἀδίκημα, quod magis ſonat iniuriam illatam aut maleficiũ. Deinde quod hic uertit facinus ῥᾳδιούργημα,cur nõ huic cognatam uocem ῥᾳδιουργίαν ſuperius tranſtulit fallaciam? Nec eſt peſſimum,ſed malum,πονηρὸν,nec eſt recte uos ſuſtinerem,ſed κατὰ λόγον,hoc eſt,probabiliter ſiue merito.

De uerbo & nominibus legis ueſtræ.) deeſt apud nos una coniũctio,ut περὶ λόγου,καὶ ὀνομάτων καὶ νόμου τοῦ καθ᾽ ὑμᾶς,id eſt de uerbis,& nominibus & lege ueſtrate,uerba oppoſuit factis. Deinde quæſtiones de cõmuni,& non cõmuni,deqꝫ genealogijs uocat nomina,cærimonias Moſaicas uocat legem. Et uideritis,futuri temporis eſt, ὄψεσθε, quemadmodum in euangelio. Et minauit eos.) ἀπήλασεν,cur non potius abegit, ſiue depulit. Nam minare ſane ꝙ inſolens uerbum eſt latinis auribus.

Fratribus ualefaciens.) ἀποταξάμενος,id eſt dimiſſis fratribus,ſiue uale dicto fratrib⁹. nec eſt nauigauit,ſed ἐξέπλει,id eſt,abnauigauit.

Qui ſibi totonderat caput.) Ex ipſo ſermone græco,nõ liquet uter ſibi raſerit caput. Paulus an Aquila. Ad hæc participiũ eſt præteriti temporis κειράμενος τὴν κεφαλὴν, id eſt raſo capite,prius enim tonſus eſt in portu,deinde nauigauit. Et Cenchreis legendũ eſt nomine triſyllabo Cenchreæ, ſicut Athenæ,portus eſt Corinthiorũ.

Iterum reuertar ad uos.) In græcis exẽplaribus plus eſt,ꝙ in noſtris δεῖ με πάντως τὴν ἑορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς ἱεροσόλυμα, πάλιν δὲ ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς,id eſt, Oportet me omnino feſtum quod inſtat agere Hieroſolymis,ſed denuo reflectam ad uos.

Profectus eſt ab Epheſo.) καὶ ἀνήχθη,quod ego maluiſſem,ſoluit Epheſo.

Apollo nomine.) ἀπολλῶς,id eſt apollos,cuius genitiuus Apollo,non apollinis. Meminit huius Paulus in epiſtolis.

Hic erat edoctus.) κατηχημένος participiũ ab eo uerbo. Vnde dicti ſũt Catechumini. Nõ igitur erat edoctus uiam domini, quam mox diſcit a Priſcilla & Aquila, uerum erat utcũq; initiatus baptiſmo Ioannis.

Contulit multũ his q crediderant.) Hic Græci codices addunt διὰ τῆς χάριτος id eſt per gratiam. Hoc adiectũ eſt, ut intelligeremus muneris eſſe diuini, quod conduceret Chriſtianis. Et uehemẽter eſt, ἐυτόνως acriter. Et publice, incertũ utro ſit referẽdum, opinor ad ſuperiora. Nã id erat gratiæ, quod publicitus etiam auſus ſit refellere Iudæos.

Eſſe Chriſtum Ieſum.) εἶναι τὸν χριστὸν ἰησοῦν. Non negabant Iudæi Ieſum eſſe, uerũ negabant illum eſſe Meſſiam, quem expectabant. Vnde Chriſto præpoſuit articulum τὸν χριστὸν, id eſt, illũ Chriſtũ, ſiue, negans quod Ieſus eſſet Chriſtus, ſiue Ieſum eſſe Chriſtũ.

EX CAPITE DECIMO NONO.

SI ſpiritum ſanctum.) εἰ ſuo more uertit pro ſi cũ uertendum fuerit per nũ, aut an aut ne. Num ſpiritum ſanctum accepiſtis. Aut, accepiſtis ne ſpiritũ ſanctum. Et mox (ſi ſpiritus ſanctus eſt) pro eo quod, erat ſit ne ſpiritus ſanctus.

In ſchola tyranni cuiuſdã.) Ambigunt hic interpretes, tyrannus hoc loco primatẽ ac potentem ſignificet, an proprium ſit hominis uocabulum. Sed quid ſcholæ cũ tyranno? Deinde ſi nomen eſt proprium, cur addidit τινὸς, proinde ſuſpicor fuiſſe ſeceſſum magnatis alicuius, in quo ſolitus ſit ociari, quãdoquidẽ ſchola Græcis ſonat ocium.

Iudæi atq; gentiles.) ἰουδαίους τε καὶ ἕλληνας, id eſt, tum Iudæi, tum Græci, quos hic gentiles uertit. Virtuteſq; non modicas quaſlibet.) Ita ſcriptum reperi, in nonnullis exemplaribus latinorum, uerum ipſa res ſatis indicat id accidiſſe culpa librariorum, qui dictionem modicas, quam quiſpiam interpretamenti uice adiecerat retulerunt in contextum, uelut a ſcriptore prætermiſſam δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχούσας, id eſt uirtuteſq; non quaſlibet, ſiue non uulgares, ad uerbum, contingentes.

Sudaria & ſemicinctia.) Vtrãq; uocem latinam uſurpauit σουδάρια καὶ σιμικίνθια.

Dæmonium peſſimum.) τὸ πνεῦμα πονηρὸν, id eſt ſpiritus malus. Cæterum in eo quod proxime ſequitur, & dominatus, quidam Græci codices habebant, κυριεῦσαν, ut referendum ſit ad dæmonium dominatum, quidam κυριεύσας, id eſt dominatus, ut pertineat ad hominem, in quo erat dæmonium.

Confitentes & annunciantes actus ſuos.) Vel hinc colligi poteſt fuiſſe & antiquitus nonnullam confeſſionem malæ actæ uitæ, ſed apertam ut opinor, & in genere, quã nec ipſam legimus exactam abs quoq;. Et actus, τὰς πράξεις, facta, ſiue quæ feciſſent.

Qui fuerant curioſa ſectati.) τὰ περίεργα πραξάντων id eſt, qui curioſas artes excercuiſſent, ſic enim uocat artes magicas.

Pecuniam denariorum quinq; milium.) ἀργυρίου μυριάδες πέντε, id eſt, quinquagies mille nummum.

Turbatio non minima.) τάραχος οὐκ ὀλίγος, id eſt, turbatio non exigua. Ac paulo poſt, non modicum quæſtum ἐργασίαν οὐκ ὀλίγην, id eſt quæſtum non exiguum.

De uia domini.) περὶ τῆς ὁδοῦ, id eſt de uia, ſiue de hac uia. Nam articulus additus facit, ut certam accipiamus uiam. Porro domini addiderunt, quo res eſſet explicatior.

Demetrius quidam nomine argentarius.) Argentarius alias latinis & menſarium ſignificat, & nummularium, uerum hoc loco ſonat opificem & ſculptorem argenti, quẽ nos aurificẽ ſeu aurifabrum uocamus. Eſt enĩ ἀργυροκόπος, ab incidendo argẽto dictus.

Aedes argenteas.) ναοὺς id eſt templa. Sentit enĩ ædiculas, ſeu thecas effigie templi, in quibus reponebantur ſtatuæ, nos uertimus delubra.

De hoc artificio eſt nobis acquiſitio.) ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία ἡμῶν ἐστὶν, quod modo uertit quæſtum, nunc uertit artificium, & εὐπορίαν acquiſitionem. Ex hoc quæſtu nobis ſuppeditat rerum copia.

Non ſolum autem hæc periclitabitur.) κινδυνεύει, id eſt, periclitatur. Quãq; totus hic

ſermo parum commode redditus eſt ab interprete latino οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰς οὐδὲν λογισθῆναι, μέλλειν δὲ καὶ καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς, id eſt, non ſolum autem hæc pars nobis periclitatur, ne reprobetur, ſiue ne reprobemur, uerũ etiam ne magnæ Dianæ templum, pro nihilo habeatur. Porro autem ne futurũ ſit, ut maieſtas quoq; deſtruatur eius, quã tota Aſia & orbis colit.

Comitibus pauli.) συνεκδήμους, id eſt ſocios peregrinationis, qui & comites dicuntur.

Erat enim eccleſia confuſa.) Cum de promiſcua multitudine loquatur, magis conueniebat concionem dicere ꝙ eccleſiam.

Detraxerunt Alexandrum.) προεβίβασαν, id eſt prius inſtruxerunt. Nam id eſt προβιβάζειν. Et inſtruimus patronum, cauſam noſtram acturum.

Manu ſilentio poſtulato.) Mira uarietate ludit, in hoc ſermone reddendo interpres; κατασείσας τὴν χεῖρα, id eſt mota manu. Ita perſius. Et calidæ feciſſe ſilentia turbæ Maieſtate manus.

Et cum ſedaſſet ſcriba turbas.) καταστείλας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, ubi uero ſcriba compeſcuiſſet turbam, uerum ex uerbis Græcis parum liquet, uter ſedata turba ſit locutus Alexander an ſcriba.

Cultricem eſſe magnæ Dianæ.) Vſus eſt peculiari uerbo νεωκόρον, quæ uox compoſita eſt ex νεὼς templum & κόρη uirgo, quod nomen tribuunt Dianæ & proſerpinæ Epheſiorum igitur ciuitatem νεωκόρον uocat, quod illic eſſet templum illud toto orbe notiſſimum. Iouiſq; prolis.) Græca longe ſecus habent, τῆς μεγάλης ἀρτέμιδος καὶ τοῦ διοπετοῦς, id eſt magnæ illius Dianæ & e cœlo delapſi, ut ſubaudias ligni, aut ſimulacri. Si quidem articulus τοῦ facit, ne poſſit διοπετοῦς ad Dianam referri, ſed ad agalma, hoc eſt ſtatuam Dianæ. Nam Diopetes Græcis dicitur quod ab Ioue delapſum ſit, ac e cœlo uenerit. Porro opifices ſimulacrorum, quo maior eſſet ſuperſtitio uulgi, fingebant ea cœlituſ delapſa, hoc eſt eſſe διοπετῆ. Idem uulgo creditum fuit de ſimulacro Dianæ Epheſiæ, ut teſtis eſt, & ſuidas in dictione διοπετές. Senſus igitur eſt, apud Epheſios templum fuiſſe Dianæ, & huius ſimulacri, quod cœlo delapſum putabatur, quod ipſum Numa perſuaſit Romanis de ancylibus.

Conuentus forenſes.) Conuentus addidit explicandæ rei cauſa, cum græce tantum ſit ἀγοραῖοι ἄγωνται, id eſt forenſes aguntur, ut ſubaudiendum ſit, cognitiones, aut lites.

In legitima eccleſia poterit abſolui.) Cũ de prophano promiſcuoq; hominum cætu loquatur, concio dicenda erat, potius ꝙ eccleſia. Atq; ita mox, dimiſit eccleſiam) pro cõcionem. Deinde legitima eſt, ἐν νόμῳ, hoc eſt quæ non tumultu, ſed legitimo more ſit indicta. Nec eſt poterat abſolui ſed abſoluetur ἀπολυθήσεται.

Cũ nullius obnoxius.) μηδενὸς αἰτίου ὑπάρχοντος, id eſt cũ nemo ſit in culpa, ſiue cũ nemo fuerit autor huius concurſus. Nam illud de quo poterimus reddere rationem, per parentheſim interiectum eſt. Quãq; in nonnullis exemplaribus reperio ſcriptum περὶ οὗ οὐ δυνησόμεθα δοῦναι λόγον, id eſt, de quo non poterimus reddere rationẽ, hoc eſt quod non ſimus defenſuri. Deniq; illud μηδενὸς αἰτίου incertum eſt ad hominem referatur, ut ſit maſculini generis, an ad rem, ut ſit neutri.

EX CAPITE VIGESIMO.

ET exhortatus eos ualedixit.) Græca diſſonãt a latinis ὁ παῦλος προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς καὶ ἀσπασάμενος ἐξῆλθε, id eſt, Paulus uocatis ad ſe diſcipulis, & cõplexus eos exiuit. Interpres legiſſe παρακαλεσάμενος pro προσκαλεσάμενος, atq; id ſane mihi magis probatur

Comitatus eſt autem cum Soſipater Pyrrhi Berœenſis.) Pyrrhi græcis non additur, ſed ut hoc deeſt, ita ſuperſunt hæc, uſq; ad Aſiam, quæ apud latinos nõ inuenio, συνείπετο

δὲ αὐτοῦ ἄχρι τῆς ἀσίας σώπατρος βεροιαῖος, conſecutus eſt autem illum uſq; ad Aſiam Sopater Beroeenſis.

Suſtinebant nos.) ἔμενον ἡμᾶς, id eſt, expectarūt nos, ſiue ut ad uerbū, manebant nos.

Vna ſabbati.) σαββάτων, id eſt uno die ſabbatorum.

Paulus diſputabat cum ijs.) διελέγετο αὐτοῖς, id eſt diſſerebat illis, ſiue collocutus eſt cum illis. Nec enim diſceptabat cum eis qui uenerant, ad frangendum panem, uerum illic apud eos orationem habuit Paulus. Nam quod συνηγμένων μαθητῶν, id eſt congregatis diſcipulis uertit cum conueniſſet tolerabile eſt.

Profecturus in craſtinum.) μέλλων ἐξιέναι τῇ ἐπαύριον, id eſt profecturus ſiue diſceſſurus poſtridie. Nam craſtinum diem dicimus qui proxime ſequitur hunc, in quo iam loquimur. Porro quoties ad præteritum aut futurum aliquem diem reſpicitur, non dicendū eſt heri, aut cras, ſed pridie, aut poſtridie.

Cum mergeretur ſomno.) καταφερόμενος, id eſt cum deorſum traheretur, id quod accidit ei qui ſedens grauius obdormiſcat. Neq; tamen hic eſt ſomno graui, ſed βαθεῖ, id eſt alto, ſiue profundo, interpres legiſſe uidetur βαρεῖ.

Diſputante Paulo.) Et hic malim diſſerente, ne quis imaginet̄ inter illos pure Chriſtianos diſputationem fuiſſe ſophiſticam.

Ductus ſomno cecidit.) κατενεχθεὶς, id eſt deorſum tractus, ſiue depreſſus, aut deuectus. Cæterum illud ἐπὶ πλεῖον, quod interpres retulit ad ſuperiora, græcis ſic eſt in meditullio poſitum, ut utrouis poſſit accommodari, ad diutius diſſerentem Paulum, & ad magis etiam depreſſum ſomno. Ac mea ſententia, ad ſequentem particulam referre ſatius eſt, primum enim nutabat deorſum uergente corpore, deinde magis depreſſus cecidit. De tertio cœnaculo.) ἀπὸ τοῦ τριστέγου, quod nos uertimus a tertia contignatione. Id ēm adiecit Lucas, ut intelligeremus lapſum fuiſſe lætalem, nimirum ex loco tam alto uox dicta eſt a τρὶς ter & τέγος tectum, Deū immortalem quas næ nias adducit inſulſiſſimus autor Catholicon, de hac uoce triſtegum, O miſerum illud ſæculum, cum ex huiuſmodi libris, uelut ex adytis petebantur oracula litterarum. Cæterum ſolum primæ cōtignationis, tectum eſt infimæ partis ædium. Rurſum ſecundæ ſolum, tectum eſt primæ. Item tertiæ ſolum, tectum eſt ſecundæ.

Et conſolati ſunt non minime.) οὐ μετρίως, id eſt, non mediocriter, quod æquidem demiror, cur interpres putarit immutandum.

Nauigauimus in Aſſon.) Nonnulli codices Thaſſon habebant pro Aſſon. Eſt enim & thaſſus inſula Thraciæ oppoſita, de qua natum eſt prouerbium θάσος ἀγαθῶν, id eſt, Thaſſus bonorum, Cæterum cōplures ſunt urbes huius nominis Aſſos una Lyciæ, in prærupto ſita. Altera in Aeolide. Tertia in Myſia. Quarta in Lydia. Quinta in Epiro minore, Cleanthis patria Diuus Hieronymus hanc ponit in Aſia, quæ eadem dicta ſit Apollonia.

Ipſe per terram iter facturus.) οὕτω γὰρ ἦν διατεταγμένος μέλλων αὐτὸς πεζεύειν. Sic ēm ordinauerat, ipſe pedeſtri itinere ueturus, ſiue pedibus iter facturus. interpres uitaſſe uidetur, ne quis Paulum exiſtimaret, non equis, aut uehiculis, ſed pedibus eo ueniſſe. Atqui hoc ipſum accedebat ad Pauli gloriam, quod mallet iter laborioſius, modo maiore cum fructu.

Et ſequēti die uenimus cōtra Chiū.) Hoc loco græca diſſidēt ab ijs quæ nos legimus, τῇ ἐπιούσῃ κατηντήσαμεν ἀντὶ χίου, τῇ δὲ ἑτέρᾳ παρεβάλομεν εἰς σάμον, καὶ μείναντες ἐν τρωγυλλίῳ τῇ ἐχομένῃ ἤλθομεν εἰς μίλητον, id eſt poſtridie deuenimus contra Chiū. Altero uero die apulimus Samum & commorati Trogyllij proximo die uenimus in Miletum. Cæterum Trogyllium oppidum eſt Siciliæ, tametſi ſunt eiuſdem nominis alia.

Trāſnauigare Epheſū.) παραπλεῦσαι τὴν ἔφεσον id eſt, prænauigare, ſiue præteruehi.

Quid

Quid enim eſt omnino tranſnauigare ciuitatem, niſi nauis feratur in nubibus.

Ne qua mora illi fieret.) μὴ γένοιτο αὐτῷ χρονοτριβῆσαι. i. ne contingeret ſibi terere tempus in Aſia. Interpres elegantius reddidit ꝙ uerius. Neq; enim Paulus timebat quamlibet moram, ſed longiorem metuebat, nimirum properans Hieroſolymam.

Maiores natu.) πρεσβυτέρους, quos nunc ſeniores uocat, nunc preſbyteros græca uoce, nunc maiores natu, cum hoc loco magis quadraret græca uox, honorem indicans potius ꝙ ætatem. Quandoquidem hic epiſcopos intelligit & primores eccleſiarum, qui nonnunꝗ iuuenes erant, quemadmodum Timotheus.

Cum omni humilitate.) ταπεινοφροσύνης, quæ eſt animi modeſtia, nihil altum de ſe ſentientis. O uocem dignam uere magno pontifice.

Vt nihil ſubtraxerim uobis.) Nunc uidetur id dicere, ſe nihil ſubtraxiſſe ab illis bonarũ rerũ, hoc eſt in nullo fraudaſſe illos, cum contra ſentiat Paulus, ſe nihil detrectaſſe, neq; periculi, neq; laboris, qui modo ad illorum pertineret utilitatem. Ac paulopoſt idem uerbum tranſtulit ſubterfugi. Non enim ſubterfugi &c.

Publica & per domos.) κατ᾽ οἴκους, id eſt publicitus ac domeſtice ſiue per ſingulas domus, quod reſpondere uidetur ei quod latini dicunt priuatim.

Vincula & tribulationes me manent.) μένουσιν idem eſt uerbum quod aliquanto ſuperius uertit ſuſtinẽt.

Nihil horum uereor.) ἀλλ᾽ οὐδενὸς λόγον ποιοῦμαι. i. nihil curo, ſiue nihil me mouet. Quomodo non uerebatur, cum ſciret uentura? ſed contemnebat.

Nec facio animam meam precioſiorem ꝙ me.) Quid mouit interpretem, ut neq; ſenſum exprimeret, neq; uerba redderet Lucæ? οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχήν μου τιμίαν ἐμαυτῷ, id eſt neq; habeo ſiue duco uitam meã precioſam mihi ipſi Lyranus interpretatur animã intellectiuam. At Paulus ſentit ſe contẽnere uitam amore euangelij.

Vt conſummem curſum meum.) Græcus addit μετὰ χαρᾶς, id eſt cum gaudio.

Regere eccleſiam dei.) ποιμαίνειν, quod eſt paſtorum more gubernare & curare gregem. Nam mox mentionem facit luporũ.

Lupi rapaces.) βαρεῖς, id eſt graues, non rapaces.

Viri loquentes peruerſa.) διεστραμμένα, id eſt diſtorta & obliqua, hoc eſt minime ſimplicia minimeq; ſyncera. Nam ueritatis, ut ait Tragicus, ſimplex eſt oratio.

Non ceſſauerim monens.) Et hic participium uertendum erat in uerbum infinitum, Non ceſſauerim monere.

Qui potens eſt.) Quod erat potius ꝙ qui, cum referat uerbum. Cæterum quia uerbum Græcis eſt maſculini generis, id nimirum fefellit interpretem. Nec eſt ſimpliciter ædificare, ſed ἐποικοδομῆσαι id eſt, ſuperſtruere, uidelicet his fundamentis quæ iecerat Paulus.

Oportet ſuſcipere infirmos.) ἀντιλαμβάνεσθαι, quod eſt proprie porrecta manu retinere lapſurum alioqui, aut abiturum. Paulus, ne ullius omnino iacturam faceret, cauebat ne quam anſam præberet infirmis, & alienandis a Chriſto, quod nollent grauari ſumptu. Vtinam hoc exemplo delectentur, qui dum decimas, tam non ſacerdotaliter exigunt a populo, ſui officij prorſus obliuiſcuntur, non quod negem illas deberi, ſed quod cæteri apoſtoli oblata dumtaxat acceperint, Paulus, ne oblata quidem, cum unus plus omnibus laborarit.

Beatius eſt dare magis ꝙ accipere.) Neq; latinitatis ratio patiebatur comparatiuum, neq; ſermo Græcus habebat. Mirum quid interpreti uenerit in mentem μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν, id eſt, beatum eſt dare magis ꝙ accipere. Cæterum hoc teſtimonium negant uſꝗ inueniri dictum a domino.

EX CAPITE XXI

ET inde pataram.) πάταρα Græci pronunciant neutro genere numero pluratiuo. Quanquam utroque modo reperio uſurpari huiuſmodi nomina Lyſtra & Lyſtram Pſyra & Pſyram.

Cum apparuiſſemus autem Cypro.) Suſpicor interpretem, ita uertiſſe, cum aperuiſſemus autem Cyprum. Nam græce eſt ἀναφάναντες δὲ τὴν κύπρον. Porro qui nauigant, nunc hanc, nunc illam terram dicuntur aperire, aut celare, cũ incipit in proſpectu eſſe, aut ſecus. Proinde uertimus. Cum autẽ cœpiſſet nobis apparere Cyprus. Cõſimili figura dixit Vergilius. Terræque urbesque recedunt.

Venimus Tyrum.) Ciuitas eſt maritima Phœnices, quondam inſula, per Alexandrum magnum adiũcta continenti.

Valefeciſſemus inuicem.) ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, id eſt complexi alius alium, ſiue conſalutatione mutua facta. Apparet interpretem legiſſe ἀποταξάμενοι.

Per dies aliquot.) ἡμέρας πλείους, id eſt dies complures.

Venimus Cæſaream.) Hæc eſt Cæſarea Palæſtinæ ciuitas littoralis primum dicta turris Stratonis. Deinde ab Herode inſtaurata in honorem Cæſaris Auguſti Cæſarea dicta eſt. Eſt altera Cæſarea Philippi, ad radices montis Libani, in honorem Tiberij Cæſaris Cæſarea dicta. Eſt tertia Cappadociæ, quo Paulus Epheſo delat⁹ ſalutauit eccleſiã.

Nos & qui loci illius erant.) ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἐντόπιοι, id eſt, tum nos, tum ij qui erant illius loci. Et cum ſuadere ei nõ poſſemus.) Quid eſt hoc? An non dixerat modo illos ſuaſiſſe, uerum interpres abuſus eſt ſuadere pro perſuadere. Suadet em̃ qui cõſulit, perſuadet, qui quo uult inducit hominem. Græca uox anceps eſt ad utrũque, πείθειν. inſuper cõuenit, non ſolum ſuadenti aut perſuadenti, uerum etiam ob temperãti μὴ πειθομένου δὲ αὐτοῦ. Cæterum cum illi non perſuaderetur, ſiue cum ille nõ obtemperaret, quieuimus.

Præparati aſcendebamus.) ἀποσκευασάμενοι, quod ego puto uertendũ, ſublatis ſarcinis.

Iaſonem quendã.) Græci legunt μνάσωνί τινι, id eſt, Mnaſonem quẽdam. Vt diſſimulẽ quod ἐδόξαζον uerterit magnificabant pro glorificabant.

Audierunt autem de te.) κατηχήθησαν. Idem uerbum unde diximus dici catechuminos. Nec eſt diſceſſionem, ſed ἀποστασίαν, id eſt defectionem. Eodẽ utitur paulo poſt ὅτι ὧν κατήχηνται. Eorum qui per gentes ſunt Iudæorum.) τοὺς κατὰ ἔθνη πάντας ἰουδαίους, id eſt eos qui in gentibus ſunt omnes Iudæos. Offendit interpretem geminus accuſatiuus additus uerbo docendi.

Neque ſecundum conſuetudinem ingredi.) μήτε τοῖς ἔθεσι περιπατεῖν, neque iuxta conſuetudines ambulare. Nam ambulare uocat uiuere, & conſuetudines, inſtituta & morem eius gentis. Nec eſt falſa ſunt, ſed οὐδέν ἐστιν, id eſt nihil ſunt. Atque ex hoc ſane loco Iacobus plane uidetur tum adhuc in ea fuiſſe ſententia, ut exiſtimaret Iudæis ſeruãdam eſſe legem Moſaicam. Cum Petrus & Paulus gentili more uixiſſe legantur. Nec eſt ſanctificate, ſed ἁγνίσθητι, id eſt purificare, & paulo poſt, purificatus ἁγνισθείς.

Concitauerunt omnem.) συνέχεον, id eſt confundebant, ſiue conturbabant, & totũ potius quam omnem. Nec eſt populum, ſed ὄχλον turbam, ſiue multitudinem. Et ſuccurrite potius quam adiuuate, βοηθεῖτε. Nam adiuuat, qui eſt particeps operis. Et hic eſt homo, ὁ ἄνθρωπος, id eſt ille homo.

Omnes ubique docet.) Perijt apud nos gratia ſchematis πάντας πανταχοῦ, id eſt, omnes omni in loco. Nec eſt uiolauit ſanctum locum iſtum, ſed κεκοίνωκε, id eſt prophanauit, ſiue ut Hebræi loquuntur, cõmunem reddidit.

Certum cognoſcere.) τὸ ἀσφαλές. Recte ſane hoc. At cur non itidem tranſtulit in præfatione Euangelij εἰς ἀσφάλειαν certitudinem.

Iuſsit

Iuſſit eum duci in caſtra.) εἰς παρεμβολήν. Ita uocat locũ cõmunitũ. Cæterum quidam ex caſtris fecerãt carcerem, & ob id admonendum duximus, ne ſerpat id mendi latius.

Nonne tu es Aegyptius ille.) Aegyptij male audiebant olim, tanq̃ malarum autores artium. Id quod non paucis locis indicat Iuuenalis, ac Lucianus. Quin & prouerbijs aliquot huius gentis mores notati ſunt quæ recenſuimus in Chiliadibus noſtris. Et Sicariorum) græce ſcribens uſus eſt uoce latina, id quod iam nouum uideri non poteſt, cum toties ſit obuium.

A Tarſo Ciliciæ.) ταρσεὺς τῆς κιλικίας, id eſt, Tarſenſis, quæ eſt ciuitas Ciliciæ. Eſt autem Metropolis eius regionis. Nec eſt ignotæ, ſed ἀσήμου, id eſt, obſcuræ. Teſtatur idem Stephanus de nominibus urbium, hanc ἐπισημοτάτην appellans, hoc eſt primariã ac præter cæteras inſignem olim dictam Terſon per epſilon, ſiue quod illic a diluuio primum apparuerit terra ſicca, ſiue quod illic delapſus pegaſus, talo fracto quam illi ταρσὸν appellent claudicationem contraxerit. Porro quãtumuis fuit celebris alijs nominibus, nullo tamen inſignior, quam quod illi Paulum debemus, uſq; adeo præcipuum Chriſtianæ philoſophiæ præconem ac propugnatorem, ut ni ille nobis diuino munere contigiſſet, periculum fuerit futurum, ne Chriſtiani omnes in ſeruilem illam & humilem Moyſi legem relaberentur. Quãq̃ nunc quoq; ratione magis q̃ numero cærimoniarum ab illis differimus. Eo Chriſtus progreſſu temporum recidit. Eſt & alia eiuſdem nominis in Bithynia. Porro quod quidam legunt municeps, quidam ciuis, græcis eſt πολίτης, id eſt ciuis. Verum opinor interpretem offenſum affinitate uocum ciuitatis & ciuis, quæ tamen eadem eſt in ſermone græco.

EX CAPITE XXII.

REdde rationem.) ἀπολογίας, quod & defenſionem & excuſationem ſignificat.

Iuxta ueritatem paternæ legis.) κατ᾽ ἀκρίβειαν πατρῴου νόμου, id eſt iuxta exactam rationem patriæ legis, ſiue iuxta rigorem patriæ legis, & patriæ potius q̃ paternæ, cum non de patre ſuo, ſed de omnibus progenitoribus ſentiat.

Aemulator legis.) ζηλωτὴς τοῦ θεοῦ, id æmulator dei legimus apud græcos.

Sicut princeps ſacerdotum.) ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς μαρτυρεῖ μοι, id eſt quemadmodum & pontifex mihi teſtis eſt. Et rurſum αὖθις ὅυν omnes maiores natu, cũ græce ſit πᾶν τὸ πρεσβυτέριον, id eſt omnis preſbyterorum ordo. Opinor enim hic de dignitate ſentiendum non de ætate.

Vt adducerem inde uinctos.) ἄξων καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὄντας δεδεμένους, id eſt, adducturus & eos qui illic eſſent uinctos Hieruſalem.

Circũfulſit me lux copioſa.) περιαστράψαι, id eſt, circũfulgurare, potius q̃ circumfulgere, quemadmodum indicatum eſt & ante.

Et decidens in terram.) ἔπεσά τε εἰς τὸ ἔδαφος, id eſt cecidiq; in ſolum. Id enim ſonat ἔδαφος, etiam ſi ſaxeum ſit, aut ligneum.

Saule Saule.) Græci legunt Saul Saul, Hebræorũ more. Cum illi Chriſtus hebraice loqueretur ut poſterius teſtatur ipſe Paulus.

Et qui mecum erant, lumen quidem uiderunt.) Hijs addunt Græci καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο id eſt & territi ſunt, deinde adijcitur, uocem autem non audierunt, quæ loquebatur mecum. Equidem non poſſum, non uehementer, non probare diligentiam Laurentij Vallæ, qui cũ homo rhetoricus eſſet, ut uulgus exiſtimat, certe theologiam non profiteretur, tamen uigilantia tanta ueſtigarit, quid in ſacris literis, aut diſſideret, aut conueniret, aut deprauatum eſſet. Cum hodie tot ſint theologorum, auſim dicere milia, qui uſq; adeo, non utantur hac conferendi diſquirendiq; ſolertia, ut ne id quidem cognitum habeant, qua lingua ſcripſerint apoſtoli, & cum forte fortuna audiunt Marcum Lucam, Paulum Petrum ac Ioannem græce ſcripſiſſe, uelut ad rem inauditam & incredibilem

obſtupeſcunt. Alius putat illos, nihil niſi Hebraice ſcripſiſſe, cum fuerint Hebræi. Alius hæc ab illis ædita credit, quæ nos uulgo legimus. Tanta eſt in re tam neceſſaria ſocordia. Rogat autem qui conſiſtere poſſit, ut cum Lucas ſuperius ſcripſerit eos qui Paulo comites erant, uocem quidem audiſſe, cæterum neminem uidiſſe, hic neget eos audiſſe uocem loquentis cum illo. Deinde qui conueniat, ut cum illic dicantur ſtetiſſe ſtupefacti, paulo poſt hanc eandem rem exponens Agrippæ Paulus dicat omnes fuiſſe collapſos in terram, quod hic de ſe tantum narrat. At illic, Die media in uia uidi rex de cœlo ſupra ſplendorem ſolis circumfulſiſſe me lumen, & eos qui ſimul mecum erant omneſq; cum decidiſſemus in terram, audiui uocem mihi Hebraica lingua dicentem, Saul Saul. Quomodo factum eſt, ut pugnantia ſcripſerit Lucas, & illic ſub perſona referat, audiſſe uocem loquentis, cum Paulus, hic rurſus ipſe narret uocem uni ſibi fuiſſe auditam? Nam quod differit de ſtando & cadendo, non ita magni negocij eſt diſſoluere. Siquidem fieri poteſt, ut ad primum pauorem collapſi, mox erexerint ſeſe, Paulo adhuc iacente. De uoce audita & non audita durior eſt nodus. Recentiores utcūq; tergiuerſantur, cum aiunt uocem quidem hoc eſt ſonitum uerborum auditum. Cæterum uerba uni Paulo percepta, ita factum, ut audita fuerit uox, & eadem non audita, Valla magis exiſtimat ſuperiorem locum, in quo Lucas hanc hiſtoriam, ſub ſua ipſius perſona recenſet fuiſſe deprauatum tranſpoſitis duabus uoculis, ijſq; inter ſeſe non admodū diſſimilibus apud Græcos duntaxat, φῶς & φωνή. Cæterum a Luca ſic fuiſſe ſcriptum, uidentes quidem lumen, neminem autem audientes.

Cum non uiderem præ claritate luminis.) ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς ἐκείνου, id eſt, præ gloria luminis illius.

Ananias quidam uir ſecundum legem teſtimonium habens.) Græci codices, nonnihil addunt ἀνανίας τις, ἀνὴρ εὐλαβὴς κατὰ τὸν νόμον μαρτυρούμενος ἀπὸ πάντων, id eſt, Ananias quidam, uir pius, ſiue religioſus, in lege teſtimonio probatus omnium habitantium in Iudæa. Laurentius indicat ſe in uno latino codice reperiſſe additum, quod græcæ uoci reſponderet Ananias, quidam, uir timoratus. Timoratum enim pro religioſo dixit. Cæterum pro εὐλαβὴς in nōnullis exemplaribus erat εὐσεβὴς hoc eſt pius.

Ab omnibus cohabitantibus Iudæis.) Habitantibus eſt ſiue inhabitātibus κατοικούντων. Et quidam Græcus codex habebat aſſcriptū, ſed in ſpacio dirimente uerſus, ἐν δαμασκῷ, ab omnibus habitantibus Damaſci Iudæis.

Reſpice.) ἀνάβλεψον, hoc eſt recipe uiſum, ſiue attolle oculos, ut mox & reſpexi ἀνέβλεψα. Præordinauit te.) προεχειρίσατο, id eſt præparauit te, ſiue prius apparauit te. niſi q̄s malit προεκυρώσατο, id eſt prius ſtatuit. Cæterum id nō erat in ullis Græcorum exemplaribus. Nec Ananias hic agit de prædeſtinatiōe diuina, ſed de ruina ac cæcitate Pauli, quibus rebus Chriſtus iam agebat & aggrediebatur, ut hac occaſione cognoſceret euangelij fidem. Quæ uidiſti & audiſti.) ὧν ἑώρακας. Articulus poſtpoſitiuus, iuxta Græcorū idioma, congruit antecedenti ꝓnomini quod ſubauditur, eorū. Diſſidēs a ſuoipſius uerbo. Interpres bene adiecit de ſuo eorum.

Ego ſtabam & cōſentiebam.) Hic Græci addūt duo uerba τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ, id eſt morti eius, καὶ αὐτὸς ἤμην ἐφεστὼς καὶ συνευδοκῶν, id eſt, Et ipſe eram aſſiſtens & comprobans interfectionem eius.

Tolle de terra huiuſmodi.) τοιοῦτον, id eſt talē, ut ad Paulum referatur. Vnde nō male addidiſſet huiuſmodi hominem. Et mox, non eſt fas, ſed καθῆκον, id eſt non conuenit ſiue non decet.

Et flagellis cedi & torqueri.) ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ χιλίαρχος ἄγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολὴν, εἰπὼν μάστιξιν ἀνετάζεσθαι αὐτόν, id eſt, iuſſit eum tribunus duci in caſtra, dato mandato ut flagris examinaret eum. Nec aliud fuiſſe iuſſum indicant ea quæ ſequuntur. Vt illud

interim

image
not
available

geſimo ſecundo. Dijs non detrahes, et principi populi tui non maledices Hebræi legunt ad hunc modum. אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר. Siquidem illi iudices אֱלֹהִים deos uocant.

Quid ſi ſpiritus aut angelus.) Græci ſecus legunt, εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ, ἢ ἄγγελος, μὴ θεομαχῶμεν, id eſt quod ſi ſpiritus locutus eſt illi, aut angelus, ne pugnemus cum deo quo uerbo uſus eſt ante Gamaliel.

Deuouerunt.) ἀνεθεμάτισαν, quod tamen eleganter uertit interpres. Demiror equidē quis hoc indicarit Carrenſi, græcis hoc loco ſcriptum anathematizauerunt. Et paulo poſt deuotiōe deuouimus, ἀναθέματι, ἀνεθεματίσαμεν, id eſt execrari ſeipſum, ac dijs manibus, ut ethnici loquuntur dealere.

Notum facite tribuno.) Græca nonnihil diſſonant a noſtris νῦν οὖν ὑμεῖς ἐμφανίσατε τῷ χιλιάρχῳ, καὶ τῷ συνεδρίῳ, ὅπως αὔριον αὐτὸν καταγάγῃ πρὸς ἡμᾶς, ὡς μέλλοντας διαγινώσκειν ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτοῦ, id eſt, Nunc igitur indicate tribuno & concilio, ut cras eum producat ad nos, uelut diſquiſituros exactius de cauſa illius, tametſi nonnulli Græci codices propemodum conſentiunt cum noſtris exemplaribus, in quibus eſt, ὑμᾶς uos, pro ἡμᾶς & μέλλοντες pro μέλλοντας. Atq; ita ſenſus erit. Nos plane decreuimus quocūq; periculo Paulum occidere, uos adiuuate, ut tantum producatur ad populum, abutentes hoc prætextu, quaſi uelitis exactius de cauſa diſputare. Alioqui ſciebant tribunum non producturū Paulū cognitis inſidijs. Atqui ſic exponit Carrenſis, uelut hoc ipſum uoluerint nunciari tribuno & concilio, quod deſtinaſſent per tumultum occidere Paulū, Iam uero Lyrano neſcio quid acciderit hoc loco, quem apparet ita legiſſe. Nunc autem uos notum facite tribuno cum conſilio, idq; cū male legerit, peius interpretatur, uos (inquit) cum conſilio, id eſt uos ſimul conciliati Phariſæi & Sadducæi, ne per ueſtram diſſenſionem impediatis mortem Pauli. Quis hæc poſſet cōminiſci, niſi penitus Ariſtotelis dialecticam ac phyſicam imbibiſſet?

Quoniam hæc nota feciſſet ſibi.) Interpres bene mutauit perſonam ſecundam in tertiam. Nam græce eſt παραγγείλας μηδενὶ ἐκλαλῆσαι, ὅτι ταῦτα ἐνεφάνισας πρός με, id eſt iuſſitq; ne cui efferret, quod hæc indicaueris mihi, niſi mauis infinituum modum poſitū uice imperatiui, quemadmodum nos uertimus.

Et lancearios ducentos.) δεξιοβόλους, quod dextra mitterent haſtilia. Nā olim fere miſſilibus utebantur. Ac mox, & iumenta præparate) κτήνατε παραστῆσαι, id eſt iumentaq; exhibere. Et hic uſus eſt infinito pro imperatiuo.

Timuit enim, ne forte raperent eum Iudæi & occiderent, & ipſe poſtea calumniam ſuſtineret, tanq; accepturus pecuniam.) Quæ hactenus recenſui omnia deſunt in Græcis exemplaribus, quæ quidem mihi uidere contigit. Opinor obliuione. Nec offendit hic locus Laurentium Vallam. Vnde apparet exemplar illius hæc habuiſſe.

Optimo præſidi.) τῷ κρατίστῳ, quod ut ante dictum eſt, magis competit in potentem, q; in bonum uirum.

Per noctem in Antipatridem.) Nihil opus erat præpoſitionem apponere, cum Antipatris uocabulum ſit ciuitatis palæſtinæ ab Antipatro patre Herodis ſortita nomen.

De qua pronunciaſſet.) ἐκ ποίας ἐπαρχίας, quod ſane nō ineleganter reddidit interpres.

EX CAPITE XXIIII.

ET multa corrigantur per tuam prouidentiam.) Græcis eſt non ἀνορθωμάτων, ſed κατορθωμάτων, quod rem cū uirtute & laude factum ſignificat, interprete Cicerone, quod latini uocant officium, a uerbo κατορθόω. Senſus enim eſt cum per tuā prouidentiam multa fruamur pace, multaq; officia præſtes huic populo.

Suſcipimus optime felix.) ἀποδεχόμεθα, quo uerbo nōnunq; & Paulus uſus eſt, ꝓ ap

probare,

probare,& amplecti.

Ne diutius te protraham.) ἐγκόπτω,id eſt impediam,ſiue morer, aut detineam & pro tua clæmentia eſt, ἐπιείκεια, quod alias humanitatē alias æquitatem uertunt.

Hominem hunc peſtiferum.) Græcis non eſt peſtiferum, ſed λοιμὸν, hoc eſt peſtem, quemadmodum exitialē exitium uocant ὄλεθρον,nec eſt hominem,ſed uirum.

Et autorem ſeditionis ſectæ.) Seditionis abeſt in Græcis codicibus πρωτοστάτην τε τῆς τῶν ναζωραίων αἱρέσεως, id eſt autorē ſeu præfectū ſectæ ſeu factionis quæ dicit Naçarenorū.

Etiam templum conatus eſt uiolare.) βεβηλῶσαι,id eſt prophanare, nimirum quod induxerit græcos.Ne quis imaginetur accuſari Paulum quod uim admouerit templo.

Quem & apprehenſum uoluimus ſecundum legem noſtram iudicare.) Superueniēs autem tribunus Lyſias,cum ui magna eripuit eum de manibus noſtris,iubens accuſatores eius ad te uenire.) Hæc omnia deerant in multis exemplaribus Græcis.In uno dūtaxat reperi aſſcripta, ſed minutiſſimis formulis,idq; in ſpacio marginali. Vnde & adiecimus,uelut omiſſa librariorum incuria præſertim,cum hoc loco nihil offenderit Laurentium. Annuente ſibi præſide.) νεύσαντος αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος, id eſt,cum ānuiſſet ipſe præſul.Interpres legiſſe uidetur αὐτῷ.Nec admodum refert.

Bono animo pro me ſatiſfaciam.) εὐθυμότερον τὰ περὶ ἐμαυτοῦ ἀπολογοῦμαι,id eſt,æquiore animo pro mea cauſa reſpondeo.Eſt enim præſentis temporis ἀπολογοῦμαι,quod interpres uarie uertit. Eſt autē proprie apologia,oratio qua ſe defendit apud iudicem reus.

Neq; probare poſſunt tibi,de quibus nunc me accuſant.) οὔτε παραστῆναι με δύνανται, περὶ ὧν κατηγοροῦσί με,id eſt,nec exhibere me poſſunt,in his de quibus accuſant me.Exhibere dixit pro conuincere.

Secundum ſectam quam dicunt hæreſim.) Cum hæreſis apud Græcos , nihil aliud ſit ꝙ ſecta,quid uenit interpreti in mentem, ut latinam uocem interpretaretur per aliam græcam,ſed idem ſignificantem? An uerebatur, ne quis parum intellecturus eſſet uocabulum ſectæ,& ob id græca uoce ceu notiore explicuit? Quapropter ſciat lector Græcis non eſſe ſectam,alioqui bis erat dicendum ſecta & ſecta,ſed ὁδὸν, id eſt uiā, κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν λέγουσιν αἵρεσιν,id eſt iuxta uiam,quam dicunt hæreſim,ſiue ſectam.Exponit enim Paulus,quid dixerit uiam. Hoc eſt uitæ inſtitutum, quod notiore uerbo ſectam uocant. Sentit enim de ſecta phariſæorum,quæ cæteris antecellebat eruditione. Cæterum hæreſis apud ueteres non erat tam odioſum uocabulum,quam eſt hodie apud Chriſtianos,quibus cum ſumma competat concordia,utpote eiuſdē corporis mēbris, iure uidelicet optimo inuiſum eſt,ſectæ uocabulum,diuiſionem ſonans.

Deſeruio patri & deo meo.) Primum deſeruio eſt λατρεύω,quod eſt cultum exhibere,a quo uerbo dicta eſt Theologoꝝ latria. Quoquidē in loco neſcio quid ſibi uelit Hugo Carrēſis, excuſans Paulum, quod ſeſe hic æquarit prophetis.Cum nihil huiuſmodi percipi poſſit ex uerbis Pauli.Deinde nō eſt patri & deo,ſed patrio deo τῷ πατρῴῳ τῷ θεῷ.Quod tamen haud accidit interpretis uitio,ſed librariorum errore. Neq; uero hoc loco dormiuit Carrenſis addens,quod deum patrem ſuum dixerit Paulus, cuius filius demonſtraretur nō ſeruus. Quaſi uero Paulus ullo titulo magis ſoleat gloriari, ꝙ quod ſeruus eſſet dei ac Ieſu Chriſti. Se nunꝗ uocat filium,niſi cum de omnibus in genere facit uerba. Porro patrium deum uocat,quod idem eſſet,cuius cultum a maioribus ſuis accepiſſet,ne uideretur abrogare religionem Iudæorum.

Sine offendiculo conſcientiam.) ἀπρόσκοπον συνείδησιν, ueluti dicas inoffenſam cōſciētiam, ſiue expertem offenſæ, hoc eſt,quæ nuſꝗ offendat.

Quidam autem ex Aſia Iudæi.) Non eſt abſolutus ſermo, niſi ſubaudias aliquid. Et quod demiror ſenſit hoc Carrēſis,ac ſupplendū autumat:uiderūt me in tēplo. Quaſi uero id quicꝗ ad huius cauſæ defenſionē pertineat,ſi uiſus eſt ab Aſianis Iudæis in tēplo.

Ego puto

ſcripſit ad Pāmachium de optimo genere dicendi, citans hunc locum, uertit ad hunc modum. De omnibus quibus accuſor a Iudæis o rex Agrippa, exiſtimo me beatum, cū apud te ſim hodie defendendus, qui præcipue noſti cunctas quæ in Iudæis ſunt conſuetudines, & queſtiones. Nos uertimus hūc in modū, Super oibus de quibus accuſor a Iudæis rex Agrippa exiſtimo me beatū qui cauſā dictur⁹ ſim hodie, apud te quod tu maxime ſis gnarus earū quæ apud Iudæos ſūt & queſtionū & cōſuetudinum. Græca ſic habent. περὶ πάντων ὧν ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ τῶν ἰουδαίων βασιλεῦ ἀγρίππα ἥγημαι ἐμαυτὸν μακάριον: μέλλων ἀπολογεῖσθαι ἐπὶ σοῦ σήμερον, μάλιστα γνώστην ὄντα σε πάντων τῶν κατὰ ἰουδαίους ἠθῶν τε καὶ ζητημάτων. Quæ ab initio fuit in gente mea) Bis eſt hoc loco ἄνωθεν, quod interpres uertit ab initio, ſignificat autem uitæ ſeriem ab initio uſq; ad finem.

Secundum certiſſimam ſectam) κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν Phariſeorum ſectam hæreſim uocauit, haud dubie quin in bonam partem. Deinde quod hic uertit certiſſimam græcis eſt, ἀκριβεστάτην hoc eſt exactiſſimam ac diligentiſſimam, quod eſſet eruditior ac rigidior q̄ ſadduceorū, proximeq; ad uerū accedēs. Et nunc in ſpe quæ ad patres) ἐπ᾽ ἐλπίδι, Melius erat de ſpe. Et mox (duodecim tribus) τὸ δωδεκάφυλον græcis unica dictio eſt, quæ ſignificat non unam aut alteram ſectam ſed uniuerſam gentem iudæorū in duodecim tribus diſtinctam, cui reſpondet participium) λατρεῦον, quod ut ſæpe iam diximus cultū numinis ſignificat. Cæterū apud nos deſunt duo uerba ἐν ἐκτενείᾳ, id eſt acriter ſiue aſſidue, ut legas duodecim tribus inſtanter nocte ac die ſeruiuimus.

Vt conſtituam te magiſtrum) προχειρίσασθαι, id eſt ut præparem, quod ante uertit præordinare. Eripiens te de populis & gentibus in quas) Græcis eſt ἐκ τοῦ λαοῦ, id eſt de populo, ſentiens nimirū de Iudæis. Et nōnulli græci codices pro populo habebant Iudæis. Repetit ad eūdē modū paulo poſt. τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι, Id eſt populo & gētibus. Verum apud illos non eſt in quas, ut reſpondeat gentibus, ſed οὓς, id eſt ad quos, rei magis habita ratione q̄ uocis.

Volentes me interficere) διαχειρίσασθαι, quod magis ſignificat iniecta manu uiolare, q̄ interficere. Si paſſibilis Chriſtus) εἰ παθητὸς ὁ χριστός, an pati debuerit Chriſtus. Sic enim diſputabat ex prophetis, ut oſtenderet illorum uaticinia competere in Criſtum. Siquidem hæc referenda ſunt ad prædictionem prophetarum, non ad Chriſtū paſſū Alioqui parum apte cohærebit lumen annunciaturus ſit populo.

In modico ſuades) ἐν ὀλίγῳ πείθεις. Primum modicum pro paulo ſuo more uſurpat, Deinde inter ſuadere & perſuadere non ſentit eſſe diſcrimē apud latinos, etiamſi apud græcos unicum uerbum noſtris duobus reſpondet. Cæterum haud erat in procliui, cōmode locum hunc uertere. Valla putat ita reddi potuiſſe. Parū abeſt, quin perſuadeas me fieri Chriſtianum. Cui Paulus dixit, Optarim apud deum, ſiue parum, ſiue multum abeſt. Arbitror & ita reddi potuiſſe, aliquantulum mihi perſuades, ut fiam Chriſtianus. Et Paulus ait, Optarim adeo, ut non ſolum aliquantulum, uerumetiam multum, neq; te tantum, ſed & omnes qui audiunt me hodie.

EX CAPITE XXVII

VT autem iudicatum eſt eum) ἐκρίθη, id eſt decretum eſt, ſiue cōſtitutum. Nec ad Paulum refertur, ſed ad regem & præſidem, qui ſic ſtatuerant audito Paulo. Tradiderunt Paulū cum reliquis cuſtodijs) παρεδίδουν τόν τε παῦλον καί τινας ἑτέρους δεσμώτας, id eſt tradiderunt tū Paulum, tū alios quoſdam uinctos.

Nauim Adrumetinam) Carrēſis interpretatur Adrumētinam nauem, quæ Rhomā petat. Cæterum Adrumetum ſiue Adrumetiū ciuitas eſt Myſiæ autore Stephano. Eſt & Adramattis inſula Lyciæ & Adrumes adrumetis ciuitas Aphricæ. Vnde dicendum erat Adrumetinam.

Perueniмus in Lyſtram, quæ eſt Lyciæ) κατήλθομεν εἰς μύρα τῆς λυκίας, id eſt deuenimus Myram quæ eſt Lyciæ, ſiue ciuitatem, Lyciæ. Pronunciatur autē bifariam, genere

 neutro,

neutro & fœminino. Cæterum Lyſtra Lycaoniæ eſt, non Lyciæ. Carrenſis homo uigilās admonet hoc loco apud Græcos haberi Smyrnā, ſed ab Hieronymo poni Myrrhā.

Tarde nauigaremus) Græcis compoſita dictio eſt, βραδυπλοοῦντες.

Iuxta Salmonem.) Salmon ciuitas eſt maritima inſulæ Cretæ.

Qui uocatur boni portus.) Boni portus pluratiui ſunt numeri, καλοὺς λιμένας. Quāꝗ magis dixit pulchros portus ꝙ bonos. Sentit autem, ni fallor, de ciuitate Cretenſiū, cui nomen καλὴ ἀκτή. i. pulchrum litus.

Cui iuxta erat ciuitas Thalaſſa.) Indicat & Diuus Hieronymus hūc locum corrupte legi Talaſſa, quāꝗ id ipſum quod uice corrupti uocabuli ſubiecit, in uulgatis codicibus corruptum erat. Siquidem ſcriptum erat Laphet, Græci legunt Laſſæa, quæ & ipſa ciuitas eſt litoralis Cretæ, haud procul a bonis portibus.

Conſolabatur eos Paulus.) Quid acciderat illis, ut egerent conſolatore? Nam Græcis eſt παρῄνει. i. hortabatur, ſiue admonebat, ne longius irent. Quanꝗ ipſa Pauli oratio, quæ mox ſubijcitur, ſatis arguit, illum non conſolari, ſed dare conſilium.

Incipit eſſe nauigatio.) μέλλειν ἔσεσθαι. i. futuram eſſe nauigationem, quod tamen frequenter ad hunc uertit modum.

Deuenientes Phœnicem hyemare.) Phœnicem hic eſt accuſatiuus a Phœnix, quæ Græcis palmam ſignificat, unde & Phœnicen Syriæ partem apparet dictam. Ipſe Lucas indicat eſſe portum Cretæ huius nominis.

Ad Africum & Chorum.) Ventorum nomina ſunt. Duos nominat, quod ad utrūꝗ uergeret is portus. Dixerit quiſpiā, Quorſum opus erat hoc admonere, quod nemo neſciebat? Imo quorſum attinebat, ut Hugo Carrenſis tantus Theologus aſcriberet commentarijs, Chorum eſſe inſulam, aut ciuitatem in Creta. Vſqꝫ adeo nihil referebat, utrū nouam extrueret inſulam, an nouā cōderet ciuitatē in uetuſtiſſima inſula.

Cum ſuſtuliſſent de Aſſon) ἄραντες ἆσσον. i. cum ſuſtuliſſent Aſſon. Incertum autem, an illuc appulerint, & rurſum inde ſoluentes præteruecti ſunt Cretam, an Aſſo præterita putarint ſe iam eſſe in tuto. Eſt enim Aſſos maritima Lyciæ ciuitas, in ædito ſita ꝓmontorio, adeo ut parum tutū ſit accedere. Vnde iocus Nicoſtrati Citharœdi, ἆσσον ἴθ᾽ ὥς κεν θᾶσσον ὀλέθρου πείραθ᾽ ἵκηαι. i. Aſſon eas ut citius ad exitij terminos peruenias. Ac Hieronymus quidem Aſſon ponit in Aſia. Cæterū opinor Lucam ſentire de Aſſo opidulo Cretæ, unde dictus eſt & Iupiter Aſius. Nam adhuc lambebant litora Cretæ.

Ventus Typhonicus.) Vnus eſt e uentis ſubitis ac repētinis, nomine Typhon. Quibus omnibus illud eſt cōmune, quod exalante terra coorti, nubibus obductis incluſi, non uno erumpant modo. Nam uagantes, ac torrentium more ruentes tonitrua & fulgura ædunt. Cæterum maiore illati pondere incurſuqꝫ, ſi flatu ſiccam ruperint nubē, ꝓcellam gignunt, quæ græcis dicitur ἐκνεφίας. Sin uero depreſſo ſinu arctius rotati effregerint ſine igni, hoc eſt, ſine fulmine uorticē faciūt, qui Typhon uocatur, id eſt uibratus Ecnephias. Defert hic aliquid ſecum e nube gelida abreptum, conuoluens uerſanſqꝫ, & ruinam ſuam illo pondere aggrauans, locum ex loco mutans, rapida uertigine. Quod ſi maiore depreſſæ nubis eruperit ſpecu, ſed minus alto ꝙ procella, nec ſine fragore, turbo dicitur, proxima quæqꝫ proſternens. Idem ſi fuerit ardentior accenſuſqꝫ preſter dicitur, amburens contacta pariter ac proterens. Porro Typhonem Plinius appellat præcipuam nauigantium peſtem, ut qui nō antemnas modo, uerum etiam ipſa nauigia contorta frangat. Cæterum tanto malo, tenui remedio occurri, ſi acetum in aduenientem effundas, cuius uis frigidiſſima eſt. Idem illiſu ipſo repercuſſus correpta ſecum in cœlum refert, ſorbetqꝫ in excelſum. Dict⁹ eſt aūt Typhon a græco uerbo τύφω, qđ eſt inflāmo.

Qui uocatur Euro aquilo.) Græci pro Euroaquilo legunt εὐροκλύδων uox hinc dicta, qđ ingētes excitat fluctus. Verū haud ſcio an Lucas tametſi græce ſcribēs, effinxerit uocem noſtram dicens εὐροακύλων, quemadmodum Aquilam Paulus quoqꝫ facit ἀκύλαν:

Addidit autem non ſolum cognomen typhonis, ut periculum exprimeret, uerũ etiã unda erũperet, ut intelligeremus hoc quoq; nomine incommodũ, quod non faceret ad inſtitutum curſum, cũ notus ſit accommodus e Syria nauigantibus in Italiam.

Nõ poſſet conari in uentũ,) ἀντοφθαλμεῖν, quod græcis ſonat obtueri hoc eſt ex aduerſo aſpicere. Porro qui renititur, obuertit oculos.

Data naue flatibus.) Græcis unica dictio, eſt ἐπιδόντες, & referri poteſt ad τῷ ἀνέμῳ ut ea uox in confinio ſita, utroq; reſpondeat, ad obniti & data.

Suis manibus armamenta nauis proiecerunt) αὐτόχειρες τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἐῤῥίψαμεν id eſt noſtris ipſorum manibus armamenta nauis proiecimus. Apparet interpretem legiſſe ἐῤῥίψαν, & ad ſenſum perpuſillum intereſt.

Multa ieiunatio) ἀσιτία, id eſt inedia.

Audito me) πειθαρχήσαντας, id eſt obtemperaſſe mihi. Tametſi non uideo, cur hoc loco Valla notet interpretem. Non tollere a Creta) Græce eſt μὴ ἀνάγεσθαι, hoc eſt, non ſoluere a Creta. Lucriq; facere iniuriam) κερδῆσαι, hoc eſt accerſere ſine cauſa. Id eñ lucrum uocant. Et ὕβριν, id eſt iniuriam uocat incommoditatem cœli ac uiolentiam maris. Nec eſt ſuadeo, ſed παραινῶ, id eſt hortor.

Angelus dei cuius ſum) Incertum erat utrum cuius referat deum, an angelum, niſi addidiſſet ᾧ λατρεύω, i. quem colo, ſiue cui ſeruio.

Apparere ſibi) προσάγειν, quod magis ſonat accedere. Niſi forte interpres legit προσαυγεῖν, id eſt affulgere. Submittentes bolidem) βολὶς dicitur a βάλλειν quod eſt mittere id eſt pondus funiculo affixum, quo deiecto nautæ explorant altitudinem maris. Cæterũ Lucas unico uerbo dixit, quod interpres duabus redidit, βολίσαντες.

Inciperent ancoras extendere) μελλόντων ἐκτείνειν, id eſt extenſuri, quod ſepenumero fecit interpres. Verũ hic duriuſculum erat. Ac paulo poſt, ἄχρι δὲ οὗ ἔμελλεν ἡμέρα γίνεσθαι id eſt cum futurus eſſet dies, hoc eſt cum inſtaret dies, & non longe abeſſet.

Animæquiores autẽ facti) εὔθυμοι, id eſt bono animo poſitiuum eſt nõ comparatiuũ.

Litus in quem cogitabant) ἔχοντα αἰγιαλὸν, εἰς ὃν. Cur non potius in quod q̃ in quem quandoquidem αἰγιαλὸς græcis eſt maſculini generis, quemadmodum & κόλπος. Nã terram opinor expetebant. Et multa ſunt litora apud coſmographos, quæ proprio uocabulo Aegiali uocantur, uelut inter Sicyonem & Bupraſiũ. Eſt & alius finitimus ponto, poſt promontoriũ Carambin. Cuius meminit Homerus. Rurſus eſt Thraciæ apud fluuium Strymonẽ. Poſtremo eſt Aigialus, cognomẽto magnus, inter Aegyptũ & Aethiopiam. Et Hieronymus hunc locum citans Aegiali meminit.

Leuantes Artemonem) ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα, id eſt ſublata antemna & τῇ πνεούσῃ, quod interpres uertit ſecundum auræ flatum puto ad ἐπάραντες eſſe referendum, ut accipiamus carbaſa oppanſa flatibus antemna in altum ſubrecta, quo magis uenti arbitrio ferrentur in littus.

In locum Bithalaſſum) Nec expoſuit græcam uocem interpres, nec nos eam incorruptam ſeruauimus. Nam Lucas ſcripſit εἰς τόπον διθάλασσον, id eſt in locum bimarẽ. Sic eñ Horatius in odis, Bimariſue corinthi mœnia, quod ea ſit Iſthmos, & utrinq; mari alluatur Contendebant, ut ſi poſſent in ſinum impellerent nauim, Verum id nõ contigit, uẽtis impellentibus in Iſthmum aliquem in mare prominentem.

EX CAPITE XXVIII

QVia mitilene inſula uocabatur) Hugo Carrenſis liberum nobis facit, utrum malimus militenem legere an miletum. Etiamſi ſunt, qui corruptius legunt Mytilene. Græci legunt Melite. Ea eſt inſula, inter Epirum & Italiam. Vnde melitæi dicti canes in delicijs habiti. Quamquam eſt Militene Cappadociæ ciuitas. Verum hic inſulam uocat. In tumorem conuertendum μέλλειν πίμπρασθαι, id eſt inflammari, ſiue incendi. Quamquam id comitatur tumor.

Benigne triduo habuit.) φιλοφρόνως ἐξένισεν.i.amice tractauit, aut ſi dicere liceret hoſpitatus eſt. Cæterum q uerbum tam elegans in mẽtem uenerit interpreti demiror, tantum abeſt ut reprehendam, quod ille uertit habuit pro tractauit.

Cui erat inſigne caſtoꝝ.) Caſtoꝝ eſſe legendũ, indicant etiã recẽtiores Lyranus & Carrenſis. Nam græcis eſt διοσκούρων. Id eñ nomis eſt Caſtori & Polluci, filijs Iouis & Ledæ. Credidit antiquitas eos eſſe deos, ſalutares nauigantibus, ſi ſimul apparerent, apparẽt aũt ignis ſpecie malo aut antẽnæ inſidẽtes. Cõtra, ſi ſinguli aut ſolitarij. Horũ igit inſigne habebat ea nauis. Quæſo te lector ſi libet ridere, legito quæ prodiderit hoc loco Carrenſis de inſigni Caſtrorum. Quanq̃ adiecit deniq̃ neſcio quis ueram ac ſeriam interpretationẽ. Neq̃ uero minus feſtiua ſunt, quæ ꝓdidit de tribus tabernis. Cæterum ambo Caſtores nõnunq̃ uocantur, cum alteri dũtaxat id nominis fuerit.

Vſq; ad Appij forum.) Quoniam præceſſit & ſic Rhomam uenimus, ac poſtea mentio fit de Appij foro, quidam putant Appij forum in urbe Rhoma eſſe. Idq̃ legitur & in Catalogo locorum, quos indicauit Diuus Hieronymus in actis apoſtolorum, uerum ut illinc complura detracta ſuſpicor, a compendiarijs, quibus impendio placet adagium illud, inter pocula natum, Gaudent breuitate moderni, ita uideo nõnulla ab alijs adiecta, quorũ hoc unum eſſe crediderim. Alioqui conſtat oppidum, quod Appij forum dicitur, longius abeſſe a Rhoma q̃ ſit Aritia, id quod declarat Horatius in Satyris. Egreſſum magna me accepit Aritia Rhoma inde forum Appi Proinde cum in ſumma dixiſſet eſſe itum, retrocedit nonnihil, ut occurſum fratrum deſcribat apud Appij forum ac tres tabernas. Sic enim legimus in emendatis exemplaribus latinis, cũ in nõnullis ſcriptum ſit, & tribus tabernis. Alioqui ſi Appij forum & tres tabernæ Rhomæ ſunt, quid ſibi uult quod mox ſubijcit, Vt uenimus autem Rhomam ꝑmiſſum eſt Paulo manere.

Manere ſibimet.) μένειν καθ᾽ ἑαυτὸν.i.manere apud ſemetipſum, hoc eſt ſolum, & ſine reliquis captiuis.

Sine prohibitione.) ἀκωλύτως, quod bifariam accipi poteſt a nemine prohibitus ſiue uetitus, aut hoc animo, ut a nemine poſſet impediri.

ANNOTATIONMM IN ACTA APOSTOLORVM FINIS.

ANNOTATIONES D. ERASMI ROTERODAMI IN EPISTOLAS PAVLI APOSTOLI, DILIGENTER RECOGNITAS AB EODEM, PRIMVM AD GRAECAM VERITATEM, DEINDE AD VETVSTISSIMORVM EXEMPLARIVM LATINORVM FIDEM, POSTREMO AD PROBATISSIMORVM AVTORVM CITATIONES SIMVL ET INTERPRETATIONES.

ROMA VITTORIO EMANUELE

PAVLVS.) Sunt qui putent Saulo commutatum fuiſſe uocabulum a conuerſione, Sunt rurſum qui putent illum fuiſſe binominem, id quod mea ſententia uero propius eſt. Quanquam arbitror Paulo primum Hebræo nomen hebraicum inditum Saul, nam hoc nomine compellat illum Chriſtus in uia. Σαοὺλ σαοὺλ τί με διώκεις; i. Saul Saul, quid me perſequeris? Deinde quoniã Aegyptus Cilicia, & huic finitima Syriæ pars propter Alexãdri magni imperium, & poſtea Rhomanam adminiſtrationem, iam fere græco ſermone utebatur, hebraicam uocem, in græcam formam fuiſſe deflexam, quod Græci nullum habeant uocabulum in λ, aut in μ, deſinens, atque ita ex Saul factum eſſe Saulum, quemadmodum & hodie ex Adam faciunt Adamum, ex Abraham Abrahamum, ex Ioſeph Ioſephũ. Deniq; quoniã Pauli nomen iuxta Græcis ac Rhomanis erat familiare, e Saulo rurſum factum eſſe Paulum, ut uocabulum etiam lubentius agnoſcerẽt, quorum ſe doctorẽ profitebatur, & hic quoq; omnia fieret omnibus. Ipſe certe hoc nomine perpetuo eſt uſus in ſcriptis ſuis. Verum hiſce de rebus accuratius diſputamus in cõmentarijs, quos olim in Paulũ inſtitutos, breui abſoluemus, aſpirante fauore Chriſti. Nunc quod ad hoc inſtitutum pertinet, illud admonuiſſe ſatis eſt, Saul שָׁאוּל Hebræis ſonare petitũ, paſſiuum a שָׁאַל quod aſcitus fuerit ad munus apoſtolicum. Ambroſius indicat Saulum dici tentationem ſeu inquietudinem. Addunt alias item interpretatiões, neſcio quas in nominibus hebraicis, quæ uocum alluſionem modo tenuem habent, quas quoniam non eſt huius inſtituti, non anxie diſcutiam. Cæterum Græcis σαῦλος, ὁ duntaxat abiecta, cõmotionẽ ac tumultũ ſonat, proprie maris ac fluctuum σάλος. Paulus autem græcis ſonat quietum, a uerbo παύομαι, unde & παῦλαν, quietem appellant. Rhomanis puſillum ſonat. Hæc obiter admonui, quo facilius intelligantur ea, quæ ſancti interpretes de nominum ratione uel attingunt, uel alludunt in ſuis commentarijs. Vocatus apoſtolus.) κλητὸς ἀπόστολος.) Vocatus hoc loco nõ eſt participiũ dictus aut nominatus, quemadmodum nunc uulgo quidam modeſtiæ cauſa ſcribũt, uocatus epiſcopus, ſignificantes non tã modeſte, quam uere, ſe magis nomine quam re epiſcopos eſſe. Verum nomẽ eſt ſubſtantiuum, uelut apoſtolus. κλητὸ non κληθεὶς aut κεκλημένος. Quemadmodum & paulo inferius, Vocati Ieſu Chriſti. κλητοὶ. Et ſubinde κλητοῖς ἁγίοις. i. uocatis ſanctis. Eſt autem uocati nomen abſolutum, quemadmodum olim apud Rhomanos euocati dicebantur, qui uelut amici ad bellum accerſebantur, & hodie quoq; nõnulli uocãtur electi, qui proximi ſunt ſenatoriæ dignitati. Valet autem ferme perinde, quaſi dicas, uocaticius apoſtolus. ſiue uocatione apoſtolus, & uocatione ſanctis. Statim

enim in ipſo exordio ſuum agit negocium, & conciliat ſibi fidem & autoritatem. Primũ cũ ipſo noĩe præ ſe fert nouatum uitæ genus. Deinde cum ſeruũ ſe uocat, indicat ſe nõ ſuum negocium agere. Ad hæc cum addit, Ieſu Chriſti, excludit Moſen, qui ſic inſederat animis Iudæorum, ut periculum eſſet, ne gentilitas etiam in ſeruitutem Moſaicæ legis abduceretur. Et plane futurũ erat, niſi Paulus acerrime manibus, pedibuſq; reſtitiſſet, ut per hunc athletam euangeliũ Chriſti, ueluti renatũ uideri poſſit. Poſt hæc adijcit apoſtolus, ꝙ ſignificat legatũ, ſiue ab alio miſſum, & quoniam id temporis erant multi pſeudapoſtoli, qui ſeſe famæ queſtusue gratia in hoc munus ingerebant, adiecit κλητὸς, uocatus, quod geminã habet ſententiã. Siue, ꝙ ad hoc munus fuerit ab ipſo Chriſto uocatus, hoc eſt accerſitus, nec ſibi uindicarit apoſtolicam functionẽ, imo nec ab homine ſuſceperit hoc muneris, ſed ab ipſo Chriſto. Siue, ꝙ hoc uerbo meritũ excludat & opera legis & euangelij gratiam aſſerat, quæ datur omnibus, non e Moſaicæ legis cærimonijs, q̃bus fidebant Iudæi, non ex humana ſapientia, cui nitebantur Græci, ſed ex uocatione numinis. Nam id potiſſimũ agit in hac epiſtola Diuus Paulus, ut utriſq; detrahat ſuperciliũ, & Iudæis adimat Moſaicæ legis fiduciã, & Græcis philoſophiæ præſidiũ, & utroſq; ex æquo cõiungat in Chriſto. Habent apoſtoli ſua quædam peculiaria, gratiam, uocationẽ, electionẽ, præſcientiam, deſtinationem, ac prædeſtinationẽ, quæ ferme ſemper legis fiduciæ opponunt, quod inde tum præcipuũ periculum imminere uideretur. Quanq̃ haud inficias iuerim, hanc uocem κλητὸς aliquoties ſic uſurpari, ut non multum abſit a natura participij. Velut apud Matthæum, Multi ſunt uocati, pauci uero electi. ἐκλεκτοὶ legitur, & κλητοί.

Segregatus in euangeliũ dei.) ἀφωρισμένος. Mira epitaſi cõmendat ſuũ officiũ, q nõ ſolum uocatus fuerit ad apoſtolici muneris functionẽ, uerum etiã ſepoſitus ſit & ſeparatus, in munus euãgelij prædicandi. Eſt enim ἀφορίζειν non ſolum ſeparare, uerum etiam iudicio ſeponere ac ſecernere. Vnde medici ἀφορισμοὺς uocãt, leges abſolute breuiterq; pronunciatas, quemadmodum uocantur & ſapientum ἀποφθέγματα. Neq; ſimplicem ἔμφασιν habet hæc dictio. Primũ enim deprecatur inconſtantiæ crimen, quod a Moſaica lege deſciſcere uideretur. Vocatus, inquit, & ſegregatus, uelut eximiũ quoddã & electum organũ, ipſo teſtante Chriſto. Vas electionis eſt mihi, ut portet nomen meũ coram gentibus. Deinde alluſit, ad factionem ſuam, quam ſequebatur in iudaiſmo. Cum enim Iudæorum populus, quanquam eandem legem amplecteretur, in uarias ſectas eſſet diuiſus, Samaritanos, Eſſenos, Nazarænos, Sadducæos. Herodianos, Phariſæos Paulus phariſaicæ hæreſeos erat, qui ſic appellantur ab hebræa uoce, pharas פרש quod ob inſignem uitæ ſanctimoniam, & excellentem doctrinã ſemoti ſeparatiq; a uulgo uideri uellent. Cœpit igitur eſſe Paulus in euangelio, qđ fuerat in iudaiſmo, ſed alio pacto. Illic ſupercilij titulus erat, hic mire ſeparatus erat, a Moſe ad Chriſtum, a litera ad ſpiritum, a fiducia operum ad gratiam.

Qui factus eſt ei) τοῦ γενομένου. Laurentius Valla mauult genitus aut natus, q̃ factus, cuius equidem ſententiam in præſentia nec probo, nec improbo. Certe genitus eſſet, ſi ſcriptum fuiſſet γεννηθεὶς. Cæterum pronomen ei, quod additũ in Latinorum codicibus, in nullis Græcorum inuenitur, ſed quoniam ſubabſurdus ſermo uidebatur, ſi dixiſſet, q factus eſt ex ſemine dauid, explicandi cauſa adiecit, ei. Quanq̃ huius pronominis additamentum adeo nihil facit ad ſenſum, ut officiat quoq;. Nec enim hoc agit Paulus, ut appareat, cui natus ſit Chriſtus, uerum ut liqueat eum a quo ſegregatus fuerit in preconium euangelij, fuiſſe deum uerum, & eundem item uerum hominem, ex eo quod natus eſſet ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Deum ex hoc, ꝙ uirtus eius diuina declarata ſit, per ſpiritum ſanctificationis & reſurrectionem a mortuis. Quod ſi quid ad rẽ pertinuiſſet definire, cui natus aut factus eſſet, nobis natus erat, potius q̃ patri, quorum negocium agebatur. Quod ſi cui non ſatis arridet uerbum illud natus, & mauult id qđ habet

habet uulgata æditio, factus. Equidem non admodum refragabor, modo intelligat hoc loco factum dici, pro eo quod eſt eſſe cœpiſſe. Quod genus eſt & illud, Qui poſt me uenit, ante me factus eſt. Hoc eſt, Qui me ſequebaẽ, cœpit eſſe prior, & præceſſit me, quẽadmodum in euangelicis annotationibus indicauimus. Is enim qui nunq̃ cœpit eſſe deus, homo tamen eſſe cœpit.

Qui prædeſtinatus eſt.) Magno conſenſu græci codices habent, ὁρισθέντος. i. Qui finitus ſeu definitus erat, hoc eſt iuxta Græcorum ſcholiorum interpretationem, certo ꝓnunciatus, demonſtratus, ac declaratus. Atq; ita legendum eſſe, nominatim etiã admonet Origenes, enarrans hunc locum, in quo tamen illud obiter ſuccurrit admirari, quomodo Origenes eo in loco citet exemplaria Latinorum, in quorum plæriſq; fatetur ꝓdeſtinatus haberi prædeſtinatus. Niſi forte interpres aliquid addidit de ſuo, Aut Origenes quo ſtudio perueſtigarat Hebræorum fontes, non contentus tot æditionibus, codẽ latinos quoq; codices luſtrauit. Dictu mirum eſt q̃ ſe torqueat hoc loco Diuus Thomas Aquinas, uir alioqui non ſuo tantum ſæculo magnus. Nam meo quidẽ animo, nullus eſt recentium Theologorum, cui par ſit diligentia, cui ſanius ingenium, cui ſolidior eruditio, planeq; dignus erat, cui linguarum quoq; peritia, reliquaq; bonarum literarum ſupellex contingeret, qui ijs quæ per eam tempeſtatem dabantur, tam dextre ſit uſus. Quare ſi magni ſcriptores nonnunq̃ hæſitant in Paulinis epiſtolis, id partim imputandum eſt ſermonis ac ſenſuum obſcuritati, partim infelicitati temporum, quibus bonæ literæ pene funditus interierant. Vir igitur uigilans & ingenioſus omnem hoc loco mouet lapidem, ac ceu Proteus quiſpiam ſemet in omnia uertit, ſi qua poſſit elabi, nunc lectionẽ Origenicam ſequens, nunc ad noſtram ſe recipiens. Et nunc interpretatur deſtinare, promittere, nunc ordinare. Rurſum prædeſtinare nunc præſcire, nunc aliud quiddam eſſe uult, ac uarias inducit deſtinationis ac prædeſtinationis relationes. Atq; Origenes quidem expedite definit prædeſtinationem ac deſtinationem, ita pronuncians, deſtinari eum, qui iam eſt, prædeſtinari qui nondum ſit. Vnde notat Diuus Hieronymus enarrans primum caput epiſtolæ ad Epheſios, ex huius opinor ſententia, Paulum his uerbis προορίζειν non uti niſi cum de nobis loquitur, ac palam admonet hoc loco de filio dictum eſſe, ὁρισθέντος, non προορισθέντος. i. deſtinati, nõ prædeſtinati. Atqui ſi hoc nos offendit, quod prædeſtinari ob additam anteceſſionis præpoſitionem, referatur ad aliquid quod nondum ſit, idem ſcrupulus manet in uerbo ſimplici. Cum enim deſtinare ſit non mittere, quemadmodum uulgus illiteratum putat, ſed certum aliquid in animo præfigere, nimirum ipſa uerbi natura rei futuræ ſignificationem habet, quemadmodum ſperare, timere, decernere, deliberare, ſtatuere. Nihil enim horum fit, niſi ad aliquid futurum referatur. Rurſum ſi malumus hunc futuri reſpectum alio deriuare, q̃ ad ipſam filij dei rationem, ut is qui ab æterno genitus fuit filius, idem deſtinatus fuerit & ordinatus ad hoc aut illud faciendum, iam nihil etiam obſtat præpoſitio præ. Quandoquidem ad hunc modum nihil prohibet dei filium prædeſtinatum uocare, ad id quod poſtea accidit. Verum ſiue deſtinatus legas ſiue prædeſtinatus, & quocunq; referas eam futuri rationem, conſtanter obſtrepit id quod ſequitur, filius dei, ſecundum ſpiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum. Fac enim deſtinationem æternã, ut ſemꝑ deſtinatus fuerit ad hoc, ut eſſet filius dei, quo modo iã cohæret per ſpiritum ſanctificationis, & ex reſurrectione mortuorum? Quid enim hæc ad illam deſtinationem? Vnde Ambroſius laborãs & ipſe in his anguſtijs, addit haud ſcio unde, duo uerba, ut manifeſtaretur filius dei. Et Thomas admonet, nonnunquam in diuinis literis dici fieri, cum intelliguntur fieri & innoteſcunt. Atq; hæc cum dicunt, ueluti diuinant, id quod nos ſentimus. Quãq̃ nihil erat neceſſe, aliũde petere, quod in ipſis Pauli uerbis ineſt. Nã ipſa græca uox ὁρίζειν nõ ſolũ ſignificat definire, ac decernere uerum certo pronunciare, ac promulgare, quod decreueris. Vnde certam de rei natura

ſententiam, ὅρον appellat, & indicatiuum modum, quod certum aliquid indicet ac declaret. ὁριστικὴν appellant Grammatici. Proinde ſi ꝓ prædeſtinatus legas declaratus, tota undiqꝫ ſententia uel ad amuſſim quadrabit, neqꝫ quicꝗ uſqꝫ occurret ſalebræ. Hominem fuiſſe Chriſtum, euidens eſt argumentum, quod natus ſit ex ſemine Dauid. Id ipſis comprobatum eſt ſenſibus. At declarandum erat, eundem eſſe filium dei, id quod ſemper fuerat, ſed ignotum erat mundo. Quem igitur conſtabat hominem eſſe, is declaratus eſt eſſe filius dei. Caro declarauit hominem, uirtus & ſpiritus ſanctificationis declarat filium dei ac deum. Idqꝫ declaratum eſt cum alijs quidem modis, nempe uaticinijs prophetarum, ſignis innumeris, ſed præcipue ex reſurrectione mortuorũ. Ad hũc modum interpretantur & Græcorum ſcholia, e quibus ipſa ſubſcribam uerba, ne quis nobis diffidat. ὁρισθέντος. τουτέστιν ἀποδειχθέντος, ἀποφανισθέντος, διά τε τῶν προφητῶν, διά τε τῶν τοσούτων θεοσημείων, διά τε τῆς ἀναστάσεως. i. Definiti, hoc eſt, demonſtrati, declarati, tum per prophetas, tum ꝑ tot diuinitatis ſigna, tũ ꝑ ipſam reſurrectionẽ. Hactenus Græcorꝫ ſcholia.

In uirtute dei.) ἐν δυνάμει. Recte quidem uertit, ſi modo recte accipiamus. Nam latina uox anceps eſt, & aliquoties ſic accipitur, ut opponatur uitio, & reſpondet græce ἀρετῇ. Nonnunꝗ ut pugnet cum imbecillitate. Proinde nos maluimus alicubi uertere potentiam ſiue poteſtatem. Quandoquidem a δύναμαι dicta eſt δύναμις. Miro autem conſilio Paulus contraria contrarijs oppoſuit. Primum enim Paulum oppoſuit Saulo, ſeruũ Ieſu Chriſti, Moſaicæ legis ſeruituti, uocatum apoſtolum, ijs qui ſeſe ingerebant, ſegregatũ in euangelium, Phariſaiſmo, quem ante profitebatur. Atqꝫ hactenus ſe ſuumqꝫ cõmendauit officium. Quæ ſequuntur pertinent ad cõmendationem Chriſti, qui promiſſus fuit, non a quouis, ſed ab ipſo deo, nec per quoſuis, ſed per ꝓphetas ſuos, hoc eſt, ueros ac diuinos, nec id quibuſlibet inſtrumentis, ſed in ſcripturis ſanctis. Deinde Chriſti geminam in eadem hypoſtaſi naturam mira uerborum emphaſi deſcribit. De homine dicit factus eſt, ut intelligas aliquid acceſſiſſe, quod non erat, de diuinitate dicit, declaratus eſt. Illic addit ſecundum carnem, cuius comites ſunt infirmitas & impuritas. Vnde Spiritus quidem promptus, caro uero infirma. Et concupiſcentias carnis, uocant affectus ad uitia ſollicitantes. Proinde carni oppoſuit, uirtutem dei & ſpiritum ſanctificationis, hoc eſt, potentiam imbecillitati, & ſanctificationem immundiciæ. Aſſumpſit igitur noſtram carnem, & oſtendit ſuam potentiam, idqꝫ potiſſimũ ex eo quod ſuapte uirtute reſurrexit a mortuis, & animam quam uolens depoſuerat moriens, cum libuit recepit. Ac rurſum, quoniam carnis eſt mortalitas, & huic oppoſuit reſurrectionem mortuorum, quæ eſt immortalitas. Illud uerbo uiſum eſt admonere, ἐν δυνάμει. i. in uirtute, præpoſitionem hanc in euangelicis & apoſtolicis literis nonnunꝗ ſic uſurpari, ut idẽ ſit ferme in quod per, ut ſit ſenſus, in uirtute dei, ꝑ uirtutem diuinitatis. A Dauid accepit ut mori poſſet, A patre, ut nos redderet immortales.

Ex reſurrectione mortuorũ Ieſu Chriſti.) Locus hic trifariã legi poteſt. Nos rationes omneis ſimpliciter, id quod huius eſt inſtituti, proponemus, penes lectorem erit, & iudicandi ius, & eligendi poteſtas. Primam lectionem ueteres ferme ſecuti uidentur, Vt ſenſus ſit, uirtutem diuinam & ſpiritum ſanctificationis fuiſſe declaratum, ex hoc quod multa corpora ſanctorum reſurrexerunt cum Chriſto, quemadmodum recenſuit Matthæus Euangeliſta. Cui ſententiæ non admodum refragor, præſertim cum uideam non diſplicuiſſe Origeni, Hieronymo uero etiam placuiſſe. Maxime cũ Paulus Chriſtũ appellet primogenitum ex mortuis, & primogenitũ ex multis fratribus, & primitias dormientium. Super omnia, quod capitis & membrorum eadem ſit reſurrectio, ut quemadmodnm Origenes ſcribit, Chriſti gloriam nondum eſſe perfectam, niſi collectis totius corporis membris, ita reſurrectio illius non ſit perfecta, niſi reliqua etiam membra ſuo capiti ſocientur. In Chriſto igitur cœpta eſt reſurrectio, & ſpes præbita mẽbris. Vnde ſic accipi poteſt, ut mortuorum Ieſu Chriſti & ipſius eadem ſit reſurrectio. Alioqui, quod Paulus

quod Paulus ſcribit Corinthijs. Nunc autem Chriſtus ſurrexit primitiæ dormientium,
non pertinet tantum ad pauculos illos, qui tum apertis monumentis ſurrexerãt, ſed ad
omnia Chriſti membra, quibus Paulus reſurgendi ſpem conatur infundere, ex eo quod
ipſe Chriſtus reſurrexerit. Nec enim conſentaneum eſt, caput, & tale caput, cum uiuat
& regnet, deſerturum ſua membra. Primum autem illud conſtat opinor, Paulũ hoc age-
re, ut perſuadeat Chriſtum hominẽ fuiſſe, q pro nobis imolarit ſeipſum & eũdẽ, deũ, cu-
ius uirtute ſimus ſanctificandi, & immortalitatem aſſecuturi. Et in tranſcurſu attingit ex
argumẽtis præcipua, nempe genus Dauid, tum mortem, quæ præceſſerit oportet reſur-
rectionem. Deinde reſurrectionẽ a mortuis, unde totus fidei noſtræ cardo pendet. Por
ro de his mortuis qui cum Chriſto reſurrexerunt, Paulus nuſq̃ alibi fecit mentionem
in ſuis epiſtolis, cum ſæpius conetur aſtruere reſurrectionem mortuorum. Imo ne euã-
geliſtarũ quidẽ quiſpiam, excepto Matthæo, qui tamẽ ipſe paucis hoc ac uelut obiter
attingit, non explicans, uel qui fuerint, qui reſurrexerãt, uel quibus apparuerint. Qd' ſa-
ne non ideo dixerim, q̃ſi minus certa ſit Matthæi narrantis fides, quã ſi idem literis ꝓdi
diſſent omnes, nec enim ad eãdem coticulam Euangeliſtarum ac cæterorum hiſtorico-
rum fidem exploramus, ſed quod probabile ſit, ſi ea res proprie pertinuiſſet ad Chriſtĩ
diuinitatem comprobandam, cæteros Euangeliſtas rem tanti momenti nõ fuiſſe omiſ-
ſuros, præſertim cum nuſq̃ fuerint diligentiores, q̃ in reſurrectionis argumentis. Vt ne
dicam interim, ꝙ ex Matthæi uerbis, horum reſurrectio uideatur Chriſti reſurrectionẽ
præceſſiſſe. Sic enim legimus apud hunc. Ieſus autem iterum clamans emiſit ſpiritũ. Et
ecce uelum templi ſciſſum eſt in duas partes, a ſummo uſq; ad imũ. Et terra mota eſt, &
petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum qui dormie-
rant, ſurrexerunt. Et exeuntes de monumentis, poſt reſurrectionem uenerunt in ſanctã
ciuitatem, & apparuerunt multis. Atq; id magis apparet ex ipſis græcis, ut ſuo indicaui-
mus loco, hæc uerba poſt reſurrectionem referenda eſſe ad proxima. Nempe ad appa-
ruerunt multis, aut certe ad id, quod proxime præceſſit, egreſſi de monumentis, ut acci-
pias ſtatim in ipſa morte reuixiſſe corpora mortuorum, at nõ apparuiſſe niſi poſt reſur
rectionem Chriſti, ut quemadmodũ Ioannes prædicationis & paſſiõis Chriſti, ita hij re
ſurrectionis πρόδρομοι fuerint. Neq; uero me clam eſt Hieronymũ cũq̃ hoc complures
interp̃tes in hac eſſe ſentẽtia, ut dicant, monumẽta dũtaxat apta fuiſſe moriẽte Chriſto
Verũ nõ reſurrexiſſe quẽq̃, niſi poſt pactã illius reſurrectionẽ. Et facile cedimꝰ autorita
ti, q̃q̃ ſi qs expẽderit ipſa Matthæi uerba, deprehẽdet hãc interp̃tationem nõnihil eſſe
detortã. Porro ſi quẽ hoc torquet, ne Chriſtus nõ ſit primitiæ dormientiũ, quẽadmodũ
ſcripſit Paulus, qd is dicet, qd' Lazarꝰ, & præter hũc innumerabiles reuixerũt ante Chri
ſtum? At illi reſurrexerunt denuo morituri, hi ſemper uicturi. Fateor, Intereſt omnino
nõnihil. Verũ ut demus illos priores reuixiſſe, nihilo ſecius primitiæ dormientium erit
Chriſtus, qui princeps & autor fuerit omnis reſurrectionis, per quem & illi reuixerunt,
qui priores illo reuixerunt. Verum hac de re nihil digladior. Illud propius ad rem no-
ſtram pertinet, Paulus cum obiter & in tranſcurſu, uoluerit aſſerere diuinitatẽ & uirtu-
tem Chriſti, magis debebat ipſius adducere reſurrectionem q̃ aliorum, de quibꝰ haud
ſcio, an Rhomani quicq̃ audierant, & ſicut propoſuit ipſius natiuitatẽ, ꝑ quam declara-
ret hominẽ, ita & eiuſdem proponeret reſurrectionem, per quam declaratus fuerit fili-
us dei. Aut igitur de tota reſurrectione accipiendum eſt, quæ cœpit in Chriſto, aut de
ipſius Chriſti reſurrectione. Ad quem ſenſum proxime accedit ſecunda lectio, quam ui
deo Laurentio Vallæ placuiſſe, acerrimi ſane iudicij uiro, ut genitiuus latinus Ieſu Chri
ſti uertatᷣ in ablatiuũ. Nã apud Græcos genitiuus ἰησοῦ χριστοῦ poteſt utrolibet referri, uel
ad mortuos uel ad id qd' præceſſit, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστοῦ. i. De filio ſuo Ieſu Chriſto.
Deinde poſt hyperbaton, quo ſæpe Paulus utitur, reddatur Ieſu Chriſto. Hanc equidẽ
Laurẽtij ſententiã adeo nõ improbo, ut admirer nec Origeni, nec Auguſtino, nec Am

broſio tale quicq̃ in mentem incidiſſe, præſertim cum locus nõnihil torqueret. Tertia lectio ſic habet, ut Ieſu Chriſti ſit caſus paternus, ſed ad Chriſtum tantum referatur, non ad alios mortuos, non q̃ eos excludamus a reſurrectione, ſed illud perpendimus quid hic agat Paulus. Nam quod additũ eſt mortuorũ, nõ efficit, ut de alijs mortuis intelligamus q̃ de Chriſto, ſed quoniam anceps erat reſurrectionis, & apud Græcos ἀναϛάσεως uocabulũ. Reſurgit enim & is q ſedebat aut iacebat. & dicturi ſentẽtiã in ſenatu ἀνίϛανται addidit igitur mortuorũ, ne quis eſſet amphibologiæ locus. Duo igitur hæc uerba reſurrectio mortuorũ, uelut periphraſi rẽ eandẽ explicantia, cõplexim referunt ad Ieſu Chriſti, ut hic ſit ſenſus, qui ſicuti factus fuit homo iuxta carnẽ natus ex Dauid, ita declaratus eſt filius dei, in uirtute dei, ꝑ ſpiritũ ſanctificationis, declaratus inquam ex eo quod reſurrexit a mortuis, quod qdem ſolius eſt dei. Porro ſi quẽ etiã ille ſcrupulus habet, qđ iuxta noſtrã ſententiã græca præpoſitio ἐξ fuerit addẽda, ἐξ ἀναϛάσεως ἐκ τῶν νεκρῶν ἰησοῦ χριϛοῦ, huic reſponderi poteſt, præpoſitionẽ quæ præceſſit, facile repeti poſſe, præſertim cum eadẽ fuerit repetenda, & uel ob hoc omiſſam uideri poſſe. Deinde paſſim apud Græcos omitti præpoſitiões, præſertim ἐν, σὺν, κατὰ, ἐξ, ἀπό. id quod hic quoq; fit mollius, ꝓpterea quod ἀνάϛασις in ſe uim obtinet præpoſitionis & motũ a loco quopiam ſignificet, In qđ genꝰ uerbis, Latini quoq; nõ infreqnter omittũt præpoſitionẽ, ſi libeat ut ſurrexit terra, & ſurrexit a terra, deiecit cœlo, deiecit e cœlo. Deniq; ſi qs reſurrectionis mortuorũ cõplexim accipiat, ita ut oſtendimus antea, ne opus qdẽ fuerit ulla ꝓpoſitiõe. Cæterũ quod nos uertimus, Ieſus Chriſtus, nominandi caſu, primum nihil uariat Pauli ſententiã, & tamẽ effugimus duo pariter incõmoda, nempe ſermonis ambiguitatem, & hyperbati moleſtiã. Alioqui ad uerbũ reddi poterant ad hunc modũ. De filio ſuo genito ex ſemine Dauid ſecundũ carnem, declarato filio dei, in potentia, ſecundũ ſpiritũ ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorũ, Ieſu Chriſto domino noſtro. Hæc paulo uerboſius ediſſerui, q̃ huius inſtituti fortaſſe patiebatur ratio, ſed id cõſulto fecimus, ne quis clamitet me temere, præter omniũ ſuperiorũ ſententiã, huius loci mutaſſe lectionẽ. Qđ ſupereſt, ego ſum indicis officio functus, lectori iudicium deferens.

Per ſpiritũ ſanctificatiõis.) Diuus Thomas indicat fuiſſe, q hæc uerba torquerẽt, ad particulã incarnatiõis, q factꝰ eſt ei ex ſemine Dauid, idq; nõ uulgari coitu corporũ, ſed ꝑ ſpiritũ ſanctificatiõis, ex quo cõceptꝰ fuit mirabilis ille fœtus. Verũ hæc opinio abſurdior eſt, q̃ ut uel refelli mereatur. Vnde nõ laborabimus in explodẽda ea, quã & ipſe Thomas reiecit. Illud eſt admonẽdꝰ lector, huiuſmodi ſermonis typos, peculiareis eſſe uiris apoſtolicis, ut ꝓ filijs inobediẽtibꝰ dicãt filios inobediẽtiæ ꝓ ſaxo offenſorio, petrã ſcandali. Ita hic quoq; ꝓ ſpiritu ſanctificante, ſpiritũ ſanctificationis. Cæterum quod hic meminit Origenes ſuæ diuiſionis de carne aĩa & ſpiritu, quãq; id ſuo loco belle dicebatur tamẽ hoc loco alienius eſt & coactius. Ieſu Chriſti dñi noſtri.) Id quoq; lector in Paulo cõperies, atq; itẽ in cæteris apoſtolis patri tribuũt cognomẽ dei, Chriſto dñi, cũ utrũq; uocabulũ utriq; cõpetat. Gratiã & apoſtolatũ.) χάριν καὶ ἀποϛολήν. Gratia quoq; Paulinũ eſt uerbũ, qđ libẽter inculcat, excludere cupiens fiduciã legis Moſaicæ. Charis autem apud Græcos nõnunq̃ beneficium ſignificat, quod cõfertur gratuito. Vnde & χαρίζομαι uerbum. Nonnunquã fauorem, ut inueniſti gratiam apud deum. Nonnunquam obligationem beneficij, ut ἔχω χάριν, οἶδα χάριν, καὶ μεμνήσομαι χάριν. Iam uideo fuiſſe quoſdam, quos offendat uox apoſtolatus, parum probata latinis auribus, & græcam uocem malint, ἀποϛολὴν, quorum ego ſentẽtiæ facile ſubſcriberem, ſi perinde multi intelligerent apoſtolen, ut apoſtolatum. Ad hæc uideo Chriſtianos ſcriptores, coactos opinor, formam hanc in plærisq; recepiſſe, Clericatus, Diaconatus, Epiſcopatus. Nos ſemel duntaxat ad literam uertimus apoſtolici muneris functionem, ne quis dignitatem a Paulo putet ſignificari. Vt enim ἐπισκοπὴ, eſt ipſa fũctio, ſic & ἀποϛολή.

Ad obediendum fidei.) Nomen eſt apud Græcos non infinitum, εἰς ὑπακοὴν πίϛεως. i.

ad obediẽ

ad obedientiam fidei. Verum quoniam is ſermo Latinis anceps erat, Interpres explicuit per gerundium, nos per uerbum, ut obediatur fidei. Vocat autem obedientiam fidei, quod non, accipiatur curioſis ratiocinationibus, ſed ſimplici obedientia, & tacita auſcultatione. Idq; ad utrumq; populum pertinet, & Iudæorum, qui ſigna requirebant, & gentilium, qui philoſophicas rationes requirebant.

Pro nomine eius) ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. i. De nomine, ſiue ſuper nomine eius. Nam græca præpoſitio ancipiti eſt ſignificatu, ſicut ſunt apud illos plæraq;, ut ſit ſenſus, Accepimus apoſtolicum munus, in hoc, ut in omnibus gentibus, non ſolũ apud Iudæos obediatur fidei, quæ eſt de nomine Ieſu Chriſti. Idem indicant Græcorũ ſcholia, ut hæc uerba de nomine ipſius, referantur ad obediẽtiam fidei. Tametſi diſſentit eximius ille uir & amicus noſter incomparabilis, Iacobus Faber Stapulenſis, quem ego quoties nomino, honoris cauſa nomino, nempe cuius ardẽtiſſimũ in reſtituẽdis bonis literis ſtudiũ magnope cõprobo, eruditionẽ tã uariã minimeq; uulgarẽ admiror, raram quandã morũ comitatẽ ac facilitatẽ adamo, Porro ſingularẽ uitæ ſanctimoniã ueneror etiã & exoſculor. Verũ qs unq̃ fuit, uel adeo doctus uel attentus, q nõ hallucinat⁹ ſit ac dormitarit alicubi, præſertim in tot uoluminib⁹ totq; rerũ difficultatib⁹ uerſans? Neq; qcq̃ addubitarim, qn ipſe ſua relegens alicubi factur⁹ ſit, qđ in ſuis libris fecit Auguſtinus. Proinde nemo ueluti cõtumelioſũ interp̃tet̃, ſi locis aliquot ab eo diſſentiẽs, ꝑ mea uirili patrocinor ueritati. Quod ego uiciſſim in me fieri nõ ſolũ æquo ferã anĩo, uerũ etiã ſũmi bñficij loco ductur⁹ ſũ, modo abſit ꝓcacitas. Quãq; hoc in loco nec mihi ſane Fabri diſplicet ſentẽtia, ut ſup noĩe ei⁹ referat̃ ad illa ſupiora, Accepim⁹ apoſtolatũ, hoc ẽ, functionẽ apoſtolicã, & legationẽ hãc q̃ fungimur, ſed qua de re? Nẽpe de noĩe Ieſu prædicãdo. Tãetſi utraq; lectio ꝓbe quadrat, adeo ut difficile ſit ꝓnũciare, utrã alteri præferri oporteat.

In quibus eſtis.) ἐν οἷς. i. inter quas, uel quarum de numero, hoc eſt gentium uocatarum. Quod genus eſt illud in omnibus gentibus, ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. i. inter omnes gentes. Quanq; haud me fugit, ad græcanicum modum & latinos autores aliquoties fuiſſe locutos. At nos quod dilucidius erat ſecuti ſumus.

Omnibus qui ſunt Rhomæ.) πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ῥώμῃ. Quoniam græce per participium extulit, poteſt accipi uel tertia uel ſecunda perſona, omnibus qui ſunt, aut omnibus qui eſtis. Ad uerbum ſonat, omnibus entibus Rhomæ. Quanq; ea res nihil ad ſententiam pertinet. Et iam ſolẽne eſt nomen eius quem ſalutemus epiſtola, in tertia perſona aſſcribere Plinius Tacito ſuo. S. D. Atq; hactenus quidem totus ſermo ſuſpenſus fuit. Nũc demum reddito cõmate principali, redditur altera pars. Hoc loco coarguendus uel ridendus magis error eorum, qui putant Paulum Rhomanis lingua rhomana ſcripſiſſe, ſicut Hebræis ſcripſit hebraice, & Græcis græce. Neq; enim ſcribit Rhomanis tantum, ſed omnibus qui Rhomæ agerent. At eo iam confluxerat tota fere Græcia, adeo ut Iuuenalis græcam urbem appellet. Certe Græcorum linguam iam non italia ſolum, uerum etiam Syria, Aegyptus, Cilicia, ac bona orbis pars receperat. Quod ſi Rhomane ſcripſit immerito queritur Origenes, hanc interpretans epiſtolam, græcam dictionem eſſe perplexam, & hyperbatis obſcuratam, & e Cilicum idiomate, quædã parũ græca reſipere.

Dilectis dei.) ἀγαπητοῖς τοῦ θεοῦ. Hæc eſt ea uox, quam ſubinde uertũt in chariſſimos. Eſt autem Græcis non participium, ſed nomen, quaſi dicas amicus, & idcirco apud illos molli⁹ adhæret nomini dei. Vocatis ſãctis) κλητοῖς ἁγίοις. Supius admonui uocatis hoc loco nõ eſſe ꝑticipiũ, ſed nomen, & ꝑinde ualere, quaſi dicas, uocatis ad ſanctimoniam.

A deo patre & domino noſtro Ieſu Chriſto) Sermo quidem græcus anceps eſt. Siquidem accipi poteſt, a patre noſtro & domini Ieſu Chriſti, ut intelligas patrem nobis cũ illo cõmunẽ. Aut a patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto, ut intelligas gratiam quam illis precatur proficiſci ſimul & a patre, quem ſuo more ueluti peculiari uerbo deum uocat, & a filio, quem plærũq; dominũ appellare gaudet; deum, quod eqdem meminerim, nuſq̃. Atq;

collatione facta, futurum erat, ut utriq; in ſua, hoc eſt cõmuni fide, alteri ab alteris fulcirentur. Quemadmodum fit, quoties duo rem a diuerſis acceptam autoribus, inter ſe cõferunt, uterq; certius credit, quod audierat, ob narrationis mutuæ conſenſum.

Habeam in uobis.) ἔχω καὶ ἐν ὑμῖν. i. habeam & in uobis. Nec eñ Emphaſi caret & coniũctio. Apud græcos oẽs, aliquid fructus collegerat, idem optat & apud Rhomanos. Rurſum in uobis poſitum eſt pro eo quod eſt inter uos.

Nolo autem uos.) Origenes hoc loco cõmonſtrat hyperbaton, hoc eſt cõfuſum orationis ordinem, putans nonnihil etiam deeſſe. Sed exiſtimat orationis ſeriem ad hunc modum poſſe reſtitui. *Sicut fructum habui in cæteris gentibus* (Græcis ac Barbaris, ſapiẽtibus, & inſipientibus debitor ſum) ita quod in me eſt, promptus ſum, ſi liceat, etiam uobis qui Romæ eſtis euangeliçare. Hoc obiter annotaui, quod ad ſcripturæ diſtinctionem pertineat. Græcis ac Barbaris.) Apud græcos gemina eſt copula, ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, id eſt, græciſq;, ac barbaris. Ac rurſum, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις, id eſt ſapiẽtibuſq; & inſipientibus. Nec eſt ocioſa cõiunctionis iteratio, ſignificans Paulum eſſe debitorem ex æquo omnibus citra ullum gentis delectum. Idq; inculcat ob Iudæos, qui prædicationẽ euangelij ad ſe ſolos attinere uolebant. Cæterum hic σοφοῖς, non tam ſapientes ſignificat q̃ eruditos, & ἀνοήτοις craſſos potius & indoctos q̃ ſtultos. Sapientiam eñ, hoc eſt eruditionẽ ſibi uindicabãt Græci. Porro Græcos aliquoties, pro q̃buſuis gentibus poſitas reperies, hic barbaris oppoſuit. Itaq; quod in me promptum.) Laurentius admonet hoc loco promptum accipiendũ, ſubſtantiue, nempe pro ipſa promptitudine, quemadmodum illi χρηστὸν uocant χρηστότητα, ταχὺ ταχύτητα appoſitiuis abutentes pro ſubſtantiuis nominibus. Vt ſit ſenſus. Ita ꝓ mea uirili promptus ſum, & promptitudo animi mihi adeſt, etiam uobis, qui Rhomæ eſtis euangeliçare. Atq; ita legit Ambroſius. Itaq; qđ in me eſt promptus ſum &c. At ſunt, qui malint infinitum εὐαγγελίσασθαι referre ad nomen uerbale ὀφειλέτης, & οὕτως aduerbium ſic accipere, non ut connectat hanc orationis partium, cum ſuperioribus, ſed referatur ad reliquos quibus iam prædicauerat euangelium Paulus. Vt ſit ſenſus. Sicut alijs gentibus iam prædicaui, cum omnibus debeam, ſic quantum ad animi mei promptitudinem attinet debeo & uobis, qui Rhomæ agitis (tametſi ſapiẽtes, potentes, & docti ſitis) prædicare euãgeliũ Chriſti. Atq; id ſane belle quadrat, cum ijs quæ mox ſequuntur. Non eñ erubeſco euãgelium.) οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον. Interpres aliquando uertit confundor, aliquando erubeſco, adiungens accuſandi caſum. Latinius erat. Non eñ me pudet euangelij. Græci codices addunt Chriſti. τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριστοῦ, quod Chriſti nomen adhuc apud multos præſertim ſapientiæ perſuaſione turgidos, cõtemptum haberetur. Dei eñ uirtus eſt.) δύναμις γὰρ, id eſt potentia eñ dei eſt, ut oſtẽdat ne Rhomanis quidem rem eſſe aſpernandam, ceu humilẽ & inefficacem. Hoc admonui, quod uirtus apud latinos ſit anceps, quæ nõnũq; ſic uſurpatur, ut reſpõdeat ei uoci quæ apud græcos eſt ἀρετὴ, & opponatur κακία, hoc eſt uicio, aliquoties ut reſpõdeat græcæ, quæ eſt δύναμις & opponatur imbecillitati, ſiue impotentiæ. Addit autem dei, ne Chriſtus ut homo contemneretur ab impijs.

Omni credenti.) παντὶ τῷ πιστεύοντι. Dilucidius erat, cuiuis credenti. Non eñ uult uideri delectum. Iudæo primũ & Græco.) Et hic gemina græcis eſt coniunctio, ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ ἕλληνι, id eſt, & Iudæo primum & Græco. Primum autem hoc loco perinde ualet, quaſi dicas potiſſimum, quod Iudæis promiſſus eſſet Chriſtus, a quibus & exortus eſt, & græci ſapiẽtia præſtarent. Cæterũ hoc loco græcũ accipit pro gẽtili, atq; ita uertit alibi nõ uno in loco. Tametſi ſuperius græcis ac barbaris, pro peculiari gente poſuerit.

Ex fide uiuit.) Viuet legendũ eſt uerbo futuri tẽporis ἐκ πίστεως ζήσεται. Atq; ita citat & apud hũc in epiſtola ad Galatas & in epiſtola diui Iacobi. Locus aũt quẽ adducit Paulus, eſt apud ꝓphetã Habacuk, capite. 2. Qđ ſeptuaginta ſic interpretati ſũt. Iuſtꝰ aũt ex fide mea uiuet. Vnus Symmachꝰ ſignificãtius expreſſit ὁ δὲ δίκαιος τῇ ἑαυτοῦ πίστει ζήσεται,

id eſt, iuſtus autem per propriã ſuã fidem uiuet, ſiue uicturus eſt. Hieronymus putat ſeptuaginta lapſos hebraicoꝝ elementorum ſimilitudine quæ menſura tantum inter ſe diſtant. Nam באמונתו ſonat hebræis in fide ſua, quod ו uau littera, cũ eſt appendix dictionis uim habet huius pronominis ſui aut eius. Iod י itẽ adiecta uim habet huius pnoīs mei באמונתי id eſt in fide mea. Porro uiuet futuri tẽporis eſſe uerbũ, nõ ſolũ indicat æditio græca, quam citat Hieronymus, quæq; extat in uulgatis græcorum codicibus, uerum etiam in hebræo uerbo ad יחיה Additũ enim י a principio tertiam perſonam futuri maſculini efficit. Teſtimonium prophetæ, ſi quis requiret ad hunc habet modum וצדיק באמונתו יחיה Opinor autem Paulũ utrũq; pronomẽ omiſiſſe, ſiue quod Rhomanis nota eſſet æditio ſeptuaginta, & ob id ab ea diſſentire nollet, neq; rurſum Hebraicam ingerere, quam neſciebãt, ſiue quod huiuſmodi pronomina paſſim ſoleant ſubaudiri, ſiue quo ſententiam redderet abſolutiorem magiſq; catholicam.

Reuelatur.) ἀποκαλύπτεται, id eſt retegitur & aperitur. Cum palã fit, quod ante tectũ fuerat. Quod notum eſt dei.) τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ, id eſt quod cognobile eſt dei, hoc eſt, quod de deo ſciri cognoſciq; poteſt aſtipulantibus & interpretibus. Eſt enĩ in deo, ad quod nulla humanæ mentis imaginatio poſſit ullo modo pertingere.

A creatura mundi.) κτίσις ambigua uox eſt apud græcos, ut quæ uel creationẽ ipſam ſignificare poſſit, hoc eſt actum creandi, ſiue condendi, uel creaturã ipſam, hoc eſt rem creatã. Interpres κτίσιν ad hominẽ referre uidetur, τὰ ποιήματα ad res creatas, ut intelligas a creatura, hoc eſt ab homine creato conſpici animo, quæ corporeis oculis cerni non poſſunt, idq; per res creatas, in quibus extant diuinitatis ueſtigia. Alij cõtra hoc ad hominem referre malunt, illud ad mundi creationem. Mihi uidetur utrũq; ad mundum conditum non abſurde referri poſſe, ut intelligas inuiſibilia dei, cerni ex ipſa mundi creatione, dum intelliguntur per opera, quæ dei conditoris potentiam, ſapientiam, ac bonitatem præ ſe ferunt, ut datiuus græcus ποιήμασιν pertineat, non ad uerbum καθορᾶται, ſed ad participium νοούμενα, id eſt quæ intelligunt, per quæ? Nimirũ τοῖς ποιήμασιν, hoc eſt per opera, ueluti per inſtrumentum. Quandoquidem Græcis, dandi caſus exprimitur inſtrumentum, ut nobis auferendi caſu. Iam illud admonere non ita magni refert, νοούμενα, quod uertit intellecta, participium eſſe præſentis temporis, non præteriti. Nõ enim ita conſpiciuntur, ut prius ſint intellecta, ſed tum conſpiciuntur, cum ex rebus conditis intelligunt, uelut exponat, quid ſenſerit, cum ait cõſpiciuntur. Sic enĩ intelligunt, ex rebus conditis, tanq; in ſpeculo cernas imaginem, unde & κάτοπτρον habet nomen.

Sempiterna quoq;.) ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις, Græce non eſt quoq;, qua coniunctione illi prorſus carent, ſed q;. Quãq; interpres probe reddidit, ſi modo uera eſt Origenis interpretatio, ut inuiſibilia referatur ad creaturas inuiſibiles, non ad ipſum deum, quem poſtea ſubijcit ſeparatim. Ita ut ſint.) Ita non ſolum redundat, uerumetiam ſubuertit ſenſum, ſi addatur Græci ſic habent εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, id eſt ut ſint inexcuſabiles, ſiue in hoc, ut ſint inexcuſabiles, ſiue quod per dei cognitionem eo deducti ſint, ut ignorantiam non queant prætexere cum peccẽt, ſiue quod deus in hoc ipſum indulſerit eis ſui cognitionem, ut poſtea nihil haberent, quod prætexerent, ſuæ incredulitati, ſi Chriſtum reijciant. Sed euanuerunt.) ἐματαιώθησαν, id eſt uani ſiue ſupuacanei facti ſunt, aut fruſtrati ſunt, μάτην enim fruſtra. Inde μάταιος ſuperuacaneus & nullius uſus. Hinc ματαιόομαι fruſtror. Vulgo uanum uocant glorioſum ac ſuperbum, & ad eum ſenſum exponit Lyra. Qui latine callent uanũ dicũt, aut qđ uerũ non eſt, aut qđ friuolũ eſt nihil habens ſolidi. Cæterũ euaneſcere dicit, quod cum prius falſa imagine offerret oculis, deinde deſinit apparere ueluti fumus. At Paulus ſentit illos fruſtratos fuiſſe ſuis cogitationibus, hoc eſt longe ſecus eueniſſe, q; putabant, id quod declarant quæ mox ſequuntur, dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt, id enĩ eſt fruſtrari, cum ſummam ſapientiã tibi ſperaris, in ſummam incidere ſtulticiam, & cum clariſſimam lucem ſomniaris, in altiſſimas

ſimas

ſimas demergi tenebras. Eſt autem διαλογισμὸς non ſimplex cogitatio, ſed cogitatio ratiocinantis, & expendentis, ac dijudicantis, quod alieniſſimũ eſt a fide Chriſti, ad quam illos uocat. Taxat eñ obiter dialecticas philoſophorum argutias, quibus fruſtra freti, ſapientiam abſolutam & ſibi uindicabãt, & alijs pollicitabantur.

Dicentes ſe eſſe ſapientes.) φάσκοντες εἶναι σοφοί. Si nihil licet immutare in arcanis litteris, cur hic interpres auſus eſt græcam ſermonis figurã latinã reddere? Quãq̃ ne ſic quidem ad plenum expreſſit ſententiam. Nam φάσκοντες εἶναι magis ſonat, qui cum putarent, aut profiterentur ſe ſapientes. Siquidem ob rerum affinitatem abutuntur ſæpe, φημὶ pro οἶμαι.

Stulti facti ſunt.) Græcis unica dictio eſt, ἐμωράνθησαν, id eſt infatuati ſunt.

Incorruptibilis dei.) ἀφθάρτου. quod alias uertit immortalis, & hoc ſane loco magis quadrabat. Opponit eñ deum immortalem ſimulacro hominis mortalis φθαρτοῦ.

In ſimilitudinẽ imaginis.) ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος, in ſimilitudine imaginis, uel potius in effictione ſiue aſſimulatione imaginis. Neq; eñ ſentit illos uertiſſe dei gloriam in imaginẽ hominis, ſed aliter ſenſiſſe de deo q̃ oportebat, cum illi affingerent imaginem hominis. Atq; ita dictum eſt in ſimilitudine, quaſi dicas per aſſimulationem imaginis. Ad eũdem modum paulo poſt, μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, id eſt tranſmutarũt ueritatem dei in mendacio, ut ſit auferendi caſus non accuſandi. Nec eñ uerterunt ueritatem dei in mendacium, ſed cum ipſi uerſarentur in mendacio, ſibi mutauerunt dei ueritatem, aliter de illo prædicantes q̃ eſt.

In deſyderia cordis.) ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν, id eſt, in concupiſcentijs cordium ſuorum non cordis, nec in deſyderia. Quo ſane loco uideri poterat abuſus præpoſitione, id quod & alias facit, niſi magis quadraret, ut intelligamus tradidit poſitũ pro deſtituit. Non eñ illos deus adegit in cõcupiſcentias fœdas, ſed deſtituit ſuopte uitio illuc euntes. Nec Emphaſi caret quod cordium dictum eſt, multitudinis numero, ut intelligas diuerſos eſſe ſtultorum affectus, nec in his unum cor, aut ullum conſenſum.

Corpora ſua in ſemetipſis.) ἐν ἑαυτοῖς, id eſt, inter ſeſe. Significat eñ mutuum maſculorum inter ſe ſtuprum, & mutuum item coitum fœminarũ inter ſe.

Veritatem dei.) τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, id eſt, ueritatem eius, nempe dei. Alioqui cum mox præceſſerit deus, duriuſculum eſt ſubito repetere.

Et coluerunt.) ἐσεβάσθησαν, id eſt uenerati ſunt, quod proprie dicimus de ijs, quibus diuinum quiddam ac maieſtatem tribuimus, quæ & σεβαστὰ dicuntur. Quod ſequitur ἐλάτρευσαν ſeruierunt, nos uertere maluimus coluerunt.

Potius q̃ creatori.) παρὰ τὸν κτίσαντα, id eſt, ultra eum, ſiue ſupra eum qui creauit, hoc eſt plus honoris exhibuerunt rebus creatis, q̃ illi qui creauerat.

Qui eſt benedictus.) εὐλογητὸς, quod nos ob rudiores uertimus laudandus εὐλογεῖν eñ græcis, eſt honorifice loqui de quopiam. Vnde & epiſcoporum benedictiones opinor dictas, quod populo bene precentur beneq; ominentur.

In paſſiones ignominiæ.) εἰς πάθη ἀτιμίας, πάθη apud græcos nonnunq̃ perturbationes animi, ſonat, aut motus, aut morbos, aut quod maxime placet Fabio affectus, in tãta copia probatorum nominũ, quorſum opus erat nouo & factitio paſſionis uocabulo? Hoc loco maxime quadrabat morbos, quandoquidem effœminatam libidinem & Horatius morbum appellat, cum grege turpium morbo uirorũ. Porro quod addidit ignominiæ, ex hebraica ſermonis proprietate ſumptum apparet, pro eo quod eſt in affectus dedecoroſos, ſiue contumelioſos. Siquidem libidinem contumeliam corporis appellat, ut Paulo ſuperius τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν. Et Petrus honorem uocat uxoris, ſi coitu non contaminentur. Honori uero opponitur ἀτιμία.

In deſyderijs ſuis.) ἐν ὀρέξει αὐτῶν, id eſt, in appetentia ſua, ſiue quod malim ſui, ut intel-

ligas maſculorum mutuam inter ſe appetentiam.

Et mercedem quã.) Græce ſignificantius eſt ἀντιμισθίαν, quaſi penſationẽ dicas, aut repenſationem, ac præmij retributionem, ſeu mercedem meritis reſpondentem.

Et ſicut non probauerunt.) Senſus eſt geminus, ſed uterque redditur græcis uerbis καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει ſiue enim accipis, hunc ſenſum. Et quẽadmodũ nõ probauerũt, hoc eſt noluerũt deũ habere in agnitione, nã hic agnitio magis eſt quàm cognitio, & cognitũ utcũque, noluerunt agnoſcere, uidetur deeſſe articulus τὸ ἔχειν. Siue hũc. Quẽadmodũ nõ ꝓbauerũt, quod deus agnoſceret & ſciret oĩa, quo ueluti nihil intelligente licenter peccabant, uidetur accuſatiuus deeſſe quẽ exigebat uerbũ, ἔχειν, qui exprimeret, quid deus haberet in noticia. Et quãquam alicubi uidenť uſurpare ἐπίγνωσιν pro, γνῶσιν, id eſt, agnitionem pro cognitione, tamen horum nominum differentia notatur & ab Hieronymo noſtro & a græcis interpretibus. Hoc ſane loco pulchre conueniebat cognitũ. Siquidem ante dixit deum ab illis cognitum, at hic negat agnitum. Cognoſcere eſt intelligentis, agnoſcere grati ac memoris. Ingratus nouit beneficium, uerum dum diſſimulat ſe debere, non agnoſcit.

In reprobum ſenſum.) εἰς ἀδόκιμον νοῦν. Non eſt hic ſenſus, αἴσθησις, quod genus ſunt, uiſus, auditus, ſed νοῦς, hoc eſt mens, unde dilucidius erat in reprobam mentem. Eſt autem feſtiua uocum affinitas in ἐδοκίμασαν & ἀδόκιμον, id eſt, probauerunt & reprobũ. Nam hic probari dicitur, quod placet, & ἀδόκιμον quod omnibus diſplicet. Huiuſmodi ſunt hæc quæ commemorat flagitiorum portenta, quæ execrantur & ipſi gentiles.

Quæ non conueniebant.) τὰ μὴ καθήκοντα, ſenſus eſt, indigna ſe, hoc eſt, quæ tales uiros dedecebat facere.

Repletos.) Interpres hos accuſatiuos retulit, ad uerbum quod præceſſit tradidit. At commodius referuntur ad infinitum uerbum ποιεῖν, quod poſteaquam mutauerat in alium modum, mutandi ſimul erant accuſatiui in nominatiuos.

Auaricia.) πλεονεξία, quod aliquoties uertit rapinam, aliquoties fraudem, nonnunquam auariciam. Eſt autem πλεονεκτεῖν uerbum compoſitum a πλέον ἔχειν, hoc eſt a plus habendo quo græci utuntur, cum quis ſibi plus uſurpat quàm ius eſt, aut potiores partes fraudatis eſt, cæteris occupat. Inde πλεονέκτης & πλεονεξία. Non ſolum autem nullus auarus, qui non ſit idem fraudator, ſed ne diues quidem ullus, qui non aut iniquus ſit, aut iniqui hæres. Cæterum quoties incidit huiuſmodi nominum catalogus, nonnihil diſſonant exemplaria, id quod obliuione notariorũ accidit, quod difficile ſit huiuſmodi meminiſſe. Nec uſquequaque probo, quorundam nimis anxiam in hiſce rebus diligentiam, qui numerum quoque putant obſeruandum in congeſta nominum ſylua, uelut cum alijs aliquot locis, tum in epiſtola ad Galatas, quorſum attinet numerare fructus ſpiritus, cũ opera carnis non numerẽtur?

Nequitia.) κακία, quæ dictio græcis nunc uicium ſonat, & opponitur ἀρετῇ, aliquando ignauiam, unde ἐκκακεῖν deficere ac delaſſari. Nonnunquam afflictionem, quod rectius tamẽ κάκωσιν dicimus, hoc loco maluiſſem uertere maliciã, quæ apud Senecam ſimpliciter uſurpať pro uicio, alioqui peruerſitatẽ ſonat, cũ quis data opera male agit. At πονηρίαν uertit maliciam, quæ uox aliquando non ſolum maliciam ſignificat, ſed uerſutiam & aſtutiam. Vnde proxime præcedit auariciam, uelut illius germana. Nequitia uero proprie ad libidinem & luxum pertinet, quod hæc uicia hominem perditum, & nihili declarent, & ab omnibus contemni ſoleat his obnoxij.

Inuidia, homicidijs.) Apud Græcos iucunda uocum affinitas eſt in φθόνου φόνου. Quanquam cede potius eſt ſingulari numero, quàm homicidijs.

Malignitate.) κακοηθείας, quod magis ſonat morum aſperitatem ac difficultatẽ. Nam apud nos malignitas opponitur benignitati ſeu candori, & maligne laudat, qui parce

ac prope-

modum inuide laudat & maligne dat, qui contracte dat.

Detractores.) Significantius apud græcos καταλάλους, id eſt oblocutores. Nam detrahit, qui minuit laudem alicuius. Obtrectat, ſiue obloquit̃ qui male prædicat de alio.

Deo odibiles.) Vnica uox eſt apud græcos θεοστυγεῖς & magis ſonat, quibus deus eſt inuiſus, ꝙ quos deus habet inuiſos, atq; ita interpretantur græcanica ſcholia.

Contumelioſos.) ὑβριστὰς, id eſt feroces & per uim alios opprimentes, quaſi dicas iniuriatores, unde mox ſubijcit huic cognatum uitium ὑπερηφάνους ſuperbos.

Elatos.) ἀλαζόνας Plautus ἀλαζόνα, uertit glorioſum quē & faſtoſum recte dixeris, ἀλαζὼν diuerſus eſt ab eo quem εἴρωνα uocant græci. Siquidem ille præ ſe fert & oſtentat, quod non eſt. hic diſſimulat quod eſt.

Inuentores malorum.) ἐφευρετὰς, id eſt, adinuentores, ſiue quod in rebus per ſe bonis aliquid admiſceant mali, ſiue quod ſemper addant mala malis. ſemper enim malum e malo gignitur.

Non obedientes,) ἀπειθεῖς, id eſt, immorigeros ſeu inobedientes, ſiue intractabiles nec hic opus erat periphraſi.

Sine intellectu incompoſitos.) Rurſus eſt iucundiſſima uocum affinitas, in græco ſermone, quam interpres, nec affectauit, nec potuit reddere ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους.

Sine affectione.) ἄστοργοι, ut ne excutiam interim, quod interpres abuſus eſt affectione pro affectu. Cum multū inter ſit. Affectibus carere, iuxta Stoicos ſumma laus eſt. ſic apud nos quoq; malis uacare affectibus laudi ducitur. At στοργὴ non ſimpliciter ſignificat affectum, ſed potius affectum illum pietatis aut charitatis, quo parentes tanguntur erga liberos, ac uiciſſim illi erga eos, quo frater erga fratrem. Vnde qui eo proceſſerunt in uicijs, ut ad hos quoq; communes affectus, & ad ipſum naturæ ſenſum obſurduerint, ἄστοργοι uocantur.

Sine fœdere.) Quæſo quid hoc eſt ſine fœdere? Num damnat eos qui non pangunt fœdera, an eos potius, qui nullis fœderibus coercentur, quo minus quod libet faciant? Vnde fœdifragos dicere potius debuit. Quāꝙ alias græci ἄσπονδον uocāt irrecōciliabilē, ut ἄσπονδος πόλεμος. Et σπονδὴ ſodalitatē quoq; ſignificat, ut intelligas intractabiles, ſibi uiuētes, erga neminem iure neceſſitudinis utentes. Hic συναθροισμὸς, id eſt, cōgeries uocū & ἀσύνδετον mire facit ad orationis impetum ac uehementiam. Et προσονομασία, non ſolū ad iucunditatem facit, uerumetiam ad odium, & inculcationem rei moleſtæ. Veluti ſi dicas, de manifeſto mendacio, hoc neq; ſcriptum, neq; pictum eſt uſꝗ.

Sine miſericordia.) ἀνελεήμονας, id eſt, immiſericordes. Mirum cur hic interpretem delectauit periphraſis.

EX CAPITE SECVNDO.

QVi cum iuſticiam dei.) Hoc loco græcorum codices longe a noſtris diſſidēt. Sic enim eſt apud illos, οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσὶν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι, id eſt, qui cum iuſticiam dei cognorint, nempe hanc, quod qui talia agunt digni morte ſint, non ſolum eadem faciunt, ſed etiam conſentiunt facientibus. Vt intelligas grauius eſſe approbare aliorum male facta, ꝙ teipſum male facere tacitum. Sed deprauationis occaſio fuerunt hæ duæ uoces ποιοῦσιν & συνευδοκοῦσιν, quæ uoces apud græcos conueniunt cum datiuis participiorum pluratiuis, & cum tertijs perſonis uerborum. Primum enim ponit iuſticiam dei, deinde uelut exponens quæ ſit ea iuſticia, nempe quod q talia agūt digni ſint morte. Cæterū unde hæc duo uerba, non intellexerunt, acceſſerint in noſtris exēplaribus, equidē nō ſatis intelligo. Quāꝙ

etiam illis additis idem erit ſenſus ſi legas per interrogationem negatiue, ut intelligas fieri non potuiſſe, quin hoc quoque intellexerint. Ex Origene nihil certi poteſt, colligi, quod ad hanc rem pertineat, niſi quod ſuſpicor, in eo locum hunc eſſe deprauatum. At græcorum ſcholia, indicant nonnullis hunc locum aliter legi ſolere, ut facere grauius eſſet, conſentire leuius. Verum quoniam ad explendum hunc ſenſum ſentiebant aliquid deeſſe, addiderũt hæc duo uerba de ſuo. Nõ intellexerũt, Verũ græca indicant diuerſum eſſe Pauli ſenſum, Nempe grauius eſſe comprobare aliorum malefacta, quam ſi ipſe labaris in peccatum, propterea quod hoc ſæpe numero uel caſus eſt, uel infirmitatis, illud uel peſtilentiſſimæ adulationis, uel deploratiſſimæ maliciæ. Sapiẽtum erat plebem indoctam ab his uicijs cohibere. At non ſolum eadem fecerunt, uerum etiam autoritate ſua cõfirmarunt populi uæſaniam. Ad cũ modum interpretatur & Vulgarius.

EX CAPITE SECVNDO.

Propter quod.) Origenes indicat rectum ordinem totius huius diſputationis Paulinæ, quod ſit alioqui perplexior. Qui quoniam paucis a nobis annotari nõ poteſt, nec proprie ad hoc pertinet inſtitutum, obiter admonuimus, ut qui uelit, ab ipſo petat autore.

Omnis qui iudicas.) πᾶς ὁ κρίνων, id eſt, quiſquis iudicas, uel quiſquis es qui iudicas.

In quo enim alterum.) ἐν ᾧ γὰρ. Senſus eſt. Alium iudicando te ipſum condemnas hoc eſt, eo ipſo quod iudicas, te condemnas, Id habet proprietas græcanici ſermonis.

Eadem enim agis quæ iudicas.) τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων, id eſt eadem enim facis tu qui iudicas uel tu ille iudicans.

Iudicas condemnas.) κρίνεις, κατακρίνεις, iucunditas græcanicæ figuræ non potuit ab interprete reddi, quod proſonomaſia non reſpondeat in latinis uocibus.

Diuitias bonitatis eius.) ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος. Diuitiarum uocabulo delectatus eſt Paulus, uel hoc argumento, quod eo frequentius utitur. Porro bonitatis non eſt ἀγαθοσύνης, quod eam ſignificat bonitatem, quæ opponitur πονηρία, id eſt, maliciæ, ſed χρηστότητος, quæ benignitas latine dicitur. Eam ita finiunt philoſophi. Benignitas eſt uirtus ſua ſponte ad benefaciendum expoſita. Vnde græca uox ab utilitate dicta eſt. Quanquam eadem accipitur pro commoditate ſuauitateque morum, qua nos faciles ad uitæ conſuetudinem præſtamus. Siquidem uſum pro familiaritate, ſiue conſuetudine dicunt & latini, & græci, uehementer comes ad congreſſum ac blandiores χρηστολόγους appellant: Nec multum abeſt bonitas a benignitate. Etenim cũ deos bonos uocãt beneficos intelligi uolunt. Verum nos id quod præterquam quod certum etiam dilucidius erat, & ad hũc locum accõmodatius ſequi maluimus. Lenitatem & manſuetudinem dei, quodque minime ſit auſterus χρηστότητα uocat.

Ignoras.) ἀγνοῶν, id eſt ignorans participiũ eſt apud græcos, & a ſuperioribus pendat.

Quod bonitas dei.) ὅτι τὸ χρηστὸν, adiectiuum nomen poſuit loco ſubſtantiui. Eſtque eadem dictio, quam mox expoſuimus.

Ad pœnitentiam te adducit.) ἄγει, id eſt ducit, hoc eſt allicit, & inuitat Hieronymus in Ezechielem uertit prouocat, alioqui idem eſt ducere, quod perducere.

Cor impœnitens.) Significãtius græce ἀμετανόητον, quaſi dicas impœnitibile, quodque nulla dei beneficẽtia poſſit ad pœnitentiam adduci. Porro μετάνοιαν recte uerteris, & reſipiſcentiam & μετανοεῖν reſipiſcere. Nam hinc uox eſt dicta, quod poſt admiſſum ſcelus, ſentiat ſe peccaſſe a μετὰ poſt & νοεῖν intelligere.

Theſaurizas tibi.) θησαυρίζεις σεαυτῷ, id eſt theſaurizas tibi ipſi. Nec enim hic ocioſum

eſt pro-

eſt pronomen compoſitum ſignificans ipſum ſibi cauſam eſſe tanti mali, cum bonitas dei illum alio prouocet. Miror autem cur interpretem græca uox tantopere delectet. Cum dicere potuerit, colligis, recondis, reponis. Significat paulatim aceruari diuinam iram, ut tandem uniuerſa depromatur, more theſauri.

Reuelationis iuſti iudicij.) Græce diuidunt hæc interpoſita coniunctione, ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας, id eſt reuelationis & iuſti iudicij. Quamq́ʒ græcis iuſti iudicij, unica dictio eſt, & ob id uenuſtior, ut diſtingueret nouato uerbo, diuinum iudicium a noſtris iudicijs, in quibus non raro nocens elabitur, & innocens damnatur. Tribus notis ſignauit eundem diem Iræ, quod tum miſericordiæ locus non erit. Reuelationis, quod omnia nuda erunt, quæ nunc latent, & Iuſti iudicij, quod recte pro cuiuſq; meritis pronunciandum eſt.

Secundum opera eius.) κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, id eſt, iuxta facta, & ſua non eius.

Secundum patientiam.) καθ' ὑπομονὴν, id eſt perſeuerantiam aut ſuſtinentiā boni operis, hoc eſt quod perſeuerarit in bono opere.

Quærentibus uitam.) Et huius loci ſententia mire ſubuerſa eſt, cum græca lectio, ſi quis attendat, pulchre habeat, ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ἐπιζητοῦσι, ζωὴν αἰώνιον, hoc eſt qui reddet unicuiq; iuxta opera ſua. his quidem qui per perſeuerantiam operis boni gloriam & honorem & incorruptionem quærunt, ſiue quæſierunt, uitam æternam, ut ζωὴν αἰώνιον, referatur ad uerbum ἀποδώσει, id eſt reddet. Et τοῖς, articulus ad participium ἐπιζητοῦσι, ut ſit ſenſus; ijs qui hic quærunt gloriam illam & honorem, & immortalitatem, perſeuerantes in bonis operibus, per quæ iſta parantur, reddet uitam æternam, hoc eſt id quod queſierunt, e diuerſo, qui maluerunt eſſe contentioſi, nec obedierunt ueritati, uentura eſt ira &c. Ad hunc modum uidetur legiſſe & Origenes, cum ait. Quærentibus (inquit) gloriam & honorem & incorruptionem pro boni operis patientia uita dabitur æterna. Ad eundē legit & exponit Vulgarius epiſcopus, ac cætera græcorū ſcholia. Et ingens eſt exemplariorū cōſenſus. Cæterū ut hallucinaret interpres participiū, ζητοῦσι querētibus in cauſa fuit, cuius uox per oīa conuenit cū uerbo tertiæ perſonæ pluralis quærunt. Porro ne quem offendat quod nos pro incorruptione uertimus immortalitatem, uertit ad eūdem modum Ambroſius in epiſtola priore ad Timotheū capite primo ἀφθάρτῳ immortali deo, & eodem pacto legit eccleſia. Imo ea uis eſt græcanicæ dictionis.

Ex contentione.) τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, id eſt contentioſis ſiue qui ſunt ex contentione, nam græci τοὺς ἐκ στοᾶς Stoicos uocant & Paulus τοὺς ἐκ περιτομῆς circūciſos appellant.

Non acquieſcunt græcis unica uox eſt, & participium, ἀπειθοῦσι, id eſt non parētibus ſiue obtemperantibus. Neq; redditur apud nos iucunditas græci ſermonis ἀπειθοῦσι & πειθομένοις, id eſt non obtemperantibus & obtemperantibus.

Iudæi primum & græci.) In his quoq; eſt geminatio coniunctionis quam ſuperius oſtendimus τέ καὶ Iudæiq; primum & græci.

Perſonarum acceptio.) προσωποληψία unica uox eſt quæ ſignificat reſpectum perſonæ, cum huic magis fauemus q̄ illi non ob ipſius rei, ſed perſonæ diſcrimen. Huic opponit quod paulo ſuperius dixit, δικαιοκρισίαν.

Sine lege peccauerūt.) Græcus ſermo feſtiuior eſt per aduerbium ἀνόμως, quaſi dicas illegaliter ſiue exlegaliter. Nam exlegem legimus pro ἄνομος.

Euiuſmodi legem.) Græcis eſt οὗτοι, id eſt hij nō eiuſmodi Scriptum in cordibus.) ſcriptum nomen eſt Græcis, nō participium γραπτὸν, quaſi ſi dicas ſcripticium, ut opponatur illi quod ἄγραπτον uocant iureconſulti.

Sed factores legis.) ποιηταί, id eſt qui operantur & faciunt legis præcepta. Alioqui faciunt legem qui condunt.

Teſtimonium illis reddente &c.) συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, id eſt ſimul teſtificante ipſorum conſcientia. Nam illis apud græcos non eſt, ut intelligas conſcientiam illorum conſentire, cum iudicio dei.

Cogitationum accuſantium.) Mire dormitauit interpres, cum uerſo altero genitiuo græco in ablatiuum latinum συμμαρτυρούσης, alterum relinqueret. Vertendū erat, cogitationibus inuicem accuſantibus, aut etiam defendentibus, atq; ita recenſet Hieronymus edifferens Eçechielis caput decimū ſextū. Qui nolunt interpretem uſq; erraſſe, & cū ſpiritu ſancto ſuggerente uertiſſe, uel unum hunc locum ſi poſſint expediant.

Si autem.) Verior & antiquior apud græcos ſcriptura eſt ἴδε, id eſt, ecce. Non εἰ δὲ, id eſt; ſi uero, alioqui non ſatis cohæret ordo, cum eo quod ſequitur. Qui ergo alium doces. Quamq; Ambroſius legit εἰ δὲ, ſi modo libri non fallunt, tum Origenes & Vulgarius. Neq; quod ad ſenſum attinet quicq; eſt incōmodi, niſi quod duriuſcule cohærent quæ ſequūtur. Qui igitur doces alium &c. Quamq; hoc quoq; neq; nouum eſt in Paulo, & alioqui tolerabile.

Probas utiliora.) τὰ διαφέροντα, id eſt, eximia ſiue egregia, interpres legiſſe uidet̃ συμφέροντα, id eſt utilia ſiue conducibilia. Demiror autem cur Vulgarius διαφέροντα uoluerit interpretari pro συμφέροντα, niſi forte loquūtur græci more latinorum, ut dicāt intereſſe cuiuſpiam, quod ad rem illius pertineat. Cæterum probas hoc loco eſt, δοκιμάζεις, hoc eſt comprobas, quod eſt iudicio ac uelut exploratum approbare.

Inſtructus per legē.) Græce eſt κατηχούμενος, id eſt eruditus, ſiue initiatus, & inſtitutus. Eſt autem uerbum Paulo peculiare, quod uidetur eſſe dictum a uoce, qua olim myſteria tradebātur, quæ nefas erat libris cōmittere. Eodem uſus eſt huius diſcipulus Lucas in præfatione Euangeliorum.

Magiſtrum infantium.) διδάσκαλον νηπίων, νήπιος, ut iam aliquot admonuimus locis, cū ad ætatem refertur ſignificat infantem, cum ad animum, ſignificat parum eruditum, parum ingenio & uſu rerum callentem, tempeſtiuius erat ſtultorum, aut puerorum. Quis enī docet infantes? Nam hoc loco non eſt magiſter qui regat, ſed διδάσκαλος, hoc eſt, q doceat. Porro quod mox præceſſit παιδευτὴν anceps eſt nomē, commune tum ei qui inſtituit pueros, tum ei qui caſtigat & corrigit errantes.

Habentē formam.) μόρφωσιν, id eſt formationē, quaſi dicas inſtituendi formandiq; rationem, quam alijs præſcribat, ut ſunt & hodie, qui profiteantur ſe poſſe formare conſcientias ſingulorum. Nam hijs uerbis delectantur, quidam non theologi, ſed matæologi.

In honoras.) ἀτιμάζεις, id eſt dehoneſtas ſiue ignominia afficis.

Blaſphematur.) Græci uox eſt, βλασφημεῖται, quod latine uertas, licet male audit, ſiue maledictis afficitur. Teſtimoniū quod adducit Paulus Origenes refert, ad Eſaiā, apud quē legis cap. 52. Quoniam ablatus eſt populus meus gratis, dñatores eius inique agunt dicit dominus, & iugiter tota die nomē meū blaſphemat̃. Porro hæc duo uerba in gentibus addita ſunt ex æditione ſeptuaginta, qua Paulus hoc loco uidetur abuſus, alioq ueritas Hebraica ſic habet. וְתָמִיד כָּל הַיּוֹם שְׁמִי מִנֹּאָץ & iugiter tota die, nomē meū blaſphemat̃ Diuus Hieronym⁹ indicat & ad Eçechiel referri poſſe apud quē legis ca. 36. Et ingreſſi ſunt ad gentes ad quos introierunt & polluerunt nomen ſanctum meum, cum diceretur de eis, populus domini iſte eſt. Et polluerunt nomen ſanctum meum, Cæterum quid ſibi uoluerit hoc loco Lyranus uiderit ipſe, Conſentit enim noſtra æditio, cum ſeptuaginta, & hebraica ueritate. Nec hoc ſane loco ullum diſcrimen eſt, ſi qua fides habenda eſt uulgatis exemplaribus. Quādoqdē apud Hebræos ita legimus: וַיָּבוֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם יְהוָה אֵלֶּה Quæ ſi quis ad uerbum magis q̃ eleganter reddi poſtulat, ad hunc habent modum, & ingreſſi ſunt ad gentes ad quas ingreſſi illic, & polluerunt illud nomen ſanctum meum, dum di-

dum diceretur eis populus domini ille,Iam uero de Lyrano minus admiror. At Aquinas longe diligentior,hoc loco neſcio qua de cauſa duplicem inducit lectionem, cuius equidē uerba non grauabor aſſcribere,quo facilius ſit lectori ſuper hac re, uel iudicare, uel inquirere.Cum eñ citaſſet locum qui eſt apud Eſaiam. Dominatores eius inique agunt,& iugiter tota die nomen meum blaſphematur, ſubijcit ex Hieronymo nimirū alterum teſtimonium his quidem uerbis.Et Eçechielis triceſimo ſexto.Secundum aliā literam,ubi noſtra ſic habet.Non propter uos ego faciam domus Iſrael,ſed propter nomen ſanctum meum,quod polluiſtis in gentibus.Hactenus Aquinas.Quęſo quæ nam eſt alia lectio, ſiue ut ipſi uocant litera, quæ diſſideat ab altera? Excute, diſquire, nihil huiuſmodi reperies.Proinde conijcio Thomam alio properantem,hæc nō hauſiſſe ex ipſis fontibus,id quod pene ſolus omnium recētiorum ſolet,ſed ex aliorū collectaneis. Sunt enim apud Eçechielem in eodem capite duo loca,in conſimilem ſententiam, prior eſt,quem nos modo citauimus,in quo nulla pugna eſt inter hebræam ueritatem & æditionem ſeptuaginta.Altera quæ nō magno ſequitur interuallo,repetens,quod iam dictum erat, quem citat Aquinas. Non propter uos ego faciam domus Iſrael,ſed propter nomen ſanctum meum quod polluiſtis in gētibus ad quas intraſtis. Ac ne hic quidem ulla diſcordia eſt inter trāſlationem Hieronymi & ſeptuaginta. Quandoquidem hebraica ad hūc habent modū, לא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאתֶם שָׁם. Ea ſi quis cupiat ſuperſtitioſe uerti, ſonant ad hunc ferme modū.Non propter uos ego faciens domus Iſrael, ſed nomini ſancto meo quod polluiſtis uos in gentibus ad quas ingreſſi eſtis illic.Iam uero quod Paulus admonuit Iudæos,id multomagis cauendum eſt nobis Chriſtianis,quorum uita ſi nihil differet ab ethnicorū uita, niſi titulo Chriſtiani nominis ac cerimonijs,cæteris in rebus par, aut etiam contaminatior, periculum eſt,ne ſanctiſſimum illud Chriſti nomē polluatur & cōtumelijs afficiatur inter inimicos fidei,Iudæos & Turcas,ſi cōſpiciant nos nō minus abiectæ ſeruire libidini,nihilo moderatius inhiare lucris,non minus cupidos uindictæ,nō minus timidos mortis,& auidos uitæ,nō minus furioſe belligerantes,tumultuantes,digladiantes q̄libet leuibus de cauſis.

Per uos blaſphemat̄.) Græce eſt δι᾽ ὑμᾶς.i.,ppter uos,ut intelligas nō inſtrumētū,ſed cauſam. Non eñ qui in manifeſto Iudæus.) Hoc loco breuitatē,quā græcis adferunt articuli præpoſitiui, nos quo dilucidior eſſet ſenſus,compluſculis uerbis explanauimus, ſed ita,ut ne tantulū quidē de ſenſib⁹ immutaremus,in hūc modū. Nō is qui manifeſto Iudæus ſit,Iudæus eſt,nec ea quæ in manifeſto ſit carnis circūciſio,circūciſio eſt,ſed qui in occulto Iudæus, & circūciſio cordis in ſpiritu non litera.

EX CAPITE TERTIO.

QVid ergo amplius περισσὸν græce aliquando ſuperuacaneum ſignificat,aliquando eximium,hoc eſt ἐξαίρετον,hic eximium pro excellentia accipitur.Sequitur enim τοῦ ἰουδαίου, Id eſt in quo excellit Iudæus?

Multum.) πολὺ ſic & apud græcos habetur per hypſilon,quāq̄ legendū uidetur,πολλὰ & per duplex l & ita, ut ſit epitheton ὠφέλεια πρῶτον primum hic ordinem ſermonis ſignificat potiuſq̄ præcipue.

Illis eloquia) Illis apud Græcos non eſt,ſed interpres addidit neceſſario,ἐπιστεύθησαν.i. credita ſunt eloquia, pro quod eſt cōcredita ſiue commiſſa ſunt illis eloquia dei.

Euacuauit.) Græcis futuri temporis eſt καταργήσει id eſt abolebit, obliterabit, irrita reddet, ſiue antiquabit,quo uerbo frequenter utitur Diuus Paulus.Interpres,ſæpenumero uerti deſtruere, ἀργὸν ocioſum, inde καταργεῖν, ocioſum & ſupuacaneū reddere.

Eſt autem.) γινέσθω græcis eſt,ſit,ſiue fiat autem deus uerax.Fortaſſis interpres uerterat eſto,poſitum eſt autem pro appareat,

Abſit.) Frequenter obuium apud Paulum,græce eſt μὴ γένοιτο,id eſt,ne ſit aut ne cōtingat,ſiue deus auertat aut prohibeat,eſt autem abominātis ſermo.

Iudicabit deus hunc mundum.) τὸν κόσμον,id eſt,mundum non hunc mundum,quaſi ſit alius mundus,niſi quod articulus additus aliquoties facit,ut res certa deſignetur.

Vt iuſtificeris in ſermonibus.) Teſtimoniū eſt ex pſalmo quinquageſimo, ut iuſtificeris Hebraice eſt תִּצְדַּק iuſtus appareas,& in ſequēti dictione תִּזְבֶּה uincens aut ut aliȷ̃ mūdus appareas ꝓpter dagges punctū inſertū,ut ſit iuſtū te cōſtituas & uictorem aut mūdū. Et cū iudicaris,apud græcos uerbum eſt paſſiuum,ἐν τῷ κρίνεσθαι. Cæteꝝ Hebræis בְּשָׁפְטֶךָ anceps eſt,utrum de iudicato deo, an de iudicante loquantur. Hieronymus uidetur ita locum hunc interpretari, ut intelligat deum iudicatum. Pſalmus ſic habet לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ תִזְבֶּה בְשָׁפְטֶךָ.

Sicut blaſphemamur.) Vſus eſt græca uoce βλασφημούμεθα,id eſt male audimus,ſiue male de nobis loquuntur homines.

Faciamus male.) Non inepte omiſit ὅτι quod alias ſolet libenter addere,cum alioquī nihil ſit opus.

Præcellimus eos.) προεχόμεθα. Eos apud græcos nō additur,ſed tantum eſt præſtamus ſiue præcellimus. Si quidē græci diſtinctionem ſubijciūt,hijs uerbis. Quid igitur? Alioqui legi cōiunctim poterat,in quo igitur præcellimus præcauſati ſumus προῃτιασάμεθα. id eſt ante cauſam reddidimus.

Et omnes ſub peccato.) Et coniunctio redundat.

Quia non eſt iuſtus.) ὅτι οὐ,quia redundat,quod erat omittendum hoc ſane loco, quēadmodum paulo ante fecit.

Iuſtus quiſꝗ̃.) οὐδὲ εἷς,id eſt ne unus quidem.

Requirens.) ὁ ἐκζητῶν,id eſt,qui exquirat,nam requirimus non quod ueſtigamus,ſed quod abeſſe dolemus,requirimus in amico fidem.

Maledictione.) ἀρᾶς, id eſt deuotione,execratione,ſiue imprecatiōe. Cæterum illud obiter admonitum lectorem uolo, Teſtimonium hoc quod Paulus de ueteri ſumpſit inſtrumento,'uarijs ex locis eſſe contextum,atꝗ ut ita dicam cōſarcinatum. Nam duo primi uerſus. Sepulchrum patens eſt guttur eorum,linguis ſuis doloſe agebant,quinti pſalmi ſunt. Illud autem quod ſequitur, Venenum aſpidum ſub labijs eorum,cēteſimi triceſimi noni pſalmi eſt, rurſum quod annectitur, Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt,e nono pſalmo deſumptum eſt. Porro tres qui ſequūtur uerſiculi Veloces pedes eorum ad effūdendum ſanguinem contritio & infelicitas in uijs eorum. Et uiam pacis nō cognouerunt,ex Eſaia decerpti ſunt, Vltimus autem uerſiculus, Non eſt timor dei ante oculos eorum in trigeſimi quinti pſalmi principio eſt. Hos octo uerſiculos intertexuit neſcio quis pſalmo decimo tertio,quod idoneum locū non inueniret,ad quē hoc Pauli referret teſtimonium,cum in Hebraicis codicibus non habeantur. Cæterum quæ ex Eſaia mutuatus eſt, habentur apud eum prophetā capite.59. Iuxta Hebraicam ueritatem ad hūc modum. Cogitationes eorū, cogitationes inutiles,uaſtitas & cōtritio in uijs eorum, Viam pacis neſcierunt & non eſt iudicium ingreſſibus eorum.

Subditus.) ὑπόδικος quaſi dicas obnoxius & reus. Nam δίκη græcis, & crimen ſignificat & uindictam,ſiue pœnam,uelut obligatus ad pœnam.

Cognitio peccati.) ἐπίγνωσις. Elegantius ac ſignificantius erat agnitio.

Et egent.) Græce eſt ὑστεροῦνται,id eſt carent ſiue deſtituuntur,& gloria græcis eſt non gratia δόξης τοῦ θεοῦ. Iuſtificati gratis.) δικαιούμενοι participiū eſt paſſiuū,ſed præſentis tēporis,unde nos uertimus iuſtificantur autem,addita de meo coniunctiuncula,quo ſenſum redderem dilucidiorem. Per redemptionem.) διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως quæ proprie eſt redemptio captiui,perſoluto pro capite illius precio.

Propiciatorē.

Propiciatorem.) ἱλαστήριον, id eſt propiciationem, ſeu magis propiciatorium, niſi forte interpres maſculino genere accipit ἱλαστήριον.

In ſuſtentatione.) ἐν ἀνοχῇ, id eſt in patientia & tolerantia.

Vbi eſt ergo.) Eſt, & tua addidit interpres. Nã græce ποῦ οὖν ἡ καύχησις; id eſt, ubi igitur gloriatio? Atque ita ſane abſolutius eſt.

Arbitramur em.) λογιζόμεθα οὖν. Reputamus ſiue colligimus igitur. Nam Vulgarius interpretatur συλλογιζόμεθα, uelut hoc iam argumentando collegerit.

Imo & gentium.) Pro imo græcis eſt ναί. quod eſt affirmantis aduerbium, quaſi dicas nimirum & gentium.

Qui iuſtificat.) δικαιώσει iuſtificabit futuri temporis. Reſpexit enim ad eos qui ad huc eſſent in Iudaiſmo ſeu gentilitate.

Legem ergo deſtruimus?) καταργοῦμεν, id eſt, irritam facimus, ſiue abolemus, ut Paulo ſuperius oſtendimus. Porro quod ſequitur legem ſtatuimus ἱστῶμεν dictum eſt pro fulcimus ſeu ſtabilimus, & facere ut ſtet aliquid, alioqui uacillans.

EX CAPITE QVARTO.

HAbet gloriam.) καύχημα gloriationem magis ſignificat quam gloriam, quemadmodum & καύχησις, hoc eſt habet quod glorietur & iactet ſe.

Et reputatum eſt.) ἐλογίσθη, id eſt imputatum eſt hoc ſane loco, nam græca uox anceps eſt. Cæterum longe aliud eſt reputare quam imputare. Nec iniuria Valla taxat, hoc loco puerilem affectationem copiæ in interprete, dum idem uerbum græcum, eodem in loco nunc uertit reputatur, nunc accepto fert, nũc imputo, quaſi nefas eſſet, eandem uocem ſæpius repeti.

Et, uero qui non operatur, credenti autem.) Vtrumque græcis participium eſt μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ, id eſt, non operanti, tamẽ credẽti. Et rurſum reputatur pro imputatur.

Secundum propoſitum gratiæ dei.) Dei non eſt in Græcis codicibus, etiamſi Ambroſius ita legit & exponit nominatim hæc uerba, unde apparet illum diuerſo uſum exemplari.

Accepto fert.) λογίζεται, id eſt imputat ſiue acceptum fert. Eſt autem acceptum ferre, debere, ſiue pro accepto habere quod non acceperis, quæ apud iureconſultos uocatur acceptilatio.

Non imputabit.) λογίσῃ, futuri temporis eſt, tametſi poteſt eſſe aoriſtus ſubiunctiui, ut ſit imputauerit.

Tantũ manet.) Manet apud græcos nõ inuenio, ſic habent græci codices, ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν περιτομὴν, ἢ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν, beatitudo igit̃ iſta ſiue beatificatio, utrũ in circũciſionẽ an in præputium? ut ſub audias, uenit aut ſimile uerbũ, & ita græcorũ ſcholia legunt & interpretantur. Atque adeo haud ſcio, an interpres cupiens explicare Pauli mentem, ſcripſerit, manat in circũciſionem, quod poſtea mutatum ſit in manet.

In circumciſione.) ἐν περιτομῇ ὄντι, id eſt, cum eſſet in circumciſione.

Signaculum. σφραγῖδα, id eſt ſignum ac notam impreſſam. Nam fidei cauſa ſolemus obſignare, quod certum eſſe uolumus. Atque ad hunc modum obſignamus, quod ad tẽpus repoſitum ac reconditum eſſe uolumus, ſuo loco depromendũ.

Non his tantum qui ſunt excircũciſione.) Græca multo ſecus habẽt τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι, id eſt, qui non tantum ſunt excircumciſione, ſed etiam incedunt per ueſtigia &c. ut intelligas non eſſe ſatis Iudæum fuiſſe natum ad hoc, ut ſis filius Abrahæ, niſi eiuſdem ingrediaris ueſtigijs, id quod eſt filiorum.

Non enim promiſſio Abrahæ.) τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου, id eſt, melius hic addidiſſet quod hæres eſſet mundi uel hæredem mundi futurum.

Non eſ

Non ei qui ex lege eſt ſolum.) Apud græcos Abrahæ uidetur datiui caſus ut pertineat ad pronomē ei, alioqui addidiſſet τῷ ἀβραὰμ οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίστεως ἀβραάμ, id eſt non ſolum ei Abrahæ, qui eſt ex lege peculiaris Iudæis, ſed etiam ei qui eſt ex fide communis omnibus gentibus, ut duos Abraham imagineris in uno. tametſi ſenſus alter mihi non diſplicet, ſed hic poſterior argutior. Etenim ut duos facit Adam, ita duos facit Abraham. Quamq̃ uideo plæroſq; diuerſam ſequi ſententiam.

Abolita eſt.) κατήργηται. Quā uarie tranſtulit eandem uocē, tamen hoc loco recte irrita facta eſt, abrogata eſt, antiquata eſt.

Quia patrem multarum gentium poſui te.) Si fas non eſt omittere quicq̃, cur alibi omiſit ſuperfluam coniunctionem ὅτι, ſin licet alicubi, hic certe fuerat omittenda. Diuus Thomas Aquinas indicat quoſdam codices pro poſui, habere conſtitui, uidelicet annotaturus & alia quæ maioris ſunt momenti, ſi id illi per linguarum peritiam licuiſſet. Nam unicam dumtaxat linguam nouerat, nec eam ſane ad plenum. Quamq̃ apud græcos ponere frequenter uſurpatur pro facere. Porro locus eſt Geneſis decimo ſeptimo, quo loco & illud obiter annotandum, prophetico more tempus præteritum poſitum eſſe pro futuro, conſtitui pro conſtituam.

Cui credidiſti.) Græce eſt, κατέναντι οὗ ἐπίστευσε θεοῦ, id eſt corā deo cui credidit. Siue ad exemplum dei, cui credidit. Nam hoc Paulus ad ſuam retulit perſonam. Sentit enim quemadmodum deus non eſt deus huius, aut huius nationis tantum, ſed communis omniū, ſic & Abraham fore patrem omnium credentium. Nam ad hunc modum interpretantur græcorum ſcholia κατέναντι τοῦ θεοῦ, ne quis ut noſtrum ſomnium aſpernetur.

Tametſi Ambroſius legit.) ἐπίστευσας, id eſt, cui credidiſti, ut referatur ad gentilem quem alloquitur.

Tanq̃ ea quæ ſunt.) ὡς ὄντα, id eſt, tanq̃ ſint, neq; enim eſt τὰ ὄντα. plus autem eſt non eſſe, q̃ mortuum eſſe.

Contra ſpem.) παρ' ἐλπίδα, id eſt, præter ſpem, ſiue ultra ſpem, hoc eſt cum non appareret, quod ſperari poſſet, tamen ſummam habuit fidem.

In ſpem.) ἐλπίδι ἐπίστευσεν, id eſt ſpei fiſus eſt, ſiue ſpei credidit. Quamq̃ nonnulli codices habebant ἐπ' ἐλπίδι in ſpe.

Vt fieret.) εἰς τὸ γενέσθαι, melius erat fore ſe patrem. Nam id erat quod præter ſpem ſperauit, & apertius erat, iuxta id quod dictum fuerat, q̃ dictum eſt. Cæterum ei pronomen interpres addidit explicandi gratia.

Sicut ſtellæ cœli, & harena maris.) Nihil horum uerborum habetur in græcis codicibus, uerum apparet addita a quopiam cupiente ſenſum reddere dilucidiorem. Retulit enim Paulus uerba dei ſtellas cœli oſtendentis Abrahæ, quemadmodum legis Geneſis capite decimoquinto.

Non eſt infirmatus in fide.) μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, id eſt, non infirmatus fide, hoc eſt haud debilitatus & parum firmus ac robuſtus fide. Nam in præpoſitio ſupereſt.

Corpus ſuum.) ἑαυτοῦ σῶμα, id eſt ſuum ipſius corpus, q̃q̃ Paulus ſuo more libenter utitur hoc pronomine ſimplici pro compoſito, hic tamen nonnullam habet emphaſim.

Mortuam uuluam.) νέκρωσιν τῆς μήτρας, id eſt quaſi dicas mortificationem uuluæ. Cæterum emortuum hic uocat effœtum. Vuluam autem uocat, non membrum muliebre pudendum, ut indoctum uulgus accipit, ſed matricem qua concipitur fœtus, quæ cum deſtituitur ui attrahendi ac retinendi ſemen, ſterileſcit mulier.

Fere centum eſſet.) ἑκατονταέτης που. που cōiunctio expletiua addita fecit annos incertos. Nam id temporis Abraham nonaginta nouem habebat annos, ut indicant græca ſcholia.

In repromiſſi

In repromiſſione etiam dei.) εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν, id eſt, in promiſſione, uero dei, & ſic legit Ambroſius, ut hæc pars aduerſetur ſuperioribus, non eſt infirmatus, non conſyderauit &c. ſiue potius ad promiſſa dei.

Non hæſitauit.) οὐ διεκρίθη, id eſt, non dijudicauit aut diſquiſiuit quod eſt diffidentis. Diſpicit enim ac dijudicat, qui non plene confidit.

Confortatus eſt.) ἐνεδυναμώθη, id eſt inualuit & potens factus eſt, ut reſpondeat illi ſuperiori, μὴ ἀσθενήσας ἐν τῇ πίστει, id eſt non debilitatus fide. Nec hic additur in coniunctio, q̃q̃ ea eſt in uerbo compoſito.

Pleniſſime ſciens.) πληροφορηθεὶς, id eſt, certus factus & certa accepta perſuaſione, quaſi dicas certificatus, ut copioſius explicuimus in præfatione Lucæ in euangelium ſuū.

Quæcūq; promiſit deus,) ὅτι ὃ ἐπήγγελται δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι, quia quod promiſſū eſt poteſt etiam facere. Et coniunctio, quia, hoc loco poſita eſt pro ὅτι quod, εἰδικῶς accepto non αἰτιολογικῶς, hoc eſt non ita ut cauſam declaret, ſed exponens quid habuerit perſuaſum.

Quia reputatum eſt ei.) Hic latini codices addunt, ad iuſticiam. Nam græci legunt ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ, id eſt, imputatum eſt ei. Atq; id ſatis erat. Notat enim quod ſuperius dictum eſt, ueluti iam cognitum.

Quibus reputabitur.) οἷς μέλλει λογίζεσθαι, id eſt, quibus imputabitur. Miror Iacobū fabrum in examinationibus ſuis uertiſſe, debet imputari, quaſi debet ſignificationem habeat futuri temporis, ut apud Græcos μέλλει, & idem ſit debet imputari & imputabitur, quemadmodum uulgus ineruditum putat. Niſi forte uiſum eſt illi docendi gratia ad hunc loqui modum.

Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum.) χριστὸν apud græcos non additur.

EX CAPITE QVINTO.

Acceſſum.) προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν, id eſt aditum habuimus & paulo ante εἰρήνην ἔχομεν, id eſt, pacem habemus non, ἔχωμεν, id eſt, habeamus, q̃q̃ in hoc poſteriore græca uariant exēplaria. Tametſi nō me clam eſt, græcos nōnullis uerbis præterito pro præſenti abuti, præſertim affectuum, ut γέγηθα, δέδια & in hoc qđ paulo poſt ſequitur ἑστήκαμεν ſtetimus pro ſtamus.

In ſpe filiorum dei.) Græci legunt in ſpe gloriæ dei, ἐπ᾽ ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ.

Non ſolum autem.) οὐ μόνον δέ. Sermo latinus hanc loquendi formam non agnoſcit Mollius erat ſi addidiſſet pronomen, neq; id ſolum.

Non confundit.) οὐ καταισχύνει, id eſt nō pude facit, aut pudore afficit.

Diffuſa eſt.) ἐκκέχυται, id eſt, effuſa eſt, uel effuſa fuit, ut intelligas largiter effuſam.

Vt quid enim.) Græce ſecus eſt ἔτι ὁ γὰρ χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν, id eſt. Nam Chriſtus cum adhuc infirmi eſſemus. Apparet codicem quem ſecutus eſt interpres habuiſſe εἰς τί, id eſt, ad quid? Vterq; ſenſus eſt tolerabilis, ut quid enim ſubaudi, ne ſpes confundat.

Pro iuſto moritur.) ἀποθανεῖται, id eſt, morietur. Porro iuſtum & bonum hoc loco nō perſonam aliquam ſignificat, ſed rem, hoc eſt ipſam iuſticiam & bonitatem, ut ſit neutri generis, non maſculini, quemadmodum putat diuus Hieronymus in epiſtola ad Algaſiam quæſtione ſeptima.

Audeat mori.) Et audet, uel etiā auſit mori καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν q̃q̃ hic rectius uertiſſet ſuſtinet, quo uerbo in conſimili ſenſu uſus eſt Suetonius.

Secundū tempus.) κατὰ καιρὸν, ſi referatur ad infirmos mitigat quod dictum eſt, quaſi infirmitas illorū tempori ſit imputanda, quo nondū apparuerat gratia euangelij. Sin

referatur

referatur ad mortuus eſt defectus oppetiſſe. Atq; ita græca interpretantur ſcholia. Charitatem ſuam. τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην id eſt, ſuam ipſius dilectionem nempe qua nos dilexit.

Quoniam ſi.) Secus eſt apud græcos ἔτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, id eſt, quod cum adhuc peccatores eſſemus &c. multo magis igitur. Quamq; idem eſt ſenſus utrobiq;.

Sed & gloriamur.) ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι, id eſt, ſed & gloriantes. Quamq; ad ſententiam haud ita magni refert. Et in nonnullis græcorum exemplaribus καυχώμεθα reperi ſcriptum uelut in eo, quod nobis exhibuit monaſteriũ. Prædicatorum apud Baſileam.

Propterea ſicut per u. h.) Sic quidem eſt apud græcos, διὰ τοῦτο ὥσπερ δι᾽ ἑνὸς ἀνθρώπου. Sed non reſpondet quod ſequitur ad ὥσπερ, niſi ὡς legatur pro quia, aut ὥσπερ pro ὡς, aut niſi accipias ὥσπερ pro tanq;, niſi quis malit hoc quoq; ἀνακόλουθον eſſe, qualia multa Paulus uidetũ habere, Origenes duas refert opiniones. Iuxta priorẽ, uult Paulũ nõ ob inſcitiam græcanici ſermonis hanc partem imperfectam reliquiſſe, ſed data opera ſuppreſſiſſe, quod alioqui ſubijciendum erat, quia cõmodius iudicaret utrũq; ſubaudiri q palam explicari Nam ſi adieciſſet, ſic per unum hominem iuſticia uenit in mundum, & per iuſticiam uita in omnes homines pertranſiuit, periculum erat, ne qui hoc audito ſecuriores ac negligentiores redderentur, aut iam nunc inciperẽt expectare, quod poſtea continget, proinde in cæteris alterã partẽ cõmutato tẽpore reddit per uerbum futuri tẽporis, Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes uiuificabuntur. Iuxta poſteriorem uult alteram partẽ, in poſterioribus eſſe redditã, licet interuallo longiore. Nempe illic, ſed non ſicut delictum, ita & donum. Si enim unius delicto mortui ſunt, multo magis gratia dei, & donum gratia unius hominis Ieſu Chriſti in plures abundauit. Mihi uero uidetur & alia ſupereſſe ratio, qua huic ſermonis incommodo medeamur, ſi quod apud græcos frequens eſt in coniunctione καὶ ſubaudiatur οὕτως, cuius exemplum habes in euangelio ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, id eſt ſicut in cœlo, ita & in terra οὕτως ſubauditum eſt. Hic igitur erit ſenſus. Quapropter ſicut per unum hominem peccatũ in mundum intrauit, ita & per unum hominem intrauit mors, ut intelligas utrũq; nobis ab Adã eſſe profectum, ille peccauit & ob peccatum, incidit in mortem. Nos item quoniam illũ ſequentes peccamus, in mortem incurrimus. Atq; ita factum eſt, ut & mors & peccatum in omnes dimanarit.

In quo peccauerunt omnes.) In quo quidam referunt ad Adam, quidam ad peccatũ cuiuſq; proprium. Mihi non abſurdum uidetur ſi ἐφ᾽ ᾧ accipitur pro quatenus, ſiue quandoquidem, ut ſit ſenſus per unum hominem peccatum ueniſſe in mũdum, peccati uero comitem fuiſſe mortem, proinde ad omnes perueniſſe mortem quatenus omnes peccatum habuerunt. Nam ad hunc modum reperire licet & alias apud Paulum ἐν ᾧ, ſiue ἐφ᾽ ᾧ, pro in eo quod, ſiue in quantum aut quatenus.

Nõ imputabatur.) οὐκ ἐλλογεῖται, id eſt imputatur præſentis temporis, ut ſermo ſit abſolutior. Nam μὴ ὄντος νόμου ad utrumq; tempus quadrat, quaſi dicas in genere, non ente lege non imputatur peccatum, id eſt ubicunq; non eſt lex ibi peccatum non imputatur. Hic quidam interpretantur ἐλλογεῖται non pro imputatur, ſed pro reputatur, hoc eſt iudicatur, ut intelligas nulla lege lata, peccantes non habere pro peccato quod agunt, cũ nulla lege facere prohibeantur. Illud obiter annotandum Paulũ hoc loco, promiſcue uti his duobus uocabulis, ἁμαρτία & παράπτωμα. Cum Hieronymus alibi putet παράπτωμα leuius eſſe q ἁμαρτίαν.

In ſimilitudinem.) ἐν ὁμοιώματι, id eſt, in ſimilitudine, non in ſimilitudinem præuaricatiõis Adæ. Põt aũt referri uel ad illud ſuperiꝰ regnauit mors, uel ad ꝓpius hoc, q nõ peccauerũt. Iuxta poſteriorẽ lectionẽ ſenſus erit, mortẽ regnaſſe nõ ſolũ in Adã, & in eos q ad illius exẽplũ peccauerũt, uerũ in eos quoq; q aut nõ peccauerãt, aut certe nõ perinde

grauiter

grauiter peccauerãt atq; ille iuxta priorẽ hic erit ſenſus, mortẽ regnaſſe, & in eos qui nõ peccaſſent, regnaſſe aũt nõ ob ipſorum cõmiſſa, ſed in ſimilitudine præuaricatiõis Adæ hoc eſt perinde, quaſi & ipſi præuaricati fuiſſent, quẽadmodũ Adam. Verũ altera lectio mihi magis pbat̃, ut minus coacta. Etẽm cũ alibi dixerit, cõcluſit deus oĩa ſub peccato & omnes peccauerũt & egent gloria dei, quomodo nunc dicit quoſdam nõ peccaſſe? Verũ nõ peccauerãt ad illius ſimilitudinẽ, hoc eſt nõ tã capitaliter. Nec accepto mandato, quæ proprie præuaricatio dicitur. Nam Adæ merito eſt imputatum peccatum, ut cui præſcriptum ſit, quid ſequi quid fugere deberet. Sed ante Moyſi legem non imputabatur peccatum, hoc eſt non uidebatur imputandum, quod non eſſet lex quæ prohiberet peccatum. Illud addendum, nõ eſſe ὁμοιώσει, ſed ὁμοιώματι quod magis aſſimulationem ſonat q̃ ſimilitudinem, ut accipias eos qui peccant, in hoc referre parentem peccatorẽ. Vſus eſt eodem uerbo aliquanto ſuperius. In ſimilitudine imaginis hominis. Cæterum haud me fugit quoſdam totum hunc locum ad peccatum Originale referre, qbus equidem nõ admodum repugno, tamen & alteram interpretationẽ indicare uiſum eſt, quã nec Ambroſius omnino prætermiſit, & hoc uidendum eſt theologis, ne plus ſatis oderint Pelagium, & peccatum illud Originale nimium libenter amplectantur, ſiue quod in eo libeat argutari, ſiue quẽadmodum aſtrologi per repertos epicyclos, ita hi per peccatum originale e multis ſeſe difficultatibus expediant. Nec hoc dixerim, quod negem eſſe peccatũ originis, ſed qd' nolim ullã uim fieri ſcripturis diuinis. Quin potius ex ipſa diſputationis conſequentia diligẽter expendamus, quid ſenſerit Paulus, & num cõſentaneum ſit illum ſtatim myſterium hoc gentibus aperire uoluiſſe, quod hodie quoq; magis creditur, q̃ intelligitur, nimirum communi ſenſu reclamante.

Forma futuri.) τύπος τοῦ μέλλοντος, id eſt, figura ſeu opus futuri hoc eſt uenturi Chriſti. Quãq; ea figura in diuerſum recidit, nam ut ille princeps peccãdi & moriẽdi, ita hic dux eſt autor innocẽtiæ & immortalitatis. Proinde elegãter ſcripſit Origenes. Iuxta genus conſtare ſimilitudinem, iuxta ſpeciem pugnantiam eſſe. Vt ab Adam quiddã dimanauit in omnes, ita & a Chriſto. Hic genus eſt, cæterum ab illo mors & peccatũ, ab hoc innocentia & uita, hic ſpecies eſt. Porro forma græcis eſt typos, quod uelut exemplar ſonat, unde aliud exprimitur ſimile. Poteſt autẽ & illud τοῦ μέλλοντος abſolute ſumi neutro genere, ut referatur non ad poſteriorem Adam, ſed ad ipſum peccatum, quorũlibet Adam parẽtem imitantium. Is eñ fuit exemplum peccandi poſteris. Oſtendi, quis ſenſus e uerbis græcis excerpi poſſit. Sequetur prudẽs & cordatus lector, quod optimum iudicabit. Illud adijciendum quod interpres hoc loco nũc uertit plures, nunc multi græcis eadem eſt dictio πολλοί, quam Origenes poſitam putat, pro omnibus quo magis reſpondeat unius. Etenim ubi ſunt omnes ibi ſunt & multi.

Et non ſicut per unũ peccatũ.) Apud græcos obſcurius eſt, καὶ οὐχ ὡς δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος τὸ δώρημα, id eſt, & non ſicut per unum qui peccauit donum. Sic eñ ad uerbum uertere licet, & neceſſe eſt, nõnulla uerba ſubaudire, id quod admonent etiam græcorũ ſcholia. Et non ſicut per unum qui peccauit, ſubaudi ingreſſa eſt mors, ita per unũ uenit donum, hoc eſt non eodẽ modo. Nam ex uno peccato moriuntur omnes, ſed ex multis peccatis per unum iuſtificantur omnes. Quodq; uulgati codices habent per unum peccatum, Ambroſius legit peccantem non peccatum δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος. id eſt, per unum qui peccauit.

Nam iudicium quidem ex uno.) Ex uno non refertur ad perſonam Chriſti, ſed ad peccatũ, cui paulo poſt reſpondet ex multis. Vt ſit ſenſus. Nã iudiciũ quidẽ ex uno peccato in condemnationẽ. Donũ autem ex multis peccatis in iuſtificationẽ. Quãq; cõſentiunt hic interpretes omnes.

Gratiam autem.) χάρισμα, quod modo donum uerterat & recte, nunc gratiam uertit haud recte, niſi prorſus idem eſſe putamus gratiam & donum.

Lex autẽ

Finem uero uitam æternam) Faber Stapulenſis legit in uitam æternã,uerum in emendatis codicibus reperio uitam æternam abſq; præpoſitione, cõſentientibus & græcis & latinis exemplaribus. *Stipendia enim p.*) τὰ γὰρ ὀψώνια.i.obſonia. Milites enim cibis alliciebãtur ac donarijs,ſiue autoramentis,ut hominum genus omnium longe uiliſſimũ quippe quod cibi uentriſq; cauſa,uitam habet uenalem.ſed in quod poſt ab imperatoribus Rhomanis,omnia ferme dignitatum inſignia collata ſunt.

Gratia aũt dei.) τὸ δὲ χάρισμα.i. donum ut opponatur τοῖς ὀψωνίοις, quod eſt uile uerbum,cum illud ſit ingenuum.

EX CAPITE SEPTIMO.

QVæ ſub uiro eſt.) ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ.i.obnoxia uiro,quaſi dicas ſubuiralis,& γυνὴ ſignificat & uxorem,& mulierem.

Viuente uiro al, eſt le.) τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ.i. uiuenti uiro alligata eſt lege,hoc eſt ꝑ legẽ,Legem autem matrimonium ſiue ius matrimonij, uocãt etiam Græci ut mox a lege uiri.

Si fuerit cum alio uiro.) ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ.i. ſi contingat alteri uiro, aut ſi cœperit eſſe alterius uiri,niſi malumus ſubaudire præpoſitionem σὺν.

Si autem mortuus fuerit uir eius.) eius apud Græcos non additur.Item poſtea ſoluta eſt a lege uiri,uiri nõ eſt apud Græcos,nec ad rem pertinet.Quanq; τ᾽ ἀνδρὸς in quibuſdã inuenio codicibus.Nec eſt græce liberata eſt,ſed libera eſt, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου.

Liberata eſt a lege uiri.) κατήργηται ἀπὸ νόμου uerbum κατήργηται ſignificat ius abolitũ & antiquatum,ut & aliquanto poſt νυνὶ δὲ κατηργήθημεν.

Vt ſitis uos alterius.) Inepte addidit uos in uertendo,etiam ſi apud Græcos additur, ſatis erat ut ſitis alterius,etiã ſi græce eſt alteri nõ alterius.i.ut alius uos habeat,& nõ ſitis ueſtri iuris. Vt fructificetis deo.) ἵνα καρποφορήσωμεν.i.ut fructificemus. Sequitur autem ὅτε γὰρ ἦμεν in eadem perſona.i.cum eſſemus. Alluſit autem ad uxorem, cuius modo meminit,quæ parit ſuo uiro. Paſſiones peccatorum.) παθήματα.i.morbos ſiue affectus.ſiue perturbationes. Operabãtur in mẽbris.) ἐνηργεῖτο, quod magis ſignificat uim habebant,ſiue ſecreto agebant. Nam occulta uis dicitur ἐνέργεια, uelut in ſemine & uis mentis in homine. Quæ per legem erant.) τὰ διὰ νόμου,hoc loco quæ non refert peccata,ſed paſſiones παθήματα ut intelligas legem excitaſſe peccandi libidinem.

In qua detinebamur.) ἐν ᾧ ad legem refertur,non ad mortẽ,nec eſt græcis mortis, ſed mortui ἀποθανόντες. Cæterũ illud in qua detinebamur,referri poteſt uel ad legem, ut ſit ſenſus,nos iam mortui in Chriſto liberati ſumus a iure mortis in qua detinebamur, uel ad mortui ut ſubaudias pronomen,mortui ei in quo detinebamur.

Occaſione autem accepta.) ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία, Interpres non ineleganter mutauit genus participij,& actiuum uertit in paſſiuum,ut conueniret tempus. Nã λαβοῦσα præteriti tem poris eſt.Nec uideo cur hic Stapulenſis debuerit offendi.

Ego autem mortuus ſum.) ἀπέθανον.i.mortuus eram,ſiue mortuus fui, ut ſit præteriti temporis,& reſpondeat illi reuixit. Tranſfert enim Paulus docendi gratia rem in ſuam perſonam,& retulit inter ſe pugnantia.Nam uita peccati mors eſt hominis, Proinde ſi reuixit peccatum,illico conſecuta eſt mors hominis.

Seduxit me.) ἐξηπάτησέ με.i. decepit me,& ab uia abduxit.Hoc enim proprie ſonat ἐξαπατᾶν. Sed peccatũ ut appareat &c.) uitioſa diſtinctione ſenſum huius loci corrũpimus.Sic aũt diſtinguũt Græci,quod ergo bonum eſt,mihi factum eſt? mors abſit, ſed peccatum ut ſubaudias mihi factum eſt mors.Græca ſic habent τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐμοὶ γέγονε θάνατος; μὴ γένοιτο,ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία. Operatũ eſt mihi.) κατεργαζομένη.i.operans, participium infiniti uerbi uice poſitũ.i.ut uideatur peccatũ per id quod bonũ eſt mihi operari mortem. Non operando quemadmodũ placet Laurentio. Supra modum peccãs peccatũ καθ᾽ ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἁμαρτία, quod ita ſonat quaſi dicas,ſceleſtum ſcelus,aut ut

nos dilucide potius ꝙ latine uertimus, peccaminoſum peccatum, nam quod uertit pec/cans græcis non participium eſt, ſed nomen adiectiuum.

Non enim quod uolo bonũ.) Bonum & malum apud Græcos non eſt οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ᾽ ὃ μισῶ. i. non enim quod uolo hoc ago, ſed quod odi. At paulo inferius, hæ duæ uoces, bonum & malum adduntur. Non enim quod uolo facio nempe bonũ.

Venundatus ſub peccato.) πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. i. uenditus ſiue addictus ſub peccatũ. i. in ſeruitutem & iugum peccati. Neq; uideo quæ obſcuritas hic offenderit Fabrum. Iam non ego.) οὐκ ἔτι ἐγώ, quod eleganter & latine uerſum ab interprete miror quamobrẽ cuiq; mutandũ uideatur. Repugnantem legi) ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ, qua ſi dicas contramilitantem & rebellantem.

Captiuantem me in lege peccati.) αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ. i. qui reddit me captiuum legi peccati. De corpore mortis huius.) ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου. Græca magis ita ſonant, ut huius ad nomẽ referatur ꝗ; ad mortem, nam mortis corpus uocat, corpus obnoxiũ affectibus peccandi. Et addit ex hoc corpore, quod in ſe ſumpſerit perſonam hominis ſentientis huiuſmodi affectus, quandoquidem hæc eſt uelut una clauis ad intelligentiam Pauli, ſi quis animaduertat mutationem perſonarum, de quibus & ad quas loquitur. Gratia dei.) εὐχαριστῶ τῷ θεῷ. i. gratias ago deo, atq; ita legitur in emendatis latinorum codicibus, ut ſenſus ſit oſtendentis per quem ſit liberatus. Nempe per eum cui gratias agit, tametſi Laurentius indicat in quibuſdam exemplaribus ſcriptũ fuiſſe χάρις τῷ θεῷ. i. gratia deo.

EX CAPITE OCTAVO.

Lex enim ſpiritus uitæ.) ſpiritus hoc loco genitiuus eſt caſus, ut intelligas legem non carnis quæ mortem adfert, ſed ſpiritus qui uitã largitur ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος, ꝗꝗ; græca ſunt huiuſmodi, ut hic ſenſus eſſe poſſit lex ſpũs qui eſt uita. Lege peccati & mortis.) ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Et hic elegantius uertiſſet a iure peccati. Cæterum ſermo græcus anceps eſt, poteſt enim ſic accipi, a lege peccati & mortis, ut lex ad utrũq; ex æquo referatur ſiue a lege peccati, & a morte, quæ comes eſt peccati.

Iu quo infirmabatur.) ἐν ᾧ ἠσθένει, poteſt & ſic accipi, in eo quod infirmabatur, hoc eſt quatenus infirmabatur, porro infirmabatur dixit pro eo quod eſt inualida parumq; efficax erat. Quæ ſpiritus ſunt ſapiunt) φρονοῦσι, non reperitur apud græcos. Et magis ſentiunt, ꝗ; ſapiunt. Mirum autem cur hic interpres inutilem affectarit copiam, quæ officiat etiam intelligentiæ.

Quoniam ſapientia carnis.) φρόνημα, idem uerbum quod modo ſæpius uerterat prudentiam. Eſt autem uerbale nomen a uerbo quod modo uertit ſapiunt & ſentiunt, cum potius ſignificet affectum animi, ut μέγα φρονεῖν elato eſſe animo, & θνητὰ φρονεῖν humana curare. Ita hoc loco φρόνημα non tam ſignificat ſapientiam aut prudentiam, ꝗ affectum & curam ſeu cogitationem. Nec eſt apud Græcos, inimica eſt deo, ſed inimicitia eſt aduerſus deum ἔχθρα εἰς θεόν, & ad hunc modum citauit diuus Hieronymus non ſemel aduerſus Iouinianum.

Iterum in timore.) εἰς φόβον, id eſt ad timorem ſiue terrorem.

Si tamen ſpiritus dei.) εἴπερ eſt græce quod ualet ferme ſane, aut ſiquidem, ꝗꝗ; hoc loco non eſt dubitantis ſed ratiocinantis, quaſi dicas, quandoquidẽ ſpiritus dei habitat in uobis, quanq; Ambroſius ambigue legit & exponit.

Spiritum adoptionis filiorum dei.) pro tribus uocibus una eſt apud græcos υἱοθεσίας, quæ uox filiorũ adoptionem ſignificat, Porro genitiuꝰ dei additus eſt, cum in græcis codicibus non habeatur. Abba pater.) אב ſiue אבי hebræis ſonat patrẽ dictio e duabus primis literis compoſita. Porro uocem hebræã reliquit, quo ſignificaret peculiare quiddam eſſe in ipſo uocabulo, quod & patres libenter audiunt, & pueri primum ſonare diſcunt. Nam

ſcunt.Nam hoc ſtatim implorant patris opem,cuiuſmodi eſt apud latinos pappus uox infantibus peculiaris,Cæterum quod addidit ὁ πατὴρ,græcis incertum eſt utrum conduplicatio ſit ad emphaſim affectus faciens, an interp̄tatio peregrini Rhomanis uocabuli, maxime cum additum ſit nominandi caſu.Sunt autem eadem uerba, quibus Chriſtus utitur,orans patrem apud Marcum cap.decimoquarto.

Propter iuſtificationem.) διὰ τὴν δικαιοσύνην.i.propter iuſticiam, ut & alias ſæpe uertit.Nam δικαίωσις magis ſonat iuſtificationem,atq; hic plærīq; latini codices habent uiuit,cum legendum ſit uita,ſubaudiendo eſt,ζωὴ,non ζῇ.

Si tamen compati.) εἴπερ.i.ſiquidem quod hic quoq; poſſet accipi ratiocinatiue, non dubitatiue.Item hoc loco compati eſt non quod uulgo accipiunt indocti moueri malis alterius,ſed ſocium eſſe & imitatorem atq; æmulum paſſionum Chriſti.

Teſtimonium reddit.) συμμαρτυρεῖ, redditur uel quod refertur, uel quod debetur, at Græcis eſt atteſtatur,ſiue,ut magis ad uerbum reddam,conteſtatur, ut intelligas geminum eſſe teſtimoniū duorū ſpirituū noſtri & dei.Porro teſtimoniū ſpiritus noſtri, cōfirmatur teſtimonio ſpiritus diuini. Exiſtimo enim.) λογίζομαι.i.perpendo ſiue reputo. Nec enim id opinatur Paulus ceu dubitans, ſed certus ita eſſe,perpendit in animo ſuo.

Vt & glorificetur.) una glorificemur, συνδοξασθῶμεν.

Quæ reuelabitur in nobis.) Dubium eſt apud Græcos,an uerbum ἀποκαλυφθῆναι debeat referri ad præpoſitionem πρὸς,an ad participium μέλλουσαν,nam ſi referatur ad præpoſitionem erit ſenſus,ad hoc, ut futura gloria reueletur in nobis, ac tum uidetur deeſſe articulus τὸ,ſolitus præponi uerbis infinitis.Interpres ſic ordinaſſe uidetur πρὸς τὴν δόξαν τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆναι.i.ad gloriā quæ reuelabitur.Nec eſt in nobis,ſed in nos, quanquam præpoſitio εἰς, uti ſæpius admonui græcis anceps eſt.

Nam expectatio creaturæ.) ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία, quod non ſignificat ſimpliciter expectationem, ſed uehementē & anxiā expectationē ut teſtantur & græca ſcholia.

Qui ſubiecit eam.) eam additum eſt explicandi cauſa διὰ τὸν ὑποτάξαντα, Et in ſpe ἐπ' ἐλπίδι magis eſt ſub conditione ſpei. Omnis creatura ingemiſcit & parturit.) aptius græce συστενάζει καὶ συνωδίνει,id eſt congemiſcit & comparturit ſiue condolet, ut ita loquamur.Certe congemiſcit,citat Hieronymus in cōmentariorū Eſaiæ libro octauo,ut præpoſitio σὺν uel ad nos referatur,uel ad uniuerſam inter ſe creaturā.

Inter nos gemimus.) ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν.i.in nobiſipſis congemiſcimus.

Adoptionem filiorum dei.) υἱοθεσίαν.i.adoptionem,ſed interpres explicandæ rei gratia adiecit quædam uerbula, idq; perpetuo.

Redemptionē corporis) ἀπολύτρωσιν,quæ proprie dicitur cum dato precio redimuntur captiui,uelut a pyratis aut in bello capti Corporis,dictum eſt pro a corpore,ut liberemnr a corpore,quod ante mortis corpus uocauit. Videtur autem hoc ita adiectum, quaſi uoluerit interpretari υἱοθεσίαν adoptionē, quæ adoptio nihil aliud eſt, q̄ ut ab hoc corpore liberemur. Quid ſperat?) τί καὶ ἐλπίζει,quid etiam aut quid inſuper ſperat? non ocioſa erat coniunctio ſignificans fruſtra iam ſperari quod uideas.

Similiter autem & ſpiritus adiuuat infirmitatem.) Græcis eſt numero pluratiuo infirmitates ſiue imbecillitates noſtras συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν,eſt autem συναντιλαμβάνεσθαι in re quapiā ſuſcepta auxilio adeſſe laboranti,& idcirco addidit ὡσαύτως.i. conſimiliter ſicut nos per patientiam expectantes nitimur, ita etiam ſpiritus admouet auxilium ſuum deficientibus,ceu manum porrigens laborantibus.

Nam quod oremus.) τὸ γὰρ προσευξόμεθα Interpres non expreſſit uim articuli τὸ, qui refertur ad totum hoc quod mox ſequitur,unde nos uertimus ſiquidem hoc ipſum quid oraturi ſimus ut oportet, non nouimus.

Spiritus poſtulat.) ὑπερεντυγχάνει,quod aliquando uertit poſtulat, aliquando interpellat,aut intercedit. Eſt aūt quoties quis conuenit aliquem ſup̄ negocio alterius, uelut

ſi quis dicat principem,commendaturus cauſam amici.

Quid deſyderat ſpiritus.) τὸ φρόνημα.i.ſenſum,ſiue quid ſentiat ſpiritus, hoc eſt affectum ſpiritus,Quod Terentius uertit ſenſum,illius ſenſum pulchre calleo.

Cooperantur in bonum.) συνεργεῖ,referri poteſt apud Græcos,uel ad ſpiritum,uel ad omnia, ut iuxta priorem ſenſum intelligas ſpm̄ ſanctũ omnia uertere in bonũ ſuo auxilio,iuxta poſteriorem accipias, omnia etiam mala adiumento eſſe ſanctis ad felicitatẽ, & hic ſenſus magis mihi arridet.Nec eſt quod moueat quenq; uerbum ſingularis numeri συνεργεῖ cum πάντα nominatiuus ſit neutri generis.

Vocati ſunt ſancti.) κλητοῖς οὖσιν,qui ſunt uocati,ſancti redundat, eſt autem hic non participium. uocati,ſed nomen,ut in initio indicauimus,ut rurſus excludat opera legis, quibus male fidebãt Iudæi, & oſtendat ueram ſanctimoniam contingere ex uocante deo,non tamen citra noſtrum conatum.

Quos præſciuit.) οὓς προέγνωκεν, iam ſuperius admonuimus apud Græcos hoc uerbũ aliquoties accipi pro ſtatuit,ſiue decreuit,quod cognitio coniuncta ſit deliberationi, Et uidẽtur hæc non tam genere aut ratione inter ſe diſſidere,q̃ gradibus quibuſdam & interuallis inter ſe diſtincta cõnecti, quo magis exponat oculis, ut προεγνῶσθαι ſit deliberantis ac ſtatuentis,quod tamen aliquo modo poſſit immutari,ut hominũ more loquamur. Deinde προορίζειν ſiue ὁρίζειν, quod decretũ fuerit iam palam pronunciantis, quod fieri non ſolet,niſi cum ita decretum eſt aliquid,ut mutari non poſſit. Porro ubi pronũciaris quod decreuiſti,ſupereſt ut exhibeas,ac præſtes,quod es pollicitus. Incipit autẽ exhibere,qui uocat & inuitat.Deinde ne uideatur fruſtra uocaſſe uocatos,iuſtificat etiã ſine quo non ſumus capaces promiſſi.Deniq; iuſtificatis datur præmiũ,igitur προέγνωκεν deus ab æterno,quos decreuit ac ſtatuit ad immortalitatem uocandos eſſe προώρισεν,de quibus iam per prophetas ſuos,ac multo magis per filium pronunciauit promulgato decreto ſuo,uocauit autem per prædicationem Ieſu, iuſtificauit per mortem illius, glorificauit per reſurrectionem,ac præmiũ immortalitatis. Ad hunc modum Paulus gradibus quibuſdam ab eo quod eſt omniũ primum, peruenit ad id quod eſt omnium ſummum,quo res eſſet firmior & abſolutior. Quod ſi quis durius exiſtimet,me tollere præſcientiam hoc loco, ſciat ad eum modũ interpretatũ eſſe Vulgarium græcum interpretem,& quo quidam credent libentius, recentem, qui hoc putat intereſſe inter πρόγνωσιν & προορισμὸν ſiue ὁρισμὸν,quod illud ſit minus firmũ hoc firmius,quin etiam ubi Petrus ſcribit προεγνωσμένους γὰρ πρὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου, quo loco præſcius erat uertendum iuxta horum ſententiam, nec Lyra ueretur exponere præordinatos. Et diuus Thomas indicat fuiſſe qui hoc loco præſcientiam aliud quiddã fuerint interpretati, nempe præparationem ad gratiã,quã pro tempore deus oſtendit in ſanctis, ne uidelicet nihil inter eſſet inter præſcire & prædeſtinare, quorũ cõmentum merito reijcit. Quanq; nec Origenes hoc loco probat ut πρόγνωσιν.i.præſcientiam iuxta cõmunẽ ſenſum accipiamus,iuxta quẽ deus & perituros præſciuit, ut iam falſum ſit,quoſcunq; præſcierit,eoſdẽ & prædeſtinaſſe,uerum ſicuti diuina ſcriptura iuxta conſuetudinem ſermonis ſui cognoſci dicit eos.quos deus affectu complectitur,non noui uos,ita hic præcogniti dicuntur. Neq; uero me clam eſt quoſdam ex hoc loco, quæſiſſe campum ingenij, in quo præſcientia deq; prædeſtinatione dei philoſopharentur,uidelicet Origenem,diuum Auguſtinum, Thomam Aquinatem, & poſt hos omneis theologorum ſcholas, quorũ ego induſtriã non improbo,uerũ hic ſenſus quẽ oſtendimus mihi uidetur ſimplicior, magiſq; germanus,quod ſi cui diuerſa placent,p me ſuo quiſq; iudicio fruat̃, Nos admonemus,nõ præſcribimus. Illos & magnificauit,) græce eſt ἐδόξασε,id eſt glorificauit,nimirum per dona ſpiritus & adoptionem cœleſtem, & rectius erat eoſdẽ q̃ illos.

Qui proprio filio ſuo.) ſuo redundat apud nos,nam ſatis erat ἰδίου.i. ſuo uel ꝓprio.

Oĩa nobis donauit.) χαρίσεται.i.donabit futuri tẽporis, Atq; ita exponit Ambroſius.

Quis accuſabit aduerſus electos dei.) τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν τοῦ θεοῦ .i. quis accuſabit, aut quis crimen intẽdet aduerſus electos dei. Faber ita legit, ut κατὰ accipiatur pro ὑπὲρ .i. quis accuſationem inſtituet pro electis dei, in defenſionem electorum aduerſus inimicos. Verum hoc quidem loco ſenſus Pauli manifeſtus eſt, ſi interrogationẽ intelligamus efficere negationem, ut ſit ſenſus, neminem auſurũ criminari eos, quos deus non ſolum uocauit, ſed etiam elegit, proinde quæ ſequuntur, uſq; ad illum locum, Quis nos ſeparabit a charitate? ſub eadẽ interrogatiõe ſunt legenda, ut intelligas ἀδύνατον. Quãq́ audimus hæc etiam in templis publice pronunciatiue legi, non interrogatiue. Idq; perperam, imo cõtumelioſe in Chriſtũ, niſi tantũ crimen excuſaret imperitia, nõ admodũ honeſta patrocinatrix. Annotauit hunc locũ Augu. li. de doctrina Chriſtiana tertio.

Quis ergo nos ſeparabit.) ergo additum eſt a latinis, & melius omittitur. Nam uidetur Paulus ueluti ſubito raptus affectu in hãc ceu exclamationem prorupiſſe. Charitas aũt hic actiue uidet̃ accipi, ἀγάπην nempe qua nos dilexit deus, & ad redamandũ ꝓuocauit.

Sicut oues occiſionis.) Teſtimoniũ ſumptũ eſt ex pſalmo. 43. Porro quod interpres uertit occiſionis, hebraice eſt טִבְחָה quod magis apud illos ſonat mactationẽ, ea eſt cũ lanius contrectat & explorat pecudem, num idonea ſit, ut iuguletur. Siquidem ſimile quiddam eſt apud latinos mactatio. Vnde Horatius, Mactata ueniet lenior hoſtia. Proinde oues occiſionis dixit, pro eo quod eſt oues occiſioni deſtinatæ. Cæterum hoc loco fuerat interpreti prætermittenda coniunctio ὅτι. Quid enim hic ſermo ſignificat latinis ſcriptum eſt, quia propter te mortificamur? apud Græcos uaria eſt huius cõiunctionis uis, apud nos non item. *Superamus propter eum.*) ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ .i. ſupuincimus, ut plus aliquid intelligas, q́ uincimus per eum qui. &c. non propter eum διὰ τοῦ.

Certus ſum enim.) πέπεισμαι γάρ .i. perſuaſus ſum ſiue confido, ut uertit diuus Hieronymus ad Agalſiam quæſtione nona.

Neq; futura neq́ fortitudo.) fortitudo apud græcos non legitur. Nec habet ad quod reſpõdeat, cũ inſtantia, id eſt p̄ſentia reſpõdeant futuris, altitudo profunditati. Quanq́ in eo quem modo citaui loco, diuus Hieronymus addit fortitudo.

EX CAPITE NONO.

Optabam enim ipſe ego.) Anathemata Græcis dicuntur res dijs dicatæ, & in hoc ſepoſitæ. Vide lector, nũ accipi poſſit ηὐχόμην ἂν δυνητικῶς pro optarẽ ſiue optarim, etiam ſi non additur ἂν ut accipias optarem, ſi fieri poſſet. Porro illud a Chriſto refertur ad anathema, quaſi dicas quiddam ſepoſitũ & alienum a Chriſto. *Siquidẽ* ἀναθήματα dicunt̃ dona in tẽplis dicata numinibus, unde & latini ueteres ſacrum in malum ſenſum uſurpabant, ut Horatius, ſacer inteſtabilis eſto.

Quorum adoptio.) ὧν ἡ υἱοθεσία .i. quorum adoptio ſicut admonuimus & antea.

Et teſtamentum) καὶ διαθῆκαι .i. teſtamẽta. Ad filios enim tabulæ teſtamenti pertinẽt, Quanq́ Hieronymus putat hoc uerbum apud Hebræos, unde ductũ eſt a noſtris, magis ſonare pacta q́ teſtamenta.

Legis latio.) νομοθεσία, græcis unicum eſt uerbũ quod ad oẽs leges condendas pertinet, non ſolum ad unam. Et obſequium.) ἡ λατρεία .i. cultus ſiue religio, quod alibi uertit ſeruitutem. Sentit autẽ officia ſacerdotalia, & ritus ac cerimonias ſacrorũ, interprete Origene. Quis autem per obſequium quicq́ tale latinus intelligeret?

Et promiſſio.) ἐπαγγελίαι .i. promiſſiones aut promiſſa, ut legit Ambroſius.

Qui eſt in omnibus deus.) Niſi hæc particula adiecta eſt, ſicuti quaſdam adiectas offendimus, hoc certe loco Paulus palam Chriſtum pronunciauit deũ. Et cõſentiunt, quæ quidem uiderim græcorũ exemplaria. Vulgarius admonet hoc loco refelli, Arrianorũ impietatem, qui ſolum patrem uoluerũt eſſe uere ac proprie deum. Similia diſſerit Origenes indicans iam tum fuiſſe, qui non audebant Chriſtum appellare deum, ne plures

deos facere uiderentur. Sed ſuſpicor hunc locũ, quod intolerabilis eſſet Rhomanis auribus mutatum ab interprete, aut ab alio quopiam quiſquis is fuit, qui declarat ſeſe etiã initio operis nonnihil adieciſſe de ſuo. Et Hieronymus obijcit Ruffino, quod in libris quos uerterat oẽs Origenis errores reliquerit, prӕterq; de perſonis diuinis, quod eam blaſphẽmiam nullas Rhomanorum aures laturas ſciret. Itidem in his cõmentarijs reperies inſperſa de diabolo redimẽdo, de animabus quӕ peccarint anteq; naſcerẽtur, aliaq; id genus multa. Hic etiam aduerſus Arrianorum dogma diſſerit, qui ſuum errorem ex Origenis hauſerant libris. Et diuus Hieronymus negat inueniri in Origenicis libris, ubi catholice locutus ſit de rebus hiſce, de qbus in libris περὶ ἀρχῶν heretica ſcripſit, id quod affirmabat Ruffinus. Nõ autem quod exci. u. d.) οὐχ οἷον δὲ, ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. Quod ita uertas licebit. Non autem uelut exciderit uerbum dei. i. quod ſic opto ceu deſperans illos, non eſt tale, ut putem promiſſa diuina irrita fuiſſe, cum deus promiſerit ſalutem Iſrael. Non enim omnes. &c.) ex circũciſione non eſt apud grӕcos, ſed ad hũc modum, οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ ἰσραὴλ, οὗτοι ἰσραήλ. Nõ enim omnes qui ſunt ex Iſrael hi Iſrael ut ſubaudias ſunt. Nam ſecundo loco gentem ipſam uocat Iſrael.

Neq; qui ſemẽ ſunt.) οὐδ᾽ ὅτι. i. neq; quod ſiue quia. Atq; ita legit Ambroſius, unde hoc a librarijs eſt deprauatum. Interpres pro ὅτι legiſſe uidetur ὅσοι.

Promiſſionis enim uerbũ.) ὁ λόγος ſermo ſiue ratio. Neq; enim unũ ponit uerbum.

Secundum tempus hoc.) κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, id eſt in tempore hoc.

Non ſolum autem illa.) οὐ μόνον. Illa pronomen addidit interpres, ut mitigaret grӕcã figuram, Idq; haud perperã, quod alias tñ nõ eſt auſus. Ex uno cõcubitu.) ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα. i. ex uno concubitũ habens. Poteſt bifariã legi ex uno Iſaac atq; ita genitiuus grӕcus uertendus erat in ablatiuum latinũ. πατρὸς ἡμῶν. i. patre noſtro. Aut ex uno ſubaudi filio deinde concubitũ habens. i. connubiũ patris noſtri Iſaac, ut intelligas ex una ꝓle cõſtitiſſe ꝓmiſſionẽ uidelicet Iacob. Poſtremo, niſi intelligas ἦν. i. erat habens, oratio uidetur imperfecta, niſi repetas ſuperiora, imputabatur in numero filiorum Abrahӕ quantum ad filios attinet cum eos pariter ex eodem patre ſuſtuliſſet, ſed qui reprobatus eſt, non habitus eſt pro filio, nec huic profuit ex eodem patre progenitum fuiſſe. Porro cubile habens uerecunde, dixit pro eo ꝙ eſt concepit. Laurentius Valla optimo iure refellit eos, qui hoc loco putent Rebeccam ex eodem concubitu concepiſſe geminos, quaſi illud ad hanc rem pertineat, quoto coitu concepti ſint, Iacob & Eſau. Imo Paulus ut adimat parentum fiduciam proponit duos fratres, ex eodem patre eadem matre ſimul eodemq; die progenitos, quorũ alter tamen reiectus ſit. Quid quod ne poſt quidem uno concubitu cohӕrere, cum κοίτη apud Grӕcos fœminini generis ſit ἑνὸς maſculini. Nec κοίτης legitur, ſed κοίτην, id eſt cubile, Proinde quidam offenſi uerbis nihil ſignificantibus adiectis uerbis aliquot ita legebãt, ſed & Rebecca ex uno cõcubitu, habẽs geminos filios, quemadmodum indicat ac reprobat Lyra. Ac mihi uidetur, hoc ipſum quod ſupereſt incommodi poſſe tolli, ſi nominatiuũ participij pro accuſatiuo accipias ἔχουσα ꝓ ἐχούσης, id quod grӕci nonnunq; faciunt. Ac tum hic erit ordo. Non ſolum autem Sara, quin etiam cum Rebecca grauida eſſet ex uno, eoq; patre noſtro, Deinde ueluti per parentheſim interijciantur. (Non dũ enim natis pueris, cum neq; boni quippiam feciſſent neq; mali, ut ſecundum electionem propoſitum dei maneret, non ex operibus, ſed ex uocante), ſuccedat. ad qđ reſpõdet, dictũ eſt illi, ac deinde maior ſeruiet minori.

Maior ſeruiet minori.) Maior & minor hic nõ ad ӕtatẽ proprie referuntur, ſed ad uires & prӕcellentiã μείζων ἐλάσσων, quanquã hebrӕis altera uox eſt רַב quӕ dignitate prӕminentẽ indicat, unde & Rabbi dictũ צָעִיר altera quӕ nõnũq; adoleſcentulũ ſignificat.

Miſerebor cui miſertus ſum. &c.) Apud grӕcos ſecus eſt ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω, id eſt miſerebor, cuiuſq; miſereor & commiſerabor, quẽcumq; commiſeror,

id eſt

id eſt quęcunq; decretũ fuerit cõmiſerari. Hic quoq; interpres minus feliciter copiam ut ſolet, affectat. Siquidem & hebræa ſi quis requirat, ad hunc habent modum וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם. Nam & ſic uerbum uerbo reddere licet. Et miſerebor cui miſerebor, & miſerabor quem miſerabor. Cæterum apud Hebræos inter חָנַן & רחם id ferme intereſt, quod prius uerbum חָנַן ſignificet clementem eſſe in aliquẽ, ac gratiã facere, poſteriꝰ uero רחם, ꝓpe eſt male affecto cõpati & ignoſcere. Porro noue dictum eſt quod ſequitur. Scriptura dicit Pharaoni, pro eo ꝙ erat, ſcriptura refert dictũ Pharaoni. Quid adhuc queritur.) τί ἔτι μέμφεται, id eſt quid adhuc conqueritur, aut incuſat ſubaudi deus. Etiam ſi Laurẽtius ac Stapulenſis diſſentiunt, quorum hic imperſonaliter accipi uult, ille paſſiue, quanq̃ Laurentius noſtram adiungit ſententiã, ad quã interpretantur omnes Græci interpretes. Primum μέμφεται, nõ inuenio ad iſtum modum poſitum, deinde mea ſententia probe quadrat ijs quæ ſequũtur. O homo tu quis es. Illud tantum admonendus craſſus lector, queritur hoc loco, a queror deponenti uerbo, non a quæro actiuo.

O homo tu quis es qui. &c.) μενοῦνγε ὦ ἄνθρωπε. Atqui o homo quis es tu qui reſpondes, non reſpondeas. Iam enim fecerat reſpondentem, Cæterum interpres inferius uertit, Et quidẽm μενοῦν hic diſſimulauit.

Et qui ſe finxit.) Qui finxit eſt græce, & ſatis erat τῷ πλάσαντι, ſe ſuperuacaneũ eſt.

Qui reſpondeas deo.) ὁ ἀνταποκρινόμενος, id eſt contra reſpondens, uel qui reſpondes aduerſus deum, quia dixerat quod igitur habet quid queratur, ſi quæ uult facit? Non enim indignatur, quod reſpondeat, ſed quod impie reſpondeat.

Apta in interitum.) κατηρτισμένα, id eſt aptata, ſiue parata.

Præparauit in gloriam.) Græci addunt αὐτοῦ, id eſt ſuam.

Quos & uocauit.) οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, id eſt quos & uocauit nos, quanquam illud ἡμᾶς in quibuſdam græcis codicibus non adſcribitur. Additum eſt autem explicandi cauſa quos & uocauit, nempe nos. Ac rurſum ne nos uideretur ad ſolos Iudæos pertinere, ſubijcit non ſolum ex Iudæis, uerum etiam ex gentibus.

Quod ſi deus uolens.) Ad hanc orationis partem nihil ſequitur, quod reſpondeat. Quapropter ad ſuperiora referamus oportet uel ad illud. Quis es tu homo, qui reſpondeas deo? Vel ad illud an non habet poteſtatem?

Aliud in honorem,) τιμὴν καὶ ἀτιμίαν, Laurentius rectius uerti poſſe putat decus ac dedecus, maxime, quod in uaſa non cadat contumelia. Atqui cum a contemnendo dicatur contumelia, quid obſtat, quominus in rem in animam competat contumelia, cum ea & expetatur & contemnatur? Quod ſi minus quadraret, tamen metaphora gratiã etiam adiungeret. Illud uerum eſt, in decus ac dedecus ſchematis iucunditatem reddi, quæ perit, in honore & contumelia.

Et non miſericordiam conſec. m. con.) Id in græcis codicibus non habetur adſcriptũ. Cæterum apud Oſeã cap. primo, quo ex loco teſtimoniũ hoc aſſumpſit Paulus, nec habetur miſericordiã conſecuta, nec dilecta, ſed dũtaxat, Et erit in loco ubi diceť eis. Non populus uos dicetur eis, filij dei uiuẽtis, Siquidẽ Apoſtolus magis ſententiã reddidit q̃ uerba prophetæ. Quanq̃ diuus Hiero. ediſſerens hunc locũ indicat huius loci geminã fuiſſe lectionem, in alijs ſcriptum fuiſſe, quemadmodũ nos habemus τὴν οὐκ ἠγαπημένην ἠγαπημένην, in alijs τὴν οὐκ ἠλεημένην ἠλεημένην. Ac poſteriorem ceu ueriorem magis approbat, tum quod ita legatur in emendatioribus exemplaribus, tum quod aptius reſpondeat ad Iſrael non conſecutum miſericordiam. Proinde lector aliquis offendens diuerſam lectionem, arbitratus eſt in utraq; ſcriptura particulam orationis eſſe omiſſam, & addidit quod putabat deeſſe.

Ibi uocabuntur.) ἐκεῖ additum eſt ab apoſtolo cum in propheta non ſit, uidelicet, quo

magis dilucide diceret. Siquidem hebræa ſic habent. וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל חָי

Dei uiui.) uiuentis eſt græce ζῶντος. Pro Iſrael.) ſuper Iſrael ſiue de Iſrael ὑπὲρ, quando quidem præpoſitio hæc anceps eſt. Si fuerit numerus.) Teſtimonium eſt apud Eſaiam cap. x. in quo cum conſentiant ſeptuaginta cum hebraica ueritate. Paulus tamen nonnihil diſſidet, licet in uerbis magis quam in ſententia. Siquidem ſeptuaginta uerterunt τὸ ὑπόλειμμα ὑποστρέψει. i. reſiduum conuertetur. At Hieronymus uertit in hunc modum. Si enim fuerit populus tuus Iſrael, quaſi harena maris reliquiæ conuertentur ex eo. Hebraica ſic habent. כִּי אִם יִהְיֶה עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם שְׁאָר יָשׁוּב בּוֹ.

Verbum enim conſummans.) Verbum accuſatiui caſus eſt, conſummans & abbreuians, maſculini generis, ut ſubaudias, eſt, nempe deus, ſermonē enim cōſummans. Quanquam hæc quoque nonnihil diſſentiunt ab hebraica ueritate. Cōſummationem enim & abbreuiationem dominus deus exercituum faciet, in medio omnis terræ. Hebraica ſic habēt כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יֱהוִֹה צְבָאוֹת עֹשֶׂה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. Locus ē huic affinis ſentētiæ apud eundem prophetā Cap. 8. Conſummationē enim & abbreuiationem audiui a domino deo exercituum ſuper uniuerſam terram.

Reliquiſſet nobis.) ἐγκατέλιπεν. i. reliquiſſet in nobis, Teſtimoniū ſumptū eſt ex Eſaiæ capite primo. Porro צבאות ſabaoth hebræā uocē reliquit apoſtolus, quā ſeptuaginta bifariam ſolent uertere, aliquādo ὁ κύριος παντοκράτωρ. i. dominus omnipotens, alias ὁ κύριος τῶν δυνάμεων. i. dominus uirtutum. Solus Aquila uertit ὁ κύριος τῶν στρατευμάτων. i. dominus exercituum Paulus ut dixi, uocem hebraicam non putauit eſſe mutandam, opinor ob id quod in ea lateat nōnihil myſterij, quod aliena lingua reddi nō potuerit. Porro quod adiecit prædixit Eſaias, non eſt uaticinantis de futuro, ſed quod hoc teſtimonium præceſſerit illud quod prius adduxit, unde cōmodius erat, ſicut ſuperius dixit Eſaias.

Quid ergo dicemus.) quod ſequitur pronunciatiue legendū eſt, non interrogatiue. Quid ergo dicemus? Nempe hoc dicemus, gentes ex fide iuſticiam conſecutos. &c. Annotauit hunc quoque locum Auguſtinus libro de doctrina Chriſtiana tertio.

Non peruenit.) οὐκ ἔφθασε, quod uerbum uarie uertitur. Eſt autem proprium feſtinantis ad occupandū aliquid, ut intelligas & Iſraelitas eo contendiſſe per opera legis, uerū gētes excluſis illis occupaſſe. Quaſi ex opibus.) ὡς ἐξ ἔργων. i. tanquam ex operibus, & addunt Græci νόμου. i. legis, ut intelligas de ceremonijs Petrā σκανδάλου) græcā uocem hāc libēter uſurpant interptes, cū poſſent dicere offenſæ ſiue offendiculi, aut obſtaculi. Nec uideo, quid offendat quoſdā in προσκόπτω, quod haud dubie ſignificat impingo uel offendo. Cæterū teſtimoniū hoc contextū eſt e duobus Eſaiæ locis. Initium enim, nempe pono in Sion lapidem, & finis, nempe, & omnis qui credit in eo nō confundetur, Sumpta ſunt ex Eſaie cap. 28. Cæterū quod in medio intertexuit, & lapidē offenſionis & petram ſcādali ſumptū ex eiuſdē cap. 8. Quanquam hoc quoque loco Paulus magis ſtuduit ſenſum reddere quam uerba. Cū enim hebraica ueritas habeat, qui crediderit non feſtinet, iuxta ſeptuaginta æditionem dixit, non confundetur. Nam hebræa ſic habent. הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אָבֶן אֶבֶן בֹּחַן פִּנַּת יִקְרַת מוּסָד מוּסָּד הַמַּאֲמִין לֹא יָחִישׁ

Non confundetur οὐ καταισχυνθήσεται. i. non pudefiet.

EX CAPITE X.

Volūtas quidē cordis.) ἡ μὲν εὐδοκία, quod ſignificat aliqd animo gratū & acceptum. Itē quæ ſequuntur nō per omnia quadrant. Sic enim græci καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν θεὸν ὑπὲρ τοῦ ἰσραὴλ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν. i. & deprecatio quæ fit ad deum, pro Iſrael eſt ad ſalutem. Sentit enim ſe præſtare Iudæis, quod poteſt, propēſam animi uoluntatem & orationes apud deum. Quod æmulationē quidem.) ὅτι ζῆλον θεοῦ, id eſt æmulationem dei, ſine quidem. Et ſcientia magis cognitionem ſonat κατ᾽ ἐπίγνωσιν Aderat ſtudiū, ſed ſine iudicio, ut ſædulitas, quem ſtulte diligit urget.

Et ſuam

Et ſuam quærentes ſtatuere.) Hic Græci repetunt iuſticiam. Eſt enim ſermo ex cōduplicatione feſtiuior. Eſt autem ἰδίαν .i. propriam ſignificantius q̃ ſuam.

Moſes em̄ ſcripſit.) hic locus deprauatus eſt apud nos. Apud Græcos recte ſic habetur, μωϋσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου, ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. i. Moſes enim ſcribit iuſticiam quæ eſt ex lege, quod qui fecerit hæc homo, uiuet in eis, Laurentius argutatur hoc loco, ſed obſcurius, id ſentiens, nō totam orationem ad Moſen eſſe referendam, nempe hanc, quoniã iuſticiam quæ ex lege eſt, homo uiuet in ea, quaſi totum hoc ſcripſerit Moſes, Verum poſterius hoc dumtaxat, qui fecerit hæc homo, uiuet in eis. Retulit enim uerba quæ ſunt leuitici Cap.18. Cuſtodite leges meas, atq; iudicia, quæ faciens homo, uiuet in eis Itidem legis Ezechielis Cap.xx. Iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo uiuet in eis. Siquidem Paulus geminam facit iuſticiam alteram Moſi, quæ requirit opera legis, alterã euangelij quæ fidem requirit in Chriſtũ.

Deducere.) καταγαγεῖν, uelut ex alto deorſum ducere, quod interpres uertit reuocare, ceu ſtudēs interpretari, quod obſcurius erat dictũ. Nam mihi uidētur hoc loco præſertim latini interpretes uehementer laborare, cum ſenſus ꝑſpicuus ſit. Dixerat enim ab euangelio tantum requiri fidem. Porro fides non flagitat experimentum, animo cernit, & ſuis quibuſdam oculis uidet, qui credit, at qui diffidit, & ſenſuum exigit teſtimonium dicēs apud ſe, id quod legitur Deuteronomij Cap.xxx. Quis aſcendit in cœlũ, idq; Paulus interpretatur accōmodans Chriſto. Nam id inquit eſt Chriſtum e cœlo detrahere, ut aut non credatur illic eſſe, aut cogatur huc reuerſus, denuo ſe noſtris exhibere ſenſibus. Aut quis deſcendit in abyſſum? hoc eſt quis credat, quæ de inferis dicuntur, niſi uiderit? Hoc eſt inquit Chriſtum a mortuis reducere, uel quaſi non deſcenderit ad inferos, uel quaſi flagitent, ut iterum uidentibus illis deſcendat ad inferos, cũ haud ita procul petenda ſint argumēta rerũ, ſi fides adſit in corde. Iam illud, ſed quid dicit, ambiguũ uideri poteſt, quo referatur dicit, ad Moſen, an ad iuſticiã fidei quæ Chriſtus eſt, quã mox loquentem fecit, ut putat Origenes, quanq̃ & alias Paulus poſuit dicit ad hũc eundem modum, ut ſubaudias ſcriptura. Proinde interpres haud inepte adiecit de ſuo, ſermonis explicandi gratia.

Prope eſt uerbum.) ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα prope te eſt uerbũ, hoc eſt non opus eſt tam procul e cœlo aut abyſſo petere, cum ſit intra te.

Iudæi & Græci.) ἰουδαίου τε καὶ ἕλληνος. Rurſus congeminata coniunctio uehementiorē facit orationem, quam nos uertimus in, uel coniunctionem eandem exprimentem ſententiæ uim. Diues in omnes.) græce participium eſt πλουτῶν. i. diuitijs abundans, ſiue affluens. Quem non audierunt.) poterat uerti, de quo non audierunt. Sic em̄ eſt græce οὗ οὐκ ἤκουσαν. Quam ſpecioſi pedes.) Paulus hoc eſt teſtimoniũ retulit iuxta ueritatem hebraicam, iuxta quam ita legis Eſaiæ Capi. 52. מה־נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה. hoc eſt Quã pulchri ſuper mōtes pedes annunciantis & prædicantis pacem, & annunciantis bonum, prædicantis ſalutem. Nam ſeptuaginta uerterũt, ut ὡς ὥρα, quæ dictio ſi cum aſpiratione ſcribatur, aut tempus ſignificat, aut pulchritudinem, ſin abſq; aſpiratione ὤρα curam ac ſollicitudinem. Vnde iuxta ſeptuaginta ſic legimus, ſicut hora ſuper montes, ſic pedes euangelizātis. At diuus Hieronymus magis probat, q̃ pulchri. Quanq̃ hæc lectio nō multum abeſt a græca lectione ſeptuaginta, modo ὥραν accipias pro pulchritudine. Sic enim legitur ſicut amœnitas ſuper montes, ita pedes. &c.

Obediunt euangelio.) obedierunt eſt græce ὑπήκουσαν, uerbum præteriti tēporis.
Per uerbum Chriſti.) θεοῦ dei, non Chriſti.

Domine quis credidit auditui noſtro?) Id teſtimonium ſumpſit ex Eſaiæ cap.53. ſeptuaginta ſecutus æditionem qui dictionem hanc domine addiderũt explicandæ perſonæ gratia, cum in hebræo non habeatur, ſed tantum quis credidit auditui noſtro? Illud

admonendus

admonendus lector,hoc loco auditum poni pro ipſo ſermone,qui auditur,proinde di-lucidius erat,quis credidit uerbis noſtris,aut quis credidit auditis nobis?

Primus Moſes.) πρῶτος μωσῆς,quo græci ſæpius abutuntur ꝓ cōparatiuo prior Moſes. Refertur eñ ad Eſaiam, quē mox citat,licet aliud cōmentū attulerit Thomas Aquinas

Ad emulationem uos adducam.) παραζηλώσω.i.ad emulandum prouocabo, & quaſi ſtimulabo inuidia ac dolore. In non gentem.) ἐπ᾽ οὐκ ἔθνει.i. in non gente, nam græce datiuus eſt. Item mox in gente inſipiente.

Eſaias autem audit.) coniunctio δέ,connectit hanc partem cum Moſe qui præceſſit, ut oſtendimus. Nec eſt ſimpliciter audet τολμᾶ,ſed ἀποτολμᾶ,quaſi ſumpta ab illo fiducia,qui prior illud dixerit. Ad Iſrael autem.) πρὸς δὲ τὸν ἰσραὴλ poteſt accipi & aduerſus Iſrael,non enim alloquitur Iſrael.

Et contradicentem mihi.) ἀντιλέγοντα.Mihi a nobis additum eſt . Satis erat contradicentem, hoc eſt rebellem & immorigerum , quēadmodū legunt Græci

EX CAPITE VNDECIMO.

Quemadmodum interpellat.) Ambroſius legit,poſtulat ὡς ἐντυγχάνει.

Quem ante cognouerat.) προέγνωκεν. Illud admonendū hoc loco uerbū hoc apud græcos,non ſemper ſignificare ſcire ſiue cognoſcere,ſed aliquoties decernere ſiue indicare,unde & γνῶμαι dictæ ſunt,& apud latinos legimꝰ populus ſciuit & ſcita populi . Quanq̃ plus aliquid indicare uideť προορίζειν quā προγνῶναι,quod poſterius pertineat ad animi decretum,quod integrū eſt cuiq; mutare prius illud ad certam ſententiæ pronunciationem,quam reſcindere non ſit integrū Vnde nec Lyra uertit exponere hoc loco præſciuit, prædeſtinauit.Nos maluimus uertere,quos ante cognouit,iuxta proprietatem ſcripturæ diuinæ,qua deus cognoſcere dicitur,quibus fauet quoſq; amplectitur,ut & ſuperius admonuimus ex Origenis ſententia.Nec enim conſentaneum eſt,ut deus populum reiecerit,quem ante ſic adamauit,& ueluti peculiarem complexus eſt.

Suffoderunt.) κατέσκαψαν,quod ſignificat aliquando ſubruerunt,ſiue ſubuerterunt.

Diuinum reſponſum.) χρηματισμὸς.i.oraculum , quod explicuit interpres περιφράσει.

Curuauerūt genua,) Genu eſt græcis & Baal datiuus eſt ſine præpoſitione ante, quā reddunt latini,& τῇ βαὰλ,ut intelligas imaginem non ipſum hominem . Quin præfectū & idolum hebræis ſonat בַּעַל, unde Beelphegor cadaueris Beelzebul muſcarū idolū.

Saluæ factæ ſunt.) γέγονεν.i.factæ ſunt ſaluæ redundat ſicut & dei ſupereſt.

Si autem gratia.) εἰ δὲ χάριτι, gratia ablatiuus eſt , non nominatiuus.

Alioquin gratia.) ἐπεὶ,id eſt quoniam ſiue quandoquidem .

Poſt ea uerba.) Alioqui gratia iam non eſt gratia , deſunt in noſtris codicibus hæc. εἰ δὲ ἐξ ἔργων οὐκέτι ἐστὶ χάρις,ἐπεὶ τὸ ἔργον,οὐκέτι ἐστὶν ἔργον.i. ſi uero ex operibus , iam non eſt gratia,quandoquidem opus,iam non eſt opus.

In captionem.) Non eſt accipienda hoc loco captio pro decipula.unde captioſos dicimus,ſed pro uenatu,quo capimus feras θήραν.

Corā ipſis.) Id non inuenio in græcis codicibus, tametſi in pſalmis additum eſt.

Spiritum compunctionis.) κατανύξεως,quod ſignificat cum aliquis mordetur & pungitur dolore,unde ſuperius dixit παραζηλώσω. Nunquid ſic offenderūt.) ſic redūdat μὴ ἔπταισαν,ἵνα πέσωσιν,id eſt nunquid lapſi ſunt, ut caderent nempe in terram.

Illorum delicto.) Per illorum delictum, τῷ αὐτῶν παραπτώματι.

Vt illos emulentur.) εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς,quod rectius uerti poterat ad prouocandum eos ad deū referatur actus uerbi,qui iſto modo uoluerit extimulare Iudæos inuidentia quadam ac zelotypia cum uiderent,quod illis erat ꝓmiſſum in gentes eſſe trāſlatum. Vnde nos,quo ſermonis ambiguitatem excluderemus uertimus , ut eos ad emulandum prouocaret εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς.Neq; quicq̃ erat opus quadriga interpretationum

ſtionum, quã in hunc locũ inuexit diuus Thomas Aquinas. Ne ſic quidem germanã at/
tingens ſententiam, quod haud quaꝗ̃ illi ſed interpreti imputandum eſt.

Quãdiu quidem ego ſum apoſtolus) ἐφ᾽ ὅσον μέν εἰμι Origenes uidetur ἐφ᾽ ὅσον accipere
pro ꝗ̃ diu, ut ſubaudias χρόνον, uerum quoniam id duriuſculũ eſt malim ἐφ᾽ ὅσον accipere
pro quatenus, ſiue inquantũ. Neq; enim de tẽporis modo loquitur, quaſi mox abdicatu
rus apoſtoli munus, ſed quandoquidẽ uocatus erat apoſtolus gẽtibus adnititur, ut gna/
uiter obiens ſibi cõmiſſam prouinciã, exornet & illuſtret eam.

Glorificabo.) δοξάζω. i. glorifico, Faber ſtapulenſis mauult exiſtimo, ꝗ̃ꝗ̃ ꝓbe quadrat
ſenſus ut accipias Paulũ celebrius reddere ſuum miniſterium in euangelio gentium ut
æmulatione ſaltem prouocaret Iudæos ad Chriſtum. Interpres Origenis uertit δοξάζω
illuſtro & exorno, multis uerbis in hanc diſſerens ſententiam.

Amiſſo eorum.) ἀποβολή. i. abiectio ſiue reiectio.

Quæ aſſumptio.) τίς ἡ πρόσληψις. i. adiunctio, qua quempiã nobis comitem aſciſcimus,
eſt adiungimus, nam aſſumptionem oppoſuit reſectioni.

Quod ſi delibatio.) delibatio ἀπαρχή. i. primitiæ. Vulgarius interp̃tatur ἀπαρχὴν τὴν
ζύμην. i. fermẽtũ, ut maſſa reſpondeat arbori, frumentũ radici. Mihi magis probat̃ ut ip
ſum frumentũ intelligamus, unde cõſperſio ſumitur. Cæterũ ex uicioſo tritico, nõ poſſis
facere bonã conſperſionem. Primitias autem dixit, quod laudatiſſima ſoleant dicari nu
mini, unde & ἀκροθίνια uocantur quaſi præcipua. Porro conſperſionem non ad farinam
humore temperatã ad pinſendũ referri puto, ſed magis ad molas ſiue colliridas, ea erat
farina oleo cõſperſa, quæ olim iuxta ritũ Moſaicæ legis ĩmolabant̃, unde & ſanctã uocat.

Inſertus es.) ἐνεκεντρίσθης. i. inſitus es, quoties fiſſo arboris ramo inſeritur ſurculus. Eſt
enim hoc unum inſitionis genus. Inſertus es in illis) ἐν αὐτοῖς. Apertius erat inter illos
hoc eſt inſitio tibi dedit quod illis natura. Et oleaſter græcis eſt ἀγριέλαιος, quod ſonat
agreſtem ſiue ſylueſtrem oleam, cui reſpondet καλλιέλαιος, quæ eſt olea frugifera.

Socius radicis.) συγκοινωνός. i. particeps aut potius ſimul particeps ſiue conſors, hoc eſt
una cum cæteris ramis, quibus inſitus es. Bene.) ſeparandũ eſt, ut ſit reſpondentis ad
ſuperiora καλῶς, & approbantis, quod ſub perſona gentilis dixerat, eaq; pronunciante
ſunt legẽda. Noli altũ ſapere.) μὴ ὑψηλοφρόνει. i. ſuperbe, ne tibi placeas, ne efferaris aio.

Ne forte nec tibi) μήπως, aut omittenda erat expletiua coniunctio, aut uertẽda erat;
ne qua, aut ne quo modo, nam forte, nihil ad hanc ſententiam.

Bonitatem & ſeueritatẽ) τὴν χρηστότητα, καὶ τὴν ἀποτομίαν, Bonitas eſt hæc, quam ante
uertimus benignitatẽ diui Hieronymi ſecuti ſentẽtiã, quæ eſt quedã animi propenſio
ad benemerendũ de quopiam, quã nõ inepte uertiſſet indulgentiam, cui opponit ἀπο-
τομίαν, quæ ad uerbum ſonat reſectionem, ea eſt, quoties res ad uiuum exigitur.

Alioqui.) Rurſum ἐπεί. i. quandoquidem. In bonam oliuam.) καλλιέλαιον, quæ con
traria eſt, ἀγριελαίῳ. i. oleaſtro, ut modo dictum eſt.

Fratres myſterium hoc.) μυστήριον, hoc loco myſterium nihil aliud ſonat, ꝗ̃ rem arcanã
& paucis cognitam neq; cõmunicandam, niſi initiatis.

Vobiſipſis ſapientes.) παρ᾽ ἑαυτοῖς. i. apud uoſipſos prudentes, & φρονίμων magis ad affe
ctum refertur ꝗ̃ ad prudẽtiam. Iniquitatẽ) ἀσεβείας. i. impietates, Et eripiat ὁ ῥυόμενος,
id eſt qui liberat, quaſi dicas ille liberator. Et auertet, non auertat ἀποστρέψει.

Secundum electionem autem chariſſimi.) ἀγαπητοί. i. dilecti quam uocem tamen ita
ſæpe uertit. Sine pœnitentia.) ἀμεταμέλητα. i. quorum non poſſit pœnitere, qui dedit
aut qui promiſit, quaſi dicas impœnitibilia.

Propter incredulitatem illorum.) τῇ τούτων ἀπειθείᾳ. i. per horum incredulitatem.

O altitudo.) ὦ βάθος, id eſt o profunditatem. miror cur interpreti placuerit uox am/
bigua. Diuitiarũ ſapientiæ.) Hæc duo nomina Græci diuidunt interiecta coniun-
ctione, πλούτου καὶ σοφίας, conſentientibus quotquot uiderim exemplaribus, ut intelligas
tria demirari

tres demirari in deo, diuitias, qui tam bñficus fuerit erga gentes, ſapientiã, qui tantã eis ſapientiam impartierit, cognitionẽ qui prudenter diſpiciat, quid cui expediat. Ad hunc modum exponit Vulgarius, mihi magis probatur, ut ad totam huius conſilij diſpenſationem pertineat, qua factũ eſt, ut gẽtes ante dæmonijs ſeruientes, nũc ſubito ad euangelij gratiam uocentur, & Iudæi, quibus ea peculiariter promiſſa uidebatur, ab eadem exciderint. Cõcluſit enim deus omnia.) τοὺς πάντας. i. omnes non omnia, Porro quod ſequitur incredulitate, poteſt accipi & inobedientia.

Incomprehenſibilia.) ἀνεξερεύνητα. i. inſcrutabilia, atq; ita ſubinde citat Hieronymus.

Inueſtigabiles.) ἀνεξιχνίαστοι. i. in inueſtigabiles. i. nõ ueſtigabiles ſiue impueſtigabiles. Cæterũ diuus Hiero. exiſtimat Paulũ retuliſſe locũ, q eſt apud Eſaiã capite. xi. & nõ eſt inueſtigatio uiæ eius Senſum dñi) νοῦν, id eſt mẽtẽ. Honor & gloria.) Græcis gloria tantũ ſcribit ἡ δόξα, honor nõ addit. Et ſæculorum.) Item additũ eſt a nobis εἰς τοὺς αἰῶνας.

EX CAPITE DVODECIMO.

OBſecro uos.) παρακαλῶ. i. hortor ſiue adhortor.

Per miſericordiam.) διὰ τῶν οἰκτιρμῶν, id eſt per miſerationes.

Rationabile obſequium.) τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν, id eſt rationalem cultũ, ut appoſitiue cohæreat cum ſuperioribus. Et rationalem uocat, non ut intelligas cultum moderatum, hoc eſt moderatam corporis macerationem, quemadmodum hodie paſſim citare ſolet theologorum uulgus, ut ipſis uidetur erudite. Cæterum ijs qui græce norunt, admodum ridicule, quanquã his quoq; ueniam dandam arbitror, quandoquidem ad eundem modum interpretati ſunt, ut cæteros ſileam diuus Thomas qui non temere labi ſolet, ac Lyra, Verum quid faciet, ubi ſententiæ uis a græco pendet idiomate, & interpres eius linguæ prorſus ignarus eſt? Cultum hic poſuit pro ſacrificio, idq; ſuo more, cæterum ut oſtenderet chriſtianorum cultum diſſimilẽ eſſe iudaicis ceremonijs, quibus imolabant brutas pecudes, adiecit rationale ipſum hominem ſentiens, qui uictima eſt rationalis, & ob id deo acceptior. Et in hunc ſenſum palam citat diuus Hieronymus, cum alijs aliquot locis tum uero in epiſtola ad Pãmachium, cuius initium Sanato uulneri. Sed reformamini.) μεταμορφοῦσθε, id eſt tranſformamini.

In nouitate ſenſus.) τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός, id eſt renouatione mentis, hoc eſt per innouationem mentis, nimirum alludens ad reprobam illam mentem, in quam traditi fuerant ante ſimulacris pro deo deferentes honorem.

Dico enim uobis.) λέγω, dico dixit, pro iubeo ſiue moneo, quemadmodum & latini iubet ſaluere, & dicit ſalutem οἰμώζειν λέγω.

In ueſtram miſericordiam.) τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει. i. ueſtra miſericordia ſiue per ueſtram miſericordiam. i. per hoc quod uos miſericordiam eſtis conſecuti, unde nos uertimus per ueſtri miſericordiam, ut paſſiuam intelligeres miſericordiam.

Sapere ad ſobrietatem) εἰς τὸ σωφρονεῖν, Diuus Hieronymus cõtra Iouinianũ, ſtudio tuendæ uirginitatis legendum putat ad pudicitiam, Sed σωφρονεῖν eſt temperatum modeſtum, ac ſobrium eſſe, nonnunquam & ad pudicitiam pertinet, at non hoc quidem loco. Eſt autem iucunda uocum alluſio in ſermone græco quam latinus interpres reddere non potuit ὑπερφρονεῖν, φρονεῖν, εἰς τὸ σωφρονεῖν. Nec hoc loco φρονεῖν pertinet ad eruditionẽ, ſed ad cogitationem & opinionem ueluti cum quis effertur animo, & magnifice de ſe ſentit, quemadmodum & ſuperius admonuimus.

Singuli autem alter al. membra) ὁ δὲ καθεὶς ἀλλήλων μέλη. id eſt ſinguli autem alius alius membra, ſiue ut nos uertimus, ſinguli autem alij aliorũ membra. Significat communionem membrorum inter ſe mutuam.

Habenti donationes.) Interpres ſiue quod magis arbitror ſcriba, prætermiſit coniunctionem, quæ partem hanc cum ſuperiore cõmodiſſime connectebat ἔχοντες δὲ χαρίσματα. Cum enim dixiſſet, ſinguli ſumus alius alius membra. ne confuſionem imaginaremur

ginaremur adiecit,ſed habentes donationes uarias,alioqui inabſolutꝰ fuerat ſermo,quare offenſus aliquis coniunctionem expunxit.

Donationes.) χαρίσματα,ut affectat copiam,cum nihil ſit opus. Differentes διάφορα.i. diuerſas,ſeu potius dona diuerſa. Secundũ rationem fidei.) κατὰ τὴν ἀναλογίαν.i,iuxta ꝓportionẽ,ut intelligas,hoc eſſe maiora dona,quo fides tua fuerit integrior.

In miniſtrando & in exhortando) Nomina ſunt,ἐν τῇ διακονίᾳ,ἐν τῇ παρακλήσει.i.in miniſtratione & exhortatiõe. Quanq̃ ea res nihil uariat ſenſum apoſtoli.

Odientes malum.) ἀποστυγοῦντες.i.Odio habentes,quanq̃ hic eleganter erat abhorrẽtes,ut reſpõdeat ei quod ſequitur,adhærentes.

Charitatẽ fraternitatis inuicẽ diligẽtes) Aliꝰ ſenſus ẽ apud Græcos, τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι.i.fraterna charitate,ad mutuo uos amandũ ꝓpenſi. Plutarchus libellũ ſcripſit περὶ τῆς φιλαδελφίας.i.de charitate fratrum inter ſe,quo uerbo apoſtoli frequenter utuntur pro ſtudio & amore Chriſtianorum inter ipſos mutuo.

Honore inuicem præuenientes) Senſus omnino græcis anceps eſt,τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι,ſi ſcriptura mendo uacat,noue addidit participio caſum accuſandi, cui magis congruebat paternꝰ. Sollicitudine nõ pigri.) σπουδῇ οὐκ ὀκνηροί,σπουδὴν uocat,ſedulitatem & ſtudiũ exhibẽdi officij,& ὀκνηρὸς dicitur,qui grauatim aliquid facit. Vnde iubet ut nõ ſolũ amemus,& honorẽ deferamus alius alij,uerum etiam alacres ac prompti ſuccurramus inuicem. Orationi inſtantes.) τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες,quod aſſiduam ſonat inſtãtiã. Nolite maledicere) μὴ καταρᾶσθε.i.ne male precemini,ne quẽ deuoueatis.

Gaudere.) χαίρειν. Græcis eſt mos infinitiuum pro imperatiuo ponere, gaudere pro gaudete.& flere pro flete. Idipſum inuicem.) τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες.i. Idem alij in alios ſiue de alijs ſentientes. Refertur & hoc ad affectum animi modeſti, qua nemo putat alium ſe minorem, ſed omnibus ſeſe accommodat, de omnibus ex æquo bene ſentiens. Vult enim Paulus in Chriſtianis affectum eſſe communem ut omnes non opibus, non genere, non eruditione, non honoribus, ſed Chriſto metiatur,qui eſt omnibus ex æquo cõmunis. Nunc generoſus faſtidit obſcurũ,diues pauperem, uix hominis habet loco, eruditus cõtemnit idiotam,ſacerdos execratur laicum, monachus laicos uix ꝓ Chriſtianis ducit. Italus cæteros omnes ut barbaros ac pene pecudes aſpernatur & horret. Germanus odit Gallum, Anglus Scotũ. atq; ex his & id genus alijs ſtultiſſimis affectibꝰ, bella, lites, atq; hi rerum tumultus,quos iam annis aliquot uidemus exoriuntur. At Paulus ſic uoluit unumquẽq; Chriſtianum affectum eſſe erga cæteros,quomodo ſingula membra corporis affecta ſunt,erga cætera membra, quẽadmodum alibi dilucidius explicat,atq; id uocat,τὸ αὐτὸ φρονεῖν.

Sed humilibus cõſentientes.) τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι. Humiles hic uocat,nõ modeſtos,ſed humilis ſortis homines,ueluti pauperes,ignobiles,indoctos,plebeios,& nõ eſt cõſentientes, ſed potius obſecundantes,& accõmodantes uos,ut ſuæ quiſq; oblitus magnitudinis,deſcendat ad affectus inferiorum,id quod mira diligentia multis locis inculcat Paulus, haud ignarus, ex hoc fonte maximas uitæ peſtes ſcatere.

Nolite fieri prudẽtes) φρόνιμοι,φρόνιμον uocat,nõ qui ſapiat,ſed qui parũ modeſte de ſeipſo ſentiat,ut mox admonuimus, & ad eum modum interpretantur Græcorum commentaria. Alioqui quid affinitatis eſt prudentiæ,cum uindicta? At arrogantia uindex eſt,dum quiſq; ſe meliorem putat,q̃ ut alteri cedat.

Alta ſapientes.) Idem participium eſt quod modo φρονοῦντες.i.ſentientes ſeu cogitãtes,ut ad affectum animi referatur. Et cõnectenda eſt hæc particula cum ſermone ſuperiori,quam interpres male ſeparauit. Adiecit enim hoc Paulus,uelut explicans quid dixiſſet idem inuicẽ ſentientes. Nã ubi quiſq; magnifice de ſe ſentit ac ſuis, alios deſpiciat oportet. Prouidentes bona &c̃.) Hæc uerba non ſolum corã deo ſed etiam non ſunt apud Græcos,ſed tantum ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων.i.coram omnibus hominibus.

Defendentes.) ἐκδικοῦντες.i. uindicantes. Eſt enim participium eiuſdem uerbi, cuius eſt nomen ἐκδίκησις, quam uertit uindictam.

Chariſſimi) ἀγαπητοί.i. dilecti. Hoc adiecit, uelut eblandiri cupiẽs q͂d alioqui durum erat.

Mihi uindictam.) ἐμοὶ ἐκδίκησις. i. mihi uindicta, ſiue ultio, nominandi caſu. Atq; ita citat Hieronymus aduerſus Rufinum in epiſtola, cuius initium Lectis literis prudẽtiæ tuæ. Proinde dilucidius explicat̃ Deuteronomij. 32. unde locus hic deſumptus ẽ. Mea eſt ultio, hoc eſt, meum eſt ulciſci, qui ſum iudex. Nec additum eſt in græcis codicibus. Et ego retribuam, ſed, ego retribuam, citra coniunctionem.

Ciba illum.) ψώμιζε. Quod quidem haud caret emphaſi. Nec enim ψωμίζειν eſt ſimpliciter paſcere, ſed indulgenter paſcere, ueluti minutim inſipato pane, aut fruſtulatim conciſo cibo, id quod apud nõnullos fit erga eos, quibus fauetur in conuiuijs, cum alijs interim liceat eſurire. Congeres ſuper caput.) σωρεύσεις. i. accumulabis, ſiue coaceruabis; & carbones ignis hebraica figura dixit pro carbonibus ardentibus.

Noli uinci a malo.) Bonum & malum hic nõ refertur ad hominem improbum aut ꝓbum, ſed ſignificat ipſum beneficium aut iniuriam. Vincitur igitur a malo, qui ꝓuocat⁹ iniuria, nõ temperat animo, ſed adducitur ad retaliandam iniuriam. Vincit malum bono, qui malefacta benefactis repenſans, efficit ut inimicus reſipiſcens fiat amicus. Hoc præceptum quoniã durum erat humanis affectibus, adiecit autoritatẽ domini. Atq; idẽ Chriſtus præcepit in Euangelio, & tamen haud ſcio quo pacto fit, ut hanc doctrinã nõ negligant ſolum, uerum etiam palam irrideant, qui ſibi uidentur admodũ eſſe Chriſtiani, & quorum piæ uidelicet aures, ne ſuperſtitioſum quidem Chriſtophori, Barbaræ, aut Eraſmi cultum uerbo notari ferunt, ad hæc Chriſti ſanctiſſima præcepta, non uerentur cachinnos tollere, & quod ante Chriſtũ ethnicus docuit Socrates, hoc ab ipſo traditũ Chriſto, ab apoſtolis toties inculcatũ irrident Chriſtiani, cũ hoc inſigni præcipue Chriſtus ſuos a mundo diſcreuerit. Verum hæc comploratio non huius eſt loci.

EX CAPITE XIII.

SVblimioribus.) ὑπερεχούσαις. i. præcellentibus, poſitiuũ eſt non comparatiuum. Quæ autem ſunt a deo.) Secus diſtinguunt Græci, αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεταγμέναι εἰσί. i. quæ uero ſunt poteſtates, a deo ſũt ordinatæ, ut cõma põnas poſt poteſtates. Repetit enim quod ſupra dixerat, Non eſt poteſtas niſi a deo. Etiam ſi Vulgarius more noſtro diſtinguit. Quoniam Paulus intelligebat nõnullos Chriſtianos prætextu religionis detrectare principum iuſſa, atq; ita futurum, ut ordine ꝑturbato, ſurſum ac deorſum omnia miſcerentur, præcipit, ut quibuſlibet poteſtate publica ꝑditis obtemperent, excepta fidei & pietatis cauſa. Ipſi quidẽ ethnici ſunt, ac mali, ſed ordo tamen bonus. Et ob hunc mali quoq; principes nõnunq̃ ferendi ſunt.

Damnationem acquirunt.) λήψονται. i. accipient, ut ſit futuri temporis. Cæterum κρίμα. i. iudicium haud male uertit, in damnationem.

Non ſunt timori boni operis.) οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων. i. non ſunt terror ſiue timor bonorum operum, hoc eſt, non ſunt formidandi bene agentibus.

Dei enim miniſter eſt.) διάκονος. i. miniſtrator, nam de poteſtate loquitur. Quãq; ut magiſtratus nõnunq̃ homo dicitur magiſtratu fungens, ita & poteſtas homo poteſtate præditus. Ideoq; neceſſitate ſubditi eſtote.) Græcis alius eſt ſenſus, διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι. Quare neceſſe eſt ſubijci, interpres legiſſe uidetur, ὑποτάσσεσθε per epſilon, non per αι diphthongũ, Quam ſi ὑποτάσσεσθαι ſit ὁριστικόν, idẽ erit ſenſus qui per infinitum.

In hoc ipſum ſeruientes) προσκαρτεροῦντες, quod paulo ſuperius tranſtulit inſtantes, nũc uertit, ſeruientes, nos uertimus, incumbentes, hoc eſt operam dantes & adnitentes.

Nemini quicq̃ debeatis.) ὀφείλετε. Incertum an ſit debetis indicãdi modo, an debete. Senſus aũt Græci ſermonis anceps eſt. Poteſt em̃ ſic accipi, Soluite unicuiq; quod debetis, quo ſoluto, deſijſtis debere. At ſola charitas nõ deſinit deberi, ſed ſemꝑ ꝑſoluat̃, & ni

hilominus ſemp debeat̃,ut nõ ſit finis benemerendi. Ad eũ modũ enarrãt Origenes & Vulgarius. Poteſt & ita intelligi,ut ſuperiora referant̃ ad magiſtratus ethnicos ,uti tum erant omnes. Quod ſequitur, Nemini quicq̃ &c̃. ad Chriſtianos, Soluite illis quod debetis. Cæterum Chriſtianus Chriſtiano nihil debet,niſi mutuam charitatem.

Qui enim diligit proximũ.) ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον. i. Qui enim diligit alterum, interpres legiſſe uidetur, τὸν πλησίον.

Nam nõ adulterabis) Vt modo,ita nec hic reddidit uim articuli græci, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν, quod nos expreſſimus,niſi hoc,ut inuicẽ diligatis. Et τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις. Nam illa, Nõ adorabis &c̃. In hoc uerbo inſtaurat̃.) ἀνακεφαλαιοῦται. i. recapitulatur, hoc eſt, ſummatim in hoc uerbo continetur. Auguſtinus in epiſtola quadam uertit, recapitulatur. Sumptum eſt ab epilogis Rhetorum, in quibus tota cauſa ſummatim repetitur, quam ἀνακεφαλαίωσιν uocant.

Dilectio proximi.) τῷ πλησίον. i. proximo dandi caſu, ut referatur ad uerbum operatur. Confirmat eñ ratiõe quod dixerat, epilogũ hoc eſt totius legis eſſe compendiũ in charitate Lex diuerſis mandatis deterret a lædendo proximo. Non peierabis, non furaberis, non adulteraberis, non dices falſum teſtimoniũ, non occides, & quid nõ? At qui charitate Chriſtiana præditus eſt, is nullum omnino lædit mortalem, prodeſt omnibus quibus poteſt, & bonis & malis.

Et hoc ſcientes tempus.) Hoc, pronomen apud Græcos nõ refertur ad tempus, cum tempus illis ſit maſculini generis, uerum ita loquitur. Et hoc, ſiue idq̃ cum ſciamus, nempe tempus, καὶ τοῦτο εἰδότες τὸν καιρόν, ut & hoc uim habeat exaggerandi, ueluti cum dicimus, Fornicaris, & hoc in Quadrageſima. Vt intelligamus quæ præcepit, nũc præcipue præſtanda eſſe in lege euangelica, quæ plus aliquid exigit ſupra moyſi, naturæq̃ legem. Tempus autem hoc loco ſignificat oportunitatem & occaſionem, ꝓ quo uſurpant ὥρα.

Nunc enim propior eſt.) ἐγγύτερον ἡμῶν. i. propius nos eſt, ſiue propius abeſt a nobis. Vt propius ſit aduerbium, habeatq̃ caſum præpoſitionis unde fluxit.

Quam cũ credidimus) ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν, certe dilucidius erat, nedum latinius, q̃ tũ cũ credebamus. Siquidem in lege Moyſi opinio magis fuit ſalutis, q̃ ſalus, & umbra potiꝰ q̃ res. Vnde noctẽ uocat, ꝓcul adhuc agẽte ſole, quæ paulatim rareſcit acceſſu luminis.

Nox præceſſit.) προέκοψεν. i. proceſſit, ſiue progreſſa eſt, & tendit ad interitum. Hoc eſt nox maxima ex parte peracta eſt, & inſtat dies, paulatim illuceſcente euangelio.

Honeſte ambulemus.) εὐσχημόνως. i. compoſite, ſiue honeſte. Nam orta luce ob pudorem homines ſe gerunt uerecundius.

Non in comeſationibus,) Græce abeſt præpoſitio in οὐ κώμοις. i. non comeſationibus. Comos autem Græcis deus eſt temulentiæ, & eodem nomine uocat̃ cõuiuiũ procacius & iuuenile. In deſyderijs.) εἰς ἐπιθυμίας. i. ad concupiſcentias, hoc eſt, non ad neceſſitatem, ſed ad uoluptatem. Curam autem uertit πρόνοιαν. i. prouidentiam.

EX CAPITE XIIII.

INfirmum autem.) τὸν δὲ ἀσθενοῦντα. i. eum qui infirmus eſt. Nec eſt, in fide, ſed fide. Et aſſumite.) προσλαμβάνεσθε. i. uobis adiungite. Qui nondum perfecte credit, nõ eſt reijciendus, ne linum fumigans extinguatur, ſed tolerandus & alendus donec proficiat ad meliora. Illud obiter annotandum, quod Paulus abſtinentiam ciborum, infirmitati fidei tribuit, non de his loquens, qui quo corpus habeant obtemperãtius, a lautioribus edulijs abſtinent, ſed de his qui Iudaico more, certos fugiunt cibos. Et tamen hos uult tolerari, ſed hac ſpe, ut proficiãt in fide, & eiuſmodi cerimonias negligant. At hodie uidemus inter Chriſtianos prope plus eſſe ſuperſtitionis in ciborum delectu, q̃ unq̃ fuerit apud Iudæos, nec iſta iam tolerantur, ſed in his abſolutam conſtituunt pietatem, pro illis omni telorum genere depugnamus, ex his iudicamus, auerſa-

mur,execramur proximum,ceu parum Chriſtianum.

Non in diſceptationibus cog.) μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν.i.non ad dijudicationes diſceptationum, hoc eſt,non in anxijs diſceptationibus,per quas futurū eſt,ut ille alienet.

Manducare omnia.) φαγεῖν & ἐσθίειν,quæ ſignificant edere,ſeu ueſci,hic perpetuo uertit,manducare,cum mādere uel manducare ſit proprie,cibum dentibus comminuere. Porro πάντα ſignificantius uertiſſet quæuis,id eſt,ſine delectu quemuis cibum.Nā hoc quoq; ſignificat πᾶν.Quis autem poſſit unus edere omnia.Illud indicandū paucis(Credit māducare) nouam eſſe ſermonis figuram & Græcis & Latinis. Nam Græcis ſonat, putat ſe manducare omnia,cum ſit ſenſus,Putat ſibi licere ueſci quibuſlibet cibis, citra delectum.Vnde rectius uertiſſet infinitum,per gerundium.Credit ſibi ueſcēdum eſſe quibuſlibet. Qui autem infirmus eſt.) ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει.i.qui autem infirmus eſt oleribus ueſcitur,ut ſit indicatiui modi non imperatiui.Quod autem dixit infirmus,nō ad ualetudinē corpis referendū eſt,ſed ad animi ſupſtitionē,unde Latini quoq; infirmitatē uocāt.Horatius in Satyris.At ſum unus mi paulo infirmior.Nec illud diſſimulādū quod recte notat Valla,interpretem non reddidiſſe partes diſtributionis.Hic putat ſibi ueſcendum eſſe quibuſlibet, ille contra, qui autem infirmus eſt,oleribus ueſcitur.

Non ſpernat.) ἐξουθενείτω,quaſi dicas,nihili faciat,& pro nihilo ducat,ut græca uox indicat compoſita.

Nam alius iudicat.) ὃς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ᾽ ἡμέραν,ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν ἕκαστος.i.Hic quidem iudicat,diem iuxta diem,ille uero iudicat omnem diem,unuſquiſq; &c̄. Diuus Hieronymus ſecundo aduerſus Iouinianum libro uertit ad hunc modum . Alius iudicat diem plus q̄ diem,ut παρὰ accipiatur ꝓ ſupra ſiue ultra,quem in modum aliquoties inuenitur apud Græcos.Quanq̄ Græcis παρὰ nōnunq̄ relationem habet, uelut illorum prouerbio dictum eſt,τὴν πορφύραν,παρὰ πορφύραν.i.Purpuram iuxta purpuram. Et enim qui confert,is putat alterum altero melius eſſe.Iudæis alius dies prophanus erat, alius ſanctus.At Chriſtianis quilibet dies æque ſanctus eſt,non quod obſeruandi non ſint feſti dies,quos deinde ſancti patres inſtituerūt,quo cōmodius plebs Chriſtiana cōueniret ad concionem eccleſiaſticam & cultum diuinum,ſed eos per paucos,nempe diem dominicum,Paſcha,Pentecoſten,& aliquot huiuſcemodi,quos recenſet Hieronymus. Verum haud ſcio an expediat,quibuſlibet ex cauſis feſta feſtis accumulare , præſertim cum uideamus eo rediſſe Chriſtianorum mores,ut q̄ olim conducebat ad pietatem hæc inſtituere,tam nunc conducibile uideatur,eadem antiquare.

In ſuo ſenſu.) ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω.i.ꝓpria mente,ſiue animo,certus ſit,ſiue certam habeat perſuaſionem,hoc eſt,acquieſcat in ſua opinione.

Et qui non manducat,domino non manducat.) Græci addunt,καὶ ὁ μὴ φρονῶν κυρίῳ, οὐ φρονεῖ.i.Et qui non ſapit domino,non ſapit. Deinde ſequit̄,Et qui edit,domino edit̄. Gratias enim &c̄.Quo quidem loco nos maluimus uertere,ueſcitur & ueſcit̄, quod nō ſimpliciter agat de edendo,aut non edendo,ſed de genere cibi,hoc eſt.de idolothyto.Porro quoties de cibi genere loquimur,elegantius eſt ueſci q̄ edere. Porro pro ſapit maluimus curat,quod uerbum φρονεῖν apud Græcos ſit πολύσημον, & nūc pro ſentire ponatur, nunc pro ſapere,nunc pro cogitare,aliquoties pro affectum eſſe. Nonnunq̄ uix habet ſermo latinus quo reddat,quod ſentit.

Aut tu quare ſpernis.) ἢ καὶ σύ τι ἐξουθενεῖς.i.Aut etiam tu cur aſpernaris, ut illud propius tu , referatur ad non edētem,poſterius ad edentem,ut non ſit ocioſa coniunctio καὶ: Nam non edens ob ſuperſtitionem iudicat edentem. Rurſus edens ob ſcientiam, contemnit non edentis infirmitatem.

Mortuus eſt & reſurrexit.) Hic addunt græci codices,καὶ ἀνέζησεν.i.& reuixit. Etiam ſi Vulgarius ἔζησεν legit.i.uixit,non ἀνέζησεν. Quod ſi ſequimur,accipiendum eſt tempus

præteritum

præteritum pro futuro.quod in huiuſmodi uerbis ſolet fieri,In hoc mortuus eſt,in hoc reſurrexit,& in hoc nunc uiuit,ut &c̄.

Omnes enim ſtabimus.) πάντες γὰρ παραστησόμεθα.i.omnes ſiſtemur, ſiue ſiſtendi ſumus ad tribunal Chriſti.Nam rei ſiue iudicandi,ſiſti iudicio dicunt̄,dū cogunt̄ adeſſe.

Mihi flectetur.) ἐμοὶ κάμψει.i.mihi flectet,ut ſubaudias ſe.

Scio & confido.) οἶδα καὶ πέπεισμαι.i.ſcio & certus ſum,ſiue perſuaſum habeo.

Contriſtatur.) λυπεῖται.i.dolet,ſiue moleſtia afficitur.

Non ergo blaſphemet̄ bonū noſtrū.) Veſtrum eſt græcis ſecundæ perſonæ, ὑμῶν τὸ ἀγαθόν.i.ueſtrum,id quod recte facitis curandū eſt,ne cui præbeat obloquēdi materiā.

Qui enim in his ſeruit.) ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων.Fœminina nomina retulit per pronomen neutri generis,ut ſimul intelligas & alia eiuſdem generis, cuiuſmodi ſunt iuſticia pax & gaudium.

Et quæ ædificationis ſunt inuicem cuſtodiamus.) καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους.i. Quæ ad mutuam pertinent ædificationem,& ſubauditur διώκωμεν. i. ſectemur. Porro Paulus ſuo more ædificare uocat prodeſſe.Etiamſi τῆς εἰς ἀλλήλους nihil uetat,quo min9 & ad pacem referatur,ut intelligas pacem mutuam & mutuum auxilium.Ceterum uerbum cuſtodiamus,quod neſcio quis adiecit,in græcis codicibus non inuenitur.

Tu fidem quam habes.) Quam relatiuum apud Græcos abeſt. σὺ πίστιν ἔχεις,κατὰ σεαυτὸν ἔχε.i. Tu fidem habes,in teipſo habe;ſiue apud te ſolum.Hoc loco Diuus Ambroſius adiungit, Coram deo.

Qui autem diſcernit.) ὁ δὲ διακρινόμενος.i.Qui uero hæſitat.Quanq̄ participium eſt medium,ut poſſit accipi qui dijudicatur.

Ei autem qui potens eſt.) Hanc partem uſq; ad, Debemus autem. Quidam codices omnino non habent,quidam in fine adijciunt epiſtolæ. Nos quoniā id non uidebatur ad hunc locum pertinere,ſemouimus in finem huius epiſtolæ.

EX CAPITE XV.

NOs firmiores.) ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν.i.Nos q potentes ſumus,impotentium infirmitates portare. Laurentius mauult, Validi inualidorum.

Quæcunq; enim ſcripta ſunt) Vtrobiq; eſt προεγράφη.i.præſcripta,id eſt ante ſcripta ſunt. Vnuſquiſq; ueſtrum.) Noſtrum eſt græce ἡμῶν.primæ perſonæ.

Vt unanimes.) ἵνα ὁμοθυμαδὸν.i.ut unanimiter.

Vnuſquiſq; ueſtrum proximo ſuo placeat.) *Suo* redundat,& noſtrum eſt,nō ueſtrū; ἕκαστος δὲ ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω. i. Vnuſquiſq; autem noſtrum proximo placeat.

Idipſum.) τὸ αὐτὸ.i.idem,& ἐν ἀλλήλοις.i.inter uos mutuo uel inuicem.De quo ſuperius admonuimus.

Suſcipite inuicem.) προσλαμβάνετε ἀλλήλους.i.aſſumite inuicem,hoc eſt,alius alium,ut reſpondeat illi,Infirmum in fide ſuſcipite.

In honorem.) εἰς δόξαν.i.in gloriam.Interpres laſciuit affectatione copiæ.

Ad confirmandas promiſſiones patrum.) Interpres dum alterum uerbum infinitū uertit in gerundium,alterum relinquit,obſcurauit ſententiam. Quæ quidem eſt huiuſmodi,Paulus ueluti nonnihil digreſſus redit ad id quod inſtituerat.Dico,inquit,hoc eſt quæ diximus hactenus,huc tendunt,ut intelligas Chriſtum autorem eſſe noui teſtamēti,quod primum adminiſtrauit Iudæis,ut patrem oſtenderet eſſe ueracem,qui illis promiſerat per prophetas. Cæterum id uoluit eſſe cōmune gentibus,non ex ꝓmiſſo, quāq̄ & de illis erat prædictum,ſed ex miſericordia,& hoc gratius eſſet donum,quod non expectantibus obtigiſſet.Oppoſuit igitur miſericordiam promiſſis. Nam in illis ius quoddam eſſe uidetur,hic fauor merus eſt.Habet enim quod expoſtulet,cui pollicitus

ſis,niſi præſtiteris.Et tamen plus adfert uoluptatis ac laudis,quod præter omnem ſpem obuenerit boni.Proinde clare uerti poterat hunc in modum.Cæterum illud eſt,quod dico,Ieſum Chriſtum in hoc ſuo functum officio erga Iudæos,pro ueritate dei,ut ea cõfirmaret,quæ fuerant promiſſa patribus.Cæterum ut gẽtes pro miſericordia glorificarent deum,quibus nihil erat promiſſum,& tamen idem contigit quod illis. Mirum eſt autem quo artificio Paulus ſermonem ſuum moderetur.Quo gẽtes agnoſcant dei in ſe clemẽtiã,uocat miſericordiã.Rurſus ne Iudæi nõ ferrẽt illos ad cõmunẽ gratiã admiſſos, ſubijcit Iudæorũ teſtimonia, qbus declarat & illis eſſe ꝑmiſſum,licet nõ tã euidẽter.

Et magnificate eum.) καὶ ἐπαινέσατε,& ad laudate quaſi laudibus reſpondete,quale eſt ἐπαινέσαι. Et qui exurget regere gentes.) καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν.i.& qui exurgat ad imperandum. Certus ſum autem.) πέπεισμαι.i.perſuaſum habeo.

Pleni eſtis dilectione.) ἀγαθωσύνης.i.bonitate.Interpres legiſſe uidetur ἀγαπωσύνης. Eſt autem hic bonitas,quæ opponitur maliciæ,non quæ reſpondet χρηστότητι,ut ſit benignitas. Ita ut poſſitis alterutrum.) δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν.i.Potentes & alios admonere.Apparet interpretem legiſſe ἀλλήλους pro ἄλλους.

Ex parte.) ἀπὸ μέρους.Hoc adiecit,mitigans quod dixerat audacius,perinde ualet quaſi dicas aliquantulum.Admiſcuit enim nõnulla liberius dicta,de ſtulta ſapientia,de idolis,de fornicatione præpoſtera.Proinde dicit ſe quædam liberius locutum,non quod illos contemneret,ſed quod illis fideret,ueluti peculiaris illorum apoſtolus. Plus enim audemus apud illos,quos familiarius amamus.

Sanctificans euangelium dei.) ἱερουργοῦντα, quaſi rẽ ſacram operans,ut reſpõdeat ad λειτουργόν,qui proprie ſacrorum miniſter eſt.Inde ſequitur,προσφορὰ.i.oblatio.

Accepta & ſanctificata.) Et copula redundat,nam ſanctificata refertur ad id,quod ꝓxime ſequitur in ſpiritu ſancto,ut oſtendat nihil deeſſe ſuo ſacrificio.

Habeo igitur gloriam.) καύχησιν.i.gloriationem,hoc eſt,habeo de quo glorier.

Ad deum.) τὰ πρὸς τὸν θεόν.i.in his quæ ad deum ptinent.Interpres omiſit articulũ τὰ.

Non enim audeo) τολμήσω.i.audebo uel auſim.Nam hoc ceu prooemiolo,pariter & arrogantiæ crimen excludit,& ſibi fidem apud lectorem conciliat.

Per circuitum.) καὶ κύκλῳ.i.& in circuitu,ſiue undiq;,& effecit præteriti temporis eſt, non præſentis.Cõmemorat enim quæ iam geſſerat.

Sic autem prædicauerim.) Græca nõnihil diſſonant a latinis. οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι.Sic autem annitẽs prædicare euangeliũ.Eſt autem φιλοτιμεῖσθαι ueluti ambitioſe conari quippiam.Ita Paulus ſancta quadam ambitione abſtinuit ab his locis, in quibus reliqui apoſtoli prædicauerant,ut ipſe eſſet pater & autor ſuæ gentis. Cæterum coniunctio δὲ etiam ſi cõmode reddi non poterat,tamen Græcis haud quaq; eſt ocioſa: ſignificat enim adijci quiddam magni momenti,quod rem uehementer augeat, id qđ nos per adeo,ſiue porro ſolemus efferre. Veluti ſi dicas,Alui cunctos, atq; adeo ſolus. Siue,alui cunctos,porro ſolus alui.

Et qui non audierunt de eo intelligent.) De eo redundat,quanq; intelligitur.

Propter quod impediebar plurimum.) διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν. i. Quapropter etiam impediebar ſæpenumero.Nam id quoq; ſignificat τὰ πολλὰ aduerbij uice poſitum,& ita exponunt græcanica ſcholia.Sæpius enim conabatur,& ſemper obſiſtebant negocia,quibus detinebatur.Porro illud impeditus ſum,eſt ἐνεκοπτόμην, quod ſignificat rem ceptam interrumpi.

A multis iam præcedentibus annis.) ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν.i.a multis annis.

Locum habens.) μηκέτι τόπον ἔχων.i.cum non amplius habeam locum.Cæterum locum intelligit uacuum, quem ob id quærebat, qđ plus eſſet fructus, ſicut ante dixerat.

Cum in Hiſpaniam pro ce.) ὡς ἂν πορεύωμαι εἰς τὴν σπανίαν,ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς. ut ſi proficiſcar

proficiſcar in Hiſpaniam, ueniam ad uos. Quanq̃ quidã græci codices habebãt, ἕως, nõ ὡς. Cæterum Græci fraudant Hiſpaniam prima regionis ſyllaba, quam illi ſolent huiuſmodi dictionibus addere dicentes, eſpero pro ſpero, expecto pro ſpecto.

Quod præteriens.) διαπορευόμενος. i. pertranſiens, ſiue iſtac iter faciens.

Spero enim quod præteriens uideam uos.) ἐλπίζω γὰρ διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς καὶ ἀφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ. i. Quando uideo Fabrum offendi latinitate, ſic latine uerti poterat. Nam ſpero futurum, ut iſtac iter faciẽs uideam uos, & a uobis producar, ſiue deducar illuc. Fruitus fuero.) ἐμπλησθῶ. i. expletus fuero, quod quidem multo ſignificantius eſt, ad explicandum ingens Pauli deſyderium. Atq; ut magis intendat epitaſin, addit ex parte, ſignificans inexplebilem cupiditatem.

Nunc autem proficiſcar.) πορεύομαι. i. proficiſcor, præſentis eſt temporis, uelut & participium quod ſequitur, διακονῶν, miniſtrãs. Iam enim hoc agebat. Demiror autẽ cur interpres participium mutarit in uerbum infinitum, niſi forte legit διακονεῖν.

Probauerunt enim Macedones.) εὐδόκησαν. i. approbarunt, & ita uiſum illis. At idem uerbum mox uertit, placuit illis. Adeo interpres neſas iudicauit, idem uerbum iterare, quod tamen ipſe Paulus non eſt ueritus facere. Porro εὐδοκεῖν non ſolum ſonat probare, uerum ex animo probare, quoties res non ſolũ utcũq; placet, ſed bene & ex animo placet, ut intelligamus huiuſmodi munera ſi ultro offerantur accipienda eis quibus fuerit opus, non exigenda, quandoquidem ipſe Paulus maluit manibus laborare, q̃ alieno cibo uiuere. Cæterum quod uertit, in pauperes ſanctorum, nimiũ fidus fuit interpres, ut q ſchema quoq; & idioma græci ſermonis expreſſerit. Alioqui dicendum erat, paupibus ſanctis, ne quis ſuſpicetur ſanctos habuiſſe pauperes, qui ſancti non eſſent. Illud annotandum, quod Paulus uidetur iungere duo inter ſe pugnantia, εὐδόκησαν & ὀφειλέται. Etenim qui ſponte & bona animi uoluntate offert, non uidet̃ debere, unde diuinã erga homines beneficentiam εὐδοκίαν appellat. Atqui cum hoc uideat̃ adieciſſe ciuiliter magis q̃ ex animo, tamẽ addit hanc unã cauſam, quod illi ſpiritalia impartiſſent, uelut alioqui nihil deberetur. At hodie nulli magis tyrãnice exigunt decimas, q̃ qui nihil impartiũt ſpirituale. Sic enim Paulus appellat doctrinam euangelicam.

Collationẽ.) κοινωνίαν. i. cõmunionẽ, ſiue cõmunicationẽ. Sic eñ uocat eleemoſynam miſſam. Cũ cõſummauero.) ἐπιτελέσας. i. ubi pfecero. Et aſſignauero.) σφραγισάμενος. i. obſignauero, uel obſignatũ reddidero. Sic eñ reddi ſolet pecunia. Sentit eñ Paulus ſe diligẽter ac certa fide uelle reddere hoc munus, quod oĩs pecuniæ tractatio ſuſpecta ſoleat eſſe, præſertim iudæis auariſſimis. In plenitudine bene &c̃.) ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ χριστοῦ. i. in plenitudine benedictiõis euangelij. Benedictionẽ Paulus aliquoties uocat eleemoſynam. Atq; hic uidet̃ uerecũde ſignificare, ut Rhomani quoq; cõferant. Obſecro ergo uos.) παρακαλῶ δὲ. i. hortor aũt uos. Tametſi hoc ſane loco non admodũ male quadrabat obſecro, ꝑpter ea quæ ſequunt̃ ꝑ dñm noſtrũ Ieſum Chriſtũ.

Per charitatẽ ſpirit⁹ ſancti.) Sãcti ſupeſt. διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος. i. ꝑ dilectionẽ ſpirit⁹.

Vt adiuuetis me.) συναγωνίσασθαι, quod eſt opitulari, ſed certãti & laborãti. Quãq̃ Ambroſius legit, Vt ſollicitudinẽ impartiamini. Interp̃s recti⁹ exp̃ſſit q̃ Ambroſius mea q̃dẽ ſentẽtia. Et in oratiõib⁹ dixit, ꝑ ꝑ oratiões, quã ſermonis formã oportet iã nobis eſſe familiarẽ. Obſequij mei oblatio.) καὶ ἡ διακονία μου. i. miniſteriũ meũ. Ambroſi⁹ uelut exponẽs legit, Vt munerũ meoꝝ oblatio. Quãq̃ mihi uidet̃ aliud qddã legiſſe, forte προσφορὰ, quo uerbo ſupius uſus eſt. Quãdoqdem & paulo ſupius uſus eſt uerbo apto ſacrificijs, λειτουργῆσαι, quod interpres uertit, miniſtrare.

Accepta fiat in Hieruſalem.) Græci nõnihil diuerſe legunt. Nõnulli ſic habent, καὶ ἵνα ἡ διακονία μου, ἡ εἰς ἱερουσαλὴμ εὐπρόσδεκτος γένηται ἁγίοις. i. in miniſteriũ meũ, q̃ ẽ in uel erga Hieruſalẽ accepta ſit ſanctis. Quidã codex ſic habebat, ἡ διακονία μου ἡ ἱερουσαλήμ. i. miniſteriũ

meum quæ eſt Hieruſalem. Vulgarius prorſum omittit Hieruſalē. Porro modeſte uocat miniſterium, cum ſit alienæ liberalitatis miniſter dumtaxat.

In abundantia benedictionis.) ἐν πληρώματι εὐλογίας. i. Benedictionem aliquoties ꝑ eleemoſyna poſuit. Vnde & hic uidetur uerecunde ſignificare Rhomanis, ut idem faciant, quod fecerat Græcia, de iuuandis ſanctis in Hieruſalem.

EX CAPITE XVI.

Quæ eſt in miniſterio) οὖσαν διάκονον. i. Quæ eſt miniſtra, per hāc Phœben, putant redditā epiſtolā Rhomanis. Quæ eſt cenchris.) Cenchreis eſt græce κεγχρεαῖς, aut κεγχρεαῖς quod nos uertimus cenchreenſis. Cæterum cum plura ſint huius nominis loca. Nempe in Troade oppidum, atq; aliud item in Italia, tamen magis conſentaneum eſt, Paulum ſentire de Cenchreis ſtatione nauali Corinthiorum, quādoquidem conſtat hanc epiſtolā e Corintho miſſam. Hæc etiam Origenes indicauit, ſiue quis alius is fuit.

Dignæ ſanctis.) ἀξίως τῶν ἁγίων, uerti poterat ut decet ſanctos, ut dignum eſt ſanctis.

Quæ multum laborauit in uobis.) εἰς ὑμᾶς. i. erga uos.

Suas ceruices.) τῶν ἑαυτῶν τράχηλον. i. ſuam ipſorum ceruicem.

Et domeſticam eccleſiam.) καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν. Familiam Chriſtianam, & ſi qui acceſſerant, eccleſiam uocat. Vnde nos maluimus congregationem appellare.

Salutate Ephenetum.) Epænetus dicitur, non Ephenetus, ἐπαίνετος. quod latine ſonat laudatus, ſiue laudabilis.

Qui eſt primitiuus.) ἀπαρχή. i. primitiæ, ſiue quod hunc primum Achiuorum conuerterit ad Chriſtum, ſiue quod hic eſſet præcipuus.

Eccleſiæ Aſiæ.) τῆς ἀχαΐας. i. Achaiæ, eſt græce, nec additur eccleſiæ. Addit autem, in Chriſto, uidelicet interpretans cur uocarit primitias.

Andronicum & Iuliam.) ἰουνίαν. i. Iuniam. Nam Iuliam poſterius ſuo loco refert.

Qui ſunt nobiles.) ἐπίσημοι. i. inſignes.

Ampliatum.) ἀμπλίαν. i. Ampliam. Nec eſt, dilectiſſimum, ſed dilectum, ἀγαπητόν.

Ex Ariſtoboli domo.) τοὺς ἐκ τῶν ἀριστοβούλου. i. eos qui pertinent ad Ariſtobulum, ut penultima ſonetur accentu acuto. Eſt enim Græcis diphthongus.

Hermen, Patrobam, Hermā.) Diuerſa nomina ſunt. Prius eſt ἑρμᾶν Herman, alterum ἑρμῆν, quod latine ſonat Mercurium, atq; ita nos uertimus, ne quis in illis forte ξενίζηται.

Olimpiadem.) Græce ὀλυμπᾶν Olympam. Apparet enim uiros eſſe non mulieres e duobus articulis græcis αὐτοῦ & σὺν αὐτῷ. At ex Olimpiade non potes uirum facere.

Aſineretum Plegontam.) Legendum eſt, Aſincritum & Phlegontem ἀσύγκριτον καὶ φλέγοντα.

Per dulces ſermones & benedictiones.) διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας. i. per blandiloquium ac benedicentiam. Inculcauit enim idem odio uitij, nempe aſſentationis.

Veſtra enim obedientia.) Appoſitius erat hoc loco. Nam ueſtra obedientia. Occurrit enim tacitæ quæſtioni, cur dixerit corda ſimpliciū. Nā ueſtra, qui prudētes eſtis &c.

Timotheus adiutor meus.) ὁ συνεργός μου, quod ſocium & conſortem operis ſignificat Græcis, quaſi collegam dicas aut cooperarium.

Arcarius ciuitatis.) ὁ οἰκονόμος. i. diſpenſator, unde nos quæſtorem ærarij uertimus.

Ego Terentius.) Tertius legendum eſt, non Terentius. τέρτιος, quanq; in nonnullis habetur Terentius. Ambroſius legit Tertius. Addit enim, nomine, non numero. Atq; ita legit Vulgarius græcus interpres.

Ei autem qui potens.) Hæc eſt pars quæ in plæriſq; Græcorum codicibus non additur, in nōnullis alio additur loco, ſicut indicauimus, in quibuſdam adijcitur in fine. Id qđ & nos fecimus, præſertim aſſentientibus latinis exemplaribus.

Miſſa fui

Miſſa fuit e Corintho.) Hoc e græcis uoluminibus adiecimus, niſi quod ἐγράφη uertimus in miſſa eſt. Miſſa eſt per Phœben. Cæterum ſcripta manu Terentij, dictante Paulo. Atq; illud interim ſubit admirari, cuiuſmodi legatis tũc uſi fuerint illi uere põtifices, cum Paulus ad Rhomam adhuc florentem de tam arduis rebus ſcripſerit per mulierculam. Deinde ridere libet, nouam Nicolai Lyrani diligẽtiam, qui cum Origenes & diuus Hieronym⁹, cũq; his oẽs antiq cõfirmẽt, hãc epiſtolã e Corintho fuiſſe miſſam ipſe tamen ambigit, nimirum quod Aymo grauis ſcilicet autor ſcripſit ex Athenis miſſam. Verum hunc pluſq; Gordianum nodum, uide quanta dexteritate mirus explicat artifex. Partem, inquit, ſcripſit Athenis, deinde quod ſupererat, addidit Corinthi, atq; ita Rhomam miſit. O hominem ſuauem. Mallet opinor quamlibet magnum itineris facere diſpendium ne quid patiatur maieſtas Aymonis, perinde quaſi ille uno aut altero in loco nõ delirauerit.

FINIS ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM AD RHOMANOS.

IN EPISTOLAM PAVLI AD CORINTHIOS PRIOREM ANNOTATIONES ERASMI ROTERODAMI.

VOCATVS.) Et uocatis ſanctis, κλητὸς & κλητοῖς nomina ſunt, non participia, ut ſuperius admonuimus.

Ipſorum) Latinius erat ſuo. Eſt aũt Græcis duplex coniunctio, αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν. i. ſuoq; & noſtro. Porro ſenſus nõnihil eſt anceps. Vulgarius exiſtimat, ſuoq; & noſtro referri poſſe ad dominum, qui præceſſit, domino noſtro. Deinde repetens addat, non ſolum noſtro, ſed & illorum, quicũq; inuocant. Ad eundem modum ordinat Chryſoſtomus in cõmentarijs, quos in hanc ſcripſit epiſtolam, ſi modo non fallit titulus. Eius codicis copia nobis facta eſt ex bibliotheca Prædicatorum apud Baſileam. Verum hæc interpretatio mihi uidetur affectata. Quidã ſimpliciter interpretantur ſiue in ſuis locis, in quibus agunt, ſiue in his, in quibus nos agimus. Tertius autem ſenſus mihi uidetur argutior, & ad Paulinos affectus accommodatior. Quẽ hac lege referã, ut liberũ ſit lectori, nihilo ſecius, qđ malit ſequi. In quouis loco, ſiue ipſorum, ſiue meo, aut & ipſorum & meo, ut intelligas Paulum omnem locum ſuum ducere, in quo ſint qui inuocent nomen domini, quod inter Chriſtianos charitas communia facat omnia.

In omnibus) ἐν παντὶ, id eſt in omni, hoc eſt in quauis re.

Et domino

Et domino Ieſu). Anceps eſt ſenſus apud græcos, propterea quod hic genitiuus referri poteſt & ad præpoſitionē ἀπὸ, & ad participiũ, ſicut in ſupiori cōmonſtrauimus epiſtola. *Sicut teſtimonium.*) καθὼς. i. quemadmodum, quod ad ſuperiora referēdũ eſt. i. per quæ ſiue quibus rebus, nempe ſermone & cognitione.

Vt nihil uobis deſit) ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι, id eſt ut nō deſtituamini in ullo dono. Et hoc loco gratia eſt non χάρις, ut in ſuperioribus, ſed χάρισμα, quod ſepenumero donum uertit.

Sine crimine) ἀνεγκλήτους, quaſi dicas incriminabiles inculpatos, ab ἐγκαλεῖν, quod eſt in ius uocare & ἔγκλημα crimen.

Fidelis deus) πιστὸς, Paulus hanc dictionem uarie uſurpat. Nonnunq̃ πιστοὶ dicuntur qui credunt, ut ἄπιστοι increduli. Alias πιστοὶ qui ſunt bonæ fidei, præſtantes quod receperint, ut hoc in loco, Interim ad rem refertur, ut πιστὸς ὁ λόγος pro ſermone certo, & indubitato. In ſocietatem) εἰς κοινωνίαν in communionem, ſiue conſortium.

Obſecro uos) παρακαλῶ hortor. Quanq̃ & obſecro ſatis quadret.

Vt idipſum dicatis) τὸ αὐτὸ, id eſt idem loquamini, hoc eſt conſentiatis, quod ad Rhomanos ſcribens dixit τὸ αὐτὸ φρονεῖν.

Schiſmata.) Græcam uocem reliquit, dicere poterat, ſectiones, aut diſſenſiones, aut diſſidia. *Sitis autem perfecti*) κατηρτισμένοι, ſiue ut quidā habebāt ἀπηρτισμένοι, quod ſignificat perfectum, ut corpus eſt in quo nullum ſit membrum mutilum, aut mancum. aut inæquale ab ἄρτιος & ἀρτίζω. unde nos explicandi cauſa uertimus, ſitis integrũ corpus. Etenim cum dicitur perfectum, uulgus intelligit abſolutam uirtutem, de qua nondum agit Paulus apud ſedicioſos. *Si uertiſſem integri*, uiſus eſſem dicere incorruptos, ac probos. Monet enim Paulus, ut non ſolum concordes ſint lingua idem loquētes, uerumetiā ut & integri corporis membra eodem aguntur ſpiritu, ita & illis mens ſit eadē Porro quod diſſidet, diuulſum eſt, non integrum.

In eodem ſenſu) αὐτῷ νοΐ, id eſt eadem mente.

In eadem ſcientia) αὐτῇ γνώμῃ, id eſt eadem ſententia, quod aut mutatum eſt a librarijs, aut intepres legit γνώσει pro γνώμῃ.

Ab his qui ſunt Chloes) Vulgarius græcus interpres Chloen familiæ Corinthienſis nomen eſſe putat, ut intelligas eius gentis aliquos fuiſſe, qui Paulo ſignificarint. Quemadmodum ad Rhomanos ſcribēs dixerat ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου gentiles illius ac familiares intelligens. Diuus Thomas ambigit utrum Chloen uicũ facere malit, quæ pertinuerit ad ditionem Corinthiorum, an matronam. Etiamſi apud græcos locorum nominibus addi ſolet præpoſitio. Certe apud Horatiũ Chloe fœminæ uocabulum eſt. Me nunc Creſſa Chloe regit. Miro uero cōſilio Paulus fidei cauſa familiæ nomē expreſſit, at rurſus hominum nomina ſuppreſſit, ne quid illis conflaret inuidiæ.

Deo meo) Meo apud græcos non eſt. Et abſolutius eſt, ut ſit deus omnium.

In nomine meo baptizati eſtis.) ἐβάπτισα, i. baptizaui primæ perſonæ.

Si quem alium ueſtrum) εἴ τινα ἄλλον, id eſt nunquem alium. Nā ueſtrũ redundat.

Non in ſapientia uerbi) ἐν σοφίᾳ τοῦ λόγου, id eſt in eruditione ſermonis. *Siquidem* σοφὸν appellant non ſolum quod ſapit, uerumetiam quicquid elegans eſt & eruditum. Porro cum λόγος ſermonē ſignificet, potius q̃ uerbum, cur hoc in loco libuit abuti uerbo? Et mox ad eundem modum, Verbum enim crucis.

Vt nō euacuet) ἵνα μὴ κενωθῇ. id eſt ut nō fiat inanis. Nā inane dicit̃ quod nō eſt ſolidũ ſed ſpecie blanditur. Illud obiter annotabis optime lector, quam ſollicite curarit Diuus Paulus ut euangelium Chriſti puriſſimum eſſet ab omnibus humanis adminiculis, ne quid inde ſibi uendicare poſſet hic mundus, adeo ut ne eloquentiā uoluerit adiungere, aut eruditionem humanam. At his temporibus cum oneramus Chriſtum opibus

negocijs

negocijs prophanis,honoribus,imperijs,exercitibus,uoluptatibus,& quibus tandem nõ? Solam eloquentiam execramur. Et hac una in parte uel anteimus apoſtolos.Nã illi ſimpliciter dixerunt, ſed cordate, ſine lenocinijs,at rurſum ſine ſpurcitia,ſine portentis, inaffectate locuti ſũt, ſed prudẽter.Et ut paucis dicã,quemadmodũ alio modo potẽtes erãt,ac diuites,alio modo nobiles & inclyti,ita diuerſo modo tũ eruditi,tũ eloq̃ntes.

Id eſt nobis.) Id eſt,addidit neſcio quis.Nam græce eſt,τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν.i. Nobis autem qui ſaluamur.

Vbi ſcriba.) γραμματεύς.Id Vulgarius ad Iudæos referri putat, apud quos ſapientiæ profeſſio penes ſcribas erat,alioqui γραμματεὺς ad uerbum literatorem ſonat, unde & literatus dicitur. Virtus dei eſt.) δύναμις,ut opponatur infirmitati & impotentiæ.

Et prudentiam.) τὴν σύνεσιν συνετῶν.i.intelligentiam intelligentium.

Vbi inquiſitor.) συζητὴς.i.diſputator.συζητεῖν diſputare. Gentibus autem ſtulticiam.) ἕλλησι δὲ.i.Græcis autem. Ipſis autem uocatis.αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς.Dilucidius erat, ſed ijſdem uocatis,ut intelligas utriuſq; gentis Chriſtianos,quibus ex æquo Chriſtus probatur.Nam id ſenſiſſe Paulum,teſtantur & græci interpretes.

Quod ſtultum eſt dei) ὅτι τὸ μωρὸν τ͂ θεοῦ καὶ τὸ ἀσθενὲς.i.Stulticia dei & infirmitas dei,ut adiectiuũ in genere neutro poſitum intelligatur uice ſubſtãtiui nominis. Vnde nos maluimus uertere.Quoniam ſtulticia dei ſapientior eſt hominibus,& imbecillitas dei robuſtior eſt hominibus.Annotauit hunc locum Auguſtinus in opere de doctrina Chriſtiana libro ſecundo,oſtendens in hac interpretatione,tametſi abſit ſolœciſmus,non abeſſe tamen amphibologiam,quod incertum ſit,an hominibus ſit dandi caſus, an auferẽdi,quaſi dicas,ſtultum eſt tibi,ſed ſtultius huic.Id incõmodi uitari poſſe putat,ſi uertas, fortius eſt q̃ homines,& ſapientius eſt q̃ homines.Cæterum ſi uertiſſet ad uerbũ ſapiẽtius & fortius eſt hominũ, duplex fuiſſet incõmodum.Porro ſtulticiam & imbecillitatem dei uocat prædicationem crucis,ſiue quod ea res ſtulta & imbecillis uideretur impijs,ſiue quod ad ineffabilem illam dei ſapientiam ac potentiam,hæc quodã modo ſtulta eſſet & imbecillis. Nonne ſtultam fecit.) οὐχὶ ἐμώρανεν.i.nõne ſtultificauit,ſiue infatuauit,ut ita loquamur.Fatuum enim & ſapidum pugnant inter ſe.

Videte enim.) βλέπετε γὰρ.Tametſi græca uox anceps,tamen ſenſui magis congruit uidetis,q̃ modus imperatiuus. Nec enim admonet,ut uideãt quod ſciebant,ſed quod perſpicuum erat,trahit in argumentum.

In conſpectu eius.) Græcis eſt dei,ꝓ eius.Quanq̃ exemplaria græca uariant. Sunt enim quæ habeant αὐτοῦ ꝓ θεοῦ.

Et ea quæ nõ erant) καὶ τὰ μὴ ὄντα.Cũ ante dixiſſet,ἐξουθενημένα,hoc eſt,pro nihilo habita,ſiue ad nihilum redacta,Hebraica figura rem auxit,quemadmodum & in ſuperiori epiſtola.Vocat ea quæ non ſunt tanq̃ ſint.

Vt ea quæ ſunt deſtrueret.) καταργήσῃ,quod aliquoties uertit,euacuaret.Eſt autem antiquare,& uelut obliterare,ut frequenter iam admonuimus.

Omnis caro.) πᾶσα σὰρξ.Mollius erat,ulla caro. Quod & ipſum hebraica figura dictum. Siquidem hic carnem pro homine poſuit,ut ſuperius animam.Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus.

Ex ipſo autem.) ἐξ αὐτοῦ γὰρ.i.ex eodem enim,hoc eſt,nec ex diuitibus,nec ex ſapiẽtibus,ſed ſine diſcrimine ex eodem.Etiamſi Ambroſius refert ad patrem, atq; itẽ Vulgarius,ut ſit ſenſus.Non eſt quod alius alium oderit aut faſtidiat.Omnes ex eodem patre nati eſtis,nempe filij dei,idq; per Chriſtũ. Quo loco palam indicat Vulgarius,præpoſitionem ἐν poni loco διὰ,quod nos & alias indicauimus.

Qui factus eſt nobis.) Hoc perinde ſonat græce quaſi dicas,cœpit nobis eſſe ſapientia,uel fuit nobis ſapiẽtia, ὡς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία. Velut illud ,ante me fact⁹ eſt.i. cœpit eẽ prior me. Vt confundat.) καταισχύνῃ.i.pudefaciat,aut ſuffundat,potius q̃ confundat

Nam

Nam confundi dicitur,qui perturbatur.

Qui factus eſt nobis ſapientia.) Poſt ſapientia Græci habent,ἀπὸ θεοῦ.i.à deo, quod in noſtris non legitur codicibus.

EX CAPITE II

IN ſublimitate.) καθ' ὑπεροχὴν.i.iuxta eminentiã.Nam hoc uerbo uſus eſt Ambroſius,λόγου uero melius reddidiſſet ſermonis q̃ uerbi. Teſtimoniũ Chriſti.) Dei eſt apud Græcos,nõ Chriſti. Non enim iudicaui me ſcire.) οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰδέναι τί.i.Non enim iudicaui ut ſcirem aliquid,fortaſſis iudicaui refertur ad cõſiliũ ueniendi,Siquidem Græci interpretes diſſimulant huius articuli uim τοῦ,qui præponit̃ uerbo infinito. Aut,quod magis arridet,iudicaui poſuit ꝓ æſtimaui,uelut in epiſtola ſuperiori. Alius iudicat diem & diẽ.Senſus igitur erit,non æſtimaui me alicuius precij, ob id quod ſcirem aliquid inter uos &c̃.Nam ubi cauſa ſignificatur,ſolet in his ſubaudiri ἕνεκα ut ἕνεκα τοῦ εἰδέναι. Non in perſuaſibilibus.) πειθοῖς.i.ſuaſorijs,& ad perſuadendũ appoſitis,& σοφία ſæpe doctrinam ſignificat.

In oſtenſione ſpiritus.) ἐν ἀποδείξει,quod ꝓpe modum ſonat oſtentationem.Nã Rhetores ἀποδείξεις uocant orationes,quas oſtentandi ingenij gratia recitant auditoribus. Quod genus extãt aliquot Luciani,& Apuleij, Mathematici quoq; uocãt ἀπόδειξιν,ubi rem picturis oſtendunt. Et dialectici ſyllogyſmum e principijs rem certam colligentem ἀπόδειξιν appellant.

Sapientiã autem.) Ex hoc loco apparet quid Paulus ſenſerit,cum tribueret deo ſtulticiam,nimirum ad collationem huius ſapientiæ,quam loquebatur inter perfectos.

Aut principum huius ſæculi.) ἀρχόντων,quod quidam interpretati ſunt dæmones,reclamãte Chryſoſtomo,ſimul & Vulgario,qui principes exponunt,philoſophos,oratores,& alioqui doctos,qui olim in republica regnabant.

Nunq̃ dñm gloriæ.) οὐκ ἂν eſt græcis,hoc eſt,nequaq̃.Id quod incuria librariorum uidet̃ immutatũ. Sicut ſcriptũ eſt.) ἀλλὰ καθὼς γέγραπται.i.ſed ſicut ſcriptũ eſt,ut cõiunctio cõnectat ſermonem cum ſuperioribus.Non loquimur ſapientiam huius mũdi, ſed ea loqmur,quæ nec oculus uidit,nec aures &c̃.Porro quod mox præceſſit,quã prædeſtinauit deus, ἣν προώρισεν .rectius eſt præfiniuit,ſiue præordinauit,uidelicet ſuo tẽpore reuelandam,ne rem putarent nuper inuentam.

Quod oculus nõ uidit.) Recte quidem admonet Laurentius uerbum ſingulare deſcendit,uertendum fuiſſe in plurale,propter ſuppoſitum neutri generis. Atq; ita citat diuus Hieronymus,cum alijs aliquot locis,tum aduerſus Rufinum deſcenderunt, non deſcendit,ἀνέβη,& qui non quod. Verum magis mouet articulus præpoſitiuus ἃ,in initio ſermonis.Nam is reddit orationem inabſolutam,tã apud Latinos q̃ apud Græcos. Niſi ſubaudias ſunt,quanq̃ huiuſmodi quædam & alias apud Paulum,licet reperire Faber legiſſe uidetur δὴ ꝓ δὲ.Verum uideo δὲ referri ad id,quod præceſſit,nemo principũ ſæculi huius nouit,ſed nobis reuelauit.Porro teſtimoniũ hoc Paulus ſumpſit ex.64.ca. Eſaiæ,ſentẽtiæ magis exprimẽs ueritatẽ,q̃ uerba annũerãs.Nã ille iuxta ueritatẽ hebraicã ita legit̃. ומעולם לא שמעו לא האזינו עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. A ſæculo nõ audierũt,nec auribꝰ ꝑcepũt, Oculꝰ nõ uidit deꝰ abſq; te,quæ ꝑparaſti expectãtibꝰ te. Apoſtolus legiſſe uidetur למחבב לו quod eſt diligentibus ſe,ꝑ ב beth,a uerbo חבב quod eſt uehementer dilexit.Septuaginta uero per כ caph,a uerbo חכה quod eſt expectauit.Præterea apud Hebræos eſt ꝓnomẽ tertiæ pſonæ לו ſicut apud Apoſtolum αὐτόν. His q diligũt illũ) τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.i.diligẽtibꝰ ſe. Sed in doctrina ſpiritꝰ) Græce ſic habet, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις,ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου .i.Non in doctis humanæ ſapiẽtiæ uerbis,ſed in doctis ſpiritus ſancti,ut ſubaudias uerbis.Doctis autem hoc loco nomen adiectiuũ,nõ participium.Et genitiuus ſapientiæ ad doctis refertur magis q̃ ad uerbis,quaſi dicas,Non in uerbis callentibus humanam ſapientiã,ſed

pientiam,ſed in uerbis peritis ſpiritus,hoc eſt quæ habẽt doctrinam ſpũs. Quanq̃ alias hoc uerbum Paulus uſurpauit actiue διδακτικὸν θεοῦ,pro eo quod eſt idoneum, qui doceat deum. Ad eundem modum hic legas licebit, nõ in uerbis quæ doceant humanam ſapientiam,ſed quæ doceant ſpiritum dei. Ambroſius ſenſum magis exprimit q̃ reddit uerba,legens ad hunc modum. Non in doctrina uerborum humanæ ſapiẽtiæ,ſed in doctrina ſpiritus. Vulgarius ſentit ea quæ didicerit Paulus a ſpiritu. Mihi magis probatur ut intelligamus non in ſermonibus qui doceant humanam ſapientiam, ſed qui doceãt, quo pacto queamus aſſequi ſpiritum Chriſti.

Spiritalia cõparantes.) συγκρίνοντες.i.cõferẽtes,cõponẽtes,ne quis accipiat cõparare, pro parare. Nec em̃ ad homines refertur ſpiritualibus,ſed ad res,quibus accõmodandã putauit Paulus eloquentiam item ſpiritalem. Ne uideretur abſurdũ cœleſtem illam philoſophiam,humanis uerborum ornamẽtis cõmendari. Nam quod admonet Vulgarius de ſacramentis euangelij,cum ueteris inſtrumenti ſacramentis cõferendis, ut uerũ eſſe fateor,ita parum exiſtimo quadrare ad huius loci ſententiam.

Animalis autem homo.) ψυχικὸς,uelut animum,hoc eſt affectus ſequens humanos. Etenim cum Paulus hominem diuidat in tres partes,carnem, animam, & ſpiritum, hic animæ uocabulo pro ſpiritu eſt abuſus.

Stulticia enim eſt illis.) Eſt pluratiue erat uertendum,ut intelligas ea quæ ſunt ſpiritus,illi eſſe ſtulticiã. Fefellit interpretẽ uerbum ſingularis numeri,ſed quod uice pluratiui poſitum eſt. *Spiritualiter examinatur.*) ἀνακρίνεται.i.diiudicatur, quod uerbũ mox ſæpius uertit iudicatur. Rurſum hic examinantur erat dicendum, ut ſubaudias quæ præcedunt. Nempe ea quæ ſunt ſpiritus,niſi ὅτι ſit articulus nõ coniunctio, quod ut hic ſit ſenſus, non poteſt intelligere ea ſpiritualiter diiudicari,cum ſit carnalis.

Etiam profunda dei.) καὶ τὰ βάθη, id eſt etiam profunditates.

Sicut ſcriptum eſt,quis enim cog.) *Sicut ſcriptum eſt* in græcis codicibus nõ inuenio. Cæterum teſtimoniũ quod ſine nomenclatura retulit, eſt apud Eſaiã cap. 40. Quanq̃ Paulus ſenſum expreſſit potius q̃ appendit uerba. *Siquidem* ſeptuaginta uerterũt ad hunc modum, indicante Hieronymo τίς ἔγνω νοῦν κυρίου, καὶ τίς αὐτοῦ σύμβουλος ἐγένετο. i. quis nouit mentem domini,& quis conſiliarius eius fuit? Iuxta ueritatem hebraicã,ita trãſtulit Hieronymus. Quis adiuuit ſpiritum domini,aut quis conſiliarius eius fuit, & oſtendit illi? Cum quo init conſilium & inſtruxit eum?

Porro quod Paulus ait συμβιβάσει, Vulgarius interpretatur διορθώσει.i. corriget ſiue corripet. Quod æquidem non admodũ probo, Cæterum quod Hieronymus uertit adiuuit, Paulus cognouit,Hebraice eſt תִּכֵּן. Quod Hieronymus uertit ſpiritum, Paulus mentem apud Hebræos eſt. רוּחַ *Sic* habent hebræa, מִי תִכֵּן אֶת רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ אֶת מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ

Aut quis inſtruxit eum.) ὃς συμβιβάσει αὐτόν.i.qui inſtruet aut docebit eum. Quanquã græcis ambiguum eſt,qui ad mentem referatur,an ad dominum. Quanq̃ ipſe malim in eam legi ſententiam,in quam legunt omnes. Quis cognouit mentẽ domini,qui inſtructurus ſit illum? Quod ut fieret euidentius, explicuerunt per coniunctionem diſiunctiuam. Videri poterat referre eam ſententiam,quæ eſt cap. *Sapientiæ nono*. Quis em̃ hominum poterit ſcire cõſilium dei. Aut quis poterit cogitare quid uelit deus? Ac paulo poſt. Senſum autem tuum quis ſciet? Niſi apud Hebræos liber ſapientiæ extra canonem eſſet. Vnde ſatius eſt, ut quemadmodum oſtendimus ad Eſaiam referamus teſtimonium. Nos autem ſenſum.) νοῦν,id eſt mentem,& tenemus magis quadrabit q̃ habemus. Vt accipiamus domini mentem perfectis eſſe cognitam.

EX CAPITE TERTIO.

Q Vaſi ſpiritualibus.) ὡς ubiq; eſt,quod iſte nunc,quaſi uertit,nunc tanq̃, per tãq̃ recte uertiſſet ubiq;. Tãq̃ paruulis in Chriſto.) ὡς νηπίοις, νήπιος ſignificat

infantem adhuc puſillum, & ſtultum, parumq; prudentem potiſſimum ætate, poterat igitur dicere. Infantibus in Chriſto. Porro datiuus hic paruulis ad ſuperiora pertinet, hoc eſt ad loqui, non ad id quod ſequitur. Lac potum dedi, id quod ex græco liquet ſermone. Non eſcam.) Aut ferenda eſt ἀκυρολογία, aut aliquid ſubaudiendum eſt γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα, quod ad uerbum ita ſonat. Lacte uos potaui, non cibo. Quis aũt potat hominem cibo? Vnde Vulgarius addit προσήνεγκα. i. obtuli, ut hoc ad cibum pertineat. Nos quo ſermonis abſurditatẽ effugeremus, ita uertimus. Lactis potu uos alui, non cibo. Vnum ſunt.) ἕν εἰσιν, hoc eſt nullius diſcriminis, quantum ad hoc quod uterq; alienum agit negocium, neuter ſuum, ut ab ĳs uelut autoribus debeãt ſibi cognomentũ aſciſcere, & factionibus inter ſe diſſidere. At ſi diuus Paulus ita ſtomachatũ aduerſus Corinthios, quod ab ĳs mutuarentur cognomina, a quibus baptiſmum acceperant, & Chriſti myſterĳs primum erant initiati, quid diceret de noſtræ tempeſtatis factionibus, qua mille cognomẽtis, mille cultibus, cerimonĳs, regulis inter ſe diſſidẽt, qui uocantur religioſi? Vt ſapiens architectus.) ἀρχιτέκτων, qui princeps & auctor eſt fabricæ Nam in iaciendo ſummum eſt negociũ. Hic σοφὸν plane poſuit pro docto & ſcito.

Sed ne nunc quidẽ poteſtis.) ἀλλ' οὔτε ἔτι νῦν δύνασθε, id eſt imo nec adhuc nũc poteſtis, quanquam id nihil ad ſententiam.

Zelus & contentio.) Græci tria ponunt ζῆλος καὶ ἔρις καὶ διχοστασίαι, id eſt æmulatio, & lis, & ſeditio. Nonne homines eſtis.) Et hic pro homines eſt σαρκικοί, id eſt carnales. Tametſi in caſtigatioribus exemplaribus ſcriptũ reperio carnales. Nam mox ſequitur & ſecundum hominem ambulatis.

Quid igitur eſt Paulus.) Quis eſt græce, non quid τίς. Et Apollos eſt nominandi caſus, non Apollo ἀπολλώς, cuius genitiuum facit Apollo.

Eius cui credidiſtis.) ἀλλ' ἢ διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε, id eſt niſi miniſtri per quos credidiſtis, hoc eſt non autores fidei ueſtræ, ſed miniſtri dumtaxat.

Dei enim adiutores ſumus.) συνεργοί, id eſt cooperarĳ legit Auguſtinus. Ambroſius legit operis participes, uelut explicans græcam uocem.

Dei agricultura.) θεοῦ γεώργιον, id eſt dei agricolatio (eſtis) uerbum tantum apud græcos apponitur in proxima orationis parte. Dei ædificatio eſtis.

Vniuſcuiuſq; opus.) Hic Ambroſius legit, qui facit hoc opus, manifeſtus erit, ſi modo codex mendo uacat.

Dies autem domini.) domini additum eſt, ſed tamen articulus facit propemodum, ut de certo die debeat accipi, ἡ γὰρ ἡμέρα, quaſi dicas, Nam ille dies.

In igni reuelabitur.) Reuelatur eſt præſentis temporis ἀποκαλύπτεται, ut ſenſus ſit abſolutus, omne opus igni perſpicuum fieri.

Detrimentum patietur.) ζημιωθήσεται, id eſt damno afficietur, ueniam conſequentur utcumq;, cæterum nihil auferent præmĳ.

Fœnum ſtipulam.) καλάμην, id eſt culmum. Illud obiter admonendum, quod dixit, aurum, argentum, & lapides pertinere ad pios, lignum fœnum, ſtipulam ad impios, ut palam ex primo libro Hieronymi aduerſus Iouinianũ. Tribus enim duraturis in igni, tria oppoſuit peritura, ſi ignis inciderit. Hoc ideo dixi, quod ſint qui hæc non ad mala & bona opera, ſed bonorum operum gradus referant. Nec admodum ad rem pertinet, huc purgatorĳ mentionem admiſcere. Quandoquidem diem poſuit, pro perſpicua operis inſpectione. Nam nocte, & quæ bella ſunt diſplicent, & quæ fœda placent, diei certiora ſunt iudicĳ. Deinde ignem poſuit pro exacta exploratione.

Violat diſperdet.) φθείρει φθερεῖ, id eſt deſtruit deſtruet, iucunda uocũ alluſio, & idem uerbum uariauit interpres. Sed recte, quod apud latinos nõ reſponderet alluſio. Eſt ẽm græcis φθείρω corrumpo, ut corrumpitur uirgo, aut res ſacra, eſt & perdo.

Quod eſtis uos.) οἵτινές ἐστε ὑμεῖς, id eſt qui eſtis uos. Tametſi hoc nihil ad ſenſum te-

Quod

ſtimonium adductum eſt ex Iob Capite quinto. Compræhendam.) ὁ δρασσόμενος.i. qui compræhendit. In aſtutia ſua.) Sua referendum eſt ad ſapientes, non dominum.
Omnia enim ueſtra ſunt.) Non repetitur ſecundo loco, enim, & officit ſententiæ. Iteratur enim confirmandi gratia, quaſi diceret, Omnia inquam ueſtra ſunt.

EX CAPITE QVARTO.

DIſpenſatores miniſteriorum.) μυστηρίων, id eſt myſteriorum ſiue arcanorum, & melius erat æſtimet, quam exiſtimet, & diſpenſatores hic œconomi uocantur, qui adminiſtrant quidem, ſed rem alienam & rationem redditurí.
Hic iam queritur.) ὃ δὲ λοιπὸν ζητεῖται, id eſt quod autem ſuper eſt quæritur, ſiue deinceps, ſiue poſthac quærit. Interpres legiſſe uidetur ὧδε, non ὃ δὲ, id hic, nō quod autem. Quæritur autem hoc loco ſignificat ſpectat ſiue requiritur. Nam fides in œconomo potiſſimum ſpectari ſolet.
Aut ab humano die.) Hunc locum alicubi citat Hieronymus, ut oſtendat Paulū non admodum elegantem fuiſſe in lingua græca, ſed quædam Cilicū more dixiſſe. Nam Cilix erat. Cæterum humanum diem dixit pro iudicio humano. Reis enim dies dicitur.
Itaque nolite.) ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε .i. ne ante tempus aliquid iudicetis.
Transfiguraui in me & Apollo.) μετεσχημάτισα. i. transfiguraui, hoc eſt aliorum perſonam in nos duos tranſtuli, & ſub perſona de malis diſpēſatoribus locuti ſumus, ne quos offenderemus. Item Apollo hoc loco accuſandi caſu debet accipi, in me & in Apollo. Atque hic nonnulli latini codices habent, ut in uobis diſcatis, ſecundæ perſonæ, pro nobis primæ. Ne ſupra quam ſcriptum eſt.) Græce paulo diuerſius eſt μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν, ἵνα μὴ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς μὴ φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἑτέρου, id eſt nō ſupra id quod ſcriptum eſt ſentire, id eſt de uobis ſentire, ne unus pro uno inſletur aduerſus alterum. Eſt autem ſermo perturbatior, uerū dilucidior erit, ſi unus pro uno pertineat ad ſingulos diſcipulos ac præceptores, ut hic inſletur nomine Apollo, ille nomine Pauli, hic nomine Cephæ, & quod ſequitur, aduerſus alterū, pertineat ad chriſtianos inter ſe diſcordantes, ob ſtudia præceptorum, qui mos eſſe ſolet carnalibus.
Quis enim te diſcernit?) διακρίνει, id eſt diiudicat.
Sine nobis regnatis.) Regnaſtis eſt græce ἐβασιλεύσατε, & utinā regnetis, ἐβασιλεύσατε, id eſt regnaſſetis. Quanquam in huiuſcemodi Græci nonnunquam præteritis pro pſentibus abutuntur. Verti poterat regnum conſecuti eſtis, & conſecuti ſitis.
Tanquam morti deſtinatos.) ὡς ἐπιθανατίους, id eſt obnoxios morti, quanquam interpres belle uertit. Sentit enim de ijs, qui iuxta morem Rhomanum incluſi caueis, ſpectante populo beſtijs obijciebantur.
Spectaculum ſumus.) θέατρον. i. theatrum, quod tamen & apud Græcos a ſpectando dictum eſt. Nobiles ignobiles.) ἔνδοξοι, ἄτιμοι, id eſt glorioſi & infames, ſiue clari & obſcuri. Nec enim hic nobilis eſt eadem uox, quæ ſuperius fuit εὐγενὴς & ἀγενὴς, nam illa ad genus referūtur, hæc ad famam & opinionem. Nec eſt in uerbis græcis illa προσονομασία nobilis & ignobilis.
Inſtabiles ſumus.) ἀστατοῦμεν, nō habemus certam ſedem. Vnde nos uertimus incertis uagamur ſedibus. Eſt autem una tragicarum imprecationum εἶναι ἀνέστιον.
Maledicimur & benedicimur.) Participia paſſiua præſentis temporis interpres reddidit per uerba, adiecta coniunctione λοιδορούμενοι διωκόμενοι βλασφημούμενοι .i. dum maledicimus ſiue conuitijs afficimur, dum perſecutionem patimur, dū blaſphemamur.
Omnium peripſema.) πάντων περίψημα. Interpres græcam uocem reliquit, quam Laurentius putat uerti potuiſſe puluis ueſtigiorum. Græca ſcholia dicunt περίψημα eſſe reticulum, quo ſudantes ſe abſtergunt. Alij ſoleæ ſuppactū corium, alij puluerem quem calcamus, alij quod abijcitur in mare, quo nauis ſit incolumis. Videtur omnino peripſema apud Græcos quiddam eſſe tale, quale apud nos eſt, nauci, quiſquiliæ & ſterquiliniū.

Addit Suidas ita uocari ſolere hominem iugibus obnoxium malis. Vulgarius putat idem eſſe περικάθαρμα & περίψημα. Nempe ἀποσπόγγισμα, id eſt id quo abſtergitur. περιψᾷν enim eſſe abſtergere.

Non ut confundam.) οὐκ ἐντρέπων, id eſt non confundens, quanq̃ melius erat ſuffundens, aut rubore ſuffundens.

Chariſſimos.) ἀγαπητοὶ, quod ita perpetuo fere tranſfert, cum ſit dilectos, niſi quod ſuſpicor id data opera factum, quod ea uox græcis plus quiddam ſignificat, q̃ nobis dilectus. Si decem milia.) μυρίους, quod aliquoties decem milia ſignificat, alias ingentem numerum, pro quo latini abutuntur ſexcentis, μυρίους, igitur dixit, pro quãlibet multis, & pædagogi ſerui erãt, quibus patres liberorum moderandorum curam mandabant. Multum autem intereſt inter pædagogũ & patrem. Pædagogus ſeruit pro imperio. Pater etiam uitam ſi neceſſe ſit impendit.

Rogo ergo.) παρακαλῶ, quod plærunq; uertit obſecro.

Filius meus chariſſimus.) ἀγαπητὸς dilectus.

Tanq̃ nõ uenturus ſim. ὡς μὴ ἐρχομένου, id eſt tanq̃ me nõ ueniente ad uos, ſeu tanq̃ non ueniam, quanq̃; hoc uerbum inuenitur in ſignificatione futuri.

In uirga ueniam.) Venio magis eſt ἔλθω, alioqui addidiſſet ὡς aut ἵνα.

EX CAPITE QVINTO.

Qualis nec inter gentes) deeſt in latinis codicibus ὀνομάζεται, id eſt nominatur, Nec erat Ocioſa huius uerbi emphaſis, quod hoc libidinis genus non ſolũ nõ cõmitteretur inter gentiles, uerum ne nominaretur quidẽ. Quod annotauit & Vulgarius, niſi mauis nominatur ſimpliciter poſitum pro auditur.

Abſens corpore præſens autem.) Hoc eſt quod quodam in loco annotauit Hieronymus Paulum ob imperitiam græcanici ſermonis aliquoties non reddere has inter ſe coniunctiones μὲν & δὲ, quas Græci plærũq; connectunt.

Eum qui ſic operatus eſt.) τὸν οὕτως τοῦτο κατεργασάμενον. i. eum qui ſic hoc fecit ſiue magis perpetrauit, id quod mox ad eundem repetit modum.

Congregatis uobis & meo ſpiritu.) συναχθέντων ὑμῶν καὶ ἐμοῦ πνεύματος, id eſt conuocatis ſiue congregatis uobis & meo ſpiritu. Faber Stapulenſis amicus noſter hunc locũ mutauit, Volens συναχθέντων deduci a συνάχθομαι, cuius in hac quidem parte non ſubſcribo iudicio, etiamſi alias eruditiſſimo pariter ac diligentiſſimo uiro lubens aſſentior, & reclamant cum alia, tum græca ſcholia, Ad hæc interpretes quos ego uiderim oẽs, qui teſtantur Paulum hoc ideo dixiſſe, ut oſtenderet hanc tam ſeueram ſententiam non profectam ab ipſo proprie, ſed a cõmuni eccleſiæ conſenſu. Nam & ſynagoga hinc dicitur, παρὰ τὸ συνάγω, quod eſt congrego ſiue conuoco, Porro addidit, & ſpiritu meo, quod ipſe corpore tum non erat præſens, ſed ſpiritu dũtaxat adeſſet in ea ſententia ꝓnuncianda.

In diem domini noſtri Ieſu Chriſti.) ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἰησοῦ, id eſt in die domini Ieſu Nec additur Chriſti. Rurſus diem appellat iudicium.

Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.) Hieronymus in epiſtolam ad Galatas libro tertio taxat interpretem. quod perperam uerterit, citans hunc locum, & emẽdat ad hunc modum. Modicum fermentum totam conſperſionem fermentat. Ego uero maluiſſem dicere, & paululum fermenti, q̃ modicum fermentum.

Totam maſſam corrumpit.) Quod hic maſſam uertit mox conſperſionem tranſtulit græce φύραμα ea ẽ farina aqua cõſperſa ſiue ꝑpata, a uerbo φύρω qđ ſignificat miſcere, uel luti cũ argilla hũore macerat̃, Interp̃s mutauit cũ nihil eſſet cur foret affectãda uarietas

Paſcha noſtrum.) deeſt pro nobis ὑπὲρ ἡμῶν. i. pro nobis immolatus eſt. &c.

Itaq; epulemur.) ἑορτάζωμεν. i. feſtum agamus diem. Solent autem ij dies ſolennibus epulis celebrari. Et nequitiæ.) καὶ πονηρίας, quod ſignificat & maliciam & uerſutiã, duo ꝓpoſuit κακίας καὶ πονηρίας, quibus reſpõdent, quæ poſtea ſequũtur εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας.

Nam

Nam malicia opponitur ſynceritati, uerſutia ueritati, hoc eſt ſimplicitati. Sic & Ambroſius, ut ſynceritas mundam uitam faciat, ueritas omnem fraudem excludat.

Cum fornicarijs.) τοῖς πόρνοις, id eſt ſcortis, eſt enim uox quæ cõmunis ſit cuiuis corpori meritorio. Proſtabant enim Corinthi non ſolum puellæ, ſed & catamyti. Etiam ſi ſunt, qui uelint πόρνον, etiam dici ſcortatorem non ſolum ſcortum, putant enim dictum a πέρνω, quod eſt uendo, id quod magis competit in ſcorta. Cæterum quod dixit cõmiſceri) græce eſt συναναμίγνυσθαι, id eſt denuo cõmiſceri, ſignificãs eos id facere ſolitos, anteq̃ initiati eſſent Chriſto. Et cõmiſceri, non ſolum eſt habere rem cum illis, uerum etiã habere conſuetudinem & cõmercium, idq; inculcat cum adijcit οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου, quod intelligeret difficillimũ eſſe, uerſari inter tot illecebras eius regionis nec pellici in peccatum. Cæterum quod dixit mundi huius non eſt accipiendum quaſi ſit alius mũdus. Mundum hũc Græciam intelligit, ac præcipue Corinthum huiuſmodi uoluptatibus corruptiſſimam. Ad eum modum interpretatur Chryſoſtomus, ſi modo illius ſunt cõmentarij, qui illi inſcribuntur. Lyra docte exponit fornicarios huius mundi, qui cõmuniter inquit uocantur ribaldi. O grauem diuinæ ſcripturæ interpretem.

Sed in azymis.) Azymi uocem quam ubiq; relinquit, infermentatum uertere poterat. Synceritatis.) εἰλικρινείας. Nõ utiq;.) καὶ οὐ πάντως, & non omnino, ſiue in totum, ut intelligas ab omnibus abſtinendum, ſiue quod placet Ambroſio, ut ſit exponẽtis, nõ abſtinendum a fornicarijs huius mundi, ſed a fratribus, hoc eſt a chriſtianis fornicarijs.

Alioqui deb.) ἐπεὶ, id eſt quoniã, ſiue quandoquidẽ, quod hic ſubinde tranſfert alioqui.

Debueratis ex.) ὀφείλετε. i. debetis, legitur apud Græcos per o paruũ. Quandoquidẽ debetis exiſſe ex hoc mũdo, hoc eſt eſſe alieni a mũdo quando nõ conuenit cõmiſceri fornicarijs. Etiamſi Græci interpretentur de relinquenda Græcia, ſi non licet alia ratione effugere cõmercium ſcortorum & ſcortatorum, ſatius eſt infectam ac peſtilentem relinquere regionem. Verum id non audet ab illis exigere, quod tamen malit, illud certe exigit ne cõmiſceantur, & ideo ſequitur. Nunc autem ſcripſi uobis, hoc eſt mitius.

Si is qui frater nominatur.) Hic latini addunt de ſuo (inter uos) quæ duo uerba non ſunt in Græcis codicibus.

Quid enim mihi.) τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν, id eſt quid enim mea, etiam eos qui foris ſunt iudicare? Hoc eſt quid ad me attinet?

Auferte malum.) καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν, id eſt tollite ſceleroſum, ut ad hominem referatur, non ad rem.

EX CAPITE SEXTO.

ET audet aliquis.) τολμᾶ, nonnunq̃ ſignificat ſuſtinet, aut poteſt cum ſignificamus rem non periculoſam, in qua proprie dicimur audere, ſed duram affectibus noſtris, & intolerandam atq; indignam, ut & ſuperius indicauimus.

Apud iniuſtos.) ἐπὶ τῶν ἀδίκων magis ſonat ſub iniuſtis, & ſub ſanctis, ut dicimus ſub tali principe, & ſub iudice, ut Horatius. Et adhuc ſub iudice lis eſt. At in iudice potiſſimum requiritur iuſticia.

De hoc mundo iudicabunt.) τὸν κόσμον κρινοῦσιν, id eſt mundum ipſum iudicabunt. Iudicari mundum dixit, quod e uita ſanctorum apparet mundanos errare ac deſipere. Idq; uelut explicans ſubiecit. *Si in uobis iudicatur mundus.* Nam iudicatur eſt præſentis temporis κρίνεται, non κριθήσεται. Conſentientibus tum exemplaribus, tum interpretibus, ut palam intelligas eum loqui de uita Chriſtianorum, quæ utinam hodie talis eſſet, ut per eam mundus iudicaretur. Nunc ab ethnicis plæriq; titulo magis ac cerimonijs, q̃ affectibus ac uita differimus.

Indigni eſtis, qui de minimis iudicetis.) ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων, id eſt indigni eſtis minimis iudicijs. Nam κριτήριον locus eſt ubi cauſæ cognoſcuntur. Siquidem alicubi audiebant cauſæ capitales. Alicubi leuiores, ac ciuiles, de mutuo, de cõmodato, de empto,

hæc quæ ad uitæ uſum pertinent, uocat minima. Græci ſic accipiunt. Cum ſitis iudicaturi de mundo, indignum eſt uos iudicari in gentilium iudicijs, quæ hic minima uocat. Quanq̃ ſermo græcus anceps eſt, poteſt enim accipi, indigni eſtis qui de minimis litigetis, aut iudicetis, iudicaturi & angelos.

Quanto magis ſæcularia.) græce eſt μήτιγε βιωτικὰ, id eſt nedum uictualia, aut quæ ad uictum, aut facultates attinent. Nam βίος grecis tria ſigiſnicat, uitam, uictum & facultates, ac ſubſtantiam qua uiuimus.

Sæcularia igitur.) Et hic eſt βιωτικὰ, quaſi quæ ad uictum, & rem domeſticam pertinent. Mira eſt autem in hoc interprete copiæ affectatio.

Contemptibiles.) ἐξουθενημένους, id eſt contemptos & nihili habitos.

Illos conſtituite ad iud.) καθίζετε. Anceps eſt quippe, quod uerti poterat conſtituite uel conſtituitis. Mihi non diſplicet modus imperandi, ut apoſtolus iubeat, uel extremis chriſtianorum id muneris delegendũ potius q̃ ut ad gentiles iudices eant. Etiam ſi diſſentit Ambroſius aliter explicans hunc locum. Græcorum ſcholia mecũ faciunt, & magis quadrant ad ſenſum Pauli. Nec enim illud hic agit qui conſtituãtur iudices in eccleſia, ſed ne Chriſtiani litigent apud infideles, & quemuis potius uel contẽptiſſimum, modo chriſtianum, arbitrum ſuæ cauſæ faciant, q̃ adeant tribunalia gentilium. Diuus Auguſtinus in libro de opere monachorum ait ſeſe ex hoc Pauli loco cogi ad ſuſcipienda iudicia cauſarũ, cũ eſſet epiſcopus. Quod recte an ſecus, nõ eſt huius loci excutere.

Conſtituite.) καθίζετε, id eſt collocate. Nam καθίζειν eſt proprie collocare in ſede, & iudicis eſt ſedere. Mire autem addidit τούτους ad odium rei.

Ad uerecundiam ueſtram.) πρὸς ἐντροπὴν, id eſt ad cõfuſionem ſiue pudorem, aptius q̃ ad uerecundiam, & paulo ſuperius uertit ad confuſionem. Hoc adiecit, ſignificans ſe non eſſe locutum ex animo quod uellet contemptiſſimos ad iudicandum deligi, ſed quod hoc quoq; iudicaret tolerabilius, q̃ id quod illi faciebãt, litigãtes Chriſtiani apud gentiles. Frater cũ fratre iudicio contendit.) κρίνεται, id eſt iudicatur, quod tamen non ineleganter uertas litigat, ſiue iudicio contendit.

Et hoc apud iniuſtos.) ἐπὶ τῶν ἀδίκων. i. ſub iniuſtis, ut modo indicauimus.

Sic non eſt.) οὕτως, in nonnullis exemplaribus græcis coniungitur cum proximo præcedenti uerbo dico, non cum ſequentibus, ut ſit ſenſus, ſic loquor, non quod id uelim fieri, ſed ut intelligatis q̃ ſit indignum quod facitis. Nos tamen diuerſam lectionem ſequi maluimus. Sapiens quiſq;.) οὐδὲ εἷς, id eſt ne unus quidem quod eſt uehementius, cũ ſitis tam multi. Iam quidem omnino delictum eſt.) Non eſt græce παράπτωμα, ſed ἥττημα, quod ſignificat aliquem eſſe uictum, & ſuperatum, Victus uidetur ab iracũdia, aut auaricia, qui ob pecuniolam litem mouet fratri, Ad hunc modũ exponunt græca ſcholia

Fraudem patimini.) ἀποστερεῖσθε, id eſt damno afficiamini, aut fraudamini. Nam fraus aliquando non pro dolo, ſed pro damno ponitur.

Et hoc fratribus.) Poterat interpres incolumi grammatica uertere ſic. Iniuria afficitis & fraudatis, atq; id fratres, nec eſt quod mutes & hoc, καὶ ταῦτα, in & hæc, quaſi hac uia ſubuentum ſit latinitati, quemadmodum uult Stapulenſis, quandoquidem latinus ſermo qui recipit loquendi formam, numerum pluratiuum nõ recepit, niſi ſit nomen eiuſdem numeri, ut multa abegerunt pecora, eaq; inſignia.

Neq; fornicarij.) οὔτε πόρνοι, id eſt ſcorta ſiue ſcortatores. Opinor interpretem conſuluiſſe uerecũdis auribus. quod ſcortum apud latinos uocabulũ ſit obſcœnius, dictum a pellibus. Ac mox ἀρσενοκοῖται, rem per ſe fœdiſſimã q̃ potuit minime fœde ſignificauit. Siquidem concumbunt, & qui in eodem dormiunt lecto, etiamſi nihil peccent. Illud admiror cur faber Stapulenſis hoc loco maluerit cinædi uocabulum, non ſolum obſcœnum, uerum etiam aliud exprimens q̃ Paulus ſenſerit. Siquidem cinædi ni fallor dicuntur, qui turpiter obſecundant pædiconibus.

Non poſſidebunt.) οὐ κληρονομήσουσιν.i.non ſórtientur ſortem ſiue hæreditatem regni dei,hoc eſt non continget illis regnum dei. Omnia mihi licent,ſed ego ſub nullius.) Græcorum uerborum iucundam alluſionem interpres ſeruare non potuit ἔξεστιν & ἐξουσιασθήσομαι.i.licet,& in poteſtatē redigar.Eam nos utcūq; retulimus ad hunc modū omniū mihi poteſtas eſt,at ego nō redigar ſub ullius poteſtatem.

Eſca uentri.) Eſcæ dicendum in plurali numero,ſicut paulo poſt,uenter eſcis. Tum & hunc,& has dicendum erat. Ita ferme citat Hieronymus in epiſtola ad Amandū,& græca ſic habent,ut ille citat. Nec hoc ita magni refert, niſi quod multitudinis numerus hoc loco magis congruit cum de generibus ciborum agat,non ſimpliciter de cibo.

Et hæc quidem.) καὶ ταῦτά τινες ἦτε.i.& hæc quidam eratis,ut intelligas quoſdam ex illis tales fuiſſe,non omnes,ut annotauit Valla.Neq; enim conſentaneum eſt omnes fuiſſe fures,aut adulteros,aut maſculoꝝ concubitores,etiam ſi idololatriæ uiciū omnibus fuit cōmune. Nam furtum & adulterium apud græcos etiam legibus puniebatur.Niſi malumus ταῦτα poſitum pro τοιοῦτοι, & τινες additum iuxta proprietatem græci ſermonis, ut & alias ſæpenumero apponitur,ut ſit ſenſus.huius generis homines fuiſtis.

Qui adhæret mer.) ὁ κολλώμενος,quaſi dicas qui agglutinatur. Idq; cōcinne quadrat cum eo quod ſequitur, unum corpus efficitur.

Et erunt duo in carne una.) εἰς σάρκα μίαν.i.in carnem unam. Atq; ita legit diuus Hieronymus in libello ad Geruntiam de monogamia, id quod palam eſt;ex eo quod ſequitur,non in duas,nec in treis.Porro iuxta proprietatem hebraici ſermonis,nihil aliud eſt erunt duo in carnem unam q̄ e duobus fiet uelut unus homo. Citat ad eūdē modū in libris aduerſus Iouinianū. Vnū corpus efficit̄) Eſt ἐστὶ apud græcos eſt,ꝑ efficitur,quod eſt uehementius. An neſcitis quoniā mem.) Græce nō eſt μέλη ſed σώματα.i. corpora atq; ita citat Hieronymus aduerſus Iouinianum libro ſecundo. Porro quod templū dicit,non templa,aut numerus poſitus eſt pro numero,aut quoniā de pariter collecto eccleſiæ corpore loquitur,magis conueniebat templū q̄ templa,ut indicat & ille.

Empti enim eſtis precio magno.) Magno a noſtris additum eſt ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς.i. empti enim eſtis precio, Nam hoc tantum hic agit,eos non eſſe ſui iuris,cū ſint empti, & empti precio,nimirum iam illius a quo empti ſunt.Cæterum de magnitudine precij adiectū,appparet ex ep̄la diui Petri,nō corruptibilibus auro uel argēto. Glorificate & portate deū.) Græcis nō addit̄ portate,ſed addit̄ qđ latini nō habēt,καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν.i.& in ſpū ueſtro.Itē illud ἅτινά ἐστι θεοῦ.i.quæ ſunt dei,ut referat̄ ſimul ad corpus & ſpm̄.Cæterū utraq; uox græcis neutri generis eſt. EX CAPITE SEPTIMO.

DE quibus aūt ſcripſiſtis mihi.Sermo quidē eſt inabſolutus,uerū hic loquendi color haud eſt inſolēs etiā apud latinos.Nā ſenſus eſt, ut de ijs quæ ſcripſiſtis mihi reſpondeā. Bonū eſt mulierē.) Rectius hic erat uxorem,qn̄quidē græca uox γυναικὸς ambigua eſt.Deinde tangere ἅπτεσθαι iuxta proprietatē græcanici ſermonis ſæpenumero ſignificat non manu contingere, ſed habere cum aliquo negocium ſiue cōmercium.Proinde μὴ ἅπτεσθαι γυναικὸς nihil aliud ſonat,q̄ ſi dicas, bonum eſt abſtinere ab uxore, hoc eſt non ducere uxorem. Etiamſi diuus Hieronymus aduerſus Iouinianum ſtudio torquet hoc uerbum ad ſimplicem contactū,uelut in ipſo contactu quoq; periculum ſit,non ſolum in coitu.Id quod fortaſſe concedendum eſt in diuinis literis,quoties aut hortamur aut conſolamur,aut deterremus,aut ludimus.In diſputatiōe ſeria nolim id fieri, etiāſi hic uel in primis ſibi ꝑmittit Hieronym⁹,idq; factū defendit exēplo Pauli,apud quē ait pugnare teſtimonia,quæ ſuis locis nō pugnēt. Verū ijs periculū eſt,quibus mos ex quocūq; libro quatuor aut quinq; uerba decerpere,ac uelut ex oraculo ꝓferre haud ꝑpendētib⁹ quid p̄ceſſerit quid cōſequat̄,cū quo agat̄,qđ agat̄, quorſū & quo animo dictū ſit. Quid quod ea quæ ſequunt̄ palā indicāt hūc eſſe ſenſū, Propter fornicationem autē.&c, optimum erat non ducere uxorem. Verum qui me-

tuit ne fornicetur ducat potius,& ſuam habeat ſatius ꝙ alienam.

Bonum eſt.) Hic eſt unus locus opinor in quo conueniebat addere coniunctionem μὲν, quæ reſpondeat δὲ. Verum id Paulo frequentiſſimum eſt.

Propter fornicationem.) διὰ δὲ τὰς πορνείας,id eſt propter fornicationes autē. Quanꝗ hoc nihil ad ſenſum,niſi forte numero multitudinis innuit diuerſas fornicandi ſpeties.

Suam uxorem habeat.) ἐχέτω,quod uerbum apud Græcos plane imperatiui eſt modi. Verum non eſt quod id nos commoueat, nec eſt cur interpretetur, habeat habere liceat,cum id dicatur ijs qui ſe non poſſunt a conſuetudine mulierum cohibere,nō omnibus.Quod ſi hoc loco perpetuo ἄνδρα uertiſſet maritum, ut γυναῖκα uxorem pluſculū lucis acceſſiſſet ſermoni.Nam uoces apud Græcos ambiguæ ſunt.

Vxor uiro debitum reddat.) Græce ſic eſt τῇ ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω,id eſt debitam beneuolentiam reddat,ut rem parum uerecūdam,uerecunde notaret. Quanꝗ ſecus Ambroſi⁹,& Hieronymus.Omnino coitū ſignificat,& ideo texit uerbis,quod oportebat intelligi,in uno dumtaxat codice,pro εὔνοιαν,id eſt beneuolentiam ſcriptum reperi τιμὴν, id eſt honorem,exponentibus ad eum modum & cōmentarijs,qui Chryſoſtomo inſcribuntur,ſed titulo mihi ſuſpecto. Proinde quoniam uariat græcorum ſcriptura in coniecturam adducor a Paulo ſcriptū fuiſſe τὴν ὀφειλὴν, id eſt debitum, quod deinde ſiue caſu.ſiue quo uerecundior eſſet oratio,quiſpiam mutarit in ὀφειλομένην εὔνοιαν.

Nolite fraudare.) μὴ ἀποστερεῖτε, id eſt ne fraudetis. Fraudamus autem cum ſubtrahimus rem debitam. Vt uacetis orationi.) Græcus addit τῇ νηστείᾳ καὶ προσευχῇ, id eſt ieiunio & orationi,quæ duo coniungit & diuus Hieronymus.

Reuertimini in idipſum.) ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε,id eſt ad idem congrediamini, ſiue conueniatis,ut intelligas eos ante fuiſſe ſeparatos thalamis.

Propter incontinentiam.) διὰ τὴν ἀκρασίαν,id eſt propter intemperantiam,tametſi minimum intereſt. Secundum indulgentiam.) Quidam græci codices habent κατὰ συγγνώμην,id eſt ſecundum ignoſcentiam ſeu ueniam. Quidam habent κατὰ γνώμην,id eſt iuxta conſilium ſiue ſententiam,quaſi dicat,dico meam ſententiam,& quod mihi uidetur optimum factu, non autem præcipio, Quanꝗ συγγνώμη appoſitius ad ἐπίταγην, eſt uenia ad imperium,Imperium exigit,uenia concedit nonnihil præter ius.

Dico autem non nuptis.) ἀγάμοις,id eſt innuptis erat apertius uel potius celebibus. Nam articulus indicat hoc uiris dici τοῖς ἀγάμοις,id eſt ijs qui celibes ſunt. Quanquā nihil uetat quo minus ad utrūq; ſexum referatur. Et Vulgarius articulum addidit fœmineum ταῖς ἀγάμοις,ut alterum ad uirgines pertineat,alterū ad uiduas, Quæ celibes ſunt, dici poſſunt ἄγαμοι,at non poſſunt, ſemel expertæ nuptias.

Melius eſt nubere ꝙ uri.) κρεῖττον γάρ ἐστι γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι.Nubere græcis ambiguū eſt uerbum γαμῆσαι,quod ſignificat & nubere uiro,& ducere uxorem.Nam hæc ſententia ad utroſq; pertinet uiros ac mulieres,Ideo quod ante dixit innuptis & uiduis pro innuptis in quibuſdā græcis codicibus eſt τοῖς ἀγάμοις,addito articulo maſculino. Ita tū ut ſub uno genere ſexū utrūq; intelligas.Quanꝗ ut mō dictū eſt nōnulli codices hūt ταῖς, ita tamē ut mox redeat ad maſculinum genus καλὸν αὐτοῖς ἐστιν.i. bonū eſt eis. Et κρεῖττον non proprie melius eſt, ſed magis ac potius eligendum. Porro πυροῦσθαι, id eſt uri. Demiror,cur quidam contra omnium ueterum opinionem exponāt de igni gehennæ, cū hic palam de libidinis loquatur incendio,moleſtiaq; corporis non ſe continentis.

His autem quæ matrimonio iunctæ ſunt.) γεγαμηκόσι. Græcis quidem eſt maſculini generis,ſed ita ut fœmininum quoq; complectatur,id quod ſequentia declarant. Proinde nos uertimus.Coniugatis autem,ut ad uirum ſimul ac mulierem pertineat.

Manere innupta,aut uiro ſuo reconciliari.) Apud Græcos imperatiua ſunt.Maneat & reconcilietur, μενέτω,καταλλαγήτω, quæ mirum cur interpres putarit immutanda.

Per mulierem fidelem,per uirum fidelem.) ἐν γυναικὶ καὶ ἐν τῷ ἀνδρὶ.i.in muliere in uiro,

quanquam

quanquam γυνὴ, græcis & mulierem ſignificat & uxorem. Adiectiuum fidelis utrobiq; additum eſt a nobis, cum apud Græcos non addatur, ſed ſubaudiatur. Et ſanctificatum hic uocat purificatum. Sequitur enim, alioqui filij ueſtri immundi erunt.

Vocauit uos.) ἡμᾶς, id eſt nos primæ perſonæ, non ſecundæ.

In omnibus eccleſijs doceo.) διατάσσομαι, id eſt ordino ſiue inſtituo. Niſi unicuiq;.) Quidam græci codices habent εἰ μὴ .i. niſi, quidã ἢ μὴ .i. an nõ, ut referatur ad ſuperiora. At græcorum quidem ſcholia diſtinctionem apponi uolunt poſt εἰ μὴ, an ſeruaturus ſis, an non, quod alioqui uideatur imperfecta ſermonis conſtructio, & huius diſtinctionis Seuerianum quendam citant autorem. Quod ſi de diſtinctione laboratur, nihil uetat, quo minus referatur ad permaneat uerbũ. Qui ſcire poſſis an ſeruaturus aut ſeruatura ſis, niſi unuſquiſq; ſic permanſerit, ut uocatus eſt? Verum mihi magis placet, ut ſeorſim legatur εἰ μὴ, ac perinde ualeat, quaſi dicas utcunq; eſt, aut in ſumma. Hac loquendi forma ſolemus uti, quoties omiſſis, quæ incerta ſunt, ad id redimus quod certum eſt. Hanc græcanici ſermonis figuram expreſſiſſe uidetur Terentius in Adelphis, Gaudebam. Ecce autem de integro. niſi quicquid eſt uolo ſcire, atq; hominem conuenire. Item alijs aliquot locis ad eundem uſurpant modum. Sic Paulus, quoniam id quod erat dubium propoſuerat, de ſeruãdo uiro aut uxore infideli. Vtcunq; hoc eſt inquit, maneat unuſquiſq; ut illi tribuit deus, & ut uocatus eſt, quicunq; ſequatur exitus de ſeruando coniuge. Meminit & diuus Thomas nõnihil de duplici huius loci lectione, ex quo apparet illum adiutum cõmentarijs e græco uerſis, quæ nunc non extent.

Non adducat præputium.) μὴ ἐπισπάσθω, id eſt non aſciſcat, ut ſubaudias præputium.

Vnuſquiſq; in quo uocatus eſt frater) ἀδελφοί, id eſt fratres multitudinis numero, idq; dumtaxat in hac poſteriori parte.

Conſilium autem do.) γνώμην δὲ δίδωμαι, id eſt ſententiam autem do, id eſt dico id quod mihi uidetur optimum, hoc eſt profero meam ſuper hac re ſententiam. Et ne contemnatur, addit hoc ſe miſericordia diuina conſecutum, ut ſuper ea re dicat, quod optimum putet uelut apoſtolus.

Tribulationem carnis.) Græce eſt τῇ σαρκί, id eſt carni ſiue in carne. Nec eſt cur Valla reijciat hac gratia expoſitionem Ambroſianam, ac cæterorum omnium, qui tribulationem carnis interpretantur incõmoda huius mundi, ueluti lites cum affinibus, curam liberorum, ſollicitudinem rei domeſticæ, & id genus alia ſexcenta, quæ matrimonium comitantur. Paulus enim ſuo more carnem uocat, quod pinguius eſt & craſſius, & ab illa diuini ſpiritus puritate ſimplicitateq; recedens.

Tempus.) ὁ καιρὸς συνεσταλμένος, id eſt tempus contractum, quod Hieronymus aduerſus Iouinianum uertit tempus in collecto eſt. Et quod ſequitur τὸ λοιπόν poteſt ad ſuperiora referri, ut legas tempus quod ſupereſt contractum eſt, Atq; ita Græci uidentur legere. Et eundem ad modum Ambroſius, ut ex illius interpretatione colligitur.

Tanquam non utantur.) ὡς μὴ καταχρώμενοι, id eſt tanquam non abutentes, quanquã hoc abutentes nihil aliud eſt ꝙ utentes, & utentes nihil aliud ꝙ tractantes.

Præterit enim figura.) παράγει. Faber Stapulenſis emendat decipit, quod ipſa uox uideatur ita ſonare παράγειν, quaſi ſeducere, ſiue a uia abducere. Verum huius uerbi compoſita ſæpenumero & neutralia uſurpantur, ut ὑπάγω, & magis quadrat ad Pauli ſententiam. Et ita exponunt græca ſcholia παράγει παρέρχεται. Quod autem dixit σχῆμα, hoc eſt figura, perinde eſt quaſi dicas habitus ſiue ſtatus.

Et diuiſus eſt.) Longe alius ſenſus eſt apud græcos. Siquidem uerbum μεμέρισται, non ad ea quæ præcedunt, ſed ad ſequentia refertur μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, id eſt diuiſa eſt, ſiue diuiſa ſunt & uxor & uirgo, hoc eſt diuerſæ uitæ ſtudio ſunt, deinde explicat diſcrimẽ uitæ. Citat hic locus emẽdate aduerſus Heluidiũ. Etiã ſi nõnihil mẽdi aſperſerãt hic quoq;. Quãꝗ ex ipſa ſermonis cõtinẽtia palã eſt Hieronymũ ſic accipe, ut nos

interpretamur

ſnterpretamur, nempe cum ait, uide quantæ felicitatis ſit, quæ & nomen ſexus amiſerit. At rurſus idem in priore aduerſus Iouinianum libro, reijcit hanc lectionem, quam ait eſſe quidem in latinis codicibus, & a ſe pro loci qualitate ſic fuiſſe ediſſertam, uerum non eſſe ueritatis Apoſtolicæ. A quo ſic fuerit ſcriptum. ſollicitus eſt, quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuiſus eſt, Deinde hac abſoluta ſententia, trāſiens ad uirgines & continentes ſubiecit, mulier innupta & uirgo cogitat, quæ ſunt domini. Vultq; per interpretationem additum eſſe uirginem, ne putemus innuptas meretrices hoc ſermone cōprælıendi poſſe. Aut certe elegantiæ cauſa bis idem eſſe dictum. Vnde conijcere licet exemplaria græcorum, illa quoq; tempeſtate uariaſſe. Siquidem in codicibus græcorum hodie legimus ad hūc modum, ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί, μεμέρισαι ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος, hoc eſt. Qui uero duxit uxorem, ſollicitus eſt de his, quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori. Deinde interpoſito puncto ſequitur. Diuiſa eſt mulier & uirgo. Proinde quod Hieronymus ſcribit eſſe in latinis codicibus, hodie in græcis habetur, & quod ait eſſe apoſtolicæ ueritatis, hoc legitur in uulgatis exemplaribus. Verum utrocūq; modo legas, eadem ferme conſtat ſententia. Diuus Ambroſius ita legit. Qui autem cum uxore eſt, ſollicitus eſt quæ ſunt huius mundi, quomodo placeat uxori, & diuiſus eſt. Diuiſa eſt mulier & uirgo. Idq; exponens ſubijcit diuiſa, non utiq; natura, ſed actu. At idem in libello de uiduis aliter citat hunc locū. Iuxta quod ſcriptum eſt inquiens. Et mulier innupta, & uirgo cogitat quæ domini ſunt, ut ſit ſancta corpore & ſpiritu. Quæ quidē palā arguunt Ambroſij quoq; codices hoc loco uariaſſe. Illud addam hoc loco rectius γυνὴ uertiſſet uxorem q̃ mulierem, tametſi uox ea utrūq; ſignificat. Ad eundem modum citat Hieronymus tum alijs aliquot locis, tum in epiſtola ad Euſtochium de uirginitate.

Qui ſine uxore eſt.) ὁ ἄγαμος. i. qui celebs eſt ſiue inconiugatus.

Virgo cogitat.) μεριμνᾷ. i. curat ſiue ſollicita eſt, quemadmodū ſuperius uerterat.

Quomodo placeat deo.) domino eſt, nō deo, τῷ κυρίῳ. Deinde ſequitur ut ſit ſancta, & corpore & ſpiritu, gemina coniunctione.

Quod honeſtum eſt & quod facul. preb.) Græce ſic habet ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως. Quæ quidem ad uerbum traducere difficillimum fuerit. Eſt autem huiuſmodi ferme ſententia. Sed ad id quo honeſtū eſt ac decorum, & ut indiuulſi ſemper aſſideatis & adhæreatis domino. Diuus Hieronymus aduerſus Iouinianum teſtatus græcam proprietatem reddi non poſſe, explicuit ſententiam huius loci, ad hunc modum. Hoc autem ad utilitatem ueſtram dico, non ut laqueum uobis inijciā ſed ut ad id quod honeſtum eſt, & intente facit ſeruire domino, abſq; ulla diſtractione uos adhorter. Addit hanc ſententiam in latinis codicibus omnino nō inueniri propter interpretationis difficultatem. εὔσχημον uertit honeſtum, & τὸ πρόσεδρον τῷ κυρίῳ reddidit quod intente facit ſeruire domino, & pro ἀπερισπάστως poſuit abſq; ulla diſtractione.

Turpem ſe uideri exiſtimat.) εἰ δέ τις ἀσχημονεῖν. i. ſi quis turpe aut indecorum exiſtimat in uirgine. Si fuerit ſuperadulta.) ὑπέρακμος. Nam id uertit ſuperadultam, cuius flos iam præterierit. Quod Ambroſius ita reddidit, ſi ſit ultra pubertatē, id quod uulgo rideri ſolet, cum anum uocant uirginem.

Non peccat ſi nubat.) γαμείτωσαν, id eſt nubant. Quanq̃ uerbum γαμεῖν commune eſt uiro ducenti uxorem, & puellæ nubenti uiro. Vnde ſubito Paulus mutato numero uerbi ſponſum & ſponſam reſpexit, aut certe ad locantem filiam & ſponſam.

Nam qui ſtatuit.) ὃς δὲ ἕστηκεν, id eſt qui uero ſtat firmus.

Secundum meum conſilium.) κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, id eſt mea ſententia, ſiue meo iudicio. Poteſtatem autem ſui habens.) ἔχει, habet non habens, quanq̃ hic uariant exemplaria. Et hoc iudicauit.) melius decreuit hoc quidem loco, κέκρικεν, quod alias ita uertit. Liberata eſt a lege, cui autem u. in.) Græca paulo ſecus habent, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει

ᾧ γαμηθῆναι; id eſt libera eſt ut nubat cui uelit, ſiue ad nubendum cui uelit.

Beatior autem erit.) Græce eſt præſentis temporis, eſt, non erit.

EX CAPITE OCTAVO.

SI quis autem exiſtimat ſe ſcire.) εἰ δέ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, ſi quis quid uidetur ſcire, aut ſi quis ſibi uidetur aliquid ſcire, ut intelligas omnem ſcientiæ perſuaſionem oportere abeſſe. Nondum cognouit.) οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκε, id eſt nondũ quicꝙ nouit, ut intelligamus hanc eſſe præcipuam ſcientiæ partem, noſſe rationem ſciendi. De eſcis.) περὶ τῆς βρώσεως τῶν εἰδωλοθύτων, id eſt de eſu uero, eorum quæ idolis immolantur. Quia nihil eſt idolum.) ὅτι οὐδὲν, poteſt legi quod nullum eſt, ſiue nihil eſſe idolum. Nam addidit in mundo, Melius autem uertiſſet ὅτι, quod. Ambroſius pro idolo ſemper legit ſimulacrum, Nam idolum græca uox, ſed a latinis iam uſurpata. Et θύω ſacrifico, inde εἰδωλόθυτα ſimulacris immolata, pro quo uulgus legit idolotica men doſe. Quia nullus deus.) ἕτερος, id eſt alius, deeſt in noſtris. Et ſicut nõ eſt ullus deus præter unum, ita non eſt idolum, quod deum aliquem repræſentet.

Siquidem ſunt dij) ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοί, quæmadmodum ſunt dij multi. Fortaſſe inter pres legit εἴπερ. Eſca autem nos non comẽdat deo.) οὐ παρίστησι τῷ θεῷ.

Deficiemus.) ὑστερούμεθα, id eſt minus habebimus. Ambroſius legit non deerit nobis. Senſus eſt nihil habere momenti ad pietatem.

Ne forte hæc licentia.) ἡ ἐξουσία, id eſt poteſtas ſiue ius.

Nonne conſcientia eius cum ſit infirma.) ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος, id eſt conſcientia eius qui infirmus eſt ædificabitur. &c.

Idolotica.) Reliquit aliquoties hanc uocem nõ uerſam idothyta uero ſcribendũ eſt, id eſt idolis immolata παρὰ τὸ εἴδωλον καὶ θύω, ut modo admonuimus.

In idolio.) ἐν εἰδωλείῳ, id eſt idoleo, penultima producta. Eſt autem idoleum locus ſimulachrorum, aut menſa, in qua carnes ſacræ proponebantur. Nec eſt eum, ſed te, ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν, id eſt. Nam ſi quis uiderit te, qui habes ſcientiam. Porro ſecundam perſonam ex conſuetudine ſermonis, pro quauis perſona poſuit. Et cur non accumbentem potius, ꝙ recumbentem? κατακείμενον.

Non manducabo carnes.) οὐ φάγω, id eſt non manduco, ſiue non edo aut ueſcor carnibus, & eſt ἐμφατικώτερον per tempus præſens.

Qui me interrogant.) τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν, id eſt qui me diiudicant. Quanꝙ & hic ſen ſus eſſe poteſt hoc illis reſpõdeo qui me interrogant, hoc eſt qui rogant, quo argumento doceam me eſſe apoſtolũ. Eſt enim uerbũ ambiguum, quod ſignificat tum interrogo, tum excutio & examino.

EX CAPITE NONO.

NOn ſum apoſtolus.) Apertius erat, an nõ ſum apoſtolus. Nam plane græci legunt per interrogationem, quæ tamen uehementius affirmet, ut ſit impudens contradicere. Nec eſt quod metuamus, ne hæc uideantur arrogantius dicta a Paulo. Nihil enim magis in illum conuenit, ꝙ huiuſmodi ſancta quædã oſtentatio, & pia inſolentia, qua alijs quoꝙ locis utitur.

Nunquid non habeo.) μὴ οὐ. i. an non habeam?

Sororem mulierculam.) ἀδελφὴν γυναῖκα, id eſt ſororem mulierem.

Sororem mulierẽ.) Laurentius cauillatur hoc loco, cũ dixiſſet ſororẽ, quid opus erat addere mulierẽ, quaſi ſoror ſit, quæ mulier non ſit. Vnde colligit apoſtolos uxores ſuas ſecũ circũducere ſolitos, ſed quæ iam eſſent loco ſororũ. Imo ſororẽ addidit, ut intelligas chriſtianã, & hac gratia ſequi apoſtolos. Ambroſius legit mulieres, pro ſororem mulierẽ. Atꝙ ita citat diuus Hieronymus aduerſus Iouinianum libro ſecundo.

Aut ego ſolus & Barnabas.) An caſtigat ac mutat Faber. Verũ recte habebat, aut, cum præceſſerit μή, id eſt an, quod hic tacite repetendum eſt.

Hoc operandi

Hoc operandi.) Hoc additum eſt οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι .i. an non habe‑mus poteſtatem nō operandi? Et uidetur eſſe ſenſus. An nobis ſolis non licet in ocio uiuere ſuppeditantibus alijs? Sed rectius eſt ut accipiamus in eū ſenſum in quem oēs interpretantur. An non habemus poteſtatem, ut hoc nobis liceat agere quod agūt om‑nes? Nam duabus negationibus unius uice eſt abuſus. Verum id exactius expēdat di‑ligens lector. Stipendijs.) ὀψωνίοις, de quo ſuperius meminimus.

An non & lex hæc dici.) ταυτὰ legit Ambroſius, non ταῦτα, & ob id uertit eadem, non hæc. Propter nos utiq;.) πάντως. Rurſum & paulo ſuperius uertit utiq;.

Et qui triturat.) Græce paulo ſecus eſt καὶ ὁ ἀλοῶν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν ἐπ᾽ ἐλπίδι .i. & qui triturat ſpem ſuam participare in ſpe. Quanq; nos hyperbaton græci ſermonis mu‑tauimus Ambroſium & alios ſecuti.

Metamus θερίσομεν .i. metemus. Poteſtatis ueſtræ.) ἐξουσίας, ut intelligas non quam‑libet poteſtatem, ſed facultatem metendi & circumducendi uxores, quam illi cæteris apoſtolis permittebant. Quare nō magis.) Quare addidit de ſuo interpres. Sat erat, nonne magis nos? οὐ μᾶλλον ἡμεῖς;

Sed omnia ſuſtinemus.) στέγομεν, quod proprie uaſis eſt omnia capientis.

Qui in ſacrario operantur.) Paulo diuerſius eſt apud Græcos ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσι .i. qui ſacra operantur, e ſacro ſiue templo ueſcuntur. Nam ἱερὸν & uictimā ſignificat, & templum. Qui altario deſeruiunt) τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες .i. ſacrario aſſiſtentes, ſiue aſſidentes & συμμερίζονται, partem accipiunt cum ſacrario. Diuidebatur enim hoſtia inter ſacerdotes & leuitas. Stomachatur hoc loco Valla, fortaſſe liberius ali‑quanto, q; ut quorundam aures ferre poſſint, uerum non omnino abs re aduerſus Re‑migium, qui duas has uoces ſacrarium & altarium ita diſtinxerit, ut ſacrarium ad idola pertineat, altare ad deum, cum earum uocum proprietas magis a Græcis fuerit peten‑da. Deinde longius euectus animi calore, demiratur impudentiam quorundam theolo‑gorum, qui Paulinas epiſtolas, cum græce ſcriptæ ſint, auſi ſint interpretari, græcarum li‑terarum prorſus ignari, nec hic a diui Thomæ nomine temperat, quod de hoc narrant quidam, confectis in Paulum cōmentarijs, uiſum illi Paulum, & ingenue confeſſum ſu‑as epiſtolas ante id tēporis, a nemine fuiſſe intellectas, præterq; a Thoma, ceu fabulam cōmentitiam & impudenter confictam deridet, cum ne fieri quidem poſſit, ut exacte quiſq; interpretetur ignarus eius linguæ in qua ſcriptum fuit quod interpretatur. Ego ſane ut non poſſum omnino refellere, quod ſcribit Valla, ita talibus uiris, præſertim ſan‑ctimonia quoq; cōmendatis, nonnihil deferendum arbitror. Habenda ratio temporū in quibus illi uixerunt. Poſtremo meminiſſe oportet homines fuiſſe. Proinde ut & inge‑nuum eſt, & ad eruditionem cōducibile, non diſſimulare, ſicubi lapſi ſunt, ita probi ho‑minis officium exiſtimo a conuitijs temperare, & ita mederi malo, ut quoad licet, non lędas hominem. Quā ut gloriam meam.) τὸ καύχημα .i. gloriationem. Sic enim paulo ante quaſi glorians iactauit ſeſe. Et euacuet eſt κενώσῃ .i. irritam ſiue inanem reddat.

Si enim euangelizauero.) εὐαγγελίζωμαι pſentis temporis eſt, ſi euangelizo ſiue euan‑gelizem. Merces mea.) pro mea mihi eſt apud græcos τίς οὖν μοι ἐστὶν ὁ μισθός, Quid igitur mihi eſt mercedis?

Sine ſumptu ponam.) ἀδάπανον θήσω .i. gratuitum faciam. Et iucunde uocat ἀδάπανον, quod nemini ſit ſumptui. Porro pono apud græcos paſſim pro facio obuiū eſt. Et poſt euangelium Græci addunt Chriſti.

Tanq; ſine lege eſſem.) Aduerbiū græcum ὡς anceps eſt. Tamen hic magis quadra‑bat quaſi, atq; ita legit diuus Hieronymus in Eſaiam.

Sine lege dei.) deo eſt græce μὴ ὢν ἄνομος θεῷ cum deo non ſim ſine lege, Quanq; in hoc uariant græcorum exemplaria. Infirmis infirmus.) ὡς ἀσθενής .i. tanq; uel quaſi infir‑mus. Vt omnes facerē ſaluos.) græce ſecus eſt ἵνα πάντως τινὰς σώσω .i. ut omnino aliquos

ſaluos

ſaluos facerem. Quāq; hic apparet Græcorum exemplaria uariaſſe. Laurentium ut modo indicaui, offendit tempus uerbi, perperam immutatum, ut omnes ſaluos facerem, σώσω uelut ad præteritum referatur, cum uerbum ſit futuri temporis. Neq; ſenſus eſt eum id olim egiſſe, nūc deſinere, ſed nūc item agere, & ita facturū. Porro quod hic dictū eſt σώσω, idem accipiendum eſt de eo quod præceſſit κερδήσω lucrifaciam, potius q̃ lucrifacerem. Omnia autem facio.) τοῦτο δὲ ποιῶ, id eſt, hoc autem facio.

Qui in agone cōtendit.) πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος, id eſt omnis qui certat, ſed proprie in publicis certaminibus, ueluti palæſtra aut olympicis, aut circenſibus. Nam de curſu ac pugilibus ipſe mox meminit. Vnus accipit brauium.) Ambroſius legit palmā, p brauio. Nam βραβεῖον eſt græce. Ab omnibus ſe abſtinet.) πάντα ἐγκρατεύεται, id eſt omnia ſuſtinet, aut tolerat, ſiue quod magis probo in omnibus tēperans eſt, ut ſubaudias κατὰ.

Nos autem incorruptam.) φθαρτὸν ἄφθαρτον, id eſt corruptibilem & incorruptibilem. Miror cur uariauerit. Sic pugno.) Non eſt pugno quod græce μάχομαι, ſed πυκτεύω, quod eſt pugilum certamē exerceo, & pugnis certo. Ad pugnos alluſit interpres, nō ad pugnas Ambroſius legit percutio pugnis, pro pugno.

Aerem uerberās.) Prouerbiali ſchemate dictum eſt, pro fruſtra & inaniter laborare, ueluti pugil nihil agit, niſi corpus attingat. Cæterum hæc eo tendit parabola, ut intelligamus non eſſe ſatis quomodocunq; noſtro fungi officio, niſi demus operā, ut inſigniter ac præter cæteros geſſiſſe nos uideamur.

Caſtigo.) ὑπωπιάζω, id eſt coherceo ſiue cohibeo.

EX CAPITE DECIMO.

NOlo enim.) οὐ θέλω δὲ, Nolo autem. Conſequente eos.) ἀκολουθούσης, id eſt ſequente. ſiue proſequēte Eos, uero addidit interpres, ſequente autē dixit tanq̃ itineris perpetua comite, id enim ſonat ἀκολουθεῖν magis q̃ ἕπεσθαι In figura facta ſunt.) Figuræ ſiue formæ eſt græcis pluralis nūeri τύποι, ſicut & paulo poſt, hæc autem omnia in figura con.) ταῦτα δὲ πάντα τύποι, id eſt hæc omnia figuræ contingebāt Beneplacita eſt deo) εὐδόκησεν ὁ θεὸς, quod Ambroſius uertit bene ſenſit deꝰ, nos uertimus approbauit. Neq; idolatræ efficiamini.) Opinor pro γίνεσθαι mutatū eē γίνεσθε. i. neq; efficeremur ſimulacrorū cultores, quādoqdē in hoc quoq; addit, ſicut quidā eorū, ut γίνεσθαι reſpondeat ad εἶναι. Sicut qdā eorū.) καθὼς καί τινες αὐτῶν. i. quēadmodū & quidā illū tentauerūt. Interpres legit αὐτῶν, atq; ita ſcriptum eſt in nonnullis exemplaribus. Ad correptionem noſtram.) πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, id eſt ad admonitionem noſtram, quod tamen nonnunq̃ pro correptione uſurpatur.

Et panis quem frangimus.) τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, id eſt panem quem frangimus. Cur nō offenduntur hoc loco, quos illud offendit quod græci in uerbis quibus latini conſecrāt corpus Chriſti, dicunt, hoc eſt corpus meum quod frangitur pro uobis?

Tentatio uos non apprehendat.) εἴληφεν, id eſt apprehēdit præteriti temporis, ſiue cēpit, ſubindicat enim Corinthios iam incidiſſe in tentationem, ſed humanam, hoc eſt tolerabilem. Prouentum.) τὴν ἔκβασιν, id eſt exitum ſiue euentum. Id eſt is qui ſinit uos incidere in tētationem, idem faciet, ut tentatio bene eueniat, Hieronymus in cōmentarijs Ionæ legit ad hunc modum. Sed faciet cum tentatione & exitum. Nam prouentus proprie dicūtur ſementis, & e terra naſcentium.

Nōne participatio corporis.) κοινωνία, modo cōmunionem uerterat, nunc uertit participationem. Vnus panis & unum corpus.) Abeſt græcis copula, & εἷς ἄρτος ἓν σῶμα, id eſt unus panis, unum corpus. Omnes qui.) οἱ γὰρ πάντες, id eſt omnes enim, abſq; qui. Omnes enim de uno pane participamus.

Quid ergo dico.) Ex græcis exemplaribus locus hic ita debet diſtingui. Quid igitur dico? idolum eſſe aliquid, aut idolis immolatum eſſe aliquid? quaſi diceret, nequaq; hoc loquor. Et ueluti iam negaſſet ſe id ſentire, quod per ſe dictū ſit abſurdū, ſubijcit, qd ſen

tiat,ſed quæ immolant &c. Sed quæ immolant gentes.) ἀλλ᾽ ὅτι ἃ θύει, id eſt, ſed quod ea quæ immolant ut intelligas,ſed hoc dico,quæ gentes immolant ea immolari dæmonibus non deo. An æmulamur dominum?) παραζηλοῦμεν,id eſt prouocamus & irritamus, quod ſuperius uertit, ad æmulandum prouoco? Et ad eum modum interpretantur græcorũ ſcholia πειράζομεν ἢ παρακνίζομεν, id eſt tentamus & irritamus.

Sed quæ alterius.) ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος,id eſt,ſed & quiſq; quod alterius.

Nolo autem uos ſocios fieri.) κοινωνοὺς,id eſt participes ſiue cõmunicatores.

Omne quod in macello uenit.) Venit hoc loco ſignificat uenundatur, πωλούμενον & in macello legendum non macellũ. Et plenitudo eius.) Eius ad terram refertur non ad dominum,αὐτῆς hoc eſt quicquid diues gignit terra.

Nihil interrogantes.) μηδὲν ἀνακρίνοντες id eſt nihil diiudicantes, quod idem uerbum eſt paulo inferius. Ambroſius legit nihil diſquirentes.

Qui iudicauit.) τὸν μηνύσαντα,id eſt indicauit,per n non per u, id tametſi minutulum eſt,tamẽ quoniam facillimus in huiuſmodi lapſus eſt, admonendum duxi. Nam μηνύειν græcis eſt prodere rem prius occultam.

Videte Iſrael ſecundum carnem.) Ad differentiam adiecit ſecundũ carnem,ut oſtenderet eſſe alium ſecũdum ſpiritum.

Conſcientiam dico non &c.) Ante hunc locum repetitur in græcis codicibus, domini enim eſt terra & plenitudo eius. Quod paulo ſuperius poſitum eſt. Sed utrobiq; probe quadrat. Illic nõ refert quibus ueſcamur. Omnia enim ſunt domini. Et hic nõ eſt cur fratrem offendas in idolis immolato,cum tantam ciborum copiam diues mundus ſuppeditet. Cæterum hoc poſteriore loco uidetur inferri ſub alterius perſona uelut obiicientis paulo,quod ipſe mox dixerat. Quam mihi narras conſcientiam,cum ut ipſe fateris,domini ſit terra & plenitudo eius? Idcirco ſubiicit ac diſtinguit conſcientiã,conſcientia(inquit)tua dicit,domini eſt terra & plenitudo eius,at non idem dicit alterius conſciẽtia,quæ putat aliquid ſimulacris eſſe proprium,neq; cõmune deo. Neq; magnopere facit ad rem quod hic argutatur de ἑαυτοῦ deq; illum & cõſcientiam. Laurentius. Cum eñ ait & propter conſcientiam,exponit quod ante dixerat illum, alioqui qui audierat ſibi dictum ne ederet propter illum qui iudicauit,rogare poterat,quid hoc ad illũ? Reſpondet Paulus,ob conſcientiam quam tuo facto uulneras,etiamſi tua firma ſanaq; eſt. Deinde quod dicit tuam,ſuo more perſonam fingit,quandoquidẽ nonnunq; in ſe recipit perſonam alterius,quo rem magis exponat oculis.

Ab aliena conſcientia.) ὑπ᾽ ἄλλης συνειδήσεως,id eſt ab alia conſcientia. Atq; ita legit Ambroſius. Cũ gratia participo.) Ambroſius legit gratiæ particeps ſum, uerũ non reperio μετέχω datiuo iunctum,unde magis probo cum gratia,id eſt cum gratiarum actiõe.

Pro eo quod gratias ago.) ὑπὲρ οὗ εὐχαριστῶ,id eſt pro eo pro quo gratias ago. Opponit autem hæc inter ſe ueluti contraria,βλασφημεῖν & εὐχαριστεῖν.

Vel aliud quid.) εἴ τέ τι,id eſt ſiue quid. Aliud additũ eſt,atq; ita legit Ambroſius,ſiue aliquid facitis. Sine offenſione ſitis.) Græce iucundius eſt ἀπρόσκοποι, id eſt, tales ut, nemo per uos offendatur. Iudæis & gentibus.) Pro gentibus eſt ἕλλησι, id eſt græcis iteratur autem ad ſingula coniunctio καὶ proinde nos uertimus per neq;.

Non quærens,quod mihi utile eſt.) Simplicius & uerius erat,non quærens meam ipſius utilitatem,ſed multorum,μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον,ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν.

EX CAPITE VNDECIMO.

PEr omĩa mei memores eſtis.) ὅτι πάντα μου μέμνησθε,id eſt quod oĩa mea meminiſtis. Et in hũc ſenſum accipit Ambroſius,legit enim,quod oĩa mea memoria retinetis. Et conſentiunt græcanica ſcholia. Præparat enim illos laude ad ſequẽtem admonitionem. Quaſi diceret ſicut in cæteris tenetis,mea præcepta ita in hoc quoq; ſequimini.

Et ſicut

Et ſicut tradidi uobis præcepta mea.) Hic apparet uariam fuiſſe in græcis codicibus lectionem. Nam Ambroſius legit ad hunc modum, & quomodo ubiq; trado traditiões magis tenetis, id quod ex interpretatione quoq; licet colligere. Interpretatur em̄ ubiq; id eſt in omnibus eccleſijs. Velato capite.) Græce eſt κατὰ κεφαλῆς ἔχων. i. in capite habens, ut intelligas nõ ſolũ de pileo, uerũetiã de coma, quæ & ipſa caput tegit. Atq; id annotant græcanica ſcholia. Deturpat caput ſuum.) καταισχύνει, id eſt dedecorat ſiue pudefacit, aut dehoneſtat. Vnũ eſt em̄.) ἕν γάρ ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ, id eſt unũ eſt & idem, hoc eſt nihil omnino refert. Aliquanto diuerſius legit Ambroſius, uerũ hoc nihil habet momẽti ad ſenſum. Ac ſi decaluetur.) τῇ ἐξυρημένῃ, id eſt cũ deraſa ſiue raſa, Hoc eſt perinde eſt ac ſi raſa ſit. Fortaſſis interpres affectauit hoc uerbum decaluare uelut odioſius, & ſcõmatis obnoxium caluicium. Tondeatur.) καὶ κειράσθω, id eſt etiam tondeatur.

Aut decaluari.) ἢ ξυρᾶσθαι, id eſt radi. De quo modo meminimus.

Velet caput ſuum.) κατακαλυπτέσθω, id eſt ueletur. Nec aliud quicq; additur apud græcos. Velamen habere.) ἐξουσίαν ἔχειν, id eſt poteſtatẽ habere. Porro Ambroſius & græca ſcholia indicant poteſtatem hoc loco accipi pro uelamine, quod uelamen impoſitũ cogat illam demittere oculos, ſignificetq; illam eſſe ſub alterius imperio. Laurentius indicat in nonnullis etiam latinis codicibus ſcriptũ fuiſſe, poteſtatem pro uelamen, id qđ admonuit & diuus Thomas. Vosipſi iudicate.) ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίνετε, id eſt inter uoſipſos, uel in uobis ipſis iudicate, hoc eſt in ſuo quiſq; animo.

Nec ipſa natura docet.) ἢ οὐδὲ αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, id eſt an ne ipſa quidem natura docet uos? Comã nutriat.) κομᾷ, id eſt comatus eſt, Coma capillitiũ, ſed promiſſius, & curatum. Capilli.) κόμη, id eſt coma, cur quod modo uertit comam nũc mutauit in capillos? Nec eccleſia dei.) Eccleſiæ multitudinis numero αἱ ἐκκλησίαι.

Hoc autem præcipio non laudans.) τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ, id eſt hoc autem præcipiens ſiue denuncians non laudo. Laudarat ante, quod omnia tenerent. Nunc nõ laudat in hoc quod cogitur præcipere de cõcordia, quaſi dicat hoc nõ laudo, quod præcipio? Abutuntur em̄ græci participijs pro uerbis infinitis.

Sciſſuras.) σχίσματα quod alibi relinquere ſolet. Hic magis quadrabat ſectiões, ſiue diſſidia. Ex parte.) μέρος τι, id eſt ex parte aliqua ſiue partem aliquam, & αἱρέσεις reliquit, cum ſectas potuerit dicere. Ad manducandum.) ἐν τῷ φαγεῖν, id eſt in manducando, atq; ita legit diuus Ambroſi⁹. Nec eſt ocioſa uerbi cõiunctio πρὸ in προλαμβάνει, qđ nos uertimus occupat. Præueniebãt em̄ alios, & illis non expectatis, ſuam quiſq; cœnã edebat. Et ob id mox ſubijcit inuicem expectate.

Nũqd domos nõ habetis.) Nũ domos nõ habetis uel an nõ habetis domos.

Et confũditis.) καταισχύνετε, id eſt, pudefacitis. Quanq; Hieronymus in epiſtolam ad Epheſios putat nihil intereſſe inter αἰσχύνην & σύγχυσιν.

Laudo uos &c.) ἐπαινέσω ὑμᾶς ἐν τούτῳ; οὐκ ἐπαινῶ, id eſt laudabo uos in hoc? non laudo. Ad hunc modum diſtinguunt græcanici codices, ſed & altera diſtinctio belle habet laudabo uos? In hoc non laudo. Et gratias agẽs.) καὶ εὐχαριστήσας, id eſt actis gratijs uel cum egiſſet gratias. Accipite & manducate.) λάβετε φάγετε. i. ſumite, edite, citra coniũctionem interpoſitam. Hoc eſt corpus meũ.) τοῦτό μου σῶμα. i. hoc meũ corpus, abſq; uerbo ſubſtantiuo eſt. Quãq; in quibuſdam additum reperio.

Quod pro uobis tradetur.) τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. i. quod pro uobis frangitur. Atq; in hoc tantus eſt græcorum codicum conſenſus, ut appareat apud nos deprauationem ortam, aut certe data opera mutatam ſcripturam, quod abſurdũ uideretur frangi corpus.

In meam cõmemorationem.) εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. i. in mei memoriã, quãq; græca uox parum cõmode reddi poteſt, niſi circũloquaris ad renouandam mei memoriam.

Quotieſcũq; bibetis.) πίνητε, id eſt bibitis, ſiue bibatis.

Annunciabitis.) καταγγέλλετε. i. annunciate, Ambroſius legit annunciantes.

Panem &c.) ἄρτον τοῦτον,id eſt panem hunc.

De pane illo edat.) Illo,hoc loco nō additur apud græcis, ſed interpres explicuit uim articuli,quod & alias ſæpenumero facit.

Indigne.) ἀναξίως τοῦ κυρίου,id eſt indigne domino. Ad eum modum legit & Chryſoſtomus utroq; loco. Quod ſi.) εἰ γὰρ,id eſt ſi enim,non εἰ δὲ.

Vt non cum hoc mundo.) Cum mundo ſat erat,σὺν τῷ κόσμῳ. Nec hic potuit ſeruari non ingrata uocum alluſio,κρινόμενοι & κατακριθῶμεν.

EX CAPITE DVODECIMO.

De ſpiritualibus autem.) περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν Incertū an ſentiat de donis ſpiritus,ut interpretatur diuus Chryſoſtomus,an de pſallendo ſpiritu, de quo uidetur nata fuiſſe quæſtio. Cum gentes eſſetis.) Græci paulo diuerſius habēt ὅτι ἔθνη ἦτε πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα ὡς ἂν ἤγεσθε ἀπαγόμενοι,quod gentes fuiſtis,ad ſimulacra,utcūq; ducebamini,abeuntes ſiue abducti. Nam ſi ὅτε legas,ſermo penderet. Porro periphraſin interpretis nō improbo. Ambroſius legit,cum gentes eratis, ſimulacrorum forma euntes,prout ducebamini. Quāq; hic puto ſupereſſe,cū,id quod propemodum liquet ex illius interpretatione.

Prout ducebamini euntes.) ὡς ἂν ἤγεσθε ἀγαγόμενοι,id eſt utcunq; ducebamini,abducti ſiue abeuntes, aut quod malim ſequentes.

Dicit Anathema Ieſu.) λέγει ἀνάθεμα ἰησοῦν,id eſt dicit Anathema Ieſum accuſandi caſu,id eſt dicit Ieſum eſſe anathema,hoc eſt maledicit & execratur Ieſum.

Et nemo poteſt dicere dominus.) Hieronymus in Iohelem legit dominū Ieſum, quēadmodū hodie legitur in omnibus græcorum codicibus,δύναται εἰπεῖν κύριον ἰησοῦν,ut opponatur ei quod ſupra dixit,dicit Anathema Ieſum, hoc eſt uocat illū Anathema. Neq; rurſus quiſq; eum dominum uocat niſi &c. Ex hoc capite & proximo licet cōijcere quæ fuerint dotes illius ueteris eccleſiæ Chriſtianæ,priuſq; tot cerimonijs,opibus,imperijs, copijs,bellis,alijſq; id genus eēt onerata. Diſcretio ſpirituū.) διακρίσεις,diſcretiones interpres legit διάκρισις. Omnia autem hæc operatur ἐνεργεῖ id eſt,magis efficit q; operatur.

Gratia ſanitatum.) χαρίσματα ἰαμάτων,id eſt dona ſanationum.

Diuiſiones gratiarum.) χαρισμάτων,id eſt donorum. Sic uertit Hieronymus in epiſtolis & alijs item locis. Diuiſiones operationum.) ἐνεργημάτων quod non ſignificat ſimpliciter operationem, ſed uim quādam & efficaciam,qua deus agit in nobis. Sequitur ēm mox ἐνεργῶν τὰ πάντα,& paulo poſt ἐνεργεῖ quod uertit operatur,cū ſit aliud quiddam ſonat græcis,& agit magis q; operatur. Ad utilitatem.) πρὸς τὸ συμφέρον,id eſt ad id quod expedit ita uertit Hieronymus in quæſtionibus ad Hebidiam,ac ruiſum in ſecundo libro aduerſus Iouinianum. Magis autem ſonat ad uerbum,ad id quod confert.

In uno ſpiritu.) ἐν αὐτῷ πνεύματι,id eſt in eodem ſpiritu.

Operatio uirtutum.) ἐνεργήματα,id eſt,operationes & magis ut dictū eſt,efficaciæ.

Alij interpretatio ſermonum.) γλωσσῶν,quam uocem modo uerterat linguas, nūc uertit ſermones. Vnus & idem.) τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ. Articulus additus facit ut de certo ſpiritu intelligamus, proinde nos uertimus unus ille atq; idem ſpiritus.

Diuidens ſingulis,) διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ,id eſt diuidens priuatim unicuiq;,quod Hieronymus in dialogo primo aduerſus Pelagium uertit proprie ſiue propria.

Siue gentiles.) εἴτε ἕλληνες, id eſt græci. In uno ſpiritu potati ſumus.) Græce eſt in unum ſpiritum potati ſumus,ſicut ſuperius uertit in unum corpus,εἰς ἓν σῶμα. Ad eum modum legit Ambroſius græca ſecutus exemplaria. Cæterum aliquanto ſuperius miſcuit diuerſas præpoſitiones εἰς & ἐν,καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες,εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν,id eſt,etenim in uno ſpiritu, nos omnes,in unum corpus baptiſati ſumus. Quod ſi complexim legas,ſenſus erit. Nos omnes baptiſmo facti ſumus unum corpus, idq; per ſpiritum omnibus communiter impartientē ſe. Sin diuiſim,ſubaudiendum erit uerbum

ſubſtantiuū

ſubſtantiuum ſumus. Etenim in uno ſpiritu ſumus nos omnes. At prior lectio mihi magis arridet. Non eſtis mihi neceſſarij.) χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω. Quod modo uerterat, opera ueſtra non indigeo. Neceſſariora ſunt.) ἀναγκαῖα, id eſt neceſſaria per poſitiuum nō comparatiuum. Nam comparatio redditur per magis. Quāq̃ μᾶλλον pro potius accipi poteſt, ut corrigat uerius q̃ comparet, ſitq; ſenſus, ea membra quæ putantur inhoneſta neceſſitate commendari & uſu.

Et quæ putamus ignobiliora.) Non reddidit interpres feſtiuā uocū alluſionem ἀτιμότερα & τιμὴν, id eſt inhonoratiora, & honorem.

Et quæ honeſta ſunt noſtri.) ἀσχήμονα, & εὐσχημοσύνην, id eſt immodeſta ſiue indecora, & modeſtiam ſiue decus Ambroſius legit, & quæ inferiora ſunt nobis, reuerentiam abundantiorem habent. Verum haud ſcio an locus mendo uacet.

Nullius egent.) οὐ χρείαν ἔχει, id eſt non habent opus, ut ſubaudias eo honore addito.

Temperauit.) συνεκέρασε, id eſt contemperauit, hoc eſt ſimul moderatus eſt, & miſcuit membra temperatura quadam, ut ſibi mutuo ſint auxilio.

Ei cui deerat.) τῷ ὑστεροῦντι, quod uertere ſolet, deficit, ſed hic bene reddidit.

Vt non ſchiſma in corpore.) Græcam uocem reliquit σχίσμα uertere poterat diſſidiū.

Sed in idipſum.) ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη. Sed idem mutuo curent mēbra, ut τὸ αὐτὸ parem indicet omnium membrorum ſollicitudinem.

Siue gloriatur.) δοξάζεται, id eſt glorificatur, hoc eſt honore afficitur. Interpres uidet̃ gloriatur dixiſſe pro gloria afficitur Thomas Aquinas interpretatur gloriatur, uigorat̃ ut ſentire poſſis eum nonnihil offenſum fuiſſe hoc loco.

Membra de membro.) μέλη ἐκ μέρους, id eſt, membra ex parte, hoc dicit, quod Corinthij non eſſent omnia membra corporis, ſed aliqua pars membrorum. Quāq̃ Ambroſius legiſſe uidetur, ἐκ μέλους. Eſt autem facilis in hiſce literis lapſus ob affinitatem uocum μέλους & μέρους. Ad eundem modum legit diuus Thomas trifariam hunc enarrans locum. Cæterū ille ſenſus minus eſt coactus, ut intelligamus membra de membro, hoc eſt aliud membrum ab alio pendere, mutua connexione. At ſuperiorem lectionem ſequitur Vulgarius.

Et quoſdam quidem.) καὶ οὓς μὲν. Articulum poſtpoſitiuum Paulus aliquoties uſurpat pro præpoſitiuo, in diſtribuendo. Verum hic non habet quod reſpondeat, cuiuſmodi multa ſunt apud hunc apoſtolum. Nam quod Faber Stapulenſis mutat quoſdam in ſuos, non eſt probabile, præſertim in oratione ſoluta, maxime cū nullum nomē adhæreat pronomini, alioqui dixiſſet τοὺς αὐτοῦ. Vitari poterat incommodum anapodoti, ſi primam particulam huius diuiſionis coniunctim legas, ad hunc modum, καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, ut totum hoc unum efficiat ordinem, deinde ſuccedat, δεύτερον προφήτας, ut quod cœperat dicere p̄ οὓς, poſtea mutata uoce dicat per δεύτερον & ἔπειτα. Quod ita explanatius efferri poterat. Et alios quidam conſtituit primo loco, nempe apoſtolos. Alios ſecundo, nempe prophetas. Alios tertio, nempe uirtutes; atq; item de cæteris.

Opitulationes.) ἀντιλήψεις, id eſt ſubuentiōes, ſiue ſubſidia, quod alibi uertit ſuſcipere.

Interpretationes ſermonum.) Non legitur apud Græcos hoc loco totum hoc, idem enim uidetur cum illo, γένη γλωσσῶν, id eſt genera linguarum, quod modo recēſuit. Opinor interpretatiōes ſermonū adiectum ab interprete quopiam, aut ut iſti loquūtur poſtillatore, quod poſtea traductū ſit in contextū ſermonis, præſertim cū ne mentio quidem huius particulæ apud ullum græcum interpretem reperiatur, ut interim diſſimulē, quod toties, iam ἰάματα uertit ſanitates, pro ſanationes. Nam ἴαμα apud græcos nō eſt, niſi ſanatio. Quāq̃ ne quid diſſimulem Ambroſius legit, quemadmodum nos uulgo legimus. deinde paulo poſt repetens hos gradus, hoc loco duos reddit, non unum. Nūquid omnes linguis loquuntur, nunquid omnes interpretantur, niſi forte hæc duo uelut

inter ſe cognata unius loco poſuit.

Excellentiorem uiam.) καθ᾽ ὑπερβολὴν ὁδὸν, id eſt excellẽtem uiã, ſiue eximiam & egregiam uiam Ambroſius legiſſe uidetur ἔτι μᾶλλον uertit em̃, magis excellentiorem. Porro ut noſter interpres uerterit per comparatiuũ ἔτι fuit in cauſa quod uim habeat comparatiui Aemulamini chariſmata.) ζηλοῦτε τὰ κρείττονα χαρίσματα, id eſt æmulamini potiora dona, id eſt ad ea nitamini dona ſpiritus quæ ſunt eximia. Hic chariſmata reliquit uocẽ græcã, Diuus Hieronym⁹ aduerſus Iouinianũ libro ſecũdo uertit, dona malens latine loq̃ quàm græce.

EX CAPITE DECIMO TERTIO.

FActus ſum uelut æs ſonans.) Velut redundat γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, id eſt, factus ſum æs reſonans. Nec uelut aduerbium additur apud græcos, uerum alius quiſpiam adiecit de ſuo. Aut cymbalum tinniens.) ἀλαλάζον, quod alias uertunt iubilare. Eſt autem ἀλαλάζειν, proprie perpetuo ſonitu ſtrepere ac tinnire, ut exponunt etymologici græci ſono ſonum excipiente, quemadmodum fit in lebetibus dodonæis. Ita ut ardeam.) Ita redundat, ἵνα καυθήσομαι, id eſt ut comburar ſiue ad comburendum. Diſtribuero in cibos pauperũ.) Græcis una uox eſt ψωμίζω, & omnis facultates meas eſt τὰ πάντα μου, id eſt omnia mea.

Charitas patiens eſt.) μακροθυμεῖ, id eſt longanimis eſt, Et ita legit Ambroſius, quàm in uulgatis codicibus pro longanima mutauerunt magnanima.

Benigna eſt.) χρηστεύεται, pro quo Ambroſius legit iucunda eſt, ſignificat autem comitatem, ac ſuauitatem morum.

Nõ agit perperam.) περπερεύεται. Repetitur hoc loco apud græcos charitas. Ac græca quidẽ ſcholia hanc uocẽ uarijs modis interpretãt. Quidã περπερεύεσθαι, putant idẽ quod eſt adulari, alij qđ extolli, & oſtẽtare ſeſe a noïe πέρπερος, qđ dictũ uolũt, quaſi πέριπτερος. Alij interpretantur garrire, a πέρπερος qđ dictũ uolunt, quaſi περίφερος ὥσπερ τοῖς λόγοις περιφερόμενος. Sunt qui interpretent̃ πέρπερον, præcipitẽ ac temerariũ. & περπερεύεσθαι præcipitẽ eſſe. Mihi uidetur uox a perperis fratrib⁹ eſſe cõficta, qui & Cercopes dicti ſunt, quorum procacitas & improbitas etiam fabulis eſt nobilitata. De quibus plura retulimus in prouerbio. Ne in Melampygum incidas, quo loco copioſius ſup hac re diſſeruimus, ſi cui libebit cognoſcere. Nos uertimus, non eſt procax. Alioqui latine perperam agit, qui data opera ſecus agit quàm oportet.

Non eſt ambitioſa.) οὐκ ἀσχημονεῖ, id eſt non agit inhoneſte, ſiue indecore. Miror unde uox ambitioſa huc irrepſerit. Quàq̃ græca ſcholia ſic interpretãtur ἀσχημονεῖ, id eſt nihil ſibi indecorum putat, q̃libet humile officium, modo proſit, & Vulgarius ad eũdem exponit modum, nõ diſſimulata tamen altera quoq; interpretatione.

Nõ cogitat malũ.) οὐ λογίζεται, hoc eſt nõ imputat cuiq̃ malũ, nec male cogitat de quoq̃, ãnotante Valla. Charitas nũq̃ excidit.) ἐκπίπτει hoc eſt nũq̃ ceſſat, ubiq; prodeſt, ubiq; eſt uſui imo creſcit in dies. Siue prophetiæ ceſſabunt.) Græci addunt δὲ atq; ita legit diuus Ambroſius, ſiue autẽ prophetiæ euacuabuntur. Deinde quod ſequitur.

Ex parte enim cognoſcimus.) ἐκ μέρους δὲ. Nonnulli Græci codices habebant autem enim, δὲ pro γὰρ.

Cum eſſem paruulus.) νήπιος, quod & puerũ, aut infantem ſignificat, & parũ prudẽtem, quod ea ætas, ob inſcitiam rerũ parũ ſapiat. Sed maior horum.) ἀλλὰ μείζων τούτων. i. maxima ex his charitas. Quàq̃ & latini ad exẽplũ Græcorum aliquoties cõparatiuum uſurpant pro ſuperlatiuo, ut illud Catulli, Heſpere q cœlo luces iucũdior ignis.

EX CAPITE DECIMO QVARTO.

SEctamini charitatem, æmulamini ſpiritualia.) Plæriq; græcorũ hic addunt, δὲ coniunctionem, διώκετε τὴν ἀγάπην, ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά. Alioqui uideretur adhortari ad utrũq; ex æquo. Nunc omni conatu uult nos eniti ad bene merendum, id em̃ uocat charitatẽ, deinde ne quis offendatur, ſubijcit, reliqua tamen haud aſpernãda, quæ

da, quæ ſpiritualia uocat, quod afflatu ſpiritus dentur aliquoties & malis, inter quæ tamen primum locũ tribuit prophetiæ. Hoc loco Paulus prophetiã uocat, non prædictionem futurorum, ſed interpretationẽ diuinæ ſcripturæ. Quemadmodum & Plato diſcernit uates a prophetis. Vates arrepti numine, nec ipſi quid loquantur intelligunt. Ea prudentes interpretantur cæteris. Porro uehemẽtius eſt uerbum διώκετε, quam ζηλοῦτε. ζηλοῦμεν enim ea quoque quæ probamus ac miramur tantum.

Spiritus autem loquitur.) πνεύματι δὲ λαλεῖ, id eſt ſpiritu autem loquitur, ſiue ſpiritui loquitur, ut reſpondeat illi quod ſequitur, hominibus loquitur. Hoc eſt ſuo loquitur animo.

Nam qui prophetat.) ὁ δὲ προφητεύων, id eſt qui prophetat autem.

Hominibus loquitur ad ædificationem.) Ad, præpoſitio apud Græcos abeſt, λαλεῖ οἰκοδομὴν, id eſt loquitur ædificationem.

Tamen quæ ſine anima ſunt.) ὅμως τὰ ἄψυχα recte mutat Faber, ſi codices haberent ὁμῶς ſiue ὁμοίως. Et omnino magis quadrat ad ſenſum. Et in his facile labũtur ſcriptores præterea pro quæ ſine anima ſunt dicere poterat inanima, ſiue inanimata.

Sonituum.) τοῖς φθόγγοις, id eſt ſonis & δῶ poteſt eſſe dederint, ut referatur ad inanima, μὴ δῶ. Quod canitur.) τὸ αὐλούμενον ἢ τὸ κιθαριζόμενον, id eſt tibia, cithara ue canitur, proinde Ambroſius legit, quod per tibiam canitur.

Quis parabit ſe.) τίς παρασκευάσεται, id eſt, quis præparabit? Quod data opera & alias facit interpres, nec id ſane non recte.

Manifeſtum ſermonem.) εὔσημον, id eſt ſignificantem, & ſic legit diuus Ambroſius in cõmentarijs, quanquam utraque lectio bene habet.

Vt puta.) εἰ τύχοι, id eſt uerbi gratia, nimirũ cum exemplum fingimus, aut ponimus.

Genera linguarum.) φωνῶν, id eſt uocum, loquitur enim de omnibus.

Et nihil ſine uoce.) καὶ οὐδὲν ἄφωνον, id eſt & nullum, ſubaudi genus, & aphonum, id eſt uoce carens ſiue mutũ. In hoc mundo.) Rurſus ἐν κόσμῳ, id eſt in mũdo citra, pronomẽ.

Ero ei cui loquar.) ἔσομαι τῷ λαλοῦντι, id eſt ero loquenti, barbarus, nec intelligam, nec intelligar. Nam priſci peregrinum hoc nomine uocabant.

Et qui loquitur mihi.) ἐν ἐμοί, id eſt in me, græce eſt pro mihi, uelutí meo indicio meoque animo, tametſi in ſe facundus eſt qui loquitur, tamen in meo animo barbarus eſt.

Spiritus meus orat, mens autem.) Spiritum uocem linguæ uocat, mentem affectum animi, ſiue ſenſum animi πνεῦμα & νοῦς

Si bene dixeris.) εὐλογήσῃς, unica dictio eſt, hoc eſt ſi laudes & celebres deum & uerba bene ominata dixeris. Quis ſupplet locum idiotæ.) ὁ ἀναπληρῶν, id eſt qui implet locum idiotæ, & fungitur uice idiotæ. Idiota uero græca uox eſt, quæ ſignificat & priuatum, id eſt, non fungentem aliquo magiſtratu & illiteratũ, hoc loco uertere poterat, plebæij. Super tuam benedictionẽ.) ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ. id ſuper tuam gratiarum actionẽ ſiue ad tuam. Quanquam ex hoc loco colligimus minimũ intereſſe, inter εὐλογεῖν & εὐχαριστεῖν.

Omnium ueſtrum linguis loquor.) Græca diuerſum habent ſenſum, εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν, gratias ago deo meo omnibus uobis magis lingua loquens, id eſt quod magis loquor linguis, quam uos omnes Hieronymus comparatiuum, magis refert, ad cæteros apoſtolos, ut intelligas Paulũ omniũ linguis fuiſſe locutũ, magis quam reliquos apoſtolos, uide nonæ quæſtionis expoſitionem ad Ebidiam, ubi non ſemel citat hunc locum ſecus quam habeat noſtra æditio.

In ſenſu meo.) διὰ τοῦ νοός μου, id eſt, per mentem meam, & quinque uerba, πέντε λόγους id eſt quinque ſermones aut dicta.

Vt & alios inſtruã.) κατηχήσω. i. erudiã quo uerbo libenter utitur Paulus. & itẽ Lucas.

Quã decẽ milia.) Addendũ erat potius, ut locus huic coniũctioni, quam eſſet. Apud græcos ſæpenumero ſubauditur, id apud latinos eſt inuſitatius. Hac in re mirum quam mutata ſit eccleſiæ conſuetudo Paulus mauult quinque uerba in ſenſu, quam decem milia in ſpiritu.

At nunc in nonnullis regionibus totos dies pſallitur ſpiritu, nec modus, nec finis cantionum, cum uix intra ſex menſes audiatur concio ſalubris adhortans ad ueram pietatem, id eñ Paulus uocat in ſenſu loqui, ut omittam interim huiuſmodi muſices genus inductum eſſe in cultum diuinum, ut ne liceat quidem ullam uocem liquido percipere. Nec ijs qui canunt ociũ eſt attendendi quid canant. Tantum uocum tinnitus aures ferit, & mox peritura delectatiũcula mulcet. Ferẽdum & hoc niſi uulgus ſacerdotum ac monachorum in huiuſmodi rebus ſummã conſtitueret pietatem, multum diſſentiens a Paulo. In alijs linguis.) ἐν ἑτερογλώσσοις, id eſt in ijs qui ſunt diuerſarum linguarum, ac ſi dicas cõpoſita uoce, in diuerſilinguis. Locus quem adducit eſt apud Eſaiã capite uiceſimo ſecũdo. In loquela eñ labij, & in lingua altera loquet̃ ad populũ iſtũ, ſic eñ Hieronymus reddidit hebraica, quæ ſũt huiuſmodi. כִּי בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל הָעָם הַזֶּה Nam iuxta Septuaginta ad hunc legimus modum, propter irriſionem labiorum, propter linguã alterã, qua loquent̃ populo huic dicentes eis. Annotat & Reuchlinus noſter in loquela labij dictũ eſſe ꝑinde ac balbutiẽte & ſubſannãte labio, Paulus iuxta Hebraicam ueritatem adduxit teſtimonium, cũ Septuaginta cæteriq; interpretes longe diuerſa legerint hoc loco, ſed ita rurſus, ut ſenſum magis expreſſerit q̃ uerba, id quod admonet & diuus Hieronymus hunc enarrans locum. Iam illa. Et nec ſic exaudient me dicit dominus, de ſuo Paulus adiecit, ut impleret prophetiæ formam. Niſi forte, Aliunde ſumptum eſt hoc teſtimoniũ. Siquidem Hieronymus, non audet affirmare, ſed ait ita ſibi uideri, ex eo ſumptum loco.

Fidelibus.) πιστεύουσι, id eſt credentibus.

Quid inſanitis.) ὅτι μαίνεσθε, id eſt quod inſanitis. Non enim rogaret, cur inſaniant, ſed affirmaret eos inſanire.

Occulta eñ.) καὶ οὕτω τὰ κρυπτὰ, id eſt & ſic occulta cordis, ut paulopoſt. Et ita cadens. καὶ οὕτως πεσών. Apocalypſin habet.) Cũ ante uerterit reuelationem, nũc uocem græcã reliquit ἀποκάλυψιν. Ut multũ.) τὸ πλεῖστον. i. ut plurimũ ſiue ad ſummum.

Per partes.) καὶ ἀνὰ μέρος, id eſt uiciſſim.

Per ſingulos.) καθ' ἕν, id eſt ſingillatim.

Spiritus prophetarum.) πνεύματα, Græcis pluratiui numeri eſt, & ſubijciũtur, ὑποτάσσεται. Ne ſentiamus, hoc dictũ de ipſo ſpiritu ſancto, ſed dono ſpũs, quod ita daturũ eſſet ſingulis quibus contigit, ut in ipſorum eſſet arbitrio uti aut nõ uti. Quod afflatis & lymphatis non item licet. Non eñ eſt diſſenſionis deus.) ἀκαταστασίας, id quod magis ſonat confuſionem & turbatum rerum ordinem.

Sicut in oĩbus, ecc. ſanct.) Hoc loco uerbũ doceo a noſtris additũ uidetur. Nã apud græcos non eſt, ſubaudiendũ autẽ nõnihil ſicut in oĩbus eccleſijs pax eſt & cõcordia. Nam omniũ exemplo, adhortatur Corinthios, ut ſimiliter faciant.

Permittitur.) ἐπιτετράπεται, id eſt permiſſum eſt.

Ignorat ignorabitur.) ἀγνοεῖ ἀγνοείτω, id eſt ignorat ignoret, id eſt, ſi quis nolit hæc ſcire, neſciat ſuo periculo, quãq; Ambroſius exponit ignorabitur, opinor eum legiſſe, ἀγνοηθήσεται. Verum ſecus accipiunt græcanica ſcholia & Vulgarius.

Fiant in uobis.) In uobis apud græcos non eſt.

EX CAPITE DECIMO QVINTO.

SI tenetis.) Hic locus uidetur fuiſſe uarius in græcis exemplaribus Ambroſius legit, tenere debetis, niſi forte eſt εἰ legendum ꝓ εἶ, id eſt certe tenetis.

Et poſt hæc undecim.) Græci codices habẽt καὶ εἶτα τοῖς δώδεκα, id eſt & deinde duodecim, ſed græca ſcholia hic laborant, dubitantq; nũ lapſu ſcriptoris habeatur duodecim pro undecim, an ut intelligamus Matthiæ quoq; Chriſtũ apparuiſſe nõdũ quidem cooptato in ordinem apoſtolicum, ſed tamen a deo iam deſtinato Ambroſius legit undecim, ſed articulum quoq; reddidit τοῖς ἕνδεκα. i. illis (inquit) undecim.

Quin

Quingentis fratribus ſimul.) ἐφάπαξ,id eſt ſemel,q̃q̃ ſenſus ferme idem eſt.

Ex quibus multi.) πλείους,id eſt plures ſiue complures.

Non ſum dignus.) ἱκανὸς,id eſt idoneus qui uocer.

Gratia dei mecum.ἡ σὺν ἐμοὶ,id eſt quæ eſt mecum,aut ut quidam habent codices ἡ εἰς ἐμὲ,id eſt quæ eſt in me,ſiue erga me.Et cur nõ potius inanis q̃ uacua?

Non ego autem,ſed gratia dei mecum.)ἀλλὰ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοὶ,ſed gratia dei,quæ mecum eſt,corrigit em̃ Paulus,quod modo dixerat ſe plus omnibus laboraſſe, imo(inquit) non ego ſum is qui hoc feci,ſed gratia potius dei,quæ mihi adfuit,ut intelligamus totum hoc deo ferri acceptum Laurentius hoc loco reijcit eos qui ex hiſce uerbis gratiam aſtruunt,quam uocant cooperantem.

Sic prædicauimus.) οὕτως κηρύσσομεν,id eſt prædicamus præſenti tempore, ita legit & Ambroſius. Adhuc em̃ eſtis.) Enim redundat.Referũtur em̃ hæc ad ſuperiorem argumentationem,ſi Chriſtus non reſurrexit,ergo adhuc eſtis in peccatis ueſtris.

Si in hac uita tantũ in Chriſto ſperantes ſumus.) εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν χριστῷ μόνον,ſignificationem præteriti temporis participij,ſic poterat reddere, ſi ij ſumus,q ſpem coniecerimus in Chriſto,in hac dũtaxat uita,hoc eſt ſi noſtra ſpes quam habemus in Chriſto non porrigitur ultra terminum huius uitæ.

Primitiæ dormientium.) In græcis exemplaribus conſtanter additur uerbum ἐγένετο, id eſt,factus eſt,ſiue fuit.Ambroſius ἀπαρχὴν uertit initium,quod fuerit omniũ primus.

Sicut in Adam omnes.) ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ ἀδὰμ,id eſt ſicut enim in Adam.

Qui in aduentu eius crediderunt.) οἱ τοῦ χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ,id eſt, qui ſunt Chriſti in aduentu ipſius. Et ſic legit diuus Ambroſius.

Nouiſſime autem inimica deſtr.) Nouiſſima nomen eſt non aduerbium, nouiſſime. Ac ſi dicas.Mors omnium nouiſſima deſtruetur & eſt καταργεῖται,id eſt deſtruitur,ſiue aboletur præſentis temporis Diuus Hieronymus in commentarijs Eſaiæ,non ſemel citat hoc modo.Nouiſſimus inimicus deſtruetur mors,quaſi dicas hoſtis omnium poſtremus deſtruetur,nempe mors.Nam ut eleganter hoc loco docuit Valla,poteſt inimicus eſſe qui non ſit hoſtis.Porro græcis mors maſculini generis eſt.

Siue dubio præter eum.) δῆλον ὅτι, id erat plenius reddendum. Nam nũc oratio eſt inabſoluta. Atqui cũ dicat oĩa ſubiecta, palã eſt,quod excipitur is qui ſubiecit illi oĩa.

Propter ueſtrã gloriã.) Nõ eſt hic δόξα gloria,ſiue honor,ſed καύχησις gloriatio,μὴ τὴν ἡμετέραν καύχησιν,id eſt per noſtrã gloriationẽ.Eſt autem hoc loco per præpoſitio adiurantis.Et quoniam multa iam gloriatus,ſancta quadam iactantia,de profectu euangelij ſui,per eam gloriam qua gloriatur in Chriſto nunc iurat, tanq̃ per rem ſacram, ſibiq; chariſſimam. Citat hunc locum & Auguſtinus, oſtendens hoc loco iuraſſe Paulum. Nec eſt quod tergiuerſemur,& negemus apoſtolum iuraſſe, cum alibi non paucis locis, palam iuret. Verum in negocijs huius mundi,pro prædijs,pro nummis iurare fortaſſe non ſit ingenui Chriſtiani.Cæterum cum agitur negocium Chriſti,tum non ſit nefas interponere iuſiurandum. Quamq̃ græca ſcholia nonnihil hic laborant dubitantq; num ita legendum ſit διὰ τὴν ὑμετέραν καύχησιν,id eſt propter ueſtram gloriationem, id eſt ut gloriemini uos eſſe Ieſu Chriſti.Atq; ita legit Ambroſius,niſi quod accipit ueſtram gloriam quam Paulus habeat de illis Diuus Hieronymus in epiſtola,cuius initium, *Sæpe* & multum legit propter ueſtram ſalutẽ,haud ſcio an memoriæ lapſu.

Ad beſtias pugnaui.ἐθηριομάχησα dictio compoſita græcis.Solebant enim olim damnati beſtijs obijci.

Cras em̃ moriemur.) ἀποθνήσκομεν,id eſt morimur &c.Laurentius admonet prouerbium fuiſſe laconicum,extat autẽ apud Eſaiam cap.22.totidẽ uerbis quot citauit Paulus אָכוֹל וְשָׁתוֹ מָחָר נָמוּת. Quãq; Hebræis uerbum eſt futuri tẽporis נָמוּת. Verũ hoc ad

ſenſum

ſenſum haud multum refert, & haud ſcio an Paulus ſcripſerat ἀποθνήσκωμεν.

Corrumpunt mores.) φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. Senarius eſt Menandri, quemadmodum indicat diuus Hieronymus, & conſtat ſuis pedibus ſi ſeruetur apoſtrophus φθείρουσιν ἤθη χρησθ᾽ ὁμιλίαι κακαί. Nos carmē carmini reddidimus. Mores bonos colloquia corrumpunt mala. Non omnis caro.) οὐ πᾶσα σὰρξ, id eſt non quæuis caro.

Euigilate iuſti.) ἐκνήψατε δικαίως. i. ſobrĳ eſtote iuſte, ſiue expergiſcimini iuſte. Vt iuſte ſit aduerbiū, id eſt ſicut oportet & recte. Nam uigilant quidam, etiam ad iniuſticiā. Alioqui quorſum attinebat iuſtis præcipere ut uigilarent, & non peccarent, quod ſi faciant, iuſti non ſint? Deinde qui conuenit, ut eos iuſtos uocet, quos arguit, & de quibus mox ſubĳcit? Ignorantiam dei habent quidam. Quin & Ambroſius ut ex interpretatione conĳcere licet ita legit, quemadmodum habetur apud Græcos, iuſtos (inquit), eſſe præcepit. Atqui qui iuſtos appellat, non præcipit, ut ſint iuſti.

Ad reuerentiam uobis.) πρὸς ἐντροπὴν, id eſt ad erubeſcentiam, & ad pudorem.

Stulte.) ἄφρον, id eſt amens, ſiue inſipiens. Inſipiens tu.) Poſt inſipiens ponēda erat diſtinctio ἄφρον σὺ ὃ σπείρεις, id eſt ſtulte, tu quod ſeminas.

Sicut uult.) καθὼς ἠθέλησεν, id eſt ſicut uoluerit, ut ſubiunctiui ſit modi.

Corpora cœleſtia & terreſtria.) ἐπουράνια, & ἐπίγεια, quod ita ſonat quaſi dicas, quæ in cœlo uerſantur, & quæ in terra uerſantur. Ne de ipſis cœlis, aut de materia intelligamus. Niſi prius moriatur.) Quorſum attinebat addere prius, cum græce ſit, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ, id eſt niſi fuerit emortuum.

Vtputa.) εἰ τύχοι, ita uertit & paulo ſuperius, ut ſit exemplum ponentis.

Alia claritas.) δόξα. Eandem uocem quam modo gloriam uerterat, nunc uertit claritatem. Fortaſſe quod abſurdum putaret dicere gloriam ſolis, aut lunæ, aut ſtellarum, imo maius quiddam ſignificare uidet᷑ gloria, dignitas, maieſtas, q̃ claritas. Et alias interpres δόξαν maieſtatem uertit. Deniq; cum Paulus eadem uſus ſit uoce, quorſum attinebat interpretem latinis diuerſas uoces obĳcere, cū ad id nō cogat ſenſus?

Si eſt corpus animale.) *Si redundat* ἐστὶ σῶμα &c. eſt corpus.

Stella enim differt a ſtella.) ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει, id eſt ſtella enim ſtellam antecellit. Nam id quoq; græcis ſignificat διαφέρει.

Factus eſt primus homo Adam.) Faber *Stapulenſis* admonet homo ſupereſſe, q̃q; in plæriſq; græcis etiam codicibus, quos mihi uidere contigit aſſcriptum repperi ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἀδὰμ, id eſt primus homo Adā, Tametſi ex interpretatiōe Ambroſiana ſubodorari licet, illum Adam legiſſe, omiſſo hominis uocabulo, cū ait ab apoſtolo duos conſtitui Adam. Deinde in ſecunda particula Adam ſolus repetitur abſq; hominis mētione. Nouiſſimus Adam, in animam uiuificantem. Cōſentaneum autem eſt ab interprete quopiam, additum, qui uoluerit explicare, quid ſonaret Adam, apud Hebræos, nimirum hominem אדם Proinde in Geneſi, quoties hominis uocabulum repetitur: אדם Adam ponitur. Et aliquanto poſt, omiſſo Adam, hominem dūtaxat repetit, primus homo de terra &c.

Secundus homo de cœlo cœleſtis.) Græci diuerſe legunt, idq; conſtanter, ad eundē modū interpretantibus Chryſoſtomo & Vulgario, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ, id eſt ſecundus autem homo, dominus e cœlo. Quāq; ut ingenue dicam mihi magis probatur, quod in noſtris codicibus ſcriptum eſt, præſertim, cum ita legant Hieronymus & Ambroſius. Et magis reſpondet ad id quod præceſſit, de terra terrenus.

Seminatur in ignobilitate.) Ambroſius legit ignominia, & rectius ἐν ἀτιμίᾳ.

Portemus & imaginem cœleſtis.) Portabimus futuri temporis eſt græcis, φορέσομεν, q̃q; nōnulli codices habent φορέσωμεν, id eſt portemus. Nec magni refert ad ſententiā.

Poſſidere non poſſunt.) κληρονομῆσαι, id eſt hæreditate accipere, & paulo poſt poſſidebit,

bit, κληρονομεῖ, id eſt hæreditate accipit, uerbo præſentis temporis. Omnes quidem reſurgemus.) Græca ſic habent πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, id eſt omnes quidem non dormiemus, ſed omnes immutabimur. At diuus Hieronymus ad Minerium oſtendit hunc locum bifariam legi apud Græcos, & hoc modo, quem hic indicaui, & eo modo quo uulgata habet æditio. Atq; hoc ſane loco mirum q̃ ſudãt græcanica ſcholia Vulgarius & Chryſoſtomus ſic legunt, interpretanturq;, quemadmodum nos uertimus, ut ſit ſenſus, non omnes morituros, omnes tamen immutandos eſſe, Diuus Ambroſius ſequitur eam lectionem, quam uulgo audimus, ut ſentiamus nõ omnes immutandos ad gloriam, q̃q̃ reſurrecturi ſint omnes. Quanq̃ & is alteram ſubdit interpretationem, in qua ſignificat fore, qui non moriantur, atq; ob id non reſurgãt. Certe cum eo quod græci legunt magis conſentiunt ea quæ Paulus ſcribit Theſſalonicenſibus. Si em̃ credimus, quod Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ita & deus eos qui dormierunt per Ieſum adducet cum eo, Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini, quod nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormierunt, quoniam ipſe dominus in iuſſu, & in uoce archangeli deſcendet de cœlo. Et qui in Chriſto ſunt reſurgent primi. Deinde nos qui uiuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur, cum illis in nubibus obuiam Chriſto in aera. Et ſic ſemper cum domino erimus. Ex his liquet non omnes dormituros, ſed aliquos fore reſiduos in aduentu Chriſti. Sunt qui dicant in momento & illos ſubito morituros ac reuicturos, qui reſidui fuerint. Cæterũ ſi perpendamus & malos immutari, ſi non ad gloriam, certe ad immortalitatem, nihil erit quod offendat in lectione Græcorum. Porro ſi quis diffidet citationi noſtræ, ſciat Chryſoſtomum & Vulgarium, quos modo allegauimus, haberi Baſileæ in bibliotheca Prædicatorum, unde mihi uoluminum eorum facta eſt copia. Qui græce nouit, is poterit excuſſo loco me, uel comprobare, uel refellere. In momento.) ἐν ἀτόμῳ. i. pũcto tẽporis indiuiſibili, A τέμνω ſeco & ἀ particula priuatiua. ἐν τῇ ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, id eſt in ictu oculi Hieronymus ad Minoriũ indicat utrũq; inueniri, & ῥιπὴ, id eſt ictus & ῥοπὴ, id eſt motus, prius tranſlatum eſt ab ictu teli ſeu fulminis, ſecundum a motu lancis Laurentius ſuſpicatur interpretem ſcripſiſſe, non ictu, ſed nictu, hoc eſt motu oculi. Canet enim tuba.) σαλπίσει γάρ, id eſt canet enim, & ſubauditur, tuba quæ præceſſit niſi mauis dicere, Buccinabitur enim, aut angelum ſubaudire, de quo tamẽ hoc loco nulla mentio. Cum autem mortale hoc induerit.) Repetitur græcis utraq; pars, cum autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν.

In uictoria.) Ambroſius legit contentione, νεῖκος enim ſi cum diphthõgo ſcribatur cõtentionẽ ſonat, ſin ſecus uictoriam ſignificat. Atq; ita Hieronymus legit alicubi in epiſtola aduerſus Ioannem epiſcopũ Hieroſolymitanũ. Rurſus in cõmentario Oſee legit contentione, & pro ſtimulo legit aculeũ. Nam illud eſt minutius, quod græci ſermonis ordinẽ immutauit uel interpres, uel librarius ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ἅδη τὸ νῖκος. i. ubi tuus mors aculeus, ubi tua inferne uictoria. Cæterum teſtimonium quod adducit ſumptum eſt ex Oſee capite decimo tertio, idq; magis iuxta Septuaginta, q̃ iuxta Hebraicam ueritatem, quæ ſic habet אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל, id eſt ero mors tua o mors ero morſus tuus inferne, iuxta Septuaginta ad hunc legimus modum, ubi eſt cauſa tua mors, ubi eſt aculeus tuus inferne? Porro quod Septuaginta tranſtulerunt ποῦ ἡ δίκη σου, hoc eſt ubi cauſa tua, Hieronymus uertit ero mors tua. Symmachus interpretatus eſt, ero plaga tua. Quinta æditio eſt & Aqla, ubi ſunt ſermones tui? hebræis eſt uerbum דבר quod ſi ſcribatur per duo cometz דָּבָר ſonat, uerbũ, ſin per ſex pũcta דֶּבֶר ſonat mortem ſiue peſtem, iuxta illud quod in Eſaia legimus. Mortem miſit dominus in Iacob, & uenit in Iſrael, Hieronymus uertit uerbum miſit in Iacob, & uenit in Iſrael. Prætere pro aculeo, quem Hieronymus maluit uertere morſum, Symmachus

ἀπάντη-

ἀπάντημα trāſtulit hoc eſt occurſum. Theodotion & qnta æditio plagā interpretati ſūt.
Deo autem gratias.) τῷ δὲ θεῷ χάρις.i. deo autem gratia, ut ſubaudias eſt, aut ſit. Quomodo loquuntnr & latini. Stabiles ſitis & immutabiles.) ἑδραῖοι γίνεσθε ἀμετακίνητοι, & copula redundant, dicuntur autem ἑδραῖοι, qui firmam ac certam tenēt ſedem ἀμετακίνητοι, qui aliunde alio moueri & abduci nō poſſunt.

EX CAPITE DECIMOSEXTO.

DE collectis.) περὶ δὲ τῆς λογίας, id eſt de collecta nouū apud Paulū uerbum, a colligendo dictum. Per unam ſabbati.) σαββάτων, id eſt ſabbatorum.
Recondens.) θησαυρίζων, id eſt theſauriçans quod tandem uertit latine, ſolitus ante hac græcam uocem relinquere.
Quod ei bene placuerit.) ὅτι ἂν εὐοδῶται, Laurentius ita uertendum exiſtimat, quod facile, aut leue ſit, ſiue quod bene cedat. Mihi rectius uertendum uidetur, quicquid commodum fuerit, & quicquid deo proſpero contigerit. Hoc autem addidit, ne forte puderet muneris parum magnifici.
Perferre gratiam ueſtram.) τὴν χάριν ὑμῶν hic plane gratiā pro beneficio poſuit, ſed gratis collato. Quod ſi dignū fuerit.) ἐὰν δὲ ᾖ ἄξιον, Græcis hæc uox aliquāto ſecus uſurpatur apud græcos nōnūq, atq apud nos, pro tāti eſt. Vnde nos uertimus. Quod ſi fuerit operæ precium, hoc eſt, ſi res fuerit tanti.
Nam macedoniam pertranſibo.) Nihil refert ad ſententiam, tametſi διέρχομαι ambiguum eſt ad utrūq; tempus, unde non perperam uertit pertranſibo.
In tranſitu uidere.) ἐν παρόδῳ, id eſt obiter, ac uelut alio properans.
Vſq; ad pentecoſten.) ἕως τῆς πεντηκοστῆς, & uſq; ad quinquageſimū, ut ſubaudias diē neq; enim de feſto loquitur.
Magnum & euidens.) μεγάλη καὶ ἐνεργής, id eſt magnum & efficax, ſcribitur enim per e non per a, interpres legiſſe uidetur, ἐναργής per a idq; græcis ſonat euidens, atq; ita legit Ambroſius, ſecus Chryſoſtomus & Vulgarius.
De Apollo autem fratre.) Fratre, & notū uobis facio, hæc uerba in græcis codicibus non inuenio, fratre inuenio in quibuſdam. Verū hæc eclipſis familiaris eſt epiſtolis, uelut de libris quos putabas perijſſe, ſunt in tuto apud generū.
Et utiq.) πάντως, more ſuo uertit utiq pro omnino.
Non erat ei uoluntas.) οὐκ ἦν θέλημα, id eſt non erat uolūtas, Ei, addidit explicandi cauſa. Cum ei uacuum fuerit.) ὅταν εὐκαιρήσῃ, id eſt cum erit oportunum. Quāq uacat idē efficit, & ita uertit in actis apoſtolorum, Athenienſes ad nihil aliud uacabant ηὐκαίρουν.
Omnia enim ueſtra.) enim hoc loco prorſus ocioſum eſt, nec eſt uſq apud græcos, ſed πάντα ὑμῶν &c. Noſtis domum Stephanæ, & Fortunati, & Achaici.) Fortunatū & Achaicum hoc loco græci codices non habent. Sed tantum Stephanam, & hoc loco domus familiam ſignificat quā primicias Achaiæ uocat, quod prima ſuſceperit Chriſtū.
Quod uobis deerat.) τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, id eſt ueſtrum defectum. Nempe quoniam pro omnibus uenerāt ad populum, ita quod deerat, id eſt quod Paulus deſyderabat in Corinthijs, nimirum præſentiam illorum, id iſti ſuo aduentu ſuppleuerunt Faber legit ὅτι ὑστέρημά μου, id eſt quoniam defectum meum. Verū id ad ſenſum perparui refert. Et Paulo ſuperius ἐν παρουσίᾳ uertere poterat in aduentu.
Ipſi ſuppleuerunt.) οὗτοι, id eſt hij. Priſca.) Græce priſcilla quēadmodū & ſupius.
Cum domeſtica ſua eccleſia.) Recte quidem uertit, ſed non ad uerbum, ut Ambroſius cum ea quæ in domo eorum eſt eccleſia, σὺν τῇ κατ᾽ οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ, uerum hic maluiſſem congregationem q eccleſiam. Apud quos & hoſpitor.) Hoc non reperio additū in græcis codicibus. Quāq ita legit Ambroſius.
Mea manu Pauli.) Mea caſus eſt ablatiui. A deo patre & dn̄o.) Leuiculū eſt qđ admonet Laurentius de amphibologia quaſi legi poſſit. A deo patre noſtro & domini

Ieſu

Ieſu Chriſti. Siquidem id Paulo eſt peculiare, patrem uocare deum, Chriſtum dñm. Anathema ſit) Hac uoce Paulus ſolet extremum exitium ſignificare, quod hebræi uocant חרם Cæterum maranatha, Ambroſius putat uocem Syram eſſe potius ꝙ hebraicam. Licet inter has linguas nonnulla fuerit affinitas. Sonare autem apud illos dominus noſter uenit. Verum haud ſcio an tutum ſit hac in re fidere Ambroſio, graui alioquin autori, ſed ꝙ fuerit hebræi ſermonis ignarus uel illud indicio eſt, quod Oſanna interpretatur redemptionem domus Dauid. Quẽadmodum & Hilarius. Quanꝗ inter hebraica uocabula, quæ Hieronymi titulo feruntur reperio Maranatha expoſitum in aduentu domini noſtri, ut cohæreat cum ſuperiori. Sit Anathema in aduentu domini noſtri, ueluti referat finem Malachiæ. Ne forte ueniam & percutiam terram Anathemate. Vulgarius ad Ambroſij ſententiã interpretatur dominus uenit, uultꝗ uideri ceu iuſiurandum, quo confirmet dominum aduenturum. Eadem ferme diuus Hieronymus in epiſtola quadam ad Marcellam, cuius ſuper hac re uerba non grauabor aſcribere. Maranatha, magis Syrum eſt ꝙ hebræum. Tametſi ex confinio utrarũꝗ linguarum aliquid & hebræum ſonat, & interpretatur מרן אתא dñs noſter uenit, ut ſit ſenſus, Si quis nõ amat dominũ Ieſum, anathema ſit, & illo completo deinceps inferat dominus noſter uenit, quod ſuperfluum ſit odijs pertinacibus aduerſus eum uelle contendere, quem ueniſſe iam conſtet. Hactenus Hieronymus. Nec his diſſimilia ſcripſit in dñs noſter uenit, uenit eſſe præteriti tẽporis, id declarantibus græcis, interpretibus, Auguſtinus. Illud admonendum erat ἦλθε, niſi ex interpretatione Hieronymi liqueret.

FINIS PRIMAE AD CORINTHIOS.

IN SECVNDAM AD CORINTHIOS.

PEr exhortationem) διὰ τῆς παρακλήσεως, id eſt per conſolationem. Eſt eadem uox quam modo conſolationem uerterat.

Et exhortamur.) παρακαλούμεθα, id eſt conſolamur intempeſtiua copiæ affectatio. Pro ueſtra exhortatione.) Rurſum eſt παρακλήσεως. i. conſolatiõe.

Quæ operatur tolerantiam τῆς ἐνεργούσης ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, id eſt quæ operatur in tolerantia multa. Operatur autẽ eſt, uim ſuam explicat, & aperit.

Earundem paſſionum) τῶν αὐτῶν παθημάτων. id eſt eorundem malorum, ſiue dolorũ. Et paulo poſt κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, id eſt participes eſtis malorum, aut afflictionũ. Nam paſſio uox eſt dura latinis auribus.

Sic & conſolationis eritis) Eritis additum eſt, uidetur autem ſubaudiendum eſtis potius ꝙ eritis. Quæ facta eſt in Aſia) Græci addunt nobis τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ ἀσίᾳ. id eſt quæ contigit nobis in Aſia.

Ita ut tæderet nos etiã uiuere) ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν, Poteſt accipi ut deſperaremus etiam de uita. Atꝗ in hunc ſenſum accipit diuus Ambroſius.

Et tantis periculis) ἐκ τηλικούτου θανάτου, id eſt tanta morte. Ambroſius proximſus accedens ad græcam ueritatem legit de tantis mortibus.

Eripuit & eruit ἐρρύσατο καὶ ῥύεται, id eſt eripuit & eripit, idem uerbum apud græcos niſi quod poſterius eſt præſentis temporis.

In quē ſperamus.) εἰς ὃν ἠλπίκαμεν.i.in quā ſperauimus, tametſi in huiuſmodi uerbis ſæpius utunẽ præterito pro præſenti,ut οἶδα, γέγονα. Nam illud ſperauimus,ſonat quaſi dicas ſpem fiximus. Vt ex multarū perſonis facierū.) Græce ſic habet, ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων,τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα,διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ὑμῶν.i.ut ex multis perſonis,de dono in me collato multis modis gratiæ aganẽ pro uobis.Pro ἐκ πολλῶν προσώπων,Ambroſius uertit,in multoꝝ facie, ut intelligamus gratias publicitus agendas.Nam πρόσωπον apd Græcos nō ſolū pſonā,ſed & aſpectū ac faciē ſonat,& ſic διὰ πολλῶν erit ꝑ multos, ut ſubaudias ἀνθρώπων. Poteſt & ſic accipi,ἐκ πολλῶν προσώπων.i.multis modis,quandoquidem ſpeciem rei faciē uocamus. Cæteꝝ εὐχαριστηθῇ paſſiue poſuit,ſicut & Latini dicunt gratulari reditum incolumem,pro gratulari de reditu incolumi.

Et totius conſolationis.) Magis hic quadrabat omnis conſolationis,atq; ad eum modum refert Hieronymus in cōmētarijs Eſaiæ. Nā gloria noſtra) καύχησις.i.gloriatio,tāetſi glorias ꝓ gloriatione legimus,ſed in malā partē,unde & glorioſi dicunẽ iactabūdi.

In ſimplicitate cordis.) Abeſt in græcis codicibus. Abundantius autem ad uos.) πρὸς ὑμᾶς.i.apud uos,ſiue erga uos ſecūdæ pſonæ. Legiſtis & cognouiſtis) Vtrūq; uerbū Græcis præſentis tpis eſt,ἀναγινώσκετε,ἐπιγινώσκετε. In die dñi noſtri Ieſu Chriſti.) Græcus habet, In die dñi Ieſu,ἐν ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἰησοῦ.Nec addit Chriſti,porro diē ſuo more uocat iudicium. Vt ſecundam gratiam.) δευτέραν χάριν,quod uerti poterat,iteratū beneficium,ſiue geminū beneficium,nempe prius per epiſtolam,poſtea per præſentiam ipſius.Græcanica ſcholia admonēt χάριν poſitum pro χαρὰν.i.gratiam pro gaudio. Nam apud Latinos quoq; gratiam habere dicuntur,quæ delectant.

Cum autem hoc uoluiſſem.) βουλευόμενος.i.cum hoc deliberarem.Idem uerbū mox ſequitur,ἃ βουλεύομαι,quod interpres uertit,quæ cogito. Adeo ſibi permittit interpres, mutare quocūq; modo quod libuerit.Nec eſt hoc loco autem,ſed οὖν.i.igitur.

Leuitate ſum uſus.) ἐλαφρίᾳ,a Ceruo dicta uox,ob celeritatē mutandi conſilij. Et hic leuitate ſum uſus,græce dixit magis ꝙ latine,ꝓ eo quod eſt,leuiter,ſiue incōſtanter me geſſi. Vt ſit apud me eſt.) Hic locus apud nos confuſus,apud Græcos ſic habet, ἵνα ᾖ παρ᾽ ἐμοὶ τὸ,ναὶ ναὶ.καὶ τὸ οὒ οὔ.i.ut ſit apud nos,quod eſt etiam ,etiam,& quod nō ,nō.Porro illud etiam apud Græcos uox eſt affirmantis,ναὶ,& οὒ negantis.Ergo qui nō faciūt quod negant ſe facturos,ijs nō eſt non,& qui faciunt quod affirmant ſe facturos,ijs etiam eſt etiam.Cæteꝝ quod Laurentius nō uult in illo & in ipſo referri ad Chriſtū,nō uideo qd hominē mouerit,quū ad deū refertur patrem,cuius ante meminit.

Per me & Syluanū.) Hieronymus admonet Silam eſſe legendū,non Syluanū,cuius crebra mentio fit in actis apoſtolorū. Non eſt in illo eſt.) οὐκ ἐγένετο ναὶ,καὶ οὔ.i.non fuit etiam,& nō.Porro hæc uerba Sed eſt in illo,in græcis codicibus nō leguntur hoc loco.

Non fuit in illo.) οὐκ ἐγένετο,ναὶ καὶ οὒ,ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονεν.i.non fuit etiam,& non,ſed etiā in ipſo fuit.Per etiā ſemꝑ intellige cōfirmationē. Quotquot eñi.) ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ ἐν αὐτῷ ναὶ,καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμὴν.i.Quotquot eñi ꝓmiſſiōes dei,in ipſo etiā,& in ipſo amen.Nā apud Hebræos Amē cōfirmantis eſt,ut apud Græcos,ναὶ. Ideo ꝑ ipm.)Ideo abijciendū,καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμὴν.i.& in eodē amen deo.Et rurſum,hic Amen habet ſuū articulū,τὸ,ut intelligas certitudinē quā ſignificare uoluit ꝑ Amē Et in illo Amē deo,ſignificat oīa certa & rata quæ deus pollicitus eſt. Et ſignauit nos) καὶ σφραγισάμενος,quo uerbo ſignificare ſolet rei certitudinē,uelut cū obſignamus inſtrumētū aut uas. Hoc admonendū ratus ſum,ꝙ uideā recētiores interp̄tes hic multa philoſophari de gratia cooperante,quæ ad rē nō admodū ꝑtinent. Pignus ſpiritus.) τὸν ἀῤῥαβῶνα.i.Arrabonē,ſiue arrā,quæ fidē faciat totius ꝓmiſſi præſtandi. Nō ultra ueni Corinthū.) Magis quadrabat nondū ꝙ ultra.Eſt eñi οὐκ ἔτι ἦλθον.i,nō adhuc.Sentit eñi ſe diſtuliſſe reditū, niſi manis,ἔτι,ꝓ denuo accipe. Cæteꝝ Ambroſius de dilato reditu interpretatur.

Dominamur fidei ueſtræ.) Vide num hic ſenſus accipi poſſit,dominamur uobis,propter fidē

pter fidem,uel fidei gratia,ut more Græcorum ſubaudias ἕνεκα.Græca ſic habent, οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως.Atq; ut ita ſentiam facit articulus poſt ὑμῶν poſitus, alioqui magis cõueniebat,τῆς ὑμῶν πίστεως.Hæc aũt dicit quod ante dixerat parcens,uelut alioq ſæuiturus.Non eſt autem dominiũ,niſi cum peccatum eſt alicubi. Id igitur uerbi mitigat hac oratione Vulgarius in cæteris mecũ faciens, de tranſpoſito articulo,nullum mouet ſcrupulum. Fide ſtatis.) ἑστήκαμεν.i.ſtamus,ſiue conſtitimus.Tametſi uariant hic græca exemplaria,& magis quadrat ſtatis,ne uideant̃ uſq;quaq; obiurgandi.

EX CAPITE II.

NIſi qui contriſtat̃ ex me.) ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ.Contriſtari ſuo more ponit,ꝓ dolore affici, cum aliud quiddam ſonet Latinis.Sentit aũt hoc ipſum ſibi uoluptati eſſe,quod admoniti indoleſcant,quod id argumentũ ſit animi reſipiſcentis,ita uiciſſim gaudiũ e dolore naſcit̃. Triſticiã ſuꝑ triſticiã.) Suꝑ triſticiam,ſupeſt. μὴ ἐλθὼν λύπην ἔχω,uerum id aliunde huc tranſlatum eſt.

Anguſtia cordis.) συνοχῆς,coartatione ſiue anxietate.Nam anguſtia cordis eſt puſillanimitas,& in uitium ſonat. Vt ſciatis quam charitatẽ.) Græce eſt,ut charitatem ſciatis,quam habeo abundantius in uos.Eſt enim εἰς ὑμᾶς,ſiue erga uos.

Si quis autẽ contriſtauit me.) Me nõ eſt apud Græcos,εἰ δέ τις λελύπηκεν.i. ſi quis dolore affecit,ut ſubaudias id quod cõmodum fuerit,aliquem aut uos,aut me.Diuus Ambroſius non addit pronomen,uerum iuxta Græcos legit.Si quis autem contriſtauit, nõ me contriſtauit.Grauat enim peccantem,qui contriſtauerit omnes,neq; Paulum tantũ, uerum omnes bonos apud Corinthum.Nam quod ait,nõ me contriſtauit, perinde ualet ac ſi dicat,non me proprie ac ſolum contriſtauit,uerum ex parte duntaxat, ut cui dolor hic ſit cũ omnibus uobis cõmunis.. Vt confirmetis in illum.) κυρῶσαι,quod propemodum ualet,ac ſi dicas,facite,ut pondus & autoritatem habeat charitas erga illũ.Loquitur enim uelut ad iudices,& cõcionem,quoꝝ ſuffragijs uelit abſolui,qui traditus fuerat ſatanæ.Nam κυρία concionem ſignificat,in qua creantur magiſtratus,quæ Latini uocant comitia,& diem alicuius rei cauſa præſtitutũ,& ius aliquod agendi,unde ductũ uidetur κυριόω,uelut ſuffragijs comprobo,& ratum facio.

Quod donaui.) καὶ γὰρ ἐγὼ εἴ τι κεχάρισμαι ᾧ κεχάρισμαι.i.Etenim ego ſi quid donaui,cui donaui,ſiue ſi cuius rei gratiã feci.Nam donare uocat cõdonare culpã. Deinde cui donaui,ſubaudiendum eſt denuo uerbum donaui.

In perſona.) ἐν προσώπῳ,quod eſt uel in perſona,uel in facie ſiue conſpectu. Nã græce uox ambigua eſt,& ſcholia uarie exponũt. Vt nõ circũueniamur a ſatana) ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν.i.ne occupemur & uſurpemur,uelut ab iniuſto poſſeſſore ſatana. Ambroſius legit,ut non poſſideamur,& ꝓpius expreſſit uocem græcam.Nã πλεονεκτεῖν eſt occupare quod tuũ nõ eſt,ut faciunt auidi,& alienoꝝ uſurpatores.

Non habeo requiẽ ſpiritui meo.) Nimiũ bona fide reddidit datiuũ græcum, qui uertendus erat in auferendi caſum.Siquidẽ illi inſtrumentũ & modũ actionis, dandi caſu efferunt,nos auferendi.Ambroſius propius accedit ad græca,legit enim,Non habui requiem ſpiritui meo.οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου,hoc eſt,non conquieui animo.

Sed ualefaciens.) ἀποταξάμενος.i.dimiſſis fratribus,aut renunciato uale.

Deo aũt gratias.) Gratia eſt græce χάρις.Atq; ita,ni fallor,uertit interpres.

Qui ſemꝑ triumphat nos.) τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς.Diuus Hieronymus ad Agalſiam exponit,triumphat nos.i.de nobis,uel triumphum ſuum agit per nos.

Bonus odor ſumus deo) εὐωδία.i.fragrantia,ſiue beneolentia,ut ad uerbũ efferã. Nã Græcis dictio eſt cõpoſita.Et deũ rurſum appellat patrẽ,ſuo more,quoties enim abſolute hoc utit̃ uerbo,deũ patrẽ intelligit. Alijs qdẽ.) Elegantius uertiſſet,his,& illis,

Tam idoneus.) Tam,Græcis non legit̃.nec apud Ambroſiũ,fortaſſis interp̃s de ſuo addiderat,quis nã. Sicut plurimi.) ὡς λοιποί.i.ſicut cæteri.Alij habent,ὡς οἱ πολλοί.i.ſicut multi

cut multi,aut plæriq;. Adulterantes.) καπηλεύοντες.i.cauponãtes.Hieronym⁹ ad Agalſiã uertit, uenũdantes & uenditantes.Eſt enim καπηλεύειν ad queſtũ abuti re quapiã.Qd Petrus accõmodauit ad ipos etiã homines,cauponãtes uos.Quo qdem uerbo uſus eſt Ennius in officijs Ciceronis.Non cauponantes bellũ,ſed belligerantes.Interpres adulterantes uertit,ꝓ corrumpentes.Idq; ſecutus eſt Ambroſius,nec inerudite.Siquidẽ ueteres,quicqd eſſet inſyncerũ,ac dolo fraudeq; uitiatũ,id κάπηλον appellabant,uelut Aeſchylus, citãte,quiſqs is fuit,ætymologiarũ græcanicarũ coaceruatore,κάπηλα προφέρων τεχνήματα.i.cauponias proferens artes,ꝓpterea ꝙ hoc hominũ genus plærũq; inſyncerũ eſt,utpote queſtu metiens omnia. Sed ex ſynceritate.) ἀλλ᾽ ὡς,ſed tanq̃ ex ſynceritate,ſed tanq̃ ex deo,additis aduerbijs.

EX CAPITE III.

Incipimus iterũ noſmetipſos cõmendare.) συνιστάνειν,quod nõ ſimpliciter ſonat laudare,id quod uulgus exiſtimat,ſed inſinuare in alterius beneuolentiã. Quæ ſcit & legit) Interpres nõ reddidit uenuſtatẽ græcanici ſchematis, γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη.i.quæ intelligit & legit. Manifeſtati quoniã epiſtola eſtis.) φανερούμενοι,uerbum eſt mediũ,unde cõmode uerti poterat,Dũ manifeſtatis uos eſſe epiſtolã &c. Aut.dũ manifeſtamini ꝙ eſtis epiſtola &c. In tabulis cordis carnalibus.) σαρκίναις .i.carneis. ut materiam intelligas, non qualitatem, quam notant cum dicunt σαρκικαῖς Nam quod alibi carnalibus legimus, σαρκικὸν eſt græce. καρδίαις habent quidam codices,hoc eſt,cordibus,ſed mendoſe opinor. Ad uos,aut ex uobis.) Græci poſt uobis, repetunt cõmendaticijs,ἢ ἐξ ὑμῶν συστατικῶν.i.num opus eſt nobis ut uel ab alijs cõmendemur literis ad uos ſcriptis,aut a uobis alijs cõmendemur literis ꝑ uos ſcriptis?

Et ſcripta nõ atramẽto) Græcis nõ addit &.Nec,eſt ſcripta,ſed inſcripta,ἐγγεγραμμένη.

Qui & idoneos nos fecit miniſtros.) ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους.i.qui idoneos nos fecit, ut eſſemus miniſtri noui teſtamenti,quaſi dicas idoneauit.Eſt autem uerbum ab eo nomine,quod mox uertit,ſufficientes & ſufficientia.

Nõ litera,ſed ſpiritu) Græcis genitiu⁹ eſt,literæ,ſed ſpiritus,ut referas ad miniſtros,& intelligas nouũ teſtamentũ ſpiritũ,uetus literam.At apoſtoli delecti ſunt,ut ſpiritũ adminiſtrarent,nõ cerimonias legis,quas ſuo more literam uocat.

Literis deformata.) Quidã deformata interꝓtat̃,turpiter formata.Id quo magis credamus Carrenſis adijcit,ſicut mulier dicit̃ deformis.O columẽ Theologiæ,quaſi uero ſola mulier dicat̃ deformis.Deinde poſt aliquot id genus nugas,addit aliud cõmentũ,ſi cui hoc parũ probatur,deformata,id eſt,ualde bene formata.Quaſi uero hoc agat Paulus eam legẽ ualde bene formatã,quã præ euangelio contemni uult.Verũ quorſum attinet hæc inſectari,cum in ſũma totũ hoc ſit impudentiſſimũ,nouũ teſtamentũ græce ſcriptum ab apoſtolis interpretari uelle,ſi græce prorſus neſcias,Paulus ſcripſit ἐντετυπωμένη .i.informata,ut ad uerbum reddam,hoc eſt inſculpta. Quãq; eleganter interꝑs dixit deformata ꝓ formata.Nec enim hic auget de,nõ magis q̃ in deambulare,ac deoſculari.Et Quintilian⁹,Marmora prima deformata manu.Ambroſi⁹ formata legit, nõ deformata.

Dãnatiõis in gloria) In ſupeſt,δόξα.i.gloria eſt.Atq; ita legit Ambroſius,q̃q̃ id nõ ad modũ uariat ſenſum.Et mox,ꝑ gloriam eſt,διὰ δόξης,dixit pro in gloria.

Nã nec glorificatũ eſt quod cla.) καὶ γὰρ οὐ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον.i.Etenim nõ glorificatũ eſt,quod glorificatũ eſt.i.quod tum glorificabat̃,accedẽte gloria euangelij ꝑdidit gloriã.Et ideo addidit,in hac parte.i.in cõparatione.Sic enim exponunt græca ſcholia.

Multa fiducia.) πολλῇ παρρησίᾳ,quæ uox apud Græcos ſignificat loquendi libertatẽ,cũ palã qs eloquit̃ quod ſentit. Hoc ad Moyſen refert,q palã & aperte nõ eſt auſus loqui, ſed uelata facie. In faciẽ.) εἰς τὸ τέλος.i.in finẽ.Id quod haud dubie librariorũ accidit errore.Quod hic uertit intenderent,græce eſt ἀτενίσαι.i.defigere oculos,& immotis oculis intueri,queãdmodũ ſolent amantes,& q attente audiunt loquentẽ.Aſpicere poterãt, ſed fixis oculis & diu inhærentibus nõ poterant.Vnde re cognita moyſes quoties loqueret populo

ret populo,faciē uelo obtexit. In finē uidelicet) Ne illic cōquieſcerent,& qđ euacuat̄ ſonat quaſi dicas,eius qui euacuat̄ uel aboletur,ut referas ad Moyſen. Aut abſolute in finem,eius rei quæ euacuat̄. Et euacuat̄ hic eſt, καταργουμένου. i.quod abolet̄ & irritum redditur. Obtuſi ſunt) ἐπωρώθη.i.excæcati ſunt,& cogitationes potius ꝙ̄ ſenſus,νοήματα,quod paulo ante uertit,cogitationes.

Speculantes) κατοπτριζόμενοι.i.ſpeculantes,hoc loco a ſpeculo ductū eſt,nō a ſpecula, ut intelligas dei gloriam a purgatis animis ceu ſpeculo excipi,ac reddi. Ad hūc eñ ſenſum exponunt græca ſcholia,ut κατοπτριζόμενοι,ſit ueluti ſpeculo exprimentes ac referentes. Et quod addit̄,eandē imaginē,præpoſitio Græcis abeſt,τὴν αὐτὴν εἰκόνα.i.iuxta eandem imaginē,ut ſubaudias κατὰ. Ac paulo poſt,manet nō reuelatū. Maluiſſem nec tolli tur,quo ſenſus ſit apertior. A claritate in claritatē.) A gloria in gloriā,ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. Sic enim aliquoties uertit hanc uocem,uerū hæc uarietas interp̄tandi, nōnunꝙ̄ anſam errandi Latinis expoſitoribus præbet,dum aliud quiddam a Paulo dici putant,claritatē & gloriam,cum apud illum eadem ſit uox.

A domini ſpiritu) Trifariā hic locꝰ accipi poteſt apud Græcos,A dñi ſpiritu,ſiue,a domino ſpiritus,ſiue,a domino ſpiritu,ut accipiamus ipſum dominū eſſe ſpiritum. Cæterū media lectio mihi magis probatur,ἀπὸ κυρίου πνεύματος. EX CAPITE IIII.

IVxta quod miſericordiam conſecuti ſumus) καθὼς ἠλεήθημεν. Ambroſius uertit,ꝑ ut miſericordiam conſecuti ſumus,interp̄s ꝑ καθὼς legiſſe uidetur καθ᾽ ὅ. Cæterum miſericordiā cōſecuti ſumus ſuo more modeſtiæ cauſa dixit,pro eo quod eſt delecti ſumus ad officium apoſtolicum. Non deficiemus.) οὐκ ἐκκακοῦμεν.i. nō deficimus,ſiue ſegneſcimus,aut degeneramus. Nam Græcis κακὸς aliquando inertem ſignificat ac inſtrennuū,ut & alias indicatum eſt. Sed abdicamus) ἀπειπάμεθα.i.abdicauimꝰ ſiue abnegauimus,reiecimus. Ambroſius legit,renunciamus.

Occulta dedecoris.) τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης. Aptius eſt probri,ſiue dedecoris ꝙ̄ pudoris. Non enim dixit αἰδοῦς,ſed αἰσχύνης. Atꝗ ita legit Ambroſius. Porro occulta dixit pro occulta mentis. Nā turpitudo amat latebras. Nec adulterantes.) δολοῦντες.i.dolo utētes,ſiue tractantes,neꝗ eſt hic καπηλοῦντες,quod antea uertit,adulterantes,ſed δολοῦντες q̄ſi dicas,falſificātes. Nec ē in manifeſtatiōe,ſed manifeſtatiōe,ut referat̄ ad cōmēdātes.

Opertum eſt.) κεκαλυμμένον,quod hactenus uelatum uertit,nunc mutat opertum,cū Græcis eadē ſit uox. Deus ſæculi huius.) ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου.i.deus æui huiꝰ. Scholia græca putant legi poſſe ꝑ hyperbaton ad hunc modum. In quibus excæcauit cogitationes incredulorum huius ſæculi. Verum id uidetur affectatum ac uiolentum,ſimplicius eſt ac uerius,ut intelligamus deū huius ſæculi ſatanam,quemadmodū ſentit Cyrillus citantibus ſcholijs græcanicis,nec moueat quod illi tribuat̄ uocabulū dei. Non eſt enim ſimpliciter deus diabolus,ſed illis eſt deus,qui illum anteponunt Chriſto. Veluti auaris pecunia deus eſt,nepotibus gula deus eſt,& homo homini deus eſt,iuxta prouerbiū.

Sed Ieſum Chriſtum dñm noſtrum.) Noſtrum redundat,& plenius eſt,ut intelligamus omniū eſſe dñm. Præterea diſcernit ſuam perſonam a p̄ſona Chriſti,cū ipſe ſit miniſter,alienū agens negocium. Ille dñs,ad cuius gloriā oīa referēda ſūt quæ facit ſeruus.

Nos autem ſeruos ueſtros per Ieſum.) Propter Ieſum legendum eſt,διὰ τὸν ἰησοῦν. Atꝗ ita legit Diuus Ambroſius. Qui dixit.) ὁ εἰπών. Cōmodius erat,qui iuſſit. Et addendū erat uerbū ſubſtantiuū. Deus eſt q iuſſit lumē illuceſcere &c. Deinde,Ipſe illuxit.) ꝑ ipſe græce eſt ὃς.i.qui. Nam ipſe qui iuſſit,illuxit.

Scientiæ claritatis.) τῆς γνώσεως τῆς δόξης.i.cognitionis gloriæ. Interpretatur enim quid dixerit φωτισμὸν,nempe cognitionem gloriæ Ieſu. Item pro dei,Ambroſius legit,ſuæ,ad illuminationem gloriæ ſuæ,propterea quod præceſſit deus.

In faciē Ieſu Chriſti.) ἐν προσώπῳ ἰησοῦ χριστοῦ.i.in facie Ieſu Chriſti. Faber hoc loco mauult legere perſona pro facie,Laurentium opinor ſecutus. At mihi multo magis quadra

 re uidetur

re uidetur ad Pauli ſententiam,ſi legamus, In uultu,ſiue in facie. Alludit enim ad Moſi faciem uelamine opertam, cum in Chriſti facie clare refulſerit gloria dei patris,uelut in imagine abſolutiſſima.

In uaſis fictilibus.) ὀστρακίνοις.i.teſtaceis. Vt ſublimitas.) ὡς ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ θεοῦ i.ut ſublimitas uirtutis,ſit dei,& nõ ex nobis,quãq̃ hic quoq; uirtutis, ſic accipit, non ut opponatur uitio,ſed infirmitati. Proinde Hieronymus in dialogis aduerſus Pelagium citat hunc locum his uerbis,ut abundantia fortitudinis noſtræ ſit ex deo. Cæterũ ea uox uirtutis ad nos refert,nõ ad deũ,ut ſit ſenſus, Vt noſtra uirt⁹ tã eximia,nõ tribuat nobis,ſed deo. Neq; rurſũ eſt ſublimitas,ſed ἡ ὑπερβολή.i.exceſſus,ſiue excellentia.

In omnibus tribulationem patimur.) Interpres neq; ſenſum Pauli dilucide reddidit, neq; ſchematis iucũditatem, ἐν παντὶ θλιβόμενοι,ἀλλ᾽ οὐ στενοχωρούμενοι.i. Vbiq; preſſi,ſed non coartati. Alioqui conſequitur,ut qui prematur,is adigatur in anguſtum. Ambroſi⁹ propius reddidit græca ad hunc modum,in oĩbus preſſurã paſſi,ſed non coanguſtati.

Aporiamur,ſed nõ deſtituimur.) Eſt apud Græcos iucunda uocum alluſio,ἀλλ᾽ οὐκ ἐξαπορούμενοι,quorum alterum ſignificat hærentem,& conſilij inopẽ,ac perplexum. Alterum ſignificat plane deſperantem ac tædio uictum. Quanq̃ ἀπορεῖν ſignificat & egere,quod ſecutus eſt interpres. Ambroſius uertit,inopiam paſſi,pro egẽtes. Et quod hic uertit deſtituti,participium eſt eius uerbi,quod paulo ante uertit,tædere.ἐξαπορηθῆναι,ita ut nos tæderet uiuere.

Humiliamur, ſed non confundimur.) Hæc nec habentur in græcis codicibus, nec in lectione Ambroſiana, unde miror unde irrepſerint. Quod autem hic interpres uertit per uerba,Græci dicunt per participia. Atq; ita legit Ambroſius,In omnibus preſſurã paſſi,ſed nõ coanguſtati inopiam paſſi,ſed non deſtituti. Verum quoniã tempus participij non conueniebat,maluit per uerba reddere.

Sed non deſtituimur) διωκόμενοι ἀλλ᾽ οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι,quorum poſterius ſonat in periculo,deſeri ac deſtitui,ob præpoſitionem additam ἐν.

Semper mortificationẽ Ieſu Chriſti) Græce eſt,domini Ieſu,νέκρωσιν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ. Sed obſtrepet aliquis,quid iſta faciũt ad ſenſum? An ſit domini Ieſu,an Ieſu Chriſti? Primũ arbitror eſſe nefas in diuinis literis,ſi uel unum apicem ſciens ac uolens mutes. Quod ſi quis propius introſpexerit,uidebit,nec hanc in paulo uarietatem ocioſam eſſe in quo nihil omnino eſt ocioſum. Ambroſius pro νέκρωσιν legit,non mortificationem, ſed mortẽ, nec id abſurde mea ſententia.

Vita Ieſu in corporibus noſtris.) ἐν τῷ σώματι ἡμῶν.i.in corpore noſtro. Atq; ita legit Ambroſius,ut non reſpicias tuũ aut meum corpus,uerum id quod opponitur ſpiritui.

Ergo mors in nobis operatur.) ὥστε ὁ μὲν θάνατος ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται.i. Itaq; mors quidẽ in nobis operatur. Quãq̃ eſt agit potius q̃ operatur,de quo toties iam dictum eſt.

Sicut ſcriptum eſt.) κατὰ τὸ γεγραμμένον. Faber putat poſſe legi,a quo ſcriptum eſt,uerũ id græci ſermonis ratio nullo pacto patit. Vnde miror, ſi uel diuerſum habuit exemplar,aut certe tam erudito uiro quid in mentem uenerit.

Credidi propter quod locutus) Locus eſt in pſalmo.115. Apud Hebræos ita legimus, הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד Septuaginta uerterunt ad hunc modũ, ἐπίστευσα,διὸ ἐλάλησα.ἐγὼ δὲ ἐταπεινώθην σφόδρα.

Et cõſtituet uobiſcũ.) καὶ παραστήσει σὺν ὑμῖν. Et exhibebit,ſiue adiunget ſibi una nobiſcum,hoc eſt,non ſolum nos Iudæos,uerum etiam uos gentiles. Scientes quoniã q ſuſcitauit Ieſum.) Græci legũt,dñm Ieſum. ὁ ἐγείρας τὸν κύριον Ἰησοῦν. Porro quod uertit ὅτι nunc qa,nũc quoniã,frequẽtius occurrit,q̃ ut uacet caſtigare. Nã poterat latine dicere, Scientes q qui Ieſum ſuſcitauit,eũ nos quoq; per Ieſum ſuſcitaturũ eſſe. Rurſum illud Cũ Ieſu) Græce eſt,per Ieſum,διὰ Ἰησοῦ. Neq; eñ,cũ Ieſu,qui iam olim reſurrexit. Sed p illum,cuius membra facti ſumus,& per quem donauit nobis omnia.

Vt gra-

Vt gratia abundãs ꝑ multos in gratiarũ actiõe abũdet in gloriã dei.) ἵνα ἡ χάρις πλεονάσασα διὰ τῶν πλειόνων τὴν εὐχαριστίαν περισσεύσῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. i. Vt gratia exuberans ſiue redũdans, ſiue quæ redũdauit ꝓpter multoꝝ gratiarũ actionẽ abundet in gloriã dei. Eſt em̃ ꝓpter, nõ ꝑ, niſi διὰ referas ad πλειόνων. At tũ nõ habes quo referas, εὐχαριστίαν. Et Ambroſius ita ꝓpemodũ legit, ꝑ multoꝝ gratiarũ actionẽ, hoc eſt, ſi plures agant gratias, id cedet in gloriã dei. Poteſt & uerbum περισσεύσῃ accipi tranſitiue, adhærente huic accuſatiuo εὐχαριστίαν. Nõ deficimus) οὐκ ἐκκακοῦμεν, quemadmodum uertit & ſupra, ꝓ eo quod eſt nõ ſegneſcimus, nõ defatigamur. Quod in præſenti eſt momentaneũ & leue.) τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρόν. i. quod em̃ in momẽto eſt leue. Nã in præſenti nõ eſt in græcis. Niſi ꝙ interp̃s uoluit reddere aduerbiũ. τὸ παραυτίκα. Poterat aũt uertere ad hunc modũ, τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ᾽ ὑπερβολὴν, εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν. i. Momentanea leuitas afflictionis noſtræ inſignite, ſupra modũ æternum pondus gloriæ operat̃, ſiue efficit nobis, ut τὸ ἐλαφρόν. i. leue ponat̃ ꝓ nomine ſubſtãtiuo, & τὸ παραυτίκα fungat̃ uice adiectiui, quod Græcis eſt familiariſſimũ. Oppoſuit aũt Paulus τὸ ἐλαφρὸν, τῷ βάρει, quod utiq; ſubſtantiuũ eſt. Iã illud καθ᾽ ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν, quod cõſtãter habet̃ in oĩbus græcis exẽplaribus, & repetit̃ in ſcholijs, nihil aliud ſibi uult ꝗ̃ inſignẽ & ineffabilẽ præcellentiã, quaſi dicas egregie egregius eſt. Ita bis dixit ſupra modũ, nihil em̃ aliud ſignificat καθ᾽ ὑπερβολὴν, ꝗ̃ εἰς ὑπερβολήν. Et alias admonuimus Hebræos huiuſmodi cõduplicatione epitaſin exprimere. Nec eſt, in nobis, apud Græcos, ſed nobis, abſq; præpoſitione. Iam quod paulo ſupius dixit, de die in diẽ, græce non eſt, καθ᾽ ἡμέραν, ſed noue, ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ, ut incrementũ etiã intelligas renouatiõis, quẽadmodũ corp9 in dies magis ac magis deficit, præſertim in ꝓuectioribus. Tẽporalia.) πρόσκαιρα. i. tẽporaria & ad tẽpus durãtia. Quo uocabulo uſus ẽ Euangeliſta, de ſemine mox exareſcẽte.

EX CAPITE V.

Scimus enim quoniam ſi.) Græci ſic legunt, ad hunc modũ, οἴδαμεν γὰρ ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ. i. Nouimus em̃ ꝙ ſi terrena noſtra domus tabernaculi diſſoluta fuerit. Nec addit̃, huius. Addit aũt tabernaculi, ut oſtenderet domiciliũ hoc nõ eſſe ꝑpetuũ, ſed ad paucos paratum dies, cuiuſmodi ſunt tabernacula. Non manufactam.) Iucundius eſt græce dictione cõpoſita. ἀχειροποίητον. Nam etiã in hoc ingemiſcimus.) καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν. Nã in hoc gemimus. Incertũ aũt an ꝓnomẽ hoc demõſtret tabernaculũ corꝑis, an abſolute ponat̃ ꝓ ob id gemimus, ꝙ cupiamus ſuꝑueſtiri, aut qđ mauult Valla, ſupindui, ἐπενδύσασθαι. Vnde ependytes dicta ueſtis exterior, ueluti toga aut palliũ. Ad id facit qđ ſequit̃. Si tamẽ induti & nõ nudi repiemur. Neq; em̃ ſuꝑueſtiri põt, q pri9 nõ ſit ueſtitus. Habitationẽ noſtrã) τὸ οἰκητήριον ἡμῶν. i. domiciliũ noſtrũ. In hoc tabernaculo) ἐν τῷ σκήνει. i. in tabernaculo. Vt abſorbeat̃ quod mortale eſt a uita.) τὸ θνητόν. Cur nõ potius mortalitas ꝗ̃ mortale, quo magis reſpondeat uitæ. Et ad eũ modũ Græci abutunt̃ adiectiuis neutri generis. Qui aũt effecit nos in hoc ip̃m.) ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς, εἰς αὐτὸ τοῦτο θεός. i. Porro q nos fecit, ſiue parauit in hoc ipſum, deus, ut ſubaudias eſt, quod in particiꝑijs paſſim fit apud Græcos, Deus renouabit nos in reſurrectiõe, q in hoc ipſum nos cõdidit. Ambroſi9 legit, ꝑfecit, ꝓ effecit. Nã affecit, quod addidit Faber, nõ uideo quõ reſpondeat græcæ uoci. Pignus.) ἀῤῥαβῶνα. Nec eſt, q dedit, ſed, q etiã dedit. ὁ καὶ δοὺς, ut referat̃ ad eũ q parauit nos in hoc, & poſtea pignus quoq; dederit ſui ſpiritus, quo certi9 ſperemus. Audẽtes igit̃.) θαῤῥοῦντες. i. cõfidẽtes, ſiue fidẽtes. Hoc loco uidet̃ Paulus ꝑticipio pro uerbo abuſus, quod frequentius fit apud Græcos, ꝗ̃ apud Latinos. Niſi malis ad hũc modũ ordinare ſermonẽ. ut illa, Per fidẽ em̃ ambulam9, ꝑ parẽtheſim ſint interiecta, deinde ueluti recepto gradu, redeat ad ĩterruptã orationẽ, θαῤῥοῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν. Cœpat em̃ ab hui9 uerbi ꝑticipio θαῤῥοῦντες, ut hic ſit ſenſus, Fidẽtes igit̃ ſemp, & ſciẽtes ꝙ cũ uerſamur in corꝑe, abſum9 a dño. Nã ꝑ fidẽ ambulam9, nõ ꝑ ſpeciẽ, & tñ fidẽtes inq̃ ſum9, & nõ ſolũ fidẽtes, ueꝝ etiã ſic animati, ut malim9 abeſſe a corꝑe, quo liceat adeſſe

deo. Dũ ſumus in hoc cor) ἐνδημοῦντες ἐκδημοῦμεν, Appoſuit uerba contraria quæ latinus interpres non potuit commode reddere, niſi dicas, dum adſumus & abſumus. Siquidem in græcis uerbis conduplicata ἐναντίωσις geminam habet gratiam quod & in uocibus ſita ſit & in rebus, ἐκδημῆσαι eſt foris agere. Hoc eſt domi non eſſe, ἐνδημεῖν eſt domi agere. Interpres uarie reddidit, idq; ſuo more.

Audemus autem.) Rurſus, θαῤῥοῦμεν. id eſt confidimus.

Et ideo contendimus.) φιλοτιμούμεθα, id eſt certamus & ambimus. Ambroſius legit conamur. Quanq; contendimus bene quadrat, modo bene intelligatur a nobis.

Propria corporis) Græce eſt, τὰ διὰ τοῦ σώματος, id eſt quæ per corpus fiunt. Interpres legiſſe uidetur τὰ ἴδια σώματος. Atq; ita legit Ambroſius. Vulgarius legit & interpretatur, τὰ διὰ τοῦ σώματος.

Prout geſſit.) πρὸς ἃ ἔπραξε, id eſt ad ea quæ geſſit, hoc eſt pro ratione & portione eorum quæ fecit in corpore. Quidam codex habebat, πρὸς ὃ ἔπραξε, i. ad id quod geſſit.

Deo uero manifeſti ſumus) Græcis non eſt manifeſti nomen, ſed manifeſtati ſumus. uerbum πεφανερώμεθα. Et itẽ mox, nos in cõſcientijs ueſtris manifeſtos eſſe πεφανερῶσθαι Id ſiue a librarijs fuit immutatum, ſiue ab interprete poſitum non magni refert ad ſenſum Pauli. Occaſionem damus) Græce διδόντες eſt. i. dantes. Sed recte interpres, participium commutauit in uerbum.

Vt habeatis ad eos) πρὸς τοὺς, id eſt aduerſus eos. Et habeatis poſuit pro poſſitis gloriari Excedimus) ἐξέστημεν, quaſi dicas rapti ſumus extra nos, quem uocant mentis exceſſum, ſiue raptum. Fortaſſe ſcriptum erat, excidimus mente, non excedimus, hoc eſt ſiue inſanimus, ſiue ſani ſumus, ſiue ſapimus, ſiue deſipimus. Id magis explicat id quod mox conſequitur. Siue ſobrij ſumus) εἴτε σωφρονοῦμεν, id eſt ſiue ſobrij ſumus. Ambroſius legit, ſiue ſanum ſapimus, ut referatur ad illud excedimus mente. Nam id quoq; ſignificat aliquoties σωφρονεῖν. Et Græcanica ſcholia admonẽt, inſanorũ eſſe ingẽtia loqui, uelut oblitos ſui. Vrget nos συνέχει, id eſt conſtringit, ſiue compellit. Quamq; urget belle habet. Ac mox non eſt æſtimantes, ſed κρίναντες, id eſt iudicantes, ſiue qui iudicauimus ac ſtatuimus illud.

Quoniam ſi unus pro omnibus) Si non eſt apud Græcos in quibuſdam codicibus. Certe apud Vulgarium non additur.

Ex hoc) ἀπὸ τοῦ νῦν, id eſt poſt hac, quod hic uertere ſolet amodo. Ambroſius legit ex hoc tempore. Apud Quintũ Curtium legimus de cætero.

Siue abſentes ſiue præſentes) Participia ſunt eorum uerborum, quæ ante uertit peregrinari. Verti poterat, ſiue foris agentes, ſiue domi. Sentit enim de domicilio corporis in quo cum domi ſumus, tum foris ſumus ſeiũcti a domino. Ambroſius ſiue præſentes ſiue peregrinantes.

Quandoquidem deus erat in Chriſto) ὡς ὅτι, ſic quia, ut modum oſtendat, quomodo deus reconciliauerit ſibi nos. Ita uidentur ſignificare græca ſcholia.

Non reputans.) μὴ λογιζόμενος. Melius non imputans.

EX CAPITE SEXTO.

SEd adiuuantes etiam exhortamur) Diuus Thomas hoc loco torquet ſeſe, primum bifariam interpretans. Adiuuantes uos, ut referatur ad Corinthios, deinde adiuuantes deum. Cæterum quoniam hoc iam abſurdum uidetur, deum adiuuari ab homine, diſtinctiunculam adhibet, qua tamen nihil erat opus, ſi græca conſuluiſſet, in quibus eſt συνεργοῦντες, id eſt cooperantes. Item quod alibi eſt, Dei adiutores ſumus, græcis eſt συνεργοί. Deinde quod ſequitur exhortamur, græce eſt παρακαλοῦμεν, quod, ut crebro dictum eſt ſonat & obſecramus & conſolamur. Ac paulo ſuperius, tanquam deo exhortante per nos. Vtroq; loco non male quadrabat obſecrandi uerbum, præſertim cum ſequatur δέομαι rogo quod interpres uertit obſecro. Illud

annotandum quo' ſe dimittat tantus apoſtolus, etiam apud illos, qui peccauerant, cum nunc longe diſſimules huic, miro ſupercilio, nil niſi mandata, minas, excõmunicationes & anathemata crepent.

Pro nobis peccatum fecit.) Mirum cur Faber tam ſollicitus ſit, ne quis intelligat Chriſtum peccaſſe, cum ex his uerbis is ſenſus nullo pacto poſſit accipi. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Non enim dixit, peccatorẽ fecit, ſed peccatum, hoc eſt, Voluit pati ſupplicium, perinde quaſi peccaſſet omnia, cum ſolus nihil peccaſſet, ut peccatũ accipias hoſtiã quæ ꝓ expiando peccato ſolet immolari. Sicuti legimus, Peccata populi comedent. Ita ferme ſcholia græcanica. Deniq; ſic hoc loco Chriſtũ uocauit peccatum, ut nos paulo ſuperius iuſticiam dei.

Tempore accepto exaudiui te.) Cum dicit ait, ſubaudiendum eſt dominus, ſiue ſcriptura. Quæ ſermonis forma non eſt infrequens apud Paulũ. Locus quem adducit eſt apud Eſaiam capite. 49. Hebraica ſic habent. בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וּבְיוֹם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ Hieronymus ita reddidit, In tempore placito exaudiui te, & in die ſalutis auxiliatus ſum tui. Neq; diſſident ab his Septuaginta. Tempore oportuno exaudiui te, & in die ſalutis auxiliatus ſum tui. Illud interim miror, qui factum ſit, ut ꝓ tibi legamus tui, cum græce ſit datiuus, ἐβοήθησά σοι, quod tamen magis eſt ſuccurri tibi, q̃ quod hic uertit adiuui.

Miniſterium noſtrum.) Noſtrum apud Græcos nõ eſt additum. Et præſtat non addi, quo plenior ſit ſenſus, Salus eſt munus dei. Ea per nos adminiſtrat̃. Sic igitur ſe gerat q adminiſtrat, ne munus ipſum cõtemnatur uitio miniſtrantis.

Exhibemus.) συνιστῶντες ἑαυτοὺς. i. cõmendantes noſipſos. Atq; ita legit diuus Ambroſius. Incertum autem an ſit exhibeamus, an exhibemus. Nam mox ingreditur laudes ſuas. Hanc enim uocat cõmendationem, quæ factis ipſis cõciliat fauorem & autoritatẽ. Nec eſt, ſicut dei miniſtros, ſed ſicut dei miniſtri, ut ſubaudias ſumus. Quemadmodum & illic, Nemini dantes &c̃. niſi magis placeat referre ad illud ſupius, παρακαλοῦμεν. i. exhortamur. Deinde poſt multa interiecta reſpondeat, Nemini dantes. Ita omnia hæc ꝑtinebunt ad perſonam Pauli, atq; ita conſentaneum eſt. Deniq; Ambroſius legit, Vt dei miniſtri, non miniſtros.

In patientia multa.) In harum enumeratione rerum, nõnihil uariant exemplaria, id quod fere ſolet uſu uenire, quoties recẽſentur huiuſmodi compluſcula, fallente ſcriptorem opinor ſua memoria.

In charitate non ficta) Iucundior eſt apud Græcos, uox compoſita, ἀνυποκρίτῳ. i. quæ expers ſit ſimulationis. Ambroſius legit, non ſimulata.

In uirtute dei.) ἐν δυνάμει θεοῦ, ut de ſignis ac miraculis intelligas, quemadmodum interpretatur & Ambroſius.

A dextris & a ſiniſtris.) Faber Stapulenſis hoc loco mutat pro dextris ac ſiniſtris, ſecundorum & aduerſorum. Quod, quid ſibi uelit prorſus non intelligo. Nam primum longe aliud eſt ſiniſtrum ac dextrum, q̃ aduerſum & ſecundum, quãq; nec illud uideo, quomodo arma quæ a tergo gerimus ſecunda, quæ a pectore aduerſa dici poſſint. Verum ut demus hæc ita habere, non erat tamen dicendum, ſecundorum & aduerſorum, ſed ſecunda & aduerſa. Referuntur enim hæc epitheta ad arma, ni fallor. Sed Faber, opinor, uoluit interpretari, dextra & ſiniſtra, quaſi per dextra ſignificentur res ſecũdæ, per ſiniſtra res aduerſæ. Atq iſtud eſt officium cõmentarium ſcribentis, nõ interpretis. Nec eſt abſurdum quod uocat arma dextra, quæ ad dextram nos muniunt aduerſus indulgentiam fortunæ, & ſiniſtra, quibus a ſiniſtra tegimur aduerſus incurſum malorum & afflictionum. Quanq; mihi ſimplicius uidetur, ut accipiamus a dextris & ſiniſtris, quaſi dicas, Vndiq; armati aduerſus omnia. Id enim figura prouerbialis efficit.

In ſuauitate.) ἐν χρηστότητι. i. in benignitate, ſeu bonitate, & comitate, quæ opponitur ſupercilio & aſperitati morum.

Per gloriam

Per gloriã & ignobilitatẽ.) διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας.i.ꝑ gloriã & ignominiã, ſiue cõtẽptũ. Per infamiam & bonã famã.) διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας,quaſi dicas maledicentiã & benedicentiã. Vt ſeductores.) ὡς πλάνοι.i.ut impoſtores,uel potius quaſi ſicut mox uertit,quãq; oportuit ita ꝑpetuo uertere,cum ſit ubiq; ὡς,ſed interpres mire ſibi placuit ſua copia,nunc uertens ut,nunc quaſi,nunc ſicut,nunc tanq̃,ꝑinde quaſi nihil interſit apud Latinos inter has omnes uoces.Iam ut demus nihil intereſſe,certe uocis eiuſdẽ iteratio nõ ſolũ ad decus orationis facit,uerũ etiam ad uehementiã.Sic enim totus hic ſermo ꝑ cõtraria,ꝑ membra,ꝑ ſimiliter deſinentia,ꝑ ἀναδιπλώσεις,aliaq; id genus ſchemata uariatur,uoluitur ac rotat̃,ut nihil eſſe poſſit,nec uenuſtius,nec ardentius.

Quaſi triſtes.) ὡς λυπούμενοι.i.dolentes,potius. Vt nihil habentes & omnia poſſidẽtes.) Fortaſſis hoc loco uenia danda interpreti,quo Græci ſchematis gratiam nõ reddidit,ὡς μηδὲν ἔχοντες καὶ πάντα κατέχοντες,quaſi dicas,ut nihil tenentes,& oĩa cõtinentes.

Non anguſtiamini in nobis.) οὐ στενοχωρεῖσθε.Primũ admonendus eſt lector, hic anguſtiamini nõ eſſe dictum imperandi modo,ſed indicandi.Neq; enim græce dixit μὴ,ſed οὐ.Et interpres hoc orationis genus reddere ſolitus eſt,ad hanc formam,Nolite anguſtiari,ut paulo poſt,Nolite iugum ducere cum infidelibus.Deinde στενοχωρεῖσθαι dicuntur, qui loci anguſtia premuntur.Sentit igitur ſibi eſſe ampliſſimũ animũ in Chriſto.Cæterum illos anguſtos eſſe,nõ in Paulo,ſed ſuis ipſorum affectibus,quos uiſcera uocat. Ac mox hortatur ut & ipſi deſinant eſſe anguſti.Siquidem anguſtiam uocat hoc loco,non afflictionem aut moleſtiam animi, ſed trepidam obſeruationẽ cerimoniarũ legis Moſaicæ,aut humanarum traditionum.Superius enim diſputauit de idolothytis,niſi malis ad triſticiam referre,quam conceperant ex eo,quẽ Paulus iuſſerat tradi ſatanæ.

Eandem autem retributionem habentes.) Habentes non habetur in græcis exemplaribus,unde uidetur ſubaudienda præpoſitio κατὰ.i.iuxta eandem retributionem dilatamini & uos. Atq; ita ſenſiſſe uidetur Vulgarius. Quãq; Ambroſius legit,mercedis retributionem,ut exprimeret græcam uocem, ἀντιμισθίαν. Niſi malit aliquis accuſatiuum remunerationem referre,ad dico,quaſi id ſentiat. Promitto eãdem retributionẽ uobis tanq̃ filijs.In eum ſenſum nos uertimus.

Nolite iugum ducere.) Senſum probe reddidit interpres,quãq; græcus ſermo ſignificantior eſt.μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες,hoc eſt,Ne iungamini eodem iugo cum infidelibus. Nam ſi Chriſtianus ducat uxorem gentilem,aut Chriſtianus in gerẽdo magiſtratu,collega ſit gẽtili,dicetur ἑτεροζυγοῦν.Huiuſmodi matrimonia Hieronymus imparia uocat.

Conuentio.) συμφώνησις.i.conſenſus,aut concordia.

Chriſti ad Belial.) Græci legunt Beliar,βελίαρ,ob id,ni fallor,quod Græcis nullum nomen deſinit in l. Græca ſcholia indicant Belial Hebræis ſignificare deſertorem, hoc eſt, luciferũ. At eximius ille Ioannes Reuchlinꝰ,uir undeq̃q; doctiſſimus,& alterũ poſt Rodolphum Agricolam,decus & ornamẽtum noſtræ Germaniæ,in ſuo Lexico docet,Belial apud Hebræos ſignificare malum & iniquum,aut etiam noxium dæmonem.Quod ſatis quadrat.Nam Chriſtus omnia fecit,ut proſit,contra Belial,etiam cum iuuat,in hoc iuuat ut noceat.

Sicut dixit deus.) Hoc teſtimonium Diuus Thomas Aquinas ſumptũ putat ex Leuitici capite uiceſimoſexto,ubi legimus ad hunc modum. Ponam tabernaculum meũ in medio ueſtri,& non abijciet uos anima mea.Ambulabo inter uos, & ero ueſter deus,uoſq; eritis mihi populus meus. At Carrenſis autore Didymo,quem equidẽ demiror ubi uiderit,ſi tamen uidit,refert ad Ezechielis caput triceſimumſeptimũ, ubi legimus ad hunc modum.Et erit tabernaculum meum in eis,& ero eis deus, & ipſi erunt mihi populus. Et ſcient gentes, quia ego ſanctificator Iſrael, cum fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum. Atqui cum neutro horum locorum per omnia reſpondet citatio Paulina.Proinde ſciat lector hoc teſtimonium non ex uno prolatum loco,ſed

image
not
available

græca ſcholia monent ἀλλὰ.i.ſed,hoc loco poni ꝓ καὶ.i.&,quin potius ꝓ imo,ſiue inſup mea quidem ſententia. Auget enim ac ueluti corrigit,quod dixerat σπουδὴν ſollicitudinē, imo plus aliquid, uſq; ad uindictam turpis admiſſi. Sæculi autem triſticia mortē operat.) Alibi αἰῶνα,uertit ſæculum,hic κόσμου.i.mundum. Ambroſius legit huius mundi.

Quā habemus ꝓ uobis.) τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς.i.quæ eſt in nobis erga uos,ſiue apud uos,ut illud erga uos referatur ad uerbum ſuperius,ut manifeſtetur erga uos.

Prædiximus enim.) προείρηκα γάρ.i.prædixi enim,atq; ita legit Ambroſius.

In omnibus exhibuiſtis uos.) συνεστήσατε.i.cōmendaſtis,quāq; hic nō male quadrabat præſtitiſtis. Et ἐν παντὶ,quod etiam ſuperius uertit,in omnibus,melius reddet̄ ꝑ ubiq;.

Rurſum illud in negocio) Articulus græcus additus,τῷ πράγματι, ſignificat eum loq. non de quauis re,ſed de certo quodam negocio,nimirum eo de quo ſcripſerat in priori epiſtola,quendā habuiſſe rem cū uxore patris. In eo negocio oſtenderunt ſe puros eſſe eiecto & punito huiuſmodi homine,cū ibi Paulus etiam nōnihil illis imputaret. Et uos inquiens inflati eſtis &c̄. Igitur & ſi ſcripſi.) Scripſi bis intelligendum eſt, Et ſi ſcripſi, ſcripſi. Quāq; apud Græcos nō niſi ſemel ponit̄. Etſi ſcripſi uobis,nō ꝓpt̄ eū ſcripſi &c̄.

Non propter eum qui iniuriam fecit.) Ambroſius ita legit,Non propter eum qui inique uerſatus eſt,ſed neq; propter eum qui inique tractus eſt.

Ad manifeſtandam ſollicitudinem noſtram,quam habemus pro uobis.) In eundem ſenſum legit Ambroſius,uidelicet inuerſis his pronominibus ὑμῶν & ἡμῶν,id quod facile cōmittitur,uel ſcriptoris obliuione. At Græci ſic legunt, εἵνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ὑμῶν,τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. Quibꝰ ex uerbis apparet hoc ſenſiſſe Paulum,ſe gaudere,quod ex ea triſticia conſecutum ſit.ut palā fieret,quo ſtudio eſſent Corinthij erga ſe. Porro quod adijcit,apud uos coram deo,ueluti iurantis eſſe poteſt, & illos & deum conſcium teſtantis. Nam & paulo ſuperius meminit de ſtudio Corinthiorum,quod ex Tito cognouerat. In multo experimento.) ἐν πολλῇ δοκιμῇ.i.in multa ꝓbatione. Atq; ita legit diuus Ambroſius. Abundantius autem magis.) Aut duo comparatiua coniunxit,ad exprimendā maiorē emphaſim,aut magis uertendū erat potius μᾶλλον,enim apud Græcos ut & apud nos corrigit nōnunq̄;,ut intelligas illum multū accepiſſe ſolatij ex correctis Corinthijs,ſed uerius ex gaudio Titi. Ambroſius ꝓ abundantius ac,magis legit,magis magiſq;. Verum illud haud diſſimulandū,hunc locum lōge ſecus apud Græcos diſtingui,q̄ apud Latinos. Nam uulgata æditio & Ambroſius ſic habet,Ideoq; conſolati ſumus. In conſolatione autē noſtra,abūdantius magis gauiſi ſumus. Græca ſic habent, διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν,περισσοτέρως δὲ μᾶλλον .i. Propterea conſolationem accepimus in conſolatiōe ueſtra. Abūdātiꝰ aūt magis &c̄.

Refectus eſt ſpiritus eius.) ἀναπέπαυται.i. Refocillatus fuit,quod eſt proprium eius qui laborauit, ac fatigatus eſt,& poſtea,requie refocillatur. Ambroſius hunc locum diuerſe legit,diuerſum opinor exēplar nactus. Quia inquit,requieuit ſpiritus eius in oibꝰ uobis.

Non ſum confuſus.) οὐ κατῃσχύνθην.i.non ſum pudefactus. Quod in omnibus confido in uobis.) In,non eſt in græcis exemplaribus. θαῤῥῶ ἐν ὑμῖν.i.confidimus uobis.

Abundantius in uobis.) εἰς ὑμᾶς.i.in uos,ſiue erga uos. Reminiſcentis.) ἀναμιμνησκομένου.i. Recordantis,ſiue cōmemorantis. Abundantia gaudij.) ἡ περισσεία. Sed Ambroſius recte mutauit nomen in uerbum legens. Abundat gaudium.

EX CAPITE VIII.

ET quod in multa.) Et redundat,nec eſt in græcis codicibus,nec additur ab Ambroſio. Altiſſima paupertas.) ἡ κατὰ βάθους πτωχεία. Ambroſius legit,profunda paupertas. Sumptum apparet a uaſe ſeu ſcrinio iam ad imū exhauſto. Ad qd̄ pertinet quod Heſiodus ſcripſit,ſeram in fundo eſſe parſimoniam. Proinde nō omnino peſſime uertit interpres. In diuitias ſimplicitatis.) εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος.i.in opulentiam ſimplicitatis. Simplicior eſt qui libenter erogat,& hoc magis diteſcit ſimplicitate,quo

citate,quo pauperior redditur pecunia. Quia ſecundum uirtutem.) ὅτι κατὰ δύναμιν id eſt quia pro uirili,ſiue pro uiribus. Et ſic legit diuus Ambroſius, ne quis hic uirtutem accipiat oppoſitam uicio. Supra uirtutem.) καὶ ὑπὲρ δύναμιν,id eſt ultra uires, & ſic legit Ambroſius,quemadmodum & ſupra pro uiribus.Quanq̃ dilucidius erat, etiam ſupra uires. Voluntarij.) αὐθαίρετοι.i.ſpontanei,& ſubaudias fuerunt.

Et non ſicut ſperauimus.) καὶ οὐ καθὼς ἠλπίσαμεν.i.multo amplius q̃ ſperare audebamus,ne putemus id accidiſſe paulo præter ſpem.

Ita ut rogaremus Titum.) εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς Τίτον.i.in hoc adhortaremur Titum. Ita & perficiat in uobis.) εἰς ὑμᾶς.i.in uos uel erga uos.

Cũ multa exhortatione obſecrantes nos.&c.) Græci ſecus legunt,μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν,τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας, τῆς εἰς τοὺς ἁγίους δέξασθαι ἡμᾶς.i. multa cum obteſtatione rogantes nos,ut gratiam & cõmunionem miniſterij, quod eſt in ſanctos ſuſciperemus.

Et conſummaret in uobis etiam gratiam iſtam.) Rurſum χάριν gratiam uertit,rectius uerſurus beneficium. Deinde cur non potius erga uos,q̃ in uobis εἰς ὑμᾶς.

Inſuper & charitate.) καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπῃ.i.& charitate quæ in nobis eſt ex uobis.Nec eſt inſuper apud Græcos. Videtur autem dictum in nobis pro in nos.

Et in hac gratia abundetis.) Gratia hoc loco pro beneficio ſeu eleemoſyna accipitur, ut & paulo ſuperius.Loquitur enim de adiuuandis liberalitate ſanctis.

Non quaſi imperans.) οὐ κατ᾽ ἐπιταγήν.i.non iuxta imperiũ,hoc eſt non tanq̃ imperãs Ambroſius legit.Non ſecundum imperium.

Sed propter aliorum ſollicitu) Græce διὰ eſt,hoc eſt per,non propter. Eſt enim ſenſus ut ueſtra charitas probatior fiat,ex aliorum erga nos officio,non quod aliquid exigam a uobis. Veſtræ charitatis ingenium bonum.) Græce ſecus habet καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνήσιον.i.& charitatis ueſtre ingenuitatem.Ingenuum autem pro ingenuitate dictũ eſt, γνήσιον autem uocant quod eſt uerum germanum ingenuum, minimeq; fucatum & adulterinum.Ambroſius legit bonum,omiſſo ingenio,& ſane ſuſpicor in noſtris codicibus olim ſcriptum fuiſſe ingenuum,non ingenium,idq; parum intellectum a ſciolo quopiam deprauatum. Iam uero quorſum attinet cõmemorare quid hic ſomniẽt recentes quidam theologi? nimirum hoc impudentiores quo indoctiores, cum diuus Thomas plurimis uerbis philoſophetur in hoc uerbo ingeniũ,ſic enim legit & ille,ſecutus exemplar,quid enim aliud faceret,ignarus græcanicæ litteraturæ. Atq; hic quo ſtudioſius laborat,hoc magis erret neceſſe eſt, non ſecus q̃ ſi quis ſemel aberrarit a uia, quo uehementius currat,hoc magis erret oportet. Verum illi ſane ueniam tribuendam arbitror, cui nihil omnino defuiſſe uideo,præter cognitionem linguarum. Verum præſtabat aliquanto minus ariſtotelicum eſſe, q̃ hoc carere adminiculo.

Quoniam propter uos egenus factus eſt.) Hoc loco Faber mutat uos ſecundum perſonam in nos primam,idq; ita inueniri in archetypis,At reclamant conſtanter exemplaria græca, quæ quidẽ ego uiderim,& inſuper latina,& magis quadrat uos,quia præceſſit ſcitis,tametſi non multum habet momenti ad ſenſum,utrum legas ἡμᾶς an ὑμᾶς. Verum illud egenus factus eſt,eſt græce ἐπτώχευσε.i.pauper fuit,ſiue potius mendicauit,ut hinc poſſint argumentum ſumere qui gaudent mendicitatem ſuam ad Chriſtum autorem referre.Nec retulit interpres uocũ alluſionem ἐπτώχευσε, πτωχεία, id eſt pauper fuit, & paupertate, Quã mirum cur ceu data opera confuderit, cum nullo incõmodo licuerit reddere. Et conſiliũ in hoc do.) καὶ γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι.Hic uidetur plane γνώμην accipere pro conſilio. Porro in hoc, id eſt in hac re.ne quis hic erret,putans hoc eſſe accuſatiuum caſum. Gratias autem ago deo.) χάρις δὲ τῷ θεῷ.i.gratia autem deo, ut ſubaudias eſt, aut ſit. Sed etiam uelle.) Senſus ambiguus eſt,an cœperint ſimul & uelle, & facere ante annum,ut hoc beneficium nuper cœptum intelligas,an cœperint nõ ſolũ

facere,ſed etiam ultro facere & ſuapte ſponte,nam id plus eſt quam facere. Atque hunc quidem poſteriorem ſenſum ſequuntur interpretes.

Ab anno priore.) ἀπὸ πέρυσι,id eſt ab anno ſuperiori. Animus uoluntatis.) καθάπερ ἡ προθυμία τοῦ θέλειν.i.quemadmodum promptus eſt animus ut uelit ſiue ad uolendum.

Sic & perficiendi ex eo quod habetis.) οὕτω καὶ τὸ ἐπιτελέσαι,ἐκ τοῦ ἔχειν.i. ſic & perficere ſit ſiue perficite ex habendo,id eſt ex hoc quia habetis,hoc eſt quia poteſtis.

Sic enim uoluntas prompta eſt,) εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται,id eſt ſi enim prius adſit animi promptitudo. Aut ſi præceſſerit animi promptitudo.

Vt alijs ſit remiſſio.) ἄνεσις.i.remiſſio & relaxatio laborum. Proinde Ambroſins uertit refrigerium. Secundum id quod habet.) καθ᾽ ὃ ἐὰν ἔχῃ τις,hic habet accipio more græcorum pro poteſt. Id innuit diuus Ambroſius qui legit ſecundum facultatem,& potius eſt iuxta id quicquid illud eſt quod poſſit,ut ſubaudias dare,quanquam hoc ad ſententiā Pauli non admodum refert. Vobis autem tribulatio.) θλῖψις, hoc loco melius redditur ab Ambroſio anguſtia,nam anguſtiam rei familiaris dicimus. Relaxatur ijs,quibus minus anguſta ſit res familiaris. Veſtra abundantia.) Hic ſuppleat, additum eſt cum græce ſic habeat τὸ ὑμῶν περίσσευμα,εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα,ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ut γένηται referatur ad utramque partem. Poterat autem reddi ad hunc modum, Vt ueſtra abundantia illorum inopiæ,& illorum abundantia,ueſtræ ſuccurrat inopiæ.

Qui multū.) ὁ πολύ,etiam græcis ſubauditur participiū ἔχων.i.qui habebat.

Non minorauit.) οὐκ ἠλαττόνησεν.i.nō fuit inferior,aut nō minus habuit. Cæterum teſtimonium quod adducit eſt Exodi cap. decimoſexto,quod apud hebræos ita legitur, וְלֹא הֶעְדִּית הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר. Diuus Hieronymus uertit ad hunc modum. Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat,reperit minus. Dictum eſt autem de colligendo manna, quod Paulus deflexit ad ſuum negocium.

Gratias autem ago.) χάρις δὲ τῷ θεῷ,id eſt gratia autem deo.

Eandem ſollicitudinem.) Quod iam ſæpius uertit ſollicitudinem,græcis eſt σπουδή, id eſt ſtudium ſiue cura.

Quoniam exhortationem quidem.) Ambroſius legit conſolationem, ſed melius adhortationem. ſignificat enim ſuo rogatu ueniſſe,ſed tamen ſuapte ſponte ad id propenſum. Sed cum ſollicitior eſſet) σπουδαιότερος,id eſt ſtudioſior ac diligentior ac alacrior Atque hoc ſane loco coniunctio δὲ uim habet corrigendi,ut non abſurde uerti potuerit per imo. Siquidem quod modo dixerat Titum adductum ſuis precibus ſuſcepiſſe negocium,id mutat,imo inquiens, nō meo impulſu hoc fecit,uerū cum ſua ſponte ad id eſſet promptus,me rogante factus eſt alacrior ac diligentior, ueluti cum ultro currentem incitamus. Sua uoluntate.) αὐθαίρετος.i.ſpontaneus ſiue ultroneus. Ambroſius legit uoluntarius. Cum illo fratrem noſtrum.) Noſtrum nō eſt græce,ſed tantum τὸν ἀδελφόν. Sic enim uocat chriſtianum, Cæterum articulus additus, facit ut certum aliquem deſignatum intelligamus,cuius nomen data opera ſuppreſſerit,malens eum elogio quam uocabulo deſcribere. Proinde uertendum erat. Miſimus autem una cum illo fratrem eum, cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias.

Cuius laus eſt in euangelio.) Sermo uidetur anceps,nam apparet accipi poſſe,laudē illius eſſe ſcriptā in euangelio,uerum illud dicit illum quiſquis eſt de quo dicit (Nam id incert ūeſt) ita uerſatum eſſe in pdicatione Chriſti,quam hic euāgeliū uocat,ut omniū teſtimonio eccleſiarū laudet̄. Nec ea res tamē uetat,quo minus accipiatur de Luca, qd ſenſiſſe uidetur Hieronymus, Verū illud admonere uolui, hic magis de pdicatione fieri uerba,quam de ſcripto euangelio,propter id quod ſequitur per oēs eccleſias. Iā illud nō ſolū aūt uertendū erat,nec id ſolū,ut intelligamus eū non ſolū ſpectatū prædicatione euangelij,uerum etiam ſibi comitem fuiſſe delectum.

Sed & ordinatus eſt) χειροτονηθεὶς,id eſt electus ſiue ſuffragijs creatus,id quod proprie ſignificat

ſignificat græca uox & συνέκδημος, comes peregrinationis meæ, recte, niſi quod comes minus eſt, quam συνέκδημος.i.collega ſiue ſocius ut æqualem intelligas non ſequentem.

In hanc gratiã.) Græci habent σὺν χάριτι ταύτῃ.i.cũ gratia hac. Quanquam gratia hoc loco beneficium ſonat. Ad domini gloriã.) πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου δόξαν.i. ad eiuſdẽ domini gloriam. Quæ miniſtratur a nobis ad domini gloriam.) Non repetit hoc loco, apud græcos ad domini gloriam. Deſtinatam uoluntatem.) καὶ προθυμίαν.i.animi promptitudinem, Ambroſius legit ſollicitudinem, opinor uicium eſſe librariorũ, qui pro promptitudine mutarint ſollicitudinem. Diuus Thomas Aquinas deſtinatam uoluntatem interpretatur, a deo p̄deſtinatam, qui p̄deſtinarit ab æterno, uos talem uoluntatem habere, Nõ libet inſectari conuicijs, uirum tam eruditum, tamque pium. Malim quicquid eſt imputare ſæculo, modo lector intelligat, ne doctiſſimos quidem interpretari poſſe diuinas literas citra linguarum peritiam, ſentiatque id quod Thomas huc adduxit, δὶς διὰ παίδων abeſſe a ſenſu Paulino. Sentit enim hoc beneficium a ſe adminiſtrari, ad domini gloriam, ſimulque ad prouehendam ac declarandam animi promptitudinem eorũ qui largiebantur ultro. Deuitantes hoc.) στελλόμενοι τοῦτο.i.cauentes illud, Sumptum eſt a nautis qui flexo curſu declinant ſcopulum aut periculum.

In hac plenitudine.) ἐν τῇ ἁδρότητι.i.abundantia ſiue exuberantia. Solet enim magna pecuniarũ uis obnoxia eſſe ſuſpicioni fraudis.

Prouidemus enim,) προνοούμενοι.i.prouidentes abſque enim, pendet enim a ſuperioribus miſimus. Quanquam id quidem ad ſenſum nihil refert.

In multis ſæpenumero.) Interpres ne potuit quidẽ reddere iucunditatem græcanici ſchematis ἐν πολλοῖς πολλάκις, quaſi dicas in multis multiphariam.

Sollicitum eſſe.) σπουδαῖον ὄντα.i.diligentem ac promptum, aut etiam probum. Nam hoc quoque ſignificat σπουδαῖος.

Cõfidentia multa in uos.) πεποιθήσει πολλῇ τῇ εἰς ὑμᾶς.i.ob fiduciã multã quã hñt erga uos. Græca ſunt ambigua. Nã fiducia referri poteſt ad Paulũ, qui confidat illũ nunc fore diligentiorem, quod ſperet illos bene tractaturos hominem. Non ſolũ autem cõfidit de hoc, uerũ etiam de Tito. Quamobrem? quod ſocius ſuus ſit, & in iuuandis Corinthijs adiutor. Item de cæteris, quod Pauli ſint fratres, & miſſi ab eccleſijs, ſicut ante dixit. Et idcirco maluimus hic apoſtolos uertere legatos.

Gloriæ Chriſti.) δόξα χριστοῦ, ut intelligas ipſos apoſtolos eſſe gloriã Chriſti. Quanquam totus hic locus uarie legitur. Ambroſius ita legit, ſiue per Titũ qui eſt ſocius meus & adiutor in uobis, ſiue per fratres noſtros apoſtolos eccleſiarũ gloriæ Chriſti. Græca ſic habent εἴτε ὑπὲρ τίτου, κοινωνὸς ἐμὸς, καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός, εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν δόξα χριστοῦ Scholia explicant ad hunc modum, ſiue de Tito, ut ſubaudias, aliquid dicendũ eſt, hoc poſſum dicere, quod eſt ſocius meus. &c. Siue de cæteris dicendum eſt aliquid, hoc dico, quod ſunt apoſtoli eccleſiarum, & ob id gloria Chriſti, quorum prædicatione & uita illuſtrius ſit euangelium Chriſti. Hæc autem omnia eo pertinent, ut commendet Corinthijs eos quos illo mittit. Nec me fugit, quid Faber Stapulenſis hoc loco ſcripſerit, uerum illius ſententiæ, hac quidem in parte non ſubſcribo, præſertim refragantibus græcis ſcholijs, & nominatim Vulgario, atque ipſo denique Ambroſio. Cæterũ quæ Thomas & hoc recentiores, in hunc adducunt locum non libet referre. Quanquam ſenſit nonnihil Aquinas, cum gloriæ legens tamen interpretatur ad gloriam, quaſi gloriæ ſit datiuus caſus, cum apud Græcos ſit rectus.

Et in uobis adiutor.) καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός, id eſt & in uos cooperatur. Præterea hi nominatiui dure ſubijciuntur, ſimplicius erat. Pro Tito ſocio meo, & in uos cooperatore, ſiue adiutore. Oſtenſionem ergo quæ eſt charitatis ueſtræ.) Græce eſt ſimpliciter, oſtenſionẽ charitatis ueſtræ. Et noſtræ gloriæ rurſus eſt καυχήσεως quod Ambroſius hoc loco uertit exultationem.

tt 2 In facie

ter detis quod daturos uos ante polliciti eſtis.

Quaſi benedictionẽ.) οὕτως ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ ὡς πλεονεξίαν, ſic ueluti ſit benedictio & non uelut ſit auaricia. Nam beneficentia debet alacris eſſe, cum auarus det triſtis.

Hoc autem dico.) Dico non exprimitur in græcis codicibus, ſed tantum eſt, hoc autem τοῦτο δὲ cætera ſubaudiuntur, & a latinis additum eſt uerbum explicandæ rei gratia.

De benedictionibus.) In benedictionibus. Nam utrobiq; eſt ἐπ' εὐλογίαις. Interpres mutauit ſuo arbitratu.

Vt deſtinauit.) προαιρεῖται, id eſt proponit, præſentis temporis. Et Ambroſius legit ſecundum propoſitum cordis, nec additur ſuo, aut ſui, ut ſit ſenſus abſolutior. Nec enim agit de huius aut illius animo, Tantum indicat, libenter & ex animo dandum eſſe quod datur. Ex neceſſitate.) ἐξ ἀνάγκης. Laurentius putat hoc loco neceſſitatem accipiendam pro indigentia, non pro coactione, cui non aſſentior hoc ſane loco. Nam hanc particulam ex neceſſitate, oppoſuit illi, quæ præceſſit ὡς προαιρεῖται, hoc eſt, ut ſponte ſua ſtatuit, & qui coactus dat, triſtis dat, ob quod citauit illud, hilarem datorem diligit deus.

Abundare facere in uobis.) εἰς ὑμᾶς, id eſt in uos, & περισσεῦσαι accepit tranſitiue, quod alibi ſolet neutraliter. Velut apud nos ſuppeditare, nonnunq̃ eſt ſuppetere, nonnunq̃ ſubminiſtrare. Atq; hic quoq; gratiã appellat beneficentiam. Sentit enim libenter dandum quod deus potẽs ſit, ut efficiat, quicquid in ſanctos illius contulerint, id multo cum fœnore ad ipſos redire, ne uel ea res illos a largiendo deterreat, quod benignitas exhaurire uideatur rem familiarem.

Vt in omnibus ſemper.) ἵνα ἐν παντὶ πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, id eſt ut in omnibus omnem ſufficientiam habentes. Eſt autem αὐτάρκεια, ubi quis ſuis eſt contentus, ſuaq; ſorte, nec aliunde deſyderat quicq̃ Interpres & Ambroſius, ſi modo codices mendo uacant legiſſe uidentur ad hunc modum ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν

In ſeculum ſeculi.) Græce tantum eſt εἰς τὸν αἰῶνα, id eſt in æuum.

Qui autem ſubminiſtrat.) ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν. Hic locus apud Græcos paulo diuerſius habetur, ὁ δὲ χορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν χορηγῆσαι, καὶ πληθῦναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξῆσαι τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν, id eſt qui autem ſuppeditat ſemen ſeminanti, & panem in cibum miniſtret, & multiplicet ſemẽ ueſtrum, & augeat genimina iuſticiæ ueſtræ. ut χορηγῆσαι, πληθῦναι, αὐξῆσαι infinita uideãtur uertenda potius per imperatiuum modum, ſuppeditet, impleat, augeat. Niſi forte ſubaudiatur uerbum μέλλει, quod additum infinitiuis, futurum tempus efficit. Nam in tam multis uerbis, non eſt conſentaneum, tempus caſu fuiſſe commutatum, ut legas χορηγήσει πληθυνεῖ αὐξήσει. Tametſi in hunc ſenſum legit Ambroſius.

Augebit incrementa frugum.) γενήματα τῆς δικαιοσύνης, id eſt prouentũ iuſticiæ, quod hic uertit incrementa frugum, Ambroſius uertit fructum.

In omnibus locupletemini.) Paulus aliquoties ſuo more participijs abutitur. Vnde recte uertit πλουτιζόμενοι in uerbum, Laurentius referendum putat ad particulam, quæ præceſſit, abundetis in omne opus bonum.

Quæ operatur per uos.) Ambroſius pro ἥτις legiſſe uidetur εἴτις, uertit enim ſi quis, & conſentiunt cum hac lectione ſcholia illius.

Miniſterium huius officij.) διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης, id eſt adminiſtratio huius miniſterij. Sic enim uocat officium ſubminiſtrandæ pecuniæ, ſed λειτουργία nonnunq̃ græcis ſignificat ſacrificium, ſuo ritu peractum, ut accipias hanc pecuniã quaſi uictimã offerri deo, cuius miniſter ſit Paulus, ut ſacerdos ſacrum peragens.

Per multas gratiarum actiones in domino διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ θεῷ, id eſt per hoc quod multi gratias agunt deo.

Et in obedientia confeſſionis.) Faber uult eſſe hypallagen, ut intelligamus in con-

feſſione obedientiæ ueſtræ. Verum nihil uideo cauſæ cur reclamantibus exemplaribus; & interpretationibus ad hypallagen huiuſmodi confugiamus. Nam obedientia confeſſionis poteſt accipi, quod obedientes Paulo in eleemoſynis largiendis declararent ſe uere & ex animo confiteri euangelium. Quod ſi mauis ὁμολογία pro aſſenſu, laudat illorum obedientiam, quod ſibi id ſuadenti ac monenti non ſint refragati. Ambroſius pro confeſſione legit, ſubiectione magis exprimens græcam uocem ὑποταγὴν, quanquam ὁμολογία non ſolum confeſſionē ſignificat, uerum etiam conſenſum, ut accipias futurum, ut multi gratias agant deo, cum uiderint Corinthios tanto conſenſu obedire Paulo. Atque ita tacite monet, ut omnes conferant pro ſua quiſque uoluntate & facultate. Deſyderantium uos.) ἐπιποθούντων ὑμᾶς. Ambroſius addidit, deſyderantium uidere uos, ſiue, quod aliud habuerit exemplar, ſiue quod uoluerit explicare ſenſum, in quem & græcanica ſcholia interpretantur. Quanquam hoc loco gratiam uerti poterat beneficium, ut intelligas illos eſſe cupidos uidendi Corinthios, in quibus deus tantam beneficentiam ſibi contuliſſet.

Et modeſtiam.) καὶ τὴν ἐπιείκειαν, quod comitatem magis & facilitatem ſonat, quam modeſtiam, quæ opponitur arrogantiæ. In facie.) κατὰ πρόσωπον, id eſt iuxta faciem.

EX CAPITE DECIMO.

IPſe Paulus) αὐτὸς δὲ ἐγὼ παῦλος. Mire Paulus tribus uocibus αὐτὸς δὲ & ἐγὼ ſeparauit ſuā perſonam a cæteris apoſtolis, quod antehac egerit negocium aliorum, nunc e ſuo loquatur affectu. Rogo aūt uos.) Cū ante dixerit ſe obſecrare, nō adiecit qd obſecraret. Vnde capitis huius initiū utroque referri poteſt ad ſuperiora, ut ſit ſenſus. Rogo ut meo quoque nomine libenter conferatis hanc pecuniā. Aut ad ſequentia, quemadmodum modo diximus, atque ita δέομαι repetit quod dictum erat παρακαλῶ, ut ſit redeuntis ad id quod cœperat, quaſi dixiſſet. Rogo inquam.

Abſens autem confido in uobis.) θαῤῥῶ εἰς ὑμᾶς. Græca quidem ſunt ambigua, uerum magis congruit ut intelligamus, audax ſum erga uos, ſicut alibi dicit. Epiſtolæ fortes.) præſentia infirma, quanquam ſcholia græcorum non eodem exponunt modo, Vulgarius putat per Ironiam dictum. Mihi ſane nō probatur.

Gratias ago deo.) Rurſum eſt χάρις τῷ θεῷ, id eſt gratia deo.

Qui arbitrantur nos tanquam.) τοὺς λογιζομένους, id eſt qui cogitant aut eſtimant, uel qui ſic habent nos, ut ſecundum carnem ambulantes.

Non carnalia.) οὐ σαρκικὰ diuerſum ab illo σάρκινα, quod tamen eadem uoce latina reddidit, ut ſuperius admonuimus. Et potētia deo) græcis eſt δυνατὰ τῷ θεῷ. Ambroſius legit fortia deo, Laurentius mauult, ualida deo. Cæterum illud deo græcis datiuus eſt inſtrumenti, polletque perinde ac ſi dicas, fortia per deum, & opera diuina. Vtinam liceret nibus epiſcopis, maximeque ijs qui in Pauli locum ſucceſſerunt, tam uere ſuoque iure hāc uſurpare uocem, quam ipſe Paulus uſurpauit, Arma militiæ noſtræ non carnalia, ſed fortia deo, non ad demolitionem oppidorum, arcium, ſed impiarum cogitationum. Hæc ſunt arma, hæc bella, hæ pugnæ, hæc uictoria, hi triumphi digni ſucceſſoribus apoſtolorum.

Conſilia deſtruentes,) λογισμοὺς, id eſt cogitationes. Et rurſum participium addidit, quod nuſquam referatur καθαιροῦντες deſtruentes, hoc eſt quibus armis deſtruimus. Porro cum de armis meminerit, mire ſubiecit metaphoras munimentorum, quarum alia artificio, alia ſublimitate ſunt inexpugnabilia. Nos quo magis perſpicuus eſſet ſenſus, uertimus hoc pacto. Sed potenti a deo ad demolitionem munitionum, quibus cogitationes demolimur, & omnem celſitudinem, quæ ſuſtollitur aduerſus ſcientiam.

Extollentem ſe.) ἐπαιρόμενον, id eſt inſurgentem, ſiue qui attollitur. Erat huiuſmodi machinarum genus, quod repente ſublatum in altum inueheret hoſtem.

Omnem intellectum.) πᾶν νόημα, id eſt omnem cogitationem.

Quæ ſecundum faciem ſunt uidete.) Græci codices legunt hoc per interrogationem ut ſit uidetis, non uidete, quaſi fingens id fieri, quod uelit obiurgare. Num ea cernitis, quæ ſunt iuxta faciem? hoc eſt quæ foris uidentur, & oſtentationem habent potius quam efficaciam. Meminit enim quod dixerit ſe humilem fuiſſe apud illos, hoc eſt contempto ſimilem, cum alij quidam magno faſtu agerent apoſtolos, Ambroſius legit ſecundum faciem, pro eo quod eſt in conſpicuo ſunt & aperta. Vulgarius uult eſſe obiurgantis, quod ex opibus, e cultu faſtuue æſtimarent hominem, ac non potius ex animi bonis cui magis aſſentior. Cogitet iterum apud ſe.) ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, id eſt ex ſeipſo, nimirum non expectans noſtram increpationem.

In obſequium Chriſti.) εἰς ὑπακοὴν, id eſt in obedientiam, ut ſemper ante hac uertit.

Ita & nos.) Græcus addidit Chriſti, ὅτι καθὼς αὐτὸς χριστοῦ, οὕτως καὶ ἡμεῖς χριστοῦ. id eſt quod quemadmodum illi Chriſti, ſic & nos Chriſti, Porro Chriſti genitiuus eſt, nō rectus caſus. Inquiunt.) φησὶ, id eſt inquit, ut ſubaudias aliquis, aut certum hominem qui hoc dixerit. Nam & præceſſit & mox ſequitur τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, id eſt hoc perpendat iſtiuſmodi.

Sermo contemptibilis.) ἐξουθενημένος, id eſt contemptus potius.

Inferere aut cōparare.) ἐγκρῖναι ἢ συγκρῖναι. Interpres nō potuit reddere uocū affinitatē græcarū, quaſi dicas, inferre & conferre, aut inſerere & conſerere. Sed ipſi in nobis) Græce ſecus eſt, ἀλλ᾽ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς, οὐ συνιοῦσιν id eſt, ſed ipſi in ſeipſis, ſeipſos metientes, & comparantes ſeipſos ſibiipſis, non intelligūt &c. Atque ita græca exponunt ſcholia, ut intelligamus arrogantes illos, ex ſuo ipſius animo metiri ſeſe. & ſibi magnos eſſe, & alios ab alijs laudari mutua quadam talione. Atque hunc ſenſum ſecutus eſt & diuus Auguſtiuus in opere de doctrina chriſtiana cum ait. Et fit illis quod ait apoſtolus. Comparantes enim ſemetipſos ſibi metipſis non intelligunt. Ad eum modum interpretatur Vulgarius Paulinarum epiſtolarum non indiligens interpres. Quanquam Ambroſius diuerſum exemplar ſecutus uidetur. Porro quod addidit non intelligunt, græci interpretes, putant imperfectum eſſe ſermonem, ut ſubaudias, quod ſint alijs deridiculi. At mihi uidetur hoc loco participium eſſe poſitum loco uerbi infinitiui, id quod apud Græcos non raro fieri ſolet. Ac tum quidem hic erit ſenſus, At ipſi non intelligunt, quod ſeipſos inter ſeſe metiuntur & conferunt, & non potius cum ijs, qui meliores ſunt illis, neque iuxta regulam Chriſti. Atque hic ſenſus magis quadrat cum his quæ ſequuntur. Nam quod Vulgarius uult ſubaudiri, Non intelligunt, quod ſint alijs ridiculi, mihi uidetur coactius. Cæterū regulam hic uocat, menſuram ſumpta methaphora a regulis fabrorum, ne quis tale quippiam ſomniet, quale eſt cum dicimus regulam Franciſci, aut Benedicti.

Qua menſus eſt.) οὗ ἐμέρισεν, id eſt qua partitus eſt nobis deus menſura quaſi dicas, ea quoque menſura, quatenus ad uos uſque gloriemur. Nec eſt ſimpliciter ad uos, ſed etiā ad uos ἄχρι καὶ ὑμῶν, ut intelligamus non eſſe mediocre pertingere ad modum Corinthiorum. Reſpondit autem ei quod mox ſequitur ἄχρι γὰρ καὶ ὑμᾶς ἐφθάσαμεν. i. nam uſque ad uos quoque peruenimus. Quemadmodum autem gloriari ſolent inſaniſſimi principes, ſi longiſſime prorogarint imperium, ita Paulus Chriſti ductor gloriatur, quod eo uſque propagauerit ditionem principis ſui, ſperans fore, ut longius etiam proferat imperium. Interpres legiſſe uidetur ἐμέτρησεν pro ἐμέρισεν.

Creſcentis fidei.) αὐξανομένης πίστεως. i. augeſcente fide ueſtra.

Magnificari ſecundum regulam.) Rectius hæc infinita uertiſſet in alium modum, Spem habentes fore, ut augeſcente fide ueſtra in uobis amplier, iuxta regulam noſtrā in abundantiam ad euangelizādum ea quæ ultra uos ſunt. Nō ut in aliena regula in his quæ parata ſunt gloriemur, Significat ſe ſperare futurum, ut in dies creſcente fide Corin

thiorum, creſcat & ipſe ac maior maiorq́ꝫ fiat, adeo ut iam prædicatio ſua longius porrigatur, etiam ad eos qui ultra Corinthios ſunt, idq́ꝫ iuxta ſuam regulam, nõ alienam, hoc eſt ſuo marte, ne uideatur gloriari de ijs, quæ iam parata ſunt, & ab alijs laborata, quemadmodum faciebant pſeudapoſtoli.

Etiam in illa quæ ultra uos ſunt euangelizare.) εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν. Faber hoc loco legit εἰς τὰ ὑπὲρ ἐκεῖνα ὑμῶν, id eſt in illa quæ ſupra illa ueſtra. Sed fallitur, meo quidem iudicio, Nam ὑπερέκεινα aduerbium eſt, cui additur articulus ut fiat epitheton, id eſt ulteriora uobis, id eſt quæ ultra uos, hoc eſt longius & in alios etiam populos. Et in hanc ſententiam interpretantur non ſolum Vulgarius cæteriq́ꝫ græci, uerum etiam diuus Ambroſius. Proinde nonnihil demiror Stapulenſem mutata etiam ſcriptura a tot autoribus uoluiſſe diſſentire, præſertim cum hic nihil ſit quod offendat, aut alio ſuadeat confugere. Verum quandoq́ꝫ bonus dormitat Homerus. Neq́ꝫ uero nos grauatim alijs ignoſcimus, eandem uiciſſim ab alijs ueniam flagitantes.

EX CAPITE VNDECIMO.

VTinam ſuſtineretis modicum.) ὄφελον ἀνείχεσθαί μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ, id eſt utinam ſufferatis me pauliſper in inſipientia, & eſt ſuſtinuiſſetis magis q̃ ſuſtineretis. Cæterũ quid Laurentio Vallæ uenerit in mentẽ, ut pro ſuſtineretis, mutandum putarit ſuſciperetis, ut ingenue dicam prorſus non intelligo. Niſi forte ſomniauit ἀναδέχεσθαι pro ἀνέχεσθαι, nam ἀνέχεσθαι magis ad uerbum reddi ne poſſit quidem, q̃ ſi dicas ſuſtinere. Illud recte admonet in modicum quid, quid abeſſe in ſermone græco, & modicũ interpres ſuo more poſuit pro puſillo. Nos uertimus pauliſper.

Supportate me) ἀνέχεσθε, græca uox anceps eſt. At magis quadrat, ut ſit indicatiui modi ſuſtinetis. Corrigit enim quod dixerat, utinam ſuſtinuiſſetis, imo inquit, ſuſtinetis & quod opto factum, facitis. In hunc ſenſum exponunt græcanica ſcholia.

Aemulor enim uos.) ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς. Ambroſius uſus eſt græca uoce, opinor non inueniens quo uim uerbi explicaret. Nam hic zelum appellat ingentem, & ut ita dixerim immodicum quendam amorem, uelut ambiat, ut apud illos primus eſſet, nec ferat alios apoſtolos, in partem amoris admitti. Nam agit hic de quibuſdam apoſtolis, qui pluris haberi uolebant apud Corinthios, q̃ Paulus eſſet. Addit autem zelo dei, ne quis arbitraretur illum ſua gloria ſuoue compendio commoueri, nos uertimus, zelotypi ſumus erga uos. Quid autem uereamur ſic intelligere de Paulo, cũ ad eundem modum interpretetur Origenes, theologorum ſine controuerſia princeps, de deo, quod zelotes dictus ſit.

Deſpondi enim.) ἡρμοσάμην, id eſt adaptaui ſiue adiũxi. Ambroſius legit paraui. Hieronymus in Amos legit ſtatui, ſed lapſus opinor memoria.

Aſtutia ſua.) Græcus addit in, in aſtutia ſua, idq́ꝫ iuxta proprietatem ſermonis hebraici, pro eo quod eſt per aſtutiam ſuam.

Corrumpuntur ſenſus.) φθαρεῖ accommodato uſus eſt uerbo, cum de uirgine meminiſſet. Et ſenſus græcis non eſt αἰσθήσεις, ut de uiſu, auditu, aut alijs ſimilibus queat accipi, ſed νοήματα, quod proprie ad mentem animumq́ꝫ pertinet. Accommodat enim allegoriam. Euæ decepti ſunt oculi, Corinthijs timendum erat menti. Cæterum illud uerbum excidant, nec eſt apud Græcos, nec apud Ambroſium. Proinde uidetur adiectũ ab interprete, quod alioqui durius uideretur dicere corrũpantur a ſimplicitate. Neq́ꝫ enim ſimplicitas corrumpit animum, ſed animus corruptus degenerat a ſimplicitate: Perinde ut Vergilius dixit, quantũ mutatus ab illo, non quod ille mutaſſet, ſed quod illi diſſimilis eſſet factus. Et appoſite uirgini tribuit ſimplicitatem memor allegoriæ ſuæ. Deniq́ꝫ non eſt ſimpliciter ne, ſed μήπως, id eſt ne quo pacto, nos uertimus, ne qua. Vehementius enim eſt addita coniunctione expletiua. Quin & illud annotandum, ut ob-

iurgaturus

ſurgaturus Corinthios arte ſubleuat illos, omni cuidam deriuans in corruptorem.

Quæ eſt in Chriſto Ieſu.) τῆς εἰς τὸν χριστόν, i. quæ eſt erga Chriſtum ſiue in Chriſtum, quia ſimpliciter illi obtemperamus.

Alium Chriſtum.) ἄλλον ἰησοῦν. i. alium ſiue alterum Ieſum. Ita conſentiunt græci codices, quos ego quidem uiderim. Atq; ita legit & interpretatur Vulgarius. Illud obiter annotandum, quod Paulus admonet Corinthios, id nobis quoq; magnopere cauendū, ne nobis alterum Ieſum accerſamus, ac fingamus potius, onuſtum opibus, onuſtum imperio, ditione, uoluptatibus, & quicquid hic mūdus habet pſtigiarū, ad hæc cerimonijs pluſq; iudaicis obſitum, cum uerus ille ab omnibus hiſce rebus fuerit puriſſimus.

Recte pateremini,) Cur nō & hic ſuſtinuiſſetis ἠνείχεσθε, uidelicet illos pſeudapoſtolos, ſi quid docerent, quod nos non docuimus. Nunc cū nihil adferant de Chriſto quod nos non docuerimus, cur illos oſtentantes ſeſe toleraſtis?

Nihil me minus feciſſe.) μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων. i. nihilo inferiorē fuiſſe excellentibus apoſtolis. Et in hunc ſenſum legit Ambroſius. Aeſtimo em̄ me in nullo inferiorem fuiſſe, ab ijs qui ualde ſunt apoſtoli. Sentit enim de Petro Iacobo, & Ioanne, qui ſummates habebantur, ut indicant græcanica ſcholia.

Nam & ſi.) εἰ δὲ καὶ Hic interpres frequenter pro δὲ uertit. Nam .Porro q̄uis imperitus. Aduerſatur em̄ ſuperiori parti, qua iactat ſe nihilo inferiorem ſummis apoſtolis.

Sed non ſcientia.) Cur non potius & latinius & ſimplicius, nō autem ſcientia, ſiue cognitione. Laurētius merito ridet nōnullos, qui ex hoc loco Paulū colligunt balbū quēpiā & impeditæ fuiſſe linguæ, quaſi nihil interſit inter ipeditū & imperitū, homines inqt uere impedito ſermone, atq; adeo ſcientia, cum græce ſit ἰδιώτης. i. idiota, quæ uox illis tum priuatum, tum indoctum ſignificat Hieronymus hac in re uarius eſt, compluribus locis clamās Paulū græci ſermonis ignarū fuiſſe, quod aliquoties ſuis quibuſdā utatur uocibus, Ciliciæ uernaculis, nonnunq; coniunctioni μὲν, non reddat eam quæ reſpōdet δὲ Ad hæc quod hyperbatorum anfractibus moleſtus ſit alicubi, quodinterdum anapodoton relinquat orationem. Rurſus alias in diuerſum declamat procul ſubmouens eos, q putent Paulum hoc ex animo dixiſſe, cum omneis ſermonis ꝓprietates pulchre tenuerit, omneis argumentationum ſtrophas ad unguem calluerit. Quin & diuus Auguſtinus in opere de doctrina chriſtiana, plæraq; rhetorum ſchemata, ex Paulinis adducit epiſtolis. Idem alicubi, monet, & ſi, hoc loco non eſſe fatentis ſed cōcedentis ac donantis, ueluti ſi dicas, fac me eſſe imperitum ſermone. Certe nō ſum imperitus ſcientia.

In omnibus autem manifeſtus ſum uobis.) Græca ſecus habent ἀλλ᾽ ἐν παντὶ φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς, quæ quidē ad uerbū ita ſonant. Sed in omni manifeſtati in oībus in uos. Senſus autem hic eſt. Non ſicut pſeudapoſtoli ſumus, qui fucati & perſonati ſimulatione ſanctimoniæ uobis imponunt, ſed in omni re, & inter omnes declarati ſumus, & apparet quales ſimus erga uos, & illud παντὶ referri poteſt ad rem, & ἐν πᾶσιν, ad perſonam. Niſi mauis conduplicationem facere ad uehementiam.

Aut nunquid peccatum feci.) Græca ſic habent ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα, an peccatum feci, ſiue, an peccaui. Græci non diſtinguunt inter an & aut. Apud latinos plurimum intereſt, & quorſum attinebat addere quid, cum id græcus ſermo non habeat?

Alias eccleſias expoliaui.) ἐσύλησα, id eſt depredatus ſum.

In miniſterium ueſtrum.) εἰς τὴν ὑμῶν διακονίαν, in hoc ut uobis miniſtrarem, hoc eſt uobis inſeruiui ſine ueſtro ſumptu, ſtipendio interim ab alijs accepto.

Et egerem) καὶ ὑστερηθείς. i. deſtitutus, uel cum deeſſet. Neq; uero ſimplex, ut opinor, eſt emphaſis coniunctionis καί, ſed epitaſin habet hoc loco, ut ſit ſenſus, adeo non grauaui uos, ut nec egens id uoluerim facere.

In omnibus ſine onere.) ἀβαρῆ. i. minime grauem dictione compoſita.

Oneroſus fui) κατενάρκησα quod uerbum dictū eſt ab ocio & torpore. Nam hi premūt & imminent

& imminent aliis, unde petunt aſſidue, dictione compoſita e tribus græcis ναρκᾶν, quod eſt torpere, unde & νάρκη torpedo piſcis, & ἐν præpoſitione, & altera itē κατὰ quæ frequenter in malam ſignificat partem, uelut in καταφρονέω & καταφρονῶ, præſertim cū hic quoq; paterno iungatur caſui κατενάρκησα οὐδενός.

Et ueritas Chriſti in me.) Hoc ueluti iuſiurandum adiecit.

Non infringetur.) οὐ φραγήσεται. Id ſcholia græca exponunt non interrumpetur, neq; deficiet, hoc ait ſignificans ſe nec in poſterum aliquid ab illis accepturum, ut nō prædudatur ſibi hæc occaſio gloriandi, quod gratis docuerit euangeliū. Interrumpitur enim quod non eſt perpetuum. At ille iurat eam gloriā ſibi fore perpetuā, ne cui grauis eſſet, Verbum dictū eſt ab interſepiēdo, nam ſepe obiecta excludimur. Nec enim eſt in me auferendi caſu, ſed accuſandi εἰς ἐμέ, quaſi dicas aduerſum me.

Quia non diligo uos.) Apertius erat, an quod non diligam uos, mutato uerbi modo. Nam græci negligunt differentiam huiuſmodi.

Quod aūt facio & faciam.) Non ſenſiſſe uidetur interpres elegantiam huius coniunctionis καί, quam hoc loco & ſimilibus habet apud græcos, ὃ δὲ ποιῶ καὶ ποιήσω, id eſt quod facio, hoc etiam ſum facturus in poſterum, ſiue quod facio, idem & in poſterum ſum facturus. Deinde licet græcis unica ſit coniunctio δέ, quæ pluribus latinis reſpondeat, aūt, ſed, uero, porro, cæterum, rurſum, contra, & his ſimilibus, nonnihil tamen apud nos intereſt, quam quo loco colloces. Hic magis cōgruebat, ſed ꝙ aūt. An quod nō diligā uos deus nouit. Sed quod facio. &c.

Vt in quo gloriātur.) ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται. Ambroſius propius acceſſit ad græca, ut in eo ꝙ glorientur reperiantur, ut & nos, hoc eſt ſi & illi glorientur ſe gratis euangelizare, nec in hoc erunt nobis p̄ſtantiores cū ipſe gratis doceā & egens.

Eiuſmodi pſeudo apoſtoli.) Pſeudapoſtoli dicendum compoſita dictione, quemadmodū eſt apud Græcos, nec poteſt in duas diuidi, latine ſonat falſo titulo apoſtolos.

Si miniſtri eius.) εἰ καὶ οἱ διάκονοι. i. ſi & miniſtri, & ita legit Ambroſius, & transfigurat ſe græce eſt tranſfiguratur & tranſfigurantur μετασχηματιζόμενοι μετασχηματίζεται.

Alioqui uelut inſipientem,) εἰ δὲ μήγε. i. ſin aliter, id eſt ſi minus perſuadeo me nō eſſe inſipientem, tolerate me gloriantem tanq; inſipientem.

Modicum quid.) μικρόν τι, id eſt paululum ſiue pauliſper, aut aliquantiſper.

Secundum deum.) κατὰ κύριον, id eſt ſecundum dominum, quemadmodum & in ſuperiori epiſtola ſcripſit, ego non dominus, & dominus non ego. Humanū quiddam & ſtultum ſignificat, quod negat eſſe ſecundum dominum.

In hac ſubſtantia gloriæ) ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως, id eſt ſubſtantia ſiue materia gloriationis, & ſic legit diuus Ambroſius.

Si quis accipit) εἴ τις λαμβάνει quod præceſſit κατεσθίει uidetur ad cibū pertinere, quē illi ſumebant apud diſcipulos, hoc ad munera. Vulgarius putat idem bis dictum, deuorat & accipit, ut intelligamus inſatiabilem auferendi auiditatem in pſeudapoſtolis, cum ſumma coniunctam arrogantia. Secundum ignobilitatem dico.) κατὰ ἀτιμίαν. Magis quadrabat iuxta contumeliam. Exponit enim illa atrocia, ſi quis uos deuorat, ſi quis in faciē cedit. &c. Nō inquit quod iſta uos patiamini a pſeudapoſtolis, ſed quod ad contumeliæ rationē attinet, nō leuiora patiamini ab iſtis, ꝙ ſi iſta pateremini.

Quaſi nos infirmi fuerimus in hac parte) In hac parte nō reperio in græcis codicibus quos ego ſane uiderim. In quo quis audet) ἐν ᾧ δ' ἄν τις, id eſt in quocūq; uero aliquis audet. In inſipientia dico.) Hoc per parentheſin interiecit, memor eius quod ante dixerat. Non loquor ſecundum dominum ſed uelut in inſipientia.

Miniſtri Chriſti ſunt.) Poſt hanc partem græcis non repetitur, & ego. Imo id additū ſubuertit totam ſententiam. Sic enim legendum. Miniſtri Chriſti ſunt plus ego, deinde illud παραφρονῶν λαλῶ, id eſt deſipiens dico, per parentheſim interiectum eſt. Conſentit

ſentit cum græcorum exemplaribus Ambroſius, ad hunc legens modũ. Miniſtri Chriſti ſunt, uelut inſipiẽs dico magis ego. Nam in cæteris quidem æquabat ſeſe cæteris apoſtolis, at in eo, quod apoſtolorum eſt proprium, ſemet illis anteponit, nõ ſolũ æquat, uerum quoniam id arrogantius dictum uideri poterat, præmunit ſtulticiæ prætextu, quẽadmodum & initio fecit. Quod ſi maxime ſic legerẽtur, miniſtri Chriſti ſunt & ego, ut minus ſapiens dico plus ego. Nihil erat neceſſe ſenſum eum inducere, quem ex Aquinatis ſentẽtia induxit Nicolaus cognomento de Lyra, qui ab hoc loco, ut minus ſapiẽs dico, plus ego, nouum facit orationis caput, & ad hunc ediſſerit modũ. Si uideor inquit uobis inſipiẽs me pſeudapoſtolis adæquãdo, adhuc uidebor uobis minus ſapiẽs me eis pferẽdo.. Poterat em̃ illud, plus ego p correctionẽ ſubijci, pmiſſa mitigatione inſolẽtiæ. Nẽpe hoc modo. Miniſtri Chriſti ſunt, ſũ & ego. Quid aũt dixi & ego? Imo ut ſtultorũ more loquar glorioſius, plus ego. Quanq̃ nõ eſt huius inſtituti diſcutere, quid huiuſmodi ſcriptores ſenſerint, quos cõſtat, ueterũ ignaros literarũ, tumultuario ſtudio hinc atq; hinc conſarcinatis gloſſematis, ſacras tuliſſe literas, cum antiquis potius nobis res eſt. Cæterũ de orationis ornamentis & ſchematibus quibus totus hic ſermo picturatus eſt, qui plenius uelit cognoſcere, legat quarti de doctrina chriſtiana libri caput quartum.

In laboribus plurimis.) περισσοτέρως. i. in laboribus abũdantius fortaſſis Interpres uertit pluribus, id qđ erat tolerabile. Quãq̃ apud græcos alius eſt ordo ἐν κόποις περισσοτέρως ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως. i. in laboribus abundantius in plagis ſupra modum, incarceribus abundantius. Nam quod interpres bifariam reddidit, græcis unicũ eſt aduerbium περισσοτέρως. Etiã ſi comparatiuum poſitum eſt uice ſuperlatiui.

Supra modũ.) ὑπερβαλλόντως. i. eximie, & ut ita dicã exceſſiue, & ſupra q̃ credi poſſit, ut nihil agant qui interpretantur ſupra modũ humanæ uirtutis.

Quadragenas.) τεσσαράκοντα. i. quadraginta, q̃q̃ recte uertit ſignificãs illũ quinquies uapulaſſe, & unoquoq; tẽpore quadraginta plagis cæſum fuiſſe. Si modo id uerũ eſt. Sic enim ſentit diuus Ambroſius addens id præceptũ in libro Deuteronomij, ut plagis trigintanouem emendarentur, qui cõmeruiſſent. Valla mauult quinquies undequadraginta Accepi. Subaudiendum autem haud dubie plagas.

Ter naufragium feci.) τρὶς ἐναυάγησα, latine quidem uertit, naufragium feci, pro naufragium paſſus ſum. Quemadmodum Terentius dixit, is nauem fregit apud Andrũ, de eo cui nauis eſſet fracta tempeſtate.

In falſis fratribus.) Græcis unica dictio eſt ψευδαδέλφοις, hoc eſt falſo chriſtianis, qui ſe fingerẽt eſſe diſcipulos Chriſti, cũ nõ eſſent. Nã ut ſæpius iã admonui fratres abſolute dicebantur omnes chriſtiani. Quod quidẽ cognominis nunc a paucis occupatũ eſt, uelut ad illos ſolos reciderit chriſtianiſmus.

Nocte & die.) νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα. i. noctem & diem in profundo egi, nec additur maris. In labore & erumna.) κόπῳ καὶ μόχθῳ, propemodum bis idem dixit. Nã μόχθος quoq; labor eſt, ſed qui difficultatem habeat adiũctam, Vnde Ambroſius moleſtiam legit pro erumna.

Vigilijs multis,) pro multis græce eſt πολλάκις. i. ſæpe, itidem eſt in ieiunijs ſæpe πολλάκις non πολλαῖς. Præter illa quæ extrinſecus ſunt.) χωρὶς τῶν παρεκτὸς, hoc eſt præter ea quæ foris & extrinſecus accidunt. Ad eũ quidem modũ plæriq; ediſſerunt. Cæterum Vulgarius παρεκτὸς accipit pro præter, ut quaſi dicas pter ea quæ ptermitto, ut ſit ſenſus Pauli, nec in hoc ſuorũ malorũ catalogo, recenſuiſſe omnia. Verũ utra ſententia magis approbanda, prudenti lectori perpendendum relinquo.

Inſtantia mea cotidiana) Hoc ſeparatũ eſt a ſuperioribus ἡ ἐπισύστασίς μου ἡ καθ' ἡμέραν, q̃q̃ põt utroq; referri ad ſollicitudinẽ cotidianã. Græcanica ſcholia interptant ἐπίστασιν nõ curam ac diligentiã, ſed conſpirationẽ in Paulũ, ut intelligas præter eas pſecutiones quæ foris erãt, hoc eſt ab ethnicis, cotidie ferẽdas inſidias ſuorũ cãculũ inſidiãtiũ Paulo.

Et pater

Et pater domini noſtri Ieſu Chriſti.) Noſtri redundat iuxta græcos, & eſt abſolutius uocari dominum; qui dominus ſit omnium.

Damaſci præpoſ.) Genitiuus Damaſci hic eſt aduerbialis, nam præpoſitus ad ſequentia refertur ἐθνάρχης ἀρέτα. i. gentis præfectus. Aretæ regis, Aretas rex, is erat ſocer Herodis. Eum igitur ſignificat quem Aretas rex Damaſco præfecerat. Et me compræhenderet πιάσαι με θέλων. i. compræhendere me uolens.

Et ſic effugi manus eius.) Eius non eſt apud Græcos, ſed tm̄ eſt καὶ ἐξέφυγον. i. & effugi.

EX CAPITE DVODECIMO.

SI gloriari oportet.) Græce ſic habet καυχᾶσθαι δεῖ, οὐ συμφέρει μοι. Quanquam Laurentius in plæriſque codicibus δὴ legit, non δεῖ, ut ſit ſenſus gloriari certe non expedit mihi, Quod ſi cui placet δεῖ, id eſt oportet, ita legendum eſt, ut gloriari oportet legatur per interrogationem. Deinde ipſe ſibi reſpondeat, non expedit. In hunc ſenſum legit Ambroſius. Verum ſuperiorem lectionem ſequitur Vulgarius. Ac mihi ſane multo magis probatur, quod appareat hūc locum ex ſuperiore mutatū, ubi dixerat; Si gloriari oportet, in his quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Minus enim illic periculi. Cæterum ubi uentum eſt ad reuelationes, contrahit ſeſe, negās eſſe gloriandum, etiā ſi uera ſint quæ dicturus eſt, quod hæc magis obnoxia ſint ſuſpicioni iactantiæ quam illa. Iā quemadmodum erratum eſt a librarijs in δεῖ & δὴ, ſiue δέ. Nam ita lego apud Vulgariū ob affinitatem & elementorum & uocum, ita conſentaneum eſt erratum fuiſſe in μὲν; & μοι. Neque enim græci legunt, non expedit quidem, ſed nō expedit mihi οὐ συμφέρει μοι, Idque accōmodatius eſt ad Pauli ſententiam, ut ſit ſenſus, Vobis expedit, ut cognoſcatis, qualem habeatis apoſtolum, longe alium, quam ſint iſti ſuperciliosi. Verum mihi non expedit, ut cui tutum non ſit, ſiue propter diſcrimē inanis gloriæ, ſiue propter ſuſpitionē hominum, quibus uidebor hæc iactantiæ gratia cōminiſci, quemadmodum plærique ſolent. Et mihi legit Ambroſius non quidem. nec addit, ſi gloriari oportet, ſed non expedit mihi. Iam quod ſequitur, multo cohæret aptius cum ſuperioribus. Veniam enim ad uiſiones, ueluti cauſam reddens, cur dixiſſet non expedire ſibi ſup hiſce rebus gloriari. Neque enim apud Græcos eſt hoc loco autem δέ, ſed γὰρ enim, mire conſentientibus exemplaribus. Noui hominem.) Annotandum hoc loco non apponi græcum articulum, ne certum aliquem hominē deſignare uideretur, ſed in genere dixit hominē οἶδα ἄνθρωπον

Siue in corpore.) Poſt hanc particulam additur οὐκ οἶδα, id eſt non noui, quæ poſt alteram, itē repetitur, ſiue in corpore nō noui, ſiue extra corpus nō noui. Et pro ſiue latinius uertiſſet an. Arcana uerba.) ἄρρητα ῥήματα. i. nō dicenda ſiue ineffabilia uerba.

Super huiuſmodi gloriabor.) ὑπὲρ τοῦ τοιούτου, & uidetur magis pertinere ad hominē quam ad rem. Narrat enim Paulus hanc rem, ueluti de alio quopiam, quem tamen nouerit. Ergo de me inquit non gloriabor, Verum de huiuſmodi homine quem noui gloriabor, ueluti diſſimulans ſe eſſe illum de quo loquitur.

Pro me autem nihil) ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι. i. de meipſo aūt nō gloriabor.

Ne quis me exiſtimet.) μήτις εἰς ἐμὲ λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει με ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ. i. ne quis exiſtimet in me, ſupra id quod uidet me, aut audit aliquid ex me. Illud autē in me, perinde eſt, ac ſi dicas. Cogitet de me aut tribuat mihi.

Et ne magnitudo.) Græce ſic habet, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ ἄγγελος σατᾶν. i. ne excellentia reuelationum extollat, datus eſt mihi ſtimulus carni, ſiue in carne angelus ſatan, Atque ita ferme legit Ambroſius. Cæterū non eſt hic κέντρον, ut in actibus, ſed σκόλοψ, quod palū præacutū ſonat.

Qui me cola) ἵνα με. i. ut me. Et ſic legit Ambroſius, quamquam qui pro ut poni ſolet interdū.

Qui me colaphizet.) Poſt hæc uerba rurſum inuenio repetitum ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, id eſt ut ne extollar. Atque ita legit Ambroſius. Quanquam plus ſonat græca uox, quam extollar. Imo ſupra modum efferar, quaſi dicas ſupereſſerar.

Propter

Propter quod.) ὑπὲρ τούτου,id eſt de hoc,uel pro hoc,& refertur ad ſuperiora, non ad ſequentia. Nam uirtus.) Græce eſt uirtus mea ἡ δύναμίς μου,Nec eſt uirtus ἀρετὴ, ut opponatur uitio,ſed δύναμιν ut opponatur infirmitati. Sentit eñ uirtutem ac potentiam diuinam longe diuerſa ratione declarari,ꝗ̃ potentiã mundi. Siquidem illa uiribus & ui innoteſcit,hæc contra,tolerando. Porro feſtiuiter retulit inter ſe duo pugnantia δύναμιν & ἀσθένειαν. Libenter.) ἥδιςα, id eſt libentiſſime. Et non ſimpliciter eſt gloriabor,ſed μᾶλλον καυχήσομαι, id eſt magis ſiue potius gloriabor. Neq; pugnat hic comparatiuum cũ ſuperlatiuo,cum potius non pertineat ad modum gloriandi,ſed argumentum & materiã gloriandi. Vtrũq; aũt coniunxit Ambroſius,ſed ego potius hoc loco malim ꝗ̃ magis.

Propter quod placebo.) διὸ εὐδοκῶ.i.propter quod placeo,ſiue placitũ eſt mihi,nec addit̃ in meis infirmitatibus,meis. Factus ſum inſipiẽs.) γέγονα ἄφρων καυχώμενος,id eſt fui inſipiens glorians ſiue gloriando. Nihil minus feci.) Id quo pacto uertendũ fuerit ſuperius oſtendimus,nihilo inferior fui. Ambroſius legit,nihil eñ minus feci.

Supra modum apoſtoli.) τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποςόλων,id eſt excellentiſſimorum apoſtolorũ Cõduplicauit eñ aduerbium epitaſeos, quo uehementior eſſet oratio. Quandoquidẽ hoc loco ὑπὲρ aduerbium eſt,non præpoſitio,declarãs excellentiam, idq; non citra ſtomachum dixit,non quod tales eſſent,ſed quod tales haberi uellent.

Tametſi nihil ſum.) εἰ καὶ οὐδέν εἰμι. Hæc particula referẽda ẽ ad ſupiora, ut mitiget,qđ dictum uideri poterat arrogantius. Nihilo inferior ſũmis apoſtolos. Nam proximus ſermo habet μὲν quæ prohibet ſic legi, ut legit Ambroſius,qui addidit tamen loco quidẽ.

Signa apoſtolatus.) Græce eſt apoſtoli,ἀποςόλου non ἀποςολῆς.

Facta ſunt ſuper uos.) ἐν ὑμῖν,id eſt,in uobis,ut legit Ambroſius uel potius inter uos, hoc eſt uobis uidentibus. Interpres legiſſe uidetur ἐφ' ὑμῖν.

Minus habuiſtis præ cæteris eccleſijs.) ὃ ἡττήθητε.i.in quo inferiores fuiſtis,cæteris eccleſijs. Et uirtutibus.) δυνάμεσι,ut intelligas potentiam miraculorum.

EX CAPITE DECIMO TERTIO.

ECce tertio hoc.) Hoc nõ eſt apud græcos,ἰδοὺ τρίτον ἑτοίμως ἔχω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, id eſt, ecce tertio paratus ſum uenire ad uos. Interpres & Ambroſius legiſſe uidentur τρίτον τοῦτο,id eſt hac tertia uice ut paulo poſt.

Super impendar ego ipſe.) Ego ipſe non eſt apud græcos,nec eſt ſuper impẽdar,ſed expendar,ἐκδαπανηθήσομαι. Etiamſi ad hunc modum legit Ambroſius. Vnde cõijci poteſt, exemplaria uariaſſe.

Sed eſto ego uos grauaui.) Græce eſt,ſed eſto,ego uos non grauaui.

Nũquid per aliquẽ eorum.) Græce eſt μή τινα ὧν ἀπέςαλκα πρὸς ὑμᾶς δι' αὐτοῦ ἐπλεονέκτησα ὑμᾶς,id eſt,num aliquem eorum quos miſi ad uos per hunc uos circũueni,ſiue fraudaui uos? Sed hoc loco parum reſpondet ordo grãmaticus, cum eñ diceret μήτινα,uideretur aliud quippiam adiecturus fuiſſe,quod obliuione mutarit.

Nunquid Titus uos circũuenit.) ἐπλεονέκτησε,quod Paulus aliquoties uſurpat tranſitiue,pro eo quod eſt per auiditatẽ extorquere,ſiue occupare plus ꝗ̃ oportet. Nec male hoc loco legit Ambroſius. Nunquid auarus in uos fuit Titus? Nos uertimus. Nunquid a uobis extorſit? Olim putatis.) Non eſt olim,ſed πάλιν.i.rurſum ſiue iterum. Interpres fortaſſis legit,aut certe ſomniauit πάλαι,quod ſignificat olim Ambroſius legit, iterũ hoc eſt πάλιν quod ante uiſus ſit ſeſe prædicaſſe.

Omnia enim.) Omnia autem,& ἀγαπητοί,id eſt dilecti.

Et ego inueniar a uobis.) A ſupereſt iuxta Græcos codices.

Sint inter uos.) Hæc uerba quoniam in græcis quæ legerim exemplaribus nõ habentur addita conijcio,quo ſermo fieret dilucidior.

Animoſitates.) θυμοὶ id eſt,iræ. Diſſenſiones.ἐριθεῖαι.id eſt cõtentiões ſiue certamina. Et nõ egerunt pœnitentiã.) μὴ μετανοησάντων.i.nõ pœnituerũt,ſiue quos nõ pœnituit

Prædixi eñ & prædico.) Enim redundat. Ecce tertio.) τρίτον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς, id eſt hac tertia uice uenio ad uos. Nam τρίτον, id eſt tertium hic aduerbiũ eſt, non nomen. Nec additur ecce hoc loco, uel apud græcos, uel apud Ambroſium. Verum ex ſuperiori loco huc deportatum fuit, quemadmodum illuc, pronomen hoc, ex hoc loco.

Vt in ore duorũ.) Vt redundat, tantum eſt in ore duorum teſtium uel triũ ſtabit omne uerbum. Vt præſens uobis.) Græce ſic habet, ὡς παρὼν τὸ δεύτερον, καὶ ἀπὼν νῦν γράφω id eſt ut præſens iterum ſiue ſecundo, & abſens nunc ſcribo, ut intelligas eum cum adeſſet ſecundo prædixiſſe, quod nunc abſens tertio prædicit ſcribens Ambroſius τὸ δεύτερον uertit ſecundo aduentu, ut referatur ad participium παρὼν, & non ad ſequentia καὶ ἀπὼν νῦν γράφω, ut intelligamus bis fuiſſe Corinthi & in hunc ſenſum exponit Vulgarius.

An experimentũ quæritis.) Non eſt, an, ſed quandoquidem ἐπεὶ, & rectius uertiſſet, loquentis in me Chriſti, id eſt an Chriſtus in me loquatur. In Ambroſio legitur quomõ: Sed opinor ſcriptum fuiſſe, quoniã aut certe quãdo, pendet eñ a ſuperioribus, nõ parcam, quandoquidem quæritis experimentum, an & in me Chriſtus inhabitet, quemadmodũ & in cæteris apoſtolis. Iam uero quorſum opus erat, interpreti addere eius, eius qui in me loquitur Chriſtus? Quod primum non eſt apud græcos, deinde non citra ſolœciſmum acceſſit orationi Laurentius mauult documentum, aut ſpecimẽ pro δοκιμὴν quod hic uertit experimentum.

Qui in uobis non infirmatur.) In uos eſt, εἰς ὑμᾶς, hoc eſt erga uos. Et itẽ paulo poſt.

In uirtute dei in uobis.) εἰς ὑμᾶς, id eſt erga uos, & ita legit Ambroſius.

Niſi forte reprobi eſtis.) εἰ μήτι, id eſt, niſi in aliquo Ambroſius omittit forte, quod τὶ ſoleat, nonnunq̃ addi feſtiuitatis cauſa magis q̃ uſus.

Quod cognoſcitis.) ὅτι γνώσεσθε, id eſt cognoſcetis ſiue cognoſcemini Ambroſius legit ſpero autem cognituros uos. Oramus autẽ deum.) εὔχομαι δὲ πρὸς τὸν θεὸν, id eſt, opto autem apud deum, numero ſingulari. Ac mox hoc & oramus τοῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, id eſt hoc autem etiam optamus, tantum abeſt ut doleamus.

Gaudemus autem quoniam nos infirmi ſumus, uos autem fortes.) Palam eſt hic quãdo mutatum eſſe in quoniam, quandoquidem Ambroſius legit. Cum nos infirmamur, uos autem fortes eſtis. Et græca ſic habent, ὅταν ὑμεῖς ἀσθενῶμεν ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε, cum nos infirmi fuerimus, uos autẽ fortes fueritis. Neq; enim id affirmat eſſe, ſed gaudere ſe dicit, ſi ita ſit.

Durius agam.) ἀποτόμως χρήσωμαι, id eſt præciſe ſiue exacte, quod latini uocant ad unguẽ, ut ſuperius admonuimus Græcus ſermo ad uerbum, ita ſonat, ne rigide utar, hoc eſt, ne ſeuere me geram.

De cætero.) λοιπὸν, id eſt, quod ſupereſt. Et χαίρετε, qđ & ualete ſignificat, hic potius erat uertendum ad eum modum.

Perfecti eſtote.) καταρτίζεσθε. Ea uox conuenit quoties rem laceram ſarcimus ac recõcinnamus. Notat autem hoc uerbo diſſidia Corinthiorum.

Exhortamini.) παρακαλεῖσθε rectius hoc loco conſolamini ut paſſiue tamen accipias

Id ipſum ſapite.) τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, id eſt idem ſentite Ambroſius legit idem ſapite. Apertius erat, cõcordes ſiue unanimes ſitis, ſiquidem hoc ſentit.

Pacem habete.) εἰρηνεύετε, id eſt in pace uiuite Ambroſius recte legit. In pace agite.

ANNOTATIONVM D. ERASMI IN SECVNDAM AD CORINTHIOS FINIS.

Adeo

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM AD GALATAS CAPVT PRIMVM.

A Deo patre noſtro.) Noſtro referendum eſt, ad dominū, non ad patrem ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ.

De præſenti ſæculo.) ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος, id eſt ex inſtāti, quāq; id græci nōnūq; præſens appellēt. Quod hic uertit nequā Ambroſius legit maligno Hieronymus malo, græce eſt πονηροῦ, quod & uerſutum ſignificat, & miſerum ac laborioſum. Cui eſt gloria.) Eſt, non eſt in græcis, ſed tantum, cui gloria.

Quod ſic tam cito.) οὕτως ταχέως. Non eſt ſic tam, ſed tam cito, aut ſic cito. Nam οὕτως utrūq; ſignificat, quā ſane lectionem alioqui abſurdam, & a græcis exemplaribus diſſonantem, mirum eſt adeo inoleuiſſe, ut & apud Ambroſium & apud Auguſtinum reperiatur. Quāq; ex cōmentarijs diui Hieronymi ſubodorari licet, aduerbium ſic, ab eo non fuiſſe additum. Verum cum in nōnullis codicibus haberetur, tam, in nonnullis ſic, quod ſtudioſus aliquis annotarat in margine, id ſcriba parum attentus retulit in cōtextum. In gratiam Chriſti.) ἐν χάριτι, id eſt in gratia. Et Chriſti poteſt uel ad gratiam referri, uel ad præpoſitionē ab, ut ſit apud nos auferēdi caſus, a Chriſto. Ego malim auferēdi caſum. Et quidam codices pro Chriſto, deum habent. Semper em̄ Paulus deum uocantem facit, ſed per Chriſtum. Et in euangelio pater eſt, qui ſuos trahit ad Chriſtū. Cæterum in gratia dixit, pro eo quod eſt per gratiam.

Præterq; quod.) παρ' ὃ, id eſt præter id quod, atq; ita erat aptius.

Anathema ſit.) Diuus Hieronymus admonet Anathema uerbum eſſe proprium Iudæis, quo extremam deteſtationem ſignificare ſoleant.

Modo em̄ hoībus pſ.) ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν θεόν. i. nūc em̄ hoīes ſuadeo an deū? hoc eſt, an humana ſuadeo, an diuina? Quāq; & ſuadeo poteſt tolerari, cū in hoc ſenſu habeat aliquoties accuſandi caſum. Et in hanc quidem ſententiam interpretatur Vulgarius. Non item cū ſignificat cōfidere, aut credere, aut morem gerere, quemadmodū uidetur arbitrari Faber Stapulenſis noſter. Quāq; ſcio Hieronymū, Auguſtinum & Ambroſium, diuerſam ſequi ſententiam. Cæterum modo poſitum eſt pro nunc ſignificans poſteaq; factus ſit apoſtolus, nihil aliud ſpectare, q; quod ad dei pertineat honorem, cū olim in Iudaiſmo diuerſa ſenſerit. Si adhuc.) εἰ γὰρ ἔτι, id eſt ſi em̄ ad huc.

Accepi illud neq; didici.) παρέλαβον αὐτὸ, οὔτε ἐδιδάχθην Hieronymus diſtinguit inter accipere ac diſcere. Accipimus, quod noſtrum nō eſt, ſed ab alio traditū. Diſcimus, cuius myſteriū nobis aperitur. Tametſi græce non eſt didici, ſed doctus ſum, id quod uel abſolute pōt accipi, nō doctus ſum, ſed afflat⁹, uel nō doctus ſum ab hoīe. Deinde uocabulū reuelationis Hieronym⁹ negat uſq; apud ethnicos ſcriptores inueniri ἀποκάλυψις. Verū id cum alijs multis nouum fuiſſe confictum a Septuaginta, quo cōmodius explicarent noua dei myſteria. Et expugnabā.) καὶ ἐπόρθουν, quod uerbū propriū populantiū & excindentiū captas armis urbes. Neq; uideo cur hic ſtomachet̄ Laurētius, uelut id contumelioſe dictū ſit aduerſus eccleſiā dei qđ expugnata fuerit a Paulo, malitq; oppugnabā q; expugnabā. Nec inficior aliud eſſe latinis expugnare aliud oppugnare, quēadmodū aliud eſt ſuadere, aliud diſſuadere, aliud orare, aliud exorare. Verū qđ facias, ubi græca uox nihil aliud ſignificet πορθεῖν q; expugnare aut capere? Cæterū eccleſiā uocat cōgregatiunculam illam Chriſtianorum, quā prorſus expugnabat, quantū erat in illo, iam em̄ hoc agebat Paulus, proinde quod ait, expugnabam non ad euentum rei, ſed ad illius

animū & conatus eſt referendum. Accommodatius autem erat, quod in cōmentarijs legit Hieronymus deuaſtabam, more hoſtis ac feræ populantis omnia.

Aemulator.) ζηλωτὴς ab immodico & ſuperſtitioſo ſtudio & amore çeloten appellauit ſeipſum. Cum autem placuit ei.) ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεὸς, id eſt, cum aūt uiſum eſt deo.

Non acquieui.) οὐ προσανεθέμην, id eſt non contuli cum carne & ſanguine, ſic enī Græca uertit Hieronymus in ſuis cōmentarijs, conſentientibus & Græcorum ſcholijs. Atq; ad hunc modum paulo poſt ipſe uertit interpres, Id eſt non cōmunicaui euangeliū meū cum homine, ſed cum deo cōmerciū habui. Quidam habent προανεθέμην, hoc eſt prius contuli, Proinde palam eſt Thomam & Carrenſem nihil agere, qui carnem & ſanguinē interpretantur, p uitijs carnalibus, quibus nunq̃ legimus Paulum obnoxiū fuiſſe. Etiāſi Thomas addit alteram expoſitionem, carnem & ſanguinem interpretans affectum erga cognatos. At ne id quidem ſentit Paulus. Verum huius erroris anſam præbuit interpres, qui προσανεθέμην uerterit acquieui. Cū uertendum fuerit contuli ſiue cōmunicaui, cum carne & ſanguine. Quāq̃ hoc in loco maiorem in modum laborauit diuus Hieronymus, cupiens hunc explicare nodum, quod Paulus cōtumelioſius Petrum, Ioannem & Iacobū, carnem & ſanguinem appellarit, præſertim cum Porphyrius hinc calumniet arrogantiam Pauli, quod non dignatus ſit ſuum euangelium conferre, cū cæteris apoſtolis. In ſumma ne conſiſtere quidem uideatur, ut qui prius non contulerit cum carne & ſanguine, poſtea contulerit, ueluti ſibi diffidens rei periculo facto. His cōſtrictus Hieronymus eo confugit, ut aduerbiū εὐθέως, id eſt continuo nō referatur ad ea quæ ſequūtur, nō acquieui, carni & ſanguini, ne fretus reuelatione, protinus uideatur hominū commercium deſpexiſſe, ſed ad illa ſuperiora, Cum autem placuit ei, qui me ſegregauit de utero matris meæ, Ac deinde ſequatur, ut reuelaret filium ſuum in me. Et ad extremum ut euangeliçarē illum in gentibus continuo. Et poſt hæc uelut a nouo exordio ſequatē illud. Nō acquieui, carni & ſanguini, ut ſit ſenſus Paulum iuſſum, ut continuo citraq; moram accingeretur ad prædicationem euangelij, proinde non cūctatū, neq; moras triuiſſe, adeundis ac conſulendis apoſtolis, ſed protinus ut erat, iuſſus aggreſſum euangeliçādi munus. Verum hæc longius diſcutere, non eſt huius inſtituti. Nos quod ad lectionis rationem pertinere uiſum eſt, annotamus, Proinde nec illud huius operis eſt, quod hæc Pauli narratio multis modis diſſentit cum ea, quæ eſt apud Lucā in actis apoſtolicis capite nono. Ad anteceſſores meos ap.) πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους, id eſt ad eos qui ante me fuerant apoſtoli & quibuſdam ob hoc maiores uidebantur, quod prius eſſent uocati. Veni Hieroſolymam.) ἀνῆλθον, id eſt redij ſiue aſcendi.

Quia non mentior.) Hic ὅτι poterat omitti quod uim habet aſſeuerandi, ſed apud Græcos dūtaxat, niſi malis addere. Ecce coram deo teſtificor, quod non mentior. Nam id additum uelut a iurante.

Ciliciæ.) κιλικίας. Partes eſt κλίματα, id eſt plagas.

Videre Petrū.) ἱστορῆσαι quod uerbum apud Græcos plus aliquid ſignificat q̃ uidere, nempe percontandi diſcendiq; cauſa uidere. Quāq̃ id negat Hieronymus.

Quæ erant in Chriſto.) Cur nō potius quæ ſunt in Chriſto ταῖς ἐν χριστῷ.

Auditum habebant.) ἀκούοντες ἦσαν, id eſt audiebant. Ad uerbum audiētes erant, hoc eſt rumor apud illos erat. Latiniſſimum erat auditum erat illis.

Quā aliquādo expugna.) ἐπόρθει, rurſus eo uerbo eſt uſus, quo ſupra ſicut ānotauim⁹.

Clarificabant deum.) ἐδόξαζον. i. glorificabant atq; ita legit diuus Hieronymus.

EX CAPITE SECVNDO.

Poſt annos.) διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν. i. per quatuordecim annos. Quamq̃ ſenſum probe reddidit interpres.

Et contuli cum illis.) ἀνεθέμην, quod uerbū diuus Hieronymus negat Græcis ſignificare proprie conferre, ſed quæ nouimus ea in ſinum amici exponere, & in mediū adferre

ſed ferre, cōmuni conſilio, uel probanda, uel improbanda. Vnde quod ſuperius habui/mus προσανεθέμην, ſignificat præterea cū quoq; cōtuli, ſcilicet poſt uocationē Chriſti, aut ſi legas προανεθέμην, id eſt prius contuli, nempe quā iret in Arabiam. In illo uidet̄ Paulus nō diffiſus ſuæ uocationi, in hoc uidet̄ nō eguiſſe aliorum conſilio, ut in Arabia doceret Chriſtum. Qui uidebantur aliquid.) τοῖς δοκοῦσιν, id eſt qui uidebantur, ſiue ꝓbatis. Porro aliquid additum eſt. Peius qui legūt, qui ſibi uidebantur aliquid, quorū eſt Ambroſius. Si modo codices mendo uacant. Cōtumelioſum eñ erat, qui ſibi uidebant̄ aliquid, quaſi nullius eſſent alioqui precij, ſed ſua dūtaxat opinione forent aliquid, cū id magis ad aliorum referatur æſtimationem, δοκοῦντες eñ abſolute dicūtur græcis, qui magnæ ſunt autoritatis, uelut ἀδοξοῦντες quorū leuis eſt autoritas. Ita Euripides in Hecuba, λόγος γ' ἐκ τ' ἀδοξούντων ἰὼν κἀκ τῶν δοκούντων, αὐτὸς οὐκ αὐτὸ σθένει, i. apud Græcos primo & ſecūdo loco non additur τι, id eſt aliquid, medio tantum loco additur. Ab ijs autē q uidebantur eſſe aliquid. Quod haud ſcio an adiectum fuerit abſ quopiam, qui putarit eſſe ſubaudiendum. Tametſi mire conſentiunt exemplaria. Quandoquidem & Ambroſius legit, Qui exiſtimabantur eſſe aliquid. Mihi probabile uidetur, quod Valla coniectat.

Cum eſſet gentilis.) ἕλλην ὤν, id eſt græcus cum eſſet.

Sed propter introductos falſos fratres.) παρεισάκτους, quaſi dicas obiter ingreſſos. Nā παρὰ apud Græcos plærumq; in malam ſignificat partem, & nomen eſt non participiū, ueluti dicas. Subinductitios fratres, ſic & mox οἵτινες παρεισῆλθον, id eſt obiter ingreſſi ſunt nobis aliud agētibus, id quod ſolent exploratores ac molientes inſidias. Iam falſos fratres, eſt ψευδαδέλφους, de quo ſuperius admonuimus, Diuus Hieronymus coniunctionem autem ſiue ſed, putat hoc loco ſuperuacaneam & abijciendam, partim, quod ſi ponatur non habet partem, quæ illi reſpondeat, ſolet eñ apud græcos δὲ, ſemper reſponde/re μὲν, partim, quod ſenſui huius epiſtolæ uehementer repugnet. Intelligit enim, diuus Hieronymus Paulum nulla ui potuiſſe compelli, ut Titum, cum eſſet gentilis circūcideret, idq; ad ueritatem euangelij pertinuiſſe. Atq; ita quod ſequitur propter ſubintroductos falſos fratres, cohæreat cum ſuperioribus. Non fuit compulſus circūcidi, propter falſos fratres &c. Et ita interpretatur Auguſtinus. Tametſi ſecus legit Ambroſius.

Ceſſimus ſubiectioni.) Eſt quidem datiuus apud Græcos, ὑποταγῇ, ſed per ablatiuum uertendus, ſubiectione, id eſt ut illis ſubijceremur, Hieronymus indicat in latinis codicibus quibuſdam non haberi οὐδὲ, ut intelligas Titum ceſſiſſe ad horam, in Græcis addi, ut ſenſus ſit illum nullo modo ceſſiſſe. Quod ſi legatur ceſſiſſe ad horam, hoc tamē Hieronymus nō putat pertinere ad circūciſionem Titi, ſed ad id dūtaxat quod Hieroſolymā redierit quo illis ſatiſfaceret.

Ab ijs autem qui uidebantur.) Rurſum Paulus orationem inceptā non abſoluit, qđ interloquatur quædam, deinde mutata ſermonis forma redit ad id quod inſtituerat.

Mihi eñ qui uidebant̄ eſſe aliquid.) Rurſum hoc tertio loco nō eſt, eſſe aliqd, ſed tātum οἱ δοκοῦντες, id eſt q uidebātur, hoc eſt in precio habiti, quos uulgo uocāt reputatos.

Apud uos.) πρὸς ὑμᾶς, id eſt erga uos. Nihil contulerunt.) οὐδὲν προσανέθεντο, id eſt nihil addiderunt, idem uerbum quod ſæpius uertit acquieui, id quod admonet & diuus Hieronymus. Contulerat cum illis Paulus ſuum euangeliū, illi non contulerunt uiciſſim ſuū, ſed dumtaxat probarunt euangeliū Pauli, itaq; hoc loco contulerunt non ſignificat idem quod addiderunt, ut quidam arbitrantur, ſed illud hinc conſequitur. Nā quid potuerūt addere paulo, qui ne cōmunicarint quidē de ſuo euangelio? Poterant aliquid a paulo accipere, nihil poterāt adiungere, Diuus Hieronymus putat hic hyperbaton eſſe, ut multis quæ in medio ſunt interiecta ſublatis legamus ad hunc modum. Mihi enim qui uidebantur eſſe, nihil contulerunt, ſed econtra dextras dederunt mihi, & Barnabæ ſocietatis. Quamq; poſſumus iuxta ſuperiorem ſenſum ita legere, ut citra ia/

ctationem occulte ſignificarit Paulus, ab illis nihil collatum ſibi, ſed a ſe potius illis. Qđ tamen ex re conſequitur uerius q̃ uerbis ſignificatur. Eſt em̃ hic idem, uerbum προσανέθεντο, quod ſignificat communicare de re quapiam conſultandi gratia. Quo quidem in loco parum attentus fuit Valla, qui putat hic contulerunt idem eſſe quod addiderunt. Annotauit hoc loco quiddam diuus Ambroſius, quod tamen ad hunc locum ꝓprie non pertinet, in eo qđ legimus in actis apoſtolorum, decretum ut gentiles abſtinerēt a quatuor, ab idolothytis, a fornicatiōe, a ſanguine, & a ſuffocato, a græcis ſophiſtis adulteratam fuiſſe ſcripturam, qui quartum illud a ſuffocato adiecerint de ſuo. Et ſanguinis abſtinentiam interpretatur, non ab homicidio temperandum, id quod ethnicorum quoq; legibus uetitum erat, ſed ab eſu carniũ, more Noe iuxta Pythagoræ dogma. Cæterum illi ſecus interpretantes ſanguinem addidere, confine quiddam ex Iudæorum ceremonijs de ſuffocato. Verum quantum tribuendum ſit huic Ambroſiano commento lectoris iudicio relinquo.

Cum uidiſſent quia creditum eſt.) ὅτι πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον, id eſt, eſſe mihi creditum ſiue commiſſum euangelium.

Inter gentes.) εἰς τὰ ἔθνη, id eſt in gentes, ut legit Ambroſius, ut reſpondeat ei qđ præceſſit, εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, Illud obiter annotãdũ hoc loco qui operatus eſt, eſſe ὁ ἐνεργήσας, quod aliud quiddam ſonat græcis, q̃ nobis operatus. Siquidem ἐνεργεῖν eſt occultã uim ſuam in re quapiam oſtendere. Vnde & ἐνέργεια dicta eſt, non operatio, ſed uis quædam occulta, ſed efficax. Oſtẽdit em̃ quod per Petrum eſt factum, nõ ipſius uiribns, ſed deo autore factum, cui ope & ipſe ſit adiutus.

Vt nos in gentes illi autem.) Hic ſermo non eſt abſolutus, ſed ſubaudiendũ eſt, apoſtolico munere fungeremur. Nam in poſitum eſt pro erga. Et circũciſionem uocat gentem Iudaicam, quam opponit gentibus.

Tantum ut pauperum.) Tantum aduerbium referendum eſt ad ſequentia nõ ad præcedentia. Hoc admonui, quia nonnulli ſecus diſtinguunt.

In faciem reſtiti.) κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, id eſt iuxta faciem illi reſtiti. Aut certe in facie, non in faciẽ, id eſt pro palam & in conſpectu omniũ. Nam in faciem erat contumelioſius, nec eſt græce κατὰ προσώπου, Cõſentiunt cum his & Græcorum ſcholia & Ambroſius, qui in facie interpretatur palam & coram, Diuus autem Hieronymus accipit ſecundum faciem, pro eo quod eſt non ex animo, ſed ut ijs qui aderant ſpeciem reprehẽſionis exhiberet, ut Petri ſimulatio quã uidebat noxiã fore gentibꝰ, ſimulata reprehẽſione corrigeretur. Et hanc utriuſq; hypocriſin, diſpenſationem appellat. Quãq̃ hæc interpretatio nõ probatur Auguſtino, & hinc nata eſt illa magnifica, de mendacio inter illos diſputatio, cum hic nullum ſit mendacium, quod oratione cõmittitur, ſed diſſimulatio tantum & ſimulatio facti Petrus em̃ cum adueniſſent Iudæi ſurgens a cõuiuio diſſimulabat ſe ueſci cibis cõmunibus, ne offenderentur, quibus perſuaderi non poterat id licere, cum ſciret licere. Ac rurſum ubi Paulus ſenſit ex ea diſſimulatione qua Petrus ſtuduerat mederi Iudæis, naſci graue offendiculum, adeo ut Barnabæ quoq; timeret, oppoſuit acrem obiurgationem, ſed ſecundũ faciem, hoc eſt in ſpeciem, & per ſimulationem, nõ quod crederet Petrũ peccaſſe ſua diſſimulatione, ſed quod uideret id quod in ſuæ gẽtis remedium fecerat Petrus, in gentiũ perniciem uergere, quarũ curã agebat Paulus.

Quoniã reprehenſibilis erat.) ὅτι κατεγνωσμένος ἦν, id eſt quoniã reprehenſus erat, & damnatus ab ijs, qui male de illo iudicabãt etiã ſi reprehenſibilis nõ erat. Et hic conſentiunt Græcorũ ſcholia Ambroſius item reprehenſus legit nõ reprehẽſibilis. Et addit. Reprehenſus. Vnde? Vtiq; ab euangelica ueritate, cui hoc factũ aduerſabatur.

Et ſimulationi eius cõſenſerunt.) συνυπεκρίθησαν. i. una cũ illo ſimulauerunt, & ita legit diuus Ambroſius. Cæteri Iudæi.) Et addendum καὶ οἱ λοιποί. Et cæteri.

Ab eis

Ab eis in illam ſimulationem.) Græce ſic eſt συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει, id eſt pariter abduceretur in illorū ſimulationē ſiue illorū ſimulatione Faber legit, ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπεχθῆναι, id eſt ut Barnabas ſimul abſtineret, Verum hoc nec in græcis habetur codicibus, nec a quoq; legitur, nec opinor uſq; inueniri ἀπεχθῆναι ab ἀπέχεσθαι.

Recte ambularent.) Græcis unica eſt dictio, ὀρθοποδοῦσι. Vnde diuus Hieronymꝰ aduerſus Pelagiū uertit, quod nō recto pede incedunt, id aūt refertur ad cæteros, nō ad Petrū. Aliter em̄ hi ſimulabāt, aliter Petrus. Dixi Cephæ.) Græci legunt πέτρῳ, id eſt Petro. Coram omnibus) hic exponit quid ante dixerit κατὰ πρόσωπον. .i. in conſpectu omnium. Niſi per fidem Ieſu.) ἐὰν μή, id eſt ſi non.

Scientes autem.) Autem coniunctionem non reperio, in græcis exemplaribus, nec opus eſt, niſi ſubaudias in ſuperiore parte, uerbum ſumus.

In Ieſum Chriſtum credimus.) ἐπιστεύσαμεν, id eſt credidimus, præteriti tēporis, & ita legit Hieronymus. Propter quod ex.) Propterea quod, διότι.

Reædifico.) οἰκοδομῶ, id eſt ædifico, nam præcedit πάλιν, id eſt iterum.

Mortuus ſum.) ἀπέθανον, id eſt mortuus fui, ut ſit præteriti temporis.

Crucifixus ſum cruci.) χριστῷ συνεσταύρωμαι, id eſt Chriſto cōcrucifixꝰſum, ſiue cū Chriſto crucifixus ſum. Quod nunc uiuo.) Rurſum, ὃ pro ὅτι poſuit, quemadmodum indicauimus in epiſtola ad Rhomanos. Quod em̄ uiuit, uiuit de o.

In fide filij dei.) ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Articulus additus, diſcernit fidem Chriſti, a reliqua fide. Quod ita poterat exprimi. In fide uiuo fide inquā filij dei. Mirum autem ut relicta narratione uelut oblitus ſui rem proſequatur, ut parum liqueat ubi deſierit obiurgare petrum. Non abijcio.) οὐκ ἀθετῶ, id eſt, nō reijcio, non repello, nō ſperno. Ambroſius legit, non ſum ingratus gratiæ dei. Auguſtinus, Nō irritam facio gratiam dei. Videbatur aſpernaturus Chriſti gratiam, ſi Moyſi legem recepiſſet, ut neceſſariam ad ſalutem.

EX CAPITE TERTIO.

O Inſenſati.) ἀνόητοι, id eſt ſtulti. atq; ita legit Auguſtinus in cōmentario, quē ædidit in hanc epiſtolam, alioqui durius uerbū eſt inſenſati & contumelioſius Græca uox magis ſonat rudes, parūq; cordatos, præſertim quod Galatæ e ferocioribus Galliarū partibus ſint profecti Hilarius ipſe Gallus in carmine hymnorum Gallos indociles appellat. Addit Hieronymus ſibi uiſam Ancyram Galatiæ metropolim, in qua magna uetuſtæ ruditatis ueſtigia reſederint, & ex horum finitimis prodigioſas hæreſes exortas Cataphrygum, Ophitarū, Borboritarum & Manichæorum. Cæterum linguam excepta græca qua tū totus fere oriens utebatur ferme eādem fuiſſe quæ Treuirorum. Nam apud hos uerſatus eſt Hieronymus. Interpres quod hic inſenſatos uertit, mox uertit ſtultos.

Quis uos faſcinauit.) Faſcinare dicuntur latinis qui aſpectu malefico lædunt, ſed apud Græcos βασκαίνειν quo uerbo hic uſus eſt Paulus ſignificat & inuidere, ut intelligas inuidia motos quoſdam, uoluiſſe Galatas ad ſeruitutē legis reuocare. Hieronymus ſecundo aduerſus Iouinianum libro uertit impediuit. At Paulus uidetur hoc uerbum uſurpaſſe, pro eo quod eſt, incantauit, & oculis ueluti præſtigio impoſuit. βασκαίνειν em̄ græcis dictum eſt, παρὰ τὸ φάεσι καίνειν, quod per oculos noceat faſcinator. Porro Paulum de oculis deluſis ſentire teſtantur propemodum quæ mox ſequuntur. Ante quorum oculos Chriſtus Ieſus præſcriptus eſt & in uobis crucifixus. Eſt aūt plane præſtigij genus, ut id quod coram cernas, non uideas, tum id quod nō eſt, id uidere te putes. Etiam ſi Demoſthenes eo uerbo eſt uſus pro calumniari ſiue accuſare. Faſcinum autem pueris potiſſimum creditum eſt nocere, & ob id illos ſtultos appellat.

Non credere ueritati.) Non obedire, μὴ πείθεσθαι, id eſt ne obtemperetis ueritati, ꝙꝙ hæc particula ab Hieronymo prorſus omittitur, quod neget inueniri in exemplaribus Adamantij. Eãdem particulam adiecerunt & alio loco inferius, ubi pro ἐβάσκαινεν mutatum eſt ἀνέκοψεν. Ante quorũ oculos.) οἷς κατ᾽ ὀφθαλμοὺς ὁ ἰησοῦς χριστὸς προεγράφη, id eſt, quibus in oculis Chriſtus Ieſus præſcriptus eſt, quod miror quare uerterit proſcriptus, cum ea uox latinis multo aliud ſignificet. Niſi quod Græci quoq; proſcriptionem (id erat apud Romanos damnationis genus) προγραφὴν appellãt. Poteſt autem ſenſus eſſe duplex, Galatas adeo dementatos fuiſſe, ut id quod manifeſtiſſimum eſſet, & oculis expoſitum, tamẽ non cernerent, obcæcati. Aut adeo nihil uidere, ut crederent Chriſtũ proſcriptione periſſe, & uulgari more crucifixum eſſe. Poſteriorẽ ſenſum ſequuntur Auguſtinus & Ambroſius, mihi poſterior magis arridet, ut ſimplicior minuſq; coactus. Quãꝙ Auguſtinus legiſſe uidetur, præſcriptus, non proſcriptus, utpote loquens de præſcriptione poſſeſſionum, quæ per occupationem transferuntur ad ius alterius. At Ambroſius legit proſcriptus, mentionem faciẽs damnationis. Hieronymus legiſſe uidetur præſcriptus, hoc eſt ante ſcript⁹ in uobis crucifix⁹, ꝙ illud in euãgelio legeretis, uidelicet credentes uaticinijs prophetarum. Illud admonendum, græcam uocem προγράφη communem eſſe ſcripturæ & picturæ. Quod ſi placet prior illa ſententia quæ mihi certe magis probatur, & conſentiunt græcorum ſcholia, magis quadrabit, depictus ante oculus ꝙ præſcriptus. Sic em̃ crediderant Chriſtum crucifixum, quaſi conſpexiſſent oculis.

Et in uobis crucifixus.) Et redundat. Et in uobis accipi poteſt ꝓ inter uos, ſi poſterior ſenſus placet quem recenſuimus. Non quod inter eos Chriſtus fuerit crucifixus, ſed q̃d ita notum ac prædicatum, ut non minus noſſent, quam ſi inter ipſos res fuiſſet geſta.

An ex operibus legis.) An hic redundat, nec additur a diuo Hieronymo.

Vt cum ſpiritu.) Vt apud Græcos non eſt, ſed ſpiritu cum ceperitis, nunc carne conſũmamini ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε.

Sine cauſa.) εἰκῆ, id eſt fruſtra ſiue temere.

Præbuit uobis.) ὁ χορηγῶν, id eſt ſuppeditat ſiue ſubminiſtrat ὁ χορηγῶν & ὁ ἐνεργῶν poterant eſſe præteriti temporis, id eſt qui ſuppeditabat, & qui operabatur, ut ſubaudias, deinde uerbum item præteriti tẽporis, tribuerat aut ſimile quippiã. Verum Hieronymus admonet rectius legi uerbum præſentis temporis, quod ſpiritus non deſierit ſubminiſtrare dotes ſuas. Et operatur uirtutes.) Operatur non ad ſpiritum, ſed ad eum referẽ qui ſuppeditat. Sicut ſcriptum eſt.) Scriptum eſt redundat. Et Hieronymus legit, ſicut Abraham credidit deo.

Cognoſcite ergo.) γινώσκετε ἄρα, id eſt ſcitis igitur atq; ita legit diuus Hieronymus cognoſcitis ergo. Prænũciauit Abrahæ.) προευηγγελίσατο, id eſt ante euangeliçauit, ut exponendi gratia ſic loquamur. Nam euangelium Græcis ſonat bonum ac lætum nunciũ. Etiamſi apud Homerum Penelope promittit euangelium, hoc eſt præmium, quod dari ſolet ijs qui rem lætã primi nunciarint. Proinde quod in euãgelio Chriſti fuit exhibitũ id multo ante euangelium promiſſum eſt Abrahæ, quod hic appellat præeuãgeliçauit.

Igitur qui ex fide ſunt benedicentur.) εὐλογοῦνται, id eſt benedicũtur præſentis temporis. Sub maledicto ſunt.) ὑπὸ κατάραν, id eſt ſub maledictione ſiue execratione quod cõmode reddi poterat, maledictioni obnoxij ſunt.

Quoniam autem.) ὅτι δὲ, id eſt quod autem & ſic legit Ambroſius. Nam quoniã hoc loco non quadrat.

Ex maledicto legis.) ἐκ τῆς κατάρας, id eſt ex maledictione, ut legit Hieronym⁹ in ſecũdo dialogo aduerſus Pelagianos, ſiue deteſtatione, & rurſum factus pro nobis maledictũ κατάρα, id eſt execratio. Miror cur hic placuerit maledictum, cum ea uox latinis longe aliud ſignificat, nempe conuitium.

Qui

Qui non permanſerit.) ὃς οὐκ ἐμμένει,id eſt,qui non permanet.

Ex fide uiuit.) Viuet ζήσεται,ut ante admonuimus in epiſtola ad Rhomanos.

Factus pro nobis maledictus.) κατάρα,id eſt maledictum ſiue maledictio,aut execratio.Sicuti peſtilentem,peſtem uocamus.

Maledictus omnis qui pendet in ligno.) Locus eſt Deuteronomij uiceſimo primo capite.Hebraica ſic habent: כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי Paulus prudens ac ſciens opinor in hoc teſtimonio prætermiſit mentionem dei. Nam Aquila & Theodotion uerterunt maledictio dei eſt Septuaginta maledictus a deo Symmachus,in blaſphemiam dei ſuſpenſus eſt. Hebion Heræſiarches ſemijudæus, ac ſemichriſtianus ad hunc interpretatur modum ὅτι ὕβρις θεοῦ ὁ κρεμάμενος, id eſt iniuria ſiue contumelia dei eſt qui pendet. Addit Hieronymus in altercatiõe Iaſonis & Papiſci, quæ Græco ſermone conſcripta fuerit reperiſſe,λοιδορία θεοῦ ὁ κρεμάμενος, id eſt conuitium dei qui pendet.Ad hæc Iudæus Barhamin quo nocturno præceptore fuit uſus Hieronym⁹,adiecit,& ita legi poſſe.Quia cõtumelioſe deus ſuſpenſus eſt.Demiror aũt cur hic tãtopere laboret,ne Chriſtus dicatur maledictus.Cum Paulus eundem dicat eſſe factum peccatum.Nimirum ut peccatum erat Chriſtus,ita erat & maledictio.

Tamen hominis teſtamentum.) ὅμως ἀνθρώπου quod reddi poterat, hominis licet teſtamentum,ut ſtatim ſubaudias,multomagis id oportere fieri in deo.

Confirmatum teſtamentum nemo ſpernit.) κεκυρωμένην διαθήκην,οὐδεὶς ἀθετεῖ,id eſt cõfirmatum ſiue comprobatum teſtamentum,nemo reijcit.Nam uerbum hoc ἀθετεῖ paulo ſuperius uertit, abijcit Ambroſius legit confirmatum autoritate.Contrarium eſt illi ἀκυροῦν,quod eſt irritum facere & reſcindere Hieronymus indicat,hoc loco teſtamentũ apud Hebræos magis pactum ſonare ꝙ teſtamentum quod illi uocent Berith בְּרִית.

Aut ſuperordinat.) ἐπιδιατάσσεται,id eſt adiungit & præter illud aliquid ordinat, hoc eſt nec demit,nec addit,nec derogat,nec arrogat.

Quaſi in multis.) ὡς melius hic quadrabat tanꝙ.

Teſtamentũ cõfirmatũ a deo.) διαθήκην προκεκυρωμένην ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς χριστὸν,id eſt teſtamentum ante confirmatum a deo in Chriſtum.In Chriſtũ additur apud Græcos, & itẽ apud Ambroſium.Admonet hoc loco diuus Hieronymus,ſi quis diligenter expendat Hebræa uolumina,quoties Septuaginta uerterunt διαθήκην,id eſt teſtamẽtum Hebræis eſſe בְּרִית, quod pactum ſonat potius, ꝙ teſtamentum. Cæterum apud craſſos Galatas,Paulus non putauit agendũ exactius. Ita Hieronymus,quaſi uero Paulus nõ & alijs cõpluribus locis ſecutus ſit æditionem Septuaginta.

Non irritum facit.) οὐκ ἀκυροῖ,quod contrarium eſt illi κυρόω,quod non tam eſt comprobare ꝙ cum autoritate decernere,& legitime tranſigere rem,ut deinde ratum ſit, quod actum fuerit. Poſita eſt.) προσετέθη,id eſt addita eſt ſiue apoſita eſt,niſi legas προετέθη.

Cui promiſerat.) In quodam codice legi,ὃ ἐπήγγελται,id eſt quod promiſſum fuit.

Per repromiſſionem donauit deus.) κεχάρισται uerbũ a χάρις dictum a gratia,quã Paulus ubiq; opponit operibus legis Moſaicæ.

Quid ergo lex,propter tranſgreſſiones.) Auguſtinus in cõmentarijs.Ita iubet diſtingui.Quid ergo? Deinde ſubnectatur reſponſio,lex propter tranſgreſſores addita fuit. Verum id retractat,putatq; ſatius eſſe diſtinguere,quẽadmodũ nos diſtinximus.Quid ergo lex? Ac deinde ſibi reſpondeat Paulus,propter tranſgreſſiones addita fuit.

Vt ex fide iuſtificemur.) Ambroſius legit iuſtificaremur ἵνα δικαιωθῶμεν.

Pædagogus noſter fuit in Chriſto.) Melius hoc loco,in Chriſtum,ſiue ad Chriſtũ εἰς χριστὸν,atq; ita legit Hieronymus,in ſecundo Dialogo aduerſus Pelagium.

Nõ eſt maſculus neq; fœmina.) In cæteris uſus eſt,neq; in hoc ultimo iugo uſus eſt καὶ &,quæ tamen coniunctio idem pollet,ἄρσεν καὶ θῆλυ admonet Hieronymus hic Ἕλληνα ꝓ ethnico poni. Oẽs eñ uos unũ eſtis.) Vnũ legere uidet̃ Hieronymus, Ambroſius & Auguſtinus

Timeo ne.) φοβοῦμαι ὑμᾶς, id eſt timeo uos, & ita legit Ambroſius uerti poterat, timeo de uobis. Fratres obſecro uos.) δέομαι ὑμῶν, id eſt, rogo uos. Hæc uult diuus Hieronymus ad ſuperiora referri ad hunc modum. Fratres obſecro uos, ſitis ut ego, quoniā ego ut uos. Nam ut, mauult Valla q̃ ſicut, non ſolum hic uerumetiam in proximo loco.

Iampridem.) Græcis eſt, prius πρότερον. Tentationē ueſtram.) πειρασμόν μου, id eſt, tentationem meam ſiue mei, imo meam, ut intelligas Paulū tentaſſe Galatas ſuo ſermone humili, & incondito. Quāq̃ ſermo græcus anceps, & Hieronymus uarie exponit.

Vbi eſt ergo.) τίς οὖν ἦν, i. quæ ergo erat, & ita legit Ambroſius. Cæterū beatitudo non eſt μακαριότης, ſed μακαρισμὸς, quod magis ſonat beatificationem, a uerbo μακαρίζειν, quod eſt beatum dicere, ſiue iudicare, id quod nō obſcure ſignificat diuus Hieronymus hijs quidem uerbis. Quāuis (inquit) eo tempore, quo euangelium iuxta carnem ſuſceperatis, beatos dicerem, quod in initijs feruebat, tamen nunc quia uideo ædificio culmen impoſitum, & pene ne quicq̃ iacta fundamenta, cogor dicere, ubi eſt beatitudo ueſtra, qua uos beatos arbitrans ante laudabam?

Aemulantē eos.) ζηλοῦσιν ὑμᾶς. Ea uox cū græcis diuerſos habeat uſus, tamē hoc loco recte uerteretur, diligūt ſiue affectant, ſiue ambiunt. Agit enī de quibuſdam, qui ſub prætextu amoris & ſtudij erga Galatas, hoc agebant, ut illos pertraherent in ſeruitutem legis Moſaicæ. Sed excludere uos.) Græce eſt ἐγκλεῖσαι, id eſt includere, q̃q̃ græci codices hic uariant. Vt illos æmulemini.) αὐτοὺς, ut ſe æmulemini.

Bonum autē æmulamini in bono.) καλὸν δὲ τὸ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ, id eſt bonum aūt ſcilicet eſt, æmulari in bono ſemper. Bonum eſt alios imitari uelle. Sed non in quauis re, uerum in re bona. Cum præſens apud uos.) Tametſi conſentiunt omnes, tamen ſermo græcus anceps eſt, qui & hūc ſenſum habere poteſt, μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναί με πρὸς ὑμᾶς, non ſolum in hoc quod adſum apud uos, quia dixit ante ἐν τῷ καλῷ.

Vellem autem eſſe apud uos modo.) Modo hoc loco pro nunc poſitum eſt ἄρτι. Nec eſt eſſe, ſed παρεῖναι, id eſt adeſſe.

Quoniam confundor in uobis.) ἀποροῦμαι, id eſt perplexus ſum ſiue indigus ſum, ſic enī explicat diuus Hieronymus, quē nos ſecuti ſumus, q̃q̃ apud græcos ἀπορεῖσθαι, eſt aliquoties hærere, & inopem eſſe conſilij. Sic erat affectus Paulus, ut neſciret, quid ageret cum Galatis, quos uidebat omnino tendere ad ſeruitutem legis, & hoc magnis apoſtolis eo uocantibus. Cæterum quantum ex Hieronymi uerbis, licet conijcere, putat ille idem eſſe σύγχυσιν & αἰσχύνην, quorum prius confuſionem ſonat, poſterius erubeſcentiā, cū plurimū interſit inter hæc duo. Nā aliud eſt pudere & erubeſcere, aliud animo turbatum eſſe, ut neſcias quid ſit agendum. Etiamſi nōnunq̃ detorqueatur ad uehementem pudorem, qui turbare ſolet animum, & tenebras offundere, uelut apud Euripidem ὦ δάνολβον ἴσχεις ὄνομα σύγχυσίν τε. Quāq̃ hic quoq̃ pplexus poteſt intelligi, magis q̃ pudefactus. Nec erat quod hoc loco uerbum confundar mutaretur, niſi interpres alias libenter & frequenter uſus eſſet eo pro erubeſcere, alioqui belle explicabat græcam uocem ἀποροῦμαι. Legem non legiſtis.) Auditis eſt græce, ἀκούετε, Hieronymus legit audiſtis, niſi mendum ſubeſt. Per allegoriam dicta.) ἀλληγορούμενα, ſunt quædam quæ per allegoriam dicuntur. Eſt autem allegoria, cū aliud dicitur aliud ſignificatur.

Vnum quidē in monte.) A monte eſt græce ἀπὸ ὄρους. Et ita legunt & Hieronymus & Ambroſius. Quāq̃ locus hic multis modis deprauatus eſt. Porro græce ſic habet ἀπὸ ὄρους σινᾶ εἰς δουλείαν γεννῶσα ἥτις ἐστὶν ἄγαρ, τὸ γὰρ ἄγαρ σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ ἀραβίᾳ συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν ἱερουσαλὴμ, δουλεύει δὲ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἡ δὲ ἄνω ἱερουσαλὴμ, ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶν μήτηρ πάντων ἡμῶν, Id eſt, A monte Sina in ſeruitutē generans. Quæ eſt Agar. Nā Agar, ſina mōs eſt in Arabia, cōfinis eſt aūt ei quæ nūc eſt Hieruſalē, ſeruit aūt cū filijs ſuis. Porro quæ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater omniū noſtrū. Admonēt græcorū ſcholia, montē Sina, Arabū lingua Agar appellari, Eūdē aūt eſſe montē, diuerſis nominibus.

Porro

Porro illud generans, neceſſe ut ad teſtamentum referatur, quod ſignificatum fuiſſe uult in typo Agar. Deinde quod ſequitur τὸ γὰρ ἄγαρ, non ad ancillam, ſed ad montē pertinet quod uel ex ipſo genere deprehenditur, quod mōs apud Græcos neutri generis ſit Ambroſius uidetur græcum genus reliquiſſe, cum ait. In ſeruitutem generans, quod eſt Agar. Cæterum quod addit, quæ nunc eſt Hieruſalem, huc pertinet, quod olim ea ciuitas alijs nominibus fuerit appellata, primū Iebus, deinde ſalem, deinde Hieruſalem uelut ex utriſq; compoſito uocabulo, poſtremo Aelia. Lætare ſterilis quæ non paris.) Teſtimonium adductum eſt. Ex Eſaiæ capite quinquageſimo quarto. Hebræa ſic habēt

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא חָלָה כִּי רַבִּים בְּנֵי שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה

Ea ſic extulit Hieronymus. Lauda ſterilis, quæ nō paris, decanta laudē & hinni quæ non pturiebas qm̄ plures filij deſertæ magis q̄ eius quæ habet uirū. Verū iuxta Septuaginta legimus hunc in modū. Lætare ſterilis quæ non paris, erūpe & clama quæ non parturis, q̄a plures filij deſertæ magis q̄ ei⁹ quæ habet uirū. Symmachus ita uertit Lætare ſterilis, quæ nō peperiſti, gaude in exultatione & hinni, quæ nō parturiſti, plures eñ filij diſſipatæ, magis q̄ eius quæ erat ſub uiro. Ab hoc non diſcrepant Theodotion & Aquila, præterq̄ in pauculis uerbis, Vnde palam eſt hoc in loco Paulum uſum uerbis ſeptuaginta, quod per omnia ſenſus concordet cum Hebraica ueritate.

Cum filio liberæ.) Hieronymus legit cum filio meo Iſaac.

Qua libertate Chriſtus.) Græca ſic habēt τῆ ἐλευθερίᾳ οὖν ᾗ χριςὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε ςήκετε, καὶ μὴ, id eſt libertate igitur, qua Chriſtus nos liberauit ſtate &c. Vt libertate ad ſequentia pertineat, non ad ſuperiora. Tametſi Hieronymus ſecus uertit, ac ſecus legunt Ambroſius & Auguſtinus. State igitur &c.

EX CAPITE QVINTO.

Contineri.) μὴ ἐνέχεσθε, id eſt obnoxij ſitis aut implicemini ſeu illaquecemini.

Euacuati eſtis a Chriſto.) κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ χριςοῦ, hanc uocem interpres cōſtāter ita uertit, cū ſignificet aliq̄d aboleri & irritū ocioſumq; fieri, & uelut antiquari. Idem eſt cum eo quod paulo ſuperius dixit, nihil Chriſt⁹ uobis ꝓderit. Si ad dicitis uos legi Moyſi, Chriſtus uobis eſt antiquatus & ocioſus Hieronym⁹ indicat hanc uocē καταργεῖσθαι, non recte uerti ab interprete, cum ſit potius in opere ceſſare, ἀργὸς eñ ocioſum eſt, uelut ἄεργος unde dictum eſt καταργεῖσθαι.

Circūcidenti ſe.) περιτεμνομένῳ, id eſt qui circūciditur.

Per dilectionem operans.) Rurſum hic operans, nō ſignificat quod uulgus ſomniat, ſed quæ uim ſuam occultam exerceat in nobis, quod proprium eſt ſpiritus. Sentitur eñ uis, cum ipſe nuſq̄ appareat. Nam legem uult parum efficacem uideri, contra fidem efficacem ἐνεργουμένη, quod agens rectius uerti poterat.

Nemini conſenſeritis.) Et hanc particulam uelut adiectitiam præterit Hieronymus, cū nec in græcis reperiatur codicibus, nec apud ullum illoꝝ qui cōmētarios ſcripſerint in Paulum Qui uos faſcinauit.) ἀνέκοψεν, quod Hieronymus & Ambroſius uertūt impediuit. Ex hoc loco uidet̄ additū, nō credere ueritati, de quo ſuperius admonuimus, & quod illic uertit non credere, hic uertit non obedire, Imo Hieronymus, hic admonet totum hoc, nō obedire ueritati, nō inueniri in uetuſtis codicibus, Etiamſi græci codices hoc errore ſunt cōfuſi. Nec ad ſenſum facit addita particula. Bene currebatis, quis interrupit curſum ueſtrū? Perſuaſio hæc nō eſt &c.) Græcis nec eſt hæc, nec ueſtra, ſed dūtaxat ἡ πεισμονὴ. i. perſuaſio, q̄q̄ ſenſus nō admodum pugnat. Niſi quod hic ſignificat perſuaſionē nō obtemperantiū, ſed perſuadentiū, ut referatur ad ſuperiorem interrogationem. Quis uos impediuit bene currentes? Nempe quorundam perſuaſio auocantiū uos ad Moyſaicas cerimonias, quæ pſuaſio nō eſt profecta a Chriſto, qui alio uos uocauit, nempe ad ſpiritalia. Totam maſſam corrumpit.) ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ, id eſt totam cōſperſionem fermentat, ſic eñ uertit diuus Hieronymus in cōmentarijs.

Nihil aliud

Nihil aliud ſapietis) φρονήσετε, Melius Ambroſius qui legit ſentietis, hoc eſt nõ eritis in alia ſententia, & non cogitabitis de nouando uitæ inſtituto. Nã id eſt nihil aliud, nihil diuerſum, nihil nouum. Quemadmodum dicimus ille ab illo.

Quicunq; eſt ille) ὅς τις ἂν ᾖ, i. quicũq; fuerit, ſiue ſit, atq; ita legit diuus Ambroſius.

Ergo euacuatum eſt ſcandalum) ἄρα κατήργηται, id eſt ergo ceſſauit. Vt nõ inelegan ter exponit diuus Hieronymus quod uulgo uocant caſſatum. Admonet autem & hic græcam uocem rectius exprimere Pauli mentem q̃ latinam.

Vtinam abſcindantur) Vtinam & abſcindantur, addita copula ἀποκόψονται, id eſt amputentur ſiue reſecentur.

Qui uos conturbãt) οἱ ἀναστατοῦντες, id eſt qui uos a ſtatu dimouẽt. Vnde Ambroſius legit, hij qui uos ſubuertunt. Nos uertimus, qui uos labefactant. Reſpexit enim ad id quod dixerat ſtate. In occaſionem detis carnis.) Detis uerbum apud græcos non habetur. Et carni dandi caſu profertur, non carnis, paterno. Et ſubaudiendum eſt detis ut admonet diuus Hieronymus, aut aliud accõmodatius Apparet Vallã accuſatiuũ libertatem referre, ad uerbũ quod ſequitur ſeruiatis, quaſi dicas, ne ſeruiatis libertatẽ ueſtram carni. Verum id preterq; quod ab omnium ſententia diſſidet, duriuſculum eſt & coactius. Vulgarius ſubaudiendum putat ἔχωμεν, i. habeamus. Certe ut modo dixi, teſtatur Hieronymus, uerbum detis additũ ab interprete, non poſitum a Paulo. Et neſcio quid gratiæ peculiaris habet hæc apoſiopeſis, in deterrẽdis ijs, quos nolis offẽdere.

Sed per charitatem ſpiritus) Spiritus in græcis codicibus non habetur, nec in Hieronymo, nec in Auguſtino, tantum apud Ambroſium legere memini, qui ſic etiam interpretatur, ut ſit quod opponat carni. Diliges proximum tuũ) Græci habent ἐν τῷ ἀγαπήσεις, id eſt, nempe in hoc, diliges proximum &c. Vnde & nos ita uertimus.

Dico autem in Chriſto) In Chriſto non additum eſt apud græcos, nec apud Hieronymum, nec apud Ambroſium. Mordetis & comeditis.) Pro comeditis Ambroſius legit criminatis, ſi modo codex mendo uacat. Haud ſcio an exemplar illius habuerit διαβάλλετε id eſt calũniamini. Et deſyderia) deſyderium eſt græce ἐπιθυμίαν. Tãetſi id nihil ad ſententiã. Hæc enim ſibi inuicem) Apud græcos pro enim eſt δὲ autẽ ταῦτα δὲ, Hæc autem. Quanq; id quidem ad ſenſum haud magni refert.

Quæ ſunt) In plerisq; huiuſmodi recenſendis latina non nihil a græcis diſcrepant, librarior opinor obliuiõe. Hæc græcis ſic habent, μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρις, ζῆλοι, θυμοί, ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἱρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, Id eſt, adulterium, fornicatio, immundicia, laſciuia, idolorum cultus, ueneficiũ, ſimultates, lis, æmulatiões, iræ, cõtẽtiões, factiões, ſectæ, inuidiæ, cedes, ebrietates, comeſatiões. Diuus Hieronymus ſic legit. Quæ ſunt fornicatio, immũdicia, impudicicia, idolorum ſeruitus, ueneficia, inimiciciæ, contentiones, æmulatiões, iræ, rixæ, diſſẽſiões, hæreſes, inuidiæ, ebietates, comeſatiões. Ambroſius legit ad hũc modũ. Adulteriũ, fornicatio, impuritas, obſcœnitas, idolatria, ueneficiũ, inimicitiæ, cõtẽtiões, ſimulatiões, iræ, ſimultates, diſſẽſiões, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſatiões. De quorũ ſingulis ſi qs uolet plenius edoceri, legat diui Hieronymi in hũc locũ cõmẽtaria. Illud iam admonuimus in epiſtolã ad Rhomanos, in φθόνοι & φόνοι. Iucũdam eſſe uocũ alluſionẽ, quã interpres ne potuit quidẽ reddere. Nõ cõſequentur) οὐ κληρονομήσουσιν. Pro quo Hieronymus poſſidebunt. Et expreſſius Ambroſius. regni dei hereditatem non conſequentur.

Patientia) μακροθυμία, i. longanimitas, quod iſte ſuo more fere uertit patientiam, cũ aliud quiddã ſit. Etiã ſi diuus Hieronymus putat nihil intereſſe. Ambroſius uertit lenitatẽ. Et hic catalog⁹, fructuũ ſpiritus, apud græcos ſic habet ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πρᾳότης, ἐγκράτεια. i. charitas, gaudiũ, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, temperantia. Diuus Hieronymus aduerſus Iouinianũ ſic legit, charitas, gaudiũ, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mãſuetudo, cõti-

nẽtia. Ambroſius ad hũc legit modũ, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas,
ſpes, lenitas, cõtinẽtia, caſtitas, bonitas. &c. Proinde nõ admodũ ꝓbãdã reor, quorũdã
anxiã diligentiã, q in huiuſmodi catalogo ſolẽt de nũero laborare, & in diſtinguẽdis ſin
gulis ſupſtitioſe torqueri, cum ꝓbabile ſit Paulũ congeriẽ quandã maloꝝ & bonoꝝ ꝓ-
duxiſſe, q̃ fere cõſeq ſolent, nõ ꝙ hæc ſola ſint, ſed ꝙ in his ſit ſũma. Qui aũt ſunt Chri
ſti, carnẽ ſuã) Hoc loco Origenes omiſſa una cõiunctiõe δὲ totã uariat ſentẽtiã, legẽs ad
hũc modũ, κατὰ τῶν τοιούτων, οὐκ ἔστι νόμος, οἳ τοῦ χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ
ταῖς ἐπιθυμίαις. aduerſus hmõi nõ ẽ lex q Chriſti carnẽ crucifixerunt, cũ uitijs & cõcupi-
ſcentijs, ut intelligas, nõ eos eſſe Chriſti, q carnẽ ſuã crucifixerunt, ſed aduerſus eos non
eſſe legẽ, qui Chriſti carnẽ in ſe crucifixerunt, cum uitijs &c̃. Nam Chriſti carnẽ cũ lau-
de crucifigi in pijs hominibus, in quibus domiti carnis affectus, ſed male crucifigi, qđ
Græci dicunt ἀνασταυροῦσθαι ab ijs q redeunt ad priſtinã uitã, poſt Chriſtũ ſemel acceptũ.
Veꝝ exẽplaria græca refragant̃ huic lectioni, etiamſi Hieronymo ꝓbat̃ Origenis ſen-
tentia. Ambroſius legiſſe uidet̃ ad hunc modũ, οἱ δὲ χριστοὶ &c̃. ut Chriſti nominandi caſu
ſit, numero multitudinis, nõ paterni. Addit em̃ eos uocari chriſtos. i. unctos, q Chriſto
deuoti ſint. Cũ uitijs & cõcupiſcẽtijs.) παθήμασι. i. paſſiones, ſiue ut legit Auguſtin⁹,
affect⁹. Quãq̃ oĩs cruciatus aut morbus, etiã corporis poteſt uocari πάθημα, & idcirco
addidit, ἐπιθυμίαις, quod ꝓpriũ eſt animi cupiditatibus, quẽadmodum & Hieronymus.
Spiritu ambulem⁹.) καὶ στοιχῶμεν, quod Valla corrigit. cõtenti ſim⁹, ueꝝ hoc magis ad
ſentẽtiã Pauli facit, q̃ ad uocẽ græcã, στοιχῶμεν, quæ ſignificat ordine ſuo incedere, ut in-
telligas, cõtineam⁹ nos intra ſpiritũ, nec reſpiciam⁹ legẽ. Neq̃ uideo qđ Vallã mouerit,
niſi forte legit στέγωμεν ꝓ στοιχῶμεν. Etiãſi nõ me clã eſt ad Vallæ ſentẽtiã, interp̃tari Vul
gariũ, στοιχῶμεν ἀντὶ τοῦ ἀρκεσθῶμεν. Diu⁹ Auguſtin⁹ legit, ſpiritu uiuim⁹, ſpiritu & ſectemur.
Ad quẽ modũ q uertit, aut legit, aut certe ſomniauit σοχῶμεν, unde σοχάζω, qđ ſignificat
ad ſcopũ oculũ intẽdere. Inanis gloriæ cupidi.) Græcis una dictio eſt κενόδοξοι. i. inani-
ter glorioſi &c̃. aut ut legit Ambroſius, inanẽ gloriã ſectãtes.

EX CAPITE VI.

SI præoccupatus) προληφθῇ. i. occupatus, hoc eſt præuentus, anteq̃ potuerit caue-
re. Quibus uerbis excludit omnino deſtinatã maliciã, & peccandi uoluntatem.
Huiuſmodi inſtruite.) καταρτίζετε. i. inſtaurate, reficite, ſiue ſarcite. Ambroſi⁹ le-
git, humiliate. Cõſyderãs teipm̃) Mire mutauit repẽte numeꝝ, σκοπῶν σεαυτὸν,
magis ad ſenſũ reſpiciens, q̃ ad uerboꝝ ordinẽ. Et ex hoc loco diu⁹ Hiero. colligit, uere
dictũ a Paulo, nõ tantũ modeſtiæ cauſa, qđ imperitus eſſet ſermone. At mihi uidet̃ non
abſre mutaſſe ſubito nũeꝝ, ꝙ ſingularis nũer⁹ magis eſſet idone⁹ ad cõpellãdã uniuſcu-
iuſq̃ cõſciẽtiã. Porro duri⁹ erat dicere oĩb⁹, cõſyderate uoſipos, ne & uos tẽtemini. Et mi
ra cautiõe ſemp̱ hoc agit Paul⁹, ne qđ offendat eos, quos ſtudet corrigere. Alter alteri⁹
onera.) ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε. Latini⁹ reddidit Ambroſi⁹, Inuicẽ onera ueſtra portate.
Verti poterat & ad hũc modũ. Alij uiciſſim alioꝝ onera baiulate. Nã alter alteri⁹, de du
obus dicit̃ latini⁹. Et ſic adimplebitis) καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε. i. & ſic adimplete. Rurſũ
redijt ad nũeꝝ multitudinis. Qđ aũt dixit, ne & tu, hoc ad unũquẽlibet retulit, ut admo
nuim⁹ mõ. Quãq̃ græca uox magis ſonat readimplete, hoc eſt, denuo adimplete, q̃ſi di
cat, qđ alteri⁹ delicto diminutũ fuit in legis obſeruatiõe, id alioꝝ ſarciat charitas. Si qs
ſe exiſtimet.) Græce paulo ſecus habet, εἰ γὰρ δοκεῖ τις εἶναί τι. i. Si em̃ uidet̃ aliqs eſſe aliqđ
Et uerbũ, ſeducit, apud Græcos cõpoſita uox eſt φρεναπατᾷ. i. mentẽ ſeducit, & mentem
ſuã decipit, ut exponit diuus Hieronymus. Eſt aũt ꝑnicioſiſſimũ fallendi gen⁹, ubi qs im
ponit ſibi. Et ſic in ſemetipſo) καὶ τότε. i. & tũc, ut legit Ambroſi⁹. Nec addit̃ tãtũ apud
Græcos. Præterea qđ Græcis eſt, εἰς ἑαυτὸν. i. in ſeipm̃, mox itẽ, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον. i. & non
in aliũ, fortaſſis rectius tranſtuliſſet, apud ſeipm̃, & nõ apud aliũ. Quãq̃ haud me fugit
huius præpoſitiõis ancipitẽ eſſe naturã. Vnuſquiſq̃ onus ſuũ portabit.) φορτίον, quod
Ambroſius legit ſarcinam. Et portabit eſt βαστάσει, quod eſt baiuloꝝ propriũ.

Cõmunicet

Communicet autem qui,) Græce non eſt uerbo, ſed uerbum, accuſandi caſu, τὸν λόγον, quanquam accipi poteſt per Synecdochen, ut ſubaudias κατὰ præpoſitionem. Aut ita dixit catechizatur uerbum ſicut nos dicimus docetur grammaticam. Ambroſius græcam uocem expreſſit ad hunc modum, ὁ κατηχούμενος, hoc eſt, qui uerbum dei audiens eſt. Nam catechizare eſt tradere myſteria religionis Chriſtianæ, id quod ſcripto facere fas non erat. Illud autem, in omnibus bonis, ad communicet referendum eſt, non ad catechizat. Marcion accuſatiuum λόγον refert ad uerbum cõmunicet, intelligens fideles & catechumenos ſimul orare debere, & magiſtrum in oratione cõmunicare cum diſcipulis, illo uel maxime elatus, quod ſequatur in omibus bonis, Atqui ſi de oratione fuit ſermo, non debebat præcipi ei qui catechizatur, ſed qui catechizat, hoc eſt, non diſcipulo, ſed magiſtro. Quanq̃ ea quæ conſequuntur, hanc refellunt interpretationem, Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet. Hic uero Laurentius Valla nõnihil ſtomachatur, quod interpres græcam uocem reliquerit, cũ alibi uertat. Atq; ita uertendum putat, Cõmunicet autem qui docetur uerbum, cum eo qui ipſum docet in omnibus bonis. Non irridetur.) οὐ μυκτηρίζεται, quod proprie eſt ſcommate ridere, & ſubſannare, naſoq; ſuſpendere.

Quæ enim ſeminauerit.) Græcis eſt ſingulari numero. Quod enim ſeminauerit homo, hoc & metet. Itaq; legit Ambroſius, & item Diuus Auguſtinus.

In carne.) Græce eſt, εἰς σάρκα. i. in carnem. Quemadmodũ mox, εἰς τὸ πνεῦμα. i. in ſpiritum. Tametſi præpoſitio εἰς uarie uſurpatur. Metet corruptionẽ.) θερίσει φθοράν. i. metet corruptelam, hoc eſt, periturum fructum. Nam huic opponit uitam æternam. Caro mortalis, fructus habet itẽ mortales. Spiritus æternus, fructus habet immortales. Siquidem alias quoq; ἄφθαρτον tranſfert immortalem, & ἀφθαρσίαν immortalitatem.

Deficiamus & deficientes.) Apud Græcos diuerſa ſunt uerba. Nam deficiamus eſt, ἐκκακῶμεν. deficientes, ἐκλυόμενοι. i. defatigati. Ambroſius legit, infatigabiles, ut tempus quoq; participij redderet.

Qualibus literis.) πηλίκοις. i. qualibus, ſed ita ut magnitudinem & admirationẽ ſignificet, hic magis ad affectum Pauli refertur, cui hæc res adeo fuerit cordi, ut non grauatus ſit ſuapte manu ſuper ea ſcribere. Diuus Hieronymus putat reliquã epiſtolã aliena manu ſcriptã fuiſſe, Paulũ aũt, ut oẽm excluderet ſuſpicionẽ ſuppoſiticiarũ literarũ, reliquũ epiſtolæ ſuapte manu ſcripſiſſe. At cur nõ poti⁹, ut cũ Hieronymi pace dixerim, uel ex hoc loco cõijcimus totã hãc epiſtolã Pauli digitis exaratã fuiſſe? Fatet̃ Hieronym⁹ uocẽ græcã πηλίκοις magnitudinẽ ſignificare poti⁹ q̃ qualitatẽ, & laborat, ut explicet, quõ grãdes ſint hæ literæ, quaſi illud ſenſerit Paulus, hanc epiſtolã grandibus literarũ figuris ſcriptam fuiſſe. Imo Græci literas numero multitudinis & unã uocãt epiſtolã, queadmodũ & nos. Igit̃ Apoſtolus ut oſtenderet, quãtopere ſibi hæc res eſſet cordi. Videtis, inquit, q̃ grandẽ epiſtolã, mea ipſius manu ſcripſi. Iam eñ finierat epiſtolã. Nã in cæteris ſolet dũtaxat ſubſcribere Mea manu Pauli. Nec eſt qđ quẽq̃ offendat datiuus γράμμασι, nõ γράμματα. Vt enim loquimur multis & multa, ita ſcribimus paucis & pauca.

Ad omnes.) Cur non potius, erga omneis?

Volunt placere in carne) εὐπροσωπῆσαι, hoc eſt, iuxta faciem placere. Nam hinc græca uox compoſita eſt.

Tantum ut perſecuti cru. non.) Græce ſic habet, μόνον ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τοῦ χριστοῦ διώκωνται. i. Ne cruce Chriſti perſequãtur. Vt perſequant̃, paſſiue accipias, hoc eſt, ne crux Chriſti adducat illis perſecutionem.

Legem cuſtodiunt.) Ipſi deeſt αὐτοὶ. quod addit & Ambroſius. Hieronymus legit hi.

Abſit gloriari.) Abſit ut glorier, ſiue ne contingat gloriari.

Et quicũq; hanc regulam ſecuti fuerint.) καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσι. Idem uerbũ quod ſuperius uertit, ambulemus, στοιχῶμεν. hoc eſt, quicumq; ad hanc incedent regulam;

 Et ſup

Et ſuper Iſrael dei.) τὸν ἰσραὴλ,ut intelligas uirum aut populum.Et addit dei, ꝓpter ſy/nagogam ſatanæ. De cætero,) τοῦ λοιποῦ,quod alias ſolet τὸ λοιπόν.

Nemo mihi moleſtus ſit.) κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω.i.Labores mihi nullus exhibeat. Et ad hunc modum uertit,& exponit Diuus Hieronymus.

Stigmata.) Græca uox eſt,ſignificat autem notam impreſſam. Solēt autem ſerui notari a dominis. Sentit igitur ſe certas habere notas, ꝙ ſit ſeruus Ieſu Chriſti,pro quo tam multa paſſus fuerat. FINIS EPISTOLAE PAVLI AD GALATAS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI AD EPHESIOS.

IDEM in hac epiſtola Pauli feruor,eadem ꝓfunditas,idem omnino ſpiritus ac pectus,uerum nō alibi ſermo hyperbatis,anapodotis,alijſq; incommoditatibus moleſtior,ſiue id interp̄tis fuit,quo fuit uſus in hac,ſiue ſenſuum ſublimitatem ſermonis facultas non eſt aſſecuta.

Qui ſunt Epheſi.) τοῖς οὖσιν ἐν ἐφέσῳ,quod poteſt & in ſecunda legi perſona,qui eſtis Epheſi. Benedictus deus.) Bifariā poteſt diſtingui Benedictus de⁹,ut hactenus ſit diaſtole. Deinde ſeparatim adijciat̄,Et pater dn̄i noſtri Ieſu Chriſti. Aut coniunctim,Deus & pater dn̄i noſtri Ieſu Chriſti.Pater,quia genuit.Deus Ieſu, ſecundum aſſumptū homine.Id annotauit Hieronymus. In cœleſtibus in Chriſto.) ἐν τοῖς ἐπουρανίοις χριστῷ.i.in cœleſtibus,ſiue ſupcœleſtib⁹ Chriſto. Vt ſit Chriſto datiui caſus. Ambroſius omittit hanc particulā,in Chriſto.Hieronymus legit in Chriſto. *Si legis*,benedixit nos Chriſto,ſenſus erit,benedixit nos in gloriā Chriſti. *Si in Chriſto*,ſenſus erit, ꝑ fidē Chriſti cōferri nobis hāc benedictionē. Ante cōſtitutionē) πρὸ καταβολῆς,quæ uox ita ſonat, quaſi dicas,ante iacta fundamēta mūdi. *Sic admonet* & diuus Hieronymus,idq; uerbis cōpluribus. Et immaculati.) ἀμώμους,quod magis inculpatos ſiue irrep̄henſibiles q̄ immaculatos ſignificat.Momos em̄ Græcis rep̄henſio eſt,ſiue deus reprehēſiōis.

In charitate.) Hæc uerba referri poſſunt ad ſupiora,ut intelligas nos inculpatos eſſe,& electos in charitate,uel ad ea quæ ſequunt̄,Vt accipias nos prædeſtinatos in charitate.Quāq; græci codices annectunt hæc ſuperioribus.Et hoc annotauit Hieronymus.

Qui prædeſtinauit nos.) προορίσας.Hieronymus & Ambroſius legunt,In charitate p̄deſtinans nos.Veꝝ illud prædeſtinans apud Græcos præteriti tēporis eſt,quaſi ſi genus mutari poterat dixiſſet prædeſtinatos ſiue præfinitos. Atq; hoc ſane loco uere uerbum eſt prædeſtinandi,de quo in epiſtola ad Rhomanos nōnihil attigimus. Diuus Hieronymus hoc putat intereſſe inter ὁρίζειν & προορίζειν,quod prius illud tribuat̄ ijs quæ nunq; nō fuerint.Hoc poſterius ijs,quæ cum aliquando nō fuerint, deinde cœperint eſſe. De quibus ſi qd decretū aut cogitatū fuerit,priuſq; fuerint,prædeſtinatio eſt.Rurſum ſi qd de dn̄o Ieſu Chriſto,qui nunq; nō fuit cū patre,nec unq; eū ut eſſet uoluntas paterna p̄ceſſit,deſtinatio eſt. Vnde in epiſtola ad Rhomanos de filio dei loquens,ὁρισθέντος dixit, nō προορισθέντος. In adoptionē filioꝝ.) Græcis una uox,υἱοθεσίαν,qua ſignificant eam adoptionē,qua quis in filij locū adoptat̄,ut ſupius admonuimus. In ipſum.) εἰς αὐτόν.i.in ſe ſe. Quāq; poteſt & ad Chriſtū referri,ſed coactius.Nā ꝑ adoptionē efficimur fratres Ieſu Chriſti,nō filij,ſed filij dei patris,ueluti inſiti corpori Chriſti,& unū cum illo effecti.

Secundū

Secundū ꝓpoſitū.) κατὰ τὴν εὐδοκίαν. i. ſecundū placitū, aut potius ſecundū beneplacitū. Hieronym⁹ putat uocē eſſe nouā, & a Septuaginta fictā, quo poſſent explicare, q̄d ē apud Hebræos רצון Raſon. Porro εὐδοκίαν ꝓprie dici, ubi qd nō ſolum placuit, ſed etiā recte placuit. Nā placent, & quæ nō recte placent. In qua gratificauit.) ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν. Et gratificauit hic ſonat, gratos ſiue charos reddidit, ἐχαρίτωσεν, unde participiū eſt κεχαριτωμένη μαρία. In laudē gloriæ gratiæ ſuæ.) Quidā codices ꝑperā addūt cōiunctionē gloriæ & gratiæ ſuæ, δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ut intelligas, laudari gloriam gratiæ diuinæ.

In dilecto filio ſuo.) Filio ſuo apud Græcos & apud Hieronymū nō addunt, ἐν τῷ ἠγαπημένῳ. i. in eo qui dilectus eſt. Neq; eīm hic eſt ἀγαπητὸς. Ambroſius legit, ut uulgata habet æditio. Et oīno ſentit de filio, uerū eum maluit ſignare nomine dilecti, ut intelligeres nos amari a deo, nō ex noſtris meritis, ſed ob amorē, quo filiū ꝓſequit̄ pater, cui nos fratres eſſe uoluit. In remiſſionē peccatorū.) In ꝓpoſitio nec eſt apud Græcos, nec apud Ambroſiū, nec apud Hieronymū, ſed oportet annectere caſum accuſatiuū, ꝑ appoſitionē exponentē. Exponēs eīm quæ ſit illa redēptio, ſubiecit remiſſionē peccatorū. Nā hæc ſeruitus, unde redemit nos Chriſtus. In nobis.) εἰς ἡμᾶς. i. in nos. Vt notū faceret.) γνωρίσας ἡμῖν. i. patefacto ſiue notificato nobis myſterio. Interpres & Ambroſi⁹, opinor, legit, γνωρίσαι. Hieronymus legit, notum faciens, ut intelligas participiū eſſe, q̄ꝫ eſt præteriti tēporis. Quod dicā etiā ſi nō admodū ꝑtinet ad ſenſum, tamen haud eſt meo iudicio negligendū. Vident̄ mihi cæteri parū animaduertiſſe, quod legit̄ in Græcorum codicibus. Habent enim ad hunc modū, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς, ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει, γνωρίσας ἡμῖν. Verbū ἐπερίσσευσεν hoc loco poſitū eſt tranſitiue, hoc eſt, exuberare fecit. Alioq̄ participiū γνωρίσας non habet unde pendeat, uerti poterat in hūc modū, De qua ubertim impartiuit nobis patefacto nobis myſterio &c̄. Sacramentū.) Hoc loco myſteriū ſignificat, μυστήριον, & græca uoce utitur Ambroſius. Myſteriū aūt Græcis dicit̄ res arcana, neq; uulgo efferenda. Quod quidē deinde tranſlatū eſt ad res ſacras, quas potiſſimū ſilentio ueneramur. Hic ſentit diuinā uoluntatē de gentibus ad fidē uocandis ſuꝑioribus ſeculis incognitā fuiſſe mundo, Iudæis exiſtimantibus hoc ꝓmiſſum ad ſe ꝓprie ꝑtinere. At nunc quod latebat, innotuiſſe. Secundū beneplacitū eius.) Hieronymus legit, ſecundū beneplacitū ſiue, iuxta placitū ſuū. κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ. Quod ꝓpoſuit in eo.) Si legas ἐν αὐτῷ, ſignificat in ſeipſo. Si mauis αὐτῷ prima uocali tenui, refert̄ ad filiū, in quo pater ꝓpoſuit nos ſibi gratificare. Hieronymus indicat differētiā inter προορισμὸν & πρόθεσιν, hoc eſt, inter prædeſtinationē & ꝓpoſitionē ſiue propoſitū, q illud ꝑtineat ad ea quæ multo ante definimus in animo q̄ fiant, hoc cum iam uicina eſt machinatio, ut pene cogitationē ſequat̄ effectus. In diſpenſatione.) εἰς οἰκονομίαν. i. in diſpenſationem.

Inſtaurare.) ἀνακεφαλαιώσασθαι. i. recapitulari, hoc eſt, ut in ſummā conferrentur. Nā oratores uocant ἀνακεφαλαίωσιν. i. recapitulationem, cum ea quæ ſparſim ac fuſius dicta ſūt, ſummatim repetunt̄, & ſimul iudici renouant̄. Diuus Hieronym⁹ legit, recapitulare, putatq; recte uerbum hoc a Latinis uſurpari poſſe, & miratur, quamobrem in latinis codicibus magis habeatur inſtaurare, q̄ recapitulare. Sunt q interpretant̄ ἀνακεφαλαίωσιν, ut Chriſtus fieret & angelorū & hominū caput. Id qd' cōuenit iis q̄ paulo poſt ſequunt̄, & ipſum dedit caput. Quæ in terra ſunt.) τά τε ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. i. quæ ſuper cœlos ſunt. & quæ in terra. Quod additur in græcis codicibus, ἐν αὐτῷ. i. in ipſo, nec apud Ambroſium reperio, nec apud Hieronymum. Et magis quadrabat in eodē, q̄ in ipſo. Nam græca uox anceps eſt, ut intelligas in uno & eodem comprehendi uniuerſa, & uniuerſam omnium rerum ſummam ad unum Chriſtum reuocari, & in uno ſemel eſſe quod ꝑ partes a multis antē petebatur. Sorte uocati ſumus.) ἐκληρώθημεν. id eſt, Sorte electi ſumus. Significat Hieronymus, uerbum hoc partim a ſorte, partim ab hæreditate dici, quod κλῆρος ambiguū ſit. Ambroſius legit, ſortiti ſumus, hoc eſt, in ſorte, & partē hæreditatis ſumus aſciti. Qui operat̄ oīa.) τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος. Ambroſius le

git,éius q̃ cuncta creauit,ſi modo ſcriptura uacat mendo. At græca uox magis ſonat, eĩ cuius ui & uirtute fiũt oĩa,ſicuti iã ſepius admonuimus. Atq; hoc pacto nos uertimus.

Secundũ ꝓpoſitum.) Non eſt εὐδοκίαν,ſed πρόθεσιν. Quæ ante ſperauimus.) προηλπικότας.i.qui ante ſperauimus. Hoc diuus Hieronymus refert ad præſcientiam diuinã, in qua ſperauimus,& anteq̃ mũdus conderet̃ uidelicet motus hac præpoſitione πρὸ.

In quo & uos cum audiſſetis.) ἐν ᾧ καὶ ὑμᾶς ἀκούσαντες τὸν λόγον.i.in quo & uos qui audiſtis uerbum. Diuus Hieronymus nõ ineleganter legit, In quo & uos audito uerbo ueritatis. Illud admonendum,apud Græcos primam eſſe pſonam,non ſecundam.nos & noſtræ. Cæteri ab hoc loco faciunt diſtinctionem,qui ante ſperauimus in Chriſto. Deinde ſeparatim adijciunt, In quo & uos,ut prius illud referatur ad apoſtolos,ſiue Iudæos,ſecundum ad Epheſios aut gentiles. At mihi uidetur Paulus hoc loco ſubito mutaſſe pſonam,ſenſum magis attendens q̃ ſermonis leges. cum enim dixiſſet,ut nos eſſem⁹ in laudem gloriæ illius,uelut exponens,quos dixiſſet nos,ne quis putaret eum loqui tãtum de Iudæis,cõtinenter adiecit,τοὺς προηλπικότας,quaſi dicat,cum nos dico,ſentio oẽs qui ſperauerunt in Chriſto,inter quos ſumus & nos. Atq; illud nos ita dicit,ut ſuam pſonam cõiungat cũ perſona gentilium,cum ſit doctor gentiũ. Verũ in hoc ſenſu nonnihil obſtrepit græca præpoſitio πρὸ.i.ante. Nã ſi de uniuerſis accipiat̃,q crediderant in Chriſtum,qui erunt illi,qui ante crediderunt? Niſi placet ſequi ſenſum Hieronymi, quem calumniatur Rufinus,ut Origenicum quiddam reſipiens. Porro ſi placet mutare perſonã & legim⁹, In quo ſperaſtis & uos, quemadmodũ legit Hieronymus,id quod ex illius interpretatione palam eſt,nihil eſt quod nos offendat præpoſitio. Siquidẽ ante referetur ad Iudæos,qui priores uocati ſunt ad fidẽ,& priores crediderunt in Chriſtũ. Deinde ſecutæ gentes. Quod ſi omnino placet prima pſona,quemadmodũ legunt Græci,tũ ante præpoſitio referri poteſt, ad alios poſtea credituros. Nam illi inter gẽtes primi crediderant, Niſi mauis accipere confuſam ſpem,quam gentiles ſanabiles habebãt,& ante prædicatũ euãgeliũ. Etſi nondũ nouerant Chriſtũ,ſperabant tamen aliquo modo ſalutem, ueluti per ſomniũ. Euangelij ſalutis.) Græcis per appoſitionẽ adiungitur euãgelium, ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας τὸ εὐαγγέλιον i.qui audiſtis ſermonẽ ueritatis,quod eſt euãgelium ſalutis. In quo & credentes.) Credentes apud Græcos præteriti temporis eſt, πιστεύσαντες.i.poſtq̃ credidiſtis,uel quia credidiſtis,ſiue accepta fide,aut fideles facti.

Signati eſtis.) ἐσφραγίσθητε,quod ſignificat,obſignati eſtis,quemadmodũ tabulas obſignamus in pactis,quia poſtea ſequitur de Arrabone,ut oſtendat ſpem eſſe certam.

Qui eſt pignus.) ἀῤῥαβών.i.arrabo. Atq; ita mauult legi diuus Hieronymus, & qui nõ Chriſtũ refert ſed ſpiritũ, hoc eſt,q ſpiritus eſt arrabo. Hieronym⁹ illud intereſſe putat inter pignus & arrabonem. Pignus quod Græci uocant hypothecam,datur in mutuo, arrabo in contractu emptionis & uenditionis,quo firma ſit obligatio. Quod ſi tanta eſt arra,quam deus dat ſuis,quanta erit res ipſa,quam præſtabit ſuo tempore?

In redẽptionẽ acqſitionis.) εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως.i.in redẽptionẽ acqſitionis, ſiue poſſeſſionis,ut legit Hieronymus,emẽdans uulgatã æditionẽ,quæ habebat in redẽptionẽ adoptionis. Vnde cõijcere licet,nec hãc q̃ uulgo utimur eandẽ fuiſſe cũ ea, quã tũc habebat Hieronymus. Verũ ille quiſqs fuit,mihi uidet̃ interp̃tari uoluiſſe,uerbũ alioquin anceps,acquiſitionis. Nam ſenſus eſt,ſpiritum ſanctũ a deo datum fidelibus,uelut arrabonem,quo certum ſcirent fore,ut aliquando uindicaret ſibi poſſeſſionẽ ſuam, quã redẽptione acquiſierat. Audiens fidẽ.) ἀκούσας.i.audita fide ueſtra. Ceſſo gratias agens.) Græcã figurã uertit,dicendũ erat latine,nõ ceſſo gratias agere. Atq; ita legit Hieronymus. Ambroſius legit,gratias agendo. Memoriã ueſtri.) Cur nõ mentionẽ ueſtri,μνείαν ὑμῶν,quandoquidẽ orantes cũ deo colloqmur. Deus domini noſtri.) ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν. Hic palam eſt patrem uocari deum Ieſu Chriſti,qđ in alijs erat ambiguũ.

Illuminatos oculos.) Totus hic ſermonis cõtextus parum cohæret,in quo tamen admiror la

miror laborare Hieronymū, ut Paulū defendat aduerſus eos, qui illū calumniabant̄, q̄d imperitus eſſet græcanici ſermonis, ut q̄ ſolœciſmis ſcateret, cum alias ſæpenumero ipſe fateat̄ illū græce neſciſſe, idq; defendat aduerſus eos qui, quod Paulus ſcripſerat, Etſi imperitus ſermone, nolunt modeſtiæ tribui, ſed ueræ cõfeſſioni. Putat aūt lectionis ordinē ad hunc modū reddi poſſe. Audient fidē ueſtrā in dn̄o Ieſu, & in oēs ſanctos eius, uidet̄ q̄ excellentiā fidei ueſtræ in dn̄m & in oēs ſanctos eius, nō ceſſo gratias agere, & memoriā ueſtri facere in orationibus meis, ut dn̄i noſtri Ieſu Chriſti deus pater, pater autē gloriæ, det uobis ſpiritū ſapientiæ & reuelatiōis. Porro quod ſequit̄, illuminatos oculos cordis ueſtri, ita p̄ hyperbaton reddi poſſe putat. Quapropter & ego audiens fidem ueſtrā in dn̄o Ieſu, in agnitionē eius, illuminatos oculos cordis ueſtri, nō ceſſo gratias agere p̄ uobis, memoriā ueſtri facere in oratiōibus meis, ut deus dn̄i noſtri Ieſu Chriſti, pater gloriæ det uobis ſpiritū ſapientiæ & reuelationis &c̄. At Ambroſius illuminatos oculos refert ad det. Addit enim de ſuo, illuminatos habere oculos.

In agnitionē.) ἐν ἐπιγνώσει. i. in agnitione. Cordis ueſtri) διανοίας ὑμῶν. i. mētis ueſtræ.

Supereminens magnitudo.) τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος. i. ſublimis magnitudo, ut Hieronymus. Excelſa magnitudo, ut legit Ambroſius.

Operationem potentiæ uirtutis eius.) κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. i. ſecūdum efficaciam, ſeu uim potentiæ fortitudinis, ſiue roboris eius. Nam eſt energia. Ac mox repetit ἐνήργησεν, quod nos uertimus exercuit, nō ut uoluimus, quod aiūt, ſed ut potuimꝰ.

Suſcitans eum.) ἐγείρας αὐτόν. i. ſuſcitato eo. Et conſtituens.) καὶ ἐκάθισεν. i. ſedere fecit. Hieronymus legit, Sedere eum faciens. Ambroſius, collocauit.

Sub pedibus.) ὑπὸ τοὺς πόδας. i. ſub pedes.

Super omnē eccleſiam.) ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ. i. ſup omnia eccleſiæ. Vt eccleſiæ ſit datiui caſus, nō genitiui, hoc ē, dedit illū ut ſit caput eccleſiæ, p̄poſitus uniuerſis. Atq; ita legit Hieronymus in cōmentarijs, conſentiens cum græcis. Et plenitudo.) Et cōiunctio non eſt in græcis codicibus, & τὸ πλήρωμα, uidet̄ accuſandi caſu legendū, ut referatur ad Chriſtum. Ad quod faciunt ea quæ ſequunt̄. Qui omnia in omnibus adimpletur.) τὸ πλήρωμα τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. i. plenitudo, ſiue impletio eius qui omnia in omībus implet, ſiue impletur. Nam participiū eſt uerbi medij. Et utroq; modo uidetur interpretari diuus Hieronymꝰ, ut intelligas corpꝰ, hoc eſt, fideles eſſe cōſūmationē ipſius Chriſti, qui eſt caput, qui ita adimplet, ut ſit omnia in omnibus, aut ita implet, ut oīa ſit omnibus, quæ nūc in ſingulos, alia in alios ſparſa ſunt. Verū ſi accipias paſſiue πληρουμένου, accipi poteſt τὰ πάντα. i. in omnibus, & ſubaudias præpoſitionē κατὰ, ut ſit ſenſus Chriſtum per omnia adimpleri in omnibus corporis ſui membris ſimul collectis. Et in hunc ſenſum interpretat̄ Vulgarius, ut πλήρωμα ſit eccleſia, & πληρουμένου paſſiue ponatur.

EX CAPITE II.

CVm eſſetis mortui delictis & peccatis.) Datiui ſunt, non ablatiui, quaſi dicas, tibi mortuus ſum. Tametſi Diuus Hieronymus ita uidet̄ accipere, quaſi ſit datiuus inſtrumenti, hoc eſt mortui per peccatum. Quod hic uertit delictum, græce eſt παράπτωμα, quod Hieronymꝰ exiſtimat eſſe primum illū lapſum ad peccādum. Quod peccatum eſt, græce ἁμαρτία, quod grauius eſſe putat, cum ad ipſum facinus peruentum eſt.

Et uos conuiuificauit.) Verbum conuiuificauit non inuenio in græco codice, cæterū accuſatiuus uos referendus uidetur ad uerbum ſuperius dedit.

Peccatis ueſtris.) Veſtris redundat.

Poteſtatis aeris huiꝰ ſpiritus) κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος. Bifariā accipi pōt, ut p̄ appoſitionē cohæreat aer cū ſpiritu. Poteſtatis aeris, q̄ q̄dē eſt ſpiritꝰ. Atq; ut ſic accipiamꝰ inuitat articulus τοῦ. τοῦ πνεύματος. Sic eīm p̄ articulū ſolet interp̄tari Græci. Verū obſtrepit nonnihil quod ſequit̄, τοῦ ἐνεργοῦντος. Nec enim hic aer agit quicquam in

filijs inobedientiæ,ſed inſtigatio diaboli. Proinde pſtiterit ita legere, Iuxta principē, cui ius & poteſtas eſt aeris, & ſpiritus illius qui agit in filijs diffidētiæ. Vt aerem intelligas hanc infimā orbis partem, in qua ſola regnat ille, non ueluti dominus, cum Chriſtus dominus ſit omniū, ſed ut tyrānus, & nō niſi noſtro uitio potens. Deinde ſpiritū accipias affectum mundanū, diuerſum ab illo cœleſti ſpiritu Chriſti, nihil amantis niſi cœleſtia, & utrūq; genitiuū aeris & ſpiritus referas ad tertium qui præceſſit, poteſtatis, quæ quidem hic nō eſt δύναμις, ſed ἐξουσία, ut ius & autoritatē intelligamus. Cæterum huius pnomen interpres addidit de ſuo, cum non ſit apud Græcos, ne apud Hieronymū quidem.

In filijs diffidentiæ.) ἐν ἡοῖς ἀπειθείας. i. in filijs inobedientiæ, ſiue immorigeris. Eſt enim filiorum proprium, eſſe dicto audientes, ac morigeros parentibus.

Facientes uoluntatem.) θελήματα. i. uoluntates. Nā affectus uarij ſunt. Cæterū in multis codicibus deprauauerant, uoluptates pro uoluntates.

Natura filij iræ.) φύσει. Pro quo quidā uerterant omnino, ut indicat Hieronymus, ꝙ græca uox ſit ambigua. Mihi uidetur naturam oppoſuiſſe gratiæ, quia paulo poſt ſequitur; Gratia ſalui facti eſtis. Ita erat noſtræ naturæ ſiue natiuitatis. Salus erat gratiæ, & ob id Chriſto imputanda, non nobiſipſis. Et cogitationū.) ἐκ τῶν διανοιῶν. Hieronymꝰ magis uidet̃ pbare & mentiū, diſtinguens peccata carnis & mentium, ꝙ illa ſint craſſiora, ueluti libido, gula, ebrietas, hæc animi magis uelut hæreſis. Ambroſius legit, conſiliorū.

Per nimiam.) διὰ πολλὴν. i. propter multam. Et ita legit Hieronymus ac Ambroſius. Alioqui nimiū dicitur, quod ſit immodicum. Et cum eſſemus.) καὶ ὄντας. i. etiam cum eſſemus. Mortui peccatis) Vitaſſet ambiguitatem, ſi dixiſſet, mortui per peccata. Nā alioqui Paulus uocat mortuos peccato, qui iam non peccant.

Cōuiuificauit nos in Chriſto.) Neq; nos pnomen, neq; in præpoſitio eſt in græcis codicibus. συνεζωοποίησε τῷ χριστῷ. i. cōuiuificauit Chriſto.

Cuius gratia) Neq; cuius additum eſt, ſed tantum, χάριτί ἐστε σεσωσμένοι. i. gratia ſaluati eſtis. Et ita legit diuus Hieronymus, ut hæc particula, ceu p parentheſim interſerat̃. Cæterum ordinem ſermonis hoc in loco, quoniam uidetur pturbatus, Hieronymus reſtituit ad hunc modum. Et uos cum mortui eſſetis delictis, & peccatis ueſtris, conuiuificauit Chriſto deus, q diues eſt in miſericordia, ppter multam charitatē, qua dilexit nos, miſertus eſt noſtri, & cū eſſemus mortui delictis, in qbus aliquādo ambulauimus ſecundū ſeculū mundi huius, ſecundū principē poteſtatis aeris, ſpiritus, qui nūc operat̃ in filijs diffidentiæ, in qbus & nos oēs conuerſati ſumus aliquando in deſyderijs carnis noſtræ, facientes uoluntates carnis & mentiū, & eramus natura filij iræ, conuiuificauit nos Chriſto, ut bis repetas. Cōuiuificauit nos, & tollas cōiunctionē cauſalem, Deus em̄. Nam ita legiſſe uidet̃ Hieronymus, ὁ γὰρ θεός, quod hanc putet uel ab imperitis librarijs adiectā, uel ab ipſo Paulo ppter imperitiā græcanici ſermonis additā. Quãq; utraq; coniunctio facit, quo minus abſoluat̃ ſupior orationis pars, Cū eſſetis &c̃. Verū opinor Paulū addidiſſe cōiunctionē δὲ, aduerſatiuā, ut redderet cōtrariā partē ſupioribus, hoc eſt, conuiuificatos eſſe, ei quod eſt mortuos eſſe peccatis, & quoniā intermiſcuerat multa, uelut ad nouū orationis caput addidit præpoſitionē. Melius aūt erat, ſi dixiſſet, nihilominus deꝰ cōuiuificauit. Et cōreſuſcitauit, & cōſedere fecit.) συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν. i. pariter cū illo ſuſcitauit, ſimulq; cū illo ſedere fecit. Gratia em̄.) Enim nō addit̃ in nōnullis Græcorū codicibꝰ. Sicut nec paulo inferius, Dei em̄ donū, em̄ nō addit̃, ꝗꝗ ita legit Ambroſiꝰ.

Ipſius em̄ ſumꝰ factura.) ποίημα. Ambroſiꝰ legit, figmētū, uelut aliqd e materia factū.

In opibꝰ bonis.) ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. i. ad opa bona. Quæ pparauit deꝰ.) οἷς. i. qbus, ad homines arbitror referendū. Tāetſi iuxta græcanici ſermonis pprietatē, & ad opa referri poteſt, ut datiuus græcus in accuſatiuū uertat̃. Quēadmodū legit Ambroſiꝰ, quæ ppara uit deus, & itē Hiero. Ab ea q̄ dicit̃ circūciſio.) ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς. i. ab ipſis Iudæis. Nā græca lucidiora ſunt. Et manufacta, referēdū eſt ad circūciſionem, nō ad carnē.

Qui eratis

Qui eratis.) Legendum, quia eratis, aut quoniam, ut legunt Ambroſius & Hieronymus ὅτι ἦτε, ut ſit iterata coniunctio, quaſi poſuiſſet, ꝙ inquam eratis.

Alienati a cõuerſatione.) τῆς πολιτείας. i. a ciuilitate, ſiue a republica Iſrael.

Et hoſpites teſtamentorum.) καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν. i. peregrini, ſiue extrarij, a pactis ſiue teſtamentis. Alluſit enim ad rempublicam, cuius modo meminerat, unde hoſpites uocat, alienos a iure ciuium. Et ſine deo.) ἄθεοι, qui nullum credunt eſſe deum, & ἀθεότης, quã Plutarchus oſtendit minus malum eſſe ꝙ̃ ſuperſtitionem δεισιδαιμονίαν

In hoc mũdo.) Hoc redũdat. Niſi ꝙ opinor interprẽtẽ uoluiſſe reddere uim articuli τῷ.

Et medium parietem maceriæ ſoluens inimicitias.) Græci ita diſtinguũt, ut accuſatiuꝰ inimicitias referatur ad inferius uerbum. Et mirum cur cum ὁ ποιήσας uerterit in uerbũ, nõ mutarit, & alterum λύσας. i. qui ſoluit, aut ſoluto pariete. Rurſum græce eſt, τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, quaſi dicas, interſtitium ſepti ſiue ſepis. Et apud comicum, Mitio iubet maceriam dirui, ut fiat una domus. Id ergo qđ dirimit ædes ab ædibꝰ, μεσότοιχον uocat.

Decretis euacuans.) In præpoſitio omiſſa totum ſubuertit ſenſum, quaſi decretis aboleuerit legem, imo aboleuit legem ſitam in præceptis ac decretis hominum. Quædam æditio quam citat Hieronymus, habet in dogmatibus, uſurpata græca uoce, Ambroſiꝰ legit in decretis, & euacuans præteriti temporis eſt, quaſi dicas antiquata lege.

In uno nouo hoĩe.) In unũ nouũ hominẽ, eſt græce, εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. Et cõderet) hic eſt crearet, ſiue pararet, κτίσῃ, uelut explicans ſententiã. Et pacẽ ijs qui prope.) Et pacẽ, nõ repetit̃ Græcis. Habemus acceſſum.) προσαγωγὴν. i. aditũ, ſiue introductionẽ, ueluti cũ quis introducit̃ ad cõſpectũ principis. Hoſpites & aduenæ) ξένοι καὶ πάροικοι. i. peregrini & incolæ, ſiue accolæ, hoc eſt, Qui aliunde cõmigrarunt in alienam ciuitatem. Sed eſtis ciues.) ἀλλὰ συμπολῖται. i. conciues.

Angulari lapide.) Græcis unica uox eſt, ἀκρογωνιαίου, qua ſignificatur ſummus lapis in angulo ædificij, qui ſolet eſſe ualidiſſimus. Eſt autẽ ablatiuus abſolute poſitus, ueluti dicas, in qua ſtructura Chriſtus ſummus eſt in angulo lapis.

Inimicitias in ſemetipſo.) ἐν αὐτῷ. Hieronymus legit, in ea, ut referatur ad crucem, nõ ad Chriſtum. Siquidẽ & crux apud Græcos maſculini generis eſt. Verum ſi reciprocũ eſſet. i. in ſeipſo, haberet & aſpiratum, ἐν αὑτῷ, quãꝗ ne id quidem a græcis ſcriptoribꝰ obſeruatur. Etiamſi ſecus legit Ambroſius.

Ipſo ſummo angulari lapide.) Et hic ablatiuus ponit̃ abſolute, ac ſi dicas, Chriſto duce, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ ἰησοῦ χριστοῦ. i. ipſo Ieſu Chriſto ente ſummo lapide angulari.

Conſtructa.) Græce ſignificantius, συναρμολογουμένη. i. coagmentata, ſiue cõmiſſa, ſiue coaptata. Hieronymus legit, cõpaginata. Ambroſius, cõpacta. Nec ſignificat omnẽ ſtructuram in hoc angulari lapide cõpactam eſſe, ſed quæcũꝗ illo lapide cõnectat̃, eam ſurgere in templum domini. Eſt enim participium præſentis temporis, συναρμολογουμένη.

In ſpiritu ſancto.) Sancto redundat iuxta græca & Ambroſium.

EX CAPITE III.

Vinctus Chriſti Ieſu. Vinctus nomẽ eſt Græcis δέσμιος. Data eſt mihi in uobis.) εἰς ὑμᾶς. i. in uos. Hunc quoꝗ locũ ἀνακόλουθον, Hieronymꝰ reddit ad hũc modũ. Huius rei gratia ego Paulus uinctus Ieſu Chriſti, & uinctus ꝓ uobis q eſtis ex gẽtibus, cognoui myſteriũ, ut uobis quoꝗ illud traderẽ, ſicut in hac eadẽ epiſtola paulo ante ſum locutus. Debetis aũt audire diſpẽſationem gratiæ dei, quæ data eſt mihi in uobis, q eſtis ex gẽtibus, ꝓ qbus & uinctus ſum Ieſu Chriſti. Quãꝗ exiſtimat eſſe ſimpliciꝰ, fateri Paulũ in aliena lingua balbutiſſe, & ſenſu magis ꝙ̃ uerbis æſtimandũ. Poterat & hoc pacto tolli ſermonis impfecti incõmodũ, ſi ſubaudias uerbũ ſubſtantiuũ, ſum. Ego Paulus uinctus ſum Ieſu Chriſti. Diſpenſationẽ gratiæ.) οἰκονομίαν. i. diſpenſationem, ſiue adminiſtrationem. Notum mihi factum eſt.) ἐγνώρισέ μοι. i. notum mihi fecit myſterium, quod rurſum interpres uertit, ſacramentum.

Sicut ſupra

Sicut ſupra ſcripſi.) καθὼς προέγραψα.i.ſicut ante ſcripſi,ut Ambroſius.Præſcripſi, legit Diuus Hieronymus. In breui.) ἐν ὀλίγῳ.i.in modico,legit Hieronymus & Ambroſi⁹. Significat enim ſe paucis de his ſcripſiſſe,ut græca exponunt ſcholia.Poteſt eſſe ſenſus & paulo ante.Meminit enim de his qui procul eſſent,gentes ſignificans.

In miniſterio Chriſti.) ἐν τῷ μυστηρίῳ.i.in myſterio,quod ſolet uertere ſacramentum. Non eſt agnitum.) οὐκ ἐγνωρίσθη.i.non eſt notificatum. Alijs generationibus.) Apertius eſt,quod legit Ambroſius,Alijs ſæculis.Nam de ætatibus loquitur,nõ de natiõib⁹.

In ſpiritu.) Græcis additum eſt ſancto. Eſſe gentes.) εἶναι τὰ ἔθνη.i.ut ſint gentes.

Concorporales) σύσσωμα,quaſi dicas,unius corporis. Promiſſionis in Chriſto Ieſu) Deeſt αὐτοῦ.i.ſuæ. Omniũ ſanctorum.) Legitur apud Græcos etiam, ἀνθρώπων.i.hominũ,& ἐλαχιστοτέρῳ.i.infimo,ut uertit Hieronymus.Sed Paulus ut magis ſe diminuat e ſuperlatiuo finxit comparatiuũ,ac ſi dicas,infimiori pro infimo,aut poſtremiſſimo.

Inueſtigabiles.) ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον.i.imperueſtigabiles diuitias.

Et illuminare.) καὶ φωτίσαι πάντας.Ambroſius non addit omnes,& ſermo cõmodior eſt.Nec apud Hieronymũ ulla mẽtio,huius nominis additi.Neq; Paulus illuminat homines,ſed in lucem profert,& quod ante fuerat reconditũ,facit omnibus perſpicuum.

Quæ ſit diſpenſatio.)Legit̃ &,ὁ πλοῦτος.i.quæ diuitiæ.Rurſum μυστήριον uertit ſacramentum. Qui omnia creauit.) διὰ Ἰησοῦ χριστοῦ.i.per Ieſum Chriſtum, additum eſt hoc loco apud Græcos,quãq; Hieronymus non habet,nec Ambroſius.

Vt innoteſcat.) ἵνα γνωρισθῇ νῦν.i.ut innoteſcat nunc.Et nunc Hieronymus legit addita cõiunctione,ſi modo codex mendo uacat. In poteſtatibus cœleſtib⁹) ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.i.in cœleſtibus. Per eccleſiam) διὰ τῆς ἐκκλησίας,Præpoſitio per,hoc loco ſignificat inſtrumentum,quaſi dicas,opera eccleſiæ. Multiformis ſapientia) παμποίκιλος.i.maxime uaria,& modis omnibus uaria.Nam πᾶν in compoſitione additũ,adiungit epitaſin.

Secundum præfinitionem.) κατὰ πρόθεσιν.i.ſecundum propoſitum , ut legit Hieronymus.Et fiduciam eſt παῤῥησίαν,quã Ambroſius uertit libertatem.Eſt autem audacia libere loquendi. Quam fecit) ἣν ἐποίησεν.Sermo græcus anceps eſt.Nam græcus articulus referre poteſt uel ſapientiam,uel præfinitionem,quam Ambroſius & Hieronymus ꝓpoſitum uocant.Si ad propoſitum referatur,ſenſus eſt iuxta tempus quod propoſuerat ſiue præfinierat in Chriſto.Si ad ſapiẽtiam,intelligis in Chriſto factam,hoc eſt creatam fuiſſe ſapientiam.Atq; hic ſenſus poſterior magis probatur Hieronymo.

Quæ eſt gloria.) In quibuſdam græcis codicibus habebatur,quæ erit,ἥτις ἔσαι.

Omnis paternitas.) πᾶσα πατριά.i.omnis familia,ut indicat & Diuus Hieronymus in cõmentarijs.Idem aduerſus Heluidium ſcribens fatetur Latinos paternitates uocare, quas Græci uocãt πατριάς,cum ex una radice multa generis turba diffunditur.Sed apud Græcos manet alluſio uocum,quam Latinus conatus eſt obſeruare.Iam quæſtiones illæ quas mouet hoc loco Diuus Thomas Aquas,num qua paternitas ſit in cœlo,& num oĩs paternitas quæ eſt in cœlo & in terris,deriuata ſit ab ea paternitate,quæ eſt in diuinis,q̃ apte pertineant ad hunc locum,uiderint Theologi,quandoquidem uocem,unde quæſtionem omnem elicit,non intellexit.Certe alibi interpres uertit familiam,uelut in pſalmo,Oẽs familiæ gentium,πατριαὶ.Quod apud Hebræos eſt כָּל מִשְׁפְּחוֹת גּוֹיִם Verum interpres affectauit reddere uocum affinitatem, pater & paternitas . Atqui ea non erat tanti,ut huius gratia fuerit perdenda ſententia.

Virtute corroborari.) δυνάμει.i.uirtute. Manifeſtior erat ſenſus,ſi græca infinita uertiſſet per uerbum ſubiunctiuum,ut corroboremini.

Scire etiã.) Nõ eſt initiũ noui capitis,ut ſit opus etiã, γνῶναί τε.i.ſciréq;, uel ut ſciretis.

Supereminentẽ ſcientiæ charitatem.) Incertum eſt datiui ne caſus ſit,ſcientiæ,an genitiui,ut aut intelligas charitatem Chriſti ſciri,quæ ſit maior q̃ ut cognoſci poſſit, aut ut intelligas eximiam dilectionem cognitionis.Sed prior ſenſus uerior,& magis quadrat

ad græcum

ad græcum ſermonem. Tametſi poſteriorem ſequitur Hieronymus.

Ei autem qui potens eſt omnia facere.) Græce eſt, ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι. i. ſuper omnia facere. Atq; ita legit Ambroſius & Hieronymus.

Supabundãter q̄ꝫ petimus.) ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα. i. ex abũdanti ſup ea q̄ petim⁹.

Sublimitas & profundum.) καὶ βάθος, καὶ ὕψος. i. & profunditas & ſublimitas. Hieronymus, Et profundum & altitudo. In eccleſia & in Chriſto.) Copula &, redundat.

Quam petimus aut intelligimus.) ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν. i. quæ petimus aut cogitamus. Sic enim emendat Laurentius.

EX CAPITE IIII.

Digni uocatione.) Addidit nominis caſum aduerbio, quaſi dicas, Cauit ſimiliter tibi. Cum omni humilitate.) ταπεινοφροσύνης, quæ ſignificat animi habitũ contrarium arrogantiæ. Nam humilitas quæ ταπείνωσις, aliud quiddam ſignificat. Et ob id Ambroſius addit, humilitate animi, ne fortunæ humilitatē acciperemus. Cum patientia) μακροθυμίας. i. longanimitate. Ambroſius ſic legit, cũ omni humilitate animi & modeſtia, cum magnanimitate, ut autē exprimeret ταπεινοφροσύνης, uſus eſt circuitione. Solliciti ſeruare.) σπουδάζοντες. i. ſtudentes. In uinculo pacis.) ἐν τῷ συνδέσμῳ, quaſi dicas, in colligatione & concatenatione.

Qui ſuper omnes & per omnia.) Satius erat in eodem genere perſeuerare, & nõ miſcere res perſonis. Super omnia & per omnia, aut ſup omnes & per omnes. Nam apud Græcos incertum eſt genus. Hieronymus magis uidetur amplecti neutrũ genus, adducens illud Vergilianum, Deum nãq; ire per omnes, Terraſq; tractuſq; maris, cœlũq; profundum. Ambroſius mauult genus maſculinum, Sup omnes, per omnes.

Aſcendens in altum.) ἀναβὰς εἰς ὕψος. i. poſtq̄ꝫ aſcenderat in altum, præteriti temporis. Iã teſtimoniũ q̄d adducit, eſt pſalmo ſexageſimo ſeptimo. Hebræa ad hũc habēt modũ, עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶּׁבִי לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם Septuaginta tranſtulerũt hoc pacto. ἀνέβης εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν, ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις. Paulus ſciens ac prudens ab Hebræis unicam dictionem mutauit, ut indicat Hieronymus hunc ediſſerens locum. Cũ enim apud illos legatur, Accepit dona in hominibus. Hic mutauit, Dedit dona hominibus. Nec ea uarietas quicq̄ꝫ officit ſententiæ, quãdoquidem in pſalmo, promittitur futurum, quod nõdum erat factum, & ob id dicit̃ accepiſſe dona, quæ poſt elargiretur. Hic quoniam apoſtolus deſcribit, quod iam erat factum, fundatis ubiq; p orbem eccleſijs dediſſe ſcribit̃, non accepiſſe. Quod aũt aſcēdit.) τὸ δὲ ἀνέβη, τί ἐστιν. i. illud aũt quod dictũ eſt aſcēdit, q̄d eſt &c̃. Ad cõſumationē ſanctoꝝ.) πρὸς τὸν καταρτισμόν. Hieronymus legit, ad inſtructionē. Significat aũt & refectionē ſiue reparationē. Doctores em̃ ſuccurrũt lapſis & deiectis. In agnitione filij dei.) Et agnitionis fidei. Et ita legit diuus Hieronymus, qui & alibi monet, ꝑprie agnoſci quod antea fuerat cognitum.

Et circũferamur.) Græcis eſt participiũ, περιφερόμενοι. i. circũacti. Si tēpus reſponderet & paruuli, eſt νήπιοι, quod ita ſignificat pueꝝ, ut & parũ prudentē ſignificet. Et omni uēto, rectius erat quouis uento. Nã græca uox παντὶ anceps eſt. In neq̄tia hoim.) ἐν κυβείᾳ quod uerbũ ductũ eſt a luſu teſſeraꝝ, in quo q poteſt, imponit & circũuenit alteꝝ, etiãſi Faber mutat ꝑ neq̄tia, cõfuſionē & ꝑturbationē, ſed deceptus (ut uidet̃) ſimilitudine figuræ κ, quæ cappa uideri poſſit, itaq; κυκείᾳ legit ꝑ κυβείᾳ, cũ ſit β. Videt̃ aũt uerbũ eſſe fictũ a κυβεύω, quod eſt teſſeris ludo, quod in huiuſmodi ludis arte opus eſt, & q̄ſq; nititur circũuenire colluſorē, ſi poſſit, ad ſuũ dũtaxat cõmodum ſpectãs, ut κυβείαν dicere poſſis aleationē, hoc eſt uerſutiã, & fallax artificiũ, uel poti⁹ artificioſam fallaciã. Idq; Hieronym⁹ ad Dialecticoꝝ argutias & inſidioſas captiões refert. Hæc cũ animi noſtri cõiecturã tãetſi magnopeꝑbabilē ſecuti literis ꝑdidiſſem⁹, nacti Vulgarij epi i Paulinas ep̃las cõmētarios haud q̄ꝫ aſpnãdos, cõpim⁹ & illũ nobiſcũ ſentire, cui⁹ eadē ỽba, q̄d ad hãc rē ꝑtinet, nõ grauabor aſcribere, κυβεύονται λέγονται οἱ τοῖς πεττοῖς κεχρημένοι. τοιοῦτοί εἰσιν οἱ ψευδοδιδάσκαλοι

σκαλοι μετατιθέντες τοὺς ἀφελεστέρους, ὥσπερ πεττοὺς ὡς βούλονται.i. Cybeutæ dicunt, qui talis utũtur, eiuſmodi ſunt falſi doctores, tranſponentes ſimpliciores ceu talos, prout uolũt. Mihi quidem ſatiſfaciebat mea coniectura, tam conſentanea uero. Cæterum, quoniã nonnullos magis cõmouet autoritas quàm ipſa res, Græci interpretis ſuffragium addidimus. Illud admonet Hieronymus totum hũc locum, ſi quis græca legat, manifeſtiorẽ eſſe. Sed dum Latinis ad uerbum redditur, ſenſum fieri obſcuriorem. Hieronymus legit, In fallacia hominũ, in aſtutia. Ad circumuentionem.) πρὸς τὴν μεθοδείαν. Dictum eſt autem a μεθοδεύειν, quod eſt hominẽ adoriri ex inſidijs. Et erroris. τῆς πλάνης, melius uertiſſet impoſturæ. Nam πλάνη & decipientis eſt at error decepti. Mirum eſt autem quid ſecutus Ambroſius legerit ad remedium erroris.

Veritatem autem faciẽtes.) ἀληθεύοντες.i. ueritatem ſectantes. Nã ἀληθεύειν, eſt uel præſtare quod dixeris, uel uera loqui. Nam hoc oppoſuit τῇ κυβείᾳ καὶ τῇ πλάνῃ, hoc eſt, uerſutiæ & impoſturæ. Creſcamus in illo.) αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.i. augeamus in illum omnia. Sic quidem emendat Laurentius. Ego ſane puto recte uerti poſſe, Augeſcamus in illum per omnia, ut ad τὰ πάντα, ſubaudias præpoſitionem κατὰ. Tametſi Hieronymus legit, Vt augeamus in ipſo omnia. Et item Ambroſius. Si tamen codices mendo uacãt. Nec ab his diſſentit Vulgarius. Proinde ſequatur lector, quod maxime probauerit. Etiamſi noſtra lectio ab horum interpretatione minimũ diſſidet, præſertim cũ mox ſequitur, τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος. Cõpactũ.) συναρμολογούμενον, q̃d ante uerterat cõſtructũ.

Connexum.) συμβιβαζόμενον.i. coagmentatum. Hieronymus legit conglutinatum.

Per omnem iũcturam.) ἁφῆς, quod non poſſis aptius uertere, quàm cõmiſſuram. Eſt enim ἁφὴ cõmiſſio, ſic ut utrũque ſe mutuo contingat, ueluti membrum membro connexum.

Secundum operationem.) κατ᾽ ἐνέργειαν. Rurſum eſt illud nomen toties obuiũ, quod actum ac uim occultam ſignificat. Sentit de ſpiritu uitali, qui a capite proficiſcẽs, impartit uim ſuam, non omnibus parem, ſed quatenus conducit toti corpori. Ad eum modũ interpretatur & Vulgarius, ut ἐνέργεια, quam hic operationẽ uertit, pertineat ad actũ ſpiritus Chriſti in membris ſuis, non ad opera noſtra, quemadmodum exponit Lyranus. Thomas ita moderatur interpretationem, ut uideatur utrũque ſenſiſſe.

In menſura.) ἐν μέτρῳ.i. in menſura, etiamſi diſſentiũt latina exemplaria, ut intelligas in corpore cuique membro, iuxta ſuum modulum impartiri de uita corporis & alimento.

Vniuſcuiuſque membri.) μέρους.i. partis. Quanquàm exiguũ diſcrimen inter μέλους & μέρους.

In ædificationẽ ſui.) ἑαυτοῦ.i. ſuiipſius. In domino.) Quidã græci codices habent, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.i. in conſpectu dei. Sicut & gentes.) Nõnulli codices habent, *Sicut & reliquæ gentes*, τὰ λοιπὰ ἔθνη. In uanitate ſenſus) νοὸς, i. mentis, potius quàm ſenſus. Atque ad eũ modum mox uertit interpres, Renouamini ſpiritu mẽtis ueſtræ. Valla iure taxat eos, q ſenſum interpretantur, ſenſualitatem, cum Græcis νοῦς ſit ea pars animi, quæ maxime ſemota eſt a materia corporis, quæque ſola putatur aliquid agere ſine corporis organis.

Obſcuratum habentes intellectum.) ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ.i. obſcurati cogitatione, ſiue animo. Hieronymus legit, Obſcurati mente. Ambroſius, Obſcurati intellectu. At noſter interpres hoc ſane loco clarius extulit ὄντες.

Alienati a uita.) Abalienati, ἀπηλλοτριωμένοι.i. abalienati. Et ita legit diuus Hieronym⁹. A uita dei.) Quidã codices habent, a uia dei, ſed mendoſe. Eſt enim, a uita, τῆς ζωῆς. Ambroſius legit, a fide dei, Poteſt & hic eſſe ſenſus, a uita, qui eſt deus. Id enim indicant articuli utrobique appoſiti. Per ignorantiam.) διὰ τὴν ἄγνοιαν. propter ignorantiam.

Et cæcitatem.) πώρωσιν, quod magis ſonat excæcationem. Mirum unde Ambroſi⁹ legat pro cæcitatem, duriciam, niſi forte codex illius pro πώρωσιν habebat σκλήρωσιν.

Qui deſperantes ſemetipſos.) οἵτινες ἀπηλγηκότες ἑαυτοὺς παρέδωκαν.i. qui ſocordia detẽti tradiderunt ſemetipſos, emendatore Valla. At Diuus Hieronymus exiſtimat recte uerti poſſe, indolentes pro deſperantes, quod uox hinc uidetur deducta, cum quis uacat dolore

cat dolore

cat dolore & ſenſu ſui mali,& ob id ſtupens fertur in omne uicium. Ad eundem modum interpretantur græcanica ſcholia.

In auariciam) In auaricia, ἐν πλεονεξίᾳ, quod proprie dicitur quoties alio fraudato plus ſibi uindicat aliquis ꝗ̄ par eſt.

Si tamen illum.) εἴγε, id eſt ſiquidem, aut ſi ſane.

Deponite uos) Græce ſic eſt ἀποθέσθαι ὑμᾶς, ἀνανεοῦσθαι, καὶ ἐνδύσασθαι. i. depoſuiſſe uos ueterem hominem, & renouatos fuiſſe ſpiritu, & induiſſe nouum hominem. Aut, ut legit diuus Hieronymus. Deponere uos, ut referatur ad didiciſtis, ſed tum omittendum erat pronomen uos. Nam is ordinat in hunc modum. Vos autem non ita didiciſtis Chriſtū ſi tamen illum audiſtis, & in illo docti eſtis, deponi uos ſecundum priorem conuerſationem ueterem hominem, qui corrumpitur iuxta deſyderia erroris.

Renouamini autem.) Et hic infinita ſunt ſicut admonuimus quæ poſſunt pariter ad idem referri, ſi didiciſtis.

Iraſcimini & nolite peccare) Id quemadmodum e pſalmo ſumptum eſt, ita iuxta formam hebræi ſermonis extulit. Nam ſenſus eſt, ſi continget iraſci, tamē ne peccetis, hoc eſt compeſcite iram. Neq; enim Paulus iubet nos iraſci, ſed iram nō uult eſſe diuturnā, nec ad iniuriam uſq; progredi. Nec eſt iracundia græce, quæ uox latinis, non tam iram, ꝗ̄ naturæ uicium aut certe habitum ſignificat animi facile iraſcentis, ſed παροργισμῷ, id eſt iram, ſiue commotionem, aut irritationem, ut intelligamus ei qui laceſſitus ſit iniuria, etiam ſi quid doleat, tamē cū dolorem breuem eſſe oportere, & citra retaliationem iniuriæ debere conſiſtere inter Chriſtianos. Deinde diabolo, haud ſcio an hic pro calūniatore poſſit accipi. Sitis inquit concordes, ne ſi iuſte etiam ulciſcamini, præbeatis anſam calumniandi gentilibus.

Et ſanctitate ueritatis.) ἐν ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. Ambroſius legit, in ueritate & iuſticia. Verti poterat in religione ueritatis.

Cum proximo.) μετὰ τὸν πλησίον. i. ad proximum. Tametſi recte uertit interpres.

Nolite dare.) μηδὲ δίδοτε. i. neq; detis, & diabolo uerti poterat calumniatori.

Manibus ſuis.) ταῖς ἰδίαις χερσὶν. i. proprijs manibus. Quanꝗ̄ hic ἴδιον & ἑαυτοῦ per idē pronomen ſuus perpetuo conſueuit uertere. Quidam codices non addunt ſuis, ut nec Ambroſius. Quod bonum eſt.) Poteſt legi per parentheſim, quod bonum eſt, quæ res bona eſt, uel operetur rē bonā, hoc eſt nō e turpi opificio quærat uictū, ſed honeſto.

Neceſſitatem patienti.) τῷ χρείαν ἔχοντι. i. opus habenti. Et eſt ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι. i. ut poſſit impartire. Nam ἔχω adiunctū uerbis infinitiuis, aliquoties uſurpatur ꝓ poſſum.

Sermo malus.) λόγος σαπρὸς, id eſt ſermo ſpurcus.

Aedificationem fidei.) τῆς χρείας, id eſt utilitatis lego non fidei. Hieronymus teſtatur emendaſſe ſe, ad ædificationem oportunitatis, ſed in latinis codicibus pro oportunitatis legi fidei, propter euphoniam, atq; ita legit diuus Ambroſius.

In die.) εἰς ἡμέραν. i. in diem. Ira & indignatio.) θυμὸς καὶ ὀργὴ. i. ferocitas & ira.

Inuicē benigni.) χρηστοί. Hieronymus putat rectius uerti ſuauitatē, ꝗ̄ benignitatē ut opponatur amarulentiæ & aſperitati morū. Nam & χρηστολόγοι dicti ſunt, uehemēter comes & blandi. Benignitas enim proprie ad dandum pertinet, hoc eſt ad liberalitatem.

Miſericordes.) εὔσπλαγχνοι, quod nō ſolum ad miſericordiam, ſed ad omnem pietatis affectum pertinet, quaſi dicas bonorum uiſcerum. Nam uiſcera pro affectibus uſurpant diuinæ literæ.

Donantes inuicem.) χαριζόμενοι ἑαυτοῖς. i. donantes uobiſipſis, ut intelligas quod in alios benefeceris, id tuo bono tuoq; lucro fieri, magis ꝗ̄ illius qui accipit. Ita Hieronymus. Neq; hic eſt donantes, pro condonantes ſeu ignoſcentes poſitum, ſed χαριζόμενοι, id eſt largientes ſeu libenter dantes.

Donauit uobis.) ἡμῖν, id eſt nobis, prima perſona. Tametſi græci codices uariant.

Non credere ueritati.) Non obedire, μὴ πείθεσθαι, id eſt ne obtemperetis ueritati, quanquam hæc particula ab Hieronymo prorſus omittitur, quod neget inueniri in exemplaribus Adamantij. Eãdem particulam adiecerunt & alio loco inferius, ubi pro ἐβάσκαινεν mutatum eſt ἀνέκοψεν. Ante quorũ oculos.) οἷς κατ᾽ ὀφθαλμοὺς ὁ Ἰησοῦς χριστὸς προεγράφη, id eſt, quibus in oculis Chriſtus Ieſus præſcriptus eſt, quod miror quare uerterit proſcriptus, cum ea uox latinis multo aliud ſignificet. Niſi quod Græci quoq; proſcriptionem (id erat apud Romanos damnationis genus) προγραφὴν appellãt. Poteſt autem ſenſus eſſe duplex, Galatas adeo dementatos fuiſſe, ut id quod manifeſtiſſimum eſſet, & oculis expoſitum, tamẽ non cernerent, obcecati. Aut adeo nihil uidere, ut crederent Chriſtũ proſcriptione periſſe, & uulgari more crucifixum eſſe. Poſteriorẽ ſenſum ſequuntur Auguſtinus & Ambroſius, mihi poſterior magis arridet, ut ſimplicior minuſq; coactus. Quãquam Auguſtinus legiſſe uidetur, præſcriptus, non proſcriptus, utpote loquens de preſcriptione poſſeſſionum, quæ per occupationem transferuntur ad ius alterius. At Ambroſius legit proſcriptus, mentionem faciẽs damnationis. Hieronymus legiſſe uidetur præſcriptus, hoc eſt ante ſcriptꝰ in uobis crucifixꝰ, quod illud in euãgelio legeretis, uidelicet credentes uaticinijs prophetarum. Illud admonendum, græcam uocem προεγράφη communem eſſe ſcripturæ & picturæ. Quod ſi placet prior illa ſententia quæ mihi certe magis probatur, & conſentiunt græcorum ſcholia, magis quadrabit, depictus ante oculus quàm præſcriptus. Sic eñ crediderant Chriſtum crucifixum, quaſi conſpexiſſent oculis.

Et in uobis crucifixus.) Et redundat. Et in uobis accipi poteſt pro inter uos, ſi poſterior ſenſus placet quem recenſuimus. Non quod inter eos Chriſtus fuerit crucifixus, ſed quod ita notum ac prædicatum, ut non minus noſſent, quam ſi inter ipſos res fuiſſet geſta.

An ex operibus legis.) An hic redundat, nec additur a diuo Hieronymo.

Vt cum ſpiritu.) Vt apud Græcos non eſt, ſed ſpiritu cum ceperitis, nunc carne conſũmamini ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε.

Sine cauſa.) εἰκῆ, id eſt fruſtra ſiue temere.

Præbuit uobis.) ὁ χορηγῶν, id eſt ſuppeditat ſiue ſubminiſtrat ὁ χορηγῶν & ὁ ἐνεργῶν poterant eſſe præteriti temporis, id eſt qui ſuppeditabat, & qui operabatur, ut ſubaudias, deinde uerbum item præteriti tẽporis, tribuerat aut ſimile quippiã. Verum Hieronymus admonet rectius legi uerbum præſentis temporis, quod ſpiritus non deſierit ſubminiſtrare dotes ſuas. Et operatur uirtutes.) Operatur non ad ſpiritum, ſed ad eum referẽ qui ſuppeditat. Sicut ſcriptum eſt.) Scriptum eſt redundat. Et Hieronymus legit, ſicut Abraham credidit deo.

Cognoſcite ergo.) γινώσκετε ἄρα, id eſt ſcitis igitur atq; ita legit diuus Hieronymus cognoſcitis ergo. Prænũciauit Abrahæ.) προευηγγελίσατο, id eſt ante euangeliçauit, ut exponendi gratia ſic loquamur. Nam euangelium Græcis ſonat bonum ac lætum nunciũ. Etiamſi apud Homerum Penelope promittit euangelium, hoc eſt præmium, quod dari ſolet ijs qui rem lætã primi nunciarint. Proinde quod in euãgelio Chriſti fuit exhibitũ id multo ante euangelium promiſſum eſt Abrahæ, quod hic appellat præ euãgeliçauit.

Igitur qui ex fide ſunt benedicentur.) εὐλογοῦνται, id eſt benedicũtur præſentis temporis. Sub maledicto ſunt.) ὑπὸ κατάραν, id eſt ſub maledictione ſiue execratione quod cõmode reddi poterat, maledictioni obnoxij ſunt.

Quoniam autem.) ὅτι δὲ, id eſt quod autem & ſic legit Ambroſius. Nam quoniã hoc loco non quadrat.

Ex maledicto legis.) ἐκ τῆς κατάρας, id eſt ex maledictione, ut legit Hieronymꝰ in ſecũdo dialogo aduerſus Pelagianos, ſiue deteſtatione, & rurſum factus pro nobis maledictũ κατάρα, id eſt execratio. Miror cur hic placuerit maledictum, cum ea uox latinis longe aliud ſignificat, nempe conuitium.

Qui

Qui non permanſerit.) ὃς οὐκ ἐμμένει,id eſt,qui non permanet.

Ex fide uiuit.) Viuet ζήσεται,ut ante admonuimus in epiſtola ad Rhomanos.

Factus pro nobis maledictus.) κατάρα,id eſt maledictum ſiue maledictio,aut execratio. *Sicuti* peſtilentem,peſtem uocamus.

Maledictus omnis qui pendet in ligno.) Locus eſt Deuteronomij uiceſimo primo capite. Hebraica ſic habent; כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי Paulus prudens ac ſciens opinor in hoc teſtimonio prætermiſit mentionem dei. Nam Aquila & Theodotion uerterunt maledictio dei eſt Septuaginta maledictus a deo Symmachus,in blaſphemiam dei ſuſpenſus eſt. Hebion Heræſiarches ſemijudæus, ac ſemichriſtianus ad hunc interpretatur modum ὅτι ὕβρις θεοῦ ὁ κρεμάμενος, id eſt iniuria ſiue contumelia dei eſt qui pendet. Addit Hieronymus in altercatiõe Iaſonis & Papiſci, quæ Græco ſermone conſcripta fuerit reperiſſe, λοιδορία θεοῦ ὁ κρεμάμενος, id eſt conuitium dei qui pendet. Ad hæc Iudæus Barhamin quo nocturno præceptore fuit uſus Hieronym⁹, adiecit,& ita legi poſſe. Quia cõtumelioſe deus ſuſpenſus eſt. Demiror aũt cur hic tãtopere laboret,ne Chriſtus dicatur maledictus. Cum Paulus eundem dicat eſſe factum peccatum. Nimirum ut peccatum erat Chriſtus,ita erat & maledictio.

Tamen hominis teſtamentum.) ὅμως ἀνθρώπου quod reddi poterat, hominis licet teſtamentum,ut ſtatim ſubaudias,multomagis id oportere fieri in deo.

Confirmatum teſtamentum nemo ſpernit.) κεκυρωμένην διαθήκην, οὐδεὶς ἀθετεῖ,id eſt cõfirmatum ſiue comprobatum teſtamentum,nemo reijcit. Nam uerbum hoc ἀθετεῖ paulo ſuperius uertit, abijcit Ambroſius legit confirmatum autoritate. Contrarium eſt illi ἀκυροῦν,quod eſt irritum facere & reſcindere Hieronymus indicat,hoc loco teſtamentũ apud Hebræos magis pactum ſonare q̃ teſtamentum quod illi uocent Berith בְּרִית.

Aut ſuperordinat.) ἐπιδιατάσσεται,id eſt adiungit & præter illud aliquid ordinat, hoc eſt nec demit,nec addit,nec derogat,nec arrogat.

Quaſi in multis.) ὡς melius hic quadrabat tanq̃.

Teſtamentũ cõfirmatũ a deo.) διαθήκην προκεκυρωμένην ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς χριστὸν,id eſt teſtamentum ante confirmatum a deo in Chriſtum. In Chriſtũ additur apud Græcos, & itẽ apud Ambroſium. Admonet hoc loco diuus Hieronymus,ſi quis diligenter expendat Hebræa uolumina,quoties Septuaginta uerterunt διαθήκην,id eſt teſtamẽtum Hebræis eſſe בְּרִית, quod pactum ſonat potius, q̃ teſtamentum. Cæterum apud craſſos Galatas,Paulus non putauit agendũ exactius. Ita Hieronymus,quaſi uero Paulus nõ & alijs cõpluribus locis ſecutus ſit æditionem Septuaginta.

Non irritum facit.) οὐ ἀκυροῖ,quod contrarium eſt illi κυρόω,quod non tam eſt comprobare q̃ cum autoritate decernere,& legitime tranſigere rem,ut deinde ratum ſit, quod actum fuerit. Poſita eſt.) προσετέθη,id eſt addita eſt ſiue apoſita eſt,niſi legas προετέθη.

Cui promiſerat.) In quodam codice legi,ὃ ἐπήγγελται,id eſt quod promiſſum fuit.

Per repromiſſionem donauit deus.) κεχάρισαι uerbũ a χάρις dictum a gratia,quã Paulus ubiq; opponit operibus legit Moſaice.

Quid ergo lex,propter tranſgreſſiones.) Auguſtinus in cõmentarijs. Ita iubet diſtingui. Quid ergo? Deinde ſubnectatur reſponſio,lex propter tranſgreſſores addita fuit. Verum id retractat,putatq; ſatius eſſe diſtinguere,quẽadmodũ nos diſtinximus. Quid ergo lex? Ac deinde ſibi reſpondeat Paulus,propter tranſgreſſiones addita fuit.

Vt ex fide iuſtificemur.) Ambroſius legit iuſtificaremur ἵνα δικαιωθῶμεν.

Pædagogus noſter fuit in Chriſto.) Melius hoc loco,in Chriſtum,ſiue ad Chriſtũ εἰς χριστὸν,atq; ita legit Hieronymus,in ſecundo Dialogo aduerſus Pelagium.

Nõ eſt maſculus neq; fœmina.) In cæteris uſus eſt,neq; in hoc ultimo iugo uſus eſt καὶ &,quæ tamen coniunctio idem pollet, ἄρσεν καὶ θῆλυ admonet Hieronymus hic Ἕλληνα pro ethnico poni. Oẽs eñi uos unũ eſtis.) Vnũ legere uidet̃ Hieronymus, Ambroſius &

Auguſtinus

Timeo ne.) φοβοῦμαι ὑμᾶς, id eſt timeo uos, & ita legit Ambroſius uerti poterat, timeo de uobis. Fratres obſecro uos.) δέομαι ὑμῶν, id eſt, rogo uos. Hæc uult diuus Hieronymus ad ſuperiora referri ad hunc modum. Fratres obſecro uos, ſitis ut ego, quoniã ego ut uos. Nam ut, mauult Valla q̃ ſicut, non ſolum hic uerumetiam in proximo loco.

Iampridem.) Græcis eſt, prius πρότερον. Tentationẽ ueſtram.) πειρασμόν μου, id eſt, tentationem meam ſiue mei, imo meam, ut intelligas Paulũ tentaſſe Galatas ſuo ſermone humili, & incondito. Quãq̃ ſermo græcus anceps, & Hieronymus uarie exponit.

Vbi eſt ergo.) τίς οὖν ἦν, i. quæ ergo erat, & ita legit Ambroſius. Cæterũ beatitudo non eſt μακαριότης, ſed μακαρισμός, quod magis ſonat beatificationem, a uerbo μακαρίζειν, quod eſt beatum dicere, ſiue iudicare, id quod nõ obſcure ſignificat diuus Hieronymus hijs quidem uerbis. Quãuis (inquit) eo tempore, quo euangelium iuxta carnem ſuſceperatis, beatos dicerem, quod in initijs feruebat, tamen nunc quia uideo ædificio culmen impoſitum, & pene ne quicq̃ iacta fundamenta, cogor dicere, ubi eſt beatitudo ueſtra, qua uos beatos arbitrans ante laudabam?

Aemulant̃ eos.) ζηλοῦσιν ὑμᾶς. Ea uox cũ græcis diuerſos habeat uſus, tamẽ hoc loco recte uerteretur, diligũt ſiue affectant, ſiue ambiunt. Agit em̃ de quibuſdam, qui ſub prætextu amoris & ſtudij erga Galatas, hoc agebant, ut illos pertraherent in ſeruitutem legis Moſaicæ. Sed excludere uos.) Græce eſt ἐγκλεῖσαι, id eſt includere, q̃q̃ græci codices hic uariant. Vt illos æmulemini.) αὐτούς, ut ſe æmulemini.

Bonum autẽ æmulamini in bono.) καλὸν δὲ τὸ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ, id eſt bonum aũt ſcilicet eſt, æmulari in bono ſemper. Bonum eſt alios imitari uelle. Sed non in quauis re, uerum in re bona. Cum præſens apud uos.) Tametſi conſentiunt omnes, tamen ſermo græcus anceps eſt, qui & hũc ſenſum habere poteſt, μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναί με πρὸς ὑμᾶς, non ſolum in hoc quod adſum apud uos, quia dixit ante ἐν τῷ καλῷ.

Vellem autem eſſe apud uos modo.) Modo hoc loco pro nunc poſitum eſt ἄρτι. Nec eſt eſſe, ſed παρεῖναι, id eſt adeſſe.

Quoniam confundor in uobis.) ἀποροῦμαι, id eſt perplexus ſum ſiue indigus ſum, ſic em̃ explicat diuus Hieronymus, quẽ nos ſecuti ſumus, q̃q̃ apud græcos ἀπορεῖσθαι, eſt aliquoties hærere, & inopem eſſe conſilij. Sic erat affectus Paulus, ut neſciret, quid ageret cum Galatis, quos uidebat omnino tendere ad ſeruitutem legis, & hoc magnis apoſtolis eo uocantibus. Cæterum quantum ex Hieronymi uerbis, licet conijcere, putat ille idem eſſe σύγχυσιν & αἰσχύνην, quorum prius confuſionem ſonat, poſterius erubeſcentiã, cũ plurimũ interſit inter hæc duo. Nã aliud eſt pudere & erubeſcere, aliud animo turbatum eſſe, ut neſcias quid ſit agendum. Etiamſi nõnunq̃ detorqueatur ad uehementem pudorem, qui turbare ſolet animum, & tenebras offundere, uelut apud Euripidem ὦ δάνολβον εἶχες ὄνομα σύγχυσίν τε. Quãq̃ hic quoq; p̃plexus poteſt intelligi, magis q̃ pudefactus. Nec erat quod hoc loco uerbum confundar mutaretur, niſi interpres alias libenter & frequenter uſus eſſet eo pro erubeſcere, alioqui belle explicabat græcam uocem ἀποροῦμαι. Legem non legiſtis.) Auditis eſt græce, ἀκούετε, Hieronymus legit audiſtis, niſi mendum ſubeſt. Per allegoriam dicta.) ἀλληγορούμενα, ſunt quædam quæ per allegoriam dicuntur. Eſt autem allegoria, cũ aliud dicitur aliud ſignificatur.

Vnum quidẽ in monte.) A monte eſt græce ἀπὸ ὄρους. Et ita legunt & Hieronymus & Ambroſius. Quãq̃ locus hic multis modis deprauatus eſt. Porro græce ſic habet ἀπὸ ὄρους σινᾶ εἰς δουλείαν γεννῶσα ἥτις ἐστὶν ἄγαρ, τὸ γὰρ ἄγαρ σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ ἀραβίᾳ, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν ἱερουσαλὴμ, δουλεύει δὲ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἡ δὲ ἄνω ἱερουσαλὴμ, ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶν μήτηρ πάντων ἡμῶν, Id eſt, A monte Sina in ſeruitutẽ generans. Quæ eſt Agar. Nã Agar, ſina mõs eſt in Arabia, cõfinis eſt aũt ei quæ nũc eſt Hieruſalẽ, ſeruit aũt cũ filijs ſuis. Porro quæ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater omniũ noſtrũ. Admonẽt græcorũ ſcholia, montẽ Sina, Arabũ lingua Agar appellari. Eũdẽ aũt eſſe montẽ, diuerſis nominibus.

Porro

Porro illud generans, neceſſe ut ad teſtamentum referatur, quod ſignificatum fuiſſe uult in typo Agar. Deinde quod ſequitur τὸ γὰρ ἄγαρ, non ad ancillam, ſed ad montẽ pertinet quod uel ex ipſo genere deprehenditur, quod mõs apud Græcos neutri generis ſit Ambroſius uidetur græcum genus reliquiſſe, cum ait. In ſeruitutem generans, quod eſt Agar. Cæterum quod addit, quæ nunc eſt Hieruſalem, huc pertinet, quod olim ea ciuitas alijs nominibus fuerit appellata, primũ Iebus, deinde ſalem, deinde Hieruſalem uelut ex utriſq; compoſito uocabulo, poſtremo Aelia. Lætare ſterilis quæ non paris.) Teſtimonium adductum eſt. Ex Eſaiæ capite quinquageſimo quarto. Hebræa ſic habẽt

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא חָלָה כִּי רַבִּים בְּנֵי שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה

Ea ſic extulit Hieronymus. Lauda ſterilis, quæ nõ paris, decanta laudẽ & hinni quæ non pturiebas qm̃ plures filij deſertæ magis q̃ eius quæ habet uirũ. Verũ iuxta Septuaginta legimus hunc in modũ. Lætare ſterilis quæ non paris, erũpe & clama quæ non parturis, q̃a plures filij deſertæ magis q̃ eiꝰ quæ habet uirũ. Symmachus ita uertit Lætare ſterilis, quæ nõ peperiſti, gaude in exultatione & hinni, quæ nõ parturiſti, plures ẽm filij diſſipatæ, magis q̃ eius quæ erat ſub uiro. Ab hoc non diſcrepant Theodotion & Aquila, prætereq; in pauculis uerbis, Vnde palam eſt hoc in loco Paulum uſum uerbis ſeptuaginta, quod per omnia ſenſus concordet cum Hebraica ueritate.

Cum filio liberæ.) Hieronymus legit cum filio meo Iſaac.

Qua libertate Chriſtus.) Græca ſic habẽt τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν ᾗ χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε στήκετε. καὶ μὴ, id eſt libertate igitur, qua Chriſtus nos liberauit ſtate &c. Vt libertate ad ſequentia pertineat, non ad ſuperiora. Tametſi Hieronymus ſecus uertit, ac ſecus legunt Ambroſius & Auguſtinus. State igitur &c.

EX CAPITE QVINTO.

Contineri.) μὴ ἐνέχεσθε, id eſt obnoxij ſitis aut implicemini ſeu illaqueemini.

Euacuati eſtis a Chriſto.) κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ χριστοῦ, hanc uocem interpres cõſtãter ita uertit, cũ ſignificet aliq̃d aboleri & irritũ ocioſumq; fieri, & uelut antiquari. Idem eſt cum eo quod paulo ſuperius dixit, nihil Chriſtꝰ uobis ꝓderit. Si ad dicitis uos legi Moyſi, Chriſtus uobis eſt antiquatus & ocioſus Hieronymꝰ indicat hanc uocẽ κατηργεῖσθαι, non recte uerti ab interprete, cum ſit potius in opere ceſſare. ἀργὸς ẽm ocioſum eſt, uelut ἄεργος unde dictum eſt καταργεῖσθαι.

Circũcidenti ſe.) περιτεμνομένῳ, id eſt qui circũciditur.

Per dilectionem operans.) Rurſum hic operans, nõ ſignificat quod uulgus ſomniat, ſed quæ uim ſuam occultam exerceat in nobis, quod proprium eſt ſpiritus. Sentitur ẽm uis, cum ipſe nuſq̃ appareat. Nam legem uult parum efficacem uideri, contra fidem efficacem ἐνεργουμένη, quod agens rectius uerti poterat.

Nemini conſenſeritis.) Et hanc particulam uelut adiecticiam præterit Hieronymus, cũ nec in græcis reperiatur codicibus, nec apud ullum illoꝝ qui cõmẽtarios ſcripſerint in Paulum Qui uos faſcinauit.) ἀνέκοψεν, quod Hieronymus & Ambroſius uertũt impediuit. Ex hoc loco uideẽ additũ, nõ credere ueritati, de quo ſuperius admonuimus, & quod illic uertit non credere, hic uertit non obedire, Imo Hieronymus, hic admonet totum hoc, nõ obedire ueritati, nõ inueniri in uetuſtis codicibus. Etiamſi græci codices hoc errore ſunt cõfuſi. Nec ad ſenſum facit addita particula. Bene currebatis, quis interrupit curſum ueſtrũ? Perſuaſio hæc nõ eſt &c.) Græcis nec eſt hæc, nec ueſtra, ſed dũtaxat ἡ πεισμονή. i. perſuaſio, q̃q̃ ſenſus nõ admodum pugnat. Niſi quod hic ſignificat perſuaſionẽ nõ obtemperantiũ, ſed perſuadentiũ, ut referatur ad ſuperiorem interrogationem. Quis uos impediuit bene currentes? Nempe quorundam perſuaſio auocantiũ uos ad Moyſaicas cerimonias, quæ pſuaſio nõ eſt profecta a Chriſto, qui alio uos uocauit, nempe ad ſpiritalia. Totam maſſam corrumpit.) ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ, id eſt totam cõſperſionem fermentat, ſic ẽm uertit diuus Hieronymus in cõmentarijs.

Nihil aliud ſapietis) φρονήσετε, Melius Ambroſius qui legit ſentietis, hoc eſt nō eritis in alia ſententia, & non cogitabitis de nouando uitæ inſtituto. Nā id eſt nihil aliud, nihil diuerſum, nihil nouum. Quemadmodum dicimus ille ab illo.

Quicunqꝫ eſt ille) ὅς τις ἂν ᾖ, i. quicūqꝫ fuerit, ſiue ſit, atqꝫ ita legit diuus Ambroſius.

Ergo euacuatum eſt ſcandalum) ἄρα κατήργηται, id eſt ergo ceſſauit. Vt nō ineleganter exponit diuus Hieronymus quod uulgo uocant caſſatum. Admonet autem & hic græcam uocem rectius exprimere Pauli mentem ꝗ latinam.

Vtinam abſcindantur) Vtinam & abſcindantur, addita copula ἀποκόψονται, id eſt amputentur ſiue reſecentur.

Qui uos conturbāt) οἱ ἀναστατοῦντες, id eſt qui uos a ſtatu dimouēt. Vnde Ambroſius legit, hij qui uos ſubuertunt. Nos uertimus, qui uos labefactant. Reſpexit enim ad id quod dixerat ſtate. In occaſionem detis carnis.) Detis uerbum apud græcos non habetur. Et carni dandi caſu profertur, non carnis, paterno. Et ſubaudiendum eſt detis ut admonet diuus Hieronymus, aut aliud accōmodatius Apparet Vallā accuſatiuū libertatem referre, ad uerbū quod ſequitur ſeruiatis, quaſi dicas, ne ſeruiatis libertatē ueſtram carni. Verum id preterꝗ quod ab omnium ſententia diſſidet, duriuſculum eſt & coactius. Vulgarius ſubaudiendum putat ἔχωμεν, i. habeamus. Certe ut modo dixi, teſtatur Hieronymus, uerbum detis additū ab interprete, non poſitum a Paulo. Et neſcio quid gratiæ peculiaris habet hæc apoſiopeſis, in deterrēdis ijs, quos nolis offēdere.

Sed per charitatem ſpiritus) Spiritus in græcis codicibus non habetur, nec in Hieronymo, nec in Auguſtino, tantum apud Ambroſium legere memini, qui ſic etiam interpretatur, ut ſit quod opponat carni. Diliges proximum tuū) Græci habent ἐν τῷ ἀγαπήσεις, id eſt, nempe in hoc, diliges proximum &c. Vnde & nos ita uertimus.

Dico autem in Chriſto) In Chriſto non additum eſt apud græcos, nec apud Hieronymum, nec apud Ambroſium. Mordetis & comeditis.) Pro comeditis Ambroſius legit criminatis, ſi modo codex mendo uacat. Haud ſcio an exemplar illius habuerit διαβάλλετε id eſt calūniamini. Et deſyderia) deſyderium eſt græce ἐπιθυμίαν. Tāetſi id nihil ad ſententiā. Hæc enim ſibi inuicem) Apud græcos pro enim eſt δὲ autē ταῦτα δὲ, Hæc autem. Quanꝗ id quidem ad ſenſum haud magni refert.

Quæ ſunt) In pleriſqꝫ huiuſmodi recenſendis latina non nihil a græcis diſcrepant, librarior opinor obliuiōe. Hæc græcis ſic habent, μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρις, ζῆλοι, θυμοί, ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἱρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, Id eſt, adulterium, fornicatio, immundicia, laſciuia, idolorum cultus, ueneficiū, ſimultates, lis, æmulatiōes, iræ, cōtētiōes, factiōes, ſectæ, inuidiæ, cedes, ebrietates, comeſatiōes. Diuus Hieronymus ſic legit. Quæ ſunt fornicatio, immūdicia, impudicicia, idolorum ſeruitus, ueneficia, inimiciciæ, contentiones, æmulatiōes, iræ, rixæ, diſſēſiōes, hæreſes, inuidiæ, ebietates, comeſatiōes. Ambroſius legit ad hūc modū. Adulteriū, fornicatio, impuritas, obſcœnitas, idolatria, ueneficiū, inimicitiæ, cōtētiōes, ſimulatiōes, iræ, ſimultates, diſſēſiōes, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſatiōes. De quoꝝ ſingulis ſi qs uolet plenius edoceri, legat diui Hieronymi in hūc locū cōmētaria. Illud iam admonuimus in epiſtolā ad Rhomanos, in φθόνοι & φόνοι. Iucūdam eſſe uocū alluſionē, quā interpres ne potuit quidē reddere. Nō cōſequentur) οὐ κληρονομήσουσιν. Pro quo Hieronymus poſſidebunt. Et expreſſius Ambroſius. regni dei hereditatem non conſequentur.

Patientia) μακροθυμία, i. longanimitas, quod iſte ſuo more fere uertit patientiam, cū aliud quiddā ſit. Etiā ſi diuus Hieronymus putat nihil intereſſe. Ambroſius uertit lenitatē. Et hic catalogꝰ, fructuū ſpiritus, apud græcos ſic habet ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. i. charitas, gaudiū, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo, temperantia. Diuus Hieronymus aduerſus Iouinianū ſic legit, charitas, gaudiū, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, māſuetudo, cōti-

nētia. Ambroſius ad hūc legit modū, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas,
ſpes, lenitas, cōtinētia, caſtitas, bonitas. &c. Proinde nō admodū ꝓbādā reor, quorūdā
anxiā diligentiā, q in huiuſmodi catalogo ſolēt de nūero laborare, & in diſtinguēdis ſin
gulis ſupſtitioſe torqueri, cum ꝓbabile ſit Paulū congeriē quandā maloꝝ & bonoꝝ ꝓ-
duxiſſe, q̄ fere cōſeq ſolent, nō ꝙ hæc ſola ſint, ſed ꝙ in his ſit ſūma   Qui aūt ſunt Chri
ſti, carnē ſuā) Hoc loco Origenes omiſſa una cōiunctiōe δὲ totā uariat ſentētiā, legēs ad
hūc modū, κατὰ τῶν τοιούτων, οὐκ ἔστι νόμος, οἳ τοῦ χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ
ταῖς ἐπιθυμίαις. aduerſus hmōi nō ē lex q Chriſti carnē crucifixerunt, cū uitijs & cōcupi-
ſcentijs, ut intelligas, nō eos eſſe Chriſti, q carnē ſuā crucifixerunt, ſed aduerſus eos non
eſſe legē, qui Chriſti carnē in ſe crucifixerunt, cum uitijs &c̄. Nam Chriſti carnē cū lau-
de crucifigi in pijs hominibus, in quibus domiti carnis affectus, ſed male crucifigi, qđ
Græci dicunt ἀνασταυροῦσθαι ab ijs q redeunt ad priſtinā uitā, poſt Chriſtū ſemel acceptū.
Veꝝ exēplaria græca refragant̄ huic lectioni, etiamſi Hieronymo ꝓbat̄ Origenis ſen-
tentia. Ambroſius legiſſe uidet̄ ad hunc modū, οἱ δὲ χριστοὶ &c̄. ut Chriſti nominandi caſu
ſit, numero multitudinis, nō paterni. Addit eñ eos uocari chriſtos. i. unctos, q Chriſto
deuoti ſint.   Cū uitijs & cōcupiſcētijs.) παθήματα. i. paſſiones, ſiue ut legit Auguſtinꝰ,
affectꝰ. Quāꝗ oīs cruciatus aut morbus, etiā corporis poteſt uocari πάθημα, & idcirco
addidit, ἐπιθυμίαις, quod ꝓpriū eſt animi cupiditatibus, quēadmodum & Hieronymus.
Spiritu ambulemꝰ.) στοιχῶμεν, quod Valla corrigit. cōtenti ſimꝰ, ueꝝ hoc magis ad
ſentētiā Pauli facit, ꝗ ad uocē græcā, στοιχῶμεν, quæ ſignificat ordine ſuo incedere, ut in-
telligas, cōtineamꝰ nos intra ſpiritū, nec reſpiciamꝰ legē. Neq; uideo qđ Vallā mouerit,
niſi forte legit στέγωμεν ꝓ στοιχῶμεν. Etiāſi nō me clā eſt ad Vallæ ſentētiā, interꝑtari Vul
gariū, στοιχῶμεν ἀντὶ τοῦ ἀρκεσθῶμεν. Diuꝰ Auguſtinꝰ legit, ſpiritu uiuimꝰ, ſpiritu & ſectemur.
Ad quē modū q uertit, aut legit, aut certe ſomniauit στοχῶμεν, unde στοχάζω, qđ ſignificat
ad ſcopū oculū intēdere.   Inanis gloriæ cupidi.) Græcis una dictio eſt κενόδοξοι. i. inani-
ter glorioſi &c̄. aut ut legit Ambroſius, inanē gloriā ſectātes.   EX CAPITE VI.

SI præoccupatus) προληφθῇ. i. occupatus, hoc eſt præuentus, anteꝗ potuerit caue-
re. Quibus uerbis excludit omnino deſtinatā maliciā, & peccandi uoluntatem.
Huiuſmodi inſtruite.) καταρτίζετε. i. inſtaurate, reficite, ſiue ſarcite. Ambroſiꝰ le-
git, humiliate.   Cōſyderās teipm) Mire mutauit repēte numeꝝ, σκοπῶν σεαυτόν,
magis ad ſenſū reſpiciens, ꝗ ad uerboꝝ ordinē. Et ex hoc loco diuꝰ Hiero. colligit, uere
dictū a Paulo, nō tantū modeſtiæ cauſa, qđ imperitus eſſet ſermone. At mihi uidet̄ non
abſre mutaſſe ſubito nūeꝝ, ꝙ ſingularis nūerꝰ magis eſſet idoneꝰ ad cōpellādā uniuſcu-
iuſꝗ cōſciētiā. Porro duriꝰ erat dicere oībꝰ, cōſyderate uoſipos, ne & uos tētemini. Et mi
ra cautiōe ſemꝑ hoc agit Paulꝰ, ne qđ offendat eos, quos ſtudet corrigere.   Alter alteriꝰ
onera.) ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε. Latiniꝰ reddidit Ambroſiꝰ, Inuicē onera ueſtra portate.
Verti poterat & ad hūc modū. Alij uiciſſim alioꝝ onera baiulate. Nā alter alteriꝰ, de du
obus dicit̄ latiniꝰ.   Et ſic adimplebitis) καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε. i. & ſic adimplete. Rurſū
redijt ad nūeꝝ multitudinis. Qđ aūt dixit, ne & tu, hoc ad unūquēlibet retulit, ut admo
nuimꝰ mō. Quāꝗ græca uox magis ſonat readimplete, hoc eſt, denuo adimplete, q̄ſi di
cat, qđ alteriꝰ delicto diminutū fuit in legis obſeruatiōe, id alioꝝ ſarciat charitas.   Si qs
ſe exiſtimet.) Græce paulo ſecus habet, εἰ γὰρ δοκεῖ τις εἶναί τι. i. Si eñ uidet̄ aliqs eſſe aliqd
Et uerbū, ſeducit, apud Græcos cōpoſita uox eſt φρεναπατᾷ. i. mentē ſeducit, & mentem
ſuā decipit, ut exponit diuus Hieronymus. Eſt aūt ꝑnicioſiſſimū fallendi genꝰ, ubi qs im
ponit ſibi.   Et ſic in ſemetipſo) καὶ τότε. i. & tūc, ut legit Ambroſiꝰ. Nec addit̄ tātū apud
Græcos. Præterea qđ Græcis eſt, εἰς ἑαυτόν. i. in ſeipm, mox itē, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον. i. & non
in aliū, fortaſſis rectius tranſtuliſſet, apud ſeipm, & nō apud aliū. Quāꝗ haud me fugit
huius præpoſitiōis ancipitē eſſe naturā.   Vnuſquiſꝗ onus ſuū portabit.) φορτίον, quod
Ambroſius legit ſarcinam. Et portabit eſt βαστάσει, quod eſt baiuloꝝ proprie.

Cōmunicet

Comunicet autem qui,) Græce non eſt uerbo, ſed uerbum; accuſandi caſu, τὸν λόγον, quanquam accipi poteſt per Synecdochen, ut ſubaudias κατὰ præpoſitionem. Aut ita dixit catechizatur uerbum ſicut nos dicimus docetur grammaticam. Ambroſius græcam uocem expreſſit ad hunc modum; ὁ κατηχούμενος, hoc eſt; qui uerbum dei audiens eſt. Nam catechizare eſt tradere myſteria religionis Chriſtianæ, id quod ſcripto facere fas non erat. Illud autem, in omnibus bonis, ad communicet referendum eſt, non ad catechizat. Marcion accuſatiuum λόγον refert ad uerbum cōmunicet, intelligens fideles & catechumenos ſimul orare debere, & magiſtrum in oratione cōmunicare cum diſcipulis, illo uel maxime elatus, quod ſequatur in om̄ibus bonis. Atqui ſi de oratione fuit ſermo, non debebat præcipi ei qui catechizatur, ſed qui catechizat, hoc eſt, non diſcipulo, ſed magiſtro. Quãq̃ ea quæ conſequuntur, hanc refellunt interpretationem, Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet. Hic uero Laurentius Valla nõnihil ſtomachatur, quod interpres græcam uocem reliquerit, cũ alibi uertat. Atq; ita uertendum putat, Cõmunicet autem qui docetur uerbum, cum eo qui ipſum docet in omnibus bonis. Non irridetur.) οὐ μυκτηρίζεται, quod proprie eſt ſcommate ridere, & ſubſannare, naſoq; ſuſpendere.

Quæ enim ſeminauerit.) Græcis eſt ſingulari numero. Quod enim ſeminauerit homo, hoc & metet. Itaq; legit Ambroſius, & item Diuus Auguſtinus.

In carne.) Græce eſt, εἰς σάρκα. i. in carnem. Quemadmodũ mox, εἰς τὸ πνεῦμα. i. in ſpiritum. Tametſi præpoſitio εἰς uarie uſurpatur. Metet corruptionẽ.) θερίσει φθοράν. i. metet corruptelam, hoc eſt, periturum fructum. Nam huic opponit uitam æternam. Caro mortalis, fructus habet itẽ mortales. Spiritus æternus, fructus habet immortales. Siquidem alias quoq; ἄφθαρτον transfert immortalem, & ἀφθαρσίαν immortalitatem.

Deficiamus & deficientes.) Apud Græcos diuerſa ſunt uerba. Nam deficiamus eſt, ἐκκακῶμεν. deficientes, ἐκλυόμενοι. i. defatigati. Ambroſius legit, infatigabiles, ut tempus quoq; participij redderet.

Qualibus literis.) πηλίκοις. i. qualibus, ſed ita ut magnitudinem & admirationẽ ſignificet, hic magis ad affectum Pauli refertur, cui hæc res adeo fuerit cordi, ut non grauatus ſit ſuapte manu ſuper ea ſcribere. Diuus Hieronymus putat reliquã epiſtolã aliena manu ſcriptã fuiſſe, Paulũ aũt, ut oẽm excluderet ſuſpicionẽ ſuppoſiticiarum literarum, reliquũ epiſtolæ ſuapte manu ſcripſiſſe. At cur nõ potiꝰ, ut cũ Hieronymi pace dixerim, uel ex hoc loco cõijcimus totã hãc epiſtolã Pauli digitis exaratã fuiſſe? Fatetur Hieronymꝰ uocẽ græcã πηλίκοις magnitudinẽ ſignificare potiꝰ q̃ qualitatẽ, & laborat, ut explicet, quõ grãdes ſint hæ literæ, quaſi illud ſenſerit Paulus, hanc epiſtolã grandibus literarum figuris ſcriptam fuiſſe. Imo Græci literas numero multitudinis & unã uocãt epiſtolã, quẽadmodũ & nos. Igitur Apoſtolus ut oſtenderet, quãtopere ſibi hæc res eſſet cordi, Videtis, inquit, q̃ grandẽ epiſtolã, mea ipſius manu ſcripſi. Iam enim finierat epiſtolã. Nã in cæteris ſolet dũtaxat ſubſcribere Mea manu Pauli. Nec eſt qđ quẽq̃ offendat datiuus γράμμασι, nõ γράμματα. Vt enim loquimur multis & multa, ita ſcribimus paucis & pauca.

Ad omnes.) Cur non potius, erga omneis?

Volunt placere in carne) εὐπροσωπῆσαι, hoc eſt, iuxta faciem placere. Nam hinc græca uox compoſita eſt.

Tantum ut perſecuti cru. non.) Græce ſic habet, μόνον ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τοῦ χριστοῦ διώκωνται. i. Ne cruce Chriſti perſequãtur. Vt perſequantur, paſſiue accipias, hoc eſt, ne crux Chriſti adducat illis perſecutionem.

Legem cuſtodiunt.) Ipſi deeſt αὐτοὶ. quod addit & Ambroſius. Hieronymus legit hi.

Abſit gloriari.) Abſit ut glorier, ſiue ne contingat gloriari.

Et quicũq; hanc regulam ſecuti fuerint.) καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσι. Idem uerbũ quod ſuperius uertit, ambulemus, στοιχῶμεν. hoc eſt, qcumq; ad hanc incedent regulam;

Et ſuper Iſrael dei.) τὸν ἰσραὴλ, ut intelligas uirum aut populum. Et addit dei, ꝓpter ſynagogam ſatanæ. De cætero,) τοῦ λοιποῦ, quod alias ſolet τὸ λοιπόν.

Nemo mihi moleſtus ſit.) κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω. i. Labores mihi nullus exhibeat. Et ad hunc modum uertit, & exponit Diuus Hieronymus.

Stigmata.) Græca uox eſt, ſignificat autem notam impreſſam. Solẽt autem ſerui notari a dominis. Sentit igitur ſe certas habere notas, ꝙ ſit ſeruus Ieſu Chriſti, pro quo tam multa paſſus fuerat. FINIS EPISTOLAE PAVLI AD GALATAS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI AD EPHESIOS.

IDEM in hac epiſtola Pauli feruor, eadem ꝓfunditas, idem omnino ſpiritus ac pectus, uerum nõ alibi ſermo hyperbatis, anapodotis, alijſq; incommoditatibus moleſtior, ſiue id interp̃tis fuit, quo fuit uſus in hac, ſiue ſenſuum ſublimitatem ſermonis facultas non eſt aſſecuta.

Qui ſunt Epheſi.) τοῖς οὖσιν ἐν ἐφέσῳ, quod poteſt & in ſecunda legi perſona, qui eſtis Epheſi. Benedictus deus.) Bifariã poteſt diſtingui Benedictus deꝰ, ut hactenus ſit diaſtole. Deinde ſeparatim adijciatͣ, Et pater dñi noſtri Ieſu Chriſti. Aut coniunctim, Deus & pater dñi noſtri Ieſu Chriſti. Pater, quia genuit. Deus Ieſu, ſecundum aſſumptũ hominẽ. Id annotauit Hieronymus. In cœleſtibus in Chriſto.) ἐν τοῖς ἐπουρανίοις χριστῷ. i. in cœleſtibus, ſiue ſupcœleſtibꝰ Chriſto. Vt ſit Chriſto datiui caſus. Ambroſius omittit hanc particulã, in Chriſto. Hieronymus legit in Chriſto. *Si legis*, benedixit nos Chriſto, ſenſus erit, benedixit nos in gloriã Chriſti. *Si in Chriſto*, ſenſus erit, ꝑ fidẽ Chriſti cõferri nobis hãc benedictionẽ. Ante cõſtitutionẽ) πρὸ καταβολῆς, quæ uox ita ſonat, quaſi dicas, ante iacta fundamẽta mũdi. *Sic admonet* & diuus Hieronymus, idq; uerbis cõpluribus. Et immaculati.) ἀμώμους, quod magis inculpatos ſiue irrep̃henſibiles ꝙ̃ immaculatos ſignificat. Momos eñ Græcis rep̃henſio eſt, ſiue deus reprehẽſiõis.

In charitate.) Hæc uerba referri poſſunt ad ſupiora, ut intelligas nos inculpatos eſſe, & electos in charitate, uel ad ea quæ ſequunẽ, Vt accipias nos prædeſtinatos in charitate. Quãꝙ̃ græci codices annectunt hæc ſuperioribus. Et hoc annotauit Hieronymus.

Qui prædeſtinauit nos.) προορίσας. Hieronymus & Ambroſius legunt, In charitate p̃deſtinans nos. Veꝝ illud prædeſtinans apud Græcos præteriti tẽporis eſt, quaſi ſi genus mutari poterat dixiſſet prædeſtinatos ſiue præfinitos. Atq; hoc ſane loco uere uerbum eſt prædeſtinandi, de quo in epiſtola ad Rhomanos nõnihil attigimus. Diuus Hieronymus hoc putat intereſſe inter ὁρίζειν & προορίζειν, quod prius illud tribuatͬ ijs quæ nunꝙ̃ nõ fuerint. Hoc poſterius ijs, quæ cum aliquando nõ fuerint, deinde cœperint eſſe. De quibus ſi q̃d decretũ aut cogitatũ fuerit, priuſꝙ̃ fuerint, prædeſtinatio eſt. Rurſum ſi q̃d de dño Ieſu Chriſto, qui nunꝙ̃ nõ fuit cũ patre, nec unꝙ̃ eũ ut eſſet uoluntas paterna p̃ceſſit, deſtinatio eſt. Vnde in epiſtola ad Rhomanos de filio dei loquens, ὁρισθέντος dixit, nõ προορισθέντος. In adoptionẽ filioꝝ.) Græcis una uox, υἱοθεσίαν, qua ſignificant eam adoptionẽ, qua quis in filij locũ adoptatͬ, ut ſupius admonuimus. In ipſum.) εἰς αὐτόν. i. in ſe ſe. Quãꝙ̃ poteſt & ad Chriſtũ referri, ſed coactius. Nã ꝑ adoptionẽ efficimur fratres Ieſu Chriſti, nõ filij, ſed filij dei patris, ueluti inſiti corpori Chriſti, & unũ cum illo effecti.

Secundũ ꝓpoſitũ.) κατὰ τὴν εὐδοκίαν.i.ſecundũ placitũ,aut potius ſecundũ beneplacitũ.Hieronym⁹ putat uocẽ eſſe nouã,& a Septuaginta fictã,quo poſſent explicare,qđ ẽ apud Hebræos רָצוֹן Raſon.Porro εὐδοκίαν ꝓprie dici,ubi qđ nõ ſolum placuit,ſed etiã recte placuit.Nã placent,& quæ nõ recte placent. In qua gratificauit.) ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν. Et gratificauit hic ſonat,gratos ſiue charos reddidit,ἐχαρίτωσεν,unde participiũ eſt κεχαριτωμένη μαρία. In laudẽ gloriæ gratiæ ſuæ.) Quidã codices ꝑperã addũt cõiunctionẽ gloriæ & gratiæ ſuæ,δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ,ut intelligas,laudari gloriam gratiæ diuinæ.

In dilecto filio ſuo.) Filio ſuo apud Græcos & apud Hieronymũ nõ addunt,ἐν τῷ ἠγαπημένῳ.i.in eo qui dilectus eſt.Neq; eñ hic eſt ἀγαπητὸς.Ambroſius legit,ut uulgata habet æditio.Et oĩno ſentit de filio, uerũ eum maluit ſignare nomine dilecti,ut intelligeres nos amari a deo,nõ ex noſtris meritis,ſed ob amorẽ,quo filiũ ꝓſequit̃ pater,cui nos fratres eſſe uoluit. In remiſſionẽ peccatoꝝ.) In ꝑpoſitio nec eſt apud Græcos,nec apud Ambroſiũ,nec apud Hieronymũ,ſed oportet annectere caſum accuſatiuũ,ꝑ appoſitionẽ exponentẽ.Exponẽs eñ quæ ſit illa redẽptio,ſubiecit remiſſionẽ peccatoꝝ.Nã hæc ſeruitus,unde redemit nos Chriſtus. In nobis.) εἰς ἡμᾶς.i.in nos. Vt notũ faceret.) γνωρίσας ἡμῖν.i.patefacto ſiue notificato nobis myſterio.Interpres & Ambroſi⁹,opinor, legit,γνωρίσαι.Hieronymus legit,notum faciens,ut intelligas participiũ eſſe,q̃q̃ eſt præteriti tẽporis.Quod dicã etiã ſi nõ admodũ ꝑtinet ad ſenſum,tamen haud eſt meo iudicio negligendũ.Vident̃ mihi cæteri parũ animaduertiſſe,quod legit̃ in Græcorum codicibus.Habent enim ad hunc modũ,ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς,ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει, γνωρίσας ἡμῖν.Verbũ ἐπερίσσευσεν hoc loco poſitũ eſt tranſitiue,hoc eſt,exuberare fecit.Alioq participiũ γνωρίσας non habet unde pendeat,uerti poterat in hũc modũ,De qua ubertim impartiuit nobis patefacto nobis myſterio &c̃. Sacramentũ.) Hoc loco myſteriũ ſignificat,μυστήριον,& græca uoce utitur Ambroſius.Myſteriũ aũt Græcis dicit̃ res arcana, neq; uulgo efferenda. Quod quidẽ deinde tranſlatũ eſt ad res ſacras,quas potiſſimũ ſilentio ueneramur. Hic ſentit diuinã uoluntatẽ de gentibus ad fidẽ uocandis ſuꝑioribus ſeculis incognitã fuiſſe mundo,Iudæis exiſtimantibus hoc ꝓmiſſum ad ſe ꝓprie ꝑtinere. At nunc quod latebat,innotuiſſe. Secundũ beneplacitũ eius.) Hieronymus legit, ſecundũ beneplacitũ ſiue,iuxta placitũ ſuũ.κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ. Quod ꝓpoſuit in eo.) Si legas ἐν αὑτῷ,ſignificat in ſeipſo.Si mauis αὐτῷ prima uocali tenui,refert̃ ad filiũ,in quo pater ꝓpoſuit nos ſibi gratificare.Hieronymus indicat differẽtiã inter προορισμὸν & πρόθεσιν,hoc eſt,inter prædeſtinationẽ & ꝓpoſitionẽ ſiue propoſitũ, q illud ꝑtineat ad ea quæ multo ante definimus in animo q̃ fiant,hoc cum iam uicina eſt machinatio,ut pene cogitationẽ ſequat̃ effectus. In diſpenſatione.) εἰς οἰκονομίαν.i.in diſpenſationem.

Inſtaurare.) ἀνακεφαλαιώσασθαι.i.recapitulari,hoc eſt,ut in ſummã conferrentur. Nã oratores uocant ἀνακεφαλαίωσιν.i.recapitulationem,cum ea quæ ſparſim ac fuſius dicta ſũt, ſummatim repetunt̃,& ſimul iudici renouant̃.Diuus Hieronym⁹ legit,recapitulare, putatq; recte uerbum hoc a Latinis uſurpari poſſe,& miratur,quamobrem in latinis codicibus magis habeatur inſtaurare,q̃ recapitulare.Sunt q interpretant̃ ἀνακεφαλαίωσιν, ut Chriſtus fieret & angeloꝝ & hominũ caput.Id qđ cõuenit ijs q̃ paulo poſt ſequunt̃, & ipſum dedit caput. Quæ in terra ſunt.) τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς,καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.i.quæ ſuper cœlos ſunt.& quæ in terra.Quod additur in græcis codicibus,ἐν αὐτῷ.i.in ipſo,nec apud Ambroſium reperio, nec apud Hieronymum.Et magis quadrabat in codẽ, q̃ in ipſo. Nam græca uox anceps eſt, ut intelligas in uno & eodem comprehendi uniuerſa, & uniuerſam omnium rerum ſummam ad unum Chriſtum reuocari,& in uno ſemel eſſe quod ꝑ partes a multis antè petebatur. Sorte uocati ſumus.) ἐκληρώθημεν. id eſt, Sorte electi ſumus. Significat Hieronymus, uerbum hoc partim a ſorte,partim ab hæreditate dici, quod κλῆρος ambiguũ ſit.Ambroſius legit,ſortiti ſumus,hoc eſt,in ſortẽ,& partẽ hæreditatis ſumus aſciti. Qui operat̃ oĩa.) τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος.Ambroſius le

 git,eius

git,eius q̄ cuncta creauit,ſi modo ſcriptura uacat mendo. At græca uox magis ſonat,eī cuius ui & uirtute fiũt oīa,ſicuti iã ſepius admonuimus. Atq; hoc pacto nos uertimus.

Secundũ ꝓpoſitum.) Non eſt εὐδοκίαν,ſed πρόθεσιν. Quæ ante ſperauimus.) προηλπικότας.i.qui ante ſperauimus. Hoc diuus Hieronymus refert ad præſcientiam diuinã, in qua ſperauimus,& anteꝙ mũdus conderet̃ uidelicet motus hac præpoſitione πρὸ.

In quo & uos cum audiſſetis.) ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον.i.in quo & uos qui audiſtis uerbum. Diuus Hieronymus nõ ineleganter legit, In quo & uos audito uerbo ueritatis. Illud admonendum,apud Græcos primam eſſe ꝑſonam,non ſecundam. nos & noſtræ. Cæteri ab hoc loco faciunt diſtinctionem,qui ante ſperauimus in Chriſto. Deinde ſeparatim adijciunt, In quo & uos,ut prius illud referatur ad apoſtolos,ſiue Iudæos,ſecundum ad Epheſios aut gentiles. At mihi uidetur Paulus hoc loco ſubito mutaſſe ꝑſonam,ſenſum magis attendens ꝙ ſermonis leges. cum enim dixiſſet,ut nos eſſem⁹ in laudem gloriæ illius,uelut exponens,quos dixiſſet nos,ne quis putaret eum loqui tãtum de Iudæis,cõtinenter adiecit, τοὺς προηλπικότας,quaſi dicat,cum nos dico,ſentio oẽs qui ſperauerunt in Chriſto,inter quos ſumus & nos. Atq; illud nos ita dicit,ut ſuam ꝑſonam cõiungat cũ perſona gentilium,cum ſit doctor gentiũ. Verũ in hoc ſenſu nonnihil obſtrepit græca præpoſitio πρὸ.i.ante. Nã ſi de uniuerſis accipiat̃,q crediderant in Chriſtum,qui erunt illi,qui ante crediderunt? Niſi placet ſequi ſenſum Hieronymi, quem calumniatur Ruſinus,ut Origenicum quiddam reſipiens. Porro ſi placet mutare perſonã & legim⁹, In quo ſperaſtis & uos, quemadmodũ legit Hieronymus,id quod ex illius interpretatione palam eſt,nihil eſt quod nos offendat præpoſitio. Siquidẽ ante referetur ad Iudæos,qui priores uocati ſunt ad fidẽ,& priores crediderunt in Chriſtũ. Deinde ſecutæ gentes. Quod ſi omnino placet prima ꝑſona,quemadmodũ legunt Græci,tũ ante præpoſitio referri poteſt, ad alios poſtea credituros. Nam illi inter gẽtes primi crediderant, Niſi mauis accipere confuſam ſpem,quam gentiles ſanabiles habebãt,& ante prædicatũ euãgeliũ. Etſi nondũ nouerant Chriſtũ,ſperabant tamen aliquo modo ſalutem, ueluti per ſomniũ. Euangelij ſalutis.) Græcis per appoſitionẽ adiungitur euãgelium, ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας τὸ εὐαγγέλιον i.qui audiſtis ſermonẽ ueritatis,quod eſt euãgelium ſalutis. In quo & credentes.) Credentes apud Græcos præteriti temporis eſt, πιστεύσαντες.i.poſtꝙ credidiſtis,uel quia credidiſtis,ſiue accepta fide,aut fideles facti.

Signati eſtis.) ἐσφραγίσθητε,quod ſignificat,obſignati eſtis,quemadmodũ tabulas obſignamus in pactis,quia poſtea ſequitur de Arrabone,ut oſtendat ſpem eſſe certam.

Qui eſt pignus.) ἀῤῥαβών.i.arrabo. Atq; ita mauult legi diuus Hieronymus, & qui nõ Chriſtũ refert ſed ſpiritũ, hoc eſt,q ſpiritus eſt arrabo. Hieronym⁹ illud intereſſe putat inter pignus & arrabonem. Pignus quod Græci uocant hypothecam,datur in mutuo, arrabo in contractu emptionis & uenditionis,quo firma ſit obligatio. Quod ſi tanta eſt arra,quam deus dat ſuis,quanta erit res ipſa,quam præſtabit ſuo tempore?

In redẽptionẽ acqſitionis.) εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως.i.in redẽptionẽ acqſitionis, ſiue poſſeſſionis,ut legit Hieronymus,emẽdans uulgatã æditionẽ,quæ habebat in redẽptionẽ adoptionis. Vnde cõijcere licet,nec hãc q̄ uulgo utimur eandẽ fuiſſe cũ ea, quã tũc habebat Hieronymus. Verũ ille quiſqs fuit,mihi uidet̃ interꝑtari uoluiſſe,uerbũ alioquin anceps,acquiſitionis. Nam ſenſus eſt,ſpiritum ſanctũ a deo datum fidelibus,uelut arrabonem,quo certum ſcirent fore,ut aliquando uindicaret ſibi poſſeſſionẽ ſuam, quã redẽptione acquiſierat. Audiens fidẽ.) ἀκούσας.i.audita fide ueſtra. Ceſſo gratias agens.) Græcã figurã uertit,dicendũ erat latine,nõ ceſſo gratias agere. Atq; ita legit Hieronymus. Ambroſius legit,gratias agendo. Memoriã ueſtri.) Cur nõ mentionẽ ueſtri, μνείαν ὑμῶν,quandoquidẽ orantes cũ deo colloqmur. Deus domini noſtri.) ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν. Hic palam eſt patrem uocari deum Ieſu Chriſti,qđ in alijs erat ambiguũ.

Illuminatos oculos.) Totus hic ſermonis cõtextus parum cohæret,in quo tamen ad

miror la

miror laborare Hieronymũ, ut Paulũ defendat aduerſus eos, qui illũ calumniabant̃, qđ imperitus eſſet græcanici ſermonis, ut q ſolœciſmis ſcateret, cum alias ſæpenumero ipſe fateat̃ illũ græce neſciſſe, idq; defendat aduerſus eos qui, quod Paulus ſcripſerat, Etſi imperitus ſermone, nolunt modeſtiæ tribui, ſed ueræ cõfeſſioni. Putat aũt lectionis ordinẽ ad hunc modũ reddi poſſe. Audient fidẽ ueſtrã in dño Ieſu, & in oẽs ſanctos eius, uidẽſ q; excellentiã fidei ueſtræ in dñm & in oẽs ſanctos eius, nõ ceſſo gratias agere, & memoriã ueſtri facere in orationibus meis, ut dñi noſtri Ieſu Chriſti deus pater, pater autẽ gloriæ, det uobis ſpiritũ ſapientiæ & reuelatiõis. Porro quod ſequit̃, illuminatos oculos cordis ueſtri, ita p hyperbaton reddi poſſe putat. Quapropter & ego audiens fidem ueſtrã in dño Ieſu, in agnitionẽ eius, illuminatos oculos cordis ueſtri, nõ ceſſo gratias agere, p uobis, memoriã ueſtri facere in oratiõibus meis, ut deus dñi noſtri Ieſu Chriſti, pater gloriæ det uobis ſpiritũ ſapientiæ & reuelationis &c̃. At Ambroſius illuminatos oculos refert ad det. Addit enim de ſuo, illuminatos habere oculos.

In agnitionẽ.) ἐν ἐπιγνώσει. i. in agnitione. Cordis ueſtri) διανοίας ὑμῶν. i. mẽtis ueſtræ.

Supereminens magnitudo.) τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος. i. ſublimis magnitudo, ut Hieronymus. Excelſa magnitudo, ut legit Ambroſius.

Operationem potentiæ uirtutis eius.) κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. i. ſecũdum efficaciam, ſeu uim potentiæ fortitudinis, ſiue roboris eius. Nam eſt energia. Ac mox repetit ἐνήργησεν, quod nos uertimus exercuit, nõ ut uoluimus, quod aiũt, ſed ut potuim⁹.

Suſcitans eum.) ἐγείρας αὐτὸν. i. ſuſcitato eo. Et conſtituens.) καὶ ἐκάθισεν. i. ſedere fecit. Hieronymus legit, Sedere eum faciens. Ambroſius, collocauit.

Sub pedibus.) ὑπὸ τοὺς πόδας. i. ſub pedes.

Super omnẽ eccleſiam.) ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ. i. ſup omnia eccleſiæ. Vt eccleſiæ ſit datiui caſus, nõ genitiui, hoc ẽ, dedit illũ ut ſit caput eccleſiæ, p̃poſitus uniuerſis. Atq; ita legit Hieronymus in cõmentarijs, conſentiens cum græcis. Et plenitudo.) Et cõiunctio non eſt in græcis codicibus, & τὸ πλήρωμα, uidet̃ accuſandi caſu legendũ, ut referatur ad Chriſtum. Ad quod faciunt ea quæ ſequunt̃. Qui omnia in omnibus adimpletur.) τὸ πλήρωμα τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. i. plenitudo, ſiue impletio eius qui omnia in om̃ibus implet, ſiue impletur. Nam participiũ eſt uerbi medij. Et utroq; modo uidetur interpretari diuus Hieronym⁹, ut intelligas corp⁹, hoc eſt, fideles eſſe cõſũmationẽ ipſius Chriſti, qui eſt caput, qui ita adimplet̃, ut ſit omnia in omnibus, aut ita implet, ut oĩa ſit omnibus, quæ nũc in ſingulos, alia in alios ſparſa ſunt. Verũ ſi accipias paſſiue πληρουμένου, accipi poteſt τὰ πάντα. i. in omnibus, & ſubaudias præpoſitionẽ κατὰ, ut ſit ſenſus Chriſtum per omnia adimpleri in omnibus corporis ſui membris ſimul collectis. Et in hunc ſenſum interpretat̃ Vulgarius, ut πλήρωμα ſit eccleſia, & πληρουμένου paſſiue ponatur.

EX CAPITE II.

CVm eſſetis mortui delictis & peccatis.) Datiui ſunt, non ablatiui, quaſi dicas, tibi mortuus ſum. Tametſi Diuus Hieronymus ita uidet̃ accipere, quaſi ſit datiuus inſtrumenti, hoc eſt mortui per peccatum. Quod hic uertit delictum, græce eſt παράπτωμα, quod Hieronym⁹ exiſtimat eſſe primum illũ lapſum ad peccãdum. Quod peccatum eſt, græce ἁμαρτία, quod grauius eſſe putat, cum ad ipſum facinus peruentum eſt.

Et uos conuiuificauit.) Verbum conuiuificauit non inuenio in græco codice, cæterũ accuſatiuus uos referendus uidetur ad uerbum ſuperius dedit.

Peccatis ueſtris.) Veſtris redundat.

Poteſtatis aeris hui⁹ ſpiritus) κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος. Bifariã accipi põt, ut p appoſitionẽ cohæreat aer cũ ſpiritu. Poteſtatis aeris, q qdẽ eſt ſpirit⁹. Atq; ut ſic accipiam⁹ inuitat articulus τοῦ. τοῦ πνεύματος. Sic eñ p articulũ ſolẽt interp̃tari Græci. Verũ obſtrepit nonnihil quod ſequit̃, τοῦ ἐνεργοῦντος. Nec enim hic aer agit quicquam in

 filijs obe

filijs inobedientiæ,ſed inſtigatio diaboli.Proinde p̄ſtiterit ita legere, Iuxta principē,cui
ius & poteſtas eſt aeris, & ſpiritus illius qui agit in filijs diffidētiæ. Vt aerem intelligas
hanc infimā orbis partem,in qua ſola regnat ille,non ueluti dominus,cum Chriſtus do-
minus ſit omniū,ſed ut tyrānus,& nō niſi noſtro uitio potens. Deinde ſpiritū accipias af
fectum mundanū,diuerſum ab illo cœleſti ſpiritu Chriſti,nihil amantis niſi cœleſtia, &
utrūq; genitiuū aeris & ſpiritus referas ad tertium qui præceſſit,poteſtatis,quæ quidem
hic nō eſt δύναμις,ſed ἐξουσία,ut ius & autoritatē intelligamus. Cæterum huius ꝓnomen
interpres addidit de ſuo,cum non ſit apud Græcos,ne apud Hieronymū quidem.

In filijs diffidentiæ.) ἐν υἱοῖς ἀπειθείας.i.in filijs inobedientiæ,ſiue immorigeris. Eſt enim
filiorum proprium,eſſe dicto audientes,ac morigeros parentibus.

Facientes uoluntatem.) θελήματα.i.uoluntates.Nā affectus uarij ſunt. Cæterū in mul
tis codicibus deprauauerant,uoluptates pro uoluntates.

Natura filij iræ.) φύσει.Pro quo quidā uerterant omnino,ut indicat Hieronymus, ꝙ
græca uox ſit ambigua. Mihi uidetur naturam oppoſuiſſe gratiæ,quia paulo poſt ſequi
tur,Gratia ſalui facti eſtis. Ita erat noſtræ naturæ ſiue natiuitatis. Salus erat gratiæ,& ob
id Chriſto imputanda,non nobiſipſis. Et cogitationū.) καὶ τῶν διανοιῶν. Hieronym⁹ ma
gis uidet̄ ꝓbare & mentiū,diſtinguens peccata carnis & mentium, ꝙ illa ſint craſſiora,
ueluti libido,gula,ebrietas,hæc animi magis uelut hæreſis. Ambroſius legit, conſiliorū.

Per nimiam.) διὰ πολλὴν.i.propter multam.Et ita legit Hieronymus ac Ambroſius.
Alioqui nimiū dicitur,quod ſit immodicum. Et cum eſſemus.) καὶ ὄντας.i.etiam cum
eſſemus. Mortui peccatis) Vitaſſet ambiguitatem,ſi dixiſſet,mortui per peccata.Nā
alioqui Paulus uocat mortuos peccato,qui iam non peccant.

Cōuiuificauit nos in Chriſto.) Neq; nos ꝓnomen,neq; in præpoſitio eſt in græcis co
dicibus. συνεζωοποίησε τῷ χριστῷ.i.cōuiuificauit Chriſto.

Cuius gratia) Neq; cuius additum eſt,ſed tantum, χάριτί ἐστε σεσωσμένοι.i.gratia ſaluati
eſtis.Et ita legit diuus Hieronymus,ut hæc particula,ceu ꝑ parentheſim interſerat̄. Cæ
terum ordinem ſermonis hoc in loco,quoniam uidetur ꝑturbatus,Hieronymus reſtitu
it ad hunc modum.Et uos cum mortui eſſetis delictis,& peccatis ueſtris,conuiuificauit
Chriſto deus,q diues eſt in miſericordia,ꝓpter multam charitatē,qua dilexit nos, miſer
tus eſt noſtri,& cū eſſemus mortui delictis,in q̄bus aliquādo ambulauimus ſecundū ſe-
culū mundi huius,ſecundū principē poteſtatis aeris,ſpiritus,qui nūc operat̄ in filijs dif-
fidentiæ,in q̄bus & nos oēs conuerſati ſumus aliquando in deſyderijs carnis noſtræ,fa-
cientes uoluntates carnis & mentiū,& eramus natura filij iræ,conuiuificauit nos Chri-
ſto,ut bis repetas. Cōuiuificauit nos,& tollas cōiunctionē cauſalem, Deus eñ. Nam ita
legiſſe uidet̄ Hieronymus, ὁ γὰρ θεὸς,quod hanc putet uel ab imperitis librarijs adiectā,
uel ab ipſo Paulo ꝓpter imperitiā græcanici ſermonis additā. Quāq; utraq; coniunctio
facit,quo minus abſoluat̄ ſupior orationis pars,Cū eſſetis &c̄. Ve℞ opinor Paulū addi-
diſſe cōiunctionē δὲ,aduerſatiuā,ut redderet cōtrariā partē ſupioribus,hoc eſt,conuiui-
ficatos eſſe,ei quod eſt mortuos eſſe peccatis,& quoniā intermiſcuerat multa, uelut ad
nouū orationis caput addidit præpoſitionē. Melius aūt erat,ſi dixiſſet,nihilominus de⁹
cōuiuificauit. Et cōreſuſcitauit,& cōſedere fecit.) συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν.i.pariter cū il
lo ſuſcitauit,ſimulq; cū illo ſedere fecit. Gratia eñ.) Enim nō addit̄ in nōnullis Græco
rū codicib⁹. Sicut nec paulo inferius, Dei eñ donū,eñ nō addit̄,q̄q̄ ita legit Ambroſi⁹.

Ipſius eñ ſum⁹ factura.) ποίημα. Ambroſi⁹ legit,figmētū,uelut aliq̄d e materia factū.

In opib⁹ bonis.) ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς.i.ad opa bona. Quæ p̄parauit de⁹.) οἷς.i.q̄bus,ad ho
mines arbitror referendū. Tāetſi iuxta græcanici ſermonis ꝓprietatē, & ad opa referri
poteſt,ut datiuus græcus in accuſatiuū uertat̄. Quēadmodū legit Ambroſi⁹, quæ p̄para
uit deus,& itē Hiero. Ab ea q̄ dicit̄ circūciſio.) ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς. i.ab ipſis Iu-
dæis. Nā græca lucidiora ſunt. Et manufacta,referēdū eſt ad circūciſionem,nō ad carnē.

Qui eratis

Qui eratis.) Legendum, quia eratis, aut quoniam, ut legunt Ambroſius & Hieronymus ὅτι ἦτε, ut ſit iterata coniunctio, quaſi poſuiſſet, ꝙ inquam eratis.

Alienati a cõuerſatione.) τῆς πολιτείας. i. a ciuilitate, ſiue a republica Iſrael.

Et hoſpites teſtamentorum.) καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν. i. peregrini, ſiue extrarij, a pactis ſiue teſtamentis. Alluſit enim ad rempublicam, cuius modo meminerat, unde hoſpites uocat, alienos a iure ciuium. Et ſine deo.) ἄθεοι, qui nullum credunt eſſe deum, & ἀθεότης, quã Plutarchus oſtendit minus malum eſſe ꝙ̃ ſuperſtitionem δεισιδαιμονίαν.

In hoc mũdo.) Hoc redũdat. Niſi ꝙ opinor interptẽ uoluiſſe reddere uim articuli τῷ.

Et medium parietem maceriæ ſoluens inimicitias.) Græci ita diſtinguũt, ut accuſatiuꝰ inimicitias referatur ad inferius uerbum. Et mirum cur cum ὁ ποιήσας uerterit in uerbũ, nõ mutarit, & alterum λύσας. i. qui ſoluit, aut ſoluto pariete. Rurſum græce eſt, τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, quaſi dicas, interſtitium ſepti ſiue ſepis. Et apud comicum, Mitio iubet maceriam dirui, ut fiat una domus. Id ergo qd' dirimit ædes ab ædibꝰ, μεσότοιχον uocat.

Decretis euacuans.) In præpoſitio omiſſa totum ſubuertit ſenſum, quaſi decretis aboleuerit legem, imo aboleuit legem ſitam in præceptis ac decretis hominum. Quædam æditio quam citat Hieronymus, habet in dogmatibus, uſurpata græca uoce, Ambroſiꝰ legit in decretis, & euacuans præteriti temporis eſt, quaſi dicas antiquata lege.

In uno nouo hoĩe.) In unũ nouũ hominẽ, eſt græce, εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. Et cõderet) hic eſt crearet, ſiue pararet, κτίσῃ, uelut explicans ſententiã. Et pacẽ ijs qui prope.) Et pacẽ, nõ repetit̃ Græcis. Habemus acceſſum.) προσαγωγὴν. i. aditũ, ſiue introductionẽ, ueluti cũ quis introducit̃ ad cõſpectũ principis. Hoſpites & aduenæ) ξένοι καὶ πάροικοι. i. peregrini & incolæ, ſiue accolæ, hoc eſt, Qui aliunde cõmigrarunt in alienam ciuitatem.

Sed eſtis ciues.) ἀλλὰ συμπολῖται. i. conciues.

Angulari lapide.) Græcis unica uox eſt, ἀκρογωνιαίου, qua ſignificatur ſummus lapis in angulo ædificij, qui ſolet eſſe ualidiſſimus. Eſt autẽ ablatiuus abſolute poſitus, ueluti dicas, in qua ſtructura Chriſtus ſummus eſt in angulo lapis.

Inimicitias in ſemetipſo.) ἐν αὐτῷ. Hieronymus legit, in ea, ut referatur ad crucem, nõ ad Chriſtum. Siquidẽ & crux apud Græcos maſculini generis eſt. Verum ſi reciprocũ eſſet. i. in ſeipſo, haberet & aſpiratum, ἐν αὑτῷ, quãꝗ̃ ne id quidem a græcis ſcriptoribꝰ obſeruatur. Etiamſi ſecus legit Ambroſius.

Ipſo ſummo angulari lapide.) Et hic ablatiuus ponit̃ abſolute, ac ſi dicas, Chriſto duce, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ ἰησοῦ χριστοῦ. i. ipſo Ieſu Chriſto ente ſummo lapide angulari.

Conſtructa.) Græce ſignificantius, συναρμολογουμένη. i. coagmentata, ſiue cõmiſſa, ſiue coaptata. Hieronymus legit, cõpaginata. Ambroſius, cõpacta. Nec ſignificat omnẽ ſtructuram in hoc angulari lapide cõpactam eſſe, ſed quæcũꝗ; illo lapide cõnectat̃, eam ſurgere in templum domini. Eſt enim participium præſentis temporis, συναρμολογουμένη.

In ſpiritu ſancto.) Sancto redundat iuxta græca & Ambroſium.

EX CAPITE III.

Vinctus Chriſti Ieſu. Vinctus nomẽ eſt Græcis δέσμιος. Data eſt mihi in uobis.) εἰς ὑμᾶς. i. in uos. Hunc quoꝗ; locũ ἀνακόλουθον, Hieronymꝰ reddit ad hũc modũ. Huius rei gratia ego Paulus uinctus Ieſu Chriſti, & uinctus ꝓ uobis q eſtis ex gẽtibus, cognoui myſteriũ, ut uobis quoꝗ; illud traderẽ, ſicut in hac eadẽ epiſtola paulo ante ſum locutus. Debetis aũt audire diſpẽſationem gratiæ dei, quæ data eſt mihi in uobis, q eſtis ex gẽtibus, ꝓ qbus & uinctus ſum Ieſu Chriſti. Quãꝗ̃ exiſtimat eſſe ſimplicꝰ, fateri Paulũ in aliena lingua balbutiſſe, & ſenſu magis ꝙ̃ uerbis æſtimandũ. Poterat & hoc pacto tolli ſermonis imꝑfecti incõmodũ, ſi ſubaudias uerbũ ſubſtantiuũ, ſum. Ego Paulus uinctus ſum Ieſu Chriſti. Diſpenſationẽ gratiæ.) οἰκονομίαν. i. diſpenſationem, ſiue adminiſtrationem. Notum mihi factum eſt.) ἐγνώρισέ μοι. i. notum mihi fecit myſterium, quod rurſum interpres uertit, ſacramentum.

Sicut ſupra

Sicut ſupra ſcripſi.) καθὼς προέγραψα.i.ſicut ante ſcripſi,ut Ambroſius.Præſcripſi, legit Diuus Hieronymus. In breui.) ἐν ὀλίγῳ.i.in modico,legit Hieronymus & Ambroſi⁹. Significat enim ſe paucis de his ſcripſiſſe,ut græca exponunt ſcholia.Poteſt eſſe ſenſus & paulo ante.Meminit enim de his qui procul eſſent,gentes ſignificans.

In miniſterio Chriſti.) ἐν τῷ μυστηρίῳ.i.in myſterio,quod ſolet uertere ſacramentum. Non eſt agnitum.) οὐκ ἐγνωρίσθη.i.non eſt notificatum. Aliis generationibus.) Apertius eſt,quod legit Ambroſius,Aliis ſæculis.Nam de ætatibus loquitur,nō de natiōib⁹.

In ſpiritu.) Græcis additum eſt ſancto. Eſſe gentes.) εἶναι τὰ ἔθνη.i.ut ſint gentes.

Concorporales) σύσσωμα,quaſi dicas,unius corporis. Promiſſionis in Chriſto Ieſu) Deeſt αὐτοῦ.i.ſuæ. Omniū ſanctorum.) Legitur apud Græcos etiam, ἀνθρώπων.i.hominū,& ἐλαχιστοτέρῳ.i.infimo,ut uertit Hieronymus.Sed Paulus ut magis ſe diminuat e ſuperlatiuo finxit comparatiuū,ac ſi dicas,infimiori pro infimo,aut poſtremiſſimo.

Inueſtigabiles.) ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον.i.imperueſtigabiles diuitias.

Et illuminare.) καὶ φωτίσαι πάντας.Ambroſius non addit omnes,& ſermo cōmodior eſt.Nec apud Hieronymū ulla mētio,huius nominis additi.Neq; Paulus illuminat homines,ſed in lucem profert,& quod ante fuerat reconditū,facit omnibus perſpicuum.

Quæ ſit diſpenſatio.)Legit̄ &,ὁ πλοῦτος.i.quæ diuitiæ.Rurſum μυστήριον uertit ſacramentum. Qui omnia creauit.) διὰ Ἰησοῦ χριστοῦ.i.per Ieſum Chriſtum, additum eſt hoc loco apud Græcos,quāq; Hieronymus non habet,nec Ambroſius.

Vt innoteſcat.) ἵνα γνωρισθῇ νῦν.i.ut innoteſcat nunc.Et nunc Hieronymus legit addita cōiunctione,ſi modo codex mendo uacat. In poteſtatibus cœleſtib⁹) ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.i.in cœleſtibus. Per eccleſiam) διὰ τῆς ἐκκλησίας,Præpoſitio per,hoc loco ſignificat inſtrumentum,quaſi dicas,opera eccleſiæ. Multiformis ſapientia) πολυποίκιλος.i.maxime uaria,& modis omnibus uaria.Nam πᾶν in compoſitione additū,adiungit epitaſin.

Secundum præfinitionem.) κατὰ πρόθεσιν.i.ſecundum propoſitum , ut legit Hieronymus.Et fiduciam eſt παῤῥησίαν,quā Ambroſius uertit libertatem.Eſt autem audacia libere loquendi. Quam fecit) ἣν ἐποίησεν.Sermo græcus anceps eſt.Nam græcus articulus referre poteſt uel ſapientiam,uel præfinitionem,quam Ambroſius & Hieronymus ꝓpoſitum uocant.Si ad propoſitum referatur,ſenſus eſt iuxta tempus quod propoſuerat ſiue præfinierat in Chriſto.Si ad ſapiētiam,intelligis in Chriſto factam,hoc eſt creatam fuiſſe ſapientiam.Atq; hic ſenſus poſterior magis probatur Hieronymo.

Quæ eſt gloria.) In quibuſdam græcis codicibus habebatur,quæ erit,ἥτις ἔσται.

Omnis paternitas.) πᾶσα πατριά.i.omnis familia,ut indicat & Diuus Hieronymus in cōmentariis.Idem aduerſus Heluidium ſcribens fatetur Latinos paternitates uocare, quas Græci uocāt πατριάς,cum ex una radice multa generis turba diffunditur.Sed apud Græcos manet alluſio uocum,quam Latinus conatus eſt obſeruare.Iam quæſtiones illæ quas mouet hoc loco Diuus Thomas Aqnas,num qua paternitas ſit in cœlo,& num oīs paternitas quæ eſt in cœlo & in terris,deriuata ſit ab ea paternitate,quæ eſt in diuinis,q̄ apte pertineant ad hunc locum,uiderint Theologi,quandoquidem uocem,unde quæſtionem omnem elicit,non intellexit.Certe alibi interpres uertit familiam,uelut in pſalmo,Oēs familiæ gentium,πατριαὶ.Quod apud Hebræos eſt כָּל מִשְׁפְּחוֹת גּוֹיִם Verum interpres affectauit reddere uocum affinitatem, pater & paternitas . Atqui ea non erat tanti,ut huius gratia fuerit perdenda ſententia.

Virtute corroborari.) δυνάμει.i.uirtute. Manifeſtior erat ſenſus,ſi græca infinita uertiſſet per uerbum ſubiunctiuum,ut corroboremini.

Scire etiā.) Nō eſt initiū noui capitis,ut ſit opus etiā, γνῶναί τε.i.ſciréq;, uel ut ſciretis.

Supereminentē ſcientiæ charitatem.) Incertum eſt datiui ne caſus ſit,ſcientiæ,an genitiui,ut aut intelligas charitatem Chriſti ſciri,quæ ſit maior q̄ ut cognoſci poſſit, aut ut intelligas eximiam dilectionem cognitionis.Sed prior ſenſus uerior,& magis quadrat

ad græcum ſermonem. Tametſi poſteriorem ſequitur Hieronymus.

Ei autem qui potens eſt omnia facere.) Græce eſt, ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι. i. ſuper omnia facere. Atq; ita legit Ambroſius & Hieronymus.

Supabundãter ꝙ petimus.) ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα. i. ex abũdanti ſup ea q̃ petim⁹.

Sublimitas & profundum.) καὶ βάθος καὶ ὕψος. i. & profunditas & ſublimitas. Hieronymus, Et profundum & altitudo. In eccleſia & in Chriſto.) Copula &, redundat.

Quam petimus aut intelligimus.) ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν. i. quæ petimus aut cogitamus. Sic enim emendat Laurentius.

EX CAPITE IIII.

Digni uocatione.) Addidit nominis caſum aduerbio, quaſi dicas, Cauit ſimiliter tibi. Cum omni humilitate.) ταπεινοφροσύνης, quæ ſignificat animi habitũ contrarium arrogantiæ. Nam humilitas quæ ταπείνωσις, aliud quiddam ſignificat. Et ob id Ambroſius addit, humilitate animi, ne fortunæ humilitatẽ acciperemus. Cum patientia) μακροθυμίας. i. longanimitate. Ambroſius ſic legit, cũ omni humilitate animi & modeſtia, cum magnanimitate, ut autẽ exprimeret ταπεινοφροσύνης, uſus eſt circuitione. Solliciti ſeruare.) σπουδάζοντες. i. ſtudentes. In uinculo pacis.) ἐν τῷ συνδέσμῳ, quaſi dicas, in colligatione & concatenatione.

Qui ſuper omnes & per omnia.) Satius erat in eodem genere perſeuerare, & nõ miſcere res perſonis. Super omnia & per omnia, aut ſup omnes & per omnes. Nam apud Græcos incertum eſt genus. Hieronymus magis uidetur amplecti neutrũ genus, adducens illud Vergilianum, Deum nãq; ire per omnes, Terraſq; tractuſq; maris, cœlũq; profundum. Ambroſius mauult genus maſculinum, Sup omnes, per omnes.

Aſcendens in altum.) ἀναβὰς εἰς ὕψος. i. poſtq; aſcenderat in altum, præteriti temporis. Iã teſtimoniũ qđ adducit, eſt pſalmo ſexageſimo ſeptimo. Hebræa ad hũc habẽt modũ, עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶּׁבִי לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם Septuaginta tranſtulerũt hoc pacto. ἀνέβης εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν. ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις. Paulus ſciens ac prudens ab Hebræis unicam dictionem mutauit, ut indicat Hieronymus hunc ediſſerens locum. Cũ enim apud illos legatur, Accepit dona in hominibus. Hic mutauit, Dedit dona hominibus. Nec ea uarietas quicq; officit ſententiæ, quãdoquidem in pſalmo, promittitur futurum, quod nõdum erat factum, & ob id dicit̃ accepiſſe dona, quæ poſt elargiretur. Hic quoniam apoſtolus deſcribit, quod iam erat factum, fundatis ubiq; p orbem eccleſijs dediſſe ſcribit̃, non accepiſſe. Quod aũt aſcẽdit.) τὸ δὲ ἀνέβη, τί ἐστιν. i. illud aũt quod dictũ eſt aſcẽdit, qđ eſt &c̃. Ad cõſũmationẽ ſanctoꝝ.) πρὸς τὸν καταρτισμὸν. Hieronymus legit, ad inſtructionẽ. Significat aũt & refectionẽ ſiue reparationẽ. Doctores eñ ſuccurrũt lapſis & deiectis. In agnitione filij dei.) Et agnitionis fidei. Et ita legit diuus Hieronymus, qui & alibi monet, ꝓprie agnoſci quod antea fuerat cognitum.

Et circũferamur.) Græcis eſt participiũ, περιφερόμενοι. i. circũacti. Si tẽpus reſponderet & paruuli, eſt νήπιοι, quod ita ſignificat pueꝝ, ut & parũ prudentẽ ſignificet. Et omni uẽto, rectius erat quouis uento. Nã græca uox παντὶ anceps eſt. In neqtia hoim.) ἐν κυβείᾳ quod uerbũ ductũ eſt a luſu teſſeraꝝ, in quo q poteſt, imponit & circũuenit alteꝝ, etiãſi Faber mutat ꝑ neqtia, cõfuſionẽ & ꝑturbationẽ, ſed deceptus (ut uidet̃) ſimilitudine figuræ κ, quæ cappa uideri poſſit, itaq; κυκεία legit ꝓ κυβεία, cũ ſit β. Videt̃ aũt uerbũ eſſe fictũ a κυβεύω, quod eſt teſſeris ludo, quod in huiuſmodi ludis arte opus eſt, & qſq; nititur circũuenire colluſorẽ, ſi poſſit, ad ſuũ dũtaxat cõmodum ſpectãs, ut κυβείαν dicere poſſis aleationẽ, hoc eſt uerſutiã, & fallax artificiũ, uel poti⁹ artificioſam fallaciã. Idq; Hieronym⁹ ad Dialecticoꝝ argutias & inſidioſas captiões refert. Hæc cũ animi noſtri cõiecturã tãetſi magnope ꝓbabilẽ ſecuti literis ꝓdidiſſem⁹, nacti Vulgarij epĩ i Paulinas epl̃as cõmẽtarios haud ꝙ aſpnãdos, cõpim⁹ & illũ nobiſcũ ſentire, cui⁹ eqdẽ ỽba, qđ ad hãc rẽ ptinet, nõ grauabor aſcribere, κυβεύονται λέγονται οἱ τοῖς πεττοῖς κεχρημένοι. τουτέστιν εἰσὶν οἱ ψευδοδιδάσκαλοι

cat dolore & ſenſu ſui mali,& ob id ſtupens fertur in omne uicium. Ad eundem modum interpretantur græcanica ſcholia.

In auariciam) In auaricia, ἐν πλεονεξίᾳ, quod proprie dicitur quoties alio fraudato plus ſibi uindicat aliquis quàm par eſt.

Si tamen illum.) εἴγε, id eſt ſiquidem, aut ſi ſane.

Deponite uos) Græce ſic eſt ἀποθέσθαι ὑμᾶς, ἀνανεοῦσθαι, καὶ ἐνδύσασθαι. i. depoſuiſſe uos ueterem hominem, & renouatos fuiſſe ſpiritu, & induiſſe nouum hominem. Aut, ut legit diuus Hieronymus, Deponere uos, ut referatur ad didiciſtis, ſed tum omittendum erat pronomen uos. Nam is ordinat in hunc modum. Vos autem non ita didiciſtis Chriſtũ ſi tamen illum audiſtis, & in illo docti eſtis, deponi uos ſecundum priorem conuerſationem ueterem hominem, qui corrumpitur iuxta deſyderia erroris.

Renouamini autem.) Et hic infinita ſunt ſicut admonuimus quæ poſſunt pariter ad idem referri, ſi didiciſtis.

Iraſcimini & nolite peccare) Id quemadmodum e pſalmo ſumptum eſt, ita iuxta formam hebræi ſermonis extulit. Nam ſenſus eſt, ſi continget iraſci, tamẽ ne peccetis, hoc eſt compeſcite iram. Neq; enim Paulus iubet nos iraſci, ſed iram nõ uult eſſe diuturnã, nec ad iniuriam uſq; progredi. Nec eſt iracundia græce, quæ uox latinis, non tam iram, quàm naturæ uicium aut certe habitum ſignificat animi facile iraſcentis, ſed παροργισμῷ, id eſt iram, ſiue commotionem, aut irritationem, ut intelligamus ei qui laceſſitus ſit iniuria, etiam ſi quid doleat, tamẽ cũ dolorem breuem eſſe oportere, & citra retaliationem iniuriæ debere conſiſtere inter Chriſtianos. Deinde diabolo, haud ſcio an hic pro calũniatore poſſit accipi. Sitis inquit concordes, ne ſi iuſte etiam ulciſcamini, præbeatis anſam calumniandi gentilibus.

Et ſanctitate ueritatis.) ἐν ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. Ambroſius legit, in ueritate & iuſticia. Verti poterat in religione ueritatis.

Cum proximo.) μετὰ τὸν πλησίον. i. ad proximum. Tametſi recte uertit interpres.

Nolite dare.) μήδε δίδοτε. i. neq; detis, & diabolo uerti poterat calumniatori.

Manibus ſuis.) ταῖς ἰδίαις χερσὶν. i. proprijs manibus. Quanquàm hic ἴδιον & ἑαυτοῦ per idẽ pronomen ſuus perpetuo conſueuit uertere. Quidam codices non addunt ſuis, ut nec Ambroſius. Quod bonum eſt.) Poteſt legi per parentheſim, quod bonum eſt, quæ res bona eſt, uel operetur rẽ bonã, hoc eſt nõ e turpi opificio quærat uictũ, ſed honeſto.

Neceſſitatem patienti.) τῷ χρείαν ἔχοντι. i. opus habenti. Et eſt ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι. i. ut poſſit impartire. Nam ἔχω adiunctũ uerbis infinitiuis, aliquoties uſurpatur pro poſſum.

Sermo malus.) λόγος σαπρὸς, id eſt ſermo ſpurcus.

Aedificationem fidei.) τῆς χρείας, id eſt utilitatis lego non fidei. Hieronymus teſtatur emendaſſe ſe, ad ædificationem oportunitatis, ſed in latinis codicibus pro oportunitatis legi fidei, propter euphoniam, atq; ita legit diuus Ambroſius.

In die.) εἰς ἡμέραν. i. in diem. Ira & indignatio.) θυμὸς καὶ ὀργὴ. i. ferocitas & ira.

Inuicẽ benigni.) χρηστοί. Hieronymus putat rectius uerti ſuauitatẽ, quàm benignitatẽ ut opponatur amarulentiæ & aſperitati morũ. Nam & χρηστολόγοι dicti ſunt, uehemẽter comes & blandi. Benignitas enim proprie ad dandum pertinet, hoc eſt ad liberalitatem.

Miſericordes.) εὔσπλαγχνοι, quod nõ ſolum ad miſericordiam, ſed ad omnem pietatis affectum pertinet, quaſi dicas bonorum uiſcerum. Nam uiſcera pro affectibus uſurpant diuinæ literæ.

Donantes inuicem.) χαριζόμενοι ἑαυτοῖς. i. donantes uobiſipſis, ut intelligas quod in alios benefeceris, id tuo bono tuoq; lucro fieri, magis quàm illius qui accipit. Ita Hieronymus. Neq; hic eſt donantes, pro condonantes ſeu ignoſcentes poſitum, ſed χαριζόμενοι, id eſt largientes ſeu libenter dantes.

Donauit uobis.) ἡμῖν, id eſt nobis, prima perſona. Tametſi græci codices uariant.

EX CAPITE QVINTO.

IN odorem ſuauitatis.) εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, id eſt in odorem redolentiæ ſiue fragrantiæ Hieronymus in præfatione Zachariæ reddidit odorem bonæ fragrantiæ.

Nec nominetur.) μηδὲ ὀνομαζέσθω, id eſt ne nominetur quidem.

Aut turpitudo, aut ſtultiloquiū.) Græcis hoc loco nō repetitur, aut ſed &.

Aut ſcurrilitas.) εὐτραπελία .i. facetia ſiue lepos. Nam in bonam partem apud philoſophos accipitur. Sentit aūt urbanitatē ſcurrilem, & indignam graui uiro. Tametſi Hieronymus eiuſmodi quoq; ſales qui tm̄ riſus cauſa dicunt indignos eſſe putat uere chriſtianis, adducēs illud ex hebraico euangelio, nunq̄; læteris, niſi cum uideris fratrem tuū in charitate. Equidem ut iocos utcunq; tolero, modo docti ſint, & ſale conditi, ita non fero quoſdam, quoties urbani uideri uolunt e diuinis literis ad ſuas ineptias detorquent aliquid. Cæterum quod ſequitur gratiarum actio græcis eſt εὐχαριστία. Id uerbi diuus Hieronymus interpretatur gratioſitatem ſeu gratiam, quod apud hebræos gratioſus & gratias agens eodem uerbo dicatur. Putat enim in prouerbijs ita ſcriptū γυνὴ εὐχάριστος ἐγείρει ἀνδρὶ δόξαν, id eſt mulier grata ſuſcitat uiro gloriam. Nam cæteri quoq; interpretes, Aquila Theodotion, & Symmachus uerterunt, χαροπὲς, id eſt gratioſa, non εὐχάριστος. Hæc huc tendunt, ut ſermo chriſtianorum abſit a ſcurrilibus iocis, ſed ſua quadam gratia conditus ſit. Verum id lectori expendendum relinquo, mihi Hieronymianum cōmentum hoc loco non uſq;quaq; probatur.

Quæ ad rem non pertinēt.) τὰ οὐκ ἀνήκοντα, i. nō conuenientia, ſiue quæ nō cōueniūt.

Scitote intelligentes.) ἐστὲ γινώσκοντες, id eſt ſitis cognoſcentes, quanq̄; quidam codices habent ἴστε, id eſt ſciatis, ut congeminatio epitaſin habeat.

Quod eſt idolorum ſeruitus.) ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, id eſt qui eſt idolorum cultor. Hieronymus legit, qui eſt idolis ſeruiens. De uoce πλεονεκτεῖν admonet diuus Hieronymus a πλέον ἔχειν dictam, ubi quis occupat alienum. Proinde ſuperius aliquanto ne quis circūueniat in negocio fratrē, de adulterio interpretatus eſt, & hic πλεονεξίαν putat pro fornicatione accipi poſſe.

Venit ira.) ἔρχεται, uenit hoc præſentis temporis eſt aut certe futuri.

In filios diffidentiæ.) ἀπειθείας .i. inobedientiæ, ſiue incredulitatis, quemadmodum antea meminimus. Hieronymus putat rectius uerti inſuaſibilitatis, quos nos intractabiles appellamus. Participes eorū.) συμμέτοχοι .i cōparticipes, id eſt ne ſitis participes malorum cum illis. Agit enim de fructibus impietatis.

Fructus enim lucis.) Græce eſt, fructus eīm ſpiritus ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματος. Quanq̄; latini codices & conſenſus interpretū refragatur huic lectioni.

Beneplacitum deo.) Græce eſt domino.

Magis autē redarg.) Omiſſa eſt coniunctio, &, καὶ, & redarguite pro arguite. Ambroſius legit obiurgate, ſed accommodatius erat arguite ἐλέγχετε. Siquidem ipſa lux bonæ uitæ, arguit & prodit turpia facta tenebrarum, etiā ſi nihil obiurges. Memor igitur metaphoræ ſubiecit, magis autē arguite. Arguit enim qui reprehēdit & reuincit, & arguit qui prodit. Et ſermo qui conſequitur, Omnia autem a luce manifeſtet, magis exigit, ut legamus arguite ꝓ prodite, q̄; ꝓ obiurgate. Quanq̄; hic quoq; legit Ambr. obiurgant.

Omne enim quod) τὸ φανερούμενον, quoniam participium eſt medium, ambiguam reddit orationē. Nam poteſt eſſe ſenſus. Quicquid manifeſtatur lux eſt. Aut quicquid manifeſtat, lux eſt. Apparet autem potius actiue legendum q̄; paſſiue, niſi me moueret articulus participio appoſitus non nomini, interpretarer ad hunc modum, Id quod omnia manifeſtat, lux eſt τὸ πᾶν φανερούμενον φῶς ἐστιν. Quicquid enim celat nox & caligo, id lumen retegit aperitq;. Ex ſancta piorum uita, & ex prædicata ueritate, omnia palam fiunt, quæ ab hac diſſident.

Surge qui dormis.) Id quod Paulus citat, Hieronymus negat uſq̄; reperiri in diuinis literis

literis,ſed uel ex apocryphis depromptũ exiſtimat,uel ab ipſo Paulo prophetico ſpiritu proferri. Et illuminabit te Chriſtus.) καὶ ἐπιφαύσει σοι.i.& illuceſcet tibi Chriſtus,ſiue orietur tibi Chriſtus,ut uertit & emendat diuus Hieronymus. Cæterũ quod idem admonet a quibuſdam legi,non ἐπιφαύσει,ſed ἐφάψεται,id eſt continget,qui uelint hoc uideri dictum a Chriſto pendente in cruce,ad Adam illic ſepultum,qui ſanguine redemptoris cõtactus uitam receperit,coactius eſt, & Iudaicas ſapit fabulas. Quanquã ita uideo legiſſe Ambroſium,Et exurge de mortuis, & continges Chriſtum.

Videte igitur fratres.) Fratres non eſt apud Græcos.

Caute ambuletis.) ἀκριβῶς.i.diligenter & accurate,nimirum in tanta luce. Vnde bene dixit, uidete,quod in tenebris non liceat cernere.

Redimentes tempus.) ἐξαγοραζόμενοι,quaſi mercantes & ementes. Et tempus hic occaſionem ſonat ſiue oportunitatem,quam uult emi cæterarũ rerum diſpendio τὸν καιρὸν

Mali ſunt.) πονηραί,quod ipſum uerbum ambiguum eſt ad afflictum & ſceleratum.

Voluntas dei.) Domini eſt græcis pro dei.τοῦ κυρίου

In quo eſt luxuria.) ἀσωτία.i.luxus,hoc admonui,ne quis hic luxuriam accipiat pro libidine,ita ut uulgus facit. Nec uideo cur Faber malit pro luxuria inſalubritatem, quaſi hoc agat Paulus ceu medicus, ut ſimus ſalubri corpore,temperantes ab ebrietate. Iam dictio quæ,mea ſententia,non ſimpliciter refert uinum,ſed totam orationis particulam, quæ præceſſit. Nolite inebriari uino,in quo,hoc eſt in qua re,& in qua uini temulẽtia eſt luxus. Impleamini ſpiritu ſancto.) Græce eſt,ſed implemini ſpiritu,ἐν πνεύματι. Id oppoſuit temulentiæ uini. In pſalmis) In redũdat ψαλμοῖς, Nec eſt in cordibus,ſed in corde. Cæterum pſalmus & hymnus utrunq; græcũ eſt. Illud ſignificat cantionem,hoc laudem,ſed proprie dei. Et hæc oppoſuit ebrijs cantionibus.

Subditæ ſint.) Subditæ eſtote ὑποτάσσεσθε. Ipſe ſaluator corporis.) καὶ αὐτός ἐστι.i.& ipſe ſaluator corporis eſt. Et eius pronomen apud græcos non additur.

In uerbo uitæ.) Vitæ apud græcos non additur,nec apud Ambroſium,nec apud Hieronymum. Vt exhiberet.) ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ,id eſt ut adiungeret eam ſibi ipſi. Et continuo additur glorioſam,ἔνδοξον,deinde τὴν ἐκκλησίαν.i.nempe eccleſiam.

Sancta & imaculata.) καὶ ἄμωμος.i.irrephenſibilis. Ita & uiri.) & cõiunctio redũdat.

Vt corpora ſua.) ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα,id eſt ut ſua ipſorum corpora.

Corporis eius.) Poteſt legi & eiuſdem pro eius αὐτοῦ.

Propter hoc relinquet.) ἀντὶ τούτου,id eſt pro hoc, uel loco illius. Quod quidem annotauit & diuus Hieronymus pro ἕνεκεν τούτου dictum a Paulo ἀντὶ τούτου,quod ferme ualet, quaſi dicas pro patre ac pro matre. Teſtimoniũ aſſumpſit ex Geneſeos cap. ſecundo,ſed ſuo more decerpens,quod ad præſentem locum commodum uidebatur. Nam omiſſis pronominibus ſuum & ſuam,tantum poſuit patrem & matrem. Deinde quod erat in medio & adhærebit uxori ſuæ, prætermiſit,& annexuit quod ſequitur, & erunt duo in carne una,quod id efficacius ſit quã adhærere, nempe e duobus unum hominem fieri. Et adhærebit.) καὶ προσκολληθήσεται,id eſt adglutinabitur. Nec eſt uxori ſuæ, ſed ad uxorem ſuam. In carne una. εἰς σάρκα μίαν.i.in carnem unam,hoc eſt e duobus fiet unus homo. Iuxta proprietatem hebraici ſermonis,qui totum hominem carnem appellat nonnunquã, nonnunquã animas ipſos homines uocat. Itidem apud Græcos δέμας ſæpe pro homine poſitum reperies. Verum de hoc alias a nobis dictum eſt.

Sacramentum hoc.) μυστήριον.i.myſterium. Id nolui eos neſcire, qui ex hoc loco faciunt matrimonium unum ex ſacramẽtis,non quod de hoc ſit dubitandum, ſed quod ex hoc loco non magnopere colligatur. Siquidem particula aduerſatiua,Ego autem,ſatis indicat hoc magnum myſterium ad Chriſtum & eccleſiam pertinere, non ad maritum & ad uxorem. Neq; enim in hoc magnum eſt ſacramentum,ſi uir iungatur uxori, quod & apud ethnicos fieri conſueuit.

In Chriſto.) Et in Chriſtum, & in eccleſiam. Tametſi non ignoro accuſatiuum apud græcos aliquoties idem pollere, quod alter caſus. Poteſt autem accipi de Chriſto & de eccleſia. Nam & in hunc ſenſum uſurpatur a græcis εἰς ἑρμῆν & εἰς ἀπόλλωνα.

Vxor autem timeat.) Græce eſt, ut timeat ἵνα φοβῆται, id eſt ut reuereatur. Nã in hũc ſenſum putat accipi poſſe diuus Hieronymus uerbum φοβεῖσθαι.

EX CAPITE SEXTO.

ET ſis longeuus.) καὶ ἔσῃ, id eſt & eris, quanq̃ hoc loco ambiguum eſt.

Et uos patres.) Vos redundat. Nam græcis ſubauditur.

In diſciplina & correptione.) ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ, id eſt in eruditione ſiue inſtitutione & admonitione. Nam id uerbi magis arridet diuo Hieronymo, quippe mollius q̃ correptio, quo uſus eſt Ambroſius. Cæterũ utraq; uox græcis anceps eſt παιδεία tum eruditionem ſignificat, tũ caſtigationem, a puero dicta, νουθεσία admonitionem & obiurgationem ſiue correptionem, inde dictum, quod in animũ alicuius ponas, & ingeras quid factũ oporteat. Dominis carnalibus.) τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα, id eſt dominis ſecũdum carnem, uerum id recte mutauit ut effugeret amphibologiam, ne quis ſecundum carnem referat ad ſeruire. Non ad oculum ſeruientes.) Græcis uox eſt cõpoſita μὴ κατ᾽ ὀφθαλμοδουλείαν, quaſi dicas non iuxta oculare ſeruitium.

Hominibus placentes.) Et hic cõpoſita uox eſt ἀνθρωπάρεσκοι, multo iocundior q̃ latina periphraſis, ſed interpres non potuit reddere. Sonat quaſi dicas, homoplacitos, eos qui ſtudent probari hominibus. Cum bona uoluntate.) μετ᾽ εὐνοίας, id eſt cum beneuolentia, Mirum cur id interpres putarit immutandum.

Seruientes ſicut domino.) Sicut, aduerbium redundat, nec additur ab Ambroſio.

Remittentes minas.) ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν, id eſt relaxantes minas, hoc eſt minus feroces minuſq; minabundi, uult enim eos eſſe minus imperioſos.

Quia & illorum & ueſter dominus) εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν. i. ſcientes quod & ueſter ipſorum d. e. i. c. Ambroſius & Hieronymus legiſſe uidentur ὑμῶν τε καὶ αὐτῶν, id eſt ueſter ſimul & illorum, ut intelligas cõmunem ambobus dominum.

Fratres.) Mei pronomen additum eſt apud græcos ἀδελφοί μου. Porro nec Hieronymus, nec Ambroſius addit fratres, τὸ λοιπὸν autem melius uertiſſet, quod ſupereſt.

Induite uos armaturam dei.) πανοπλίαν. Ea uox ſemel ſignificat quicquid ad armandum in pugnam militem pertinet, quaſi dicas, omnia ſimul arma quæ ad uirũ pertinẽt. Vnde paulo inferius admonet diuus Hieronymus uertendum fuiſſe, non arma, quod Græci dicũt ὅπλα, ſed uniuerſa arma πανοπλίαν. Et Ambroſius legit uniuerſitatẽ armorum.

Aduerſus inſidias.) μεθοδείας, idẽ quod ante uerterat circũuentionem. Ambroſius legit aduerſus natiões, ſed codice opinor deprauato. Eſt aũt μεθοδεία ſi quis ex inſidijs aggrediẽ aliũ. Hieron. legit cõtra uerſutias diaboli, q̃q; hic potuiſſet uertere calũniatoris.

Colluctatio.) ἡ πάλη. i. lucta. Mundi rectores.) κοσμοκράτορας. i. mũdi dominos, quã dictionem plane nouam, nec uſq; alibi repertam, diuus Hieronymus putat a Paulo primum fictam fuiſſe, quo nouis rebus explicandis noua accõmodaret uocabula.

Tenebrarum harum.) Græce eſt τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. i. tenebrarũ huius ſæculi.

Et in omnibus perfecti ſtare.) Græci ſic legũt καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στῆναι. i. omnibus confectis ſiue perfectis ſtare, id eſt poſtq̃ omnia pfeceritis ſtare. Hieronymus legit atq; exponit, omnia operati ſtare. Quemadmodum nihil non facit miles, quo poſſit hoſti reſiſtere, ac ſuam tueri uitam, ita nobis omnia ſunt facienda cum ſpiritibus aſſidue luctaturis. State ergo ſuccincti.) περιζωσάμενοι. i. accincti ſiue circumcincti, hoc eſt muniti. Nam ea pars corporis baltheo laminis conſerto tegi ſolet in bello, ad quem nũc alludit apoſtolus. Tela nequiſſimi) βέλη τοῦ πονηροῦ, tela mali ſiue ſceleſti.

Galeam ſalutis.) τοῦ σωτηρίου, id eſt ſalutaris. Nec eſt aſſumite, ſed capite.

Et in ipſo uigilantes.) καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο, id eſt & in ipſum hoc uigilantes. Incertum apud

Græcos

Græcos,an referatur ad ſpiritũ,an ad rem. In omni inſtantia.) ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει, de quo ſuperius. Ambroſius legit perſeuerantia. Cũ fidutia.) ἐν παῤῥησίᾳ, quæ eſt proprie libertas & audacia loquendi, Notũ facere.) Cur nõ potius,ut notum faciam?

In catena iſta) Iſta redundat,Nec eſt apud Ambroſiũ,nec apud Hieronymum.

In ipſo audeam.) ἵνα παῤῥησιάσωμαι,quod uerbũ explicãs Ambroſius,dicit ut in ipſo exerta libertate prout oportet me loqui,nec eſt ita, ſed ut ἵνα παῤῥησιάσωμαι .i. ut audeam.

Chariſſimus frater noſter.) ἀγαπητὸς,i.dilectus,atq; ita legit Hieron. quod hic ueluti data opera ſemper uertit chariſſimus. Vt cognoſcatis,quæ circa nos ſunt.) τὰ περὶ ἡμῶν id eſt quæ de nobis ſunt,hoc eſt res noſtras & ſtatũ noſtrũ. A deo patre noſtro) Noſtro nõ additur nec apud Græcos,nec apud Hieronymum,nec apud Ambroſium.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD EPHESIOS FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

ET Timotheus.) Quanq; id quidẽ nihil attinet ad ſententiã Pauli, tamen admonendũ duxi, Timotheus pronunciandũ antepenultima acuta, ſiue græcã rationẽ ſequaris,ſiue latinã,quod cõtra nunc fit in templis oĩbus. Et licet optandũ foret,ut hoc eſſet grauiſſimũ erratũ in uita chriſtianorũ, tamen fœdũ eſt nos publicitus in re tam maniſeſtaria perpetuo peccare.

Cũ epiſcopis.) Græcis unica dictio eſt coepiſcopis συνεπισκόποις,quaſi cõmunicet ſuũ officiũ,cũ illorũ preſbyteris. Quanq; hic græca uariant exẽplaria,& in nõnullis ſcriptum erat,σὺν ἐπισκόποις.i.una cũ epiſcopis. Et diaconibus.) διακόνοις.i.miniſtris, ut ſæpi⁹ uertit. Quod ſi græca uox placet diaconis dicendũ erat,non diaconibus.

In omni memoria ueſtri) ἐπὶ πάσῃ τῇ μνείᾳ ὑμῶν μετὰ χαρᾶς τὴν δέησιν ποιούμενος, id eſt in omni memoria ueſtri, cũ gaudio obſecrationẽ faciẽs. Ambroſius legit ad hũc modũ Super omni memoria ueſtra ſemper in omni oratione mea pro omnibus uobis,cũ gaudio orationẽ faciens. Super cõmunicatione ueſtra,ut gaudiũ referas ad cõmunicationẽ ueluti gaudij cauſam. In omnibus orationibus.) ἐν πάσῃ δεήσει .i. in omni obſecratione

Confidens in hoc ipſum.) πεποιθὼς αὐτὸ τοῦτο.i.perſuaſum habens hoc ipſum.

Socios gaudij.) Græcis eſt χάριτος.i.gratiæ,ſed facilis lapſus in χάριτος & χαρᾶς. Ambroſius legit gaudij, Vulgarius gratiæ Omnes uos eſſe.) ὄντας. Rectius uertiſſet, cum ſitis ſocij gratiæ,uel qui & eſtis ſocij gratie, συγκοινωνούς. Vos eſſe in uiſce.) Eſſe redundat. Tantũ eſt in uiſceribus Ieſu Chriſti, ſiquidem hoc adiecit,ne quis ſuſpicaretũ quicq; hic eſſe affectus humani,cur eos tantopere amaret Viſcera uocat affectum animi.

Magis ac magis.) ἔτι μᾶλλον.i.adhuc magis. Potiora.) τὰ διαφέροντα.i. præſtantia. Ambroſius legit utilia, Suſpicor illius codicẽ habuiſſe ſcriptum συμφέροντα ꝑ διαφέροντα

Et ſine offenſa.) Ambroſius legit inoffenſi,quaſi dicas robuſtos, qui nõ poſſint offendi,aut qui nuſq; offendãt. Quanq; græca uox ambigua eſt, ἀπρόσκοποι,quaſi dicas,tales, ut nemini ſitis offendiculo, & in hunc ſenſum interpretantur græcanica ſcholia.

Per Ieſum Chriſtum.) τὸν διʼ ἰησοῦ χριστοῦ.i. qui eſt per Ieſum Chriſtum, ut articulus diſtinguat hunc fructum a cæteris per articulum græcum.

In omni prætorio.) ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ.i.in toto prætorio. Ne quis accipiat Paulum per omnia prætoria ductum fuiſſe, cum ipſe dicat aliud. Sed interpres crebro omne ꝓ toto abutitur. Et in cæteris oibus.) In redundat, an ſubaudiendum ſit, alijs expendendum relinquo. Neq; cæteris refert ꝑtoria, ut ſit ſenſus euangelium notum fuiſſe cæteris item prætorijs, ſed cæteris eius ciuitatibus, qui in prætorio non uerſabanẽ. Ita Vulgarius proinde coniunctio in, nullum habebat uſum, nec additur ab Ambroſio.

Abundantius auderẽt) Ambroſius græcam figurã expreſſit latine. Amplius cœperũt audere. Nã in ὥστε τολμᾶν uidetur ſubeſſe ſynecdoche, aut ſi mauis eclipſis, quã tamẽ auſus eſt imitari Flaccus, ut melius qcquid erat pati, ut ſubaudias poſſis aut incipias, aut ſimile uerbũ accõmodũ ſententiæ. Propter bonã uoluntatẽ) εὐδοκίαν, quod uertere ſolet beneplacitum. Ordo diuerſus eſt huius loci apud græcos. Sic enim habet apud illos Alij quidem ex contentione Chriſtum annunciant non pure, arbitrantes preſſuram addere ſeſe uinculis meis. Alij uero ex charitate, ſcientes quod in defenſionem euangelij poſitus ſum. Græca ſic habẽt οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας τὸν χριστὸν καταγγέλλουσιν οὐχ ἁγνῶς, οἰόμενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου, οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης εἰδότες, ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι.

Non ſyncere.) οὐχ ἁγνῶς.i.non pure. Ambroſius legit nõ ſimpliciter. Fortaſſis illius codex habebat οὐχ ἁπλῶς. Et in tanta uocum affinitate facillimus eſt lapſus.

Dum omni modo ſiue per occaſionem.) Græci paulo diuerſius legunt. τί γάρ; πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ χριστὸς καταγγέλλεται. id eſt, quid enim? attamen quouis modo ſiue per occaſionem, ſiue uere, Chriſtus annunciatur. Neq; eñ iubet hoc eſſe faciendũ, ut Chriſtũ aliquis inſyncere ꝑdicet, ſed ex ijs quæ nõ recte fiebãt id quod eſt boni excerpit, & cõtẽnit illoꝝ in ſe odiũ, modo quocunq; modo ꝓſint euãgelio. Porro quod hic uertit occaſionẽ πρόφασις eſt, quod & ꝑtextum ſonat Opponiẽ eñ ueritati.

Secundum expectationem.) κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν, quod plus quiddam ſignificat, q̃ expectationem, ſed uehemens cordis deſyderium, dictione hinc compoſita.

Et quid eligam ignoro.) Coniunctio &, obſcuriorem reddit ſententiã. Quandoquidem hoc ſenſit Paulᵒ. Si uiuo, Chriſti cauſa uiuo, ſi morior, meo cõmodo morior, quod ſi procedit mea prædicatio, & proſum eccleſijs, adeo nõ præfero meum cõmodum ueſtro bono, ut dubitem etiam utrũ eligam, Habet enim hoc loco καὶ peculiarẽ, & occultã uim excludendi, quod diuerſum erat. Poterat & ita legi εἰ δὲ τὸ ζῆν, ut hic ſubaudias contigerit, aut fuerit. Deinde ſubijcias, hoc mihi fructus eſt operis. Atq; ita coniunctio more uulgari copulat quod ſequitur, uerum prior lectio magis probatur, & eam ſequitur Vulgarius. Adducit hunc locum Auguſtinus uelut exemplum ambiguæ diſtinctionis libro de doctrina chriſtiana tertio. Nam poteſt ad hunc modũ legi. Coartor e duobus, cõcupiſcentiã habens, Vt ſit ſenſus illũ utriuſq; rei torqueri deſyderio, & uitæ & mortis. Poteſt & hoc pacto, coartor e duobus, & hic diſtinctione interpoſita ſequatur, cõcupiſcentiam habens diſſolui, uerũ ex eo quod ſequitur, Multo autẽ magis melius diſſolui &c. colligitur, concupiſcentiam habens ad ſequentia referendũ eſſe. Quanq; Auguſtinus ꝓ melius legit optimũ. Quia in nullo.) Quod in nullo ὅτι. Et rurſum fiducia.) παρρησία.

Sicut ſemper nunc.) Et nunc legendum. Coartor enim e duobus.) συνέχομαι, quaſi dicas utrinq; teneor. Ambroſius legit ex his duobus, uelut exprimens uim articuli τῶν δύο. Siquidem de morte & uita loquitur, in quorũ utroq; eſt, quod inuitet, eſt quod deterreat. Multo magis melius.) Ambroſius legit, multo eñ melius. Verũ Paulus alias quoq; conduplicat cõparatiuũ, ad uehementiam, ut plurimum exceſſum ſignificet, idq; iuxta idioma ſermõis hebraici Neceſſariũ ꝓpter uos) ἀναγκαιότερον .i.magis neceſſariũ

Et hoc confidens ſcio.) πεποιθὼς οἶδα.i.certus ſcio ſiue perſuaſus ſcio.

Quia manebo & permanebo.) ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ.i.quod manebo & permanebo

ſimul

ſimul cum omnibus uobis. Quanq́ʒ quidam codices habent μένω.i. manco ſiue mancã.

Vt gratulatio ueſtra.) τὸ καύχημα.i. gloriatio, quod ſemper conſueuit uertere gloriã.

In me.) ἐν ἐμοί, ut me ſit ablatiui caſus. Audiam de uobis.) ἀκούσω τὰ περὶ ὑμῶν, ὅτι στήκετε.i. ut audiam de uobis, uel potius ea quæ ſunt de uobis quod ſtatis. &c.

Vnanimes pariter.) μιᾷ ψυχῇ.i. una anima, uidelicet in uno ſpiritu, in una anima.

Collaborantes.) συναθλοῦντες.i. cõcertantes, hoc eſt in hoc certamine adiuuantes nos Ambroſius ſic explicat, pariter cum fide euangelij certantes.

Terreamini.) μὴ πτυρόμενοι.i. non turbati, ſiue tumultuantes. Ambroſius legit nõ paueſcentes. Quæ eſt illis cauſa.) Græce eſt illis quidem ἔνδειξις.i. oſtenſio, & ideo Ambroſius legit oſtentatio interitus. Et nunc audiſtis.) ἀκούετε.i. auditis. De me.) Græcis eſt ἐν ἐμοί.i. in me. Sed haud ſcio an noſtra lectio ſit uerior. EX CAPITE II.

SI qua igitur conſolatio.) παράκλησις. Ambroſius legit, ſi qua exhortatio, ne bis diceret conſolationem. Si qua uiſcera miſerationis.) Græce eſt, ſi qua uiſcera & miſerationes σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί. atq́ʒ ita legit Ambroſius. Cæterũ in græcis codicibus non reperio ſcriptum εἴ τινα σπλάγχνα, ſed εἴ τις σπλάγχνα, id eſt ſi quis uiſcera. Idq́ʒ cum in emendatis ſcriptis exemplaribus habeatur, demiror neminem interpretem offenſum hac lectione, niſi forte σπλάγχνα hominem ipſum dixit, affectu miſericordiæ præditum, Et Paulus magis rem ipſam reſpexit q̃ʒ uocem.

Vt idem ſapiatis.) Sentiatis φρονῆτε, hoc eſt ſitis cõcordes. Idipſum ſentientes.) τὸ ἓν φρονοῦντες, id eſt unum ſiue idem ſentientes. Eſt autem participium eius uerbi, quod modo uerterat ſapiatis. Nihil per contentionem.) κατὰ ἐριθείαν. Ambroſius legit irritationem, hoc eſt ad prouocandum alios. In humilitate.) Græce ſic habet, ſed humilitate, alij alios exiſtimantes ſuperiores ſeipſis, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν. Et rurſus humilitatem uocat modeſtiam animi, qua quis ſibi nihil arrogat.

Conſyderantes,) σκοπεῖτε.i. conſyderate ſeu ſpectate. Spectamus enim quod expetimus, unde & ſcopus dictus.

Quæ aliorum.) Græci addunt ἕκαστος, id eſt quiſq́ʒ. Addunt & coniunctionem καὶ ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστος. Sed & aliorum. Verum hanc non attingunt interpretes. Proinde uim habet opinor eandem ac ſi dicas imo. Imo magis aliorum. Hoc enim ſentite.) φρονείσθω, id eſt ſentiat, ut ſubaudias unuſquiſq́ʒ, quod modo præceſſit ſiue ſentiat, quanq́ʒ interp̃s bene reddidit ſenſũ, hoc eſt is ſenſus, is affectus ſit in uobis, q fuit in Chriſto Ieſu.

Eſſe ſe æqualem deo.) τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, id eſt ut eſſet æqualiter deo. Nam ἴσα nomen eſt aduerbij loco poſitum, loquitur enim de Chriſto, ut homine. Nec eſt ocioſus articulus apud græcos. Nimirum interpretans quid dixiſſet rapinam, haud dubium, quin hoc ipſum, ut eſſet par deo. Non uſurpabat ſibi æqualitatem cum deo, ſed deiecit ſeſe. Cæterũ forma hic eſt μορφή, quod ſpeciẽ ſonat aut figurã, quã in epiſtola ad Hebræos characterem uocat. Cæterum utrũ hic forma ſit ea de qua Ariſtoteles diſputat in libris naturaliũ, quæ reſpondet materiæ, uiderint ij qui huiuſmodi diſputationes in hunc inuehũt locũ, p̃ſertim cũ idem Paulus mox ſubijciat, formã ſerui accipiens. Certe Chriſtus ſeruus nõ dicitur, ſed filius. Tametſi diuus Hieronymus in epiſtolam Pauli ad Titũ, id quod eſt apud Eſaiam cap. 49. Magnum eſt tibi uocari puerum meum, putat a patre dici filio, & παῖδα, quod tranſtulerunt ſeptuaginta, hebræis eſſe עֶבֶד, quod famulum dumtaxat ſignificat. Iam quod hic uertit ſimilitudine græca eſt ὁμοιώματι, quod magis ſonat aſſimulationem, & quod hic habitu, illis eſt σχήματι, quod magis ſonat figurã. Hæc paucis indicãda putaui, ut appareat quædã nõ admodũ quadrare ad ſenſũ Pauli, quæ Thomas adducit de habitu, iuxta conſuetudinẽ dialecticorum, qui Ariſtoteli dicũt ἕξις nõ σχῆμα.

Deus exaltauit illum.) Plus explicat ſermo græcus ὑπερύψωσεν, hoc eſt uehementer exaltauit ſiue inſigniter. Proinde Ambroſius legit. Superexaltauit, ſtudẽs exprimere græcam uocem. Omne genu flectatur.) πᾶν γόνυ κάμψῃ, id eſt omne genu flectat; ut ſub-

audias ſe. Et infernorum.) καταχθονίων.i.ſubterraneorũ. In gloria.) εἰς δόξαν.i. in gloriam ὅτι κύριος ἰησοῦς χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός,id eſt quod dn̄s Ieſus Chriſtus in gloriam dei patris,ut intelligas hoc omnem cõſiteri linguam,quod Ieſus Chriſtus eſt dominus. Idq; in gloriam dei patris,quanq̃ illud in gloriam dei patris referri poteſt ad uerbũ con fiteatur,quod præceſſit. Veſtram ſalutem.) τὴν ἑαυτῶν, id eſt ueſtram ipſorum,quanq̃ ut admonui,iſta pronomina compoſita fere uertit per ſimplicia.

Salutem ueſtram operamini.) Et mox deus enim eſt qui operatur in uobis.prius uerbum eſt κατεργάζεσθε, alterum eſt ab ἐνεργεῖν,quod nos uertimus qui agit, ne quis in hoc erraret.Atq; illud in uobis ἐν ὑμῖν eſt in quibuſdã,in alijs ἐν ἡμῖν in nobis, q̃q̃ hoc nihil intereſt ad ſenſum. Et perficere.) καὶ ἐνεργεῖν.i.facere ſiue operari.Eſt autem infinitũ participij,quod modo præceſſit ὁ ἐνεργῶν,id eſt qui operatur.Ne quis putet eſſe nouum myſterium in uerbo perficere,quaſi ſit ad finem perducere.Ambroſius legit operari.

Sine murmurationibus) Quidam græci codices habent χωρὶς ὀργῆς,id eſt ſine ira, alij γογγυσμῶν,id eſt murmurationibus.

Et hæſitationibus.) καὶ διαλογισμῶν.i. diſceptationibus.

Sue querela.) ἄμεμπτοι, id eſt de quibus nemo queri ſiue conqueri poſſit.

Et ſimplices.) καὶ ἀκέραιοι.i.ſynceri. Sine repræhenſione.) ἀμώμητοι.i. irreprehenſibiles,ſiue inculpati. Prauæ) σκολιᾶς,quod non ſignificat ſimpliciter prauũ, hoc eſt malum,ut uulgo putant,ſed tortuoſum & aſperum,ut reſpondeat illi,quod ſuperius poſuit ἀκέραιοι.i. ſimplices,id quod uelut interp̃tans explicat,adiungẽs καὶ διεστραμμένης.i.diſtortæ

Supra ſacrificium.) ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν.i.ſuper immolatione & ſacrificio fidei ueſtræ,ſentit ſuam mortem & uincula uictimam quandam eſſe, cuius ipſe ſit miniſter & ſacrificus, ſemetipſum immolans pro fide illorum, & hoc nomine gaudet.Recentiores theologi perperam exponunt ſupra pro ultra, ac multo alium ſenſum inducunt,q̃ Paulus græcis uerbis expreſſerit.

Ad gloriam.) εἰς καύχημα,de quo iam ſæpius admonuimus. Et eſt ad gloriam mihi; εἰς δόξαν ἐμοί.Atq; ita legit diuus Ambroſius. Dilucidius erat, ut gloriari poſſim in die Chriſti,quod nõ in uanum cucurrerim,Nam huc refertur illud καύχημα,ut coram Chriſto poſſit gloriari,illis adiuuantibus hanc gloriã. In die.) εἰς ἡμέραν.i.in diem.

Congratulor.) συγχαίρω.i.congaudeo. Congratulamini.) συγχαίρετε.i.cõgaudete.Legi poteſt ꝑ modũ indicandi,gaudetis & cõgaudetis, id quoq; mihi ſane magis arridet.

Bono animo ſim.) εὐψυχῶ.Græcis eſt compoſita dictio, & magis ſignificat bene affici animo,q̃ eſſe bono animo.Siquidem bono animo eſſe dicunt latini pro eo quod græcis eſt θαῤῥεῖν. Cognitis quæ circa uos ſunt) γνοὺς δὲ τὰ περὶ ὑμῶν.i.ubi cognouero de rebus ueſtris,ſiue cognitis ijs quæ circa uos ſunt.Ambroſius legit certior de uobis factus,

Tam unanimem.) Tam redundat ἰσόψυχον.i.æqualis animi. Sed offenſus interpres ſenſu,addidit tam,ne uideretur laudato Timotheo damnare cæteros.Eſt autem græcis dictio noue compoſita,quæ parem & eundem per omnia animum ſignificat, quomodo Pythagorici ſummam & perfectam amicitiam ſignificabant.

Qui ſyncera affectiõe.) ὅστις γνησίως.i.qui uere & germane ſiue ut alias uertit ingenue.

Pro uobis ſollicitus ſit.) Græce ſic eſt τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει.i.res ueſtras curabit ut ſententiam reddã,magis q̃ uerba. Eius cognoſcite.) γινώσκετε,eſt quidẽ ambigua græca uox.Tñ hoc loco rectius uertiſſet cognoſcitis,quod declarant ea quæ mox ſequuntur.

Quæ circa me ſunt) Græci addunt ἐξαυτῆς.i.protinus,ſiue confeſtim,quod hic interp̃s uidetur uertiſſe mox.uerũ illud mox, potius referendũ uidetur ad uerbũ mittere.Et ſpero mittere) Cur nõ potius miſſurũ.Nã infinita ſic aliquoties uſurpant. Veniã ad uos). Ad uos redundat,imo græce eſt,quod & ipſe cito uenturus ſim. Et ita legit Ambroſius.

Quoniam ſicut patri.) Vertendum erat,quoniam ſicut cum patre filius mecum ſeruiuit, uel ſicut patri filius.mihi conſeruiuit.

Et mœſtus

Et mœſtus erat.) καὶ ἀδημονῶν. Id Ambroſius uertit, & impatienter ſollicitus erat. Nam ἀδημονεῖν eſt pene examinari ac deficere præ dolore.

Vſq; ad mortem.) παραπλήσιον θανάτῳ, id eſt proxime mortem, ſiue ut eſſet uicinus morti. Ambroſius legit, Prope mortem.

Feſtinatius.) σπουδαιοτέρως, uerti poterat & ſtudioſius. Ambroſius legit ſollicitius, etiam ſi deprauatum eſt ſollicitus. Quod ex uobis deerat.) τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, i. ueſtrum defectum. Abſq; triſticia ſim. ἀλυπότερος ὦ. Ambroſius uertit, meliore animo ſim. Græca uox perinde ſonat, quaſi dicas liberior ſim ab omni dolore, ſiue minus doleam.

Erga meum obſequium.) τῆς πρός με λειτουργίας. Ambroſius legit, circa meum officiũ, quanq; nec is explicuit. quod græca ſonant uerba, quorum hæc eſt ſententia, ut quod diminutum fuit in obſequio ueſtro erga me, id ſuppleatis in his quos ad uos mitto, & quod minus feciſtis mihi, in talibus compenſetis. At nonnulli codices habent πληρώσῃ, non πληρώσητε, ut uerbum ad Aphroditum ſit referendum non ad Philippenſes. At tũ erit ſenſus, ut ille ſuppleret, quod in ueſtro erga me officio fuit diminutum.

Cum honore habetote.) ἐντίμους ἔχετε, id eſt in precio habete.

EX CAPITE TERTIO.

TRadens animam ſuam.) παραβουλευσάμενος. Ambroſius græcam uocem propius expreſſit in interitum tradens animam ſuam. Eſt autem παραβουλεύεσθαι male conſulere, & non habere rationem alicuius. Sentit enim Paulus illum ope diuina ſeruatum fuiſſe. Alioqui ipſe ſe præcipitauerat in exitium uitæ.

De cætero.) τὸ λοιπόν. id eſt quod ſuper eſt & χαίρετε poteſt legi ualete.

Mihi quidem non pigrum.) ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ τὸ ἀσφαλές. Ad uerbum ita reddi poterat. Mihi quidem non pigrum, uobis autem tutum. At dilucidius ſimul & latinius fuerit, me quidem non piget, uobis autem tutum eſt, Senſus eſt. Non me piget huius laboris, ut ſæpius eadem repetam, ut crebra admonitio uos reddat tutiores, ne labamini. Nam hinc proprie dictum eſt ἀσφαλές.

Vide conciſionem.) Diſtinxit conciſionem a circumciſione κατατομὴν περιτομήν. Conciditur enim quod diſcerpitur, & plane diſtrahitur. Circumciditur quod expolitur, reſectis ſuperuacaneis. Annotauit hoc diuus Hieronymus in cõmentarijs Micheæ. Cæterum articulus præfixus ſingulis horum nominum indicat, cum de certis quibuſdam loqui, quos illi nouerint τοὺς κύνας, τοὺς κακούς, τὴν κατατομήν. Et uidete poſuit pro cauete, quemadmodum aliquoties in euangelio ὁρᾶτε βλέπετε.

Qui ſpiritu ſeruimus deo.) Græce eſt, qui ſpũ dei ſeruimus οἱ πνεύματι θεοῦ λατρεύομεν.

Habeam fiduciam in carne) Græcus habet. Et in carne. καὶ ἐν σαρκί. Et ita legit Ambroſius. Circumciſus octauo die.) Græcis ſic habet περιτομῇ ὀκταήμερος, id eſt circumciſiõ octaui diei. Se uocat circumciſionem, ut ſæpe alias gentes uocat præputium. In Ambroſianis codicibus locum hunc deprauarunt parum attenti ſcriptores, legentes circũciſionem octaui diei. Ex genere Iſrael.) ἐκ γένους ἰσραήλ. Iſrael hoc loco nominatiuus eſt, non genitiuus. Vt enim ſe uocauit circũciſionem pro Iudæo, ita ſe hic nominat Iſrael pro Iſraelita. Idq; & alias ſæpenumero fecit. Addidit autem ex genere ad diſtinctionẽ Proſelytorum, qui erant quidem Iſraelitæ, ſed uelut adoptione, non ex genere.

Conuerſatus ſine querela.) γενόμενος ἄμεμπτος, id eſt factus ſum ſiue is fui de quo queri nemo poſſet, quanq; hoc haud male reddidit interpres.

Detrimenta.) ζημίαν, id eſt detrimentum. Propter eminentem ſcientiam.) διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως, id eſt propter eminentiam cognitionis, ut neutrum poſitum ſit loco nominis ſubſtãtiui. Vt ſtercora.) καὶ ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι. i, arbitror ſtercora eſſe, ſiue duco pro ſtercoribus. Quanq; haud ſcio an & illud τὰ πάντα ἐζημιώθην, uertendũ fuerit, In omnibus detrimento ſum affectus. Ambroſius uertit, omnia damna duxi. Et in hanc quidem ſententiã interpretatur Vulgarius, ut intelligamus perinde dictum ζημιοῦσθαι,

quemadmodum

quemadmodum dicimus μακαρίζεσθαι & εὐδαιμονίζεσθαι.

Quæ eſt ex deo adde iuſticiam τὴν ἐκ θεοῦ δικαιοσύνην, ut repetatur iuſticiam. Item in fide ad cognoſcendum illum.) Sic diſtinguunt græci, ut intelligas eum cogno/ſci ex fide. Ex fide eſt.) διὰ πίστεως, id eſt per fidem.

Societatem paſſionis. παθημάτων, id eſt paſſionum ſiue malorum, ſiue afflictionum. Ambroſius pro ſocietate legit cōmunicationem.

Si quomodo.) εἴπως ſi qua. Quæ eſt ex mortuis.) τῶν νεκρῶν. i. mortuorū, Miror cur hic placuerit περίφρασις, niſi quod ſuſpicor hunc interpretē, & item Ambroſiū ita legiſſe ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν. Sequor autem.) διώκω. i. ſector, & aſſequi cupio. Interpres autē nimis latine uſus eſt eo uerbo ſequor, idcirco admonui, ne quis erraret.

Si quo modo.) εἰ καί, i. ſi &, ſiue etiam comprǣhendam.

In quo & cōprehenſus ſum.) ἐφ᾽ ᾧ. i. in eo quod. Non arbitror.) Laurētianus codex habuit οὔπω. i. nondū. Meus οὐ, ſed plures habent οὔπω, & ita legit diuus Ambroſius.

Quæ retro ſunt.) τὰ ὀπίσω, id eſt quæ a tergo ſunt.

Quæ priora.) τοῖς δὲ ἔμπροσθεν. i. quæ a fronte ſunt. Ad deſtinatum.) κατὰ σκοπὸν. i. ſecundum ſcopum aut præfixum. Neq; tam male uertit interpres q̄ obſcure. Hierony/mus admonet græcam uocem eſſe ſignificantiorem. Eſt enim σκοπὸς proprie ſignū præ/fixum ſagittantibus. Vnum autem.) ἓν δὲ ſubaudiendum eſt ago, quaſi dicat, ſolum hoc ago, & in hoc ſum totus. Hoc ſentiamus.) Hieronymus in primo aduerſus Pela/gium dialogo, indicat hoc loco Græcorum exemplaria uariaſſe, in alijs ſcriptum fuiſſe φρονοῦμεν, id eſt ſapimus, modo indicandi, In alijs φρονῶμεν, id eſt ſapiamus.

Aliter ſapitis.) φρονεῖτε. i. ſentitis. Ac reuelabit futuri temporis eſſe debet, ἀποκαλύψει.

Veruntamen.) Græca paulo ſecus habent nempe ad hunc modum πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι τὸ αὐτὸ φρονεῖν. i. Verum in eo ad quod peruenimus eadem incede re regula, idem ſapere, Quanq; hi infinitiui pro imperatiuis poni uidentur.

Et obſeruate.) καὶ σκοπεῖτε. i. conſyderate, atq; ita legit Ambroſius.

Imitatores mei.) συμμιμηταί μου, id eſt coimitatores mei, hoc eſt imitemini me una cū cæteris qui me imitantur.

Formam noſtram.) τύπον ἡμᾶς, id eſt formam nos, ut ſit appoſitiue dictum.

Quos ſæpe dixi uobis.) Apparet Paulum non abſoluiſſe quod cœperat. Multi enim ambulant, ut ſubaudias, non ut ego, ſed in carne & faſtu, ac cerimonijs. & ob id inimici crucis. Terrena ſapiunt.) φρονοῦντες, curant, ſiue ſentiunt, hoc eſt qui terreſtres habent affectus. Abuſus eſt participio loco uerbi.

Noſtra autem.) noſtra em. Vnde.) ἐξ οὗ. i. ex quo. ſ. cœlo, Miror interpreti placuiſſe amphibologiam, adeo ut a græcis uerbis diſcederet, niſi quod ex quo apud illum fere ſo/nat ex quo tempore, ſiue poſtq;.

Corpus humilitatis.) ταπεινώσεως, id eſt corpus humile & abiectum.

Configuratum corpori.) Græce ſic habet εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι, id eſt ut fiat conforme corpori. &c.

Secundum operationem uirtutis.) Et hoc græcis ad hunc legitur modum κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα, id eſt ſecundum operationem, ſeu uim, aut efficaciam, ut poſſit etiam ſubijcere ſibiipſi omnia. Ambroſius legit, qua poſſit etiam ſub/ijcere ſibi omnia.

EX CAPITE QVARTO.

CHariſſimi & deſyderatiſſimi.) ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπόθητοι, id eſt dilecti ac deſyde/rati. Et ſynthychen obſecro) Rogo & deprecor. Apud græcos idem eſt uer/bum. Proinde intempeſtiue interpres affectauit copiam hoc loco, cum anadi/ploſis eius uerbi, faciat ad uehementiam affectus ſignificandam.

Idipſum ſapere.) τὸ αὐτὸ φρονεῖν, id eſt idem ſentire, hoc eſt concordes eſſe.

Etiam

Etiam.) Hic affirmātis eſt, ναὶ & ἐρωτῶ, quod ſignificat interrogo, hic pro rogo poſuit, niſi forte ἐρωτῶ anceps eſt apud Græcos, ſicut rogo apud latinos.

Germane compar.) σύζυγε γνήσιε Sizygi dicuntur, quaſi pariter ducētes iugum. Germanum autem hic uertit, quod ſuperius uerterat ſyncerā affectionem γνησίως. Quidā hoc referunt ad uxorem Pauli. Nam græca poſſunt & fœminino genere accipi σύζυγε γνήσιε, id eſt coniunx germana, hoc eſt ſyncera coniunx. Sunt aūt magni autores apud Græcos, qui putant Paulum habuiſſe uxorem. Et conſentaneum eſt hic mulieres cōmendari mulieribus. Porro quod addit γνήσιε, hoc eſt germana ſiue uera, pulchre quadrat in eā quæ & ipſa Chriſtum una cum marito amplecteretur. Cum enim cōſenſus eſt, non ſolū in conuictu, uerum etiam in profeſſione fidei, in ſtudio pietatis, in uitæ ſimilitudine, tum deniq; uerum eſt coniugium.

Adiuua illas.) συλλαμβάνου αὐταῖς cōmoda illis. Mecū laborauerunt.) συνήθλησάν μοι, id eſt ſimul mecum decertarunt.

Gaudete in domino.) χαίρετε, poteſt eſſe & ualete.

Modeſtia.) ἐπιεικὲς.i. humanitas, ſiue æquitas. Dominus enim.) Enim redundat.

Sed in omni.) Omni non eſt epithetum orationis ἐν παντὶ.i. in omni re; ſiue in oībus.

Omnem ſenſum.) πάντα νοῦν.i. mentem ſiue intellectum, ne quis ad corporis ſenſum detorqueat. Cuſtodiat.) φρουρήσει, id eſt cuſtodiet futuri temporis.

De cætero fratres.) τὸ λοιπὸν.i. quod reliquū eſt. Eſt autem continuantis poſt digreſſionem aliquam. Quæcūq; pudica.) σεμνὰ, quod Ambroſius legit magnifica. Vertere poterat ſeuera, honeſta, uerecunda. Nam hæc omnia ſignificat græcis σεμνὰ

Quæcunq; ſancta. ἁγνὰ .i. pura ſiue caſta. Amabilia.) προσφιλῆ, quod Hieronymus aduerſus Iouinianū uertit ad caſtitatem pertinētia. Sed detorquens opinor ad ſuā argumentationem. Bonæ famæ.) εὔφημα.i. bene ominata, Ambroſius uertit laudabilia. Totum hunc locū ita reddidit Hieronymus. Quæcunq; ergo ſunt uera, quæcunq; pudica, quæcunq; iuſta, quæcunq; ad caſtitatem pertinentia .&c.

Si qua laus diſciplinæ.) Diſciplinæ redundat iuxta græcos codices. Et uirtus hic eſt ἀρετὴ quæ opponitur uicio, non δύναμις quæ pugnat cum imbecillitate.

Hæc cogitate & agite.) Cogitate ſupereſt, græcis tantum eſt ταῦτα πράττετε.i. hæc agite. Et ita legit Ambroſius.

Quoniam tandem aliquando.) ὅτι ἤδη ποτὲ, id eſt quod iam aliquando.

Refloruiſtis pro me ſentire.) ἀνεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν.i. reuiguiſtis in ſentiēdo de me, ut ſubaudias κατὰ τὸ φρονεῖν, hoc eſt reuiguit in uobis amor & ſollicitudo, ac ſtudium erga me; tametſi non miſiſtis hactenus, quod oportunitas mittendi uobis defuerit, non animus. Sicut & ſentiebatis.) ἐφ᾽ ᾧ id eſt in eo quod ſentiebatis.

Occupati enim eratis.) ἠκαιρεῖσθε δὲ.i. ſed non habuiſtis oportunitatem. Id enim ſonare uidetur ἠκαιρεῖσθαι. Propter penuriam.) καθ᾽ ὑστέρησιν, id eſt iuxta defectum.

Non quaſi.) οὐχ ὅτι.i. nō quod. Sufficiens eſſe.) αὐτάρκης εἶναι.i. contentus eſſe. Apertius erat. Nam ego didici his in quibus ſum contentus eſſe ἐν οἷς εἰμὶ αὐτάρκης εἶναι.

Scio humiliari & abundare.) περισσεύειν, quod hic uertit abundare, non ſolum pertinet ad rerum copiam, ſed ad omnem p̄cellentiam, ut opponatur ex æquo humiliari.

Vbiq; & in eo) ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι.i. in omni & in omnibus. Et ſic legit Ambroſius. Tametſi probe uertit hoc interpres, ut accipias ubiq; pro eo quod eſt in omni re.

Inſtitutus ſum.) μεμύημαι, quod Ambroſius uertit imbutus ſum. Eſt autem proprie initiari myſteriis. Porro myſteria primum diſcuntur.

Abundare & penuriam pati.) περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι, hoc eſt quaſi dicas pati, ut ſuperſit, pati, ut deſit pati, ſiue ut nimiū ſit, ſiue ut minus ſit.

Qui me confortat.) ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι, non eſt confortat, quaſi conſolatur & reficit, ſed confortat, id eſt potentem ac fortem reddit.

In Theſſalonicā

In Theſſalonicam.) ἐν θεσσαλονίκῃ.i. in Theſſalonica,ut ſubaudias eccleſiā. Nec miſerunt in Theſſalonicam,ſed Paulo miſerunt, qui illic tum erat.

Semel & bis.) ἅπαξ καὶ δίς,quod ſi quis latine uelit reddere,dicendum eſt,ſemel atq; iterum. Ambroſius legit, Semel & iterum, Alioqui ſemel & bis nihil aliud ſonat q̃ ter.

Non quia quæro datum.) οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸ δόμα.i. non quod quæram ipſum donũ. Ambroſius legit, Non quia munus quæram.

Sed requiro fructũ) Illud quæro & hoc requiro apud Græcos idem uerbũ eſt ἐπιζητῶ,

Abundantem in rationem.) Hic melius uertiſſet græcũ participium in uerbum πλεονάζοντα,id eſt qui redundaret in ueſtrum cõmodum,potius q̃ meum.

In uſum.) εἰς τὴν χρείαν.i.ad egeſtatem,ſiue ad neceſſitatem, quanq̃ in uſum non eſt abſurdum modo intelligas,in uſum,id eſt cũ eſſet opus. Ambroſius legit, In uſus meos miſiſtis. Habeo autem omnia.) ἀπέχω. Ambroſius legit, percepi autem omnia. Nã ἀπέχειν eſt recipere ex aliquo ueluti cenſum aut reditum ex aruis. Et ad eum modum uertit in euangelijs. Receperunt mercedem ſuam ἀπέχουσιν.

Repletus ſum acceptis.) πεπλήρωμαι δεξάμενος.i.repletus ſũ accipiens,niſi quod participium eſt præteriti temporis. Cõmodius uertiſſet ad hunc modum, Expletus ſum. poſteaq̃ accepi ab Epaphrodito, a uobis miſſa, odorem. &c.

In odorem ſuauitatis.) ὀσμὴν εὐωδίας,quod ſuperius indicauimus. Nec eſt in odorem, ſed odorem appoſitiue. Ambroſius legit odorem bonæ ſuauitatis,ſed mutato ſicuti cõijcio,auferendi caſu,in accuſandi caſum.

Omne deſyderiũ.) πᾶσαν χρείαν.i.omnem neceſſitatem ſiue indigentiam, Valla emẽdat implebit πληρώσει, ſed codex unus habebat πληρῶσαι,i. impleat. Cũ ſpũ ueſtro.) Sic & Ambroſius legit,ſed Græci codices habent, μετὰ πάντων ὑμῶν.i.cum oibus uobis.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSES.

IN primis nõ poſſum nõ mirari,quid in mentem uenerit ijs qui Coloſſenſes ad quos ſcribit hanc epiſtolam Paulus eſſe aiũt Rhodienſes,ob nobilẽ illum Coloſſum,qui memoratur inter ſeptem mundi miracula. Nam de ſtatua quidem nullus non meminit ſcriptorum. At de ciuitate huius nominis,ne ij quidem ullum fecere uerbum,qui totius inſulæ ſitum diligentiſſime literis prodiderunt. Quin potius Coloſſæ ciuitas eſt Phrygiæ,quæ eſt in Aſia minore,haud ita procul ab Hierapoli,& Laodicea, quarũ & in hac epiſtola meminit Paulus Laodiceæ cum ait,uolo autẽ uos ſcire,cuiuſmodi certamen habeã pro uobis, & pro his qui ſunt Laodiceæ. Ac rurſum in calce. Facite ut & in Laodicenſiũ eccleſia legatur, & ea quæ e Laodicea miſſa fuit, ut uos quoq; legatis. Ac paulo ſuperius. Quoniam habet zelum multum pro uobis & his qui ſunt Laodiceæ, & his qui ſunt Hierapoli.

Conſtat

Cōſtat aūt Hierapolim & Laodiceā in Phrygia eſſe aut certe in cōfinio, autore Ptolomæo. Porro Plinius libro ſexto cap. trigeſimo ſecūdo Coloſſas nominatim recenſuit in deſcriptione Phrygiæ. Quæ ſeptentrionali ſui parte Galatiæ ſit cōtermina, Meridiana, Lycaoniæ, Piſidiæ, Mygdoniæ, Aboriente Cappadociam attingens. Oppida celeberrima ſunt, Ancyra, Andria, Celena Coloſſæ, Carina Coiaſon, Ceranæ, Iconium, Midanū. Idem libro trigeſimo primo capite ſecundo prodidit Coloſſis flumen eſſe, in quod lateres coniecti lapides extrahantur. Ad hæc Strabo geographiæ ſuæ libro decimo, inter loca Laodiceæ finitima Coloſſarum quoq; mētionē facit. Iam uero Vulgarius quoq; Græcus intepres de Coloſſenſibus tradidit in hunc mundum πόλις φρυγίας αἱ κολοσσαί, αἱ νῦν λεγόμεναι χῶναι, καὶ δῆλον ἐκ τοῦ τὴν λαοδικείαν εἶναι πλησίον, id eſt ciuitas Phrygiæ Coloſſæ, quæ nunc uocatur Chonæ. Atq; id liquet ex eo, quod uicina ſit Laodicea. Hæc abunde ſufficiunt opinor, ad refellendos eos, qui Coloſſenſes in Rhodum transferunt. Nec ab hac ſententia diſſentit Faber Stapulenſis. Cæterum quod in Græcis codicibus κολασσαεῖς legimus, per alpha ſcriptum in ſecunda ſyllaba, haud ſcio an librariorum acciderit incuria, præſertim cum Vulgarius urbis ſitum exponens Coloſſas ſcribat, non Colaſſas, ſic autem dicimus Coloſſæ Coloſſarum, quemadmodum Athenæ Athenarum.

Et creſcit.) Hæc apud Græcos non lego Faber indicat, αὐξανόμενον addi in quibuſdam exemplaribus, atq; ita ſane legit Ambroſius, ac Paulo inferius rurſus hæc duo participia iunguntur in omni opere bono &c.

Sicut in uobis.) Sicut & in uobis addita copula καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν Atq; ita legit Ambroſius.

Conſeruo noſtro.) Græce ueſtro ὑμῶν quanquam hic libri uariant & magis quadrat noſtro prima perſona, ut intelligamus adiutorem Pauli & illorum miniſtrū. Orantes & poſtulantes.) Et hæc participia debebat uertere in uerba infinitiua, orare & poſtulare προσευχόμενοι καὶ αἰτούμενοι. Vt impleamini agnitione.) ἵνα πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν. Aut ſubaudiēda eſt p̄poſitio, κατὰ, more græcoꝝ, quaſi per Synecdochen, aut πληρωθῆτε ſumendum eſt actiue, id eſt, ut impleatis. Tametſi priorem ſenſus magis probo. Et eum ſequitur Vulgarius. Omnia placentes.) εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, quaſi dicas in omnem placētiam. Ambroſius legit ad omne placitum. In omni uirtute confortati.) Græcus ſermo iucundior eſt δυνάμει, δυναμούμενοι, id eſt in omni potentia facti potentes, ſiue ualentia ualeſcentes. Eſt enim participium præſentis temporis.

Digne deo.) Dn̄o eſt Græcis ἀξίως τοῦ κυρίου. Claritatis.) δόξης, id eſt gloriæ.

Deo & patri.) Græce tantū eſt patri. Qui dignos nos.) τῷ ἱκανώσαντι, id eſt qui nos fecit idoneos. Filij dilectionis ſuæ.) Iam non ſemel admonuimus hanc ſermonis formam peculiarem eſſe Hebræis, uas electionis, pro uaſe electo, & filius perditionis pro filio perdito. Itidem hic filij dilectionis pro filio dilecto τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

Redemptionem & remiſſionem.) Græci codices ſic habent τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ. τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, id eſt redemptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionē peccatorum Ambroſius uidetur item legiſſe, niſi quod non habet hic per ſanguinem ipſius. Cæterum quod redemptionem & remiſſionem, nullo cōiunctionis interuentu, ſed appoſitiue coniunxerit, indicat id quod ediſſerens ſubijcit. Remiſſio enim peccatorum liberos facit. Exponens em̄ Paulus quid dixerit redemptionē, ſubdidit remiſſionem peccatorum. Primogenitus omnis creaturæ.) Cū hic dixerit creaturæ, cur mox mutauit condita ſunt, cū Græcis eiuſdē originis ſint uoces κτίσις & ἐκτίσθη? Vel hinc colligi poteſt, nihil intereſſe inter creare & condere, Senſus autem hic eſſe poteſt, qui genitus fuit ante omnem creaturam. Ne quis cum Arrio dei filiū faciat creatorē, quod ſi mutato accētu legas πρωτοτόκος πάσης κτίσεως ſenſus erit illū primū produxiſſe omnia, & omnem creaturā ab illo natā eſſe. Nec male congruit ad hanc ſententiam quod ſequitur. Quod in illo creata ſint oīa &c. Vtrūcunq; ſenſum ſequi malis, non uideo quid ad rem pertineat, ut ideas platonicas huc in medium protrahamus, id quod facit Aquinas, quā

doquidem iuxta ſermonis Hebræi proprietatem Paulus in ipſo dixit, pro eo quod eſt per ipſum, ut crebro iā obuiū indicauimus. Declarat id quod mox repetēs hāc ſentētiā, quod hic dixerat ἐν αὐτῷ id eſt in ipſo, mutat in διʼ αὐτοῦ, id eſt p ipſum. Aſtipulat̄ noſtræ ſentētiæ Vulgarius hunc enarrās locū. Proinde quod ſequitur εἰς αὐτὸν, non erat uertēdū in ipſo, ne bis idē dicere uideat̄, ſed in ipſum, ut accipias hæc nō fuiſſe cōdita p Chriſtum ueluti per miniſtrum, ſed tanq̄ per cōſortem imperij. Idcirco addidit, & in ipſum ex quo pendeant oīa gubernanda. Ad eum modum ſonāt græca quæ ſcripſit Paulus, & ad eundem interpretantur præter cæteros Vulgarius. Iam per ſe liquet opinor, quod Thomas Aquinas, in ipſo exponit, tanq̄ per cauſam exemplarē, non admodū ad rem p tinere, quod tamen interpreti par ſit imputare, qui ſecus uerterit, q̄ ſcripſit Apoſtolus.

In cœlis & in terra.) τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, i. quæ in cœlis ſunt, & quæ in terra.

Imago dei inuiſibilis.) Inuiſibilis non refertur ad imaginem, ſed ad deum ἀοράτου, hoc eſt dei qui uideri non poteſt, qui tamen quodam modo uideatur in imagine.

Et ipſe eſt ante omnes.) Magis quadrabat, ante omnia, πρὸ πάντων. Nam de uniuerſis locutus eſt, & ſequitur continuo, καὶ τὰ πάντα. i. & omnia.

Et omnia in ipſo conſtāt.) Ⓒ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, id eſt omnia in illo cōſiſtunt ſiue conſtiterunt. Tametſi græci uerbi tempus recte mutauit interpres. Cæterum cōſtare dicit conſeruari. Primatum tenens.) πρωτεύων, id eſt primas tenens, quāq̄ græcis unica dictio eſt. In ipſo complacuit.) εὐδόκησεν, id ſi referatur ad patrem cuius uoluntas ac decretum fuerit, cōmodior erit interpretatio q̄ ſi ad filium. Proinde nos patri addidimus de noſtro. Omnem plenitudinem diuinitatis.) Diuinitatis apud Græcos non lego, tantum eſt τὸ πλήρωμα. Nec additur apud Ambroſiū. Quod ſi quis excutiat interpretationē diui Thomæ deprehendet, ne ipſum quidē addidiſſe, diuinitatis, & haud ſcio an apud ullum omnino ſit interpretem. Proinde demiror, unde uox ea in quædam exēplaria latinorum irrepſerit. Per eum reconciliari omnia in ipſum.) Cur nō & antea uertit in ipſum, cum Græcis eadem ſint uerba εἰς αὐτὸν. Quāq̄ rectius erat reconciliare uerbum actiuum ἀποκαταλλάξαι. Et erga ſe melius q̄ in ipſum.

Per ſanguinem crucis eius.) Græca ſecus habent διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ διʼ αὐτοῦ, id eſt, per ſanguinem crucis eius, per ipſum ſiue per eūdem, ut placuerit, referatur ad patrem, & hæc pronomina pertineant ad Chriſtum.

Pacificans.) εἰρηνοποιήσας, id eſt pacificatis, & ijs quæ in terra ſunt, & quæ in cœlis.

Inimici ſenſu.) ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ, id eſt, inimici mente ſiue cogitatiōe. Porro ſermo Græcis anceps eſt. Nam datiuus διανοίᾳ poteſt accipi uelut inſtrumentaliter, hoc eſt p ſenſum ſiue mentem, aut relatiue, inimici, ſed cui? nempe mēti. Etenī qui carni ſeruit repugnat rationi Ambroſius & Hieronymus διανοίᾳ, referunt non ad hominem peccantem, ſed ad deum, ut accipias dei mentem non hominis. Nam prior ſic legit. Et uos quōdam alienatos & inimicos conſiliorum eius, in operibus iniquis &c. Poſterior ad hunc modū, in epiſtola ad Ioannem epiſcopum Hieroſolymitanum, cū eſſetis alienati, & inimici ſenſus eius. Quāq̄ ego ſane hoſtes malim q̄ inimici Vulgarius mēte ad Coloſſenſes refert, ne ſe putarent excuſandos, ſi fato aut natura fuiſſent hoſtes dei. Idcirco addit mēte, ut intelligerent ſe ſuapte uoluntate fuiſſe hoſtes.

Carnis eius) imo ſuæ. Et immaculatos.) ἀμώμους, i. irreprehenſibiles.

Et irreprehenſibiles.) ἀνεγκλήτους, i. incriminabiles.

Quod prædicatū eſt in uniuerſa creatura.) ἐν πάσῃ κτίσει. Torquetur hic nōnihil Aquinas, putans prædicatum eſt, poſitum pro prædicabitur. Imo hyperbole eſt, qua ſignificat iam undiquaq̄ uulgatum euāgelium Chriſti, ne quid cogitarēt Coloſſenſes de mutanda fide, quæ iam ab oībus eſſet recepta. Magnificētius aūt & ardentius eſt; in omni creatura q̄ inter omēs homines. Qui nūc gaudeo.) Qui apud Græcos non lego, ſed tantum nunc gaudeo νῦν χαίρω. Et apud Græcos eſt in paſſionibus meis.

Et ad

Et adimpleo ea quæ deſunt paſſionũ.) καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων. Cõmodius uertere poterat & ſuppleo qđ deeſt afflictionibꝰ Chriſti. Ambroſius ita, & ſuppleo reliquias preſſurarũ. Porro uerbũ ἀνταναπληρῶ cõpoſitũ ex tribus, ex ἀντὶ quod ſignificat uicem cũ qs alterius loco facit aliqd, & ἀνὰ, quod apud latinos ualet re, quaſi redimpleo uice Chriſti, qđ in illius afflictionibꝰ eſt diminutũ. Ambroſius uidetur uoluiſſe ſenſum explicare Pauli, cũ ait, reliquias, ut accipiamus paſſionẽ Chriſti, non fuiſſe diminutã ad ſalutẽ hominũ, ſed unã eſſe paſſionem Chriſti, & martyrũ, hoc eſt capitis & mẽbrorũ.

Cuius factus ſum ego miniſter.) Cuius eccleſiã refert nõ corpus. Quãq; id ſane minutulum eſt, uerum ad hæc minutiſſima, nõnunq; impingunt magni theologi, ſi græce neſciant. Verbum dei myſterium.) Cum hic Paulus uerbum dei uocarit myſterium, qđ ſæpe uertit ſacramentum, cur non addunt hinc octauum ſacramentũ? Quãq; myſteriũ hoc loco ſecretũ, & arcanum ſonat, id declarant quæ ſequũtur. Nunc autem manifeſtatũ eſt. In uobis.) εἰς ὑμᾶς, id eſt in uos, & ita legit Ambroſius.

Notas facere diuitias.) Græce ſic eſt, γνωρίσαι τί ὁ πλοῦτος, id eſt notu facere, quæ ſint diuitiæ & ita legit Ambroſius. Sacramenti.) μυστηρίου, id eſt myſterij.

Quod eſt Chriſtns.) ὅς ἐστι χριστὸς, id eſt qui eſt Chriſtus. Tametſi Laurentius uertendum exiſtimat, quæ eſt Chriſtus, ut quæ referatur ad diuitias πλοῦτον, quæ uox Græcis eſt maſculini generis, & numeri ſingularis. Atq; ita exponunt Græca ſcholia.

Corripientes.) νουθετοῦντες, id eſt monentes, & ita Ambroſius. Nam Græca uox anceps eſt, quam aliquoties uertunt increpare.

In quo &c.) εἰς ὅ, in quod, in quam rem ut non referas ad Chriſtum, ſed ad illorum perfectionẽ. Nec eſt ſimpliciter laboro certando, ſed κοπιῶ ἀγωνιζόμενος, quod ad periculũ pertinet. Siquidem Agon interim certamen eſt, interim periculum.

Quam operatur.) τὴν ἐνεργουμένην, id eſt quæ operatur, & ita Ambroſius. Et operationem eſt ἐνέργειαν, ut intelligas uim agentem in Paulo. Et uirtute, eſt δυνάμει.

EX CAPITE SECVNDO.

Qualem ſollicitudinem.) ἡλίκον ἀγῶνα, id eſt quantum certamen, ſiue periculũ nec eſt pro uobis, ſed de uobis.

Faciem meam.) τὸ πρόσωπόν μου, quod plane refertur ad faciem. Nam uidit perſonam meam, nec latinum eſſe puto, etiam ſi cuidã hoc magis arridet.

Conſtructi.) συμβιβασθέντων, id eſt compactorum. Quidam habẽt inſtructi Ambroſius legit. Cum fuerint inſtructi in charitate. Porro hic idem eſt uerbũ quod ſuperius uertit conſtructi, ſignificat autem compactos & connexos, in morem membrorum unius corporis cohærentium apte inter ſe.

Plenitudinis intellectus.) τῆς πληροφορίας, quod non ſimpliciter ſignificat plenitudinẽ, ſed quoties alicui plene perſuadetur & certiſſima fit fides, ita ut nihil iam addubitet.

Diuitias plenitudinis.) πληροφορίας. Non eſt πληρώματος, quod ipſum item plenitudinem uertit. Nam hoc nomen magis ſonat certã perſuaſionẽ, quẽadmodũ admonuimus in initio euãgelij ſecũdum Lucam. Optat ẽm illis certam cognitionem myſterij, ne qd omnino heſitent. Ad quẽ modũ interpretaẽ & Vulgarius, τουτέστιν, inquiens, ὑπὲρ μηδενὸς ἀμφιβάλλωσιν, i. hoc eſt ne ulla de re ambigant. Itaq; quæ conferunt in hũc locum recentiores interpretes non poſſunt admodum congruere ſenſui Paulino.

Abſconditi.) ἀπόκρυφοι, id eſt abſconditi, hic nomen eſt non participium, occulti ſiue arcani. In ſublimitate ſermonũ.) ἐν πιθανολογίᾳ. i. in pſuaſibili oratiõe ſiue pſuaſibilitate ſiue pbabilitate Ambroſiꝰ legit in ſubtilitate ſermonis, locũ hũc ad ſophiſtas detorquẽs. Et ſi corpore.) σαρκί, id eſt carne, quam opponit ſpiritui qui mox ſequitur.

Firmamentum.) τὸ στερέωμα τῆς εἰς χριστὸν πίστεως ὑμῶν, id eſt firmamẽtum ueſtræ in Chriſtũ fidei. Miror unde diuus Ambroſius, addiderit hoc loco, legit ẽm ad hunc modũ. Videns ordinationem ueſtram, & ſupplens, id quod deeſt utilitati fidei ueſtræ. Apparet

eſt illud ita legiſſe in Græcis codicibus, ἀναπληρῶν τὸ ὑστέρημα τῆς πίστεως ὑμῶν. Cæterum interpres de ſuo addidit eius, quo nihil erat opus, ob pronomen ueſtræ, quod ſequitur.

Et ſuperædificati.) ἐποικοδομούμενοι præſentis temporis eſt, ut ſuperſtruamini manente radice Chriſto ac fundamento, ſiue ut creſcatis in eo, ſiue ut collapſi nonnihil reſtituamini. Nam id poſtremũ ſequitur Vulgarius.

Ne quis uos decipiat.) μήτις ὑμᾶς ἔσαι ὁ συλαγωγῶν, id eſt ne ſit qui uos deprędetur, aut in prædã abducat Ambroſius uertit deprædetur, & item Hieronymus libro commentariorum in Oſeam. Sentit autem cauendum, ne quis occultis inſidijs adortus, abducat eos a recta fidei uia, in errorem ac perniciem, ac ſeruitutem.

Dominum noſtrum.) Noſtrum redundat Græcis.

Non manufacta.) ἀχειροποιήτῳ, dictio compoſita, id eſt quæ fit ſine manibus.

Corporis carnis.) Græce ſic habet, τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, id eſt corporis peccatorum carnis hoc eſt, quod obnoxium peccatis carnalibus.

Sed in circũciſione.) Sed redũdat. In quo & reſurrexiſtis.) συνηγέρθητε, id eſt ſimul reſurrexiſtis. Atq; ita legit Ambroſius.

Et uos cum eſſetis.) Apud Vulgariũ ubiq; pronomẽ eſt primæ perſonæ, ἡμᾶς & ἡμῶν Item in eo quod mox ſequitur. Diuinitatis corporaliter.) θεότητος, id eſt deitatis. Et addidit σωματικῶς corporaliter, ut excludat umbras legis Moſaicæ. Corp⁹ eñ opponit umbræ. Donans uobis.) Nobis eſt Græcis prima pſona, & ita legit Ambroſius.

Delens quod aduerſus.) Melius dixiſſet, deleto quod aduerſum nos erat chirographo. Atq; ita legit Ambroſius ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον.

Chirographũ decreti.) Græce decretis eſt τοῖς δόγμασιν Græci codices, ita diſtinguũt, ut accipias chirographum deletum, quod erat nobis contrarium per decreta legis Moſaicæ ſiue per decreta legis diuinæ. Traduxit.) ἐδειγμάτισεν, quod Ambroſius uertit oſtentauit. Hic eodem uerbo latino reddit παραδειγματίσαι, hoc eſt traducere in initio Matthæi, & hoc loco δειγματίζειν, cum illud ſignificet in exemplum uertere, hoc oſtentare, & ſpectandum omnibus proponere. Alluditur eñ ad morem triumphantium, qui trophæa ſua circũferebant, & populo oſtentabant monumenta uictoriæ &c. Quod ſi Thomas potuiſſet Græcos interpretes conſulere, non opus erat hic geminis interpretationibus pro unica. Traduxit, inquit, ſanctos in cœlũ. Aut traduxit hoc eſt expulit dæmones ab homine. Confidenter palam.) ἐν παῤῥησίᾳ, quod Ambroſius legit in autoritate. Eſt autem παῤῥησία cum quis palam audet præſertim in loquendo, quãq; Paulus aliquoties uſurpat ad alia. Palam triumphans.) Illud obiter admonendum ſpolians & triumphans, & cætera participia hoc loco, præteriti temporis eſſe. Corpus autem Chriſti Græca ſcholia indicant hunc locum, bifariam legi. Primum ita, illa ſunt umbra, ſed corpus ipſum, hoc eſt ueritas eſt Chriſti, τὸ δὲ σῶμα τοῦ χριστοῦ. Rurſum ita. Corp⁹ Chriſti, nemo uos decipiat ut referas corpus ad fideles qui ſunt membra Chriſti, ſed prior lectio mihi uidetur accommodatior.

Neomeniæ.) νουμηνίας, id eſt nouilunij a νέος nouus, & μεὶς μηνὸς luna.

Nemo uos ſeducat.) καταβραβευέτω, id eſt in brabijs, aut præmijs fraudet, ſic eñ interpretatur Hieronymus in quæſtionibus ad Agalſiam quæſtione decima. Nemo aduerſum uos brabium accipiat. Cum enim in certamine poſitus iniquitate Agonothetæ, uel inſidijs magiſtrorum brabium & debitam ſibi palmam perdit, καταβραβεύεσθαι dicitur. Idq; uerbi uideri uult peculiare cilicum, in qua prouincia Paulus natus & educatus fuit. Græcanica ſcholia admonẽt, καταβραβεύειν dici quoties penes alium eſt uictoria, penes alium præmiũ Ambroſius legit. Nemo uos deuincat. Ex his ſatis liquet, quantũ abſit a uero, Iacobi Stapulenſis, hominis alioqui eruditi in hoc loco ſentẽtia. Verum hunc in errorẽ induxit Valla, qui putat καταβραβεύειν eſſe ad brabiũ euocare, ſiue brabiũ oſtẽtare Vulgarius indicat hunc locum a nonnullis ita diſtingui τὸ δὲ σῶμα τοῦ χριστοῦ μηδεὶς

ὑμᾶς καταβραβευέτω. Vt ſit ſenſus,uos autē qui eſtis corpus Chriſti,nemo deuertat, a præmio,quod cœpiſtis promereri credendo in illum.Mihi nō probatur hæc diſtinctio.Fortaſſe[ſ]leuiculum.ſed tamē obiter admonendū illud,brabiū dicendum eſſe latinis,nō brauium,hoc eſt per b ſecundam literam,non per u,deinde penultima acuta, aut circūflexa,quemadmodum eſt apud Græcos βραβεῖον brabium ſiue brabeum. Qui de græcarū uocum etymologijs conſcripſerunt,exiſtimant βραβεῖον dictum a ῥάβδος,mutatis ac trāſpoſitis literulis aliquot quod eſt uirga,ſiue ſceptrū,unde qui regalia ſceptra geſtant,brabeutæ dicti ſint, quod horum partes eſſent in certaminibus præmium addicere, qui uiciſſet,ne qs inter certantes orirẽ tumultus.Atq; id propemodū indicat Martialis in præfatione quadam , cum ait, contra retiarium ferula. Sunt qui putent palmeam uirgulam tradi ſolitam uictori,uictoriæ ſymbolum,eamq; uirgam brabeum appellari.Vnde καταβραβεύειν eſt intercipere præmium, non euocare ad præmium. Porro quod addit θέλων, non opponitur inuito aut nolēti,ſed idem pollet ac ſi dicas,ſtudio ſiue data opera,ut intelligerent illos malicioſe inſidiari Coloſſenſibus.

In humilitate.) ἐν ταπεινοφροσύνῃ,quod refertur ad animi modeſtiam,unde Ambroſius ita reddidit,in humilitate animi.Diſtinguens ab humilitate conditionis,quæ ταπείνωσις dicitur.Nam qui iactant uiſiones angelorum,craſſos & abiectos requirūt animos,quib⁹ facilius imponant, alioqui naſutis protinus ſubolet impoſtura.

Et religione angelorū.) θρησκεία,quod religionē ſonat,nonnunq; & in bonam partem, ſæpe tamen peregrinam ac ſuperſtitioſam,uox ut autumāt a Thracibus deducta, quod apud hos Orpheus multa de dijs confinxerit,traditis cerimonijs,quibus colerentur.

Ambulans.) ἐμβατεύων,id eſt ingrediens ea quæ non uidit. Tametſi Hieronymus in eodem loco ἐμβατεύων interpretatur incedens faſtuoſe.

Senſu carnis.) ἀπὸ τοῦ νοός,id eſt a mente,ut legit diuus Ambroſius.Sic eñ uocat affectū hoīs impij. Creſcit in augmētū.) αὔξει τὴν αὔξησιν Græca figura eſt,quaſi dicas uiuit uitam,gaudet gaudium,ſic hoc loco,Augeſcit augmentum.

Ab elementis huius mundi.) Huius redundat,tantum eſt ab elementis mundi.Mūdum eñ uocat quicquid uidetur.

Quid adhuc tanq;.) Adhuc redundat. Nec additur apud Ambroſium, τί ὡς, id eſt, cur tanq; &c. Viuentes mundo.) In mundo eſt græce,& ita legit Ambroſius.

Decernitis.) δογματίζεσθε,id eſt decernimini. Quāq; nec illud decernimini explicat,id quod ſenſit Paulus,intelligit eñ eos decretis & conſtitutionib⁹ hominū duci,ueluti ſubiectos,& hoc uocat δογματίζεσθαι,id eſt dogmatiçari. Dogma enim græce decretum eſt, quod Paulus fere in malam accipit partem , pro legibus quæ non dei, ſed hominum arbitrio præſcribuntur,quemadmodum paulo ſuperius,unde & decreta pontificum uocamus,diſtinguentes a lege diuina.Græcanica ſcholia admonent Paulum non dixiſſe, δογματίζετε,hoc eſt decreta facitis, ſed δογματίζεσθε, id eſt decretis oneramini. Proinde nec hoc loco probo Iacobi Fabri ſententiam,qui uertit,decreta quæritis. Interpres uulgatus,& Ambroſius legiſſe uidentur δογματίζετε.

Ne guſtaueritis.) Hæc tria uerba apud Græcos, ſingularis numeri ſunt, μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς, id eſt ne attigeris,neq; guſtaueris,neq; contigeris. Atq; hæc uerba uidētur dici a Paulo μιμητικῶς,id eſt per imitationem ſic enim loquebantur qui ſuis decretis onerabant Chriſtianos,ne guſtes hoc,ne tangas illud,ne contrectes hoc.atq; his cerimonijs ſubigebant uelut in tyrannidem, quos Chriſtus liberos eſſe uoluit.Et utinam his quoq; temporibus, non idem facerent ſacerdotes quidam,omiſſis ijs quæ propius ad pietatem pertinent.

Ipſo uſu.) τῇ ἀποχρήσει,id eſt abuſu & Ambroſius legit,per abuſionem. Agit enim de cibo & potu, quæ uſu cōſumunt,& in latrinam excernuntur. Nā ijs ꝓprie dicimur abuti.

In ſuperſtitiõe.) ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, quæ eſt falſa religio, interprete Hieronymo, in eo, quẽ modo citaui loco. Nã ſupſtitio, δεισιδαιμονία dicitur. Ambroſius legit ſuperſtitione, hanc cãdem uocem interpres paulo ante uertit in religione. Porro uox græca ita ſonat quaſi dicas, ſpontanea religio cum quis ultro ſibi fingit religionem. Nam θρησκεία religio dicitur, a Thracibus, apud quos Orpheus primus cœpit nugari de dijs, ut modo dictũ eſt & θέλω uolo. Idq́ probe quadrat in confictas ab homunculis cerimonias.

Ad non parcendum corpori.) καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, quod ad uerbum ſonat imparſimonia, hoc eſt, cum quis non parcit, alicui rei. Nam φείδομαι parco, & α particula eſt priuatiua. Ambroſius legit, ad uexationẽ corporis. Sentit enĩ de ijs qui ſuperſtitioſe lacerabant aut mutilabant corpus ſuum, aut immoderatis ieiunijs cõficiunt. Manent huius rei nõnullæ reliquiæ hodieq́ apud Italos. cuiuſmodi multa cõmemorat Apuleius in aſino ſuo.

Rationem quidem habentia ſapientiæ.) λόγον hic interpretantur ſpeciem; quod quoniam Aquinas ſenſit duriuſculum, ãnectit id quod ſequitur in ſuperſtitione, ut intelligamus in eiuſmodi rationem eſſe ſapientiæ, non ſimpliciter, ſed ad ſuperſtitionem. At mihi uidetur oratio inabſoluta. Cœpit enim per μὲν, & non reddidit, quæ illi reſpondet δὲ. Proinde mihi uidetur λόγος, hoc loco ſonare ſermonem aut uerba, ut opponatur rei. Quod ſi abſoluiſſet orationẽ, dixiſſet ad hunc modũ, quæ oĩa uerbotenus uidenẽ erudita ac magnifica nimirum ab angelis profecta, ut illi narrant. Cæterum re longe abſunt a religione Chriſti, quæ nec in ſuperſtitione, nec in abiectione animi, qua pecudum ritu homines, homunculi cuiuſpiam arbitrio circũaguntur, nec in leſione corporis ſita eſt, cum deus cibo uoluerit honorari corpus, non cruciari inedia, ſed in puritate uitæ, & charitate. In humilitate.) Diuus Hieronymus hoc quoq́ uerbum notat, tanq̃ improprie hoc loco uſurpatum, cum alias uirtutem ſonare ſoleat, hic uicium, quo quis humilia ſentit atq́ terrena, & abiecti eſt animi, ut patiatur ſeſe ueluti bubulum duci naribus præceptis hominum.

EX CAPITE TERTIO.

Libidinem.) πάθος, quod morbum uertas licebit. Aut potius molliciem, ut de effœminatis & pathicis intelligas. Nam alioqui quid attinebat addere libidinem, cum ante dixerit fornicatio? Porro molliciem & Flaccus morbum appellat, cũ grege turpium morbo uirorum.

Filios incredulitatis.) Quod ſuperius uerterat diffidentiæ ἀπειθείας, idem & inobediẽtiam ſonat. Quãq̃ hoc loco Ambroſius non addit, in filios diffidentiæ.

In quibus & uos.) ἐν οἷς, ſermo Græcus anceps eſt, quod articulus referri poſſit, uel ad filios inobediẽtes, inter quos & Coloſſenſes quondam fuerant, uel ad uicia quæ paulo ante commemorauit, certe quod mox ſequitur, cum uiueretis in illis, ad uicia pertinet.

Quæ ſurſum ſunt.) τὰ ἄνω, cur non potius, ſuperna. Et φρονεῖτε curate potius q̃ ſapite.

Vita ueſtra.) Græci legunt noſtra, ἡμῶν, id eſt noſtra prima perſona.

Propter quæ uenit.) δι' ἃ ἔρχεται, id eſt propter quæ uenit, ut uenit ſit præſentis tẽporis, intelligaſq́ ſolere uenire diuinam iram. Iam de filijs diffidentiæ, non ſemel a nobis, dictum eſt τῆς ἀπειθείας. Nos uertimus filios intractabiles.

Turpem ſermonem.) αἰσχρολογίαν, id eſt turpiloquium.

Expoliantes.) ἀπεκδυσάμενοι, id eſt exuentes, id eſt poſtq̃ exuiſtis. Nam præteriti temporis eſt. uocem hanc interpres ſubinde uertit, expoliantes.

In agnitionem dei.) Dei redundat, iuxta græca exemplaria. Nec Ambroſius addit.

Maſculus & fœmina.) Hæc non inuenio apud Græcos.

Gentilis & Iudæus.) ἕλλην, id eſt græcus.

Barbarus.) Poſt hanc uocem Græci omittunt coniunctionem & oratio fit ardentior. Porro barbaro oppoſuit Scytham, nõ quod is barbarus nõ ſit, ſed quod præ hoc reliqui

barbari non ſint barbari.

Nolite mentiri inuicē.) μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους, id eſt ne mentiamini alius aduerſus aliū Quid enī eſt mentiri inuicē, quod uertit interpres, niſi mentiri uiciſſim?

Dilecti uiſcera miſericordiæ.) Dilecti hic participium eſt, nō nomē ἠγαπημένοι. Nec eſt miſericordiæ, ſed οἰκτιρμῶν, id eſt miſerationū, numero multitudinis.

Humilitatem.) ταπεινοφροσύνην, quod Ambroſius uertit humilitatem ſenſus, nos modeſtiam maluimus. Nam modeſtia potius eſt ταπεινοφροσύνη. Modeſtiam.) πραότητα, id eſt manſuetudinem, ſiue lenitatē

Patientiam.) μακροθυμίαν, id eſt longanimitatem.

Charitatem habete.) Habete non reperio apud Græcos, nec apud Ambroſium, ſed referendus eſt accuſatiuus charitatē ad uerbum ſuperius ſitis induti.

Quæ eſt uinculum perfectionis.) σύνδεσμος τελειότητος, id eſt uinculum integritatis. Reſpexit enī ad corpus, in quo ſpiritus colligat & cōnectit omnia membra, alioqui dilapſura. Quanquam non me fugit omnes ſecus interpretari.

Exultet.) βραβευέτω, id eſt præmij loco detur ſiue contingat, aut palmā ferat, hoc eſt ſuperet & uincat, non uicia. Hoc eſt ne iudicet ira in uobis, aut inuidia, aut ſupbia, ſed pax deferat palmā, ut is putet ſe uiciſſe, qui cæterarum rerū diſpendio pacē conſeruauerit. Nam hæc demum eſt pax dei. Alioqui pax mundi ex uindicta naſcitur. In hanc ferme ſententiam interpretatur Vulgarius. Iam uero quorſum attinet recenſere, quid in hunc locum cōmentati ſint theologi recentiores ſecuti uerbum exultandi. Præterea pax dei eſt & apud Græcos, & Ambroſium, non pax Chriſti.

In qua.) In quam εἰς ἥν, ſiue ad quam. Et grati ſitis.) καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε, ſuperius admonuimus ex Hieronymiana ſentētia εὐχάριστον in diuinis literis accipi pro gratioſo, & amabili, quēadmodum opinor accipiendū hoc loco. Siquidem id adiecit uelut indicans, qua ratione pax inter eos poſſit conſiſtere, ſi comes ſimus & benigni erga omnes, propenſi ad bene merendū de omnibus. Vulgarius interpretatur grati erga deum, hoc eſt memores, qualis ille fuerit in nos, ut & ipſi uiciſſim clementes ſimus erga conſeruos. Verū hæc expoſitio mihi uidetur eſſe coactior. Abundanter.) πλουσίως, quaſi dicas opulente & diuitū more. Nam hoc uerbo delectatus eſt Paulus.

Docentes & cōmonentes.) Aut abuſus eſt participio loco uerbi, idq; iuxta proprietatem Hebræi ſermonis, aut hæc referenda ſunt ad id quod præceſſit. Grati ſitis, deinde ueluti per parentheſim interiectis aliquot uerbis, ſubnectatur docentes & cōmonentes ut hæc ſit Chriſtiana benignitas docere & cōmonere. Cæterū uoſmetipſos quod Græcis eſt ἑαυτοὺς melius tranſtuliſſet uos inuicem. Quis enī docet ſeipſum?

In pſalmis.) In redundat apud nos, nec eſt apud Græcos, nec apud Ambroſium.

In cordibus.) In corde, Et eſt dn̄o, non deo. Deinde omne quodcūq;, & addunt Græci.

Ad illas.) πρὸς αὐτάς. i. erga illas ſiue aduerſus illas. Placitū eſt in dn̄o.) In redundat, εὐάρεστον τῷ κυρίῳ. Ad indignationē.) μὴ ἐρεθίζετε. i. ne prouocetis, ad indignationē additum eſt ab interprete quopiam. Ambroſius tamē legit ad iram prouocare.

Puſillo animo.) μὴ ἀθυμῶσιν. i. ne deſpondeāt animū & animo deijciantur.

Ad oculū ſeruientes.) Rurſum uſus eſt duobus illis nominibus, ἐν ὀφθαλμοδουλίαις, & ἀνθρωπάρεσκοι, de quibus ante admonuimus.

Timentes dominum.) θεόν, id eſt deum pro dominum legunt Græci, ne quis accipiat hominem eſſe timendum.

Sicut in domino.) ὡς τῷ κυρίῳ, id eſt tanquam domino hoc eſt deo.

Chriſto ſeruite.) τῷ κυρίῳ γὰρ χριστῷ δουλεύετε, id eſt domino enim Chriſto ſeruitis. Tametſi græca uox eſt anceps, δουλεύετε. Ambroſius legit ad hunc modum. Recipietis retributionem hæreditatis domini Chriſti, cui ſeruitis.

Qui enim iniuriam facit,) ὁ δὲ ἀδικῶν, id eſt qui uero iniuriam facit. Aut qui non recte facit, Ambroſius legit, qui enim inique gerit, fert id quod geſſit inique, quo ſeruet Græcarũ uocum affinitatem ἀδικῶν, & ἠδίκησε.

Acceptio apud deum.) προσωποληψία, id eſt perſonæ reſpectus.

Apud deum.) In Græcis codicibus non reperio.

EX CAPITE QVARTO.

ET æquum,) τὴν ἰσότητα, id eſt æqualitatẽ, ſeu potius æquabilitatẽ. & iuſtũ uocat, id quod ſeruis debetur a dominis, æquabilitatem, ne alium in delicijs habeant, alium inique tractent, quæ res intolerabilem facit ſeruitutem. Præterea uos pro nomen interpres addidit de ſuo οἱ κύριοι, Ambroſius non addidit.

Sale ſit conditus.) ἅλατι ἠρτυμένος, Ambroſius legit ſemper, in ſale gratia ſit conditus, quaſi dictum ſit. Sermo ueſter ſit ſalſus, conditus gratia. Tametſi græca perinde ualent ac ſi dicas. Sermo ueſter ſemper habeat gratiam, ſale conditus, ut intelligamus iucunditatem ac modeſtiam in colloquijs ethnicorum, ſed eam cum ſapientia coniunctam. Hoc detorqueri poteſt ad nos, ſi quando cum magnatibus agẽdum eſt, ne intempeſtiua maledicentia & acerbitate prouocemus eos reddamuſq; deteriores q̃ ſunt, ſed prudẽti moderatione ſermonis paulatim adducamus ad meliora.

Nota faciet.) Græci legunt, numero multitudinis πάντα γνωρίσουσι τὰ ὧδε, id eſt, omnia nota facient quæ hic ſunt, loquitur em̃ de duobus Tychico & Oneſimo. Nec addit, qui pronomen, nec apud Græcos, nec apud Ambroſium.

Qui dicitur iuſtus.) Iuſtus hic latina uox ἰοῦστος, unde uidet̃ latinus hic Ieſus.

Semper ſollicitus.) ἀγωνιζόμενος, id eſt certans ſiue laborans.

Vt ſtetis,) Vt ſitis, ἵνα ἦτε. Multum laborem.) ζῆλον πολὺν, id eſt multũ ҫelũ ſiue multã æmulationẽ. Lucas medicus.) λουκᾶς ὁ ἰατρὸς. Articulus diſcernẽdi cauſa addit9 magis ſuadet, ut hoc de alio quopiam Luca dictum accipiamus. Ambigunt enim interpretes. Et quæ in domo eius eſt eccleſiam.) καὶ τὴν κατ᾽ οἶκον αὐτοῦ ἐκκλησίαν, id eſt & domeſticam eius eccleſiam. Ambroſius, ſi modo non fallunt codices, exiſtimat Nympham fuiſſe mulierem deuotam, ut uocãt, ſed αὐτοῦ pronomen apud Græcos additum ſignificat uirum fuiſſe, non mulierem Nympham. Porro quod addit & quæ in domo illius eſt eccleſiam, opinor hic eccleſiam accipi non pro uniuerſo cœtu, ſed pro reliqua familia, iã Chriſtiana. Nam Græci interpretes putant, magnatem aliquem ob id fuiſſe quod domi habuerit eccleſiam.

Vobis legatur.) ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε. i. ut & uos legatis. Nam præceſſit eam.

Et cum lecta fuerit.) Ex huius occaſione loci, quidam epiſtolam ſubornarunt, uelut a Paulo ſcriptam Laodicenſibus, ſed quæ nihil habeat Pauli, præter uoculas aliquot ex cæteris eius epiſtolis mendicatas. Etiamſi Faber homo doctus, ſed aliquoties nimiũ candidus, diligenter reliquis admiſcuit epiſtolis. Græcanica ſcholia negant hanc epiſtolam, de qua hic agit a Paulo ſcriptam fuiſſe Laodicẽſibus. Neq; em̃ dixit, quæ ſcripta fuit ad Laodicenſes, ſed quæ ſcripta fuit ex Laodicea. Proinde fuiſſe epiſtolam, quam Laodicenſis quiſpiam ſcripſerit ad Paulum, in qua tamen ineſſent quæ ad Coloſſenſiũ rem ptineret. Vulgarius indicat fuiſſe qui putarint hãc eſſe quæ prior eſt Pauli ad Timotheũ, quod eã ſcripſerit Laodiceæ. Verũ ut hac de re nõ pnuncio, ita nihil uereor aſſeuerare, eã quã Stapulenſis addit Pauli non eſſe. Non eſt cuiuſuis hominis Paulinum pectus effingere. Tonat, fulgurat, meras flammas loquitur Paulus. At hæc præterq̃ quod breuiſſima eſt, quam friget, q̃ iacet. Iam illud ſtultum etiam eſt, non ſolum impudens, quod plæraq; ex hac ipſa collegit epiſtola, quiſquis hanc effinxit. At ſi quicquid erat in epiſtola Laodicenſium, idem in hac habetur & quidem tanto copioſius, quorſum attinebat mandare, ut illa hic quoq; legeretur? Deniq; qui factum eſt, ut hæc

epiſtola

epiſtola, apud latinos extet cum nullus ſit apud Græcos, ne ueterum quidem qui teſtetur eam a ſe lectam? Quanꝗ quid attinet argumentari. Legat qui uolet epiſtolam. Extat em̃ in Fabri cõmentarijs. Nullum argumentũ efficacius perſuaſerit eam non eſſe Pauli, ꝙ ipſa epiſtola. Et ſi quid mihi naris eſt, eiuſdẽ eſt opificis, qui nænijs ſuis omniũ ueterum theologorum omnia ſcripta contaminauit, conſpurcauit, perdidit, ac præcipue eius, qui præ cæteris indignus erat ea contumelia, nempe diui Hieronymi. Nihil em̃ fere habemus huius præter cõmentarios in prophetas & epiſtolas aliquot, qđ nõ ſit ſtudioſe ab hoc furcifero uel mutilatũ, uel adulteratũ, uel cõfuſum turpiſſimeq; cõtaminatum, ut neqđ dicã de tot uoluminibus inſulſiſſimis, quæ idem artifex Hieronymi titulo euulgauit, id quod nemini non liquebit, poſteaꝗ totus Hieronymus, qui nunc præ manibꝰ eſt, in lucem, exierit. Quodquidem aſpirante Chriſti ſpiritu, prope diẽ futurum eſt. At Fabri mei candorem, & ipſe libens imitarer, niſi uiderem fieri, ut dum ad hunc modũ obſecũdamus indoctis aliquot, indignis afficiantᷣ cõtumelijs, nõ ſolum heroes illi, q nobis pulcherrima ſui monumẽta reliquerunt, uerum etiã bonæ ſpei ingenia, quæ hac impoſtura, aut deterrẽtur a literis, ſi ſuboleat, aut inficiuntur, ſi non ſuboleat. Idem cõſimili candore pſalterio ſuo adiecit, epiſtolam Hieronymi nomine ad Damaſum papam, in qua poſtulat, ut ad calcem in ſingulis pſalmis adderetur. Gloria patri. Atqui hac ne fingi quidem poſſit quicꝗ infantius, indoctius, inſulſius. Tãtum abeſt, ut Hieronymi hoc eſt hominis inimitabili doctrina ſimul & eloquentia præditi uideri poſſit.

Gratia.) Domini noſtri Ieſu Chriſti, hæc omnia apud Græcos non inuenio. Et ita legit Ambroſius, quemadmodum habetur in Græcis exemplaribus ἡ χάρις μεθ᾽ ὑμῶν, id eſt gratia uobiſcum.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM
AD COLOSSENSES
FINIS.

ANNOTATIONES IN PRIOREM EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES.

CAPVT PRIMVM.

ET pax.) Hoc loco Græci addunt illa pene ſolennia a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Memores operis.) Poteſt & ſic accipi. Memores ueſtri propter opus fidei, ut ſubaudias, ἕνεκα.

Suſtinentiæ.) ὑπομονῆς, id eſt tolerantiæ ſiue patientiæ ſpei, hoc eſt, quod patienter perſeueraſtis in ſpe. Ambroſius legit expectationis ꝓ ſuſtinentiæ. Ante deum.) i. coram deo ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ.

Non in ſermone tantum.) In proxima epiſtola admonuimus λόγον opponi ueritati & efficaciæ, pro quo illic interpres uerterat ſpeciẽ. In plenitudine.) ἐν πληροφορίᾳ, de quo ſuperius admonuimus. i. in certitudine, & certa ꝑſuaſione. Nec em̃ certam facit fidem, q docet tantũ, ſed qui miraculis ac malorum tolerantia ꝑſuadet, is demum uere ꝑſuadet Id quod nõ faciebant ψευδαπόστολοι.

Excipientes uerbum.) δεξάμενοι τὸν λόγον melius recepto uerbo, ſiue ſermone

ſiue qui

ſiue qui dñi uerbũ accepiſtis, quod ut Paulus tradidit, non ſine pſecutione, illi ita recęperunt non citra afflictionem & inſectationem malorum. Cæterum hoc loco aut δεξάμενοι participium poſitum eſt loco uerbi, aut ita diſtinguendum eſt, quemadmodũ diſtinguit Vulgarius. Imitatores mei facti eſtis & domini, ut hactenus ſit diſtinctio, deinde ſequatur, excipiẽtes uerbum. Vt ſit ſenſus, imitati eſtis me & ipſum Chriſtum, quod euãgelij cauſa libenter perpeſſi ſitis afflictionem. Ambroſius legit. Imitatores noſtri facti eſtis & ipſius domini, ſuſcipientes uerbum.

Forma.) τύποις, id eſt formæ, quod Ambroſius uertit in exemplũ & recte.

In omnem locum.) Græce eſt. In omni loco.

Diffamatus eſt.) ἐξήχκται, id eſt exſonuit, ſiue ebuccinatus eſt, ut admonet Laurentius iſq; optimo iure ridet Remigiũ qui notarit Paulum ueluti ſolœciſſantem, quod abuſus ſit hoc uerbo diffamare in bonã partem, quaſi uero Paulus latine ſcripſerit, ac nõ magis græce, aut quaſi Paulo præſtandũ fuerit qcquid quilibet uerteret interpres, ut ſi Remigius pro νήφειν uerteret inebriari, Paulus in ius ſit uocandus, uiolatæ latinitatis reus. Iam uero palam falſum eſt omnia uerba apud latinos ad eundem modum compoſita ſignificare in malam partem, niſi forte diſpergere, diſiungere, diſſoluere, ad idq; genus alia ſexcenta ſunt in malam accipienda partem. Apud Græcos huiuſmodi uox eſt, quæ addita nominibus ac uerbis id efficit, ut δυσυχεῖν δυσφημεῖν, contraria ſũ Apud latinos nõ itẽ. Certe Auguſtinus diffamare utitur pro diuulgare, cum fama longe lateq; ſpargitur. Inſcitiæ utcũq; dari uenia poteſt, uerum quis ferat tantam arrogantiam cum inſcitia cõiunctam, imo quis non rideat tam inſignem ſtulticiã, ut non conſultis uoluminibus hoc imputet Paulo græce ſcribenti qđ factũ ſit ab interprete. Niſi forte Remigius credidit Paulum ſcripſiſſe latine. Profecta eſt.) ἐξελήλυθεν, id eſt emanauit ſiue peruenit, aut potius dimanauit, neq; eñ dixit in omnem locum, ſed in omni loco, ut intelligas id quod ante clanculũ muſſitabatur, iam ceptum publicitus prædicari.

Qui eripuit.) τὸν ῥυόμενον ἡμᾶς, id eſt qui eripit nos participiũ præſentis tẽporis.

EX CAPITE SECVNDO.

SEd ante paſſi multa.) Multa addidit neſcio quis de ſuo. Nã nec apud Græcos eſt nec apud Ambroſium καὶ προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες, id eſt, & ante paſſi, & cõtumelijs affecti. Porro paſſum uſurpauit Græcorũ more pro afflicto. Quibus & πάθος ſiue πάθημα dicitur afflictio.

Fiduciam habuimus.) ἐπαῤῥησιασάμεθα, quod ita circũ loquitur Ambroſius. Exerta libertate auſi ſumus. Eſt autem παῤῥησιάσασθαι palam & intrepide, quod dicendum ſit dicere, quemadmodum ſæpe iam admonuimus.

In multa ſollicitudine.) ἐν πολλῷ ἀγῶνι. i. in multo certamine ſiue labore aut periculo, quod tamen ſæpe uertit ad hunc modũ. Ambroſius certamen legit.

Non de errore.) οὐκ ἐκ πλάνης. Error apud nos tantũ eſt decepti. At πλάνη Græcis eſt & decipientis. Vnde maluiſſem uertere impoſturã. In hunc ſenſum interpretanẽ Græcorũ cõmentarij. Etenĩ qui fallere ſtudet, nõ cõijcit ſemetipſum in pericula, ſed delicijs indulget potius, & ſuũ ipſius negocium agit.

Neq; ex immundicia.) ἐξ ἀκαρθασίας. i. ex immundicia, quod græcanica ſcholia exponunt maleficiũ & abominandũ, quã ideo uocat immundiciã, quod fiat impuris & ſordidis artibus ad imponendũ ſimplicibus. Vt crederetur a nobis.) A redundat, hoc eſt ut nobis cõmitterẽ euãgeliũ πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον. Cũ poſſemus uobis oneri eſſe.) ἐν βάρει εἶναι. i. in onere ſiue in pondere eſſe. Quod quidẽ bifariam legunt Græcanica ſcholia, aut ἐν βάρει, hoc eſt in pondere & autoritate, quoniam præceſſit nõ quærentes gloriam & ſequitur. Sed facti ſumus paruuli. Ad hæc Ambroſius uidetur de honore non de grauatione interpretari. Deniq; ad hunc ſenſum facit, quod continenter adiecit, ut Chriſti apoſtoli. Neq; enim eſt apoſtolorum grauare ſuo ſupcilio quemq;. Aut ἐν βάρει

quod

q̄d nihil ab illis acceperit,nec uſq̄ ſumptui,aut oneri fuit.Prior interpretatio mihi magis arridet. Sed facti ſumus paruuli.) Interpres & Ambroſius legiſſe uidentur νήπιοι id eſt paruuli,ſiue pueri.Verum Græci codices habent ἤπιοι id eſt mites mini/ meq; auſteri.Vtrumq; tolerabile eſt, uerum poſterius propius facit ad Pauli ſenſum ut opponatur ei,ἐν βάρει,ut intelligas eum non fuiſſe uſum faſtu & ſupercilio inter illos, ſed manſuetudine, & lenitate, Vtráq; ſcripturam indicat Vulgarius interpres Ambroſius honore legit non oneri,& ita ediſſerit. Cui lectioni ego libentius ſubſcripſerim, non tantū ob id quod aptius quadret ad huius loci ſententiam,cum cæteris item cōpluſculis apud hunc ipſum locis pulchre conſentiens,uerumetiam quod inter tot egregias dotes quibus principem ac præcipue epiſcopum præditū eſſe oportet,non alia ſit, qua uel ornetur decentius,uel cōmendetur efficacius,q̄ morum & ingenij lenitas ac manſuetudo,quæ fere non niſi eximiam probitatem & inſignem ſapientiam, tum comitari ſolent, tum arguere uulgaris, aut ficta probitas,ſuum habet faſtum,ſuum habet ſupercilium,& ſibi plus æquo indulgens,ut alienarum uirtutum eſt maligna æſtimatrix,ita uiciorum alienorum acerba inſectatrix eſt. Quanq̄ autem huius laudis prima ſecundum Chriſtum gloria penes Paulum noſtrum eſt, qui cum cæteros omnes omnibus & dotibus & officijs apoſtolicis longe præcurreret,tamen unus apoſtolum eſſe ſeſe uelut ignorabat, hoc ſeſe gerens ſummiſſius,quo maior eſſet, tamē his quidem temporibus,neminē noui,qui propius ad hāc laudem accedat,q̄ ille meus, imo non meus,ſed totius inſulæ Britannicæ Mœcenas Gulielmus Vuaramus archiepiſcopus Cantuarienſis,in quo cum nihil ſit,quacūq; contempleris hominem,quod non eximium ac maximum eſſe iudices,tamen haud alia re maior uideri ſolet,q̄ quod modis omnibꝰ maximus, ſolus ipſe magnitudinem ſuam non agnoſcat,quo fit ut cum cæteris uirtutibus ſuperet etiam maximos, hoc uno nomine ſuperet & ſeipſum,quod ſibi magnus non eſt. Si quis expēdat dignitatis faſtigium, ſi negociorum molem & amplitudinem,ſi iudicium pene diuinū, ſi uim ingenij incomparabilem, ſi eruditionem undiquaq; abſolutam,ſi uitæ puritatem, ſi fortunæ ſplendorem,quem pro temporum ac regionis conſuetudine,tolerat uerius q̄ habet,ne inter ſūmos quidē ullum inuenies,quem cum hoc auſis conferre. Rurſum ſic obuius & expoſitus eſt oibus,ut uix reperias uel in media plæbe,inter infimæ ſortis homines,quē hic nō ante eat comitate,facilitate,manſuetudine. O mentem uere heroicam & apoſtolico uiro dignam,cum humanum prætergreſſus ſis modum,tum teipſum in ordinem redigere,ac nec infimum quemq̄ hominem faſtidire. Alijs paululum eruditionis criſtas erigit. Alijs imaginum ſplendor animos effert. Sunt,quibus uita caſtior ſupercilium adducat. Neq; deſunt quos mediocris etiam aura fortunæ ſuſtollat,neq; ſui ſinat meminiſſe.Hic ſemper in omni doctrinæ genere ſummas tenuit, ut qui ingenio longe feliciſſimo,quod naturæ deiq; munere contigerat, ſtudiū adiunxerit indefatigabile.Deinde in grauiſſimis ſimul ac ſplendidiſſimis regni regiſq; negocijs toties ac tot annos uerſatus eſt,idq; non ſine ſumma laude,tum pietatis,tum prudentiæ. Nunc denique ceu mirificus quidam Geryon, tergeminum heroa ſuæ præſtat uniuerſæ Britanniæ. Archiepiſcopū ac primatem, Cancellarium, & Mœcenatem, Archiepiſcopum religioni,Cancellarium iuſticiæ,& reipublicæ,Mœcenatem ſtudijs. Quis eſt tanto animi robore præditus, qui nō ſub horum uno quolibet ſudet anheletq;? quæ ille ſolus ſuſtinet? præſertim qui prorſus intelligat, quid quiſq; titulus efflagitet. Siquidem Archiepiſcopi primatiſq; titulus, quem uir ille ſanctiſſimus Thomas ſuo martyrio reddidit auguſtiorē,illud exigit, ut quod Rhomanus pontifex uniuerſo debet orbi, hoc ille uniuerſæ præſtet Britanniæ. Iam Cancellarij munus,ſummum & incorruptum totius regni iudicem requirit,& ad quē oibus ſit aditus,laicis pariter & clericis,a quo tamē nulla iā ſit appellatio. Quas hic negociorꝫ moles,quos cauſarū fluctus uno ab homine ſuſtineri putas? Vt ne uocē interim ad hāc rationē,neq; pauca,neq; mediocria curarū pōdera,quæ

ex regijs

ex regijs rebus accedunt,ut domeſticas ſollicitudines diſſimulē,quas in tam uniuerſa fa
milia non mediocres eſſe conſentaneum eſt.Et tamen unum illud pectus,tot rebus ob-
eundis,non ſolum ſufficit,uerum etiam ſupereſt.In tam immenſo circūſtrepentium ne-
gociorum agmine ſuppetit, quod tribuat religioni,quod priuatis amicorum affectibus
quod euoluendis libris,quos adeo non faſtidit,ut cum nullis amicis confabuletur liben
tius,quoties a publicis functionibus ocij nōnihil ſuffurari licet.Nimirum hoc illi tribuit
admiranda quædam naturæ felicitas,& incredibilis ingenij dexteritas,hoc iudicium nō
minus acre q̄ promptū & expeditū, hoc diutinus rerum uſus,ſuper oīa uero ꝑpetua
quædam uitæ ſobrietas ac uigilantia.Ne minima quidem ætatis portio datur aleæ, nulla
uoluptatibus,nulla conuiuijs, nulla ſomno, imo naturæ quoq; nonnihil detrahit, quod
adijciat iuuandæ patriæ.Hac ratiōe fit,ut & tempus,& ætas iam alioqui grandior,& ua-
letudo tot tātiſq; negocijs obeundis , ſuſtinēdis,exantlandiſq; ſufficiat,quibus ne decē
quidem alij pares eſſe poſſint.Iam fieri non poteſt,quin in tam uaria negociorum turba,
quædam exiſtant,non ingentia ſolum,ſed etiam moleſta,periculoſaq;. Quandoquidem
non temere dictum eſt illud,ne Iouem quidem placere omnibus. At hunc nemo uidit
triſtem,nemo commotum, nemo uultuoſum. Tanta eſt infatigati pectoris uis & con-
ſtantia.Tum æquitas ac ſuauitas tanta,ut ab hoc uicti diſcedant æquioribus animis,q̄ a
nōnullis ſolent uictores. Sibi perpetuo tranquillus eſt, alijs comis & alacris, Iam uero
Mœcenatis perſonam quā ultro ſuſcepit,ita tuetur ac ſuſtinet, ut inſula ſemper uiris &
opibus pollens,olim religione nobilis,nunc optimis item literis ac diſciplinis,huius po-
tiſſimum opera ſic effloruerit,ut nulli regioni cedere debeat,ſeu græcæ pariter ac latinæ
literaturæ peritiam requiras,ſeu ſpectes eloquentiæ uires,ſeu mathematicorum acumi-
na,ſeu reliquā philoſophiæ cognitionē,ſeu literarum arcanarū myſteria.Vnus alit plu-
rimos,euehit plæroſq;,fauet,fouet,ornat ac tuetur omnes,non ſolum eximios,ſed & me
diocres,nec ſuos tantum, ſed exteros quoq;. Quorū in numero me quoq;,quantuluſcū-
q; ſum,eſſe uoluit illius benignitas. Cuius beneficentiæ,q̄q̄ alias quoq; profuſæ & exun
danti,illud etiam geminam addit gratiam,quod uix unq̄ admoneri ſeſe patitur,rogari
nunq̄. Quin & gratias agentē mox interpellat,uelut hoc ipſum nimiū ſit eū,qui ſūmo
ſit affectus beneficio,uerbis agnoſcere quod accepit.Abunde ſibi relatam gratiam pu-
tat,ſi ſtudijs profuit,ſi bene ceſſit omnibus quod ille de ſuo contulit munus. Et quemad
modū nō iactat,ſi feliciter prouenit benignitas,ita negligit ac ceu non meminit, ſi quan
do ſecus euenit.Quandoquidem fieri non poteſt,quin & id accidat nōnunq̄ ei,qui pro
penſus ſit ad bene merendū de omnibus, Iudicio adſciſcit,quos uelit fouere,ſed eo ſane
candido,& amico magis q̄ ſeuero.Cæterum quos ſemel complexus ſit,conſtantiſſime
fouet, nec ullis inuidorum obtrectationibus poteſt alienari. Quas ſi quando cogitur
audire,mire diſſimulat,id quoq; ſtudens,ne uel ad eum perueniāt,quem petunt, ne q̄d
illius contriſtetur animis. Cuiuſmodi mœcenas, ſi mihi primis illis contigiſſet annis,
fortaſſis aliquid in bonis litteris eſſe potuiſſem.Nunc natus ſæculo parum felici, cū paſ-
ſim impune regnaret barbaries,præſertim apud noſtrates apud quos,tū crimē,etiā erat
quicq̄ bonarum litterarum attigiſſe, tantum aberat ut honos aleret hominum ſtudia,in
ea regione,quæ Baccho.Cereriq; dicata ſit uerius q̄ muſis,Quid queſo poterā ingenio
uix mediocri præditus? Nam Henricum B erganum epiſcopū Cameracenſem,primū
ſtudij mei Mœcenatem, mors inuida præripuit.Huic proximum Guilielmum Montio
um inclytum Angliæ primatem,aulæ negocia belliq; tumultus interceperunt. Quāq; ut
uere dicam,huic ipſe defui potius,q̄ ille mihi.Per hunc deniq; cōtigit ſummus ille Can
tuarienſis,ſed prouectiori iam & ad quadrageſimum deuergenti annum.Et tamen hu-
ius excitatus benignitate in literaꝝ ſtudijs ueluti repubui reuiguiq;.Et quod nec natura
dederat,nec patria, hoc huius dedit benignitas. Habent hoc mortaliū ingenia,habent
hoc ſtudia literarū,præſidem aliquem, ac ducem deſyderant,qui ſuppeditet ocium, qui

addat

addat animum, qui tueatur aduerſus excetram inuidiæ, quæ non aliter ꝙ umbra corpus ſequitur eruditionis gloriam. Deniq; ad cuius iudicium ſuas exigant uires, cui ſuas conſecrent uigilias. Vidit hoc opinor prudens antiquitas, quæ muſis uirginibus ſuum præfecit Apollinem. Proinde ſicuti uere dictum eſt græcorum prouerbio, annum fructificare non aruum, quod cœli clementia plus adferat momenti ad ſegetis prouentum, ꝙ ſoli bonitas. Ita principū benignitas eſt, quæ facit ingenioſos. Nulla regio tam barbara, tam procul a ſolis equis, ut ait Maro, deuergens; quæ non habeat dexterrima ingenia, quæ uel in media græcia nata uideri poſſint, ſi non deſint Mœcenates. Apud Italos extitere cōplures doctrinæ proceres, Quāobrē? Nēpe quod apud hos plurimus honos literis ſit habitus. Et ut priſcos ſileam, noſtra memoria multos euexit Nicolaus Quintus Pontifex Rhomanus, nonnullos Pius, complures Beſſario, plurimos Mediceṅſium familia, ceu nata prouehendis bonis literis, cui nūc debemus LEONEM, cuiꝰ auſpicijs hic meus deſudat labor. Apud Gallos ubi cæperūt eſſe Mœcenates, mox ingens ingeniorū prouētus effloruit. Etenī ut de cæteris taceam? Nonne Iacobus Faber Stapulenſis, ante annos aliquot ueluti reuixit bonis literis, idq; fouente doctiſſimo ſimul & integerrimo uiro Gulielmo Briconeto præſule Lodouenſi? An nō Gulielmus Copus inſtaurādæ rei medicæ reuiguit, ſimul atq; Lodouici regis huius nominis undecimi, affulſit aura? Tametſi huic uiro ſuæ iam literæ rem familiarē ſatis amplam pepererant. Cōperio nullam eſſe Germaniæ partē, nam eo nomine cenſentur hodie, qui Germanice loquuntur, quæ non fertilis ſit ingeniorū, & huiuſmodi ingeniorum, quorum haud pudeat Italiam. Verum quoniam huius regionis principes ad rem bellicam propenſiores ſunt, ꝙ ad rem literariam, fit ut plures illic ſint inſignes caballi, ꝙ inſignite docti, utq; politiora ſint arma ꝙ carmina. Alioqui quiduel Athenis naſci potuit, acutius aut feſtiuius ingenio Iacobi Sturmi Argentoraci? At deum immortalem quam non ſpem de ſe præbet, admodum etiam adoleſcens, ac pene puer, Philippus ille Melanchthō utraq; literatura pene ex æquo ſuſpiciēdꝰ? Quod inuētiōis acumē? quæ ſermonis puritas? quāta recōditarꝫ rerꝫ memoria? ꝙ uaria lectio? ꝙ uerecūda regiæq; prſus indolis feſtiuitas? Iā Heluetia nobilior armis ꝙ literis ꝑter AMORBACHIOS fratres bonis literis natos, ut cæteros interim ſilcā; nōne HENRICVM GLAREANVM nobis ædidit, prorſus ætate iuuenē, ſed in diſciplinis omnibus quas mathematicas uocāt, reliqua in philoſophia, in græcis, ac latinis literis, nihil enī dicā de poetica, qua laureā etiā meruit, idq; donāte Cæſare MAXIMILIANO, Deniq; in omī literarū genere eo progreſſū, ut plæriq; ſenes inuidere citius poſſint ꝙ aſſequi: Quod ſi huiuſmodi ingenijs honos etiam acceſſerit, unicus artium altor, proſpicio futurum ut Heluetia clarior ſit literis ꝙ bellis, pluſq; debeat Muſis ꝙ Marti. At in alijs quidē ſæpenumero uidemus magna uitia, uel ætati condonari, uel eruditioni. In his omnibus quos recenſui uitæ morumq; probitas, cum eruditione, ex æquo certat. Sed pene exciderat unicum illud muſarum delitium Vdalricus Huttenus adoleſcens, & imaginibus clarus. Queſo quid Attica poſſit gignere hoc uno uel argutius uel elegantius? Quid aliud ille, ꝙ meras ueneres, ꝙ meros lepores loquitur? Quanq; hunc nuper cōplecti cœpit, uir immortalitate dignus, Albertus Archiepiſcopus Maguntinenſis. Quē utinam cæteri quoq; principes certēt æmulari. Quod ſi fieret, uideremꝰ nimirū nō ſine cauſa dictū eſſe a ueteris comœdiæ ſcriptoribus ὅυτε τὸ ὁ μισθὸς, ὀυδὲν ἐστοῦ ὀυθὲ τέχνη. Neq; uero male cōſtat ratio dati & accepti, inter egregios principes & bonis ꝑditos literis. Nā ſi cupiūt æternā apud poſteros famam, quod olim pulcherrimum erat affectare, hāc ſolæ doctorum hominum literæ præſtare poſſunt, certius ac uerius ꝙ ullæ ceræ, ꝙ ullæ pyramides, ꝙ ullæ ſtatuæ, ꝙ ulli tituli aut coloſſi. Si non cupiunt, hoc magis debetur ea laus; quod non cupiant. An Mœcenati periſſe credis agellum ſabinum; cuius uſufructum donauit Horatio? Nō poterat pluris uendere quantūlibet diligēs negotiator. Quod innu-

meri reges immenſa pecunia, quam in coloſſos & pyramides inſumebant, conſequi nõ potuerunt, hoc iſte breui agello mercatus eſt, nullis unq; ſeculis intermoriturum famæ decus. Atq; utinã omniũ benigniſſimo Mœcenati ſaltem aliquam huius gratiæ portionem queam rependere. Non quod ille quicq; huius rei uel poſtulet uel expectet. Egregia uirtus abunde ſeipſo contenta eſt, quæ quidem quo maior eſt & abſolutior, hoc magis fugitat gloriam. At uera gloria ſequitur fugientem. Pulchrius eſt meruiſſe famam, ꝙ obtinuiſſe. Non refert illius cui debetur. At noſtra refert, ne parum grati parũq; memores uideamur. Refert omnino ut egregia uirtutis exempla poſteritati cõſecrentur, quo plures inflãment ad honeſti ſtudium. Verum quod ingenioli noſtri tenuitas nõ poteſt aſſequi, quod noſtra nõ ualet præſtare infantia, id alij præſtaturi ſunt, uel hoc nomine feliciores, quod gratiores eſſe licet. Nos tamen adnitemur, ſi modo uita comes erit, quã uel in hoc ipſum annos aliquot proferri cupiam, ut liqueat certe conatos fuiſſe, ſi minus aſſecutos. Sed dum harum reꝝ cogitatione teneor, haud ſcio quo modo pene operis inſtituti immemor, diutius ꝙ par eſt, immoror digreſſiõi. Proinde ad id quod agitur recurrendum.

Deſyderantes uos cupide.) οὕτως ἱμειρόμενοι ὑμῶν. conatus eſt explicare ἔμφασιν uerbi. Significat enim alicuius deſyderio mutuoq; teneri affectu, ſicuti parentis, aut amici.

Volebamus.) εὐδοκοῦμεν, & hoc uerbum affectum habet, quaſi dicas, geſtijt animus.

Quoniã chariſſimi.) διότι ἀγαπητοὶ. i. propterea quod dilecti &c̃. Memores eẽ facti eſtis.) μνημονεύετε γάρ. i. meminiſtis enim. Atq; ita legit Ambroſius.

Labores noſtri.) κόπου καὶ μόχθου, duobus uerbis idem ſignificauit, niſi quod μόχθος labor eſt cum difficultate coniunctus, quaſi dicas, conatum aut molitionem, & ideo uerterunt, fatigationes. Nocte & die.) νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας. i. Nocte enim & die.

Et ſine querela.) ἀμέμπτως. i. ita ut nemo de nobis quæri potuerit, hoc eſt, inculpate.

Affuimus.) ἐγενήθημεν, i. fuimus. Qualiter unumquẽq; ueſtrum.) Hic niſi ſubaudias uerbum, complexi fuerimus, aut aliud ſimile, ſermo erit imperfectus. Verum id in Paulo iam nouum eſſe non oportet.

Et teſtificati ſumus.) καὶ μαρτυρούμενοι. i. teſtificantes, aut potius obteſtantes.

Accepiſtis nõ ut uerbũ ho.) Vt, nõ inuenio in qbuſdam exẽplaribus græcis, οὐ λόγον ἀνθρώπων. i. nõ ſermonẽ hominũ. Etiamſi hic nõnihil uariant exemplaria. Et apparet ex Græcoꝝ ſcholijs ὡς aduerbiũ nõ eſſe additũ in priori parte, ſed, ſuſcepiſtis uerbum dei. Quod efficacius eſt, ꝙ ut uerbũ dei. Quãq; prior illa uox dei, ad ſupiora ptinet, cũ accepiſſetis a nobis uerbum auditus dei, hoc eſt, uerbum quod uobis p nos loquebatur dei. At ego malim, cũ acciperetis, ꝙ cũ accepiſſetis. Alioqui quõ accipiebãt, qđ iã acceperant.

Quam ſancte.) ὡς ὁσίως. i. ut ſiue ꝙ. Quãq; & interpres recte uertit.

Qui operaẽ.) Qui, apud Græcos referri poteſt uel ad uerbũ, uel ad deũ, ſed magis ad uerbũ, & ita Ambroſius; quod & operaẽ, addita etiã copula, & in hoc cũ Græcis concordans. Nam Paulus ſentit eũ diuini uerbi ueluti ſemẽ agere in Theſſalonicenſibus.

Vobis q credidiſtis) πιστεύουσιν. i. q creditis. Et ita legit Ambroſi⁹, aut certe q credebatis ꝓpter uerbũ ꝑteriti tꝑis cui adhæret. Cõtribulib⁹ ueſtris.) Græce eſt, ꝓprijs cõtribulib⁹; ἰδίων συμφυλετῶν. i. a ꝓprijs cõtribulib⁹. Quãq; magis ſignificat eiuſdẽ gentis ꝙ trib⁹.

Sicut & ipſi) ſubaudi nos. Et ꝓphetas) Græce eſt, & ꝓprios ꝓphetas, ἰδίους προφήτας.

Peruenit aũt in illos ira dei.) Dei apud Græcos hoc loco nõ additᷓ. ἔφθασε δὲ ἐπ᾽ αὐτοὺς ἡ ὀργή. i. ꝑuenit aũt in illos ira. Porro εἰς τέλος dixit, ꝓ eo quod eſt extrema, ſiue ad extremũ, hoc eſt, implacabilis ira dei. Deſolati.) ἀπορφανισθέντες. i. uelut orphani facti & orbati uobis ceu filijs. Ad tẽpus horæ.) πρὸς καιρὸν ὥρας. Cur nõ potius, ad oportunitatẽ, ſiue occaſionẽ, aut certe articulũ tẽporis. Quãdoqdem hora tẽpus eſt Græcis, καιρὸς breue tẽpus. Aſpectu, nõ corde.) προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ. i. facie, nõ corde. Atq; ita legit Ambroſius. Abundãtius feſtinauimus.) ἐσπουδάσαμεν, quod ſignificat & ſtuduimus & curauimus.

uimus. Et abundantius dictū eſt ꝓ magis ſiue uehementius. Et ſemel & iterū) καὶ δίς. i. & bis, ſed latine uertit interpres. Nonne uos.) Græce eſt, & uos, ut intelligas eum de alijs quoq; ſimili modo gloriari. Ante dn̄m.) ἔμπροσθεν τοῦ κυρίου. i. coram dn̄o, ſiue in conſpectu domini.

EX CAPITE III.

SVſtinentes.) στέγοντες. i. nō ferentes, hoc eſt, impares deſyderio uidendi uos. Placuit nobis.) εὐδοκήσαμεν, quod ut explicaret Ambroſius uertit, optimū duximus. Diuus Hieronymus putat uocem eſſe nouam a Septuaginta confictā, ad explicandam proprietatem Hebræi ſermonis. Remanere.) ἀπολειφθῆναι. i. relinqui. Ambroſius legit, ut Athenis ſoli relinqueremur.

Miniſtrum dei) Addunt Græci, καὶ συνεργὸν ἡμῶν. i. cooperarium noſtrum. Ita Ambroſius, Et participem operis dei. Sic enim reddit συνεργόν.

Ne quis moueatur.) σαίνεσθαι, quod græca quidem ſcholia exponunt, turbari aut terreri. Sumpta metaphora a canibus, caudam mouentibus.

Veniente & annunciante.) Vtrūq; apud Græcos præteriti temporis eſt, ἐλθόντος καὶ εὐαγγελισαμένου. i. cum ueniſſet & annunciaſſet. quemadmodum legit Ambroſius.

Sicut & nos.) καθάπερ καὶ ἡμεῖς, ὑμᾶς. i. ſicut & nos, uos.

Abundantius orantes.) ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ. Et exprimens uerborū ἐπίτασιν Ambroſius legit, Abundantiſſime orantes. Cōgeminauit enim Paulus uehementiam affectus, ὑπὲρ. i. eximie, ἐκ περισσοῦ, ex abūdanti, ſiue ex ſupfluo, quaſi dicat, ſupra modū, & pluſq; oportet.

Et nos in uobis.) εἰς ὑμᾶς. i. in uos. Sine querela) ἀμέμπτους. i. irrepħenſa, ut legit Ambroſius. Refertur enim ad corda, quæ talia uult eſſe Paulus, ut nulla de his poſſit eſſe q̄rimonia.

EX CAPITE IIII.

VT quemadmodum accepiſtis.) Vt, redundat. Sic & ambuletis.) ἵνα περισσεύητε μᾶλλον. i. ut abundetis magis. Reliqua nempe hæc, ſic & ambuletis, redundant. Adiecta uidentur explicandæ ſententiæ gratia. Ambroſius tamē addit, ſicut & ambulatis. Quoniā uindex) Propterea ꝙ uindex ſiue ultor &c̄. διότι.

Sicut prædiximus.) Sicut & prædiximus, & ita legit Ambroſius addita cōiunctiōe.

In immundiciam.) ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, quod ꝑinde ualet, ac ſi dicas, nō uocauit nos hac lege, ut eſſemus immundi. Siquidē cauſa & cōditio uocationis erat, ut deſineremus eſſe quod eramus. Hanc enim uim habet nōnunq̄ præpoſitio ἐπὶ appoſita dandi caſui, q̄q̄ in eo quod proxime ſequitur abuſus eſt, ἐν ꝓ ἐπὶ.

Qui hæc ſpernit.) Hæc redundat. ὁ ἀθετῶν. i. qui reijcit. Addidit interpres ꝓnomē hæc, explicandæ rei gratia. Qui etiam) Etiam nō eſt, τὸν διδόντα. i. qui dedit, & ita legit Ambroſius. In nobis.) εἰς ὑμᾶς. i. in uos. De charitate fraternitatis.) φιλαδελφίας. i. fraterno amore. Siqdem hac uoce, ex amore & fratre cōpoſita apoſtoli ſignificare ſolent, mutuum Chriſtianorum inter ipſos amorem, idq; ex Hebræoꝝ more, qui omnes ſuæ gentis fratres uocant. Neceſſe habuimus.) χρείαν ἔχετε. i. neceſſe habetis, hoc eſt, nō eſt neceſſe uobis ut ſcribam. A deo didiciſtis.) θεοδίδακτοι, quod alibi uertit dociles dei, hic ſignificat a deo doctos, & diuino inſtinctu per ſe afflatos.

Et operam detis.) καὶ φιλοτιμεῖσθαι, quod ſignificat ambitioſe conari. Ambroſius uertit eniti. Nos, in hoc incumbatis. Vt ueſtrū negocium agatis.) καὶ πράσσειν τὰ ἴδια. i. ut agatis res ꝓprias. Deterret enim ab alienis appetendis & ocio, quo iam tum ſub religionis prætextu ꝑpendebant plæriq;. Nunc hoc hominū genere refertus undiq; mūdus eſt. Porro ridicule qdam locū hunc interpretanť de curando negocio propriæ ſalutis.

Et nullius aliqd deſyderetis.) καὶ μηδενὸς χρείαν ἔχητε, i. nullius indigentiā habeatis. Poteſt aūt nullius, uel ad hominē referri, uel ad rem, curate, ne quid uobis deſit, aut curate, ne ſit implorandū auxiliū alienū. De dormientibus.) τῶν κεκοιμημένων, quaſi dicas, ſomno ſopitis, uel ſoporatis, a dormiſco magis q̄ a dormio. In aduentu.) In aduentum.

In iuſſu) ἐν κελεύσματι. Nō eſt ſimplex iuſſio, ſed uox illa, qua nautæ ſeu milites ſe mu

tuo adhortanẽ ad rem ſtrẽnue gerendã. Adducet cum eo) σὺν αὐτῷ.i.ſecum,aut cum eo,hoc eſt,cum filio,id quod mihi magis probaẽ. In iuſſu & in.) Et redundat,ἐν φωνῇ.i. cum uoce. Primi.) πρῶτον.i.primũ,ſiue prius.

Nos qui uiuimus.) Paulus ita loqui uideẽ,quaſi reſurrectio ea ætate eſſet futura. Tãetſi quoniam participijs eſt uſus,quæ ſequunẽ rationẽ eius uerbi,cui adhærent,uerti poterãt & per futurum,ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι,ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα.i.nos q uiuemus & reliqui erimus,una cũ illis rapiemur. Mirum autem quantus hinc ortus ſit tumultus Theologorum,dum explicare cupiunt,quod Paulus hoc loco plane dicit quoſdam reſurrecturos,qui uiuant. Verum id quoniam nõ eſt huius inſtituti, nec pſequar in præſentia. Mihi uidetur pulchre poſſe conſiſtere,quod clariſſime dixit Paulus, ut non confugiamus ad cõmenticias illas & coactas interpretationes.

Obuiã Chriſto.) εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου.i.in occurſum domini. Atq; ita legit, is quiſqs fuit,qui ſcripſit epiſtolam ad Demetriadem uirginem. Nam ſunt qui putãt eam eſſe nõ Hieronymi,ſed Iuliani. In uerbis iſtis.) ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τοῦ πνεύματος.i.in uerbis ijs ſpiritus. In nõnullis Græcorum codicibus additũ reperi. Verum haud ſcio an mendoſe, præſertim cũ nec apud Hieronymũ,nec apud Ambroſiũ ita legã,ne apũ Vulgariũ qdẽ.

EX CAPITE V.

ET momentis.) καὶ καιρῶν. Melius fortaſſis uertiſſet,articulis, ſiue oportunitatibꝰ. Nam χρόνος ſimpliciter tempus ſignificat,ut annũ aut menſem. At καιρὸς, articulum temporis cum res gerenda eſt. Diligenter ſcitis.) ἀκριβῶς οἴδατε.i. exacte noſtis,ſiue ad plenum ſcitis. Et ſecuritas.) ἀσφάλεια.i.cũ tuta res, & nihil eſt periculi,& idcirco Ambroſius uertit,firmitas. Supueniet interitus.) ἐφίσταται ὄλεθρος.i. inſtat uel imminet interitus ſiue exitium,uerbo præſentis temporis,ut efficacius exprimeret inexpectatum mali incurſum. Nec eſt (effugient) ſed effugiant,ἐκφύγωσιν,hoc eſt nõ poſſent effugere. In utero habenti.) τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ.i.in utero habenti,dandi caſu. Eſt autem hic ὠδὶν.i.dolor,ſed proprie parturientiũ. Vnde Ambroſius ſic extulit,quẽadmodum dolor partus pregnanti, ut ſit ſenſus, Sic illis imminere ſubito diem iudicij, ut mulieri grauidæ nixus ingruit & dolor partus.

Non eſt noctis,neq; tenebrarum) Valla legit,ἐσμέν.i.ſumus,non eſtis. Quamq̃ qđ ad ſenſum nihil intereſt. Sentit enim de omnibus Chriſtianis. Ambroſius legit, Non eſtis noctis. Et ædificate alterutrum.) εἷς τὸν ἕνα.i.unus unum,hoc eſt,uiciſſim alius alium.

Vt habeatis illos abundantius in charitate.) Græca ſic habent, καὶ ἡγεῖσθε αὐτοὺς ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ. Quorum ſententia ſic reddi poterat,ut illos ſummopere habeatis in p̃cio,in charitate. Ambroſius ita legit, Vt illis ſummũ honorem habeatis in charitate &c. Congeminauit autem,ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ,de quo ſuperius admonuimus.

Propter opus illorum) διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν,quod perinde ſonat,quaſi dicas, propter facta illorum. Hunc locum oportet annotare diligenter epiſcopos,qui exigunt a ſuis ſummũ honorem,cum ipſi non curent præſtare ſuum officium. Paulus iubet eos haberi in ſummo honore,ſed propter opus. Nec propter inanem titulum,hoc eſt laborantes, præſidentes in domino,non in faſtu admonentes,docentes,conſolantes,quod proprium eſt epiſcoporum munus.

Et pacem habete cum eis.) εἰρηνεύετε ἐν αὐτοῖς.i.pacifici ſitis inter illos. Quãq; interpres uertit ſententiam ſatis recte. Alij Græcorum codices habebant, ἐν ἑαυτοῖς,hoc eſt,inter uos. Atq; ita legit Ambroſius.

Corripite inquietos.) νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους.i.admonete inordinatos,ſiue incompoſitos. Sentit autem intractabiles,qui parere nolunt,& ob hoc turbant cõmunem pacem.

Suſcipite infirmos.) ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν.i.ſubleuate & fulcite,quod Ambroſius legit, Opitulamini infirmis.

Patientes eſtote.) μακροθυμεῖτε.i.longanimes ſitis.

Omnia autem probate.) Autem apud Græcos non additur, nec ad rem facit. Cæterũ δοκιμάζειν Græcis quoq; uerbum eſt anceps, quemadmodum Latinis probare, quod interdum eſt approbare, interdum explorare. Cuiuſmodi ſit Vulgarius hoc loco interpretatur probate, dijudicate. Quemadmodum alibi, Probate ſpiritus, ſi ex deo, ſint. Audiendi prophetæ, ſed cum iudicio.

Abſtinete uos.) ἀπέχεσθε.i.abſtinete. Nec additur, uos.

In omnibus uobis.) εἰς ὑμᾶς. id eſt, in uos.

Sanctificet uos per omnia.) ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς καὶ ὁλόκληρον τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ. &c. id eſt, Sãctificet uos totos, & integer ſpiritus ueſter, & anima &c. Hieronymus in quæſtionibus ad Hedibiam ita citat hunc locum, Deus igitur pacis ſanctificet uos p omnia, uel in omnia plenos, ſiue perfectos. Hoc enim magis ſonat ὁλοτελεῖς. Ergo ſenſus eſt, Sanctificet uos per omnia perfectos, hoc eſt, & in ſpiritu, & in anima, & in corpore. In has enim partes hominem diuidit Paulus. Porro ὁλόκληρον Hieronymus uidetur non legiſſe, nec mihi uidetur ad ſenſum pertinere. Non enim loquitur de integritate ſpiritus, quem non diuidit, ſed hominis, qui ſuis conſtat partibus. Sine querela.) ἀμέμπτως.i.irreprehenſibiliter. Epiſtola hæc.) Hæc, redundat apud nos. Additum eſt autem ad explicandam articuli uim, τὴν.

EPISTOLAE PRIMAE AD THESSALONICENSES FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM SECVNDAM AD THESSALONICENSES.

VT dignum eſt.) Inuenitur quidem & hoc apud Latinos. Cæterum uſitatius magisq; latinum eſt, ut par eſt, καθὼς ἄξιόν ἐστιν.

Vnuſquiſq; ueſtrum.) ἑνὸς ἑκάστου πάντων.) Addunt, omniũ, ad uehemẽtiam. Et Ambroſius, Vniuſcuiuſq; omniũ ueſtrum.

In exemplum.) ἔνδειγμα.i.exemplum, ſiue oſtenſionem. Præpoſitio in redundat. Aut in nominandi caſu, oſtenſio ut referatur ad illos qui affligunt, id eſt, Vos eſtis documentum, & oſtenditis rectum eſſe iudicium dei, cum tanta paſſos remuneratrat regno dei. In regno dei.) In præpoſitio redundat, nec addit Ambroſius.

Si tamen iuſtum eſt.) Ambroſius legit, ſiquidem, non ſi, tamen græca ſcholia exponunt hoc loco εἴπερ poſitum pro ἐπειδήπερ.i.quandoquidem. Affirmantis enim eſſe, non dubitantis. Quod ſi maxime ſiquidem ponatur pro ſi, tanto magis affirmabit, ueluti uerum inferens, de quo nefas ſit dubitare.

Retribuere retributionem.) ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλῖψιν.i. Retribuere affligentibus uos afflictionem. Et Ambroſius, Retribuere eis qui uos deprimunt preſſurã.

Requiem.) ἄνεσιν.i.remiſſionem, hoc eſt, refrigerium & refocillationem, ſiue relaxationem. Ne quis accipiat de remiſſione peccatorum.

Virtutis eius.) δυνάμεως.i.potentiæ. Dantis uindictam.) Dantis ad dominũ refert, non ad flammam. Nam ꝗuis apud Latinos anceps eſt ſermo, apud Græcos non eſt.

In flamma ignis.) ἐν πυρὶ φλογὸς.i.in incendio ſiue igni flammæ. Atq; ita legit Ambroſius. Pœnas dabunt.) δίκην τίσουσιν.i.pœnam luent, ſiue pendent. In interitum.) In redundat. ὄλεθρον αἰώνιον. ut addatur appoſitiue, & intelligamus nonquamlibet pœnam, ſed æternam. A gloria uirtutis.) τῆς ἰσχύος.i. roboris, ſiue potentiæ. Ne quis accipiat ἀρετὴν.i.uirtutem, quæ pugnat cum uitio, ut ſæpius iam admonuimus.

Admirabilis fieri.) θαυμασθῆναι, quod Ambroſius expreſſit, mirificari. Eſt enim Græcis uerbum paſſiuum, cum quis aliјs redditur admirandus.

Quia creditum eſt teſtimonium noſtrum.) ὅτι ἐπιστεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν. Ambroſius ut uitet amphibologiam, ſic explicat, quia fidem habuit teſtimonium noſtrum. Sed latinius poterat, quod fides habita ſit teſtimonio noſtro.

In die illo.) Ambroſius hic addit, aduentus domini.

In quo etiam oramus.) εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα.i.in quod & oramus, ſiue ad quod. Si refers ad ſuperiora, hic erit ſenſus, ut cum primis fiat oratio, hoc eſt, ante omnia. Et in hãc ſententiam exponit Chryſoſtomus. Sin ad ſequentia, ſenſus erit, Vt orationes fiant ab omnibus. Sua uocatione.) τῆς κλήσεως.i. uocatione. Et dignetur ἀξιώσῃ. Ambroſius uertit, dignos habeat. Nec additur, ſua, apud Græcos.

Omnem uoluntatem.) εὐδοκίαν.i.beneplacitum, ſiue bonum propoſitum.

Bonitatis ſuæ.) ἀγαθωσύνης. Nam ſuæ rurſus abundat.

In uirtute.) ἐν δυνάμει.i.potentia & robore.

Clarificetur.) ἐνδοξασθῇ.i.celebre fiat, aut nobilitetur.

EX CAPITE II.

PEr aduentum.) Græca ſic habent. ὑπὲρ τῆς παρουσίας, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτὸν. Quorum ſentẽtia ita reddi poterat, Nomine aduentus domini noſtri Ieſu Chriſti, & nomine aggrauationis noſtræ in illum. Atq; in hunc ſenſum interpretantur græca ſcholia. Obteſtatur enim eos, nõ ſolum hoc nomine, quod Chriſtus appariturus ſit in ſua potentia, ſed quod ipſi quoq; fideles illic ſint adfuturi, & adiungendi Chriſto.

Cito moueamini.) ταχέως σαλευθῆναι, quod eſt proprie fluctuantis, & dimoti de loco.

A ueſtro ſenſu.) νοὸς.i.mente, ſiue intellectu.

Tanꝗ per nos miſſam.) ὡς δι' ἡμῶν.i.tanꝗ per nos. Miſſam, additum eſt explicandi cauſa, etiamſi nonnihil mutat de ſenſu. Nam Paulus non uult eos cõmoueri, neq; per ſpiritum, tanꝗ a Paulo profectum, neq; per ſermonem, Pauli nomine allatum, neq; per epiſtolam, illius iuſſu aut nomine ſcriptam, atq; id ſonant uerba græca.

Dies domini.) Pro domini Græcus habet Chriſti.

Niſi uenerit diſceſſio.) ἀποστασία, quod Ambroſius uertit, defectionem. Nempe cum aliquis deſciſcit a ſuo autore ſeu principe.

Homo peccati.) ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτίας. Diuus Ambroſius ut explicaret uim articuli, legit, Homo ille, ut acciperemus de certo homine dictum.

Sup omne quod dicitur.) Interpres legiſſe uidetur ἐπὶ πᾶν τὸ λεγόμενον. Verum græci codices ſic habent, ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα.i.ſupra uel aduerſus omnem qui dicitur deus, aut cultus, ſiue ueneratio. Hieronymus in quæſtionibus citat ad hunc modum. Contra omne quod dicitur deus aut religio, propius accedens ad græca uerba: Quanꝗ uideo quoſdam pro πάντα legere πᾶν τὸ.i. aduerſus omne quod dicitur deus, aut religio. Nam σέβασμα proprie dicitur id quod adoramus, & ſumma reuerentia ueneramur, & quod maieſtate præcellit, idq; uerti poterat numen.

Tanquam ſit deus.) ὅτι ἐστὶ θεὸς.i.quod ſit deus, hoc, eſt, oſtentans ſe eſſe deũ, cũ nõ ſit.

Non retinetis.) οὐ μνημονεύετε, id eſt, Non meminiſtis. O ſtultam copiæ affectationem, etiã

nem, etiam cum iniuria ſenſus. Vtrum quæſo iſtud eſt uertere diuinas literas, an potius in re ſeria ludere.

Hæc dicebam uobis.) Ambroſius, niſi codex mendoſus eſt, legit ad hunc modũ, Nõ meminiſtis, quod me adhuc apud uos agente, hæc dicebantur uobis.

Vt reueletur in ſuo.) Deeſt, ille. εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτόν. i. ut ille reueletur. Ille inquã aduerſarius de quo modo dictum eſt.

Myſterium operatur iniquitatis.) Iacobus Faber putat operatur hic accipi paſſiue, ꝑ patiatur. Tametſi nihil eſt neceſſe, cum ſit uerbum medium & ἐνεργεῖν, non eſt proprie patrare aut facere, ſed agere, hoc eſt, uim ſuam exercere, ſicuti ſpiritus dicitur operari in nobis, cum uim ſuam & efficaciam oſtendit. Ita nunc Paulus dicit Antichriſtum nondũ apparuiſſe, ſed tamen occulte iam illius ſpiritum ualere & agere in his qui perſequuntur Chriſtianos. Græci interpretes arbitrantur, hoc dictum in Neronem.

Tantum ut qui tenet nunc te.) μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως. Videt̃ in græco codice deeſſe, ὁ κατέχων ἄρτι κατεχέτω. i. is qui nunc obtinet, obtineat donec &c̃. Niſi malumus apoſiopeſin eſſe, quæ plus ſignificarit ſilendo, q̃ ſi uerbum explicuiſſet. Hunc locum exponunt de imperio Rhomano, quo ſoluto ſit uenturus Antichriſtus.

Interficiet.) ἀναλώσει. i. conſumet.

Illuſtratione aduentus.) τῇ ἐπιφανείᾳ. i. apparitione. Etiamſi Ambroſius legit, illuſtratione præſentiæ ſuæ, ut accipias claritate Chriſti, obſcuratum iri Antichriſtum.

Et prodigiis mendacibus.) ψεύδους. i. mendacii.

His qui pereunt.) In his eſt græce, licet reclament Latini.

Charitatem ueritatis.) τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο. i. dilectionem ueritatis nõ acceperunt. Atq; ita legit Diuus Ambroſius.

Ideo mittet, & ideo,) καὶ διὰ τοῦτο. id eſt, & ideo.

Operationem erroris.) ἐνέργειαν τῆς πλάνης. id eſt, Efficaciam ſeductionis, uel impoſturæ, ut referatur ad prodigia, quæ facturus ſit Antichriſtus. Nimirum agente in illo ſpiritu immundo. Quandoquidem Diuus Hieronymus arbitratur Paulum hunc ſumpſiſſe locum ex Eſaia, qui ſcribit, Dominus miſcuit ei ſpiritum erroris. Porro ſpiritus eſt agere, uelut ignis.

Sed conſenſerunt.) ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ, quod ita uerti poterat, Sed quib⁹ placuit iniquitas. Aut, ſed probauerunt iniquitatem.

Quod elegerit nos.) ὅτι εἵλετο ὑμᾶς. i. elegit uos.

Primitias in ſalutem.) ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν. id eſt, Ab initio in ſalutem. Et Ambroſius legit, A principio. Apparet interpretem legiſſe, ἀπαρχὰς, ſiue ἀπαρχὴν, quod ſonat primitias, ut ſit ſenſus, illos inter primos fuiſſe uocatos ex Theſſalonicenſibus. Sin legas, ἀπ' ἀρχῆς, pertinet ad diuinam prædeſtinationem. Quanq; ex iiſdem uerbis & hic ſenſus accipi poteſt, Eripuit nos deus ab imperio.

In qua & uocauit.) εἰς ὃ. i. in quod. Idq; poteſt uel accipi abſolute, uel referri ad ſpiritũ, ut dicas in quem. Et ita indicant græca ſcholia.

Quas didiciſtis.) ἐδιδάχθητε. i. quas docti eſtis, ut obiter magis cõmendet ſuum officium.

Exhortetur corda ueſtra.) παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας. i. cõſoletur corda ueſtra. Tametſi uerbum παρακαλέσαι ambiguum eſt, & apud Græcos ſermo præcedit opus.

EX CAPITE TERTIO.

AB importunis) ἀπὸ τῶν ἀτόπων, quod magis ſonat abſurdis, & prodigioſis.

Fidelis autẽ deus) Græce eſt dominus, πιστὸς δέ ἐστιν ὁ κύριος.

Quoniam quæcũq;) ὅτι, quod Mira confuſio coniũctionũ.

In charitate) εἰς τὴν ἀγάπην. id eſt in dilectionẽ. Et patientiã Chriſti.) καὶ

εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ χριστοῦ.i.in expectationē Chriſti. Ita legit Ambroſius & recte. Cæterū ὑπομονὴ ſonat perſeuerantiā in re quapiam nō ſine moleſtia, ſed rurſū cū expectatione præmij aut certe finiēdi mali. Denunciamus autem) Idem uerbum eſt quod uerterat præcipimus. παραγγέλλομεν. Ambulātes inordinate) ἀτάκτως,i.incompoſite.

Non inquieti fuimus) οὐκ ἠτακτήσαμεν,i.non inordinati ſiue nō incompoſiti fuimus, Ambroſius uertit. Non intemperanter uiximus apud uos,& ἀτάκτως item uertit intemperāter. Miræ uero huius interpretis deliciæ, qui modo ἀτάκτως uertit inordinate, nūc ἠτακτήσαμεν uertit fuimus inquieti, cū utriuſq; dictionis eadē ſit origo. Recte uertit Ambroſius modo ſenſit intemperanter idē eſſe, quod turbulente, & intractabiliter. Si quidē latinis in ordinem cogi dicuntur, qui cōmuni legi aſtringuntur, nec ulla in re differunt a cæteris. Huic diuerſum eſt, ſi quis contēptis legibus publicis, ſuo uiuat arbitratu. Id enim uocat Paulus ἀτακτεῖν præter ordinem uiuere.

Neq; gratis panem manducauimus.) Ambroſius legit, edimus, ut appareat illum legiſſe, ἐφάγομεν, pro ἐλάβομεν, Cæterum quod nunc habetur in græcis codicibus, magis quadrat cū eo quod ſequitur a quoq;. In labore & fatigatione,) κόπῳ καὶ μόχθῳ, de quo ſuperius meminimus, uterq; uertit eodem modo. Quaſi non habuerimus,) ὅτι οὐκ ἔχομεν,i.quod non habeamus & demus, non daremus, δῶμεν, hoc eſt quod id nobis non liceat facere. Quo dicto ſimul & excuſat alios qui ſumebant, & ſuā temperātiā exaggerat, qui adeo nihil exegerit præter ius, ut ne quod iuſtū quidē fuerat acceperit.

Denunciabamus,) παρηγγέλλομεν,i.præcipiebamus, hic ubiq; oſtentat ſuam ineptam copiam etiam anteq; nos de copia prodidiſſemus. Audiuimus enim.) ἀκούομεν γὰρ id eſt audimus enim, ut ſit tempus inſtans. Ambulare inquiete.) ἀτάκτως, quod paulo ſuperius uertit inordinate, nunc uertit, inquiete. Rurſum Ambroſius intemperāter, Et hoc loco περιπατοῦντας, aptius eſt, obambulantes, quæ eſt natiua huius uocis ſignificatio. Nihil operantes, Sed cur, &c.) Non ſeruauit interpres elegantiā græci ſermonis, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους,i.nihil agentes, ſed curioſe agentes, Quāq; illud περιεργαζομένους, ſignificat & ſuperuacua, & inutilia agētes. Hinc certe apparet aliud eſſe ἐργαζομένους & ἐνεργοῦντας, ἐργάζεσθαι & ἐνεργεῖν, cū utrūq; ſoleat eodē uerbo reddere.

In domino Ieſu Chriſto) διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν,i.per dn̄m noſtrum.

Suum panem) τὸν ἑαυτῶν ἄρτον id eſt ſuum ipſorum panem, Idq; ἐμφατικώτερον, quaſi dicas non alienum, ſed ſuum.

Per epiſtolam hanc,) Hunc eſt græce, ſicut & in emēdatioribus latinorū exēplaribus.

Vt confundatur,) ἵνα ἐντραπῇ, id eſt ut pudefiat, & ut rubore ſuffundatur, cū uiderit ſe uitari ab omnibus. Confunditur & is qui alioqui perturbatur. Idcirco diuus Ambroſius, ut explicaret uim uerbi græci, uertit, ut reuerentia cōfundatur.

Quaſi inimicū,) ὡς ἐχθρὸν,i, ut inimicū. Mira apoſtoli lenitas, qui ne intractabilē quidem uelit pro inimico haberi. Corripite ut fratrē) νουθετεῖτε. Ambroſius uertit, monete cōſilijs, cui magis placuit uerbū lenius. Sēpiternam) διὰ παντὸς id eſt ſemper.

In omni loco ἐν παντὶ τρόπῳ,i.in omni modo. Quanq; interpres uidetur legiſſe, τόπῳ pro τρόπῳ,& ad eundem modum legit Ambroſius, etiā ſi græca ſcholia τρόπῳ legunt.

Deus ſit cum om.) dominus eſt non deus. Et ita legit Ambroſius.

Et ſalutatio mea) mea ablatiui caſus eſt,& refertur ad manu.

EPISTOLAE SECVNDAE AD THESSALONICENSES FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PRIOREM AD TIMOTHEVM.

SECVNDVM imperium.) κατ' ἐπιταγὴν. apertius hic erat, iuxta iniunctionem, ſiue delegationē. Nam ἐπιτάττειν eſt iniungere & mandare quippiam. Sentit em̄ de munere apoſtolico, quod non ipſe ſibi uindicarit, ſed ab ipſo Chriſto fuerit delegatū. Et Chriſti Ieſu ſpei noſtræ.) τῆς ἐλπίδος ἡμῶν. Apertius erat, a Ieſu, qui eſt ſpes noſtra, ſiue ſpe noſtra.

Dilecto filio.) γνησίῳ τέκνῳ. i. germano filio. Et ita legit Ambroſius. Germanum uocat, uerum & ingenuum nō adulterinū, quod per omnia reſponderet ſpirituali patri Paulo, id quod eſt filiorum referre parentē, & nō degenerare. Sed de hac uoce alias dictū eſt.

Gratia & miſericordia.) Græci nō addunt cōiunctiones hoc loco, ſed gratia, miſericordia, pax. Chriſto Ieſu dño noſtro.) Græcanici codices iterant dñi cognomen, καὶ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. i. a domino Ieſu Chriſto, q eſt dn̄s noſter. Quaſi aliter ſit dominus omniū, aliter fideliū, quos peculiariter poſſidet. Quāquam diſſentit & Ambroſius & uulgata æditio. Vulgarius cōtra nobiſcū facit. Sicut rogaui te) παρεκάλεσά σε. Quāquam græca uox anceps eſt, tamē hic magis quadrabat, hortatus ſum, ut Vallæ placet. Tametſi Paulus eo uerbo nōnūquam uſus eſt erga plebeios. Vt remaneres Epheſi.) Oratio plenior græce quam latine, ꝓpterea quod προσμεῖναι poteſt eſſe uel infinitiui modi uel imperatiui, quantū ad ſenſum attinet. Sicut te rogaui, manere, maneto. Atque ita legiſſe uidetur Ambroſius. qui legit ut denuncies, quod nō quadraret, niſi accederet, maneto, aut ſimile uerbum.

Interminatis.) ἀπεράντοις. i. quæ finem nō habent, cuiuſmodi fere nunc ſunt uulgarium Theologorum quodlibeta. Nam quo plus eſt eiuſmodi quæſtiūcularum, hoc plus etiā ſubſcatet. Quod Fabius admonet de caſibus proponendis. Ambroſius uertit, infinitis.

Ne aliter docerent.) μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν. i. ne diuerſa doceant, aut potius ne diuerſis uterentur doctoribus, uerbo compoſito, ab ἕτερος alius, & διδάσκαλος doctor. ἑτεροδιδασκαλεῖν, quod eſt, nunc his, nunc illis uti doctoribus. Quāquam Chryſoſtomus & hunc ſecutus Vulgarius, ἑτεροδιδασκαλεῖν interpretantur diuerſam inducere doctrinam, ut ad pſeudapoſtolos pertineat.

Aberrantes.) ἀστοχήσαντες. i. cum aberraſſent. Et eſt uox ꝓpria his q aberrant a ſcopo.

Conuerſi ſunt.) ἐξετράπησαν, in malū deflexerunt. Et magis explicat græcam uocē, uelut cum aberrans a ſcopo, alio ſe deflectit.

In uaniloquium) εἰς ματαιολογίαν. Quantum ad pronūciationem attinet matæologia nō multum abeſt a theologia, cum res inter ſe plurimum diſcrepēt. Proinde nobis quoque cauendum eſt, ne ſic ſectemur theologiam, ut in matæologiam incidamus, de friuolis nugis ſine fine digladiantes. Ea potius tractemus quæ nos transforment in Chriſtum, & cœlo dignos reddant. Quorſum enim attinet decertare, quot modis accipiatur peccatum, priuatio dumtaxat ſit, an macula inhærens animæ. Hoc potius agat Theologus, ut omnes horreant oderintque peccatum.

Neque de his quæ loquunt.) Græce eſt, quæ loquuntur. ἃ λέγουσι, Nec eſt geminū neque.

Scientes hoc.) εἰδὼς. i. ſciens. Mutat autem & alijs aliquot locis Paulus ſubinde numerum, quanquam referri poterat ſciens ad uerbum χρῆται, i. utatur.

Et non

Et nõ ſubditis) ἀνυποτάκτοις.i.q ſubdi nolũt nec ferũt impiũ. Ambro. ṽtit, inobſeqntib⁹.
Cõtaminatis.) βεβήλοις.i.prophanis & arcendis a ſacris. Porro cõtaminati piaculo ali
quo, a ſacris arceri ſolent. In eundem fere ſenſũ ſonat Græcis, ἀνόσιον. Nam ὅσιος dicit̃ ab
ἅζομαι τὸ σέβομαι. Vnde ἀνόσιον uocant, qui nõ ueret̃ nec deos nec homines. Et ideo ſubie
cit prophanis, qui alieni ſunt a ſacris. Homicidis.) ἀνδροφόνοις.i.uiricidis, ſi quis ad uer
bum uertat. Plagiarijs.) ἀνδραποδισταῖς.i.qui aliena mancipia ſubducunt furto, quod ge
nus furti plagium uocatur apud Iureconſultos. Quemadmodũ qui ſacra furãtur, ſacrile
gi, qui de publico aut principis fiſco, peculatores, qui iumenta aliena abducunt, abi
gei, ita qui liberos aut ſeruos alienos, plagiarij. Id uero cum extet non ſolum apud Iure
conſultos, uerum in omnibus pene bonis autoribus, quis non admiretur Lyrani uel im
peritiam, qui hoc ignorarit, uel ſocordiam, qui nõ ueſtigarit, uel impudentiam, qui tam
expedite ſit interpretatus. Plagiarij, inquit, ſunt aſſueti plagas & uerbera alijs inferre.
Et hunc ſecutus Carrenſis. Plagiarijs, inquit, qui plagas cuiuſlibet generis inferũt proxi
mis. Aquinas cum cætera ferme exponat, plagiarios prudens diſſimulat, ſatis ipſo ſilen
tio confitens uocem ſibi parum intellectã fuiſſe. Græca uox a mancipio dicta eſt, ἀνδρά
ποδον enim mancipium ἀνδραποδιστὴς, quaſi dicas, fur mancipiarius.

Quæ eſt ſecundum euangelium.) Hæc duo uerba, quæ eſt, non inuenio in græcis co
dicibus; quãq; recte ſunt addita explicandi cauſa. Ambroſius & interpres uulgatus le
giſſe uidentur addito articulo, τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον.i.quæ eſt ſecundum euangelium.

Quod creditum eſt mihi.) Creditum hoc loco cõmiſſum ſignificet oportet, ὃ ἐπιστεύ
θην ἐγὼ, concreditum erat apertius. Et gratias ago.) καὶ χάριν ἔχω.i.gratiam habeo

Qui me confortauit in Chriſto Ieſu.) In redundat, τῷ ἐνδυναμώσαντί με χριστῷ.i.qui me
potẽtem reddidit Chriſto, ut Chriſto ſit datiuus, & intelligas Paulum in Chriſti gloriã
fortem ac potentem fuiſſe, non ſuam.

Qui prius fui.) τὸν πρότερον ὄντα, licet & ſic. cum prius eſſem, uel cum prius fuerim.

Et contumelioſum.) ὑβριστὴν, quod magis ſignificat eum qui uim facit. hoc eſt, oppreſ
ſorem ſeu uiolentum. Nec enim hic ad libidinem referendum eſt.

Sed miſericordiam.) ἀλλὰ καὶ.i.ſed &, quaſi dicat, non ſolum ueniam conſecutus ſum,
cum talis fuerim, ſed & miſericordiam, ut fierem apoſtolus.

Fidelis ſermo.) Hac ceu præfatiuncula ſolet uti Paulus rem certam & indubitatam di
cturus, ut fidus ad rem quoq; referatur pro indubitato. Et acceptione Græcis eſt, ἀποδο
χῆς, quod & approbationem ſonat. Non reijcitur enim quod approbatur.

In me primo.) ἐν ἐμοὶ πρώτῳ. Primo hic nomen eſt, non aduerbium.

In hunc mundum.) Hunc redundat. Omnẽ patientiam.) μακροθυμίαν.i.longanimi
tatem. Ambroſius pro hoc uno uerbo, duo poſuit, magnanimitatem & patientiam.

Ad informationem eorum.) πρὸς ὑποτύπωσιν, quod Ambroſius uertit, ad exemplum.
Eſt enim ὑποτύπωσις, cum res expreſſa ſubijcitur oculis. In Paulo igitur deus uelut exẽ
plar propoſuit quid ſibi debeant ſperare, quicũq; relictis moribus priſtinis crediderunt
in Chriſtum. Immortali inuiſibili.) ἀφθάρτῳ.i.qui corrumpi nõ poteſt, quod recte uer
tit immortali, præſertim cũ de uiuo loquatur. Et nos in epiſtola ad Rhomanos capite ſe
cundo uertimus, ἀφθαρσίαν immortalitatem, pro incorruptionem, ne quis acciperet de
libidine. Soli deo.) μόνῳ σοφῷ θεῷ.i.ſoli ſapienti deo, ut ſoli ſapienti coniungas, & deo
referatur ad omnia. Ad hunc quidem modum legit Chryſoſtomus, & hunc ſecut⁹ Vul
garius. Cæterum quoniam id nec apud Hieronymum nec apud Ambroſium, nec apud
ullum præterea reperio, nonnihil ſuſpicor additum aduerſus Arrianos, qui ſolum patrẽ
uere deum eſſe uolebãt. Siquidem & hæretici nõnihil immutabant in literis ſacris, quo
ſuum tuerentur errorem, ita compertum locis aliquot, addita quædã ab orthodoxis ad
excludendos aut refellendos etiam hæreticorum errores, uti locis aliquot indicauim⁹.

Secundũ præcedentes in te ꝓphetias) κατὰ τὰς προαγούσας ἐπί σε προφητείας.i.iuxta præ

cedentes

image
not
available

nere mulierculas,ne cultu utantur ſordido.

Ornantes ſe.) κοσμεῖν ἑαυτάς.i.ornare ſeipſas. In tortis crinibus.) ἐν πλέγμασιν, ſentẽtiam periphraſi reddidit. Vel ueſte precioſa.) ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ.i.ueſtitu ſũptuoſo.

Promittentes.) ἐπαγγελλομέναις. i.profitentes,ut uertit Ambroſius, & profitentes,hic accuſatiui caſus eſt,hoc eſt,eo cultu utantur qui deceat mulierem, quæ ipſa re præferat pietatem.Nam non eſt mulierum docere,quod profeſſores dicantur doctores. Cæterum pietatem,quam hic θεοσέβειαν uocat,quæ uox cultum dei ſonat,ne quis de pietate in liberos accipiat eã, factis ipſis præſtari uult,non cultu promitti,quẽadmodum hodie faciunt,quas monachas uocant.

Dominari in uirum) αὐθεντεῖν ἀνδρός,quaſi dicas,autoritate uti in uiros,& illos ad ſuum affectum cogere.Ab hac uoce dicuntur authentica.

Si permanſerit.) ἐὰν μείνωσιν.i.ſi manſerint,numero pluratiuo,ut referatur ad filios,ut palam teſtatur Hieronymus,exponens hunc locum aduerſus Iouinianum. In eandem ſententiam clariſſime diſſerit Chryſoſtomus,hac ratiõe ſeruari poſſe mulierem,ſi genuerit liberos,& eos curarit diligẽter inſtituendos in fide Chriſti,caſtiſq; moribus. Pudet autem uel ipſius nomine hoc loco referre,quæ Thomas Aquinas cõmentet̃ in hæc Pauli uerba,ꝗ̃ ſe torqueat,quot rimas quærat,quibus elabi poſſit. Qui uolet,ipſe conferat, & intelliget, quid ſit ſcribere cõmentarios in nouum teſtamentum,nõ conſultis græcis exemplaribus. Vbi nam erat hic Paulus ille,qui faſſus dicit̃,ſuas epiſtolas a nemine prius intellectas,ꝗ̃ Aquinas,cõmentarijs ſuis eas illuſtraret?

Cum ſobrietate.) μετὰ σωφροσύνης,quod Hieronymus aduerſus Iouinianũ uoluit uerti,pudicitiam magis ꝗ̃ ſobrietatem.Et hic interpres modo uertit pudicitiam,atq; ita legit & Ambroſius.Quãꝗ̃ græca uox anceps eſt,magis tamẽ ſobrietatẽ ſonãs & ſanitatẽ mentis,ꝗ̃ pudicitiã.Sed ut dictũ eſt,Hieronymus uirginitatis agit patronum.

EX CAPITE III.

FIdelis ſermo.) πιστὸς ὁ λόγος.Et hoc loco diuus Ambroſius uertit,humanus ſermo.Chryſoſtomus & Vulgarius referunt ad ſuperiora,quæ Paulus uoluerit indubitata eſſe,ꝙ dixit mulierem ſeruari gignendis & recte inſtituendis liberis.

Si quis epiſcopatum deſyderat.) ὀρέγεται.i.appetit,ſiue expetit.Et præclarum opus eſt potius ꝗ̃ bonum,καλοῦ ἔργου.Id uerum erat eo ſeculo.At his temporib⁹,qui epiſcopatum expetit,præclarum cenſum expetit,præclarum imperiũ expetit. Vt ſunt hodie complures epiſcopatus.Cæterum quãꝗ̃ interpres bis poſuit deſyderat, Græcis tamen duo ſunt uerba,ὀρέγεται & ἐπιθυμεῖ.

Oportet enim.) δεῖ οὖν.i.oportet igitur. Prudentem.) σώφρονα,quod hic Ambroſius uertit pudicum,id quod impendio placet Hieronymo.

Vnius uxoris uirum.) μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα.Id nunc nimirum dure,ne dicã ridicule, torquent ad unam eccleſiam. At Chryſoſtomus interpretatur de unica uxore,quã habeat epiſcopus,addens tamen eſſe nõnullos qui ſic exponant,unius uxoris uirum,qui fuerit ſemel dumtaxat maritus.Et periclitatur Chryſoſtomus,ne Paulus exigere uideatur ab epiſcopo,ut uxorem habeat.At nunc id quoq; uehementer aſtringunt, quod eo ſeculo quo ſumma erat ſacerdotum raritas, inſtituit Paulus ſeruandum in epiſcopis,ut non adiret hunc honorem digamus. Iam enim ,cum tot ſint ſacerdotum ubiq; milia,excluduntur a ſacerdotio,qui uel imprudentes duxerint corruptam, imo qui ante baptiſmũ habuerit uxorem,& a baptiſmo duxerit alteram priore defuncta,arcetur a ſacerdotio: Licet hac in parte grauiter reclamãte Hieronymo. Quin illud magis mirum, cum tot egregias dotes requirat Paulus in epiſcopo,cæteris prætermiſſis,ſolius uxoris habet̃ ratio. Verum hæc non ſunt huius inſtituti.

Ornatum.) κόσμιον.i.cõpoſitum,ſiue bene moratum,aut modeſtũ.Idem uerbũ quod uertit in habitu ornato. Doctorem.) διδακτικόν.i.docibilem,ſiue appoſitum ad docẽdum.

dum. Id enim ſenſit Paulus, atq; id eſt præcipuum epiſcopi munus. Hieronymus aduerſus Iouinianum reprehendit uulgatam æditionem, quæ habeat docilem, appellans latinã ſimplicitatẽ, & uertit, qui docere poſſit. Non uinolẽtum.) πάροινον, quod Ambroſius uertit uino obnoxium, uinoſum dicere poterat.

Non litigioſum) ἄμαχον. i. alienũ a pugna, quod Hieronymus aduerſus Pelagiũ uertit abſq; iurgio. Et illud non percuſſorem οὐ πλήκτην non pertinet ad uiolentiam manuum, ſed acerbitatem linguæ, ne ſæuus & improbus ſit obiurgator. Id annotauit & diuus Hieronymus. Non cupidum. ἀφιλάργυρον. i. ab argenti cupiditate alienum. Hieronymus aduerſus Pelagium uertit, non auarum.

Domui ſuæ bene propoſitum.) προϊστάμενον. i, qui bene præſit, ut mox uertit. Qui domui ſuæ bene præeſſe neſcit προϊστᾶναι. Cum omni caſtitate.) Non eſt hoc loco σωφροσύνης quod aliquoties ſonat pudicitiam, nõnunq; ſobrietatem ac modeſtiam, de quo paulo ante dictũ eſt, ſed σεμνότητος quod multa ſignificat apud græcos, pudorem liberalem & ingenuum, grauitatem, reuerentiam. Hieronymus dum undiq; captat præſidia tuendæ & ornandæ uirginitatis, hic quoq; tranſtulit pudicitiam. Nos maluimus reuerentia, quod præceſſerit ſubiectio, ut accipias liberos patri morigeros, & liberali præditos pudore. Idem apparet ſenſiſſe Chryſoſtomum. Alioqui quid eſt cum omni caſtitate? Quoniam hæc uarie leguntur, primum ſic habent græca. μὴ πάροινον. μὴ πλήκτην, καὶ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ᾽ ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον. &c. Non uinoſum, non percuſſorem, & turpi lucro deditum, ſed humanum, abhorrentem a pugnis, alienum ab auaricia. Ambroſius ita legit. Nõ obnoxium uino, non uerberatorem, ſed modeſtum, non litigioſum, non aſperum. Porro quod græce dicitur αἰσχροκερδῆ, diuus Hieronymus in epiſtola ad Heliodorum uertit turpilucrum, græcam imitatus compoſitionem. Etiam ſi non me clam eſt, hunc locum, ut innumeros alios in uulgatis codicibus deprauatum eſſe.

Diligentiam habebit.) ἐπιμελήσεται, id eſt curam aget.

Non neophytum.) νεόφυτος nuper natus, aut nuper inſitus. Sic enim Paulus uocat recens baptizatũ, quod a baptiſmo cenſeantur Chriſtiani. Cæterum hoc loco diaboli fortaſſis non male uerti poterat calumniatoris. Requirit enim Paulus ab epiſcopo non ſolum, ut ipſe uacet omni culpa, uerum etiam ne ſit obnoxius calumnijs aut ſuſpicioni. Proinde uult mores ac uitam illius in chriſtianiſmo diu ſpectatam eſſe, ne quiſq; uel calumniari poſſit. Id autem iam tum Hieronymianis temporibus adeo non obſeruabatur, ut ea tum fuerit ſumma epiſcopi cõmendatio, ſi ſtatim a baptiſmo raperetur ad hoc honoris. Ad hunc ſenſum facit quod præceſſit in prouerbiũ. Nos pro neophyto uertimus nouiciũ.

Mulieres ſimilter pudicas.) Cum ipſe ſermonis tenor palam declaret eum loqui de uxoribus epiſcoporum ac diaconorum, rectius uertiſſet, uxores q; mulieres, quãdoquidem græcis eſt γυναῖκας, deinde σεμνούς eadem uox, qua in liberis epiſcopi requirebat reuerentem uerecundiam. Bilingues.) διλόγους, id eſt duplices in ſermone.

Et ſic miniſtrent.) εἶτα. i. deinde. Nullum crimen habentes.) ἀνέγκλητοι ὄντες. i. eiuſmodi, ut nemo poſſit eos criminari. Id quod indicat Hieronymus aduerſus Pelagium. Nã ἐγκαλεῖν eſt in ius uocare & crimen imponere, & ἔγκλημα atrox eſt iniuria, ob quã aliquis in ius uocari poſſit. Porro ἀνέγκλητος is dicitur, cui nullum crimen poſſit impingi, nõ ſolum qui nullum habeat crimen. Siquidem multarum pudicicia fuit infamis, & Catonis innocentia non fuit ἀνέγκλητος ſæpenumero uocatus in ius, ſed ſemper abſolutus.

Non detrahentes.) μὴ διαβόλους, id eſt non calumniatrices.

Diacones.) διάκονοι, id eſt miniſtri & diaconi, non diacones.

Acquirent.) περιποιοῦνται, id eſt acquirunt tempore præſenti.

Hæc tibi ſcribo fili Timothee.) Duo hæc uerba fili Timothee nõ reperio in quibuſdam græcis codicibus, nec Ambroſius addit, ne Chryſoſtomus quidem in ipſis cõmentarijs. Nam cætera ex uulgata æditione ab alio quopiam ſunt aſſcripta.

Columna & firmamentũ ueritatis.) ϛύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, hæc ad eccleſiã refe-
renda ſunt, nõ ad Timotheum, ſicut quidam opinantur. Nã illam uocat colũnam & ba
ſim ac ſedem ueri. Et manifeſte.) ὁμολογουμένως .i. confeſſe ſiue citra controuerſiã. Am
broſius ſic explanauit περιφράσει. Et quidem omniũ confeſſione magnũ eſt myſteriũ. &c.
Item ſacramentum, hic eſt myſterium.

Quod manifeſtum eſt in carne.) græce ſecus eſt, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. i. deus manife
ſtatus eſt in carne, & quæ ſequunẽ, ad deũ referenda ſunt. Ambroſius & uulgatus in-
terpres legerunt pro θεὸς ὅ, id eſt quod. Secus legunt Chryſoſtomus & Vulgarius, quos
ſi ſequi uolumus, genera participiorum mutanda ſunt iuſtificatus, prædicatus, creditus.
aſſumptus. Cæterũ utra lectio ſit uerior ambigo nõnihil. Offendit Laurẽtiũ quomodo
myſteriũ dicatur aſſumptũ in gloriam. At cur nõ magis offendit, quod deus dicitur iu-
ſtificatus? Id quod ne in Chriſtum quidẽ prima fronte ſatis congruit. Siquidẽ de Chri
ſto interpretaẽ Ambro. Mihi ſubolet, deũ additũ fuiſſe aduerſus hereticos Arrianos.
Cæterũ mea quidem ſententia ſimpliciſſima fuerit interp̃tatio, ſi quis myſterium intelli
gat p̃dicationem euangelij, quod ſæpe alias myſterium uocat, prius occultum & igno-
tum, nunc manifeſtatum uniuerſo mundo. Iam enim agit aduerſus eos, qui pro gratia
Chriſti cerimonias legis Moſaicæ conabantur inducere, nec alia conditione recipiebãt
ethnicos. Pietatem igitur uocat legem Chriſti, uacuã cerimonijs, cuius myſterium ma
gnum eſt, ſed quod iam ſit manifeſtatũ, per Chriſti humanitatẽ, quod iuſtificatũ in ſpiri
tu & uirtute dei. Iuſtificatũ aũt dicit, ob uim iuſtificandi datam Chriſto, per fidem ſine
lege Moſaica, quod uiſum eſt angelis qui canebant, gloria in excelſis deo. Quod p̃dica
tum eſt gentibus, cũ ſoli Iudæi expectarent, quod creditũ eſt non ſolũ Iudæis, ſed uniuer
ſo mundo. Deniq; poſt reſurrectionẽ receptũ eſt in cœlũ, unde fuerat profectum.

Apparuit angelis.) ὤφθη, cur non potius uiſus eſt? EX CAPITE QVARTO.

SPiritus manifeſte dicit.) ῥητῶς, quaſi dicas p̃ſcripte ſiue p̃ciſe, & certo, nam ῥητὰ di
cuntur græcis certo p̃ſcripta & p̃finita. In nouiſſimis tẽporibus.) ὑστέροις. i. poſte-
rioribus ſiue ſequentibus. Diſcedent.) ἀποστήσονται. i. deficient ſiue deſciſſent.
Spiritibus erroris.) πνεύμασι πλάνοις. i. ſpiritibus ſeductoribus, ſiue deceptorib9,
aut fallacibus, ut uertit Ambroſius, ſed interpres legiſſe uideẽ πλάνης nõ πλάνοις, tametſi
id ad ſenſum nihil habet momenti. In hypocriſi.) ἐν ὑποκρίσει. i. in ſimulatione ut Am-
broſius, ſiue in fictione, & mirum eſt chriſtianos hac græca uoce tãtopere delectatos, &
ψευδολόγων. Ambro. elegantius uertit falſiloquorũ, uoce itẽ cõpoſita, ut eſt apud græcos.

Cauteriatã habentes.) κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν. i. quibus conſcientia cauterio no
tata eſt. Nam ferro candenti notabantur malefici, ſtigmatis impreſſis cuti. At iſti nõ cor
pus, ſed animũ habent ſtigmaticũ ob uitæ dedecora, quorũ ipſi ſibi conſcij ſunt.

Doctrinis dæmoniorũ.) δαιμονίων, poteſt hoc loco adiectiuũ eſſe a δαιμόνιος quod re
cte uerti poterat diuinorũ, propter ea quæ ſequuntur cauteriatã & cætera quæ in dæmo
nia nõ quadrant, ſed in diuinos, qui fingunt ſe cum ſpiritibus habere cõmerciũ, idcirco
adiecit in ſimulatione falſiloquorum. Quæ nunc eſt & futuri.) τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης,
quod Ambroſius apertius præſentis & futuræ, unde nõ male quadrat, p̃miſſiones, ut ha
bent græci. Et maledicimur.) ὀνειδιζόμεθα. i. probris afficimur. Ambroſius legit, perſe-
cutiones patimur, miror quod nam ſecutus exemplar.

Nec proponens.) ὑποτιθέμενος. i. ſuggerens ſiue admonens. Enutritus uerbis.) Po
teſt & actiue legi educans illos uerbi fidei, nã participiũ eſt mediũ, præſentis temporis
ἐντρεφόμενος, atq; ad id facit, quod mox ſequitur, quã aſſecutus es, hoc eſt, trade alijs quod
a nobis didiciſti. Quã aſſecutus es.) ᾗ παρηκολούθηκας. i. quã uſq; ſecutus es. Neq; eñ
hic aſſecutus accipiendũ eſt eo ſignificatu, quo rhetores accipiunt. Et aſtipulantur græ-
ca ſcholia, quæ ſic exponunt, cuius es alũnus, hoc eſt, in qua es educatus, & ab adoleſcen
tia uerſatus. Ineptas aũt.) βεβήλους. i. prophanas. Deuita.) παραιτοῦ, quod Ambroſius

uertit abnue, eſt aũt παραιτεῖσθαι deprecari, & reijcere, & non admittere.

In hoc enim laboramus.) Græce eſt, & laboramus. Quia ſperamus.) ὅτι ἠλπίκαμεν, id eſt quod ſperauimus, Niſi quod in huiuſmodi uerbis affectus, græci nõnunq́ præteritum tempus uſurpant pro præſenti. Nec eſt in deum, ſed in deo.

Sed exẽplũ eſto.) τύπος, quod aliquoties uertit formã. In charitate.) Græci ſic habent ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ. i. in dilectione, in ſpũ, in fide, in puritate.

Negligere gratiam) χαρίσματος. i. donum. Manuũ preſbyteri) Sic quidam habẽt codices, uerum antiqui conſentiunt cũ græcis, apud quos eſt πρεσβυτερίου. i. preſbyterij. Et ita legit Ambroſius. Illud aũt dicit. Habes nõ ſolũ prophetiæ donũ, uerum etiam efficaciam impoſita manu dandi ſpiritũ & alijs, idq́ ex officio pſ̄byterij tui, nimirũ epiſcopus. Nam antiquitus nihil intererat inter pſ̄byterum, ſacerdotem, & epiſcopum, ut teſtatur & diuus Hieronymus. Deinde propter ſchiſma e multis delectus eſt epiſcopus. Porro quo minus hic ſenſus accipi poſſit, & preſbyteriũ, quod impoſitis tibi manibus acceptiſti, obſtat græca præpoſitio μετὰ quæ comitẽ ſignificat nõ inſtrumentũ. Alioqui probe quadraret, cum eo quod dixit in proxima epiſtola reſuſcita donũ dei, quod eſt in te per impoſitionẽ manuũ mearũ. Atq́ haud ſcio an hic quoq́ fatendũ ſit Paulũ Græci ſermonis elegãtiam neglexiſſe, præſertim cũ in hanc ſententiam interpretetur Chryſoſtomus, ut prophetia ſit donũ & autoritas docendi, deinde per impoſitionẽ manuũ factus ſit epiſcopus. Hæc meditare.) ταῦτα μελέτα, quod interpres eleganter uertit, ſed Hugo Cardinalis nõ intelligens hoc uocabulũ, ad hunc exponit modum. Verſa in corde per iugem memoriã, o matæologum, hoc eſt pluſq́ theologum. Eſt aũt meditari, exerceri in re quapiam. Manifeſtus ſit omnibus.) ἐν πᾶσιν, id eſt in omnibus.

EX CAPITE QVINTO.

SEniorem ne increpes) πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, hic ſenior ad ætatem refertur, propterea quod ſequitur iuniores, & comparatiua poſita puto loco poſitiuorũ. Cæterum nõ eſt ſimpliciter increpa, ſed ἐπιπλήξῃς, quod ſignificat plagam infligere, & trãſfertur ad id qđ eſt aſpere ſæueq́ obiurgare. Ita Flaccus in odis, metuentis patruæ uerbera linguæ. Et ſuperius nolebat epiſcopũ πλήκτην, hoc eſt acrem obiurgatorẽ.

Sed obſecra ut patres.) Valla mauult hoc loco exhortare, quod παρακάλει ſit anceps ad tria, ad hortandum, ad obſecrandum, & conſolandũ, quæ tamen omnia inter ſe finitiſſima ſunt, uerum illi parũ uidetur e dignitate epiſcopi, ſi obſecret præſertim peccantem, maxime iuniorem aut adoleſcentulũ. Certe Ambroſius legit exhortare, & in eam ſentẽtiam interpretantur Chryſoſtomus & Vulgarius.

Quæ ueræ uiduæ ſunt.) Hoc eſt deſtitutæ ac deſolatæ. Nam χήρα græcis dicitur a χηρῶ quod eſt deſolo, ac deſtituo, ſiue orbo. Vnde & latinis uidua dicitur, a uiduãdo, hoc eſt orbando, hinc uiduertas pro deſolatione & ſolitudine. Palam enĩ Paulus alluſit ad etymologiã græce uocis, id quod paulo inferius explanatius dicit ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη. i. quæ uere uidua eſt ac deſolata. Diſcat primũ domũ ſuã.) μανθανέτωσαν diſcãt numero multitudinis, ut hoc præceptũ ad filios & nepotes pertineat, qui ſic inſtituenda ſunt a matre ſeu auia, ut pij ſint erga progenitores, hoc enim uocat εὐσεβεῖν, quod Vulgarius interpretat̃ γηροκομεῖν, quod & γηροβοσκεῖν appellant græci. Cæterũ Chryſoſtomus uariat in huius enarratione loci. Ambroſius uidetur magis ad uiduã referre, qui fortaſſe legit μανθανέτω. i. diſcat & haud ſcio an Chryſoſtomus, cum addit hoc, eſſe reddendum in nepotibus, quod in defunctis parentibus uidua non poſſit.

Domũ ſuam regere.) εὐσεβεῖν, id eſt pie tractare, ut uertit diuus Ambroſius.

Mutuã uicẽ.) ἀμοιβὰς, quaſi dicas, taliones alludit ad ἀντιπελάργησιν.

Hoc acceptũ) Græce eſt bonũ & acceptũ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον, ſiue honeſtũ, & acceptum

Speret in deo) ἤλπικεν. i. ſperauit ſiue ſperat, ut legit & Ambroſius, indicãdi modo nõ imperandi. Nã in huiuſmodi uerbis nõnunq́ præteritũ pro præſenti uſurpat̃. Et Paulus

hic nō præcipit, quid uelit facere uiduas, ſed explicat deſcriptione, quas ueras uiduas dixerit. Cæterū nihil erat quod Vallam offendat tēporis ratio. Et inſtet.) Et inſtat græce eſt καὶ προσμένει. i. perſeuerat, ſiue aſſidua eſt. &c. Perſeuerat legit Ambr. indicādi mō.

Quæ in delicijs eſt.) Ita diſtinguunt græci ut duo contraria cōiungant uiuens mortua eſt ζῶσα τέθνηκεν, quaſi dicas uiuens nō uiuit, quanꝗ participiū utrouis referri poteſt. Verum ſenſus argutior eſt, iuxta græcam diſtinctionem. Adde quod hæc lectio multo mollior eſt, ad quā legit & ediſſerit Chryſoſtomus. Si quis aūt ſuorum.) εἰ δέ τις, rectius ſi qua. Nam hæc de uidua loquitur Paulus. Admonēt & græca ſcholia.

Curā non habet.) οὐ προνοεῖ. i. nō ꝓſpicit ſiue prouidet ſuis. Fidem abnegauit & infideli deterior eſt.) Hoc uidetur eſſe durius dictū, & ob id Aquinas diſtinctione nodū explicat. Ad eū em̄ modū explicat quod dixit, Fidē abnegauit, factis inquit. At hodie ſumma habetur pietas, ſi quis domi relictis liberis & uxore, aut etiam grandæuis parentibus, uel Hieroſolymas abeat, uel in monaſterium abdat ſeſe.

Si filios educauit.) Græce iucūdius eſt dictione cōpoſita ἐτεκνοτρόφησεν, ſi liberos educauit, ut filias quoꝗ cōplectaris. Item quod ſequitur hoſpitio ſuſcepit, compoſita uox eſt ἐξενοδόχησεν, quod nos uertimus, ſi fuit hoſpitalis.

Si omne opus bonū ſubſecuta eſt.) ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν ſignificat eā quæ in nullo bono opere defuerit & omnibus pietatis officijs ſemper adſuerit. Hieronymus in Zachariam pro ſubſecuta eſt dixit ꝓſecuta eſt. Nos uertimus ſi in omni opere bono fuit aſſidua. Quæ Carrēſis philoſophatur in ſubſecuta eſt, quaſi ſubſequat̄, quæ ſe putet nō ap̄phendiſſe legat, ſi quis eſt φιλόγελως.

Deuita.) παραιτοῦ de quo ſupius dictū eſt. i. reijce, & refuta, hoc eſt ne recipias alēdas.

Cū enim luxuriatæ fuerint in Chriſto.) ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ χριστοῦ, Id interpretatur Hieronymus in epiſtola ad Geruntiam. Propter has inquit igitur quæ fornicatæ ſūt in iniuriam uiri ſui Chriſti, hoc enim καταστρηνιάσωσι græcus ſermo ſignificat. Nam στρηνιᾶν laſciuire ſignificat, ſiue ferocire, quod deductū putāt a uerbo στερεῖν ceu metaphora ſumpta a iumentis, quæ cum pabulo ferociunt auellunt habenas, & ſuopte arbitrio ferūtur. Alij rurſum dictū putant a στρηνὸν, quod eſt durum. Ita Flaccus in odis. Mollibus iam durum imperijs. Proinde καταστρηνιᾶν dicuntur, qui iam minus audientes ſunt dicto. Vulgarius καταστρηνιῶσιν interp̄tat̄ ἀκκισθῶσι καὶ θρύπτωνται. i. acciſſauerint & deliciari cœperint, priore uerbo dicto a moribus petulantiſſimæ mulieris, cui nomē fuit acco, quēadmodū in Chiliadibus noſtris explicuimus. Porro κατὰ præpoſitio ſignificat cōtra, & in malā partem cum habet genitiuū caſum, ergo καταστρηνιᾶν τοῦ χριστοῦ eſt in iniuriam Chriſti laſciuire. Sic enim mihi uiſum eſt interpretari. Et in hanc ſententiam enarrant Chryſoſtomus, & Vulgarius. Sed de his paulo accuratius diximus in ſcholijs quæ conſcripſimus in epiſtolas diui Hieronymi. Ambroſius legit. Cum enim in delitijs egerint. Et diuus Thomas indicat hic luxuriam non eſſe propriū libidinis, ſed immodicū uſum, & copiā rerū quarūlibet. Habentes damnationem.) κρίμα. i. iudicium. Quanꝗ interpres recte expreſſit ſenſum. Irritam fecerunt.) ἠθέτησαν. i. repulerunt, aut reiecerunt, aſpernatæ ſunt, tametſi ſignificat hoc quoꝗ quod uertit interpres. Reijcimus enim quod deſijt apud nos ualere. Non ſolum ocioſæ.) Deeſt autem. Non ſolum autem οὐ μόνον δὲ, ac coniunctio ad epitaſin facit. Verboſe.) φλύαροι. i. nugaces, ſiue inepte loquaces.

Loquentes quæ.) λαλοῦσαι, quod aliquoties ſignificat garrire. Volo aūt.) Volo igit̄, βούλομαι οὖν. Matreſfamilias eſſe.) οἰκοδεσποτεῖν. i. familiam adminiſtrare. Ne quis accipiat de liberis progignendis, de quo modo dixerat, ſed de gubernatione familiæ, quod græca uox euidētius declarat, dicta a domo & dominio. Et quod ꝓxime præceſſit τεκνογονεῖν græce feſtiuius dictum eſt uoce cōpoſita, ꝗ̃ latine, filios ſeu liberos procreare.

Retro poſt ſatanam.) ὀπίσω τοῦ σατανᾶ, id eſt poſt ſatanam, nec opus eſt retro. Deinde quod hic uertit, conuerſæ ſunt, Ambroſius legit deerrauerunt ἐξετράπησαν. i. deflexerunt

de quo ſupra meminimus. Senſus eſt autem, illas deſciuiſſe a Chriſto, & ſecutas ſatanã, Nã hoc uocat poſt ſatanã Si quis fidelis) Græce eſt ſi quis fidelis, aut ſi qua fidelis, εἴ τις πιστὸς ἢ πιστή. Atq; ita legit Ambroſius. Vt nõ grauetur.) Et nõ grauetur καὶ μὴ βαρείσθω. i. ſumptibus ſuis alant, & nõ onerent eccleſiam. Quæ ueræ uiduæ ſunt ſufficiat.) ἐπαρκείσῃ. i. ſufficiat, ſubaudi eccleſia. i. ut ſatis eſſe poſſit, & idonea ad alẽdum, ut ſuppeditet.

Qui bene præſunt preſbyteri.) Preſbyteri hic epiſcopi uocabulũ eſt nõ ætatis. Et honorem ſubſidiũ ſignificat, nõ uulgarem iſtum honorem decedere de uia, aperire caput flectere genu, quemadmodũ nõ uno in loco annotauit & diuus Hieronymus.

Non alligabis os.) οὐ φιμώσεις quod Ambroſius uertit nõ infrenabis. Cæterum locus quem citat extat Deuter. ca. 25. his quidẽ uerbis. לא תחסם שור בדישו Mos autem eſt apud nõnullos circumacto iumento trituram facere, cum apud noſtrates flagellis excutiant. Annotandus hic locus ijs qui tantis clamoribus, tantaq; tyrannide decimas, & pluſq; decimas extorquent, a pauperrimis quoq; laicis, legem uetare, ne quis obliget os boui, ſed trituranti hoc eſt, docenti, monenti, exhortanti, ſacrificanti, ac cæteris ſacerdotalibus officijs fungenti. Quid autem hoc ad iſtos quoſdam, qui nõ ſolum in ocio, ſed in ſardanapalicis delicijs uitam omnem tranſigunt? Quanq; aliud eſt laborare ore non infrenato, aliud explere ſcrinia ſanguine pauperũ. Atq; hæc dixerim nõ quo laici ſegniores ſint ad beneficentiam erga ſacerdotes ſuos, quibus ſi boni ſint, nulla par gratia rependi poteſt, ſed ut nos uiciſſim noſtri meminerimus officij.

Aduerſus preſbyterũ.) Incertũ an de ſeniore loquat̃, an de epiſcopo. Rurſum quod ſequit̃. Peccantes aũt corã omnibus argue, ſi ſuperiora ad p̃ſbyteros referas, ad eoſdem pertineat oportet, ut ſit ſenſus crimen nõ facile recipiendũ, niſi ſint idonei teſtes. Quod ſi cõſtiterit, palã eſſe arguẽdũ in exẽplũ omniũ. Vulgarius utrũq; de grãdæuis exponit.

Sine p̃iudicio) χωρὶς προκρίματος, ſine p̃iudicio, p̃iudiciũ hoc loco nõ ſignificat, quod apud iureconſultos, rem prius iudicatã, ſed p̃cipitatũ iudicium, cũ ex concepta temere opinione quippiam agitur, & iudicamus ipſi apud nos anteq; compertũ habeamus. Ad hunc modum interpretantur græcanica ſcholia. In alterã partẽ declinando. κατὰ πρόσκλησιν. Interpres legiſſe uidet̃ πρόσκλισιν per iota, nõ per ita. Atq; ita legit diuus Ambro. & diu⁹ Baſilius in principio p̃uerbiorũ, ut teſtant̃ græcanica ſcholia. Neq; ſecus legũt & interpretant̃ Chryſoſt. & Vulgarius. At Clemens legit, ut nunc habent græcorũ exemplaria, niſi quod mihi legendũ uidetur πρόκλησιν, non πρόσκλησιν, hoc eſt p̃uocationẽ, nõ aduocationẽ. Noli adhuc aquã) μηκέτι. i. ne poſt hac aquã biberis, ſignificat cũ uſq; ad id tẽpus, aquã potitaſſe, ut ratiocinat̃ diuus Hieron. & græcis unica dictio eſt ὑδροπότει.

Frequentes tuas infirmitates.) ἀσθενείας, infirmitates intellige non morbos, ac graues ægrotationes, ſed corporis debilitatẽ. Manifeſta ſunt.) πρόδηλοι. i. p̃manifeſta.

Bona facta manifeſta ſunt.) πρόδηλα. Nam illud præ refertur ad extremũ iudiciũ. Loquitur enim de palã malis ac palã bonis. Rurſus de occulte malis ac bonis.

Præcedentia ad iudiciũ.) προάγουσαι εἰς κρίσιν. Iam eñ illa cõdẽnata ſunt priuſq; is q̃ admiſit adductus ſit in iudiciũ. Quorundã aũt) Quoſdã aũt eſt græce, atq; ita legit Ambroſius τισὶ δὲ καὶ ἀποκολουθοῦσιν. i. quoſdã aũt etiã ſubſequunt̃.

EX CAPITE VI.

NE nomen do.) græce eſt nomen dei τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ. Quia benefici partici.) οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. i. ij qui beneficentiæ participes ſunt, ſiue qui beneficentia iuuant̃, refert̃ aũt ad ſeruos, nõ ad dominos. Quanq; Vulgarius bifariã exponit Ambroſius ad ſeruos refert. Si quis aliter docet.) ἑτεροδιδασκαλεῖ. i. diuerſa docet, eſt aũt græcis unica dictio cõpoſita, de quo ſup̃ius admonuimus.

Et nõ acqeſ.) προσέρχεται. i. accedit, ita ſonat græce, & apte r̃ndent latina. Sup̃bus eſt) τετύφωται. i. inflatus eſt. Ambro. legit ſup̃bit. Sed languens νοσῶν. i. ægrotans, qđ apud græcos ſæpius ad animũ refert̃, ut νοσεῖν dicant̃ qui deſipiũt ac delirãt, hoc eſt animi morbo laborãt, qđ uerbi mire quadrat in iſtos ſophiſticos theologos, qui contẽptis ijs, quæ neceſſe eſt diſcere, in ſtultiſſimis illis ſuis argutijs, & nihili labirynthis ætatẽ uniuerſam

conterunt miſeri. Elegãter autem Paulus unico uerbo dixit pugnas uerborum λογομαχίας, cũ iſti iactent ſe totos in rebus eſſe. Ex quibus oriun.) Paulus inuidiã & contentionem ſingulari numero poſuit. Atq; itẽ Ambroſius. Malæ conflicta.) διαπαρατριβαί. Malæ græci referunt ad ſuſpiciones. Nã quod ſequit̃ παραδιατριβαί p ſe ſonat in malã partem, ꝑpter ꝑpoſitionẽ παρὰ, quæ ſæpius id efficit, ut in παραφρονεῖν & παραφέρεσθαι. Dicuntur aũt congreſſus & diſputationes philoſophoꝝ diatribæ græcis, quas hic addita ꝑpoſitione inutiles facit, & nihil ad rem ꝑtinentes. Scholia græcanica admonẽt metaphorã ſũptã a ſcabioſis q mutuo cõflictu, cõtactuq; morbũ cõicãt. Sic & Vulgarius ait παραδιατριβαὶ τουτέστι, σχολαὶ μάταιαι. διατριβὰς δὲ τὰς σχολὰς ἔθος καλεῖν. ἢ ὅτι καθάπερ τὰ ψωραλέα τῶν προβάτων παρατριβόμενα νόσου πληροῖ καὶ τὰ ὑγιαίνοντα. οὕτως καὶ οὗτοι παρατριβόμενοι ἑτέροις διαφθείρουσιν αὐτούς

Veritate priua.) ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας. Ambr. uertit & q ueritate caruerũt. Græce ſonat efficacius, qbus adẽpta eſt ueritas, iuxta illud Publij. Nimiũ altercãdo, ueritas amittit̃.

Quæſtũ eſſe pie.) Poſt hæc uerba reꝑio apud græcos ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων. i. abſtine a talibus. Itẽ Ambr. diſcede ab huiuſmodi. Atqui id in uulgatis codicibus nõ habetur.

Cũ ſufficientia) μετὰ αὐταρκείας, ea uox ſignificat cũ qs ſua ſorte cõtẽtus eſt, nec aliud deſyderat. Haud dubiũ qa.) δηλονότι, qđ eſt affirmantis. Et plenius reddidiſſet græcarũ uocũ affinitatẽ εἰσενεγκεῖν & ἐξενεγκεῖν. i. inferre & efferre. In hũc mũdũ.) Addidit ſuo more hunc, quod nõ eſt apud græcos. His cõtenti ſumus.) ἀρκεσθησόμεθα. i. cõtenti erimus. Interꝑs legit ἀρκεσθησώμεθα p omega. Et in laqueũ dia.) Diaboli apud græcos nõ eſt, nec addit̃ apud Ambro. Vnde cõſentaneũ eſt adiectũ a quopiã, q locũ uoluerit interꝑtari. Et inutilia) copula redundat. Nec eſt apud græcos inutilia, ſed ἀνοήτους. i. ſtulta. Quãq; interꝑs legiſſe uidet̃ ἀνονήτους, atq; itẽ Ambroſius. Quæ mergũt) βυθίζουσι. i. demergũt in ꝓfundũ. Et cupiditas.) ἡ φιλαργυρία. i. pecuniæ ſtudiũ. Ambro. legit auaricia, Alioq cupiditas aliaꝝ item rerũ eſt, ut gloriæ, imperij, uoluptatũ uindictæ.

Errauerunt a fide.) ἀπεπλανήθησαν. i. aberrarunt. In qua uocatus es.) In quã εἰς ἣν. Ad quã Ambr. Græci addũt καὶ, in quã & uocatus es. Sine macula,) ἄσπιλον. i. ĩmaculatũ, & refert̃ ad ipſum Timotheũ, nõ ad mandatũ. i. ut ſerues mandatũ ĩmaculatus irrephẽſus. Etiãſi Ambro. refert ad mandatũ, ſi modo codex uacat mendo. Quanq; ſermo græcus nõ uetat, quo minus adiectiuũ referat̃ ad ꝑceptũ. Vſq; in aduentũ.) μέχρι τῆς ἐπιφανείας. i. uſq; ad appͬitionẽ. Quẽ ſuis tꝑibus) quẽ refert aduentũ nõ Chriſtũ, id qđ liquet ex græcis. Solus potens.) μόνος δυνάστης, id ꝓprie dicit̃ de principe, aut magiſtratu, unde & δυναστεία In ſempiternũ.) In ſupereſt. Et κράτος poteſtatẽ quoq; ſignificat.

Diuitibus huius ſæculi. τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. i. ijs qui ſunt diuites in ꝑſenti ſæculo.

Nõ ſublime ſape.) ὑψηλοφρονεῖν, qđ Ambro. uertit ſuꝑbe ſaꝑe, ſignificat aũt elato eſſe animo & arroganter de ſeipſo ſentire. In incerto diuitiarũ.) ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι. i. in diuitiaꝝ incertitudine. Nobis oĩa abũde) πλουσίως. Rurſũ interꝑs nõ reddidit iucunditatẽ, quæ eſt in uocũ affinitate πλούτου & πλουσίως, quaſi dicas, diuitiaꝝ & diuitialiter, ſiue opulentiæ & opulẽte. Bñ agere.) ἀγαθοεργεῖν dictio cõpoſita eſt ex bono & oꝑe quaſi dicas bene oꝑari. Demiror qd legerit diuus Ambro. q reddidit hunc locũ hoc pacto, In uoluntate bonorũ operũ. Facile tribuere.) εὐμεταδότους εἶναι. i. faciles eſſe ad impartiendũ. Ita legit Ambro. niſi qđ omittit eſſe. Theſaurizare) ἀποθησαυρίζοντας. i. reponentes ſiue recondẽtes ſibi. Et uerã uitã,) græcis eſt æternã uitã. Depoſitũ cuſtodi) παραθήκην. i. qđ tibi cõmiſſũ eſt. Sentit aũt hanc doctrinã quã illi & in initio cõmẽdarat Et ita exponunt græca ſcholia. Vocũ nouitates.) κενοφωνίας. i. uocũ inanitates. Ambr. & interꝑs legiſſe uident̃ καινοφωνίας. Quanq; græca ſcholia p ε legunt. Nec em̃ hic agit de nouandis uocibus, ſed de diſputationibus ſuperuacaneis. Falſi nois.) ψευδωνύμου, quaſi dicas falſo noiatæ ſcientiæ. Et hæc oĩa mire quadrant in hos quoſdã ſpinoſos theologiſtas. Et apte dixit ἀντιθέσεις oppoſitiones, qđ oĩbus de rebus inter iſtos mira ſit digladiatio. Promittentes.) ἐπαγγελλόμενοι, cur nõ potius ꝓfitẽtes. Circa fidem exci.) ἠστόχησαν. i. aberrarunt, ſicut antea uertit. Ductum aũt ab ijs, qui aberrant a ſcopo.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ANNOTATIONES IN SECVNDAM EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM.

GRatia & miſericordia.) In græcis codicibus abſunt coniunctiones. Gratia, miſericordia, pax. Gratias ago.) χάριν ἔχω. i. gratiam habeo. Nam ita mauult Valla. Et ad eum modũ legit Ambroſius. A progenitoribus meis.) ἀπὸ προγόνων. i. a ꝓgenitoribus, ſiue a maioribus. Ambroſius legit a ꝓauis. Significat em̃ Paulus ſe natũ ex ijs qui lõga retro ſerie fuerint cultores dei Nã meis redũdat. Et ſeruio nõ eſt δουλεύω ſed λατρεύω. i. quẽ colo. Fidei quæ eſt in te nõ ficta.) Meli⁹ Ambroſius. Eius quæ in eſt te ſynceræ fidei. Recordationẽ) ὑπόμνησιν. i. cõmonitionem, cũ aliquid ſuggeritur memoriæ, ne ueniat in obliuionem.

Matre tua Ethnice.) Eunice, uel potius Eunica, a uictoria dictum uocabulum. Carrenſis homo diligens interpretatur Etnicem græcis ſonare fortunatã, is qui ſic interp̃tatus eſt legit Eutyche. Certus ſum aũt quod & in te) πέπεισμαι, ὅτι καὶ ἐν σοί. i. perſuaſum habeo, qđ & in te. ſ. eſt ea fides. Quod & in te.) Hic græce colon eſt. Admoneo te.) ἀναμιμνήσκω. i. cõmonefacio, ſeu potius redigo in memoriam. Reſuſcitas.) ἀναζωπυρεῖν, quod eſt proprie ignem iam conditũ, ac ſopitũ ſuſcitare. Ambroſius legit ut recrees donum dei, Sed uirtutis eſt) δυνάμεως. i. potentiæ & roboris, & fortitudinis. Et quod modo uertit timoris, græce eſt δειλίας, quod & ignauiã ſonat, animiq́; imbecillitatem.

Gratiam dei) χάρισμα. i. donum. Et ita Ambroſius. Collabora) συγκακοπάθησον, id eſt ſimul affligere cũ euangelio & particeps eſto afflictionũ quæ prædicationẽ euangelij comitantur. Qui nos liberauit.) τοῦ σώσαντος. i. qui nos ſaluos fecit. Ita & Ambroſius.

Vocatione ſua) Sua nõ eſt in græcis codicibus. Ante tẽpora ſæcul.) αἰωνίων. i. æterna

Per illuminationẽ.) διὰ τῆς ἐπιφανείας. i. per apparitionem, quod ſuperius uertit aduẽtũ, Quanq́ epiphania nonnunq́ illuſtrationem ſonat, ut & ἐπιφανὴς illuſtris. Atqui interp̃s non addidit græcarũ uocum affinitatem φανερωθεῖσα & ἐπιφανείας, quaſi dicas illuſtrata eſt per illuſtrationem Ieſu Chriſti. Deſtruxit quidem mortem, illuminauit aũt uitam) καταργήσαντος. i. qui aboleuit, & obliterauit & φωτίσαντος. i. in lucem produxit, Nam hæc duo inter ſe compoſuit ueluti pugnantia, In quo.) εἰς ὅ, id eſt in quod, nempe euãgelium Prædicator) κῆρυξ, id eſt præco, potius q̃ prædicator.

Magiſter gentiũ) διδάσκαλος, id eſt doctor. Non cõfundar) οὐκ ἐπαισχύνομαι, id eſt nõ erubeſco, ſiue nõ pudet me. Scio enim cui credidi) Nõ eſt ſenſus græci ſermonis, Paulum non ignorare, cui confiſus eſſet, Verum hæc eſt ſententia, Scio quod is cui credidi potens eſt ſeruare depoſitũ meũ οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι, ὅτι δυνατός ἐστιν, nã ſi prior eſſet ſenſus, non diceret ᾧ ſed τινί. Quanq́ poteſt & hic eſſe ſenſus, Noui enim eum cui credidi, & certus ſum quod potens ſit.

Auerſi ſunt me.) ἀπεστράφησάν με, id eſt auerſati ſũt me, hoc eſt aſpernati ſũt, Ambroſius legit auerſati, non auerſi, Et nemo dicit, auerſatus eſt a me, Vnde ſuſpicor præpoſitionem a librario adiectã. Omnes qui in Aſia ſunt) πάντες οἱ ἐν τῇ ἀσίᾳ, poteſt legi & erãt, Nam tempus non exprimitur græcis uerbis.

Cũ Rhomã ueniſſet) ἐν ῥώμῃ γενόμενος. i. cũ eſſet Rhomæ, Atq́; ita legit Ambroſius.

Sollicite.) σπουδαιότερον.i.ſtudioſius. Formam habens.) ὑποτύπωσιν ἔχε.i. formã habe,ſiue exemplar habe,hoc eſt alijs formam propone pie uiuendi.

Sanorũ ſermonũ.) ὑγιαινόντων,quicquid ꝓbãt id græci uocãt ὑγιὲς, unde & ꝓuerbiũ ὑγιὲς οὐδὲν cũ oĩa diſplicent. Contra cũ res cũ uicio cõiuncta eſt,aiunt τὰ πάντα νοσεῖν.

Scis enim hoc) Enim redũdat. Philetus.) φύγελλος.i.phygellus,atq; ita legitur in peruetuſtis exẽplaribus latinis,& ita citatur a diuo Hieronymo in epiſtola de ueſtibus Aaron. Et ita legit Ambroſius. Et quanta epheſi) καὶ ὅσα.i.& quæ,ſiue quæcũq;, aut potius in quibuſcunq;.

EX CAPITE SECVNDO.

Confortare.) ἐνδυναμοῦ.i.fortis aut robuſtus eſto. Labora ſicut.) σὺ οὖν κακοπάθησον.i.tu igitur feras afflictiones. Nam hoc ſignificat κακοπαθεῖν.

Nemo militans deo) Deo redundat. Etiamſi additur apud Ambroſiũ, Opinor explanãdæ ſententiæ gratia. Adhibet enim Paulus hoc ſimile a militibus, quorũ nemo curat rem domeſticam, poſteaq; ſacramẽto fuerit addictus militiæ, ſed Imperatoris ſui negocium agit. Multo magis id conuenit facere cũ, qui militat euãgelio.

Implicat ſe.) ἐμπλέκεται.i.implicatur. Quanq; huiuſmodi paſſiua ſubinde uertit per pronomina reciproca. Negocijs ſecularibus.) ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις.i.uitæ negociationibus, aut occupationibus. Porro βίου uictum magis ſonat q̃ uitam. Qui militat, nõ eſt ſollicitus de uictu, rem uictoriæ agit, de uictu proſpicit Imperator.

Vt ei placeat, cui ſe probauit.) ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ.i.ut ei qui ſe militem delegit placeat, hoc eſt, ei cuius ſpiritu delectus eſt & aſſcriptus ad hanc militiã, fortaſſis interpres uertit, ei qui ſe probauit. Nam & qui certat in agone.) ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις.i. ſi uero & certet aliquis. Verbũ eſt unde dicuntur Athletæ. Nam ab ijs quoq; ducit ſimile.

Non coronabitur.) οὐ στεφανοῦται.i.nõ coronatur, hoc eſt nõ ſat eſt quomodocũq; certare; ſed ita ut uincas. Laborantem agricolam.) Video græcos etiam interpretes nonnihil hærere hoc in loco, ſed mea ſententia ſermonis ordo paulo perturbatior obſcuritatem adduxit orationi. Ea tolletur, ſi κοπιῶντα ſit præteriti temporis, & ab eo pendeat aduerbium πρῶτον.i.prius, & non ad infinitũ uerbũ quod ſequitur λαμβάνειν. Et ſententiã ad hunc ordinemus modum. Oportet agricolam accipere fructus, ſed ſi prius laborarit. Tres enim adhibuit parabolas, militis, athletæ, & agricolæ, quorũ unuſquiſq; cæteris curis omiſſis ſuũ munus gnauiter obit. Neq; deeſt præmiũ, ſi ſuo prius functus fuerit officio. Equidem opinor hoc ſenſiſſe Paulum. Dabit enim tibi dominus.) Græce non eſt dabit, ſed δῴη.i.det, quod eſt imprecantis. Ad eum modum palam enarrat hunc locum Chryſoſtomꝰ, cũ dicat Paulũ paterno affectu nõ deſinere p̃cari bona Timotheo, ceu timentem filio chariſſimo. Tametſi interpres noſtrã ſecutus æditionẽ, uertit dabit ꝓ det.

In quo laboro.) κακοπαθῶ.i.affligor, quod ſuo more ferè tranſfert laboro. Quanq; nõ ſum neſcius, & apud latinos laborare aliquoties ſic accipi, ut ſit idem quod in rerũ difficultatibus uerſari. Quaſi male operans.) ὡς κακοῦργος.i.ut maleficus, aut facinoroſus. Miror quod exemplũ ſecutus Ambroſius uerterit, quaſi latro. Nihil enim ſimile in κακοῦργος & λῃστής, quod magis ſonat facinoroſum. Quanq; in euangelio conſtanter hic interpres κακούργους uertit latrones, ut illic indicauimus. Nõ eſt alligatum.) οὐ δέδεται.i. nõ fuit alligatum. Eſt aũt alluſio feſtiua in græcis uocibus δεσμῶν & δέδεται.i.uincula & uinctum fuit. Cum gloria cœleſti.) αἰωνίου.i.æterna. Interpres & Ambroſius legiſſe uidentur οὐρανίου. Fidelis ſermo. Rurſum eſt πιστὸς ὁ λόγος, quæ uerba Paulus ſuo more præmittit, dicturus rem certã & indubitatã. Quanq; Ambroſio nõ adduntur hoc loco.

Si negauerimus.) εἰ ἀρνούμεθα.i.ſi negamus, in quo modo pronunciauit & ſuperiora.

Si nõ credimus ille fidelis eſt.) Nec hoc loco ſeruata eſt græcarum uocum affinitas, ἀπιστοῦμεν πιστὸς.i.diffidimus fidelis ſiue fidus.

Noli contendere uerbis.) λογομαχεῖν dictione compoſita.i.pugnare uerbis, quod ante uertit pugnas uerborũ. Nihil enim utile eſt.) εἰς οὐδὲν χρήσιμον.i.ad nullã utilitatem.

Niſi ad ſubuerſionem.) Et, niſi redundat, & ad ſubuerſionē refertur ad illud ſuperius noli pugnare uerbis, ſiue ut Apuleius loquiť uerbigerari, ut illud ad nihil utile per parēthesim interſeratur. Quanq; interpres & Ambroſius quo ſenſus eſſet dilucidior, unũ & alterum uerbum de ſuo addiderunt. Sic aũt ordinandus eſt ſermo. Hæc admone cōteſtans coram dño, ne uerboꝝ pugnas ſequantur (nulla utilitas) ad ſubuerſionem audientium. Cæterũ infinitũ quod interpres retulit ad Timotheũ, haud ſcio an rectius accōmodetur ad cæteros oēs, ut hoc ipſum ſit, quod illos admonet per Timotheũ, ne inter ſe friuolis queſtiũculis depugnent, cum chriſtiana philoſophia nō ſit ſophiſtica diſputatio, ſed uita pura & Chriſto digna. *Sollicite aũt cura.*) σπούδασον σεαυτὸν. i. ſtude teipſum &c.. Nec eſt aũt uel apud græcos, uel apud Ambro. Probabilem exhibere) δόκιμον. i. ꝓbatũ. Operariũ inconfuſibilē.) ἀνεπαίσχυντον. i. qui nō pudefiat, ſiue erubeſcat. Quāꝗ Ambroſius legit, nō impudoratum. Porro impudoratos uocari qui cōtentionibus nituntur, uelut hoc pertineat ad diſputationes contentioſas, quas pugnas uerborũ appellat, quod in his nemo uelit cedere, ſed ſua quiſq; pertinaciſſime tueatur, & alius aliũ conſpuat. Recte tractantem) ὀρθοτομοῦντα, ſonat quaſi dicas recte ſecantē, & ſcholia græcorum admonent metaphorā ſumptam a ſecuri aut gladio quo reſecantur mutila. Eſt prouerbiũ de Tenedia bipenni, quod ſi quis legat, melius intelliget huius loci ſenſum. Incidit enim ſermo ueritatis, cum in huiuſmodi diſputationibus ueritas amittatur & ſpinis quibuſdam inuoluatur. Prophana autem.) βεβήλους, quam uocem ſuperius uertit inepta. Et uaniloquia.) Copula & redundat κενοφωνίας. i. inanes uoces, eadem uox quā ſupius uertit uocũ nouitates, & hoc quoq; loco Ambr. ita legit καινοφωνίας, uerti poterat inaniloqa. Deuita.) περιΐστασο, quod tametſi ſignificet abſcide, tamē quoniā græca p̄poſitio ancipitis eſt naturæ, melius hoc loco uertas ſuperſedeto, ſiue p̄termittas, græca ſcholia bifariam exponunt, aut reijce, aut inſta uehementer, ut coerceātur. Opponitur enim quod modo dixerat ὀρθοτομοῦντα recte ſecantem & diiudicātem reiectis & reciſis altercationibus ſuperuacaneis, quibus lites non finiũtur, ſed aluntur ac augeātur. Dictu mirũ quo ſpiritu Paulus p̄ſenſerit, & ꝙ graphice depingat inextricabiles theologiſtaꝝ queſtiones. Et admonet Ambroſius chriſtianorũ diſputatiōes collationes eſſe debere, non altercationes. Proficiunt ad imp.) προκόψουσι. i. proficiunt, & ita legit Ambroſius. Nec tam eſt multũ, ꝙ amplius, Porro quod dicit inaniloquia, proficere ad impietatē nō omnino id ſentit Paulus, quod fortaſſe uerba latina ſonant, huiuſmodi diſceptationes adducere nos ad impietatē. Verũ id ſentit diſceptationes huiuſmodi quo magis admittuntur, hoc magis ſerpere & creſcere ad maiorem impietatem gliſcentibus indies contentionibus ambitioſis ἐπὶ πλεῖον ἀσεβείας. i. ad maiorem impietatem. Atq; in hunc modum græcanica ſcholia interpretantur, & optime congruunt ea quæ ſequuntur.

Vt cancer ſerpit.) Cancer hoc loco morbus eſt γάγγραινα, ne quis animal hoc loco putet eſſe. *Serpit.*) νομὴν ἕξει. i. paſtionem habebit, ut conueniat cum uerbo proficiet, qđ eſt futuri tēporis. Porro morbus is depaſciť locũ quē occupauit. Vnde ſtatim arcēdus.

Qui a ueritate exciderũt.) περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν. i. circa ueritatē aberrarũt, de quo uerbo ſuperius admonuimus. Nam ἀστοχεῖ qui non attingit, quod deſtinabat attingere, ueluti ſcopum, aut aliud ſimile.

Et ſubuerterunt,) ἀνατρέπουσιν, id eſt ſubuerterunt. Qui ſunt eius.) τοὺς ὄντας αὐτοῦ, id eſt qui ſunt ſui, atq; ita citat diuus Hieronymus in Zachariam.

Cognouit dominus.) Hoc additum apparet, uelut exemplum ſignaculi, unde minus quadrat, quod legitur in Ambroſianis codicibus. Cognouit enim dominus. Et Chryſoſtomus putat teſtimonium hoc deſumptum ex libro Deuteronomij.

Et diſcidat.) Diſcedat ἀποστήτω. Atq; ita legit Ambroſius.

Qui inuocat nomen.) ὁ ὀνομάζων ὄνομα, id eſt qui nominat nomen. Quemadmodum habēt & antiq codices. Tametſi in quibuſdā græcorũ exemplaribus additũ erat χριστοῦ.

Et alia

Et alia quidem in honorem) Dilucidius erat, hæc quidē in honorem, illa uero in ignominiam, ut hæc referat proxima, nempe lignea ac teſtacea, illa aurea & argentea. Caret enim græci huiuſmodi pronominū proprietate, ꝙ ſi ſchematis decus uoluiſſet interpſ reddere, dicendum erat in decus ac dedecus τιμὴν ἀτιμίαν.

Et utile domino.) Et redundat εὔχρηστον, quod ſonat accōmodū uſibus domini.

Ad opus bonū paratū.) Paratū hoc loco participiū eſt ἡτοιμασμένον.i. ut intelligas nō promptū, ſed in domino in hunc uſum præparato. Fidem, ſpem) Spem nec eſt in græcis. nec in antiquis latinorū codicibus, nec eſt apud Ambroſium.

Et pacem.) Et copula redundat. *Sine diſciplina queſtiones.*) ἀπαιδεύτους ζητήσεις.i. ineruditas queſtiones. Atq; ita uertit Ambroſius, & rurſum deuita eſt παραιτοῦ, in quo mirū illū non meminiſſe ſuæ copiæ. Sonat aūt reijce, & aſpernare, nec admitte.

Generant lites.) μάχας.i. pugnas. Eleganter aūt huiuſmodi diſputationes rixoſas, pugnas uocat, Non oportet litigare.) μάχεσθαι.i. pugnare. Et rurſum paulo poſt μάχεσθαι uertit litigare. Tametſi non admodum mutat̄ ſententia, tn̄ perit emphaſis metaphoræ.

Docibilem eſſe.) διδακτικόν.i. idoneum ac paratū ad docendū.

Patientē.) ἀνεξίκακον.i. tolerantē malos ſiue mala. Plus eñ ſignificat uox græca ꝙ tolerantem. Cū modeſtia.) ἐν πραότητι.i. in manſuetudine ſeu lenitate. Poteſt enim utrouis referri, uel ad ſuperiora, tolerantē malorum in lenitate, uel ad inferiora, erudientem in lenitate. Quāq; nō inficias eo παιδεύειν nonnū ꝙ ſonare corripere.

Qui reſiſtunt ueritati.) Veritati redundat, nec eſt apud Ambroſiū. Nam is quidem ad hunc legit modū, corrigentē eos qui diuerſa ſentiunt. Ne forte det.) μήποτε δῷ, ne quando det. Quanq; ſi latine loqui uoluiſſet interps, dixiſſet ſi quando, quod μὴ apud græcos non ſemper eſt negantis aut prohibentis, ſed dubitantis, ut apud nos nū aut ſi.

Et reſipiſcant.) ἀνανήψωσιν.i. redeant ad ſobrietatem, uel expergiſcantur, utrūq; eñ ſignificat νήφειν. Diaboli laqueis.) Eſt laqueo numero ſingulari. A quo captiui tenentur.) ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ, ſignificat aūt proprie uiuū capi in bello. Nam hinc græca compoſita eſt, ſicut & alias admonuimus.

EX CAPITE TERTIO.

ET erunt.) Erunt enim ἔσονται γάρ. *Seipſos amantes.*) φίλαυτοι.i. ſui amātes, & ſibi placentes, hoc eſt ſuis cōmodis ſtudentes. Vnde dicta φιλαυτία cæcus, ut inquit Flaccus amor ſui, Id Ambroſius ita reddidit. Erunt homines ſui tantū amatores. Nos ſuper hac dictione φιλαυτίας copioſius diſſeruimus in Chiliadibus noſtris. Hugo Carrenſis plane theologice explicuit hanc uocem, cuius æquidē uerba ſuo flore ſubſcribam. *Sicut inquit, ſolet dici de Ribaldo, qui qn̄ magnū frigus eſt, amplectit̄ ſe brachijs, ut ſic calefaciat ſe quoquo modo, & dicit̄ deriſorie, iſte Ribaldus multū diligit ſe, qui ſic ſe amplectitur brachijs.* An nō flagitiū fuſtuario dignū, ſic nugari in adorandis literis, idq; tā indocte, nō ſolū impie? Et tn̄ hæc legūt attoniti qui moriæ luſum ferre non poſſunt. Cupidi.) φιλάργυροι.i. cupidi pecuniæ. Auari legit Ambroſius.

Parentibus nō obedientes.) ἀπειθεῖς.i. imorigeri. Elati.) ἀλαζόνες.i. glorioſi, ut ipſe interpretatus eſt Plautus. Ambr. legit inſolētes. Hieronymus in Micheā legit faſtidioſi. At ſuſpicor ſcriptū fuiſſe faſtuoſi. *Sceleſti.*) ἀνόσιοι, quod Ambroſius uertit impij.

Sine affectione) ἄστοργοι quod proprie ſignificat eos qui nullo affectu ſunt in ſuos, puta filios, aut famulos, aut uxorē. *Sine pace.*) ἄσπονδοι, quod Ambroſius uertit ſine fide σπονδὴ fœdus ſignificat & amiciciā quod refertur ad alienos, & nō domeſticos, cū qbus boni fœderibus & amicitiæ uinculis copulant̄, quibus natura cōiuncti non ſunt.

Criminatores) διάβολοι.i. calūniatores ſiue delatores. *Sine benig.*) ἀφιλάγαθοι, quod ita ſonat, quaſi dicas, nō amici bonis. *Sic interpretant̄* græcanica ſcholia. Ambro. uertit bonorū inimici. Proditores.) προδόται.i. deſertores amiciciæ & ſodalitatis.

Proterui.) προπετεῖς.i. præcipites, ſiue temerarij. Tumidi.) τετυφωμένοι, id eſt inflati, Quanq; haud male interpres uertit, Eoſdem & turgidos uocamus.

Cæci

Cæci.) Cæci nec eſt in græcis, nec in latinis exemplaribus antiquis, nec apud Ambroſium. Opinor hanc uocē ſic irrepſiſſe, quod ſciolus aliquis in margine adſcripſerit, uelu ti corrigens, pro τετυφωμένοι τετυφλωμένοι, quoꝝ prius ſonat elatos, poſterius cæcatos.

Et uoluptatum amatores.) φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, longe uenuſtius dixit græce, dictionibus compoſitis. i. uoluptatum amantes, magis q̃ amantes dei.

Speciem pietatis.) μόρφωσιν, quaſi dicas formationem. Notat enim eos, qui dictis nouerunt alijs præſcribere, quomodo debeant pie uiuere, cum ipſi diuerſa ſequantur.

Virtutem autem.) δύναμιν. i. uim hoc loco melius uertiſſet, ut opponatur ſpeciei.

Abnegantes.) ἠρνημένοι. i. inficiati, nam præteriti temporis eſt, id eſt qui abnegarunt.

Et hos deuita) ἀποτρέπου. i. auerſare, quod eſt plus q̃ deuita, neq; enim eſt illud παραιτοῦ quod ſolet uertere deuita. Qui penetrant.) ἐνδύνοντες. i. qui ſubeunt. Ambroſius legit qui irrepunt, uerum hoc non male uertit interpres.

Oneratas peccatis) σεσωρευμένας, quaſi dicas accumulatas, & aceruo pctōꝝ obrutas.

Ad ſcientiam ueritatis peruenientes.) ἐλθεῖν δυνάμενα. i. uenire potentes.

Iamnes & Mambres.) ἰαννῆς καὶ ἰαμβρῆς. i. Iannes & Iambres, quos Chryſoſtomus ait fuiſſe duos magos Aegyptioꝝ, qui portentis ædendis certarint cū Moſe, quanq̃ in Exodo nō addāt illoꝝ nomina, ſed quæ Paulus acceperit ex traditiōe Iudæoꝝ quā ἄγραφον uocant, aut certe a ſpiritu ſancto. Quaſi uero hoc tātopere retulerit ſcire magoꝝ nomina. In hebraicorū nominum interpretatione legimus utrūq; Mambres & Iambres ſimiliter expoſitū, quaſi nihil interſit Iambres ſones aut Mambres.

Sed ultra nō ꝓficient.) οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον. Ambroſius legit. Nō ꝓficiēt amplius.

Qualia mihi facta ſunt) οἷά μοι. i. quæ mihi, nam οἷα pro ἃ græcis uſurpare mos eſt.

Aſſecutus es παρηκολούθησας, quod nō proprie ſignificat aſſecutus es, hoc eſt adeptus es. Alioqui qui quadrabit quod cōſequit̃ ꝑſecutiones & paſſiones. Nā hæc nemo dicit̃ aſſequi. Vnde magis intelligēdū eſt a principio uſq; ad finē adfuiſti, & teſtis es omniū, id enim ſignificat παρακολουθεῖν, ut admonuimus & alias.

Antiochiæ) ἐν ἀντιοχείᾳ. i. in Antiochia, niſi de ciuitate loquat̃, ac de ciuitate opinor accipiendū. Seductores) γόητες. i. impoſtores. Ambroſius legit deceptores.

Errātes & in er.) πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. i. ſeducētes, & ſeducti. Quod ita reddidit Ambroſius, ipſi errantes, atq; alios erroribus inuoluētes. Quæ te poſſunt inſtruere.) σοφίσαι. i. erudire, ſiue ſapientē reddere. Diuinitus inſpirata.) θεόπνευστος, quod uerbo cōpoſito iucūdius dixit Paulus. Vtilis eſt.) Et utilis addita cōiunctione καὶ ὠφέλιμος.

Ad corripiendū.) πρὸς ἐπανόρθωσιν. i. ad correctionē. Ad corripiendū.) Hoc loco diuus Ambroſius addit ad redintegrationē, καταρτίωσιν, quo uerbo Paulus eſt & alias uſus Quanq; id nec in noſtra uulgata æditione, nec in græcis reperio codicibus.

Vt ꝑfectus ſit homo.) ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος. i. ut ꝑfectus ſiue integer ſit is, q eſt homo dei. Inſtructus.) ἐξηρτισμένος. i. cōſūmatus & ꝑfectus. Atq; ita legit Ambroſius.

EX CAPITE QVARTO.

TEſtificor corā.) διαμαρτύρομαι οὖν ἐγώ. i. teſtificor igit̃ ego. Et ꝑ aduentū.) κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν. i. in aduētu. Oportune importune.) εὐκαίρως ἀκαίρως. i. tēpeſtiue & intēpeſtiue. In omni patientia.) μακροθυμίᾳ. i. longanimitate.

Magiſtros prurientes.) διδασκάλους. i. doctores & prurientes hic nominandi caſu eſt accipiendū κνηθόμενοι. i. qui titillantur & pruriunt auditu, unde quærunt, qui ſcalpant aures uoluptate orationis, nō qui radant ueritate. Tu uero uigila) νῆφε. i. ſobrius eſto, ſiue uigila. Labora.) κακοπάθησον. i. feras afflictiones. Sobrius eſto.) Quo loco quidā antiqui codices habent, ſubditus eſto. In græcis codicibus non inuenio, nec apud Ambroſiū. Iam delibor.) σπένδομαι. i. immolor. Certamen bonū.) τὸν καλὸν, quod nō ſonat ſimpliciter bonum, ſed ꝑclarū & egregiū. In reliquo.) λοιπὸν. i. quod ſupeſt, atq; ita uertit Ambro. hic interꝑs uertere cōſueuit, de cætero. Sed & his.) ἀλλὰ καὶ πᾶσι. i.

uertimus delegatione, ſentit em̄ ſibi munus hoc prædicandi delegatum a domino.

Tito dilecto filio.) γνησίῳ τέκνῳ, id eſt uero, legitimo, ꝓprio ac germano filio. Atq; ita legit Ambroſius, quaſi dicas, uere filio & non notho, neq; degeneri a patre. Notat elegãtiã huius uerbi & diuus Hieronymus hunc enarrans locum.

Gratia & pax.) χάρις, ἔλεος, εἰρήνη, id eſt gratia miſericordia, pax. Etiam ſi miſericordiã, nec Ambroſius addit. Reliqui te cretæ.) ἐν κρήτῃ, id eſt in creta Græci & urbium nominibus apponunt præpoſitionem, id quod apud latinos rariſſimum eſt. At interpres, ab inſulæ uocabulo ſuſtulit græcam præpoſitionem, quod prorſus eſt intolerabile.

Quæ deſunt corrigas.) ἐπιδιορθώσῃ, id eſt ſupercorrigas, ut explicandi gratia ſic loquamur. Sentit autem ſe prius correxiſſe quædam, Eadem nondum ad plenum correcta, iubet a Tito corrigi, Emphaſim græce uocis, notauit Hieronymus præſentem explicãs locum. Per ciuitates.) κατὰ πόλιν, id eſt in ciuitate, ſiue per ciuitatem, id eſt in ſingulis ciuitatibus. Sine crimine.) ἀνέγκλητος, quod non ita ſonat quaſi dicas, uacantem omni culpa. Sed quẽ nemo poſſit accuſare, ſiue criminari, & uocare in ius ob crimẽ aliquod, ἐγκαλεῖν, enim eſt intento crimine uocari in ius, & ἔγκλημα cõmiſſum, ob quod aliquis in ius trahi poſſit, ἀνέγκλητος, qui non poſſit ad hunc modum accuſari. Atq; idem repetit paulopoſt. Oportet epiſcopum ſine crimine eſſe.

In accuſatione luxuriæ.) ἀσωτίας, id eſt luxus. Ne luxuriam pro libidine accipias.

Non ſuperbum.) μὴ αὐθάδη, id eſt non præfractum, quod Hieronymus & Ambroſius legunt, non proteruum, & recte ſane. Nos uertimus præfractum.

Non percuſſorem.) οὐ πλήκτην, hoc Hieronymus putat non pertinere ad pugnos, ſed ad linguam contumelioſam & iurgioſam. Vnde & Horatius in odis Patruæ uerbera linguæ, quemadmodum & in ſuperioribus annotatum eſt.

Non turpis lucri cupidum.) μὴ αἰσχροκερδῆ Græcã uocem unicã tribus circũlocutus eſt interpres, quaſi dicas turpilucrum. Sentit autem Paulus, omne ſtudium lucri fœdũ eſſe ſacerdoti. At Carrenſis feſtiuiter expoſuit, turpis lucri, id eſt ſæcularis, quaſi ſit aliud genus quæſtus eccleſiaſticum honeſtum. Benignum.) φιλάγαθον, quaſi dicas, ſtudioſum bonarum rerum, aut amantem bonos. Superius dixit ἀφιλάγαθον. Hieronymus hoc loco pro φιλάγαθον, legit bonorum operum amatorem.

Sobrium.) σώφρονα, quod Hieronymus uertit, caſtũ. Ambroſius, prudentem, atq; hæc omnia ſignificat σώφρων, niſi quod ſobrius, omnia ferme complectitur. Notat autem diuus Hieronymus ueterẽ interpretem, qui uerbi ambiguitate deceptus, pro pudico uerterit prudẽtem. Atqui ut interpreti nonnihil patrociner, ſi græca uox ambigua eſt, nimirum utrũq; ſignificans prudentem & pudicum, quomodo deceptus eſt uertens prudentem? An prudentia nõ cõgruit epiſcopo? Verum ut alias admonui, diuus Hieronymus ſtudio tuẽdæ uirginitatis, undiq; colligit & aſciſcit præſidia, & quicquid poteſt ad ſuas pertrahit copias. Quãq; σώφρων græcis non tam prudentem ſonat, q̃ ſobrium & ſanæ mentis, ut intelligamus animum ſibi præſentem, & nullis temulẽtum cupiditatibus. Siquidem hæc duo componit inter ſe Euripides, in Iphigenia Aulidenſi, σὺ σωφρονεῖν σοι γὰρ βούλομ᾽ ἀλλ᾽ οὐ συννοσεῖν. Iuſtum ſanctum.) ὅσιον, quod ita interpretatur Hieronym⁹, ut dicat ſignificare ſanctitatem mixtam pietate, quæ ad deũ refertur. Nam ἅγιος, ſanctus, hoc eſt purus a uicijs εὐσεβὴς, pius in deum.

Continentem.) ἐγκρατῆ, id eſt temperantẽ, Quod ut indicat diuus Hieronymus quidam haud recte, ad ſolam referunt libidinem, cum ad om̄es pertineat affectus iram, auariciam, ambitionem, inuidiam, timorem, ut omnibus his ſit ſuperior epiſcopus. Mire id ꝓſpexit Paulus, nõ poſſe ꝓſpicere alijs, qui ipſe ſit obnoxius affectibus. Ego nullã ſpem uideo rebus publicis, niſi princeps cõtingat, liber ab om̄ibus uulgi cupiditatibus. At hodie haud ſcio, an ullum hominum genus magis ſeruiat omnibus affectibus.

Amplectentem.) ἀντεχόμενον, quod Ambroſius uertit, tenacem, diuus Hieronymus,

obtinentem, Ambroſius elegantiſſime expreſſit græcam uocem. Nam ἀνέχεσθαι, dicitur proprie, qui adhæret alicui, uelut unguibus affixus, nec ſe ſinit auelli.

Fidelem ſermonem.) πιστοῦ λόγου, quod alias Ambroſius uertit humanus ſermo, ſignificat autem ſermonem. Certum & in dubitatum & certa reſpondeat, & quæ ipſam ueri faciem præ ſe ferant. Vt potens ſit exhortari.) Græce eſt, & exhortari.

Inobedientes.) ἀνυπότακτοι, quod diuus Hieronymus legit non ſubditi, ſonat autem quaſi dicas, qui in ordinem cogi non poſſint.

Deceptores.) φρεναπάται, Græcis eſt dictio cõpoſita quæ perinde ſonat, ac ſi dicas, mẽtium deceptores, & ad hunc modum interpretatur diuus Hieronymus, Peſſimum autẽ & pernicioſiſſimum genus decipiendi, ubi quis mentem omnium actionum fontẽ prauis inficit opinionibus. Nam hac uia fit, ut non ſolum non pudeat malefactorũ, uerum etiam ex his laudẽ petamus. Cæterũ uani loqui, Græce eſt ματαιολόγοι, quod non ſonat mendacem, ſed inania friuolaq; loquentem. Nam uanus proprie latinis dicit̃ mendax.

Quos oportet redargui.) ἐπιστομίζειν, id eſt occludere, ſiue obturare os. Hieronymus legit, ſilentium indici. Hoc ex loco palam eſt Laurentium in euangelio Lucæ legiſſe, aut certe ſomniaſſe ἐπιστομίζειν pro ἀποστομίζειν, de quo quod tum ſuccurrebat illic diximus.

Ventris pigri.) Ventres legendum eſt, γαστέρες ἀργαί. Nam ipſos uentres appellat, abdomini deditos. Increpa illos dure.) ἀποτόμως, id eſt ad uiuum & ſeuere. Nec eſt increpa, ſed argue ἔλεγχε, hoc eſt refelle. Auertentium ſe a ueritate.) ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν, id eſt auerſantium ueritatem, hoc eſt abhorrentium a ueritate.

Abominati & incredibiles.) βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, id eſt abominabiles cũ ſint & increduli Ambroſius & Hieronymus legunt, execrabiles & inobedientes pro quo nõ male quadrabat intractabiles, aut imperſuaſibiles.

Proprius eorum propheta.) ἴδιος αὐτῶν προφήτης, prophetam uocat poetam, qui quaſi præſenſerit futura, proprium autem uocat, quod Cretenſis fuerit, ipſe qui hæc de Cretenſibus ſcripſerit, ſiue quod per Ironiam prophetam uocauit, quaſi talibus Chriſtianis tales congruerent prophetæ, ſiue quod is Epimenidis liber unde uerſiculus hic ſumptus creditur, titulum habeat, περὶ τῶν χρησμῶν, id eſt de oraculis. Tametſi nõ deſunt qui teſtimoniũ hoc ad Callimachum referant, apud quẽ initiũ huius carminis inuenitur κρῆτες ἀεὶ ψεῦσαι, quod Iouis ſepulchrum apud ſe eſſe confinxerint, cũ is iuxta uulgi opinionẽ fuerit immortalis. Extat & prouerbium Græcis Cretenſium teſtans uanitatem, κρητίζειν πρὸς τὸν κρῆτα. Verum hac de re qui uelit plenius cognoſcere legat Miſcellanea. Angeli Politiani, aut noſtras Chiliades. Nam hic, quoniam annotatiões ſcribimus breuitati, quoad licet ſtudẽdũ. De occaſione huius carminis teſtãtur & græcanica ſcholia. Eſt autem uerſus integer heroicus apud Epimenidem Cretenſem. In quo ſane demiror Stapulẽſem laboraſſe, ut carmen carmine redderet, idq; ad hunc modum Gnoſius uſq; loquax mala beſtia, uiſcera pigra. Nec enĩ idem eſt loquacem eſſe & mendacem. Et ut hominem cibo deditum uentrem dicimus, non item uiſcera dicimus.

Malæ beſtiæ.) θηρία, quod non ſimpliciter beſtias, ſed & feras ac ueneno noxias beſtias ſignificat. Vt ſane ſint.) ἵνα ὑγιαίνωσι illud admonendus eſt lector, Paulum frequentius uſum hoc uerbo, quo Græci ſignificant, quicquid probandum eſt. Vnde illud, μηδὲν ὑγιές, id eſt nihil ſanum, cum omnia diſplicent. Hic igitur ut ſani ſint, nihil aliud eſt, quàm ut recte ſe gerãt. Vt rurſum νοσεῖν, id eſt ægrotare dicit̃ apud illos, q nõ recte eſt affectus.

Coinquinatis autem.) μεμιασμένοις, quod magis ſonat impiatis, & piaculo aliquo prophanatis, ut ſint arcendi a ſacris. Quin & illud omnia munda mundis, rectius erat, oĩa pura puris. Quandoquidem his uerbis utuntur, cum de caſtitate ſacrorum agunt. Extat enĩ lex apud Senecam. Sacerdos ſit caſta caſtis, pura puris. Vides ut Paulus in nullos incãdeſcat acrius, quàm in eos qui Moſaicis cerimonijs Chriſtũ tendebãt abolere, & hoc prætextu tyrannidẽ in Chriſtianam plæbem occupare. Cæterum profitentur magis cõgrue

bat hic

bat hic quàm confitentur ὁμολογοῦσι. Confitentur ſe.) ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, id eſt profitent ſe ſcire. Nam hoc quoque ſignificat ὁμολογεῖν.

EX CAPITE SECVNDO.

SObrios.) νηφαλίους, quam uocem Hieronymus admonet ambiguam eſſe ſignificantem utrunque & ſobriū, hoc eſt non temulentū & uigilantem. Quādoquidē & uerbum νήφειν, anceps eſt. Prudentes.) σώφρονας, id eſt moderatos, quod rurſum diuus Hieronymus uertit pudicos, ſuo more, & ne uideatur abſurde ſenibus præcipi pudicitia, addit ne in aliena ætate turpiter libidini uacare uideantur.

Pudicos.) σεμνούς, quod aptius Ambroſius uertit, graues, hoc eſt ſeueros, & honeſtatem pro ſe ferentes. In habitu ſancto.) ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς, quod perinde ualet, ac ſi dicas, eo amictu, eoque inceſſu & corporis motu, qui deceat ſacras matronas, ac deo dicatas. Admonet ita diuus Hieronymus. Ambroſius uertit in ſtatu religioſe digno, uelut explicans compoſitam uocem, ἱεροπρεπεῖς & κατάστημα, referens nō ſolum ad ueſtitum, ſed ad omnem corporis habitum. Non criminatrices.) μὴ διαβόλους, id eſt nō calumniatrices. In Hieronymo legimus incentrices, haud ſcio an mendoſe.

Multo uino ſeruientes.) πολλῷ οἴνῳ δεδουλωμένας, id eſt multo uino deditas, ſiue addictas, ſolent autem anus huic uicio affines eſſe.

Bene docentes.) καλοδιδασκάλους, id eſt honeſta docentes.

Vt prudentiam doceant.) ὡς σωφρονίζωσι, id eſt ut ſobrias ſiue pudicas reddant, quod Hieronymus legit, ut ad caſtitatem erudiant, ſuo more torquēs quicquid poteſt ad uirginitatem, cui fauit, non ſine ſuſpicione, nec ſine calumnia. Ambroſius legit ut inſtituāt.

Adoleſcentulas.) Hunc accuſatiuum, Græci referunt ad σωφρονίζωσι, ut intelligas mandari matronis natu grandioribus, ut doceant puellas amare maritos.

Prudentes.) σώφρονας, quod rurſus Hieronymus legit caſtas. Sed quia ſequitur caſtas, fortaſſis quadrabat hic ſobrias, aut prudentes.

Domus curam habētes.) οἰκουρούς, quod ſonat, domus cuſtodes, ut aſſidue domi ſint, & rem domi curent. Quæ præcipue mulierū laus. Vnde ueteres autore Plutarcho pingebāt uenerem teſtudini inſiſtentem, quod id animal nūquam a domo diſcedat.

Vt ſobrij ſint.) σώφρονας, & hic Hieronymus legit, pudici, ſui ſimilis.

Teipſum præbe.) Præbens, παρεχόμενος, & ita legit Ambroſius græcis conſentiens.

Exemplum.) τύπον, id eſt formam aut exemplar potius, quàm exemplum.

In doctrina, in integritate.) Græce ſic habet, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἀδιαφθορίαν, σεμνότητα, ἀφθαρσίαν, λόγον ὑγιῆ. i. in doctrina, integritatem, grauitatem, incorruptionē, Verbū ſanū eſt, λόγον ὑγιῆ de quo diuus Hieronymus nonnihil admonet, nēpe quæ ſequunter ad integritatem doctrinæ poſſe referri, ſed obſtare quod ſequitur, ſermonem ſanum. At mihi non uideť eſſe cauſa, cur hic offendamur. Quanquam em̄ nemo docet, niſi loquatur, tamē refert non paulum quomodo loquaris. Irreprehenſibile.) ἀκατάγνωστον, quod & ita ſonare poteſt, quod contemni non poſſit.

Vereatur.) ἐντραπῇ, id eſt pudefiat, quod ſæpius iam uertit confundatur. Ambroſius & Hieronymus legunt, reuereatur. Nihil habens dicere.) μηδὲν ἔχων λέγειν, id eſt nihil potens dicere, ſiue nihil habens quod dicat. Nam ἔχειν cū infinito uerbo, ſignificat poſſe apud Græcos Subditos eſſe.) Diuus Hieronymus admonet hunc locum biſariam legi. Altero modo, ut accipias ſeruos ſubditos eſſe debere dominis in omnibus. Altero ut intelligas ſeruos complacētes eſſe debere in omnibus, ὑποτάσσεσθαι, ἐν πᾶσιν εὐαρέστους εἶναι Atque ita quidem habent Græci codices, huius tēpeſtatis. Etiamſi Hieronymus indicat, græcos ſecus diſtinguere. Nempe iuxta priorē ſenſum. Porro εὐαρέστους interpretatur, nō qui ſatiſfaciant ac placeant dominis, ſed ſibi nō diſpliceant, & ſuam fortunam qualiſcunque eſt boni conſulant. Mirum eſt autem unde Ambroſius legerit optimos, niſi mendū eſt.

Nō cōtradicētes,) μὴ ἀντιλέγοντας quod eleganter reddidit Ambroſius reſpōſatores.

Non ſraudantes.) μὴ νοσφιζομένους, quod Hieronymus legit furantes. Eſt enī νοσφίζειν, aliquid decerpere ac furtim detrahere, cum totam rem non auſis tollere, quod ſerui ſolent. *Sed in omnibus.*) *Sed fidem omnem*, πίστιν πᾶσαν.

Saluatoris & ſalutaris.) Græca ſecus habent, ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτήριος, id eſt gratia dei ſalutaris; uel ſalutifera. Etiam ſi Hieronymus & Ambroſius aliter legunt.

Abnegantes.) ἀρνησάμενοι, participium eſt præteriti temporis, poterat uerti, abnegatis ſæcularibus deſyderijs, ut legit Ambroſius. Abnegata impietate & ſæcularibus deſyderijs. *Sæcularia deſy.*) κοσμικὰς ἐπιθυμίας, id eſt mundana deſyderia. Alioqui latinis ſæculare dicitur quod centeſimo quoq; anno inſtauratur, ut ludi ſæculares. Neq; enī eſt ab eo quod ſequitur ἐν τῷ νῦν αἰῶνι in hoc ſæculo. Sobrie.) σωφρόνως, quod hic quoq; Hieronymus uertit pudice, ſuo more. Et aduentum.) ἐπιφάνειαν, id eſt apparitionem, ſiue illuſtrationem, ut & alias uertit. Quāq; eadem uox & aduentum ſignificat, ſed cum ſplēdore, ueluti cū emergit ſol. Magni dei & ſaluatoris.) τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος. Id ita legi poteſt, ut utrūq; pertineat ad Chriſtum, dei & ſaluatoris, aut prius pertineat ad patrem, poſterius ad Chriſtū Chryſoſtomus utrūq; tribuit Chriſto, & item Hieronymus, exultantes aduerſus Arrianos, ceu uictores, cum ſermo plane ſit anceps.

Populum acceptabilem.) περιούσιον, id eſt peculiarem, diuus Hieronymus in cōmentarijs huius loci, negat ſe a quopiam ſæcularium perito literarum potuiſſe diſcere, quid eſſet, περιούσιον. Verum ex Deuteronomio collegiſſe. Vnde Paulus hūc locum ſumpſiſſe uidetur, ut eſſes ei in populum acceptabilem ex omnibus populis. Rurſum in pſalmo uiceſimo quarto. Elegit ſibi dominus in poſſeſſionem ſibi, quod dictum eſt in poſſeſſionem Septuaginta ac Theodotion tranſtulerūt περιουσιασμόν. Aquila & quinta æditio περιούσιον, ſyllabæ cōmutatione facta, non ſenſus Symmachus pro eo quod eſt in græco περιούσιον, in Hebræo סְגֻלָּה expreſſit ἐξαίρετον, hoc eſt egregium uel præcipuum, ꝓ eo quo idem in alio uolumine latino ſermone utens peculiarē interpretatus eſt. Putat enī Hieronymus minimum intereſſe inter περιούσιον & ἐπιούσιον. Porro uarietas hæc naſcitur ex ambiguitate præpoſitionis περί, & ἐπί. Etenim qui uertunt poſſeſſionem, & peculiarem, huc ſpectarunt, quod οὐσία ſignificat ſubſtantiam, hoc eſt facultates & poſſeſſiones, & peri, circum, ut quod in bonis noſtris ſit, & in noſtro, ut aiunt, ære id peculiare dicimus. Rurſum qui uerterunt egregium, huc reſpexerunt, quod peri, ſignificat aliquoties eminentiam, & οὐσία, eſſentiam, quaſi dicas, reliquas ſubſtantias antecellentem. Exiſtimat in eundem ſenſum accipi poſſe, quod eſt in precatione dominica. Panē noſtrum, ἐπιούσιον, id eſt non uulgarē, ſed eximium illum, qui de cœlo mittitur. Qua de re & ſuo loco non nihil attigimus. Porro quod addit Faber. Hieronymo idem eſſe περιούσιον & γνήσιον, miror unde ſumpſerit, niſi forte idem eſſe putet peculiare & ingenuum aut uerum. Quēadmodum *Symmachus* ut dixi peculiarem uertit. Sectatorem bon.) ζηλωτὴν, id eſt, æmulatorem, & ita Ambroſius. Cum omni imperio.) μετὰ πάσης ἐπιταγῆς, non quod iubeat illum eſſe imperioſum, ſed quod uelut hæc diligēter mandari atq; iniūgi populo.

EX CAPITE TERTIO.

NEmo te contemnat.) μηδείς σου περιφρονείτω, diuus Hieronymus admonet hic non eſſe idem uerbum, quo uſus ſit Paulus ſcribens ad Timotheum. Nullus adoleſcentiam tuam contemnat, illic enim eſſe, καταφρονείτω, καταφρονεῖν, enī dici, qui deſpicit, ac nihili facit, quod & in bonā partem accipi poſſit, ueluti ſiquis pro Chriſto contemnat cruciatus aut mortem περιφρονεῖν, qui faſtu quodā ſibi uidet alio melior ac ſapientior. Citatq; illud Ariſtophanium, ἀεροβατῶ καὶ περιφρονῶ τὸν ἥλιον. Interpretans ad hūc modum, ſcando per aerem, & pluris me noui eſſe q̄ ſolem, Vult igit Paulus Titum ita uiuere, ut nemo ſit, qui ſibi melior uideri poſſit, q̄q; ipſe ſit epiſcopus.

Dicto obedire.) πειθαρχεῖν quod eſt proprie magiſtratibus parere.

Non litigioſos.) ἀμάχους id eſt non pugnaces, hoc eſt non iurgioſos & contentioſos

Increduli

Increduli.) ἀπειθεῖς. Ambroſius inobſequentes, Hieronymus legit inobedientes.

Et humanitas.) ἡ φιλανθρωπία, id eſt amor erga homines. Nam quidam hoc loco humanitatem interpretantur incarnationem Chriſti. At Paulus hic loquitur de patre Ieſu & ἐπεφάνη Hieronymus uertit, illuxit, hoc eſt palam facta eſt per filium incarnatum. Nec enim locum habet diſtinctio Thomæ, quam hic inducit quod græca uox qua uſus eſt Paulus, nihil aliud ſignificare poteſt, quam ſtudium & amorem erga homines, cui diuerſa eſt μισανθρωπία. Et quod deum ſaluatorem uocat magis ad patrem referendum uidetur, quam ad filium. Non ex operibus iuſticiæ.) οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, id eſt, non ex operibus, quæ ſunt in iuſticia. Sentit autem de operibus legis Moſaicæ, de quibus multa ſcribit Rhomanis. Abunde.) πλουσίως, quod Hieronymus uertit opulenter.

Volo te confirmare.) βεβαιοῦσθαι, quod anceps eſt uerbum, poteſt enim eſſe confirmari.

Vt curet bonis operibus præeſſe.) ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι. Ambroſius ita reddidit, ut ſolliciti ſint ad effectum bonorum operum.

Bonis operibus.) Hic datiuus eſt, & reſpondet præpoſitioni præ.

Qui credunt.) οἱ πεπιστευκότες, id eſt qui crediderunt.

Pugnas legis.) μάχας νομικάς, id eſt pugnas legales, quod Hieronymus explicans, quæ ueniunt, inquit, ex lege. Deuita.) περιΐστασο, de quo ſuperius diximus.

Poſt unam & ſecundam.) Latinius erat, poſt unam & alteram, & ita legit Hieronymus. Et admonitionem, melius quam correptionem, ut indicat idem. Cæterum hæreticum appellat non qui diſſentiat a concluſionibus magiſtrorum noſtrorum, ſed factioſum.

Deuita.) παραιτοῦ, id eſt reijce, non eſt περιΐστασο, quod mox eodem uerbo expreſſit.

Proprio iudicio condemnatus.) αὐτοκατάκριτος, uoce compoſita, per ſe condemnatus qui pertinaciter diſſideat ab omnibus. Cæterum illud ſubuerſus eſt græce ἐξέστραπται quod & ita poteſt accipi excidit a uia, ſiue deflexit & ἁμαρτάνει poteſt uerti errat, ſed ita errat, ut ſit per ſe condemnatus, etiam ſi nemo illum condemnet, ut qui ſemel atque iterum admonitus noluerit reſipiſcere. Legis peritum.) νομικόν, Hieronymus legit legis doctor.

Studioſe præmitte.) πρόπεμψον imo deducito, ſiue proſequere, quod officium ſolemus hoſpitibus exhibere. Atque in hunc ſenſum interpretatur diuus Hieronymus.

Diſcant autem & ueſtri.) Noſtri prima perſona legitur tum in Græcis codicibus, tum in latinis antiquis.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM PAVLI AD TITVM. FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM CAPVT PRIMVM.

Dilecto adiutori.) ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ, i. dilecto & adiutori, ſiue cooperario. Atque ita legit in uetuſtis codicibus latinorum. Nam dilecto, hic nomen eſt, non participium, cuius admonet & Hieronymus. Et Appiæ ſorori chariſſimæ.) καὶ ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ. i. Et Apphiæ dilectæ. In domino Ieſu, & in omnes ſanctos.) Mirum cur caſum mutarit, cum Græcis ſit utrobique caſus accuſandi, in dominum Ieſum, & in omnes ſanctos. Que in domo tua eſt eccleſiæ.) καὶ τῇ κατ᾽ οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ. De familia ſentit, proinde nos uertimus, congregationem. Indicat hoc haud obſcure Chryſoſtomus hunc enarrans locum. Euidens fiat.) Græci legunt ἐνεργής. i. efficax. Nam

ἐναργὴς per alpha, ſignificat euidẽs. Ita legiſſe uidetur interpres, Hieronymus admonet in græco melius haberi, ἐνεργὴς quod exponit efficax. Et in hunc ſenſum enarrat Chryſoſtomus, Omnis operis boni.) Operis redundat. Nec inuenitur, uel in Græcis, uel in antiquis codicibus latinorũ, ad hæc nec apud Hieronymũ, nec apud Ambroſium.

In Chriſto Ieſu.) Ante hæc uerba reperio in Græcis codicibus, τοῦ ἐν ὑμῖν. i. quod eſt in uobis. Et dilucidius eſt erga Chriſtum Ieſum, ut hæc particula referatur ad efficax, ut cõmunicatio fidei tuæ ſit efficax, erga uel in Chriſtum Ieſum, ad cuius gloriã ſpectat fidei tuæ cõmunicatio. Gaudiũ em̃ magnũ habui & conſolationẽ.) Græce eſt χάριν ἔχομεν πολλὴν, ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου. i. gratiam habemus multam, in dilectione tua. Interpres legit χαρὰν, eamq; lectionẽ ſecuti uident̃ Hieronymus & Ambroſius.

Requieuerunt.) ἀναπέπαυται. i. refocillata ſunt. Multã fiduciã.) παῤῥησίαν, de quo ſæpius admonui. Quod ad rem pertinet.) τὸ ἀνῆκον. i. decens, ſiue conueniens.

Illum ut mea uiſcera.) αὐτὸν τοῦτ᾽ ἔστι τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, ipſum, hoc eſt mea uiſcera.

Cũ talis ſim ut Paulus.) Græce ſic habet μᾶλλον δὲ παρακαλῶ τοιοῦτος ὢν, ὡς παῦλος πρεσβύτης, id eſt magis autem hortor, cum talis ſim, ut Paulus ſenex. Sentit em̃ ſe cũ id quod æquũ erat ſuo iure potuiſſet imperare Philemoni, nempe Paulus & ſenex, poſtremo uinctus Ieſu Chriſti, maluiſſe tamen uti precibus memor charitatis potius q̃ autoritatis. Sine cõſilio.) χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης, id eſt ſine tua ſententia.

Vt in æternũ.) ὡς αἰώνιον, id eſt æternum, hoc eſt ipſum, iam nõ tẽporariũ miniſtrũ, ſed ꝑpetuo tecũ uicturũ, atq; ita legit Ambroſius. Sed pro ſeruo.) Græce eſt ὑπὲρ δοῦλον id eſt ſupra ſeruum, quidã legiſſe uident̃ ὑπὲρ δούλου. Ego reddam.) ἀποτίσω, id eſt dependam. Ita frater.) Ita hic affirmantis aduerbiũ eſt, ναί. Eſt autem uox obteſtantis fratrẽ aut filiũ, quẽ optamus nobis eſſe uoluptati, quaſi nihil ſit nobis illius fruitiõe dulcius. Per eam igitur adiurat Philemonem. Eſt autem alluſio ad nomen ſerui quẽ cõmendat: Nam Oneſimus græce utilis eſt. Ad quod alluſit & ſuperius cũ diceret. Qui tibi aliquando inutilis fuit. Nunc autẽ & mihi & tibi utilis, hoc eſt nunc, i. quod dicitur ὀνήσιμος. Declarat autem hæc epiſtola, q̃libet breuis, Paulum hominem fuiſſe, ſingulari quadam præditum humanitate, qui tanto ſtudio ſeruum fugitiuum, & ei cõmendauerit, obſecrãs & obteſtans, cui pro ſua autoritate proq; meritis in illum poterat imperare, quod rogat. Deinde quid feſtiuius etiã dici poterat, uel ab ipſo Tullio in huiuſmodi argumẽto? Niſi quod quidam nomine dũtaxat Chriſtiani, animo infenſiſſimi Chriſto, nihil eruditũ putant, nihil elegans, niſi quod idem ſit ethnicum. Et uniuerſum ſermonis florem ſemel periiſſe exiſtimant, ſi quid de Chriſto fuerit admixtum, quod illius ſapiat doctrinam, cũ ea uel prima ſit eloquentiæ pars, ſermonem rebus accommodare.

Donaui me uobis.) χαρισθήσομαι ὑμῖν. i. donabor uobis. Et ita legit Ambroſius.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM PAVLI AD PHILEMONEM FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI AD HEBRAEOS.

LOquens.) λαλήσας. i. locutus præteriti temporis, olim locutus in prophetis proximis temporibus locutus eſt nobis in filio. Iinterpres illud fugiſſe uidetur, ne bis diceret locutus, cum Paulo utrobiq; ſit dictio conſimilis λαλήσας & ἐλάλησεν. Splendor gloriæ.) ἀπαύγασμα. i. refulgentia, ſiue relucentia, quod ex alio reſplendet. Et figura.) χαρακτὴρ, quam dicere poſſis formã expreſſam ex alio, ſiue notam rei cuipiam impreſſam, uelut in cera. Et ſubſtãtiæ, ὑποστάσεως, non eſt οὐσία, quã eſſentiam uertit Quintilianus. ὑπόστασις a ſubſiſtendo dicta eſt,

quæ

quæ Græcis aliquando accipitur pro perſona. Ex hoc uerbo nata eſt magna digladiatio quod Arriani exigerent treis hypoſtaſes, & uerbum homouſij nõ reciperent. Cæterum pro charactere. Hieronymus in Eſaiam uertit formam.

Portanſq; omnia uerbo uirtutis ſuæ.) φέρωντε τὰ πάντα. Meo quidẽ iudicio φέρων, hoc loco non ſignificat idem quod portans ſiue baiulans, ſed agens potius, ſiue mouens ac moderans. Nam φερόμενα dicuntur Græcis, quæ impetu quodam aguntur. Vnde & φορὰν impetum uocant & ἄγειν καὶ φέρειν dicitur, qui ſuo arbitratu moderatur aliquem. Sentit eñ Paulus, aut quiſquis fuit autor epiſtolæ, non ſolum mundum hũc conditum per filium, quemadmodum modo dixerat, per quem fecit & ſæcula, uerum conditum regi & adminiſtrari, idq; non ſtudio curaq; & induſtria, ſicut adminiſtrant homines, ſed uerbo hoc eſt nutu ſuæ potentiæ. Nam quod principi uerbum eſt, quo iubet aliquid fieri, hoc illi eſt uelle. In hanc ſententiam interpretatur & Chryſoſtomus, annotans emphaſin huius participij φέρων. Purgationẽ peccatorũ faciens.) Græci addunt δι' ἑαυτοῦ. i. per ſeipſum purga. pec. fa. Et faciens apud Græcos præteriti temporis eſt, unde transferre poterat, purgatione peccatorum facta, ne ſedẽdo uideatur purgare. Prius eñ purgauit, morte ſua, deinde conſedit. Sedet.) Sedit præteriti tẽporis eſt apud Græcos ἐκάθισεν, quaſi dicas conſedit. Ad dextram &c.) Græca aliquanto ſecus habent, ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης, id eſt in dextra throni maieſtatis. Quãq; hic exempla Græcorum uariant. Atq; hic uere maieſtas eſt non δόξα Differentius.) διαφορώτερον, id eſt excellẽtius, quod διαφέρειν duo græcis ſignificat, differre & præeminere.

Hæreditauit.) κεκληρονόμηκεν, id eſt hæreditate accepit, ſiue ſortitus eſt.

Et cum iterum.) ὅταν δὲ πάλιν, id eſt cum autem iterum.

Et ad angelos quidem ſuos.) Suos ſupereſt. Flammam ignis.) πυρὸς φλόγα, id eſt, ignis flammam. Sedes tua deus.) ὁ θρόνος σου ὁ θεός. Incertũ eſt, an hic ſit ſenſus, o deus ſedes tua eſt in ſæculũ ſæculi, An hic. Ipſe deus eſt tibi thronus in ſæculum ſæculi. Nã ſermo Græcus anceps eſt. Ipſi peribunt tu autem perma.) Græce uerba ſunt præſentis temporis, pereunt & permanes, ἀπολοῦνται, διαμένεις, Quãq; pereunt ambiguum eſt.

Mutabis eos.) ἑλίξεις αὐτοὺς, id eſt uolues, ſiue uertes eos. Atq; id uerbi magis quadrat in cœlos, aut etiã in ueſtẽ. Interpres legiſſe uidet̃, ἀλλάξεις. Et apud Hebræos eſt תַּחֲלִיפֵם tranſitiuũ ſecũdũ a uerbo חָלַף qđ eſt mutauit, quẽadmodũ mutat̃ amictus. Vnde & mutatoria dicũt̃, ãnotãte Capnione noſtro Græci cõſtãter legũt ἑλίξεις, nõ ἀλλάξεις, ꝓinde qđ legendũ ſit eruditis expẽdẽdũ relinquo. In miniſteriũ miſſi.) Miſſi apud Græcos præſentis eſt tẽporis, ἀποστελλόμενα. i. q mittũt̃. Et capiẽt nõ capiũt, hoc eſt futuro tẽpore nõ præſenti.

EX CAPITE SECVNDO.

PEr effluamus.) Valla mauult præter fluamus παραῤῥυῶμεν Chryſoſtomus interpretat̃ percam⁹ ſũptũ, putat ex ꝓuerbijs Solomonis. Fili mi ne effluas υἱὲ μὴ παραῤῥυῇς prorſus eñ & irreparabiliter perit, quod dilabit̃. Quæ cũ initiũ accepiſſet enarrandi.) Enarrari legitur in uetuſtis exẽplaribus, græce eſt, λαλεῖσθαι, hoc eſt quæ primũ dicta fuit a dño. De quo loquimur.) Quo refert orbẽ terræ, nõ deũ, id quod ex Græcis palã eſt. Quis dicens.) τις. i. quidã. Eũ uero, q modico ab angelis.) τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον. i. eũ uero q paulũ qddã præ angelis diminut⁹ eſt.

Minuiſti eũ paulominus ab angelis.) Admonet hoc loco Iacobus Faber Stapulenſis, apud Hebræos haberi, minuiſti eũ paulominus a deo. Atq; ita prorſus indicauit Hieronymus pſal. 8. ꝓ angelis q illis uocant̃ מַלְאָכִים Malachim, haberi אֱלֹהִים heloim Thomas refert hũc locũ ad humanitatẽ Chriſti, q minor angelis factus ſit, non iuxta animũ, ſed iuxta corpus aſſumptũ, per quod mortalis & doloribus obnoxius erat, cũ angeli nullis malis attingi poſſint. Cuius equidẽ ſententiã approbo niſi quod prudenter accipiendũ eſt, quod dixit Chriſtũ ſecundũ animã humanã nõ fuiſſe inferiorẽ angelis. Nã ſi nullus doloris ſenſus ad ullã animæ partẽ pertinebat, nõ potuit eſſe acerbiſſimus in Chriſto dolor, quẽ ipſe tñ Thomas uult ꝓximũ fuiſſe cruciatib⁹ dãnatorũ apud inferos. Ac Faber hoc loco diſſentiẽs a Thoma multis argumẽtis cõtẽdit a deo legendum eſſe, nõ ab

angelis,quæ recenſere longius ſit,nec admodum neceſſariũ.cũ liber extet formulis ſemel,atq; iterũ excuſus. Verũ ſiue legas a deo,ſiue ab angelis,uidetur idẽ manere ſcrupus. Etenim ſi de aſſumpto intelligas homine quemadmodum neceſſe eſt,nõ paululum fuit imminutus a deo,imo infra abiectiſſimos etiam homines,quemadmodum ipſe de ſe teſtatur in pſalmis. Ego autem ſum uermis,& non homo,opprobrium hominum & abiectio plæbis. Nulla em̃ proportio naturæ hũanæ ad diuinitatẽ.Ne ab angelis quidẽ paululum fuit diminutus,qui uſq; ad famẽ ac ſitim,uſq; ad flagra,ad crucem,uſq; ad mortem deniq; deſcẽderit.Proinde mihi uidetur illud paulo minus,quod græce eſt βραχύτι non ad dignitatis imminutæ modum eſſe referendum,ſed ad temporis modum, quo uerſatus eſt Chriſtus in terris,quaſi dicas ad breue tempus diminutus eſt ab angelis. Quemadmodũ interpretatur Chryſoſtomus & Vulgarius.Neq; uero refellit huius partis ſenſum,id quod ſequitur.Gloria & honore coronaſti eũ, om̃ia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & boues &c.Siquidẽ prius illud pertinet ad Ieſu uitã actã in terris & paſſionẽ,hoc poſterius ad glorificationẽ,ad quã ut homo ſubuectus eſt.Neq; uero prorſus hoc feſellit, Aquinatẽ,qui indicat paulominus bifariã accipi poſſe,uel ut ꝑtineat ad quãtitatẽ; ſic em̃ loquit̃, uel ut ꝑtineat ad durationẽ Stapulẽſis in ius trahit interpretẽ epiſtolæ,q qdẽ qs nã fuerit incertũ eſt, ut parum probabile ſit ipſam epiſtolã a Paulo fuiſſe conſcriptã. ſane ſunt qui Lucam putent interpretem fuiſſe. Quam opinionem ſi recipimus,is interpres in ius uocari non poteſt, præſertim cum apud Hebræos hæc uox אֱלֹהִים heloim πολύσημος habeatur, quippe quæ utrouis numero,ſingulari aut plurali deum,aut deos declaret,nonnunq; angelos aut homines etiam admiratiõe dignos.Interdum principes aut iudices,ut illic principi populi tui non maledices. Et Exodi capite uiceſimo primo. Offerat eũ dn̄s dijs,& applicabit̃ ad oſtiũ.Quo loco Hebræi dijs interpretant̃ iudicibꝰ. Et Chaldaica interpretatio ſic extulit.Adducat eũ magiſter ſuus ad iudicẽ. Queadmodum annotauit & Capnion noſter in rudimentis Hebraicis. Verum hæc ad præſens inſtitutum proprie non attinent,niſi quatinus exigit lectionis ratio.Proinde paucis indicaſſe ſat eſſe duximus. Alioqui erant in hac epiſtola diligentius excutienda permulta, quæ nõ niſi uerboſa diſputatione poſſint explicari,unum illud addam,Hieronymum uideri non admodũ probaſſe,quod hæc proprie tribuant̃ Chriſto,cum ait.Hunc locum Apoſtolus in epiſtola ad Hebræos ſuꝑ Chriſto interpretat̃.Et de autore eius adeo fuit dubitatũ,ut ſero recepta ſit a Rhomana eccleſia. Quãdoquidẽ in hanc unã omniũ nihil cõmẽtatꝰ eſt Ambroſius.Et Hieronymꝰ ait a nõnullis nõ fuiſſe receptã,ob id qđ in ea nõ nulla citarentur quæ apud Hebræos nõ inueniant̃. Gratia dei.) Hic ablatiui caſus eſt χάριτι θεοῦ.i.per gratiã dei,hoc eſt beneficio diuino. Pro omnibus.) ὑπὲρ παντὸς.i. pro uniuerſo. Decebat em̃ eũ.) Hoc ad patrẽ eſt referendũ nõ ad filiũ.Vnde cõſummare legẽdũ eſt actiue, nõ paſſiue τελειῶσαι.Senſus em̃ hic eſt,decebat em̃ eũ,nempe patrẽ,q nõ unũ filiũ Ieſum,ſed cũ illo multos adducere uellet in gloriã, ut eũ q eſſet princeps ac dux ſalutis cæterorũ, legitimũ & ꝑfectum redderet uarijs afflictionibus . Ad eũ modũ & legit & interpretat̃ Chryſoſtomus.Proinde librariorũ errore in nonnullis codicibus cõſummari ſcriptũ habet̃ uerbũ paſſiuũ.Quã lectionẽ reperio in cõmentarijs Fabri.

Autorẽ ſalutis.) ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας,hoc eſt ducem ac principem.Nã autoritas magis eſt penes patrem. Laudabo te.) ὑμνήσω σε. Fidens in eũ.) In eodẽ πεποιθὼς ἐπ᾽ αὐτῷ. Et pueri mei.) Mei supereſt τὰ παιδία ἅ μοι. Nuſq; em̃ ſemen Abrahæ.) δήπου. i. uſq;. Quãq; δὴ expletiua cõiũctio uehemẽtiæ nõnihil addit Faber uertit utiq;,nec uideo cur ita uertendũ exiſtimarit,niſi forte idẽ apđ Græcos pollẽt δήπου δὴ πουθεν. Angelos apprehẽdit.) Apprehẽdit præſentis tẽporis ἐπιλαμβάνεται.i.aſſumit & induit. Quãq; alias utatur hoc uerbo Paulus ꝓ aſſequi. Et fidelis pontifex.) ἀρχιερεύς.i.ſummus ſacerdos. Tametſi ſæpius ita uertit.Cæterũ apoſtolũ uertere poterat legatũ. Deinde cõfeſſionis noſtræ legunt Græci prima perſona. Ad deũ.) τὰ πρὸς τὸν θεόν.i.in his quæ ad deũ pertinent,aut quæ apud deũ agũt̃. In eo em̃.) ἐν ᾧ γὰρ,id eſt,in eo quod,hoc eſt ideo quod.

Et tentatus

Et tentatus.)Et copula redundat,nec legitur in uetuſtis latinorum exemplaribus.Sũt autem meo quidem iudicio cõiugenda hæc duo πέπονθεν πειρασθεὶς id eſt quod accidit illi tentari,ut participium poſitum ſit loco uerbi infinitiui.

Et eis qui tentantur.) Redundat hic quoq; copula.&c.

EX CAPITE TERTIO.

IN omni domo.) ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ, id eſt in tota domo. Amplioris enim gloriæ.) Interpres ſecutus græcum ſermonem genitiuum uertit pro ablatiuo,Dicendum erat ampliori gloria dignus. Habet domus.) Rurſum hic genitiuum pro ablatiuo tranſtulit.Nam dicendum erat. Ampliorem domo,uel ampliorem q̃ domus Laurentius indicat hic lapſum Remigium interpretem,qui non inuenerit exitum ſentẽtiæ,eamq; culpam reijcit in latinum interpretem. Thomas,& hoc recentiores accipiũt honorẽ domus gloriã in domo,aut de domo,ſecus interpretãtib⁹ Chryſoſtomo & Vulgario,qui populum dei,domus appellatione deſignatum uolunt Moyſes adminiſtrauit populum Chriſtus condidit.Nos quo magis pſpicuus foret ſenſus,expreſſimus ad hũc modũ.Tanto nãq; maiore gloria q̃ Moyſes, hic dignus eſt habitus, quanto maiorem habet honorem, qui conſtruxit domum,q̃ ipſa domus.

Quæ domus.) οὗ οἶκος,id eſt cuius domus,ut cuius referatur ad deum non ad domus.

Fiduciam.) παῤῥησίαν,quaſi dicas audaciam. Et gloriam.) καύχημα,plus aliquid adiecit,ſi non ſolum fidamus,uerum etiam gloriemur ac ueluti iactemus ſortem noſtram.

Probauerũt.) Græci addũt me. Quadraginta annis.) Hoc Græci diſtinctione referunt ad ſuperiora,uiderunt opera mea per quadraginta annos.At eam lectionem palã refellit quod ſequitur.Quibus autem infenſus fuit quadraginta annis.

Infenſus fui generationi.) προσώχθισα. Laurentius magis probat infenſus q̃ offenſus, ob id,ni fallor,quod offenſus dure cohæret,cum datiuo generationi iſti.Atqui infenſus latinis dicitur, qui aduerſus tendit in quempiam. Porro Græcis προσοχθεῖν, eſt tædium moleſtiamq; capere ex re quapiam. Deniq; Hebræis eſt אָקוּט quod tædij moleſtiæq; ſignificationem ſonat. Vnde diuus Hieronymus trãſtulit.Quadraginta annis diſplicuit mihi generatio illa,hoc eſt pertuli eam ſemper rebellantem,idq; non ſine tædio meo. Nam deus in literis diuinis ſæpenumero hominum more loquitur.

Generationi huic.) ἐκείνῃ eſt græce,id eſt illi,'& illa,uertit Hieronymus,ut modo indicatum eſt. Et dixi ſemper.) Græci diſtinguunt,ut ſemper aduerbium referatur ad uerbum.Errant,nec additur pronomen ij. Quibus iuraui.) ὡς ὤμοσα,id eſt ſicut iuraui. Interpres legiſſe uidetur,οἷς.Porro illud ſi introibũt eſt abiurantis,ut perinde ualeat quaſi dicas,Iuraui eos non ingreſſuros in requiem meam. Aliquoties addimus, Emoriar,ſi fecero.Diſpercam,ſi non optimum erat. Ne forte.) μήποτε,id eſt ne quando.

Diſcedendo a deo uiuo.) ἐν τῷ ἀποστῆναι,id eſt in deficiendo,ſiue deſciſcendo.

Hodie cognominantur.) τὸ σήμερον καλεῖται,id eſt uocatur.Totum enim hoc tempus uſq; ad uitæ finem uocatur hodie.

Vt non obduretur.) ἵνα μὴ,id eſt ut ne. In illa exacerbatio.) Illa redundat.

Quidam enim audientes.) ἀκούσαντες præteriti temporis eſt,id eſt cum audiſſent.

Quorum cadauera.) ὧν τὰ κῶλα,id eſt quorum membra.

Non introiere.) μὴ εἰσελεύσεσθαι,id eſt non introituros.

Quia potuerunt introire.) Hoc loco uerba quæ adduntur,in requiem ipſius, non inuenio in Græcis exemplaribus.Verum e ſuperioribus apparet adiecta.

EX CAPITE QVARTO.

NE forte.) μήποτε,id eſt ne quando. Aliquis ex nobis deeſſe.) ὑστερηκέναι, id eſt nõ aſſecutus fuiſſe. Et nobis.) Et redũdat. Nunciatũ eſt.) εὐηγγελισμένοι.i. ut ad uerbũ reddã,Euãgeliçati ſumus,hoc eſt nobis prædicatũ eſt euãgelium.

Non admix-

Non admixtus.) μὴ συγκεκραμένος, id eſt non contemperatus, hoc eſt non apte coniunctus uelut anima copulatur corpori temperatura, quod fides ueluti uita ſit auditui.

Ex his quæ audierunt.) τοῖς ἀκούσασιν, id eſt ijs qui audierunt. Porro datiuus hic pertinet, ad participium admixtus. Qui credimus.) οἱ πιστεύσαντες, id eſt qui credidimus.

Et quidem operibus.) καίτοι, id eſt quanquam ut intelligas iuraſſe, illos non introituros in requiem, cum iam parata eſſet requies, nempe perfectis mundi operibus quibus abſolutis requieuit deus die ſeptimo. Tametſi tolerari poteſt & altera lectio.

Quibus prioribus.) Prius eſt. Terminat diem.) ὁρίζει, id eſt deſignat, ſiue definit aut præſtituit. Nec additur quendam apud Græcos. Quanquam exemplaria uariant hoc loco.

De alia loquerentur poſt hac die.) περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας, id eſt de alia locutus fuiſſet, poſt hæc, die, niſi accipias, poſthac aduerbialiter.

In ipſum quis.) Melius erat, in idem exemplum αὐτῷ ὑποδείγματι. Ac mihi quidē græcorum uerborum ſententia uidetur hæc eſſe. Ne quis cadat ut illi ceciderunt in deſerto, in eodem exemplo incredulitatis & inobedientiæ. Et ſicut illi ceciderunt ob incredulitatem, ut dicit pſalmographus, ita iſti perirent ſimiliter, ſimiliter peccantes. In hunc ſenſum conſentiunt Græcanica ſcholia, Græca ſic habent, ἵνα μὴ ἐν αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας. Et efficax.) ἐνεργὴς Hieronymus alicubi uertit euidens, quod ut opinor, legerit ἐναργὴς. At hoc ſane loco magis quadrat efficax.

Et penetrabilior.) τομώτερος, id eſt acutior ſiue incidentior. Si ſic liceat latine loqui a uerbo τέμνω ſeco, ſiue incido. Gladio ancipiti.) δίστομον, i. utrinque incidente, ſiue utrinque acuto quod Hieronymus compluribus locis uertit bicipiti.

Et diſcretor.) κριτικὸς, id eſt iudex ſiue qui iudicare poſſit, unde & latinis critici dicunt.

Ac medullarum.) τε μυελῶν, quanquam nonnulli Græci codices habent, μελῶν, id eſt membrorum Vulgarius legit μυελῶν.

Vlla creatura inuiſibilis.) οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς, id eſt non eſt creatura, non manifeſta, ſiue occulta. Et aperta.) καὶ τετραχηλισμένα, quod pinde ſonat, quaſi dicas ceruicata, Græci putant metaphoram ſumptam ab ouibus, quibus uellus a ceruice detrahitur, cum excoriantur, ſiue ab ijs qui ceruicem inflectunt cum ſe ſubmittunt & agnoſcunt ſe eſſe inferiores. Sic & Iuuenalis. Aulam reſupinat amici de ſcrutante omnia.

Confeſſionem ſpei noſtræ.) Spei noſtræ, apud Græcos non inuenio.

Tentatum autem.) Melius erat, ſed tentatum. Eadem uis utriuſque coniunctionis, ſed non ſemper ubiuis quadrant omnes apud nos.

Ad thronum gratiæ eius.) Redundat τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος. Nam gratiam opponit ſeueritati legis Moſaicæ. In auxilio oportuno.) εἰς εὔκαιρον βοήθειαν, i. in oportunū auxiliū.

EX CAPITE QVINTO.

Qui cōdolere poſſit.) μετριοπαθεῖν, quod ſonat quaſi dicat moderate ferre, hoc eſt nō grauiter ſuccenſere. Quanquam Græcanica ſcholia, μετριοπαθεῖν exponūt pro συμπαθεῖν. i. cōpati uoce ipſa nihil tale præ ſe ferente. Quod equidē admiror, ne Vallæ quidē animaduerſum fuiſſe, qui recte uerti potuiſſe putat, qui particeps paſſionū poſſit eſſe. Tanquam Aaron.) καθάπερ καὶ ἀαρών. i. quēadmodū & Aaron addita coniunctione. Semetipſum clarificauit.) ἐδόξασε, id eſt glorificauit

A deo pontifex.) ἀρχιερεὺς, i. ſummus ſacerdos. Quanquam hic ἀρχιερέα, ſic pene perpetuo uertit. Pro ſua reuerentia.) ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, id eſt a reuerentia. Sua additum eſt explicandi gratia, quanquam magis quadrabat ſui. Illud item admonendum εὐλαβείαν non modo ſignificare reuerentiam, uerum etiam pietatem, quod ſane uerbi non male quadrabat hoc loco, cum loquatur de patre & filio.

Et quidem cum eſſet filius.) καίπερ ὢν υἱὸς. Interpres ſeparauit hæc quorū ordo inter ſe coharet, propter græca participia. Senſus autem ad hunc habet modum. Qui in diebus carnis ſuæ, cum precationes & ſupplicatiōes apud eū qui ipſum poterat ſeruare a morte, cum

te,cum clamore ualido & lachrymis obtulerit,& exauditus ſit pro reuerentia,tametſi filius eſſet,didicit ex his quæ paſſus eſt obedientiam,per participia reddi poterat ad hũc modum. Qui in diebus carnis ſuæ, precationibus & ſupplicationibus ei, qui ſe ſeruare poterat a morte, cum clamare ualido & lachrymis, oblatis,& exauditus pro reuerentia,q̃quis eſſet filius,tamen ex his quæ paſſus eſt didicit obedientiam.

Cũ eſſet filius dei.) Dei non eſt in Græcis. Grandis ſermo.) πολὺς ὁ λόγος,id eſt multus ſiue copioſus. Et interpretabilis ad dicendum.) Suſpicor interpretem uertiſſe, in interpretabilis,ſicut ſuperius in inueſtigabiles. Nã græce eſt,δυσερμήνευτος λέγειν,i. difficilis interp̃tatu & explicatu. Quo qdẽ loco nõnihil demiror Thomã,q putarit hanc uocẽ interpretabilis bifariã exponi poſſe,ut in habeat negationẽ,quẽ nemo poſſit interpretari,aut affirmatiue interpretabilis,qui indigeat interpretatione. Primũ em̃ ſi in negat,uelut in illis indoctus impius, quid ſignificat quod ſuperat terpretor? Quãq̃ quibus uerbis addi ſolet hæc præpoſitio cum negationem habet? quaſi liceat dicere inamare ꝓ nõ amare,quemadmodum inamabilis,& impudere pro non pudere,quemadmodum impudẽs. Nec em̃ interpretor cõpoſitũ eſt ab in,& terpretor,ſed ab inter,& uerbo inuſitato ſeu nomine potius. Deinde ut accipiamus affirmatiue,quis hoc illi cõcedat, interpretabilem idem ſignificare,quod indigentem interpretatione? Veluti ſanabilis dicatur q egeat ſanatione? An non hoc inſignite cuiuſdam impudentiæ eſt,hæc cum autoritate docere,non conſultis Græcis,ſine quibus hæc definiri non poſſunt, ſiue id ſcriptum fuit ab illo uiro,ſiue alius quiſpiam admiſcuit. Siquidẽ græca uox omnino reſpuit hanc Aquinatis diſtinctionem,quæ nihil aliud declarare poteſt,q̃ difficilem ad interpretandũ,hoc eſt,quẽ non facile quiſpiam interpretatur.

Et imbecilles ad audiẽdum.) νωθροὶ ταῖς ἀκοαῖς,id eſt ſegnes auribus,ut ipſe paulopoſt uertit. Expers ſermonum.) ἄπειρος, id eſt inexpertus. Expers autem reſpondebat ad particeps,& hoc fefellit interpretem,aut certe ſcribam.

Sermonum dei.) λογίων,id eſt eloquiorum,autore Valla.

Paruulus em̃ eſt.) νήπιος,cur non magis infans,cum loquatur de lacte? præſertim cum græca uox non ſignificet paruulum,ſed puerum aut parum ſapientem.

Pro conſuetudine.) διὰ τὴν ἕξιν,id eſt propter habitum q̃q̃ interpres non male rem explicuit,ſi dixiſſet pro aſſuetudine ſiue aſſuefactione. Nam habitus in hunc ſenſum uox eſt philoſophis peculiaris. At ſenſus eſt αἰσθητήρια quod magis ſonat organa ſentiendi.

EX CAPITE SEXTO.

QVa propter intermittentes.) ἀφέντες,id eſt omittentes ſeu potius omiſſo ſermone. Inchoationis.) Melius uertiſſet,primordij,ſiue principij,quemadmodum pauloante uertit exordij,ἀρχῆς Sentit autem ea uerba quibus rudes adhuc in Chriſto initiantur,& inſtituuntur,nempe catechumini.

Fidei ad deum.) ἐπὶ θεόν,id eſt in deum. Baptiſmatũ doctrinæ.) Quidam hoc coniunctim legunt,ut ſit ſenſus doctrinæ quæ eſt de baptiſando. At græcanica ſcholia ſic interpretant̃ ut ſeparatim ſit legendũ. Omittentes ſermonẽ illũ quibus primũ inſtituunt̃ rudes in Chriſto,nempe eũ,q eſt de pœnitẽtia. Hoc eſt primũ admonent̃,ut relinquãt uitã priſtinã renaſcituri in Chriſto,deinde de fide in Chriſtũ cõdiſcunt,qd ſit credendũ,deinde his traditis ſuccedit baptiſma,cuius myſteria tũ demũ aperiunt̃. Poſt hæc docentur de ſacramẽtis fidei noſtræ & parant̃ ad accipiendũ ſpiritũ ſanctũ. Quãq̃ ſi mauis cõiũctim legere,nihil uetat,ut intelligas de inſtituto & doctrina prima quæ baptiçandis,hoc eſt catechuminis ſolet tradi. Quod ſi placet, ſingula quoq; quæ ſequunt̃ poſſunt ad doctrinam referri, quæ eſt de impoſitione manũ,de reſurrectione mortuorũ,de iudicio æterno. Guſtauerũt etiã.) Guſtauerũtq;,eſt græce γευσαμένους τε ne putemus hic nouum eſſe caput. Guſtauerunt nihilominus.) Rurſum uim coniunctionis. Nam græce eſt,& guſtauerunt.

Rurſum

Rurſum renouari.) ἀνακαινίζειν,id eſt renouare uerbo actiuo.Hic quoq; locus in cauſa fuit,quo minus hæc epiſtola Pauli putaretur,quod id uideatur aſſerere,quod a nonnullis hæreticis defenſum eſt,ſi quis a baptiſmo relapſus eſſet in peccatum letale, hoc eſt in homicidium,aut adulterium,aut ſimile,non poſſe pœnitentia reſtitui.

Virtuteſq; futuri ſæculi.) δυνάμεις,ut intelligas hic eſſe infirmitatem, illic apparere potentiam,quæ iam nūc incipit in pijs.Hoc admonere uiſum,ne quis interpretetur de uirtutibus,quæ uicijs opponuntur. Rurſum crucifigentes.) ἀνασταυροῦντας,quod Hieronymus quodam in hoc loco uertit recrucifigentes græcam exprimens uocem.

Et oſtentui habentes.) παραδειγματίζοντες,quod uertit in Matthæo traducere,uerti poterat infamantes ſiue ludibrio exponentes.Reddūt eñ quodammodo Chriſtum infamem,& ludibrium faciunt,qui cum ſemel ſit mortuus,ſemper uicturus,ſua uita efficiūt, ut illi ſit ſæpius moriendum,uidelicet iterantes id,propter quod ille mortem ſuſcepit.

A quibus colitur.) δι' οὓς καὶ γεωργεῖται id eſt per quos & colitur,ut intelligamus fructum reddendum, nō quibuſlibet,ſed ijs quorum opera culta eſt terra.Id eñ efficit addita cōiunctio,quā interpres omiſit. Viciniora ſaluti.) ἐχόμενα σωτηρίας,id eſt propinqua ſaluti,ſiue adhærentia ſaluti,uerum interpres,quoniam præceſſerat comparatiuum,ſubiūxit item comparatiuum. Et dilectionis.) Græce eſt, τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, id eſt laboris dilectionis,nempe laboris,quē ob charitatem in iuuandis proximis adierunt.

Oſtentare.) ἐνδείκνυσθαι,id eſt oſtendere ſiue monſtrare,exhibere,præſtare.Nam oſtētare ſemper in malum ſonat. Ad expletionem ſpei.) πρὸς τὴν πληροφορίαν, quaſi dicas certificationem,certiſſimæ eñ ſpei fiducia naſcitur ex pijs operibus,potius ꝙ ex ſyllogiſmis.Nam πληροφορία dicitur,cum certiſſimis argumentis rei cuiuſpiam fit fides.

Vſq; in finem.) μέχρι τέλους,id quod non ſolum accipi poteſt,de perſeuerantia uſq; ad finem uitæ,ſed multo magis de perfectione ſpei,quæ creſcit & adoleſcit in nobis, ſimul augeſcente pietate,donec occurramus in uirū perfectum.Nam hinc cœpit hæc diſputatio Pauli,ut grandeſcerent in Chriſto. Vt non ſegnes.) ἵνα μὴ νωθροὶ,id eſt ne languidi aut ſegnes.Id quod Paulo ſuperius uertit,debiles. Et patientia.) μακροθυμίας.i.longanimitate.Expreſſius autem dixit Apoſtolus,qui per fidem & patientiam.

Hæreditabunt.) κληρονομούντων.i.hæreditate capiunt,& eſt præſentis temporis, nō futuri. Abrahæ nempe.) Nempe poſuit pro quippe,τῷ γὰρ ἀβραὰμ,ſed in quibuſdam codicibus recte habetur nāq;. Niſi benedicens benedixero.) Non eſt græce εἰ μὴ,niſi ſed ἦ μὴν,quod ut indicat Vulgarius hoc loco aduerbiū eſt confirmandi.Nihil autem aliud eſt iuſiurandum,ꝙ uehemens confirmatio.

Multiplicabo.) Cur non potius multiplicauero πληθυνῶ.

Per maiorem ſui.) Rurſum oblitus reliquit græcum caſum.Latine dicendū erat, maiorem ſe.Quāꝙ apud græcos,pronomen nullum additur,ſed tantum eſt per maiorem.

Et omnis controuerſiæ finis.)Græci legunt illis αὐτοῖς, non αὐτῶν, ut accipias, illis nempe hominibus iuſiurandum eſt finis omnis controuerſiæ.

Immobilitatem.) τὸ ἀμετάθετον.i.immutabilitatem,ſiue firmitatem,ſolent eñ hominū teſtamenta & pacta reſcindi,at dei non item.

Quibus impoſſibile eſt.) Græce eſt, in quib⁹,ἐν οἷς,nec eſt fortiſſimū ſed ἰσχυρὰν.i.ualidum. Quaſi ancoram.) ὡς ἄγκυραν.i. tanꝙ ancoram,uetuſti latinorum codices habent ſicut ancoram. Ad interiora uelaminis.) καταπετάσματος,quod proprie ſignificat aliquid obtentum atq; obductum quod arceat conſpectum.

Primum quidē interpretatus rex iuſticiæ.) Nam Melchiſedech apud Hebræos ſonat regem iuſticiæ.Quandoquidem illis מַלְכִּי Melchi rex dicitur, צדק ſedek iuſticia, Salem autem שָׁלֵם pacem ſonat,Id uocabuli quidam putāt inditū a Melchiſedek urbi Hieroſolymarum.Hoc ex loco deprehēdi poteſt error interpretationis,in libello q Hieronymi titulo circūfertur de uocabulis Hebraicis,cū appareat id operis nihil aliud

eſſe,ꝙ

eſſe, ꝗ tumultuariam non unius hominis coaceruationem, etiam ſi diuus Hieronymus teſtatur ſeſe hiſce de rebus librum ædidiſſe. Nam illic Melchiſedec exponitur in hunc modum. Melchiſedec rex iuſtus, ſiue rex iuſticiæ, aut rex pacis, ſiue pacificus. Atqui in hoc nomine Melchiſedec nulla uox ē quæ pacem ſignificet, neq; Paulus ait Melchiſedec ſonare regem pacis, ſed Melchiſalem מַלְכִּי־שָׁלֵם exprimere regem pacis.

EX CAPITE VII.

SIne patre, ſine matre) ἀπάτωρ ἀμήτωρ, compoſitis apud Græcos dictionibus. Et ſine genealogia, apud illos eſt ἀγενεαλόγητος, quod fere ſonat, quaſi dicas, cui⁹ generis origo, nō poſſit reddi. Intuemini autem.) θεωρεῖτε δὲ. i. conſyderatis, ſiue uidetis, quāq; poteſt accipi, & conſyderate. De præcipuis.) ἐκ τῶν ἀκροθινίων, quod ſignificat primitias frugum. Interpres legiſſe uidetur, ἀκροθηνίων, quæ uox præcipua ſignificat. Verum hoc loco ἀκροθίνια dixit pro ſpolijs, ſiue exuuijs, ab hoſte detractis, interpretātibus ad eum modum & græcanicis ſcholijs ipſoq; Chryſoſtomo. Et reperit̄ in hoc ſignificatu apud Philoſtratum. Interpres illud ſecutus uidet̄, quod in faſtigio acerui pcipua ſoleant poni. Illud ridiculum quod interpres Chryſoſtomi, cum acrothinia uertiſſet præcipua, noſtram ſecutus æditionē ſubiecit, præcipua dicuntur exuuiæ. Quanq; & Latinis opima ſpolia dicebant̄ uelut egregia, quæ ducibus eſſent detracta.

Cuius autem generatio &c̄.) ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε τὸν ἀβραάμ. i. Is qui nō numeratur ex generatione eorum, decimas ſumpſit ab Abraham.

Sine ulla contradictione.) χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας. i. ſine omni contradictione, quod modo uertit, controuerſiam. Ibi autem conteſtatur.) Conteſtans, μαρτυρούμενος. i. de quo teſtatum eſt, quod uiueret. Nam de hoc pronunciatum eſt, quod pontifex eſſet in æternum. Siquidem participium μαρτυρούμενος medium eſt. Et in hanc ſententiam interpretantur græcanica ſcholia. Vt ita dictum ſit.) ὡς ἔπος εἰπεῖν. i. ut ſic dicam.

Et leui qui.) Et, hoc loco nō eſt accipiendum ſimpliciter pro coniunctione copulatiua, uerum pro etiā ſiue quoq;, ut ſit ſenſus, nō ſolum Abraham dediſſe decimas Melchiſedec, uerum etiam in Abraham autore gentis, ipſum etiā Leui, cuius eſt ius decimarum ſoluiſſe decimas. Porro quod præmollijt ſermonem dicens, ut ita loquar, explicat paulo poſt. Nam adhuc in lumbis patris erat, hoc eſt, nondum erat natus Leui, quē tamen dico quodam modo fuiſſe decimatum in patre.

Decimas accepit.) ὁ δεκάτας λαμβάνων. i. Qui decimas accipit, ſiue ſolitus eſt accipere, participio præſentis temporis. Loquitur enim non de Melchiſedec, ſed de ſui temporis Leuitis, decimas accipere ſolitis. *Sub ipſo.) Subaudi, ſacerdotio Leuitico.*

In quo enim.) ἐφ᾽ ὃν γὰρ. i. in quē enim, ſiue de quo. De alia tribu eſt.) φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν. i. alterius gentis particeps fuit. In qua tribu) εἰς ἣν φυλὴν. i. de qua tribu, ſiue ad quam tribum. Nihil de ſacerdotibus.) *Sacerdotio legendum*, περὶ ἱερωσύνης.

Et quantum eſt non ſine iure.) καὶ καθ᾽ ὅσον. Apertius uertiſſet, & quatenus nō citra iuſiurandū, ut ſit ſenſus, hoc eſſe meliorē ſpem noſtrā, p quā Chriſto ſacerdote accedimus ad deum, quod illi ſacerdotium cōmiſſum fuerit in æternum, idq; non ſine iureiurando, quo certior eſſet ſpes ꝓmiſſorum. *Sempiternum habet ſacerdotiū)* ἀπαράβατον. i. quod ad alium tranſire non poſſit, quod ſucceſſione non aliunde tranſmigret ad alium, quemadmodum fieri neceſſe erat in ſacerdotio Moſaico. In perpetuū poteſt) εἰς τὸ παντελὲς quod magis ſonat ad plenum ſiue perfecte, hoc eſt, ut Græcorum exponunt ſcholia, nō ſolum hic, ſed etiam illic. Verum hoc nonnihil ſapit Origenis dogma, quemadmodū & alias habet quædam, quæ illius decretis patrocinentur, de ſaluandis dæmonibus.

Accedens.) Et græci codices & latini uetuſtiores habent, accedentes, προσερχομένους.

Ad interpellandum pro nobis.) ὑπὲρ αὐτῶν. i. p ipſis. Qui poſt legē eſt.) Græce eſt, τῆς μετὰ τὸν νόμον. i. quod poſt legem eſt. Tametſi præpoſitio anceps eſt. Nam legi poteſt, & ſupra legem. Quod ſi legis, qui poſt legem, intellige poſt legem cōditam. Nempe in

pſalmis, Siue mauis ſupra legem, intelligitur plus fuiſſe ponderis in uoce diuina, quam in præcepto Moyſi. Abrogat enim id quod poſterius eſt prius condita, & abrogat quod a maiore profectum ſit autore id quod minor inſtituerat.

In æternum perfectum.) τετελειωμένον, quaſi dicas, factum ſemper idoneum ac legitimum. Neque enim ſacerdos ſemper aut ubiqꝫ idoneus eſt ad peragendum ſacrum.

EX CAPITE VIII.

Capitulum autem.) κεφάλαιον. i. ſumma, ſiue caput. Sentit enim ſe compendio dicturum, quod fuſius diſſeruit. Magnitudinis.) μεγαλωσύνης, potius maieſtatis, ſicut paulo ante uertit. Sanctorum miniſter.) λειτουργὸς, quod non ſimpliciter ſonat miniſtrum, ſed miniſtrum ſacrorum, & qui fungatur officio ſacerdotij, pro alijs. Porro genitiuus ſanctorum poteſt uel ad homines referri, uel ad ipſa ſancta, ut dicatur adminiſtrare ſancta pro nobis, ueluti ſacerdos. Quanquam autem græcanica ſcholia malunt de hominibus accipere, tamen id quod proxime conſequitur magis ſuadet, ut de rebus ſanctis accipiamus, miniſter ſanctorum, & tabernaculi ueri, ut ueri quoque referatur ad ſancta. Vt enim hoc tabernaculum, nempe cœlum, uerum eſt tabernaculum, ita ſancta ſanctorum quæ illic adminiſtrat uere ſancta ſunt.

Si ergo eſſet.) εἰ μὲν γὰρ. i. ſi enim. Nec eſſet ſacerdos) μηδ᾽ ἂν ἦν ἱερεὺς. i. ne ſacerdos quidem eſſet, ut qui nihil offerret, quale lex præſcripſerat. Cum conſummaret.) μέλλων ἐπιτελεῖν. i. cum conſummaturus eſſet. Nunc autem melius.) διαφορωτέρως. i. excellentius.

Quanto.) Latinus debebat addere, tanto, ut reſpondeat quanto. Nam Græcis licet omittere. Illud prius.) ἡ πρώτη ἐκείνη. i. primum illud. Niſi quod Græci abutuntur aliquoties, hoc ſuperlatiuo uice comparatiui. Culpa uacaſſet.) ἦν ἄμεμπτος. i. fuiſſet irreprehenſibile. Siue de quo queri non poſſis, aut in quo nihil poſſet deſyderari.

Locus inquireretur.) ἐζητεῖτο τόπος. i. queſitus fuiſſet locus.

Vituperans eum.) μεμφόμενος γὰρ. Verbum eſt unde deductum erat nomen, ἄμεμπτος. Probat enim non caruiſſe reprehenſione, cum ipſe deus de eo queratur. Qua apprehendi manum) Magis eſt, apprehendens manum. Ecce dies ueniunt.) Hoc teſtimonium adduxit ex Hieremiæ capite. 31. & ita adduxit, ut appareat ſecutum per omnia æditionem Septuaginta, ſed ab hebraica ueritate minimum abhorrentem, Primum uenient, pro quo Hieronymus uertit ueniant, græce eſt ἔρχονται, quod ad utrunqꝫ tempus pertinet. Nam de pacto ſiue ut alibi uertitur fœdus mox dicemus. Quod autem Hieronymus uertit, irritum fecerunt. Paulus, ſiue quis alius fuit, ad hunc enim modum citat Hieronymus expreſſit, οὐκ ἐνέμειναν. i. non perſtiterunt in teſtamento ſiue pacto. Deinde quod ille uertit, dominatus ſum eorum, hic explicuit, ἠμέλησα αὐτῶν. i. neglexi eos, iuxta Septuaginta. Præterea quod Hieronymus uertit, in uiſceribus, hic extulit, εἰς τὴν διάνοιαν. i. in mentem. Ad hæc quod Paulus dixit, ἕκαστος, Hieronymus uertit, uir ſecutus, ἰδίωμα ſermonis hebraici.

Dabo legem.) διδοὺς. i. dans. Pendet enim a ſuperioribus.

Superſcribam.) ἐπιγράψω. i. inſcribam, quod græca præpoſitio ſit ambiguæ naturæ.

Proximum ſuum.) τὸν πολίτην αὐτοῦ. i. ciuem ſuum. Quanquam alij codices habent, τὸν πλησίον. i. proximum. A minore uſque ad maiorem.) ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν. i. a paruo illorum uſque ad magnum illorum. Conſentientibus & Hebræis.

Veterauit prius.) πεπαλαίωκε. i. antiquauit, ſiue fecit antiquum.

EX CAPITE IX.

Habuit quidem & prius) εἶχε μὲν οὖν. i. habuit quidem igitur. Et prius nomen eſt & ad teſtamentum refertur. Nec eſt græce prius, ſed primum. Et ſanctum ſeculare) τό τε ἅγιον κοσμικόν. i. ſanctum mundanum. Candelabra) ἥ τε λυχνία, & candelabrum numero ſingulari. Quæ dicitur ſancta) Sancta hoc loco pluralis eſt numeri, neutri generis, ἥτις λέγεται ἅγια, ut reſpondeat ad hoc, quod mox ſequitur, ſancta ſanctorum.

Poſt uelamentum autem ſecundum) Secundum referendum eſt ad uelamentum, non ad tabernaculum.

Thuribulum

Thuribulũ) θυμιατήριον,quod locum quoq; ſignificat,aut aram,in qua ſit ſuffitus.

Super quæ erant.) ὑπεράνω δὲ αὐτῆς.i.ſupra illud autem,ſiue ſupra illam,ut referas ad arcam, atteſtantibus ſcholijs græcanicis.Mihi uidetur rectius referri ad tabernaculum.

In priore qdē) εἰς μὲν τὴν πρώτην.Cur nõ poti⁹ quidē in primũ,cũ græcus ita locutus ſit.

Sacrificiorum officia.) τὰς λατρείας,explicuit interpres græcam uocem, quã aliquoties uertit culturam,ſiue obſequium. Quem offerret.) ὃ προσφέρει.i.Quem offert.Nec eſt ignorantia,ſed ignorantijs. Quæ parabola.) Cur non potius ſimilitudo?

Temporis inſtantis) εἰς καιρὸν ἐνεστηκότα.i.in tempus quod inſtabat,hoc eſt, pro tempore tum præſente. In cibis & in potibus)Interps nõ potuit reddere græci ſermonis gratiam,ἐν βρώμασι καὶ πόμασι. Iuxta quã) καθ᾽ ὅν.i.iuxta quod,ſiue in quo,ut ſubaudias tpe.

Et iuſticijs) δικαιώμασι.i.iuſtificationibus. Impoſitis) ἐπικείμενα.i.impoſita,refert ẽm ad munera & hoſtias. Aſſiſtens) παραγενόμενος.i.accedens.Alioqui parum apte cohæret,quod mox ſequitur,Introiuit in ſancta·Etenim qui poteſt introire,qui iam aſſiſtit?

Per amplius) Duæ ſunt dictiones,διὰ τῆς μείζονος Non manufactum) οὐ χειροποιήτου dictione compoſita. Qui per ſpiritum ſanctum.) διὰ πνεύματος αἰωνίου.i. per ſpiritum æternum. Morte intercedente) θανάτου γενομένου,id eſt,Morte facta. Quãq; interpres bene reddidit ſententiam.Nec eſt confirmatum,ſed βεβαία,hoc eſt ratum, ſiue firmũ, ut ſubaudias eſt. Vbi enim teſtamentum,mortem &c.) At diuus hieronymus prodidit uocem,quam interpretes uerterunt,teſtamentum,Hebræis magis ſonare pactũ aut fœdus בְּרִית Quod ſi uerum eſt,apparet & hanc epiſtolam ſcriptam ab eo, qui hebraice neſcierit, id quod haud ita diſſimile ueri uidetur. Certe diuus Hieronymus conſtanter uertit pactum.Iam διαθήκη Græcis diſpoſitionem ſonat magis q̃ teſtamẽtum.Et Hebræis עֵדוּת a teſtibus dictum eſt, quod pacta quæ rata uelimus eſſe,ſub teſtibus ſanciri ſoleant.Proinde Septuagina uidentur hoc ſecuti,q teſtamentũ tranſtulerunt.Verum ſi quis uocem ſequi malit,q̃ ſermonis uſum ac proprietatem,quicquid adhibitis agit̃ teſtibus,teſtamentum erit.

Et lana coccinea) καὶ ἐρίου κοκκίνου.i.lana coccina.A cocco q̃ adhibet̃ tingẽdæ purpuræ.

Lecto enim) λαληθείσης γάρ.i.dicto enim. Mandato legis.) Græca ſecus habent,λαληθείσης δὲ πάσης ἐντολῆς,κατὰ νόμον ὑπὸ μωύσεως παντὶ τῷ λαῷ.i.Cũ ẽm oẽ mandatũ dictũ eſſet iuxta legẽ Moyſi oi populo. Hic ſanguis teſtamẽti.) Ad hæc alluſiſſe uidetur Chriſt⁹ in cœna,Hic ſanguis noui & æterni teſtamenti,ſimili modo ſuũ repreſentans ſacrificiũ.

Sine ſanguinis effuſione.) Græce compoſita dictio eſt, αἱματεκχυσίας. Et hic locus nõ nihil ſapit Origenicum,ſi legas quæ ſequuntur.

Non enim in manufactis) Græce eſt in manufacta ſancta &c.

In cõſummatione.) ἐπὶ συντελείᾳ.i.ſub cõſummationẽ,ſiue inſtante cõſummatiõe.Nã eam uim habet aliquoties ea præpoſitio,ſi dandi caſui iungatur.

Non ipſam imaginem.) οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα.Ipſam poſuit pro uerã & expreſſam, quæ rem totam ut eſt repreſentet.Vnde & Chriſtum imaginẽ dei uocat.At umbra nihil repreſentat præter extrema quædam corporis lineamenta,unde rudis illa priſcorũ pictura cœpit. Alioqui ceſſaſſent offerri.) Græcanica ſcholia admonent per interrogationem eſſe legendum,an nõ deſijſſent offerri? Interpres legiſſe uidetur,ἐπεὶ ἐπαύσαντο ἂν προσφερόμεναι.Cæterũ hic eleganter interpres participium uertit in uerbum infinitiuũ, quod alias quidẽ parum eleganter reliquit. Vt faciam deus) Hoc referendũ eſt ad illud quod præceſſit, Ecce uenio,annotãtibus Græcorũ ſcholijs,& liquet ex his q̃ ſequũt̃.

EX CAPITE X.

SEd in ipſis cõmemoratio) Subaudiendũ eſt,ſacrificijs ſiue hoſtijs,ſiue in ijſdem. Loquit̃ ẽm de iteratis. Sacrificiũ & oblationẽ noluiſti.) Quiſqs hãc ſcripſit epiſtolã minimũ diſcrepat ab æditiõe Septuaginta in citãdis ueteris inſtrumẽti teſtimonijs. Iuxta quos ita legimus,θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτί-

σω μοι, ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἐζήτησας, τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου. At Diuus Hieronymus iuxta ueritatē hebraicā tranſtulit hoc modo, Victima & oblatione non indiges, aures autem fodiſti mihi. Holocauſtum & pro peccato non petiſti, tunc dixi, ecce uenio. In uolumine libri ſcriptum eſt de me, ut facerem placitum tibi deus meus. Hebræi ad hunc legunt modum, זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי ; עולה וחטאה לא שאלת או אמרתי הנה באתי; במגלת ספר כתוב עלי לעשות רצונך Cæterũ quod dicit, Aures aũt pfodiſti mihi, indicat obedientiam fidei, quam deus iam reqrebat a ſuis, faſtiditis uictimis.

Tunc dixi, ecce uenio) Vbi hæc uerba repetũt̃ dixit, eſt græce, τότε εἴρηκεν. Mirum eſt aũt, cur mutauerit pſonā, cũ referant̃ uerba ſupius poſita. Vt ſequens ſtatuat.) τὸ δεύτερον. i. ſecundũ. *Sacerdos præſto eſt cotidie*) ἱερεὺς ἕστηκεν. i. ſacerdos ſtat, ut uerbum uerbo reddā. Nec eſt quod nos offendat tẽporis ratio, cũ in huiuſmodi uerbis præteritum uſurpet̃ ꝓ præſenti. Hoc admonui, quod animaduerterim quoſdā fruſtra offendi, in quibus eſt *Stapulenſis* noſter. Alioq ſi legas ſtabant, parum congruet quod mox cõſequit̃, qui nõ poſſunt auferre peccata. Quãq̃ græce eſt, οὐδέποτε δύνανται. i. nunq̃ poſſunt.

Pro peccatis offerens hoſtiā) προσενέγκας θυσίαν, Participiũ eſt præteriti temporis, q̃ ob rem mutato genere uertere poterat, oblata hoſtia. *Sanctificatos*) τοὺς ἁγιαζομένους. i. eos qui ſanctificant̃. Dabo leges) διδοὺς νόμους. i. dans leges. Et peccatorũ.) Deeſt Latinis, ὕστερον λέγει. i. poſtea dicit. In introitu) Valla caſtigat, in introitũ, quaſi nos confidamus futurũ, ut introeamus ſancta. Et eſt qdem græcus ſermo anceps. εἰς τὴν εἴσοδον. Verũ nõ uideo cur nõ recte poſſit accipi, nõ habere fiduciam in introitu, quo Chriſtus pontifex pro nobis ingreſſus eſt ſancta. Etiamſi diuerſa lectio mihi non improbatur, & magis quadrat ad ea quæ ſequuntur, Accedamus cum uero &c̃.

Initiauit) ἐνεκαίνισεν. i. innouauit, ſiue dedicauit. Vnde encænia. Viam nouam) ὁδὸν πρόσφατον. i. uiam recentem. Accedamus) προσερχόμεθα. i. accedimus. Etiamſi hic Græcorum exemplaria uariant. Et in plenitudine eſt, ἐν πληροφορίᾳ, de quo ſepe iam admonuimus. Cõfeſſionẽ indeclinabilẽ. ἀκλινῆ. i. nõ uacillantẽ, neq; huc & illuc nutantem, hoc eſt, firmã & immotam. Alioqui indeclinabile dicit̃, quod uitari non poſſit.

In prouocationẽ charitatis.) εἰς παροξυσμὸν, quod Lucas in actis accipit ꝓ excandeſcẽtia in malã partẽ, hic in bonã uſurpauit ꝓ extimulatione. Collectionẽ noſtrã) ἐπισυναγωγήν. i. aggregationem, quaſi poſtea acceſſerint, aut acceſſuri ſint. Quanto uideritis) ὅσῳ βλέπετε. i. quanto uidetis. Terribilis aũt) Melius erat, ſed terribilis. Quãq̃ idem ſignificant hæ cõiunctiones, tamẽ nõnihil refert aliquando, quam quo loco ponas.

Qui cõſumpturus eſt) ἐσθίειν μέλλοντος. i. qui comeſurus eſt, ſiue deuoraturus. Et hic locus palam adimit ſpem Chriſtianis relapſis in peccatum.

Irritam quis faciens.) ἀθετήσας τις νόμον. i. aliquis qui irritam fecit legem.

Mereri ſupplicia.) ἀξιωθήσεται. i. merebitur, ſeu dignus habebitur.

Immundum duxerit.) κοινόν. i. cõmune. *Sic* enim uocant Iudæi, quod eſt prophanũ & abominandum. Porro duxerit poſitum eſt pro exiſtimarit, aut habuerit.

Mihi uindictam.) Græce eſt uindicta nominandi caſu, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ut & ante admonuimus. Et ego retribuam.) Et, redundat.

Quia iudicabit.) Quia, non eſt apud Græcos.

Spectaculum facti.) θεατριζόμενοι. Theatron Græcis ſpectaculum. Vnde qui in theatrum producuntur, ut omnibus ſint ſpectaculũ, θεατρίσασθαι dicũtur. Cæterum illud in altero quidem opprobrijs) dilucidius uerti poterat, ꝑ tum & tum, aut partim & partim, aut nõ modo & nõ ſolum. Partim quidem dũ & probris & preſſuris affecti, ſpectaculo fuiſtis omnibus. Partim dum conſortes ita conuerſantium facti eſtis, ut ſit ſenſus, illos duplici nomine laudari, qui non ſolum ipſi perſecutionem ob Chriſti fidem ſuſtinuerint, uerum & alijs hæc patientibus adfuerint & communicarint, Porro quod Laurentius arbitrat̃

rentius arbitratur ex hoc potiſſimũ uerbulo doceri poſſe, hanc epiſtolam eſſe Pauli, qđ de uinculis ſuis meminerit, friuolum eſt, ne dicam ridiculum, quaſi non oẽs ferme apoſtolorum ſucceſſores & adiutores in uinculis fuerint.

Nam & uinctis.) Græce eſt, τοῖς δεσμοῖς ἐμοῦ. i. uinculis meis. Interpres legiſſe uidetur δεσμίοις. Verum id librarijs potius imputandum reor.

Cognoſcentes uos) Græci ſic legunt, γινώσκοντες ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν. i. Cognoſcentes uos habere in uobiſmetipſis meliorem ſubſtantiam in cœlis & manentem. Quidã codices ꝑ ἐν ἑαυτοῖς habent. ἐν οὐρανοῖς. i. in cœlis. Quidam habebant ad hunc modum, ἔχειν ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς. i. habere uobiſipſis meliorẽ ſubſtantiam in cœlis. Nolite itaq; amittere.) μὴ ἀποβάλλετε οὖν. i. ne abijciatis.

Patientia enim uobis neceſſe) ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, quod non ſimpliciter ſonat patientiam, qua toleramus mala, ſed patiẽtem expectationem, cum ſpe præmij duramus in malis & nos rebus melioribus ſeruamus.

Adhuc enim modicum aliquantulum.) ἔτι γὰρ μικρὸν, ὅσον, ὅσον, quod ita uertere poterat. Adhuc enim per puſillum, aut pꝗ; exiguum tempus. Nam græci ſermonis cõduplicatio, epitaſin habet breuitatis temporis, idq; iuxta proprietatem hebræi ſermonis, qui congeminatione uerbi eiuſdem uehementiam explicant. Quod genus eſt illud Hieremiæ ficus bonas bonas, & ficus malas malas. Rurſum illud eiuſdem, templum dñi, templum domini. Itidem Eſaias capite. x. Adhuc enim paululum, modicumq;, & cõſummabitur indignatio mea. Ex fide uiuit.) ζήσεται. i. uiuet.

Quia ſi.) Antiqui codices habent, ꝙ ſi, Græci, καὶ ἐάν. i. & ſi. Non placebit animæ meæ) οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐτῷ. i. non complacitum eſt animæ meæ in illo. Quãꝗ; diuus Hieronymus exiſtimat ea legendum, ut referatur ad uiſionem, non ad hominẽ. Præcedit enim in Habakuc, unde hic deſumptus eſt locus. Scribe uiſionem &c̃. Atq; illud ſi ſubtraxerit ſe, refert ad Chriſtum tardantem, non ad hominem deſperantem. De quo cui cordi fuerit copioſius edoceri, legat huius enarrationẽ in ſecundum caput Habakuc.

Subtractionis filij) Filij non reperio in græcis codicibus. Nec eſt ſimus, ſed ſumus. ἐσμὲν, modo indicandi, non imperandi.

EX CAPITE XI.

Sperandarum ſubſtantia.) ἐλπιζομένων ὑπόστασις. i. quæ ſperanť. ὑπόστασιν dixit, certitudinẽ, & id cui aliquid innititur ac fulciť. Hic quidam ridicule nugãtur circa hãc definitionẽ, ut ipſi uocant, cũ non ſit finitio, ſed encomiũ fidei. Siquidẽ hoc exordiolo ingreditur fidei laudationẽ, mox & exẽplis oſtendens, quantã uim habeat fides, niſi forte putant eſſe finitionem, ubicũq; legerint eſt. Veluti ſi dicam, literæ ſunt in rebus aduerſis ſolatium, in ſecundis ornamentum, hanc eruditiõis laudatiunculam exiſtiment ad definitionum leges exigendam. Et ſunt qui ſubmota hac definitione ceu nimiũ apoſtolica parumq; magiſtrali, ſubijciũt aliam ſophiſticam & Ariſtotelis redolentẽ dialecticam. Illud adijciam, hoc loco fidem non uſurpari proprie pro ea, qua credimus credenda, ſed qua ſperamus, hoc eſt ipſa fiducia.

Argumentum.) ἔλεγχος. i. indicium. Nam id hoc loco ſignificat argumentum.

Non apparentium) Græce eſt, οὐ βλεπομένων, id eſt, Quæ non uidentur. Nec eſt ſenes, ſed ſeniores. πρεσβύτεροι & ἐμαρτυρήθησαν, quod hic uertit teſtimonium conſecuti ſunt, trãſferre poterat, teſtimonio probati ſunt, ſiue teſtimoniũ emeruerunt.

Ex inuiſibilibus uiſibilia.) εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι. i. Vt ex his, quæ non apparent, ea quæ uidentur fierent.

Plurimam hoſtiam.) πλείονα θυσίαν. i. copioſiorem hoſtiam. Siue plus hoſtiarum. Interpres ne diceret plurem hoſtiam, comparatiuum mutauit in ſuperlatiuum.

Sine fide autem impoſſibile eſt placere deo.) Deo hoc loco non repetitur apud Græcos, ſed ſubauditur ex ſuperioribus.

Muneribus eius.) De muneribus eſt græce, ἐπὶ τοῖς δώροις.

Eſſe iuſtus.) Græce dixit magis latine, ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος. Teſtimonio dictus eſt eſſe iuſtus, ſiue, teſtimonium meruit ꝙ eſſet iuſtus.

Metuens.) εὐλαβηθείς. i. cauens, ſiue ueritus.

Fide qui uocatur Abraham) πίστει καλούμενος ἀβραάμ. Interpres non reſpexit ad uerbum præteriti temporis, obediuit. Itaq; uertendum erat, Fide uocatus Abraham obediuit. Aut, fide cum uocaretur, Abraham obediuit, ut fide pertineat ad uerbum obediuit.

In locum exire.) Et hoc græce obediuit exire, poterat latine, obediuit exiens, ſiue ut exiret. In caſulis.) ἐν σκηναῖς, id eſt, In tentorijs.

Sara ſterilis.) Epitheton ſterilis, non inuenio in græcis.

In conceptione ſeminis) εἰς καταβολὴν σπέρματος. Interpres probe & uerecunde reddidit ſententiam græci ſermonis. Imbecillitas enim corporis obſtat, quominus ſemen ſubſidat & adhæreſcat in matrice, propter imminutam attrahendi ac retinendi uim. Nam illud καταβολὴν aliquoties uertit fundationem. Demiror autem cur Faber maluerit pro conceptione ſucceſſionem, niſi quod uerecundius etiam q̃ interpres ſtuduit efferre. Aut quod magis ſuſpicor librariorum incuria, pro ſuſceptiōe mutatum eſt ſucceſſione. Vulgarius indicat quoſdam eſſe in hac ſententia, ut putant & fœminis ineſſe ſemen, & ad id, hunc locum poſſe accōmodari.

Etiam præter tempus ætatis.) Græce ſic eſt, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν. i. & præter tempeſtiuitatem ætatis peperit.

Orti ſunt.) ἐγεννήθησαν. id eſt, Nati ſunt, ſiue geniti.

Et hoc emortuo.) καὶ ταῦτα νενεκρωμένου. Ne quis putet Abraham iam uita defunctū genuiſſe filios. Sic enim uertit quidam, Ex uno nati ſunt, & ipo cum mortuus eſſet. Imo græcus ſermo ſignificat illum iam effeto defectoq; fuiſſe corpore, ſicut & in epiſtola ad Rhomanos dixit mortificationem uuluæ & corporis. Deinde καὶ ταῦτα, ex conſuetudine græci ſermonis facit ad epitaſim, quod Latini reddere ſolent, idq;, atq; id, & quidē, alijſq; ſimilibus modis. Vt ne Laurentium quidem oportuerit admodum offendi numero pronominis. Aſpicientes.) Cum mutarit genus paulo ante, ut temporis ſeruaret rationem, cur non idem facit in hoc participio? Nam dicere poterat, nō acceptis, ſed eminus, ſiue procul conſpectis & ſalutatis, & confeſſi.

Et ſalutantes) Ante hæc uerba inuenio in græcis codicibus, καὶ πεισθέντες. i. perſuaſi.

Et ſiquidem illius meminiſſent.) καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον, ἀφ᾽ ἧς ἐξῆλθον εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι. id eſt, Et ſiquidem illius meminiſſent, habuiſſent tempus reuertēdi. Nec em̄ aſſentior, hac quidem in parte Laurentio Vallæ, qui putauit in hunc uertendum fuiſſe modum. Et ſi quidem illius recordarentur, ex qua exierant, haberent tempus reuertendi, ueluti de præſenti loquatur, non de præterito. Atq; id longe ſecus eſt. Loquitur em̄ de Abraham ac ſimilibus, quibus liberum erat in patriam redire, ſi patriæ deſyderium eos tenuiſſet. Cæterum Laurentium offendit uerbum præſentis temporis, quod mox ſequitur. Nunc autem meliorem appetunt. Quaſi uero noua ſit huiuſmodi tēporis hypallage. Quid quod ut ſequitur ita præceſſit, etiam uerbum præſentis tēporis ἐμφανίζουσιν ὅτι. Certe quod paulo inferius ſubijcitur, Non confundit deus uocari deus illorū, nō poteſt niſi ad patriarchas accōmodari. Dicitur enim deus Abraham, deus Iſaac, deus Iacob. Iam num latine dici poſſit, erubeſcit uocari bonus, quemadmodum dicimus, cupit uideri bonus, uiderit Laurētius, qui hoc negat, cum nihil obſiſtet, quo minꝰ ita loq̃mur.

Propter quod ab uno orti ſunt.) διὸ καὶ ἀφ᾽ ἑνὸς ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νενεκρωμένου. i. propter quod ab uno nata ſunt, ſiue ex uno, idq; emortuo, ſiue eoq; emortuo

In quo ſuſceperat) ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος. i. qui promiſſiones acceperat.

Arbitrans.) λογισάμενος. i. perpendens, etiamſi participium præteriti temporis eſt.

In parabolam accepit) ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο. i. in ſimilitudine adduxit, hoc eſt, in typo

Chriſti

Chriſti immolandi. Siquidem illum referendum eſt ad Iſaac, quem uiuũ reduxit domũ.
De profectione.) περὶ τῆς ἐξόδου. i. de exitu. Temporalis peccati) ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν, id eſt, ꝙ temporariã habere peccati fruitionem.
Theſauro Aegyptiorum.) τῶν ἐν αἰγύπτῳ θησαυρῶν. i. theſauris qui erant in Aegypto.
Aſpiciebat.) ἀπέβλεπεν. i. reſpiciebat, ſiue ſpectabat, aut rationem habebat retributionis. Animoſitatem regis) τὸν θυμόν. i. iracundiam, ſiue ferocitatem.
Tanꝙ uidens) ὡς ὁρῶν, melius erat, perinde quaſi uideret.
Primitiua.) πρωτότοκα, id eſt, primogenita.
Quod experti) ἧς πεῖραν λαβόντες. i. cuius nempe maris, experimentum cum cœpiſſent Aegyptij. Circuitu dierum ſeptem.) κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας, id eſt, Circumdati, ſiue obſeſſi.
Excipiens explor.) Et hoc participium præteriti temporis eſt, δεξαμένη.
Quid adhuc dicam.) λέγω. i. dico. Iepthe.) quod Græci ſcribunt hiepthae, quadriſyllabum ἰεφθάε. Impetum ignis.) δύναμιν. i. uim.
Aciem gladij.) σόμα. i. os gladij, ſiue σόματα numero multitudinis, quod tamen Græci pro acie ponunt, quod ea parte mordeat. Quanꝙ ſunt apud Græcos, qui σόμα quoq; dictum putent a τέμνω. i. incido, quod ore incidamus, & cõminuamus cibũ. Vnde & δίσομος dicitur gladius utrinq; incidens.
Conualuerunt de infirmitate.) ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας. i. potentes redditi ſunt ex imbecillitate, ne quis ſomniet eos reualuiſſe a morbo.
Caſtra uerterunt exterorum.) παρεμβολὰς ἔκλιναν, id eſt, incurſiones ſiue impreſſiones in fugam uerterunt, & inclinarunt. Dicitur enim inclinata acies, cum parat fugam, & cædit in bello. Nec male uertit interpres, ſi quis modo ſentiat, quid hoc loco ſit uertere, hoc eſt, ad fugam impellere. Demiror autẽ cur Stapulenſis maluerit euertere ꝙ uertere. Nam auertere multo erat aptius. Certe euertere, nõ uideo, quo pacto tolerari poſſit hoc ſane loco. Iam aliquanto inferius mulieres græce eſt γυναῖκες, quæ uox & ſexum ſignificat & uxorem. At hoc loco mortuos de liberis accipiendum. Mirum quantus hic Theologorum tumultus id agentium, ne uxores uirum ſemel defunctum cogantur recipere, idq; ne pereat character ille indelebilis apud ipſos natus. Quaſi uero cum Paulus diceret, Si dormierit uir ſoluta eſt a lege uiri, tam anxie ſenſerit, ut liberaret mulierẽ, ſi cuius uir reuixiſſet. Hic demum dignus eſt campus illuminatis Theologis.
Diſtenti ſunt.) ἐτυμπανίσθησαν, quod a corio ſumptum eſt, in tympano diſtento. Quãꝙ græcanica ſcholia interpretãtur de his qui fuſtibus contuſi perierunt. Cæditur enim crebris ictibus tympanum.
Secti ſunt) Quod Hieronymus alicubi uertit, ſerrati ſunt, ut accõmodet ad ſuppliciũ Eſaiæ. In melotis.) ἐν μηλωταῖς. i. pellibus ouillis. Sicut λεοντῆ dicitur exuuium leonis. Equidem non poſſum ridere uirum alioqui magnum Thomam Aquinatem, tamen miſeret me, ac pudet, illius nomine tam fœdi lapſus, etiamſi fateor hæc non omnino ꝓprie pertinere ad fidem, nec eſſe periculum ut hæreticus iudicetur, qui cõſimiliter fuerit hallucinatus. Verum illud periculum eſt, ne quis bonas didicere literas cum hæc legũt, ex his metiantur cætera, ut eſt hominũ ingenium. Melota, inquit, eſt ueſtis facta de pilis camelorum, ut quidam dicunt. Vel melius, quod taxus habet pellem hirſutam, de qua fit ueſtis quæ dicitur melota. Iam quanto inſulſius, imo impudentius delirat ſuper hac uoce quiſquis fuit autor operis omniũ indoctiſſimi, quod uocãt catholicon. Hic triumphũ agãt, ſcilicet q apoſtolicæ ſimplicitatis prætextu ſuæ patrocinantur inſcitiæ. Huiuſmodi ſane uel ipſos ſuperant apoſtolos. Neq; enim quiſꝙ illorum tam inſcius uocum aut rerum fuit, ut ex oue faceret camelum, aut aliud nouum animal arbori cognomine. Quamq; ego uix adduci poſſum, ut credam hæc ab Aquinate ſcripta, primum Italo, deinde tam cæteris in rebus uigilanti. Et haud ſcio an bona pars huius erroris interpreti

ſit imputanda quæ e duabus græcis uocibus,alteram tranſtulerit,alteram reliquerit. Si
quidem in pellibus caprinis græce eſt αἰγείοις. At cur fugit ad eundem modum circum-
loqui μηλωταῖς in pellibus ouillis? Niſi quod ſuo more horruit bis dicere pellibus. Quã-
quam μηλωτὴ non tam pellem ouis ſignificat quàm uellus & exuuium,hoc eſt pellem corpi de-
tractam una cum lana.

Egentes.) ὑστερούμενοι.i.deſtituti rebus neceſſarijs. Quãquam interpres bene reddidit.

Teſtimonio fidei probati) μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως.i.teſtimonio comprobati ſunt per
fidem. Prouidente.) Et hoc participium eſt præteriti temporis apud Græcos, προβλε-
ψαμένου.i.quod deus melius quiddam de nobis proſpexerat.

EX CAPITE XII.

IMpoſitam nubem.) περικείμενον.i.circumpoſitam,ſiue circũdatam,& undique cingẽ
tem nos.Nubem autem uocat ingentem multitudinem ac turbam teſtium.

Pondus.) ὄγκον.i.onus ſiue ſarcina. Circũſtans nos) Nos,non eſt in græcis co
dicibus,& eſt εὐπερίστατον.i.quod facile circũſiſtat,& hæreat atque amplectatur,quaſi
nolens abijci.Proinde nos uertimus,tenaciter inhærente peccato.Iam an ſatis quadret
Aquinatis interpretatio,qui circũſtans peccatum exponit occaſionẽ peccandi,alijs diſ-
cutiendum relinquo. Autorem & conſummatorem.) ἀρχηγὸν καὶ τελειωτήν.Non expli
cuit interpres uim & feſtiuitatem græci ſermonis,qui conſtat ex contrarijs inter ſe uoci-
bus,quarum prior compoſita eſt ex principio,poſterior deducta a fine. Perinde quaſi
dicas inceptorem & finitorem,ut idem Chriſtus ſit autor initij ſimul ac finis.

Confuſione contempta.) Confuſionem ſuo more probrum atque ignominiam uocat.

Atque in dextera.) Græce eſt,In dextra throni dei,ἐν δεξιᾷ θρόνου τοῦ θεοῦ.

Sedet.) ἐκάθισεν. i.ſedit,ſiue cõſedit. Quãquam ut dixi in his præteritũ pro præſenti uſurpatur.

Conſolationis) παρακλήσεως.Hic ſane magis quadrabat adhortationis.

Tanquam filijs loquitur,dicens.) Dicens apud Græcos non eſt. Neque fatigeris) ἐκλύου.i.
deficias,ſiue defatigeris. Flagellat autem omnẽ filium) μαστιγοῖ. Quod Hieronymus in
Oſeæ uertit,caſtigat,quæ uox mutata literula uidetur a græca deducta fuiſſe.Nã flagris ce
di apud Rhomanos ſeruilius eſt.Cæterum illud recipit,poſitum eſt pro eo quod eſt ap
probat,& non abdicat ac reijcit.

In diſciplina perſeuerãte.) Græcus codex ſecus habet,εἰ παιδείαν ὑπομένετε.i.Si caſti-
gationem ſuſtinetis.Nam paulo ante quod erat παιδεύει, uertit,caſtigat,& ab eo dedu
ctum παιδείαν,uertit diſciplinam.Quem ſecuti quidam,diſciplinam uocant caſtigatio-
nem,non ſatis approbante Valla.

Ergo adulteri) Opinor interpretem uertiſſe,adulterini,pro ſpurijs & illegitimis.Quos
Græci ſimulque Latini uocant νόθους,quo uerbo uſus eſt Paulus.

Eruditores habuimus.) παιδευτὰς ab codẽ uerbo παιδεύειν,quod ſignificat ueluti pue
rum inſtituere,quod plagis & obiurgatione nonnunquam opus ſit.

In tẽpore paucorum dierum.) πρὸς ὀλίγας ἡμέρας.i.ad paucos dies. Secundũ uolunta
tem ſuã) κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς.i.ut ipſis uidebatur,hoc eſt,ſuo arbitratu.Nonnunquam & præter
meritũ. In recipiendo.) εἰς τὸ μεταλαβεῖν.i.ut participes fiamus. Pacatiſſimũ.) εἰρηνικὸν
.i.pacificum,ſiue pacatũ. Vt ne quis claudicans erret.) ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ.i. ne id
quod claudum aberret,hoc eſt,ne claudicatio abducat a uia,præſertim cum ſit anguſta.
Certis igitur & nõ uacillantibus paſſibus opus eſt in hac. Cõtemplantes) ἐπισκοποῦντες
.i.cõſyderantes,& curã agentes.Trãſlatũ ab exercitu,longũ faciente iter.Nã his aliquot
cura delegari ſolet,proſpiciendi ne deſit cõmeatus. Ne quis deſit gratiæ dei.) μή τις ὑστε-
ρῶν ἀπὸ τῆς χάριτος.i.ne quis ſit deficiens,aut deſtitutus a gratia dei,hoc eſt,qui non poſ
ſit aſſequi,uelut in uia ſunt qui deficiant. Impediat.) ἐνοχλῇ.i.obſtet,ſiue obturbet.

Vendidit) ἀπέδοτο.i.reddidit.Nec eſt primitiua,ſed πρωτοτόκια.i.primogenitalia, ut ita
docendi cauſa loquimur,hoc eſt,ius primogeniti.

Scitote

Sdtote.) ἴστε γάρ.id eſt,ſcitis enim.

Hæreditare.) κληρονομῆσαι.id eſt,Hæreditate accipere.

Ad tractabilem montem.) Montem in multis latinis codicibus deeſt,ψηλαφωμένῳ ὄρει.id eſt ad montem contactum,ſiue qui tangebatur,at non ſine pernicie tangentium. Alluſit enim ad montem Sina & illud pſalmi, Tange montes & fumigabunt.

Et acceſſibilem ignem) καὶ κεκαυμένῳ πυρί.i.accenſum ignem.

Se excuſauerunt) παρῃτήσαντο.i.deprecati ſunt,ſiue recuſarunt.

Ne eis fieret uerbũ.) μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον.i.ne ſibi commendaretur ſermo, aut ne ſibi adderetur ſermo,nimirum poſt talia præludia, expectabant duram orationem. Quãq̃ græcus ſermo nonnihil habet ambiguitatis,quod αὐτοῖς ad homines referri poteſt,& ad prodigia quæ præceſſerant,ut ſit ſenſus,ne adiungeretur ſermo talibus monſtris iam uiſis,aut ne ſibi ſermo cõmitteretur,quem acerbum expectabant.

Non enim portabant.) οὐκ ἔφερον γάρ,id eſt,Non ferebant enim.

Quod dicebatur) τὸ διαστελλόμενον.i.quod diſtinguebatur. Expreſſit enim hebraici ſermonis figuram,iuxta quam dictum eſt & illud, Diſtinxit in labijs ſuis.

Si beſtia tetigerit,montẽ lapidabitur.) Hic quidã græci codices addunt,ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται.i.aut iaculo configetur.

Quod uidebatur) τὸ φανταζόμενον,non eſt ſimpliciter,quod uidebatur,ſed quod uideri uidebatur,ſicuti uidentur ſpectra,& uiſa,aut ſomnia.

Moyſes autem dixit.) Suſpicor hunc eſſe locum,de quo ſenſerit Hieronymus, cum ait a quibuſdam hanc epiſtolam non aſſcribi Paulo,quod nõnulla citentur in ea, ueluti de ueteri inſtrumento,quæ apud Hebræos non habeantur. Siquidem Exodi capite uiceſimo,ubi narratur hiſtoria traditæ legis,nihil huiuſmodi dicit Moſes. Ac ne tertio quidem eiuſdem uoluminis capite, cũ in rubo uidet dominũ. Nam torquet huc cũ locum Aquinas. Idq; quoniam ſenſit parum eſſe ſolidum adiecit,dixit,ſaltem facto. Ne huic quidem fiſus cõmento addidit. Vel forte Apoſtolus utitur alia litera,quã nos nõ habemus.

Et iudicem omniũ deum.) καὶ κριτῇ θεῷ ἁπάντων.i.iudicem deum omnium.

Et ſpirit) ὑμῶν πνεύμασι.i.& ad ſpiritus Et ſanguinis aſperſionẽ) καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ.i. & ſanguinem aſperſionis,ſanguinem qui aſpergitur.

Melius loquentem q̃ Abel.) κρείττονα λαλοῦντι παρὰ τὸ ἄβελ.i.meliora loquentem q̃ ſanguis Abel. Nam id palam poſtulat articulus τό. Sanguis enim Abel dicitur loqui de terra & efflagitare uindictam. At Chriſti ſanguis loquitur expiationem.

Loquebatur.) χρηματίζοντα.i.oracula reddebat. Nec enim eſt ſimpliciter loqui, ſed ex oraculo reſpondere.

Adhuc ſemel & ego.) Et,redundat. Iam quod addidit,adhuc ſemel,Hebræis eſt, adhuc unum modicum עוֹד אַחַת מְעַט. Porro teſtimonium adductum eſt ex Aggei capite.2. Hebræa ſic habent, עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ Ea ſic reddidit Hieronymus,non diſſentientibus Septuaginta. Adhuc unum modicũ eſt,& ego cõmouebo cœlum & terram.

Mouebo.) σείω.i.concutio,præſentis temporis.

Mobilium.) τῶν σαλευομένων.id eſt,Eorum quæ fluctuant,ſiue concutiuntur.

Habemus gratiam.) Vulgarius legit, ἔχωμεν.i.habeamus. Verum in huiuſmodi facillimus eſt lapſus.

EX CAPITE XIII.

Charitas fraternitatis.) ἡ φιλαδελφία.i.fraterna charitas,hoc eſt, charitas Chriſtianorum inter ſe mutua.

In uobis.) Apud Græcos non additur. Item copula,&,quæ ſequitur,non eſt apud illos.

Placuerunt quidam &c.) ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους.i.latuerunt quidam accipientes hoſpitio

hoſpitio angelos. *Sic em̃* ad uerbum uerti poterat Porro ſenſus hic eſt, Quidã imprudentes ſiue inſcientes acceperũt angelos hoſpitio. Interpres male ſecutus eſt græcã figurã, quã latinitas nõ admittit. Cæterũ quod in noſtris codicibus placuerũt habet̃ ſcriptũ id ueriſimillimũ eſt librariorũ errore inductũ, qui cum nõ intelligerẽt latuerũt, Nã is ſermo nihil ſignificat latinis, mutata ſcriptura fecerũt, placuerunt. Mihi non uſquequaq; ſatiſfacit, quod hoc loco uertit Laurentius, per hanc latuit quoſdam, quod angelos in hoſpitium accepiſſent. Neq; enim id ſenſit Paulus, hoc hoſpitalitati tribuendum quod ignorarint quos exceperant, ſed quod acceperint angelos, cum ſe putarẽt homines accipere. At multo minus, quod in hunc locum commentatur Iacobus Faber Stapulenſis, qui putat idem eſſe latuiſſe, quod occultatũ, & nõ uiſum fuiſſe, ſcribens in hunc modũ, Dicendum latuerunt, non placuerunt. Etenim Lot & familia eius latuit, angelis hoſpitio ſuſceptis, cum Sodomitæ uellent eum impetere & perfringere fores, continuo percuſſi cæcitate ab angelis. Verũ ſecus interpretantur Chryſoſtomus & Vulgarius, græcam etiã figurã interpretantes, quæ tamen uel mediocriter græce peritis incognita non eſt. Et Vulgarius hanc laudem accommodat ad Abraam & Lot. Chryſoſtomus adeo tribuit Abrahæ, ut dubitet, num & Lot oporteat eſſe communem.

Laborãtium) κακοχουμένων, i. afflictorum. Tanq̃ & ipſi in corpore morantes) ὡς ἐν αὐτοὶ ὄντες, i. tanq̃ & ipſi ſitis in corpore. Laurentius putat ſubaudiendum ipſorũ, tanq̃ ipſi ſitis in corpore afflictorum, quod mihi nequaq̃ probatur. Sentit enim de corpore, cuiuſq; ſimilibus obnoxio malis. Ita & Vulgarius.

Honorabile cõnubium in omnibus) ἐν πᾶσι, quod uarie exponit Vulgarius. In omnibus, ut ſubaudias modis, aut in omnibus ætatibus, aut in omni tempore, deniq; inter omnes. Quod quidem poſtremum mihi maxime probatur. Quandoquidem & apud Ethnicos, honos habitus eſt matrimonijs, ob fauorem publici commodi. Cæterũ quod hic uertit thorus, græce eſt κοίτη, Eam uocem in epiſtola ad Rhomanos uertit concubitum, agens de Iſaac & Rebecca. Tametſi κοίτη non ſignificet concubitũ, ſed cubile.

Non te deſeram nec relinquam ἀνῶ ἐγκαταλείπω, id eſt relinquo ac deſero præſentis temporis. locus eſt Ioſue ca. primo. Etiamſi Hieronymus uertit, non dimittam nec derelinquam te. Hebræa ad hunc habent modum לא ארפך ולא אעזבך

Nolite adduci) μὴ περιφέρεσθαι, id eſt ne circumferamini. Interpres legiſſe uidetur παραφέρεσθαι, & utrumq; uerbum ſatis quadrabat. Optimũ eſt enim) καλὸν γὰρ. i. bonũ em̃.

Promeretur deus) εὐαρεστεῖται, id eſt conciliatur deus, ſiue placetur deo.

Et ſubiacete eis.) ὑπείκετε, Et eius redundat, i. concedite, ac deferte. Peruigilant.) ἀγρυπνοῦσι. i. uigilant. Quaſi rationem reddituri) ὡς λόγον ἀποδώσοντες, id eſt tanq̃ rationẽ reddituri. Hoc enim non expedit) ἀλυσιτελὲς γὰρ, id eſt, inutile enim.

Aptet uos) καταρτίσαι, id eſt perficiat, & in omni opere bono, legunt græci.

Verbum ſolatij) παρακλήσεως, cur non potius exhortationis hoc loco?

Perpaucis ſcripſi) διὰ βραχέων, id eſt per pauca, ſiue paucis. Sunt enim græce duæ dictiones. De Italia fratres) οἱ ἀπὸ τῆς ἰταλίας, id eſt Itali. Neq; fratres eſt apud græcos. Optime lector, nihilo minoris uelim eſſe tibi hanc epiſtolam, quod a multis dubitatum ſit Pauli eſſet an alterius. Cærte cuiuſcũq; eſt, multis nominibus digna eſt, quæ legatur a Chriſtianis. Et ut a ſtilo Pauli, quod ad phraſim attinet, lõge lateq; diſcrepat, ita ad ſpiritum ac pectus Paulinum uehementer accedit. Verum ut non poteſt doceri certis argumentis cuius ſit, quod nullius habeat inſcriptionem, ita compluribus indicijs colligi poteſt, ab alio quopiam q̃ a Paulo ſcriptam fuiſſe. Primum quod ſola omnium Pauli nomen non præferat, Tametſi non me fugit hoc utcunq; dilui ab Hieronymo. Deinde quod tot annis, nempe uſq; ad ætatem Hieronymi nõ recepta fuerit a Rhomanis, quemadmodum ipſe teſtatur in epiſtolis ſuis. Ad hanc coniecturam facit, quod Ambroſius, cum omnes Paulinas epiſtolas ſit interpretatus, in hanc unam nihil ſcripſerit.

Vt ne dicam

Vt ne dicam interim ineſſe locos aliquot, qui quorundam hæreticorum dogmatib⁹ patrocinari uideantur. Velut illa, quod uelum ſeparans ſancta ſanctorum, interpretaẽ cœlum, ac multo magis, quod palam adimit ſpem a baptiſmo relapſis in peccatum, idq̃ nõ uno in loco, cum Paulus & eum receperit in cõmunionẽ ſanctorum, qui dormierat cũ uxore patris. Adde huc, quod Diuus Hieronymus cum alijs aliquot locis ita citat hui⁹ epiſtolæ teſtimonia, ut de autore uideatur ambigere, tum ediſſerens caput Hieremiæ triceſimũ primũ, Hoc, inquit, teſtimonio Paulus apoſtolus, ſiue qs alius ſcripſit epiſtolã, uſus eſt ad Hebræos. Reſtat iã argumẽtũ illud, quo non aliud certius, ſtilus ipſe, & orationis character, qui nihil habet affinitatis cũ phraſi Paulina. Nã quod adferunt hic qdã Paulũ ipſum hebraice ſcripſiſſe, cæterũ Lucam argumentũ epiſtolæ, quam memoria tenebat ſuis explicuiſſe uerbis quantũ ualeat, uiderint alij. Neq; enim in uerbis ſolũ aut ſiguris diſcrimen eſt, ſed omnibus notis diſſidet. Et ut Paulus græce ſcribens, multum ex idiomate ſermonis hebraici retulit, ita & in hac quã ut uolunt iſti, ſcripſit hebraice, nõ nulla ſermonis illius ueſtigia reſiderent. Quid quod ne Lucas quidem ipſe, in actis apoſtolorum, hoc eſt, in argumento, quod facile recipit orationis ornamenta, parum abeſt ab huius epiſtolæ eloquentia. Equidem haud interponam hoc loco meam ſententiam. Cæterum admodum probabile eſt, quod indicauit Diuus Hieronymus in catalogo ſcriptorum illuſtrium, Clementem Rhomanum pontificem, a Petro quartum, autorem huius epiſtolæ fuiſſe. Clementis enim meminit Paulus, & hic Timothei facit mentionem. Sed præſtat, opinor, ipſa Hieronymi uerba, ſuper hac re aſſcribere. Scripſit, inquit, nempe Clemens, ſub perſona Rhomanæ eccleſiæ, ad eccleſiam Corinthiorum, ualde utilem epiſtolam, quæ & in nõnullis locis publice legitur, quæ mihi uidetur characteri epiſtolæ, quæ ſub Pauli nomine ad Hebræos fertur conuenire. Sed & multis de eadem epiſtola nõ ſolum ſenſibus, ſed iuxta uerborum quoq; ordinem abutitur. Omnino grandis in utraq; ſimilitudo eſt. Hactenus Diuus Hieronymus.

EPISTOLAE AD HEBRAEOS FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM IACOBI.

IAcobus apoſtolus.) Apoſtolus nõ addit in his libris, quos ego uiderim, nec in latinis emendatioribus. Et fieri poteſt, ut nomen cõmune cum apoſtolo præbuerit occaſionem, ut hæc epiſtola Iacobo apoſtolo aſſcriberetẽ, cum fuerit alterius cuiuſdam Iacobi, nam de hac quoq; nõnihil eſt dubitatum. Idem accidit in duabus poſterioribus, quæ ob nomen cõmune Ioanni tribuuntur apoſtolo, cum alterius ſint, autore Hieronymo. Indiget ſapientia.) λείπεται σοφίας. i. ſi cui deeſt ſapientia. Opus perfectum habet.) ἐχέτω. i. habeat, atq; ita legitur & in latinis exemplaribus emẽdatis. Et integri) καὶ ὁλόκληροι, ut oponaẽ mutilis. Poſtulet a deo qui dat.) αἰτείτω ἀπὸ τοῦ διδόντος θεοῦ. i. poſtulet ab eo q dat, nẽpe deo. Affluenter.) ἁπλῶς. i. ſimpliciter & pure. Id enim interpretatur quod mox ſequitur, & nõ improperat. Nihil hæſitans. μηδὲν διακρινόμενος. i. nihil dijudicans. Quãq; hæc affinia ſunt, & ob id utroq; mõ ſolet uertere. Et circũferẽ) καὶ ῥιπιζομένῳ. i. iactaẽ, ſiue rapiẽ. Non ergo exiſtimet.) μὴ γὰρ. i. nõ enim. Vir duplex animo.) δίψυχος, quaſi dicas, bianimis, ut

bianſmis,ut dicimus bilinguis. Quod accipiat) ὅτι λήψεται.i.quod accipiet aut accepturus ſit. In exaltatione.) ἐν τῷ ὕψει.i.in ſublimitate.Opponit enim inter ſe pugnantia.

In humilitate.) ἐν ταπεινώσει.i.in humiliatione. Decor uultus eius.) Quid ego audio? Etiam herba uultum habet.Eſt enim hic χόρτος,quod interdum tranſfert fœnum,non nunq; gramen,rarius herbam.Proinde ſciat lector græce eſſe εὐπρέπεια τοῦ προσώπου,i.decor aſpectus eius,ſiue ſpeciei. Diues in itineribus ſuis.) πορείαις. Vide num legi poſſit, πορίαις,ut ſit in abundantia. Repromiſit deus.) Græci legunt,dominus pro deus.

Quoniam a deo tentatur.) ὅτι ἀπὸ θεοῦ πειράζομαι.i.ꝙ a deo tentor.Tametſi hanc figuram latinus ſermo non recipit,niſi omittas coniunctionem ꝙ.

Intentator eſt.) ἀπείραστός ἐστι κακῶν.i.inexpertus eſt malorum.Siue non tentari poteſt malis.Significat autem deum neq; tentari ipſum malis, neq; tentare quęq;, quaſi dicas, intentabilis.Demiror autem interpretes non circuitione potius uocē hanc explicuiſſe.

Abſtractus & illectus) ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος.i. illectus & ineſcatus. Tametſi participia hæc præſentis ſunt temporis. Generat mortem.ἀποκύει.

Dilectiſſimi.) ἀγαπητοί.i.dilecti. Datum optimū.) δόσις ἀγαθή.i.donum bonum, ſiue donatio bona.Hieronymus legit,omnis ꝑfecta donatio,in loco quem mox cito.

Non eſt tranſmutatio.) παραλλαγή,quod Hieronymus in priori aduerſus Iouinianū cōmētario uertit,differentiā. Nec) ἤ.i.aut,ꝓ nec. Viciſſitudinis obūbratio) τροπῆς ἀποσκίασμα.i.conuerſionis obumbratio.Significat autem ab hac luce iaci umbram,& ſolſtitijs creſcere,& decreſcere noſtrum ſolem.Ita prope modum & Diuus Hieronymus in loco quem modo citauimus. Voluntarie enim &c̄.) βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχήν τινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων.i.Volens progenuit nos uerbo ueritatis,ut ſimus primitiæ quædam creaturarum eius,ſiue creaturarum ſuarum.

Scitis fratres mei.) ὥστε ἀδελφοί.i.itaq; fratres mei.Interpres legiſſe uidetur,ἴστε.

Si autem.) Autem redundat. Omnem immundiciam.) ῥυπαρίαν.i.ſordiciem.

Abundantiam.) περισσείαν.i.ſuperfluitatem.Alludit enim ad ſordes,& ſupflua corpis.

Et non auditores tantum.) Tantum non inuenio apud Græcos. Perſpexerit.) παρακύψας.i.qui proſpexerit. In lege perfecte.) εἰς νόμον τέλειον.i.in legem perfectam.

Libertatis.) τὸν τῆς ἐλευθερίας.i.quæ eſt libertatis,ſiue nempe libertatis.

Religioſum eſſe.) Græci addunt,ἐν ὑμῖν.i.inter uos. Ab hoc ſeculo.) ἀπὸ τοῦ κόσμου.i.a mundo. Permanſerit in ea.) καὶ παραμείνας οὕτως.i.& permanſerit ſic.

EX CAPITE II.

IN conuentum ueſtrum.) εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν.i.in congregationem,ſiue cœtum ueſtrum. Ieſu Chriſti gloriæ.) ἰησοῦ χριστοῦ τῆς δόξης.Vide lector num δόξης hic declaret non gloriam,ſed opinionem,ut referatur ad προσωποληψίαις.Sitq; ſenſus,Ne habeamus fidem domini noſtri Ieſu Chriſti,in diſcretione perſonarum, ut ex ſua cuiuſq; opinione quęq; æſtimemus,non hac quatenus eſt Chriſtianus,ſed quatenꝰ nobis aut magnus aut humilis eſt ob affinitatem aut diuitias.

Aureum anulum habens.) χρυσοδακτύλιος, dictione compoſita uocauit, geſtantem anulos aureos. In ueſte candida) ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ.i.in ueſte ſplendida.

In ſordido habitu.) ἐσθῆτι.Variauit interpres,cum græce ſit eadem dictio.

Qui indutus eſt ueſte præclara.) ἐπὶ τὸν φοροῦντα τὴν ἐσθῆτα τὴν λαμπράν.i.in eum q̄ geſtat ueſtem ſplendidam.Et eſt eadem uox,quā modo uertit candidam,ridiculus affectator copiæ. Aut ſede ſub.) ἢ κάθου ὧδε.i.ſede hic. Non iudicatis) οὐ διεκρίθητε.i.iudicati eſtis in uobiſipſis.Nam & ſic accipi poteſt,& magis quadrat ad ea quæ ſequuntur.Cæterum & coniunctio quæ apud Græcos additur,tantum ad uehementiam & affectū facit,καὶ οὐ διεκρίθητε. Cogitationum iniquarum.) πονηρῶν.i.malarum. In hoc mundi) τοῦ κόσμου.i.mundi.Interpres,mirum quo cōſilio,ſemꝑ addit,mūdo,ꝓnomē demōſtratiuū.

Diuites autem.) Autem redundat,& repugnat ſenſui.

Exhonoraſtis

Exhonoraſtis pau.) ἠτιμάσατε,id eſt ignominia affeciſtis,ſiue contemptui habuiſtis.
Per potentiam opprimunt) quod græci dicunt unico uerbo καταδυναστεύουσιν, quaſi di cas abutuntur ſuo magiſtratu & poteſtate,in ueſtrum malum.
Ad iudicia) εἰς κριτήρια,id eſt ad tribunalia. Redarguti a lege) ἐλεγχόμενοι,quod melius uertiſſet,& redarguimini,ut tempus quoq; reſpondeat.
Quicūq; autem) Enim eſt græcis,non autem. Quaſi transgreſſores.) ὡς παραβάται, id eſt ut transgreſſores. Incipientes iudicari.μέλλοντες κρίνεσθαι,id eſt iudicandi.Et in hunc quidem modum frequenter tranſtulit interpres. At hic ſane fuit intolerabile.
Qui nō facit) μὴ ποιήσαντι,id eſt qui non fecerit. Superexaltat aūt miſericordia iu.) κατακαυχᾶται ἔλεος κρίσεως,Opinor interpretem uertiſſe ſuperexultat,id eſt ſupergloriatr. Senſus eſt,gloriatur miſericordia aduerſus iudicium,tanq̃ uictrix,ut nihil iam ad rem faciant,quinq; expoſitiones Hugonis Carrenſis,quas in hunc inuehit locū ὅλας ἁμάξας, pro unica interpretatione,examen interpretationum faciens.Ea eſt inſcitiæ fœcunditas cum ueritatis ſimplex ſit oratio.Vtitur aūt eodem uerbo ad eundem modum paulo inferius μὴ κατακαυχᾶσθε καὶ ψεύδεσθε κατὰ τῆς ἀληθείας, id eſt ne gloriemini & mentiamini aduerſus ueritatem. Et ſoror) aut eſt græce.
Calefacimini.) θερμαίνεσθε,id eſt calefiatis ſiue caleſcite. Quis enim ferat calefacimini? At cur non potius mutato genere calefaciatis uos,quemadmodum nō ſemel huius uerbi participium uertit in euangelio θερμαινόμενος.
In ſemetipſa.) καθ' ἑαυτήν,id eſt per ſe hoc eſt ſola. Sine operibus.) ἐκ τῶν ἔργων σου.i. ex operibus tuis.Interpres legiſſe uidetur ἐκτὸς τῶν ἔργων, Nam minimum eſt diſcrimen in uocibus,cum ſententia tota pugnet,quod ſi legis ſine operibus,quemadmodum legit interpres,non uideo qui conſtet ſenſus,Nam fides oſtendi non poteſt,niſi factis. Sentit autem quiſquis hic fuit Iacobus,demōſtra tuam fidem quam habes,adiunctis factis, ut utrūq; habeas,& ego ſolis factis declarabo mihi,neutrū deeſſe.
Credidit Abraham deo) Idem teſtimoniū quod Paulus adduxit in epiſtola ad Rhomanos aduerſus fiduciam operum,hic adducit ad cōmendationem operum.Verū Paulus illic opera uocat obſeruationem legis Moſaicæ,hic ſentit de officijs pietatis & charitatis. Videtis quoniam) ὁρᾶτε τοίνυν ὅτι,id eſt uidetis igitur quod.

EX CAPITE TERTIO

PLures magiſtri.) πολλοί,id eſt multi. Sumitis) ληψόμεθα,id eſt ſumemus,ſiue quod Valla mauult accipiemus.Et quod ſequitur offendimus omnes, præſentis eſt temporis non p̄teriti πταίομεν,id eſt labimur, ut intelligas omnes cotidie labi.Item quod ſequitnr,ſi quis in uerbo non offendit πταίει.
Poteſt etiam freno) δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα, id eſt potens freno moderari & totum corpus. Si autē frenos) Græce non eſt ſi autem, ſed ecce ἴδε, interpres legit εἰ δέ. Ad conſentiendū) πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἡμῖν.i. ut nobis obediant ſiue pareāt.
Omne corpus) Et omne corpus legit græcus,ſed neceſſe erat cōiunctionem abijcere, cum dixerit,ſi autem. Et ecce naues) ἰδοὺ καὶ τὰ πλοῖα,id eſt ecce & naues.
Cum magnæ ſint) τηλικαῦτα ὄντα,id eſt cum tantæ ſint.
A uentis ualidis.) σκληρῶν,id eſt duris,ſed interpres aliud uidetur legiſſe.
Minentur) ἐλαυνόμενα,id eſt aguntur ſiue uehuntur. Modicum quidem.) Quidem redundat,& officit ſenſui. Circumferuntur autem) Autem redundat.
Et magna exultat.) καὶ μεγαλαυχεῖ. Lyranus legit exaltat, & magna exponit mala & exaltat,prouocat. Arbitror ab interprete fuiſſe ſcriptū exultat, hoc eſt iactat,id quod græca uox ſonat.Et ſyluam, hoc loco rectius uertiſſet materiam.
Ecce quantus ignis.) Opinor interpretem uertiſſe quantulus ignis, id eſt q̃ puſillus. Nā græce eſt ὀλίγον πῦρ,id eſt exiguus ignis.Hiero. in.66.Eſaiæ cap.ita citat,paruus ignis q̃ grandē ſuccendit materiā.Hoc adieci,ne qs putet græcos codices fuiſſe uiciatos.

Vniuerſitas iniquitatis.) ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας, id eſt mundus iniquitatis. Eſt autem aliquando mundus, cumulus rerum ſimul repoſitarum. Vnde mundum muliebrem dicimus. Lingua conſtituitur.) *Sic lingua legunt græci*, οὕτως ἡ γλῶσσα.

Beſtiarum) θηρίων, id eſt ferarum, aut noxiarum beluarum. Nam id ſignificat θηρίον.

Et cæterorum.) καὶ ἐναλίων, id eſt marinorum. Interpres legiſſe uidetur ἄλλων, aut certe ſcripſit cœtorum, quod ipſum adhuc in nonnullis extat codicibus, Id ſcriptor oſcitās mutauit in cæterorum. Nam manſueſcunt & marinæ beluæ, ut delphines.

A natura humana) τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ, id eſt ingenio humano, ſiue naturæ humanæ. Quanquam hoc parui refert ad ſenſum. Inquietum malum.) ἀκατάσχετον, id eſt incoercibile, ſiue incohibile. Hieronymus ſecundo aduerſus Pelagium, dialogo, tranſtulit incontinens malum. Ex ipſo ore.) ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος. i. ex eodem ore.

Emanat.) βρύει, id eſt ſcatebra emittit. Dulcem & amaram aquā.) τὸ γλυκὺ, καὶ τὸ πικρὸν id eſt dulce & amarū, ut τὸ ὕδωρ ſubaudias. Ficus uuas facere) συκῆ ἐλαίας ποιῆσαι, id eſt ficus oleas facere. *Siquidem* ficum oppoſuit oleæ, quod hæc acerbi ſaporis ſit & auſteri, diſſimilis ſicui, quanquam mox meminit uitis. *Sic neque ſalſa dulcē poteſt facere aquam.*) οὕτως οὐδεμία πηγὴ ἁλικὸν καὶ γλυκὺ ποιῆσαι ὕδωρ, id eſt ſic nullus fons, ſalſam & amaram facete aquam. Et diſciplinatus.) ἐπιστήμων. i. ſciens ſiue ſcientia præditus, quod recentiores uocant ſcientificus. Operationem ſuam.) τὰ ἔργα αὐτοῦ, id eſt opera ſua.

Et contentiones ſint,) Græce tantum eſt, & contentionem καὶ ἐριθείαν. Ac mox ſequitur, in corde ueſtro. Deſurſum deſcendēs,) quod hic additur a patre luminum, nō habetur in codicibus græcis. Animalis diabolica.) Animalis hic deducitur ab anima ψυχική, ſic enim aliquādo uocat affectum humanum, ut opponatur ſpiritui. Nec eſt diabolica, ſed dæmoniaca δαιμονιώδης, hoc eſt, non a ſpiritu Chriſti, ſed a ſpiritu huius mundi. Et dæmones græcis dicuntur quaſi δαήμονες, hoc eſt ſcientes, & his antiqui tribuebāt artiū humanarum inuentionem. Ibi inconſtantia.) ἀκαταστασία, quod magis ſonat tumultū & ſeditionem. Pudica eſt) ἁγνὴ, id eſt pura ſiue caſta. Et modeſta, græce eſt ἐπιεικὴς, id eſt humana ſiue æqua. *Suadibilis.*) εὐπειθὴς, id eſt tractabilis, ſiue morigera, & cui facile perſuadeatur. Bonis conſentiens.) Hæc non inueniuntur in græcis codicibus, quo ego ſane uiderim. Iudicans ſine ſimulatione.) Græce eſt ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος, id eſt nihil diſcernens, & nihil ſimulans. Aut ſine diiudicatione, ſiue ſimulatione.

EX CAPITE QVARTO.

ET lites.) καὶ μάχαι, id eſt pugnæ, tametſi contentiones pugnas uocat.

Nonne ex cōcupiſcentijs.) Deeſt quod eſt apud græcos οὐκ ἐντεῦθεν, id eſt nōne hinc. Neque eſt ex concupiſcentijs. ſed ἐκ τῶν ἡδονῶν, id eſt ex uoluptatibus ueſtris. Occiditis & zelatis.) φονεύετε καὶ ζηλοῦτε. Non uideo quid illud uerbū occiditis ad ſenſum faciat, forte ſcriptum fuit φθονεῖτε & ζηλοῦτε, id eſt inuidetis & æmulamini, & non poteſtis conſequi, ut ſcriptor dormitans pro φθονεῖτε, ſcripſerit φονεύετε, præſertim cum ſequatur ad inuidiam concupiſcit ſpiritus.

Litigatis & belligeratis.) μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε, id eſt pugnatis & bellatis,

Propter quod non poſt.) διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς. i. propterea quod non poſtulatis.

Vt in concupiſcentijs.) Rurſum hoc loco eſt in uoluptatibus ἐν ταῖς ἡδοναῖς.

Adulteri neſcitis.) Græce eſt μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες, οὐκ οἴδατε, id eſt adulteri & adulteræ, an neſcitis? Amicitia huius mundi) τοῦ κόσμου, id eſt mundi, & huius adiecit ſuo more.

Inimica eſt deo) ἔχθρα τοῦ θεοῦ ἐστίν. i. inimicitia eſt dei, ſicut annotauimus & in Paulo, atque ita legitur & in latinis exemplaribus emendatioribus, etiā ijs quæ formulis excuſa ſunt.

Amicus eſſe ſæculi.) κόσμου. i. mundi. Qui habitat.) ὃ κατῴκησεν. i. qui habitauit.

Ad inuidiam ſpiritus concupiſcit.) Et in hunc locum plauſtra onuſta interpretationibus inducūt theologi recentiores, qui ſi quando deſtituuntur ueterū cōmentarijs, quos nobis rhetorici & grammatici ſcriptores, ut iſti uocant reliquerunt, tum denique ſui ſimiles ſunt,

les ſunt. Deus ſuperbus reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.) Hoc uerbum humilibus in nonnullis græcorum exemplaribus non reperiebatur, ſed tantum μείζω δὲ δίδωσι χάριν, id eſt maiorem autem dat gratiam.

Humilibus.) ταπεινοῖς, quod ad cõditionem pertinet magis ꝙ̃ animum.

Duplices animo) δίψυχοι. i. duplicis animi. Miſeri eſtote.) ταλαιπωρήσατε uerbum a tolerantia dictum. Alterutrum.) ἀλλήλων. i. inuicem, ſiue alij alijs.

Detrahit legi.) καταλαλεῖ. i. obloquitur ut & ſuperius ὁ καταλαλῶν. i. qui obloquitur.

Vnus eſt enim.) Enim redundat, & nihil facit ad ſententiam.

Et iudex.) Hæc duo uerba non reperio apud græcos. Perdere & liberare) σῶσαι καὶ ἀπολέσαι. i. ſeruare & perdere. Tu autem.) Autem non addunt græci.

Qui iudicas proximum) τὸν ἕτερον. i. alium ſiue alterum.

Ecce nũc qui) ἄγε νῦν. i. age nũc. Hodie aut) Græce eſt hodie & cras σήμερον καὶ αὔριον. Nec eſt in illum, ſed in hanc εἰς τήνδε. Ibi quidem) Quidem redundat a græcis exemplaribus. Annum) Græci habent annum unum ἐνιαυτὸν ἕνα.

Quid ſit in craſtinum) τὸ τῆς αὔριον, id eſt quæ ſit craſtinæ diei fortuna.

Ad modicum parens) Mirum cur hic tam poetice loqui uoluerit, ut diceret parens pro apparens, cum græce ſit φαινομένη. Et deinceps exterminabitur) ἀφανιζομένη. i. euaneſcens, ſiue non amplius apparens, ſi uoluiſſet & uocum affinitatem reddere.

Pro eo quod dicatis) ἀντὶ τοῦ λέγειν ὑμᾶς, pro eo, ſiue loco eius quod dicere debuiſtis. Quod ita reddi poterat, cum ita potius dicendum ſit uobis.

Si dñs uoluerit) Græca ſic habent ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ καὶ ζήσωμεν, καὶ ποιήσωμεν τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο. i. ſi dominus uoluerit. Et uixerimꝰ, & fecerimꝰ hoc aut illud, Sed haud ſcio an græca hoc loco ſint deprauata Nunc autem exultatis καυχᾶσθε, id eſt gloriamini. Ac paulo poſt, omnis exultatio πᾶσα καύχησις legendum καὶ ζήσομεν, καὶ ποιήσομεν. i. & uiuemus, & faciemus, ut intelligas, nec uicturos nec facturos aliquid, niſi dominus uoluerit, niſi malimus accipere imperatiue ζήσωμεν, καὶ ποιήσωμεν. i. uiuamus, & faciamus.

A tineis comeſta ſunt) σητόβρωτα γέγονεν. i. facta ſunt tineoſa, ſiue tineis obnoxia, ſiue talia ut a tineis rodantur.

EX CAPITE QVINTO.

ET manducabit) Græcus codex habet καὶ φάγεται. i. & manducate, ſiue quod latinius edite. Theſaurizatis uobis iram.) ἐθησαυρίσατε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. i. theſaurizaſtis, in extremis diebus, nec additur iram.

Quæ fraudata eſt a uobis) ὁ ἀπεστερημένος. ſ. quæ fraude nõreddita eſt. Refertur autem ad mercedem, meſſoribus debitam.

Et clamor eorum) καὶ βοαὶ τῶν θερισάντων. i. clamores eorum qui meſſuerunt.

Epulati eſtis) ἐτρυφήσατε. i. deliciati eſtis. Et in luxurijs enutriſtis corda ueſtra) Græca ſic habent ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐσπαταλήσατε, καὶ ἐθρέψατε τὰς καρδίας ὑμῶν. i. deliciati eſtis in terra, & laſciuiſtis, & enutrijſtis corda ueſtra.

In die occiſionis.) ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς. i. ut in die mactationis, id eſt in diem feſtum.

Adduxiſtis) κατεδικάσατε. i. condemnaſtis, fortaſſis interpres uerterat, addixiſtis pro condemnaſtis. Id librarius aut parum attentus, aut parum eruditus uertit in adduxiſtis.

Non reſtitit) ἀντιτάσσεται, id eſt reſiſtit præſenti tempore. Patientes igitur) μακροθυμήσατε, id eſt longanimes eſtote. Patienter ferens.) μακροθυμῶν ἐπ᾽ αὐτὸν, id eſt longanimis in illum, Quidam habent ἐπ᾽ αὐτῷ. Temporaneum & ſerotinũ.) ὑετὸν πρώϊμον καὶ ὄψιμον, id eſt donec accipiat pluuiam matutinam & ueſpertinam.

Patientes igitur eſtote) μακροθυμήσατε. quod iam piget admonere toties.

Eſtote uos) Et uos legit græcus. Aduentus domini appropinquabit) ἤγγικε. i. appropinquauit, præteriti temporis, aut certe præſentis.

Exitus mali) τῆς κακοπαθείας. i. afflictionis. Beatificamus) μακαρίζομεν, id eſt beatos

iudicamus ſiue beatos dicimus. Et non eſt ſuſtinuerunt,ſed ſuſtinent τοὺς ὑπομένοντας.

Sufferentiam) τὴν ὑπομονήν.i.tolerantiam, ſiue patientiam.

Quoniam miſericors eſt.) πολύσπλαγχνος, id eſt ualde miſericors.

Eſt eſt,Non non.) τὸ ναὶ ναὶ,καὶ τὸ οὒ οὔ.i.quod eſt,etiam etiã,& quod nõ eſt,nõ nõ. Nec eſt ſermo ueſter,ſed ueſtrum eſt,ſit eſt,& ueſtrũ non, ſit nõ,hoc eſt,quod affirmatis, uere affirmate, & quod negatis uere negate. Quẽadmodũ admonuimus in euangelijs.

Triſtatur autẽ.) κακοπαθεῖ.i.affligitur. Oret æquo animo & pſallat.) Neſcio an ſcriptor aliquis hunc locũ deprauauerit. Nam græca longe ſecus habent, κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν προσευχέσθω εὐθυμεῖ τις,ψαλλέτω.i.affligitur aliquis inter uos oret, æquo animo eſt aliquis canat. Nimirum ut in rebus afflictis opem petamus a deo,in rebus ſecundis,gratias agamus deo, nam id uocat pſallere.

Vngentes illum oleo) Hoc relictum erat ex præcepto euangelico,quo Chriſtus mandauit ſuis,ut in quas ædes eſſent ingreſſi, ſanarent egrotos ungentes oleo. Id quod nũc fit in extremo uitæ diſcrimine.

Saluabit infirmum) τὸν κάμνοντα,id eſt laborantem. Nam de ægroto ſentit.

Peccata ueſtra) Veſtra apud græcos non eſt,tametſi ſubauditur. Et magis eſt errata ꝙ peccata παραπτώματα,quaſi dicas lapſus. Sentit enim de cotidianis offenſis chriſtianorum inter ſeſe,quos continuo uult reconciliari. Alioqui ſi de confeſſione ſenſiſſet quam dicimus partem ſacramenti pœnitentiæ,non addidiſſet ἀλλήλοις,id eſt uobis inuicẽ, ſed ſacerdotibus. Vt ſaluemini) ὅπως ἰαθῆτε,id eſt ut ſanemini.

Iuſti aſſidua) ἐνεργουμένη,id eſt operans,ſiue cum agit,ut intelligas efficacem.

Similis nobis) ὁμοιοπαθὴς,id eſt ſimiliter affectus,aut ſimilibus affectibus obnoxius.

Terra dedit fruc.) ἐβλάστησε,id eſt germinauit.

Si quis ex uobis) ἐν ὑμῖν, id eſt in uobis. Saluabit animam eius) Eius nõ addũt græci,tantum eſt ψυχὴν Et operit) καὶ καλύψει,id eſt operiet.

De hac item epiſtola,tametſi ſalubribus præceptis referta dubitatum eſt olim, cuius eſſet. Nec enim referre uidet̃ uſqquaq; maieſtatem illam & grauitatem apoſtolicam. Nec hebraiſmi tantum,quantum ab apoſtolo Iacobo,qui fuerit epiſcopus Hieroſolymitanus expectaretur. Diuus Hieronymus in Catalogo ſcriptorum illuſtrium ex autoritate Hegeſippi indicat multos huius nominis fuiſſe diſcipulos. Et ipſe in titulo epiſtolæ non appellat ſeſe apoſtolum,ꝙꝙ in noſtris adiectũ eſt apoſtoli cognomen,ſed reclamãtibus magno conſenſu græcorum exemplaribus. Iam Hieronymus in eo quem modo citaui libello ſcribit his quidem uerbis. Vnam tantum ſcripſit epiſtolam,quæ de ſeptem canonicis eſt,quæ & ipſa ab alio quodam ſub nomine eius ædita aſſeritur. Licet paulatim tempore procedente,obtinuerit autoritatẽ,hactenus ille. Satis indicat diuus Hieronymus,quid de huius autore epiſtolæ ſenſerit. Quãꝗ ego ſuper hac re cum nemine digladiabor Epiſtolam probo & amplector. Illud mirum ſuper hiſce rebus nullos odioſius & conſtantius aſſeuerare, ꝙ qui ne id quidem explicare poſſunt,qua lingua ſcripta fuerit,hebraica,an græca,quo interprete,latina facta ſit. Hieronymus uir tantus addubitauit,& prudenter quid ſenſerit indicat,Nos quo minus ſapimus, hoc audacius affirmamus.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM IACOBI APOSTOLI FINIS.

ANNOTATIONES IN PRIOREM EPISTOLAM PETRI APOSTOLI.

ADuenis diſperſionis ponti.&c.) Non eſt græce προσηλύτοις, quo uerbo ſignificare ſolent eos qui ex gentilitate ſeſe contuliſſent ad legem Moſaicam,ſed παρεπιδήμοις,ut nihil dicat Lyranus, qui putat hæc proſelytis potiſſimum ſcribi. Iuxta præſcientiam.) κατὰ πρόγνωσιν, iuxta præordinationem,ſiue præfinitionem.Nam & Lyra fatetur hoc loco præſcientiam accipi pro præſciētia. Nec Thomas inficiatur prædeſtinationem aliquoties accipi pro præſciētia. Verū hac de re copioſius aliquanto dictum eſt in annotationibus noſtris in Paulum.Cæterum hæc particula iuxta præſcientiam,referenda uidetur,ad id quod præceſſit electis, alioqui non uideo quo pertineat. Per reſurrectionem) δι' ἀναστάσεως ἰησοῦ χριστοῦ ἐκ νεκρῶν.Hic propemodū uidet̄ ambigue accipe ἀναστάσεως,& neutraliter & actiue. quātū ad Chriſtū neutraliter,quantū ad nos actiue. Nā id annotauit Thomas in epl̄am ad Rhomanos. In ſanctificationē) ἐν ἁγιασμῷ.i.in ſanctificatiōe,hoc eſt p ſanctificationem ſpūs,iuxta ,pprietatē hebraici ſermonis.Nā quod ſequitur in aſperſionem, græcis alia eſt præpoſitio εἰς ὑπακοὴν, quod utrum accipiendum ſit eos eſſe electos ad obediendum,an electos per obediētiam, lectori diſcutiendum relinquo. Mihi prior ſenſus magis arridet. In uobis) εἰς ὑμᾶς.i.in uos,hoc eſt erga uos, ut referatur ad hereditatem conſeruatam. Modicum nunc ſi oportet.) ὀλίγον ἄρτι, dilucidius erat, nunc ad breue tempus afflicti ſi neceſſe ſit. Multo precioſior ſit auro.) Sit redundat,porro græca lectio ſic habet πολὺ τιμιώτερον χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου,διὰ πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου,i, multo precioſior auro,quod perditur,ſiue perit & tamē probatur per ignem ſiue perdito,ac pernitioſo auro, ut intelligas rem uilem ac peſtilentem, igni probari. Quanto magis conuenit explorari fidem noſtram, num ſyncera ſit.

In reuelatione Ieſu Chriſti) Vitare poterat amphibologiam, ſi uertiſſet cum reuelabitur Ieſus Chriſtus, quod enim alias ἐπιφάνειαν & παρουσίαν hic ἀποκάλυψιν dixit.

In quem nunc quoq. &c.) Græce paulo diuerſius eſt εἰς ὃν ἄρτι μὴ ὁρῶντες, πιστεύοντες δέ.i. in quem nunc non uidentes,credentes tamen,ſiue in quo nunc cum non uidetis & tamē creditis. Exultabitis) ἀγαλλιᾶσθε.i.exultatis, uerbo præſentis temporis, etiamſi poteſt eſſe exultate imperandi modo, quod græca uox ſit anceps.

Qui de futura in uobis gratia.) Futura addidit interpres de ſuo,nam græca ſic habēt, οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες,quod ego ſic maluiſſē exprimere.Qui de uentura in uos gratia uaticinati ſunt.

Significaret in eis ſpiritus) τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα.i.ſpiritus qui erat in ipſis,ut intelligamus ſpm̄ propheticū.Nec eſt tēpus,quod græci uocant χρόνον,ſed καιρόν, quod articulū uertimus.Eſt enim certius quiddam q̄ tempus,ut & alias indicatum eſt. Conſentaneum autem eſt Petrum ſignificare locum qui eſt apud Danielem capite nono, ubi per myſticas hebdomadas indicat tempus ad quod occidendus eſſet Chriſtus.

Prænuntians) προμαρτυρόμενον,id eſt præteſtificans. Cæterum quod hic παθήματα uertit paſſiones, ego malim afflictiones.

Et poſteriores glorias) & τὰς μετὰ ταῦτα δόξας.i.& quæ illas cõſecutæ ſunt glorias. Sentit enim gloriam, quam aſſecutus eſt poſt ignominiam crucis.

Quibus reuelatum eſt) οἷς ἀπεκαλύφθη. Sermo græcus anceps eſt, poteſt enim hic accipi ſenſus, teſtificans Chriſti paſſiones & glorias ĳs quibus reuelauit ſpiritus, nempe prophetis. Poteſt & hic, paſſiones & glorias, per quas Chriſtus fuit mũdo reuelatus, qui ante fuit ignotus, Neq; quenq̃ mouere debet articulus græcus οἷς cum præceſſerit παθήματα. Quanq̃ prior ſenſus meo iudicio ſimplicior eſt, ut οἷς articulus referat̃ ad chriſtianos, qui uiderunt id quod de Chriſto p̃dixerat ſpiritus in prophetis.

Vobis autem.) Sed uobis, erat & latinius, & apertius ſiue non ſibiipſis, imo uobis οὐχ ἑαυτοῖς ὑμῖν δέ. Hinc certe liquet, non parũ intereſſe, quo loco quã cõiunctionẽ colloces.

Qui euangelizauerunt uobis.) Vos eſt græce non uobis.

Spiritu ſancto) Deeſt in ἐν πνεύματι ἁγίῳ.i.in ſpiritu ſancto, hoc eſt per ſpiritum ſanctum hebræorum more. In quem deſyd.) εἰς ἃ.i.in quæ. Nẽpe ea quæ de Chriſto ſunt prænunciata per prophetas, ac deinde prædicata per apoſtolos. Nec enim ſentit de ſpiritu prophetarum, in quem angelos uelle proſpicere, nihil mirum eſt, ſed effert maieſtatem euangelij, quam angeli quoq; uenerentur.

Perfecti ſperate) τελείως.i.perfecte, per aduerbium, indicans ſpem ad finem uſq; perſeuerantem. Nec eſt in reuelationem, ut legunt quidam, ſed ἐν ἀποκαλύψει.i.in reuelatione, ſiue per reuelationem. Sentit enim de myſterio euangelĳ iam diuulgato.

Quaſi filĳ) ὡς τέκνα.i.ut filĳ, ſiue tanq̃ filĳ. Nã quaſi tribuimus ĳs quæ cum uideant̃, non ſunt. Ad hæc filĳ obedientiæ dixit iuxta proprietatem ſermonis hebraici pro filĳs obedientibus. Nõ configurati) μὴ συσχηματιζόμενοι.i.nõ accõmodantes uos priſtinis cõcupiſcẽtĳs. Id enim eſt συσχηματίζεσθαι, Nec eſt ignorãtiæ deſyderĳs, ſed ταῖς πρότερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις, quod nos dilucide magis q̃; ad uerbũ expreſſimus, hoc modo ut non accõmodetis uos priſtinis concupiſcentĳs, quibus dũ adhuc ignoraretis Chriſtũ agebamini. Sed propter eum qui uocauit uos ſanctum.) κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἅγιον id eſt quemadmodum is qui uocauit uos, ſanctus eſt, ita. &c.

Sancti ſitis) γενήθητε.i.efficiamini ſiue reddamini. Neq; enim eſt γίνεσθε, quod ambiguũ eſſe poterat. Et ſi patrem uocatis.) ἐπικαλεῖσθε.i. inuocatis & imploratis, aut cognominatis, Nam græca uox anceps eſt, tum quod hic uertit ſine acceptione perſonarũ multo feſtiuius ſcriptum eſt a Petro ἀπροσωπολήπτως compoſita dictione, id eſt citra delectũ ſiue reſpectum perſonæ. Paternæ traditionis.) Vnica uox eſt apud græcos πατροπαραδότου. Eſtq; epitheton conuerſationis, quaſi dicas a patribus traditæ, atq; ita refert diuus Hieronymus in cõmentarĳs Eſaiæ.

Quaſi agni) ὡς ἀμνοῦ.i.uelut agni, ſiue tanq̃ agni. Præcogniti quidẽ) προεγνωσμένου, id eſt præfiniti ſiue prædecreti. Nam hoc loco plane uidetur uſurpare, pro eo quod iſti uocant prædeſtinationem, & Lyra interpretatur præordinatione.

Fideles eſtis in deo) τοὺς πιστεύσαντας εἰς θεόν.i.qui crediđiſtis in deum. Verum interpres abhorruit ab hoc præterito, ne uiderentur iam deſĳſſe credere, qui quondam credidiſſent. In obediẽtia charitatis.) ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀληθείας.i. inobedientiam ueritatis. Et additum eſt, hoc loco in græcis codicibus διὰ πνεύματος.i.per ſpiritum quæ particula non eſt in latinorum exemplaribus.

In fraternitatis amore ſimplici ex corde.) εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον ἐκ καθαρᾶς καρδίας, id eſt in fraternum amorem non ſimulatum ex puro corde φιλαδελφίαν uocat chriſtianorum inter ipſos mutuum amorem ac beneuolentiam. Cæterum illud ex puro corde ad ea quæ ſequuntur referendum eſt, uos inuicem diligite.

Attentius) ἐκτενῶς.i.uehementer, ſiue impenſe, aut ſi magis ad uerbũ cupias reddi intenſe. Omnis gloria eius) ἀνθρώπου.i.hoĩs, exponit em̃ quid modo dixiſſet carnem.

Quod euangelizatũ eſt in uos) τὸ εὐαγγελισθὲν εἰς ὑμᾶς.i.quod per euangeliũ delatũ eſt

ad uos

ad uos,ſiue quod prædicatum eſt apud uos. Rationabiles ſine dolo lac.) τὸ λογικὸν,ἄδολον γάλα.i. rationabile,doli expers lac,uocat aũt lac logicõ, ut a corporeo lacte diſcernat Hieronymus in.55.Eſaiæ capite citat hunc locum,ut lac referatur ad rationale,non ad infantes, etiamſi non addat ἄδολον. Verum ediſſerens ſexageſimum Eſaiæ caput citat ad hũc modum. Quaſi modo nati paruuli,rationabile & abſq; dolo lac deſyderate, ut palã ſit illud ἄδολον adiungi oportere. Proinde quæ theologi recentiores in hunc adducũt locum de infantibus rationabilibus,nihil faciunt ad ſenſum apoſtoli. Nos & articulũ græcum exprimere cupientes uertimus ad hunc modum , ut modo nati infantes , lac illud non corporis,ſed animi quod dolum neſcit appetite.

Creſcatis in ſalutem) Hæc duo uerba in ſalutem,non reperio in græcis exemplaribus, nec admodum quadrant ad propoſitam metaphoram. Siquidem ſalui ſunt,& infantes, uerum adoleſcunt hoc lacte in uirum perfectum in Chriſto.

Quoniã dulcis eſt dominus) ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος,id eſt quod benignus ſit dominus. Alias uertit bonus,ſonat aũt humanũ minimeq; auſterum aut durum.

Et honorificatum) Hæc duo uerba redundant. Deinde ἔντιμον eſt nulla interueniente præpoſitione,id eſt p̄cioſum ſeu magis in p̄cio habitũ,quod interpres opinor uertit honorificatum. Domos ſpirituales) οἶκος πνευματικὸς, id eſt domus ſpiritualis , ut ſit nominandi caſus per appoſitionem additus Lyranus offenſus ſolœciſmo manifeſtario,interpretatur domos in domos. In ſacerdotium) ἱεράτευμα ἅγιον, id eſt ſacerdotium ſanctum,nominatiuus eſt appoſitiuus,quemadmodum & domus. Nam ipſos fideles ſacerdotium uocat,cæterum ſacerdotium appellat functionem & adminiſtrationem ſacrorũ in domo ſpirituali hoc eſt in templo ſpiritus ſancti.

Offerentes.) ἀνενέγκαι.i.ad offerendũ. Propter quod continet ſcriptura.) διὸ περιέχει ἐν τῇ γραφῇ.i.quapropter cõtinet in ſcriptura,ut ſit ſenſus hoc argumẽto lapidẽ illũ eſſe p̄cipuum, quod iuxta teſtimonium Eſaiæ collocatus ſit in angulo, quo utrũq; parietẽ cõplectens & continens,totum ædificium fulciret. Nam id eſt περιέχειν undiq; amplecti ac tenere. Ecce ponã) ἰδοὺ τίθημι,id eſt ecce pono,locus eſt apud Eſaiam cap.28. Petrus ſententiam expreſſit bona fide,non annumerauit uerba. Cæterũ in illo,qui crediderit in eo non confundetur,iuxta ſeptuaginta retulit. Alioqui hebraica ueritas habet. Qui crediderit non feſtinet,uerum de hoc alias diximus. Et rurſus non confundetur, græcis eſt αἰσχυνθῇ,id eſt pudefiet,ſiue pudefiat. Summum angularem) Græcis unica uox eſt ἀκρογωνιαῖον,quaſi dicas ſummangularẽ. Vobis igitur honor.) Nimis q̃ pueriliter interpretatur hunc locum Lyranus, uobis erit honor in cœleſtibus,cum Petrus ſentiat de lapide prius reiecto a Iudæis,& deinde honorato & in precio habito. Siquidem ante uocauit ἔντιμον,nunc memor illius ait ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ,id eſt uobis eſt precioſus,qui in illum credidiſtis,Iudæis & nõ credentibus uilis eſt. Proinde ne lector ſimili modo laberetur,nos uertimus. Vobis igitur precioſus eſt qui creditis.

Qui offendunt uerbo) οἳ προσκόπτουσι τῷ λόγῳ,id eſt qui impingunt in uerbum,hoc eſt quos offendit euangelium,& impietatis miniſtrat occaſionem.

In quo) εἰς ὃ,id eſt in quod. Nam in hoc erat paratus iudaiſmus,ut in Chriſtum crederetur quem lex Moſaica præſignaret. Qui aliquando non populus dei) In hac priori parte genitiuus dei non eſt addendus οἵ ποτε οὐ λαὸς,νῦν δὲ λαὸς τοῦ θεοῦ, id eſt qui quondã non populus, nunc uero populus dei. Et ad hanc lectionem ſenſus eſt non paulo argutior,qui quondam non populus,hoc eſt populus abiectiſſimus,& pro nihilo habitus, is nunc non ſolum eſt populus,ſed populus dei.

Conuerſationem ueſtram habentes bonam) καλὴν,id eſt honeſtam, ut pertineat etiam ad decus,quod uirtutem cõſequitur iuxta ſtoicos. Et aliquanto poſt detrectãt,græce eſt καταλαλοῦσιν ὑμῶν,id eſt quod obloquuntur uobis.

In die uiſitationis) ἐπισκοπῆς.i. inſpectionis. Tametſi græca uox anceps eſt,ut quæ de

eſt,quod quidã pro locuples ſcribũt locuplex per x,non per s,q̃q̃ Græcis eſt πολυτελὲς id eſt ſumptuoſum ac ſplendidum. Referri uidetur ad ſpiritum quietum. Eſt enim neutri generis,quemadmodum & ſpiritus,aut certe ad totam orationis particulã quæ præceſſit,quod,nempe habere huiuſmodi ſpiritũ, magnificus ac ſplendidus ornatus eſt mulieris in oculis dei Cuius eſtis filiæ) ἧς, cuius Apud græcos neceſſario refert Saram, & non Abraham. Pertimentes ullam perturbationem) μὴ φοβούμεναι μηδεμίαν πτοίησιν.i. non territæ ullo pauore. Scire debes lector,hunc accuſatiuum perturbationem,quẽ uulgata habet æditio, non eſſe tranſitiuum,ſed reciprocum,iuxta proprietatem Atticorũ, qui ſic loquuntur gaudere gaudium,furere furorem,timere timorem. Nam hic πτοίησιν ſignificat fœmineum illum pauorem, quo ſolent de nihili rebus examinari,qui debet abeſſe a ſanctis mulieribus. Quod ſi intellexiſſent quidam magni nominis interpretes, ſecus opinor hunc locum ediſſeruiſſent, quos ego tamen in præſentia honoris cauſa non nomino. Tanq̃ cohæredibus) ὡς καὶ συγκληρονόμοι,tanq̃ & cohæredes. Addit enim hoc uelut alterum & efficacius argumentum.

Gratiæ uitæ) χάριτος ζώσης,id eſt gratiæ uiuæ. Quanq̃ hoc loco græca uariant exemplaria. Quod ſi legis uitæ,gratiam pro beneficio accipias neceſſe eſt.

Honorem impartientes) Honorem interpretatur diuus Hieronymus,non ut flectãtur illis genua,& gemmis auroq; onerentur,ut primus cedatur locus, quod nunc in pleriſq; regionibus ſtultiſſime uidemus fieri,ſed abſtinẽtiam a coitu,ſic enim honorem haberi uaſculo muliebri,ſi non inquinetur libidine. Idq; indicat quod ſequitur,ut nõ interrumpantur orationes ueſtræ. Rurſum pudet hoc loco referre, quid interpretetur Lyranus & huiuſmodi complures interpretes,honorem exponẽtes,ut eis proſpiciatur de uictu & ueſtitu,eoq; honeſto,ſecundum ſtatũ & proprias facultates,deinde de impediẽdis orationibus interpretatur orationes,nõ eſſe exaudibiles,niſi uir & mulier ſint bene concordes. Hoc nimirum eſt doctoraliter ac ſcientifice, ut iſti loquuntur tractare diuinas litteras. Deũ immortalem, quem ſtomachum effunderem in iſtos,niſi me chriſtianus prohiberet pudor. Sed aliorum omiſſis nugis, noſtrum agamus negocium.

In fide autem.) τὸ δὲ τέλος,id eſt in ſumma uero. Quantus hic diſputandi cãpus aperitur neotericis theologis de fide,quot modis accipiatur. Cum Petrus nihil huiuſmodi neq; ſcripſerit neq; ſenſerit. Iam quod hic uertit cõpatiẽtes græce eſt συμπαθεῖς, qui mutuo tangantur affectu. Sunt enim quos aliena ne tantulum quidem moueant.

Fraternitatis amatores)) φιλάδελφοι,id eſt fratrum amatores,ſiue fraterne amantes.

Modeſti) φιλόφρονες,quod magis ſonat affabilem & humanum,& ad uitæ conſuetudinem facilem commodumq;.

Et labia eius.) τὰ χείλη αὐτοῦ,id eſt labia ſua,ſic enim mauult Valla.

Vt non conturbemini.) μὴ δὲ ταραχθῆτε,id eſt neq; conturbemini.

Cum modeſtia & timore) μετὰ πραΰτητος καὶ φόβου.i. cum manſuetudine & reuerentia. Loquitur enim de his qui placide reſpõdent ac reuerẽter, interrogati a quibuſlibet, de fide Chriſti. Dominum autem Chriſtum.) Deum eſt græce non Chriſtum.

Ad ſatiſfactionem) πρὸς ἀπολογίαν,id eſt ad excuſationem ſiue defenſionem.

Quæ in uobis eſt,& ſpe & fide.) Græce tantum eſt περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος,id eſt de ea quæ in uobis eſt ſpe. Quod detrahũt de uobis.) Græci legunt ἵνα ἐν ᾧ καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν.i.ut in eo quod obloquuntur uobis tanq̃ malefactoribus.

Calumniantur) οἱ ἐπηρεάζοντες Mortificatos quidem carne.) θανατωθεὶς.i. mortificatus. Item uiuificatus, nõ uiuificatos ζωοποιηθεὶς, atq; ita citat diuus Hieronymus in Eſaiam lib.54.ut intelligas Chriſtum mortuum iuxta corporis imbecillitatem, Cæterum reſurrexiſſe uirtute ſpiritus. Iam uero quorſum attinet hoc loco recenſere,quæ ſomniẽt in hanc ſententiã,qui græce neſciũt,& id tantũ ſequunt̃, nõ quod ſcripſit Petrus, ſed quod deprauauit librarius? Poſſem ad ſingula conuicijs inceſſere,nimis arrogantem iſtorum

imperitiã

imperitiã, qui de his quæ citra linguarum peritiã, ne legi quidem emendate poſſunt uel ut ex oraculo pnũciant, quicquid ſomniarint. Quod ſi legas mortificatos & uiuificatos, quo modo cohærebit quod ſequitur in quo? Atq; hic locus caute legendus eſt, ne quid tale ſentiamus, quale nonnulli de anima Chriſti apud inferos paſſa.

In carcere erant ſpiritu) καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν. i. qui in carcere erant ſpiritibus. Ita legit Hieronymus eo quem modo citamus loco. Occiſus eſt carne, uiuificatus ſpiritu, & prædicauit ſpiritibus in carcere conſtitutis.

Qui increduli fuerant aliquando.) ἀπειθήσασί ποτε, id eſt aliquando incredulis.

Quando expectabant dei patientiam ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ θεοῦ μακροθυμία. i. cum expectaretur dei longanimitas. Etiamſi nonnulli codices habebant ὅτι.

Cum fabricaretur.) κατασκευαζομένης, id eſt cum appararetur.

Quod & uos nunc ſimilis formæ ſaluos fecit baptiſma.) Græca plus habent lucis ὃ ἀντίτυπον νῦν καὶ ὑμᾶς σώζει βάπτισμα. i. cui nunc ſimile, ſiue reſpondens baptiſma, uos quoq; ſaluos facit. Eſt enim σώζει præſentis temporis ſaluat. Cæterum ὃ dure reſpondet, ſiue ad aquam referas, ſiue ad baptiſma. Fortaſſe ſcriptum fuit ᾧ cui.

Qui eſt ad dexteram dei.) Hoc loco deſunt in græcis codicibus, quæ ſubſcribam.

Deglutiens mortem, ut uitæ æternæ hæredes efficeremur) Ac deinde ſequitur πορευθεὶς εἰς τὸν οὐρανόν, id eſt profectus in cœlum.

EX CAPITE QVARTO.

PAſſo in carne & uos) παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, id eſt paſſo pro nobis carne, uos quoq;. Eadem cogitatione armamini.) τὴν ἑαυτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε. i. induite eandem cogitationem, uelut armantes uos, ſiue armate uos iuxta eandem cogitationem.

Sufficit enim preteritum tempus ad uoluptatem gentium conſummandam.) Græca ſunt magis perſpicua q̃ latina, ἀρκετὸς γὰρ ἡμῖν ὁ παρεληλυθὼς χρόνος τοῦ βίου, τὸ θέλημα τῶν ἐθνῶν κατεργάσασθαι, id eſt ſufficiens eſt enim præteritum uitæ tempus, ut uoluntatem gentium perfecerimus, hoc eſt ſatis eſt hactenus impie uixiſſe.

In luxurijs) ἐν ἀσελγίαις. i. in laſciuijs. In illicitis idolorum cultibus) ἀθεμίτοις. i. nepharijs, quod atrocius eſt q̃ illicitis. In quo admirantur ἐν ᾧ ξενίζονται, ad uerbum ſonat in quo peregrinantur. Porro græcis ξενίζεσθαι dicuntur, quibus aliquid nouum aut abſurdũ uidetur. Pertinet autem ad id quod conſequitur.

Luxuriæ confuſionem) ἀσωτίας ἀνάχυσιν, quod magis ſonat refuſionem, ueluti cũ mare eſtuans refundit ſeſe. Finis appropinquabit) ἤγγικε. i. appropinquauit præteriti temporis. Aut certe inſtat & iminet, Eſtote itaq; prudentes) σωφρονίσατε. i. eſtote tempati.

Et uigilate.) καὶ νήψατε. i. eſtote ſobrij, quãq; νήφω græcis utrũq; ſignificat.

In uobis metipſis) εἰς ἑαυτούς. i, erga uoſipſos, ſeu potius erga uos mutuo:

Continuam) ἐκτενῆ, quod ante uertit attente, hic propenſum ſeu uehementem poterat dicere. Quoniam charitas operit.) καλύψει. i. operiet ſiue teget uerbum futuri temporis, ut ad iudicij diem pertineat,

Accepit gratiam) χάρισμα. i. donum. Illam adminiſtrantes) αὐτῷ διακονοῦντες. i. illa ſiue per illã, nempe gratiã miniſtrantes. Quanq; in nonnullis græcoꝝ exemplaribus ſcriptum erat αὐτὸ, ut referatur ad donum adminiſtrandum. Et in alterutrum quo uerbo ſæpius impudentiſſime abutitur interpres, græce eſt εἰς ἑαυτούς. i. in uos inuicem, quod idẽ ualet cum eo quod modo dixit εἰς ἀλλήλους. i. alius in alium.

Multiformis gratiæ dei.) ποικίλως, quod interpres haud male expreſſit cũ græca uox uarium ſignificet, ut intelligamus diuerſas donorum formas.

Quaſi ſermones.) ὡς λόγια, id eſt tanquam eloquia.

Ex uirtute.) ἐξ ἰσχύος. i. ex ui ſiue robore, ut autoritas ſit penes deũ, nõ penes hominẽ.

Quã adminiſtrat.) ἧς χορηγεῖ. i. quam ſuppeditat ſiue ſubminiſtrat. Nam adminiſtrat,

qui

qui fungit̃ adminiſtratione rei cõmiſſæ,ſubminiſtrat,aut p̃bet ac largit̃,quibus opus eſt.
Honorificetur.) δοξάζηται.id eſt. glorificetur. Nolite peregrinari.) μὴ ξενίζεσθε Il-lud peregrinari græcis eſt cõmoueri, perinde ut re noua & inſolita, Nam & paulo poſt ξένα uertit nouam. Et hoc loco prudens prætereo quorũdam magnorum theologorum abſurdas interpretationes. Quorſum enim attinet alioꝶ erratis explere uolumina?
In feruore) τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει.i. exuſtione ſiue examinatione per ignem. Rurſus enim ad aurum reſpexit, quod exploratur igni. Proinde nos uertimus, ne ceu re noua pertur-bemini, dum per ignem exploramini. Vobis ſit.) Fit eſt græce γινομένη.
Sed cõmunicantes.) ἀλλὰ καθὸ κοινωνεῖτε.i. in hoc quod cõmunicatis, ſiue quatenus cõ-municatis. Beati eritis.) Eritis apud græcos non additur, tantum eſt μακάριοι. Rectius autem ſubaudias eſtis, ꝙ eritis. Quod eſt honoris gloriæ & uirtutis.) Græca ſic habẽt, τὸ τῆς δόξης, καὶ τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα, id eſt quod eſt gloriæ, & ſpiritus dei. Ita tamen ut ſpiritus accipias nominandi, non pariendi caſu. Requieſcet ἀναπαύεται .i. requieſcit præſentis temporis, ſiue refocillatur. Nemo autem ueſtrum pati.) Ante hæc uerba habent græ-ci, quæ non reperio in latinis codicibus. Habent autem hæc uerba κατὰ μὲν αὐτοὺς βλα-σφημεῖται, κατὰ δὲ ὑμᾶς δοξάζεται.i. ſecundum illos quidem blaſphematur, ſecũdum uos au-tem glorificatur. Nemo autem ueſtrum.) μὴ γάρ τις ὑμῶν, ne quis enim ueſtrum.
Aut maledicus.) ἢ κακοποιός, id eſt aut maleficus, Alienorum appetitor.) ἀλλοτριοε-πίσκοπος.i. alienorum inſpector, ſiue curator. Cõpoſita uox ab alieno & epiſcopo, hoc eſt inſpectore, quod quiqui appetit inſpectat. In iſto nomine.) ἐν τῷ μέρει τούτῳ, id eſt in parte hac. Incipiat de domo dei.) ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ, id eſt a domo dei.
Fideli creatori.) ὡς πιστῷ κτίστῃ.i. ut fideli conditori, ſiue poſſeſſori.
In benefactis ἐν ἀγαθοποιΐα, id eſt in beneficentia, ſiue in benefaciendo.
Seniores ergo.) Ergo non eſt apud græcos. Conſenior.) Rectius dixiſſet preſby-teros compreſbyter. Et ita uertit Hieronymus, ut mox oſtendam.
Quæ in futuro reuela.) Nihil opus erat his uerbis in futuro τῆς μελλούσης δόξης ἀποκαλύ-πτεσθαι Quæ in uobis eſt) τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον. Græcus ſermo per ſe quidẽ eſt anceps. Mi-hi tamen uidetur eſſe ſenſus germanior, paſcite, quantum in uobis eſt gregem Chriſti, ſic enim habent græci codices, non dei, nam ipſe ſe paſtorẽ appellat in literis euãgelicis.
Paſcite eum) Græce eſt ποιμάνετε, quod eſt paſcite ſicuti paſcunt paſtores. Idem uer-bum eſt in pſalmo ſecundo. Reges eos in uirga ποιμανεῖς, hoc eſt paſtoraliter reges, ut Hilarij uerba utar. Et Homerus regem ſubinde uocat ποιμένα λαῶν.i. paſtorem populoꝶ.
Prouidentes.) ἐπισκοποῦντες.i. intendentes, ut epiſcopum agentes. Notat hanc uocẽ diuus Hieronymus in epiſtola quadam ad Euagrium, cuius initium. Legimus in Eſaia, uertit ἐπισκοπεῖν inſpicere, ſed addit græce ſignificantius dici. Nam latine inſpicit, qui cupit diſcere quid ſit. Græcis ἐπισκοπεῖ, qui curam agit & proſpicit de rebus neceſſarijs. Porro totum hunc locum in ea quam modo citaui epiſtola uertit ad hũc modum preſ-byteros in uobis precor compreſbyter, & teſtis paſſionũ Chriſti, & futuræ gloriæ, quæ reuelanda eſt, particeps, regere gregem Chriſti, & inſpicere, non ex neceſſitate, ſed uo-luntarie iuxta deum. Spontanee ſecundum deum.) Secundum deum non additum eſt in codicibus græcis. Sed uoluntarie.) προθύμως.i. prompte, ſiue propenſis animis.
Sed forma facti.) τύποι γινόμενοι, id eſt formæ facti, hoc eſt exempla.
Gregis ex animo) Ex animo græci non addunt.
Omnes enim inuicem ha.) græce eſt ἀλλήλοις ὑποτασσόμενοι.i. inuicem ſubiecti, hoc eſt uiciſſim alius alij. Inſinuate) ἐγκομβώσασθε, quod perinde ſonat quaſi dicas innodate. Sentit autem humilitatem arcte retinendam in animo, ueluti nodis illigatam, ne per ul-lam occaſionem queat extundi, quemadmodũ ſolet frequenter uſu uenire infirmiori-bus. Humilibus.) ταπεινοῖς, hic certe de animi ſenſit modeſtia.
In tempore uiſitationis.) Viſitationis redundat iuxta græcos codices.

Quærens

Quærens quem deuoret.) ζητῶν τινὰ καταπιεῖν. i. quærens aliquem deuorare.

Reſiſtite fortes.) στερεοὶ, id eſt firmi, & ſolidi. Eandem paſſionem.) τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων, id eſt eaſdem paſſiones, ſeu magis afflictiones. Fraternitati fieri.) ἐπιτελεῖσθαι, id eſt ꝑfici. Perficiet, cõfirmabit, ſolidabit.) Græce eſt αὐτὸς καταρτίσαι ὑμᾶς, στηρίξαι, σθενῶσαι, θεμελιῶσαι, id eſt ipſe perficiat uos, fultura, confirmatione, fundatione. Quanꝗ equidẽ non ignoro hæc tria poſſe pro uerbis accipi futuri temporis, fulciet, confirmabit, fundabit. In nonnullorum græcoꝝ exemplaribus hæc erant infinita στηρίξαι, σθενῶσαι, θεμελιῶσαι, id eſt confirmet, corroboret, fundet. Breuiter ſcripſi) δι' ὀλίγων ἔγραψα. i. paucis ſcripſi.

In Babylone collecta.) ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ, id eſt quæ in Babylone eſt ſimul electa, hoc eſt conſors electionis ueſtræ. In oſculo ſancto) ἐν φιλήματι ἀγάπης, id eſt in oſculo charitatis. Gratia uobis omnibus.) εἰρήνη ὑμῖν, id eſt pax uobis.

ANNOTATIONVM IN PRIOREM EPISTOLAM PETRI APOSTOLI FINIS.

ANNOTATIONES IN SECVNDAM EPISTOLAM PETRI APOSTOLI.

SImon Petrus.) συμεὼν, id eſt Symeon, quanꝗ ea uox græcis uarie pronunciatur. Coæqualem.) ἰσότιμον, id eſt parem æqualem, ſiue eiuſdem precij, nã hinc græca uox cõpoſita eſt. Quomodo omnia. &c.) Græca paulo ſecus habent ꝙ latina ὡς πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως αὐτοῦ, τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρημένης, id eſt ut eius diuina uirtus omnia nobis largita eſt, quæ ad uitam ac pietatem pertinent. Et mox per agnitionem aptius erat ꝙ cognitionem ἐπιγνώσεως. Propria gloria & uirtute) διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς, id eſt per gloriam & uirtutẽ. Hoc loco lector admonendus eſt uirtutem non eſſe δύναμιν, quam frequenter alias legit, ſed ἀρετὴν, quæ opponitur uicio. Per quem maxima & precioſa) δι' ὧν τὰ τίμια ἡμῖν καὶ μέγιστα ἐπαγγέλματα, id eſt per quæ precioſa nobis & maxima ꝓmiſſa. Quanꝗ ſermo græcus nonnihil habet ambiguitatis, quod articulus ὧν referri poteſt ad gloriam & uirtutẽ, ſiue quod paulo ſuperius præceſſit, omnia.

Donauit) δεδώρηται, id eſt donata ſunt. Vt per hoc.) ἵνα διὰ τούτων, id eſt ut per hæc.

Fugientes) ἀποφυγόντες, id eſt aufugientes. Concupiſcentiæ) ἐν ἐπιθυμίᾳ, id eſt in cõcupiſcẽtia. Vos aũt curã oẽm.) καὶ αὐτὸ τοῦτο δὲ σπουδὴν πᾶσαν παρεισενέγκαντες ἐπιχορηγήσατε. i. & in hoc ipſum autẽ, curã omnem conferentes, miniſtrate. Cæterum præpoſitionẽ additam nõ expreſſit interpres παρεισενέγκαντες. i. obiter ſiue præterea inferentes, ut noſtra cura accedat ad donũ de quo dixit. Item ἐπιχορηγήσατε, id eſt inſuꝑ ſuppeditate, & hoc acceſſionem quandam ſonat.

In ſcientia abſtinentiam.) ἐγκράτειαν, id eſt temperantiam. Amorem fraternitatis.) φιλαδελφίαν, id eſt fraternum amorem, quod iam ſæpius admonui. Porro quod fraternæ charitati ſubijcit ἀγάπην, hoc eſt dilectionem aut ueluti generalius ac latius fratris addidit, ut φιλαδελφίαν referatur ad mutuum amorem chriſtianorum inter ſe, quandoquidẽ hos fratres appellant apoſtoli, aut uehementius quiddam eſt ἀγάπη ꝙ φιλία aut φιλαδελ-

φία

φία ad affectũ refertur ἀγάπη ad executionem. Sed media ſententia mihi magis arridet.
Et manu tentans.) μυωπάζων. Certum eſt dictionem eſſe compoſitam. Videtur autẽ deducta metaphora a muribus qui parietem aut tabulam, aut ſi quod aliud obuium fuerit, ſequi ſolent donec cauum nacti fuerint. Adiecit autem hoc apoſtolus, ut profũdam cæcitatẽ exprimeret. Nam luſcioſi magna corpora uidẽt, ut ductu manuũ non ſit opus.
Magis ſatagite.) σπουδάσατε, id eſt date operam, ſiue ſtudete. Nec eſt, ſatagite magis, ſed magis fratres ſatagite, ut magis ſit corrigentis, non augentis, quaſi dicas, potius ſatagite. Vt per bona opera.) Per bona opera, apud Græcos non reperio additum.
Certam ueſtram uocationem.) βεβαίαν, id eſt firmam, ſiue ratam. Melius autẽ ueſtri, ꝙ ueſtrã. Propter quod incipiã.) Longe aliud eſt græce οὐκ ἀμελήσω. i. nõ negligam.
Equidem ſcientes.) καίπερ, id eſt, licet ſiue quãꝗ, ſic ẽm mitigat admonitionem.
Frequenter.) ἑκάστοτε, id eſt ſemper, hoc eſt non deſinam, quo ad uiuam. Poſt obitum, ἔξοδον, id eſt exitum, meminerat ẽm tabernaculi. Vt horum omnium.) Omnium redundat. Eſt autem perturbatior aliquanto, & ob id obſcurior huius ſermonis cõtextus. Sic ẽm græca componi poterant σπουδάσω δὲ καὶ ἑκάστοτε, ἔχειν ὑμᾶς ποιεῖσθαι μνήμην τούτων, μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον, id eſt, Quinetiam ſemper operam dabo, quo poſſitis horũ mẽtionem facere poſt exitum meum. Nam ἔχειν, hoc loco poſitũ eſt pro poſſe, & refertur ad uerbũ infinitũ ποιεῖσθαι. Non ẽm indoctas fabulas.) σεσοφισμένοις μύθοις, i. arte cõfictis fabulis.
Virtutẽ & præſcientiã.) δύναμιν καὶ παρουσίαν, i. uirtutẽ ſiue potentiã, & aduentũ. Nã ita frequẽter uertit, παρουσίαν. Apparet aũt ſcriptũ fuiſſe præſentiã. Nã ſic quoqꝫ nõnũꝙ uertit παρουσίαν., deinde uicio ſcribæ mutatũ fuiſſe præſciẽtiã. Et tñ ex illiꝰ dormitãtia magni theologi, quorũ de nũero ẽ Lyranꝰ, myſteriũ ingẽs parturiũt. Nõ qđ illos inſecter, q qđ potuerũt præſtiterũt, ſed qđ miſerãdos exiſtimẽ, q coacti ſint tractare ſacras literas, non ſatis inſtructi literis, ſine qbus, ut dignũ ẽ, illæ tractari nõ queũt. Illiꝰ magnitudinis.) Illiꝰ hic maſculini generis eſt, & referẽ ad deũ, nõ ad magnitudinẽ. Et habemꝰ firmiorẽ.) καὶ ἔχομεν βεβαιότερον. Hoc loco uehementer ſudant theologi recentiores, quõ explicare poſſint quod Petrus dixit ꝓphetarũ ſermonẽ, ꝙ ſuum aut patris. Verũ græcis mos eſt ſubinde comparatiuũ pro poſitiuo uſurpare. Deinde non ſimpliciter dixit prophetarũ ſermonẽ firmiorẽ, ſed iam factum certiorem, atteſtante dictis illorũ uoce patris, poſtremo pater ipſe quodammodo filij ſui propheta fuit ac præco prædicens palam oia ſibi placitura, quæ ille dicturus aut facturus eſſet. Atqꝫ hic ſermo ꝓpheticus firmior erat ſermone ꝓphetarũ, quos illi uenerabãẽ, id quod Petrus nõ improbat, modo intelligãt eas prophetias eſſe ſpiritualiter interpretandas, nõ more iudaico. Atqꝫ hunc poſtremũ ſenſum, ego puto germanum eſſe Petri. Propria interpretatione.) ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ γίνεται id eſt propriæ interpretationis non fit. Spiritu ſancto inſpirati.) ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι, i. a ſpũ ſancto rapti, ſiue agitati, ſiue impulſi. Et eũ q emit eos deũ negãt.) καὶ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι. i. & q ſe mercatꝰ eſt dñm negãtes. Eorũ luxurias.) ἀπωλείαις. i. exitia, ſiue perditiões. Interpres legiſſe uideẽ ἀσωτίαις. Tametſi græca exẽplaria cõſentiũt. De uobis negociabũẽ.) ὑμᾶς ἐμπορεύσονται. uos cauponabũẽ & uobis ad quæſtũ abutẽẽ Nõ ceſſat.) οὐκ ἀργεῖ. i. nõ tardat. Angelis peccãtibꝰ.) ἁμαρτησάντων. i. q peccauerãt. Sed rudentibꝰ.) σειραῖς. i. catenis. Inferni.) ζόφου. i. caliginis. In tartarũ tradidit.) ταρταρώσας παρέδωκεν. Cruciãdos in iudiciũ.) εἰς κρίσιν τηρουμένους. i. in iudiciũ ſeruatos, ſiue ſeruandos. Etiãſi nõnulli Græcorũ codices habent τετηρημένους, i. ſeruatos.
Orginali mũdo.) ἀρχαίου κόσμου. i. antiquo mundo. Cuſtodiuit.) ἐφύλαξεν. i. ſeruauit.
Dãnauit exemplũ.) Exemplũ ad poſteriora referẽ, appoſitiue. Aſpectu ẽm & auditu.) Græca nõnihil diſſidẽt a latinis βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐβασάνιζεν, id eſt aſpectu ẽm & auditu iuſtus inhabitãs, inter illos, animã iuſtã, iniquis operibus, excruciabat, ſiue explorabat. Significat ẽm illũ cũ oculos haberet ſanctos & aures ſanctas abhorrentes ab omni turpitudine, grauiter diſcruciatũ fuiſſe, quod uiues inter illos cogeretur cotidie uidere & audire quæ nollet. Nouit deus.) κύριος. i. dñs. Quãꝗ in his uerbis ſubinde aliud pro alio uſurpãt

librarij. Seruare cruciādos,) κολαζομένους, ut intelligas illos interim puniri dū ſeruāt̃, Interpres legiſſe uidet̃ κολασομένους. Atq; ita legiſſe uidet̃ Origenes. Magis aūt eos.) μάλιστα. i. maxime. Dn̄ationeq́;.) καὶ κυριότητος. Sibi placētes.) αὐθάδεις. i. p̄fracti, & q̄d uulgo dicunt ſui ſenſus, ſuiq; capitis. Sectas nō metuunt.) δόξας οὐ τρέμουσι. i. opiniones nō tremunt, quāq; hoc loco tremūt pro metuūt poſitū eſt. Mihi ſane uidet̃ longe alius eſſe ſenſus, q̄ theologorū uulgus interpretat̃, id quod cū omniū pace dixerim. Agit em̄ Petrus de præfractis & intractabilib⁹, qui nō obtemperāt præfectis ſuis & epiſcopis, quos αὐθάδεις appellat, & τολμητὰς καὶ τῆς κυριότητος καταφρονοῦντας. Nec his cōtenti, nō uerent̃ etiā maledictis inceſſere uiros gloria ac maieſtate præditos. Nā hos ni fallor δόξας appellat, quēadmodū paulo ſuperius κυριότητας. Porro participiū βλασφημοῦντες iuxta proprietatem græcanici ſermonis, infiniti uerbi loco poſitū eſt, nō metuunt maledicentes, pro eo quod erat, nō metuūt maledicere. Videtur aūt κυριότης minus quiddā eſſe quā δόξα. Nam herus quilibet in ſeruū habet κυριότητα, at nō ſtatim δόξαν. Princeps aūt, aut magiſtratus δόξαν habet, unde leſæ maieſtatis accerſi, ſolet, q maieſtatem uiolarit. Vtit̃ aūt ijſdē uerbis, & in eundē ſenſum Iudas in epiſtola ſua κυριότητα δὲ ἀθετοῦσιν δόξας δὲ βλασφημοῦσιν. i. dominationē uero ſpernūt, glorias aūt blaſphemāt. Non portant.) οὐ φέρουσι. i. nō ferunt.

Aduerſus ſe.) Poſt hæc uerba, addūt græci παρὰ κυρίῳ. i. apud dn̄m. Execrabile iudiciū.) βλάσφημον κρίσιν. i. blaſphemū iudiciū, quaſi abominandū & mali ominis.

Irrationabilia pecora.) ἄλογα ζῶα. i. muta animantia. Naturaliter.) γεγεννημένα. i. nata.

Diei delicias.) τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφήν. i. diurnas delicias. Coinquinationis & maculæ.) σπίλοι καὶ μῶμοι utrūq; noīandi caſu legendū eſt, nō paterno. Nā ipſos hoīes maculas uocat & inquinamēta, quo ſit oratio uehemētior. In cōuiuijs ſuis.) ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν. i. in deceptionib⁹ ſuis. Luxuriantes uobiſcū.) κατευχούμενοι ὑμῖν. i. cōuiuātes uobiſcū, Quāq; pōt ex his uerbis alius elici ſenſus, ut datiuus ὑμῖν referat̃, ad participiū ἐντρυφῶντες, & κατευχούμενοι ad illud ἐν ἀπάταις, ut hæc ſit ſūma ſentētiæ. Inſultantes uobis, ac male precātes in errorib⁹ ſuis. Plenos adulterij.) μεστοὺς μοιχαλίδος. i. plenos adulteræ mulieris ut intelligas laſciuos & impudentes. Inceſſabiles delicti.) ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας. i. qui nō poſſint cohiberi a peccando. Pellicientes.) δελεάζοντες. i. ineſcantes. Nā δέλεαρ eſca. Ex boſor.) βοσὸρ. id eſt. filiū boſor. Suæ laſciuiæ.) ἰδίας παρανομίας. i. p̄priæ iniquitatis

Turbinibus.) ὑπὸ λαίλαπος. i, a turbine ſiue a p̄cella. Exagitatæ.) ἐλαυνόμεναι. i. quæ ferunt̃, ſiue agunt̃, ſiue impellunt̃. Tenebrarū reſeruat̃.) εἰς αἰῶνα τετήρηται. i. in æuū ſeruata eſt. Sup̄bia em̄ uanitatis.) ὑπέρογκα γὰρ τῆς ματαιότητος φθεγξάμενοι. Arbitror interpretē ſcripſiſſe, Sup̄ba, ut reſpōdeat ad ὑπέρογκα, idq; librarij uicio mutatū in ſup̄bia. Verti poterat ad hūc modū. Nā uehemēter faſtuoſa uanitatis uerba locuti, ineſcāt in cōcupiſcētijs carnis, laſciuijs. Nō abludit ſenſus ab illo Iuuenalis, ſed peiores, q talia uerbis, Herculis inuadāt, & de uirtute locuti Clunē agitant. Pelliciūt in deſyderijs.) δελεάζουσιν. i. ineſcāt. Luxuriæ.) ἀσελγίαις. i. laſciuijs. Qui paululū fugiūt.) τοὺς ὄντως ἀποφυγόντας. i. q uere aufugerūt. Qui in errore cōuerſati.) Cōuerſant̃, habet ſenſus græcus. Huius & ſeruus eſt.) τούτῳ καὶ δεδούλωται. i. huic etiā in ſeruitutē addict⁹ eſt. Facta ſunt eis &c.) τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων. i. poſtrema deteriora primis. Nō cognoſcere.) μὴ ἐπεγνωκέναι. i. nō cognouiſſe. In uolutabro luti.) εἰς κύλισμα βορβόρου. i. ad uolutatiōnē cœni, ut ſubaudias, reuerſa. Hieronymus in epiſtola ad Furiā citat, ad uolutabrū, Hāc ecce.) ταύτην ἤδη. i. hāc iā. In cōmunitiōe.) ἐπιγνώσει. i. in cognitiōe. Quæ prædixi uerboꝝ.) τῶν προειρημένων ῥημάτων. i. prædictoꝝ uerborū, ſiue uerborū, quæ prædicta ſunt a p̄phetis. Veſtrorū præceptorū.) ἐντολῆς. i. mādati nūero ſingulari. pōt aūt duplex eſſe ſenſus, q̄q; alter ab altero, minimū deuariat, Præcepti noſtri q ſum⁹ apoſtoli dn̄i ac ſaluatoris, ſiue præcepti dn̄i & ſeruatoris, q̄d p̄ nos illius apoſtolos accepiſti, ut intelligas additū τοῦ κυρίου p̄pter autoritatē mandati. Nam apoſtolus alteri⁹ noīe refert q̄d refert. In deceptiōe.) Apud græcos nō lego. Ab initio creaturæ.) κτίσεως. i. cōditiōis, ſiue creatiōis. Latet em̄ eos hoc uolētes) . i. uolentes & ſponte hoc neſciūt. Cœli erāt prius.) ἔκπαλαι. i. olim. Ille tūc mūdus.) ὁ τότε κόσμος. i. q tūc erat mūdus, aut illorū tēporū mūdus Patiēter agit,). μακροθυμεῖ. i. lōganimis eſt Ad p̄niam re,) χωρῆσαι. i. recipe, ſiue capere, aut cōplecti.

Sicut fur.) Hic additum eſt in græcis codicibus, ἐν νυκτὶ. i. in nocte.
Diſſoluenda ſunt.) λυομένων. i. cum diſſoluantur. Feſtinantes in aduentum) σπεύδοντας τὴν παρουσίαν. i. accelerantes aduentum. Per quem cœli) Quem, ad diem refert, nō ad deum. δι᾽ ἧς. Ignis ardore) καυσούμενα. i. æſtuantia. Idem uerbum paulo ſupius uertit calore, καυσούμενα λυθήσονται. Tabeſcent.) τήκεται. i. liqueſcunt, præſentis temporis.
Et promiſſa.) κατὰ τὸ ἐπάγγελμα. i. iuxta promiſſum, In quibus iuſticia.) ἐν οἷς. In qbus referri poteſt uel ad cœlos ac terram, uel ad expectātes. At mihi quidem aptius referri uidetur ad nos, qui expectamus nouos cœlos ac terram nouam, ſi iuſte uiuamus, ut mereamur frui nouitate creaturæ.
Et inuiolati) καὶ ἀμώμητοι. i. irreprehenſibiles. Deprauant.) στρεβλοῦσι. i. detorquent.
Cuſtodite) φυλάσσεσθε, id eſt, obſeruate, ſiue cauete.
Ne inſipientium &c̄.) τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες. i. nefariorum errore abducti. De hac quoq; ſecunda Petri epiſtola, cuius eſſet in controuerſo erat. Id atteſtatur Hieronymus in catalogo ſcriptorum illuſtrium his quidem uerbis. Scripſit duas epiſtolas, quæ canonicæ nominantur, quarum ſecunda a plæriſq; eius eſſe negatur, propter ſtili cum priore diſſonantiam. At idem alias uariat, nunc uolens eam eſſe Petri, & ſtili diſſonantiam reijciens in interpretem, quo tum Petrus ſit uſus, nunc negans illius eſſe, qđ reclamet ſtilus. EPISTOLAE PETRI SECVNDAE FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM IOANNIS PRIMAM.

QVod fuit.) ὃ ἦν, id quod erat. Contrectauerunt) ἐψηλάφησαν, quod Diuus Hieronymus ferme citat, palpauerunt. Et ſocietas noſtra ſit.) καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα, id eſt, Et ſocietas uero noſtra. Neq; additur apud Græcos ſit. Aptius autem ſubaudictur eſt. Vt gaudeatis.) Græce tantū eſt, Vt gaudium ueſtrum ſit plenum, ſiue impletum. Aduocatum habemus.) παράκλητον ἔχωμεν. i. patronum habeamus. Quāq; hic uariant exēplaria Græcoꝝ.
Qui dicit ſe noſſe deū.) ὁ λέγων ἔγνωκα αὐτὸν. i. qui dicit, noui eum. In Chriſto manere.) Græce eſt in eo. Quod audiſtis) Addunt Græci, ἀπ᾽ ἀρχῆς. i. ab initio.
Et in ipſo, & in uobis.) Prius & redundat. Tenebræ tranſierunt) παράγεται. i. trāſeūt.
Quod uerū eſt) ὅ ἐστιν ἀληθὲς ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ὑμῖν. i. Id quod uerum eſt in illo, idem uerum eſt & in nobis. Nec enim apud Græcos, quod referri poteſt ad mandatum.
Scribo uobis infantes) παιδία. i. pueri, ſiue filioli. Sed melius pueri. Scribo uobis patres) Hic græce eſt, ἔγραψα. i. ſcripſi. Scribo uobis iuuenes) ἔγραψα ὑμῖν νεανίσκοι. i. ſcripſi uobis adoleſcentuli, quod modo uerterat adoleſcentes. Superbia uitæ.) ἡ ἀλαζονία τοῦ βίου, id eſt, faſtus, ſiue ſtrepitus uitæ, ſeu facultatum. Nam βίος utrūq; ſignificat.
Quæ non eſt ex patre) Quæ, non eſt in græcis codicibus. Subſtantiuū aūt uerbū, eſt cōiūgendū, cū omē. Omne quod eſt in mūdo, puta cōcupiſcentia &c̄. nō eſt ex patre.
Antichriſtus uenit) Venit præſentis tēporis eſt, ἔρχεται. Aut certe futuri. Nunc antichriſti) καὶ νῦν. i. & nunc. Ex nobis prodierunt) ἐξῆλθον. i. exierunt. Nouiſſima hora.) Græci horā ponunt aliquando pro tempore. Quaſi ignorātibus) ὅτι οὐκ οἴδατε. i. ꝙ non nouiſtis) Qui confiteť filiū & patrē habet.) Hæc nō repio in græco codice. Quā ꝓmiſit nobis.) Rectius erat, qua ꝓmiſit nobis uitam æternā. Eſt em̄ idioma Atticū ꝓmiſit ꝓmiſſionē. Sicut unctio eius) ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα. i. ſicut ipſa unctio. Videte qualē.) ἴδετε.

Anceps eſt an ſit uidetis,an uidete.Neq; magni refert ad ſententiam.
Nominemur & ſimus.) Et ſimus apud Græcos non additur. Non nouit nos.) ὑμᾶς .i.uos,ſecundæ perſonæ. *Sanctificat ſe ſicut.*) ἁγνίζει.i.purificat. *Sicut & ille ſanctus.*) ἁγνός.i.purus & caſtus. In hoc appar.) εἰς τοῦτο.i.ad hoc,ſiue in hoc, ſit accuſatiui caſus.
Omnis qui nõ eſt iuſtus.) πᾶς ὁ μὴ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην.i.omnis qui nõ facit iuſticiam.
Fratris autem eius.Subaudiendum,opera.τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ. In hoc cognouimus.) Charitatem dei.) Dei redundat iuxta græcum codicem. *Si reprehenderit nos cor noſtrum.*) ἐὰν καταγινώσκῃ ἡμῶν ἡ καρδία.i.ſi cõdemnarit nos cor noſtrũ. De ſpiritu.) ἐκ τοῦ πνεύματος.i.ex ſpiritu. In hoc cognoſcit.) γινώσκετε.i.cognoſcitis, ſiue cognoſcite.Interpres legiſſe uidetur,γινώσκεται. Qui ſoluit Ieſum) Græci ſic habent,ὁ μὴ ὁμολογῶν ἰησοῦν χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα.i.qui non cõfitetur Ieſum Chriſtũ in carne ueniſſe.
Et hic eſt Antichriſt⁹) καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ ἀντιχρίστου.i.& hic eſt ille Antichriſti,ut ſubaudias,ſpiritus. Et uiciſtis eũ.) Eos eſt græce αὐτούς. De mundo loquunt.) ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦσι.i.ex mundo loquunt. Nõ em̃ eſt ſenſus,eos loq de mũdo,ſed ex affectu mũdi cuius ſunt. In hoc cognoſcimus.) ἐκ τούτου.i.ex hoc. Quoniã ipſe prior.) Prior non eſt in græco codice. *Si deus dilexit nos*) εἰ οὕτως.i.ſi ſic deus dilexit nos. Et ſpiritu ſancto ſuo.) Sancto redundat. Et credidimus charitati.) Græce eſt,charitatẽ. Nos ergo diligamus deũ.) αὐτόν.i.eum,nõ deũ. Quoniã deus prior.) ὅτι αὐτὸς πρῶτος.i.quoniam ipſe prior,ſiue primus. Habemus a deo.) ἀπ᾽ αὐτοῦ.i.ab eo. Cũ deũ diligamus.) Cum deũ dilexerimus,ſiue diligim⁹. Et mandata eius faciamus) τηρῶμεν.i.ſeruauerimus, ſiue ſeruemus. Qm̃ Chriſtus eſt ueritas.) ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια.i.ꝙ ſpirit⁹ eſt ipſa ueritas.
Tres ſunt q teſtimoniũ dant in cœlo.) In græco codice tantũ hoc reperio de teſtimonio triplici,ὅτι τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες,τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ,καὶ τὸ αἷμα.i.quoniã tres ſunt q teſtificant,ſpiritus,& aqua,& ſanguis. Et hi tres unũ ſunt.) Hi redundat.Neq; eſt, unũ, ſed in unũ,εἰς τὸ ἕν.i.ſiue in idem. Hoc eſt teſtimoniũ dei quod maius eſt) Quod maius eſt hoc loco ſupeſt. Quia teſtificatus eſt.) ἣν μεμαρτύρηκε.i.quod teſtificatus eſt.
Habet teſtimoniũ dei in ſe.) Dei redundat. Qui nõ credit filio.) Græce nõ eſt filio, ſed deo. Mendacem facit.) Græce eſt fecit,πεποίηκεν. Quia nõ credit.) ὅτι οὐ πεπίστευκεν.i.quia nõ credidit. Hæc deſcribo.) ταῦτα ἔγραψα.i.hæc ſcripſi.Hoc loco græca diſſident a latinis,ſed uereor ne ſint deprauata. ἔγραψα ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ,ἵνα εἰδῆτε,ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔχετε,καὶ ἵνα πιστεύητε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ.i.ſcripſi uobis,qui creditis in nomine filij dei,ut ſciatis ꝙ uitam æternam habetis,& ut credatis in noĩe filij dei.
Quas poſtulamus.) ἃ ἠτήκαμεν.i.quæ poſtulauimus,præterito tempore.
Qui ſcit fratrẽ.) ἐάν τις ἴδῃ.i.ſi quis ſciat. Petat & dabit ei uita peccanti nõ ad mortẽ) αἰτήσει καὶ δώσει αὐτῷ ζωήν,τοῖς ἁμαρτάνουσι μὴ πρὸς θάνατον.i.petet & dabit ei uitã,his q peccant nõ ad mortẽ. Non pro illo.) οὐ περὶ ἐκείνης.Illo referendũ eſt ad peccatũ,nõ ad hominẽ.
Sed generatio dei.) ἀλλ᾽ ὁ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ θεοῦ,τηρεῖ ἑαυτόν.i.*Sed genit⁹ ex deo ſeruat ſeipm.*
Non tanget.) οὐχ ἅπτεται.i.nõ tangit. Dedit nobis ſenſum.) διάνοιαν.i.mentẽ,ſiue cogitationẽ. Deũ uerũ.) Deũ apud Græcos nõ eſt,ſed τὸν ἀληθινόν.i.eũ qui uerus eſt.
In uero filio eius.) ἐν τῷ ἀληθινῷ,ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ.i.in eo,qui uerus eſt,in filio eius.

IN EPISTOLAM IOANNIS SECVNDAM.

ET natis) καὶ τοῖς τέκνοις.Cur nõ potius filijs? Sequit em̃,οὓς.i.quos,maſculino genere,cum τέκνα ſit neutri generis.Poterat uertere,liberis,poti⁹ ꝙ̃ natis,quæ uox poetarum magis eſt. In eo ambuletis.) ἵνα ἐν αὐτῇ περιπατῆτε.i. ut in eo ambuletis. Sed ut eo,referat mandatũ,non deum.
Exierunt.) εἰσῆλθον.id eſt,introierunt.
Mercedem plenam accipiatis.) ἀπολάβωμεν.i.accipiamus.
Qui recedit.) ὁ παραβαίνων.i.qui præterit. Ecce prædixi uobis,ut in die domini nõ cõfundamini.) Hæc uerba nõ inuenio in græco codice.

ORationem facio.) εὔχομαι, id eſt opto. Maiorem horum gratiam.) μειζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαρὰν, id eſt maius his non habeo gaudium.
Et hoc in peregrinos.) Hoc redundat, Iuxta Græcorum codices.
Cooperatores ſimus ueritatis.) τῇ ἀληθείᾳ, id eſt ueritati.

Scripſiſſem forſitan.) Græce ἔγραψα, id eſt ſcripſi. Nec additum eſt, forſitan. Suſpicor aliquem caſtigatorem addidiſſe in margine, ſcripſiſſem, pro ſcripſi, & adieciſſe forſitan, ne uideretur arrogantior. Deinde per imperitū librariū, utrūq; tranſlatū fuiſſe in cōtextum. Et quaſi non ei iſta ſufficiant.) καὶ μὴ ἀρκούμενος ἐπὶ τούτοις, id eſt, & nō contentus his. Et eos qui ſuſcipiunt.) καὶ τοὺς βουλομένους, id eſt eos qui uolunt.

Teſtimonium redditur.) μεμαρτύρηται, id eſt teſtimonium perhibitū eſt. Conſtat inter autores, primā Ioannis epiſtolam eius eſſe Ioannis, quem Ieſus dilexit plurimum. Cæterum duas poſteriores, Ioannes preſbyter ſcripſit, non Ioannes apoſtolus. Qua quidē de re prodidit Hieronymus in Catalogo ſcriptorum illuſtriū, his quidē uerbis. Scripſit aūt & unā epiſtolā, cuius exordiū eſt, Qđ fuit ab initio &c. quæ ab uniuerſis eccleſiaſticis & eruditis uiris probatur. Reliquæ autem duæ, quarū principium eſt. Senior electæ dominæ. Et ſenior Gaio chariſſimo Ioannis preſbyteri aſſeruntur, cuius & hodie alterū ſepulchrum apud Epheſum oſtenditur. Idem in papia, demonſtrat Ioannem ſeniorem fuiſſe diuerſum ab Ioanne apoſtolo & euangeliſta. Ac ſeniori nō apoſtolo aſcribi duas poſteriores epiſtolas.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM IVDAE.

IN deo patre dilectis.) ἡγιασμένοις, id eſt ſanctificatis. Interpres legiſſe uidet ἠγαπημένοις. Et uocatis,) Et copula redundat. Rurſum uocatis hic nomen eſt, nō participiū. Ad impleatur.) πληθυνθείη, id eſt multiplicetur.

Omnē ſollicitudinē.) πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν, περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκην ἔσχον γράψαι ὑμῖν, Bifariā hic locuſ pōt accipi. Prior ſenſus hic erat. Nō ſolū mihi fuit ſummū ſtudiū ſcribēdi ad eos de cōmuni ſalute, uerū etiā neceſſitas ſcribēdi fuit, ꝓpter inimicos Chriſti. Alter hic, cum eſſet mihi mirū ſtudiū ſcribendi uobis de cōmuni ſalute, nō potui nō ſcribere, hoc eſt non potui non obſequi deſyderio animi mei.

Deprecans ſupercertare ſemel traditæ fidei.) παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι, τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ πίστει τοῖς ἁγίοις. Quæ, ſi quis ſententiam uelit, ita uerti poterant. Adhortans, ut in fide quæ ſemel tradita eſt, adlaboretis ſanctis. Dominatorē & dn̄m.) δεσπότην θεὸν καὶ κύριον ἡμῶν, id eſt herūdeū, & dn̄m noſtrū. Scientes ſemel omnia.) Nō eſt græce omnia ſed τοῦτο, id eſt hoc. Quoniā Ieſus.) ὅτι κύριος, i. quod dn̄s. Saluans, ſecūdo eos &c.) σώσας, τὸ δεύτερον, id eſt cū ſeruaſſet, poſtea perdidit. Suū principatū.) τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, id eſt ſuam originē, ſignificat aūt primā illā in qua conditi fuerant naturam.

In iudiciū magni dei.) μεγάλης ἡμέρας, id eſt magni diei. Atq; ita citat̄ ab Hieronymo in epiſtola aduerſus Ioannē epiſcopū Hieroſolymitanū atteſtantibus peruetuſtis exemplaribus. Facti ſunt exemplū.) πρόκεινται δεῖγμα, id eſt ꝓpoſiti ſunt exemplum.

Et hi qui carnē.) καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι Græci nō ſimpliciter habent, hij, ſed addunt ſomniantes, ſiue in ſomnijs deluſi. Maieſtatē aūt.) δόξας δὲ, id eſt glorias aūt quod Hieronymus aduerſus Iouininanū uertit dn̄ationes. Michael archāgelus.) ὁ δὲ μιχαὴλ. i. Michael autem, ſiue at Michael. Cū diabolo diſputans.) Videtur deeſſe alterū, cū, aduerbiū tēporis, ut Græci ſermonis ſententia reddat̄. Imperet tibi deus.) ἐπιτιμήσαι σοι κύριος. i. Increpet te dn̄s Hieronym⁹ aduerſus Ruffinū legit. Increpet tibi dn̄s, græcū imitat⁹ ſer-

monem,ſimilis locus eſt apud Zachariam prophetam capite tertio. Increpet in te dñs ſatan,& increpet in te dñs,qui elegit Hieruſalem. Porro locus quē hic citat Iudas ſumptus eſt ex apocryphis Hebræorū,unde & ipſa epiſtola nō caruit ſuſpicione.

Qui in uia.) ὅτι,id eſt,quia,ſiue quoniā. Mercede effuſi ſunt. μισθοῦ ἐξεχύθησαν. Senſus obſcurior ē, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν. Cæterũ ordo græci ſermonis ſic habet, καὶ ἐξεχύθησαν τῇ πλάνῃ τοῦ μισθοῦ βαλαάμ. i. effuſi ſunt deceptione mercedis Balaam. Effuſos uocat in omne facinus abductos ac prolapſos, cum iam nō temperant ſibi, nec abſtinent ab ullo ſcelere. Deinde deceptionē mercedis,uocat corruptelam, qua data mercede Balaam conductus fuit,ut malediceret populo Iſraelitico.

In epulis ſuis.) ἐν ἀγάπαις ὑμῶν. i. in dilectionibus ueſtris. Mirū eſt autē,unde uox epularum inuaſerit,quæ nihil habet affine cū ἀγάπαις. Porro ἀγάπας ni fallor, uocat illorum benefacta quæ Chriſtiana charitate non deſinebant in omnes exhibere. At illi hoc erāt fœdiores,& inſignius mali,quod inter honeſta pietatis exempla, dedecoroſam agerent uitam,unde & maculas uocat. Sine timore.) Sine timore aduerbium eſt. Græcis, ἀφόβως,id eſt intrepide,ſiue ſecure & refertur ad participium paſcentes.

Paſcentes.) ποιμαίνοντες, id eſt paſcētes, hoc eſt paſtorum in modum ſeipſos agentes ac ducentes & ſibi ipſis paſtores. Sentit eñ illos nullius parere imperio,ſed ſuo arbitratu uiuere. Arbores autē malas.) δένδρα φθινοπωρινά. Quod ferme ſonat,quaſi dicas arbores autumno marceſcentes,ſiue fructibus marcidis,aut quod interpres ſecutus uidetur,arbores extremi autumni. Solent eñ nōnullæ arbores extremo autumno præter tēporis rationem florere, idq; agricolis indicat eas mox emorituras.

Fluctus feri maris.) Feri epitheton eſt fluctus non maris κύματα ἄγρια θαλάσσης.

Quibus procella.) οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους. Caligo tenebrarum,ſiue ſpecus tenebrarum.

Enoch dicens.) Id ex apocryphis adductum eſt,ut & illud de Michaele. Ecce ueniet.) ἰδοὺ ἦλθε κύριος. i. uenit præteriti tpis. Quib⁹ impie ὧν ἠσέβησαν. De oibus duris.) σκληρῶν. Cōtra deum.) κατ' αὐτοῦ. i. contra eū. Et os.) τὰ ςόματα, id eſt ora. Quāq̃ hic exempla uariant græcorum. Superbiam.) ὑπέρογκα, id eſt ſuperba.

Quæſtus cauſa.) ὠφελείας χάριν, id eſt utilitatis gratia. Qui dicebat.) ὅτι ἔλεγεν, id eſt, quia dixit. Et impietatibus.) τῶν ἀσεβειῶν, id eſt impietatū,& copula &, redundat.

Segregant ſemetipſos.) Græce tantū eſt,qui ſegregāt, ἀποδιορίζοντες. Noſtræ fidei.) ὑμῶν πίστει. i. ueſtra fidei. Et hos quidem arguite.) ἐλεεῖτε. i. cōmiſeramini. Iudicatos.) διακρινόμενοι. i. dijudicantes. Saluate de igne.) ἐν φόβῳ σώζετε. i. in timore ſeruate.

De igne rap.) ἐκ πυρός. i. ex incendio. Totus hic locus non nihil diuerſus eſt a Græcis exemplaribus. Ea ſic habent, καὶ οὓς μὲν ἐλεεῖτε, διακρινόμενοι, οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε, ἐκ πυρὸς ἁρπάζοντες, μισοῦντες &c. i. Et hos quidē cōmiſeramini dijudicantes,ſiue cū dijudicamini, illos uero in timore ſeruate, ex incendio rapientes,odio habentes etiā &c. Porro ſenſus alioqui ſubobſcurus hic eſt, ut alios manſuetudine trahant ad Chriſtū habita ratione pſonarū,alios metu deterreant a peccando,& oderint nō ipſos homines,ſed turpis affectus, quos hic ueſtē carnis maculatā uocat. Niſi mauis in hūc interpretari ſenſum,odio habentes,nō ſolū ipſa turpia facta carnis,uerū etiā ueſtē a carne cōtaminatā, hoc eſt quicquid ullo modo ad turpitudinē pertinet. Ad hāc interpretationē facit Græca coniūctio, καὶ. tamen prior magis quadrat cū his quæ mox ſequit̃. Ei uero q poteſt. Habete odio uicia non hoies, & gloriā ne uobis uſurpetis, ſed deo tribuatis,qui pōt illos ex malis reddere bonos. Quæ carnalis eſt.) τὸν ἀπὸ σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα. i. a carne ſordidatam tunicam. Immaculatos.) ἀμώμους. i. irreprenſibiles. In aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti.) Hæc nō leguntur in Græcis codicibus. Soli deo.) μόνῳ σοφῷ θεῷ. i. ſoli ſapiēti deo.

Per Ieſum Chriſtū dñm noſtrum.) Nec iſta legūtur in Græcis codicibus.

Ante omnia ſæcula.) Abſunt a Græcis libris hæc quoq;.

ANNOTATIONES IN LIBRVM APOCALYPSEOS.

CAPVT. I.

APocalypſis.) Demiratur Valla, cur hic interpres græcam uocem reliquerit. Cum ante hac ſæpe uerterit. Nam Græca uox eſt Apocalypſis, quã latine poſſis dicere reuelationem. Indicauimus alias ex autoritate diui Hieronymi, dictionem hanc nouam a Septuaginta fuiſſe repertam, quo ſermonis Hebraici proprietatem exprimerent. Siquidem illi גלות uocant, quoties res abdita prius aperitur. Hebræorũ more librũ auſpicatus eſt, quiſquis fuit huius operis autor, nempe a titulo. Palam facere.) δεῖξαι .i. ut oſtenderet, ſiue demonſtraret & refertur ad ſequentia, ut oſtenderet per hanc reuelationem Ieſu ſeruis illius, quid mox futurum ſit. Mittens per angelum.) ἀποστείλας διὰ τοῦ ἀγγέλου, id eſt miſſo mandato. Alioqui cum angelum miſerit, quid erat quod mittebat per angelum?

Qui teſtimonium perhibuit uerbo dei & teſtimonium Ieſu Chriſti.) ὃς ἐμαρτύρησεν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, id eſt qui teſtificatus eſt uerbum dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti. Nam Græcis uerbum & teſtimonium eiuſdem caſus ſunt.

Quæcunque uidit.) Interpres addere debuit & quæcunque uidit ὅσα τε εἶδε, ut hic ſit tertius accuſatiuus, pendens a uerbo teſtatus eſt. Quin hoc loco quiddam additum comperio in Græcis codicibus, quod in latinis penitus non inuenitur καὶ ἅτινά εἰσι, καὶ ἅτινα χρὴ γενέσθαι μετὰ ταῦτα, hoc & quæcunque ſunt, & quæcunque oportet fieri poſt hæc.

Beatus qui legit & qui audit.) Græce diuerſus eſt numerus μακάριος ὁ ἀναγινώσκων καὶ οἱ ἀκούοντες, id eſt, beatus qui legerit, & qui audierit uerba prophetiæ. Nam huius addidit neſcio quis de ſuo, uolens opinor exprimere uim articuli græci.

Ab eo qui eſt, qui erat, & qui uenturus eſt.) Ingenue fatendum eſt Græcũ ſermonem nihil omino ſignificare quomodocunque legas ἀπὸ ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. Nã finge poni uerba ipſa, uelut abſoluta, tolerabile eſt ὁ ἐρχόμενος, ſed quid tandem ſignificat ὁ ἦν, ſiue ὁ ὤν? Ad uerbum ita ſonat, ab ens, ab id quod erat, & ab is qui uenturus eſt. Valla putat hac nouitate ſermonis ſignificatam immutabilẽ in deo proprietatem, præſertim cũ in ſpiritibus inflexerit caſum, καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων. Cæterum illud ἐρχόμενος, participiũ eſt uerbi, quod ad utrunque tempus anceps eſt. At hoc ſane loco magis cõueniebat futurum cum præceſſiſſent duo tempora. Qui dilexit nos.) τῷ ἀγαπήσαντι ὑμᾶς. i. ei qui dilexit nos, ut referatur ad patrem, ſitque ſenſus Chriſtum fuiſſe teſtem fidelem patri, qui dilexit nos, & lauit a peccatis per ſanguinẽ eius. Nã ſuo) uertendũ erat ipſius aut eius, ut pertineat ad Chriſtum. Quanquam mox neceſſe eſt mutare perſonam. Et fecit nos reges & ſacerdotes. Sic enim eſt in græcis exemplaribus βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς. i. reges & ſacerdotes.

Etiam amen.) ναὶ ἀμήν. Etiam non eſt coniunctio, ſed aduerbium confirmandi, ut ſit gemina confirmatio altera Græca, altera Hebraica.

Ego ſum alpha & o.) τὸ α καὶ τὸ ω. Qui primus eſt in re quapiam, etiã prouerbio græcis dicitur Alpha, ut apud Martialem alpha penulatorũ, & ω μέγα extrema eſt in ordine literarũ. Qua de re copioſius aliquanto diximus in Chiliadibus noſtris. Et rurſum qui eſt qui erat, & qui uenturus eſt totidem ſyllabis græce ſcriptũ eſt hic, ut paulo ante.

Veſtitum podere.) Podere penultima producta pronunciandũ eſt. Eſt enim græca uox ποδήρης quæ ſignificat ueſtem ad pedes uſq; demiſſam, a pos, inquit Lyranus, quod eſt pes, & hæreo hæres, quod adhæreat talis, imo ab ἀρῶ, quod eſt adapto, quod ad pedes uſq; cõgruat. Quorſum eñ attinebat eandẽ uocẽ, ex græco latinoq; cõflare?

Pedes eius ſimiles aurichalco.) Græce eſt, χαλκολιβάνῳ dictio cõpoſita ex ære & thure. Suidas indicat eſſe genus electri precioſius auro, id conflari dicit, ex uitro & lapide, teſtans eius temperatura fuiſſe menſam ſanctam magnæ ut ipſe uocat eccleſiæ.

Sicut in camino ardenti.) Nõ erat nobis par exemplariũ copia in hoc opere, qđ Apocalypſis uix reperiatur addita in ullis græcorũ uoluminibus. In his ſane quos uiderim codicibus ſcriptum erat, ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι. i. uelut in fornace ardẽtes ſiue igniti, ut ad pedes pertineat participium. Et facies eius.) ἡ ὄψις, id eſt aſpectus.

Et inueniſti eos mendaces.) Hoc loco additum reperi, καὶ ἐβάπτισας, id eſt & baptizaſti, ſed mendoſe ni fallor, quãdoquidem in cõmentariolis græcanicis nihil erat quod ad baptiſmum pertineret. Suſpicor ſcriptum fuiſſe ἀπέπεμψας, id eſt abieciſti ſiue ablegaſti. Sin autem.) εἰ δὲ μή. Sin minus. Id paulo poſt tranſtulit, ſi quo minus.

Angelo Smyrnæ eccleſiæ.) Smyrnẽſium eſt græce σμυρναίων. Et itẽ paulo poſt. Et angelo Pergami eccleſiæ græce eſt Pergamenſis eccleſiæ, τῆς ἐν περγάμῳ.

Doctrinam balam qui docebat in balac.) Recte admonet Valla, paulo ante illic dictũ pro iſtic. Nam Græci carent hac pronominum differentia. Cæterum hiſtoriam de Balac rege & Balaam propheta habes Numerorũ cap. 25. Calculũ candidũ.) ψῆφον λευκόν. Olim calculis ferebant ſuffragia. Vnde albo lapillo notari dicũtur quæ ꝓbant̃, atro quæ damnantur. Et in ſuffragijs comitiorũ, nomen eius cui fauebatur calculo inſcribebãt.

Thyatiræ eccleſiæ.) θυατείρων. i. Thyatirenſiũ. Pedes eius ſimiles aurichalco.) Rurſus eſt, λιβανοχάλκῳ, de quo modo diximus. Et mãducare de idoloticis.) De Idolothytis legendũ eſt, hoc eſt ſimulacro immolatis. Vt ageret pœnitentiã.) ἵνα μετανοήσῃ. i. ut reſipiſceret quod tamẽ ad hunc modũ fere uertit. Tãq; uas figuli.) ὡς τὰ σκεύη τὰ κεραμικά. i. tãq; uaſa fictilia. Et angelo eccleſiæ Sardis.) τῆς ἐν σάρδεσιν. i. eccleſiæ Sardenſis. Et itẽ aliquãto inferiꝰ angelo Philadelphiæ τῆ ἐν φιλαδελφίᾳ. i. Philadelphienſis eccleſiæ. Qui aperit & nemo claudit.) Laurẽtius legit, claudet & aperiet, futuro tẽpore. Et addit κλείσει αὐτὴν εἰ μὴ ὁ ἀνοίγων. i. Claudet eũ, niſi qui aperit, uerũ noſtrũ exemplar cõſentiebat cũ æditiõe noſtra. Angelo Laodiceæ eccleſiæ.) τῆς ἐκκλησίας λαοδικέων. i. eccleſiæ Laodicenſiũ. Neq; frigidus es, neq; calidus.) οὔτε ζεστός. i. neq; feruidus, a ζέω ferueo.

Incipiam te euomere.) μέλλω σε ἐμέσαι. i. euomam te, Quod tamẽ interpres ad hũc modũ gaudet uertere. Dicis quod diues ſum.) Ex his uerbis nullus alius ſenſus percipi põt, niſi quod ille dicat Chriſtũ eſſe diuitem, proinde omittenda erat cõiunctio quod quæ hoc loco latine loquẽtibus nullũ habet uſum. Aurũ ignitũ ꝓbatũ.) Græca ſecus habẽt, πεπυρωμένον ἐκ πυρός. i. ignitũ ex igni, ad eũ ferme modũ interpretant̃ & Græcanica ſcholia. Fortaſſis interpres legit πεπειρωμένον, unde addiderit ꝓbatũ. Cõfuſio nuditatis.) αἰσχύνη. i. turpitudo ſiue ꝓbrũ aut pudor. Collyrio inunge oculos.) κολλούριον. Colluriũ quã uocẽ dictã putant ab ijs quæ trũcatã habent caudam. Eſt hoc loco pharmaci genus. Ego quos amo.) ὅσους ἐὰν φιλῶ. i. quoſcũq; amo. Similis erat aſpectui lapidis iaſpidis.) ὅμοιος ὁράσει, λίθῳ ἰασπίδι. i. ſimilis aſpectu, lapidi iaſpidi. Similis uiſioni ſmaragdinæ.) Id eſt ſimilis aſpectu ſmaragdino, ut ſubaudias lapidi. Nã ita modo dixit σαρδίνῳ id eſt Sardenſi lapidi. Et requiẽ nõ habebãt.) οὐκ ἔχουσιν. i. nõ habent, Ac mire ſubito mutauit genus, cũ dixiſſet animãtia ſubiecit λέγοντες dicẽtes. Sanctus ſanctus ſanctꝰ.) In Laurẽtianis codicibus, ut ipſe indicat, ſanctus nouies repetit̃. At in meis ter dũtaxat poſitũ erat, Ac nuſq; maior uarietas q̃ in hoc uolumine, quod græcis hic liber ꝓpemodũ inter apocrypha habebat̃. Qui erat & qui eſt.) Eadẽ ſunt uerba, de qbus ante iam dictũ eſt. Propter uoluntatẽ tuã erant.) Græce eſt εἰσὶ ſunt nõ erũt. Intus & foris.) ἔσωθεν καὶ

ϑεν καὶ ὄπισθεν.i.Intus & in tergo,hoc ē utraq; parte mēbranæ. Leo de tribu Iuda.) ὁ λέων ὁ ὢν ἐκ τῆς φυλῆς ἰούδα,id eſt leo ille qui eſt e tribu Iuda. Et cantabant canticū.) καὶ ἄδουσιν, id eſt canunt. Et feciſti nos.) ἡμᾶς,Laurentius legit αὐτοὺς,id eſt eos.Deinde nō eſt regnum,ſed βασιλεῖς reges ut ſuperius indicauimus. Et erat numerus eorum milia miliū.) Laurentius legit μυριάδες μυριάδων,χιλιάδες χιλιάδων Myrias ſignificat decem milia.Chilias mille,noſtrum exemplar magis conſentiebat cum uulgata latinorum æditione.

Et audiui unū de quatuor animalib⁹ tanq̃ uocē tonitrui.) Valla legit ὡς φωνὴ.Noſtri codices habebāt φωνῆς.Alioqui dicēs erat dicendū nō dicentē. Bilibris tritici.) Græce eſt Chœnix,id eſt menſura tritici aut leguminis quæ ſatis ſit in cibū diurnū. Et denario tantū eſt,nec addiť uno. Equus pallidus.) Græce eſt χλωρὸς uiridis.Atq; ita uertit ipſe paulo poſt.Et omne fœnū uiride. Sicut ficus mittit groſſos.) βάλλει,id eſt abijcit,& groſſos eſt ὀλύνθους. Sicut liber inuolutus.) ὡς βιβλίον εἱλισσόμενον,id eſt ut liber qui uoluitur ſiue cōuoluitur. Eadē uox eſt in pſalmis de cœlis immutatis. Duodecim milia ſignati.) Græcis ſignati nō repetiť niſi in initio & fine.Nec addiť ad ſingulas tribus, ut admonet Valla,quanq̃ in noſtris exēplarib⁹ addebať.Et ſignati eſt participiū a uerbo ſigillo,ac ſi dicas ſigillati,& ſigillo obſignati. Salus ei qui ſedet.) σωτηρία quod magis ſonat ſaluationem.Alioqui quid opus erat precari ſalutē Chriſto. Et lauerūt ſtolas ſuas.) καὶ ἐπλάτυναν τὰς ςολὰς αὐτῶν, i.dilatauerūt ſtolas ſuas.Interpres legiſſe uideť ἔπλυναν.Et deducere ποιμανεῖ.i. paſcet ſiue reget more paſtorum. Ad uitæ fontes.) ἐπὶ ζώσας πηγὰς,id eſt ad uiuos fontes.

EX CAPITE VIII.

HAbēs thuribulū.) λιβανωτὸν,qđ alias thus ſignificat. Diciť apſinthiū.) ἄψινθος id eſt apſinthus,Alluſit ad etymologiā græcæ dictionis,quæ inde dicta eſt,qđ bibi non poſſit,quaſi dicas apinthon.Agit enī de aquis uerſis in amaritudinē. Væ uæ.) Laurētianus codex addidit τρὶς,id eſt ter,meus habebat τοῖς & bis tantum habebat uæ.

EX CAPITE IX.

ET habebāt loricas.) θώρακας,id eſt thoraces. Nomē illi Hebraice Abaddon.) ἀββαδὼν,Hebræis אבר pdere eſt inde אֲבַדּוֹן quaſi dicas perditor aut perdēs. Latine nomē habet extermināns.) Hoc interpres adiecit de ſuo. Quādoqdē Ioannes,aut quiſquis fuit alius græce ſcripſit,Contentus ab ijs intelligi qui græce ſcirent.Nec tamen eſt cur tantopere ſtomacheť Valla,ſi interpres uoluit & latinos ſcire quid ſit apollyon. Vicies milies dena milia.) δύο μυριάδες μυριάδων, id eſt duæ myriades myriadū.Myrias ut modo diximus decem milia complectitur.

Loricas igneas.) θώρακας,id eſt,Thoraces.

EX CAPITE X.

PEdes eius ut columna ignis.) ὡς ςύλοι,id eſt ut columnæ. Quemadmodum leo cum rugit.) Græce eſt μυκᾶται,id eſt mugit,Fortaſſe qđ Græci non habeant eam differentiam quā latini. Signa quæ locuta ſunt ſeptem ton.) σφράγισον,id eſt obſigna uelut occultanda.

EX CAPITE XI.

SImilis uirgæ & dictum eſt mihi.) λέγων dicens,quaſi uirga loqueretur.Niſi nominatiuus poſitus eſt abſolute loco genitiui. Et accepiſti uirtutem tuam magnam & regnaſti.) ἐβασίλευσας aptius hic uertiſſet & regnum adeptus es.

EX CAPITE XII.

ET clamabat parturiens.) κράζει, id eſt clamat.Id arguit quod mox ſequitur & cruciatur ut pariat,Iam q̃ apte hæc cōueniant in diuā Ieſu matrē Mariam,uiderint ipſi q quod de eccleſia dictū eſt ad illā detorquent, Imo quod de ſapientia dictū eſt,hoc eſt de Chriſto,ad Mariā detorquēt,præter ueterū omniū interpretationē. Vt eā faceret trahi a flumine.) ἵνα ποταμοφόρητον ποιήσῃ.i.ut efficeret,ut illam auferret flumen,ſiue ut raperetur flumine Græce iucūdius dixit uoce compoſita.

EX CAPITE XIII.

ET admirata eſt uniuerſa terra poſt beſtiam.) καὶ ἐθαυμάσθη ἐν ὅλῃ τῇ γῇ ὀπίσω τοῦ θηρίου, id eſt admiratio fuit in tota terra poſt beſtiam. Qui in captiuitatē duxerat.) εἴτις αἰχμαλωσίαν συνάγει, εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπάγει. i. qui captiuitatē cōtrahit, in captiuitatē abit Laurentius ſecus legit. Characterem in dextra,) χάραγμα, id eſt notam impreſſam, ſiue in ſculptam.

EX CAPITE XIIII.

QVod mixtum eſt mero.) τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου, ut mero ſit ablatiui caſus, & referatur ad uino. Nam Græcis κεράννυσθαι dicitur, quod infunditur in calicem bibituro, etiam ſi non diluatur aqua, aut alio potus genere.

Amodo iam dicit ſpiritus.) Græci ſic diſtinguūt, ut amodo ſit finis ſententiæ ut ſit ſenſus poſt hac fore beatos q in dño fuerint mortui. Deinde ſequit̄ ναὶ λέγει τὸ πνεῦμα. Etiam dicit ſpiritus. Et hic etiā confirmantis eſt. In lacum iræ dei.) εἰς ληνὸν qui eſt lacus, in quem exprimitur uuarū liquor.

EX CAPITE XV.

QVia ſolus pius es.) ὅσιος Laurentius legit ἅγιος, id eſt ſanctus.

Veſtiti lapide mundo & candido.) Græce eſt λίνον, id eſt lino mundo. Interpres legiſſe uidetur λίθον, quæ dictio una dūtaxat literula differt a lapide. Et ſplendido magis eſt ꝙ candido, λαμπρόν.

EX CAPITE XVI.

VVlnus ſæuū ac peſſimū.) κακὸν καὶ πονηρόν. i. malū ac malū, græce em̄ bis idē dixit Niſi mauis miſerū ac malū. Qui es, & qui eras.) Quāꝗ interpres mutauit ꝑſonam, tamē totidem ſyllabis dictum eſt, quibus ſuperius qui eſt, qui erat quī uenturus eſt, ὁ ὢν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος. Etiā dn̄e.) ναὶ κύριε. Etiam cōfirmantis eſt.

Grando magna ſicut talentū.) ὡς ταλαντιαία. i. talentaris & magnitudine talenti. Talentū magnum antiquis dicebatur, unde quicquid ingens eſſet, id ταλαντιαῖον uocabant.

EX CAPITE XVII.

SVpra beſtiā coccineā.) κόκκινον, id eſt coccinā, purpurā regū indicans.

Et hic eſt ſenſus.) ὧδε ὁ νοῦς. i. hæc eſt mens, ſiue intellectus.

EX CAPITE XVIII.

ET in delitijs fuit.) καὶ ἐστρηνίασε, Idē uerbū, quo cōpoſito uſus eſt Paulus in epiſtola ad Corinthios. Cū autem luxuriatæ fuerint in Chriſto uolūt nubere, de quo pluribus ſuo dictū eſt loco. Itē paulo poſt, καὶ στρηνιάσαντες. i. & laſciuierunt.

Lignum tinium.) θύϊνον. Et ſimilæ.) καὶ σεμίδαλιν. Lapidē molarē magnū.) λίθον ὡς μύλον, id eſt lapidē tanꝗ molam. Hoc impetu mittetur.) οὕτως ὁρμήματι. i. ſic impetu mittetur.

EX CAPITE XIX.

QVaſi uocem magnā tubarū multarū.) ἤκουσα φωνὴν ὄχλου πολλοῦ. i. audiui uocem turbæ multæ. Proinde cōſentaneū eſt interpretē ſcripſiſſe turbaꝝ nō tubarū.

Alleluia.) Quod Hebræis ſonat, laudate dn̄m. Siquidē הללו laudate eſt יה dn̄s. Ea uox crebra eſt in pſalmis laudate dominum.

Vide ne feceris.) ὅρα μή. i. uide ne. Feceris addidit interpres, quo magis explanaret ſententiam. Et calcat torcular uini.) ληνόν, quod ante uertit lacū.

Gog & magog.) Accuſatiui caſus eſt utrūꝗ & generis maſculini, quod articulus Græcus declarat τὸν γὼγ καὶ τὸν μαγὼγ, ſiue pro hominibus accipiēda ſunt ſiue pro gente. Nec eſt congregabit, ſed συναγαγεῖν. i. ad congregandū, aut ut cōgreget eos. Porro eos nō refert̄ ad angulos, aut gentes, ſed ad Gog & Magog. Ego ſum alpha & ω.) γέγονα τὸ ἄλφα, καὶ τὸ ω. Noſter codex conſentiebat cū uulgata horū temporū æditione.

Iaſpidi ſicut chryſtallū.) κρυσταλλίζοντι, id eſt Chryſtalliçanti, ut referat̄ ad lapidem.

Qui nocet noceat.) ὁ ἀδικῶν id eſt qui male agit, ſiue qui iniuſtus. Et ad huc poſitum eſt pro amplius. Beati qui lauant ſtolas ſuas.) Longe aliud Græci

μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ,id eſt,beati qui faciunt mandata eius.Interpres legiſſe uidetur,οἱ πλύνοντες τὰς στολάς.Sed unde quod ſequitur in ſanguine agni? Nam id quidem apud Græcos prorſus non legitur. Etiam uenio cito.) καὶ ἔρχομαι ταχύ.Næ eſt cõfirmantis. At idem aduerbiũ mox repetitur græcis, ναὶ ἔρχου κύριε ἰησοῦ, id eſt, etiam ueni dñe Ieſu. Quãq́ in calce huius libri,nonnulla uerba reperi apud noſtros, quæ aberãt in Græcis exemplaribus, ea tamen ex latinis adiecimus. Teſtat̃ diuus Hieronymus Apocalypſim,ne ſua quidẽ ætate fuiſſe receptam a Græcis. Ad hæc quoſdã eruditiſſimos uiros, totũ hoc argumentũ,ceu fictũ multis cõuicijs inſectatos fuiſſe, quaſi nihil haberet apoſtolicæ grauitatis,ſed uulgatã tantum rerum hiſtoriam figurarum inuolucris adumbratã. Vt de his interim nihil dicam,me nõnihil mouerunt cũ aliæ coniecturæ,tum illæ, quod reuelationes ſcribens tam ſollicite ſuum inculcat nomen.Ego Ioannes,ego Ioãnes perinde quaſi ſyngrahã ſcriberet non librum,idq́ non ſolũ præter morem aliorum apoſtolorum,uerum multomagis præter ſuum morem,qui in euangelio modeſtiora narrãs, non exprimit tamen uſq́ ſuum uocabulum,ſed notulis indicat. Et Paulus coactus referre de uiſionibus ſuis, rem ſub alterius exponit perſona. At hic tam arcana cum angelis colloquia deſcribens quot locis inculcat,ego Ioannes. Ad hæc in Græcis quos ego uiderim codicibus,non erat titulus Ioannis euangeliſtæ,ſed Ioannis theologi, ut ne cõmemorem, ſtilũ non parũ diſſonantẽ ab eo qui eſt in euangelio & epiſtola. Nam de locis,quos quidã calumniati ſunt,uelut hæreticorũ quorundam dogmata redolentes,nõ magni negocij ſit diluere,hæc inquã me nõnihil mouerent,quo minus crederẽ eſſe Ioãnis euãgeliſtæ,niſi me conſenſus orbis alio uocaret,præcipue uero autoritas eccleſiæ,ſi tamen hoc opus,hoc animo comprobat eccleſia,ut Ioannis euãgeliſtæ uelit haberi,& pari eſſe pondere, cũ cæteris canonicis libris. Iam Dorotheus Tyri epiſcopus ac martyr in compendio uitarum prodidit Ioannẽ euangeliũ ſuũ ſcripſiſſe in inſula Patmo. Cæterũ de Apocalypſi nullã omnino facit mentionem. Nec Anaſtaſius quidem in ſuo Catalogo audet affirmare,opus hoc illius eſſe,tãtum ait receptum a quibuſdam tanq̃ illius opus. Equidẽ uideo ueteres theologos magis ornandæ rei gratia,hinc adducere teſtimonia,q̃ ut rem ſeriam euincant. Quandoquidem inter gemmas etiã nõnihil eſt diſcriminis, & aurũ eſt auro purius ac probatius. In ſacris quoq́ rebus, aliud eſt alio ſacratius. Qui ſpiritualis eſt,ut inquit Paulus,omnia dijudicat & a nemine dijudicatur.

ANNOTATIONVM ERASMI ROTERODAMI IN NOVVM teſtamẽtum ab eodem recognitum,idq́ ad Græcorum codicum fidem, deinde ad uetuſtiſſima & emendata utriuſq́ linguæ exemplaria, poſtremo, ad probatorum autorum citationes, & interpretationes,finis. Baſileæ, Anno ſalutis hũanæ. M.D.XVI. Kalendis Martij.

QVamq; Eraſmus noſter literarum omnium decus ac delitiæ, pro inſigni modeſtia ſua, in hoc opere, præter minutias & merendam, nihil exhibiturum ſe, alicubi præfatus ſit, tamen has minutias, tam decenter tractauit, tam feliciter expoliuit, hanc merendam, tam dapſiliter inſtruxit, tanta mũdicie apparauit, tam feſtiuis, deniq; ac bonis uultibus protulit, ut nemo non, niſi uel ægerrimi, uel emortui prorſus ſtomachi, ab hac merenda & eruditione & pietate ſaginatior diſceſſurus ſit, ſi quis modo abſcedere poſſit, & nõ magis, inſtar Lotophagorum indiuiduus uelit eſſe conuiua, cũ iã id cõſtet Eraſmicas eſcas, doctiſſimos quoſq;, addo & optimos quoſq; ardenter ſectari, arridenti ne allectos nitore, an ſplendore lauticiarum ineſcatos, incertum. Vtrũq; ſane, ſiue magnifice, ſiue ſplendide literariũ epulum inſtruendũ ſit, perinde ei præſentiſſimum eſt ac peculiare. Id quod cum nuſq; non, tum hic maxime, ac beatiſſime. Quod & teipſum lector optime iamdudum teſtari non ambigo ſi modo utcunq; ſpectaris, quam ſplendidis dapibus euangelicæ doctrinæ, q̃ delicatis embammatis & proſphagijs doctiſſimarum ſuarum annotationum menſam onerarit. Quis enim uetuerit euangelicam philoſophiam, panem appellare, a Chriſto ipſo ſic dictam? Si uero nitorem quoq; animaduertas, nõ teſtabere modo, ſed & obſtupeſces, cum nihil uſq;, uel ſubmucidum, uel cibarium appareat. Omnia tãta uenuſtate uernant, omnia tanto ſulgore radiant, omnia tanta maieſtate exurgũt, ut plane recens (ſicut olim ab apoſtolis) germaniſſime e cœleſti penuario deprompta credas. Ea ẽm in re, nõ ſolũ clariſſimo cuiq; architriclino & interpreti non cedit, uerum & plæroſq; longo interuallo poſt ſe relinquit, nedũ iam illũ triuialibus conferamus. Hæc q̃dem tute ipſe lector candide, plenis, ut aiunt, buccis teſtaberis. Ego uero, cui hac hyeme theologiæ alioqui apud Baſilienſes uacaturo, feliciſſima magni Eraſmi conſuetudo contigit, non poſſum non teſtari, infatigabilem hominis ſtrenuitatem, uix credendam in tractando fidem, ut plane ſicut raritate eruditionis Phenicem uolucrem, ita & inuicto animi robore phenicem arborem hoc eſt palmam referat. Admirabile ẽm ſpectaculũ mihi erat, imo ſpectandũ miraculũ, dictantẽ recognoſcentẽq;, quãtũ tria præla exciperẽt, uidere, ac nihilo ſecius interim, græca, latinaq; exẽplaria, eaq; uaria & uetuſtiſſima cõſulentẽ, græcos latinoſq; īterp̄tes cõferentẽ, priſcos ac recẽtiores, primæ ſimul ac infimæ claſſis ſcriptores ꝑpẽdentẽ. Hinc eſt ꝙ nõ ſenſa mõ aperuerit, qbꝰ plæriq; interpretũ clariſſimoꝝ cõtẽti ſũt (nã apđ uulgares uix ἅλς ἄναλον ad panẽ apponet) ſed nec uerbula minima articuloſq; ipſoſ & apiculos minutiſſimos præterierit. Ob eam ſedulitatẽ plurimum Eraſmo deberemus, ſi uel tenuiſſimã & parciſſimã cenulam afferret. Quãtum igitur? tantas lauticias inferenti? Et uel hoc noĩe potiſſimũ, qđ ſup̱ oĩa uultus, minime uultuoſi, imo boni, ut poeta ait, imo optimi, ad tã regales, ſaliareſq; luxus accedũt, Singula equidẽ hilari fronte, obuijs manibus, promptiſſima ſedulitate ꝓfert. Nihil qđ ad rem, nitorẽq; p̱tineat, abdit, nihil parcius expẽdit, ut auari, nihil cunctãtius affert, ut liuidi, nihil lentius adducit, ut ſegnes, nihil obijcit impetu, ut faſtuoſi. Solus candor, ſola beniuolentia, ſola liberalitas, curæ illi eſt. Hinc eſt ſingularis illa, miraq; ingenuitas, qua ſe ipſum non agnoſcit, ſuaq; ſemp̱ eleuat. Et cũ ſumma ꝓferat, minutias uocet, cum nihil officij prætermittat, nihil præſtare ſe fateat̃, cũ nihil alienius ſit illi quã aliena oſtentare ſe gloria, ſuarũ etiã laudem partem in alios reijcit. Quale & illud exemplũ, cũ me ſubſidiariã ſolã in caſtigandis formulis operã, accerſitum a Frobenio illo chalcographorũ omniũ diligentiſſimo, perinde ac non aſymbolũ, Theſea etiã ſuũ uocare dignatus ſit, plane tanto Heroi mea opera alioq ne tãtillũ q̃dẽ uel opus fuerit, uel ꝓfuerim. Quãq; nõ nihil tædij diſpendijq; libẽter ſuſcepimus, facileq; decoximꝰ, ne quatenus poſſemus, tam pio deeſſemus operi. Nimirũ Eraſmicũ imitati exẽplũ, qui & ipſe hic, cæteris rebus omiſſis bonã tẽporis partẽ, in hoc collocauit negociũ. Qui & ubiubi noctes dieſq; deditiſſimam nauat operã, ut ſæculũ noſtrũ, nõ tam cultioribus q̃ ſacratioribus eniteſcat literis, quarũ ipſe antiſtes, ut eſt incõparabilis, ita & munificẽtiſſimus. Quid nũc igiĩ reliqui, lector, niſi ne in ingratitudinis ſcopulũ

dinis ſcopulum impingamus,ne ue hoſpitalitatis ſacratiſſimum ius prophanemus, ſed hunc ueꝝ theologũ uero honore,quo apoſtolus preſbyteros coli uult,certatim adornemus,ſed & amore perpetuo hũc πανεράσμιον Eraſmũ proſequamur,& eo potiſſimũ,quẽ ille maximope & ſanctiſſime,tanq̃ fructum e nobis expectat, nempe, ut ſalubres illas ſuas præceptiones,tam ope q̃ ingenio cõplectamur. Vale.

EMACVLATA IN EVANGELIIS.

Pagina.2, Verſu.29.Lege,qm̃ erat iuſtus.Eadẽ,uer.35.le.e ſpũſancto.Pa,3.uer.11.le.ecce magi.Pa.5.uer.25.le.ἐκκόπτεται.uer.32.l.cõgregabit.Pa.8.uer.29.le.amen qppe dico uo/bis.Pa.13.uer.8.le.μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς.Pa.15.uer.19.&.25.le.famulus,p filius.Pa.17.uer.36 lege ἐθαύμασαν.Pa.18.uer.26.le.μήγε,ἔχη.Eadẽ.37.le.κρασπέδου.Pa.19.uer.28.le.ὅτι οὐδέποτε.Eadẽ.36.lege.ἐσπλαγχνίσθη.Pa.23.uer.27.le.βαπτισοῦ.Pa.30.uer.4.le.reddit ac facit.Pa.39 lege,ἔλαμψεν.Pag.49.uerſ.4.le.emittit.Pa.53.lege,οὔτε ἐκγαμίζονται.Pa.57.uer.24.lege,εἶπε.Pa.59.uer.4.le.ἁπαλός.Pa.61.uer.15.le.πολλῶν.Pa.62.uer.33.le.δ' ἑτοιμάσ.Pa.64.uer.28.le.πάντες.Pa.71.uer.30.le.deuoluit.Ea.uer.32.le.ueſtimentũ eius.Eadẽ,uer.ulti.le.uenite uidete.Pa.75.u.19.le.illũ.Et mane.Pa.78.u.31.le.uocat ad ſe.Pa.79.u.4.le.προέδωκεν Pagina.83.uer.12.le.ueniunt.Pagina.84.uer.28.lege.κλαίοντας,καὶ ἀλαλάζοντας.Pagi.85.uer.2.le.quod ederet.Pa.92.uer.8.le.οὐκ ἔχετε;οὔπω.Eadẽ,uer.28.le.διέβλεψεν.Pa.102.uer.35.lege ἐκεφαλαίωσαν.Pa.103.uerſu ultimo, le.ſemẽ fratri ſuo.Pagi.104.uer.9.lege ἔχομεν.Pagi.105.uer.31.le.ὅσα.Eadẽ,uer.23.lege,gazophilaciũ.Pa.110.uer.13.lege,προελθών.Pa.118.uer.1.lege,εἰσηκούσθη.Pagi.121.uer.22.le.remiſſione.Pa.123.uer.36.lege.ἑπτά.Pagi.124.uer.7.lege πληρώμενον.Eadẽ uer.14.redirent illi remanſit.Pa.125.lege Βαχωνίτιδος.Pagi.128.uer.8.le.εἴρηται.Pagina.134.uer.1.lege διανυκτερεύων.Eadẽ,uer.15.lege.ἀκοῦσαι.Eadẽ,uer.26 le.ἀφορίσωσιν.Eadem,uer.28.le,χαίρετε.Eadem,penultimo le.ψευδοπροφήταις.Eadem latina uer.36.lege, Væ uobis.Et penultima,lege,pſeudoprophetis. Pa.135. uerſu. 13.le. ἀγαθο/ποιῆτε. Pa.136.uer.36.lege,διασώσῃ.Pagi.137.uer.11.lege,στρατιώτας.Eadẽ uer.19.le.ὑγιαίνοντα.Eadem.29.lege,τεθνηκώς.Pagina.139.uer.11.lege,αὐτοῖς πάντων ἤρξατο.Eadem latina,uerſ.12.lege,a filĳs ſuis omnibus.Pagi.142.uer.4.lege,συνεπληροῦντο.Eadẽ,uer.35.le,αὐτὸν.Pa.146.uer.12.lege,ἀκολουθείτω.Pa.147.uer.lati.25.le.dæmoniũ & diſſipauit. Incre.&c̃.Pa.148.uer.penul.le.ἀκολουθήσω.Pa.150.uer.18.adde poſt ἔμπροσθέν σου, hæc καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶπε.Similiter in latino poſt ante te.adde,Et cõuerſus ad diſcipulos dixit.Pagi.152.u.16.l.abũdãt hæc.Et ille ſi pſeuerauerit pulſans.ea.u.25.p quẽ.l.a quo.Pa.156.u.1.le.φοβηθῆτε.Et iterũ uer.3.idẽ uerbũ deprauatũ.Eadẽ,in latino uer.34.l.mihi bona.Eadẽ.36 repoſita.Pa.157.uer.38.le.οὓς.Pa.158.uer.15.le.καὶ ὁ κριτής,& uer.ſeqn.le.βάλλῃ,& uer.29.le.αὐτοὺς,δοκεῖτε.Pa.160.uer.27.le.cõſummor.Pa.164.uer.24.le.συγκαλεῖ,& uerſ.28.lege ἐνενηκονταεννέα.Pa.168.uer.24.l.puſillis iſtis.Pa.170.u.13.l.ἅπαντας,κτλ.Pa.171.uer.7.l.ἆρα,Pa.174.uer.11.le.μνᾶ.Itẽ.12.pa.176.le.ἐπερίψαντες.Pa.176.uer.3.le.ὅτι ὁ οἶκος.& in lati.uerſ.11.le,in uno dieꝝ illoꝝ.Pa.179.uer.28.le.πάντων ἐπιβάλλουσι.Pa.187.uer.11.leg.κακούργους.Pa.190.uer.1.le.ἀλλάγε.Pa.193.uer.13.le.dicit.Pa.194.uer.22.le.εὑρήκαμεν,& in lati.uer.6.l.phibui.Pa.197.uer.33.l.ἔχει.Itẽ.36.l.ἔχει.Pa.199.uer.12.mediã ſamariã,mediã abũdat.Pa.200.u.26.le.ἐπὶ τούτῳ.ea.u.29.l.νοσήματι.Pa.202.u.11.l.τὴν ὥραν.Pa.209.uer.18.le.ὑμῖν.Pa.212.uer.3.le.ζώντος.Pa.213.u.37.le.ἔλεγον οὖν.Pa.214.uer.11.le.de ſupnis.Pa.216.uer.34.le.ταῦτα εἰπών.Ea.u.22.le.anq̃ Abrahã eẽt.Pa.217.u.14.l.πρὸς.ea.u.pen.l.ipẽ de ſe.Pa.229.u.32.l.iſchariote.Pa.231.u.8.le.ἔργα,πιστεύετε.ea.u.8.l.opa ,credite Pa.232.u.28.le.φέρει.Pa.233 le.οἴδαμεν.Pa.235.u.29.le.ἐρωτήσετε.Pa.236.u.1.le.ὑμῶν.u.23.le.δώσει.u.ul.l.,p mũdo rogo.Pa.244.u.1.le.ἐξῆλθεν.u.21.l.albis ſedẽtes.u.26.l.uidet.Pa.245.u,26.le.βάλλε.Pa.246.u.12.l.βάλλετε,& uer.18.le.διεζώσατο,& uer.26.le.ὧν.Pa.250.uer.17.le.linguæ.Pa.251.uer.3.le.μεμεστωμένοι.Eadẽ,uer.16.le.καίτοι.& lati.28.le.p illũ deus in medio.Pa.252.uer.5.le.fratres,cũ liceat.Pa.253.u.penul.lege,in tẽplũ ambulãs & ſaliẽs ac laudans.Pa.254.u.14.le.πατέρων.Pa.255.uer.34.lege,factus ſit.Pa.260.uer.16.προσεκολλήθη.Pag.26.uer.37.lege.uerba blaſphema aduerſus.Pa.262,uer.20.le.locutus eſt aũt deus ſic,φ.Pa.264.uer.7.le.σινᾶ.

Pag.266

Pa.266.uer.32.le.ſpiritus cũ immũdi e multis.Pagi.272.uer.8.le.ἀνάςηθι.Pagi.273. uer.
6. lege,uidet.&.8. lege in tiĳs alligatum ſummiti.Pag.280.uer.23.lege,διαςρέφων, & ſe-
qu enti le.χεῖρ τῷ.Pa.282.uer.30.le,σάββατον,λαληθῆναι.Eadẽ,uer.ulti.lege,ὄχλον.ea.uer.31.
le.θεὸς.Pa.285.uer.31.le.ex illis.Pa.292.uer.6.le.demiſerũt.Pa.293.uer.20.lege,προςεταγ-
μένους.Pa.295.uer.2.le,εἰ μὲν οὖν ἦν.Pa.298.uer.28.lege,καταςείλας.Pa.302.uer.10. le, ἀναβαί-
νειν εἰς ἱερουσαλὴμ,ὅτε δὲ ἐγένετο. Pa.304.uer.7.lege,μνάσωνι.eodẽ uer.20.lege,eos q in genti
bus ſunt omnes Iudæos.Pa.304.uer.ultimo lege,οὐκ.Pa.505.uer.16.lege, Ciliciæ,cæterũ.
educatus in hac ciuitate.Eadẽ,uer.22.le.ſicut & princeps.Pa.307.uer.28.le.συνειδήσει.Pa.
309,uer.27.lege,duobus qbuſdã centurionibus.Pagi.310.uer.7.lege,ἑπτά σε,ἐξέωσθε.Pa,311.
uer.10.lege,æquiore.Pa.312.uer.33.Adierunt.Pag.314.uer.35.lege,ἐμαυτὸν.Pa.315.uer.5.le
ge,θρησκείας,eadẽ.uer.ulti.lege,populo.Pagi.316.uer.1.lege,ἀποςέλλω.Pa.317.uer.19.lege,
emenſi. Pag.322.uer.18.le.εἰπέ.Eadem,uer.18.lege,auditu audietis.

EMENDATA IN EPISTOLIS

Pagina.3.uerſu.1.lege,mendacio & uenerati ſunt & coluerunt.Eadem,uer.17.lege, for-
nicatione,uerſutia,auaricia.pagina.8.uer. 16. χριςὸν abundat.pagina.9.uerſu.4. lege,au-
tem.pagina.11.uerſu.6.lege,ſerui.pagina.18.uerſu.14.lege, quicunq; inuocauerit.pagi-
na.19.uerſu.24.lege,τὸ νῶτον.pagina.20. uerſu. 15. lege, ſi tu ex. pagina. 24.uerſu. 2.lege,
ζῶ.pagina.26.uerſu.37.lege,ἢ εἰς ἱερουσαλὴμ. Eadem, uerſu.6.lege, ita porro annitens.pa-
gina.28.uer.12.lege,ἀφίκετο.Eadẽ,uer.20.lege.τέρτιος.Similiter in latino uer,19.lege, Ter
tius.pagina,30.uer.30.lege,γνώμη.pagina.37.uer.8.lege,ἥττημα ἐν ὑμῖν.pagina.39.uerſ.9.
lege,ut illi.pagina.46.uer.11.lege,προλαμβάνει.Eadẽ,uer.12.lege,occupat.pa. 48.uer.22.
lege, εἴτε.pagina. 49.uer.17.lege,μέρους.& in latino lege,ex parte enim.Itẽ uer.28.lege,
τούτων.pa.51.uer.30.lege,ſanctorũ.pa.52.uer.9.lege,εἰμὶ,pa.53.uer.26.lege,nõ reſurgunt.
Cur & baptizant̃,p illis? Quid.pa.57.uer.31.lege,quod & poſt hac erepturus eſt,& uer.
34.lege,collato p multos gratiæ.pa.61.uer.3.,p pudoris le.dedecoris.Itẽ uer.5.l.ſed ma-
nifeſtatione.pa.64.uer.10.le.nõ eſtis.& uer.11.ſed eſtis.pagi.66.uer.15.lege,hãc quoq;
erga.pagi.68.uer.11.lege,χορηγῆσαι,& ſequẽti,le,αὐξῆσαι.pa.69.uer.3.lege,in oẽm inobe-
dientiã,& uer.4.lege,Quæ fuit.pagi.70.uer.8.le.λαμβάνετε.pa.71.uer.25.le.δίψη.pagi.72
uer.21.lege,γὰρ δύναμίς μου,& uer.21.le.fortitudo mea.pa.76.uer.24.le,ἐδόξαζον,& uerſu
ulti.le.ὁ ποῖοι.pa.82.uer.8.lege,χαρὰ.pa.92.uer.17.lege,ἐκτρέφετε.pa.93.uer. 12.le. δέξασθε.
&.24.lege,ὅν.pa.96.uer.22.lege,eaq; res.pa.105.uer.6.lege,συνεζωοποίησεν σὺν.pagi. 107.
uer.37.lege,Ieſus.pa.108.uer.6.lege,πολὺν,& uer.8.le.ἀσπάζεται.uerſu.9.le.dilectus & de-
mas.Salutate.pa.109.uer.26.le.recipientes.pa.110.uer.22.lege,ζητοῦντες.eadem,uer.27.
lege,ἱμειρόμενοι.pa.113.uer.11.le.θεοδίδακτοι,&.24.lege,οὕτως.pa.114.uer.16.le.λοιποί.pa. 117.
uer.20.lege,ὧν,&.23.lege,ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν,&.29.lege,πάσῃ,&.36.lege,ἐν τῇ ἀδικίᾳ.pag.
122.uer.22.le,πολλῷ.pa.124.uer.21.le,ἐπηκολούθησεν.P.125.u.26.le,χριςοῦ.pagina.134.uer.17
lege,παράβασις,& uer.35.lege,ὑποτάξαι αὐτῷ.pa.135.uer.32.lege noſtræ.pa.138.uer.8.le.καθισέ-
τα.pa.139.uer.4.lege,boni pariter ac.pagi.145.uer.35.lege,ἀφαιρεῖν.pagi.146.uerſ.5.lege,
προσφέρονται.pagina.148.uerſu.33.lege,ex uno.pagi.151.uerſu.16.lege,ἀντικατέςητε. &.30. le
ge,διώκετε.pagina.152.uerſu.23.lege,ὃν.pagina.157.uerſu.23.lege,μοιχεύσῃς φονεύσῃς.pagi-
na.159.uer.20.lege,ἁγνή,&.33.lege,inimicitia,&.38.lege,dat.pagina.161.uer.27.lege.ſane-
mini.Pa.163.uer.16.le.uideatis.pa.171.uer.7.le.σωτῆρος,uer.9.le.eius diuina uirtus.pa.
193.uer.11.le.ζωῆς,& uer.33.le. ἰεζαβὴλ.pagina.194.uer.19.lege,ζῇς,&.20.lege.σήριξον, &.14.
lege,uaſa.pagina.195.uer.27.lege,οὔτε,&.uer.35.lege,κολλούριον.pa.198.uer.9.lege,λέγον-
τας.pagi.201.uer.428.lege,χάλαζα.pagi.202.uer.26.lege,οἵτινες οὐκ ἔχουσιν.pagi,205,uerſu
19.lege,ὑετὸς.pagina.295.uerſu.21.lege, בַּמִּדְבָּר pagina.368.uer.ulti.ἐλεήσου,p ἐλέησον. pa
gina.369.lege שְׁנִאָר. pagina.388.lege מִים.pagina.395.uer,7. lege, χωρισθεὶς.pagina
459.uer.15.lege,ψυχικὸς.pagina.466.uer.26.le.ἐπιταγὴν.pagi.483. lege חֶרֶם. pagi.340
ultimo,ςανομίαν ,p ῥαθυμίαν.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CANON TERNIONVM.

aaa bbb A B C D E F G H I k L M N O P Q R S
T V X Y Z AA BB CC DD a b c d e f g i K m n o p
q r s t u x y z aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm
nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz Aa Bb Cc Dd Ee Ff
Omnes ſunt terniones præter bbb i nn Ff, qui ſunt quaterniones & u cui adhæret foliolum ſigno uacans.

Baſileæ in ædibus Ioannis Frobenij Hammelburgenſis
Menſe Februario. Anno. M. D. XVI.

REGNANTE IMP. CAES.
MAXIMILIANO P.
F. AVGVSTO.

librarij. Seruare cruciãdos,) κολαζομένους,ut intelligas illos interim puniri dũ ſeruãt,Interpres legiſſe uidet κολασομένους. Atq; ita legiſſe uidet Origenes. Magis aũt eos.) μάλιστα.i.maxime. Dñationeq;.) καὶ κυριότητος. Sibi placẽtes.) αὐθάδεις.i.pfracti,& qd'uulgo dicunt ſui ſenſus,ſuiq; capitis. Sectas nõ metuunt.) δόξας οὐ τρέμουσι.i.opiniones nõ tremunt,quãq; hoc loco tremũt pro metuũt poſitũ eſt.Mihi ſane uidet longe alius eſſe ſenſus,q̃ theologorũ uulgus interpretat,id quod cũ omniũ pace dixerim.Agit eñi Petrus de præfractis & intractabilib⁹, qui nõ obtemperãt præfectis ſuis & epiſcopis, quos αὐθάδεις appellat,& τολμητὰς καὶ τῆς κυριότητος καταφρονοῦντας.Nec his cõtenti, nõ uerent etiã maledictis inceſſere uiros gloria ac maieſtate præditos.Nã hos ni fallor δόξας appellat, queadmodũ paulo ſuperius κυριότητας. Porro participiũ βλασφημοῦντες iuxta proprietatem græcanici ſermonis, infiniti uerbi loco poſitũ eſt,nõ metuunt maledicentes,pro eo quod erat,nõ metuũt maledicere. Videtur aũt κυριότης minus quiddã eſſe quã δόξα. Nam herus quilibet in ſeruũ habet κυριότητα,at nõ ſtatim δόξαν.Princeps aũt, aut magiſtratus δόξαν habet, unde leſæ maieſtatis accerſi,ſolet,q maieſtatem uiolarit. Vtit aũt ijſdẽ uerbis,& in eundẽ ſenſum Iudas in epiſtola ſua κυριότητα δὲ ἀθετοῦσιν δόξας δὲ βλασφημοῦσιν.i.dominationẽ uero ſpernũt,glorias aũt blaſphemãt. Non portant.) οὐ φέρουσι.i.nõ ferunt.

Aduerſus ſe.) Poſt hæc uerba,addũt græci παρὰ κυρίῳ.i.apud dñm. Execrabile iudiciũ.) βλάσφημον κρίσιν.i.blaſphemũ iudiciũ,quaſi abominandũ & mali ominis.

Irrationabilia pecora.) ἄλογα ζῶα.i.muta animantia. Naturaliter.) γεγεννημένα.i.nata.

Diei delicias.) τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφὴν.i.diurnas delicias. Coinquinationis & maculæ.) σπῖλοι καὶ μῶμοι utrũq; noiandi caſu legendũ eſt,nõ paterno.Nã ipſos hoies maculas uocat & inquinamẽta,quo ſit oratio uehemẽtior. In cõuiuijs ſuis.) ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν.i. in deceptionib⁹ſuis. Luxuriantes uobiſcũ.) κατευωχούμενοι ὑμῖν.i.cõuiuãtes uobiſcũ,Quãq; põt ex his uerbis alius elici ſenſus, ut datiuus ὑμῖν referat,ad participiũ ἐντρυφῶντες,& κατευωχούμενοι ad illud ἐν ἀπάταις, ut hæc ſit ſũma ſentẽtiæ. Inſultantes uobis,ac male precãtes in errorib⁹ſuis. Plenos adulterij.) μεστοὺς μοιχαλίδος.i.plenos adulteræ mulieris ut intelligas laſciuos & impudentes. Inceſſabiles delicti.) ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας.i.qui nõ poſſint cohiberi a peccando. Pellicientes.) δελεάζοντες.i.ineſcantes.Nã δέλεαρ eſca. Ex boſor.) βοσόρ. id eſt. filiũ boſor. Suæ laſciuiæ.) ἰδίας παρανομίας.i.ppriæ iniquitatis

Turbinibus.) ὑπὸ λαίλαπος.i,a turbine ſiue a pcella. Exagitatæ.) ἐλαυνόμεναι.i.quæ ferunt,ſiue agunt,ſiue impellunt. Tenebrarũ reſeruat.) εἰς αἰῶνα τετήρηται.i.in æuũ ſeruata eſt. Supbia eñi uanitatis.) ὑπέρογκα γὰρ τῆς ματαιότητος φθεγξάμενοι.Arbitror interpretẽ ſcripſiſſe,Supba,ut reſpõdeat ad ὑπέρογκα,idq; librarij uicio mutatũ in ſupbia,Verti poterat ad hũc modũ.Nã uehemẽter faſtuoſa uanitatis uerba locuti,ineſcãt in cõcupiſcẽtijs carnis,laſciuijs. Nõ abludit ſenſus ab illo Iuuenalis,ſed peiores,q talia uerbis,Herculis inuadãt,& de uirtute locuti Clunẽ agitant. Pelliciũt in deſyderijs.) δελεάζουσιν.i. ineſcãt. Luxuriæ.) ἀσελγείαις.i.laſciuijs. Qui paululũ fugiũt.) τοὺς ὄντως ἀποφυγόντας.i. q uere aufugerũt. Qui in errore cõuerſati.) Cõuerſant,habet ſenſus græcus. Huius & ſeruus eſt.) τούτῳ καὶ δεδούλωται.i.huic etiã in ſeruitutẽ addict⁹eſt. Facta ſunt eis &c.) τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων.i.poſtrema deteriora primis. Nõ cognoſcere.) μὴ ἐπεγνωκέναι.i.nõ cognouiſſe. In uolutabro luti.) εἰς κύλισμα βορβόρου.i.ad uolutationẽ cœni,ut ſubaudias,reuerſa.Hieronymus in epiſtola ad Furiã citat,ad uolutabrũ, Hãc ecce.) ταύτην ἤδη.i.hãc iã. In cõmunitiõe.) ἐπιγνώσει.i.in cognitiõe. Quæ prædixi uerbo℞.) τῶν προειρημένων ῥημάτων.i.prædicto℞ uerborũ,ſiue uerborũ,quæ prædicta ſunt a pphetis. Veſtrorũ præceptorũ.) ἐντολῆς.i.mãdati nũero ſingulari.põt aũt duplex eſſe ſenſus, q̃q; alter ab altero,minimũ deuariat,Præcepti noſtri q ſum⁹ apoſtoli dñi ac ſaluatoris,ſiue præcepti dñi & ſeruatoris,qd' p nos illius apoſtolos accepiſti,ut intelligas additũ τοῦ κυρίου ppter autoritatẽ mandati. Nam apoſtolus alteri⁹noĩe refert qd' refert. In deceptiõe.) Apud græcos nõ lego. Ab initio creaturæ.) κτίσεως.i.cõditiõis,ſiue creatiõis. Latet eñi eos hoc uolẽtes) .i.uolentes & ſponte hoc neſciũt. Cœli erãt prius.) ἔκπαλαι.i.olim. Ille tũc mũdus.) ὁ τότε κόσμος.i.q tũc erat mũdus,aut illorũ tẽporũ mũdus Patiẽter agit,) μακροθυμεῖ.i.lõganimis eſt Ad pniam re,) χωρῆσαι.i.recipe, ſiue capere, aut cõplecti.

Sicut fur.) Hic additum eſt in græcis codicibus, ἐν νυκτί. i. in nocte.
Diſſoluenda ſunt.) λυομένων. i. cum diſſoluantur. Feſtinantes in aduentum) σπεύδοντας τὴν παρουσίαν. i. accelerantes aduentum. Per quem cœli) Quem, ad diem refert, nõ ad deum. δι' ἥν. Ignis ardore) καυσούμενα. i. æſtuantia. Idem uerbum paulo ſupius uertit calore, καυσούμενα λυθήσονται. Tabeſcent.) τήκεται. i. liqueſcunt, præſentis temporis.
Et promiſſa.) κατὰ τὸ ἐπάγγελμα. i. iuxta promiſſum, In quibus iuſticia.) ἐν οἷς. In qbus referri poteſt uel ad cœlos ac terram, uel ad expectãtes. At mihi quidem aptius referri uidetur ad nos, qui expectamus nouos cœlos ac terram nouam, ſi iuſte uiuamus, ut mereamur frui nouitate creaturæ.
Et inuiolati) καὶ ἀμώμητοι. i. irreprehenſibiles. Deprauant.) στρεβλοῦσι. i. detorquent.
Cuſtodite) φυλάσσεσθε, id eſt, obſeruate, ſiue cauete.
Ne inſipientium &c̃.) τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες. i. nefariorum errore abducti. De hac quoq; ſecunda Petri epiſtola, cuius eſſet in controuerſo erat. Id atteſtatur Hieronymus in catalogo ſcriptorum illuſtrium his quidem uerbis. Scripſit duas epiſtolas, quæ canonicæ nominantur, quarum ſecunda a plæriſq; eius eſſe negatur, propter ſtili cum priore diſſonantiam. At idem alias uariat, nunc uolens eam eſſe Petri, & ſtili diſſonantiam reijciens in interpretem, quo tum Petrus ſit uſus, nunc negans illius eſſe, qđ reclamet ſtilus. EPISTOLAE PETRI SECVNDAE FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM IOANNIS PRIMAM.

QVod fuit.) ὃ ἦν, id quod erat. Contrectauerunt) ἐψηλάφησαν, quod Diuus Hieronymus ferme citat, palpauerunt. Et ſocietas noſtra ſit.) καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα, id eſt, Et ſocietas uero noſtra. Neq; additur apud Græcos ſit. Aptius autem ſubaudietur eſt. Vt gaudeatis.) Græce tantũ eſt, Vt gaudium ueſtrum ſit plenum, ſiue impletum. Aduocatum habemus.) παράκλητον ἔχωμεν. i. patronum habeamus. Quãq; hic uariant exẽplaria Græcorum.
Qui dicit ſe noſſe deũ.) ὁ λέγων ἔγνωκα αὐτόν. i. qui dicit, noui eum. In Chriſto manere.) Græce eſt in eo. Quod audiſtis) Addunt Græci, ἀπ' ἀρχῆς. i. ab initio.
Et in ipſo, & in uobis.) Prius & redundat. Tenebræ tranſierunt) παράγεται. i. trãſeũt.
Quod uerũ eſt) ὅ ἐστιν ἀληθὲς ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ὑμῖν. i. Id quod uerum eſt in illo, idem uerum eſt & in nobis. Nec enim apud Græcos, quod referri poteſt ad mandatum.
Scribo uobis infantes) παιδία. i. pueri, ſiue filioli. Sed melius pueri. Scribo uobis patres) Hic græce eſt, ἔγραψα. i. ſcripſi. Scribo uobis iuuenes) ἔγραψα ὑμῖν νεανίσκοι. i. ſcripſi uobis adoleſcentuli, quod modo uerterat adoleſcentes. Superbia uitæ.) ἡ ἀλαζονία τοῦ βίου, id eſt, faſtus, ſiue ſtrepitus uitæ, ſeu facultatum. Nam βίος utrũq; ſignificat.
Quæ non eſt ex patre) Quæ, non eſt in græcis codicibus. Subſtantiuũ aũt uerbũ, eſt cõiũgendũ, cũ omẽ. Omne quod eſt in mũdo, puta cõcupiſcentia &c̃. nõ eſt ex patre.
Antichriſtus uenit) Venit præſentis tẽporis eſt, ἔρχεται. Aut certe futuri. Nunc antichriſti) καὶ νῦν. i. & nunc. Ex nobis prodierunt) ἐξῆλθον. i. exierunt. Nouiſſima horã.) Græci horã ponunt aliquando pro tempore. Quaſi ignorãtibus) ὅτι οὐκ οἴδατε. i. ꝙ non nouiſtis) Qui confitet̃ filiũ & patrẽ habet.) Hæc nõ repio in græco codice. Quã ꝓmiſit nobis.) Rectius erat, qua ꝓmiſit nobis uitam æternã. Eſt em̃ idioma Atticũ ꝓmiſit ꝓmiſſionẽ. Sicut unctio eius) ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα. i. ſicut ipſa unctio. Videte qualẽ.) ἴδετε.

ORationem facio.) εὔχομαι, id eſt opto. Maiorem horum gratiam.) μείζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαρὰν, id eſt maius his non habeo gaudium.
Et hoc in peregrinos.) Hoc redundat, Iuxta Græcorum codices.
Cooperatores ſimus ueritatis.) τῇ ἀληθείᾳ, id eſt ueritati.
Scripſiſſem forſitan.) Græce ἔγραψα, id eſt ſcripſi. Nec additum eſt, forſitan. Suſpicor aliquem caſtigatorem addidiſſe in margine, ſcripſiſſem, pro ſcripſi, & adieciſſe forſitan, ne uideretur arrogantior. Deinde per imperitũ librariũ, utrũq; tranſlatũ fuiſſe in cõtextum. Et quaſi non ei iſta ſufficiant.) καὶ μὴ ἀρκούμενος ἐπὶ τούτοις, id eſt, & nõ contentus his. Et eos qui ſuſcipiunt.) καὶ τοὺς βουλομένους, id eſt eos qui uolunt.
Teſtimonium redditur.) μεμαρτύρηται, id eſt teſtimonium perhibitũ eſt. Conſtat inter autores, primã Ioannis epiſtolam eius eſſe Ioannis, quem Ieſus dilexit plurimum. Cæterum duas poſteriores, Ioannes preſbyter ſcripſit, non Ioannes apoſtolus. Qua quidẽ de re prodidit Hieronymus in Catalogo ſcriptorum illuſtriũ, his quidẽ uerbis. *Scripſit aũt & unã epiſtolã, cuius exordiũ eſt, Qđ fuit ab initio &c. quæ ab uniuerſis eccleſiaſticis & eruditis uiris probatur. Reliquæ autem duæ, quarũ principium eſt. Senior electæ dominæ. Et ſenior Gaio chariſſimo Ioannis preſbyteri aſſeruntur, cuius & hodie alterũ ſepulchrum apud Epheſum oſtenditur. Idem in papia, demonſtrat Ioannem ſeniorem fuiſſe diuerſum ab Ioanne apoſtolo & euangeliſta. Ac ſeniori nõ apoſtolo aſcribi duas poſteriores epiſtolas.*

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM IVDAE.

IN deo patre dilectis.) ἡγιασμένοις, id eſt ſanctificatis. Interpres legiſſe uidetᷣ ἠγαπημένοις. Et uocatis,) Et copula redundat. Rurſum uocatis hic nomen eſt, nõ participiũ. Ad impleatur.) πληθυνθείη, id eſt multiplicetur.
Omnẽ ſollicitudinẽ.) πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν, περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκην ἔχον γράψαι ὑμῖν, Bifariã hic locuſ põt accipi. Prior ſenſus hic erat. Nõ ſolũ mihi fuit ſummũ ſtudiũ ſcribẽdi ad eos de cõmuni ſalute, uerũ etiã neceſſitas ſcribẽdi fuit, ꝓpter inimicos Chriſti. Alter hic, cum eſſet mihi mirũ ſtudiũ ſcribendi uobis de cõmuni ſalute, nõ potui nõ ſcribere, hoc eſt non potui non obſequi deſyderio animi mei.
Deprecans ſupercertare ſemel traditæ fidei.) παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι, τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ πίστει τοῖς ἁγίοις. Quæ, ſi quis ſententiam uelit, ita uerti poterant. Adhortans, ut in fide quæ ſemel tradita eſt, adlaboretis ſanctis. Dominatorẽ & dñm.) δεσπότην θεὸν καὶ κύριον ἡμῶν, id eſt herũ deũ, & dñm noſtrũ. Scientes ſemel omnia.) Nõ eſt græce omnia ſed τοῦτο, id eſt hoc. Quoniã Ieſus.) ὅτι κύριος, i. quod dñs. Saluans, ſecũdo eos &c.) σώσας, τὸ δεύτερον, id eſt cũ ſeruaſſet, poſtea perdidit. Suũ principatũ.) τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, id eſt ſuam originẽ, ſignificat aũt primã illã in qua conditi fuerant naturam.
In iudiciũ magni dei.) μεγάλης ἡμέρας, id eſt magni diei. Atq; ita citatᷣ ab Hieronymo in epiſtola aduerſus Ioannẽ epiſcopũ Hieroſolymitanũ atteſtantibus peruetuſtis exemplaribus. Facti ſunt exemplũ.) πρόκειντασ δεῖγμα, id eſt ꝓpoſiti ſunt exemplum.
Et hi qui carnẽ.) καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι Græci nõ ſimpliciter habent, hij, ſed addunt ſomniantes, ſiue in ſomnijs deluſi. Maieſtatẽ aũt.) δόξας δὲ, id eſt glorias aũt quod Hieronymus aduerſus Iouininanũ uertit dñationes. Michael archãgelus.) ὁ δὲ μιχαὴλ, i. Michael autem, ſiue at Michael. Cũ diabolo diſputans.) Videtur deeſſe alterũ, cũ, aduerbiũ tẽporis, ut Græci ſermonis ſententia reddatᷣ. Imperet tibi deus.) ἐπιτιμήσαι σοι κύριος. i. Increpet te dñs Hieronymꝰ aduerſus Ruffinũ legit. Increpet tibi dñs, græcũ imitatꝰ ſer-

 monem

monem,ſimilis locus eſt apud Zachariam prophetam capite tertio. Increpet in te dñs ſatan,& increpet in te dñs,qui elegit Hieruſalem. Porro locus quē hic citat Iudas ſumptus eſt ex apocryphis Hebræorū,unde & ipſa epiſtola nō caruit ſuſpicione.

Qui in uia.) ὅτι, id eſt,quia,ſiue quoniā. Mercede effuſi ſunt. μισθοῦ ἐξεχύθησαν. Senſus obſcurior ē, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν. Cæterū ordo græci ſermonis ſic habet, καὶ ἐξεχύθησαν τῇ πλάνῃ, τοῦ μισθοῦ βαλαὰμ. i. effuſi ſunt deceptione mercedis Balaam. Effuſos uocat in omne facinus abductos ac prolapſos, cum iam nō temperant ſibi, nec abſtinent ab ullo ſcelere. Deinde deceptionē mercedis,uocat corruptelam, qua data mercede Balaam conductus fuit,ut malediceret populo Iſraelitico.

In epulis ſuis.) ἐν ἀγάπαις ὑμῶν. i. in dilectionibus ueſtris. Mirū eſt autē,unde uox epularum inuaſerit,quæ nihil habet affine cū ἀγάπαις. Porro ἀγάπας ni fallor, uocat illorum benefacta quæ Chriſtiana charitate non deſinebant in omnes exhibere. At illi hoc erāt fœdiores,& inſignius mali,quod inter honeſta pietatis exempla, dedecoroſam agerent uitam,unde & maculas uocat. *Sine timore.*) *Sine timore* aduerbium eſt. Græcis, ἀφόβως, id eſt intrepide,ſiue ſecure & refertur ad participium paſcentes.

Paſcentes.) ποιμαίνοντες, id eſt paſcētes,hoc eſt paſtorum in modum ſeipſos agentes ac ducentes & ſibi ipſis paſtores. Sentit ēm illos nullius parere imperio,ſed ſuo arbitratu uiuere. Arbores autē malas.) δένδρα φθινοπωρινά. Quod ferme ſonat,quaſi dicas arbores autumno marceſcentes,ſiue fructibus marcidis,aut quod interpres ſecutus uidetur,arbores extremi autumni. Solent ēm nōnullæ arbores extremo autumno præter tēporis rationem florere, idq; agricolis indicat eas mox emorituras.

Fluctus feri maris.) Feri epitheton eſt fluctus non maris κύματα ἄγρια θαλάσσης:

Quibus procella.) οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους. Caligo tenebrarum,ſiue ſpecus tenebrarum.

Enoch dicens.) Id ex apocryphis adductum eſt,ut & illud de Michaele. Ecce ueniet.) ἰδοὺ ἦλθε κύριος. i. uenit præteriti tpis. Quib⁹ impie ὧν ἠσέβησαν. De oībus duris.) σκληρῶν. Cōtra deum.) κατ' αὐτοῦ. i. contra eū. Et os.) τὰ στόματα, id eſt ora. Quāq; hic exempla uariant græcorum. *Superbiam.*) ὑπέρογκα, id eſt ſuperba.

Quæſtus cauſa.) ὠφελίας χάριν, id eſt utilitatis gratia. Qui dicebat.) ὅτι ἔλεγεν, id eſt, quia dixit. Et impietatibus.) τῶν ἀσεβειῶν, id eſt impietatū,& copula &, redundat.

Segregant ſemetipſos.) Græce tantū eſt,qui ſegregāt, ἀποδιορίζοντες. Noſtræ fidei.) ὑμῶν πίστει. i. ueſtra fidei. Et hos quidem arguite.) ἐλεεῖτε. i. cōmiſeramini. Iudicatos.) διακρινόμενοι. i. dijudicantes. Saluate de igne.) ἐν φόβῳ σώζετε. i. in timore ſeruate.

De igne rap.) ἐκ πυρὸς. i. ex incendio. Totus hic locus non nihil diuerſus eſt a Græcis exemplaribus. Ea ſic habent, καὶ οὓς μὲν ἐλεεῖτε, διακρινόμενοι, οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε, ἐκ πυρὸς ἁρπάζοντες, μισοῦντες &c. i. Et hos quidē cōmiſeramini dijudicantes,ſiue cū dijudicamini, illos uero in timore ſeruate, ex incendio rapientes,odio habentes etiā &c. Porro ſenſus alioqui ſubobſcurus hic eſt, ut alios manſuetudine trahant ad Chriſtū habita ratione perſonarū,alios metu deterreant a peccando,& oderint nō ipſos homines,ſed turpis affectus, quos hic ueſtē carnis maculatā uocat. Niſi mauis in hūc interpretari ſenſum, odio habentes,nō ſolū ipſa turpia facta carnis,uerū etiā ueſtē a carne cōtaminatā,hoc eſt quicquid ullo modo ad turpitudinē pertinet. Ad hāc interpretationē facit Græca coniūctio, καὶ. tamen prior magis quadrat cū his quæ mox ſequit̄. Ei uero q poteſt. Habete odio uicia non hoies, & gloriā ne uobis uſurpetis, ſed deo tribuatis,qui pōt illos ex malis reddere bonos. Quæ carnalis eſt.) τὸν ἀπὸ σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα. i. a carne ſordidatam tunicam. Immaculatos.) ἀμώμους. i. irreprenſibiles. In aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti.) Hæc nō leguntur in Græcis codicibus. Soli deo.) μόνῳ σοφῷ θεῷ. i. ſoli ſapiēti deo.

Per Ieſum Chriſtū dnm noſtrum.) Nec iſta legūtur in Græcis codicibus.

Ante omnia ſæcula.) Abſunt a Græcis libris hæc quoq;.

ANNOTATIONES IN LIBRVM APOCALYPSEOS.

CAPVT. I.

APocalypſis.) Demiratur Valla, cur hic interpres græcam uocem reliquerit. Cum ante hac ſæpe uerterit. Nam Græca uox eſt Apocalypſis, quã latine poſſis dicere reuelationem. Indicauimus alias ex autoritate diui Hieronymi, dictionem hanc nouam a Septuaginta fuiſſe repertam, quo ſermonis Hebraici proprietatem exprimerent. *S*iquidem illi גלה uocant, quoties res abdita prius aperitur. Hebræorũ more librũ auſpicatus eſt, quiſquis fuit huius operis autor, nempe a titulo. Palam facere.) δεῖξαι .i. ut oſtenderet, ſiue demonſtraret & refertur ad ſequentia, ut oſtenderet per hanc reuelationem Ieſu ſeruis illius, quid mox futurum ſit. Mittens per angelum.) ἀποστείλας διὰ τοῦ ἀγγέλου, id eſt miſſo mandato. Alioqui cum angelum miſerit, quid erat quod mittebat per angelum?

Qui teſtimonium perhibuit uerbo dei & teſtimonium Ieſu Chriſti.) ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἰησοῦ χριστοῦ, id eſt qui teſtificatus eſt uerbum dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti. Nam Græcis uerbum & teſtimonium eiuſdem caſus ſunt.

Quæcunque uidit.) Interpres addere debuit & quæcunque uidit ὅσα τε εἶδε, ut hic ſit tertius accuſatiuus, pendens a uerbo teſtatus eſt. Quin hoc loco quiddam additum comperio in Græcis codicibus, quod in latinis penitus non inuenitur καὶ ἅτινά εἰσι, καὶ ἅτινα χρὴ γενέσθαι μετὰ ταῦτα, hoc & quæcunque ſunt, & quæcunque oportet fieri poſt hæc.

Beatus qui legit & qui audit.) Græce diuerſus eſt numerus μακάριος ὁ ἀναγινώσκων καὶ οἱ ἀκούοντες, id eſt, beatus qui legerit, & qui audierit uerba prophetiæ. Nam huius addidit neſcio quis de ſuo, uolens opinor exprimere uim articuli græci.

Ab eo qui eſt, qui erat, & qui uenturus eſt.) Ingenue fatendum eſt Græcũ ſermonem nihil omino ſignificare quomodocunque legas ἀπὸ ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. Nã finge poni uerba ipſa, uelut abſoluta, tolerabile eſt ὁ ἐρχόμενος, ſed quid tandem ſignificat ὁ ἦν, ſiue ὁ ὤν? Ad uerbum ita ſonat, ab ens, ab id quod erat, & ab is qui uenturus eſt. Valla putat hac nouitate ſermonis ſignificatam immutabilẽ in deo proprietatem, præſertim cũ in ſpiritibus inflexerit caſum, καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων. Cæterum illud ἐρχόμενος, participiũ eſt uerbi, quod ad utrunque tempus anceps eſt. At hoc ſane loco magis cõueniebat futurum cum præceſſiſſent duo tempora. Qui dilexit nos.) τῷ ἀγαπήσαντι ὑμᾶς. i. ei qui dilexit nos, ut referatur ad patrem, ſitque ſenſus Chriſtum fuiſſe teſtem fidelem patri, qui dilexit nos, & lauit a peccatis per ſanguinẽ eius. Nã ſuo) uertendũ erat ipſius aut eius, ut pertineat ad Chriſtum. Quanquam mox neceſſe eſt mutare perſonam. Et fecit nos reges & ſacerdotes. Sic enim eſt in græcis exemplaribus βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς. i. reges & ſacerdotes.

Etiam amen.) ναὶ ἀμήν. Etiam non eſt coniunctio, ſed aduerbium confirmandi, ut ſit gemina confirmatio altera Græca, altera Hebraica.

Ego ſum alpha & o.) τὸ α καὶ τὸ ω. Qui primus eſt in re quapiam, etiã prouerbio græcis dicitur Alpha, ut apud Martialem alpha penulatorũ, & ω μέγα extrema eſt in ordine literarũ. Qua de re copioſius aliquanto diximus in Chiliadibus noſtris. Et rurſum qui eſt qui erat, & qui uenturus eſt totidem ſyllabis græce ſcriptũ eſt hic, ut paulo ante.

Veſtitum podere.) Podere penultima producta pronunciandũ eſt. Eſt enim græca uox ποδήρης quæ ſignificat ueſtem ad pedes uſq; demiſſam, a pos, inquit Lyranus, quod eſt pes, & hæreo hæres, quod adhæreat talis, imo ab ἀρῶ, quod eſt adapto, quod ad pedes uſq; cõgruat. Quorſum enĩ attinebat eandẽ uocẽ, ex græco latinoq; cõflare?

Pedes eius ſimiles aurichalco.) Græce eſt, χαλκολιβάνῳ dictio cõpoſita ex ære & thure. Suidas indicat eſſe genus electri precioſius auro, id conflari dicit, ex uitro & lapide, teſtans eius temperatura fuiſſe menſam ſanctam magnæ ut ipſe uocat eccleſiæ.

Sicut in camino ardenti.) Nõ erat nobis par exemplariũ copia in hoc opere, qđ Apocalypſis uix reperiatur addita in ullis græcorũ uoluminibus. In his ſane quos uiderim codicibus ſcriptum erat, ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι. i. uelut in fornace ardẽtes ſiue igniti, ut ad pedes pertineat participium. Et facies eius.) ἡ ὄψις, id eſt aſpectus.

Et inueniſti eos mendaces.) Hoc loco additum reperi, καὶ ἐβάπτισας, id eſt & baptiʒaſti, ſed mendoſe ni fallor, quãdoquidem in cõmentariolis græcanicis nihil erat quod ad baptiſmum pertineret. Suſpicor ſcriptum fuiſſe ἀπέπεμψας, id eſt abieciſti ſiue ablegaſti. Sin autem.) εἰ δὲ μή. Sin minus. Id paulo poſt tranſtulit, ſi quo minus.

Angelo Smyrnæ eccleſiæ.) Smyrnẽſium eſt græce σμυρναίων. Et itẽ paulo poſt. Et angelo Pergami eccleſiæ græce eſt Pergamenſis eccleſiæ, τῆς ἐν περγάμῳ.

Doctrinam balam qui docebat in balac.) Recte admonet Valla, paulo ante illic dictũ pro iſtic. Nam Græci carent hac pronominum differentia. Cæterum hiſtoriam de Balac rege & Balaam propheta habes Numerorũ cap. 25. Calculũ candidũ.) ψῆφον λευκόν. Olim calculis ferebant ſuffragia. Vnde albo lapillo notari dicũtur quæ ꝓbant, atro quæ damnantur. Et in ſuffragijs comitiorũ, nomen eius cui fauebatur calculo inſcribebãt.

Thyatiræ eccleſiæ.) θυατείρων. i. Thyatirenſiũ. Pedes eius ſimiles aurichalco.) Rurſus eſt, λιβανοχάλκῳ, de quo modo diximus. Et mãducare de idoloticis.) De Idolothytis legendũ eſt, hoc eſt ſimulacro immolatis. Vt ageret pœnitentiã.) ἵνα μετανοήσῃ. i. ut reſipiſceret quod tamẽ ad hunc modũ fere uertit. Tanq̃ uas figuli.) ὡς τὰ σκεύη τὰ κεραμικά. i. tanq̃ uaſa fictilia. Et angelo eccleſiæ Sardis.) τῆς ἐν σάρδεσιν. i. eccleſiæ Sardenſis. Et itẽ aliquãto inferiꝰ angelo Philadelphiæ τῆ ἐν φιλαδελφίᾳ. i. Philadelphienſis eccleſiæ. Qui aperit & nemo claudit.) Laurẽtius legit, claudet & aperiet, futuro tẽpore. Et addit κλείσει αὐτὴν εἰ μὴ ὁ ἀνοίγων. i. Claudet eũ, niſi qui aperit, uerũ noſtrũ exemplar cõſentiebat cũ æditiõe noſtra. Angelo Laodiceæ eccleſiæ.) τῆς ἐκκλησίας λαοδικέων. i. eccleſiæ Laodicenſiũ. Neq; frigidus es, neq; calidus.) οὔτε ζεστός. i. neq; feruidus, a ζέω ferueo.

Incipiam te euomere.) μέλλω σε ἐμέσαι. i. euomam te, Quod tamẽ interpres ad hũc modũ gaudet uertere. Dicis quod diues ſum.) Ex his uerbis nullus alius ſenſus percipi põt, niſi quod ille dicat Chriſtũ eſſe diuitem, proinde omittenda erat cõiunctio quod quæ hoc loco latine loquẽtibus nullũ habet uſum. Aurũ ignitũ ꝓbatũ.) Græca ſecus habẽt, πεπυρωμένον ἐκ πυρός. i. ignitũ ex igni, ad cũ ferme modũ interpretanť & Græcanica ſcholia. Fortaſſis interpres legit πεπειρωμένων, unde addiderit ꝓbatũ. Cõfuſio nuditatis.) αἰσχύνη. i. turpitudo ſiue ꝓbrũ aut pudor. Collyrio inunge oculos.) κολλούριον. Colluriũ quã uocẽ dictã putant ab ijs quæ trũcatã habent caudam. Eſt hoc loco pharmaci genus. Ego quos amo.) ὅσους ἐὰν φιλῶ. i. quoſcũq; amo. Similis erat aſpectui lapidis iaſpidis.) ὅμοιος ὁράσει, λίθῳ ἰασπίδι. i. ſimilis aſpectu, lapidi iaſpidi. Similis uiſioni ſmaragdinæ.) Id eſt ſimilis aſpectu ſmaragdino, ut ſubaudias lapidi. Nã ita modo dixit σαρδίνῳ id eſt Sardenſi lapidi. Et requiẽ nõ habebãt.) οὐκ ἔχουσιν. i. nõ habent, Ac mire ſubito mutauit genus, cũ dixiſſet animãtia ſubiecit λέγοντες dicẽtes. Sanctus ſanctus ſanctꝰ.) In Laurẽtianis codicibus, ut ipſe indicat, ſanctus nouies repetiť. At in meis ter dũtaxat poſitũ erat, Ac nuſq; maior uarietas q̃ in hoc uolumine, quod græcis hic liber ꝓpemodũ inter apocrypha habebať. Qui erat & qui eſt.) Eadẽ ſunt uerba, de q̃bus ante iam dictũ eſt. Propter uoluntatẽ tuã erant.) Græce eſt εἰσὶ ſunt nõ erũt. Intus & foris.) ἔσω

θεν καὶ

θεν καὶ ὄπισθεν.i.Intus & in tergo,hoc ē utraq; parte mēbranæ. Leo de tribu Iuda.) ὁ λέων
ὁ ὢν ἐκ τῆς φυλῆς ἰούδα,id eſt leo ille qui eſt e tribu Iuda. Et cantabant canticū.) καὶ ᾄδουσιν,
id eſt canunt. Et feciſti nos.) ἡμᾶς,Laurentius legit αὐτοὺς,id eſt eos.Deinde nō eſt re
gnum,ſed βασιλεῖς reges ut ſuperius indicauimus. Et erat numerus eorꝫ milia miliū.)
Laurentius legit μυριάδες μυριάδων,χιλιάδες χιλιάδων Myrias ſignificat decem milia.Chi/
lias mille,noſtrum exemplar magis conſentiebat cum uulgata latinorum æditione.

Et audiui unū de quatuor animalibꝰ tāq̃ uocē tonitrui.) Valla legit ὡς φωνὴ.Noſtri co
dices habebāt φωνῆς.Alioqui dicēs erat dicendū nō dicentē. Bilibris tritici.) Græce eſt
Chœnix,id eſt menſura tritici aut leguminis quæ ſatis ſit in cibū diurnū. Et denario tan
tū eſt,nec addit̄ uno. Equus pallidus.) Græce eſt χλωρὸς uiridis.Atq; ita uertit ipſe
paulo poſt.Et omē fœnū uiride. Sicut ficus mittit groſſos.) βάλλει,id eſt abijcit,& groſ
ſos eſt ὀλύνθους. Sicut liber inuolutus.) ὡς βιβλίον εἱλισσόμενον,id eſt ut liber qui uoluitur
ſiue cōuoluitur. Eadē uox eſt in pſalmis de cœlis immutatis. Duodecim milia ſigna
ti.) Græcis ſignati nō repetit̄ niſi in initio & fine.Nec addit̄ ad ſingulas tribus, ut admo/
net Valla,q̃q̃ in noſtris exēplaribꝰ addebat̄.Et ſignati eſt participiū a uerbo ſigillo,ac ſi
dicas ſigillati,& ſigillo obſignati. Salus ei qui ſedet.) σωτηρία quod magis ſonat ſaluatio
nem.Alioqui quid opus erat precari ſalutē Chriſto. Et lauerūt ſtolas ſuas.) καὶ ἐπλά-
τυναν τὰς στολὰς αὐτῶν, i.dilatauerūt ſtolas ſuas.Interpres legiſſe uidet̄ ἔπλυναν.Et deducere
ποιμανεῖ.i.paſcet ſiue reget more paſtorum. Ad uitæ fontes.) ἐπὶ ζώσας πηγὰς,id eſt ad
uiuos fontes.

EX CAPITE VIII.

HAbēs thuribulū.) λιβανωτὸν,qd' alias thus ſignificat. Dicit̄ apſinthiū.)ἄψινθος,
id eſt apſinthus,Alluſit ad etymologiā græcæ dictionis,quæ inde dicta eſt,qd'
bibi non poſſit,quaſi dicas apinthon.Agit eñ de aquis uerſis in amaritudinē.
Væ uæ.) Laurētianus codex addidit τρὶς,id eſt ter,meus habebat τοῖς & bis
tantum habebat uæ.

EX CAPITE IX.

ET habebāt loricas.) θώρακας,id eſt thoraces. Nomē illi Hebraice Abaddon.)
ἀββαδὼν,Hebræis אבר pdere eſt inde אברון quaſi dicas perditor aut perdēs.
Latine nomē habet exterminās.) Hoc interpres adiecit de ſuo. Quādoqdē
Ioannes,aut quiſquis fuit alius græce ſcripſit,Contentus ab ijs intelligi qui græ
ce ſcirent.Nec tamen eſt cur tantopere ſtomachet̄ Valla,ſi interpres uoluit & latinos
ſcire quid ſit apollyon. Vicies milies dena milia.) δύο μυριάδες μυριάδων, id eſt duæ my/
riades myriadū.Myrias ut modo diximus decem milia complectitur.

Loricas igneas.) θώρακας,id eſt,Thoraces.

EX CAPITE X.

PEdes eius ut columna ignis.) ὡς στύλοι,id eſt ut columnæ.
Quemadmodum leo cum rugit.) Græce eſt μυκᾶται,id eſt mugit,Fortaſſe qd'
Græci non habeant eam differentiam quā latini.
Signa quæ locuta ſunt ſeptem ton.) σφράγισον,id eſt obſigna uelut occultan/
da.

EX CAPITE XI.

SImilis uirgæ & dictum eſt mihi.) λέγων dicens,quaſi uirga loqueretur.Niſi nomi/
natiuus poſitus eſt abſolute loco genitiui.
Et accepiſti uirtutem tuam magnam & regnaſti.) ἐβασίλευσας aptius hic uertiſ/
ſet & regnum adeptus es.

EX CAPITE XII.

ET clamabat parturiens.) κράζει, id eſt clamat.Id arguit quod mox ſequitur & cru
ciatur ut pariat,Iam q̃ apte hæc cōueniant in diuā Ieſu matrē Mariam,uiderint
ipſi q quod de eccleſia dictū eſt ad illā detorquent, Imo quod de ſapientia dictū
eſt,hoc eſt de Chriſto,ad Mariā detorquēt,præter ueterū omniū interpretatio
nē. Vt eā faceret trahi a flumine.) ἵνα ποταμοφόρητον ποιήσῃ.i.ut efficeret,ut illam aufer
ret flumen,ſiue ut raperetur flumine Græce iucūdius dixit uoce compoſita.

EX CAPITE XIII.

ET admirata eſt uniuerſa terra poſt beſtiam.) καὶ ἐθαυμάσθη ἐν ὅλῃ τῇ γῇ ὀπίσω τοῦ θηρίου, id eſt admiratio fuit in tota terra poſt beſtiam. Qui in captiuitatẽ duxerat.) εἴτις αἰχμαλωσίαν συνάγει, εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπάγει.i.qui captiuitatẽ cõtrahit, in captiuitatẽ abit Laurentius ſecus legit. Characterem in dextra,) χάραγμα, id eſt notam impreſſam, ſiue inſculptam.

EX CAPITE XIIII.

QVod mixtum eſt mero.) τοῦ κεκεραμένου ἀκράτου, ut mero ſit ablatiui caſus, & referatur ad uino. Nam Græcis κεράννυσθαι dicitur, quod infunditur in calicem bibituro, etiam ſi non diluatur aqua, aut alio potus genere. Amodo iam dicit ſpiritus.) Græci ſic diſtinguũt, ut amodo ſit finis ſentẽtiæ ut ſit ſenſus poſt hac fore beatos q in dño fuerint mortui. Deinde ſequit̃ καὶ λέγει τὸ πνεῦμα. Etiam dicit ſpiritus. Et hic etiã confirmantis eſt. In lacum iræ dei.) εἰς ληνὸν, qui eſt lacus, in quem exprimitur uuarũ liquor.

EX CAPITE XV.

QVia ſolus pius es.) ὅσιος Laurentius legit ἅγιος, id eſt ſanctus. Veſtiti lapide mundo & candido.) Græce eſt λίνον, id eſt lino mundo. Interpres legiſſe uidetur λίθον, quæ dictio una dũtaxat literula differt a lapide. Et ſplendido magis eſt q̃ candido, λαμπρὸν.

EX CAPITE XVI.

VVluus ſæuũ ac peſſimũ.) κακὸν καὶ πονηρὸν.i.malũ ac malũ, græce em̃ bis idẽ dixit Niſi mauis miſerũ ac malũ. Qui es, & qui eras.) Quãq̃ interpres mutauit pſonam, tamẽ totidem ſyllabis dictum eſt, quibus ſuperius qui eſt, qui erat qui uenturus eſt, ὁ ὢν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος. Etiã dñe.) ναὶ κύριε. Etiam cõfirmantis eſt. Grando magna ſicut talentũ.) ὡς ταλαντιαία.i.talentaris & magnitudine talenti. Talentũ magnum antiquis dicebatur, unde quicquid ingens eſſet, id ταλαντιαῖον uocabant.

EX CAPITE XVII.

SVpra beſtiã coccineã.) κόκκινον, id eſt coccinã, purpurã regũ indicans. Et hic eſt ſenſus.) ὧδε ὁ νοῦς.i.hæc eſt mens, ſiue intellectus.

EX CAPITE XVIII.

ET in delitijs fuit.) καὶ ἐστρηνίασε, Idẽ uerbũ, quo cõpoſito uſus eſt Paulus in epiſtola ad Corinthios. Cũ autem luxuriatæ fuerint in Chriſto uolũt nubere, de quo pluribus ſuo dictũ eſt loco. Itẽ paulo poſt, καὶ στρηνιάσαντες.i.& laſciuierunt. Lignum tinium.) θύϊνον. Et ſimilæ.) καὶ σεμίδαλιν. Lapidẽ molarẽ magnũ.) λίθον ὡς μύλον, id eſt lapidẽ tanq̃ molam. Hoc impetu mittetur.) οὕτως ὁρμήματι.i.ſic impetu mittetur.

EX CAPITE XIX.

QVaſi uocem magnã tubarũ multarũ.) ἤκουσα φωνὴν ὄχλου πολλοῦ.i.audiui uocem turbæ multæ. Proinde cõſentaneũ eſt interpretẽ ſcripſiſſe turbarũ nõ tubarũ. Alleluia.) Quod Hebræis ſonat, laudate dñm. Siquidẽ הללו laudate eſt יה dñs. Ea uox crebra eſt in pſalmis laudate dominum. Vide ne feceris.) ὅρα μή.i.uide ne. Feceris addidit interpres, quo magis explanaret ſententiam. Et calcat torcular uini.) ληνὸν, quod ante uertit lacũ.

Gog & magog.) Accuſatiui caſus eſt utrũq; & generis maſculini, quod articulus Græcus declarat τὸν γὼγ καὶ τὸν μαγὼγ, ſiue pro hominibus accipiẽda ſunt ſiue pro gente. Nec eſt congregabit, ſed συναγαγεῖν.i.ad congregandũ, aut ut cõgreget eos. Porro eos nõ refert̃ ad angulos, aut gentes, ſed ad Gog & Magog. Ego ſum alpha & ω.) γέγονα τὸ ἄλφα, καὶ τὸ ω. Noſter codex conſentiebat cũ uulgata horũ temporũ æditione.

Iaſpidi ſicut chryſtallũ.) κρυσταλλίζοντι, id eſt Chryſtalliçanti, ut referat̃ ad lapidem.

Qui nocet noceat.) ὁ ἀδικῶν id eſt qui male agit, ſiue qui iniuſtus. Et ad huc poſitum eſt pro amplius. Beati qui lauant ſtolas ſuas.) Longe aliud Græci

μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, id eſt, beati qui faciunt mandata eius. Interpres legiſſe uidetur, οἱ πλύνοντες τὰς στολὰς. Sed unde quod ſequitur in ſanguine agni? Nam id quidem apud Græcos prorſus non legitur. Etiam uenio cito.) ναὶ ἔρχομαι ταχὺ. Næ eſt cōfirmantis. At idem aduerbiū mox repetitur græcis, ναὶ ἔρχου κύριε ἰησοῦ, id eſt, etiam ueni dn̄e Ieſu. Quāq̄ in calce huius libri, nonnulla uerba reperi apud noſtros, quæ aberāt in Græcis exemplaribus, ea tamen ex latinis adiecimus. Teſtať diuus Hieronymus Apocalypſim, ne ſua quidē ætate fuiſſe receptam a Græcis. Ad hæc quoſdā eruditiſſimos uiros, totū hoc argumentū, ceu fictū multis cōuicijs inſectatos fuiſſe, quaſi nihil haberet apoſtolicæ grauitatis, ſed uulgatā tantum rerum hiſtoriam figurarum inuolucris adumbratā. Vt de his interim nihil dicam, me nōnihil mouerunt cū aliæ coniecturæ, tum illæ, quod reuelationes ſcribens tam ſollicite ſuum inculcat nomen. Ego Ioannes, ego Ioānes perinde quaſi ſyngrahā ſcriberet non librum, idq; non ſolū præter morem aliorum apoſtolorum, uerum multomagis præter ſuum morem, qui in euangelio modeſtiora narrās, non exprimit tamen uſq̄ ſuum uocabulum, ſed notulis indicat. Et Paulus coactus referre de uiſionibus ſuis, rem ſub alterius exponit perſona. At hic tam arcana cum angelis colloquia deſcribens quot locis inculcat, ego Ioannes. Ad hæc in Græcis quos ego uiderim codicibus, non erat titulus Ioannis euangeliſtæ, ſed Ioannis theologi, ut ne cōmemorem, ſtilū non parū diſſonantē ab eo qui eſt in euangelio & epiſtola. Nam de locis, quos quidā calumniati ſunt, uelut hæreticorū quorundam dogmata redolentes, nō magni negocij ſit diluere, hæc inquā me nōnihil mouerent, quo minus crederē eſſe Ioānis euāgeliſtæ, niſi me conſenſus orbis alio uocaret, præcipue uero autoritas eccleſiæ, ſi tamen hoc opus, hoc animo comprobat eccleſia, ut Ioannis euāgeliſtæ uelit haberi, & pari eſſe pondere, cū cæteris canonicis libris. Iam Dorotheus Tyri epiſcopus ac martyr in compendio uitarum prodidit Ioannē euangeliū ſuū ſcripſiſſe in inſula Patmo. Cæterū de Apocalypſi nullā omnino facit mentionem. Nec Anaſtaſius quidem in ſuo Catalogo audet affirmare, opus hoc illius eſſe, tātum ait receptum a quibuſdam tanq̄ illius opus. Equidē uideo ueteres theologos magis ornandæ rei gratia, hinc adducere teſtimonia, q̄ ut rem ſeriam euincant. Quandoquidem inter gemmas etiā nōnihil eſt diſcriminis, & aurū eſt auro purius ac probatius. In ſacris quoq; rebus, aliud eſt alio ſacratius. Qui ſpiritualis eſt, ut inquit Paulus, omnia dijudicat & a nemine dijudicatur.

ANNOTATIONVM ERASMI ROTERODAMI IN NOVVM teſtamētum ab eodem recognitum, idq; ad Græcorum codicum fidem, deinde ad uetuſtiſſima & emendata utriuſq; linguæ exemplaria, poſtremo, ad probatorum autorum citationes, & interpretationes, finis. Baſileæ, Anno ſalutis hūanæ. M.D.XVI. Kalendis Martij.

QVamq̃ Eraſmus noſter literarum omnium decus ac delitiæ, pro inſigni modeſtia ſua, in hoc opere, præter minutias & merendam, nihil exhibiturum ſe, alicubi præfatus ſit, tamen has minutias, tam decenter tractauit, tam feliciter expoliuit, hanc merendam, tam dapſiliter inſtruxit, tanta mũdicie apparauit, tam feſtiuis, deniq; ac bonis uultibus protulit, ut nemo non, niſi uel ægerrimi, uel emortui prorſus ſtomachi, ab hac merenda & eruditione & pietate ſaginatior diſceſſurus ſit, ſi quis modo abſcedere poſſit, & nõ magis, inſtar Lotophagorum indiuiduus uelit eſſe conuiua, cũ iã id cõſtet Eraſmicas eſcas, doctiſſimos quoſq;, addo & optimos quoſq; ardenter ſectari, arridenti ne allectos nitore, an ſplendore lauticiarum inueſcatos, incertum. Vtrũq; ſane, ſiue magnifice, ſiue ſplendide literariũ epulum inſtruendũ ſit, perinde ei præſentiſſimum eſt ac peculiare. Id quod cum nuſq̃ non, tum hic maxime, ac beatiſſime. Quod & teipſum lector optime iamdudum teſtari non ambigo ſi modo utcunq; ſpectaris, quam ſplendidis dapibus euangelicæ doctrinæ, q̃ delicatis embammatis & proſphagijs doctiſſimarum ſuarum annotationum menſam onerarit. Quis enim ueteuerit euangelicam philoſophiam, panem appellare, a Chriſto ipſo ſic dictam? Si uero nitorem quoq; animaduertas, nõ teſtabere modo, ſed & obſtupeſces, cum nihil uſq̃, uel ſubmucidum, uel cibarium appareat. Omnia tãta uenuſtate uernant, omnia tanto ſulgore radiant, omnia tanta maieſtate exurgũt, ut plane recens (ſicut olim ab apoſtolis) germaniſſime e cœleſti penuario deprompta credas. Ea ẽm in re, nõ ſolũ clariſſimo cuiq; architriclino & interpreti non cedit, uerum & plæroſq; longo interuallo poſt ſe relinquit, nedũ iam illũ triuialibus conferamus. Hæc qdem tute ipſe lector candide, plenis, ut aiunt, buccis teſtaberis. Ego uero, cui hac hyeme theologiæ alioqui apud Baſilienſes uacaturo, feliciſſima magni Eraſmi conſuetudo contigit, non poſſum non teſtari, infatigabilem hominis ſtrenuitatem, uix credendam in tractando fidem, ut plane ſicut raritate eruditionis Phenicem uolucrem, ita & inuicto animi robore phenicem arborem hoc eſt palmam referat. Admirabile ẽm ſpectaculũ mihi erat, imo ſpectandũ miraculũ, dictantẽ recognoſcentẽq;, quãtũ tria præla exciperẽt, uidere, ac nihilo ſecius interim, græca, latinaq; exẽplaria, eaq; uaria & uetuſtiſſima cõſulentẽ, græcos latinoſq; ĩterp̃tes cõferentẽ, priſcos ac recẽtiores, primæ ſimul ac infimæ claſſis ſcriptores ꝑpẽdentẽ. Hinc eſt ꝙ nõ ſenſa mõ aperuerit, qbꝰ plæriq; interpretũ clariſſimoꝝ cõtẽti ſũt (nã apd' uulgares uix ἅλς ἄναλον ad panẽ apponet) ſed nec uerbula minima articuloſq; ipſoſ & apiculos minutiſſimos prætererit. Ob eam ſedulitatẽ plurimum Eraſmo deberemus, ſi uel tenuiſſimã & parciſſimã cenulam afferret. Quãtum igitur? tantas lauticias inferenti? Et uel hoc noie potiſſimũ, qd' ſup omia uultus, minime uultuoſi, imo boni, ut poeta ait, imo optimi, ad tã regales, ſaliareſq; luxus accedũt, Singula equidẽ hilari fronte, obuijs manibus, promptiſſima ſedulitate ꝓfert. Nihil qd' ad rem, nitorẽq; ꝑtineat, abdit, nihil parcius expẽdit, ut auari, nihil cunctãtius affert, ut liuidi, nihil lentius adducit, ut ſegnes, nihil obijcit impetu, ut faſtuoſi. Solus candor, ſola beniuolentia, ſola liberalitas, curæ illi eſt. Hinc eſt ſingularis illa, miraq; ingenuitas, qua ſe ipſum non agnoſcit, ſuaq; ſemp eleuat. Et cũ ſumma ꝓferat, minutias uocet, cum nihil officij prætermittat, nihil præſtare ſe fateat, cũ nihil alienius ſit illi quã aliena oſtentare ſe gloria, ſuarũ etiã laudem partem in alios reijcit. Quale & illud exemplũ, cũ me ſubſidiariã ſolã in caſtigandis formulis operã, accerſitum a Frobenio illo chalcographorũ omniũ diligentiſſimo, perinde ac non aſymbolũ, Theſea etiã ſuũ uocare dignatus ſit, plane tanto Heroi mea opera alioq ne tãtillũ qdẽ uel opus fuerit, uel ꝓfuerim. Quãq; nõ nihil tædij diſpendijq; libẽter ſuſcepimus, facileq; decoximꝰ, ne quatenus poſſemus, tam pio deeſſemus operi. Nimirũ Eraſmicũ imitati exẽplũ, qui & ipſe hic, cæteris rebus omiſſis bonã tẽporis partẽ, in hoc collocauit negociũ. Qui & ubiubi noctes dieſq; deditiſſimam nauat operã, ut ſæculũ noſtrũ, nõ tam cultioribus q̃ ſacratioribus eniteſcat literis, quarũ ipſe antiſtes, ut eſt incõparabilis, ita & munificẽtiſſimus. Quid nũc igit̃ reliqui, lector, niſi ne in ingratitudinis ſcopulũ

dinis ſcopulum impingamus, ne ue hoſpitalitatis ſacratiſſimum ius prophanemus, ſed
hunc uerꝝ theologũ uero honore, quo apoſtolus preſbyteros coli uult, certatim adorne
mus, ſed & amore perpetuo hũc πανεράσμιον Eraſmũ proſequamur, & eo potiſſimũ, quẽ
ille maximope & ſanctiſſime, tanq̃ fructum e nobis expectat, nempe, ut ſalubres illas
ſuas præceptiones, tam ope q̃ ingenio cõplectamur. Vale.

EMACVLATA IN EVANGELIIS.

Pagina.2. Verſu.29. Lege, qm̃ erat iuſtus. Eadẽ, uer.35. le. e ſpũſancto. Pa,3. uer.11. le. ecce
magi. Pa.5. uer.25. le. ἐκκόπτεται. uer.32. l. cõgregabit. Pa.8. uer.29. le. amen qppe dico uo/
bis. Pa.13. uer.8. le. μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς. Pa.15. uer.19. & 25. le. famulus, p filius. Pa.17. uer.36
lege ἐθαύμασαν. Pa.18. uer.26. le. μήγε, ἐκ. Eadẽ.37. le. κρασπέδου. Pa.19. uer.28. le. ὅτι οὐδέποτε.
Eadẽ.36. lege. ἐσπλαγχνίσθη. Pa.23. uer.27. le. βαπτίσου. Pa.30. uer.4. le. reddit ac facit. Pa.39
lege, ἔλαμψεν. Pag.49. uerſ.4. le. emittit. Pa.53. lege, οὔτε ἐκγαμίζονται. Pa.57. uer.24. lege,
εἶπε. Pa.59. uer.4. le. ἁπαλὸς. Pa.61. uer.15. le. πολλῶν. Pa.62. uer.33. le. ἡτοιμασ. Pa.64. uer.
28. le. πάντες. Pa.71. uer.30. le. deuoluit. Ea. uer.32. le. ueſtimentũ eius. Eadẽ, uer. ulti. le. ue
nite uidete. Pa.75. u.19. le. illũ. Et mane. Pa.78. u.31. le. uocat ad ſe. Pa.79. u.4. le. προέδωκεν
Pagina 83. uer.12. le. ueniunt. Pagina.84. uer.28. lege. κλαίοντας, καὶ ἀλαλάζοντας. Pagi.85.
uer.2. le. quod ederẽt. Pa.92. uer.8. le. οὐκ ἔχετε; οὔπω. Eadẽ, uer.28. le. διέβλεψεν. Pa.102. uer.
35. lege ἐκεφαλαίωσαν. Pa.103. uerſu ultimo, le. ſemẽ fratri ſuo. Pagi.104. uer.9. lege ἔχον.
Pagi.105. uer.31. le. ὅσα. Eadẽ, uer.23. lege, gazophilaciũ. Pa.110. uer.13. lege, προελθὼν. Pa.118.
uer.1. lege, εἰσηκούσθη. Pagi.121. uer.22. le. remiſſione. Pa.123. uer.36. lege. ἑπτὰ. Pagi.124. uer.
7. lege πληρώμενον. Eadẽ uer.14. redirent illi remanſit. Pa.125. lege ἐσχωνίτισος. Pagi.128.
uer.8. le. εἴρηται. Pagina.134. uer.1. lege διανυκτερεύων. Eadẽ, uer.15. lege. ἀκοῦσαι. Eadẽ, uer.26
le. ἀφορίζωσιν. Eadem, uer.28. le, χαίρετε. Eadem, penultimo le. ψευδοπροφήταις. Eadem latina
uer.36. lege, Væ uobis. Et penultima, lege, pſeudoprophetis. Pa.135. uerſu.13. le. ἀγαθο/
ποιῆτε. Pa.136. uer.36. lege, διασώσῃ. Pagi.137. uer.11. lege, στρατιώτας. Eadẽ uer.19. le. ὑγιαίνον
τα. Eadem.29. lege, τεθνηκὼς. Pagina.139. uer.11. lege, αὐτοῖς πάντων ἐρῶντα. Eadem latina, uerſ.
12. lege, a filijs ſuis omnibus. Pagi.142. uer.4. lege, συνεπληροῦντο. Eadẽ, uer.35. le, αὐτὴν. Pa.
146. uer.12. lege, ἀκολουθείτω. Pa.147. uer. lati.25. le. dæmoniũ & diſſipauit. Incre. &c̃. Pa.
148. uer. penul. le. ἀσκληθήσω. Pa.150. uer.18. adde poſt ἔμπροσθέν σου, hæc καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς
μαθητὰς εἶπε. Similiter in latino poſt ante te. adde, Et cõuerſus ad diſcipulos dixit. Pagi.
152. u.16. l. abũdãt hæc. Et ille ſi pſeuerauerit pulſans. ea. u.25. p quẽ. l. a quo. Pa.156. u.1. le.
φοβηθῆτε. Et iterũ uer.3. idẽ uerbũ deprauatũ. Eadẽ, in latino uer.34. l. mihi bona. Eadẽ.36
repoſita. Pa.157. uer.38. le. οὓς. Pa.158. uer.15. le. καὶ ὁ κρίτης, & uer. ſeq̃n. le. βάλλῃ, & uer.29.
le. αὐτοὺς, δοκεῖτε. Pa.160. uer.27. le. cõſummor. Pa.164. uer.24. le. συγκαλεῖ, & uerſ.28. lege
ἐννενηκονταεννέα. Pa.168. uer.24. l. puſillis iſtis. Pa.170. u.13. l. ἅπαντας, καὶ τὰ. Pa.171. uer.7. l. ἄρα,
Pa.174. uer.11. le. μνᾶ. Itẽ.12. pa.176. le. ἐπερίψαντες. Pa.176. uer.3. le. ὅτι ὁ οἶκος. & in lati. uerſ.
11. le, in uno dieꝝ illoꝝ. Pa.179. uer.28. le. πάντων ἐπιβάλλουσι. Pa.187. uer.11. leg. κακούργους.
Pa.190. uer.1. le. ἄλλα γε. Pa.193. uer.13. le. dicit. Pa.194. uer.22. le. εὑρήκαμεν, & in lati. uer.6. l.
phibui. Pa.197. uer.33. l. ἔχει. Itẽ.36. l. ἔχει. Pa.199. uer.12. mediã ſamariã, mediã abũdat. Pa.
200. u.26. le. ἐπὶ τούτῳ. ea. u.29. l. νοσήματι. Pa.202. u.11. l. τὴν ὥραν. Pa.209. uer.18. le. ὑμῖν. Pa.
212. uer.3. le. ζώπυρισον. Pa.213. u.37. le. ἔλεγον οὖν. Pa.214. uer.11. le. de ſupnis. Pa.216. uer.34. le.
ταῦτα εἰπὼν. Ea. u.22. le. anq̃ Abrahã cẽt. Pa.217. u.14. l. πρὸς. ea. u. pen. l. ipe de ſe. Pa.229.
u.32. l. iſchariote. Pa.231. u.8. le. ἔργα, πιστεύετε. ea. u.8. l. opa, credite Pa.232. u.28. le. φέρει. Pa.233
le. οἴδατε. Pa.235. u.29. le. ἐρωτήσετε. Pa.236. u.1. le. ὑμῶν. u.23. le. δώσῃ. u. ul. l. p mũdo rogo. Pa.
244. u.1. le. διῆλθεν. u.21. l. albis ſedẽtes. u.26. l. uidet. Pa.245. u.26. le. βάλλε. Pa.246. u.12. l.
βάλλετε, & uer.18. le. διεζώσατο, & uer.26. le. ὧν. Pa.250. uer.17. le. linguæ. Pa.251. uer.3. le. με/
μεστωμένοι. Eadẽ, uer.16. le. καίτοι. & lati.28. le. p illũ deus in medio. Pa.252. uer.5. le. fratres,
cũ liceat. Pa.253. u. penul. lege, in tẽplũ ambulãs & ſaliẽs ac laudans. Pa.254. u.14. le. πατέ/
ρων. Pa.255. uer.34. lege, factus ſit. Pa.260. uer.16. προσεκολλήθη. Pag.26. uer.37. lege. uerba
blaſphema aduerſus. Pa.262. uer.20. le. locutus eſt aũt deus ſic, φ. Pa.264. uer.7. le. σιγᾶ.

Pag.266

Pa.266.uer.32.le.ſpiritus cũ immũdi e multis.Pagi.272.uer.8.le.ἀνέστηθι.Pagi.273.uer.6.lege,uidet.&.8.lege in tijs alligatum ſummiti.Pag.280.uer.23.lege,διαστρέφων,& ſequenti le.χεῖρ τῷ.Pa.282.uer.30.le,σάββατον,λαληθῆναι.Eadẽ,uer.ulti.lege,πόλιν.ea.uer.31.le.θεός.Pa.285.uer.31.le.ex illis.Pa.292.uer.6.le.demiſerũt.Pa.293.uer.20.lege,προτεταγμένους.Pa.295.uer.2.le,εἰ μὲν οὖν ἦν.Pa.298.uer.28.lege,κατασείσας.Pa.302.uer.10.le,ἀναβαίνειν εἰς Ἱερουσαλήμ,ὅτε δὲ ἐγγύετο.Pa.304.uer.7.lege,Μνάσωνι.eodẽ uer.20.lege,eos q in gentibus ſunt omnes Iudæos.Pa.304.uer.ultimo lege,οὐκ.Pa.505.uer.16.lege,Ciliciæ,cæterũ educatus in hac ciuitate.Eadẽ,uer.22.le.ſicut & princeps.Pa.307.uer.28.le.συνειδήσει.Pa.309,uer.27.lege,duobus qbuſdã centurionibus.Pagi.310.uer.7.lege,ἔσω,ἔξωθεν.Pa.311.uer.10.lege,æquiore.Pa.312.uer.33.Adierunt.Pag.314.uer.35.lege,ἐμαυτόν.Pa.315.uer.5.lege,θρησκείας,eadẽ.uer.ulti.lege,populo.Pagi.316.uer.1.lege,ἀποστέλλω.Pa.317.uer.19.lege,emenſi.Pag.322.uer.18.le.εἶπε.Eadem,uer.18.lege,auditu audietis.

EMENDATA IN EPISTOLIS

Pagina.3.uerſu.1.lege,mendacio & uenerati ſunt & coluerunt.Eadem,uer.17.lege,fornicatione,uerſutia,auaricia.pagina.8.uer.16.χριστῷ abundat.pagina.9.uerſu.4.lege,autem.pagina.11.uerſu.6.lege,ſerui.pagina.18.uerſu.14.lege,quicunq; inuocauerit.pagina.19.uerſu.24.lege,τὸν νῶτον.pagina.20.uerſu.15.lege,ſi tu ex.pagina.24.uerſu.2.lege,ζῶ.pagina.26.uerſu.37.lege,ἢ εἰς Ἱερουσαλήμ.Eadem,uerſu.6.lege,ita porro annitens.pagina.28.uer.12.lege,ἀφίκετο.Eadẽ,uer.20.lege.Τέρτιος.Similiter in latino uer,19.lege,Tertius.pagina,30.uer.30.lege,γνώμη.pagina.37.uer.8.lege,ἤτημα ὧν ἡμῖν.pagina.39.uerſ.9.lege,ut illi.pagina.46.uer.11.lege,προλαμβάνει.Eadẽ,uer.12.lege,occupat.pa.48.uer.22.lege,εἴτε.pagina.49.uer.17.lege,μέρους.& in latino lege,ex parte enim.Itẽ uer.28.lege,τούτων.pa.51.uer.30.lege,ſanctoꝝ.pa.52.uer.9.lege,ἐμή,pa.53.uer.26.lege,nõ reſurgunt.Cur & baptizanť,ꝑ illis?Quid.pa.57.uer.31.lege,quod & poſt hac erepturus eſt,& uer.34.lege,collato ꝑ multos gratiæ.pa.61.uer.3.ꝑ pudoris le.dedecoris.Itẽ uer.5.l.ſed manifeſtatione.pa.64.uer.10.le.nõ eſtis.& uer.11.ſed eſtis.pagi.66.uer.15.lege,hãc quoq; erga.pagi.68.uer.11.lege,χορηγῆσαι,& ſequẽti,le,αὐξῆσαι.pa.69.uer.3.lege;in oẽm inobedientiã,& uer.4.lege,Quæ fuit.pagi.70.uer.8.le.λαμβάνετε.pa.71.uer.25.le.δίψει.pagi.72.uer.21.lege,γὰρ δύναμίς μου,& uer.21.le.fortitudo mea.pa.76.uer.24.le,ἐδόξαζον,& uerſu ulti.le.ὁποῖοί.pa.82.uer.8.lege,χαρά.pa.92.uer.17.lege,ἐκτρέφετε.pa.93.uer.12.le.δέξασθε.&.24.lege,ὅν.pa.96.uer.22.lege,eaq; res.pa.105.uer.6.lege,συνεζωοποίησεν σύν.pagi.107.uer.37.lege,Ieſus.pa.108.uer.6.lege,πολλῶν,& uer.8.le.ἀσπάζεται.uerſu.9.le.dilectus & demas.Salutate.pa.109.uer.26.le.recipientes.pa.110.uer.22.lege,ζητοῦντες.eadem,uer.27.lege,ἱμειρόμενοι.pa.113.uer.11.le.θεοδίδακτοι,&.24.lege,οὕτως.pa.114.uer.10.le.λοιπόν.pa.117.uer.20.lege,ὧν,&.23.lege,ἀποκαλυφθῆναι αὐτόν,&.29.lege,πάσῃ,&.36.lege,ἐν τῇ ἀδικίᾳ.pag.122.uer.22.le,πολλῶν.pa.124.uer.21.le,ἐπηκολούθησεν.P.125.u.26.le,χριστοῦ.pagina.134.uer.17 lege,παράβασις,& uer.35.lege,ὑποτάξαι αὐτῷ.pa.135.uer.32.lege noſtræ.pa.138.uer.8.le.καθίσατα.pa.139.uer.4.lege,boni pariter ac.pagi.145.uer.35.lege,ἀφαιρεῖν.pagi.146.uerſ.5.lege,προσφέρονται.pagina.148.uerſu.33.lege,ex uno.pagi.151.uerſu.16.lege,ἀντικατέστητε.&.30.lege,διώκετε.pagina.152.uerſu.23.lege,ἕν.pagina.157.uerſu.23.lege,μοιχεύσῃς φονεύσῃς.pagina.159.uer.20.lege,ἁγνή,&.33.lege,inimicitia,&.38.lege,dat.pagina.161.uer.27.lege.ſanemini.Pa.163.uer.16.le.uideatis.pa.171.uer.7.le.σωτῆρος,uer.9.le.eius diuina uirtus.pa.193.uer.11.le.ζωῆς,& uer.33.le.Ἰεζαβήλ.pagina.194.uer.19.lege,ζῇς,&.20.lege.στήριξον,&.14.lege,uaſa.pagina.195.uer.27.lege,οὔτε,&.uer.35.lege,κολλούριον.pa.198.uer.9.lege,λέγοντας.pagi.201.uer.428.lege,χάλαζα.pagi.202.uer.26.lege,οἵτινες οὐκ ἔχουσιν.pagi,205,uerſu 19.lege,υἱός.pagina.295.uerſu.21.lege, בַּמִּדְבָּר pagina.368.uer.ulti.ἐλεήσον ꝑ ἐλέησον.pagina.369.lege שׂנאי.pagina.388.lege מַס.pagina.395.uer,7.lege,χωρισθεὶς.pagina 459.uer.15.lege,ψυχικός.pagina.466.uer.26.le.ἐπιταγὴν.pagi.483.lege חֵרֶם.pagi.340 ultimo,ῥανομίαν ꝑ ῥαθυμίαν.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CANON TERNIONVM.

aaa bbb A B C D E F G H I k L M N O P Q R S
T V X Y Z AA BB CC DD a b c d e f g i k m n o p
q r s t u x y z aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm
nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz Aa Bb Cc Dd Ee Ff
Omnes ſunt terniones præter bbb i nn Ff, qui ſunt quaterniones & u cui adhæret foliolum ſigno uacans.

Baſileæ in ædibus Ioannis Frobenij Hammelburgenſis
Menſe Februario. Anno. M. D. XVI.

REGNANTE IMP. CAES.
MAXIMILIANO P.
F. AVGVSTO.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google